8
1.40
E3

Biblioth. colleg.
Caroloreg. S. J. 10

1.ua.E

P. CLAUDII LACROIX, S. J.

THEOLOGIA MORALIS

Paris. — Typ. Bonnet. -- Bernard-Laborde, rue Vavin, 42.

P. CLAUDII LACROIX, S. J.

THEOLOGIA MORALIS

SEU

EJUSDEM IN H. BUSEMBAUM MEDULLAM COMMENTARIA

A ZACHARIA, S. J. ELUCIDATA ATQUE VINDICATA

EDITIO NOVA

ANNOTANTE P. DION, PRESBYTERO.

TOMUS SECUNDUS

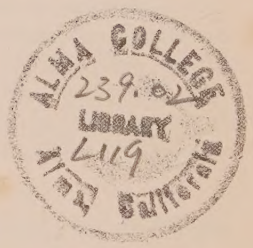

PARISIIS

APUD LUDOVICUM VIVÈS, BIBLIOPOLAM EDITOREM

VIA VULGO DICTA DELAMBRE, 9.

—

M DCCC LXVII.

46113

BIBL. DOM. S.I.
IHS
EEGENHOVEN
78863

P. CLAUDII LACROIX

THEOLOGIA MORALIS

LIBER TERTIUS

De præceptis Decalogi et Ecclesiæ.

TRACTATUS TERTIUS

De tertio, et quarto Præcepto.

CAPUT PRIMUM

Quoad tertium præceptum

Memento, ut diem Sabbati sanctifices.

571 " Præceptum hoc, quatenus vult tempus aliquod sanctificari, sive impendi cultui divino, est naturale et adhuc obligat: quatenus vero per id tempus designatur dies sabbatinus, est cæremoniale, et in novo testamento abrogatum, ac pro eo ab Ecclesia designatus dies Dominicus et festi; præscriptusque modus colendi, ut quædam opera illis diebus fiant, quædam non : hæc prohibentur, illa præcipiuntur, Bonac. Laym. ex D. Th. 2. 2. *Q.* 122.

ADDENDA.

572 *Qu.* 136. *An præceptum observandi Festa obliget sub mortali?* R. Affirmative, nam Innoc. XI. damnavit hanc 52 Prop. *Præceptum servandi Festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus.* Et quamvis obligatio gravis observandi Festa non constaret, neque ex sensu communi Fidelium, neque ex universali consuetudine Ecclesiæ determinantis Jus naturale et divinum, quo tenemur aliquando Deum specialiter colere, nihilominus ex hac damnatione obligatio illa fit evidens, quia cum ista Lex, prout cadit in certos dies, sit Ecclesiasticas ad Pontificem qui primarius Auctor est Legis, spectat declarare, an graviter obliget necne; ergo cum declaret graviter obligare, evidens est ita esse, Card. *in* 2. *crisi d.* 32. *n.* 16. Atque ex hac damnatione etiam sequitur, improbabilem esse sententiam illorum, qui dicunt nullum præceptum graviter obligare, nisi sit de aliquo, quod opponatur charitati potestatis legislativæ, semper est mortale, ut tenent omnes, nec tamen est contra charitatem Dei vel proximi : deinde certum est, quod Legislator etiam humanus in materia gravi possit graviter obligare; habet enim potestatem præcipiendi, et prohibendi non restrictam ad obligationem tantum levem; ergo si declaret se velle obligare graviter, erit obligatio sub mortali, neque tamen transgressio erit contra charitatem Dei vel proximi. *Nec refert*, quod omne mortale e subjecto, in quo est, expellat charitatem : *Nam* ex hoc tantum Dei vel proximi, nam in primis violare Legem quamcumque ex contemptu illius Legis seu sequitur, quod omne mortale opponatur charitati subjective, in quantum tollendo gratiam facit abesse charitatem, sed non ideo semper opponitur objective, quia verum non est, quod omne mortale opponatur motivo formali charitatis, quod est esse contra charitatem.

DUBIUM I.

Quæ opera tum hoc præcepto, tum ab Ecclesia prohibeantur ?

" Resp. 1. Die festo prohibentur omnia 573
opera servilia, hoc est, quæ et versantur circa materiam externam et vel mechanica et illiberalia sunt, v. g. suere, fabricare; vel requirunt tantum laborem corporis, et ab operariis tantum, et servis fieri solent. Ita *Doctores communiter.* Vide Laym. *l.* 4. *tr.* 7. *c.* 1. Suar. Fill. et alios ex D. Th. *l. c. Unde resolves.*

" I. Impertinens est ad rationem operis servilis, utrum fiat ex lucro, an recreatione; ex hac, an ista intentione pia, vana, et turpi.

Cajet. Suar. Laym. *l. c.* et alii contra Silv. et Canonistas.

" II. Impertinens quoque est, sive fiat cum defatigatione et labore, sive non; sive brevi, sive longo tempore, etc, quia nihil horum mutat naturam operis.

" III. Servile non est, ideoque nec prohibitum, Festo ludere, choreas ducere, instrumenta musica pulsare, iter facere pedibus, equo, curru, vel navi; unde etiam ad hæc necessaria sunt licita. Navar. *cap.* 13. Tol. et Laym. Suar. *De Fest. cap.* 27.

" IV. Nec servile est, ducere jumenta sine onere; cum id sit iter facere, ut ait Fill. *tr.* 27. *c.* 9. *n.* 170. Ducere autem jumenta, currus, vel navigium onustum mercibus, est servile. Suar. Fill. *ll. cc.* Quod si tamen ante Festum talia itinera incœpta sint, continuatio eorum permittitur, vel ob publicam utilitatem, vel propter damnum, quod alias sequeretur.

" V. Item nec servile est, sive gratis, sive pro pretio, docere, studere, scribere, transcribere, et secundum quosdam, ut Medinam, Lopez et Armillam, quorum sententiam probabilem docet Laym. *n* 3. et 4, contra Sa, Fill. Azor. *et alios multos*, pingere etiam coloribus (nam de rudibus lineamentis plerique concedunt) terere tamen colores, et non pingere, sed tingere, ut verb. gr. colorare asseres, vel pannos, dealbare parietes, illiberale est.

" VI. Videntur etiam excusari posse in typographiis litterarum collocatores, quando post divina collocant neglectum pensum, ut habet Laym. *n.* 3. Imprimere tamen, servile habetur. Escob. *E.* 5. *c.* 4. Suar. Laym, et *alii*.

" VII. Excusat etiam Fill. *nu.* 169. distillationem, quæ sine corporis fatigatione, potius ad experientiam et peritiam fit, quam ex officio et arte.

" VIII. Servile et aliqui non putant, (alii contrarium tenent, et excusant per consuetudinem, ad otium aliaque pejora vitanda) venari. Gran. 2. 2. *c.* 3. *t.* 12. *d.* 4. *sect.* 7. *n.* 63. aucupari, militare, gladiari, piscari, (saltem in fluminibus recreationis gratia) et similia; piscatio tamen moderata esse debet. V. Laym. et Filliuc. *q.* 12. Bonac. *tom.* 2. *d.* 5. *q. unic. p.* 2. *n.* 25. Escob. qui docet laboriosam, et ex officio, non licere. Similiter quidam excusant puellas ad otium vitandum acu pingentes. Armil. Azor. Palaus, Sa, March. V. Dian, *p.* 6. *t.* 6. *res.* 15. *et p.* 4. *tr.* 4. *res.* 62.

" Resp. II. Prohibentur præterea quædam opera non servilia, quæ dicuntur *forensia*, ut sunt mercatus, Placitum, Judicium ad mortem vel pœnam, et strepitus omnis judicialis, id est, actiones, quæ ad decisiones causarum, tam civilium, quam criminalium, tam sæcularium, quam Ecclesiasticarum spectant. *Ita communiter DD. ex c.* 1. *de Feriis. Unde resolves.*

" I. Festo non licet citare, adducere testes, id est, exigere, Juramentum judiciale, proferre, aut exequi sententiam, quæ si feratur est irrita. V. Laym. *c.* 2. *n.* 7.

" II. Nec licet emere, et vendere res non necessarias, negotiari publice vel privatim, inire contractus emptionis, locationis, permutationis etc, (nisi ex consuetudine, vel aliis justis causis excusentur) quia intelligitur nomine mercatus, qui prohibitus est *c.* 1. *De Feriis*, ut docet Bonac. ex Suar. *c.* 13. et Filiuc. n. 180.

" III. Festo licet excommunicare, dispensare, Judicem privatim informare, Advocatum consulere, consilia conficere, eligere etc. quia non requirunt strepitum judicialem. V. Bonac. *loc. cit.*

ADDENDA.

Quæst. 137. *Quænam præterea opera censeantur servilia?* Resp. Generatim loquendo, opus servile sic describitur : *Opus quod commoditati corporis inservit, et a servis regulariter fieri solet*; vel secundum Illsun. *tom.* 5. *num.* 166. *Actio, quæ quia vel immediate in utilitatem corporis, vel corporis potius quam animi viribus efficitur, vulgaribus communiter hominibus committi solet.* Est tamen maxime habenda ratio, usus et consuetudinis, nam servilitas operis maxime pendet ab æstimatione hominum, uti notant Tamb. et Illsung. Nunc addi possunt seqq. 574

§. 1. Lineas notis musicis solitas subjici serio et per se ducere videtur servile, non tamen notas scribere aut per accidens tales lineas ducere; si quæ necessariæ sunt ad notas tum scribendas, Tamb. *l.* 4. *c.* 3. §. 1. *num.* 7. Nec servilia sunt, rationes inire vel computos, nec designare in charta opus alteri fabricandum, Sanch. *in cons. l.* 5. *c.* 2. *d.* 14. Castr. *t.* 7. *d.* 2. *p.* 5. *n.* 4. Tamb. *sup.* 575

§. 2. Servile est ex proposito reficere retia; item retia magno nisu et labore per longum tempus attrahere, hinc ut liceant similia, fieri debent sine magno apparatu. Tamb. *n.* 9. et §. 2. *n.* 23. venatio autem et aucupium, quamvis fiant lucri causa, et ex officio, si fian 576

sine magno apparatu, die festo licent, quia sunt opera secundum se communia liberis et servis. *Sanch.* supra, idem dicens de piscatione, quæ fit arundine, et *dub.* 6. universaliter dicit, omne opus, quod licitum est die festo, vel ex se vel ex necessitate vel ex consuetudine, etiam esse licitum, quamvis fiat ob lucrum, nam non ideo fit servile, nec ideo desinit necessitas aut jus faciendi, quod habetur per usum : sculpere tamen in cera, creta, gypso, est servile, ut habet communis cum Tamb. §. 1. *n.* 10.

577 §. 3. Tamb. *n.* 11. et Ills. supra dicunt licitum esse iter facere in lectica ab hominibus portata, sed dicendum videtur id esse illicitum, quia illa portatio lecticæ est opus servile : ergo non licet, nisi excuset necessitas vel alia causa. Et frustra citat Tamb. pro sua sententia Castr. *p.* 5. *n.* 12. Idem Bonac. *hic d.* 5. *p.* 2. *nu.* 25. nam *Castr.* loquitur tantum de lectica ab animalibus portata : *Bonac.* autem tantum dicit licitum esse parare ea, quæ necessaria sunt ad dominum deportandum, aut ferre secum necessaria ad usum itineris, uti cibum, et vestes, etc. hæc enim accessoria sunt itineri de se licito in die festo.

578 §. 4. Simpliciter loquendo licita est occupatio modicissimæ applicationis, hinc si cooperatio cum animalibus, ventis, aqua, igne etc. nullam vel modicam habet applicationem est licitum illis cooperari : et ita licitum est voce, strepitu, baculo excitare animal ferens onus, molere, distillare die festo. Quod si notabilis applicatio vel cooperatio servilis requireretur, ut si onus esset sæpius imponendum, deponendum; animal sæpius exuendum, induendum ; mola sæpe obvertenda ; ligna findenda ad alendum ignem etc. foret illicitum Tamb. *num.* 14.

579 §. 5. Illicitum est die festo imponere laborem hæreticis, hi enim illo Ecclesiæ præcepto tenentur : probabilius tamen est cum Laym. *l.* 1. *t.* 4. *c.* 9. *n.* 3. et Dian. *p.* 5. *tr.* 14. *resol.* 7. imponi posse perpetuo amentitibus, item infidelibus vel Catechumenis, uti docet idem *Dian.* cum *Gran.* quia hi cum non sint baptizati, non sunt Ecclesiæ subditi, nec illius præceptis obligantur, attamen etiam probabile videtur cum Tamb. *n.* 16. id non licere, licet enim hi die festo possint laborare, si sua sponte velint, ob rationem datam, non ideo licebit alteri, qui præceptis Ecclesiæ tenetur, imponere laborem, quia huic moraliter imputaretur labor et inhonoratio diei. Hanc sententiam non putat probabilem *Ills.* supra. 1. Quia qui mandat puero rationis incapaci die Veneris carnes comedere, vel die festo non audire Missam, non peccat; ergo similiter hic. 2. Qui die festo sine sua cooperatione facit per equos molam circumagi, non peccat; ergo similiter hic. 3. Lex sanctificandi diem festum imponit obligationem personalem ; ergo uti non satisfacit Legi, qui die festo audit Missam per alium, jubendo illum audire, sic non facit contra Legem. qui in propria persona non laborat. 4. Addo pro *Ills.* qui jubet dispensatum laborare non peccat ; ergo neque peccat, qui jubet laborare non subjectum Legi. R. Hæc dici probabilius, sed non concludunt certo. *Ad* 1. N. cons. quia mandans ista, non ideo censetur carnes comedere aut negligere Missam ; e contra mandans laborare die festo, censetur per illos laborare tanquam per instrumenta. *Ad* 2. etiam Neg. conseq. quia equi aut alia irrationalia non sunt per se apta sanctificare aut profanare diem : si enim fluvius exundans toto die festo evolvat arenas ad littus, nemo dicit profanari festum ; e contra homines sunt instrumenta rationalia de se apta sanctificare, vel profanare diem festum, qui enim videret etiam infideles die festo laborantes, diceret, non colunt diem, ut vult Ecclesia : atque in his, multum tribuendum est existimationi hominum, uti fatetur *Ills. Ad.* 3. Si argumentum valet; ergo nec facit contra Legem, qui mandat Fideli, ut laboret, quia nec per illum potest audire Missam : itaque neg. cons. quia licet ipse non laboret, tamen ipsi imputatur labor alienus, et inhonorato diei fit mortaliter ipsius. *Ad.* 4. Neg. cons. quia pro dispensatio est positiva concessio Ecclesiæ, quæ facit laborem non censeri inhonorativum diei, e contra vult Ecclesia etiam infideles abstinere, quamvis eis imperare non possit.

Q. 138. *An peccet mortaliter, qui die festo* 580
mandat sex famulis, ut singuli una hora laborent ? R.

§. 1. Si mandet ut laborent simul, secluso scandalo, est veniale tantum, quia non est una gravis inhonoratio Festi, sed sex leves; e contra si mandet ut laborent successive, Sanch. Bon. Castr. Ovied. Trull. Dian. Pasq. Herinx *de peccat. d.* 7. *n.* 50. Tamb. §. 2. *n.* 2. *Ills.* supra, aliique communius adhuc excusant mandantem a mortali. 1. Quia singuli laborantes peccant tantum venialiter; ergo et mandans. 2. Quia labores illi non possunt moraliter coalescere, cum exerceantur a

diversis personis habentibus diversas obligationes personales ab invicem independentes. 3. Quia qui in die jejunii sex hominibus suadet, ut parum comedant, non peccat graviter, quamvis parva illa, quæ a singulis sumuntur, essent materia gravis transgressionis, si ab uno sumerentur : ergo idem est hic.

581 §. 2. Spectata ratione videtur probabilius talem mandantem peccare mortaliter, ita Arsdech. *t.* 2. *p.* 2. *t.* 5. *c.* 3. §. 1. *q.* 4. nam. 1. Mandans censetur ipsemet principaliter laborare per notabilem diei partem, adhibitis aliis velut instrumentis, adeo respective ad ipsum coalescunt parte laboris; et cum mandet successive fieri, reipsa ponitur gravis inhonoratio Festi, quia ponitur labor per sex horas durans, et quidem mortaliter ab ipso eodem, qui causa est hujus totius laboris : ergo mandans est causa gravis inhonorationis Festi. 2. Si Cajus centum famulos habens, singulis mandaret, ut uno quadrante facerent incendium successive, ille diceretur esse causa diuturni incendii, quamvis singuli facerent breve incedium ; et etiamsi apud diversos illa incendia facerent, tamen esset diuturnum incendium, ideoque si ad grave peccatum ineendii sufficeret diuturnitas, hic posuisset grave incendium ; sed sic se habet res in nostro casu, nam ad gravem inhonorationem Festi sufficit diuturnitas inhononorationis : ergo. 3. Cajas mandans decem famulis, ut singuli a Titio furentur solidum, peccat mortaliter, licet singuli tantum venialiter, quia ab eodem Cajo moraliter ponuntur singula furta, et totum damnum : ergo similiter hic ; uti enim illa partialia furta uniuntur ratione unius damni a Cajo causati, ita singuli labores ratione unius diuturnæ inhonorationis a mandante causatæ. 4. Saltem hoc est graviter scandalosum, nam posset quis abuti multitudine hominum, et facere, ut toto die in sua domo serviliter laboraretur, quod utique esset graviter inhonorativum Festi : ergo.

582 §. 3. Ad argumenta contraria facilis est responsio. *Ad* 1. Neg. cons. nam singuli labores non coalescunt respectu laborantium, quia hi independenter ab invicem laborant : e contra omnes laborant dependenter ab uno mandante : ergo est ratio, cur respectu hujus coalescant : et sic patet etiam *ad* 2. *Ad.* 3. N. conseq. Disparitas est, quod per omnes illas etiam simul sumptas comestiones nulla fit gravis transgressio præcepti : quia non ponitur secunda plena refectio, sed singuli adhuc servant substantiam jejunii, et macerant corpus, qui est finis præcepti : e contra in nostro casu per illos labores ponitur gravis inhonoratio festi, omnes autem alii labores attribuuntur uni mandanti : ergo merito illi attribuitur gravis inhonoratio Festi, non minus, quam si illos labores ipse physice poneret.

DUBIUM II.

Quæ causæ excusent ab observatione Festorum, ob quas opera prohibita liceant ?

583 " Tales præcipue sunt septem : *Prima*, Dispensatio Episcopi, vel habentis potestatem quasi Episcopalem, uti Superiores Religionum, imo et Parochi, quando non datur facilis accessus ad Episcopum. Suar. *cap.* 33. Bonac. *part.* 3. *num.* 20.

" *Secunda*, Consuetudo : nam sic licent nundinæ illæ, in Festis passim haberi solitæ : et præparationes deliciarum non necessariarum : ut cupediarum, placentarum, et similium ciborum artificiosorum, item emptiones et venditiones recularum parvi momenti. Bonac. *loc. cit.* Layman *lib.* 4. *tract.* 7. *cap.* 2. *num.* 6.

" *Tertia*, Pietas in Deum, per quam licent opera, quæ proxime (non quæ remote) spectant ad cultum Dei ; ut pulsare campanas, circumferre imagines vel cruces in supplicatione. Ornare autem, et verrere templa, ac similia quæ ad ipsum officium non spectant, si absque ratione in Festum differantur, venialia habentur. Fill. *tr.* 27. *n.* 218. Bon. *l. c.*

" *Quarta*, Charitas erga Proximum : per quam licent et valent actus judiciales pauperum orphanorum, viduarum, et miserabilium personarum, ne expensis graventur. Sic etiam possunt rusticanorum, in parvis oppidis, si aliis diebus adesse nequeant, causæ civiles agitari. Similiter licet pauperibus et infirmis, pro tunc egentibus, subvenire. Item emere et vendere rusticis, qui aliis diebus impediuntur. Laym. *n.* 7. V. Dian. *p.* 2. *tr.* 15. *res.* 34.

Quinta, Necessitas propria vel aliena corporis vel animæ, si nimirum sine gravi incommodo, aut detrimento aliquid omitti non possit. Quo modo excusantur, 1. Judicia, quæ celeritatem requirunt, v. g. si latro sit fugiturus, nisi tunc capiatur. 2. Servi et ancillæ coacti a domino laborare, nec audentes recusare : quod si tamen frequenter contingit, eos deserere debent. Suar. Laym. *c.* 4. *n.* 3.

Ibidem et similes reficientes suas vestes, cum id aliis diebus non possint. 4. Pauperes, qui se suosque alere non possunt operantes privatim, sine scandalo: maxime quando multi dies festi concurrunt. Bonac. *n.* 13. 5. Coqui et culinarii. 6. Pistores, laniones, et similes in oppidis populosis, et concursu Festorum. 7. Chirurgi, et Pharmacopolæ. 8. Conflatores ferri et vitri, coctores laterum, calcis, etc. Et quicumque quorum opus semel cœptum, non potest interrumpi sine damno. 9. Molitores, et Naucleri pendentes a ventis. 10. Piscatores halecum, tinnorum, etc. qui certo tantum anni tempore id possunt. 11. Instauratores fontium, pontium, viarum publicarum, et similium, quæ moram non patiuntur. 12. Sartores in operibus necessariis, ut funeribus, nuptiis, etc. si aliter fieri non potest, ut satisfaciant. 13. Agricolæ ad cavendum damnum ruri laborantes; ut si ob pluviam imminentem segetes vel fœnum congregent. Bonac. *n.* 13. Filiuc. *n.* 211. 14. Denique excusantur etiam mercatores, qui clausis tabernis quædam vendunt, cum præsupponere possint, emptoribus ea tunc esse necessaria, nec alias commode emere posse. De supradictis, V. Suarez, Filliuc. Laym. Bonac. *ll. cc.*

"*Sexta*, Utilitas non simpliciter necessaria, sed ad communem lætitiam, vel splendorem: Sic enim licet in adventu vel ortu Principis laborare, ut perficiantur theatra, ignes, vestes etc. quamquam monet recte *Suar.* præstare in hoc casu petere veniam a Pastoribus. V. *Bonac.*

"*Septima*, Excusat item, saltem a gravi peccato, parvitas operis, seu temporis. Unde grave non videtur una hora laborare, ut habet Suar. *l.* 2. *De festis*, *c.* 32. maxime, ut notat Laym. *c.* 4. *n.* 1. si labor non sit nimis servilis, et fatigans corpus. Imo durum videtur mortalis damnare, si quis duas aut tres horas impendat. V. Filliuc. *n.* 205. In forensibus autem et judicialibus materiæ quantitatem non ex quantitate temporis, sed ex qualitate operis desumendam, monet Escob. *E.* 5. *c.* 3, *n.* 14. et Palas. *tr.* 9. *d.* 2. *p.* 1. *n.* 4. Sic grave peccatum esse asserit venditionem rei magni momenti, cum magna solemnitate, licet brevi tempore fiat. Quod intellige (secundum supradicta) nisi consuetudo vel necessitas excuset.

ADDENDA.

584 *Quæst.* 139. *Quid notandum sit circa dispensationem pro labore in die festo?* R. Hæc pauca, in festis jure communi inductis, si causa adsit, valide dispensat Episcopus, et ejus Vicarius pro omnibus Diœcesanis, Parochus pro Parochianis, Superior pro subditis, non tamen pro famulis sæcularibus: Papa pro omnibus, etiam sine causa, sic tamen dispensans peccare potest. Deinde qui potest dispensare potestate ordinaria, potest suas vices alteri delegare, dicendo, si ille approbaverit causam, dispenset: si autem ipsemet habeat potestatem delegatam, non potest subdelegare, attamen dicere potest: dispenso, si ille causam approbaverit. Denique si causa moraliter certa excuset, non est opus dispensatione superioris, nisi forte ratione scandali, quod oriretur, si publice laboraretur, Tamb. *l.* 4. *c.* 3. §. 2. *a n.* 31. V. Leur. *p.* 1. *q.* 437. *n.* 2.

Q. 140. *Quid circa consuetudinem?* R. Hoc 585
unum, quod per consuetudinem videatur tunc licitum molere, non tamen advehere frumenta vel farinam avehere: non ubique tamen est talis consuetudo. Escob. et Stox per consuetudinem excusant etiam eos, qui tempore messis die festo sub vesperas acuúnt falcem, vel præparant materiam pro labore sequentis diei necessariam.

Q. 141. *Quomodo pietas excuset?* R. Propter 586
hanc licitum est die festo fodere sepulchrum pro mortuo illo die sepeliendo, Ills. *tr.* 5. *n.* 167. item veniale tantum esset erigere sepulchrum Christi, præsepe vel moles artificiosas ad excipiendam Eucharistiam, licet die præcedenti fieri potuisset, item collocare scenam in Ecclesiis ad repræsentationem sacram, Tambur. *n.* 3. Ills. *supra.* Dubitatur autem, an excuset voluntas vitandi otii: negant Suar. Comit. et alii, quia opus, quod ex se est servile, manet tale quamvis fiat pio fine: e contra a mortali excusant Sa, Silv. aliique cum Burg. *centur* 1. *cas.* 77. quia si liceat laborare ad vitandum damnum temporale, magis licebit ad vitandum malum spirituale, quale est otium: sed dicendum est cum Sanch. *in Consil. l.* 5. *c.* 2. *d.* 8. Castrop. Tamb. Illsung. *supra*, tum tantum licitum esse laborare evitandi otii causa, quando aliter vinci non posset aliqua tentatio, si enim liceret præcise ad vitandum otium, etiam liceret quibusvis opificibus, ne otiosi essent, aut saltem ne ad popinas, aut alias periculosas conversationes irent, uti recte Steph. *tr.* 4. *d.* 5. *n.* 154. Denique ex *cap. Conquestus*, 5. *De Feriis*: plures apud Sanchez *d.* 21. docent opera servilia ob pietatem, vel Ecclesiam vel Monasterium vel Pauperes

alendos absolute esse licita : limitant Sylvester, et alii, exceptis Dominicis et Festis solemnioribus, aliqui excipiunt solam Dominicam Paschæ et Pentecostes : sed hæc omnia melius negantur, nisi prout dicetur *quæst. seqq.*

587 *Q.* 142. *An charitas excuset laborantem pro paupere?* R. Excusat laborantem pro tali paupere, cui ratione gravis necessitatis tum liceret laborare ; debes autem scire, quis determinate sit ille pauper, cui laboras, Sanch. *d.* 32. et alii, Illsung. Tamb. §. 3. *n.* 16. qui Domicellis otii vitandi causa volentibus laborare die festo, recte suasit, ut laborarent pro tali paupere, aut etiam pro Ecclesia in gravi necessitate constituta, tum enim excusat charitas.

588 *Q.* 143. *Ad quæ præterea se extendat excusatio ob necessitatem?* R. §. 1. Ob hanc licitum est laborare in messe, fœno, vindemia, quando alias ratione tempestatis et pluviarum probabile damnum timeretur, Ills. *tr.* 5. *num.* 167. item ad cavendum grave damnum aliud ; non esse autem licitum ob extraordinarium lucrum, docent Suar. et Castrop. *tr.* 9. *p.* 10. *n.* 3. sed probabiliter putant licere Sanch. *d.* 19. Dian. *p.* 2. *t.* 15. *res.* 34. Tambur. §. 2. *n.* 8. quia amittere notabile lucrum extraordinarium videtur esse grave damnum, neque putandum est Ecclesiam, utpote piam Matrem, velle Fideles ad hoc obligare : quantum autem debeat esse lucrum, ut pro eo liceat laborare, insinuabitur *num.* 681.

589 §. 2. Licitum est pro victu præparando occidere, excoriare vel deplumare animalia, si pridie fieri non potuerit, Sanch. *d.* 18. Tamb. *n.* 22. plus dicit Castrop. *supra* his verbis : *Parantes cibum et potum, tametsi superflue et ad delectationem excusantur consuetudine, namque sic jam est introductum, idque extensum est ad colligendos fructus eodem die, ut saniores, et integriores sint, et ad occidenda, et excorianda animalia, præcipue si sit ratio aliqua, qualis est cibaria non esse ita suavia, si alio die disponantur etc.* et idem de cibis etiam superfluis docet Fagund. *in* 1. *præcept. Eccles. l.* 1. *c.* 11. *n.* 1.

590 §. 3. Si recitanda est comœdia in die festo, potest tum fieri apparatus, qui commode non potuit præveniri, Tolet, et alii cum Sanch. *d.* 18. item licitum est fabris ferrariis calceare equos ob necessitatem itinerantium, Sanch. Tamb. Item partim per consuetudinem, partim ob necessitatem licitum est secare venam, irrigare olera et alia similia, quæ passim fieri videmus non reclamantibus Prælatis Ecclesiæ, Sanch. *supra.*

§. 4. Barbi-Tonsores communiter excu- 591
santur, vel parvitate materiæ, si unum tantum vel alterum tondeant, vel necessitate, vel consuetudine, vel ob lucrum cessans et oriturum damnum, si petentes non tonderent, Tamb. §. 2. *n.* 13. Dian. *p.* 2. *t.* 15. *res.* 34. et alii, quod probabile agnoscit Ills. *n.* 166. Et quamvis Sanch. *d.* 21. absolute dicat consuetudinem illam semper fuisse improbatam, excusat tamen, si ante non potuerit fieri, aut si alioquin Barbi-Tonsor esset deserendus, aut si ideo die festo tondeat, quia tum veniunt Rustici aut alii operarii aliis diebus impediti, poterunt enim tonderi, licet barbi-tonsio ad longum tempus duraret.

§. 5. Sartores, qui bona fide appromiserunt 592
vestem, quam reipsa putaverunt ante diem festum perficiendam, excusantur, si, ut stent promissis, laborent post mediam noctem usque in Festum. Laym. *l.* 4. *tr.* 7. *c.* 4. *n.* 2. Dian. *p.* 4. *tr.* 4. *res.* 62. intellige, si ideo passuri essent incommodum, nam si excusare possint, tenentur a labore abstinere.

§. 6. Famulantes laborare possint, si recu- 593
sando, dominos suos ad gravem indignationem commoverent, ex qua prudenter timerent incommoda, Ills. *n.* 177.

Q. 144. *Quomodo aliquis ratione temporis* 594
excusetur a mortali? R. §. 1. Azor. Bonac. Regin. putant esse mortale laborare ad horam, Fagund. apud Ills. *n.* 168. adjicit medium, vel pro summo, integrum quadrantem, Castr. et Trull. ponunt duas horas ; e contra aliqui Canonistæ requirunt tertiam partem diei, sed communiter ab omnibus exploduntur. Non esse mortale per duas horas laborare, est jam recepta nostra ætate sententia ? inquit Tamb. *l.* 4. *c.* 3. §. 2. *num.* 1. assentiuntur Gran. et Ills. *supra*, Dian. *p.* 5. *tr.* 5. *resol.* 6. dicit non fore mortale, si duæ horæ non excedantur ; Sanch. dicit minus quam duas horas non sufficere ad mortale, testaturque juniores Theologos plus quam duas requirere, et ratio potest esse, quia duæ horæ videntur pars modica diei, utpote duodecima : Filliuc. March. et Gob. *in Clypeo n.* 283. requirunt tres horas, sed communior nunc et probabilior est sententia, si saltem multum ultra duas horas laboretur fore mortale.

§. 2. Non est mortale singulis Festis ad duas 595
horas laborare, quamvis id velis facere et reipsa facias toto anno, quia dies et labores illi non uniuntur in ordine ad constituendam materiam gravem pro inhoratione alicujus Festi, Sanch. *in Decalog. lib.* 1. *cap.* 4.

596 *Q.* 145. *Quid notandum circa forensia?* R. De his habet Busemb. relatus *n.* 583. aliqua tamen clarius explicanda sunt, ut etiam melius intelligatur, quandonam adsit excusatio.

§. 1. Per forensia intelliguntur actiones, quæ quamvis non sint serviles, tamen quia nimis distrahunt animum et cultum divinum impediunt, prohibentur, *Tit. de Feriis c. 1. Omnes dies Dominicos a vespera in vesperam cum omni veneratione decernimus observari, et ab omni illicito opere abstinere, ut in eis mercatum minime fiat neque placitum, neque aliquis ad mortem vel ad pœnam judicetur, nec sacramenta* (*id est* Juramenta) *nisi pro pace vel alia necessitate, præstentur. Cap. ultim. Debet judicialis strepitus diebus conquiescere feriatis.* Et post recensita Festa ordinaria; in fine additur. *Nisi necessitas urgeat vel pietas suadeat, usque adeo convenit ab hujusmodi abstinere, ut consentientibus etiam partibus, nec processus habitus teneat, nec sententia, quam contingit diebus hujusmodi promulgari: licet diebus feriatis, qui gratia vindemiarum vel messium ob necessitates hominum indulgetur, procedi valeat, si de partium processerit voluntate.* Ex his inferunt communiter omnes, præter mercatum principaliter prohiberi actiones judiciales, quæ dicuntur *placitum*, et sunt citatio partium, formatio processus sive cognitio causæ, sententia, quæ quamvis Jure Civili *L. Ut in die, 2. Cod. de Feriis,* si in die festo fiant, tantum dicantur irritari, id est, irritanda, tamen vi citati Juris Canonici, ex quo hic loquimur, sunt ipso facto irrita.

597 §. 2. Citatio, ut quis compareat die festo, est irrita, quamvis ibi tantum esset Festum, ubi est ille, qui citatur, nam citatio respicit locum, in quo est is, qui citatur: uti e contra mandatum et sententia respiciunt locum, ubi est mandans vel sententiam ferens: si autem citatio fiat, ut quis compareat intra octo dies, etiamsi octavus dies esset Festum, valet, poterisque (secundum Suar. et Fagund.) differre, ac prius comparere sequenti die, sed secundum Bonac. aliosque cum Castrop. *tr. 9. q. 7. n. 3. et 4.* debebis prævenire.

598 §. 3. Ad formationem processus seu cognitionem causæ spectat examinatio testium et jusjurandum, item depositio sola testimonii, uti probabilius cum aliis tenent Suar. Bonac. Castr. *n.* 6. contra Azor. et alios: imo iidem cum Regin. putant etiam examinationem testium vel Juramenta in causa spirituali esse illicita et irrita, sed Sanch. *in consil. l. 5. c. 2, d.* 30. putat tantum prohiberi Juramentum judiciale, quod fit pro rebus temporalibus, non quod pro spiritualibus, nec quod fit pro fide, pace, obedientia, fama vel alia necessitate. Communis etiam est sententia cum Castrop. *p.* 8. *n.* 4. quando judicium vel contractus est licitus die festo, etiam licere Juramentum, quia concesso principali conceduntur accessoria. Probabilius autem est cum Suar. Fagund. Laym. Castrop. Ills. *n.* 169. contra Panorm. non prohiberi alia Juramenta, quæ nec ad Judicium nec ad mercatum ordinantur.

§. 4. Oblatio libelli etiam pro causa tem- 599
porali fieri potest, dummodo die festo non intimetur parti adversæ, quia non videtur spectare ad formationem processus, cum non procedat a Judice vel a potestate Jurisdictionis, sed a litigante, Fagun. et Castrop. *num.* 9.

§, 5. Licitum est Advocato in festis patro- 600
cinari, sive verbo, sive scripto, et informare Judicem; licet fiat ob pretium, quia nec est servile, nec prohibitum, Sanchez *d.* 28. Item Judici licitum est concipere vel etiam scribere privatim sententiam postea proferendam, Pirrh.

§. 6. Secundum Sanch. *d.* 27. *n.* 17. Caje- 601
tan. Tolet. Henr. et alios peccant mortaliter Notarii in festo transcribentes acta spectantia ad judiciales strepitus; sed probabilius id negant Suarez, aliique plures cum Dian. *p.* 2. *tr.* 15. *res.* 35. nam nec est opus servile, nec prohibitum: hinc docet quoque Dian. *in Summa v. Festum, n.* 3. non peccare Notarios, si secluso scandalo celebrent contractus die festo, quia non sunt ex forensibus, quæ prohibentur.

§. 7. Licitum est die festo facere præsenta- 602
tiones, institutiones, collationes, provisiones Beneficiorum; item exercere actus jurisdictionis voluntariæ, v. g. adoptare aliquem in filium, condere testamentum, hæc enim non afferunt strepitum judicialem, Pirrh. et alii cum Castr. *p.* 6. *n.* 3. *nbi n.* 5. addit etiam consuetudine excusari conductiones operariorum, venditiones publicas sub hasta, v. g. bonorum alicujus defuncti etc.

§. 8. Licitum est die festo ferre sententiam, 603
si alias impediretur justitia, si ratio temporis, v. g. conditio belli ita exigat, si sit atrocissimum crimen, ita ut ad incutiendum terrorem non sit danda mora. Sanch. *d.* 29. Castrop. *p.* 7. *n.* 17.

§. 9. Judicia, quæ de partium consensu 604

fiunt per Judicem Arbitratorem, sunt licita die festo, est communis cum Sanch. *d.* 27. Castrop. *n.* 16. Ills. *supra.* Porro ille dicitur *Judex Arbitrator*, qui eligitur, ut dicat, quod sibi videtur, et sic suo judicio litem pacifice componat sine ordine judiciali usitato in Foro; e contra *Judex Arbiter*, dicitur, qui procedit servato ordine processus forensis.

605 §. 10. Probabilius est contra *Panor.* etiam prohiberi executionem sententiæ latæ die non festo, quia est complementum sententiæ, Cast. *n.* 12. Ills. *supra et aliis.* Quod autem ad appellationem attinet, communior quidem sententia dicit licere die festo, sed etiam probabile est non licere, uti ostendit Castr. *a n.* 13. adductis pro utraque parte Auctoribus et rationibus.

606 §. 11. Per consuetudinem videtur nunc omnino licitus esse mercatus privatus, sive quidvis vendere, vel emere clausa officina, *p.* 6. *n.* 5. Tamb. Ills. *n.* 171. [a] Etiam licere contractus, si fiant sine instrumentis et Judicis auctoritate, docent Sanch. et alii cum Ills. *supra.*

[a] *Notandum quod ad nundinas adtinet, Benedictum XIV. an.* 1745. 5. *Novembris ad Ordinarios ditionis Ecclesiasticæ dedisse litteras, in quibus nundinas annuas ab hebdomadariis, quas* mercatum *vocant, distinguit: mercatum porro diebus festis haberi omnino prohibet; annuas vero nundinas, non tam permittendas, quam ad evitanda populorum incommoda, ex quadam conniventia, tolerandas edicit, modo non exerceantur iis matutinis, et vespertinis horis, quibus divina Officia in ecclesiis celebrantur. Confer ejusdem Pontificis librum* de Synodo *l.* 7. *c.* 3. *n.* 2. *et* 3.

DUBIUM III.

Quæ opera festis diebus præcipiantur?

607 " Resp. Præcipitur, I. Auditio concionis: non tamen sub mortali, nisi quatenus quisque tenetur discere necessaria ad salutem. V. Trid. *sess.* 24. *c.* 4. *de reform.* Filliuc. *tr.* 27. *c.* 8. *q.* 7. Bonac. *t.* 2. *c.* 5. *q. un. p.* 2. *n.* 27. Suar. etc. Dixi, *nisi quatenus, etc.* quia homines rudiores ignorantes præcipua mysteria Fidei, ea præsertim, quæ sub gravi obligatione eos scire teneri dictum est supra *l.* 2. *tr.* 1. *c.* 1. tenentur Lege charitatis (si alias ea commode addiscere non possint) sub gravi peccato concioni, vel potius catechesi interesse. Bonac. *d.* 5. *in præcept.* 3. *n.* 28. addens, eo casu concionem etiam Missæ præferendam esse, Trull. *l.* 3. *c.* 1. *d.* 4. *num.* 12. Fagun. *p.* 1. *l.* 2. *c.* 9. *num.* 12. *etc.*

" II. Præcipitur speciali præcepto obligante sub mortali, audire Missam, hoc est, morali et humana assistentia sive præsentia ei interesse. Est communis ex *cap. Omnes Fideles*: Et ex *c. Missas, de Consecr. dist.* 1. contra *Angelum et Rosellam*, qui semel vel iterum negligeret, dicunt esse veniale. Obligat hoc præceptum omnibus Festis omnes baptizatos usum rationis habentes, non autem infantes, amentes, vel cathecumenos. Ratio primæ partis, quia est universale. Ratio secundæ, quia assistentiam humanam habere non possunt. Ratio tertiæ, quia non sunt Ecclesiæ subjecti. Lug. *disp.* 22. *sect.* 1, *et* 2. ex Navarr. Sanch. et Kon. *Unde resolves*

" I. Non est obligatio audiendi concionem in Parochia propria: tum quia Doctores multi nullum hac de re præceptum agnoscunt, cum Trid. *sess.* 24. *can.* 4. *de refor.* dicat, teneri, *ubi id commode fieri potest:* tum quia si quæ obligatio fuit, ei derogatum est per privilegia Regularium, et generalem consuetudinem contrariam, Suar. *de Relig. t.* 1. *l.* 2. *c.* 16. Azor. Nav. Gened. Zerol. *par.* 1. *v. Prædicatto.* Trull. *l.* 3. *c.* 1. *d.* 4. *n.* 11. Barb. *in Trid. sess.* 24. *c.* 4. Imo Fratres Prædicatores, et Minores, et qui cum ipsis in privilegiis communicant, concionantes in suis Ecclesiis, quovis anni tempore possunt Auditoribus suis concedere 18. annos et 320 dies Indulgentiarum nomine Papæ, Dian. *p.* 4. *tr.* 4. *res.* 22. ex Rod. et aliis.

" II. Non est obligatio ad audiendam Missam Feria quinta, et sexta, et Sabbato majoris hebdomadæ, neque diebus Rogationum: Azor. Henr. Suar. *d.* 88. *sect.* 5.

" III. In die Nativitatis Christi tantum teneris audire unam Missam. Navar. Suar. Filliuc. *tr.* 5. *n.* 207.

" IV. Satisfacit, qui recitat sub Missa (ex obligatione) Horas Canonicas, vel pœnitentiam injunctam in Confessione, ut contra Cajetan. Silv. Angel. Armill. docent Suar. Sa, Rodriq. Filliuc. *n.* 216. *et alii.* Ratio, quia duobus præceptis potest simul satisfieri, ut v. supra *l.* 1. *tr.* 2. *c.* 3. *dub.* 3. Idem de eo, qui confitetur tempore Missæ, affirmant Regin. *t.* 19. *n.* 14. dummodo intentionem habuerit audiendi Missam. Negant autem Suar. *sect.* 6. Azor. *c.* 7. *q.* 6. Gordonus, Lugo *l. c.* siquidem possit differre Confessionem, nec adsit necessitas præcepti Confessionis. Idem dicit Bonac. *tom.* 1. *d.* 4. *q. ult.*

p. 11. ubi contrariam praxim quorumdam excusat, vel ob necessitatem communicandi, vel propter intentionem audiendi Missam aliam, vel denique propter bonam fidem.

" V. Satisfaciunt etiam inservientes Missæ, si recedant allatum necessaria, v. g. vinum, hostiam, thus, etc. quia cum hæc ordinentur ad Officium, non censetur abesse, dummodo non recedant ab Ecclesia, vel saltem non longe, V. Bonac.

" VI. Peccat, qui non audit integram Missam, et quidem venialiter, si omittatur parva pars : mortaliter si notabilis, v. g. media, vel tertia pars. Laym. tamen et alii durum putant, mortalis damnare eum, qui ab offertorio usque ad finem adsit, additque communiter excusari a mortali, qui audiunt a principio Epistolæ, vel secundum alios, Evangelii usque ad finem, vel ab initio usque ad Communionem V. Bonac. *tr.* 1. *d.* 4. *ult.* Lugo *d.* 22. *sect.* 1. *n.* 3.

" VII. Non peccat saltem mortaliter, qui a duobus Sacerdotibus successive duas dimidias Missas audit, ut habet Nav. *c.* 21. Sa Sot. Henr. Dian. *to.* 1. *tr.* 3. *res.* 18. Bonac. *p.* 11. Hurt. contra Suar. Kon. Fagun. quia audit integram Missam, ob quam causam est probabile, etsi simul audiat, ut habet Bonac. *l. c.* Hurt. et Dian. contra Regin. Kon. Lugo, et alios, quorum sententia videtur probabilior.

" VIII. Non satisfacit, qui sub Sacro dormit, pingit, docet, vel qui est post murum, aut post aliam rem, tali loco, unde nihil audiri, videri, vel notari possit, quid fiat; quia non censetur moraliter præsens. Satisfacit tamen surdus, cæcus, et quicumque (licet sit post ostium, aut columnam, vel in fenestra, vel procul a templo) ita est præsens, ut ex signis externis colligere possit, quid a Celebrante agatur, spectata loci natura, etiamsi ipse per accidens nihil audiat, nihil videat, aut intelligat, sitque pars per moralem conjunctionem ejus multitudinis, quæ dicitur præsens, et est in conspectu Altaris. Bonac. *loc. cit.*

" IX. Audiens, debet esse attentus, saltem virtualiter, et *in confuso*, ut aliquo modo advertat quid fiat : hinc si quis nunc attendat, nunc fabuletur, ut tamen semper advertere possit, quid fiat, licet peccet irreverentia, non tamen damnandus est mortali; imo Kon. cum Silv. Rosell. et Medin. docet, eum satisfacere, qui voluntarie toto Sacro est distractus, modo sibi sit præsens, et cum reverentia externa assistat. Quod probabile esset docet Laym. contra Suar. Bonac. et alios. V. Kon. *l. c.* et Lugo *n.* 26. *et* 27. Plura de hac tota materia v. supra *l.* 1. *tr.* 2. *c.* 3. *dvb.* 2. 3. *et* 4.

" X. Præceptum audiendæ Missæ impletur quocumque in loco, sive in Parochiali, aut Cathedrali, sive in Regularium Ecclesia, sive in Oratoriis privatis, sive extra Ecclesiam audiatur. Ratio, quia Ecclesia tantum auditionem Missæ præcipit, non autem locum : ergo quovis loco impletur. Tolet. *l.* 9. *c.* 7. Azor. *c.* 6. Rodriq. Navar. Fill. *n.* 203. Nugn. Suar. Kon. Bonac. *d.* 4. *qu. ult. p.* 11. *n.* 4. *et plures* : Quæ doctrina, licet certa sit, nihilominus quia post omnes supra citatos Auctores a quodam moderno viro, alias docto, in dubium vocatur, peculiari dubio examinanda est, ne cui (quia Liber obvius est) scrupulus, aut conscientia nascatur erronea.

ADDENDA.

Quæst. 146. *An satisfaciat præcepto Missæ,* 608
qui partes illius simul audit? R. §. 1. Certum est non satisfacere, nam Innoc XI. damnavit hanc propositionem. *Satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo sacrificio qui duas ejus partes, imo quatuor simul a diversis celebrantibus audit.* Propositio illa nunc amisit omnem probabilitatem, licet Busemb. relatus *n.* 607. dixerit esse probabilem.

§. 2. Ratio, ob quam propositio illa puta- 609
batur probabilis, erat hæc : Unus audiens simul duas Missas potest per hoc satisfacere obligationi audiendi unam ex præcepto, et alteram ex voto : ergo etiam unus audiens duas simul partes Missæ posse satisfacere præcepto audiendi unam totam, quia uti se habet totum ad totum, sic se habet pars ad partem, et uti attentio ad unam Missam non impedit attentionem ad alteram, ita attentio ad unam partem non impedit attentionem ad alteram. Hanc rationem recte retorquet Card. *in* 2. *crisi diss.* 31. *nvm.* 36. Motus Solis, qui fit a duodecima ad primam, coexistit motui horologii, qui fit ab eadem duodecima ad primam : ergo ut illi duo motus, Solis, et horologii coexistunt, ita possunt coexistere duæ mediæ horæ unius horologii, quia uti se habet totum ad totum, ita pars ad partem, quod patet manifeste esse falsum. Ratio autem, cur in neutro valeat consequentia, est, quia una Missa, uti etiam una hora, est unum totum successivum, cum Missa consistat in motu verborum et actionum sibi succedentium : quamvis autem unum successivum possit coexistere alteri successivo, adeoque et audiri

una Missa cum altera, non potest tamen pars successivi coexistere alteri parti ejusdem successivi, et ideo non potest audiri una Missa, cujus una pars coexistat alteri parti ejusdem Missæ, uti non potest persolvi Officium Horarum, si simul audiantur tres diversæ Lectiones a diversis, sed una debet audiri post alteram.

610 §. 3. Quamvis daretur ratio intrinseca probabilis, quod duæ partes Missæ simul auditæ constituere possent unam Missam, tamen nunc certum est per auditionem talium partium non satisfieri præcepto Missæ, quia hos præceptum latum est ab Ecclesia, quæ nunc declaravit præcipi auditionem unam successivam partium, Card. *num.* 41.

611 *Q.* 147. *An opinio, quæ dicit satisfieri, si successive audientur duæ medietates, sit adhuc probabilis*, uti v. g. si quis ad Elevationem unius Missæ veniat in templum, et postea audiat sequentem Missam usque ad Elevationem tantum? Resp. §. 1. Aliqui dubitant, quia duæ tales medietates non videntur dici posse una Missa, cum sint lectæ a diversis, et forte intercedat spatium temporis inter illas partes. Nihilominus dicendum est opinionem illam adhuc manere probabilem, uti ostendit Carden. *cap.* 7. nam cum illis, quos citat Busemb. docent illam 32. AA. apud Pasqual. *de Sacrific. quæst.* 1290. accedunt P. March. *in Trib. de Missa T.* 4. *tract.* 2. *quæst.* 1. *d.* 2. Gobat *tract.* 5. *num.* 143. vocans in praxi tutam, et eamdem Suarez apud Ills. *t.* 1. *n.* 161. dicit communiorem, nec posse practice condemnari. Ratio autem est, quia manet unum Officium, licet prius orem partem posteriorem, et postea priorem, v. g. Tertiam ante Primam, aut unum Psalmum ante alterum : iterum manet unum Rosarium, licet incipiam a tertia decade, et finiam recurrendo ad illam : ergo etiam erit una Missa, licet per medias partes sive priores sive posteriores audiatur. *Nec refert,* quod hæ medietates fiant a diversis Sacerdotibus, aut etiam cum interpositione temporis : *Nam* si duo simul recitent Officium, duæ medietates ponuntur a diversis recitantibus, imo in Choro sæpe novem diversi legunt novem diversas Lectiones, et tamen est unum Officium; interruptio autem non tollit unionem moralem, uti dicetur de Horis. *Confirmatur :* nam est una Missa, si Sacerdos in media Missa deficeret, et alius Sacerdos post mediam horam succederet illam completurus : ergo etiam potest esse una Missa, licet sint duo Sacerdotes, et tempus aliquod intercedat : est quidem (quoad illud exemplum) aliqua disparitas, eo quod posterior Sacerdos agat nomine prioris, et compleat eamdem moraliter Missam; hoc tamen non obstante in nostro casu adhuc æquivalenter videtur una integra Missa, quia nempe est idem Principalis offerens, nempe Christus; etiam est idem, quod offertur, consecratur, et sumitur, scilicet idem Christus; sunt etiam eædem Orationes et actiones externæ etc. Licet autem Tamb. *l.* 4. *c.* 2. §. 1. *n.* 10. putet manere unitatem, dummodo eodem die tales partes audiantur, tamen hæc ab invicem separatio videtur esse nimia; si autem sit saltem ad horam tantum, non est nimia, nam sæpe per concionem unius horæ et amplius interrumpitur Missa, et tamen manet una.

§. 2. Si quis sine justa causa audiat 612
duas tales medias Missas, peccat venialiter, ut qui in Horis oraret unam ante alteram, aut interrumperet sine causa; ratio est partim quia observatio ordinis et continuationis est decentia requisita, partim etiam quia talis auditio per medietates aut interruptiones non est satis consentanea communi praxi Fidelium, a qua recedere sine justa causa est saltem veniale, justa autem causa esset defectus temporis, rationabile impedimentum, vel quævis incommoditas alicujus momenti.

Q. 148. *Quinam obligentur ad Missam?* R. 613
§. 1. Hæretici non obligantur, quia præsumuntur excommunicati, hinc jubentur emanere : in Germania tamen non peccant adeundo, quia non sunt denuntiati, nec putant se excommunicatos, imo sic disponi possunt ad conversionem, si videant etiam ritus omnes nil superstitionis habere, Gob. *in Ex. t.* 5. *n.* 396. An autem excommunicatus vi hujus præcepti teneatur procurare absolutionem, ut Missam audire possit, dictum est *l.* 1. *n.* 794.

§. 2. Omnis Sacerdos, si alius celebraturus 614
desit, tenetur ipsemet celebrare, ut Missam audiat, ita cum aliis Gob. *n.* 40. Steph. *tr.* 5. *d.* 4. *n.* 95. contra Fagund. Ratio est, quia tum tenetur, et sic potest audire Missam, neque medium illud est extraordinarium, qui autem tenetur ad finem, tenetur ad media ordinaria : ergo.

§. 3 Circa ætatem, qua pueri obligentur 615
ad Missam, variant sententiæ. *J. March.* putat tunc prius obligari, quando incipiunt esse idonei ad Communionem : Sotus apud Gobat, *t.* 4. *n.* 129. putat neminem ante annum duodecimum teneri legibus Ecclesiæ : sed istæ sententiæ passim rejiciuntur, et sunt contra

praxim Fidelium. Azor. Sanch. Bonac. Tann. Bass. et alii apud Gob. *tr.* 5. *n.* 310. absolute obligant pueros omnes et puellas circa finem septennii, quia tunc præsumuntur habere sufficientem usum rationis, quam sententiam admittit Gobat de pueris educatis in urbe, quibus utpote melius cultis communiter citius oritur plenum lumen, de rusticanis autem aliisque similibus non admittit, sed cum Conin. contendit pueros inter 9. et 10. annum, puellas vero inter 8. et 9. communiter prius assequi plenam discretionem, qua habita prius obligentur præceptis Ecclesiæ : si autem ante septennium haberent plenam discretionem, quamvis tunc ex Lege naturali tenerentur Deum aliquo cultu colere. tamen probabile est secundum dicta *l.* 1. *n.* 676. non teneri Legibus Ecclesiæ. Denique Dicast. apud Gob. *t.* 4. *n.* 129. dicit pueros, quando venialiter peccare possunt sub veniali obligari ad Leges Ecclesiæ, quando autem mortaliter, sub mortali, quæ sententia est multorum, et a Dian. *p.* 10. *tr.* 12. *res.* 37. reputatur probabilior.

616 §. 4. Qui simul est surdus, cæcus et mutus a nativitate non tenetur adesse Missæ, quia non potest haberere moralem assistentiam, nec attentionem ullam internam ; imo scire non potest, quid sit Missa, Pasq. *de Sacrif. q.* 1256. unde quamvis esset talis, non a nativitate, sed per infirmitatem, adhuc putat Gob. *t.* 5. *n.* 30. contra Fagun. Pasq. Dian. p. 5. *t.* 4. *res.* 8. non teneri, quia non potest scire, an, ubi et quando incipiat Missa : ergo non potest habere intentionem debitam, neque attentionem ullam, et licet quis trudendo eum admonere posset jam fieri Missam, ac ipse scripto peteret duci ad templum, adhuc putat Gobat. *n.* 32. non obligari, qui Ecclesia censetur tantum eos obligare, qui humano et ordinario modo interesse possunt ; Leges enim non comprehendunt casus extraordinarios ; hinc Castr. etiam eximit eum ab obligatione Missæ, qui est cæcus et surdus, sed non mutus, quia neque præsumitur Lex obligare in hoc casu exotico. Si tamen quis esset, vel tantum mutus et surdus, vel tantum cæcus et mutus, teneretur, uti communiter docent Auctores cum Gobat *n.* 29.

617 §. 5. Regulares etiam exempti tenentur ad servanda Festa, quæ Episcopus cum consensu Cleri et populi indicit, uti habetur in Trid. *sess.* 25. *de Regul. cap.* 12. et consequenter etiam tenebuntur ad Missam tali die audiendam : an autem teneantur etiam ad Festa, quæ populus vovit approbante Episcopo, non est ita certum ; affirmant Vasq. Nugn. Sanch. *l.* 4. *cap.* 15. *n.* 21. negant alii, et merito dubitat Gobat *n.* 77. quia exempti non jubentur observare alia Festa, nisi quæ Episcopus imponit, qualia non videntur esse illa, quæ populus vovit approbante tantum Episcopo ; si tamen hæc approbatio censeretur esse per modum præcepti, tenerentur uti reliqui.

Q. 140. *Quibus diebus audienda sit Missa?* R. 618

§. 1. Si festum sit a Principe sæculari impositum, aut ex consuetudine observetur a populo sine approbatione Episcopi, non est in conscientia obligatio audiendi Missam vel abstinendi a servilibus, quia non est Festum sacrum, sed sæculare. Ita Tamb. Gobat *t.* 5. *n.* 75. *et* 87. Pasq. *q.* 1251. simul notantes posse peccari contra obedientiam Principi debitam, si hic stricte mandasset observari.

§. 2. In Festo, quod solus Episcopus indi- 619
cit, reclamante Clero vel populo, etiam non est obligatio audiendi Missam, quia Episcopus nequit ullum Festum instituere sine Cleri et populi consensu, uti habetur *c. Conquestus ult. de Feriis*, et probant pluribus Barb, Gav. Jord. Gob. *n.* 72. potest autem consentiente Episcopo populus vovere Festum, ad quod tenebuntur etiam posteri, non vi voti, quod erat personale, sed ex præcepto Episcopi approbantis, et ita implicite præcipientis tale Festum, uti notant Suar. Laym. Gob. *n.* 86. possetque esse Festum mediæ tantum diei, in qua mane esset obligatio ad Missam et ab abstinendum a servilibus, a prandio autem laborari posset : Gob. *n.* 122. Potest autem Episcopus unum tantum proprium in Diœcesi Festum instituere præter communia, v. g. Festum Patroni vel Tutelaris, deinde potest ex causa, uti ob vindemiam, transferre Festum fori, v. g. S. Michaelis ad aliud tempus, uti habet Gob. *tr.* 3. *n.* 230. licet alii repugnent, an vero expediat multa esse Festa, disputat Gob. *in Quint. t.* 5. *c.* 45. *sect.* 3. ubi videri potest *in Exp. t.* 5. *n.* 72. dicit hac ætate, quia ita invaluit multitudo Festorum cum ingenti molestia Mechanicorum, magis cogitandum esse de modo abrogandi plura, quam instituendi nova.

§. 3. Non est obligatio ad Missam die Cine- 620
rum, Festo S. Marci, Festo Animarum, neque Coloniæ Festo Theophoriæ. De reliquis ejusmodi diebus habet Busemb.

§. 4. In dubio, an sit Festum, teneris 621
mediocre studium adhibere, ut intelligas : non teneris tamen per sesquihoram iter facere, ut id interroges, hoc enim foret immodicum

studium, quo forte frustra impediri posset labor diurnus per longum tempus; unde si permaneat dubium, non erit obligatio ad Missam, quia in dubio possessio est pro libertate, Pasq. *q.* 1325. Quod si Pater dicat esse Festum præcepti, Mater vero dicat esse devotionis tantum, teneberis (per se loquendo) potius credere Patri, quia ejus testimonium est majus, et ejus potestate es dirigendus, Gobat *a num.* 460.

622 *Q.* 150. *Qualis Missa sit audienda?* R. §. 1. Peccat, qui audit Missam excommunicati non tolerati, aut publici percussoris Clerici, uti cum communi S. Thom. 3. *p. q.* 82. *art.* 2. Si tamen quis audisset, secundum Dicast. et Gobat *tr.* 5. *num.* 522. satisfecisset præcepto, quia posuisset substantiam rei præceptæ, secundum Pasqual. *quæst.* 1269. non satisfecisset. quia tum tantum impletur præceptum per actum peccaminosum, quando ponitur materia, quæ præcipitur, hic autem non ponitur materia illa, quæ præcipitur nam Missa illa prohibetur legi et audiri, Missa autem prohibita non est Missa præcepta : ergo. *Neque dicas* Missam secundum se præcipi : *Nam* præcipitur cum omnibus circumstantiis necessariis ad hoc, ut hic et nunc audiatur, inter illas autem circumstantias est persona celebrans, cujus Missa hic prohibetur. Utraque sententia est probabilis, sed prima videtur verior.

623 §. 2. Satisfacit, qui audit Missam, quocumque ritu et idiomate fiat, uti si audiat Missam Sacerdotis Græci in his partibus celebrantis, quia quoad substantiam est eadem apud omnes Catholicos Missa, Pasq. *q.* 1259. Gobat *n.* 161. et alii.

624 *Q.* 151. *Quo tempore audiri debeat Missa?*

§. 1. Probabilius videtur, quod satisfiat præcepto, quacumque hora audiatur a media nocte ad alteram mediam noctem, F. Lugo Leand. Dian. *p.* 10. *tr.* 10. *res.* 21. Gobat *tr.* 5. *n.* 56. contra Pasqual. *q.* 1260. qui putat non satisfieri, nisi audiatur intra tempus, quo licitum est celebrare : sed ratio nostra est, quia quacumque hora audiatur, verum est Missam eo die esse auditam : ergo satisfactum est præcepto, quod tantum exigit Missam audiri illo die.

625 §. 2. Qui nocte Nativitatis Christi audit Missam, quæ Romæ vel Venetiis ex privilegio dicitur ante mediam noctem a Sacerdote jejuno, satisfacit præcepto pro die Nativitatis; quia sic anticipatur illa dies, uti in Matutino. quod pridie recitatur : hinc si dies Nativitatis inciderit in diem Lunæ, non satisfaceret præcepto pro die Dominica, quia Missa illa spectat ad sequentem diem Nativitatis, et non ad Dominicam, ita Lug. Dian. *p.* 7. *tr.* 12. *res.* 12. *p.* 10. *tr.* 12. *res.* 22. Item *tr.* 14. *res.* 35. et absolute loquendo non posse per auditionem unius Missæ satisfieri præcepto audiendi Missam duobus diebus, recte probat Cresp. a Borgia *in QQ. Mor. quæst.* 10.

Q. 152. *Quo loco audiri debeat Missa?* R. 626 Præcipuum dubium est, an satisfiat, si audiatur in loco privato vel profano; pro quo sit

§. 1. Privatum Oratorium est locus aliquis et domo vel arce privati hominis ad tempus deputatus cultui Dei, unde Oratorium erectum in palatio Episcopi, aut in Conventu Regularium, aut perpetuo destinatum divino cultui, habensque ingressum ex publica via, aut a Missionariis privilegiatis certo loco constitutum, non censentur privata Oratoria, uti cum aliis docent Quarti *in Rubr. p.* 3. *tr.* 10. n. 1. *sect.* 3. et Tamb. *de Sacrif. lib.* 1. *c.* 4. §. 4. hinc absolute dicit Ills. *t.* 5. *n.* 163. non esse quæstionem de Oratoriis privatis Episcoporum vel Regularium, sed tantum de privatis Oratoriis aliorum Clericorum sæcularium, et laicorum' de quibus jam loquemur *.

§. 2. Privilegiatus et tota ejus familia, id est, 627 omnes illi, qui habitant in domo Privilegiati cum quadam habitudine ad illum, uti sunt pater et mater, nurus et gener, uxor, filii, filiæ, nepotes, pronepotes, et alii per lineam rectam descendentes, et manentes sub regimine parentum, habitantesque cum illo : item servi, et ancillæ; quandoque etiam hospites, si ita addatur in Bulla, et consequenter etiam illi, qui his famulantur, uti docent *Tamb.* hi (inquam) omnes, si audiant Missam in privato Oratorio, satisfaciunt die festivo, quo ibi celebrare licitum est; ita omnes communiter.

§. 3. An præter privilegiatum ejusque 628 familiam satisfaciant etiam alii ibi audientes, quando audire possunt alibi, duplex est sententia, 1. Pasq. *q.* 659. ubi alios undecim pro se citat; quibus accedunt Dian. *p.* 6. *tr.* 8. *res.* 40. *p.* 9. *t.* 1. *res.* 3. Bass. *v. Missa n.* 7. Gob.

* Potissima differentia oratorium publicum inter et privatum in eo jacet, quod illud habere debet januam apertam in via omnium usui aperta et a privatorum hominum dominio exempta, ait Ferraris. Oratorium privatum est capella intra domum cujusdam ædificata pro usu hanc domum habitantium. Solius Romani Pontificis est, ut infra dicitur, Missæ celebrationem in privatis oratoriis permittere. (*Edit.*)

tr. 5. *n.* 356. Quarti *dub.* 13. Spor. *tr.* 3. *c.* 4. *n.* 24. Ills. supra dicens esse nunc certam; hi omnes absolute dicunt non satisfacere; ratio est, quia Pontifex in Bullis expresse addit: *Volumus autem, ut alii, qui non sunt de familia, non censeantur liberi ab obligatione audiendi Missam in Ecclesia,* et hoc a Cardinalibus declaratum esse, dicunt AA. hic citati. 2. Sententia est Azor. Henriq. Homob. Castrop. Pelliz. quos citat Pasq. *sup.* quibus accedunt Busemb. Burgh. *cent.* 3. *cas.* 60. citans Barb. Item P. March. *t.* 2. *t.* 4. *t.* 2. *q.* 1. *dub.* 1. quorum sententiam Gob. *t.* 3. *n.* 254. vocat probabilem et usu receptam, hi dicunt satisfieri a quovis ibi audiente. Ratio est, quia de Jure communi plus non præcipitur quam Missam audire; de loco autem nunc nullum est præceptum. Ad verba Bullarum dicunt antehac de jure antiquo fuisse obligationem audiendi Missam in Parochia, ut probat Pasq. *q.* 1257. cui juri aut alteri cuicumque obligationi, si quæ adhuc est, Pontifex non vult derogari per tale privilegium privato datum; quod si non sit talis obligatio, uti nunc jure novo non est, restrictio illa nil operatur, apponitur tamen, quia servatur stylus antiquus Curiæ, et dantur privilegia secundum antiquas formulas rescribendi, hinc testatur March. verba illa communiter non recipi alio sensu, etiam inter timoratos. Prior sententia est communior, tutior et probabilior, tum quia pro se habet verba Legis, quorum explicatio pro altera sententia est dubia; tum etiam quia Lex communis erat, ut Missa audiretur in Ecclesia publica, imo in Parochia; privilegium autem habent Religiosi, ut in suis Ecclesiis satisfiat, quare privilegium non est, neque legitima consuetudo, neque certa interpretatio pro privatis Oratoriis: ergo possessio est pro communi Lege. Nihilominus secunda sententia etiam videtur esse probabilis; hinc *Sporer* sapienter in praxi suadebat, ut illi, qui de familia non erant, alibi audirent Missam, nolentes autem non urgebat.

629 §. 4. Probabile est satisfieri præcepto, quocumque alio loco etiam profano audiatur Missa, v. g. in castris cum militibus, in littore, quando legitur pro navigantibus, licet quis non sit miles, nec de comitatu navigantium, ita *n. præced.* citati pro secunda sententia cum Bonac. *de Sacram. d.* 4. *q. ult. p.* 12. n. 4. Ratio est, quia quamvis forte restrictio sit de privatis Oratoriis, tamen nulla est de aliis locis: ergo recte stamus Legi communi præcipienti Missam, abstrahendo a loco: gratis autem dicit Pasq. *q.* 1257. præcipi, ut Missa ab omnibus audiatur in Ecclesia vel publico Oratorio ab Ecclesia deputato, nam tale præceptum nunc non extat, sed tantum præceptum Missæ, quæ reipsa Missa est, quocumque loco fiat.

An regulares vi privilegiorum possint absque licentia Episcopi ubique Missam legere: item a quo et quomodo concedi possint privata Oratoria, dicetur *lib.* 6. *tr.* 3. 3. *c.* 3. ad *d.* 4. ubi etiam pluribus exponetur, quis dicatur esse de familia seu familiaris Privilegiati.

Q. 153. *Quænam requirantur, ut quis satisfaciat præcepto audiendi Missam?* R. seqq. 1. 630
Intentio. 2. Præsentia corporalis. 3. Assistentia moralis. 4. Attentio aliqua. 5. Ut integra Missa audiatur, de quibus ordine addendum est aliquid.

Q. 154. *Qualis intentio requiratur?* R. Requi- 631
ritur intentio seu voluntas audiendi Missam tanquam rem sacram, qua exhibetur Deo cultus. Ita Suar. Bonac. aliique communiter cum Gob. *tr.* 5. 194. *et* 196. Pasq. *q.* 1309. contra Dicast. Ratio est, quia Ecclesia per Missam præcipit aliquem Dei cultum; hinc,

§. 1. Non satisfacit, qui interest, ut irrideat, 632
aut eo tantum animo, quia expectat amicum illuc venturum, aut ut occidat Sacerdotem, cum ab ara venerit, aut solius curiositatis causa, ita Gob. *sup. et n.* 210. citans Lugo, et Tamb. imo Pasq. supra putat eum, qui accederet Ecclesiam ad meditandas res divinas aut ad orandum absque voluntate audiendi Missam: non satisfacturum, licet interea legeretur; consentiunt Sanch. Bonac. et Leander, quamvis contradicunt F, Lug. Castr. et Dian. *p.* 3. *tr.* 6. *res.* 77. si tamen, quando inchoatur Missa, accedat ad altare, aut aliquem motum corporalem edat in ordine ad assistendum Missæ, jam habet intentionem sufficientem, nec requiritur, ut velit satisfacere, uti dictum est *l.* 1. *n.* 692. et fuse ostendit Pasq. *q.* 1308. citans pro se 23. AA. contra alios 11. addens *q.* 1311. cum 28. Auctoribus contra alios 15. etiam satisfecisse illum, qui expresse noluisset per talem Missam, quam audit, præcepto satisfacere. Addit ibidem cum Sanch. Laym. Lug. et aliis contra Suar. Less. Filliuc. Con. et alios, nequidem postea requiri mutationem prapositi durante tempore audiendi, ut scilicet velit satifecisse illa auditione, nam plus adhuc probaverat *q.* 1310. reipsa satisfecisse, licet audierit animo non implendi præceptum et simul animo non audiendi aliam Missam.

633 §. 2. Satisfacit, qui interest ea tantum mente, ut observatis actionibus Sacerdotis discat accurate celebrare, hoc enim est velle audire Missam, ut discat legere.

634 §. 3. Non est necesse, ut intersis per modum orantis, Suarez Less. Medin. et alii cum Gob. *num.* 197. contra Bonac. et Bass. Ratio est, quia Missa audiri et Deus aliter coli potest, quam orando.

635 §. 4. Sufficit intentio implicita audiendi Missam tanquam rem sacram, quam habet ille. 1. Qui adit templum volens facere officium Christiani. 2. Qui adit, ut præsentia sua honoret Sacrificium. 3. Qui solet interesse Missæ tanquam rei sacræ. 4. Qui templum accedit ex aliqua causa, cum enim accedat libere, accedit ex aliqua causa : ergo si non accedat ex alia, accedit ex hac, ut audiat Missam. 5. Quicumque Missam audit, si non constat eum habere intentionem contrariam, præsumitur habere sufficientem, ita cum aliis Suar. *n*, 198. Dian. *p.* 3. *tr.* 6. *res.* 68.

636 §. 5. Etiamsi intentioni audiendi Missam adjungatur alia intentio mala, adhuc satisfacis præcepto, v. g. si vis audire Missam, etiam principaliter ob vanam gloriam : aut simul voleus te delectare turpi aspectu puellæ præsentis, satisfacis, ita AA. 20. omnino graves, quos nominatim recenset Pasq. *qu.* 1313. Gob. *n.* 208. contra paucos alios. Ratio est. quia prava intentio adjuncta non excludit intentionem debitam, quamvis impediat illius fructum, vult enim, et reipsa audit, ut rem sacram, hoc ipso quod exterius modeste se gerat, et interius attendat ad rem sacram, nam per hoc colitur Deus, cui per sacrificantem et assistentes immolatur sacrificium. *Nec obstat*, quod Ecclesia præcipiat actus bonos. Quia satis est esse bonos quoad se et secundum substantiam, quamvis ratione operantis aut quoad modum, quo fiunt, non sint boni, uti communiter docent AA. cum S. Th. 1. 2. *q.* 100. *art.* 9, Sot. et alii, dicentes modum, et finem præcepti non cadere sub præceptum. *Si instes*, non satisfit præcepto per Communionem sacrilegam : ergo nec per auditionem Missæ peccaminosam. Resp. num. conseq. Ecclesia declaravit se præcipere Communionem fructuosam, ita ut si non respondeat fructus, non satisfiat ejus voluntati ac præcepto ; id non declaravit de præcepto vel auditione Missæ ; ergo prudenter stamus auctoritate et ratione adducta pro sententia nostra, quamdiu Ecclesia aliud non declarat.

637 §. 6. Si quis templum ingressus ad audiendam Missam putet prius inchoandam post quadrantem; interim ipso non advertente legatur ad aliquod altare, quod prius advertit, ex signo campanulæ ad *Sanctus*, Gob. *n.* 115. dicit, si habuerit hanc intentionem, volo esse unus de numero audientium Missam, quandocumque inchoabitur, tum audivisse etiam primam partem, si autem talem intentionem non habuerit, non audivisse ; nam nemo censetur moraliter interesse actioni, quam nescit exerceri, et cui non cupit interesse, hoc ipso autem quod velit interesse, si fiat, quando fit, reipsa interest, quia hæc voluntas conditionata transit in absolutam : sed hoc patitur difficultatem ; nam reipsa talis assistentia non est moralis, uti colligetur ex dicendis *a n.* 646.

§. 7. Si quis pluribus titulis teneatur audire 638
Missam, et non determinet, cui obligationi satisfacere velit, utrique autem per eamdem auditionem satisfacere non possit. dicendum est, quod satisfaciat urgentiori, sive illi, quæ vel ratione temporis, vel aliunde exigit præferri, quio tum volet voluntas interpretativa, secundum quam quisque præsumitur velle prius satisfacere graviori obligationi.

Q. 155. *Qualis præsentia corporalis requi-* 639
ratur ? R. Talis, per quam quis sit ita præsens physice vel moraliter loco, in quo fit Missa, ut possit dici esse unus e numero eorum, qui circumstant et cum Sacerdote offerunt Sacrificium ; hinc

§. 1. Non est opus videre vel audire Cele- 640
brantem, sed si nec videre nec audire possis immediate, satis est, si adsis aliis, qui vident vel audiunt, et te conformes illis in surgendo aut flectendo.

§ 2. Sufficit, si sis in loco, qui communicat 641
cum templo, v. g. in Choro post Altare, aut in loco per murum separato, ex quo fenestra vel foramen fert in templum, aut in Odæo seu lorica superiori : ubicumque in templo fiat Missa, dummodo id scias, et possis percipere saltem aliis mediantibus, quid agatur, atque ita dici pars communitatis infra flectentis.

§ 3. Etiam sufficit esse extra templum, 642
dummodo scias Missam inchoari, seu fieri, et sis aliis junctus, cum quibus facias unam multitudinem in templum, vel ad altare usque protensam, uti communiter habent AA. cum Gob. *n.* 22. et Basq. *a quæst.* 1300. Quod si quis non esset junctus multitudini, sed solus staret ad murum extra templum, licet audiret Sacerdotem, putat Pasq. non auditurum Missam, quia non esset corporaliter præsens

Ecclesiæ, seu illi Congregationi Fidelium, contradicunt tamen alii apud Dian. *p.* 4. *t.* 4. R. 154. *et p.* 10. *tract.* 14. *Resp.* 47.

643 § 4. Lug. Gord. Dicast. Tamb. Gob, *n.* 172. et alii, quos refert Pasq. *q.* 1303. dicunt illum adhuc esse sufficienter præsentem, et audire Missam, qui etiam per interjectam parvam plateam e domo sua in templum, vel ad altare potest respicere, sed occurrit hæc ratio in oppositum, nam si excommunicatus ex altera parte plateæ e fenestra suæ domus videret, et audiret te celebrantem, non ideo peccaret, neque tu ideo tenereris desistere Missa : ergo signum est, quod ex communi judicio non censeatur moraliter præsens. Addunt Lug. et Escob apud Gob. *n.* 174. non obstare distantiam triginta passuum, quod tamen Tamb, non admittit, uti nec Gob. nisi Missa fieret sub dio, tum enim admittit, licet nullus homo esset interjectus ; hinc si magna sit distantia, recte dicit Gob. *n.* 27. aliquem non censeri præsentem, licet domi suæ audiret totum cantum, aut etiam Missam alta voce pronuntiatam.

644 § 5. Putat Dicast eum Gobat *n.* 173. eos, qui manent in navi si Missa fiat in littore. item milites in tentoriis suis, quamvis utrique distent ad 30 passus, adhuc esse moraliter præsentes corpore, et Missam audire.

645 § 6. Si quis etiam ad afferendum aliquid ad Missam necessarium recederet a templo ad locum remotum, qui non communicat cum templo, v. g. ad domum Pastoris, et emaneret per notabile tempus, aut negligeret actionem substantialem, v. g. Consecrationem, probabilius est contra Leand. et Dicast. non audivisse Missam, quia non mansisset corporaliter præsens, nequidem moraliter, hinc si posset, teneretur audire aliam Missam, vel supplere, quod neglexerat : si autem non posset, excusaretur propter necessitatem rei adferendæ. Si autem iret ad Sacristiam aliquid allaturus, aut ad campanile tracturus campanas, censeretur manere moraliter præsens corpore, quia hæc loca communicant cum templo, cum sint quasi aliquid templi : et pulsatio campanæ, quæ quibusdam locis fit ad Evangelium, vel sub Elevatione, ordinatur ad illum Dei cultum, qui per Sacrificium exhibetur, ita AA. communiter cum Pasq. *q.* 1275.

646 *Q.* 156. *Qualis assistentia requiratur* ? R. Moralis, per quam quis adsit tanquam homo ratione præditus, et non ut brutum, vel inanimatum aliquid, debet enim assistere humano modo libere, et religiose, hinc

§ 1. Non audit Missam, qui coactus interest, v. g. ligatus et reluctans, uti habet communis cum Gob. *t.* 5. *n.* 212. si quis tamen violente detentus, supposita detentione, libere applicaret animum ad actionem Sacerdotis, satisfaceret, quia assistentia esset libera sub ratione advertentiæ, Ills. *t.* 5. *n.* 154. neque etiam obstaret, si quis interesset ex metu, quia metus non tollit libertatem : ergo nec impedit assistentiam moralem, ut habet communior cum Pasq. *q.* 1307. e contra sex alios. 647

§ 2. Ebrius, vel dormiens non audit Missam, quia non adest humano modo : quod verum est, si dormitet per vices, ita ut per notabilem partem nequeat attendere, quamvis dormitatio esset involuntaria, ita Dicast. et alii cum Gob. *n.* 244. 648

§ 3. Si quis tempore Missæ in altam contemplationem sive in extasim a sensibus abripiatur; putant Suar. Fill. Ledesm. et alii adhuc audire Missam, quia manet moralis assistentia per præcedentem voluntatem necdum revocatam, sed hoc probabilius negant Lug. Avers. Leand. Tamb. *hic c.* 2. §. 1. *n.* 11. Ills. *n.* 154. quia tam parum videtur moraliter assistere, quam qui dormit, Pasq. *q.* 1306. probabiliter distinguit, si in illa extasi pergat contemplari mysteria, quæ peraguntur in Missa, putat durare moralem assistentiam, si autem rapiatur in aliam contemplationem, putat non durare, adeoque nec audire Missam. 649

Q. 157. *Qualis attentio requiratur?* R. § 1. Attentio est duplex, externa et interna : *externa*, est omissio actionum exteriorum incompossibilium cum attentione interna : *interna*, est advertentia seu applicatio animi ad aliquid, v. g. ad illa, quæ in altari geruntur : certum autem est requiri attentionem externam, ut satisfiat præcepto. Deinde communis sententia est ex Loto, Suar. Lug. Graff. Bonac. Laym. et aliis cum Gob. *t.* 5. *n.* 227. contra Mendo *in Stat. d.* 7. *q.* 1. *n.* 6. non requiri tantam attentionem ad Missam, quantam ad Breviarium; quæ autem et quanta ad Breviarium requiratur, dicemus *l.* 4. *a n.* 1340. Et hic supponimus cum communiori, quod aliqua attentio interna requiratur, saltem talis, per quam dicat religiose existere sub specie et cultu externo colentis Deum respectu Sacrificii, uti recte explicat Pasq. *q.* 1315. ubi etiam multos AA. adducit, qui requirunt majorem aliquam attentionem internam ad Missam vel ad Deum, et e contra 650

alios etiam multos, qui dicunt sufficere solam attentionem externam; quidquid sit de hoc, de quo dicetur, quando de Horis Canonicis *l. 4. q.*220. *et seqq.*

651 § 2. Ministrantes Missæ sufficienter attendunt exhibendo suum ministerium, nam hoc est actualis cooperatio ad Sacrificium, imo est exhibitio partis ipsius Sacrificii, ita Gob. *n.* 239. Illi tamen, qui diebus solemnibus accendunt candelas per totum templum tempore Missæ, si simul non attendant in Missam, non satisfaciunt, quia hoc non ministerium Missæ, sed vel prærequisitum, vel per accidens concomitans, ita Pasq. *q.* 1287.

652 § 3. Musici, chelystæ, organædi, tympanistæ, tubicines audiunt Missam, dummodo simul attendant ad hoc, quod in ara geritur, nam cantus vel lusus ipsorum refertur ad hunc Dei cultum, nec necessario tollit requisitam advertentiam ad illa, quæ in ara geruntur. Idem dicit Less. *in Auct. v. Missa, cas.* 3. de collectoribus eleemosynarum, si simul attendant ad Missam. Idem contra Pasq. *q.* 1317. dicunt cum alis Dicast. et Gob. *a n.* 305. de illo, qui deambulando aut se comedendo in templo Missam audiret, nam potest quis deambulans aut se vestiens orare : ergo multo magis ad Missam attendere.

653 § 4. Non audiunt Missam, qui scribunt vel pingunt sub illa, uti recte Nav. et alii communiter cum Gob. *n.* 307. quia hæ actiones ita occupant animum, ut cum illis attentio interna videatur esse incompossibilis : neque illi audiunt, qui per notabile tempus de re seria confabulantur, vel re alias fixe aspiciunt et considerant, ita ut moraliter loquendo nequeant attendere ad ea, quæ geruntur in ara, quia etiam hi carent attentione externa, Gob. *n.* 288. Pasq. *q.* 1328. Ills. *tr.* 5. *n.* 158. si tamen ista interruptim tantum fiant, et relinquant attentionem internam, quamvis illam minuant, erit veniale tantum, ut iidem docent cum Sot. Med. Suar. Dicast. Bass.

654 § 5. Non satisfaciunt, qui per notabilem partem Missæ legunt attente librum profanum, v. g. Poetam, Philosophum : item litteras, Gasettas etc. Ita Regin. Lug. Tamb. aliique cum Gob. *n.* 245. Ratio est, quia actio profana ex natura sua avertit animum ab intentione ad res sacras. Idem tenet Suar. apud Gob. *a n.* 254. de illo, qui historiam sacram legeret animo indifferenti, aut volens discere stylum, item qui lectionem catecheticam mandaret memoriæ, item qui preces latinas in gallicum mente verteret, ut sic linguam disceret.

§ 6. Qui sub Missa conscientiam examinat, 655
potest audire Missam, quia potest attendere, uti habet communis : multo magis audit, qui sub Missa elicit dolorem, vel aliis piis actionibus se præparat ad Confessionem : an autem ille, qui sub Missa per longum tempus confitetur, Missam audiat, variæ sunt sententiæ, nam 1. Suar. Azor. Tann. et alii dubitant, quia incertum est, an habeat attentionem debitam. 2. Alii absolute negant : sed diversas rationes afferunt, nam Bonac. et Bass. dicunt ideo non audire, quia non orat, sed hæc ratio non stringit, nam non præcipitur Oratio, ut dictum est *n,* 634. et quamvis præciperetur, habebitur sufficienter per externam compositianem corporis, qua colatur Deus; hinc J. March. Tambur. Dicast. Steph. et alii dicunt ideo non audire, quia enarratio peccatorum ita distrahit, ut cum illa non videatur stare posse attentio ad Missam. Pasq. *q.* 1318. dicit, quamvis mentaliter attenderet, tamen non audiret, quia non habet præsentiam seu assistentiam moralem respectu Sacrificii, nam Confitens non habet se per modum alicujus, qui cum Sacerdote offert Sacrificium, sed per modum Rei qui se accusat, accusatio autem aut persona Rei non spectat ad Sacrificium, 3. Regin. Castr. Less. Rod. Escob. et alii cum Gob. *n.* 250. absolute affirmant, quia habet intentionem audiendi. ut suppono, adest corpore, quia confitetur in templo, assistet moraliter, quia adest humano et religioso modo : denique etiam attendere potest ad Missam : et licet forte actu non attendat, tamen occupatur actione pia, adeoque adhuc censetur cum Sacrificante et circumstantibus Deo cultum exhibere. 4. Alii distinguunt et dicunt, si per experientiam scias te cum enarratione peccatorum adhuc aliquo modo attendere, satisfacies; si autem scias, te non attendere, non satisfacies, quia hæc narratio peccatorum non est res ad Missam spectans : ergo qui per illam ita occupatur, ut ad Missam attendere non possit, non videtur habere attentionem externam. Omnes hæ sententiæ sunt probabiles, in praxi autem suadendum, ut si Confessio deberet esse longa, potius fiat extra Missam : si autem sit brevis, curandum ut potius fiat sub aliqua parte non ita substantiali, v. g. sub Orationibus, *Gloria*, *Epistola*, *Credo*, non vero sub Offertorio, Consecratione vel Communione. Si tamen etiam sub his partibus fiat, debet

confitens ita simul attendere ad Missam, ut dicere possit, quousque Celebrans pervenerit. Quod si Confessio alioquin esset omittenda, uti sæpe fieret ancillis et famulis, suaderi potest, ut fiat sub Missa, quia voluntas Ecclesiæ præsumitur esse potius, ut sic audiatur Missa et Confessio fiat, quam ut attentius audiatur Missa et Confessio non fiat. uti recte, Less. *in Auct. v. Missa cas.* 3, si enim damnum temporale possit excusare ab auditione Missæ, magis excusabit damnum spirituale in omissione majoris attentionis; denique si quis sub musico vel cantabili Sacro confiteatur; non est tanta difficultas, nisi confessio esset valde longa, facile enim advertet, quousque Celebrans pervenerit, aut confitebitur sub aliqua parte, quæ per cantum longius trahitur vel ubi Celebrans sistit.

656 § 7. Pasq. supra absolute dicit eum, qui Confessionem audit, non posse audire Missam, quia non assistit veluti unus offerentium, sed velut Judex, cujus actio non spectat ad Sacrificium. Oppositum communis docent alii cum Gob. *n.* 269. quia quod simul sit Judex in confessionali, non impedit, quo minus etiam sit unus illorum, qui circumstant et cum Sacerdote Sacrificium offerunt; certum quoque videtur, quod Confessarius possit facilius simul attendere ad Missam, quam Confitens.

657 § 8. Sporer *de Pœnit. num.* 578. putat Celebrantem non posse audire Missam, quæ ab alio legitur eo tempore, quo ipse celebrat, ideoque non satisfacturum debito, si promisisset unam Missam audire et unam dicere, velletque eam facere eodem tempore : sed probabilius est Celebrantem posse sufficienter attendere ad suam et alienam Missam, si autem non satisfaciat isti promisso, ideo erit, quia qui promittit Missam unam audire et alteram dicere, censetur promittere actus successivos, non aliter ac ille, qui promittit duas Missas audire, nisi enim fuerit alia intentio promittentis censetur promisisse duas diverso tempore.

658 § 9. Qui voluntarie toto tempore habet distractiones, et simul attendit ad ea, quæ in ara geruntur, audit Missam, quamvis peccet venialiter ratione irreverentiæ, si simul oret, est communis cum Suar. Castr. Bass. Pasq. *q.* 1321. Gob. *n.* 228. Ills *n.* 159, nec quemquam movere debet, quod *Auctor Anonymus* contra Archiepiscopum Mechliniensem anno 1691. editus dicat opinionem illam non esse admodum conformem genuinis regulis pietatis et justitiæ Christianæ; nam uti demonstrat *Oropega*, evidens est attentionem ad Missam posse stare cum tali distractione : possumus enim ad plura simul attenderes uti experientia docet, quamvis minus attente ad singula : esse autem talem distractionem tantum venialem, communis est sensus omnium, unde liber ille *Anonymi* propter insolentiam, qua Archiepiscopo illi insultat, combustus est Ruræmundæ jussu supremi Senatus Geldrici.

§ 10. Quamvis communis sit sententia, qua 659
supponunt Con. et Lugo *de Euch. disput.* 22. *sect.* 2. *n.* 36. quod distractio involuntaria non impediat, quo minus aliquis satisfaciat præcepto Missæ, quia communiter non impedit, quin ita attendas, ut possis esse testis Sacrificii peracti, aut reddere rationem de iis, quæ geruntur ad aram : si tamen evagatio esset talis, ut redderet hominem veluti abreptum et nullo modo attendentem ad Sacrificium, impediret auditionem Missæ, sive esset voluntaria, sive involuntaria, ita Pasq. supra et Castrop. *tr.* 22. *p.* 19. *num.* 3. Ratio est, nam somnus involuntarius ideo impedit, quia tollit moralem, humanam, et religiosam assistentiam, atqui illam æque tollit satis extraordinaria evagatio animi: ergo.

§. 11. Pueri aut alii rudiores *in actu secundo* 660
non tenentur ad tantam attentionem, ad quantam alii, quia talis attentio est illis moraliter impossibilis.

§ 12. Pro habenda attentione et devotione 661
in audienda, aut etiam celebranda Missa, juvabit hanc considerare tanquam memoriale Passionis Christi, respiciendo singulas actiones Missæ veluti repræsentativas cujusdam mysterii : et pro imaginatione ad hoc disponenda, potest Sacerdos considerari veluti sustinens personam Christi patientis, nam *velum*, quod imponi capiti vel humeris, significat velum, quo tecta est ejus facies ab illusoribus; *Alba*, vestem ab Herode injectam; *Cingulum*, *Stola*, *Manipulus*, funes, vincula, et catenas quibus ligatus est et raptatus; *Tonsura capitis sacerdotalis*, spineam coronam Christi; *Casula*, Crucem, etc,

Missa Memoriale Passionis Christi.

Sacerdos	*Christus.*
Ingreditur ad aram.	Ad hortum Gethsemani.
Inchoat Missam.	
Dicit : *Confiteor*, etc.	Orat in horto.
Ascendens osculatur altare.	Stratus sudat sanguine.

Sacerdos.	*Christus.*	*Sacerdos.*	*Christus.*
Abit ad locum Epistolæ.	Traditur osculo Judæ.	Iterum operit calicem.	Resurgit cum corpore.
Legit introitum.	Ligatus trahitur.	Dicit : *Dominus vobiscum.*	Apparet Matri, et Discipulis.
Dicit : *Kyrie eleison.*	Tunditur pugnis apud Annam.	Dicit ultimas Collectas.	Conversatur 40 diebus cum suis.
Dicit : *Dominus vobiscum.*	Negatur a Petro apud Caipham.	Dicit ultimum *Daminus vobiscum.*	Ascendit in cœlum.
Legit Epistolam.	Respiciens convertit Petrum.	Benedicit populo.	Mittit Spiritum Sanctum.
Dicit : *Munda cor meum.*	Ducitur ad Pilatum.	Dicit : *Ite*; Evangelium S. Joannis.	Facit ab Apostolis circumferri Evangelium.
Legit Evangelium.	Ducitur ad Herodem.		
	Illusus reducitur ad Pilatum.		
Denudat calicem.	Vestibus spoliatur.		
Offert Deo panem et vinum.	Flagellis cæditur.		
Tegit calicem.	Coronatur spinis.		
	A Pilato pronunciatur innocens.		
Lavat manus.	Pilatus dicit : *Ecce homo.*		
Dicit : *Orate Fratres.*	Conspuitur, facie velatur, luditur.		
Dicit Secretas orationes.	Postponitur Barabbæ; clamatur *Crucifige*; morti adjudicatur.		
Dicit Præfationem, usque ad *Sanctus.*	Portat Crucem ad Calvariam.		
Facit *Memento* pro vivis.	Occurrit Veronicæ.		
Prosequitur actionem.	Clavis affigitur cruci.		
Benedicit oblationes.	Elevatur in cruce,		
Elevat hostiam consecratam.	Profundit e vulneribus sanguinem.		
Elevat sacrum calicem,	Videt afflictam Matrem.		
Prosequitur Canonem.	Orat pro genere humano.		
Dicit : *Nobis quoque peccatoribus.*	Dicit 7 verba in cruce.		
Dicit : *Paster noster.*	Emittit spiritum e corpore.		
Dividit hostiam.	Secundum animam descendit ad limbum.		
Immittit particulam in calicem.	Convertit multos astantes.		
Dicit : *Agnus Dei.*	Ex aperto latere fundit sanguinem et aquam.		
Prosequitur Orationes.	Deponitur in sepulchrum.		
Sumit Christum.	Ungitur a piis mulieribus.		
Purificat calicem.			

Pie auditur Missa, si hæc nude considerentur, utilissimum autem erit, si breves affectus admisceantur, prout suggerent mysteria, et propria cujusque devotio.

Q. 158. *Quandonam peccetur graviter vel leviter non audiendo integram Missam, sive omittendo partem?* R. Distinguendum est inter partes Missæ, nam *pars essentialis*, in qua consistit Sacrificium, probabiliter est sola Consecratio : *pars substantialis* est oblatio et sumptio : *partes principales* sunt Canon, qui incipit statim post *Sanctus*, usque ad *Pater noster*, item *utraque oblatio*, Evangelium etc. Partes non regulares, seu non ordinariæ sunt, *Gloria*, *Credo*, *plures Epistolæ*, *plures Collectæ etc.* hæ enim non sunt in omni Missa sed tantum aliquando ; *partes regulares seu ordinariæ* sunt, quæ communiter sunt in omni Missa. Hoc notato, 662

§ 1. Veniale saltem est quamcumque partem etiam parvam omittere absque rationabili causa, est communis cum Gobat, *n.* 132. Pasq. *q.* 1270. Mendo *in Stat. d.* 7. *q.* 1. *n.* 3. quia Ecclesia præcipit Missam, non tantum pro ut est Sacrificium, sed etiam pro ut est cæremonia sacra, sic autem complectitur omnes actiones sacras. Probabile tamen est Evangelium S. Joannis non esse partem Missæ, quia ante illud dicitur, *Ite*, *Missa est*, et data benedictione licentiatur populus. 663

Qui omittit tertiam partem Missæ, peccat mortaliter secundum omnes ; quod alicui dicunt de omittente quartam partem : partes autem non regulares facilius omitti possunt, nec tam cito constituent unam tertiam vel quartam partem Missæ, uti constituerent principales etiam minores, quia partes non debent tantum considerari secundum diuturnitatem, sed maxime secundum dignitatem ; uti habet communis. 664

665 § 3. Quid vel quantum omitti debeat, ut censeatur esse tertia vel quarta pars Missæ, variant Auctores : secundum *Paxjord.* et alios sufficienter omittis ad mortale, si omittas ab initio ad epistolam exclusive. Secundum *Cavarr. Bonac. Tolet. Turr.* et alios, tum prius peccas mortaliter, si omittas ab initio cum Epistola, quamvis multæ, et longæ essent Epistolæ, cum sint partes non regulares. Secundum *Sot. Suar. Henriq. Rodriq. Graff. Kon. Dicast.* et alios, tum prius peccas mortaliter, si omittas ab initio cum Evangelio ; imo *Azor*, *Suarez*, *Rodriq. Castrop. Dicast. Tamb. et alii cum Pasq. quæst.* 1282. excusant te a mortali, si statim post Evangelium veniens maneas usque ad finem ultimi Evangelii S. Joannis : et licet simul omittatur *Credo*, adhuc dicunt non fore mortale *Henriq. Lugo*, *Burg. centur.* 2. *cas.* 86. aliique apud Mendo *dub.* 1. quia, *Credo*, est pars non regularis, unde idem cum Laym. *l.* 4. *t.* 7. *cap.* 4. *n.* 3. et Ilss. *t.* 5. *n.* 160. non damnant te mortalis, dummodo venias ante Offertorium, quia olim ibi incipiebat Missa, teste *Isidoro*. Probabilius tamen et ad sensum vulgi magis accommodatum videtur esse, si dicamus Missam non audiri, si quis non veniat sub initium Evangelii, et permaneat usque ad finem : quis enim diceret, inquit Mendo eum audivisse Missam in Dominica Palmarum, qui post Passionem pro Evangelio lectam veniret ad templum?

666 § 4. Qui omittit sola illa, quæ sunt post Communionem Sacerdotis non peccat mortaliter, *Suar. Fagund. Illsung.* supra aliique communiter : item qui omittit omnia ante Epistolam et omnia post Communionem Sacerdotis, etiam non peccat mortaliter secundum eosdem *Auctores*, et alios apud Mendo supra contra Trull. Leand. Pasq. *q.* 1383. qui autem omittit omnia ante Evangelium et omnia post Communionem, peccat mortaliter secundum *Suar. Conin. Castrop. Tann. Illsung*, et alios contra Baun. et Llamas apud Pasq. supra, qui dicunt non peccari mortaliter, quia sunt partes fere similes, quæ non tam facile constituunt tertiam vel quartam partem Missæ.

667 § 5. Qui solum Offertorium, sive ante Præfationem, sive post Consecrationem omittit, secundum Pasq. *q.* 1275. tantum venialiter peccat ; qui autem omittit Consecrationem et Sumptionem, mortaliter peccat, quia essentia Sacrificii in alterutra harum actionum consistit, est communis cum Gobat, *num.* 132. Communior quoque sententia est cum *Ledes. Henriq. Regin. Bonac. Con. March. Lug. Avers. Dicast. Dian. et aliis*, esse mortale, si omittatur utraque Consecratio, imo *Pasq.* supra putat, si quis non adesset uni tantum Consecrationi, v. g. solius panis, fore mortale : idem plerique et supradictis cum *Bonac. Castrop. et Ills. num*, 160. dicunt de eo, qui solam Communionem omitteret, quia omitteret partem ratione dignitatis notabilem ; e contra *G. Hurtad. et alii cum Burgh.* supra dicunt non peccari mortaliter, si tantum omittatur tota Consecratio, et in hanc sententiam inclinant *Suar. Fagundez, Garz*, saltem quoad rudes, quam *Lugo* dicit probabilem : quod autem Communionem attinet, *Hurt. Gasp. Pelliz. Leand. Laym. et Burgh.* supra dicunt non esse mortale illam solam omittere, quia quamvis sint partes valde dignæ, tamen sunt pars non magna. Sed quod ad utramque Consecrationem attinet, prior sententia videtur verior, et eam tenent plurimi cum *Pasq. q.* 1276. *et Herincx de Peccat. d.* 7. *n.* 48. quia pars illa est dignissima : ergo merito censetur notabilis : deinde Missa ab Ecclesia præcipitur principaliter, prout est Sacrificium, quo colitur Deus, sed si omittatur utraque Consecratio, longe probabilius est omitti rationem Sacrificii : ergo. Addunt *Hurt. Leand. et Pasq. q.* 1284. peccari mortaliter, si omittatur ab elevatione calicis usque ad *Pater noster*, quia est pars principalis, dignitate notabilis.

§ 6. Qui non potest interesse nec Consecra- 668
tioni nec Sumptioni, eum non teneri ad alias partes, docent Lugo Tamb. et alii cum Gobat *num.* 140. sed probabilius videtur oppositum, quia potest audiri major pars Missæ, prout est cæremonia sacra, qualiter etiam præcipitur ab Ecclesia ; unde a potiori is, qui venit ad ultimam Missam paulo ante Consecrationem, tenetur ad hanc, et reliqua audienda, uti habet cnmmunior cum Gobat, *n.* 139. et Pasq. *q.* 1292. contra Molf. et Joann. Sanch. si quis autem veniat post Consecrationem, eum non teneri ad reliqua, docet Tambur. *c.* 2. § 1. *n.* 6. quia deficit pars præcipua et essentialis ; sed probabilius est oppositum, tum quia multi docent essentiam Sacrificii consistere in sumptione, tum præcipue, quia audiri potest pars notabilis cæremoniæ sacræ ab Ecclesia præcepta, et quamvis pro utraque sententia Auctores multos adducat Pasq. supra, nunc tamen videtur tenendum cum illis, qui obligant, uti

recte Ills. *n.* 165. hoc enim videtur ob paritatem præcepti et rationis colligi ex hac propos. 54. ab *Innoc. XI.* damnata : *Qui non potest recitare Matutinum, et Laudes, potest autem reliquas Horas ad nihil tenetur, quia major pars trahit ad se minorem.*

669 §. 7. Si Sacerdos concionem interponat, vel faciat *Memento* unius semihoræ, illo tempore abesse poteris, Tambur. *n.* 4. Gobat, *n.* 149. Item *Gloria*, *Credo et Kyrie*, quæ canuntur a Musicis; item alia, quæ hi interponunt, non sunt pars Missæ, hinc omitti possunt sine peccato, dummodo assistatur ad *Kyrie*, *Gloria et Credo*, quæ recitat Sacerdos, Pasq. *q.* 1287.

670 §. 8. Quando casu vel ex justa causa venisti sero, sed non notabiliter secundum *Suar. Filliuc. Fagun. Dicast. Gobat. n.* 140. Pasq. *q.* 1293. non teneris nequidem sub veniali supplere partem illam parvam : in sententia tamen illorum, qui dicunt satisfieri præcepto per partes Missarum auditas successive, quam probabilem esse diximus *n.* 661. teneris sub veniali supplere, quia teneris totam Missam audire : sed potes totam audire supplendo, et non supplendo non audis totam : ergo teneris supplere. Quod si quis notabilem partem neglexisset, sub mortali teneretur aliam Missam audire, vel saltem partem neglectam supplere, uti omnes fatentur.

671 §. 9. Multi Missam audiunt, quia casu satis mature veniunt, qui tamen peccarunt mortaliter, quia per negligentiam exposuerunt se periculo multum sero veniendi, unde circa hoc examinandi sunt illi, qui confitentur se sero venisse, inquit Castr. *tr.* 22. *p.* 16. *n.* 14. Idemque notant *Suar. et Gobat. n.* 156. sæpe enim sero veniunt sine, et sæpe cum culpa gravi, quamvis non neglexerint notabilem partem Missæ.

DUBIUM IV.

An sit obligatio audiendi Missam in Parochia Dominicis, et Festis majoribus ?

" Resp. I. Etsi id quidem decens sit, non tamen est obligatio. Est communis Auctorum (quos *vide superiore dub. Cas. ult.*) et ut ait Cardinalis Lugo *disp.* 22. *sect.* 1. *num.* 2. certa ; etsi Marchan. *in Candelabro Mystico t.* 4. *cap.* 7. *et in Resolutionibus Pastoralibus*, in forma manualis editis *tract.* 4. *c.* 7. in dubium vocet, scrupulumque movere conetur. Ratio est, 1. Quia nullum extat de hac re præceptum. 2. Quia *Cap. Ut Dominicis, de Paræciis,* jubetur Parochus ante Missam ejicere eos, qui proprio Parocho contempto, istic missam audire vellent : ergo sine contemptu (formali) licet. 3. quia *Cap.* si quis, de consecrat. jubentur ii, qui habent Oratorium domi, in majoribus festivitatibus audire Sacrum in Parochia, vel in civitatibus. 4 Quia universalis Fidelium, et ipsorummet etiam Parochorum, Doctorum, et Confessariorum (qui pœnitentes hac de re non interrogant) consuetudo id non tantum, (ut loquitur Marchant. *loc. cit.*) insinuat, sed manifeste docet. 5. Quia Trident. *sess.* 22. *cap.* 8. tantum dicit, populum debere moneri, (non autem teneri) ut frequenter adeant Parochias, saltem Dominicis, et Festis majoribus. Vide Fagund. *p.* 1. *l.* 2. *cap. num.* 8. *et seqq.* Lugo, Barbosa, Tendeo, Trull. *lib.* 3. *c.* 1. *d.* 6. *num.* 4.

" Neque obstant, quæ *Marchantius* objicit, ut

" Quod Jura antiqua decernant contrarium, eo quod Sixtus IV. *De tregua et pace*, præcipiat, ne Mendicantes prædicent, non teneri audire Missam in Parochia Dominicis, et Festis : nam in primis ex illo Sixti Decreto nihil sequitur, cum is non dicat teneri, sed tantum prohibeat, ne publice prædicetur, non teneri : cum enim hon estissimum sit, populum audire Missam in Parochia, idque suadere deceat, minime deceret (id publice præsertim) dissuadere, nam inde scandala, et proprii Parochi contemptus sequi possent. Et hoc est, quod Sixtus cavere voluit. Deinde esto antiqua forsan aliqua Jura id habeant, eis, posterioribus temporibus, per varia privilegia, receptamque consuetudinem universalem, est derogatum, *Lugo*, *et ceteri AA. citati.*

" Nec obstat 2. Quod multos Canonistas eam opinionem secutos asserit : esto enim olim quidam sic senserint, hoc tamen tempore, post tot, et ampla privilegia, post tam claram, et diuturnam consuetudinem, post Eminentissimorum Cardinalium declarationes, et etiam ipsorum Pontificum nota Decreta contraria, (ut *vide sequenti Resp.*) an aliquid id doceant, nescio.

" Nec obstat 3. locus Tridentini paulo ante in Resp. citatus, quem objicit : ut patet ex ipsis verbis, et declaratione Eminentissimorum Cardinalium, Auctorumque communi explicatione.

" Resp. II. Episcopus non potest censuris, mulctis, aliisque pœnis cogere ad audiendam Missam in Parochia. Est contra Marchant. *loc.*

cit. ubi ait: *Regulares ita communiter respondere, ut privilegiorum suorum fimbrias magnificent, et dilatent phylacteria*, et contra *Auctorem Parochiani obedientis*. Ratio autem est, quia (ut ait Navar.) Episcopus non potest tollere, nec restringere jus commune, et generalem totius orbis consuetudinem. Ita docent præter Auct. supra citatos S. Anton. *p.* 2. *tit.* 9. *c.* 10. §. 1. *dub.* 4. Silv. *v. Missa*, Tol. Laym. *l.* 4. *c.* 7. *c.* 3. *etc. Et communiter omnes Theologi, et Canonistæ moderni*: asseruntque Az. *t.* 1. *l.* 7. *c.* 8. *q.* 6. et Card. de Lugo *d.* 22. *sect.* 1. pro hac sententia, declarationem Cardinalium in Trid. quæ expresse habet: *Non posse Ordinarium multis, et pœnis cogere ad audiendam Missam, vel Concionem in propria Parochia, etiam in casu negligentiæ, et contumaciæ.* Et si his duobus tanquam Regularibus minus fidat, legere potest eamdem declarationem apud Barb. *in Trid. sess.* 22. *c.* 8. *de Sacris. Miss. et sess.* 24. *de Reform c.* 4. *num.* 12. Item *Tractatum de officio, et potestate Parochi*, ubi eamdem sententiam in Barbosa ipse sequitur, et pro ea supra 20. AA. celebres, partim Theologos partim Canonistas, qua Regulares, qua non Regulares citat. Vide ejusdem *Remissiones in Tridentinum impressas Coloniæ Anno* 1700. Et Zeloram *in praxi Episcopali p.* 2. *v. Parochia, et p.* 1. *v. Missa*, §6. Idem disertis verbis confirmat *Clemens VIII.* Anno 1592. 22. Decembris Decreto suo, circa hanc ipsam Controversiam Duaci excitatam, quo eam dirimit, his verbis: *Præsenti nostro Decreto sancimus, licere Sæcularibus, Christique Fidelibus universis, Missas diebus Dominicis, et festis aliis majoribus audire in Ecclesiis tam Fratrum Prædicatorum, quam aliorum Mendicantium, necnon etiam Collegiis Societatis JESU, juxta eorum privilegia, et antiquas consuetudines, dummodo id in contemptu Parochialium Ecclesiarum non faciant, et tam dictis Patribus, prædicatoribus ac Presbyteris, dictæ Societatis, quam aliis privilegiatis, quibus id a Sede Apostolica indultum est, idoneis tamen, et ab Ordinario approbatis, peccata sua, etiam Quadragesimali, et Paschali, et quovis alio tempore confiteri licite posse, etc.* Quod si vero dicta privilegia, et alia similia clarius cognoscere lubet, inspiciatur, (ut alia taceam) Compendium Privilegiorum Societatis JESU, ubi præter *Leonis X.* clara sunt verba *Pauli III. in Extrav.* data anno 1549. Kalendis Novembris, quæ incipit: *Licet debitum*, qua *omnibus Christi Fidelibus, cujuscumque conditionis, qui verbi Dei prædicationibus, in templis ejusdem Societatis interfuerint concedit ut ibidem Missas audire, et Sacramenta recipere, libere et licite valeant: neque ad id Parochiales Ecclesias accedere teneantur.* Porro ne quis meritur tam ampla privilegia Regularibus concessa a variis Pontificibus, placebit inspicere eorum Bullas, in quibus reperiet motiva gravissima, aut si nec inspicere lubet, recogitet saltem, Deum ipsum *Innocentio III.* (dum vidit Ecclesiam Lateranensem jam jam ruituram) ostendisse eam sustentari a *S. Dominico*, et *a S. Francisco*. Consideret, quod sicut olim in varias Orbis plagas, et in ipsam Germaniam, Doctrina Christi translata est opera Regularium, ita sine eorum subsidio conservata diu non fuisset, vel saltem minus floruisset, Et denique ne Regularibus succenseat quisquam, quod privilegia sua tueantur, sciendum est, quod sine consensu Sedis Apostolicæ iis renuntiare, aut cedere non possint. *V. d.* 2. *Decret. tit.* 43. *de Arbitr. c.* 5. Imo etsi facerent, irritum fore, et peccaturos; quia injuriam inferrent Ordini, et Ecclesiæ toti. *Nunc ad argumenta Marchantii breviter respondeo.*

" I. Affert auctoritatem cujusdam P. Capuccini, qui *Parochianum obedientem* scripsit. Et huic quidem me paulo ante sat multas gravesque auctoritates opposuisse existimo.

"II. Ait, quorumdam Episcoporum praxim esse contrariam, eamque fundari in Jure antiquo, et novo Trid. *l. c. sess.* 22. *et sess.* 24. ubi dicit: *Teneri unumquemque Parochiæ suæ interesse ad audiendum verbum Dei, et rudimenta Fidei:* hæc autem in plerisque locis ruralibus docentur in Missa, ergo etiam ad Missam possunt compelli.

" Resp. I. Praxim istam (sicuti est) paucorum esse, et contrariam praxi communi Episcoporum, in omnibus Regnis, et Provinciis, et insuper Præsulis summi.

" II. Praxim istam nec fundari in jure antiquo; cum illi (si quod fuit) per privilegia sit derogatum, et abrogaverit consuetudo; nec in novo, tum quia Trid. *l. c.* loquendo de concionibus, et Catechesi, nullam facit mentionem Missæ, et in pœnalibus non valet illatio. Tum quia *Tridentinum* expresse addit, (quod *Marchantius* in sua citatione omittit, cum tamen ad rem plurimi faciat) *si commode fieri potest.* Tum quia nec illam quidem obligationem, quoad conciones, esse receptam, ostendit universalis Ecclesiæ consuetudo, eo quod forte regulariter *commode fieri non poterat*, ut notat Card. Lug, *l. c.* Neque Cate-

chesis communiter docetur in Missa, nisi forte in pagis, ubi rarius contendunt Regulares cum Parochis de re præsenti. Denique nescio, an non Episcopi, de quibus loquitur ex numero forte sint eorum, de quibus *S. Pius V* in Bulla, *Et si Mendicantium*, queritur, quod etsi Episcopi Ordines mendicantes, merito colere, et adjuvare deberent, non solum id negligant, verum etiam *Concilii Tridentini* verbis in pravum sensum detortis, eos incommodis, et perturbationibus afficiant.

" III. Citat Decreta Synodi Leodiensis, et Namurensis, subjungitque : *Quis vero audeat hæc condemmare, et Patres istius Synodi, inter quos multi Theologi fuerunt ?*

" Resp. Decreta ista (et si quæ forte sunt similia) intelligenda esse, ne cum contemptu proprii Parochi audiant Sacrum extra Parochiam : aut si quæ sensum alium habent, non esse recepta, vel esse usu abrogata. Ita AA. *citati communiter*. Videri potest Card. Lugo *l. c.* Barbos. et Zerola *ll. cc.* et dignissimus lectu libellus Francisci Pontani, et Concionatoris Regii, cui titulus *Responsa ad quæsita cujusdam primarii Prælati etc.* excussus primum gallice Nancæi, anno 1625. postea vero latinitate donatus, et recusus Viennæ Austriæ, typis Michealis Rictii, Anno 1634. Omitto rationes ceteras, quibus frequentationem Parochiæ (sine obligatione tamen) persuadere conatur ; cum eam, utpote honestam in primis atque decentem, minime improbare, sed erroneam tantum conscientiam impedire contendam ; ne videlicet cum persuasione obligationis Parochialis, vel cum apprehensione peccati, Regularium templa frequententur.

673 Eamdem quæstionem pluribus tractant Archdekin *p.* 3. *t.* 1. *De opin. prob. q.* 22. *et* 23. Nicolaus du-Bois in motivo Juris ; (libellus vero ille additus est ad Tract. ejusdem Auctoris super prop. 45. ab Alexand. VII. damnatas) Leuren. *p.* 1 *q.* 438. qui videri possunt. [a]

[a] *Consule cum primis Benedictum XIV. de* Syn. Diœces. lib. 7. c. 64. n. 7. et seqq.. *ubi postquam erudite ostendit, populos olim fuisse obligatos ad Missam in diebus Festis audiendam in propria Parochiali Ecclesia, Ivenini, et Van Espenii argumenta solvit, qui contendunt, eandem nunc etiam esse populis obligationem* *.

DUBIUM V.

Quæ excusent ab auditione Sacri ?

" Resp, Duæ sunt causæ, quarum altera, 674
si adsit, non teneris curare celebrari privatim in portatili cum privilegio, neque (etsi id consilii) preces interim alias loco Missæ dicere, ut habet Nav. *c.* 13. Suar. Fill. *t.* 5. *c.* 7. *q.* 11.

" Prima causa est *impotentia*, vel simpliciter, vel moralis, aut difficultas ex notabili incommodo, proprio, vel proximi, corporis, vel bonorum, vel etiam honoris ; quia hæc est mens Ecclesiæ præcipientis instar discretæ, et benevolæ Matris. Bon. *t.* 1. *d.* 4. *q. ult. punct. ult.* Nav. Fill, *l. c.* Suar. *d.* 85.

" Secunda causa est *quodcumque motivum rationabile*, quo quis bona fide putat se excusari. V. Suar. *in* 3. *p. sect.* 6. *c.* 5. Laym. et Bon. *l. c. Unde resolves.*

" I. Excusantur qui sunt in navigatione, vel in carcere. Item in morbo, vel convalescentia, in qua obsit prodire foras : item qui sunt in excommunicatione, vel interdicto ; de quo suo loco.

" Item, qui custodiunt castra, urbem, gregem, infantes, (vel puerum, qui in templo quietus, et sine perturbatione aliorum contineri non potest) vel domum, aut ægris solatio sunt, aut coquere debent, et similia curare, quæ omitti non possunt. Bon. Con, *n.* 86. *et* 314.

" III. Item, cui periculum est gravis offensionis Mariti, Parentum, vel Dominorum. Henr. Suar. Fill. *n.* 217. Si tamen id fere semper fieret, de alio medio laborandum esset.

" IV. Item, si quis alioquin omissurus esset occasionem commodam itineris, v. g. socios, cum viam ignoret, vel pericula metuat : alias vero tenetur ad Missam ante iter, vel in itinere. Suar. Rodriq. Bon, *l. c.*

" V. Si sit gravis difficultas eundi ad

* Ea de re loquitur insuper idem Pontifex in *notificat.* XLIV *et* CV et *De Sacrif. Missæ, app.* II. In quo ultimo loco ait : « Integrum hodie omnibus esse in qualibet Ecclesia, modo non sit capella seu oratorium privatum, sacris mysteriis interesse (quia contraria consuetudine in toto orbe recepta derogatum est præcepto audiendi missam parochialem) docent Sylvester, Navarrus, Trullenchus, Barbosa. Addentes insuper, non posse hodie Episcopum præcipere suis subditis, ut se sistant Missæ Parochiali ; quia non potest delere consuetudinem, quæ cum vigeat toto orbe, jam induit naturam juris communis... Enim vero non præcepto adigendam, sed hortationibus ad id allicendam statuit Tridentinum sess. XXII, in Decreto *de observandis et evitandis* in celebratione Missæ.(*Edit.*)

Ecclesiam ob distantiam, v. g. unius vel alterius milliarii Germanici, vel etiam minoris spatii, maxime si via sit molesta, cœlum pluvium : uti habenda est ratio personarum, loci, temporis, et consuetudinis. Bon. Suar. Fill. *n.* 226.March. *Resol. Past.t.* 4.*c.* 6.*n.*7.

" VI. Si ex consuetudine Patriæ fœminæ egredi non soleant tempore luctus, vel etiam post partum, Silv. Cajet. Fill. *n.* 229.

" VII. Si quis non habeat vestes statui suo convenientes.Nav. Henriq. Sa, Az.Bon. *l.c.*

" VIII. Si quæ ex occulta fornicatione prægnans metuat, ne id advertatur, si prodeat, Lay. *l.* 4.*c.* 4. *n.* 3.

" IX. Si quæ sciret alteri, a quo perdite amaretur, secuturam occasionem peccati, si prodiret. Sa, Fill. *n.* 227.

ADDENDA.

675 *Quæst.* 159. *Quæ sit regula generalis ad dignoscendum sitne aliquis ab audienda Missa excusatus necne?* R. Hanc dant Suar. Azor. Tann. Filliuc. Castrop. Dicastill. Mastr. Reinssent, et alii cum Gob. *t.* 5. *n.* 441. *et* 467. Illa omnis, et sola causa excusat, quæ est mediocriter gravis, sive quæ involvit notabilem, et saltem mediocrem incommoditatem in bonis animi, corporis, honoris, aut fortunarum, propriis, vel proximi, uti pluribus exponitur in Vind. Gob. *p.* 1. *prop.* 5.

676 §. 1. Si quis habeat privilegium in Oratorio domus suæ Missam audiendi, non tenetur quidem sibi Missam dato stipendio procurare, uti habet communis cum Dian. *p.* 9. *t.* 1: *R.* 19. Tamb. *l.* 4. *c.* 2. §. 2. *n.* 4. contra aliquos apud Fagund. *in* 1. *præcept. Eccl. c.* 2. *c.* 9. *n.* 9. si tamen Missa nihilominus legatur, aut si gratis haberi possit, tenetur ibi audire, si alibi non possit, ita Lugo et alii communius cum Tamb. et Gob. *n.* 352. contra Suar. Merol. Homob. Escob. Pelliz. Delb. *de Immun. Eccl. t.* 3. *d.* 2. *sect.* 2. *n.* 8. et Dian. *supr.* Ratio est, quia talis tenetur audire, et sine incommoditate mediocriter gravi audire potest; ergo. *Si dicas*; nemo tenetur uti suo privilegio. *Resp.* Non tenetur vi ipsius privilegii *Transeat*, vi alterius præcepti postulantis actum, qui ponit potest per privilegium, N. Dixi, *Transeat*, quia Clericus per privilegium habet, ut conveniri non possit coram Judice laico, vi cujus privilegii tenetur non comparere, si citetur; similiter, si per privilegium sis exemptus a Decimis, et incidas in casum, ut si solveres Decimas, non posses solvere debita justitiæ, teneris uti privilegio non solvendi Decimas, ut debita justitiæ solvas. Et quod dictum est de Missa in privato Oratorio, intellige de Missa tempore Interdicti, si quis privilegium habeat tum audiendi, uti fatetur Dian. *supra* contra Avil. Con. et alios apud Pasq. *q.* 1346.

§. 2. Fœminæ, quæ non solent ad Ecclesias 677
ire nisi famulis comitantibus, tenentur hos modico stipendio conducere, ut Missam adeant, quia quisque tenetur ad impletionem præcepti adhibere media facilia, etiamsi non sint ita ordinaria, ex sola ipsius voluntate sint requisita, ita cum aliis Fagund. *supra.*

§. 3. Quando infirmitatis impedit egredi 678
domo ad negotia magni momenti, etiam excusat a Missa, Suar. Castrop. imo Sanch. Dicast. Gob. *n.* 470. dicunt, etsi ad negotia alia, ad quæ afficeris, exire posses, te non ideo statim teneri adire Missam, si hanc adiens cum repugnantia naturæ alterari posses, et pati non leve incommodum.

§. 4. An in hoc, vel illo casu, v. g. ratione 679
valetudinis sit mediocriter grave incommodum necne, Suar. et Regin. dicunt standum esse judicio viri prudentis; Silv. et Tanor. dicunt standum judicio Medici, aut boni viri; Henr. judicio Medici, aut Superioris, aut Parochi; Sanch. Bonac. et Dicast. judicio, vel Medici, vel Superioris, vel Parochi, vel etiam proprio, si æger ipse sit ita prudens, ut possit per se ferre judicium, et consentit Gob. *n.* 474. addens stari posse judicio Medici, etiam acatholici, nisi peculiaris sit ratio judicandi eum hic non respondere fideliter. Si vero omnibus his, et tibi ipsi adhuc permaneat dubium, Suar. dicit petendam esse dispensationem, Bon. Castrop. et Gob. *n.* 479. negant id opus esse, quia est contra praxim universalem *Nec obstat*, quod præceptum videatur esse in possessione contra excusationem dubiam, *nam* dicunt tum tantum obligare ratione possessionis, quando ex observation illius non aditur periculum damni notabilis; si enim adeatur tale periculum, non est paritas inter præceptum, et illum, qui præcepto obligatur. Regula autem juris tantum dicit in pari causa, vel delicto meliorem esse conditionem possidentis, et ita illam explicat Lugo *in Resp. mor. l.* 1. *d.* 4. *n.* 3. hinc Gob. *n.* 463. universaliter sit dicit, quoties dubitas, an habeas causam sufficienter excusantem necne, et non habes, quem interroges, si simul dubites, an auditio Missæ non sit ubi allatura grave incommodum, judica, quod Ecclesia, benigna Mater, non obliget ad exponendum te peri-

culo gravis incommodi; imo *Dicast.* dicit talem dubitantem non debere egredi domo, quia tenetur sibi prospicere in re gravi: Addunt Præp. Casp. Pasq. *q.* 1327. eum sufficienter excusari, qui excundo posset retardare sanitatem, recte tamen monet Gob. *n.* 479. has similesque sententias non esse cuivis proponendas, quia nimirum proni sumus ad credendum aliquid multum obfuturum, quod tamen minime oberit, præsertim quando agitur de re, quam illubenter facimus.

680 §. 5. Si Cajus æger nolit a se dimittere Titium, quamvis ipse ab alio, qui Missam audivisset, æque bene deserviri posset, peccat Cajus, nisi forte apprehenderet eam Titii assistentiam sibi esse necessariam, aut multum proficuam: Titius tamen poterit ex Missa emanere, si alias in Cajo oriretur gravis turbatio, tristitia, et indignatio, tum enim excusat grave incommodum proximi. Ita Pasq. *q.* 1328.

681 §. 6. Multi negant propter lucrum notabile posse omitti Missam, affirmant tamen Az. Bass. Jord. Tamb. *n.* 7. Gob. *a n.* 492. qui etiam putant, si sis tenuis fortunæ, te excusari ob lucrum duorum ducatorum; si sis vere pauper, unius ducati, quia hoc lucrum respectu illorum est notabile, quo non censetur Ecclesiam velle eos privari.

682 §. 7. Si Missam negligas, ut iter agas cum aliquo, qui faciet expensas itineris, aut multum sublevabit, excusant te Suar. Dicast. et alii cum Gob. *n.* 496. Imo (seeundum aliquos) sola derelictio sociorum itineris videtur esse causa sufficienter excusans, quod alii cum Pasq. *q.* 1339. limitant ad iter longum, et solitarium; consentiunt Henriq. Tamb. Gob. Ills. *t.* 5. *num.* 164. si socius levaturus est tædium longæ viæ, nam tale diuturnum tædium ferre, videtur esse grave incommodum, et fere conjunctum habet timorem, vel periculum gravis incommodi, uti fatetur Pasq.

683 §. 8. Communior sententia tenet cum Pasq. *q.* 1342. quod major utilitas spiritualis non excuset, nisi sit conjuncta cum necessitate, quia præcepta habent vim obligandi; major autem utilitas pendet a libera electione nostra: atqui omittere aliquod præceptum ex libera electione est violare præceptum: ergo. Admittit tamen Ills. constitutum in peccato mortali posse Confessionem præponere Missæ, si hanc, vel illam deberet omittere, quod intellige, si aliquandiu in statu peccati mortalis esset alioqui permansurus.

684 §. 9. Aurigæ, qui per consuetudinem habent jus vehendi aliquo die festo, etiam habent jus omittendi Missam, si hac audita vehere non possint, quia quando aliquid conceditur, conceduntur omnia necessaria ad illud, Dicast. et Gob. *n.* 9. ideoque etiam Suar. cum Gob. *n.* 500. dicit molitorem excusari a Missa, quia excusatur in labore servili, si audita Missa, non posset exercere laborem sibi licitum, ex quo omisso sequeretur mediocriter gravis jactura. Addunt aliqui, etsi tu posses vecturam omittere sine notabili damno, tamen plerosque non posse, et ideo te posse cum illis uti privilegio consuetudinis: præterea si alter jus habet curandi, uti vehantur sua, tu habes postestatem vehendi, quia vehi, et vehere sunt correlativa, regula autem correlativorum est regula partium, inquit ex jure Gob. *n.* 10.

§. 10. Famuli, qui ut ministrent dominis 685
suis, omittunt Missam, tum excusantur, si ministerium illud secundum communem æstimationem, et vivendi modum sit necessarium, et non permittat audiri Missam, uti sunt, educere greges, domum custodire etc. neque tum peccant domini, si sic impediant, quia est moralis necessitas ministerii cum Missa incompossibilis: quod si talia sint ministeria, quæ præveniri possint, non tenentur famuli extraordinariam adhibere diligentiam, v. g. notabiliter decurtare somnum, ut sic Missam audiant, si tamen ministerium non sit necessarium, domini mandantes omitti Missam, peccant, famuli vero excusantur saltem pro aliquot vicibus, si sine gravi incommodo detrectare non possint; si autem tale impedimentum non ordinarium neque per se necessarium foret continuum, tenerentur deserere talem dominum, uti dictum est *l.* 2. *a n.* 103. Denique si famuli cum mediocri vigilia, seu molestia prævenire possent tale impedimentum, tenerentur. Cast. *t.* 22. *p. ult. n.* 6.

§. 11. Si vir vel uxor debeat custodire 686
domum, et sic Missam omittere, quamvis vir sit caput mulieris, adeoque possit jubere hanc manere domi, tamen cum etiam sit socia, et consors, non potest jubere manere semper, sed tenetur aliquando permittere accessum ad Missam, ipse manens domi, vel ponens alium domus custodem: si autem famulum, aut famulam habeant, poterunt jubere hanc semper manere domi, non peccant tamen, si quandoque permittant adire Missam, et illorum unus domi maneat, quia tanta utilitas famuli excusat: quod si ipsorum unus ex

pigritia maneret, foret veniale, Steph. cum Gob. *n.* 494,

687 §. 12. Communiter non excusat distantia mille passuum, nobiles tamen, et teneras fœminas non obligat Dicast. ad mille quingentos passus, ad quos obligat fœminas mediæ sortis: rusticas vero similes viris etiam ad longius spatium; si autem pluat, aut ningat, spatium proportionate minus excusat singulos, et universaliter loquendo de hominibus mediocriter valentibus, abstrahendo a malignitate tempestatis, secundum Suar. Fagund. Fill. Dian. *p. t.* 10. 15. *R.* 35. Gob. *n.* 486, videtur excusare distantia ter mille passuum, id est, unius bonæ horæ apud nos, seu ferme quinque quadrantium. Et licet Superiores in Germania punirent illos, quos scirent fere semper abesse ob distantiam sesqui-horæ, neque excusarent emanentes semper ob distantiam duarum horarum, tamen prudens Confessarius, inquit Gobat *n.* 487. non movebit scrupulum, nisi tales crebro maneant domi. Quod si quis hora distet, et sit pluvia, vel auræ intemperies, Gob. *n.* 488. eum excusat; imo Burgh. *cent.* 3. *cas.* 1. ait universaliter sufficere unius horæ distantiam, ut Missa subinde omittatur intra annum: sed videtur debere alia causa accedere, v. g. debilitas, pluvia, aut similis incommoditas.

688 §. 13. Ex rationabili causa, v. g. in pœnam justam delicti potest pater filio negare vestes, vel dominus servo prohibere egressum, detinendo domi velut clausos, licet per accidens non sint audituri Missam, ita Fagund. Tamb. *n.* 4.

689 §. 14. Timens, ne propter delictum comprehendatur, si foras prodeat, potest manere domi, Henr. Dicast. Gob. *n.* 501.

690 §. 15. Non statim condemnandi sunt mortalis adolescentes vel puellæ emanentes e Missa, quando pro eorum Matrimoniis fiunt proclamationes, nisi aliam Missam aut in alio templo audire possint; nam si adsint, aspiciuntur, ridentur, verecundantur, et consuetudo tum emanendi, si alicubi sit, eos excusat, J. March. *in Candelab. Res. Cas. c.* 6. *q.* 1.

691 §. 16. Ne Papa quidem potest absolute, et totaliter dispensare cum aliquo super obligatione audiendi Missam, saltem quoad illam partem, in qua essentia Sacrificii consistit, quia colere Deum per Sacrificium spectat ad jus naturale, et in Lege nova spectat per se ad Jus positivum divinum, in neutro autem etiam potest dispensare Papa, nec potest esse causa deobligandi absolute et totaliter eum, qui est et manet potens, Pasq. *q.* 1324. docentque March. et Spor. *t.* 3. *c.* 4. *n.* 36. excusatos a Missa die Dominico teneri sub mortali Deum colere aliquo speciali cultu saltem interno, quia præceptum divinum est, ut in Sabbato, quod apud nos est Dominica, Deus specialiter colatur. Hoc vult. S. August. *Serm.* 251. *de Temp. Observemus diem Dominicum, et sanctificemus illum... Qui vere hoc non potest, saltem in domo sua oret, et non negligat Deo solvere votum, et reddere pensum servitutis suæ;* satis tamen erit abstinere a servilibus ea intentione, ut colatur Deus, qui in Sabbato quievit: nec obligatio illius intentionis est in Festis pure ab Ecclesia institutis.

CAPUT II.

De quarto Præcepto.

Honora Patrem, et Matrem, etc.

DUBIUM I.

Ad quid teneantur liberi erga Parentes?

" Resp. Tenentur vi hujus præcepti, tum 692
genitoribus, tum Superioribus, in iis rebus, in quibus quisque et quamdiu subjectus iis est, amorem, reverentiam, et obedientiam præstare; ita ut si notabilis horum defectus sit in re gravi, graviter peccetur: quod facilius fiet respectu Parentum, quam aliorum. Ita communiter. V. Fill. *t.* 28. *p.* 2. *c.* 1. Regin. *l.* 2. *c.* 1. *Unde resolves.*

" I. *Contra amorem* graviter peccat filius, 1. Si signa odii parentibus ostendat, et aspere tractet. 2. Si torvo oculo fere semper eos intueatur, ac ita aspere loquatur, ac si odio haberet. 3. Si non subveniat in gravi necessitate spirituali, vel corporali. 4. Si non impleat eorum testamenta et legata, modo hæres sit. 5. Si grave malum, v. g. mortem optet. Navarr. Regin, *l.* 20. *n.* 8 Fill. *q.* 3. *et* 7.

" II. *Contra reverentiam* graviter peccat filius, 1. Si percutiat etiam leviter, et secundum *Regin.* Si manum ad percutiendum deliberare attollat. 3. Si graviter contristet. Reg. *n.* 24. Fill. *n.* 17. et 18, 4. Si animo deliberato ad gravem iram provocet verbis contumeliosis, vel talibus, quibus sciat graviter offendendos. 5. Si maledicta, convicia, etc. in eos conjiciat. Nav. Fill. etc. 6. Si pauperes despiciat, vel nolit agnoscere. Quod si tamen exterius tantum dissimulet se nosse, et nolit apud se habere, ex justa causa, dummodo

provideat de necessariis, Bon. *t.* 2. *d.* 6. *p.* 2. excusat a peccato gravi eo quod rationabiliter non sint inviti. 7. Si in foro externo, etiam de vero crimine accuset; extra crimen hæresis, proditionis, vel conjurationis in Principem, cum non est alius corrigendi modus. V. Bonac.

" III. *Contra obedientiam* graviter peccat, 1, Si in re gravi sit inobediens circa ea, quæ pertinent ad gubernationem domus, ad bonos mores, vel ad animæ salutem. Fill. *n.* 20. 2. Si contra voluntatem Parentis ducat uxorem se indignam. Indigna autem dicitur, cum qua non potest contrahere sine dedecore, juxta suæ religionis usum; non tamen idcirco potest exhæredari. 3. Si sine justa causa nolit eam ducere, quam vult Parens; maxime si inde sopirentur odia, aut Parentum necessitas levaretur. Erit autem justa causa, v. g. si sit impar familia, si infirma, si deformis, si fatua vel immorigera. 4. Si incultis Parentibus nubat, ut habet Sanch. Potest tamen, ubi consuluit, ipsis invitis prudenter contrahere cum se digna: cum circa electionem status sit sui juris, Less. *l.* 2. *c.* 40. *n.* 63. Sanc. *l.* 3. *c.* 15. Fill. *nu.* 20. An et quomodo peccent liberi furando Parentibus, *vide infra l.* 3. *tr.* 5. *cap.* 1. *dub.* 4. Item an alienare possint bona, *vide ibidem c.* 3. *d.* 2. *et c.* 4. *d.* 5.

" IV. Tenetur proles alere Parentes egentes, adeo ut si in gravi necessitate aliter juvari non possint, teneatur manere in sæculo (nisi tamen in hoc illi certum, vel certe valde probabile periculum salutis immineret) et, si Religionem sit ingressus, tenetur egredi, et juvare Parentes: dummodo eorum necessitas ejus professionem antecesserit. Fill. *n.* 9. Bonac. *p.* 5.

" V. Si vero necessitas post professionem supervenat, si ea extrema sit, tenetur egredi, petita prius, licet non obtenta, venia. Si autem sit gravis tantum, in qua utcumque possint vivere, non tenetur quidem, potest tamen egredi, si Prælatus permittat. Quo casu tenetur, in quantum non obstat suo intento deferre habitum, et observare substantialia Religionis: at postquam Parentibus subventum est, redire. V. Less. *l.* 2. *c.* 41. *dub.* 3. *n.* 34. Et vide *infra tr.* 5. *c.* 1. *dub.* 1. *res.* 6.

ADDENDA.

693 *Quæst.* 160. *An liceat filio optare, vel gaudere de morte patris propter commodum sibi inde proveniens?* R. Negative, hinc ab *Innoc. XI.* damnatæ sunt sequentes propos. 14. *Licitum est absoluto desiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, sed ut bonum cupientis, quia nimirum ipsi obventura est pinguis hæreditas* 15. *Licitum est filio gaudere de parricidio Parentis a se in ebrietate perpetrato propter ingentes divitias inde ex hæreditate consecutas.* Circa has damnationes dicenda sunt omnia illa, quæ habentur *l.* 2. *a nu.* 183. Si enim non sit licitum nequidem inefficaciter optare damnum proximo, aut gaudere de ejus malo, quamvis ejus malum sit conjunctum cum nostro emolumento, multo minus id erit licitum filio respectu patris, cum id specialiter repugnet etiam pietati, quam patri debet filius, unde præter ibi dicta non est opus hic quidquam addere. Vide tamen Vind. Gob. *p.* 2. *ad prop.* 8. et 9.

Q. 161. *Quid addendum sit circa obligationem filii jam in statu religioso professi, si Parentes egeant?* R. Hoc resolventur *Lib. IV. n.* 180.

DUBIUM II.

Ad quid teneantur Parentes erga filios?

" Parentes, quo nomine etiam intelliguntur ascendentes, v. g. Avus, Proavus, etc. 694 tenentur gravi obligatione Juris naturalis, conservationem et educationem liberorum curare. Circa quod ex Bon. *t.* 2. *d.* 6. *q. un. p.* 6. Az. *p.* 2. *l.* 2. *q.* 17. Fill. *tr.* 28. *p.* 2. *c.* 2. *resolvuntur hi Casus:*

" I. Graviter peccant Parentes, qui sine justa causa prolem hospitali, vel locis publicis exponunt. V. Bonac. hic, et Fill. *q.* 1. et *infra t.* 5. *c.* 1.

" II. Mater tenetur (sub veniali tamen) lactare proprio lacte, nisi habeat justam excusationem; tunc vero tenetur sub gravi peccato bonam nutricem quærere, Bon. et Layman. item tenetur secundum Jura prolem alere ad finem anni tertii: postea educatio usque ad emancipationem spectat ad patrem. *Excipe*, nisi hic esset pauper, et mater dives, Fill. Laym. *l.* 4. *t.* 10. *p.* 3. *c.* 5. Regin. *l.* 20. *n.* 32.

" III. Pater tenetur proli, non tantum legitimæ, sed etiam (in quo Jus civile a Canonico correctum, juxta *c. Cum haberet de eo, qui duxit*) spuriæ curare alimenta, hoc est cibum, potum, vestitum, et honestas artes, juxta suum statum: nisi tamen aliunde se alere possit, et non indigeat, deinde etiam dotem filiæ, Et quidem Clerici, etiam fructibus Ecclesiasticis possunt hæc suis spuriis præstare. Fill. *n.* 31. Laym, *l. c. V. infr. tr.*

5. *c.* 4. *d.* 5. *q.* 2. Hinc peccant, 1. Si non adhibeant diligentiam saltem mediocrem, ut acquirant bona, quibus filii alantur, habeantque hæreditatem secundum suum statum. 2. Si bona dilapidando impotentes se reddant ad liberos honeste secundum statum suum educandos, ac dotandos. Bon. *l. c.* Az. Fill. *etc.* 3. Si sine legitima causa filiæ dotem negent, (vel filium exhæredent) v. g. quia vult ingredi, vel est ingressa Religionem, vel quia ipsis invitis nupsit, licet se indigno. Bonac. §. 2. ex Az. Reg. *etc.* vel quia filius Ordinem sacrum suscepit: sicut enim pater tenetur dotare suas proles pro Matrimonio, vel ingressu Religionis, ita etiam ad suscipiendos sacros Ordines. Neque hæc donatio est revocabulis; imo sic donata non posse computari in legitimam, aut divisionem cum fratribus, docet Barbos. *c.* 17. Contrarium tamen tenet Molin. *etc.* cum Dian. *p.* 8. *t.* 6. R. 91. et 92.

" VII. Parens tenetur proli subvenire relicta Religione, iisdem casibus, quibus proles Parenti, quos vide *superiore dub. cas.* 4. et 5.

" Parentes gravi obligatione tenentur instruere liberos per se, vel per alios, in necessariis ad salutem. Hinc graviter peccant, 1. Si quantum in ipsis est, non curent, ut bonis moribus imbuantur, doctrinam Christianam, seu fidei rudimenta addiscant, pravorum consortia vitent, mandata Dei et Ecclesiæ observent, Sacramenta frequentent, a peccatis abstineant. Azor. Fill. Bonac. 2. Si occasiones peccandi ab iis non avertant, vel in locis, aut domibus suspectis habitare permittant. Trull. *l.* 4. *c.* 1. *d.* 3. *n.* 4. 3. Si consilio, vel exemplo malo depravent. Si non objurgent, puniantque dissolutos, moderate tamen: nam peccant etiam verberando immoderate, v. g. ut notabiliter lædantur. Sot. Sylv. Bon. *l, c. De Contr. q. ult. p.* 3

" VI. Tenentur etiam proli relinquere libertatem circa electionem status; unde peccant, invitos ad Matrimonium, vel Religionem cogendo, vel abstrahendo. Et quidem Trid. *sess.* 25. *de Regul. c.* 26. excommunicat cogentes ad Monasterium filias.

VII. Etsi frater fratri vel sorori, saltem in extrema vel quasi extrema necessitate teneatur subvenire, Lege tum charitatis, tum pietatis: non tamen est ea obligatio, quæ inter Parentes, et liberos; cum non ista sit dependentia. V. Less. *l.* 2. *c.* 41. *n.* 34. Unde si professus est in Religione non tenetur egredi, ut succurrat. Trull. *l.* 2. *c.* 2. *dub.* 24. *n.* 7. ex Suar. etc.

" *Quæres.* An filius aliquando possit a patre privari hæreditate.

" Resp. Potest ex justa causa, alias non; eaque in testamento debet exprimi. *Auth. Sed hodie, C. de inoffic. testam.* Talis autem censetur.

" I. Ingratitudo (nisi in gratiam patris redierit, ipsumque pœnituerit ante testamentum conditum) uti si affecit patrem gravi injuria, vel ejus vitæ insidiatus est, vel manus injecit, vel maleficis se immiscuit. Bonac. §. 1. ex Con. Sanc. Azor. Molina, etc.

" II. Si novercam, seu patris uxorem cognoverit carnaliter: si parenti furioso, vel carcere detento noluit succurrere fidejubendo: si impedierit testari: si bona parentum dilapidaverit, cum gravi ipsorum dispendio.

" III. Si filia minor 25. annis luxuriosam vitam elegerit, etc. Circa quas

" *Nota*, valere has causas, quando filius aliunde habet, unde vivat; nam alimentis ad vitam necessariis privari non potest, cum debeantur Jure naturæ, quod a Jure civili tolli non potest. Bonac. §. 3. ex Saneh. Mol. Az. Regin. Fill. Trull. *l.* 4. *c.* 1. *dub.* 3. *n.* 15. *et tom* 2. *l.* 7. *c.* 18. *t.* 10.

ADDENDA.

Quæst. 162. *Quid notandum sit circa obligationem alendi vel aliter juvandi proles, aut proxime agnatos?* R. §. 1. Apud aliquos AA. legitur patrem teneri curare, ut filii litteris operam dent, quod Gob. *in Quint. t.* 5. *c.* 28. *n.* 15. sic intelligit, Parentes teneri dare operam, ut filii imbuantur iis artibus, quibus secundum statum suum postmodum honeste se possint alere; hinc infert *n.* 17. Parentes nobiles aut Doctores, qui tenuioris sunt fortunæ, obligari ad curandum, ut filii instruantur litteris, ut sic postmodum conformiter suo statui vivere possint. 696

§. 2. Mater primo triennio nihil tenetur dare præter lac, unde si proli alia necessaria subministraverit sine animo donandi, potest repetere a Patre, non tantum si proles sit legitima, ut vult Laym. sed etiam si sit illegitima; Jura enim non distinguunt: ergo nec nos debemus distinguere. Quod si mater ipsamet nequeat lac præbere proli, pater tenebitur suis impensis nutricem conducere; si autem possit ipsamet, tenetur præbere, vel suis impensis nutricem conducere, Azor. Bonac. Gob. *num.* 19. 697

§. 3. Filii etiam spurii alendi sunt ab hæredibus parentum, uti habetur in Jure apud 698

Gob. *n.* 31. aut a Fisco, si bona patris ei sint addicta ob crimen distinctum ab hæresi, vel a læsa Majestate.

699 §. 4. Uxor filii est alenda a patre mariti, si filius eam alere non possit, nec alius velit; quia filiis, si uxores habent, incumbit alere uxores, pater autem in defectu supplere debet vices filii, Sanch. et Gob. *n.* 32.

700 §. 5. Frater, si dives est, secundum Gob. *num.* 33. tenetur fratrem etiam illegitimum alere secundum Jus, *L. Mariti, ff de Jure dotium*, testaturque Bonac. *de leg. d.* 6. *p.* 6. §. 1 *n.* 2. sæpius ita decisum in Rota Romana.

701 §. 6. Si pater in filium studiosum majores fecit impensas sine animo donandi, potest eas detrahere de parte ejus legitima, quia ad eas non tenebatur : si tamen ante mortem non statuerit, ut illi filio subtrahentur, censetur condonasse; uti reipsa condonare potuit neque possunt fratres illi fratri ideo aliquid detrahere, ita cum aliis communiter Az. ei Gob. *n.* 36.

702 §. 7. Si pater nequeat alere proles, tenetur mater, prius tamen tenetur Avus paternus, uti habent Laym. et alii apud Gob. *in Exp. t.* 10. *n.* 782. quamvis addat usum præsentium temporum esse contrarium.

703 §. 8. Parum probabilis videtur esse opinio quorumdam Juristarum apud Gob. *supra in Quint. n.* 39. qui dicunt filios spirituales esse alendos a patribus spiritualibus, v. gr. a patrinis suis, si Parentes naturales desint; nullla enim Lex, vel consuetudo hoc habet.

704 *Q.* 163. *Si dubitetur, quis e duobus sit pater, a quo proles sit alenda ?* R. Casus tum habet locum, si duo eamdem mulierem cognoverint ita ut ipsamet nesciat, aut probare non possit, an ex hoc, an ex illo conceperit; in hoc casu AA. communiter apud Lug. *de just. d.* 13. *n.* 19. et cum Bardi *d. consc. d.* 6. c. 9. §. 21. *n.* 2. dicunt partialiter teneri alere quia saltem unus tenetur, et æquala est de utroque dubium ergo debent æqualiter sustinere onus, non aliter ac si duo sagittam conjerint in bovem alterius, et nesciatur, utra sagitta sit confixus, uterque tenetur contribuere, uti argumentatur Molina : aut uti si quis dederit consilium furti, inquit Bardi, et secutum sit furtum, tenetur ad damnum, quamvis dubitet, an furtum ex suo consilio sit secutum, quia ob furtum secutum, cujus dedit causam, præsumi debet ex illa causa esse secutum, nisi probetur contrarium, uterque enim ponit causam generationis. Addunt Salas, Castrop. Oviedo, et Diana, si unus eorum sit ditior vel nobilior, debere plus contribuere, quia obligatus fuisset proli suæ dare meliora alimenta : quod si unus illorum non possit vel nolit, Azor, Villalbod. et Bon. *de usu Matrim. q.* 4. *p.* 15. dicunt alterum teneri ex integro, quia probari potest alterutrum esse patrem, quod autem determinate dici non possit, an sit hic, vel ille, oritur ex malitia, et peccato ipsorum, ex quo non debent referre lucrum. Contradicunt plurimi alii apud Gob. *in Quint. t.* 5. *cap.* 28. *n.* 41. quia videtur esse iniquum, ut ex dubio fundamento oriatur certa obligatio : fundamentum autem istius obligationis est paternitas, quæ respectu utriusque est dubia : Salas, et Vasq. dicunt, si filius respectu unius esset spurius, id est, natus a tali patre, cum quo mater non potuisset inire Matrimonium, et respectu alterius naturalis tantum, præsumi debere esse tantum naturalem, adeoque ab eo solo patre debere ali, cum quo mater tum potuisset inire Matrimonium, quia in dubio debet præsumi in favorem prolis, sed contradicit Lug. *n.* 21. nam si ideo deberet judicari esse naturalis tantum, quia sic postulat favor prolis; ergo semper debebit judicari, quod natus sit e ditiore vel nobiliore, hoc enim etiam est favorabilius proli; itaque neutrum determinate debet judicari; ideoque etiam talis proles nec excludi debet ab iis favoribus, a quibus excluditur spurius, neque tamen etiam admitti potest ad illos, ad quos admittuntur illi, qui probare debent se non esse spurios; hinc contendit Lugo, quem cum aliis sequitur Gob. *a nu.* 42. neutrum teneri aliquid dare ad alendam talem prolem, uti talis proles a neutro posset aliquid occulte rapere, ideoque debere illi provideri a matre, non aliter ac si plane nesciret, quis eam cognovisset. Rationem dant, quia singuli sunt in possessione contra prolem exigentem alimenta, et cum ipsi sint Rei, proles autem sit Auctor, hinc incumbit probatio, quod ille sit Pater, a quo aliquid ideo exigit, quia dicitur esse Pater : quod post Less. et Fill. admittit ipsemet Bonac. si proles ex matre adultera sit genita; in hoc enim casu dicit adulterum ad nihil teneri : quia pro ipso est possessio libertatis, et pecuniæ suæ; quod confirm. Nam sola malitia matris videtur esse causa illius dubii : viri enim, qui cum ea copulam habuerunt, non sciverunt esse cognoscendam a pluribus, et ipsa per suam malitiam admisit coitum plurium : ergo ipsa potius est obliganda ad alendam prolem. Hæc sententia est probabilis, quamvis contra-

dicat iterum Rebel. obligans etiam adulterum ad expensas pro alimentis faciendas secundum quantitatem dubii, de quo plura videri possunt apud Gob. *a n.* 47. Sententia Bonac. etiam videtur probabilis, ideoque argumenta Lugonis solvit Bardi *a n.* 4. admittit tamen Bonac. apud Gob. *n.* 49. si unus, aut uterque haberet rationem positivam et probabilem de eo, quod non esset pater, etiam non teneri alere, quia posset se suæ opinioni probabili accommodare; quænam autem possint esse rationes probabiles, exponit Gob. *Sect.* 4. et de his omnibus iterum agit in *Exp. Tr.* 10. *a n.* 19.

Quomodo peccent Parentes, qui cogunt proles suas ad Monasteria, vel impediunt, ne ingrediantur, dicetur *l.* 4. *a n.* 43.

DUBIUM III.

Ad quid teneantur Tutores, et Curatores, qui Parentum sunt loco?

705 " Tutor (idem est de Curatore) tenetur curam gerere Pupilli, ejusque bona rite, et fideliter administrare. Ratio, quia in hunc finem constituitur, et assignatur pupillo Patris loco. Quare si delinquat, vel notabiliter sit negligens hac in re, peccat graviter, et ad compensationem damni, quod pupillus ex eo accepit, obligatur (et saltem de dolo, et culpa lata) imo etiam, si Tutoris officium exercet pretio (quod tamen si ab initio non est constitutum, censetur suscepisse gratis) tenetur etiam de levi culpa, Bon. *t.* 2. *de Contr. d.* 3. *q.* 19. *p.* 4. *Unde resolves*

" I. Tutor tenetur tueri personam pupilli, dum opus est cumque bonis moribus imbuere, et bene educare per se, vel per alios. Bonac. *l. c.*

" II. Tenetur bona pupilli fideliter administrare, ideoque (officium tutoris suspiciens) inventarium conficere; alioqui damna ex ejus defectu secuta refarcire, nec licet illi pupillo pecuniæ nimium ad usus inutiles concedere.

" III. Tutor (uti et Curator) tenetur conservare omnia jura, bona, et actiones pupilli (vel Minoris,) et bona alias peritura vendere, pecuniamque convertere in emptionem bonorum stabilium, vel in censum, etc. prout fuerit utilius. Ibidem ex Rebel. *p.* 2. *l.* 17. *q.* 1.

" IV. Si tutor, vel Curator pecuniam pupilli convertit in suos usus, tenetur ad restitutionem totius lucri cessantis, vel damni emergentis, quod inde accepit pupillus, vel minor *l. c.* Rebel. *q.* 17.

" V. Tenetur item ad restituendos fructus (deductis expensis) quos ex bonis pupilli percipere poterat, et sua culpa non percepit. Silv. *v. Tutor* §. 4. Rebel. *l. c.*

" VI. Tenetur nomina debitorum exigere, et debita pupilli persolvere, ita tamen ut quantum fieri potest, bono pupilli consulat. Silv. Rebell. *ll. cc.* Tabien. *ibid.*

" VII. Tutor vel Curator non potest donationes vel remissiones gratiosas facere de bonis pupilli: quia non ad destruendum, sed tuendum est constitutus. *Ibidem.* Excipe donationem remuneratoriam; sic enim potest v. gr. stipendio debito pro liberali servitio aliquid addere, ex liberali donatione. Mol. lug. *d.* 23. *sect.* 10. Sanch. Trull. *l.* 7. *c.* 28. *d.* 23. *n.* 6. V. Dian. *p.* 8. *t.* 6. *R.* 17.

" VIII. Denique tenetur (officio finito) reddere rationes: quia hoc onus est commune eorum, qui bona aliena administrant. V. Bonac. *l. c.* Et infra hoc libro *tr.* 4. *c.* 4. *dub.* 1. *Resol.* 9.

DUBIUM IV.

Quæ obligatio Dominorum, et famulorum, aliorumque Superiorum, et inferiorum erga se invicem?

" Resp. I. Domini, et Superiores tenentur 706
habere curam famulorum, aliorumque suorum subditorum. Patet ex 1. Timoth. 5. v. 8. *Si quis suorum, et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior.* Et ratio est, quia sunt ipsorum caput, et vices Parentum gerunt; ideoque tenentur quodammodo ad eadem, ad quæ parentes. In primis vero curare tenentur, quantum in ipsis est, ut servent præcepta Dei, et Ecclesiæ, Bon. *to.* 2. *d.* 6. *q. un. p.* 8. *Unde resolves.*

" Peccant Domini graviter, 1. Si sine justa causa impediant famulos, ne Festis Missam audiant; vel si Festis opera servilia imponant; vel si jubeant ea, quæ sine peccato fieri non possunt. Nav. *c.* 14. *etc.* 2. Si peccandi occasionem permittant, cum possint impedire; aut si graviter delinquentes non corrigant, vel negligentes necessaria ad salutem non moneant, non corripiant. Bon. *l. c.*

" II. Peccant, item graviter, 1. Si gravibus injuriis afficiant, diabolos, canes, etc. appellent Bon. *l. c.* et Trull. *l.* 4. *c.* 1. *d.* 6. *nu.* 2. licet Diana. *p.* 7. *t.* 7. *R.* 47. excuset a peccato talem contumeliam, quod ex ira et inde-

liberatione soleat proferri. 2. Si alimenta convenientia non præbeant; mercedem justam (dummodo fideliter serviverint) non solvant, vel differant absque rationabili causa. *Ibidem* 3. Si ante elapsum terminum temere domo expellant: in quo casu (nisi gravissima ex causa id fecerint) tenentur ad solutionem integræ mercedis. Less. Az *c.* 14. *q.* 1. Fill. *t.* 28. *p.* 2. *n.* 79. Regin. Mol. etc. Esc. *T.* 3. *E.* 3. *n.* 39. 4. Si eum, qui liberos aliosve domesticos, verbis, exemplo, vel moribus pravis corrumpit, et reprensione non emendatur, e domo non dimittant, Nav. *c.* 14. Trull. *l. c. d.* 6. *n.* 2.

" III. Herus non tenetur famulo infirmo (quamdiu ægrotat) dare salarium, (nisi in extrema vel gravi necessitate; tunc enim debet ex charitate) imo sumptus in ejus curationem impensos potest repetere. Mol. *l.* 1. *t.* 28. *c.* 4. *n.* 8. Escob. *t.* 3. *c.* 9.

" Resp. II, Famuli, ceterique subditi tenentur suis Dominis et Superioribus aliquo modo eadem, quæ filii parentibus, nimirum amorem, reverentiam, et obedientiam præstare. Ratio patet ex dictis, quia sunt illis quasi loco parentum. S. Th. 2. 2. *q.* 303. Regin. *l.* 20. *n.* 62. *Unde resolves*:

" I. Peccant famuli graviter, 1. Si non laborent, vel serviant fideliter, tenenturque ad compensationem damni. Mol. Less. *l.* 2. *c.* 24. 2. Si grave damnum inferant, vel inferri permittant, cum possint impedire. Nav. *c.* 4. *n.* 22. Regin. *l. c.* Et quidem si damnum inferatur, (sive a confamulis, sive ab extraneis) in rebus, quarum cura eis commissa est, a restitutione non possunt excusari Mol. Less. *c.* 13. *nu.* 75. Fill. *t.* 36. *n.* 114. 3. Si absque gravissima causa discedant a Domino ante terminum elapsum, ultra hunc vero manere non tenentur etiamsi morbo impediti servire aliquandiu non potuerint. Mol. *l. c.* Regin. *n.* 517. Escob. *E.* 7. *n.* 574. Si Domino in rebus magni momenti non obediant. Bon. *l. c.*

" II. Famuli non peccant, si sustentationem, vel mercedem justam Domino negante, utantur compensatione occulta. Mol. *l. c.* Fill. *nu.* 105. dummodo tamen alius modus non sit impetrandi; nec plus accipiatur, quam debetur; neque scandalum, aut aliud incommodum grave timeatur. V. Bonac. *tom.* 2. *de restit. d.* 1. *q. ult. p.* 2. *n.* 16.

" III. Similiter pro obsequiis, ad quæ non tenebantur, præstitis (si quidem illa non gratis, et liberaliter, sed animo mercedis exhibuerint) licere ex rebus Domini accipere compensationem, quæ aliter obtineri non possit, docent Nav. *c.* 17. *n.* 108. Less. *l. c.* Plura de his *vide infra t.* 5. *c.* 1. *d.* 4. *et c.* 3. *d.* 10. et Bon. *to.* 2. *circa* 4. *præcept. d.* 6. *q. un. p.* 8.

ADDENDA.

Quæst. 164. *An Superiores Religiosi graviter peccare possint dissimulando leves defectus subditorum?* R. Possunt, uti recte Lugo *de Just. d.* 9. *a n.* 21. nam si Superior dissimulando, sit causa, quod subditi passim peccent venialiter, peccat ipse mortaliter, quia notabile malum est, si in communitate religiosa, cujus perfectioni graviter tenetur studere Superior, invalescat consuetudo peccandi venialiter. Similiter peccat mortaliter Superior, si per ejus dissimulationem passim negligatur observantia alicujus Regulæ, v. g. Regulæ prohibentis ingressum in aliena cubicula, Regulæ silentii, etc. licet transgressio talis Regulæ ne veniale quidem esset. Ratio est, quia observatio talis Regulæ multum confert ad decorem, ædificationem, et utilitatem talis Communitatis, sæpe etiam præcavet gravia mala in subditis: ergo si Superior negligat, infideliter fungitur munere suo, nocetque graviter Communitati, ac gravius peccat, quam si in administrandis temporalibus gravem committeret negligentiam; mortale tamen non erit, si tantum aliquando, et non frequenter violetur regula propter dissimulationem Superioris, aut si talis Regula negligatur, quæ non multum confert ad disciplinam, vel ornamentum Monasterii, vel ad spiritualem profectum subditorum, sic v. g. si apud aliquos sit Regula, ut latine loquantur, non videtur fore mortale, si per dissimulationem Superioris causetur negligentia istius Regulæ. 707

DUBIUM V.

Quid teneantur Conjuges erga se mutuo vi hujus præcepti?

" Resp. Uxor in illis, quæ spectant ad domus gubernationem, et bonos mores, tenetur obedire marito; hic vero uxorem, non ut servam, sed ut sociam tractare. Ratio est, quia maritus est caput, ut uxor commembrum. Navar. *cap.* 14. *n.* 20. Tol. Fill. *t.* 28. *p.* 2. *n.* 144. et *comm. Unde resolves*: 708

" I. Conjuges peccant, 1. Si debita intentione non contrahant Matrimonium. 2. Si sine dispensatione prætermittant proclama-

tiones. 3 Si Sacramentum Matrimonii in statu peccati mortalis recipiant. 4. Si utantur Matrimonio contra naturam, vel modo indebito, vel cum periculo abortus. 5. Si debitum sine justa causa negent. 6. Si cum periculo pollutionis tactus habeant impudicos.

" II. Peccat graviter uxor, 1. Si maritus rixis, vel aliter verbis, ad gravem iram vel blasphemiam provocet. Fill. *n.* 145. et Bonac. 2. Si quid notabile expendat contra voluntatem viri, et consuetudinem fœminarum similis status; nisi tamen ex paraphernalibus, si habet. 3. Si, spreto viro, sibi imperium vindicet. 4. Si nolit sequi virum domicilium mutantem, dummodo possit sine periculo vitæ, et salutis, et contrarium non sint pacti, et maritus post nuptias non sit factus vagus, Nav. Tol. Bon. *ad Dec. d.* 6. *p.* 7. *V. infra tr.* 5. *cap.* 1. *d.* 4. 5. Si sine sufficienti indicio, male judicet de mariti incontinentia. 6. Si sine justa causa debitum neget. *V. infr. l.* 6. 7. Si se ingerat in administrationem domus sine justa causa, qualis est, si v. g. maritus prodigus bona familiæ dilapidet. Sil. Trull. *l.* 4. *c.* 1. *d.* 4. *n.* 16. 17. 18.

" III. Peccat graviter maritus, 1. Si verbis contumeliosis, vel infamatoriis afficiat uxorem. 2. Si impediat illam circa præcepta Dei vel Ecclesiæ sine justa causa, Sair. *l.* 7. *cap.* 7. Nav. *cap.* 14. Si vero impediat, etiam sine causa, circa ea bona, quæ consilii tantum sunt, ut est *Confessio*, *Communio*, etc. communiter tantum peccat venialiter, nisi constet, quod magnam ex iis utilitatem percipiat: Sair. Fill. Bonac. *l. c.* Trull. *num.* 2. 3. Si cædat graviter; moderate tamen castigare verbis, vel etiam ex gravi causa, moderatis verberibus, habita ratione conditionis, et status, quandoque potest. 4. Si alimenta neget, nisi tamen uxor a consortio mariti propria culpa discesserit. 5. Si negligat gubernationem domus, et rem familiarem. 6. Si uxori non cohabitet, vel sine justa causa diu absit. 7. Si cum possit, alimenta non procuret. Fill. *nu.* 140. et 141. Nav. *c.* 14. *n.* 19. Tol. *l.* 5. *c.* 2. Sanch. *l.* 10. *de Matrim. disp.* 48. *n.* 16. Bon. *l. c.*

ADDENDA,

709 *Quæst.* 165. *Quid sit circa alimentationem Conjugis notandum?* R. seqq. §. 1. Vir tenetur alimenta præstare uxori, uti habetur. *L. Si cum dotem, §. Sin autem, ff. soluto Matr.* Per alimenta autem intelliguntur victus, vestitus, habitatio, lectus, medicinæ, aliaque ad vitam, item ad ludos, et recreationes honestas necessaria, juxta personæ conditionem, et qualitatem, ita Gob. *in Quint. t.* 5. *c.* 24. *nu.* 42. *et* 28. *n.* 1. addens id intelligendum esse etiam de uxore, quæ dotem non attulit; si maritus scivit non habere dotem; imo *c.* 24. *nu.* 12. docet cum Covar. et Rodriq. contra Sanch. et Bon. teneri alere etiam indotatam, quamvis ipsa sit dives, quia ducendo tacite se ad hoc obligabat, cum hic sit mos apud omnes, ex quo infert Dicast. hominem implicitum debitis, quibus solvendis est impare, peccare, si ducat uxorem indotatam, quia assumit in se novam obligationem contra jus priorum creditorum: sed merito contradicit Gob. *n.* 13. alioqui etiam peccaret parens, qui cum impar sit debitis solvendis, habet actum conjugalem, nam et hic novam assumit obligationem alendi prolem generandam. Quod si dos sit marito promissa, et non solvatur, non tenetur alere uxorem, quia non obligabat se ad alendum, nisi sub pacto dotis: si autem dos marito soluta casu pereat, adhuc tenebitur vir alere uxorem, quia ipsa ex parte sua præstitit hoc, ad quod tenebatur, Sanch. Bon. Gob. *c.* 28. *n.* 5.

§. 2. Si ob culpam mariti fiat divortium, 710
adhuc tenetur uxorem alere, quia ab illa obligatione non liberatur per separationem ipsius culpæ debitam, si tamen causa divortii cesset, et uxor renuat redire, maritus non tenebitur ulterius, quia ipsa tum est in culpa, Gob. *cap.* 39. Statuit quoque Jus apud Gob. *c.* 40. *nu.* 5. si divortium fiat propter adulterium mariti, ut uxor acquirat proprietatem dotis, et omnium donatorum propter nuptias, saltem post sententiam Judicis.

§. 3. Si divortium fiat ob culpam solius 711
uxoris, maritus non tenetur eam alere, quia ipsa non fecit, quod debuit. *Nic refert*, quod dotem attulerit: quia non obligavit se ad alimenta, nisi ipsa satisfaceret suo officio.

§. 4. Si divortium sit factum ob utriusque 712
culpam, Sanc. et Gob. *c.* 28. *n.* 13. dicunt videndum esse, utrum culpa sit posterior, et putant virum, si non peccaverit ultimus, habere jus negandi alimenta: sed probabilius videtur maritum manere obligatum alere, quia culpa unius compensatur per culpam alterius: ergo Jura et obligationes manent æquales, uti ante: denique si divortium fiat sine culpa alterutrius, v. gr. quia maritus cœpit esse leprosus, maritus, uti ante, tenetur uxorem alere.

§. 5. Si vir otio, lusu, aut potu reddat se 713

impotentem ad alendam uxorem, peccat graviter; e contra si vir se alere nequeat, tenetur eum alere uxor: *Quid enim tam humanum est, quam fortuitis casibus mulieris maritum vel uxorem viri participem fieri?* inquit *Lex Si cum dotum*, 22. §. 7. *ff. soluto matrimonio.* Videri potest Gob. *in Exp. t.* 10. *n.* 781.

714 *Q.* 166. *An uxori adulteræ debeantur alimenta, pars acquisitorum, restitutio dotis saltem per hæredes, si maritus obierit?* R. §. 1. Vir certus de adulterio uxoris, in foro conscientiæ non tenetur ad alimenta, Castr. *de Spons. d.* 3. *p.* 6. §. 5. Sanch. *de Matr. l.* 10. *d.* 8. *nu.* 25. uti enim negare potest convictum, ita et alimenta, maxime si adulterium sit notorium, et quamvis ipsa dotem attulerit.

715 §. 2. Gob. *in Quint. t.* 5. *c.* 24. *n.* 13. dicit spectato Jure naturali, Canonico, et Cæsareo, ea, quæ maritus tempore Matrimonii lucratur sua arte, labore, bonis, per mutuum, elocationem, venditionem, etc. esse ipsius, ac posse de iis libere disponere, ideoque non esse communia, quia spectatis iis Juribus non magis competit jus uxori in ea bona, quam marito in parapherna, id est, in ea, quæ uxor acquirit propria industria, donatione etc. hæc autem sunt uxoris: ergo. Ita Bon. *de Restit. d.* 2. *q.* 10. *p.* 3. *n.* 1. Dicast. *de Just. l.* 2. *d.* 9. *num.* 195. et alii contra plerosque Jurisconsultos, qui volunt esse communionem bonorum quasi ex contractu societatis, inter Conjuges. Si tamen in quibusdam provinciis hæc communitas speciali Lege sit statuta, est observanda; neque bona communia per adulterium perduntur, quia Jus circa illa nihil statuit; illa autem bona hic dicuntur communia, quæ communi labore acquiruntur, vel durante Matrimonio e bonis communibus accedunt, vel quæ ex pacto aut statuto sunt utriusque Conjugis.

716 §. 3. Dos adulteræ non pertinet ad maritum ante sententiam Judicis, quia spoliatio dotis est pœna; hinc tenebitur maritus dotem uxori restituere, a qua propria auctoritate separavit se propter adulterium, ita Castr. *sup.* Oppositum tenet Sanc. *nu.* 13. quia marito competit exceptio contra uxorem ratione adulterii, et in *c. Plerumque, de donatione inter virum, et uxorem:* dicitur, si mulier ob causam fornicationis judicio Ecclesiæ aut propria voluntate a viro recesserit, nec reconciliata postea sit eidem, dotem vel dotalitium, id est, quod donatur propter nuptias, repetere non valebit: verum hæ rationes non convincunt, quia potest retineri id, pro quo per Jura habetur exceptio, ne solvat; at adulterium non excipit ipso Jure a solutione dotis, neque ipso Jure dotem marito concedit, sed media sententia, unde quamdiu hæc non habetur, non habet maritus jus retinendi dotem: quod autem adulteræ negetur judicialis repetitio dotis, non probat maritum ante sententiam posse retinere, uti ex eo non infertur acquiri, sed tantum infertur in foro extraneo uxorem nullum jus habere, ut sibi dos concedatur, cum potius posito adulterio veniat dote privanda: unde verius videtur non posse maritum ante sententiam Judicis retinere dotem, si propria auctoritate recedat ab adultera, licet uxori repetendi possit opponere exceptionem adulterii, et facere ut sibi applicetur, uti recte Abb. *dict. cap. Plerumque*, et alii cum Castropalao.

§. 4. Cum hæc sententia Castrop. sit tantum probabilis, si dos uxoris non amplius extet, quamvis bona mariti defuncti, cujus possessionem habent hæredes, fuerint tacite hypothecata pro dote, tamen nunc videtur melior esse conditio hæredum, utpote possidentium, unde sequi poterint sententiam *Sanch.* et retinere dotem ac dotalitium, cum successerint in jus defuncti, cui licitum fuisset retinere; item poterunt curare per Judicem declarari dotem esse amissam ob adulterium, et sic dotem irrevocabiliter acquirent. Ante sententiam autem retinere poterunt propter exceptionem adulterii, quæ marito competebat, licet propria auctoritate fecisset divortium, uti docent Abb. Ang. Sylv. Tabien. apud Sanc. supra. Differentia autem inter retentionem irrevocabilem post sententiam, et retentionem ratione exceptionis ante sententiam, est in primis, quia si uxor possideat bona non tenetur dare ante sententiam; deinde si ante sententiam vir fornicetur, non habet jus excipiendi, nec retinendi dotem, quia mutua delicta compensantur; posse autem etiam hæredes retinere ratione exceptionis, docent Tanner. et Sanch. 717

§. 5. Opponi potest, quod sit certum debitum; quia dos certo fuit reddenda; incerta autem est excusatio. R. Excusationem fieri certam, si per Judicem feratur sententia in favorem hæredum, qui certo habent jus opponendi adulterium uxori repetenti dotem. 718

Q. 167. *Cui conjux teneatur primo subvenire*: v. g. potest esse hic casus: Titius prævidet orituram sibi totique familiæ, imo et patriæ extremam, inopiam, hinc petit, cui 719

primo teneatur subvenire, si ipse, Pater, Mater, Uxor, Filii, Fratres, Cognati improbi, Extranei probi, Benefactores, Creditores, Confessarius egeant.

R. § 1. Titius potest sibi primo providere neglecta aliorum quorumcumque vita, si simul sibi et alteri providere nequeat, quia ordinata caritas incipit a seipso, cum sibi ipsi sit conjunctior; potest tamen, si velit, neglecta sua vita, subvenire vitæ alterius, ut probabiliter dictum est *lib.* 2, *n.* 177.

720 § 2. Conjunctio naturalis præferenda est spirituali, adeoque Titius tenetur prius subvenire sanguine junctis quam Confessario aut alteri ob spiritualem titulum conjuncto ita Suar. Con. Castrop. *t.* 5, *d.* 1, *p.* 10, contra Valent. Bonac. et alios. Ratio est, quia conjunctio naturalis est magis intrinseca, antiquior, immutabilior, et fundata in natura ipsa ac majore beneficio : consentit Burgh. *cent.* 1, *cas.* 41. Putat tamen cum *Gon.* Prælatum teneri prius subvenire suis Religiosis subditis, quam quibusvis Consanguineis, exceptis parentibus, sunt enim filii in Religione, estque Religio etiam ideo obligata, quia Religiosos, cum patrem carnalem, et matrem desererent, suscepit in filios, uti recte Ovied. *de Charitat. controv.* 8, *n.* 159, quod certum videtur, si subveniat ex bonis Religionis; hæc enim magis obligata sunt Religioso quam cuicumque consanguineo Prælati.

721 § 3. In extrema vel gravi necessitate debet Titius potius subvenire Patri et Matri, quam Uxori, Filiis, vel cuicumque alteri, Tamb. *l.* 5, *c.* 3, § 5. Ratio est, quia Titius plus habet a Patre aut a Matre, quam ab ullo alio, nempe *Primum esse*, quod est fundamentum ad recipienda ab alio beneficia.

722 § 4. Titius in pari necessitate potius subvenire debet Patri, quam Matri, quia quamvis Mater plus passa sit, tamen absolute loquendo Pater est principalior et nobilior origo totius *esse*, quod est in Titio, Tamb. Castr. et alii communiter.

723 § 5. In communi necessitate tenetur Titius potius prolibus subvenire quam parentibus, quia proles sunt sub cura parentum, et ab illis etiam extra gravem necessitatem jure postulant alimenta, non ita parentes, Tamb. et alii cum Dian. *in Comp. v. debitum*, *n.* 22.

724 § 6. Titius in communi necessitate debet uxorem præferre parentibus et prolibus, ita *Tamb.* contra *Castr.* qui dicit, uxorem esse quidem præferendam prolibus, sed non parentibus; ratio nostra est, quia vir et uxor civiliter sunt quid unum : ergo extra necessitatem extremam vel gravem, ubi Lex naturæ non dictat aliud, uxor censeri debet conjunctior : ergo præferri debet et ad hoc alluditur Genes. 2, v. 24 : *Propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ.*

§ 7. In quacumque necessitate prius subvenire debet parentibus, filiis et uxori, quam fratribus vel sororibus, quia illis est conjunctior : ergo ad illos est major obligatio. 725

§ 8. Tenetur prius succurrere sanguine junctis, licet improbis, quam non junctis sanguine et probis; quia conjunctio sanguinis inducit naturalem obligationem, non autem probitas vitæ, S. Th. Suar. Con. Castrop. Nec obstat, quod probi sint conjunctiores Deo. *Nam* ex eo tantum sequitur oriri in nobis obligationem eos præ improbis amandi amore complacentiæ, non autem prius subveniendi in necessitate. 726

§ 9. Sanguine junctus per se loquendo præferendus est benefactori extraneo, quia ad illum est major conjunctio : ergo et obligatio; potest tamen esse casus, in quo magnus benefactor possit præferri etiam fratri, quamvis non sit obligatio præferendi, v. g. si frater violasset jura fraternitatis, tum magnus benefactor posset illi præferri, et gratitudo in illis circumstantiis esset virtus honestior quam pietas, Suar. Con. Valentia, Castrop. supra. 727

§ 10. Debet Patrem, Matrem, Uxorem, filios, fratres in extrema necessitate præferre creditoribus. Bon. Less. Con. et alii cum Dian. supra. Ratio est, quia in extrema necessitate cessat obligatio solvendi, et urget sola obligatio alterius virtutis, v. g. charitatis : charitas autem magis urget ad magis conjunctos : idem putat Castrop. fieri debere in necessitate tantum gravi. 728

§ 11. Si Titius ordinem inter proxime et ferme æqualiter junctos invertat, subveniendo uni præ altero, cui prius subvenire deberet, v. g. Matri priusquam Patri, non peccaret graviter, quia inter tales obligationes non est tantum discrimen, ut una alteram notabiliter antecellat, Suar. Bon. Castrop. Tamb. et alii. 729

§ 12. Hactenus dicta intelligenda sunt cæteris paribus, uti recte notant S. Th. Bon. Castrop. et alii; quorum exemplum dedimus, *n.* 727. Similiter si pater esset homo crudelis et mater benigna, mater absolute posset præferri patri, et ita de aliis. 730

Quæst. 168. — *Quis viro teneatur prius subvenire an uxor, an pater, an filius?* R. § 1. Aliqui apud Dian. *p.* 10, *tr.* 13, *R.* 3, dicunt pa- 731

trem prius teneri, quia qui genuit filium etiam jure tenetur eum alere; sed communior est sententia cum S. Th. in extrema necessitate prius teneri filium succurrere patri suo. Ratio est, quia æque vicina est connexio naturalis filii ad patrem suum, quam patris ad suum filium, filius autem plus habet a patre suo quam pater a filio; ergo est major obligatio naturalis filii erga patrem, quam patris erga filium; quod si uterque vellet persistere in sua opinione probabili sibi favente, et se deobligante a succurrendo prius, onus in utrumque esset dividendum, uti docet Tamb. *l.* 5, *c.* 3, § 2, *n.* 11, aut per Judicem alteruter cogendus esset, prout ex circumstantiis videretur æquius. *Nec obstant* dicta *n.* 704, *nam* non videtur hic esse par ratio; cum incertitudo non causetur per delictum, sed ex natura rei.

732 § 2. In extrema necessitate, si desit filius, pater tenetur prius subvenire, quam uxor, quia conjunctio naturalis, quæ est inter patrem et filium, magis est intrinseca; ideoque etiam post se trahit majorem obligationem ad conservandum *esse* filii quod pater genuit, quam civilis tantum et extrinseca conjunctio uxoris, quæ illud *esse* mariti non genuit; ergo nec ita arcte obligatur vindicare ab interitu.

733 § 3. In communi necessitate tenetur uxor prius subvenire marito, quam pater vel filius, quia in communi vita vir et uxor sunt unum, et tanta est inter eos conjunctio, ut debeant se semper comitari et adesse; ergo etiam ad ipsos primo spectat ad invicem levare difficultates communes in quotidianis casibus occurrentes.

734 *Quæst.* 169.— *Quomodo liceat marito uxorem percutere?* R. Gob. *in Exp. tr.* 10, *n.* 773, habet sequentia : *Observo non videri objurgatione dignos maritos, qui plebeias (etenim inter has et nobiles facio discrimen cum* Castrop.) *uxores ebriosas, aut sectantes consortia suspecta, post gravem increpationem bis terve frustra factam ita castigant fuste, vel pugnis, ut sensus doloris duret ad* 4 *vel* 5 *dies;* e contra Steph. *t.* 4, *d.* 6, *n.* 7, dicit maritum raro uti debere verberibus, et in casu necessitatis magis moderate; quod etiam habet Busemb. relatus *num.* 708, et ipsemet Gob. *in Quint. t.* 5, *c.* 29, *sect.* 1, etiam mollius loquitur, nam docet in hunc sensum, verba, quibus uxorem corripit maritus, possunt quandoque continere convitium et contumeliam materialem, uti habet S. Th. 2, 2, *q.* 72, *art.* 3, *ad.* 2; sic enim Christus vocavit Discipulos *stultos*, Apostolus Galatas *insensatos;* non debent tamen continere formalem, id est, non debent proferri ex intentione inhonorandi, quamvis in se contineant inhonorationem, uti recte S. Chrys. S. Thom. Tol. Regin. et alii. Item non debent continere infamiam, quia uxor non cessit juri ad famam; S. Th. Nav. Covar. Less. Mol. Fill. Unde communiter peccant mortaliter mariti, qui uxores valde honestæ familiæ temere vocant sagas, meretrices, adulteras; aliud est si plebeias, hæ enim communiter talia non curant, nisi reipsa putarent serio dici, tum enim merito graviter apprehenderent. Marito etiam competit jus uxorem verberandi, uti docent passim Canonistæ, quos refert et sequitur Sanch. *de Matr. lib.* 10, *d.* 18, *n.* 16, itemque Theologi, quia vir est superior mulieris et familiæ; ad illum autem spectat etiam pœnis exigere debitum; non est tamen licita percussio sæva sive gravis, et verberatio illa moderata debet esse etiam rara; hinc tum censetur maritus graviter, adeoque illicite uxorem verberare, quando eam cædit gravius, quam consuetudo loci permittat; nec referret, si biduo, triduoque duraret verberum aliquis sensus.

Quid possit maritus circa bona uxoris, vel uxor circa bona sua, dicetur postea *a num.* 1017.

DUBIUM VI.

Quæ obligatio Parochorum erga suos?

« Resp. Curatus, sive Parochus jure divino 735
tenetur I. Residere in sua Parochia, Trid. *s.* 23, *c.* 1, *de Ress.* Barb. *de Offic. Paroch. c.* 8, *n.* 1, alioqui in conscientia fructus non facit suos teneturque pro rata absentiæ restituere fabricæ Ecclesiæ, vel causæ piæ. Potest tamen ex juxta causa, et licentia Episcopi ad breve tempus abesse; V. Nav. *c.* 25; Azor, *t.* 2, *l.* 2, *c.* 4; Possev. Barb. Trull. *lib.* 4, *c.* 1, *d.* 8, *n.* 9.

« II. Tenetur administrare Sacramenta, quoties et quanto cum periculo, V. infra, et Bonac. *ad Decal. d.* 6, *p.* 8; Possev. Barbos. *ll. cc.*

«III. Orare pro populo, et celebrare, ut populus audiat Missam; quam etiam teneri eum eidem applicare diebus saltem festis et aliquot aliis, docet Tol. *lib.* 3, *c.* 5. Sed negant Suar. Kon. *in p.* 3, *q.* 83, *art.* 1, *d.* 11, cum nullo jure id cautum sit, V. Bonac. *n.* 4; Barb. *loc. cit.*

IV. Docere populum, concionando, arguendo, etc. per se vel alios. Tol. *lib.* 5, *cap.* 5; Possev. Barb. Trull. *ll. cc.* Vide supra.

V. Tenetur singulis diebus Dominicis et Festis solemnibus populo doctrinam Christianam explicare, per se vel per alium, ut constat ex Trid. *sess.* 24, *c.* 4, *de res.* idque sub gravi obligatione etiam juris divini, ob summam necessitatem; propter quam eos ab Episcopis, aliisque Prælatis ad id cogi posse sub pœna Excommunicationis (omnesque alios; ut eam audiant, discant et sciant), docent Trull. *l.* 1, *c. d.* 4, *n.* 7 *et* 8. Baldel. *tom.* 2, *l.* 1, *d.* 48, ex Sanch. Palao, Barb. etc.

VI. Tenetur infirmos visitare, pauperum curam habere, peccata corrigere etc., de quibus Possev. Regin. *t.* 2, *l.* 20, *cap.* 5, *sect.* 3; Barb. *cap.* 7. Vide infra.

ADDENDA.

736 *Quæst.* 70. — *Quando Parochus teneatur residere, et quanto tempore possit abesse a Parochia?*

R. § 1. Trid. *sess.* 23, *c.* 1, *de Res.* statuit non licere illi ultra bimestre intra annum abesse sine causa et licentia Episcopi, alioquin teneri restituere fructus, et quidem ante sententiam Judicis, uti putant Bonac. *de oblig. benef. d.* 5, *p.* 3, *n.* 5 *et p.* 4, *n.* 7, aliique communiter cum Castr. *tr.* 13, *d.* 5, *p.* 3, *n.* 6, standо in Jure Tridentini; putat tamen Laym. *l.* 4, *t.* 2, *c.* 6, *n.* 6, verba Tridentini, licet expresse sic habeat, non esse in eo rigore recepta, ut obligent ante sententiam saltem declaratoriam, dummodo per absentiam damnum non sit illatum Ecclesiæ; in quam sententiam etiam inclinat Nav. teste Bon. Alias pœnas non residentium vide apud Castr. supra et apud de Luca *de Benef. disc.* 7; quomodo autem debeat Episcopus procedere cum Parocho negligente residentiam, habet Castr. *a n.* 10.

737 § 2. Quamvis communior sit sententia, quod Parochus, qui absque causa et licentia ultra bimestre abest, teneatur restituere totos fructus, tamen etiam probabile est non teneri restituere, nisi illos, qui respondent residentiæ neglectæ; quia non tantum percipit fructus pro residentia et oneribus illi annexis, sed etiam pro recitatione Horarum aliisque Officiis; ergo si Horas oret, et Officia illa per alios expleat, poterit fructus his correspondentes percipere, ita Bonac. et alii de pœnis Parochi non residentis. Vide Leur. *p.* 1, *q.* 888, *et seqq.* Item dicenda *lib.* 4, *a n.* 864.

§ 3. Causa absentiæ debet esse justa et 738
vera, alioquin Parochus non facit fructus suos : neque satis est, si juret Episcopo se habere causam justam, quam nolit ob rationes graves revelare, quia causa debet esse Episcopo cognita et approbata, Barb. *de Offic. Paroch. c.* 8, *n.* 59.

§ 4. Licentiam emanandi ultra bimestre de- 739
bere esse expressam, et scripto datam ab Episcopo, tenent communius Auctores cum Castr. *n.* 8, quia scriptum a Trid. requiritur veluti forma concessionis; probabile tamen est secundum Nav. Bonac. *p.* 4, *n.* 12; Less. *de Just. l.* 2, *c.* 34, *n.* 68, in foro conscientiæ sufficere esse datam ore: imo Con. Sanch. Regin. et alii putant sufficere tacitam [1], saltem si talia concurrant signa, ut constet Superiorem actu consentire; nemo autem dicit sufficere præsumptam vel interpretativam licentiam : quod si causa esset evidenter justa, et tamen Episcopus negaret licentiam, Abb. Lott. *l.* 3, *q.* 27, *n.* 213; Garz. et Castr. *n.* 6, dicunt ex decisione sacræ Congregationis [2] adhuc non esse Parocho licitum abesse, quia e gravamine illo conceditur appellatio ad Superiorem : ergo signum est non ideo haberi licentiam, et consequenter Parochus, si absit, tenebitur fructus restituere, non aliter ac si causa non fuisset justa. Ad quantum autem tempus possit Episcopus cum Curato dispensare quoad residentiam, relinquendum est arbitrio boni viri juxta exigentiam necessitatis vel rationabilis causæ. Laym. *ad c. Licet de elect.* restringit ad annum. V. Leur. *q.* 374, *num.* 2.

1 *Atqui Sacra Congregatio Concilii ann.* 1604, non sufficere licentiam tacitam statuit, sed oportere esse expressam juxta formam ejusdem Concilii *sess.* 23, *cap.* 1. *Refert hoc sacræ Congreg. Decretum Enim. Lambertinus, nunc Benedictus XIV, Tom.* 1, *Edictorum suorum Boninæ emissorum in luce pag.* 191, *seu* Instit. XVII. *Rom. edit. p.* 103.

2 *Puto in decisione* 7 *Octobris ann.* 1604, *quam affert idem Lambertinus Tom.* 1, *p.* 102. Rom. ed. 1. *hisce verbis :* Similiter abesse in casu, quo causam rationabilem expressit, quam Vir bonus et æquus rationabilem judicaret, licet rigidus Prælatus minus æquam judicet et licentiam ideo deneget, vel quia movetur suspicione, quod ficta sit, cum tamen sit vera; sed habere potest recursum ad Superiorem.

7 § 5. Si occurrente subita et evidente necessitate Parochus nequeat Episcopum adire, potest absque licentia abire [1], sic enim per Epikiam explicandum esse Trid. censent Bonac. Fill. et alii ; sed ex quacumque causa absit, semper substitui debet idoneus, qui vices absentis agat, potestque esse vicinus Parochus, Barb. *n.* 53, putat etiam Castr. *p.* 5, *n.* 2, pro absentia unius vel alterius diei ferialis, si nullus sit in Parochia infirmus, non esse opus substituere aliquem, quia non adest morale periculum necessitatis ejus præsentiæ. Alias causas excusantes a petenda licentia, vide apud Leur. *q.* 378.

741 § 6. Si Parochus cum causa, sed sine licentia, et absque damno gravi ovium absit per bimestre tantum in anno a Parochia, non peccat graviter, quia hoc per se non est malum , alioquin Trid. nunquam permitteret etiam cum licentia fieri : ex eo autem, quod non petatur licentia, non est materia peccati gravis : imo Nav. Garz. Bonac. Barb. et alii excusant a mortali si abesset sine causa, quia talis absentia ad duos tantum menses censetur modica, sive sit continua, sive interrupta.

742 § 7. Probabile est, quod ad emanendum tantum per bimestre extra Parochiam, nunc non sit opus licentia Episcopi , dummodo causa subsistat, ita Navar. Bonac. et alii multi apud Barb. *n.* 54, quorum sententiam Less. *n.* 159 et Castr. *n.* 3, dicunt esse probabilem, licet oppositam teneant cum Vasq. Sanch. Reg. Garz. Fill. Barb. et aliis. Probatur, quia usu est receptum [2], ut ad brevem absentiam non petatur licentia Episcopi, neque Episcopi rescientes contradicunt. Vide Leur. *q.* 372. Recte autem notat Laym. *n.* 7, securissimum esse cujusvis Diœcesis, in qua quis est, in in hoc consuetudinem sequi : universaliter autem putat Castrop. licentiam Episcopi petendam, ubi est dubium de justitia causæ, et *n.* 5, addit cum Garz. ad absentiam bimestrem sufficere quamlibet honestam causam, etiam recreationem in invisendis amicis, quod tamen non admittit Gob. *in Exp. t.* 5, *n.* 602, *Lit. L.* si ad hoc bimestre impendatur : Trid. enim videtur requirere aliam causam æquam.

§. 8. Si Parochus per bimestre tantum vel 743 per brevius tempus absit, non tenetur ad restitutionem ullorum fructuum, ita Bonac. et alii contra Garz. Ratio est, quia non peccat graviter ; Trid. autem videtur tantum illos obligare ad restitutionem fructuum, qui graviter peccant, et emanent ultra bimestre : unde consequenter inferunt Navar. Azor. Bon. et alii cum Castr. supra, eum, qui justa de causa, sed absque licentia Episcopi abest ultra bimestre, teneri quidem restituere, sed tantum illos fructus, qui respondent tempori, quod excedit bimestre, quia Trid. absentiam duorum mensium impune permittere videtur, si fiat ex justa causa, si autem absit ultra duos menses, requirit et justam causam et licentiam Episcopi.

§ 9. Si Parochus habeat duas Ecclesias uni- 744 tas, tenetur residere in digniori ; si non constet, quæ sit dignior, in frequentiori ; et si una fuerit extra, altera intra urbem, residere debet in ea, quæ est intra urbem, licet sit minus frequens , providendo externis pro nocte de Ministro Sacramentorum in necessitate secundum consuetudinem antiquam loci , Barbos. *num.* 9 *et* 28 ; Castropal. *part.* 2.

§ 10. Parochus censetur residere in paro- 745 chia, in quocumque loco illius commoretur, v. g. apud parentes, vel fratrem extra parochialem domum : item quamvis resideret extra fines Parochiæ, sed parum distans, uti docent Riccius apud Dian. *p.* 3, *tr.* 4, *R.* 156, *in fine*, nam quod parum distat, nihil distare videtur, inquit Bonac. si autem extra parochiam distet ad bis mille passus, non censetur residere, licet singulis Festis et Dominicis ad eam accederet et præterea relinqueret Vicarium loco suo, ita Barbos. *n.* 39, potestque videri Gob. *Lit. I.* Quod si esset intra fines parochiæ, sed in tali loco, ad quem parochiani non semper accedere possint, v. g. in arce noctu clausa, resideret quidem, non tamen sufficienter ad usus, ad quos residere debet, nempe ad proprie inserviendum populo in

1 *Eadem tamen Sacra Congregatio hoc casu præscribit, ut videre est T.* 1. Edict. Lambert, *p.* 190. Rom. Edit. *p.* 102, quam primum de discessu, et de necessitate Ordinarium certiorem faciendum esse, ut de causa cognoscere possit. *In casibus quoque repentinis, ex permissu Sacræ Congregationis, de quo Fagnanus apud Lambert. ibidem p.* 192, pro absentia modici temporis sufficiet licentia Vicarii Foranei.

2 An abusu ? Id enim adversatur statutis Sacræ Congregationis ann. 1573 et 1604, quæ refert Lambert. T. 1, p. 189 et seqq. *Rom. edit.* p. 101 et seqq.

necessitate, adeoque non satisfaceret, Luca ad Trid. *disc.* 4, *n.* 11; Lott. *l.* 3, *q.* 27, *n.* 39; Paxjord. *l.* 10, *t.* 4, *n.* 56; Leur. *q.* 371.

746 § 11. Continuæ residentiæ non obstat, si quis aliquibus diei horis extra parochiæ fines exeat, v. g. recreationis causa, quia manet moraliter præsens, ita Bon. et alii cum Barb. *n.* 44, item manet residens, qui eadem die reversurus excurrit ad vicinum oppidum, nullus enim sibi in hoc peccati conscientiam facit; et ratio suggeritur a Trid. supra : *Quia qui aliquantisper tantum absunt, ex veterum Canonum sententia non videntur abesse, quia statim reversuri sunt.* Aliud tamen est, si noctu sæpe emaneret, uti recte Gob. *Lit. D. et seqq.*

747 § 12. Justa causa obtinendæ licentiæ ad non residendum pro aliquo tempore etiam ultra duos menses est quadruplex ex Trid. supra : 1. *Christiana charitas*, uti si alibi sublevanda sit gravis necessitas proximi, odia et lites componendæ. 2. *Urgens necessitas*, v. g. ob gravem corporis infirmitatem, ob causam prosequendi litem de juribus Beneficii, ob piam peregrinationem. 3. *Debita obedientia*, uti si absit ex mandato Papæ, vel occupetur in servitio Sedis Apostolicæ. 4. *Evidens Ecclesiæ vel Reipublicæ utilitas*, uti si negotium commune ab alio geri non possit. Notat autem Gob. *Lit. K.* non licere ob alias causas : possuntque plura videri apud Barb. supra et Leur. *q.* 376, item *q.* 382, *et seqq.* ubi *q.* 386, agit de occupato in servitio Episcopi.

748 § 13. Nunc jure novo Trid. non est licitum Parochis abesse, nec Episcopus dare potest licentiam, ut absint a Parochia, per septennium vel quinquennium studiorum causa, quia antequam adeant Parochiam, debent examine prævio esse judicati habere sufficientem scientiam ad curam animarum : ergo causa studii non potest illos excusare : ita Bonac. Fill. Garz. Gonz. Paxjord. Leur. *q.* 380; Engel. *de Cleric. non resid. n.* 11, aliique nunc communissime cum Barb. *n.* 47 et Castr. *T.* 7, *d.* 3, *p.* 9, § 9, *n.* 8, qui tamen *a n.* 9, oppositam sententiam censet probabilem, pro qua citat multos, et quam absolute tenent Less. *n.* 104; Laym. *supra n.* 5; Lott. *n.* 152; Zerola *p.* 1, *v. Studium*, qui docent ex *c. Cum ex eo, de elect. in* 6, Episcopum posse dispensare cum promotis ad Ecclesias parochiales, ut usque ad septennium, quo in studiis morari possunt, non teneantur promoveri ad Sacerdotium, dummodo intra annum post adeptam parochiam fiant Subdiaconi. Sed sententia illa videtur per Trid. elisa, nec ipse Laym. textui illi multum fidit : nam requirit, ut adsit necessitas vel major Ecclesiæ utilitas, quod nunc difficulter in praxi habebit locum : adhuc tamen sunt aliqui Episcopi, qui ad biennium quandoque dispensant, quo Parochus se ad curam melius disponat ac perficiat, sed etiam quoad hoc servanda est consuetudo cujusque Diœcesis : requiritur tamen etiam pro hoc casu dispensatio Episcopi in scripto, Leur. *q.* 375. Vide dicenda *l.* 4, *a n.* 864.

Quæst. 171. — *An Parochus teneatur ad curam per seipsum?* 749

R. § 1. Putant Jo : Sanch. *in select. d.* 47, et alii apud Dian. *p.* 3, *t.* 4, *R.* 156. Parochum, si per seipsum non exerceat curam, non tantum peccare mortaliter, sed etiam teneri fructus restituere, quia qui non facit, quod debet, non percipit, quod oportet; deinde, quia fructus Beneficii sunt propter officium; denique quia stipendium, quod datur propter causam, causa non subsecuta, retineri non potest, uti habent Regulæ communes Juris. Sed quoad fructus contradicunt Garz. Ugol. Bon. et alii, quia Trid. secundum dicta *q. præc.* eos tantum privat fructibus, qui non resident : quod autem attinet ad obligationem, videtur aliqua distinctione opus; hinc :

§ 2. Supponendum cum communi, Beneficium illud dici principaliter curatum, cui a principio cura animarum est annexa tanquam principale onus : potest autem annexa esse cura, vel actualis, si Beneficiatus eam actu per se teneatur exercere; vel habitualis tantum, si non teneatur actu per se habere exercitium illius curæ, quia per fundationem, privilegium, vel consuetudinem onere illo ipse levatus est, et a Sacellanis, vel a Vicario præstari debet. 750

§ 3. Qui suscipit Beneficium principaliter curatum, quamvis habitu tantum sit tale, debet habere omnia requisita ad hoc, ut per se, saltem in necessitate, possit curam exercere, sic enim habet Trid. *sess.* 7, *c.* 3, *de Reform. Inferiora beneficia Ecclesiastica præsertim curam animarum habentia, personis dignis, et habilibus, et quæ in loco residere ac per seipsas curam ipsam exercere valeant conferantur, aliter autem facta collatio sive provisio omnino irritetur.* Itaque Trid. hic ad omne Beneficium curatum, quod est inferius Ecclesia Metropolitana seu Cathedrali, postulat industriam personæ, ideoque etiam *sess.* 24, *cap.* 18, 751

de Reform. mandat collationi ejusmodi Beneficiorum præmitti examen pro probatione, etc. ita ut debeat posse exercere curam.

752 § 4. Si Beneficium sit tantum habitu curatum, potest tota cura committi Sacellanis; e contra si sit actu curatum, communior sententia est, quod sit obligatio aliquando per se exercendi curam, v. g. excipiendo Confessiones, cum hæc sit prima et præcipua pars curæ, hinc Bonac. *in Dec. d.* 5, *p.* 2; Barbos. *de Offic. Paroch. cap.* 8, *num.* 41, aliique plures dicunt, eum peccare mortaliter, si ipsemet commode possit exercere curam, et semper faciat per alium, quia cum Ecclesia ad officium Parochi prærequirat capacitatem et industriam personæ, hujus quoque obligatio est personalis, uti etiam argumentatur Pirh. *l.* 3, *tom.* 4, *num.* 3; addunt tamen posse etiam frequenter et ad difficiliora adhibere Sacellanum, et quandoque etiam alios, præsertim si Parochiani sint contenti et per alium æque bene fiat. An autem Parochus per seipsum teneatur concionari, dicetur *num.* 765. Vide etiam Leur. *part.* 1, *quæst.* 371, *n.* 3.

753 § 5. Si ille, qui bona fide suscepit Beneficium curatum, sit illitteratus et imperitus, id est, inhabilis ad ea, quæ incumbunt officio curæ, ut explicat Barbos. *in Collect. a Trid. sect.* 21, *cap.* 6, *de Reformat.* ita ut non possit se qualificare ad curam per se gerendam, *Trident.* ibidem permittit illi, si quidem alias honestæ vitæ sit, substitui Vicarium, assignata huic parte fructuum secundum proportionem onerum, quæ supplet. Si autem ejusmodi illitteratus et imperitus turpiter ac scandalose viveret, vult moneri, et si se non emendet, permittit privari Beneficio.

754 *Quæst.* 172. — *Quæ sit obligatio Parochi tempore morborum, et belli?* Resp. Hanc rem bene tractat Chapeav. *in Lib. de ministrandis tempore pestis Sacramentis*, ex quo Gobat *in Exp. tom.* 1, *a num.* 121 pleraque desumpsit. Excerpo aliqua :

§ 1. Potest Parochus grassante peste cum licentia Episcopi se subducere, dummodo substituat æque profuturum, et subsistat in loco, in quo possit gerere providentiam pro grege suo. Si autem substituere non possit idoneum, non potest uti privilegio Tridentini emanendi ad bimestre, neque potest resignare Beneficium; est enim conductus pro tali necessitate, sicut miles pro futuro prælio. Quid autem agere possit et debeat Episcopus, si Parochus fugiat, et desint, qui se offerant, habet Gob. supra, V. Laur. *p.* 1, *q.* 384.

§ 2. Certum videtur, Parochum teneri etiam 755
vitam exponere, non solum in extrema, sed etiam in gravi necessitate spirituali alicujus sibi subjectæ Oviculæ, uti dictum est *lib.* 2, *n.* 174; si tamen unicus esset Sacerdos, vel Parochus, quo sublato, deesset Communitati Minister Sacramentorum, hic non debet singulis ministrare Sacramenta, si sit probabile periculum infectionis, sine quo aliis ministrare posset, quia salus omnium præferri debet saluti unius particularis, et Parochus obligatus communitati tenetur se illi conservare, Barbos. *de Offic. Parochi cap.* 17, *num.* 15; P. March. *in Trib. tom.* 3, *part.* 1, *t.* 9, *t.* 2, *q.* 6, § 2, *R.* 1, vocans commune.

§ 3. Parochus tenetur ingredi domum peste 756
infectorum, si nequeat aliter administrare Sacramenta necessaria; si autem possit aliter, v. g. si æger possit exire foras, non tenetur : quod si bis terve accessit ædes peste infecti, et tamen reperit imparatum obligatur ad redeundum, quando erit paratus. Si vero æger malitiose Parochum repulit, aut debito tempore noluit Sacramenta suscipere, debet nihilominus ad eum redire, si intelligat resipuisse, vel adsit magna spes illum ad frugem reducendi, quia certum periculum damnationis præferri debet illi molestiæ et periculo Parochi obligati ad procurandam salutem ovium.

§ 4. Si Parochus moraliter certus sit peste 757
infectum non esse in peccato mortali, Caram. Chapeaville, aliique apud Gob. *num.* 138, dicunt non teneri accedere pro Sacramento Pœnitentiæ; Verjuys *in Past. Mission. tom.* 14, *art.* 4, dicit teneri, si petat infectus, habet enim jus confitendi : ergo alter obligationem ministrandi, præsertim cum sciri non possit, an quis sit in gratia : utrum autem, quando et quomodo teneatur pestiferis ministrare Eucharistiam et extremam Unctionem, dicemus, quando de illis Sacramentis, potestque videri Verjuys *art.* 8 *et seqq.*

§ 5. Si peste infectus nolit ullum peccatum 758
alte et a longe confiteri, tenetur Parochus prope accedere; non tenetur autem totam Confessionem excipere, sed potest uno vel altero peccato audito absolvere, uti communiter docent Auctores apud Verjuys *art.* 5, qui *art.* 9, inter cautelas etiam hanc numerat, ut Confessarius nunquam se constituat inter infectum, et ignem vel fenestram, quia aer ab infecto trahitur ad ignem vel ad fenestram, adeoque inficiet Confessarium; hinc optimum erit, si interponat ignem aut saltem

candelam inter se et ægrum : deinde nunquam debet se directe ponere contra infimum, sed ad latus aversa facie.

759 § 6. *Suarez* putat in contagione Parochum ipsum teneri sibi providere de præservativis et remediis, sed Chapeav. Gobat. et March. *R.* 3, dicunt ipsi providendum esse a Magistratu, quia hic est casus extraordinarius, et pro necessitate communi.

760 § 7. Non plene officio suo satisfacit Parochus, qui postquam moribundum munivit extremis, eum deserit, nec ulterius visitat, ita Gobat. et Steph. *Tom.* 5, *d.* 6, *num*, 9. Ratio est, quia quo vicinior est mors, eo majus salutis periculum ingruit a dæmone infestante, et tanto major est corporis ac animi infirmitas : ergo tunc maxime tenetur ex officio Parochus saluti suorum providere. Quod si semel confessus et munitus, peteret iterum confiteri, putans se indigere, quamvis esset peste infectus, Parochus tenetur audire toties quoties, uti recte Verjuys *art.* 6.

761 § 8. Tempore belli, ubi speciale periculum non magis imminet Parocho, quam Parochianis, tenetur Parochus adesse Ovibus, ne destituantur Sacramentis, Officiis divinis et solatio necessario : est communis et patet.

Plura addit Gob. *in Exp. T.* 2, *a n.* 231, qui videri potest, uti et Verjuys *toto T.* 14. Generatim autem, quomodo teneatur Parochus administrare Parochianis Sacramenta, videri potest Leurenius *q.* 425.

762 *Quæst.* 137. — *An Parochus teneatur aliquando Missam offerre pro Parochianis?* Resp. Affirmant cum aliis Sot. Gavant. Bonac. Barbos. ex Trid. *Sess.* 23, *cap.* 1, *de Reform. Cum præcepto divino mandatum sit omnibus, quibus animarum cura commissa est, oves suas agnoscere, pro his Sacrificium offerre* : deinde Sacra Congregatio apud Barbos. *de Offic. Paroch. cap* 11 *et de Offic. Episc. alleg.* 24, *num.* 23, declaravit Parochum non posse accipere eleemosynam manualem pro Missa, quando tenetur celebrare : denique Parochus a Parochianis habet sustentationem, et ideo alitur, ut pro eis Missas offerat. E contra negant Navarr. Suar. Vasq. Coninch. Reginal. Castropal. Lugo et alii apud Barbos. supra et cum Burg. *cent.* 1, *cas.* 27, quorum sententiam Steph. *Tom.* 5, *dist.* 4, *num.* 66, defendit velut probabilem, Gobat. *de Sacrif. num.* 492, velut probabiliorem ; hi dicunt Parochum non teneri applicare Parochianis illas Missas, quas certis diebus, aut in Festis et Dominicis tenetur legere, sed posse pro eis accipere stipendium, quia sufficit, quod populum pascat verbo Dei, Sacramentis, lectione Sacrificii, licet fructum eis specialiter non applicet ; obligatio enim applicandi eis fructum est distincta ab obligatione legendi : unde ad *Trident.* dicunt tantum velle, ut Parochus in Sacrificio generaliter oret pro suis ; Sacra autem Congregatio loquitur de Sacerdote, qui alias tenetur celebrare pro aliquo, uti pluribus ostendit Lugo *de Euchar. dist.* 21, *num.* 21. Utraque sententia est probabilis, prima tamen videtur esse conformior [1]. Tridentino, et uti agnoscit *Gobat.* declarationi Sacræ Congregationis, ac nititur quadam æquitate, præsertim secundum limitationem, quam apponit *Barbosa*, quod Parochus teneatur aliquando pro Parochianis Missam legere, *secundum arbitrium boni viri :* notat tamen recte idem Barbos. *de Offic. Paroch. cap.* 11, *num.* 8, cum multis aliis, quod Festo Nativitatis Christi non teneatur legere tres Missas, sed satisfaciat legendo unicam, et consequenter reliquas poterit applicare, cui volet. Vide Leur. *part.* 1, *quæst.* 427.

1 Plures Sacræ Congregationis definitiones hac de re congessit Lambertinus, dum eidem Congregationi esset a secretis Tom. 3. Resol. ejusdem Congregat. pag. 13. At non est, cur eas afferamus. Nam idem Lambertinus ad Apostolatus apicem evectus, anno 1744, epistolam encyclicam inscripsit Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis cunctisque Locorum Ordinariis per Italiam constitutis, quæ omnino observanda est. En illam :

Venerabilibus Fratribus, Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis, cunctisque locorum Ordinariis per Italiam constitutis,

BENEDICTUS PAPA XIV.

Venerabiles Fratres salutem et Apostolicam Benedictionem.

« Cum semper oblatas Nobis occasiones Apostolica scripta dirigendi ad Fraternitates Vestras libenter amplectimur, ut sinceræ Nostræ erga Vos dilectionis argumenta frequenter eluceant ; tum vero majori animi ala-

critate idipsum præstamus, quum ad excitandum Fraternitatum Vestrarum zelum pro conservatione rectæ disciplinæ in Clero regimini Vestro commisso, præsentibus rerum aut temporum conditionibus commovemur. Nec enim impositum imbecillitati Nostræ omnium Ecclesiarum sollicitudinis onus aliter sustinere Nos posse confidimus, quam si Divini Cultus augmentum, atque exactam Ecclesiasticarum Sanctionum in singulis Diœcesibus custodiam religiosæ vigilantium Pastorum curæ, identidem inculcando, commendemus.

» Hujus porro Epistolæ ad Vos scribendæ occasionem Nobis atque argumentum in primis præbet onus illud, quod omnibus animarum curam gerentibus incumbit, applicandi Missam Parochialem pro Populo ipsorum curæ commisso; tum etiam applicatio Missæ Conventualis, quæ pro Benefactoribus in genere facienda est ab iis, qui Missas canunt in Ecclesiis Patriarchalibus, Metropolitanis, Cathedralibas et Collegiatis; tum denique debitum psallendi, quo tenentur Canonici prædictarum Ecclesiarum Choro assistentes. Cujus quidem argumenti minime nova, sed a Scriptoribus frequenter habita tractatio est; cumque ea res in hujus Almæ Urbis Nostræ Congreg. et potissimum in Congr. Venerabilium Fratrum Nostrorum Sanctæ Romæ Ecclesiæ Cardinalium Concilii Tridentini Interpretum, cujus Secretarii munere olim in minoribus constituti multos annos perfuncti sumus, multoties discussa ac definita fuerit; quamvis earumdem Congregationum Decreta plerumque circa eam uniformia et sibi consona prodierint, eorumque Decretorum nonnulla etiam Pontificiam Prædecessorum Nostrorum approbationem et confirmationem meruerint; minime tamen mirandum esset, eorum notitiam ad singulos quosque Vestrum non adhuc pervenisse. Quapropter non modo opportunum, verum etiam necessarium duximus, Encyclicam hanc Epistolam ad Vos scribere, per quam, sublata demum diversarum, in quas Scriptores abierunt, opinionum varietate, constans hujus Apostolicæ Sedis sententia prædictis de rebus cuilibet innotescat, et Fraternitatibus Vestris quædam veluti norma ac regula suppetat, juxta quam Synodales aliasque Vestras circa præmissa Constitutiones, Ordinationes, seu Edicta, quorum publicationem Vobis injungimus, dirigere valeatis. Eorum vero exsecutionem, dum, juxta ea, quæ in præsentibus tenenda atque servanda præscribimus, omni, qua decet, sollicitudine ac vigilantia urgere studebitis, minime dubitandum Vobis erit, ne Statutorum Vestrorum implemento obicem aut moram afferre valeant recursus ad hujus Nostræ Curiæ Tribunalia forsitan habendi; utpote quos omnino rejiciendos esse præcipimus ac jubemus; quamobrem has ipsas Litteras Nostras in singulorum Tribunalium Regestis asservari volumus, atque ad earum præscriptum tam ipsorum Tribunalium resolutiones, quam de Vestris decretis, quæ ipsis præsentibus inhærentes edituri estis, judicia exigi, et conferri mandamus.

» Et quidem quod nuper enuntiavimus, sacrosanctum Missæ Sacrificium a Pastoribus animarum applicari debere pro populo ipsorum curæ commisso, id veluti ex Divino præcepto descendens, a Sacra Tridentina Synodo diserte exprimitur *sess.* 23, *cap.* 1, *de Reform.* per hæc notabilia verba : *Cum præcepto Divino mandatum sit omnibus quibus animarum cura commissa est, oves suas agnoscere, pro his Sacrificium offerre :* Et quamvis minime defuerint, qui per inanes et frivolas interpretationes hujusmodi obligationem a Sancta Synodo memoratam de medio tollere, vel saltem extenuare contenderint; quum tamen relata Concilii verba satis clara et perspicua sint, quumque prædicta Congregatio ejusdem Concilii interpretationi privative præposita, constanter edixerit, eos, quibus animarum cura demandata est, non modo Sacrificium Missæ celebrare, sed illius etiam fructum medium pro Populo sibi commisso applicare debere, nec illud pro aliis applicare, aut pro hujusmodi applicatione eleemosynam percipere posse; quodque magis interest, quum hæc intelligentia a Prædecessoribus Nostris Romanis Pontificibus approbata fuerit et confirmata; nihil jam amplius ulli Vestrum desiderandum superest, ut eam amplecti eidemque obsequi, necnon illius promptam exsecutionem in Vestris respective Diœcesibus omni studio procurare debeatis.

» Neque Nos tamen, qui, ut superius innuimus, in minoribus adhuc degentes, munus Secretarii prædictæ Congregationis Concilii Tridentini Interpretis plures annos obivimus, aliosque non paucos partim in Anconitanæ Cathedralis, partim in Metropolitanæ Bononiensis, Patriæ nostræ dilectissimæ, quam adhuc retinemus, gubernatione assidue transegimus, non inquam, Nos latent multiplicis generis effugia, per quæ nonnulli prædictæ obli-

gationis implementum declinare satagunt, quibusque proinde opportune a Nobis est occurrendum.

» Quum enim Sacrum Tridentinum Concilium, ne Animarum cura negligatur, non uno in loco Episcopis mandet, ut quotiescumque opus fuerit, idoneos Vicarios cum certorum fructuum assignatione ad eamdem curam exercendam eligant ac deputent, uti videre est *in sess.* 6, *cap.* 2, *sess.* 7, *cap.* 5 *et* 7, *sess.* 21, *cap.* 6, *sess.* 25, *cap.* 16, non raro autem eveniat, ut aliqua Ecclesia Parochiali vacante, Vicarius pariter ad implenda hujusmodi Ecclesiæ onera, usque ad novi Rectoris electionem, ab Episcopo deputari debeat, eodem Concilio Tridentino id jubente *sess.* 24, *cap.* 18, *de Reformat.* nonnulli ex hujusmodi Vicariis nituntur seipsos a prædicta obligatione subtrahere, vel ex eo quod, habituali cura penes alium seu alios residente, ipsi actualem duntaxat exerceant; vel quod ipsi sint ad nutum amovibiles; vel ad breve tempus hujusmodi curæ sint addicti : ut nihil hic loquamur de Parochis Regularibus, qui a prædicta applicatione Missæ pro Populo nonnunquam alienos se ostendunt. Itaque mens Nostra et sententia est, sicuti etiam pluries a prælaudatis Congregationibus judicatum fuit ac definitum, quod omnes et singuli, qui actu Animarum curam exercent, et non solum Parochi aut Vicarii Sæculares, verum etiam Parochi aut Vicarii Regulares, uno verbo, omnes et singuli, de quibus supra dictum est, atque alii quicumque etiam specifica, et individua mentione digni, æque teneantur Missam Parochialem applicare pro Populo, ut præfertur, ipsorum curæ commisso.

» Nonnulli vero ad evitandum hujusmodi obligationis implementum, allegare solent, congruos sibi Parochiæ suæ, reditus non suppetere; alii denique ad inveteratam consuetudinem confugiunt, sustinentes id neque sibi, neque decessoribus suis, per longum tempus, quod immemorabile affirmant, unquam in usu fuisse. Nos autem ad præcedentes prædictæ Congreg. Concilii resolutiones nostram approbationem et confirmationem extendimus; et quatenus opus sit, auctoritate Apostolica iterum tenore præsentium decernimus et declaramus, quod licet Parochi, seu alii, ut supra, animarum curam habentes, congruis præfinitis reditibus destituantur, et quamvis antiqua seu etiam immemorabili consuetudine in ipsorum Diœcesibus seu Parochiis obtinuerit, ut Missa pro Populo non applicaretur, eadem nihilominus omnino in posterum ab ipsis debeat applicari.

» Dum tamen diximus, omnes animarum curam habentes, Missæ Sacrificium pro Populo sibi commisso applicare debere, non ideo statuere voluimus, eosdem aut quotidie, aut quotiescumque celebraverint, ad prædictam applicationem pro Populo teneri. Et quidem Sacrosanta Trid. Synodus *sess.* 23, *c.* 14, præcipit Episcopis curare, ut Sacerdotes saltem diebus Dominicis et Festis solemnibus Missarum sacra faciant; *si autem curam habuerint animarum, tam frequenter, ut suo muneri satisfaciant, Missas celebrent;* in pluribus autem Synodalibus Episcoporum Constitutionibus novimus provide constitutos ac designatos esse dies, quibus animarum Pastores Missas celebrare debeant. At vero Nos id unum in præsenti suscepimus decernendum, quandonimirum iidem pro populo celebrare et applicare teneantur; et quamvis compertum habeamus id, quod alias a Congr. Conc. responsum fuit, Parochum nempe pinguibus reditibus dotatum quotidie pro Populo celebrare et applicare debere; eum vero qui uberioribus hujusmodi reditibus non gaudeat, festivis tantum diebus id ipsum præstare teneri; quum tamen pariter Nobis perspectæ sint tum controversiæ super hoc ipso exortæ, nimirum ad quam summam pertingere debeant Ecclesiæ Parochialis proventus, ut pingues et uberes appellari possint; quoniam pingues minime habendi sunt reditus, etiam copiosi, quibus tamen multiplicia et gravia sint onera adnexa; tum etiam multorum querelæ adversus hujusmodi decretum, tanquam plus æquo rigidum, excitatæ, Nobis innotescant; idcirco opportunum censemus Fraternitatibus Vestris declarare Nobis abunde satisfactum fore, Vobisque proinde satis esse posse, dum ii, qui animarum curam exercent, Sacrificium Missæ pro Populo celebrent atque applicent in Dominicis aliisque per annum diebus Festis de præcepto; quum prædicti Dominici, aliique Festi dies ii sint, in quibus juxta præceptum Conc. Trid. *sess.* 5, *c.* 2 *et sess.* 24, *c.* 4, quilibet animarum curæ præpositus Populum sibi commissum salutaribus verbis pascere debet, docendo ea quæ scire omnibus necessarium est ad salutem; idemque sint dies, de quibus eadem Sancta Synodus statuit, ut *moneat Episcopus Populum diligenter, teneri unumquemque Parochiæ suæ inter esse, ubi commode id fieri potest, ad audiendum Verbum Dei;* et quibus Parochi Subditos suos in Doctrina Christiana erudire debent, juxta

id quod a prædicto Concilio in cit. *Cap.* 4, Episcopis præcipitur, ut nempe *saltem Dominicis et aliis festivis diebus pueros in singulis Parochiis, Fidei rudimenta et obedientiam erga Deum et Parentes, diligenter ab iis, ad quos spectabit, doceri* curent.

» Et quia in nonnullis Diœcesibus numerus dierum Festorum de præcepto, de Apostolica nostra auctorite et consensu, eatenus est imminutus, ut nempe in aliquibus Festis Christifideles et Missam audire et ab operibus servilibus abstinere debeant; in aliis vero populo permissum sit opera servilia exercere, firma remanente obligatione audiendi Missæ Sacrificium; Nos, ut obortæ jam dubitationes circa onus applicationis Missæ Parochialis in hujusmodi diebus Festis, penitus eliminentur, statuimus et declaramus, quod etiam iisdem Festis diebus, quibus Populus Missæ interesse debet et servilibus operibus vacare potest, omnes animarum curam gerentes Missam pro Populo celebrare et applicare teneantur.

» Quia vero propria nonnunquam experientia satis agnovimus, aliquos esse Parochos adeo pauperes, ut ferme ex eleemosynis, quas a Fidelibus pro Missarum celebratione accipiunt, vivere cogantur; eos vero qui, Ecclesia Parochiali vacante, ad animarum curam exercendam, sub Vicarii seu Œconomi nomine, deputantur, aliquibus in locis adeo illiberaliter tractari, ut exigui reditus ipsis constituti, et pauca incerta emolumenta eisdem obvenientia, ægre ad eorum vitæ necessaria sufficiant; quod iis quoque non raro evenire solet, qui in aliquibus Ecclesiis, habituali cura apud alios manente, actuali tantum exercitio sunt addicti; proindeque cum istis severe nimis agi videretur, si diebus festis, quibus potissimum hujusmodi occasio se offert, eisdem vetitum esset eleemosynam pro applicatione Missæ recipere. Idcirco Nos tam istorum, quam illorum inopiam summopere miserantes, eisdemque, quantum Nobis integrum est, consulere volentes; quamvis, ut supra dictum est, omnes et singuli prædicti teneantur diebus festis Missam pro populo celebrare et applicare; attamen, quod pertinet ad prædictos Parochos egentes, unicuique vestrum facultatem concedimus, cum iis, quos revera tales esse noveritis, opportune dispensandi, ad hoc, ut, etiam diebus festis hujusmodi, eleemosynam ab aliquo pio offerente recipere et pro ipso Sacrificium applicare, quatenus id ab eo requiratur, libere et licite possint et valeant; dummodo ad necessariam populi commoditatem, in ipsa Ecclesia Parochiali Missam celebrent; ea tamen adjecta conditione, ut tot Missas infra hebdomadam pro populo applicent, quot in diebus festis, infra eamdem hebdomadam occurrentibus, juxta peculiarem intentionem alterius pii Benefactoris obtulerint.

» Quod autem spectat ad Vicarios, sive Œconomos Ecclesiarum vacantium, quum a Sacro Trid. Conc. *cit. sess.* 24, *c.* 18, cuilibet Episcopo tribuatur facultas eos deputandi et constituendi, *cum congrua, ejus arbitrio, fructuum portionis assignatione;* vestrum erit, Ven. Fratres, cum iis agere, qui vacantis Ecclesiæ fructus exigunt, ut egenti Vicario, qui exigua hujusmodi certorum fructuum assignatione paucisque incertis proventibus gaudeat, congruum aliquod augmentum præbeatur pro onere celebrandi et applicandi Missam pro populo diebus festis. Quapropter pro iis locis, in quibus Ecclesiarum vacantium fructus ad commodum Cameræ Nostræ Apostolicæ exiguntur, opportuna Thesaurario Nostro Generali mandata dirigimus, quæ is denuntiare non prætermittet peculiaribus dictorum locorum Collectoribus, cum quibus Episcopi Ecclesiasticæ Nostræ Ditionis cæterorumque locorum, in quibus, ut præfertur, Ecclesiarum vacantium fructus ad Cameram prædictam pertinent officii sui partes in eum finem, de quo supra diximus, interponere debebunt.

» Ac demum, quoad illos, qui tanquam Vicarii, sive perpetui, sive ad tempus constituti, animarum curam administrant, quæ apud alios habitu residet, ratione alicujus Ecclesiæ Parochialis, ipsorum Ecclesiis, seu Monasteriis, Collegiis, aut Locis Piis olim unitæ; quamvis a recol. mem. Prædecessore Nostro S. Pio Papa V, præfinita fuerit certa pars fructuum hujusmodi Vicariis assignanda, prout in ipsius Constit. quæ incipit: *Ad exsequendum*, data Kal. Nov. Anni 1567, distincte statuitur; nihilominus ubi præscripta fructuum portio, vel nullo modo, vel non integre Vicariis prædictis assignata reperiatur, vel etiam ubi ea, quæ ad normam prædictæ Constit. eisdem fuerit attributa, minime sufficiens a vobis reputetur, propter temporum circumstantias, et signanter pro implendo onere celebrandi et applicandi Missam pro Populo diebus Festis de præcepto; utendum vobis erit potestate, quam fecit Episcopis Synodus Trid. *sess.* 7, *c.* 7, dum illorum arbitrio permisit, juxta temporum atque injunctorum onerum rationem, congruam prædictis Vicariis fructuum portio-

nem assignare; quam ob causam Nos etiam Fraternitatibus Vestris, quatenus opus sit, necessarias omnes et opportunas facultates impertimur; quibuscumque appellationibus, privilegiis, aut exemptionibus, ut in eodem Concilio sancitur, adversus ea, quæ salubriter a Vobis constituta fuerint, minime suffragantibus.

» Hæc igitur circa Missam Parochialem statuenda et Fraternitatibus Vestris denuntianda judicavimus. Indeque, gradum facientes ad ea quæ pertinent ad Missam Conventualem, neminem Vestrum latere putamus Sacrorum Canonum sanctiones, quibus præcipitur, ut singulis diebus in Ecclesiis Patriarchalibus, Metropolitanis, Cathedralibus et Collegiatis tum horæ Canonicæ debitis modo, et forma recitentur, tum etiam Missa Conventualis celebretur; quæ adeo claræ sunt, ut nulla super iis oriri possit dubitatio. Eaque de re perspicuæ pariter, et per omnia uniformes existunt Resolutiones ab hac Congr. Ven. Fratr. Nostrorum Conc. Trid. Interpretum repetitis vicibus emanatæ, quas omnes Apostolica Auctoritate Nostra confirmamus et approbamus, earum executionem Vobis enixe inculcantes: ut scilicet Missa Conventualis, quæ singulis diebus canitur a Clero prædictarum Ecclesiarum, pro earumdem Benefactoribus in genere quotidie applicetur; eodem prorsus modo, quo Missam Parochialem ab iis cui curam Animarum gerunt, pro populo sibi commisso, singulis saltem diebus festis de præcepto, applicari debere superius declaravimus. Itaque date operam, ut falsam quorumdam opinionem eliminetis, quam in aliquibus Ecclesiis ejusmodi, sive dolo malo, sive per errorem invectam esse novimus: quod nempe dum Missa Conventualis pro certo aliquo Ecclesiæ Benefactore, vel grati animi ergo, vel ex vi oneris impositi celebratur et applicatur, satis impletum censeatur debitum applicationis Missæ Conventualis. Etenim hujusmodi debitum non quidem respicit singulares aliquos benefactores sed benefactores in genere cujuslibet Ecclesiæ, cujus servitio addicti sunt quicumque in eadem sive Dignitates, sive Canonicatus, sive Mansonariatus, sive Beneficia Choralia obtinent et Missam Conventualem suis respective vicibus celebrant.

» Neque minus improbandam noveritis aliorum sententiam, qui satis putant supradictam obligationem impletam esse, dum in eorum Ecclesiis pro Benefactoribus in genere aliquæ interdum preces fiunt, vel anniversaria statis diebus Sacrificia pro illis peraguntur. Nemo enim id sibi arrogare debet, ut impositæ obligationi alia ratione satisfacere possit, quam ea, quæ a Lege Ecclesiastica multoties præscripta fuit; nimirum Missam Conventualem singulis diebus pro Benefactoribus celebrando, eamdemque pro illis in genere applicando.

» Profecto non solum prioribus Ecclesiæ sæculis, verum etiam temporibus haud longe a nostra ætate remotis (quod Vos ex Historia Ecclesiæ didicisse non dubitamus), reservatur olim in singulis Ecclesiis series accurata omnium et singulorum, quorum liberalitate unaquæque aucta fuerat eorumque nomina Sacris Diptychis, sic enim vocabantur, ideo consignata erant, ut eorumdem recordatio nunquam interiret, utque pro iis tum preces funderentur, tum etiam Missæ Sacrificium offerretur; quam ob causam etiam prædictus Catalogus in plerisque Ecclesiis ob oculos Presbyteri Celebrantis apponi consuevit; licet iidem pii Benefactores in suis Donationibus nihil penitus pro se pacti essent, sed tantummodo pro peccatorum suorum remissione se bona sua Deo offerre declarassent. Ecclesiarum siquidem Præsules preces pro iis imperandas esse duxerunt; quamvis illi propria bona offerentes ne verbum quidem ea de re fecissent. Sacrorum hujusmodi Diptychorum usus sensim defecit; ob idque in oblivione jacent alicubi complurium Benefactorum nomina. At non idcirco deserere fas est usum et disciplinam orandi pro iis, et Sacrificium Missæ pro illis offerendi. Atque inde præceptum applicandi Missam Conventualem pro Benefactoribus in genere, originem atque rationem desumit.

» Quemadmodum vero, loquendo de Missa Parochiali, superius dictum est, varias excusationes afferri solere, ad declinandam illius applicationem pro Populo diebus festis de præcepto; ita pariter usuvenit quoad applicationem quotidianam Missæ Conventualis pro Benefactoribus in genere. Ut autem superiores illæ, sic etiam hæ posteriores, provide e medio sublatæ fuerunt per opportunas Congr. Conc. Trid. Resolutiones, quas proinde in his etiam auctoritate Nostra approbamus et confirmamus.

» Nonnulli siquidem obtentu contrariæ consuetudinis, etiam immemorabilis, in propria Ecclesia vigentis, se ab hujusmodi onere eximi posse sibi persuaserunt. Verum jam pluries responsum fuit, hujusmodi consuetudinem, licet immemorabilem, quæ potius abu-

sus et corruptela dicenda est, nemini suffragari. Alii a Missa pro Benefactoribus in genere applicanda se excusatos voluissent, ex eo quod alio quopiam Missarum onere obstricti inveniantur, vel ratione proprii Canonicatus, aut alterius Beneficii Ecclesiastici, quod insimul cum Canonicali præbenda obtinent; vel quia, præter munus Canonici, seu Beneficiati, aut Mansionarii in Ecclesia Cathedrali seu Collegiata, quum etiam in eadem, vel in alia Ecclesia Parochialem curam exerceant, dum Missam Conventualem canunt diebus festis de præcepto, debent pro Populo sibi commisso eam applicare; ac proinde nequeunt eamdem pro Ecclesiæ Benefactoribus specialiter offerre. Sed his quoque obviam itum est, jubendo singulis prædictis, ut Missam Conventualem, quam canunt, pro Ecclesiæ Benefactoribus in genere applicent; pro aliis vero, pro quibus ipsi peculiariter Missam applicare tenentur, alterum substituant, qui ipsorum loco Missam hujusmodi celebret applicetque.

» Aliorum pariter exceptio fuit, quod Missa Conventualis non semper a Canonicis aut Dignitatibus celebretur, sed aliquando etiam a Beneficiatis aut Mansionariis; quos minus æquum videtur pro Missæ celebratione omni eleemosyna carere, quæ unde desumi valeat, ignoratur. Cui tamen rei pariter consultum est, demandando, ut ea desumatur ex Massa distributionum.

» Alii denique obtenderunt exiguitatem hujusmodi distributionum, quæ, ob detractam eleemosynam quotidianam pro Missa Conventuali, ad nihilum fere redactæ, vix foret, ut ab aliquo curarentur, cum magno detrimento servitii Ecclesiæ præstandi. Trid. quidem Synod. *sess.* 24, *c.* 15, opportunas rationes ostendit, quibus Canonicalium Præbendarum inopiæ valeat provideri. Si vero designatam a Conc. viam, ut fere evenire solet, nequaquam iniri posse contingat, reliquum erit ad Congr. Conc. recursum habere; cujus erit, perspecto ex Vestris relationibus rerum statu, auctoritate Apostolica a Prædecessoribus Nostris eidem impartita, et a Nobis etiam præsentium tenore confirmata, quotidianam applicationem Missæ Conventualis pro Benefactoribus in genere, ut alias, ad Festos tantummodo dies reducere.

» Non modo Ecclesiis Patriarchalibus, Metropolitanis, Cathedralibus et Collegiatis injunctum reperitur, ut quotidie Missa Conventualis in eisdem canatur, sed etiam in Rubricis Generalibus, quarum exactissimam Fraternitatibus Vestris custodiam commendamus, præscribitur, ut certis diebus non una, sed binæ, atque etiam aliquando tres Missæ Conventuales uno die celebrentur. Itaque quum nuper a Nobis dictum fuerit, primam Missam Conventualem quotidie pro Benefactoribus in genere celebradam et applicandam esse; nunc expendendum superest, an earumdem Ecclesiarum Capitula Jurisdictioni Vestræ respective subjecta adigere debeatis, ut alias quoque Missas, si plures, ut præfertur, celebrari contigerit, pro Benefactoribus in genere similiter applicent.

» Hujusmodi quæstio ab aliquibus ex Vobis Ecclesiastico zelo flagrantibus supradictæ Congr. Ven. Fr. Nostrorum Conc. Trid. Interpretum proposita est. Jamque ante illius propositionem compertum fuerat, alias ab eadem Congr. responsum fuisse, concedendam esse exemptionem ab onere applicandi secundam et tertiam Missam Conventualem pro Benefactoribus in genere, attenta Canonicatuum et Beneficiorum tenuitate; ex quo inferri poterat, hujusmodi applicationis debitum manere, ubi de Ecclesiis pauperibus non ageretur. Verum quum hanc definiendæ quæstionis regulam apud prædictam Congr. non admodum veteri observantia firmatam probe noverimus, cumque hujusce dubii solutionem eadem Congreg. nuper judicio Nostro remittendam esse censuerit, Nos ita judicamus, idque Vobis tenendum indicimus; laudandos nempe et confirmandos esse, quotquot sponte sua secundam, aut tertiam Conventualem Missam pro Benefactoribus in genere applicant; qui vero idem agunt ex vi consuetudinis in ipsorum Ecclesia vigentis, iis imperandum, ut in ea consuetudine perseverent. Ubi vero id usu receptum non invenitur, liberam omnino secundæ, tertiæque Missæ Conventualis applicationem celebrantibus relinquendam esse, dummodo in commemoratione pro Defunctis, Ecclesiæ Benefactorum in genere non obliviscantur.

» Huic demum Epistolæ nostræ finem imponentes, Fraternitates Vestras enixe hortamur, ut maximam curam et vigilantiam in id conferatis, ut in Ecclesiarum Vestrarum Choris, præter devotam celebrationem, debitamque applicationem Missæ Conventualis, Horæ Canonicæ non præpropere, sed exacte, pausa nempe interposita, et maxima, qua decet, reverentia, ac religione canantur. Equidem scimus, in aliquibus Metropolitanis et Cathedralibus Ecclesiis, inter Canonicos eam opinio-

nem invaluisse, ut se munus suum satis implere contendant, dum Choro præsentes assistunt, licet ipsi sibi silentium imperent, neque psallentibus Beneficiatis aut Mansionariis in cantu se adjungant. In hujusce vero opinionis confirmationem, adduci ab iisdem solent inveteratæ consuetudines, statuta peculiaria, aut etiam prætensa Ecclesiarum suarum Privilegia. At quum Synod. Trid. *sess.* 24, *c.* 12, loquens de Dignitatibus et Canonicis, qui Choro interesse debent, unum ex eorum officiis esse dicat, *in Choro ad psallendum instituto, Hymnis et Canticis Dei nomen reverenter, distincte, devoteque laudare;* quumque pauca omnino sint Capitula, in quibus eo modo a Canonicis in Choro assistitur, ideoque receptæ in universa Ecclesia disciplinæ paucos illos adversari dignoscatur; quum insuper opinio illa nunquam in Congr. Conc. Trid. interpretationi præposita examinata sit, quin statim explosa fuerit et improbata; quamvis præsumptis consuetudinibus, aliisque fundamentis et rationibus innixa perhiberetur, Canonicis etiam Ecclesiarum Patriarchalium hujus Nostræ Urbis super hoc instantibus; quum denique idem judicium prolatum reperiatur a pluribus Concilii Provincialibus, ab hac etiam Apostolica Sede approbatis et confirmatis; nihil jam reliquum esse videtur, quominus pauciores universorum legi se accommodent. Equidem minime Nobis compertum est, quo peculiari titulo suffulti persuasum habeant unius vel alterius Ecclesiæ Canonici se muneri suo satisfacere per simplicem in Choro assistentiam, absque Divinæ Psalmodiæ Cantu. Verum nisi illis præsto sit Apostolicum non præsumptum vel abrogatum, sed legitimum ac vigens Privilegium sive Indultum, jure ac merito verendum est, ne isti, dum ita se gerunt, Præbendarum ac distributionum fructus minime suos faciant, et consequenter ne ad eorum restitutionem teneantur. Quapropter vestrum erit, Venerabiles Fratres, hæc omnia illis aperire, ut neque Nobis, neque Vobis apud Divinum Judicem fraudi sit, si in hujusmodi re, quæ tanti est momenti, utpote quæ ad ipsius Dei cultum proxime spectat, abusus et corruptelas, quas arguendo et increpando evellere debebamus, dissimulatione ac silentio nostro fovisse et confirmasse inveniamur. Interea Fraternitatibus Vestris, quas intimo cordis affectu complectimur, Apostolicam Benedictionem amantissime impertimur.

» Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem, die 19 Augusti 1744 Pontificatus Nostri anno quarto [1]. »

Quæst. 174. — *Quæ sit obligatio Parochi circa conciones?* Resp. § 1. Trid. sic præscribit *sess.* 5, *de Reform. cap.* 2. *Pascant salutaribus verbis docendo, quæ scire omnibus necessarium est ad salutem, annuntiandoque eis cum brevitate et facilitate sermonis vitia, quæ eos declinare, et virtutes, quas sectari oporteat, ut pœnam æternam evadere et cœlestem gloriam consequi valeant.* Ex quibus verbis patet non requiri conciones oratorias, uti etiam recte notat *March.* quia communiter parum prosunt Parochianis. 763

§ 2. Peccat graviter Parochus [2] diu omittens conciones diebus festis et Dominicis, hinc Bonac. *in Dec. d.* 5, *p.* 2, *n.* 31, dicit, si omittat per integrum mensem continuum, vel per decursum totius anni duobus tribusve mensibus, fore mortale, et si pergat sequente Dominica, vel festo omittere, toties de novo peccaturum mortaliter, uti et illum, qui per culpam suam, uti per intemperantiam, se reddit ineptum, quominus concionari possit ad tam diuturnum tempus. 764

§ 3. Barb. *de offic. Paroch. c.* 14, *n.* 9. Bonac. et alii docent, Parochum non satisfacere officio coram Deo, si toto anno ipsemet nunquam concionetur, nam Trid. *sess.* 5, *c.* 2, *de Ref.* dicit : *Omnes Ecclesiarum Prælatos teneri per se ipsos, si legitime impediti non fuerint, ad prædicandum* S. JESU Christi *Evangelium;* Tol. tamen *de instruct. Sacerd. l.* 5, *c.* 5, *n.* 9, dicit satis esse, si per alium semper concionetur, in quam sententiam etiam inclinat Possev. *c.* 3, *n.* 3. 765

§ 4. Major est obligatio catechizandi quam concionandi, ut omnes docent, et non tantum pro pueris, qui nunquam sciverunt, sed sæpe etiam pro adultioribus, qui vel non sciverunt satis, vel obliti sunt; unde pro concione valde utiliter proponet Parochus res spectantes ad præcepta Fidei, Spei, Charitatis, Sacramentorum, Justitiæ Christianæ. Vide Leur. *p.* 1, *q.* 429, 430 *et* 440. Item *q.* 436, ubi notat, 766

1 *Confer eumdem Pontificem* de Sacrif. Missæ, l. 3, c. 8.

2 Vide saluberrimam Constitutionem Innocentii XIII, super Ecclesiastica disciplina Regnorum Hispaniarum, quæ a Benedicto XIII confirmata fuit, et in Appendicem post Romanum concilium illata n. XVI.

quos admittere possit ad concionandum in sua Parochia. Item *q.* 439, ubi examinat an suos cogere possit ad conciones in Parochia [1].

767 *Quæst.* 175. — *Quandonam potissimum ratione officii sui graviter peccet Parochus?* R. Ex communi sententia peccat graviter : 1. Si deserat gregem, ut *a n.* 754, dictum est. 2. Si ignoret ea, quæ necessaria sunt ad officium et directionem spiritualem ovium ; cum enim sit ex officio, Pastor, Doctor, Judex, Medicus et Consiliarius in iis, quæ animam ac salutem concernunt, graviter peccat admittendo Pastoratum, si ad ista desit ipsi scientia et quando insufficientiam advertit, nec potest sufficientiam acquirere, tenetur dimittere, nisi bona fide processerit, uti *n.* 753 dictum est [2]. 3. Si sit negligens, ut si per negligentiam ipsius aliquis moriatur sine Sacramentis ; si rudes non instruantur, maxime in necessariis *necessitate medii.* Si peccata non impediat, ubi potest, Synodus Aquisgranensis, *cap.* 36, ait : *Sacerdotes pro populorum iniquitate damnantur, si eos aut ignoranter non erudiant, aut peccantes non arguant, testante Domino ad Prophetam, Speculatorem domui Israel dedi te, si non fueris locutus, ut se custodiat impius a via sua, morietur, sanguinem vero ejus de manu tua requiram.* Hinc falluntur magnopere, si putent satis esse Missam populo legere, concionari, catechizare, ministrare Sacramenta, nam tenentur etiam alia adhibere media, quibus Parochianorum saluti prospiciatur : Parocho dicitur, quod Jerem. 1, v. 10 : *Ecce constitui te... ut evellas et destruas, et disperdas, et dissipes, et ædifices, et plantes :* servire debent ac privatim convenire etiam illos, qui ad templum accedere non possunt, eo quod domum vel pecora custodire debeant : hi enim, cum plerumque instructi non sint circa media salutis, sunt in gravi necessitate spirituali, quam levare tenetur Parochus secundum dicta *lib.* 2, *q.* 174. Exemplo præivit Apostolus : *Vos scitis,* inquit Act. 20, *quomodo nihil utilium subtraxerim, quominus annuntiarem vobis et docerem vos publice et per domos.* 4. Si sit malo exemplo, partim quia vita ejus longe majus præbet scandalum, eo quod simpliciores putant se recte omnia agere, si non agant pejus quam Pastor suus ; partim etiam quia auctoritatem, quam tenentur sibi facere et conservare, ut in concionibus et admonitionibus efficaciam habeant, prorsus amittunt, quod potissimum fit per immoderatas compotationes cum Parochianis.

Merito legendus esset ab omnibus Parochis Barbosa *De Offic. Paroch. cap.* 3, cujus titulus est : *De gravitate formidandi oneris, quod Parochorum humeris imponitur, dum illis animarum cura committitur :* Item cap. 6. *De vita et honestate Parochorum,* ubi explicat, quo habitu uti, quibus conviviis et ludis interesse, quibus negotiationibus licite vacare possit Parochus. Quæ autem sit obligatio Parochi, ut certos libros habeat et quædam annotet, videri potest Leurenius *p.* 1, *q.* 432 [3].

DUBIUM VII.

Quæ obligatio Præceptorum et Discipulorum? 768

« Resp. Inter Præceptores (idem est de Pœdagogis) et Discipulos est quodammodo eadem obligatio, quæ inter Parentes et liberos. *Unde resolves :*

» I. Discipuli peccant : 1. Si Præceptoribus et Pædagogis non exhibeant honorem et reverentiam. 2. Si non obediant in rebus pertinentibus ad studia et bonos mores. 3. Si eos convitiis, vel contumeliosis verbis traducant. 4. Si negligenter studeant, scholarum aut studiorum tempore lusui vacent, vel otio. 5. Si pecunias Parentum dilapident vel inutiliter expendant. 6. Si malo fine studeant. 7. Si Gymnasii sui Leges, vel Academiæ Statuta (si quidem ea ad peccatum obligent), non servent. 8. Si scientias superstitiosas aut vetitas addiscant, vel libros prohibitos legant. 9. Si

1 Nulla methodus ad docendum aptior 257, col. 1, quam prædicando percurrere Catechismum c. Tridentini ad Parochum, modo continuo, ut in eo dicitur.

2 Vide ergo quam graviter teneatur Parochus studio incumbere, aliquot per horas, diebus non impeditis, libros de rebus ecclesiasticis rite tractantes legendo et ex eis quædam notando, tum ut gregem suum salutaribus verbis pascere possit, tum ut jam acquisita non perdat, tum ut luceat in domo Dei (I Tim. IV, 6, 13 ; tit. 1, 9). *Labia enim Sacerdotis custodient scientiam* (Mal. II, 7). Studium recte vocatum fuit a S. Francisco Salerio *Octavum Sacramentum hierarchiæ ecclesiasticæ.*

3 Si hos doctissimos auctores a P. Lacroix citatos Parochus præ manibus habere prohibetur quia rari nimis sunt, sibi facillime Tractatum de *Parocho* comparare potest, a D. Bouix exaratum, in quo cuncta acervantur eo de argumento scitu necessaria. (*Edit.*)

stipendium debitum Doctori suo non solvant, cum possint, V. Navar. *cap.* 23 *et* 25 ; Filliuc. *tr.* 28, *par.* 2, *cap.* 10, *q.* 1.

» II. Magistri et Pædagogi peccant : 1. Si peccata Discipulorum dissimulent et non corrigant, quando possunt. 2. Si profectum eorum in litteris non sedulo promoveant. 3. Si non doceant bonos mores. 4. Si ex proposito falsa doceant ut vera, vel superstitiosa et saluti noxia. 5. Si non studeant ipsi, ut Officio satisfaciant. 6. Si stipendium exigant majus justo, vel quam Gymnasii Leges, aut consuetudo permittat. 7. Si Doctoratus insignia negent dignis, vel indignis conferant; quod *Navar.* dicit esse mortale ; præsertim in Theologia, Jure Canonico, Civili et Medecina ; nam in Philosophia forte veniale tantum esse censet Cajet. *v. Doctoratus.* 8. Si Discipulis malo sint exemplo. 9. Si malis moribus imbutos et qui aliis perniciosi sunt, ad scholas admittant, vel ex iis non dimittant. Vide Trull. *lib.* 4, *cap.* 1, *d.* 1, *num.* 2. »

TRACTATUS IV.

DE QUINTO ET SEXTO PRÆCEPTO

CAPUT PRIMUM.

QUID QUINTO PRÆCEPTO PROHIBEATUR.

Non occides.

« Prohibetur hominis occisio, mutilatio, verberatio, aliaque similis afflictio injusta; de qua quæritur, quæ et quando sit injusta. »

DUBIUM I.

769 *An aliquando liceat occidere, vel mutilare seipsum ?*

« Resp. Absque divina auctoritate non licet seipsum directe et ex intentione occidere. Ratio, quia est contra charitatem sui ; et fit injuria Reipublicæ et Deo, qui est solus directus absolutus Dominus humanæ vitæ. Dixi 1. *Absque auctoritate divina,* propter Samsonem et quosdam Martyres, qui seipsos occiderunt, vel ex divina inspiratione, vel inculpata ignorantia. Dixi 2. *Directe :* quia indirecte quandoque licet se occidere, hoc est, aliquid facere vel omittere, ex quo præter intentionem mors certo sequatur, quia præceptum conservandi vitam, utpote affirmativum, non semper obligat, sed potest omitti propter bonum finem, necessitatem, vel magnam utilitatem. S. Th. 2, 2, *q.* 64 ; V. Fill. *t.* 29, *c.* 4, *q.* 5, et Becan. 2, 2, *t.* 3, *c.* 7, *q.* 8. *Unde resolves :*

» I. Miles potest, imo tenetur persistere in statione, etsi moraliter certus sit se occidendum. Card. Lugo *d.* 10, *sect.* 1. Item posse ad avertendam turrim hostilem, aut ad perdendos hostes, pulverem incendere, etsi sciat se obruendum ; uti et navem mergere, vel incendere, ne hostis ea potiatur cum gravi Reipublicæ damno, docet Less. *l.* 2, *c.* 9, *n.* 32 ; Fagund. *t.* 1, *l.* 5, *c.* 11. Similiter licet se objicere telo vel ictui, ad servandam vitam Principis, amici ad mortem injuste damnati vices subire, Less. *n.* 30, vel in naufragio tabulam cedere, ex Tol. Less. *l. c.* Lopez 1, *p. c.* 65. Item servire peste infectis, vel ad fugiendum incendium ex alto se præcipitem dare, cum certo periculo mortis, Less. *n.* 31 *et* 35 ; Fill. *l. c.* Laym. *l.* 3, *t.* 3, *p.* 3, *c.* 1, *n.* 3 ; Lug. *l. c.* Ubi tamen eversionem illam turris et combustionem navis (si quidem nulla sit spes evadendi), timide et nonnisi ex gravissima, v. g. boni publici causa, videtur concedere. V. *n.* 51, 52, *etc.* Malderum *tr.* 3, *c.* 1, *dub.* 19 ; Dian. *p.* 5, *tr.* 4, *R.* 26 ; Fagund. *par.* 5, *c.* 11, *num.* 6 *et seqq.*

» II. Etsi virgini non liceat ad castitatem servandam directe se occidere, licet tamen ei certo periculo mortis se exponere, etiam pro sola integritate corporali, licet rationabiliter præsumeret se non consensuram : quia integritas ista magni æstimatur. V. Laym. *l. c.*

» III. Reo licet non fugere, imo etiam sponte se sistere Judici plectendum ; licet positive seipsum perimere non possit, etiamsi a Judice id ei committatur, V. Less. *n.* 25, 26 *et* 28 ; Lugo *n.* 83, contra Vasq. *T.* 2, *d.* 173, *cap.* 3,

» IV. Etsi Carthusianus in extrema ægritudine possit servare vitam vescendo carnibus, idque probabiliter ei tum liceat (atque adeo non peccet, qui inscio præberet cibos ex carnibus, Sanch. Dian. *p.* 8, *tr.* 7, *R.* 70), licite tamen et laudabiliter etiam tum omittit, cum certo periculo mortis, ut contra Vasq. et Gran. docent Dian. *p.* 5, *tr.* 4, *R.* 32, ex Vict. Lor. *etc.*, quia rationabiliter negligit vitam pro bono communi Ordinis, Lugo *n.* 33, contra

Azor. et Escob. *T.* 6, *c.* 7, ubi docet, teneri carnibus vesci, si exigat necessitas, ita ut aliter vitam conservare non possit : quod Sanch. *Cons. l.* 5, *c.* 1, *d.* 35, cum *aliis sex* ita distinguit : Si necessitas vescendi sit ab intrinseco v. g. morbo, ex quo judicio Medicorum convalescere non possit, nisi esu carnium, ait probabilius esse, non teneri vesci (tametsi licite possit), quia morietur naturaliter ex morbo, cujus ipse non est causa : si vero sit ab extrinseco (v. g. si ob inopiam ciborum fame moriendum esset) aliorum teneri vesci, quia mors illa, cum sit violenta, imputaretur.

» V. Licet carnem vigiliis et inedia moderate affligere ; qui autem advertens vitam iis notabiliter minui, nihilominus continuaret, peccaret graviter, ut notat Laym. *n.* 5, ex Cajet. Etsi hic multi ob bonam fidem et zelum Deo placendi excusentur, V. Bon. *Tom.* 2, *de restit. d.* 2, *q. ult. sect.* 1, *p.* 5, *n.* 9 ; Fill. *l. c.* Lug. *n.* 32, 33, 36, *etc.* Ubi recte notat, aliud esse procurare abbreviationem vitæ, seu mortem positive sibi afferre ; aliud permittere, vel periculum ejus subire, vel non adhibere media ad avertendam : prius ait esse illicitum, v. g. pœnitentiis indiscretis, carnisque macerationibus vitam notabiliter abbreviare, posterius vero sæpe licere ; ideoque non teneri Carthusianum carnibus vesci, nec aliquem alium uti pretiosa et exquisita medecina, ad mortem vitandam : nec sæcularem relicto domicilio quærere salubriorem aerem extra patriam.

» VI. Excusantur ægri, qui paulo ante mortem, causa humilitatis vel boni exempli, petunt humi collocari, quia non intendunt vitam abbreviare. V. Vasq. *l. c.* Addit Laym. *n.* 5, non teneri quemquam mediis extraordinariis et nimis duris, v. g. abscissione cruris, etc. vitam conservare : nisi tamen ea communi bono sit necessaria ; V. Less. *l. c.* Sanch. *d.* 34, ubi dicit, infirmum in periculo mortis, si sit spes salutis, non posse medicamenta respuere. Non videtur tamen virgo ægrotans (per se loquendo), teneri subire manus Medici, vel Chirurgi, quando id ei gravissimum est et magis quam mortem ipsam horret, Escob. *E.* 7, *cap.* 8, ex Turrian. *Sum. p.* 1, *cap.* 263, *dub.* 5.

» Resp. 2. Non licet se mutilare, nisi sit necessarium ad conservationem corporis totius ; quia nemo est suorum membrorum absolute dominus. Less. *d.* 14. *Unde resolves :*

» I. Non licet se castrare ad conservandam castitatem, vel ad sedandas tentationes : quia hoc ad eum finem non est necessarium. S. Th. 2, 2, *quæst.* 65, *art.* 1 ; Less. *l. c.* Mol. Fill. *q.* 3, *etc.*

» II. Peccant parentes, qui filios etiam consentientes castrant, ut sint utiles cantui. V. Laym. *num.* 2.

» *Quæres.* An sepeliendus sit in loco sacro, qui seipsum occidit?

» Resp. Id vetant Ecclesiæ Canones : qui tamen non sunt intelligendi de iis, qui ex furore, amentia, vel passione gravissimæ tristitiæ, turbata phantasia id fecerunt ; vel qui ante mortem vere de hoc doluerunt. Quod si constet quempiam seipsum occidisse et dubitetur, utrum deliberate, an ex animo turbato factum sit, in praxi privatur sacra sepultura, cum præsumatur secundum opus externum voluntarie esse factum : nisi tamen ex circumstantiis contrarium colligatur. Si vero dubitetur, a seipso, an ab alio, v. g. sit præcipitatus in aquam, delictum tam atrox et contra naturam non præsumitur sine evidentibus indiciis, Mol. *T.* 3, *d.* 20 ; V. Laym. *n.* 8 ; V. etiam Escob. *E.* 7, *c.* 8, ubi dicit, eum, qui moritur ex vulnere in duello accepto, si vivus ex loco discessit, non esse privandum sepultura Ecclesiastica.

ADDENDA.

Quæst. 176. — *Quanta sit obligatio servandi,* 770
vel prolongandi vitam? R. § 1. Circumcelliones hæretici tempore Constantini Imperatoris asserebant, quemcumque hominem se interimentem esse Martyrem, sed damnati sunt in Conc. Bracharensi, uti refert Lugo *de Just. d.* 10, *n.* 1, et Mendo *in Stat. d.* 4, *n.* 43, unde relicto illo insano errore, dicendum est, quandoque esse gravem, quandoque nullam obligationem servandi vitam vel prolongandi, uti explicat Busemb. quibus adde *segq.*

§ 2. Quamvis possit aliquis mortem sibi 771
directe ex bono fine optare, v. g. ut liberetur ærumnis morti ipsi æqualibus, aut ut peccatis sit liber, uti cum aliis docet Tamb. *l.* 5, *c.* 1, § 3, *n.* 34 ; tamen nemini licitum est directe sibi mortem inferre. Ratio disparitatis est, quia actus optantis est inefficax, id est, sistit in desiderio, quod suam moralitatem desumit a motivo, quod potest esse bonum, neque tendit in læsionem alicujus juris alieni, nam pro talibus circumstantiis præsumitur

Deus consentire, seu non reprobare tale ineffi-
cax desiderium : e contra occisio sui esset
actus efficax tendens ad ipsum effectum exter-
num mortis, quod læderetur jus, quod habet
solus Deus in vitam nostram. Neminem au-
tem ad peccatum vitandum posse se occidere,
late probat Bonæsp. *in Noctua dub.* 21, *n.* 600;
idem tenent Dian. *p.* 11, *tr.* 1, *R.* 23, et Lugo
n. 23.

772 § 3. Non est eadem obligatio vitam prolon-
gandi, quæ est non abbreviandi, seu conser-
vandi, ita Pasq. *in Praxi jejun. dec.* 27; Sanch.
in Cons. lib. 5, *c.* 1, *d.* 33; Gob. *in Quint. T.*
5, *c.* 1, *n.* 30. Ratio est, *vitam prolongare* im-
portat singulare studium, ad quod non tene-
mur, e contra *non abbreviare et conservare* im-
portat commune tantum studium, ad quod
tenemur : unde non est idem non prolongare
et abrumpere vitam, uti recte Victoria *Rel. de*
Temp. num. 9, qui cum Fagundez docet,
quamvis medicus diceret aliquem, v. g. uten-
do vino, posse ad decem annos vitam prolon-
gare, tamen posse ex mortificatione abstinere.

773 § 4. Omnes docent non licere abstinere,
v. g. vino, directe ea intentione, ut etiam hora
citius moriatur, Lugo, *n.* 32; Gob. *n.* 32; quia
nemo ad horam est dominus vitæ suæ, idem
tamen Lugo, *n.* 31, docet strangulandum posse
prius abstinere a cibo, ut sic debilior factus
citius suffocetur, quo Gob. *n.* 75, dicit esse
probabile, se tamen non suasurum, nisi esset
periculum desperationis, aut blasphemiæ.

774 § 5. Licitum est abstinere a parte etiam
communis cibi et potus, quamvis mors inde
sequatur citius, dummodo sumatur, quod ne-
cessarium est ad conservationem individui,
Sanch. *n.* 11; Pasq. *n.* 8; Lugo, *n.* 34; Gob.
n. 40. Ratio est, quia sic non tollo, sed tan-
tum non prolongo vitam, ad quod non teneor,
habens finem bonum, qui est utilitas spiritua-
lis prævalens corporali, et ita fecerunt sancti
viri; quod si hoc licitum non esset, peccarent
plurimi per studia et artes laboriosas nativum
calorem consumendo, nam sic etiam minuitur
vita; unde universaliter docet Granad. apud
Dian. *p.* 5, *t.* 4, *R.* 33, movendum non esse
scrupulum, etiamsi quis pœnitentiis, vigiliis,
mortificationibus ad obsequium Dei vitam
suam abbreviet; hoc enim spectat ad guber-
nationem vitæ, quæ nobis a Deo commissa
est, ut ita possimus illa uti ad exercitium vir-
tutum et ad majorem in cœlo obtinendam
gloriam : hinc potest quis Religionem ingredi,
nec tenetur ex illa aut e Novitiatu egredi,
etiamsi advertat abstinentiam, aliaque similia
nocere valetudini, et sic abbreviandam vitam,
Lugo, *n.* 34; Gob. *n.* 54. Consequenter non
tenetur Religiosus petere victum a communi
diversum, licet communis noceat valetudini,
Gob. *n.* 60, nec salubriorem locum, quamvis
in eo, in quo est, minus diu sit victurus. Vict.
Sair. Gob. *n.* 59. Quod idem recte asserunt
etiam de homine sæculari, Vict. et Lug. *n.* 36,
quia applicatio rerum valetudini noxiarum, aut
omissio valetudini utilium a sapientibus non
censetur occisio sui, quando fit ex causa pro-
portionata statui suo, vel Sanctorum exemplo
conformi. Si tamen victus ordinarius inferret
Religioso grave incommodum, teneretur Su-
periori indicare, ut præveniretur majoribus
incommodis, non autem teneretur indicare,
si tantum causet leviora incommoda, ut ca-
tharros, somnum inquietiorem, etc. Gob. *n.*
65 *et* 66. Quod si indicarit et non provideа-
tur, debet acquiescere et permittere, quid-
quid secuturum est.

§ 6. Nemo, nisi postulet necessitas Reipu- 775
blicæ, vel Ecclesiæ, tenetur vitam conservare
mediis extraordinariis, aut pretiosis, Sanch.
Vict. Sair. Lug. *n.* 36; Gob. *n.* 34. Ratio est,
quia non tenemur conservare nisi mediis or-
dinariis, secundum dicta *l.* 2, *n.* 201, imo Vict.
n. 1, et Sair. *l.* 7, *c.* 9, *n.* 28, dicunt homi-
nem non teneri conservare vitam medicinis,
quia incertum est, an eam non plus minuant
quam prolongent. Similiter docet Sanch. *n.*
4, neminem teneri quotannis sumere medici-
nam, v. g. ad præcavendas febres, quamvis
esset probabile periculum febris et mortis,
hæc enim non sunt ordinaria media vitam
conservandi : addit tamen, *n.* 5, omnes teneri,
dum ægrotant, si commode possint, consu-
lere Medicos, et uti cibis salutaribus, quia
hæc sunt media ordinaria et facile parabilia,
ideoque etiam Boudewins, *p.* 2, *q.* 8, dicit
ægrum periculose laborantem, cui copia est
medicorum et mediorum, teneri illis uti, si
aliter sanari non possit : addit *q.* 9, quoties
notabile periculum imminet ex omissione con-
silii, teneri ægrum in licitis et honestis obe-
dire medico.

§ 7. Docet idem Boudew. *q.* 12, si notabile 776
corpori damnum vel vitæ periculum immi-
neat, teneri patientem admittere etiam ins-
pectionem corporis; rationem dat, quia eru-
bescentia, quæ deterret, habet ortum a pec-
cato, et vincenda est per mortificationem,
nam ratione illius, quod culpa nostra con-
traximus, non est nobis licitum aliquid contra
jus, quo Deus nos obligat ad conservandam

vitam : Nav. *tamen*, Less. Baldel. Bonac. J. Sanch. Tamb. § 4, *n.* 25, cum *Busemb.* docent puellæ licitum esse negligere curationem sui morbi, ne tangatur in partibus inhonestis, quia nemo tenetur admittere curationem, a qua non minus abhorret quam ab ipso morbo : notant tamen recte Turrian et Dian. *p.* 5, *t.* 3, *Res.* 158, teneri admittere sibi applicari medicinas ab alia honesta femina.

777 ℣ 8. Licitum est respuere medicinas, ut sic tolerentur graves dolores citra periculum mortis, Sanch. *n.* 8, et sic Lud. de Ponte teste Lamparter *ejus in vita l.* 3, *c.* 4, § 8, fecit, ut medicina non applicaretur oculo, quem falsus humor plane eripuit.

778 § 9. Si tanta sit dejectio animi et appetitus, ut æger nonnisi per summum laborem et cruciatum possit cibum, aut potum sumere, *Vict.* supra excusat eum a mortali, si respuat, licet mors inde sequatur, quia tum est quædam impossibilitas moralis, quod maxime valet, si sit spes exigua vitæ.

779 § 10. Damnatus a Judice ut fame vel siti pereat, potest rejicere victum, aut potum oblatum, uti docent Less. *de Just. l.* 2, *c.* 9, *n.* 24; Laym. *lib.* 1, *tr.* 4, *c.* 18, *n.* 9; Gob. *n.* 68. Si autem per vices repetitas sic possit tandem evadere mortem, Lug. *n.* 30, et Gob. dicunt teneri admittere; sed si sententia sit justa, videtur non teneri, potest enim permittere illius in se exsecutionem, uti potest non fugere ex carcere, quamvis sciat se morte afficiendum, uti docent Sot. Azor. Mald. Less. et alii apud Dian. *p.* 5, *tr.* 4, *Res.* 41, contra alios : imo Less. aliique cum Lug. *n.* 38, docent licere se reum offerre Judici, ut secundum justitiam de eo disponat, an autem liceat se, v. g. e turri præcipitare, ne acerbiore morte afficiatur, videri potest Lugo, *n.* 50.

780 § 11. Si Titius injuste ad mortem damnetur, potest alius ex motivo alicujus virtutis loco illius se offerre, uti colligitur ex dictis *l.* 2, *n.* 177. Si autem Titius juste damnetur, non potest se offerre alius, quia sic Judicem volentem juste occidere nocentem, induceret ad injuste occidendum se innocentem, Lug. *n.* 49; Tamb. *l.* 6, *c.* 2, § 2, *n.* 5.

781 § 12. Si damnato ad mortem præcipiatur, ut exsequatur in se sententiam, v. g. venenum bibat, venam sibi aperiat, se in ignem conjiciat, potest, si velit, illa facere, uti potest in se exsequi pœnam exsilii, quia tum constituitur Minister publicus suæ necis, uti docent cum aliis multis Haunold. *de just. t.* 1, *t.* 2, *n.* 613 et Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 66, contra Salas, Less. Lug. *n.* 25; Busemb. et alios apud Dian. *sup. R.* 39, item potest facere omnia, quæ ipsi implicite præcipiuntur, v. g. scalas ascendere; si tamen non jubeatur, non potest seipsum dejicere e scalis, quia sic se occideret auctoritate propria, et hoc tantum vult S. Th. 2, 2, *q.* 64, *a* 5 *ad* 2, uti recte Ills. posse tamen, etiamsi non jubeatur, collo circumligare funem, docet Tamb. § 1, *n.* 5, quia hoc habet se indifferenter, et remote ad mortem. Quod si tamen nollet talia in se exsequi, non obligaretur, quamvis juberetur, quia nimis durum videtur aliquem sui ipsius carnificem agere, ita omnes communiter cum Dian. *R.* 40.

§ 13. Catholico optanti Martyrium licitum 782
est non fugere e carcere, quamvis posset commode, quia vix aberit scandalum; et quamvis abesset, tamen professio fidei et testificatio fidelitatis in Deum est sufficiens causa in eis circumstantiis permittendi occisionem sui; quando autem Christus Matth. 5, dicit : *Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam*, vel non mandat, sed dicit, quid facere possint: vel si mandat, mandat illis, qui ad propagationem fidei erant necessarii : item non mandat hoc carcere clausis, sed adhuc a carcere liberis, quando nondum est occasio proxima profitendæ fidei et testificandæ suæ in Deum fidelitatis. V. Lugo *num.* 47. Non esse autem licitum ex sola cupiditate Martyrii se ingerere in Martyrium, recte docent S. Th. Cajet. Sanch. aliique cum Gob. *in Quint. t.* 5, *cap.* 18, *n.* 51, unde nec absque necessitate licitum est infidelibus dare occasionem sui occidendi; ex justa tamen causa id liceret, uti recte Lugo *n.* 39, apud quem circa ista possunt plura videri.

§ 14. Circumforanei sumentes venenum, ut 783
ostendant efficaciam sui remedii, non peccant graviter, si valetudinem non vitient notabiliter, quia periculum vitæ excusatur per remedium moraliter certum; Dicast. Tamb. § 2, *n.* 12; Diana *Res.* 38, et alii.

§ 15. Posset mulier non potens parere ad- 784
mittere excisionem, ut infans baptizetur, saltem si aliqua spes evadendi affulgeret, ad hoc tamen non obligatur, Boudew. *Q.* 20, quem casum docte tractat *Rayn.* de ortu infantium per sectionem Cæsaream ubi dicit spem semper affulgere, et nunquam sectionem esse per se lethalem, cujus ipse tradit praxim. Quod si infans in utero mortuus sit, docet Boudew. *supra*, matrem non teneri, ut vitam conservet, ejus excisionem pati.

§ 16. Dubium est, antenearis admittere, v. g 785

sectionem rupturæ, vel tibiæ abscissionem, si prævideas te alioquin ideo moriturum; aliqui affirmant, quia non es dominus vitæ; tuæ alii negant, quia nemo tenetur media extraordinaria et valde difficilia adhibere ad conservandam vitam; quod si tibi a Superiore graviter mandaretur, secundum Nav. Less. et alios tenereris, quia obedientia etiam ad res arduas obligare potest; secundum Salon. Sot. Dicast. Lug. Dian. Burgh. *cent.* 2, *cas.* 39, non tenereris, quia res tam arduæ, quæ communiter humanam fragilitatem superant, suntque ferme æque acerbæ ac mors ipsa, non cadunt sub obedientiam; excipiunt tamen, nisi talis homo esset necessarius Reipublicæ, vel Communitati, remedium vero foret certum et securum; tum enim putant teneri admittere; omnes illæ sententiæ sunt probabiles.

786 § 17. Potest quis sibi amputare manum, ut liber catena evadat mortem, pars enim merito postponitur toti, Lugo, *n.* 21 *et* 22; Steph. *tom.* 4, *d.* 5, *n.* 6. Potest etiam quivis alius tibi hoc facere cum tuo consensu, Hurt. et Dian. *in Comp. v. Homicidium num.* 10.

787 § 18. An et quomodo liceat militi navem, in qua est, ne in manus hostium veniat, accendere, aut turrim evibrare, prævidens se certo occidendum, videri potest Mend. *d.* 4, *q.* 6, ubi tanquam probabilius defendit esse illicitum; Lugo *a n.* 51, putat in causa boni publici esse licitum, si ab hostibus eras occidendus.

DUBIUM II.

788 *An, et quomodo liceat occidere malefactorem?*

« Resp. Extra causam necessariæ defensionis, de quo infra, nulli id licet, nisi auctoritate publica, et Juris ordine servato, ut patet *Exodi* 22, et *Rom.* 13. *Unde resolves* :

» I. Non licet marito uxorem, aut patri filiam occidere in adulterio deprehensas, quia ad id non habent auctoritatem publicam et Leges civiles id permittentes, a Jure Canonico sunt correctæ, tanquam iniquæ. Secus est de proscriptis, quos occidendi cuivis auctoritas publica datur : idque non injuste, cum ad Reip. defensionem sit necessarium. Peccant tamen, qui non ex zelo justitiæ, sed odio, aut privatæ vindictæ causa faciunt. V. Laym. *l.* 3, *t.* 3, *p.* 3, *c.* 1.

» II. Peccat Princeps, vel Magistratus (regulariter loquendo) ut *V. infra l.* 4, *c.* 3, *dub.* 1, qui occidi jubet Reos non citatos, vel non auditos, vel non damnatos, etsi privata scientia constet esse nocentes : quia ex jure naturæ, actus publicus fieri debet ex scientia et auctoritate publica, V. Caj. *v. Homicidium*, Fill. *tr.* 29, *n.* 27; Bonac. *T.* 2, *de Rest. d.* 2, *q. ult. sect.* 1, *p.* 2, *n.* 7, et infra *lib.* 4, *c.* 3, *d.* 1.

ADDENDA.

Quæst. 177.—*An liceat marito occidere uxorem* 789
in adulterio deprehensam? R. Non licet; hinc ab Alexand. VII damnata est hæc propositio 19 : *Non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehensam.* Circa quam damnationem notanda sunt aliqua :

§ 1. *L. Patri,* 20, *ff. ad Leg. Jul. de adult.* datur jus occidendi adulterum cum filia peccantem; ibidem *L. si adulter, et L. Marito,* etiam conceditur potestas occidendi adulterum cum sua uxore deprehensum : item in quibusdam regnis permittunt leges maritis occidere uxorem non gravidam in adulterio deprehensam, uti referunt Lug. *de Justit. d.* 10, *n.* 84, et Mend. *in Stat. d.* 3, *q.* 2, *n.* 17. Putantque multi Juristæ apud illos, item Th. Hurt. et Caram. apud Nicol. Du-Bois ad hanc propositionem damnatam, quod quibusdam etiam aliis apud Lugo videtur probabile, illos non peccare, quia videntur facere auctoritate publica, quam a legibus accipiunt, per quas videntur statui Ministri Justitiæ : Papa autem tantum damnat, si fiat auctoritate propria. Opposita sententia est omnino tenenda, quam plurimi sequuntur cum Lugo *num.* 61; Mend. *num.* 21; Barbosa, qui refert pro ea auctores 48. Probatur autem ex Jure Canonico, nam Nicolaus I, *Cap. inter hæc* 33, *quæst.* 2, expresse declarat ejusmodi occisionem non licere secundum leges ecclesiasticas, esto liceat secundum civiles, quæ non tollunt rationem culpæ, nec reipsa dant in conscientia jus sic occidendi, sed tantum volunt, ut talis occidens non possit in foro externo puniri, permittunt enim impune fieri, ut indulgeant vehementi et justo dolori, unde etiam recte notat Lugo *num.* 96, eum, qui occidit ejusmodi adulterum clericum, licet peccet, tamen non incurrere excommunicationem, a qua excuset vehementia justi doloris, qui impellit.

§ 2. Leges civiles, quæ darent facultatem auctoritate publica occidendi adulterum au 790

adulteram, essent iniquæ, adeoque nullæ, Molin. Lugo *num.* 91. Ratio est : 1. Quia permittunt occidi Clericum ut Laicum, est autem contra Jus Ecclesiæ, si potestas laica se constituat Judicem Clerici. 2. Quia quando delinquens capi potest, audiri, et servato ordine Juris condemnari, Jus naturæ dictat ita esse faciendum, nisi forte esset grave periculum in mora, aut aliæ circumstantiæ honestarent : hinc docent Sanch. Antonin. et alii cum Lugo *num.* 99, ne Judici quidem licere aliter procedere, si inveniret adulterum cum sua uxore ; atqui ita est in nostro casu : oppositum autem est de Bannitis, uti dicetur *n.* 794 ; ergo : 3. Est contra charitatem, aliquem extra gravissimam necessitatem occidere, qui scitur esse in mortali, nec per tempus posse ad gratiam se disponere : hoc autem hic fieret ; ergo *Si dicas*, Deum *Num.* 35, concessisse potestatem propinquis et cognatis occisi, ut interficerent homicidam, R. id potuisse Deum, qui est Dominus absolutus vitæ et necis : deinde illa potestas a Deo data præsupponebat aliquam sententiam Judicis, uti ostendunt Laym. et Lugo *num.* 98.

791 § 3. Ex his patet, propositionem relatam recte esse damnatam, dicit enim licere privata auctoritate, quod est omnino improbabile [1].

792 *Quæst.* 178. — *An banniti, publici grassatores vel criminosi possint ubique, et promiscue ab unoquoque occidi ?* R. Banniti dicuntur, qui publica auctoritate declarati sunt rei mortis ; et de his aliisque criminosis resolvuntur seqq.

793 § 1. Peccaret mortaliter filius, qui patrem suum bannitum occideret, quia id graviter repugnat caritati ex Lege naturali debitæ Parentibus, Tamb. *l.* 1, *c.* 1, § 4, et alii. Idem dicit Laym. *l.* 3, *tr.* 3, *p.* 3, *c.* 2, *n.* 2, de Parentibus respectu filiorum, de uxore respectu mariti ; si tamen pater nullo modo aliter ab armis contra patriam averti posset, putant *Jul. Clarus, Dicast. et Laym.* posse occidi a filio, quia prævalet bonum universale patriæ, quæ est communis omnium mater.

§ 2. Clericus in majori Ordine constitutus graviter peccat, si occidat bannitum ; est communis contra *Riccium*. Ratio est, quia Ecclesia *Cap. Sententiam, Ne Clerici vel Monachi*, graviter prohibet Clerico, ne se in causas sanguinis etiam justas immisceat, ideoque *Sot. et Tol.* putant etiam Clericum in minoribus Ordinibus constitutum peccare leviter, si talem bannitum occidat.

§ 3. Reliquis hominibus privatis licitum est 794
occidere bannitos, quia quivis, publica auctoritate, est constitutus Minister publicus Justitiæ in illos exsequendæ : cur autem a Republica fiat potestas hos occidendi sine peccato, e contra peccet maritus occidens adulterum vel uxorem, disparitas est, quia banniti sunt Reipublicæ hostes, qui nec capi, nec accusari possunt, ideoque ob bonum commune conceditur ea facultas : adulteri autem non sunt Reipublicæ hostes, et possunt capi, atque accusari.

§ 4. Bannitus potest occidi solum in territo- 795
rio Principis, qui illum proscripsit, non autem in alieno, nisi tacito vel rationabiliter præsumpto consensu alterius Principis, in cujus territorio est, ita communior cum Moya *T.* 6, *d.* 3, *q.* 3. Ratio est quia existens in territorio alieno est sub alterius potestate ; ergo si occidis hoc altero invito, facis huic injuriam, imo et bannito, quia illum occidis sine legitima auctoritate Magistratus, cui nunc subest : quia tamen Auctores contrariæ sententiæ, quos referunt Laym. supra, Dian. *p.* 5, *tr.* 4, *R.* 24 ; Moya *n.* 2 *et* 3, putant communiter adesse consensum tacitum alterius Principis, ideo absolute docent licitum esse occidere in alieno etiam territorio. Bannitus autem a Papa potest occidi ubique, uti docent Filliuc. Escob. Diana supra, Moya *n.* 6, quia Papa habet Jurisdictionem per totum mundum, saltem indirectam etiam in temporalia, quantum necesse est ad administrationem spiritualium, uti tenent Catholici omnes et demonstrat Suarez contra Regem Angliæ *lib.* 3, *cap.* 23.

§ 5. Si quis necdum sit bannitus, quamvis 796
sit publicus grassator et raptor, per se loquendo, non potest a quovis occidi, est contra Dian. *supra ;* ratio est, quia necdum publica auctoritate est condemnatus ; ergo qui occidit, privata auctoritate occidit ; ergo graviter peccat.

§ 6. Lictoribus vel satellitibus non est lici- 797

1 Adeo jus canonicum abhorret ab occisione uxoris etiam in adulterio deprehensæ, ut virum id sceleris perpetrantem non solvat ab impedimento, quo in *Can. Interfectores,* et in *Can. Admonere XXIII, quæst.* 2, ceteros ligavit propriæ uxoris interfectores, ne deinceps possint cum alia matrimonium contrahere, uti notat Perez *de matrim. disp.* 23, *sect.* 6, n. 2 ; quod tamen impedimentum non dirimens esse, sed tantum impediens docet cum communi S. Th. *in* 4, *dist.* 38. *q.* 1. *artic.* 2.

tum occidere malefactorem, quem jussi sunt comprehendere, et qui se opponit, ne comprehendatur, nisi concurrant hæ sex circumstantiæ : 1. Debent lictores habere certum et speciale mandatum a Magistratu de capiendo illo. 2. Capiendus debet armata manu resistere. 3. Crimen debet esse atrox et capitale. 4. Capiendus non debet posse ullo alio modo capi. 5. Debent ab ipso, si evadat, graviora mala timeri. 6. Capiendus debet de crimine sufficienter esse diffamatus. Si horum unum desit, non est licitum occidere volentem se ex eorum manibus eripere ; ita Jul. Clarus, Fachin. Farin. apud Dian. *p.* 8, *tr.* 7, *R.* 44.

DUBIUM III.

798 *An, et quomodo liceat occidere privata auctoritate iniquum aggressorem ?*

« Resp. Jus naturæ permittit, ut vim vi repellas, et aggressorem, qui inique eripere tibi conatur vitam, aut quæ ad eam honeste agendam tibi sunt necessaria, ut bona temporalia, honores, pudicitiam, membrorum integritatem, prævenias, et occidas ; ita tamen, ut id fiat animo te defendendi, et cum moderamine tutelæ inculpatæ, hoc est, non inferendo majus damnum, nec utendo majore vi, quam necessarium est ad arcendam injuriam. Ita communiter S. Th. 2, 2, *q.* 64, *art.* 7 ; Mol., etc. ; Less. *l.* 2, *c.* 9, *num.* 44. *Unde resolves :*

» I. Non licet reo occidere ministros Justitiæ, a quibus ad carcerem, vel ad supplicium trahitur, uti nec licet id proscripto, ut notat ex communi Laym. *l.* 3, *tr.* 3, *part.* 3, *cap.* 2, quia non sunt iniqui aggressores.

» II. Etsi ob contumeliam aliquam, v. g. si viro honorato dicatur : *mentiris,* non liceat alterum occidere, eo quod aliter repelli possit, ac soleat, Less. *n.* 78 ; Az. Hurt. etc. Dian. *p.* 5, *t.* 4, *R.* 12 et 13, licere tamen, si aggressor fustem, vel alapam viro valde honorato impingere conaretur, quam aliter avertere non posset, docent cum Dian. *R.* 4, Less. *n.* 77 ; Hurt. et alii 12. Verum et hoc videtur in praxi periculosum.

» III. Si fuste, vel solo vulnere, vel amputatione brachii, vel aliter arcere injustam vim potes, non licet occidere. Unde si quis sit persona talis, cui non sit dedecus fugere, debet fugere potius, si potest, et servare se : secus autem, si turpe sit fugere, v. g. viro nobili, vel officiali bellico, nisi rursus hic et nunc id tali turpe non esset, ob præstantiam invasoris vel alias ejus qualitates, v. g. quia ebrius est, vel amens ; talem enim occidere non licet, quando potest fugere. Mald. Dian. *Res.* 9 ; V. Laym. *cap.* 3.

» IV. Non licet occidere furem ob res exiguas : licet autem, si quis auferat honorem valde notabilem, aut bona magni momenti : nisi tamen alia via, v. g. Juris, vel aliter arceri aut recuperari possint. Quare quando Jura significant, furem nocturnum occidi impune non autem diurnum, præsupponunt, quod plerumque nocturni non possint aliter arceri, diurni autem possint ; alioqui enim, si nocturnus potest capi, non debet occidi ; et si diurnus non potest capi, nec repeti ab eo, quod fert, nisi occidendo, id licet : ea tamen non debent esse parvi momenti, et minimum unius aurei, secundum Molin. *T.* 4, *tr.* 3, *d.* 16, *n.* 7 ; V. Laym. *cap.* 3, vel potius secundum alios apud Dian. *par.* 5, *tr.* 4, *R.* 18, duorum : quanquam et hoc Dianæ *l. c.* nimis laxum videatur : imo Bon. *de Restit. d.* 2, *q. ult. s.* 1, *p.* 10, rem non magni valoris hic censet, etsi sit trium vel quatuor aureorum. Si tamen talem, fur v. g. usurpet vidente ac resistente domino, aut custode, aut huic vim faciat, v. g. repetentem incipiat ferro invadere, permittunt cædem Bon. Dian. *etc.*, *loc. cit.* uti etiamsi dubium sit, an res possit aliter servari, aut recuperari, Bonac. *loc. cit.* quia nemo, inquit, tenetur se exponere periculo amittendi res suas ; V. Laym. *cap.* 3 ; Nav. Less. *d.* 11, Dian. *lib.* 2.

» V. Probabilius est, hæc etiam licere Clericis et Religiosis, ob bona temporalia : Jura vero in contrarium afferri solita, intellige, quando non servatur moderamen inculpatæ defensionis. Laym. *l. c.* Tann. *T.* 3, *d.* 4, *q.* 8, *d.* 4. Escob. *E.* 7, *cap.* 8. Ubi etiam docet ex Tanner. *num.* 68, licere virgini occidere invasorem pudicitiæ, si violationem nequeat aliter evadere.

» VI. Cum tamen iniquus aggressor sit in periculo salutis, potest quis ex charitate ei parcere, et injuriam potius pati, sed non tenetur eo quod alter, sua malitia, sit in isto periculo, Laym. *ibid.*

» VII. Non licet occidere, si injuria jam est contracta vel aggressor jam fugit, quia id non esset se defendere, sed vindicare, uti docent Tol. Rodriq. Sed Henriq. et Navarr. *cap.* 15, *n.* 5 ; Fernandez *part.* 1, *c.* 9, § 1, dicunt, si læsus magnam faceret jacturam honoris,

nisi fugientem mox persequeretur, posse eum persequi, et percutere, quantum esset satis ad defensionem honoris : quod Laym. Bonac. Less. *num.* 79 *et* 80; Filliuc. Lugo etc. putant practice vix posse fieri sine vindicta : etsi speculative videatur esse probabile, V. Dian. *p.* 2, *tr.* 1, *Res.* 15. Concedit tamen Lugo, Mol. Less. *n.* 74, etc. cum Dian. *p.* 8, *tr.* 7, *Res.* 47, licere furem fugientem v. g. cum equo tuo, conficere telo vel sagitta; quia invasio adhuc durat. Etsi vero id non liceat, postquam in tuum se recepit, si tamen per Judicem non possis recuperare rem tuam, potes ingredi locum, ubi illa detinetur, eamque tibi vindicare et, si alter vi impediat, vim vi repellere, Tanner. Less. *num.* 45; Mal. Hurt. Dian. *p.* 5, *tr.* 4, *res.* 37 *et p.* 8, *tr.* 7, *res.* 47.

» VIII. Ad defensionem vitæ et integritatis membrorum, licet etiam filio, religioso et subdito, se tueri, si opus sit, cum occisione, contra ipsum Parentem, Abbatem, Principem: nisi forte propter mortem hujus secutura essent nimis magna incommoda, ut bella, etc. Sylv. Bon. *p.* 8.

» IX. Licet quoque occidere eum, de quo certo constat, quod de facto paret insidias ad mortem : ut si uxor v. g. sciat se noctu occidendam a marito; si non potest effugere, licet ei prævenire, Nav. Less. *num.* 45, *tr.* 29, *num.* 39.

» X. Hinc etiam dicunt alii, ut Sanch. 2, Mor. *c.* 39 et alii, licere occidere eum, qui apud Judicem falsa accusatione, aut testimonio etc. id agit; unde certo tibi constat, quod sis occidendus, vel mutilandus, vel etiam (quod alii difficilius concedunt) amissurus bona temporalia, honorem, etc. quia hæc non est invasio, sed justa defensio, posito quod de alterius injuria tibi constet, nec sit alius evadendi modus, Less. *n.* 47. Tamen Filliuc. et Laym. non audent id defendere, propter periculum magnorum abusuum. Vide Escob. *E.* 7, *c.* 8; Hurtad. Lugo *d.* 10, *sect*, 7; Dian. *p.* 8, *tr.* 7, *res.* 52.

» XI. Quandocumque quis juxta supradicta habet jus alium occidendi, id potest etiam alius pro eo præstare cum id suadeat caritas, Filliuc. Tann. *d.* 3, *q.* 8; Molin. *d.* 18. An autem et quando ad hoc teneatur, *vid.* Less. *lib.* 2, *c.* 9, *d.* 13; Dian. *part.* 5, *tr.* 4, *res.* 9, 14 *et* 20.

ADDENDA.

799 *Quæst.* 179. — *Quid notandum sit circa aliquas propositiones hic damnatas?* R. Inter damnatas ab Alex. VII, sunt : 17, *Est licitum Religioso, vel Clerico, calumniatorem gravia crimina de se, vel de sua Religione spargere minantem occidere, quando alius modus defendendi non suppetit, uti suppetere non videtur, si calumniator sit paratus vel ipsi Religioso vel ejus Religioni publice, et coram gravissimis viris prædicta impingere, nisi occidatur.* 18, *Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam Judicem, a quo iniqua certo imminet sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare.* Præterea inter damnatas ab *Innocentio XI*, hæc est 30, *Fas est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter hæc ignominia vitari nequit : idem quoque dicendum, si quis impingat alapam, vel juste percutiat, et post impactam alapam, vel fustis ictum fugiat.* Secundum has damnationes, in primis intelligenda sunt, vel limitanda aliqua, quæ hic affert Busembaum. Deinde pro meliori intelligentia adde sequentia :

§ 1. Quamvis secundum prop. 17, ab Alex. VII damnatam, certum sit, illicitum esse Religioso vel Clero eum occidere, qui alioquin certo et proxime illaturus est calumniam, tamen Haunol. *de just. T.* 1, *tr.* 2, *a n.* 655; Mendo *in Stat. d.* 4, *q.* 2, aliique docent id licere laicis sæcularibus, quod Mol. Less. Bon. aliique cum Lugo *de Just. d.* 10, *n.* 165, dicunt esse probabile; rationem dant; quia in homine sæculari potior est fama et honor, quam bona externa, imo quam vita ipsa; atqui propter hæc licitum est occidere eum, qui certo et proxime agressurus est, nisi occidatur : ergo etiam licitum est occidere propter famam vel honorem : disparitatem vero de Clericis et Religiosis assignant, quia hi ratione perfectioris status, quam profitentur, et ex virtute Religionis tenentur etiam talis honoris jacturam subire pro salute proximi, si id necesse sit; honor enim talis mundanus debet videri levis illi, qui vitam et humilitatem Christi proprius sequitur, et profitetur, ideoque censetur renuntiasse tali honori. Hæc sententia videtur amisisse probabilitatem, propter prop. 30, ab *Innocentio XI* damnatam, quæ indefinite loquitur de viro honorato, abstrahendo an sit Clericus, an Religiosus, an laicus, hinc absolute tenendum est cum Bonæspei *in Noct. d.* 20, *et de Just. d.* 19, *n.* 48; Carden. *in* 3, *crisi d.* 21, *cap.* 2, nunquam, etiam laico, licitum esse occidere aliquem, eo quod invadet præcise famam, vel honorem : hinc etiam Lugo in fine addit : *in praxi vix* 800

potest occurrere casus, in quo id necessarium et licitum sit. Ratio est 1. Quia occisio infamatoris non est certum medium conservandi famam, imo sæpe eam plus inficit. 2. Quia talis defensio famæ esset in certam et maximam perniciem Reipublicæ, uti demonstrat Card. supra, præsertim cum quisque ex invidia, alio malo effectu, vel præoccupatione judici sibi facile fingeret ab hoc, vel illo imminere proximum periculum infamiæ. Ad argumentum oppositum disparitas est, tum quia licet fama, et honor sit bonum nobilius, tamen non est ita necessarium ad communem vitam, neque ita censetur a nobis possideri, cum sit res, non tam honorati, quam honorantis; tum etiam quia bona corporis vel fortunarum si semel sint amissa, recuperari nonpossunt (si enim probabiliter recuperari possent per auctoritatem Judicis, non esset licitum occidere raptorem), e contra bona famæ vel honoris recuperari facile possunt, saltem auctoritate Judicis. Videri potest Ills. *T.* 4, *disp.* 3, *n.* 69.

801 § 2. Quamvis sæculari laico licitum esset occidere eum, qui certo et proxime parat calumniam, si aliter impediri non posset, tamen hoc tantum liceret, quando parat extrajudicialiter, non autem si judicialiter vellet calumniam impingere; rationem dat *Du Bois* super prop. *ab Alexandro VII* damnatas post *c.* 11, *n.* 86, quia publica securitas aliud exigit; nam in jure habetur, et ex ratione constat spectare ad bonum commune, ut non impediatur accusatio, testificatio, Judicium et Jurisdictionis exsecutio: si autem aliquando liceret occidere accusatorem, testes vel Judicem, merito deterreri possent homines ab accusatione, a testimonio dando, et a sententia ferenda; ne forte sub prætextu falsitatis vel iniquitatis a reo prætensæ occidi possent; hoc autem inconveniens non esset, quamvis laico liceret occidere alium quam accusatorem, testem vel Judicem. Quinam autem docuerint licere occidere falsum accusatorem, testem, Judicem, videri potest apud Moyam *T.* 6, *d.* 3, *q.* 1, § 1.

802 § 3. Quando honor imperitur, non tantum verbo, uti fit per calumniam, sed etiam facto, Card. *c.* 2, *art.* 4, dicit, quod liceat eum tueri armis, quamvis postea sequatur occisio, non ad defendendum solum honorem, sed etiam vitam vel aliud bonum æquiparabile, ponitque hæc exempla: Titius maritus scit adulterum certa hora velle ingredi ad uxorem suam: Titius potest ei gladium opponere, ut emaneat; si autem adulter vicissim stringat gladium viam vi facturus; si Titius aliter nequeat arcere, potest occidere, et in hoc tuetur, non solum honorem suum, sed jus tori et honestatem uxoris suæ, imo etiam vitam suam, quam adulter eriperet, si Titius se non defenderet. Item, si Titius fuste intentet ignominiosam percussionem Caio, qui sine gravi nota aliter declinare non potest, potest Caius opponere gladium: quod si Titius vicissim gladium opponat, jam non tantum aggreditur honorem, sed etiam vitam Caii, unde Caius, si aliter non possit, potest defensione etiam occisiva vim arcere. Item, si deflorator virgini vim intentet, potest virgo, si aliter nequit, arcere vim defensione etiam occisiva, uti supponunt omnes communiter cum Lug. *de Just. disp.* 10, *sect.* 10, quia in eo non defendit solum honorem, sed etiam integritatem corporis sui. Idem est in similibus casibus, ubi non solus honor defenditur, sed etiam aliud bonum magni momenti, neque tantum defenditur a contumelia, sed etiam ab alia violentia, ad quam arcendam quisque jus habet, cum vim vi repellere Jure naturali, divino et humano sit licitum, saltem tum, quando est proportio inter vim quæ infertur et qua repellitur, uti observat idem Carden. *n.* 93.

§ 4. Non teneris fugere invasorem, si per 803
hoc incurras gravem ignominiam, ut communissime docent Auctores, quorum 96 recenset Vindex Gobati *P.* 2, *prop.* 21, adductis plerorumque locis: item alios plures recenset Vindex Tabernæ *in Collect. ad Prop.* 7 et 8, adductis Auctorum locis et verbis, inter illos autem Auctores sunt Bartol. Bald. Jason et Felin. Tiraq. Gomez. Sot. Nav. Cajet. Tolet. Salon, Henriq. Azor. Suar. Vasq. Molin. Sanch. Valent. Less. Lugo, Laym. Bonac. Tann. Mast. Sair. Dicast. Barbos. Filliuc. Castrop. Carden. Herincx, Sporer, Haunold. Ills. Pirh. Caspens. Wigg. Bass. et alii. Ratio autem est, quia jus habes resistendi stando, ne incurras tale grave incommodum. Clerici tamen et Religiosi ordinarie debent potius fugere, quia illis non ita est indecorum, nec debent tanti facere humanum judicium, qui Christi mansuetudinem sectantur et humilitatem profitentur, uti notant Haunol. *num.* 639 et Tabern. *p.* 2, *tr.* 2, *c.* 26, *q.* 6. Dixi *ordinarie*, quia Felin. Fill. et Lugo *n.* 167, tenent, si spectatis circumstantiis etiam in illos redundaret gravis infamia, non teneri fugere, tum enim esset justa causa se ibi defendendi: unde a contrario docent, homines viles et alios

laicos, quibus non est usus armorum, ideoque inde non sunt infamandi, teneri fugere, uti et ille fugere tenetur, etiamsi ideo gravem infamiam subiret, qui injuste lacessivit invasorem, quia ratione suæ injuriæ tenetur procurare, ne invasori inde oriatur damnum, Lugo *n.* 168, cum communiore contra Less. *l.* 2, *c.* 9, *a n.* 107; Petsch. *p.* 268. Quod si quis occidat, quando sine gravi incommodo fugere posset, peccat non tantum contra caritatem, sed probabiliter etiam contra justitiam, uti dicetur *p.* 2, *n.* 305.

804 § 5. Communior sententia est apud Haunol. *n.* 657, et Steph. *T.* 4, *d.* 5, *n.* 17, quod nemini liceat repercutere, neque insequi fugientem, qui percussit, ut repercutiat, quam sententiam multis argumentis firmant Carden. *a n.* 66; Petsch. *p.* 297; Mendo *q.* 3. 1. Quia fugiens, hoc ipso quod fugiat, satis seipsum arguit et subjicit honoremque restituit, quantum restitui potest. 2. Quia uti recte Lugo *n.* 190, talis repercussio vel insecutio aliter non juvat ad recuperandum honorem, nisi prout continet rationem formalis vindictæ, quæ nunquam licita est privata auctoritate; nam in æstimatione hominum mundanorum in tantum recuperatur honor per repercussionem vel insecutionem, in quantum alii homines hinc æstimant animositatem percussi in vindicanda injuria; ergo semper supponitur fieri vindicta; itaque per hoc non redditur honor, sed tantum substituitur æstimatio animi vindicativi, quæ apud mundanos quandoque tanti fit, quanti honor amissus; hæc tamen æstimatio est intrinsece inappetibilis. Oppositam sententiam tenent Henr. et alii, quos refert Carden. *n.* 64, qui dicunt, licitum esse repercutere aut insequi ad repercutiendum, quantum necesse est ad tuendum honorem, quæ sententia etiam videtur probabilis saltem speculative, quia non est opus id fieri ex vindicta, sed potest esse intentio defendendi honorem, alioquin adhuc magis perdendum in æstimatione hominum, vel etiam reparandi æquivalenter; quia tamen in praxi vix aberit spiritus vindictæ, sententia illa merito censetur non tuta in praxi, ut etiam notavit Busemb.

805 § 6. Puella, quæ per vim ab alio tacta est, vel osculum furtivum accepit, potest fugienti alapam infligere, non in vindictam, sed in defensionem pudicitiæ pro futuro; si enim non ostendat indignationem, credet amasius gratum ei hoc esse et faciet iterum; Tamb. *l.* 6, *c.* 1, § 3, *n.* 7, imo Lugo *n.* 196, dicit hanc alapam fore actum fraternæ correptionis.

Quæst. 180. — *Quid addendum sit circa alias propositiones hic damnatas?* R. Inter damnatas ab *Innoc. XI*, etiam sunt hæ: 31, *Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei.* 32. *Non solum licitum est defendere defensione occisiva, quæ actu possidemus, sed etiam ad quæ jus inchoatum habemus, et quæ nos possessuros speramus.* 33. *Licitum est tam hæredi quam legatario contra injuste impedientem ne vel hæreditas adeatur vel legata solvantur, se taliter defendere, sicut et jus habenti in Cathredram vel Præbendam contra eorum possessionem injuste impedientem.* Circa has damnationes notanda sunt sequentia: 806

§ 1. Incertum manet, quanta debeat esse summa, pro cujus conservatione liceat occidere furem; tantum enim damnatur, quod liceat eum occidere pro conservatione unius aurei, idque regulariter, ita ut hæc sit regula et ordinarie sufficiens materia respectu omnium, quod manifeste falsum est, cum aureus respectu multorum sit res levis; unde Haunol. *de just. t.* 1, *t.* 2, *n.* 653, ponit hanc regulam, si furtum sit tanti valoris, ut illius damnum non teneret ex caritate subire pro salvanda alterius vita, tunc liceret occidere pro defensione illius rei meæ; sed iterum manet dubium, quantum damnum teneret ex charitate subire pro salvanda alterius vita, de quo tamen aliquid dictum est *l.* 2, *num.* 201. 807

§ 2. Card. *in* 2, *crisi d.* 21, *n.* 76, recte dicit virtualiter damnari, quod licitum sit occidere pro defensione rei parvi momenti, unde ut liceat, debet esse res magni momenti, licere autem, si res sit magni momenti, nec possit aliter servari vel recuperari, eamque actu invadat fur vel raptor, docent Auctores communissime, quorum plures quam centum, adductis locis et verbis enumerat Vindex Tabernæ *in Collect. ad prop.* 8, suntque inter eos Martha, Clarus, Gomez, Covar. Nav. Cajet. Bann. Sot. S. Antonin. Tol. Salon. Arrog. Azo, V. Vig. Mald. Vasq. Mol. Valent. Laym. Lug. Bonac. Barbos. Mastr. Bass. Sair. Bosco, Herincx, Sporer, et alii. Rem autem magni momenti absolute et respectu omnium putat Card. esse valorem 40 Imperialum, et quod minus est, putat esse absolute parvi momenti: posset tamen res minoris valoris esse magni momenti, respective, v. g. ad pauperem, cui sublata minore quantitate tollerentur necessaria ad vitam; hinc putant Tamb. Petsch. *p.* 291; Sporer. *t.* 5, *c.* 2, *n.* 153, unum vel alterum aureum esse magni momenti respectu pauperis, cujus substantia in eo resideret; e 808

contra etiam 20 aureos esse exigui momenti respectu divitis.

809 § 3. Multi docent non esse licitum Clericis, nec Religiosis occidere furem ad tuenda bona sua fortunæ, uti ipsis licitum non est occidere aliquem pro defensione sui honoris, secundum dicta *n.* 803, sed Lugo *de just. d.* 10, *n.* 175; Dian. *p.* 1, *t.* 4, *R.* 17; Mendo *d.* 3, *q.* 2, *n.* 16, et alii valde multi ex citatis *n.* 808, tenent oppositum, quod suadetur ex *cap. Dilecto, de sent. excomm. in* 6. *Cum omnes leges, omnia jura vim vi repellere, cunctis sese defendere permittant, licuit ipsi Decano* (*si prædictus Ballivus eum bonis suis mundans injuriose spoliare, vel ea violenter occupare præsumpserit*), *contra illius violentiam injuriamque se tueri.* Et quamvis Textus expresse tantum dicat de defensione per arma spiritualia, eadem tamen est ratio etiam de corporalibus, tum quia hæc facultas de Jure naturæ competit, neque Jure Ecclesiastico est sublata, tum etiam, quia clericus, vel religiosus ordo non renuntiat juri; quod habet ad bona sua, quibus etiam ad vitam indiget; ergo possunt defendere uti laici, e contra vel renuntiarunt simili defensioni honoris sui, vel saltem ille tanti non est faciendus apud illos, secundum dicta *n.* 800, et denique de honore, mentem suam satis declaravit Ecclesia, secundum dicta *a n.* 799, non item de bonis aliis.

810 § 4. Licere occidere furem fugientem cum re mea magni momenti, si aliter recuperari non possit, docent plurimi, et gravissimi Auctores ex relatis *n.* 808. Et apud Moyam *t.* 6, *d.* 3. *q.* 2; Dian. *p.* 5, *t.* 4, *R.* 17 *et p.* 8, *t*, 7, *R.* 47, qui cum Lugo *n.* 179, testantur esse communem : et idem licere Clericis docent Moya, *n.* 17; Dian. *supra*, citans Tann. Sylv. Mald.Less. Becanum, et ratio communis pro omnibus est, quia si liceret absque vitæ periculo sic rapere aliena, multum augeretur audacia et malitia hominum : deinde talis fugiens reipsa censetur adhuc actu aggredi bonum, quod rapit, Ills. *t.* 3, *n.* 94.

811 § 5. Si ageretur de raptore stricte dicto, qui per violentiam etiam corpori adhibitam vellet unicum aureum eripere, Mol. Less. Tamb. dicunt licitum esse se tueri, etiamsi necesse esset occidere, si vis aliter averti non posset, quia ibi non tantum defenditur aureus a rapina, sed etiam corpus a violentia, de quo casu non loquitur prop. damnata, quod sic explicant Lug. *n.* 178 et Card. *n.* 86. Si fur vi intentet rapere aureum, posse opponi gladium ad vim arcendam et, si fur desistat, non licebit plus ei facere : si autem urgeat et vicissim educat gladium, alter, si aliter nequeat eum a se amoliri, poterit (secundum illos), se defendere defensione occisiva cum moderamine inculpatæ tutelæ, quia fur, secundum dicta *n.* 802, in hoc casu non tantum invadit aureum, sed etiam vitam propter aureum, quem injuste petenti non tenetur dare. Hæc sententia patitur difficultatem, nam invadens non vult vitam, sed aureum, ergo si invasus ex illa occasione occidat, videtur occidere pro conservatione unius aurei, quem si daret, desineret vis et non fieret occisio.

§ 6. Duæ reliquæ propositiones etiam ideo 812
recte damnantur, quia in Repub. sunt alia media obtinendi hoc, ad quod aliquis habet jus : posse autem statim occidere illum, qui impedit, involveret Remp. infinitis turbationibus, uti patet.

Objicies 1. Vita proximi est superioris ordinis et longe æstimabilior quam bona fortunæ; ergo non licet tollere vitam proximi pro quibuscumque bonis suis conservandis, vel recuperandis. R. n. cons. *Nam quæ inter rem et vitam est inæqualitas, ea favore innocentis et raptoris odio compensatur,* inquit Grotius *l.* 2, *c.* 1, n. 11.

Objicies 2. S. Aug. *de lib. Arbitr. l.* 1, *c.* 5, negat, *a peccato liberos esse, qui pro his rebus, quas contemni oportet*, id est, *quas homines inviti amittere possunt, humana cæde polluuntur.* R. Ergo nequidem licebit occidere pro vita sua defendenda, cum etiam hanc inviti amittere possimus. Itaque loquitur de casu, quo invasor occideretur ex odio, vel quo excederetur moderamen, quia nempe res propria aliter defendi posset.

Instabis : Ordo caritatis postulat, ut vitam proximi præferam meo bono fortunæ. R. Ordo caritatis tantum obligat in extrema, aut saltem in gravi necessitate proximi, in qua non est fur vel raptor, sed est in gravi sua malitia.

Quæst. 181. — *Quid præterea sit addendum* 813
circa occisionem aggressoris ? R. Seq. § 1. Abulensis putavit injuste invasum semper teneri occidere invasorem, quando id necesse est ad tuendam vitam suam, tum quia videtur postulare ordo caritatis, ut se præferat alteri, tum etiam, quia quisque tenetur vitam conservare per media licita, quale hic est occisio alterius, sed alii communissime contradicunt cum Molina et Lugo *de just. d.* 10, *a n.* 153, et satis diximus lib. 2, n. 177, quia nec caritas, nec justitia obligat, per se loquendo, ut utar mediis ita difficilibus et extraordinariis.

814 § 2. Quamvis injustus aggressor esset rationis compos adeoque in mortali, tamen caritas non obligat, ut vitam meam corporalem dem pro ipso; nam nec ego scio, an sim in gratia, et ipse sua malitia est malus, Lugo *n.* 142, et dictum est l. 2, n. 178. Si autem sit rationis impos, v. g. ebrius et simul in mortali, Pont. apud Dian. *p.* 8, *t.* 6, *R.* 52, dicit, me ex caritate teneri admittere mortem, si credam me in gratia Dei esse, Lug. *n.* 143, et Gob. *in Quint. t.* 5, *c.* 19, *s.* 1, *q.* 3, dicunt me tum teneri, si moraliter certus sim me esse in gratia et ipsum esse in mortali: negant autem teneri, si de alterutro non sit certitudo; et de hoc etiam dictum est l. 2, n. 178. Addit Gob. cum Less. et Tann. posse occidi talem aggressorem, quamvis ab eo non timeretur mors, sed sola enormis mutilatio, quia hæc inter gravissima mala numeratur: de hoc tamen V. Vind. Gob. *p.* 2, *propos.* 10, *a n.* 8. *Si dicas,* impotem rationis non esse *injustum aggressorem,* cum non peccet. R. Per injustum aggressorem hic intelligi eum, qui ex parte causæ est injustus, quia scilicet me sine justa causa vult occidere, quamvis non sit injustus ex parte sua, uti recte notat Arrag. in Vind. Gob. *n.* 4, quas vide.

815 § 3. Innocens, qui ad mortem capiendus est a satellitibus scientibus ipsius innocentiam, potest se defendere, etiam si opus sit occidendo satellites. Si tamen hi nescirent eum esse innocentem, uti communiter scire non possunt, non posset eos occidere, quia bonum commune postulat, ut non inferatur damnum Ministris bona fide publicum officium exercentibus, Mol. Dicast. et alii cum Steph. *t.* 4, *d.* 5, *n.* 10. Non nemo apud Dian. supra dicit etiam incarceratum, si sciat se innocentem, posse occidere custodes carceris, ut evadat, si alioqui erat injuste plectendus, sed recte contradicunt alii communiter cum Lugo *d.* 40, *sect.* 4.

816 § 4. An bannitus possit se defendere et aggressorem occidere, disputant Auctores: Clarus et alii affirmant, quia utitur Jure naturali defensionis; reliqui communissime et merito negant cum Laym. *l.* 3, *t.* 3, *p.* 3, *c.* 2, *n.* 3, tum quia per auctoritatem publicam privatur jure defensionis, tum etiam, quia alioquin illi, qui ad supplicium educuntur, etiam possent se defendere et carnificem occidere, ut evaderent, tum denique quia sic dari posset bellum ex utraque parte formaliter justum, seclusa ignorantia, quod omnes negant. Vide dicenda *n.* 870.

817 § 5. Sagæ possunt verberibus et tormentis cogi ad omittendum vel ad tollendum maleficium, Lugo *d.* 10, *n.* 162, imo Bon. et alii volunt occidi posse, quia injuste aggrediuntur: Bonæsp. *de just. d.* 19, *n.* 29, limitat, si moraliter certum sit esse sagam et constet, si supervivat, esse continuaturam damna, sed cum hæc constare non possint et damna aliter per auctoritatem publicam possint impediri, dicendum est nunquam licere occidere, sed rem deferendam ad Superiores.

818 § 6. Si quis mihi struat insidias, ita ut manus ejus tandem non sim evasurus, nisi e Patria profugiam, non videtur licitum jam occidere, quia necdum est actu aggressor, poteritque mutari voluntas malitiosa. Videri tamen potest Lugo *a n.* 155.

819 § 7. Si dubites de mala intentione alterius, qui videtur velle aggredi, quamvis essent vehementia indicia, non est licitum eum occidere, Mol. Lugo *n.* 152, et ratio patet, quia alter est in certa possessione suæ vitæ, a qua non debet dejici per tuum dubium; imo nec per probabilitatem de mala intentione; posses tamen admonere, ne quid moliretur, et facere præcautionem, quanta necessaria esset ad excludendum malum, si ingrueret.

820 § 8. Circa defensionem etiam occisivam bonorum tertii contra injustum invasorem, Lugo *s.* 11, cum aliis tenet seqq. 1. Etiamsi ipse tertius absit, licite defendo ipsius res, sicuti ipsemet posset, si adesset. 2. Idem possum, licet ipse permittat injuriam, quia adhuc est damnum injustum alicujus mihi per caritatem connexi; si tamen positive consentiret, jam aggressor non esset injustus, adeoque deberem et ego permittere. 3. Idem possum, licet iste tertius prius fuerit nocens dummodo jam innocenter patiatur injustam invasionem. 4. Si absque gravi incommodo possim, teneor ita defendere tertium innocentem, nam Cap. *Dilecto, de sent. excomm.* dicitur: *Cum liceat cuilibet, suo vicino vel proximo pro repellenda ipsius injuria suum impertiri auxilium, imo si potest et negligit, videatur injuriantem fovere, ac esse particeps ejus culpæ, etc.* Pro qua sententia plurimos citat Barb. *in Collect. ad Can. Non in inferenda,* 23, *q.* 3, *n.* 2, quod si ille tertius per injuriantem conjiciatur in extremam necessitatem, observanda sunt illa, quæ lib. 2, n. 201, diximus: Si autem non aliter tertium defendere possem, quam occidendo invasorem, si hic invadat sola bona externa, dicunt *Mol. et Bon.* me, quamvis possim, non teneri occidere; si autem invadat vitam, di-

cunt me teneri occidere pro defendenda vita tertii : sed contradicunt alii, nam ipsemet tertius non teneretur occidere invasorem, uti dictum est n. 813, et ratio hic præterea est, quia uterque est mihi æqualiter proximus, et invasor adhuc est in majore periculo salutis ; ergo caritas suadet, ut illi potius parcam ; intellige tamen hæc, per se loquendo, nam si invasor vel invasus esset Reip. necessarius, aut mihi proxime conjunctus, posset esse ratio præferendi unum alteri ; quisnam autem ex officio teneatur defendere innocentem et an teneatur etiam cum periculo suæ vitæ, videri potest Lugo *a n.* 216.

321 § 9. Probabile est nunquam licere privato directe intendere mertem alterius, ita S. Th. 2, 2, *q.* 64, *art.* 7, *ad* 1. Cajet. et alii cum Steph. supra *n.* 10. Ratio est, quia talis agit ultra moderamen inculpatæ tutelæ, nam sine illa directa intentione posset se sufficienter tueri intendendo tantum defensionem sui. *Nec refert*, quod in eo casu licitum sit inferre mortem, nam licitum est inferre, non intendendo directe mortem, quia occisio per se et directe intenta ab homine privato est illicita, sed intendendo defensionem sui, quam sequitur occisio, et mors alterius. *Si instes :* Cui finis est licitus, illi est licitum intendere medium quod ad finem est necessarium ; defensio autem est finis, et medium necessarium est occisio aggressoris : ergo. Resp. Occisio non est proprie medium ; nam defensio est prius, quia enim me defendo, ideo occido ; licet autem duo sint connexa, non ideo semper intendens unum intendo alterum, sic enim pater intendit generationem filii, non tamen peccatum originale illi connexum. Opposita tamen sententia plurimorum, quos referunt, et sequuntur Less. *lib.* 2, *cap.* 9, *num.* 53 ; Dian. *p.* 5, *t.* 4, *R.* 16 ; Lugo *n.* 149, est communior, et satis probabilis, ob rationes jam insinuatas aliasque apud Nav. *in Man. c.* 15, *n.* 2 et Mol. *tr.* 3, *disp.* 1.

DUBIUM IV.

622 *An aliquando liceat occidere innocentem ?*

« Resp. Directa intentione, et scienter, nunquam licet, nisi Deus omnis vitæ Dominus concedat ; indirecte autem, et per accidens, aliquando licet, utendo nimirum suo jure, et dando operam rei licitæ et necessariæ, ac tanti momenti, ut vitæ æquivaleat, S. Thom. *et Doctores communiter. Unde resolves :*

» I. Si Tyrannus minetur urbi excidium, nisi innocens occidatur, id non licet directe. Neque valet, sicut membrum licet abscindere pro salute corporis, ita et civem pro Republica, quia homo est tantum pars moralis Reipublicæ, a qua non accipit *esse* et *vivere*, sicut membrum corporis a corpore, Mol. *t.* 4, *tr.* 3, *disp.* 10 ; Less. *l.* 2, *c.* 9, *d.* 7 ; Fill. etc.

» II. Potest tamen Respublica eo casu talem cogere, ut Tyrannum adeat ; et, si nolit, tradere ; cum ex caritate et justitia legali teneatur vitam exponere pro Republica ; unde si id renuat, fit nocens. Neque hoc erit cooperari ejus morti, sed tantum permittere, cum traditio de se sit indifferens, et mors tantum sequatur indirecte, et præter intentionem Reipub. Mol. Less. *ll. cc.* Fill. *tr.* 29, *n.* 11. Laym. etc. Limitat Lugo *d.* 10, *s.* 4, si innocens sit subditus, vel peregrinus teneatur mori pro Republica aliena.

» III. Si fugere non possis mortem, persequente hoste, nisi per viam augustam, qua quispiam isthic sedens esset obterendus, licet nihilominus (dummodo tamen, si instans est, sit baptizatus, ut monet Lugo et Escob. *Ex.* 7, *c.* 8), fugere cum ejus periculo, et iuteritu, præter tuam intentionem, Less. *n.* 59 ; Fill. *n.* 36.

» IV. Similiter ad expugnandam urbem, et ad victoriam reportandam, si necsssarium sit, licet tormenta in eum locum dirigere, ubi multi sunt innocentes : quia horum mors præter intentionem sequetur, Less. *l. c.*

» V. Non licet occidere obsides, etsi qui eos miserunt, non servent fidem, quia sunt innocentes, Bonac. *t.* 2, *d.* 2, *q. ult. sect.* 3, *p.* 7 ; Dian. *p.* 5, *t.* 4, *R.* 35, contra Azor, etc.

» *Quæres :* An aliquando liceat procurare abortum ?

» Resp. Quicumque malitiose in se, vel in altero curat abortum, peccat graviter, sive fœtus sit animatus, quia est verum homicidium : sive non, quia tendit ad occisionem hominis, et est contra naturam generationis, Less. *num.* 61. Si tamen ad vitam matri conservandam omnino sit necessarium, sequentes Regulæ tenentur : 1. Si fœtus mortem matri allaturus sit probabiliter, necdum sit animatus anima rationali (animari autem communiter aiunt mares die quadragesimo, femellas vero octogesimo, quæ res valde incerta est) quidam permittunt, etiam directa intentione expelli, ut Sanch. *l. v. de Matrim. d.* 20,

num. 9 et 10. Henriq. etc., contra Less. *d.* 16 et alios, quorum sententia in praxi suadenda est : quorsum enim directe expellas, cum indirecte liceat et sufficiat? 2. Si vero fœtus sit animatus, materque judicetur moritura cum prole, nisi medicinam sumat, licet eam sumere et (secundam quosdam) tenetur, intendendo directe suam tantum sanitatem, etsi indirecte, ac consequenter destruatur fœtus : quia in pari necessitate mater potest magis prospicere sibi, quam proli. 3. Si vero cum morte matris, spes vitæ et Baptismi prolis affulgeat, tenetur mater (secundum plerosque) sub mortali abstinere ab omni remedio destructivo prolis : quia tenetur vitam corporalem exponere pro extrema necessitate spirituali infantis. Contrarium tamen docet Lud. Lopez, quod Sa *V. Charitas* dicit esse probabile. V. Less. *l. c.* Sanch. Fill. *t.* 29, *c.* 6, *q.* 1 ; Bonac. *t.* 3, *num.* 3.

ADDENDA.

823 *Quæst.* 182. — *Quid circa abortum sit dicendum*? R. Innocentius XI damnavit sequentes prop. 34, *Licet procurare abortum ante animationem fœtus, ne puella deprehensa gravida occidatur, aut infametur.* 35, *Videtur probabile omnem fœtum, quamdiu in utero est, carere anima rationali et tunc primum incipere eam habere, cum paritur, ac consequenter dicendum erit in nullo abortu homicidium committi.* Circa has damnationes notanda sunt seqq.

§ 1. Certum est, quod non liceat procurare abortum fœtus inanimati, ne puella occidatur, aut infametur; probat hoc, etiam præscindendo a damnatione propositionis jam relatæ, Card. *in.* 1, *Crisi d.* 14, *c.* 3, quia semper est periculum homicidii, nam incertissimum est, quandonam fœtus animetur; quidam enim gravissimi Auctores cum *Fieno* dicunt quandoque prima, quandoque secunda, vel tertia die animari : postea tamen idem Card. *in* 2, *Crisi d.* 22, *n.* 6, dicit certum videri, quod anima rationalis prius infundatur, postquam corpus per præcipua organa est dispositum, quod etiam putat Schild, *t.* 6, *c.* 2, quidquid sit de hoc, de quo videri possunt variæ sententiæ apud Delbene *de immunit. eccles. c.* 2, *d.* 4, *s.* 20, *n.* 16. Et dato, quod fœtus prius animetur circa trigesimum diem, certum tamen manet nullo casu licitum esse procurare directe talem abortum, licet sciatur, quod fœtus necdum sit animatus. Ratio est, quia nullo casu licita est pollutio directe quæsita : ergo multo minus abortus. Consequentiam demonstrant Less. *De justit. l.* 2, *c.* 9, *num.* 61 et Moya *t.* 6, *d.* 3, *q.* 4, tum quia abortus longe magis est contra finem naturæ, cum destruat duplex semen et inchoatam generationem; tum etiam quia semen, ejusque operatio non tam ordinatur ad bonum individui, quam ad conservationem totius speciei, cujus bono cedere debet bonum privati, est autem ad destructionem speciei, si extra vas fundatur semen : ergo.

§ 2. Etiamsi tota aliqua Communitas de- 824
beret pati infamiam, vel extremam eversionem, adhuc illicitum est directe procurare abortum fœtus, etiam inanimati, ob rationem jam datam, Card. *n.* 33; hinc quamvis puella vim ab aliquo patiens possit repellere semen, ne immittatur, eo quod hoc semen tunc sit injustus aggressor suæ virginitatis, uti docent Sanch. et alii cum Card. *n.* 41, si tamen immissum sit, jam desiit esse aggressor, et reipsa violata est virginitas, ideoque illicitum est expellere, Card. *n.* 39 et 60, similiter notat Lugo *de just. d.* 10, *n.* 126, peccasse uxoratam, quæ ut impediret graves dolores a semine virili causatos componebat se tali situ, quo semen efflueret, nam sic directe intendebat effusionem seminis, tanquam medium levandi dolorem. V. dicenda n. 928.

§ 3. Sanch. *de Matr. l.* 9, *d.* 20, *c.* 9, ci- 925
tans alios, docet licitam esse etiam directam expulsionem fœtus inanimati, propter quem alioquin moritura esset mater; rationem dat, quia talis fœtus est aggressor vitæ, qualis non est, si mater aliunde deberet occidi vel infamari, quia esset gravida, hæc enim occisio esset fœtui per accidens, deinde hic fœtus est talis aggressor, qui deservire non potest fini naturæ, nempe propagationi generis humani : mortua enim matre, non nascetur homo; aliud iterum est, si fœtus esset animatus, tum enim mortua matre adhuc posset vivere, baptizari et salvari. Hæc sententia a multis judicatur probabilis, opposita tamen est absolute tenenda cum Lugo *a n.* 130, et Delbene *a num.* 27, ob rationem jam datam, quia alias pro salvanda vita etiam licitum esset directe procurare pollutionem, quod omnes negant. V. *Delbene.*

§ 4. Licitum est matri de vita periclitanti assumere medicamenta pro sanitate, v. g. balneum, emissionem sanguinis, quamvis hæc indirecte cedant in occisionem fœtus

etiam animati, uti cum aliis multis docent Sanch. *n.* 34; Lugo *n.* 55; Delbene *n.* 67; si tamen medicina non aliter conduceret ad sanitatem matris, nisi quatenus expelleret fœtum, illicitum esset sumere, quia directe intenderetur expulsio fœtus tanquam medium sanitatis, quod intrinsece malum est; hinc debet medicina habere alium effectum in ordine ad sanitatem, Lugo *n.* 132. Addit Delb. *n.* 71, cum *S. Anton. Nav. et alii contra Cordub. et Lopez,* si fœtus credatur vivus, posse excindi ex matre mortua, et baptizandus, fore illicitum uti tali medicamento pro salvanda vita matris, quia ordo caritatis postulat, ut spiritualis vita fœtus præferatur vitæ corporali matris : aliud esse dicit, si valde probabile esset utrumque nihilominus moriturum. V. illum *a n.* 72.

727 § 5. Extra casum, quo ex morbo periclitatur vita matris, non est licitum sumere medicamenta indirecte tendentia ad expulsionem fœtus etiam inanimati, quamvis matri immineret infamia, vel mors ab extrinseco inferenda. Card. *n.* 64. Ratio disparitatis est, quia in hoc postremo casu directe intenditur et procuratur abortus ad vitandam infamiam vel mortem : tale enim medicamentum per se directe nihil facit ad impediendam infamiam vel mortem ab extrinseco inferendam, nisi per expulsionem fœtus vel ut medium : ergo directe intenditur expulsio fœtus, ut vitetur infamia vel mors, quod damnatum est; e contra in priori casu per medicamentum directe procuratur sanitas et conservatio vitæ alioqui ab intrinseco vitio perituræ, ad quam conservandam mater jus habet; occisio autem prolis accidit indirecte et præter intentionem.

828 § 6. Prorsus improbabile est, quod fœtus prius animetur, quando nascitur; nam Lucæ 1, Joannes Baptista dicitur exsultasse in utero et fuisse repletus Spiritu sancto; item Genesis 25, dicitur quod Esau et Jacob in utero collisi sint, seu pugnaverint, et pro eodem tempore vocantur parvuli : ergo erant individua humana.

829 § 7. Quamvis probabile esset, quod fœtus tum prius accipiat animam rationalem, quando nascitur, tamen adhuc certum est committi homicidium in aliquo abortu, quia certum est esse saltem probabile, quod fœtus aliquis in utero animetur : ergo si quis eum occidat, exponit se periculo morali et proximo occidendi fœtum animatum : ergo committit homicidium, non aliter ac ille, qui explodit in hominem a longe visum, dubitans an sit homo, vel fera; Card. *n.* 74.

§ 8. Procurans abortum fœtus animati in- 830
currit excommunicationem et irregularitatem, uti *L.* 7, dicetur : potestque videri Lugo *in Resp. Mor. l.* 2, *d.* 4. Quinam autem docuerint saltem probabile esse, quod liceat propter vitam, vel famam procurare abortum, videri potest apud Dianam, *p.* 6, *t.* 8, *R.* 37, et apud Moyam *supra.*

Quæst. 183. — *Si quis cum bestia se miscue-* 831
rit, an sit licitum bestiam mactare? R. Licitum esse, ita Gob. *in Exper. t.* 2, *n.* 278. Ratio est, quia Judices solent mandare, ut bestiæ cum malefactoribus comburantur, nec timent mortem fœtus, quia rarissime fit, ut pecudes ex tali semine concipiant.

Quæst. 184. — *Si iniquus aggressor objiciat* 832
infantem quasi pro scuto, ut post illum tutus sit et me occidat, an possim infantem illum occidere, si aliter nequeam vim aggressoris retundere? R. Possum, ita Bonac. Lugo *de just. d.* 10, *n.* 124; Tamb. *l.* 6, *c.* 1, § 1, *n.* 12; Less. *de just. l.* 2, *c.* 9, *n.* 57, *et alii.* Ratio est, quia jus habeo vitam meam defendendi contra injustum aggressorem, quod jus non amitto ex illa infantis interpositione : ergo per illum infantem possum aggressorem injustum impetere : notat tamen recte Lug. *n.* 125, mortem infantis non posse directe intendi nequidem ut medium occidendi transgressoris, uti non licet velle occisionem infantum, ut Parentes cogantur urbem obsessam dedere, nec intendere pollutionem, aut sumere medicinam de se causativam illius, ut sic consulas sanitati tuæ; talis enim directa intentio est de objecto intrinsece malo, adeoque semper illicita.

Quæst. 185. — *An feminæ et pueri innocentes* 833
emissi ex urbe obsessa possint ab obsidentibus repelli in urbem, in qua vitæ periculum subibunt? R. Lugo, *n.* 216, non probat hoc universim, quamvis eo fine fiat, ut consumptis frugibus urbs cogatur citius se dedere, quia egressi urbe jam acquisiverant statum meliorem, a quo injuste dejiciuntur et reipsa directe vexantur in eum finem, ut alii simul vexentur, nunquam autem licitum est id assumere ad nocendum hosti, quod ad eum finem non est utile, nisi quatenus innocentem lædit : non licere autem tales egressos fame enecare, dicetur, *n.* 885. An Judex possit innocentem condemnare, si probetur esse nocens, aut debeat nocentem dimittere, si probetur esse innocens, dicetur *l.* 4, *n.* 1469.

DUBIUM V.

DE DUELLO ET BELLO.

ARTICULUS I.

834 *Quid sit et an liceat duellum?*

« Resp. Duellum est duorum (vel subinde etiam plurium) certamen, quod ex condicto, uno indicente et altero acceptante, suscipitur; ita ut non sit vitam defendere, sed exponere periculo. Quod etsi communiter sit mortale peccatum, licitum tamen est ex justa causa, quæ semper est attendenda, V. Trid. *sess.* 25, *c.* 19, *de reform.* Sanch. 2, *Mor. c.* 39. Item de pœna duellantium, V. *infra de excommun.* et Sanch. *l. c.* unde resolves :

» I. Duellum non est licitum ad indagandam veritatem, vel justitiam, vel purgationem objecti criminis, aut litem terminandam, quia est fallax, imo superstitiosum medium ad eum finem, cum etiam innocens homicidium et facere et pati possit, Trull. *l.* 5, *c.* 2, *d.* 13, *n.* 12.

» II. Nec ob inimicitias, aut ad injuriam vindicandam, neque ob solam ostentationem virium, aut propter delectationem.

» III. Nec item ad evitandam ignominiam, quia apud bonos et prudentes honorem non perdit : imo nec apud alios, si provocanti dicat, se eum non æstimare dignum, cum quo congrediatur contra leges divinas et humanas; interim iturum se in dies libere suas vias, paratumque semper fore et nunc esse, contra quemvis invasorem se tueri, Trull. *n.* 4.

» IV. Duellum licet acceptare, vel offerre ad conservandam æstimationem exercitus apud hostem, eosque debilitandos : vel ad terminandum bellum cum minore damno, Sanch. *l. c.*

» V. Acceptare item licet, si quis alias te occisurus, concedat tamen arma, ut sic fortunam experiaris; quia est tantum defensio, posito quod aliter non possis evadere. Similiter si Judex duos ad mortem damnatos vellet duello congredi, quia alter alterius esset constitutus Minister justitiæ, Trull. *l. c.*

» VI. Denique si vir nobilis in aula regia, vel militaris in castris, provocatus sisteret se meræ defensionis gratia, cum spe prævalendi, privandus alioqui, ob suspicionem ignaviæ, dignitate, officio, vel favore Principis, non audet eum damnare Laym. *l.* 3, *t.* 3, *p.* 3, *c.* 5, eumdem excusat Hurtad. 2, 2, *d.* 170, *sect.* 8, § 73; Nav. *c.* 15. V. Less. *l.* 2. *c.* 9. *d.* 8; Fill. *t.* 29, *a. n.* 145. »

ADDENDA.

Quæst. 186. — *An sit licitum acceptare duellum?* Resp. non esse nam Alex. VII damnavit hanc secundam prop. *Vir equestris ad duellum provocatus potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat.* De qua damnatione videri potest Du Bois super propositiones illas, ubi docte ejus falsitatem ostendit. Nobis satis est scire, quod non liceat acceptare duellum, quamvis provocatus esset extremam infamiam passurus, quia tale duellum directe acceptare est intrinsece malum et sola est apprehensio mundanorum hominum, quod tanta ex illo oriatur ignominia, nam quivis prudens approbare debet, si non acceptet, præsertim post tot prohibitiones, ut pluribus deducit Mendo *d.* 1, *q.* 21, § 2; sed dato vere periclitari honorem, non ideo licitum est vitam alienam aggredi, aut suam exponere periculo, quia utriusque vita est bonum, cujus solus Deus est Dominus, sumus autem domini honoris nostri, cui tenemur cedere, ne violemus jus Dei. 835

Quæst. 187. — *An duellum liceat ultra casus a Busembaum notatos?* Resp. Aliqui affirmant, nam : 836

§ 1. Si raptor, vel latro dicat : auferam a te hæc pretiosa bona nisi duelles mecum, Sanch. *l.* 2, *c.* 39, *n.* 7; Tambur. *l.* 6, *c.* 1, § 3, *n.* 17; Steph. *t.* 3, *d.* 3, *n.* 60, citans plures, item alii cum Dian. *p.* 5, *t.* 13, *Resp.* 27, dicunt, te posse acceptare duellum, si aliter res tuas servare non possis, quia hæc tantum est defensio bonorum suorum contra injustum aggressorem : sed hoc tantum videtur verum esse pro eo casu, in quo statim pugnandum esset, quando raptor aggreditur, ex condicto enim alio tempore et loco velle comparere non videtur necessarium ad res suas tuendas, sed satis est resistere, quando invadet et occidere, si aliter servare non possis. Similiter si quis diceret : te statim occidam, nisi cras mecum illo loco duelles, non videtur licitum tale duellum acceptare, sed licitum esset di-

cere se defensurum eras et semper vitam, si quis aggrediatur : quo responso si non acquiescat alter, sed occidere velit, licebit se, etiam alterum occidendo, defendere.

837 § 2. Si aliter non posses salvare vitam, quam provocando ad duellum, putant Sanch. supra, Dicast. *de just. lib.* 2, *t.* 1, *d.* 10, *d.* 15, *n.* 217, aliique apud *Tamb.* et cum *Dian.* supra, te posse provocare, quia etiam hoc videtur esse tantum justa defensio vitæ tuæ ; sed *contra est*, quia vitam tueri potes defendendo, si impetaris, neque ad hoc opus est provocare in aliud tempus et locum, in quo non impeteris : quod si jam arma tibi deessent, posses provocare aggressorem pro alio tempore, non velut ad duellum, sed ad æqualitatem armorum habendam, qua habita tantum poteris te defendere.

838 § 3. Si duellum inter duos milites hostilium exercituum non ordinetur ad robur hostium imminuendum, sed ad delectationem, vel vanam ostentationem, duellum est illicitum, quia nefas est rem atrocem suscipere ob tam vanum finem. Si tamen ab uno eo fine oblatum, ab altero ideo acceptaretur, ne hi milites dimitterent animos, ex hac parte non esset illicitum, Sanch. *n.* 14, qui *n.* 19, notat, si duo ex pacto in arenam descenderent, neminem debere succurrere huic vel illi, quamvis enim unus injuste duellet, tamen bonum commune, quod præferendum est, postulat fidem servari hostibus. Si tamen quis in alio duello videret innocentem se vel sua bona juste defendentem succumbere, circumstantes tenerentur huic succurrere, uti tenent Sanch. et alii, et patet ex dictis, *n.* 820.

839 § 4. Si Judex mandet, ut duo Rei mortis duellent ad dandum spectaculum, vel recreationem spectatoribus, peccat quidem judex secundum dicenda *lib.* 4, *n.* 1497. Et in eis circumstantiis putant aliqui cum Burgh. *Cent.* 2, *Cas.* 13. Reos non posse acceptare tale duellum, quia non imperatur auctoritate legitima, sed *Nav. Azor. Less. Laym. lib.* 3, *t.* 3, *p.* 3, *c.* 5, *n.* 5; Castrop. *t.* 6, *d.* 5, *p.* 7, *n.* 12, melius contrarium affirmant; licet enim judex peccet, per hoc non tollitur ipsi Jurisdictio, seu potestas hunc et illum statuendi Ministrum justitiæ, ideoque licet modus utendi auctoritate sua non sit legitimus, auctoritas tamen est quoad substantiam legitima, et præceptum validum, singuli autem pugnant ob spem vitæ conservandæ, si vincant.

840 § 5. Dian. *p.* 2, *t.* 6, *R.* 53, et *p.* 3, *t.* 6, *R.* 2; Esc. *t.* 1; *Exam.* 7, *c.* 3, *n.* 66; Bass. *V. Duellum*, *n.* 9; Fill. *t.* 15, *n.* 113; Bon. *t.* 3, *d.* 2, *q.* 3, *p.* 8, *n.* 14, *et alii* etiam excusant eos qui provocant vel acceptant duellum, quando certi sunt non secuturam pugnam, aut peragendam sine gravi utrinque incommodo, quia nempe non intendunt occisionem alterius et sibi cavere possunt, ne occidantur. Idem dicunt, si sciant impediendam esse pugnam, aut ipsi inter se convenerint, quod permittent se impediri, postquam strinxerint gladios et leves ictus sine periculo contorserint, ut salvent honorem suum : sed res illa in praxi non habet locum, quia semper aderit scandalum apud eos, qui putant serium esse : item semper aderit quidam contemptus Legis Ecclesiasticæ, quæ etiam talia ficta duella prohibet tanquam scandalosa et occasiones aliorum duellorum ; hinc illicitum est sic simulate inire duellum, præsertim cum aliter salvari possit honor, ita Mendo *d.* 1, *q.* 21, *n.* 270 [1].

« Cum inter amicos meos numerem Auctorem tractatus de Duello et summi Pontificis ad eumdem epistolam typis mandare decreverim, pauca præfari necesse duxi.

» Vix ediderat Sanctissimus Dominus Noster Benedictus XIV, anno superiore saluberrimam Constitutionem contra Duella, damnantem quinque propositiones circa hanc materiam, cum multi illico digitum intenderunt in tractatum Viri mihi amicissimi, non sine calami acrimonia prædicantes, eum præcipue peti hac Constitutione cum modico utique Societatis, cujus membrum esset, honore. Ferre non potui hanc notam impressam auctori libri, ac detortam in ejus Religiosam Societatem. Liber certe admodum utilem exinde saltem se reddit, tum quod ex sexaginta Principum variorum edictis ostendat, qua ratione Duella vel impediri, vel commissa puniri debeant : tum quod obligationes Magis-

1 *Opposita doctrina nunc damnata est a Benedicto XIV, qui hanc thesim confixit :* excusari possunt etiam honoris tuendi, vel humanæ vilipensionis vitandæ gratia duellum acceptantes, vel ad illud provocantes, quando certo sciunt pugnam non esse secuturam utpote ab aliis impediendam. *Bullam supra dedimus in Libro Prodromo ; sed in hanc rem juvat audire quid Pontifici scripserit P. Stadler, quid huic ille responderit. Utramque igitur Epistolam, prout Monachii nuper impressa est, una cum Præfatione ad Lectorem illis præmissa proferamus.*

tratuum rigide et ample examinet, id quod ante eum nemo, quod sciam, Theologorum fecerat. Accedit, quod jam anno superiore Sua Sanctitas auctori clementissime rescripserit, *agnoscere se in eo Religiosæ illius Societatis alumnum, quæ præcipuo erga Sedem Apostolicam studio gloriatur et cultu.* Valeat tamen præ cæteris omnibus, quæ ad tuendum amicum afferre possem, recentissima sapientissimi Pontificis epistola ad eumdem data, qua clementissime respondet ad vota querula, quæ obsequentissimus hic filius in paternum illius sinum deposuerat; nam prior scripserat auctor summo Pontifici mense Januario anni habentis (*scilicet* 1153) sequentem in modum.

» *Dum sua Sanctitas Constitutionem recenter editam per Societatis nostræ Presbyterum ad me mittere dignata est, novo argumento paternam suam erga me clementiam demonstravit. Ex ea Constitutione non solum cognovi, a quibus propositionibus posthac abstinendum sit, sed una et mentem Sanctitatis suæ eo ferri intellexi, ne quis existimet usum Duellorum ulla ratione tolerari posse. Quidquid igitur in meo tractatu aut huic sapientissimæ menti non satis consonum, aut illis damnatis propositionibus affine fuit, ex animo rejicio, pariter strictus futurus posthac in hac materia. Illud nihilominus mihi gratulor, quod quinque illæ propositiones, ex merito haud dubie rejectæ, non usque adeo in meo libro contineantur, ut mihi velut unico, aut principali eorum auctori imputari possint, meaque propterea fama juste denigrari.*

» 1. *Propositio :* Vir militaris, qui nisi offerat, vel acceptet Duellum, tanquam formidolosus, timidus, abjectus et ad officia militaria ineptus haberetur, indeque officio, quo se suosque sustentat, privaretur : vel promotionis alias sibi debitæ, ac promeritæ spe perpetuo carere deberet, culpa et pœna vacaret, sive offerat, sive acceptet Duellum, *est Patris Reissenstuel Ordinis Minorum, qui in eo videtur præcipue errasse, quod illum quoque a culpa absolvat, qui alias* promotionis sibi debitæ ac promeritæ spe carere deberet. *Huic membro contrarium docet meus tractatus a num.* 356.

» *Secunda :* Excusari etiam possunt honoris tuendi, vel humanæ vilipensionis vitandæ gratia Duellum acceptantes, vel ad illud provocantes, quando certo sciunt, pugnam non esse secuturam, utpote ab aliis impediendam *hæc adeo mea non est, ut contrarium docuerim a n.* 547. *Et quamvis postea dixerim n.* 550, *colligi ex ratione naturali, ad tale duellum sufficere damnum fortunarum minus, quam ad duellum serium : nunquam tamen dixi, sufficere* causam honoris tuendi, vel vitandæ vilipensionis humanæ, *ut habet propositio ex æquo damnata et conformiter principiis meis, positis Cap III. art.* 4, 5, 6.

Ad tertiam: Non incurrit Ecclesiasticas pœnas, ab Ecclesia contra Duellum latas, dux vel officialis bellicus acceptans Duellum ex gravi metu amissionis famæ et officii, *aio, me nullibi ab excommunicatione exemisse eum, qui de* fama aut officio perdendo, *in gravi* metu *est : sed eum, qui de* sustentatione necessaria *perdenda post aperte negatam justitiam* certus *est ; hunc enim solum cum a culpa immunem dixerim, etiam a pœna liberum volui n.* 271. *Damnata hæc propositio est Fratris de Milante Ordinis Prædicatorum* in Exercit. dogmat. Moral. in propos. ab Alex. VII proscriptas.

» *Igitur sola quarta et quinta ad me pertinebunt, quæ ita habent :* Licitum est in statu naturali hominis acceptare et offerre Duellum ad servandas cum honore fortunas, quando alio remedio earum jactura propulsari nequit. *Item* asserta licentia pro statu naturali, applicari etiam potest statui Civitatis male ordinatæ, in qua nimirum vel negligentia, vel malitia Magistratus justitia aperte denegatur : *hæc gemina, inquam, propositio ad me pertinebit, si per* fortunas *ipsa etiam* sustentatio necessaria *intelligatur ; nam fortunas, quarum jactura sustentationem necessariam non aufert, negavi sufficere ad Duelli licentiam Cap.* 6. *art.* 2. § 1. *Hanc ipsam tamen sustentationem etiam intellectam, atque comprehensam fuisse in saluberrima Constitutione potissimum colligere mihi videor ex lineis illis, quæ paulo ante ipsas quinque propositiones positæ conspiciuntur, in quibus Sua Sanctitas conqueritur, dari adhuc auctores, qui Duellum esse licitum doceant* vel propter sustentationem, vel propter aperte negatam justitiam, *etc. Illud tamen excusare me potest, quod potissima Auctorum pars, Layman, Sporer, Reissenstuel, Pilchler, Carafa, Milante, plurimique alii non ita rigidi fuerint, rectique tenaces ac ego, qui soli jacturæ sustentationis necessariæ, conjunctæ cum aperte denegata justitia, Duelli licentiam alligavi.*

» *Itaque non immerito animum meum affligit quod passim, etam in novellis publicis, tum Venetis, tum Germanicis liber meus indigitetur tanquam errorum omnium latibulum. Occasione hac utuntur æmuli, quales in aulis ferme nunquam desunt Confessario, Principem suum ob-*

firmanti in virtutis semita contra homines noxios. Existimationem demere si non possunt, atterunt saltem, dum leviter Theologia tinctum prædicant conscientiæ arbitrum. Calamo me facile vindicarem : at abstinui hactenus, eo quod dubitarem, an id Sanctitati Suæ probaretur. Necesse itaque habeo ad Sanctitatis Suæ paternum sinum confugere, et ibi medelam malo, vel saltem solatium quærere, ubi ego hactenus in præsenti negotio, imo universa nostra Societas in suis quibuscumque angustiis uberrime invenit, prædicatura una mecum in seros annos tanti Pontificis in minimos quosque clementiam, dum totius christiani orbis linguæ et calami alia decora longe maxima celebrabunt. Interea ad Sanctitatis Suæ pedes, quanta possum reverentia atque animi submissione prostratus Apostolicam Benedictionem humillime flagito.

» Habes hic, amice Lector quæ Auctor Tractatu, de Duello, amicus meus, scribere ad Sapientissimum Pontificem, paternæ ejusdem Clementiæ confisus, non dubitavit. Et quam exoptatum ibi asylum invenerit, ostendit responsoria Sanctissimi Patris, quam præfationi meæ subjungo.

EPISTOLA

SUMMI PONTIFICIS

AD AUCTOREM.

« BENEDICTUS P. P. XIV. Dilecte fili, salutem et Apostolicam Benedictionem. Religiosæ ac filiali tuæ erga Apostolicam Sedem obedientiæ laudi vertimus, quod Constitutionem nostram adversus Duellorum abusum, ac propositiones nonnullas eisdem faventes, non æquanimiter solum ac reverenter exceperis, sed mentem nostram ita sis assecutus, ut præconceptas opiniones statim rejeceris, et ad propugnandas, docendasque saniores sententias egregie te comparatum exhibeas. Quicumque præjudiciis vacuum ad præfatam Constitutionem nostram animum adjecerit, luce clarius perspiciet, id unum nobis propositum fuisse, ut omne Duellis patrocinium eriperemus; quod Catholici ac probi cæteroquin Doctores, etiam ante opus a te vulgatum, paulo indulgentius ac laxius iisdem præstiterunt. Quare non tam operis tui sententias, quam ab aliis traditas opiniones in examen adductas auctoritate nostra proscripsimus. Prima enim ex damnatis propositionibus est Patris Reiffenstuel Ordinis Minorum; secunda Patris Sporer Minoris Recollectæ, et tertia Patris Milante Ordinis Prædicatorum. Quem quidem delectum eo etiam consilio habuimus, ne in te unum districta videretur censura, et facile omnes intelligerent, nullam esse apud Nos in veritate asserenda personarum Institutorumque acceptionem. Cæterum ut famæ atque existimationi tuæ paterno studio consuleremus, latam a sacra Indicis Congregatione libri tui proscriptionem suspendimus, atque inter damnatos auctores nomen tuum referri minime permisimus. Hæc autem si tecum ipse diligenter reputaveris, quæ de te falso in vulgus jactantur, non dissimulabis solum, ut gravem decet ac prudentem virum, sed plane contemnes. Vinces porro obloquentium æmulorum invidiam tum rei per se perspectæ veritate, tum nostro aliorumque præclare de te sentientium judicio. Neque ad elevandam vel minuendam, quam apud optimum Principem iniisti gratiam, inanes prævalebunt obtrectationes, si pergas, ut facis, religiosæ vitæ conversatione, optimisque studiis ac laboribus de Christiana Republica bene mereri, Ita enim fiet, ut, quam apud quos rerum æstimatores acquisiti, doctrinæ ac probitatis laudem constanter tuearis, nostrumque magis demerearis præsidium, quod tibi nunquam defuturum pollicemur, in ejusque pignus Apostolicam Benedictionem tibi amanter impertimur.

» Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem, die 3 Martii 1753, Pontificatus nostri anno decimo tertio.

§ 6. Si opponendo prohibitionem ex Jure naturali, divino et humano, adhuc non satis sit consultum honori, putant *Vivald. et Caramuel apud Steph. num.* 16, licitum esse duellum in illa actuali aggressione honoris, ut sic defendatur; sed oppositum est tenendum, quia honor non censetur æquiparandus vitæ alienæ ob rationes *num.* 800 datas; licitum tamen erit sic facere, etiam gladium manu apprehendendo : Ego hoc ense contra te me defendam ubicumque me petiveris, quod hic, si me aggressus fueris, præstabo, exire autem ad locum condictum non est hominis Christiani, sed contra Legem naturæ, Dei et Ecclesiæ, ita Hurtad. Mendo, aliique. 841

§ 7. Non est licitum provocato exire ad lo- 842

cum a provocante designatum, licet in animo haberet non pugnare, nisi invaderetur, adeoque tantum intenderet se defendere, quia quamvis exire ad talem locum de se sit actio indifferens, tamen in his circumstantiis esset directe se exponere periculo morali duellandi, adeoque tollendi vitam alienam, aut amittendi propriam; Mendo, *n.* 267.

843 *Quæst.* 188. — *Quale sit illud duellum, quod ab Ecclesia sub pœnis prohibetur?* R. Duellum dicitur quasi *duorum bellum*, et alio nomine vocatur *Monomachia*, quia est *solius cum solo pugna:* estque tum sub pœnis ecclesiasticis prohibitum, si sit ejusmodi singulare certamen et quidem grave, ex privatis causis inter duos, vel plures institutum ex condicto, designato tempore et loco, Sanch. Bonac. Regin. *lib.* 21, *num.* 73; Bass. *v. Duellum*: hinc inferunt seqq. cum Tamb. *l.* 6, *c.* 1, § 3, *a n.* 8.

844 § 1. Pugna, quæ fit sine armis aptis ad graviter vulnerandum, ut si fiat levi baculo, pugnis, evulsione capillorum, non est tale duellum, quia non est certamen grave.

§ 2. Si duo subito in iram et rixam versi gladios extrahant, et in loco pugnent, etiam non est tale duellum, quia est ipsamet rixa, non autem certamen ex condicto, neque designato loco, et tempore, ita omnes communiter cum Sanch. *lib.* 2, *cap.* 39, *num.* 18. Idem est, si vel locus, vel tempus non designetur; requiritur enim designatio et loci et temporis copulative, Bonac. aliique cum Dian. *p.* 5, *t.* 13, *R.* 59.

845 § 3. Si in hoc loco pugnantes, ex eodem calore, et impetu exeant ad alium locum, ibique gladiis pugnam prosequantur, item si sint in templo, vel in domo aliqua, ubi ob reverentiam, vel periculum loci non audeant pugnare et alter dicat: exeamus, sicque eant et pugnent, docent Tamb. aliique apud Dian. *p.* 3, *t.* 6, *R.* 1, *et p.* 6, *t.* 6, *R.* 21, non esse duellum sub pœnis prohibitum, tum quia non fit designato tempore et loco, tum etiam quia est adhuc prima rixa, uti recte *Bonœsp. cum aliis apud Steph. t.* 3, *d.* 3, *n.* 58; si tamen dum simul in Ecclesia, vel loco alio recusant pugnare, non ob reverentiam, vel periculum, sed exeant, vel alter ad alterum dicat: exeamus, ut possint liberius et melius pugnare, Sanch. aliique apud Dian. supra docent fore duellum, quia coneiditur locus et tempus saltem sub aliqua indeterminatione: alii tamen negant, quod et probabile dicit Lezan. *v. Duellum n.* 3, tum quia non condicitur locus et tempus determinate, quod hic requiri videtur uti docet Castr. *t.* 6, *d.* 5, *p.* 6, *n.* 18, cum odiosa sint stricte interpretanda, tum etiam quia in hoc casu non est conventio ad pugnam, sed una est moraliter actio, quæ est rixa præsens et pugna; unde Dian. supra *et Bonœsp. de carit. d.* 8, *n.* 145, dicunt, si conventio ad pugnam fiat in rixa, ex eodem calore, etiamsi eant ad alium locum, si non intercedat spatium temporis, quo pugnantes se ad actus extraneos ab ipsa pugna diversos convertant, non esse duellum sub pœnis prohibitum, quia non est pugna ex condicto, sed ipsa conditio est moraliter pugna, quæ oritur ex rixa adhuc durante. Addit cum aliis Dian. *p.* 6, supra, si pugna sequatur eodem die, quo facta fuit rixa et conventio, credi posse, quod commissa sit ex eodem calore iracundiæ; sed id universaliter non est verum, nam potuit ita prior deferbuisse et pugna jam ex condicto esse resumpta.

§ 4. Si duo prius verbis, vel pugnis certent, 846
et uterque domum currens arma arripiat, redeatque ad eumdem locum et pugnet, non est duellum sub pœnis prohibitum, uti tenent plures apud Dian. supra, quia pugna non est ex condicto, sed ex rixa; item si quis dicat: tecum pugnabo prima vice, quia per urbem tibi obvius fuero, licet id acceptet alter, *Tamb. n.* 11, aliique cum Dian. *p.* 5, *t.* 13, *R.* 59, contra Bonac. dicunt adhuc non fore duellum, quia neque tota urbs est locus determinatus; neque ex eo, quod dicatur, prima vice, designatur aliquod certum tempus. Si autem alter dicat: hic expecta, donec veniam, sumensque domi arma redeat; vel si dicat: hic expecto, donec tu cum armis huc redeas; vel exi domo tua, hic in via exspecto, vel: provoco ad pugnam, quocumque loco mihi occurres. dubium est, an futura sint duella sub pœnis prohibita, aliqui cum Sanch. supra affirmant, alii apud Dian. et Tamb. negant ob rationes pro hac et illa parte antea insinuatas. *Dixi* semper non esse duellum tale, aut sub pœnis sic prohibitum, nam omne duellum privata auctoritate factum illicitum est, cum enim duellantes vitam suam exponant periculo, tribuantque jus vitæ suæ alteri, et vicissim velint tribui sibi jus in vitam alterius, agunt in primis contra Jus, quod solus Deus habet in vitam omnium, deinde agunt etiam contra caritatem sibi et proximo debitam; ideoque semper peccant mortaliter.

Quæst. 189. — *Quæ sint pœnæ statutæ ra-* 847
tione duellorum et quinam eas incurrant? R. Eas accusate enumerant Sanch. *l.* 2, *c.* 39,

a n. 18 et Regin. *in praxi l.* 21, *c.* 7 [1]. At in primis Trid. *sess.* 25, *c.* 19, *de Ref.* sic habet: *Detestabilis duellorum usus fabricante diabolo introductus, ut cruenta corporum morte, animarum etiam perniciem lucretur, ex Christiano orbe penitus exterminetur, Imperator, Reges, Duces, Principes, Marchiones, Comites et quocumque alio nomine Domini temporales, qui locum ad Monomachiam in terris suis inter Christianos concesserint, eo ipso sint excommunicati, ac jurisdictione et dominio civitatis, castri aut loci, in quo vel apud quem duellum fieri permiserint, quod ab Ecclesia obtinent, privati intelligantur; et si feudalia sint, directis Dominis statim acquirantur. Qui vero pugnam commiserint ei qui eorum Patrini vocantur, excommunicationis, ac omnium bonorum proscriptionis, ac perpetuæ infamiæ pœnam incurrant et ut homicidæ juxta sacros Canones puniri debeant, et in ipso conflictu decesserint, perpetuo careant Ecclesiastica sepultura. Illa etiam, qui consilium in causa duelli, tam in jure, quam facto dederint, aut alia quacumque ratione ad id quemquam suaserint, necnon spectatores, excommunicationis, ac perpetuæ maledictionis vinculo teneantur, non obstante quocumque privilegio, seu prava consuetudine, etiam immemorabili.* Hæc postea renovavit *Pius IV;* præterea *Gregorius XIII* et *Clemens VIII*, eamden pœnam extenderunt ad quælibet duella privata et absolutionem a censura Sedi Apostolicæ reservavit idem *Clemens*; denique ex *c. De Clericis pugnantibus in duello*, docet *Regin. n.* 77, omnes, qui præcipiunt, consulunt, defendunt pugnantes in eo, si homicidium, vel mutilatio sequatur, esse irregulares. Circa hæc tamen nonnulla sunt annotanda.

848 § 1. Excommunicatio, quæ incurritur, est latæ sententiæ, uti cum communi Suar. et Sanch; *n.* 26; incurrent autem eam omnes, qui duellant, provocant, vel acceptant duellum, instigant, dant consilium, arma ministrant, favent, sunt patrini, seu secundantes: item Principes, vel Domini territorii, qui duellum inter Christianos permittunt, qui non puniunt duellum, qui aspiciunt: Clerici autem duellantes, vel acceptantes duellum jure communi antiquo etiam suspenduntur ab officio; jure autem novo Pii IV, si etiam tantum instigent, faveant, promoveant, etc., præter excommunicationem, etiam, incurrunt privationem omnium dignitatum, Beneficiorum et officiorum ecclesiasticorum, fiuntque inhabiles ad illa et alia in posterum obtinenda, uti refert Sanch. *n.* 10; Sannig. tamen *in jus Can. l.* 5, *t.* 14, *n.* 4, citans Suar. et Pirh. dicit, pœnas illas speciales concernentes Statum clericalem non incurri a Clericis provocantibus et actu non duellantibus: denique Clemens VIII civitates, oppida, vel terras, in quibus Principes, vel Domini expresse, aut tacite duella permittent, ipso facto subjicit interdicto, quod relaxare possit solus Papa: sed circa hæc iterum aliqua magis sunt explicanda.

§ 2. Si quis tantum provocet, vel acceptet 849
et postea non sequatur pugna, Hurt. apud Dian. *p.* 5, *t.* 14, *R.* 102, dicit etiam post Bullam Clementis VIII, non incurrere pœnas, sed omnino dicendum est cum *Bonac. Fill. Escob. Tamb.* et aliis communissime, quod incurrat: sic enim habent expressa verba Clementis apud *Dianam:* imo inde etiam ostenditur, quod sola provocatio, quamvis non sequatur acceptatio, sit prohibita sub excommunicatione reservata, si enim incurrit instigans, multo magis provocans et de utroque similiter habent verba.

§ 3. Si quis provocet ad duellum, non ex- 850
plicite, sed confuse tantum, v. g. si Caius sic scribat Titio: Desidero a te audire explicationem et sensum verborum, quæ heri contra meum honorem dixisti; ad hoc autem audiendum eras te hora decima exspectabo in prato suburbano, et spero te facturum juxta debitum tuum. Si veniat uterque, et pugnent, aliqui putarunt illos non incurrisse excommunicationem, quia Caius directe tantum voluit sibi explicari verba offensiva, et quamvis intendisset duellare, tamen ad incurrendas pœnas requiritur delictum externum, nec sufficit intentio: sed Lugo *in Resp. Moral. l.* 2, *d.* 1, recte docet utrumque incurrisse, quia in primis adfuit intentio duellandi; alioqui non erat opus tendere ad talem locum, aut arma sumere secum: deinde illa intentio sufficienter manifestata est per litteras, vel nuntium, adeoque etiam sufficienter facta est acceptatio a Titio, hoc ipso, quod comparuerit, nam ex praxi duellantium sciunt omnes, et sciebat Titius, verba illa spectare ad duellum; ergo uterque pœnas incurrit.

§ 4. Fieri potest etiam hoc modo tacita provocatio ad duellum, v. g. Caius iratus dicit Titio: exi in plateam mecum, volo tecum

[1] *Et P. Stadler in libro* de Duello c. 8, art. 1; § 1.

parum loqui : nam si Titius moraliter certus sit se evocari ad pugnam, et exeat, secundum Sanch. *n.* 11, uterque incurrit pœnas, quia est invitatio et acceptatio duelli, nisi forte quis excuset ex eo, quod sit quasi prima rixa, et non fiat ex condicto, n. 845, dictum est ; non tenetur tamen Titius, etiam in sententia *Sanch.* ideo manere domi, si negotia postulent eum exire ; imo etiam statim exire potest, si credat fore, ut Caius blandis verbis placetur, *Bann. et Sanch.*

852 § 5. Consulens non incurrit, si revocavit consilium, quantum potuit, licet secutum sit duellum, Bonac. et alii cum Diana *p.* 6, *t.* 6, *R.* 21, idem probabiliter dicit Diana *p.* 3, *t.* 6, *R.* 1, de illo qui inefficaciter consuluit, id est consuluit, sed non secuto duello ; contrarium tamen docent alii communius, et probabilius, quia consilium ipsum secundum se prohibetur, et non tantum ratione effectus secuti.

853 § 6. Qui narrat aliquid, ex quo prævideat, aliquos se provocaturos ad duellum, non excommunicatur, nisi per hoc vellet incitare, *Bonac.* et alii cum Diana *R.* 21 [4], multo minus illi excommunicantur, qui audiunt, vel legunt scripta, quibus aliqui se provocant, uti post *Comit.* docet *Diana ;* qui autem litteras provocatorias scribit, vel eas defert, incurrit, quia cooperando favet, et promovet, Regin. *n.* 83.

854 § 7. Commodans arma sua amico volenti duellare, excommunicatur, si per hoc promoveat, quia nempe acceptis his armis magis excitatur ad pugnandum : si vero per arma meliora solum id fiat, ut ipse nihilominus æque cito, et audacter pugnaturus, sit tantum securior in pugnando, et fiat actor, non est peccatum, nec incurritur ulla pœna, quia tum non facio ut duellent, sed tantum ut amicus meus cum minori periculo duellet, in quo nihil est mali, *Hurt. apud Dian. p.* 5, *t.* 14. *R.* 101, non est tamen licitum dare arma contra pactum duellantium inæqualia, quia voluerunt paribus armis certare.

855 § 8. Principes, et Magistratus illi incurrunt excommunicationem, qui post duellum condonant, seu non puniunt duellantes, Steph. *t.* 3, *d.* 3, *n.* 64. Imo incapax est absolutionis, qui provocantem ad duellum non punit valde graviter, esto non sit secuta pugna, Gob. *in Exp. t.* 7, *n.* 573 ; *App.* 2; *Litt. F.* Ratio est, quia Superior tenetur adhibere media necessaria pro extirpandis criminibus Reipublicæ nocentissimis, quale crimen est ejusmodi provocatio, neque enim sine pœnis gravissimis extirpabitur.

§ 9. Si Princeps solis infidelibus concederet 856
in sua terra locum ad duellum, non incideret in pœnas *Tridentini*, quod addit, *inter Christianos*, uti nec tunc incurreret, si inter Christianos permitteret ad vitanda majora damna, vel scandala ; decretum enim intelligi debet de permittentibus illicite, Sanch. *n.* 29 *et* 30. Regin. *n.* 75 ; Castr. *t.* 6, *d.* 5, *p.* 7, *n.* 20. Incurreret tamen Princeps qui illicite permitteret Christiano cum infideli, ob verba Clementis apud Sanch. *supra*, qui etiam ex verbis Gregorii videtur innuere incursurum, si permitteret infidelibus ; nam Gregorius videtur absolute loqui permittentibus, abstrahendo *inter quos,* nisi forte dicatur tantum voluisse explicare *Tridentinum.*

§ 10. Qui approbant duellum, vel provoca- 857
tionem nomine suo factam, non ideo sunt excommunicati, Bonac. Bass. *v. Duellum, n.* 9 ; Dian. *t.* 3, *d.* 6, R. 1 ; Tamb. *l.* 6, *c.* 1, § 3.

§ 11. Excommunicationem incurrunt spec- 858
tatores ex composito, seu socii de industria spectantes; unde illi non incurrunt, qui casu, et per transitum sistunt, ut obiter videant; Sanch. Bonac. Dian. supra, *et p.* 5, *tr.* 4, *R.* 100, imo nec illi, uti probabiliter docent Dian. et Tamb. quorum præsentia scitur non movere duellantes, et solum curiositatis causa eunt visuri ; certo autem non incurrunt, qui eunt, ut Confessionem audiant, ut impediant, ut medeantur vulneratis; hinc putat Tamb. eos solos aspicientes incurrere, qui adsunt animum, vel auctoritatem dantes duellantibus, vel *ex condicto* tanquam testes, aut Judices, seu arbitri ; idemque docet Fill. 15, *n.* 114, et Hurt. apud Dian. supra, rationem dat: quia hoc videntur significare illa verba, *ex composito, et socii spectatores :* Regin. *n.* 77, dicit eos solos vocari spectatores, qui se in publico exhibent, et præsentia sua concurrunt ad solemnitatem spectaculi.

§ 12. Qui accessit animo aspiciendi, non 859
est excommunicatus si duellum, vel actus ad pugnam proximus non sit secutus, Bonac.

1 Et P. Sporer *Tract.* 5, *in præcept.* 5. Sed huic doctrinæ ægre adsentiri se ait P. Stadler *de Duello* c. 8, a 1, n. 477, nam si sine necessitate, aut gravi ratione id narrent, peccant, dum flammam stupæ admovent : cur ergo eximendi sint ?

Bass. *v. Duellum, n.* 9; Dian. *p.* 3, *t.* 6, *R.* 1, quia reipsa non fuit spectator. Excipit Sanch. *n.* 20 *et* 31, nisi conatus esset efficere ut pugnaretur, vel saltem si non impedivisset, cum poterat, sed maluisset pugnari, nam talem expresse excommunicat Gregorius XIII, etiamsi ad pugnam ventum non sit, quando per ipsum non stetit, quominus veniretur [1].

860 § 13. Qui ex occulto duellum aspicit, non incurrit censuram, quia nemo proprie est spectator, nisi qui se in publico exhibet, et actum sua præsentia cohonestat, Regin. supra Less. *de just. l.* 4, *c.* 4, *n.* 83, aliique cum Dian. supra. Quod si occulte videns id faciat duellantibus omnino non insciis, adhuc certius est non incurrere pœnas, quia tum nullo modo potest movere ad pugnam: notat tamen Regin. et iammortaliter peccare: 1. Si aspiceret ita comparatus, ut tamen adhuc vellet aspicere, licet graviter prohiberetur. 2. Si sit causa cur alii duellent, scientes eum aspicere. 3. Si inde oriretur grave scandalum aliis, quod facilius fieret, si Religiosus ita aspiceret, et hoc sciretur.

861 § 14. Excommunicatio hæc est reservata Papæ, unde Sanchez *n.* 27, et alii dicunt, Religiosos, licet possint absolvere ab omnibus aliis casibus Papæ reservatis, tamen non posse ab illa absolvere; possunt tamen Episcopi virtute *Tridentini*, si delictum sit occultum, nec adhuc deductum ad forum contensiosum. Addit. Laym. *l.* 3, *t.* 3, *p.* 3, *c.* 5, *n.* 4. Bullas illas quoad pœnam censuræ non obligare in Germania, et partibus Septentrionalibus, tum quia ignorantur, tum quia in tanto rigore non sunt receptæ [2], hinc Gob. *in Exp. t.* 7, *n.* 573, dicit Mendicantes in superiore Germania, et alios, qui cum eis participant in privilegiis, sine scrupulo absolvere; loquitur tamen de duello privato, quod sit conducto tempore, et loco, sed non observatis omnibus solemnitatibus, inter quas sunt chartellæ missæ, testes, fidejussores, etc. sed Dicast. *de just. l.* 2. *t.* 1, *d.* 10, *n.* 238; Bon. Gratia *v. Absolutio*, Lotth. *t.* 6, *art.* 7; Tamb. *de cons. l.* 3, *c.* 7, *n.* 15; Busemb. *l.* 7, *c.* 1, *d.* 5, absolute docent, Mendicantes posse absolvere duellantes, socios et fautores, perinde atque ab aliis casibus, et censuris Sedi Apostolicæ reservatis, idque ex declaratione Clem. VIII, de qua testatur Comit. *l.* 6, *Mor. q.* 17. Excipiuntur autem solitarii extra Urbem, quibus ea potestas jussu Clementis negata est, ut videri potest apud *Bona-gratiam*, qui etiam affert aliam declarationem *Urb. VIII*, ann. 1628 datam [3].

§ 15. Non omnes pœnæ ratione duellorum 862
statutæ incurruntur ipso facto, nam infamia, proscriptio, bonorum amissio, et loci, in quo fit duellum, inhabilitas ad Beneficia obtenta, prærequirunt sententiam saltem declaratoriam criminis, cum privet jure acquisito: putantque probabile Navarr. Molina, et Sanch. etiam inhabilitatem ad Beneficia obtinenda indigere sententia Judicis: dubium autem est, an idem dicendum sit de privatione sepulturæ, si quis in duello moriatur, Bann. et Dian. *p.* 7, *t.* 11, *R.* 44, putant indigere, censentque idem doceri a Sanch. et Castr. *n.* 21, eo quod dicant solam excommunicationem, suspensionem, et interdictum ipso facto incurri; sed contraria sententia, nempe quod privatio sepulturæ ipso facto incurratur, est communior [4].

§ 16. Quando duellum non fuit evidenter 863
notum, Parochus non potest in illo defunctum privare sepultura, Diana supra. Ratio est, quia publicæ pœnæ solum vitiis publicis sunt infligendæ, inquit S. Th. *Opusc.* 73, *c.* 21; hinc docent Bonac. et Barb. *De Parochiis, c.* 26, *n.* 45, si non sit notorium delictum, Parochum, nec debere sepelire mortuum in duello, nec denegare sepulturam, sed rem ad

1 At mihi, inquit P. Stadler n. 422, contrarium videtur probabilius, quia Clemens VIII, de industria spectantes numerat cum provocantibus, consilium, opem, vel favorem præstantibus, delicti sociis, et patrinis: atqui omnes isti petuntur sacro fulmine, etiam *non secuta pugna, nec actu ad pugnam proximo*; ergo etiam spectantes de industria. Quin clare hoc videtur decisum a Clemente VIII, qui damnat *pugnantes, et ex composito spectatores, etiamsi pugnam ob aliquod impedimentum non commisissent.*

2 Oppositum tamen quod ad Germanos spectat, et ad hasce pœnas spirituales excommunicationis, privationis sepulturæ etc. defendit Schmalzgruber, quem citat, et sequitur Stadler numer. 440, idque mihi videtur multo probabilius.

3 Vide citatum Stadler *n.* 453 *et seqq.*

4 Hanc Stadler quoque n. 419, sententiam sequitur: addit tamen ex Pignatello et Peregrino, *si notorium* non esset commissum duellum, dato etiam, quod probari posset per testes sufficientes, Parochum debere rem totam ad superiorem Ecclesiasticum deferre; si vero et apud hunc maneat dubium post adhibitam diligentiam, an per duellum occubuerit, posse permitti sepulturam sacram, ne temere privetur occisus suo jure acquisito, quo per Baptismum censetur potiri quilibet Catholicorum.

Episcopum, vel ad ejus Vicarium esse deferendam : quod etiam tunc fieri debet, si Parocho esset notum, quod duellum, in quo quis defunctus est, posset probari per sufficientes testes Bass. *v. Duellum*, *n.* 9 ; Dian. *p.* 8, *t.* 11, *R.* 34, quia quando duellum non est notorium, non incurritur privatio sepulturæ, nisi post declarationem criminis a Judice factam, uti tenent Lezan. et alii apud Gob. *in Quint. t.* 5, *c.* 50, *n.* 28 ; tum autem spectat ad Judicem causa, quando fiet publica. Si tamen longe abesset ordinarius, defunctus deberet a Parocho sepeliri ; attamen posset Ordinarius postea publicato crimine in pœnam curare exhumari corpus.

864 § 17. Si duellans non moriatur in loco conflictus, non privatur sepultura, licet moriatur eodem die ex vulnere in conflictu accepto, quia verba dicunt, *si in conflictu moriatur*, Dian. *p.* 2, 16, *R.* 56, et alii ; imo si post conflictum in eodem loco confiteatur, ibique moriatur, non videtur privandus sepultura, quia cum intercedat tempus a vulnere ad Confessionem, non dicetur mori in conflictu sed post illum, Tamb. Nec obstat Rituale Pauli V, dicens illis esse denegandam sepulturam, etiamsi signa pœnitentiæ dederint. *Nam* signa moraliter adhuc in conflictu fieri possunt, non ita sacramentalis Confessio, quæ plus temporis requirit : unde si aliquod tempus intercedat et duellans signa contritionis dederit, sed ex defectu Sacerdotis non fecerit Confessionem, putat Portell. *in Resp. Mor. t.* 1, *p.* 3, *c.* 10, posse sepeliri loco sacro, quia moritur post conflictum ; nam moritur, postquam elicuit contritionem, hanc autem elicuit etiam moraliter post conflictum : suppono enim aliquod tempus intercessisse [1]. An autem sic defunctus, qui pœnitentiæ signa dedit, absolvi possit, aut debeat ab illa excommunicatione, dicetur Lib. 7, et videri potest Dic. *De Cens. d.* 3, *d.* 30.

865 § 18. Qui mortuum in duello sepeliunt in loco sacro, non excommunicantur, quia nullibi invenitur statuta hæc pœna, Bann. et Dian. supra.

866 § 19. Mendo § 5, *n.* 275, recte notat hanc fore efficacissimam pro impediendis duellis, si inter conditiones promovendorum ad aliquod qualecumque, etiam sæculare officium, ponatur velut indispensabile impedimentum, duellasse, provocasse, vel acceptasse duellum [2]. *Nec obstat,* quod inter informationes pro admittendis ad Ordinem equestrem S. Jacobi quæratur, an provocatus recusaverit duellum : *Nam* non approbatur, si acceptaverit, sed tantum volunt scire, an recusaverit ex ignavia ; si enim recusaverit dicens se nolle Deum offendere, nec posse per Legem naturalem, divinam et humanam, alioquin se compariturum, tum nihil obest admissioni ad illum Ordinem, uti recte cum aliis Mendo § 2, *num.* 248.

ARTICULUS II.

An et quousque liceat bellum ?

« Resp. *Bellum defensivum*, quo scilicet vis 867
injusta repellitur, licet etiam privata auctoritate ; *offensivum* vero, quo vis infertur, ut liceat, tres conditiones requirit : 1. Ut geratur auctoritate Principis, vel Magistratus, nullum agnoscentis Superiorem, qualis est Papa, Imperator, Reges et quædam Respublicæ, v. g. Venetorum, Genuensium, etc. Ut adsit justa causa, eaque gravis, v. g. necessitas boni communis et quietis conservandæ, recuperatio injuste ablatorum, coercitio rebellium, defensio innocentium, etc. Vide Laym. *l.* 2, *tr.* 3, *c.* 13, et Mol. *t.* 1, *d.* 104 ; Dian. *p.* 6, *t.* 4, *R.* 3. 3. Ut fiat ex recta intentione, hoc est, non ex odio, sed ex amore boni communis, quanquam si hæc ultima sola desit, non sit obligatio restitutionis. *Ita communiter* cum D. Th. *q.* 41 ; Laym. *Unde resolves :*

» I. Si quis justum bellum gerat, non potest alter licite se defendere : quia circa eamdem rem non possunt duo habere contraria jura. Fieri tamen potest, ut neutra pars peccet, ob ignorantiam invincibilem. Fill. *t.* 29, *n.* 185.

» II. Tenetur Rex, antequam bellum incipiat, omni diligentia curare, ut certus sit de ejus justitia et gravi causa : ad quod sequentia conducunt : 1. Ut curet habere non tantum

1 Sed alia de causa huic sententiæ adversatur Stadler *n.* 430. Nam si ea subsistat, non fuisset opus exprimere hanc pœnam in Ecclesiasticis legibus ; nam suffecisset, solam imposuisse excommunicationem, utpote quæ de se jam conjunctam habet privationem sepulturæ, quamdiu per absolutionem sublata non fuerit.

2 Consule Stadlerum *de Duello* c. 9.

peritos, sed etiam bonos consiliarios. 2. Ut attendant, an etiam a suis impediatur, vel intervertantur litteræ aut instructiones ad ipsum. 3. Si non tantum a suis consiliariis, sed etiam a diversis Theologis curet justitiam belli secundum eges levangelicas examinari et libere edici. 4. Si auditis omnibus, ipse quoque coram Deo illam examinet, statuatque id, quod in puncto mortis se fecisse vellet. Denique licet sufficiat opinio probabilis de justitia belli, si tamen justitia maneat æqualiter dubia et alter sit in possessione, non licet ei bellum indicere, cum melior sit conditio possidentis, Fill. *c.* 9, *q.* 4; Trull. *l.* 5, *c.* 2, *d.* 3, ubi cum Dian. *p.* 4, *t.* 4, *R.* 72, docet licere etiam Principi concedere represalia, reservatis tamen conditionibus certis, quas art. seq. vide apud Palaum *t.* 1, *c.* 6, *d.* 5, *p.* 4.

» III. Perspecta justitia belli, debet ea proponi parti adversæ, quæ si offerat competentem satisfactionem, non debet bellum inchoari. Imo (ut probabilius est) etsi cœptum sit, debet, si non ex rigore justitiæ, saltem plerumque ex caritate mox finiri. V. Mol. *d.* 103, *n.* 1.

» IV. Potest Princeps pro satisfactione petere restitutionem ablatorum et expensarum; item aliquid in pœnam illatæ injuriæ. *Dunal.* Hinc potest victos privare bonis, etiam innocentes, tributa eis imperare, exstruere arces, etc. quæ ad securitatem sunt necessaria, Kon. *Dian. p.* 6, *tr.* 4, *R.* 22.

» V. Principes tenentur stipendia solvere militibus; alioquinten entur compensare damna, tum ipsis militibus, tum aliis, qui ab is damnum acceperunt, Kon. Pal. Dian. *R.* 29.

» VI. Tenentur etiam aliquando Principes catholici a bello, alioqui per se justo, abstinere, si inde oriturum sit scandalum et spiritualis ruina multorum, ac detrimentum Ecclesiæ. V. Palaum, Dian. *R.* 7.

» VII. Etsi (per se loquendo) in bello justo liceat advocare infideles in auxilium, per accidens tamen subinde, imo plerumque non licet, ratione scandali, vel periculi in fide, v. g. ne subditi pervertantur, sacra profanentur, etc. Regin. *t.* 2, *l.* 21, *n.* 10; Fill. *n.* 181.

» VIII. Similiter licet alteri Principi, etiam alterius fidei, in bello justo auxilium ferre, nisi tamen sit periculum scandali, incrementi, hæreseos et damni veræ fidei. V. Kon. *tr. de caritate, D. de bello.*

» IX. Duces, Tribuni, Centuriones aliique Officiales peccant tenenturque ad restitutionem: 1. Si pauciores habeant milites, quam in solutione stipendii exhibent. 2. Quando debent ex officio commeatum curare et dant militibus, cibum vel potum corruptum, ex quo morbi oriantur. 3. Si in transitu per regiones accipiant pecunias a variis pagis, ne isthic pernoctent, aut morentur. 4. Si uni militi dent plura syngrapha ad domos diversas, Mol. Becan. Diana *R.* 27 *et* 28. 5. Si stipendium militibus subtrahentes, permittant extorquere ab innocentibus necessaria.

» X. Miles, qui in bello et justo et injusto, paratus est mereri stipendia, est in malo statu et incapax absolutionis, nisi mentem corrigat; et quidem si militet in bello injusto tenetur ad restitutionem damnorum, nisi inculpabilis ignorantia excuset, tum enim sufficit restitutio eorum, quæ in specie habet, vel eorum, in quibus factus est ditior. *Vide infra.*

» XI. Si vocatus ad bellum sit subditus Principis, qui bellum gerit, aut ab eo ante conductus, non tenetur inquirere de justitia belli, quamdiu nulla vehemens suspicio occurrit in contrarium, quæ positive reddat dubium, quia potest præsumere pro suo Principe, cui in dubio debet obedire, ejusque auctoritas plerumque illi sufficiet ad formandum etiam positive judicium probabile de justitia causæ, ne cum dubia fide operetur. V. Lugo *d.* 18, *sect.* 1, *n.* 21. Si vero non sit subditus, tenetur prius inquirere et postea saltem probabile formare judicium, bellum esse justum. Molin. *d.* 113; Fill. *n.* 181; Laym. *l.* 2, *t.* 3, *c.* 12, *n.* 8; Azor. Mald. Regin. contra quosdam apud Dian. *tom.* 2, *t.* 5, *miscel. R.* 96, et *t.* 3, *R.* 7; Lugo *l. c.* Escob. *E.* 7, *c.* 8.

» XII. Miles intelligens bellum esse injustum, in quo est, non potest absolvi, nisi velit, quamprimum potest, curare dimissionem et interea abstinere ab actibus hostilitatis, v. g. cæde, etc. V. Laym. *c.* 12. An autem talis possit occidere militem hostilem se invadentem, V. Escob. *l. c.*

ADDENDA.

Quæst. 190. — *Quid circa jus bellandi Officiales et milites, sit præterea notandum?* R. seqq. § 1. Nunquam licere bellum, docuerunt Manichæi et postmodum *Œcolampadius*, ac *Lutherus*, sed damnantur in Conc. IV, Calcedon. ann. 452, in Bracarensi I, ann. 563, in Claromontano 868

ann. 1804 [1], in Lateranen. 1120, estque aperte contra Scripturam, uti ostendit Dic. *de just. l.* 2, *t.* 1, *d.* 10, *a n.* 247, et copiose Grotius *l.* 1, *c.* 2. Quamvis autem Alexander III, *c.* 1, *de tregua et pace,* graviter prohibuerit bellum et pugnas tempore Adventus et Quadragesimæ, tamen prohibitio illa non est usu recepta, vel jam consuetudine est abolita, ut habet communis cum Dic. *n.* 495; hinc etiam die festo licitum est pugnare, si postulet necessitas, vel notabilis utilitas, maxime cum videatur esse opus non servile, ita cum aliis Dic. *n.* 496.

869 § 2. Bellum non potest esse utrinque *materialiter et reipsa* justum, quia uni tantum potest *a parte rei*, jus competere : potest tamen esse utrinque *formaliter* justum, quia potest adesse ignorantia invincibilis et opinio pro justitia utriusque partis. Nulli tamen est licitum indicere bellum, priusquam jus suum et adversæ partis fecerit a viris doctis sufficienter examinari, quia bellum, quod affert tanta mala, debet esse postremum medium, ita Mendo *d.* 13, *q.* 15, § 3. Si autem post examen major probabilitas staret pro illo, qui non habet possessionem rei, de qua disceptatur, probabile est cum Mendo *n.* 229, hunc, qui non possidet, posse rem illam quærere bello, quia major probabilitas facit excessum juris et sicut per sententiam judicis res illis adjuricaretur, sic quæri poterit armis : oppositum tamen etiam probabiliter tenent Salas, Mol. Bress. Dic. *n.* 344, quia possessio est talis titulus retinendi rem, ut ex ea nemo juste expellatur, nisi contra ipsum sit moralis saltem certitudo juris, hinc tenent omnes communiter habenti jus minus probabile et non possidenti esse illicitum rem bello quærere. *Nec obstat,* quod advocatus possit tueri probabilem partem contra probabiliorem : *Nam* disparitas est, quod actio advocati sit tantum investigatio, ex qua parte stet tale jus ; bellum autem non tantum est velut sententia, sed etiam est illius exsecutio, quæ non est licita, quando pro parte altera est major probabilitas. Quænam autem sint justæ causæ belli, exponit Dic. *a n.* 288. Et speciatim an licitum sit bellum ad imminuendam vim crescentem, quæ aucta nocere posset, videri potest Grotius *l.* 2, *c.* 1, *n.* 17, qui recte negat. Vide etiam dicenda *l.* 4, *n.* 1491.

870 § 3. Stous, Azor, et alii cum Burgh. *Cent.* 2, *Cas.* 88, putant aliquem juste posse defendere suam vitam contra alium juste aggredientem, quia defensio vitæ videtur esse de Jure naturæ, vel saltem gentium omni homini licita : unde ex parte defendentis non est proprie bellum, vel dici debet, quod quando dicitur non posse esse bellum utrinque justum, intelligatur de bello utrinque offensivo et non de eo, quod ex una tantum parte est offensivum et ex altera defensivum : sed Molina merito dubitat de veritate hujus sententiæ, quia sic se defendens resistit alterius juri : ergo agit injuste ; deinde aggrediens jus habet ipsum occidendi, nam est justus aggressor ; ergo alter vicissim aggrediendo agit injuste ; denique alias etiam poterit quis defendere suam vitam contra carnificem, ut dictum est *n.* 816, quod tamen omnes negant. Videri potest etiam Lugo *de Just. d.* 10, *a n.* 144.

§ 4. Si rationes pro justitia belli utrinque 871
sint probabiles, putat Dian. *p.* 4, *R.* 32, militem pro parte, qua volet, militare : imo Cara *in Theol. fund. n.* 1408, negat, militem posse unquam dubitare de justitia belli, quia non incipitur temere, sed cum consilio, ac pro utraque parte est auctoritas Reip. et supremi consilii, sed Card. *in* 1, *crisi d.* 6. *n.* 143, recte ostendit militem dubitare posse de justitia belli.

§ 5. An liceant fœdera cum Turcis et hæ- 872
reticis, fuse examinat Dian. *t.* 2, post *par.* 10, et supposita justitia belli posse Principes Christianos cum illis inire fœdus, absolute affirmant Auctores 12, et consentiunt alii cum Dic. *n.* 280, si absit scandalum, ac periculum fidei, e contra alii 14 absolute negant : alii 6 dicunt licere in summa necessitate ; Diana cum 17 Theologis dicit per se licere : in praxi autem ratione circumstantiarum vix unquam, ac refert exemplum cujusdam Regis, qui moriens dicebat : *Perii, quia volui esse fœderatus ei, qui hostis est christiani nominis.* Rem hanc etiam bene tractat March. *in Trib. t.* 2, *l.* 6, *t.* 3, *q.* 1, *d.* 4. Et *t.* 3, *t.* 2, *sect.* 6, *q.* 3, *d.* 1, clare ostendens in praxi ordinarie esse illicitum tale fœdus.

§ 6. Christianis illicitum est (per se loquendo) 873
bello aggredi infideles, v. g. Indos, quia Christiani nullum habent jus in ipsos, et ipsi sine cujusdam injuria possident sua : *per accidens* tamen licitum est : 1. Si impediant prædicationem Evangelii, sic enim faciunt contra

1 *A.* 1095.

jus, quod a Christo habet Ecclesia, evangelizandi ubique. 2. Quando damnificant proximum : nam sicut qui damnum injuste patitur potest se defendere, ita et alius potest ei ferre auxilium.

874 § 7. Papa habet potestatem prohibendi bella Principibus Christianis, quando ita exigit bonum commune fidei, vel Religionis, quia in his est Christi Vicarius cum potestate constitutus, tenenturque ipsi Principes, etiam primario, hoc bonum attendere.

875 § 8. Peccant belli duces, et tenentur restituere, si dissimulent, qua via velint exercitum ducere, ut sic a diversis oppidis transitum redimentibus pecunias accipiant, quia uno tantum loco debetur eis transitus, nec possunt ipsi illum venalem facere, aut pro libito hos præ illis gravare, neque Princeps ipse hoc concedere potest cum tanto Reip. detrimento, Mol. Bon. Con. Arsd. *t.* 2, *p.* 2, *t.* 6, *in Resp. castr. q.* 3; Dic. *n.* 459.

876 § 9. Commissarius, qui Capitaneo petenti annotavit plures milites, quam habeat, tenebitur restituere, si Capitaneus deficiat : excusari autem poterit a restitutione Capitaneus : 1. Si stipendia ordinaria judicio bonorum et intelligentium non sint sufficientia, quod tamen non facile credendum. 2. Si illa utiliter pro Principe suo impendat. 3. Si Principi suo tantumdem postea remittat ex debitis, vel dandis nomine justi stipendii, Less. *in Auct. v. Bellum, cas* 1.

877 § 10. Si Princeps assignet cuique militi 10 aureos, et Capitaneus paciscatur de 9, unumque sibi reservet, peccat, quia si Princeps taxavit stipendium, aureus ille est militis, et Capitaneus est tantum velut œconomus; e contra si non assignavit ut pretium stipendii, sed tantum id, quod dari potest, si minus non sufficeret, aureus ille manet Principis, et credibile est hoc ultimo modo fieri, si solvantur ordinaria stipendia mensium, Les. *cas.* 2; quia tamen Principes norunt varias hic fraudes solere intervenire, videntur tacite permittere aliquid : unde Alexander Parmensis aliquando respondit Castrensibus Societatis Jesu non esse faciendum scrupulum Capitaneis ob quinque, vel *sex pagas muertas,* ut vocant. Ita Less. *cas.* 3. De cætero, etiamsi Officiales sciant Commissarios sibi injuste retenturos id, quod post persoluta stipendia supererit, non ideo licitum est ipsis, quod superest, retinere, quia Princeps potest (quoad utrosque) esse invitus, Arsd. *q.* 3.

878 § 11. Non licet ratione stipendii dimidiati, aut male antehac persoluti, postea in lustratione militum ficta nomina conscribere, ut suppleatur stipendium debitum : 1. Quia non licet compensatio, si fieri debeat cum fallacia et falsitate. 2. Quia hoc fit cum periculo gravis damni Reipublicæ, quæ putabit se tot habere milites. 3. Quia qui talia officia admittunt, satis sciunt non persolvenda tam accurate stipendia : ergo censentur suo Juri renuntiasse : usu tamen in militia recepto Capitaneis conceditur locus mortuus pro duobus aut tribus famulis, et unius pro Signifero, etiamsi illos actu non habeant, ita quoad omnia Arsd. supra.

§ 12. Si milites moriantur, Jus ad stipen- 879
dium, quod lucrati sunt, devolvitur ad hæredes, sicut aliæ actiones, et credita defunctorum; nec apparet unde jus officialibus possit competere, Arsd. *q.* 2; Laym. tamen et Dic. *n.* 464, fatentur consuetudine receptum esse, ut trium, vel quatuor mensium stipendia retineantur quasi in deposito, ad milites in officio continendos, quod si moriantur, dicunt nihil reddi hæredibus; sed nil certi afferunt, per quod excusent, nisi forte quod prævaleat bonum commune, aut quod dantes nomen militiæ videantur in hoc consensisse, quod tamen non præsumitur.

ARTICULUS III.

Quid in bello justo liceat ?

« Resp. Etsi circa hostes in bello justo liceat 880
ea omnia facere, quæ ad finem belli sunt necessaria, v. g. occidere, spoliare, etc. innocentes tamen (quo nomine intelliguntur pueri, qui arma gestare non possunt, mulieres, senes, Religiosi, Clerici, peregrini, mercatores et rustici), directe vita spoliari non possunt; bonis tamen externis possunt, si sint pars Reip. hostilis, aliterque finis belli obtineri non possit, Mol. Becan. *p.* 2, *c.* 10, 11 *et* 12, Laym. Fill. *t.* 29, *n.* 191, *etc.* Ratio est, quia cum sint pars Reipublicæ, possunt propter hujus delicta puniri in iis bonis, quæ Reipublicæ dominio subsunt. *Unde resolves :*

» I. *Per accidens* licet aliquando comburere etiam Ecclesias et hostes ex iis extrahere, in iis spoliare et occidere, si v. g. Ecclesia velut castro ad repugnandum utantur; Syl. *v. Bellum, n.* 11, Sa, Bonac. *de Contract, d.* 2, *q. ultim. sect.* 1, *par. ult.* § 3.

» II. Contra hostem licet uti insidiis et strategematis, dummodo absint mendacia, etsi etiam hæc, v. g. quando exploratores se fingunt amicos, non sint mortalia : ea vero, ad quæ cavenda nulla prudentia datur, v. g. veneno inficere puteos, aquas, glandes, sunt contra Jura belli, nec licent. Molina *d.* 1, *t.* 1.

» III. Fides hosti data servanda est, nisi vel coactus dederis vel in grave detrimentum cederet Reip. aut Religionis; aut si hostes eam non servent, aut denique conditiones, aut circumstantiæ plane sint mutatæ. Duval. Palaus, Dian. *loc. cit. R.* 10. Vide etiam Laym. *l.* 2, *t.* 3. *c.* 12.

» IV. Capti in bello etiam ex parte capientium justo, nisi obstet scandalum, aut specialis promissio, possunt fugere ; capti vero in bello ex parte capientium injusto, et fugere, et bona hostium secum auferre possunt, Laym. *n.* 16. An obsides liceat occidere, *vide sup. dub.* 4, *res.* 5.

» V. Potest quidem aliquando (raro tamen, et nonnisi ob causas gravissimas) dari urbs in prædam : milites tamen privata auctoritate prædas agere, aut hostibus damna inferre non possunt, quia sunt exsecutores tantum et ministri. V. Sa, V. Bellum. Laym. *l. c.* Fill. *n.* 198; Dian. *p.* 6, *t.* 4 *toto.* Dum autem urbs spoliatur injuste, gregarios milites tantum teneri ad damnum, quod ipsi intulerunt, probabile esse docet Dian. *R.* 31, ex Sylv. Nav. etc. Item *part.* 3, *t.* 3, *R.* 86. V. infra *t.* 5, *c.* 2, *d.* 3.

» VI. Milites peccant cum onere restituendi, si a Rusticis aliisve, apud quos hospitantur, vel per quorum loca transeunt, auferant, aut invitis extorqueant, vel etiam donata accipiant (nisi constet omnino libere fieri), siquidem donationes istæ plerumque non spontaneæ, sed coactæ sunt, præter ea, quæ ex constitutione Principis iis debent subministrare; nisi tamen sint in extrema, vel saltem in gravi necessitate, Mol. Kon. Pal. Becan. etc. Dian. *p.* 6, *t.* 4, *R.* 26.

» VII. Represalia licita sunt his conditionibus : 1. Ut manifeste constet cives alterius Reipublicæ fecisse injuriam. 2. Ut superiores illorum rogati recusent administrare Justitiam. 3. Ut constet eos culpabiliter id recusare. 4. Ut Princeps supremus causa cognita id concedat. 5. Ut non inferatur plus damni quam justa satisfactio requirit. 6. Ut non concedantur in personas Ecclesiasticas, Mol. Dian. *p.* 4, *t.* 4, *R.* 72, *ex* 18 *aliis.*

» *Quæres :* Ad quem pertineat bona hostibus erepta.

» Resp. 1. Immobilia cedunt Principi, aut Reipublicæ ; mobilia fiunt capientis, nisi consuetudo habeat, ut pars cedat Principi et Communitati. 2. Jure Cæsareo, nisi consuetudo sit contraria, bona ablata justo bello, qui ea injuste possidebant, fiunt capientium, postquam ea in sua præsidia deportarunt. Valent. *t.* 3, *d.* 4, *q.* 18, *p.* 3; Mol. *d.* 18, et Hurt. *t.* 2, *disp.* 169, *sect.* 12, § 110, ubi requirit, ut una saltem nocte possederint. V. etiam Sylv. Bonac. *loc. cit.* de peccatis in bello committi solitis, Trull. *l.* 5, *c.* 2, *d.* 10, *et seq.* Dian. *p.* 6, *t.* 3, *R.* 23, ubi contra Durand. docet hanc sententiam esse in praxi tutam. »

ADDENDA.

Quæst. 191. — *Quid circa ista præterea sit notandum?* R. seq. § 1. Hosti etiam injustum bellum inferenti servanda est fides publice data, uti habet communissima cum S. Thom. Covar. Mol. Dicast. *de just. l.* 2, *t.* 1, *d.* 10, *a n.* 435, quia fœdera publica spectant ad Jus gentium : quod tenet, etiamsi una pars injuste coacta esset pacisci, cum enim paciscens non habet judicem superiorem, cujus auctoritate rescindatur contractus, facile quisque sibi fingeret injuriam, vel vim esse factam, quod redundaret in commune damnum societatis humanæ: unde nec potest in eo dispensare Papa, licet paciscentes essent Catholici, nisi vergeret in notabile damnum Fidei, vel Religionis. Quod si pactum sit initum cum hæreticis, etiam non potest per Papam rescindi, quia hoc vergeret in majus damnum totius Reipublicæ Christianæ, nam nunquam possent iniri pacta cum hæreticis, qui se obligare nolunt cum dependentia ab auctoritate Papæ. 881

§ 2. Princeps ad muniendam urbem ædificans in fundo Caii, tenetur huic compensare pro rata, ita ut omnes æqualiter ferant damnum, quia licet privati teneantur subvenire necessitati communi, tamen tantum tenentur secundum Justitiam distributivam et æqualiter ad alios, Mol. *de just. t.* 6, *d.* 47, circa medium ; Lugo *de just. d.* 6, *n.* 61 ; et *in Resp. Moral. l.* 6, *d.* 17. Vide tamen Delb. *de Immun. Eccl. c.* 5, *d.* 25. 882

§ 3. Militibus cæterisque stipendiariis licita est pabulatio in terra hostili, non autem in amica, si pretio comparare possint, quia nec Jus naturæ, nec Principis auctoritas hic suffragatur, Lessius *in Auct. v. Bellum, cas.* 4. 883

Quod si pabulum sufficiens non advehatur, vel per inopiam emi non possit, pabula fiunt communia, ita *Arsdek*, putatque *Lessius* etiam in gravi necessitate licitam esse pabulationem, dummodo uni non auferantur omnia, sed servetur proportio, ut omnes æqualiter damnum patiantur : sunt tamen (inquit Arsdek supra *q.* 7), qui existimant ex communi consuetudine licitam esse pabulationem, tanquam onus commune prædiorum, quando pro utilitate Provinciæ bellum geritur ; neque condemnanda est, inquit *Lessius*, sententia asserens divites merito posse ferre graviora onera, quia a prædiis suis post bellum majora quoque commoda habent.

884 § 4. Religiosi, aut alii Clerici, qui quoad spiritualia serviunt militibus, possunt sicut hi accipere ac retinere spolia hostium, quia sunt pars exercitus, ac patiuntur pericula et incommoda cum aliis : ergo æquum est, ut etiam participent commoda, Mol. Laym. Dicast. *n.* 490.

885 § 5. Si urbs ex justa causa detur direptioni et ferro (per se loquendo et directe), occidi non possunt innocentes, quia nil commiserunt, ob quod sint vita privandi, neque sunt actu, vel proxime aggressores, Fill. *t.* 29, *n.* 191 ; Bon. *de rest. d.* 2, *q. ult. num.* 17, aliique communiter. Et quamvis timeri possit, ne pueri, si adolescant, hostes fiant, non ideo possunt jam occidi, quia nemo punitur ob delictum futurum, maxime ita incertum, Mol. *d.* 119. Consequenter feminæ et peregrini per transitum commorantes, si ab actione hostili abstinuerint, occidi non possunt. *Cajet. Victor. Mol. et alii* communiter. Idem est de Clericis et Religiosis, quia non reputantur esse pars Reipublicæ hostiliter agentis, cum ipsa arma non gerant : pueri tamen et feminæ quamvis sint innocentes, possunt in captivitatem abduci, et si sint infideles, servituti subjici, quia sunt pars Reipublicæ, vel urbis subactæ : tota autem Respublica hostilis censetur esse punibilis in bonis fortunæ, quorum dominium habet, inter quæ etiam numeratur libertas, et ita etiam possunt parentes puniri in prolibus et uxoribus suis, facitque etiam talis captivitas ad securitatem capientium, ut tollatur facultas injuste nocendi : ita Victor. Mol. *d.* 120 ; Fill. *n.* 201. Quod si feminæ, aliique gerendis armis inepti, sint expulsi ex urbe obsessa ob defectum annonæ, nec spes sit, ut ab obsessis recipiantur, si ab his expulsis nullum obsidentibus immineat periculum, non possunt detineri, ut fame pereant, sed permittendi sunt transire castra : 1. Quia non sunt hostes, cum se submiserint, neque aliter promeriti sunt mortem, uti suppono ; est autem illicitum innocentes positive et directe occidere, quod hic fieret positive negando alimenta necessaria et directe impediendo, ne accipiant : ergo. 2. Est illicitum fame enecare amicos obsessorum, si hi illos in urbem recipere non velint, ad quod non tenentur, si laborent inopia annonæ : ergo similiter in nostro casu, sive enim prius fuerint in urbe, sive aliunde cogantur ad ingrediendum, est par ratio. 3. Si obsidentes innocentem filium illius, qui propugnat urbem, vellent suspendere, nisi pater gubernator statim urbem traderet, agerent injuste : ergo similiter si fame occidant hos expulsos. An autem liceat ejusmodi egressos iterum compellere in urbem, *vide dicta num.* 833. De justis causis belli vide Girotium *l.* 2, *c.* 2.

CAPUT II.

DE SEXTO ET NONO PRÆCEPTO.

Non Mœchaberis.
Non concupisces, etc.

« Conjungo hæc duo præcepta, quia utro- 886
que idem explicite, vel implicite prohibetur ; scilicet peccata impudicitiæ et luxuriæ. Est autem luxuria inordinatus appetitus, vel usus delectationis, seu sensus venerei, qui fit cum commotione spirituum generationi servientium, circa partes corporis venereas ; ita ut appetitus, vel delectationes aliæ, etiam sensitivæ, aut sensitivorum, si tamen non sint venereæ, aut venereorum, nec ad ea ordinentur, non spectent ad luxuriam. Porro actus, seu peccata luxuriæ, distinguuntur in *imperfectos*, in quibus non intervenit ultimus terminus venereorum, quæ est decisio seminis ; ut sunt actus interni desideriorum et oblationum morosarum, qui speciem sumunt ab objectis : et in *perfectos* ac *consummatos*, qui terminum jam dictum habent adjunctum. Qui rursus sunt duplices : alii enim sunt *naturales*, qui naturæ non repugnant, nec specie differunt in ratione luxuriæ (etsi per deformitatem super additam aliquando specie differant), v. g. adulterium, incestus, etc. Alii *innaturales* sunt seu *contra naturam*, in quibus conditiones a natura institutæ, v. g. identitas speciei, vas debitum, etc. non servantur. Et hi etiam in

ratione luxuriæ differunt specie, quæ in illis variatur secundum modos, quibus committuntur, naturæ repugnantes. »

DUBIUM I.

An et quanta peccata sint oscula, amplexus, tactus, verba obscena et similia extra Matrimonium?

887 « Resp. Ad id dignoscendum, distinguenda est in primis intentio et delectatio venerea et venereorum, ab intentione et delectatione sensitiva et sensitivorum aliorum, quæ consistit in quadam proportione et conformitate rei tactæ cum organo tactus. Deinde sciendum est, intentionem et sensum venereorum esse mortalem et excludere a Regno cœlorum, secundum Apostolum ad Galat. 5. *Unde resolves:*

» I. Oscula, amplexus, aspectus, tactus et similia, si extra Matrimonium fiant, ex intentione actus luxuriosi, vel ob delectationem veneream, etiamsi non illam perfectam, quæ est in seminatione, sunt tamen semper peccata mortalia : quia eo animo, extra Matrimonium, sunt impudica et natura sua talis delectatio tendit ad perfectam. Fill. *tr.* 30. *n.* 174; Less. *l.* 4, *c.* 3. *d.* 8; Sanch. *de Matr. l.* 9, *d.* 46.

» II. Tales actus sunt ejusdem naturæ, cum perfectis, sive consummatis, ideoque in Confessione explicandum, utrum sint habiti cum simili sexu, an cum diverso ; cum libera, an cum conjugata, cum cognata, an cum persona sacra, etc. Less. *d.* 15; Sanch. *Moral. l.* 1, *c.* 2.

» III. Oscula, amplexus, compressiones manuum et similia non obscena, si fiant tantum officii, aut amoris patrii, aut amoris honesti vel benevolentiæ augendæ causa, etiamsi delectatio venerea suboriatur (modo in eam non consentiatur) non sunt peccata, Less. *n.* 56; Fill. *n.* 171.

» IV. Si vero ista fiant ex aliqua veniali vanitate, joco, curiositate, levitate, petulantia, imo etiam sensualitate, sive affectu sensuali ac naturali (dummodo non cum delectatione venerea, nec ejus causa et si præter intentionem suboriatur ea repulsa; ac tunc abstinendo), venialem culpam non excedunt ut V. Fill. hic, Less. *n.* 62; Sanch. *l. c.* Dian. *p.* 4, *t.* 4, *R.* 136. Contrarium tamen est tutius, ut V. Trull. *l.* 6, *c. unic. d.* 12, *n.* 9.

» V. Idem dicendum est de tactu et aspectu inhonestarum partium corporis proprii, aut commixtionis animalium, non cum animo venereo, sed ex curiositate tantum, aut levitate, secluso tamen scandalo et periculo consensus venerei. Imo si tactus talis, aut conspectus proprii corporis naturali aliquo, ac non malo fine fiat, ne veniale quidem erit, ut v. g. si fricatione extinguere velis pruritum non venereum : dummodo tamen absit periculum pollutionis, aut consensus in eam, si improvisio præter intentionem forte obveniret. Fill. *n.* 20; Sanch. *de Matr. l.* 9, *d.* 44.

» VI. Tactus nudi et aspectus partium inhonestarum alterius corporis, maxime diversi sexus, aut concubitus humani ex curiositate (nam de necessitate aliud est), etiam secluso affectu venereo, videntur non posse excusari a mortali, propter gravem indecentiam et periculum proximum actus venerei ; nisi tamen aspectus fiat ex loco tam remoto et ita obiter, ut hæc absint. Sanch. *n.* 22 *et* 29; Fill. *n.* 218; Laym. *etc.*

» VII. Aspectus vero et subinde etiam (rarius tamen propter periculum adjunctum), tactus, ex petulantia vel curiositate partium inhonestarum alterius corporis, ejusdem tamen sexus citra affectum et periculum consensus venerei, excusari posse a mortali, ut v. g. quando simul aliqui natant, vel lavant, docet Laym. *l.* 3, *sect.* 4, ex Sanch. *lib.* 5, *Moral. c.* 6, *n.* 12, 13, 27 *et* 28; Trull. *n.* 15.

» VIII. Verba turpia, lectio obscenorum, spectatio comœdiarum turpium, cantiones inhonestæ, gestus, litteræ et dona amatoria, si tantum fiant ex curiositate, vel vano solatio, non sunt mortalia, secus tamen si fiant, vel animo inhonesto, sive venereo, vel cum periculo ruinæ spiritualis sui, vel aliorum; Sanch. *deMatr. l.* 9. *d.* 46. *a num.* 31; Fill. *t.* 30, *c.* 10, *q.* 3.

» IX. Choreæ, nisi malo fine fiant, aut cum periculo aliquos, aut seipsum incitandi ad libidinem, vel cum alia circumstantia mala, secundum se, non sunt malæ, nec actus libidinis, sed lætitiæ. Quando vero Sancti Patres[1] eas interdum valde reprehendunt, loquuntur de turpibus et earum abusu. Vid. Cajet. V. Chorea, Fill. *n.* 223.

1 Consule omnino Emin. Lambertini T. IV Edictorum Archiepiscopalium p. 95, atque illud intelliges, quantum præclarissimus Cardinalis a rigidiore Theologia Ballerinii, aliorumque id genus Probabilioristarum absit.

» X. Exhibentes comœdias turpes, item facientes libros, aut picturas incitantes ad libidinem, peccant mortaliter, quia sunt ruina proximi; cum moraliter certum sit, multos inde ad peccatum incitandos, Fill. *n.* 211. Similiter Magistratus, qui permittunt exhiberi turpes comœdias, peccare mortaliter, docet Hurt. et concedit Bald. si auctoritatem illis præstent, approbent, vel foveant; addit tamen posse aliquando excusari, si ad majus malum impediendum non puniant et tantum tolerent. V. Dian. *p.* 1, *t.* 13, *R.* 82.

» XI. Persona soluta permittens se tangi ab alia tactu, qui vulgo censetur pudicus, ut prehensio, contrectatio manus, amplexus et oscula, juxta morem Patriæ, non peccat, nisi ei constet fieri pravo affectu; huic enim cooperari non licet. Docet tamen Fill. etiam tunc admitti posse, ne tangens infametur. Admittens autem tactus impudicos (ut mamillarum et obscenarum partium), vel oscula furtiva et morosa, vel indecentia, peccat, quia præsumitur affectus malus. V. Fill. *n.* 197 *et infra l.* 5, *c.* 1, *d.* 2.

» *Quæres* An, et quatenus liceant tactus, aspectus, etc. inter conjuges et sponsos?

» Resp. 1. Conjugibus licent, si referantur ad copulam; ad hanc enim licite se excitant. Alio autem fine, v. g. voluptatis causa si fiant, sunt peccata venialia, quia Matrimonium eos cohonestat, ac defectus debiti finis non est mortalis, nisi tamen habeantur cum periculo pollutionis, quæ cum iis sit illicita, eo casu erunt mortalia, regulariter saltem. Sanch. *l.* 9, *d.* 46, *n.* 7; Fill. *n.* 165, et alii.

» Resp. 2. Sponsis tactus impudici non licent; pudici vero in partibus honestis, licent, si ex iis tantum intendant delectationem sensitivam; secus si veneream; Sanch. *n.* 50, etc. Bonac. *Tom.* 1, *de usu Matrim. q.* 5, *p.* 9, *n.* 6, *etc.*

ADDENDA.

888 *Quæst.* 182. — *An osculum carnale et sensibile sit peccatum mortale?* R. Alexander VII damnavit hanc propos. 40. *Est probabilis opinio, quæ dicit tantum esse veniale osculum habitum ob delectationem carnalem et sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris et pollutionis.* Proqua damnatione intelligenda, et ut ad quæstionem respondeatur, sit.

889 § 1. Delectatio (in genere), est simplex complacentia in aliquo objecto sine desiderio rem illam assequendi, vel exsequendi : potestque esse de re turpi, vel non turpi : res autem turpis hic dicitur, quæ ad Venerem, seu luxuriam spectat, ut dicetur *lib.* 5, *n.* 92.

890 § 2. Delectatio de re turpi potest esse, vel mere spiritualis, quæ nempe in sola voluntate est, uti si quis delectetur turpi objecto sine ulla turpi commotione in corpore : vel non mere spiritualis, sed simul carnalis, uti si simul adsit turpis motus in corpore. Et utraque dicitur *delectatio morosa*, non ob moram temporis, nam potest in unico instanti haberi, sed vel ideo, quia voluntas eam advertens, deliberate admittit et sic moratur, seu se detinet in ea : vel quia, cum in illa se detineat, non vult pergere ad opus, ideoque dicitur illi immorari, seu in illa sola quiescere et permanere.

891 § 3. *Delectatio carnalis* alia est *venerea*, quæ oritur ex commotione seminis, vel spirituum genitalium, alia *pure sensibilis*, quæ habetur ex applicatione sensus ad suum objectum et exurgit in appetitu sensitivo cum aliqua alteratione corporis per motum spirituum vitalium, v. g. circa pectus, ob solam proportionem, seu connaturalitatem, quam talis res habet cum organo talis sensus. *Vide dicenda l.* 5, *a n.* 93.

892 § 4. Etiam præscindendo a commotione spirituum genitalium, dicendum est, quod *delectatio mere spiritualis* circa materiam veneream, semper sit peccatum mortale, uti habet communis cum S. Th. 1, 2, *q.* 74, *art.* 8. Ratio est : 1. Quia talis delectatio est de objecto graviter malo, nam in materia venerea non datur levitas materiæ, uti dicetur *a n.* 910, ergo est actus mortaliter malus, quia actus suam malitiam habet per ordinem ad objectum, in quod tendit. 2. Si conjugatus delectetur sodomia, peccat mortaliter, non ratione commotionis spirituum, quia hæc in conjugato non est mortalis; ergo ratione objecti graviter mali : ergo delectatio ipsa ratione objecti venerei secundum se est graviter mala. 3. *Si delectatio interna* esset mala ratione commotionis spirituum; ergo ubi æqualiter excitarentur spiritus, esset æqualis malitia, quod patet esse falsum, nam fieri potest, ut in cogitatione de fornicatione magis quam de sodomia excitentur spiritus, et tamen *delectatio de sodomia* habet majorem malitiam : ergo illam habet ratione objecti, præscindendo a commotione spirituum. 4. *Delectatio fornicationis* ut præsentis magis opponitur castitati quam delectatio fornicationis ut futuræ; sed delectatio

fornicationis ut futuræ, est peccatum mortale, nam a Christo prohibetur desiderium etiam inefficax fornicationis tanquam mœchatio interna, uti exponunt Sancti Patres, ergo. 5. Qui tali objecto delectatur, consentit in id, quo affectus suus inclinetur in fornicationem, et ut conformetur objecto mortaliter malo, ut ait S. Thom. hoc autem est mortaliter malum; ergo. 6. Quando voluntas deliberate sibi complacet in objecto turpi, ponit causam per se commotionis turpis, uti late ostendit Arr. *t.* 3, *d.* 45, *s.* 3; *Subs.* 2, *n.* 11, *et tom.* 5; *Tr. de Præd. d.* 58, *s.* 5, *a n.* 42, nam moraliter necesse est ut excitentur spiritus genitales; ergo est causa per se talis commotionis turpis: ergo peccat mortaliter.

Si dicas, licere gaudere de pollutione in somno facta. R. Licet gaudere de ea ut venerée delectabili, N. ut aliunde utili et bona, v. g. quia levat tentationem, prodest valetudini, *transeat;* non est autem hic paritas, tum quia non ponitur causa per se illius, tum etiam quia gaudium non fertur in pollutionem, sed in aliquid illi aliunde, et per accidens causatæ conjunctum. *Vide dicenda n.* 933.

893 § 5. Motus venerei, qui oriuntur ex osculo similique causa, sunt peccata mortalia, si intendantur, ut omnes tenent: si autem non intendantur, sed tantum prævideatur secuturi, Vasquez, uterque Marchantius, Less. *de Just. l.* 4, *c.* 3, *numer.* 102; Gob. *in exp. T.* 7, *num.* 330; Spor. *in Theol. Mort. t.* 1, *cap.* 5, *numer.* 19, dicunt non semper esse mortalia, quia sunt tantum indirecte voliti in causa non mortaliter mala, et abest periculum consensus in ipsam delectationem, pollutionem, aliudve opus turpe, uti supponitur: ergo non sunt mortale. *Probant Conseq.* quia cum motus tales facillime oriantur, irrationabile et nimis durum foret sub mortali obligare ad vitandas tales causas venialiter tantum malas, e quibus oriuntur v. g. curiosus aspectus, vel colloquium cum fœmina, quæ nemo dicet esse ex se peccata mortalia. Neque huic sententiæ (inquit Sporer) contrariatur Decretum *Alexandri VII*, nam propos. 40 damnata manifeste loquitur de delectatione carnali sensibili, utique venerea, ex illis osculis orta, et directe volita cum consensu in illam, uti constat ex illis verbis, *absque periculo consensus ulterioris* (nempe in fornicationem aliudve opus turpe); ergo supponitur jam consensus in ipsam delectationem veneream ex illis osculis ortam, qui utique mortalis est: *Et ita quidem* (inquit ille) *non meo solius judicio, sed plurium virorum doctorum requisito consilio sentio, salva semper auctoritate S. Sedis.* Videtur consentire Busembaum *num.* 887, relatus, et iterum *l.* 5, *n.* 76. Et sententia illa est probabilis, attamen periculosa pro praxi, uti dicetur *num.* 894 *et* 897.

§ 6. Auctores plures quam 20, partim cum 894
Filliuc. *tr.* 20, *a numer.* 176, partim alii plures apud Mendo *d.* 5, *num.* 89 *et* 50, dicunt non esse mortale velle delectationem tantum sensibilem, quæ oritur in osculis, vel tactibus, 1. Quia per se non est mala, alioqui nunquam liceret, nequidem ex urbanitate, more Patriæ, vel necessitate; imo ut late probat Arr. 1, *d.* 48, *num.* 18, et Henao *in Empyreol. p.* 2, *l.* 8, *Exerc.* 32, *sect.* 1, in cœlo erunt illæ delectationes sensuum: ergo sistendo in eis non peccatur saltem graviter. 2. Quia si sistatur in illa delectatione sensibili, non additur ullus finis mortaliter malus. 3. Quia hic nulla est proprie libido, vel luxuria, nam ad hanc requiritur excitatio obscenarum partium corporis; aut saltem spirituum genitalium circa illas, uti docent multi apud Mendo *num.* 92, ergo etiam non apparet, cur peccetur graviter. Hæc sententia est saltem speculative probabilis et etiam practice respectu illius, cui post quæsitam et admissam talem delectationem sensibilem, per se loquendo, non est periculum proximum delectationis venereæ, etiamsi per accidens quandoque oriatur, dummodo non detur consensus: quia autem quamdiu sumus in hoc mortali corpore, non videtur moraliter possibile, ut cum tali delectatione sensibili deliberate quæsita, et admissa non adsit periculum proximum delectationis venereæ, hinc Mendo *num.* 93, et Spor. *in Tyrocin. Sacr. p.* 4, *num.* 531, recte dicunt hanc sententiam regulariter non esse practice probabilem, probatque hoc variis argumentis Sanch. *de Matr. l.* 9, *d.* 46, *num.* 7, quamvis postea *num.* 17, videatur in alteram sententiam deflectere: certum enim est vix posse ita sisti in illa delectatione sensibili, quin accedant delectationes venereæ, in quas consentire, vel se exponere consentiendi periculo, secundum omnes est mortale, præterea si delectatio sensibilis sit circa objectum per se turpe, omnes dicunt esse mortale; quia experientia probat (inquit Sporer), quod delectationi sensibili quæsitæ, vel admissæ circa objectum de se turpe inseparabiliter semper conjuncta sit delectatio venerea, in quam pariter ordinarie consentiet voluntas ita male disposita. Atque ex his patet propositionem

40, recte ab *Alexandro VII* esse damnatam. *Vide dicenda l.* 5, *n.* 106.

895 *Quæst.* 193. — *Quid sit delectatio speculativa, quid practica; et an semper sit peccatum mortale?*

Resp. § 1; Spor. *in Theol. mor. p.* 1, *t.* 1, *c.* 6, *num.* 29, vocat illam *speculativam*, quæ est de ipsa cognitione actus mali, vel de modo miro illius, v. g. vides amicum prono vultu cadentem in lutum et afferentem nasum sordidum, ac rides, non casum, de casu enim doles, sed modum lepidum cadendi; hanc delectationem vocat ipse speculativam: *practicam* autem dicit esse tum, si sit de ipsa re, vel actione cogitata, ita ut ratio delectans sit ipsa res: hinc *infert* cogitationem practicam de re turpi semper esse peccatum mortale; delectationem autem speculativam in imaginatione de rebus turpibus, si sit voluntaria et non adsit bonus finis, qui mentem alio divertat (practice loquendo) etiam semper esse peccatum mortale, quia (moraliter loquendo) nunquam sistitur in sola imaginatione; sed ob sympathiam, ac connexionem potentiarum, naturaliter concitantur motus inordinati appetitus sensitivi: et ita quoque docet Tamb. *lib.* 10, *cap.* 1, *num.* 8.

896 § 2. Cardenas melius explicat, dicens, delectationem speculativam esse actum, quo percipitur quidem delectabilitas objecti, tamen non ita, ut voluntas moveatur ad eam desiderandam, vel exsequendam, et sic studens casibus, quando cogitat, legit, vel loquitur de copula carnali, intelligit ejus delectabilitatem, attamen non movetur ad eam desiderandam: e contra *delectatio practica* est actus, quo ita percipitur delectabilitas objecti, ut voluntas etiam moveatur ad eam desiderandam, vel procurandam, ut si cogitanti de copula oriatur carnis commotio, et appetitus ad illam, tum enim cogitatio speculativa mutatur in practicam: itaque inde dicitur *practica*, vel *speculativa*, quod provocet, vel non provocet ad amorem, vel desiderium sui. Hoc supposito,

897 § 3. Tenenda sunt sequentia: 1. Cogitatio pure speculativa objecti venerei non est de se peccatum, si absit periculum consensus in delectationem, vel cogitationem practicam. 2. Cogitatio practica objecti venerei est illicita; unde qui illam quærit, vel in illam consentit, peccat mortaliter, quia talis cogitatio est causa per se commotionis spirituum et delectationis externæ determinantis ad illam; peccat autem mortaliter, qui efficaciter et directe vult ponere causam per se illius commotionis, vel delectationis. 3. Qui, v. g. studet et conatur habere cogitationem tantum speculativam, si loco illius, invito occurrat cogitatio practica, non peccat, quia hæc non est illi voluntaria. 4. Si quis v. g. studendo intendat cogitationes de objecto venereo et nesciat distinguere, sintne practicæ an speculativæ, non peccat, si eis non consentiat, nec sit periculum consentiendi in commotionem, vel delectationem; quando autem voluntas solet resistere his consensibus, signum est, quod invita patiatur cogitationem practicam. 5. Qui vacat cogitationi speculativæ objecti venerei cum præviso periculo incidendi in cogitationem practicam graviter provocativam, attamen sine periculo consentiendi in illam, non peccat graviter, quia cogitatio pure speculativa non est causa per se, nec notabiliter influens in cogitationem practicam graviter provocativam; ideo licet velit illam, non censetur hanc in causa velle. Ita quoad omnia Card. addens cum, qui cum argenti causa incumbit cogitationi speculativæ objecti venerei cum periculo consentiendi in cogitationem practicam graviter provocatoriam, non tamen in delectationem veneream, tum tantum dicendum esse peccare mortaliter, si loco cogitationis practicæ, quam scit distinguere a speculativa, posset et non curaret habere speculativam tantum, quia tum nulla esset causa habendi practicam et se exponendi illi periculo: si tamen nesciret distinguere practicam a speculativa, ita ut loco practicæ posset assumere speculativam, putavit ipse adhuc non peccaturum, dans rationem, quia ex urgenti causa licitum est se exponere periculo proximo peccandi; sed hæc ratio ultima videtur amisisse probabilitatem per damnationem prop. 62 et 63, ab *Innocent. XI* factam, uti dicetur, *lib.* 5, *a n.* 256.

Quæst. 194. — *Quid præterea sit notandum circa aspectus, oscula, tactus, turpiloquia quoad solutos?* R. Seqq.

§ 1. Si aspectus et oscula per se tendant ad 898
delectationem veneream, id est, si non habeant alium effectum, vel finem præter delectationem veneream, quæ cum illis percipitur, licet hæc non intendatur directe, sunt peccata mortalia, ita Rhod. Mendo *d.* 5, *n.* 18, aliique, probat multis Sanch. *in Dec. lib.* 5, *cap.* 6, quia qui sic illam intendit, virtualiter et exercite simul intendit delectationem veneream; e contra si fiant ex necessitate, vel alio fine honesto cum causa rationabili, v. g. ad ostensionem amicitiæ secundum morem Patriæ, ad

fovendum amorem in ordine ad contrahendum Matrimonium, quamvis *per accidens* simul orirentur motus venerei, nullum essent peccatum, uti tenent Auctores communiter cum Mendo *n.* 11. Denique si fiant ex levitate, joco, curiositate, petulantia, secluso scandalo et periculo, erunt venialia tantum, ita cum communi, Tanner. *hic d.* 4, *q.* 8, *a n.* 98.

899 § 2. Aspectus possunt in hac materia esse mortales, vel ex objecto, si hoc in se sit valde turpe et notabiliter apud plerosque ad libidinem provocans, uti si quis personam plane nudam aspiciat, vel ex sola intentione, quamvis objectum de se non sit ita turpe, ut si quis cum actuali affectu ad libidinem aspiciat faciem puellæ, vel ex solo periculo præviso, ut si quis objecta minus honesta aspiciat advertens periculum consensus in aliquam delectationem venereamm, Spor. *in Tyrocin. Sacram, p.* 4, *n.* 345.

900 § 3. Oscula facta cum ardore vel mora ordinarie sunt mortalia propter morale periculum consensus in delectationem venereamm: idem est de osculis in ore diu replicatis, lingua unius ore alterius accepta; semper enim simul excitari debet delectatio venerea, Spor. *n.* 546.

901 § 4. Osculari pueros affectuose et magna cum suavitate ex amore teneræ ætatis: item captare delectationem sensibilem ex mollitie teneræ carnis, per se loquendo, est tantum veniale, March. Spor. Sanch. *de Matrim. lib.* 9, *d.* 46, *n.* 13.

902 § 5. Ancillæ, quæ lavant, aut vestiunt pueros, ac aspiciunt, vel tangunt partes inhonestas eorum, etsi motus sensualis exurgat, secluso consensu, vel complacentia turpi, aut non peccant, si ita officium exigant, aut solum venialiter, si leviter et ex curiositate faciant: si autem id cum mora faciant, ordinarie peccabunt mortaliter ob morale periculum consensus libidinosi.

903 § 6. Animalia minora, v. g. catellos molliter tractare, demulcere etiam ad genitalia, ordinarie est tantum veniale, est tamen periculosum sic tangere genitalia, aut facere, ut effundant semen, quia ordinarie se ingeret motus, aut delectatio venerea; et hoc est, quod volunt Salas et Bonac. apud Dianam, *p.* 2, *tr.* 17, *R.* 37. Potestque etiam videri Tamb. *l.* 7, *c.* 9, § 2, *n.* 5.

§ 7. Tactus super vestes ad partes verendas 904
tum est mortalis, si quæratur delectatio consurgens ex tactu mediato cogitato [1]. Si autem fiat ex petulantia tantum, aut ex levi delectatione tactus vestium [2], erit veniale tantum; Sanch. *n.* 11.

§ 8. Oscula in partibus inhonestis facta a 905
solutis, aut immissio membri virilis in os alienum, semper sunt mortalia; quia de se sunt valde indecentia, et præterea sunt saltem venerei tactus, Fill. aliique communiter cum Dian. *p.* 4, *tr.* 4, *res.* 225.

§ 9. Tactus impudicus verendorum est mor- 906
talis etiam in illis, qui propter defectum ætatis, aut alia de causa seminare non possunt; quia de se tendit ad pollutionem et spiritus venereos totabiliter excitat, Tamb. *cap.* 7, § 2, Spor. *n.* 332.

§ 10. Moya *t.* 6, *d.* 2, *q.* 4, *n.* 11, dicit esse 907
mortale loqui verba turpia de se inductiva ad luxuriam, licet abesset periculum scandali, vel delectationis et consensus, tam in loquente, quam in audiente, quia continent illam malitiam, ad quam ex natura sua inducunt; *Excipe*, nisi ex circumstantiis aliud significarent, aut non censerentur esse inductiva: quod si præsentes sint ita probi, aut ita improbi, ut verbis turpibus non moveantur ad peccatum, Salon. Sanch. Castr. et alii cum Dian. *p.* 5, *tr.* 7, *res.* 3, dicunt rationem scandali non continere. Denique si proferantur tantum ad ostensionem ingenii, ob amorem laudis propter acumen, aut ob alium finem non moraliter malum, secluso scandalo et periculo, sunt tantum venialia. S. Anton. Cajet. Navar. Tolet. aliique apud Moyam *n.* 3.

§ 11. Eunuchi per hactenus dicta etiam peccare possunt mortaliter, quia etiam in illis datur commotio spirituum et motus humoris,

1 *Hinc vide qua fide Concina T.* 4, *Theol. Christ. p.* 439, *postquam dixisset, docere aliquos,* tactus hujusmodi culpa gravi carere, si supra vestes exerceantur, *subjunxerit:* hanc eamdem opinionem defendit P. La Croix.

2 Subdit hic Concina T. 4, p. 435, *delectatio hæc non captatur ex vestis contactu, siquidem vestes tangi possunt in brachiis.* Falsum id primo; finge quempiam habere femoralia ex oloserico, non item alias vestes; mulier ne tangere posset olosericum in brachiis, ubi non est? Deinde qui dicit, non esse nisi veniale peccatum tactus vestium ex *levi delectatione tactus* ipsius *vestium*, non negat delectationem captari posse ex *tactu pudendorum veste media* et tunc esse mortale peccatum; hoc ait, non esse mortale peccatum dato quod unice fiat, saltem per possibile, ex levi delectatione tactus vestium.

qui non est quidem aptus generationi, attamen facit sentiri delectationem diversam a pure sensuali et æquivalenter veneream.

909 *Quæst.* 195. — *Quid circa illos sit addendum, qui sunt, aut fuerunt in Matrimonio?* Item *circa habentes sponsalia?* R. De primis dicetur *lib.* 6, *c.* 2, *d.* 2, *art.* 1. De postremis dicetur *ib. c.* 1, *ad d.* 2.

910 *Quæst.* 196. — *An detur parvitas in materia venerea, sive an possit deliberate quæri delectatio venerea ita levis, ut non ideo peccetur mortaliter?*

R. § 1. Omnis delectatio venerea est mortalis in illo cui copula est illicita, unde non potest quæri delectatio venerea ita parva, quin propterea peccetur mortaliter. *Probatur* 1. Quia sententia negans est approbata a *Clemente VIII et Paulo V*, qui præceperunt eos denuntiari Inquisitoribus, qui docerent amplexus et oscula libidinosa non esse mortalia, licet sola delectatio venerea in eis placeret sine ordine ad copulam; et ideo aliqui apud Mendo *d.* 5, *n.* 4, putant sententiam oppositam esse damnatam, alii vocant improbabilem, falsam, temerariam, scandalosam. 2. Omnis delectatio venerea ex se ordinatur ad effusionem seminis, cum sit commotio illius, vel spirituum illud commoventium: ergo in illis, quibus copula non est licita, est mortalis. 3. In omni delectatione venerea quantumvis modica, in quam, quis consentit, datur periculum proximum majoris, quæ in homine soluto erit mortalis: ergo etiam illa modica est mortalis: *Probatur antecedens*, quamvis enim fieri posset in aliis materiis, tamen in hac nemo potest dicere: eousque me oblectabo, talem præcise motum volo et non majorem, non enim possumus pro libertate terminum præscribere; cujus ratio hæc est, quia applicata causa ad excitandam commotionem, statim adest alia causa necessaria augens illam, nempe vehemens inclinatio, quam habet appetitus carnalis ad eas delectationes, præsertim quando sentit aliquam jam præsentem, sicuti si scintilla de se parva incidat in pulverem purium, incendit quidem granum unicum, sed hoc accenso adest proximum periculum, ne accendatur aliud, et sic totus cumulus. Quod alio simili confirmant Cardenas, nam homo cæcus sciens in mensa jacere nummos æreos et aureos, quos discernere nequit, quamvis velit æreum tantum furari et in mare projicere, tamen peccat mortaliter furando aliquem et projiciendo in mare, licet forte sit æreus tantum; quia exponit se proximo periculo projiciendi aureum, nec cum voluntate sic projiciendi potest habere voluntatem efficacem non projiciendi aureum. Similiter homo quærens delectationem levem; nam dubitare debet, an non sit futura forte gravis, unde cum voluntate habendi levem non potest habere voluntatem efficacem non habendi gravem. Quæ hic opponi possent, solventur *lib.* 5, *a n.* 101.

§ 2. Quod ad Societatem JESU attinet, 911
Claudius Aquaviva, *V. Generalis*, tale dedit Decretum ad totam Societatem, 24 Aprilis 1612: *In virtute S. Obedientiæ et sub pœna excommunicationis, etc. præcipitur, ne quis in Societate publice, vel privatim, non modo ut veram et probabilem, sed ne ut tolerabilem quidem ulla ratione doceat opinionem eorum, qui tradunt in re venerea exiguam aliquam delectationem deliberate quæsitam propter levitatem materiæ excusari a mortali, aut placere sibi significet, aut secundum illam consilium cuiquam det:* id extendit *Vincentius Caraffa VII*, *Generalis*, 19 Jan. 1647, etiam ad delectationem non quæsitam, sed naturaliter obortam: unde sustineri non potest sententia Arr. *de peccat. d.* 46, *n.* 17, qui putat non esse mortale, si quis consentiat in tales motus leves sponte obvenientes; ideo etiam ipse postmodum *t.* 5, *d.* 58, *n.* 46, sententiam suam retractavit; et quia contingere poterat casus, quo vir doctus judicans dari parvitatem in ea materia et nobis confitens nollet recedere ab illa opinione sua, dubitatum est, an talem possemus absolvere; Revisores Romani nomine *Goswini Nickel X*, *Generalis* responderunt Gallo-Belgis, teste Platel. *de pecc. n.* 252, posse et debere absolvi; nam hoc non est ullo modo approbare sententiam affirmantem, aut secundum illam consilium dare, sed supposita qualicumque existimata probabilitate, quam Ecclesiæ auctoritas juxta quosdam Doctores necdum eliserit, jus suum tribuere Pœnitenti alias disposito ad absolutionem, secundum dicta *l.* 1, *n.* 445.

§ 3. Si luxuria sumatur generice, prout est 912
quid commune delectationi sensibili et venereæ, communis sententia est, dari posse parvitatem in materia carnis et luxuriæ, uti dicetur *l.* 5, *n.* 105.

Quæst. 197. — *An sit peccatum, si voluntas* 913
in motibus venereis habeat se negative, id est, neque consentiat, neque positive resistat, sed quasi permissive se habeat? R. Hoc decidendum esse *lib.* 5, *a num.* 109.

Quæst. 198. — *Quæ generaliter sint remedia* 914
contra luxuriam? R. seq. 1. Oratio humilis,

ut agnoscens fragilitatem suam recurrat ad Dei auxilium, sine quo nemo continens esse potest, *Sap.* 8, *v.* 21, solet Deus quandoque superbos punire, permittendo labi in has fœditates. 2. Sobrietas, nam Bacchus et Venus amici sunt. 3. Opera pœnosa, uti jejunia, flagella, cilicia; *Copia, vel mordacitas seminis ex quibus sæpissime oritur commotio venerea, optime sanatur per jejunia, disciplinas et carnis macerationes.* Bonæsp. *hic d.* 10, *n.* 15. 4. Mortificatio et custodia sensuum. 5. Evitatio occasionum, et præcipue familiaritatis cum mulieribus, in hoc vitio vincitur fugiendo. *Contra libidinis impetum apprehende fugam, si vis obtinere victoriam,* S. Aug. in Ps. 23, V. 4. 6. Fuga otii. 7. Piorum librorum lectio. 8. Meditatio mortis et æternorum. 9. Frequens Confessio et Communio. 10. Occurrente tentatione cogitare Deum, severum peccati vindicem, esse præsentem. 11. Frequenter animo resolvere hanc sententiam : *Momentaneum est, quod delectat; æternum, quod cruciat* 1. 2. Statim avertere cogitationem ad quidvis aliud primo occurrens. 13. Pro illis, qui sunt bonæ conscientiæ, et qui deliberate consentire non solent, servit contemptus, nam timor nimius tentationem multum auget. 14. Optimum est habere prudentem, ac stabilem Confessarium ejusque consilium sequi; nam remedia illa suggeret, quæ subjecto erunt utiliora, ac huic tentationi vincendæ hic et nunc magis accomodata.

DUBIUM II.

915 *Quæ sint species luxuriæ consummatæ naturales?*

« Resp. Eæ dicuntur, in quibus fit commixtio eo modo quod natura instituit, v. g. quando servantur sexus diversus, species eadem, vas et modus naturalis, etc. *ut vide in principio hujus Cap.* Unde resolvitur tales esse has sequentes, quæ in Confessione sunt exprimendæ :

» I. Est *Fornicatio* quæ est concubitus soluti cum soluta (hoc est, quæ sit libera a voto, Matrimonio, Religione), ex mutuo consensu. Ad hanc reducitur: 1. *Concubinatus*, qui est fornicatio continuata, unde concubinarius (uti et meretrix), ordinarie non debet absolvi, nisi dimissa concubina, aut muliere suspecta, cujus retentio scandalum daret, licet cum ea non peccaret, Sanch. *lib.* 1; *Mor. cap.* 8; Nav. Fill. *tr.* 30, *n.* 56, *Congressus cum alterius sponsa*, quæ est fornicatio intra eamdem speciem gravior et in Confessione aperienda, saltem respectu sponsæ, ut docet Rodriq. *t.* 1, *c.* 109; Sanch. *de Matr. l.* 1, *d.* 2, *n.* 6; Fagund. *t.* 1, *l.* 4, *cap.* 3; Fill. *n.* 52, contra Covar. Vivald. Ledest. Azor, quorum sententiam (etiam respectu sponsæ), probabilem et in praxi tutam censet Dian. *p.* 1, *tr.* 7, *res.* 5.

» II. *Stuprum*, hoc est, defloratio virginis, ipsa invita, quia si consentiat, erit tantum fornicatio simplex, nec circumstantia in Confessione aperienda, ut probant Less. *l.* 2, *c.* 10, *n.* 1; Sanch. *de Matrim. l.* 7, *dist.* 12, contra Navar. Azor, et alios.

» III. *Raptus*, cum scilicet persona aliqua (sive masculus, sive femina, sive nupta, sive innupta), libidinis causa abducitur, illata vi, sive abductæ, sive iis, quorum potestati subest. Si quæ tamen sponte discedat cum amasio, insciis parentibus, non erit proprie raptus, sed fuga, non addens malitiam specie distinctam fornicationi, Lugo *de Pœnit. d.* 16, *num.* 137; Fill. *num.* 10; V. Bonac. Idem dicit Dian. *p.* 1, *tr.* 7, *res.* 37, ex Less. *d.* 1; Sanch. *n.* 5, etc.

» IV. *Adulterium*, cum scilicet uterque, vel alteruter coeuntium est conjunctus Matrimonio, etiamsi adulterantis conjux sit contentus; esto enim tunc illi non fiat injuria, fit tamen ipsi statui, Sacramento et huic præcepto. Quod si femina adulterans sit conjugata, gravius habetur, quam sit vir, propter incommoda graviora, v. g. damnum veri hæredis, prolis incertitudinem, etc. Si vero uterque sit conjugatus, adhuc gravius est, quia sunt duæ injuriæ in utriusque conjugem, in Confessione exprimendæ. Fill. *n.* 85 *et* 89.

» V. *Incestus*, hoc est, congressus cum consanguinea, vel cum affine, usque ad quartum gradum, eo gravius peccatum, quo gradus est propinquior : quem proinde in Confessione exprimere, saltem securius est, ut habet Nav. *c.* 6; Lug. *n.* 312. Sicut etiam multo gravior est incestus cum consanguinea, quam cum affine in eodem gradu, v. g. cum matre, quam cum noverca; cum sorore propria, quam cum sorore uxoris. Et rursus gravior est cum affine, quam cum cognato spirituali, vel legali. Addi vero debet, si in primo gradu fuerit, utrum cum matre, an cum filia, an cum sorore, Lugo *l. c.* et Escob. *de actib. human. E.* 2, *c.* 6, ubi ex Hurt. *d.* 9, *de Pœnit. Dis.* 4, probabile dicit, incestum in eodem

gradu, et linea ejusdem esse speciei (eo tamen graviorem quo gradus est vicinior stipiti), et satis esse dicere : habui rem cum consanguinea in linea recta. Ad hanc speciem revocatur tanquam analoga, fornicatio cum filia Confessionis, cum proprie non sit cognatio spiritualis, quam tamen circumstantiam in Confessione exprimendam esse probant Sanch. *d.* 55; Kon. *d.* 32; Fagun. *et cæteri probabiliter*, contra Sa V. *Confessio* et Dian. V. Lugo *n.* 355.

» VI. *Sacrilegium*, hoc est, violatio rei sacræ per actum venereum. Res autem sacræ, quæ sic violantur, sunt locus et persona : unde sacrilegium est : 1. Omnis actus luxuriosus exterior (qualis etiam est, v. g. pollutio, et probabiliter etiam tactus impudici, ut vide Lugo *n.* 404), in loco sacro, hoc est in templo vel cœmeterio : nisi tamen fiat a conjugibus, ex necessitate, v. g. ad vitandam incontinentiam. 2. Omnis actus luxuriosus, tam interior quam exterior, in persona, vel cum persona voto castitatis consecrata : circa quem tamen probabile est, non opus esse exprimere, utrum fuerit votum solemne, an simplex. Sicut neque, si duplici titulo sit sacrata, v. g. quia est Sacerdos et Religiosus, quia moraliter est una numero malitia, Sanch. *d.* 27, *n.* 27; Henr. et cæteri, quos citat et sequitur Dian. *p.* 1, *tr.* 7, *res.* 3; Lugo *s.* 4; Bonac. *q.* 4, *p.* 17; Escob. *Ex.* 8. »

ADDENDA.

916 *Quæst.* 199. — *Quid sit hic addendum*? R. Hæc pauca : 1. Certum est coitum inter solutos esse peccatum mortale : et errorem oppositum damnavit *Conc. Viennense*, Clem. *Ad nostrum de Hæreticis, et Concilium Florentinum* inter errores Græcorum. Docuit quoque *Simon Magus* cum aliis, quos refert Archdek, *P.* 2, *de Dogm. damn. v. Copula*, quod usus feminarum sit communis, sed hic error reprobatus est *in Conc. Jerosolymitano* sub *S. Petro Apostolo*. Docuerunt etiam Begardi coitum non esse peccatum, osculum tamen esse, uti idem Archdek refert, sed hoc delirium etiam damnatum est *in Conc. Viennensi*, an. 1311. Quod autem fornicatio sit intrinsece mala, declaravit *Innoc. XI* per damnationem hujus 48 prop. *Tam clarum videtur fornicationem secundum se nullam involvere malitiam, et solum esse malam, quia interdicta, ut contrarium omnino rationi dissonum videatur.* Esse autem intrinsece malam propter periculum male educandæ prolis, probat Ovied. *de pecc. contr.* 3, *n.* 150. 2. Etiam est certum, quod coitus cum non sua sit adulterium, nam *Innoc. XI* damnavit hanc 50 prop. *Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium, adeoque sufficit in Confessione dicere se esse fornicatum;* et rationem dat Busemb. *n.* 915, relatus. 3. Taberna *p.* 1, *tr.* 1, *c.* 3, § 1, dicit puellam non peccare, si ob evidens periculum mortis, vel ingentis infamiæ non adhibeat omnia omnino media ad depellendum stupratorem, v. g. si hunc, cum posset, non occidat, si non inclamet viciniam, sed mere patiatur coitum, tamen secluso omni periculo consensus. Et licet hanc propositionem editis libris teneant Auctores plures quam 50, quos adductis locis refert Vind. Tabern. ad prop. 1, inter quos sunt S. Ant. *p.* 2, *tr.* 7, *c.* 8, § 2; Sylv. *v. Homicidium* 1, *n.* 9; Sotus *l.* 5, *q.* 1, *art.* 5; Nav. *Man. c.* 16, *n.* 1; Tol. *l.* 5, *c.* 6; Less. 1, 2, *q.* 6, *art.* 5; Lugo *de Just. d.* 10, *n.* 198; Regin. *l.* 22, *c.* 1, *sect.* 1; Gonet. *de actib. human. d.* 1, *n.* 93; Steph. *t.* 1, *d.* 5, *n.* 43; Philip. *t.* 2, *d.* 9, *d.* 1; Bosco *p.* 3, *d.* 7, *s.* 10, *n.* 127, tamen non expedit eam publice proponere, aut defendere, quia apta est causare abusus, præsertim apud rudes [1].

1 P. Concina T. 4, p. 456, ait, P. La-Croix hæc docere ex Busemb. et Taberna; utique ex visus sui *imbecillitate* id scripserit bonus Concina. Nam La-Croix hic citat solum Tabernam : sed immediate antea citaverat Busembaum non ut testem hujus doctrinæ, sed ut impugnatorem 50 prop. inter damnatas ab Innoc. XI. Cætera quæ congerit hic idem Theologus adversus auctorem nostrum, sunt oppido ridicula. Ait P. La-Croix non esse hanc doctrinam publice defendendam, nec proponendam. *Cur ergo*, inquit, Concina, *proponitur, et vi Probabilismi defenditur*? Itane vero? ab eo defenditur propositio isthæc, ab eo, inquam, qui negat, eam esse defendendam? At saltem La-Croix illam publice proposuit. Nego. Instat Concina; *an libri typis impressi et recusi, in angulo, in cryptis* latitant? O præclarum Theologum! qui non intelligit, id unum iis Claudii Nostri verbis denotari, non esse, eam propositionem populo et rudibus præsertim explicandam, non esse disseminandam in vulgus : porro libri latino idiomate scripti non ii sunt, quos populus, quos rudes, quos vulgus hominum legat. Fac legat : an non satis cautum? ubi norint istiusmodi homines, eam esse hanc doctrinam, quæ sine abusuum discrimine publice proponi et defendi non possit? Confer P. Noceti cap. 43 *Veritatis Vindicatæ.*

917 *Quæst.* 200. — *In quo consistat virginitas et quando amittatur*? R. § 1. Circa primum variæ sunt Medicorum sententiæ : multi dicunt in mulieribus incorruptis inveniri ad orificium vasis membranulam dictam hymen, vel eugion, quæ si frangatur, per hoc amittit virginitatem : contradicunt alii cum Boudew. *p.* 2, *q.* 19, cum Fill. *tr.* 30, *n.* 65, cum Less. *de Just. l.* 2, *c.* 10, *n.* 3, cum Sanch. *de Matr. l.* 7, *d.* 14, *n.* 1, et dicunt, claustrum virginale in mulieribus consistere in membranis carnosis illud constringentibus ita arcte, ut appareat esse quasi ligamentum cutaneum : hinc ibidem docet Boudew. posse semen circa muliebria effusum ita attrahi a matrice, ut hoc sufficiat ad consummationem matrimonii, licet corpus virginis non penetretur nec fiat defloratio, *et hoc fieri posse, nullus, quod sciam,* inquit Boudew. *Medicorum dubitet.* Quod autem ad mares attinet, virginitas eorum consistit in violatione vasis genitalis, e quo nullum semen sit adhuc effusum.

§ 2. Virginitas in puella physice amittitur per apertionem, sive distensionem partium, quæ claudunt vas genitale; in maribus, per effusionem seminis; ut tamen in utrisque moraliter amittatur, debet apertio vasis et effusio seminis esse voluntaria; hinc si sit involuntaria manet homo coram Deo virgo et capax laureolæ virginitatis, secundum illud S. Luciæ : *Si invitam jusseris violari, castitas mihi duplicabitur ad coronam :* e contra laureola virginitatis amittitur, tam a fœmina quam a masculo per pollutionem voluntariam, licet (quoad statum), coram facie Ecclesiæ manet virginitas, quandiu claustrum virginitatis non est violatum, in puella, *ab extrinseco*; in masculo autem per copulam carnalem, Spor. *post. Tr.* 5, *in Append. ad.* 6 *et* 9; *Præceptum, n.* 5.

CAPUT III.

QUÆ SINT SPECIES LUXURIÆ CONSUMMATÆ CONTRA NATURAM?

918 « Resp. Cum contra naturam esse dicantur eæ, in quibus fit seminatio modis repugnantibus institutioni naturæ, ita ut juxta tales modos species varientur, hinc resolvitur, tales species esse sequentes :

» I. *Congressus inordinatus*, hoc est, innaturalis, sive indebitus concumbendi modus, cum scilicet servatur quidem identitas speciei, diversitas sexus et debita naturæ organa, sed inordinato tantum modo acceditur; v. g. cum vir succumbit, vel averse accedit more pecorum, vel a latere, vel stando, aut sedendo, aliave ratione insolita, quod est contra naturam, mortale, quando inde periculum est impediendæ generationis, aut effundendi seminis ; alias si hoc periculum caveatur, aut non sit, eo quod matrix feminæ satis attrahat semen et retineat, ut fit plerumque, non contra, sed præter naturam erit et veniale grave, imo nullum, si gravis causa adsit v. g. quia mulier est prægnans, vel quia corporis dispositio, sive utriusque, sive alterutrius conjugis aliter fieri non patitur; Fill. *tr.* 30, *n.* 156.

» II. *Mollities,* sive *pollutio*, et est, cum absque congressu, seu copula, voluntarie procuratur fluxus seminis, sive id foras effundatur, ut in maribus ; sive intus diffluat in matricem, ut in feminis. Et hoc peccatum, præter propriam malitiam, sæpe aliam habet adjunctam, ut v. g. fornicationis, adulterii, incestus, etc. cum quis nimirum simul imaginatur, ac desiderat congressum alicujus personæ liberæ, conjugatæ, etc. quod proinde, si fiat, in Confessione aperiendum est. Plura de mollitie *V. sequenti Dubio.*

» III. *Sodomia imperfecta* et est congressus cum debito quidem sexu, maris nempe cum femina, sed extra vas naturale. Potest etiam simul habere alias malitias, v. g. adulterii, si fiat cum conjugata; incestus, si fiat cum consanguinea. Bonac. *quæst.* 4, *de Matrim. p.* 11, *n.* 1 ; Fill. *n.* 158.

» IV. *Sodomia perfecta* et est congressus duorum ejusdem sexus, ut maris cum mare, vel feminæ cum femina. Et potest etiam habere alias malitias adjunctas, v. g. incestus; quo casu cognationis gradum non necessario explicari docet Escob. *de actib. hum. Exp.* 2, *cap.* 6, sed satis esse dicere : coivi cum consanguineo, vel cum affine; quia nec miscetur caro, nec contrahitur affinitas; nec linea variat speciem. *Ita ille.* Explicandum tamen esse, fuerisne *agens*, *an patiens*, dicit Lugo *de Pœn. d.* 16, *n.* 423, *contra* Dian. *t.* 2, *tract.* 4, *res.* 159 *et p.* 6, *tr.* 6, *res.* 36.

» V. *Bestialitas*, quod est gravissimum inter omnes : et est congressus, in quo non servatur identitas speciei, v. g. si homo coeat cum bestia, sive ejusdem sexus sit, sive non. Neque opus est explicare, qualis, sive cujus speciei fuerit, quia est differentia tantum materialis et in genere entis, non autem formalis et in genere moris. Esc. *Ex.* 2, *cap.* 6, ex Fill. *n.* 131.

Huc revocatur peccatum cum dæmone, succubo, vel incubo : cui peccato superaddit-tur malitia contra Religionem et præterea etiam sodomiæ, adulterii, vel incestus, si affectu viri, vel mulieris, sodomitico, adulterino vel incestuoso, cum dæmone coeat. V. Bonac. *de Matrim. quæst.* 4, *p.* 12; Fill. *n.* 162.

ADDENDA.

919 *Quæst.* 201. — *Quodnam peccatum sit gravius, sodomia, an furtum?* Resp. Sodomia videtur esse gravius, ut pluribus evincunt Mendo *in Statut. d.* 6, *quæst.* 23 et Moya *T.* 1, *tract.* 6, *d.* 4, *quæst.* 5. Quo autem reducatur abortus, videri potest Steph. *tom.* 1, *d.* 5, *n.* 62.

DUBIUM IV.

An aliquando liceat procurare pollutionem?

920 » Resp. Auctoritate Scripturæ, quæ molles a regno cœlorum excludit, 1 *Corint.* 6, docent omnes nullo casu licitum esse intendere, vel procurare directe mollitiem, nequidem causa sanitatis, ac vitandæ alias certæ mortis. Causam dat Sanch. *de Matrim. lib.* 9. *d.* 17, quod natura administrationem seminis, extra Matrimonium, in omni eventu homini denegaverit, eo quod adeo vehemens sit in ea re sensus voluptatis, ut homines passione excæcati, passim sibi facile persuaderent, habere se justam causam irritandi seminis, unde plurima gravissimaque vitia contra bonum commune et in impeditione generationis emergerent. Nav. *c.* 16; Less. *l.* 4, *c.* 3, *d.* 4 *et communiter. Unde resolves* :

» I. Distillatio, quæ est fluxus humoris, quasi medii inter urinam et semen (cum quo coloris, et viscositatis similitudem gerit), sine ingenti illa delectatione, non est vera pollutio et, si proveniat sine omni commotione sensus venerei, ut quandoque fit, de ea non magis laborandum, quam de sudore, dicit Cajet. Si vero fiat cum sensu carnis et commotione spirituum generationi servientium, tunc ei cooperari, vel causam præbere, non est, vel est peccatum, idque veniale, vel mortale, ad eumdem modum, quo de pollutione dicetur. Sanch. *d.* 45, *n.* 32; Lay. *l.* 3, *sect.* 4, *n.* 18.

» II. Si semen judicio Medicorum transivit in materiam venenosam, licet eam medicamentis expellere, etsi præter intentionem sequatur aliqua veri seminis emissio. Sanch. *d.* 17, *n.* 16; Fill. *tr.* 30, *n.* 150; Trull. *l.* 6, *c.* 1, *d.* 8, § 1, *n.* 14.

» III. Non tenetur quis (modo tantum absit periculum consensus in voluptatem, nec voluntarie promoveat), impedire pollutionem sponte sua evenientem, aut jam cœptam, v. g. in somno, reprimere, sed potest sanitatis causa sinere ut natura se exoneret, quia id non est procurare, sed pati, ut effluat, quod alias corruptum sanitatem læderet. Unde idem admittit Sanch. etiamsi orta esset prius ex culpa; modo de ea doleat et consensum ulteriorem abstrahat; additque plerumque expedire, munire se cruce et sine alio attactu, quietis manibus, rogare Deum, ne permittat lapsum in delectationem, Sanch. *num.* 17, Trull. *num.* 8.

» IV. Licitum est ob finem honestum, v. g. minuendæ tentationis, sanitatis, tranquillitatis animi, optare simplici affectu spontaneam et naturalem exonerationem naturæ, modo desiderium illud non sit causa efficax pollutionis. Similiter licet etiam de ea gaudere, via naturali et sine peccato facta, quia objectum istius desiderii et gaudii non est malum, licet ejusmodi desideria simplicia inutilia esse, nec periculo carere, quidam bene observent; Less. *n.* 105; Laym. *n.* 17.

» V. Si quis facturus rem aliquam necessariam, vel licitam et honestam, prævidet inde naturaliter secuturam pollutionem (idque multo magis valet de distillatione), quam tamen ille nullo modo velit, nec intendat tunc, modo absit periculum consensus in delectationem; non tenetur abstinere a tali actione : quia prosequenti suum jus, non imputatur effectus per accidens et præter intentionem secutus; hinc non obstante periculo pollutionis, licet audire Confessiones mulierum, studere casibus conscientiæ, tangere se ex necessitate, feminas caute et cum necessitate alloqui, osculari, amplecti juxta morem patriæ, si alioqui incivilis habendus esset. Quod si tamen periculum esset consentiendi in delectationem (quod colligitur inde, si sæpius ex simili occasione mortaliter sit lapsus) a causa illa quantumvis licita abstinendum esse : proindeque Confessarius tali casu teneretur relinquere officium. Fill. Sanch. *d.* 45; Nav. *c.* 16; Laym. *n.* 16. Monet autem Laym. eum, qui in actionibus honestis et utilibus talem miseriam experitur, facilius liberari contemnendo

quam æstimando, quia imaginatione et timore augetur.

» VI. Si pollutio secutura prævideatur ex re illicita, otiosa, vel minus necessaria et hæc sit causa propinqua, ac natura sua ad venerem ordinata, ut sunt actus luxuriosi, tactus, aspectus, lectio, auditio, locutio turpis, mortale est ab illa non abstinere; quia in eam consentiens, moraliter in effectum consentire censetur. Quod si vero res illa sit causa tantum remota, per accidens tantum ad pollutionem concurrens, qualis est v. g. esus aut potus calidorum, equitatio, confabulatio inutilis, crapula, ebrietas etiam mortalis (modo pollutionem non intendas et absit periculum venerei consensus), secuta pollutio non est mortale, quia in talem rem consentiens, non ideo velle censetur effectum, Filliuc. *num.* 152; Sanch. *l. c.* Less. *num.* 90 *et* 100. Vide Dian. *p.* 5, *tract.* 3. *R.* 4. Addunt quidam Doctores hanc regulam, pollutionem in causa volitam tantum esse peccatum, quantum est ipsa; ut si causa sit peccatum mortale, etiam fore mortalem; si sit venia'e, venialem. Si vero causa nullum sit peccatum, nec ipsam fore (secluso semper periculo consensus), hinc venialem, v. g. esse illam, quæ provenit ex lectione curiosa vel aspectu per se non mortali. Trull. *n.* 5, ex Lopez, Henr. Vasq. Bonac. *tom.* 1, *de Matr. q.* 4, *p.* 10; Dian. *p.* 1, *tr.* 2; *Miscel. res.* 56.

» VII. Pollutio in somno facta est mortalis: 1. Si ante directe, vel formaliter est procurata et causa non est retractata. 2. Quando post somnum placuit et approbata est propter delectationem veneream; alias non, Fill. *n.* 148; Trull. *n.* 9.

» *Quæres.* An mutua pollutio inter mares vel feminas procurata, sit mollities tantum, an sodomia?

» Resp. Si fiat ex solo affectu ad veneream libidinem, absque concubitu, esse tantum mollitiem. Si vero fiat ex affectu ad personam illam indebiti sexus (præsertim si adsit aliqua conjunctio et commixtio corporum), est quoad malitiam, sodomia. Fill. *tr.* 30, *c.* 8. Plura de tota hac materia V. *infra l.* 5, *n.* 76 et *Auctores citatos.*

ADDENDA.

921 *Quæst.* 202. — *In quo consistat malitia pollutionis?* R. In hoc præcipue, quod sit contra finem naturæ, quæ in ordine ad solam generationem format semen, pollutio autem illud prodigit voluptatis causa. Deinde si licita esset pollutio, impediretur propagatio generis humani, quia nemo vellet inire Matrimonium ob gravissima illius onera et difficultates, sed satiarent se homines voluptate, quæ est in effusione seminis habeturque per pollutionem. Atque ex his constat pollutionem esse intrinsece malam, quod etiam declaravit *Innoc. XI*, damnans hanc 40, propos. *Mollities jure naturæ prohibita non est; unde si Deus eam non interdixisset, sæpe esset bona et aliquando obligatoria sub mortali.*

922 *Quæst.* 203. — *Quid circa causas pollutionis sit addendum?* Res. seqq. 1. Si actio, ex qua prævideretur pollutio, sit mortale in materia luxuriæ, simulque causa per se, et efficax pollutionis, pollutio secuta est mortale, tum quia lex obligans ad peccatum vitandum, obligat ad vitandas causas per se efficaces illius: tum quia talis pollutio censebitur intenta in causa et in natura operis, ad quod sequitur; tum etiam quia qui consentit in mortale circa materiam luxuriæ, exponit se periculo proximo consentiendi in delectationem majorem pollutionis prævisæ; ergo saltem ratione periculi peccat mortaliter. Arriag. *d.* 46, *n.* 23; Rhod. *d.* 1, *q.* 3, *sect.* 2, § 1, Spor. *in Tyroc. Sacr. p.* 4, *n.* 335, et alii communiter.

923 § 2. Si actio, ex qua prævidetur pollutio, sit tantum veniale in materia luxuriæ, adhuc dicit Mendo *in Stat. d.* 5, *q.* 2, pollutionem secutam esse mortale, tum quia causa est in materia luxuriæ, et directe, ac per se tendit ad pollutionem: ergo qui vult illam, censetur hanc in causa velle, non aliter, ac si illa esset gravis in materia luxuriæ: tum etiam quia cum istis semper est homini jam actualiter affecto ad rem turpem periculum proximum consensus in delectationem conjunctam pollutioni: ergo saltem ratione periculi semper est mortale. E contra Vasq. Henr. Bon. Filliuc. Salas, uterque March. Less. *l.* 4, *c.* 3, *n.* 102; Dian. *p.* 1, *tr.* 7, *resol.* 65, *et p.* 2, *tr.* 15, *resol.* 31; Gobat *in Ex. t.* 7, *n.* 330, aliique plurimi cum Spor. *sup. in Theol. Moral. tr.* 1, *c.* 5, *n.* 19, dicunt posse tum abesse omnem intentionem pollutionis et periculum consensus in eam, et consequenter pollutionem tum secutam esse tantum veniale, quia cum sit tantum volita in causa, in tantum est mala, in quantum causa est mala; quæ sola est voluntaria, causa autem est tantum venialiter mala: ergo etiam pollutio secuta.

924 § 3. Si actio, ex qua prævidetur pollutio, non sit peccatum in genere luxuriæ, quamvis sit mortale in alio genere, uti est ebrietas, vel esus carnium die Veneris, Spor. *sup.* Sanch. et alii apud Dian, *p.* 1, *tr.* 7, *R.* 65, dicunt esse veniale contra castitatem, quia quamvis causæ illæ non influant per se, nec multum in pollutionem, tamen videtur esse levis deordinatio contra castitatem, quod sine causa ponatur aliquid etiam remote causativum pollutionis. *Nec obstat*, quod in re venerea non detur parvitas materiæ, secundum dicta *n.* 910, adeoque si peccetur, videatur peccari mortaliter : *nam* tum tantum peccatur mortaliter, quando res venerea est directe in se volita, aut saltem in causa mortaliter mala, et per se inductiva illius : de cætero potest peccari venialiter, vel per causam per se et directe volitam, si hæc tantum leviter sit inductiva, vel per causam per accidens et indirectam, quæ non est in materia luxuriæ ; uti (secundum omnes) peccari potest venialiter per negligentiam levem in cavenda pollutione ; *ita illi ;* e contra Arriag. *n.* 19 ; Rhod. supra, et alii probabilius dicunt per se loquendo, nihil peccari contra castitatem, quia, quod peccetur contra temperantiam comedendo die Veneris carnes, nihil spectat ad castitatem, tam parum quam si die Jovis comedantur carnes per actionem omnino indifferentem : idem est, si actio *per accidens* tantum esset in materia luxuriæ, v. g. ratione finis, uti si quis carnes comederit die Veneris ad complacendum puellæ, animo inducendi eam ad fornicationem; pollutio enim sequeretur ab illa comestione tantum per accidens, et velut a causa remota.

925 § 4. Si actio, ex qua prævidetur pollutio, sit de se honesta et licita, licet videatur spectare ad materiam luxuriæ, uti lectio casuum turpium, si tamen sit necessitas, utilitas, aut alia quævis causa rationabilis eam ponendi, vel continuandi, nullum erit peccatum, quamvis sequatur pollutio, uti late ex S. Aug. S. Th. et communi omnium sensu probant Sanch. *de Matr. l.* 9, *d.* 45, *n.* 4 ; Rhod. supra, Tanner. *d.* 4, *q.* 8, *n.* 81. Ratio est, quia qui utitur jure quod habet ad ponendam actionem de se honestam et licitam, illi non imputatur ad peccatum, quod per accidens sequitur, cum hoc potius patiatur, quam agat ; et tales actiones sunt, secundum Sporer, choreas honestas ducere, secundum Jo. Sanch. *in select. d.* 21, *n.* 12 *et* 32, equitare, etiam rationabilis recreationis causa ; certo et commodo situ cubare in lecto, ambulare cito, crus, vel femur unum superponere alteri, etc. dummodo semper bona fide procedatur, id est, dummodo nullo modo intendatur oblatio pollutionis, nec sit periculum consensus in illam. *Ratio* omnium a priori est, quia talis causa, v. g. esus calidorum, per se tantum tendit ad roborandum corpus per augmentum sanguinis, et spirituum animalium, ex quorum vigore, vel abundantia quandoque oritur pollutio, quod per accidens est tali comestioni, quæ habet alium honestum finem, merito præponderantem illi periculo remoto pollutionis, quæ timetur ; imo Merat. *de pecc. d.* 7, *sect.* 8, ait eum non peccare graviter, qui exercet aliquem corporis motum nec necessarium, nec utilem, certo prævidens ex eo orituram delectationem sensitivam. Ills. *t.* 4, *d.* 1, *n.* 72, citans Sanch. Castr. Laym. Fill. absolute dicit hominem non teneri abstinere a commoditate situs, lecti, equitationis, potus, etiamsi ex his natura per accidens concitari soleat : sed qui studiosi sunt puritatis, talia caveant.

926 § 5. Si quis fricet verenda, volens abigere pruritum, vel qualitatem morbidam forte adhærentem genitalibus, vel in eorum meatu, et ex frictione prævideatur secutura pollutio, docet cum aliis multis Mendo *q.* 4, esse mortale ; consentit Spor. *in Tyronc. p.* 4, *n.* 333, si fiat præcise ad semen corruptum, vel ad morbidam qualitatem expellendam, tum quia semper adest periculum consensus in delectationem, tum maxime quia illa frictio per se tendit ad verum semen provocandum, et est causa proxima, ac per se efficaciter concitans spiritus venereos, ideoque per se proxime influens in pollutionem : unde Sanch. qui prius *de Matract. l.* 9, *d.* 17, *num.* 19, docuerat licere talem frictionem ad expellendum semen corruptum, postea *in Decal. l.* 5, *c.* 6, *n.* 12, se corrigens dicit non licere, maxime cum suppetant alia media minus periculosa per medicinas, quas licitum esse sumere ad depellendam morbidam qualitatem, vel corruptum semen valetudini noxium, docent cum communi Sanch. Fill. Trull. Platel. *de pecc. n.* 241, licet prævideatur simul per accidens expellendum verum semen. Et ratio disparitatis est, quia medicina illa per se non tendit ad expellendum verum semen, sed ad expellendam illam morbidam qualitatem, e contra frictio plus facit ad excitandos spiritus, et ad eliciendum verum semen, quam corruptum : possuntque de hoc videri dicta

num. 286. Item Lugo *de just. d.* 10, *n.* 126. Docent tamen etiam Sanch. Laym. March. Spor. *n.* 349, si frictio fiat ad abigendum molestissimum pruritum, non fore peccatum, quia est actio de se licita et necessaria, uti etiam applicatio medicamenti ad illas partes male habentes, et per accidens est sequi pollutionem; et hanc sententiam fuse defendit Jo. Sanch. *a n.* 29, citans alios plures; sed iterum hic addo, quod studiosi puritatis merito talia caveant, aut saltem talem modum adhibeant, cum quo non sit conjunctum pollutionis periculum.

927 § 6. Si nulla sit justa causa ejusmodi actionem exercendi docent Layman et platel. *num.* 238, adhuc fore veniale tantum talem actionem de se licitam et honestam ponere, quæ est causa per *accidens et remota* pollutionis; Arriag. supra dicit, per se loquendo, nullum esse peccatum; *per accidens* vero posse esse otiositatem, vel aliquid simile : cum tamen pollutio et similes motus vehementes, dum contingunt in vigilia, magnam secum adferant voluptatem, pronum est, ut in hanc consentiatur saltem imperfecte, unde castitatis amans etiam tales causas remotas omittit, attamen sine anxietate, et non agnoscendo obligationem saltem gravem, ne alias, quando poneret, per conscientiam erroneam peccet graviter. Circa omnia hactenus dicta videri potest Tanner. *a n.* 13, ubi accurate refert sententias et rationes.

928 § 7. Quamvis aliqui doceant puellam, quæ semel consensit in copulam, non posse postea pœnitentia ductam viro seminante non recipere ejus semen, quia pejus videtur semen prodigere quam copulam inchoatam complere, quam sententiam Sanch. *de Matr. l.* 9, *d.* 19, *n.* 7, vocat probabilem; censet tamen idem Sanch. pœnitentia ductam teneri semen non admittere, sicque permittere pollutionem maris, quia tenetur non continuare peccatum, quod incepit, nec potest habere veram pœnitentiam de illo, nisi abrumpat : quod valet secundum omnes cum Lugo *n.* 197, si vi opprimatur, ac tenetur etiam omni modo conari, ne opprimere volens possit semen injicere, ibi enim, si se passive habeat, hoc ipso censetur positive consentire, quia *copulam pati,* est *eam admittere;* hinc Cajet. dicit etiam teneri clamare ut invasorem abigat : Sotus tamen, Nav. Reg. Bon. dicunt non teneri clamare, si inde timeat sibi mortem, gravem infamiam, vel nimiam verecundiam : certum autem est nunquam licere illi semen admissum ejicere, uti dictum est *n.* 284.

Quæst. 204. — *Quid circa pollutionem in somno sit addendum?* R. seqq. § 1. Si quis per cogitationes, tactus, aspectus, vel quascumque alias delectationes venereas habitas ante somnum intendat pollutionem in somno, certum est, quod illæ delectationes præter malitiam, quam in se habent, etiam contrahant malitiam pollutionis, sive illa postea sequatur, sive non. Dubium autem est, si tales delectationes sint habitæ ante somnum et non intendatur, sed tantum prævideatur pollutio ex illis secutura in somno, an hæ antecedentes delectationes etiam habeant malitiam pollutionis; negant Cajetanus Jo. Sanch. et alii; quia cum neque adsit intentio, neque desiderium illius non est, cur ille effectus contingens et non libere secutus possit imputari; e contra Suar. Less. Sanch. aliique communiter et longe probabilius affirmant cum Mendo *d.* 5, *q.* 3, quia delectationes illæ per diem habitæ spectant ad materiam luxuriæ, et per se proxime influunt in pollutionem velut in effectum proprium : ergo qui vult illas, censetur etiam hanc velle in causa, maxime cum talis causa ante somnum posita de se plus et potentius operetur in somno, quando phantasia per species relictas agit vivacius, et libertas impediendi deest, unde talis tenetur in Confessione dicere se de die habuisse has, vel illas delectationes, in quibus satis præviderit secuturam in somno pollutionem. *Nec refert,* quod forte non sequatur, *nam* per accidens est, quod aliunde impediatur, et causa per se sufficiens posita erat, quod sufficit ad contrahendam ejus malitiam, ut si quis admoverit ignem horreo alieno, prævidens illud accendendum, posuit causam damni et peccavit contra justitiam, quamvis *per accidens* ab aliquo exstinguatur ignis et damnum non sequatur. 929

§ 2. Spor. *in Tyroc. n.* 338, conformiter ad principia *q. præt.* relata sic discurrit: 1. Prævisio pollutionis in somno est tale peccatum, quale est causa, in qua prævidetur; unde si causa sit mortalis in genere luxuriæ et notabiliter influens in libidinem, pollutio prævisa erit mortalis; licet autem causa sit mortalis in genere luxuriæ, si tamen non est notabiliter influens, uti notabiliter non videtur influere brevissima cogitatio voluntaria de objecto turpi; pollutio ex tali causa prævisa non videtur fore mortalis. Si autem causa sit venialis, aut mortalis quidem, sed in alio genere, uti est ebrietas, pollutio hæc prævisa videtur esse venialis tantum. Denique si causa sit de se 930

honesta et licita, ac adfuerit rationabilis causa eam ponendi, pollutio prævisa nullum erit peccatum. 2. Si quis evigilans non reprimat, sed permittat absolvi pollutionem in somno ex causis naturalibus inceptam, ne alias noceat valetudini, docent Sa, Tamb. Platel. *de peccat. n.* 224, Spor. aliique cum Busemb. supra, non esse peccatum, quia in tali casu non est in se mala nequidem materialiter; sed recte monent omnes cum Sanch. esse periculum consensus saltem in delectationem, nisi eliciatur aliqua positiva displicentia. 3. Si quis expergefactus promoveat pollutionem in somno inceptam, addendo conatum, aut protrudendo ultimas ejus reliquias peccat mortaliter, quia non permittit, sed positive continuat illam.

931 § 3. Arriag. *d.* 46, *n.* 24, recte notat esse discrimen inter pollutionem secuturam in vigilia et in somno, nam cum in somno non sit periculum consensus, causa, quæ pollutionem infert in somno, facilius ex hac parte excusatur a peccato; hinc pro vigilia magis tenetur quis vitare causas, non ratione pollutionis, sed ratione periculi consensus, et ideo etiam docet Suarez *de peccat. d.* 5, *sect.* 7, *n.* 21, magis vitanda esse illa, ad quæ statim timetur concupiscentia, quam alia, ex quibus timetur secutura in futuro quia hæc sunt minus certa, facilius impedibilia, et habent minus periculi.

932 *Quæst.* 205. — *An liceat inefficaciter appetere pollutionem naturaliter orituram, vel gaudere de ea involuntarie secuta?* R. § 1. Communior est sententia, quod licitum sit affectu simplici et inefficaci desiderare, ut pollutio mere naturalis et involuntaria eveniat ob aliquem finem bonum, et ita docent Nav. Less. Sanchez, Vasq. *in Decal. l.* 1, *c.* 2, *a n.* 18; Tamb. *de pecc. d.* 4, *q.* 8, *n.* 145. Platel. *d. peccat n.* 224; Spor. *in Moral. p.* 1, *t.* 1, *c.* 6, *n.* 34, quia secundum hos Auctores pollutio involuntaria tum tantum retinet malitiam objectivam et materialem, quando sequitur ex causa, non naturali, sed ex alia, v. g. ex tactu, turpiloquio, etc. et si naturaliter eveniat, putant esse naturalem evacuationem corporis, qualis est emissio sudoris, vel aliorum superfluorum excrementorum. Difficultas tamen est, cur liceat affectu inefficaci desiderare talem pollutionem et non mortem alterius, nam *Innoc. XI* damnat hanc 13 propos. *Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alterius tristari, et de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere et desiderare, non qui dem ex displicentia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum.* Disparitatem dat Sporer, quod appetere mortem alterius non sit actus mere naturalis, sed ex natura sua petat esse moralis ac liber, qualis si sit, intrinsece est malus: e contra dicit pollutionem vi naturæ provenientem non esse actum humanum nec voluntati subjectum, hinc in eum inefficaciter tendere, non videri esse malum. *Contra est*, nam mors naturaliter causata ex morbo etiam non est actus moralis, sed effectus naturalis et tamen est licitum eam appetere alteri, sed actus talis desiderii esset moralis et intrinsece malus; ergo necdum appareret disparitas. Alii dicunt mortem esse gravissimum malum physicum subjecti, quod desiderare alteri non permittat caritas, nisi propter causam proportionatam, qualis esset spiritualis utilitas subjecti, vel temporalis utilitas communitatis, secundum dicta *lib.* 2, *a n.* 184, non autem privata hæreditas obventura, secundum dicta hic *n.* 693; e contra pollutio orta ex causis naturalibus secundum Sanchez, *de Matr. l.* 9, *d.* 45, *n.* 14, non est malum ne physicum quidem subjecti, vel prolis, vel Communitatis humanæ, cum tale semen sit quid superfluum, quo se exonerat natura; aut saltem est malum tam leve, ut propter utilitatem etiam privatam permitti possit.

933 § 2. Consentiunt quoque Doctores inquit Spor. *n.* 32, licitum esse gaudere de ejusmodi pollutione, quatenus causa fuit alicujus boni, uti quia sic cessavit tentatio, ægritudo, et ita docent Vasq. Sanch. Less. Lugo et alii: sed iterum difficultas est ratione relatæ propositionis 13 damnatæ item 15. *Licitum est filio gaudere de parricidio parentis a se in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias inde ex hæreditate consecutas.* Sed dicendum est, ut licitum est gaudere tantum de hæreditate obtenta post mortem, non autem de ipsa morte, sic tantum esse licitum gaudere de effectu post pollutionem secuto et ideo dixi, *quatenus causa fuit*, non autem de pollutione *secundum se;* hinc:

934 § 3. Non est licitum delectari de pollutione *secundum se;* est communis et certa apud Sanch. *in Decal. l.* 1, *c.* 2, *n.* 16. Ratio est, quia causa excusans factum a peccato, qualis est ignorantia, vel defectus advertentiæ aut libertatis, non excusat talem delectationem, quæ fit cum scientia, advertentia et libertate: licite tamen delector, v. g. de homicidio facto ob defensionem inculpatam, de damno alteri

in extrema necessitate causato, quia causa liberans factum a culpa, nempe licentia faciendi etiam excusat delectationem, Sporer, *n.* 31.

TRACTATUS V.

DE SEPTIMO PRÆCEPTO.

NON FURTUM FACIES.

935 « Cum in hoc prohibeatur omnis injusta damnificatio in bonis proximi, quæ sit 1 : Per furtum et rapinam. 2. Per omissionem reparationis damni illati. 3. Per iniquitatem contractuum ; de his tribus hic agendum erit.

CAPUT PRIMUM.

DE FURTO.

DUBIUM I.

Quid sit furtum, et quale peccatum?

Resp. Est occulta et injusta rei alienæ ablatio, invito rationabiliter domino. Quod si res sit sacra, dicitur *sacrilegium*, de quo supra. Si aperte cum vi fiat, *rapina*, a furto specie distincta. Licet autem furtum cæteris paribus, quam rapina, levius sit, et ex genere suo minimum inter ea, quæ circa proximum committuntur, est tamen mortale, si quantitas sit notabilis. *Ita communiter omnes.* V. Bon. *tom.* 2, *de restit. disp.* 7, *q.* 8. *Unde resolves :*

» I. Qui alienum accipit per jocum, vel propter bonum aut commodum illius, a quo accipit, non furatur : v. g. si uxor auferat marito pecunias, ne ludis aut comessationibus prodigat ; aut vinum, ne inebrietur ; aut librum hæreticum, ne legat ; aut si famulus det elecmosynam non nimis magnam valde indigenti, in qua dominus rationabiliter non sit invitus, a quo tamen propter verecundiam, vel aliam causam non ausit petere. Less. *l.* 2, *c.* 12, *n.* 4.

» II. Qui pro se, vel pro alio in extrema necessitate constituto alienum accipit, quantum necessarium est, nec furatur, nec tenetur restituere postea sic absumptum, siquidem *re et spe* indigens fuit. Idem docent Less. *d.* 12 ; Malderus, Dian. etc. de necessitate gravi ; verum id probabilius alii negant cum Laym. *l.* 3, *tr.* 3, *p.* 1, *c.* 1, *n.* 7, ex S. Th. 2, 2, *q.* 66, *art.* 7 ; Syl. Angel. V. Lugo *d.* 16, *sect.* 7.

» III. Nec item furatur, qui accipit in compensationem justam, si aliter sibi debitum accipere nequeat, v. g. si famulus justum stipendium non possit aliter obtinere, vel inique inductus sit ad serviendum iniquo pretio. V. Laym. *l. c.* et Tol. *l.* 5, *c.* 15.

ADDENDA.

Quæst. — 206. — *Quid notandum sit circa naturam furti et rapinæ?* R. Seqq. § 1. Furtum dicitur esse *ablatio*, per quod distinguitur a pura damnificatione, secundum dicenda *part.* 2, *n.* 17, nam si injuste comburas domum alienam, non est proprie furtum, Lugo *de just. d.* 16, *n.* 1. Hinc etiam furari acum sartori inde habituro grave damnum, non censetur grave peccatum furti, sed damnificationis, Fagund. Moya *in select. t.* 1, *t.* 3, *d.* 3, *q.* 3, *n.* 1. Per ablationem autem intelligitur etiam retentio, nam *l.* 40, 54, 76, *ff. de furtis* dicitur creditorem pignore utentem, item usurarium, si rem alteri commodet ; item commodatarium, si rem diutius usurpet, furti teneri, quamvis de creditore videatur oppositum dici L. 55 sequente, sed non potest esse quæstio nisi de nomine, potestque videri Haun. *de justit. tom.* 2, *num.* 250. 936

§ 2. Dicitur *ablatio rei*, intellige, externæ, mobilis aut immobilis, uti si partem agri alieni in tuum trahas, Mol. *de just. d.* 681, *n.* 14. Per *To rei*, intelligitur etiam persona non libera, uti mancipium ; idem dicunt aliqui apud Lugo etiam de persona libera, v. g. filio et ita videtur asseri § 9. *Inst. de obligationibus, quæ ex delicto :* sed non potest esse quæstio, nisi iterum de nomine, de qua Haun. *n.* 254. 937

§ 3. Dicitur *alienæ*, intellige, saltem quoad legitimam detentionem ; furtum enim committitur non tantum contra dominium rei, sed etiam contra solum possessorem aut legitimum tantum ejus detentorem, v. g. circa 938

depositarium, commodatorium, conductorem, etc. *L.* 10 et 11 *ff. de furtis* : unde dominus rei depositæ potest furari subducendo rem suam, inscio et invito depositario et hoc est, quod innuit S. Th. 2, 2, *q.* 66, *art.* 3, ad 3, dicens, rem depositam esse simpliciter deponentis, sed secundum quid esse depositarii. Videri potest Lugo *s.* 8.

939 § 4. Dicitur *ablatio occulta* et sensus est, quod sit talis ablatio, quæ fit sine vi domino illata, quamvis forte eo præsente et vidente fiat, uti si eo præsente et vidente, pecuniam in mensa jacentem auferas et fugias non est rapina, sed furtum.

940 § 5. Secundum jam dicta explicari debent definitiones aliæ furti, S. Th. *in O. Occulta acceptio rei alienæ. L.* 4. *Inst. tit.* 6. *Alienæ rei invito domino contrectatio lucrifaciendi, vel intercipiendi causa : L.* 1, *ff. de furtis, Contrectatio rei fraudulosa, lucrifaciendi gratia, vel ipsius rei, vel etiam usus ejus possessionisve*, Mol. *n.* 16. *Acceptio injusta boni externi absque vi et absque ullo consensu ejus, cujus est, saltem quoad legitimam detentionem.* Tamb. *in Decal. l.* 8, *tr.* 2, *c.* 1, *n.* 1. *Acceptio, vel contrectatio rei alienæ externæ, sine vi, invito rationabiliter domino.* Spor. *in Decal. t.* 5. *c.* 5, *n.* 4. *Contrectatio occulta rei alienæ externæ domino rationabiliter invito.* Haun. *n.* 252. *Acceptio occulta rei injuste detentæ, invito detentore.*

941 § 6. Observandum est, quid veniat nomine furti apud Theologos, seu Canonistas et Juris civilis peritos; quod colligitur ex jam dictis, nam si in furtum feratur pœna Ecclesiastica, v. g. excommunicatio, reservatio illa cadet super furtum tantum Theologice consideratum, uti recte Lugo, Spor. Tamb. *n.* 7, e contra si a jure civili feratur pœna in furtum, non cadet super omne furtum Theologice consideratum secundum jam dicta : nam apud juristas nomine furti non venit acceptio rei immobilis, nec si conjuges sibi mutuo aliquid auferant, uti notat Lugo contra Haun. *n.* 257, nec quod aufertur ex hæreditate nondum adita, neque si tutor res pupilli injuste usurpet, ideoque Juristæ furta illa honestioribus titulis appellant, *delicta rerum amotarum, expilatæ hæreditatis, rationum distractarum, etc.* uti videri potest in legibus apud Lugo *n.* 3. Quales autem actiones et cui et contra quem competant ratione furti; item quales statutæ sint pœnæ contra furtum, videri potest apud Haun. *a num.* 265.

942 § 7. Rapina est injusta contrectatio rei alienæ externæ cum vi facta domino, vel legitimo detentori; ideo autem distinguitur specie a furto, quia superaddit modum tendendi in rem alienam notabiliter diversum, nempe cum vilipendio et injuria contra personam ipsam præsentem et renitentem, quæ tamen ob præeminentiam, quam habet ratione juris in re sua, violari non deberet. Porro per vim intelligunt Molin. et Lug. *n.* 12, non tantum violentiam seu impetum, qui corpori infertur, sed etiam aliam vim quæ fit per metum gravem injuste incussum, uti si latro minetur mortem, nisi extrahas pecuniam; si princeps minetur exsilium, nisi solvas iniqua tributa; si quivis alius potentior minetur grave malum, si rem tuam repetas, etc. Et debet talis vis fieri personæ domini, vel alterius, qui rem legitime detinet, uti recte Vict. Mol. Lug. *n.* 13, contra Sotum; hinc si fur unus alterum vi impediat, ut ipse primus rem auferat, item si quis nocte violenter affringat ostia et nemine præsente aut renitente rem subducat, non erit rapina, sed simplex furtum; putat tamen Haun. *n.* 264, fore rapinam, si habuisset animum vim inferendi et ita videtur innui *L.* 52, § 10, *ff. de furtis* : similiter quamvis per metum sit vis illata, si non inferatur violentia, non erit rapina apud Juristas, nec in foro civili dabitur actio, quæ alias datur contra rapinam et dicitur *De vi bonorum raptorum, Instit. et ff. hoc titulo,* sed tantum dabitur actio, *Quod metus causa,* uti cum aliis notat Haun. *num.* 263.

§ 8. *Objici potest :* Homo tenetur bona sua 943
temporalia postponere saluti æternæ proximi : ergo nunquam est rationabiliter invitus, ut proximus hæc accipiat, sed tenetur potius velle, ut habeat, quam ut peccet mortaliter : ergo nunquam peccabitur saltem mortaliter per furtum, vel rapinam. R. Si argumentum valet, ergo nulla proximo fieri poterit injuria gravis : itaque dist. ant. homo tenetur bona sua temporalia postponere saluti æternæ proximi, si proximus per suam malitiam velit suam salutem perdere, neg. si proximus non possit aliter suam salutem consequi, conc. ant. et cons.

Quæst. 207. — *Quæ sint species furti ?* R. Spe- 944
cies furti generice sumpti apud Theologos sunt, furtum stricte sumptum et rapina, de quibus *a n.* 936, dictum est, ad quæ accedit species Sacrilegii, si res sit sacra, vel tollatur e loco sacro secundum dicenda *l.* 5, *n.* 127. Et speciatim de furto Reliquiarum dictum est *hic n.* 53. Species furti apud Juristas sunt : 1. *Manifestum,* in quo fur præsente adhuc insecutione vel inclamatione, deprehenditur cum

re furtiva, eo die, quo furatus est, antequam detulerit eo, quo deferre, et ubi cum furto manere constituerat: *Non manifestum*, in quo fur non ita deprehenditur. 2. *Diurnum*, quod fit in ea luce, qua fur agnosci possit: *Nocturnum*, quod fit in eis tenebris, ut fur agnosci non possit. Statuitur autem *L.* 4, *ff. ad legem Aquiliam*, ut solus nocturnus fur impune occidi possit, ut tamen idipsum cum clamore testificetur; limitatur *L.* 9, *ff. Ad l. Corneliam de sicariis*, si parcere ei sine periculo suo non possit. 3. *Qualificatum*, quod in Jure habet speciale nomen et punitur specialibus pœnis; *non Qualificatum*, quod speciale nomen non habet in Jure, ideoque nec illi speciales pœnæ decretæ sunt. Qualificata sunt, *Peculatus*, quod est furtum circa res, vel bona ad fiscum, aut Principem pertinentia, quo spectat etiam crimen legis Juliæ, si quis bona communitati distribuenda in proprium commodum vertat, aut debens distribuere pecunias obtrudat aliquid aliud; item adulteratio monetæ facta a monetario : item cusio monetæ sine licentia, etiam in usus proprios, et quamvis ex materia propria. *Abigeatus*, si ex grege abigantur plura pecora etiam successive, vel etiam unum, si sit magnum, uti bos, equus, etiamsi e stabulo abstrahatur, uti notat Ills. *tr.* 4, *d.* 3, *n.* 131. *Plagium*, si homines liberi et inviti dolose intercipiantur, supprimantur, vendantur, emantur. De his omnibus videri possunt plura apud Haun. *a n.* 259.

945 *Quæst.* 208. — *An furetur, qui rem aufert domino videnti et non contradicenti, aut si putetur esse contentus?* Resp. § 1. Si dominus videat, et ex metu, vel verecundia non contradicat, auferens furatur, quia dominus est invitus : si videat et non contradicat, idque sine metu et verecundia, censetur consentire, quia nil opponit, cum posset et deberet, nisi consentiret; ita plures cum Bon. *de Rest. disp.* 2, *q.* 8, *p.* 1, *num.* 1.

946 § 2. Si quis prudenter præsumat dominum esse omnino contentum, vel certo sciat fuisse daturum, si rogaretur, non peccat saltem graviter auferendo, ita cum communi Lugo *d.* 21, *n.* 54; Less. *l.* 2, *c.* 12, *n.* 4. Ratio est, quia dominus tum non censetur invitus, saltem quoad substantiam, quamvis forte invitus sit quoad modum illum auferendi; ad excusandum autem a furto non requiritur positiva voluntas domini, sed satis est eum non esse, nec fore positive invitum quoad substantiam, ad quam tum est contentus : si tamen postea adverteretur non fuisse contentus nequidem quoad substantiam, esset obligatio restituendi, quia prior præsumptio non fecit eum esse reipsa contentum quoad substantiam. *Dixi* non peccare saltem graviter, quia communiter est saltem veniale, vel ob vanum respectum humanum, quo quis vincitur, vel quia fit contra voluntatem domini quoad modum saltem, qui aliter non vult carere sua re, nisi se illa abdicet sciens volens.

Quæst. 209. — *An ille furetur, qui pro statu* 947
suo servando facit in vestitu, victu, famulitio, etc. expensas, quibus solvendis scit se esse imparem? R. De hoc dicendum esse, *p.* 2, *n.* 17 *et* 280.

Quæst. 210. — *An ille præsumi possit esse fur, qui rem alienam accipit, vel in cujus domo res aliena invenitur?* Resp. Hoc resolvendum esse, *p.* 2, *n.* 1186.

Quæst. 211. — *An licitum sit furari in gravi,* 948
vel extrema necessitate? R. Non licere in gravi tantum; hinc Innoc. XI damnavit hanc 36 propos. *Permissum est furari non tantum in extrema necessitate, sed etiam in gravi :* quænam autem necessitas dicatur extrema, gravis, communis, dictum est *l.* 2, *a n.* 595. Porro circa propositionem relatam adhuc notanda sunt seqq.

§ 1. Certum est nunquam licitum esse fu- 949
rari, nequidem in extrema necessitate, uti cum S. Th. 2, 2, *q.* 65, *a* 5, notant omnes, quia furari est occulte surripere, vel detinere rem alienam domino rationabiliter invito, quod semper est intrinsece malum. Si enim dominus sit rationabiliter invitus, non potest esse licitum contra illius jus agere : unde quamvis probabile esset licere in necessitate gravi aliquid surripere, tamen improbabile esset licere furari : et quidem Card. *in* 2 *crisi d.* 23, *c.* 1, *art.* 1, putat mentem Pontificis hic fuisse præcipue, ut reprobaret hoc, quod unquam licitum sit furari : sed probabilius est, quod unquam licitum sit furari : sed probabilius est, quod per *to* furari, erat per se satis evidens, et Auctorum quorum opinionem reprobare videtur, per *to* furari intelligebant surripere.

§ 2. Extreme pauper potest surripere sibi 950
necessaria, quia habet jus naturale, imo et obligationem conservandi vitam : ergo etiam sibi applicandi media necessaria; neque per hoc furatur, quia ille, cui surripit, non est rationabiliter invitus. *Nec obstat* Jus Gentium, quo facta est divisio bonorum, *nam* cum primarius finis bonorum externorum sit conservatio vitæ humanæ, divisio non potuit fieri in præjudicium vitæ, sed debuerunt in extrema

necessitate omnia bona, saltem non valde pretiosa, manere communia, et ita omnes unanimiter tenent, inquit Carden. *n.* 2. Quod autem quis potest pro se, potest etiam pro alio extreme indigente, uti habet S. Thom. *q.* 66, *art.* 7, *ad* 3, et post eum Auctores communiter cum Dicast. *l.* 2, *tr.* 2, *d.* 9, *n.* 254, tum enim surripiens est veluti instrumentum indigentis. Addunt Coninc. Less. *l.* 2, *c.* 19, *n.* 69; Dicast. *n.* 252; Tambur. *l.* 8, *tr.* 2, *c.* 6, § 1, *n.* 1; Sporer. *tr.* 5, *c.* 5, *n.* 90, a tali paupere posse etiam occidi eum, qui impediret, quominus ipse arriperet rem sibi ita necessariam, sicuti raptor, qui bona magni momenti saltem necessaria tollit, vel violenter retinet, potest occidi secundum dicta *n.* 811.

951 § 3. Si Dominus bonorum sit in pari tecum necessitate extrema, non poteris surripere ipsi, quia in pari causa melior est conditio possidentis. Less. *n.* 70; Tamb. *n.* 3, et alii communiter. An autem tum excuseris a restitutione, dicetur *par.* 2, *n.* 329.

952 § 4. Si extreme egens posset habere necessaria petendo, non esset licitum surripere, uti cum Less. et aliis docet Dicast. *n.* 148, quia revera tum non est in extrema necessitate surripiendi : si tamen tum surriperet, Less. *n.* 72, putant tantum venialiter peccaturum, quia dominus debet esse contentus quoad substantiam; ex hoc autem, quod invitus sit quoad illum modum, putat non refundi malitiam gravem : ita teneri petere etiam virum nobilis familiæ docet Coninc. licet eum valde puderet mendicare, quia pudor ille est irrationabilis et a superbia; in hoc tamen contradicunt Less. *n.* 66; Castrop. Dicast. *n.* 249, putantes viro honestæ conditionis nimis durum esse ostiatim mendicare, saltem eo loco, in quo notus est. Sed facile opponet Coninc. id non esse opus; potest enim divitem convenire privatim, aut per litteras, quæ non erubescunt[1] : an autem sic indigens teneatur media vitæ conservandæ necessaria admittere tanquam tantum mutuo data, dictum est *l.* 2, *n.* 207.

953 § 5. Probabilius est, quod privatus non possit in extrema necessitate surripere rem valde pretiosam, v. g. ter mille aureos, maxime si summa illa esset necessaria ad sustinendum statum alterius, ut notat Lugo *d.* 16, *a n.* 147, aut si alter ideo esset in gravia mala lapsurus, uti habet Tamb. § 2, *n.* 1, caritas enim in proximum non obligat cum tanto dispendio proprio, nec videtur, ulla virtus obligare ad tam extraordinaria media pro conservanda vita tam sua quam alterius privati, secundum dicta *l.* 2, *n.* 101, et hic *n.* 775, docentque Auctores ibi citati : et quamvis in extrema necessitate omnia dicantur fieri communia, intelligi debent omnia, non absolute, sed quæ ad vitam sunt ordinarie necessaria, non quæ sunt tanti momenti, et extraordinaria : cum tamen contraria sententia etiam sit probabilis, posset pauper hanc tenens veluti sibi hic et nunc satis certam, surripere etiam pretiosa et vicissim dives secundum alteram licite negaret, neque ideo dabitur bellum utrinque justum materialiter et absolute, sed tantum formaliter et ex suppositione diversarum opinionum probabilium, in quo non est inconvenientia ulla.

§ 6. Si quis juste sit condemnatus, ut fame 954
pereat, probabile est non posse, etiamsi extreme indigeret, surripere necessaria ad vitam conservandam, quia dives in eo casu non tenetur ei subvenire, ut dictum est *lib.* 2, *num.* 201, imo nec ipse tenetur vitam tum conservare, secundum dicta hic *n.* 779, ergo amisit jus ad vitam sic surripiendo conservandam.

§ 7. Non esse ulli privato licitum in necessi- 955
tate tantum gravi surripere, habet nunc sententia communissima, quam merito vocat verissimam Sporer *n.* 105, et videtur habere *c. Si quis de Furtis,* ubi dicitur : *Si quis propter necessitatem famis, aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vestem, vel pecus, pœniteat hebdomadas tres :* ergo jus canonicum supponit esse peccatum : et *Ratio est :* 1. Quia dominus est rationabiliter invitus, cum enim nullum hic sit vitæ periculum, nec malum amissioni vitæ æquivalens, bona non fiunt communia : ergo tali indigenti non competit jus occupandi. 2. Cum hæc necessitas sit omnino frequens, nimium multiplicarentur ejusmodi rapinæ cum

[1] Audet tamen P. Concina T. 4, p. 557, insultare auctori nostro, quod Pyrrhonica methodo hic *transcriptio Coninck responso rem relinquit in medio.* Non transcribit tantum Coninckii responsum P. La-Croix, sed ait, *facile opponit Coninck,* qua dicendi ratione satis indicat, Lessii, cæterorumque rationem nullius esse momenti. Præterea si Coninckii responso novum adversariorum responsum addidisset La-Croix, nec aliud subjunxisset, tum dici potuisset, eum rem *reliquisse in medio;* sed quum in Coninckii responso sistat, etsi (quod falsum esse vidimus), aliud nihil addidisset, unde ejus mens innotesceret, aperte ostendisset, Coninckii doctrinam unice ab ipso probari.

perturbatione communis pacis. 3. Homines non satis abstinerent a dilapidatione bonorum suorum, ab otio et inertia, cogitarent enim sibi in gravem necessitatem lapsis facile succurrendum, rapiendo quod vellent, quod cederet in grave damnum communitatis humanæ. 4. Huic necessitati satis occurritur per præceptum caritatis obligans ad eleemosynam graviter indigenti dandam, secundum dicta *l.* 2, *a n.* 199, cum autem ea obligatio sit ad eleemosynam dandam, patet in altero non esse jus eripiendi, nam ad illud, quod donatur, accipiens non habet jus, uti pluribus deducit Card. *a n.* 14, 24, 25. *Nec juvat*, quod aliqui apud Mendo *d.* 3, *n.* 3, et cum Dicast. *n.* 256, probabile esse censeant, quod pauper in gravi necessitate possit diviti surripere, *nam* hoc dato, adhuc manet possessio pro divite, qui non debet exui certo jure propter habilitatem illam pauperis; notant tamen Lay. *tr.* 3, *l.* 3, *cap.* 1. *n.* 8, et Sporer *n.* 106, ejusmodi pauperes non esse facile damnandos peccati mortalis, si a divite, præsertim ante rogato et negante, surripuerint necessaria pro sublevanda necessitate sua gravi : circumstantia enim necessitatis multum excusat, cum reddat divitem minus rationabiliter invitum.

956 § 8. Si tota Respub. sit in necessitate gravi, licitum est auferre a divitibus superflua, quæ necessaria sunt ad Rempubl. sublevandam, quia necessitas gravis Reipub. æquivalet, imo superat necessitatem, quam haberet unus privatus, uti cum S. Th. et aliis Card. *n.* 16.

957 § 9. Si necessitas gravis sit urgens, recte docent Lugo *n.* 154; Less. *n.* 71; Haun. *de just. tom.* 1 *tr.* 2, *a n.* 347; Spor. *n.* 103; Card. *n.* 17 et fusius *in* 1, *crisi d.* 80, privato esse licitum surripere necessaria ad illam sublevandam; nam secundum dicta *l.* 2, *n.* 195, tum censetur extrema esse mortaliter præsens, cum sit proxima, aut hæc sit illi æquivalens; et ideo hanc sententiam dicit esse certam Tamb. § 1[1].

958 § 10. Licet gravis necessitas non excuset ut surripias, tamen excusare potest, ut differas restitutionem, vel solutionem debiti, ut dicetur *p.* 2, *n.* 335.

959 *Quæst.* 212. — *An occulta compensatio sit furtum*? Resp. § 1. Si adsint conditiones aliquæ, non est furtum, sed licita per se loquendo, uti contra Henricum et Elizar. *l.* 8, *q.* 7, § 4, docent reliqui omnes, teste Lugo *d.* 16, *n.* 86. *Ratio est :* 1. Nam non potest esse contra justitiam, tum quia est procuratio æqualitatis, quam intendit justitia, tum etiam quia creditor accipit rem æquivalenter suam : ergo debitor non potest saltem quoad substantiam esse rationabiliter invitus; sed nec quoad modum, quia hunc excusant necessitas et impotentia aliter accipiendi. 2. Per hoc cavetur major injuria, magis enim læderetur jus creditoris, si pergeret carere rebus suis, aut etiam injuste cogeretur novos sumptus pro ea recuperanda impendere : ergo debitor non potest esse rationabiliter invitus. 3. Debet superesse medium moraliter possibile ad bona sua recuperanda : sed nullum aliud superest præter occultam compensationem, uti supponitur : ergo. *Dixi*, per se, quia per accidens potest esse illicita, quamvis adsint conditiones alioqui requisitæ, si enim acceperis rem mutuam a tuo debitore et juraris te redditurum, non poteris ob reverentiam juramenti retinere in compensationem tui debiti, secundum dicenda *n.* 333.

§ 2. Objici possunt sequentia : 1. Lumen na- 960
turale insitum omnibus Gentibus dictat esse injustum, si quis inauditus condemnetur, forte enim habet exceptiones; hinc ratio dicit omnem etiam reum esse audiendum, etiamsi ejus delictum videatur evidens : item est contra lumen naturæ, ut quis in propria causa et pro commodo proprio sit judex, ideoque hoc prohibetur *L. un. Cod. Ne quis in propria causa*, et ideo etiam apud omnes gentes sunt instituta judicia pro dicendo cuique jure suo : ideo etiam recte recusantur judices uni parti amici, vel infensi : ergo compensatio altero inscio et propria auctoritate facta non potest esse licita. 2. Est contra omnem politiam, ad quam spectat attendere ad circumstantias, si occulte compensans tantum consideret quid, sive æqualitatem, non autem consideret quis, sive a quo hæc æqualitas procurari debeat, quod maxime est considerandum, nam si quis extraneus veniret, velletque esse Judex talis æqualitatis, diceremus : quis te constituit Judicem? qua auctoritate id facis? Ergo id magis valet, si illud attentet facere pars adversa maxime interessata. 3. Si id licet in justitia commutativa : ergo etiam licebit in

1 Hic etiam sui similis est Concina *T.* 4, *Th. Christ.* p. 553, dum cavillatur, hanc dotrinam incidere in propositionem 36, ab Innocentio XI damnatam. Propositio loquitur *de gravi* necessitate generatim. Quid cum illa commune necessitati urgenti ?

vindicativa, adeoque potero propria auctoritate ulcisci injurias, punire eum, qui mihi male fecit, injuriæ parem injuriam referre : sicuti enim, v. g. dato mutuo habetur inæqualitas, quam occulte compensans reintegrat, ita per unam injuriam est posita inæqualitas et relata pari injuria redit sua quoque æqualitas. 4. In foro externo nunquam approbaretur occulta compensatio et censeretur fur, qui ita occulte surriperet, nam potestas publica debebat prius dijudicare, num forte non esset aliquis prior creditor, num debitor non afferret aliam exceptionem, etc. ergo nec approbandum est in foro interno, quia internum debet conformari externo, nisi constet de præsumptione falsi, vel ignorantia, ex qua procedat externum, quod hic non est, ita Eliz. Et similia objicit Onnate *de Contr. d.* 8, *n.* 167, *R.* 1. Si hæ rationes valent, ergo rem meam, quam apud furem invenio, non potero privata auctoritate clam recipere, cujus oppositum dicetur *n.* 965. Resp. 2. Si attendantur conditiones, quas § *seqq.* proponemus, cadit ratio 1 et 2, nam dicemus debitum debere esse certum moraliter non recuperabile per Judicem, vel alium modum : ergo frustra provocaretur ad Judicem aut ad potestatem publicam. *Ad* 3. Neg. seqq. quia justitia vindicativa spectat ad solum Superiorem : quod si per Superiorem amoliri non possum injuriam et cæteræ conditiones adsint, licitum erit mihi damnum meum occulte compensare et servato moderamine inculpatæ tutelæ, me contra injuriantem munire ne magis noceat. *Ad* 4. Forum externum præsumeret fieri sine justo titulo, quem si sciret adesse, uti et conditiones reliquias mox referendas, improbare non posset. Videri possunt Carden. *in* 1 *crisi supra;* item Haun. *tom.* 2, *a n.* 336.

961 § 3. Conditiones requisitæ ad hoc, ut liceat compensatio occulta, sunt sequentes : 1. Ut debitum sit strictum et non solius convenientiæ, vel gratitudinis, estque oppositum improbabile et Dian. *part.* 7, *tract.* 10, *res.* 19, referens Petr. Nav. pro opposita sententia, est deceptus, uti ostendit Moya *tr.* 6, *d.* 4, *q.* 1, *num.* 12.

962 2. Ut hoc debitum sit certum, nec sufficit, ut probabiliter tantum putes tibi deberi, uti docent communissime omnes cum Carden. *in* 2 *crisi d.* 23, *cap.* 2, *art.* 1 et fusius *in* 1 *crisi d.* 16, *c.* 8, *art.* 6. Contra Joan. Sanch. *d.* 43, *n.* 54 *et d.* 44, *n.* 57, cui favet Lugo *n.* 99, quamvis *n.* 106, suspendat judicium. *Ratio* nostra est, quia in dubio melior est conditio possidentis; et iniquum est, ut pro debito incerto certam tibi solutionem tua auctoritate attribuas : possessio enim, quam habet aliter, est jus certum retinendi, contra quod nulla valet probabilitas, quia contra certitudinem pro jure retinendi non potest dari probabilitas pro jure auferendi, cum certitudo elidat omnem oppositam probabilitatem. *Conf.* Nam alioqui famulus probabiliter judicans sibi deberi salarium majus, posset occulte illud surripere, quod tamen damnatum est, uti dicetur *n.* 971. Imo quivis facile sibi persuaderet hic et nunc habere jus probabile ac consequenter posse clam surripere, ex quo sequerentur gravissima incommoda in societatem humanam, Haun. *n.* 341. Hinc Ills. *tr.* 4, *disp.* 3, *n.* 173, merito rejicit Mol. Less. et alios, qui docent legatarium, cui certo constat de voluntate testatoris, posse legatum occulte surripere hæredi necessario, si renuat dare propter testamentum legali solemnitate destitutum, nam tantum probabile est tali legatario jus competere. Idem est de illo, qui per Judicem compulsus est resarcire damnum alteri causatum ab animali suo sine sua culpa Theologica, nam etiam tantum probabile est, quod per sententiam Judicis non sit translatum jus pretii persoluti. Item si quis detraxerit de fama tua et non possit aut nolit famam restituere, non poteris damnum famæ compensare clam surripiendo illi pecuniam, uti habet communis contra Dian. *part.* 3, *tract.* 5. *R.* 30 et paucos alios, quia sententia, quod sit obligatio restituendi in bono diversi generis, non est certa, sed tantum probabilis : uti dicetur *p.* 2, *q.* 62. *Nec obstat*, quod in foro externo res adjudicaretur habenti jus probabilius, licet non certum, *nam* hoc fit ex communi consensu omnium, ut tollantur discordiæ et dominia rerum reddantur certa in quo, si intercurrat materialis injuria, per potestatem dominii alti transfertur dominium, quia sic postulat bonum commune, sicuti si Principi probabilius sit, quod adsit causa sufficiens imponendi tributum, licite imponit, quia tributa non imponuntur in bonum privatum Principum, sed Communitatum et postea adhuc cedunt in bonum commune, unde Princeps in imponendis tributis agit velut Judex, qui ex consensu omnium potest, imo debet ferre sententiam secundum probabiliorem. Similiter, si mihi abstulisti rem, quam possidebam de qua dubii eramus, ad quem e nobis pertineret, possum eam occulte recipere, quia licet meum petitorium esset tantum probabile, tamen possesso-

rium erat certum : ergo certum est, quod feceris mihi injuriam et consequenter tenearis reparare, seu omnia restituere in integrum et idem est de aliis similibus casibus, in quibus jus hoc vel illud est certum, vel tantum probabile. Quod si Auctores nostræ sententiæ, quandoque dicant, in hoc vel illo casu licere occultam compensationem, cum tamen id videatur esse tantum probabile, eo quod alii oppositum teneant, dicendum est Auctores illos putasse pro tali circumstantia esse moraliter certum : recte enim notant Rebel. et Dicast. *l.* 2, *t.* 2, *d.*9, *n.* 93, non requiri infallibilem certitudinem, sed humano modo, ita ut viri prudentes non dubitent, nec putent hic et nunc posse prudenter dubitari de opposito et sic intelligi debent omnia dicenda.

Unum adhuc controvertitur hic, nempe an tum, quando contractus est tantum irritabilis per sententiam Judicis ante hanc licita sit occulta compensatio et vindicatio rei ; affirmant Sanch. *de Matrim. l.* 4, *d.* 8, *n.* 11 et Less. apud Lugo, *d.* 22, *n.* 116, si aliter non possit rem recuperare et eam alter teneatur ante sententiam restituere, quia cum per sententiam certo possit rescindi contractus, videtur esse jam jus satis certum : e contra negant B. Pontius et Dian. *p.* 3, *to.* 5, *res.* 118, quia quandiu non scinditur contractus, manet jus in re acquisitum alteri : sed prior sententia videtur vera, quia ut licita sit occulta compensatio, satis est jus certum ad rem alienam, alioquin nunquam esset licitum sibi compensare jus certum per retentionem, vel occupationem rei alienæ.

963 3. Ut debitum sit præsens : aliqui tamen cum Tann. Dian. et Spor. *t.* 5, *c.* 5, *n.* 71, concedunt etiam licere prævenire et compensare nunc pro eo, quod alter certo debebit post mensem, si post mensem non eras accepturus quod probabile esse agnoscit Lugo, docetque absolute Ills. *n.* 172, dummodo ex anticipata solutione non nascatur damnum debitori, alioquin debebis hoc resarcire, Tamb. *l.* 8, *tr.* 2, *c.* 5, § 1, *n.* 2. Ratio prioris est, quia licitum est removere periculum, quod certo imminet rei meæ, meque indemnem reddere.

4. Ut res, quam accipis, sit tui debitoris : 964 unde non licebit accipere rem alienam existentem apud debitorem, nec illi commodatam, aut apud eum depositam, quia ipse non est harum rerum dominus : si autem ipse rem suam tibi commodarit, aut apud te deposuerit, Cap. *Bona fides, de Depositis et L. ult. Cod. de Depositis*, dicitur non posse retineri pro compensatione, quod multi intelligunt tantum pro foro externo, unde retineri posse pro foro conscientiæ docent Nav. Sa, Tann. Less. *l.* 2, *tr.* 27, *n.* 16 ; Onn. *n.* 174 ; Dicast. *n.* 91 *et* 96 ; Spor. *n.* 76, quamvis Haun. *de Contr. in particul. n.* 738, dicat tum tantum fieri posse, quando res commodata non amplius existit in se, sed tantum est æstimanda : sed intelligere videtur quod tum etiam valeat pro foro externo ; res enim tum non est, quæ habebat privilegium. Vide tamen dicenda *p.* 2, *n.* 455. Saltem poteris accipere rem, quam debitor tuus mittebat alteri pro dono, aut pro solutione debiti, dummodo ab altero necdum sit acceptata, sed adhuc sub tui debitoris dominio, uti notat Ills. *n.* 170, si enim illam tu prior occupes, statim per apprehensionem possessionis in te tranfertur dominium, cum dominus non possit esse rationabiliter invitus. E contra tamen si alius mittat aliquid ad tuum debitorem, qui necdum acceptarit, aut si ipsi debeat aliquid, sed necdum solverit, non poteris præripere, quia necdum est res tui debitoris. Vasq. Lug, *n.* 120 ; Tamb. § 4 ; Spor. *n.* 80, 81.

5. Ut rem tibi debitam non facile possis ali- 965 ter obtinere, uti habetur *l.* 13, *ff. Quod metus causa,* tum autem non potes facile obtinere, si deberes per litem, vel publicam potestatem cogere cum magnis expensis, vel jactura amicitiæ et gratiæ tibi multum utilis [1], uti cum aliis notat Tamb. § 1. *n.* 3, ubi cum Diana dicit non fore mortale, quamvis desit hæc conditio : e contra Molin. dicit fore mortale : quod si fur habeat rem tuam, consuetudo probat posse sine ullo peccato propria auctoritate recipi, Dicast. *n.* 79, et habetur *l.* 48. *ff. De furtis.*

6. Ut fiat cum minimo damno debitoris, 966

1 Non inutilia sunt hæc verba *multum utilis* hæc tamen non curavit Concina T. 4, p. 562, ut laxam ex tripode hanc doctrinam pronuntiaret. Sed ait Concina : *si ordo justitiæ a legitimo judice exercendæ non cadit sub gravi obligatione, omnia susdeque perturbantur.* Ne timeas : distingue : si ordo justitiæ non cadit unquam sub gravi obligatione, omnia susdeque perturbantur, concede : si ordo justitiæ non cadit sub gravi obligatione, tum etiam quum si illum serves, magnæ tibi sint faciendæ expensæ, vel subeunda jactura amicitiæ et gratiæ non qualiscumque, sed tibi multum utilis, neg

unde etiam abesse debet periculum, ne tibi, vel tuo hæredi idem debitum iterum solvatur, item providendum, ne ille putans necdum esse solutum, maneat in conscientia peccati, nolendo solvere : si tamen non posses sine gravi incommodo hæc cavere, posses accipere, sed si iterum solveret, postea tenereris secundam solutionem restituere.

967 7. Ut fiat in eadem specie, alioquin debitor injuste cogetur ad permutandam rem suam : si tamen accipi non potest in eadem specie, est communis sententia cum Less. Lugo, Vasq. Laym. Haun. *n.* 331 ; Spor. *n.* 75 ; Ills. *n.* 171, licere etiam in diversa specie ; et in re consentit Dicast. *n.* 117.

968 8. Ut fiat sine damno tertii, quale esset, si ideo alius putaretur furatus et cogeretur restituere : quia tamen hoc tantum per accidens sequitur, si quis absque notabili damno suo non posset omittere compensationem suam, non peccaret compensando, licet hoc sequeretur ; si autem posset sine notabili damno omittere, vel differre, peccaret compensando, sed tantum contra caritatem, uti habet communis cum Spor. *n.* 78.

969 9. Ut fiat sine præjudicio tertii, quale esset, si res esset alteri, v. g. locata, commodata ; huic enim facis injuriam, si ante tempus expletum eripias ; item si essent alii creditores, quibus de jure deberetur anterior, vel partialis solutio, secundum dicenda *p.* 2, *q.* 2, 72 et seqq. quod optime deducit Mendo *d.* 6, *q.* 4. Unde si Titius creditor sciat Caium debitorem suum non posse solvere omnibus etiam aliis creditoribus habentibus æqualiter jus, non potest Titius integrum debitum suum clam subducere Caio, sed tantum pro rata, uti *par.* 2, *n.* 307, dicetur, imo Lugo *n.* 127 *et alii* docent, quamvis ergo rem debitoris apud me haberem, me tamen non posse eam retinere integram, excluso anteriore creditore, quia cum illam habeam nomine debitoris, mihi non favet possessio, nec ullus alius titulus præferentiæ : in hoc tamen contradicunt alii cum Tamb. § 7, *a n.* 3, et Spor. *n.* 82, qui putant rem illam, quam apud me haberem, esse veluti pignus pro debito meo, ideoque posse retineri, donec solvatur debitum, quod sustineri potest, si res illa sit apud me deposita tanquam pignus hujus mei præcise debiti, alioquin præferenda videtur sententia Lugonis.

Circa hanc conditionem, occurrit hoc dubium : Si Caius non possit debitum a Principe obtinere, an possit illud sibi compensare, v. g. defraudando gabellas, licet has conduxerit, vel emerit Titius : posse affirmant Syl. Sanch. Bonac. aliique cum Onn. *n.* 182, et Lugo *d.* 36, *sect.* 5, quia Titius tantum emit jus, quod habebat Princeps : sed Princeps non habuit jus ad gabellas nisi tales, quæ essent justæ ; hæ autem respectu Caii non sunt justæ, cum gravent Caium supra debitum, supposito enim, quod hoc contribuerit, quod ei debet Princeps, inique ab eo exigitur ulterior gabella. *Conf.* ex Vasq. et Dicast. *l.* 2, *tr.* 20, *d.* 3, *n.* 74, quia jus Titii fundatur in jure Principis, hinc, si v. g. cessante necessitate desineret obligatio solvendi Principi gabellas, etiam non esset obligatio solvendi Titio : ergo cum Caius hic non obligetur solvere Principi, sed retinere possit compensando sibi debitum, nec obligabitur solvere Titio. *Nec obstat,* quod Caius non posset ex fructibus horti compensare debitum, si Princeps hortum locasset Titio, *nam* disparitas est, quod fructus horti non sint Caii, imo nec Principis, sed Titii ; econtra quod solvitur pro gabella est Caii, nam solvitur Principi, cui Caius non tenetur solvere : ergo multo minus Titio ; addit Lugo *num.* 80, compensationem hanc fieri non posse, si debitum a Principe sit contractum, postquam gabella jam Titio est debita, quia Princeps poterat hanc juste postulare, quando transferebat jus illius in Titium : ergo Titius, qui jus illud acquisivit, etiam juste postulat. Infert Lugo *n.* 85, si plures conduxerint diversas gabellas ab eodem Principe, ex cujus commissione unus injuste exegerit nimium, te posse compensare hoc subtrahendo alteri conductori, quia hic alter petit nomine Principis : sed Princeps non habet jus a te petendi, supposito, quod alius ejus conductor a te exegerit nimium : ergo nec potest exigere hic alter. Vasquez, Turr. Molin. Dicast. *n.* 83, admittunt primam illam sententiam, si Titius tantum conduxerit illas gabellas, non autem si emerit, aut ei donatæ sint, nam si conduxerit, videtur exigere adhuc nomine Principis ; si tamen emerit, vel donatæ sint, exigit nomine suo, ipse autem non debet Caio : ergo Caius injuste ex illis compensat, quod debet Princeps, nisi forte debitum Principis esset antiquum, uti limitant Malder. Lessius, Diana apud Lugo *n.* 82, qui dicit se non videre in hoc differentiam. Opposita sententia, quam tenent Corduba, Regin. Graff. apud Lugo *n.* 72, item Sporer. *n.* 81, videtur probabilior, nempe absolute non licere talem compensationem, sive Titius emerit ; aut dono habeat, sive conduxerit jus exigendi gabellas, tum

quia fieret in præjudicium Titii, tum quia Caius compensaret sibi non ex bonis Principis, sed quæ fuissent Principis, et tunc essent Titii, qui etiam solus damnum illum sentiret. *Conf.* quia licet Titius conducat, vel emat jus gabellæ, non ideo obligatio Principis transfertur in Titium, sicuti ex eo, quod conducam vel emam agrum tuum et jus percipiendi fructus ex illo, non ideo tuæ obligationes transferentur in me : ergo non ideo habebit jus compensandi ex gabellis : nisi quamdiu hæ manebunt Principis; suppono autem jus gabellæ non fuisse specialiter hypothecatum pro illo debito, nulla enim est ratio, cur jus gabellæ determinate potius debeat ferre illud onus quam reliqua bona, quæ Princeps retinet : ergo licet Titius conduxerit, vel emerit jus gabellæ a Principe, non ideo potest Caius has defraudare ad compensandum hoc, quod ei debet Princeps. Ad rationem *Lugonensis,* R. Principem, quamdiu retinebat jus gabellæ, non potuisse exigere gabellam a Caio, non quod gabella esset de se injusta, vel indebita, sed quia Princeps aliunde Caio debebat, si autem Princeps jus gabellæ locarit, vel vendiderit Titio, Princeps manet debitor ex reliquis suis bonis et debitum Principis nullo modo manet connexum cum jure ad gabellas, quod nunc est Titii, qui Caio nihil debet.

Quæst. 213. — *An famulantes possint dominis suis occulte surripere aliquid ad compensandum laborem, cui putant non respondere æqualem mercedem?* R. Non posse, *nam Innoc. XI* damnavit hanc 37 propos. *Famuli, et famulæ domesticæ possunt occulte heris suis surripere, ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario, quod recipiunt :* quæ damnatio ut explicetur, notanda sunt seqq.

971 § 1. Possunt omnes, etiam famulantes, uti occulta compensatione, si adsint conditiones a num. 961 requisitæ, unde per hanc damnationem non restringitur ullus usus licitæ compensationis, nam compensatio hic damnata semper fuit illicita, quia defuerunt ei conditiones ad licitum usum necessariæ, quia propositio damnata dicebat sufficere, quod famulus judicet salarium esse minus quam opeam, hoc autem falsum est, tum quia secundum dicta n. 962 requiritur, ut hoc sit certum, tum etiam quia licet labor sit forte maor, tamen famulus non est ad eum conducjus, et ex propria voluntate facit, vel saltem tex spe alterius commodi aut gratiæ.

972 § 2. Si famulus judicans suum salarium esse nimis parvum, debeat pecuniam suo domino, v. g. quia acceperat ab eo mutuam, quamvis iste famulus habeat possessionem hujus suæ pecuniæ, non ideo potest retinere, quantum putat sibi ultra deberi, uti cum aliis Card. *in 2 crisi, d.* 23, *a n.* 66, quia possessio pecuniæ hic non facit ad rem, uti in simili notat Lugo *d.* 18, *n.* 10, sed pro domino antecedenter ad omne dubium est certa possessio juris de recipiendo mutuo, quæ debet prævalere, cum famulus e contra non habeat possessionem ullius juris, quod elidatur illa certa possessio domini, jus enim, quod prætendit ad majus stipendium, est ad summum tantum probabile, et incertum, quod non elidit certitudinem juris ad recipiendum mutuum, hinc praxis oppositæ sententiæ secundum Card. est subjecta damnationi.

§ 3. Damnatio hujus propositionis extendi- 973
tur etiam ad omnes illos, qui vel alteri laborant, uti varii opifices ; vel præstant obsequia uti amici, intercessores, internuntii ; vel obeunt officia, uti Consiliarii, Secretarii, Quæstores, Belli duces, etc., his enim etiam illicita est occulta compensatio, nisi adsint omnes conditiones a n. 961, allatæ, Card. *art.* 3. Et speciatim quoad famulos sartorum, hi faciunt injuriam, si retineant fragmenta panni, fila serica, etc., ut sic compensent sibi mercedem, quam dicunt satis magnam non solvi, ita cum communi Lugo *d.* 16, *n.* 83. Ratio est, quia merces, quæ communiter datur illis, et qua major non potest ordinarie obtineri, debet censeri justa, quantitas enim justæ mercedis taxatur communi usu et consuetudine : ergo male dicunt talem mercedem non esse justam. Idem videtur dicendum de sartoribus ipsis, seu magistris, uti recte Villalob. Dian. et Lugo *n.* 85, contra Sanchez et alios, si invitis illis, qui vestem constituunt retineant ejusmodi reliquias : an autem hic, vel ille censeatur invitus, judicari debet ex circumstantiis, quamvis enim plerique reposcant fragmenta, tamen illi, quibus vestes fractæ non reficiuntur, sæpe censeri poterunt ea non repetere. Et quod dictum est de sartoribus, valet de aliis qui in alia materia laborant.

§ 4. Ut ejusmodi hominibus sit licita occulta 974
compensatio, non sufficit, quod putent sibi irrogari evidentem injuriam, amor enim proprius facit credi evidens, quod sæpe vix est probabile : imo nec sufficit judicium Confessarii mediocriter docti, sed requiritur, ut vir valde doctus, multum prudens ac versatus in re morali judicet certum esse, quod tali

homini fiat injuria. Ratio est, quia difficillimum est judicare in hac materia ob plurimas circumstantias, quæ possent compensationem illam reddere illicitam; posset enim labor per aliquid aliud esse compensatus, v. g. per favores, spem promotionis, instructiones, etc., posset talis conductus ab initio, cessisse juri ad majus stipendium; posset rogasse admitti ad tale servitium, quo casu conventio pro minori pretio esset justa; posset esse talis labor, quem alius libenter subiret pro illo stipendio, et tum etiam censeri debet justum, quamvis esset solito minus [1]. Notat tamen recte Card. *n.* 65, si herus solvat famulo stipendium in rebus, de quibus non contraxerat famulus, neque indiget, sed cogitur divendere minori pretio, certum esse, quod fiat injuria, hinc si adsint reliquæ conditiones, posse uti occulta compensatione.

975 § 5. Si famulus vel alius operarius propter paupertatem coactus sit pacisci pro inæquali stipendio, putat *Pourre* apud Stephan. *t.* 4, *d.* 7, *n.* 19, posse occulte compensare sibi: sed oppositum est omnino tenendum, quia hic nulla domini culpa intervenit, et ipse per contractum cessit juri suo: si tamen aliunde cogatur invitus servire pro inæquali stipendio recte docet Card. *num.* 65, deberi compensationem ab eo, qui coegit, quia tum non consensit in minus stipendium.

976 § 6. Si certum sit, quod famulus occupetur in aliis, ad quæ non est conductus, pro his posse stipendium petere, et si aliter obtinere non possit occulte compensare, docent Navar. Menoc. Castrop. Burgh. *cent.* 2, *cas.* 76. Si tamen volens facit obsequia grátuita, non potest sibi taxare stipendium, sed remuneratio est libera domino, unde non poterit ideo sibi quicquam occulte accipere.

977 § 7. Si famulus, vel alius deserviens etiam ex errore invincibili et bona fide, v. g. sequendo consilium Confessarii non satis docti, subduxit domino aliquid, quod judicabat sibi competere supra salarium, Card. *n.* 79, dicit teneri hoc restituere, vel ex re accepta, si illam adhuc habeat, aut ex illa sit factus ditior, vel saltem ex contractu: nam obligatio quam inducit contractus, tamdiu durat, donec impleatur: sed contractus inter ipsos fuit de ponendo famulatu, v. g. pro decem aureis tantum, et non pro duodecim, quos ille famulus sumpsit: ergo semper remanet obligatio famuli ex parte sua complendi contractum, id est, non sumendi duodecim, sed ponendi laborem suum pro illis decem, sicuti dominus maneret semper obligatus ad solvendos decem, quamvis per oblivionem inculpabilem antehac eos, aut eorum partem non solvisset. Hæc sententia est vera, si famulus intendit se obligare ad non sumendum amplius, e contra si contraxit de decem, tacite reservando, vel non excludendo jus ad amplius, si prudenter censeretur sibi competere, videtur excusandus per bonam fidem, si illud amplius non existat nec inde sit factus ditior.

Plura circa stipendia famulorum eorumque erga dominos, ac vicissim dominorum erga ipsos obligationem, videri possunt apud Dicast. *l.* 2, *tr.* 2, *d.* 9, *d.* 7.

DUBIUM II.

Quid sit quantitas notabilis ad mortale peccatum? 978

« Variæ ea de re sunt sententiæ. Navar. nimis scrupulose statuit medium regalem; alii nimis laxe 10 aureos; moderatius Tolet. Medin. Less. *l.* 2, *cap.* 12, *n.* 29, 30, 31, *etc.*, duos regales, etsi minus sufficiat, si notabiliter noceat.

» Resp. Ea non mathematice, sed moraliter metienda est, non tantum ex valore rei ablatæ, sed etiam ex circumstantiis personæ, cui aufertur; si nimirum ei grave damnum inferatur, aut saltem caritas Christiana graviter lædatur: quomodo respectu valde divitis, imo etiam Regis, unus vel alter aureus notabile quid videtur; respectu vero mediocriter divitum, quatuor circiter regales, sive medius

1 Hic etiam laxitatem subodoratus est laxitatum insectator ille accerrimus Concina. Nam ait *T.* 4, *Th. Christ. p.* 560, si vetitum est famulis proprio judicio præfinire taxationem majoris mercedis, quam cum domino pacta fuerit, eadem ratione vetitum erit etiam eam ungere judicio alieno privato. Disparitas est manifesta, neque aliunde petenda, quam ex ipso hoc La-Croixii loco. At instat fervidus Concina: *non pluris juris in bona dominorum habent docti et periti, quam famuli.* Quot verba, tot hallucinationes; famuli de quibus hic, jus supponuntur habere in bona dominorum, æquivalens nempe labori suo, alias nullo modo liceret illis uti occulta compensatione. Periti vero non habent ipsi quidem jus, sed declarare possunt, famulos illud habere.

imperialis; respectu mechanicanorum duo; respectu pauperis unus. *Ita* nunc *plerique* cum Bonac. *Unde resolves :*

» I. Grave peccatum est auferre rem parvam domino valde proficuam, v. g. sartori acum, quam unicam habet, nec habere aliam potest, qua se alat. Less. *n.* 33.

» II. Grave item est (etsi non in specie furti) si fur sciat ex jactura rei parvæ domino secuturam valde magnam molestiam, v. g. quia valde ad eam afficiebatur, nec similis recuperari potest: nisi tamen sit nullius prorsus momenti. V. Bon. *tom.* 2, *de restit. in partic. d.* 2, *q.* 8, *p.* 1, *n.* 8.

» III. Plus requiritur ad notabilem quantitatem in rebus, quæ ultro proveniunt, et sunt valde expositæ, v. g. fructus ad viam publicam. V. Bonac. *n.* 10.

» IV. Plus item, si quis a diversis, vel ab uno interpolatim, parva et plura furetur. V. Less. *n.* 46.

ADDENDA.

979 *Quæst.* 214. — *Quidnam probabilius statuatur pro materia furti gravis*? Resp. § 1. Aliqui putarunt non posse assignari regulam universalem unde desumatur gravitas materiæ in furto, sed hos recte confutat Esp. *de just. q.* 27 ; nam potest determinari, quandonam fiat injuria gravis, ergo debet posse dari regula, ex qua colligatur gravitas injuriæ : injuria autem mensuratur in ordine ad aliquid tertium, quod sit quid notius, et fundet rationem regulæ universalis, dicemusque p. 2, n. 2, pacem communem, tranquilitatem publicam, mutuam conjunctionem et amicitiam hominum inter se, esse regulam illam objectivam, qua mensuratur gravitas, vel levitas injuriæ, et cum ista etiam sint finis justitiæ, quod his graviter opponitur, est injuria gravis, adeoque etiam datur mensura gravis furti.

980 § 2. Materia furti potest dici gravis, vel absotute, vel respective ; illa dicitur gravis absolute, quam quicumque furatur, peccat mortaliter, a quocumque eam furetur, non quod semper tanta requiratur, sed quod tanta sufficiat respectu omnium, et tanta requiratur respectu aliquorum. Materia gravis respective dicitur, si censeri debeat gravis respectu aliquorum, non tamen respectu omnium quia nempe si auferam alicui, peccabo mortaliter; possem tamen auferre alicui alteri, et non peccare mortaliter, uti paulo post declarabitur.

§ 3. In statuenda hic regula communis est 981
difficultas, suntque diversissimæ sententiæ ; Dian. *p.* 2, *tr.* 3, *res.* 57, recenset novem ; plures referunt Lugo *d.* 16, *sect.* 2 ; Dicast. *l.* 2, *t.* 2, *d.* 9, *d.* 2 ; Haun. *t.* 2, *c.* 3, *cont.* 2 ; Gormaz *a num.* 689. Celebriores sunt hæ, in primis Molin. et aliorum cum Esp. *q.* 28, qui dicunt respectu hominum non habentium pingues facultates sufficere hoc, quod ordinarie datur in mercedem operario pro labore unius diei, *sed* cum mutetur illa merces pro varietate opificum, laborum, dierum, regionum, regula illa est obscurior, et non satis determinata ; deinde non est universalis, cum non conveniat v. g. Regibus Altera est Giatt. Haun. *n.* 329, Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 151, qui pro regula statuunt quantitatem necessariam congruæ sustentationi hominis plebeii uno die, *sed* hæc quantitas etiam videtur nimis parva respectu ditissimi Regis, qui irrationabiliter faceret, si propter solidum (per hunc intelligo octavam partem Imperialis, apud Italos Julium, apud Hispanos Regalem, apud alios blamuserum), graviter constristaretur, aut indignaretur, cum tamen respectu hominis pauperrimi communiter censeatur materia gravis.

§ 4. Etiam in statuenda quantitate pecuniæ 982
pro materia gravi furti sunt æque diversæ opiniones ; Navarr. pro materia gravi posuit medium solidum : Covar. Salon. Llamas, Cordub. solidum, Medin. Reb. Tolet. Less. duos solidos ; Valent. Sair. tres ; Haun. posuit tertiam partem Imperialis, dicitque n. 329, in illam quantitatem conspirare majorem et saniorem Theologorum partem ; *J. March. et alii* posuerunt quatuor solidos, quam sententiam Sanchez, dicit esse in Hispania communem ; Vega posuit quatuor, vel quinque solidos ; Sotus Sylv. Angel. posuerunt duos circiter ducatos (per ducatum hic intelligo duos Imperiales). Hæ aliæque similes sententiæ, si loquantur respective ad aliquos homines, sustineri possunt, uti constabit ex dicendis, si autem singulas illas quantitates ponant pro materia absolute gravi respectu omnium sustineri non possunt, saltem prima, secunda et ultima ; quis enim dicat esse mortale, si ditissimo Regi furer unicum solidum ? e contra quis dicat ad mortale respectu hominis pauperrimi requiri, ut ei furer duos ducatos ? hinc :

§ 5. Probabilius est non posse pro regula 983
universali statui unam certam quantitatem

pecuniæ, quæ sit materia absolute gravis, sive quæ ad mortalem requiratur, et sufficiat respectu omnium ; est nunc satis communis cum Moya *t.* 3, *d.* 3, *q.* 3, *c.* 1, § 2; Gomez *a num.* 693, contra Auctores § præced. relatos ; ad quos accedunt Tanner. Arriag. Esp. *q.* 31 ; Dicast. *a n.* 26 ; Ills. *n.* 148. Ratio est, quia quamcumque quantitatem posueris, erit talis ut vel minor sufficiat, vel major requiratur respectu alicujus, ut jam dictum, et patebit consideranti singulas quantitates ab Auctoribus illis allatas. *Neque* hoc habet se mere per accidens, uti putant Adversarii, quasi ditior, aut alius ob certas circumstantias remittat. *Nam* quod ditior censeatur remittere, et esse minus invitus, videtur fundari in ipsa rei natura, supposita dispari conditione, recta enim ratio dictat, etiam præscindendo a dissimili voluntate, gravius peccatum esse mendico auferre solidum, quam eumdem auferri Regi, et Rex merito judicaretur ab omnibus irrationabilis, si vellet propter furtum solidi contristari, vel indignari sicuti mendicus : ergo. *Confirmatur* hæc a pari ex dicendis n. 991, de injuria contra famam ; quæ enim est gravis respectu unius, potest esse levis respectu alterius.

984 § 6. Probabilius est, quod gravitas furti non sit mensuranda præcise ex quantitate rei ablatæ, sed simul ex circumstantiis personæ, cui aufertur. Ratio est, quia furtum in ratione gravis vel levis , constituitur per rationem damni illati domino rationabiliter invito : ergo ejus gravitas desumi debet per ordinem, partim ad damnum, quod infertur, partim ad voluntatem ejus, qui damnificatur : atqui pauper accipit majus damnum, et est magis invitus, quam dives ; uti patet, docetque S. Th. *opusc. de erudiendis Principibus lib.* 8, *c.* 8: *In amissione unius gallinæ plus pauper gravatur, quam unus multum dives gravaretur in mille marcis :* in quem sensum *Christus* Marc. 12, vers. 43, dicit viduam, quæ quadrantem miserat in gazophylacium, misisse *plus omnibus* divitibus, quia nempe respectu pauperis viduæ erat unicus quadrans æstimabilior; ideoque etiam pauper, si ipsi eripiatur sua res parva, censetur habere majorem causam justæ contristationis et indignationis : ergo gravitas furti non est mensuranda præcise ex quantitate rei ablatæ, sed etiam ex circumstantiis personæ, cui aufertur.

985 § 7. Materia gravis furti probabiliter statuitur valor requisitus ad sustentationem, pro uno die, congruam respectu illius, cui aufertur, ita cum aliis Sporer *t.* 5, *cap.* 5, *num.* 29; Gomez. *n.* 699, et in re consentiunt alii, speciatim Ills. *n.* 147. Ratio est, quia merito ab omnibus multum æstimatur posse pro una die honeste subsistere, et cui hoc tollitur, vere redditur miserabilis pro illa die : ergo censetur illi dari causa gravis contristationis et dissolvendæ amicitiæ : ergo est injuria gravis secundum dicenda part. 2, num. 2. Deinde cui tantus valor tollitur, censetur pati grave damnum, et esse graviter invitus : ergo et debet censeri pati gravem injuriam. Per sustentationem autem hic intelligo necessaria ad honeste vivendum una die quoad victum, vestitum et habitationem, secundum communem, et mediocrem modum, quem servant homines similis conditionis. Nunc regula hæc magis determinanda est ad quantitatem pecuniæ.

§ 8. Materia absolute gravis in furto personæ 986
extraneæ, probabiliter statuitur esse quantitas duorum ducatorum. Ratio est, quia quisquis tam multum furatur a quocumque peccat mortaliter et tam multum videtur requiri, ut quis peccet mortaliter furando ditissimo Regi: est autem etiam respectu hujus gravis, quia videtur sufficere illi, ac etiam requiri pro sustentatione, una die, uti magis declarabitur n. 997 et 998. *Dixi*, personæ extraneæ, nam de furtis domesticorum et filiorum dicetur specialiter a n. 1014.

§ 9. Quantitas respective gravis videtur sic 987
posse probabiliter statui, ut respectu cujuscumque etiam ditissimi Regis sint duo ducati; respectu inferioris Principis, unus ducatus ; respectu viri perillustris, aut mercatoris valde divitis, unus imperialis ; respectu mercatoris mediocriter divitis, medius Imperialis ; respectu civis mechanii, tertia pars Imperialis; respectu tenuioris civis, vel rustici, duo solidi; respectu hominis utcumque pauperis, sesquisolidus ; respectu plane pauperis , etiam unicus solidus ; et de omnibus intermediis loquendum est cum proportione. Ratio est, quia tam multum videtur requiri, et sufficere ad singulorum sustentationem pro integra die : ergo censebuntur pati grave damnum, et esse graviter inviti, si tam multum auferatur, non autem si auferatur minus ; intelligo autem dictas pecunias secundum monetam et æstimationem, quæ nunc est in his partibus; nam recte notat Dicast. *a n.* 32, pretia et valorem pecuniarum notabiliter variari pro varietate temporum et locorum , in quibus oporteret dicta sic accommodare, ut tantumdem tum et

ibi assignaretur, quantum postularet honesta sustentatio ejus, cui res aufertur.

988 § 10. *Objiciuntur* multa contra hactenus dicta, ex quorum solutione melius intelligetur sententia nostra. 1. Æstimabilitas rei temporalis, v. g. pecuniæ, nullo modo dependet a privata intelligentia domini, sed a conducentia, quam habet, ad usum humanum tanquam ad finem suum, qui præcipue est sustentatio hominis : atqui hæc conducentia est eadem, sive pecunia sit pauperis, sive divitis : ergo æstimabilitas etiam est eadem ; ergo quod respectu pauperis est materia gravis, etiam est respectu divitis, per se loquendo, ita Ills. *n.* 148. R. N. maj. Nam partialiter dependet a circumstantiis personæ, cui servit, uti constat ex dictis *n.* 984.

989 *Inst.* 1. Jus divitis ad suum solidum est æque magnum, quam jus pauperis ad suum : ergo sive diviti, sive pauperi furer solidum, lædo æque magnum jus : ergo æqualiter pecco contra justitiam, quamvis magis peccem contra caritatem, si furer pauperi, ita Dicast. *a n.* 29. R. Jus divitis est æque magnum *materialiter*, conc. *formaliter*, n. ant. et cons. Quantitas materialis juris habetur per respectum ad res secundum se, e contra quantitas formalis æstimatur secundum necessitatem, vel utilitatem, ad quam ordinatur, sic enim si habeam maldrum siliginis nunc valens tribus Imperialibus, et illud servem in sequentem annum, tumque valeat sex Imperialibus, habeo in mea siligine hoc anno jus æque magnum materialiter, ac habiturus sum post annum ; attamen post annum habeo jus majus formaliter, quia erit mihi utilius, hinc qui eam siliginem mihi eriperet hoc anno, non faceret mihi tantam injuriam, quantam si post annum, supposito quod hoc anno fuissem venditurus, vel ea usurus. Similiter autem est in pecunia respectu pauperis et divitis ; hinc si donem solidum unum tam pauperi quam diviti, merito censebor plus donare pauperi, qui magis æstimabit ac majores referet gratias quam dives.

990 *Inst.* 2. Ergo si pauper unum solidum permutet cum divite, permutatio erit injusta, quia solidus pauperis erit formaliter pretiosior quam solidus divitis, ita Esp. *q.* 31. R. N. Sequelam ; nam solidus pauperis est soli pauperi pretiosior, non autem diviti; e contra solidus divitis est soli diviti minus pretiosus, et non pauperi, hoc ipso autem, quod pauper accipiat solidum divitis, et dives solidum pauperis, uterque solidus permutatus accipit suum pretium formaliter majus, vel minus ab illis permutantibus, adeoque solidus divitis fit pauperi pretiosior quam fuerit diviti et solidus pauperis fit diviti minus pretiosus quam fuerit pauperi : ergo hæc permutatio habebit æqualitatem, non tantum materialem, sed etiam formalem : ergo est justa.

Inst. 3. Ex hoc, quod aliquis sit in fama 991
dives, v. g. habeat famam in omni virtute, si illi detraham famam castitatis, non ideo minus pecco, quam si fuisset pauper in fama, et habuisset solam famam castitatis : ergo ex eo quod furer solidum diviti habenti plures solidos, non ideo minus pecco quam si furer pauperi habenti unum tantum. R. 1. Isto argumento confirmatur nostra sententia, nam uti in detractione non debet tantum attendi *quid*, sed maxime *de quo*, et *cui* dicatur, ita in furto. R. 2. N. cons. Ideo diximus, sufficere minorem quantitatem in bonis fortunæ respectu pauperis, quia pauper in his patitur majus damnum, et rationabiliter est magis invitus : oppositum est in fama, nam qui habet majorem famam, illi facilius nocetur, et infertur majus damnum, ideoque est rationabiliter magis invitus, sic enim si de homine valde sancto dicas esse mendacem, peccas graviter : si autem dicas de alio, non ita facile peccas graviter, et ratio utriusque dabitur p. 2, n. 1194.

Inst. 4. Si omnes essent pares conditione, 992
esset respectu omnium una quantitas gravis furti : ergo et jam est, quia natura in taxanda læsione gravi considerat hominem secundum ea, quæ ipsi a natura insunt, et debentur. *Confirmatur* : nam natura est eadem in omnibus, quæ nec divitias, nec paupertatem curat: ergo quod ex natura est grave respectu unius etiam est respectu alterius. R. Neg. cons. et ejus probationem, oppositum enim fatentur omnes in læsione famæ, ubi maxime attenditur, cui detrahatur. *Ad Confirmation.* neg. cons. Nam per naturam hic non intelliguntur causæ necessariæ, vel naturales, sed intelligitur Jus, sive lex naturæ, vel recta ratio : suppositis autem divitiis in uno, et in altero paupertate, recta ratio dictat per ablationem solidi plus nocere pauperi, quam diviti, quia pauper fit miserabilior, adeoque rationabiliter est magis invitus : ergo secundum Jus naturæ non est æqualis quantitas statuenda pro utroque.

Inst. 5. Ex hoc, quod dives damnum suum 993
facilius reparet quam pauper, non sequitur diviti fieri minorem injuriam, uti ex hoc, quod

Christus statim potuisset reparare omnia damna sibi facta per contumelias, vulnera, mortem, non sequitur ideo, minorem ipsi factam esse injuriam. Resp. Neque nos hoc diximus : potest tamen probabiliter dici, si fiat injuria alicui, qui scitur facile posse reparare illam, alioqui non facienda, nisi sciretur facile posse reparari, non fore moraliter tam gravem injuriam : hoc tamen non habet locum in Christo, cui ita fiebant injuriæ, ut vel non sciretur posse reparare, vel æque factæ fuissent, licet inferentes hoc scivissent.

994 *Inst.* 6. Saltem (secundum dicta), divites erunt pejoris conditionis quam pauperes, quia poterit citra mortale plus illis auferri ; cum tamen Jus deberet potius illis favere, quia plus afferunt ad bonum commune. Resp. Neg. seq. nam etiam plus habent. *Nec obstat,* quod quo plus habent, eo plus periculi habeant, ne auferatur : *Nam* hoc compensatur per alia commoda habentque etiam divites plura media, quibus pericula propulsent et se tueantur.

995 *Objicies* 2. Non est ratio, cur gravitas furti prius desumatur per ordinem ad sustentationem diurnam quam ad aliquid. Resp. Neg. assumptum, nam in primis *indigere sustentatione diurna,* est commune omni homini : ergo inde peti potest regula universalis : deinde finis præcipuus bonorum externorum est sustentatio vitæ humanæ : ergo recte dicimus id censeri grave in bonis externis, quod censetur grave contra istum finem ; grave autem censetur, si homo privetur sustentatione per integrum diem, uti dictum est n. 985, ergo.

996 *Objicies* 3. Si gravitas furti metienda sit ex circumstantiis personæ, cui aufertur, nunquam determinari poterit ea gravitas, quia pendebit ab infinitis circumstantiis etiam ignotis; scire enim non possumus, an dominus sit liberalis, vel avarus, an nunc sit bene dispositus, vel male, adeoque magis invitus : item nescimus, an reipsa sit pauper an dives, nam aliqui videntur divites, qui sunt pauperes et contra : ergo nunquam sciri poterit, quænam hic et nunc sit quantitas requisita et sufficiens. Resp. Neg. seq. nam in primis, si aliud non constet, præsumere debemus, dominum esse talem, quales ordinarie sunt homines, spectata complexione et educatione communi secundum rationem ætatis, conditionis, sexus et regionis ; quod si prudens sit suspicio, esse v. g. avarum, tanto majorem causam habeo nil furandi : deinde quoad statum pauperis, vel divitis, quisque prudenter reputatur talis, qualem se externe præfert et simul qualis in communi a plerisque habetur, quod si aliter est, per accidens erit, si fur occasione hujus erroris invincibilis diversimode peccet et lædat jus majus, quod putavit esse minus, vel contra.

Objicies 4. Ad sustentationem diurnam po- 997
tentissimi Regis non potest sufficere duplex ducatus : ergo hæc quantitas male ponitur pro regula respectu illius, ita Lugo *n.* 26. R. N. antecedens, nam si semel in statu suo sit constitutus, ut hunc sustineat, considerata sola ejus persona secundum necessitatem victus, vestitus et habitationis, sufficeret ea quantitas ; quod inde patet a posteriori : nam sæpe maximi Principes Regibus pares non dant in dies in victum Œconomo alicui sustinenti familiam, nisi circiter ducatum pro singulis accumbentibus et tamen talis Œconomus habet insuper inde lucrum : quod si alterum ducatum in dies adjiciat, habebit etiam, quæ vestitus et habitatio requirent, neque enim ad sustentationem personæ spectare censentur pompæ aliæ aularum, aut apparatus armorum.

Instabis. Quantitas, quæ pro Rege statuitur, 998
debet se ita habere ad quantitatem, quæ pro cive statuitur, uti se habet opulentia Regis ad opulentiam civis : sed opulentia Regis superat opulentiam civis longe magis quam duo ducati superent medium Imperialem : ergo respectu Regis non sufficient duo ducati. R. Debet ita se habere cum æqualitate arithmetica, seu cum proportione perfecte correspondente, N. Cum æqualitate geometrica et proportione quadam deficiente, C. maj. et Neg. conseq. Sic enim se habet, si considerentur majora onera, frequentiora damna, plura pericula Regum : imo sæpe Reges sunt respective pauperiores quam aliqui cives, cum sint in magnis debitis : atque etiam ideo Auctores communiter posuerunt unum ducatum, etiam respectu Regum, quia loquuntur de Regibus non ditissimis, prout nunc communiter non sunt, quod etiam valet de aliis, licet multa possideant.

Objicies 5. Videtur nimis laxum dicere quod 999
possit quis absque mortali furari ditissimo Regi ultra tres Imperiales. R. N. ass. cum Sporer supra, Laym. *l.* 3, *t.* 3, *p.* 1, *c.* 1, *n.* 3, aliisque gravissimis Auctoribus, qui ponunt duos vel tres ducatos respectu ditissimi Regis ; sed jam notavimus paucos esse ditissimos Reges : unde etiam pro illis variat regula secundum varietatem opulentiæ. Instat Lugo : quamvis furtum trium Imperialium, si semel fiat, non sit actuale damnum grave respectu

ditissimi Regis, tamen erit grave, si sæpius repetatur, aut a diversis fiat : jam vero si homines semel sciant se posse citra mortale Regi ditissimo furari tres Imperiales, cum summa ita magna multum alliciat, omnino præsens periculum est, ne summam illam sæpius, aut saltem plurimi eam furentur : ergo dicendum est esse graviter prohibitum tam multum furari. *Prob. conseq.* Ideo enim dicimus unicam pollutionem, aut fractionem sigilli esse mortalem, quia quamvis, si semel tantum fierent, non ita graviter nocerent, tamen quia est periculum, ne scirentur aliquando licere, sæpius repeterentur, eo quod homines putarent hic et nunc esse illam circumstantiam, in qua liceret, ideo debuerunt illa pro omni casu esse graviter illicita. R. Si argumentum valet, probat contra suos Auctores etiam medium Imperialem esse materiam gravem respectu ditissimi Regis; eadem enim ratio applicari potest : ergo ne unus quidem ducatus requiretur, quem tamen requirunt cum Dicast. *n.* 36, itaque N. ideo fore periculum proximum, aut per se repetendi ea furta; nam si repetantur, non manebit furtum trium, sed fiet sex, novem, vel plurium Imperialium, qui erunt materia gravis. De pollutione, vel fractione sigilli non est eadem ratio; nam quod hæc, licet unica vice facta, sint gravia, scimus etiam aliunde, saltem ex declaratione Ecclesiæ et communi consensu Doctorum, de tali autem furto non persuadet, neque tanta auctoritas, neque certa ratio.

1000 *Objicies* 6. Quamvis diviti eripiatur, quantum requiritur ad sustentationem pro una die, ipse aliunde habet, quo ista die subsistat : ergo non censetur ei per hoc dari justa causa gravis contristationis, vel dissolvendæ amicitiæ. Resp. n. cons. nam quæ aliunde habet, jam considerata sunt tanquam constituentia personam divitem, a qua ideo possit citra mortale plus eripi, adeoque jam antecedenter positum est, atque si præter illud non haberet aliquid : ergo facultas illa aliunde habendi sustentationem, non debet iterum adduci in considerationem pro extenuenda gravitate illius injuriæ.

1001 *Objicies* 7. Si materia gravis, v. g. respectu Nobilis, sit Imperialis : ergo qui tali furaretur Imperialem, minus obolo, non peccaret graviter. Resp. Haun. *n.* 30; Gom. *n.* 723; Carden. *in* 1, *crisi d.* 27, *c.* 3, iterumque *in* 2 *crisi d.* 23, *n.* 23, *concedunt sequelam*, putant enim has quantitates debere statui in tanto determinate et quasi in indivisibili; ita ut si quid minimum desit, non sit materia gravis : e contra alii communiter et forte probabilius constituunt in toto moraliter, v. g. quando secundum prudentem æstimationem diceris Nobili eripuisse Imperialem, peccasti mortaliter, uti si deficiant tantum sex nummi, quorum triginta v. g. faciunt solidum; si autem eriperes minus vinginti quatuor nummis, non censereris eripuisse Imperialem, nec peccasses mortaliter. *Neque obstat*, quod justitia dicatur intendere æqualitatem arithmeticam : *Nam* hanc intendit, non physice, vel moraliter sumptam. Quod si quis oppositam sententiam tenere velit, dicere debet consequenter, quod Nobili furans Imperialem minus nummo non peccet mortaliter, quia alias etiam mortaliter peccaret furans minus duobus nummis : ergo etiam furans minus tribus et ita ulterius descendendo ad materiam certo levem : ex quo tamen non sequitur, quod unicus nummus sit materia gravis, sed tantum, quod conjunctus cum aliis faciat materiam gravem, adeoque per additionem, vel ademptionem unius nummi ab aliis censeatur induci, vel demi distincta differentia specifica constituens rationem peccati gravis, vel levis, quamvis enim materiæ illæ (physice loquendo et quoad entitates), non differant notabiliter, tamen differunt moraliter et quoad effectum, quia una est de se dissolutiva amicitiæ : altera non. Et similia habentur in rebus physicis, nam ad emergendam navem requiritur et sufficit tantum præcise pondus aquæ, ut si gutta deficeret, non mergeretur : item ad hominem plene inebriandum requiruntur præcise tot guttæ vini bibiti, ita ut si una deficeret, non essent spiritus sufficientes ad plenam ebrietatem; ut vides unam guttam aquæ, vel vini cum reliquis conjunctam inducere moralem diversitatem et effectum notabiliter distinctum; ita etiam est argumentandum in illa sententia, sed ut dixi, altera est forte probabilior.

§ 11. Ex dictis, *colligitur*: 1. Non esse grave 1002
peccatum (per se loquendo), furari ultimam partem complentem materiam gravem, aut quantumcumque magnam summam cum animo statim restituendi, v. g. intra quadrantem horæ, quia per illam ablationem non infertur grave damnum, neque est periculum diuturnæ retentionis, ideoque proximus non debet esse graviter invitus; ita Vasq. Salas, Hurtad. Less. Lugo *d.* 8, *n.* 21; Moya *t.* 6, *d.* 4, *q.* 4, § 2; Gorm. *n.* 703. Idem est, si velit intra ejusmodi breve tempus restituere etiam solam ultimam partem, quæ constituit mate-

riam gravem, uti dicetur *p.* 2, *n.* 249, aut si ad breve tempus restitutionem differat, Vasq. Sanch. Sayr. Rebel. Dian. Reg. Bass. aliique plurimi cum Oviedo *de peccat. contr.* 3, *n.* 103, et Moya § 3, sed de dilatione *vide dicenda p.* 2, *n.* 252.

1003 *Colligitur* 2. Si materia furti sacrilegi sit res, quæ pretio temporali æstimari solet, uti sunt calix, aliaque spectantia ad Ecclesiam, gravitas determinanda est, ut diximus de re profana; attento valore, secundum æstimationem communem. Si autem sit res adæquate sacra, v. g. Reliquiæ, putant aliqui non dari parvitatem materiæ, sed semper peccari mortaliter, quantumcumque parum quis furetur, quia Clemens VIII, Paulus V et Urbanus VIII excommunicant ipso facto eos, qui sine consensu eorum, qui præsunt Ecclesiis in Districtu Romano extrahunt minimas, et quidquid potest habere umbram, aut prætextum Reliquiarum, uti cum aliis testatur Baldel. *in Th. Moral. t.* 2, *l.* 3, *d.* 15, *a n.* 29; recte tamen notant Sanch. Bonac. Castrop. et alii cum Dian. *p.* 5, *tr.* 5, *res.* 35, pro locis extra Districtum Romanum (pro quo fuerit specialis ratio sic prohibendi), dari parvitatem materiæ et considerandam esse dignitatem aut raritatem Reliquiarum, ideoque fore mortale, si quis vel minimam partem sanctæ Crucis furaretur : e contra fore veniale, si quis a corpore alicujus Sancti auferret aliquid pulveris, capillum, aut simile, quod neque deformat ipsam Reliquiam, neque illius æstimationem minuit, ita Baldel. *n.* 25.

DUBIUM III.

1004 *Quam graviter peccet, qui multa furta committit?*

« Resp. Hic quoque quantitas læsionis, vel damnificationis, quæ fit proximo, et quam fur intendit, est mensura quantitatis peccati. V. Less. *l.* 2, *c.* 12, *d.* 8; Sanch. *Mor. l.* 7, *c.* 21. *Unde resolves :*

» I. Si quis ex occasione tantum furatur, sive uni, sive pluribus modicum, non intendens notabile aliquid acquirere, nec proximo graviter nocere singulis furtis, non peccat graviter, neque ea simul sumpta unum mortale constituunt; postquam tamen ad quantitatem notabilem pervenit, eam detinendo, mortaliter peccare potest. Less. *d.* 7, Bonac. *d.* 2, *q.* 8, *p.* 2. Verum et hoc mortale evitabit, si vel tunc restituere non possit, vel animum habeat paulo post restituendi ea saltem, quæ tunc accipit, Gran. Dian. *p.* 3, *tr.* 6, *res.* 25.

» II. Si autem per plura parva furta uni vel pluribus facta, habeat intentionem paulatim ditescendi, vel inferendi grave damnum, peccat graviter ea intentione; ac licet exsecutio singulorum sit tantum venialis ex se, ut tamen substat tali intentioni, est continuata exsecutio peccati mortalis, Less. Sanch. *l. c.* quia nocent graviter Reipublicæ, et praxis illa valde perniciosa est societati humanæ : v. g. si sartor particulas panni a diversis surripiat; si mercatores utantur brevioribus ulnis etc. Interim hi excusantur subinde a gravi peccato: 1. Ex eo quod dictum est *casu primo.* 2. Si id faciant, ut se servent indemnes, vel quia alias non lucrarentur; vel pretium augere deberent, et tunc non invenirent emptores. Rosella *V. Emptio.* 3. Si alias non habeant, unde se, vel suos alant.

» III. Si plures simul, vel successive plura furta parva alicui faciant, quæ simul sumpta graviter illi noceant, tunc, si alter de altero non sciat, nullus peccat graviter, v. g. si viatores ex vinea unam alteramve uvam rapiant, et comedant; etsi hoc licere dicant Covar. Valerius, et Ripa contra Dianam *res.* 30. Si autem singuli conspirent, singuli graviter peccant. Si denique de se mutuo sciant, nullus tamen alteri sit causa furti, probabilius est non esse mortale, ut docent Less. Tann. etc. contra Suar. V. Bonac. *l. c.* »

ADDENDA.

Quæst 215. — *Quid hic notandum sit ad clariorem intelligentiam?* R. seqq. § 1. Navar. Vasq. Less. *l.* 2, *c.* 12, *d.* 8; Dicast. *l.* 2, *tr.* 1, *d.* 9, *n.* 50, aliique fatentur, quod retinere ultimam materiam levem cum aliis præcedentibus, si per illam compleatur materia gravis, sit mortale, attamen negant mortale esse eam surripere : quam sententiam Amic. *de peccat. d.* 23, *n.* 226. Oviedo *de peccat. controv.* 3, *n.* 103, vocant probabilem et tutam, sed oppositum est tenendum cum communi, Molin. *d.* 688; Lugo *d.* 16, *n.* 38; Sporer. *tr.* 5, *c.* 5, *n.* 37; Moya *tr.* 6, *d.* 4, *q.* 4, *n.* 8. 1. Quia voluntas intendens retinere priores materias, et adjiciens hanc, habet pro objecto 1005

totam illam materiam, quæ gravis est, et graviter damnificativa proximi. 2. Alioqui qui continuo erepta consumeret, nunquam peccaret mortaliter, quamvis successive centies mille solidos eidem eriperet; imo si non esset inde factus ditior, non teneretur sub mortali quidquam restituere; non ex re accepta, quia nullo modo exstaret, neque ex injusta acceptione, quia nunquam peccasset mortaliter : hoc autem videtur absurdum, et oppositum dicetur *p.* 2, *n.* 244. 3. Explicari non poterit cur peccetur mortaliter die festo omittendo multas parvas partes Missæ, vel Horarum, aut ponendo multa parva opera servilia, item die Jejunii comedendo sæpius pauca, in his enim vel non est retentio, vel non facit ad rem; et quamvis homo vellet præcedentia non esse posita, si tamen ultimum addat, per quod completur materia gravis, hoc ipso peccat mortaliter : ergo et hic. *Si dicas :* ultima acceptio tantum leviter concurrit ad materiam gravem addendo aliquid tantum leve : ergo non magis est mortale, quam priores acceptiones, quæ etiam sic concurrebant ad totam materiam gravem constituendam. Resp. n. conseq. Priores acceptiones non habebant pro objecto secuturas materias; ultima autem acceptio habet pro objecto omnes etiam priores materias, uti dictum est : hinc secunda acceptio est pejor quam prima, et tertia quam secunda, ac ita deinceps, quia volitio, v. g. secundi solidi habet pro objecto duos solidos; est enim volitio retinendi primum et habendi secundum, et ita de reliquis, Ovied. *n.* 108; Merat. *de peccat. d.* 20, *n.* 4.

1006 § 2. Adhuc peccat graviter, qui post levia furta, quæ non potest restituere, addit aliud leve, quo compleatur quantitas gravis, Lugo *n.* 39; Sporer *n.* 39; Illsung. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 157, et alii contra Gran. et Less. Ratio est, quia libere complet et consentit in totum grave damnum proximi, et alias, inquit recte Dicast. *n.* 55. Pauper, vel Religiosus, qui successive damna inferret, nunquam peccaret mortaliter, quia post singula quantumcumque multiplicata manet impotens ad restituendum. Si tamen haberet efficacem voluntatem restituendi priora saltem usque ad materiam levem, excusaretur a mortali, ut notant Molin. Rebel. Sanch. aliique cum Lugo *a n.* 40.

1007 § 3. Si quis post semel completam materiam gravem advertenter adhuc eidem furetur aliquid leve, Salas et Mol. *d.* 688, *n.* 2, putant hoc ultimum furtum esse tantum veniale, aut tantum aggravari prius mortale, quia non additur notabile damnum, sed illud jam causatum est, et tantum leviter augetur; quam setentiam Bonac. *de Restit. d.* 2, *q.* 8, *p.* 9, *n.* 5, dicit esse valde probabilem : e contra probabilius docent Lugo *a n.* 43; Dicast. *n.* 59; Amicus *n.* 233; Sporer *n.* 39; Ovied. *n.* 114, toties esse mortale, quoties ulterius aliquid etiam leve tollitur. 1. Quia habet voluntatem saltem implicitam augendi prius damnum grave; neque posteriora habent se quasi seorsim ad priora, sed cum illis constant unum damnum majus. 2. Quia toties complet voluntatem habendi materiam gravem, partim retinendo priorem, partim addendo novam. 3. Alioquin etiam dicam nunquam compleri primum mortale, sed semper inchoari materiam novi venialis, aut saltem tantum aggravari primum mortale, quantumcumque multum postea per repetitas vices addatur, quod videtur absurdum. Hinc Dicast. *n.* 60, a pari docet eum, qui in Horis per omissiones parvas pervenit ad materiam gravem, toties postea peccare mortaliter, quoties aliquid leve iterum omittit, si pergat habere voluntatem iterum hoc parvum omittendi simul cum prioribus.

§ 4. Furta parva coalescunt, etiamsi fiant 1008
in diversis negotiis, ut si defraudes Titium, semel venditione, semel cambio, semel furando etc. Ita Sanch. in *Decal. l.* 7, *c.* 21, *n.* 16, contra Rebel. Tan. Dian. *p.* 1, *tr.* 6, *res.* 34. Ratio est, quia ad rem non facit, quod sit hoc vel illud negotium, cum in omnibus censetur damnum ejusdem rationis.

§ 5. Si plures eidem furentur multa parva, 1009
non quidem communi consilio, attamen ita ut unus moveatur exemplo alterius, Less. Salas, Tamb. Lugo *n.* 159, dicunt non peccari contra justitiam, sed tantum contra caritatem per scandalum, alioquin homo movens alium suo exemplo ad ludos noxios faceret huic injuriam, ac teneretur restituere, quod nemo dicet : Ovied. *controv.* 2, *a n.* 96, quamvis agnoscat hanc sententiam esse valde probabilem, tamen cum Laym. Bonæsp. Steph. et aliis tenet oppositam, quia videtur esse contra justitiam, quod sine justa causa ponam hoc, ex quo prævideo læsionem juris alieni; implicite enim censeor velle illam læsionem, implicitum autem et explicitum spectant ad eamdem speciem malitiæ, ut habet communis regula ex Cajet. Suarez et Sanchez. Deinde talis tacite movet ad eam injuriam, qui autem movet ad damnificandum, facit injuriam, et

tenetur restituere, uti dicetur *p.* 2, *n.* 21, ergo. Potest videri Dicast. *de pœnit. d.* 9, *a n.* 337, ubi etiam hanc sententiam tuetur, estque conformior damnationi propositionis loco citato referendæ.

1010 § 6. Si plures furta levia committant, non moventes se mutuo, sed tamen advertentes per omnia simul sumpta causari grave damnum alteri, Suar. Vasq. Rebell. Fill. *t.* 31, *n.* 249, aliique multi apud Lugo *n.* 54, dicunt singulos peccare graviter, quia scienter concurrunt ad grave damnum et consentiunt in illud : e contra Sanch. Salas, Less. Tann. Ovied. *de peccat. controv.* 3, *n.* 112; Lug. *n.* 55; Spor. *n.* 47; Ills. *n.* 158, probabilius dicunt peccare tantum venialiter, quia singuli non sunt causa neque physica, neque moralis damni ab aliis causati, sed tantum illius, quod inferunt, hoc autem est leve : ergo. Deinde si opposita sententia esset vera, quis quis alicui diviti furaretur minimum, credere deberet se peccare mortaliter, quia moraliter certus est alios eidem fecisse multas similes injurias : item qui post direptam vineam, unicam uvam furaretur, peccaret graviter, uti recte argumentatur Lugo *n.* 56. Imo peccaret longe gravius, quam omnes cæteri, qui totam vineam diripuerunt, inquit Dicast. *de justit. l.* 2, *tr.* 2, *d.* 9, *n.* 79, jam enim in totum prius damnum censeretur influere, ac reddere majus. *Nec obstat,* quod sciam grave damnum causari, in quod partialiter influo, *nam* influo in illud ex se divisibile respectu singulorum, respectu quorum per accidens est, quod sit grave, ut si milleni donent medium solidum pauperi, singuli physice et moraliter donant quid leve, nec mereantur apud Deum, nisi quantum respondet donationi medii solidi, licet per *accidens* ex omnibus simul sumptis fiat illi egeno magna eleemosyna. *Nec obstat iterum,* quod ille peccet mortaliter, qui homini vulneribus aliorum læso addit vulnus, ex quo et aliis emoritur; item qui homini fere ebrio dat haustum, quo plene inebrietur. *Nam* disparitas est, quod hoc ultimum vulnus, vel hic ultimus haustus non tantum augeat malum illatum, sed sit causa novi effectus gravis, nempe mortis, vel ebrietatis, qui effectus indivisibilis est, nec causatus erat a prioribus, sed nunc causatur ab ultimo; tribuitur quidem etiam prioribus tanquam causis inadæquatis; attamen ultimo tribuitur totus secundum prudens judicium; e contra furtum meum leve tantum auget malum illatum, nec est causa novi effectus gravis et damnum quod causat, est divisibile, neque illi prudentes mihi totum illud damnum attribuent.

§ 7. Si inter ablationes leves parum tem- 1011
poris intercedat, v. g. tantum unus, vel alter dies, quantitas, quæ simul ablata sufficit ad mortale, etiam sufficit, si ita successive auferatur, quia quando parum temporis intercedit, censetur fieri eodem moraliter tempore : e contra si ablationes per mensem, vel per dimidium separarentur, Dian. *part.* 11, *tr.* 6, *res.* 34, putat non uniri, quod Filliuc. *n.* 244, dicit esse valde probabile, si priora expenderit, præsertim si a diversis et bona fide acceperit : Sanch. *n.* 10 et Dicast. *n.* 58, dicunt non uniri, si per annum separentur, additque Sanch. idem sensisse viros doctos a se consultos : sed alii cum Rebell. adhuc dicuntur continuari, etiamsi quatuor annis separentur, quod videtur probabilius; manet enim damnum datum et obligatio restituendi et quidquid accedit per vices, auget antiquum damnum et priorem obligationem; admittunt tamen omnes cum Carden. *in* 2, *crisi d.* 23, *n.* 114, ad materiam gravem tum requiri amplius, v. g. duplo plus quam sufficeret, si simul auferretur : Ills. *n.* 155, dicit, si interpolatio temporis sit valde magna, dimidio plus requiri : quod si mediocre tempus intercedat, v. g. unius mensis, aliquid plus requireretur; hinc materia gravis essent quatuor solidi simul ablati, si ita successive auferantur, deberent minimum esse quatuor et medius.

§ 8. Quo plures sunt damnificati, eo plus 1012
requiritur, quia damnum divisum in plures censetur minus, uti recte Sanch. Less. Rebell. et alii; hinc Molin. *d.* 689 et Diana requirunt saltem duplum, et fatentur Lugo *num.* 51; Dicast. *n.* 71; Rebell. et alii, aliquem facilius excusari a culpa gravi, si a pluribus per intervella temporis, ac in diversis negotiis abstulerit; putant tamen Sanch. et Carden. si eripiatur ab illis, qui unam Communitatem constituunt, ad materiam gravem semper sufficere unum aureum, sed probabile est, si Communitas sit magna et dives, quandoque posse extendi ulterius, dummodo non ultra duos ducatos, quamvis Moya *in select. tom.* 3, *d.* 3, *quæst.* 3, *c.* 1. § 2, dicat furtum circa publica non esse mortale, nisi attingat quadraginta solidos, eo quod quantitas minor non videatur graviter opponi bono communi et rectæ gubernationi Reipublicæ. Posse autem peccari mortaliter ita eripiendo parva patet, quia alias Mercator in vendendo utens

pondere, mensura, vel una parum minore non peccaret graviter, cum tamen hoc *Deuteronom.* 25 *et Proverb.* 11, dicatur esse *abominatio apud Deum.* Ratio autem est, quia sic infertur grave damnum Communitati rationabiliter invitæ, læditur enim per aliquid grave, quod ipsa in suis membris patitur, uti si singula membra corporis leviter vulnerarentur, fieret toti corpori gravis injuria; imo singuli homines de ista Communitate sunt, et debent esse graviter inviti, ne hoc fiat, quia vergeret in gravissimum præjudicium Reipublicæ, in qua desineret omnis honesta industria et fures otio dediti se quotidie parvis alerent. *Accedit,* quod homo, qui talia minuta congessisset, nullo titulo ea haberet : ergo esset injustus possessor materiæ gravis : ergo eam accipiendo etiam graviter peccat, secundum dicta *n.* 1005. Porro illi hic dicuntur constituere unam Communitatem, qui debent ferre simul aliqua onera, ita ut si unus eorum non ferret, reliqui deberent plus ferre, tum enim si unus eorum depauperaretur, onus recideret in alios, quibus ideo pejus esset.

1013 § 9. Si singuli, a quibus quis furatur parva, non constituerent unam Communitatem et furans non intendisset unam summam magnam, probabile quidem est cum Esp. vix peccari graviter, licet simul sumpta essent multum, quia nullum grave damnum sentitur, neque singuli, aut illi omnes, qui ad invicem nullam communionem habent, videntur posse esse graviter inviti; probabilius tamen est oppositum cum Less. Illsung. *n* 155, Busemb. supra, ob Scripturas et rationes ante insinuatas. *Nec obstat*, quod non videatur peccari graviter contra justitiam commutativam, cum ad injuriam contra illam debeat uni determinate fieri damnum grave, quod hic non est : *Nam* gratis dicitur ad læsionem justitiæ commutativæ requiri, ut uni determinate fiat damnum, cum possit etiam Communitas habere jus strictum, aptum lædi : dici quidem posset peccari saltem graviter contra justitiam legalem (ut cum aliis docet Moya *a n.* 3), quæ obligat partem ad procurandum bonum totius, contra quod graviter agitur; ac etiam contra bonum universale societatis humanæ, si passim fierent ejusmodi furta parva; sed difficultas est in hac responsione, quod ex læsione solius justitiæ legalis non sequatur obligatio restituendi, uti cum communi tenent Lugo *d.* 1, *n.* 52, et Plat. *p.* 3, *n.* 718; dicendum autem est deberi restitutionem, si a pluribus pauca auferantur, uti constabit ex dicendis *par.* 2, *n.* 244.

DUBIUM IV.

Quid in genere notandum sit de furtis domesticorum, vel amicorum? 1014

« Resp. Licet vere furtum sit, si uxor, liberi, amici, servi, patri-familias invito quid auferant, plerumque tamen major quantitas requiritur ut sit mortale, cum plerumque hic dominus, aut non rationabiliter invitus, aut saltem minus invitus sit, ut ab his, quam ab aliis auferatur. Vel etsi valde invitus sit, sæpe tamen id fiat, non tam ratione rei acceptæ quam modi accipiendi clam, aut ratione finis, propter quem accipitur, v. g. ad ludendum, ad potandum, etc. Vide Caj. *v. Furtum,* Less. *l.* 2, *c.* 12, *n.* 76. *Unde resolves* :

» I. Uxor graviter peccat, si notabilem summam accipiat, invito marito, etiam ex dote, vel bonis communibus, quia licet media pars ad eam spectet, maritus tamen habet usumfructum illius partis, ideoque tenetur ad restitutionem, Trul. *l.* 7, *c.* 5, *d.* 8, *n.* 7, *etc.*

» II. Similiter peccat graviter maritus contra justitiam, cum obligatione restituendi, si aliquid notabile uxori surripiat absque ejus consensu, ex bonis ipsius paraphernalibus, vel aliis propriis; siquidem libera eorum administratio ipsimet uxori competat, quia par est ratio mariti et uxoris, quoad bona propria. V. Villalob. *t.* 2, *tr.* 13; Trull. *n.* 21.

» III. Uxor potest dare eleemosynam et munera, secundum consuetudinem aliarum mulierum istius loci et conditionis, etiamsi maritus eleemosynas omnes illi prohibeat; quia consuetudo hoc jus ei tribuit, quo maritus eam privare non potest. *Ibid. n.* 13; Diana *p.* 1, *tr.* 3, *res.* 23, *et p.* 5, *tr.* 8, *res.* 35, ubi cum Mol. et 10 aliis docet posse eam inscio marito dare vigesimam partem annui census, vel lucri; eo quod hoc pertineat ad decentiam status et maritus irrationabiliter sit invitus; hinc etiam potest cum Abigail moderatas eleemosinas dare, ut mariti conversionem impetret, vel ne Deus illum puniat. Vasq. Bonac. Regin. et alii decem contra Kon. etc. V. Dian. *p.* 2, *tr.* 16, *res.* 23, *et p.* 5, *tr.* 8, *res.* 34.

» IV. Uxor potest bona expendere, marito absente vel fatuo, quia tunc ad illam spectat administratio domus. Item qui acquirit sua industria; item paraphernalia, hoc est, bona,

quæ præter dotem marito allata, sibi reservavit. Trull. *n.* 16 *et cæteri communiter.*

» V. Non peccat uxor, subducendo aliqua, vel compensationis causa, si vir sit prodigus, quia is tunc facit uxori injuriam, partem ipsius profundendo ; vel pro victu, vestibus, cæterisque sibi, vel familiæ necessariis, quæ mariti sæpe non intelligunt et frustra ab illis peterentur. Bonac. Trull. *n.* 17.

» VI. Uxor, si ejus pater, Mater, vel proles ex alio Matrimonio sit pauper, ita ut misere secundum statum suum vivat et maritus iis nolit succurrere, potest ex bonis suis propriis, vel etiam ex communibus (dummodo post mortem viri omnia computet in sua parte), eis subvenire, quia Jure naturæ tenetur eos alere et maritus in id consentire, Nav. Palaus, Less. *d.* 14; Dian. *p.* 5, *tr.* 8, *res.* 34, ubi illam potestatem extendit ad fratres et sorores : quod etiam Less. *loc. cit.* et Trull. *n.* 8, judicant probabile.

» VII. Filius peccat graviter, invitis Parentibus, notabilem summam accipiens, qualis non semper est, secundum Less. *d.* 13, si filius patri prædiviti duos vel tres, imo secundum Sanch. quinque, vel sex aureos furetur; eo quod Parens sit minus invitus, et filius sit aliquid patris : unde non tenebitur ad restitutionem, nisi forte cohæredibus graviter noceat.

» VIII. Si filius notabilem summam expendat in res turpes, aut vanas, contra voluntatem Parentum, ex pecunia sibi suppeditata ad usus honestos, putat Les. *n.* 77, eum peccare mortaliter; etsi excuset a restitutione, si pater rogatus facile condonaturus putetur.

» IX. Si filius v. g. mercatoris, vel cauponis administret bona Parentis, potest a Patre exigere salarium, quantum dare deberet extraneo, et si id impetrare non possit, vel exigere non ausit, potest clam accipere. Ita probabiliter Laym. *l.* 3, *sect.* 5, *tr.* 4, *c.* 8; Dian. *p.* 4, *tr.* 4, *res.* 66.

» X. Etsi famuli in esculentis et poculentis, quæ domo exportant, aut divendunt, graviter peccent; quæ tamen ipsi domi consumunt, in iis facilius (uti et religiosi) excusantur; cum in his Dominus aut Prælatus sæpe tantum sit invitus quoad modum accipiendi clam, non quoad rem. Quod tamen timeri posset, si magis extraordinaria acciperentur, Laym. Escob. et Less. *n.* 48, ubi docet, quod furta minima famulorum ex comestibilibus, quæ claudi non solent, non coalescant, si non ad vendendum, sed ad comedendum tantum accipiantur.

» XI. Cum a gravi peccato furtum domesticum non potest excusari, tunc uxor tenetur restituere ex paraphernis, filius ex castrensibus, vel quasi, vel si ea non habet, post mortem patris afferre in divisionem hæreditatis (si quantitas rei ablatæ sit valde magna, nec pater restitutionem tacite vel expresse dimiserit); famuli vero, si sine magna difficultate restituere non possint, jubeantur compensare officiis et obsequiis extraordinariis, quantum possunt. Laym. *l.* 3, *tr.* 3, *p.* 1, *cap.* 1, *n.* 5. »

ADDENDA.

1015 *Quæst.* 216. — *Quid præterea notandum sit circa furta domesticorum?* R. seqq. § 1. Dominus est minus invitus, si uxor, quam si filii aliquid ipso inscio accipiant; si filii quam si propinqui; si propinqui in familia sua habitantes, quam si famuli; si famuli, quam si extranei : ubi autem est minus invitus, major quantitas requiritur, ut sit mortale, pro qua quantitate non potest una certa regula poni : recte enim notat Lugo *d.* 16, *n.* 64, considerari debere, an sit pecunia, an esculenta; an multum simul eripiatur, an parum et successive, an ad proprios usus, an ad vendendum, vel ad dandum aliis : an herus hebeat multas, an paucas proles : an sit pauper, vel dives; an liberalis sit, vel parcus; an bene, an male affectus erga furantem; an furans sit ei valde utilis, vel de cætero piger etc. Et ex his judicari debet, quantum herus censeatur graviter invitus quoad substantiam.

1016 § 2. Exigua furta esculentorum, quæ successive committuntur a domesticis, non continuari in ordine ad constituendam materiam gravem, docent Cajet. Navar. Bann. Sair. Less. Regin. Sanch. Moya. *t.* 6, *d.* 4, *p.* 4, *n.* 14; Dian. *p.* 1, *t.* 6, *res.* 34. Limitat cum aliis Amicus *de peccat. d.* 23, *n.* 236, nisi accipiant, ut vendant, aut donent aliis, tum enim domini censentur esse magis rationabiliter inviti : sed neque sic admittit Sporer. *tr.* 5, *c.* 5, *n.* 58, dicens præsumendum esse, quod dominus etiam quoad substantiam sit invitus; quis enim dicat, si famulus per annum e cella vinaria accepisset mediam amam, aut servus pistoris similagines pro sex Imperialibus, dominus tantum quoad modum fore invitum?

1017 *Quæst.* 217. — *Quænam dicantur bona conjugum dotalia, paraphernalia, anti-phernalia, propria, communia ; et quid circa ea possint*

maritus et uxor ? R.

§ 1. *Bona dotalia* dicuntur, quæ uxor affert marito ad sustinenda onera Matrimonii; et horum quidem dominium habet uxor, teneturque maritus ea ipsi servare, ac poterit post mortem mariti uxor de eis disponere; sed usumfructum et administrationem totam habet maritus. Putant quidem aliqui probabiliter uxorem posse de eis disponere pro tempore solvendi Matrimonii, quia hoc non videtur præjudicare marito, sed etiam probabiliter contradicit Castrop. *de Just. d.* 9, *p.* 19, § 3, *n.* 1, quia ipsamet illa obligatio perseverandi in contractu præjudicat marito, in cujus favorem adhuc potuisset disponere uxor, hinc *d.* 2, *p.* 18, docet, ubi uxores prohibentur contrahere, etiam prohiberi donare, non tantum inter vivos, sed nequidem mortis causa.

1018 § 2. *Bona paraphernalia*, seu præter-dotalia sunt, quæ uxor præter ea affert; item quæ ipsa acquirit per industriam aut per laborem, ultra eum, quem familiæ debet, vel quæ ipsi donantur, vel legantur, aut alio modo adveniunt citra mariti cooperationem; item quæ a marito illi dantur tam quoad jus, quam quoad usum, et horum habet uxor de jure communi plenum dominium et administrationem; quibusdam tamen locis aliter statuitur, maxime si non attulit dotem, uti notat Gob. *in Quint. tract.* 5, *c.* 25, *n.* 26 et Steph. *tract.* 2, *d.* 3, *n.* 20.

1019 § 3. *Bona anti-phernalia*, seu *contra-dotalia* sunt- quæ maritus assignat uxori in compensationem reciprocam dotis, et horum dominium etiam quoad usumfructum est penes maritum.

1020 § 4. *Bona propria mariti* sunt omnia, quæ is possidet, excepta dote et quibusdam in locis paraphernalibus uxoris : *propria uxoris quoad jus* est *dos; quoad jus et usum* sunt, plerisque in locis, paraphernalia. *Communia* sunt, quæ durante Matrimonio accedunt ex communibus bonis, dicunturque *superlucrata* quorum medietas, quoad jus ad maritum et medietas ad uxorem spectat, quoad usum autem et administrationem omnia pectant ad maritum tantum. Putant autem multi Juristæ illa omnia esse communia, quæ conjuges in Matrimonio lucrantur, etiam proprio labore ordinario, emptione, venditione, mutuo censu, seu ex redditibus, quia conjuges habent communiorem inter se et quasi contractum societatis, ideoque multi dicunt mortaliter peccare maritum et teneri ad restitutionem, si potu aut aliter talia dilapidet : e contra Gob. et alii dicunt illa esse propria mariti, uti illa sunt propria uxoris, quæ ipsa per propriam industriam, aut ex censu paraphernalium lucratur : sed in hoc spectanda sunt jura specialia locorum et interrogandi sunt viri prudentes : saltem consuetudo non habet, ut maritus restituat, si aliquid dilapidet, vel lusu immodico perdat.

§ 5. Si maritus nolit impendere sumptus 1021
necessarios ad medicinas pro se, vel pro familia, potest uxor eos e bonis communibus accipere, quia quando maritus ostendit se irrationabiliter invitum, ipsa licite administrationem suscipit, Con. Gobat, *n.* 35 *et* 37, hinc universaliter potest uxor etiam renuente marito, ex bonis communibus expendere ea, quæ necessaria sunt ad impediendum damnum familiæ, prout fecit Abigail 2 *Regum* 25. Similiter si pater filio ad bellum, vel ad studia misso non suppeditet necessaria secundum statum, posse matrem mitterre, docet Lugo *de Just. disp.* 16, *n.* 68, cum aliis : dicunt etiam aliqui licitum esse uxori facere extraordinarias eleemosynas pro mariti conversione, vel salute, uti potest procurare medicinas, utiliter gerendo negotium illius, negat tamen hoc cum aliis Gobat. quia uxoris non est gerere negotium mariti in re, cujus eventus est ita incertus et impediri potest, vel obtineri sola voluntate ipsiusmet mariti; quidquid sit de hoc, videtur esse licitum uxori curare legi quandoque Missam, constituere peregrinationem et similia pro bono spirituali mariti, vel familiæ, hæc enim non videntur extraordinaria, si non sæpe nimis fiant; hinc universaliter dicit Lugo *n.* 69, esse satis probabile, quod possit ad eum finem facere eleemosynas moderatas juxta conditionem et statum, secundum Christianam prudentiam : quod autem Busemb. adducit ex aliis apud Lugo *n.* 64, posse uxorem inscio marito in eleemosynas, vel in munera dare vigesimam partem reddituum annuorum, merito sic universaliter dictum improbant Lugo, Sporer *n.* 52; Tamb. *lib.* 8, *tr.* 2, *c.* 3, *n.* 2. Similiter non est licitum uxori facere extraordinarias eleemosynas, si maritus discessurus domo ei præscripserit certam quantitatem; uti enim potuisset totam administrationem domus committere alteri, ita debet uxor administrare omnia, prout maritus sciens prudens jusserit, Gobat *n.* 39. Quod si maritus positive prohibeat uxori, ne quidquam accipiat, vel expendat, etiam in eleemosynas, Turr. putat uxorem nil posse, quia maritus utitur jure suo et favent S. Anton. et Navarr. apud Lugo *n.* 64, quia S. August. relatus Cap. *Quod Dei*,

33, *quæst.* 5, ait : *Nihil de tua veste, nihil de tuo auro, vel argento, vel quacumque alia, aut rebus ullis terrenis tuis sine arbitrio viri facere debuisti.* E contra Molin. Less. Regin. Bonac. Con. aliique cum Dian. *part.* 2, *tr.* 1, *res.* 33, dicunt nihilominus posse pro more aliarum mulierum similium, quia ista pertinent ad competentem et decentem sustentationem, ad quam jus habet; Sanctus Augustinus autem loquitur de profusa eleemosyna, ut constat ex contextu.

1022 § 6. Si uxor marito absente vel fatuo, administret bona, putât Navarr. non posse plus impendere, nisi quantum maritus præsens, vel sui compos expenderet; e contra Molin. Less. aliique cum Lugo *n.* 70, dicunt non teneri se ad hoc obligare, sed posse agere, prout judicabit juxta regulas prudentis administrationis, quæ ad ipsam nunc spectat. Si tamen maritus non sit ita fatuus, ut indigeat curatore, quamvis imprudenter res suas gerat, non ideo est licitum uxori in administrationem involare, potest tamen coadministrare, quantum necesse erit. Gob. *n.* 40. Quod si maritus bona communia ita dilapidet, ut periculum sit, ne familia egeat, potest uxor clam ea tenere, quæ judicat fore in posterum necessaria sibi et familiæ, Nav. Mol. aliique cum Lug. *n.* 67 et Gob. *n.* 41.

1023 § 7. Uxor non peccat, quando accipit ea, quæ maritus certo et facile concederet, si rogaretur; communiter enim est justa causa non petendi, ne se velut ancillam ostendat, ita cum aliis Gobat. *n.* 33 *et* 46. Non est tamen licitum uxori, si maritus repugnet, expendere aliquid cum animo illud computandi in partem sibi obventuram post Matrimonium dissolutum, quia non habet administrationem bonorum et injuste privaret maritum saltem usu illorum, Molin. Lugo *n.* 66.

1024 § 8. Si maritus aliqua assignaverit uxori pro vestitu, vel sustentatione familiæ ad certum tempus et ipsa honeste vestiverit ac sustentaverit familiam, potest libere disponere de superfluo; quia est veluti fructus industriæ, Paludan. Navarr. Less. Bonac. Molin. *d.* 234, *in fine*; Dicast. *de Just. lib.* 2, *tr.* 2, *d.* 9, *n.* 9, *n.* 205; Gob. *n.* 47.

1025 § 9. Potest ita facere uxor, non tantum quando non attulit dotem, sed etiam quando necdum sunt bona communia, quia cum maritus teneatur alere uxorem et familiam, peti possunt ista ex propriis ejus bonis. *Nec refert*, quod forte habeat uxor bona propria, *quia* hæc non tenetur expendere, nisi forte alendi essent uxoris ipsius Parentes, vel proles ex alio patre vel fratres, aut sorores; tum enim, si haberet, teneretur prius ex propriis, Bonac. aliique cum Gobat. *n.* 51. Advertit tamen Lugo *n.* 72, posse uxorem congregare eleemosynas, quas dare posset externis et eas tradere illis suis. Denique recte monet Gobat. non semper expedire hæc dici uxoribus, ne abutantur, sed potius consulendum, ut pro meliore concordia faciant omnia marito conscio et consentiente.

Circa relata hactenus bona conjugum eorumque dominium et administrationem, videri possunt allegatæ Leges, aliaque plura apud Ills. *t.* 4, *d.* 2, *q.* 3, *art.* 4.

Quæst. 218.—*Quænam dicantur bona filiorum-familias castrensia, quasi castrensia, adventitia, profectitia, et quid circa ea possint tales filii?* 1026
Resp. Præmittenda sunt aliqua cum Illsung. *art.* 2, ubi fuse proponit, quæ dicemus, ac firmat adductis Legibus.

§ 1. Filius-familias (idem est filia-familias), est filius naturalis, vel adoptivus sub patria potestate constitutus, quacumque in ætate versetur : septem vero ætates distinguunt Juristæ et sunt : *infantia*, usque ad annum septimum inclusive : *pupillaris ætas*, seu *impubertas*, usque ad decimum quartum in masculis et usque ad duodecimum in femellis : *pubertas*, usque ad decimum octavum; *plena pubertas*, seu adolescentia, usque ad vigesimum quintum; *Juventus*, seu virilis ætas, sic denominata a robore, seu a viribus extenditur usque ad sexagesimum; *senectus*, usque ad octogesimum, *decrepita ætas*, seu senium, usque ad centesimum. Vide *p.* 2, *n.* 667.

§ 2. Aliquis constituitur in patria potestate, 1027
vel per procreationem ex Matrimonio legitimo saltem existimato ab alterutro conjugum, vel per legitimationem prolis, quæ fit, aut subsequente Matrimonio, aut Rescripto Principis, vel per adoptionem hominis liberi, de quibus omnibus Illsung. referens etiam effectus patriæ potestatis, ac modos, quibus finitur.

§ 3. *Bona castrensia* dicuntur, quæ filius ac- 1028
quirit tanquam miles, vel occasione belli; milites autem etiam hic dicuntur nautæ et remiges in destinatis ad pugnam navibus; item castrense bonum censetur, quod filius lucratur ex peculio castrensi, vel in famulatu Regis : et horum plenum dominium, administrationemque habet filius, si sit pubes.

§ 4. *Bona quasi castrensia* sunt, quæ ex dis- 1029
positione juris habentur, quasi essent castrensia, et sunt quæ filius acquirit ex artium libe-

ralium professione, publico munere, Beneficio Ecclesiascico, ex officio Magistri, Doctoris, Judicis, Prætoris, Advocati, Medici, etc. hi enim publicæ utilitati serviunt. Item ex functione Sacerdotii, vel Clericatus : denique quod ex propria parcimonia, vel a liberalitate Regis consequitur et horum etiam dominium ac administrationem habet, si sit pubes.

1030 § 5. *Bona adventitia* sunt, quæ neque sunt castrensia, nec quasi castrensia et filio adhuc sub patria potestate constituto obveniunt aliunde, quam a Patre, vel aliter, quam ejus intuitu, uti sunt bona, quæ privatim acquirit per artes mechanicas, per hæreditatem ex linea materna, per donationem, vel fortunam; et horum dominium directum habet filius, adeoque mortuo patre illi soli competunt; dominium autem utile, sive usus-fructus de jure competit patri; quandoque tamen habet filius patre permittente, et saltem tacite consentiente, ut si eximatur a patria potestate, aut uxorem ducat, aut etiam in quibusdam aliis casibus a Jure expressis apud Lugo *d.* 5, *n.* 23. Quod si res sit usu consumptibilis, uti pecunia, frumentum, et pater eis utatur, tenebitur filio in æquivalenti restituere, quia hic filius erat eorum dominus proprietarius : non poterat tamen invito patre de his testari, nequidem ad causas pias, Mol. *t.* 2, *d.* 138, *n.* 9.

1031 § 6. *Bona profectitia* sunt, quæ nec sunt castrensia, nec quasi castrensia et proveniunt a patre, vel ejus intuitu donantur filio adhuc sub patria potestate constituto, et horum dominium tam directum quam utile manet apud patrem, quo mortuo dividuntur inter fratres. Quod si donentur occasione quidem aliqua patris, attamen principaliter ex affectu erga filium ipsum sunt adventitia, ut recte Lugo *n.* 37. Præterea si a patre donentur filio in patrimonium, item ut Ordines suscipiat, etc. dominium et fructus spectant ad filium; denique si dubitetur, an filius acquirat ex se, an ex gratia patris; adeoque an sit bonum adventitium, an profectitium, si filius de se sit industrius, judicari debet adventitium : si tamen omnibus expensis adhuc maneat dubium, deferendum est possessioni, et, si filius possideat, judicari debet adventitium : si pater possideat, profectitium : si neuter possideat, dividendum erit, quia res tradenda est juxta jus, quod quivis habet : ergo cum pater et filius sub dubio jus habeant, debent rem participare pro qualitate dubii, ita Tamb. *l.* 1, *c.* 3, *v. Peculium.*

1032 *Quæst.* 219. — *Quid addendum sit circa furta filiorum?* Resp. Hæc pauca : § 1. Bann. dixit ad furtum grave filii parentis prædivitis requiri saltem quinquaginta aureos, quod Lugo *d.* 16, *n.* 76, merito rejicit, nisi forte esset filius Principis. Salas dixit, si filius sit unicus et parens habeat annue mille quingentos aureos, requiri viginti, vel triginta in anno ad furtum grave filii, quod Lugo non improbat, si parens non sit tenax, et filius jam adoleverit, simulque furetur ad usus honestos. Lessius dicit duos vel tres aureos non sufficere respectu parentis prædivitis, sufficere autem respectu mechanici, quod etiam non improbat Lugo. Cenedo apud Tamb. *l.* 8, *t.* 2, *c.* 3, *n.* 3, dicit non fore mortale, si filius intra annum non furetur ultra sexdecim solidos Hollandicos. Facund. si non ultra quatuor vel quinque, sed (uti etiam ex his sententiis patet), non potest generalis regula statui, verum judicandum est consideratis circumstantiis *n.* 1015 relatis. Notant etiam Navar. Sot. Laym. et alii, si Parens filio in studiis versanti mittat, v. g. annue centum aureos, contentum esse, ut quinque insumat in honestas recreationes aut eleemosynas, secundum consuetudinem aliorum, qui sunt similis status et conditionis.

§ 2. Si filius clam accipiat a patre, quem 1033
rationabiliter præsumit non negaturum, dicunt Villalob. et Alloz. *v. Furtum, n.* 8, non peccare mortaliter, quando nempe satis est certus fore contentum, si peteret; tamen peccat, venialiter, saltem, quia pater non est contentus quoad illum modum, nec ipse habebit facile causam a petendo excusantem. Addit recte Less. *l.* 2, *c.* 12, *n.* 50, si eripiat ad ludos vetitos, compotationes, vel lusus, ad quod nullo modo concessisset pater, esse verum furtum : an autem talis filius ad restitutionem obligandus sit, debet conjici ex facultatibus et voluntate præsumpta patris, quæ colligetur ex liberalitate ejus, affectuque erga filium, aut e contra ex tenacitate et severitate; nam si credatur non condonaturus, si sciret, erit obligatio restituendi, vel si jam fieri non possit, suo tempore compensandi fratribus; si vero pater et fratres resciant, nec petant satisfactionem, censentur condonare, Burg. *cent.* 2, *cas.* 36.

Quæst. 220. — *An filio in domo paterna la-* 1034
boranti, debeatur salarium et possit sibi illud occulte compensare, si negetur, vel si pudeat petere? Resp.

§ 1. Salarium deberi putant Navarr. Lop. Ang. Gomez, Less. *n.* 81; Dicast. *l.* 2, *t.* 2, *d.* 9, *n.* 187; Burg. *cas.* 80; Petsch. *q.* 6, *art.* 2,

aliique apud Lugo *d.* 5, *n.* 42, idem dicunt Escob. et Corr. apud Moyam *t.* 6, *d.* 4, *q.* 1, qui *n.* 7, vocat sententiam probabilissimam; Dian. *p.* 4, *t.* 4, *R.* 66, vocat tutam. Rationem dant, quia talis filius est veluti socius negotiationis, neque debet esse deterioris conditionis quam famulus, vel extraneus, qui cum hero lucraretur juncta industria; quod magis valet, si filius sit emancipatus, aut illegitimus, uti notat Sanch. *in Cons. l.* 1, *cap.* 2, *d.* 8, qui non subsunt potestati patriæ : item si filius serviat matri, quia filius non est in matris potestate. Oppositam sententiam tenent *Sylv. Molin. Laym.* aliique plurimi, quos citat et sequitur *Moya*, suntque rationes graves, nam : 1. Non est consuetudo, ut talis filius salarium exigat, inquit recte *Layman.* 2. Quid Magis rationi congruum est, inquit *Lugo*, quam ut filius agricolæ juvet patrem in agricultura, filius mercatoris in mercatura? præsertim cum sic addiscat illas artes, inquit recte *Molin.* addens non facile fore tam audacem filium, qui ideo petat salarium. 3. Si salarium petat, pater juste subtrahit victum et vestitum, non enim tenetur hoc dare filio potenti ea lucrari, uti ex communi Laym. *lib.* 3, *tr.* 4, *c.* 8, *n.* 5, ergo salarium compensatur per sustentationem. 4. Si filius petivisset salarium, pater potuisset eum repellere, vel accipere ejus loco alium, qui gratis, aut viliori pretio, aut melius servisset ; ergo cum non contraxerit cum filio, non tenebitur ei dare salarium. Quod *Conf.* quia quando præsens est ille, cujus negotium geritur, gestor negotii non potest petere salarium, de quo mentionem non fecit, inquit recte Molina *t.* 2, *d.* 234, quia non petens censetur remittere. 5. Jura apud *Sanch.* dicunt filium debere patri operas industriales; similia Jura apud Sanch. *dub.* 9, et apud Laym. *n.* 12, absolute statuunt hoc acquiri patri, quod filius lucratur ex bonis paternis, estque hoc in communi utile filiis, maxime ut vitentur lites : quisque enim posset dicere se hoc, alter se illud præstitisse etiam pretio æstimabile : ergo jura recte statuerunt, ut omnia lucra essent Patris, postea inter filios æqualiter dividenda. Hæc secunda sententia est longe probabilior.

§ 2. Quamvis daremus primam sententiam
1035 probabiliorem esse attamen adhuc absolute tenendum esset, si a patre negaretur salarium, vel filium puderet petere, non fore licitum filio occulte sibi illud compensare. Ratio est, quia occulta compensatio non est licita, nisi ubi jus est certum, uti dictum est n. 962. Jus autem filii non est hic certum, uti patet ex dictis, quia secunda sententia est saltem probabilis : ergo.

§ 3. Notat Laym. *n.* 6, ad id saltem Confes- 1036
sario servire sententiam oppositam, ut si ejusmodi filius bona fide talem compensationem fecerit, mitius cum illo agat et non statim obliget ad restitutionem exactam ejus, quod respondebat tali industriæ : sed contra est, quia quamvis possit tali filius per bonam fidem a peccato fuisse excusatus, tamen non ideo excusatur a restitutione ex re accepta, ob rationem ante datam.

Quæst. 221. — *Quid circa famulos sit addendum ?* Resp. Hæc pauca : 1037

§ 1. Si famulus peractis operis a domino præceptis extraordinario labore lucretur aliquid, potest sibi retinere. Ita Mol. Fagund. Navar. Burghab. *cent.* 2, *cas.* 59. Ratio est, quia est capax dominii, et vi contractus tenetur tantum ad operam a domino præscriptam. Quod etiam aliquo modo dici potest de mancipiis, quia possunt etiam habere aliqua jura contra dominum, uti cum aliis *Mol.* potestque videri Ills. *t.* 4, *d.* 2, *q.* 3, *art.* 3.

§ 2. Famuli, secundum S. Th. Az. Fill. 1038
Con. Turr. Burgh. *cent.* 3, *cas.* 92 et alios, licite e rebus domini aliquid erogant : 1. In extrema necessitate proximi. 2. De rebus sibi designatis ad victum, si paucioribus contenti sufficiant ad labores. 3. Si detur modicum, non admodum frequenter. 4. Si adsit consensus saltem interpretativus, aut prudenter præsumatur ratihabitio, quod tum est, si ipsis commissa sit administratio. 5. Quando dominus non potest esse rationabiliter invitus, de quo sint satis certi, uti si res alioquin male periret. Quoad hæc tamen potius restringenda est, quam laxanda famulorum libertas, cum alioquin sæpe excedant.

Quæst. 222. — *Quid liceat illi, cui committitur, ut emat, vendat, solvat, negotietur pro altero ?* R. In his procedi debet secundum voluntatem committentis, de qua præsumi debet secundum consuetudinem, et consideratis circumstantiis rerum ac personarum ; in dubio autem de intentione committentis, videtur præsumi posse secundum sequentia. 1039

§ 1. Si tibi committatur, ut alteri emas tri- 1040
ticum, vel indeterminate justo pretio, vel determinate modicum tribus aureis, tu vero industrius, emas duobus et medio, non poteris hunc medium aureum retinere, quia emptionem fecisti nomine alterius, qui ex justitia nihil debet illi tuæ industriæ, quam non con-

duxit, sed tu libere posuisti, Haun. *de just. t.* 10, *n.* 683; Sporer *tr.* 6, *cap.* 5, *n.* 39. Si tamen fecisti expensas, ut minoris emeres, vel pluris venderes, v. g. si ideo iveris ad remotam urbem, poteris tibi hoc compensare ex lucro, certo enim præsumitur esse talis consensus domini, quando sic procuratur lucrum, uti notat Tamb. *l.* 8, *t.* 3, *c.* 7, § 9, *n.* 10. Imo Lugo *de just. d.* 26, *n.* 153, putat id semper præsumi posse, si vendideris cum lucro supra pretium assignatum, nec tibi pretium laboris decernatur, tu autem adhibueris extraordinariam diligentiam; sed in primis recte excipiunt Tamb. *n.* 6, et Sporer *n.* 37, nisi committens putarit te gratis facturum, aut ab alio sine pretio faciendum fuisset : deinde diligentiam illam libere posuisti : ergo non potes tibi pro libito mercedem attribuere, sed, vel pete mercedem illam, vel expecta gratitudinem.

1041 § 2. Si tibi committatur venditio equi pro 50 aureis, et vendas pro 52, non poteris hos duos retinere, quia pretium est tibi determinatum, ne venderes infra, non autem ut non venderes supra, nisi aliud colligeretur ex verbis vel circumstantiis; Haun. supra Ills. *t.* 4, *d.* 2, *n.* 404. E contra si dominus voluerit equum jam vendi pro 50, jam autem non possis vendere carius, sed speres te postea posse, licite emes illum tibi pro 50, ut postea vendas, quanti poteris et hoc, quod erit supra 50, erit tuum, Lugo, *n.* 150; Spor. *n.* 39. Signum autem, quod tibi emas, est, si in te suscipias periculum aliaque onera, quæ sequuntur dominium equi; ita ut si pereat, velis illum perire tibi, etc. Lugo *n.* 152.

1042 § 3. Si Titius a te petit, ut emas ipsi equum ad summum pro 50, et tu casu invenias equum pro 45, eumque bona fide tibi prius emas, quærasque etiam venalem pro Titio, et postea non inveniens alium, hunc illi revendas pro 50, excusant te Lugo *n.* 151, et Spor. supra, saltem si non eras famulus nec conductus, sed gratuito acceptaras commissionem, quia non tenebaris propter alterum negligere illam occasionem emendi tam parvo pretio equum casu oblatum. Si autem eras famulus, vel mercede ad hoc conductus, merito non excusant te Spor. Less. *in Auct. v. Restit. cas.* 8 *et* 9, Tamb. *n.* 8, quia tum obligaberis primam emptionem facere pro Titio.

1043 § 4. Si missus ad emendum, merceris rigide, et quod de pretio communi detrahis, tibi retineas, facis injuriam, quia cum nomine committentis merceris et emas, quod detrahis, manet ipsi : excusatur tamen ancilla, si hoc, quod semel de pretio detrahit, conservet, ut alia vice, quando carius cogetur emere, per hoc suppleat, si soleat ab hera reprehendi, eo quod justo carius emat, hanc enim reprehensionem injustam subire non tenetur, neque hera potest esse rationabiliter invita circa eam retentionem, cum totum illud residuum postea in ejus commodum impendatur.

1044 § 5. Quamvis vendentes factoribus remittant aliquid de pretio, possintque factores aliquando aliquid inde retinere, uti habet Busemb. *p.* 2, *n.* 927, referendus, tamen si factores illi poterant minori pretio aliquid emere, injuriam faciunt, uti recte Molin. Lugo *n.* 153; Spor. supra, et Illis.

1045 § 6. Si dominus commiserit famulo 100 aureos, ut his debitum solvat creditori, et hos aureos commutet famulus cum lucro, sicque per aliam monetam satisfaciat creditori, communiter nulla fit injuria, sed hoc lucrum est famuli, quia est fructus industriæ, qui non acquiritur alteri, Molin. Reg. Rebel. Lug. *dub.* 28, *a n.* 24; Less. *l.* 2, *c.* 23, *n.* 18; Laym. *l.* 3, *t.* 4, *c.* 19, *n.* 5; Sporer. *t.* 6, *c.* 6, *n.* 46. Dabuntur tamen aliquæ limitationes *p.* 2, *n.* 1036. Ex eadem ratione docent Beja *p.* 1, *cas.* 42, Diana, aliique cum Lugo supra, thesaurarium vel quæstorem, si domino inscio negotietur cum ejus pecunia, posse sibi retinere lucrum, si id faciat sine præjudicio et periculo domini, quia cum pecunia de se non sit fructifera, fructus ex ea censetur esse industriæ.

1046 § 7. Si Titius numeravit Caio 100 aureos dandos Officiali bellico pro redimendo incendio suæ domus, Titius autem Officiali gratus id sine pecunia exoret, non potest hos 100 aureos sibi retinere, nisi aliunde constaret Titium hos obtulisse ad avertendum quocumque tandem modo incendium. Ratio est, quia Titius præsumitur numerasse illos aureos, quod putaret non esse alium modum placandi officialem, quem si credidisset solis verbis posse moliri, petivisset interpellationem Caii, tumque contraxisset de pretio pro opera illa, aut postea, si voluisset, ex gratitudine donasset.

1047 § 8. Si factor mercatoris Amstelodamensis existens Coloniæ transigat cum Gabellariis, ut omnes merces sui Principalis sint liberæ pro integro anno, v. g. pretio 30 dalerorum, cum tamen gabellæ, si singulatim solvi debuissent, excurrissent ad 50, si hic factor

habuit commissionem, ut sic contraheret, patet facere injuriam retinendo sibi hoc lucrum, quia contraxit nomine Principalis; si autem commissionem non habuit, Less. *l.* 2, *c.* 33, *d.* 11; Dicast. *l.* 2, *t.* 10, *d.* 3, *dub.* 11, dicunt lucrum esse ipsius, quia nomine suo emit jus gabellarii ad exigendas pro singulis vicibus gabellas : limitat recte Lugo *d.* 46, *n.* 50, nisi mercatores alii soleant communiter ita transigere cum gabellariis, tum enim etiam ad hoc tenebitur factor nomine sui Principalis, quia censetur se obligasse ad industriam ab aliis communiter adhiberi solitam.

Ex dictis solvitur hic casus : Caius Titii quæstor, prævidens certo futurum ut Titius redimat censum millenorum, quem debet Sempronio, ex se obnuntiat Sempronio, uno anno antequam id mandet, aut resciat Titius, qui postmodum per Caium reddit Sempronio millenos, et adjicit hujus ultimi anni pensionem; hanc autem sibi retinet Caius. *Quæritur* an juste. Videtur, quod juste, quia est fructus industriæ Caii : sicuti si pecuniam Titii exposuisset ad ludum, lucrum fuisset ipsius. *Resp.* non juste, quia fructus ille provenit ex obnuntiatione temporis facta : sed hæc facta est nomine Titii; si enim non processisset ex præsumpta voluntate Titii, fuisset invalida, cum Caius non haberet disponere de re non sua, adeoque Sempronio adhuc deberetur illa pensio : ergo fructus ille provenit ex actione moraliter Titii : ergo fructus est Titii, qui solas gratias debet Caio, quia rem ejus bene gessit. Simile est, si quis mandaret procuratori suo millenos poni ad censum A pro 40 annuis, et procurator posuisset ad censum B pro 50 annuis, utique procurator non posset hos decem annuos sibi retinere, quia censum B celebrasset nomine et pecunia mandantis : ergo fructus totus esset mandantis. Aliud simile est in ancilla, uti n. 1043 dictum est. De ludo, disparitas est manifesta; nam hunc contractum Caius suo, non Titii nomine, celebrat.

THEOLOGIA MORALIS

LIBER TERTIUS

DE RESTITUTIONE, CONTRACTIBUS ET RELIQUIS PRÆCEPTIS

PARS SECUNDA

TRACTATUS V.

CAPUT II.

DE RESTITUTIONE [1].

Suppositis illis, quæ in hujus libri *part.* 1, *a n.* 936, dicta sunt de furto, nunc agendum est de Restitutione.

DUBIUM I.

QUID SIT RESTITUTIO, ET QUI TENEANTUR AD EAM?

1 « Resp. I. Restitutio est actus justitiæ ad salutem necessarius, necessitate præcepti, quo reparatur damnum proximo illatum per injuriam, ita ut radix restitutionionis non sit quævis læsio proximi, v. g. contra caritatem etc. in quibus non habet jus, quod violetur; sed ea tantum, quæ est contra justitiam, in qua proprie injuria infertur, hoc est, læditur aliquod jus proximi, quod his habet in re, vel ad rem, in qua damnum patitur : quod variis modis fieri potest, v. g. furando, defraudando, destruendo, rem alterius negligenter custodiendo, occidendo, mutilando, detrahendo honorem, convitiando, et similibus.

» Resp. II. Ex data responsione patet, teneri ad restitutionem eos, qui intulerunt injuriam damnosam. Hæc enim est duplex, scilicet materialis, ut v. g. cum quis rem alienam destruit, accipit bona fide, vel retinet, id est, probabiliter judicans id sibi licere, vel esse suam ; et formalis, qua qui rem alienam destruit, accipit, vel retinet mala fide, id est, cum sciat, vel scire possit ac debeat, id sibi non licere, et rem non esse suam. Vid. Laym. *l.* 3, *t.* 2, *c.* 1 ; Less. *l.* 2, *c.* 7, *dub.* 6 ; Bonac. *de contract. d.* 3, *q.* 1, *p.* 6. *Unde resolves:*

[1] Jure docteque de jure ac contractibus loquitur P. Lacroix attenta Theologia ac Jure Romano : fieri potest, jus civile in aliquibus locis quasdam particulares induxisse dispositiones, quæ servari debent, pro casuum varietate.

» I. Qui injuriam intulit, ex qua alteri nullum est damnum secutum, ut, si adulterium commisit, sine damnificatione alterius, non tenetur in conscientia ad restitutionem, cum hæc sit reparatio damni; potest tamen a judice cogi ad satisfaciendum pro injuria.

» II. Quisquis intulit injuriam damnosam, etiam materialem tantum, tenetur restituere; sed nonnisi id, quod ex alterius re adhuc habet, vel quo ex ea factus est ditior.

» III. Qui intulit injuriam formalem, sive rem adhuc habeat, sive non, tenetur restituere, et quidem tantum, quantum est damnum secutum. An vero sufficiat culpa venialis, controvertunt Auctores, et sententia utraque probabilis videtur, ac in praxi tuta; saltem quando non commode potest restituere. V. Auctores citat. Laym. Less. *n.* 27; Lugo *disp.* 8, *n.* 56. »

ADDENDA.

2 *Quæst.* 1. — *Quænam injuria censeri debeat gravis?* Resp. Cum restitutio reparet injuriam, ut decidi possit, quandonam sit obligatio gravis restituendi, præmittendum est in genere, quandonam injuria censeri debeat gravis, et dicendum est illam esse censendam gravem, quæ spectata communi hominum complexione, secundum se apta est causare magnam contristationem, aut amicitiam dissolvere. Est communis cum Esp. *de just. q.* 27, videturque ita sentire S. Thom. 2, 2, *q.* 72, *art.* 2 *ad* 1, ubi clare innuit illam contumeliam censeri gravem, per quam aliquis non reformidat contristare alterum. Similiter de malo *q.* 7, *art.* 1, peccatum mortale mensurat per ordinem ad dissolutionem amicitiæ cum Deo et proximo. Ratio est, quia quod ratione oppositionis, quam habet cum alia virtute, est etiam simul graviter oppositum caritati, hoc censeri debet etiam esse graviter oppositum tali virtuti, quia cum caritas sit veluti mensura reliquarum, quod ratione oppositionis quam habet cum aliis virtutibus, est grave contra caritatem, merito etiam censetur esse grave contra talem aliam virtutem: sed omne illud, quod ratione oppositionis, quam habet contra justitiam, communiter causat magnam contristationem, vel dissolvit amicitiam, hoc etiam est graviter oppositum caritati : ergo. *Conf.* quia quod graviter opponitur fini justitiæ, est grave contra justitiam; finis autem justitiæ est pax, tranquillitas, satisfactio animi, mutuus consensus et amor per conservationem æqualitatis jurium : ergo, quod his opponitur, est grave contra justitiam. Ratio a posteriori est, quia homo de cætero prudens, si injurietur, non solet graviter contristari, aut renuntiare amicitiam, nisi injuria sit talis, quæ spectato communi sensu sit gravis; ergo si per injuriam aliquam detur causa gravis contristationis vel renuntiandæ amicitiæ, communis sensus est injuriam esse gravem. Hæc regula postea in particulari applicabitur ad singulas materias, in quibus ob injuriam gravem est gravis obligatio restituendi. Quænam sit materia gravis furti, dictum est *p.* 1, *a n.* 979.

Objicies. Nunquam est licitum odium, vel 3
inimicitia cum proximo : ergo nunquam censetur dari causa dissolvendæ amicitiæ, et consequenter nulla dabitur gravis injuria. R. N. cons. nam non dicimus hoc esse injuriam gravem, quo posito sit licitum alterum odisse, vel cum illo habere inimicitiam, sed quo posito, spectata communi complexione hominum, ordinarie fit ut homines graviter constristentur, et dissolvant amicitiam, sive hoc licite faciant, sive illicite; hoc enim ad hanc rem non facit, quia dicimus hoc tantum esse signum, quod sit injuria gravis; neque etiam in hoc consistit ratio injuriæ, sed in eo quod contra jus agatur.

Quæst. 2. — *An scienti et volenti fieri possit* 4
injuria? Resp. Scienti et volenti voluntate efficaciter, et effective cessiva juris, fieri non potest injuria; potest tamen fieri, si voluntas non sit efficaciter cessiva juris, uti habet communis sententia. *Pars I* habetur *in Reg.* 27, *de Reg. juris in* 6 *scienti et consentienti non fit injuria, neque dolus* : item *Reg.* 145, *ff. de divers. Reg. Juris: nemo videtur fraudare eos, qui sciunt et consentiunt* : intelliguntur autem istæ regulæ, si quis consentiat voluntate, non tantum effective, sed etiam effective cessiva juris. Ratio autem est, quia si ita possit cedere, et reipsa cedat juri suo, nullum jus resistet : ergo non erit actio contra jus, sed potius censebitur actio domini utentis re sua per alium. *Pars altera est* contra Molin. Less. Amic. Spor. et alios. Ratio autem est, quia si invalide et inefficaciter tantum cedat juri suo : ergo jus ipsius manet : ergo actio alterius erit contra jus ipsius : ergo injuriosa, quod magis explicabitur in solutione casuum seqq.

§ 1. Usurarius facit injuriam mutuatario 5
solvendi usuras : item venditor emptori consentienti in pretium nimium pro merce; item

simoniacus danti pretium temporale pro re spirituali, quia hi omnes consensus sunt moraliter nulli; ista enim, quæ dant, volunt dare tantum tanquam pretium, uti suppono : sed impossibile est esse illorum pretium, nam in primis mutuum est essentialiter invendibile, deinde pretium mercis essentialiter dicit æqualitatem cum merce : ergo pretium nimium quoad excessum non est pretium : denique res spiritualis non est æstimabilis pretio temporali : ergo nullum temporale potest esse pretium rei spiritualis. Consequenter omnes illi consensus sunt de re impossibili : ergo moraliter nulli. Si tamen hæc darentur gratis, dantes effective cederent suo juri, neque fieret injuria, uti recte Esp. *q.* 16.

6 § 2. Judex laicus facit injuriam clerico, quamvis consentienti in suum tribunal, et volenti cedere privilegio fori : item percutiens clericum facit injuriam clerico, licet consentienti in percussionem sui, et volenti cedere privilegio canonis, ita Maur. Esp. aliique cum Ills. *t.* 4, *d.* 2, *n.* 44, contra Lugo et Spor. *t.* 4, *num.* 50. Ratio est, quia isti consensus sunt moraliter nulli, cum velint cessionem juris, cui cedere non possunt : privilegia enim, quibus clericus eximitur a foro sæculari, et injuriosa percussione, moraliter loquendo, spectant ad statum clericalem, in cujus favorem data sunt, et annexa clerico : ergo quamdiu aliquis a se non abdicat statum clericalem, etiam non potest illa privilegia abdicare, adeoque voluntates illæ cedendi sunt moraliter nullæ; quod de clerico in percussione sui consentiente expresse asseritur *cap. Contingit*, 36, *De sentent. excomm.* hujusmodi manus injectio etsi non violenta, tamen injuriosa videtur, *cum ille canon non tam in favorem clerici ordinati, quam in favorem Ordinis clericalis fuerit promulgatus.* Ex quibus verbis patet, non tantum esse injuriosam statui clericali, sed etiam clerico, nam respectu ejusdem dicitur injuriosa, respectu cujus dicitur non violenta : esse autem violenta, vel non violenta, dicitur respectu ipsiusmet clerici, uti recte Platel. *p.* 3, *n.* 714.

7 § 3. Adulter facit injuriam marito, et uxori, cum qua adulteratur, quamvis maritus et uxor consentiant fieri, velintque cedere juri suo, uti recte Dicast. Maur. Esp. Platel. supra, et alii contra Lugo, Spor. Haun. Ills. qui dicunt tale adulterium non esse injuriam, quamvis habeat specialem malitiam repugnantem bono Sacramenti, conjugii et prolis. *Ratio est*, in primis quia jus, quod unus conjux habet in corpus alterius, est jus personale soli conjugi privative competens, id enim postulat natura Matrimonii, ut quia per illud ipsi duo tantum fiunt caro una, ipsis solis possit competere jus mutuum in corpora : ergo huic juri cedere non potest conjux in favorem tertii : deinde jus illud competit huic, et illi conjugi potius ratione Matrimonii, quam ratione ipsorum conjugum : ergo quamdiu manet Matrimonium, manet hoc jus matrimoniale, cui conjuges cedere non possunt, uti ante dictum est de privilegiis clericalibus.

§ 4. Impuberi, et in quibusdam casibus 8
etiam pupillo, et minorenni consentienti in contractum sibi noxium, fit injuria, quamvis velit cedere juri suo, quia consensus ejusmodi est moraliter nullus, cum per leges irritetur, unde idem est, ac si physice non esset.

§ 5. Qui occidit volentem, facit injuriam, 9
non tantum Deo, sed ipsimet occiso, uti communius docetur contra Molin. et Esp. *q.* 16, *in fine*, quia jus quod habet ad usum vitæ suæ, est ex Dei voluntate ipsi acquisitum cum vita, voluitque Deus non esse abdicabile, nisi simul ex voluntate Dei, unde voluntas ipsius inefficaciter cedit juri suo ad usum vitæ. *Nec obstat*, quod occisus non amplius existat, *nam* adhuc existit ipsius anima, in qua residet jus ad unionem et simul ad usum vitæ, item Haun. *t.* 2, *n.* 595.

§ 6. Consentienti ex vi, dolo, vel metu 10
gravi injuste incusso, fit injuria, quia ille consensus non est moraliter liber, non enim censetur consentire, qui inique inducitur et non consentiret, si posset : ergo tantumdem est, ac si consensus ille non esset physice liber, si autem non esset physice liber, utique fieret injuria : ergo etiam nunc. Hinc injuriam faciunt, ac restituere tenentur milites, aut quicumque alii, qui aliqua accipiunt a rusticis cogente metu, ne alioqui graviora damna patiantur, etiamsi hi etiam scripto testentur se libenter donare, quia reipsa tantum donant ex metu injusto et ad redimendam majorem vexam injustam, ita Con. et alii cum Dian. *p.* 6. *i.* 4, *R.* 26.

§ 7. Consentienti voluntate tantum concomitante (id est, quæ in actum alterius non influit, licet tum adsit et comitetur, quando ab altero ponitur actio de se injuriosa, uti fit injuria communior tenet cum Maur. *de justit. q.* 186, *a n.* 17, contra Molin, v. g. Titius aureum subducit Caio inscio, qui Caius reipsa tum habet hunc consensum, ut velit Titii esse istum aureum, de hoc autem consensu Caii nihil 11

scit Titius, sed subducit ita comparatus, ut quamvis sciret Caium non consentire, adhuc subduceret, in hoc casu Titius facit Caio injuriam, quia hic consensus concomitans Caii non est efficaciter effective cessivus juris, nam non vult, ut Titius habeat aureum in sensu composito volitionis, quia Titius dicit, etiam Caio non consentiente : volo habere aureum, sed tantum vult, ut habeat ex consensu suo saltem tacito : ergo voluntas Caii non est hic et nunc efficaciter effective cessiva juris. *Nec obstat* quod in Jure dicatur eum non esse furem, qui aliquid aufert animo furandi, putans dominum esse invitum, cum tamen invitus non sit, *nam* talis non est fur in foro externo et juridice, est tamen fur pro foro conscientiæ et theologice : quod magis valet, si Caius dominus optet, ut Titius famulus sibi subducat aureum, ut sic deprehensus puniatur; reipsa enim, quamvis Caius velit aureum venire ad Titium, tamen non vult jus ad ipsum venire. Ratio horum ulterior est, quia Titius non potest absque injuria accipere aureum nisi ex præsumpta saltem Caii licentia, hanc autem non habet, nisi acceptet : ergo si aureum accipiat ita independenter a voluntate Caii, licet hæc voluntas Caii existat, non tollitur ratio injuriæ.

12 § 8. Tortores fecerunt injuriam Christo et Martyribus, quamvis Christus et Martyres voluerint pati, nam in primis nolebant cedere juri ad negationem tormentorum, nec volebant deobligare illos a non inferendis tormentis, cum pati voluerint injuriam a malitia illorum, quam permittebant : deinde quamvis consensissent, hi tamen consensus erant tantum concomitantes, quia illi volebant inferre tormenta, quamvis hi non consensissent : ergo quamvis hi consensissent, non ideo illi liberabantur ab injuria, uti ante dictum est. Videri potest Lug. *de Incarn. d.* 3, *sect.* 6, fuse et docte differens de hoc puncto.

13 § 9. *Objicitur.* 1. Acceptatio legis faventis est de essentia legis : ergo si clericus nolit legem sibi amplius favere, non retinebit jus ad negationem percussionis : ergo neque illi fiet injuria, et idem est de adulterio, de volente occidi, etc. Resp. Si nolit legem sibi favere nolitione moraliter valida et effective cessiva illius favoris, conc. si nolit nolitione moraliter nulla et inefficaciter cessiva illius favoris, n. cons. Jam vero hoc ipso quod statum clericalem acceptarit, acceptavit hunc favorem et supposito quod vivat conformiter statui clericali acceptato, non potest eumdem favorem dimittere, uti ante dictum est.

Instab. Invito beneficium non datur, uti habetur *Reg.* 96, *ff. de divers. Regul. Juris.* R. Si beneficium fiat præcise in favorem illius, qui est invitus, transeat, si in favorem aliorum, quibus simul prodest, n. ass. sic autem sit in allatis casibus.

14 *Objic.* 2. Injuria debet physice invito fieri, importat enim actionem contra voluntatem injuriati : ergo si quis consentiat, non fiet ei injuria. R. Injuria strictissime sumpta et in sensu vulgi, prout ordinarie fit, importat hoc, c. sumpta non strictissime, attamen proprie et sicuti fieri potest, n. patetque ex *cap. contingit*, relato *n.* 6. Neque injuria definitur per hoc, quod fiat altero invito, sed quod fiat contra jus alterius, quod potest ipsi manere, quamvis velit abdicare, uti etiam ante ostensum est; unde quod Arist. dicit injuriam fieri præter voluntatem injuriati, loquitur de injuria strictissime et prout ordinarie fit.

Inst. 1. Subditus non potest esse inobediens, si Superior reipsa consentiat; ergo nec aliquis injustus, si consentiat alter. Resp. N. antec. nam si Episcopus prohibuerit hoc die laborem et Papa antecedenter irritet omnem relaxationem quam posset dare Episcopus, licet Episcopus consentiat, ut hoc die labores, eris illi inobediens, quia ages contra legitimam ejus prohibitionem semel positam, nec valide revocatam.

Inst. 2. Injuria debet habere rationem passionis respectu injuriati : ergo debet venire ab extrinseco, ita ut injuriatus sit invitus : si enim velit, veniet ab intrinseco, nam ipse active concurret ad sui injuriam. Resp. Debet habere rationem passionis, hoc sensu, quod jus injuriati debet pati læsionem immediate ab aliquo alio, c. illo sensu, quod patiens læsionem sui juris non possit etiam active concurrere ad illam, saltem mediate, n. antec. et conseq. nam hoc casu est mediate agens in quantum consentiendo alterum movet ad faciendam sibi injuriam; patiens autem est, non immediate a seipso (quia nemo sibi ipsi facit injuriam defectu alteritatis, cum justitia et injustitia necessario sint ad alterum, teste S. Th. 2, 2, *q.* 59, *art.* 3, *ad.* 2,) sed ab altero, quem ad faciendam injuriam movet. Ex dictis,

15 § 10. Inferuntur sequentia : 1. Consentiens injuriam sui non potest, saltem ordinarie, petere satisfactionem pro illa, quia consentiendo censetur eam remittere; qui autem remittit, non habet actionem, L. 24, *Cod. de pactis.* 2. Probabilius videtur cum Haun.

n. 125 et Carden. *in* 2 *crisi d.* 30, *n.* 33, contra Less. Lugo, Moyam, Esp. Maurum, quod injuriæ sint ejusdem speciei, sive fiant invito, sive consentienti, quando hujus consensus est irritus, nam consensus irritus est moraliter non consensus, ergo sive adsit, sive non, manet eadem species, major tamen est malitia, cæteris paribus, si fiat invito, uti recte Esp. *q.* 16, quod inde colligimus, quia datur causa majoris contristationis et facilius dissolvendæ amicitiæ.

16 *Quæst.* 3. — *An omnis injusta actio fundet obligationem restitutionis?* R. Negative, nam si non sit actio damnosa, non est obligatio restituendi, quamvis possit esse obligatio satisfaciendi pro injuria: ita S. Thom. *opusc.* 73, *cap.* 20, *si aliquis passus sit injuriam, et non damnum, illi non est facienda de jure restitutio realis, sed tantummodo secundum genus injuriæ facienda est emendatio per similem satisfactionem:* idem habet 2, 2, *q.* 9, *art.* 6, *ad* 1. Idem tenent alii communissime cum Dicast. *d.* 2, *dub.* 6 *et* 7. Hic si quis interne optet inferre damnum alteri, quamvis peccet contra justitiam, non ideo tenetur restituere, quia reipsa per hoc non infert damnum; idem est, si Judex malevolus proferat in aliquem sententiam, quam putat esse injustam, si reipsa justa est: item si rapiam a te vestem, quam puto esse tuam, est autem mea: item si rapiam nummum cupreum putans esse aureum, teneor tantum cupreum restituere, quia in hoc solo damnificavi: item si filius pecuniam pro victu submissam prodegerit lusu, sed non ideo causavit damnum patri, quia parcius vixit, peccavit quidem etiam contra justitiam, attamen non teneri restituere docet Dicast. *dub.* 9, *n.* 181, quia non causavit damnum, sed tantum usurpavit ad alium finem, invito patre. Quod si injuria sit contra honorem, pro ejus læsione debetur plerumque satisfactio, uti postea dicetur. An autem debeatur restitutio pro actione damnosa, sed non injusta nisi propter intentionem internam, dicetur *a n.* 148.

17 *Quæst.* 4. — *An injuria pure damnosa fundet obligationem restituendi?* Resp. Injuria potest fieri, in primis accipiendo aliquid alienum in utilitatem, aut commodum suum et tum non dicitur pure damnificatio, sed est furtum vel rapina; deinde fieri potest nihil accipiendo, sed pure damnificando alterum sine utilitate aut commodo proprio, uti si incendas domum alterius, si aliquem vulneres, si aliquem inducas ad inferendum illi damnum, si illum pure impedias a consecutione boni sibi debiti: hæc enim non sunt proprie acceptio, uti dictum est n. 2. Huc reducit Burgh. *cent.* 3, *cas.* 44, si in victu, vestitu, famulitio, etc. facias expensas, ob quas scis te reddi impotentem debitis solvendis, etiamsi hoc esset necessarium ad statum more aliorum gerendum, quia quamvis nihil accipias a creditoribus, tamen causas illis damnum ita gerendo statum tuum, neque videtur licitum statum suum gerere, nisi quantum fieri potest, salvo aliorum jure et sine eorum damno; ideoque tenebitur talis paulatim aliquid de statu detrahere. Vide dicenda a n. 380. His suppositis, patet obligationem restituendi posse fundari in tali injuria pure damnosa, nam qui sic injuste damnificavit, tenetur damnum reparare et reducere æqualitatem juris, quod læsit.

Quæst. 5. *Quæ sint universim radices restitutionis?* R. Communiter statuuntur hæ duæ: *res accepta et injusta acceptio*; possent autem claritatis causa statui quinque; attamen omnes ad illas duas commode reducuntur: *Pars* 1. Probatur, quia S. Th. 2, 2, *q.* 62, *art.* 6, quem sequuntur Theologi omnes, teste Haun. *t.* 2, *n.* 140, statuit has duas, unde propter auctoritatem standum est illo numero. Tum autem tenetur aliquis ex re accepta restituere, quando sine peccato aliquid alienum habet, vel in se, vel in æquivalenti, ut si habeas rem alienam, quam putas esse tuam, aut si consumpseris loco tuæ, rem alienam habes in æquivalenti, esque ideo factus ditior, uti dicetur n. 141, e contra tum teneris restituere ex injusta acceptione, quando sciens rem esse alienam eam cum damno alterius usurpasti. *Pars* 2. Probatur, nam pro tertia radice addi posset *injusta damnificatio*, per quam nihil accipitur, uti n. 17 dictum est. Pro quarta addi posset *Contractus* secundum dicenda num. 176; si enim vendideris Titio equum, quem bona fide putabas tuum, erat autem Caii, si Caius hunc equum repetat et evincat, tu teneris Titio de evictione, debesque non tantum restituere pretium equi, sed etiam compensare damnum, quod emersit, et lucrum, quod cessavit Titio occasione illius venditionis, pretium quidem teneris restituere ex re accepta, sed quod tenearis compensare damna et lucra, non oritur ex re accepta, cum nihil acceperis, quod illis correspondeat, neque ex injusta acceptione vel damnificatione, nam bona fide processisti: ergo ex contractu, quia nempe ad hoc se obligat vendens pro securitate ementis. Et sic potest ancilla contrahere de reparando damno sine culpa dato; item commodatarius de re- 18

stituenda re commodata, licet sine culpa apud se periret; aliud etiam exemplum datum est *p.* 1, *n.* 977, ex Cardena. Pro quinta radice poni posset, *lex positiva*, si enim tuum animal occideret meum, Jus in certis casibus statuit teneri te ad restitutionem damni, quamvis nec sit res accepta, nec injusta acceptio, vel damnificatio, nec contractus; de talibus autem legibus dicetur *n.* 171, *pars* 3. Etiam probatur, nam ad obligationem ex injusta acceptione reduci potest obligatio ex damnificatione injusta : est enim quædam acceptio, vel subtractio rei alienæ, quamvis subtrahenti sit inutilis; ad eamdem reduci possunt obligationes restituendi ex contractu et lege positiva, quia in his præsumitur injusta læsio, aut præcavetur, cum quandoque soleat, et sæpe possit intervenire. Ex dictis,

Colliguntur seqq. 1. Quando obligatio restituendi dicitur oriri vel ex re accepta, vel ex injusta acceptione, idem est ac si diceretur oriri ex injuria, vel materiali, vel formali, sive ex læsione juris alieni, vel materialiter, vel formaliter injusta, unde recte notat Esp. *de Just. q.* 24, dici posse adæquare oriri ex acceptione rei alienæ, nempe vel materialiter, vel formaliter injusta. 2. Obligatio restituendi oritur aliquando solum ex re accepta, uti si bona fide habeas librum Titii putans esse tuum, et tum diceris bonæ fidei possessor; aliquando solum ex injusta acceptione, si librum Titii habeas, sed mala fide combusseris et tum non es proprie possessor, sed damnificator : aliquando ex re accepta et ex injusta acceptione, si librum Titii habeas et acceperis, vel retineas sciens esse Titii et tum diceris malæ fidei possessor.

19 *Quæst.* 6. — *Quid agendum sit in dubio, an debeatur restitutio?* R. Hoc resolvetur *a n.* 462 *et n.* 561.

DUBIUM II.

An qui cooperantur ad damnum alterius, teneantur ad restitutionem?

20 « Resp. Tenentur omnes illi, qui quoquo modo sunt causa influens et efficax damni secuti, ac qui ex officio et obligatione justitiæ obligati cavere damnum, non caverunt. *Ita communiter Doctores.* Unde concludunt teneri ad restitutionem comprehensos seqq. versibus:

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Patet ex sequentibus casibus :

» I. Tenetur ad restitutionem mandans, sive expresse mandet sive tacite, dicto nimirum, vel facto; ex quo v. g. famulus colligat, hero gratum fore, si faciat; non autem tenetur, qui ratum tantum habet opus suo nomine factum : uti nec mandans, si ante exsecutionem mandatum retractet, idque mandatario innotescat : quia tunc non est vera causa, Mol. Less. *l.* 2, *c.* 3, *dub.* 3; Filliuc. *tr.* 32, *n.* 54.

» II. Tenetur item consulens, aut precibus ac promissionibus ad damnificationem inducens. Quod si tamen ante exsecutionem consilium suum retractet et quantum potest, contrarium suadeat, etsi non persuadeat, probabile est excusari a restitutione; maxime si eum, cui damnum paratur, moneat ut caveat. V. Bon. et Tann. 2, 2, *d.* 4, *q.* 6, *dub.* 14; Sa, *v. Consilium* et Dian. *p.* 2, *tr.* 16, *R.* 14 *etp.* 3, *t.* 5, *R.* 73.

» III. Tenetur item, qui suo consensu, calculo, vel suffragio, est causa efficax damni; Less. *n.* 23; Fill. *c.* 1.

» IV. Item palpo, ut qui laude, adulatione, vel exprobratione ignaviæ, aliterve alium ad damnum inferendum excitat, animat, Less. Fill. *loc. cit.*

» V. Item qui inferenti damnum præbet recursum, illum receptat, illius furta, aut instrumenta occultat, vel ea emendo rapinas fovet, etc. *Ib.* Hi enim omnes, uti et is, cui res furtivæ traditæ sunt in custodiam, tenentur (non manifestato fure), restituere domino. Et sic peccare eos, qui a sartoribus emunt fragmenta panni, seu vestium, docet Villalob. apud Dian. *p.* 4, *t.* 4, *R.* 176, licet *ibid.* Sanchez excuset eos, qui ista emunt a sartoribus magistris, eo quod his plerumque detrahatur plus a justa mercede quam mereantur ista fragmenta, ideoque licite ea retineant. Neque hic a peccato excusari caupones, qui a filiisfamilias acceptant pecunias, aliasve res parentibus surreptas, notat Laym. *l.* 3, *t.* 2, *c.* 5; Bon. etc. Qui vero post delictum ipsum, reum juvat ad fugiendum (non concurrendo ad delictum), non tenetur restituere, modo non det illi spem refugii in posterum, tum quia non est causa damni, tum quia reo licet fugere, ut infra dicetur *l.* 4, *c.* 3, *d.* 7, *a* 2.

» VI. Item participans de præda, aut quoquo modo cooperans, ut agens excubias, applicans scalas, parans instrumenta, conficiens litteras, etc. in bello iniquo tormenta advehens, etc. Excusantur tamen (modo actio per se non sit mala), qui ea non sponte, sed justo metu coacti faciunt : v. g. cum rustici furto a

solis militibus facto, coguntur eorum prædas vehere, vel pecora abigere, Less. *l.* 5, *n.* 19.

» VII. Item tenentur causæ, quæ privative ad damnum alterius concurrunt; nimirum mutus, sive non clamans, cum potest, aut non obstans, non manifestans, sed tunc tantum, quando tales ex aliquo pacto, vel officio, vel stipendio, etc. tenentur ex justitia damnum cavere, S. Th. 2, 2, *q.* 62,*art.* 7. Sic Princeps, Magistratus, belli Dux, tenentur ad retitutionem damnorum, quæ a feris, latronibus, militibus, ob ipsorum culpabilem negligentiam dantur. Item Consiliarii, Canonici, tacentes, absentantes se, non impedientes iniquam constitutionem, vel electionem, item tutores, administratores bonorum, etc. non impedientes damna pupillis, minoribus, Ecclesiis provenientia. Item custodes montium, vinearum, silvarum, agrorum, piscinarum, qui damna non impediunt, vel facta non manifestant, Mol. *d.* 116; Fill. *t.* 32, *c.* 3, *q.* 12. V. supra *l.* 3, *t.* 3, *cap.* 2, *d.* 4. Item principes et domini territoriorum, si sciant vias publicas infestari prædonibus, et, cum possint, non impediant, tenentur mercatoribus et cæteris viatoribus damna, quæ ab istis accipiunt, compensare. Dian. *p.* 8, *tr.* 7, *Res.* 38.

» VIII. Supradicti non tenentur ad restitutionem, quando non fuerunt causa efficax damni; ut v. g. si fur, homicida, non fuerit efficaciter motus mandato, consilio alterius, sed nihilominus absolute erat facturus. Item si v. g. in Capitulo alii ante te dederint suffragium, ita ut videas te nihil impetraturum, etsi neges : tunc enim non teneris restituere; licet pecces, pro qualitate damni, addendo tuum, vel mandando, consulendo, etc. Bon. *l. c.*

» IX. Probabile est, non teneri supradictos, si non sit moraliter certum, eorum mandatum, consilium, efficaciter influxisse : quia in dubio melior est conditio possidentis, præsertim circa materiam justitiæ, Less. *num.* 38; Bon. *q.* 4, *p.* 2; Dian. *p.* 3, *tr.* 5, *R.* 84; Tann. 2, 2, *d.* 4, *q.* 6, *d.* 14.

» X. Nec tenentur, si efficaciter tantum concurrant ad circumstantias et modum actus damnosi; v. g. si quis tantum impellat alium, ut citius, vel animosius, hoc vel illo loco, vel modo noceat. V. Laym. *l.* 3, *s.* 5, *t.* 2, *c.* 5, *num.* 5.

» XI. Nec tenetur, qui deliberate volenti inferri magnum damnum suadet, ut minus eidem inferat : quia tunc utiliter alterius negotium gerit. Dico *eidem*, quia non licet impedire damnum unius cum injuria alterius.

» XII. Non tenetur item (contra *Nav. Ang. etc.*) Confessarius, etsi ex officio confessiones audiat, ut Parochus, etc. si ex negligentia, vel ignorantia, pœnitentem, non moveat aut obliget ad restitutionem : quia etsi ex officio teneatur bene instruere pœnitentem ideoque peccet graviter omittendo, quando est necessarium, non tamen ad hoc tenetur ex obligatione erga tertium, quasi ex justitia debeat ejus damnum cavere, aut procurare, ut hoc ei compensetur. Secus tamen dicendum videtur, si positive restitutionem impediat ex malitia, imo etiam ex ignorantia crassa, vel culpa lata, quia tunc consilio suo est causa efficax damni, V. Less. *n.* 77 et 78, et Bonac. *de restit. d.* 1, *q.* 2, *p.* 11; Laym. *l.* 3, *t.* 4, *c.* 7 et infra *lib.* 6, *t.* 4, *c.* 2, *dub.* 5, *resp.* 3. »

ADDENDA.

Quæst. 7. — *An movens, aut inducens ad damnificandum alteri, restituere teneatur*? R. Teneri, hinc *Innoc. XI* damnavit hanc 39 prop. *Qui alium movet, aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem istius damni illati :* notatque Card. *in* 2 *crisi d.* 23, *n.* 130, illum dici movere qui mandat, consilium dat, consentit, adulatur, ideoque causa est, quod inferatur damnum, de quibus in seqq. dicetur : de illo autem, qui tantum exemplo suo movet ad damnum alteri inferendum, aut cum alio concurrit ad damnum, videri possunt dicta *p.* 1, *n.* 1009 *et seqq.* 21

Quæst. 8. — *Quid circa mandantem sit addendum*? R. seqq. 22

§ 1. Mandans dicitur ille, qui de facto jubet, quamvis de jure careat potestate jubendi : quod si potestatem jubendi habeat, et innuat se velle, aut cupere ut fiat, censetur jubere, hinc *L.* 1, *ff. mandati* dicitur : sive *rogo*, sive *volo*, sive *mando*, sive alio quocumque verbo scripserit, mandati actio est. 23

§ 2. Mandans tenetur etiam ad restitutionem damnorum, quæ causantur mandatario, id est, illi, qui mandatum exsequitur, nisi forte aliter contraxisset cum illo, v. g. ut faceret pro certa mercede, ita cum aliis Laym. *lib.* 3, *t.* 2, *c.* 6, *et t.* 4, *c.* 26, *a n.* 3 *et c.* 27, *n.* 2. Ratio est, quia mandatarius sub illa conditione suscipiebat exsecutionem mandati, ut mandans subiret onus, quia ipse erat tantum instrumentum mandantis. 24

25 § 3. Si revocatio mandati non innotuit mandatario, aut si innotuit, sed per errorem judicata est non fuisse seria, aut si judicata est fuisse quidem seria, sed mandatarius postea invincibiliter illius immemor damnum exsecutus est, mandans tenetur ad restitutionem, quia tum adhuc damnum vere sequitur ex injusta actione præterita mandantis, Lugo *d.* 19, *sect.* 2.

26 § 4. Mandans non tenetur restituere damna, quæ mandatarius intulit, excedens fines mandati, quando in ejus potestate fuit eos fines servare, uti si mandavit tantum vulnerari et ipse volens occidit, ita *Dicast.* si tamen mandasset occidi Titium et mandatarius per errorem occideret Caium, mandans teneretur ad damna ex morte Caii, quia ex ipsius mandato sequeretur, Suar. aliique cum Dian. *p.* 8, *t.* 7, R. 33, *et p.* 11, *t.* 6, *R.* 19.

27 *Quæst.* 9. — *Quid circa consulentem*? R. § 1. Consulens etiam intelligitur ille, qui rogat, hortatur, ostendit modum, quo fiat, suggerit motivum faciendi, promittit aliiquid, ut fiat.

28 § 2. Si quis dedit simplex consilium, vel nude rogavit, aut quasi imperando auctor fuit, ut inferretur damnum alteri, non suggerendo modum, quo fieret, nec motivum inferendi, si ille consilium illud suum revocarit ante damnum illatum, non tenebitur ad restitutionem, quia si revocetur, non perseverat moraliter in ordine ad influendum in tale damnum : e contra si suggesserit modum, quo damnum nunc inferri posset, aut motivum quo movere pergat, aut si dederit consilium utile illi, qui damnum erat illaturus, quamvis ante damnum illatum conatus sit consilium suum revocare, tamen tenetur restituere, etiam in eo casu, quo alter initio acceptare noluisset consilium, dummodo postea motu illo operetur, ita Lugo, Less. *lib.* 2, *c.* 13, *n.* 16; Card. *in* 2, *crisi d.* 23, *n.* 135, contra Nav. Medin. Salon. et alios, quorum sententiam *Less.* dicit etiam esse probabilem. Ratio est, quia modus ille, aut motivum, aut utilitas suggesta pergunt adhuc movere : ergo consilium manet causa efficax damni. Quod si dedisset consilium falsum vel inutile, et ante damnum illatum ostenderit esse tale, non tenebitur restituere, quia jam desierat tota ratio motiva, quam habuerat consilium. Vide dicenda *n.* 56.

29 § 3. Consulens damnum, quod alter consulisset, tenetur restituere, uti dicetur *n.* 49. Quod si quis non primo moveat alterum, sed eum jam motum et nihilhominus facturum, etiam suo consilio, vel aliter moveat, non tenebitur restituere, uti cum communi Less. *n.* 4, quia non est causa efficax damni, hæc enim jam ante posita erat, neque damnum sequitur ex vi consilii ipsius, sed hoc consilium est tantum quid consequens.

30 § 4. Si solum tuum consilium non fuisset ita efficax, ut movisset, movit tamen ut conjunctum cum aliis, teneris restituere, sive alia consilia partialia fuissent sine tuo consilio efficacia, sive non, ita Lugo *d.* 19, *n.* 8 *et* 82. Ratio est, quia licet se solo non fuisset, tamen reipsa in his circumstantiis consilium tuum est causa efficax damni, uti etiam tum fuisset, si nullum ex partialibus consiliis fuisset se solo sufficiens, sed tantum conjunctim. Vide dicenda *n.* 53 et Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 176.

31 § 5. Qui furi parato post octo dies furari, suadet furari hodie, tenetur restituere, quia fur interea potuisset impediri, vel mutare voluntatem : ergo jam consulens est causa efficax damni quoad substantiam, uti recte Mol. *d.* 736, *n.* 3; excusat tamen Lug. *n.* 15, si non suasit absolute furari, sed tantum circumstantiam temporis, v. g. quia certo prævidebat post octo dies causandum esse majus damnum, et consentit Ills. *n.* 186.

32 § 6. An et quomodo peccet contra justitiam, ac consequenter teneatur restituere, qui alteri suadet ut furetur Petro potius quam Paulo, vel potius diviti quam pauperi, dictum est *l.* 2, *a n.* 225.

33 § 7. Si fur serio minans mortem petat sibi ostendi rem alienam, quam vult furari, possum ostendere, nec teneor restituere, quamvis addiderim : *ibi est, accipe*; per hoc enim non sum causa damni, quod illatum fuisset, quamvis non dixissem, ut acciperet; ostendere autem poteram ob metum mortis. Quod si jubeat sibi ostendi meum, et ego ostendam alterius thesaurum, teneor restituere, quia sum causa damni; fur enim non habebat determinatam voluntatem ad thesaurum alterius. Si dicat: ostende thesaurum Petri, alioquin auferam tuum, possem ostendere thesaurum Petri, quia ad hunc habebat determinatam voluntatem, nec cum tanto damno meo tenebar non ostendere, præsertim cum ostensio haberet se indifferenter secundum se; et illa posita tantum permittam furtum : denique si jubeat ostendi omnem thesaurum, possem ostendere alienum celato meo, ita Less. *in auct. V. Restit. cas.* 7.

Quæst. 10. — *Quid circa consentientem et pal-* 34

pantem? R. § 1. Ille hic dicitur consentiens, cujus consensus requiritur, ut fiat exsecutio injuriæ; palpans autem dicitur, qui adulatur, vel laudat, sicque inducit ad faciendam injuriam tertio.

§ 2. Si consentias, antequam sit posita causa
35 efficax damni, quamvis scias illam sine te adhuc ab alio esse ponendam, nihilominus teneris restituere, v. g. tu scis, etiamsi non consentias, electionem injustam esse faciendam ab aliis, si tu prius consentias quam suffragia sufficientia et quidem irrevocabilia sint data, teneris ad damna inde secuta, ita Lugo *d.* 19, *n.* 19, et ratio dabitur *n.* 49.

§ 3. Si adulatio non sit causa damni, sed
36 vel sequatur post damnum, vel tantum inducat lætitiam in animum damnificantis, non est obligatio ad restitutionem, quia supponitur damnum aliunde causatum : hinc etiam restituere non tenetur, qui ratihabet illud, quod se ignorante est gestum, Less. Mol. Vasq. Dian. *p.* 4, *t.* 4, *R.* 64. Si tamen laus vel adulatio esset causa cur restitutio non fieret, jam causaret obligationem restituendi.

Quæst. 11. — *Quid circa illum qui dat recur-*
37 *sum, vel participat?* R. § 1. Qui recipiunt, vel præbent recursum injurianti, non tenentur restituere, si per hoc non sint causa damni facti, nec omissæ restitutionis, nec damni iterum faciendi.

§ 2. Per participantem intelligitur ille, qui
38 est socius injustæ acceptionis, ideoque dicitur capere partem illius; de cætero qui de re jam erepta participat, tenetur ex re accepta id solummodo restituere, quod accepit.

§ 3. Notarius tenetur ad restitutionem,
39 quando conficit instrumentum, ex vi cujus postea petetur usura, quia vere participat, et est concausa efficax damni, uti etiam erit, si scribat sententiam aperte iniquam, ex vi cujus facienda sit exsecutio.

§ 4. Si tradas Titio vinum nomine tuo ven-
40 dendum, sciens Titium admixturum aquam supra morem licitum, vel venditurum minori mensura, participas, et teneris ad restitutionem damni ementibus causati, Sanch. *l.* 1, *c.* 7, *d.* 37; Lugo *d.* 18, *n.* 84, contra Dian. Ratio est, quia es causa efficax damni, cum tu sis ille, qui vinum vendit per Titium velut instrumentum.

Quæst. 12. — *Quid de muto, non obstante,*
41 *non manifestante?* Resp. § 1. Ille hic dicitur mutus, qui ante damnum illatum non monet, non clamat, non impedit. Ille dicitur non obstans, qui dum fit damnum, non defendit, non prohibet, non custodit rem : ille dicitur non manifestans, qui post damnum non admonet, non revelat; hi omnes si non teneantur ex officio vel contractu, vel stipendio, peccabunt tantum contra caritatem, si omittant, quando sine incommodo possent.

§ 2. Si Princeps hic addicat fisco merces Hollandorum, qui vicissim fisco addicant mer- 42
ces Titii hujatis existentes in Hollandia, fieri potest, ut teneatur compensare damna, nam si hoc fecit præcipitanter non tentata prius amica compositione, aut si illam confiscationem ita occulte fecit, ut rescire non potuerit Titius et sibi cavere, est causa injusta damni, quia non præmonuit, Less. *in auct. v. Restit. cas.* 14.

§ 3. Si scias alium velle tuo nomine damnum inferre et non prohibeas, teneris restituere, si 43
alter sciebat suam voluntatem tibi esse notam, nec illi contradici; illa enim taciturnitas est approbatio, per quam damnificatio promovetur, Rebel. Dian. *p.* 4, *t.* 4, *R.* 6 4, et alii cum Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 180.

§ 4. Si Sempronius pravo animo, sed sine vi, vel fraude impediat Titium volentem impe- 44
dire damnum Caii, peccat quidem Sempronius, sed non tenetur ad restitutionem faciendam Caio, quia non plus tenetur, quam teneretur Titius, si malitiose permisisset damnum Caii : sed Titius non ideo teneretur ad restitutionem, quia non peccasset contra justitiam, sed tantum contra caritatem : ergo : ita Mol. *d.* 173, *n.* 4; Less. *l.* 2, *c.* 13, *n.* 56; Lugo *d.* 19, *n.* 101, contra Nav. et Molin.

§ 5. Si fur, ut tu taceas, donet tibi partem rei furtivæ, teneris hanc restituere, quia non 45
erat furis, sed ejus cui furatus est : si autem donet aliquid de suo, non teneris restituere illi, cui furatus est, quia sine injustitia potuisti tacere, uti suppono; nec teneris furi restituere, quia turpe lucrum post opus impletum retineri potest, uti dicetur *n.* 289, docetque Lugo *num.* 104.

§ 6. Si famulus advertat alium famulum vel domesticum furari ex rebus domini et taceat, 46
non tenetur restituere, nisi custodia rei esset ipsi specialiter commissa, uti communiter tenent omnes apud Lug. *n.* 105, cum Ills. *n.* 187; sed si extraneus furetur, probabilius est, si taceat, teneri restituere; quamvis cura rei non sit ipsi specialiter commissa, uti tenent Nav. Less. Lugo et alii contra Mol. Rebell. Bonac. et alios; dicitque idem Lugo cum aliis in casu quo alius famulus, vel domesticus furaretur et vellet fugere, quia tum censeretur esse velut

extraneus. Ratio autem, quia sic habet communis persuasio, estque hoc quasi de jure Gentium, inquit Less. *n.* 75, quod cuivis famulo commissæ sint res sui domini contra injurias externorum.

47 § 7. Si Titius in via advertit prædones, et ab occurrentibus interrogatus neget se advertisse, ideoque hi quasi securi pergant, ac spolientur, Titius tenetur hæc damna compensare, quia fuit iniqua horum causa : quamvis enim ex justitia non teneretur manifestare prædones, tamen ex justitia tenebatur non occultare, et non inducere alios per mendacium, ut iter prosequerentur, quod fecit asserendo nullos prædones esse in via, ita Sylv. *in Res. Cas. p.* 2. *V. Restitutio, cas.* 1.

48 § 8. Custodes nemorum, qui non deferunt cædentes ligna, vel venantes contra prohibitionem, etc. tenentur compensare damna inde enata domino nemoris, ita cum aliis Lugo *d.* 37, *n.* 101. Ratio est, quia ex officio et justitia tenentur deferre; ad hoc enim sunt conducti ; hinc tenentur ad damna primo loco compensare, si illi, quia ligna cædunt, vel venantur, non teneantur restituere, quando nempe leges, quæ ipsis hæc prohibent, sunt tantum pœnales. Addit tamen Lugo *n.* 102, non teneri restituere pœnas, quas domini accepissent ex illis delationibus, eo quod officium illorum non sit locupletare dominos ex lucro pœnarum, sed tantum conservare res sibi commissas, et de hoc plura dicentur *a n.* 82. Quod si custos nemoris acceperit pretium, ut non accusaret, non tenetur hoc dare domino nemoris, uti recte Lugo et Petsch. *pag.* 140; non enim apparet, unde oriretur hæc obligatio : de hoc videri potest etiam Dicast. *de Restit. d.* 6, *d.* 4. Itaque satisfacit compensando damna in nemore causata, v. g. si considerabile damnum sit illatum arboribus, si feris occisis, et deficiente venatione minori pretio locetur, aut vendatur nemus. Quod autem dictum est de custodibus nemorum, valet etiam de aliis, v. g. de apparitoribus, qui inveniunt noctu gestantes arma contra prohibitionem pœnalem, item de illis, qui permittunt defraudari gabellas et telonia. Ad quid autem teneantur, qui per mendacium negant propria delicta aut aliena, vel qui per fraudem dissimulant, aut non condemnant ad pœnam lege impositam, sicque fiscum privant ejusmodi multa, dicetur *a n.* 82.

49 *Quæst.* 14. — *Ad quid teneatur Caius, qui est quidem causa damni, tamen, quamvis ipse non fuisset causa, idem damnum ab alio fuisset causatum*? R. Tenetur ad totum compensandum, ita Caj. Sot. Mol. Vasq. Less. *l.* 2, *c.* 13, *n.* 2 ; Lugo *d.* 19, *n.* 6 ; Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 177, aliique contra Nav. Sylv. Palud. et alios. Ratio est : 1. Quia est efficax causa damni illati. 2. Si ipse non teneretur, fieri posset, ut nemo teneretur, quia de unoquoque cooperatore potest esse verum, quod si ipse non intulisset, alter intulisset; itaque sicuti quivis alter, qui intulisset, contraxisset obligationem restituendi, ita contraxit Caius reliquos præveniendo. Recte tamen notant Layman. et Burgh. *cent.* 2, *cas.* 69, eum, qui v. g. tenet scalas, si sine eo subsidio nihilominus a fure illatum fuisset damnum, non teneri ad restitutionem, quia tantum est causa modi, v. g. quod facilius, vel celerius furaretur.

50 *Quæst.* 15. — *Ad quid teneatur, qui est causa damni, non totius, sed tantum majoris ?* R. Tenetur restituere illum tantum excessum cujus est causa, v. g. qui aliqui causaturo damnum 10 aureorum, auctor est, ut causet damnum 15 aureorum, tenetur tantum hos quinque restituere, quia non fuit causa efficax totius damni, sed tantum damni horum quinque, quod erat divisibile a damno reliquorum, ita Mol. *d.* 736, *n.* 2, Bonac. *de Restit. d.* 1, *q.* 2, *p.* 7 ; Less. *n.* 6 ; Lugo *n.* 4.

51 *Quæst.* 16. — *Ad quid teneatur Confessarius temere deobligans pœnitentem a restitutione*? R. Hoc resolvetur *de Pœnit. c.* 2, *dub.* 6.

Quæst. 17. — *An etiam ille teneatur restituere, qui dubitat an efficaciter sit cooperatus damno*? R. Hoc dicendum *n.* 574.

DUBIUM III.

An supradicti teneantur singuli restituere in solidum, et quo ordine?

52 « Resp. Cum plures damnificantes, vel seorsim singuli rem suam agere possint, vel conjunctim, atque alii aliis plus minusve in damnum influere, hinc ex tali ordine et mensura influxus, ordo, et mensura restitutionis desumenda est. Ita *comm. Doct. Unde resolves :*

» I. Si plures absque consensu, quisque per se seorsim et casu concurrant ad damnum, singuli non plus tenentur restituere, quam

quod quisque per se damni intulit. Laym. *l.* 3, *t.* 2, *c.* 6.

» II. Si plures cum consensu, et se invicem juvantes, id fecerunt, singuli in solidum tenentur restituere totum damnum quia singuli sunt causa totius damni, cum unus juvet alterum, et procedat ex confidentia, quam habet in auxilio aliorum. Unde si unus eorum restitutionem fecit, potest a reliquis nimirum a principali totum, aut si is nolit, a reliquis, pro rata singulorum, repetere, Bonac. *de restit. d.* 1, *q.* 2, *p.* 11, ex Vasq. Molin. Fill. etc.

» III. Quod si actio damnificans fuit lucrativa, et apud aliquem ex cooperatoribus res ablata adhuc existat, aut is eam mala fide absumpsit, tenetur is primo loco restituere ipsam, vel æquivalens, et, si ille non faciat, reliqui, Less. *lib.* 2, *cap.* 12, *d.* 5.

» IV. Si actio damnificans non fuit lucrativa, ut quia res periit, et destructa est, ut fit; v. g. in combustione, mutilatione, detractione, tunc ante alios primo tenetur restituere, qui mandavit, vel cui causa fuit primaria, vel exsecutor primarius; ut in bello, Princeps et Dux, et si is non sit facturus, aut quia non vult, vel quia non potest, tenentur reliqui, v. g. cæteri milites. Quod etsi de militibus speculative verum sit, practice tamen ii excusantur per accidens, tum quia non possunt totum restituere, tum quia dominorum voluntas non est, nec expectat, ut plus restituant, quam partem suam : ideoque si hanc possunt, ad hanc tenentur, uti et si quid adhuc reliquum habent ex iniquo, Laym. *n.* 5, ex Caj. Molin. etc. Imo Bon. *p.* 10, *n.* 13, ex Nav. *c.* 17; Vasq. et Less. *n.* 37, dicit militem gregarium, qui alios non induxit, non teneri ad restitutionem totius damni illati a toto exercitu, sed tantum pro sua parte. V. supra *t.* 4, *c.* ¼, *d.* 5, *art.* 3.

» V. Si damnum passus condonet restitutionem principali damnificanti, etiam minus principales liberantur, non autem vice versa, quia ruente principali, ruit accessorium, non contra. V. Laym. *l. c.*

ADDENDA.

Quæst. 18. — *Si singuli non fuerint causa sufficiens ad totum damnum, v. g. ad spoliandum viatorem, et tamen simul sumpti fuerunt causa, an singuli obligentur ad reparandum totum damnum?* R. Tres sunt sententiæ : 1. Est *Caj. Sot. Med. Mol. Covarr. Laym. Less. Tann.* qui absolute affirmant, quia singuli influunt in totum damnum, uti insinuatum est *n.* 30. 2. Est *Nav. Sylv. Adr.* et aliorum, qui absolute negant, quia singuli sunt causa tantum partialis damni, partialitate causæ, et quamvis singuli influant in totum damnum, tamen non influunt totaliter, id est, damnum non habet totum suum esse a singulis tanquam causis seorsim sufficientibus ad ipsum totum ponendum. 3. Rebell. Lugo *d.* 19, *n.* 82, et aliorum, qui melius sic distinguunt, si singuli moveant alios ad ponendum damnum, aut si singulis non concurrentibus damnum non poneretur, singuli tenentur ad totum, quia reipsa tum sunt causa moraliter adæquata totius damni, singuli enim potuissent et debuissent impedire, non dando suum concursum : e contra, si singuli non moveant alios, et singulorum concursu sublato adhuc fieret totum damnum, singuli non tenebuntur ad totum, sed tantum ad partem, quia singuli non posuerunt nequidem moraliter vim causativam totius damni, nec illud poterant, aut saltem non tenebantur impedire.

Quæst. 19. — *Quæ regulæ servire possint pro cognoscendo ordine servando in restitutione?* Resp. Sequentes, quas Auctores tradunt cum Lugo *d.* 19, *sect.* 4 :

1. Ille tenetur prior, apud quem existit res, 54
vel in se, vel æquivalenter, si nempe inde factus sit ditior, quia hic tenetur non tantum ex injusta acceptione, sed etiam ex re accepta, qui titulus est major, cum jus Domini constanter adhæreat rei.

2. Si non detur causa principalis physica 55
damni, sed tantum moralis principalis, v. g. si unus mandavit pluribus ut damnum inferrent, tenetur prius causa moralis, id est, mandans : causæ autem instrumentales, sive physicæ, sive morales, non tenentur, nisi in defectu principalis, et non tenentur æque primo ad partem, uti vult *Nav.* et probabile putat *Less.* Ratio est, quia qui, v. g. mandat, vult rem nomine suo fieri; ergo totum onus, quod sequi posset, in se suscipit; quod verum est, inquit Lugo contra Vasq. et Turr. quamvis causa mandans non sit Superior, dummodo causa exsequens moveatur solo illius jussu : nam si simul moveretur proprio aliquo motivo, etiam videri posset partialiter principalis, et consequenter teneretur æque primo ad partem damni secundum modum, quo influeret hoc motivum.

56 3. Quando consilium est utile soli consultori, ipse tenetur primo; exsecutor autem in defectu: si est utile soli exsecutori, exsecutor tenetur primo, consultor in defectu; si est utile utrique, uterque tenetur æque primo pro rata; in solidum vero tenentur singuli in defectu alterius, Less. *l.* 2, *c.* 10, *n.* 41. Lugo *d.* 13, *n.* 9. *Nec obstat*, quod *l.* 2, *ff. Mandati* dicatur: *Nemo ex consilio obligatur, etiamsi non expediat ei, cui dabatur, quia liberum est cuique apud se explorare, an expediat sibi consilium, nam* Resp. Id pro foro externo esse, in quo non præsumitur mala fides; deinde non tenetur illi, cui consuluit, si ideo patiatur damnum, quia hic consensit, alter autem non consensit: ergo, si illi fuit mala fide causa damni per consilium externum, tenetur reparare, uti dictum.

57 4. Si exsecutor nomine suo et aliorum exsecutus est damnum, qua exsecutor tenetur secundo loco, sed qua nomine suo operans tenetur æque primo; hinc omnes tenentur æque primo, quia illorum causa facta factum est, et illi consentiendo ut fieret, tacite in se receperunt obligationem, Less. *c.* 13, *n.* 47; Lugo *d.* 19, *n.* 135, 137.

58 5. Si plures causæ fuerint æque principales, illa prius tenetur ad totum, quæ solo nomine suo fuit exsequens, v. g. commune consilium est de furto faciendo, sed a solo Caio committitur, furante sibi et non aliis; item plures aggrediuntur Titium, ut eum occidant, sed solus Caius infert ictum: in utroque casu Caius primus tenetur, quia exsequendo influxit plus nomine suo quam alii, qui ipso restituente ad nihil tenebuntur, Vasq. Mol. Less. Lugo *n.* 125 *et* 139, contra Caj. Bann. Sot. et alios dicentes cæteros æque primo teneri ad partem.

59 6. Post causam principalem tenetur exsecutiva, quamvis egerit nomine alieno, quia immediatius et per se attingit damnum: unde causa exsequens prius tenetur, quam subministrans instrumenta physica, v. g. exsequens furtum prius tenetur, quam applicans scalas.

60 7. Si suadens per culpabilem ignorantiam, vel per fraudem induxit causam exsecutivam injustitiæ ignaram, uti si consiliarius induxit ita Principem ad injusta tributa, vel ad injustum bellum; hic suadens tenetur prior, quia injusta damnificatio non fuit exsequenti, sed soli suadenti moraliter voluntaria.

61 8. Si Caius suaserit Titio, ut peteret a Sempronio fieri furtum, si Sempronius furetur, Sempronius prior tenetur, quia est exsequens; post hunc Titius, qui immediatius influxit movendo Sempronium: ultimo loco tenetur Caius.

9. Si plures communi consilio aliquid auferant, quilibet primo loco tenetur ad id restituendum, quod abstulit, et secundo loco ad id, quod socius abstulit, quia etiam hujus damni causa fuit. 62

10. Causæ positivæ tenentur ante causas negativas, quia positivæ procurant, vel reipsa inferunt damnum, negativæ tantum non impediunt; deinde negativæ tantum obligabantur facere ut damnum non inferretur ab aliis: ergo pro initio satisfaciunt, si procurent, quantum in se est, ut reparetur ab aliis; ideoque damnificatus non habet jus primo petendi reparationem ab his, sed a causis positivis, Vasq. Less. Laym. Lugo, Haun. Quis autem ordo servari debeat inter causas negativas, videri potest Lugo *a n.* 134; Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 189, putat nullum inter eas servandum esse ordinem, fatetur tamen unam obligari ad majorem partem, prout major fuerit cooperatio. 63

11. Causæ positivæ secundariæ, id est, consulens, consentiens, laudans, receptans, participans, tenentur æque primo, plus tamen, vel minus pro majori, vel minori inflexu, Mol. Vasq. Less. Lugo, et alii. Ratio est, quia una harum non agit nomine alterius, nec una alteri subordinatur, uti suppono: ergo non apparet, cur una debeat præferri alteri; aliud est de mandante, cui reliqui deservientes et ex vi mandati operantes subordinantur, hinc mandans dicitur causa principalis moralis. 64

12. Si causa principalis, vel prius obligata restituerit, causæ minus principales, vel posterius obligatæ ad nihil tenentur, uti habet communis cum Ills. *n.* 188, contra P. Nav. qui putat reliquas teneri ad partem causæ principali refundendam. Ratio nostra est, quia hæ tantum tenentur in defectu priorum: e contra si causæ minus principales, vel posterius obligatæ restituerint, causa principalis, vel prius obligata tenetur his refundere, quia hæc absolute obligabatur, hinc si causa secundaria hoc onus subeat, acquirit jus, quod dominus rei habebat contra causam primariam. 65

13. Quando plures tenentur æqualiter restituere, ut si decem suo concilio æqualiter influxerint in damnum centum aureorum, si unus totum restituerit, reliqui tenentur huic uni suas portiones, id est, decem refundere, quia singuli tenebantur tantum in defectu 66

aliorum; nulli autem licebat deficerea restitutione, neque tamen tenebantur singuli dare totum, alioquin plus restitueretur quam esset ablatum : ergo tenebantur suam portionem, id est, decem conferre, consequenter si unus solverit centum pro omnibus, acquisivit jus in portiones, seu in decem, quos tenebantur singuli conferre.

67 14. Si unus ex illis, qui æqualiter fuerant causa damni simul, ideoque æqualiter obligabantur, nollet aut jam non posset suam partem restituere, reliqui tenerentur hanc partem ferre, æquali inter ipsos divisione facta : retinerent tamen jus contra illum, qui noluisset, vel tum non potuisset restituere.

DUBIUM IV.

An teneatur restituere, qui alium impedivit a consecutione alicujus boni ?

68 « Resp. Attendendum, an lædatur jus alicujus, quod a natura, lege, vel aliter habeat : et an per vim, fraudem, calumniam et mendacia quis alium impedierit, non vero aliter. Inde enim apud Laym. *lib.* 3, *t.* 2, *c.* 7, et Bon. *d.* 1, *q.* 2, *p.* 12, resolvuntur seqq. Cas.

» I. Qui alterum impedivit a consecutione rei debitæ ex justitia, tenetur ad restitutionem, Less. *l.* 2, *c.* 12, *n.* 122 ; Fil. *tr.* 32, *n.* 72.

» II. Si res non erat debita ex justitia, sed conferenda ex libera voluntate, tum qui sine vi, fraude et columnia collatorem inducit, ut v. g. officium, vel legatum, beneficium Ecclesiasticum et similia dona gratuita non conferat, cui apud se constituerat, aut cui petierat, sed vel nulli, vel alteri etiam minus digno, etsi sæpe is possit graviter peccare, præsertim si id ex odio, vel alio malo fine faciat, non tamen tenetur ad restitutionem, Azor. 3, *p. l.* 4, *c.* 9; Vasq. Sa, Bonac. *p.* 12.

» III. Si in re prædicta ex libera voluntate conferenda, aliquis per vim, fraudem, vel calumniam, collatorem induceret, ne ei daret, aut eum a petitione (cum quivis habeat jus petendi) aut a consecutione talis rei, per vim, fraudem, calumniam, vel mendacium impediret (cum etiam quivis jus habeat, ne inique impediatur), is teneretur ad compensationem damni arbitrio viri prudentis, juxta certitudinem vel probabilitatem, qua alter tale bonum alioqui assecuturus fuisse existimaretur, dummodo tamen eo sit dignus; nam si indignus est, non tenetur ad restitutionem, nisi famæ, si eam forte læserit, Less. *d.* 18; Mol. *t.* 1, *d.* 135; Sa *V. Restitutio*, *n.* 221; V. Bonac. *l. c.* »

ADDENDA.

Quæst. 20. — *Quæ sint hic regulæ generales ?* 69
R. Sanch. *in Cons. l.* 2, *c.* 1, *d.* 40, *a n.* 9, ponit has duas : 1. Qui impedit alium ab assecutione boni, ad quod habebat jus quæsitum in re, vel ad rem, tenetur compensare damnum, quamvis fecerit sine vi, fraude, detractione, mendacio, et quamvis ex parte modi impediendi nulla adfuerit injustitia, uti si fecerit sola suasione, vel precibus; ita tenent omnes : et ratio est, quia fuit causa efficax, cur alter non haberet id, quod suum erat, vel sibi debebatur. 2. Qui impedit alium ab assecutione boni, ad quod non habet jus, nec in re, nec ad rem, ad nihil tenetur, nisi ex parte modi impediendi adsit externa injustitia, sive nisi impediat vi, fraude, detractione vel mendacio. Ratio primæ partis est, quia nulla injuria fit : si enim principalis, negans tale bonum, ad nihil tenetur, neque tenetur, per se loquendo, impediens. *Nec obstat*, quod forte impediat ex intentione damnificandi alterum, *nam* postea, *n.* 148, ostendemus non ideo incurri obligationem restituendi. Ratio secundæ partis est, quia per ista fit injuria, non tantum illi, qui facturus erat beneficium, eo quod invitus inducatur, vel cogatur non dare, sed etiam illi, qui erat accepturus, vel habebat jus, ne sic inique impediretur voluntas benefacturi. Ex his deducemus aliqua :

§ 1. Qui Caium per mendacium impedivit, 70
ne Titio daret eleemosynam, dicendo eum non esse pauperem, vel esse indignum, cum tamen sit pauper et dignus, tenetur restituere pauperi, quia licet jus absolutum non habuerit ad eleemosynam, tamen habebat jus conditionatum habendi illam, si Caius dare vellet, et habebat jus absolutum, ne sic inique impediretur; hoc autem jus damnose violatum est, ergo debet is, qui violavit, damnum reparare, Sanch. *n.* 27.

§ 2. Si Caio traditi sint aurei centum dis- 71
tribuendi decem pauperibus studiosis cum proportione ad cujusque meritum, ut nempe dignior plus accipiat quam minus dignus, si Caius hos distribuat, non secundum meritum, sed secundum affectum, facit injuriam, et te-

netur restituere dignioribus, ita S. Th. 2, 2, *q.* 62, *art.* 1 *ad* 3, Lugo *disp.* 1, *num* 49, Burg. *cent.* 2, *cas.* 85, contra Tann. Ratio est, quia digniores ex voluntate domini ita statuentis acquisierant jus strictum ad talem portionem, et illa proportionalis distributio erat illorum juri debita.

72 § 3, Si bono zelo impedias donationem peccaminose faciendam alteri, ad nihil teneris, quia juste impedis peccatum proximi : si malo zelo impedias donationem injustam, v. g. rei furtivæ, etiam ad nihil teneris, quia licet vi, vel fraude impedires, non peccares contra justitiam, cum non sit jus dandi vel acceptandi : si autem malo zelo impedias donationem, illicitam quidem, attamen non injustam, uti si donare vellet ex fine simoniæ utrinque cognitæ, etiam ad nihil teneris, etiamsi vi impedires, dummodo vis non excedat modum, quia non est contra justitiam facere, ut non detur, vel recipiatur, quod sine peccato absolute dari et recipi non potest : videri potest Tamb. *l.* 8, *t.* 3, *c.* 3, § 3.

73 § 4. Qui inique alium impedit, ne testamentum condat v. g. faciendo ut emaneat notarius ; aut si falsum narret, ex quo alter moveatur ad revocandum testamentum, vel legatum, vel donationem, ut sic ipse, vel alius commodum reportet, tenetur ad damna illis reparanda, ob rationem sæpius datam, Sanch. *sup.* Lugo *d.* 18, *n.* 91, et *d.* 37, 108.

74 § 5. Religiosus, qui sine fraude et mendacio suadet testatori, ut potius suo Monasterio, vel Religiosis legata relinquant, quam Matrici Ecclesiæ, peccat graviter contra *Clem.* 1, *de privil.* apud Sanch. *n.* 28, ubi in vertute S. obedientiæ et sub interminatione mortis æternæ prohibentur id facere Religiosi, ne pax violetur inter Clericos et Religiosos; non tenetur tamen ad restitutionem faciendam, vel procurandam, uti probabilius tenent Sanch. et Lugo *d.* 18, *num.* 95, contra Mol. quia Ecclesiæ nullum jus in re, vel ad rem erat quæsitum, nec peccatum est nisi contra obedientiam debitam Pontifici, qui non præcipit reparationem damni : imo Sanch. putat Religiosum non peccaturum, si id faceret bono zelo sciens esse majorem utilitatem testantis et non peteret relinqui sibi, vel amicis.

75 § 6, Qui alterum impedit a consecutione boni, revelando occultum, attamen verum crimen, peccat graviter, non tantum contra famam, sed etiam contra jus quod habebat, ne inique per illam detractionem impediretur : hinc qui detraxit, tenetur reparare famam et compensare hoc damnum alterius boni impediti.

§ 7. Si quis effractionem litterarum alienarum causa fuit, ut alter non obtineret aliquod bonum, tenetur restituere et idem est, si detinuerit litteras alienas, quando ex justitia, officio, vel contractu tenebatur tradere, quia effractio, vel detentio talis erat graviter injusta, fuitque causa damni Lug. *in Resp. Mor. l.* 5, *d. et de just. d.* 18, *n.* 104. Si tamen per artificium legerit, aut effractas iterum clauserit, et debito tempore tradiderit, docent Less. *l.* 2, *c.* 12, *n.* 131; Castrop. *de Benef. d.* 2, *p.* 11 §. 5, *n.* 7; Dian. *p.* 2, *t.* 6, *R.* 33, non teneri restituere, quia tunc damnum indirecte et per accidens sequitur ex injusta revelatione secreti, directe autem per se est ex jure, quod alter habebat ad instandum pro illo bono sibi comparando post obtentam illam notitiam : sed videtur idem dicendum, quoad causam sequentem, an nempe teneatur restituere qui promovendo minus dignum impedit digniorem a consecutione beneficii, de quo dicetur *l.* 4, *n.* 591. 76

§ 8. Si Caius mercator accepisset litteras nuntiantes esse inopiam alicujus rei, ideoque Caius coemisset, vel retinuisset tales merces, postea caro venditurus et ut rem celaret, dilacerasset et abjecisset litteras; si Titius hæc fragmenta litterarum collegisset et ex illis in ordinem redactis id intelligens merces eas sibi aliunde comparasset, sicque impedivisset lucrum Caii, Cajet. Sylv. et Castr. *tr.* 32, *d.* 5. 5, *p.* 35, *n.* 4, dicunt Titium non teneri ad restitutionem, tum quia fragmenta illa pro derelictis habebantur, tum etiam quia illa notitia per se non est causa damni, sed jus, quod Titius habuit ad emendas illas merces, postquam cognoverat secretum; e contra Rebell. et Lugo probabilius dicunt teneri, quia Caius per lacerationem satis ostenderat se invitum, ut legerentur litteræ : ergo Titius injuriam fecit legendo; ex hac autem videtur proxime secutum esse damnum. 77

§ 9. Si Caius aliquo negotio, v. g. invitando ad prandium occupet procuratorem Titii, ne possit huic aliquod bonum obtinere, Caius tenetur damnum compensare Titio, si procurator ex officio, vel contractu tenebatur tum agere causam Titii, quia Caius fecit fraudem, per quam est causa damni, ad quod vitandum procurator ex justitia tenebatur : si autem procurator erat voluntarius, et sponte, vel ex amicitia volebat servire Titio, et Caius ita tacite circumvenit eum ignarum intentio- 78

nis suæ, adhuc videtur teneri restituere, quia adfuit fraus, nam invitando ad prandium aliud significabat, et aliud intendebat, ita Lug. *d.* 18, *n.* 103. Denique si procuratorem suæ intentionis conscium ita impedivit, ad nihil tenetur, quia deceptus non est, sed libere abstinuit a procuratione.

79 § 10. Si Titius careat aliqua conditione ad hoc requisita, ut possit dare suffragium et nihilominus det illud Caio, sicque faciat ut Sempronius non obtineat aliquid, quod alioqui erat obtenturus, Titius tenetur compensare damnum, quia per fraudem inique impedivit : si tamen solum deesset aliqua solemnitas, v. g. inscriptio in matriculam philosophorum, dummodo habeat omnes substantiales conditiones ad potestatem suffragii requisitas, valide suffragabitur, nec tenebitur restituere, uti fuse Sanch. *in. Cons. l.* 2, *c.* 1, *d.* 52 *et* 53. Quid autem dicendum sit de illo qui admittit, v. g. Beneficium, non habens qualitatem ad illud requisitam, dicetur *l.* 4, *a. n.* 734.

80 § 11. Mercator, qui vi, fraude, vel mendacio impedit, ne ad civitatem afferantur aliæ merces, ut ipse carius vendat suas, tenetur non tantum ementibus, aut Reip. excessum pretii, sed etiam aliis mercatoribus lucrum cessans restituere, quia est injusta causa utriusque damni, ita cum aliis Sanch. *d.* 39, *n.* 35.

81 § 12. Si Caius ludi magister, aut præceptor discipulos, quotquot potest, ad se trahat, quia putat id discipulis utilius esse, non peccat, licet damnum patiantur alii, quia ad hoc faciendum justa causa movetur, si autem faciat tantum ad utilitatem suam, et discipuli necdum fuerint sub disciplina alterius, etiam non peccat, quia tum sunt vagi, et cuique licitum est utilitatem suam quærere mediis licitis : si autem fuerint sub disciplina, v. g. Titii, a quo abstrahat etiam sine vi, fraude vel mendacio, aliqui cum Sanch. *in Cons. lib.* 1, *c.* 3, *d.* 3, *n.* 5, docent peccare mortaliter contra caritatem, si Titius inde patiatur notabile damnum honoris, vel lucri, quia habebat quoddam jus ad illos discipulos : præterea S. Antoninus, Sylv. et Nav. dicunt Caium, si adduxit ex odio, vel sine justa causa, teneri damna compensare Titio, sed Sanch. dicit, si vis, fraus et mendacium abfuerit, non deberi restitutionem, quia Titius non habebat jus strictum ad illos discipulos, et sicuti poterant sine injustitia sponte sua decedere, sic poterit sine injustitia suadere. Hinc Lugo *disp.* 37, *n.* 111. Caium excusat a mortali, uti et Advocatos, Medicos, Mercatores aliosque similes, qui sine vi, fraude, et mendacio, quamvis cum aliorum præjudicio, curant ad se trahere illos, qui alios frequentabant, quia caritas non obligat ad consulendum bono proximi cum magno suo, vel amici incommodo.

§ 13. Qui juste interrogatur et fraude, vel 82
mendacio declinat mulctam imponendam sibi, vel aliis ob delictum, secundum multos apud Dian. *p.* 3, *tr.* 6, *R.* 25, tenetur restituere, quia Fiscus, vel Resp. supposito delicto videtur habere jus ad eam mulctam : oppositum tenent Sanch. *in Decal. l.* 2, *c.* 22, *n.* 22 *et in Cons. lib.* 2, *c.* 1, *d.* 52; Less. *lib.* 2, *c.* 13, *d.* 173; Lug. *disp.* 18, *n.* 108 *et d.* 37, *n.* 110, aliique cum Dian. *sup.* tum quia Fiscus ante sententiam non habet jus ad illam pœnam, uti notant Sanch. *d.* 49, *n.* 32 *et* Less. *c.* 12, *n.* 136, tum etiam quia fraus illa, vel mendacium videtur remote, et per accidens tantum conjungi cum illo damno; directe enim tantum tendit ad damnum a se, vel alio avertendum; hinc principium illud, quod is, qui per fraudem, vel mendacium impedit bonum alterius, teneatur reparare damnum, sic intelligunt Sanch. et Lug. *n.* 107, quod verum sit, quando impedimentum fit per actiones proxime conjunctas cum illo damno; tunc enim justitia obligat ad tales actiones omittendas; si autem tantum remote, et per accidens sint conjunctæ, tunc justitia non videtur obligare ad eas omittendas, et ideo docent idem Auctores eos, qui etiam per fraudem impediunt, ne quis accusetur, non teneri restituere mulctam alioquin perdendam, quia quamvis Fiscus forte habeat jus, ne per fraudem proxime et directe impediatur a tali mulcta consequenda, id tamen non videtur hic fieri, cum intentio impedientis non feratur directe et proxime in damnum Fisci, sed in defensionem amici, vel occultationem delicti, ex quo per accidens sequitur illud damnum Fisco; atque ex eodem fundamento docent Beja *p.* 1, *cas.* 58 et Lugo *n.* 119, testes, vel Advocatos aliosque similes, qui falso defendunt reum, sicque impediunt ne mulctetur, non teneri restituere Fisco hanc mulctam, quia fraus tantum indirecte et remote videtur causare hoc damnum. Contradicunt tamen etiam in hoc alii cum Rebell. quorum sententiam vocat communem Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 187.

§ 14. Si procurator fiscalis sit causa, cur 83
Fiscus non accipiat mulctam per leges impo-

sitam delicto, Med. Rebell. Medin. et alii dicunt teneri restituere, quia ex officio et ex promissione tenetur procurare commoda, et cavere damna Fisci : item tenetur procurare ut delicta puniantur : ergo hoc negligendo facit injuriam, uti alii non manifestando aliquid, quod ex officio vel contractu manifestare tenentur, secundum dicta *n.* 48. Hinc Suarez aliique multi dicunt saltem Judicem teneri restituere mulctam, si hanc reo non imposuit, aut sine causa relaxavit vel imminuit, et hæc sententia videtur valde probabilis : nihilominus quoad utrumque contradicunt Vasq. Tann. Less. Dian. Salas, Lugo *d.* 37, *n.* 112 ; Ills. *t.* 1, *d.* 2, *n.* 77, dicentes nullum eorum ideo teneri restituere, tum quia eorum officium primario est ad hoc, ut delicta delata non fiant, et secundario tantum ordinatur ad emolumentum Fisci ; tum etiam quia ejusmodi mulcta debetur tantum ex justitia vindicativa, non autem commutativa, cujus solius violatio causat obligationem restituendi, ut insinuatum est *p.* 1, *n.* 1013. Ad quid teneantur custodes nemorum aliique similes, qui non accusant cædentes ligna, aut venantes contra prohibitionem, dictum est *n.* 48. Ad quid autem teneatur homicida illius, qui aliis bona præstitisset, dicetur postea *n.* 310.

DUBIUM V.

Cui, vel quibus restituendum ?

84 «Resp. Attendendum ad naturam justitiæ, et quis damnum patiatur quidve ratio et leges ferant communiter. V. Less. et Laym. *l.* 3, *t.* 2, *c.* 9. *Unde resolves :*

» I. Quando bona restituenda, sive debita quæcumque sunt incerta, hoc est, cum, cui debeantur, ignoras, aut adire non potes, aut illi restituere, tunc si ea habeas sine delicto, ut si invenisti, vel a mercatore, v. g. per errorem accepisti duas ulnas panni pro una, et jam is discessit, nec scis quo abierit, teneris adhibere aliquam diligentiam inquirendi ; postquam, si spes non sit sciendi dominum, probabile est, quod non tenearis ea dare pauperibus (licet ita plerique cum D. Th. sentiant, et sit magis pium ac practice suadendum), sed possis tibi retinere, ut docet P. Nav. quem sequitur Laym. hic, et Less. *l.* 2, *c.* 14, *n.* 48, idque Dian. *p.* 1, *t.* 3, *n. R.* 5, dicit esse tutum in praxi. Si vero ea habeas ex delicto, ut furto, usura, etc. teneris ea restituere pauperibus, vel Ecclesiæ, hospitali, etc. quia debet tunc fieri restitutio meliori modo, quo potest, ut saltem, cum corpori domini non prosit, prosit ejus animæ, dum in pauperes expenditur. *Ita communiter Doctores*, ut V. apud Laym. hic.

» II. Qui multis minutis furtis, v. g. olei, panis, vini, etc, damnum intulit multis civibus, eum teneri restituere, non pauperibus, sed ipsis civibus (minoris deinceps vendendo, aut majori mensura, donec veniatur ad æqualitatem), dicit Mol. At Vasq. et Escob. dicunt esse probabile, quod possit dare pauperibus, præsertim civitatis ejusdem.

» III. Quando bona sunt certa, ordinarie restitui debent possessori justo, a quo acceptata sunt, vel cui damnum illatum, etsi is non sit immediatus dominus. Unde quod acceptum est a depositario, commodatario, conductore, custode, administratore, debet non domino, sed ipsis restitui, quia alioqui ipsis fieret injuria, si jure possessionis, detentionis, custodiæ, aut utilitatis spoliarentur, et damnum atque lucrum cessans compensari deberet.

» IV. Excipitur tamen hic : 1. Si eorum nihil interesset, ut sine illorum damno, infamia, domino restituatur. 2. Si probabiliter ipsi putarentur rem absumpturi, vel ablaturi, cum injuria domini : quo modo bona Ecclesiæ, non Prælato dissipatori, sed potius Capitulo restituenda sunt. Item accepta a filiofamilias, pupillo, furioso, uxore, Religioso, si sint ex iis bonis, quorum administratio ipsis non competit, plerumque restituenda sunt patri, tutori, marito, Prælato. Sic etiam si bona alicujus publicata, et fisco addicta sunt; tunc enim depositum, et similia debita fisco debent reddi.

» V. Cum quis ignorato domino, cui restituendum erat, non præmissa aliqua diligentia, pauperibus distribuit, non satisfecit domino postea comparenti : secus si diligentia sit præmissa, ut V. Less. *n.* 43.

» VI. Cum dominus quidem scitur, sed ei mitti non potest sine sumptu, tunc si res male accepta est, tenetur restituens aliquas expensas ex se facere, si autem bene accipit, nonnisi expensis domini. Quando nullo modo potest mitti, expectandum est ad tempus, et si adhuc non sit spes, reputatur debitum incertum, Tol. *l.* 5, *c.* 33.

» VII. Cum quis accepit rem alienam a pos-

sessore bonæ fidei, putante rem esse suam, cum non sit, tum si quidem intervenerit aliquod justum pactum, ut depositi, commodati, pignoris etc. illi restituendum est, non domino ; qui tamen ex caritate monendus erit, si id ei profuturum putetur, sine alterius graviore incommodo, infamia etc. Vasq. Az. *p.* 3, *l.* 4, *c.* 3, *q.* 1. Si autem aliter accepta est, tunc vero suo domino restitui debet, si eum novisti, et absque incommodo fieri possit.

» VIII. Quando a fure, vel alio venditore quis emit, sive mala, sive bona fide rem furtivam, tenetur restituere domino, non furi. Ita communiter Mol. Regin. *t.* 1, *l.* 10, *c.* 5, *n.* 40; Tol. tamen *l.* 5, *c.* 17; Sylv. Ant. Mald. *in* 2, 2, *t.* 4, *c.* 3, *d.* 2, probabiliter sentiunt, posse reddi furi, ut ab eo pretium suum recuperet : quia non constituit rem pejore loco, quam ante fuerat et consequenter ipse non infert domino damnum. Quod Nav. Trull. *l.* 7, *c.* 11, *d.* 3, *n.* 4, admittunt cum hac limitatione, si mox, et non post longum tempus, contractum rescindat : vel si certo sciat furem redditurum rem domino : vel si dominus rei sit mortuus, aut absit, ita ut conveniri non possit. Quod si autem pretium suum recuperare non possit a venditore, tenetur reddere domino, et sibi damnum adscribere. Quod si porro sciens rem esse furtivam, emat eo fine, ut invento vero domino restituat; tunc si emit parvo pretio, tenebitur id ei dominus refundere, cum utiliter negotium gesserit : secus autem, si pretium esset fere æquale rei ; tunc enim sufficit refundere ad arbitrium viri prudentis tantum, quantum videtur meritus rem domini utiliter redimendo. V. Less. *num.* 20; Dian. *p.* 2, *t.* 3, *R.* 5.

» IX. Si bona fide rem alicujus, v. g. equum emisti ab altero v. g. Petro, et vendidisti tertio, v. g. Paulo, et postea cognoscatur esse Joannis, eoque repetente a Paulo, Paulus repetat pretium a te, existimat quidem probabile Nav. et Dian. *p.* 1, *t.* 8, *R.* 68, non teneri te Paulo reddere, si in nullo factus sis ditior, sed sufficere, si tuam actionem, quam habes in Petrum, ei cedas. Verum Sot. Salon. Less. *d.* 5, Sair. Bon. *de Rest. q.* 4, *p.* 2, rectius docent, teneri te, exigente Paulo, contractum rescindere, et pretium restituere, tum quia vendidisti rem vitiosam, tum quia teneris de evictione emptori, nec eum potes remittere ad illum, cum quo nihil habet negotii. Quod tamen Paulus, cum possit, tibi non restituat equum, sed Joanni, et hoc ipso impediat, quominus pretium tuum possis recuperare, nec tu teneris ei pretium ab ipso acceptum restituere, Bon. Less. *etc.* V. Trull. *l.* 1, *c.* 11, *d.* 5.

» *Quæres* I. Cui restituendi, sive dandi sint thesauri et alia inventa, quæ habentur pro derelictis ?

» Resp. Quando nullius domini sunt, jure naturali et gentium fiunt primo occupantis. Potest tamen per consuetudinem et leges aliter quid ordinari, quod servandum est. De quo V. Less. *l.* 2, *c.* 5, *d.* 10; Laym. *l.* 3, *t.* 1, *c.* 5.

» *Quæres* II. An, et cui restituenda, quæ capiuntur venatione juste prohibita ?

» Resp. Id æstimandum partim ex jure naturæ, partim ex consuetudine et legibus, ac juribus particularibus, ut V. apud Laym. *t.* 3, *t.* 1, *c.* 5, *n.* 14 et Less. *d.* 8 *et* 9, et Sa V. Venatio. *Ex quibus resolvitur hic casus :*

» Venator iniquus tenetur restituere saltem « damna, quæ segetibus fructibusque infert.»

ADDENDA.

Quæst. 21. — *An restitutio debeatur illi, qui in damnum consentit ?* R. Si consensit voluntate effective et efficaciter cessiva juris, non debetur, uti constat ex dictis *a n.* 4, ubi rem totam satis declaravimus in exemplis. 85

Quæst. 22.—*Quid circa res inventas vel derelictas sit addendum ?* R. § 1. Res, quæ inveniuntur, vel nunquam fuerunt sub alicujus dominio, uti gemmæ in littore maris inventæ et qui tales res invenit, aequirit illarum dominium per primam occupationem, nec tenetur per se loquendo cuiquam aliquid inde dare, quia quæ nullius sunt et alicujus esse possunt, fiunt primo occupantis, § *ferœ*, 12, *Instit. de rerum divisione. Dixi,* per se loquendo, nam jus positivum posset aliter disponere. Vel fuerunt alicujus, sed nunc nullius sunt, eo quod earum dominus aut non existat amplius, neque alius post ipsum dominum acquisiverit; aut si dominus earum existat, tamen eas non vult amplius esse suas, v. g. abjecerit, item quia a longo tempore amisit, ideoque deposuit spem et animum recuperandi : et qui tales res invenit, etiam retinere potest, quia reipsa est nunc primo occupans. Vel denique si adhuc existat ille, cujus fuerunt, qui eas etiam recuperare velit, tamen ab inventore nescitur, quis dominus, et ideo tales res dicuntur bona incerta, de quibus præcipue est quæstio. 86

87 § 2. Inventor rei incertæ, tenetur pro reperiendo domino adhibere diligentiam majorem aut minorem secundum majus vel minus rei pretium, v. g. si res magni momenti est secundum Lugo *dis.* 6, *n.* 138, tenetur facere ut aliquoties promulgetur e cathedra, ut affigatur schedula publice id notificans, aut ut imprimatur in novellis publicis : si autem minoris pretii est', ut promulgetur, v. g. per scholas, in tribu, aut ubi convenit frequentia hominum et probabiliter esse potest talis rei dominus.

88 § 3. Si dominus reperiatur, tenetur inventor ei restituere, nec debetur inventori ex justitia aliquid, cum res manserit domini : si tamen esset consuetudo, vel lex, vel promissio aliquid dandi, aut si labor esset positus in re invenienda, teneretur pro æquitate dominus satisfacere, ita cum aliis Bon. *de Restitut. d.* 1, *q.* 3, *p.* 4, *n.* 7; Dian. *in Comp. v. Restitutio. n.* 5.

89 § 4. Si dominus non reperiatur, Sot. Mercad. Led. Sa, Sarmiento. Navarra, Mendo, Escob. Dian. *p.* 11, *tr.* 8, *R.* 12, dicunt inventorem posse retinere sibi, quam sententiam Platel, *p.* 3, *n.* 728, dicit non esse improbabilem : Amic. Tamb. Rosm. Dicast. *l.* 2, *t.* 2, *d.* 9, *n.* 491 ; Burgh. *cent.* 1, *cas.* 68 ; Ills. *t.* 4, *d.* 2, *n.* 259, vocant probabiliorem, Vasq. Leff. Mald. Med. Arriag. Megal. Lop. Salas, Henr. Rodriq. Lugo *n.* 138, agnoscunt probabilem : Laym. et Castr. *de Just. p.* 19, *n.* 4, dicunt valde probabilem ; Dian. *p.* 2, *t.* 3, *R.* 5, vocat in praxi tutam. Haun. *t.* 5, *n.* 26, defendit ut speculative probabiliorem et tanquam in praxi securam. Rationem dant, quia per inventionem acquiritur dominium rei, quæ domino caret : sed res perdita, post quæsitum et non inventum dominum, est moraliter tanquam res carens domino, ergo. Aliter probant Laym. Castrop. et Haun. quia prudenter præsumitur dominum velle, ut inventor rem asservet, vel, si malit, utatur aut distrahat cum obligatione restituendi æquivalens, si resciatur ipsum esse dominum, ita enim dicerent saltem plerique, si post amissam rem suam interrogarentur, suadetque etiam aliqua æquitas, qui cum inventor rem domini bene gesserit, inquirendo in eum, meretur sibi relinqui, si dominus non reperiatur; denique idem postulat ratio boni communis, nam si inventor sciat se nibil inde habere posse nisi molestiam in inquirendo vel restituendo, facile fiet, ut rem relinquat, ubi jacet, quod cederet in damnum dominorum.

S. Th. 2, 2, *q.* 66, *art.* 5, *ad* 2, S. Anton. Caj. Sylv. Nav. Cov. Valent. Med. Leff. Turr. Mol. *t.* 2, *d.* 7, *t.* 6 ; Fill. 32, *n.* 85 ; Platel. *sup.* dicunt talia non posse retineri ab inventore, sed danda esse pauperibus vel ad pias causas; quam sententiam Lug *n.* 139, dicit esse veriorem Laym. *l.* 3, *s.* 5, *t.* 1, *c.* 5, *n.* 24, vocat piam et tutiorem ; Castrop. putat in praxi sequendam. Rationem dant aliqui, quia prudenter præsumitur ea esse voluntas domini, saltem pro utilitate animæ suæ ; nulla enim, inquit Mol. est gens tam barbara, quæ non putet eleemosynas esse bona opera; et si reipsa a Christianis dentur pauperibus, actus dantis et oratio pauperis potest prodesse cuivis etiam infideli; Castrop. dat aliam rationem, nempe quia ita videtur præscriptum per consuetudinem timoratorum, qui res ejusmodi dant pauperibus; et isti consuetudini favent privilegia a summis Pontificibus concessa variis Ordinibus, qui etiam sub excommunicatione possunt compellere detentores talium rerum inventarum, ut eas sibi tradant pro redemptione captivorum : ergo signum est deberi pauperibus vel ad pias causas; de his tamen privilegiis, videri potest Castrop. *supr.* et Haun. *a n.* 3.

Vasq. aliique post ipsum, teste Dicast. *n.* 421, dicunt Principem vel Remp. de ejusmodi rebus disponere posse; cum enim moraliter careant domino, videntur recidere ad bona communia, de quibus potestas civilis disponere potest, si velit : quod si non disponat, putat expendi debere ad usus pios ob rationes jam datas.

Lugo, *n.* 139, sic distinguit : quando res inventa non amplius censetur esse domini, eo quod spectatis circumstantiis non videatur possibile ut res redeat ad priorem dominum, vel ut ipse aut ejus hæredes illam pro sua recognoscant, uti fit in thesauris et fieret etiam in rebus amissis, si quis huc ex India reversus ibi in littore amisisset gemmam ab aliis ibidem communiter reperiri solitis non discernibilem, putat rem talem esse moraliter nullius, ideoque inventorem posse occupare tanquam suam : e contra quandiu manet potentia ac spes dominum inveniendi, qui rem recognoscat, dicit posse servari aut etiam consumi servato pretio, si autem neque res, neque pretium servari possit, dicit expendendam in usus pios, putatque hanc esse obligationem, non ex jure positivo tantum, uti volunt Vasq. Less. Mald. et alii, sed naturæ, quia cum res maneat sub dominio illius, qui perdidit, lex naturæ dictat, ut de illa agatur, quod dominus

voluerit, voluntas autem ejus tum præsumitur esse, uti plerumque est, ut expendatur in usus pios; suadetque Lug. *n.* 151, si dominus rei præsumi posset esse mortuus, procurari inde Missas pro eo; deinde universaliter, ut eleemosynæ istæ fiant ab aliquo constituto in gratia, sic enim certius prosunt. *Nec obstat*, inquit, quod dominus sit forte damnatus, *nam* in hoc casu debebit respici voluntas hæredum, ad quos hujus rei dominium est devolutum, qui præsumuntur velle offerri saltem pro se, prout magis expediet.

Hæ omnes sententiæ sunt probabiles; sed secunda S. Thomæ magis pia est et in praxi consulenda, uti etiam notant Busemb. et Dicast. *n.* 434; attamen sententia Lugonis omnibus consideratis videtur probabilior, etiam ex hoc, quod reliquas omnes quasi inter se componat.

90 § 5. Si res inventa, fuerit derelicta, fit inventoris, qui primo occupat, ut habetur *L.* 1, *ff. pro derelicto* : hoc autem habetur pro derelicto, quod dominus non vult amplius esse in numero rerum suarum, tum autem censetur non velle amplius esse in numero rerum suarum, si abjecerit, si potens facile recuperare negligat, vel non inquirat, si parvi momenti sit, inquit Haun. *n.* 5, et ideo non videatur curare, ut recipiat : unde res ob periculum tempestatis abjecta non habetur pro derelicta, uti dicetur *n.* 112; si tamen talis res naufraga esset procul abrepta a fluctibus, et dominus sciens ubi esset, non curaret recipere, vel quia parvi faceret, vel quia fugeret expensas, haberetur pro derelicta, Less. *l.* 2, *c.* 5, *n.* 67. Etiam inde colligitur rem esse a domino derelictam, si tanta sit temporis longinquitas, ex quo perdita est, ut dominus, vel ejus hæredes non possint moraliter eam rem cognoscere, nec aliquis sit qui sciat ad ipsos pertinere, hoc ipso enim res talis nullo pretio est æstimabilis ipsis, ideoque, nec possint vendere : ergo nullum amplius censentur habere illius dominium, Haun. *n.* 7. Magis dubitatur, an sola voluntate possit res fieri derelicta, et amitti dominium, negant Suar. et Lug. *d.* 23, *n.* 59, nam *l.* 27, § *Differentia*, *ff. de acq. poss.* sic habetur, *Differentia inter dominium et possessionem hæc est, quod dominium nihilominus ejus manet, qui dominus esse non vult, possessio autem recedit, ut quisque constituit nolle possidere :* hinc infert Lug. dominium non amitti ab uno, nisi in alium transferatur, quia nisi alius acquirat titulum habendi rem, ipsi manet titulus : ergo et jus; sed videtur dicendum, legem tantum velle, quod solo animo interno amitti non possit pro foro externo, aut omnino irrevocabiliter; verum requiritur aliquis actus externus, quo v. g. rem abjiciat, aut videns abjectam, exterius prodat se nolle resumere, de cætero non præsumi abjecisse, cum forum externum non judicet de internis, nec illa inspiciat : itaque si ita abjecerit etiam externo signo addito, fit nullius, et postea primo occupantis; quæ autem sit differentia inter dominium et possessionem, videri potest Lug. *n.* 60, § *dices.*

§ 6. Ut res, quæ nullius est, aut censetur 91
derelicta, fiat primo occupantis, debet ab eo vere apprehendi; hinc si Titius et Caius ambulent, et Titius primus videat gemmam, quæ nullius est, velitque esse suam, Caius autem illam prior apprehendat animo habendi, ut suam, gemma est Caii, qui primus occupat, Lugo *d.* 6, *n.* 98.

Quæst. 23. — *Quid præterea sit notandum* 92
circa restitutionem rei incertæ? R. seqq. § 1. Habens rem talem non tenetur credere cuivis dicenti rem esse suam, sed examinandum, an id prudenter sit credibile : quod si plures dicant esse suam, et omnibus consideratis dubitetur æqualiter, cujus sit, si consentiant, deponenda est, ut auctoritate Judicis uni assignetur; vel in pauperes est distribuenda, Bonac. *de Rest. d.* 1, *q.* 3, *p.* 4, *n.* 16.

§ 2. Quando scitur rem pertinere ad unum 93
e pluribus, sed resciri non potest ad quem determinate, debet restitui inter illos dividendo pro rata majoris probabilitatis, vel dubii, quia singuli habent jus dubium ad rem illam, nullus autem certum, ergo æquitas postulat restitui illis pro qualitate dubii, Mol. Lessius, Laym. Castrop. aliique cum Petsch. *p.* 652.

§ 3. Si quis ex delicto habeat bona incerta, 94
debet restituere locis sacris, vel pauperibus, uti de pretio usurario definivit Alex. III, *c. Cum tu, de usuris :* idem est de acquisitis per simoniam, secundum dicta *p.* 1, *n.* 239. Similiter alia ex recepta consuetudine, et communi Doctorum consensu restitui debent sacris locis, vel pauperibus, Burgh. *cent.* 2, *cas.* 73; Ills. *t.* 4, *d.* 2, *n.* 58. Si tamen iniquus detentor sit ipsemet pauper, potest propria auctoritate sibi attribuere, S. Thom. Scot. Nav. Gabr. Med. Laym. Molin. Vasq. Sanch. *l.* 6, *c.* 11, *n.* 54, aliique multi cum Ills. *d.* 3, *n.* 250. Ratio est, quia paupertas est sufficiens causa retinendi. Addunt Lug. *d.* 20, *n.* 8, et Ills. *n.* 191, etiam posse retinere, si debitis ultra vires gravatus esset, tum enim esset reipsa

pauper. Si tamen in aliqua diœcesi essent specialia statuta, ut distributio eorum fieret secundum dispositionem Episcopi, vel Confessarii, uti Bonac. dicit esse Mediolani, talibus locis standum esset ejusmodi statutis.

95 *Quæst.* 24. — *Quid faciendum, si dominus compareat, postquam res pauperi, vel piæ causæ applicata est?* R. § 1. Si prius adhibita est sufficiens diligentia pro inveniendo domino, Sot. Henr. Nav. Led. aliique cum Lug. *d.* 21, *n.* 101, dicunt non esse obligationem restituendi domino, quamvis res adhuc exstaret, quia pauper, vel locus pius acquisivit dominium : tradita enim est, quando dominus non poterat censeri rationabiliter invitus : e contra domino restitui debere a paupere, vel loco pio dicunt Mol. Laym. Castrop. Petsch. *p.* 649; Dian. *p.* 11, *t.* 8, *R.* 12, quia prior distributio videtur facta ex conditione, si non compareat dominus ; alioquin negotium ejus esset male gestum; ergo si compareat, distributio est invalida : utraque sententia est probabilis, sed secunda videtur probabilior : concedit tamen etiam Mol. si res illa sit a paupere alienata, non esse amplius restituendam, verum si secunda sententia vera est, consequenter dicendum, quandiu existit, restituendam esse, aut ejus pretium, si quis ex illo sit factus ditior.

96 § 2. Si non præcessit sufficiens diligentia pro inveniendo domino, et res adhuc existat apud pauperem, vel locum pium, hi secundum omnes tenentur restituere, et in horum defectu ille, qui dedit, quia transferri non poterat dominium, cum dominus esset rationabiliter invitus : et qui dedit non præmissa inquisitione, domino fecit injuriam : quod si res bona fide sit consumpta, nec quisquam ex ea factus sit ditior, tum ille solus tenetur restituere, qui dedit, quia facit injuriam sic dando, Azor. Mol. Less. et alii cum Bonac. *n.* 18.

97 § 3. Si Confessarius bona fide, sed non præmissa sufficienti inquisitione, dixerit furi, ut rem daret pauperibus, si sit data, et consumpta, probabilius est furem obligari iterum dare pretium domino comparenti, quidquid contradicat Tamb. *lib.* 8, *t.* 4, *c.* 1, § 5, *n.* 8, cujus sententiam videtur agnoscere probabilem Spor. *t.* 4, *cap.* 4, *n.* 20, cum dicat se non audere obligare ad iterum solvendum ; sed ratio nostra est, quia si fur ipsemet bona fide dedisset absque præmissa inquisitione, utique postea adhuc teneretur restituere ratione primæ acceptionis injustæ ; quandiu enim non est adhibita sufficiens diligentia pro inveniendo domino, hujus voluntas non est, ut detur pauperibus : ergo cum diligentia illa non fuerit, nec a Confessario, nec a fure adhibita, præsumi non potest adfuisse domini consensum. Vide dicenda *n.* 241.

Quæst. 25. — *Si fur rem alienam tibi donarit, vel vendiderit, cui debeas restituere?* R. § 1. 98
Si donarit, teneris restituere domino, et non furi, quia prior mansit dominus, cui si restituas, non patieris grave incommodum, ut suppono : si autem restituas furi, qui non reddat domino, tu teneberis compensare damnum, cujus es causa efficax.

§ 2. Si fur tibi vendiderit, nec possis aliter 99
recipere tuum pretium, poteris hoc pretium repetere, permittendo, ut fur rem illam recipiat, uti habet communis, quia habes jus ad tuum pretium, pro quo nihil accepisti : ergo potes illud repetere ; deinde non obligasti te ad conservandam cum tanto damno rem domini : ergo permittere potes iterum eripi.

§ 3. In hoc tamen ultimo casu, etiamsi de- 100
beres pretium perdere, probabilius videtur, quod non possis rem reddere furi, aut positive ad hoc cooperari, ut fur recipiat, si prævideas non esse reddendam domino, ita Caj. Med. Sot. Led. Mol. Laym. *l.* 3, *t.* 4, *c.* 17, § 3, *n.* 24, quibus in re consentiunt Lug. *d.* 17, *s.* 2, et Platel. *p.* 3, *n.* 738, partim contra Sylv. Alens. Bejam, *p.* 1, *cas.* 63; Dian. *p.* 5, *t.* 14, *R.* 78; Haun. *t.* 3, *n.* 260; Petsch. *p.* 562; Spor. *t.* 4, *c.* 2, *a n.* 121; Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 40, qui absolute dicunt posse reddi furi, etiam a possessore malæ fidei : partim contra Less. Mald. Turr. Dicast. *de Rest. d.* 5, *d.* 4, qui dicunt posse reddi, sed tantum a possessore bonæ fidei : verum non apparet ulla ratio, cur reddi possit a possessore bonæ et non malæ fidei, uti recte Lugo *n.* 37, quamvis enim emptio sit mala fide facta, cum tamen rescindatur, aut ab initio fuerit nulla, ratione illius non magis nascitur ex redditione rei injuria contra dominum, quam si bona fide esset facta. Ratio itaque nostra est : 1. Quia si dominus rei sciret eam esse apud emptorem, juste ab hoc repeteret, vel resumeret, et emptor per Judicem cogeretur domino reddere ; ergo signum est, quod ex natura rei ad hoc teneatur. 2. Res extracta e potestate furis hoc ipso acquisivit meliorem statum, qui status spectat ad rem ipsam, et consequenter ad dominum rei ; ergo qui illam ex hoc meliore statu rejicit in deteriorem, facit domino injuriam, sicut si rem alienam extraxisses ex incendio, non posses citra injuriam iterum injicere,

quamvis Titius tibi minaretur æquale damnum, nisi iterum injiceres.

Respondet Haunol. disparitatem esse, quod Titius non habeat jus ad exigendam a me illam projectionem, fur autem habeat jus ad repetendum rem ab emptore, quia cum fur teneatur eam restituere domino, etiam habet jus eam repetendi, ne, si non recipiat, patiatur damnum; cogetur enim valorem illius solvere. *Contra est*, nam fur non habet jus absolutum repetendi rem ab emptore, alioquin dominus recipiens ab emptore faceret injuriam furi, quod patet esse falsum : itaque habet jus tantum conditionatum, pro circumstantiis, in quibus prudenter judicatur velle restituere; et dominus ipse non esset aliter recepturus, fur enim non potest repetere, nisi ut restituat; in hoc autem casu, quod fur vellet restituere, non negamus, posse reddi furi; sed tantum in casu, quo creditur non redditurus, aut dominus aliter, et cum minore periculo non est recepturus; hinc jus repetendi, quod habet fur, non fundatur in nuda obligatione restituendi, sed in hac ut conjuncta cum negatione periculi redundaturi in dominum rei, item cum negatione restitutionis aliter certius faciendæ.

101 *Objic.* 1. In jure datur actio furi, per quam possit rem reposcere : ergo juste reposcit : ergo emptor tenetur ei reddere, et consequenter non peccat reddendo. R. Datur talis actio, si prudenter judicetur velle absque periculo restituere domino, quod leges illæ præsumunt, c. secus n.

102 *Inst.* 1. Qui reddit furi, non causat pejorem statum, quam res haberet ante emptionem : ergo cum emptio sit irrita non fiet domino injuria, si reponatur in priori statu apud furem, ita Less. R. N. cons. nam privat statu intermedio meliore, quem acquisierat.

Inst. 2. Hic status non provenit ex ipsa re, sed ex libera voluntate ementis; ergo si recisa hac voluntate reponat in statum pristinum, non facit injuriam, ita Dicast. R. N. cons. undecumque enim proveniat, spectat ad rem, et consequenter ad dominum rei, uti a simili patet in re erepta ab incendio : ergo iniquum est iterum ex illo statu dejicere.

103 *Objic.* 2. Si emptor, ne pretium amittat, possit permittere non iterum eripi a fure, uti *n.* 99, dictum est : ergo si fur velit mihi furari 100 aureos, potero aperire cistam, in qua sunt 100 aurei alieni, permittendo ut hos eripiat, et mihi meos relinquat. R. N. seq. nam sic aperiendo cistam positive cooperor et æquivalenter dico, ut loco meorum hos accipiat.

Quæst. 26. — *An satisfaciat, qui restituit creditori creditoris?* R. Resolvetur postea *n.* 453 *et* 454.

Quæst. 27. — *Quid notandum sit circa bona* 104 *vacantia?* R. Bona vacantia dicuntur, quæ relicta sunt a defuncto, qui nec hæredes habuit nequidem intra decimum gradum, nec de bonis illis disposuit; et hæc jure naturæ sunt primo occupantis, quia sunt derelicta ; sed per *lib.* 1, *l.* 4 *et* 5, *Cod. de bonis vacantibus*, devolvuntur ad fiscum; et quidem ad sæcularem, si defunctus fuit laicus ; ad Ecclesiasticum, si fuit clericus; Laym. *l.* 3, *tom.* 5, *cap.* 6, *num.* 4; Busemb. referendus *num.* 1153. Attamen Amicus *de just. d.* 16, *n.* 6, non putat possessorem ante Judicis sententiam teneri hæc bona fisco tradere, nam in eadem lege dicitur intra certum tempus posse præscribere contra fiscum : ergo supponitur posse retinere bona fide, cum mala fide nunquam præscribatur. Disponit etiam *Auct. Omnes peregrini*, *Cod. Communia de successionibus*, ut bona peregrinorum decedentium sine testamento occupari non possint ab eorum hospitibus, sed Episcopus ea tradat hæredibus ab intestato, aut eroget in pias causas, ita ut si hospes sibi inde aliquid sumpserit, triplum restituat applicandum pro arbitrio Episcopi. Sed Tabiena *p.* 2, *t.* 2, *c.* 5, § 2, loquens de ista lege ait : *vel est usu contrario abrogata, vel, ut vult* Mol. *est limitata ad eos, qui intestati decedunt in hospitalibus, Episcopo subjectis, vel ut* Gudelinus, *ad res parvi momenti, quas peregrinus apud se habuerit :* verum spectandæ sunt consuetudines locorum.

Quæst. 28. — *Quid circa thesauros, venas me-* 105 *tallorum, et similes res occultas, si inveniantur?* Resp. seqq. § 1. Thesaurus est res mobilis, quæ fuit alicujus, nunc autem erat profunde defossa in terram, et antiquitus deposita in usum futurum, carebatque domino, saltem ideo, quia defecit deponentis memoria. Less. Lugo, et Haun. sic definiunt : vetus depositio pecuniæ, vel alterius rei mobilis, cujus non exstat memoria, ut jam dominum non habeat; et ita habetur *L. Nunquam*, *ff. de acquir. rer. domin.* Ideoque recte infert Lugo *disp.* 6, *n.* 111, si adhuc sit ejus dominus, qui sciat illud suum depositum, non esse thesaurum : deinde ex prima definitione inferunt aliqui, si res non fuerit profunde, vel non antiquitus defossa in terram, non esse proprie thesaurum : e contra Lugo putat nomine thesauri venire etiam illa, quæ non in terra, sed alibi sunt recondita, v. g. in muro vel arbore, et *n.* 129,

dicit : si emisti saccos lanæ, vel antiquas trabes, in quibus conditæ erant pecuniæ, aut alia pretiosa mobilia, hæc dici thesauros, et de illis etiam valere dispositiones juris positivi, quas jam referemus.

106 § 2. Si thesaurus sit inventus in loco publico ad neminem spectante, totus est inventoris, § *Thesauri* 39, *Inst. De rerum divisione.* Si inventus sit in loco ad aliquem spectante, etiam ad civitatem aliquam, distinguendum est; nam si inventus sit casu media pars cedit inventori, et media domino fundi, sive fundus sit sacer, sive profanus, ut habetur in *Instit.* supra docentque Auctores apud Dian. *p.* 8, *t.* 5, *R.* 3, cum Burgh. *cent.* 2, *cas.* 1, quamvis jus apud Haun. *t.* 5, *n.* 14, in aliis locis, aliter loquatur, si in loco sacro, aut in monumentis reperiatur, nempe ut media pars cedat fisco. Si sit inventus ex industria, seu quærendo, totus pertinet ad dominum fundi, *L. un. Cod. de thesauris,* probatque ex consensu Theologorum Bon. *de rest. d.* 1, *q.* 3, *p.* 3, *n.* 3. Putant tamen Vasq. Bann. Less. *l.* 2, *c.* 5, *n.* 59; Lug. *n.* 131, et alii cum Ills. *t.* 4, *d.* 2, *n.* 551, non esse obligationem in hoc ultimo casu dandi domino fundi, nisi accedat sententia Judicis, quia videtur esse lex pœnalis ob præsumptionem furti, sed Bon. et alii dicunt etiam leges illas esse absolute dispositivas, ideoque obligare etiam ante sententiam; potuit enim Princeps, aut Resp. et sufficienter declarat se velle sic transferre dominia thesaurorum, si inveniantur.

107 § 3. Si dominus fundi licentiam dederit quærendi thesaurum, Nav. et Lugo *n.* 114, probabilius dicunt totum esse inventoris, nisi forte per fraudem obtinuerit licentiam; si enim dominus nihil sibi reservaverit, vel deduxerit in pactum, standum est juri naturæ, quo thesaurus cedit primo occupanti, cum leges positivæ nihil disponant de hoc, si inveniatur de industria, sciente et consentiente domino fundi, dummodo tamen inventor ex inquisitione antecedente non præsciverit, uti notat Ills. *a num.* 252.

108 § 4. Si inveniatur in fundo usufructuarii vel locatarii, hi inventores poterunt acquirere dominium, vel ejus partem, sed non in quantum usufructuarii, aut locatarii, quia thesaurus non est fructus fundi, unde pars, quæ competet domino fundi, spectabit ad dominum directum : e contra si inveniatur in fundo feudatarii, vel emphyteutæ, his competet, quia in omnibus substituuntur tanquam veri domini, exceptis quibusdam casibus, inter quos non est thesauri inventio, Lugo *a n.* 118; Haun. *n.* 18; Ills. *n.* 356.

§ 5. Si arte magica, vel alia odiosa, aut 109
prohibita inveniatur etiam in proprio fundo, in pœnam criminis statuitur *L. unic. God. de thesauris,* ut pars inventori alioquin debita cedat fisco; sed cum quoad partem sit lex pœnalis, Nav. Less. *n.* 65; Lug. *n.* 131, aliique communius dicunt non obligare ante sententiam Judicis.

§ 6. Si venæ metallorum inveniantur in loco 110
publico, qui nullius est, metalla fiunt primo occupantis : e contra si inveniantur in fundo alicujus, Sot. aliique cum Less. *l.* 2, *c.* 5, *d.* 12, dicunt non pertinere ad dominum fundi, sed ad inventorem: 1. Quia sunt aliquid ordinatum ad bonum commune. 2. Quia alioquin pictura Apellis, si fieret in vilissimo panno, deberet cedere domino panni, quod falsum est ex dicendis *n.* 135. 3. Quia alias Principes inique agerent faciendo ea erui etiam in fundo alieno, reservata sibi bona eorum parte, et tantum compensato damno, quod causatum est domino fundi. *Sed* rationes illæ non convincunt; *nam* ex 1, sequeretur etiam non debere cedere inventori; itaque adhuc sunt ad bonum commune, quamvis fiant privatorum, qui distraheree poterunt. Nc 2 stringit, nam pictura ab extrinseco advenit, nec est pars panni : ergo non erat æquum, ut pannus longe vilior ad se traheret picturam. Nec 3 quia pro hoc poterunt esse aliæ justæ causæ; Hinc Vasq. Turr. Mol. *t.* 2, *d.* 54; Lug. *n.* 107; Haun. *n.* 4, probabilius dicunt de jure naturæ spectare ad dominum fundi, quia sunt illius pars, vel saltem inter fructus naturales computari debent, uti enim herbæ, ita metalla e terra gignuntur, agente sole, vel igne subterraneo, et sicuti fodina lapidum est illius, in cujus fundo invenitur; item fons illius, in cujus fundo erumpit, multo magis metallum.

§ 7. Notat recte Haun. *num.* 18, circa in- 111
ventionem thesaurorum, et Lug. *num.* 108, circa inventiones metallorum, spectandam esse consuetudinem locorum, nam hodiernum Principes, aut Resp. magnam partem, vel totum thesaurum sibi vindicant, venas autem metallorum magna ex parte applicant inventoribus, etiam ideo, ut eos ad quærendum incitent, et ita etiam habetur *L.* 3, *Cod. de Metallariis, et metallis. Cuncti, qui per privatorum loca, saxorum venam laboriosis effossionibus persequuntur, decimas fisco, et decimas etiam domino repræsentent, cætero modo suis desideriis vin-*

dicando : an autem id juste per modum tributi, an vero tale tributum sit injustum, eo quod spes ejusmodi inveniendorum parvi æstimetur, et ita statuatur pro priori ad hoc, quod hic, vel ille fundum possideat : quo autem pretio emi possit fundus, in quo scitur esse thesaurus, aut ejusmodi vena metallica, de quibus tamen dominus fundi nihil scit, dicetur postea *n.* 942.

112 *Quæst.* 29. — *Cui restitui debeant res ex incendio, vel naufragio ereptæ ?* Resp. Priori domino, uti recte Bonac. *de Restit. d.* 1, *quæst.* 3, *p.* 10, *n.* 6, quia tales res manent domini, et alioquin cuivis liceret rapere quidquid posset, e domo incensa, et quamvis ille, qui eripuit, potuisset sine injuria permittere comburi, vel mergi, tamen hoc ipso, quod eripuerit, res obtinuit meliorem statum, qui status ad rem ipsam pertinet, ideoque ad dominum rei, uti *num.* 100 dictum est : quod maxime valet de rebus, quas dominus in periculo naufragii ejicit, uti recte Haun. *tract.* 5, *a num.* 152, nam non ideo ejicit, quod habere nolit, sed ut evadat velitque recipere, si possit, et non sunt in derelicto, sed in deperdito, § 48, *Inst. de rer. Dom. l.* 21, § 1, *ff. de acq. vel amitt. possess.* hinc qui eas res rapuit, et repetenti non reddit, quadruplo tenetur, *l.* 44, *ff. De acquir. rer. domin.* imo sic retinens publicatione omnium bonorum mulctatur, *Auct. Navigio, C. de furt. et servo corrupto.* Hinc cum aliis docet Dicast. *de Restit. d.* 9, *n.* 436, aliam legem, aut consuetudinem, per quam talia bona fierent illius, ad cujus fundum appellerent, fore injustam : hinc etiam in Bulla Cœnæ excommunicantur, qui bona naufraga Christianorum occupant, nisi forte censeantur derelicta, ut diximus, *num.* 90.

113 *Quæst.* 30. — *Cui restitui debeant res in bello captæ ?* Resp. Dominium rerum immobilium justo bello captarum acquiritur Principi, vel Reip. nisi tales res iterum eriperentur hostibus, tum enim antiquis dominis restituendæ sunt, *l.* 20, § 1, *ff. de capt.* tenentque Auctores communiter cum Dicast. *lib.* 1, *t.* 1, *d.* 10, *num.* 420. E contra si sint res mobiles, distinguunt aliqui Juristæ apud Haun. *num.* 60, docentes, si sint valde pretiosæ, acquiri Principi ; si vulgares, acquiri capientibus : sed Dicast. dicit, seclusa consuetudine in contrarium, regulariter acquiri capientibus, quia § 17, *Inst. de rer. division.* absolute sic habetur : *Item ea quæ ex hostibus capimus, jure gentium statim nostra fiunt.* Quod si talia captantur, quæ hostes injuste rapuerant, de jure naturæ restitui deberent dominis, jure tamen Cæsareo ad vitandas lites fiunt capientium, si hostes ea deportarant ad præsidia, vel loca tuta, Mol. Conninch. Tann. Burgh. *cent.* 2, *cas.* 6. Valet tamen illa dispositio tantum pro subditis Cæsari, et tantum circa bona fortunæ pertinentia ad laicos, quia de illis solis disponere potuit jus Cæsareum ; si autem hostes nondum deportarant ad præsidia, vel loca tuta, aut si domini adhuc insequebantur, etiam de jure Cæsareo restitui debent prioribus dominis, Mol. Dicast. *n.* 424.

DUBIUM VI.

DE REBUS QUÆ DEBENT RESTITUI.

ARTICULUS I.

Quid debeat restitui ab inferente injuriam materialem tantum, sive a possessore bonæ fidei?

« Resp. Qui bona fide damnum intulit, aut 114
possidet aliquid de quo postea melius cognoscit, tenetur, ne incipiat esse possessor malæ fidei, et detinere alienum, id tantum, et non plus restituere, quod ex ea re ipsi superest una cum ejus fructibus, si exstent, vel quatenus inde factus est ditior, præterquam si dominium sibi comparavit per legitimam præscriptionem. Ita comm. Doctores, Mol. Sanc. Less. *l.* 2, *c.* 14, *d.* 1 ; Bonac. *t.* 2, *de Restit. d.* 1, *q.* 2, *p.* 1 ; Laym. *l.* 3, *t.* 2, *c.* 3. *Unde resolves :*

» I. Si vestem v. g. bona fide donatam a fure, aut alio, portasti, et fere attrivisti, ac postea dominus compareat, teneris eam, aut æqualem ei restituere, et insuper persolvere quantum attrita est, si alias vestem æqualis valoris attrivisses : si autem eam amisisti, aut ablata tibi est, etc. ad nihil teneris, Bon. *l. c.* Laym. *n.* 1. V. Trull. *l.* 7, *c.* 11, *d.* 1, *n.* 3. Si autem res, quam a fure bona fide accepisti (sive donatione, sive emptione), sit usu consumptibilis, eamque cum tuis miscuisti, ita ut discerni nequeat, etsi deinde deprehendas furtivam fuisse, non teneris restituere, Nav. Sylv. Sair. Less. Bon. *d.* 1, *q.* 3, *p.* 1, quia per istam commixtionem bona fide factam, est in te translatum dominium, uti colligitur ex *L. Si alicui nummi, ff. de solut.* neque est ratio, cur hæc potius, quam illa pars censea-

tur aliena : atque adeo periit obligatio realis, et tantum manet personalis in venditore, V. Dian. *p.* 4, *t.* 4, *R.* 66; Trull. *d.* 3, *n.* 7; Less. *n.* 22, 156, 157, ubi addit esse valde probabile, jurique naturæ conforme, quod verus dominus rei illius ablatæ, et permixtæ (quandiu totus cumulus exstat), retineat jus in re, ut ex isto cumulo sibi satisfiat ante alios, imo possit ex eo occulte accipere.

» II. Milites bona fide militantes, intellecta postea belli injustitia, id tantum restituere debent, quod adhuc habent ex præda et quo facti sunt ditiores, Bon. *l. c.*

» III. Qui bona fide per inculpatam ignorantiam celebravit contractum, quem postea usurarium esse agnoscit, non plus tenetur, quam factus est ditior. V. Laym. *c.* 3.

» IV. Possessorem bonæ fidei, si adhibita diligentia inclinet in eam partem, quod res non sit sua, teneri aliquid restituere juxta inclinationem, docent Kon. *d.* 34, *dub.* 10, *num.* 93. At Palaus *t.* 1, *d.* 3, *p.* 2, *n.* 11, putat ad nihil teneri, quia possessio contrariis rationibus non convincentibus præponderat. Idem docet Vasq. apud Escob. *t.* 3, *c.* 3, *n.* 154; Dian. *p.* 4, *t.* 3, *R.* 24 et 26. Si neglexerit investigare veritatem, et deinde scire non potest, dicit Palaus *l. c.* ad nihil teneri.

» V. Si bona fide rem vendidisti dono tibi datam, teneris restituere pretium, quia factus es locupletior et satis debet esse tibi, non habere minus quam ante. Quod si tamen apud alterum res est, is reddere tenetur. *Ib.* et Vasq. *c.* 9, §2; Mol. Less. *d.* 1, *et c.*21, *d.* 17.

» VI. Si bona fide rem ipse emisisti et vendidisti, absque lucro, nihil teneris restituere, sed solus is, apud quem res est. Mol. *l. c.* Less. *l. c.* contra Vasq. etc.

» VII. Si rem alienam bona fide donasti, non donaturus aliam, si hanc non habuisses, ad nihil teneris, quia non es factus ditior : secus, si aliam donaturus fuisses (quia tunc parcendo tuæ, factus es ditior), vel si aliquid accepisti in remunerationem, Bonac. Trull. *n.* 6.

» VIII. Si aliena re lucratus es tanquam instrumento, v. g. frumentum alienum alio deportatum vendidisti, vel pecuniam alienam negotiationi exposuisti, non teneris illud lucrum restituere; quia non est fructus rei alienæ, sed tuæ meræ industriæ : tales enim fructus dicuntur meræ industriæ, quos ipsa natura ex se nullo modo gignit, sed tantum concurrit ut instrumentum operantis. Laym. *n.* 3, ex S. Th. et aliis.

» IX. Fructus omnes rei, sive ii sint mere naturales, hoc est, qui vix ullo hominum labore egent, ut fœtus animalium, arborum, herbæ et gramina : sive sint simul industriales, sive mixti, hoc est, ad quos æque, aut magis hominum labor cum natura concurrit, ut v. g. segetes, et quæ serendo gignuntur; item vinum, oleum, lana, etc. quo etiam referuntur pretia locationis domorum, jumentorum, etc. qui fructus civiles appellantur, hi, inquam, fructus rei, si percepti et exstantes sint, domino restitui debent, deductis tamen expensis propriis et æstimatione laboris. Et quidem pretium locationis ex re aliena debet domino restitui, licet is rem, si penes se habuisset, non fuisset locaturus. V. Laym. *l. c.* Si tamen fructus isti reales bona fide possessi fuerint tempore a lege præscripto ad usucapiendum illos (quod, si adsit titulus, est biennium inter præsentes, inter absentes quadriennium; si autem non adsit titulus, anni 30 cum bona fide), non sunt restituendi; quia usucapio transfert dominium, Salon. Trull. *l.* 7, *c.* 11, *d.* 3.

» Si a fure accepisti (sive bona, sive mala fide), rem usu consumptibilem, v. g. vinum, oleum, triticum, etc. cum propriis ipsius furis rebus permixtum, ita ut non discerni possit, non teneris restituere, si fur ad restituendum sit potens : quia fur per commixtionem istius rei cum propria, acquisivit ejus dominium, atque ideo illud tanquam verus ejus dominus potuit transferre, Nav. Sanch. Less. Bonac. Trull. *n.* 6. V. Dian. *p.* 2, *t.* 5, *misc. R.* 40. »

ADDENDA.

Quæst. 31. — *An res eadem in individuo restitui debeat?* — R. § 1. Valerus apud Dian. *p.* 2, *t.* 16, *R.* 29, dicit non peccari contra justitiam, si reddatur qualiscumque in valore æqualis, quia reducitur æqualitas; posse tamen esse contra caritatem, si causetur tristitia, vel ira in domino : sed dicendum est, debere ex justitia, per se loquendo, restitui eamdem in individuo, nisi alteri sit acquisitum ejus dominium; ita Theologi omnes communiter; quod etiam volunt Juristæ, quando dicunt rem in specie esse restituendam, uti notat Dicast. *de Rest. d.* 2, *d.* 2. Ratio est, quia res manet domini, qui salva justitia non potest cogi permutare rem suam, si rationabiliter nolit, etiamsi superadderetur aliquid supra justum pretium, uti addit Dicast. *n.* 134. *Dixi* 1. Per se loquendo, nam recte docent S. Anton. Syl. 115

Nav. Val. Dicast. *n.* 13, quandoque posse rem aliam restitui, si alioqui aliud grave incommodum sequeretur, uti si restituendo rem eamdem fur occultus manifestaretur : addit Dicast. *n.* 21, probabile esse, quod furatus pecuniam, aut aliam rem unico usu consumptibilem, satisfaciat reddendo similem, quia sola diversitas numerica non censetur in ejusmodi rebus facere inæqualitatem, unde affectio ad suam determinate pecuniam censebitur irrationabilis : oppositum tamen tenent Cov. Med. aliique multi. *Dixi* 2. Nisi alteri acquisitum sit ejus dominium, tum enim posset res illa in individuo retineri, sed quia hic alter per rem alienam factus est ditior, nec leges positivæ volunt rem esse absolute ipsius, nisi forte in alluvione, de qua *a n.* 136, et in præscriptione de qua *a n.* 468, tenebitur restituere æquivalens : tale autem dominium rei alienæ acquiri potest permixtione, specificatione, accessione, de quibus ordine aliqua addemus.

116 § 2. Si permisceantur res liquidæ, aut liquefactæ, sive sint ejusdem, sive diversæ speciei, dicitur confusio, uti si ex duobus oleis fiat unum, ex vino et melle mulsum, ex stanno et argento poculum. Si permisceantur res manentes solidæ, dicitur stricte mixtio, uti si permisceantur pecuniæ, frumenta : debent tamen talia mixta post confusionem vel mixtionem esse ab invicem discernibilia : per hoc autem etiam differunt confusio et mixtio, quod facta confusione nulla pars assignari possit, quæ non habeat aliquid de utroque, sic omnis pars multi est partim vinum, partim mel : e contra quando solida miscentur, v. g. meum frumentum cum tuo, grana manent separata, et de singulis verum est dicere : hoc granum non fuit utriusque, licet nunc propter similitudinem discernere non possimus, cujus fuerit. Videri potest Ills. *t.* 4, *d.* 2, *n.* 269.

117 § 3. Si confusio rei alienæ cum tua fiat communi consensu, vel casu, sive partes sint ejusdem generis, uti partes olei, tui et mei, ex quibus non resultat nisi oleum ; sive diversi, uti stannum et argentum, ex quibus constatur poculum, dominium totius est commune utrique. *Inst. sup.* § *Si duorum*, 27. Si autem altero inscio, vel invito rem ipsius confundas cum tua et sint res diversi generis, quæ per ordinariam humanam artem non possint ab invicem separari, uti separari non possunt vinum et mel in mulso, tu acquiris dominium totius mulsi, uti habetur *sup.* § 25, *in fine*. E contra si res diversi generis sic confusæ possint ordinaria arte humana separari, uti poculum resolvi potest in stannum tuum et argentum meum, non acquiris dominium mei argenti, sed tu tui stanni, ego mei argenti manebo dominus et per vendicationem potero repetere, Haun. *n.* 114.

§ 4. Si alienam pecuniam domino inscio, 118
vel invito misceas tuæ volens totam habere, ut tuam, acquiris ejus dominium, *l.* 78, *ff. de solut.* et rationem dat Giossa, quia mixtio habet vim consumptionis : quod certum videtur, saltem quando tua erat in majori quantitate, quia pars major trahit ad se minorem, secundum *l.* 23, § 4, *ff. de rei vindic.* docentque Mol. Vasq. Lugo *n.* 166, Dicast; *l.* 2, *t.* 2, *d.* 5, *n.* 185. Quod si aliena fuisset in majori quantitate, aut etiam in æquali, secundum Lugo non fieret tua, sed neque alterius, cum ille non habeat voluntatem acquirendi dominium totius : si autem mixtio fiat communi consensu vel casu, sive sint pecuniæ, sive res alia in *Inst. de rer. dom.* § *Quod si* 28, statuitur, ut totus cumulus sit utriusque ; tum enim censetur esse voluntas eorum, ut res tota maneat communis, quod si uterque nollet esse communem, neque etiam singuli vellent habere totum cumulum tanquam suum, singula mixta manerent propria singulorum et per judicem deberet singulis secundum æquitatem pars attribui, uti habetur in *Instit. supr.*

§ 5. Si fiat mixtio rerum aliarum, quæ non 119
sunt pecuniæ, ut mei frumenti cum tuo et misceas me inscio ac invito, volens habere totum tanquam tuum, Haun. supra dicit me manere dominum mei, partemque meam a Judice separandam esse, quia id specialiter statutum est de pecuniis in *ff. supra* et ratio potuit esse, quia pecuniæ sunt in quotidianis commerciis, unde multæ difficultates oriri possent, si earum dominium, quando miscentur, maneret ita incertum ; e contra Lugo supra dicit eamdem esse rationem de frumentis et aliis rebus ; idemque affirmat Dicast. *n.* 185, de rebus omnibus unico sui usu consumptibilibus, quia de omnibus valet dictum Glossæ, quod mixtio sit quædam consumptio rei.

§ 6. Etiam specificatione acquiritur domi- 120
nium aliquando, ut habetur § 25. *Instit. de rer. divis.* Porro per specificationem hinc intelligitur introductio formæ novæ in materiam, seu mutatio materiæ in aliquid, ita ut dicatur produci quasi nova species, ut quando ex uvis fit vinum, ex auro vas, ex lana pannus, ex tabula navis : ad specificationem autem, qua acquiratur dominium, non suffi-

cit aliquid quomodocumque accidentaliter immutari, sed requiritur talis immutatio, ut in commercio humano fiat nova res, quæ etiam ideo asseratur novo nomine substantivo, uti ex lana fit pannus; hinc si lanam meam ex alba tantum facias nigram, non erit specificatio, ideoque lana manebit mea, *L.* 26, § *ult. ff. De acquir. rer. domin.*

121 § 7. Si ex aliena materia facias speciem, quæ semel facta non possit reduci ad priorem materiam, acquiris dominium illius speciei; e contra si possit reduci, dominium manet apud illum, cujus fuit materia, *Instit. supra* § 25, *item L.* 7, *ff. supra*, sic vinum ex uvis factum non potest redire ad uvas; hinc si expresseris vinum ex meis uvis, acquiris vini dominium, sed mihi competit actio personalis in factum contra te : e contra vas ex auro factum potest resolvi in aurum; hinc si feceris vas ex auro meo, dominium est meum, ideoque competit mihi actio etiam realis ad vas illud.

122 § 8. Quamvis faciens speciem subministraverit partem materiæ uti si ex auro, quod mihi et tibi erat commune, feceris vas, non ideo acquiris dominium mei auri, quia vas potest resolvi in aurum utrique commune, ita cum communiore Haun. *n.* 109. Si tamen aurum meum jam ante per confusionem esset factum tuum, etiam vas esset tuum.

123 § 9. Si ex frumento fiat farina, fit species et acquiritur dominium farinæ : e contra si ex spicis excutiatur frumentum non fit stricte species; *Nec obstat,* quod in *Instit.* supra pro exemplo specificationis ponatur, *si ex spicis fiat frumentum :* nam hic locus videtur male impressus et intelligi debet juxta *L.* 7, § 7, *ff. de acq. rer. dominio,* unde desumptus est, ubi expresse dicitur oppositum, additurque ratio, cum enim grana, quæ spicis continentur, perfectam habeant suam speciem, qui excussit spicas, non novam speciem facit, sed eam quæ est, detegit et ita etiam cum aliis docet Haun. *n.* 106.

124 § 10. Si ex meis asseribus facias navem, asseres manent mei, quia in eos reduci potest navis : e contra si ex mea quercu scindas asseres et ex his facias navem, acquiris dominium navis et asserum, quia hi non possunt reduci in quercum et ita conciliantur duæ leges apud Haun. *n.* 108, quæ alias sibi videntur contrariæ.

125 § 11. Probabilius videtur ad acquirendum dominium rei alienæ per specificationem, semper requiri, ut facta sit bona fide; est communior cum Glossa ad § 25, *Instit. sup.* et Haun. *n.* 107, contra Wesenb. Heigium, Bachovium et alios. Ratio est, quia *L.* 12, § 3, *ff. ad exhibendum,* dicitur, mustum et oleum esse meum, quod si ex uvis aut olivis meis ab illo, qui sciat illa esse mea; neque potest esse alia ratio, quam quia scivit esse mea : ergo quia processit mala fide et ratio additur, *quia si faciat sciens rem esse meam, censetur mihi donare operam suam ;* ergo non acquiret dominium rei meæ : si tamen sciens rem esse meam bona fide putaret me contentum esse, acquiret dominium cum obligatione faciendæ compensationis; tum enim non potest censeri donare operam suam, Haun.

§ 12. Etiam per accessionem plerumque 126
acquiritur dominium, id est, si rei alicui tanquam præsuppositæ et principali accedat aliquid, hoc, quod accedit et quale adjicitur, cadit sub dominium illius, cujus est res, cui accedit, sicuti si poculo accedat ansa, statuæ pes, annulo gemma, vesti suffultura vel intextura, ejus est ansa, pes, gemma. etc. cujus est poculum, etc. quamvis illa adjecta essent pretiosiora, quam ista, quibus adjiciuntur : nec utrumque habet se veluti principale partialiter, uti se habent illa, quæ in mixtione concurrunt, sed hoc, quod adjicitur, est accessorium; accessorium autem sequitur principale *L.* 23, § 2, *ff. de rei vindicatione. Nec obstat,* quod forte fiet mala fide, statuitur *ib.* § 26, priori tamen domino relinquitur actio et conditio furti contra illum qui fecit et ejus hæredes : quandoque autem tale quid, quod alienum erat est adjectum etiam bona fide, si illud, quod adjectum est, absque detrimento separari possit, debet reddi priori domino, imo Lugo *n.* 160. putat dominium manere apud illum, cujus antea fuit; quod si absque detrimento separari non possit, conceditur actio, qua vindicetur, probando, quod habeat sine justo titulo, ideoque cogatur ad compensandum.

§ 13. Ad accessionem reduci possunt ædi- 127
ficatio, plantatio, satio, scriptura, pictura, cum in his etiam unum adjiciatur alteri præsupposito, nempe ædificium, arbor, semen fundo; characteres chartæ : imago telæ, vel tabulæ; in quibusdam tamen non omnino conveniunt cum accessione, uti patebit ex dicendis.

§ 14. *In Inst. De rer. divis.* § 29, sic sta- 128
tuitur : « Cum in suo solo aliquis ex aliena » materia ædificaverit, ipse intelligitur domi» nus ædificii, quia omne, quod solo inædifi-

» catur, solo cedit; nec tamen is, qui mate-
» riæ dominus fuerat, definivit dominus ejus
» esse, sed tantisper, neque vindicare eam
» potest, neque ad exhibendum de ea re age-
» re, propter legem 12 tabularum, qua ca-
» vetur, ne quis tignum alienum ædibus suis
» junctum eximere cogatur, sed duplum pro
» eo præstet per actionem, quæ vocatur, de
» tigno juncto : appellatione autem tigni om-
» nis materia significatur, ex qua ædificia
» fiunt : quod ideo provisum est, ne ædificia
» rescindi necesse sit : quod si aliqua ex causa
» dirutum sit ædificium, poterit materiæ do-
» minus, si non fuerit jam duplum consecu-
» tus, tunc eam vindicare. Lex illa intelligi-
» tur de ædificiis solo affixis et immobilibus;
quæ enim solo moveri possunt, solo non ce-
dunt, *L.* 60, *ff. De acquir. rer. domin.* Sensus
autem legis est, ut tignus, licet furtivus sit, a
domino vindicari non possit, ne sit opus di-
ruere ædificium, *L.* 1, *ff. de tigno juncto;*
quamvis furtivus ille ædificator, per *L.* 23, § 6,
ff. De rerum vindicatione, possit cogi, non
tantum ad solvendum duplum, sed etiam ad
triplum et quando ædificium diruitur, etiam
ad reddendum tignum, quamvis duplum sol-
verit, Haunol. *n.* 12 *et* 130. Est autem com-
munior sententia contra Mynsing. et We-
semb. etiam bonæ fidei ædificatorem posse
cogi ad duplum pro tigno, quia *L.* 6, *ff. Ad
exhibendum*, absolute dicitur posse de tigno
juncto agi actione in duplum; neque ideo
punitur bonæ fidei ædificator, sed adhuc mi-
nus exigitur ab eo, quam exigi posset, nam
posset cogi, ut ædificium dirueret, ac tignum
redderet domino, dici tamen potest ideo per
legem relatam ita statui, quia præsumitur
mala fides, hinc Haun. *n.* 125, putat contra
illum, qui sibi conscius esset de bona fide,
non dandam actionem, nisi in factum ad sim-
plum; possetque ædificator, etiam malæ fidei,
si mallet, reddere tignum loco dupli, uti ha-
bet communior cum Haun. *n.* 132, contra
Gilken et Hunnium, id enim nulla lege prohi-
betur.

129 § 15. *In Inst. sup.* § 30, sic statuitur; « ex
» diverso, si quis in alieno solo ex sua mate-
» ria domum ædificaverit, illius fit domus,
» cujus et solum est, sed hoc casu materiæ
» dominus proprietatem ejus amittit, quia
» voluntate ejus intelligitur alienata, utique
» si non ignorabat se in alieno solo ædificare
» et ideo licet diruta sit domus, materiam
» tamen vindicare non potest. » Ex hac lege
colligitur, illum, qui sciens ædificavit in
alieno fundo, nequidem pretium materiæ
posse repetere, qui cum sciverit ædificia solo
cedere, præsumitur voluisse adjicere et do-
nare fundo, *L.* 7, § 12, *ff. de aquir. rer. do-
min.* Si tamen omnino sciretur non fecisse
animo donandi, videtur posse repetere, quam-
vis sciens fecerit, nam *L.* 2. *Cod. de rei vin-
dic.* sic statuitur, si ædificium fuerit dissolu-
tum, ejus materiam ad pristinum dominum
redire, sive bona, sive mala fide exstructum
sit, si non donandi animo fecerit : de quibus
tamen legibus conciliandis alias sex auctorum
responsiones affert Haun. *a n.* 136; sed hæc
videtur facilior.

§ 16. Si Titius ædificaverit in fundo Caii 130
ex materia Sempronii, hic retinet dominium
suæ materiæ, poteritque repetere diruto ædi-
ficio, nisi prius compensatum sit ei pretium,
vel a Titio, vel a Caio, Haun. *n.* 135.

§ 17. Quin in alieno solo etiam bona fide 131
ædificavit, si ipsemet non possideat ædifi-
cium, stricto jure non potest quicquam repe-
tere, *L.* 33, *ff. De conditione indebiti :* ex
æquitate tamen, etiamsi mala fide fecerit, po-
test repetere pretium materiæ et expensarum
secundum æstimationem utilitatis, uti ei con-
ceditur *L.* 38, *ff. De petit. hæred.* et recte do-
cet Haun. *n.* 142; Ills. *n.* 271 aliique.

§ 18. *In Instit. sup.* § 31. Sic statuitur : 132
« Si Titius alienam plantam in solo suo po-
» suerit, ipsius est, et e diverso si Titius suam
» plantam in Mævii solo posuerit, Mævii
» planta erit, si modo utroque casu radices
» egerit; ante enim, quam radices ege-
» rit, ejus permaneat, cujus fuerat, adeo
» ut si vicini arbor in terram Titii ita presse-
» rit, ut in ejus fundum radices egerit, Titii
» effici arborem dicamus : ratio enim non
» permittit, ut alterius arbor esse intelliga-
» tur, quam cujus in fundum radices egerit,
» et ideo prope confinum arbor posita, si
» etiam in vicini fundum radices egerit com-
» munis fit. » Notat tamen recte Haun. *n.* 143,
ut arbor vicina fiat mea, non esse satis,
quod radices aliquas et etiam aliquos ramos
projiciat in fundum meum, sed requiri, ut
origo, seu truncus in meo fundo crescat, uti
habetur *L.* 6, § 2, *ff. Arborum furtim cæsarum*
ubi etiam statuitur non licere mihi succidere
radices et ramos se nimium porrigentes, sed
dari mihi actionem contra alterum, ut vel
ipse tollat, vel damnum compenset; quod si
monitus non fecerit, docent aliqui cum Sehnei-
derv. me posse succidere et mihi tollere, per
L. 1 *et* 2, *ff. De arboribus cædendis.*

133 § 19. *In Instit. sup.* § 32, sic statuitur : *Qua ratione plantæ quæ terra coalescunt, solo cedunt, eadem ratione frumenta quoque quæ sata sunt solo cedere intelliguntur,* additur tamen, si bona fide severit, posse impensas repetere; e contra si severit mala fide, Haun. n. 145, putat idem esse dicendum, quod *n.* 129 diximus de ædificatore : si enim non possit præsumi voluisse donare, dicit posse repetere impensas, sicuti omnes concedunt eum, si fundum possideat, posse sibi eas compensare ex fructibus, nisi dominus fundi illas refundat, et ita videtur statui *L.* 36, *ff. de rei vend.*

134 § 20. *In Instit. sup.* § 33, sic statuitur : *Litteræ, licet aureæ sint, perinde chartis membranisque cedunt, ac solo cedere solent ea, quæ inædificantur, aut inseruntur.* Notant tamen Haun. *n.* 147, et Ills. *n.* 272, nunc consuetudinem prævaluisse, ut charta cedat scripturæ, etiamsi mala fide esset conscripta, quamvis scriptor tum conveniri posset actione furti in duplum præter æstimationem chartæ : si autem bona fide fecerit, satis erit restituere æquale ejus pretium.

135 § 21. *In Instit. sup.* § 34, statuitur, ut tabula, aut tela cedat picturæ, *ridiculum est enim,* inquit *Justinianus, picturam Appellis, vel Parrhasii in accessionem vilissimæ tabulæ cedere* : debet tamen domino tabulæ pretium persolvi, et per hanc legem derogatur sententiæ *Pauli Juriscons. l.* 23, § 3, *ff. de rei vend.* qui vult picturam cedere tabulæ.

136 *Quæst.* 32. — An debeat restitui, quod per alluvionem accessit? *Resp.* § 1. Quod per alluvionem agro tuo flumen adjicit, jure gentium tibi acquiritur, *nec teneris restituere, vel compensare quidquam alteri damno passo;* est autem alluvio incrementum latens : per alluvionem autem id videtur adjici, quod ita paulatim adjicitur, ut intelligi non possit, quantum quoque temporis momento adjiciatur, quod si vis fluminis de tuo prædio partem aliquam detraxerit et vicini prædio attulerit, palam est eam tuam permanere : plane si longiore tempore fundo vicini tui hæserit, arboresque, quas secum traxit, in eum fundum radices egerint, ex eo tempore videntur vicini fundo acquisitæ esse. Insula, quæ in mari nata est, occupantis est, nullius enim esse creditur : at insula in flumine nata, siquidem mediam partem fluminis tenet, communis est eorum, qui ab utraque parte fluminis prope ripam prædia possident, pro modo scilicet latitudinis cujuscumque fundi, quæ prope ripam sit : quod si alteri parti proximior sit, eorum est tantum, qui ab ea parte prope ripam prædia possident, quod si aliqua parte divisum sit flumen, deinde infra unitum, agrum alicujus in formam insulæ redegerit, ejusdem permanebit is ager, cujus, et fuerat : quod si naturali alveo in transversum derelicto ad aliam partem fluere cœperit, prior quidem eorum est, qui prope ripam ejus prædia possident, pro modo scilicet latitudinis cujusque agri, quæ prope ripam sit : novus autem alveus ejus juris esse incipit, cujus et ipsum flumen est; quod si post aliquod tempus ad priorem alveum reversum fuerit flumen, rursus novus alveus eorum esse incipit, qui prope ripam ejus prædia possident : alia sane causa est, si cujus totus ager inundatus fuerit, neque enim inundatio fundi speciem commutat, et ob id si recesserit aqua, palam est fundum ejus manere, cujus et fuit. *Hæc omnia verbotenus habentur* in Inst. De rer. divis. § 20, et seqq.

137 § 2. Incrementum *latens*, seu quasi insensibile alluvionis, accrescit etiam usufructuario, quoad fructus, non tamen incrementum *patens*, id est, sensibiliter factum, uti habet *L.* 9, § 4, *ff. de usufructu :* incrementum latens et patens accrescit emphyteutæ, videturque etiam probabilius, quod latens accrescat feudatario; an autem accrescat etiam patens, discrepant Auctores apud Lugo *d.* 6, *n.* 157.

138 § 3. Quando arbor per vim fluminis translata increscit alieno fundo, acquiritur domino hujus fundi, uti supra dicitur : *Nec obstat L.* 5, § 3, *ff. de rei vend.* quæ videtur dicere oppositum, *nam* omissis variis explicationibus, quas refert Haunol. *a n.* 92, ibi tantum dicitur, quod *Varus et Nerva* dabant utilem actionem priori domino, nunc autem non amplius datur talis actio.

139 § 4. Ut sciatur, an insula nata sit in media parte fluminis, *Bertol.* dicit latitudinem fluminis esse in tres partes æquales dividendam, quod si insula teneat partem, quæ in medio est, putat dividendam secundum proportionem majoris, vel minoris vicinitatis : si tota sit extra partem, quæ in medio est, tota cedet ripæ, cui est proximior. Haunol. *n.* 98, putat totam insulam spectare ad ripam A, si nihil notabile se extendat ultra medium ad ripam B, et vice versa : si autem se notabiliter extendat ultra medietatem, dicit hanc partem pertinere ad ripam alteram.

140 § 5. Si flumen non naturaliter, sed agentibus hominibus mutet alveum, damnum ex novo alveo proveniens compensari debet domino fundi, in quem novus alveus inducitur,

quod fiet, si prior alveus illi assignetur, uti dicunt Mol. et Lug. *n.* 153. Addit Aun. *n.* 101, ex aliqua etiam æquitate fieri, ut novus alveus per flumen factus, et postea desertus restituatur priori domino, quamvis in rigore non sit obligatio ad hoc. De dominio maris, videri potest Grotius *l.* 2, *c.* 3.

141 *Quæst.* 33. — *Quid notandum sit circa restitutionem rei alienæ ex qua quis factus sit ditior?* R. Seqq. § 1. Tum quis dicitur ex re aliena fieri ditior, si ratione illius habeat, quod alioqui non haberet, v. g. illam vendidit et ejusdem pretium habet; quia permutavit cum alia re, quam habet; quia per illam de se fructiferam lucratus est; quia habet fructus ex ea progenitos; quia illam consumpsit et sic pepercit rei suæ.

142 § 2. Si quis bona fide sit usus pretiosa veste aliena et sic pepercerit suæ viliori: tenetur tantum restituere valorem ejus, quod de vili veste sua attrivisset, quia solum in hoc factus est ex veste aliena ditior; si tamen res sua, cui pepercit, fuit pretiosior re aliena, qua usus est, non tenetur alteri restituere nisi valorem rei, qua usus est, quia non est factus ditior ex illa re aliena, sed tantum occasione illius plus habet per rem suam, cui pepercit, alter autem pepercit, quod ex re sua est consumptum, Lugo *disp.* 17, *n.* 11; Dicast. *de restit. disp.* 5, *n.* 19.

143 § 3. Si res aliena pereat apud possessorem bonæ fidei, etiamsi cum culpa ejus pereat, v. g. quia voluntarie combussit, nihil tenetur restituere, non ex re accepta, quia non est factus ditior, neque ex injusta acceptione, quia cum nesciverit esse alienam; non fecit formalem injuriam alteri, ita cum communi Dicast. *n.* 15 *et* 20, contra Adrian. et Sotum. An Caius debeat restituere pretium, quod ipsi dederat Titius pro obtinenda re aliqua, si Caius hanc illi obtinuerit gratis, dictum est *p.* 1, *n.* 1046.

144 *Quæst.* 34. — *An Caius teneatur restituere, si aliquid habeat per contractum injustum bona fide initum cum Titia?* R. Si postea deprehendat se ita lucratum esse, Less. *in auct. v. Restit. cas.* 5 *et v. Societas officiorum cas. un.* Sa *v. Usura n.* 8, dicunt in conscientia non teneri restituere, si alio titulo tantumdem a Titio lucrari potuisset, v. g. per censum annuum, favetque Sanctarell. *in Resol. p.* 1, *q.* 46, *n.* 11, sed dicendum est teneri Titio restituere, quantum factus est ditior, si Titius præsumi non possit consensisse in hunc alterum contractum, uti recte Lugo *d.* 24, *s.* 9. Vide dicenda *n.* 924.

Quæst. 35. — *Ad quid teneatur, qui bona fide rem furtivam emit, aut vendidit, aut pro re sua accepit pretium furtivum?* R. Omnia ista resolventur postea *a n.* 961. An autem res furtiva possit reddi furi, si prævideatur non redditurus domino, dictum est *a* n. 98. 145

Quæst. 36. — *Quid addendum sit circa restitutionem fructuum bona fide perceptorum ex re aliena : item circa compensationem melioramentorum, vel expensarum?* Resp. De his dicetur *a n.* 204. 146

ARTICULUS II.

Quid debeat restitui ab inferente injuriam formalem, seu malæ fidei damnificatore, seu possessore?

« Resp. Id justa supradicta æstimandum a quantitate tum juris quod alter habet, tum damni quod injuste infertur, cui æquale reddi debet, nisi aliud de damnificati mente, et consensu rationabiliter præsumatur. *Unde resolves :*

» I. Si damnificatus habet jus in re, in qua damnum est passus, restitutio ei facienda est in solidum : si autem tantum habet jus ad rem, restitutio facienda est pro quantitate juris, consideratis circumstantiis : quia non debetur solidus valor rei, quæ expectabatur, cum tantum sit in spe, et multis modis possit impediri.

» II. Qui in loco publico suæ civitatis, contra justam prohibitionem pascit, vel ligna cædit, non tenetur ad restitutionem, nisi communitati graviter nocuerit, v. g. stirpes incidendo, arbores ædificiis idoneas sternendo : quia rationabiliter præsumitur mens Reip. non esse, suis membris usum publicorum rigidius prohibere, quam sub mulcta solvenda, casu quo deprehendantur.

» III. Gravius tamen peccaret, et teneretur ad restitutionem si quis pasceret in loco alicujus privati : etsi etiam hic præsumi aliquando possit de consensu domini, qui sæpe non intendit, ut fiat restitutio, sed ut deprehensus pœnam luat.

» IV. Qui venantur, vel piscantur in locis alteri locatis, vel alias prohibitis (saltem si ea conclusa, vel circumsepta non sunt), non peccare mortaliter, nec teneri ad restitutionem, docet Dian. ex Less. Dicast. etc. *p.* 9, *t.* 9, *R.* 39, contra Bonac. etc.

» V. Etsi probabilius sit, et in praxi communiter tenendum, peccari mortaliter circa vectigalium fraudationem, ex eaque oriri obligationem restitutionis, non omnino tamen improbabiliter id alii quidam negant, eo quod consuetudo interpretetur, non esse mentem legislatorum ad aliud obligare, quam ut deprehensi mulctentur. V. Nav. *c.* 23 ; Sa *v. Gabella*, Bon. *t.* 3, *de rest. in partic. q.* 9, *p.* 1, *n.* 5, ex Nav. Fill. *t.* 28, *n.* 114; Less. Mol. *d.* 9; Dian. *t. de Leg. Resp.* 19; Laym. *l.* 3, *t.* 3, *p.* 1, *c.* 8, *n.* 4 *et* 5. Vide etiam Dian. *p.* 1, *t.* 17, *R.* 38 *et p.* 2, *t.* 17, *R.* 38, ubi ex Caj. Med. Sot. etc. docent non esse negandam absolutionem pœnitenti, qui defraudavit gabellas, seu vectigalia imposita rebus iis, quæ emuntur non ad negotiationem, sed ad usus proprios, vel familiæ necessaria, v. g. pannis, carnibus, piscibus, frumento, oleo, etc.

» VI. Cæterum ordinarie injustus, seu malæ fidei damnificator, aut possessor, tenetur non tantum restituere rem ablatam, et fructus perceptos (exceptis suis expensis, et industria), sed etiam resarcire damnum emergens, et lucrum cessans, cum vere sit injusta causa talium damnorum : Unde si dominus re sua retenta, per culturam, vel negotiationem percepturus fuisset ex agro suo, aut pecunia centum florenos, et alter parum, vel nihil, debet is domino suo satisfacere pro centum illis florenis, quamvis communiter soleant domini plurimum remittere, si res componatur, Laym. *l.* 3, *tr.* 2, *c.* 4, *n.* 7.

» VII. Si res aliena, dum injuste detinetur, crescat, aut pretium ejus augeatur, domino crescit ; ac proinde id ei præstari debet, V. Laym. hic.

» VIII. Si res aliena, dum injuste detinetur, pereat, aut deterior fiat, idque casu, vel justa hostium incursione, vel naturaliter, et certum sit apud dominum æque perituram fuisse, non tenetur alteri restituere : quia nihil novi detrimenti domino apud furem v. g. accidit, quod non apud ipsum. Si vero non fuisset peritura apud dominum, vel saltem nonnisi per injuriam, tunc injustus detentor adhuc tenetur ad restitutionem ; licet sine sua culpa res perierit, Laym. *n.* 2.

» IX. Si res aliena apud iniquum detentorem pereat, idque ipsius culpa, aut quia is absumpsit, alteri donavit, destruxit, etc. tunc etiamsi domino relicta, fuisset certo peritura, nihilominus tenetur pro ea domino satisfacere, ut est communisa apud Laym. *l. c.* Less. *l.* 2, *c.* 12, *n.* 96, etc.

» X. Qui fingens se pauperem, vel alium quam est, extorsit eleemosynam, non tenetur restituere, si parva fuit, qualis ostiatim mendicantibus datur : secus si fuit magna ; tunc enim, quia subintelligitur conditio hæc, si pauperes, tenetur restituere, secundum Mol. danti; secundum Palaum, vel danti, vel aliis pauperibus. Vide Escob. *tract.* 3, *E.* 2, *c.* 6, *n.* 109.

» XI. Qui in extrema necessitate consumpsit, quod ante acceperat commodatum, conductum, vel precarium, non tenetur restituere, quia nec ratione rei acceptæ, cum ea nec in se, nec in pretio exstet nec ratione acceptionis, cum jure eam consumpserit; nec ratione contractus, cum hic non obliget, nisi re pereunte tua culpa, Less. *l.* 2, *c.* 16, *n.* 5; Hurt. Trull. Dian. *p.* 5, *t.* 8, *R.* 10. Imo probabiliter nequidem id, quod ante illam necessitatem eras furatus et in ea consumpsisti : quia furtum tibi non ademit jus, quod ad rem tali casu habebas, Kon. Palaus, Hurt. Dian. *R.* 8, contra Less. et Vasq. sicut neque si in ipsa necessitate accepisses et comsumpsisses, Dian. *R.* 9, et Azor. et 6 alii contra Less.

ADDENDA.

Quæst. 37. — *An obligatio restituendi nascatur ex actione injusta, sed non damnosa?* Resp. De hoc dictum est *a n.* 16. 147

Quæst. 38. — *Si actio damnosa non sit de se injusta, attamen sit infecta vitio interno injustitiæ, an causet obligationem restituendi?* v. g. si Titius suaserit Caio, ut non faceret testamentum, quia prævidebat futurum, ut Caius illud faceret in gratiam Sempronii, Titius autem dissuaserit ex intentione nocendi Sempronio, ne hæreditatem acciperet? Resp. Probabilius videri, quod non causet obligationem restituendi, ideoque Titium non teneri aliud restituere Sempronio ; ita Nav. Vasq. Turr Sanch. *in Cons. l.* 2, *c.* 1, *d.* 49, *n.* 6; Castr· *de Benef. d.* 2, *p.* 11, § 5, *n.* 3; Dian. *p.* 11, *t.* 2, *R.* 34; Esp. *q.* 35; Tamb. *l.* 8, *t.* 3, *c.* 2, § 3; Haun. *t.* 2, *n.* 230; Petsch. *p.* 156; Henr. *de Just. d.* 5, *n.* 6, aliique multi, contra multos, quos citat et sequitur Lugo *d.* 8, *a n.* 74, quorum sententia etiam est valde probabilis, eamque videtur sequi S. Th. 2, 2, *q.* 62, *art.* 2 *ad* 4. Ratio nostra est, quia alter non ha- 148

bet jus ad omissionem actionis illius externæ, hæc enim de se non est injusta, uti suppono; dato autem, quoad habeat jus ad omissionem actionis internæ, sicque per intentionem illam internam peccetur contra justitiam, hæc tamen intentio interna non est causa damni, sed sola actio externa, quæ sola damnosa est; ergo sicuti non est obligatio restituendi pro voluntate interna furandi, si furtum non sit secutum, quamvis volitio interna furandi sit contra justitiam, ita nec erit obligatio restituendi pro intentione interna damni, si intendatur per actionem de se non injustam. Et ratio a priori est, quia hoc damnum æqualiter sequeretur ex ratione externa de se æque damnosa, sive hæc actio externa procederet a mala intentione sive non : ergo ex hoc, quod procedat a mala intentione, non ideo est damnosa ; ergo non ideo est obligatio restituendi. Adde probabiliter etiam dici, quod in tantum sit jus ad actiones, vel omissiones internas, in quantum hæ necessariæ sunt, vel conducunt ad actiones, vel omissiones externas, ad quas est jus : sed non est jus ad talem omissionem externam, uti dictum est, ergo nec ad internam; et consequenter actio interna, qua intendit damnum alterius, erit tantum affective contra jus, non autem effective. 2. Si propter actionem externam cum tali intentione positam deberetur restitutio, ergo mercatores, opifices et homines passim tenerentur restituere, qui ex invidia vel malevolentia ponunt actiones de se justas et licitas, materialiter autem damnosas, v. g. invitando emptores ad suas officinas cum intentione sic damnificandi alium mercatorem vicinum; est autem contra sensum communem velle talem obligare ad restituendum : ergo.

149 *Objic.* 1. *L.* 1, § 12, *et L*, 2, *aff. de qua pluvia arcenda*, dicitur contra eum, qui fontem, vel aquæductum avertit, non posse agi, si non fecerit animo nocendi : ex quo videtur colligi, posse contra eum agi, si fecerit animo nocendi : ergo tum tenebitur damnum illud compensare, R. N. cons. ex hoc enim, quod possit contra eum agi, tantum sequitur posse illi intentari actionem de dolo, si aquam averterit sine causa rationabili; poterit enim a Judice damnari ad compensationem damnorum, si monitus non destiterit ab hoc; inde autem non sequitur ex datura rei vel ex conditione actionis sic positæ nasci obligationem restituendi.

150 *Objic.* 2. Qui cum intentione causat tales effectus, ille est causa per se et efficax illorum : ergo ipsi imputatur quidquid ex illis sequitur : ergo ipsi imputantur damna : ergo obligatur ad ea reparanda. R. Est causa illorum per actionem externam, effective injuriosam, N. per actionem externam non injuriosam effective, C. ant.; ergo quidquid ex illis sequitur, ipsi imputantur ad culpam; quæ externe effective sit contra justitiam, N. quæ externe effective sit forte contra caritatem, interne autem sit tantum effective contra justitiam, permitto 1 sequelam, sed N. ultimam.

Objic. 3. Quamvis aliquis habeat jus equi- 151
tandi ex rationabili causa, licet prævideat pollutionem, sed ideo equitans peccat contra castitatem : ergo etiam quamvis Titius habeat jus dissuadendi testamentum, prævidens damnum Sempronii, tamen non habet jus dissuadendi eo fine, ut hoc damnum sequatur : sed ideo dissuadens peccabit contra justitiam, ergo tenebitur ad restitutionem, ita Lugo R. 1. Si argumentum valet, ergo Titius peccat contra justitiam, si omittat suadere testamentum, intendendo ut Sempronius patiatur illud damnum, sicuti peccaret contra castitatem, omittendo gestare cilicium, intendendo pollutionem, quod tamen Lugo negat : ergo evidens est esse disparitatem inter reliquas virtutes et justitiam ; hinc respondet 2. Haun. *n.* 136, N. conseq.; castitas et reliquæ virtutes intendunt medium rationis, id est, pro fine habent honestatem, non præcise ex se, sed secundum varias circumstantias determinandas a recta ratione; recta autem ratio dictat salva castitate non posse intendi pollutionem etiam per actiones de se indifferentes, quia per has eadem incommoda sequerentur, quæ per actiones de se inhonestas ; hinc actiones de se indifferentes sic intentæ sunt contra finem castitatis : e contra, justitia intendit medium rei, id est, hoc, quod secundum se est debitum a parte rei, nec determinatur secundum hanc vel illam intentionem, v. g. intendit hanc dationem 10 aureorum, quos exigit jus alterius, nec plus nec minus, quæ datio, si non exigatur a jure alterius, sive ego intendam illam ponere, sive omittere, non ero justus, vel injustus : ergo cum emolumentum, quod Sempronius reportaret ex testamento Caii, non exigatur a jure Sempronii, sive illud intendam promovere, sive impedire, non pecco contra justitiam. R. 3. Cum Diana *sup.* N. ultimam cons. nam dato per illam intentionem peccari contra justitiam, uti etiam peccatur per volitionem furandi, non ideo est obligatio restituendi, quia illa intentio non expletur per actionem externam injuriosam.

152 *Inst.* Titius non habet jus ad suasionem externam ex tali fine ponendam : ergo suasio externa ex tali fine posita est injuriosa. Resp. Si sensus antecedentis sit : non habet jus ad intentionem illam, aut ad hoc complexum, quod est intentio et suasio, c. non habet jus ad suasionem externam secundum se, n. ergo suasio externa ex tali fine posita, est injuriosa, ratione suasionis secundum se, n. ratione intentionis, c. sed non ideo est obligatio restituendi, cum hæc tantum sequatur injuriam externam.

153 *Objic.* 4. Arripere librum alienum est actio externa de se indifferens, quæ per solam intentionem fit injusta ; si enim arripias animo furandi, est injusta ; si arripias animo tantum inspiciendi ; non est injusta : ergo similiter actio externa de se indifferens poterit fieri injusta, vel non injusta ratione solius intentionis, ex qua ponitur. R. 1. Haun. *n.* 242, dist. cons. ergo actio externa de se non damnosa, qualis actio est arreptio libri, poterit fieri injusta ratione intentionis, c. nam ratione intentionis fit damnosa : ergo non est mirum, quod ratione intentionis fiat injuriosa : ergo actio externa de se æqualiter damnosa ex quacumque intentione procedat, qualis est dissuasio testamenti alioquin faciendi pro Sempronio, poterit fieri injusta ratione solius intentionis, n. cons. R. 2. permittendo totum ; jam enim ostendimus, quamvis actio interna sit injuriosa, si tamen non expleatur per actionem externam secundum se injuriosam et damnosam, non ideo esse obligationem restituendi.

154 *Objic.* 5. Si solatii causa manifestem Caio injuriam mihi a Titio factam, non pecco, uti dicetur *n.* 1209, attamen pecco et quidem contra justitiam, si manifestem animo infamandi Titium : ergo externa actio potest esse contra justitiam ratione solius intentionis internæ. R. N. cons qui dicunt licitum esse manifestare injuriam sibi factam, dicunt consequenter, si adsint circumstantiæ, quibus hoc licet, non fore contra justitiam manifestare talem injuriam, etiamsi simul adesset intentio infamandi, id enim plane per accidens est, sicuti si ad avertendum gravissimum malum Reipublicæ haberem jus manifestandi prohitionem Titii, non peccarem contra justitiam, si etiam ex odio, quia hostis meus esset et gaudens de ejus damnis, eam proditionem manifestarem.

155 *Quæst.* 39. — *An teneatur restituere, qui facit aliquid, quod imputabitur alteri, si hic alter ideo patiatur damnum.* R. § 1. Vasq. dicit teneri, si hoc præviderit, sed alii negant cum communi, Mol. Sanch. et Less. etiamsi delictum commisisset, alioqui non commissurus nisi prævidisset se fore impunem, eo quod alteri esset imputandum, uti habet Lugo *disp.* 8, *n.* 85. Ratio est, quia si damnum non sequatur ex natura, vel communiter ex positione talis actionis, sed ex ignorantia, vel malitia aliorum, actio non censetur alteri injuriosa ; non enim est proprie causa, nisi per accidens et tantum occasio illius damni, quod ex justitia non tenetur impedire, sed tantum ex caritate, si possit sine gravi incommodo.

§ 2. Si occidam Titium, etiam intendens ut 156
hoc homicidium imputetur Caio, ideoque Caius patiatur damna, probabile est me non teneri ideo quicquam restituere Caio, quia actio, qua occidi Titium, non erat injuriosa Caio ; intentio autem mea eum damnificandi non erat de se causativa damni, uti *n.* 148, dictum est, sed damnum secutum est ex errore hominum qui ex conjecturis imputarunt homicidium Caio ; ita Sanch. Less. Tamb. Petsch. *pag.* 157 aliique cum Dian. *pag.* 11, *tr.* 2, *R.* 34. Tenebor tamen Caio resarcire damna, quæ ipse debuerit compensare hæredibus Titii, uti omnes fatentur cum Lug. *n.* 84 et certum esse dicunt Petsch. et Dicast. *de Rest. d.* 3, *n.* 76, quia tenebar ipse ea damna resarcire hæredibus Titii : ergo cum Caius hoc fecerit loco meo, tenebor hoc compensare Caio, aut certe adhuc immediate resarcire hæredibus Titii, ut hi Caio restituant, quod ab illo acceperunt.

§ 3. Si actio vel circumstantiæ, quas posui 157
dum occidi Titium, moraliter influxissent in imputationem faciendam Caio, v. g. si me induissem vestibus Caii, aut fuissem usus ejus gladio, quem adhuc sanguinolentum reposuissem in vaginam ejus et ipse inde habitus esset velut homicida, tum fecissem etiam externam injuriam Caio per iniquam fraudem, ideoque tenerer reparare damna causata Caio, uti omnes docent. Tum autem censetur actio moraliter influere in imputationem, si ex illa ut plurimum sequatur imputatio, uti habet Less. *l.* 2, *c.* 9, *n.* 144. Limitant Petsch. *l.* 6, *c.* 4, § 1, *n.* 4, nisi quis in ejusmodi actione utatur jure suo ; qui enim utitur jure suo ; nemini facit injuriam, licet peccare possit contra caritatem, si parum intersit ipsius hic et nunc tali jure uti.

§ 4. Si cadaver Titii occisi ponam ante do- 158
mum Caii, intendens ut Caio imputetur homi-

cidium, qui ideo patiatur damna, Tamb. *n.* 6, dicit me non teneri ea resarcire : quia non videor moraliter influxisse in imputationem, neque ideo, inquit Lugo *supra*, est prudens causa, sed tantum levis occasio inquirendi in Caium : oppositum tamen tenet Sanch. *in Cons. l.* 1, *c.* 5, *d.* 5, *n.* 72. Tum quia saltem ex parte cooperor imputationi : ergo saltem partialiter teneor ad damna, secundum dicta de cooperatoribus : tum etiam quia per fraudem videor inducere Caium ad hæc damna : ergo sicuti teneor compensare, si per per fraudem aliquem impediam a consecutione boni, secundum dicta *n.* 69, ita multo magis, si per fraudem inducam in aliquod damnum.

159 *Quæst.* 40. — *Ad quid teneatur, qui exponit infantem, aut ante ostium alienum collocat?* R. § 1. Si homo dives ex justa causa, v. g. ne patiatur infamiam, noctu exponat suam prolem ita ut inventa ferri debeat ad hospitale, communior sententia est, quod teneatur hospitali restituere expensas pro illius nutritione, quia talia hospitalia sunt instituta pro infantibus egenis, ita Laym. aliique multi cum Lug. *d.* 13, *n.* 4, contra Henriq. et paucos alios, qui putant esse instituta, non tantum propter inopiam parentum, sed maxime propter periculum prolium, quæ ad tegendam infamiam sæpe occiderentur, nisi sic exponi possent, quod videtur probabiliter dici, sed prima sententia est probabilior.

160 § 2. Qui invenit infantem ante ostium suum, et illum ponit ad ostium alterius, qui ideo facere debet expensas, non peccat contra justitiam, quia hunc non inducit in obligationem justitiæ ad providendum infanti, sed tantum dat occasionem exercendæ misercordiæ ; hinc nec videtur peccare contra caritatem, uti nec peccaret, si aliquem extrema necessitate laborantem mitteret ad Caium, ut ipse ex caritate teneretur ipsi succurrrere ; ita Sanch. *in Cons. l.* 1, *c.* 5, *d.* 5, *a n.* 70 ; Lugo *d.* 18, *n.* 114.

161 *Quæst.* 41. — *An aliquando sit obligatio restituendi eleemosynas acceptas?* R. § 1. Qui se pauperem finxit, et ita accepit eleemosynam, tenetur hanc restituere, ita Vasq. Lugo *in Resp. mor. l.* 6, *d.* 17 ; Dian. *p.* 5, *t.* 8, *R.* 21. Ratio est, quia dans erravit in substantia ; intentio enim ejus erat facere eleemosynam, id est sublevare miseriam pauperis, et motivum dandi fuit paupertas : ergo si non adfuit inopia et paupertas, non voluit transferre dominium. Recte tamen notant Mol. Sot. Fagund. Dicast. *de Restit. d.* 6, *n.* 96, plurimos esse, qui licet non darent, si fictionem scirent, si tamen dederint modica, præsertim quæ consumpta sint, nolint restitui. Addit recte Petsch. *pag.* 613 et Dicast. *n.* 97, si fraus sit tantum circa modum, v. g. si se fingat pauperiorem, vel falso dicat se fuisse captivum apud Turcas, non fore obligationem restituendi, nisi sic exclusus fuisset reipsa miserior, quia datio manet simpliciter, et quoad substantiam voluntaria notat tamen recte Dicast. *n.* 100, si se fingat, v. g. italum, quales tantum admittunt ad certa hospitalia, obligandum ad restitutionem, quia hæ eleemosynæ ex fundatione solis Italis debitæ sunt.

§ 2. Etiamsi quis actu non egeat ad victum, si tamen immineat necessitas proxima, potest 162 nunc petere et acceptare eleemosynas, quia quod in proximo est, reputatur præsens et exigit hodiernam providentiam ; sic ex Baldo docet Dian. *p.* 2, *tr.* 1, *R.* 8, pauperem posse petere eleemosynas pro filia dotanda, etiamsi non desint necessaria ad vitam suam et filiæ : idem est, si alicui incumbat onus matrem alendi, et Lugo supra dicit se non damnaturum eum, qui peteret pro fratribus, vel sororibus indigentibus, nam Sanc. *in Dec. l.* 1, *c.* 14, *n.* 6, agnoscit aliquam obligationem legalem ad fratres alendos, et *l.* 4, *c.* 20, *n.* 30, etiam ad sorores : imo Cajet. Valent. et idem Sanch. *l.* 7, *c.* 24, *n.* 14, dicunt divites posse petere eleemosynas, quando tales eleemosynas, aut æque multum e suis bonis erogant pauperibus ; quod licet diviti permittat Lugo, si eroget pauperi extraneo, non tamen si fratri, vel sorori, quia hi habent jus aliquod petendi alimenta a fratre, uti cum Surdo repetit Sanch. *n.* 6, ideoque adhuc compelli potest a Judice, et consequenter si talis frater est dives, ipsi non censentur pauperes. Deinde nec permittit Lugo in ejusmodi casu, quod diviti daretur eleemosyna ex speciali motivo necessitatis personalis ipsiusmet petentis ; si enim peteret alteri, deficeret hoc motivum, ideoque fieret dolus dans causam donationi : ergo donatio esset invalida.

§ 3. Si, v. g. Eremita petierit eleemosynas pro sacello, cujus ædificium ipsi demandatum est, putat Lugo supra ipsi licere etiam inde vivere, quia inter necessaria illi loco etiam est victus talis procuratoris. Quod si aliqua supersint, potest dare pauperibus, tam cognatis, quam extraneis, nam non indigens potest mendicata dare aliis pauperibus : ergo multo magis talis, nisi tamen eleemosynæ

datæ essent ex speciali motivo sublevandi necessitatem personæ petentis, uti dictum est, aut ex speciali devotione ad locum.

163 § 4. In casu, quo debetur eleemosynæ restitutio, adhuc dubium est, cui fieri debeat; Caj. Nav. et alii dicunt faciendam danti : Sotus et alii dicunt faciendam aliis pauperibus. Vasq. Castrop. Tamb. Petsch. dicunt fieri posse, vel danti, vel pauperibus, prout volent: Mol. Lugo et Dian. *p.* 5, *t.* 8, *R.* 22, distinguunt; si enim unus multum dedisset, putant huic esse restituendum; si autem multi dederint modica, dicunt satis esse dari aliis pauperibus, quia talis prudenter præsumitur esse voluntas eorum qui dederunt.

164 An ille, qui habet speciale jus alicubi colligendi eleemosynas ad certum finem, possit hoc jus alteri elocare pro pretio, videri possunt dicenda *n.* 1044.

165 *Quæst.* 42. — *An opus operam rei illicitæ, quæ non est contra justitiam, et per hoc causans damnum alteri, teneatur restituere*, uti si Titius noctu laboret die festo, et ita incendat suam, et Caii domum? Resp. Non teneri est communis cum Gob. *in clyp. p.* 2, *n.* 262. Ratio est, quia non peccavit contra justitiam, sed tantum contra religionem; ut tamen ista melius explicentur, adde seqq.

166 1. Si noctu volens cum lumine accenso ingredi domum Caii ad furandum, casu accenderis horreum Titii, non teneris hoc damnum compensare Titio, quia non est secutum ex formali injuria contra Titium, quod magis confirmabitur ex dicendis *a n.* 200.

167 2. Si volebas noctu furari Caio pannum et cum lumine accenso ingressus, casu incendas ejus domum, non teneris Caio compensare damnum incendii domus, uti cum communi Petsch. *p.* 163, quia incendium non prævidisti, et gestatio luminis non erat formalis læsio juris, quod Caius habebat ad domum suam; hæc enim gestatio non afferebat proximum periculum incendii domus, et tu adhibuisti ordinariam diligentiam, ne incendium causaretur, uti suppono. Idem est, si ingressus domum ad furandum, præter voluntatem allisisti pedem ad aliquid, et fregisti, ut contra Mol. docet Dicast. *de Rest. d.* 3, *n.* 72.

168 3. In posito jam casu, si ingressus domum Caii ad furandum pannum, antequam fureris, casu incendas domum Caii, cum qua pannus comburatur, etiam non teneris restituere pretium panni, quia obligatio restituendi non oritur ex affectu furandi, sed ex furto in effectu posito, quod hic non fuit. Quod si jam ante apprehendisses pannum, necdum tamen deportasses alio, sed dum plura vis accipere, casu orto per candelam a te illatam incendio combureretur te invito etiam pannus, adhuc non tenereris restituere pretium panni, quia tua acceptio non fuisset causa efficax damni, pannus enim eodem modo fuisset comburendus, quamvis non attigisses : et gestatio candelæ non faciebat proximum, vel prudens periculum incendii, sed per accidens illud causatum est.

4. Si furaturus noctu intrasti domum Caii 169
aperto clam ostio, et postea egrediens relinquas ostium apertum, satis sciens periculum inde esse, ne etiam alii ingrediantur, et furentur, si hoc fiat, teneris etiam ad hæc damna ab aliis furibus illata, quia actio aperiendi ostium, et relinquendi apertum, erat contra jus quod habebat dominus ad conservationem rerum in domo sua clausarum : exponebas enim domum pendenti et proximo periculo direptionis, et quidem per se, quia occasio aperti ostii est de se allectiva furis. Omnia hactenus dicta docent, et pluribus proponunt Lug. *d.* 18, *a n.* 86 et Dicast. *a n.* 70; Tamb. *l.* 6, *c.* 4, § 2; Sporer *t.* 4, *c.* 2, *a n.* 193.

Quæst. 43. — *Quam culpam supponat obli-* 170
gatio restituendi ex acceptione, vel damnificatione injusta? R. Resp. § 1. Culpa alia dicitur Theologica, alia Juridica : Theologica, est peccatum seu offensa Dei; Juridica, est omissio diligentiæ debitæ, ex qua omissione sequitur incommodum, et dicitur : 1. Latissima, si sit apertus dolus; qui si fiat solo animo, dicitur calliditas; si verbis mendacibus, fallacia; si factis, fraus, seu dolus falsus; si arte verborum sine mendacio, dicitur machinatio. 2. Latior, et est dolus præsumptus, cui adnumeratur ignorantia juris communis; et hæc culpa latior quandoque confunditur cum latissima, vocaturque dolus. 3. Lata, et est omissio diligentiæ communiter a similibus hominibus adhiberi solitæ, ideoque reipsa adjunctam habet positivam negligentiam. 4. Levis, et est omissio diligentiæ a providentioribus in se simili adhiberi solitæ. 5. Levissima, et est omissio diligentiæ exactissimæ; v. g. si librum tibi commodatum des furi, non dicens expresse, attamen intendens, ut furetur, est culpa latissima; si relinquas in domo furis, est latior; si relinquas alibi extra cubi-

culum tuum, est lata, si relinquas in cubiculo, sed non clauso, est levis; si cubiculum clausisti, sed non tentasti postea, an esset bene clausum, si reipsa non fuit clausum, est levissima ; ex quibus patet cum culpa latissima, latiore, et lata regulariter conjunctam esse culpam Theologicam, non item cum levi vel levissima.

171 § 2. Jus positivum sæpe statuit, ut quis reparet damnum, quamvis causatum sit absque omni ejus culpa, nam 1. *Inst. et ff. Si quadrupes*, si animal tuum pauperiem fecerit, id est, intulerit damnum alicui per se vel per aliud, quod incitavit, teneris, pro noxa dare illud animal, vel totum damnum reparare. 2. *Inst. ff. de Cod. de noxialibus actionibus*, si mancipium tuum ex sua, sed absque tua culpa intulerit damnum , teneris pro noxa tradere mancipium vel totum damnum reparare. *L.* 1, *et penul. ff. de his, qui effuderint*, si ex domo, vel navi tua aliquid etiam absque culpa tua sit effusum, vel projectum, quod nocuit transeunti, vel adstanti, si non fuit clamatum, ut caveret sibi, tu teneris damnum reparare in duplum : et idem est, si aliquid e domo tua suspensum fuit supra viam, quod nocuit aut nocere potuit, ut ibid. *L.* 5, *statuitur*, 4 *instit.* et *ff. ad l. Aquiliam*, si quis cum culpa saltem juridica in rebus externis certo modo damnificaverit alterum, v. g. si leonem duxisti per viam, nec custodisti quin noceret equo meo ; si fodisti puteum in via, nec monuisti ut caverem ; si animal meum , quod reperisti in tuo prato, occidisti, cum aliter abigere posses, statuitur, ut ultra damnum tenearis mihi superaddere amplius, uti quandoque duplum. Hæc aliaque plura videri possunt fuse deducta apud Mol. *T.* 3, *dist.* 712 *et* 713; Lugo *d.* 8, *sect.* 3 *et* 4; Haun. *t.* 2, *c.* 2, *cont.* 4.

172 § 3. Spectato jure naturæ non est obligatio restituendi pro damno sine ulla culpa Theologica illato, ita Less. Vasq. Tann. Lugo, Tamb. Petsch. *p.* 160; Dicast. *de Rest. d.* 3, *a n.* 7; Spor. *t.* 4, *c.* 2, *n.* 42; Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 4. *Probatur*, quia quod fit sine culpa, moraliter imputari non potest : et etiam hæc est causa, cur nemo postulet reparari damnum quod intulit fatuus aliquis, quia fecit sine culpa Theologica, et consequenter non potest illi moraliter imputari, sed habet se, ac si casu accidisset. *Ratio* a priori est, quia in foro conscientiæ non potest esse obligatio restituendi propter injuriam, nisi in foro conscientiæ commissa sit injuria : sed ubi nulla adfuit culpa Theologica, nulla fuit in foro conscientiæ injuria ; ergo.

§ 4. Neque ex jure positivo (præscindendo a 173
contractu), est in conscientia obligatio reparandi damnum sine culpa Theologica illatum, nisi accedat sententia Judicis, ita Mol. Vasq. Lug. *n.* 49; Haun. *t.* 2, *n.* 172 *et* 176; Esp. *q.* 26; Petsch. *p.* 161 ; Ills. *n.* 5. *Probatur*, quia leges ejusmodi pœnales *n.* 171 relatæ forent nimis duræ, si obligarent ad exsequendam in se ejusmodi pœnam, propter actionem non imputabilem ad culpam : et quamvis forte hoc intendissent leges illæ, tamen non sunt in eo rigore receptæ, aut per usum contrarium contra eas præscriptum est : nam nemo est, qui propter talem culpam mere juridicam sponte sua restituat : ergo signum est non obligare ante sententiam Judicis.

§ 5. Auctores, qui cum Rebell. dicunt has 174
leges fundari in præsumptione culpæ, consequenter dicere debent, quod damnificatus sciens illum, qui damnum intulit, non peccass Theologice, non possit salva conscientia contra illum agere apud Judicem, ideoque tenebitur restituere, si quid ei adjudicatum acceperit, quia præsumptio cedit veritati : ergo lex fundata in præsumptione, quæ scitur esse falsa, non ligat. E contra qui cum Mol. dicunt has leges non fundari in præsumptione culpæ, sed esse pœnales, quasi ac pro fine habere, homines cautiores reddere, item conservare communem pacem; dicent consequenter posse damnificantem condici, quamvis sciretur sine culpa Theologica damnificasse, dummodo damnificarit cum Juridica, quam leges requirunt; et secundum hanc sententiam poterit retinere, quod per sententiam fuerit adjudicatum, ita Dicast. *n.* 70.

§ 6. Post sententiam Judicis est obligatio 175
in conscientia ad reparandum damnum etiam sine culpa Theologica illatum, ita omnes communiter cum Mol. Haun. Ills. *num.* 8, contra Rebell. qui putat tum esse obligationem tantum civilem. *Ratio* nostra est, quia alias sententia Judicis esset frustranea ; damnificans enim posset non parere Judici et sententiam eludere : deinde non obtineretur finis legum, qui est major cautela pro evitandis ejusmodi damnificationibus.

§ 7. Potest ex contractu esse obligatio re- 176
parandi damna causata absque ulla culpa Theologica, uti recte Lug. *n.* 100. Petsh. *p.* 193, aliique communissime , quia potest quis in se suscipere obligationem assecurationis, circa

omne periculum, ita ut si res quomodocumque pereat, velit pro ea restituere : tota difficultas est, ex qua culpa Juridica censeantur tum se velle obligare homines ad reparanda damna. Communior sententia cum Nav. Mol. Vasq. Lugo *n.* 99, sic distinguit : si contractus fuit factus tantum in utilitatem accipientis, uti in commodato, accipiens tenetur ex culpa etiam levissima, et ita *Cap. un. De commodato* dicitur : *Cum gratia sui tantum, quis commodatum accepit, de levissima etiam culpa tenetur;* et idem habetur *Instit. Quibus modis recontrahitur obligatio,* § *At is,* item *L. In rebus ff. commodati, vel contra* : Si autem fuit in utilitatem dantis, uti communiter in deposito, accipiens teneretur tantum ex culpa latiore et lata ; denique si fuit in utilitatem utriusque, uti communiter fit in pignore, conductione, locatione, accipiens tenetur ex culpa latiore, lata et levi. V. Dicast. *l.* 2, *t.* 3, *d.* 1, *dub.* 18.

§ 8. Probabile est, si abfuerit omnis culpa
177 Theologica, non esse obligationem restituendi ratione talium contractuum, nisi post sententiam Judicis, aut saltem nisi damnificatus compensationem exigat, ita Lugo *n.* 103; Esp. *q.* 26; Petsch. *p.* 198 ; Spor. *n.* 234, aliique cum Ills. *qui n.* 33, vocat in praxi tutum. Ratio est quia obligatio videtur nasci ex legibus circa tales contractus factis; leges autem illæ videntur esse veluti pœnales, seu conventionales, quæ non obligant ante sententiam Judicis, vel saltem non prius quam ejusmodi pœnæ exigantur, uti multis relatis docent Sanch. *de Matr. l.* 1, *d.* 37, *n.* 4, et Dan. *p.* 2, *t.* 8, *R.* 29. *Dixi,* probabile esse, nam opposita sententia dicens esse obligationem, etiam ante sententiam et quamvis non exigatur, est communior, teste Less. *l.* 2, *c.* 7, *d.* 8, pro qua Spor. *n.* 233, citat S. Th. Nav. Mol. Vasq. Laym. Ills. vocat probabiliorem : Petsch. dicit in praxi servandam esse, eo quod leges ita disponentes sint consentaneæ naturali æquitati : imo Onn. *de contr. d.* 10, *n.* 191 *et tota s.* 6, probat obligationem illam restituendi oriri ex jure naturæ : videturque consentire Dicast. *n.* 440. Regula optima hic est, ut spectetur praxis, an nempe viri prudentes et timorati soleant restituere, antequam feratur sententia, vel exigatur, et credo praxim communiorem fore, ut restituatur ante sententiam, si ille exigat, qui damnum passus est.

§ 9. Si quis equum conduxit, qui moriatur in via, Palud. Valent. et Dian. putant damnum debere dividi : cum enim contractus sit in gratiam utriusque, videtur æquum ut quisque partem damni ferat; sed Lugo *d.* 8, *n.* 126, dicit solum dominum equi debere ferre damnum, quod verum est, si abfuit omnis culpa etiam juridica, sicuti ipse solus ferre deberet, et equus periisset terræ motu vel fulmine, uti dicetur *n.* 181. Ratio autem est, quia quando res absque cujusdam culpa perit, domino suo perit.

§ 10. Qui precario utitur re aliena, tenetur
179 tantum ex culpa latiore et lata ; quamvis enim hic contractus sit in utilitatem solius accipientis, tamen cum semper sit pro libito revocabilis, non debet ex illo tanta oriri obligatio quanta ex accomodato, et ita habetur. *L. Quæsitum* § *Cum quoque ff. de precario,* docetque cum aliis Petsch. *p.* 196.

§ 11. Si res æstimata tradatur in contractibus v. g. si commodarim tibi equum, cujus
180 valorem tibi antecedenter dixi esse 50 aureorum, putant Gloss. Bart. et Gomez, hanc æstimationem facere, ut accipiens teneatur de uno alio gradu, supra id, ad quod teneretur : v. g. si alias teneretur ex culpa lata, ut teneatur ex levi; si teneretur ex levi, ut teneatur de levissima; si teneretur de levissima, ut teneatur de casu fortuito; sed contrarium probabilius docent J. Andr. Panor. Sylv. Mol. Vasq. et alii cum Lugo. *n.* 122 ; æstimatio enim ideo fit, ut si culpa accipientis pereat res, hic sciat, quantum teneatur restituere, et postea non sit lis de pretio; recte tamen notant Auctores et dicetur *n.* 186, culpam, seu negligentiam, quæ respectu unius est levis, posse etiam esse gravem respectu alterius, si hic majorem habeat obligationem cavendi, quam ille : v. g. accipiens gratis commodatum habet majorem obligationem custodiendi equum, quam accipiens elocatum pro pretio ; item elaborans gemmam pretiosam obligatur adhibere majorem diligentiam, ne vitiet, quam elaborans cuprum, Lugo *a n.* 112.

§ 12. De casu fortuito regulariter nemo tenetur, quia est extra humanam providentiam, ita
181 omnes. Excipe 1. Nisi speciale pactum adsit. 2. Nisi commodatarius rem usurparit ad alium usum sibi non concessum, et ideo perierit. 3. Nisi idem fuerit in mora restituendi tempore debito ; si tamen res eodem modo peritura erat apud dominum, tantum tenebitur ad æstimationem usus, vel temporis longioris : quando autem perit ob diversum usum, vel moram, Lugo *a n.* 123 ; Petsch. *p.* 197; Spor. *t.* 4, *c.* 2, *num.* 221, secundum sua pricipia dicunt ad obligationem restituendi in con-

scientia debere præcessisse culpam gravem.

182 § 23. Quando in communi periculo, v. g. in incendio salvenda est res propria vel aliena, quam quis per contractum habet servandam, Sylv. Gabr. Ang. aliique cum Vasq. dicunt, si rem alienam habebat per contractum obligantem ex culpa lata, potest res proprias etiam viliores præponere alienis, quia non tenetur adhibere nisi diligentiam communem : si autem habebat per contractum obligantem de culpa levi, potest proprias æque pretiosas præponere alienis ; sic enim non facit contra id, quod prudentiores faciunt : denique si habebat per contractum obligantem de culpa levissima, poterit proprias tantum pretiosiores præponere alienis ; hoc enim non est contra maximam diligentiam ab homine prudentissimo requisitam : Mol. *t.* 2, *d.* 296, paulo aliter loquitur, et dicit commodatum pretiosius semper debere præferri proprio viliori : quia quivis prudens in communi periculo præponit pretiosius viliori : posset tamen plerumque repetere pretium rei suæ vilioris ; uti e contra si rem suam pretiosiorem conservasset, quandoque obligaretur ad referendum pretium vilioris alienæ. Lugo *a n.* 135, et Spor. *a n.* 235, sic procedunt, in foro externo, qui rem pretiosam alienam reliquit in periculo, ut suam viliorem eriperet, obligabitur ad retitutionem totius valoris, detracto valore rei vilioris propriæ ; ratio est, quia præsumitur dolus, et potentia liberandi utramque ; et quamvis hoc non præsumeretur, teneretur tamen, quia liberando rem pretiosam alterius, ab eo recipere debuisset pretium suæ vilioris, quia rem suam expendisset in utilitatem alterius secundum voluntatem ejus præsumptam : ergo dominus teneretur hoc compensare. In foro interno, si sciret se non recepturum pretium rei suæ vilioris, quæ aliquantum proportionata sit ad rem alienam perdendam et qua perdita notabile ferret detrimentum, non tenetur hoc subire in gratiam alterius, uti recte Tamb. Pirh. *lib.* 3, *tit.* 16; *n.* 16, Stryck *de caut. contr. s.* 2, *c.* 3, § 2. Si tamen damnum suum non esset notabile, vel proportionatum, v. g. si pro re aliena valente mille conservanda deberes perdere viginti, aut exponere triginta periculo jacturæ, videreris teneri ; qui enim se obligat ad rem communi diligentia conservandam, obligat se ad aliquod detrimentum non extraordinarium subeundum, plus autem, vel minus teneberis exponere, prout contractus erit, vel in tuam solius, vel in alterius solius, vel in utriusque utilitatem. Hinc cum aliis probabilius docet Pirh. *num.* 17, si rem habes in tuum solius commodum, te teneri eam præferre tuis, quia cum contractus fuerit in tui solius favorem, æquitas vult, ut rei tuæ præferas : dicunt tamen alii, si res propriæ sint æque, vel magis pretiosæ quam alienæ, posse præferri proprias ; sive enim suam, sive alienam præferret, plus non consuleretur alteri, qui ipsi pretium rei suæ reddere deberet ; neque verum est, quod res aliena esset expensa in bonum propriæ conservandæ, sed aliena casu periisset : ergo nihil prorsus esset restituendum, et ita etiam dicitur *L.* 1, § 4, *ff. Ad senatusc. Syllanum : Si quis non potuerit omnibus opem ferre, electionem esse penes ipsum, cui opem ferat neglectis aliis ;* verum hic non est sermo de contractu, potestque etiam de hoc videri Petsch. *pag.* 204 *et seqq.*

183 § 14. Quando nescitur an res perierit casu, an vero ex culpa, v. g. conductoris, hinc pro foro externo incumbit onus probandi, et quod res perierit, et quod perierit sine sua culpa, uti habetur *L.* 6, § 9, *ff. de Edendo*, docentque omnes, communiter cum. Mol. Laym. et Spor. *t.* 6, *cap.* 7, *n.* 43. Ratio est, quia quæ sunt facti, si non probentur, non creduntur, præsertim conductori, vel alteri, cui res per contractum tradita est, ut custodiatur, incumbit enim illi jure Gentium obligatio probandi, et periisse, et sine culpa sua periisse, quia possessio est pro domino, qui rem tradidit integram cum jure recuperandi, nisi probetur sine culpa periisse. Excipiunt Auctores communiter, nisi graves conjecturæ adsint pro hominis innocentia, aut ejusmodi res soleant perire sine culpa, v. g. si ovis perierit ex grege, aut discus argenteus ex aula Principis ; tunc enim præsumptio stat pro custode gregis, vel œconomo, unde si juret sine culpa sua periisse, absolvitur. Similiter in dubio an incendium ortum sit casu, an ex culpa conductoris, præsumitur, quod casu, nisi locator culpam ostendat, uti ex communi Juristarum docet Laym. *lib.* 3, *tr.* 4, *cap.* 22, *n.* 6 ; quamvis enim communiter oriatur ex culpa alicujus domestici, tamen pater familias non tenetur præstare omnem culpam eorum, uti habetur. *L.* 11, *ff. de periculo, et commodo.* Vide discenda *n.* 573.

184 § 15. Si nulla intervenerit culpa Theologica, ordinarie non est obligatio ante sententiam Judicis compensandi damna, quæ quis causat in officio v. g. tutoris, consiliarii, confessoris, professoris, judicis, advocati, procuratoris, medici, chirurgi, custodis, etc. Ita

Vasq. Lugo, Esp. Haunol. Tamb. Less. *l.* 2, *c.* 7, *d.* 7; Sporer *t.* 4, *c.* 2, *n.* 240; Ills. *n.* 34, aliique. Ratio est quia admittentes ejusmodi officium vel curam, ordinarie non intendunt se obligare ad culpam levissimam, aut levem, sed tantum ad communem diligentiam, cavendo dolum, aut culpam latam, quæ conjuncta sit cum culpa Theologica; hic enim ad summum intervenit quasi contractus, uti notat Petsch. *pag.* 183, qui plerumque damnificatæ parti utilis est : hinc resolvit Burgh. *cent.* 1, *cas.* 5, contra Salon. Arrag. et Bon. si famulus ex culpa levi frangat vitrum pretiosum, non teneri restituere : eadem est autem ratio famuli, advocatorum, medicorum, judicum, uti fatentur adversarii; hi autem non tenentur ex culpa levi, uti habet communis cum Claro *l.* 5, *pract. criminalis*, § *fin. q.* 73, *n.* 2. Similiter docet Less. *in auct. V. Restitutio cas.* 5, ductorem gregis non teneri ad damna frugibus allata sine culpa lata : Similiter resolvit Tamb. si ancilla per levem negligentiam reliquit fores domus domini sui apertas, et ea occasione usi fures domum expilarint, non teneri ad restitutionem. *Dixi* ordinarie, nam posset aliquis per speciale pactum se obligare ad reparandum damnum ex quacumque culpa juridica etiam levissima, imo et casu fortuito datum, hinc cum Vasq. Amic. Less. *de just. lib.* 2, *c.* 7, *n.* 32, infert Spor. *n.* 241, aliquos in quibusdam casibus obligari in conscientia etiam ad exactissimam diligentiam, adeoque etiam teneri de culpa juridica levissima : 1. Si tale officium, v. g. Advocati suscipiat cum promissione expressa adhibendi diligentiam exactissimam. 2. Si saltem tacite idipsum promisit, uti si ultro se obtrusit pro tali exquisitissimo perito, et cum exclusione aliorum. Videri potest Dicast. *lib.* 2, *t.* 2, *dis.* 3.

185 § 16. Si damnum grave causatum si per culpam Theologicam venialem defectu deliberationis, vel advertentiæ plenæ ad jus alienum, non est obligatio gravis ad illud reparandum ante sententiam Judicis, et præscindendo a speciali de hoc contractu, ita Sot. Nav. Henriq. Sylv. Salas, Sa, Less. Tann. Rodriq. Esp. Bonac. *de Restit. d.* 1, *q.* 1, *p.* 3, *n.* 3; Lugo *d.* 8, *n.* 58; Tamb. *l.* 8, *t.* 3, *c.* 2, § 5; Haun. *t.* 2, *n.* 194; Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 10, partim contra Adr. Ang. Panorm. Covar. Vasq. Turr. Med. Pallav. *de Just. n.* 71, qui dicunt totum sub mortali esse restituendum; partim contra Mol. Rebell. Dicast. et alios *n.* 191 citandos, qui dicunt quandoque sub mortali restituendam partem gravem, proportionalem tamen, spectata culpa, et gravitate damni. *Probatur*, quia obligatio restituendi imitatur pœnam sequentem ex culpa Theologica (ita tamen ut obliget ante sententiam Judicis, cum sit de jure naturæ), ergo sicut ille nulla meretur pœnam, qui nullam commisit culpam Theologicam, et consequenter non obligatur ad restitutionem ullam, secundum dicta *n.* 172, ita non meretur pœnam gravem, nec incurrit obligationem gravem restituendi, qui non commisit culpam Theologicem gravem. *Cons.* quia cum non sit facta perfecta injuria, non debuit nasci perfecta, sive gravis obligatio restituendi, cum hæc obligatio non nascatur ex reipsa, seu damno, sed ex injuria. Ratio a priori est, quia homines, et dominus ipse nunquam in talem gravem obligationem sibi ratione culpæ venialis imponendam consensisset, si ante omnem casum interrogatus fuisset, est enim veluti pœna improportionata culpæ : ergo est veluti de jure naturæ, ut obligatio gravis restituendi non sequatur ex culpa tantum veniali.

§ 17. *Objiciunt* 1. Ergo culpa mortalis requi- 186
retur, ut quis sub mortali teneatur restituere rem gratis commodatam, si amittat illam, qualis requiritur, si amittat rem apud se depositam; consequens est falsum; nam recta ratio dicta, debere adhiberi majorem diligentiam pro re gratis commodata, quam pro deposita. Resp. Culpam mortalem utrobique requiri, quæ nempe sit neglectus diligentiæ, communiter adhiberi solitæ a viris prudentibus pro tali re servanda, sed talis culpa, licet sit formaliter æqualis, tamen non semper est æqualis materialiter, uti insinuatum est *n.* 180; nam culpa, quæ respective ad hanc rem, vel personam, vel circumstantiam est levis, potest esse gravis respective ad aliam, v. g, omissio diligentiæ, quæ respectu vitri custodiendi est levis, potest esse culpa gravis respectu gemmæ custodiendæ, pro qua prudentes judicant adhibendam majorem diligentiam : et idem est de conservatione rei gratis, aut pro pretio commodatæ : similiter si filius non conservet rem patris, potest esse culpa levis; si non conservet famulus, aut cui debet esse cura, potest esse gravis. Similiter si videns aliquid se movere, et dubitans an sit canis, explodam, potest esse culpa levis; si autem dubitem, an sit homo, potest esse gravis, quia quando est periculum occidendi hominem, est obligatio magis attendendi, et se reddendi

certiorem, quod non sit homo etc. ubique tamen requiritur, imo, et per leges quandoque forte præcipitur talis diligentia, qualem in ejusmodi circumstantiis communiter adhibent prudentes, quam qui omittit, committit culpam latam, et ordinarie peccat mortaliter, notantque universaliter Less. *n.* 27; Dicast. *n.* 50, et alii, quando damnum est grave, culpam, qua causatur, censendam mortalem; nisi aliud constet: Bonac. autem *n.* 9, dicit in dubio, an culpa fuerit mortalis non venialis, fore obligationem ad mediam partem; denique addunt recte cum aliis Lugo *disp.* 18, *n.* 1, et Dicast. *de Restit. d.* 2, *n.* 94, per culpam gravem hic intelligi etiam illam, quæ fit ex inadvertentia graviter culpabili, quando nempe potuisset et debuisset adverti gravitas materiæ, in qua fit læsio.

187 *Objic.* 2. Pœna Purgatorii, et excommunicatio minor sunt graves pœnæ, et tamen quandoque respondent peccato veniali: ergo restitutio materiæ gravis etiam poterit respondere peccato veniali. R. n. conseq. quæ si valeret, possem pro culpa leviter damnosa in uno solido, obligari ad restituendos mille, et ad subeundam crudelem mortem, quia per culpam illam mereor purgatorium, possemque mereri excommunicationem minorem. Itaque disparitas est, quod pœna purgatorii sit absolute levis, spectato foro alterius vitæ, et respective ad pœnam inferni. Similiter, inquit Ills. *n.* 12, excommunicatio minor est mortaliter quid leve, quia per pœnitentiam et absolutionem facile tollitur: e contra restitutio materiæ gravis esset pœna absolute gravis spectato foro hujus vitæ, in quo veniale committitur. Addit Lugo excommunicationem minorem non esse puram pœnam, sed simul medicinam, quæ licet foret acerbissima, esset utilis delinquenti: ergo juste infligetur.

188 *Objic.* 3. Si quis per peccatum pure philosophicum esset furatus rem gravem, postea advertens hoc displicere Deo, teneretur ex injusta acceptione sub mortali rem illam restituere, ergo etiam furatus per peccatum veniale. R. dato ant. n. cons. disparitas est; quia quando jus alienum læsum est cum plena advertentia ad gravem difformitatem cum recta ratione, eadem recta ratio dictat esse obligationem reparandi, alioquin continuaretur actio, quæ cognoscitur esse graviter contra rectam rationem, ideoque etiam graviter contra legem Dei, quæ nunc cognoscitur assistere illi rectæ rationi; hoc autem non tenet, si cum semiplena tantum advertentia sit læsum. Nam non est actum graviter contra rectam rationem.

Objic. 4. Titius potest in tantum cedere juri 189
suo, ut si Caius equum ipsi furetur, velit eum peccare tantum venialiter, attamen sub mortali teneri ad totum equum restituendum, quamvis postea casu perierit: sed in hoc casu obligatio gravis restituendi sequeretur ex acceptione tantum leviter peccaminosa: ergo. R. n. min. nam hæc obligatio sequetur ex hoc quasi contractu cum Caio inito. Ob similem rationem dicunt Lug. *d.* 8, *n.* 65, et Petsch. *pag.* 178, si quis rem alienam acceperit sine ulla culpa, prudenter præsumens dominum esse contentum, si postea advertat dominum non fuisse contentum, illum teneri etiam compensare damna, quia hic erat quasi tacitus contractus, ut in istis circumstantiis posset quidem accipere, cum tali tamen onere, ut si resciret dominum non fuisse contentum, damna compensaret.

§ 18. Ex dictis inferunt Sanch. Less. Tamb. 190
aliique cum Petsch. *p.* 181, si actio tua externa injusta fuerit peccatum tantum veniale, quamvis interne fuerit mortale, te sub mortali non teneri restituere, v. g. si in venatione tantam adhibeas diligentiam, ne occidas hominem, quanta requiritur ad vitandum mortale, non tamen tantam, quanta requiritur ad vitandum veniale, quamvis simul adesset internus animus occidendi hostem tuum si ibi forte adesset, posito quod ibi adsit et occidas eum jaculando in illud, quod putabas esse feram, te non obligari graviter ad compensanda damna inde causata uxori, vel prolibus, quia dato illam actionem externam denominari graviter injustam ab interna intentione graviter injusta, tamen de se non est graviter injusta, nec perfecte causa moralis damni: obligatio autem gravis restituendi supponit actionem externam de se graviter injustam et perfecte causativam damni, uti dictum est *n.* 148.

§ 19. Probabilius videtur esse obligationem 191
levem restituendi partem gravis damni proportionatam culpæ veniali, per quam causatum est secundum arbitrium prudentum; ita Sot. Regin. Bonac. *n.* 8; Haunol. et Ills. *supra*, Burgh. *cent.* 1, *cas.* 67, contra Less. *l.* 2, *c.* 7, *n.* 28; Lugo *d.* 8, *n.* 58; Tamb. *n.* 3; Petsch. *p.* 179; Esp. *q.* 32; Platel. *p.* 3, *n.* 733, qui dicunt nequidem sub veniali esse obligationem quicquam restituendi. Ratio nostra est, quia omnis injuria formalis et dam-

nosa inducit inæqualitatem : ergo est obligatio eam reparandi, alioquin voluntarie continuabitur injuria, hæc autem obligatio sequitur, quasi pœna secundum proportionem culpæ : ergo si culpa est venialis, obligatio reparandi etiam erit venialis, non ad totum secundum dicta *n.* 185, ergo ad partem tantum, judicio prudentium determinandam ; sicuti si per peccatum veniale, etiam non omnino plene deliberatum furatus esses solidum, tenereris etiam ex injusta acceptatione sub veniali hunc restituere, uti dicetur *n.* 192. Docet autem Bonac. *n.* 9, posse tam levem esse culpam venialem, ut vix obliget ad centesimam partem damni : e contra posse esse tam gravem, adhuc tamen venialem, ut obliget ad decimam partem et addit cum aliis citatis *n.* 185, si materia restituenda sit gravis, quamvis obligatio proveniat ex peccato tantum veniali, fore obligationem restituendi sub mortali, quam sententiam laudat Platel. *n.* 734, tanquam valde probabilem et æquitati naturali conformem, quia præceptum restitutionis obligat sub mortali, quando materia est gravis ; sed *n.* 185, diximus oppositum cum Nav. Less. Lugo, Fill. *tr.* 23, *n.* 31 *et* 35 (excepta saltem restitutione famæ et honoris), de qua postea : quia hæc obligatio restituendi non oritur ex materia ipsa, sed ex injuria formali, quæ tantum levis est, uti dictum.

192 § 20. *Objicit* Tamb. Ex contractu, voto, vel juramento cum semiplena advertentia facto nulla oritur obligatio, ne quidem sub veniali aliquid præstandi, uti de voto dictum est *p.* 1, *n.* 380, et dicetur de contractu hic *n.* 612 ; ergo ex culpa propter semiplenam advertentiam veniali, etiam nulla oritur obligatio restituendi. Rationem a priori dat Less. quia quæ fiunt cum tali inadvertentia, censentur quasi casu fieri. R. N. conseq. disparitas est, quod ut ponatur obligatio, requiritur totus homo, eo quod homo libertatem suam quasi alienet : e contra, ut quis peccet, sufficit semiplena advertentia : ergo etiam, ut peccet contra jus alterius, talis autem injuria trahit post se obligationem reparandi jus læsum. Ad rationem Lessii, dico censeri tantum semicausalia ; cum quo stat, quod sint semi-injuriæ : ergo æquum est ex illis oriri semi-obligationem ad restituendum, id est, obligationem ad restituendum aliquid leve tali injuriæ respondens, sicuti quia peccata venialia semi-deliberata, sunt semi-peccata, causant semi-pœnam peccatis debitam, id est, temporalem aliquam.

Inst. Actus moralis imperfectus, qualis est indeliberata damnificatio, non potest esse causa obligationis moralis. R. Non potest esse causa obligationis moralis perfectæ, c. imperfectæ, n. sic enim omne veniale est causa moralis obligationis ad satisfaciendum, vel satis patiendum pro illo : tum autem esset causa obligationis perfectæ, si ex illa oriretur obligatio gravis restituendi totum, quod nos non dicimus.

Quæst. 44. — *An sit obligatio reparandi* 193
damna, quæ quis in ebrietate causat? R. Qui per experientiam dicit se in ebrietate solere causare damna, v. g. alios vulnerare, frangere, vel evertere omnia, si hoc sciens se inebriet et non ponat sufficientem præcautelam, ne damna causet, tenetur ea reparare si ebrius causarit, quia volendo ebrietatem communiter et per se in tali subjecto connexam cum talibus injuriis, censetur etiam velle injurias, ita Vasq. Lugo *d.* 18, *num.* 86 ; Dicast. *de Restit. d.* 3, *n.* 7. Quod si damna illa non fuerit prævisa, aut si moralis diligentia sit adhibita, ut præcaverentur, licet forte fiant, non est obligatio resarciendi ante sententiam Judicis : quia non censentur fuisse voluntaria, Gob. *in Clyp. p.* 2, *n.* 262. Addit Haun. *t.* 2, *n.* 169, ebrium causantem damna posse per legem Aquiliam conveniri etiam ad plus restituendum in pœnam, quia sæpe non est ebrietas excusans a culpa. Denique notat *Dicast.* dicta de damnis causatis ab ebrio, valere de causatis ab ambulante in somno.

Quæst. 45. — *Ad quid teneatur, qui scienter* 194
intulit damnum grave, sed invincibiliter ignoravit esse tam grave? v. g. si Titius in mare projecerit gemmam Caii valentem ducentis aureis, quam ipse non putabat valere nisi centum? R. Probabilius est non teneri nisi ad damnum, quod cognovit, et consequenter in casu posito Titius tenebitur ad restituendos Caio tantum centum aureos, ita Pont. Dicast. Haun. *n.* 219 ; Dian. *p.* 11, *tr.* 2, *R.* 34 ; Esp. *q.* 34, contra Palav. *l.* 4, *c.* 7, *n.* 71 ; Lugo *d.* 8, *n.* 63 ; Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 22. Probatur 1. Quia ad illud, quod non cognovit, non tenetur ex lege positiva, cum talis ostendi non possit ; neque ex lege naturali, quia non fuit causa moralis illius excessus, quem non cognovit nequidem confuse, uti suppono : ergo non potest illi moraliter imputari : ergo de jure naturæ non tenetur illum compensare. 2. Non est obligatio reparandi damnum extrinsecum, id est, distinctum a re sublata, vel perdita, si hoc damnum non fuerit prævisum, v. g. si quis ignem injecisset in

segetes, et sic improviso simul accensa fuisset domus, non teneretur resarcire damnum extrinsecum combustæ domus, sed tantum intrinsecum secundum valorem segetum : uti fatetur Pallav. ergo etiam non est obligatio reparandi damnum intrinsecum, quod non fuit cognitum, utrumque enim est æque parum volitum. Ratio quasi a priori est, quia lex naturæ non inducit obligationem, in quam homines non essent consensuri, si antecedenter ad omnem casum eventualem fuisset requisitus eorum consensus : atqui in talem obligationem non consensissent, nam cum casus hic sit rarus, et nascatur ex invincibili ignorantia, vix ullus metu talis pœnæ ab eo absterreretur : et e contra durius est scienter compensare damnum ita inadvertenter factum, quam tolerare tali modo casu illatum ab alio, ergo.

195 *Objic.* Justitia respicit medium rei, ergo obligat, ut restituatur, quantum a parte rei nocitum est, sive fuerit cognitum sive non. R. N. cons. Justitia dicitur respicere medium rei, quia intendit æqualitatem inter jura a parte rei existentia, ideoque non est opus per rationem multum investigare, quid ex justitia fieri debeat, sed hoc facile innotescit consideratis rebus, et juribus secundum se ; cum hoc tamen stat, quod debueris cognoscere jus, ut dicaris formaliter læsisse, et tenearis reparare, alioquin qui nihil Juris alieni cognovisset, adhuc teneretur reparare, quod nemo dicit.

196 *Objic.* 2. Lex civilis juste obligat ad compensanda damna gravia illata per leves negligentias, ut sic homines fiant cautiores : ergo lex naturalis etiam juste obligat ad compensanda damna gravia intrinsece conjuncta cum formali injuria gravi, quamvis non sint prævisa, ut sic homines absterreantur ab ejusmodi injuriis, ita Ills. Resp. N. conseq. nam lex civilis tantum obligat ad compensanda damna præcognita, aut quorum præsumitur adfuisse præcognitio ; deinde si valeret a lege civili ad naturalem, ergo sicut sufficit legi civili præcessisse culpam levem, ita sufficeret naturali, quod negant Lugo et Ills.

197 *Objic.* 3. Projiciens gemmam voluit voluntate exsecutiva projicere hoc, quod habebat in manu, quidquid illud esset : ergo tenetur ad totum pretium restituendum, ita Pallav. R. Voluit projicere, quod habebat in manu, secundum hoc, quod cognoscebat, c. secundum plus, quam cognosceret, n. ant. et cons. alioquin quamvis putasset gemmam esse lapidem vilem, et nullius valoris, adhuc teneretur totum pretium restituere, quod nemo dicit.

Objic. 4. Qui agnoscit se facere gravem 198
injuriam, implicite suscipit in se onus compensandi omne damnum, quod ex illa est secuturum : atqui hoc damnum est ducentorum aureorum, et causatur per gravem injuriam : ergo, ita Lugo. R. Suscipit onus compensandi omne damnum, quod ex illa est secuturum, si illud cognovit, aut hic et nunc cognoscere potuit, ac debuit, c. si invincibiliter ignoravit esse secuturum, n. neque aliud volunt Auctores qui cum Sanch. dicunt compensanda esse omnia damna ex injusto homicidio secuta, nam intelligunt, si prævisa fuerint saltem confuse, quod ordinarie fit, aut si vincibiliter sint ignorata, qualiter ignorari semper præsumuntur, nisi aliud constet, uti *n.* 186 insinuatum est.

Instab. Qui peccat mortaliter, meretur pœ- 199
nam æternam, quamvis de ea non cogitarit : ergo similiter hic. R. N. cons. qui mortaliter peccat, agnoscit malitiam, quam sufficienter scit esse illativam totius pœnæ : qui projicit gemmam, non agnoscit malitiam illativam totius damni, sed illum excessum valoris ignorat : ergo circa illum non est formaliter injurius, ergo nec tenetur compensare, quia hæc obligatio compensandi deberet nasci ex formali injuria. Hæc omnia magis valent, si positive putavit pretium gemmæ esse minus, uti aperte infertur ex doctrina ipsiusmet Lugo *d.* 12, *n.* 90, item si putavit gemmam pertinere partialiter ad se, et fratrem suum Caium, tum enim non tenebitur de eo, quod invincibiliter putavit esse suum.

Quæst. 46. — *Ad quid teneatur Caius, qui* 200
damnum intulit Titio, putans, et volens inferre Sempronio ? R. § 1. Si putavit se furari, v. g. equum Sempronio, cum tamen equus esset Titii, certum est ad nihil teneri Sempronio, quia nullam ei damnosam injuriam fecit. Quod si equus adhuc exstet, aut Caius per illum sit factus ditior, etiam certum est Caium teneri ex re accepta hunc restituere Titio. Tota difficultas est, an Caius dici debeat fuisse etiam formaliter injurius Titio ; ita ut ideo ex injusta acceptione teneatur restituere, licet nec equus exstet amplius, neque Caius ex illo factus sit ditior : teneri restituere dicunt Sanch. *l.* 2, *c.* 23, *n.* 157 ; Bon. *de Rest. d.* 1, *q.* 3, *p. ult.* § 2, *n.* 1 ; Haun. et alii rationem dant, quia Caius est vere fur, ergo est forma-

lis injustus acceptor, non respectu Sempronii, ergo respectu Titii, ergo ex injusta acceptione tenetur restituere. Alii cum Mol. *t.* 3, *d.* 723, *n.* 4, dicunt non teneri, quod probabile esse dicit Tamb. *l.* 6, *c.* 4, § 3, *n.* 31; rationem dant, quia non cognovit jus esse Titii, ergo non fuit formaliter injurius Titio; cum enim formalis injuria respectu hujus personæ includat actionem formaliter volitam contra hanc personam, si erretur in hac persona, non poterit dici formaliter volita contra hanc personam, ideoque nec formalis injuria respectu illius; ergo debebitur illi restitutio tantum ex re accepta. Ex eodem fundamento docent Vasq. Less. *l.* 2, *c.* 7, *dub.* 9; Sanch. *in Cons. l.* 1, *c.* 4, *d.* 8; Lug. *d.* 8, *n.* 72; Tamb. *n.* 24; Petsch. *p.* 163; Dicast. *de Rest. d.* 3, *a n.* 63, contra alios, si quis inculpate putans se videre feram, jaculetur in hoc quod videt, et interficiat, postea autem deprehendat fuisse inimicum, quem ad necem quærebat, ad nihil teneri, quia illa occisio non fuit illi volita. *Nec refert*, quod voluisset occidere, si scivisset esse inimicum; *nam* inde tantum sequitur, quod occisio hominis fuisset illi volita, si scivisset esse ibi inimicum, non autem, quod nunc fuerit volita; imo cum nunc non sciverit, potius sequitur, quod nunc non fuerit volita. Utraque sententia est probabilis, videturque sic posse componi: Si Caius furans equum, esset actu ita comparatus, saltem implicite, ut adhuc furaretur, quamvis sciret esse Titii, videtur facere formalem injuriam Titio, quia satis cognoscit saltem confuse jus illius, et error circa personam Titii videtur esse mere consequens, vel concomitans, ideoque non impedire rationem voluntarii, ac consequenter tenebitur restituere, etiam ex injusta acceptione. E contra si sit saltem implicite ita comparatus, ut non furaretur, si sciret esse Titii, non facit formalem injuriam Titio: reipsa enim vult relinquere jus Titii illæsum, quamvis per errorem invincibilem lædat; hinc tenebitur tantum ex re accepta: et in hanc distinctionem tandem consentit Lugo *d.* 17, *a n.* 77, et Petsch. *pag.* 580.

§ 2. Si Caius occiderit Titium putans esse
201 Sempronium, Bon. Haun. Busemb. dicunt probabilius esse, quod Caius ex injuria teneatur ad totam restitutionem, etiam damnorum, quamvis Titius per accidens putaretur esse Sempronius: Lugo videtur in hoc casu dubitare; Mol. et Rebell. dicunt Caium teneri ad partem restitutionis, quia minus fuit injurius, quam si scivisset esse Titium; Tamb. supra dicit probabile esse, quod ad nihil teneatur: sed videtur etiam res hic componenda, uti ante; si enim actu, saltem implicite, fuerit; sic comparatus, ut etiam occidisset Titium, si scivisset adesse, confuse cognovit Titium, adeoque fuit ei injurius, et tenetur de damnis.

§ 3. Si Caius veneno infecerit vinum, illud- 202
que posuerit ante Sempronium, volens hunc e medio tollere, Titius autem id nesciens præripiat illud, et Caius, ne scelus suum erumpat, id fieri permittat, Caius in effectu non est homicida, nec tenetur compensare damna ex morte Titii secuta, quia occisio illa Titii non fuit voluntaria Caio, quia casum illum prævidere non potuit, nec cum tanto suo periculo tenebatur illum impedire.

§ 4. Si Caius videns Titium, et putans esse 203
Sempronium, ex odio in Sempronium dicat: iste homo est adulter; si Titius sit audientibus notus, qui ideo putetur adulter, Caius tenetur restituere Titio damna, si quæ sequantur ex ista infamia; Sempronio autem non fecit injuriam externam, si ejus nomen non expressit.

Quæst. 47. — *Quid notandum sit circa resti-* 204
tutionem rei et fructuum, item circa deductionem melioramentorum et expensarum? R. seqq. § 1. Pro his sunt sequentes regulæ: 1. Possessor bonæ fidei tenetur restituere rem et fructus, vel quo factus est ditior ex re, aut fructibus. 2. Possessor malæ fidei tenetur restituere rem, et fructus, si habet: vel si non habet, valorem, licet non sit factus ditior; item tenetur compensare damnum emergens, et lucrum cessans. 3. Possessor, tam bonæ quam malæ fidei potest deducere æstimationem aliquam melioramentorum, et expensarum suarum: quæ omnia magis explicabuntur.

§ 2. Fructus rei sunt, vel naturales, vel in- 205
dustriales, vel mixti: *naturales* sunt, qui ex re ipsa proveniunt absque ullo fere labore aut industria cujusquam, uti fœtus animalium, lana ovium, fructus arborum, herbæ pratorum, silvæ cæduæ, pretium, quod quis accipit pro instrumento alieno alteri elocato; item pretium, seu valor rei, qui dici solet fructus rei mediatus, et reipsa est æquivalenter res. *Industriales* sunt, quos ipsa rei natura de se ipsa non producit, sed qui præcipue proveniunt ab industria hominis utentis tali re velut instrumento, uti stipendium, quod quis accipit, dum ipsemet utitur falce, vel alio instrumento alieno; item arte factum,

quod per instrumenta elaboratur; item lucrum, quod quis reportat ex rebus, tam mobilibus, quam immobilibus emptis et venditis; item lucrum ex pecunia ad censum, vel negotiationem posita. *Mixti* sunt, ad quorum productionem notabiliter concurrunt, tam natura, quam industria, uti segetes ex agro, vinum ex vineis, quia hæc producit quidem natura, attamen debet industria notabiliter conferre, uti pluribus ista explicant Mol. *t.* 3, *d.* 719 et Dicast. *de Rest. d.* 2, *d.* 5, qui recte addit *d.* 5, *n.* 30, denominationem fructus naturalis, aut industrialis sæpe desumi ab illo, quod prævalet, si nempe natura prævaleat, dici naturalem, si industria, industrialem, quamvis reipsa sit mixtus : in dubio autem, qui prævaleat, standum est sententiæ Judicis, vel arbitrio prudentium, quod si nec Judex, nec ullus prudens possit discernere, præsumitur potius naturalis, quia natura censetur semper plus operari, cum sit fundamentum industriæ.

206 § 3. Aliqui fructus dicuntur civiles, quia in foro civili habentur veluti fructus, uti sunt pretia rerum elocatarum, usuræ, pensiones, mercedes, salaria, etc. uti habetur in jure apud Haun. *t.* 3, *a num.* 361, et hi fructus civiles reducuntur ad fructus, vel naturales, vel industriales, vel mixtos secundum ante dicta.

207 § 4. Fructus alii dicuntur pendentes, alii percepti, alii percipiendi : pendentes sunt, qui nondum sunt collecti, sed in rebus, e quibus nascuntur, adhuc existunt : percepti dicuntur, qui separati sunt a re, e qua proveniunt, quamvis forte adhuc ibi jaceant, ubi creverunt : percipiendi dicuntur, qui percepti non sunt, sed percipi potuerunt.

208 § 5. Melioramenta rei alia dicuntur intrinseca, alia extrinseca; intrinseca dicuntur, quæ quasi transeunt in rem, quam meliorem efficiunt, ideoque dominus rei acquirit illorum dominium per accessionem, seu adjectionem, secundum dicta *num.* 126; talia sunt stercoratio agri, implantatio arborum, si radices egerint. Extrinseca dicuntur, quæ tantum extrinsece adhærent, et, salva re, separari possunt, ideoque illorum dominium non necessario acquiritur domino rei; talia sunt picturæ, januæ, fenestræ, domuncula mobilis, quæ solo alieno imponitur.

209 § 6. A possessore rei alienæ sæpe fiunt expensæ pro re, vel pro fructibus ex re habendis, aut pro melioramentis : tales autem expensæ sunt, vel necessariæ, vel utiles, vel voluntariæ, seu voluptuosæ. Necessariæ sunt, sine quibus res perit, vel fieret deterior, vel nullos, aut non ordinarios fructus afferret. Utiles sunt, quæ faciunt, ut res utilior sit, sive ut plures fructus afferat, v. g. si ager cum necessariis expensis de more afferat 10 modia tritici et cum aliis afferat 12 modia, hæ expensæ sunt utiles. Voluntariæ sunt, quæ tantum conferunt ad ornamentum, vel ad delicias, uti hoc, quod impenditur ad picturas, statuas, artificiosos fontes, etc. quibus quamvis res addatur pretiosior et æstimabilior, tamen non ideo affert majores fructus : ex quo patet non omnes expensas esse utiles, quæ faciunt rem pretiosiorem, imo expensæ voluntariæ sæpe sunt damnosæ, si impediant utilitatem, item si dominus sit pauper, ideoque ut rem suam recipiat, cogatur cum detrimento eas solvere, uti recte Sanch. *l.* 2, *c.* 23, *n.* 145. His suppositis :

§ 7. Possessor bonæ et malæ fidei tenetur 210
ex re accepta restituere rem, si adhuc exstat, aut quantum ex illa factus est ditior, secundum hactenus dicta. Item possessor, tam bonæ quam malæ fidei tenetur restituere fructus naturales rei, saltem, si exstent adhuc in se, ita communiter omnes cum Dicastill. *d.* 5, *a n.* 28. Ratio est, quia res manet domini : ergo ubicumque est, fructificat domino suo. *Nec obstat,* quod forte non fuisset fructificatura, si apud dominum mansisset, *nam* hoc non obstante, si apud alium fructificet, domino suo fructificat, unde talis, etiam bonæ fidei possessor, non acquirit dominium illorum fructuum per se loquendo, nisi ad summum revocabile, uti pluribus ostendit Haun. *a n.* 266.

§ 8. Si hi fructus non exstent amplius in se, 211
sed possessor bonæ fidei eos consumpserit, sitque inde factus ditior, non ita certum est, an teneatur semper restituere : quod attinet ad possessorem alienæ hæreditatis, satis certum videtur hunc teneri; nam ita habetur multis locis in jure apud Haun. *a n.* 276, similiter possessorem alterius rei alienæ teneri restituere fructus consumptos post litis contestationem, habetur *L.* 22, *Cod. de rei vindicatione :* quod affirmant cum communiore Ills. *t.* 4, *d.* 4, *n.* 52, contra Sanch. etiam post evictam litem dicendum esse de fructibus perceptis, aut percipiendis tempore motæ litis, quamvis possessor ex illis non sit factus ditior, quia secundum *L.* 25, § 7, *ff. De hæred. petitione* post motam controversiam omnes in-

cipiunt esse tanquam malæ fidei possessores, quia tum quasi suspenditur jus utriusque. An autem teneatur restituere bona fide consumptos ante contestationem, ex quibus factus est ditior, controversia est, nam de fructibus mixtis negant moderni Juristæ cum Haun. *n.* 280, et Ills. *n.* 50; quam sententiam plerique dicunt esse probabilem, fatenturque Rebell. et Sanch. in foro externo secundum eam decidi; et ratio est, quia leges potuerunt ita statuere, sicuti statuerunt, ut præscriptione acquiratur dominium sine obligatione compensandi : quod autem de facto ita statuerint circa fructus mixtos, videtur suaderi *L.* 4, § 2, *ff. Finium regendorum,* item § 35, *Si quis a non domino, Instit. De rerum divis.* E contra Inn. Covarr. Panorm. et Theologi communissime, atque etiam cum aliis Bart. Wormferus, Pistorius aliique Juristæ innumeri, teste Dicast. *n.* 64, probabilius affirmant esse restituendos, non tantum naturales, sed etiam mixtos, secundum hoc, quod naturales sunt, *quia locupletari non debet aliquis cum alterius jactura,* ut habetur *Reg.* 48, *juris in* 6 *et lib.* 10, *ff. Mandati, bonæ fidei hoc convenit, ne de alieno lucrum sentiat :* res autem fructificat domino suo : ergo quamdiu fructus tales exstant, saltem æquivalenter, sunt domino restituendi; exstant autem æquivalenter, si possessor sit inde factus ditior. *Neque* juvat dicere, hoc verum esse, spectato jure naturæ, sed aliter disponi jure positivo, *nam* hoc efficaciter probari deberet; alioquin standum est juri naturæ, uti recte Dicast. *n.* 75, hoc autem efficaciter probari non potest, uti fatentur Adversarii, dicentes esse tantum probabile, aut ad summum probabilius, patetque consideranti leges, quas afferunt; Less. enim *l.* 2, *c.* 14, *n.* 10, et Dicast. *n.* 93, dicunt intelligi de fructibus, per quos aliquis non est factus ditior : et *Conf.* nam § *Etsi Instit. de off. Judicis,* dicitur eadem intervenire in petitione hæreditatis, ac singulorum : sed in petitione hæreditatis debent restitui fructus illi, etiam bona fide consumpti, ut dictum est : ergo etiam in aliis casibus. Videri potest Dicast. *a n.* 38, ubi hanc quæstionem accurate tractat.

212 § 9. Nequidem malæ fidei possessor tenetur restituere fructus industriales, quia sicut fructus rei rem, ita fructus industriæ industriam sequuntur : neque contrarii sunt Juristæ; quando enim dicunt fructus industriales aliquando restituendos esse, intelligunt mixtos, uti observat Haun. *n.* 265. Consequenter, qui etiam mala fide lucratus est pecunia aliena, illam exponendo in lusu, ad negotiationem, vel censum, etc. non tenetur hoc lucrum restituere, quia pecunia est res de se sterilis et fructus ejus censetur respondere industriæ : similiter messor mala fide utens falce aliena, non tenetur restituere lucrum, sed tantum compensare, quantum falce aliena attrivit; et idem est de aliis instrumentis, quæ usu deteriorantur. Quod si alienum torquem aureum elocasti ad usum, Nav. et Lop. dicunt te posse retinere pretium elocationis, sicuti potes retinere quod instrumento alieno lucratus es, compensando quod detritum est, Mol. *d.* 719, *n.* 5; Laym. Less. aliique dicunt te teneri restituere pretium, quia torques non habet se veluti instrumentum, per quod operatur industria, sed veluti domus, quo elocatur : ergo sicuti teneris restituere pretium acceptum pro elocatione domus alienæ, cum sit fructus naturalis saltem civiliter, ita et pro elocatione torquis.

§ 10. Possessor, tam bonæ quam malæ fidei, tenetur restituere fructus mixtos, quantum 213
respondent naturæ; quantum autem respondent industriæ, non est obligatio illos restituendi, uti constat ex dictis; nam quantum a natura proveniunt, sunt fructus rei, quantum autem proveniunt ab industria, sunt fructus, non rei, sed hominis occasione rei, vel per rem tanquam instrumentum eos sibi lucrantis : et hoc volunt Auctores communiter quando dicunt fructus mixtos esse restituendos, deducto valore industriæ : et in re etiam hic consentiunt Mol. *n.* 4; Dicast. *n.* 76, aliique, quamvis quandoque paulo aliter loquantur : consequenter dicendum est, ubi natura plus contulit quam industria, plus restitui debet; minus autem, si industria plus contulerit ad fructus producendos, quam natura.

§ 11. Qui seminavit alienum triticum in suo agro, satisfacit, si restituat vel simile, vel pre- 214
tium ejus, quia seges est fructus agri potius quam seminis, quod mortuum est, et ab agro vivificari debet, Lugo, Dicast. Ills. *n.* 47. Similiter, qui alienum triticum alio deportavit, et ideo carius vendidit, satisfacit, si restituat simile, vel quanti interest domini suum triticum non esse alio asportatum; quod enim carius vendiderit, est fructus industriæ.

§ 12. Bonæ fidei possessor non tenetur compensare fructus, quos etiam per culpam suam 215
non percipit ex re aliena, quamvis dominus percepturus fuisset, non enim tenetur ex re accepta, cum nihil acceperit, neque ex injusta acceptione, cum nullam fecerit injuriam

domino rei, Less. *l.* 2, *c.* 14, n. 12. Et notant recte Auctores quamvis possessor bonæ fidei sæpe teneatur restituere rem, v. g. agrum alienum, tamen non semper teneri restituere omnes ejus fructus perceptos, quamvis ex illis sit factus ditior, quia fructus, cum sint res mobiles, præscribi possunt breviori tempore, quam ager immobilis.

216 § 13. Possessor malæ fidei, quamvis non teneatur compensare fructus, quos non percepit, neque a domino percipiendi fuissent, tenetur tamen compensare, si dominus eos percepturus fuisset, etiamsi ipse nec perceperit, nec percipere potuerit, ita Sanch. Less. Bonac. Dicast. *d.* 2, *d.* 96; Lugo, *disp.* 17, *a n.* 54; Petsch. *p.* 221, quamvis de ultimo videatur aliter loqui S. Th. *opusc.* 73, *c.* 20 : *Potest incidere damnum per accidens, quando scilicet ex pecunia ablata, lucrum, quod intendebat, non acquisivit, et nihil aliud passus est damnum, dico quod lucrum tale non est restituendum ei, qui passus esse dicitur hujusmodi damnum.* Ratio nostra est, quia si nec sint percepti, nec dominus fuisset percepturus, non ideo est passus damnum, cum nec admiserit aliquid, nec in aliquo acquirendo sit impeditus : ergo nihil est restituendum, sicuti si differam solvere debitum, et creditor non ideo patiatur damnum, nihil ideo teneor restituere; e contra si dominus percepturus fuisset, etiam per singularem diligentiam, quam adhibuisset, injuste passus est hoc damnum : ergo compensari debet : imo possessor malæ fidei tenetur illos fructus domino compensare, quos per culpam suam non percepit ex re suis expensis intrinsece meliorata, si dominus percepturus fuisset; uti recte Sanch. Bon. Lug. *n.* 57, contra Sotum et Covar. quorum tamen sententiam Less. *n.* 117, et Dicast. *n.* 57, dicunt esse probabilem. Ratio nostra est, quia illud melioramentum intrinsecum, statim ut positum fuit, acquisitum est domino rei : ergo qui injuste illud retinuit, tenetur compensare omnia damna inde orta, inter quæ est jactura fructuum, quos dominus percepisset; et ob eamdem rationem debent restitui fructus percepti ex ejusmodi melioramentis intrincesis rei alienæ, quamvis dominus hæc melioramenta non fuisset facturus, v. g. fructus percepti ex arboribus, quas singulari diligentia plantavit in fundo alieno, quamvis dominus eas plantaturus non fuisset, ita cum aliis Bonac. *de Restit.* *d.* 1, *q.* 3, *p.* 12, § 2.

217 § 14. Nequidem possessor malæ fidei tenetur compensare fructus, quos dominus illicite percepisset, v. g. si rapuit servam, non tenetur compensare turpia lucra, quæ accepisset dominus meretricie exponendo illam, uti habetur *l.* 34, *ff. de rei vendicatione*, et ratio est, quia dominus non habuit jus ad tales fructus : si tamen possessor malæ fidei acceperit tales fructus ex re domini, tenetur hos restituere, uti cum communi Bonac. *n.* 8, et Petsch. *p.* 231, habeturque *l.* 27, *ff. De hæreditatis petitione*, quia res, si fructificet, domino suo fructificat : ergo hic qualiscunque fructus rei, quando existit, est fructus domini rei.

§. 15. Si res vel fructus per culpam injusti 218
detentoris perierit, v. g. quia consumpsit aut donavit alteri, tenetur valorem restituere, quamvis non sit factus ditior, et apud dominum etiam casu, vel aliter certo peritura fuisset, ita Molin. Laym. *l.* 3, *t.* 2, *c.* 4, *n.* 2; Lugo *d.* 18, *n.* 76; Dicast. *d.* 1, *n.* 58, *et alii* contra Vasq. Less. et Bon. *p.* 10, *a n.* 2, qui hoc negant, saltem si eodem tempore et loco erant certo peritura apud dominum ; quam sententiam Laym. fatetur esse probabilem, uti et Dic. *n.* 74, dummodo non vendiderit, neque inde sit factus ditior. Ratio nostra est, quia talis res hic et nunc perit per injuriam detentoris : ergo ex hac est obligatio restituendi : limitat quidem *Laym.* nisi publice constitisset rem etiam certo perituram fuisse apud dominum : putat enim tum, moraliter loquendo, nullius, aut saltem minoris fuisse pretii; sed contra est, nam licet nullius pretii fuisset futura prout existens apud dominum, tamen prout existens apud injustum detentorem jam acquisiverat meliorem statum, qui status rei pertinebat ad rem, et consequenter ad dominum rei : ergo, qui rem ex hoc statu iterum dejicit, facit domino damnosam injuriam, uti qui rem ex incendio ereptam iterum injiceret : ergo cujus culpa tum perit, tenetur damnum inde secutum compensare : quæ omnia magis valent, si res apud dominum erat certo peritura per injuriam alicujus alterius, uti fatetur *Bonac.* nam qui prævenit in injuria, prævenit in obligatione restituendi : quæ omnia iterum multo magis valent, si res apud dominum peritura erat, non certo, sed contingenter, quia qui tum facit perire, censetur causa efficax damni domino causati, ut notant Bon. Dicast. *n.* 70; Petsch. *pag.* 237. E contra si pereant absque culpa injusti detentoris, v. g. in communi periculo, similiter certo peritura apud dominum, injustus detentor non tenetur restituere valorem rei, sed tantum usuum, vel fructuum rei, quos dominus interea habuisset,

quia injusta detentio non fuit reipsa causa illius damni, quod independenter ab illa fuisset secutum sine cujusquam culpa : quando autem aliquid perit sine cujusquam culpa, perit domino suo, uti recte cum aliis *Laym.* supra : quod tamen dominus interea caruerit usu rei suæ, vel fructibus, quos percepisset, hoc tribui debet injustæ acceptioni : ergo nascitur obligatio compensandi. Videri potest Dicast. *a n.* 52, ubi infert mula corollaria notatu digna; item Petsch. *a p.* 237 usque ad 296. In dubio autem, an res, quæ apud injustum detentorem periit, peritura fuisset, apud dominum censeri debet non fuisse peritura; ideoque tota restituenda est, uti docent *Bonac. Less. Tamb.* quia possessio est pro existentia rei ; e contra in dubio de damnis, vel lucris secuturis restitui debet pro rata dubii, quia lucra ex re nondum existunt : ergo non possident ; neque dominus est in possessione respectu eorum, sed injustus detentor est potius in possessione rerum suarum ; spes tamen lucri, et periculum damni est in possessione : ergo secundum proportionem tali spei et periculi restituendum est, ita Petsch. *p.* 237.

219 § 16. Si detentor fuerit in mala fide respectu rei, sed non respectu fructuum, quia v. g. invincibiliter putavit fructus labore suo concurrente partos fieri suos, si hi fructus non amplius exstent, nec inde sit factus ditior, neque etiam dominus eos percepturus fuisset, non tenetur compensare, uti recte Lugo, *n.* 53, et Petsch. *p.* 234, e contra quamvis ille bonam fidem habuerit, et non sit factus ditior, si tamen dominus eos percepturus fuisset, tenetur compensare, quia hoc damnum est consecutum ex injusta ejus acceptione : ita Petsch. *p.* 229.

220 § 17. Si Titius mandavit famulo, ut ferret Caio donatam a se gemmam, famulus autem per fraudem, et ex culpa gravi differat ferre usque ad mortem Titii et tunc gemmam illam perdat, Molin. *d.* 263, *n.* 7. Sanch. *de Matr. l.* 1, *d.* 6, *n.* 8. Less. *l.* 2, *c.* 18, *n.* 46; Dicast. *l.* 2, *t.* 4, *n.* 166, dicunt teneri valorem gemmæ restituere duobus, imprimis hæredibus Titii, quia cum donatio non esset perfecta, neque ad piam causam, mandatum expiravit morte mandantis : ergo gemma mansit hæredum : deinde etiam Caio, quia per dilationem culpabilem fuit causa damni per carentiam gemmæ causati. *Sa v. donatio n.* 25. Tamb. *l.* 8, *t.* 4, *c.* 1, § 5, *n.* 11 ; Sporer, *t.* 4, *c.* 4, *n.* 21, dicunt satis esse, si restituat Caio, quia probabile est mandatum favorabile et gratiosum non expirare morte mandantis, sicuti Sanch. *l.* 8, *d.* 28, *n.* 66, docet morte concedentis non expirare gratias, v. g. concessionem privilegii, dispensationis, indulgentiæ. Prima sententia videtur probabilior.

§ 18. Possessor tam bonæ quam malæ fidei 221
potest in restitutione deducere valorem laboris et aliquarum expensarum circa rem et fructus, ita communiter omnes. De labore probatur, quia sicut per alios potuit laborem illum adhibere et quod pro eo expendisset, deducere, sic laborando per seipsum potest deducere laboris pretium : præsumi enim debet voluisse laborare, non gratis, sed pro commodo suo, reipsa autem laboravit pro commodo domini rei, ita Lugo, *n.* 65. Tamb. *n.* 11; Petsch. *p.* 518. De expensis saltem necessariis, habetur *L. Domum, Cod. de rei vendicatione;* Ratio autem est, tum quia dominus ipse eas facere debuisset, tum quia fructus non habet rationem fructus, nisi deductis his expensis, *l.* 36, § *fin. ff. de hæredit. petit.* tum etiam quia per expensas conservatur res et causantur fructus, adeoque expensæ ingrediuntur quasi res et fructus : ergo æquum est, ut qui vult rem, et fructus, ferat expensas. Idem videtur dicendum de expensis utilibus, uti docent Covarr. Molin. Sair. Rebell. Navar. Less. Castrop. Ills. *n.* 54, nam quamvis *L. Adeo* 7, § *Ex diverso, ff. De acquir. domin.* possessori malæ fidei negetur actio ad illas repetendas, cum tamen sit lex pœnalis, non obligat in conscientia ante sententiam Judicis et reipsa rigor illius legis mitigatus est per *l.* 38, *ff. de hæred. possess.* hinc etiam *l.* 51, *ff. Familiæ erciscundæ* absolute dicitur, impensarum ratio haberi debet, quia nullus casus inveniri potest, qui hoc genus deductionis impediat; et ratio est, quia etiam hic utiliter gessit negotium domini : ergo æquum est, ut deducat expensas. Putant quidem aliqui, si res jam redierit ad dominum, non posse possessorem malæ fidei reposcere expensas, quia in foro externo negarentur ipsi, cui dominus rei se potest pro foro interno accommodare : quandocunque enim lex juste negat actionem ad aliquid petendum, et debitori concedit repetitionem, si forte solverit, debitor potest in foro conscientiæ illud retinere, uti probat Sanch. *de Matr. l.* 6, *d.* 38, *n.* 35, dicitque Lugo dominum posse tuto sequi hanc sententiam, putat tamen cum Nav. et Petsch. *p.* 576, oppositam esse probabiliorem, nam spectato jure naturæ potest repetere ; lex autem concedens potestatem non solvendi est pœnalis,

ut ante dictum est, quæ non obligat ante sententiam Judicis, nec privata auctoritate potest executioni mandari, cum executio sit actus Judicis.

222 § 19. *Mol. Less. Suar. et alii* dicunt in foro conscientiæ posse deduci etiam voluntarias expensas in ornatum non separabilem, quia res per illas facta est pretiosior, potestque pluris vendi, videtur autem iniquum, ut quis ditescat ex damno alterius : *Sanch. Laym. Rebell. Castrop. et alii* dicunt deduci non posse, quia Dominus injuste cogeretur ornatum illum emere : *Lugo et Haun.* dicunt possessorem bonæ fidei posse deducere partem earum, non autem totas, quia hic ornatus est veluti merx obtrusa, quæ ideo æstimari debet vilior ; quod Ills. *n.* 56, permittit etiam possessori malæ fidei.

223 § 20. Bonæ fidei possessor deducere potest expensas factas in fructus naturales et mistos naturæ respondentes, si adhuc extent, et ad dominum redituri sunt, non autem factas in fructus bona fide consumptos, ex quibus non est factus ditior, uti cum Mol. notat Dicast. *n.* 70, cum enim Dominus ex his ultimis nihil recipiat, iniquum foret ex his aliquid deducere : e contra possessor malæ fidei potest deducere expensas in illos fructus, licet hos consumpserit nec sit factus ditior, quia tenetur hos domino restituere : neuter autem potest deducere factas in fructus industriales, quia hos fructus retinent.

224 § 21. Inter expensas non sunt computandi casus fortuiti, nec damna per accidens causata, v. g. si ob labores immodicos in colendo agro alieno mortui sint equi tui, valor equorum deduci non potest, cum non sit expensa ordinaria pro cultu agri sed tantum æstimatio laboris faciendi ab equis pro excolendo tali agro, uti recte notant Bald. et Dicast. *n.* 68, nec plus deduci potest pro expensis quam dominus ipse fuisset expensurus, v. g. si dominus pro excolendo agro suo tantum expendisset tres aureos, tu autem, quia non habes proprios equos et famulos, expendere debuisti sex, probabilius est cum Tamb. *l.* 8, *t.* 3, *c.* 4, § 5, *n.* 15, et Petsch. *p.* 775, te non posse deducere nisi tres aureos, quamvis fuisses bonæ fidei possessor, quia plus non cessit in utilitatem domini, quod autem tu sic patiaris damnum, imputare debes casui : et *Conf.* nam alteruter vestrum debet ferre illud damnum : ergo cum expensæ illæ sint magis tibi quam domino voluntariæ, potius tu quam dominus ferre debes : videtur tamen etiam esse aliqua æquitas, ut uterque partem talis damni ferat, præsertim accedente sententia Judicis.

§ 22. Malæ fidei possessor non potest deducere expensas, necessario factas in rem ratione suæ injuriæ, sed tantum illas, quæ independenter ab injuria fuissent faciendæ, v. g. si abstulit servum alienum, qui occasione fugæ incidit in morbum, expensæ factæ pro eo sanando, non possunt domino detrahi, quia secutæ sunt ex injuria, si enim servus non fuisset sublatus, non fuissent necessariæ, quia servus non ægrotasset. 225

§ 23. Melioramenta, si sint extrinseca, spectant ad possessorem, sive sit bonæ, sive malæ fidei, uterque enim manet eorum dominus, potestque auferre, Laym. Bonac. *p.* 12, § 2, *n.* 5; Lugo *n.* 62. E contra si sint intrinseca, Rebell. et alii cum Sanch. *in Decal, l.* 2, *c.* 23, *n.* 193, dicunt possessori bonæ fidei tantum esse aliquid compensandum, nam possessor malæ fidei debet suæ injuriæ hoc damnum importare : Tamb. *n.* 14, putat nequidem possessori bonæ fidei esse de jure aliquid compensandum, quia iniquum videtur cogere dominum ad illa emenda ; Less. *n.* 113, Lug. *n.* 63, et alii dicunt etiam possessori malæ fidei aliquid compensandum arbitrio boni viri, quantum nempe res facta est utilior, secundum dicta *n.* 221 *et* 222, quia melioramenta ordinarie sunt expensæ utiles, quæ refundendæ sunt; cum enim possessor teneatur tantum compensare damnum per injuriam suam causatum, his compensatis æquum est ipsi cætera reddi. Hanc sententiam dicit esse sine dubio probabilem Petsch. *p.* 579, mihi videtur probabilior. 226

§ 24. Plus deduci non potest pro melioramentis quam quantus est, et manet auctus valor rei, quando ad dominum redit, uti recte Molin. *t.* 2, *d.* 463, *col.* 936; Sanch. *n.* 147; Lug. *n.* 52; Dicast. *d.* 5, *n.* 71; Rebell. Castr. Ills. *n.* 55, et constat ex *l. in fundo ff. De rei vendicatione.* Ratio autem est, quia tantum hoc emolumentum habet dominus ex melioramentis, vel expensis alterius : ergo non tenetur illi plus compensare; hinc si expendisti 30 aureos, qui etiam initio respondebat melioramentum agri, tantumdem æstimabile, postea autem, dum ager ad dominum redit, valor melioramenti æstimabilis non est nisi decem aureis, non potes deducere nisi decem : quod si valor rei, quando ad dominum redit, sit major, attamen creverit sine tuis expensis, nihil ideo poteris deducere, quia res et valor 227

rei crescit suo domino, hinc si plantando sylvam in sterili fundo alieno insumpsisti tantum 10 aureos, quamvis fundus et sylva, dum ad dominum redit, valeat mille aureis, tantum deducere poteris decem, quia arbores increscentes fundo statim acquisitæ sunt domino, hinc valor auctus ex crescentia arborum accrevit domino.

228 § 25. Si malæ fidei possessor ideo fecit melioramenta, ut dominus non potens refundere expensas cogeretur eam ipsi relinquere, dominus potest repetere rem non refundendo expensas, tum quia dolus non debet illi patrocinari, tum etiam quia sic meliorando fecit injuriam damnosam, quam non potest reparare nisi restituendo rem non deductis expensis : ergo ad hoc tenetur : putatque Sanch. *n.* 145, quamvis dominus postea sit solvendo, tamen non teneri refundere expensas : sed oppositum videtur probabilius cum Nav. et Petsch. *p.* 587, quia compensatum est illi totum damnum, ut suppono : videtur autem iniquum, ut melioramentum habeat gratis, et cum damno alterius, uti *n.* 226 dictum est.

229 § 26. Compensatio pro expensis deduci debet ex fructibus perceptis, quamvis hi consumpti sint, et possessor, etiam bonæ fidei, non sit ex his factus ditior, quia quo plures fructus percepit, eo minus censetur de suo expendisse pro re domini, recepit enim fructus perceptos, non aliter ac si dominus aliunde dedisset illi æquivalens pro his expensis, quod ipse dilapidasset, alioquin non dilapidaturus, nisi recepisset; unde quod ex illis non sit factus ditior, sibi imputet, reipsa enim accepit fructus, qui erant compensatio pro expensis : ita Petsch. supra.

230 *Quæst.* 48. — *Si valor rei, vel fructuum fuerit varius intra tempus, quo sunt erepta et consumpta, secundum quem valorem sit restituendum* ? R. Non debet attendi præcise ad valorem, qui fuit, sed ad damnum, quod domino illatum est, et compensari debet : ut autem hoc damnum taxari possit, probabilius est attendi debere ad tempus, quo iniquus detentor rem consumpsit, et quo a domino fuisset consumenda, vel distrahenda, ita Med. Vasq. Mol. Rebell. Turr. aliique cum Lugo, *d.* 18, *n.* 121, et in re consentit Dicast. *De Restitut. d.* 2, *n.* 29. Ratio est, quia si reparetur damnum, quod domino causatum est, redit æqualitas, et tantumdem est, hac si nihil fuisset ereptum, vel detentum : ergo satisfit sic restituendo. Ut tamen hoc melius intelligatur, addenda sunt aliqua; quod autem dicam de re, intelligendum est etiam de fructibus, quando hi restitui debent.

§ 1. Valor rei potest variari, vel intrinsece, 231
vel extrinsece : intrinsece variatur, si res in se fiat vilior aut melior, si pullus equinus, dum est juvenis, est in se vilior ; cum adolevit, est in se melior, cum senescit, iterum fit in se vilior. Extrinsece variatur, si res in se manens eadem, jam pluris, jam minoris æstimetur, v. g. propter copiam, vel raritatem ejusmodi rerum, propter multitudinem, vel paucitatem emptorum ; et sic fieri potest, ut idem triticum, quod in Januario valuit tribus, valeat in Augusto quatuor, in octobri duobus aureis.

§ 2. Non semper sufficit restituere valorem, 232
quem res habebat eo tempore, quo dominus eam consumpsisset, vel alienasset, est communis cum Ills. *t.* 4, *d.* 4, *n.* 159, contra Bon. *de Restit. d.* 1, *q.* 3, *p.* 11, *n.* 9, cujus sententiam Rebell. et Dian. vocant probabilem, Lug. autem *n.* 119, negat esse probabilem. Ratio est, quia alias furatus pullum equinum, quem postea factum equum vendidit 40, aureis, satisfacere restituendo 10 aureos , si dominus eum pullum adhuc juvenem fuisset venditurus 10 aureis : hoc autem dici non potest, nam postea factus equus valuit 40 aureis, et fur tum injuste detinuit et vendidit : ergo ex hac injusta usurpatione tenebatur hunc valorem restituere, quam primum habuit : ergo etiam tenetur postea. *Nec obstat*, quod dominus pro illo tantum habuisset 10 aureos, ideoque videatur passus damnum tantum 10 aureorum, *nam* contra est, quod quando equus creverat ad valorem 40 aureorum, equus erat res domini : ergo 40 aurei spectabant ad dominum, quibus cum privetur dominus, utique damnificatur in toto illo valore rei suæ. Admittunt hæc nobiscum Laym. *l.* 3, *tr.* 2, *c.* 4, *n.* 6. Less. *l.* 2, *c.* 12, *n.* 105; et Dicast. *n.* 37; in rebus quarum valor intrinsece creverat, sed si tantum extrinsece crevisset, v. g. si fur in Augusto consumpsisset triticum, cujus valor tum creverat ad 4 aureos, et dominus non fuisset consumpturus nisi in Octobri, quo valor decrevisset usque ad 2 aureos, putant non teneri restituere nisi 2; quia incrementum extrinsecum non erat aliquid domini, nec proprie spectans ad rem, sed consistebat in extrinseca æstimatione hominum, quæ postea periit sine culpa furis : ergo dominus non patitur damnum ratione rei suæ, neque habet jus ad pretium rei suæ, nisi quatenus opus est ad resarciendum damnum, nec fur ex culpa sua reportat commodum, sed ex diverso eventu rerum. Hanc

sententiam dicit Petsch. *p.* 223 esse valde probabilem, et in praxi tutam; tenet tamen oppositam cum Lugo, quam Tamb. *l.* 8, *t.* 3, *c.* 2, § 7, *n.* 13 vocat verissimam. Ratio est, quia etiam extrinsecus valor spectabat ad dominum, et licet esset physice extrinsecus rei, erat tamen moraliter intrinsecus, cum faceret pluris vendibilem : ergo damnum est domino, quod per injuriam furis hoc valore privatus sit.

233 § 3. Non est semper obligatio restituendi summum valorem, quem res habuit intermedio tempore, quo erepta, et a fure est consumpta, v. g. si pullus equinus, tempore, quo fur eripuit, valebat 10 ; factus equus 40 ; postmodum cum senuerit, a fure venditus sit 10 aureos, ita Lug. *n.* 120, Ills. *n.* 160 contra Nav. Gob. Silv. Angel. Malder. et alios, quorum sententiam Laym. et Lug. vocant probabilem. Ratio nostra est, quia si dominus etiam fuisset conservaturus illum equum usque ad illud senium, ita ut postea non valuisset ipsi nisi 10 auaeis, non videtur ipsi causatum damnum nisi 10 ; aureum quamvis enim perierit valor medii temporis, tamen periit sine culpa furis, eodem modo periturus, si equus apud dominum mansisset; ergo dominus non est culpa, vel dilatione furis passus hoc damnum : ergo satisfacit fur, si restituat equum secundum hunc ultimum valorem, et compenset damna et lucra totius temporis.

234 § 4. Si dominus fuisset rem suam venditurus intermedio tempore, quo summum valorem habebat, aut si ideo tali summo pretio debuerit aliam emere, patet, furem teneri restituere summum illum valorem, quia in tantum damnificavit dominum : quod si eo tempore intermedio dominus ipsemet fuisset consumpturus, aut donaturus amico, adhuc fur tenetur valorem hujus intermedii temporis restituere, quia fuit injusta causa, ne dominus re sua eo tempore uteretur : ergo debet reddere tantum, quanti tum valebat ille usus, nec satisfacit reddendo nunc rem similem, ita Lug. *n.* 123 ; Tamb. *n.* 9 ; Petsch. *p.* 221 ; Ills. *n.* 164, contra Vasq. et Turr. E contra si dominus eodem tempore rem suam consumpturus, vel alienaturus erat, quo fur consumpsit, hic tenetur tantum restituere, quanti tum valebat, quia dominus plus non est damnificatus, quam in valore, qui tum erat. Ad quid teneatur, qui distulit restitutionem ex causa, si interea fuerit varius rei valor , dicetur *n.* 252.

235 § 5. Si dubitetur, quanti res fuisset valitura an apud furem sit deteriorata, an a domino fuisset ad aliud tempus servanda, etc. videri possunt dicenda *n.* 576.

§ 6. Si quis hodie occidat pullum equum 236
alterius, qui post aliquot annos valuisset 40 aureis, Arrag. Sotus, Bann. et Salon. dicunt restituendos esse 40 aureos, sed communis et vera sententia est cum Molin. Less. *d.* 19 ; Dicast. *n.* 117, non esse obligationem restituendi, nisi quantum pullus judicio prudentum spectatis circumstantiis nunc valebat, quia sic datur æquale, et reparatur damnum: limitat recte Lugo, *n.* 81, si dominus pretio isto potuerit comparare similem ; si enim non potuit, injuste patitur damnum, quod ex carentia illius pulli provenit : et idem est de aliis rebus frugiferis, v. g. si tenera arbor præscindatur, nec possit in locum substitui alia, si quis ovem furetur, quæ protulisset multos agnos, nec potuerit alia similis haberi. Et secundum jam dicta explicari debet S. Th. *opusc.* 73, *c.* 20, dicens: *si res ablatæ ex sui natura possunt secundum naturam temporis augeri, et crescere in pretio, tunc tenetur spoliator restituere pretium ipsarum rerum , quod valituræ erant secundum naturam rei, et temporis, in tempore, quo vult restituere eas :* intellige, si dominus aliunde non patiatur ideo damnum.

Quæst. 49. — *Ad quid teneatur, qui succedit* 237
possessori malæ fidei ? R. § 1. Si huic succedat tanquam hæres immediatus, et rem ab hoc acceptam consummat etiam bona fide, neque inde sit factus ditior, tenetur restituere ex injusta acceptione, non sua, sed antecessoris, quem repræsentat, et cum quo per fictionem juris facit unam personam, ideoque in ejus obligationem succedit; hinc tenetur restituere rem, et fructus, item compensare damna, et lucra cessantia ex mala fide antecessoris orta, quantum vires hæreditatis patiuntur, uti probabilius tenet Lugo, *d.* 17, *n.* 79. Quod probabiliter etiam verum est de hæredibus mediatis, uti dicetur *n.* 490. Si tamen possedisset bona fide orta ex alio titulo, quam hæreditatis, jam mala fides antecessoris esset purgata , neque amplius censeretur causa damnorum consequentium : unde tantum teneretur ex re accepta a tempore hujus bonæ fidei.

§ 2. Si bona fide succedat, non ut hæres, 238
sed alio nomine, v. g. ut legatarius, donatarius, emptor, non tenetur ex injusta acceptione, sed tantum ex re accepta, quia non facit unam cum antecessore personam: neque censetur succedere in vitiis personalibus, quale

est mala fides. Idem valet de Superiore Religioso, qui bona fide succedit antecessori malæ fidei, non enim succedit proprie ut hæres, sed uterque est tantum administrator ; et posterior succedit vi electionis, vel nominationis : ergo bonæ fidei ipsius non nocet mala fides antecessoris. Vide dicenda *n.* 490 *et* 491.

239 *Quæst.* 50. — *Quid dicendum sit de illo, qui partim bona, partim mala fide possedit rem alienam ?* R. seq. § 1. Si bona fide cœpit, sed postea mala fide superveniente consumpsit, tenetur ex re accepta restituere pro tempore bonæ fidei, sed a tempore malæ fidei tenetur etiam ex injusta acceptione ad omnia damna, uti hactenus dictum est, docentque omnes communiter cum Lugo, *d.* 17, *n.* 67, et habetur in Jure Canonico Cap. *Virgo* 34, *qu.* 2, item in jure civili *L.* 23, *ff. De acquir. rer. dom.* Ratio est, quia in ordine ad mores perinde est, sive accipias, sive retineas injuste, cum utrobique idem jus alienum violes, et simile damnum causes, si postmodum consumas. *Nec obstat, l.* 25, *ff. De usuris*, ubi dicitur eum, qui cognovit fundum esse alienum, adhuc facere fructus suos, donec evincatur fundus : *nam* hoc dato, non sequitur non esse obligationem restituendi, hoc enim dominium quod acquirit, est tale, quale acquirit fur miscens cum suis pecunias alienas, quas tamen tenetur restituere.

240 § 2. Si prius mala fide possedit, et consumpsit partem, sed postea cum titulo apparenter justo bona fide consummat reliquum, si reipsa Jus non habuit, idque postmodum resciat, tenetur ex injusta acceptione pro tempore malæ fidei ; nec juvat illum bona fides post consumptionem superveniens : e contra tenetur ex re accepta tantum a tempore bonæ fidei, nam mala fides præcedens non fuit causa posterioris damni, quia fuerat purgata per bonam fidem supervenientem, unde in ordine ad sequens tempus erat moraliter, ac si non præcessisset mala fides.

241 § 3. Si prius possedisti mala fide, sed nihil consumpsisti, nisi postquam supervenerat bona fides, non teneris restituere, nisi ex re accepta, quantum factus es ditior, ob rationem jam datam ; quod Lugo confirmat hoc exemplo, nam si post tempus malæ fidei voluisses domino reddere rem suam, qui tamen dixisset, ut retineres, donec reposceret, si res hoc postremo tempore absque tua culpa periisset; causa hujus damni non esset tua prior injuria, sed hæc justa retentio : ergo idem est in nostro casu.

Quæst. 51. — *Qualis sit obligatio restituendi res per parva furta sublatas ?* R. § 1. Rem quantumcunque levem ablatam teneris sub veniali restituere ; hinc si nulla causa rationabilis te excuset, non potes ab eo peccato absolvi, nisi restituas, secundum illud S. Aug. *Non dimittitur peccatum nisi restituatur ablatum ;* ita omnes, et speciatim citati, *n.* 191, cum Tamb. *l.* 8, *tr.* 3, *c.* 2, § 5, *n.* 2. Ratio est, quia talis nolens restituere vult continuare illud leve furtum : volens autem continuare, de illo non dolet : ergo nec potest ab eo absolvi : potest tamen facile esse justa causa excusans a restitutione, et sæpe potest præsumi consensus domini. Notat autem recte Less. *l.* 2, *c.* 12, *n.* 50, semper expedire, ut Confessarius, etiam pro pœnitentia, injungat restitutionem rei illius levis ablatæ, aut ut tantumdem det pauperibus, ne ex suo peccato, reportet commodum, utque magis absterreatur, alioquin homines fiunt ad hujusmodi furtula faciliores, et ad majora gradum faciunt : an autem restitutio rei levis possit præcipi sub excommunicatione, videri potest Dicast. *de Rest. d.* 9, *a n.* 84. 242

§ 2. Non est obligatio gravis restituendi materiam tantum levem sublatam cum intentione mortaliter mala, ut dictum est *n.* 190. 243

§ 3. Multi docuerunt, si quis etiam advertenter compleat magnam quantitatem per furta venialia ablatam, non fore mortale, sed oppositum constat ex dictis p. 1, n. 1005. Quod si illa quantitas gravis per parvas partes, et venialia tantum peccata sublata sit, non esse sub mortali restituendam, tenuerunt plures apud Moyam *tr.* 6, *d.* 4, *q.* 4, *n.* 4, sed dicendum est absolute esse obligationem gravem restituendi illa, quæ aliquis per parva furta sustulit, si simul sumpta faciant materiam gravem ; ita Suar. Azor. Val. Rebell. Sanch. *l.* 1, *c.* 4, *n.* 10 ; Lugo, *d.* 8, *a n.* 68 ; Haun. *t.* 2, *n.* 98 ; Tamb. *l.* 8, *c.* 2, § 5, *n.* 6 ; Esp. *q.* 32; Moya *n.* 5, dicens oppositum nullatenus esse sustinendum, Card. *in* 2, *crisi d.* 23, *n.* 90, aliique communissime. *Prob.* quia Innoc. XI, damnavit hanc 38, propos. *Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere, quod ablatum est per pauca furta, quantumcunque sit magna summa totalis :* ubi per To *pauca*, Auctores intelligunt parva, uti notat *Pollenter* ad hanc propositionem. Ratio autem est, quia alioqui is, qui singulis diebus totius anni furatus est Titio solidum, in fine non teneretur sub mortali restituere summam 365, solidorum, consequens autem est falsum, 244

quia materiæ illorum parvorum furtorum coalescunt in unum damnum grave Titii, ad similem modum, quo omni die imponens parvum pondus in lancem libræ, tandem hæc parva pondera coalescunt in ordine ad faciendum pondus grave : ergo est obligatio gravis reparandi illud damnum : quod verum est, sive damnificatus sit unus homo, sive sit communitas una, aut plures, cum hoc tamen discrimine, quod ad damnum grave respectu communitatis plus requiratur, secundum dicta p. 1, n. 1012 et 1013. Vide dicenda hic n. 417.

245 § 4. Oviedo *de pec. cont.* 3, *p.* 7, *n.* 102, putat tum tantum coalescere materias illas, si in se, vel in æquivalente extent apud furem, non autem si fur consumpserit et non sit inde factus ditior, nec si pure damnificarit : hanc sententiam tenet etiam Dian. *p.* 1, *t.* 6, *R.* 34, videturque approbare Petsch. *p.* 172, multis eamdem firmans : *sed contra est*, nam ex prima læsione levi nascitur obligatio reparandi illud leve damnum, similis obligatio nascitur ex secunda læsione ad reparandum aliud leve damnum, item ex tertia, quarta et sequentibus, ex hoc enim, quod accedant plures læsiones, non minuitur, sed potius augetur prior obligatio : ergo ex omnibus illis parvis læsionibus nunc actu positis nascitur obligatio reparandi totum damnum grave : ergo si non reparetur, peccatur mortaliter, quia continuatur damnificatio gravis. *Conf.* ex Sanch. *num.* 16, nam si singulis diebus anni a me accepperis unum solidum mutuum, in fine anni illæ singulæ acceptiones, quamvis de se leves, coalescunt ratione materiarum et causant in te obligationem gravem reddendi totam summam illorum solidorum, etiamsi ex his non esses factus ditior, est autem simile in nostro casu : ergo.

246 § 5. *Objic.* 1. Ex culpa veniali nascitur obligatio tantum levis ad partem levem, uti dictum est *n.* 185, sed hic est culpa tantum venialis : ergo. R. 1. Lugo, *n.* 69; Haun. *n.* 208, aliique, hanc obligationem gravem non oriri præcise ex culpa, sed esse veluti pœnam conventionalem, quam fur sibi imponit per singula furta, quasi promittens sæpius restituere, si sæpius furetur : sed hoc merito rejiciunt Tamb. *n.* 7 et Petsch. *p.* 171, nam in primis furans potest absolute nolle restituere quicquam, quantumcunque furetur : ergo gratis dicitur consentire in tale pactum. *Si dicas*, in casu, quo nollet, per legem Dei obligari : *contra* est : ergo ex lege tantum positiva tenetur, quod nemo dicit : deinde si ex multis levibus obligationibus ex quasi conventione possit conflari una gravis obligatio ad restituendum totum damnum, etiam poterit conflari ex multis levibus obligationibus provenientibus ex multis culpis venialibus. Resp. 2, Tamb. furem, si statim restituat, quando advertit fieri materiam gravem, prævenire peccatum, si autem non restituat, incipere injuste detinere et ex hac detentione obligari. *Contra* est, si graviter peccat detinendo : ergo antecedenter erat obligatio gravis illud restituendi : quæro, unde? Itaque R. 3, dist. maj. ex culpa veniali nascitur obligatio tantum levis ad rem levem, si hæc culpa sit unica, vel non tot, ut his causatum sit damnum grave, c. si sint multæ, quibus causatum sit damnum grave, n. maj. disparitas est, quod quando per unicam actionem venialem causatum est damnum etiam grave damnum totum non est voluntarium; e contra si per plures actiones causetur damnum grave, singulæ habent rationem pleni voluntarii respectu partis suæ et hæ partes simul sumptæ constant materiam gravem : ergo totum damnum est plene voluntarium : ergo merito ex illis culpis obligatur ad totum damnum reparandum, si tamen, ut hæc obligatio gravis restituendi totum non fundetur in gravitate injuriæ formaliter sumptæ, sed in gravitate materiæ debitæ propter leves injurias formaliter sumptas.

Inst. 1. Multa venialia nunquam faciunt unum mortale : ergo multæ obligationes leves nunquam faciunt unam gravem. R. Multa venialia nunquam faciunt formaliter unum mortale, c. nunquam faciunt objective, n. ant. et simili modo c. vel n. cons. quamvis enim venialia et obligationes leves nunquam ita uniantur inter se, ut in se fiant mortale, vel obligatio gravis, potest tamen ex multis venialibus et ex multis obligationibus levibus consurgere tanta materia ut sit objectum peccati mortalis et obligationis gravis.

Instab. 2. Si Titius unica vice abstulerit aureum, Caius autem per multas vices tantum veniales et neuter sit inde factus ditior, recta ratio dictat, quod Caius non debeat ita graviter obligari ad restituendum totum, sicuti Titius : ergo cum Titius obligetur sub mortali, Caius tantum sub veniali obligabitur. R. Recta ratio dictat, quod Caius non debeat ita graviter obligari, ex vi injuriæ formalis præcise c. ex vi gravis materiæ per injurias formales ablatæ, n. an. et cons.

Instab. 3. Qui minus peccavit, non meretur tantam pœnam, sed Caius minus peccavit, et hæc restitutio est veluti pœna : ergo Resp. Qui minus peccavit, non meretur tantam pœnam, præcise respondentem culpæ, c. respondentem damno per formales culpas causato, n. Cum enim uterque fecerit æquale damnum per formales culpas, damnum autem per singulas culpas factum compensari debeat per singulas restitutiones, utrique resultat pœna totius damni reparandi.

247 *Objic.* 2. Si sit obligatio gravis reparandi damnum grave per parva furta causatum, ergo si plures sint aliquid parvum furati Titio, non quidem communi consilio, attamen advertentes inde resultare Titio grave damnum v. g. si mille homines acceperint singuli unam uvam ex vinea, singuli tenebuntur restituere sub mortali. Resp. seq. concedunt Covarr. Medin. P. Navarr. Sair. Suar. Vasq. aliique cum Mol. *t.* 3, *d.* 689 et Bonac. *de restit. d.* 2, *q.* 8, *q.* 9, *n.* 6, sed probabiliter negant ex justitia teneri Sanch. Less. Esp. supra, Lug. *d.* 16, *a n.* 55; Dicast. *l.* 2, *t.* 2, *d.* 9, *n.* 82; Oviedo *n.* 111; Pestch. *p.* 168; Tann. Diana et Spor. *t.* 5, *c.* 5, *n.* 47, quia injusta acceptio singulorum est tantum venialis, uti dictum est p. 1, n. 1010 et partes reliquæ a singulis acceptæ non sunt singulis imputabiles. *Dixi*, ex justitia, nam Laym. *l.* 3, *t.* 3, *p.* 1, *c.* 1, *n.* 3 *et alii* cum Sporer, *n.* 45, dicunt teneri ex caritate sub mortali compensare pro sua parte, si exemplo suo alios moverit ad furtum et spes probabilis sit alios etiam compensaturos, si ipse compenset : sed Auctores, p. 1, n. 1009, relati, qui dicunt talem exemplo suo moventem peccare mortaliter contra justitiam, dicere debent consequenter etiam ex justitia teneri sub mortali suam partem restituere, si alias reliqui non essent compensaturi : Itaque tum aliquis sub mortali tenebitur tantum ex caritate, si movit alios, attamen credat furtum, ut restituant, si ipse prior, aut simul restituat leve illud, quod abstulit, tum enim sine gravi incommodo potest et tenetur avertere grave damnum, quod proximus haberet ex carentia restitutionis, quam facere tenetur.

Inst. Ergo poterit grave damnum causari alicui, ad quod tamen reparandum nemo ex justitia sub mortali teneatur. R. c. seq. cum Less. Salas, Dicast. *n.* 80; Ovied. *n.* 117, cum enim totum damnum non sit datum nisi per injurias veniales diversorum hominum independenter ad invicem operantium, satis est singulos sub obligatione levi teneri restituere partem suam, cui obligationi si satisfaciant, alter recipiet totum. Videri possunt plura circa hanc materiam apud Oviedo *a n.* 110 et Haun. *a n.* 197.

Quæst. 52. — *An sit obligatio restituendi totam materiam gravem, quam quis abstulit?* R. 248
§ 1. Esse; nam n. 242, diximus esse veniale nolle restituere quamcunque partem levem furto ablatam. Unum *objici* potest, nam supponendo, quod 4 solidi sint materia gravis respectu pauperis, non autem respectu divitis, si pauper abstulerit diviti 4 solidos, eosque amiserit, pauper tenebitur hos 4 solidos restituere diviti, hoc autem videtur inconveniens, nam pauper subiret damnum grave cum tamen dives passus sit tantum leve damnum, justitia autem non obligat, ut inferens damnum leve damnum, subeat grave. Resp. 2. Si argumentum valet, ergo pauper nunquam tenetur restituere diviti totum, quod abstulit etiam cum culpa mortali, si inde non sit factus ditior, quia pauperi egit gravius damnum diviti. R. 3. Justitia non obligat, ut inferens damnum absolute leve, subeat damnum ex parte objecti absolute grave, c. ut inferens damnum comparative leve respectu damnificati, subeat grave comparative ad damnificantem, n. nam id per accidens est et cum pauper non possit aliter reducere æqualitatem jurium, ad hoc tenetur.

§ 2. Probabilius videtur ad evitandum mor- 249
tale satis esse restituere tam multum, ut reliquum, quod non restituitur, sit solum materia levis, verb. grat. si materia gravis respectu, illius, cui furatus es sint 30. stuferi, et 29, sint materia levis, si furatus sis 30 et restituas unum, quamvis retineas 29, non videris peccare nisi venialiter, ita Sanch. *l.* 7, *c.* 21, *n.* 9; Less. Ovied. *de pecc. contr.* 3, *p.* 7, *n.* 109; Rebell. Vasq. Bon. aliique multi cum Dicast. *de Rest. d.* 9, *n.* 62, contra Medin. Cordub. Lop. et alios, quos sequitur Esp. *q.* 36, saltem in casu, quo ex injusta acceptione est obligatio restituendi. Ratio nostra est 1, quia si ab initio esses furatus tantum 29, non peccares mortaliter hos retinendo, uti supponitur : ergo neque nunc, si uno restituto retineas 29, idem enim est jus contra primum furtum et contra hanc retentionem. 2. Qui intulit grave damnum in fama et illud imminuit ita, ut non maneat grave, ille non amplius tenetur sub mortali ad restituendum, uti fatetur Esp. ergo idem dicendum est in aliis rebus restituendis.

§ 3. Si quis vovisset quotidie orare rosarium sub pœna bis orandi sequenti die, si hoc die

omisisset, cras orans, v. g. tres decades ad supplendum pro hac die, evitaret mortale, uti Esp. idem autem est in nostro casu : disparitates enim, quas affert, reipsa non videntur facere ad rem.

250 *Objic.* 1. Communis et quasi naturalis sensus omnium hominum est, quod sic restituens non satisfaciat, sed tantum eludat justitiam, ita Esp. R. Communis sensus est, quod non satisfaciat plene, sed in re levi eludat justitiam, c. quod non satisfaciat, quantum necesse est ad vitandum mortale, aut quod in re gravi eludat justitiam, n.

251 *Objic.* 2. Qui in materia gravi est læsus, hoc ipso acquisivit jus ad repetendam materiam gravem, ita ut merito sit graviter invitus, si reddatur tantum pars levis, nisi forte fiat sub conditione reliquarum etiam reddendarum : ergo non satisfit reddendo partem tantum levem. *Prob. aut.* acquisivit jus ad simultaneam restitutionem omnium partium ablatarum : ergo si non restituatur simultas omnium partium fit illi injuria, ita Esp. R. n. ant, ad prob. *dist. conseq.* ergo si non restituatur simultas, fit illi injuria gravis, n. saltem levis, c. conseq. jus ipsius est divisibile, sicuti etiam partes sunt divisibiles, unde si non retineatur pars gravis, non læditur jus magnum et consequenter non peccatur mortaliter.

Inst. 1. Ergo erit obligatio gravis restituendi materiam levem. R. Erit obligatio gravis restituendi materiam levem, non prout levis est, sed prout retenta cum aliis est constitutiva materiæ gravis et e contra prout restituta est sublativa materiæ gravis, unde est obligatio gravis tollendi gravitatem materiæ, sive illam gravitatem convertendi in levitatem.

Inst. 2. Obligatio gravis respicit materiam gravem. R. Respicit materiam gravem, quæ tota sub mortali restitui debeat, n. quæ sub mortali eousque restitui debeat, ut non maneat gravis, c. et hoc fiet in nostro casu.

252 *Quæst.* 53. — *An sit obligatio compensandi damna orta ex dilatione restitutionis* ? Resp. Culpabiliter differens restitutionem tenetur compensare damna, uti patet : e contra si dilatio sit culpabilis, sed superveniat. v. g. ex impotentia restituendi, Auctores distinguunt, nam si debitum erat ex delicto, Mol. Laym. Rebell. Lugo, *d.* 21, *n.* 17; Less. *l.* 2, *c.* 16, *n.* 32; Dicast. *de Restit. d.* 10, *n.* 76; Tamb. *l.* 8, *t.* 3, *c.* 2, § 6, *n.* 5; Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 362; Petsch. *p.* 212, aliique communius obligant ad resarcienda damna, quia injusta acceptio, quæ præcessit, adhuc est causa illorum; Nav. tamen Dian. *p.* 11, *t.* 2, *R.* 34; Burg. *cent.* 1, *cas.* 10 *et* 24, excusant, nisi prævidens et volens posuisset causam dilationis; quam sententiam *Dicast.* vocat probabilissimam, si causa differendi sit gravis necessitas, vel periculum spirituale, quia ultima damna proveniunt ex justa dilatione solutionis, justa autem dilatio purgat moram, estque tum justa, quando in his circumstantiis fieri non potest solutio, tum enim creditor non potest esse probabiliter invitus circa dilationem et secundum hanc sententiam docet contra alios Lug. *d.* 18, *n.* 43, si materia restituenda valebat 100 aureis, quando debebat restitui et postea valet tantum 80, quando post dilationem justam restituitur, satis esse restituere valorem 80, nam quando valebat 100, tum non tenebatur ex delicto formali et proximo solvere. Utraque sententia est probabilis, prima tamen probabilior. Notat autem recte *Ills.* si dilatio facta sit propter talem necessitatem, ob quam tum licuisset rem eamdem auferre domino, non fore obligationem compensandi damna ex dilatione secuta, quia tum non imputarentur delicto, sed necessitati, quæ sicuti excusasset acceptionem, sic nunc excusat retentionem : E contra si obligatio restituendi non sit ex delicto, communis et vera sententia est cum Lug. *d.* 18 *n.* 35, non esse obligationem resarciendi damna orta ex dilatione, nisi forte expresse contraxissent de his resarciendis, etiam in mora non culpabili; item nisi dilatio postea cognosceretur esse domino damnosa et voluntarie fieret, tum enim succederet mala fides et teneretur etiam de casu fortuito, uti colligitur ex *l.* 18, *ff. Commodati et c. Decima* 16, *q.* 1, V. dicenda a *n.* 357. Item *n.* 360. An differri possit restitutio, si alioqui damnum domino, vel damnificatori causaretur, dicetur a n. 424. Non peccari autem mortaliter, si absque gravi damno domini ad breve tempus differatur restitutio, dictum est p. 1, n. 1002. Denique justas causas differendi restitutionem ad tempus, dabimus hic *n.* 360.

Quæst. 54. — *Quid addendum sit circa lignantes, vel pascentes in fundo alieno?* R. seqq. 253
§ 1. Lignans in silva spectante ad privatum tenetur reparare totum damnum, sicuti si in alia re damnificasset, uti tenent omnes communiter, quamvis videantur dissentire Sot. et Tolet. apud Dicast. *de Rest. d.* 9, *n.* 353. Quod si communitas alicui privato elocarit silvam alioqui communem, qui in ea lignatur, tenetur restituere, non aliter ac si ad personam privatam spectaret, quia communitas trans-

tulit totum jus suum in illum, non aliter ac si pro tempore vendidisset, nam ideo invicem accipit pretium elocationis, quæ est quasi venditio ad tempus, ita Vasq. Lugo, *d.* 6, *n.* 88; Ills. *t.* 4, *d.* 2, *n.* 248, estque hoc conforme illis, quæ diximus, *p.* 1, *n.* 970.

254 § 2. Dicast. et alii cum Burgh. *cent.* 3, *cas.* 77, dicunt lignantem in silva spectante ad communitatem, cujus ipse non est pars, quamvis ligna multa efferat, et successive vendat, non peccare mortaliter, nec teneri restituere, si non edat magnam stragem : admittit *Ills.* si faciat in silva communitatis vicinæ; tum enim talia damna mutuo compensantur, quod non est, si communitates vicinæ non sint; et tanto magis admittit Lugo *n.* 86 *et* 89, si faciat in silva communitatis, cujus ipse est pars : addunt *Sanch. Herinb. et Molin.* non fore peccatum, in dies scindere unam sarcinam ad comburendum quanvis scindens sit dives, qui possit emere, dummodo non scindat arbores, sed ramos; item non fore peccatum scindere singulis septimanis 2 sarcinas ad vendendum; imo Sanchez, *in Consil. lib.* 1, *c.* 5, *d.* 1, *n.* 21 *et* 35, dicit, si oppidani soleant ad invicem cædere ligna ex silva alterius communitatis, nequidem fore veniale, quia videntur ista licere per consuetudinem, aut saltem tantum sub pœna prohiberi, vel per acta disjunctiva, ut vel non cædant, vel si cædant et deprehendantur, solvant pœnam, quod etiam tenent Molin. et Lug. *n.* 91, sed sententia contraria est probabilior ac communior cum *Bonac.* quod in hoc fiat injuria, possitque etiam peccari mortaliter, si attingatur materia gravis, secundum dicta p. 1, n. 1012 et 1013, nam quævis communitas habet ad suas silvas jus strictum contra alias communitates, neque scitur, quod adsit tale mutuum pactum, et capita communitatum procul dubio contradicerent, si interrogarentur : si autem ligna cædat in silva suæ communitatis, quæ non relinquitur communis, sed solet dividi, et assignari singulis pro parte, etiam facit injuriam ob rationem eamdem : monent tamen recte Auctores quoad ista attendendum esse ad consuetudinem, et leges diversis provinciis, ac locis proprias.

255 § 3. Quæ dicta sunt de lignatione, et silvis, intelligenda sunt etiam de pascuis, de quibus omnibus plura videri possunt apud Lugo tota *sect.* 9, et Dicast. *dub.* 13.

256 *Quæst.* 55. — *Quid circa venationem, piscationem, aucupium, Columbas, apes?* R. De his multa habentur in Instit. *De rerum divisione, et de acquir. domin.* ex quibus, uti et ex illis, quæ jam addemus, facile colligetur, quandonam sit obligatio restituendi.

§ 1. Venatio de jure naturæ permissivo cuilibet concessa est, neque potest privatus eam prohibere in loco ad se spectante non clauso speciali sepe vel muro, uti recte Lugo, *d.* 6, *n.* 54, quia feræ passim vagantes nullius sunt, et *L.* 1, § 1, *ff. de acq. possess.* Item § 14. *Instit. de rer. divers.* dicunt fieri primo occupantis : possunt tamen Princeps, vel Respubl. sub pœna prohibere venationem, aut piscationem in locis communibus, vel etiam aliis ad privatos spectantibus, quamvis id facerent ob habendam aliquando solam recreationem, uti habet communissima, Less. *l.* 2, *c.* 5, *n.* 33; Castrop. *t.* 31, *p.* 13, *n.* 4; Haun. *L.* 5, *n.* 74, et nunc certum esse dicit Ills. *t.* 4, *d.* 2, *n.* 224, contra celebres Juristas, tum quia id non habent per consuetudinem, tum etiam quia servit utilitati communi, ne subditi alias necessarias functiones negligant, ne eadem occasione ad latrocinia vel rebelliones armentur, ne feras vel pisces extirpent, capiendo nimis magno numero, vel dum gestant uterum, aut semen; etc. putat tamen *n.* 61, non posse in universum prohiberi venationem, vel piscationem, sed in certis locis, vel certorum tantum animalium : dicit etenim in universum prohibere, fore inhumanum, cum ista sint licita de jure naturæ, quod universalissimum est, quidquid in contrarium pugnet Grossius *l.* 2, *c*, 2, *n.* 5. Deinde pœna, sub qua prohibent, non debet esse capitis, vel mutilationis, vel flagellationis, nisi in raro casu, si quis sæpius et contumaciter repeteret; Less. *n.* 45; Castr. *p.* 14, *n.* 6; Lugo supra, Haun. *n.* 80. Similiter prohibere non possunt Principes, ne subditi feras arceant, vel abigant a frugibus, uti omnes fatentur cum Hun. *n.* 76, quod si aliter arcere non possunt, possunt occidere, uti habent Sa, et Less. *n.* 37, cuivis enim licitum est defendere sua contra homines : ergo multo magis contra feras; et tenentur Principes restituere, si vel prohibendo, ne abigant, vel multiplicando feras, inducunt rusticos in damna, uti habet communis cum Less. supra, Castrop. *n.* 5; Dicast. *d.* 10, *n.* 297. Quod si etiam venando notabiliter proterant sata, excutiant grana, lædant vineas, vel sepes, tenentur hæc damna compensare, uti cum Less. *n.* 40, docent omnes, qui hanc rem attingunt, nisi forte Princeps per liberum populi consensum acquisivisset absolutum jus venandi, ita ut populus cense-

retur renuntiasse suo juri, et id voluisse permittere, uti notant Molin. et Less. apud Laym. *l.* 3, *tract.* 1, *cap.* 15, *num.* 16, sed recte monot Ills. nunquam censeri consensisse in immodica damna.

257 § 2. Etiamsi aliquis circumdet septo silvam, aut vallo stagnum suum, si tamen silva, vel stagnum sit ita magnum, ut quando vult, non possit accipere feras, vel pisces, sed ibidem nascantur, aut etiam aliunde importentur, dominus talis silvæ, vel stagni non censetur occupasse feras, vel pisces, sed manent Juris communis, cum adhuc habeant naturalem libertatem, hinc ibi capientes acquirunt dominium, non aliter, ac qui venatur in insula trium, vel duarum leucarum, *Less.* *n.* 46; Laym. *num.* 12; Lug. *n.* 72; Dian. *p.* 9, *t.* 9, *res.* 59; Bon. *n.* 312, *et alii :* probatque ex jure Haun. *n.* 63, 70, *et seqq.* Notatque Rebell. et ex illo Dicast. *n.* 314, si locus sit ita magnus, quantus solet esse cursus feræ ad evadendum per fugam, censeri retinere naturalem libertatem.

258 § 3. Si fera etiam sua sponte e loco publico incurrat intra vivarium Caii non ita vastum, e quo exire nequeat, aut si pisces e flumine influant in piscinam, in qua facile capi possint, fiunt Caii, quia talia receptacula sunt ex natura sua ordinata ad talem capturam et semper adest animus ibi accipiendi, si adveniant, Lug. supra, Haun. *n.* 85.

259 § 4. Si primus lethaliter tetigisti feram, eamque persequeris et moraliter non possit effugere manus tuas, fera tua est, quamvis alius superveniens ultimo ictu lethali prosternat; ita Less. *n.* 47; Dicast. Burg. *cent.* 3, *cas.* 34; Haun. *n.* 65. In dubio tamen, an tu primo lethaliter tetigeris, vel an esset evasura, spectabit ad posteriorem, quia fera mansit in possessione naturalis libertatis suæ : ergo non fuit a te capta, sed a posteriore primo occupatur, Less. Dicast. Tamb. *l.* 1, *c.* 3, *v. Venatio,* Lug. *n.* 83; Burgh. supra contra Laym. qui dicit esse dividendam. Quod si tu, qui lethaliter tetigeras, desinas eam persequi, tunc erit primo capientis, Mol. et alii cum Sa *v. Venatio n.* 2.

260 § 5. Si feram persequens eo redegeris, ut te longius effugere non possit, attamen non vulneraveris et alius ipsam in istas angustias redactam ante te apprehendat, est hujus, et non tua, uti recte Lugo *n.* 79; Haun. *n.* 68, contra Mol. et alios : E contra si dederas talem ictum feræ, eamque persequaris, ita ut te effugere non posset, interim illa incidat in laqueum a Titio positum, ex quo etiam evadere non posset, *Lug.* supra dicit totam spectare ad Titium, quia Titius primus reipsa cepit, tu autem prius eras capturus, Less. *n.* 50, dicit esse vel tuam, vel Titii, si tu, vel ille primus occupet, tu enim habes jus occupandi, quia sic vulnerasti; habet etiam Titius, quia sic illaqueavit : Mal. et Ills. *n.* 241, probabilius dicunt esse tuam, quia per ictum lethalem, ob quem non poterat manus tuas evadere, jam censebaris moraliter occupasse : ergo per accidens se habet laqueus Titii, aut tibi tantum servire poterat.

§ 6. Si fera laqueo a te posito sit capta, se- 261
cundum *Cov. et Navarr.* et illius, qui eximit, nisi alicubi sit contraria consuetudo, secundum Mol. Laym. Less. *n.* 46; Platel. *p.* 3, *n.* 555; Ills. supra, si ita capta est, ut non posset evadere, est tua, quia per tuum instrumentum ei sufficienter ademisti naturalem libertatem : ergo acquisivisti jus saltem ad illam. Si erat se tandem extricatura ex laqueo, dicunt dividi debere inter te et illum, quia uterque simul cepit et neuter sine altero cepisset : Haun. *n.* 69, putat sic esse distinguendum, si laqueus positus erat in loco publico, vel in loco alieno cum consensu domini, tenet cum *Mol.* si vero positus erat in alieno loco, invito domino, dicit hunc posse non solum feram, sed etiam laqueum licite eripere, et ita habere praxim. Ills. *n.* 241, dicit, sicut non obligarem venatorem ad reddendam feram domino loci, propter expresse contrariam legem 3 *ff. de acquir. domin.* sic nec dominum loci obligarem ad reddendam prius exemptam feram venatori, eo quod præventio videatur subrogari posse satisfactioni injuriæ pro venatione, vel aucupio in loco alieno sine domini consensu. Quod si laqueus in publico loco positus fuerit, vel cum consensu domini, sed dubium sit, an fera fuisset evasura, secundum *Mol. Less. et Laym.* est dividenda pro rata dubii, quia videtur habere uterque jus; secundum Lugo *n.* 83, et Tamb. supra, tota est capientis, quia fera in dubio non præsumitur amisisse libertatem; unde nec pro spe satisfaciendum erit illi, qui posuit laqueum, uti non satisfactio pro spe illi, pro quo concursu accipio beneficium; satisfieri tamen debebit pro labore positi laquei, quia de illo posito certus est, et hic viam fecit ad prædam, ita *Tamb.* possuntque etiam hæc applicari ad nassam in flumine positam pro capiendis piscibus, uti notat Less. *n.* 50.

§ 7. Si quis egrediatur limites venationis 262

suæ, et in alienis limitibus nulli speciali sepimento clausis capiat feras, *Bon.* citans *Mol. Fill. et Sa* dicit eum peccare mortaliter, et teneri restituere, quia læsit jus cum damno; Laym. *n.* 14, dicit peccare posse mortaliter, quia violatio talis juris soli alteri competentis solet magni æstimari, maxime si frequenter fiat; sed non ideo debebitur restitutio ferarum, quia non erant sub dominio alterius, sed adhuc jure Gentium communes: admittunt tamen Auctores communius contra Vasq. et Lugo *num.* 69, esse obligationem reparandi damna, si v. g. captis feris plerisque silva multum vilesceret. Turr. Dicast. Less. *num.* 44, putant peccari tantum venialiter violando tale jus, si feræ non patiantur magnam stragem; Imo Burg. *cent.* 1, *cas.* 52, valde probabiliter putat ordinarie nequidem venialiter peccari, quia domini passim id sciunt, et ipsimet faciunt, videnturque invicem consentire, contenti multa, vel pœna, si quis in facto deprehendatur.

263 § 8. Qui alterum impedit a venatione, piscatione, aucupio, ad quod jus habuit, facit injuriam, et tenetur compensare, quantum alter deductis expensis putabatur lucraturus, si impeditus non fuisset, Castrop. *p.* 13, *n.* 7. Similiter si quis aquas, ubi alter jus piscandi habet, inficiat, ita ut pisces moriantur, tenetur restituere, non pisces, ad quos ut pote naturali adhuc libertate gaudentes alter necdum habeat jus, sed quantum per jus piscandi violatum, censetur impeditum esse lucrum, Less. *n.* 43; Dicast. tamen *n.* 308, putat per hoc non fieri injuriam, ideoque non deberi restitutionem, quia necdum erat jus ad illa animalia per venationem capienda, nec jus piscandi est impeditum, sed tantum pisces sunt prærepti.

264 § 9. Qui animalia domestica capit, etiamsi extra dominorum potestatem longius evaserint, tenetur restituere, uti habetur § *Gallinarum*, 7, *Instit. de rer. divis.* docetque cum communi Less. *n.* 28. idem est de capiente animalia silvestria, sed usu jam masuefacta, quæ domum redire solent, quia non ideo libertatem recuperarunt, quod a domo tempore aliquo aberrent, tum enim tantum dicuntur eam recuperasse, si ita evaserint, ut difficulter iterum reduci possint, nec sperentur sponte reditura; si tamen hæc animalia amitterent consuetudinem redeundi, nullius essent, et fierent primo occupantis, essent enim iterum silvestria, Dicast. *num.* 315.

§ 10. Licitum est habere columbas, uti 265
tenent communiter omnes, probantque Less. *n.* 29; Lug. *n.* 42; Haun. *n.* 81; Dicast. *n.* 319. Rationes præcipuæ sunt, 1. Consuetudo. 2. Permissio Reip. 3. Major utilitas, si enim manerent silvestres, fugerent manus coquorum, et magis multiplicatæ majus damnum inferrent frugibus etc. Hinc illicitum est, per se loquendo, occidere columbas pascentes in agro tuo, quamvis possis abigere: quod si dominus eas in fame tenerent domi, ut egressæ irruant in alienas segetes putant Tol. et Lugo *n.* 48, posse occidi, vel capi, quia tum videtur fieri fraus contra jus eorum, ad quos spectant segetes, et præter permissionem, ac mentem Reip. Sed in hoc spectanda est consuetudo locorum et communis prudentium sensus.

§ 11. Qui per fraudem, vel per inusitatas 266
illecebras capit alterius columbas, tenetur restituere, nisi forte alicubi sit consuetudo, et tacitus consensus eas quomodocumque sibi mutuo subducendi; quia cum sint animalia domestica, vel saltem mansuefacta, sunt alterius, et tam parum abduci possunt, quam gallina, aut carnis, Less. *n.* 28; Lugo, *n.* 43; Haun. *n.* 82; Ills. *n.* 242; Dicast. *n.* 325. Si tamen columbæ alienæ aggregarint se tuis, et deseruerint consuetudinem redeundi ad alterum, fiunt tuæ: dicunt autem multi tum deseruisse consuetudinem redeundi, sibis, terve tempore consueto non redeant, sed tuas comitentur, quod non approbat *Ills.* dicens non esse attendendum ad emansionem duorum, aut trium dierum, sed ad judicium prudentium et consuetudinem provinciarum. Vide Dicast. *n.* 316.

§ 12. Examen apum, quamvis evolet, tan- 267
diu manet Titii, quandiu in ejus conspectu versetur, nec difficilis est ejus prosecutio, ut habetur § 16. *inst. de rer. divis.* Quod si difficile sit Titio illud sequi, et recuperare, potest a quolibet capi, etiamsi arbori Caii adhæserit, vel in ejus cavitatem se receperit, sicuti enim avis non ideo est tua, quod arbori tuæ insideat, ut in ea faciat nidum, ita nec apes; idque etiam ex jure probant Less. *n.* 32; Lugo, *n.* 73; Haun. *n.* 84, maxime cum apes sint de genere animalium silvestrium. Addunt tamen Lugo et Haun. *n.* 85, si vidisti apes ingressas esse tuam arborem, et ibi possidere voluisti, tuas esse, potes enim velle habere inclusas arbori velut alveari. E contra, si alveare tuum posuisti vacuum in aliquo loco, v. g. ut sic exsiccaretur, et interea peregrinum exa-

men apum in illud involaret, non ideo esset tuum, sed quisque posset eximere, uti etiamsi avis in tuum cubiculum involasset, non ideo esset tua, sed qui primus apprehenderet, ad illum pertineret : quia nempe in utroque casu deficit tibi animus sic apprehendendi, qui animus requiritur ad capiendum dominium, si autem ideo exposuisses alveare, aut aperuisses, et postea clauderes fenestras ; apes, et avis essent tuæ, quia apprehendisses cum animo possidendi, ita Lugo, *n.* 73.

268 *Quæst.* 56. — *Quid notandum sit circa tributa, gabellas, vectigalia?* R. Sequentia. § 1. Per tributa, gabellas, vectigalia, intelliguntur illa, quæ subditi contribuunt ad communem utilitatem, ad publicas necessitates, ad sustinendos magistratus, vel dignitatem Principum, etc. possuntque hic sumi pro eodem, quamvis inter ea sit aliqua distinctio , uti recte notat Dicast. *l.* 2, *tr.* 10, *d.* 29, *a n.* 1, certum est autem, de jure naturæ et positivo, tam divino, quam humano, Principibus aliqua tributa deberi, ut recte probat Beja *p.* 1, *cas.* 13, quis autem præterea possit tributa imponere, tradunt Dicast. *dub.* 2 *et* 3, et Lugo, *d.* 36, *sect.* 1 *et* 2, ubi recte addunt ad justitiam eorum requiri, ut ad illa sit necessitas, et exigantur proportionate ad illam necessitatem, et ad facultates subditorum, secundum æqualitatem, seu proportionem geometricam; quomodo autem in comitiis debeant se habere illi, ad quos spectat consentire in tributa : item quid respondere debeant TT. si circa impositionem illorum interrogentur, quando non omnino patet eorum justitia, fuse exponit Lug. *sect.* 3. Unum hic notandum est, quod Principes, et Magistratus injuste agant, si reddant aliquem immunem ab oneribus communibus, imponendo, vel relinquendo aliis tanto gravius onus consuetam summam contributionum pendendi, uti ex Jure , et auctoritate probat Delb. *de Immunit. Ecclesiast. cap.* 5, *dist.* 26, *num.* 3.

269 § 2. *Nav. Angel. Beja*, aliique multi docent leges de solvendis vectigalibus esse tantum pœnales , et non obligare in conscientia , quam sententiam Less. *l.* 2, *c*, 33, *n.* 55 ; Bon. *de Rest. d.* 2, *q.* 9, *p.* 1, *n.* 3, aliique dicunt esse probabilem ; probabilius tamen est, quod obligent in conscientia, et quidem ex justitia, uti docent plurimi cum Sanch. *in Consil. l.* 2, *c.* 4, *d.* 1, *n.* 8; Lugo, *sect.* 4. Dicast. *d.* 3, *d.* 2 *et seq.* Spor. *tr.* 5, *c.* 5, *n.* 150; Mendo *d.* 6, *q.* 1, nam Scriptura *ad Rom.* 13, dicit : *Reddite omnibus debita : cui tributum, tributum ; cui vectigal, vectigal,* et Matth. 22. *Reddite ergo, quæ sunt Cæsaris, Cæsari, et quæ sunt Dei, Deo.* Ratio est, quia tributum non debetur ut pœna, sed Magistratus, vel Principes, cum serviant Reip. habent jus strictum ad ea exposcenda, quæ sibi necessaria sunt, tam ad sustentationem suam, quam ad sustinenda onera, ad quæ ratione officii tenentur : ergo qui hoc jus defraudat , facit injuriam ; ex quo sequitur nulli licere defraudare, nam si liceat uni, licebit omnibus, et sic destituentur æraria publica, imo ubique dabitur occasio fraudibus, mendaciis, perjuriis.

§ 3. Non tantum subditi, sed etiam exteri 270 tenentur ad gabellas, uti recte Medin. Suar. Vasq. Azor. Fill. aliique cum Sanch. *d.* 45, *n.* 9 et Bon. *n.* 4, quia etiam respectu exterorum videtur obligatio inducta per consuetudinem, quam rationabilem esse ostendit Lugo *n.* 29, et quidem quoad usum pontium, fontium, viarum, gabella etiam exteris ideo imposita, justificatur, quia in illorum etiam utilitatem cedit, uti recte *Sanch. Lug.* aliique apud ipsos ; potestque præterea Rex exigere gabellam ab incolis hujus regni ad defendendum alterum regnum, quia hoc ipsum cedit ad utilitatem hujus regni, ut sic ab altero defendi possit, vel propter illud magis florere, ita Vasq. et Lugo , *n.* 36.

§ 4. Angel. Henrinq. Fill. Th. Hurtad. 271 Moya *t.* 1, *t.* 1, *q.* 8, *n.* 6 ; Sanch. *d.* 10, absolute dicunt, non esse obligationem sponte sua offerendi gabellas, nisi petantur, dummodo non abscondantur merces, nec decipiantur quæstores ; in quam sententiam multum inclinat Lug. *a n.* 40, saltem ne pœnitens postea cogatur restituere, additque *n.* 44, cum Mol. et Sanch. esse probabile, quod non teneatur restituere, quamvis occultaverit se, et merces, et ideo nihil sit petitum : e contra Cov. et alii cum Dicast. *n.* 55, absolute dicunt esse obligationem solvendi, quamvis non petantur, saltem si moraliter constet de justitia: Cajet. et alii apud Dicast. *num.* 45, dicunt antiquas deberi, licet non petantur, non autem novas, quia contra has est quædam præsumptio, quod sint injustæ , uti aliqui tenent *n.* 277, referendi : Salon. Salas, Turr. Less. *n.* 61, aliique cum Bon. 6, melius dicunt in hoc servandam esse consuetudinem locorum, videturque probabilius esse solvendas, quamvis non petantur , nam diximus deberi ex justitia : ergo jus Principis reipsa postulat, quod alioqui læderetur : possuntque de hoc plura videri apud Dicast. *d.* 6. In sententia

autem illa, quod gabellæ non obligent, nisi petantur, notat Lugo, *n.* 47, non sufficere petitionem generalem, uti si quæstor diceret: solve, si aliquid debes ex mercibus hoc anno transvectis, sed requiri petitionem, qua in particulari petatur propter talem, vel talem causam.

272 § 5. Si quis cum quæstore contraxisset de solvendis, v. g. 50 aureis pro omnibus vectigalibus totius anni, omnes docent fieri injuriam, si de his aliquid fraudet, hos enim debet, non tam ex lege vectigalium, quam ex contractu, uti recte notant Mol. et Lugo, *num.* 48.

273 § 6. Si gabella imponatur rebus usualibus, id est, quæ quotidie ad usum vitæ humanæ emuntur, v. g. pani, carnibus, butyro, oleo Cajet. aliique duodecim Auctores apud Lugo *n.* 24, dicunt non obligare in conscientia, quia videtur injusta propter inæqualitatem, cum pauperiores non habentes talia ex suis bonis cogantur plura emere quam divites, adeoque plus graventur; et hanc sententiam vocant probabilem Mol. *d.* 669; Bon. *n.* 5; Dian. *p.* 2, *tr.* 3, *res.* 28, sed alii octodecim cum Lugo, *n.* 25; Dicast. *dub.* 10, merito contradicunt, servatur enim sufficienter æqualitas per hoc, quod divites propter majores familias, plura emant, aut plus graventur tributis propter plura bona immobilia: quod si propter solas alias merces exigerentur, hæ carius venderentur a mercatoribus, sicque non evitarentur incommoda. *Nec obstat*, quod *L.* 1 et 6, *Cod. de vectigalibus* prohibeantur exigi vectigalia pro usualibus, *nam* leges illas dudum abrogavit consuetudo, quam Suar. *de leg. c.* 16, bene probat non esse irrationabilem: docet tamen cum aliis Sanch. *dub.* 44, *n.* 7, non facile injiciendum esse scrupulum defraudantibus vectigalia quoad res usuales, nisi constet de eorum justitia; quod admittit Lugo, *num.* 27, quoad pauperes, qui res communes ad proprium usum emunt, vel asportant, ut jam dicetur.

274 § 7. Paupertas excusat a gabellis: hinc si quis solvendo eas non posset alere se, et suos, vel quia multa debita contraxit, vel propter alias causas, non tenetur in conscientia solvere, quia potest prius necessitati propriæ consulere: Principes enim sunt propter subditos, et non subditi propter Principes, uti cum aliis multis dicunt Sanch. *dub.* 15; Lugo *n.* 69; Sylv. *in Res. p.* 2, *v. Restit. cas.* 4, et addunt, quæstores ideo posse ab eis non petere; hinc Less. *n.* 62, cum aliis docet æquitati consentaneum esse, ut is, qui rem aliquam defert, emit, aut vendit ad solatium magnæ necessitatis suæ in conscientia non teneatur ad vectigal; aliquando tamen teneri putat Lugo *n.* 63, quamvis ad solvenda debita etiam a Judice cogatur vendere bona sua.

§ 8. Putant aliqui gabellam deberi etiam 275
pro mercibus inferri prohibitis, v. g. pro vino gallico, si prohibitum esset in hanc urbem inferre; sed cum aliis probabiliter negant Sanch. *dub.* 16, Lugo *n.* 70, quia Princeps pro tali repetit solam pœnam, pro quo enim introducendo petitur gabella, videtur ejus introductio approbari.

§ 9. Si quis emat ab eo, a quo scit defrau- 276
dari gabellas alioqui ex justitia solvendas, Sylv. dicit hunc ementem teneri gabellam solvere pro venditore, quia gabella est onus reale, quod cum merce transit ad ementem; et admittunt communiter omnes, teneri emptorem, si vere cooperetur, quia esset causa damni: ergo tenebitur resarcire in defectu alterius: si autem non cooperetur, sed tantum permittat, Mol. Bon. Less. Dicast. *dub.* 9; Spor. *n.* 151, dicunt non teneri, nam gabella non est stricte onus reale gravans mercem, sed merx tantum est veluti hypotheca obligata pro gabella, si fiat excussio, et intentetur actio, unde, inquit Sanch. *dub.* 12, talis emens habet se sicuti suscipiens Sacramentum ab indigno Ministro, ad cujus peccatum habet se permissive; et quamvis Lugo *n.* 65, inter hæc agnoscat differentiam, eo quod major causa requiratur, ut quis excusetur a cooperatione etiam materiali in materia injustitiæ, quam in aliis materiis, tamen in re sentit cum illis.

§ 10. Si constet de potestate imponendi tri- 277
butum, et dubitetur, an tributum sit justum, sitque dubium negativum, id est, si pro neutra parte occurrat ratio positiva, dicendum est debere censeri justum et esse obligationem solvendi, uti tenent Suar. Sotus, Vasq. Mald. Less. et alii cum Dicast. *n.* 92, licet multi cum Sanch. *d.* 6, *n.* 5; Dian. *p.* 4, *tr.* 3, *resol.* 39; Lugo, *n.* 89, putent non esse obligationem, saltem si tributum, vel gabella nova imponatur; his consentit Spor. *n.* 154, dicens veram esse et tutam ob rationes jam dandas pro casu dubii positivi. Ratio nostra est, quia est possessio pro justo præcepto Superioris exigentis tributum, quod etiam exigi non solet sine maturo consilio. Si dubium sit positivum, id est, si sint rationes probabiles pro eo, quod sit,

et etiam pro eo, quod non sit justum, Sanch. et alii sexdecim apud Mendo *d.* 6. *q.* 1, *n.* 2, dicunt non esse obligationem solvendi, quia possessio videtur esse pro libertate subditorum, præsertim cum sit præsumptio juris contra tributa ex *cap. Quanquam, de censibus in* 6, ubi expresse dicitur, quod pedagiorum exactiones tam jure canonico quam civili regulariter merito sint damnatæ : deinde quia probabilia neminem cogunt involuntarium, inquit Caramuel, maxime cum tributum sit res odiosa, contra quam in dubio est judicandum : præterea quia sicut in plerisque aliis materiis, ita in hac videtur esse licitum sequi unam probabilem relicta alia; et hanc sententiam probabilem esse dicunt Sa, Bon. Diana, Boss. Tamb. Spor. *tr.* 5, *c.* 5, *n.* 154, eamque sequitur Lugo, *n.* 91, et probabilem etiam agnoscit Dicast. *num.* 108. Oppositam tenent Suar. Vasq. Turr. Moya, *num.* 4, et alii, quæ etiam videtur probabilior et est conformis dictis *l.* 1, a n. 432. Ratio est, quia in dubio præsumendum est pro justo præcepto Superioris, cujus auctoritas est in possessione præcipiendi; tum etiam quia alioquin quisque sibi facile finget probabilitatem, ut se ab obligatione eximat, atque sic dabitur occasio plurimis malis : neque verum est, quod semper licitum sit sequi probabilem, non enim licet, si propter eam aliquis alius, qui merito prævalere debet, cogeretur exui certa possessione rei suæ, uti hic fieret, quia propter probabilitatem contrariam Superior privaretur potestate certa præcipiendi. Quod ex jure Canonico allatum est contra pedagiorum exactiones, recte dicit Dicast. *n.* 99, intelligi de casu, quo sine legitima potestate imponuntur : quamvis autem subditi sint in certa possessione rerum suarum, tamen etiam Princeps est in certa possessione juris ad imponenda tributa; ubi autem duo possident, quorum unus jure suo privari debet, melior est ejus conditio, qui habet jus majus et pro quo magis præsumitur, qualis hic est Superior, ita Dicast. *n.* 100, potestque etiam videri *a n.* 146.

278 § 11. Si dubitetur, non tantum an hoc tributum sit justum, sed etiam an Princeps illud possit imponere, si constet de potestate imponendi tributa, quam Princeps de cætero habeat, probabilius est tributum obligare, quia etiam in dubio de potestate hic et nunc imponendi, Superior est in possessione præcipiendi hoc, quod non scitur esse injustum, qua dejici non debet per superveniens dubium, an hic et nunc possit hoc præcipere; deinde quia Princeps et Confessarii præsumuntur melius de hoc judicare posse, quam alii privati, ita Mendo *n.* 9.

§ 12. Ut Princeps possit imponere novum 279
tributum, debet ipsi saltem esse probabilius quod sit justum, quia hic agit velut judex, ad quem spectat sequi probabiliora, et ne subditi, qui certo possident res suas, eis spolientur, ita plurimi cum Mendo *n.* 10, potestque videri Dicast. *dub.* 8; Moya *n.* 6. V. etiam Leur. *t.* 2, *tr.* 1, *d.* 4, *sect.* 25.

§ 13. Clerici non tenentur ad gabellam con- 280
tractuum, nisi negotientur : nec ad gabellam rerum de patrimonio suo : præterea bona et coloni Religiosorum Mendicantium eximuntur ab omni exactione, ut habet Sa *V. Gabella;* et de hac exemptione Clericorum videri possunt Sanch. *a dub.* 49, *usque ad* 59; Lugo, *s.* 7, 8 *et* 9; Dicast. *d.* 4, *dub.* 4, 5 *et* 9; Dian. *in Compendio V. Ecclesiastici a n.* 13. Recte tamen advertunt Beja *p.* 1, *cas.* 26; Sylvius *in R. cas. p.* 2, *V. Rest. cas.* 4; quamvis usus exigendi non possit præscribere contra Clericos; attamen quædam tributa ob necessitates publicas sæpe esse imposita bonis et rebus Clericorum cum auctoritate Ecclesiæ, ideoque debere solvi : in dubio autem, an justa sint, videtur præsumendum pro justitia, uti ante dictum, quamvis alii dicant per certam immunitatem et exemptionem poni Clericos in possessione contraria.

§ 14. Si quis defraudavit justam gabellam. 281
Molina dicit eum teneri diminuere pretium mercis, quia pretium commune taxatur simul secundum gabellam : ergo si gabellam non solverit, non potest postulare pretium commune; et hanc sententiam putant probabiliorem Dicast. *dub.* 10. E contra Less. dicit posse vendere pretio communi, uti alios; hoc enim pretium taxatur communi æstimatione secundum onera, quæ communiter omnes subeunt, licet aliquis hic et nunc subeat, et hoc videtur probabilius.

§ 15. Ex tanta varietate sententiarum colli- 282
git recte Dicast. *dub.* 7, prudentis Confessarii esse, non semper secundum rigidissimas obligare ad restitutionem, sic enim non tantum Sacramentum pœnitentiæ reddetur odiosum, sed sæpe inducentur pœnitentes in gravissima incommoda etiam Conscientiarum; inde sapienter monent Molin. Lugo, *n.* 43; Spor. *n.* 546, antequam fiat defraudatio, standum esse potius pro eo, quod subditi teneantur solvere; postquam autem facta est, si pœnitens merito credat exactionem esse injustam,

non facile damnandum esse ad restitutionem.

Quid agendum sit, si cesset causa tributi, aut si non impediatur ad fines, ad quos exigebatur, videri possunt Lug. *a n.* 51, et Dicast. *d.* 3, *dub.* 12.

283 *Quæst.* 57. — *An faciat injuriam et teneatur restituere, qui defraudat præmiferum?* Resp. § 1. Hic defraudans facit injuriam, quia compositio, quæ pro præmiis instituitur, habet se per modum concursus, in quo, qui prævalet, acquirit jus strictum ad rem illam, pro qua concurritur : ergo fit injuria, si quis defraudetur, v. g. si aliter dictetur argumentum, corrigatur vitium, aut quomodocunque agendo contra leges talium concursuum, si ille, qui prævaluerat, impediatur a consecutione præmii.

284 § 2. Hæc injuria videtur esse gravis, vel ratione materialis præmii, seu libri, si ejus pretium ascendat ad materiam peccati mortalis, vel saltem ratione formalis præmii, sive honoris et testimonii publici de scientia, pendetque sæpe promotio talis adolescentis a commendatione, quod in studiis retulit præmia.

285 § 3. Injustum est, aliquem adducere ad solvenda præmia, ea conditione proposita, quod ejus nepoti sit dandum præmium excluso alio, qui meretur, ob rationem jam datam, essetque hoc Mecœnati dare scandalum, quia merito suspicaretur sæpius contingere ejusmodi fraudes; et, si ad homines emanaret tale factum, foret contra æstimationem communem, quam habent omnes de æquitate Censorum, ac notabiliter imminueret æmulationem juventutis. *Si dicas* Mecœnatem posse nulli dare præmium et dare liberaliter omnibus, præterquam illi, cujus loco accipit nepos : Resp. Posse nulli dare, sed supposito, quod indicat concursum, tenetur dare prævalenti : sicuti patronus posset ad beneficium nominare, quem vellet, si tamen indicat concursum, non potest dare nisi prævalenti. *Nec obstat,* quod fundator beneficii statuere possit in limine fundationis, ut aliquid fiat, quod alioqui est contra tenorem fundationis pro reliquis vicibus : *Nam* hoc non obstante, si nunc indicat concursum pro omnibus, tenetur stare concursui, sic enim initur contractus innominatus, *facio, ut des; sisto me, ut conferas, si prævaluero :* ergo similiter in nostro casu : patetque in simili, nam licet possim non dare tibi aureum, si tamen tibi promiserim et tu promissionem acceptaris, teneor. Vide dicenda *l.* 4, *n.* 628, *Conf.* nam alias posset talis Mecœnas quoad omnes ita agere et attribuere præmia, quibus vellet; si enim possit uni, cur non omnibus? per hoc autem everteretur ratio concursus et inducerentur incommoda ante insinuata.

286 § 4. Ex his sequitur deberi compensationem dictæ injuriæ, aut saltem per tertium fieri debere per transactionem cum defraudato, ut acquiescat, v. g. accepta pecunia loco præmii et honoris : qui enim per fraudem impedivit alterum a consecutione boni sibi debiti, tenetur restituere et compensare damna, uti constat ex dictis *a n.* 69.

287 § 5. Occasione dictorum resolvitur hic casus : Titius adolescens sæpe merito suo obtinuit præmia, sed semel obtinuit unum per fraudem, alioqui debitum Caio; de hoc se Titius accusat in Confessione; *Quæritur* 1. an a Confessario sit obligandus, ut cum suo et familiæ dedecore factum prodat, ut ita Caio satisfiat. 2. An sufficiat, si præfectus, vel alius publice edicat per errorem contigisse, quominus Caius acceperit præmium. 3. Quid tandem facere debeat Titius. Resp. ad 1. Non est ad hoc obligandus, quia hæc infamia positiva esset in æstimatione prudentum major, quam illa negativa Caii, sive quam negatio honoris alias obtinendi. Accedit, quod Titius per hoc se conjiceret in magnam suspicionem, atque si in aliis etiam præmiis fraudem commisisset, sicque privaret se positivo honore juste obtento; quæ, saltem simul sumpta, longe prævalent negativæ inhonorationi, quam patitur Caius. *Ad* 2. Non suaderem in præsentia Titii, nequidem de ipsius consensu, hoc dici, quia Titius etiam nolens facile posset in ruborem agi et sic venire in suspicionem, ac postea dicere a Confessario impositam sibi esse obligationem hoc permittendi, quod aptum esset reddere Confessionem apud omnes odiosam. Si tamen abesset nunc Titius, nec prudens suspicio posset in ipsum cadere, posset id fieri et per hoc compensaretur ex parte honor. *Ad* 3. Tenetur in primis pretium libri solvere Caio, mittendo per ignotam manum : deinde si adhuc simul studeant et contingeret eosdem iterum certare de præmio, ac prævaleret Titius, induci posset, ut Caio relinqueret præmium; posset etiam forte Caius privatim induci, saltem pretio, ut omnem obligationem remitteret. Si tamen sit aliquod periculi, ne suspicetur de Titio, prærequiretur consensus Titii in hoc et Caius indirecte erit a suspicione de Titio abducendus. Denique posset Titius permittere Caium publice laudari a scientia, cujus præmio fraudatus est,

addendo, quamvis casus fuerint quandoque adversi, non minorem tamen deberi laudem : quod ipsum inscribi posset præmio gratiæ, vel alteri, si posthac reportet.

288 *Quæst.* 58. — *Ad quid teneatur fur, qui in extrema necessitate consumit rem furto sublatam?* R. Si res mansit domini tenetur postea, si possit, compensare sola damna causata domino usque ad tempus necessitatis, quia hæc postea dedit jus consumendi, sicuti dedisset jus auferendi, secundum dicta *p.* 1, *n.* 950, unde damnum rei non imputatur injuriæ, sed necessitati : e contra si rem, antequam consumeret, per commixtionem fecerat suam, post necessitatem tenetur restituere etiam rem, tum enim non ex alieno, sed ex proprio subvenit necessitati suæ, ideoque obligatio restituendi contracta per injuriam, quæ antecessit necessitatem, perdurat et urget furem; ita Lugo *d.* 21, *n.* 3. An autem dives restituere debeat damna secuta ex eo quod extreme indigenti non subvenerit, dictum est *l.* 2, *n.* 206.

289 *Quæst.* 59. — *An turpe lucrum, sive quod per actionem peccaminosam acquiritur, sit restituendum?* R. § 1. Si actio jam sit posita et pro ea acceptum pretium, non est, saltem de jure naturæ, obligatio illud restituendi; unde si mulier, etiam uxorata, pro usu sui corporis, aut Titius, ut Caium occideret, pretium acceperit, potest retinere. Ita S. Th. 2, 2, *q.* 62, *art.* 5, *ad* 2; Azor. Rebel. Molin. Vasq. Lugo *d.* 18, *a n.* 45; Less. *lib.* 2, *c.* 14, *d.* 8; Dicast. *de Restit. d.* 6, *d.* 1; Burg. *cent.* 3, *cas.* 33, ita ut omnes fere Tridenti et Juristas in hoc convenire dicat Tam. quamvis contradicant Medin. et alii apud Dian. *pag.* 2, *t.* 16, *res.* 38. Ratio est, quia tale pretium est acceptatum sine cujusquam injuria; non enim facta est danti, quia hic sponte dedit pro actione sibi utili, vel delectabili; neque ulli alteri, ut suppono, nam si actio fuisset injuriosa et damnosa alteri, esset restituendum, non ratione turpis lucri, sed quia actio per quam lucrabatur, inferebat injuriam damnosam. *Dixi*, de jure naturæ, quia aliqui putant jus positivum statuisse, ut ille restituat, qui per actionem turpem lucratus est. Sed Sa *v. promissio num.* 2; Sanch. *de matr. l.* 6, *d.* 20, *n.* 7; Less. *n.* 18; Lugo *n.* 57; Castrop. *de Just. d.* 2, *p.* 9, *a n.* 5, aliique plurimi cum Petsch. *p.* 154, probabiliter dicunt leges illas, cum sint pœnales, non obligare ante sententiam Judicis, nisi forte redderent antecedenter incapaces pretii acquirendi, ut de Judicibus docent aliqui et examinabitur *l.* 4, *n.* 1502, ubi etiam dicetur *n.* 1498, an accepta pro justa, vel injusta sententia, teneantur restituere, item an peccent acceptando munera, ibid. dicetur *a n.* 1499.

§ 2. Si sola actio mala, propter quam erat 290
contractum de pretio, jam posita sit, adhuc est obligatio dandi pretium, nisi leges positivæ aliter statuant : unde qui actionem posuit, juste petit pretium, ita Sanch. Less. Tamb. Lugo *n.* 59; Dicast. *n.* 10 et alii contra Navar. et alios, qui dicunt ideo non licere petere, quia hoc videtur esse nova approbatio peccati patrati. Sed ratio nostra est, quia implevit ex sua parte conditionem, sub qua contractum erat de pretio; nec ideo approbat peccatum; sed illo supposito, quod jam detestatur, urget ut impleatur altera pars contractus conditionati, uti explicabitur *a n.* 692. *Nec obstat*, quod præmiari non possit talis actio : ergo nec potuit pro ea accipi pretium, *nam* n. seqq. præmium supponit meritum, quod requirit actionem bonam et honestam; pretium est propter debitum, quod potest esse ex contractu, quamvis de se non honesto. *Si dicas* sic foveri scelera, si enim meretrix sciret se nihil accepturam, non prostitueret se; Resp. id esse per accidens et habere se tantum remote ac indirecte.

§ 3. Si pretium sit datum pro actione mala 291
necdum posita, restitui debet, quia actio non debet poni : ergo nec retineri potest pretium pro ea ponenda : si tamen pretium liberaliter donatum esset ad alliciendum animum, posset retineri; sed adhuc omittenda esset actio, utpote de se semper mala, ita Lug. *n.* 49.

Quæst. 60. — *An restitui debeat pecunia a* 292
dæmone accepta? R. Si sciatur quod dæmon furatus sit alicui, ut tibi daret, teneris restituere secundum ante dicta; si autem hoc nesciatur, spectato jure naturæ poteris retinere, quia dæmon potuit accipere ex fundo maris, aut aliunde, ubi erat derelicta : ita Dian. *p.* 10, *tr.* 15, *res.* 48. De jure positivo, post sententiam Judicis debet dari pauperibus, vel applicari fisco, quidquid per artem magicam, aut prohibibitam acquiritur, uti habent leges et Auctores communiter cum Lugo *disp.* 6, *n.* 112.

Quæst. 61. — *An restitui debeat, quod est ac-* 293
ceptum pro re, vel actione aliunde debita? R. § 1. Si ex justitia erat debita illi, qui dat, restitui debet, uti habet communis cum Less. *lib.* 2, *c.* 14, *n.* 69; Lugo *d.* 18, *n.* 63; Dicast. *d.* 3, *dub.* 3; Tamb. *lib.* 7, *c.* 5, § 3, *n.* 13 *et* 21; Haun. *t.* 2, *n.* 352; Petsch. *p.* 143, contra

Nav. Sot. et alios. Ratio est, quia dans pretium pro re, ad quam habet jus, æquivalenter emeret rem suam, ut redimeret injustam vexam : ergo pretium injuste acceptaretur : ergo restituendum est. Quo si pro obtinenda actione tali daretur aliquid ex liberalitate, aut tantum ad animum alliciendum, ut actio poneretur, docent Nav. Rebel. Tolet. aliique communiter cum Dian. *p.* 3, *t.* 6, *R.* 4, posse retineri, per se loquendo, nam de Judice aliter forte loquendum est, de quo *lib.* 4, *a num.* 1499.

294 § 2. Magis controversum est, quid dicendum sit, si res ex justitia sit debita, non quidem tibi, attamen alteri v. g. Titio debita est vita sua, ideoque debetur illi omissio occisionis; nunc quæritur, si scias Caium intendere mortem Titii et Caio des pretium, ne eum occidat, an Caius hoc pretium possit retinere. Affirmant *Sotus*, *Bannez et alii*, quia quamvis Titius habeat jus ad illam omissionem, tu tamen non habes jus ad illam et hoc jus potest tibi esse utile : ergo poteris hoc emere. Hanc sententiam vocat probabilem Petsch. *p.* 144; Tamb. *n.* 14, non improbabilem, quamvis addat timere se, ne in praxi pretium detur nomine Titii ad redimendam injustam illius vexam, in quo casu non posset retineri, quia ex justitia est obligatio omittendi illam vexam : Beja *p.* 1, *cas.* 31, docet, si solveris Caio partem pretii et partem non solveris, Caium non teneri restituere, quod accepit, quia quamvis Leges videantur obstare quando aliquid acceptum est turpiter, si turpitudo sit tantum ex parte recipientis, ideoque eædem Leges dent tibi jus repetendi, tamen non prohibent translationem dominii : ergo si tu non repetas, censeris consentire, ut Caius retineat, quod accepit in pretium occisionis in gratiam tui omissæ. Quoad reliquam partem, putat, Caium, non posse quidem de jure exigere, attamen posse ostendere suum desiderium habendi et vicissim offerre voluntatem tibi semper in omnibus obsequendi. E contra Less. *num.* 67, aliique communiter cum Lug. *d.* 37, *n.* 126, probabilius dicunt posse ideo postulari, vel retineri aliquid (additque Mol. *t.* 1, *d.* 83, *n.* 3, oppositam sententiam esse improbabilem, sed immerito inquit *Petesch.*) Ratio nostra est, quia sic aperietur ostium usuris, furtis et rapinis; sic enim posset quis dicere se accipere pretium, non a Titio, cui dat mutuum, nec pro mutuo, sed a Caio, qui se obligaret ad gratis mutuandum Titio : item posset latro dicere se occisurum Titium, nisi Caius daret pretium pro illa omissione, etc. Et ratio a priori est, quia hoc non potest a Caio vendi, cujus alius est dominus : sed alius est dominus talis actionis, vel omissionis, illi enim alteri debetur : ergo non potest vendi a Caio.

§ 3. Si actio ex alia tantum virtute sit de- 295
bita, non est obligatio restituendi pretium pro ea acceptum, ita Sotus, Bann. Dian. Lug. *n.* 67; Haun. *n.* 353 ; Tamb. *num.* 21 ; Petsch. *p.* 148, contra Medin. Covarr. Less. Molin et alios apud Dicast. *n.* 58, quia quando hoc, pro quo datur pretium, non erat debitum ex justitia, v. g. si accipiam pretium, ut deponam odium erga alterum, huic pretio respondet jus, quod acquiritur et non habebatur, antequam dares pretium. *Nec obstat*, quod antecedenter tenerer deponere odium, ideoque videatur dari ex metu ad redimendam vexam, *nam* non tenebar ex justitia, nec metus ille tollebat voluntarium, neque etiam metus aut vexa erat contra justitiam : ergo accipiendum pretium pro omissione non peccavi contra justitiam : ergo inde non oritur obligatio restituendi. Hic dicta intellige, nisi quis antecedenter sit redditus inhabilis ad acquirendum dominium talis pretii; item intellige, spectato jure naturæ, nam jus positivum obligat ad restitutionem, v. g. simoniacum in materia beneficiorum, in ingressu Religionis et Ordine, secundum probabilem sententiam multorum; possuntque videri Lug. *sect.* 10 *et* 11 ; Dicast. *dub.* 3 *et* 4 ; Haun. *a n.* 358.

ARTICULUS III.

An et quid debeat restitui pro injuria illata corpori, v. g. per mutilationem et occisionem, etc.

« Resp. Injustus occisor, mutilator, in conscientia tenetur tantum restituere pro damnis bonorum fortunæ, quæ ex tali occisione, vulnere, etc. directe ab eo causata sunt, juxta prudentis arbitrium : præcise autem pro vita, membro, vel cicatrice, nihil tenetur restituere secundum rigorem, cum sint bona altioris ordinis, quæ pecunia æstimari non possunt. Ita contra Sotum, Silv. etc, probat Less. *l.* 2, *c.* 9, *d.* 23. V. Laym. *l.* 3. *t.* 3, *p.* 3, *c.* 6. *Unde resolves* :

» I. Qui occidit ebrius alium, si ebrietas non fuit culpabilis et voluntaria, vel licet fuerit talis, tamen homicidium vel non prævidit, vel diligentiam debitam adhibuit ad cavendum, non tenetur ad restitutionem, tenetur autem,

si prævidit et non cavit; Bon. *p.* 2, *q. ult. s.* 2, *p.* 2, *ex communi.*

» II. Qui occidit Caium, putans esse Titium, tenetur ad restitutionem, quia actio ista est Caio injuriosa, Bon. *loc. cit.*

» III. Si læsus ante mortem omnia remisit, ad nihil tenetur occisor, quia filiis non fit injuria in bonis, nisi quatenus læduntur in patre contra ejus voluntatem (volenti enim non fit injuria) ergo sicut per eum jus acquirunt, sic etiam amittunt, etsi non recte faciat parens, si filii valde egeant; Less. *num.* 158 *et* 159.

» IV. Etsi præcise pro vita, membro, occisione non sit obligatio restituendi, per sententiam tamen judicis cogitur injurians satisfacere pro injuria.

» V. Consilium est, ut Confessarius pro his injungat eleemosynas et Missas, pro salute occisi.

» VI. Si occisus, vel mutilatus fuerit servus, vel animal, tunc etiam pro vita et membris facienda est restitutio; quia horum vita pretio æstimatur, ac proinde tantum debet restitui, quanti potuisset vendi; et pro mutilatione, vel cicatrice, quando pluris venderetur.

» VII. Pro expensis funeris nihil restituitur, quia illæ aliquando faciendæ tandem fuissent, nisi forte occasione illatæ necis, v. g. extra patriam, majores fieri oportuerit.

» VIII. Restitui debent impensæ factæ in curationem et medicamenta vulnerati, vel occisi, Fill. *tr.* 32, *c.* 8, *n.* 198.

» IX. Item lucra, quæ ex mutilatione, vel vulneratione cessarunt; non quidem tam in solidum, ac si de facto essent acquisita, sed pro majore, aut minore spe, quam læsus habuit illa acquirendi. V. Trull. *l.* 7, *c.* 8, *d.* 3, *n.* 6.

» X. Si homicida a Magistratu plectatur, verius est adhuc teneri ad damna sarcienda, cum morte sua tantum satisfaciat justitiæ publicæ, non hæredibus occisi. Qui tamen, cum plerumque aliud non exigant, videntur esse contenti, ac proinde hæredes homicidæ ad nihil tunc teneri, Fill. *n.* 214.

» XI. Debet autem restitutio fieri tantum parentibus interfecti, filiis et uxori; quia hi soli directe læduntur; cum moraliter censeatur una persona cum occiso ; nisi tamen occideris animo etiam nocendi aliis, nam tunc etiam his restituere teneri dicit Lugo *d.* 21, *n.* 8, ex Less. V. Trull. *d.* 4, *n.* 2.

» XII. Etsi probabile sit, deberi etiam restitutionem creditoribus occisi, si quod damnum illis ex ea cæde obvenerit; contrarium tamen etiam probabile (saltem secundum limitationem casus præcedentis) est; cum occisio illa non sit directe causativa illius damni, V. Laym. *n.* 4.

» XIII. Non tenetur occisor aliquid eis restituere quos occisus alebat ex liberalitate, quia damnum illorum per accidens sequitur. V. Less. *n.* 155 ; Trull. *loc. cit.*

» XIV. Nec tenetur ad damna quæ v. g. provenient ex morte alicujus innocentis, qui per errorem putaretur homicidium fecisse et sic captus plecteretur, quia hujus mors non directe causaretur ab ipso, sed per accidens et ex errore vel malitia accusatorum. V. Bon. *d.* 2, *q. ult. sect.* 2, *p.* 2.

ADDENDA.

Quæst. 62. — *An impotens restituere in uno genere bonorum teneatur in alio?* R. Busemb. negat cum communi ; sed res indiget majori explicatione.

§ 1. Quatuor sunt ordines bonorum, ut recte 297
Beja *p.* 2, *cas.* 1. In primo et supremo ordine sunt bona animæ sive spiritualia, uti gratia, virtus, innocentia. In secundo est vita, quæ est fundamentum cæterorum bonorum et substantiale bonum naturæ. In tertio est fama, quæ etiam post mortem perdurat; ad quam reducitur honor. In quarto et infimo sunt bona externa fortunarum. Certum est autem, si per injuriam in uno bono causaverim damna in altero : v. g. si detrahendo fui causa, cur Titius privatus sit fortunis ; si amputando Titio manum fui causa, cur non potuerit lucrari, me teneri hæc damna vel lucra compensare, uti recte Lugo *d.* 11, *a n.* 1.

§ 2. Etiam certum est, quod per justitiam 298
vindicativam possit a Judice vel Superiore imponi, ut quis pro injuria circa unum bonum teneatur præstare aliquid in genere alterius boni, faciendo ut læsus acquirat jus ad hoc alterum bonum. Superior enim juste punit delicta per pœnam, quam putat convenientem ; sic pro mutilatione, etiam præscindendo a damno, potest imponi pœna dandi pecunias, quas dando satisfiet, non juri, quod ratione damni illati habebat mutilatus, sed juri novo per sententiam acquisito, et tales Leges pœnales passim inveniuntur in Scriptura et utroque jure : itaque sensus quæstionis est, an de jure naturæ et spectata obligatione justitiæ commutativæ teneatur quis pro injuria in uno bono satisfacere per bo-

num alterius generis, si bonum læsum nequeat in suo genere reparari : estque duplex dubitatio, in primis an ille, qui abstulit bonum superioris ordinis, v. g. famam, si non possit restituere famam, an teneatur damnum famæ compensare per bonum inferioris ordinis, v. g. per pecuniam ; deinde dubitatur, an ille, qui abstulit bonum inferioris ordinis, v. g. pecuniam, si non habet pecuniam, teneatur, si potest, conciliare famam et honorem, ut sic compenset damnum ablatæ pecuniæ.

299 § 3. Gab. Adr. Maj. Ang. Cajet. Sot. Azor. Beja, Mol. Alloz. Tann. 2, 2, *q.* 6, *n.* 150, aliique dicunt, si non possit restitui bonum superioris ordinis, compensandum esse, dando bonum inferioris ordinis, v. g. dandam pecuniam, si restitui non possit fama : quæ sententia est probabilis, ut patet ex his, quæ pro ea affert Lugo *d.* 11, *sect.* 1 et § *seq.* referemus. Nihilominus probabilius videtur nunquam esse obligationem restituendi in bono diversi generis, ita Magister Sentent. *in* 4, *dist.* 15, *in fin.* ubi clare dicit, v. g. pro oculo vel vita restitui non posse, sed satis est pœnitere cum desiderio satisfaciendi, si potest : sequuntur Angelus *de Restit. bonorum corporis dub.* 4 ; Vasq. *de Restit. c.* 2, *n.* 17 ; Sanch. *in Concil. l.* 1, *c.* 4, *d.* 1, *n.* 7 ; Less. *l.* 2, *c.* 9, *n.* 141 ; Navar. *in man. c.* 15, *num.* 22 ; Navarra *de Rest. l.* 4, *c.* 1, *num.* 81 ; Merat. *de Just. d.* 26, *sect.* 1 ; Bonac. *de Rest. d.* 2, *q. ult. s.* 2, *p. ult.* ; Filliuc. *tr.* 32, *n.* 200 *et* 239 ; Laym. *l.* 3, *tr.* 3, *p.* 3, *c.* 6, *n.* 2 ; Lugo *n.* 9 ; Regin. *l.* 10, *n.* 318 ; Amic. *de Justit. d.* 36, *n.* 171 ; Dian. *p.* 5, *tr.* 4, *res.* 54 ; Petr. Marchan. *ad* 5, *præc. Decal. q.* 5, *concl.* 2 ; Bonæsp. *de Just. d.* 19, *n.* 114 ; Dicast. *de Restit. d.* 7, *num.* 56 *et d.* 12, *dub.* 12 *et* 13 ; Pallav. *de Just. n.* 74 ; Esp. *q.* 37 ; Haun. *tract.* 2, *n.* 662 ; Steph. *t.* 4, *d.* 5, *n.* 20 ; Tamb. *l.* 6, *c.* 4, § 3, *num.* 22 ; Escob. *in problem. l.* 32, *n.* 236 ; Gord. *in Theol. moral. T.* 1, *l.* 5, *q.* 4, *c.* 4, *n.* 16 ; Herincx *de Restit. d.* 6, *q.* 6 ; Platel. *p.* 3, *num.* 760 ; Spor. *tr.* 5, *c.* 3, *num.* 221 ; Illsung. *tr.* 4, *d.* 3, *num.* 236 ; Petsch. *p.* 277, vocat utramque probabilem, putatque primam esse conformiorem *S. Thom.* sed secundam esse magis fundatam in jure. Pro hac nostra sententia apud relatos auctores, quos omnes inspexi, etiam referuntur *Glossa, Sylv. Panorm. Gom. Alberic. Covar. Ledesm. Lopez, Hostiens. Bann. Victor. Arragon. Turr. Becan.* et recentiores innumeri, inquit *Sanc.* supra, et ideo *Henricx* merito vocat quasi communem Doctorum, etiam Jurisperitorum, *Tann.* supra fatetur probabilem. Probabilem autem 1. Nam *Exodi* 21, *Vers.* 19, dicitur percussorem fore innocentem, id est liberum, si percussus non moriatur, dummodo operas solvat, ac expensas in medicos restituat : sic autem absolute non pronuntiaretur liber, si de jure et in conscientia, ad quam dirigendam potissimum est Scriptura, teneretur etiam dare aliquid pro vulnere vel mutilatione. Idem clarissime habetur *L. ult. ff. de his qui effuderint,* aliisque locis apud Lugo *n.* 5. Et ratio sapissime redditur, *quia liberi hominis vita non potest æstimari. etc.* 2. Hic est communis sensus omnium, quia nisi ad tales solutiones veluti pœnas condemnentur, non putant se in conscientia obligari, ideoque etiam a Confessariis non obligantur ; similiter hæredes occidentis non solvunt, nec hæredes occisi petunt aliquid præcise pro vita occisi, quod tamen posset et procul dubio facerent, si esset obligatio restituendi in diverso genere boni : ergo communis sensus est hanc restitutionem non deberi. 3. Determinari non potest, quantum arithmetice restitui deberet, v. g. pro oculo et cum oculus sit omni pecunia æstimabilior, læsus posset semper plus exigere, nec satisfaceret, qui excussit, nisi dando quidquid haberet, quod videtur intolerabile. *Nec juvat* recurrere ad arbitrium prudentium, *nam* læsus potest nolle eo recurrere et petere hoc totum, quod in conscientia debetur ; si enim de jure naturæ est ita obligatio, debet ex natura rei, præscindendo ab arbitrio prudentium, aliquid determinate esse debitum, uti recte Vasq. *n.* 20, unde : 4. Ratio a priori est, quia non potest per ejusmodi restitutionem obtineri ulla perfecta et arithmetica æqualitas cum ulla parte debiti : ergo justitia commutativa non obligat ad ejusmodi restitutionem. *Conseq. patet,* nam motivum hujus justitiæ est æqualitas arithmetica et perfecta cum aliqua saltem parte debiti. *Antec. prob.* Bonum, quod redditur, nec in se nec in æquivalente quoad ullam partem est illud bonum, quod ablatum est, ut enim esset in æquivalente quoad aliquam partem, deberet, per se loquendo, per rem restitutam iterum comparari posse res ablata, aut saltem aliqua ejus pars, sed nec oculus nec ulla pars oculi potest comparari per ullas pecunias, aut per ullas res etiam spirituales, quamvis de se digniores, neque cum illis in humano commercio est ulla ratione apta substitui vel commutari, hoc ipso enim quod sint diversi generis, non habent

communem mensuram, uti omnes docent : ergo. 5. Ratio alia etiam a priori est, quia finis saltem mediate e Justitia intentus per restitutionem, secundum Adversarios, est tollere radicem dissolutæ amicitiæ et causam doloris ex injuria : sed reddendo pecunias pro oculo, quamvis forte facias reddere amicitiam et cessare dolorem, tamen non tollis radicem dissolutæ amicitiæ, nec causam doloris orti ex injuria : ergo. *Prob. min.* hæc radix et causa est præcise carentia oculi, sed hanc non tollis, nam carentia illa perdurat ex omni parte, quamvis reddas mille oculos aureos : ergo. *Si dicas,* tales divitias præeligi uni oculo, sicque reddi amicitiam et tolli dolorem, ideoque satisfieri : *Contra est,* nec redditur amicitia, nec tollitur dolor, nec satisfit per hoc, quod hic intenderet justitia et læsus habere deberet, cum non recipiat oculum nec in se, nec in æquivalente quoad ullam partem oculi, ex hoc autem, quod præeligat, nihil sequitur : hæc enim est voluntas hominis, non intentio justitiæ.

300 § 4. *Objic.* 1. Auctoritatem S. Th. 2. 2, *q.* 62, *art.* 2, ad 1, et Scoti *in* 4, *d.* 25, *q.* 3. R. S. Thom. varie explicat Bann. cujus explicationes, quamvis rejiciat Petsch. *p.* 274, tamen innuit posse dici, quod S. Thom. non sit assertive locutus, sed tantum significarit, si damnum vitæ vel membri compensari deberet, fore compensandum per aliquid aliud. Scotus videtur loqui de obligatione restituendi post sententiam, ubique enim comparat leges pœnales veteris testamenti cum legibus novi. Quod si mens illorum esset explorata, non ita multi Thomistæ et Scotistæ nobiscum tenerent; in dubio autem loquimur cum majori parte.

301 *Objic.* 2. Absurdum est pro bove alieno occiso deberi restitutionem, et non deberi pro occiso homine. R. Est absurdum non intelligenti naturas rerum, inquit Esp. nam bos est bonum fortunæ; item æstimabilis et novo pretio comparabilis, non item vita hominis.

Inst. Si sit obligatio restituendi pro minori injuria, etiam est pro majori : sed occidere hominem est major injuria ; ergo. R. Si jus per injuriam majorem læsum sit reparabile, conc. si non sit reparabile, n. maj. et patet; alioquin si fraude aliquem induxissem in damnationem æternam, tenerer pecunias restituere hæredibus ad compensandam eam injuriam, quod est contra omnium sensum.

302 *Objic.* 3. Si fama restitui non possit, debet aliquando compensari per honorem, et tamen honor est aliud genus boni, quam fama : ergo. R. Honor est bonum affine et ita connexum cum fama, ut ad humanos usus pro eodem fere reputetur ; est enim testificatio bonæ famæ de proximo, et ex honore communiter sequitur apud alios bona fama : ergo per honorem recte censetur fama restitui; in aliis bonis nihil est simile.

Objic. 4. Libertas et nobilitas sunt bona 303
superiora, et tamen emuntur pecuniis, quæ sunt bonum inferius : ergo bonum superius potest æquivalere et commutari cum inferiore. R. Pecuniis emuntur jura ad multa commoda spectantia ad fortunas, quæ ex libertate et nobilitate proveniunt, v. g. ut homo liber possit lucrari sibi, ut nobilis gaudeat immunitatibus, etc. sic etiam datur pretium pro mancipio, non pro homine ipso, sed pro jure ad commoda ex ipso, quæ ad fortunas spectant; et idem est dicendum de similibus bonis altioris ordinis, quæ dicuntur emi pecuniis. Quod si emens intenderet dare pretium directe pro nobilitate sola, non ideo hanc emeret, sed cederet juri ad pretium, et nobilitas ei donaretur, sicuti qui beneficium Ecclesiasticum vult emere, potest cedere juri ad pretium, ut obtineat modo, quo potest : reipsa tamen non erit, cum res spiritualis, secundum omnes sit pretio temporali inemibilis.

Inst. Pecuniæ sunt mensura et pretia rerum omnium : ergo omnia damna compensari possunt per pecunias. R. Sunt mensura et pretia rerum omnium spectantium ad bona fortunæ, c. absolute omnium, n.

Objic. 5. Mutilans causavit injuste dolorem 304
mutilato : ergo ex justitia tenetur hunc dolorem tollere. R. Ergo tenetur tollere per pecunias, vel per bonum alterius generis, N. per petitionem veniæ, vel per aliam satisfactionem, quæ sit in eodem genere boni, in quo erat gaudium per dolorem ablatum, transeat. Gaudium enim ablatum erat bonum temporale animæ, quale si iterum procuret per petitionem veniæ, vel per aliud solatium temporale, jam reddit aliquid ejusdem generis, negamus autem teneri ex justitia reddere aliquid diversi generis, licet admittamus cum Less. *n.* 145, et Dicast. *d.* 7, *n.* 59, ex caritate quadam etiam teneri, si commode potest, aliis modis hunc dolorem tollere.

Inst. 1. Qui læsit honorem, tenetur ex justitia satisfacere, et tollere dolorem, quem injuste causavit inhonorato ; ergo idem hic est dicendum. R. Transeat totum, secundum jam dicta; est tamen adhuc disparitas; nam prior

tenetur tollere illum dolorem, quia potest, et tenetur tollere ejus radicem, nempe inhonorationem, quæ causa est illius doloris, imo tenetur iterum honorare, quo honore reddito ex radice cessabit dolor : oppositum est in mutilante, qui non potest reddere membrum ablatum, ex cujus carentia nascitur dolor.

Inst. 2. Si quis injuste inhonoravit Clericum, et hunc honorem non possit aliter reparare, quam ei conferendo Canonicatum, ad hoc tenetur ex justitia, ut fatetur Hann. *n.* 665, ergo similiter mutilans, qui injuste causavit dolorem mutilato, et non potest hunc dolorem aliter tollere, quam dando pecunias, tenetur has dare. R. N. cons. ideo debet dare Canonicatum, ut faciat iterum honorari, et sic reddat honorem, quem abstulit, sic autem tollit radicem doloris; mutilans dans pecuniam non redderet membrum ablatum, nec tolleret radicem doloris : ergo ex justitia non tenetur dare pecunias.

Inst. 3. Communis sententia est cum Lugo *disp.* 13, *n.* 45, aliquem teneri pro compensandis damnis fortunarum subire aliquam infamiam, sic enim fur, qui non potest restituere per se, tenetur per alium, quamvis deberet huic manifestare suum furtum : ergo restitutio debet aliquando fieri in bonis alterius generis. R. Dato ant. N. cons. nam ibi non redditur fama pro pecuniis, sed tantum cum parva jactura famæ restituitur pecunia pro pecunia, aut pro alio bono fortunæ, cujus communis mensura est pecunia, quia per hanc comparari potest omne bonum fortunæ. Itaque dato, quod sit obligatio aliquando restituendi bonum unius generis pro bono ejusdem generis, cum aliquo detrimento boni alterius generis, negamus obligationem restituendi bonum unius generis pro bono alterius generis; et disparitas est, quia in priore casu obtineri potest æqualitas inter ablatum et redditum, non autem in posteriore. *Dixi*, dato ant. nam Beja supra docet non esse obligationem restituendi bonum inferioris ordinis cum periculo amittendi bonum superioris ordinis, quia justitia non videtur obligare ad excessum; *sed* id tantum tenet, si in bono superioris ordinis pateretur damnum notabile, fateturque Beja cum Nav. quando dicitur non esse restituenda bona fortunæ cum jactura famæ, intellige de fama, quæ consequitur bonitatem moralem, si enim sequatur ad talenta naturalia, v. g. ingenii, scientiæ, putant cum hujus jactura restituendum, quia hæc fama non est inæstimabilis, uti prior.

Inst. 4. Quamvis non possit obtineri tota æqualitas, tamen justitia vult poni tantum, quantum poni potest. R. Si per hoc quod ponetur, attingatur æqualitas, saltem secundum partem, C. si non attingatur nequidem secundum partem, N. nullum autem bonum diversi generis est pars aliquota boni alterius generis, aut æqualitatis faciendæ, uti dictum est : ergo justitia non obligat ad ponendum quicquam ex bono alterius generis.

Quæst. 63. — *Quid præterea sit notandum circa restitutionem pro injuria corporis illata?* 305
R. seqq. § 1. Qui occidit injustum invasorem, vel provocantem, vel consentientem in pugnam, non tenetur compensare damna secuta : quia tales renuntiant juri suo, et alter jus habet faciendi quod in se est, ut se illæsum servet, Dian. Bonæspei, et alii cum Steph. *t.* 4, *d.* 5, *n.* 30. Quod si quis contra injustum invasorem graviter excedat moderamen inculpatæ tutelæ, faciendo nempe plus quam necesse est ad proprium periculum vitandum, Sylv. Ang. Sot. Led. Arriag. Salon. Cord. Rosel. Mol. apud Lug. *d.* 9, *n.* 51, dicunt nihil teneri compensare de damno, quod Tamb. *l.* 6, *c.* 4, § 3, *n.* 15, vocat probabile; tum quia invadens censetur consentire damnis; scit enim invasum facturum, quod poterit : tum etiam quia Mol. putat, si invasus in foro externo opponeret injuriam sibi prius factam per invasionem, liberandum a restitutione, potest autem expectare, donec conveniatur : ergo Less. *l.* 2, *c.* 9, *n.* 135, et Bonac. *de Rest. d.* 2, *q. ult. s.* 2, *p.* 1, *n.* 3, dicunt probabile esse, quod teneatur tantum ad partem damni, judicio prudentium, quia minus peccavit, quam si non fuisset invasus : Nav. Lop. Vasq. Turr. Sanch. *in Cons. lib.* 1, *c.* 4, *d.* 9; Lugo *n.* 50; Ills. *t.* 4, *d.* 2, *n.* 83, aliique communiter, et probabilius dicunt teneri ad totum damnum, quia causavit totum per gravem injuriam; et licet invadens per graviorem injuriam voluerit inferre simile, non ideo licebat inferre invadenti, sicut licet Caius velit tibi furari 100, non ideo tibi licet tantumdem furari Caio, si aliter possis ejus injuriam amoliri. Idem dicit Lug. *n.* 55, de illo, qui sine gravi incommodo fugere potuit invasorem, nam licet Julius Clarus, Mol. Less. *n.* 136; Ills. *n.* 86, putent talem peccare tantum contra caritatem, quod Petsch. *p.* 286, putat probabile, eo quod alter non videatur habere jus, quo obliget ad fugam, tamen Sylv, Vasq, Rodriq.

Bonac. et alii cum Lugo *d.* 10, *n.* 170 *et d.* 11, *n.* 25, merito tenent oppositum, quia quisque habet jus, ut non occidatur auctoritate privata, nisi in necessaria sui defensione : hic autem non fuit necessaria, quia aderat facile medium hoc declinandi per fugam, quæ non attulisset grave incommodum : ergo fuga erit in his circumstantiis debita juri alterius ; Tamb. præmissa hac sententia Lugonis, adhuc putat probabile esse, quod talis excusetur a restitutione, quia quando alterum invadit, videtur cedere hoc jure suo. Quod si provocans occideret provocatum, qui metu infamiæ debuit comparere, provocans teneretur compensare damna inde secuta, quia provocatus accessisset involuntarie, Salon. aliique cum Sanch. *dub.* 10.

306 § 2. Si Caius det causam rixæ per sola verba contumeliosa, et postea occidatur a Titio, Titius tenetur restituere, quia verbalis contumelia non potuit dare jus occidendi : si tamen Titius verbis contumeliosis affectus a Caio, vellet Caium occidere, Caius licite se defenderet, et quamvis in defensione sui occideret Titium, nihil teneretur restituere, ob eamdem rationem, quia Titius ob verba contumeliosa non habebat jus occidendi, Tamb. *n.* 17.

307 § 3. Si Caio et Titio pugnantibus accesserunt alii sua sponte, et horum unus alterum occidit, Caius aut Titius non tenetur ad aliquid ; si autem Caius excitarit aliquem ad pugnam pro se defendendo, et hic postea occidatur, secundum Suar. et alios Caius tenetur restituere, quia per suasionem fuit causa occisionis et damni. Secundum Vasq. et alios cum Lugo *d.* 12, *n.* 18, non tenetur, quia licet hic suadens peccet contra caritatem, tamen cum nec fraude nec dolo suadeat, non peccat contra Justitiam, scienti enim et volenti non fit injuria, secundum dicta *a n.* 4, ita Tamb. *n.* 19.

308 § 4. Qui occidit alterum paulo post naturali, vel justa morte occidendum, non tenetur restituere, quia non censetur intulisse grave damnum in bonis fortunæ, uti habent Nav. et Vasq. cum Bonac, *n.* 13. In dubio tamen, an ita eventurum fuisset, possessio est pro hæredibus occisi, cujus vita etiam in possessione erat. Quod si occideret alterum paulo post injuste occidendum v. g. a latrone, teneretur restituere, uti constat ex dictis *n.* 49, quia prior intulisset grave damnum. Si autem Titius mutilasset Caium, qui postea alio morbo, vel casu obiit, si ante mortem sententia lata est, vel transactum est de certo pretio propterea solvendo, tenetur Titius totum solvere hæredibus, quia fuit obligatio per sententiam, vel per contractum, inducta cum spe et periculo utrinque lucri et jacturæ : e contra si nullo fuisset lata sententia, vel contractus initus, non teneretur nisi ad damna vivo causata, quia non fuit causa efficax damnorum post mortem obvenientium, ita Sanch. *d.* 2, *n.* 12.

§ 5. Si occisus nec uxorem, nec liberos ha- 309
beat, neque fuisset habiturus, plures cum Steph. *n.* 54, dicunt restitutionem esse faciendam hæredibus ab intestato, hi enim repræsentant occisum, et succedunt in jura ac onera : si tamen credatur, quod fuisset habiturus liberos, dicunt nihil deberi, tum enim hæredes habent potius commodum, quam damnum : Sanch. tamen *dub.* 3, *n.* 3, et Tamb. *n.* 5, recte dicunt expensas pro curando vulnerato, qui postea moritur, item alia ipsi ideo ante mortem debita, restitui debere hæredibus, quia hi succedunt in jura defuncti, aut si nullus sit hæres, dandum est pauperibus : damna autem alia, facta postquam vulneratus est mortuus, v. g. quod non possit dare alimenta parentibus, uxori, filiis, dicit restitui non debere hæredibus, quia hæres tantum acquirit jura, quæ habuit defunctus, non autem alii. Quod si, v. g. uxor post occisum maritum æque commode nupsit, vel possit nubere, aut si aliquis ea occasione det ipsi alimenta, huic non esset opus aliquid restituere, tum quia reipsa non fuit damnificata, tum etiam quia occisor ideo tenetur, quia succedit in obligationem mariti, qui eam debuisset alere : maritus autem non teneretur alere, si aliunde ei esset provisum : ergo. Pro dubio autem, quantum teneatur occisor compensare filiis occisi ; item quot filios, et quandiu teneatur alere, videri potest Beja *p.* 1, cas. 43.

§ 6. Salon. Arriag. Cord. Led. Less. Lug. 310
aliique communiter cum Busemb. dicunt damna secuta ex occisione, vel mutilatione Titii esse compensanda solis parentibus, uxori, et filiis, eo quod reliqui censeantur esse veluti extranei se remote habentes, et per accidens patiantur illa damna : Lop. et Sanch. dicunt compensanda esse etiam fratribus et sororibus, saltem tum si occisus eos per sententiam Judicis tenebatur alere, quia jam habebant jus ad illa, quæ accepissent a Titio : ergo qui per vim impedit, tenetur compensare ; addunt Mol. et Haun. id maxime tenere

de creditoribus, si occisor prævideriť hoc eorum damnum, imo Sot. Nav. Adrian. Panorm. Rosel. Vasq. Turr. aliique apud Lug. *d.* 11, *n.* 74, dicunt in hoc casu teneri compensare etiam extraneis, quod Ills. *t.* 4, *d.* 2, *n.* 78, defendit tanquam speculative probabilius, licet agnoscat oppositum esse practice probabile. Ratio est, quia per vim impedit alterum a consecutione boni, tenetur damnum compensare, secundum æstimationem spei probabilis et proximæ, quam habuit, uti dictum est *a n.* 69, sed hic occidens illos omnes impedit per vim; ergo. *Conf.* nam si quis per fraudem induxisset Titium ad bona illa non præstanda, teneretur compensare omnibus etiam non habentibus jus, sed solam spem illa obtinendi, secundum dicta *n.* 69, ergo multo magis qui occidendo, per vim impedit. i

§ 7. Quamvis Busemb. et Less. resolvat, s læsus ante mortem omnia remittat occisori, hunc ad nihil teneri, quod etiam docent Molin. et Sanch. tamen videtur dicendum cum Lugo *d.* 11, *n.* 63 et Ills. *n.* 88, non posse remittere obligationem restituendi pro damnis, quæ advertenter causavit lædendo jus, quod habebant alii, v. g. ad alimenta, ad spem melioris hæreditatis, ad plenam solutionem debiti, et hoc enim jus non pertinebat ad occisum, sed immediate ad hæredes, aut creditores, ita etiam Ills. d. 3, *n.* 88.

311 § 8. In æstimanda spe lucri possunt deduci expensæ necessariæ ad victum et vitam occisi, non tamen labores, quibus dictum lucrum sibi comparare debuisset, quia quod hos labores non posuerit, factum est per injuriam occidentis, et alioquin totum fere lucrum posset detrahi; unde sicut qui ab opifice obstulit instrumentum, tenetur ad totum lucrum cessans resarciendum, non deductis laboribus, ita et hic: ita cum communi Steph. *n.* 23, quamvis oppositum putent probabile Maj. Rebel. Molin. Dian. *p.* 3, *t.* 6, *R.* 53; sed Bonac. *n.* 8, sic explicat, quod hoc tantum possit detrahi, quod occisus, vel mutilatus præsumi potest libenter daturus fuisse pro redemptione laboris. Ad quid teneatur ille, qui aliquem occidit, prævidens alteri imputandum esse homicidium, qui etiam ideo damnum est passus, satis colligitur ex dictis *n.* 156. Denique circa casum, quo quis occidit inimicum suum putans esse feram, aut occidit Titium putans esse Sempronium, videri possunt dicta *n.* 200 *et* 201.

ARTICULUS IV.

Quid debeat restitui pro illato stupro?

« Resp. Qui virginem per injuriam defloravit, tenetur tantum rependere damnum, quod ei ex tali injuria est secutum, idque, vel Matrimonio, vel damni æstimatione ad arbitrium prudentis, ut talem nimirum maritum inveniat qualem manens virgo invenisset. V. Sanch. *l.* 7, *de Matrim. d.* 14; Fill. *tr.* 32, *n.* 220. *Unde resolves*: 312

» I. Præcise pro sola virginitate non obligat restitutio: Unde si stuprum mansit clam, aut non impedivit, quin æque laute nuberet, ad nihil tenetur stuprator, Less. *l.* 2, *c.* 10, *n.* 15; Bonac. *q.* 4, *de Matr. p.* 7.

» II. Item ad nihil tenetur, si defloravit consentientem, absque vi, fraude, vel promissione Matrimonii: quia non est facta injuria. Ibid. et Trull. *l.* 7, *c.* 9, *d.* 2.

» III. Si virginem importunis precibus flexit, nihil tenetur restituere, quia ad hunc consentit libere. Nisi forte preces tales fuerint ut cum vi, et coactione æquiparentur; ut si conjunctæ fuerint cum minis, et metu reverentiali, v. g. si fuit illius dominus, vel vir sit magnæ auctoritatis, Trull. *n.* 4.

» IV. Si per promissionem veram, vel fictam Matrimonii eam flexit, tunc tenetur ducere eam, quia in omni contractu, ubi alter ex parte sua acceptavit, et implevit, tenetur et alter implere, etiamsi ficte contraxerit, quia tenebatur ex justitia vere contrahere; cum alioquin omnia humana commercia fraudibus paterent. Et id quidem verum est, etiamsi stuprator Religionem vovisset. Less. *d.* 3 *et* 4; Trull. *d.* 3, *n.* 1 *et* 2.

» V. Non tamen tenetur fictus promissor eam ducere casu quo. 1. Is puellam valde notabiliter conditione excederet, vel verbis usus esset fictionem facile indicantibus. 2. Si ipsa conscia esset prædicti voti; quia tunc ipsa contraxisset mala fide. 3. Si ipse putavit esse virginem, cum tamen non esset. 4. Si ex Matrimonio grave damnum, aut scandalum timeretur. 5. Si ipse Sacris initiatus esset, aut alteri Matrimonio copulatus: tunc enim in his casibus solum teneretur curare, ut æque commode nubat, modo ante dicto, dando scilicet dotem, vel aliter. V. Sanch. *l.* 1, *de Mat. d.* 10, *n.* 1 *et seqq*; Trull. *n.* 3.

ADDENDA.

313 *Quæst.* 64. — *Quid præterea sit notandum circa restitutionem pro stupro vel defloratione?* R. seqq. § 1. Stuprator dicitur, qui invitam, deflorator, qui consentientem virginem corrumpit, ideoque plus obligationis habet stuprator, nam licet puella non fuerit virgo, si tamen communiter habebatur talis et ex stupro secuta sit infamia, vel difficultas major ad nuptias, stuprator tenetur compensare damna, uti cum communi Nav. Az. Vasq. Lug. *d.* 12, *n.* 15. Quod si virgo per stuprum corrupta nolit cum stupratore Matrimonium, hic tenetur dotem dare, quia debet puellæ manere libertas, qualis antea erat, ut nubat, cui volet. Az. Less. Bon. Turr. Lug. *n.* 12; Gob. *in Exp. t.* 10. *n.* 217, contra Cov. Mol. et alios, qui dicunt eum satisfacere, si offerat se in maritum : si autem ipsa nollet dotem, sed peteret maritum, Azor putat hunc teneri ducere, et Lugo *n.* 14, putat probabile, sed Less. *l.* 2, *c.* 10, *n.* 13, id negat, nam relicta ei tali libertate nubendi, cui volet, qualem antea habebat, satis est rem reduci ad æqualitatem, quod fit per assignatam dotem, nec tenetur dare totam dotem, sed solum addere, quantum sufficit, ut æque bene nubat, sicut antea nupsisset, uti habet communis cum Lugo *n.* 13 et Gob. *n.* 219. Si tamen non posset alio modo reparare injuriam, quam ducendo, licet Matrimonium non promisisset, teneretur ducere, uti habet communis ; limitant Lugo *n.* 18, et Tamb. *l.* 7, *c.* 5, § 3, nisi esset magnus excessus inter ipsum et ipsam, quia nec alia debita sunt necessario restituenda, quando longe plus expendere opus est quam sit valor ipsius debiti.

314 § 2. Si Titius stuprum intulerit Caiæ sibi consanguineæ, nec possit dotare, multi apud Sanch. *de Matr. lib.* 5, *d.* 5, *n.* 5, dicunt esse liberum, quamvis etiam promisisset Matrimonium, quia hæc promissio erat de re illicita, ratione impedimenti : addunt non teneri petere dispensationem, quia hoc non fuit adjectum promissioni, quam sententiam Sanch. *n.* 7, dicit esse probabilem, quando enim *t.* 1, *de adulteriis* dicitur, ut deflorans ducat defloratam, non est hic casus, ubi impedit consanguinitas, uti notat Sanch. *ib. l.* 8, *d.* 39, *n.* 12, nam sicuti qui obstrictus voto castitatis, de quo deflorata scivit, non tenetur eam ducere, aut petere dispensationem, uti habet sententia probabilis, ita et hic : nihilominus Lugo *in R. mor. l.* 6, *d.* 19, probabilius, docet Titium teneri ducere si aliter non possit compensare damnum, quia damnum quod Caia patitur, provenit ex injuria sua proveniens ; consequenter tenetur petere dispensationem, quia qui tenetur ad finem, tenetur ad media necessaria, ut fatetur Sanch. *n.* 12.

315 § 3. Pro deflorata præsumitur in foro externo, quod fuerit virgo et quod sit seducta : si tamen non fuisset virgo et deflorator adjudicaretur pœnæ, quia corrupisset virginem, hæc teneretur restituere, quia sciret sententiam niti falsa præsumptione, Panorm. Mol. Lug. *n.* 3. Similiter si per metum justum inducta est, v. g. si deflorator dixit, quod vellet accusare de aliquo, de quo licite accusare poterat, non tenetur quicquam restituere, quia ipsa consensit, ut hoc damnum vitaret, Turr. Lug. *n.* 5; si tamen ipse propalaret defloration-em, teneretur ad damnum ob injuriam famæ læsæ, æque si injuste deflorasset, Mol. Lugo *n.* 6.

316 § 4. Si puella deflorata est absque promissione Matrimonii, Less. *in auct. v. Sponsalia, cas.* 3, putat defloratorem posse per Judicem cogi, ut ducat, dicitque esse communem et favet *c.* 1, *de adulteriis*, sed alii cum Gob. *a n.* 202, probabilius dicunt id intelligi debere tantum de eo, qui decepit, non autem, qui simplici petitione induxit : volenti enim nulla fit injuria : si tamen dominus, vel superior importune petivisset, talis metus reverentialis videtur violentiæ æquivalere.

317 § 5. Qui data spe Matrimonii inducit, tenetur in foro conscientiæ ducere etiam ante omnem sententiam, quia censetur tacite promisisse, neque licitum est parentibus impedire tale Matrimonium, alioquin impediunt exsecutionem ejus, ad quod filius obligatur ; neque puella tenetur expectare, v. g. ad triennium, donec parentes sponsi consentiant, quia tales promissiones, uti et vota, censentur fieri pro primo tempore commodo : adde talem teneri, etiamsi postmodum se obligasset ad servitium, quia hæc obligatio posterior non potest præjudicare priori, ita Less. supra. Quod si puella ad copulam tentata petierit, an me duces, si fuero facta gravida ? et Titius responderit, non deseram, te sicque defloravit, et impregnarit : Titius tenebitur ducere, ut damnum reparet, in quod puella non consensit, nisi ex spe Matrimonii facta, Gob. *n.* 80, 222, *et seq.*

318 § 6. Qui data spe Matrimonii ex puella suscepit plures proles, tenetur eam ducere, uti dictum est, neque puella potest eam obligationem remittere, quia vel justitia, vel saltem caritas et pietas in proles obligat, ut legitimentur, ne maneant infames et priventur hæreditate, aliisque commodis, Lugo *in Resp. Mor. l.* 1, *d.* 44, *n.* 4.

319 § 7. Si Caius et Titius separatim promiserint Matrimonium Bertæ, sub conditione, si ex ipsis conciperet et eodem fere tempore copulam habuerint cum illa, ita ut ipsa nequeat discernere, e quo conceperit, nunc autem, ut honorem salvet, velit nubere uni, merito dubitatur, an aliquem, et quem possit cogere ad Matrimonium secum, nam si cogat Caium, forte facit ei injuriam, et prolem suppositiam e Titio conceptam illi afferret, atque idem est, si Titium cogat. *Si dicas,* posse cogere, quem volet, uterque enim reus est, cum uterque per suum peccatum sit causa illius dubii; *contra est*, nam neuter scivit de altero: e contra Berta scivit de utroque, quem admisit: ergo potius malitia Bertæ est causa illius dubii, unde videtur potius Bertam amisisse jus cogendi alterutrum, cum dicere non possit, multo minus probare se ex hoc, vel illo determinate concepisse: an autem unus illorum teneatur admittere, vel alere prolem, dictum est *p.* 1, *n.* 704.

320 § 8. Si votum castitatis, vel Religionis fiat post defloratione et promissionem Matrimonii, communis et vera sententia est contra paucos, quod deflorator teneatur ducere, jam enim antecedenter erat jus strictum puellæ acquisitum: ergo votum superveniens non obstat illi obligationi, sicuti non obstaret, si rem alteri debitam voveres dare pauperibus. Si autem votum præcesserit, Hurt. Perez et Gob. *n.* 100, negant defloratorem teneri ducere, si aliter possit compensare damna et impedire infamiam; idem docent Nav. Laym. Dian. et alii apud Lugo *n.* 40, etiamsi non possit aliter compensare damna, quia materia promissionis erat illicita ob votum: ergo promissio illa videtur fuisse invalida: Vasq. Sanch. Con. Tann. Castr. Lug. Tamb. Haun. Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 93; melius dicunt defloratorem teneri ducere puellam, si hæc fuerit voti ignara, quia obligatio gratuita ex religione debet cedere obligationi onerosæ ex justitia et alias qui vovisset omnia bona sua dare pauperibus si postea gravissima damna aliis inferret, satisfaceret dando pauperibus, quod nemo dicet: putant quidem aliqui tale votum ab initio habuisse hanc conditionem implicitam, nisi gravior obligatio supervenerit, ideoque Deum aliter non acceptasse: sed abstrahendo ab hoc dicendum est defloratorem teneri petere dispensationem voti, quia quivis tenetur adhibere media ordinaria ad reparandum jus alienum injuste læsum, sicuti si Religiosus intulerit damnum, et possit illud resarcire, petita a Prælato venia, utique tenetur hanc petere. Quod si puella fuisset conscia voti, deflorator videtur liber, ut probabiliter tenent Less. et Sanch. apud Lugo *n.* 50, et deberet puella suæ imprudentiæ imputare, quod consensisset, aut credidisset promittenti. Lugo tamen etiam probabiliter putat adhuc teneri dispensationem petere, quia promittendo Matrimonium credi poterat, quod se obligaret ad tollenda, si posset, illius impedimenta, quale erat impedimentum voti.

§ 9. Qui data fide matrimonii defloravit 321
consanguineam consciam impedimenti, in quo non solet dispensari nisi ex gravissimis causis, si hæ absint, ad nihil tenetur; si autem in eo dispensari soleat ex causa et hæc causa absit, etiam ad nihil tenetur, quia dispensatio sine causa peti non potest, nec prodest, si falsa causa afferatur, Sanch. *de Matr. l.* 5, *d.* 5, *n.* 3. Si autem causa illa adsit et ille sub conditione dispensationis promiserit, multi tam Juristæ, quam Theologi apud Sanch. *n.* 5, adhuc dicunt ad nihil teneri et hoc probabile agnoscit Sanch. quia talis conditio in jure censetur impossibilis, cum pendeat a sola voluntate Principis, sitque præterea contra jus ordinarium et legem communem. Alii apud eumdem Lanch. *n.* 12, dicunt promissionem esse quidem validam, sed posse ad nutum ab utroque revocari, etiam altero invito, ante et post dispensationem obtentam, nisi ac obtenta ratificetur consensus, non aliter atque sponsalia impuberum; promissio enim illa non debet esse ita irrevocabilis, uti esset, fi fieret a personis non impeditis. Sanch. tamen, aliique plurimi cum Lugo *n.* 53, probabilius dicunt promissionem valere, ideoque defloratorem teneri, obtenta dispensatione, imo obligari petere, quia totum, quod promittitur, est licitum et possibile; quod enim pendet a voluntate Principis non censetur impossibile, quando concedi solet, uti hic fit. Quod si promissio fuisset absoluta sine mentione dispensationis, Sanch. *n.* 26, aliique dicunt esse invalidam, quia quod promittitur, est illicitum, sed Lugo *n.* 54, merito contradicit, si impedimentum utrique fuerit notum, idemque;

sentiunt multi apud Sanch. *n.* 25, quia taciti et expressi eadem est vis et conditio, quæ de jure necessaria est ad valorem actus promissi, semper intelligitur promissioni inclusa : ergo etiam hic promittens censetur dixisse, si fieri possit : potest autem fieri per dispensationem, sicuti si Religiosus alteri promittat dare aliquid, semper intelligitur, habita facultate Prælati, ad quam petendam se obligat, quia sine ea nihil dare potest.

322 § 10. Qui defloravit puellam, non tenetur hujus parentibus ratione infamiæ, nec pro eo, quod dos ei augeri debeat, uti habent Mol. Less. Lug. *n.* 8; Gob. *n.* 215; Ills. *n.* 90, contra Az. Nav. et alios, quia puella tali juri, vel debito resignare potest absque consensu parentum, censeturque resignare, libere consentiendo in copulam, sicuti Ordo religiosus non habet jus, ut Religiosus non peccet, quamvis Ordo inde infametur : habent tamen tam parentes, quam Ordo jus, ut si peccatum sit occultum, non propaletur cum sua infamia, quia hoc non officit libertati peccantium ; possuntque etiam puella et Religiosus prævidentes ex peccato suo talem infamiam redundaturam, peccare contra caritatem, aut contra pietatem in suos, uti omnes fatentur.

323 § 11. Si puella corrupta, quando erat in periculo non bene nubendi, accepit aliquid a corruptore, aut contraxit de aliquo pretio accipiendo, quamvis postea æque bene nubat, potest retinere aut exigere id, de quo contractum est, quia subivit periculum pretio isto juste æstimatum, Lugo *n.* 17; Ills. *n.* 71. Si autem corrupta moriatur, antequam tempus nubendi advenerit, corruptor ad nihil tenetur hæredibus, nisi pactum, vel sententia Judicis præcessisset, Less. Vasq. Turr. Lug. et Ills supra.

324 § 12. Si deflorator ficte jurarit inire Matrimonium, quamvis puella sciverit eum esse conditionis superioris, Mol. et alii apud Sanch. *de Matr. lib.* 1, *d.* 9, *n.* 8, dicunt obligari, quia sic censetur renuntiasse juri conditionis suæ; sed negant alii cum Lugo *n.* 22, quia juramentum non obligat ultra intentionem jurantis, secundum dicta *p.* 1, *n.* 321 ; ergo si non habuit intentionem se obligandi, non obligatur ; tenetur tamen de damnis per injustam fictionem datis. Quod si puella nescivit esse superioris conditionis, ideoque suspicari non potuerit, quod fingeret; multi cum Vasq. probabiliter docent debere duci, negant tamen alii cum Sanch. et Lugo *n.* 32, quia debitor, etiam ex delicto, non tenetur cum tanto et tam inæquali damno servare promissum ; sed sufficiet dotare, vel facere, ut nubat tali, qualem putabat esse corruptorem : si tamen serio promisisset, tunc ratione promissionis deberetur totus ille excessus, ad quem dandum voluisset se obligare conscius suæ conditionis : si autem puella semiplene tantum advertere potuit fictionem, aliqui dicunt fingentem teneri tantum ad partem ; sed probabilius est teneri ad totum, quia sicuti semiplena advertentia non sufficit ad valorem contractus, ita nec ad valorem renuntiationis sui juris, et sicuti si creditor semiplene advertenter remisisset tibi debitum, adhuc tenereris solvere, ita et hic, Lugo *n.* 30.

§ 13. Quando corruptor ficte promisit ali- 325
cui, quam falso putabat esse virginem, si ipsa dixit se virginem, ficte promittens ad nihil tenetur, quia fraus fraude compensatur : si autem ipsa non dixit, sed ille ex errore suo putavit esse virginem adhuc putat Less. ad nihil teneri, quia etiamsi serio promisisset, ad nihil teneretur, quando id deprehenderet; hinc Henriq. et Sanch. *de Matr. l.* 1, *d.* 10, *n.* 24, dicunt, si ficte promiserit viduæ non virgini, et ita adduxit ad copulam, non teneri ducere, nam non tenebatur ex justitia habere verum consensum, quia copula ista non erat digna pretio talis consensus, nisi mulier illa fuisset valde honesta, et ideo subiret periculum postea non inveniendi alias nuptias, uti notat Lugo *n.* 34, qui *n.* 24, cum aliis dicit, licet mulier talis non dixerit se virginem, attamen corruptorem teneri, non quidem ad tantum, quantum si esset virgo, attamen ad tantum, quantum deteriorata est, aut quanti apud improbos valet talis usus corporis, sicuti si a me acceperis vestem putans esse pretiosiorem, ideoque promiseris 20, si postea deprehendas non fuisse tam pretiosam, non teneris quidem ad 20, sed ad hoc, quanti valebat.

§ 14. Si deflorata postea iterum fornicetur 326
cum alio, qui sub ficta promissione defloravit, ad nihil tenetur, quia si serio promisisset, cessaret obligatio, jam autem tenetur tantum ratione fictionis, a cujus debito liberatur per sequentem puellæ fornicationem ; limitat tamen Lugo *n.* 26, nisi deflorator procurasset fornicationem cum alio, ut sic ab obligatione liberaretur, tum enim per fraudem fuisset injusta causa illius peccati, ex quo peteret excusationem.

§ 15. Si puella sciverit quidem adesse im- 327
pedimentum Matrimonii, sed deflorator ficte promittens innuerit de dispensatione, quæ fa-

cile obtineri posset, tenetur procurata dispensatione ducere, quia puella prudenter credere potuit esse serium, adeoque quod se obligare voluerit ad dispensationem petendam, secundum dicta *n.* 321.

329 § 16. Si Titius sub promissione Matrimonii defloravit Caiam et Caia postea nolit Matrimonium, Titius ad nihil tenetur, nisi finxisset se melioris notabiliter conditionis quam erat: tum enim ob fraudem merito repelleretur et aliter per dotem teneretur compensare damnum: si autem Caia vellet, sed Caiæ parentes impedirent, Nav. Syl. Henriq. Vasq. dicunt defloratorem teneri dotare, ne puella sine culpa sua damnum patiatur, Sanch. et Lugo *n.* 29, id negant, quia Titius non obligavit se ad conjugium, vel dotem pro electione Caiæ, sed determinate ad conjugium: ergo si per ipsum non stet quominus ineatur conjugium, satisfecit.

330 § 17. Qui ficte promisit et inde induxit ad turpes tantum tactus patiendos, communiter ad nihil tenetur: fieri tamen potest, ut si innotescat, teneatur ducere, uti recte Lugo *n.* 27. Imo quamvis nec corrupta, nec tacta sit, si tamen ex ficta spe Matrimonii adducta est ad talem familiaritatem, ut sit subitura famæ jacturam, et damnum, nisi ducatur, erit obligatio ducendi, uti recte Sanch. et Lugo *n.* 48. Nec satis erit ducere, sed consummari debebit Matrimonium; neque licitum erit in Religionem ingredi, uti tenet Lugo *n.* 49, contra Pont. et Dian. *p.* 2, *t.* 4, *R.* 203. Ratio est, quia sic non resarciretur damnum per fraudem ex nimia illa familiaritate causatum: maneret enim prudens suspicio admissæ antehac copulæ.

331 § 18. Si deflorator neget se habuisse copulam et deflorata juret ipsum habuisse, nihil potest credi, quia asserenti incumbit probatio, neque hic in propria causa admittitur juramentum suppletorium probationis, quamvis deflorata esset prænobilis, et hactenus habita pro honesta, et etiamsi ipse fateretur intercessisse familiaritatem, aut etiam de nocte, dummodo extra lectum, fuisse versatum cum illa, et impudice attigisse, per hoc enim necdum fit semi-probatio, præsertim cum sic daretur occasio puellis sibi alligandi alios ditiores, vel nobiliores, ita cum aliis Gob. *t.* 10, *a n.* 186, contra Fabrum, et alios. Quod si alterutri credendum esset, juramentum masculo potius, quam feminæ esset deferendum, tum quia sexus virilis magis ad veritatem propensus est; tum etiam quia femina actrix ob fornicationem incipit esse infamis, Menoch. et alii cum Gob. *n.* 189. Quandonam sit violenta aut vehemens præsumptio copulæ habitæ, vide dicenda *l.* 4, *n.* 1439 *et* 1445.

ARTICULUS V.

Quid debeat restitui pro adulterio?

« Resp. Cum ex adulterio damnificari pos- 331
sit conjux alter, et proles legitimæ circa sustentationem, hæreditatem, etc. patet, quod uterque adulterans, nata eis prole, debeant, cum id damnum causent, eatenus restituere, quatenus possunt sine detrimento altioris boni, et causatione majoris mali. Est communis. V. Laym. *l.* 4, *t.* 3, *p.* 1, *c.* 14. *Unde resolves:*

» I. Quod attinet ad ipsam adulteram, ordinarie non tenetur prodere, quod proles ejus spuria sit: nam et viro suo tristitiam et sui odium, et discordias domesticas crearet, ac famam suam prodigeret, quibus damna fortunæ merito cedunt. Accedit, quod proles matri non teneatur credere, se esse illegitimam. Fill. *t.* 32, *n.* 225.

» II. Debet tamen, si potest, aliis industriis damnum compensare, v. g. 1. diligentius administrando rem familiarem: 2. de cultu corporis detrahendo; 3. si habet bona propria, plus legitimis, quam spurio relinquendo: 4. cum inducendo, ut relicta hæreditate, vel ejus parte, amplectatur statum Ecclesiasticum, vel Religiosum, si idoneus sit, etc. Trull. *l.* 7, *c.* 9, *d.* 4.

» III. Quod attinet ad ipsum adulterum spurii patrem, etiam ipse sæpe excusatur, vel in toto, vel ex parte, sive quia damnum ab adultera compensatum fuit, vel compensandum creditur, sive quia restitutio non potest fieri sine periculo vitæ, dispendio famæ, turbatione et discordiis familiarium, sive quia non est certus filium esse suum. V. Less. *l.* 3, *c.* 10, *d.* 6; Bon. *de Matr. q.* 4, *p.* 14; Trull. *d.* 7. »

ADDENDA.

Quæst. 65. — *Quid præterea sit notandum circa restitutionem pro adulterio?* R. Seqq. § 1. 332
Si adultera non possit sine infamia sua reparare damna, Adr. Hostien. Palud. obligant, ut se infamet, quia id debet delicto suo impu-

tare : quod Sot. Maj. et alii apud Azor. *t.* 3, *l.* 4, *c.* 39, dicunt tum saltem esse verum, si ingens patrimonium, v. g. regnum, principatus, comitatus, alias transiret ad spurium, defraudato legitimo. Cajet. Med. aliique communiter negant teneri se infamare, quia fama est bonum superioris ordinis; et hoc clare innuitur *Cap. Officii, de pœnit. et remiss.* Covarr. Tol. Molin. Vasq. aliique cum Lugo *d.* 13, *n.* 45, melius sic distinguunt, si infamia sit tanta, ut judicio prudentium multum præponderet detrimento ab aliis ferendo, non est obligatio ; nemo enim tenetur restituere cum longe majori suo incommodo, neque damnificatus potest obligare damnificantem, ut tale detrimentum sibi inferat, exsequendo quasi pœnam in seipsum, quamvis ipsemet, si sciret injuriam factam, posset exigere debitum, et permittere illud detrimentum per accidens connexum; si autem non sit tanta infamia, tenetur; nam aliud est non esse obligationem restituendi bonum unius ordinis pro bono alterius ordinis et aliud non esse obligationem restituendi bonum unius ordinis pro bono ejusdem ordinis, etiam cum aliquo detrimento boni alterius ordinis, uti *n.* 304, *Inst.* 3, explicatum est; hic autem obligatio tantum erit reddendi bona fortunæ pro bonis fortunæ, cum aliquo detrimento famæ : etiam recte notat Tamb. *l.* 7, *c.* 3, § 4, si adultera esset mulier prostitutæ famæ, item si deberet tantum apud unum, vel alterum virum prudentem, aut apud solum filium spurium prodere crimen suum, et sic posset cavere damna, ad hoc teneri; imo v. g. Regina, quamvis occidenda foret, teneretur sub mortali revelare primogenitum esse spurium, si sit hæreticus, vel aliter gravissime nociturus Reip. si succedat, nisi forte primus legitimus sit etiam talis; quia bonum commune prævalet vitæ hominis privati, Vasq. aliique communiter cum Lugo *num.* 44.

333 § 2. Vasq. contra communem aliorum sententiam putat, adulteram, si absit periculum mortis, scandali, vel infamiæ gravioris, teneri manifestare spurio conditionem suam : quamvis sciret illum non crediturum, sicuti si Caio dedisses rem Titii, tenereris manifestare Caio, quamvis prævideres Caium non redditurum, quia licet tunc non credat, postea fortasse mutabitur, et credet : admittit ista Lugo *n.* 31, si uterque teneatur credere ; tunc enim, licet non credat, perget semper obligari ad restitutionem. Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 98, dicit non teneri manifestare, nisi moraliter certo sciat aliquando crediturum et sic impedienda damna; sed credo sufficere spem prudentem, nunquam enim potest moraliter certo id præsciri, cum pendeat a libertate hominis jam valde male dispositi.

§ 3. Covar. Gom. Castrop. et Canonistæ 334
communiter cum Mol. Vasq. Less. Ills. supra, docent filium, quamvis sciret matrem aliquando adulterasse, non teneri ei credere, quamvis juret ipsum esse spurium, nisi convincatur, v. g. per duos testes, qui deponant maritum abfuisse toto tempore, quo concipi potuit, quia possessio est pro honestate, a qua non debet deturbare incertum testimonium matris, præsertim cum sciatur matres posse in hoc errare, aut etiam quandoque impotentes esse in amore erga unam et in odio contra alteram prolem : hinc dicunt Less. et Ills. ab omnibus Canonistis receptum esse, quod non detur obligatio, nequidem pro foro conscientiæ, habendi fidem uni homini etiam omni exceptione majori, si ideo grave damnum esset subeundum quia sic daretur occasio multis fraudibus, mendaciis, injustitiis, perjuriis : et hoc conforme est *Cap. Licet universis, c. Veniens, c. A nobis de testibus, et attestationibus :* putant tamen Hostiens. Panor. Med. Andr. Palud. Sot. Vasq. Rebel. si mater videatur dignissima fide et filius non habeat rationem dubitandi, considerata matris probitate, Dei timore, ejus amore in filium hactenus constanter probato, hunc in conscientia teneri credere; tum enim aderunt sufficientia motiva, et deerit prudens ratio dubitandi : idem dicunt Tol. et Turr. si talis mater id juret in articulo mortis post sumptam Eucharistiam; Lug. *d.* 11, *n.* 62, dicit non teneri credere in foro interno, nisi talia sint indicia, ut si proponerentur in foro externo, ipse pronuntiaretur esse spurius ; quia forum internum conformari potest externo, imo sæpe debet, quando non constat, quod externum nitatur præsumptione falsa. V. Leur. *p.* 1, *q.* 265 *et* 266.

§ 4. Si adultera non sit certa, quod proles 335
sit spuria, uti quandoque incerta esse potest propter vicinitatem copulæ mariti, excusatur ab obligatione restitutionis, quia in dubio præsumitur pro Matrimonio, cui proles tanquam favor adjudicatur, ita cum communi Tamb. supra : si autem adulter causam dubitandi haberet et tamen simul sint indicia sufficientia, ob quæ coram Deo credere debeat prolem esse suam, v. g. quia tempus partus correspondet tempori adulterii, et ma-

ritus tum aberat, quia maritus antea filios ex uxore non genuerat, quia mater dicit se ex adultero concepisse, et non ex marito, putat Mol. *t.* 4, *d.* 103, *n.* 3, quamvis forte in foro externo esset absolvendus, tamen persistente dubio adhuc in conscientia teneri ad partem damnorum pro quantitate dubii, quia non est bonæ fidei, cum mala fide apposuerit causam, ex qua damna illa apta sunt sequi, sicuti qui injuste ignem immisisset silvæ, si inde accenderetur domus vicina, quamvis dubium esset, an igne illo accensa esset, teneretur ad partem damni : communis tamen sententia Auctorum cum Lug. *d.* 13, *n.* 17 ; Haun. *t.* 2, *n.* 700 ; Ills. *n.* 96, dicit etiam in tali casu prolem præsumendam esse legitimam et Jura ipsa sic statuunt, probatque ratio, nam cum proles ratione Matrimonii inveniatur in possessione honestatis, non debet de ea dejici propter solum dubium : consequenter non obligabitur adulter compensare aliquid ; est enim eadem ratio pro prole et pro adultero, qui quamvis non habeat bonam fidem respectu adulterii, tamen habet respectu suorum bonorum, quibus non tenetur se privare dubitans de debito ; nec exemplum de igne valet, ibi enim non datur præsumptio contraria, quæ elidat probabilitatem de incendio per ignem illum causato, hic autem datur, quia præsumitur pro legitimitate, quam dat Matrimonium, pro quo est possessio.

336 §5. Adultera tenetur solvere alimenta prolis spuriæ usque ad annum tertium inclusive, et adulter solus in posterum, Less. *l.* 2, *c.* 10, *n.* 42 ; Lugo *n.* 9 ; unde si spurius maneat inter legitimos filios, his, et marito compensari debent hæ expensæ, ad quas injuste , et per fraudem inducti sunt. Quod si adulter suasit adulteræ, vel procuravit, ut prolem marito supponeret, tenetur æque primo cum matre damna compensare, Less. Lug. Tamb. Ills. quia quando consilium est in commodum consultoris et exsecutoris, uterque tenetur æque primo, uti dictum est *n.* 56; si autem non suasit nec procuravit, Sot. et Henriq. dicunt solam matrem teneri, quod probabile esse dicunt plures cum Diana *p.* 2, *t.* 3, *R.* 55, quia adulter tantum permittit suppositionem : sicuti si adultera sibi procuraret abortum, ipse permittendo non diceretur causa illius ; et ideo Vasq. putat hanc sententiam tum sustineri posse, si mater ex se absque necessitate voluit spurium retinere domi inter filios ; sed alii omnes, teste Lugo *n.* 11, communiter sententiam illam rejiciunt, ideoque oppositum docet ipse cum Dicast. Haun. Ills. et aliis, tum quia adulterio suo imponit quamdam necessitatem matri, ut ad infamiam vitandam supponat spurium ; tum etiam, quia mater tantum permittendo spurium esse domi inter legitimos censetur causa damni : ergo etiam causa erit adulter, si tantum permittat, quia teneretur impedire, et ipsemet alere ; denique quia si quis poneret filium alienum in domo Caii loco filii Caii, prævidens Caium ex errore putaturum esse suum, utique esset injustus et teneretur compensare damna, per fraudem illam causata; ergo et adulter ponens in utero, et consequenter in domo.

§ 6. Si certum sit prolem esse ex adultero, 337
sed incertum e quo inter plures, singuli secundum proportionem dubii tenentur ad partialem restitutionem alimentorum, et partis hæreditariæ legitimis subtractæ, cujus tamen portionis dimidium restituere debet adultera, ita ut adulteri alterum dimidium loco patris certi restituant. Ratio est, quia licet is, qui dubitat, ad damnum justum causarit, ad nihil teneatur, uti dicemus *n.* 574, tamen hic singuli communi opera sunt causa ipsius incertitudinis, quæ injuste impedit, ne ab uno determinato exigi possit debita restitutio, et hoc in damnum singuli consenserunt volendo copulam per se causativam ejusmodi damnorum, uti argumentatur Ills. *n.* 97, addens adulteros similiter teneri ad alimentationem spurii, de quo videri possunt dicta *p.* 1, *a n.* 704.

§ 7. Secundum Mol. adultera tenetur etiam 338
ad talia damna ex illo errore orta, v. g. ad compensandas donationes et munera, si spurio fiant a consanguineis, quia credunt esse legitimum : Lugo tamen *a num.* 39, limitat ad ea damna, quæ per se connexionem habent cum partu adulterino, uti sunt : 1. Damna legitimorum circa hæreditatem paternam et maternam. 2. Alimentorum et expensarum in illegitimum. 3. Hæreditatum, et legatorum devolutorum ad spurium ab ascendentibus. 4. Hæreditatis conserendæ a consanguineo, qui dedit primogenito, quem putabat legitimum. 5. Fideicommissorum, aliorumque jurium sanguini paterno annexorum; ad hæc enim, et superiora determinate jus habent legitimi. 6. Si spurius ab intestato succederet fratri, alterive consanguineo, non successurus, si sciretur esse spurius.

§ 8. Si prudenter præsumatur maritum, et 339
filios legitimos malle delictum matris suæ occultum esse, et damna ista parti, quam maculam aperiri, vel causari aliquid grave incom-

modum, v. gr. mœstitiam, inquietudinem, lites, putat Haun. matrem, si aliter non possit compensare damna, non teneri procurare restitutionem manifestando ; sed de hoc postea, quando de causis excusantibus a restitutione.

340 § 9. Adulter non tenetur marito dare pecuniam pro compensatione injuriæ, vel infamiæ, si facinus forte eruperit, quia pecunia est bonum alterius ordinis. Si tamen hanc occulte dederit, maritus potest retinere, uti habet Less. Tamb. Ills. *n.* 95, prohibetur autem publice fieri, *L. Transfigere*, 18. *Cod. De transactionibus*, ne maritus cum scandalo putetur corpus suæ conjugis ad quæstum prostituisse : tenetur tamen tam adulter, quam adultera petere veniam, et honorare maritum, ut sic pro inhonoratione illi satisfaciant.

341 § 10. Hic ex occasione notari possunt pœnæ adulterii : *Levit.* 20, *vers.* 10, *Deuter.* 22, *vers.* 22, punitur morte, et quidem lapidatione, uti habetur *Joan.* 8; Jure civili, viris a Justiniano statuta est pœna capitis, a Carolo V, etiam feminis ; Jure canonico aufertur adultero jus exigendi debitum conjugale, et conceditur separatio tori ad instantiam innocentis. Jure Bavarico inter personas vulgares prima vice punitur per mensem in carceratione in pane et aqua, vel æquivalente levi victu, si pinguioris fortunæ sint, pendunt præterea 13 florenos et 26 crucigeros; qui vero tenuioris, media parte, quæ applicatur piis causis, et manifestatori : qui autem non est solvendo, post finitum carcerem per tres dies Dominicos continuos stat cum candela ante templi fores, Haun. *n.* 705. Hodie pœna adulterii, inquit Perring. *l.* 5, *t.* 16, *n.* 18, est relegatio, sive exilium, aut alia pœna arbitraria, etiam pecuniaria: in nostris partibus (Dilingæ in Germania) stare debent tribus diebus Dominicis, vel festis, quando est concursus populi, ante fores Ecclesiæ cum accensa candela : alibi cum lodice sub cathedra concionatoria ; alibi per urbem publice deducuntur a ministris justitiæ cum vase ligneo humeris injecto instar thoracis, capite per foramen superius eminente, vocant *Spanischer mantel*, vel *heltzen Wammes*.

ARTICULUS VI.

Quid debeat restitui pro fama, et bonis spiritualibus, ut inductione ad peccatum, avocatione a Religione ?

342 «Resp. I. Juxta dicta, si restitui non possunt bona ablata ex bonis ejusdem ordinis, non est obligatio faciendi ex bonis diversi ordinis. *Unde resolves*:

» I. Pro fama restituenda est fama : cum id non potes, non teneris ad pecuniam et bona fortunæ, nisi per sententiam a Judice cogaris sic satisfacere. Eadem est ratio de reliquis. Quod si tamen lædendo famam, in bonis etiam fortunæ alteri damnum allatum esset, constat ex supra dictis, quid faciendum sit. Porro de læsione famæ, etc. *Vid. infra.*

» II. Si quis alterum induxit ad peccatum suasione, vel exemplo suo, tenetur quidem ex caritate, quoad potest, eum revocare ad meliorem statum, sed non ex justitia, Less. *l.* 2, *c.* 8, *n.* 10; Laym. *l.* 3, *tr.* 2, *c.* 8, *n.* 1.

» III. Si quis alterum induxit fraude, dolo, injusto metu, etc. tenetur ad id ex justitia : quia quisque habet jus ne injuste lædatur, in bonis spiritualibus. Unde si lædatur, debet id spirituale restitui, si potest, *Ibid.*

» IV. Si quis aliquem (etiam novitium), abduxit ab ingressu Religionis, tamen sine vi et fraude, etsi graviter peccavit id irrationabiliter faciendo ac proinde teneatur ei rursus suadere ingressum ex caritate ; non tamen ex justitia, vel illi, vel Religioni tenetur, quæ nullum adhuc in eum jus acquisivit. V. Laym. *n.* 2.

» V. Si quis Religiosum ad apostasiam induxerit suasione aliave cooperatione, obligatur ex jure Religionis ad restitutionem, non quidem ut ipse (quod aliqui volunt), loco alterius ingrediatur, sed ut suadeat alteri, quoad potest, reditum, et compenset Monasterio commoda, quæ ex hæreditate, bonis, vel industria alterius expectabantur.

» VI. Si quis veneno, phyltro, aliove modo alicui destruxit memoriam, rationem, etc. tenetur eodem modo, quo mutilator, aut vulnerans, de quo supra, ad restitutionem lucri cessantis, et damni inde secuti in bonis fortunæ.

ADDENDA.

Quæst. 66. *Quanta sit injuria et quæ obligatio illius, qui alium inducit ad peccatum ?* R. § 1. 343
Si quis vi vel fraude inducat alterum ad mortale, est injuria gravis, quia causantur gravissima damna, nempe privatio gratiæ, vel novum debitum, et augmentum pœnæ æternæ, ac etiam major difficultas resurgendi ; quo enim magis augentur mortalia, eo plures, per se loquendo, subtrahuntur gratiæ actuales,

magisque crescunt habitus mali, obduratio, vel cæcitas mentis : e contra, si quis etiam vi vel fraude inducat ad veniale, ordinarie est injuria tantum levis, uti dictum est *l.* 2, *a n.* 232. An autem sit injuria, si quis solo exemplo inducat alterum ad peccatum, videri possunt dicta *p.* 1, *n.* 1009.

344 § 2. Qui alterum vi vel fraude inducit ad peccatum, tenetur ex justitia, quantum potest, removere damna inde nata alteri, ut satis constat ex dictis, habentque Auctores cum Busemb. supra ; deinde etiam ex justitia tenetur removere causas ulterioris lapsus ; probabile tamen est non teneri ex justitia ulterius efficere, ut alter convertatur, quia sicuti qui ligavit Caium et sic impedivit, quominus iret ad templum, satisfacit, si solvat, nec tenetur orare, aut efficere, ut eat ad templum, ita et hic ; cum enim cesset vis, et fraus, et alter sciat se deceptum, potest, si velit, ipsemet se a peccato expedire, sicque censetur alteri remittere obligationem ad se convertendum, et si se ipsemet non convertat, ipsi imputabitur, ita Sanch. *in Cons. l.* 1, *c.* 3, *d.* 1, *n.* 5, contra alios multos, qui etiam valde probabiliter dicunt teneri inducere ad bonum, ut damnum pravæ dispositionis injuste causatum reparet. Addit Steph. *t.* 4, *d.* 5, *n.* 33, si alter adverterit fraudem, deceptorem non teneri ex justitia ulterius aliquid facere, quia si tum pergat peccare, non imputabitur decipientis fraudi, vel decepti errori, sed malitiæ : talis tamen deceptor secundum Navar. et alios ex caritate tenebitur inducere ad pœnitentiam, sed sub veniali tantum.

345 *Quæst.* 67.—*Quid addendum sit circa illum, qui alterum abstraxit a religioso statu?* Resp. Seqq. § 1. Qui solo consilio absque vi vel fraude aliquem a Novitiatu detinet, vel abducit, proponendo honores, divitias, delectationes honestas in sæculo et oppositas in Religione vilitatem, pauperiem, molestias, etc. secundum Fill. Castrop. et Burg. *cent.* 3, *cas.* 80, non peccat mortaliter, nequidem contra caritatem, nec sub mortali tenetur, quantum potest, reducere : idemque, per se loquendo, dici vult Suar. *tom.* 3, *de Relig. lib.* 5, *cap.* 9, *n.* 9, quamvis per preces et promissiones fieret, ibi enim abest injuria, cum absit vis et fraus : nec est inductio ad malum, ut patet, cum vivere in sæculo non sit illicitum et Religio sit tantum consilii, nec est aversio a summo bono, sed tantum abstractio a bono ad salutem non necessario, uti etiam esset, si aliquem abstraheres a Beneficio, vel etiam a statu Ecclesiastico, et licet alter sic abstractus, forte postea patiatur grave damnum, id per accidens est, et patitur voluntarie, quia libere consensit. Alii cum Mol. *t.* 4, *d.* 5, *n.* 2, probabiliter docent eum, qui absque rationabili causa alterum abducit a Religione, peccare mortaliter, quia retrahere a tanto bono videtur esse grave malum, ideoque qui retraxit, secundum ipsos, tenebitur ex caritate iterum suadere contrarium ; et hanc sententiam sequitur Busemb. supra, unde Suar. et Less. de statu vitæ eligendo *quæst.* 8, fatentur peccaturum mortaliter, si importune et sine justa causa ageret, ut Religionem non adiret, vel desereret, præsertim si faceret contra vocationem Dei moraliter certam : homo enim sic exponitur magnis periculis salutis amittendæ, estque gravius sic alterum inducere ad positive resistendum consiliis et inspirationibus Divinis, quam illas in se agnitas reipsa non sequi.

§ 2. Causæ rationabiles dissuadendi ingres- 346
sum in Religionem, secundum Mol. supra sunt sequentes : 1. Si status ille sit ingredienti futurus noxius. 2. Si in illa Religione, vel Monasterio dissolute vivatur. 3. Si complexio volentis ingredi sit tali instituto inepta. 4. Si mores ejus sint ita pervicaces, ut ipsi vel Religioni merito timeantur majora mala. 5. Si laboret aliquo impedimento, v. g. ære alieno, promissione Matrimonii, infirmitate corporis, etc. 6. Si Parentes graviter egeant ejus auxilio. 7. Licitum est etiam parentibus, si prudenter dubitent de viribus, vel constantia, ad tempus differre ingressum et probare proles suas ; peccant autem gravissime, si exponant periculis peccandi, alliciant, aut faciant allici ad voluptates, aliave illicita, ut sic a proposito avocent. In dubio autem, an causa dissuadendi, aut impediendi sit justa necne, standum est pro Religione, quæ securior est et perfectior, Molin. supra.

§ 3. Qui per vim, fraudem, vel metum gra- 347
vem aliquem a Religione impedit, vel abstrahit, peccat graviter contra justitiam, et est communis cum Less. et Burgh. *supra*, Dicast. *t.* 2, *d.* 7, *dub.* 7 ; Steph. *t.* 4, *d.* 5, *n.* 33 *et* 35. Probatur, quia per Trid. *sess.* 24, *cap.* 18, *de Regular.* excommunicatur, qui puellam a Religione impedit, est autem æque grave impedire juvenem. Quod autem sit contra justitiam, etiam probatur, quia quisque habet jus ne tali modo impediatur a consecutione boni tanti, secundum dicta *num.* 69, putant quidem Nav. et alii, si ille, qui ita abstraxit aliquem, posset alium in ejus locum adducere ad

eamdem Religionem, ad hoc teneri, quia sic videtur compensari damnum, sed Sanch. *in Cons. lib.* 1, *cap.* 3, *d.* 2; Lug. *d.* 9, *n.* 30, aliique probabilius id negant, quia hæc non sunt media ordinata ad restitutionem; imo qui occidisset Religiosum, nunquam condemnaretur ad alium inducendum ad tale Monasterium; ergo signum est non deberi ejusmodi restitutionem : tenetur tamen reparare damna, quæ alter sic abstractus ideo patitur, ideoque, inter cœtera, etiam tenetur procurare, ut iterum admittatur, si fieri possit, uti cum aliis docent Sanch. *num.* 7, et Lugo *num.* 28. Quod si post professionem vel vota emissa abduceret, teneretur etiam Monasterio compensare omnia damna temporalia, et lucra cessantia, secundum spem, et judicium prudentium, ut omnes notant cum Lugo *num.* 40, neque potest abductus hanc obligationem remittere abducenti, quia jus Monasterii ipsius immediate læsum est : abductus enim per votum paupertatis omnia jura sua transtulerat in Monasterium, Sanch. *num.* 17; Lugo *num.* 52. Et idem cum multis aliis dicunt Less. et Lug. *num.* 39, esse probabile de eo, qui vi, vel fraude retraheret a Novitiatu, vel extraheret aliquem, quia Monasterium habebat jus ne sic impediretur a consecutione boni : ergo erit obligatio huic compensandi ea, quæ obvenissent, et erant per se connexa cum ingressu, vel secutura professione illius, multo magis ea, quæ jam in animo suo destinarat dare, vel promiserat conferre : Sanch. tamen *num.* 22, putat etiam probabile, quod damna illa non teneatur resarcire, quia Monasterium non habebat jus ad ea, nisi mediante professione abducti; hic autem necdum professus erat, et est valde contingens nolle profiteri, ideoque etiam valde remotum erat hoc damnum, et nimis præter intentionem abducentis.

348 § 4. Qui ita aliquem abduxit per vim, vel fraudem, secundum Suar. *de Relig. t.* 3, *lib.* 5, *cap.* 9, *num.* 10; Vasq. Less. non tenetur saltem ea damna compensare, quæ sequuntur post sublatam vim, et fraudem, quia tota injuria consistebat in vi, vel fraude : ergo his sublatis damnum imputari debet non abducenti, sed abducto; quod verum est, inquit Lugo *num.* 49, si revera tollatur non tantum vis, et fraus, sed etiam eorum efficacia, sive causalitas, quod in praxi vix erit; nam vis, vel fraus præterita causavit talem statum in abducto, in quo tepidior fit, capitur voluptatibus, aut timet pœnitentiam, si redeat, aut saltem habet majorem difficultatem se dandi, vel reddendi Religioni : ergo vis, vel fraus manet causa damni etiam sequentis : unde sicuti revocans consilium, quo ostenderat motivum utile, ut fieret damnum, quandiu movet hæc utilitas, manet obligatio restituendi, secundum dicta *n.* 28, ita et hic.

§ 5. Qui professum, vel votis adstrictum 349
sine vi aut fraude abducit, secundum Molin. Vasq. Turr. et alios adhuc tenetur Monasterio compensare damna temporalia inde secuta, quia Religio jam possidebat Religiosum : ergo si eo spolietur, fit injuria : probabilius tamen id negant Less. Sanch. Tann. Lugo *num.* 41; Ills. *t.* 4, *d.* 3, *num.* 59, quia Religio tantum habet jus Jurisdictionis non autem proprietatis in ipsum : deinde quia causa principalis, qualis hic est ipse professus, non peccat contra justitiam : ergo nec consulens, qui tantum est causa secundaria. *Si dicas* cum Molin. professum etiam non peccare contra justitiam, licet ego vi, vel fraude induxero ut Religionem deserat, et tamen ego pecco contra justitiam. *Contra est*, nam tum pecco contra justitiam, quia ego tanquam causa principalis violo aliud jus, quod habet professus, ne ita abducatur, et Monasterium, ne per vim, vel fraudem impediatur a consecutione sui emolumenti : tale autem jus non violat, nec professus abiens, nec ego sine vi, vel fraude consulens.

§ 6. Obligatio restituendi pro abductione a 350
Religione frequenter cessat, vel ex toto, vel saltem ex parte quando defectu illius Religiosi abducti facile suppletur per alium æque aptum et utilem; tum enim reipsa non sequitur damnum, ita Vasq. Less. Lugo *num.* 52.

Quæst. 68. — *Quid dicendum de illo, qui al-* 351
terum falsa docuit? R. § 1. Non censetur gravis injuria alterum etiam per fraudem inducere in errorem intellectualem mere speculativum, quia tale documentum communiter non æstimatur. Excipiunt Sanch. *in Cons. l.* 1, *c.* 3, *d.* 4, *a n.* 10; Lugo *d.* 9, *n.* 4; Petsch. *p.*241, nisi esset circa materiam notabilem, aut principium universale causativum multorum errorum, tum enim censeretur quid grave in bonis intellectus : addunt graviter peccaturum professorem, qui scienter et passim doceret falsa : quid autem censendum sit, si doceat minus probabilia, dicetur *l.* 4, *n.* 1545.

§ 2. Si error sit practicus, id est, inducens 352
aliquod aliud malum præter errorem ipsum, erit injuria gravis, vel levis, prout inducet alterum ad malum grave, vel leve, uti recte Lug. *n.* 2, et tum sequetur obligatio gravis,

aut levis, mala illa avertendi, aut compensandi damna, uti patet ex hactenus dictis.

353 § 3. Si Confessarius, Medicus, Advocatus, Professor inculpate consuluit malum, vel docuit falsum, ex quo damnum sequitur, secundum Arragon. et Salon. comperta veritate, etiam postquam dimiserit tale officium, tenebitur ex justitia corrigere errorem, et si negligat, compensare damna, quia tacendo esset causa efficax damni. Nav. Caj. Sanch. *d.* 5, *n.* 2, dicunt teneri tantum ex caritate : nam non obligat eum justitia ratione rei acceptæ, uti patet ; nec ratione injustæ acceptionis, seu actionis, quia actio positiva, qua malum consuluit, vel falsum docuit, non fuit formaliter injusta ; actio autem negativa, qua postea tacet, etiam non videtur esse contra justitiam, secundum dicta *n.* 41, quia jam ex officio vel contractu non tenetur loqui, cum officium et contractus cessarint, unde sicuti si a fure dono accepissem vas aureum, et donassem alteri, postea resciens fuisse furtivum, non tenerer ex justitia id domino dicere, ita nec hic : Lugo *d.* 8, *n.* 95, videtur tenere potius pro prima sententia, quia quisque, si commode possit, tenetur ex justitia procurare ne ex sua operatione lædantur positive jura aliorum, sicuti si invincibiliter dedissem testimonium falsum cum damno, aut infamia alterius, ex justitia tenerer revocare, si possem, absque gravi incommodo ; item si e manu mea casu ceciderit ignis in fœnum alienum, ex justitia teneor exstinguere, uti pluribus deducit idem Lugo *d.* 39, *a n.* 24. Et hæc sententia videtur probabilior.

354 § 4. Si quis sine vi, vel fraude, attamen ex negligentia vel ignorantia graviter culpabili docuerit falsum, unde secutum sit damnum alteri, si ille male instructus abductus est a dando, quod ex justitia dare debeat, v. g. persuasus est ne restitueret, ad quod tamen ex justitia tenebatur, quia sic male instruxit, tenetur ex justitia compensare damnum illud creditori defraudato, ut habet communis et satis certa sententia ; si autem ille male instructus non debebat ex justitia, sed tantum ex caritate, v. g. in eleemosynam erat daturus, Sylvest. dicit adhuc teneri restituere, quia damnum sequitur ex culpa male docentis, qui ex justitia vel contractu tenebatur bene docere. Sanch. *dub.* 6, *n.* 3, negat teneri restituere, quia respectu pauperis non fecit injuriam, quamvis fecerit respectu male instructi, quem obligabatur bene docere : Lugo *n.* 96, tenet cum Sylv. ex hac ratione, quia qui agit ex negligentia graviter culpabili, plene advertit periculum committendi fraudem, et causandi damnum, nec tamen sufficienter cavet : ergo committit fraudem et culpabiliter causat damnum, quia peccatum commissum ex culpabili negligentia est ejusdem speciei cum peccato scienter commisso : nihilominus responderi potest pro Sanch. id tantum verum esse respectu male instructi, non autem respectu alterius, cui male docendo, non facit injuriam.

De restitutione pro injuria facta per suspicionem aut judicium temerarium, per detractionem, aut contumeliam, dicetur postea *a num.* 1238.

DUBIUM VII.

DE CIRCUMSTANTIIS RESTITUTIONIS.

Circumstantiæ restitutionis continentur his 355
versibus :

Quis, cui restituet, quid, quantum, quomodo, quando,
Ordine, quove loco, quæ causa excuset iniquum.

De circumstantiis, quis, cui, quid, quantum, jam dictum est, restat agendum de reliquis.

ARTICULUS I.

Quo tempore, loco, et modo debeat fieri restitutio ?

« Resp. Debet quam primum, et eo modo ac loco restitui, quo jus et interesse damnificati requirit, et commode, ac moraliter fieri potest, sine gravi incommodo, quod quis pateretur in re sua propria, ultra debitum. V. Laym. *lib.* 3, *t.* 2, *c.* 10 ; Fill. *tract.* 33, *c.* 4, *q.* 11. *Unde resolves :*

» I. Qui non potest commode restituere aperte, faciat clam : et qui non potest per se, faciat per aliam personam interpositam, v. g. Confessarium.

» II. Possessor malæ fidei, v. g. fur, debet suis sumptibus ad eum locum rem deferre, ubi alter habiturus fuisset, si non fuisset ablata, destructa, vel inique detenta ; deductis tamen expensis, quas alter eam servando, vel deferendo debuisset facere. Excipe, nisi

transferendo deberet plus impendere, quam res valet; tunc enim plerumque ex præsumpta mente domini posset restituere pauperibus, vel in usus pios. Bon. *t.* 2, *d.* 1, *q.* 1, *p.* 5.

» III. Bonæ fidei possessor satisfacit, si restituat in loco, ubi rem possidet.

» IV. Debita ex contractu, eo loco et tempore solvi debent, de quo inter partes conventum fuit expresse, vel tacite. V. Less. *l.* 2, *c.* 15, *n.* 53 et Bon. *l. c.*

» V. Si quis possit quam primum restituere totum, ad id tenetur. Si tamen alter dilatione non pateretur alterius damnum, aut non notabile, non facile arguendus esset gravis peccati, qui cum proposito satisfaciendi differret, aut paulatim per partem solveret. V. Bon. *de contr. d.* 1, *q.* 6, *p.* 1.

» VI. Qui scit teneri ad restitutionem, et cum possit in vita, non vult restituere, nisi in articulo mortis, vel post mortem per hæredes, absolvi non debet, nec potest: quia semper est in actuali peccato et impœnitens. Sal. Sair. Bon. Trull. *l.* 7, *c.* 14, *d.* 10, *n.* 12.

ADDENDA.

356 *Quæst.* 69. — *Quid præterea notandum sit circa tempus, quo fieri debet restitutio?* R. Seq. § 1. Per se loquendo, non esse mortale differre restitutionem ad breve tempus, dictum est *p.* 1, *n.* 1002. Quandonam sit obligatio restituendi, si ex dilatione secuta sint damna, habet Busemb. hic et aliqua addita sunt supra *n.* 252.

357 § 2. Si debitor, cum possit, absque justa causa nolit totum restituere, sed per partes, S. Anton. Navar. Ang. et alii apud Castrop. *de Just. d.* 1, *p.* 18, *n.* 1, dicunt Confessarium posse id permittere et absolvere; Mol. Sot. Bonac. Castrop. *n.* 2; Dian. *p.* 2, *t.* 6, *R.* 5. Lugo *d.* 20, *n.* 114; Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 135, recte dicunt Confessarium posse quidem id permittere, quia est præsumpta voluntas domini, ut si debitor nolit aliter, saltem sic restituat: sed addunt non debere absolvi, quia vult continuare injuriam quoad partem, ad cujus solutionem differendam dominus manet invitus; et ita innuitur *L. Tutor,* § *Lucius ff. de usuris, et l.* 3, *ff. Familiæ erciscundæ*, quia certum est, inquit Lugo *n.* 311, debita, præsertim ex delicto, esse statim solvenda, etiamsi per partes sint contracta; accipiendo To *statim*, non mathematice, sed moraliter, pro mora tam brevi, ut dominus credatur non fore rationabiliter invitus: est autem rationabiliter invitus, si diu differatur etiam partis solutio, quia posset intervenire casus, impotentia, immutatio voluntatis, vel aliud periculum non recipiendi rem suam: atque ideo notant Doctores communiter cum Molin. Lug. Tamb. Illsung. *n.* 131, quia hæredes, præsertim Magnatum, negligentes esse solent in restitutione, vel indaganda obligatione restituendi: si homines in periculo mortis constituti possint sine incommodo gravi restituere, non esse absolvendos, si obligationem illam velint rejicere in hæredes, sic enim exponunt creditores periculo proximo injustorum damnorum; si tamen esset periculum scandali, vel infamiæ, aut alia gravis causa, differri possit restitutio post mortem sacienda per alium, Navarr. Bonac. Lugo *n.* 111.

§ 3. Nav. et Sot. dicunt eum, qui restituere 358
non potest, teneri elicere propositum restituendi, quando poterit; sed hoc negant Azor. Rebell. aliique communius, quia sufficit non habere voluntatem injuste retinendi, nec præceptum justitiæ obligat ad tale propositum, sed tantum ad restitutionem, per quam solam positam habetur æqualitas: notat tamen recte Lugo *n.* 115, ut quis absolvi possit, debere habere tale propositum, saltem in confuso, quia debet habere propositum servandi omnia præcepta, inter quæ etiam est præceptum restituendi quando poterit.

§ 4. Si tempus, seu terminus ad solvendum 359
sit præfixus in favorem debitoris, ut nempe non cogeretur citius, potest debitor cedere juri suo et anticipare restitutionem, quam creditor tenebitur acceptare: si autem fuit præfixus in favorem creditoris, debitor non potest anticipare restitutionem, quia ageret contra jus creditori datum, Bonac. *de rest. de* 1, *quæst.* 6; Lugo. *n.* 217, aliique. In utroque autem casu, quando debitor semper fuit paratus restituere, aut rem restituendam deposuit in præsentia testium apud Judicem, vel alium tuum hominem, non tenetur compensare damna, si quæ ex dilatione sequantur, *L. si soluturus* 39 *ff. de solutionibus, et l. Acceptam, Cod. de usuris.*

§ 5. Dilatio restitutionis incipit esse leviter, 360
vel graviter peccaminosa, prout minus, vel magis extenditur ultra tempus debitum, debentque omnia damna per injustam dilationem causata compensari, non aliter ac si res debita fuisset ex delicto: justæ autem causæ differendi et excusantes a compensatione damno-

rum secutorum sunt : 1. Si creditor ipse sit in mora, qui solutionem acceptare noluit, aut procul discessit non constituto procuratore, qui solutionem admitteret; 2. Si possit opponi justa exceptio, v. g. quia creditor ipsi vicissim debet, et non solvit, *L. sciendum, ff. de usuris*, *L. Quod te mihi, ff. Si certum petatur;* 3. Si restitui non possit absque scandalo, infamia gravi, damno notabili, etc. ut colligetur ex dicendis *a n.* 409.

361 *Quæst.* 70. — *Quid addendum sit circa locum, quo fieri debet restitutio?* R. seqq. § 1. Si dominus migrarit alio et plus expendisset rem illam tum deferendo secum, quam iniquus detentor nunc expendat, ut remittat, Rebell. negat hunc posse detrahere hunc excessum, quia non debet ex suo delicto lucrum reportare. Bonac. et alii affirmant posse, faventque Vasq. et Dicast. *de rest. d.* 11, *n.* 104, quia lucrum illud non est immediate ex delicto, sed ex circumstantia loci. Lugo *dis.* 20, *n.* 182, probabilius sic distinguit, si diminutio sumptuum proveniat ab industria detentoris, aut quia utitur occasione minus cara quam alii communiter non habent, aut quia vicinior est loco, ubi dominus est, potest sibi retinere, quia non tenebatur peculiarem industriam adhibere, nec dominus jus habet lucrandi expensas alioqui faciendas per viam ordinariam: si autem inde est, quia pretium trajectionis rerum, v. g. pretium cambii, vel vecturæ decrevit; debitor non potest lucrari, sed pretium illud decrescit domino, qui cum nondum transtulerit rem suam, jam transfert meliori pretio, sicuti si valor rei ab iniquo detentore conservatæ crevisset, domino crevisset, quamvis factum esset occasione iniquæ detentionis.

362 § 6. Qui est debitor ex re accepta, vel omnino nescivit rem esse alienam, postea quando id cognoscit et vult restituere, potest expensas necessarias ad dominum monendum, aut prius necessarias ad rem alio avehendam secum, ubi custodiretur, repetere a domino, vel ex re ipsa accipere, si dominus eas non solvat, sunt enim factæ in bonum domini, nec detentor sine sua culpa tenetur hoc damnum propter dominum subire, ut habet communis cum Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 114. Quod si expensæ in transferendo valorem rei æquarent, dominus esset de hoc monendus per litteras : si tamen detentor culpabiliter differret restitutionem, vel admonitionem domini, qui ideo, vel non absolute, vel nonnisi difficilius rem suam recipere posset, detentor inciperet esse debitor ex delicto, et tum teneretur ferre sumptus, qui facti non fuissent a domino, si fuisset restituta, vel dominus debito tempore admonitus; ita Lugo *a n.* 191.

§ 3. Si debeas aliquid ex re accepta, et 363
remittas, sed pereat apud latorem, si creditor designarat latorem, aut si proprium servum miserat cum litteris petitioriis, significabat se velle, ut ei dares; adeoque ad nihil teneberis, sive res, quæ perit, fuerit domini, sive tua, uti recte Lugo *d.* 8, *a n.* 127; tunc enim censetur acceptasse per designatum; etiamsi forte loco designati veniret alius fingens se designatum, si fraudem advertere non potuisti : si autem tradideras ex te, est distinguendum, nam si res sit domini, sive, si rem eamdem in individuo remittas, quam accepisti, et absque tua culpa pereat, perit domino, nec ad aliquid teneris : si pereat cum culpa tua, videndum est, de qua teneaaris juxta regulas datas *a n.* 170. E contra si res, quam remiseras, non sit eadem numero, sed alia ejusmodi valoris, quam tu substitueras, et in via pereat, perit domino, id est, tibi remittenti, quia creditor necdum acquisierat illius dominium; res autem, quæ sine cujusquam culpa perit, domino perit. Si tamen pecuniam depositam per mixtionem feceras tuam, et postea summam creditoris collegeras in sacculum servandam ei, et remittendam, sicque tradideris latori, et de via pereat, putat Lugo *n.* 129, perire creditori, quia reducta erat in eum statum, in quo antea erat, quando fuit sub dominio creditoris : ergo et nunc censeri debet sub ejus dominio fuisse.

§ 4. Si debeas ex delicto, et remittas per 364
latorem designatum a domino, qui ita velit rem suam recipere, si apud hunc pereat, perit domino, uti constat ex dictis : si autem hunc latorem non designarit, sed tu elegeris, hic autem non restituat, aut etiam sine culpa amittat, adhuc teneberis restituere ex vi injustæ acceptionis præteritæ, non aliter ac si res casu apud te periisset, quia teneris dominum efficaciter reddere indemnem, et hoc ipsius damnum sequeretur ex tua injuria, Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 303, cum communi.

In quo loco restituendæ sint, vel solvendæ res debitæ ex contractu, et per quos Judices possit quis ad hoc cogi, præter regulam generalem, quam dat Busemb. supra, videri possunt Lugo *a n.* 196 et Ills. *a n.* 255. Ad quid autem teneatur, qui rem restituendam commiserat Confessario, si hic non restituat, dicetur *a n.* 420.

365 *Quæst.* 71. — *Cum quantis expensis teneatur debitor ex delicto restituere?* R. § 1. De hoc variæ sunt sententiæ, quas refert Lugo *d.* 20, *s.* 8, § 1; Caj. Nav. Med. Armill. Covarr. Vasq. et alii dicunt teneri semper cum quantocumque damno; consentit Dic. *de rest. d.* 11, *n.* 100, si res sit magni momenti, quia creditor habet jus ad rem suam, et debitor debet malitiæ suæ imputare, quod sine tanto damno nequeat restituere : e contra non teneri dicunt Aug. et Alman. si debitum non sit tanti momenti, et restitui non possit sine magno damno : Scot. Gabr. Rich. dicunt non teneri restituere, qualecumque sit debitum, si sumptus fieri deberent majores, quam sit debitum; id admittunt Mol. Tamb. Spor. *t.* 4, *c.* 3, *n.* 162; Petsch. *p.* 775, si longe majores sumptus essent faciendi; addit Sylvest. si deberent æque magni fieri, quod Petch. dicit esse probabile; Less. si res sit parvi momenti, et sine sumptu duplo, vel triplo majori non possit restitui, consentit Dic. *n.* 101, si saltem triplo plus deberet impendi; e contra si res sit magni momenti, Less. dicit tum differri posse restitutionem, si sit spes imminuendorum sumptuum. Ratio horum omnium est, quia justitia non adversatur caritati : caritas autem videtur dictare, quod creditor rationabiliter non postulet restitutionem in tanto rigore, et cum damno duplo, triplo, decuplo, etc. nemo enim vellet hoc sibi fieri. Haun. *t.* 2, *n.* 392, dicit, si sumptus quadruplo non excedant debitum, illos esse faciendos pro restitutione, quia jura puniunt furem in quadruplum : ergo non videtur iniquum si natura tantumdem exigat pro indemnitate creditoris innocentis; verum hæc ratio nimium probat, nam Jura etiam morte puniunt furtum : ergo etiam cum jactura vitæ esset obligatio restituendi, quod nemo dicit.

366 § 2. In hac quæstione recte statuitur hæc regula generalis : Ut sciri possit, cum quanto damno restituere teneatur debitor ex delicto, perpendi debet, an creditor hic et nunc sit, vel non sit rationabiliter invitus ad omissionem vel dilationem restitutionis : hoc autem colligi debet, partim ex communi sensu hominum, partim etiam inde, si attendatur, quid homines vi voluntatis generalis intendentes bonum commune statuissent ante omnem casum eventualem.

367 § 3. Secundum hanc regulam videntur sequentia in particulari dici posse : 1. Si damnum sit causatum per injuriam tantum venialem, et expensæ necessariæ ad restituendum adæquent quantitatem requisitam ad mortale, non est obligatio restituendi, id enim videtur irrationabile tam improportionatam quasi pœnam exigere. Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 222.

Quamvis damnum causatum sit per injuriam gravem, tamen non semper est obligatio restituendi cum quantocumque damno; si enim furatus sim 10 aureos, creditor videtur irrationabiliter velle, ut restituam, etiam cum damno 10,000 aureorum, Haun. *n.* 391, cum communi. 368

3. Si damnum sit tantum semel majus, quam summa restituenda, et debitor ex delicto tenetur, v. g. si abstulit 100, tenetur restituere, quamvis ideo deberet impendere alios 100, e suis; æquum enim est, ut ille potius, qui injuriam fecit, quam ut innocens, patiatur damnum centenorum. Vasq. Lugo, Ills. aliique communiter.

4. Adhuc tenetur, si damnum non sit duplo majus quam debitum, quia cum debitor sit nocens et creditor innocens, saltem duplo major causa requiritur ad absolvendum debitorem, quam ad privandum re sua creditorem. Lug. *n.* 190.

5. Si damnum esset quadruplo majus debito non videtur teneri, quia licet jura puniant furtum in quadruplum et restitutio sit veluti pœna, tamen est pœna mitior cum reus debeat illam in se ferre et exsequi, ut recte Lugo : ergo si damnum quadruplo superet debitum, non videtur jure naturæ ad illud esse obligatio.

6. Si damnum debitoris esset notabiliter majus, quam futurum esset commodum creditoris ex restitutione, potest hæc tantisper differri : uti dicetur *n.* 424. An autem sit obligatio compensandi omne damnum inde creditori ortum, dictum est *n.* 252. 369

7. Si res, quæ in se restitui non potest nisi cum maximis sumptibus, (uti si equus deberet ad dominum remitti in Hungariam) posset hic vendi et sine magnis sumptibus mitti pretium, quia prudenter præsumitur, quod dominus consentiat, ut ita fiat. 370

8. Si propter nimium damnum nequeat restitui totum, possit autem cum minori damno restitui pars, hæc est restituenda nisi expensæ essent etiam proportionate ad hanc partem nimiæ. 371

9. Quamvis injustus detentor propter nimium damnum excusetur a restitutione immediata domino facienda, tenetur tamen, etiam de jure naturæ, uti recte Lugo *n.* 161, rem, lucra et damna mediate restituere, vide 372

licet dando amicis domini, si prudenter præsumatur esse illius voluntas, uti ex Less. notat Sporer *n.* 160, vel saltem pauperibus, aut aliis piis causis, quia præsumitur esse voluntas domini, ut sic saltem animæ suæ prosit.

373 10. Pro definienda magnitudine damni, tam creditoris, quam debitoris, damnum utriusque non est pensandum præcise materialiter et absolute, sed formaliter et comparative ad subjectum, ut recte Lugo, Haun. Ills. *n.* 223; fieri enim potest ut damnum 100 aureorum sit respectu debitoris pauperis longe majus, quam damnum 1000 aureorum respectu creditoris divitis et viceversa, eo quod unus per jacturam centenorum sit conjiciendus in miseriorem statum, quam alter per jacturam millenorum et hoc in omnibus hactenus dictis est observandum.

De damno excusante a restitutione, plura addemus *a n.* 424.

ARTICULUS II.

Quo ordine restitui debeat?

374 « Resp. Certum est, necessario ordinem servari, quando debitor omnibus solvere potest: quando vero tantum non habet, aut hæredibus reliquit, sequentes Regulæ servandæ:

» I. Si debitor rem alterius apud se habet, quocumque titulo habeat, sive ex furto, sive ex deposito, sive inventione, etc. debet prius restitui domino suo, vel eo deficiente, pauperibus. Similiter si res empta ad creditum, pretio non soluto adhuc exstet, Nav. *man. c.* 17, *n.* 49; Sylv. Bon. *q.* 8, *p*, 2. Hoc tamen Less. *t.* 2, *c.* 13, *n.* 11, contra Bon. *etc.* limitat, nisi venditor ab emptore fidejussorem, vel pignus accepit.

» II. Si restitutio facienda sit ratione injustæ actionis, prius restitui debent certa, hoc est, quorum domini cognoscuntur, quam incerta, Bonac. Less. *ibid. d.* 1, quia illa jure naturæ debentur suis dominis, hæc autem jure solo positivo pauperibus.

» III. Prius facienda est restitutio debitorum licite contractorum, quam usurarum, cum in his dominus non fuerit simpliciter invitus.

» IV. Debita ex titulo oneroso prius solvenda sunt, quam quæ debentur gratuito, v. g. ex promissione, quia hæc includunt tacitam conditionem, nisi quid obstet. Hinc debita defuncti solvenda sunt ante omnia legata, etiam pia, Nav. *n.* 50; Sylv. Bon. *l. c.*

» V. In reliquis debitis servandum est jus particulare loci, si tale sit et non repugnet juri naturæ: si nullum sit, sequendum est jus commune, secundum quod 1. Solvenda sunt debita, ad quæ bona debitorum expresse fuerunt obligata. 2. Dos uxoris extrahenda est. 3. Debita, ad quæ bona debitorum sunt tacite hypothecata. 4. Deposita perdita in potestate debitorum. 5. Debita privilegiatorum. 6. Aliorum creditorum: post quos omnes sunt hi, a quibus usuræ acceptæ sunt et adhuc post hos restituenda sunt bona incerta. Quando autem multi unius rationis creditores inveniuntur, temporis antiquitas inter eos servanda est. V. Laym. *l.* 3, *t.* 2, *c.* 11, ubi addit, ex bonis debitoris, si is defunctus sit, in primis solvendas esse impensas funeris et quæ ad confectionem inventarii, apertionem testamenti, item Medicos et Pharmacopolas pertinent. V. Fill. *tr.* 32, *n.* 119.

» *Quæres.* Utrum prius exigenti non liceat prius solvere?

» Resp. I. Solvens scienter posteriori, præterito qui habet hypothecam priorem, vel privilegiatam, peccat, teneturque priori de damno, qui etiam potest recuperare solutum, Less. *d.* 5, ex *l. Scimus* § *Et si præterea Cod. de jure delib.*

» II. Si ex pluribus creditoribus personalibus æqualibus aliquis exigat (sive in judicio, sive extra), tenetur ei integrum solvere; quia diligentia fecit eum potiorem, Nav. *man. c.* 17, *n.* 52, Sylv. Bon. *l. c.* ex *l. Pupillus ff. Quæ in fraudem.*

» III. Debitor sciens statum suum labentem, non potest nihil petenti integre satisfacere, sed debet omnibus personalibus solvere pro rata (si tamen iste solutionem accepisset, an posset retinere, controvertitur. V. Bon. Less. *n.* 50; Trull. *l.* 7, *c.* 14, *d.* 22, *n.* 8), nec potest uni solvere, omissis aliis, nisi secundum ordinem supradictum.

ADDENDA.

Quæst. 72. — *An res furtiva propriis immixta, prius restitui debeat?* R. Affirmant probabiliter Rebel. et Castr. *tr.* 32, *l.* 1, *p.* 18, § 13, quia totus cumulus, ad quem venit res furtiva, ob hanc videtur obligatus domino rei. *Nec obstat*, quod v. g. pecuniæ furtivæ meis immixtæ transeant in dominium meum, *nam* manent facile separabiles: hinc quæcumque pe- 375

cuniæ e cumulo extrahentur pro restitutione facienda domino censebuntur esse moraliter pecuniæ domini : favetque huic sententiæ illud, quod *num.* 363, in fine attulimus ex Lugone.

376 *Quæst.* 73. — *Si res sit vendita et tradita, an venditor aliis creditoribus sit præferendus quoad rem illam adhuc exstantem?* R. Affirmant Bus. supra; sed distinguendum est, uti intelligetur ex dicendis *n.* 974.

377 *Quæst.* 74. — *An debita certa semper præferri debeant incertis?* R. Communis sententia affirmat, quam Azor. *l.* 4, *c.* 36, vocat omnium, pro qua Lugo *d.* 20, *n.* 5, refert multas rationes, sed easdem commode solvit, dans hanc unicam, quia creditor incertus præsumitur velle, ut potius solvatur creditoribus certis, qui debitorem premunt, sicque satisfaciat justitiæ, quam ut satisfaciat religioni, dando rem incertam pauperibus. Aliam rationem dat Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 193, quia restitutio debiti certi est certo debita, non autem ita certo debita est restitutio debiti incerti. Oppositum tenent Mol. et Petsch. *p.* 663, quorum sententiam *Lugo* vocat probabilissimam; non enim est sufficiens fundamentum in jure naturæ, vel positivo, cur id fieri debeat et sæpe occurrere possunt circumstantiæ, ob quas creditor incertus præsumatur velle præferri debita incerta, ut ostendit Lug. *n.* 6, v. g. si debitum creditoris certi sit ex contractu gratuito, vel illicito, præsumitur creditor incertus velle huic præferri debitum ex contractu oneroso et licito, ut nempe illud applicetur piæ causæ, vel pauperibus, in bonum animæ suæ et in hoc consentit etiam Ills. *n.* 192.

378 *Quæst.* 75. — *An unum debitum onerosum possit præferri alteri?* R. Probabiliter affirmat Lug. *d.* 20, *n.* 144; nam si emisti a Caio, sed ille rem emptam nondum tradidit, illi videris minus obligari, quam illi, a quo emisti et qui simul rem tradidit, aut quam alii cuicumque, qui ex parte sua fecit, quod debuit; hi enim te obligarunt, non tantum promisso, sed etiam merce, vel pretio dato.

379 *Quæst.* 76. — *An debita ex delicto præferri debeant debitis ex contractu?* R. *S. Th. Ant. Rebell. et alii* absolute affirmant, quia creditor in illis est magis invitus, ita quidem, ut debeat prius solvi debitum ex delicto graviori et postea debitum ex delicto leviori, v. g. prius ex rapina, tum ex furto, tum ex usura, tum ex alio injusto contractu : rationem dant, quia prius recedendum est a graviori delicto, quam a leviori. Consentiunt *J. Med. Ang. et Salon*, si omnia delicta sint personalia nullam habentia hypothecam realem, quorum sententiam Less. *l.* 2, *c.* 15, *n.* 14, dicit non esse improbabilem. E contra *Cajet. B. Med. Arm. et Tabien.* dicunt debita ex justo contractu esse præferenda debitis ex delicto; sed hæc sententia non affert rationem magni momenti, uti ostendit Lugo *d.* 20, *n.* 34; hinc *n.* 36, concludit cum Sylvest. P. Nav. Mol. Vasq. Less. Bann. Arrag. Azor. Turr. Regin. Bonac. Tann. Castrop. Haun. Herincx *de Just. d.* 6, *n*, 101; Petsch. *p.* 664; Ills. *t.* 5, *d.* 3, *n.* 214, aliisque communiter, non esse necessario servandum ordinem inter illa debita ex delicto, vel contractu, neque inter debita ex delicto majori, aut minori; nam licet dominus in debitis in delicto forte sit magis invitus ex parte subjecti, tamen obligatio justitiæ non oritur ex illa majori, vel minori repugnantia, quam dominus ex parte subjecti habet, sed ex illa, quæ in objecto fundatur : ergo si uterque velit retinere totum jus suum et obligare quantum potest, omnia debita gravia ex parte objecti sunt æqualia et consistunt in indivisibile : unde quamvis rapina in fieri sit gravius peccatum quam furtum, propter majorem injuriam, quæ etiam personæ immediatæ infertur tamen in facto esse, seu post factum, non magis est contra justitiam retinere acceptum per rapinam, quam acceptum per furtum, si tam rapina, quam furtum non amplius placeat, quia injuria transit, nec pro ea, prout contradistincta a damno, debet aliquid restitui; postea vero solum perseverat damnum quoad carentiam rei suæ, quod damnum æquale est in utriusque debiti retentione.

Quæst. 77. — *Quis præferri debeat, si debita* 380
sint contracta, quando erat impotentia solvendi? R. § 1. Supponenda sunt aliqua : 1. Est injuria, si quis supra vires suorum bonorum gerat statum, uti insinuatum est *n.* 17; qui enim bona ita obligata, uti vires eorum adæquentur, ulterius obligat, facit in præjudicium priorum creditorum : idem est, si tum, quando est impotens omnibus solvere, bona sua uni certo e creditoribus obliget, uti recte Less. *in auct. v. Mutuum, cas.* 5, et Lugo *d.* 20, *n.* 106; si tamen non posset juxta suum statum absque magno dedecore abstinere a talibus sumptibus, aut etiam a donationibus gratuitis, *Lug.* dicit licite ab hoc fieri et ab aliis acceptari : quod si acceptatio non esset necessaria ad salvandum honorem, sed satis esset obtulisse, item si quis ab eo petiisset et posita petitione debitor non posset non donare, putat Lugo

n. 134, talem acceptantem, vel petentem non esse injustum contra creditores, nec teneri restituere, nam creditores in tantum habent jus contra illos, in quantum habent jus contra debitorem et ideo contra acceptantem, aut petentem, ne illum a solutione impediant : sed posita illa conditione et in illis circumstantiis creditores non habent jus contra debitorem, ne ita expendat : ergo nec contra acceptantem, vel petentem, hi enim utuntur jure suo et ponunt casum, in quo debitor non tenetur solvere suis creditoribus. Oppositum videtur probabilius, quia creditores habent jus, ne ponatur talis conditio, vel circumstantia, per quam debitor reddatur impotens solvere, hoc autem facit talis acceptans, vel petens : unde multo magis est injuria etiam contra creditores, si debitorem per ruborem, vel irrisionem cogas ad donandum tibi, aut ad sumptus faciendos, quia hoc non faciet libere, sed coacte.

381 2. Si Caius conscius suæ impotentiæ bona sua necdum obligata obliget, vel extradat Titio etiam conscio illius impotentiæ, docent *Sot.* et alii Caium et Titium peccare contra justitiam, et contractum illum esse invalidum, nec transferri dominium : Cajet. Mol. et Lug. *n.* 112, dicunt contractum quidem esse validum et dominium transferri, uti si rem Petro venditam et nondum traditam venderet, et traderet Paulo : Titius tamen tenebitur ad restitutionem, et ad resarcienda creditoribus damna, si Caius incitarit ad talem contractum injustum ; si autem ad id non incitarit, secundum *Mol. et Less.* non tenetur de jure naturæ, quia tantum usus est peccato alterius ad suum commodum, uti mutuans utitur peccato usurarii : imo putat *Mol.* non peccare contra caritatem, *Lugo* autem, quamvis agnoscat sententiam *Mol.* esse probabilem, tamen putat cum communi probabilius esse quod Titius peccarit contra justitiam, et teneatur ad restitutionem quamvis Caium non induxerit ad dandum, vel contrahendum, quia determinate cooperatur injusto impedimento, quo Caius reddit solutionem sibi impossibilem, unde damnum creditorum æque sequitur, atque si induceret : ergo est injustus, non aliter atque ille, qui furi applicat scalas, aut juvat volentem comburere segetes alienas.

382 3. Si Caius impotens solvere, jam antecedenter statuisset non solvere, putat *Less.* eum, qui novam ab eo admittit obligationem, non teneri restituere, quamvis incitasset ad contractum, dummodo retinuerit voluntatem restituendi, si Caius mutata voluntate vellet solvere, sed Lugo *n.* 118, iterum contradicit, quia sic incitans reipsa in effectu complet damnificationem, quæ tantum erat in affectu Caii statuentis non solvere : admittit tamen *Lugo* cum *Less.* Titium incitantem tum non teneri, si impotentia illa non esset causa defraudationis creditorum, uti v. g. si Caius laborando facile posset lucrari, quo solveret ; tum enim, si non solvat, non est ideo, quia alienavit sua, sed quia est negligens, imo de tali potius dicendum est, quod non sit in impotentia solvendi, uti recte *Lugo.*

4. Quidquid sit de jure naturæ, tamen de 383
jure positivo, si alienatio est facta in fraudem creditorum, datur actio creditoribus solum intra annum a notitia facti, qua actione contractus rescinditur, debetque res restitui debitori, etiam non restituto pretio, nisi quatenus exstat, vel debitor ex illo factus est ditior : si tamen res transisset ad tertium possessorem bonæ fidei, contra hunc non datur actio, sed contra priorem, sicuti contra eum daretur actio, quamvis consumpsisset.

5. Qui potest habere, unde solvat et repu- 384
diat acceptare, est injustus, uti dicetur *n.* 428. Quod si talis debitor injuste repudiasset, v. g. hæreditatem, qua admissa, solvere potuisset, succedens in hæreditate, qua admissa, solvere potuisset, succedens in hæreditate illa, si induxerit ad repudiandum, tenebitur restituere creditoribus velut injustus cooperator ; si autem non est cooperatus, ad nihil tenetur ex justitia, quia posita repudiatione utitur jure suo ; ita Sanch. *de Matrim. l.* 6, *d.* 4, *n.* 9 ; Lugo *n.* 138, addens *n.* 139, teneri ex caritate ad impediendam repudiationem, antequam fiat, quia per eam debitor nocet creditoribus. His suppositis :

§ 2. Si Titius contraxit cum Caio, quando 385
Caius erat potens, etiamsi postea ante traditionem fieret impotens, poterit Titius rem, de qua fuerat contractum, ab eo accipere, sicut alii creditores, servato tamen ordine creditorum et proportione quoad solutionem : e contra si tempore contractus Caius erat impotens, sed tempore, quo solvit rem, sit potens, aut si tempore, quo contraxit, et rem tradidit, fuit impotens, sed tempore intermedio fuit potens, peccat quidem Caius sic contrahendo cum cognitione impotentiæ, postea tamen non peccat Titius accipiens rem, nec tenetur restituere, quia quando aderat po-

tentia, justificabatur contractus; ita Vasq. Lugo *n.* 120.

386 § 3. Secundum *Vasq.* illa debita, non tantum de præsenti, sed etiam postea, ante alia solvi possunt etiam cum præjudicio priorum creditorum, etiam hypothecatorum et privilegiatorum, quæ sunt facta in tali necessitate, ob quam licite poterat differri, vel omitti restitutio, aut solutio aliorum debitorum : Sed Lugo *num.* 122, fuse contradicit, alioquin quisquis alicui supra potentiam gravato mutuasset, aut vendidisset necessaria ad vitam et statum, deberet omnibus præferri, et qui ultimus esset, deberet præferri omnibus prioribus, quod est contra praxim, et in nullo foro admittetur : de præsenti autem solvi possunt, quia debitor potest se tum præferre creditoribus ad occurrendum ei necessitati; si autem de præsenti non solverit, postea non habet jus præferendi hunc creditorem aliis : Vide dicenda *n.* 407.

387 § 4. Uxor, filii et famuli necessarii possunt vivere, et de præsenti solutionem acceptare ex bonis domini non potentis solvere creditoribus, quia dominus debet illis alimenta, nec aliter subsistere potest, unde creditores essent irrationabiliter inviti quoad dilationem solutionis. Addit Laym. *l.* 3, *t.* 2, *c.* 11, *n.* 3 *et* 7, item Ills. *n.* 217, mercedes operariorum ad necessarios usus conductorum præferri etiam hypotecatis debitis, quia debita ejusmodi mercedum contrahuntur, non in fraudem, sed ad utilitatem creditorum, ut debitor fiat potens solvere, et alioquin nemo talibus debitoribus ære alieno gravatis serviret : hinc cum communi dicunt etiam recte præferri solutionem rei emptæ, si debitor non ideo reddatur magis impotens, quia restitutio fieri poterit ex re empta, vel ex utilitate majori, quæ debitori inde accesserit.

388 *Quæst.* 78. — *Quid notandum sit circa debita hypothecata, vel privilegiata?* R. Si quoad utraque consulatur Theologus, vel Confessarius; non resolvat extemporanee, sed potius remittat ad Juristas, aut consulat Auctores, nam plurima hic pendent a Jure positivo, et legibus particularibus, vel consuetudine certorum locorum; universaliter tamen notari possunt sequentia :

§ 1. Hypotheca dicitur, quando debitor non solum suam personam, sed etiam rem aliquam suam immobilem obligat pro debito, (si enim exponat mobilem, vocatur pignus), et tum creditor habet actionem, non tantum contra personam debitoris, sed etiam in rem sibi obligatam, quæ obligationem illam semper secum defert.

§ 2. Hypotheca varie dividitur : alia enim 389
est expressa, alia tacita; expressa est, si debitor expresse rem obliget : tacita, quando neutro mentionem faciente, res aliqua ex dispositione Juris positivi obligatur pro certo debito, uti v. g. pro pecunia mutuo data militi ad arma emenda et similibus, de quibus Lugo *d.* 20, *s.* 4, § 1. Item pro dote promissa marito, Jus voluit obligari bona militis, aut illius, qui dotem promisit, quamvis de eo nihil dixerint. Hypotheca iterum alia est generalis, alia specialis : generalis est, qua obligantur omnia bona præsentia et futura; specialis, qua obligatur bonum aliquod particulare, v. g. hoc prædium; et de his possunt plura videri apud Mol. *d.* 536 et Less. *l.* 2, *c.* 28, *a n.* 34.

§ 3. Debitum hypothecatum, sive reale 390
præfertur personali, quamvis hoc fuisset anterius, *L. Eos, qui, Cod. qui potiores in pignore.* Ratio est : 1. Quia hypothecæ ideo dantur, ut debita magis assecurentur et solutio sit certior. 2. Quia per hypothecam non solus debitor, sed etiam res obligata et quasi inchoative facta est creditoris : ergo sicuti dominus rei præferendus est aliis creditoribus, ita et creditor cum hypotheca.

§ 4. Inter creditores hypothecarios ii præ- 391
ferendi sunt, qui sunt priores, hic enim valet *Reg.* 54, *Juris in* 6. *Qui prior est tempore, potior est jure.* Ratio est, quia res jam inchoative facta est creditoris : ergo sine ejus voluntate non potest in alterius jus transire : *Nec refert*, quod forte tradita sit secundo creditori, *nam* res ad eum transit cum onere, seu obligatione ad priorem, ut ex Jure ostendit Lugo *num.* 62.

§ 5. Creditores cum antecedente hypo- 392
theca tacita præferri debent creditoribus cum posteriore hypotheca, etiam expressa, ita Mol. Vasq. Lug. *num.* 41. Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 199, aliique communius contra Nav. Sylv. Ang. Ratio est, quia res non minus est obligata per legem et ex priore dispositione juris quam ex voluntate consentientis, aut ex dispositione posteriore : multæ tamen sunt exceptiones, uti si prior fuerit conditionata, posterior absoluta, etc. de quibus videri potest Lugo § 2.

§ 6. Hypotheca generalis prior præfertur 393
speciali posteriori, nisi prior generalis habuisset adjunctam specialem etiam sufficien-

tem ad debitum et posterior obligaret aliqua alia bona, tum enim satis innueretur, solam obligationem specialem esse potissimum attendendam.

394 § 7. Quando bona debitoris auctoritate publica distrahuntur, vel res hypothecata cum scitu et consensu prioris creditoris venditur, alienatur, in dotem datur, aut alteri obligatur, prior creditor amittit jus prælationis saltem respectu hujus, cui permittit ultimo obligari, nisi manent de sua prælatione et protestatur de servando jure suo, uti adductis Legibus late probat Mol. *d.* 537 *et* 537. Videri potest Pesch. *a pag.* 669.

395 § 8. Creditor privilegiatus, quamvis sit posterior, præferri debet non privilegiatis, etiam hypothecatis, uti ostendit Lugo *sect.* 5, et tenent omnes communiter : unde sequentia debita tanquam privilegiata præferuntur.

396 1. Hypotheca fisci respectu bonorum, pro quibus data est, si fuerint acquisita post contractum cum fisco initum, *l. Si quis*, 28, *ff. de jure fisci.*

397 2. Mutuum ad exstructionem, aut emptionem rei, si hæc in hypothecam assignetur, *l. Licet, Cod. qui potiores in pignore :* item ad conservationem, aut restaurationem rei, sive generaliter, sive specialiter hypothecæ, *l. Interdum et l. Hujus. ff. ibid.* Item datum a tutore nomine pupilli, seu impuberis ad emptionem prædii, etiamsi non paciscatur in hypothecam, *l. Denique ff. ibid.* Item datum pro causa malitiæ, v. g. pro solvendis stipendiis, reservata sibi per instrumentum a testibus subscriptum hypotheca, *Novella* 97, *cap.* 4.

398 3. Recuperatio dotis pro uxore, aut ejus hæredibus necessariis, Mol. *d.* 572, *num.* 16; Castrop. *tract.* 32, *d.* 1, *p.* 17 § 7, *num.* 16; Ills. *a num.* 206 *et* habetur *l. Assiduis, Cod. qui potiores in pignore.*

399 4. Expensæ ad funus, non tantum debitoris ; sed etiam alterius, cujus funus procurare debet debitor ; item pro infirmitate, medicinis, testamento, inventario, solvendæ sunt ante omnia alia debita hypothecata et privilegiata, *l. penult. ff. de Religiosis et sumptibus funerum*, docentque omnes communiter cum Ills. *n.* 198 *et* 213. Videri potest etiam Bon. *de restit. d.* 1. *quæst.* 6.

400 § 9. Constitutio hypothecæ per publicum instrumentum ob præsumptionem fraudis præfertur factæ sine aut cum instrumento tantum privato *l. Scripturas, Cod. Qui potiores in pignore* : potestque videri Castrop. *n.* 27. Similiter constitutio hypothecæ in contractu oneroso præfertur hypothecæ in contractu gratuito, quia debita onerosa etiam præferuntur gratuitis.

§ 10. Hypothecarii privilegiati, hinc prior 401
tempore est potior jure, etc. communis cum Ills. *a n.* 210, *qui num.* 211, recte notat cum Castrop. Lugo. Haun. et aliis contra Vasq. eum, qui recte a se venditam sibi constituit in hypothecam, respectu illius rei præferri debere absolute omnibus aliis creditoribus ; potuit enim sub tali conditione et reservatione vendere, ut certo tempore non solveretur pretium, res ad ipsum rediret.

§ 11. Post creditores hypothecarios ve- 402
niunt chyrographarii, inter quos, uti refert Ills. *n.* 513, privilegiati sunt : 1. Qui pecunias, aut alia deposuit apud aliquem auctoritate constitutum, *leg. Si ventri,* § *In bonis, ff. de privilegiis creditorum et l. Si hominem,* § *Quoties, ff. Depositi.* 2. Respublica creditrix, *l. Bonis venditis, ff. de privileg. credit.* 3. Pupillus contra debitorem ex amicitia gerentem ejus negotia, *l. Si negotium, ff. ibid.* Sponsa repetens æstimationem dotis absumptæ non secuto Matrimonio, *l. Quæsitum ff. ibid.* 5. Mutuans in solutionem creditoris personalis privilegiati, *l. ventri, supra* § *ult.*

Quæst. 76.—*An etiam inter creditores mere per-* 403
sonales tenenda sit Reg. 54, *juris in* 6, *Qui prior est tempore, potior est jure?* Resp. Negant S. Ant. Sylv. Ang. Nav. Bann. Arrag. Laym. Mol. Azor. Vasq. Less. Turr. Regin. Castrop. Bonac. Henricx, Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 215, et recentiores communiter; teste Lugo *d.* 20, *n.* 16, videturque expresse ita definiri jure civili, quod passim allegant; unde regulam illam juris in 6 explicant, de habentibus titulum realis obligationis; e contra S. Th. Gab. Med. Maj. Val. Sa, Suar. Salon. Tolet. Rebell. et alii affirmant cum Lugo, dicente jus civile in hoc esse correctum a Canonico. Ratio est, quia prioritas temporis dat prælationem, non tantum habenti jus in re, sed etiam tantum habenti jus personale, et ad rem, uti patet, si plures emerint eamdem rem, si eadem puella spoponderit pluribus, nam tempore prior præfertur; cujus ratio est, quia prior tempore obligaverat sibi debitorem ad hoc dandum, idem autem est de debito alio, *Nec refert,* quod in emptione obligaverit se ad aliquid determinate, *nam* licet se obligasset indeterminate illud dare primo emptori : ergo cum etiam sic obligarit hæc, vel illa bona, omnia

sub disjunctione sunt obligata priori; et si hoc valet, spectato jure naturæ in debitis realibus, valet etiam in personalibus; sic enim si meam personam heri obligavi Caio, et hodie obligem Titio cras ad laborandum, tenebor cras laborare Caio, et non Titio. Ratio a priori est, quia quando se priori obligabat, etiam se simul obligabat ad removenda omnia impedimenta hujus solutionis, inter quæ esset obligatio sequens respectu alterius.

404 *Quæt.* 80.— *An inter creditores mere personales possit aliis præferri, qui prius petit, vel qui est amicus debitoris?* Resp. § 1. Totum debere solvi prius petenti docent plures, quos sequuntur Busem. Laym. Ills. *lib.* 4, *d.* 3, *n.* 219, quia jura favent vigilantibus; et ita videtur statui *l. Quod autem* § *Sciendum*, *ff. quæ in fraudem*: idque videtur valere pro utroque foro, quia leges id statuentes videntur justæ: e contra Mol. Vasq. Castrop. Lug. *d.* 20, *n.* 170, dicunt tantum valere, si accesserit sententia Judicis, quia ex eo præcise, quod petat, non auget jus suum, aut minuit aliorum: si tamen creditor bona fide acceptarit, admittit Lug. *num.* 179, posse retinere secundum dicenda *num.* 405 et 407.

405 § 2. Amicitia præcise non dat jus prælationis, tamen secundum sententiam probabilem, quod prior petens præferendus sit, poterit debitor admonere creditorem sibi amicum, quod ipse prius petenti possit prius solvere, et sic procul dubio alter movebitur, ut petat, Lugo *num.* 174, qui *num.* 177, addit, si dedisset non patenti, posse repetere, et tum reddere petenti.

406 *Quæst.* 81. — *An pauper hoc solo titulo, quia pauper est, præferri debeat diviti, si debita personalia sint paria?* Resp. Affirmant S. Th. J. Med. Sa, Sylv. Laym. Salon. Rebell. et alii, quorum sententiam Less. dicit esse probabilem, Ills. *num.* 216, valde probabilem. Ratio est, quia pauper, si ei non solvatur, patitur gravius nocumentum, uti gravius patitur, si ei fureris unum, quam si diviti duos solidos; prius autem recedendum est a graviori nocumento. Negant Azor. Vasq. Less. Turr. Bon. Castr. Lugo, Ills. et alii passim, quia nullum jus hoc suadet, et dives habet æque magnum jus ad rem suam, quam pauper ad suam; per accidens autem videtur, quod ex parte unius subjecti sit majus documentum: putat quidem Less. si pauperi inde sequatur majus nocumentum, v. g. quia viliori pretio cogetur vendere sua, ut se alat, plus ei esse restituendum: sed Lugo *d.* 20, *num.* 162, dicit etiam tunc tempore priori esse prius solvendum totum, non habito respectu ad paupertatem, negatque plus restitui posse, etiam in illa sententia, quæ satis communiter et probabiliter dicit in debitis personalibus non esse attendendam prioritatem temporis: nam si pauperi et diviti debeat 100, singulis autem reddat 50, sicuti 100 debita pauperi sunt illi nocumentum, quale essent diviti, si 200 deberentur, ita etiam 50 restituta pauperi sunt illi tantumdem, atque si diviti restituerentur 100; ergo si utrique reddantur 50, attingetur æqualitas.

Quæst. 82. — *Quid observandum sit, si nullus* 407
creditorum habeat jus prælationis? Resp. Debet singulis solvi secundum partes proportionales, ita ut cui plus debetur, plus attribuatur, quia æquitas postulat, ut ille majorem partem accipiat, qui majorem partem debet perdere, et ut majori juri activo, cui respondet majus passivum, etiam respondeat major solutio. Si tamen debitori Titio creditori non petenti solvisset totum debitum, quamvis reliquis creditoribus fecisset injuriam, tamen P. Navar. Mol. Less. Laym. apud Ills. *t.* 4, *d.* 3, *num.* 220, dicunt Titium posse retinere, quia permissive se habet et res soluta, uti supponitur, non erat obnoxia reliquis creditoribus, sed sola persona debitoris; ergo Titius potuit, et reipsa acquisivit dominium rei solutæ: sicuti mutuatarius acquirit dominium rei sub usuris mutuatæ, licet mutuans sic dando peccet contra justitiam; ita illi. Quid autem dicant Auctores, si ego creditor apud me habeam rem debitoris non potentis satisfacere omnibus, insinuatum est *p.* 1, *num.* 969. Denique notat Mol. *t.* 2, *d.* 161, *num.* 11, si debitor sit omnibus solvendo, quamvis possit, uni prius solvere, quam alteri, tamen non licere ideo aliqui accipere a creditore, cui solvit.

Quæst. 83.— *An in conscientia sit obligatio ob-* 408
servandi talem ordinem? Resp. Machad. et Gabr. *in* 4, *dist.* 16, *quæst.* 2, *dub. ult.* negant, putantes obligare tantum pro foro externo, quorum sententiam Serra, Diana *p.* 11, *tract.* 3, *R.* 13, dicunt probabilem, sed tenendum est oppositum cum communissima, quam docent Busemb. Henricx *de Restit. d.* 8, *num.* 98; Petsch. *p.* 667, quia leges illum statuentes latæ sunt ex æquitate justitiæ, neque nituntur præsumptione, sed jure naturæ, v. g. prior creditor acquisivit jus, quo excludat alios: ergo si alter fiat illi æqualis in prætensione, fit injuria.

ARTICULUS III.

Quæ a restitutione excusent?

409 « Resp. I. Ex parte debitoris excusant ea, quæ faciunt, ut creditor rationabiliter debeat esse contentus et si de facto non sit contentus. *Ita comm. Doct. Unde resolvuntur casus sequentes :*

» I. Excusaris in foro conscientiæ (juxta sententiam probabilem), a compensatione damni, si illud datum sit sine tua culpa Theologica gravi, hoc est, mortali peccato ; nisi aliud cum altero pactus sis, vel inde sis factus ditior. Unde excusaris, si v. g. aliquem occidisti ex subita ira, ut si fuerit motus tantum primo primus, vel secundo primus ; vel si ex oblivione non exstinxeris candelam et hinc ortum sit incendium, etc. Quod si autem avertens periculum in actionibus periculosis, omittas eam diligentiam præcavendi, quam homines ejusdem conditionis communiter præstare solent, graviter peccas et teneris restituere damna secuta. Porro in foro externo proceditur secundum culpam juridicam, quæ sæpe non est peccatum et dividitur in latam, levem et levissimam.

» II. Excusaris a restitutione incertorum, si fecisti compositionem cum Episcopo, vel Papa, Less. *l.* 2, *c.* 16, *d.* 11 ; Bonac. *qu. ult. p.* 2.

» III. Item si in casu, quo teneris rem restituere pauperibus, tibi ipsi revera indigenti eam des ; et tunc quidem postea factus ditior adhuc non teneris restituere. V. Laym. *l.* 3, *t.* 2, *cap.* 12.

» IV. Si non possis restituere, nisi notabiliter cum graviore damno, tibi, vel Reip. inferendo, quam æstimari debeat commodum ex restitutione creditori obventurum, tunc enim differre potes, dum cesset ista impotentia. Laym. *l. c.* ex Sylv. Nav. *man. c.* 17. *n.* 87, *et seqq.* Idque verum est, etsi debitum sit ex delicto, uti in sequentibus casibus.

» V. Si ad restituendum sis impotens, ut si vivere non possis secundum decentiam tui status, juste a te acquisiti. Unde si nobilis v. g. non potest statim solvere, nisi se privet famulis, equis, armis, etc. vel civis primarius, nisi obeat artem mechanicam sibi insuetam; vel mechanicus, nisi vendat instrumenta sua, quibus vivit, aut magnum damnum subeat, potest differre, et paulatim restituere sine jactura sui status ; Laym. *l. c.* Bon.

» VI. Quod si tamen tua culpa in illas angustias dilapsus sis, v. g. luxuria, ludis, superfluis expensis vestium, tibi imputare debes, quod jam sine status tui amissione non possis satisfacere. *Ibid.*

» VII. Quod si item creditor ex dilatione æquale damnum subire debet, tu potius quam is, sustinere debes, cum ejus conditio sit melior. Excipitur extrema necessitas, in qua quoad usum, sunt omnia communia. *Ibid.*

» VIII. Quod si item damnum, quod timetur ex restitutione, non esset propriorum bonorum, sed in hoc præcise tantum, quod spoliet se rebus debitis, non potest ideo differre restitutionem, quia hoc non est pati in suis rebus, neque suum statum amittere, sed est dimittere alienum et reverti ad statum proprium, Sair. *clav. reg. l.* 10, *tr.* 5, *cap.* 6, *num.* 39, Bonac.

» IX. Item excusaris a restitutione, si fieri nequit absque periculo salutis animæ tuæ, vel tuorum; ut v. g. si non posis absque peccato; ut si sit periculum, ne uxor, aut filiæ se prostituant, ne filii se dent latrociniis, ne ipse per impatientiam incidas in desperationem, Bon. Less. Mol. Fill.

» X. Item si non possis restituere absque periculo vitæ, vel notabili detrimento famæ : cum alias plus damni sustineres, quam intulisti. Bon. *d.* 1, *q. ult. p.* 1.

» XI. Item, si cedas bonis : quia leges concesserunt, ut qui contraxit multa debita, nec habet unde solvat, possit cedere bonis, ea relinquendo in manibus creditorum et tunc maneat liber; ita enim in conscientia fit tutus, retentis instrumentis artis, ut quæ ad sustentationem sunt necessaria. Quod si tamen postea redeat ad pinguiorem fortunam, tenetur adhuc restituere, ex *L. Cum filii fam. Cod. qui bon.* Nav. *man. c.* 17, *n.* 86, Bon. Less. *d.* 3. Ex quo Trull. *t.* 2, *t.* 7, *c.* 15, *d.* 5, *n.* 4, sic limitat : si acquirat plus quam ad decentiam status est necessarium, ex dicta *L.* Nisi tamen debita proveniant ex delicto, v. g. furto; eo enim casu tantum posse retinere, quæ simpliciter necessaria sunt ad victum, docent Nav. Salon. Less. *l. c.* etsi hic concedat ea, quæ post concessionem juste acquiruntur licite retineri, si ad statum sint necessaria. V. Tol. Laym. *c.* 12, *n.* 48; Bon. Trull. *l. c.* Porro etsi cessionem dictam non habere locum in bonis ex delicto provenientibus communiter te-

neant Dotores cum Laym. *l. c.* contrarium tamen ex Less. Dian. *etc.* docet Trull. *l. c.* Denique etsi debitor principalis cesserit, non ideo liberantur fidejussores. Lugo *d.* 21; *n.* 39. Dian. *p.* 7, *t.* 8, R. 18, et alii 8.

» Resp. II. Ex parte creditoris excusat : 1. Si is, cui debet restitui semel remiserit, expresse, vel tacite, v. g. si laceravit tuum chirographum vel tibi reddidit. Remissio autem hæc debet esse libera, non metu, fraude, vel mendacio extorta, Fill. *tr.* 32, *c.* 5, *q.* 9; Less. *n.* 35. 2. Excusat in foro conscientiæ, si solvisti ei, cui debebat tuus creditor, Less. *d.* 5; Bon. *t.* 2, *de rest. in gen. d.* 1, *q.* 4. *p.* 3. 3. Si compensatio facta est creditori per commodum æquivalens, v. g. per procurationem officii non gratis factam. Omitti, aut saltem differri potest restitutio, imo aliquando debet, si creditor sit abusurus : v. g. si quis pecunias tibi mutuo datas repetat ad peccandum, vel aliter peccandum. Item si eas repetat ad peccandum contra justitiam, sive inferendum damnum injustum tertiæ personæ; nisi tamen ex negatione restitutionis timeretur majus malum.

410 *Quæst.* 84. — *Quid notandum sit circa excusationem ex eo, quod damnum causatum sit sine culpa ?* Resp. Videri debent dicta *a n.* 170.

Quæst. 85. — *Quid circa excusationem propter compositionem cum Papa, vel Episcopo ?* R. seqq. § 1. Compositio illa est conventio, in qua Papa debitori indulget, ut major quantitas debiti incerti, id est, cujus dominus nescitur, mutetur in minorem, v. g. ut pro viginti aureis dentur viginti solidi ad usum pium; reliquum autem sibi retineat debitor : soletque hoc concedi per Bullam Cruciatæ, sic dictam, quia data est in favorem militiæ cruciatæ, id est, rubra cruce in dextera scapula insignitæ, quam Rex Hispaniæ educit contra infideles : et tum portio illa minor assignatur isti bello. Papam autem juste et licite id facere posse, adeoque debitorem, etiam ex delicto, esse in conscientia tutum, probat post Mol. et alios Lugo *d.* 6, *n.* 150, *et d.* 21, *a n.* 91, quia Papa habet jus indirecte in res temporales, quando id necesse est ad bonum spirituale, uti fuse demonstrant Diana *T.* 1, *post p.* 10, *R.* 5, *et seqq.* et Moya *T.* 1, *t.* 6, *d.* 3, *q.* 3, ex quibus infert Lugo *n.* 96, tenentque etiam alii multi cum Dicast. *d.* 10, *n.* 175, quamvis Papa nunquam sic disponat circa debita certa, posse tamen causam esse, ob quam id licite et valide faceret; maxime autem tenent hæc circa debita formalibus hæreticis restituenda, quorum bona, vel Ecclesiis Catholicis erepta sunt, vel saltem applicari deberent fisco, licet nunc ob impotentiam non applicentur.

§ 2. Si causa, ob quam Papa facit composi- 411
tionem, non sit sufficiens, Cord. Turr. et alii adhuc affirmant compositionem esse validam, et debitorem esse in conscientia tutum, quia Papa habet potestatem disponendi de iis bonis : e contra negant Cov. Sot. Nav. Med. Mol. et alii, quia Papa non potest sine causa rem alienam invito domino applicare alteri : Lugo *d.* 21, *n.* 95, sic distinguit, si restitutio debeat fieri ex lege Ecclesiæ, valet sine causa sufficiente, quia Papa potest dispensare in lege Ecclesiastica : si autem aliunde fieri debet, requiritur causa sufficiens, quia Papa non est dominus, sed tantum administrator talium bonorum : ergo non potest alienare, nisi secundum voluntatem præsumptam domini.

§ 3. Si post compositionem, et persolutam 412
partem designatam compareat dominus, Cord. Cov. Turr. Mol. Villal. Rodr. et alii putant debitorem teneri ad residuum ei dandum, quia Papa non intendit, nec potest exstinguere jus creditorum, si compareant : e contra Bann. Sot. Henr. Acost. Trull. Dian. *p.* 4, *tr.* 4, *R.* 112, dicunt non teneri, quia hæc compositio æquivalet præscriptioni : ergo per illam ex voluntate supremi Principis transfertur dominium. Lugo *n.* 98, sic distinguit : si compositio facta est in iis circumstantiis, in quibus ob præsumptam domini voluntatem debitor dare potuisset pauperibus, vel causis piis, ad nihil ultra tenetur, etiam pro foro externo, uti docent Rodr. Lug. *n.* 105, et Castr. apud Dian. *p.* 11, *tr.* 8, *R.* 11, quia Papa tum ex præsumpta etiam voluntate domini, habet jus disponendi, idque utile est domino, quia intentione bona fit, et Papa supplet ex thesauris Ecclesiæ pro anima ipsius : e contra si compositio facta sit prius, quam diligentia requisita sit præmissa pro inveniendo domino, debitor tenetur ad totum, sicuti si pauperibus sine prævia circumspectione dedisset, secundum dicta *n.* 96. Et in hanc sententiam magis propendet Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 300, licet utramque dicat probabilem.

§ 4. Henr. Villal. Trull. et Diana *p.* 4, 413
tr. 4, *R.* 112, putant etiam Episcopum pro sua Diœcesi posse sic componere, quia hoc nullo jure est reservatum Papæ, et id videtur esse juxta voluntatem creditorum pro utilitate animæ : e contra Sylv. Cord. Rodr. Mol. Turr. Lugo *n.* 107, Ills. *n.* 297, dicunt non posse uti et praxis ostendit, quia Episcopus nec ha-

bet jus altum in res temporales, nec potestatem illam indirecte disponendi de rebus temporalibus subditorum, quam soli Papæ concedunt Auctores.

414 § 5. Sot. et Henr. putant id posse Principem temporalem, quia hæc bona subsunt alto ipsius dominio, quod probabile esse dicit Ills. si debitum incertum non sit ex delicto, testaturque Less. *l.* 2, *c.* 14, *n.* 36, in diversis regnis hæreditates incertas, et bona inventa assignari fisco, vel magnatibus. Consentiunt Hurt. et Castr. si Papa sibi hoc non reservarit: Turr. putat posse circa inventa, non autem circa debita incerta; horum enim compositionem dicit Papam sibi reservasse: Lugo *n.* 109, putat Principes sæculares ob jus gubernandi temporalia, quod habent, posse, quando adhuc spes est inveniendi dominum, designare personam, quæ bona inventa, et incerta retineat, ac procuret, cum jure acquirendi ea, si dominus non compareat; id enim est rationabile, et in utilitatem creditoris: si autem non sit spes reperiendi dominum, non potest componere, quia voluntas domini tum est, ut in utilitatem suam spiritualem expendatur, dispositiones autem circa bona destinata ad usus pios reservavit sibi Ecclesia: et in hoc consentiunt etiam Cord. Mol. Ills. quia praxis non habet, ut de talibus donis disponant sæculares, nisi ubi id habet consuetudo cum ratificatione Papæ.

415 § 6. Si quis diu differat applicare bona incerta pauperibus, vel piis causis, spe obtinendæ interim compositionis, peccat, quia agit contra voluntatem et utilitatem domini, Mol. Lugo *n.* 110, obtenta tamen compositione postea liberatur ab omni restitutione.

416 § 7. Compositio hæc conceditur: 1. Pro fructibus Ecclesiasticis male perceptis, quamvis sciatur, cui Ecclesiæ debeantur; 2. Pro medietate legatorum, si nesciantur legatarii; 3. Pro acquisitis ex contractu injusto ex utraque parte; 4. Pro requisitis illicite ex una parte; 5. Pro aliis bonis incertis etiam licite acquisitis, de quibus plura habet Lugo *a n.* 111, ubi etiam bene explicat, in quibus casibus, et pro quibus summis fieri non possit talis compositio.

417 § 8. Lop. aliique apud Dian. *p.* 4, *t.* 4, *R.* 46, docet mercatores, pistores etc. qui per parva furta defraudarunt ementes ex eadem communitate, qui nunc ignorantur, posse petere compositionem a Papa, idemque tenent illi, qui cum S. Th. putant pauperibus dari posse; sed opposita sententia est communior, quam tenendam esse censet Diana, et tenuimus *n.* 244, nempe restituendum esse hominibus illius communitatis, quæ defraudata est, uti habet etiam Busemb. relatus *n.* 201.

418 § 9. Si creditor sit notus, sed ita longe absit, ut ex præsumpta ejus voluntate debitum dari posset pauperibus, tum putant Sot. et Henr. non licere compositionem, quia tantum conceditur, quando creditor est incertus; sed Cov. Rodr. et Turr. tenent tum etiam licere: idemque probabile putat Lug. *n.* 139, quia in Bulla dicitur: *dum sciri non possunt ii, quibus legitime debeat, et posset fieri restitutio;* in tali autem casu non scitur dominus, cui debeat et possit fieri restitutio: ergo.

419 § 10. Quod retinetur ex compositione, debet expendi pro solutione aliorum debitorum certorum: si tamen Caius habens potestatem componendi mortuus esset, et hæres loco ejus composuisset, quod eum facere posse docet Lug. *n.* 143, putat idem Lugo *d.* 20, *n.* 12, hæredem non teneri hoc expendere ad alia debita certa testatoris, quia hæc debita debent solvi ex hæreditate; e contra Mol. tenet oppositum, quia agit negotium, et partes alterius: sed videtur posse conciliari hoc modo; si hanc compositionem petiit hæres specialiter pro se, et non agat ut hæres, potest sibi retinere, quia gratia illa ipsius personæ conceditur, non aliter atque si ea bona ab alio erepta essent, et ipsi redonata: si autem composuit ex vi potestatis et Bullæ, quam testator habuit, debet expendere in alia certa debita defuncti, quia tum non agit causam suam, sed defuncti, vel hæreditatis, et quod retinet, habet veluti persona civiliter eadem cum defuncto: ergo tenetur expedire ad exstinguenda debita defuncti.

De privilegio, quod Cæsar vel Rex Hispaniæ quibusdam confert, ut non possint conveniri de debito, nisi quantum commode possunt, videri possunt Dicast. *a n.* 68, et Haun. *n.* 433.

420 *Quæst.* 86. — *An Titius iniquus detentor excusetur, si suadente, vel jubente Confessario, rem alienam dederit pauperibus, aut eam commendarit Confessario, ut restitueret, qui tamen hoc negligat?* R. § 1. Si Confessarius suaserit absque præmissa sufficiente diligentia in inveniendo domino, dictum est *n.* 96, per se loquendo, non excusari, saltem in defectu Confessarii; et idem est a priori, si Confessarius, quando dominus sciebatur, temere suaserit dari pauperibus quod domino restitui debebat et poterat.

421 § 2. Si Confessarius etiam ita imprudenter obligarit pœnitentem ad dandum pauperibus, pœnitens videtur liber, quia in illis circumstantiis ex præcepto Confessarii tenebatur dare pauperibus : ergo prudenter præsumitur creditor concessisse, ut id fieret. In oppositum occurrit, quod creditor non censeatur consentire, nisi res prudenter sit assignata pauperibus : ergo licet Titius non peccarit sequendo Confessarium, imo obligatus fuerit sequi, cum tamen hoc præceptum fuerit imprudens, et ejus causa fuerit præterita injuria a Titio commissa, ratione hujus manet obligatio restituendi ; quod jam magis confirmabitur.

422 § 3. Si Titius rem alienam commiserit Confessario, ut restituat, et hic sibi retineat, vel perdat, etiam sine culpa, aliqui dicunt, Titium, qui fuerat iniquus detentor, esse liberum ; quam sententiam dicit Less. non omnino esse improbabilem, Rodr. Fill. et alii probabilem, Tenedo amplectitur, Dian. *p.* 2, *t.* 17, *R.* 2, dicit se practicasse, Tamb. et Spor. *T.* 4, *c.* 4, *n.* 19, dicunt se non audere damnare : rationem dant, quia fecit, quod potuit et debuit, ac præsumitur voluntas creditoris fuisse, ut ita fieret. Contraria sententia est communis, et probabilior cum S. Ant. Nav. Less. Rebell. Mol. Laym. Lug. *disp.* 21, *n.* 59, Dicast. *d.* 3, *n.* 113. Herin. *d.* 8, *n.* 109. Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 305. Spor. *n.* 15. Ratio est, quia debitor ex delicto tenetur dominum efficaciter reddere indemnem ; estque hæc sententia conformior dictis *n.* 252 *et* 364. Quod si ratio opposita teneret, sequeretur eum, qui etiam per nuntium a domino non designatum mitteret, fore liberum, si casu periret, quod tamen adversarii non concedunt : itaque faciendo quod potuit, fecit quidem satis ad vitandum nunc peccatum, sed non ad exstinguendum debitum et quamvis præsumeretur creditor consensisse, ut sic fieret, tamen permittebat tantum, et non ideo resignabat juri adhuc repetendi, si forte modus ille non succederet.

423 *Objici* potest : Si pecuniam ex voto, vel juramento debitam mittas Ecclesiæ, et in via pereat, probabile est te non teneri aliam mittere, quamvis negligentiam aliquam commiseris tradendo tali, qui sciebatur non adeo esse cautus : ergo similiter hic. R. N. seq. nam libere promittens non censetur se voluisse obligare ad ejusmodi duplicem solutionem : quod enim ex liberalitate debetur, non est tam amare exigendum, uti recte Tanc. et Dian. *p.* 10, *t.* 16, *R.* 97, item Tamb. et Spor. *n.* 13.

424 *Quæst.* 87. — *Quid addendum sit circa excusationem, quia damnum causaretur debitori, vel creditori ?* R. seqq. § 1. Si damnum debitoris esset notabiliter majus, quam futurum esset commodum creditoris ex restitutione, potest hæc tantisper differri, etiamsi debeatur ex delicto, quia est quædam æquitas, ut creditor, quando sine magno incommodo potest, saltem ex caritate permittat tum differri, ut caveatur grave damnum proximi, ita Scot. Gabr. Med. Nav. Less. Dicast. *d.* 10, *a n.* 38 contra alios : hinc universaliter infert Beja *p.* 1, *cas.* 36 ; si creditor per dilationem nullum damnum patiatur, et tu debitor possis inde habere lucrum, quamvis ille sit invitus, te posse differre, quia est irrationabiliter invitus, uti ibidem pluribus probat.

§ 2. Si non sit spes, quod unquam cum minore damno debitoris fieri possit restitutio, quam tali, propter quod potest differri, Mol. *d.* 754, dicit esse restituendum : Rebell. dicit perseverante eadem causa, et ratione posse in perpetuum differri, seu absolute omitti, si debita non sint ex delicto ; consentiunt plures, si damnum debitori subeundum, sit superioris ordinis, quamvis sit ex delicto, imo Bon. *de Rest. d.* 1, *q. ult. n.* 29 ; et alii dicunt posse in perpetuum omitti restitutionem, quamvis damnum sit ejusdem ordinis : consentit. Lug. *d.* 21, *n.* 20 ; sed requirit majus damnum debitoris, quam quod præcise sufficit ad differendam restitutionem ; gravius enim est in perpetuum carere, quam ad tempus : addit *n.* 22, non esse idem de debitis ex delicto et aliis ; tamen si ad omittendam omnino solutionem debiti, quod non est ex delicto, sufficeret damnum duplo excedens quantitatem debiti, putat ad omittendam debiti ex delicto sufficere, si damnum quadruplo excedat, tum quantitatem debiti, tum etiam damnum emergens creditori ex lucro cessante ob omissionem illam. Videri possunt dicta *q.* 71, ubi *n.* 372, notavimus, si res domino restitui non possit, debere restitui saltem pauperibus : quod si nec hoc possit, notat Lugo *n.* 22, debitorem teneri orare pro domino, vel facere orari, et offerri bona opera pro eo. 425

§ 3. Si restitutio sit creditori illatura damnum, v. g. quia abutetur ad peccandum, non est tum obligatio restituendi, quia caritas obligat ad impediendum damnum spirituale proximi, quando facile possum ; neque creditor habet tunc jus proximum petendi rem suam, neque rationabiliter est invitus, ut retineam, Nav. Sot. Mol. Regin. Less. Lugo *n.* 36, Ills. *tom.* 4, *d.* 3, *n.* 256, contra Azor. 426

Sanch. Bonac. et alios. Excipiuntur sequentes casus : 1. Si ex dilatione solutionis non impediretur peccatum, quia creditor cras recipere debebit, et sic dupliciter peccabit, Mol. Lug. *d.* 28. 2. Si dilatio parum prodesset, quia per Judicium cogeris reddere, aut aliunde habebit rem similem, Less. Lugo. 3. Si damnum ipsi secuturum sit mere temporale, quod ipse licite possit subire, ut si pecuniis suis vellet instituere convivia, Lugo *n.* 27. Quod si restitutionem differas ad impediendum temporale damnum creditoris, non teneris compensare minora damna illi ex dilatione secuta, quia rem ejus bene gessisti. Mol. Lug. *n.* 31.

427 § 4. Si creditor est re sua abusurus in injuriam alterius, et tu sine gravi incommodo possis negare, reddendo peccas, non tantum contra caritatem, uti putant Mol. et Dicast. *n.* 98, sed etiam contra justitiam, ita Sot. Less. Castrop. Bon. Lugo *n.* 29; Ills. *num.* 259, aliique communiter, quia restitutio est hic et nunc indebita creditori ; proximus autem habet jus, ne creditori subministret materiam ipsi nocendi, v. g. gladium, et subministrando, sive tuam, sive ipsiusmet creditoris rem, cooperaris damnificationi injustæ.

428 *Quæst.* 88. — *Quid addendum sit circa excusationem propter impotentiam, vel indigentiam debitoris ?* R. seqq. § 1. Peccat contra justitiam, qui potest, et non vult tollere impotentiam, v. g. si Caius non velit admittere donationes, vel hæreditatem sibi oblatam, qua habita restituere posset ; sicuti ille peccaret contra caritatem, qui admittere nollet pecuniam, qua succurreret extreme indigenti. Ratio est, quia qui tenetur ad finem, etiam tenetur ad media ordinaria, vel sine gravi incommodo ponibilia ; sed Caius ex justitia tenetur restituere : ergo etiam ad admittenda illa, quibus solvere possit, ita Mol. Castrop. Bon. Sanch. *de Matrim. l.* 6, *d.* 4, *a n.* 8 ; Lugo *d.* 20, *n.* 137; Haun. *t.* 2, *n.* 497; Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 191 *et* 281. Vide dicta *n.* 384.

429 § 2. Si debitor et creditor sint in æquali necessitate extrema, debitor excusatur a restitutione rei, si hæc sub ejus dominio sit, quia in pari causa et periculo, melior est conditio domini possidentis ; putantque Sot. Lop. aliique multi apud Dicast. *d.* 10, *n.* 28, contra Led. Tab. Azor. Covar. debitorem talem posse creditori præferre etiam parentes suos, uxorem, liberos, simili necessitate extrema laborantes ; forte etiam fratres, uti docent Tol. Less. Bonac. quia illos omnes censent esse unam personam cum debitore. Si autem res restituenda manserit sub dominio creditoris, uti si debitor habeat per contractum depositi, aut commodati, adhuc putant Vasq. Bon. Dicast. *n.* 27, debitorem excusari a restitutione, quia rem juste possidet, et per extremam necessitatem fit communis, videturque jam prius occupando acquirere ejus dominium : sed probabiliter contradicunt Scot. Rich. Palud. Lugo *d.* 21, *n.* 4, quorum sententiam esse probabilem fatetur Dicast. *d.* 9, *n.* 284, quia necessitas extrema non dat jus appropriandi sibi rem alterius in æquali necessitate constituti, neque possides, ut consumas, sed ut serves, ac restituas, quando contractum finiet justa causa, qualis videtur esse extrema indigentia domini.

§ 3. Si debitor et creditor sint in æquali, 430 aut ferme æquali necessitate tantum gravi, debitor tenetur restituere, uti habet communis cum Azor. Laym. Less. Dicast. *d.* 10, *n.* 30, et ita sentire omnes dicit Molina. Lessius tamen, et Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 246, insinuant hoc tantum verum esse, si vel res restituenda manserit sub dominio creditoris, quia tum in pari causa melior est conditio domini ; vel si obligatio restituendi sit ex delicto, iniquum enim videtur, ut debitor ex sua injuria reportet commodum contra innocentem pari necessitate gravatum. Addunt communiter omnes cum Laym. et Ills. *n.* 248, si debitor per luxum, vel prodigalitatem dederit causam suæ necessitati gravi, neque spes sit, quod per modicam dilationem, vel successivam solutionem creditori satisfieri possit absque tanto damno creditoris, esse obligationem statim restituendi. Quod si solus debitor sit in gravi necessitate, et debitum non sit ex delicto, etiam fatentur omnes differri posse restitutionem ; creditor enim tum esset irrationabiliter invitus : si autem debitum sit ex delicto, negant differri posse Sot. Mol. Med. aliique gravissimi Auctores apud Azor. *p.* 3, *l.* 4, *c.* 39, sed adhuc differri posse dicunt Scot. Ang. Rosel. Gabr. Nav. Palud. cum Azor. supra, item S. Ant. Sylv. P. Nav. Tol. Laym. Castr. Lugo aliique communiter cum Ills. *n.* 246, quæ sententia vera est, si res restituenda sit sub dominio debitoris ; excusat enim illum necessitas præsens, ne re sua teneatur se spoliare : hinc Burgh. *cent.* 2, *cas.* 78, docet posse aliquem in gravi necessitate retinere decimas alioquin solvendas, etiam non data Parocho causa, sed plerique Auctores citati id absolute dicunt, adeoque videntur

intelligere, etiamsi res restituenda sit adhuc sub dominio creditoris. Ratio tamen, quam dat Less. *l.* 2, *c.* 16, *n.* 16, nempe quod licitum sit in gravi necessitate surripere rem alienam, et consequenter etiam retinere, falsa est, uti constat ex dictis *p.* 1, *n.* 955, neque enim verum est, quod causa, quæ excusat a furto, uti in qu. seq. dicetur ; itaque hanc rationem dare debent, quod creditor in illis circumstantiis sit irrationabiliter invitus, ut retineatur res sua, cum enim sit obligatio dandi eleemosynam proximo in gravi necessitate constituto, secundum dicta *l.* 2, *n.* 200, multo magis videtur esse obligatio rem suam tantisper accommodandi permittendo aliquam dilationem restitutionis.

431 § 4. Si talis necessitas, aut impedimentum grave restitutionis futurum esset perpetuum, certum est debitorem teneri, quam parcissime vivere, uti saltem per vices restituat partes debiti ; fatetur tamen Lug. *d.* 21, *a n.* 19, et idem videntur insinuare alii apud Laym. *l.* 3, *t.* 2, *c.* 12, *n.* 1, agnoscitque probabile Ills. *n.* 429, etiam in perpetuum excusandum, si damnum a debitore subeundum esset notabiliter majus damno creditoris ; sed de hoc videri possunt sententiæ relatæ *n.* 365, *et a n.* 424.

432 § 5. Licitum est uxori retinere necessaria ad sustentationem suam et prolium ex bonis mariti debitis onerati et impotentis omnia solvere : alimentatio enim horum est privilegiata ante reliquos creditores, et sicuti talis necessitas debitorem excusabat, ita et hæredes excusat a restitutione.

433 § 6. Si rem mutuo acceptam et alteri venditam, sed nondum traditam in extrema necessitate consumpsisti, postea restitutus meliori statui teneris satisfacere, in primis mutuanti, quia res erat tua, nec alius tenetur solvere id, quod tu ex bonis tuis consumpsisti; deinde etiam emptori, quia tua obligatio tradendi non tollebatur, sed tantum suspendebatur per incidentem necessitatem : ergo teneris postea ei tradere similem, vel aliter satisfacere, ita cum aliis Lugo *n.* 1.

434 § 7. Si rem alienam dedisti pauperi extreme indigenti, quia carebas propria, quam dares non teneris restituere, quia pauper jus habebat ad illam accipiendam, Bonac. Lug. *n.* 5. Si tamen rem propriam habebas, quam dare posses, et dedisti alienam, videris teneri restituere, quia tenebaris pauperi illi subvenire, nec poteras arripere, aut determinare rem alienam, quandiu tibi propria suppetebat. An fur, qui rem alienam in extrema necessitate consumpsit, teneatur restituere, dictum est *num.* 288.

Quæst. 89. — *An causa excusans a restitutione, etiam excuset a furto ?* R. Negative, nam 435
in primis si res restituenda sit sub dominio tuo, patet ex dictis *n.* 430 te in gravi necessitate posse eam retinere, neque tamen in tali necessitate liceret tibi similem rem alienam surripere, uti dictum est *p.* 1, *n.* 955. Deinde etiamsi res restituenda sit aliena, adhuc docent Auctores *n.* 430 citati licite eam ad tempus teneri a debitore in gravi necessitate constituto, et tamen certum est ex dictis *p.* 1, *n.* 955, non licere eam in gravi necessitate surripere : similiter si gravem infamiam deberes subire, excusaris a restitutione rei alienæ, neque tamen potes surripere, ut gravem infamiam caveas, ita Lugo *d.* 13, *n.* 40. *Nec obstat*, quod retentio, seu non restitutio videatur esse continuata surreptio, *nam* superveniente rationabili causa non censetur moraliter continuari surreptio, nec præceptum restituendi ita obligat, uti præceptum non surripiendi. Ratio disparitatis est : 1. Quia præceptum restituendi videtur imitari præcepta affirmativa ; et saltem requirit positionem actionis moraliter, præceptum autem non surripiendi est negativum ; jam autem præcepta negativa obligant, non tantum semper pro semper, sed etiam magis quam affirmativa, uti per exempla ostendit Lug. *n.* 51, quia nempe negativa, cum solum prohibeant actionem, minus exigunt : ergo non tam facile est excusatio contra illa ; affirmativa autem exigunt poni aliquid, quod sit saltem moraliter positiva actio, quod plus est, ideoque facilius excusatur qui a transgressione, quia difficilius est ponere aliquid, quam nihil ponere, et ita etiam hic est, nam furando spolias dominum re, quam possidet, sed restituendo spolias te re, quam habes : facilius autem est non spoliare alterum, quam spoliare se ipsum, ideoque dominus non ita est invitus, si non restituas, quam si surripias : ergo causa excusans a restitutione non ideo excusat a surreptione. 2. Ille plus influit, qui primo et positive causat damnum, quam qui illud jam positum permittit, seu non impedit; surripiens autem primo, et positive influit ; non restituens, tantum negative, non tollendo : ergo hic facilius excusatur, quam ille.

Quæst. 90. — *Quid addendum sit circa ces-* 436
sionem fori, sive bonorum ? R. seqq. § 1. Qui cedit bonis, liberatur quidem a carcere, nec

amplius potest molestari in foro externo, attamen probabilius est cum Cov. Nav. Mol. Less. Castr. Ills. *t.* 4, *d.* 3, *num.* 226, et aliis contra aliquas, si ad meliorem fortunam redeat, in conscientia teneri satisfacere creditoribus, etiamsi Judex illi cessioni addiderit solemnitatem ignominiosam, hæc enim adhibetur in pœnam præsumpti criminis, ut homines deterreantur a contrahendis debitis sua substantia majoribus : notat tamen Dicast. *d.* 10, *a n.* 81, non teneri postea restituere, nisi in quantum commode potest, hoc est, congrua sustentatione retenta.

437 § 2. Cessio fori non est necessaria illis debitoribus, qui propter debita civilia in carcerem mitti non possint, quales sunt mulieres honeste viventes, milites actu bellantes, in quibusdam provinciis Nobiles et Doctores, item Clerici gaudentes privilegio canonis et fori, nisi fugere meditarentur, de quibus omnibus videri possunt leges et auctores apud Ills. *n.* 268.

438 § 3. Mol. et alii docent contrahentem non posse se obligare ad debita solvenda, renuntiando jus ad cessionem bonorum, quia in commune bonum conceditur, communi autem privilegio nemo privatus valide renuntiat. Oppositum tenent alii cum Castr. *tr.* 32, *d.* 1, *p.* 17, § 7, *n.* 12, quia hoc privilegium videtur immediate concessum personis privatis, et primario ac directe in harum utilitatem, secundario autem et indirecte tantum in utilitatem communitatis : saltem recte notat Lugo *disp.* 21, *n.* 45, posse aliquem se obligare ad non retinenda necessaria pro statu ex acquirendis post cessionem; ad hoc enim potest se obligare, quod facere potest licite, et sine præjudicio juris alieni. Quod si promiserit uni debitori tradere, vel contrahere de tradendo pignore, potest id facere, si promissio fuerit acceptata, et hic creditor ideo præferetur reliquis, Less. *in auct. v. Rest. cas.* 3.

439 § 4. Cedens foro potest reservare necessaria sustentationi, etiam suorum, convenienter ad statum, *L.* 4 *et* 6, *ff. De cess. bonor. et ult. Inst. de actionibus* *: si tamen aliquis ex industria dissipasset alia sua bona, non gauderet privilegio cessionis, uti habetur in Jure apud Lug. *sect.* 3; tali autem non gaudenti privilegio cessionis nihil relinquitur, nisi vestes viles, et communiter ab ipso gestari solitæ, non autem alimentatio, uti contra Less. ostendit Lugo *n.* 37; docetque etiam Ills. supra : humanitas tamen Judicum in Germania, vel consuetudo concedit modica alimenta, uti testatur Manzius apud Haun. *n.* 445. An autem usurarius gaudeat beneficio cessionis, non conveniunt Auctores ideoque alii affirmant, alii negant apud Pirh. *l.* 5, *t.* 19, *n.* 53.

§ 5. Si quis debeat illi, qui cessit foro, tene- 440
tur suum debitum manifestare, et solvere ministris justitiæ, ut extradatur creditoribus secundum æquitatem, Silvius *in Res. cas. p.* 2, *v. Restit. cas.* 3.

Quæst. 91. — *An ingressus in Religionem ex-* 441
cuset a restitutione? R. § 1. Si debitor non poterit in Religione, sed manens in sæculo speret se posse solvere, Gerb. Gabr. Maj. Med. Angles, Mol. Castr. *tr.* 16, *d.* 1, *p.* 7, § 4; et alii absolute negant licere Religionem ingredi : e contra S. Th. 2, 2, *q.* 189, *art.* 6, *ad* 3; S. Anton. Silv. Palud. Caj. Ang. Arrag. Sanch. aliique apud Sanch. *in Decl. l.* 4, *c.* 19, *n.* 7; absolute dicunt licere : Lop. uterque Nav. Azor. Sanch. Dian. Less. Lug. Haun. et alii cum Dicast. *d.* 10, *a n.* 129; probabilius sic distinguunt, si brevi tempore manendo in sæculo speret se posse absque notabili difficultate solvere ex toto, vel magna ex parte, tenetur differre ingressum, secus autem, si necesse esset per longum tempus differre : per breve autem tempus intelligunt Nav. Sanch. et Lugo, duos annos, Castr. tres, Maj. duos vel tres, Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 272; paulo aliter sic distinguit, etiam valde probabiliter; si debitum sit exiguum, aut spes solvendi exigua, aut damnum spirituale valde grave, quia nempe interea imminet magnum periculum, vel committendi peccata, quæ inhabilitare poterunt ad Religionem, vel amittendæ occasionis, ut admittatur, tenendum est cum secunda sententia. 1. Quia debitor non tenetur restituere cum damno suo, præsertim in bonis altioris ordinis, longe majore, quam sit commodum creditoris, ut dictum est *n.* 424; creditor enim irrationabiliter tum urget solutionem debiti : sed in nostro casu debitor pateretur notabiliter majus damnum spirituale, quam sit commodum creditoris : ergo. 2. Si debita sint gratuita, non censetur voluisse se obligare, tam stricte, quin includeretur hæc conditio, nisi Deus me vocarit ad statum perfectum cum solutione talis debiti incompossibilem, sicuti in contractu sponsalium includitur hæc, nisi ad Religionem transiero, ita multi cum Dicast. *num.* 134. Si autem debita sint ex delicto, adhuc non obligatur ad procurandam solutionem cum tanto onere nunquam amplectendi statum perfectiorem, extra quem salus subiret periculum. 3. Debitor non tenetur dimittere statum juste

acquisitum, item conjugatus non tenetur abstinere a generatione prolium : si autem conjugatus non est, et patiatur periculum incontinentiæ, non tenetur abstinere a Matrimonio, licet prævideat inde secuturam impotentiam solvendi debita, quia nempe ista censentur moraliter impossibilia, vel nimis onerosa : ergo multo minus tenetur aliquis negligere, vel abstinere ab ingressu Religionis ita conducentis ad salutem. E contra si debitum et spes aliquando solvendi debitum notabiliter superent damnum spirituale, tenendum est cum tertia sententia, quia sic sine notabili damno satisfieri potest juri creditoris : ergo ad hoc est obligatio; et ob hanc rationem docet Lugo *d.* 21, *a n.* 70; si vellet ingredi Religionem laxam, vel ob finem tantum temporalem, non excusandum, quia tum deficiunt rationes ante datæ ; et idem dicit *n.* 74, de illo, qui promisisset aliquid facere, et intra breve posset commode explere. Et quæ dicta sunt de debito reali, valent de debito, seu obsequio personali incompossibili cum statu Religioso, uti recte Ills. *n.* 274.

§ 2. Contra ante dicta objici possunt sequen- 442
tia : 1. Obligatio solvendi debitum est juris naturalis : ergo prævalet intentioni ingrediendi Religionem, quæ tantum est consilii. 2. Non est licitum se addicere servitio pauperum in hospitali, si per hoc impediaris a solvendis debitis : ergo similiter hic. 3. Filius non potest ingredi Religionem, si obstet pietas erga pauperes parentes alendos : sed justitia erga creditores æque graviter obligat : ergo. 4. Non est licitum surripere alienum propter acquirendum bonum tuum spirituale : ergo nec est licitum non restituere, quia non restitutio est continuata surreptio. 5. Qui corrupit virginem sub spe Matrimonii, non potest, ea relicta, ingredi Religionem, uti docent Sanch. *de Matr. l.* 1, *d.* 44; Less. *l.* 2, *c.* 10, *d.* 4; Lug. *n.* 78, et colligitur ex dictis hic *n.* 320; ergo similiter, qui læsit jus alienum. *R. Ad* 1. Est juris naturalis absoluti, N. conditionati, si nempe solvi possit sine notabiliori damno in bonis alterius ordinis, c. ant. et n. cons. *Ad* 2. N. cons. quia utilitas hujus servitii facile compensari potest per alia opera, imo per ipsum laborem pro solvendis debitis ; non ita utilitas Religionis. *Ad* 3. N. min. nam necessitas alendi parentes etiam excusat a solutione debitorum ex justitia. *Ad* 4. N. cons. cujus falsitas patet ex dictis *n.* 435. *Ad* 5. N. cons. disparitas est, in primis, quia persona deflorantis ejusmodi magis in se, et immediate obligatur defloratæ, creditori autem potius obligantur bona debitoris ; ergo si bona dimittat, debet personæ manere libertas vacandi saluti in statu ita perfecto ; deinde talis deflorator implicite promisit abstinere a statu religioso, si concederetur usus corporis, quia promissio Matrimonii intenti per interpositam copulam imbibit exclusionem status religiosi : ergo usu illo concesso, promissio absolute obligat : e contra debitor non promisit solvere postposita Religione, uti suppono; quando si promisisset (uti aliquis promittere potest) non ingredi Religionem, priusquam solvisset debitum, et alter hanc promissionem acceptasset, teneretur non ingredi, quia promissio debet servari, quando sine peccato servari potest, Sanch. *n.* 38. Lugo *n.* 67. Ills. *n.* 279.

§ 3. Si dubites, an v. g. inter triennium 443
possis solvere debita, Ills. *n.* 272, dicit favendum debitori, quia quamvis debitum sit certum, tamen etiam certum est jus assecurandi suam salutem in statu ducente ad perfectionem : ergo cum hoc sit juxta finem ultimum hominis, et longe præstantius, censetur prævalere : e contra Sanch. *n.* 9 et Dicast. *n.* 132, dicunt favendum creditori, adeoque debitorem teneri expectare : Lugo dicit expectandum, sed breviori tempore. Ratio est, quia jus creditoris est certum, ut supponitur, et excusatio debitoris dubia, quia nemo dicit certum esse, quod Religionem statim ingredi possit : fatentur tamen Sanch. Lugo, et Dicast. si debitor habeat rationes utrinque probabiles, posse sequi partem, quam volet.

§ 4. Hactenus dicta tenent spectato jure 444
naturæ, nam Sixtus V, per Bullam anno 1587, datam, bonorum decoctores post dilapidatam suam rem familiarem, itemque illos, qui habent rationes deponendas, reddit inhabiles ad Religionem, antequam debita solverint, vel rationes deposuerint. Circa quam Constitutionem notanda sunt sequentia : 1. Sixtus reddidit quidem tales inhabiles, sed Clemens VIII hanc inhabilitatem sustulit, relicta tamen prohibitione, et pœnis, consequenter, quamvis illicite, tamen valide profitebuntur, Nav. Sanch. *num.* 19; Dicast. *n.* 139; Ills. *n.* 275. 2. Prohibitio illa facta est unice in favorem creditorum, adeeque ligat tantum illos, qui magna habent debita superantia vires facultatum, dicit enim aliquoties, *ingenti ære alieno gravati*, et qui aliter satisfacere non possunt, et a quibus sperari potest solutio, si in sæculo maneant, Sanch. Dicast. *n.* 144; Ills. *supra.* 3. Constitutio illa in se-

quentibus non habet locum, imprimis in Monialibus, circa quas procedendum secundum jus commune, Sanchez. Dicast. *n.* 140. Deinde, nec in Equitibus Ordinum militarium, quia in odiosis non comprehenduntur nomine Religiosorum, Azor. Sanch. Dicast. *n.* 141; valere tamen in Clericis horum Ordinum docent Sanch. *n.* 23 et Lugo *n.* 87, contra Azor. Nec in illis, qui tantum gravantur debitis incertis, Sanch. Dicastill. *n.* 145, potest enim Confessarius illis tanquam pauperibus, aut saltem Monasterio applicare summam restituendam, Sanch. Ills. *n.* 270. Nec in aliis, qui absque culpa gravi inciderunt in impotentiam, nam lata est contra decoctores, dilapidatores etc. Dicast. *n.* 147. Nec illis, qui in pœnam delicti, v. g. ob defloralionem virginis, damnati sunt ad aliquid solvendum, vel ex promissione liberali debent, Sanch. *n.* 28. Nec in illis, quibus creditores id permittunt, vel pro quibus Monasterium, aut quivis alius cavet, quia *Sixtus* videtur tantum agere de debitoribus, qui *ære alieno*, id est, de bonis alienis gravati, in præjudicium creditorum Religionem ingrediuntur. 4. Præceptum de reddendis prius rationibus intelligitur de rationibus valde litigiosis, intricatis, fraudulentis, daturis causam litium, Dicast. *n.* 153; Ills. *n.* 280.

445 § 5. Si te addixeras Magistro, v. g. Chirurgo ad tres annos, et primo anno Religionem ingrediaris, nec per te, nec per alium teneris compensare lucrum cessans, vel damnum emergens ex tuo abitu, sed tantum æstimationem expensarum et instructionis pro isto anno, deducto tamen valore laboris a te impensi in utilitatem Magistri; ita S. Anton. Sanch. Ills. *n.* 274; Lugo *n.* 73, qui *n.* 85, recte limitat, nisi damnum causasses citius abeundo, quando de jure tenebaris differre abitum.

446 § 6. Si promiseras aliquid explere, quod præstare non potuisti in sæculo, potes autem in Religione, Sanch. *n.* 35, dicit te non teneri præstare in Religione, quia conditio illa, nisi Religionem iniero, te eximit : sed Lugo *n.* 75, cum communi contradicit; quando enim promissum expleri potest in Religione, non censetur includi illa conditio, quia tale opus non impedit ingressum.

447 § 7. Monasterium non tenetur solvere debita Religiosi e bonis Monasterii, tenetur tamen e bonis Religiosi; item ex eis, quæ per legatum, donationem, vel hæreditatem accipit; item ex eis, quæ Religiosus Monasterio acquirit, v. g. docendo, laborando deductis tamen expensis, Sanch. *l.* 7, *c.* 3, *n.* 4; Lugo *n.* 79. Ratio est, quia bona Religiosi, vel jus ad ea, quæ obveniunt, ita transeunt in Monasterium media persona Religiosi, ut transeant cum onere, quo ea habuisset Religiosus, habuissent autem annexum onus restituendi, si mansissent in potestate, et dispositione Religiosi : ergo.

448 § 8. Religiosus debitor tenetur ad opera statui, et conditioni præsenti convenientia, quibus lucrari possit et solvere, Med. Nav. Maj. Lugo *n.* 80, contra S. Anton. Palud. Rosel. Ang. Sylv. Tab. Arrag. Ratio est, quia ideo Religio liberat a solutione, quia impedit modum solvendi : ergo si hunc non impedit, non magis liberat, quam status Ecclesiasticus; quod enim bonis cesserit, non juvat, quin adhuc debeat modo communi, et ordinario procurare integram solutionem debitorum : non tenetur tamen ad extraordinaria, et indecentia statui, quamvis Prælatus permitteret, Sanch. *l.* 4, *c.* 19, *n.* 16, sicuti si quis e rustico factus nobilis haberet debita, non teneretur laborare instar rustici, sed tantum proportionate ad præsentem statum.

449 § 9. Religiosus excusatur, si Prælatus neget ei licentiam laborandi, nec ideo tenetur egredi, est communior cum Mol. et Lugo *n.* 81, contra Angl. et Med. Ratio est, quia statui illi non convenit nolle esse subjectum Prælato, essetque plane extraordinarium ideo velle egredi, aut mutato habitu se miscere sæcularibus.

450 § 10. Prælatus non tenetur ex justitia Religioso debitori dare licentiam laborandi, Nav. Lugo *n.* 82 et alii, quia Prælatus nihil debet creditoribus, et per professionem habet jus ad gubernandum Religiosum, longe fortius, quam creditores : ipse enim habet traditionem Religiosi : videtur tamen ex caritate teneri dare licentiam talem, si nihil sit inconvenientiæ, ne creditor careat suo debito. Ad quid teneatur filius jam Religiosus, si parentes egeant, dictum est, *p.* 1, *n.* 694.

451 *Quæst.* 92. — *An auctoritas Judicis, vel lex excuset a restitutione?* R. Excusare in his casibus : 1. Si Judex in pœnam delicti et ex præsumptione vera imponat mulctam Caio solvendam mihi, potero non solvere tantumdem, quod aliunde debeo, Caio. 2. Si Titius per sententiam cogatur Sempronio resarcire damnum sine culpa gravi Theologica datum, Sem-

pronius potest acceptare et retinere, quia auctoritate legis et Judicis ob commune bonum transferri potest dominium unius in alterum. 3. Si Caius juste secundum allegata et probata, sed reipsa injuste privatus sit beneficio, vel officio et ego illud bona fide acceperim, quamvis postea resciam injuste privatum fuisse, non teneor dimittere, vel aliquid restituere, Less. Dicast. *d.* 10, *n.* 173. 4. Si minor acceperit pecuniam mutuam, quam totam in luxum et lasciviam profuderit, nihil tenetur restituere beneficio *L.* 2. *C. de filio familias*, Less. *in auct. v. Sponsalia*, *c.* 2. Quod etiam alias tenet, uti dicemus *a n.* 666. De excusatione per juramentum decisorium, videri potest Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 301.

452 *Quæst.* 93. — *An ille excusetur, qui creditori donavit aliquid, immemor debiti*, v. g. si Caius debuerit Titio 100 aureos, et postea debiti immemor totidem donavit Titio, an censeri debeat liber debito? R. Negant Salas, Lop. Bon. Sanch. *l.* 1, *c.* 13, *n.* 11, item Ills. *n.* 304, nisi ex manifestis conjecturis colligatur voluisse habere pro soluto. E contra affirmant Rebell. et Diana *p.* 5, *t.* 13. *R.* 94, idemque defendit Card. *in crisi d.* 64, *a n.* 24, quia Caius præsumitur voluisse exstinguere obligationem graviorem, sicuti qui ex justitia orare Horas, si oret ex mera devotione, censetur satisfecisse. Sed videtur sic distinguendum; si ita fuit comparatus, ut quamvis fuisset memor debiti, nihilominus donare voluisset hoc et postea solvere alterum, tenendum est cum prima sententia; si autem tum non donasset, sed dedisset pro soluto, tenendum est cum secunda; id autem colligendum est ex circumstantiis, considerata causa nunc tradendi. *Si dicas*, debito certo non satisfieri solutione tantum probabili, qualis hæc est, Resp. Card. debito certo satisfieri posse solutione tantum probabili probabilitate juris, licet non probabili tantum probabilitate facti; tum autem solutio est probabilis probabilitate facti, quando non est certum, sed tantum probabile, id esse præstitum, quod secundum se est æquæle debito; e contra tum solutio est probabilis probabilitate juris, quando certum est hoc esse præstitum, quod secundum se est æquale debito, sed tantum probabile est, præstationem illam esse veram solutionem debiti: per hanc solutionem probabilem docet Card. satisfieri debito certo, non autem per illam; si enim probabilitas cadat supra speculationem facti, sive supra traditionem 100 aureorum, cum hoc factum traditionis sit incertum, non potest exstinguere debitum certum; e contra si traditio sit certa; et probabilitas tantum cadat supra æqualitatem reparatam vi istius traditionis, cum jam probabile sit per traditionem illam haberi æqualitatem justitiæ, hoc videtur satis esse ad delendum debitum certum: et hæc videntur conformiter dici ad illa, quæ retulimus, *l.* 1, *a n.* 600. Vide tamen dicenda *n.* 571.

Quæst. 94. — *An excusetur, qui solvit creditori creditoris?* R. § 1. Med. Sylv. Ang. Valent. Less. Dic. *d.* 10, *n.* 120, absolute dicunt me pro foro conscientiæ liberari, si solvam creditori mei creditoris: quod verum est, si debita sint ejusdem rationis, nec sit alius creditor præferendus, quia tum solvendo creditori tuo acquiro jus, quod habet creditor tuus contra te, atqui hoc jus et illud, quod tu contra me habes, sunt æqualia, uti suppono: ergo jam inter jura illa est posita compensatio, sive æqualitas. Bartolus tamen dicit pro foro externo non valere, nisi, vel res, quam solvo, sit aliquo modo obligata creditori tuo, uti si conduxi a te domum, quam tu conduxisti ab illo, res enim meæ sunt pro locatione hypothecatæ domino domus; vel nisi propter me, v. g. gerens mea negotia, factus sit debitor illi, hinc Mol. *t.* 3, *d.* 743, *n.* 2, universaliter dicit pro foro etiam externo valere, quando eram aliquo modo obligatus creditori tuo quoad id, quod solvo. 453

§ 2. Etiam liber sum solvendo creditori mei creditoris, si ille, cui solvo, licite posset facere compensationem occultam in bonis mei creditoris, ita Angl. Sylv. Med. Mol. Rebell. Less. quod Lugo *disp.* 21, *n.* 146, docet valere etiam pro foro externo, quia tantum cooperor ad justam compensationem, quæ etiam in foro externo reprobari non potest secundum dicta *par.* 1, *a n.* 959. Videri potest Ills. *t.* 4, *d.* 4, *a n.* 288.

Quæst. 95. — *An per compensationem exstinguatur obligatio restituendi?* R. § 1. Compensatio hic definitur, *debiti et crediti inter se contributio*, *leg.* 1, *ff. de compens.* estque tum, si duo sint sibi mutuo debitores, uti si tibi debeam 10 aureos propter emptum pannum et tu totidem mihi debeas, quia injuste causasti damnum. 454

§ 2. Extra casus in Jure exceptos, si debitum sit utrinque æquale, per compensationem exstinguitur obligatio restituendi, ita ut, nec Judicis, nec oppositæ partis consensus requiratur, *L. Si ambo ff. sup. L. ult. C. de Comp.* Idem dicit Dic. *d.* 9, *a n.* 120, si duo simili- 455

bus damnis aut convitiis se affecerint ; si enim Caius restituere nolit Titio, nec tenebitur Titius restituere Caio, sed illa debita se mutuo compensabunt. Excipiuntur autem in Jure : 1. Debita Regi vel Reip. titulo pensionis in publicam utilitatem, *L. in ea*, *C. supra*; 2. Debita titulo depositi, *L. ult. Cod. supra*, *L. si quis*, *vel pecunius* 11. *Cod. Depositi. cap. Bona fides*, *de deposito*; 3. Debita titulo commodati, *L. fin. Cod. de commodato*; circa ista tamen vide dicta *p.* 1, *n.* 964 ; 4. Res aliena debita ex furto. *L. fin. Cod. de compensat* ; 5. Debita diversæ rationis : si enim uni sit res in certa specie debita, non satisfit solutione pretii vel alterius rei, quia injuste cogetur permutare suam ; licebit tamen per retorsionem non solvere, donec ipse vicissim solvat, *L. si non sortem*, § *si centum. ff. de condit. indebiti.* Videri possunt Mol. *d.* 560 ; Castrop. *d.* 1, *p.* 16, § 2 *et* 3; Dicast. *d.* 10, *a n.* 117; Ills. *t.* 4, *d.* 3, *a a.* 299.

456 *Quæst.* 96. — *Quid notandun sit circa remissionem creditoris, assignationem debiti et transactionem*? R. § 1. Si creditor remittat, debitor liberatur, quamvis debitor esset si non remitteret, Med. Mol. Less. Lugo. *d.* 21, *n.* 48; Dicast. *n.* 108. Quod valet etiamsi fingeret animum restituendi quem tamen non haberet, quia hæc fraus non est causa remissionis nec facit actum creditoris involuntarium, Lugo, Sanch. *de Matr. l.* 4, *d.* 9, *n.* 17.

457 § 2. Si creditor compositionem iniit cum debitore, qui cedit foro, ut parte remissa aliquid accipiat, talis remissio censetur coacta et conditionalis, unde debitor meliori fortunæ redditus tenebitur reliquum dare, poteritque creditor id exigere, Less. *in auct. v. Rest. cas.* 4. Idem est dicendum si partem remisit, quia cogebatur subire multas molestias in petendo, sollicitando, sæpe frustra veniendo, diu expectando, item si per fraudem inductus est ad remittendum, uti si debitor finxit se pauperiorem, aut alia falsa motiva attulit, aut aliter coegit, Dicast. *d.* 10, *n.* 102, quod tenet, quamvis per tertium aliquem esset ejusmodi metus vel fraus facta, quia creditor non consensit libere, Dicast. *n.* 107, contra Sylv. et Sayrum.

458 § 3. Si debitor nunc offerat partem, ut sic adducat creditorem ad reliquum remittendum, Bon. dicit in conscientia liberari : sed distinguendum est cum Sanch. supra et Lug. *n.* 49; si enim tota illa pars sit tum debita et creditor ideo consentiat remissioni ut saltem illam partem accipiat, alioquin non consensurus, non liberatur debitor, in primis quia remissio non est creditori voluntaria et juridice libera, deinde quia partem sine onere debitam cogitur acceptare cum onere : si autem offeratur pars major quam nunc sit debita, aut creditor ex affectu erga debitorem reliquum remittat, aut ideo remittat quia debitor nunc pauper est, liberatur nec tenetur supplere, etiamsi postea redeat ad meliorem fortunam, Nav. Sylv. Sayr. Dicast. *num.* 110, contra alios.

§ 4. Quando sunt multi creditores debitoris 459
defuncti et pars eorum major spectata quantitate debiti, vel si debita sint æqualia, spectato numero creditorum remittat hæredi partem debiti ut reliquum solvat, reliqui creditores, qui non habent pignus vel hypothecam in bonis defuncti, etiam consentiunt in eam remissionem, Lug. *n.* 50.

§ 5. Creditor pro foro externo præsumitur 460
remisisse debitum, si illud in suis libris cancellarit, aut instrumentum debiti lacerarit ; semper tamen quoad hactenus dicta supponendum est, quod remittere possit et alteri vicissim possit remitti ; nam qui donare non potest, v. g. 500 aureos, etiam illos remittere non potest, *L. penult. Cod. de donationibus;* item quamvis pupillus tibi remittat debitum, non ideo deobligaris, quia remittere non potest, Lugo *a n.* 49. Similiter cui nihil donari potest, etiam nihil potest remitti.

§ 6. Si Episcopus visitans Ecclesias ab eis 461
aliquid accipiat præter sumptus tum necessarios ad victum, tenetur ad duplum intra mensem; item si Judex delegatus accipiat aliquid a partibus præter victualia quæ paucis diebus possunt consumi; aut quando alio proficiscitur, si accipiat aliquid præter moderatas expensas pro via, aut si accipiat a partibus notabiliter pauperibus ; item si Canonicus absens ab Horis accipiat distributiones, omnes illi tenentur restituere, non obstante qualibet remissione eorum a quibus talis pecunia accresceret, uti habent jura apud Lugo *n.* 51.

§ 7. Quando quis putat si per se vel per 462
alium manifestaret suum debitum, vel rogaret quod dominus liberaliter condonaret, vel nollet obligare ad restitutionem, non tenetur restituere, Regin. Sa, Less. Lug. *a n.* 53; Burg. *cent.* 3, *cas.* 85 ; Dicast. *n.* 113, qui addit non teneri restituere qui aliquid accepit, quod si petiisset, ei datum fuisset. Ratio est, quia tum adest voluntas præsumpta domini sufficiens ut retentio non fiat illo quoad subs-

tantiam invito; quod si revera esset invitus et id postea resciretur, esset restituendum, sed non esset obligatio resarciendi damna ex dilatione restitutionis orta, Mol. *t.* 3, *d.* 88, *n.* 3. Si tamen dubitetur, an dominus, si sciret, esset remissurus, est obligatio petendi, ut remittatur, vel restituendi, quia dominus est in possessione.

463 § 8. Assignatio debiti in Jure vocatur delegatio; delegare autem est, vice sua, alium dare reum creditori, vel cui jusserit, *L. Delegare, ff. de novationibus*, et ad delegationem sufficit, si quis ex quacumque causa etiam erronea in se recipiat veram alterius obligationem, uti pluribus probant Mol. Castrop. Haun. Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 286, potestque videri etiam Onnate *de contract. d.* 21, *sect.* 10.

464 § 9. Transactio definitur, pactio non gratuita, de re dubia, lite aut controversia jam mota : liberat ab ulteriore restitutione: sed transigens non deberet esse certus rem alteri esse debitam, aut adjudicatam per sententiam, a qua non detur justa appellatio, *L. In summa*, 65, *ff. De conditione indebiti*, *L. sub prætextu*, 29, *Cod. de transactionibus*. Quod si unus sine onere cedat prætentione sua, non erit transactio, sed amicabilis compositio. Videri possunt Auctores citati ab Ills. *n.* 284. Item dicenda *n.* 629 *et* 759.

465 *Quæst.* 97. — *Si debitor morte plectatur, an hæredes excusentur a restitutione damni causati per delictum ob quod plectitur ?* R. Affirmant *Scot. Salon. et alii*, si morte plectatur ad instantiam partis læsæ, quia tum videtur voluisse illam esse pro omni compensatione injuriæ : sed oppositum est tenendum, per se loquendo, uti habet communis cum Spor. *t.* 5, *c.* 3, *n.* 236, et Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 82. Ratio est, quia Resp. per justitiam vindicativam tantum punit illud delictum, neque ideo præjudicat juri stricto, quod ex justitia commutativa habent damnificati aut alii creditores : si tamen non exigatur compensatio horum damnorum propter quæ punitur , probabile est posse omitti , quia illi quibus facta est injuria tum censentur acquiescere et condonare, ut docent Sot. March. Bonæsp. Less. *l.* 2, *c.* 9, *d.* 22; Steph. *t.* 4, *d.* 5, *n.* 28; Fill. et Busemb. relatus *n.* 296. Item plurimi alii apud Lug. *d.* 9, *n.* 49, nisi adhuc extarent, v. g. res furto ablatæ, vel hæredes essent per illas ditiores facti, tum enim foret obligatio eas restituendi, uti recte *Sporer*. Addit *Lugo* etiam tum fore si summa restituenda esse valde gravis, vel pars læsa restitutione valde indigeret, aut ob defectum ætatis aliamve causam non posset a creditore debitum remitti.

Quæst. 98. — *An excommunicatio creditoris* 466
vel debitoris excuset ? R. Aliqui apud Lug. *d.* 21, *n.* 150, et apud Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 282, affirmant, quia non est licitum agere cum excommunicato, nec excommunicatus ipse licite agit cum aliis, et quoad creditorem excommunicatum dicunt Mol. et Dicast. *d.* 10, *n.* 159, sententiam esse probabilem; sed Castrop. *tr.* 32, *d.* 1, *p.* 7, § 5, dicit oppositum esse certum. Hinc cum communi dicendum est neutrum per excommunicationem excusari, non creditorem, quia licet negetur actio judicialiter petendi, *cap. Pia, de exceptionibus in* 6, tamen permittitur privatim petere, nec prohibetur communicare cum aliis, si id exigat necessitas vel magna utilitas, uti colligitur ex *cap. Quoniam multos*, 11, *q.* 3, iterumque ex § *fin.* Addit hanc rationem Dicast. *n.* 164, quia sicuti liberum est ipsi communicare cum domesticis suis, *cap. Quoniam*, 11, *q.* 3, *cap. Inter alia, de sent. excommun.* ita etiam cum suis debitoribus, et ideo etiam *cap. Si vere, ib.* permittitur ipsi absolvere contractus inchoatos. Quod debitorem attinet, videtur esse certum eum non excusari; hinc *Less. et Lug.* merito dicunt oppositum esse omnino improbabile, nam ita definitur *cap. Si vere*, supra; et ratio est manifesta, quia debitor potest per excommunicationem cogi ad solvendum : ergo excommunicatio eum non liberat : ideoque etiam *c. Intellexerimus, de judiciis*, dicitur, quod excommunicatus in judicio conventus teneatur comparere per procuratorem: ergo saltem per talem etiam tenebitur debitis suis satisfacere.

Quæst. 99. — *An mors creditoris excuset de-* 467
bitorem a restitutione ? R. Si hæredem habeat, non excusat, quia hic succedit in omnia jura ; si autem hæredem non habeat nec disposuerit de debito , dandum est pauperibus vel loco pio, quia jus non amisit, et censetur velle, ut, sicut optime potest, ei prosit. Quod si ante mortuus, postea resurgeret, necdum esset datum pauperibus, esset ei solvendum, quia retinuit jus : imo quamvis per ultimam voluntatem dedisset tibi aliquid, tenereris reposcenti restituere, quia subintelligebatur conditio si moriar et maneam mortuus. Steph. *t.* 4, *d.* 4, *n.* 4. *Nec obstat*, quod Religiosus vel maritus reviviscens non teneretur votis aut Matrimonio, *quia* hic non tradidit corpus, neque ille vovit, nisi usque ad mortem.

Quæst. 100. — *An et quomodo præscripto ex-* 468

cuset a restitutione? R. Præscriptio quandoque idem significat, quod exceptio in contrarium, seu exclusio actionis sibi intentatæ, ut videri potest apud Dicast. *de Just. lib.* 2, *tr.* 1, *dub.* 12, sed non quæritur de illa in isto sensu, verum de præcriptione, prout significat certum quemdam modum acquirendi dominium, de qua dicimus sequentia. 1. Quid sit. 2. An pro foro conscientiæ valeat. 3. An per eam acquiratur plenum dominium. 4. Quas conditiones requirat speciatim. 5. Qualem bonam fidem. 6. Qualem titulum. 7. Qualem materiam. 8. Qualem possessionem. 9. Qualem continuationem temporis in possessione. 10. Quandonam præscriptio dicatur currere, interrumpi, dormire. 11. Quibus detur restitutio in integrum contra præscriptionem. Atque ex illis sufficienter constabit an et qualis præscriptio excuset a restitutione.

469 § 1. Præscriptio est *acquisitio juris vel dominii per possessionem bona fide cum titulo, et tempore debito continuatam*, ita quoad rem omnes : alio nomine dicitur usucapio ; et quamvis Auctores apud Haun. *t.* 1, *t.* 6, *a n.* 155, per usucapionem aliquando intelligant acquisitionem rei mobilis, vel rei corporalis, aut præcise acquisitionem rei ; e contra per præscriptionem, acquisitionem rei immobilis, etiam incorporalis, aut etiam exceptionem legitimam fundatam in usucapione, uti habet Mol. *t.* 2, *d.* 60, tamen sæpe confunduntur.

470 § 2. Per præscriptionem acquiritur etiam pro foro conscientiæ dominium. Est communis omnium fere Jurisconsultorum, inquit Dicast. *n.* 167, et eam nunc tenent omnes Theologi teste Haun. *n.* 164, dicitque certam Ills. *t.* 4, *d.* 2, *n.* 274; est autem contra varios apud Mol. *d.* 61. 1. Contra Rosel. et Hugonem, qui dicunt tantum valere pro foro externo, in quo priori domino negetur actio, eo quod nemo debeat cum alterius jactura locupletari, ut habet *Reg.* 48, *Juris in* 6. 2. Contra alios, qui dicunt tum tantum valere pro foro conscientiæ, si res fuerit possessa titulo oneroso, non autem si gratuito, quia gratia non videtur debere nocere domino. 3. Contra Adrian. et Med. quibus favet Scot. *in* 4, *dist.* 15, *q.* 2, qui dicunt tantum valere pro foro conscientiæ, si dominus negligens fuerit in recuperanda re sua, quia si culpa nulla præcesserit, videtur injuste sequi pœna privationis. Sed probatur universaliter, quia leges humanæ poterunt per dominium altum transferre jus unius in alterum accedente præscriptione, sic enim postulat bonum commune, partim ne dominia rerum sint incerta, *L.* 1, *ff. de usucap.*; partim ut evitentur innumeræ lites pro repetendis tuendisque dominiis, *L. ult. ff. Pro suo ;* partim ut consulatur quietandis conscientiis eorum qui diu possedissent, *L. cum notissimi*, *C. de Præscr.* 30 *vel* 40 *ann.* ne scilicet possessores prope immortali timore teneantur ; partim ne homines in conservandis juribus suis negligentes fierent, *L. Ut perfectus Cod. de annali excep. et cap. Vigilanti de præscrip.* Ergo cum leges velint per præscriptionem acquiri dominium, et sufficienter significent se illud transferre, dicendum est velle acquiri etiam pro foro conscientiæ. Atque ex his facile respondetur ad fundamenta opposita. *Ad.* 1. Præscribens locupletatur ex re aliena et cum jactura alterius per accidens, cum non intenderit : favet autem lex justa, quæ dominium dedit. *Ad* 2. Quamvis titulus gratuitus præcesserit, tamen adhuc manent rationes justæ legis. *Ad* 3. Licet inadæquata causa ejusmodi legum fuerit punire negligentiam in tuendis suis juribus, tamen adæquata aut principalis causa non est, uti patet ex dictis ; unde ejusmodi leges non sunt simpliciter pœnales, sed auctoritativæ et dispositivæ. Videri possunt plura apud Lugo *d.* 7, *sect.* 1.

Objic. adhuc 1. Novella 9 dicitur quod 471
præscriptio sit impium præsidium : ergo non valet pro foro conscientiæ. R. Multi apud Haun. *n.* 166, dicunt Novellam illam esse suppositiam; sed dato esse genuinam dicendum eam loqui de illis temporibus quibus præscriptio currebat etiam cum mala fide, cum qua pro foro conscientiæ non acquiritur dominium, ut dicetur *n.* 480.

Inst. Absurdum est dicere cognitionem, 472
quam cras habeo de eo, quod res sit aliena, non impedire me in conscientia, quominus rem illam retineam, et tamen me heri impedivisse si hodie prius compleam tempus præscriptionis : ergo. Resp. N. anteced. nam tempore præscriptionis completo in bona fide, putando rem esse meam, hoc ipso res per dispositionem legum facta est mea : ergo retinere possum ; si autem heri cognovissem esse alienam mala fide, perrexissem eam velle usque hodie habere tanquam meam, ego non complevissem tempus præscriptionis cum bona fide; ergo leges, quæ bonam fidem supponunt per totum tempus quo currit præscriptio, non transtulissent in me dominium.

Objic. 2. Si Judex tulerit sententiam mate- 473

rialiter injustam, is, in cujus favorem tulit, tenetur restituere, quando deprehendit fuisse injustam : ergo etiam is, qui præscripsit, cum deprehendit fuisse alienam. R. N. conseq. Judex non confert jus, sed tantum declarat quis videatur habere jus : leges præscriptionum conferunt jus.

Inst. Qui emit rem infra justum pretium non tamen ultra dimidium, per leges est securus in foro externo, non tamen in conscientia, nec acquirit jus, sed tenetur restituere : ergo etiam qui secundum leges præscripsit. R. N. cons. leges conferunt jus tali præscribenti, non autem tali ementi.

473 *Objic.* 3. Trid. *sess.* 25, *c.* 19, *de Regul.* statuit, ut elapso quinquennio præscriptum sit contra Religiosum dicentem se possessum esse propter vim vel metum, aut cum defectu ætatis, neque tamen Religiosus tenetur in conscientia remanere si certus sit se vi vel metu coactum : ergo similiter hic. R. N. cons. disparitas est, quod lex humana possit transferre dominium ab uno in alterum, e contra non potest facere aliquem de non Religioso Religiosum, cum ad hoc requiratur consensus proprius et liber Religiosi ipsius quem Ecclesia supplere non potest : hinc

474 *Inferes :* Si rem legitime præscriptam restituerem alteri, eo quod rescirem fuisse ipsius, ideoque putarem me debere restituere, hoc non obstante, possem illam iterum repetere, quia fuit mea : neque volui abdicare a me, nisi quia putavi esse alienam : ergo cum aliena non esset, adeoque error dederit causam redditionis, reipsa nolui abdicare a me dominium ; ergo mansit mea : ita Auctores communiter cum Dicast. *a n.* 273, contra *Tholosanum.* Atque idem est, si solvissem aliquid putans me debere, cum tamen non deberem ; uti recte Haun. *n.* 176. *Nec obstat*, quod ignorantia juris non juvet, *nam* hoc verum est quando agitur de acquirendo dominio, non autem quando de conservando, sic enim dicitur, *L.* 7, *ff. De juris, et facti ignor. Juris ignorantia non prodest acquirere volentibus, suum vero petentibus non nocet.* Vide dicenda *n.* 484. Item Gormaz. *a n.* 668.

475 § 3. Per præscriptionem acquiritur plenum rei præscriptæ dominium, ita cum communi Cov. *Reg. possess. par.* 3, *a n.* 2, contra multos Juristas, qui dicunt saltem quoad res immobiles prius præscribi dominium utile quam directum, ideoque initio non acquiri dominium plenum ; sed oppositum probat Lug. *n.* 11, hoc argumento, quia tale dominium directum esset inutile : hanc rationem rejicit Haun. *a n.* 172, dicens posse in multis prodesse, v. g. ut si reliqua bona confiscarentur ob crimen, hæc res in qua retinuisset dominium directum non caderet sub confiscatione; item, ut prior dominus rem contra se præscriptam iterum præscriberet, bona fide possidendo, ut suam vi dominii directi, etc. Itaque probatur aliter, 1. Quia leges absolute dicunt per præscriptionem transferri dominium ita ut præscribens acquirat plenissimam securitatem circa dominium, *L.* 4, *C. de præscrip.* 30, *vel* 40 *ann.* atqui hoc non esset si prior dominus retineret dominium directum : ergo. 2. Quia sic non obtineretur finis intentus a legibus, nam adhuc incerta manerent dominia directa, nec vitarentur lites, nec quietæ redderentur conscientiæ.

Objici potest 1, quod *L.* 13, *ff. de jurejur.* 476 dicatur, eum, qui juravit debere post præcriptionem, habere etiam utilem actionem. Resp. Lex non favet adversariis, nam cum dicat non nude utilem, sed *etiam utilem actionem*, potius supponeret dominium directum jam ante esse acquisitum, quod tamen adversarii negant : itaque per actionem utilem intelligitur actio efficax, qua rem efficaciter sibi vindicet, in quo sensu etiam sumitur To *utilis actio L.* 1, § *ult. ff. de aqua pluvia arcenda, L.* 10, *ff. si servitus vendicetur.*

Objic. 2. Priori domino adhuc convenit ex- 477 ceptio, id est, exclusio actionis contra præscribentem : ergo retinet aliquod dominium. R. N. antec. nam si agat, semper succumbit : ergo ei non convenit vera actio, sed tantum apparens.

§ 4. Ad præscribendum requiruntur hæ qua- 478 tuor conditiones. 1. Bona fides. 2. Titulus. 3. Res apta præscribi. 4. Possessio continuata per tempus statutum, uti his versibus significatur :

> Non usucapies, quatuor nisi talia subsint ;
> Æqua fides, justus titulus, res non vitiosa,
> Tempore præscripto possessio continuetur.

Contendunt quidem aliqui Juristæ requiri etiam traditionem, sed contra est, quia hæc non requiritur ratione sui, sed quia sine illa non esset vel bona fides, vel titulus, vel possessio, uti recte Haun. *numer.* 176. Nunc quatuor illæ conditiones sunt ordine explicandæ.

§ 5. Circa bonam fidem notanda sunt se- 479 quentia : 1. Bona fides hic est conscientia bona, vel judicium practicum, saltem probabile, quod res, quam incipis possidere, sit

tua, sed quod hic et nunc alteri non facis injuriam rem talem tenendo, vel tale quid permittendo : hinc si res apud te fuisset deposita, et tu factus hæres deponentis nescires esse tuam, quamvis longissimo tempore apud te esset, non præscriberes, quia non haberes veluti tuam ; ideoque etiam licet ignoranti possit acquiri possessio, tamen non ideo curreret præscriptio, quia ad hanc requiritur scientia et voluntas habendi rem tanquam suam, seu habendi jus aliquod in ea, uti clare inuitur *L.* 1. *Cod. de acquir. poss.* his verbis : *Per liberam personam ignoranti quoque acquiri possessionem, et postquam scientia intervenerit, usucapionis conditionem inchoari posse, tam ratione utilitatis quam juris prudentia receptum est;* atque ita etiam cum aliis docet Haun. *tom.* 3, *n.* 238.

480 2. Cum mala fide nunquam præscribitur, nequidem per tempus immemoriale, unde, ut præscriptio incipiat currere, præire debet bona fides et continuari. *Nec obstat*, quod jus civile apud Haun. *tom.* 5, *n.* 182, ad præscriptionem ordinarii temporis requirat bonam fidem tantum ab initio, quamvis postea superveniat mala ; ad præscriptionem autem longissimi temporis nequidem ab initio requirat bonam fidem, *nam* in hoc correctum est a Jure Canonico, uti constat ex *Conc. Later.* cujus hæc verba referuntur *cap. fin. de præscr.* : *Quoniam omne, quod non est ex fide, peccatum est, Synodali judicio definimus, ut nulla valeat absque bona fide præscriptio, tam canonica quam civilis, cum generaliter sit omni constitutioni et consuetudini derogandum, quæ absque peccato mortali non potest observari ; unde oportet ut qui præscribit in nulla temporis parte habeat rei alienæ conscientiam.* Idem habetur in hac Regula 2 Juris in 6 : *Possessor malæ fidei ullo tempore non præscribit.* Quæ omnia valent pro toto orbe et pro omni genere præscriptionum, uti pluribus ostendit Haun. *a n.* 188.

481 3. Si ab initio dubites negative, id est non habens rationem positivam saltem probabilem judicandi quod res sit tua, non habebis bonam fidem pro inchoanda possessione, quia expones te periculo faciendi injuriam : poteris tamen velle possidere animo conditionato, si nempe non sit res aliena, nec ab alio possideatur, Lugo *n.* 20 ; sed hæc possessio non sufficiet ad præscribendum, quia si res fuit aliena, noluisti possidere : ergo non possedisti ; si autem fuit tua, non indigebas præscriptione, Covar. Med. Mol. Less. Laym. Castrop. Lugo *n.* 22 ; Ills. *n.* 197, possuntque videri dicenda *n.* 562.

4. Si bona fide incepisti possessionem, et 482
superveniat dubium an res sit tua, teneris inquirere ; quod si non comperias esse alienam, potes insistere possessioni, uti dicetur *n.* 563, sicque præscribes, Mol. Less. Lug. *n.* 77 ; Dicast. *n.* 197 ; Ills. *n.* 296, contra Adrian. et alios. Ratio est, quia cum melior sit conditio possidentis, potes habere ut tuam : favetque huic sententiæ *Cap. si Virgo*, 34, *q.* 1, *et Cap. fin. de præscrip.* uti videri potest apud Ills. *a n.* 298. Notat autem Dicast. *n.* 195, præsumi aliquem incepisse bona fide, quia delicta non præsumuntur : excipit tamen, nisi contra jus commune acquisiverit possessionem, vel possessionis suæ titulum non possit afferre alium quam longo tempore pacifice possedisse, pro quo remittit ad Abb. *in cap. si diligenti n.* 15, *de præscript.* Vide dicenda *n.* 567.

5. Si prior possessor, a quo rem accepisti 483
per donationem, emptionem, etc. bona fide possederit, tu autem ab initio dubites an sit aliena, teneris inquirere ; si post inquisitionem non possis deponere dubium, potes pergere possidere, quia acquisivisti jus quod habuit prior possessor : sed hic suborto dubio potuisset pergere possidere : ergo et tu poteris, nam non incipis simpliciter possessionem, sed continuas bona fide inceptam, Lugo *n.* 64.

6. Si bona fides tua sit orta ex invincibili 484
ignorantia facti vel juris non manifesti, sufficiet ad præscribendum ; si sit ignorantia juris manifesti, communior sententia est cum Mol. *d.* 61, non sufficere, saltem in illis personis in quibus non toleratur ignorantia juris manifesti (tolerari solet in milite et minorenni, quandoque etiam in muliere et rustico, Dicast. *n.* 203 ; Haun. *n.* 197). Ratio est, quia leges, a quibus est tota vis acquirendi dominium per præscriptionem, absolute dicunt ignorantiam juris non juvare, uti constat ex *l.* 4, 7, 8 *et* 9, *ff. de juris, et facti ignor.* ac clarissime *l.* 31, *ff. de usucap.* ubi sic dicitur: *Nunquam in usucapionibus juris error possessoribus prodest*, et hæc sententia est longe probabilior : oppositam tamen velut probabilem defendit Lugo *n.* 33, ac probabilem esse fatentur Lessius, Castr. Haun. *n.* 195, nempe adhuc sufficere ad præscribendum pro foro interno, quia talis procedit cum bona fide, cum non peccet ; deinde quia ideo tantum videntur leges dicere non præscribi cum

ignorantia juris, qua præsumunt malam fidem : ergo si constet non adfuisse malam fidem, videtur præscribi posse, ita Med. quod tanquam verum tenent Cov. Nav. Less. et Plat. *n.* 566, saltem in præscriptione fructuum, nam in his videtur esse error facti potius quam juris , error autem facti non impedit bonam fidem, uti habetur *l.* 4 *et* 8, *ff. de juris et facti ignor.* Sed ad rationes illas facile respondetur dicendo, ad præscriptionem requiri fidem non tantum theologice, sed etiam civiliter bonam, uti recte Dicast. *n.* 168, qualis non est, si sit contra leges manifestas, tum enim est civiliter mala, et hoc valet tam de fructibus quam de aliis rebus præscribendis, Dicast. *n.* 205. Vide dicenda *n.* 498.

485 7. Si mala fides tua sit orta ex errore, v. g. quia putabas te furari inchoando possessionem rei inventæ, quam tamen possessionem licite poteras inchoare, non præscribes, uti habetur *l.* 32, § 1, *ff. de usucap.* docentque Less. Castr. Lug. *n.* 23; Ills. *n.* 31, et ratio est , quia leges absolute requirunt bonam fidem : similiter si putasti rem esse Titii, cum tamen esset Caii, sic possidendo non præcribes contra Caium, quia licet Caio non facias formalem injuriam, tamen simpliciter es malæ fidei possessor, Haun. *n.* 180, contra Felin. et alios. E contra tamen si una eademque res tua sit ob diversos titulos obligata Titio et Caio, quamvis mala fide intendas elidere jus Titii, si bona fide procedas circa Caium, præscribes contra Caium, quia sunt duæ diversæ actiones , et circa illam, quæ spectat Caium, es simpliciter bonæ fidei possessor, Haun. *n.* 181.

486 8. Si possessio tua sit mala, non ratione injustitiæ, sed aliunde, v. g. quia est graviter contra caritatem vel votum , non impediet præscriptionem, quia leges per possessionem malæ fidei intelligunt detentionem rei contra justitiam, Lugo *n.* 26.

487 9. Si habeas malam fidem, v. g. respectu proprietatis fundi, sed bonam respectu usus-fructus , poteris præscribere usumfructum , quia sufficit bona fides respectu illius juris quod præscribis, ita cum communi Mol. Lug. *n.* 28 ; Haun. *n.* 181 ; Ills. *n.* 32.

488 10. Si agnoveris rem esse alienam, et inculpabiliter omittas restituere, v. g. nihil ulterius cogitans, sed reliquens in cista tua, et pergens tenere ut tuam , Lugo *n.* 43, putat præscriptionem currere, quia pergis possidere sine peccato ; ergo bona fide : sed vix fiet, quin habeas animum, vel restituendi, et tum desines possidere, vel non restituendi, et tum incipies possidere mala fide ; unde sententia Lugonis vix habebit locum in praxi.

11. Si fides tua ob inadvertentiam non sit 489
nisi venialiter mala, Lugo *a n.* 37, dicit sufficere ad præscribendum, quia qui non peccat mortaliter simpliciter dicitur adhuc habere bonam fidem, et *Conc. Later.* supra loquitur de solo peccato mortali, quando agit de mala fide ; si autem sit ab initio graviter mala, et postea bona fide superveniat per oblivionem vel alium titulum cujus causa sit illa prior possessio malæ fidei, non præscribes , vel saltem manebis obligatus ad compensanda omnia damna inde secuta, quia cum prior illa possessio fuerit injuria, induxit obligationem reparandi omnia damna ex illa consecuta, inter quæ esset amissio rei, quia privaretur dominus per tuam præscriptionem : si autem aliunde superveniret bona fides, valeret præscriptio, tum enim damnum non causabitur a mala fide quam bona fides superveniens purgasset, et satis colligitur ex hac 36 Reg. juris in 6, *Pro possessore habetur, qui dolo desit possidere.*

12. Hæres immediate succedens possessori 490
malæ fidei, sive sit persona singularis, sive communitas integra, non præscribit, quantumcumque diu cum bona fide rem illam possideat, uti cum probabiliore docet Mol. *d.* 65 ; Dicast. *a n.* 212 ; Haun. *n.* 208 *et* 219, videturque ita statui § *Diutina Inst. de usucap. l.* 3. *Cod. Communia de usucap. l.* 11, *C. de acquir. possess. l.* 11, *ff. de diversis tempor. præscr.* Ratio est, quia hæres per fictionem juris est una persona cum defuncto, succeditque, uti in omnia jura, ita etiam in omnes ejus obligationes , inter quas est obligatio compensandi damnum ex mala fide secutum, quod damnum afferret illa præscriptio : si tamen rem a defuncto mala fide possessam incipiat alio titulo bona fide possidere, v. g. per emptionem, tenent omnes cum Haun. *n.* 213, præscribere posse, quia mala fides defuncti habet se per accidens. Similiter mala fides Prælati non impedit præscriptionem Ecclesiæ postea possidentis , uti nec mala fides tutoris impedit postea præscriptionem pupilli secundum dicta *n.* 238, quia Prælatus et tutor sunt tantum administratores, Haun. *n.* 220. Quod si hæres possederit bona fide, Accurs. Grotius, Cov. Mol. Less. Castr. Haun. *d.* 209. Platel. *n.* 567 ; Ills. *n.* 307, dicunt præscribere, quia hic secundus hæres non re-

præsentat primum possessorem malæ fidei, sed tantum immediatam personam cujus est hæres, a cujus tamen obligatione, quam ei reliquerat primus possessor, videtur eximi per præscriptionem bonæ fidei; quidquid fit de præscriptione, Fachin, aliique cum Lugo *n.* 61, probabilius dicunt saltem manere obligatum, qui secundus hæres tenetur ad omnes obligationes primi hæredis cujus personam repræsentet : ergo etiam ad hanc obligationem, quæ erat compensare damna per malam fidem defuncti causata, neque ibi est fictio fictionis, sed duplex fictio, quarum una sequitur alteram, secundum dispositionem legum.

491 13. Qui possessori malæ fidei succedit, non tanquam hæres, sed velut legatarius, donatarius, emptor, etc. potest cum bona fide præscribere, quia non facit unam cum illo personam et censetur succedere tantum in juribus realibus, non autem in vitiis personalibus : si tamen esset res immobilis, quæ alioqui ad præscribendum requireret 10 vel 20 annos, et dominus nesciat rem illam ab altero possideri, ad præscribendum requirentur 30 anni, ut habetur *Auct. malæ fidei*, *C. de longi temporis præscriptione.*

492 14. Ad præscribendam libertatem a servitute rustica non requiritur ignorantia juris alieni; hinc si sciam me teneri ad permittendam Titio viam per meum pratum et Titius hoc ignorans non utatur illo jure suo, tacere possum et suo tempore præscribere, *l.* 10 *et* 13, *Cod. de serv. et aqua;* ac pluribus explicat Lugo *a n.* 51, cum enim non utatur illo jure suo, censetur habere pro derelicto. E contra, ut præscribam libertatem a servitute urbana, debet intervenire actus, quo agam contra jus alterius, *l.* 6, *ff. de servit. prædior. urban.* ideoque requiritur invincibilis ignorantia juris alieni, nam si sciens agerem contra jus ipsius, facerem injuriam et procederem mala fide; ergo præscribere non possem.

493 15. Ad præscribendam libertatem a solvendo debito, requiritur bona fides, qua credas te nihil debere, vel qua invincibiliter ignores debitum, uti recte Lugo *n.* 49; nam si scias debitum, quamvis inculpabiliter differas solutionem, non præscribes libertatem a debito, cum habeas animum solvendi et tempus ex contractu vel consuetudine constitutum sufficienter interpellet; tu autem præterea tenearis sponte tua solvere. Videri potest Haun. *n.* 193.

494 16. Præscribi potest libertas a pœna vel mulcta solvenda si intra certum tempus non exigatur, quamvis scias te debere, quia non teneris tua sponte solvere, si non exigatur, uti habet praxis : ergo poteris habere animum retinendi, uti rem tuam, quandiu non petitur, Cov. Mol. Haun. *n.* 183; Ills. *n.* 296. Excipitur pœna privationis bonorum ob hæresim, contra qua non præscribitur, uti ex Jure refert Lugo *n.* 50.

§ 6. Circa titulum, notanda sunt sequentia. 495
1. Per titulum intelligitur causa ex se habitis ad transferendum dominium, uti est solutio, emptio, donatio, permutatio, hæreditas, legatum, fideicommissum, prima occupatio, adjucatio per sententiam, etc. et in jure vocantur pro soluto, pro emptore, pro donato, pro hærede, pro legato, etc., Similes tituli sunt pro derelicto, pro dote, pro suo, etc. de quibus plura habent Haun. *a n.* 233, et Ills. *n.* 283. Ad præscriptionem autem requiri titulum patet ex *c. si diligenti*, *de præscript.* et ex *l.* 38, *ff. de usucap.* Ratio autem est, quia alioqui non adesset bona fides.

2. Titulus est, vel verus, vel coloratus, vel 496
apparens, vel præsumptus : *verus* tum est, si reipsa existat, uti si res sit reipsa empta; tum est *coloratus*, quando intervenit talis titulus, sed ob ignoratam causam fuit invalidus, uti si res sit empta, sed quia empta est infra dimidium justi prettii, emptio suit invalida; tum est *apparens*, seu existimatus, si reipsa non existit, attamen bona fide putatur existere, ut si quis prudenter judicet rem a patre suo esse emptam, quæ tamen ab eo empta non est, nequidem per invalidam emptionem; tum est *præsumptus*, quando non scitur de ullo certo titulo, quo res incepta sit possideri, nihilominus prudenter præsumitur aliquis adfuisse.

3. Ad præscribendum non requiritur verus 497
titulus; si enim hic adsit, jam antecedenter ad præscriptionem habetur dominium, neque aliquis potest suam rem præscribere.

4. Ad præscribendum sufficit titulus colo- 498
ratus, uti cum communi docent, et ex legibus probant Haun. *a n.* 224, et Illis. *n.* 287. Excipe : funisi ndetur in ignorantia juris manifesti, quæ in tali persona a jure non tolleretur, secundum dicta *n.* 484, et pluribus exponit Less. *l.* 2, *c.* 6, *a n.* 14; Haun. *a n.* 206; Ills. *a n.* 288, qui *n.* 291 tenet cum aliis titulum ex tali ignorantia probabiliter sufficere ad præscriptionem extraordinariam, v. g. longissimi temporis, quia non impedit bonam fidem, sed de hoc dictum est *cit. n.* 484.

5. Etiam sufficit titulus existimatus, dum- 499

modo non sit titulus pro emptore, Haun. *sup.*; Ills. *n.* 293, et habetur *l.* 48, *ff. de usucap. Si existimaris debere tibi, tradam, ita demum usucapio sequitur, si et tu putes debitum esse : aliud, si putem me ex causa venditi teneri, et ideo tradam, hic enim, nisi actio præcedat pro emptore, usucapio locum non habet.* Aliæ leges, quæ ad præscribendum videntur requirere existentiam tituli, explicandæ sunt de existentia intentionali, sive bona fide existimata.

500 6. Quando est possessio longissimi temporis, communiter præsumitur adfuisse titulus, sufficitque ad præcriptionem, uti habetur *l.* 4. *Cod. de præscrip.* 30 *vel* 40 *annor.* et *Cod. ad Aures, de præs.* Quod si res prescribenda esset servitus realis et continua, uti est, v. g. aquæductus, sufficit tempus ordinarium cum titulo præsumpto ; ubi enim adest scientia et patientia domini præsumitur consensus, *l.* 10, *ff. Si servitus vindicetur :* in certis tamen casibus Jus non vult hoc præsumi, nisi adsit præsumptio malæ fidei, ut notat Haun. *a n.* 230, et accedat possessio immemorialis, ut habetur *c.* 1, *de præscrip. in* 6. Attamen ex posessione longissimi temporis præsumuntur omnia solemniter intervenisse, nisi requisita esset scriptura, Barbosa *in collect. ad* 3 *decret. tit.* 17. *Cap. Pervenit*, 4, *n* 3 *et* 4, Pirh. *l.* 3. *t.* 13, *n.* 34.

501 § 7. Circa res vitiosas seu non aptas præcribi notanda sunt sequentia : 1. Res aliquæ sunt non aptæ præscribi, vel ex natura sua, vel tantnm ex dispositione Juris; sic enim natura sua præscribi non possunt res ad cultum Dei consecratæ, uti calices, Templa, Monasteria, cum sint Dei, qui censetur semper possidere per suos ministros, § 1, *Instit. de usucap.* et *l.* 9, *ff. eodem tit.* Item res publicæ, quales sunt viæ, plateæ, fora, pontes, et generatim quæ debentes se communia, *l.* 9, *ff. supr. l. præscriptio, Cod. de operibus publicis.* Ratio autem est, quia nemo seorsim potest eorum esse dominus, imo nec seorsim possidere, quia sunt omnium. Ob eamdem rationem non potest res indivisa communis pluribus ab uno eorum præscribi, quia semper possidetur nomine communi omnium.

502 2. Ad res ex natura sua non aptas præscribi reducunt Haun. *n.* 355, et Illus. *n.* 276, servitutem hominis liberi, ex *l.* 9, *ff. de usucap.* et *Inst.* § 1 *tit. eodem :* Ratio est, quia ad aliam non videtur Reip. competere dominium altum : eo etiam reducitur jus primigenium, seu fundamentale ad decimas, quod, utpote spirituale, a laico præscribi non potest, uti habetur *c. Causam*, 7, *de præscript.* et *c.* 15, *de Decimis.* Imo post decretum *Conc. Later.* neque a laico contra Ecclesiam præscribi potest jus quasi feudale decimarum dependens a primigenio; possunt tamen laici præscribere immunitatem a solvendis Decimis, cum titulo tempore 40 annorum; sine titulo autem, immemorioli tempore, uti ex *c.* 4, *de præscrip.* colligit Ills. *n.* 256, potestque de his etiam videri Delbene *de Immun Eccl. c.* 8, *d.* 29, *sect.* 2, *et seqq.* item Angel. *in Manual. Paroch. p.* 3, *c.* 1, § 2, ubi *a n.* 16, docet posse jus utile decimandi etiam nunc post *Conc. Later.* præscribi a laico contra alium laicum, qui illud ante Concilium obtinuerat.

3. Etiam ex natura rei præscribi non po- 503
test, v. g. a simplici Sacerdote potestas delegata conferendi Ordines, tum enim per præscriptionem fieret propria, cum e contra semper exigat respectu illius esse delegata.

4. Ex dispositione juris nunquam præscribi 504
possunt res pupillorum, *l.*3. *Cod. de præscript. vel.* 40 *annorum ;* item limites Provinciarum, Episcopatuum, Parochiarum, si constet aliquando fuisse alios, *c. Inter memoratos*, 16, *p.* 4, *c. Super eo, de Parochiis*; aliud est, si id non constet; specialiter tamen permittit *c.* 1 *de præscr.* ut Episcopus post triennium partem alienæ diœcesis, cujus incolas a proprio Episcopo neglectos ad fidem converterit, in præmium suæ diligentiæ et in pœnam incuriæ alterius Episcopi, suæ diœcesi adjungat, et sic censeatur quasi præscripsisse. Videri potest Barb. *de Jure Eccl. l.* 1, *c.* 20 *a n.* 28, ubi recte notat, quamvis fines Episcopatus aut Pariochæ nunquam præscribantur, tamen posse acquiri jurisdictionem spiritualem in subditos, juxta *c. Ad aures, de prescript.*

5. Etiam ex dispositione juris, aut potius 505
ex natura rei, præscribi non potest immunitas ab iis quæ quis ut subditus debet Principi in recognitionem potestatis ipsius et suæ subjectionis, uti sunt tributa, correctio, appellatio ad ipsum ; potest tamen subditus præscribere libertatem a gabellis, vectigalibus, contributionibus, quæ pro alia necessitate solvuntur ; item a potestate temporali Principis, ut nempe desinat esse ejus subditus, et hæc quidem, cum titulo, spatio 50 annorum ; sine titulo, tempore immemoriali : a Papæ tamen potestate spirituali, quæ est juris divini, nemo potest unquam præscribere exemptionem. Videri potest Dicast. *a n.* 175 *et* 209, qui a *n.* 49, examinat an ab aliquo prescriberi possit potestas imponendi tributa.

506 6. Alia etiam sunt quæ ex dispositione Juris dicuntur non apta præscriberi, quia tempore ordinario non præscribuntur, sed tantum extraordinario, uti cum aliis notat Ills. *n.* 277, talia sunt fundus dotalis, res immobiles minorennium, res furtivæ, etc. de quibus paulo post dicetur. Et ad res nonnisi tempore immemoriali aptas prescribi reducit Castr. Majoratus, feuda, et fidei commissa saltem in Hispania, sed probabiliter contradicunt Less. Haun. aliique cum Ills. *a n.* 278.

507 § 8. Circa possessionem debito tempore continuendam, notenda sunt sequentia : 1. Possessio dicitur a *pedum positione* in aliqua re, vel a *positione sedis* in re, vel a *pos*, potens, et *sessio*, quasi cum potestate sessio, Lugo *disp.* 2, *sect.* 4. Sumitur quandoque objective pro re possessa, et ita dicimus divitem habere multas possessiones ; quandoque formaliter pro hoc, a quo veluti forma aliquis donominatur possidens, et res denominatur possessa, et eo modo hic sumitur : neque vero per possessionem intelligi debet sola detentio rei ut bajulus tenet rem quam portat; hæc enim a Juristis vocatur asinina possessio, sed detentio habens speciales effectus in jure, de quibus dicetur a *n.* 909, soletque ejusmodi possessio in genere duplex distingui, nempe facti et juris; possessio facti est factu possidendi, abstrahendo an juste, an injuste, secundum *l.* 3, § 5, *ff. de acq. possess.* Juris, est jus possidendi ; sic enim communius sumitur, quamvis aliqui dicant possessionem facti esse possessionem sine jure possidendi, e contra possessionem juris esse possessionem cum jure possidendi.

508 2. Possessio facti est apprehensio rei corporalis, corporis, animi et juris adminiculo, ut habet communis cum Mol. *t.* 1, *tr.* 2, *d.* 12. Per *apprehensionem*, intellige veram vel fictam; vera est, si apprehendam pede vel manu; ficta, quæ ex juris dispositione vel consuetudine sufficit, ut quis dicatur apprehendisse. Dicitur autem *rei corporalis*, quia rerum incorporearum, v. g. beneficii, non dicitur proprie, sed quasi possessio, eo quod non per se sed per aliquid aliud corporeum apprehendatur : fieri autem debet *corporis* adminiculo, quia non sufficit animus habendi : alioquin venans feram jam possideret; accedere tamen debet etiam *animus* habendi ut suam, alioquin esset nuda detentio, per hoc autem vult ut suam, quod velit haberi pro domino, et de re disponere ac si esset dominus, quamvis forte non sit : assistere debet etiam *jus*, non quod apprehensio illa debeat semper esse justa, sed quod jus non debeat impedire, ne tali apprehensione corporis et animi habeatur possessio, uti impedit, si laicus velit rem sacram possidere : ideo autem favet etiam injustæ apprehensioni, quia sepe nescitur an non sit justa.

3. Ad veram possessionem totius satis est 509
apprehendi partem, *l.* 3, § *ff. de acq. possess.* imo in quibusdam acquiritur possessio, apprehendendo, non partem rei, sed aliquid aliud ; sic enim possides equum apprehendendo frenum : bona mobilia defuncti apprehensa parte domus in qua sunt, cum animo apprehendendi etiam contenta : si tamen plura non faciant unum, uti si sint plura prædia vicina, requiretur in singulis apprehensio; item requiritur apprehensio per totum, quando capitur possessio in aliqua tantum ejus parte, ut si velis possidere servitutem viæ per fundum alienum, debes actum exercere per totam illam partem in qua erit via, Mol. *d.* 13, adducens Jura et Auctores.

4. Apprehensio vera requiritur ut acqui- 510
ratur possessio rerum quæ antea nullius erant, uti ferarum, thesaurorum, § 13. *Inst. de rer. div.* Item rerum vi aut clam possidendarum, v. g. rei depositæ, *l.* 3, § 18, *ff. de acq. posses.* Item rerum ab aliis possessarum, si horum consensus desit, etiamsi fiat auctoritate Judicis. Excipe : nisi vi impedireris ab altero, vel ob justum impedimentum non posses vere apprehendere visu, aut si non posses visu, saltem verbo, Gom. et alii cum Mol. supra et similem casum ex jure Canonico affert Haun. *n.* 220.

5. Apprehensiones fictæ per quas prior pos- 511
sessor tradere potest possessionem fiunt, imprimis visu, uti si ex turre etiam distante ostendam arcem, volens alterum ita in possessionem ejus immittere : deinde traditione Scripturæ, quam prior possessor habuit, ex qua constet de titulo et jure : præterea traditione clavium in præsentia horrei vel alterius rei, in qua res aliæ continentur : item si prior possessor per quemcumque contractum transtulerit dominium in alterum, reservando sibi usumfructum, aut constituendo se conductorem in ea, sive res præsens sit, sive absens : item, si rem meam apud te existentem in te transferam per quemcumque contractum, neque sit alius qui civiliter eam possideat : item, si ille, ad quem per quemcumque contractum translata est, apposuerit custodiam apud illam : item si ille, qui rem acquirit, eam cum consensu prioris possessoris signet, seu ei cer-

tam notam imprimat : Item, si possessor in publico instrumento dicat se possidere nomine alterius, qui hoc ratum habeat, tum enim possessio dicitur tradi per clausulam *Constituti*, hoc est, per clausulam, qua constituit se possessorem nomine alterius. Denique per solam dispositionem legis, quæ erit loco apprehensionis, et hæc possessio a Juristis vocatur civilissima.

512 6. Possessio servitutum, si adsit verus titulus, v. g. emptionis, acquiritur per usum, quo quis putat se uti jure suo, accedente scientia et patientia ejus, ad quem spectat eam servitutem dare, vel impedire; item per solam immissionem in fundum, in quo est servitus, factam a domino, cum animo tradenti possessionem, nisi alius esset possessor fundi, tum enim accedere deberet etiam hujus scientia et patientia. Quod si alius, quam legitimus dominus, possideat fundum, tunc ad acquirendam possessionem servitutis, vel juris alterius incorporalis in eo satis est ususus ejus servitutis, vel juris cum ea persuasione, quod utens utatur jure suo accedente simul scientia et patientia possessoris. Item satis est immisio in fundum per possessorem facta animo concedendi possessionem, licet in neutro casu adsit scientia, at patientia veri domini. Similiter si quis conscientia et patientia illius, ad quem spectat possessionem dare, vel impedire utatur jure aliquo, v. g. eligendi, aut præsentandi, comparat ejus possessionem, quamvis careat titulo, dummodo faciat credens se uti jure suo : in hoc autem et superioribus casibus non debet ex circumstantiis innotescere, quod hoc permittatur fieri pro tunc ex gratia, sed debet videri fieri ex jure, Dic. *l.* 2, *t.* 1, *d.* 1, *a n.* 291. Ut autem hoc innotescat, quandoque sufficiet unus actus, quandoque plures requirentur, quod arbitrio, prudentis Judicis est relinquendum; sic enim, ut acquiratur possessio juris ad eligendum Episcopum, satis erit Titium Capitularem semel esse ad missum; e contra, ut acquiratur possessio servitutis ad habendam viam per pratum, non sufficiet semel, nec iterum permisisse transitum, sed longe plures actus requirentur, v. g. ut per annum saltem 30, vicibus transierit : In dubio autem, an talis actio sit facta ex jure an ex gratuita permissione, putant Faber. et Dicast. *n.* 292, censeri debere factam ex jure. Denique certum est apud omnes, quod usus immemoralis faciat certam juris possessionem, uti *n.* 543, dicetur. Hactenus allata deducit fuse Mol. *d.* 14, adductis legibus et Auctoribus.

7. Possessio facti, ex parte modi possidendi, alia est justa, alia injusta, uti ante dictum est; injusta, alia est bonæ fidei, si possidens putet se habere jus et tamen non habeat; alia malæ fidei, si sciat se non habere jus : deinde ex parte tituli alia dicitur colorata, pro qua est titulus aliquis saltem verisimilis et non aperte nullus; alia non colorata, cujus titulus est aperte nullus. Colorata, pro varietate titulorum subdividitur in varias species, v. g. in possessionem pro empto, pro hærede etc. si nempe acquisita sit in titulo emptionis, vel hæreditatis : potestque eadem res pluribus titulis possideri, ut si possideas, ut hæres illius, qui emerat, *l.* 3, § 4, *ff. de acquir. possess.* 513

8. Possessio facti alia est naturalis, alia civilis; naturalis est, qua quis corpore et animo insistit rei, sive juste, sive injuste ; civilis, qua quis possessionem naturalem adeptus, quamvis actu non corpore, tamen animo, saltem habitualiter insistit rei, *l.* 6, *ff. de acq. poss.* v. g. Titius possidebat domum, sed relinquens vacuam abiit Romam animo revertendi in illam; interim Caius ingreditur in eam animo habendi ut suam; hic Caius acquirit possessionem naturalem, quam Titius amisit, licet retinuerit civilem, quousque revertens non admittatur iterum ad possessionem naturalem, vel suspicans se non admittendum desinat velle iterum occupare et tum Caius incipiet possidere etiam civiliter. Sola autem civilis possessio dicitur simpliciter possessio, unde intermedio tempore solus Titius erat simpliciter possessor, Caius tantum cum addito naturalis : potest tamen aliquis per se civiliter possidere aliquid, per alium naturaliter, uti dominus per se civiliter possidet prædium, per villicum naturaliter et tum etiam dicitur perfecte possessor; perfectissime autem, si ipsemet et civiliter et naturaliter possideat, nimirum cum adminiculo animi et juris etiam actu corporeo detinendo rem velut suam. Ex his patet idem posse possideri ab uno naturaliter, ab altero civiliter, *l.* 3, *ff. Uti possidetis*, probatque pluribus Haun. *a n.* 113. *Nec obstat*, quod *l.* 3, § 5, *de acquir. poss.* dicatur plures non posse possidere idem in solidum, *nam* lex illa tantum loquitur de possessione ejusdem generis et reipsa tantum negat apud duos posse esse in solidum possessionem naturalem. 514

9. Possessio juris in communiorea cceptione sumpta, est jus insistendi rei tanquam suæ, non prohibitæ possideri, *Bartol.* aliique com- 515

muniter. Dicitur *jus*, per quod differt a mera possessione facti, quæ abstrahit, an fiat cum, an sine. *Insistendi rei*, id est, tenendi rem et utendi remediis juris contra volentem impedire. *Rei tanquam suæ*, id est, nomine proprio ita ut tenere possit et velit tanquam ad se pertinentem. *Nec prohibitæ possideri*, id est, quam nulla lex prohibeat teneri et defendi tanquam suam, quod additur claritatis causa, nam hoc sufficienter includebatur in To jus, cum non sit jus ad aliquid lege prohibitum. *Dixi*, in communiore acceptione sumpta, nam si sumatur pro ipsa possessione, quæ postea jure habetur, quod præcesserit possessio facti, recte ex Mol. *d.* 17, definiunt eam Dicast. *n.* 62 et Maurus *de Just. q.* 127, *insistentia actualis, aut quasi habitualis in re aliqua, proveniens ex apprehensione corporis, animi et juris adminiculo ;* nude possessio facti recte dicitur causalis ; e contra possessio juris est veluti formalis, quia apprehensio rei causat jus ei insistendi, et est via qua venitur ad justam possessionem ; ideoque etiam qui ita apprehendit rem dicitur capere possessionem, et postea, si adsit bona fides, resultat jus illam retinendi : si autem absit bona fides, non est proprie jus, sed tantum quædam potestas detinendi, non positive firmata, sed tantum non irritata per leges, estque tantum quædam possessio habitualis facti, Palav. *de just. n.* 114. Quod si quis per possessionem juris intelligeret possessionem per leges non irritatam, abstrahendo an sit justa, an injusta, posset definire, quod sit *potestas insistendi rei tanquam suæ vi interdictorum possessoriorum*, de quibus dicetur *n.* 711. Advertit tamen Platel, *n*, 533, possessionem de se injustam, v. g. quam habet fur respectu rei furtivæ, dici posse jus insistendi, non contra dominum, sed alios contra quos jus habet eam tenendi, ne si hi aliis rem destruant, ipse patiatur damnum valoris. Porro hæc possessio juris per hoc distinguitur a dominio, quod dominium sit potestas absolute disponendi de re ; possessio autem juris tantum dicat potestatem tenendi rem et se tuendi contra volentes invadere.

516 10. Quivis ratione utens potest acquirere possessionem per seipsum, vel per alium, quamvis de hoc non sciat, *l.* 3, § 12, *l.* 4, *l.* 9, *ff.* et *l.* 1, *Cod. de acq. poss.* Ratione non utens etiam potest per alium nomine ipsius agentem, Haun. *a. n.* 234. Quod si ille alius non possit sibi sed alteri tantum acquirere, uti servus tantum potest domino, quamvis vellet, non acquiret sibi, sed domino, *l.* 15, *ff. ibid.* posse tamen, si ita vellet, acquirere alicui tertio, *l.* 1, § 19, *ibid.* Qui autem potest sibi, ut acquirat alteri, debet hoc velle, *ibid.* § 20, sed ut quis, qui non potest sibi, acquirat alteri possessionem, debet hæc esse justa, *Inst. Per quas personas*, *l.* 24, *ff. de acq. poss.* De emolumentis possessionis, vide Haun, *n.* 201.

11. Possessio amittitur solo animo non pos- 517
sidendi ; si tamen possidens esset pupillus vel furiosus, requireretur consensus tutoris, aut curatoris : quod si quis ideo possessionem dimittat ut alius habeat, si hic non acquirat, prior retinet, quia inerat conditio si alter acquirat, *l.* 34, *ff. supra ;* debet autem animus externe manifestari ; nam licet *l.* 3 et *l.* 17, ibidem dicatur possessionem sub animo amitti, intelligitur manifestato, uti recte Suar. Lugo *d.* 23, *n.* 59 ; Dicast. *l.* 2, *t.* 5, *n.* 72, hinc *l.* 8, ibidem dicitur, *Quemadmodum nulla possessio acquiriri nisi animo et corpore potest, ita nulla amittitur nisi in qua utrumque in contrarium actum est.* Ratio est, quia cum consistat in facto seu intentione externa, debet externe supervenire aliquid ratione cujus dicatur non amplius tenere. Deinde si res immobilis absente priore possessore ab alio fuerint naturaliter possessa et prior iterum volens ingredi possessionem repellatur aut urgere desistat, hic amittit possessionem : item si res immobilis a mari vel flumine ad longum tempus occupetur, illius possessio amittitur : item si res mobilis ab alio apprehendatur, v. g. a fure, animo possidendi, licet dominus ignoret, amittit possessionem : si tamen quis rem apud se depositam sic furetur, qui deposuit prius non amittit possessionem, quam depositarius eam loco moveat animo sibi usurpandi ; quod si res mobilis perdatur, licet a nemine sit occupata, perditur ejus possessio, excepto servo cujus possessio civilis non amittitur, quamvis aufugiat, donec ab alio occupetur, vel diu se gerat pro libero, nisi esset captivitate servus ; si tamen res alia mobilis adhuc reipsa sit in nostra custodia, sed non occurat, quia indiget diligentiori inquisitione, v. g. est in quodam angulo domus ita ut non statim videatur, retinetur possessio animalium, v. g. bovis amittitur, quando custodiam nostram evaserunt et diligenter perquisita non reperiuntur, etiamsi nemo occupaverit : similiter possessio piscium, avium et ferarum, quæ a nobis captæ sunt et fuerunt possessæ, amittitur quando manus et custodiam nostram effugiunt et suæ libertati sunt redditæ, nec habent consuetudinem

redeundi, secundum dicta *n.* 264. Pro his omnibus citant leges et Auctores, Mol. *d.* 15 et Haun. *a n.* 245.

518 12. Non ideo amittitur possessio quod quis habens possessionem exerceat aliquem actum precario, v. g. si petat veniam transeundi per pratum per quod habet transeundi possessionem, quia non ideo vult se abdicare possessionem, sed potest hic et nunc petere veniam ex alio fine; Haun. *n.* 225. Similiter possessio, quæ per Caium capta est pro Titio ignorante, non ideo amittitur quod Caius forte moriatur etiam antequam Titius resciat possessionem sibi esse captam, *l.* 12, *Cod. de acquir. poss.* Quod si Titius per seipsum naturaliter possidens fundum ita discedat ab eo ut nequidem sit vicinus illi, nec in conspectu habeat, amittit naturalem possessionem et retinet solam civilem : e contra si naturaliter possideat per alium, v. g. per colonum, servum, procuratorem, quamvis hic ita discedat ut nec maneat vicinus nec in conspectu habeat, Titius retinet possessionem civilem et naturalem, *l.* 31, 40, 44, *ff. de acq. possess.* Rationem disparitatis dat Haun. *n.* 244, quia si, v. g. colonus ita discedens amitteret naturalem possessionem, cum civilem non habeat, hoc ipso nihil competeret illi contra injustum invasorem, adeoque nec interdictum, *unde vi*, de quo dicetur *n.* 711, hoc enim favet possessioni saltem civili, ut recuperetur etiam naturalis.

§ 9. Circa continuationem temporis ad
519 præscribendum requisiti notanda sunt sequentia : 1. Tempus in Jure aliud dicitur *breve*, quod est infra 10 annos; aliud *longum*, quod inter præsentes est saltem 10, inter absentes saltem 20 annorum; aliud *longissimum*, quod est saltem 30 annorum.

2. Præsentes in hac materia dicuntur qui habitant in eodem territorio; absentes, qui in diverso, uti probabilius dicunt Mol. Less. Lug. *n.* 67, quamvis Platel. *n.* 563, dicat secundum jus commune præsentes censeri qui sunt in eadem provincia, absentes qui in diversa, et ita habetur *l. ult. C. de long. temp. præscript.* docetque etiam Dicast. *n.* 227, etiamsi res, inquit, quæ usucapiuntur, sint alibi, ut expresse habetur *l.* 12, *supra.*

3. Tempus *immemoriale* dicitur cujus nes-
520 citur initium, sive *cujus origo memoriam excesserit*, uti habetur *l.* 3, § *Ductus aquæ*, *C. de aqua quotid. et æstiv.* Hinc secundum Dicast. *n.* 245; Ills. *n.* 329 *et alios*, non dicitur tempus immemoriale si initium possessionis possit cognosci per instrumenta authentica aut ex continua traditione hominum; non obstat tamen quod contrarium possessionis possit probari, dummodo hujus ultimæ possessionis non possit ostendi initium. Hinc Nav. Mol. Engel. *n.* 11; Laym. *l.* 3, *t.* 1, *c.* 8, *n.* 15; Dicast. *n.* 246, recte dicunt non obstare possessioni immemoriali, si constet alium ante annos 200 aut 300 possedisse, dummodo nesciatur initium præsentis possessionis; nesciri autem hoc initium probatur per testes senes, seu annorum saltem 48, uti volunt *Mol. Castr.* quamvis *Vasq. et alii* cum *Dicast.* putent satis esse, si sint majores 40 annis qui deponant de 40 annis, et dicant se semper vidisse et audivisse rem ita esse, quodque fuerit communis semper opinio et fama de hoc, ita ut non exstet memoria contrarii : et quamvis Covar. Mol. Engel. *n.* 12, aliique multi dicant ad possessionem immemorialem non requiri certum numerum annorum, tamen putant requiri plures quam 100, quia *c. diligenti de præscr.* dicitur quod centenaria possessio requirat titulum; ex quo videtur colligi quod possessio immemorialis, quæ titulum non requirit, postulet plures annos quam 100. Nihilominus 100 anni habentur velut tempus immemoriale, quia ordinarie sunt summum vitæ humanæ, ideoque videntur superare hominum memoriam, Lott. *de re benef. l.* 2, *q.* 7, *n.* 59, ubi notat *n.* 62, respectu centenariæ possessionis decem, vel undecim menses, qui forte deficiunt, censeri dies paucissimos, ideoque non obstare tantillum defectum.

4. Si certum tempus requiratur ad alias 521
præscriptiones, v. g. 10 annorum, putat Sanch. *in Consil. l.* 2, *c.* 1, *d.* 28, numerari debere a momento ad momentum, et non tantum a die ad diem ineptum : e contra Dicast. et Haun. *t.* 3, n. 266, cum communiore tenent oppositum, probatque *Haun.* ex variis legibus, quarum alias in speciem contrarias explicat; sic autem habetur in Cod. *l.* 7, *tit.* 39, *L.* 7, § 6 : *In his etiam promissionibus, vel legatis, vel aliis obligationibus, quæ dationem per singulos annos, vel menses, aut aliquod singulare tempus continent, tempora memoratarum præscriptionum, non ab exordio talis obligationis, sed ab initio cujusque anni, vel mensis, vel alterius singularis temporis computari manifestum est.*

5. Res præscribendæ sunt vel mobiles, 522
id est, quæ, aut se ipsas movent, uti animalia, aut loco moveri possunt, uti pecuniæ : vel sunt immobiles, ut agri. Ad mobiles reducuntur debita et actiones ex rebus mobilibus competentes, quia accessorium sequitur princi-

pale, docetque *Dic.* cum aliis multis; fructus etiam esse res mobiles, quod cum *Mol.* et *Sanch.* asserit etiam de fructibus beneficiorum, quia etiamsi ex re immobili proveniant, sunt tamen, in se, quid mobile. Ad immobiles reducuntur census, annui redditus, usufructus, beneficia juspatronatus, servitus, etc. item debita, et actiones ex rebus immobilibus competentes, aliaque jura ad illas spectantia.

523 6. Ad præscriptionem cujuscumque rei requiritur possessio Juris, uti constat ex *Reg.* 3, *Juris in* 6. *et l.* 25, *ff. de usucap.* requiritur autem, et sufficit sola civlis; hinc si naturaliter possideas rem, quam alius adhuc civiliter possidet, non præscribes, uti habet communis cum Dicast. *n.* 172, et Ills. *a n.* 309 contra *Vasq.*

524 7. Ut præscribas, debes rem possidere nomine tuo, hic non potest feudum præscribi a vassallo, nec Emphyteusis ab Emphyteuta, etiamsi per 30 aut 40 annos non præstiterint obsequium personale, vel reale, ut probabilius docent Sylv. Mol. Fill. Less. Bonac. Dic. *n.* 188; Ills. sup. contra Bart. et alios apud Dian. *p.* 8, *tr.* 7, *R.* 36, quia Vassallus et Emphyteuta non possident dominium directum nomine proprio, uti nec Tutor bona pupilli, nec commodatarius, locatarius et depositarius rem commodatam, locatam, depositam, et hæc habentur *l.* 13. *ff. de usucap.*

525 8. Nemo plus potest præscribere quam possideat, uti optime explicat Dic. *n.* 183, unde si quis debeat possessionem, v. g. 100 aureorum quotannis et diu solvat annuatim tantum 60, agnoscat tamen se obligatum aut communiter habeatur pro obligato ad totum, non præscribet immunitatem a solvendo toto. Et universaliter loquendo, immunitas ab actione præstanda non præscribitur, nisi adsit talis possessio qua quis verbo vel facto negaverit se obligari ad præstandum; nam si agnoscat se obligatum, vel communiter habeatur pro tali, non possidet immunitatem, qua mvis actio non exigatur, quia per actus liberos non inducitur præscriptio, uti habet reg. communis juris; hinc Covar. et alii cum Herincx *de Just. d.* 4, *n.* 188, dicunt in rebus meræ gratiæ seu facultatis non datur præscriptio : sæpe tamen præsumi potest quod alter renuntiarit juri suo, si, quando erat opportunitas, non exegerit, aut exegerit ab aliis et non ab hoc.

526 9. Ad probandam possessionem continuatam, plerumque sufficit ostendere principium possessionis et possessionem pro præsenti, quia tum etiam præsumitur pro tempore intermedio, uti recte Dic. *n.* 260 et habetur *L.* 16, *C. de probat.*

10. Legitima possessio Auctoris, id est illius qui prius possedit, unitur cum possessione successoris, facitque unum tempus per accessionem, *L. un. Cod. de usucap. transformanda, L. Dolia,* § *Eum qui ff. de contrah. exempt. l.* 11, *Cod. de præscript. long. temp. c. Cum de benef.* 5, *de præbend. in* 6. Unde si ad præscribendum requirebantur 10 anni et antecessor meus bona fide possederit per 6, et ego per 4 annos, jam præscripsi. Vide tamen quæ dicenda sunt *l.* 4, *n.* 685. 527

11. Quia quandoque plus temporis requiritur ad præscribendum contra unam quam contra aliam personam : si fiat mutatio personarum contra quas præscribitur, tempus computari debet respective ad utramque illam personam, uti colligitur ex *l.* 6, *ff. de jure fisci*, docentque Auctores communiter cum Dic. *n.* 264, hinc si res immobilis, quæ contra privatum præscriberetur 10 annis, transeat ad Ecclesiam, postquam alius jam 5 annis possederat, sicque absolverat mediam præscriptionem, ut jam præscribatur contra Ecclesiam, opus erit aliis 20 annis tanquam altera medietate 40 annorum, qui requiruntur ad præscribendum contra Ecclesiam; ita cum aliis Haun. *num.* 302. 528

12. Ad præscriptionem mobilium spectantium ad privatos, requiruntur et sufficiunt cum certo titulo 3 anni, uti habetur § 1. *Instit. de usucap. et l. un. Cod. de usucap. transfor.* contra jus antiquum requirens tantum unum annum. Valet hoc etiam de rebus ad Ecclesiam spectantibus, *auth. Quas actiones, Cod. de SS. Eccl. c. Placuit* 16, *q.* 5. Nempe romana Ecclesia in mobilibus habet speciale privilegium præ aliis, uti tenent Glos. Mol. Laym. Sanch. Castr. Lug. Haun. *t.* 5, *n.* 271, contra Sylv. Cov. Panor. Fel. Bald. Less. *et alios.* Quod si desit titulus, requiruntur 30 anni, quia hi requiruntur ad præsumptionem tituli, *l. Sicut rem, l. Si quis emptionis,* § *Cod. Quid si quis, Cod. de præscript.* 30 *annorum.* 529

13. Ad præscriptionem immobilium spectantium ad privatos, cum titulo requiruntur inter præsentes 10 anni, inter absentes 20, § 1. *Inst. de usucap. et l. ult. C. de præscrip. long. temp.* Si autem dominus fuit partim præsens partim absens, tot anni sunt adjiciendi quot abfuit, *auth. Quod si quibusdam, C. de præscrip. long. temp.* ita ut duo anni absentiæ computentur pro uno anno præsentiæ, v. g. si ad præscribendum requirebantur 10 anni et adfuerit tantum 4 annis, antequam præscribatur, debet abesse aliis 12 annis; hi enim 12 anni ab- 530

sentiæ sunt veluti 6 anni præsentiæ, et ita de cæteris.

531 14. Res furtiva, vel vi possessa, si prius non redierit ad dominum, vel nisi fur aut rapiens sit factus hæres domini, non præscribitur ordinario tempore, nequidem a mediato possessore bonæ fidei, § *Furtive, Inst. de usucap. l. si aliena ff. de usucap.* unde ut præscribatur domino ignorante, requiruntur 30 anni, *Novel.* 119, *c.* 7. Si autem dominus sciat et negligat contestari, sufficiunt 10 inter præsentes et 20 inter absentes, uti habetur *in cit. Novel.* putatque probabiliter Lug. *disp.* 7, *n.* 151 ex *l. Sicut in rem, Cod. de præscript.* 30, *vel* 40 *annorum*, etiam a fure præscribi per 30 annos, si ei supervenerit bona fides, v. g. quia à Confessario ei dictum est licite potuisse tunc accipi, vel nunc retineri. Per rem autem furtivam hic communiter intelligitur res externa et mobilis injuste accepta : quod si tantum injuste retenta esset, aut acquisita dolo malo dante causam contractui, non esset proprie furtiva, uti cum Mol. notant Lugo *n.* 141, et Haun. *n.* 470, adeoque ordinario tempore posset præscribi. Per vim possessa intelliguntur etiam immobilia.

532 15. Res quæcumque minorennium non præscribuntur nisi 30 annis.

533 16. Ad immobilia Ecclesiæ Romanæ (id est Ecclesiæ Lateranensis et Romani Pontificis bona ac patrimonium),[1] requiruntur 100 an. *auth. Quoad actionem. Cod. de SS. Eccles. c. Ad audientiam*, 13 *et seqq. de præscript. c. Nemo* 16, *q.* 3, *c.* 2, *de præsc. in* 6. Excipiunt Doctores apud Mol. *d.* 73, § *ult.* et apud Ills. *n.* 319, bona in pœnam hæresis ad Romanam Ecclesiam devoluta, quæ 40 annis post mortem hæretici præscribuntur, *c. fin. de præscrip. in* 6, et idem dicunt aliqui ex *l.* 23, § *sive itaque, Cod. de Sacros. Eccl.* de omnibus bonis per ultimam voluntatem, donationem, emptionem, fideicommissum translatis ad civitatem vel coronam Regiam et nondum traditis, uti videri potest Haun. *n.* 303.

17. Ad immobilia præscribenda contra infe- 534
riores Ecclesias et pia loca requiruntur 40 anni. Contra Ordinem S. Benedicti et S. Salvatoris 60 anni. Contra Ordinem Cisterciensem S. Bernardi in Germania, teste Haun. *n.* 30, item Mendicantium et cum eis participantium privilegia, 100 anni.

18. Bona quæ Principi ut privato compe- 535
tunt, item bona patrimonialia Clericorum, secundum omnes præscribuntur, uti alia privatorum bona, Bald. Covarr. Mol. Less. Castr. Ills. *n.* 325 ; bona autem etiam mobilia fisco sæculari propter delictum addicta et per sententiam Judicis incorporata præscribuntur 40 annis, Bart. Panorm. Sylv. Covar. Mol. Less. Castrop. Ills. *n.* 326, ex *l. Comperit, Cod. de præscript.* 30 *annorum et l. Omnis*, ibidem. *Nec obstat* § *Res Fisci, Inst. de usucap. nam* tantum vult non præscribi præscriptione ordinaria de qua ibi agitur, sicuti dum dicitur aliquid non præscribi 100 annis, non negatur præscribi tempore immemoriali. Quod si fisco necdum sint incorporata, præscribuntur 5 annis, *l.* 2, *Cod. de Vectig. et Commiss.* Si autem bona, etiam immobilia, vacent per mortem defuncti sine hærede, quamvis sint fisco denuntiata, si incorporata non sint, præscribuntur 4 annis.

19. Fundus dotalis, res primogenituræ, vel 536
fideicommisso alligatæ, legatum rei certæ, bona adventitia filii-familias, non præscribuntur nisi longissimo tempore, ita quidem ut præscriptio contra filium-familias incipiat currere nisi quando egreditur patriam potestatem, Lugo *n.* 148.

[1] Ecclesiam possidere potest, tum si consideretur ut societas humana, tum si ut divina. Recoli hic debent propositiones 16, 32, 33, 36, 39 a Joanne Widefo emissas et in Concilio Constantiensi, in hoc a Martino V confirmato, proscriptas, ap. Labb. XII, c. 264, vel initio hujus operis relatas. Huc facit quoque constitutio *Licet juxta doctrinam* Joannis XXII anni 1327; huc cætera monumenta ea de re ab Em. C. Housset ex professo in docto opere congesta. Bona illa sine peccato invadi nequeunt, neque sine *sacrilegio* quum sint possessio sacra. Qui ea invaserit tandem, « is anathemati subjaceat, quandiu jurisdictiones, bona, res, jura, fructus et redditus quos occupaverit, vel qui ad eum quomodocumque, etiam ex donatione suppositæ personæ, pervenerint, Ecclesiæ ejusque administratori sive beneficiato integre restituerit; ac deinde a Romano Pontifice absolutionem obtinuerit.» (C. Trid. sess. XXII. C. XI). Quod a fortiori de bonis Sanctæ Romanæ Ecclesiæ tenendum ac de ejus principatu civili. « In præsenti rerum humanarum statu, ipsum hunc principatum civilem pro bono ac libero Ecclesiæ animarumve regimine omnino requiri. Oportebat sane totius Ecclesiæ caput, Romanum Pontificem nulli principi esse subjectum, imo nullius hospitem. » Ita omnes Episcopi Pium IX alloquentes et Pius IX in Encycl. *Nullis certe.* Unde ita dicere debet qui catholice sentire vult. Utrum aliquo posito casu, positisque non paucis restrictionibus, Romanus Pontifex aliquid de bonis Sanctæ Romanæ Ecclesiæ alienare posset, confer. B. Soto *de Justitia*, l. X, q. IV, a. 5. Paulo infra notam invenies de bonis ecclesiasticis in perturbationibus civilibus sacrilege usurpatis. *(Edit.)*

537 20. Servitutes et jura (quale secundum Trid. *sess.* 25, *c.* 9, *de reform.* est juspatronatus contra Ecclesiam), si habeant actus discontinuos et raros, non præscribuntur nisi tempore immemoriali, Laym. Sylv. Less. Haun. *n.* 311; Burgh. *cent.* 2, *cas.* 16. Putant tamen Lugo *a n.* 75; et Haun. *n.* 305, servitutes continuas, vel quasi continuas, v. g. transeundi per agrum alienum, immittendi tignum, etc. præscribi 10 annis contra præsentes, 20 contra absentes, probatque ex jure Dicast. *l.* 2, *t.* 1, *d.* 1, *n.* 291. Si autem esset ad utendum raro, v. g. ad aquæductum per singulos menses semel, requirunt aliqui inter præsentes 20 annos. Addit cum aliis Lugo *n.* 90, juspatronatus Ecclesiæ non libere præscribi ab uno patrono contra alium tempore ordinario quo sufficit ad alias res immobiles contra privatos, quia non præscribitur contra Ecclesiam, sed contra alterum patronum qui nullum habet speciale privilegium, et hoc videtur probabilius contra Dicast. qui requirit 30 annos. De præscriptione circa juspatronatus dicetur *l.* 4, *num.* 354.

538 21. Servitus personalis extinguitur per præscriptionem, si quis bona fide, etiam sine titulo, per 20 annos gesserit se ut liberum, uti colligitur ex *L.* 2, *Cod. de præscr. longi temp.* servitus autem realis extinguitur per præscriptionem 10 annorum inter præsentes et 20 inter absentes, uti colligitur ex *L.* 12 ibidem, itemque ex aliis legibus apud Lugo *a n.* 77, tempus autem hoc præscriptionis in servitutibus rusticis incipit currere quando alter incipit non uti jure suo; in urbanis vero, quando bona fide exercuisti primum actum contra jus alterius, uti insinuatum est *n.* 512.

539 22. Debita quæcumque, et actiones quibus illa exigi poterant, regulariter non præscribuntur nisi 30 annis, *l.* 3, *Cod. de præscrip.* 30 *ann. et l.* 1, § *Ad hæc*, *C. de ann. except.* docentque Mol. Lugo *n.* 80; Castrop. *tr.* 32, *p.* 33; Haun. *n.* 314; Ills. *n.* 333. Notat etiam Less. *lib.* 2, *c.* 6, *n.* 19, ut præscribam contra debitum, vel contra actionem ad debitum, non sufficere quod creditor toto tempore non exigat, aut non meminerit, sed requiri ut ego bona fide existimem me nihil debere, quia, v. g. puto condonatum vel solutum esse, vel ut omnino memoria exciderit, alioquin non censebor bona fide possidere jus non solvendi; etsi enim creditor me non interpellet, tamen terminus elapsus ipsaque dies interpellat. Quod si actio sit hypothecaria, sive res a creditore, sive a debitore possideatur, requiruntur 40 anni; si tamen possidetur a tertio, præscribi posset eo tempore quo res præscriberetur, *L. cum notissimi*, *C. de præscr.* 30 *annorum.* Similiter contra Ecclesiam et loca pia, ad præscribendum debita et actiones requirunt 40 anni, ut probat Lug. *n.* 80, quanto autem tempore præscribantur actiones Fisci tam civilis quam Ecclesiastici, videri potest apud Dicast. *a n.* 229, communiter censentur præscribi si intra quinquennium non exigat.

23. Actio *redhibitoria*, quia emptor intra 540
6 menses rescissa emptione reddere potest rem propter vitium, quod si scivisset, non fuisset empturus, præscribitur intra 6 menses, ut habetur *lib.* 19, § 6, *ff. de ædilitio dicto;* actio autem *quanti minoris,* competens infra annum illi qui, cognito rei vitio, empturus quidem fuisset, sed non tanti, præscribitur per annum, uti ex eadem lege docent Haun. *n.* 185, et Onnate *de Contract. d.* 10, *n.* 295; notat tamen recte Platel. *n.* 574, venditorem in conscientia non liberari, si dolose processerit.

24. Omnis accusatio criminalis, quæ scili- 541
cet ordinatur ad punitionem delicti, præscribitur spatio 20 annorum, ita ut sublatum sit jus inquirendi, etiam ratione delicti notorii vel confessati, et nequidem Minoribus vel Fisco conceditur restitutio in integrum; accusatio tamen Apostasiæ et Parricidii perpetuo durat. Addunt Auctores crimen læsæ majestatis, hæresis, assassinii, falsæ monetæ, simoniæ, abortus, suppositi partus aliaque similia, uti cum aliis docent Haun. *num.* 327; reliquorum criminum minus enormium, uti adulterii, stupri, incestus, item peculatus, communiter præscribuntur per quinquennium, uti habent Dicast. *n.* 258, et Haun. *a n.* 324. Præterea actio ad pœnam, sive civilem, sive criminalem pro injuria præcise, præscribitur per annum, ab eo tempore quo injuriatus potuit actionem intentare; et habentur hæc in legibus apud Ills. *a n.* 331, potestque etiam videri Lugo, *n.* 101, qui *n.* 102, cum Haun. *n.* 327, notat in his omnibus exceptiones istarum actionum nunquam præscribi, id est, si alter similem actionem intendat tibi, quovis tempore poteris pari jure contra ipsum iterum excipere, quia quæ sunt temporalia ad agendum sunt perpetua ad excipiendum, uti habet regula communis. Denique actiones civiles ex criminibus vel injuriis descendentes, v. g. pro damno, non hoc ipso præscribuntur, sed indigent tempore illis constituto.

25. Ad præscribendum, aut quasi præscri- 542

bendum contra legem civilem, sufficiunt 10 anni; contra canonicam requiruntur 40, ut habet communior et probabilior, quamvis Sa, Less. Castr. et Lugo, *n.* 94, dicant sufficere etiam 10 eo quod sit longum tempus. Ut autem præscribatur contra legem, non est opus ut incipientes contrariam consuetudinem habuerint bonam fidem, uti docent Suar. Bonac. Castr. Lugo, *n.* 96, aliique cum Dian. *p.* 8, *t.* 7, *R.* 37, contra Silv. Less. et alios, cum non sit proprie præscriptio, sed per consuetudinem contrariam tollatur lex secundum dicta *l.* 1, *n.* 572. Si tamen simul præscribatur jus aliquod contra Ecclesiam, requiritur bona fides et anni 40 vel 100, si esset Ecclesia Romana, aut corona Regni; si autem jus adhuc resisteret, requireretur tempus immemorabile, *cap.* 1, *de præscriptionibus in* 6.

543 26. Quamvis res aliqua sit ex dispositione juris aut etiam ex natura sua non apta præscribi, tamen Mol. *d.* 707, *n.* 8, aliique docent si fuerit possessio immemorialis, v. g. viæ publicæ, præsumi titulum et sic censeri acquisitum illius dominium, non quidem vi præscriptionis, sed quia ex possessione illa præsumitur titulus translativus dominii, uti habetur *L.* 3, § *Ductus, ff. de aqua quotid.* itaque in tali casu præsumitur Principem vel Remp. scivisse et consensisse : unde universaliter tradunt cum communi Tusc. *v. tempus immemoriale, n.* 1, 2, 5, 6 *et* 41; Laym. *l.* 3, *t.* 1, *c.* 8, *a n.* 14; Mol. *d.* 75, *n.* 8; Haun. *n.* 319; Pirh. *l.* 3, *tit.* 4, *n.* 14, hoc posse tempus immemoriale, quod potest potestas Principis, ideoque operari quemcumque titulum; unde infert Dicast. *n.* 243, quando generalibus verbis dicitur acquiri non posse dominium, non obstante quacumque præscriptione, per hoc non excludi immemorialem, quæ ob specialem favorem speciali derogatione indiget. Et quamvis notet Dicast. *n.* 181, personam, quæ præscripsisse dicitur, debuisse esse capacem possessionis, cui jura non resistant; hinc quia jura resistunt possessioni, v. g. laici respectu rei sacræ, eum non videri præscribere, quantumcumque diu tenuerit, recte tamen addit, quando adest tempus immemoriale cum bona fide, prudenter præsumi titulum, ideoque possessorem in utroque foro reddi titulum, donec contrarium innotescat. Et ideo etiam docent Haun. *n.* 357, et Ills. *n.* 275, ex tempore immemoriali nasci præsumptionem Juris, v. g. præsumi concessionem Ecclesiæ ad Jus decimandi, ideoque allegari posse titulum privilegii, uti ex jure probat Lotter. *de re benef. t.* 2, *q.* 7, *n.* 34, notatque etiam Lauren. *p.* 2, *q.* 47, *n.* 3. Quod si constaret non esse datam eam concessionem vel privilegium, tempus immemoriale non juvaret ob defectum possessionis, cujus, per se loquendo, incapax est laicus; uti dictum est, docentque pluribus Engel. *in Man. Paroch. p.* 3, *c.* 1, § 2, *a n.* 7, ubi etiam ex Juristis notat contra probatum immemoriale tempus posse valere probationes vitiosi initii. Putat etiam cum Felin. Tusch. *n.* 157, contra *Crav.* non sufficere consuetudinem immemorialem in iis quæ sunt magni præjudicii.

27. Si quis absque simoniaco ingressu et 544
non intrusus per triennium pacifice possederit beneficium Ecclesiasticum cum titulo, præscripsit jus in illo, etiam pro foro conscientiæ, uti pluribus explicabitur *l.* 4, *n.* 716, ubi etiam *n.* 694, dicetur de præscriptione fructuum ex beneficiis perceptorum.

§ 10. Præscriptio dicitur procedere, vel 545
currere, si incipiat vel cœpta pergat; e contra dicitur non procedere vel non currere, si non incipiat, vel cœpta cesset. Si autem ita cesset ut totum tempus præcedens omnino exstinguatur atque si non præcessisset, tum dicitur interrumpi; e contra si ita cesset ob aliquod impedimentum ut tamen postea sublato impedimento tempus subsequens continuetur cum præcedente, tum dicitur dormire; hinc:

1. Præscriptio naturaliter interrumpitur, si 546
desinat aliquid ad essentiam illius requisitum, uti si desinat bona fides, vel titulus, vel possessio civilis, vel capacitas personæ; item si res domino rei detur pignori, vel elocetur, vel precario concedatur, uti habetur *l.* 33, § 5, *et l.* 25, *ff. de usuc.* tum etiam desinit possessio civilis. Quod si postea bona fides rediret, *Felin. et alii* dicunt interea dormire, sed *Covar. Mol.* aliique communiter cum Lugo *num.* 150 et Ills. *num.* 316, consideratis legibus et ratione probabilius dicunt interrumpi, quia lex non favet detentori malæ fidei. Quod si dubium tantum superveniat et adhibeatur requisita diligentia, dubium excludi potest ob possessionem, nec possessio tunc interrumpitur aut dormit, sed pergit currere.

2. Præscriptio habens omnia ex natura rei 547
requisita, quandoque interrumpitur civiliter, id est auctoritate juris, v. g. præscriptio triennali major, nempe longi temporis cum titulo, vel longissimi temporis sine titulo, interrumpitur per contestationem litis, id est, per

litem jam formatam contra possidentem, *l.* 26, *C. de rei vindicatione;* non tamen interrumpitur per solam citationem, uti notat Mol. *d.* 76, et Lugo *n.* 152.

548 3. Triennalis præscriptio non interrumpitur litis contestatione, sed hac durante currit; si tamen præscribens caderet causa, teneretur restituere, ut statuitur variis legibus apud Mol. et Lugo *supra.*

549 4. Si possessor absit, vel ob alias causas ejus præscriptio interrumpi non possit per contestationem litis, v. g. quia furiosus est vel nimis potens, *L.* 2, *Cod. de annali exceptione* statuitur interruptionem fieri posse per libellum supplicem porrectum Principi, aut in horum defectu per potestationem factam in loco publico, ubi possessor domicilium habet, de qua Tabellio, aut in hujus defectu tres alii, Haun. *n.* 339; Ills. *n.* 318.

550 5. Sola citatio interrumpit præscriptiones illas quæ fiunt cum cognitione juris alieni, v. g. per quas præscribitur immunitas a servitute rustica viæ quam scio debere alteri; hoc ipso enim quod alter me citet, petatque viam, non silet amplius, quod ipsius silentium erat fundamentum meæ præscriptionis.

551 6. Si contestatio litis fieret, non animo prosequendi litem, sed tantum interrumpendi præscriptionem, aliqui negant, alii affirmant adhuc interrumpi; *Mol.* distinguit et negat interrumpi si ex circumstantiis sit vehemens præsumptio quod ideo tantum litem moverit ut præscriptionem interrumperet, et hoc videtur colligi ex *l. ult. Cod. de præscript.* 30 *annorum;* de cætero dicit interrumpi.

552 7. Præscriptio civiliter interrumpitur tantum respectu actoris, id est, illius qui litem intentavit; hinc si bona fide possideam rem Titii et solus Caius mihi litem super ea moveat, pergo præscribere contra Titium.

553 8. Si actor succumbat, vel pacto, aut transactione cesset a lite, censetur præscriptio non fuisse interrupta, et est ac si lis mota non esset; pactum enim facit ut quivis in eo jure sit, in quo fuisset sine lite; si tamen bona fide a lite tantisper cesset, quamvis jus iterum instandi tollatur per lapsum triennii, tamen ille, contra quem mota erat lis, nunquam præscribet, nisi ex tunc pergat possidere per annos 40, uti habetur *l.* 9, *C. de præscript.* 30 *annorum:* si tamen rem bona fide venderet, aut aliter transferret in alium, hic novus possessor posset præscribere ordinario tempore, quia sicuti ei non prodest possessio prioris possessoris, sic illius inquietatio ipsi obesse non debet, *l. Cod. de præscript. longi temp.*

9. Quamvis singulis annis promulgetur Bulla 554
Cœnæ, per quam fertur excommunicatio contra detinentes bona Ecclesiæ Romanæ, non ideo tamen interrumpitur præscriptio illius qui bona fide talia bona possidet, quia excommunicantur soli possessores malæ fidei: ergo possessores bonæ fidei non inquietantur, Covar. Mol. Lugo, *n.* 153; Haun. *n.* 343, contra Felin.

10. Præscriptio contra quamcumque Eccle- 555
siam dormit quamdiu Ecclesia caret Prælato; item quamdiu Prælatus vivit a quo læsa est Ecclesia; item quamdiu Prælatus agere non potest, quia excommunicatione, suspensione, captivitate, aut alio impedimento tenetur, *c.* 14 *et* 15, *de præsc. Canon.* 10, 16, *q.* 3. Et ratio generalis est, quia actore impedito non currit præscriptio, ut ex Jure, Auctoribus et ratione probat Strik *de præscrip. s.* 3, *membro* 1, *Axiom.* 2.

11. Dormit præscriptio contra Ecclesiam 556
Romanam si Sedes vacet, vel sit schisma, *cap.* 4, *de præsc. et cap. Cum nobis de rescript.* Similiter contra Imperium, si vacet thronus, uti habent Bart. et Panorm. quod Mol. et Lug. *n.* 149, extendunt ad tempus vacantis throni in Regno. Item contra pupillum durante pupillari ætate, Auth. *Nisi triennali, Cod. de bonis maternis et l.* 3, *de præsc.* 30 *ann.* Addunt *Laym. et Lessi.* contra filium-familias quoad bona adventitia, item contra uxorem quoad fundum dotalem vivente marito, sed citatis legibus probabiliter contradicunt Mol. et Ills. qui videri potest *a n.* 312. Dormit tamen contra quemcumque tempore hostilitatis vel pestis, si ideo cessent judicia, uti pluribus Mol. et Gob. *in Exp. t.* 2, *n.* 516 et habetur *cap. Prima actione,* 16, *q.* 3 *et cap.* 10, *de præscrip.* item quamdiu alter possessori rem precario concedit, *L.* 13, § 7, *ff. de acqu. possess.*

12. Quidquid sufficit ut præscriptio cesset 557
ac interrumpatur, vel dormiat, etiam sufficit ne incipiat currere, Mol. *d.* 78, e contra non quidquid impedit ne incipiat currere, impedit ne continuetur; sic enim non incipit præscriptio bonorum adventitiorum filii quamdiu filius est sub patria potestate, *lib.* 1, § *ult. Cod. de ann. except. et l.* 1, *Cod. de bonis maternis*; si tamen præscriptio incepisset antequam bona spectarent ad talem filium, non cessat nec dormit ex eo quod ad hunc pertinere incipiant, et idem est in aliis pluribus

casibus, de quibus *Mol.* supra, ubi hactenus allata etiam pluribus legibus firmat fusiusque explicat [1].

558 13. Restitutio in integrum est remedium juris, quo jus vel dominium per præscriptionem amissum recuperantur; conceditur autem: 1. Minorennibus per 4 annos post tempus minorennitatis, id est, post completum annum 25 usque ad 29 completum, *l. un. Cod. si adversus usucap. l. ult. Cod. de temporibus in integrum, l. ult. Cod. In quibus causis restit. in integr.* 2. Ecclesiis per 4 annos post expletam præscriptionem, ut cum communi Mol. *d.* 80, quod Dicast. *n.* 269; Ills. *n.* 319, aliique extendunt ad alia loca pia, quamvis præscriptio esset longissimi temporis, *c.* 1 *et* 2 *de restit. in integr.* 3. Quandoque etiam majorennibus ad 4 annos, postquam impedimentum cessavit, v. g. si in captivitate, si Reip. aut studiorum causa, si in publica expeditione abfuerint, secundum prudentiam Judicis vel Principis, *l.* 1, *ff. Ex quibus causis majores;* quamvis *in Instit. tit. de actionibus* § 5, dicatur tantum intra annum. Aliæ etiam justæ causæ sufficiunt, ut statim dicetur. 4. Conceditur etiam mulieribus et rudibus secundum *Rosmer,* quod probabile censent Mol. Less. Castr. *tr.* 32, *d.* 1, *p.* 19, § 1, *n.* 13, dummodo illi omnes ante completum tempus præscriptionis debito modo non potuerint eam interrumpere. 5. Conceditur etiam conjugibus quoad bona dotalia, quia censentur privilegiata, Pinel. Rebell.
559 Castr. Ills. *n.* 321. 6. Si ille, contra quem est præscriptum, probet se non interrupisse præscriptionem ideo quia invincibiliter ignoravit, v. g. rem suam ab alio possideri. *Covar. Mol. et alii* dicunt, illum gaudere beneficio restitutionis in integrum, quia *l.* 1, *Cod. Ex quibus majores,* dicitur, *si qua alia justa mihi causa esse videbitur, in integrum restituam:* ergo etiam sufficit causa invincibilis ignorantiæ: consentit *Andreas Gayll.* si præscriptio non sit longissimi temporis, sed merito dubitat Dicast. *n.* 170, ideoque cum *Fachinæo* absolute negant Haun. *n.* 345, et Ills. supra hanc esse sufficientem causam, quia alioquin continuæ essent causæ litium; quisque enim dicet se ignorasse et hoc ipsum videtur innui *lib. fin. Cod. de præscript. longi temporis,* ubi dicitur: *Nulla scientia vel ignorantia exspectanda, ne altera inextricabilis oriatur occasio.* 7. *Lib.* 2, *feudorum tit.* 4, statuitur ut dominus directus 560
fundi possit alienationem sine consensu suo a Vassallo bona fide factam revocare, non obstante præscriptione longi temporis; putat tamen Dicast. *n.* 236, non posse post præscriptionem longissimi temporis, et ita habetur in Glossa ibidem.

Quæst. 101. — *Quid dicendum sit in variis* 561
dubiis vel opinionibus circa obligationem aut excusationem ab obligatione restituendi? R. Jam resolvimus quid tenendum sit in sequentibus dubiis: *n.* 183, in dubio an res perierit casu an ex culpa conductoris. *n.* 186, an intervenerit culpa gravis. *n.* 205, an in fructibus prævaleat natura vel industria. *n.* 218, an

1 Galliarum Ecclesiæ titulo XIV a. 354 Constitutione 22 Aug. 1795 bonis suis sacrilege spoliatæ fuerunt et pro magna parte bona illa privatis vendita fuerunt. Pius VII in concordato cum gubernio inito 15 Jul. 1801, confirmatum per Bullam *Ecclesia Christi,* 18 Kal. Sept. 1801, a. XIII, declaravit: *eos qui bona Ecclesiæ alienata acquisierunt molestiam nullam habituros neque a se, neque a Romanis Pontificibus successoribus suis, ac consequenter proprietates eorum bonorum, reditus et jura iis inhærentia, immutabilia penes ipsos erunt atque ab ipsis causam habentes.* Et sic ad alias nationes per Bullas speciales externa fuit eadem Pontificalis sanatio, v. g. ad Belgium, ad Regnum utriusque Siciliæ, ad Sardiniam. (Cfr *In supremo* Pii VII 7 Martii 1819; *Gravissimæ* Leonis XII, 14 Maii 1828; Greg. XVI epistolam sub data die 16 Sept. 1833.) — His sanatæ quidem fuerunt venditiones ante illa consummatæ, sed quid de bonis quæ *tunc* adhuc penes gubernia erant, utrum fideles potuerint *postea* bona illa emere de quibus non loquebantur concordata? « sunt qui negant attento sensu obvia verborum, quia in illis conventionibus semper agitur de iis qui ea bona jam acquisierunt. Attamen hodie alii certant pro valididate.» *Omnem dubitationem nostra quæ pluribus de eo argumento consultationibus dedimus responsa: declaratum enim fuit haud semel ut ex iis bonis quæ a gubernio quod tunc dominabatur occupata fuerunt ante memoratam conventionem atque post eam sint vendita, ad legum præscripta, quæ per id temporis obtinuerunt, possint emptores eadem tanquam propria et in suum jus ac potestatem translata retinere ac de iis libere disponere. Hortantur vero iidem ac vehementer rogantur ut pro ea pietate ac religione qua catholicum hominem flagrare decet, pia onera si quæ bonis illis inhærent, implere non negligant.* » Eodem sensu responsum fecit S. Pœnitentiaria 20 Martii 1848 ad episcopum Cenomanensem directam, addens: « *Scis autem bona ista ecclesiastica occupata fuerunt post prædictam conventionem, declarat eadem S. Pœnitentiaria acquisitores, si ad S. Sedem pro conscientiæ suæ quiete recurrent, eorumdem bonorum retinendorum facultatem non obtenturos, nisi conditionibus istis: — 1° ut ea retineant ad nutum Ecclesiæ; 2° ut satisfaciant piis oneribus quæ iisdem bonis fortasse infixa sint; 3° tandem ut hæredes suos moneant de hisce ipsis obligationibus.* » Eo quoque modo responsum fuerat 2 Jan. 1838. Ex quo facile infertur magnum esse discrimen inter bona ecclesiastica ante concordatum vendita et bona ecclesiastica post ipsum vendita. — (*Edit.*)

res quæ perit apud iniquum detentorem peritura fuisset apud dominum. *n.* 277, an tributum sit justum. *n.* 278, an Princeps possit tributum imponere. *n.* 462, an dominus, si sciret debitum aut si rogaretur, esset illud remissurus. *n.* 346, an causa abstrahendi a Religione sit justa. Possunt addi sequentia :

562 § 1. Si accipiens rem a Titio, aut primus eam occupans, dubites an non spectet ad aliquem tertium, vel ad aliquos in particulari, teneris pro quantitate dubii restituere, neque enim tibi favet possessio, uti dictum est *num.* 481, cum necdum bona fide habueris, ita Mol. et alii cum Dicast. *de Rest.* 5, *n.* 205 *et* 210. Si tamen accepisses a possessore bonæ fidei et nihilominus dubitasses, sed postmodum adhibuisses diligentiam, postea manente dubio posses retinere, secundum dicta *n.* 483, quia venisses in locum illius qui bona fide possedit, possesque ejus jure insistere, Vasq. Mol. Sanch. Castrop. Laym. Dian. *p.* 4, *t.* 4, *R.* 27; Dicast. *n.* 207; Petsch. *p.* 582. Quod si dubitans accepisti et facta inquisitione dubium manet an res spectet ad aliquem alium, sed in communi tantum, et nescias ad quem, *Vasq. et Turr.* putant te posse incipere possessionem bona fide, quia neminem nosti cui faceres injuriam; quod Lugo *d.* 18, *n.* 4, admittit velut probabile; sed Petsch. *p.* 583, melius dicit pro quantitate dubii esse restituendum pauperibus, uti *n.* 94, dictum est de debitis incertis ex delicto.

563 § 2. Si quis rem a se bona fide possessam probabiliter putet esse alienam, Schild. *de Cons. t.* 2, *n.* 91, dicit teneri restituere, si non habeat opinionem etiam probabilem quod sit sua, quia sicuti probabilis opinio sufficit pro excusatione, ita etiam pro obligatione restituendi, et quando deest ratio pro possessore, non potest sibi formare conscientiam quod res de jure sit sua, licet de facto possideat : ergo retinere non potest. Valent. Coninch. et alii cum Sanch. *de Matr. l.* 2, *d.* 4, *n.* 14, dicunt si post inquisitionem sint majores rationes quod spectent ad alterum, tum teneri restituere, quia non est æquale dubium ; putant autem tum tantum esse meliorem conditionem possidentis, quando est æquale dubium, Vasq. Tamb. *l.* 1, *c.* 3, § 7. *V. Restitutio*, Dian. *sup.* Lug. *d.* 17, *num.* 86 *et* 94; Castr. *t.* 1, *d.* 3, *p.* 2, *n.* 11; Laym. *l.* 1, *t.* 1, *c.* 5, *n.* 21; Dicast. *a n.* 199; Burg. *cent.* 1, *cas.* 51 *et* 84; Rosmer. cum Petsch. *p.* 586, dicunt, quamvis post inquisitionem ipsi probabilius sit quod res sit aliena, nihilominus posse retinere, quia titulus possessionis præponderat omnibus aliis rationibus non certo convincentibus, et idem pluribus confirmat Card. *in* 1 *crisi d.* 16, *c.* 8, *a.* 3 *et seqq.* Item *d.* 64, *c.* 3 quia in possessione bonæ fidei est verum ac certum jus ; nam possessio definitur a Juristis jus insistendi rei non prohibitæ possideri : ergo quamvis circa dominium sit dubium, tamen possidens habet jus certum insistendi rei, donec sit moraliter certus rem non esse suam, consequenter poterit incipere præscriptionem et elapso tempore absolute retinere. Et propter hanc rationem Sanchez *in Decal. l.* 1, *c.* 10, *n.* 9, mutavit sententiam, tenetque cum posterioribus ; etiam Cardin. Sfrondatus *in Reg. Sacerd. l.* 1, § 20, *n.* 11, dicit contra possessionem non esse procedendum nisi ex certitudine.

§ 3. Si post possessionem bonæ fidei super- 564
veniat dubium, et negligas inquirere, ideoque postea non possis veritatem comperire, teneberis restituere pro qualitate dubii, quia omissio inquisitionis fuit injuriosa illi de quo dubitabas an esset forsan dominus : ergo teneris compensare injuriam secundum proportionem spei quam habere poterat ut agnosceretur dominus ; nec postmodum in te manet bona fides, et possessio desinit tibi favere, ita Mol. Lug. *d.* 17, *n.* 84, Sanch. *l.* 2, *c.* 23, *n.* 183, Ills. *t.* 4, *d.* 4, *n.* 46, aliique apud Dicat *n.* 197. Defendunt tamen etiam oppositum velut probabile Rebell. Bonac. Castr. et Diana *R.* 29, quia adhuc favet possessio certa, post inquisitionem nunc, prout fieri potuit, factam, redire videtur bona fides, quod Lugo *num.* 85, et Tamb. *n.* 6, putant non esse omnino improbabile, quando in genere dubium erat an res esset aliena, et non dubitabatur de jure alicujus in particulari, secundum dicta *n.* 562.

§ 4. Si bona fide possesseris, et post inqui- 565
sitionem non potens deponere dubium rem consumpseris, postea autem compareat dominus, teneberis restituere, saltem ex re accepta quantum eris factus ditior ; potuisti enim consumere, uti communius tenent Auctores cum Dicast. *n.* 215, contra Card. quia quamvis permaneret dubium speculativum, poteras tamen practice deponere, eo quod dubio prævaleret possessio, Sanch. *n.* 187; Rebel. Less. Dian. Tam. *n.* 10 ; Rosmer. Petsch. *p.* 584. Hoc ipsum dicunt valde probabiliter multi cum Laym. *l.* 1, *l. c.* 5, *n.* 21, quamvis vendideris; sive enim consumas, sive vendas, videtur esse par ratio, cum

pretium succedat loco rei ; contradicit tamen cum aliis Lugo *n.* 90, dicitque si vendas, te debere esse paratum ad restituendum totum pretium domino comparenti, sive inde factus fueris ditior, sive non, quia cum necdum cessasset dubium, tenebaris non impedire quominus dominus, si compareret, rem suam reciperet : impedis autem, si non sis paratus ejus valorem restituere. Similiter docet Dicast. *n.* 211, citans *Rebel. etc. Sanch.* quamvis consumpseris, te tamen teneri restituere rem et fructus perceptos, licet non sis inde factus ditior, quia jus ita dubium non faciebat tibi potestatem aliquid ex re consequendi ; non teneris tamen restituere quod non percepisti, neque quod casu apud te periit.

566 § 5. Quando nullus eorum de quibus dubitatur an sint domini rei rem possidet, si dubium est æquale, est æqualiter dividenda ; si inæquale, inæqualiter secundum proportionem dubii. Quod si dividi non possit, sorte est agendum, aut ex consensu partium res uni est applicanda, et aliis aliquid refundendum; Dicast. *n.* 207 ; Tamb. *n.* 8, *et alii.*

567 § 6. In dubio an aliquis possessionem inceperit bona an mala fide, præsumendum est quod bona, quia delicta non præsumuntur, Lugo *d.* 18, *n.* 16. Si tamen in aliquo sit actu mala fides, et non sciat quando inceperit, præsumi debet ab initio fuisse mala, quia *semel malus semper præsumitur esse malus*, secundum Reg. 8, juris in 6.

568 § 7. Qui bona fide rem consumpsit et cessante bona fide dubitat an ex illa re sit factus ditior, ad nihil tenetur, quia cum debeat esse obligatio ex re accepta, tandiu est possessio pro libertate, donec constet rem alienam esse æquivalenter apud me, Sanch. *n.* 36 ; Tamb. *n.* 10 ; Rosmer et Petsch. *p.* 585. Similiter dubius an debeat restituere plus an minus tenetur tantum ad minus, quia possessio est pro illo et in dubiis minimum est amplectendum, uti ex utroque jure probant Dicast. *n.* 209, et Bardi *de Const. disc.* 6, *c.* 9, § 19, etiam diximus *lib.* 1, *n.* 596.

569 § 8. Si res ab altero bona fide possideatur, quamvis probabiliter aut etiam probabilius opineris esse tuam, non potes eam eripere, quia alteri favet certa possessio, ita Suar. Sanch. Dian. Dicast. *n.* 203; Schild. *n.* 89, *et alii* contra J. Sanch. Si tamen certus sis rem esse tuam, nec aliter possis recipere poteris occulte eripere possessori bonæ fidei, Sanch. et Schil. *n.* 90. Quod si putans te teneri ex voto dubie valido solveris aliquid, non poteris tibi compensare, quamvis postea rescias te potuisse non solvere, quia illi quibus solvisti jam habent possessionem et jus probabile favet illis, pro te autem nulla est certitudo, Sanch. et Dicast. *n.* 204.

570 § 9. Opinans probabiliter rem ad se spectare, si nequit per judicem, potest pro foro interno eripere possessori malæ fidei, quia nullum huic jus favet neque possessio, sed ex justitia teneretur extradere : ergo eripiendo illi non facio injuriam, sed justitiæ cooperor, Schild. supra.

571 § 10. Si quis opinetur probabiliter se restituisse vel solvisse debitum, Schid *n.* 92, citans Boss. dicit ad nihil teneri, quia sicuti in aliis similibus dubiis juris et facti licitum est sequi opinionem probabilem, ita et in quæstione de restitutione vel solutione facta ; et hanc sententiam admittit Tann. 1, 2, *d.* 2, *q.* 6, *dub.* 4, *n.* 49, si uterque dubitet, tam creditor quam debitor, in quo casu Laym. *n.* 42 ; Dian. *R.* 32 ; Tamb. *n.* 1, aliique obligant tantum ad partem pro qualitate dubii : e contra Sanch. Vasq. Rebel. Bardi, § 16 ; Lug. *d.* 18, *n.* 12; Dicast. *n.* 202, dicunt teneri ad restituendum vel solvendum totum : 1. Quia, ut recte probat Laym. *n.* 30, factum in dub. non præsumitur. 2. Quia debito certo non satisfit per solutionem incertam ; non enim ponitur æqualitas. 3. Quia ex parte creditoris est certa possessio pro obligatione restitutionis vel solutionis ab altero faciendæ ; possessio autem prævalet omni probabilitati in oppositum. 4. Quia talis dubitans vel opinans in foro externo condemnaretur ; ergo etiam sic fieri debet in interno, quia forum internum non debet recedere a sententia fori externi, nisi appareat falsitas præsumptionis in qua se fundet externum. Conantur quidem adversarii ad hæc respondere. *Ad* 1. Id dicunt valere tantum de facto negative dubio pro quo non est positiva ratio quod sit positum, non autem de illo pro cujus positione habetur prudens judicium. *Ad* 2. Relata est responsio n. 452. *Ad* 3. Dicunt quod sicuti possessio pro obligatione solutionis est apud creditorem, ita possessio rei solvendæ sit apud debitorem : ergo non appareat, cur debitor in eo casu debeat se spoliare certa possessione rei suæ. *Ad* 4. Putant satis esse quod probabiliter appareat falsitas. Sed hæc non omnino satisfaciunt, unde in rigore juris videtur præferenda tertia sententia. Circa dubium an solveris pensiones annuas, vide dicenda n. 1056.

572 § 11. Si Titius a Caio acceperit 100 mutuos dato chirographo in testimonium obligationis, utroque autem mortuo hæredes Titii inveniant in libro Titii scriptum quod refusi sint illi 100, hæredes autem Caii adhuc reperiant chirographun Titii, et debitum necdum in libris extinctum, Less. *in Auct. V. Contractus cas.* 8, putat hæredes Titii non teneri solvere, nisi compellantur in judicio; admittit tamen hæredes Caii posse petere in judicio; sed probabilius videtur vel teneri hæredes Titii, cum debitum sit certum, solutio autem incerta; vel debere petere compositionem judicio viri prudentis; neutri tamen patri unquam licebit occulta compensatio, quia pro neutra est jus certum.

573 § 12. In dubio an res tibi commodata, elocata, apud te deposita, perierit tua culpa, Merolla *et alii* dicunt te teneri restituere, quia in dubio debet ille potius ferre damnum qui beneficium accepit quam qui contulit: e contra Lugo *d.* 18, *n.* 14, *et alii* cum Bardi § 10 et 11, probabilius dicunt, spectato jure naturæ, te non teneri aliquid restituere, quia in dubio delicta non præsumuntur, et tu es in possessione tuæ innocentiæ. Ad quid autem in tali casu tenearis ratione contractus et legum pro foro externo, dictum est n. 183.

574 § 13. In dubio an sis cooperatus alterius damno, non teneris, quia etiam hic melior est conditio possidentis libertatem et rem suam; ex quo sequitur eum excusari qui scit quidem se dedisse consilium furti, sed dubitat an alter reipsa furatus sit: si tamen sciret eum, cui consilium dedit, esse furatum, dubitaret autem an fur isto consilio efficaciter motus esset ad furtum, an vero ex propria malitia, vel aliunde, putant Reginal. Less. aliique cum Dian. *p.* 3, *tract.* 5, *res.* 84, non teneri restituere, quia adhuc videtur esse possessio pro illo, sed Molin. Sanch. *lib* 1, *c.* 10, *n.* 44. Lugo *d.* 19, *n.* 21, probablius dicunt teneri ad totum, vel saltem, ut aliqui dicunt, ad partem pro qualitate dubii, quia delictum alterius non debet præsumi: ergo nec præsumi debet daturus fuisse damnum, nisi ego promovissem; deinde ex facto secuto est præsumptio pro efficacia consilii, ideoque in foro externo condemnarer ad restitutionem in defectu furis: ergo etiam damnatus sum in interno, cum non consistet veritas contraria præsumptioni juris.

575 § 14. Si dubium sit an res aliena quam quis tenetur restituere sit materia peccati gravis an levis, peccat graviter, si non restituat, quia sic retinens exponit se periculo continuandi vel inchoandi injuriam gravem, quam non minuet ipsius error, ita Carden. *in.* 2 *crisi*, *d.* 23, *n.* 16. *Nec obstant* dicta *lib.* 1, *n.* 596, quod in dubiis minimum sit sequendum, *nam* hic prævalet possessio domini, qui rem suam, uti in se est, jure repetit: aliud esset si dubitares an grave an leve damnum intulisses, sic enim satisfaceres compensando leve, secundum dicta n. 568, quia haberes jus certum rei tuæ, quo non teneris te exuere propter dubium jus alterius.

576 § 15. Si dubitetur quanti res fuisset valitura, an apud furem sit deteriorata, an a domino fuisset servanda ad tempus, quo pluris vel minoris fuisset valitura, *Azor. Rebell. Vasq. et alii* putant judicandum esse in favorem domini, quia videtur possessio esse pro ipso, sed Lugo *d.* 18, *n.* 133; Less. *n.* 109: Dicast. *d.* 2, *n.* 47; Tamb. *n.* 7; Petsch. *p.* 227; Ills. *n.* 165, probabilius dicunt pro ratione dubii esse restituendum secundum judicium prudentium, quia domino nulla favet possessio, cum necdum exstiterit major valor, dubietas autem imminuit æstimationem lucri et damni. *Confirm.* an si certum esset dominum fuisse venditurum summo pretio, fur non teneretur nisi ad totum valorem: ergo nunc, quando est dubium, non debet retineri ad totum: hic etiam quando agitur de compensatione damni emergentis et lucri cessantis, generaliter dicitur quod juxta certitudinem vel incertitudinem utriusque taxanda sit restitutio. *Nec obstat*, quod in dubio inclinandum sit in favorem innocentis; *nam* hoc tantum verum est quando est possessio pro innocente, vel quando res dividi non potest, nec utrique parti satisfieri. Addunt recte *Dian. Less. Lugo, Turr. Tamb. Petsch*, te non teneri credere domino dicenti se rem hoc vel illo tempore fuisse venditurum aut servaturum, nisi accedant aliæ conjecturæ; hinc persistente dubio restituendum erit secundum proportionem compertæ veritatis, aut remanentis dubii. Ex dictis:

577 *Infertur* 1. Quomodo limitanda sit doctrina *De Grassis, Polanch.* 7. *Loth. Gob.* et aliorum, qui dicunt in dubiis hic Confessarium stare debere pro benigniore parte non restituendi; nam dicimus semper standum esse pro illo pro quo est possessio. 2. Universaliter concluditur possessorem bonæ fidei teneri restituere rem et quantum ex ea factus est ditior: possessorem autem malæ fidei teneri compensare omne damnum secutum domino rei.

CAPUT III.

DE CONTRACTIBUS.

DUBIUM I.

Quid in genere sit Contractus?

578 « Resp. est pactum sive consensus duorum, quo scienter, libere et legitime uterque se vicissim vel minimum saltem una pars se alteri acceptanti obligat, quocumque signo externo id fiat, ut v. g. in contractu mutui, ex una parte mutuans se obligat non repetere mutuum ante certum tempus ; ex altera parte mutuatarius se obligat tunc illud reddere, et sic de aliis. In promissione autem, vel donatione absoluta, una pars tantum obligatur post alterius acceptationem. *Unde resolvuntur casus sequentes :*

» I. Si alteri promisisti, aut donasti interius tantum, aut si externo signo quidem alter autem non acceptavit, non fuit contractus, nec obligaris.

» II. Invalidus est contractus, si contrahentes sint inhabiles ad contrahendum, vel si jus positivum resistat. V. Less. *lib.* 2, *cap.* 7, *disp.* 8.

» III. Item si materia contractus sit illicita, ut si sit peccatum ; vel illegitima, ut si fur vendat rem alienam.

» IV. Item si contractus sit factus vi, dolo, vel errore versante circa rei substantiam ; v. g. si acetum pro vino, vitrum pro gemma vendidisti.

» V. Non est invalidus contractus (etsi aliquando ob injuriam possit rescindi) si errror vel dolus interveniat circa qualitatem, aut circumstantiam accidentalem ; v. g. emisti vinum Mosellanum putans esse Rhenanum ; nisi forte intentio contrahentis fuerit conditionata, non obligandi se, nisi existente tali qualitate aut circumstantia : qualis virtualiter fuisse censeri potest, si error versetur circa circumstantiam valde immutantem objectum, et nimis excedentem ejus existimationem, ut notat Laym, *lib* 3, *tract.* 4, *c.* 5.

» VI. Nec est invalidus contractus, sive onerosus, sive gratuitus, ex metu licet gravi injuste incusso, cum adhuc simpliciter sit liber et voluntarius ; licet possit a Judice rescindi pro arbitrio metum passi. Ita communiter apud Sanch. *d.* 8, *n.* 4 ; C. Lugo *disp.* 22 ; Laym. *c.* 5.

» Excipiuntur tamen aliqui contractus, qui ipso facto sunt irriti (saltem ex jure positivo) si ex metu gravi fiant ; talis est : 1. Contractus Matrimonii, etiamsi juramentum accesserit, *ex c. Cum loco, et c. Veniens, de Sponsal.* 2. Professio religiosa, *ex c.* 1, *de his quæ vi metuve.* 3. In aliis quibuscumque votis. 4. Contractus dotis promissæ vel solutæ, qui in hoc sequitur naturam Matrimonii, qui accessorius est, *l.* 21, § 3, *ff. Quod metus causa.* 5. Promissio vel traditio in rebus Ecclesiæ, *c. si quandoque* 15, *q.* 6. 6. Auctoritas tutoris, per metum extorta, *l.* 1, §. *ult. ff. de auct. tutor.* His addunt alii plures, ut promissionem et donationem gratuitam, renuntiationem beneficii, jurisdictionem per metum extortam. Verum hi controvertuntur, ut V. Lugo *d.* 22, *n.* 115 *et seqq.*

» VII. Non possunt contrahere, qui bonorum suorum administrationem non habent : quales fere sunt prodigi, furiosi, filii-familias, uxores, Religiosi, pupilli, minores ; exceptis quibusdam casibus, de quibus V. Less. *d.* 8, et infra hic *cap.* 4, *d.* 1. »

ADDENDA.

Quæst. 102. — *Quomodo dividatur contractus ?* 579
Resp. Varie dividi, nam § 1. Latissime sumptus significat conventionem quam duo vel plures ineunt aut dissolvunt : unde contractus in hac latissima significatione acceptus dividitur in contractum stricte, quasi contractum, et distractum : *Contractus* stricte est conventio facta voluntate propria eorum qui postea obligantur, et definitur ab Onnate *de contr. d.* 1, *n.* 26, pactum obligans ex justitia commutativa. *Quasi contractus* est conventio facta voluntate alterius qui supplet pro voluntate illius qui postea obligabitur, uti si tutor contrahat pro pupillo, procurator pro principali suo, etc. de quibus habetur in *Instit. tit. De obligationibus quæ ex quasi contractu. Distractus* est conventio qua dissolvitur alia obligatio prioris contractus, estque nova conventio ; quia ad voluntates, quibus factus erat contractus, debet advenire saltem unius voluntas, per quam dissolvatur contractus. Hic agimus præcipue de contractu stricte sumpto.

580 § 2. Contractus alius est implicitus, alius explicitus : implicitus est quævis actio habens annexam obligationem justitiæ, uti acceptio officii tutoris, judicis, medici, cui annexa est obligatio curandi negotia, judicandi secundum leges, adhibendi securiora medicamenta ; explicitus est expressa conventio ex justitia faciendi vel omittendi aliquid.

581 § 3. Alius est onerosus, alius lucrativus : onerosus est per quem utrique contrahenti imponitur onus, diciturque etiam mutuus, reciprocus, respectivus. Lucrativus est per quem solummodo uni contrahentium imponitur onus, uti est donatio acceptata, quæ solum donatorem obligat ad extradendum, donatario autem nullum imponit onus, soletque poni donatio pro regula contractuum lucrativorum, quia in omni contractu lucrativo est donatio, vel quasi donatio ; e contra emptio ponitur pro regula onerosorum, quia in omni contractu oneroso est emptio, vel quasi emptio, uti recte Onnate *d.* 24, *n.* 29, *ubi a n.* 13, fuse probat contractus lucrativos esse stricte contractus, quia vere pariunt obligationem justitiæ commutativæ, quod etiam nudæ promissioni convenit, nam saltem causat exceptionem, quæ est exclusio actionis, et quasi actio in foro externo : deinde saltem si vestiatur, causat veram actionem, uti statim dicetur.

582 § 4. Alius fit in gratiam solius recipientis, uti mutuum ; alius in gratiam solius dantis, uti depositum ; alius in gratiam utriusque contrahentis, uti emptio.

583 § 5. Alius dicitur bonæ fidei, alius stricti juris : bonæ fidei est in quo, si oriatur dubium, judicatur non secundum verba expressa, et ex rigore justitiæ, sed ex æquo et bono secundum præsumptam mentem contrahentium, quia nempe præsumuntur voluisse hoc, quod homines æqui et boni in eisdem velle solent secundum leges taliter contrahentium ; tales contractus sunt emptio, venditio, et alii, quos recenset Justinianus *Instit. tit. de actionibus*, et ad hos refertur permutatio ; item contractus a Principe initi, juxta Gloss. *in l. princeps, ff. de verb. signif.* Atque de omnibus illis intelligitur Regula Juris, quod *in contractibus bonæ fidei sit lata interpretatio, in testamentis latior, in privilegiis latissima.*

584 § 6. Alius dicitur nudus, qui consistit in nuda conventione seu pacto, uti promissio, emptio, venditio, census, cambium, locatio, conductio, sponsio, ludus, societas, assecuratio, fidejussio : alius vestitus, qui præter pactum habet aliquid quo firmatur aut perficitur ; potest autem contractus vestiri quandoque juramento ; et hoc omni contractui convenit ; quandoque certis verbis, uti stipulationes, de quibus dicetur a num. 664, quandoque scriptura, uti emphyteusis, feudum, libellus, superficies, qui fiunt per scriptum instrumentum coram notario, *l. Contractus, C. de fide instrum.* quandoque vestiuntur ipsa re, quia ad valorem rei vel complementum sui requirunt traditionem rei, uti donatio, permutatio, commodatum, precarium, depositum, pignus, hypotheca. Denique quandoque vestiuntur adhæsione ad alium contractum, quia nempe adjiciuntur alteri contractui vestito, et de his omnibus agemus postea, potestque etiam videri Onn. *d.* 2, *sect.* 5 ; in hoc autem præcipue differunt hi contractus, quod vestiti pariant actionem in foro externo, id est, jus in judicio persequendi hoc quod sibi debetur, *Instit. tit. de actionibus* : contractus autem nudi communiter gaudent sola exceptione sive potestate se tuendi in possessione per actionem, quæ vocatur, *præscriptis verbis, l. Jurisgentium, § sed cum nulla, ff. de pactis. Dixi* communiter, nam in quibusdan locis etiam pariunt pro foro externo actionem, uti cum aliis notat Ills. *t.* 4, *d.* 2, *n.* 341. Potestque videri etiam Onn. *a n.* 143.

585 § 7. Contractus, alius dicitur purus, qui fit absolute, alius non purus, qui fit sub aliquo modo, v. g. sub conditione, uti in quæstione seq. explicabitur.

586 § 8. Celeberrima divisio contractus est in nominatum et innominatum. Nominatus est qui habet proprium nomen, uti venditio, emptio, depositum. Innominatus, qui non habet proprium nomen, sed venit nomine generali conventionis, pacti, commutationis, etc. Possunt autem contractus innominati fieri variis modis, uti : *do, ut des: do, ut facias : facio, ut des; facio, ut facias; l. Naturalis, ff. de præscript. verbis.* Fieri etiam possunt oppositis modis : *do, ut non facias ; non facio, ut facias; facio, ut non facias, etc.* do munus, ut non exigas debitum; non exigo debitum, ut des munus ; non exigo debitum, ut pro me labores; laboro, ut non exigas debitum. Possunt quoque contractus nominati misceri cum innomitis : do tibi mille et hunc pannum, ut mihi des illam domum, tumque censetur contractus nominatus venditionis, quia ratio pretii superat; e contra si superaret res quæ non est stricte

pretium censeretur innominatus. Si pretium et res videantur æqualia, censebitur partim nominatus, partim innominatus, uti ex Laym. et Tamb. notat Sporer *tr.* 6, *c.* 5, *n.* 6. Ad contractus innominatos ab aliquibus reducitur permutatio ex *l.* 1, *ff. de rer. permut.* nam etiam venit nomine communi cum omnis contractus, saltem onerosus, sit quædam permutatio unius juris vel rei cum altera; illuc reducitur etiam promissio, ut docet Onn. *d.* 2, 97, nam etiam venit nomine communi, cum in omni contractu sit aliqua promissio. Differentiæ autem inter contractus nominatos et innominatos præcipuæ sunt sequentes, de quibus fuse Onn. *sect.* 1 : 1. Quod nominati, quamvis aliter vestiti non sint, causent actionem in foro externo; sunt enim nomine suo sufficienter vestiti uti probat Onn. *a n.* 148, e contra innominati, si non vestiantur, causant tantum exceptionem et obligationem naturalem : permutatio tamen etiam causat actionem, quia est contractus vestitus traditione. Similiter donatio sistens in terminis promissionis donandi, quamvis forte sit contractus nudus et innominatus, tamen parit actionem; similiter promissio dotis, et promissio solvendi debitum alienum, quæ omnia ex jure probat Onn. *a n.* 149. 2. Nominati plerumque sunt bonæ fidei, innominati autem stricti juris ; hinc 3. Nominati habent latam interpretationem, innominati strictam. 4. Nominati non admittunt pœnitentiam : hinc si una pars suum præstitit, potest per actionem in foro externo cogere alteram ut etiam præstet suum : e contra innominatis datur pœnitentia, saltem spectato jure civili, *l.* 36. *ff. de pactis*, et alibi apud Onn. *n.* 107, v. g. si contraxi pretio ut me comitareris Romam, si ire nolim, possum retinere pretium. Quod si pretium tradidissem, Lug. *d.* 22, *n.* 51, dicit me non posse primum resilire aut repetere pretium, quia pactum esset positione rei vestitum, ideoque pareret actionem civilem; postea tamen *n.* 60, videtur concedere quod possit repetere pretium, quia non petit dissolvi contractum, sed reddi pretium quod non debebat, nisi posita conditione viæ. *Dixi*, spectato jure civili, nam Bald. Mol. Onn. *n.* 109; Lug. *n.* 55; Dicast, *l.* 2, *tr.* 3, *n.* 48, aliique multi contra Rebell. dicunt libertatem illam resiliendi esse sublatam per jus Canonicum, tanquam contrariam obligationi secundum legem naturæ consequenti ad contractum, unde dicendum est posse resilire tantum de jure civili permissivo, quatenus lex non dat actionem nec cogit implere, licet positive non approbet, nec illam fidei fractionem faciat licitam : recte tamen notat Dicast. *n.* 53, in contractibus qui scriptura perficiuntur, contrahentes non censeri communiter velle se obligare, donec scriptura sit facta, et subscripta, uti statuitur *l. Contratus*, 17, *C. de fide instrum.* 5. Metus dans causam contractui potest annullare nominatum ipso facto, saltem quandoque, uti n. 837 dicetur ; e contra innominatus venit tantum annullandus per exceptionem, uti habetur passim in *ff. et Cod. Quod metus causa.* 6. Nominati habent actionem nominatam, v. g. actionem exempto, ex vendito; locati, conducti, etc. Innominati, licet illis, quando vestiuntur, competat actio, hæc tamen generali nomine dicitur *actio præscriptis verbis, ff. tot. tit. de præscriptis verbis.*

Quæst. 103.— *Quid notandum sit circa modos* 587
quibus fiunt contractus : itemque circa obligationem consequentem ex illis? R. Universaliter loquendo, contractus censentur fieri eo modo quem requirunt leges et consuetudo loci in quo fiunt, ut innuitur *l. Quod si nolit*, 31, § *Quin assidua*, 20, *ff. de ædilitio edicto*, et docent omnes communiter cum Mol. Sanch. Lug. *d.* 22, *n.* 358; Dict. *lib.* 2, *tr.* 3, *d.* 1, *n.* 480. Circa speciales autem modos quibus fieri possunt et obligationem eis respondentem, notanda sunt sequentia.

§ 1. Contractus aliquando fit absolute sine 588
ulla qualitate adjecta, et dicitur purus; aliquando fit aliqua qualitate adjecta, nempe sub aliquo modo vel conditione; hæc autem est distinctio inter modum et conditionem, quod per modum intelligatur limitatio apposita quæ non suspendit contractum, sed tantum addit aliquid pro onere vel favore unius e contrahentibus ; per conditionem autem stricte dictam intelligitur circumstantia per quam contractus suspenditur donec illa impleatur et quamvis conditio forte existat, ut si dicam, emo equum, si sit trium annorum, tamen non est obligatio standi contractui, priusquam de existentia conditionis constet. *Dixi*, per conditionem stricte dictam, nam conditiones aliæ sunt suspensivæ, aliæ resultivæ: suspensivæ sunt quas ita intendunt contrahentes ut nolint esse contractum, saltem absolute, nisi conditiones existant, ideoque in jure dicuntur conditiones ante contractum et ab his contractus dicitur proprie conditionalis : sunt tamen adhuc duplices; nam aliquæ afficiunt contractum ipsum et suspendunt ne existat nequidem conditionate, uti si di-

cam, contraham tecum si pater moriatur; aliæ tantum afficiunt exsecutionem et suspendunt obligationem absolutam, interim relinquunt contractum conditionatum, uti, obligo me ad dandum, si pater per annum supervivat. Resolutivæ sunt, quas ita intendunt contrahentes ut velint ex nunc valere contractum, simul tamen velint illas servari ita ut si non serventur, velint contractum resolvi, seu nullum fieri, ideoque dicuntur conditiones post contractum, uti, dono mille, si inde ædifices templum; sed talis conditio potius est modus et talis contractus potius dicendus est modalis quam conditionalis. Ad dignoscendum autem an conditio absoluta sit suspensiva an resolutiva vel non, dat varias regulas Onn. *d.* 14, *a n.* 8. Vide Sanch. *in Decal. l.* 7, *c.* 5, *n.* 59.

589 § 2. Modalis contractus est, vel in diem, uti vendo equum, sed post annum prius tradendum : vel causalis, uti dono equum, quia es nepos meus : dono mille, ut ædifices templum : vel demonstrativus, uti vendo ex equis meis album : vel disjunctivus, seu alternativus, uti dono equum vel bovem : vel conjunctivus, uti dono equum et bovem : vel pœnalis, ut faciam aut pendam 100 aureos.

590 § 3. Contractus purus obligat ex nunc pro nunc, *quoties enim in obligationibus dies non ponitur, præsenti die debetur, nisi locus adjectus spatium temporis inducat, l.* 41, *ff. de verb. oblig., et Reg.* 14, *ff. de R. Juris,* quod Juristæ solent his verbis significare, quod in contractu puro dies statim veniat, uti habetur *l.* 243, *ff. de verb. signif.* nam cedere diem significat adesse diem quo obligatio incipit; venire autem diem significat adesse diem quo facienda est exsecutio contractus, v. g. quo solvendum est : hinc si aliquis pure contraxerit, hoc ipso cessit et venit dies; si contraxerit in diem, cessit dies, sed nondum venit; si contraxerit sub conditione, neque cessit, neque nondum venit; quando tamen dicitur statim solvendum esse, intelligi debet moraliter, nam spatium permittitur ad minimum 10 dierum, si solvenda sit pecunia, uti cum communi Onn. *d.* 12, *n.* 23, *ubi a n.* 38, multa disputat de tempore per contractum statuto : notatque Ills. *t.* 4, *d.* 2, *n.* 363, plerumque remitti arbitrio Judicis considerata qualitate debiti et debitoris, aliisque circumstantiis, uti habetur *l. Quod dicitur, ff. de solutionibus. et* § *fin. Instit. de inutil. stipul.* Præsumitur autem creditor consentire dilationi, si, quando postulare posset, sponte taceat.

§ 4. Si apponatur modus, vel conditio re- 591
pugnans contractui, contractus est irritus, uti dono tibi 1000, ut illis mihi emas domum : duco te in uxorem, si sequenti anno solvi possim e vinculo; nam iste modus repugnat donationi, quæ debet transferre dominium in commodum donatarii; ideoque erit tantum contractus mandati; illa autem conditio repugnat essentiæ Matrimonii, quod est vinculum ex natura sua perpetuum. Quod si eidem contractui inserantur modi, vel conditiones quasi oppositæ, quæ non videantur conciliari posse, oportet consideratis omnibus judicare secundum præsumptionem, quænam voluntas prævaluerit; censetur autem contrahens semper magis voluisse pro se, vel pro conjunctis, quam pro extraneis contrahere, Lugo, *n.* 347. Quod si addatur unicus modus, sed impossibilis, v. g. dono equum, ut illo die sis Romæ, contractus valet, quia modus non suspendit contractum : ergo valet ante positionem modi; postea autem non potest poni modus : ergo nec est obligatio ponendi, sed censetur non oppositus, Mol. *p* 208, Sanch. *de matr. l.* 5, *d.* 19, Onn. *d.* 14, *n.* 26, Dicast. *n.* 185, valetque idem, si modus, qui apponitur, sit turpis, uti dono gladium, ut illo occidas meum hostem, modi enim illi adveniunt contractui jam perfecto et valido : hæc tamen intellige, nisi voluntas contrahentis esset restricta ad illos modos tanquam ad causas finales vel conditiones, uti paulo post dicetur.

§ 5. Causa, a qua contractus dicitur causa- 592
lis, vel est motiva seu finalis, vel tantum impulsiva; motiva est, ob quam ponitur, et sine qua hic et nunc non poneretur consensus voluntatis, ideoque si hæc non subsistat, contractus est nullus : impulsiva est, quæ de se non erat hic et nunc sufficiens ad obtinendum consensum, attamen voluntatem aliunde motam magis impellebat, et licet hæc non subsistat, adhuc valet contractus. An autem causa, quæ additur contractui, fuerit motiva an impulsiva, sciet solus contrahens, leges autem decernentes aliqua circa hæc sunt tantum præsumptivæ, et in foro interno cedunt veritati, Nav. Sanch. aliique cum Onn. *n.* 38, potestque etiam videri Dicast, *a n.* 188. Generalis regula est quod in dubio an causa apposita fuerit motiva, an tantum impulsiva, censeri debeat fuisse tantum impulsiva, quia standum est pro valore actus, et omnis dispositio interpretenda est potius ut valeat, quam ut pereat, Menoch. *de præsumpt. l.* 6, *præsumpt.* 4, Tuscus. *v. Præsumptio concl.* 620.

Addit Dic. *a n.* 195, in dubio etiam præsumi causam fuisse tantum impulsivam, quando mens disponentis respiciebat favorem vel commodum illius solius pro quo disponebat; hinc plerumque valere dispositionem factam pro Monasterio sub aliquo onere, quamvis Monasterium onus non impleat; item valere donationem factam Titio, ut emat vestem, quamvis vestem non emat, etc. Ex simili præsumptione dicitur § *Longe* 31, *Instit. de legatis*, item *L. Demonstratio falsa*, *ff. de condit. et demon.* et *L. Si sic* 75, *ff. de legatis et fideicom.* si Testator disposuerit ex causa falsa legatum valere, quia præsumitur tantum fuisse impulsiva, uti si Caius dicat se Titio legare aliquid, quia negotia ejus bene gessit, legatum valet, quamvis Titius negotia Caii nunquam gessisset; addunt tamen leges, aliud esse dicendum, si legasset cum conditione, si gesserit. Notat etiam recte Molin. *d.* 209, quamvis aliæ causæ absint, quas si disponens scivisset non ita disposuisset, non ideo invalidari dispositionem, quia hoc non attento disponit nunc secundum causas cognitas, et idem est, quamvis non ita disposuisset, si scivisset causam impulsivam esse falsam, non enim ideo defecit præsens consensus.

593 § 6. Demonstratio falsa non irritat dispositionem ultimæ voluntatis, nec contractus gratuitos; hinc si dicam: lego tibi hanc catenam inauratam, hunc agrum, qui est 100 jugerum, quamvis catena foret aurea, aut ager 200 jugerum, valerent dispositiones; præsumitur enim non voluisse consensum suum ad hæc alligare, cum rem ipsam designaret, et ita habetur *L. Falsa* 33, et *L. Quibus diebus*, § *Qui dotalem*, *ff. de condit. et demonstr.* docentque Juristæ et theologi communiter cum Onn. *n.* 68; aliud est si contractus esset onerosus, tum enim error transiret ad substantiam ob notabilem inæqualitatem pretii.

594 § 7. Ordinarie loquendo in alternativis electio est debitoris, et satisfacit si alterutram partem impleat, *Reg.* 70, *de reg. juris in* 6, quia jura in dubio favent reis tanquam pressis obligatione, et reipsa præsumitur esse talis voluntas contrahentium, unde si sic dicatur: solve 100 vel 80, debentur tantum 80, quia in dubiis minus est sequendum. Si tamen contractus dirigatur ad creditorem, aut colligatur esse factus in favorem ejus, optio ad hunc spectabit: uti si testator dixerit: lego Titio domum vel agrum, hæres tenetur dare quod Titius prælegerit; jus enim disponit ut favores amplientur, quæ omnia etiam multis Legibus probat Onn. *a n.* 80. Quod si deficiat una pars disjunctionis, manet obligatio determinate ad alteram; *L.* 16, et 63, *ff. de verb. oblig.* Similiter si ille qui jus habet eligendi, alterutrum elegerit, non potest variare, *L. si is cui*, 19, *ff. de legatis* 2.

§ 8. Circa contractus copulativos notandum 595
quod omnes dispositiones pluralis numeri ad minus debeant impleri in duobus: hinc si contractum sit ut unus solvat alteri aliquot aureos, ad minus solvere debet duos, Tusc. *v. Copulativa*, *concl.* 1035, *n.* 2. Quod si dispositio habeat, lego Caio, Titio et Sempronio 100 aureos, dubium est, an singulis distributive debeantur 100, ita ut hæres solvere debeat ter centenos, an tantum 100 dividendos inter illos tres. Simile dubium est, si dicatur, ego, Titius et Caius emimus a te 100 oves; nesciunt enim an singuli seorsim emant 100 an simul; pro quibus ambiguitatibus tollendis, si aliunde non possit haberi certitudo, vel prudens conjectura, procedendum est secundum has regulas: in dubiis minimum est sequendum; in dubiis est magis reo quam actori favendum; item magis debitori quam creditori; ratio est, quia leges misereantur vicem illorum qui obligatione premuntur.

§ 9. Contractus conditionalis communiter 596
effertur per unam ex eis particulis, *si*, *nisi*, *si non*, *sine hoc*, *casu quo*, *cum*, *dummodo*, *nec alias*, *ne aliter*, *quando*, etc. item per ablativum absolute positum, v. g. mortua conjuge Titius sit hæres etc. quamdiu autem non impletur conditio, quamvis non possit revocari talis dispositio, sed expectari debeat tempus conditionis ponendæ, sitque ad hoc non conditionalis, sed absoluta obligatio, uti Auct. communiter tenent cum Lugo *n.* 383; Dicast. *n.* 233; Onn. *d.* 13, *n.* 174, tamen ante conditionem impletam contractus simpliciter non est, sed ad minimum suspenditur, et sicuti est obligatio sub conditione, ita etiam contractus, uti habetur § *Sub conditione*, *Inst. de verb. oblig.* Notatque Ills. *t.* 4, *d.* 2, *n.* 367, ut obliget contractus conditionem impleri debere in specifica forma, et non sufficere ut æquivalenter impleatur, secundum *L. Qui hæredi*, *et L. Mævius*, *ff. de condit. et demonstr.*

§ 10. Si conditio sit necessaria, vel cognos- 597
catur certo eventura, uti, dono, si sol cras orietur, si Antichristus nascetur, non suspendit contractum, sed præsumitur frustra adjecta, nisi contrahens dubitasset de eventu, uti tenent omnes cum Lug. *n.* 336, et Dicast. *a*

n. 215, ex *L. si pupillus*, 9, § 1, *ff. de novat. L. Impossibilis* 7, *ff. de verb. oblig. L. in illa stipul. si Kalendis ff. ibidem*, § *Conditiones, Instit. eod. tit.*

598 § 11. Si conditio sit impossibilis, id est talis cui natura impedimento est, quominus existat, uti, do equum, si sol cras non oriatur, contractus est nullus, § *Impossibilis* 11. *Inst. de inutil. stipul. L. Non solum*, 31, *ff. de oblig. et act. l.* 7, 30 *et* 97, *ff. de verb. oblig.* Ratio est, quia voluntas non potest efficaciter tendere in obligationem sub conditione quæ apprehenditur esse impossibilis. Quando autem dicitur quod conditio impossibilis, si non sit contra substantiam contractus, habeatur pro non adjecta, hoc tantum valet de dispositionibus in quibus jus positivum expresse ita statuit, uti circa Matrimonia *C. ult. de condit. apposit.* et circa omnes ultimas voluntates, *L. Si Mevia*, 45, *ff. de hæred. inst. L. si quis* 6, *ff. de condit. institutionum*, de quibus intelligitur Lex 1, ibidem, ubi Ult. ait: *sub impossibili conditione factam institutionem placet non vitiari*; quod extendit Onn. *n.* 134, etiam ad professionem religiosam.

599 § 12. Si conditio sit turpis, id est inducens ad peccatum, tum Jus plurimis locis apud Onn. *n.* 132, reddit contractum irritum; intellige, quando conditio intenditur, non sicuti possum vovere confiteri statim, si iterum peccavero, ita possum hoc per contractum promittere alteri; item possum sic contrahere, si furte spoliaverit, compensabo damnum etc. Ideo autem contractus est irritus, si intendatur conditio turpis, quia non potest esse obligatio ad aliquid illicitum. Jura autem extenduntur ad conditiones etiam tantum civiliter, politice turpes, uti, si manseris innupta, si non feceris, vel si revocaveris testamentum; hæ enim conditiones in foro civili dicuntur esse contra bonos mores; uti et illa, si parens fuerit mortuus, quia continet votum captandæ mortis, uti patet ex *ff. tit. Ad Senatuscons. Muced.* Jus tamen Canonicum et Civile statuit ut conditiones turpes adjectæ Matrimonio vel ultimis voluntatibus conseantur non adjectæ, ideoque valeant Matrimonium et ejusmodi dispositiones mortis causa, uti et professio religiosa: quod ita intelligendum est, non quod leges suppleant censensum, hoc enim *n.* 609 et 614 dicemus esse impossibile, sed quod vel præsumant tales conditiones his dispositionibus serio non adjici, eo quod rigide prohibeantur adjici ob gravissima incommoda inde oritura, uti notat Lugo *n.* 848, vel quod irritent talem voluntatem adjiciendi et approbent solam voluntatem principalem se obligandi, quod saltem valere potest in dispositionibus mortis causa; vel quod præsumant disponentem putasse esse possibilem et sic fuisse constitutum, ut si scivisset impossibilem, non adjecisset, eo quod vellet contrahere secundum leges ideoque hanc voluntatem principalem prævalere: de quibus videri possunt plura apud Haun. *T.* 8, *c.* 4, *cont.* 1; Sanch. *de Matr. l.* 5, *d.* 3; Lugo *a n.* 340; Onn. *a n.* 135, et specialiter iterum *a n.* 348.

§ 13. Si quis pro puella sic disponat: hoc 600
tibi relinquo, si nupseris, valet contractus si Religionem ingrediatur, quia Religio æquivalet aliis nuptiis, neque debuit excludi, alioquin fuisset conditio turpis, quod non præsumitur, uti ex jure probat Dicast. *n.* 330, docetque etiam cum aliis plurimis Barb. *de Off. Episc. alleg.* 83, *n.* 28; Beja *p.* 1, *cas.* 44; Onn. *a n.* 170, aliique cum Delbene *de Emmun. Ecc. c.* 8, *d.* 21 *sect.* 2; Dicast. *n.* 193, valere, quamvis non nubat, sed maneat cœlebs, quia censetur voluisse, ut posset nubere, si vellet, sed quoad hoc judicari debet ex circumstantiis. Quod si addidisset: sed nubas meo consanguineo, recte dicit cum Delb. *s.* 4, *n.* 2, et aliis non valere, si non nubat; tum enim nuptiæ cum consanguineo fuissent causa motiva. Quod si dixerit: si non nubas, valet dispositio si erat vidua, non enim censetur turpe si vidua iterum non nubat, unde si nubat non gaudebit dispositione; si autem nunquam nupserat, conditio illa, si non nubat, in jure est turpis, et cum impediat Matrimonium, censetur non apposita, secundum ante dicta, unde valet contractus, et ipsa gaudet dispositione, quamvis nubat, quæ omnia citatis legibus probat Dicast. *n.* 229. Quod si relinquantur 200 aurei si nubat, et centum si ingrediatur Religionem, de hoc dicetur *a n.* 1104. Plura de ejusmodi conditionibus hæreditati vel legato adjectis, vide apud Delb. *s.* 5 *et seq.*

§ 14. Si conditio sit negativa, uti dono Titio 601
villam, si non iverit Romam, distingui debet, nam si sit dispositio per ultimam voluntatem, *Auct. cui relictum*, *C. de indicta viduitate*: *L. Mutiane* 7 *et L. Hæres meus* 79, *ff. de condit. et demonstr.* statuitur, ut statim valeat atque si impleta esset conditio, attamen præstita cautione de restituendis omnibus, si conditio non observetur; et idem recte censet Ills. *n.* 367, de aliis contractibus circa res quæ ad hæredes non transferuntur, ne talis dispositio sit inutilis; e contra si sit dispositio non ultima

voluntatis, expectanda est mors ejus, qui impleturus est conditionem, qua posita hæredes ejus rem obtinebunt, uti cum communi Onn. *n.* 158; Lugo *n.* 376, et colligitur ex § *Sub condit.* 4 et § *Si quis instit. de verb. oblig.* Posset tamen etiam mens disponentis esse ut tandiu habeat quandiu, v. g. non ibit Ro-
602 mam, quod aliunde debebit colligi.

§ 15. Si ille, qui conditionem debuit implere, nescivit eam fuisse appositam et juret se impleturum fuisse, si scivisset, habetur pro impleta, ut cum aliis docent Tusch. *v. conditio, concl.* 581, *n.* 7 et Onn. *n.* 159, qui cum Mol. Sa, Rebell. et Dicast. *n.* 194, idem dicunt, si conditio impleri non possit, et sit dispositio ultimæ voluntatis, aut alius contractus gratuitus, sic enim pie interpretantur mentem disponentis; atque idem est, si sit contractus ultimæ voluntatis, vel gratuitus, et per tertium stet, quominus impleatur conditio, ut habet Onn. *n.* 163 et iterum *d.* 14, *n.* 87. Aliud tamen censet Onn. *d.* 13, *n.* 162, in contractibus onerosis, in quibus quisque suum commodum quærit; hinc conditione quomodocumque deficiente, censetur nolle obligationem contractus.
603 § 16. Si Titio promiseras villam sub conditione, et postea eamdem promittas Caio sub alia conditione, quæ prius impleatur, spectato jure naturæ dicit Dicast. *n.* 236, primam promissionem prævalere; quamvis enim posterior prius purificetur, tamen non tollitur jus prioris antecedenter acquisitum, potestque adhuc impleri prior conditio: ergo non ideo prior contractus desinit.
604 § 17. Si Titius Caio legarit aliquid ea lege ut caste vivat, et Caius vel semel etiam occulte fornicetur, Sanch. *de Matr. l.* 6, *d.* 9, *n.* 4, dicit teneri in conscientia reddere hæredibus, quia deficiente conditione deficit voluntas Testatoris: sed inquirendum est in hanc voluntatem, quæ potuit esse ut ita viveret ne pro non casto haberetur, unde putat Lugo *n.* 414, si maneat occultum, non ideo privandum, quia non præsumitur quod Testator voluerit obligare ad se prodendum, quod nimis difficile esset, et idem in simili casu docet Mol. *d.* 14, *n.* 4. Hinc docet etiam Delb. *s.* 8, si quid sit relictum pro virgine, posse habere illam quæ corrupta est, et habetur pro virgine. Addit *s.* 22, si conditio fuerit, *si caste vixerit*, satis esse, si per decennium caste vixerit, quamvis postea fornicetur. An autem obligatio ex contractu conditionali transeat ad hæredes creditoris et maneat contra hæredes debitoris, si post mortem ejus impleatur conditio, videri possunt Lugo *a n.* 237; Dicast. *a n.* 76; Ills. *n.* 366.

§ 18. Contractus conditionales, qui solo con- 605
sensu perficiuntur, uti emptio, promissio, fiunt absoluti adveniente conditione, quamvis consensus interim forte revocetur, *l. Hæc venditio* 7, *ff. de contrah. emp.* patetque a simili in voto conditionali, quod sit absolutum, et obligat adveniente conditione, licet interim revocetur consensus; Matrimonium tamen factum sub conditione, non tenet adveniente conditione si revocatus sit consensus, uti omnes tenent cum Sanch. *de matr. l.* 5, *d.* 8. Et idem videtur dicendum de aliis contractibus, qui traditione perfici debent. Dicast. *n.* 352; Lugo *n.* 385, quia nempe requirunt traditionem, quæ sine consensu nulla est; probabilius tamen videtur cum Sanch. Lug. Dicast. aliisque plurimis omnes contractus conditionatos, etiam matrimoniales, fieri absolutos, et perfici sine novo consensu, si conditio adveniat, et consensus prior revocatus non sit: sic enim Matrimonium perficitur inter absentes, quando unus consensit sub conditione, si alter ejus Procuratori suum consensum vicissim manifestaret; in hoc enim et aliis contractibus sufficit consensus virtualiter perseverans, ex vi cujus postea fiat traditio, et de his plura videri possunt apud Auctores citat. Notat tamen Lugo *de Sacr. d.* 8, *n.* 98, si primus consensus fuisset nullus, v. g. quia positus erat cum adesset impedimentum dirimens quamvis positus fuisset sub conditione, si dispensetur, postea non valere pro Matrimonio nisi renovetur, quia ab initio erat nullus: ergo nequidem habitualiter perdurare poterat; sed contradicit Dicast. *de Sac. d.* 3, *a n.* 137; quamvis enim fuerit nullus pro tempore inhabilitatis, tamen non fuit nullus pro tempore habili. Videri potest Ills. *n.* 368.

§ 19. Pœna potest apponi ex consensu con- 606
trahentium, quæ ideo dicitur conventionalis, et solvi debet ab illo, qui culpabiliter non servat contractum, uti cum communi Lugo *de Inst. disp.* 22, *sect.* 15; videndum tamen ne addatur mutuo, et sic pallientur usuræ, de quo dicetur *n.* 897, deinde ut sit moderata, uti recte Bonn. et Onn. *d.* 8, *n.* 121. Præterea secundum multos Auctores apponi non potest contractui sponsalium, licet permittantur arrhæ, sed de hoc dicetur *l.* 6. De arrhis tamen circa alios contractus statuitur *L. Contractus* 17, *Cod. de fide instrum.* ut qui arrham dat, eam amittat, si contractui stare nolit; qui vero accipit, duplum solvat, si resiliat, nempe

reddat quod accepit, et tantumdem adjiciat: notatque Lugo *d.* 26, *n.* 10, arrhas communiter dari ad roborandam obligationem, ita ut non sit liberum recedere cum jactura arrhæ, nisi alia sit consuetudo. Quod si imponatur pœna propter moram, non poterit ordinarie esse pœna notabilis, si fiat mora tantum unius vel alterius diei : addunt Less. *l.* 2, *c.* 20, *n.* 134, et Lugo *n.* 399, etiam unius septimanæ, nisi aliud postularet qualitas negotii, indigentia alterius contrahentis, vel mos patriæ ; videtur probabilius, quod ad incurrendum debitum pœnæ conventionalis pro foro conscientiæ non prærequiratur sententia Judicis, uti cum communiore Less. *n.* 135 ; Lugo *n.* 406 ; Onn. *n.* 126, contra multos alios. Quod si imposita esset ratione damni emergentis, vel lucri cessantis, foret in conscientia obligatio solvendi, etiamsi alter non peteret, et contra si sit pure conventionalis, non est obligatio eam solvendi, nisi alter exigat, uti habet communis contra Nav. et alios, quia nimis durum videtur tales pœnas in se exequi, et, si alter non exigat, censetur remittere ; Mol. Bonac. aliique plurimi cum Onn. *n.* 927. Est autem etiam probabilius quod satis sit exigi extrajudicialiter, nam non præsumuntur se voluisse obligare ad molestam implorationem Judicis, uti docent cum communiore Suar. Mol. Lug. Onn. *n.* 128, contra Sanch. *d.* 37, et Castrop. *de leg. d.* 2, *p.* 3, qui putant alterum contrahentem tantum intendisse dare alteri jus ad se cogendum per Judicem pro solvenda pœna ; sed recte monet Less. *n.* 137, attendendam esse consuetudinem, quæ videtur esse ut solvatur, si tantum extrajudicialiter petatur. Quod si tenebaris hoc mense solvere 4000 sub pœna centum, et non solvisti nisi 2000, teneberis in pœnam dare 50, Mol. Onn. *n.* 129, sicuti enim divisa est quodammodo culpa, ita et dividi debet pœna. Denique circa pœnas in testamento additas, putat Suar. *de leg. l.* 5, *c.* 6, *n.* 10, eas non esse proprie pœnas, sed conditiones, quibus non positis vitietur dispositio : fatenturque Mol. *d.* 615, et Lugo *n.* 409, saltem has pœnas obligare, etiam antequam quisquam exigat vel moneat, quia illi, in quorum gratiam sunt appositæ, communiter de illis nesciunt; quod si de illis sciant et taceant, quandoque præsumi poterunt remittere. Quid autem dicendum sit si jurasti te soluturum, videri possunt dicenda n. 727.

607 *Quæst.* 104. — *Quid notandum sit circa consensum ad valorem contractus requisitum ?* Resp. Circa hunc consensum dubitatur : 1. An debeat esse internus. 2. An in obligationem gravem. 3. An liber ab inadvertentia, ignorantia et errore circa substantiam. 4. An liber ab errore circa qualitatem. 5. An liber a dolo. 6. An liber a metu. 7. An debeat esse plene deliberatus. 8. An externe manifestus. 9. An utrique acceptatus. Et de his jam ordine dicemus.

§ 1. Ad valorem contractus requiritur verus 608
consensus internus, sive animus se obligandi, saltem implicitus, ex parte utriusque contrahentis, neque sufficit voluisse ponere verba vel signa externa, per quæ contractus fieri solet, ita Mol. Sanch. Lug. *d.* 22, *n.* 45 ; Onn. *d.* 1, *n.* 62, contra Vasq. Turr. Basil. Pontium, Palav. *de Sacr. a n.* 90, et alios quos sequitur Dicast. *de Just. l.* 2, *t.* 3, *d.* 1, *n.* 61, et iterum *t.* 4, *d.* 4, *Probatur ex l.* 1, § *Conventiones*, *ff. de pactis*, ubi sic habetur : *dixit Pedius nullum esse pactum*, *nullam obligationem*, *quæ non habeat in se consensionem* ; *nam et stipulatio*, *quæ verbis fit*, *si non habeat consensum*, *nulla est.* Idem in terminis habetur *l.* 3, *ff. de oblig. et action.* aliisque locis apud Onn. *sup.* Ratio autem est : 1. Quia obligatio, quæ est ex contractu, nascitur a voluntate se obligandi : ergo cum contractus essentialiter debeat causare obligationem, si desit voluntas se obligandi, deerit essentia contractus. 2. Ut per meipsum acquiratur dominium, requiritur voluntas acquirendi : ergo ut per meipsum dimittatur, requiritur voluntas dimittendi, et sic omnis contractus requiret voluntatem internam. 3. Si dicam me emere librum pro me, et reipsa in animo velim emere pro Petro, non emo, mihi sed Petro : hinc si sim Religiosus, mentior quidem, sed non pecco contra paupertatem, neque ad hoc indigeo venia Superioris : ergo signum est obligationem contractus pendere a volitione interna. 4. Si ad valorem contractus sufficeret exterius fingere consensum, etiam hoc sufficeret ad valorem Matrimonii et voti, idem ad confectionem Sacramentorum, quæ dici non possunt, uti dicetur suis locis, et Dicast. *n.* 472, fatetur contractum ficte celebratum ex metu injusto non esse validum; ergo idem est de aliis ficte celebratis; quod enim consensus in uno casu poni deberet et non in alio, inde non sequitur reipsa poni consensum : ergo nec sequi obligationem. *Dixi* 1. requiri animum se obligandi; nam non requiritur animus implendi obligationem : stant enim simul se velle obligare ad aliquid et tamen non velle præstare illud ad quod quis se obligat, v. g. potest

quis velle statum religiosum vel sacerdotalem et tamen nolle servare castitatem aut legere Horas. *Dixi* 2. requiri animum se obligandi saltem implicitum; explicitus enim non requiritur, sed sufficit deliberate et directe inire contractum qualem communiter ineunt homines, ex quo contrahens antehac sufficienter sciverit, et nunc virtualiter adhuc sciat oriri talem obligationem : hæc virtualis intentio sufficit ad Sacramenta et vota; ergo etiam ad contractus. *Dixi* 3. ex parte utriusque contrahentis, nam contractus debet esse conventio duarum voluntatum in aliquid, quod etiam promissioni convenit, quæ non obligat nisi promissarius acceptet.

609 *Objic.* Contractus sine consensu interno, externe tantum initi, habentur in foro externo pro validis : ergo lex supplet consensum internum. *Confirm.* quia qui ita contraxit, ex justitia tenetur præstare rem de qua contraxit : ergo signum est valide contraxisse. R. n. conseq. forum externum præsumit adfuisse consensum, quia cum delicta non præsumantur, quisque censetur loqui ut sentit; quod si Judex rem adjudicet alteri, non facit supplendo consensum internum, neque hoc dominium transfertur ex vi contractus, sed per dispositionem Juris in pœnam fictionis, aut per dominium altum, quod habet Resp. in bona privatorum, quando sic exigit bonum commune : sic autem exigit in hujusmodi casibus, ne omnia commercia humana fructibus et litibus scateant. *Ad Conf.* dist. ant. ex justitia tenetur tradere, si causarit damnum alteri quod aliter reparari non possit, c. si nullum damnum causarit, aut hoc damnum aliter possit reparari, n. ant. et cons. tum enim tenetur tradere tantum ex quadam fidelitate obligante ad conformanda facta verbis; ex justitia tamen tenetur deponere fictionem, quia quisque habet jus ut qui secum contrahit serio contrahat et non ficte, et sic mediate tantum dici potest teneri ex justitia tradere, nempe prius ponendo consensum internum, ex quo orietur obligatio justitiæ.

610 *Inst.* Saltem qui habet animum contrahendi, quamvis habeat expressum animum se non obligandi, valide contrahet; qui enim vult causam, vult effectum; qui vult antecedens, vult consequens; qui vult formam, vult consequentia ad formam, ita Sot. Lop. Rodr. aliique. Resp. Volens contractum et nolens obligationem potest ex modo tenendi suæ voluntatis se habere diversimodo : 1. Ita ut primario nolit obligationem, ideoque etiam nolit contractum, et tum non contrahitur obligatio; cum enim hanc expresse excludat, hæc volitio prævalet, et consequenter non ponitur contractus, qui essentialiter est causa obligationis. Ratio a priori est, quia quando duæ voluntates sibi oppositæ concurrunt, illa prævalet quæ se reflectit supra alteram, et ex modo tendendi est restrictiva illius; tum enim prior volitio non admittitur nisi sub mortificatione quam reflexa superaddit : ergo si hæc addat aliquid excludens hoc, quod essentialiter convenit priori, hæc prior est nulla, 2. Potest ita se habere ut hic et nunc nollet obligationem, adhuc tamen velit contrahere, quamvis inducatur obligatio, et in hoc casu prævalet volitio contrahendi, adeoque inducitur obligatio. 3. Potest ita se habere ut æqualiter tendat in contractum, et non obligationem, in quo casu nec fit contractus, nec inducitur obligatio, quia voluntas tendit in aliquid impossibile, quod est contractus sine obligatione. An autem promissio externa sine animo se obligandi obliget saltem ex fidelitate, dicetur n. 777.

§ 2. Probabilius videtur, quod ad contrac- 611
tum simpliciter, de quo jura loquuntur, requiratur consensus in obligationem gravem, sive intentio se obligandi graviter, quando materia est gravis, ita Lugo *n.* 40, contra Sanch. Henriq. et alios. *Probatur;* nam in primis certum est contractum Matrimonii fore invalidum, si quis se tantum leviter vellet obligare : ergo idem dicendum est de contractu sponsalium. Similiter certum videtur quod contractus donationis et mutui obliget graviter, quando res donata vel mutuata est gravis; nam per illos contractus translatum est dominium rei gravis : ergo esset gravis injuria hanc retrahere domino invito : ergo idem videtur dicendum de aliis contractibus. *Dixi* ad contractum simpliciter, quia sicuti aliquis potest vovere Deo rem gravem sub obligatione levi, sic etiam poterit promittere homini; imo etiam sic posset aliquis tantum sub veniali se velle obligare per sponsalia vel per alios contractus, sed tum non essent simpliciter contractus, de quibus Jura loquuntur, quando de ejusmodi contractibus agunt; si enim quis vocatus in Judicium prætenderet se noluisse contrahere obligationem nisi levem, diceretque hic et nunc esse causam etiam levem, quæ excusaret ab ejus impletione, utique repelleretur : ergo signum est quod ubi materia est gravis, jura velint contrahi obligationem gravem.

612 § 3. Consensus ad valorem contractus requisitus debet esse liber ab inadvertentia, ignorantia et errore circa substantiam contractus ; est communis et habetur *l.* 15, *ff. de Jurisdict. l.* 11 *et* 41, *ff. de contrah. empt.* aliisque apud Onn. *d.* 3, *n.* 84 *et* 102. *Nec obstat* quod *l.* 14, *ff. de contrah. empt.* dicatur emptionem rei inauratæ pro aurea esse validam, *nam* sententia illa Ulpiani satis eliditur per alias leges ; neque mirum est in Jure civili inveniri sententias contrarias, cum a diversis diverso tempore sint compilatæ, nec omnes approbentur, uti patet ex correctione quam sæpe adhibet jus Canonicum et quandoque ipsummet Jus Civile expresse reprobat. Ratio assertionis est quia cum nullus sit errantis consensus, uti habetur *l.* 9, *Cod. de juris et facti ignor.* deest consensus in obligationem, quæ nasci debet ex contractu circa tale objectum ; voluntas enim non potest ferri in objectum incognitum : ergo non contrahitur obligatio ad tale objectum : ergo consensus talis erit nullus ; atque ex his colliguntur sequentia :

613 1. Si emeris vitrum pro gemma, acetum pro vino, etc. contractus est jure naturæ nullus, quia deest consensus in hanc substantiam.

614 2. Hic consensus non potest suppleri a Rep. imo nequidem a Deo, qui si imponat obligationem, non erit ex contractu, sed ex præcepto, et dominium transferetur per potestatem altiorem.

3. Infantes, dementes, ebrii, dormientes non possunt contrahere, quia libertatem talem non habent.

615 4. Contractus est nullus, sive ignorantia, vel error fuerit vincibilis et crassus, sive invincibilis ; sive juris, sive facti, sive antecedens, qui dederit causam contractui, sive concomitans, incidens aut consequens, qui non dederit causam contractui ; sive sit causatus ab altero contrahente, sive a quocumque alio, quia per omnes has ignorantias vel errores æqualiter fit, ut non cognoscatur substantia hujus contractus : ergo ut non sit volita hæc obligatio.

616 5. Si putarem tibi vendere agrum et tu putes tibi donari, venditio et donatio est irrita, ut habetur *l. In vend.* 9, *ff. de contrah. empt. et l. Si ergo*, 18, *ff. de reb. credit.* quia nempe erratur in specie contractus, quod pertinet ad substantiam. Si tamen putem me ex testamento debere tibi agrum, tu autem putes tibi deberi ex venditione, et ego agrum tradam, acquiris dominium, quia virtualiter consentimus in titulo, cum uterque agnoscat justitiam causæ, sive hæc sive illa fuerit, et ita habetur *l. Cum in Corpus*, 36, *ff. de acquir. rer. domin.*

6. Si quid emerim 20 ducatis in auro, qui hoc tempore longe plus faciant quam putaverim, emptio est nulla, quia non consensi in hoc pretium et error in pretio est in substantia, uti habetur *l. In vend.* 9, *ff. de contrah. empt.*

7. Si emam vas vini putans esse vas olei, 617
quamvis æque libenter et eodem pretio emissem vinum, emptio est nulla, quia non habui consensum circa vinum ; consensus autem conditionatus, quem habuissem si scivissem esse vinum, non sufficit ad emptionem absolutam. *Nec juvat* consensus interpretativus, uti vult Vasq. cui favet Dicast. *l.* 2, *tr.* 3, *d.* 1, *n.* 72 ; *nam* nisi adsit signum ejusmodi dispositionis animi, quod vellet, si sciret esse oleum, talis consensus interpretativus non videtur sufficere ad contractum de oleo more humano faciendum. Quod si vinum solummodo acesceret, valeret emptio, quia non esset error in substantia, uti habetur *in ead. leg.* aliisque apud Onn. *n.* 108.

8. Si emam 100 oves, quarum 60 sint ven- 618
dentis, 40 sint alienæ, emptio valet tantum de 60, quia erat emptio ad mensuram, id est, ad partes, cum autem circa 40 sit error in substantia, emptio respectu harum est nulla, *l. Sed ei*, 18, *ff. de contrah. empt.* E contra si intentio mea iret in omnes simul partes alicujus totius, v. g. in 4 equos rhedarios, si unicus sit alienus vel inutilis, tota emptio est nulla, quia erat emptio ad corpus, id est, ad totum, et non volebam nisi quadrijugum, *l. Si duos* 44, *ff. de contrah. empt.* Fit tamen etiam quandoque ut si error circa substantiam sit in minori parte, valeat contractus, sed imminuatur pretium ; si autem sit error in majore vel media parte, communiter non valet contractus, ut si statuam argenteis laminis cooperta emerem putans esse totam argenteam, *l. Cum ab eo*, 41, *ibid.* quidquid in contrarium dicat Ulpian. ante cit. uti etiam notant Mol. et Onn. *n.* 114, qui tamen recte addit in ejusmodi contractibus attendi debere ad mentem contrahentis. Quomodo autem valide emi possit statua habens in se aurum, quæ tamen in communi æstimatione hominum putabatur esse tota cuprea, dicetur *n.* 952.

Objic. 1. Ignorantia vincibilis non excusat a 619
peccato : ergo nec ab obligatione in contractu. 2. Leges sæpe dicunt ignorantiam juris non juvare, sed facti. 3. Sic dabitur occasio

innumeris mendaciis et litibus, nam quisque asseret se ignorasse vel errasse circa substantiam contractus. R. *Ad* 1. Ignorantiam etiam vincibilem excusare ab illo peccato, quod non commiteretur si cognosceretur ejus malitia, quamvis non excuset a peccato affectatæ aut neglectæ ignorantiæ, hujus enim peccati malitia erat satis cognita; peccatum tamen ignorantiæ est ejusdem speciei cum peccato ignorato, quia peccatur contra idem præceptum et contra eamdem virtutem, quæ obligant ad rem præceptam et non ad exponendum se periculo omissionis illius per ignorantiam. *Ad* 2. Facti ignorantia juvare potest ad excusanda delicta, etiam ad impediendas obligationes contractuum; juris autem ignorantia plerumque non excusat apud homines, quia non præsumitur, reipsa autem excusat apud Deum et in foro conscientiæ. *Ad* 3. Tale assertum non admittetur in foro externo, sed quandiu non probabitur oppositum, possessio erit pro valore contractus, utpote initi secundum usum communem hominum vel dispositionem legum.

620 § 4. Si inadvertentia, ignorantia vel error si tantum circa qualitatem, non impedit consensum ad valorem contractus requisitum, *l. Alter* 10, *et l. Alioquin*, 11, *ff. de contrah. empt.* docentque communiter omnes cum Onn. *d.* 3, *n.* 124. Ratio est, quia secundum substantiam nullum est involuntarium, sed habetur consensus jure naturæ requisitus, nec leges positivæ talem contractum irritant. *Nec obstat* quod adsit involuntarium circa qualitatem, *quia* accessorium debet sequi princi-
621 pale. Tota difficultas hic est in discernendo quid hic et nunc sit de substantia contractus et quid qualitas, seu tantum accidens, v. g. in contractu Matrimonii, sponsalium, item in emptione servi, persona est de substantia contractus, unde si Matrimonium, vel sponsalia contraxi cum Titia putans esse Caiam, aut si in servum emi Titium putans esse Caium, contractus est nullus, *l. Alioquin* 11, *ff. de contrah. empt.* docent Molin. et alii cum Onn. *n.* 117. Idem est plerumque in contractibus gratuitis, si enim donavi Petro putans esse Paulum, donatio est nulla, nisi donassem quia pauper esset, et uterque esset pauper, tum enim persona esset tantum accidens; in aliis autem contractibus onerosis persona communiter etiam est tantum accidens; si enim vendam Petro putans me vendere Paulo, venditio est valida. Quod si conduxerim Advocatum pro lite mea, quem putavi peritum, est autem imperitus, Onn. *n.* 118, recte dicit esse errorem in substantia, adeoque contractum esse nullum, quia licet non errarim in persona physice, erravi tamen in ea moraliter quia contraxeram propter operam ad quam est inhabilis; et sic persona habilis transit in objectum in quo est error: ergo erratum est in substantia. Similiter si absens emi pannum, volens me Sacerdotem vestire, si pannus est ruber, erit error in substantia, etc. Itaque universaliter loquendo, hoc debet censeri de substantia contractus, ad quod se restringit voluntas contrahentis; e contra hoc erit tantum qualitas vel accidens, ad quod voluntas contrahentis se non restringit, sed absolute censetur procedere hoc non obstante, uti recte cum communi Ills. *t.* 4, *d.* 2, *n.* 354. In dubio autem an voluntas se ad hoc vel illud restrinxerit necne, præsumendum est ex communi usu aliorum hominum, vel ex dispositione legum circa tales contractus.

Objicies. Sæpe fit ut si qualitas fuisset co- 622
gnita, contractus non fuisset initus: ergo talis antecedens ignorantia qualitatis impedit obligationem contractus. Resp. n. cons. inde enim tantum sequitur quod posita cognitione qualitatis futura fuisset volitio, quæ impedivisset obligationem, non autem quod nunc fuerit, aut nunc impediat.

Inst. 1. Sponsalia rescindi possunt propter talem errorem circa qualitatem, qua cognita non fuissent inita: ergo et reliqui contractus. Resp. Dato anteced. n. conseq. sponsalia enim requirunt majorem libertatem, quia post se trahunt contractum indissolubilem et difficillimum Matrimonii. *Dixi*, dato ant. nam quod respectu alterius contractus esset qualitas, dici potest esse de substantia sponsalium, quia ex usu, vel saltem ex dispositione juris censetur voluntas contrahentium ad tale aliquid esse restricta, eo quod alias ipsis causaretur grave et perpetuum præjudicium.

Inst. 2. Si superveniret talis qualitas, non esset obligatio servandi etiam alium contractum, quia status esset mutatus: ergo etiam non est obligatio, si præcesserit et postea detegatur. R. n. ant. nam si sit mera qualitas, status substantialis erit idem; contrahens autem consensit in substantiam, non restringens ad mutationes accidentales: ergo manet consensus ad valorem requisitus; quod a posteriori probat Lugo *n.* 92, quia alias nunquam posset esse securitas de valore quotidianorum contractuum, sed semper essent pericula rescindendi et litigandi: ergo necesse fuit ut

ad perpetuum valorem contractus sufficeret consensus absolutus in substantiam; contrahentium autem est prius bene considerare id de quo contrahunt.

623 § 5. Quamvis error circa qualitatem sit per dolum causatus a simul contrahente, non ideo vitiatur consensus ad valorem contractus requisitus : est communis cum Dicast. *num.* 68, et Ills. *n.* 355, ex *l. Si dolo, Cod. de rescind. vendit.* et ex *Dolo* 5, *Cod. de inutil. stipul.* quæ leges dant jus rescindendi talem contractum ex dolo factum : ergo supponunt esse validum.

624 Circa hoc tamen notandæ sunt variæ sententiæ, quas cum Auctoribus suis fuse referunt Lugo *a n.* 70, et Onn. *a n.* 153 ; nam plerique dicunt talem contractum manere validum jure non tantum naturæ, sed etiam positivo, oppositum autem tenent de contractibus bonæ fidei, licet admittant de contractibus stricti juris, si nempe illi contractus bonæ fidei ex voluntate contrahentium solvi possint, uti habet Onn. *d.* 2, *n.* 124, et pluribus *d.* 3, *a n.* 167. Putant alii cum Lug. de omnibus esse dicendum, quod tantum claudicent, seu irritari possint propria etiam auctoritate et arbitrio decepti, quamvis Sanch. aliique cum Dicast. *n.* 85, dicant etiam rescindi posse pro arbitrio deceptoris, eo quod contractus ex utraque, aut ex neutra parte videatur debere esse validus; sed sententia Lugonis est probabilior, quia decepto facta est injuria per auctorem doli, quamvis fuisset dolus parvus, inquit Lug. *n.* 142, si reipsa dederit causam contractui : ergo deceptor tenetur causata incommoda auferre, quorum unum est si deceptus nolens obligaretur contractu; adhuc enim obligare esset reipsa continuare injuriam, deceptor tamen non videtur saltem sub mortali obligandus ad monendum deceptum, ut, si velit, contractum rescindat; si enim alter compenset damnum, videtur satisfacere pro injuria et hoc videtur velle Lugo *a n.* 108. Ratio est, quia vere adfuit consensus mutuus et absolutus, estque utilius decepto contractum valere in favorem suum et posse pro libito rescindi, quam ex neutra parte esse firmum; imo Less. *ex cap. Delicti, de empt. et vendit.;* item ex *L.* 2, *Cod. de rescind. vendit.* docet licet per dolum, per errorem concomitantem esset facta deceptio in pretio ultra dimidium, valere contractum, nec posse rescindi, sed tantum concedi actionem *quanto minoris.* Videri possunt dicenda *n.* 993 ; item Ills. *a n.* 355. Quod si non sit deceptio ultra dimidium, dicemus postea *n.* 715 *et* 726, quid agendum sit.

Objic. l. Eleganter 7 *de dolo*, dicitur quod 625
venditio servi ab eo dolose obtenta sit nulla. Similiter *l.* 2, *Cod. de rescind. vendit.* dicitur quod emptio malæ fidei si irrita, *et l.* 3, *ff. pro socio*, dicitur quod societas, si dolo malo aut fraudandi causa coita sit, ipso jure sit nullius momenti. Resp. Sæpe in jure voces illæ, *nullus et nullius momenti,* idem significant quod annullandus seu annullabilis; vox autem *irritus*, idem quod irritandus seu irritabilis, uti recte probat Onn. *d.* 3, *a n.* 167, hinc per leges illas plus non probatur quam contractus dolosos esse annullabiles et irritabiles. Addit Lugo *n.* 128, etiam ideo dici irritos et nullius momenti, quia dant debilissimum jus, utpote statim revocabile ab injuriam passo.

Objic. 2. Dolus facit contractum rescindi- 626
bilem: ergo vitiat, quia si est rescindibilis decepto, ergo ex parte decepti non obligat ex justitia commutativa, nam ex hac obligari est obligari utrinque irrevocabiliter saltem in contractibus onerosis, cum utrinque debeat causari jus; jus autem est potestas inimpedibilis. R. Etiam ex parte decepti, per se loquendo, obligat irrevocabiliter, sed per accidens nunc non ita obligat propter injuriam factam, manetque utrinque æqualitas intrinseca et substantialis, quamvis non extrinseca et accidentalis, scilicet quoad revocabilitatem et alia accidentia, quia obstitit malitia decipientis.

Objic. 3. Si contractus possit rescindi prop- 627
ter injuriam, quam dat dolus antecedens, ergo etiam poterit rescindi quamvis dolus sit tantum concomitans; tum enim adhuc esset injuria, et consequenter si vendens tibi vinum dixissem esse vetus, quod tamen eodem pretio emisses, quamvis scivisses esse novum, posses rescindere emptionem. Resp. seq. concedunt Sylv. et Ang. apud Dicast. *n.* 93, qui tamen cum Sanch. et aliis putat esse negandam, quia respectu mentis, moraliter loquendo, nulla censetur esse mutatio, cum ipse tempore contractus nihil de illa curaret, adeoque nec censebitur injuria, aut saltem inquit Lugo *n.* 104, non erit efficaciter damnosa.

Inst. Ergo si dolus etiam ab aliquo tertio 628
esset factus, adhuc posset contractus rescindi. R. seq. concedunt Medin. et Dicast. *n* 91, sed melius negant alii ; cum enim jus rescindendi tantum proveniat ab injuria, si contrahens injuriam non fecerit, nec poterit contractus cum ipso initus rescindi, sed decepto manebit actio *quanto minoris*, contra alterum

contrahentem, *L.* 13, *ff. de action. empt.* et contra deceptorem dabitur actio ad id quod interest, Ills. *n.* 358, et habetur *L.* 2, *de Proxenetis.* Ex dictis

629 Resolvitur hic casus. Post longam litem an certus fundus Titii esset collectabilis, fit transactio cum communitate ut censeatur non collectabilis ; Titius postmodum reperit certa documenta, per quæ convincitur fundum fuisse collectabilem. *Quæritur* an Titius in conscientia teneatur hoc aperire et fundum subjicere communibus oneribus. R. Si fuit vera transactio, id est, pactio onerosa circa rem tum dubiam, vi cujus pactionis communitas prætendens collectabilitatem accepit a Titio, quanti in istis circumstantiis judicio prudentium æstimabile erat jus illud dubium, transactio tenet, nec ideo potest rescindi, *L. Sub prætextu,* 19 ; *Cod. de transact.* tenentque Theologi cum Mol. *t.* 2, *d.* 556, qui de eo casu fuse discurrit ; brevius Laym. *l.* 3, *tr.* 4, *c.* 31. Ratio est, quia expediebat ad bonum commune ut interveniente ejusmodi transactione per jus altum sopirentur tales controversiæ, ne relinqueretur occasio continuarum litium. Duo tamen videntur addenda : 1. Si communitas nude destiterit urgere, quia probare non poterat collectabilitatem et nihil acceperit pro prætenso jure, quamvis erexerit quasi contractum non exigendi in posterum, Titius non est in conscientia liber, quia huic cessioni et contractui causam dederit error vel ignorantia circa substantiam, quæ hic erat obligatio vel immunitas a collectabilitate, ad quam præsumi debet fuisse restricta voluntas communitatis ; neque jus positivum se interponit per jus altum, nisi adfuerit transactio prout contradistincta a pactione gratuita, uti notat Laym. et clarius Mol. § *Præterea.* 2. Si immunitas Titii redundaret in præjudicium tertii, qui non transegisset cum Titio et cujus fundi ideo gravandi essent majoribus oneribus, quia partem totalis oneris nunc ferret fundus Titii, Titius teneretur huic dare satisfactionem. De transactione diximus 464 et n. 759 pauca addemus.

630 § 6. Vis et metus quandoque impediunt, quandoque relinquunt libertatem consensus requisitam ad valorem contractus, uti jam explicabitur.

1. Vis, inquit Ulp. *l.* 2, *ff. Quod metus causa,* est majoris rei impetus qui repelli non potest, et reipsa hic idem significat quod violentia ; violentum autem dicitur quod est a principio extrinseco, passo non conferente vim, id est, passo retinente; et quamvis voluntas non possit pati vim quoad actus elicitos, tamen dicitur pati vim, quando adducitur ad consensum per aliquid cui ipsa valde renititur, cum autem non renitatur nisi illi quod ipsa fugit et metuit, uti habetur *L.* 1, ibidem; hinc per vim intelligitur metus, ideoque ad parcendum vocibus utemur solo nomine *metus* ; et quod de hoc dicemus intelligendum est de vi.

2. Metus ab eodem Ulp. *L.* 1, ibidem, defi- 631
nitur, instantis vel futuri periculi causa, mentis trepidatio, id est, actus voluntatis fugiens malum imminens : est autem metus gravis vel levis ; gravis, qui vehementer conturbat, nec facile potest superari ; levis, qui non ita conturbat et facilius potest excuti. Gravis, alius est absolute, alius respective talis ; absolute gravis est, qui est, non præcise de perdendo magno lucro, uti recte notat Lugo *d.* 22, *n.* 144 ; sed de incurrendo gravi malo instante illi qui timet, vel aliis ipsi proxime sanguine, aut arctissima amicitia conjunctis, ita ut horum mala reputentur propria, v. g. de morte, mutilatione, longo carcere, diuturno exsilio, atroci cruciatu, stupro sibi inferendo, servitute, quæ omnia habentur *ff. Quod metus Causa et C. de his, quæ vi metusve causa,* item in primo Decretalium *tit.* 40. Ad metum gravem reducitur metus de amissione majoris partis bonorum, de gravi infamia, injusta excommunicatione ; dicunturque hi motus cadere in constantem virum, quia nemo censetur admittere nomen viri fortis licet tum timeat ; a Juristis autem metus talis dicitur justus seu probabilis, quia aliquis juste, id est, merito tum timet et nemo improbare potest, quod quis tunc timeat. Metus respective gravis est, qui est de malo, propter quod non trepidaret quidem vir fortis, tamen judicio prudentium merito trepidat hic homo, v. g. hic senex, hæc mulier, hic puer ; unde in ordine ad contractum habetur quasi metus absolute gravis. *Nec refert* quod alter non cogitarit serio inferre malum, dummodo metuens serio apprehenderit, Less. *l.* 2, *c.* 17, *n.* 45 ; Dicast. *l.* 2, *tr.* 3, *d.* 1, *n.* 115.

3. Metui gravi communiter æquivalet metus 632
reverentialis, quo uxor timet gravem offensam mariti, filius parentum, pupillus tutorum, subditus Principis, Clericus sui Episcopi, Monachus Abbatis, etc.; tum autem censetur gravis offensa, si putetur fore diuturna cum asperitate vultus, vel verborum, vel cum alia dura tractatione. Quod si tantum fierent pre-

ces importunæ, vehementes et sæpius repetitæ, hæ junctæ ad reverentiam quam hæ personæ inferiores debent Superioribus censebuntur facere metum reverentialem ; ut tamen tam metus reverentialis quam preces etiam importunissimæ simpliciter æquivaleant metui gravi in ordine ad materias contractuum, putat Onn. debere adjunctas esse minas aliquas, Lugo dicit debere simul adesse metus mali alterius gravis secuturi : possuntque de his omnibus videri Sanch. *de Matr. l.* 4, *d.* 4 *et seq.*; Less. *a n.* 35 ; Onn. *d.* 3, *sect.* 10, 11 *et* 14 ; Lugo *a n.* 110.

633 4. Metus ab intrinseco, id est vel proveniens ab intrinseca complexione hominis, vel incussus a causa naturali, v. g. morbo, tempestate, belluis, etc. quantum est de se, non impedit valorem contractus, uti si ex metu mortis Medico promittas aurum ; ratio est quia homo tum non impellitur ab alio, sed ipse se in eum contractum libere inducit, uti habetur *l. Si mulier*, 21, *ff. Quod metus causa. Dixi,* quantum est de se, nam si metus omnino turbaret rationem, contractus non valeret defectu advertentiæ vel deliberationis plenæ.

634 5. Metus juste, etiam ab extrinseco, id est ab alia causa libera incussus, non impedit valorem contractus, *l.* 3 *et* 21, *ff. Quod metus causa*, tenentque Auctores communissime cum Onn. *n.* 217. Quod etiam valere de Matrimonio ac professione religiosa docent Sanch. Castrop. Lugo *n.* 159 et 165 ; Ills. *t.* 4, *d.* 2, *n.* 352, contra alios, nam *c. Ex litteris* 2, *de spons.* deciditur eum valide contrahere Matrimonium qui post inita sponsalia metu excommunicationis cogitur ad Matrimonium ; et de professione religiosa *c. de Regularibus* 25, *de Simonia*, ubi de aliquo qui deliquerat dicitur debere cogi ad strictiorem Ordinem. Ratio autem est quia metus relinquit simpliciter voluntarium ; quod enim metus injuste incussus irritet contractum, non est ratione involuntarii, sed injuriæ, quæ in metu justo non est, et quamvis injuste incussus dici possit causare involuntarium secundum quid, tamen Less. *n.* 43, notat juste incussum non debere dici causare ullo modo involuntarium, moraliter loquendo, quia ipsemet dedit justam causam ut incuti posset metus : ergo metus ille est illi voluntarius in causa et veluti ab intrinseco, ideoque nullo modo involuntarius moraliter loquendo.

635 6. Si incutiens tantum simulet, v. g. si Titius sciens Caium deliquisse, et potens juste attamen nolens accusare, minetur se accusaturum nisi det aureum, Molin. Bonac. aliique cum Lugo *n.* 167, dicunt Titium non posse retinere quia dolus dedit causam contractui ; sed Sanch. Castr. Dian. aliique cum Less. *n.* 24 et Dic. *n.* 119, probabilius dicunt posse retinere, quia habuit jus ad accusandum quo se privat, hoc autem est pretio æstimabile, unde aureus datur ne habeatur animus accusandi qui haberi poterat : quod autem non minetur serio est quidem dolus sed non injustus, nam juste potest minari, sive habeat serium animum sive non, et ita concedit Lugo *n.* 170, si quis juste, quamvis dolo, terreat peccatorem qui ideo ingrediatur Religionem, professionem utique fore validam, et sic dicebat Paulus, 1 Cor. 12, vers. 16 : *Cum essem astutus, dolo vos cepi.*

7. Metus etiam ab altero contrahente injuste 636
et in ordine ad extorquendum consensum incussus, spectato jure naturæ, non invalidat contractum ; ita Henriq. Bonac. Regin. Less. aliique prope innumeri, præsertim Canonistæ cum Sanch. supra *d.* 8, *n.* 4 ; Ills. *n.* 349, quos sequitur Lugo *n.* 115, et quoad contractus onerosos, Dic. *n.* 98, contra Molin. Rebel. Valent. Onn. *n.* 235, et alios qui dicunt omnes ejusmodi contractus esse justæ naturæ irritos; item contra Turr. Sotum, Azor. B. Pontium, Dic. *l.* 3, *t.* 4, *dub.* 3, qui dicunt saltem contractus gratuitos esse jure naturæ irritos, sed assertio probatur, quia *in ff.* et *Cod. hoc tit.* in singulis pene legibus dicitur tales contractus esse annulandos seu rescindendos, esse omnia restituenda in integrum, etc. : ergo signum est leges non agnoscere quod sint antecedenter irriti, neque rem esse integram independenter a dispositione juris positivi. Ratio autem est quia vel ideo sunt irriti quod desit libertas vel quod fiat injuria ; non ideo quod desit libertas, nam metus non tollit libertatem nec voluntarium, ubi patet in contractibus qui fiunt ex metu gravi proveniente ab intrinseco aut juste incusso. Neque ideo quod fiat injuria, quamvis enim ideo sint illiciti, tamen non ideo sunt irriti, ut patet in contractibus qui causantur ex dolo aut ex metu levi injuste incusso qui utique jure naturæ valent, item in Matrimonio ; nam si Titius prius contraxerit sponsalia cum Caia, et postea contrahat Matrimonium cum Sempronia, hoc Matrimonium est validum quamvis sit injuriosum, in primis Caiæ uti patet, deinde etiam Semproniæ quam decipit.

8. Contractus aliqui, nempe Matrimonium 637
et Professio religiosa, promissio vel traditio

ex rebus Ecclesiæ, promissio vel solutio dotis, sunt jure positivo irriti si fiant ex metu gravi injuste incusso, idem dicunt aliqui de sponsalibus, renuntiatione beneficii Ecclesiastici, jurisdictione extorta, absolutione a censuris, et aliis de quibus videri possunt Less. *n.* 37; Sanch. *de Matr. l.* 4, *d.* 8; Lugo, *a n.* 120; Onn. *n.* 230. Idem etiam dicunt Auctores citati apud Ills. *n.* 250, de votis simplicibus, ex *Cap. Sicut qui Monasteria*, 20, *q.* 1, et *cap. Præsens* 20, *q.* 3, quamvis Suar. B. Pontius et Castr. dicant tantum esse irritanda.

638 Reliqui contractus per talem injustum metum extorti non sunt jure positivo irriti, sed tantum irritandi, ita Sanch. Less. Dic. *n.* 99, dicens teneri ab innumeris, Onn. *n.* 239, dicens esse omnium, sed pro contraria sententia citant multos Dic. et Lugo *n.* 118. Ratio nostra est quia jura manifeste id asserunt § *Verbi* 1, *Inst. de except. leg.*1, *ff. Quod metus causa*, *l. Dolo vel metu. Cod. de inutil. stipul.* aliisque plurimis locis apud Lugo et Onn. et causa harum legum fuit partim ne lites et jurgia multiplicarentur, si unicuique absque sententia Judicis liceret res suas repetere, partim quia injectio metus injusti est delictum, delicta autem non præsumuntur; hinc jus statuit non dari actionem nec rescindi contractum antequam delictum probetur.

639 10. Si metus non incutiatur ad contractum extorquendum, ex illo tamen fiat contractus, v. g. si alicui, quem in flagitio deprehendis, mineris injuste mortem, et hic, ut periculum evadat, aliquid tibi promittat vel donet, Angel. Sotus et alii dicunt contractus hos esse saltem irritabiles, quia revera fiunt ex metu injuste incusso; Sanch. Bonac. et alii cum de Luca *de benef. d.* 78, *a n.* 8, dicunt non esse irritabiles, quia hic consensus est veluti ab intrinseco, cum ipsemet præeligat contractum, ut evadat mortem, neque metus proprie est causa contractus, cum non incutiatur metus ex intentione contractus, sed tantum est occasio, inquit Less. *n.* 40. Consentiunt alii cum Lugo *n.* 175, si metus principalis juste incutiatur; si autem [injuste, ut in casu allato videtur fieri, probabilius dicunt esse irritabiles et videtur colligi ex *l.* 7, *ff. Quod metus causa*, ubi dicitur deprehensum in flagitio, qui jure non poterat occidi, si quid promiserit propter metum, posse per hoc edictum juvari; ratio autem est quia metum injuste incutiens tenetur ratione injuriæ ad tollenda omnia incommoda inde provenientia, inter quæ esset tali contractu obligari.

11. Si metus sit ab aliquo tertio et non ab altero contrahente incussus, adhuc potest contractus jure positivo rescindi, nam ista statuitur *l.* Item, 15, § 3, *ff. Quod metus causa*, et docent Mol. Sanch. Less. *n.* 39; Lugo *n.* 172; Dic. *n.* 11, aliique communiter. *Nec obstat* quod *n.* 628, dixerimus contractum non esse irritabilem, si dolus ab aliquo tertio sit factus, *nam* legum non est petenda ratio, uti habetur *l.* 20 et 21, *ff. de legibus*; ratio tamen congruentiæ est, tum quia per metum minuitur voluntarietates consensus, tum etiam quia dolus per diligentiam et circumspectionem facilius caveri poterat: ergo fuit ratio cur lex concederet rescindibilitatem ob metum, licet non concedat ob dolum a tertio factum. 640

12. Contractus non possunt rescindi nisi ad arbitrium injuriam passi, quia potestas rescindendi inducta est in favorem metum passi et in odium inferentis, ergo inferens resilire non potest altero invito, Navar. Molin. Less. Onn. *num.* 243, aliique communiter. 641

13. Levis metus etiam injuste incussus, et dans causam contractui, non impedit ejus valorem, nec facit rescindibilem jure positivo, facit tamen rescindibilem jure naturæ, et pro foro conscientiæ, si de se rescindi possit. Probatur, nam in primis contractum non ideo esse irritum jure naturæ est communis contra Onn. *n.* 237, et patet ex dictis *n.* 636. Deinde nec esse rescissum aut rescindibilem jure positivo, etiam est communissima et habetur *l.* 5, 6 *et* 7, *ff. Quod metus causa*, item *Reg.* 184, *ff. de div. reg. juris*, ubi dicitur, quod metus levis pro nihilo reputetur, item quod vani timoris justa excusatio non sit. Denique pro foro conscientiæ posse rescindi a metum passo, docent Sanch. Castr. Less. *n.* 46, contra Med. B. Pontium, Ills. *n.* 373, et ratio est, quia metus ille est injuria: ergo inferens tenetur eam depellere et injuratum restituere in priorem statum libertatis ad quem recuperandum jus habet. *Nec obstat* quod in ratione metus dicatur levis, *nam* hoc non obstante potest in ratione damni et injuriæ esse peccatum grave, uti si levi verbere frangas pretiosum vitrum, aut percutias matrem tuam. *Dixi*, si de se rescindi possit, nam in sententia quod Matrimonium ex metu levi initum valeat, rescindi non poterit, quia semel validum ex natura sua est indissolubile; an autem reipsa tum valeat, dicetur l. 6. 642

Objic. Jus non potest nasci ex injuria, sed si contractus causati ex metu injuste incusso essent validi, jus nasceretur ex injuria: ergo. 643

R. Jus non potest immediate nasci ex injuria, transeat, mediate, n. nam si filius occidat patrem, filius per successionem ab intestato immediate acquirit jus ad hæreditatem, per injuriam, qua occidit patrem, mediate : similiter si ex dolo vel metu levi, attamen injusto, ineatur contractus, jus mediate nascetur ex injuria, immediate ex consensu contrahentis quem causabit injuria et ita etiam fit in nostro casu. *Dixi*, trans. nam si fur pecuniam alienam misceat suæ, acquirit dominium pecuniæ alienæ per mixtionem, quæ tamen mixtio est vero domino injuriosa, quamvis etiam hic dici possit acquirere dominium immediate per dispositionem juris positivi, mediate per mixtionem.

Inst. Jus naturæ non potest favere injuriæ : ergo contractus injuriosus non potest jure naturæ esse validus, ita Onn. R. Jus naturæ non potest favere injuriæ, approbando illam, C. non irritando, N. ant. et cons. quamvis enim prohibeat talem injuriam, tamen non tollit ejus existentiam et effectum.

644 *Objic.* 2. Ad valorem contractus requiritur consensus ita liber ut nequidem secundum quid sit involuntarius : sed consensus procedens ex metu gravi non est ita plene liber : ergo. Ita Onn. R. Ad valorem contractus, si non sit rescindibilis, requiritur consensus ita plene liber, trans. si maneat rescindibilis, N. Maj. et Cons.

Inst. Cap. Cum locum, de spons. dicitur, ibi locum non habet consensus ubi metus et coactio intercedit, item *Reg.* 116, *ff. de div. reg. juris* dicitur nihil consensui tam contrarium quam vis et metus. R. Primus textus intelligitur de consensu absolute libero, firmo et non revocabili. Ex 2. Plus inferri non potest quam consensum debere manere revocabilem, ubi contractus est irritabilis.

645 *Objic.* 3. Si valet contractus metu extortus, v. g. promissio auri facta latroni volenti occidere : ergo metum passus tenebitur hoc aurum tradere, adeoque latro habebit jus ad obtinendum aurum per injuriam, quod etiam statim tenebitur restituere. Ita B. Pont. R. N. seq. nam metum passus potest, quandocumque vult, eum contractum rescindere, ita Lug. *n.* 116.

Inst. 1. Non datur jus ad injuriam, nempe ad actionem illicitam : sed latro habebit jus ad injuriam, nempe ad obtentionem auri promissi, quandiu contractus non rescinditur. R. Habet tantum jus ad dationem ab altero faciendam, quæ danti nec illicita est, nec injuriosa, cum cedere possit juri suo et nemo sibi faciat injuriam; sola coactio furis est injuriosa, sed ad hanc fur non habet jus.

Inst. 2. Habet jus ad petendum et tamen petitio est injuriosa. R. Habet jus absolutum, vel jus ad petitionem simpliciter, N. habet jus conditionatum, si nempe læsus non opponat exceptionem injuriæ; item habet jus tantum ex supposita promissione, ac etiam sub obligatione statim restituendi, C. hæc autem petitio non est injuriosa, nec illicita; quia si læsus non opponat exceptionem, censetur consentire in talem dationem et petitionem.

Inst. 3. Si latroni tradidisset illud aurum, latro non acquisivisset ejus dominium : ergo signum est quod promissio fuerit irrita. *Prob. ant.* quia *L. Metum*, 9, § *Volenti, et* § *licet, ff. Quod metus causa*, metum passo conceditur actio, non solum in personam, sed etiam in rem, ubicumque existat : ergo signum est quod hic retinuerit ejus dominium. R. N. ant. dicitur enim habere actionem in rem, non quod maneat dominus rei, sed quia rescindendo contractum potest facere suam et conceditur ipsi restitutio in integrum, hinc res debet ipsi restitui cum fructibus; nemo autem dicitur exclusus a re ad quam ita plene recuperandam actio ipsi conceditur, uti habetur *L. Nemo ff. de in integr. rest.* et quia qui actionem habet ad rem, rem ipsam habere videtur, inquit *Reg.* 15, *ff. de divers. reg. juris;* hinc metum passus dicitur quasi adhuc habere rem, atque etiam ideo debet respectu istius rei præferri omnibus aliis creditoribus, nam rescindendo contractum tollit omne jus quod habebat inferens injuriam : ergo etiam tollit jus aliorum creditorum, quod fundabatur in jure inferentis injuriam, Lugo *n.* 119, et Ills. *n.* 250, qui videri potest. Ex his :

Inferuntur seqq. 1. Qui rem per ejusmodi 646
contractum extortum est consecutus, tenetur eam restituere, sive ipse, sive alius metum gravem injuste incusserit, quia jus positivum dat jus in rem ipsam apud quemcumque existat, uti jam dictum est, probatque pluribus Onn. *n.* 220, quod tenet, licet ille, qui nunc habet, bona fide acceperit a primo, uti notant Sylv. Garz. Sanch. Lugo *n.* 186. 2. Si metus 647
ex quo causatus est contractus fuisset ita levis ut se solo non causasset, causaverit tamen, prout conjunctus aliis motivis, esset obligatio compensandi tantum partem damni, uti docet Lugo *n*, 138; videri tamen debent dicta *n.* 53. Quid autem faciendum sit in dubio an metus fuerit causa partialis necne, etiam

648 *n.* 574, est dictum. 3. Excusaberis a restitutione si ille cujus metus injustus est incussus prudenter putaretur non velle sibi restitui; fit enim, inquit Less. *n.* 48, ut multi quamvis inviti consentiant, si tamen semel consenserint, vel non cupiant restitui, vel facillime condonent; in puro tamen dubio an censendus sit condonare, tenenda sunt quæ n. 462, dixi-
649 mus. 4. Blanditiæ, per se loquendo, non vitant consensum, cum potius augeant voluntarium : debet tamen abesse mendacium et dolus, item tacitæ minæ, quales adessent, si ille, qui allicitur, sciret blandientem solere sævire, quando non fit quod ipse vult. Videri possunt Lugo *n.* 149, et Onn. *a n.* 256.

650 § 7. Consensus ad valorem contractus requisitus debet respectu contractus esse plene deliberatus, qualis requiritur ad peccandum mortaliter. Est communis cum Juristis et Theologis plurimis, quos citant, et sequuntur Lugo *d.* 23, *n.* 17; Onn. *d.* 3, *n.* 95. Ratio est, quia ad negotia, quæ censentur esse majoris momenti, requiritur plena deliberatio circa illa, sive circa obligationem et damna, quæ ex illis oriri possunt, sed omnes contractus, etiam illi qui sunt circa materiam levem, censentur ex forma et modo quo fiunt esse negotia majoris momenti, ide oenim in Rep. tam multæ leges circa illos latæ sunt : ergo. *Conf.* nam per contractum quasi alienatur propria libertas, ad quod requiritur ut totus homo consentiat, alioquin non amittet suarum actionum dominium in cujus possessione est; est enim in homine talis comparatio habitualis, ut nolit per contractus privari libertate sua, nisi seipso solo mediante; si autem ex semideliberatione agens obligaret se, non ipse solus se privaret libertate, sed simul ista semideliberatio : ergo.

Objic. Præceptum semiplene deliberate co-
651 gnitum obligat hominem sub veniali : ergo contractus semiplene deliberate initus etiam obligabit, saltem sub veniali. R. N. Cons. præcepta, ut obligent, debent poni cum plena deliberatione et in hoc paritas est cum contractibus; sed ut peccetur contra præcepta semel posita, aut etiam contra obligationem jam causatam per contractum, sufficit semiplena deliberatio, quia reipsa fit violatio, si obligatio cognoscatur etiam semiplene tantum et non curetur. Ratio disparitatis jam data est, quia obligatio contractus est a voluntate hominis, quisque autem censetur esse in ea voluntate ut obligari nolit, nisi totus consentiat, sicuti enim est plenus dominus rei suæ, ita non vult eam a se abdicare, nisi agat ut plenus dominus suæ libertatis; e contra turpitudo et ratio peccati non est a voluntate hominis, sed sequitur naturaliter ad positionem actus prohibiti, licet quis nollet eam sequi : ergo ad hanc non requiritur ea libertas, vel deliberatio. Ex dictis :

Inferuntur seqq. 1. Si quis, dum est sobrius, 652
non posset se resolvere ad contractum, et ideo largiter biberet ut ferme ebrius in semideliberatione contraheret, contractus in hac initus non obligaret, ob rationem jam datam : similiter non obligat, si fiat ab homine semidormiente, uti certum esse docet Onn. *d.* 4. *n.* 32. *Si dicas* valere contractum factum per procuratorem illius qui mandatum dedit, et postea, dum fit contractus, ebrius est vel dormit : ergo similiter factus ab ebrio, vel semidormiente, qui antea hoc intendebat. R. disparitatem esse, quod actus procuratoris sit humanus et fiat humano modo ex vi mandati adhuc moraliter existentis, ideoque est moraliter actus mandantis : e contra contractus factus a semiebrio vel dormiente non est plene humanus, nec fit humano modo contrahendi, neque censetur prior volitio moraliter permanere in ordine ad contractum humano modo causandum. 2. Quamvis contractus fiat cum 653
passione, si tamen non impediatur deliberatio sufficiens ad mortale, contractum valere, alioquin innumeri contractus forent invalidi, v. g. sponsalia ex passione amoris, emptio ex passione invidiæ : et ita videtur asseri *l.* 9, *ff. de publicanis*, ubi dicitur licitationi ex calore factæ jungendam esse cautionem fidejussionis : ergo talis licitatio a jure agnoscitur esse valida, *Nec obstat l.* 3, *ff. de divortio,* ubi sic habetur : *Quidquid in calore iracundiæ, vel fit, vel dicitur, non prius ratum est quam si perseverantia apparuit judicium animi fuisse ;* quod reperitur *Reg.* 49, *ff. de div. reg. Juris* ; item *C. Divortium*, *de Pœnitentia*, *dist.* 1 ; *nam* hi textus tantum loquuntur de divortio et dicunt non debere judicari esse factum ex animo, si conjuges ex subita ira ab invicem divulsi statim redeant; de aliis autem contractibus nihil disponunt jura.

§ 8. Consensus ad contractum requisitus de- 654
bet esse externe manifestatus, ita Lugo *d.* 22, *n.* 102, et pluribus *d.* 23, *f.* 2; Dic. *l.* 2, *t.* 4, *n.* 454, aliique communiter. Ratio est quia contractus est actus humani commercii : ergo ut valeat et obligationem inducat, debet fieri humano modo; ergo debet in sensum aliquem cadere. *Nec obstat* quod promissio in-

terna juramento firmata obliget, nam obligatio oritur vi religionis ex juramento quod habet se per modum voti Deo facti : de cetero recte notant Onn. *d.* 29, *n.* 21, nequidem esse obligationem manifestandi nudam promissionem quam quis interne concipit, habuit enim tantum hanc mentem : Volo obligari si promissario manifestavero hanc meam volitionem et ipse acceptaverit, ubi non promittit se manifestaturum et quamvis hoc non intendisset, adhuc non esset acquisitum jus alteri, nisi hanc ipsam intentionem manifestam acceptasset; atque ita docent Auctores communiter cum Dic. *dub.* 7. Addit Lugo *d.* 23, *n.* 2, si quis nollet illam suam voluntatem internam manifestare et tamen illam præter intentionem manifestaret, non obligandum, quia illa manifestatio non fuisset actio humana. Quæri autem solet an hæc manifestatio externa requiratur de jure naturæ vel positivo, Led. Palat. et Mendoz. dicunt requiri tantum de jure positivo, alii communius et melius cum Lugo *n.* 29, dicunt requiri de jure naturæ, ob rationem ante datam, quia deesset volitio obligationis. Speciatim autem circa acceptationem promissionis et donationis, dicetur a num. 765.

655 *Objic.* Quando ex præsumpta voluntate domini rem accipio, acquiro dominium vi voluntatis internæ quam ipse habet, licet exterius non manifestatæ. R. N. ass. nam acquiro per occupationem animo possidendi, volitio autem dominii tollit impedimentum seu repugnantiam, qua sublata nunc ita occupo ac si nullius esset, Lugo *n.* 33.

656 § 9. Ad contractum onerosum requiritur acceptatio mutua consensus et manifestatio illius mutuæ acceptationis, ita Lugo *d.* 23, *a n.* 26; Dic. *n.* 455; Onn. *d.* 29, *f.* 4 aliique. Probatur; nam requiri acceptationem consensuum patet, alioquin duæ voluntates non convenirent humano modo in unum : deinde cum uterque contrahens det alteri jus contra se, ut hic habeat jus contra illum et ille contra hunc, debet in utroque esse acceptatio illius juris; hæc autem duplex acceptatio, cum debeat constituere contractum humanum, debet esse humana et sensibilis : ergo utraque acceptatio illa debet utrinque manifestari; sicuti enim duo consensus non sunt humani nec inducunt obligationem utrinque nisi invicem manifestentur, ita nec acceptationes. Oppositum est in contractibus gratuitis, quia cum obligationem inducant ex una tantum parte, satis est esse acceptationem ex parte illius qui alterum sibi obligat. Ex dictis

Sequitur 1. Si offeram tibi domum mille 657
aureis venalem et tu acceptes efferasque 1000 aureos, venditionem non perfici quando tu acceptas et promittis 1000 aureos, sed quando tua acceptatio mihi manifestatur; mea enim acceptatio, qua obligationem accepto si consentias, est tibi sufficienter manifestata per hoc quod offeram domum isto pretio venalem : ergo si mihi vicissim manifestetur tua acceptatio, hoc ipso perficietur contractus, neque opus erit tibi vel mihi ulterius manifestari aliam acceptationem. 2. Si mecum one- 658
rose contrahas per procuratorem, tum perfici contractum quando tuus procurator acceptat, et ego id rescio, licet tu nec eum acceptaris, quia cum agat nomine tuo et gerat tuam personam, acceptatio illius est moraliter tua. 3. 659
Si contraham onerose tecum per litteras, hunc contractum prius tum perfici quando mihi per responsum innotescit tua acceptatio. 4. Si donum mihi mittas, donatio completur dum accepto, etiamsi nihil rescias de mea acceptatione.

Objic. Ad remittendum jus quod habeo 660
contra Petrum, non requiritur acceptatio Petri; possum enim illi inscio condonare debitum, uti Deus mihi inscio condonare potest peccatum; ergo ad acquirendum jus contra Petrum non requiritur acceptatio mea, sed fieri poterit sola voluntate Petri. R. Ad remittendum irrevocabiliter jus quod habeo contra Petrum non requiritur acceptatio Petri, N. ad remittendum revocabiliter, C. ant. et N. cons. Si enim remittam revocabiliter, Petrus nullum acquirit jus contra me, ad hoc ut sit liber debito, sed si velim, potero semper exigere debitum, sub illa enim conditione remitto nisi aliter voluero, priusquam Petrus meam remissionem acceptarit, Lugo *n.* 54. Vide dicenda a n. 778.

Inst. Si acceptatio requiratur ad obligationem, vel ergo erit tantum conditio, vel partialiter causa obligationis. R. Less. *l.* 2, *c.* 18, *n.* 41, dicit esse tantum conditionem, qua posita, obligatio causetur a voluntate contrahentium. Lugo *n.* 40, dicit esse causam partialem cum sit pars juris quo unus ligat et unus ligatur, quod videtur esse probabilius, nam illa sola sublata non esset obligatio.

Quæst. 105. — *Quid dicendum sit in variis dubiis circa hactenus allata?* R. Auctores notant 661
seqq. 1. Si dolo inductus eas ad contractum et dubites an dolus dederit causam contrac-

tui, v. g. emisti novum vinum putans esse vetus et dubitas an fuisses empturus si scivisses esse novum ; hoc dubium resolvendum est consideratis causis et circumstantiis quibus inductus es ad emendum, an nempe per hoc notabiliter impediatur finis vel usus quem intendebas. Quod si his consideratis adhuc non possis resolvere, decidendum est secundum commune judicium aliorum ; unde si qualitas ignorata ex se magnam mutationem faciat, præsumere poteris te non fuisse contracturum si scivisses, quia ita contingere solet apud alios homines, ita Sanch. *de Matrim. l.* 1, *d.* 65, *n.* 4 ; Lug. *d.* 22, *n.* 100.

662 2. In dubio an talis mutatio rerum sit subsecuta ut ad eam te nolueris obligare, vel an erraveris notabiliter in re promissa, vel an causa cessarit, vel an causa qui nunc cessat fuerit finalis et principaliter motiva tui consensus, præsumendum videtur pro valore contractus, quia jura dicunt ut actus potius valeat quam ut pereat, videturque etiam pro illo esse possessio quia scitur esse factus et ignoratur invaliditas, Sanch. *in Dec. l.* 4, *c.* 2, *n.* 13, 34, 52 ; Lugo *n.* 91.

663 3. Universaliter loquendo, si dubites an volueris te obligare, attendenda sunt verba, quæ si significent animum se obligandi, præsumendum est quod animus ille adfuerit, quia nemo præsumitur aliter sentire quam loquatur ; ergo est possessio pro valore actus, Sanch, *de Matr. l.* 1, *d.* 9, *n.* 13 ; Castr. *t.* 1, *d.* 3, *p.* 10, *n.* 4, aliique communiter. E contra si verba sint indifferentia ad significandum animum se obligandi, vel propositum postea prius se obligandi, non teneberis per illa te obligare, sed standum erit pro libertate quæ est in possessione contra obligationem, Lugo *n.* 63 ; Dic. *l.* 2, *t.* 3, *n.* 51. Denique si verba sint ambigua et tenebaris hic et nunc habere animum te obligandi per illa, præsumendum est quod volueris te obligare, alioquin peccasses, delicta autem non præsumuntur, Lugo *n.* 65. Quid dicendum sit in dubiis variis circa juramenta quibus formantur contractus colligi potest ex dictis hic p. 1, a n. 307.

664 *Quæst.* 106. — *Quid notandum sit circa stipulationes ?* R. seqq. § 1. Stipulatio est contractus qui perficitur certa interrogatione et responsione ; cum enim omnis contractus debeat parere obligationem Justitiæ, verba autem quibus significatur consensus de se sint indifferentia ad talem obligationem significandam, jus statuit ut censeretur prolata ex intentione se obligandi, etiam civiliter, si consensus significaretur conceptis et a lege præscriptis verbis per certam interrogationem et responsionem ; nempe : spondes? spondeo; promittis ? promitto ; fidepromittis ? fidepromitto ; fidejubes ? fidejubeo ; dabis ? dabo ; facies? faciam, etc. E contra, quando ita non fiebat, jus non præsumebat, saltem in contractibus innominatis et pactis nudis fuisse intentionem se ex justitia civiliter obligandi, uti habetur *Inst.* et *ff. de verb. oblig.*

§ 2. Quamvis stipulatio certis verbis con- 665
cepta in contradictionibus adhiberi possit, nunc tamen necessaria non est, sed usu et jure novo est antiquata, ita cum aliis Onn. *d.* 2, *n.* 137. Ratio est quia modus ille contrahendi videbatur esse nimis susperstitiosus, cum per quæcumque verba vel signa sufficienter significare possit animus se obligandi ex justitia.

Quæst. 107. — *Quinam possint contrahere?* R. 666
Possunt omnes qui habent plenum usum rationis et materiam de qua contrahant, neque jure prohibentur ; ita quoad rem omnes et habetur *l.* 5, *Cod. de oblig.* quæ jam explicabuntur.

§ 1. Cum contractus sit actio humana inducens obligationem in conscientia, ebrii, dormientes, furiosi, fatui cum non habeant usum rationis, non possunt contrahere nisi tempore lucidi intervalli, in quo si contractus fiat prout decet hominem sanæ mentis, admitti debet tanquam validus, Onn. *d.* 4, *n.* 27. Quamvis autem hi non possunt contrahere sive obligare et obligari ex contractu, possunt tamen obligare et obligari si ad hoc non requiratur ipsorum consensus, *L. Si a furioso,* 24, *ff. de ob.* docentque Glossa, Bart. et alii cum Onn. *n.* 34. Sic enim si fatui fiant legatarii, obligant sibi hæredem ad solvendum legatum ; si fiant hæredes, obligantur legata solvere ; hæ tamen obligationes sunt minus strictæ cum non fundentur in potentia proxime libera : hinc jus providit ut alii, nempe tutores, curatores, administratores vel Respublica ipsa personas eorum repræsentent et suppleant.

§ 2. Infantes non possunt facere contractus 667
qui inducant obligationem saltem civilem, quia non præsumuntur habere plenum usum rationis, et ita habent leges plurimæ apud Onn. *n.* 17. In jure autem, tam masculi quam feminæ usque ad annum 7 completum dicuntur infantes ; ab hinc masculi ad 14, femellæ usque ad 12 completum dicuntur impuberes ; quod si morte patris vel emancipatione desie-

rint esse in patria potestate, dicuntur pupilli; si patre et matre careant, sunt orphani. Deinde masculi ante completum annum 10 cum dimidio et femellæ ante completum 9 cum dimidio dicuntur esse infantiæ proximi; ab hinc masculi usque ad annum 16 cum dimidio, feminæ usque ad 14 cum dimidio dicuntur pubertate proximi; sed masculi completo anno 14, femellæ completo 12, dicuntur puberes. Ab hinc usque ad 25 dicuntur Minores seu Minorennes, quandoque etiam vocantur adulti. Vide p. 1, n. 1026.

668 § 3. Pupillis, etiam invitis, datur tutor; minoribus autem volentibus datur curator, quandoque etiam nolentibus in ordine ad lites. Qui curator acceptatus repudiari non potest usque ad annum ætatis 25 completum. Etiam prodigo invito imponitur curator, quia præsumitur non posse solus sua administrare, nisi de prodigalitate accusatus sufficienter se purget; dicitur autem prodigus qui profuse dat, id est, *qui nempe tempus neque finem expensarum habet, sed bona sua dilacerando et dissipando profundit*, ut ait Ulp. *l.* 1, *ff. de curat. furios.* habenturque hactenus dicta in jure apud Onn. *n.* 17, 36, 57, 64 et 86.

669 § 4. Si infantiæ proximus contrahat, non obligat civiliter, § 10, *Inst. de inutil. stip.* docentque Auctores cum Onn. *n.* 18, quia habentur tanquam non utentes ratione, imo secundum Onn. *n.* 46, nequidem naturaliter obligantur, quia contractibus illis resistit jus positivum irritans consensum. Excipit Ang. nisi malitia superaret intellectum, sed Sanch. *de Matr. l.* 6, *d.* 38, *n.* 24; Lugo *d.* 22, *n.* 283, rejiciunt exceptionem, quamvis enim in uno vel altero particulari non teneat ratio legis, non ideo definit etiam hos obligare, secundum dicta l. 1, q. 141.

670 § 5. Pupillus non potest ullos contractus civiliter obligantes celebrare sine auctoritate tutoris, *l.* 1, *Cod. de inutil. stipul.* et alibi sæpe, tenentque Auctores communiter cum Molin. *d.* 224 et Onn. *n.* 37. Excipe nisi ex contractu factus sit locupletior, tum enim obligatur naturaliter et civiliter, uti ex legibus et citatis Auctoribus docet Sanch. *n.* 7 *et* 22.

§ 6. Si pupillus saltem pubertati proximus contrahat sine auctoritate tutoris, probabilius videtur contractus illos jure naturæ valere et inducere obligationem pro foro conscientiæ, quibusdam exceptis de quibus paulo post; ita Bartol. Azor. Molin. Nav. Less. Bonac. Regin. Rebell. Sanch. quos citat et sequitur Onn. *n.* 42. Item Laym. Tann. et Lugo *n.* 288, contra Alciat. Covar. et alios apud Sanch. *n.* 20, quorum sententiam *Dic. l.* 2, *t.* 3, *n.* 283, vocat satis probabilem, Less. et Sanch. valde probabilem. Platel; *n.* 593, valde probabilem et in praxi tutam. Ratio nostra est, quia nihil deest de jure naturæ requisitum ad valorem talium contractuum, ideoque nec ad obligationem naturalem, quæ ex consensu sequitur; sed nec jus positivum illos contractus irritat pro foro conscientiæ, nam *l. Marcellus* 25, *ff. de fidejussoribus,* expresse dicitur pupillum sine auctoritate tutoris contrahentem obligari; non obligatur autem civiliter : ergo naturaliter, item *l.* 25, § 1, *ff. Quando dies legatis, et l.* 1, *ff. de novat.* clarissime dicitur pupillum sine auctoritate tutoris contrahentem obligari naturaliter. Similiter *l. Si pupillus*, 31, *ff. ad l. falcidiam*, dicitur pupillum mutuam pecuniam reddendo liberari a naturali obligatione : ergo supponitur fuisse. *Nec obstat* quod *l.* 59, *ff. de oblig.* dicatur pupillum mutuam pecuniam accipiendo nequidem jure naturali obligari; *nam* sensus est jure naturali non obligari stare contractui, cum rescindere possit; uti paulo post dicetur.

§ 7. Si pupillus contrahat cum ipso tutore, 672
v. g. si tutori vendat prædium, non obligatur nequidem naturaliter, § 7. *l.* 34, *ff. de contrah. empt.* Limitat Sanch. *n.* 25, nisi forte alter tutor consentiret, vel pupillus per hoc fieret locupletior, vel dolum committeret : in his enim casibus putat pupillum cum tutore contrahentem obligari.

§ 8. Si pupillus alienet immobilia, vel mo- 673
bilia pretiosa, quæ servando servari possunt, servari saltem per triennium, uti habent Glossa et Dic. *n.* 386, contractus non obligat nequidem naturaliter, uti cum communi Sanch. *n.* 26; Lug. *n.* 294; Onn. *n.* 50; in his enim contractibus majoris momenti jus positivum irritat consensum, non solum pupilli, sed etiam tutoris, si consentiat, *l.* 22, *Cod. de administ. tutorum.* Unde ut ejusmodi alienationes valeant, debet præter auctoritatem tutoris adesse causa legitima, quæ in scripto apud Judices probetur esse utilis pupillo, ut ibidem statuitur.

§ 9. Si Judex ex speciali causa interdixisset 674
absolute omnem administrationem pupillo circa res suas, tum non obligaretur nequidem per contractus, Sanch. *n.* 27, quia consensus illius esset jure irritus : sed hoc non est ordinarie, cum ipsi addatur tutor pro adjutorio, uti recte Lugo *n.* 289; ergo ipsius consensus non habetur ordinarie pro nullo.

675 § 10. Pupillus contrahens sine auctoritate tutoris obligat sibi civiliter alterum contrahentem (nisi hic etiam esset pupillus); unde contrahere potest valide civiliter in commodum suum, sed non in incommodum; atque ita statuit Jus positivum in favorem pupilli et in odium sic contrahentis cum illo, *Inst. de Auctor. tutoris et de inutil. stipul.* § *Pupillus.* Item *l. Julianus*, 13, *ff. de action. empt. l. Contra Juris*, 28, *ff. de pactis*, tenentque Juristæ et Theologi communissime cum Molina *d.* 224, et Onn. *n.* 48. *Nec obstat* quod alter non velit obligari, nisi etiam obligetur pupillus secundum dicenda *n.* 709; *nam* dici potest cum Onn, *n.* 54, etiam vi contractus obligari pupillum, sed obligationem ex hac parte mox irritari a jure positivo, quod favorem legis alteri subtrahit et relinquit pupillo, ideoque obligationem postea manere ex parte solius alterius.

676 § 11. Impuberes non obligantur civiliter ullo contractu circa quæcumque bona, quamvis contrahant ex consensu patris, § *Sed quod*, 10, *Inst. de inutil. stipul.* Pupillus tamen auctoritate tutoris contrahens obligatur civiliter, *ibid.* § 9, sed attendenda est limitatio *n.* 673 data. Ratio harum legum est, quia pupillo datur actio contra tutorem, si male suaserit, qualem actionem non habet filius contra patrem.

677 § 12. Pupilli, si læsi sint per contractum, vel passi incommodum, gaudent beneficio restitutionis in integrum intra 4 annos a completo anno 25, possuntque repetere rem vel pretium de quo contraxerunt, cum fructibus, damnis et lucro cessante, *l.* 7, *Cod. de tempor. in integr. restit.* Quod si veniam ætatis obtinuerint, gaudent illo beneficio per 4 annos a die veniæ obtentæ, Molin. et Lugo *n.* 315; si autem dolo vel justo impedimento fuerint impediti, potest hoc tempus suppleri postea: atque hoc beneficio uti possunt, sive tutorem habeant, sive non, sive contraxerint cum auctoritate tutoris, sive non; imo quamvis intervenerit judicis decretum, *l.* 3 *et seqq. De integr. rest. l.* 1. *Cod. de auctor. præstanda*, *l.* 1 *et seqq. Cod. Si tutor intervenerit*, aliisque locis apud Onnate *n.* 53 et Lugo *n.* 310, neque nocent eis quæ in incommodum suum in judicio egerint; e contra prosunt quæ egerint in suum commodum. *Dixi*, si læsi sint, etc. nam si læsi non sint, tenebuntur ad contractum obligatione naturali, non tantum ipsi, sed etiam tutores, Onn. *n.* 56. Quod si rem, de qua extradenda contraxerunt, necdum extradiderint, v. g. si promiserint, vel ad creditum ludentes lusu extraordinario perdiderint pecuniam, possunt retinere, quia quando lex permittit repeti, tacite permittit retineri secundum dicenda *n.* 1087, et universaliter lex negans actionem ad aliquid petendum, simulque concedens possessori actionem ad repetendum postquam soiverit, dat facultatem possessori in utroque foro rem illam retinendi, nisi forte juramentum accesserit, Sanch. *n.* 34; Dicast. *l.* 2, *t.* 3, *n.* 234, secundum reg. 71, juris in 6. *Qui ad agendum admittitur, est ad excipiendum*, seu retinendum, *multo magis admittendus*; quod Lugo *n.* 302, dicit verum esse, quamvis pupillus ex pudore non fuisset repetiturus in judicio, quia utitur jure sibi concesso ad non solvendum. Vide dicenda etiam *n.* 1087. Plura de restitutione in integrum et rescissione contractus videri possunt apud Dicast. *dub.* 16 *et* 17; Lug. *d.* 22, *s.* 12; Onn. *tota disp.* 22, *per* 6, *sect.* De Exceptione plura dicentur *n.* 704.

§ 13. Qui fecit contractum onerosum cum 678
pupillo circa rem non immobilem et non pretiosam servari aptam, neque commisit dolum vel aliam injustitiam, potest stare contractui, quandiu pupillus vel ejus tutor non rescindit; si enim non velint uti suo privilegio, jus naturale assistit ejusmodi contractibus, Less. Laym. Tann. Molin. *d.* 224, *in fin.* Sanch. *n.* 30 *et* 31; Onn. *d.* 4, *n.* 54; Lugo *n.* 295. Quod si pupillus habens tutorem contrahat de rebus mobilibus, quæ sunt in quotidiano usu, v. g. aliqua donet, vel in recreatione expendat juxta conditionem suam, Lugo *n.* 303, et Onn. *n.* 55, recte dicunt tales contractus etiam jure civili validos esse, nec posse nequidem per sententiam judicis rescindi, quia prudenter præsumitur tacita licentia, vel saltem consuetudo derogavit legibus ejusmodi rescissionem permittentibus, eratque hoc utile pupillis, quibus alias in nulla re fidere potuissent homines.

§ 14. Quidquid a § 5 huc usque dictum est 679
de pupillis valet etiam de minorennibus, qui curatores habent; de utriusque enim est eadem ratio, *l.* 3, *C. de integr. restit.* docetque cum aliis Sanch. *n.* 19, et probat specialibus legibus Onn. *d.* 4, *s.* 4, sed sufficiunt dicta, si nomen pupilli et tutoris mutetur in nomen minorennis et curatoris. Excipit Onn. *d.* 19, *n.* 303, si minorennis sua bona, etiam immobilia, necessario distrahere debeat, ut solvat debitum, ad quod in conscientia obligatur; item si alicui in dotem aliquid donaverit;

si servum libertate donaverit, etc. probatque hæc per leges.

680 § 15. Si minorennis non habens curatorem contrahat de rebus mobilibus etiam aliquantum pretiosis et non occurrentibus in quotidiano usu, obligatur naturaliter et civiliter, *l. Pauperes* 101, *ff. de verb. oblig. l. Si curatorem* 3, *C. de integr. restit.* tenentque communiter Auctores cum Sanch. *n.* 30; Onn. *d.* 4, *n.* 66 et 81.

681 § 16. Minorennis potest a Principe obtinere veniam ætatis, id est, facultatem libere administrandi res suas non obstante minore ætate; illa tamen obtenta adhuc non poterit alienare immobilia, aut constituere in hypothecam, et facultas illa concedi potest masculis prius post 20, f emellis post 18 annum expletum, si judicio et moribus valeant; neque gaudent beneficio restitutionis in integrum circum ea quæ postmostum disponunt, quæ omnia habentur *l.* 1 *et seqq. Cod. de his qui veniam ætatis impetrarunt.*

682 § 17. Prodigus non habens curatorem contrahit valide naturaliter et civiliter, etiam foret notorie prodigus, uti habet communis cum Sanch. *n.* 21 et 27, habens autem curatorem et absque illius auctoritate contrahens facit contractus irritos, neque transfert dominium, uti habetur in pluribus legibus apud Sanch. supra et Onn. *a n.* 89. Quod si administratio bonorum specialiter sit ei interdicta a judice, uti ordinarie interdicta censetur, teste Lugo *n.* 289, *in fine*, nequidem naturaliter obligatur, *l. Is cui bonis*, *ff. de verb. oblig.*; hinc, qui contraxit cum tali prodigo tenetur restituere ante sententiam judicis, etiamsi prodigus non repetat, neque potest secum contrahentem cogere ad servandum contractum, quia in odium prodigi irritatur.

683 § 18. Servi, Religiosi, Clerici, filii familias, uxores possunt contrahere circa materias quarum habent dominium et administrationem; et de his ultimis videri possunt dicta p. 1, q. 217 et 218, qui autem plura volet, consulat. Onn. *d.* 4 et quidem de servis s. 7, de Religiosis, s. 8, de filio-familias, s. 11, de uxoribus, s. 12, et de his omnibus iterum plura affert d. 19, s. 3. Quoad Religiosos videri potest etiam Castr. *tr.* 16, *d.* 3, *pun.* 15 *et* 16. Quoad omnes vero supradictos, vide etiam Strykium, *de cautela contract. sect.* 1, *c.* 2.

684 § 19. An et quomodo contractus celebrare possent illi quorum bona sunt confiscata, vel confiscanda, optime resolvit Sanchez *in Dec. l.* 2, *c.* 21; videri possunt etiam Molin. *d.* 95. Onn. *s.* 9. An autem usurarius celebrare possit contractus, examinat Onn. *f.* 10; sed cum raro serviant ad praxim, omitto.

Quæst. 108. — *Qualis debeat esse materia de* 685
qua contrahitur? R. Debet esse possibilis, saltem in spe existens, honesta, propria, certa, non prohibita, quæ omnia jam explicabuntur, et potest de eis videri Stryk. *de caus contr. f.* 1, *c.* 3.

§ 1. Contractus circa rem impossibilem est 686
jure naturæ irritus, *l.* 35, *ff. De verb. oblig.* 31, *ff. de Reg. Juris*, et alibi apud Onn. *d.* 5, *n.* 232. Ratio est, quia si contrahentes sciant esse impossibilem, non possunt serio et efficaciter habere consensum; quamvis autem intendere vellent se obligare, tamen inutilis esset illa voluntas, cui per nullam legem assisteretur; si autem nesciant esse impossibilem, est error in substantia. *Nec obstat* quod conditio impossibilis adjecta non vitiet aliquos contractus: *nam* stando in jure naturæ vitiaret omnes; contractus enim conditionatus non obligat, nisi posita conditione, quæ hic nunquam poni posset; nihilominus jus positivum voluit ut in quibusdam contractibus, v. g. Matrimonio, institutione hæredis, fideicommisso, donatione mortis causa, conditio impossibilis adjecta habeatur pro non adjecta, tum quia præsumitur non fuisse serio adjecta, tum etiam quia in contrahentibus præsumitur fuisse voluntatem universalem contrahendi secundum leges, quæ cum disponant ut talis conditio habeatur pro non adjecta, etiam voluit habere pro non adjecta et hæc voluntas universali prævalet; jus autem positivum sic non disponit in aliis contractibus: ergo in his non potest præsumi adesse voluntatem sufficientem ad contractum, Mol. *d.* 106. Adde quod licet per conditionem impossibilem non vitiaretur contractus, attamen vitiaretur per materiam impossibilem, sicuti quamvis non vitietur per errorem in qualitate, non vitiatur tamen per errorem in substantia.

§ 2. Materia contractus debet esse moraliter 687
possibilis, id est talis ut non tantum absolute fieri possit per vires naturæ, sed etiam ut considerata imbecillitate humana non censeatur superare vires nostras, quia nemo censetur in aliam obligationem consentire, cum nec leges positivæ ordinarie obligent ad aliquid moraliter impossibile, secundum dicta l. 1, n. 781. Hinc si quis contraheret de capiendis omnibus piscibus maris, contractus esset irritus.

§ 3. Quando materia contractus est partim 688

possibilis, partim impossibilis, valet contractus si materia sit divisibilis et consensus feratur divisibiliter; uti si contraxeris de tradendis 100 modiis tritici et non possis habere nisi 50, contractus valet de 50. E contra, si materia sit indivisibilis vel consensus feratur indivisibiliter, contractus est irritus; hinc si emeris duos equos pro rheda et venditor tradere non possit utrumque, contractus de altero est irritus.

688 § 4. Contractus de aliquo quod non est nec in re nec in spe, est irritus, quia vel non est serius consensus, vel est error in substantia, uti § 1 dictum est et clare habetur § 1, *Inst. de inutil. stipul. l.* 1, § *De oblig. l. ff. de rescind. vend.* aliisque apud Onn. *n.* 246. Quod si res partim sit, partim non sit, spectanda est intentio contrahentium et loquendum secundum dicta § 3, ubi tamen jus positivum, *L. Domum,* 57, *ff. De contrah. empt.* statuit, ut si res quæ intendebatur existat saltem ex medietate, v. g. si domus vendita ex media tantum parte comburatur, valeat contractus, sed diminuatur pretium; si non existat nequidem ex medietate, contractus sit irritus.

689 § 5. Si contraham de re quæ est in spe, v. g. si vendam poma quæ colligam in autumno, singula maldera ad unum aureum, si hæc poma suo tempore non existant, patet contractum esse nullum, quia materia illius erant ipsamet poma quæ nusquam sunt; e contra, si vendam spem, quæ et qualis nunc est, ad omnia poma meæ arboris, quamvis nullum crescat pomum, venditio valet, *L. Nec emptio, ff. de contrah. empt.* aliisque apud Onn. *n.* 252, et sic venditur spes per jactum retis, per casum aleæ, etc. Excipitur emptio hæreditatis in spe, quæ, antequam moriatur testator, irrita est, ne detur votum captandæ mortis, *l. fin. ff. de pactis;* et eadem est ratio de contractibus ad succedendum viventi, Onn. *n.* 258. Item emptio hominis liberi pro tempore quo erit servus est irrita, quia non est fas hujusmodi casus expectare, § 5, *l.* 83, et *l.* 103, *ff. de verb. obl.* item § 2, *l.* 34, *ff. de contrah. empt.* Vide hic n. 940.

690 § 6. Contractus de re illicita est omni jure irritus et quidem jure naturæ, quia non potest dari obligatio ad peccandum, neque ad illud ad quod omittendum antecedenter est obligatio; contractus enim non debet esse vinculum iniquitatis, uti nec votum vel juramentum, quæ tamen de se sunt magis obligativa quam contractus. Similiter, jure Canonico et Civili apud Onn. *n.* 268. Hinc quidquid prohibitum est lege naturali, divina vel humana obligante in conscientia, de illo non valet contractus. Quod si aliquid lege tantum pœnali sit prohibitum, poterit de illo fieri contractus, est enim res de se licita, quam potest quis etiam per leges facere, si se ad pœnam resolvat; leges enim pœnales non prohibent determinare talem actionem, sed sub disjunctione volunt, vel omitti actionem, vel subiri pœnam, Onn. *n.* 266.

691 § 7. Quamvis contractus de re illicita sit invalidus, potest tamen contractus illicitus esse validus, ut si quis emat gladium ad occidendum alterum, deinde si in se sit prohibitus fieri, et tamen supposito quod fiat, non irritatur secundum regulam juris qua multa fieri prohibentur quæ tamen facta tenent, et talis est venditio armorum facta hosti patriæ. Ratio horum est, quia materia talium contractuum illicitorum non est res illicita; materia enim illorum sunt gladius et arma, quæ non sunt res illicitæ; e contra, si paciscerer et vellem me obligare ad sic vendendum gladium aut arma, hoc pactum esset irritum, quia pro materia haberet venditionem illicitam.

692 § 8. Quamvis contractus de re illicita sit irritus, tamen supposito quod unus partem suam expleverit quæ illicita erat, est de jure naturæ saltem obligatio ut etiam alter suam expleat si licita sit, v. g. conductio ad injustum homicidium est irrita. Attamen si conductus patrarit homicidium, conductor tenetur ei dare pretium de quo contraxit. Et idem est de contractu cum meretrice, item cum Judice ut ferat injustam sententiam. Ratio est quia in his intervenit duplex contractus, unus absolutus faciendi rem illicitam, et hic nunquam valet nec obligat, neque ex hoc oritur obligatio postea dandi pretium, imo est obligatio reddendi pretium antequam res condicta sit posita; alter contractus est conditionalis, et dicit: Si hic suam partem impleverit, alter etiam tenebitur implere suam; sicuti possum vovere aut etiam per contractum promittere: si iterum peccavero, dabo tibi eleemosynam; talis autem contractus prius perficitur posita conditione turpi, et hac supposita licitum est dare pretium pro actu qui ob molestiam, detrimentum vel periculum facientis, aut ob delectationem vel aliud commodum illius in cujus gratiam fiebat, erat pretio isto æstimabilis, oriturque obligatio ex vi consensus ut sequentis et non ut antecedentis conditionem illicitam, Mol. *d.* 94, aliique communiter cum Onn. *n.* 276. *Dixi,* saltem de jure naturæ,

nam licet jure positivo etiam valeat in contractu quo meretrix dabit usum sui corporis, ut habetur *l. Idem*, 4. *ff. de condit. ob turpem causam*, tamen in aliis materiis non est ita certum, unde licet communiter omnes contra Med. fateantur post opus turpe expletum oriri obligationem illam ex jure naturæ, tamen Covar. Amic. et Plat. *n.* 589, dicunt jus positivum resistere ne oriatur, quia *l. Si flagitii*, 123, *ff. de verb. oblig.* negat actionem, etiamsi opus turpe sit expletum. Vide dicenda n. 794.

693 *Objic.* Promissio, *si occideris Titium, dabo tibi aureum*, est contractus sub conditione turpi qui nunquam obligat, nequidem prout est conditionalis; ergo similiter de aliis. R. Si fiat sub conditione ponenda, c. si fiat ex suppositione conditionis positæ, n. Itaque si promissio sit intentiva occisionis, nunquam valet: si sit suppositiva, valet. Præsumitur autem esse suppositiva, quia standum est pro valore actus; e contra, tamen in hoc: *ducam te, si pater meus fuerit mortuus*, jus præsumit conditionem esse intentivam mortis paternæ; hinc absolute irritat.

Inst. Obligatio dandi aureum deberet esse ex contractu, sed non potest esse ex contractu, quia hoc non potest esse valide contractum quod nunquam potest valide contrahi, sicuti hoc non potest esse valide venditum quod nunquam potest valide vendi; tale autem pretium nunquam potest valide contrahi et talis actio occisiva nunquam potest valide vendi: ergo nunquam potest esse valide empta aut vendita: ergo nunquam ex emptione potest esse obligatio solvendi. *Conf.* Qui illicite accipit pretium, illicite retinet; sed talis illicite accipit pretium ante opus expletum: ergo et illicite retinet. R. Est valide contractum ex suppositione operis et de hoc erat contractus conditionalis. Ad *Conf.* Ergo et illicite retinet, ante opus expletum, C. post opus expletum, N. conseq.

694 § 9. Materia contractus debet esse propria illius qui per contractum transferre debet aliquod jus in alterum, quia nemo plus jus transferre potest quam ipse habeat, Reg. 79. *De reg. juris in* 6, *Reg.* 54, *ff. Eod. titul.* Item, *Id, quod nostrum est, sine facto nostro ad alium transferri non potest, Reg.* 11, *ibid.* Attamen si emptor mala fide emat rem alienam et venditor nesciat esse alienam, *l.* 28, *ff. de contrah. empt.* statuitur ut dominium pretii transeat ad vendentem et in tantum validus sit ipse contractus, idque in favorem veri domini, ut magis habeat unde rem suam, vel ejus pretium, recuperare possit; dominium tamen rei non transit ad ementem, nam lex addit rem emptori auferri posse. Quod si uterque sciret rem esse alienam, contractus est nullus, § 3, *l.* 34, *ibid.* Denique si neuter aut solus vendens hoc sciret, etiam nullus foret contractus: emens enim non vult transferre dominium pretii nisi obtineat dominium mercis, quod in his casibus non fieret.

§ 10. Quamvis res nunc non sit propria, 695
potest tamen, per se loquendo, de ea contrahi pro tempore quo erit propria, *l. Si rem meam*, 31, *ff. de verb. oblig.* sic equus, quem emi prius in annum sequentem, potest jam vendi alteri, quia hæc venditio respicit equum pro tempore quo erit meus; similiter potest quis contrahere de actione aliena, v. g. faciam ut Titius te instruat in medicina, obligando ad pœnam vel quanti æstimaretur illa instructio, si non fiat, § 2, *l.* 38, *ib.*

§ 11. Si vendam rem mihi communem cum 696
aliis, v. g. gregem ovium indivisum spectantem ad me et duos fratres meos, valet venditio pro tertia parte quæ mea est, *l. Sed si communis*, 18, *ff. de contr. empt.*

§ 12. Materia contractus debet esse aliena 697
respectu illius qui eam per contractum debet acquirere, § 1 *et* 21. *Inst. de inutil. stipul. l.* 82, *ff. de verb. oblig. et Reg.* 45, *ff. de reg. juris.* Ratio est, tum quia venditio rei alienæ est nulla, uti dictum est: ergo et emptio rei suæ; tum etiam quia finis contractus est acquirere aliquid quod non habes: ergo si jam habes, cessat finis contractus; possum tamen contrahere pro accipiendo, v. g. usufructu rei meæ, si sim tantum dominus directus, item pro recipienda possessione, item pro recipienda re mea quam alter detinet, ut expresse habent Leges apud Onn. *n.* 315.

§ 13. Materia contractus tum dicitur certa 698
quando ex actis, vel dictis, vel lege, vel saltem ex circumstantiis constat quid, qualis et quanta sit, *l. Stipulationum*, 74, *ff. de verb. obligat.* e contra tum est incerta, si hoc non constet, sed tantum in genere dicatur, v. g. vendo fundum, emo vinum, promitto, non determinando nec qualem fundum, nec quantum vini, nec quid promittam; item materia incerta est, si duo, v. g. servi, quorum unus venditur, sint ejusdem nominis et neuter determinetur; item si contrahatur sub disjunctione: vendo bovem, vel equum; item si significatio sit æquivoca, uti vendo mulum, et nesciatur an mulum piscem, an mulum qua-

drupedem; item si non addatur vel determinetur pretium.

699 § 14. Contractus de materia incerta est nullus, si reduci non possit ad certitudinem, *l.* 74 *et* 75, *ff. De verb. oblig.* Ratio est, quia finis contractus est ut voluntate contrahentis transferatur dominium rei conventæ; sed si de hac non constet per externa signa, non poterit transferri dominium, secundum dicta *n.* 654: ergo nec valebit contractus. Potest autem materia incerta reduci ad certitudinem, v. g. si tibi promiserim sub disjunctione, relinquens tibi electionem, tu eligens materiam reddes certam, *l.* 85, § 8 *et l.* 76, *supra.* Item si per eventum conditionis res fiat certa, vel per declarationem aut arbitrium tertii, cui partes committunt, etc. Attamen ille cujus arbitrio interpretatio committitur non debet promissionem gravare ultra verba unde electio potius reliquenda est promittenti, et eligendum quod minus gravat possessorem sive debitorem; deinde debet arbiter præsumere quod rationi et menti contrahentis videtur conformius. Possunt de hactenus dictis videri plura apud Onn. *d.* 5, *s.* 6.

700 § 15. Specialiter per jus prohibentur et irritantur alienationes bonorum Ecclesiasticorum immobilium et mobilium pretiosorum, quæ servando servari possunt, nisi fiant cum consensu Papæ et sub certis conditionibus, uti habetur in Extrav. *Ambitiosæ,* inter communes *l.* 3, *tit.* 4, potestque videri Dicast. *l.* 2, *t.* 3, *dub.* 15, et iterum pluribus *t.* 15, *d.* 1, *dub.* 6, et addemus aliqua *l.* 4, *a n.* 136. Quæri posset hic an et quomodo fieri possit contractus circa res spirituales, sed hoc intelligitur ex dictis de simonia hic *p.* 1, *q.* 15 *et seqq.*

701 *Quæst.* 109. — *Quinam sint effectus contractuum?* R. Præcipui sunt hi 17: obligatio, actio, exceptio, periculi et commodi translatio, damnum moræ, compensatio, traditio rei conventæ, translatio dominii vel partis dominii, possessio juridica, solutio, potestas præscribendi, interdicta possessoria, vindicatio rei, restitutio, evictio, ædilitiæ actiones, restitutio in integrum, de quibus fusissime agit Onn. *a d.* 7 usque ad 11, ex quibus breviter colligam ea quæ ad institutum nostrum serviunt.

702 § 1. Obligatio est juris vinculum, quo necessitate constringimur alicujus rei solvendæ, seu præstandæ, *Instit. de oblig. initio et l.* 3, *ff. Eod. tit.* Obligatio naturalis est qua constringimur secundum jus naturale; civilis, qua secundum jus civile; mixta, qua secundum jus utrumque constringimur; et universaliter, qui obligatur ad aliquid dicitur debitor, qui autem alterum sibi obligat dicitur creditor, *l.* 10 *et* 11, *de verb. signif.* Et quamvis obligatio in fieri pendeat ab utriusque voluntate, tamen in conservari, seu ut permaneat, dependet a voluntate, non obligati, sed obligantis; unde si quis contrahat sub hac conditione: *si volam,* contractus est nullus, *l.* 8, *ff. de oblig. l.* 17, *ff. de verb. oblig.* Similiter si acceptatio fiat sub hac conditione: *accepto, si volueris,* non fit contractus, quia nulla oritur obligatio in altero; aliud est si diceret: *accepto, si velis me acceptare,* quia tum purificatur conditio de præsenti; qui enim contractum offert, ille vult seu permittit ab altero acceptari, *d.* 23, *n.* 61.

§ 2. Actio est jus persequendi in judicio 703
quod sibi debetur, *Inst. de actionibus et l.* 51, *ff. de oblig.* actualis autem petitio apud Juristas non dicitur actio, sed processus judicialis vel instantia. Actio alia est bonæ fidei, alia stricti juris; bonæ fidei sunt, quæ fundantur in contractibus bonæ fidei, de quibus dictum est n. 583, et sunt septemdecim enumeratæ *in Inst. de act.* § *Actionem,* in quibus nempe Judex ex æquo et bono æstimare debet quid fieri debeat. Stricti juris sunt reliquæ, in quibus Judex procedere debet secundum verba et rigorem. Præterea alia actio est realis, alia personalis; realis est, qua rem ipsam convenimus, ubicumque illa sit, quia nempe jus in ea habemus, ideoque dicitur vendicatio rei; personalis est, qua convenimus personam, eo quod habeamus tantum jus ad rem quam alter detinet, et ideo dicitur condictio personæ, et hæc divisio actionis fuse traditur *Inst. a* § *Namque* 4. Quinam autem contractus specialiter causent actionem pro foro externo, dictum est n. 584 et 586.

§ 3. Exceptio est exclusio intentionis agen- 704
tis, inquit Ulp. *l.* 2, *ff. de except.* id est, exceptio est jus ad excludendam actionem et ad se tuendum in possessione rei contra oppugnantem; unde sicuti actiones sunt arma offensiva oppugnantium, ita exceptiones sunt arma defensiva repugnantium, et quia actio plerumque fundatur in regula aliqua generali juris, hinc qui se defendit dicitur opponere exceptionem illius regulæ, v. g. hic petit solutionem per actionem, *Ex vendito,* ille excludit ipsum per exceptionem, *De soluto pretio,* quod probare debet; unde reus in exceptione est actor. Quod si primus actor instet contra hanc exceptionem, erit exceptio exceptionis

et in jure dicitur replicatio ; si reus iterum contra hanc instet, dicitur triplicatio ; si actor iterum, dicitur quadruplicatio, et ita deinceps, uti habetur L. sicata. Aliæ exceptiones dicuntur dilatoriæ, seu temporales, quæ non plane tollunt, sed differunt actionem, uti si Clericus postulatus de debito excipiat contra actorem, qui se vocat ad forum sæculare ; debentque hæc opponi ad initium litis, alioquin postea non audiuntur, *l.* 13, *Cod. De excep. et l.* 19, *Cod. de probation.* Aliæ exceptiones dicuntur peremptoriæ, seu perpetuæ, quæ semper locum habent, uti si probet se nihil debuisse, vel se solvisse, quæ aliaque habentur *l.* 3 *et seqq. ff. de except.* Item *Instit. Eod. hoc tit.* ubi etiam varia genera exceptionum recensentur : admitti tamen non debent post latam sententiam, ne lites in immensum protrahantur, nisi sit exceptio falsi, id est, nisi probetur falsum esse allegatum cui innititur sententia, quæ exceptio semper auditur. An autem ille, qui potest excipere et repetere debitum solutum, etiam possit non solvere, vide dicta n. 677 et dicenda n. 1087.

705 § 4. Periculum et commodum pertinent ad dominum rei ; res enim perit vel fructificat domino suo ; hinc per quos contractus transfertur dominium, per eosdem transfertur periculum et commodum : speciale tamen aliquid est in emptione et venditione ; nam quamvis dominium non transferatur in emptorem, sed maneat apud venditorem, donec res empta sit tradita, tamen emptione perfecta, periculum et commodum rei transit ad emptorem, nisi aliter convenissent, § *Cum autem,* 3, *Instit. de empt. et vendit. l. id quod* 7, *ff. De periculo et commodo, l. Post perfectam,* 1. *Cod. eod. tit.* Excipe, nisi venditor esset in mora tradendi, tum enim ad ipsum pertinet periculum, *l.* 17, *ff. de periculo et commodo, et l.* 4, *Cod. hoc tit.* Item nisi venditoris culpa res periisset, vel esset deteriorata, cum enim emptor rem in potestate sua non habeat, æquum fuit obligari venditorem ad custodiam majorem quam ipse rebus suis præstet, *l.* 2 *et* 3, *ff. eod. tit.* Hinc Onn. *d.* 7, *n.* 183, putat teneri compensare damnum causatum ex culpa levissima, ne alias detur occasio fraudibus ; expensas tamen interim factas pro custodia solvere debet emptor, uti ex jure probat Onn. n. 186. *Dixi,* emptione perfecta ; nam si emptio necdum sit perfecta, periculum et commodum pertinet ad venditorem, uti quando venditio fit ad mensuram et mensuratio necdum est facta, *l.* 1, *ff. et l.* 2. *Cod. eod. tit.* Item si res vendatur ad degustationem et degustatio necdum sit facta, v. g. in vino, *l.* 1 *et* 4, *ff. eod. tit.* Vide dicenda n. 983.

§ 5. Mora est transgressio culpabilis diei in 706
contractibus statuti pro exsecutione, quam moram quis committit, si nempe sit verum debitum, quod non ignoretur, pro quo in talem diem facta sit interpellatio, nec possit interpellanti legitime exceptio opponi ; de quibus tamen conditionibus, præsertim de interpellatione, videri potest Onn. *d.* 8, *a n.* 14. Quod si quis commiserit ejusmodi moram, tenetur adhuc implere contractum, compensare damnum emergens et lucrum cessans, suspicere in se periculum rei, denique pœnas lege vel ex mutua conventione statutas solvere.

§ 6. De compensatione dictum est a n. 455. 707
Quæ autem conditiones adesse debeant pro occulta compensatione dictum est p. 1, a n. 959.

§ 7. Traditio est rei, vel juris, vel possessionis de persona ad personam translatio, 708
Tusch. *V. Traditio concl.* 341, *n.* 1. Differt a datione, quod hæc transferat dominium, non item traditio : nam possum aliquid alteri tradere tantum ad usum vel in depositum, etc. qui non ideo acquirit dominium ; neque traditio est jus, sed factum externum et conditio requisita ad translationem alicujus juris, vel possessionis. Est autem traditio alia vera, alia ficta, uti et apprehensio possessionis, secundum dicta n. 508 ; nam traditioni respondet apprehensio, et quæ ibi de hac dicta sunt, debent cum proportione applicari traditioni, potestque videri etiam Onn. *d.* 9, *a n.* 198. Ordinarie autem necessaria est traditio aliqua ad translationem dominii, *l. Traditionibus,* 20, *Cod. de pactis ;* si enim res nullo modo sit tradita, non est potestas ad usum rei : ergo nec dominium. *Dixi* ordinarie, quia quædam dominia acquiruntur ex dispositione juris sine ulla traditione, de quibus videri potest Onn. *n.* 201 et iterum *a n.* 230.

§ 8. De translatione dominii sufficiunt dicta 709
sparsim a q. 22, item q. 32 et 55. Hic addendum quatuor requiri ad translationem dominii per contractum, nempe traditionem aliquam, ordinarie loquendo, ut jam dictum est ; deinde voluntatem in uno conferendi, in altero acquirendi dominium ; præterea titulum, v. g. donationem, emptionem, etc. ; denique ut alter ex sua parte contractum etiam impleat, v. g. solvendo pretium, si imbibit hanc conditionem : *volo, si tu tuum vicissim præstiteris.*

710 § 9. De possessione juridica, sufficiunt dicta num. 507 et 508. De solutione dicetur n. 756. De præscribendi potestate dictum est q. 100.

711 § 10. Interdictum possessorium est adjumentum adipiscendæ, retinendæ, aut recuperandæ possessionis ; dicitur interdictum, non quod per illud semper aliquid prohibeatur, sed quia *dicebatur* ad *interim*, usquedum innotesceret dominus rei, uti vult Haun. *n.* 310, vel potius, uti vult Mol. qui a Prætoribus *inter duos litigantes* dicebatur : Est autem multiplex : 1. *Quorum bonorum,* per quod hæres adiens hæreditatem obtinet primam possessionem hæreditatis contra quemcumque alium possessorem in iis quæ defunctus tempore mortis possidebat ; putat quidem Haun. *a n.* 229, illum indigere nova corporali apprehensione, eo quod possessio sit aliquid distinctum ab hæreditate, sed contradicunt alii. Quod si hæreditas fuisset antea naturaliter possessa per alium, v. g. colonum, qui permaneat in ea hæreditate, non indigebit nova apprehensione, uti fatetur Haun. *n.* 241. 2. *Quorum legatorum*, per quod hæres obtinet possessionem omnium legatorum, a quibus forte esset detrahenda falcidia, id est, 4, pars hæreditatis per l. Falcidiam hæredi attributa. 3. *Salvianum*, per quod dominus fundi obtinet possessionem eorum quæ conductor in fundum infert, quia eo ipso fiunt ipsi tacite obligata pro pensionibus. 4. *Uti possidetis et utrobi.* per *ut possidetis*, conservatur ille in possessione rei immobilis, qui tempore litis verisimilius invenitur possidere, dummodo non possideat vi, clam aut precario. Per *utrobi*, conservatur talis in possessione rei mobilis. 5. *Unde vi, aut clam et precario*, per quæ quis restabilitur in possessione, si probet alterum, qui possessionem invasit, vi accepisse, vel clam, vel tantum per preces obtinuisse ad tempus. De his omnibus adducit leges et fusiorem explicationem Mol. *d.* 16 ; adhuc autem fusius de illis disputant Onn. *d.*10, *s.* 1 *et* 2, et Haun. *a n.* 310, ubi *a n.* 363, fuse discutit an interdictum, *Unde vi,* faveat notorio prædoni qui notorium dominum fundi vi e possessione excluserat, putatque favere, licet alii plures negent.

712 § 11. Vendicatio est actio realis ad persequendum in judicio rem suam quoad dominium et possessionem, sive est actio qua quis rem suam liberat de potestate alterius, apud quem est : unde ad hanc actionem requiritur ut actor sit dominus rei, habeatque possessionem civilem, et ut is, contra quem agit, detineat rem corporaliter. Ad vindicationem reducitur *Publiciana actio,* sic dicta a *Publicio* prætore, qui hanc instituit *l.* 9, *ff. De Publiciana in rem actione,* ut nempe qui bona fide cum titulo aliquo possedit rem alienam, non acceptam ab ipso domino, sed ab alio, putavitque esse suam, si hæc ipsi erepta sit, possit in judicio reposcere ab illo, qui eam possidet sine titulo.

§ 12. De restitutione ratione injuriæ, vel damni per contractum causati, dictum est *q.* 1 *et seqq.* 713

§ 13. Evictio est actio, qua reditur ad auctorem contractus pro interesse rei ab alio evictæ, v. g. emi a te agrum, qui tamen non erat tuus, sed Titii, et quia Titius per sententiam Judicis sibi iterum evincit hunc agrum, tu teneris de illa evictione, id est, quamvis contractus fuerit invalidus respectu translationis dominii, tamen fuit validus hoc sensu, quod ex illo obligeris ad reddendum mihi pretium, compensando simul damna emergentia et lucra cessantia ; et talis evictio sequitur etiam ad permutationem, cambium, mutuum, pignus, societatem, locationem aliosque similes contractus onerosos, de quibus habentur leges, *ff.* et Cod. *hoc tit.* 714

§ 14. Ædilitiæ actiones sunt, quæ dantur, quando res, de qua fuit contractum, est vitiosa. Dicuntur ædilitiæ, quia leges pro illis primo latæ sunt Romæ ab ædilibus, id est, conservatoribus sacrarum ædium, qui etiam vocabantur Curules, quia pro majori majestate sui muneris gestabantur Curru, vel sede eburnea. Tres autem sunt ejusmodi actiones : 1. dicitur *Redhibitoria*, per quam fit, ut qui rem vitiosam tradidit, illam totam rehabeat, id est, iterum habeat et alter similiter pretium. 2. dicitur *Quanti minoris ;* per quam fit, ut si ille, qui tradidit, nolit recipere rem vitiosam, tantum subtrahatur de pretio quanti minoris res erat æstimanda. 3. dicitur *In factum,* per quam ille, qui rem vitiosam tradidit, si utrumque detrectet, ad alterutrum compellatur, de quibus omnibus habentur multæ leges *ff. De ædilitio edicto et Cod. de ædilitiis actionibus*, habentque hæ actiones locum, non tantum in emptione et venditione, sed etiam in permutatione, locatione, aliisque commutationibus. Quod si læsio non sit facta ultra medietatem justi pretii, *l.* 2, *C. de rescind. vendit.* statuitur, ut locus non detur redhibitoriæ, nec rescindatur contractus, manet tamen actio quanti minoris, seu obligatio minuendi pretium : ad hanc autem actionem, 715

uti et ad 3 requiritur, ut vitium sit alicujus momenti, et adfuerit quando res erat apud illum qui transtulit, fueritque latens quod transferens manifestare debuerit, quæ omnia habentur *ff. et Cod. supra;* neque juvat si dicat: vendo tibi rem vitiosam sicuti est, nam etiam his verbis subesse potest dolus, vel si fiat bona fide, subesse potest saltem error in substantia dans causam contractui : si autem fuerit læsio ultra dimidium, de hoc diximus n. 624, in fine, et dicetur n. 993. Quandonam et quibus specialiter detur restitutio in integrum, aut potestas resiliendi a contractu, insinuatum est n. 677, et videri possunt Auctores ibi notati.

716 *Quæst.* 11. — *Quid dicendum sit de contractibus in quibus omittitur solemnitas aliqua requisita?* R. Si lex adhuc vigens ad contractum vel dispositionem aliquam requirat certam solemnitatem, formulam, vel modum contrahendi, et hic omittatur, certum est ejusmodi contractum vel dispositionem esse irritam, nec parere actionem pro foro externo ; solum dubium est, an quando aliunde constat de voluntate contrahentis vel disponentis, valeat de jure naturæ et pariat obligationem pro foro conscientiæ, pro quo resolvendo sit.

§ 1. Plures de hoc sunt sententiæ, nam 1. Bal. Covar. Bonac. Vasq. Ledes. Beja, *p.* 1, *cas.* 53 ; Dicast. *l.* 2, *t.* 2, *dub.* 8 ; Haun. *t.* 8, *n.* 184, et alii 20 apud Lugo *d.* 22, *n.* 250, absolute negant, quibus Lugo *a n.* 257, multum favet. 2. Inn. Andr. Bart. S. Anton. Panor. Regin. Fill. aliique plurimi apud Lugo *n.* 249, absolute affirmant. 3. Sotus, Bann. Lop. Henriq. Laym. Tann. Sanch. *in consil. l.* 4, *c.* 1, *d.* 10, aliique multi dicunt in tantum valere quod possessor possit retinere donec per sententiam condemnetur; post sententiam dicunt teneri extradere. 4. Clarus, Mol. Sa, Wading. Less. *l.* 2, *cap.* 19, *dub.* 3, aliique valde multi dicunt testamenta et alias ultimas voluntates obligare in conscientia, quamvis fiant sine solemnitatibus, non item reliquos contractus. 5. Ills. *t.* 4, *d.* 2, *n.* 482 et alii, quos citat, putant testamenta ad causas profanas sine solemnitatibus esse invalida; codicillos autem, legata et fideicommissa dicunt esse valida pro foro, etiam externo.

717 § 2. Valde probabile est quod ultimæ voluntates obligent saltem in conscientia, quamvis fiant omissis solemnitatibus quas Jus civile requirit. Probatur, nam de dispositionibus defuncti pro suis prolibus ita statuitur *l.* 21, § *Ex imperfecto, Cod. de testamentis.* De fideicommissis hæredi impositis habetur § *ult. Inst. De fideicomm. hæredit.* item *l.* 2 *et* 32, *Cod. de fideicom.* De relictis ad pias causas, sive per testamentum, sive per legata, uti notat Dicast. *n.* 146 *et* 151, habetur *cap. Relatum,* 1. *De testam.* Idem statuitur universaliter de legatis *l.* 16. *Cod. de testam.* Idem fatetur Lugo *n.* 259, de donationibus mortis causa ; denique *cap. Cum esses, de testam.* decernit Pontifex absolute, quamvis desit subscriptio 7 vel 5 testium, ut requirit jus civile, attamen debere censeri valida, si constet de voluntate testatoris, v. g. per Parochum et tres vel duos testes, ideoque prohibet ne quis audeat hujusmodi testamenta rescindere. Ratio esse potuit, quia cum ultima voluntas sit maxime seria et reipsa nunquam mutanda, merito leges voluerunt permanere illi obligationem saltem naturalem. Videri potest Less. *supra,* ubi plures rationes affert.

Objic. 1. Si ex legibus civilibus recte pro- 718
betur omnes ultimas voluntates obligare in conscientia, ergo omnes obligabunt etiam pro foro civili, ita Lugo *n.* 285. R. N. seq. quia leges civiles quandoque tantum innuunt esse obligationem in conscientia et superaddi etiam obligationem pro foro civili, si aliquid aliud accedat, v. g. si hæres fateatur talem fuisse voluntatem defuncti, aut si sciens talem fuisse, nolit jurare se nescire quod fuerit talis, uti recte advertunt Mol. Less. et Dicast. *n.* 137.

Objic. 2. Si testamentum non solemne obli- 719
garet in conscientia, ergo quod ex illo solutum esset, repeti non posset; est enim regula communissima juris id repeti non posse quod ex obligatione naturali solutum est : atqui per leges datur actio repetendi ejusmodi solutum : ergo. Resp. Repeti non posset, vi juris canonici aut naturalis C. vi juris civilis, N. quamvis autem vi juris civilis possit repeti, quia jus civile supponit repetentem nescire de voluntate testatoris, tamen si aliunde constet de illa, manet obligatio in conscientia iterum solvendi, sicut fur vi juris civilis potest equum furtivum vi possessionis naturalis quam habuit etiam a domino equi repetere, quandiu dominus non probavit esse suum, quamvis semper in conscientia maneat obligatus ad restituendum domino equum.

Objic. 3. *L.* 21, § *Ex imperfecto, Cod. de* 720
test. dicitur quod testamentum sine scriptura et solemnitate factum a parentibus in favorem prolium et personæ extraneæ non valeat

respectu personæ extraneæ, sed quod huic relictum est accrescat prolibus : ergo proles salva conscientia retinere possunt hoc quod relictum erat personæ extraneæ. R. Dicitur quod accrescat prolibus, spectato jure civili, C. spectato jure Canonico et naturali, N. ant. et cons. unde a potiori dicendum est cum Covar. Mol. Sanch. Less. Dicast. *n.* 150, contra Lugo *n.* 274, si quis sine solemnitate per testamentum disponat principaliter ad causam piam et minus principaliter ad profanam, valere etiam quoad profanam saltem, spectato foro conscientiæ.

721 § 1. Reliqui contractus facti sine solemnitate videntur esse irriti, vel saltem irritabiles. Probatur, quia jus potuit tales contractus ita antecedenter irritare, ut nequidem pro foro conscientiæ tenerent, sic enim Trid. *sect.* 24, *c.* 1, *de Ref.* irritat contractum Matrimonii factum sine solemnitate testium : ergo cum absolute dicat se irritare et alibi non significet se relinquere obligationem pro foro conscientiæ, melius dicitur irritari pro utroque foro, nisi tamen solemnitas omissa esset omnino levis, uti cum aliis notant Bartolus et Lugo *n.* 279, nam hic datur etiam parvitas materiæ. *Dixi* autem saltem irritabiles, nam leges sæpe faciunt ut contractus sint tantum irritabiles ad arbitrium illius qui damnum passus est, uti contractus pupillorum, si fiant sine auctoritate tutoris, quorum obligationem naturalem jus non tollit, attamen relinquit potestatem eam tollendi, uti dictum est *n.* 675.

722 *Objic.* 1. Jus irritans contractum sine solemnitate factum fundatur in præsumptione fraudis : ergo ubi constat nullam fraudem subesse, sed vere adfuisse voluntatem contrahentis, erit semper obligatio, saltem pro foro conscientiæ. R. Fundatur in præsumptione particulari fraudis in hoc, vel illo contractu, N. in præsumptione generali, seu in periculo fraudis, quæ communiter solet subesse, aut cui datur occasio per ejusmodi contractus, C. ant. et N. cons. hæc enim præsumptio semper est vera et semper manet.

723 *Objic.* 2. Dictum est n. 671, quod contractus, v. g. pupillorum initi sine auctoritate tutoris obligent in conscientia : ergo etiam dicendum esset, quod omnes contractus initi sine solemnitatibus obligent in conscientia. R. N. cons. pro prioribus contractibus attulimus fundamenta ex ipsis legibus, tale nihil dicunt de plerisque aliis contractibus initis sine alii, solemnitate, sed dicunt absolute esse irritos, neque alibi concedunt illis rescindibilitatem, nec inquirendum est cur lex hoc et non illud voluerit, nam. *l.* 20 *et* 21, *ff. de legibus*, sic habetur : *non omnium, quæ a Majoribus constituta sunt, ratio reddi debet : et ideo rationes eorum, quæ constituuntur, inquiri non oportet, alioquin multa ex his, quæ certa sunt, subvertuntur.* Hoc itaque unum sufficit dicere, quia sic placuit legislatoribus, qui non tenentur semper placiti sui causas reddere.

Objic. 3. In dubio melior est conditio pos- 724
sidentis : ergo cum tot sint Auctores et rationes probabiles pro relatis sententiis, ille, qui possidet, potest retinere, donec condemnetur, ita Sanch. R. Potest retinere vi judicii directi quod fertur de re, seu subjecto secundum se, N. vi dictaminis reflexi, quod sibi format ex supposita certa probabilitate talis opinionis, C. Non licere tamen in ejusmodi casu compensationem occultam, dictum est *p.* 1, *num.* 962.

Quæst. 111. — *Quomodo contractus firmen-* 725
tur? R. Præcipue 4 modis : promisssione, juramento, fidejussione, hypotheca, vel pignore, quæ apud Juristas dicuntur cautiones, nempe promissoria, juratoria, fidejussoria, hypothecaria. De promissione, fidejussione, hypotheca et pignore, agemus postea; sunt enim speciales contractus, qui alteri contractui firmando adjiciuntur : hinc tantum dicemus de cautione juratoria.

§ 1. Certum est licere juramento firmare contractum, uti patet ex diplomate Martini V, in Conc. Constant. ubi damnatur hæc Wicleffi propositio 43 : *Juramenta illicita sunt quæ fiunt ad corroborandum humanos contractus et commercia civilia.* Juramentum autem est quadruplex, delatorium, assertorium, promissorium, confirmatorium. Delatorium dicitur, quod ex conventione partium vel auctoritate judicis defertur alicui ad terminandam litem, uti habetur *l.* 1 *et seqq. ff. de jurejur.* et de hoc non agimus in præsenti, sed pertinet ad materiam de judiciis, potestque de hoc videri *Cap. Juramentum* 36. *De jurejur.* et Auctores passim. Assertorium est, quo affirmatur vel negatur aliquid de præsenti aut præterito, potest tamen nude asseri aliquid circa futurum, nam potest quis jurare solem cras oriturum; item se nunc habere voluntatem cras dandi aureum, vel faciendi ut detur, quamvis non juret se daturum aut dandum esse et de juramento assertorio in hac latitudine sumpto etiam non agitur hic; possunt tamen circa illud videri dicta hic *p.* 1, *q.* 67 et 80. Promissorium est, quo aliquid promittitur in fu-

turum, seu quo quis se obligat ad aliquid præstandum. Confirmatorium dicitur, vi cujus pactum aliquod, vel contractus alioqui nullus quasi ad vitam venit et acquirit vim obligandi ex justitia, quam alioqui non habuisset ita ut vi appositi juramenti habeat etiam in foro externo omnes effectus tali contractui proprios.

726 § 2. Si juramentum cadat super contractum licitum, validum et de se vestitum, v. g. si quis juret se servaturum emptionem, quam fecit, hoc juramentum est promissorium et obligat, uti per se patet; attamen non est stricte confirmatorium, cum illi contractui non afferat vim obligandi ex justitia, nec vim ad effectus civiles, hæc enim antecedenter habuit; potest tamen hoc sensu dici confirmatorium, quod addat robur aliquod, seu obligationem novam ex virtute religionis; tale tamen robur non addit, quin maneat potestas contractum reducendi ad æqualitatem, si forte notabilis inæqualitas intervenerit : hinc docent Less. *in Auct. V. Juramentum, Cas.* 4 et Burgh. *cent.* 3, *Cas.* 82, qui post contractum etiam juratum advertit se deceptum esse plus, quam dimidio, eum jurari posse et debere reducendo contractum ad æqualitatem, quia fuit error in substantia, neque consensit in talem eventum.

727 § 3. Juramentum, etiamsi cadat super contractum plane irritum, eumque non confirmet, tamen obligat in conscientia, si servari possit sine peccato, Suar *de jur. l.* 2, *c.* 22; Sanch. *l.* 3, *c.* 9, *n.* 19; Mol. *d.* 149; Bonac. *de contr. d.* 3, *q.* 1, *p.* 1, *n.* 7; Less. *l.* 2, *c.* 17, *n.* 40; Onn. *d.* 11, *n.* 55. Et habetur expresse *Cap. Quamvis, De pactis in* 6, item *Cap.* 6, *Debitores Cap.* 18, *Quanto Cap.* 28. *Cum contingat. De jurejur.* ubi semper redditur ratio, quia ejusmodi juramenta non vergunt in æternæ salutis dispendium. Idem habetur *l.* 1, *et authent. Cod. Si adversus venditionem.* Ratio autem est, quia sic postulat reverentia debita Deo, qui vocatur in testem, ac veluti fidejussorem ejusmodi contractus servandi. *Si dicas*, quod accessorium sequi debeat principale et consequenter si contractus sit irritus, etiam juramentum illi adjectum fore irritum; R. Suar. *c.* 9, *n.* 6, non jurari contractum, sed solutionem, seu expletionem contractus et quidem principaliter, ideoque juramentum in ordine ad inducendam obligationem religionis circa objectum contractus non esse accessorium, sed principale. Sed dato, quod etiam juretur contractus, verum non est, quod accessorium semper sequatur principale secundum vim obligandi, ut dictum est p. 1, n. 315 et ratio est, quia accessorium potest reddere novam obligationem, quæ non tollatur, licet irritetur contractus : irritatio enim potest cadere super solum contractum et non super juramentum quod accessorium erat, uti recte Dicast. *a n.* 227, v. g. si contractus sit irritus propter vim injuste illatam, hoc ideo est, quia intervenit turpitudo inferentis vim, qualis turpido non est, si juramentum sponte adjiciatur. Similiter docet Ills. *t.* 4, *d.* 4, *n.* 233, juramentum sequi naturam actus tantum in iis, quæ spectant ad naturam actus, non vero in illis, quæ sunt extra; sic si juraris te soluturum debitum ex contractu, licet absente juramento non tenereris solvere, si non exigeretur : oppositum tamen est, si juraris quia addidisti juramentum ad urgendam solutionem ex parte tua, licet creditor non urgeat. Ita ille.

728 § 4. Si tale juramentum sit vi, metu aut dolo extortum, Silv. aliique 8, cum Diana *p.* 4, *t.* 4; *Resol.* 28 *et p.* 8, *t.* 7, *Res.* 57, dicunt non obligare, quia leges Canonicæ supra citatæ addunt hanc exceptionem, nisi vi, metu aut dolo sit factum; quam sententiam Sanc. *cap.* 1, *num.* 8 *et cap.* 11, *n.* 19. Less. *cap.* 42, *n.* 19, Castrop. *d.* 2, *p.* 7, § 3, *n.* 3, dicunt esse probabilem, sed probabilius videtur adhuc obligare, quia *c.* 8. *Si vero. De jurejur.* Alex. III interrogatus de juramento per gravissimum metum extorto, adhuc dicit esse servandum : hinc per exceptionem illam, nisi factum sit vi, metu aut dolo, videtur tantum significari, quod in his casibus non sit constans obligatio, eo quod sit justa causa petendi relaxationem, aut repetendi hoc, quod per momentaneam solutionem fuerit datum et ita *Cap.* 6, *de jurejur.* dicitur esse obligationem solvendi usuras, si quis juraverit se soluturum, quod Dicast. *de juram. d.* 3, *n.* 216, citans plurimos alios dicit esse certissimum, in jure tamen Canonico additur posse repetere, quamprimum solverit et usurarium teneri restituere; atque idem est, si jurasti te aliquid daturum latroni, ut etiam docent Less. *n.* 51, Mol. *d.* 149, Lug. *d.* 22, *n.* 195. Onn. *n.* 74.

729 § 5. Juramentum cadens supra contractum contra bonos mores, qui nempe sine peccato observari non potest non obligat, quia nemo potest ad peccatum obligari, nec juramentum est vinculum iniquitatis; hinc Reg. juris 8, in 6, dicit : *Non est obligatorium contra bonos mores præstitum juramentum.* Unde non obligat juramentum factum con-

tra aliud prius juramentum, si materia secundi juramenti sit per primum facta illicita, uti cum communi Onn. *n.* 62, juramentum tamen illicitum potest aliquando obligare, uti dictum est *p.* 1, *n.* 317.

730 § 6. Quinam et quomodo contractus per juramentum confirmentur, diversæ sunt opiniones, quas referunt Lugo *a n.* 305, et Onn. *a n.* 85, nam Jason et alii negant ullos contractus confirmari juramento : Bartol. et alii dicunt confirmari solos contractus validos : Less. *lib.* 2, *cap.* 17, *n.* 56, dicit confirmari solos contractus jure naturali validos, si vi, metu aut dolo facta non sint, quæ sententia est valde probabilis. Addunt Suar. *cap.* 29, *n.* 9 et Mol. *d.* 150, tantum æquivalenter confirmari, quia reipsa non convalescunt, sed per obligationem ex virtute religionis accipiunt omnes effectus, quos haberent, si obligarent ex justitia. Azor. *l.* 11, *cap.* 7, *q.* 1, dicit confirmari contractus jure civili, non tamen jure Canonico irritos : Panorm. Sanch. Sa, Lugo *n.* 206, aliique plurimi cum Onn. *n.* 96, dicunt, quod contractus non tantum jure positivo, sed etiam naturali irriti proprie confirmentur et in se fiant validi, non tamen omnes, uti paulo post dicetur.

731 § 7. Juramentum non habet ex se, sed tantum ex dispositione juris positivi, quod aliquando confirmet contractus, Bald. Suar. Sanch. Onn. *n.* 84 et alii; ratio est, quia juramentum tantum potest inducere obligationem ex virtute religionis : ergo quod accedente juramento accedat obligatio justitiæ et quod talis contractus in foro externo habeat omnes effectus tali contractui proprios, sicque quasi ad vitam veniat, fit per jus positivum, quod propter reverentiam Dei invocati vult hoc restitui et competere contractui, quod propter rationabiles, vel politicas causas illi sustulerat per leges suas, atque ita ostendit jus positivum, quod Dei reverentiam legibus suis anteponat, uti notat Onn. *n.* 58.

732 § 8. Probabilius videtur omnes illos contractus confirmari per juramentum, qui ex jure positivo habent, quod sint nulli et servari possunt absque peccato tam jurantis, quam illius, qui exigit juramentum. Probatur, quia ejusmodi contractus transferunt dominium, alioquin alter non haberet justum titulum retinendi; deinde causant omnes effectus etiam civiles, qui proprii sunt ejusmodi contractibus : ergo cum possint confirmari a jure positivo, convenientibus dicitur, quod confirmentur, præsertim cum hoc etiam dicat major pars Juristarum et Theologorum, teste Lugo, quorum plurimos citat Onn. *n.* 98. *Dixi*, qui ex jure positivo habent, quod sint nulli, nam si ex jure naturæ hoc habent, uti contractus ebriorum aut simulate facti, hi non confirmantur per juramentum, quia vi juris positivi suppleri non potest consensus; et de his verum est, quod juramentum sequatur naturam actus cui apponitur, quia actus ratione juramenti non immutatur, sed manet qualis fuit. Similiter si contractus erat injustus, quamvis juretur, manet in illo, qui injuriam fecit, obligatio rescindendi contractum et remittendi juramentum. E contra si contractus tantum ex dispositione juris positivi erat nullus et accedat juramentum, jus disponit, ut non maneat, qualis fuit, sed ut juramentum afficiat contractum jam immutatum et validatum : hinc confirmatur contractus, quo pupillus addito juramento immobilia alienat sine auctoritate tutoris, licet n. 673, dixerimus, si absit juramentum, contractum nequidem naturaliter obligare, quia nempe jus positivum vult consensum pupilli haberi tanquam nullum : si tamen accedat juramentum, idem jus in reverentiam juramenti revocat hanc suam dispositionem et vult, ut consensus illius maneat, qualis secundum se est adeoque ut si validus, et idem est de aliis ejusmodi contractibus, quos fuse recenset Onn. *a num.* 130 et Lugo *num.* 229, breviter adducit plerosque.

§ 9. Illa juramenta non confirmant con- 733
tractus, neque obligant, quæ servari non possunt sine peccato jurantis; hinc non tenent juramenta, quæ sunt contra leges naturales, Canonicas, vel civiles obligantes in conscientia, item quæ sunt in præjudicium tertii; sic non valet, licet jurata a Clerico renuntiatio fori Ecclesiastici, aut privilegii Canonis, quia cedit in injuriam totius ordinis clericalis, uti nec renuntiatio privilegii nobilitatis, quia est in injuriam familiæ et prolium : similiter non valent donationes inofficiosæ et prodigæ, licet jurentur, si absque peccato exsecutioni dari non possint; nec valet quicumque contractus posterior contra fidem prioris, quamvis posteriori addatur juramentum, nisi hic posterior traditione esset firmatus, aut esset de alio objecto honesto; possuntque ista videri legibus firmata apud Onn. *a n.* 62, iterumque longo ordine deducta *a num.* 125. E contra si contractus juratus non sit contra bonos mores naturales, sed tantum civiles, id est, tantum contra legem

civilem non obligantem in conscientia, tum obligat, quia res manet licita et jus voluit reverentiam Dei per juramentum invocati præferri legi suæ, uti habet communis cum Onn. *n.* 76. *Nec obstat* quod *l*, 7, § 16, *ff. de pactis* dicatur, neque pactum a jure communi remotum, neque juramentum de hoc servari oportere, *nam* sermo est de juramento rei prohibitæ per jus in conscientia obligans; dari autem contractus prohibitos tantum civiliter et non naturaliter pro foro conscientiæ, patet; ejusmodi enim contractus sunt si uxor fide jubeat pro marito, si quis per testamentum sine solemnitatibus constituat hæredem, etc.

734 § 10. Si pupillus, qui per jus positivum impotens est contrahere, etiam juravit se non contracturum et nihilominus postmodum contrahat ac juret se non contraventurum huic contractui, Azor. Sanch. Less. Bonac. Castrop. dicunt contractum primum non confirmari, quia materia hujus secundi juramenti videtur esse illicita, cum hoc juramentum opponatur priori. Sed Suar. *cap.* 30, *n.* 16; Haun. Gom. Fill. Lugo, Ills. *t.* 4, *d.* 2, *n.* 362, melius dicunt confirmari; nam non juraverat se non staturum contractui perjure inito, sed tantum juraverat non contrahere : ergo stare contractui perjure inito (quod solum jurat per secundum juramentum) manet objectum ipsi licitum et honestum; ergo licet contractus ipsumque secundum juramentum fuerit illicitum, hoc tamen secundum juramentum est validum et consequenter retinet vim firmandi contractum. Ad rationem in contrarium, Resp. Secundum juramentum non opponi priori in materia jurata, sed tantum in actu jurandi, nam non habet pro objecto contractum ponendum, quem per prius juramentum reddiderat sibi illicitum, sed non revocationem contractus, quæ licita manet.

735 § 11. Contractus qui primario prohibentur propter publicam utilitatem, non confirmantur juramento, quia non possunt servari sine peccato : e contra qui primario prohibentur tantum propter privatam contrahentis utilitatem, spe confirmantur, quia contrahens sæpe potest sine peccato hunc favorem negligere. Lugo *a n.* 227. Limitat Castrop. *de juram. d.* 2, *p.* 13, § 6, nisi hoc redundaret in damnum publicum.

736 § 12. Contractus, qui servari non possunt sine turpitudine obligantis, id est sine peccato illius qui juramentum exigit, non confirmantur per juramentum, tum quia jus non vult favere turpitudini exigentis, ne det occasionem peccandi, tum maxime quia exigens tenetur ex justitia non exigere tale juramentum, et si exigat, compensare damna : ergo non acquirit jus per talem contractum, Lugo *n.* 230; Onn. *n.* 129. Et de hac turpitudine exigentis, item de ingratitudine illius in cujus favorem juramentum esset factum, plura videri possunt apud Lugo *a n.* 251. *Nec obstat*, quod latro possit remittere, vel non remittere obligationem illam jurantis, *nam* non ideo dici debet acquisivisse jus, uti dicetur *n.* 744.

§ 13. Ut juramentum confirmet contractum, 737
debet fieri homini et ab eo acceptari veluti pro securitate contractus, alioquin semper revocari poterit pro arbitrio jurantis. Sanch. *de Matr. l.* 1, *d.* 7, *n.* 24; Lugo *n.* 169, item *d.* 23, *n.* 50 *et* 86; Less. *n.* 52; Onn. *n.* 53, dans rationem, *d.* 29, *n.* 48, quia tale juramentum imbibit hanc conditionem, si alter acceptarit. E contra si juramentum factum esset Deo uti si Deo jurasses te daturum Petro 100, obligareris ex religione, quamvis Petrus nihil sciret de tuo juramento : item tenet Dicast. *de just. l.* 2, *t.* 4, *n.* 79, si juramentum fiat homini de re pia in honorem Dei, dicit enim tum habere rationem voti; addit *n.* 107, quando dubitatur an voluerit promittere homini an Deo, præsumendum esse quod voluerit Deo, quia communiter accidit, ut promittens causæ piæ, dirigat intentionem ad Deum; estque hæc differentia inter promissionem vel juramentum Deo et homini factum, quod Deo factum imitetur naturam voti; hinc si sit de re indifferente, vel de re bona, sed ob finem indifferentem, non obligat; Deus enim non curat indifferentia, sed tantum honesta; e contra factum homini obligat, quamvis sit de re indifferente et minus bona, quia homo non semper vult meliora, sed sibi utilia, vel commoda : inde etiam sequitur quod juramentum Deo factum possit in melius mutari, non item factum homini, quia homo, cui juratum est, potest velle hoc in specie quod juratum est, quamvis non sit quid melius, et juramentum obligat secundum voluntatem illius in cujus gratiam juratur.

§ 14. Illa juramenta obligant jurantem, sed 738
non firmant contractum, quæ sine peccato impleri possunt a jurante; ex parte tamen exigentis continent turpitudinem, uti constat ex dictis; tales contractus sunt de solvendis usuris, de pecuniis dandis latroni, de solvendo debito injuste petito, etc. de quibus plura Onn. *a n.* 129.

§ 15. Quamvis contractus nudi nullam pa- 739

riant obligationem civilem, tamen si jurentur, vestiuntur et pariunt etiam pro foro externo obligationem, uti cum communiore Covarr. Pan. Lugo *d.* 22, *n.* 204, aliique contra Bart. et multos Juristas : similiter quamvis in contractibus innominatis detur pœnitentia, saltem pro foro externo, hæc tamen non datur, si juramento firmentur etc. quæ omnia legibus et Auctoribus firmat Onn. *n.* 39 et iterum *a n.* 130. Deinde quamvis promissio rei incertæ de se non valeat, uti dictum est *n.* 699, tamen si sit jurata, valet et jus vult propter reverentiam juramenti, uti materia incerta arbitrio boni viri determinetur, ut post Gutt. et alios Onn. *n.* 118. Præterea quamvis contractui de jure communi non debeatur exsecutio parata, hæc tamen debetur, si additum sit juramentum, Bart. Gutt. Onn. *n.* 120. Denique quamvis secundum regulam communem juris, *pacta novissima prævaleant prioribus*, *l.* 12. *Cod de pactis*, *l.* 27, § 2, *ff. de pactis*, si tamen pactum aliquod prius fuerit juratum, prævalet posteriori. Onn. *n.* 121 et alii.

740 § 16. Si jurans sit impubes, obligatur juramento; sed non confirmatur contractus, uti probabilius tenent Bald. aliique cum Sanch. et Lugo *n.* 214, jus enim positivum agens de confirmatione per juramentum tantum loquitur de juramentis puberum, uti patet ex legibus hactenus citatis : si tamen impubes fecit contractum et pubes factus illum juret, confirmatur juramento, ut iidem Auctores tenent.

741 § 17. Quando contractus juramento non confirmatur, etiamsi juramentum obliget, juste petitur ejus relaxatio, uti habetur *Cap.* 1, 6 et 8, *de jurejur.* tum enim ex parte exigentis est turpitudo, quia, v. g. exigit usuras, hinc est justa causa relaxandi, ne vel ipse ex sua malitia habeat commodum, aut innocens incommodum, Mol. *d.* 49; Suar. *de juram. lib.* 2, *c.* 25; Sanch. *n.* 3, *c.* 12, *n.* 59; Lugo *num.* 192; Onn. *num.* 139.

742 § 18. Episcopus potest relaxare juramentum quod non firmat contractum, quia habet jurisdictionem ordinariam in omnia quæ non sunt propria Papæ; neque tum est in præjudicium tertii, cum alter nullum jus acquisierit, sed est favor juranti, imo sæpe etiam exigenti juramentum, ut ulterius exigendo non peccet, Less. *n.* 51; Onn. *n.* 148. Addunt cum aliis Mol. *d.* 149 et Tamb. *in Dec. l.* 3, *c.* 3, § 5, *n.* 3, etiam potestate sæculari posse relaxari juramenta per injuriam extorta, si bono civili præjudicent, quam opinionem Onn. *n.* 153, vocat probabilem, quamvis *n.* 154, teneat oppositam, eo quod relaxatio juramenti spectet ad materiam religionis, in quam sæculares se ingerere non possunt; Lugo tamen *n.* 238, recte docet potestatem sæcularem id posse indirecte; sicuti enim privatus, cui jurasti, potest te liberare juramento, nolendo a te impleri, ita poterit Superior habens potestatem in voluntatem talis privati, nomine hujus remittere tibi eam obligationem.

§ 19. Relaxatio hujus juramenti spectat ad 743
Episcopum jurantis, quando petitur pro foro conscientiæ, vel solum ad aliquid ad quod non requiritur citatio alterius partis : e contra si petatur ad aliquid ad quod requiritur citatio alterius partis, relaxatio ejus spectat ad Episcopum illius cui juratum est, qui solus potest hunc citare, ita cum aliis Lugo *a n.* 241.

§ 20. Juramentum potest relaxari a credi- 744
tore, sive juste, sive injuste illud exegerit, uti dictum est *p.* 1, *n.* 353; est enim factum et Deus acceptavit tantum in favorem ipsius et quasi sub conditione, si ipse voluerit : ergo si hic cedat favore suo, cessat consequenter obligatio Juramenti, quæ erat veluti accessoria; Onn. *n.* 60 et iterum *a n.* 149. Quod si aliquis principaliter ob honorem Dei jurarit alicui Monasterio dare, v. g. 100 aureos, Suar. *c.* 39, *n.* 8, dicit Monasterium non posse remittere juramentum, quamvis posset aureos solutos statim reddere, quia Deo est jus acquisitum et hoc est conformius dictis *n.* 737. E contra Sanch. *de Matr. l.* 1, *d.* 51 *et in Dec. l.* 3, *c.* 20, *n.* 7; Tamb. *c.* 7, § 2, dicunt posse remittere, quod Gob. *t.* 11, *n.* 50, dicit esse practice tutum, quia licet principaliter factum sit ad honorem Dei, tamen videtur habuisse respectum ad voluntatem Monasterii, a quo si recusaretur, censetur noluisse se obligare.

§ 21. Si juramentum non confirmaverit 745
contractum, obtenta relaxatione juramenti cessat omnis obligatio, quia non erat nisi solius religionis : ergo hac sublata, nulla manet, Lugo *num.* 189; Onn. *num.* 40, cum communi.

§ 22. Si contractus confirmetur juramento, 746
relaxatio juramenti peti non debet, quia est jus acquisitum alteri; et quamvis obtineretur talis relaxatio, probabilius est mansuram obligationem Justitiæ ad servandum contractum, Less. *n.* 50; Lugo *n.* 190. Ratio est, quia contractus per Juramentum est validatus : ergo vi contractus sic jurati est jam tertio acquisitum jus strictum, quod non exstinguitur, licet

forte tollatur vinculum religionis, uti etiam cum communi Onn. *n.* 40, imo verius est quod quando altera pars est invita, etiam injuste tollatur hoc vinculum religionis, quia ex consensu partium est inductum et majorem securitatem addebat contractui; neque Superiores Ecclesiastici habent potestatem relaxandi talia vincula in præjudicium, vel damnum tertii uti cum communi Onn. *n.* 41 et in certis tantum casibus extraordinariis, inquit Lugo *d.* 23, *n.* 94, habet Papa potestatem cogendi fideles ad cedendum juri suo. *Nec obstat* quod confirmatio contractus in fieri pendeat a juramento, *nam* non ideo pendet in conservari, uti patet etiam in causis physicis, a quibus pendet effectus in fieri, non tamen in conservari; et idem est in moralibus; sic enim obligatio contractus onerosi pendet in fieri a consensu utriusque non tamen in conservari : licet enim unum pœniteat, manet tamen obligatio, quod etiam videtur innuere. *Reg.* 73. *De reg. jur. in* 6. *Factum legitime retractari non debet, licet casus postea veniat, a quo non potuit inchoari.* Et ita docent Suar. Mol. Less. aliique cum Onn. *n.* 64 et iterum *n.* 142, quamvis Suar. Onn. *n.* 42, fateantur opinionem contrariam esse probabilem, nempe sublato juramento talem contractum manere irritum, eo quod res per easdem causas dissolvatur, per quas nascitur; opinio tamen altera manet probabilior : ex qua duo sequuntur, in primis repeti non posse hoc, quod solutum est contractu per Juramentum confirmato, uti cum communi Suar. *c.* 25, *n.* 9; Sanch. *c.* 12, *n.* 61, aliique plurimi cum Onn. *n.* 43. Deinde sequitur Jus et obligationem, quæ oriuntur ex contractu per Juramentum confirmato, transire ad hæredes, uti cum S. Th. et aliis tenent Lugo *n.* 193 et Onn. *n.* 46; e contra jus, vel obligatio, quæ præcise ex Juramento nascitur, non transit ad hæredes, sed est personalis et obligat illam tantum personam quæ juravit. Vide Lugo *d.* 23, *n.* 98.

747 § 23. Jus Canonicum potest antecedenter irritare Juramentum, sic enim Trid. *s.* 25, *c.* 16, *de Regul.* statuit, ut nulla renuntiatio, vel obligatio etiam jurata valeat, nisi facta cum licentia Episcopi aut ejus Vicarii intra duos menses proximos ante professionem, quamvis professurus etiam addito juramento huic favori renuntiasset : et patet, quod tum per tale juramentum, nec confirmari possit contractus, nec ulla obligatio induci. Solum dubitatur, an jus civile vel Princeps sæcularis etiam hoc possit, antecedenter irritando actum jurantis, et aliqui apud Lug. *d.* 22, *n.* 243, universaliter id negant, quia juramentum est vinculum spirituale spectans ad religionem. Alii universaliter affirmant, quia voluntates subditorum sunt subjectæ potestati etiam sæculari, ubi bonum commune ita postulat. Sanch. dicit hoc posse indirecte, nempe antecedenter irritando contractum, supra quem caderet juramentum, ita ut non sit nascitura obligatio neque Justitiæ, neque religionis; e contra Suar. Barb. aliique probabilius dicunt, quamvis in hoc casu non nasceretur obligatio Justitiæ, tamen nascituram obligationem religionis, uti fit quando juratur contractus, qui ab initio est, et manet irritus, potest tamen licite impleri. Addit recte Lugo *n.* 246, potestatem sæcularem etiam sic posse impedire, si antecedenter sub culpa prohibeat contractum, quia nempe communiter nocet bono publico, sic enim materia juramenti fiet illicita; ergo nequidem ex religione poterit esse obligatio implendi juramentum de illa. Denique putat Castr. *de jur. d.* 2, *p.* 13, *n.* 2, etiam hoc posse, si jurantem reddat incapacem juramenti, sed non apparet quomodo possit reddere incapacem, cum hoc spectet ad forum spirituale animæ.

§ 24. Juramentum posset esse, vel de im- 748
plendo, vel de perseverando in contractu vel de non petenda relaxatione juramenti : Juramentum de implendo contractu includit juramentum de perseverando in contractu; qui enim sincere jurat implere jurat implere in tempore, pro quo jurat : ergo jurat non revocare, sed perseverare in contractu pro eo tempore. Addit Onn. *n.* 24, eum, qui jurat implere, etiam videri saltem communiter jurare, quod nolit petere relaxationem juramenti, ea enim intentione petitur vel acceptatur juramentum ab altero, ut jurans astringatur ad implendum; ergo ut non possit declinare obligationem adimplendi, et consequenter etiam, ut non possit petere relaxationem : hoc tamen pendet ab intentione jurantis, et circumstantia causarum, quæ supervenire possunt, ut jam dicetur.

§ 25. Juramentum de non petenda relaxa- 749
tione obligat, quia potest servari sine peccato : ergo debet ; valetque hoc secundum Suar. *c.* 25, *n.* 11 *et c.* 29; Sanch. *c.* 9, *n.* 20, 21 *et* 65 ; Less. *c.* 26, *n.* 27. Onn. *n.* 156, quamvis alter per injuriam extorsisset, quia reverentia juramenti principaliter respicit Deum, qui injuriam non intulit, hoc tamen juramentum merito relaxari potest a Superiore, etiam non

petente illo, qui juravit, ut deciditur Cap. *Pervenit*, 2 *de jurejur.* Quod si etiam justa causa esset petendi relaxationem, eo quod in detrimentum vergeret obligari juramento, utique peti posset; et hoc est quod vult communis sententia cum Sanch. *in Dec. l.* 4, *c.* 8, *n.* 21, et Dian. *p.* 11, *tr.* 2, *R.* 35, quæ dicit juramentum de non petenda relaxatione juramenti non obligare.

750 § 26. Si contractus juramento non confirmetur, uti fit dum quis jurat se soluturum usuras, si mens jurantis fuerit, quod nolet repetere usuras, nec relaxationem juramenti, stare debet contractui et sibi imputare, quod laqueum sibi injecerit; aliud est si tantum intenderit satisfacere momentanea solutione, reservato sibi jure repetendi usuras, vel saltem petendi relaxationem a juramento, quod præsumendum est, nisi aliud constet. Onn. *n.* 45.

751 Quid dicendum sit in variis dubiis circa juramenta, videri possunt dicta *p.* 1, *a n.* 37.

Objic. Reg. 18. Juris in 6, sic habet: *Nonfirmatur tractu temporis, quod de jure ab initio non subsistit.* Item *Reg.* 29, *ff. de Reg. Juris* dicitur: *Quod initio vitiosum est, non potest tractu temporis convalescere*, probatque hoc multis Onn. *d.* 19, *s.* 5; ergo contractus, qui nulli sunt, numquam possunt per juramentum confirmari. R. Sensus legum istarum est, quod dispositio, quæ ab initio est irrita, solo tractu temporis non fiat valida, nisi aliquid aliunde accedat, quo convalescat, v. g. renovatio consensus: in nostra autem materia N. supposito consequentis, nempe quod contractus, qui per juramentum confirmatur, unquam fuerint irriti, nam juramentum non tollit nuditatem, sed eam antevertit, impediens ne oriatur, uti dictum est *n.* 732.

752 *Inst.* 1. *l. Non dubium, C. de legibus*, Imperator dicit contractus a lege irritos, neque juramenti accessione convalescere. R. Ant. Perez aliique dicunt legem illam esse correctam per *Auctent.* Friderici, *Sacramenta puberum.* Potest etiam dici cum Sanch. *l.* 3, *c.* 12, *n.* 30, intelligi de illis contractibus, qui principaliter ob bonum commune prohibentur, ideoque sunt illiciti, uti est Matrimonium non servatis a jure requisitis.

753 *Inst.* 2. Sic eluditur intentio, et finis legum, nam contractus, quos leges faciunt irritos, poterit quisque statim facere validos addendo juramentum, sicque non erit provisum, v. g. pupillis, facile enim poterunt adduci, ut adjiciant juramentum. R. Hoc non obstante jus vult valere ob reverentiam Dei invocati; quod si quis patiatur damnum, sibi imputet. Deinde sæpe non confirmantur contractus, quia communiter est turpitudo saltem ex parte exigentis: præterea per relaxationem et restitutionem in integrum adhuc datur locus obviandi incommodis.

Inst. 3. Ergo contractus per legem irritus 754
etiam per hoc fiet firmus, quod quis superaddat promissionem non contraveniendi illi contractui. R. N. seq. quia hæc reflexa promissio non adderet obligationem nisi justitiæ per ipsum contractum intentæ, hanc autem irritabat lex et quandocumque lex irritat aliquem contractum, hoc ipso irritat reflexam promissionem non contraveniendi illi, uti recte Ills. *t.* 4, *d.* 2, *n.* 262, e contra si addatur juramentum, accedit alia insuper obligatio religionis, quam lex non irritat, sed reveretur.

Quæst. 112. — *Quomodo finiantur contractus?* 755
R. Generaliter finiuntur sublato saltem uno contrahentium et non succedente alio: item interitu rei, de qua erat conventum, de quibus videri potest Onn. *d.* 21, *s.* 11. Specialiter autem *Justinianus Instit. Quibus modis tollitur obligatio*, dicit obligationem, adeoque et contractum finiri 4 præcipuis modis: solutione, acceptilatione, novatione et consensu partium: qui modi dici possunt distractus, seu dissolutiones contractus. Addit multos alios modos Onn. *n.* 7, qui tamen ad hos facile revocantur, nam ad interitum rei revocatur præscriptio, de qua diximus *a n.* 468; cum enim transferat dominium in alterum, facit rem moraliter interire domino. Similiter quia per confusionem, vel mixtionem amittitur rei dominium, uti dictum est *n.* 234, res etiam censetur moraliter perire, quamvis suboriri possit nova obligatio, unde confusio etiam reduci posset ad novationem. De quatuor modis finiendi contractus a Justiniano assignatis notanda sunt *seqq.*

§ 1. Solutio est exstinctio obligationis per 756
impletionem debiti in specie: debitum enim potest exstingui diversimode, v. g. condonatione partis, permutatione in aliud debitum; sed non est solutio, nisi præstetur in specie hoc, de quo contractum est; hinc si debeas 100 aureos et fluxu temporis contra hoc debitum præscribas, exstinguis debitum, non est tamen solutio. Porro de solutione hæc sunt jure recepta: 1. Eam non valere, nisi fiat creditori, vel personæ ab illo, aut a jure loco ipsius assignatæ: an autem valeat facta creditori creditoris, dictum est *a n.* 453. 2. Censetur solvisse, qui solutionem nolenti creditori obtulit

et deposuit. 3. Ordinarie potest anticipari solutio; quando enim terminus est appositus et dubitatur in cujus favorem, in dubio præsumitur pro debitore, *l.* 70, *ff. de solutionibus.* 4. Si plura sint debita, debitoris est determinare pro quo exstinguendo sit hæc solutio; quod si non determinet ipse, poterit determinare creditor, sed semper censebitur facta ad extinguendam obligationem duriorem, id est, illam quæ magis onerosa est. 5. Creditor cogi non potest ad mutandam speciem, quia hoc esset cogere ad novum contractum permutationis: hinc si debeam 100 aureos et tria maldera tritici, non possum cogere creditorem ut admittat triticum pro debito aureorum, sed per triticum satisfacere debeo debito tritici, per aureos debito aureorum; de quibus omnibus videri potest Onn. *d.* 9, *n.* 320, et pluribus *d.* 21, *s.* 2 *et seqq.* Si autem aliquid indebitum sit solutum, quomodo competat repetitio, examinat *s.* 6. Et circa hoc habetur *in ff. et Cod. titulo de conditione indebiti.*

757 § 2. Acceptilatio est imaginaria solutio, inquit *Justinianus, Instit.* supra; est enim acceptatio non soluti quasi pro soluto, sive est voluntas habendi pro accepto, quod tamen non est acceptum, ut si tibi debeam 100, et dicam: visne illos 100 quos tibi debeo habere acceptos, id est, quasi illos accepisses? et tu dicas: volo, habeo acceptos; hoc ipso implevi obligationem et finitus est contractus. Videri potest *tit. ff. de acceptilatione*, et Onn. *d.* 21, *sess.* 7.

758 § 3. Novatio est prioris debiti in aliam obligationem, vel civilem, vel naturalem transfusio atque translatio, *L.* 1, *ff. de novationibus*; sic si debitum solvendi pretium pro frumento empto permutes in debitum laborandi pro venditore, est novatio, qua finitur prior contractus emptionis et succedit nova obligatio laboris conducti, de quo videri potest Onn. *s.* 9. Huc reducuntur Compensatio, de qua dictum est *num.* 455, item Delegatio, quæ est translatio debiti in aliam personam, de qua etiam diximus *n.* 463.

759 § 4. Quomodo consensu partium finiatur contractus, intelligitur ex dictis *a n.* 607, ubi egimus de consensu ad contractum requisito. Ad hunc modum finiendi contractum spectant revocatio, condonatio, sententia Judicis, compromissum, transactio. De revocatione consensus fuse agit Onn. *tota d.* 20, possuntque etiam videri Sanch. *de Matr. l.* 2, *d.* 37, *n.* 7, et Lugo *in resp. mor. l.* 3, *d.* 16: sed nihil specialiter notandum occurrit, quæ enim spectant ad revocationem promissionis vel donationis, dicetur ad dub. sequens; quæ autem spectant ad jus rescindendi contractum, satis intelliguntur ex hactenus dictis, et specialiter an rescindi possit, si fuerit deceptio ad dimidium, dictum est *n.* 624 *et* 726. De condonatione actum est *a n.* 455. Tum autem finitur contractus per sententiam Judicis si per aliquem non electum a contrahentibus, sed potestate publica constitutum, in quem ideo consentire tenentur, imponatur finis contractui; quod si finiatur judicio arbitri, quem ipsimet contrahentes elegerint, erit compromissum: si extrajudiciali conventione ipsorummet contrahentium, erit transactio, de qua *n.* 469 et 629, aliqua sunt dicta; pluribus enim de his agere spectat ad materiam de judiciis.

§ 5. Recte notat Dicast. *de just. l.* 2, *t.* 3, 760
n. 379, sæpe, dum contractus prior finitur, fieri novum similem contractum, v. g. si tibi vendidi modium salis et tu mihi persolvisti pretium, non potest hic contractus dissolvi nisi per novam venditionem, qua mihi trades salem et ego tibi pretium; quod notari debet propter gabellas sæpe toties solvendas quoties tale aliquid venditur aut emitur.

§ 6. Denique notandum si contractus finiatur 761
sententia Judicis, hunc debere esse talem, qui habeat potestatem in voluntatem utriusque contrahentis, qui citet partes et utriusque jura exquirat, uti omnes notant.

DUBIUM II.

Quid in specie de promissione et donatione?

« Resp. Quæ huc spectant, facile colligun- 762
tur ex dictis supra *de Voto l.* 3, *tr.* 2, *c.* 3. Ex quibus et doctrina præcedentis dubii resolvitur:

» I. Promissio acceptata a promissario, si materia sit notabilis, an sub mortali obliget secundum se spectata, non convenit inter Doctores; Cajet. negat, quem sequitur Merat. *t.* 2, *de just. d.* 19, *s.* 10; alii (forte probabilius) affirmant cum Vasq. 1, *p. d.* 65, *c.* 7, *n.* 4; Fill. Mal. etc. *Dixi secundum se,* quia certum est quod per accidens possit obligare sub mortali; v. g. ratione gravis damni, quod alias promissarius pateretur: ut si promisisses ei dare mutuum et ille tibi confisus aliunde sibi non prospexisset. Vide Less. *l.* 2, *c.* 18, *num.* 59.

» II. Tota hæc obligatio communiter dependet ab intentione promittentis ; circa quod notat Sa, vix quemquam promittentium intendere se obligare, aut alteri dare jus exigendi, nisi addat juramentum, aut faciat instrumentum, sed plerumque tantum intendere declarare suum propositum. V. Escob. *t.* 3, *E.* 5, *c.* 6, et Mol. *tom.* 2, *d.* 262, *n.* 8. Hinc ut in foro externo censeatur valida promissio, requiritur præter acceptationem ut exprimatur causa propter quam promittitur; alioquin præsumitur errore vel joco facta, Trull. *t.* 2, *l.* 7, *c.* 16, *d.* 6, ex Cov. et Vill.

» III. Donare non possunt: 1. Carentes usu rationis. 2. Muti et surdi nati, secus, si tantum sint surdi, vel muti, vel licet utrumque, si norint scribere. 3. Senes deliri, sive bis pueri; secus si sint judicio vegeto. 4. Pupilli, vel impuberes (nisi ad pias causas); donationes tamen eorum in foro conscientiæ sunt validæ, vide infra *c.* 4, *d.* 1. 5. Damnatus criminis capitalis. V. Dian. *p.* 8, *tr.* 6, *R.* 3.

» IV. Qui præsunt Civitatibus, Universitatibus, Respub. etc. non possunt facere donationes, nisi remuneratorias, vel in elecmosynas, Sanch. Dian. *R.* 16. Imo si Reges et Principes nimis sint profusi in donationibus, in præjudicium regni vel status (præsertim si debitis gravati iis satisfacere non possint, vel subditi nimium graventur exactionibus), possunt eæ revocari a successore : Bartol. Lugo *d.* 23, *n.* 148, *etc.* cum Dian. *R.* 18 et 123.

» V. Donatio patris filio facta studiorum causa est valida, neque filius tenetur computare in legitimam, tum quia fuit loco alimentorum, tum quia si detrahatur, jam non fuit donatio, contra hypothesin, Wading. et 6 alii cum Dian. *R.* 23 *et* 92. Sed Trull. limitat, nisi constet contrariam intentionem patris fuisse. Quod si tamen de ea non constet, præsumendum esse de pietate patris : ideoque tales expensas ordinarie post mortem patris non venire in collationem bonorum, nec debere conferri in commune, nisi pater protestatus fuerit se velle in legitimam computari. Ita etiam Wadin. ex *l. Si pater* 2, *ff. familiæ ercisc.*

» VI. Si pater officium filio emit, debet pretium computari in divisione cum fratribus; non autem si illud gratis a Principe obtinuit, uti nec quæ filio intuitu meritorum patris sunt donata, quia sunt quasi castrensia; Mol. *tr.* 2, *t.* 2, *d.* 238, *et t.* 2, *d.* 291, *n.* 2; Fagund. Dian. *R.* 227 *et* 228.

» VII. Donatio ante acceptationem non parit obligationem, nequidem naturalem, potestque revocari, etiamsi voluerit se absolute obligare; præsenti autem et tacenti facta, censetur ab eo acceptata; quia in favorabilibus habetur pro consensu Mol. *t.* 2, *d.* 263 *et* 264, *n.* 4 *et seqq. et alii* 18; Dian. *p.* 8, *tr.* 6, *R.* 69 *et* 108, *et p.* 3, *tr.* 5, *R.* 116; pro altero vero nemo potest acceptare sine speciali commissione, nisi donatio fiat Ecclesiæ, vel causæ piæ, nam hanc sine acceptatione valere et irrevocabilem esse est probabile, Laym. Dian. *R.* 106, *et p.* 3, *t.* 5, *R.* 107. Multis tamen casibus, dummodo verba dirigantur in præsentem, potest pater vel mater pro filio etiam emancipato, tutor pro pupillo, curator pro Minoribus, filius-familias pro patre, servus pro domino, Monachus pro Monasterio; imo etiam secundum multos, quicumque alterius curam gerit, ut Prælatus pro Religioso, maritus pro uxore, dominus pro servo, etc. stipulari. Denique idem jura permittunt Judicibus et Notariis publicis ; Sanch. Mol. *l. c.* Trull. et Dian. *p.* 8, *t.* 6, *R.* 97.

» VIII. Etsi acceptes donationem verbalem, qua tibi Caius, v. g. dat equum absentem, non acquiris jus in re et dominium equi ante traditionem : unde si interea Caius det aut vendat eum alteri, eique tradat, is dominium acquirit; tu autem habes actionem in Caium pro injuria ratione juris, quod habebas ad rem ; ac sic donatio pure verbalis ante realem, hoc est, rei traditionem, vix differt a promissione, ut Less. *l.* 2, *c.* 18, *n.* 11 *et* 12.

» IX. Donatio, uti et remissio debitorum liquidorum, una vice et uno animi motu, uni aut pluribus facta, ultra summam 500 solidorum (quæ summa hodie ad 700 vel secundum quosdam ad 800 aureos Italicos excurrit, ut ex Claro, etc. notat Laym. *l.* 3, *t.* 4, *c.* 12, *n.* 15.), non tenet quoad hunc excessum, sed lege ita statuente ob commune bonum, potest a donatore pro arbitrio repeti. Excipe, nisi Judici donatio ea insinuata sit aut juramento firmata, aut facta ad pias causas, aut ad redemptionem captivorum, aut ad reparationem ædium incendio vel ruina destructarum, aut sit remuneratoria beneficiorum, aut fiat in renuntiationem jurium, saltem speratorum, vel denique fiat militibus a belli duce ex bonis propriis mobilibus vel hostium spoliis. V. Less. *num.* 102; Laym. *n.* 15; Tann. *d.* 6, *de just. q.* 2, *dub.* 2, *n.* 15, ex Mol. *t.* 2, *d.* 297, Claro, Rebello, etc. Quare si tunc repetatur quod absque iis conditionibus vel ultra dictam summam datum est, tenetur donatarius reddere ipsi aut hæredibus repetentibus; si non repetatur, potest retinere. *V. Auct. cit.*

» X. Si donationi apponatur modus, tacite vel expresse, non quidem obligando, sed tantum desiderando, sperando, etc. aliquid alterum facturum, vel animo eum ad hoc inflectendi, valet donatio, etsi finis non sequatur : ut v. g. dat aliquis puellæ ad ejus consensum eliciendum, si postea non consentiat non tenetur datum reddere : nam etsi non dedisset, si scivisset eam sibi non consensuram, tamen dedit absolute sine obligatione alia, ut ponitur. Secus esset si vere intendisset eam obligare, et hac conditione dedisset. Less. *d.* 16 *et* 17.

» XI. In similibus donationibus allectivis, potest aliquis, v. g. prædicta puella acceptare etsi non intendat præstare quod donator sperat; cum donatio sit absoluta, animo alliciendi, non obligandi. Unde si spe frustratus repetat, dicens se non dedisse niti sub tali obligatione, non tenetur puella credere, quia eo ipso, quod donator non expressit conditionem, præsumitur sine ea dedisse, et repetere vel animo vindictæ, vel ut consensum extorqueat; Less. *l. c.* Dian. *p.* 1, *t.* 2, *misc. R.* 48.

» XII. Non tenet donatio ob causam præteritam, vel præsentem, quæ vere non est, ut v. g. si dem tibi aliquid, quia apud Principem meam causam transegisti; vel quia pauper es et revera non ita est, teneris restituere, cum sit error in formali causa et principali. Unde qui mentiuntur se pauperes, cum non sint, debent aliis pauperibus eleemosynas restituere. Aliud est si error sit tantum in causa secundaria, ut v. g. si vere sint pauperes et simulent insuper sanctitatem ad hominum misericordiam provocandam, quia tunc primaria intentio dantium est dare pauperi. Bon. Less. *d.* 17. V. Dian. *p.* 8, *t.* 6, R. 89.

ADDENDA.

763 *Quæst.* 113. — *Quid sit promissio?* R. Ex S. Th. 2, 2, *q.* 88, *a.* 1, definitur propositum voluntatis quo quis se alteri obligat ad aliquid faciendum vel non faciendum, sive est contractus gratuitus, quo homo se homini ex justitia obligat ad aliquid. Dicitur : 1. *Contractus gratuitus*, quia si fieret cum onere vicissim præstando ab altero, acciperet rationem alterius contractus utrinque onerosi, v. g. venditionis, locationis, aut saltem innominati, et sic non esset specialis contractus; similis enim promissio includitur in omni contractu. 2. *Quo homo se homini et c.* nam loquitur de promissionibus inter homines; quod si homo promittat Deo, erit votum qui obligabitur ex Religione. 3. *Ex justitia*, quia omnis contractus causat obligationem justitiæ, sine qua erit tantum propositum vel pactum. Videri potest Carden. *in* 1, *crisi d.* 69, *c.* 2, ubi recte ostendit ad promissionem requiri aliquam obligationem.

764 *Quæst* 114. — *Quænam sit distinctio inter propositum, pactum et promissione.n, prout contractus est?* R. De distinctione proposita a promissione dictum est *p.* 1, *n.* 362, sed omnia magis patebunt in hoc exemplo. Si quis dicat: *dabo tibi cras equum,* potest diversimode se habere : nam 1. Potest tantum velle affirmare id quod ipse putat cras esse futurum, nempe cras futurum esse ut det equum, sive nunc habeat voluntatem dandi, sive non; et sic nequidem est propositum, quia non est actus voluntatis disponentis, sed solius intellectus enuntiantis, estque tantum propositione de futuro contingente. 2. Potest velle indicare se nunc habere voluntatem cras dandi, sive cras in ea voluntate sit perseveratus sive non, quorum neutrum determinate intendat; et sic necdum est promissio, neque perfectum propositum, sed tantum simplex affirmatio præsentis intentionis dandi. 3. Potest velle indicare se non tantum habere nunc voluntatem cras dandi, sed etiam se velle perseverare in illa, et sic est propositum; necdum tamen est pactum, quia deest alterius consensus seu acceptatio; talisque promissio ante acceptationem vocatur a Juristis pollicitatio. 4. Potest insuper velle se ad hoc obligare ex honestate, sive decentia alicujus virtutis ad alterum, v. g. fidelitatis, amicitiæ, liberalitatis, non tamen ex justitia; quam voluntatem si alter acceptarit, erit pactum, *quasi ex pace factum,* inquit Isidor. *c.* 11, *de verb. signif.* 5. Denique potest simul velle se obligare ex justitia et sic post acceptationem non erit contractus promissionis. Quod si addatur certa interrogatio et responsio, erit stipulatio secundum dicta *n.* 664, ita Mol. Sanch. Less. Fill. Bonac, cum Onn. *d.* 29, *s.* 1. Pendent autem a voluntate hominis an et quomodo velit se obligare, et communiter non præsumitur velle se obligare ex justitia, nisi addat juramentum, aut faciat instrumentum, aut det aliquid in pignus vel assecurationem; sed censebitur se solum obligasse ex alia virtute, quia in dubiis minimum est sequendum, secundum dicta *l.* 1, *n.* 590, cum possessio sit pro libertate, Lugo *d.* 23, *n.* 93, aliique

communiter : affertque Onn. *a n.* 100, multas conjecturas, unde colligi possit, fueritne animus oblgandi se ex justitia, an ex tali virtute, v. g. si promiserit in circumstantiis, in quibus alii solent donare; item si quando promittebat, erat ita dispositus, ut rem donasset, si habuisset ad manum, præsumitur animum habuisse se obligandi ex justitia.

765 *Quæst.* 115.— *An propositum obliget?* R. Dictum est *p.* 1, *a n.* 361.

Quæst. 116. — *An pollicitatio, sive promissio ante acceptationem obliget?* R. § 1. Quamvis obligare possit ex honestate constantiæ uti *l. c.* dictum est, attamen non obligat ex justitia, uti constat ex dictis *n.* 656, probantque fuse Lugo *s.* 3 et Onn. *s.* 3 et 4. Ratio est, quia licet aliquis possit sua solius voluntate dimittere dominium rei suæ, habendo pro derelicta, tamen sua solius voluntate facere non potest alterum dominum rei suæ, cum ad acquirendum dominium requiratur in altero acceptatio legis sibi faventis contra alios; et licet forte sufficiat tacita, uti si quis rem producat, v. g. actum suum, vel opus artefactum, tamen id non tenet in aliis : disparitatem dat Lug. *n.* 39, quod effectus naturales, vel artefacta seipsis sufficienter connexa sint cum suis principiis et hoc ipso, quod producantur, censeantur fieri ut sua, ideoque acceptari; id autem non est in rebus ab extrinseco acquirendis.

766 § 2. Promissio nequidem ex fidelitate obligat ante acceptationem, ut recte *Vasq. et Turr.* quia fidelitas æque est virtus ad alterum quam justitia, neque mens promittentis est sibi imponere obligationem respectu alterius, nisi hic alter velit. De promissione jurata, vide dicta *p.* 1, *a n.* 331.

767 *Objic.* 1. *Cap. si tibi absenti, de præbendis in* 6, dicitur collationem beneficii non posse revocari ab Episcopo, quamvis ille cui collatum est necdum acceptaverit : ergo etiam promissio necdum acceptata revocari non potest. R. N. cons. Episcopi non sunt domini beneficiorum, quæ solus Papa principaliter confert per Episcopos, qui etiam non possunt illa sibi retinere; noluit autem Papa mutare voluntatem suam, nisi ille cui collatum est renuntiet. E contra promittens est et manet dominus rei suæ : ergo, si velit, potest promissionem necdum acceptatam revocare.

768 *Objic.* 2. Videtur asseri *l.* 4 et 7, *ff. de pollicit.* quoad promissio facta Reipublicæ vel communitati ad reparandum aliquod damnum vel ob gratitudinem; item *l.* 5, *Cod. de emancipationibus*, quod facta infanti; item *l. illud Cod. de Sacros. Ecclesiis*, quod facta ad causam piam obliget quamvis nemo acceptet; et de donatione facta Reipublicæ aut communitati pro reparando damno vel ob gratitudinem, ita tenent etiam Molina *d.* 263; Onn. *n.* 40. Idem docent Bart. Felin. Panorm. Less. *l.* 2, *c.* 13, *n.* 36; Sanch. *de Matr. l.* 1, *d.* 6, *n.* 15. Mol. supra aliique de donatione ad piam causam. R. Aliqui cum Onn. *n.* 67, dicunt quod lex acceptet pro communitate, Respublica pro infante, Deus pro causa pia; Less. *c.* 18, *n.* 40, dicit tantum prohiberi revocationem ejusmodi promissionum ut semper acceptari possint, negat tamen obligationem implendi aut etiam manifestandi, nisi petatur, et consentit Dicast. *l.* 2, *t.* 4, *n.* 110. Hinc etiam Onn. *n.* 41, cum plurimis aliis docet donationes ad pias causas non obligare ante acceptationem, Lug. *a n.* 42, docet omnes ejusmodi promissiones non tantum non obligare ante acceptationem, sed etiam posse revocari : putat enim leges adductas loqui de promissionibus acceptatis, sed sine stipulatione et per modum pacti nudi factis. Hinc etiam Castr. *tr.* 32, *d.* 2, *p.* 5, *n.* 5, docet in promissione ad piam causam requiri alicujus acceptationem.

Objic. 3. Legatarius acquirit dominium rei 769
legatæ in puncto quo hæres adit hæreditatem, quamvis de hoc nihil sciat; ergo etiam poterit absque ulla acceptatione acquiriu jus ad rem promissam. R. Legatarius acquirit de facto tum quando de hoc nihil scit. N. acquirit per retrotractionem et fictionem juris, C. quia nempe, si postea acceptet, jura disponunt ut censeatur acceptasse in puncto aditæ hæreditatis, Lugo *n.* 69. An sit obligatio manifestandi promissionem internam, dixi n. 654.

Quæst. 117. — *An et quam graviter obliget* 770
promissio acceptata? R. § 1. Jure civili ordinarie non obligat, nisi fuerit vestita per scripturam, stipulationem, juramentum, testes, aut alio simili modo; contractus enim nudi non patiuntur obligationem vel actionem pro foro civili, uti *n.* 585, dictum est. *Dixi* ordinarie, nam promissio, quæ simul est donatio, item promissio dotis et solvendi debitum alienum, pariunt obligationem civilem, uti ex jure et Auctoribus probat Onn. *d.* 2, *a n.* 149. Et universaliter, ut promissio in foro externo pariat actionem, debet causa illius esse expressa, alioquin præsumetur facta ex errore vel non serio; si tamen constaret de opposito, Sanch. *de Matr. l.* 1, *d.* 5, *n.* 22, aliique dicunt non requiri causam esse expressam.

§ 2. Jure Canonico obligat paritque actio- 771

nem in hoc foro, *Cap.* 1, *de pactis*, Mol. *d.* 262; Onn. *d.* 29, *n.* 77. Item obligat jure naturali : hinc *L.* 1, *ff. de pactis* sic habetur : *hujus edicti æquitas naturalis est, quid enim tam congruum fidei humanæ, quam ea quæ inter eos placuerunt servare ?* atque ita docent communissime Auctores cum Onn. *a n.* 74.

772 § 3. Ceterum videtur quod promissio ex fidelitate obliget in conscientia, saltem sub veniali, uti cum S. Thom. 2, 2, *q.* 110, *art.* 3, *ad* 5, docent omnes, teste Card. *in* 1 *crisi a.* 69, *cap.* 4. Est enim dissonum a recta ratione, ideoque inhonestum non stare promissis ; quod a potiori sequitur ex dictis *p.* 1, *a n.* 361. *Dixi* saltem sub veniali, nam fidelitatem secundum se non obligare sub mortali docet cum communi Gorm. *de just. n.* 648. In hoc enim est similis veracitati, quæ secundum se etiam tantum sub veniali obligat.

773 § 4. Promissio potest obligare ex justitia si promittens eam in se obligationem suscipiat et promissarius acceptet, Mol. Less. Lug. Card. *c.* 6. Probatur : nam sicut quivis potest per donationem dominium rei suæ transferre in alterum, ita potest transferre jus ad rem donandam.

774 § 5. Si promittens voluerit se obligare ex justitia, obligatio est sub mortali ex genere suo, id est, manendo in ejus materia peccari potest mortaliter, si nempe materia sit gravis. Putant tamen Less. *l.* 2, *c.* 18, *n.* 56 ; Sanch. *n.* 24 ; Onn. *n.* 150, aliique apud Pasq. *de Sacrif. q.* 864, ad materiam gravem respectu promissionis gratuitæ requiri quadruplo majorem quam quæ requiritur ad materiam furti gravis, quia aliquis videtur magis rationabiliter esse invitus, si non restituatur sibi unus aureus aliunde proprius quam si non dentur quatuor liberaliter promissi. E contra, Dicast. *l.* 2, *t.* 4, *n.* 95, putat materiam de se respectu furti gravem posse etiam hic esse gravem ; est enim jus ipsi per promissionem æque acquisitum ac per alium titulum, Castr. *d.* 2, *p.* 8, *n.* 6, melius dicit relinquendum esse arbitrio prudentis, considerata causa promittendi et qualitate promittentis ac promissarii.

775 § 6. Ut res spiritualis promissa censeatur esse materia gravis, debet in ordine spiritualium esse notabilis, attenta communi æstimatione hominum ; hinc una Missa audienda non censetur materia gravis. An autem Missa legenda sit materia gravis, dubium est ; affirmat Nav. Suar. Bonac. et alii cum Dicast. *n.* 96, quia Missa est maximi valoris causatque fructum maximum ex opere operato. E contra, negant Sanch. Fagund. Portell. Mald. F. Lugo, Dian. aliique cum Pasq. *supra*, quorum aliqui dant rationem quod pro una Missa detur stipendium parvum, quod non est materia furti gravis ; hæc tamen ratio nulla est : nam stipendium non datur velut pretium æquale Missæ, sed tantum pro sustentatione Sacerdotis ; itaque ratio debet esse quod negatio unius Missæ liberaliter promissæ non videatur in communi apud homines rationabiliter dissolvere amicitiam vel graviter lædere caritatem : ergo, non censetur res simpliciter notabilis, secundum dicta *n.* 2. Vide dicenda *l.* 5, *n.* 327. Etiam videri potest Pasq. *q*, 865 et *seqq.* ubi *q.* 869, adducit multos, qui cum Burgh. *cent.* 3, *cas.* 29, docent eum qui gratuito promisit integram Missam pluribus posse unica Missa lecta satisfacere ; sed id merito negant Suar. Bon. Dian. Dicast. aliique multi, quamvis Tamb. et Gob. *t.* 3, *n.* 158, dicant in raro casu sententiam primam sustineri posse, v. *g.* si quis Missam promisisset Titio ut gratias ageret Deo pro beneficio illi concesso ; Caio autem ut Deum exoraret pro remittendis eis peccatorum pœnis, et Sempronio pro impetranda illi a Deo virtute castitatis, putant eum una Missa posse satisfacere attribuendo singulis fructum suum, Titio Eucharisticum, Caio satisfactorium, Sempronio impetratorium.

776 § 7. Si promittens se voluerit obligare tantum ex fidelitate, vel gratitudine, aliave simili virtute, non autem ex justitia, Mol. Nav. Regin. Rebell. Lugo *d.* 23, *a n.* 93 ; Dicast. *n.* 92, aliique cum Onn. *n.* 92, probabiliter dicunt non obligari sub mortali, quamvis materia sit gravis, quia tantum peccat contra hoc, quod facta non conformet verbis, in quo non videtur esse gravis inhonestas, uti nec in eo est, quod quis mentiendo verba conformet menti. Oppositum tamen etiam probabiliter tenent Sanch. aliique cum Less. *n.* 55, quia licet hic non sit stricte justitia, tamen est plus quam obligatio veracitatis, et homines apprehendunt aliquid valde affine justitiæ, cujus violatio sit valde inhonesta, reddatque hominem odiosum et valde contemptibilem, cum dici possit perfidus, ita ut videatur esse materia peccati mortalis, sicuti votum Deo factum in materia gravi obligat graviter, quamvis non justitia stricta.

777 § 8. Si promissio fiat tantum externe sine intentione se obligandi, non obligat ex justitia, uti dictum est *a n.* 608 ; putant tamen Vasquez. Turr. Lugo *a n.* 11, Card. *c.* 8, quod obliget

ex fidelitate quia sicuti obligat veracitas, ut exterius non proferas verba affirmationis, nisi verba sint conformia menti, ita videtur obligare fidelitas, ut exterius non proferas verba promissionis, nisi velis conformare facta verbis. *Si dicas*, votum exterius sine intentione obligandi, non obligat nequidem ex fidelitate, respondet *Lugo* votum fieri Deo, quem scimus interna conspicere; hinc non exigimus a Deo, ut fidat nostræ promissioni tantum externæ : e contra si externe promittam homini, exigo ut homo mihi fidat: ergo me obligo ad facta conformanda verbis; hoc enim necesse est ut mihi fidere possit et ita exigit humanum commercium. Alii contradicunt, quia omnis obligatio etiam fidelitatis videtur esse debere a promittente : ergo si absit ejus consensus, non erit obligatio. De veracitate videtur esse disparitas, nam externe affirmans sine animo affirmandi exercite dicit se affirmare, et habet intentionem hoc dicendi, cum tamen non affirmet : ergo mentitur; nihil tale est de fidelitate respectu obligationis aut facti præstandi.

778 *Quæst.* 118. — *Quid reipsa sit acceptatio promissionis, et quandonam poni debeat?* R. § 1. Acceptatio est actus quo promissarius admittit voluntatem promittentis, et ideo vult jus contra eum. Male autem explicatur a Caramuele per illa verba : recipiam cras equum si dederis, nam hæc tantum est affirmatio donationis cras futuræ, et non obligationis dandi, quam tamen promittens assumit; alioquin etiam dicam ex promissione sponsi acceptata non resultare obligationem, quia sponsa tantum dicet : accipiam dominium tui corporis si dederis, sic autem dominium corporis semper manere sub libera potestate sponsi, quod est contra naturam promissionis Matrimonii, videri potest Card. *in.* 1 *crisi*, *d.* 69, *c.* 3.

779 § 2. Acceptatio promissionis poni debet post notitiam factæ ab altero promissionis; si enim sufficeret præcedere, aut poni sine notitia promissionis, jam vi voluntatis, qua nunc vellem acquirere quidquid mihi offeretur, sufficienter acceptarem, quidquid mihi aliquis unquam promittet, adeoque licet nihil rescirem de promissione, nempe posset eam revocare, quia sufficienter acceptassem. Rationem a priori dat Lugo *d.* 23, *n.* 67, quia quamdiu tibi non manifestetur promissio, est respectu tui veluti non facta, cum respectu tui necdum in actu secundum significet voluntatem alterius : ergo per eam non sistitur tibi res ad quam acquireres jus; debet autem tibi sisti saltem intentionaliter, alioquin non poteris eam ullo modo apprehendere et incipere facere tuam.

Quæst. 119. — *An acceptatio promissionis de-* 780
beat esse externa? R. Negat Lug. *n.* 64, eo quod possit absens, dum solus est, acceptare promissionem, uti et rem donatam ad se missam; hinc videtur frustra requiri ut externe significet se acceptare. Rationem dat a priori, quia si promissio sit externe manisfestata, jam habetur titulus sensibilis sufficiens pro acquirendo dominio, et acceptatio tantum requiritur, quia nemo cogendus est ut invitus aliquid acquirat, ad hoc autem, ut acquirat non invitus, sufficit acceptatio interna. E contra affirmat Haun. *t.* 9, *n.* 25, quia aliter non censebuntur duæ illæ voluntates humano modo in unum contractum concurrere, secundum dicta *n.* 656; imo Dicast. *n.* 755, et Platel. *n.* 600, dicunt requiri ut quando promissarius aberat, acceptet promissionem coram nuntio, vel per epistolam directam ad promittentem, fateturque Lugo *n.* 82, promissionem revocari posse, quamdiu ejus acceptatio non manifestatur, licet non sit opus hanc iterum manifestari promittenti, secundum dicta *n.* 659; nam hic tantum dicimus debere saltem externe manifestari, alias non cadet sub commercium humanum, quod requiritur ut contractum constituat.

Quæst. 120. — *An sufficiat æquivocatio tacita,* 781
æquivoca diu post secuta? R. § 1. Tacitam sufficere negant Tiraq. Rodr. Turr. *et alii, quia is qui tacet non fatetur*, ut habetur Reg. 44 Juris in 6 : ergo ex hoc, quod aliquis taceat, non præsumitur consentire. E contra sufficere affirmant Mol. Sanch. et alii cum Dicast. *l.* 2, *t.* 4, *n.* 112, quia quando agitur de commodo tacentis, *qui tacet consentire videtur*, uti habet Reg. 43 Juris in 6. Limitat Lug. *n.* 82, nisi res oblata non esset adeo grata illi cui offertur, ita ut ex circumstantiis posset colligi quod eam non curaret; tum enim ex hoc, quod taceret, non posset colligi consensus, quamvis res de cetero illi foret utilis; altera vero regula, *qui tacet non fatetur*, habet locum quando agitur de incommodo tacentis, uti Auctores communiter explicant; regula autem sic habet : *Is, qui tacet, non fatetur, sed nec utique negare videtur*, unde quamvis contractus sit onerosus, ex aliis conjecturis conjiciendum est an tacens videatur consentire necne.

§ 2. Si acceptatio sit æquivoca, v. g. si fiat 782
his verbis : *habeo gratias pro optimo erga me affectu*, sufficit, si reipsa subsit animus accep-

tandi, quia verba æquivoca determinantur per intentionem loquentis.

783 § 3. Si promissio fiat præsenti, acceptari debet in continenti, vel quasi in continenti, moraliter loquendo; *l.* 137, *ff. de verb. oblig.* Promissor enim censetur nolle diu suspendere consensum suum, nisi aliud constaret, Platel. *n.* 600. Quando autem Azor. Regin. et Dicast. *n.* 112, dicunt promissionem semel factam, cum non revocatur, durare, ideoque post multum temporis posse a promissario acceptari, intelligendi sunt, quando ex circumstantiis colligi potest adhuc durare illam intentionem in promittente.

784 *Quæst.* 121. — *Quomodo promissio absenti facta valeat, vel acceptari possit* ? R. Colligi poterit ex seqq. § 1. Si promissio fiat absenti per verba directa ad absentem, alius, qui præsens est, non potest valide acceptare, Dicast. *l.* 2, *t.* 4, *n.* 122, *et alii.* E contra si fiat absenti per verba directa ad alium præsentem, poterit hic præsens quandoque acceptare nomine absentis, v. g. si dicas coram me : promitto Titio, qui nunc Romæ est, 100, non possum acceptare pro Titio, sed si dicas, promitto tibi quod Titio velim dare 100, fieri potest, ut quandoque valide acceptem secundum dicenda *n.* 789.

785 § 2. Promittens ordinarie non vult obligari absenti. nisi promissionem ipsemet per epistolam, vel nuntium manifestet : hinc promissarius aliunde resciens invalide acceptaret, uti cum communi Dicast. *n.* 195, et Haun. *t.* 9, *n.* 26. Quod si putares promissarium abesse, et diceres te ei promittere, quamvis ipse præsens audiret et acceptaret, non obligareris, uti recte Lugo *d.* 23 *n.* 73. Ratio utriusque est, quia ut promissio valide acceptetur, debet promittens illam offerre : sed non offert, quamdiu ipse non dirigit voluntatem suam ad promissarium : ergo. *Dixi* ordinarie, nam si promittens publice manifestaret promissionem eo animo ut notitia hoc modo ad promissarium perveniret, satis esset per quemcumque deferri.

786 § 3. Quando promissio commissa fuit nuntio qui eam offeret, ut alter, si vellet, acceptaret, si interea promissio revocetur, et nuntius revocationis ignarus eam offerat, acceptatio valebit, et promittens tenebitur (excepto tamen Matrimonio) quia mandans tenetur ratum habere illud, quod mandatarius bona fide facit ex commissione illius, *L.* 15, *ff. mandati,* docentque Auctores, communiter cum Dicast. *n.* 158, qui tamen addunt id intelligi de nuntio mandatario, qui simul esset veluti Procurator. Quod si noluisset nuntium esse commissarium suum, sed tantum manifestaret promissionem, quam interim revocaret, promittens non obligaretur, *l.* 12, § 16, *ff. mandati*, docentque Gomez, Sanch. Less. aliique cum Dicast. *n.* 157, nuntius enim defert voluntatem, quæ amplius nequidem moraliter existit, cum promittens non censeatur extendisse ad illum casum, si revocaret.

787 § 4. Si nuntius sit missus ut indicet promissionem factam, et promittens interim moriatur, potest adhuc acceptari, et hæredes promittentis tenebuntur, uti contra Cov. Lop. Laym. et Platel. *n.* 601, probabiliter tenent Sanch. Less. Turr. Lugo *n.* 75 ; Dicast. *n.* 62, et videtur haberi *l.* 26, *ff. mandati.* Quod autem adversarii opponunt ex *l.* 2, § 6, *ff. de donationibus,* non urget, nam videtur loqui de casu quo nuntius moreretur antequam promissionem perferret. Ratio nostra est, quia promissio facta et nonrevocata, sed nuntio vel litteris mandata, censetur moraliter adhuc esse, estque gratia ; gratia autem morte concedentis non revocatur, uti cum communi Suar. Sanch. Less. et Dicast. *n.* 163. E contra si interim moriatur promissarius, Covar. Mol. Sanch. et alii cum Dicast. *n.* 165, dicunt hæredes promissarii posse acceptare, quia repræsentant personam defuncti cui gratia facta est, sed probabilius negant Less. Castrop. et Haun. *n.* 27, quia intentio promittentis ferebatur ad personam promissarii in se, quæ non amplius est.

788 § 5. Si promittens mittat nuntium, non ut indicet promissionem a se factam, sed ut nomine suo promittat, si promittens moriatur ante acceptationem, communior sententia est promissionem non tenere, quia mandatum gratiæ faciendæ, re integra, expirat morte mandantis, *l.* 26, *ff. et l.* 15, *Cod. mandati.* Excipiunt Auctores communit ercum Lugo *n.* 75 *et* 80, et Dicast. *n.* 167, nisi factum esset ad causam piam, in cujus præjudicium leges civiles nihil disponunt, uti recte probat Card. *in* 1 *crisi, d.* 21, *c.* 8, et colligitur ex *l.* 4, *ff. et de manumiss. vindicta,* quia prudenter præsumitur quod promittens voluerit hanc voluntatem suam etiam post mortem manere, cum maxime sit profutura animæ : item excipiuntur plures casus relati *l.* 7, *n.* 566, possuntque videri etiam ibidem dicta *n.* 816 *et* 876. Quod si nuntius esset verus procurator, et promitteret ante cognitam mortem principalis

mandantis, putat Dicast, *n.* 161, promissionem tenere ; hanc enim disparitatem agnoscunt Auctores apud Dicast. *n.* 158, inter similicem mandatarium et verum procuratorem, quod mandatum expiret morte mandantis, acta autem per verum procuratorem, antequam constet de revocatione potestatis, valida sint, excepto tamen Matrimonio, uti habetur *l.* 12, *ff. de solutionibus*, ubi dicitur, quod verus procurator sit cui mandatum est specialiter, vel cui omnium negotiorum administratio mandata est. De donationibus per litteras vel nuntium, videri possunt multa apud Onn. *d.* 30, *s.* 10.

789 § 6. Sufficit promissionem pro absente acceptari ab aliquo quem promissarius deputarit saltem specialiter ; imo Less. *l.* 2, *c.* 18, *d.*7; Platel. aliique dicunt etiam generaliter, sed repugnant alii cum Dicast. *n.* 148. Item sufficit acceptari ab aliquo qui est sub potestate illius et non est sui juris, v. g. a servo pro domino, a filio-familias pro patre, a Religioso pro Prælato vel Monasterio, § *Si quis* 4, *Inst. de inutil. stipul.*; et ratio est quia cum his censentur esse una persona. Item sufficit acceptari a gerente curam promissarii, v. g. a Parocho pro Ecclesia, a Patre (imo et matre secundum Sanch. et Dicast. *n.* 130) pro filio aut filia, a tutore vel curatore pro pupillo aut minorenni; a Principe, Republica aut alio ab his constituto pro quocumque subdito ; denique a quocumque qui ex acceptatione refert commodum, sicque acceptando agit negotium alterius et suum, v. g. a creditore, a socio, a patre pro filio e cujus rebus habet suum fructum, ab uxore pro marito si inde participabit uxor, etc. Item a Caio, si Sempronius promittat Titio sub conditione ut Titius partem det Caio, quæ omnia adductis legibus probat Onn. *d.* 4, *a n.* 204, et *d.* 29, *a n.* 55; item Dicast. *d.* 9 et 10. Unusquisque etiam pupillus valide acceptat promissionem sine auctoritate tutoris, cum id fiat in ejus commodum, *l.* 9, *ff. de auctor. tutor.* aliique apud Onn. *d.* 29, *n.* 52. Non potest tamen acceptare famulus pro domino, discipulus pro magistro, filius emancipatus pro patre, quia nec censentur ad hoc esse deputati, nec sunt una cum eis persona, nec faciunt simul in suum commodum, Sanch. et Dicast. *n.* 142.

790 § 7. Si Titius promittat Caio fundum sub hac conditione ut post mortem Caii spectet ad Sempronium, si Caius hanc promissionem acceptarit, aliqui docent etiam censeri acceptatam respectu Sempronii, ita ut etiam respectu hujus sit irrevocabilis; sed Sanch. et Lug. *n.* 85, probabilius dicunt manere revocabilem respectu Sempronii, quia neque ipse acceptavit, neque Caius potuit acceptare pro illo ; si enim potuisset, foret ideo quod simul redundaret in utilitatem Caii. Sed hoc dici non potest ; nam duæ sunt promissiones : una in favorem Caii, altera in favorem Sempronii; hæc autem altera non redundat in utilitatem sed potius in detrimentum Caii, cum per hanc prohibeatur distrahere aut transmittere ad suos hæredes.

§ 8. Quivis, etiam privatus, valide acceptat 791
promissionem ad piam causam, uti cum communi Sanch. *de Matr. l.* 1, *d.* 7, *n.* 10; Less. *n.* 48 ; Dicast. *n.* 146, quod enim fieri potest in favorem dotis, *l.* 45, *ff. soluto Matr.* Hoc merito extenditur ad causam piam, et ita etiam pluribus relatis habet Castrop. *tr.* 32, *d.* 2, *p.* 5, *n.* 11. Vide tamen relatis etiam Onn. *n.* 66.

§ 9. Acceptatio quæ ab alio fit, imbibit hanc 792
conditionem, si promissarius approbet, unde quandiu hic non approbat, promittens non tenetur, *l.* 10, *ff. de donationibus*, docentque cum communi Mol. *d.* 264 ; Sanch. *n.* 3 ; Dicast. *n.* 151 ; Onn. *n.* 68.

§ 10. Qui pro alio acceptavit promissionem 793
non potest eam acceptationem revocare, Covar. Less. Sanch. aliique communiter cum Onn. *n.* 60, *ex Reg.* 33 *Juris in* 6, *Mutare consilium quis non potest in alterius detrimentum, unde Regul.* 35, *ff. de Reg. Juris*, dicens *nihil tam naturale esse quam eo genere quidque dissolvere quod colligatum est*, intelligitur nisi jus tertio sit acquisitum, Dicast. *n.* 150; Castr. *p.* 6, *n.* 7, limitat si promissio esset facta in gratiam acceptantis seu stipulantis, non autem in gratiam tertii cui nullum jus esset acquisitum.

Quæst. 122. — *Quandonam cesset obligatio* 794
promissionis? R. Cessat : 1. Ex consensu partium, secundum Regul. Juris paulo ante citatam. 2. Si res promissa fiat impossibilis; quod si postea iterum fiat possibilis, redit obligatio, non enim erat sublata sed suspensa, uti recte Dicast. *n.* 175, cum aliis. 3. Si fiat perniciosa vel inutilis promissario, Caj. Mol. Less. Onn. *d.* 29, *n.* 154, et alii. 4. Si fiat illicita : hinc si promisisti Titio equum et postea cum juramento promittas eum Caio, secunda promissio et juramentum non obligat, quia materia ejus est ratione primæ possessionis facta illicita saltem sub veniali, Lugo *d.* 23, *n.* 106 ; Dic. *n.* 130. Quod si Titius cedat juri suo, non ideo convalesceret secunda promissio si fuit absoluta,

quia quod initio invalidum est tempore non convalescit, Sanch. Turr. Lugo *n.* 107, contra Covar. E contra tamen si ex suppositione facti illiciti materia promissionis sit licita et accesserit promissio conditionata, v. g. si per unum contractum promisisti absolute meretrici aureum pro usu corporis et simul per alium conditionatum si nempe dedisset usum corporis, teneberis promisso vi contractus conditionati, secundum dicta *n.* 692, quia hic contractus conditionatus supposito peccato habet objectum licitum, Mol. Less. Sanch. aliique plurimi cum Dicast. *n.* 168. 5. Si causa illius finalis non subsistat vel cesset, Decius *cons.* 86, *n.* 5; Castrop. *p.* 12, *n.* 6, *cum communi.* 6. Si promissarius ex culpa sua non stet promissioni reciprocæ; etiamsi promissiones non habuerint inter se connexionem, quia frangens fidem dignus est ut frangatur eidem talisque censetur fuisse voluntas promittentis, Nav. Less. Bonac. Onn. *n.* 185, cum communi. 7. Si res non maneant in eodem statu, quia omnis promissio censetur fieri sub hac conditione tacita, nisi status et circumstantiæ notabiliter mutentur aut saltem per epiikiam sic interpretenda est, Less. Molin. Fill. Castr. *n.* 2; Onn. *n.* 153. Hinc non teneris si post promissionem pecuniæ ante traditionem casu incidas in magnam paupertatem, uti omnes notant; item si promisisti amico et graves inimicitiæ supervenerint, Dicast. *n.* 120; Onn. *n.* 156. Item si promisisti comitari alterum et sine gravi tuo damno non possis. Non sufficit tamen qualiscumque non notabilis mutatio, alioquin vix ulla promissio diu obligabit. Nec sufficit non animadverti in re difficultatem, qua prævisa vel melius considerata non promisisset, cum enim talis difficultas per se inesset rei tibi imputatæ quod non perpenderis melius, Mol. *d.* 272; Dicast. *n.* 119. Itaque requiritur talis status alius aut talis nunc ab extrinseco superveniens difficultas ut intentio promittentis secundum judicium prudentium non videatur se eo extendisse; promissio enim non obligat ultra intentionem promittentis, et sicuti in generali concessione non comprehenduntur ea quæ quis non concederet si in speciali peterentur, ita nec in gratuita promissione comprehenduntur illi eventus qui prudentis viri judicio exciperentur si promittenti occurrissent. Et hactenus dicta vera esse dicunt Less. *n.* 48, et Dicast. *n.* 117, quamvis additum esset juramentum; hoc enim non extendebat se longius neque ad aliud quam ad quod obligabat promissio.

Quæst. 123. — *An obliget promissio prodiga?* 795
R. Obligat, si solutio rei promissæ non sit peccaminosa, quia quamvis promissio fuerit prodigalitas, exsecutio tamen erit solutio justitiæ; aliud enim est esse promissionem illicitam et promissionem illiciti, uti dictum est *n.* 691, notatque Dicast. *l.* 2, *t.* 4, *dub.* 5, sic si nobilis puella cum familiæ offensa et juste invitis Parentibus promittat Matrimonium impari, peccat promittendo, sed quia non peccat ineundo postquam promisit, tenetur inire, Less. *l.* 2, *c.* 18, *n.* 9; Dicast. *sup.* Vide dicta *par.* 1, *n.* 320.

Quæst. 124. — *Quænam promissiones sint* 796
jure irritæ? R. Omnes, quæ dant occasionem peccandi, Dicast. *a n.* 170, *cum aliis.* Hinc irrita est promissio, si quis promittat alteri remittere obligationem de dolo, de furto, de injuria, *l.* 27, § 4, *ff. de pactis et Reg.* 23, *ff. de Reg. Juris.* Item si uxor illi, cum quo adulteratur vivente marito, promittat Matrimonium, *Cap. Si quis* 8. *De eo, qui duxit Matrim.* Item si quis promittat beneficium Ecclesiasticum necdum vacans, *Cap. Ex tenore,* 13, *de concess. præb.* In his enim datur occasio machinandi vel optandi mortem. Item quibus aufertur potestas disponendi de rebus suis, v. g. quia quis promittit non condere aut non revocare testamentum, non instituere alium hæredem nisi institutum, *l.* 6, *Cod. de pactis* docentque Mol. *d.* 271; Less. *n.* 24; Dicast. *n.* 173.

Quæst. 125. — *Quid circa contractum dona-* 797
tionis sit notandum? R. Notandum est quod pleraque dicta de promissione etiam intelligi debeant de donatione. Definitur autem donatio quod sit contractus quo plenum rei donatæ dominium gratis statim transfertur in alium, Lugo *d.* 23, *n.* 128. Dicitur *t. Quo plenum dominium transfertur,* per hoc enim distinguitur ab emphyteusi; commodato, precario, deposito, pignore, etc., quibus vel non transfertur dominium, vel transfertur tantum dominium utile: ususfructus vel usus. 2. *Gratis,* per quod distinguitur ab emptione et ceteris, ad donationem enim proprie dictam requiritur datio plane liberalis: hinc *l.* 1, *ff. de donat.* dicitur donationem proprie esse quam donator propter nullam aliam causam facit, quam ut liberalitatem et munificentiam exerceat, hinc datio mutui non est donatio, quia sors repetitur. 3. *Statim transfertur,* per quod distinguitur a promissione gratuita, quæ tendit in donationem pro futuro faciendam, unde ex promissione oritur obligatio donandi, ex donatione obligatio tradendi et traditio est ve-

luti exsecutio donationis. Videri potest Onn. *d.* 30, *s.* 1 *et seqq.* Quamvis autem donatio regulariter in dubio non præsumatur, ex *L. Cum de indebito, ff. de probat.* ex causa tamen remunerationis et quando merita præcesserunt, præsumitur, ex *L. Si vero non remunerandi*, § *Papinianus*, *ff. mandati*, Menoch. Mantica, Lugo *in Resp. mor. l.* 5, *d.* 1. Circa donationes sub conditione vel modo aliquo factas vide Delbene *de Imm. Eccl. c.* 17, *d.* 5.

DUBIUM III.

Quibus casibus donatio possit revocari ?

798 « Resp. I. Donatio inter vivos, hoc est, quia quis vult se vivo rem absolute alterius esse, potest revocari (etsi jam tradita sit) tribus casibus ; nisi tamen donatio fuerit remuneratoria, aut facta sit Ecclesiæ, vel Monasterio. Sunt autem hi casus :

» I. Si donatarius enormiter ingratus sit : ut si donanti atroces injurias inferat ; si inopia pressum non alat, etc. Quod notandum pro filiis, quibus parentes omnia donarunt et eos postea negligunt, Sylv. Less. *l.* 2, *c.* 18, *d.* 14 ; Bonac. Trull. *c.* 17, *d.* 12. Neque valet pactum, ut donatio non possit ob ingratitudinem revocari, Bartol. *et alii* 8 ; Lugo *d.* 23, *n.* 174. Dian. *p.* 8, *tr.* 6 ; *R.* 57. Debet tamen ingratitudo coram Judice probari, ante cujus sententiam donatarius non tenetur restituere, Mol. *t.* 2, *tr.* 2, *d.* 281, *n.* 5 ; Lugo *n.* 172 *et alii* 4 ; Dian. *R.* 58. Post eam vero, etiam fructus perceptos, post litem contestatam, Mol. *n.* 6; Dicast. Dian. *R.* 58. Hæredes autem non possunt revocare ob eas causas ob quas donator ipse potuisset, si eas ipse scivit et tacuit ; secus si ignoravit, Gomez, Hurt. Wading. Lugo *n.* 169 ; Dian. *R.* 54.

» II. Et quidem hæc revocatio etiam habet locum in legato respectu legatarii, si defunctum testatorem gravi injuria afficiat, v. g. uxorem ejus carnaliter cognoscat, Molin. Dicast. Dian. *R.* 58.

» III. Non habet autem locum : 1. In donationibus factis Ecclesiæ, tametsi Prælatus vel Clerus fuerit ingratus; quia facta est ob bonum animæ testatoris et principaliter Deo, qui ingratus esse non potest, Less. *n.* 105; Lugo *n.* 175; Hurt. Haun. Wading. Dian. *R.* 65. In donatione remuneratoria (v. g. pro beneficiis alias non debitis et aliquo modo æquivalentibus) quia potius est remuneratio quam donatio. Remuneratoria autem censetur : 1. Si donator in ipsa donatione expresse meminerit meritorum. 2. Si de meritis constet. 3. In dubio, Dian. *R.* 115, 116, 17, 19, 20, ex Barb. etc.

» IV. Si quis prole carens magnam partem bonorum donaverit et postea nascatur proles; quia ex juris dispositione inest donationi hæc tacita conditio, nisi nascantur mihi liberi. Et quidem si facta sit extraneo revocari potest tota ; si alicui ascendentium, ut patri, vel avo ; vel si Ecclesiæ, aut causis piis, tantum revocari potest quantum necessarium est ut filii habeant legitimam. Quanquam recte notat Less. ad ædificationem expedire, ut quod Ecclesiæ vel Monasterio datum est, Prælatus totum restituat. Porro etsi juraverit se non revocaturum donationem, adhuc potest liberis natis revocare ; quia hoc juramentum non excludit tacitam conditionem dictam. Excipe, nisi expresse etiam hanc conditionem excluserit ; tunc enim ipse revocare non posset ; possent tamen ejus liberi post mortem patris, Bon. Less. *cap.* 18, *d.* 14. An autem hæc revocatio locum habeat, si filii nascantur illegitimi, qui postea legitimentur, v. Dian. *R.* 63 *et* 64. Item an in donatione remuneratoria, *R.* 65, ubi cum Mol. *d.* 282, *n.* 9 *et* 11, *et aliis* 6, negat, nisi excedat causam.

» V. Si donatio fuerit inofficiosa, contra officium paternæ pietatis ; ut si pater tantum donet, ut filii priventur sua portione legitima : tunc enim post mortem patris possunt filii revocare, Navar. *c.* 16 ; Less. *n.* 12. Licet donatio fuerit juramento confirmata, Megal. et *aliis* 5 ; Dian. *p.* 8, *tr.* 6, *R.* 66, imo etiam vivente patre, licet enim ante mortem patris non debeatur legitima ut tradenda, debetur tamen ut conservanda. Hinc si pater bona dissipet, potest a filio per judicem cogi ut servet legitimam, ne is post mortem patris careat alimentis. Ita probabiliter Dian. *l. c. exaliis* 6, contra Less. *l. c. etc.* An autem, et quando donatio rescindenda in totum, v. Dian. *l. c.*

» VI. Per supervenientiam liberorum, ut probabilius affirmat Dian. *R.* 78, *ex aliis* 4, contra quosdam. Si tamen pater non revocaverit, non potest a filiis postea natis revocari nisi pro ratione Falcidiæ, sive ex testamento, sive ab intestato successerint. *Ibid.* »

ADDENDA.

Quæst. 126. — *Quid præterea notandum circa* 799 *revocationem donationis ob ingratitudinem ?* R. Seqq. § 1. Dicastill. negat opus esse sententia

Judicis, qua declaretur ingratitudo, eo quod donatio non subsistat defectu intentionis, unde secundum hunc donatori licebit occulta compensatio; sed opposita sententia est communior et tenenda, quam ex Jure probat Haun. *t.* 9, *n.* 260.

§ 2. Donatio facta ingrato revocari potest
800 etiamsi fuerit jurata, quia ex dispositione juris imbibebat hanc conditionem, si non fueris ingratus: ergo juramentum etiam erit conditionatum; si tamen donator insuper jurasset se non revocaturum donationem, etiamsi donatarius esset ingratus, teneretur servare juramentum, secundum dicta *n.* 727. Putant tamen Mol. Laym. Haun. *n.* 265, judicem etiam sæcularem posse relaxare hoc juramentum in pœnam ingratitudinis. V. dicta n. 742.

§ 3. Hæredes donatoris etiam tum possunt
801 revocare donationem, si donator sciens et volens revocare non potuit morte præventus, aut vi, metu, aliterve impeditus. Item si donatarius non expleat gravamen impositum, Haun. *n.* 264. De cetero *actio revocatoria donationis non datur hæredi*, uti in his terminis docet Glossa *et alii ad l. generaliter C. de revoc. donat.* et exprimitur his verbis: *Nulla licentia concedenda donatoris successoribus hujusmodi querimoniarum primordium instituere.* Laym. *l.* 3, *tr.* 4, *c.* 12, *n.* 17. Et idem est de legato, quod *est donatio quædam a defuncto relicta, ab hærede præstanda, Instit. de legatis*, § 1. *Nec refert* quod non legasset, si hoc vel illud prævidisset: *nam* hoc non obstante legavit absolute, nec voluntas illa nunc revocari potest: quando autem est locus reservationi secundum Legem, *generaliter* adhuc requiritur sententia Judicis, nam Lex dicit: *Ex his enim tantummodo causis, si fuerint in judicium dilucidis argumentis cognitionaliter approbatæ, etiam donationes in eos factas averti concedimus.*

§ 4. Si donatarius qui fuit ingratus obierit
802 ante revocationem, hæredes ingrati non tenentur restituere rem donatam, quia jus repetendi oritur ex crimine donatarii velut in pœnam contra personam ipsam ingrati, Castrop. *tr.* 32, *d.* 2, *p.* 31, § 4, *n.* 6. Haun. *n.* 265 contra Mol. Si tamen res necdum esset tradita, posset excipi contra hæredes ingrati donatarii, Castrop. *num.* 7, *cum aliis.*

§ 5. *Quamvis res bona fide fuerit consumpta,*
803 *donatarius ingratus tenebitur restituere*, quantum ex illa factus fuerit ditior, Haun. *n.* 269.

§ 6. Donatio non potest revocari, nequidem
804 ob graviores causas quam quæ exprimuntur n jure, Mol. Lugo, Onn. *d.* 30, *n.* 174, *et alii* cum Haun. *n.* 264, contra Gomez, Clarum et multos Juristas. Ratio est, quia cum lex sit positiva ac pœnalis, et tantum dicat in his casibus concedi revocationem, extendi non debet ad alios, secundum regulam communem quod in pœnalibus non volet extensio ad casus similes. Causæ autem in jure expressæ sunt hæ: 1. Si donatorem atroci injuria, seu verbali, seu reali affecerit. 2. Si manus impias intulerit donatori. 3. Si notabile damnum in bonis fortunæ illi fecerit. 4. Si vitæ periculum causaverit, etiamsi mors non sequatur. 5. Si nolit implere gravamina posita in donatione sub tali modo adjecto facta; hinc quamvis donatarius negaret alimenta donatori inopi, Haun. *n.* 368, putat non posse revocari. Vide Onn. *tota sect.* 11.

§ 7. Mater jure novo tantum potest in his 805
casibus revocare donationem filio ingrato factam: 1. Si filius vitæ Matris insidietur, 2. Si manus impias in eam intulerit. 3. Si totius substantiæ molitus sit jacturam; *Novell.* 22, *cap.* 35. De revocatione donationis videri possunt plura apud Onn. *sect.* 12, ob superuascentiam liberorum: *sect.* 13, ob inofficiositatem ratione legitimæ: *sect.* 14, ob defraudationem creditorum.

Quæst. 127. — *Quid præterea statuant jura* 806
circa donationes? Resp. Seqq. § 1. Donatio inter conjuges vivos pura et mere liberalis, aut inter sponsos et relata ad tempus Matrimonii; item donatio patris facta filio legitimo non emancipato regulariter non statim firma est, sed ad donantis arbitrium revocabilis, nisi firmetur juramento, aut morte donantis: ita cum aliis Haun. *t.* 9, *a n.* 175 et *a n.* 233. Si tamen donarentur reciproce æquivalentia, valerent illæ donationes, Haun. *a n.* 198, item valet si sit remuneratoria. Haun. *a n.* 201, qualis censetur si maritus senex donet uxori, aut ignobilis nobili, Haun. *n* 207. Idem est de donatione quæ fit ob causam, tum enim non est pura; item de donatione relata ad tempus soluti Matrimonii, Haun. *n.* 212. Imo quamvis esset pura, si tamen ex revocatione sequerentur discordiæ conjugum, vel amicorum, Dian. Caram. et Burgund. *cent.* 3, *cas.* 90, dicunt esse irrevocabilem; debet autem in omnibus his casibus res aliquo modo fuisse tradita, ut donatio valeat secutat more donantis, Haun. *n.* 221. Quod si sint donationes Matris, Avis et Aviæ maternæ, jura eas non irritanit, ut nec Patris factas illegitimo, Tamb. *lib.* 5, *c.* 4, § 2, *n.* 2.

§ 2. Donatio Patris facta filio in causa neces- 807

saria præterquam ad alimenta censetur coacta, nisi Pater aliter expresserit, uti si Pater dedit aliquid filio ut a carcere liberaretur in quem ob dilectum conjectus erat : hinc mortuo Patre tenebitur filius hoc donatum conferre cum ceteris ad divisionem. Non tenetur tamen si Pater expresserit nolle conferri, aut si prudenter possit judicari dedisse liberaliter, Tamb. *n.* 4, inferens ea quæ Pater dat in dotem, ob nuptias, ob Ordines, pro ingressu in Religionem, esse mortuo Patre conferenda in divisionem cum fratribus, non item quæ dat pro solemni convivio in nuptiis, in prima Missa, in ingressu Religionis ; Barbosa tamen aliique apud Dian. *p.* 9, *tr.* 8, *R.* 24, dicunt data ob Matrimonium vel ad Ordines referri ad alimenta et non esse conferenda in divisionem.

808 § 3. Non obstante Bulla *Clementis VIII*, confirmata ab *Urbano VII*, prohibente donationes fieri a Religiosis, possunt, tam superiores quam subditi cum superiorum venia ex justa causa ob solam utilitatem Ordinis, aut ne incurratur aliqua offensa vel aversio, aut si ita deceat et conveniat, facere donationes moderatas aut convivia, Mol. Wad. Less. *in auct. v. Religiosus, cas.* 5; Haun. *a n.* 254. Ratio est, quia causa finalis prohibitionis fuit impedire dissipationem bonorum et ambitionem in casibus particularibus : ergo si largiendo non dissipentur bona Religionis, nec sit occasio ambitionis per tale donum, nil agitur contra Bullas. Hinc maxime licerent, si fierint titulo gratitudinis aut remunerationis, cum hæ non sint proprie donationes, Lugo *d.* 23, *n.* 141. Addit Less. supra : si quis edat librum, posse aliqua exemplaria donare amicis, alioqui habebitur rusticus, vel sordidus, vel superbus. Item licere donare ad conciliandos Monasterio vel Ordini animos. Item ad pertrahendum aliquem ad fidem, vel avertendum a flagitiis. Item quantumcumque multum in eleemosynam, quia eleemosynæ non veniunt hic nomine numerum ; uti nec quæ dantur Officialibus aut Quæstionibus quasi ad redimendam vexam, Less. supra. Item licitum est dare ex sola benevolentia res non excedentes pretium duorum aureorum. Quod si Religiosus dissipans vel ambitiosus donaret duos aureos, vel aliquid æquivalens, etiam sine venia Superioris, peccaret quidem graviter contra paupertatem, sed non inciderit in pœnas Bullæ, uti respondit *Clemens VIII*, teste Haun. *n.* 249; duo enim aurei in Jure censentur quid modicum in ordine ad tales pœnas incurrendas. De conviviis autem specialiter videri potest Gob. *in quint. t.* 5, *c.* 26, *n.* 42. De cetero etiam Abbates donare prohibentur, etiam ex redditibus, mensalibus, industrialibus, aut deputatis pro recreatione : neque in lusum exponere possunt magnas summas, cum sint Religiosi paupertatem professi, non domini talium pecuniarum, quæ manent sub dominio Ordinis vel Monasterii. Etiam falsa est persuasio, quod Rectores in Societate JESU possint donare summam 10 Imperialium. Quantum autem sine peccato liceat huic aut isti Superiori vel Subdito, pendet a consuetudine approbata et modo quo in quovis Ordine receptæ sunt Bullæ *Clem. et Urban.*

§ 4. Quid in Jure intelligatur nomine solidi, 809
variæ sunt sententiæ apud Haun. *n.* 192. Busemb. putat singulos solidos facere ducatum hungaricum : in Camera autem imperiali adeoque nunc in Germania 500 solidi faciunt 1200 Imperiales, supra quos si quis liberaliter una vice donet, donatio est invalida, uti habet Busemb. supra : multas tamen exceptiones affert Onn. *d.* 30, *sect.* 6, addens valere jure naturali, ideoque firmari juramento.

§ 5. Circa donationem colaratam, qua quis 810
vendit debitum minori pretio, v. g. debitum 1000 pro 500, vide quæ addemus *n.* 990.

Quæst. 120.— *Quid addendum sit circa dona-* 811
tiones factas Ecclesiæ, vel ad pias causas? R. seqq. § 1. Docent Auctores communiter, inter quos Mol. Cov. Panorm. Bald. Jas. Bartol. Less. Fagun. Lug. Onn. *n.* 84, aliique cum Card. *in 1 crisi, d.* 21, *n.* 5, donationem omnium bonorum factam Ecclesiæ, vel causæ piæ, esse licitam et validam, quamvis jus civile resistat, eo quod talis donatio reddat impotentem testamenti, quod jus civile reprobat, *L. Stipulatio hoc modo, ff. de verb. oblig.* sed hoc jus non potest disponera in præjudicium causæ piæ, uti late probat Card. *a n.* 49, et pluribus *a n.* 159. Juri autem naturali non repugnat talis donatio, imo maxime est conformis consilio Christi.

§ 2. Non obstat jus ullum civile quominus 812
Pater possit etiam in præjudicium legitime filiorum facere eleemosynas, vel sumptus in favorem causæ piæ, et quamvis Juristæ communiter cum Guttier. Baeza, Sanch. *et alii* probabiliter dicant Patrem non posse insumere ultra quintam partem bonorum in præjudicium legitimæ filiorum ; item quamvis Mol. Less. Sanch. *et alii* 42 Auctores apud Card. *n.* 57, etiam probabiliter dicant filium profitentem in Religione non posse relinquere bona sua Monasterio in præjudicium legitimæ

Parentum, sed debere hanc ipsis competentem relinquere, tamen Lop. Rodriq. Nav. Vega, Cord. aliique cum Card. putant sententias oppositas esse probabiliores, dicuntque Patrem insumere posse magnas quantitates in eleemosynas et opera pia etiam in præjudicium legitimæ filiorum ; in quantum hæc dicit excessum supra alimenta jure naturæ debita ; quod magis valet de legitima a filiis relinquenda Parentibus, probatque hæc fuse Card. *a n.* 80, 1, auctoritate Sanctorum Patrum. 2. Ex lege et consiliis Evangelicis. 3. Ex eo quia sic non minuitur legitima, quia ad legitimam non spectant, nisi necessaria ad alimenta et relicta post prudentem dispositionem factam. 4. Quia jus civile nil disponit aut disponere potest in præjudicium causæ piæ ; confirmatque pluribus argumentis *a n.* 185 et objectionibus respondet *a n.* 201.

813 § 3. Pro dispositionibus quibuscumque ad pias causas, ut nempe ampla sit earum interpretatio et sine diminutione persolvantur, videri potest Tiraquel. de privilegiis piæ causæ, ubi inter cætera, citatis legibus et Auctoribus, docet sequentia : 1. Privilegia piæ causæ latissime sunt exponenda et tanquam favorabilia extenduntur, privileg. 162. 2. In dispositis ad pias causas servandum est jus canonicum, ita statuente etiam civili jure, privileg. 163, unde in piis causis habenda est ratio naturalis tantum et divini Juris, privileg. 164, sic licet feudum de jure civili alienari non possit, tamen hoc non procedit de jure canonico, sed alienari potest in piam causam, privileg. 104. 3. In dubiis semper favendum est piæ causæ, nam licet alias, quando jura partium sunt obscura, favendum sit reo potius quam actori, fallit tamen in pia causa in qua, si æquales sint utrinque probationes, semper pro pia causa judicandum est, etiamsi sustineat partes actoris, privilegio 146. Vide plura toto illo tractatu. Item dicenda a *n.* 1130. Circa acceptationem autem dispositionis ad piam causam, videri potest idem Tiraquell. privileg. 115 et quæ diximus *n.* 788 et 791.

DUBIUM IV.

Quid sit donatio mortis causa et an possit revocari ; quomodo et quibus competat ?

814 « Resp. I. Donatio mortis causa, quia quis sic donat ut velit rem alterius primum post suam mortem ; ut si dicas : do tibi hoc post mortem meam, vel cum moriar, vel quia timeo me nunc moriturum, revocari potest etiam tribus casibus his :

» I. Si donatorem pœniteat, sive expresse, sive implicite ; ut si rem aliam donet alteri, Less. *l.* 2, *c.* 18, *d.* 14.

» II. Si dedit intuitu alicujus instantis periculi, ex quo metuit mortem, hoc ipso quod periculum evasit, censetur tacite revocata donatio ; ut si quis dedit in gravi morbo vel instante prælio, *Bonac. t.* 2, *de controv. d.* 3, *q.* 13, *p. ult. n.* 20.

» III. Si donatarius moriatur ante donatorem, ipso jure revocata est : ut etiam accidit in testamentis et legatis : secus est in promissione et donatione inter vivos, quæ transit ad hæredes. Quod si autem donator promiserit se non revocaturum, transit in donationem inter vivos. V. Less. *n.* 116; Mol. *t.* 2, *tr.* 2, *d.* 287, *num.* 9 *et* 16; Azor. *l.* 11, *c.* 11, *q.* 4; Bon. *l. c.*

» Resp. II. Hæc donatio fieri debet in præsentem, Dian. *p.* 8, *t.* 6, *R.* 67 *et alii* 5, nec valet in absentem sine nuntio ab hoc destinato vel epistola; licet valeat fideicommissum, si fuerint adhibiti testes, Dian. *etc. l. c.* Valet autem probabiliter, etsi donatarius præsens tacuerit.

» Resp. III. Donare mortis causa possunt omnes et soli qui possunt testari, excepto filio-familias, qui licet testamentum condere nullo modo possit, cum hoc sit juris publici ; donare tamen mortis causa, cum id sit juris privati, potest, si adsit patris consensus expressus; imo sine hoc donare eum posse, non tantum de castrensibus, sed etiam de adventitiis, probabile censet Dian. *R.* 68 *et* 69. Hinc donare sic possunt Minores 25 annis, etiam sine consensu sui curatoris. Dian. *res.* 71, ex Mol. *d.* 288, *n.* 27, *et aliis* 9. Non autem usurarius, nisi prius usuris satisfecerit, vel cautionem præstiterit (potest tamen ad causas pias. Ibid. *R.* 73 ex Fagund. *et aliis* 6). Nec surdus et mutus a natura, secus si a casu superveniente; vel si surdus sit et aut mutus tantum ; licet donare inter vivos possit secundum quosdam. Az. Dian. *p.* 5, *t.* 6, *res.* 12. »

ADDENDA.

Quæst. 129. — *Quid præterea notandum sit circa donationem mortis causa ?* R. Seqq. § 1. Donatio mortis causa est quid medium inter 815

donationem inter vivos et inter dispositionem ultimæ voluntatis, habetque commune cum donatione inter vivos, quod acceptari debeat et non requirat accessionem hæreditatis; sed morte donatoris secuta afferat plenum dominium : e contra cum dispositione ultimæ voluntatis habet commune quod requirat solemnitatem testium, quod maneat revocabilis, etc. De quibus plura videri possunt apud Castr. *t.* 32, *d.* 2, *p.* 13, *n.* 5; Ills. *t.* 4, *d.* 2, *n.* 380; Onn. *d.* 31, *s.* 1, 2 *et* 5.

816 § 2. Si donationi factæ mortis causa adjeceris pactum non revocandi, Gl. Bald. Decius aliique dicunt non ideo fieri donationem inter vivos, quia clausula illa censetur frustra adjecta; cum enim contractus ille sit ex natura sua revocabilis, etiam revocabilis est clausula, cum accessorium sequatur principale. E contra plures alii cum Gom. Fachin. Mol. Castrop. *p.* 14, *n.* 5; Onn. *s.* 7; Ills. *n.* 397; Busemb. supra dicunt fieri donationem inter vivos et ita videtur haberi *L.* 27, *ff. de mortis causa donat.* Unde ad rationem adversariorum negandum est suppositum; non enim manet mortis causa, sed convertitur in donationem inter vivos; Onn. *s.* 8.

817 § 3. Si donans tantum promisisset aut etiam jurasset non contravenire donationi mortis causa, Mol. putat etiam fieri donationem inter vivos, quia promissio non contraveniendi videtur esse promissio non revocandi : sed oppositum tenent plures cum Castrop. *n.* 7, quia contravenire est aliquid agere contra donationem perseverantem; revocare autem hic non est agere aliquid contra donationem mortis causa, sed est huic maxime conforme, cum donatio mortis causa ex natura sua sit semper revocabilis. Quomodo autem revocetur, vide apud Onn. *s.* 6.

818 § 4. In dubio an donatio sit facta inter vivos, an causa mortis, Castrop. *n.* 2, aliique cum Onn. *a n.* 84, universaliter dicunt censendam esse veluti inter vivos factam; quia donatio inter vivos præcipuum locum obtinet; uti ex legibus tradunt Gloss. et alii : hinc inferunt, si donatio absque ulla mentione mortis concepta sit etiam ab infirmo mortis proximo, censendam esse inter vivos, quia *l.* 42, *j. supra*, dicitur eum, qui absolute donaret, non tam mortis causa quam morientem donare, docentque etiam Lop. Gom. Gutt. Mol. *d.* 287, in fine. Et licet fiat mentio mortis, non ideo semper est mortis causa, uti si quis dicat : dono Titio 100, quæ ei post mortem meam præstentur; tempus enim mortis non adjicitur donationi, sed ejus exsecutioni : ergo non obstat donationi inter vivos, Mol. Gutt. Fachin. Castrop. *n.* 3. Quod si aliqua donatio valere non potuit mortis causa, sed tantum inter vivos, in dubio dicendum est fuisse inter vivos, quia standum est pro valore actus, Menoch. Nald. et alii cum Lugo *in Resp. Mor. l.* 5, *d.* 1.

DUBIUM V.

Quid sit Commodatum, Precarium et Depositum?

« Resp. Commodatum est contractus quo 819
res aliqua mobilis vel immobilis quoad solum usum gratuito conceditur, idque ad aliquod certum tempus explicite vel implicite determinatum; explicite, ut si dicas : commodo tibi hunc librum vel domum ad unum mensem; implicite, ut si dicas : commodo tibi librum ut eum describas, quia tunc implicite tantum temporis determinatur quantum necessarium est ad commode describendum.

» Precarium est quo conceditur petenti res utenda, non ad certum tempus (in quo differt a Commodato), sed donec concedens repetat, sive expresse, sive tacite, ut si det alteri aut vendat. Laym. *l.* 3, *t.* 4, *c.* 14.

» Depositum est quo aliquid traditur custodiendum ut integrum reddatur. Et communiter est res mobilis, vel se movens, ut vestis, ut equus, etc. *unde circa hæc resolvuntur :*

» I. Commodator non potest repetere absque injustitia ante definitum tempus, Laym. *l. c.*

» II. Quod si tamen commodanti damnum impenderet, potest repetere, licet simile damnum impenderet commodatario ex rei ante tempus repetitione, ut habet Less. *l.* 2, *c.* 27, *d.* 5, quia, ut ait Nav. in commodatione intelligitur tacita hæc conditio : nisi interea contigerit rem esse necessariam commodanti, Laym. *l. c.*

» III. Si depositarius bona fide existimet depositori non displiciturum si re deposita utatur, licebit uti, alias non, Less. *d.* 2.

» IV. Si depositum sit res usu consumptibilis, ut triticum, vinum, pecunia, quæ exponendo absumitur, eaque tradita sit certo numero, pondere et mensura, non videtur depositarius peccare saltem graviter iis utens, si certus sit se tantumdem ejusdem bonitatis habiturum quando repetetur, Less. *l. c.* Secus si pecunia tradita fuerit sacculo vel arcæ inclusa, vel munita sigillo, Silv. Azor. Less,

Bonac. V. Trull. *t.* 2, *l.* 7, *c.* 25, *d.* 1, *n.* 8. Verum si is, cui res commodata, locata, deposita et pignorata est, negligenter custodiat ita ut pereat, negligentia autem non sit Theologica culpa mortalis, probabile est quod dixi ex Soto, Sa, non teneri ad restitutionem in conscientia. Alii tamen aliter sentiunt nimirum teneri restituere, qui juridicam culpam in custodiendo contraxerit, si ea fuerit lata, et subinde si levis tantum, imo et aliquando si levissima (nimirum quando depositio facta est in commodum utriusque, et si pretium pro custodia accipiat). V. apud Less. *l.* 2, *cap.* 7, *d.* 8; Laym. *c.* 25, ubi docet depositarium tantum teneri de dolo, vel culpa crassa, quæ dolo æquiparetur.

» Dicitur autem juridica culpa lata, seu crassa, cum quis facit, aut omittit, quod ut plurimum non facerent vel omitterent in ea re homines suæ professionis, ut, v. g. si quis rem apud se depositam relinquit in loco publico, et si inadvertenter. Levis autem dicitur, cum quis facit vel omittit quod non facerent vel omitterent homines suæ professionis diligentes, ut si quis rem apud se depositam relinquit in suo cubiculo, sed negligit ostium claudere. Levissima dicitur, cum facit vel omittit quod non facerent homines diligentissimi, ut si quis ostium quidem obserarit, sed neglexerit tentare manu an esset bene clausum.

» V. Sartores, Molitores et ceteri artifices quibus res traditur polienda vel immutanda, item nautæ, aurigæ, caupones, apud quod res deponuntur, tenentur ex levi culpa, quia depositio fit etiam in commodum ipsorum : imo Silv. *V. Nauta*, vult eos teneri ex levissima, ex *l. ff. Depositi*, idque cautum esse ad vitandas eorum fraudes. Quod etiam Less. *n.* 45; Trull. *n.* 6, putant esse probabile in utroque foro, si quis iis rem expresse tradiderit custodiendam : si autem ipsis tantum videntibus deposuerit, v. g. in diversorio, navi, etc. nequidem ex lata teneri. V. Bon. Trull. Dianam *p.* 1, *l.* 8, *res.* 74.

» VI. Si depositarius (idem est de commodatario) dubitet an depositum sua culpa perierit, non tenetur in conscientia ad restitutionem, Sanch. *de Matr. l.* 2, *d.* 41, *n.* 18, quia in dubio non præsumitur delictum, ex *l. Merito ff. Pro socio.* V. Dian. *p.* 2, *t.* 9, *res.* 49. In foro tamen externo, si res depositarii manserint incolumes, præsumitur de dolo, nisi depositarius probet depositum casu periisse, et non potuisse simul cum rebus suis (imminente, v. g. incendio) servari, tunc enim non teneretur, quia præsumptio doli cessaret. V. Palaum. *t.* 2, *d.* 3, *p.* 4; Trull. *n.* 9.

» VII. Si domino repetenti depositum remiserit per hominem, qui fidelis habebatur, isque sibi retinuerit, vel perdiderit, domino periisse dicit Molina citatus ab Escob. V. Trull. *num.* 8.

» VIII. Deponens rem usu non consumptibilem, potest a depositario pro ejus usu aliquid accipere; quia is est pretio æstimabilis (licet eo casu, non depositi, sed locati et conducti contractus sit dicendus). Secus si usu consumptibilis; tunc enim depositum, eo ipso quod depositarius incipit eo uti, induit naturam mutui, ex quo (seclusa ratione lucri cessantis, etc.), nihil licet accipere, ut *vid. dub. seq.* et Bon. *t. d.* 2, *de contr. d.* 3, *q.* 14, *p.* 3; Trull. *l. c.* »

ADDENDA.

Quæst. 130. — *Quid notandum sit præterea circa commodatum?* R. Seqq. § 1. Qui habet jus utendi re commodata, potest, per se loquendo, etiam alteri commodare, nisi aliter conventum sit, vel sciretur de contraria mente commodantis; potest enim alteri cedere jus suum. 820

§ 2. Commodatarius tenetur ad sumptus ordinarios circa rem commodatam, v. g. tenetur pascere equum commodatum : item soleis ferreis instruere, si deficiant. Ad extraordinarios tamen sumptus non tenetur, v. g. non tenetur ad sumptum pro equo sanando, si ægrotare incipiat; pro redimendo, si ab hoste capiatur; quare poterit tum monere dominum, ut sumptus ministret, vel rem recipiat, se enim curam ejus dimittere ; si tamen monere non posset dominum, teneretur exponere sumptus, et postea rem detinere, donec refunderentur. Lugo *d.* 8, *n.* 134. 821

§ 3. Damnum, quod commodatarius patitur a re commodata, debet compensare commodans si scivit vitium rei et prævidit damnum inde secuturum, quod impedire poterat et debebat; uti si equus commodatus fuit morbidus et infecit alios : si autem nescivit, damnum spectat ad commodatarium. 822

§ 4. Pupillus, Minor, prodigus, non obligantur, si dent commodato absque auctoritate Tutorum vel Curatorum, sed possunt repetere ante tempus designatum : si tamen aliquid commodato acceperint, commodans obligatur illis servar teempus. 823

824 *Quæst.* 131. — *Quid circa precarium sit addendum?* R. Seqq. § 1. Hic contractus dicitur precarium, quia ad preces alterius, seu petitionem conceditur omnino gratis sine obligatione relinquendi : qui autem precario dat, non debet sine necessitate statim datum repetere, alioquin videbitur voluisse illudere, aut alteri creare damnum ; Abbas et alii.

825 § 2. Precarium revocatur, seu finitur : 1. Voluntate concedentis expressa vel tacita, uti habet Busemb. 2. Morte ejus, cui res est concessa, censetur enim gratia quasi personalis, quæ ad hæredes non transit. 3. Si res fuit absolute concessa, non finitur morte concedentis, sed si incepit uti, potest pergere, donec hæredes revocent : si autem est concessa cum addito : quandiu voluero vel placuerit mihi, secundum Abb. Moll. Laym. et alios communiter, finitur morte concedentis, quia tum cessat ejus voluntas et placitum : oppositum tamen tenent Castrop. Tamb. *l.* 9, *tr.* 7, *c.* 7, *n.* 9; Spor. *t.* 6, *c.* 7, *n.* 161, quia in communi modo loquendi hæ formulæ: donec voluero, ad meum placitum, videntur equivalere his: donec revocavero, quousque non revocavero, atqui sola morte concedentis non ponitur revocatio, et si concesserit sub clausula : donec revocavero, secundum omnes non finitur morte concedentis : ergo nec illo priori modo ; sed tenenda est altera sententia, propter dicta *l.* 1, *n.* 836.

826 *Quæst.* 132. — *Quid addendum sit circa depositum?* R. Seqq. § 1. Contractus depositi intervenit, si quis in domo alterius ponat aliquid et dicat: *tibi trado hanc rem in custodiam*, et ipse consentiat sive acceptet, Mol. *t.* 2, *d.* 522; Onn. *d.* 54, *a n.* 6, aliique communiter; potestque etiam Religiosus esse depositarius, Mol. *d.* 525 ; Lugo *d.* 33, *n.* 6. Est autem in rigore contractus depositi, si quis promittat operam suam ad custodiendam rem alienam sibi traditam, nullo convento pretio aut mercede, sed omnino gratis; Auctores cum Onn. *n.* 8.

827 § 2. Qui habet depositum vel pignus et non utitur, non tenetur nequidem ordinarios sumptus facere necessarios ad rem conservandam, vel recuperandam, Lugo *d.* 8, *n.* 341. Si autem utatur, tenetur ad ordinarios et uti aliqui volunt, ad extraordinarios leves, hos enim meretur usus. Quod si extraordinarios et magnos fecerit, multi cum Haun. *n.* 850, negant, alii cum Mol. et Lugo et Onn. affirmant posse tandiu retinere depositum donec refundantur.

828 § 3. Si deponens repetat rem depositam in suum vel aliorum detrimentum, secundum dicta *a n.* 426, non est obligatio reddendi : si autem bona deponentis sunt publicata vel addicta fisco, depositum est fisco tradendum. Quod si deponens esset furatus rem, communior tenet hanc esse reddendam domino, non furi, sed videri debent dicta *a n.* 98.

829 § 4. Si depositarius re deposita negotietur domino inscio, multi cum Beja *p.* 1, *cas.* 42; Roder. *l.* 3, *q.* 11, *a n.* 10, et Dian. *p.* 2, *tr.* 8, *res.* 32, dicunt illum posse sibi lucrum illud retinere, quod admittit Lugo *d.* 17, *n.* 49, si fiat sine ullo præjudicio aut periculo domini. Idem dicit *Rosmer* facere posse thesaurarium Principis, vel Eleemosynarium ; imo quamvis Princeps prohiberet eum ita uti, tamen si utatur, putat non peccare graviter contra justitiam : quia nullum damnum grave infert contra jus proprietatis ; poterit tamen peccare leviter contra obedientiam et jus jurisdictionis.

830 § 5. Si nihil expresse deductum sit in pactum, præsumitur depositarius se obligasse ad custodiendum tandiu depositum quandiu a deponente non repetetur, vel non emerserit causa urgens et improvisa restituendi, Haun. Quod si contractui appositum sit certum tempus custodiendi, v. g. per biennium, deponens repetere poterit, quando volet, etiam ante evolutum biennium, quia terminus ille est adjectus, non enim in præjudicium deponentis, sed ad finiendam obligationem depositarii. Excipe nisi in utilitatem depositarii concessa fuisset facultas interea utendi re deposita et de ea ad libitum disponendi cum obligatione deponentis ad non prævertendum tempus, sed tum non maneret purum depositum, verum accederet ratio mutui, vel alterius contractus innominati, uti dicetur *n.* 898.

831 § 6. Si creditor deponentis denuntiet depositario ne reddat rem depositam priusquam sibi creditori sit satisfactum, jura statuunt ne depositarius pareat, alioquin damna et usuras solvere teneatur deponenti ; neque enim oppositor impedire potest restitutionem depositi faciendam deponenti, Onn. *a n.* 73. Neque oppositio tertii numeratur inter casus non reddendi depositum, Lugo *n.* 7 ; Haun. *a n.* 89. Imo licet deponens esset debitor, depositarius retinere non posset, ut vult Stryk *sect.* 2, *c.* 3, § 5.

832 § 7. Quamvis non sit pure depositum, sed depositum cum facultate utendi, uti si apud Campsorem vel Bancarium deponas pecuniam, tamen pro hac custodia et obligatione

reddendi, quando alter volet, peti posse moderatum stipendium docent ex communi Mol. et Less. *l.* 2, *c.* 23, *a n.* 47, quia sic se obligare ad custodiendum et restituendum videtur esse pretio æstimabile ; quæstus autem, qui interim habetur ex usu pecuniæ, non est fructus pecuniæ, sed industriæ. Videri potest Roder. *a n.* 1.

833 § 8. Contractus depositi est bonæ fidei et non est stricti juris, uti tenent omnes cum Onn. *n.* 24, hinc secundum dicta *n.* 583, in illo habet Judex facultatem ex æquo et bono judicandi, quod sibi fuerit visum, etiamsi in conventione id expressum non sit. Mol. *d.* 259.

834 § 9. Ad depositum refertur sequestrum; sequestrum autem est contractus quo res inter plures controversa apud aliquem, qui dicitur sequestres, deponitur eo fine ut postea ei tradatur, qui causam evicerit ; si tamen pro hac re offeratur idonea cautio, per quam aliunde cautum sit parti adversæ pro re conservanda et restituenda, jura statuunt ut res sequestrata parti caventi relaxetur.

Hic dicta de commodato, precario et deposito, fere habentur in legibus apud Haun. *tr.* 10, *cap.* 7 *et* 8, apud Lugo *d.* 33. Ex qua autem culpa aliquis teneatur resarcire damna causata rei commodatæ, precario concessæ vel depositæ, dictum est *a n.* 170.

DUBIUM VI.

Quid sit mutuum ?

835 « Resp. Est contractus quo res alicujus, numero, pondere vel mensura constantis dominium a mutuante in mutuatarium transfertur, cum obligatione restituendi eamdem vel similem specie et bonitate. Proprie autem mutuum fere est in rebus usu consumptibilibus, inter quas etiam est pecunia : quæ licet non absumatur, nec pereat in se, perit tamen exponenti. Distinguitur a permutatione, quod in ea reddatur res alterius speciei. Item a pignore, hypotheca, deposito, commodato et locato, quod dominium in iis non transferatur, sed usus tantum. Bonac. *t.* 2, *de controv. d.* 3, *q.* 3, *p.* 1. *Unde resolves :*

» I. Mutuans obligatur monere de vitio rei, alioqui ad damnum tenetur in conscientia.

» II. Item non repetere rem ante tempus, nisi ipse sit in pari necessitate.

» III. Item præstare casum fortuitum mutuatarius tenetur, cum penes hunc rei dominium sit et rem eadem quantitate et qualitate reddere suo tempore.

» IV. In vero mutuo lucrum aliquod accipere non licet, quia est usura, de quo *dubio sequenti.*

ADDENDA.

Quæst. 133. — *Quid præterea sit notandum circa mutuum?* R. Seqq. § 1. Mutuum inde dicitur, quia quod mutuo tibi, ex *meo* fit *tuum*, uti habetur § 1. Instit. *Quibus modis re contrahitur obligatio.* Quando autem dicitur debere esse de re fungibili, per to *fungibili* intelligitur res talis ut una in commutationibus et solutionibus possit *fungi* vices, seu substitui loco alterius : unde Haun. *t.* 9, *n.* 313, et Less. negant equos, boves, etc. esse materiam mutui, affirmant tamen Mol. et Lug. *d.* 25, *n.* 1. 836

§ 2. De ratione mutui est ut transferat dominium, alter enim accipit jus ad omnes illius usus ; et quod attinet ad pecunias aliasque res similes, quæ unico sui usu consumuntur, cuicumque conceditur usus, ei ex hoc ipso conceditur res, inquit S. Th. 2, 2, *q.* 78, *art.* 1, *in O. et art.* 2, *ad* 5, absolute dicit, *ille qui mutuat pecuniam, transfert dominium pecuniæ in eum cui mutuat.* Unde audiendus non est Caram. docens mutuantem retinere dominium morale rei mutuatæ ; nam si hoc verum est, ergo mutuatarius non potest pro libito destruere, commutare, vel alienare rem mutuatam. Deinde licite accipiet aliquid ex vi mutui ; erit enim reipsa locatum vel commodatum, pro quibus licite aliquid accipitur. 837

§ 3. Si pecunia furtiva a fure mihi detur cum obligatione reddendi certo tempore, proprie non est mutuum, quia per hoc non transfertur in me dominium ; si tamen consumpserim bona fide, per consumptionem censetur fieri mutuum et translatum dominium, *L.* 13, *ff. De rebus creditis.* Si autem consumpserim mala fide, non est mutuum, sed domino rei datur actio contra me, atque si pecunia illa adhuc exstaret, *L.* 11, § finali, *ff. ibidem.* 838

§ 4. Jura apud Laym. *l.* 3, *t.* 4, *c.* 15, *n.* 6, statuunt ut si acceptum sit mutuum pro Ecclesia vel causa pia, pro civitate vel oppido, pro pupillo, pro minorenni, sive per hos ipsos cum Administratorum aut Tutorum consensu, sive per Administratores aut Tutores ipsos, illi, pro quibus acceptum est, non teneantur reddere, nisi mutuans probet in utilitatem illorum esse expensum : datur tamen 839

mutuanti actio in accipientem et accipienti datur actio in illos pro quibus accepit, dummodo probet se in utilitatem eorum convertisse; si autem acceperunt sine consensu, tenentur restituere quantum facti sunt ditiores, cujus probatio incumbit mutuanti.

840 § 5. Si quis fidens alteri scribat obligationem, quasi acceperit mutuo, si interim non acceperit, potest intra biennium creditori mutuum repetenti opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ, et tum Creditor debet positive probare quod pecuniam ipsi dederit; alioquin cadet causa, licet alterius exhibeat obligationem : e contra si creditor fidens debitori ei dederit quitantiam, et nihilominus hic non solvat, potest creditor intra dies 30 excipere, tumque tenebitur debitor probare se solvisse, alias iterum cogetur solvere, nec juvabit exhibere quitantiam, ideoque in his merito adhibendi sunt, vel Notarius publicus, vel testes, Mol. Laym. Lugo *n.* 5; Haun. *a n.* 295.

841 § 6. Qui mutuum accepit in auro satisfacit solvendo æquivalens in argento, nisi aliter conventum sit, Fachin. Mol. Rebel. Castrop. Tamb. Burg. *cent.* 3, *cas.* 66; Ills. *t.* 4, *d.* 2, *n.* 429, et alii contra Bart. Bald. Panor. Cov. et alios. Ratio est, quia in communi commercio aurum et argentum æquata secundum valorem; censentur idem esse, non potest tamen reddi, v. g. triticum pro pecunia, quia hæc esset permutatio, quam non tenetur facere qui mutuavit. Vide dicta *n.* 115.

842 § 7. Occasione *Macedonii*, qui filiis-familias etiam puberibus dabat mutuum reddendum post mortem Parentum, sicque illos movebat ad optandam vel inferendam Parentibus mortem factum est Senatusconsultum, dictum Macedonianum, quo statuitur tali mutuanti reddendam non esse pecuniam mutuatam : quod pro foro externo obligat secundum omnes; ideoque negatur omnis actio ad repetendum. An autem teneat etiam de jure naturali et pro conscientia, disputant Auctores, affirmant Bart. Inn. Panorm. Less. Sanch. Laym. Lug. *sect.* 1; Haun. *n.* 327; Spor. *t.* 6, *c.* 4, *n.* 24, aliique communius, quia leges poterunt hoc juste statuere in pœnam mutuantis, neque videtur filius-familias posse renuntiare huic exceptioni, quia non est privilegium in favorem ipsius, sed parentum, Haun. *n.* 328, quod si jurasset servare, aliqui affirmant, alii adhuc negant teneri, Haun. dicit tantum teneri, si fieri possit sine præjudicio Parentis. E contra filios-familias jure naturali, et in conscientia manere obligatos docent Cov. Fach. Rebell. Ills. *n.* 430, quia *l.* 9, § *ult. ff. De SS.C. Macedon.* dicitur, si filii-familias ultro restituissent mutuum, non posse eos repetere solutum per actionem indebiti, nec legem voluisse eos exonerare : et statim subditur *L.* 10, *Quia naturalis obligatio manet. Conf.* nam certum est illos naturaliter obligari, si jus non impediat; dubium autem est an impediat : ergo est possessio pro obligatione, et hæc sententia spectato textu videtur probabilior. Casus tamen, in quibus tale mutuum tenet etiam in prima sententia, sunt sequentes : 1. Si filius peculium castrense, vel quasi castrense, habeat, aut administrationem peculii adventitii, aut post emancipationem ratificarit. 2. Si miles fuit, quando accepit mutuum. 3. Si publice videbatur esse sui juris; addunt Abb. et Laym, *n.* 5, si mutuans ob ignorantiam culpa vacat. 4. Si accepit Patre consentiente, aut sciente, et non contradicente. 5. Si accepit in tali necessitate in qua pietas Patris recusare non poterat. 6. Si expendit in rem aut negotiationem Patris. 7. Si accepit mutuum, non in pecunia, sed re alia qua uteretur. V. Onn. *d.* 52, *a n.* 207.

§ 8. Certum est eum qui scit vel etiam 843
probabiliter credit se non posse solvere, nec accepturum, ut possit, non posse pecuniam mutuo, vel ad censum accipere, nisi in eo casu, in quo liceret occulte et more furum accipere, uti dictum est *p.* 1, *a n.* 950, et colligitur ex dictis hic *n.* 17, et 380, alioquin æquivaleret furto, ut recte Less. *in Auct. v. Mutuum, cas.* 5. Ad quid autem teneatur mutuo accipiens in extrema necessitate, colligitur ex dictis *lib.* 2, *n.* 207, et ex dicendis *num.* 894.

§ 9. Si nullum tempus sit designatum quan- 844
donam repeti possit mutuum, in primis repetendum non est ante usum et expletum finem ob quem datum est; deinde determinatio temporis facienda est ex circumstantiis, v. g. frumentum agricolæ mutuatum in hieme est mutuatum usque ad messem; pecunia mercatori ad nundinas eunti usque dum vendiderit merces; opifici usque dum vendiderit operas; si tempore penuriæ tu pauper mutues alteri modium farinæ, intelligitur una vel altera septimana, sed tempore abundantiæ, etiam mensis. Quod si sis dives, et mutuatarius sit pauper, intelligitur etiam annus, ita Tamb. *l.* 8, *tr.* 3, *c.* 8, § 1, *n.* 5 et 11, item § 5, *n.* 11, Spor. *n.* 6.

DUBIUM VII.

Quid sit usura ?

845 « Resp. Est lucrum immediate proveniens ex mutuo, ita ut mutuans supra sortem, id est summam capitalem, lucretur aliquid quod sit pecunia æstimabile; itaut lucrum tale præcise intendatur ratione mutui. Quod plane iniquum est, et grave peccatum contra jus humanum et divinum; cum mutuans acquirat lucrum ex re jam non amplius sua, quia res mutuata jam transiit in dominium mutuatarii, ut patet ex definitione. Et regula generalis est : *Omne pactum, vel gravamen, sive onus additum mutuo, præter id quod ei proprium, et intrinsecum est, reddit contractum usurarium*, Bonac. *tom.* 2, *de contract. d.* 3, *q.* 3, *p.* 2, C. Lugo *disp.* 25, *sect.* 2, *Unde resolves :*

» I. Peccat graviter ex genere suo exercens talem usuram, et si sit mentalis tantum, absque externo pacto. Dicitur enim usura mentalis, cum quis intentionem habet recipiendi aliquid ex mutuo ultra sortem, et si exterius pacto id non exprimat; sicut realis seu exterior usura dicitur, cum quis intentionem illam per pactum aliquod exprimit, quod aliquando tantum implicite fit in aliquo contractu, et vocatur usura palliata; cum videlicet contrahentes prætendunt alium contractum emptionis, locationis, etc. in quo tamen revera usurarium quid intervenit. V. exempla apud Tol. *l.* 5, *c.* 31.

» II. Non est usura, si mutuans nihil intendat ut pretium, sed tantum speret aliquid ex gratitudine, et ea intentione illi aliquid donetur, licet illud ut finem principalem intendat, Mol. *tr.* 2, *d.* 305, *n.* 6 ; Lugo *sect.* 4.

» III. Quod si tamen intelligeret sibi aliquid donatum non gratis, ut putabat, sed ut debitum ratione mutui, teneretur restituere quantum inde ditior evasisset, ut habet Sa, *v. usura;* Lugo *n.* 32.

» IV. Nec est usura dare mutuum alterius amicitiæ captandæ causa atque ulterius inde sperare officium ; quia amicitia non æstimatur pretio, Lugo *n.* 29.

» V. Pactum tamen de obtinendo a mutuatario (vel ejus opera) officio aliquo illicitum est et usurarium. Ita comm. Mol. *d.* 310; Less. Sal. *n.* 41, contra Navar. etsi Salas *de usur. d.* 9, *n.* 4, eum excuset qui mutuat aliquid cum pacto ut statim præstetur aliquod beneficium ex gratitudine. V. Trull. *t.* 2, *l.* 7, *c.* 19, *d.* 7.

» VI. Pactum ut mutuatario conferatur beneficium Ecclesiasticum est usura (et simonia) quia cogitur is subire novum onus.

» VII. Non est usura cum quis non potens sua recuperare, mutuat ut sibi reddantur sua vel ne sibi inique noceatur : quia hæc jure jam ante debentur et sic non facit lucrum nec imponit novam obligationem. Bonac. *q.* 2, *t.* 3, *n.* 15, ex Azor. Regin. etc.

» VIII. Nec est usura exigere aliquid ratione periculi, recuperationis, difficultatum vel expensarum quæ erunt vel metuuntur in recuperanda sorte ; quia pretio æstimari potest quod quis se in tale periculum et difficultatem conjiciat, Kon. *d.* 3, *p.* 5. Necesse tamen esse ut periculum istud, etc. deducatur in pactum expresse vel tacite, docet Laym. *l.* 3, *t.* 4, *c.* 16, *n.* 9; ex Med. Val. Mol. Less. *l.* 2, *c.* 20, *d.* 13, *etc.* Idem dicit Lug. *n.* 80. Et sic liciti sunt Montes pietatis, ut vocant, hoc est thesauri quidam qui in refugium pauperum a Rep. vel Principe reponuntur ut inde pauperibus gratis mutuetur, ita tamen ut parum retribuant pro expensis quæ fiunt in ministros et conservationem talium Montium. V. Tol. *l.* 5, *c.* 18 ; Bon. *l. c. p.* 12; Less. *d.* 23.

» IX. Nec est usura si timens difficultatem aut fraudem mutuatarii in reddendo tempore constituto paciscaris ut si tunc non solvat aliquid, det præter capitale loco pœnæ, quæ pœna licite exigetur dummodo non fiat alia intentione quam ut mutuatarius sic quasi constringatur ne sua culpa fallat. Unde si mutuatarius absque sua culpa non possit solvere, non licebit pœnam exigere, ut habet Tol. *c.* 32, *n.* 1, qui ait manifestum esse argumentum pravæ intentionis si optes non solvi tibi præfixo tempore ut pœnam recipias; ac simpliciter usuram fore si certo sciens alterum non valiturum solvere adhuc tali pœna oneres. V. Bonac. *p.* 7 ; Mol. *t.* 2, *d.* 317 ; Less. *d.* 15.

» X. Nec est usura pacisci et accipere aliquid ratione damni emergentis (siquidem mutuum vere illius causa sit) aut lucri cessantis vel cessaturi dummodo de hoc prænoneatur mutuatarius, ut si volebas domum reficere aut poteras nunc commodo tempore emere triticum ; privando autem te tua pecunia in dando mutuo corruit domus, et postea carius emes triticum ; item non poteris lucrari cum tua pecunia quod poteras et volebas negotiando ita ut mutuatio sit vere causa lucri cessantis, ubi notat Tol. *n.* 3, supponendum in hoc titulo lucri

cessantis : 1. Quod vere volueris cum ea pecunia negotiari et non habeas aliam. 2. Quod malis negotiando aliterve lucrari quam sic mutuando, ita ut mutues tantum in gratiam mutuatarii. 3. Ut minus exigas quam lucrari poteras et deductis expensis, quia lucrum cessans non est actu, sed impotentia, et variis adhuc eventibus obnoxium. Unde ad arbitrium viri prudentis, pro majore vel minore ejus certitudine, æstimare id poteris et sic cum mutuatario de eo pacisci. S. Thom. *art.* 1, *ad.* 2; Mol. *d.* 324; Salas *d.* 18, etc. Lugo *d.* 25, *sect.* 6; Bonac. *p.* 4. Hinc qui non habuit animum negotiandi, vel si non erant, nec brevi sperabantur merces, vel non erat moraliter certus de lucro, nihil potest accipere ultra sortem, quia mutuatio ista vere non fuit causa lucri cessantis. Eadem ex causa usura est, si mercatores credito vendentes, aliquid ultra pretium rigorosum accipiant titulo lucri cessantis, v. g. rem tantum valentem 100, vendant pro 105, numerandis post annum, quia vendendo creditum (quod est virtualis mutuatio) plures habent emptores, plurisque res vendunt et sic compensatur lucrum cessans, atque ideo illud non cessat ratione hujus venditionis, Diana *p.* 2, *t.* 8, *R.* 34; Trull. *d.* 9, *n.* 3, *v. dub. seq.*

» XI. Mutuare frumentum vetus cum obligatione ut restituatur novum (præsertim certo tempore) est usura, si mutuans sciat novum fore melius et majoris pretii. Silvest. Nav. Trull. *d.* 15, *n.* 11.

» XII. Est usura ex communi sententia, si des mutuum, ut postea mutuatarius ex debito civili obligetur tibi rursus mutuari, aut vendere, vel apud te in tua officina emere merces, aut operas suas locare : quia talis obligatio est res pretio æstimabilis, cum privet mutuatarium potestate alibi emendi et locandi operas. Less. *d.* 8, *Lugo n.* 46; V. Laym. *lib.* 3, *tr.* 4, *c.* 16, *n.* 3; Bon. *p.* 3.

» XIII. Usura est mutuare Principi vel Reipublicæ eo pacto, ut interim dum non solvitur, sis liber a tributis, vel oneribus justis solvendis. Salas, Lug. *n.* 64, *ex communi.*

» XIV. Item mutuare ea lege, ut mutuatarius eam pecuniam exigat a debitore mutuantis, a quo non facile extorquebit. Quod addo, quia si sponte onus illud suscipiat, eo quod facile possit obtinere, non erit usura. Ibid et Bon. *l. c.*

» XV. Item si frumentum, quod alibi habes, des mutuum obligando, ut tibi reddatur hic, vel alibi (cum majoribus sumptibus vel laboribus) ubi plus valet. *Ib.*

» XVI. Usura etiam est obligare mutuatarium, ut partem mutui accipiat in mercibus, quibus non indiget. *Ib.*

» XVII. In mutuo pecuniario, nisi aliter conventum sit, si quis det mutuos, v. g. 100 florenos, non potest exigere plus, quam eorum pretium et valor tunc fuerit. Unde si eorum valor tunc augeatur, non potest repetere 100, quia reciperet aliquid supra sortem. Quod si valor decrescat, debet mutuatarius reddere plus quam 100, quia alias non restitueret ad æqualitatem. V. Less. *c.* 22, *d.* 8; Laym. *n.* 15; Bon. *l. c.*

» XVIII. In mutuo tamen aliarum rerum, ut vini, tritici, etc. aliter se res habet, quia si quis v. g. mutuet alteri 10 modios tritici, sive pretium crescat, sive non, potest repetere 10. Ratio disparitatis est, quia in pecunia non spectatur ordinarie (nisi aliter conventum sit ob certas et licitas causas) nisi valor, sive pretium. Unde non debet restitui, nisi pretium æquale. At vero in frumentis etc. spectatur ipsa materia, quia non petitur mutuum frumentum propter pretium frumenti, sed propter ipsum corpus et substantiam : ergo si crescat pretium illius, potest repetere tot mensuras, quod dedit mutuo. Interim tamen quidam de his rebus eodem modo loquuntur, quo de moneta. V. Laym. *n.* 14 et Bon. *l. c.* »

Quæres. Quæ obligatio et pœna sit usurariorum et cooperantium?

» Resp. I. Usurarius, etiam non manifestus, ac hæredes tenentur restituere, imo etiam omnes ii, qui ex parte usurarii cooperantur efficaciter, v. g. judices, domini temporales, notarii, famuli, advocati, quia quovis modo juvant vel cogunt mutuatarios ad solutionem usurarum. Dixi *positive seu efficaciter*, quia habendo se negative, possunt permittere usurarios, ob justam causam et necessitatem pauperum. Præterea in praxi, ex præsumpta voluntate mutuatariorum, fere excusantur minus principales famuli.

» II. Usurarius publicus, sive notorius, non debet admitti ad communionem altaris, nec absolvi donec restituat usuras, nec sepeliri in loco sacro et qui scienter sepelit ipso facto est excommunicatus.

» III. Addit Laym. *n.* 21, ejus testamentum ipso jure irritum esse, nisi ante mortem restituerit. V. Less. Bon. Trull. *d.* 12.

ADDENDA.

Quæst. 134. — *Quid sit contractus usuræ et in quo consistat ejus iniquitas?* R. § 1. Usura 846

sumpta pro lucro recte definitur a Busemb. sed sumpta pro contractu definitur Contractus mutui, in quo ex stricta obligatione redditur aliquid temporale et pretio æstimabile ultra sortem, præcise ratione mutui. Prohiberi autem illam jure humano et divino et naturali probat Spor. *t.* 6, *c.* 4, *a n.* 110.[1] Nec posse concedi jure civili, late ostendit Gasp. Rodriq. *de ann. redd. l.* 3, *q.* 4, *a n.* 71.

847 § 2. S. Thom. *opusc.* 73 *c.* 7, ait: *Usura in mutuis vitium est, quia corrumpit liberalitatem, cujus est mutuum dare gratis... Corrumpit etiam debitum finem, quia accipitur spe lucri.* Iniquitas autem, sive injustitia illius in eo consistit, quod mutuans capiat lucrum ex re aliena, nam mutuum est res mutuatarii et non mutuantis, uti *n.* 837, dictum est : hinc usuram vocat rapinam S. Ambros. *Cap. Si quis* 14, *q.* 4, et S. August. *Cap. Quid dicam ibid.* vocat trucidationem pauperis. *Si dicas*, concedens solum usum rei, v. g. elocatæ, potest pro eo aliquid accipere : ergo multo magis concedens etiam dominium. R. n. conseq. concedens dominium non potest negare usum, quia res fit alterius et consequenter etiam omnis ejus usus : ergo mutuans ex vi usus nihil potest accipere; sed nec pro dominio, quia postea recipiet æquivalens : e contra elocans, aut per similem contractum concedens solum usum, manet dominus rei et cum res fructificet domino suo, hæc illi affert tale commodum ex usu : hinc S. Th. 2, 2, *q.* 78, *art.* 1 *ad* 6, dicit, si quis pecuniam peteret ab altero, non ad exponendum, sed ad solam ostentationem, aut loco pignoris, non fore usuram pro illo usu aliquid accipere, quia esset veluti locatio, vel commodatio et pecunia haberet se tantum veluti alia suppellex permanens concessa ad ornatum, vel securitatem, uti notat Card. *in* 1 *crisi*, *d.* 63, *n.* 117, quamvis adhuc putet Palav. *l.* 4, *n.* 144, fore in hoc aliquam injustitiam, quia utilitas, quæ Commodatario provenit, non est ex natura pecuniæ, sed ex aliis circumstantiis pertinentibus ad ipsam personam commodatarii, adeoque hæ non erunt pretio vendibiles a commodante; deinde etiam, quia per talem usum nihil decedit de valore vel pretio pecuniæ, nec commodans ideo patitur ullum incommodum, uti supponitur.

848 *Quæst.* 135. — *An in usura detur parvitas materiæ?* R. Dubitarunt aliqui apud Dian. *p.* 5, *tr.* 5, *res.* 30, quia quidquid etiam minutissimum accipitur supra sortem est usura : sed ratio illa nulla est; sicuti enim quidquid accipitur invito domino est furtum, sed non ideo grave, ita licet omne, quod accipitur supra sortem, esset usura, non ideo esset gravis : itaque dicendum cum Lug. *d.* 25, *n.* 252, aliisque passim, dari in ea parvitatem materiæ, si nempe sit injuria levis, seu leviter tantum damnosa.

Quæst. 136.—*An aliquando sit obligatio gratis dandi mutuum?* R. Affirmative, et quidem etiam cum periculo sortis, nam caritas sæpe obligat ad eleemosynam, qua res propria donatur sine spe quidquam recuperandi, uti dictum est *l.* 2, *n.* 200 *et* 207, ergo magis ad mutuum cum spe recuperandi sortem, hoc enim est minus. Et id videtur velle Christus Luc. 6, vers. 34: *Si mutuum dederitis his, a quibus speratis recipere, quæ gratia est vobis? nam et peccatores peccatoribus fœnerantur, ut recipiant æqualia.* Neque dicas, id esse puri consilii, Vide 35, subdit: *verumtamen diligite inimicos vestros, benefacite et mutuum date, nihil inde sperantes*, est autem præceptum diligendi inimicos et beneficium præstandi proximo, secundum dicta *l.* 2, *n.* 182 *et a n.* 200. Christus autem similiter loquitur de gratis mutuando; et quidem verbis illis Christi contineri præceptum prohibens usuras docent Auctores communiter cum Sal. Lugo et aliis ; atque ideo Urb. III et Leo X, apud Moya *t.* 1, *t.* 6, *d.* 6, *q. ult. n.* 13, ex eodem loco usuras damnant, estque hoc accommodatum præsenti miseriæ proximi, cum in necessitate gravi facilius erit petere mutuum quam eleemosynam. Hinc cum Vasq. et aliis contra Bonac. *in Dec. d.* 3, *q.* 4, *p.* 6, *n.* 16, dicendum est: quando ex præcepto caritatis obligor dare mutuum, me non posse ob lucrum cessans aliquid accipere supra sortem, quia licet ex justitia non tenear mutuare, tamen absolute teneor sub peccato : ergo in conscientia non potero petere lucrum ab hoc mutuatario. An autem obliger proximo extreme indigenti donare, vel sufficiat dare mutuum, dictum est *l.* 2, *n.* 207.

849

Quæst. 137. — *An aliquando liceat mutuanti accipere aliquid supra sortem?* R. Aliqui absolute, negant : 1. Quia Christus Luc. 6, id improbat. 2. Quia C. *Quod autem*; et seqq. 14, q. 3, dicitur: *Si plus, quam dedisti, expectes accipere, fenerator es. Quidquid supradatum exigitur*

850

[1] *Et fuse P. Zech in libro prænotato « Rigor moderadoctrinæ Pontificiæ circa usuras Dist.* 1, *cap. Adde Benedictum XIV, de Synodo Diœcesana, lib.* 7, *cap.* 47.

usura est ; quidquid sorti accedit usura est ; quidquid ultra sortem exigitur usura est, etc. Sed communis sententia est licere aliquid accipere, si accedat justus aliquis titulus et constabit ex dicendis. Unde Christus et citatæ leges aliæque similes, aut etiam Sancti Patres, similia dicentes tantum loquuntur de eo quod per se est et quando aliquid acciperetur ratione mutui, non autem si per accidens aliunde accederet justus titulus [1].

851 *Quæst.* 138. — *Quid notandum sit circa titulum accipiendi aliquid ob periculum sortis?* R. seqq. § 1. Hinc titulum esse justum docent fere omnes contra paucos apud Dian. *p.* 1, *t.* 8, *res.* 37. Et id verum esse quando esset periculum tantum probabile amittendæ sortis, tenent Sylv. Serra, Moya *supra n.* 2, aliique cum Castr. *p.* 4, *d.* 17, *n.* 3. Ratio est quia hic et nunc non obligor mutuare, uti suppono, nam *dare mutuum non semper tenetur homo*, inquit S. Thom. 2, 2, *q.* 78, *art.* 1, *ad* 3 : ergo nec obligor subire illud periculum; illud autem subire est pretio æstimabile, uti certum est et manifeste ostendit ex jure et Auctoribus Cov. *l.* 3, *variarum cap.* 2, *n.* 5; ergo si subeam in favorem mutuatarii, possum ideo accipere aliquid [2].

852 *Objic.* Periculum sortis est aliquid intrinsecum mutuo : ergo non potest vendi a mutuante, sicuti qui mutuat alteri equum potest ei vendere celeritatem equi, quia hæc celeritas est aliquid ipsius equi mutuati, cujus dominium acquirit mutuatarius. 2. Quod exigitur pro periculo sortis etiam est expositum periculo : ergo licebit in infinitum plus et plus exigere ratione periculi. 3. Petendo aliquid propter periculum augetur periculum, quia quo plus debebit, tanto majus erit periculum, ne non satisfaciat : ergo injuste petitur. 4. Quantum quis meretur subiens periculum pro alio, tantum meretur alius liberans eum isto periculo ; sed mutuatarius restituens sortem liberat mutuantem isto periculo : ergo ei iterum debebitur hoc quod dedit, *R. ad* 1. N. ant. nam periculum sortis est aliquid extrinsecum, quod aptum est facere ut sors perdatur, v. g. socordia, prodigalitas mutuatarii, aut aliquid imminens periculum jacturæ, qui periculo alioquin non subeundo mutuans exponit suam sortem. Ad 2. N. cons. sed arbitrio prudentium taxari debet, quantum ideo posset exigi. *Ad* 3. N. ant. nam quotannis recipiens parum propter periculum, quamvis postea totam sortem amittat, minus damnum patietur, et interea mutuatarius poterit lucrari ex mutuo : ergo non augetur periculum sortis. *Ad* 4. Si hoc faciat antevertendo periculum, C. si postquam mutuans jam sustinuit periculnm, N. si autem mutuatarius restituat sortem, mutuans jam antecedenter sustinuerat periculum illius perdendæ, quod periculum tum erat tali pretio æstimabile.

Inst. 1. Hoc semper compensatur per curam, quam debet habere mutuatarius pro reddenda sorte ; item per hoc, quod mutuans interea liber sit aliis periculis, amittendi sortem per fures, raptores, incendia. R. n. ass. quia non obstante ea cura reddendi et securitate ab illis aliis periculis, supponimus mutuantem esse in vero ac majori periculo amittendi sortem, uti dicetur *n.* 854.

Inst. 2. S. Th. *opusc.* 73, *c.* 6, ait : *Ratio periculi etiam circa sortem non tollit rationem usuræ in mutuo, uti probatur in c. Navig.* R. S. Th. explicandus est, uti n. seq. caput illud explicabitur.

§ 2. Multo magis licitum est mutuanti accipere aliquid si in se suscipiat periculum rei mutuatæ, v. g. si navigaturo in Angliam, mutuet pecunias et in se suscipiat periculum transportationis in Angliam. Ratio patet ex dictis, quia certum est hoc esse pretio æstimabile, probantque late Covar. *sup.* et Roder. *l.* 3, *q.* 5, *a n.* 52. 853

Objic. C. Naviganti, ult. de usuris, dicitur : *Naviganti vel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniæ quantitatem, eo quod suscepit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem, Usurarius est censendus.* R. Variæ sunt explicationes. Adr. dicit loqui de periculo dubio, vel tantum apprehenso, sed cum agat de periculo navigantis vel itineraturi, explicatio est difficilis. Aliqui cum Laym. Castr. Spor. *t.* 6, *c.* 4, *n.* 41 ; Ills. *t.* 4, *d.* 2, *n.* 433, putant particulam *non*, esse omissam per typographum, et debere esse *Usurarius non est censendus*, quia statim additur : *Ille quoque*, qui dat decem solidos, etc. *Usurarius non debet reputari* ; debuisse autem dici *Ille autem, ille e contra*, etc. [3] ; sed cum omnes Codices habeant uti citatum est [4], plerique non acquiescunt ista responsione ; hinc Nav. et alii cum Roder. *n.* 60, dicunt :

1 *Confer P. Zech, diss.* 2, *c.* 1.

2 *V. P. Zech, Diss.* 2, *c.* 1. § 34 *et seqq. et* § 41 *et seqq.*

3 *Hanc animadversionem probat etiam Justus Henningius Bohemerus* in eum locum.

4 *Imo, uti scite animadvertit P. Zech, diss.* 1, *c.* 1, § 63, *particulam* non *non omittit ipsum illud capitulum recitans S. Raymundus de Pennafort in* Summa de Pœnitentia, *quam licet forte ante collectas Decretales inchoaverit, certe postea magis expolivit.*

Cum dicat *censendus*, tantum significari quod id præsumi debeat in foro externo, sed non ideo pro interno, si vere adfuit periculum. Alii cum Cajet. Tol. Sylv. Maj. Conr. Azor. Covar. Less. *l.* 2, *c.* 2, *n.* 116 et aliis communiter dicunt textum intelligi de eo qui cogit mutuatarium ad talem determinate contractum assecurationis secum ineundum, ita ut tollatur ei libertas aliter compensandi illud periculum; quod maxime valet si cogerit ad quantitatem pro suo libito; de cetero si mutuatarius sponte centrahat de justo pretio quod respondet periculo, juxta prudentium arbitrium, nulla erit usura; hinc concludit Covar. licitum esse pactum suscipiendi periculi ob justum illius pretium, quamvis ille qui suscipit periculum nullum alium laborem vel operam impendat pro effugiendo periculo [1].

854 § 3. Silv. Serr. aliique apud Mend. *in stat. d.* 6, *a n.* 58, docuerunt semper esse periculum sortis quando datur mutuum, ideoque ratione periculi semper posse aliquid exigi[2]: sed tenendum est oppositum; si enim mutuatarius sit potens solvere simulque homo industrius et verax, ideoque præsumatur soluturus, nullum ibi est morale periculum; quamvis autem sit periculum commune, v. g. quia mutuatarius posset depauperari, posset postea non velle solvere, tamen tale periculum non est sufficiens, uti recte Palav. *de just. n.* 128; tale enim periculum compensatur cum periculo cui sors subesset apud mutuantem; posset enim perdi vel eripi.

855 § 4. Si data sint pignora vel fidejussores sufficientes, non est privatis licitum aliquid accipere ratione periculi; nam reipsa tum sublatum est; an autem adhuc in Montibus pietatis tum licitum sit aliquid accipere, dicetur *n.* 879.

856 § 5. Quantum pro periculo accipi possit, taxandum est judicio prudentium; periculum enim potest esse vel ratione sortis, quæ cum periculo mutuantis alio est deportanda, vel ratione mutuatarii qui non est satis notus, vel est decoctor, vel non bonæ fidei, vel prævidetur facturus difficultatem in reddendo, uti notant Pirh. *l.* 5, *tit.* 19, *n.* 45; Tamb. *l.* 8, *t.* 3, *c.* 8, § 4, *n.* 1; Spor. *t.* 6, *c.* 4, *n.* 52, et secundum hæc æstimanda est quantitas periculi; sicut dicunt Nav. Laym. et Pirh. *n.* 49, si quis mercatori navigaturo trans mare mutuet 100 cum pacto uti si navis pereat nihil reddat, si autem redeat salva reddat 125, non fore usuram, quia hoc periculum videtur æquale isti pretio. Refert *Danielis* post Epistolam 7 ad Alexandrum Natalem, quod anno 1645 Missionarii e regno Chinensi miserint hunc casum: «In præfato regno stabilitum est ut in mutuo triginta pro centum accipiantur absque respectu lucri cessantis aut damni emergentis. *Quæritur* utrum Chinensibus sit licitum..... Causa dubitandi est quia in recuperanda pecunia est aliquod periculum, scilicet quod qui accipit mutuatam fugiat, vel quod tardet in solvendo, vel quod necessarium sit coram Judice repetere, vel propter alia hujusmodi. Sacra Congregatio de Propaganda Fide rogata sententiam et de mandato Inn. X. convocata in consimili

1 *Expeditior est et multo verisimilior explicatio quam tradit P. Zech, Diss.* 2, *c.* 1, § 65, *et Diss.* 3, § 131, *et seq., auctore S. Raymundo de Pennafort, qui non solum hanc Constitutionem suæ collectioni inseruit, sed haud dubie ut ea conderetur elaboravit. Hic nempe in sua Summa,* lib. 2, de Usuris, § 7, fol. 232, *apertis verbis declarat: hanc Decretalem non esse intelligendam de* periculo facti *de quo hic agitur, seu de periculo perdendæ aliquando sortis, sed potius de* periculo juris, *seu de periculo perdendi ipsum jus ad repetendum mutuum, et quod ad hoc periculum attinet, id unum affirmasse Pontificem eum usurarium* censendum *esse, id est in foro externo* præsumendum, *qui pro pecunia trajectitia ob susceptum in se periculum reciperet aliquid ultra sortem cum videretur contraxisse de fœnore nautico a legibus civilibus permisso, sed vetito a sacris canonibus, quod primario et immediate propter usum pecuniæ exigebatur, ita ut susceptio periculi non esset causa exigendi usuras simpliciter, sed tantum eas ultra consuetum morem augendi. Certe sicut propositus casus intelligi poterat et eo tempore debebat in sensu legum civilium, ita etiam decisio ad eumdem verborum intellectum accommodari debebat.*

2 *Quid contendit P. Concina, inquit Nocetius, cap. LXVII. Veritatis Vindicatæ, præfigendo illi sententiæ nomen Patris La-Croix? Vel contendit Patrem La-Croix solum referre illam opinionem; vel contendit Patrem La-Croix illam amplecti et defendere, aut saltem non impugnare. Si contendit Patrem La-Croix solum referre, quis unquam recensendo propositiones damnabiles et earum catalogum pertexendo, præfigit nomen ejus Auctoris qui sit merus earum relator? Certissime Lectores statim sibi persuadent Scriptorem præfixum eas defendere, vel ut mitisisime loquar, non rejicere ut proprio experimento qui legunt recitata verba Patris Concinæ testari possunt. Si vero contendit Patrem La-Croix eam opinionem defendere aut saltem non impugnare, ut relinquit lectoribus persuasum, egregie est calumniatus. Illam enim opinionem P. La-Croix statim rejicit, et post recitata a Patre Concina verba, interjectis puncto tantum et virgula, ita pergit:*

SED TENENDUM EST OPPOSITUM. Si enim mutuatarius sit potens solvere simulque homo industrius et verax, ideoque præsumatur soluturus, nullum ibi est morale periculum; quamvis autem sit periculum commune, *v. g.* quia mutuatarius posset depauperari, posset postea non velle solvere; tamen tale periculum non est sufficiens, uti recte Palavicinus de Inst.

negotio sic respondit[1]: *Censuerunt ratione mutui immediate et præcise nihil esse accipiendum ultra sortem principalem, si vero aliquid accipiant ratione periculi probabiliter emergentis, prout in casu, non esse inquietandos, dummodo habeatur ratio qualitatis periculi et probabilitatis ejusdem, ac servata proportione inter periculum et id quod accipitur*[2]. Universalis regula potest esse ut vir prudens et probus cogitet quanti ipse redimeret tale periculum vel timorem; tantumdem enim poterit petere quantum bona fide dare vellet alicui qui hoc periculum pro se subiret, Less. *in auct. v. Mutuum, cas.* 3; Steph. *t.* 4, *d.* 9, *n.* 104.

857 § 6. Si mutues, v. g. Principi qui non poterit cogi et forte non vellet reddere, Palav. *l.* 4, *n.* 124, dicit non licere ratione istius periculi plus accipere: 1. Quia alias talis Princeps necessitaretur vel ad dandum plus quam accepit vel ad lædendam justitiam. 2. Quia finis contractuum est fovere mutuam benevolentiam; ideo enim voluit Deus esse indigentiam inter homines ut necessariæ essent mutuæ commutationes et sic foveretur amicitia, quod maxime est in contractu mutui, secundum S. Thom. *opusc.* 73, *c.* 7, qui essentialiter est beneficium unius contrahentis erga alterum: ergo ex vi contractus non potest quis profiteri diffidentiam de altero: ergo nec exigere pretium pro periculo quod ex malitia ipsius immineret, hoc enim esset ponere fomitem inimicitiarum. Aliud tamen est si mutues pauperi, nam posset contingere ut pauper proxime ad nihil teneretur, nempe in casu impotentiæ cujus periculum est. Quidquid sit de illa sententia, rationes allatæ non convincunt; nam dici potest: *Ad* 1. quod talis Princeps per suam malitiam, quæ prudenter prævidetur futura, cogat mutuantem ad ita compensandum periculum. *Ad* 2. Causa illius diffidentiæ non est contractractus mutui, sed per accidens oritur ex prudenter prævisa malitia mutuatarii.

858 *Quæstio* 139. — *Quid circa titulum lucri cessantis?* R. seqq. § 1. Ut hic titulus sit justus non sufficit quod illis 100 quos do mutuos lucratus fuissem 10 si illos exposuissem negotiotiani, sed requiritur ut statuerim illos negotiationi exponere jamque occasio fuerit exponendi, et alia pecunia mihi defuerit quam exponerem. Putant quidem Rosm. et Tamb. satis esse quod pecunias mutuatas destinassem ad negotiandum quamvis per accidens alias haberem; sed standum est in prima sententia, nam alioqui hæc mutuatio non fuisset causa illius lucri cessantis ideoque ratione lucri cessantis non potero aliquid accipere supra sortem. Non videtur quidem omnino improbabile quod dicunt Lugo et Rosm. si pecunia alia non adfuerit et hæc mutuata forte destinata fuisset ad negotiationem, posse aliquid accipi propter spem incertam lucri; ita videtur posse accipi propter spem incertam destinationis futuræ, cum mutuans se privaverit potestate destinandi ad lucrum forte alias habendum; attamen oppositum videtur probabilius cum S. Thom. 2, 2, *q.* 78, *art.* 2, *ad* 1, ubi ait: *Recompensationem damni quod consideratur in hoc quod pecunia non lucratur non potest in pactum deducere, quia non potest vendere id quod non habet et potest impediri multipliciter ab habendo.* Nec aliud videtur velle *op.* 73, *c.* 7, ubi dicit speciem lucri non excusare licet excuset interesse, sive damni recompensatio.

§ 2. Si conditiones supra notatæ adsint, est 859
justus titulus exigendi aliquid; nam, uti suppono, non tenebar hic et nunc mutuando me privare isto lucro in gratiam alterius; hoc autem est pretio æstimabile. Hinc *Cap. Precariæ*, 1. 10, *q.* 2, dicitur: *Neminem contra utilitatem cogi de proprio facere beneficium.* Deinde pecunia mea in illis circumstantiis, et prout substabat illi destinationi, valebat mihi plus; sicuti semen quod unicum habeo ad serendum, ars quæstuosa quam desero ut tibi serviam, facit semen et servitium meum pretiosius, etc.[3]; debebit tamen de his moneri mutuatarius, uti dicetur *n.* 864.

§ 3. Non tantum debet mutuatum esse causa 860

n. 128; tale enim periculum compensatur cum periculo cui sors subesset apud mutuantem, posset enim perdi vel eripi.

Sane P. La-Croix non poterat clarius et validius impugnare præfatam opinionem relatam ex Sylvio et Serra Dominicano. Quare non video, quid tantum committere in P. Concinam potuerit, ut illi opinioni damnabili, quam impugnat, præfigi mereretur. Citentur integri textus et aliam imbibent opinionem Lectores de Auctoribus societatis.

1 12 *Septembris.*

2 *Ejus decisionis veritatem in publica disputatione Henricus a S. Ignatio, prout ipse refert* Ethic. amoris, *T.* 2, *l.* 9, *c.* 31, *acriter defendit; auctor utique fidei Rigoristis minime suspectæ.*

3 *Innocentius in c.* fin. de usur., *et alii antiqui huic doctrinæ aperte adversantur. Nam quæ Ballarinus,* de Usur. *t.* 1, *l.* 6, *c.* 2, *n.* 10, *animadvertit ad evitandam Patrum et Doctorum antiquorum auctoritatem, effugia sunt levia et gratis conficta. Prævaluit tamen doctrina quam noster auctor hic tradit, etiam apud rigidiores Doctores passim, ut teste ipso Concina in* Comment. de usur. *p.* 160,

lucri cesssantis, sed etiam hoc lucrum non debet compensari per aliquid aliud quod habeatur occasione mutui, v. g. si Caius, quia pecuniam suam mutuavit Titio, cesset quidem a mercatura qua lucratus fuisset aliquid, attamen etiam ideo se applicet labori quo tantumdem et æque facile lucratur, non potest ratione lucri cessantis aliquid exigere supra sortem, quia revera non cessat ipsi lucrum ratione mutui; quod si labore lucretur minus, Titius debet hoc supplere; si æque multum, sed cum majore labore, debet ipsi Titius æstimationem majoris laboris compensare, Pirh. *l.* 5, *tit.* 19, *n.* 39. Notandum etiam est lucrum quod cessat debere fuisse justum, alioquin non fuisset jus ad illud.

861 § 4. Si quis aliam pecuniam, quam habet, exponere non audeat, sed ex nimia etiam sollicitudine reservet familiæ, poterit petere aliquod lucrum cessans pecuniæ mutuatæ, quia mutuatio reipsa fuit causa lucri cessantis, Mol. Pirh. Lug. *d.* 25, *n.* 90. Si autem ideo præcise pecuniam aliam reservavit nolens ad negotiationem exponere, ut semper haberet ad manum pro casu quo quis mutuum peteret, docent Mol. Laym. Lugo, Tamb. Haun. Ills. *n.* 438, etiam posse petere lucrum cessans, quia mutuatio partim præterita, partim futura, videtur fuisse causa et voluntas præsumpta etiam eorum qui mutuum sunt petituri ; movet ad non exponendum pecunias negotiationi, ex quo cessat lucrum.

862 § 5. Hoc pactum potest fieri dupliciter, vel conveniendo de certo pretio juxta æstimationem spei de lucro faciendo, vel conveniendo de pretio indeterminato, quantum deductis deducendis mutuanti decedet de suo lucro, Mol. Less. Pirh. *num.* 41. *Nec obstat* quod per Bullam S. Pii V non videatur licitum taxare certum pretium pro lucro incerto; nam Nav. dicit tantum intelligi de cambiis, et Bullam illam non esse receptam extra ditionem Pontificis ; Valent. autem et Lug. dicunt eam fundari in præsumptione usuræ, hinc si quis certus sit de lucro alioqui futuro, etiam indeterminato, posse pro valore hujus certitudinis vel probabilitatis pacisci : debet tamen simul attendi ad periculum amittendæ sortis, si negotiationi exposuisset. V. Roder. *lib.* 3, *q.* 5, *a n.* 20.

Quæst. 140. — *Quid circa titulum damni* 863
emergentis ? R. Seqq. § 1. Titulus hic est justus, v. g. si mutuans prævideat damnum decem aureorum sibi oriturum ex mutuo, potest pro 100 mutuatis repetere 110, quia æquum non est ut quis ex beneficio mutui damnum reportet ; neque hoc est vendere usum pecuniæ, sed damnum vitare, inquit S. Th. 2, 2, *q.* 78, *art.* 2, *ad.* 1 [3].

§ 2. Quamvis Lug. Less. Pirh. *n.* 34, Tamb. 864
§ 3. *n.* 4, Rosm. de *usura ; n.* 8, dicant non esse necesse ut mutuatarius admoneatur de hoc damno alias secuturo mutuanti, tamen probabilius est oppositum ; nam admonitus posset alibi quærere mutuum sine hoc onere extraordinario, de quo si non resciat, non consentit libere in illud, et idem est de circumstantiis periculi vel lucri cessantis, si mutuatario sint incognitæ et propter illas plus exigatur.

§ 3. Mutuatarius non tenetur de damno 865
causato ante tempus solutioni præfixum, nisi sit deductum in pactum, imputet enim sibi mutuans quod de eo non caverit ; Mol. Si tamen mutuans cogeretur ad mutuandum, posset exigere interesse damni emergentis, etiamsi in contractu mutui de eo nihil foret conventum, Lug. Pirh. *supra.*

§ 4. Si mutuatarius, vel cum culpa, vel etiam 866
sine culpa, ubi talis est consuetudo, fuerit in mora solvendi tempore præfixo et mutuans inde passus sit damnum, mutuatarius tenetur compensare, licet expresse de eo conventum non sit : quod etiam aliqui tenent, licet mutuatarius debitum non exigat, quia ipsa dies interpellat pro homine, Less. *lib.* 2, *c.* 20, *n.* 69; Pirh. *n.* 33. In hoc tamen ultimo contradicunt Caj. Ang. Tamb. *n.* 9 ; si enim non

Catholicis hodie pauci, iique inferioris subsellii eam impugnent, imo ad quæstionem an Theologus qui nonnisi antiquas regulas circa doctrinam morum vult sequi et severiorem profitetur Moralem doctrinam Christianam, possit hunc lucri cessantis titulum admittere, affirmative responderit apud Trivultianos Doctor Sorbonicus Jacobus de Sainte-Beuve. Arrigant hic aures Domini Probabilioristæ, qui Probabilistas passim jactant antiquorum contemptores, atque respondeant mihi interroganti, qui fieri potuerit ut opinio ab antiquioribus vel aperte damnata, vel saltem apertis verbis nunquam tradita, tempore Soti adhuc tanquam minus probabilis agnita, a Patronis suis recentioribus et junioribus cum formidine et timore, ut ait idem Sotus, defensa, demum in adeo communem et certam transierit ? Et in ea quidem materia, ubi scite animadvertit P. Zech, ex quo hæc mutuati sumus, Diss. 2, § 26, *in qua non multum fidendum est ratiocinationibus, sed illi explicationi inhærendum, quam de lege naturali et Divina nobis tradunt veteres Doctores.*

1 *Certe tamen leges servandæ sunt, ut resarcitio damni vel de ea pactum absque usuræ labe iniri possit. Eas habes apud Zech.* diss. 2, § 17.

repetat, censetur condonare damnum subsequens, neque tempus videtur interpellare pro homine, nisi præcesserit conventio.

867 § 5. Si titulo periculi, sortis, lucri cessantis aut damni emergentis plus æquo petatur, non est proprie usura, cum non petatur ratione mutui; est tamen injuria et obligatio restituendi, Mol. Less. Pirh. *n.* 40.

An ideo liceat aliquid exigere, quia certo prævidetur futura molestia et adhibendæ expensæ pro recuperando mutuo, dicetur *n.* 945, in simili circa emptionem, potestque videri Castrop. *d.* 4, *p.* 17, *n.* 3.

868 *Quæst.* 141. — *An ex aliis etiam titulis licitum sit aliquid accipere vel exigere supra sortem?* R. Colligetur ex seq. § 1. Non ideo est licitum aliquid accipere, quod mutuans se privet consolatione quam habebat in possessione suæ pecuniæ, quamvis enim certum sit mundano homini esse recreationem aliquam in videndis et tractandis pecuniis, quandoque non minorem quam in videnda comœdia, ideoque dixerint Caram. *Theol. mor. l.* 2, *d.* 14, *n.* 362, et alii apud Less. *l.* 2, *c.* 20, *d.* 14, sicuti pretio æstimabile est videre comœdiam, ita etiam oblectare se in præsentibus pecuniis, adeoque ratione hujus molestiæ in carendo, posse aliquid accipi supra sortem; tamen Dicast. *l.* 2, *tr.* 10, *d.* 2, *dub.* 11, dicit sententiam illam esse in praxi perniciosissimam, speculative autem improbabilem; quia carentia illa pecuniæ est intrinseca mutuo, et molestia carendi debet in commercio humano censeri ita levis ut pretio æstimari non debeat. Quod si adesset affectus inordinatus ad pecunias, hic est abominatione dignus, non pretio, ita Tamb. *lib.* 8, *tr.* 2, *c.* 9, § 6.

869 § 2. Non ideo est licitum quod pecunia præsens, qua se privat mutuans, censeatur melior, quam pecunia futura, nam Innoc. XI damnavit hanc 41 prop. *Cum numerata pecunia pretiosior sit numeranda, et nullus sit qui non majoris faciat pecuniam præsentem quam futuram, potest creditor aliquid supra sortem a mutuatario exigere et eo titulo ab usura excusari.* Ratio autem est quia spectato præcise contractu mutuo, perinde est sive pecunia sit numerata, sive numeranda, sive præsens, sive futura, uti recte demonstrat Card. *in.* 1 *crisi*, *d.* 63, *c.* 4, *et in* 2 *crisi*, *d.* 25, *cap.* 2, quia contractus mutui præscindit a periculo, lucro, damno vel utilitate, possetque pecunia esse numerata aut præsens, et tamen non ideo esse utilior, si nempe mensura fuisset otiosa in cista. Deinde si prius possidere esset de se æstimabilius quam possidere postea: ergo possidere 99, uno anno ante, esset melius quam possidere 100, uno anno post, adeoque semper anticipando fieri posset ut possidere nummum ante 1000 annos, esset censendum melius, quam possidere 100 florenos post 1000 annos, quod patet esse falsum præscindendo a periculo, damno vel lucro, uti ante dictum est; si enim numerata, vel præsens pecunia plus haberet lucri vel utilitatis aut propter numerandam seu futuram plus oriretur damni vel periculi, posset propter hæc aliquid plus accipi, uti in *qq. præced.* dictum est; tum enim non accipitur ratione contractus mutui, sed ratione aliorum contractuum adjunctorum, per quos mutuans se obligat ad cedendum illi lucro vel utilitati, aut ad subeundum illud damnum vel periculum. Denique si præsens pecunia sit æstimabilior quam futura: ergo qui hoc anno furatus est 100 non satisfacit anno sequente reddendo 100, licet domino nullum damnum emerserit vel cessarit lucrum; hoc autem nemo dicit: ergo.

§ 3. Nec licitum est ideo quod mutuans se 870
obliget ad non repetendam sortem intra certum tempus; nam Alex. VII damnavit hanc 42 prop. *Licitum est mutuanti aliquid ultra sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus;* si nempe nihil lucri amittat, vel patiatur damni aut periculi, tum enim nullum subitur gravamen pretio æstimabile, uti recte ostendunt Card. *in* 1 *crisi, d.* 63, *a c.* 2, et Du-Bois ad hanc propositionem. *Nec refert* quod 12 Auctores, apud Mendo *in stat. d.* 6, *n.* 63, docuerint posse aliquid ideo accipi; *nam* probabilitas illa, si quæ fuit, nunc est elisa; imo etiam ante hanc damnationem oppositum tenuerunt communiter Auctores cum Mol. Less. Laym. Lugo, quorum aliqui dixerunt sententiam istam esse periculosam et expositam palliatis usuris, quia obligatio ad carendum pecunia est intrinseca mutuo, et quamvis fiat longum tempus, hoc tamen aliud non est quam mutuum prorogatum, seu extensio beneficii gratuiti. Putat tamen Steph. *t.* 4, *d.* 9, *n.* 104, si mutues cum pacto non repetendi, quamvis gravissime indigeres et prudenter dubites de eo quod pecunia illa prius indigebis, te posse aliquid exigere, pro quo etiam rationes multas affert Tamb. § 5, quia quamvis obligatio carendi re sua ad tempus sit intrinseca mutuo, tamen carere cum tanto onere ut non repetas, etiamsi gravissime indigeas, non est mutuo intrinsecum et est pretio æstimabile, si adsit peri-

culum probabile quod interea indigebis.

871 *Objic.* Obligatio non repetendi mutuum intra certum tempus est obligatio mutuandi in futurum; nam non repetere est continuare et pergere facere mutuum, atqui licitum est aliquid accipere pro obligatione mutuandi in futurum, uti docent plurimi et gravissimi Auctores *n.* 905 referendi : ergo etiam pro obligatione non repetendi mutuum intra certum tempus. Resp. Auctores *n.* 905 citandi negant majorem, de qua ibi dicemus.

872 § 4. Nec ideo est licitum quod mutuans proroget terminum qui præfixus erat pro restituendo mutuo; sicuti enim non potuit exigere ratione præcedentis temporis, ita nec sequentis, quia quod petitur ratione temporis præcise, est usurarium, uti fuse docet S. Th. *opusc.* 73, *c.* 8, et tenere debent omnes, Pirh. *lib.* 3, *tit.* 19, *n.* 137.

873 § 5. Nec licitum est aliquid exigere tanquam debitum ex benevolentia vel gratitudine; nam Innoc. XI damnavit hanc 42 prop. *Usura non est dum ultra sortem aliquid exigitur tanquam ex benevolentia vel gratitudine debitum, sed solum si exigatur tanquam ex justitia debitum.* Ratio dabitur *n.* 886, et postea *n.* 908 dicetur, an liceat mutuatarium excitare ad remunerandum.

874 § 6. Nec licitum est aliquid exigere ab aliquo tertio, v. g. si Titius indigeat mutuo et Caius pro Titio petat a me mutuum, non est mihi licitum pro mutuatione aliquid accipere a Caio : ita Lugo *d.* 37, *n.* 176, et Moya *t.* 1, *tr.* 6, *d.* 6, *q. ult. n.* 5, contra Arauxo. Ratio est quia quod solvet Caius, censebitur solutum nomine Titii et ratione mutui, neque enim alius titulus intervenit, uti suppono [1].

[1] *Alium hic prætermissum titulum, ex quo non licet aliquid supra sortem exigere vel accipere, disces ex encyclica epistola Benediciti XIV quam hic subjicio :*

SS. D. N. D.

BENEDICTI DIVINA PROVIDENTIA

PAPÆ XIV

Epistola Encyclica ad Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos et Ordinarios Italiæ.

BENEDICTUS PAPA XIV.

Venerabilis Frater salutem et Apostolicam Benedictionem.

« Vix pervenit ad aures nostras, ob novam controversiam (nempe an quidam contractus validus judicari debeat), nonnullas per Italiam disseminari sententias, quæ sanæ doctrinæ haud consentaneæ viderentur; cum statim nostri Apostolici muneris partem esse duximus opportunum afferre remedium, ne malum ejusmodi temporis diuturnitate ac silentio vires magis acquireret; aditumque ipsi intercludere, ne latius serperet et incolumes adhuc Italiæ Civitates labefactaret.

» Quapropter eam rationem consiliumque suscepimus, quo Sedes Apostolica semper uti consuevit; quippe rem totam explicavimus nonnullis ex Venerabilibus Fratribus Nostris Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, qui Sacræ Theologiæ scientia et Canonicæ Disciplinæ studio ac peritia plurimum commendantur. Accivimus etiam plures Regulares in utraque facultate præstantes, quorum aliquos ex Monachis, alios ex Ordine Mendicantium, alios demum ex Clericis Regularibus selegimus. Præsulem quoque Juris utriusque laurea præditum et in Foro diu versatum adhibuimus. Diem quartam indiximus Julii qui nuper præteriit, ut coram Nobis illi omnes convenirent quibus naturam totius negotii declaravimus; quod illis antea cognitum perspectumque deprehendimus.

» Post hæc præcipimus ut omni partium studio omnique cupiditate soluti, rem totam accurate perpenderent, suasque opiniones scripto exararent; non tamen expetivimus ab ipsis ut judicium ferrent de contractu qui controversiæ causam initio præbuerat, cum plura documenta non suppeterent quæ necessario ad id requirebantur. Sed ut certam de usuris doctrinam constituerent cui non mediocre detrimentum inferre videbantur ea quæ nuper in vulgus spargi cœperunt, jussa fecerunt universi; nam suas sententias palam declararunt in duabus congregationibus, quarum prima coram nobis habita est die 18 Junii, altera vero die prima Aug. qui menses nuper elapsi sunt, ac demum easdem sententias Congregationis Secretario scriptas tradiderunt.

» Porro hæc unanimi consensu probaverunt :

» I. Peccati genus illud quod usura vocatur quandoque in contractu mutui propriam suam sedem et locum habet, in eo est repositum quod quis ex ipsomet mutuo quod suapte natura tantumdem duntaxat reddi postulat quantum

receptum est, plus sibi reddi velit quam est receptum ; ideoque ultra sortem lucrum aliquod, ipsius ratione mutui, sibi deberi contendat. Omne propterea hujusmodi lucrum quod sortem superet illicitum et usurarium est.

» II. Neque vero ad istam labem purgandam ullum arcessiri subsidium poterit, vel ex eo quod id lucrum non excedens et nimium sed moderatum, non magnum sed exiguum sit; vel ex eo quod is a quo id lucrum solius causa mutui deposcitur non pauper sed dives existat, nec datam sibi mutuo summam relicturus otiosam, sed ad fortunas suas amplificandas, vel novis coemendis prædiis, vel quæstuosis agitandis negotiis utilissime sit impensurus. Contra mutui siquidem legem, quæ necessario in dati atque redditi æqualitate versatur, agere, ille convincitur quisquis, eadem æqualitate semel posita, plus aliquid a quolibet, vi mutui ipsius cui per æquale jam satis est factum, exigere adhuc non veretur ; proindeque si acceperit, restituendo erit obnoxius ex ejus obligatione Justitiæ quam commutativam appellant, et cujus est in humanis contractibus æqualitatem cujusque propriam et sancte servare, et non servatam exacte reparare.

» III. Per hæc autem nequaquam negatur posse quandoque una cum mutui contractu quosdam alios, ut aiunt, titulos, eosdemque ipsimet universim naturæ mutui minime innatos et intrinsecos, forte concurrere, ex quibus justa omnino legitimaque causa consurgat quiddam amplius supra sortem ex mutuo debitam rite exigendi. Neque item negatur posse multoties pecuniam ab unoquoque suam per alios diversæ prorsus naturæ a mutui natura contractus recte collocari et impendi, sive ad proventus sibi annuos conquirendos, sive etiam ad licitam mercaturam et negotiationem exercendam, honestaque indidem lucra percipienda.

» IV. Quemadmodum vero in tot ejusmodi diversis contractuum generibus, si sua cujusque non servatur æqualitas, quidquid plus justo recipitur, si minus ad usuram (eo quod omne mutuum tam apertum quam palliatum absit), at certe ad aliam veram injustitiam, restituendi onus pariter afferentem, spectare compertum est. Ita si rite omnia peragantur et ad Justitiæ libram exigantur, dubitandum non est quin multiplex in iisdem contractibus licitus modus et ratio suppetat humana commercia et fructuosam ipsam negotiationem ad publicum commodum conservandi ac frequentandi. Absit enim a Christianorum animis ut per usuras aut similes alienas injurias florere posse lucrosa commercia existiment, cum contra ex ipso Oraculo Divino discamus quod *Justitia elevat gentem, miseros autem facit populos peccatum.*

» V. Sed illud diligenter animadvertendum est falso sibi quemquam, et nonnisi temere persuasurum, reperiri semper ac præsto ubique esse, vel una cum mutuo titulos alios legitimos, vel secluso etiam mutuo, contractus alios justos, quorum vel titulorum vel contractuum præsidio, quotiescumque pecunia, frumentum aliudve id generis alteri cuicumque creditur, toties semper liceat auctarium moderatum ultra sortem integram salvamque recipere. Ita si quis senserit non modo divinis documentis et Catholicæ Ecclesiæ de usura judicio, sed etiam ipsi humano communi sensui ac naturali rationi procul dubio adversabitur. Neminem enim id saltem latere potest quod multis in casibus tenetur homo simplici ac nudo mutuo alteri succurrere, ipso præsertim Christo Domino edocente : *Volenti mutuari a te ne avertaris*, et quod similiter multis in circumstantiis, præter unum mutuum, alteri nulli vero justoque contractui locus esse possit. Quisquis igitur suæ conscientiæ consultum velit, inquirat prius diligenter, oportet vere ne cum mutuo justus alius titulus, vere ne justus altera mutuo contractus occurrat, quorum beneficio quod quærit lucrum omnis labis expers et immune reddatur.

» His verbis complectuntur et explicant Sententias suas Cardinales ac Theologi et viri Canonum peritissimi, quorum consilium in hoc gravissimo negotio postulavimus. Nos quoque privatum studium nostrum conferre in eamdem causam non prætermisimus antequam Congregationes haberentur et quo tempore habebantur, et ipsis etiam peractis ; nam præstantium virorum suffragia, quæ modo commemoravimus, diligentissime percurrimus. Cum hæc ita sint, approbamus et confirmamus quæcumque in sententiis superius expositis continentur ; cum scriptores plane omnes, Theologiæ et Canonum professores, plura Sacrarum Litterarum testimonia, Pontificum decessorum nostrorum Decreta, Conciliorum et Patrum auctoritas, ad easdem sententias comprobandas pene conspirare videantur. Insuper apertissime cognovimus auctores quibus contrariæ Sententiæ referri debent et eos pariter qui illas fovent ac tuentur, aut illis ansam seu occasionem præbere vi-

dentur; neque ignoramus quanta sapientia et gravitate defensionem veritatis susceperint Theologi finitimi illis regionibus ubi controversiæ ejusmodi principium habuerunt. Quare has Litteras Encyclicas dedimus universis Italiæ Archiepiscopis, Episcopis et Ordinariis, ut hæc Tibi, Venerabilis Frater, et cœteris omnibus innotescerent; et quoties Synodus celebrare, ad populum verba facere eumque sacris doctrinis instruere contigerit, nihil omnino alienum proferatur ab his sententiis quas superius recensuimus. Admonemus etiam vehementer omnem sollicitudinem impendere ne quis in vestris Diœcesibus audeat Litteris aut Sermonibus contrarium docere. Si quis autem parere detrectaverit, illum obnoxium et subjectum declaramus pœnis per Sacros Canones in eos propositis qui mandata Apostolica contempserint ac violaverint.

» De contractu autem, qui novas has Controversias excitavit, nihil in præsentia statuimus; nihil etiam decernimus modo de aliis contractibus pro quibus Theologi et Canonum Interpretes in diversas abeunt sententias; attamen pietatis vestræ studium ac Religionem inflammandam existimamus ut hæc quæ subjicimus exsecutioni demandetis.

» Primum gravissimis verbis Populis vestris ostendite usuræ labem ac vitium a Divinis Litteris vehementer improbari; illud quidem varias formas atque species induere ut Fideles Christi Sanguine restitutos in libertatem et gratiam, rursus in extremam ruinam præcipites impellat. Quocirca si pecuniam suam collocare velint, diligenter caveant ne cupiditate omnium malorum fonte rapiantur, sed potius ab illis, qui doctrinæ ac virtutis gloria supra cæteros efferuntur, consilium exposcant.

» Secundo loco, qui viribus suis ac sapientiæ ita confidunt ut responsum ferre de iis quæstionibus non dubitent (quæ tamen haud exiguam Sacræ Theologiæ et Canonum scientiam requirunt), ab extremis, quæ semper vitiosa sunt, longe se abstineant. Etenim aliqui tanta severitate de iis rebus judicant ut quamlibet utilitatem ex pecunia desumptam accusent tanquam illicitam et cum usura conjunctam. Contra vero nonnulli indulgentes adeo remissique sunt ut quodcunque emolumentum ab usura turpitudine liberum existiment. Suis privatis opinionibus ne nimis adhæreant; sed priusquam responsum reddant, plures Scriptores examinent qui magis inter cæteros prædicantur; deinde eas partes suscipiant quas tum ratione, tum auctoritate plane confirmatas intelligent. Quod si disputatio insurgat dum contractus aliquis in examen adducitur, nullæ omnino contumeliæ in eos confingantur qui contrariam Sententiam sequuntur, neque illam gravibus Censuris notandam asserant, si præsertim ratione et præstantium Virorum testimoniis minime careat; siquidem convicia atque injuriæ vinculum Christianæ caritatis infringunt et gravissimam Populo offensionem et scandalum præ se ferunt.

» Tertio loco, qui ab omni usuræ labe se immunes et integros præstare volunt, suamque pecuniam ita alteri dare ut fructum legitimum solummodo percipiant, admonendi sunt ut contractum instituendum antea declarent, et conditiones inserendas explicent, et quem fructum ex eadem pecunia postulent. Hæc magnopere conferunt non modo ad animi sollicitudinem et scrupulos evitandos, sed ad ipsum contractum in foro externo comprobandum. Hæc etiam aditum intercludunt disputationibus, quæ non semel concitandæ sunt, ut clare pateat, utrum pecunia, quæ rite data alteri esse videtur, revera tamen palliatam usuram contineat.

» Quarto loco, vos hortamur ne aditum relinquatis ineptis illorum sermonibus qui dictitant de usuris hoc tempore quæstionem institui, quæ solo nomine contineatur, cum ex pecunia, quæ qualibet ratione alteri conceditur, fructus ut plurimum comparetur. Etenim quam falsum id sit et a veritate alienum, plane deprehendimus si perpendamus naturam unius contractus ab alterius natura prorsus diversam et sejunctam esse; et ea pariter discrepare magnoperere inter se, quæ a diversis inter se contractibus consequuntur. Revera discrimen apertissimum intercedit fructum inter qui jure licito ex pecunia desumitur, ideoque potest in utroque foro retineri; ac fructum qui ex pecunia illicite conciliatur, ideoque fori utriusque judicio restituendus decernitur. Constat igitur haud inanem de usuris quæstionem hoc tempore proponi ob eam causam quod ut plurimum ex pecunia quæ alteri tribuitur fructus aliquis excipiatur.

» Hæc potissimum vobis indicanda censuimus, sperantes fore ut mandetis exsecutioni quæcumque per has Litteras a Nobis præscribuntur : opportunis quoque remediis consuletis, uti confidimus, si forte ob hanc novam de usuris Controversiam in Diœcesi vestra turbæ concitentur, vel corruptelæ ad labefactandum sanæ doctrinæ candorem et puritatem

inducantur. Postremo vobis et gregi curæ vestræ concredito Apostolicam Benedictionem impertimur.

» Datum Romæ, apud S. Mariam Majorem, die 1 Nov. 1745, Pontificatus Nostri Anno sexto.

875 § 7. Less. *in Auct. v. Mutuum. cas.* 1 *et* 4, item Tamb. § 3, *n.* 27, aliique dicunt satis esse, quamvis contrahentes nesciant determinate de ullo justo titulo, si intendant contrahere omni modo optimo, quo juste fieri potest, dummodo non sciant deesse omnem bonum titulum et voluissent facere contractum justum, si hic et nunc scivissent modum faciendi; hinc docent plurimi, ut notabimus *n.* 924 et 1024, posse in mutuo ad annum dato sine usura exigi 4 aut 5 in 100, non considerando, sed supponendo adesse aliquem justum titulum. Et quia habet praxis communis apud omnes etiam prudentes et timoratos, ut tali modo bona fide dent mutuum, debeat tamen adesse justus aliquis titulus, auctores multum laborant in eo conveniendo et explicando; hinc:

876 Less. *de Just. l.* 2, *c.* 25, *num.* 31; Spor. *t.* 6, *c.* 6, *num.* 26, et alii docent excusari tale lucrum per contractum census; quod defendi potest si hic contractus intendatur et habere possit locum; nam si petens mutuum, nec sit persona quæ lucrari possit nec habeat bona potentia afferre fructus, vel si hæc bona aliunde sint nimium onerata, tum non apparet quomodo apud talem mutuatarium constitui possit census. V. dicenda *n.* 1022. Aliqui per hoc excusant, quod non ineatur contractus mutui, sed fiant aut saltem sit intentio implicite hic faciendi tres alios contractus, quorum primus est contractus societatis in quo Titius dat pecunias, et Caius appromittit industriam pro reportando lucro; hic autem Titius merito ex tali contractu sperat lucrum, v. g. 12 florenorum in 100; quo supposito adjicitur secundus contractus, qui est assecuratio sortis, pro qua Titius remittit Caio 3 ex illis 12, ut sortem suam habeat securam, et vi hujus contratus reportare posset 9 in 100. Tertius contractus est assecuratio lucri, pro qua Titius iterum remittit 4 Caio, ut lucrum suum habeat certum, et sic Titio restant 5 supra 100 solvendi a Caio; imo aliqui dicunt posse longe plus accipi. Hunc modum assecurandi sortem et lucrum docent posse esse justum plurimi, inter quos Ang. Gabr. Maj. Sil. Fumus, Nav. Covar. Valent. Mol. Med. Lop. Tol. Garc. quos refert et sequitur Less. *n.* 23; item Laym. Bonac. Dian. Carem. Busemb. Lugo *d.* 30, *n.* 40, referens plures alios. Rationem dant quia *L.* 29, *ff. Pro socio,* dicitur ita coiri societatem posse ut nullam partem damni alter sentiat; hoc autem non potest fieri nisi assecurando sortem et lucrum: ergo. Deinde singuli illi contractus sunt de se liciti, nec apparet unde haberent inhonestatem, licet simul fiant etiam cum eodem.

E contra modum illum assecurandi sortem et lucrum injustum esse docent Caj. Sot. Azor. Rebel. Fill. Steph. *n.* 112, aliique apud Lugo *n.* 39, qui addunt hoc nihil aliud esse quam subtiliter palliare usuram; et tum saltem non valere fatentur Less. *n.* 31; Lugo *n.* 45; Card. *in* 2 *crisi, d.* 25, *c.* 7, quando pecunia datur alicui non negotiaturo, aut si detur talis pecunia quæ non fuisset negotiationi exposita. Universaliter autem modum illum contrahendi rejiciunt: 1. Quia Sixtus V, per Bullam 45 *Detestabilis,* damnat omnes pactiones quibus cavetur ut capitale salvum maneat, sive contrahatur ad certum sive ad incertum lucrum. 2. Quia si Caius in omni casu debet reddere pecuniam: ergo habet ut mutuam; ex mutuo autem nihil lucri debet peti. *Nec refert* quod Caio sit utile sic contrahere, *nam* hæc utilitas est aliquid pertinens ad Caium, ex qua Titius injuste petit lucrum. 3. Est contra naturam societatis quod periculum pertineat ad unum; si enim sit communicatio lucri et non damni, est societas leonina, in qua unus devorat alterum, et reipsa est mutuum, quocumque alio nomine pallietur. 4. Sic nunquam committetur usura; omnes enim, quantumcumque exigent, semper facient saltem implicite istos tres contractus.

Hæ rationes non convincunt; *nam Ad* 1. Dicit Less. *n.* 33, Sixtum tantum improbare si ex vi ipsius contractus societatis exigatur assecuratio; Tol. apud Lugo *n.* 37, testatur Sixtum interrogatum respondisse se tantum voluisse prohibere contractus injustos quos Doctores classici condemnarent. Addit Lugo Rotam censuisse quod prohibuerit tantum casus usurarios de jure communi, additis majoribus pœnis. *Ad* 2. Negant esse mutuum, eo quod dominium pecuniæ maneat apud Titium, et contractum societatis concedatur Caio solus usus. *Ad* 3. Dicunt non convenire quidem hoc contractui societatis ratione sui, attamen posse convenire per alium contractum; sic enim fit etiam in commodato, locato, deposito; nec ideo est societas leonina, si per alium con-

tractum hoc compensetur, tanto plus lucri relinquendo illi qui in se recipit periculum damni, uti hic fit : et *Conf.* Nam cum tertio contrahi posset de assecuratione pecuniæ Caio concessæ ad usum : ergo etiam cum ipso Caio. Item si Caio locassem domum, possem per contractum assecurationis etiam Caio relinquere periculum domus : ergo etiam pecuniæ ei ad negotiandum concessæ ; idem est si nautæ tradam merces vendendas, relicto ipsi per contractum assecurationis periculo istarum mercium. *Ad* 4. Idem valet contra contractum census, per quem etiam cavetur usura. De cetero absolute negatur ass. nam ubi non intenditur negotiatio vel census, sed petitur verum mutuum, ibi intervenire potest usura ; e contra, si intendatur census, vel fiant hi tres contractus, et observetur æqualitas, secundum peritorum æstimationem, inter ea quæ utrinque præstantur et commutantur, non apparet usura. Videri possunt Less. Lugo, qui materiam illam optime explicant [1].

877 Tannerus *de just. d.* 4, *q.* 7, *d.* 3, putat adhuc aliter justificari posse acceptationem 5 in 100 ; nempe per hoc quod talis contractus sit utilis Reipublicæ, a qua cum permittatur censetur validari potestate dominii alti, quod Resp. habet in bona subditorum, qui etiam ad hoc inviti non sunt. Favet huic explicationi Besoldus *in consil. Polit. vitæ et mortis, l.* 1, *c.* 5, *a n.* 9, et Vindex Gob. *ad prop.* 18, *n.* 25, hunc titulum absolute defendit pro Germania, impugnat quidem illum Wading, sed hujus argumenta conatur solvere Haun. *t.* 9, *n.* 421 [2].

878 *Quæst.* 242. — *Quid circa Montes pietatis Lombardos et Beursas sit addendum ?* Resp. Seqq. § 1. Licitos esse Montes pietatis definit Leo X in Concilio Later. *c.* 10, his verbis : *Sacro approbante Concilio declaramus et definimus Montes pietatis antedictos per Respublicas institutos et auctoritate Sedis Apostolicæ hactenus approbatos et confirmatos, in quibus pro eorum indemnitate aliquid moderatum ob solas Ministrorum impensas.... ultra sortem absque lucro eorumdem Montium recipitur, neque speciem mali præ se ferre, neque ullo pacto improbari quinimo meritorum esse, et approbari debere tale mutuum et minime usurarium esse.* Dicit quidem Baronius apud Moya *t.* 1, *tr.* 6, *d.* 6, *q. ult. n.* 16, dubium esse an ultimum Concilium Lateranense fuerit vere œcumenicum ; sed hoc graviter censurant alii apud Moya, *n.* 17, unde standum est illa definitione [3].

§ 2. In ejusmodi Montibus legitime institutis quandoque exiguntur usque ad 15 in 100, 879
teste Steph. *t.* 4, *d.* 9, *n.* 124 ; plus enim exigere licitum est illis, quamvis illicitum sit privatis, quia illi tenentur ad omnes casus esse parati, agunt causam omnium, subeunt onus conservandi pignora, et hæc faciunt ex publica auctoritate [4].

§ 3. Etiam Lombardi, id est domus in qui- 880
bus deposito aliquo pignore accipi potest pecunia mutua ad certum tempus, videntur liciti ; ita Less. Spor. *n.* 40 et 104, aliique ; obligatio autem est ut mutuatarius singulis mensibus aliquid minutum solvat ; et elapso anno, si non redimat suum pignus, publice venditur sub hasta, et quod ex pretio illius, detracta sorte et menstruis detrimentis, superest, redditur domino pignoris, aut si non compareat, applicatur pauperibus ; rationes autem justificantes sunt ferme eædem, possuntque videri apud Steph. *n.* 126, qui tamen cum Bonæsp. non approbat hos Lombardos, nisi a Principe vel Magistratu erigantur, quia si lucrum omne connumeretur, accipiunt usque ad 15 in 100, quod videtur iniquum, nisi accedat auctoritas publica, eo quod non ita cedant in bonum commune, uti Montes pietatis.

§ 4. Aliiqui etiam excusant ab usura praxim 881

1 *Confer Benedictum XIV,* de Synodo, *lib* 7, *c.* 50 ; *sed uberrime hanc quæstionem nuper discussit P. Zech,* Diss. 3, c. 2, sect. 6, § 154 et seqq. *a quo etiam Concinæ sophimasta et hallucinationes hac super re egregie deteguntur. Vide etiam hunc n.* 303 *et libellum an.* 1745. *Parisiis tertio execusuum hoc Titulo :* Examen Théologique sur la société du prêt à rente, *in quo verbatim referuntur approbationes Trini contractus editæ ab Academiis et Facultatibus Theologicis, Coloniensi, Trevirensi, Complutensi, Salmantina, Ingolstadiensi, Fiburgo-Briscoica et Moguntina, præmissa approbatione Basilensi Episcopi, qui doctrinam eamdem de licentia contractus Trini a Confessariis et Pœnitentibus suæ Diœceseos in praxim deduci permittit.*

2 *Tanneri opinionem inter Recentiores Canonistas illustravit plurimum confirmavitque doctissimus P. Richler ad* l. v. Decret. tit. 19, n. 8. *Incredibile autem dictu est, quantum ea de causa in eum exarserit Concina cum in Commentario de* Usura contractus Trini, *tum in* Theol. Christ. *T. v.* II. *Sed vide quæso quam futilia sint immoderati hujusce zeli fundamenta apud Zech Diss.* 2, *c.* 1, *Sect. v.* § 137 *et seqq.*

3 *Eruditissimam historicam simul ac Theologicam de Montibus pietatis dissertationem instituit nuperrime P. Zech alias citatus* Diss. 2 *c.* 1, *Sect.* 6, § 257.

4 *Ægre adducar ut hanc consuetudinem et doctrinam probem. Vide Benedictum XIV, de Synodo l.* 7, *c.* 48, *n.* 2.

Beursæ, id est conventionis, in qua Mercatores quotidie congregati statuunt pro varietate circumstantiarum prætia mutuorum, cambiorum, etc. ita ut ratione talis statuti lucrum in 100, absque ullo alio titulo, quandoque ascendat ad 10 vel 12; sed hanc praxim plerique reprobant cum Less. *l.* 2, *c.* 20, *n.* 126; quia non fit auctoritate publica et lucrum est ex mutuo saltem virtuali.

882 *Quæst.* 143. —*An liceat ab initio accipere hoc, quod postea dandum esset pro interesse*, v. g. Titius mutuat 100 Caio, *Quæritur* an Titius ab initio possit retinere 5, quos Caius ex titulo lucri cessantis vel damni emergentis deberet dare post annum? R. § 1. Azor. Rebell. Salas, Castrop. *d.* 5, *p.* 15, *n.* 9; Card. *in* 2 *crisi*, *d.* 25, *n.* 77, recte negant, quia sic non mutuasses 100, sed 95: ergo injuste acciperes lucrum ex 100; putat tamen cum Pirh. *l.* 5, *tr.* 79 *n.* 42, te posse accipere rem infrugiferam distinctam a mutuo et valentem quinque, v. g. vinum; tum enim manet tibi integra sors mutuata, sed Tamb. *l.* 8, *tr.* 3, *c.* 8, § 3, *n.* 20, et Spor. *t.* 6, *c.* 4, *n.* 47, negant etiam hoc licere, quia quamvis vinum illud non sit physice 5 imperiales, est tamen æquivalenter : ergo reipsa non mutuasti 100: ergo injuste petis interesse ex 100, maxime cum necdum tibi cessarit lucrum aut emerserit damnum, sed hoc prius futurum sit.

883 § 2. Caram. hoc excusat, si fiat per duos contractus, nempe per mutuationem et venditionem; nam per mutuationem acquirit Titius spem accipiendi 5, quam spem Titius per novum contractum vendit Caio pro 5, sicuti per legem, *Si jactum* 12 *ff. de act. empt.* Piscator licite vendit pisces quos jactu retis se capturum sperat; Less. *n.* 100, excusat, si sic fiat, nempe si Titius det 95 ad interesse et reliquos quinque mutuet sine interesse; hos quinque, inquit, poterit repetere ab initio, quia lucrum non solvitur ex summa ob quam debetur interesse, sed ex alia quæ nihil debet. *Si dicas* male solvi anticipato, cum nondum debeat, resp. satis esse quod sit debiturus postea, onus autem dandi nunc compensari per hoc quod gratis sine interesse mutuentur illi quinque; Tamb. et Spor. hos modos referunt et non improbant; sed merito cavendi sunt, tum quia videantur esse palliata usura, aut saltem continere mentalem, tum etiam quia spes illa Caramuelis deberet minoris emi, et supposito illud Lessii quod mutuum ab initio repeti possit est falsum secundum dicta *n.* 842. Denique quia reipsa tantum 95 darentur mutui.

Quæst. 144.— *Quænam pacta sint usuraria, si mutuo addantur?* R. Hanc regulam universalem dant Gl. Bart. aliique communiter cum Covar. *l.* 3, *variarum c.* 2, *n.* 5, quoties debitor ratione mutui ultra sortem obligatur ad aliquid quod agere non tenebatur, usura est, sive quando pro mutuo, vel pro aliquo quod mutuo est intrinsecum, exigitur per qualemcumque contractum aliquid pretio æstimabile quod alioqui est indebitum, committitur usura. Ex hac regula sequitur committi usuram si mutues cum his aut similibus pactis. 884

1. Ut plus recipias ex benevolentia vel gratitudine, uti constat ex dictis *n.* 873 et rationem dat Laym. *l.* 3, *tr.* 4, *c.* 16, *n.* 4, quia obligatio ex pacto repugnat gratuitæ remunerationi, cum ratione pacti quis compelli possit, hinc S. Thom. 2, 2, *q.* 78, *art.* 2, *ad* 2, debitum ex pacto vocat debitum ex justitia. Quod confirmat Card. *in* 2 *crisi*, *d.* 25, *n.* 51, hoc simili; nam si Titius petat equum valentem 100 emere a viro Nobili qui dicat : Nobiles non sunt mercatores; dono equum, sed gratuito redonabis mihi 100 aureos; quis dicet id fieri ex gratitudine, aut non esse pretium equi? 885

2. Ut mutuatarius tibi solvat aliquid tantum probabiliter debitum, v. g. Caius possidet aliquid, ad quod tui etiam prætendis jus probabile, si mutues ei sub pacto ut hoc tibi extradat, est usura, quia est pactum ad aliquid indebitum, cum pro ipso sit possessio. E contra tamen, si pro te esset possessio, uti si certum esset te aliquid deposuisse apud Caium et tantum probabile esset quod Caius tibi reddiderit, mutuare posses cum pacto, ut hoc tibi redderet, quia tenere potes quod Caius adhuc debeat tibi, et in foro externo attineretur ad reddendum; neque usura est si pactum sit ad aliquid antecedenter debitum, uti *n.* 894 dicetur; ita Card. *in* 1 *crisi*, *d.* 64, *c.* 4. Quod si pro neutra parte esset legitima possessio et pro utraque parte esset probabilitas juris ad rem, foret usura, si mutuares sub pacto ut Caius tibi jus illud suum probabile cederet; nam additur obligatio civilis pretio æstimabilis, ad quam Caius non tenebatur, Cardin. *c.* 6, dicens esse certum. 886

Objic. Si Caius in 1 et 3 casu, dum reddit sortem, adjiciat illud alterum mihi probabiliter debitum, non tenebor restituere Caio : ergo signum est non intervenisse usuram, quia hæc inducit obligationem restituendi. R. n. cons. Usura enim in hoc erat quod ratione mutui Caio imponeres obligationem pretio æstimabilem ad quam non tenebatur, ideo-

que teneberis compensare Caio quantum in judicio prudentium æstimabilis erat illa obligatio. Vide Card. qui addit te posse retinere reliquum tibi a Caio concessum cujus jam possessionem habes cum jure probabili, sed hoc videtur pendere ab eo, an usurarius acquirat dominium usuræ, de quo dicetur *n.* 919.

887 3. Ut postea vicissim mutuet, quia secundum S. Th. *n.* 905 referendum, talis obligatio pecunia est æstimabilis.

888 4. Ut postea aliud reddat, v. g. si mutues pecunias, sub pacto ut postea reddat vinum æquale valori pecuniæ, Mol. Salas, Tamb. Castr. *d.* 4, *p.* 13, *n.* 8; Spor. *tr.* 6, *c.* 4, *n.* 88, quia hoc onus commutandi pecuniam est novum et mutuo extrinsecum; possetque tibi esse utilius aut gratius retinere vinum, vel vendere alteri. Si tamen mutues pecuniam auream, sub pacto ut reddat argenteam aut aliam minutam, poteris exigere communem taxam cambii realis, quod hic accedit Navar. Laym. Spor. *n.* 42; Pirh. *l.* 5, *tit.* 19, *n.* 53.

889 5. Ut v. g. colat agros tuos, etiam pro justo pretio, Covar. *sup.* Tamb. § 2, *n.* 12, contra Sot. Nav. Dicast. Caram. apud Spor. *n.* 87, qui etiam aliis titulis excusare conatur. Ratio nostra est quia est novum onus extrinsecum et indebitum, pretio æstimabile, cum privetur libertate aliter ponendi operas; et si talia non essent pretio æstimabilia, non deducerentur in pactum, inquit recte Covar.

890 6. Ut pro te in alio negotio fidejubeat, Mol. Lugo, Pirh. *n.* 30; fidejussio enim est pretio æstimabilis, uti habet communis cum Soto, Mol. Med. aliisque apud Moyam, *t.* 1, *tr.* 6, *d.* 4, *q.* 6, *n.* 8, quia obligare se ad solvendum est onus pretio æstimabile, non minus quam se obligare ad mutuandum, quod verum esse dicunt Mol. Tamb. Lugo *d.* 25, *n.* 16, quamvis absit omne periculum, de quo dicetur *num.* 1106. Imo Lugo *n.* 62, et Tamb. *n.* 4, putant, si Titius a te petat mutuum et tu des mutuum Caio, petasque ut Caius mutuet Titio, tu autem te Caio statuas fidejussorem pro Titio, te posse ideo aliquid accipere a Titio, quia pro illo subis onus ad quod non tenebaris ex vi mutui Caio dati; sed hic est saltem periculum usuræ palliatæ, uti per se patet.

891 7. Ut sortem restituat alio loco, uti docet S. Th. *opusc.* 73, *cap.* 8. Putat quidem Tamb. *lib.* 9, *tract.* 1, *cap.* 4, § 4, *n.* 5, si Caius existens in Monasterio indigeat hodie frumento, tu autem etiam ibi existens habeas Coloniæ frumentum, te posse illud mutuare Caio cum pacto ut tibi simile restituat Hildesii, quia videtur tantumdem esse, ac si tu frumentum transportares Coloniam in commodum Caii, et Caius vicissim transportaret Hildesium in commodum tuum, ubi videtur esse æqualitas; sicuti si debeam tibi 200 solvendos intra duos annos et paciscar hoc anno tibi solvere 100 cum pacto ut pro aliis 100 expectes in tertium annum, pactum est justum, quia est æqualis commutatio; sed Spor. *a n.* 90, quamvis admittat hoc ultimum cum pluribus apud Dian. *p.* 1, *tract.* 8, *R.* 63, contra Bonac. quia reipsa utrinque est verum gravamen quod æquale videtur, tamen merito dubitat de priori, quia tuum gravamen est imaginarium, Caii autem gravamen est verum et reale, distinctum a mutuo: ergo ad illud obligare Caium est usura. Quod si utrinque imponeretur verum et æquale gravamen, Molin. Less. aliique cum Laym. *n.* 3, notant non fore usuram, v. g. obligo me ad mutuandum tibi pecunias, si te obliges ad mutuandum mihi vicissim frumentum, aut etiam ad emendum a me merces; hæc enim reciproca obligatio non imponitur ratione mutuationis, sed propter obligationem mutuandi, quæ est pretio æstimabilis, secundum dicenda *n.* 905.

8. Ut tibi remittat injuriam, nam remittere 892
jus quod quis habet in alterum ob læsum injuste jus suum, utique est onus novum et inter homines æstimabile pretio, Molin. Less. Lugo, Pirh. *n.* 29. Recte tamen notat Spor. *num.* 85, te posse mutuare sub pacto ut remittat vindictam injustam vel odium; petis enim quod antecedenter tibi debetur.

9. Ut lauderis, commenderis vel honoreris 893
ab illo, Spor. *n.* 84. *Nec refert* quod laus, commendatio et honor non videantur pretio æstimabilia, *nam* obligatio illa præstandi est pretio æstimabilis, ac sæpe emitur ab hominibus; hinc quamvis S. Th. 2, 2, *q.* 78, *art.* 2, *in O.* dicat pro mutuo licere exigere benevolentiam, amorem et alia ejusmodi, tamen Valent. cum aliis docet esse usuram ratione mutui illa exigere tanquam debita ex justitia; non enim potest vi mutui sic deberi amor, sed ad summum ex convenientia[1] vel gratitudine.

1 Usurarius contractus, qui *Draghetto* dicitur, in Diœcesi Asculana obtinuerat ut nempe darentur mutui titulo tot ducati Regni Neapolitani cum obligatione ut mutuatarius intra duos menses tot alia restitueret scutata Romana; in hoc enim contractu *permultum exceditur mensura et latitudo justi prætii,*

894 *Quæst.* 145. — *An sit usura si mutuem sub pacto ut mutuatarius exsequatur aliquid aliunde debitum ex justitia?* Resp. Non esse, quia non imponitur onus indebitum. Si autem detur ut exsequatur aliquid debitum ex præcepto Caritatis tantum, Navar. et Salas dicunt esse usuram, quia superadditur nova obligatio justitiæ ; Mol. Castr. et Spor. negant, quia nihil peritur indebitum, et obligatio justitiæ, quæ superadditur, moraliter non æstimatur, imo maxime cedit in utilitatem mutuatarii, quem obligat ut contra caritatem non peccet et hanc utramque sententiam vocat probabilem Tamb. *l.* 8, *tr.* 3, *c.* 8, § 2, *n.* 9. Quod si tantum deberetur ex gratitudine, rectius dicunt S. Th. Mol. Less. Laym. et alii fore usuram, quia gratitudo non obligat ad aliquid determinatum, sed potest expleri variis modis, verbi gratia orando pro benefactore.

895 *Quæst.* 146. — *An sit usura, si quis mutuet sub pacto ut alter statim in præsenti aliquid vicissim præstet?* R. Si petatur velut conditio aut motivum mutuandi, Andr. Ang. Maj. Mol. Less. Laym. *l.* 3, *tr.* 4, *c.* 16, *n.* 3; Lug. *d.* 55, *n.* 52; Dian. *p.* 1, *tr.* 8, *res.* 60, negant esse usuram, quia posset nolle : ergo juste requirit motivum volendi. Addunt me licite mutuare sub pacto ut quamprimum non amplius veneris ad meum molendinum, statim reddas mutuum, non obligando ex justitia ad accedendum ad meum molendinum, sed relinquendo liberum, ita tamen ut si non accedas, non sis accepturus mutuum, vel mutuum sit statim repetendum ; est enim liberum statuere terminum mutuo ; ita Salas, Laym. Lug. *n.* 53, sed recte monent Mol. Spor. *n.* 36 *et* 82, hæc cavenda esse ob manifestum periculum usuræ palliatæ vel mentalis, nam alioquin similiter possem petere ut præsenti mihi dares 5 veluti motivum mutuandi 100 ; nihilominus ob rationem datam, putant iidem Auctores cum Pirh. *l.* 5, *tit.* 19, *n.* 26, non esse usuram mutuare sub pacto ut alter vicissim aliquid aliud in præsenti mutuet, nam mutuare in præsenti non est pretio æstimabile : ergo non petitur ut pretium, sed ut mera conditio, et merito illi negatur gratia mutui, qui in præsenti non vult dare mutuum : hinc etiam S. Th. 2, 2, *q.* 78, *art.* 2, *ad* 4 ait : *licet simul mutuanti unum aliquid aliud mutuum recipere, non autem licet eum obligare ad mutuum imposterum faciendum.*

Quæst. 147. — *An sit usura si Caius det* 896 *Titio* 100 *mutuos, cum pacto ut si Caius vixerit post* 10 *annos, Titius reddat* 300 ; *si autem non vixerit, nihil reddat.* R. Videtur affirmare S. Th. *opusc.* 73, *c.* 6, his verbis : *Si quis alicui aliquam pecuniam dederit mutuo, v. g.* 100 *libras ad* 10 *annos, ita quod si infra hoc tempus mortuus fuerit alter ipsorum, liberatus sit a debito et a mutuo, qui ipsum acceperit ; si vero supervixerint ambo, dabit post* 10 *annos, qui mutuum accepit* 250 *libras, ei qui mutuum dederat, non excusatur propter dubium et periculum ab usura.* E contra Dian. cum aliis, quos citat *p.* 7, *t.* 9, *R.* 71 ; Tamb. § 5, *n.* 6 ; Spor. *t.* 6, *c.* 7, *n.* 42, dicunt in eo nihil usurarium aut illicitum intervenire, eo quod non sit contractus mutui, sed ludi vel sponsionis; et licitum sit deponere parvam summam contra magnam brevi etiam perdendam aut lucrandam, quando utrinque est proportionatum periculum et conditio, uti hic videtur esse. Similiter si Caius accipiat a Titio 100 eo pacto ut teneatur reddere 200 si post duos annos redeat in patriam, alioquin ad nihil teneatur, Az. Fill. Scaccia, Diana *R.* 72, dicunt hunc contractum esse licitum ; idem dicunt cum Dian. *R.* 73, si Titius det Caio 100 eo pacto, ut si Titius vixerit post annum, reddat 200; si autem sit mortuus, nihil reddat ipse aut hæredes. Item illum, ut si Titius vixerit, reddat 100; si non vixerit, reddat hæredibus illius 85, et in his duobus ultimis consentit Bon. *de rest. d.* 2, *q.* 3, *p.* 1, *n.* 18, ob eamdem rationem quod non sit contractus mutui, sed sponsionis : notant tamen omnes imprimis fieri non debere ad palliandam usuram, aut ex intentione lucri ex mutuo, deinde debere fieri secundum parem vel proportionatam utrinque conditionem; nam si Titius daret 100 Caio eo pacto ut post annum, si Titius vivat, Caius restituat 110; si vero Titius obierit, ut tum restituat 90, hic contractus non justificatur eventu fortuito, nam dispar est conditio, quia longe probabilius est eum supervicturum. Putat tamen Less. *in auct. v. mutuum, cas.* 2, talem contractum justificari posse duobus aliis titulis : in primis si intendant tres contractus, de quibus dictum est *n.* 876, addito contractu sortium : deinde

neque reperiuntur justi tituli, ut loquuntur Constitutiones Synodales Ecclesiæ Asculanæ editæ ann. 1719, pag. 127, num. 8. Porro Sacra Congregatio Concilii 16 Martii ann. 1726, dubio proposito an hic contractus esset licitus, respondit *negative*, T. 3, *Thesauri Resolutionum*, p. 293.

si intendant emere et vendere censum personalem utrinque redimibilem et simul adjungant contractum sortium ; sed hæc omnia usuræ palliatæ, vel saltem mentali valde obnoxia sunt, cum semper interveniat virtuale mutuum.

897 *Quæst.* 148. — *Quomodo pœna imponi possit mutuatario?* R. Licite fit pactum de pœna a mutuatario solvenda, si præfixo tempore non reddiderit mutuum, dummodo adsint hæ conditionnes : 1. Pœna non debet apponi pro pallianda usura [1], nec tanquam pretium dilationis, uti dictum est *n.* 872, sed quia reipsa periculum est ne nimium differatur vel omittatur restitutio et ut mutuatarius per pœnam deterreatur a violanda fide et a dilapidanda sorte. 2. Dilatio vel omissio restitutionis debet esse mutuatario culpabilis, qualis est si dilapidando sortem, aut bona sua, prævidit se non fore potentem restituere. 3. Pœna debet esse moderata et proportionata culpæ, alioquin mutuatarius inique cogitur in eam consentire. Quod si partem restituerit, pœna debet respondere soli parti non restitutæ, Mol. *d.* 317, *n.* 9 *et alii.* 4. Mora debet esse notabilis, secundum qualitatem negotii, vel morem Patriæ. Debet autem solvi ante sententiam Judicis, uti tenent multi contra Tamb. § 3, *n.* 10, et alios multos, quos *c.* 7, § 7, *n.* 28, citat. Ratio est quia debetur ex vi pacti inter partes initi ; non est tamen opus solvere ante expressam vel tacitam petitionem mutuantis, nisi esset imposita ratione lucri cessantis, vel damni emergentis; et possumus hic loqui eo modo quo *n.* 606 locuti sumus de pœna conventionali, quæ contractibus apponitur ; ita quoad omnia Pirh. *n.* 52; Spor. *n.* 57, aliique communiter. V. Gasp. Rod. *de ann. redit. l.* 3, q. 5, *a n.* 1, nam multi dicunt pœnam exigi non posse nisi quatenus interest. Vide etiam, quæ postea habet *q.* 8.

898 *Quæst.* 149. — *Quandonam committatur usura circa varios contractus?* Resp. Colligetur ex seqq.

§ 1. Si Caius deponat pecuniam apud Titium, data ei facultate utendi et de ea ad libitum disponendi, cum pacto ut Titius pro usu de 100 solvat annue 10, est usura palliata ; videtur enim reipsa esse mutuum, uti habetur *L. Certi*, § *ult. et LL. seqq. ff. de rebus creditis*, quia cum detur jus de ea disponendi, reipsa transfertur dominium, Laym. *n.* 5; Spor. *n.* 90, aliique ; hinc *Nav.* apud, Laym. ait: Omnis depositio rei consistentis in numero, pondere vel mensura, concessa facultate utendi et adjecto pacto aliquid propterea solvendi deponenti, injusta est. Idem est, si constituam te procuratorem meorum redituum, data facultate utendi meis pecuniis, sed cum pacto ut ideo mihi aliquid solvas.

§ 2. Si Caius Titio petenti 100 mutuos dicat : 899
Non mutuo tibi, sed a te emo tuas sex vaccas pro 100, quos trado, easque vaccas tibi iterum eloco pro annua pensione 12 florenorum, excusatur communiter ab usura, si id sincere fiat, et serventur reliquæ conditiones locationis, inter quas erit ut periculum vaccarum spectet ad Caium tanquam emptorem et dominum eas elocantem ; est tamen hic periculum usuræ, saltem mentalis ; Spor. *n.* 99.

§ 3. Si Caius Titio petenti mutuum dicat : 900
Non mutuo, sed hac pecunia conduco operas tuas ad futuram messem et anticipate solvo tibi hanc mercedem, excusant *Molina*, *Laym.* *Spor.* supra et alii.

§ 4. Contractus antichriseos, vulgo *Einpfandtschafft*, est contractus pignoris vel hypothecæ, adjectus mutuo, quo convenitur ut mutuans tandiu percipiat fructus rei oppignoratæ vel hypothecatæ donec sors refundatur; an autem id licite fiat dicemus *n.* 115. Potestque videri Pirh. *a n.* 85. Quandonam autem interveniat usura circa emptiones, venditiones, census, cambia, dicetur quando de illis contractibus. 901

Quæst. 150. — *An contractus Mohatra sit usurarius?* Resp. § 1. Contractus *Mohatra* tum est quando quis vendit rem magno pretio, cum pacto ut emens ipsi statim revendat pretio minore, v. g. pretium pallii intra justitiæ fines potest esse summum, infimum, medium, nempe 22 daleri ad summum, ad minimum 20, consequenter etiam 21. Itaque si Caius vendat Titio pallium pro 22, cum pacto ut Titius statim revendat Caio pro 20 vel 21, hic contractus Hispanice dicitur *Mohatra*, Italice *Stocco*. 902

§ 2. *Innoc. XI* damnavit hanc 40 prop. 903

[1] Pœna censetur apposita in fraudem usurarum, si creditor scivit, aut probabiliter credidit impossibile esse, quod debitor mutuum sibi reddat, in termino præfixo, ita ut contractus hic sit prohibendus. Lambertinus in expositione *causæ Prænestinæ* T. 2, *Thesauri Res. Sacr. Congr. p.* 103, ubi etiam addit, vetitum fuisse ejusmodi contractum ex Decreto ejusdem Sacr. Congr. *in S. Severi contractuum* 15 *Januarii* 1684.

Contractus Mohatra licitus est, etiam respectu ejusdem personæ, cum contractu revenditionis prævie inito cum intentione lucri. Ex hac damnatione certum est contractum illum esse illicitum. Est autem etiam sæpe usurarius, v. g. Caius non vult gratis dare hoc mutuum et tamen etiam videri non vult usurarius, hinc dicit Titio : dabo tibi 20 imperiales mutuos, si pallium istud a me emeris pro 22 imperialibus, quod non est injustum pretium : neque illos petam statim solvi, sed ad integrum annum tibi credam, dummodo mihi statim revendideris illud pallium pro 20 imperialibus, quos tibi statim numerabo ; hæc est palliata usura, nam Caius mutuans, ex 20 imperialibus jam datis, intra annum lucrabitur duos, quia Titius tenebitur post annum solvere Caio 22, ob pallium primo contractu tanti emptum ad creditum, quæ venditio ad creditum erat hic virtuale mutuum.

904 § 3. Si Caius non vellet mutuare Titio, sed illi bona fide ad creditum offerret pallium illud 22 imperialibus, ut illud revenderet cui placeret, pro numerata pecunia, si tum Titius revenderet Caio minore pretio, non esset usura, si Caius sic redimeret, quia nihil exigeretur vi primæ venditionis, sed Titius libere et sine pacto antecendente illud revenderet Caio, qui habet jus emendi, non aliter atque alii, ita Nav. Azor. Mol. Less. Bonac. Moya, *t.* 1, *t.* 6, *d.* 4, *q.* 6, *n.* 26 ; Card. *in* 2 *crisi*, *d.* 24 ; Spor. *t.* 6, *c.* 4, *n.* 100, aliique gravissimi Auctores apud Mendo *in stat. d.* 6, *n.* 36. Addunt aliqui apud Mendo *n.* 37, posse easdem res emi pretio quo emerentur ultro oblatæ et pro tertia parte vilescentes, imo etiam pretio quo emerentur sub hasta seu actione, ubi etiam ad dimidium possunt vilescere, sed debet abesse omne pactum etiam implicitum, uti recte Mend. *n.* 41, et bene monent Bonæsp. et Steph. *t.* 4, *d.* 8, *n.* 109, cavendum esse a scandalo et usura saltem mentali. Quomodo autem aliquando uni contractui adjici possit pactum retrovendendi, dicetur *n.* 992.

905 *Quæst.* 151. — *An sit licitum aliquid accipere pro obligatione mutuandi in futurum, quandocumque alter exiget mutuum?* R. Negat Moya *supra* § 21, quia mutuare statim non est secundum se pretio æstimabile, ut certum est : ergo, nec se obligare ad postea mutuandum, nam plus est statim mutuare quam se obligare ad mutuandum postea, cum mutuare det jus in re ; obligatio autem mutuandi det tantum jus ad rem. 2. Dato, quod talis obligatio esset pretio æstimabilis, adhuc non est licitum pro ea aliquid accipere, quia ex parte mutuantis et mutuatarii onera sunt paria, nam sors respondet sorti ; obligatio autem mutuantis, ut det sortem, obligationi mutuatarii, ut eam reddat, etiamsi casu pereat : ergo si mutuans plus petat, est inæqualitas. E contra licitum esse affirmant Caj. Bonac. Cov. Mol. Laym. *l.* 3, *tr.* 4, *c.* 16, *n.* 3, aliique plurimi et fere omnes, fatente Moya *n.* 1, eamdem sententiam tenent Less. Pirh. *n.* 25 *et* 26, item Tamb. *c.* 8, § 5, *n.* 3, dicens esse omnium. Rationem dant, quia obligatio dandi mutuum non est ipsa actio, aut continuatio mutui, sed alia antecedens valde onerosa, *et talis obligatio pecunia æstimari posset,* inquit S. Th. 2, 2, *q.* 78, *art.* 2, *ad* 4, recte tamen notat Spor. *n.* 39, si fieret statim ante contractum mutui, talem contractum fore parum æstimabilem, et præsumi factum ad palliandam usuram.

Quæst. 152. — *An sit usura, si mutuem Caio debitum, quod ipsi erit facilis solutionis, mihi autem esset difficilis,* v. g. Rex debet mihi 1000, quos difficulter recipiam, Caius autem habet facilem modum accipiendi a Rege, an possim Caio mutuare illos 1000, cum pacto ut postea etiam 1000 mihi restituat. Resp. Posse dicunt Mol. *t.* 2, *d.* 361, *n.* 10 ; Less. *l.* 2, *c.* 21, *n.* 76; Lug. *in resp. mor. l.* 6, *d.* 8, quia tanti valoris in se erat illud debitum. *Nec obstat* quod tale debitum acerbum, id est difficile, minoris æstimetur, etiam sæpe infra dimidium, ideoque tu licite potueris a me emere minori pretio, uti fatentur omnes cum Less. *n.* 74, *nam* non ideo tenebar ego minoris vendere et poteram similiter ego pro eo acceptare æquale pretium, uti etiam fatentur communiter Auctores cum Lugo et Less. *n.* 77. 906

Quæst. 153. — *Si nullus adsit titulus aliquid accipiendi supra sortem, an sit usura mutuare cum spe aliquid accipiendi?* R. Affirmant *Fabr. Silv. Med. Adr. Covar.* quia Luc. 6, dicitur : *Date mutuum nihil inde sperantes,* quod non est puri consilii, secundum dicta *n.* 849. Deinde *c. Consuluit, de usuris* additur, *licet omni conventione cessante, hujusmodi homines pro intentione lucri, quam habent, judicandos esse male agere et cogendos ut restituant,* sed probabilius negant *S. Th. P. Nav. Sot. Mol. Less. Laym.* supra *n.* 4; est enim licitum ante mutuum accipere aliquid gratis donatum : ergo etiam post mutuum, uti recte argumentatur S. Th. 2, 2, *q.* 78, *art.* 2, *in O,* id autem licite spero, quod licite possum acceptare ; 907

ergo. Scriptura et *cit. c.* tantum damnat intentionem accipiendi aliquid supra sortem tanquam ex justitia debitum ratione mutui; sic enim esset usura mentalis, foretque etiam obligatio restituendi (nisi consideratis circumstantiis præsumi posset mutuatarium gratis dedisse et non tanquam ex justitia debitum); tum enim non voluisset dare liberaliter et volens dare tanquam ex justitia debitum errasset in motivo ac substantia, et consequenter donatio esset nulla.

908 *Quæst.* 154. — *An sit usura, si mutuans moneat mutuatarium de gratuita remuneratione?* R. Affirmant *Rich. Sot. Angles* et alii, quia cum rubor necessitat ad remunerandum, est tantumdem ac coactio aut pactum implicitum. Contradicunt Caj. Mol. Bon. Salon. et alii cum Dian. *p.* 1, *t.* 8. *R.* 62; Lugo *disp.* 25, *n.* 30; Spor. *n.* 33, quia reipsa non intercedit verum pactum nec coatio, sed tantum petitur compensatio antidoralis, ad quam quivis beneficium accipiens ex jure naturæ tenetur, *videtur enim æquum et justum*, inquit S. Th. *opusc.* 73, *de usuris, c. 4, ut beneficio exhibito reddatur aliquod emolumentum, quamvis secundum rei veritatem non debeatur tali beneficio aliquid ex justitia, nisi tantum ex gratia, quod est benevolentia et gratiarum actio.* Dicit quidem Tamb. § 2, *n.* 7, si sit nimis importunus in admonendo, esse usuram, quia mutuatarius cogitur dare, ut redimat vexam; Steph. autem *t.* 4, *d.* 9, *n.* 99, dicit spectandam esse mentem mutuantis, nam si intenderit non aliter mutuare, videtur intendisse causare obligationem in mutuatario quam postea urget: ergo erit usura saltem mentalis quod magis tenet si aliquid determinatum exigat, v. g. pecuniam, nam obligationi antidorali satisfieri potest per quidvis. Quod si antequam det mutuum, sic excitet mutuatarium ad gratitudinem, recte notat *Pollenter* super prop. ab Innocentio XI damnatas *n.* 1269, frequenter fore pactum tacitum; nam mutuatarius intelliget se postea obligandum, non ex mera liberali gratitudine, sed tacita quadam conventione.

909 *Quæst.* 155. — *An sit usura, si per legatum sint tibi relicti* 1000 *daleri et interim dum non solvuntur accipias aliquid pro interesse, postea autem totam summam?* R. Putant aliqui esse usuram, alii negant cum Castrop. *d.* 6, *p.* 2, sed respiciendum est ad præsumptam saltem voluntatem testatoris; ab ea enim pendet, ut dicatur, an habeas vel non habeas jus ad tale interesse; si enim voluit ut statim fruereris, habes jus; si autem voluit solvi pro commoditate hæredis, non habes jus. Quid autem dicendum sit circa dotem uxori promissam, sed non solutam, dicetur *n.* 1115.

Quæst. 156. — *Quid dicendum sit, quando* 910
valor rei mutuatæ postea crescit vel decrescit? R. Seqq. § 1. Quando pecunia mutuata fuerit, v. g. 100 ducati in auro et postea valor auri crescit, si mutuata fuit in ratione monetæ, id est secundum valorem extrinsecum, prout ducatus in commercio humano valet, nunc v. g. duos et medium imperialem, satis est reddere in alia specie quantum aurum tum valebat, quia per accidens se habebat species auri, sed mutuabatur tum multum monetæ; si vero mutuata fuit in ratione mercis, id est secundum valorem intrinsecum, quia aurum illud erat tantæ perfectionis et ponderis, deberet mutuatarius reddere tantumdem mercis, atque ideo secundum valorem nunc intrinsecum auri. In dubio autem standum est pro mutuatario, quod nempe datum sit in ratione monetæ: quia cum mutuum essentialiter sit beneficium mutuantis erga mutuatarium, explicandum est in favorem mutuatarii, ita Palav. *l.* 4, *n.* 65.

§ 2. Licitum est dare mutuum, v. g. in 911
trientibus, quos mutuans prævidet deponendos, quamvis mutuatarius postea debeat reddere in alia moneta ejusdem valoris quem habent trientes tempore mutuationis, ut probat S. Th. *opusc.* 73, *c.* 14, quia mutuans dedit pro usu eo tempore quo ita valebant trientes et sic exponi poterant a mutuatario.

§ 3. Si in contractu nullum statuatur tem- 912
pus quo res reddatur, mutuans non est injustus si non repetat nisi quando res pluris venditur, quia sibi imputare debet mutuatarius quod non reddat tempore commodiori, Tamb. *l.* 8, *t.* 3, *c.* 8, § 1, *n.* 5; Spor. *t.* 6, *c.* 4, *n.* 15. Hinc docet etiam *S. Th.* supra, si dem hodie mutuo mensuram olei recipiendam quando pluris valebit, si paratus sim recipere omni tempore, aut si illo alio tempore deberem mihi emere tali cariori pretio, nullum esse vitium, quia non peto nisi æquale, aut tantum me servo indemnem; si tamen nollem recipere tempore vilioris pretii, essem injustus, quia mutuatarius potest reddere quando vult.

§ 4. Si fuerit pactum de tempore reddendi 913
et initio æqualiter incertum fuerit an tempore illo valor esset futurus major vel minor, non est usura pacisci ut eadem res reddatur, v. g. eadem quantitas mercium, idem

numerus pecuniæ; item ut novum vinum reddatur pro antiquo, cujus nescitur pretium non esse minus quam futurum sit postea, quamvis hoc sit futurum mutuanti utilius, quia poterit, v. g. melius conservare novum; ita Navar. Mol. Rebell. Less. et alii cum Castrop. *p.* 13; Pirh. *l.* 5, *t.* 19, *n.* 54 *et* 56; Spor. *n.* 18 *et* 22. Ratio est, quia non repetis nisi sortem, et licitum est tibi ex mutuo commodum quærere quantum absque injuria mutuatarii comparare potes.

914 § 5. Si sit probabilius, vel fere certum, quod postea res pluris sit valitura, adhuc non est usura, si mutuans erat rem suam servaturus usque ad illud tempus; subtrahi tamen debet æstimatio laboris, periculi et sumptuum in re usque ad illud tempus conservanda, ut iidem docent: et ratio est, quia mutuans non tenetur ratione mutuatarii pati istud damnum: consequenter docet Less. *l.* 2, *c.* 22, *n.* 49, si pecunias alioquin asservandas des ad censum redimibilem, addi posse pactum, ut redemptio fiat in eadem specie, etiamsi certum esset valorem esse augendum; contradicunt tamen Laym. *l.* 3, *tr.* 4, *c.* 16, *n.* 15; Spor. *n.* 20, quia hoc est onus novum, nec excusat ratio lucri cessantis, nam nihilominus lucraris 5 in 100, itaque vel hos vel illud lucrum remitte.

915 § 6. Si mutuans contrahat ut mutuatarius non reddat mutuum ante tempus quo probabiliter pluris valebit, est usura, uti cum communi Lugo *in Resp. mor. l.* 6, *d.* 23, *n.* 1, *et de just. d.* 25, *n.* 118 *et* 125. Ratio est, quia non posse se nisi tum liberare a debito est novum et grave onus mutuo extrinsecum.

916 § 7. *Salas, Castrop.* supra, aliique apud Steph. *n.* 116, recte dicunt probabile esse quod mutuans, si præscivit valorem etiam mercium esse minuendum, possit pacisci ut ea quantitas mercium reddatur quæ valore par sit mercibus mutuatis, quia nil petit supra sortem: hinc potest pacisci ut reddantur plures mensuræ tritici postea minus valituri; sicuti enim posset vendere pretio nunc currente, sic potest mutuare secundum valorem nunc præsentem, ita *Less. Lugo, Pirh. n.* 55. In eo tamen casu, si valor cresceret, deberet consequenter pauciores mensuras recipere.

917 § 8. Si nihil sit conventum an reddenda sit eadem mensura vel valor attendendus, neque initio prævidebatur mutatio valoris, præsumitur fuisse mens contrahentium ut reddatur juxta eamdem mensuram rei secundum eamdem speciem: unde si non reddatur tempore debito, æstimari debet ejus valor, non secundum tempus quo datum est, sed quo reddi debuit mutuum; ita Lugo, Pirh. *n.* 58; si autem initio prævidebatur mutatio valoris, præsumi debet voluisse eos ut redderetur secundum valorem et non mensuram. Excipe, nisi prævidebatur imminutio valoris; tum enim mutuans hoc ipso quod non moneret, censeretur remisisse et voluisse facere beneficium, ac mutuare secundum naturam puri mutui juxta eamdem mensuram, uti tenent iidem Auctores quod non tenet, si prævidebatur augmentum valoris, nam non debet præsumi delictum, quo mutuans de hoc non contrahens voluisset injuste obligare ad illum excessum.

Quæst. 157. — *An sit usura cedere alteri contractum usurarium?* Resp. Less. *in auct. v. Societas officiorum,* sic habet: *Qui accepta pecunia ab usurario gravatur usura, potest statim cedere contractum in alium id petentem, numerata illi sorte accepta et translato in illum onere solvendi usuram.* E contra alii communiter sic limitant ut tum tantum licitum sit rem sub usuris acceptam cedere alteri sub onere eodem usurarum, quando hoc secundum mutuum vere esset causa damni emergentis, vel lucri cessantis mutuatario: si autem non sit causa, non poteris contractum illum transferre in altero, ideo præcise ut te reddas indemnem; alioquin si emisses aliquid supra justum pretium, etiam posses illud eodem pretio revendere alteri, ut te redderes indemnem, ita Castr. *d.* 4, *p.* 12, *n.* 2; Tamb. § 3, *n.* 6; Pirh. *n.* 35; Spor. *n.* 51. *Si dicas,* cum Ang. Sa, Mol. Less. *l.* 2, *de just. c.* 20, *n.* 78, te non mutuare sub usuris, sed tantum in alterum consentientem transferre obligationem, quam habes, reddendi mutuum sub usuris: *Contra est,* nam revera tu mutuas, accepisti enim pecuniam, uti suppono, et tu es illius dominus per contractum mutui antecedenter re completum: ergo transferens in alterum reipsa mutuas. 918

Quæst. 158. — *An usurarius acquirat dominium usuræ?* R. Si mutuatarius non habeat voluntatem transferendi dominium, quia scit se non obligari, non acquirit. Si autem voluntatem habeat, Azor. Mol. Cov. Sylv. Less. Zoes. Tamb. Spor. *tom.* 6, *c.* 4, *n.* 117, aliique plurimi cum Laym. *l.* 3, *t.* 4, *c.* 16, *n.* 7, adhuc dicunt non acquirere: 1. Quia non adest ullus justus titulus transferendi, imo cum talis contractus sit metu gravi et injusto extortus, videtur etiam jure naturæ esse irritus, cum 919

justitia non possit nasci ex injuria et huc facit quod dicit S. Th. *opusc.* 73, *cap.* 4, *quidquid transfertur ab uno in alium per violentiam non datur, sed aufertur.* 2. Quia mutuatarius non aliter voluit transferre quam teneretur, sed reipsa non tenebatur : ergo nec transtulit. 3. Si transtulisset dominium, mutuans non teneretur restituere fructus rei frugiferæ sibi pro usura traditæ, ad quod tamen tenetur. E contra Nav. et alii cum Lugo *d.* 25, *n.* 206, dicunt acquirere dominium, quia mutuatarius habet absolutam et efficacem voluntatem illud transferendi, quæ licet sit secundum quid involuntaria, est tamen simpliciter voluntaria ; uti si quis donet ex metu, qui secundum dicta *n.* 636 *et* 638, non irritat contractum, dominium tamen illud est revocabile et inefficax, quia ob injuriam illatam tenetur restituere : et ita etiam sentiunt Spor. et Pirh. *n.* 20. Denique S. Th. *cap.* 5, videtur distinguere, nam docet dominium usuræ tranferri quantum est ex vi legis humanæ permittentis usuras; attamen ex vi legis divinæ dicit non transferri, sed debere mutuatario restitui rem et quidem eamdem quam supra sortem dedit, et hoc est quod prima sententia vult; secunda tamen sententia videtur probabilior, quam etiam videtur admittere S. Th. *cap.* 19, dicens : *aliter judicandum est de furto et rapina et aliter de usura, quia in usura aliqualiter transfertur dominium jure fori, licet non jure poli, sed nullo modo in aliis ; unde equus furto ablatus, in cujuscumque manum transierit, semper est restituendus, etiam in jure vero ; secundum vero non sic, si est equus per usuram acceptus; quare aliter judicandum est in usura et dicendum quod sufficit si fiat restitutio pretii.*

920 *Quæst.* 159. — *An usurarius acquirat dominium eorum quæ ex re per usuram accepta postea lucratur?* R. Si res usuraria sit ex natura sua sterilis, uti pecunia, instrumenta artis, etc. acquirit dominium rerum quas re tali lucratur, sunt enim fructus industriæ, uti communiter omnes cum S. Th. Sylv. Covar. Azor. Mol. Less. Pirh. *l.* 5, *tit.* 19, *n.* 21. *Nec refert* quod emptor accipiens pecuniam usurariam videatur esse involuntarius et deceptus, eo quod tenebitur mutuatario rem illam restituere : *nam* si usurarius acquisivit dominium, uti probabilius fit, satis erit ab usurario restitui æquivalens : deinde hic error non est circa substantiam rei, sed ad summum dabit jus rescindendi ; uti recte Less. *l.* 2, *c.* 20, *n.* 163. Si autem res per usuram accepta sit fructifera, fructificat domino suo; ergo cum dixerimus tanquam probabilius usurarium fieri dominum usuræ, etiam fiet dominus fructuum ; semper tamen cum obligatione compensandi damna. Denique sive usurarius fiat dominus usuræ, sive non, tamen fit dominus pretii pro re usuraria, non tamen pretium ; ita Less. *n.* 162; Pirh. *n.* 23.

Quæst. 160. — *Quandonam restitui debeat* 921
quod acceptum est vi mutui? R. § 1. Quamvis abfuerit omne pactum externum, tamen si mutuatarius dederit ob vim mutui, involuntarie dedit, ideoque mutuans tenetur restituere, sive bona, sive mala fide acceperit ; Lugo *d.* 25, *n.* 32 ; Spor. *t.* 6, *c.* 4, *n.* 79. Si tamen mutuatarius dederit ex gratitudine vel amicitia et mutuans hoc sciat, potest retinere, quamvis acceperit animo usurario, quia per donationem acquisivit dominium : licet enim peteret ut debitum, tamen voluit acquirere omni meliori modo et saltem postea potest acceptare, quando rescit mutuatarium voluisse dare : si tamen id nesciret, teneretur ratione conscientiæ erroneæ, sive ignorantis restituere ; Spor. et Tamb. *lib.* 8, *tr.* 3, *c.* 8, § 2, *n.* 14.

§ 2. Si dubium sit an mutuatarius dederit 922
ex vi mutui, an ex liberalitate, mutuans, si possit, tenetur interrogare ; si non possit rescire et persistat dubium, si hoc dubium sit utrinque positivum, potest sibi ob probabilem rationem formare conscientiam et retinere; si est negativum, Caj. Ang. Pirh. *l.* 5, *tit.* 19, *n.* 138, aliique apud *Lugo* supra dicunt præsumi posse esse donatum; signa autem multa talis præsumptionis affert Tamb. *n.* 16. E contra *Mol. Tamb. Spor.* et alii probabilius dicunt esse restituendum, quia mutuans tantum incipit possessionem naturalem qualem etiam habet prædo; mutuatarius autem in tali dubio remanet in possessione civili rei, donec constest de vero titulo translationis dominii : ergo melior est conditio mutuatarii, utpote veri possidentis.

§ 3. Si mutuatarius dederit usuram ex ti- 923
more orto ab intrinseco, v. g. ne diceretur ingratus, ne capitale cito repeteretur, ne mutuans alio tempore negaret mutuum, multi dicunt debere restitui, sed multi æque probabiliter negant cum Lugo *n.* 35 et Spor. *n.* 81, quia cum dederit ex tali timore, non dedit ut pretium mutui, sed ut motivum habendi benevolentiam mutuantis ; si tamen mutuans illum timorem incussisset, teneretur restituere, quia mutuatarius involuntarie dedisset ex metu injuste incusso.

924 § 4. Si datum est et acceptum ob vim mutui et mala fide, potuisset tamen dari et accipi ex alio justo contractu, quem celebrassent; si scivissent, putat *Verricelli* posse retineri, sed merito negant Tamb. § 3, *n.* 23 et Spor. *n.* 106. Admittunt tamen cum Sa, Tann. Dian. *p.* 1, *t.* 8, *R.* 46; Pirh. *a n.* 135; Steph. *n.* 113 *et* 117, posse retineri, si processerint bona fide; maxime si mutuans intenderit et expresserit se velle contrahere omni meliori modo, uti cum multis aliis dicit Less. *l.* 2, *c.* 20, *dub.* 12, aut saltem si mutuans sciverit illum alium modum juste contrahendi, inquit Lugo *sect.* 9, et mutuatarius etiam censeatur consensisse. Ratio est, quia contrahentes bona fide sic sunt dispositi, ut velint contrahere omni meliori modo ; ergo habent implicitam voluntatem celebrandi contractum, qui licite fieri poterat : ergo virtualiter posuerunt illum contractum; perinde enim est, sive titulus sit in specie cognitus et volitus, sive in genere, dummodo saltem virtualiter, aut implicite intendatur et reipsa existat : aliud est si mutuatarius censeri non posset consensisse in istum alterum contractum, uti dictum *n.* 144.

925 *Quæst.* 161. — *An usuræ licite permittantur, vel juventur?* R. § 1. Peccant Principes, qui Judæis aut aliis usurariis cooperantur, absque alia justa causa dando licentiam, ut usuras exerceant, sub pacto ut aliquid solvant per modum tributi, nam ut hoc solvere possint, magis exugunt pauperes, cujus causa sunt qui sic permittunt usuras. Etiam ipso facto excommunicantur Judices in *Clementina de usuris*, qui compellunt ad solutionem usurarum, aut impediunt restitutionem solutarum tenenturque ipsi ad restitutionem deficiente usurario, ita cum communi Pirh. *sup. n.* 115 ; Spor. *n.* 127. Permitti tamen possunt ob justas causas usuræ, *nam usuras lex humana concessit, non quasi æstimans eas esse secundum justitiam, sed ne impedirentur utilitates multorum*, inquit S. Th. 2, 2 *q.* 78, *art.* 1, *ad* 3. In casu autem quo ita permittuntur, non possunt pœnæ imponi usurariis; potest tamen exigi aliquid pro utilitate communi, quod non facile quis dixerit esse iniquum, inquit Less. *in auct. v. Usura. cas.* 6, cum Principes fere ubique illud usucapione præscripserint : videndum tamen, ne per hoc usurarius fiat impotens ad solvendum creditoribus, quibus magis et prius obligatur.

§ 2. Circa cooperationem ad usuram dant 926
sequentem regulam Mol. Azor. Less. Pirh. *n.* 114 : Omnes eos, qui se tenent ex parte usurarii et sunt causa efficax cur usuræ exigantur vel solvantur, peccare et obligari ad restitutionem, saltem secundo loco, si usurarius non possit, aut non velit; illos vero, qui se tenent ex parte mutuatarii, non peccare, nec teneri restituere, nisi eo casu et modo, quo ipse mutuatarius aliquando peccat ratione scandali ; Lugo *d.* 25, *n.* 214, videtur melius loqui et dicit omnes eos, sive se teneant ex parte mutuantis, sive mutuatarii, peccare contra justitiam et teneri ad restitutionem, qui ita cooperantur ut circa talem cooperationem mutuatarius sit invitus, hi enim inferunt injuriam damnosam : e contra illos non peccare contra justitiam, nec obligari ad restitutionem, circa quorum cooperationem mutuatarius non est invitus; nam non omnium cooperantium actiones semper displicent mutuatario, qui potius optat : aliquando poni ut sic obtineat mutuum, attamen semper invitus est in hoc quod mutuans sine titulo petat aliquid supra sortem. Ex data regula multa infert *Lugo*, et etiam videri possunt dicta *l.* 2, *a n.* 267. An autem licitum sit locare domum suam usurario, dicetur hic *n.* 1042 [1].

1 Referri hic debent responsa quædam a S. Sede emanata :

I. Responsum Pii Papæ VIII.

Episcopus Rhedonensis in Gallia exposuit Sacræ Congregationi Inquisitionis, non eamdem esse Confessariorum suæ Diœceses sententiam de lucro percepto ex pecunia negotiatoribus mutuo data, ut ea ditescant.

De sensu Encyclicæ *Vix pervenit* acriter disputatur. Ex utraque parte momenta afferuntur ad tuendam eam, quam quisque amplexus est, sententiam, tali lucro faventem aut contrariam. Inde quærelæ, dissensiones, denegatio sacramentorum plerisque negotiatoribus isti ditescendi modo inhærentibus, et innumera damna animarum.

Ut animarum damno occurrant, nonnulli Confessarii mediam inter utramque sententiam viam se posse tenere arbitrantur. Si quis ipsos consulat de istiusmodi lucro, illum ab eo deterre conantur. Si pœnitens perseveret in consilio pecuniam mutuo dandi negotiatoribus, et objiciat sententiam tali mutuo faventem multos habere patronos, et insuper non fuisse damnatam a Sancta Sede non semel ea de re consulta, tunc isti confessarii exigunt ut pœnitens promittat se filiali obedentia obtemperaturum judicio Summi Pontificis, si intercedat, qualecumque sit; nec, hac promissione obtenta, absolutionem denegant, quamvis probabiliorem credant opinionem oppositam tali mutuo. Si pœnitens non confiteatur de lucro ex pecunia sic mutuo data et videatur in bona fide, isti confessarii, etiamsi aliunde noverint ab eo perceptum esse, aut etiam nunc percipi istius-

DUBIUM VIII.

DE EMPTIONE ET VENDITIONE.

ARTICULUS I.

Quid sit Emptio et Venditio?

927 « Resp. Est contractus quo pretium pro merce solvitur completurque mercis traditione; Venditio contra. Justitia ejus in hoc consistit ut pretium sit justum, sive exæquet valorem rei et contra. Alias si absque legitimo titulo secus fiat, committetur injustitia gravis vel levis, pro gravitate excessus, qui proinde ad restitutionem in conscientia obligat, etsi in foro externo ad restitutionem fere non cogatur, nisi ultra dimidium defraudaverit. V. Laym. *l.* 3, *tr.* 4, *c.* 27; Bonac. *d.* 3, *q.* 2, *p.* 1 et 4. *Unde resolves:*

» I. Quod spectat ad emptorem, is potest emere vilius quam res valeat, si ei non sit commoda, vel emat in gratiam venditoris, ac similes sint circumstantiæ quæ rem faciant viliorem. *Nec obstat* quod venditor necessitate ductus vendat vilius, quia venditio manet voluntaria, inquit Caj. V. Bon. *n.* 21 et 23, potest nihilominus graviter peccari; contra caritatem, si quando pauperculi extrema inopia res suas vendere coguntur, nimis viliter ab eis emas; Laym. *n.* 10.

» II. Emptor potest emere minoris, ex eo quod multa simul emat, quia tunc venditorem liberat multis curis, et expeditum facit ad alia nova comparanda, unde merito pretium decrescit. Bon. *p.* 4, *n.* 13, ex Less. *l.* 2, *c.* 21, *d.* 4, *n.* 32, etc.

» III. Quoad venditorem, is communiter debet vendere secundum pretium taxatum a lege, vel magistratu; quod si nullum est, id censebitur justum quod morali hominum æstimatione imponitur. Quod non consistit in indivisibili, ut anxie scrupulari oporteat, sed dividitur in infimum, medium et summum, sive, ut alii vocant, pium, moderatum et rigorosum; it aut intra latudinem hujus pretii vendere et emere liceat, nunc summo, nunc infimo.

» IV. Si quid emptori valde utile sit, non licet hoc solo nomine rem vendere ultra pretium justum; quia utilitas emptoris tota est ipsius, non venditoris. Bonac. *n.* 27, ex Less. *n.* 31; Fill. *tr.* 35, *n.* 77.

» V. Licet autem vendere carius quam valet, pretio currente, si alii boni tituli adsint et simul de hoc emptorem moneas, quia tunc illi non fit injuria. Tales autem sunt, v. g. lucrum cessans, aut damnum emergens, aut incommodum, vel molestia tibi obventura ex rei venditione, aut affectus in eam singularis, ut si receperis a majoribus, a Principe. Item si res sint novæ, raræ et singulares; ut, v. g. peregrini flores, aves, feræ, monumenta. picturæ, numismata, Laym. § 1, *n.* 10; Less. *n.* 24. Bon.

» VI. Qui res minutim et in parva quanti-

modi lucrum, eum absolvunt, nulla ea de re interrogatione facta, quando timent ne pœnitens admonitus restituere aut a tali lucro obtinere recuset.

Inquirit ergo dictus Episcopus Rhedonensis: *I. Utrum possit horum posteriorum confessariorum agendi rationem approbare. II. Utrum alios confessarios rigidiores ipsum adeuntes consulendi causa possit hortari, ut istorum agendi rationem sequantur, donec Sancta Sedes expressum ea de quæstione judicium ferat.*

Feria IV, die 18 Augusti 1830.

Sanctissimus Dominus noster Pius, divina Providentia Papa VIII, in solita audientia R. P. D. assessori Sancti Officii impertita, audita relatione superiorum dubiorum una cum voto Eminentissimorum Doctorum Cardinalium Inquisitorum Generalium, respondit:

Ad. I, *Non esse inquietandos.*

Ad. II, *Provisum in primo.*

— Die 31 Aug. 1831, episcopo Vivariensi responsum fuit prout infra jacet, quum sequentia movisset dubia:

I. An præfatum judicium Sanctissimi Pontificis intelligendum sit ut verba ipsius sonant et separatim a titulo legis principis, de quo Eminentissimi Cardinales loquentur in his responsis, ita ut unice agatur de mutuo negotiatoribus facto.

II. An titulus ex lege principis, de quo Eminentissimi Cardinales, sic intelligendus sit ut sufficiat legem Principis declarare, licitum esse cuique convenire de lucro ex solo mutuo facto, sicut fit in codice civili Francorum, quin dicat se concedere jus tale lucrum percipiendi.

Responsum sic sonat: « *Provisum in decretis feriæ IV die* 18 *Aug.* 1830, *atque dentur decreta.* »

— Ab Episcopo Nicæensi dubia proposita sunt: I. An pœnitentes, qui moderatum lucrum solo legis titulo dubia vel mala fide perceperunt, absolvi sacramentaliter possint, nullo imposito restitutionis onere, dummodo de patrato ob dubium vel malam fidem peccato sincere doleant, et filiali obedientia parati sint stare mandatis Sanctæ Sedis?

Responsum fuit die 17 Januarii 1838: « *Affirmative, dummodo parati sint stare mandatis Sanctæ Sedis.* »

Pluries in eumdem sensum responsum reperitur a Sacra quoque Pœnitentiaria 16 Sept. 1830; 14 Aug. 1831; 11 Nov. 1831; 11 febr. 1832; 23 nov. 1832.

tate vendunt, possunt aliquando carius vendere quam qui in magna quantitate, quia debent majores labores, expensas, etc. impendere ad ea conservanda ; et sic quidam excusant caupones et stabularios, qui avenam, fœnum, paleas, etc. carius vendunt quam alii, dummodo pretium iis non sit taxatum. Salon. Trull. *t.* 2, *lib.* 7, *c.* 20, *d.* 6, *n.* 3.

» VII. Non licet carius vendere præcise ob dilatam solutionem, aut vilius emere ob præcise anticipatam solutionem, quia in venditione quæ fit credito vel anticipata solutione, est virtuale mutuum, ideoque usura, si quid supra sortem exigatur. Quod intellige nisi interveniat alius titulus ex supra enumeratis de usura, vel nisi aliunde crescat pretium, v. g. ex frequentia emptorum, etc. Bon. *l. c.* ; Less. Regin. Fill. *etc. Vide superiore dub.*

» VIII. Licitum est vendere rem cum pacto de retrovendendo, id est ut emptor teneatur tibi statuto tempore, vel cum volueris, eam revendere, modo vera et non ficta emptio fiat, nec palliata usura intercedat, Mol. *d.* 375 ; Less. *dub.* 14, *etc.* qui addunt juxta æstimationem illius operis ac pacti pretium esse imminuendum. V. Lugo *d.* 26, *n.* 189.

» IX. Monopolia, id est cum unus vel plures id efficiunt ut ipsi soli aliquid vendant, vel cum mercatores conspirant non minoris vendere, non sunt contra justitiam, modo non conspirent ultra justum pretium vendere. Ita contra Rebell. et Nav. etc. docent Mol. Less. *d.* 21, *etc.* qui tamen concedunt esse contra caritatem. V. Lugo *d.* 26, *n.* 174 *et* 175. Porro Principum vel Magistratus est cum uni vel paucis tale privilegium conceditur, ut soli aliquid vendant, iis etiam pretium taxare et sic prævidere ne subditi graventur. V. Less. *n.* 149 ; Lugo *n.* 170 ; Trull. *d.* 18, ubi recte notat ex Nav. *man. c.* 23, *n.* 92, etc. etsi alia monopolia ex justa causa, auctoritate Principis vel Reip. concessa, taxato pretio sint licita, v. g. bibliopolis, ut nemo alius talem librum vendat, vel tantum sit unus aut duo tabernarii in aliquo loco, nihilominus quando unus vel pauci propria auctoritate ea constituunt, v. g. emendo merces certi generis, ut frumentum, vinum, oleum, etc. ut ipsi deinde arbitratu suo vendant carius, peccare semper etiam contra justitiam cum obligatione restituendi.

» X. Venditor debet emptorem præmonere de notabili vitio quod ei obesse potest, v. g. si equus sit furiosus, domus ruinosa, oves morbidæ, pannus adustus, etc. alioqui tenetur de fraude et damno secuto, saltem si defectus fuerit in substantia vel quantitate, v. g. si deficiat in pondere vel mensura, aut vendiderit rem unam pro alia. Et sic peccat mortaliter, cum obligatione restituendi : 1. Qui frumentum venditurus ponit prius loco humido, ut intumescat. 2. Qui vino Rhenano miscet Francicum. 3. Qui carnes bubulas vendit pro vervecinis, etc. V. Less. *d.* 11. Bonac. Dian. *p.* 1, *t.* 8, *R.* 51 ; Trull. *d.* 11, *n.* 3 *et* 5. Quando autem venditor possit juste tacere vitia qualitatis rei, quæ venditur, sine obligatione restituendi pretium, vel rescindendi contractum, V. Lugo *d.* 128 et Trull. *n.* 5 *et seqq.* ubi notat venditionem factam ab ignorante vitium rei esse validam, rescindendam vel reducendam ad æqualitatem, nisi venditor contra hoc exceperit.

» XI. Si scias occulte debitorem tuum non esse solvendo, injustum videtur iis, qui id nesciunt, debitum illud vendere pretio ordinario, tum quia est dolus, tum quia vitium intrinsecum crediti non revelatur ; Bonac. *p.* 10 ; ex Less. *d.* 10 ; Filliuc., *etc.*

» XII. Etsi venditor sciat pretium mercis mox minuendum, licet tamen vendere pretio currente et non dicere emptori (secluso tamen dolo, fraudibus et mendaciis, quibus emptorem allicere ad emendum ei non licet), quia pretium currens simpliciter adhuc est justum ; Bonac. *q.* 2, *p.* 5, *n.* 12, ex Azor. Filliuc. Less. *d.* 5, *etc.*

» XIII. Si cui datum est aliquid vendendum pretio, v. g. infimo vel moderato, et is vendat rigoroso, probabile est, ut habet Angel. *V. Emptio*, non teneri restituere, sed posse retinere excessum, cum sua industria acquisiverit. Aliud tamen est de famulis mercatorum, quibus indeterminato pretio traditur meliori modo vendendum quo possunt, in utilitatem domini ; V. Less. *d.* 18 ; Lugo *d.* 26, *sect.* 9.

» XIV. Quando sartoribus, ementibus pannum pro iis quibus vestes conficiunt, minoris venditur quam aliis, eo quod sint parochiani mercatorum, vel sæpe ab iis emant, possunt partem pretii remissam sibi retinere, dummodo alias fideliter agant, quia nulli fit injuria : et cum mercatorum plurimum intersit, ut tales ad ipsorum potius quam aliorum officinas veniant, censentur in ipsorum gratiam remittere, iisque donare eam partem, Fill. Dian. *p.* 1, *t.* 8, *R.* 26. Negat tamen *Salas* eo quod mercatores falso dicant se remittere ut alliciant.

» XV. Cum res duobus in solidum est ven-

dita, is dominium acquirit cui tradita est, dummodos is pretium solverit. Si neutri tradita sit, debetur ei cui prius tempore emit, et alter habet actionem in venditorem. Si quid tamen vendatur aut detur Ecclesiæ, vel aliis piis locis, acquiritur dominium ante traditionem. V. Less. *d.* 20 et Lugo *d.* 26. *sect.* 9.

» XVI. Si res pereat ante traditionem et sit certa ac determinata, v. g. hæc domus, hoc dolium vini, perit emptori, nisi aliter expresse conventum sit, aut venditoris culpa pereat. Si autem res sit indeterminata (ut si quis emerit 10 modios tritici ex granario, oves ex grege) vel si emat rem determinatam quidem, sed ad mensuram (ut acervum totum tritici, uno floreno in singulas mensuras) ut tunc ante rei traditionem, aut mensurationem periculum spectat ad venditorem. V. Less. *d.* 12; Lugo *n.* 216; Laym. *l.* 3, *t.* 4, *c.* 17, § 2; Bonac. *q.* 2, *p.* 9.

» XVII. Si res vendita pereat, aut deterior fiat post traditionem, perit emptori, licet pretium nondum persolverit, quia res domino perit, Layman. Bonac. *ll. cc.*

» *Quæres* I. An et quomodo liceat emere chirographa seu credita alterius.

» *Resp.* Si credita in posterum exigenda (sive jus, quod habet alter, ut ipsi in futurum aliquid solvatur) sint certa, ea minoris emere solutione anticipata est usura, secluso tamen lucro cessante et damno emergente, Bon. *t.* 2, *de contr. l.* 3, *q.* 3, *p.* 10, ex Mol. Less. *d.* 8; Tol. Fill. quia accipitur aliquid supra sortem ex mutuo, nam mutuat implicite minorem pecuniam pro exigenda majore. *Dixi certa*, quia si credita sint incerta, periculosa et litigiosa, ac cum difficultate exigenda, licite is, qui non est causa istius difficultatis, minoris emit, prout difficultas vel incertitudo solutionis minor est vel major, quia cum tali periculo et difficultate minus valent. Bon. *l. c.* Trull. *d.* 8, *n.* 6. *Unde resolves:*

» I. Usuram committunt; 1. Ministri Regum et Principum, etc. qui uti anticipatam faciant solutionem, aliquid recipiunt a creditoribus. 2. Qui aliquid accipiunt a debitoribus, concessa dilatione ad solvendum, quia accipiunt aliquid ultra sortem pro mutuo virtuali. Bon. *l. c.* Navar. *man. cap.* 17, *n.* 246; Molin. Salas, etc.

» II. Minoris emi possunt regulariter credita et stipendia, sive salaria debita militibus, aut famulis nobilium, quia habent adjuncta incommoda, pericula et molestias in exigendo. Quam ob causam idem licet, etiamsi credita illa tempore præsenti, vel etiam præterito fuerint solvenda. Bonac. *loc. cit.* ex Reg. Molin.

» III. Qui ipse est causa difficilis solutionis peccat contra justitiam emendo minoris et tenetur ad restitutionem, tum quia ipse est causa damni, cum ipsius culpa creditum valeat minus : quia alioquin præmio ex delicto suo reportaret. Mol. *t.* 2, *d.* 313; Fill. Bon. *l. c.* Hinc Quæstores Principum, ad quos solutio pertinet, quando ipsi sunt causa difficilis et malignæ solutionis, non possunt chirographa vel credita emere minoris, ut docent *Auct. citat.* Additque Salas et Mol, *n.* 6, non esse liberum quæstoribus, etc. quibus incumbit solvere magnatum debita, uni potius solvere quam alteri (nisi quis forte jus præ aliis habeat, ut *V. supra de ordine restit.*), sed teneri omnibus solvere pro rata. Bon. *l. c.* V. Trull. *d.* 10, *n.* 3. »

ADDENDA.

928 *Quæst.* 162. — *Quid notandum sit circa doctrinam hujus articuli?* R. Quæ Busemb. habet *res.* 8, de contractu revenditionis, intelligenda sunt secundum dicta hic *a n.* 902 et dicenda *n.* 992. Quæ habet *res.* 13, de vendente rem alienam, intellige secundum dicta *p.* 1, *n.* 1041. Quæ habet *res.* 14, de sartoribus, intellige secundum ibidem dicta *n.* 1044. Pro reliquis melius explicandis jam addemus aliqua.

929 *Quæst.* 163. — *An venditio debeat esse de re et pretio determinato?* R. Affirmative ; hinc venditio rei indeterminatæ, aut rei determinatæ, sed facta pro pretio indeterminato, est invalida, ut si dicas : Vendo tibi rem aliquam, vendo tibi hoc vinum justo pretio, quanti volueris, etc. Ratio est, quia in his casibus non potest resultare obligatio tradendi rem vel pretium, quorum utrumque in se est semper aliquid determinatum; ita Lugo, *in Resp. mor. l.* 6, *d.* 18; Spor. *tr.* 6, *c.* 3, *n.* 7. Valeret tamen, si diceres : Emo a te hunc equum, quanti tu emisti, quanti in his nundinis vendentur similes equi ; item : Emo hac pecunia quanta est in meo marsupio, etc. quia hic a parte rei adest certum et determinatum pretium.

930 *Quæst.* 164. — *Quid circa rerum pretia sit notandum?* R. Seqq. § 1. Pretium est pecunia quæ pro merce datur; hinc ante inventionem pecuniæ non fiebat emptio aut venditio, quia deerat pretium, sed tantum fiebant permutationes rerum per contractus innominatos, uti : do, ut des ; do vinum, ut des pannum, etc.

931 § 2. Pretium aliud est legitimum, quod publica lege, vel voluntate superioris taxatur; aliud naturale, seu vulgare, quod constituitur ex consensu partium secundum materiam mercis spectatam secundum esse usuale et æstimationem hominum. Pretium legitimum consistit in indivisibili et ex justitia observari debet sub onere restitutionis; desinit tamen obligare taxa, si ab initio sit, vel mutatis circumstantiis fiat injusta, sive infra fines justi pretii, Ills. *t.* 4, *d.* 2, *n.* 399, cum communi ; aut si res tuæ sint notabiliter meliores quam quæ communiter in foro venduntur; aut si Superior permittat vendi extra taxam, quamvis unum vel alterum puniat, volens experiri an retineatur taxa : Fagund. Tamb. Spor. *supra sect.* 1. Potest autem emptor emere infra taxam, si hæc in ejus favorem sit posita, quia nemo obligatur uti tali favore. E contra peccat, v. g. lanio, si meliores carnes vendat supra taxam, ossa vero et viliora carnium secundum taxam ; tenetur enim æqualiter partiri carnes, cum proportione partium meliorum et viliorum.

932 § 3. Pretium vulgare est summum, medium, infimum, v. g. si medium pretium sint decem, infimum erunt octo cum dimidio, summum vero undecim cum dimidio et ita de aliis, servata proportione, semper tamen minuendo, ut putat *Mol.* v. g. si pretium medium sint 100, infimum debent esse 95, summum 105. Notat tamen Spor. *n.* 26, pro hoc tempore id dici scrupulose, ideoque putat standum esse judicio prudentium, secundum circumstantias fori et communem sensum negotiatorum.

933 § 4. Pretium vulgare sæpe mutatur, prout est copia vel penuria tum mercium, tum emptorum; non poterit tamen particularis aliquis ideo augere pretium mercis, quia ipse circa illam passus est infortunium : nam res tanti valet quanti per se æstimatur communiter, non quanti tibi per infortunium; vel imprudentiam valuit. Quod si infortunium commune multis mercatoribus induceret penuriam mercium, jam augeri posset pretium, etiam pro eo qui infortunium esset passus. Deinde cum pretium vulgare pendeat ex æstimatione hominum, res pluris vendi potest apud celebrem artificem; quia nobilitas artificis celebrat artefactum, supponitur enim esse nobilius.

934 § 5. Non licet augere pretium mercis ex eo quod videas emptorem valde indigere illa, aut erga illam affici, quia indigentia illa vel affectus non est res vendentis nec merci intrinseca, sed est res ementis : ergo ob illam iniquum est plus exigere.

§ 6. Merces extra officinam ultro oblatæ emi 935
possunt minoris, uti cum communi Cajet. Lop. Less. Lug. Dian. et alii apud Moya *t.* 1, *t.* 6, *d.* 6, *q. ult. n.* 8, imo secundum *Rebell.* et alios vilescunt usque ad dimidium; signum enim est quod sit vel paucitas emptorum vel modica mercis necessitas, aut exigua utilitas. Similiter quæ sub hasta venduntur, admittunt pretium quod sine fraude extorqueri potest : hinc vendi possunt, vel emi pretio parvo aut magno, etiam infra vel supra dimidium pretii quo emeres in officina, nam ita usus præscripsit. *Mol. Bonac. Laym.*

§ 7. In alia venditione vel emptione supra 936
vel infra justum pretium, quamvis excessus vel defectus non attingat dimidium justi pretii, si tamen non sit intra illius fines, fit injuria et est in conscientia obligatio restituendi; est communis et certa cum Lugo *d.* 20, *n.* 168; Spor. *n.* 27; Sylvio *in Res. Cas. p.* 1, *v. contractus,* et quamvis aliqui Juristæ dixerint licitam esse venditionem, dummodo non fiat supra dimidium justi pretii, hos tamen recte confutant S. Th. 2, 2, *q.* 77, *art.* 1, *in O. et ad* 1; Less. *l.* 2, *c.* 21, *n.* 21, aliique communiter. Quod si sit læsio ultra dimidium, etiam in foro externo sæpe datur actio contra lædentem, ut vel rescindatur contractus vel reducatur ad æqualitatem, ut pluribus explicat Castrop. *d.* 5, *p.* 17. V. Ills. *t.* 4, *d.* 2, *a num.* 419.

§ 8. Si supra justum pretium vendidisti Caio, 937
qui ut se servaret indemnem, eodem pretio injusto revendidit Titio, teneris non Caio sed Titio restituere, quia hic solus passus est damnum, Sanch. Lug. Tamb. Spor. *num.* 29, contra Bardi, cujus probabilem sententiam sequendo, si Caio restituisses, Tamb. et Spor. dicunt te satisfecisse, quia sic Caium magis obligasses et reddidisses potentem ad restituendum Titio.

§ 9. Si emptor sciat pretium mercis mox no- 938
tabiliter augendum, emere potest pretio nunc currente multo minore; item, si sciat mercem aliquam vel monetam prohibendam, potest mercem vendere vel exponere monetam secundum æstimationem præsentem, quia hoc est justum pretium aut valor publicus pro nunc, neque alicui nocere debet privata notitia quam de re aliqua per accidens habet. *Dico*, privata, nam omnes cum Lugo *d.* 26, *n.* 140, docent Magistratus ipsos, qui pretia rerum mutuant vel talia vendi aut exponi pro-

hibent, non excusari si studio id faciant vel expectent, v. g. donec ipsi omnia sua vendiderint aut exposuerint; nam ex suo officio tenentur impedire damna communia et facere ut ex suis legibus, quantum fieri potest, unus non gravetur plus altero; recte tamen addit Lugo posse eos non aliter ac alios bona fide distrahere sua, non obstante tali notitia, quando in eadem quantitate, seclusa illa notitia, distracturi fuissent et consentiunt alii cum Ills. *t.* 4, *d.* 2, *n.* 403.

939 § 10. Si Quæstor mandatum accipiat a Principe ut statim 1000 mensuras vendat pretio currenti, v. g. singulas aureo, si sciat pretium rei augendum intra mensem ad 2 etiam vel 3 aureos in singulas mensuras, licite facit mittendo Principi 1000 aureos, volendo sibi rem emere cum ejus periculo et spe istius lucri post mensem; ita Spor. *n.* 34, et ratio est quia habebat jus emendi non aliter atque alius.

940 *Quæst.* 165. — *Quale ergo statui possit pretium rei necdum præsentis?* Resp. Statui potest, vel quale reipsa erit, quando res existet et tradetur, vel quale probabiliter putatur futurum, vel si haberi non possit probabilitas futuri pretii quale omnibus pensatis arbitrio prudentium videtur justum. Notat autem S. Th. *opusc.* 73, *cap.* 10, non esse vitium minoris emere, v. g. segetes crescentes, quam valituræ sunt maturæ, quia res imperfecta, seu necdum apta ad usum, est minoris valoris, cum ad usum necdum serviat; quod si eam ita imperfectam emeris, jam factus es ejus dominus, et quod ei accrescit tibi cedit, utpote domino; unde pretio sic constituto standum est, licet postea tempore traditionis res multo pluris vel minoris valeret, quia utrinque par fuit periculum lucrandi et perdendi; ita cum communi etiam Spor. *n.* 32. Potestque videri etiam Castrop. *d.* 5, *p.* 13. Item dicta *n.* 689.

941 *Quæst.* 166. — *Quantum pretium liceat accipere pro re rara et peregrina?* Resp. Sot. Med. Led. Salon. Valent. Sa, P. Nav. Baur. et alii cum Spor. *t.* 6, *c.* 5, *n.* 25, dicunt venditorem licite accipere quantum potest, quia talia nec legitimum, nec vulgare pretium habent: cum enim necessaria non sint usibus humanis, non veniunt in commercium aut taxationem communem: ergo venditor non videtur teneri ea a se abalienare, nisi persolvatur quod petit, et ita apud Japones pro vilissima re sæpe accipitur pretium magnum. E contra Cajet. Nav. Mol. Rebell. Less. Salas, Castrop. *d.* 5, *p.* 3; Lugo *d.* 26, *n.* 47; Burgh. *cent.* 2, *cas.* 58, et alii putant non posse accipi nisi pretium quod prudentis arbitrio, spectatis circumstantiis, justum censetur, quia in ejusmodi rebus pretium illud censetur justum quod communiter justum æstimatur, et quod rationabiliter commensuratur valori. Utraque sententia est probabilis; spectata tamen ratione, videtur secunda esse probabilior.

Quæst. 167. — *Si quis sciat in agro esse thesaurum vel venam auream, an licite emat agrum communi pretio?* Resp. Utrumque absolute negant Vasq. Turr. et alii cum Dian. *p.* 9, *tr.* 5, *res.* 17. Rationem dant: 1. Quia non est æqualitas inter pretium et rem emptam. 2. Quia alioquin etiam posses ignaro rustico dare vile pretium pro pretiosa gemma quam invenisset et cujus pretium non nosset. 3. Quia dolus qui videtur hic intervenire nemini favere debet. 4. Quia hoc ipso, quod quis invenit thesaurum in fundo alieno, media pars debetur domino fundi, secundum dicta *n.* 106. E contra affirmant de thesauro S. Th. aliique multi cum Bonac. *de rest. d.* 1, *q.* 3, *p.* 6, *n.* 7; Lugo *d.* 6, *n.* 128; Burg. *centur.* 3, *cas.* 72, nam hoc ipsum innuit *Christus* recte factum esse *Matth.* 13; deinde fundus non emitur ratione rei latentis, sed ratione superficiei; denique quia juxta communem hominum æstimationem illud est justum pretium talis fundi: ergo emens illo pretio plus non peccat quam emens fascem herbarum, sciens unam ibi esse pretiosam et sibi valde utilem. Idem dicunt Lugo, Bonac. et Spor. *num.* 72, de illo qui emeret rem mobilem, v. g. piscem in quo reperiret gemmam, aut saccum lanæ hosti ereptum in quo lateret pecunia: quandiu enim vendens non sciebat ibi esse gemmam aut pecuniam, non acquirebat illius dominium, et si a quocumque ibi inventa fuisset, media ex parte fuisset inventoris et media illius cujus tum erat piscis vel saccus. Circa venam auri, vel aliud minerale in agro, Turr. et alii dicunt non licite emi communi pretio, quia censetur pars vel saltem fructus agri: ergo in emptione debet haberi illius ratio. E contra Less. Bonac. et alii cum Spor. *n.* 70, dicunt non esse habendam illorum rationem, quod certum videtur in praxi, si emens nesciverit et bona fide emerit, quia nunquam cogetur hoc compensare. Ratio autem universalis est, tum quia in venditione attenditur solum valor et pretium quo res valet in ordine ad communem usum et in communi æstimatione hominum, non autem in ordine ad peculiarem circumstantiam quam emptor non tenetur manifestare; tum etiam, quia si talis vena est pars 942

agri, uti probat Lugo *n.* 107; ergo cum voluerit vendere totum agrum, voluit etiam vendere venam, et quamvis etiam dicatur esse fructus agri, tamen pretio æstimari non solet; nisi communiter cognoscatur saltem a venditore, alioqui habet se atque si ibi non esset: tum denique quia probabilis est sententia quod tales venæ sint primo occupanti, uti cum Bon. *n.* 12, docent velut probabile Less. Fill. et alii, licet oppositum insinuaverim tanquam probabilius *num.* 110. *Ad* 1. Rationem in oppositum N. deesse æqualitatem; thesaurus enim vel vena ignorata non auget pretium in communi æstimatione hominum. *Ad* 2. N. cons. quia vile pretium non est pretium gemmæ secundum communem æstimationem hominum. *Ad* 3. N. hic esse dolum; utitur enim jure suo, nec tenetur indicare quod thesaurus vel vena sit in agro. *Ad* 4. Leges videntur loqui in casu quo inveniens apprehendit thesaurum, volens facere suum, quando alter adhuc est dominus fundi; posset enim relinquere in agro quo casu domino nihil obveniret; si autem emerit agrum, jam est dominus fundi: ergo ei debetur etiam altera medietas.

943 *Quæst.* 168. — *Quandonam ob lucrum cessans vel alios titulos licitum sit pluris vendere ad creditum?* Resp. § 1. Licitum est absque alio titulo vendere pluris ad creditum, dummodo fiat intra fines justi pretii, uti recte Mendo *in stat. d.* 6, *n.* 43, quia nunquam teneris, per se loquendo, vendere infra summum pretium justum: ergo multo minus teneris vendere ad creditum, cum hæc venditio plerumque habeat multa pericula et incommoda adjuncta.

944 § 2. Ut liceat tibi supra justum pretium vendere pluris ad creditum ratione lucri cessantis, debent esse sequentia: 1. Ut si hanc mercem non vendidisses huic emptori, fuisses venditurus alteri pro numerata pecunia. Ratio est, quia alioquin non habuisses ex hac mercede pecuniam qua lucrareris: ergo non ideo tibi cessaret lucrum, quia huic ad creditum vendidisses. 2. Ut si tu illa pecunia fuisses negotiaturus ante tempus quo solvetur; si enim mensura erat otiosa, non ideo tempus cessat lucrum, quia ad creditum vendidisti. 3. Ut propter hoc quod ad creditum vendas, non ideo habeas plures emptores, alioquin sic compensaretur damnum tuum. 4. De hoc tuo lucro cessante debet admoneri emptor, secundum dicta in simili de mutuo *n.* 864, alioquin involuntarius est ad excessum pretii. 5. De hoc lucro detrahere debes quantum expensæ et periculum novæ negotiationis judicio boni viri æstimantur; ita omnes, teste Spor. *n.* 31, ex quibus patet raro excusari mercatores ex hoc titulo vendentes supra justum pretium; nam dilatio solutionis præcise non est justus titulus accipiendi plus quam justum pretium rei secundum se, sed est illud quod res valet quando traditur, et, per se loquendo, solutio futura est æqualis æstimationis cum præsenti, secundum dicta *n.* 868, et ideo Roder. *l.* 3, *q.* 7, *a n.* 29, negat licere pluris vendere ad creditum ob carentiam pecuniæ.

§ 3. Licere pluris vendere ad creditum ob pe- 945
riculum non accipiendi pretium docent cum aliis Dian. *p.* 1, *t.* 8, *res.* 57; Less. *l.* 2, *c.* 25, *n.* 33, aliique apud Moyam, *t.* 1, *t.* 6, *d.* 6, *q. ult. n.* 6. Item ob periculum sumptuum vel molestiæ quæ probabiliter timentur futura in obtinendo postea pretio, uti cum communi docent S. Th. *opusc.* 73, *c.* 10; Sot. Bannez, Prado, Moy. *n.* 7; Steph. *t.* 4, *d.* 9, *n.* 66. Videri tamen potest Ills. *t.* 4, *d.* 2, *n.* 402.

Quæst. 169. — *Si nunc bono pretio vendantur,* 946
v. g. salpæ, et Titius omnes emat ut, facta eorum penuria, carius vendat, an hoc monopolium sit illicitum? R. Salas et alii affirmant, et quidem esse contra justitiam docent Angel. Silv. Nav. aliique cum Laym. *lib.* 3, *tr.* 4, *c.* 17, *n.* 41, et Spor. *n.* 103. Rationem dant: 1. Quia sic injuste compelluntur emptores ad augendum pretium. 2. Injuste subducitur Reip. pretium medium et infimum. 3. Talis potest puniri ob talem suppressionem mercium. E contra dicunt non esse contra justitiam Molin. Turr. Bonac. Filliuc. Less. *l.* 2, *c.* 21, *dub.* 20; Castr. *d.* 5, *p.* 34, *n.* 6; Dic. *l.* 2, *t.* 9, *d.* 3, *n.* 164; Tamb. *l.* 8, *tr.* 3, c. 7, § 11, *n.* 11; Burgh. *cent.* 2, *cas.* 19; Ills. *n.* 403. Imo nec esse contra caritatem docent Mol. et Lug. *disp.* 26, *n.* 177, dummodo id faciat solus Titius, non inducendo ad hoc etiam alios, et supposito quod in lege non prohibeatur, nec ideo notabile damnum causetur Reip. Ratio horum est quia ita fecit Joseph in Ægypto, *Gen.* 41, neque talis impedit alios quominus etiam emant si velint, et differendo venditionem in aliud tempus utitur jure suo. *Ad* 1. Rationem in oppositum negant compelli; sed libere jam emunt carius quod neglexerunt antea emere vilius. *Ad* 2 et 3 N. assumpt. Hæc sententia est probabilis, sed prima videtur probabilior; nam sic colligere omnes merces in ordine ad inducendam inopiam et augendum postea pretium est reipsa facere monopolium auctoritate privata, quod jure gentium videtur esse illicitum.

Quæst. 170. — *Quid dicendum sit si mercato-* 947

res conspirent non vendere minoris, attamen adhuc intra limites justi pretii? R. Aliqui dicunt non esse contra justitiam nec contra caritatem, uti refert Castrop. *n.* 3, quia non excedunt pretium justum, nec caritas videtur obligare ad abstinendum a lucro ne proximus patiatur damnum, alioquin semper vendendum esset minimo pretio. E contra tamen Lugo *n.* 176, tenet sententiam oppositam, vocatque communem, quia licet non pecces sic vendendo, tamen peccas suadendo in reliquis; sicuti ordinarie non peccas si non des eleemosynam pauperibus, peccas tamen si suadeas aliis omnibus ut non dent.

948 *Quæst.* 171. — *Quomodo venditor teneatur vitium, vel emptor prætium mercis manifestare?* R. § 1. Si vitium sit ita manifestum ut quivis facile possit advertere, S. Thom. Sot. Molin. Laym. et alii recte dicunt non esse opus manifestare, dummodo vendatur intra fines justi pretii, etiam considerato illo vitio; sibi enim imputetur emptor quod non attenderit; si tamen advertere non posset ob imperitiam vel aliam invincibilem ignorantiam, docent Auctores communiter cum Castr. *d.* 5, *p.* 22, *n.*7; Spor. *n.* 67; Ills. *t.* 4, *d.* 2, *n.* 400, fore obligationem manifestandi, quia respectu hujus emptoris est atque si esset vitium occultum.

949 § 2. Si vitium occultum grave obstet tantum fini intento ab emptore, non autem reddat rem absolute vitiosam, v. g. Caius dicit se velle emere bovem ad arandum, tu vendis tatem quem scis tamen ineptum ad arandum, scis tamen esse bonum ut impinguetur pro macello; in hoc casu, S. Anton. Gabr. et alii putant contractum non posse rescindi, cum merx sit simpliciter bona et pretio isto digna; sed oppositum probabilius tenent Salon. Sal. Rebell. Castr. Ills. supra et alii, quia decipis in re gravi, et tenebaris te accommodare menti ementis, qui non aliter consentiebat in pretium; e contra, quando vitium occultum non reddit mercem inutilem fini ab emptore intento, sed adhuc habet commodum usum, item quando vitium est tantum leve, si credas alterum non empturum aut minoris empturum si manifestares, Panorm. Rebell. et alii multi dicunt te teneri manifestare, quia alioquin illa emptio erit ipsi involuntaria. E contra probabilius negant Sot. Valent. aliique multi cum Castrop. *n.* 14, et Spor. *n.* 68, quia nec jus naturale nec potitivum jubet hoc fieri cum res non vendatur pluris quam justo pretio, ideoque non fiat ementi injuria licet forte emptio sit secundum quid involuntaria.

§ 3. Si emptor interroget an vitium insit, 950
vendens tenetur manifestare, etiam occultum, alioquin erit dolus dans causam contractui: ergo invalida erit venditio et emptio, quod putat Spor. *n.* 65, esse verum, etiamsi vitium esset leve, quia emptor satis declaravit se habere voluntatem tantum conditionatam emendi si nullum vitium inesset, quod scire voluit; potest tamen tum non manifestato vitio dicere venditor se bona fide vendere, spondendo indemnitatem, Tamb. *lib.* 8, *t.* 3, *c.* 7, § 9, *n.* 29; Spor. *supra.*

§ 4. Emptor tenetur venditori simplici et 951
ignaro manifestare bonitatem vel pretium mercis, v. g. gemmæ quam invenit et vendere vult nesciens ejus pretium, alioquin emit pretio non justo, quia non tanto quanti in communi æstimatione valet; ita cum communi Castr. *n.* 2. Quod si emens dicat: Volo tam multum dare si rem des et condones, si forte valet supra, putant Caj. Arm. et alii satis esse; sed merito cum aliis contradicunt Mol. Lugo *d.* 26, *n.* 137; Spor. *n.* 69, quia venditor sic non donat libere, sed ex pacto, quia emptor aliter non vult emere: ergo non est condonatio gratuita, sed involuntaria.

§ 5. Quando res communi æstimatione vilis 952
prius post venditionem cognoscitur esse pretiosa, si empta sit justo communi pretio, juste retinetur, ut si vas aliquod communiter putabatur esse æneum quod postea invenitur fuisse ex parte aureum, emens communi pretio non tenetur postea aliquid superaddere, Tamb. § 11, *n.* 41; Spor. *n.* 71. Ratio est quia quamvis fuerit error in substantia physica, tamen non fuit in morali, id est non fuit error in illa substantia prout substabat commercio humano, nam communiter putabatur esse ænea; res autem juste emitur tanti quanti æstimatur communiter, sicque nunc per emptionem justam transit in dominium ementis.

Quæst. 172. — *Quid dicendum sit de venditione in qua intervenit fraus vel mendacium?* 953
Resp. § 11. Si vendas quis pro quo, v. g. pharmacopola, ne cogatur fateri se non habere certas species petitas, si supponat alias, injustus est, peccatque graviter vel leviter pro ratione damni vel periculi ægro causati.

§ 2. Vendens mercem pretio infimo sed tra- 954
dens minorem mensuram, ita tamen ut, spectata etiam diminutione mensuræ, maneatur intra fines justi pretii, adhuc est injustus, inquit Spor. *n.* 75, et tenetur restituere, tum emptori quia non stat contractui quem cum illo iniit de tradenda integra mensura, tum aliis merca-

toribus qui jus habent ut ementes per talem fraudem a suis officinis non abstrahantur.

955 § 3. Si fraude vel mendacio inducas emptorem ad emendum majori pretio quam empturus esset, facis injuriam et teneris restituere, quamvis pretium quod dedit adhuc fuerit intra fines justi pretii; ita Castr. *d.* 5, *p.* 35. Ratio est quia agis contra jus quod quisque habet ut fraude vel mendacio non inducatur in aliquod damnum. Ob eamdem rationem es injustus et teneris restituere si fingas litteras vel spargas falsum rumorem de obsidenda urbe, de navibus submersis quæ tales merces advehebant, aliisque similibus, et ideo carius vendas merces tuas; ita Rebell. et Castr. Si tamen pretium auctum jam sit falso rumore non causato a te, Med. et Grass. te excusant a restitutione, si fuisti inscius fraudis; non excusant autem si fuisti conscius. Consequentius tamen dicerent, inquit Castr. *n.* 5, quod in utroque vel neutro casu excuseris, nam supposito errore venditur pretio secundum vulgi æstimationem constituto; hinc verius putat Castrop. cum Rebel. Sal. et aliis in utroque casu te teneri restituere; nam idem pretium nequit esse justum et injustum respectu diversorum, sed respectu illorum qui rumoris sunt causa est injustum : ergo etiam respectu aliorum. Et ratio a priori est quia pretium quod falsis et iniquis rumoribus introducitur non est voluntate a Rep. constitutum nec approbatum : ergo simpliciter est iniquum.

956 § 4. Si tantum diceres, aut etiam jurares, rem tibi pluris constare, te pluris vendidisse aliis, te non posse vendere minoris, etc. quamvis emens sic inducatur ad plus dandum, non est obligatio restituendi, quia licet peccent sic mentientes aut jurantes, tamen satis notum est talia solere communiter dici ab illis, quamvis vera non sint, unde sibi imputet qui credit; ita Rebell. et Castrop.

957 *Quæst.* 173. — *An mercator licite possit merci admiscere substantiam alienam, v. g. piperi juniperos, ceræ picem?* R. Potest, dummodo etiam proportionate remittat de pretio, et merx idonea maneat ad consuetum usum, nec reddatur deterior quam illa quæ simili pretio venditur ab aliis : ita Molin. Laym. Spor. aliique 12, apud Mendo *d.* 3, *n.* 17. Addunt Less. et Lop. si materia secundum se deterior ita per industriam admisceatur, ut res melius temperetur, posse vendi consueto pretio; contradicunt tamen recte pro praxi Castr. *d.* 5, *p.* 6, *n.* 5 *et p.* 22, *n.* 4, aliique cum Mendo *n.* 22, quia sic daretur occasio injuriis; quisque enim facile judicaret rem suam non obstante mixtione manereque bonam, aut fieri meliorem; specialiter autem de vino aqua mixto dicunt id absolute non licere, Tamb. aliique multi cum Spor. *n.* 80, quia vinum in se semper redditur deterius citiusque acescit, et admiscere poterit emens, si temperari expediat; itaque non aqua, sed vinum vilius erit admiscendum, ut ad commune fori vinum accedat : hoc tamen non obstante docet ex Rebello Laym. *l.* 3, *t.* 4, *c.* 17, *n.* 15, te posse facere admixtionem etiam aquæ ad vinum, si aliter non possis obtinere justum pretium, aut si magistratus injuste taxarit illius pretium. Addunt pistores facere posse panes minoris ponderis, si alioquin justum pretium, secundum magistratus taxationem consequi non possint; sed recte notat Castrop. *p.* 22, *n.* 5, non esse facile præsumendam illam iniquitatem Magistratuum qui juste taxant pretium, prout communitati expedit, licet forte privatus per accidens patiatur damnum quod alia vice facile compensabitur majori lucro.

Quæst. 174. — *An licitum sit vendere in fraudem creditorum quibus re vendita non poteris solvere quod debes?* R. Non est licitum, si retenta re quam vendis, poteras lucrari, aut te reddere potentem ad solvendum, uti constat ex dictis *n.* 428, imo quamvis talis venditio sit valida si facta sit nescienti, tamen si scienti sit facta, rescindi potest a creditoribus, etiam non restituto pretio, ut jura statuunt; si tamen non rescindant intra annum, P. Nav. Mol. et Less. dicunt ementem etiam in conscientia esse tutum, sed negant communius alii cum Nav. et Laym. estque sententia utraque probabilis, teste Spor. *n.* 88. 958

Quæst. 175. — *An ille qui emit rem hypothecatam, id est ad debita obligatam, teneatur hæc debita solvere?* Resp. Communis sententia affirmat, quia res transit ad emptorem cum suo onere reali, nec emptor plus dominii potest acquirere quam haberet venditor : hic autem non habebat dominium liberum a debitis. Excipit Lugo *d.* 17, *a num.* 95, nisi tum sit vendita, quando vendens in extrema necessitate poterat distrahere rem alienam, sicuti non posset in ea necessitate consumere, ita potest illam vendere tanquam liberam onere, ut sic plenum accipiat illius pretium. 959

Quæst. 176. — *An liceat uti falsa moneta?* R. Si est falsa tantum formaliter, id est, si appressa sit forma seu signum Principis sine ulla auctoritate, dummodo materia sit bona, licitum est : quamvis enim cudens peccarit, ta- 960

men si postea exponatur, habet valorem intrinsecum et communem ; e contra si est materialiter falsa, quia vel deest pondus communiter requisitum, vel deest justa materia saltem ex parte notabili ; qui scienter exponit, peccat contra justitiam cum onere restituendi. Quod si quis ignoranter exposuerit, tenetur recipere et commutare, si resciat aut probetur exposuisse. Similiter qui acceptavit etiam ignoranter, si postea advertat defectum et nesciat a quo acceperit, tenetur supprimere, aut detecto vitio vendere quanti potest : neque potest exponere pro pleno valore, ut se reddat indemnem; error enim meus soli mihi debet nocere, et ex eo quod sim deceptus, non est mihi licitum decipere alterum, sed detrimentum illud assignare debeo meæ improvidentiæ vel casui ; Nav. aliique ita ut Spor. *n.* 30, merito dicat esse omnium; hinc audiendus non est Dian. *p.* 3, *tr.* 6, *R.* 3, dicens eum probabiliter non obligari ad restitutionem, qui bona fide exposuit, uti accepit. De cusione monetæ videri potest T. Hurt. *de Resident. t.* 2, *ubi a p.* 495, fuse probat ex S. Th. et aliis non esse sine gravissimis causis immutandum valorem monetarum, sed relinquendum secundum æstimationem intrinsecam materiæ, uti valet apud alios, cum quibus sunt commercia ; sufficere tamen rationem probabilem, qua Princeps judicat id necessarium esse ad bonum commune, docet contra alios *a p.* 498. Denique notat S. Th. *opusc.* 73, *c.* 9, ex Arist. esse vitium usuræ, si quis cudat monetam, ut seipsum reddat ditiorem, intendendo tantum ejus multiplicationem sine necessitate Reip.

961 *Quæst.* 177. — *Quid addendum sit circa emptionem rei furtive, vel pro pretio furtivo ?* Resp. seqq. § 1. Emptor, quamvis sit bonæ fidei, non fit dominus rei furtivæ sibi venditæ, sed res manet domini cujus fuit. Venditor tamen etiam malæ fidei fit dominus pretii sed plerumque cum obligatione restituendi. E contra si quis pretio furtivo emat merces, vendens ex vi emptionis non fit dominus pretii, sed dominium illius manet apud illum cujus fuerat pecunia, emens tamen fit dominus mercium, et ita habetur ex jure partim naturali, partim positivo, secundum dicta *n.* 694, possuntque videri Laym. *l.* 3, *t.* 4, *c.* 17, *n.* 21 ; Spor. *t.* 6, *c.* 5, *n.* 53, et alii passim. Quod si venditor et emptor sciverint rem esse alienam, restitui debet pretium emptori, res domino, uti omnes docent, quia contractus ex utraque parte est nullus, et si res absumatur ab emptore, uterque in defectu alterius in solidum tenetur restituere ; prius tamen emptor, quia cum absumpserit, censetur magis nocuisse domino, ita cum aliis Tamb. *l.* 2, *tr.* 2, *c.* 8, *n.* 6 ; Spor. *n.* 59.

§ 2. Si vendas equum, quem bona fide putas 962
esse tuum, Caius autem dato pretio emit sciens non esse tuum, sed esse Sempronii, tu acquiris dominium pretii, nec teneris quidquam restituere, non Sempronio, uti *n.* 966, dicetur; nec Caio, qui voluntarie in te transtulit dominium pretii ; sciebat enim equum esse alienum, et tamen dabat pretium volens se eo abdicare, ut jus qualecumque in equum vel aliquem ejus usum acquireret, Spor. *a* 58.

§ 3. Si bona fide mercem propriam vendi- 963
disti, sed pro pretio furtivo (aut secundum Lugo *d.* 6, *n.* 171, si pecuniam furtivam accepisti pro debito), si compareat dominus pretii, teneris restituere, si adhuc exstet : si autem consumpseris, vel per mixtionem feceris tuum, ad nihil teneris, quia non es factus ditior; nam propter illud dedisti mercem tuam, alioquin non daturus : ita P. Navar. Sanch. Sair. Vasq. Laym. *n.* 23 ; Dian. *p.* 4, *t.* 4, *r.* 67 ; Dic. *de Restit. d.* 2, *n.* 25, et *d.* 5, *n.* 190, Spor. *supra.* Idem est, si bona fide emisti triticum alienum, et per mixtionem fecisti tuum; si autem adhuc esset impermixtum, deberes restituere etiam cum jactura tui pretii, Petsch. *pag.* 572. Notat etiam reste cum aliis Dicast. *d.* 5, *a n.* 185, et Petsch. supra, si fur pecuniam aut aliud simile jam antecedenter fecisset suum per mixtionem, tibique donaret, te posse retinere, quia dat rem suam ; limitant Sanch. et alii *n.* 1078 referendi, nisi sit impotens ex aliis bonis restituere ; sed adhuc oppositum velut probabile tenent Mol. *t.* 2, *d.* 328; Less. *l.* 2, *c.* 20, *n.* 168; Petsch. supra et fusius *p.* 128 ; cum enim acceptans non moverit ad donationem illam injustam, sed eam supponat, nihil est quod eum obliget ad negligendum suum commodum, quamvis per accidens inde sequatur incommodum tertii.

§ 4. Etiam bonæ fidei emptor, qui eadem 964
fide alteri vendidit rem alienam, postquam hoc cognovit, tenetur pretium emptori restituere, si subsit periculum ne res a domino repetatur, Valent. Molin. Sanch. Less. aliique communiter. Ratio est quia jura disponunt ut venditor regulariter teneatur emptori de evictione rei, sicuti emptor tenetur venditori de evictione pretii, uterque enim tenetur alterum servare indemnem, si res vel pretium a

vero domino evincatur, uti pluribus explicat Castrop. *tr.* 32, *d.* 5, *p.* 28.

965 § 5. Si furatus es Titio equum, et hunc vendas pro 60, ac postea redimas pro 50, satisfacis reddendo equum Titio, et compensando damnum, si aliquod causatum est ; lucrum autem illud, quod redimendo fecisti, non est fructus equi, sed tuæ industriæ, uti recte Molin. *t.* 3, *d.* 721, *n.* 10, contra Sanch. Vide dicenda *num.* 967.

966 § 6. Si Caius bona fide emit equum a Titio pro 50, quem equum Titius furatus erat Sempronio, et Caius eumdem equum bona fide revendidit Antonio etiam pro 50, Bann. Sot. Med. Cov. Arriag. Led. Sair. P. Nav. dicunt Caium teneri hoc pretium restituere Sempronio, quia si equum retinuisset, debuisset hunc illi restituere, pretium autem successit in locum equi : e contra hoc probabilius negant Caj. Nav. Fill. Laym. Sanch. *l.* 2, *c.* 23, *n.* 178; Dian, *p.* 2, *tr.* 15, *r.* 11; Lugo *d.* 17, *a n.* 105; Burg. *cent.* 1, *cas.* 87; Spor. *n.* 57, quia pretium, quod accepit ab Antonio, non est Sempronii, sed erat Antonii, et nunc transit in dominium Caii, neque Caius ex illa venditione est factus ditior ; unde satis est Sempronio quod retineat jus ad equum suum existentem apud Antonium, simulque habeat actionem contra Titium. Nec verum est quod pretium succedat in locum rei, nisi ubi leges ita statuunt in certis contractibus, aut saltem nisi quando pretium est debitum pro re, quam debitor habeat, quod hic non est, cum equus non sit in Caii potestate.

967 § 7. Si Caius in posito casu equum illum revendidisset pro 60, sicque lucratus esset 10, Bonac. et alii cum Fill. *tr.* 22, *n.* 84, dicunt Caium teneri excessum illum dare Sempronio, quia Caius in hoc est factus ditior ex re Sempronii, res autem domino suo lucratur ; quæ sententia vera est, si Titius Caio vendidisset infra infimum justum pretium, v. g. si equus esset saltem 60 imperialibus dignus, tum enim excessus ille esset justum pretium equi. Si tamen justum pretium equi esset etiam 50, quos dederat Caius, Mol. Rebell. Less. Laym. Lugo *n.* 19; Dian. *p.* 3, *t.* 5, *r.* 41; Haum. *t.* 3, *n.* 251, Burgh. supra negant teneri ad hunc excessum, quia est fructus industriæ vel fortunæ ; si enim esset fructus naturalis, Sempronius posset illud repetere, quamvis equum recepisset, quod dici non debet, quia recepto equo habet quod suum erat : ergo in nostro casu satis est si Caius det Sempronio pretium commune, quo similem equum comparare possit.

§ 8. Si Caius illum equum Sempronii a Titio 968
fure accepisset titulo gratuito, v. g. donationis, et summo pretio revendidisset, Molin. Less. aliique communiter cum Lugo *n.* 105; Petsch. *pag.* 560; Spor. *n.* 57, recte dicunt Caium teneri pretium dare Sempronio, alioquin plane ex re aliena fieret ditior ; et certum videtur quod non satisfaciat dando pretium infimum ; sic enim Sempronius non reciperet rem suam æquivalenter, quia talis equus communiter non potest infimo pretio emi : ergo tenetur dare saltem pretium medium, quia hoc censetur pretium quasi naturale rei; probabiliter tamen docent Lugo et Haun. non teneri dare excessum illum usque ad summum pretium, quia cum res communiter non possit vendi summo pretio, hic excessus censetur fructus industriæ potius quam rei.

§ 9. Si fur rem Caii sublatam furto dona- 969
verit Titio, qui eam vendiderit, et acceptum pro ea pretium donaverit Sempronio, potest retinere Sempronius, quia Titius, ex cujus liberalitate Sempronius factus est ditior, fecerat pretium illud suum, uti suppono, Tamb. *l.* 8, *t.* 3, *c.* 3; § 1, *n.* 13, Petsch. *p.* 561. Si tamen Titius scivisset rem esse Caii, in defectu furis, teneretur restituere, quia vendendo fecisset injuriam Caio.

§ 10. Si equus Sempronii, quem Caius bona 970
fide emit vel accepit a fure, pereat apud Caium, etiam ex gravi culpa Caii, Caius ad nihil tenetur secundum dicta *n.* 143, non ex re accepta, quia nihil ideo habet; neque ex injusta acceptione, quia culpa Caii non erat formaliter injuriosa Sempronio, cum de illius jure nihil sciret.

§ 11. Quamvis scias rem furtivam esse ab 971
illis emendam, vel consumendam, tamen facis injuriam si emas animo retinendi, uti sequitur ex dictis *n.* 49, quia quisquis emet vel consumet, ille cooperando furi faciet injuriam domino : ergo præveniens in emendo vel consumendo prævenit in injuria. Quod si prudenter præsumeres rem a domino jam haberi pro derelicta, posses dare aliquid etiam vilissimum ut acciperes et sic facere tuam, non titulo emptionis, sed occupationis ; domino tamen postea comparenti deberes reddere, si eam reipsa non habuisset pro derelicta ; tum enim se non abdicasset dominio. Tamb. *l.* 8, *tr.* 2, *c.* 8, *n.* 14. *Dixi*, animo retinendi, quia, posses modico pretio emere animo reddendi domino, si datum pretium refundat; sic enim utiliter geris illius negotium ; teneris

tamen tunc in illum inquirere. Laym. Spor. *n.* 61. Quod si ex prudentibus argumentis judicasses dominum voluisse refundere etiam magnum pretium, ideoque tu illud furi dedisses ut rem domino vendicares, posses hanc tandiu detinere, donec dominus pretium illud tibi refunderet, uti contra Lugo docent multi cum Less. Tamb. *n.* 11 *et* 15; Spor. *n.* 62 *et* 68. Ratio est, quia tum bona fide egisti ex prudenter præsumpta voluntate ejus, debesque censeri utiliter gessisse negotium illius : ergo non debes inde pati damnum. Ex hac ratione forte excusari potest, si Magistratus hanc ferat legem, ut Judæis liceat emere res ad se delatas, quas bona fide putant non esse furtivas; quod si deprehendantur fuisse furtivæ, dominus si recidere velit, teneatur Judæo refundere pretium, id enim aliquibus videtur esse utile publico : 1. Quia Judæi communiter dant, ideoque tantum repetere possunt parvum pretium. 2. Quia alioquin res furtivæ alio deportantur sine spe recuperandi. 3. Quia si non refundatur pretium, erunt nihilominus ex Judæis, qui emant, et se emisse negent, sicque majus damnum patientur domini.

972 § 12. Licitum est bona fidelium injusto bello a Piratis capta emere, et in proprios usus convertere sine onere restituendi, uti ex decretis S. Congr. *ab Urb. VIII* approbatis docet Verjuys *in Pastor. Mission. t.* 4, *art.* 13, merita tamen aliqui in Congr. addebant, requiri animum restituendi sic empta, si domini comparerent, et pretium datum redderent : ratio autem est, quia voluntas dominorum præsumitur esse, ut potius fideles in suum commodum habeant, quam infideles. Et ita quoque quamvis Less. *in auct. v. Beneficium, cas.* 6, dicat non licere ab hæreticis emere bona Ecclesiarum et Monasteriorum, nisi cum animo restituendi ea cum fructibus omnibus, tamen Verj. absolute putat licere Catholicis, etiam sine conventione cum Papa, vel Generali Ordinis emere talia bona immobilia, ac retinere quandiu a propriis dominis occupari non possunt, nec interea esse obligationem ad interesse, aut ad solvendum aliquid pro fructibus, quia etiam hic est præsumpta voluntas Papæ et dominorum, quod potius velint jura et fructus cedere Catholico, quam manere in manibus acatholicorum sine spe recuperandi : si tamen acatholicus emeret, careret hoc jure, quia Ecclesia illi non favet. Quod si bona sint mobilia, v. g. Calices, debent restitui, et quando bona fide sunt empta, potest repeti pretium; si autem resciatur ad quam determinate Ecclesiam spectent, satis est restituere alicui Ecclesiæ ejusdem Diœcesis, aut Ordinis cum conditione dandi vero domino, si comparuerit. V. Arsd. *t.* 2, *p.* 2, *t.* 6, *in Res. de hæret. q.* 10.

§ 13. Si prudenter dubites an res venialis 973
sit furtiva, quia possessor videtur esse malæ fidei, illicite emes, quia te expones periculo usurpandi alienum; sine causa tamen dubitare non oportet, quia delicta non præsumuntur. Quod situ ipse bona fide rem possederi, et superveniat dubium an sit tua, poteris vendere, si emptori admonito te obliges de sustinendo evictionis periculo. Laym. *n.* 27; Dicast. *de Restit. d.* 5, *n.* 215, Petsch. *p.* 584.

Quæst. 178. — *Qui sit dominus rei venditæ?* 974
Resp. Jure civili et Gentium dominium mercis etiam traditæ non antea acquiritur emptori, quam pretio persoluto, vel assecurato per cautionem pignoris, vel fidejussoris, aut per fidehabitionem, quam Stryk. *de caut. contr. s.* 2, *c.* 8, *l.* 24, dicit non esse præsumendam, sed ab emptore probandam, licet in hoc contradicant Barb. et alii. Quando autem venditor principalis est Ecclesia, fiscus, vel Minor, res per venditionem Ministri, Procuratoris, vel Curatoris non alienatur ante actualem solutionem, uti ex *l. si curator* 5, *de jure fisci,* et Gl. *ibid.* colligunt Mol. Less. Laym. et Castr. apud Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 190. In dubio autem censetur alius venditor tradens mercem cedere dominium emptori, multo magis si jam recuset pretium rei emptæ, vel pro soluto habeat et contentus sit promissione, uti communiter fit, et tum merx hoc ipso transit in dominium emptoris, vel ex jure positivo, uti vult Mol. vel ex jure naturæ, et intentione contrahentium, uti vult Lugo *d.* 20, *n.* 17, nam alioqui censetur venditor tum prius velle se abdicare dominio, quando præstatur pretium, vel aliqui æquivalens, ideoque manet venditoris, et, si ablata fuerit debet huic restitui : si autem sit vendita pretio tantum assecurato, Caj. Med. Nav. Rebel. Bon. apud Lugo *n.* 16, dicunt adhuc debere præferri venditorem, quia res est loco pretii. E contra Covar. Molin. Vasq. Laym. Castr. Lugo, Ills. *n.* 204, et alii æque probabiliter negant : quam sententiam discussis utrinque rationibus defendit Petsch. *a p.* 567, quia talis merx est sub dominio emptoris, non aliter atque res aliæ; neque verum est, quod res talis maneat hypothecata, seu obligata venditori, nisi expresse sit de hoc conventum, sed transit in

dominium emptoris sine reali onere rem afficiente; quod *Conf.* quia si res talis ab emptore vendatur tertio, primus venditor haberet actionem in hunc tertium pro obtinendo pretio quod primus emptor necdum persolvisset; res enim illa, utpote hypothecata, transiret cum onere; hoc autem negant adversarii; ergo signum est obligationem solvendi non esse realem, quæ mercem ipsam afficiat, sed esse tantum personalem. Neque universaliter verum est quod pretium sit loco rei, uti *n.* 966 dictum est.

975 *Quæst.* 179. — *Quid addendum sit circa rem duobus venditam? R.* Hæc pauca : Si prior emptor solvit pretium, posterior, qui non solvit, licet rem habeat, non acquirit dominium; nec posterior tum acquirit quando cum primo emptore iniium est pactum non vendendi alteri; tum enim apponitur clausula *Constituti*, id est venditor constituit se possessorem pro emptore, ideoque hic emptor incipit possidere et præcessit æquivalenter traditio; hinc posterior venditio est invalida. Quod si posterior emptor, cui res etiam soluto pretio tradita est, sciverit priorem venditionem, præsumitur fraus, et prior emptor intra annum a die scientiæ habet jus evincendi rem; si tamen intra annum non repetat, secundus emptor, si non induxit venditorem, etiamsi sciens emerit, in utroque foro est tutus, et solus venditor personaliter obligabitur primo emptori, ac tenebitur de damnis ita citatis Juribus, et Auctoribus Spor. *a n.* 86, potestque videri etiam Laym. *l.* 3, *tr.* 4, *c.* 17, § 4.

976 *Quæst.* 180. — *An facto contractu venditor teneatur mercem tradere?* Resp. Aliqui negant et putant satisfacere solvendo interesse quod saltem pro foro externo videtur probabile; tamen absolute dicendum est teneri tradere, quia ad hoc determinate se obligavit per venditionem, uti recte Bart. Covar. Menoch. Castr. *d.* 5, *p.* 23; Ills. *tr.* 4, *d.* 2, *num.* 409.

977 *Quæst.* 181. — *Ad quem spectent fructus vel alia affixa rei venditæ?* R. § 1. Si aliud nihil conventum sit, fructus tam maturi quam immaturi actu pendentes in re determinata vendita, licet necdum tradita, spectant ad emptorem, uti leges decernunt apud Less. *l.* 2, *c.* 21, *n.* 100; Ills. *n.* 401; Spor. *n.* 93. Ratio est quia sunt veluti pars rei, quæ emptori debetur; hinc si vinea habens uvas empta sit ante autumnum, traditio autem fiat postquam uvæ a venditore collectæ sunt, detrahendum est de pretio quanti uvæ tempore contractus pendentes æstimabantur; Mol. Lug. Less. supra. Similiter pensio domus elocatæ pro tempore post venditionem sequente, spectat ad emptorem, quia habet se per modum fructus pendentis, tunc nondum perceptibilis a venditore. Similiter vendito equo censetur venditum frænum; item vendita domo, licet necdum persoluto pretio, ad emptorem spectant seræ, claves, clavi, clavisque affixa.

§ 2. Quoad fructus non pendentes actu, sed futuros seu nascituros ex re, dissentiunt Auctores, apud Ills. *a n.* 411; nam Juristæ communiter, ad quos accedunt Nav. Molin. Rebel. Sa, Sanch. Dian. *p.* 4, *t.* 4, *r.* 139, dicunt si res necdum sit tradita, nec præstitum pretium vel saltem cautio pro illo, fructus manere venditoris : 1. Quia cum hic maneat dominus rei, res domino fructificat. 2. Quia videtur iniquum ut emptor percipiat fructus ex re, et venditor non possit frui pretio. E contra S. Ant. Silv. Rosell. Arm. Lop. P. Nav. Castrop. Less. *n.* 109; Spor. *n.* 94, et Theologi communiter ac probabilius putant eos spectare ad emptorem, si res sit absolute vendita, etiamsi necdum sit tradita nec cautum de pretio, quia quandocumque nascentur, sunt connexi cum re de se ferente tales fructus tanquam accessorios : ergo cum emptori debeatur res, debentur etiam illi fructus; unde *ad* 1. Rationem oppositam dicunt rem fructificare domino, nisi alteri sit debita; nam similiter dicitur perire domino, hoc tamen non obstante sæpe perit emptori cui debita est, licet necdum illius sit dominus, uti *n.* 983 dicetur. *Ad* 2. Id compensatur per hoc quod ad emptorem pertineat periculum rei; pretium autem futurum, quod solvetur venditori, est, per se loquendo, æqualis valoris cum pretio præsente jam persoluto, uti *n.* 869 dictum est. 978

§ 3. Nomine fructuum hic non venit thesaurus; nihilominus si aliquis tertius thesaurum reperiret in re vendita et tradita, etiam non persoluto pretio, media pars deberetur emptori, et non venditori, Ills. *n.* 414. 979

§ 4. Si emptio vel venditio rescindatur ob læsionem supra dimidium, fructus temporis intermedii pertinent ad emptorem, sicut et periculum ejus ad illum pertinebat, Mol. Sa, Less. *dub.* 15. Spor. *n.* 28. 980

Quæst. 182. — *An vendens rem frugiferam ad creditum possit contrahere cum emptore, vel de retinendis fructibus rei venditæ, donec persolvatur pretium, vel, si emptor velit fructus, de pensione solvenda?* R. Si venditori emergat 981

damnum, vel cesset lucrum ex dilatione solutionis, aut si retineat in se periculum rei venditæ, potest repetere fructus saltem ex parte, uti statuit lex apud Spor. *n.* 96. Quod si contrahentes velint tandiu rem non censeri venditam, sed quasi elocatam sub certa pensione, usquedum solvatur pretium, periculo remanente apud venditorem tanquam dominum, etiam licitum erit. Præterea putant Lugo *d.* 25, *n.* 140; Spor. *n.* 97; Beja *p.* 1, *cas.* 19, venditorem posse translato rei dominio velle retinere sibi jus ad fructus, donec solvatur pretium, tumque elocatis fructibus exigere aliquam pro his pensionem; imo quamvis venditori nullum emergat damnum nec cesset lucrum, tamen Covar. Mol. et alii putant posse petere pensionem absolute ob fructus, quos percipiet emptor ex re, donec persolvatur pretium, quia si res non fuisset vendita, sed elocata sub pensione annua, liceret hanc accipere : ergo licebit, etiamsi fuerit vendita, quia emens ex venditione nullum habet majus incommodum : sed oppositum tenendum est, nam res vendita transit in domininm emptoris, qui etiam inter incommoda habet, quod res, si pereat, ipsi pereat : ergo illi debentur fructus rei : ergo tu injuste exigis pensionem ob fructus qui nec sunt rei tuæ nec tibi debiti, ita Rebel. Less. Laym. Castr. *d.* 5, *p.* 26, *n.* 11, et alii communiter.

982 *Quæst.* 183. — *An liceat emere ab aliquo rem frugiferam cum pacto de retrovendendo, ita ut emptor possit cogere venditorem ad rem redimendam, non computatis fructibus interea perceptis?* Resp. Negant S. Ant. Panorm. Sot. Salas et alii cum Castr. *d.* 4, *p.* 9, *n.* 7, quia illa non tam esset venditio quam oppignoratio, de qua *n.* 1115. Licebit tamen hoc, dummodo ab initio habeatur ratio majoris pretii pro valore prævisorum fructuum, ob quos res antecedenter est magis æstimabilis. Quod autem venditioni adjici possit pactum retrovendendi, dicetur *n.* 992.

983 *Quæst.* 184. — *An æquum sit quod res absolute vendita, si pereat ante traditionem, pereat emptori?* R. Videtur negari posse : 1. Quia res perit domino, venditor autem manet dominus quandiu non tradit. 2. Quia videtur iniquum, si emptor damnum ferat ob rem non suam. Sed tenendum est cum communi id æquum esse, quia jura sic statuunt ut dictum est *n.* 705, possuntque videri Laym. *l.* 3, *t.* 4, *c.* 17, *n.* 12; Castr. *d.* 5, *p.* 14; Ills. *t.* 4, *d.* 2, *n.* 410. *Ad* 1 Rationem oppositam. R. Res perit domino, abstrahendo a dispositione juris, et quando alteri non est debita, C. si jura aliter disponant, vel res debeatur alteri, N. *Ad* 2. N. esse iniquum, nam venditor vicissim fert incommoda, uti quod non possit rem vendere alteri, et e contra emptor commoda, nam percipere potest fructus rei, secundum dicta *n.* 977 *et* 978. *Dixi* absolute vendita si enim tantum conditionate sit vendita, et ante conditionem impletam pereat, aut fiat deterior, damnum est venditoris. Ills. supra. V. dicta *num* 705.

Quæst. 185. — *Quid addendum sit circa emptionem chirographorum, vel crediti alieni?* R. Seqq. § 1. Quamvis Caj. Panorm. aliique apud Lugo *d.* 26, *n.* 95, quos sequitur Dian. *p.* 1, *t.* 8, *r.* 49, dixerint chirographa, aliaque debita immatura, id est posthac solvenda, quamvis sint certa et absit damnum, nec cesset lucrum, posse minoris emi, eamque sententiam probabilem agnoverint Less. Mald. Lug. Sanch. *in Cons. l.* 1, *cap.* 7, *dub.* 77; Laym. *n.* 33; Burgh. *cent.* 1, *cas.* 45, aliique plures apud Moy. *t.* 1, *t.* 6, *d.* 6, *q. ult. n.* 11, eo quod jus post annum recipiendi 100 videatur quid minus quoad humanum usum, et æstimationem, quam 100 præsentes, tamen absolute tenendum est oppositum, cum S. Th. Sot. Castr. *p.* 13, *n.* 6; Mead. *d.* 6, *n.* 74: Lugo *n.* 96; Loth. *t.* 10, *art.* 2; Card. *in* 1 *crisi d.* 63, *cap.* 5, *et in* 2 *crisi d.* 25, *c.* 4; Spor. *n.* 49, aliisque communissime atque ideo primam sententiam probabilem esse dicunt Mol. Ban. Sal. uti refert Moy. *num.* 10. Ratio est, tum quia in hoc committitur usura ob virtuale mutuum, uti recte Busemb. tum etiam quia pecunia certa futura non est minus æstimabilis quam præsens, uti constat ex dictis *n.* 869. Excipiunt tamen Nav. Less. Lug. aliique communiter, nisi ejusmodi chirographa vel debita obtruderentur; nam *n.* 935, dicimus merces ultronee oblatas vilescere, et merito tum præsumitur subesse vitium vel periculum; notatque sapienter Lugo supra in praxi communiter veram esse primam sententiam, quia vix unquam erunt Chirographa, aut debita tam certa ut absit omne periculum sortis, sumptuum aut molestiarum; ut tamen liceat minoris emere, non sufficit si damnum emergat, vel lucrum cesset soli venditori, licet oppositum insinuet Card. *in* 2 *crisi d.* 25, *n.* 39; nam non ideo est titulus pro emente, alioqui possem etiam in mutuo plus recipere, etiamsi soli mutuatario, nisi mutuarem, emergeret damnum vel cessaret lucrum quod nemo dicet. 984

Objic. L. Minus, ff. de Reg. Juris, dicitur : *Minus est actionem habere quam rem.* Resp. Lex tantum vult jus *ad rem* esse minus quam jus *in re*, licet unum quoad utilitatem possit æquivalere alteri.

985 § 2. Si Titius per chirographum se statuerit debitorem 100 aureorum Caio, qui solus sciat Titium non esse solvendo, aliqui putant Caium posse vendere chirographum communi pretio, quia Titius in communi habetur potens : ergo chirographum in communi æstimatione est dignum tanto pretio ; sed dicendum est Caium in hoc peccaturum : 1. Contra caritatem, quia proximo dat occasionem damni : 2. Contra justitiam, quia chirographum illud est veluti merx habens vitium intrinsecum, Amic. Silv. Less. *dist.* 10, Loth. *t.* 10, *art.* 3.

986 § 3. Si Titius debeat 1000 Principi, qui debeat 1000 Hospitali, et Titius obtineat ut solvendo Hospitali satisfaciat Principi, Salas et Molin. *d.* 313, dicunt Titium fore injustum si cum Hospitali contrahat ut pro debito 1000, acceptet 500 ; Lugo *d.* 26, *n.* 103, nihil in hoc advertit injustitiæ ; Tamb. *l.* 8, *t.* 3, *c.* 7, § 8, *n.* 7, et Spor. *n.* 51, probabilius sic distinguunt si Titius antehac tanto minoris emerat jus Hospitalis, nihil fore injustum, quia poterat ob difficultatem obtinendi tanto minoris valere ; si autem prius non emerat, facit injuste, quia Princeps transferebat in Titium onus solvendi Hospitali 1000 debitos a Principe : ergo Titius acceperat debitum Principis liberum ab omni difficultate : ergo injuste detrahit ob difficultatem.

987 § 4. Si Titius, quia est in gratia Principis, facile consequi possit debitum quod Caius, cui debetur, difficulter impetraret, plures apud Lug. *n.* 94, et cum Loth. *a n.* 3, dicunt non licere Titio minoris emere a Caio ; sed Mol. Less. Bonac. Silv. Laym. et Lugo supra, Dian. *R.* 50 ; Burg. *cent.* 1, *cas.* 50 ; Spor. *n.* 48 : Ills. 401, probabilius dicunt licere, quia æstimatio talis debiti non pendet ex commodo vel circumstantia unius aut alterius hominis, sed ex publica æstimatione, quanti nempe æstimaretur, si v. g. sub hasta venderetur, licet huic vel illi ob singularem circumstantiam sit futurum utilius. V. dicta *n.* 906.

988 § 5. In casu quo debitum periculosum vel difficile potest minoris emi, Mol. *d.* 361, negat debitorem ipsum posse illud emere minoris, vocatque sententiam oppositam omnino improbabilem, sed probabilius contradicunt Navar. Facund. Tamb. Less. *l.* 2, *c.* 21, *n.* 70 ; Burgh. *cent.* 1, *cas.* 50 ; Lug. *n.* 101 ; Spor. *n.* 50, aliique apud Sanch. *dub.* 18, dummodo ipse non sit causa minoris æstimationis, quia jus ad tale debitum minus valet in communi æstimatione ; merito tamen dicit Laym. *n.* 33, ejusmodi negationem periculo non vacare.

§ 6. Si Caius debeat Titio 100, et pro inter- 989
esse singulis annis quinque, rogetque Sempronium ut debitum in se suscipiat ad 4 annos, promittens eo post 4 annos satisfacere, Sempronius autem primo anno refundat Titio capitale, sicque se liberet ab interesse solvendo, Lugo *in Respons. mor. l.* 6, *dub.* 9, *et de just. d.* 28, *a n.* 134, putat Caium post 4 annos teneri Sempronio refundere 120, quia hic contractus ab initio fuit justus. Docet autem recte S. Th. *Opusc.* 73, *c.* 9, si Caius habeat redditum annum 6 aureorum et quia jam indiget pecunia, Titius eum emat ad annos 3 pro 16 aureis, esse usuram, quia plus acquiritur vel saltem certitudinaliter speratur quam datur, estque virtuale mutuum.

§ 7. Si Caius prætendens sibi deberi 1000 a 990
Titio, hanc actionem litigiosam vendat Sempronio pro 400 et addat se gratis donare reliquos 600, *Justinianus, l. ab Anastasio* 23, *Cod. Mandati*, reprobat venditionem, ac statuit Titium satisfacere solvendo Sempronio solos 400 quos Caio dedit pro cessione illa, eo quod per tales mercaturas litium dentur occasiones vexandi proximum. Hanc tamen Constitutionem exolevisse putant aliqui apud Haun. *t.* 10, *n.* 107, et saltem videntur supponere omnes cum Haun. *n.* 190, esse pœnalem adeoque in conscientia non obligare nisi post sententiam Judicis. V. Stryck *s.* 4, *c.* 2, § 9 *et seqq.*

Quæst. 186. — *An Principi sit licitum vendere* 991
officia temporalia? R. Adr. et Salon. dicunt de jure naturæ esse illicitum : 1. Quia Principes non sunt domini, sed tantum administratores Reip. et officiorum. 2. Quia sic sæpe excluduntur aptiores et digniores : ergo non providetur bono communi ad quod tamen de jure naturæ tenetur Princeps. 3. Quia talibus emptoribus datur occasio iterum emungendi subditos ut pretium recuperetur, Az. *p.* 3, *l.* 8, *de vend. c.* 7, *q.* 2, ostendit hoc prohiberi jure positivo, tamen addit passim non observari, etiam in Romana Curia, et licet Ills. *t.* 4, *d.* 2, *n.* 406, dicat ex gravibus causis posse id excusari, raro tamen prævalebunt gravissimis incommodis quæ enumerat Az. *q.* 3, sed Haun. *t.* 10, *n.* 110, dicit non esse operæ pretium plura dicere circa hoc, quia quicquid dixeris, consuetudo prævalebit ; curandum tamen est, inquit, ut serventur quæ jure naturæ servanda

sunt, nempe ut venditiones moderato pretio fiant, et talibus personis quæ creduntur officio bene functuræ.

992 *Quæst.* 187. — *Quænam pacta adjici soleant venditioni?* Resp. sequentia : 1. *Commissorium*, ut si intra certum tempus non solvatur pretium, res censeatur non empta, sicque emptor dicitur cadere *in commissum*. 2. *Adjectionis* in diem, ut si intra certum tempus aliquis alius plus obtulerit, res censeatur non empta, sed vendi possit alteri. 3. *Retrovendendi*, sed necessarium est imprimis ut absit contractus *Mohatra*, de quo dictum *n.* 902; deinde ut servetur æqualitas, uti pluribus Mol. *d.* 375; Less. *l.* 2, *c.* 21, *d.* 14; Lugo *d.* 26, *a n.* 183; Spor. *t.* 6, *c.* 5, *n.* 101.

993 *Quæst.* 188. — *Quomodo rescindi possit venditio?* Resp. 1. Mutuo consensu; nec emptor tunc tenetur restituere fructus, quia stante contractu cesserunt illi tanquam domino. 2. Si adfuerit pactum commissorium vel adjectionis in diem, uti *n.* 592 dictum, et tum fructus compensari debent venditori. 3. Per actionem redhibitoriam, vel quanti minoris, de qua *n.* 715. 4. Propter læsionem ultra dimidium, uti habet communior contra Less. relatum *n.* 624, duratque hæc actio usque ad 30 annos. Quod si inculpabiliter facta sit talis læsio, potest lædens manere in contractu, supplendo defectum, nec tenetur compensare fructus interea perceptos; hoc autem jus rescindendi quandoque competit læso etiam contra tertium cui res alienata est. 5. Per restitutionem in integrum, de qua *n.* 677 dictum. V. Ills. *t.* 4, *d.* 2, *a n.* 414.

994 *Quæst.* 189. — *Quid sit retractus, et quomodo liceat eum impedire?* R. Retractus est jus quod habet, v. g. proximior consanguineus, ad rescindendam venditionem rei immobilis, oblato pretio quo ab extraneo vel remotiore consanguineo emebatur ; fit autem communiter intra annum et diem, et retrahens sibi tantum potest redimere, non alteri, Castr. *p.* 5, *p.* 29, quem vide, potestque retrahens emptorem in dubio cogere ad jurandum quanti emerit, uti docent Tiraq. Reinkink. et alii. Quomodo autem liceat impedire retractum, docebit casus sequens.

995 Titius emit domum a Caio, et solvit 300; sed timens ne domus retrahatur a consanguineis, ut hos deterreat, cum consensu Caii scribit in instrumento se daturum 500. *Quæritur* an licite? Respondet Less. *in auct. v. contractus*, *cas.* 7, hic committi dolum, qui in jure dicitur *Stellionatus;* addit tamen ex neutra parte esse culpam gravem; nam si quis emens ulnam panni 14 florenis simulet se dare 20 aut si merces vituperet ut sic deterreat alios et solus emat, per hoc non facit injuriam aliis emptoribus; tum quia non inducit ipsos ut pluris emant, tum quia quando agitur de notabili commodo proprio, nemo tenetur alteri veritatem aperire, qua cognita commodum impediretur. Addit *Cas.* 9, licet Titius mentiretur, mendacium esse mere officiosum. Concludit etiam sic eludi posse retractum, si conveniat inter contrahentes ut domus ematur 500, sed simul se obliget venditor ad 200 post contractum condonandos. Verum in primis certum est si alter habens jus retrahendi refudisset Titio 500, teneri Titium hos 200 restituere; quia nullo justo titulo habet ; deinde reliqua quæ addit et concludit Less. etiam videntur difficilia; nam *a n.* 69, diximus cum communi. Si quis alterum impediat a consecutione boni ad quod habet jus, aut licet jus non habeat, si tamen impediat dolo vel mendacio, inferri injuriam; quisque enim habet jus, ne fraude vel mendacio impediatur ; ergo cum hi habentes jus retractus impediantur dolo vel mendacio, fit ipsis injuria, et incurritur obligatio compensandi damna inde secuta, secundum prudentem æstimationem.

De jure retractus videri potest etiam Laym. *l.* 3, *t.* 4, *c.* 17, § 16.

ARTICULUS II.

Quid sit negotiatio et quibus illicita?

Resp. Ea est cum quis rem sibi comparat 996
eo animo ut integram et non mutatam, carius vendendo vel permutando lucretur. Quod quia est obnoxium periculo multorum peccatorum, et valde distractivum ac indecens statui clericali sic lucris inhiare, severe prohibitum est clericis constitutis in sacris et religiosis omnibus, ita ut mortaliter peccent si multam negotiationi dant operam, ut ait Less. *quem V. l.* 2, *c.* 21, *n.* 4, et Laym. *l.* 3, *t.* 4, *c.* 17, § 7 ; Bon. *de contr. d.* 3, *q.* 1, *p.* 5 ; Lugo *d.* 26, *n.* 23. *Unde resolves :*

«I. Si clericus semel iterumque tantum negotietur in materia non gravi, v. g. libros, cruces, etc. emat ut occulte iterum vendat carius, non est mortale. Mald. Fill. Dian. Lugo *n.* 24.

» II. Non est negotiatio ecclesiasticis vel religiosis prohibita, si emant pecora quæ pascuis

suis saginata vendant, quia vendunt fructus suorum prædiorum vel agrorum, Mol. *t.* 2, *d.* 342, *n.* 8; Less. *n.* 5; Lugo *n.* 29. Uti nec si greges alant ut fœtus, lac, lanam vendant, Lugo *l. c.* ubi tamen negat licere iis conducere agros ut fructus vendant, eo quod (licet non sit negotiatio proprie dicta) specialiter illis sit prohibitum in *Conc. Carth. V. l. c.*

» III. Non peccat clericus : 1. Si emat agrum cum fructibus jam maturis illosque vendat, quia vendit fructus agri sui, ex Mol. *n.* 10, Fill. etc. 2. Si id quod ad proprios usus emerat postea, vel quia non indiget, vel mutato consilio, carius vendat. *Ibid.*

» An vero et quomodo clericis liceat negotiari per alios non famulos, præsertim in necessitate, V. Lugo *n.* 36; Trull. *t.* 2, *l.* 7, *c.* 20, *d.* 19; Barbos. *de jur. un. l.* 1, *c.* 40, *art.* 1. »

ADDENDA.

Quæst. 190. — *Qualis negotiatio et quibus clericis sit prohibita*? Resp. § 1. Licitum est omnibus emere cum animo vendendi sine lucro, quia non est prohibita negotiatio nisi fiat causa lucri, uti habetur *cap. Secundo*, *Ne clerici vel monachi*. Unde si clericus emerit aliquid ut consumat et postea pretium illius crescat, vendere potest, sperans se vilius empturum; est enim actus œconomicæ prudentiæ[1]. S. Thom. 997

1 P. Concina, inquit Nocetius, cap. 14, *Veritatis vindicatæ*, refert verum, sed non refert totum, et illud occultat quod cedit in maximam utilitatem Patris Lacroix. Ego autem revelabo ut lectores videant tum artificium Patris Concinæ, tum cujusmodi sint, et quibus auctoribus muniantur sententiæ quas in libris Jesuitarum statim notat ut *Laxas*. En textus integer P. Lacroix :

« Licitum est omnibus emere cum animo vendendi *sine lucro*, quia non est prohibita negotiatio, nisi fiat sine causa lucri, uti habetur cap. secundo : Ne clerici vel monachi. Unde si clericus emerit aliquid ut consumat et postea pretium illius crescat, vendere potest sperans se vilius empturum. Est enim actus œconomicæ prudentiæ. *S. Thomas*, Molina, Sa, Layman, Castropalao, Lugo. »

Quæro : Cur P. Concina suppressit citationem S. Thomæ? Parum ne facit ad imminuendam invidiam P. Lacroix habere S. Thomam auctorem doctrinæ suæ? Et reipsa illam tradit Angelicus, 2, 2, q. 74, art. 4, ad 2, his verbis :

« Ad secundum dicendum quod non quicumque carius vendit aliquid quod emerit negotiatur, sed solum qui ad hoc emit ut carius vendat. Si autem emerit rem non ut vendat sed ut teneat, et postmodum propter aliquam causam eam vendere velit, non est negotiatio quamvis carius vendat; potest enim hoc licite facere, vel quia in aliquo rem melioravit, vel quia *pretium rei est mutatum* secundum diversitatem loci vel temporis. »

Et tamen hæc doctrina, quæ in S. Thoma erat verissima, in libro P. Lacroix tanquam circæo veneficio facta est repente *laxa*. Carpit hic P. Concina more suo Patrem Lacroix illumque vocat opinionum contrariarum collectorem, qui lectoribus libertatem eligendi quam placuerit passim relinquat. Ait hanc esse methodum quam in universa sua Theologia servat Doctor iste. Ait hanc methodum casuistici Pyrrhonismi speciem redolere. Ait hanc esse justam criticem in opera Lacroisii. Et hinc repetit causam cur Lacroix tam libenter ematur et facile distrahatur.

Primum, falsum est hanc esse perpetuam methodum Patris Lacroix. Nam quamvis aliquando productis hinc inde auctoribus eorumque argumentis judicium suum sustineat, quamvis censoriam virgam non attollat, quamvis partem faventem libertati magnis sæpe permultisque theologis communem, *laxam, laxissimam, horrendam, scandali plenam, erroneum commentum, inauditum paradoxon, cum Evangelio pugnantem* appellare non audeat; quamvis hanc methodum Patri Concinæ perpetuo servandam et servatam relinquat; nihilominus suam sententiam promit, solidis ratiociniis aptisque auctoritatibus communit et in omni Theologiæ moralis parte sese doctissimum et versatissimum ostendit. Et hæc est causa ejus facilis distractionis quæ tamen acriter urit P. Concinam.

Deinde hanc ipsam accusationem P. Concina desumpsit a P. Lacroix, qui sibi illam objicit in præfatione totius operis, n. 4. Et promissam ibi responsionem sive causas suspendendi aliquando judicium affert postmodum l. 4, n. 1542, his verbis :

« *Primo*, quia non potest semper resciri veritas. *Secundo*, quia difficillimum est invenire et periculosissimum definire quænam sint peccata seria vel gravia. *Tertio*, quia etiam *difficillimum* est semper determinare *quænam inter opiniones sit probabilior*. *Quarto*, quia si adducantur auctores et rationes in utramque partem, *prudenti* lectori suggeruntur sufficientia motiva sibi formandi conscientiam practicam. *Quinto*. (Notent hanc quintam modestissimam rationem ii qui contemptis et in malam crucem a mandatis ceteris casuistis vellent soli regnare in his judiciis et unice comprobari sententias suas.) Quantum ad me attinet, plane judico alios esse prudentiores quam me, nec credo a lectore magnifaciendum judicium meum quando attuli alios auctores omni exceptione majores. »

Demum, sicut ille adhibet illam criticem Theologiæ P. Lacroix, sic alii aliam adhibent Theologiæ suæ. Aiunt illam esse meram collectionem opinionum omnium rigidiorum solido ratiocinio vacuam, declamationibus vero conviciisque plenissimam. Aiunt recoctum hic esse quidquid Litteræ Provinciales, Theologia moralis, Jesuitarum, Henricus a S. Ignatio, Sinnichius aliique notissimi Societatis osores jam collegerunt. Aiunt omnes hos tomos in hanc fere propositionem cogi potuisse : « In quæstionibus inter Casuistas catholicos controversis sequenda semper est pars quæ favet legi. » Utra critice justior sit, ego non tanti sum ut definire valeam. Docti judicabunt.

Mol. Sa, Laym. Castr. *t.* 16, *d.* 4, *p.* 13, § 3, *n.* 3; Lugo *d.* 26, *n.* 31. Similiter potest emere plura pro securitate suæ provisionis, et quod superfluet etiam carius vendere, quia emit animo obviandi periculo defectus qui sæpe multum nocet, Lugo *n.* 32.

998 § 2. Licitum est clerico emere materiam ex qua conficiat artefactum et vendat, uti fecerunt S. Paulus et antiqui monachi victitantes labore manuum, Less. *l.* 2, *c.* 21, *n.* 5; Castr. *supr.* Lugo *n.* 27. Hinc *cap. Ejiciens dist.* 88, dicitur : *Quicumque rem comparat non ut ita integram et immutatam vendat, sed ut materia sibi sit inde aliquid operandi, ille non est negotiator.* Similiter emi potest equus rudis ut cultior vendatur, quia potius venditur industria quam res empta ; quantum attinet ad excessum pretii, Castrop. supra.

999 § 3. Coquere cerevisiam ex proprio hordeo eamque vendere non est negotiatio prohibita clericis, Manriq. Lez. Gob. *in Quint. t.* 5, *c.* 11, *a n.* 11, qui *n.* 13, addit probabile esse quod possint etiam emere hordeum, ut confectam inde cerevisiam vendant. Addunt Manriq. Delbene et alii, teste Gob. *n.* 14, etiam posse emere uvas et vinum vendere, dummodo ipsimet vel eorum familiares vinum exprimant. Unde quando id negant licere Mol. Castrop. *n.* 4, Lugo *n.* 34, addunt : si fiat per homines conductos, et similiter dicunt illicitum esse emere lanam ut vendant pannos ab artificibus conductis faciendos. Quamvis autem Mol. aliique cum Castrop. putent illicitum esse etiam ex lana propriorum animalium conficere pannos per conductos famulos ad vendendum, tamen Lugo dubitat de hoc ; potest enim clericus vendere lanam suam et operas suorum ministrorum, ut ei licitum est vendere vinum ex suis vinetis expressum, ut fatentur Mol. Marta, Barb. Gob. *n.* 12. Notat tamen recte Lugo in ejusmodi moralibus attendendum esse ad communem sensum et æstimationem quid nempe censeatur esse vel non esse negotiatio.

1000 § 4. Gob. *n.* 10, putat in Germania licitum esse in monasteriis per famulos vendere vinum et panem, id enim proprie non esse habere tabernam aut negotiari, sed sua vendere transeuntibus.

1001 § 5. Mol. Laym. Castr. *n.* 4, dicunt illicitum esse clerico emere jumenta ut ea pro pretio elocet, quia videtur esse quædam negotiatio ; sed dubitat Lugo *n.* 34, quia emere potest domum ut elocet ; quando enim emit, fecit suam, nec prohibetur sic emptam elocare : ergo.

1002 § 6. Dedecet clericum exercere officium proxenetæ, id est mediatoris inter vendentes et ementes ; non tamen facile erit mortale, inquit Castrop. *n.* 9.

1003 § 7. Quamvis negotiari prohibeatur quivis religiosus, etiam non clericus (exceptis forte novitiis, qui in odiosis non veniunt nomine religiosorum, uti notat Lug. *n.* 25), tamen Med. Less. *n.* 4 ; Laym. *l.* 3, *t.* 4, *c.* 17, *n.* 38 ; Castrop. *n.* 1 et 4 ; aliique communiter dicunt intelligi solos clericos sacris initiatos ; sed Vega, Tab. Sa, Salas aliique cum Lugo supra putant clericos etiam in minoribus constitutos, si beneficium habent ad sustentationem sufficiens, contineri prohibitione, quia hos nulla necessitas excusat, et in ipsis valent omnes rationes prohibitionis, ac leges prohibentes utuntur simpliciter nomine clerici.

1004 § 8. Quamvis Mol. Rebel. et alii cum Castr. *n.* 6, dicant clericum peccare mortaliter, si per unicum actum negotietur in materia gravi ; tamen putant aliqui probabilem esse sententiam Caj. Salas, Delbene *de Imm. Eccl. c.* 5, *d.* 3, *s.* 3, et aliorum qui id negant. Et quoad negotiationem in materia non gravi, consentiunt omnes communiter cum Busemb. supra ; item plures apud Lugo *n.* 24, qui assentitur si negotiatio non sit maxima summa. Rationem dant quia negotiari videtur sonare habitum seu frequentiam, quæ non est si una tantum vel altera vice fiat. Vide *Delbene.*

1005 § 9. Si Clericus negotietur per alium, v. g. si pecuniam exponat, alius autem addat industriam, multi apud Lug. *n.* 36, dicunt esse illicitum, Med. Arm. Mol. Rebel. aliique communiter cum Laym. *n.* 40 ; Castr. *n.* 7, dicunt non esse saltem mortale ; veniale tamen esse docent Mald. et Mol. quibus consentit Rebel. si per seipsum rationes dati et accepti exigat. Turr. dicit, per se loquendo et ratione prohibitionis, nequidem esse veniale, ac consentit Lugo, addens tamen posse esse veniale aut etiam mortale, si Clericus se simul parum aut nimium tali negotiationi implicet ; Less. *n.* 6, merito dicit id indecorum esse, nec faciendum absque justa causa[1].

1 *Plura de negotiationibus quæ Clericis illicitæ sunt, habet Benedictus XIV* de Synodo *l.* 7, *c.* 49. *Sed hic sufficiet reddere ejusdem Apostolicas Litteras datas die* 25 *Februarii* 1741, *quibus declarat et edicit nullam negotiationem, alias Clericis prohibitam, posse ab iisdem, sub alieni nominis velamine, exerceri eique, etiam per alios, operam dantes obnoxios fecit pœnis, quæ a Sacris Canonibus et Constitutionibus Apostolicis statutæ sunt contra Clericos negotiatores.*

BENEDICTUS EPISCOPUS

SERVUS SERVORUM DEI

Ad perpetuam rei memoriam.

« Apostolicæ servitutis commissum Nobis divinitus officium assidue vigilare Nos admonet, ut ex prava hominum cupiditate suborientia mala, quantum in Nobis est, provida sollicitudine coercentes, Dominici ovilis gregem, Superna opitulante gratia, ad æternam patriam dirigamus. Sed præcipua cura constringit de iis qui Ecclesiastico Ordini adscripti et ad sanctioris vitæ genus electi aliis in via salutis actuum suorum claritate prælucere debent. Vehementer enim timidi ac solliciti sumus, ne cæteros Christi fideles, quos pro gradus sui sanctitate, verbis et exemplo ædificare debent, morum suorum pravitate a cœlestium rerum amore ad terrena desideria avertant.

» Cum itaque, ut non sine gravi animi Nostri mœrore accepimus, vesana humanarum rerum cupiditas ita nonnullorum Clericorum invaserit animos ut illicitam Ecclesiasticis negotiationem ad evitandas pœnas adversus illam exercentes a Sacris Canonibus et Apostolicis Romanorum Pontificum prædecessorum Nostrorum Constitutionibus sancitas sub alieni nominis velamine, Dei timore, Ecclesiastici nominis decore et æterno suarum animarum periculo posthabitis, temere, nulliterque exercere non dubitent; et quod palam temporalium pœnarum metu aggredi non audent, quæsitis deinde coloribus et vanis inanium rationum prætextibus clam efficere non timeant, quasi vel Dei oculos qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium, latere, vel Supremi Judicis, qui non fallitur, examen effugere possint : Nos attendentes, quod Clericus qui tantopere mundanis divitiis parandis inhiat, cœlestia despicere et pro nihilo putare convincitur, et quod Clericus negotiator ex inope dives et ex ignobili gloriosus tanquam pestis, ut B. Hieronymus docet, fugiendus est, ad exitiosam hujusmodi labem ab Ecclesiastico Cœtu eliminandam, et ut Sanctæ Ecclesiæ Dei famulatui addicti ab omni turpis lucri cupiditate abhorrentes studeant bene agere, et divites fieri in bonis operibus thesaurizantes sibi fundamentum bonum in futurum, omnes et singulas Romanorum Pontificum Prædecessorum Nostrorum prædictorum Constitutiones illarumque quamlibet contra quoscumque Clericos illicitos negotiatores desuper quomodolibet respective cum omnibus et singulis pœnis contra eosdem Clericos illicite negotiantes editas, quas Constitutiones hujusmodi, ac earum quamlibet præsentibus de verbo ad verbum nihilo penitus omisso pro insertis haberi volumus, motu proprio et ex certa scientia meraque deliberatione, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine Nostris innovamus, confirmamus et approbamus, eisque et earum cuilibet novum Apostolicæ firmitatis et inviolabilis observantiæ robur adjicimus, illasque sic innovatas, confirmatas et approbatas cum omnibus et singulis pœnis in eis, et earum qualibet adversus Clericos illicitos negotiatores hujusmodi contentis ad Clericos illicite sub alieno laici nomine quomodolibet negotiantes, perinde ac si per se ipsos, ac proprio eorum nomine negotia ipsa illicita exercerent omnesque et singulæ Constitutiones, earumque quælibet adversus eos desuper editæ fuissent et in eis et earum qualibet expressi et denominati reperirentur motu et potestatis plenitudine præfatis perpetuo extendimus et ampliamus; illorumque omnia et singula bona sic ab eis alieno nomine illicite acquisita sub inevitabili spolii pœna ad formam Constitutionis fel. rec. Pii Papæ IV, similiter Prædecessoris Nostri, quæ incipit — *Decens esse* — subjicimus et subjecta esse volumus et declaramus.

» Insuper ut in sortem Domini vocati depositis quocumque mundanarum curarum onere et humanarum cupiditatum impedimentis, Christum Dominum qui propter Nos egenus factus est, cum esset dives, ut illius inopia Nos divites essemus, per calcatas mundi opes liberius et expeditius sequantur memores salutaris illius B. Apostoli moniti qui clamat et dicit : Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus ut ei placeat cui se probavit, per easdem Nostras præsentes perpetuo valituras motu et potestatis plenitudine præfatis decernimus, ac pariter declaramus quod si aliquod negotium Ecclesiasticis illicitum personis, licet ab eis minime institutum, sed a laica persona inchoatum et ad eosdem Clericos sive hæreditario jure aut quocumque alio titulo, sive singulariter, sive communiter, sive separatim, sive conjunctim cum aliis bonis et aliis cohæredibus vel sociis laicis existentibus delatum fuerit, vel per seipsos eorumque nomine proprio, vel per alios aut alieno nomine etiam per suos cohæredes aut socios prosecuti

sint, illud statim dimittere teneantur. Si vero negotium hujusmodi sine ipsius Clerici temporali detrimento statim dimitti nequeat, tunc si intra Italiam insulasque adjacentes existat Clericus, a Venerabilium Fratrum Nostrorum S. R. E. Cardinalium decretorum Concilii Trident. Interpretum Congregatione; si vero extra Italiam, ab eadem Congregatione vel ab Ordinario Loci licentiam illud ad aliquod tempus retinendi; proviso interim quod negotium hujusmodi a laico administretur, impetrare teneatur dictaque Congregatio aut Ordinarius Loci, perpensis singulorum casuum circumstantiis, licentiam impertiatur tempusque in eo ad idem negotium dimittendum præscribat; et si Clericus negotium præfatum, licet a Laico, ut præfertur, institutum absque licentia hujusmodi gratis semper sibi impertienda, aut illud ultra tempus sibi permissum retinuerit, vel etiam intra tempus prædictum negotium per se ipsum administraverit, pro negotiatore illicito haberi illumque omnibus et singulis etiam spolii pœnis præfatis subjectum esse motu et potestatis plenitudine dictis perpetuo volumus et definimus.

» Ac demum eo quod fel. rec. Prædecessor Noster Pius Papa IV, per suas litteras, quarum initium est : *Romanus Pontifex*, declaravit præfata Constitutione super Spoliis Clericorum ob illicitam negotiationem a se edita Prælatos, Officiales, ac alios Sæculares et cujusvis Ordinis Regulares Clericos, aliosque cujuscumque status, gradus, ordinis, conditionis et præeminentiæ in Urbe et Curia, ejusque Districtu decedentes, testandi tamen, codicillandi et alias de bonis suis quibuscumque quomodolibet disponendi, vel ad ipsorum proximiores, decedentibus illis ab intestato, transmittendi facultatem ex speciali Sedis Apostolicæ indulto, vel suorum Officiorum privilegio, vel alio quovis titulo obtinentes nullatenus comprehendi; et quod Paulus Papa V pariter Prædecessor Noster per suas Litteras, quæ incipiunt : *In eminenti*, Clericos, Cives et Curiales, sive Incolas hujus Nostræ Almæ Urbis, tunc suæ, exemit a spolio quoad bona in eadem Urbe ejusque Districtu intra decem milliaria consistentia etiam ex redditibus Ecclesiasticis per eos acquisita, unde dubitari contigit an suffragetur quoque ad evitandum Spolium Cameræ Nostræ Apostolicæ competens pro bonis ex illicita negotiatione provenientibus : Nos Constitutiones Pii et Pauli Prædecessorum Nostrorum præfatas, quoad bona ex illicita negotiatione hujusmodi a Civibus et Curialibus, sive Incolis Clericis cujuscumque Ordinis ac Dignitatis quibuscumque indultis, ac privilegiis munitis comparata, et in Urbe ejusque Districtu præfatis, et ubicumque existentia minime ad præmissorum effectum suffragari, sed illa sic provenientia Cameræ Nostræ Apostolicæ vero jure spolii deberi, perinde ac si Constitutiones Pii et Pauli Prædecessorum hujusmodi ad præmissorum omnium et singulorum effectum impediendum minime emanatæ fuissent. Motu simili pariter declaramus et statuimus dictasque Pii et Pauli Prædecessorum Constitutiones quoad præmissorum effectum sortiendum plenarie abrogamus et abolemus.

» Decernentes sic in præmissis omnibus et singulis per quoscumque Judices et Commissarios quavis auctoritate fungentes, sublata eis et eorum cuilibet quavis aliter judicandi et interpretandi facultate et auctoritate, judicari et definiri debere ac irritum et inane quidquid secus super his a quovis quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Quocirca Venerabili Fratri Nostro Annibali S. R. E. Cardinali Episcopo Sabinen. Albani nuncupato Camerario Nostro, et ejus in Camerariatus officio successoribus, per Apostolica scripta mandamus quatenus spolia ipsa ex bonis ex illicita negotiatione provenientia, uti vere spolia prout alia ipsius Cameræ jura exigi et recuperari, ac præsentes Nostras Litteras inviolabiliter observari faciat, nec permittat Cameram ipsam vel pro ea agentes desuper modo aliquo molestari, perturbari aut inquietari, Contradictores quoslibet et Rebelles per censuras et pœnas Ecclesiasticas et appellatione postposita compescendo, nec non legitimis super his habendis servatis processibus censuras et pœnas ipsas etiam iteratis vicibus aggravando, invocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii sæcularis. Non obstantibus prædictis Pii et Pauli Prædecessorum, aliisque Apostolicis, ac in Provincialibus et Synodalibus Conciliis editis generalibus, vel specialibus Constitutionibus et Ordinationibus, ac quibusvis facultatibus testandi, aliisque privilegiis, indultis et litteris Apostolicis quibusvis concessis, approbatis et innovatis, etiamsi de illis eorumque totis tenoribus specialis et expressa mentio facienda esset, illorum tenores pro sufficienter expressis habentes, illis in reliquis in suo robore permanentibus cæterisque contrariis quibuscumque; etiam si aliquibus communiter vel divisim ab Apostolica sit Sede indultum,

quod interdici, suspendi vel excommunicari non possint, per Litteras Apostolicas non facientes plenam et expressam de indulto hujusmodi mentionem. Et quia difficile foret præsentes Nostras Litteras ad singula quæque loca deferri, volumus et declaramus quod earum transumptis etiam impressis manu Notarii publici subscriptis et alicujus Prælati sigillo munitis eadem prorsus fides in judicio et extra adhibeatur quæ præsentibus adhiberetur, si forent exhibitæ vel ostensæ. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam Nostri decreti, approbationis, confirmationis, innovationis, declarationis, statuti, ordinationis, concessionis, derogationis et voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei ac BB. Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum.

» Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem, Anno Incarnationis Dominicæ millesimo septingentesimo quadragesimo quinto, Calendas Martii, Pontificatus Nostri Anno primo [1]. »

1006 § 10. Si adsit necessitas propriæ personæ vel familiæ, quæ aliter non haberet commodam sustentationem, cessat prohibitio, quia cum sit facta ob decentiam illius status, non censetur prohibere id quod necessarium est ad decenter vivendum, Laym. *n.* 39 ; Castr. *n.* 8; Lugo *n.* 37. Imo etiam licitum est in necessitate gravi pupilli, viduæ vel personæ miserabili, uti docent Mol. Regin. et alii cum Castr. supra.

An sit negotiatio si clericus suis sumptibus curet imprimi librum a se compositum ut inde reportet lucrum, videri potest Gob. *post. n.* 27, *in append.* Quid autem licitum sit religiosis Societatis Jesu, videri potest Lugo *n.* 35. Vide etiam dicenda *l.* 4, *n.* 1374.

DUBIUM IX.

Quid sit contractus census, et an licitus ?

1007 « Resp. Is est cum certa summa pecuniæ, v. g. 100 florenis, emo a te jus percipiendi quotannis ex bonis tuis, aut certa aliqua re tua utili sive fructifera, certam aliquam pensionem seu censum, v. g. florenos 5 annuos, vel 6 prout consuetudine vel lege taxatum erit, ita ut hic non sit mutuum et usura, si alias pravam intentionem non habeas, sed vera emptio et venditio qua emitur, non præcise ipsa pensio, sed jus eam percipiendi, quod longe minus valet, ideoque minoris emitur, licet post multos annos pretium longe superet, Mol. *t.* 2, *d.* 381; Less. *l.* 2, *c.* 22, *d.* 1; Laym. *lib.* 3, *t.* 4, *c.* 18, *et ceteri communiter.* Rectius tamen Lugo *d.* 27, *n.* 20, probat ad excusandum censum ab usura dicendum esse : non emi pensiones, neque jus ad illos, neque fructus, sed potius partem usufructus talis prædii super quo census constituitur, ita ut dominium totum directum prædii maneat apud venditorem ; dominium vero utile, seu jus usufructus ex parte vendatur. *Unde resolvuntur sequentes casus*, qui etiam ex natura emptionis et venditionis solvi possunt :

» I. Hic contractus est injustus si non servetur pretium justum a lege vel consuetudine probatum, quomodo pro Germania constituit Carolus V, ut jus ad 5 tantum pro 100 ematur.

» II. Non solum licitus est census realis, id est constitutus super re aliqua, ut supra dictum, ex cujus utilitate pensio extrahatur, ita ut ad quemcumque res transeat cum illa obligatione et onere, sed etiam (saltem ex natura rei et seclusa prohibitione legis positivæ) personalis, et constitutus immediate super persona quæ sua opera et industria utilis sit et fructum aliquem pariat, vel bona in spe vel re habeat unde pensio duci possit ; alioqui enim jus quod venderet non esset pretio æstimabile, et sic contractus fictius ; ita probabiliter Cov. Less. *d.* 3 et 4; Salas *dub.* 3, *n.* 2, etc. contra Nav. Mol. *tom.* 2, *disp.* 387 ; Lugo *n.* 25, ubi censum mere personalem illicitum esse docet esse probabilius et prolixe probat.

» III. Iniqui sunt venditores, seu censuarii, qui emptoribus sive censualistis obligant rem non potentem reddere fructus, saltem tot quot pensio exigit, aut reddentem quidem, sed jam aliis censibus venditis, Bon. *t.* 2, *de contract. d.* 3, *q.* 4, *p.* 1, *n.* 9 et 13.

» IV. Sicut cum in emptione res perit, perit damno emptoris, sic etiam in censu reali, si

1 Clemens XIII Constit. *Cum primum* 17 Sept. 1759, confirmatis Prædecessorum decisionibus de negotiatione addit : « Declaramus ac definimus cambium activum, natura sua, esse actum veræ et propriæ negotiationis, ideoque ecclesiasticis omnibus vetitum censeri debere, tam proprio nomine quam per interpositam personam, illud contrahere, »

res super quam impositus est census pereat, vel fructus ejus absque culpa venditoris ; tunc enim perit census, ita ut emptor sive censualista non possit amplius percipere fructus sive censum, quia qui emit suo periculo emit, Bonac. *l. c.* Fill. *t.* 35, *p.* 2, *n.* 255. Unde ad hoc incommodum cavendum inventus est sequens modus.

» V. Licitum est, ut probant Tol. *l.* 5, *c.* 46; et Less. *c.* 22, *d.* 11, contractui census adjungere aliud pactum assecurationis, ut si res super qua fundatus est census pereat, id fiat damno venditoris, ideoque nihilominus obligatus sit, vel super aliis bonis suis eum statuere, vel restituta sorte eodem pretio redimere. Debet tamen hoc pactum venditoris compensari augendo pretium census, vel quod eodem recidit, minorem pensionem designando, Bon. *n.* 30.

» VI. Ex natura rei licitus est non tantum census irredimibilis sed etiam redimibilis, cum ex una parte, tum utriusque, ut patet ex terminorum explicatione ; quia irredimibilis census dicitur cum venditor non potest illum pro suo arbitrio redimere ; redimibilis autem cum potest, reddendo emptori eamdem summam quam accepit, atque ita rursus sibi emendo quod ante vendiderat. Utrinque redimibilis dicitur cum ita conventum est ut tam emptor quam venditor possit emptionem factam resolvere, et summam quam dedit repetere ; Less. *d.* 10; Dian. *p.* 2, *t.* 5 ; M. *R.* 76. Vide dicta *de pacto retrov. in empt. supra.*

» VII. Nihilominus, quia contractus census redimibilis ex parte emptoris est res periculosa, suaderi non facile debet ; nam in *Constit. Martini V et Callisti III PP.* uti et *Caroli V Imp.* usurarius contractus judicatur. Verum id intelligi debet secundum præsumptionem fori externi, præterquam quod illæ constitutiones multis locis eatenus non sunt receptæ quatenus prohibent ea quæ jure naturali noa adversantur, ut notat Laym. *l.* 3, *t.* 4. *c.* 18.

» VIII. Census vitalitius, quia est virtualis sponsio et nititur eventu fortuito, licitus est, Fill. Dian. *p.* 7, *t.* 9, R. 70.

ADDENDA.

1008 *Quæst.* 191. — *Quid præterea notandum sit circa contractum census.* R. seqq. § 1. Definiri potest universaliter quod sit contractus per quem certo pretio emitur jus percipiendi pensionem ex re fructifera alterius vel ex ipsius persona propter negotiationem, laborem vel industriam utili. Alius est reservativus, si ex re alteri transcripta tibi reservas pensionem ; alius consignativus, si alter tibi super bonis suis consignet seu constituat pensionem. Differt a locato et emphyteusi per hoc quod in his percipiatur pensio ex re propria et alteri concessa solum quoad dominium utile, hic ex re aliena. Qui censum vendit et postea tenetur solvere pensiones dicitur censuarius ; qui autem emit et cui postea solvitur pensio dicitur censuista seu censualista, *Lugo d.* 27, *n.* 1.

§ 2. Si dones predium alteri ea conditione 1009
ut annue præstet 100 ex illius fructibus, non est venditio, nec permutatio, nec locatio, nec in rigore census, sed donatio sub modo et gravamine, ideoqne contractus innominatus : *do ut facias* ; vel : *do ut des*, Castr. *t.* 31, *d.* 6, *p.* 3, *n.* 3. Neque est census si Princeps alicui propter obsequia constituat pensionem annuam, cum non constituatur super re vel persona utili, ideoque illa extinguitur morte Principis aut pensionarii, nec transit ad hæredes, *Less. in Auct. V. census, cas.* 1.

§ 3. De censibus contractu utrinque oneroso 1010
constitutis decrevit S. Pius V : 1. Ut statuantur tantum super re immobili, fructifera, certis finibus designata. 2. Ut fiant nonnisi in pecunia numerata, præsentibus testibus ac notario. 3. Ut multæ anticipatæ solutiones fiant aut in pactum deducantur. 4. Ut censuarius non teneatur solvere pensionem si casu fortuito non percipiat fructus. 5. Ut censuario liceat vendere rem censui subjectam, censuistæ tamen prius offeratur, ut, si velit, intra mensem emat. 6. Ut non fiat pactum quo censuarius propter moram solutionis teneatur ad pœnam ; item ut ex pensionibus non solutis non constituatur novus census. 7. Ut censuarius non sustineat onera quæ ex natura hujus contractus ad eum non spectant. 8. Ut re pereunte aut reddita infructuosa pereat cum proportione census. 9. Ut census semper maneat eodem pretio redimibilis, censuista tamen admoneatur bimestri ante. 10. Potest tum censuista cogere censuarium ad redimendum intra annum. 11. Ut censuarius non cogatur redimere si nolit. 12. Censum aliter constituendum declarat esse usurarium. 13. Ut hæc servetur si census ante hanc constituti vendantur. 14. Ut pretium census semel constitutum non mutetur in gravamen censuarii. Has omnes conditiones late explicant Lugo *f.* 4 et *seq.*; Castr. *de just. d.* 6, *p.* 16 ; brevius Pirh.

l. 5, *tit.* 19, *a n.* 85; sed Less. *l.* 3, *c.* 25, *n.* 33, merito dicit decretum illud uti et alia aliorum Pontificum circa sensus non esse recepta in Belgio. Spor. *t.* 6, *c.* 6, *n.* 11. dicit certum esse quod Bullæ illæ in nostra Germania receptæ non sint in eo rigore; Ills. *t.* 4, *n.* 447, dicit decreta Caroli V, Martini V, Callisti III et S. Pii V, quatenus restringunt jus naturale, pluribus locis, uti in nostra Germania, recepta non esse; idem docent Tan. et Pirh. *n.* 83; Platel. dicit illam prohibitionem S. Pii V non esse receptam in Belgio, Germania et Gallia, ut patet ex praxi contraria, nam homines passim non faciunt sibi scrupulum si contraveniant; itaque hic videndum est quid de jure naturæ sit licitum vel illicitum[1].

1011 § 4. Non obstat æquitati contractus censualis quod pretio finito ematur jus ad pensiones in infinitum, quæ decursu temporis longe superaturæ sunt pretium, ita cum communi Castr. *p.* 12. Nam similiter pretium agri est finitum, licet illo ematur jus ad fructus in infinitum percipiendos. Ratio a priori est quia æstimatio talium pensionum, et multo magis jus ad illas semper decrescit proportionaliter. Quo enim pensiones sunt in spe remotiores, tanto sunt minus æstimabiles; compensatio autem et æqualitas per hoc habetur quod periculum amittendi censum aut pensiones, etiamsi sit perpetuum, uti et carentia pretii ex qua communiter etiam in perpetuum cessat lucrum vel emergit damnum.

1012 § 5. Pretium census a censuario irredimibilis debet esse fere duplo majus quam redimibilis, uti omnes fatentur, et observatur in praxi, inquit Lugo *n.* 138; unde quo census magis accedit ad irredimibilem et recedit a redimibili, eo majori pretio emi debet a censuista; e contra, si censuario maneat libertas redimendi et censuistæ imponatur onus revendendi ad arbitrium censuarii, hoc onus est pretio æstimabile, ideoque merito minuitur pretium census, Laym. Pirh. *n.* 27; communiter autem in Germania pretium pro censu redimibili ex parte solius censuarii sunt 100 pro 5, quamvis possit plus aut minus dari pro varietate circumstantiarum loci et temporis, Pirh. *n.* 79. Addunt Tamb. *l.* 9, t. 2, *c.* 5, et Spor. *n.* 29, receptissimam esse consuetudinem ut pro censu reali et personali utrinque redimibili etiam cum pacto assecurationis justum pretium sit 100 in 5. Hinc inferunt: si census constituatur sine pactis censuarium gravantibus, juste minori pretio emi vel eodem pretio majorem pensionem constitui, v. g. sex aut etiam plures pro 100.

§ 6. Census emi potest, spectato jure natu- 1013
ræ, minori pretio quam fuerit ab initio constitutus, ita cum communi Less. *l.* 2, *c.* 22, *n.* 47, et Spor. *n.* 30; et in re consentit Castr. *p.* 22, § 2, quia talis census habet per se modum mercis, quæ vendi potest summo, medio vel infimo pretio; hinc Dian. *p.* 2, *t.* 8, *R*, 36, excusat illum qui valde rogatus emit censum 8 annorum pro 80, quia merces ultroneæ merito vilescunt, uti *n.* 935 dictum est. Putant quoque Dian. Tamb. *c.* 3, *n.* 11, aliique etiam posse emi minoris, quamvis pretium a principe vel a magistratu fuerit taxatum, quia lex statuens certum pretium censibus intelligitur de censu quando primum constituitur, non autem de censu eonstituto si postea vendatur, dicuntque id ubique fere in praxi esse receptum.

§ 7. Merces æstimatæ constitui possunt loco 1014
pretii, quia æquivalent, et hoc ipso quod tradantur pro pensione emenda, licet prius æstimatæ non fuerint, jam accipiunt determinatam æstimationem et rationem pretii, Castr. § 4, *n.* 2.

§ 8. Navar. Molin. Less. aliique cum Castr. 1015
§ 5, *n.* 4, docent contra *Rebell. et alios* ex debito vero ac legitimo creari posse censum, eo quod videatur perinde esse aliquem liberare obligatione solvendi, aut ab ipso solutionem accepisse: imo § 6, contendit cum *Sot. Mol. Less. et aliis* contra *Salon. Rebel. Salas et alios*, etiam ex pecunia credita constitui posse censum, quia tali pecunia credita emi possent merces a debitore: ergo etiam emi potest census; recte tamen notat *Castr.* in foro externo ordinarie præsumendam fraudem vel usuram. V. Gasp. Rodericum *de annuis reddit. l.* 1, *q.* 13, ubi optime resolvit; adde tamen quæ habet *l.* 2, *p.* 14, *a num.* 31. Item vide Onn. *d.* 76, *sect.* 5, *et d.* 77, *s.* 2.

§ 9. Census constitutus ad longum tempus 1016

1 *Consule etiam P. Zech diss.* 3, § 208 *et seqq. Verum quidem est P. Concinam irreverentiæ arguere in Apostolicam Sedem Theologos qui Pianam Constitutionem aiunt in pluribus regionibus non esse receptam. At utinam ipse in hoc crimen de quo alios carpit injuria prolapsus non esset! Certe Benedictus XIV*, de Synodo diœces. *l.* 7, *c.* 48, *n.* 5, *fatetur ipsum S. Pium V, supplicante catholico rege Philippo II, indulsisse Hispanis ne ad sua Constitutionis, quoad eas conditiones quæ juris naturalis aut divini non sunt, exactam observationem adstringerentur.*

censetur esse bonum immobile, uti habet communior cum Lug. *d.* 27, *n.* 8, nisi forte constituatur in re mobili, v. g. in grege ovium, quod fieri posse docent Pirh. *num.* 78, aliique plures apud Castrop. *p.* 23, § 1, ubi §§ seqq. examinat super quibus constitui possit census.

1017 § 10. In dubio an census constitutus sit redimibilis necne, censeri debet irredimibilis; ita Covar. Lugo *n.* 7; Spor. *n.* 6. Ratio est quia cum constet de venditione census et non constet de pacto retrovendendi apposito, venditio præsumitur absoluta, quia factum illud novi pacti additi non præsumitur, nisi probetur.

1018 § 11. Si Titius tantum fingat se velle redimere censum ut sic inducat Caium ad minuendam pensionem, peccat contra justitiam et tenetur restituere, Lug. *d.* 22, *n.* 177, aliique communiter cum Tamb. *c.* 6, § 9. Ratio est quia facit dolum qui dat causam contractui diminutionis ad quam non habet jus. *Nec refert* quod fingens se velle accusare alterum possit retinere pretium oblatum, secundum dicenda *n.* 1086. *Nam* hic juste posset accusare uti suppono : ergo hic venditur vera potentia accusandi, nec alteri inde sequitur aliud onus vel præjudicium, sed potius commodum; ibi autem per talem dolum imponitur Caio onus diminutionis.

1019 § 12. Mol. Less. Salas, aliique multi cum Castrop. *p.* 37, § 1, tenent censualistam non teneri acceptare redemptionem census per partes, licet oppositum teneant alii apud Lugo *n.* 115. Ratio priorum est quia videtur onus debere sic membratim recipere pecunias suas, nec posse iterum simul ad alium finem applicare in quod onus non censetur consensisse censualista si nullum initum sit pactum.

1020 § 13. Valent. Veg. Salas, Tann. Castrop. *p.* 24, § 6, *n.* 7; Pirh. *n.* 81, docent rem censui subjectam non debere inscio censualista vendi alicui a quo difficulter aut minus secure accipietur pensio, quia censualista habet jus ad rem illam, utpote sibi obligatam : ergo non debet jus illud per ejusmodi venditionem cum damno fieri ipsi deterius.

1021 § 14. Si res censui subjecta absque culpa censuarii pereat, vel tota, vel ex parte, aut in perpetuum reddatur infructuosa, non debetur pensio, vel de hac detrahendum est pro rata, quia pereunte re perit jus rei inhærens, *Med. Tol. Rebel. Mol. Less.* quamvis id negent de quibusdam censibus Covar. aliique multi cum Castrop. *p.* 31, *n.* 3. Quod si res talis uno tantum vel altero anno non redderet fructus, si aliis annis tantos reddat ut hoc compensari possit, debebitur pensio, per se loquendo, uti debetur ex agris, licet tertio aut quarto anno nihil adferant, quia quiescunt, Less. Tamb. Pirh. *n.* 80.

§ 15. Persona super qua creatur census, de- 1022
bet posse et velle sua industria, labore aut negotiatione lucrari pensiones annuas, aut saltem habere proventus ex bonis aliis; alioquin erit purum mutuum et palliatio usuræ, uti notant communiter omnes cum Pirh. *num.* 78, et Spor. *n.* 24. Vide etiam Onn. *d.* 78, *sec.* 1. Excipiunt cum Tamb. § 2, *n.* 3, census vitalitium, de quo jam dicetur.

§ 16. Census vitalitius non consistit in eo 1023
quod ematur jus percipiendi aliquid ex re vel ex persona aliena; sed potius in contractu sortis, in quo contrahentes se exponunt æquali periculo lucri et damni, cum mors sit adeo incerta; hinc Dian. *p.* 7, *t.* 9, *R.* 60, sic explicat quod censualista per hunc contractum sponsionis dicat censuarium non tandiu victurum, ut recipiendo 10 annue recepturus sit successive totam summam, censuarius autem e contra quasi spondeat se tandiu, aut etiam diutius victurum, ubi adest utriusque incertitudo, spes lucri et periculum damni. Hunc autem censum esse justum docent S. Th. *Opus.* 72, *c.* 9, aliique innumeri cum Castrop. *p.* 13, *n.* 2. Quod autem attinet ad pretium illius, debet hoc relinqui prudentium arbitrio, habita ratione ætatis, complexionis ac modi vivendi illius personæ ad cujus vitam constituitur; minoris enim emi debet, si constituatur super vita juvenis vel hominis robusti quam si senis vel infirmi, et fieri posset, inquit Less. *in auct. v. Societas officiorum*, ut aliquando 16 in 100 constituerentur. Non potest autem huic censui addi pactum ut si redimatur, refundatur idem pretium a censuario quo ab initio venditus est, quia quando postea redimeretur, jam transiissent aliquot annide vita : ergo pauciores pensiones restarent solvendæ quam ab initio : ergo jus ad eas non potest tanti revendi; Tamb. l. 9, *t.* 2, *c.* 3, *n.* 4; Sporer. *num.* 5.

Occurrit hic dubium : Titius pridie trium Regum anno 1706 dedit Caio mille ad censum vitalitium, cujus primam pensionem levaret in termino trium Regum anno 1707; moritur autem Titius die Omnium Sanctorum anno 1706. *Quæritur* an hæredi Titii debeatur pars pensionis pro rata temporis decursi.

Pro parte negante est : 1. Quia jus ad illam pensionem erat personale. Jus autem perso-

nale non transit ad hæredem : ergo cum ante terminum Regum 1707 non sit obligatio solvendi, et persona Titii tum amplius non sit, nemo tum est cui pensio deberetur. 2. Hic pensionarius est veluti usufructuarius, qui, secundum communem omnium, gaudet solis fructibus actu perceptis seu collectis. 3. Est praxis plurium locorum ut nequid empro rata temporis solvatur tali hæredi.

Pro parte affirmante est : 1. Quod census vitalitius sit ad alimenta et ad sustentationem vitæ, nam collocans vult vivere pensione, ne vivens capitali, tandem consumat : ergo æquum est ut pensio currat cum proportione et respectu ad vitam quæ sustentari debet, et sustentatur a die constituti census ; hinc Mol. *t.* 3, *d*, 635, *n.* 8, recte et universaliter dixit : *Pensio in alimenta pensionario est assignata, eaque de causa pro rata temporis, quo vixerit ; est ea ad eadem alimenta solvenda.* 2. Si Titius Festo Omnium Sanctorum transtulisset in Caium jus ad pensionem, respondens suæ vitæ, Titius fuisset respectu istius juris mortuus civiliter, et tamen Festo Regum deberetur illi pensio pro rata temporis, uti certum est : ergo etiam nunc debetur licet mortuus sit naturaliter, quia in his et respectu temporis decursi æquivalent mors civilis et naturalis, ut recte innuit Cardin. de Luca *de Benef. dis.* 100, *n.* 1. 3. Pensio vitalitia habet se prorsus uti pensio assignata Clerico pro alimentis et sustentatione vitæ, uti recte Garz. *part.* 1, *cap.* 1, *n.* 120, et certum videtur, nam utraque est personalis, est ad sustentationem, finitur morte pensionarii, nec est jus ad eam nisi anno elapso ; atqui pensio Clerici mortuo pensionario debetur hæredi pro rata temporis decursi, uti tenent Albergh. Gabr. Zech. Peregr. uterque, Mol. Cov. *var. Res. c.* 15, *n.* 13 ; Garz. supra, Tondut. Lott. Galli *de Contr. d.* 37, *n.* 8, aliique communiter ; ergo. 4. Quando intra annum redimitur ordinarius census, sive realis, sive personalis, debet solvi pensio pro rata temporis decursi, ut habet communis cum Castrop. *tr.* 32, *d.* 6, *p.* 37, § 4, et Haun. *tom.* 4, *de contractu census n.* 363, etiamsi nunquam sit obligatio solvendi aliquid ante annum evolutum ; ergo similiter si intra annum desinat census vitalitius. 5. Si censuista ordinarius moriatur intra annum, debetur hæredi census pro rata temporis præteriti : ergo etiamsi moriatur censuista vitalitius ; nam hæc tantum est differentia inter hos census, quod prior velit suo hæredi manere jus ad capitale, posterior autem velit secum emori capitale, quod est in favorem hujus censuarii ; ergo hic censuista non debet saltem quoad pensionem esse deterioris conditionis quam prior. *Rationem* universalem omnium a priori dant *Castrop. et Haun.* supra, quia omnis censuarius debet pensionem ob interusurium pecuniæ a censuista ei traditæ : sed hoc interusurium incipit a die constituti census, et dividitur pro divisione temporis ; potest enim solus censuarius ab initio uti, et per totum decursum temporis lucrari illis pecuniis ; est autem iniquum, ut ex re censuistæ ditescat cum hujus jactura, quia *locupletari non debet aliquis cum alterius jactura*, Reg. 48 Juris in 6. Et *l.* 10 *ff. mandati* dicitur : *Bonæ fidei hoc convenit, ne de alieno lucrum sentiat* : ergo dicendum est quod pensio habeat eamdem divisionem temporis : ergo currit et cadit censuistæ cum lapsu temporis, et consequenter hæredi Titii debebitur pro rata temporis.

Hæc secunda sententia videtur æquior et probabilior, nec rationes oppositæ urgent ; nam *prima* manifeste retorquetur in pensione Clerici mortui, quæ etiam personalis est, etc. et tamen pro rata temporis solvenda est hæredi. Itaque dico cum Castrop. et Haunol. *Quod ex conventione partium solutio actualis non debeatur ante finem anni, revera tamen debitum solvendi contrahitur secundum lapsum temporis.* Ad 2. Nego habere se velut usufructuarium, tum quia alioquin hæres pensionarii non gauderet pensione, nequidem totius anni decursi, si pensionarius eam ante mortem suam non percepisset vel exegisset : tum maxime quia ipse non utitur pecunia aliena, et licet uteretur, id non fieret *salva pecuniæ substantia* : ergo non est usufructuarius ; imo in pecunia (per se loquendo) constitui non potest usus-fructus, cum pecunia sui usu consumatur, Less. *l.* 2, *c.* 3, *n.* 17 ; Laym. *l*, 3, *t.* 1, *c.* 6, *n.* 2 ad 3. Abstraho ab alia fortasse alicubi consuetudine, nec inquiro an hæc sit justa vel injusta, sed tantum resolvo, quid debeat fieri spectato jure communi et natura hujus contractus ; si enim quis sciat aliam esse praxim alicubi, et nihilominus det ad censum vitalitium, resignat suo juri ; de cetero etiam sunt qui contrarium practicant, et interrogati jurisconsulti in Diœcesi Monasteriensi dixerunt id quod dixi, et negarunt se scire aliquid de contraria consuetudine. Itaque consultum est ut dum initur contractus, exprimatur quid circa hoc fieri debeat post mortem censuistæ, ut sic occuratur huic dubio.

1024 § 17. Quamvis nescias modum contrahendi per censum vel alium contractum licitum, si tamen videas viros probos et prudentes passim contrahere hoc vel illo modo, et velis contrahere modo optimo, si modus sit quo excusantur alii, etiam tu excusaberis, licet illum explicite nescias ; ita *Valent. Less. Laym. Tamb.* aliique cum Spor. *n.* 27. Ratio est quia in his intentio implicita idem operatur quod expressa, uti Jura loquuntur ; debet tamen etiam alter contrahens saltem virtualiter et implicite consentire in istum alterum modum, ut diximus *n.* 144. Pro intelligendis melius et explicandis hic dictis de contractu census, utile erit legere quæ habentur in Vind. Gob. *p.* 2, *prop.* 18.

1025 *Quæst.* 192. *Quænam pacta licite adjiciantur contractui census?* Resp. seqq. § 1. Censui reali licite adjicitur pactum commissorium, ut scilicet si censuarius pensionem non solvat intra certos annos, res censui subjecta cadat in commissum, id est fiat illius qui emit censum, dummodo tres conditiones adsint: in primis quod venditor culpa sua non solverit cum potuerit; deinde ut pœna illa proportionetur culpæ, nam pro parva pensione non soluta non potest prædium magni valoris cadere in commissum : denique ut pro onere talis pacti augeatur venditori pretium ; ita Tol. Castr. *d.* 6, *p.* 25, § 5 ; Tamb. *l.* 9, *t.* 2, *c.* 4, § 5, *n.* 1 ; Spor. *t.* 6, *c.* 6, *n.* 15.

1026 § 2. Licite additur etiam personali censui pactum rescissorium, ut scilicet venditor, si intra certos annos non solverit pensionem, teneatur emptori, rescisso contractu, totum pretium restituere, neque ob hoc pactum opus est augeri pretium, *Medin. Castrop. Tamb. Spor.*

1027 § 3. Etiam licite additur pactum ut non possit redimi per partes, sed tantum totus simul, Sot. Ban. Tol. Less. Tamb. § 6. Spor. Lugo *d.* 27, *n.* 15, contra alios ; nec ideo videtur remittendum de pretio, Castrop. § 2.

1028 § 4. Etiam licite additur pactum ut non possit redimi, nisi in eadem præcise moneta quæ data est, sive valor ejus crescat sive decrescat, supposito quod quando census constituitur, sit æquale periculum incrementi, ac decrementi, tum enim accedit novus contractus sortis, ita Less. et Lugo *n.* 137, quia *a n.* 242, dicit etiam in simili casu addidi posse pactum de non redimendo, nisi in eadem moneta, sed in majori vel minori summa, juxta majorem vel minorem valorem, quem moneta illa tum habuerit. De pactis quæ censui addi possunt, videri possunt plura apud Castrop. *toto p.* 24. An autem addi possit pactum assecurationis, non tantum respectu sortis, sed etiam respectu lucri, vide dicta *n.* 876.

DUBIUM X.

Quid sit Cambium?

« Resp. Cambium, quod permutationem 1029
significat, hic accipitur pro sola permutatione pecuniæ Et est contractus, quo Campsor aliquis Campsario volenti cambit pecunias cum lucro aliquo præter sortem. Quod si sine intentione usuraria fiat, ob titulos justos tali lucro æstimabiles, patet non esse malum. Unde cum quatuor sint Cambiorum genera, nimirum : 1. Cambium minutum seu manuale. 2. Cambium per litteras. 3. Cambium reale. 4. Qambium siccum, seu fictum. *Circa ea resolvuntur :*

» I. Licitum est cambium minutum, in quo dantur pecuniæ majores pro minoribus vel contra, quia hic sunt justi tituli aliquid lucrandi, nimirum labor Campsoris in numeranda pecunia; item diligentia in pecunia omnis generis conquirenda, ut Campsariis quibusvis sit paratus; item puritas materiæ et commoditas ut cum aurum vel alia moneta commoda datur pro minuta et incommoda. Laym. *l.* 3, *t.* 4, c. 19, *n.* 4.

» II. Licitum est item cambium per litteras, cum scilicet Campsor hic, v. g. Monasterii prior accipit pecunias, quas postea litteris datis alibi, v. g. Francofurti, refundit per suos factores, quia hic etiam sunt justi tituli, scilicet virtualis trajectio pecuniæ et ejus assecuratio; tantumdem enim facis, ac si Campsario pecuniam ejus Francofurtum transferas sine periculo. Minus tamen Campsor exigere debet quam si realiter transtulisset, Laym. *l. c.* Bon. *d.* 3, *q.* 5, *p. un. num.* 7; Nav. *man. c.* 17, *n.* 383 ; Less. *l.* 2, *c.* 23, *d.* 3, etc.

» III. Item licitum est Cambium reale, cum Campsor hic Monasterii prior dat pecunias ut per suos alibi eas recipiat a Campsario, qui alibi habet pecunias, sed eget nunc eis hic. Titulus hujus Cambii est item translationis et assecurationis ; tantumdem enim facit Campsor ac si pecunias Campsarii absentes sisteret hic præsentes, vel, ut alii aiunt, ac si præsenti pecunia emeret absentem quæ utique minus valet, Laym. *n.* 6 *et* 7 ; Bon. *l. c.*

» IV. Illicitum est cambium fictum seu siccum, quod nihil aliunde est quam titulus lucrandi, ut v. g. Titius indigens pecuniis petit a Campsore sibi dari 100. Campsor autem non aliter dat nisi Francofurti, v. g. vel alio loco distante solvendos, petitque ab eo pretium quod solet dari pro locis similibus ; Titius ergo accipit et tamen vere non cogitat reddere in istis locis, imo forsitan nec habet isthic correspondentem, idque constat Campsori ; contractus hic est cambium fictum, ac revera mutuum, ideoque palliata usura. Excusabitur tamen Campsor si lucrum illud exigat titulo lucri cessantis. Plura vide apud Tol. *l.* 5, *c.* 52; Bon. *n.* 2.

» V. Quod attinet ad cambium Francofurtense, in quo mercatores dantes cambium ad proximas nundinas, quo magis eæ distant, eo plus exigunt, si ideo præcise plus exigatur, quia solutio diutius differtur, usura est ; si autem ratione alterius tituli justi, v. g. lucri cessantis, cum pecunia mercatorum sit instrumentum lucrandi, quo si diutius carent, carent lucro, et quo longius est tempus, eo plures cambium petunt, ideoque crescit valor pecuniæ, tunc lucrum est justum. Laym. *n.* 9, ex Mol. *tom.* 2, *d.* 404, *n.* 10 *et* 11; Less. *d.* 6, *etc.*

» VI. Qui cambiendo (vel aliter) pecuniam adulterinam accepit, sive ex ignorantia aut inadvertentia, non potest illam expendere, quia res vitiosa non potest tradi alteri, vitio non detecto. *V. supra de Vend.* Neque ex eo quod ipse deceptus est, potest decipere alios, cum actio, qua deceptus fuit, nullum ad hoc jus tribuat. Bon. *num.* 4, ex Azor. et Sanch. etc. »

ADDENDA.

1030 « *Quæst.* 193. — *Quid circa cambium sit præterea notandum?* R. Seqq. § 1. Cambium est contractus in quo permutatur pecunia pro pecunia cum lucro illius qui in alterius gratiam permutat. Differt a mutuo: 1. Quia cambium fit tantum in pecuniis; mutuum etiam in aliis rebus. 2. Quia in cambio intervenit aliqua diversitas vel quoad pecuniam, vel quoad locum; in mutuo potest eadem res et eodem loco reddi. 3. Quia cambium non perficitur nisi facta utrinque traditione pecuniæ, quæ etiam eodem tempore fieri potest; in mutuo traditur res alio tempore reddenda. Illud cambium proprie dicitur manuale quod fit eodem loco et tempore, nempe statim de manu in manum. Ad cambium minutum refertur si pro pecunia dubia vel non ubique recepta detur certa, vel ubique, aut saltem hoc loco recepta. Cambium per litteras aliter vocatur cambium ad locum, quia campsor non dat pecunias in loco in quo est, sed per litteras assignat ad alium locum; cambium autem reale dicitur cambium in loco, quia campsor, ibi, ubi est, dat pecunias. Si Campsor simul exerceat negotiationem cum suis et alienis pecuniis quas conservat, dicitur trapezita, nummularius, mensularius vel argentarius.

§ 2. Justum pretium cambii est illud, quod 1031
lege, vel consuetudine, vel communi hominum proborum æstimatione taxatur, spectata vilitate monetæ permutandæ, loci distantia, periculo viarum, copia vel penuria pecuniarum aut mercatorum in aliquo loco. Potest autem pro trajectione pecuniæ accipi pretium communiter taxatum, etiamsi ipsa trajectio sit aliunde utilis campsori, v. g. quia hic accipit suam pecuniam loco illius quam habet Francofurti; nam ad hoc, ut communis aliqua æstimatio imponi possit et pretium accipi, sufficit quod talis trajectio pecuniæ sit plerisque incommoda, nunc autem fiat in gratiam Campsarii : ita Caj. Mol. Bon. Less. Spor. *t.* 6, *c.* 6, *n.* 40, quod his similibus confirmatur, nam si bajulum conduxisses, qui pecunias tuas ferret Francofurtum, si hic aliquem reperiret qui nomine suo illas tibi solveret Francofurti, posset idem pretium conductionis accipere ac si reipsa transtulisset, Less. *l.* 2, *c.* 23, *n.* 20. Item sicuti si conduxisses Titium ut equum tuum duceret Francofurtum, quamvis ex alia causa eo proficisci vellet, foretque illi nunc commodissimum uti tuo equo, posset acceptare pretium de quo tecum contraxisset, ita et hic, Laym. *l.* 3, *t.* 4, *c.* 19, *n.* 6; Less. *num.* 32. Non posse tamen campsorem tantum exigere quantum exigeret bajulus reipsa transferens aut qui transferendi obligationem susceperisset, probat recte Less. *in Auct. V. Cambium, cas.* 2.

§ 3. Aliqui ad justitiam cambii requirunt 1032
omnes conditiones quas *S. Pius V* in Bulla, *In eam*, requirit, nempe: 1. Ne concedatur alteri pecunia solvenda in loco in quo nullam habet aut habere potest, cum præsumptione recipiendi eam in loco in quo eam concessit. 2. Ne pactum fiat de certo interesse lucri cessantis, aut damni emergentis, solvendo a Campsario, si non solverit statuto tempore. 3. Ne ob protractum vel remotiorem terminum sol-

vendi liceat plus exigere. 4. Ut in terminis solutionum constituendis habeatur ratio longinquitatis et vicinitatis locorum ad quos solutio destinatur; sed cum ea Bulla vix ullibi sit usu recepta, communiter censetur non obligare, uti notant Salas, Lugo *d.* 28, *n.* 107; Steph. *t.* 4, *d.* 9, *n.* 133; hinc Doctores non damnant eos qui non observant, inquit Less. *l.* 2, *c.* 25, *n.* 33, eo quod constitutio illa recepta non fuerit; itaque videndum est quid jus naturæ requirat.

1033 § 4. Si Titius Campsor bona fide det tibi hic 100 florenos, et tu spondeas solutionem Francofurti, quia tamen ibi nec pecuniam nec notum habes, Titius pro te agat apud suum factorem Francofurti, uti ille Titius nomine tuo per cambiales solvat illos 100; hic contractus dicitur cambium cum recambio, seu cum recursu; ab aliis vocatur Vesuntinum a Vesuntio, Urbe in Burgundia, ab aliis Placentinum, a Placentia Italiæ urbe, eo quod putetur istis locis primo celebratum; in hoc contractu, Campsarius patitur onus duplicis cambii, Campsor autem refert duplex lucrum, et hunc contractum velut licitum defendunt Sot. Merend. Comitolus, Mol. *t.* 2, *d.* 404, *n.* 13, putatque Haun. *n.* 395, cohonestari posse si certo modo instituatur; sed pro praxi rejiciendus est velut purum mutuum et palliata usura, ut recte Less. Nav. Lug. *n.* 98; Dian. *p.* 1, *tr.* 8, *R.* 1, *et p.* 9, *tr.* 8, *R.* 67; Burg. *cent.* 3, *cas.* 36; Spor. *autem n.* 44, vocat rem diabolicam, quia reipsa est duplex cambium fictum [1].

1034 § 5. Cambium Francofurtense etiam per hoc excusatur ab aliquibus quod tempore propinquo nundinis sit copia pecuniarum, adeoque multitudo Campsorum faciat cambium vilius; e contra tempore remotiore est minor copia, unde cum talis pecunia habeat se per modum mercis, pretium ejus augebitur ex penuria venditorum et minuetur ex copia; ita innuunt Caj. Med. Tol. Sa, Salas cum Castrop. *d.* 7, *p.* 7, *n.* 3; Laym. *n.* 9; Less. *n.* 35.

1035 § 6. Notant Less. *a n.* 34; Laym. *n.* 8, aliique communiter non esse injustum, si campsor, præter ordinarium pretium cambii, quærat lucrum ratione majoris valoris pecuniæ in uno loco quam in alio, uti si hic, ubi multum valent ducati, numeret 94 ducatos, et postea in Italia, ubi minus valent, recipiat 100, quamvis cum illis ex Italia iterum huc negotiando aliud lucrum reportet; hæc enim spectant ad industriam.

§ 7. Si Titius det famulo meliores pecunias 1036
creditori solvendas, famulus autem commutet illas vilioribus quibus cum lucro suo solvat, secundum dicta *p.* 1, *n.* 1045, non peccat saltem graviter, quamvis faceret sine præsumpto consensu domini, ut habet communior contra Castrop. *d.* 7, *p.* 7. Communiter tamen peccabit venialiter contra fidelitatem et observantiam debitam domino. Quod si Titius expresse mandasset tradi easdem pecunias, aut si poterat plus obtinere a creditore quam solutionem debiti, aut si ipse voluisset sibi reservari pretium cambii, si permutarentur, etc. posset peccare famulus graviter et teneri restituere, uti cum communi Ills. *t.* 4, *d.* 2, *n.* 452; similiter si famulus a Titio destinatus fuisset ut reciperet pecunias ab aliquo nomine ipsius Titii, famulus non posset eas permutare, quia hoc ipso, quod traderentur famulo, Titius acquireret jus ad illas, quale tamen jus non acquisiverat creditor, cui solvendum erat a famulo; Laym. *n.* 5.

§ 8. Cuivis licitum est cambiare, seclusa pro- 1037
hibitione magistratus, contra quam si quis cambiet, *Sot.* dicit fore mortale; sed merito negant Mol. Less. Lam. Tamb. Spor. *n.* 44, nisi forte cederet in grave damnum Reipub. v. g. si per hoc bonæ monetæ extra provinciam extraherentur et malæ impo rtarentur, alioquin ad summum erit inobedientia levis.

DUBIUM XI.

Quid sit locatio et conductio?

« *Resp.* Est contractus quo quis personam 1038
vel rem aliquam mobilem vel immobilem alteri ad tempus utendam, vel fruendam

1 Illicitum quoque est cambium obliquum. Est autem id ejusmodi : Titius indigens mille aureis mutuos eos petit a Caio, neque mutui causa quidquam se Caio soluturum promittit; ut tamen Caio damnum rependat, quod ex dato mutuo subit, dat ei facultatem æquivalentem pecuniæ summam sive a semetpso, sive ab alio per cambii contractum accipiendi, eamque ad negotiationem destinandi, simulque Titius obligat se ad solvendum Caio, donec ei mutum restituat, quidquid ratione cambii impendit aut impendere deberet, si prædictos mille aureos a campsore accepisset. Vide Benedictum XIV de S. D. lib. 7, c. 48, n. 8 et seqq.

concedit, certo pretio aut mercede, seu pensione constituta. Utenda conceduntur, v. g. elocata domus, equus, servus, etc. Fruenda conceduntur, elocatæ vaccæ, capra, fundus, pomarium, etc. Unde considerata hujus contractus natura et juris dispositione, *resolvuntur sequentes casus :*

» I. Si res locata ante traditionem pereat, contractus dissolvitur et conductor liberatur.

» II. Si absque culpa conductoris, usus vel fructus rei cesset, v. g. quia domus ruinam minatur, infestatur spectris, vel ob periculum pestis (nisi tamen quoad hoc consuetudo sit contraria) aut belli, tutam habitationem non præstat, liberatur conductor a solvenda pensione pro tempore quo non potest inhabitare, vel alia re conducta uti, vel frui, ut V. apud Laym. *t.* 3, *tr.* 4, *c.* 22, *n.* 3; Less. *l.* 2, *c.* 24, *d.* 2.

» III. Servo aut laboratori conducto non debetur stipendium temporis notabilis quo æger decubuit, nec ægro, nisi expensæ modicæ; nisi tamen aliter sit conventum, aut consuedo ferat. V. Sa, V. *Conductio.*

» IV. Propter modicum damnum, vel infortunium, nihil remittitur colono de pensione; secus, si magna sit clades. Quod si tamen antecedentium, vel sequentium annorum fertilitate damnum compensetur, non remittitur. Laym. *n.* 7; Less. *d.* 3.

» V. Si pluribus annis ob cœli clementiam (secus sit ob industriam colentis) uberiores fructus ex fundo elocato proveniant, potest colono pensio augeri; Laym. *n.* 8.

» VI. Expensas facere in rem conductam, quæ duraturæ sunt, v. g. conservare sartatecta, tributa et onera publica præstare, ad locatorem seu dominum spectat, nisi aliter conventum sit, aut consuetudo ferat; Laym. *n.* 4.

» VII. Si conductor in rem conductam necessarias sive utiles expensas fecerit, potest eas de pensione detrahere, vel repetere a locatore, et dum non solvuntur, retinere rem conductam; Laym. *l. c.* Mol. *dis.* 496.

» VIII. Etsi incendium plerumque accidat culpa inhabitantium, et sic in dubio contra illos præsumptio sit, quia tamen sæpe id fit culpa famulorum, quam Pater-familias præstare non cogitur, hinc conductor absolvendus est, nisi locator ostendat culpam. V. Laym. *supra n.* 6. et Dian. *p.* 9, *t.* 7, *R.* 31, ubi ex *Haunold et Berl.* docet, si constet accidisse culpa tertii et determinati alicujus de familia, isque circa officium suum deliquerit, ut v. g. stabularii, qui lumen male custodierit in stabulo, teneri patrem-familias (nisi famulus iste pro fideli ac diligenti fuerit habitus) de damno; secus si culpa alterius, vel si constet, utrum casu an culpa cujusquam acciderit.

» IX. Si conductor domus, v. g. ante tempus velit emigrare, id quidem licet, potestque alteri locare; ceteroquin autem de pensione nihil ei remittitur.

» X. Locator non potest ante tempus præfinitum conductorum invitum privare re conducta, nisi in his casibus : 1. Si pensionem non solvat; expectare tamen debet biennium, si ultra biennium res sit conducta. 2. Si casus improvisus accidat, ob quem domus, v. g. ipsi domino necessaria sit. 3. Si rem locatam reficere necesse sit, nec possit fieri altero inhabitante. 4. Si conductor in re conducta male versetur, v. g. destruat, vel abutatur, ut alendo ibi meretrices; Laym. *n.* 9.

» XI. Successor universalis sive hæres non potest ante completum tempus conductorem expellere; partialis autem successor, ut emptor, donatarius, legatarius, etc. non tenetur stare contractui locationis, uti neque conductor; nisi tamen aliter pactum sit, v. g. ne res locata durante tempore locationis alienetur; V. Less. *n.* 37 *et* 38, et Laym. *n.* 10. »

ADDENDA.

Quæst. 194. — *Quid præterea sit notandum circa hos contratus?* Resp. Seqq. § 1. Locatio et conductio habent se ad invicem uti emptio et venditio, nam uti emens est ille qui dat pretium et accipit mercem, vendens autem, qui dat mercem et accipit pretium, nec potest esse emens, nisi sit vendens, et vice versa; imo emptio et venditio faciunt unum contractum, qui sub diverso respectu dicitur emptio aut venditio; ita etiam locator, qui dat utendum pro pretio; conductor, qui dat pretium pro usu, nec potest esse locator, nisi conductor et vice versa, imo locatio et conductio faciunt simili modo unum contractum. Ad locationem et conductionem spectant contractus, per quos Medici, Chirurgi, Magistri, Famuli, Ancillæ, Mercenarii diurni operas vel labores suos elocant. 1039

§ 2. Pretium proprie datur pro usu rei mobilis, merces pro labore, opera, vel obsequio hominis conducti, pensio pro jure concesso 1040

utendi vel fruendi re immobili; debent autem hæc solvi in pecunia, alioquin erit contractus innominatus, ideoque non potest locator cogi ut acceptet, vel conductor ut solvat res alias, præterquam pecuniam, ita cum comm uni Nav. Laym. Spor. *t.* 6, *c.* 7, *n.* 27.

1041 § 3. Jure Cæsareo prohibetur ne elocetur prædium militi, vel Curiali, vel Clerico, negotiandi causa, quamvis hi possint succedere conductori; item ne domus scholæ vicina elocetur fabro, vel alteri, per cujus pulsum aut tumultum impediatur doctio; *Bonacina* tamen dicit Magistrum ipsum debere reclamare; ita citatis Legibus Spor. *n.* 22. Jure Canonico prohibetur ne prædium elocetur ultra triennium fertile seu utile conductori, ut explicat Fill. *t.* 44, *c.* 2, *num.* 8, dicens, si alternis tantum annis sit fertile, posse elocari ad annos sex; si tertio anno, ad novem. Praxis tamen in multis locis habet ut elocetur ad annos duodecim cum clausula, ut utrique parti liberum sit post lapsum medii temporis a contractu desistere; nemo enim agros fertiles ad tres vel quatuor annos conducet, cum intra id tempus expensas in meliorando faciendas recipere non possit.

1042 § 4. *Cap.* 1, *de Usuris in* 6, prohibetur ne domus locetur publico usurario; sed textus loquitur de usurario alienigena, sive aliunde oriundo, uti cum communi notat etiam Beja *p.* 1, *cas.* 27. Similiter *Nav.* dicit illicitum esse elocare domos meretricibus, alii dicunt saltem illicitum esse elocare in ea parte urbis, in qua non permittuntur habitare; sed *Maj. et Beja* supra tenent oppositum, quia illa locatio proxime tendit ad dandum habitationem, remote autem tantum dat occasionem peccati.

1043 § 5. Conductor (nisi aliter sit conventum) potest rem sibi locatam alteri elocare, qui primo conductori tenebitur pensionem solvere, primus autem conductor primo locatori. *L. Nemo* 6. *Cod. de locato.*

1044 § 6. Si Titius pauper obtinuerit jus mendicandi in urbe, Sanch. *in Cons. l.* 1, *c.* 7, *dub.* 2, dicit eum posse pro certa pensione hoc jus elocare alteri non pauperi; Lugo *d.* 29, *n.* 9, negat id licere, quia fieret fraus populo, qui eleemosynam daret non pauperi. Spor. *n.* 23, respondet pro *Sanch.* adhuc dari pauperi mediate, quia datur conductori inde solventi pensionem, nam id secundum omnes liceret, si pauper æger per alium divitem eleemosynam peteret; est tamen in hoc aliqua disparitas, nam hic dives petit nomine pauperis, qui etiam fruetur: ergo datur pauperi, conductor autem ille petit nomine suo ex vi juris sibi empti ad petendum: ergo reipsa videtur dari ipsi conductori, non pauperi; hinc sententia *Lugo* videtur probabilior.

§ 7. Nuntius mercede conductus a Caio, ut 1045
Coloniam eat, potest re dissimulata sincere se ab alio conduci ad eumdem locum accepta ab utroque integra, sic duplicata mercede, Less. *l.* 2, *c.* 24, *n.* 28; Spor. *n.* 39, et non improbabile dicunt Laym. *l.* 3, *t.* 4, *c.* 19, *n.* 7; Castr. *d.* 7, *p.* 4, *n.* 1. Ratio est, quia opera illa, quam spondet et præstabit secundo, est digna ista mercede, per accidens autem est, etiam fuisse præstandam priori; nam, ita obligat se singulis in solidum, ut quamvis unus deficeret, tamen alteri eam totam esset præstiturus, et ex eo quod præstet pluribus, non minus præstat singulis: ergo etiam ex eo non debet minui æstimatio illius operæ. *Conf.* Nam si propter negotia propria statuisset ire Coloniam, et superveniret qui conduceret ad tale iter, utique posset, re dissimulata, acceptare mercedem: ergo etiam nunc consequenter et potiori jure auriga Coloniam conductus, quamvis mercedem petierit tanquam rediturus vacuus, tamen si ibi vel in via inveniat revehendos, potest cum priori mercede etiam hæc lucra acceptare, quia illa opera erat digna ista mercede, maxime cum adesset periculum redeundi vacuo curru; casui autem vel ejus industriæ assignandum est hoc alterum lucrum.

§ 8. *Pupillus* vel *Minor* tenetur stare loca- 1046
tioni sui Tutoris, vel Curatoris, *Abbas* aut *Beneficiarus* sui Prædecessoris, *Uxor* mariti mortui, *Panormit.* aliique cum Lugo *a n.* 23, quia quilibet tenetur ea rata habere, quæ facta sunt a suo legitimo Administratore. Hinc docet Castr. *d.* 9, *p.* 18, *n.* 7, uxorem etiam teneri stare conductioni per maritum factæ et necdum completæ, quia Jura statuunt ut hæres perficiat negotium a defuncto inchoatum et nondum finitum.

§ 9. *Successor,* etiam particularis, non po- 1047
test expellere conductorem cum gravi ejus incommodo, v. g. ab agro conducto jam seminato sed expectare debet, donec fructus collegerit; iniquum enim esset, eum post labores et sumptus adhibitos, pati eam jacturam; ita cum aliis Spor. *n.* 33. E contra tamen potest conductor talis semper renuntiare conductioni cum Legatario, cum Donatario, cum Emptore, quia his se non obligavit, sed Antecessori.

1048 § 10. *Locator* tenetur aperire vitia rei locatæ, uti *n.* 948, dictum est de venditore, alioquin tenetur de damnis secutis, quia obligatur tradere rem utilem ad usus a conductore intentos ; ita cum aliis Bonac. *de contr. d.* 3, *q.* 7, *p.* 2.

1049 § 11. Spectato jure naturæ deberet conductor ferre omnes casus fortuitos, etiam sterilitatis, ut notant Mol. Less. Lugo *n.* 36, non aliter ac emptor fert casus mercis, tanti enim valebat spes fructuum, cum res locaretur ; nihilominus ex benignitate Juris introductum est, ut quandoque remittatur aliquid ; dubitatur autem, quænam dicatur magna clades, ob quam remitti debeat saltem pars pensionis. Bart. Cov. Less. *n.* 17 ; Lugo *n.* 43, dicunt tum esse, si deducto semine, aliisque impensis, ne dimidium quidem solvendæ pensionis supersit ; *Abb. et alii,* si colonus vix colligat tertiam partem soliti, v. g. vix 5, cum alias soleret 15 ; *Navar. et alii,* si vix colligat duas tertias, v. g. vix 10, cum soleret 15 ; verum recte monent *Laym.* et alii in hoc attendendum esse communem usum cujusvis Patriæ. Duo addit Less. *num.* 14 *et* 18 ; nempe si fructus jam collecti casu pereant, antequam commode potuerint invehi, remittendum esse de pensione, non aliter ac si fuisset sterilitas ; limitant Mol. et Lugo *n.* 48, nisi ubertas proximorum annorum id compenset, *l.* 8, *Cod. hoc tit.* Stryck, *s.* 2, *c.* 9, *n.* 25. Deinde colono partiario, qui aliquotam partem fructuum, v. g. tertiam pendere debet, nihil remitti ob anni sterilitatem, uti habent *Gloss. Abb. Nav.* aliique cum Spor. *n.* 53, quia hic tanquam in contractu societatis tenetur damnum et lucrum cum domino fundi dividere. Etiam notant omnes communiter cum Bart. Less. Lugo *n.* 52 ; Ills. *t.* 4, *d.* 2, *n.* 459, quamvis aliquando sit maxima ubertas fructuum, totam utilitatem esse conductoris, nam *l. si merces, ff. locati,* dicitur conductori immodicum lucrum non auferri, et ratio est, quia sterilitas fuisset ipsi damnum intolerabile, ubertas autem nemini nocet. Denique notat Stryck, § 20, ob damnum fructibus jam invectis illatum nihil remitti conductori, *Arg. l.* 12 ; *Cod. hoc tit.*

1050 § 12. Si impedimentum utendi re vel persona conducta oriatur ex parte conductoris, etiam involuntarie, uti quia est infirmus, vel incarceratus, non potuit colere agrum, aut mercenario conducto laborem assignare, adhuc, per se loquendo, tenetur totam pensionem vel mercedem solvere, quantum interest locatori, ita ex Jure Mol. Nav. Less. Laym. Lugo *n.* 27. Ratio est, quia tum non stat per locatorem vel rem locatam, sed per solum conductorem quo minus habeatur usus vel fructus. *Nec refert* quod conductor sit sine culpa ; *nam* æquius fuit ut hoc in se onus sumeret conductor præ locatore, qui etiam est sine culpa. Dixi : *quatenus interest*, nam si res vel opera alteri est locata sine damno locatoris vel conducti ad nil tenetur, cum nullum damnum sit causatum. Quod si alteri locata plus lucri attulit, hic excessus spectat ad locatorem, si conductor rem a se abdicaverat, uti communiter fieri solet ; si tamen retinuisset animum ea postea utendi, ad eum spectaret etiam ille excessus, Lugo *n.* 30 ; Sporer. *n.* 49. Addit Less. *n.* 9, locatorem, quamvis non locet alteri, debere remittere de pensione, propter libertatem quam conductor ipsi relinquit locandi alteri ; negat tamen hoc *Tamb.* dicens deberi totam, eo quod libertas ista sit parum utilis et pensio, per se loquendo, certo debeatur tota. *Mol. et Spor.* supra melius dicunt deberi totam, nisi conductor de aliqua parte ideo remittenda paciscatur. Quod si famulus conductus ad servitium annuum ægrotet, v. g. trimestri, non tenetur anno evoluto id supplere, uti cum communi Lugo *num.* 61. Nec ideo posse ei aliquid detrahi de stipendio docent *S. Ant. Innoc. Graff.* aliique multi apud Lug. *n.* 58. Oppositum tamen tenent *Covar. Sylv. Mol. Laym. Barbos. Lugo* aliique plures ; sed spectanda est consuetudo locorum ; probabilius autem videtur dominos non teneri ad speciales sumptus pro curatione, uti recte Rebell. et Lugo *n.* 60.

1051 § 13. Fructus rei locatæ, v. g. agri, si sint adhuc pendentes, spectant ad dominum rei locatæ, quia sunt adhuc pars rei, aut faciunt quid unum cum ea ; hinc si Laicus emat fructus pendentes prædii Ecclesiastici vel Religiosi, non tenetur pro eis solvere gabellas, Dian. *p.* 3, *t.* 1, *R.* 19. E contra, fructus jam separati a fundo et a conductore collecti sunt ipsius, etiamsi is pensionem necdum solverit, Mol. Lugo *n.* 26 ; Tamb. *de contr. l.* 9, *t.* 4, *c.* 3, *n.* 25, aliique contra *Gloss. Bart. Barb. et alios.* Ratio est, quia quamvis manerent hypothecati aut veluti in pignus tacite subjecti pro pensione, tamen ex vi contractus habet conductor jus fruendi re : ergo faciendi fructus suos etiam ante solutam pensionem, ideoque recte dicit *Diana* supra, colonus Ecclesiasticorum vel Religiosorum teneri solvere gabellam ex fructibus collectis, si eos alie-

nent, nam collecti spectabant ad laicos.

1052 § 14. Expensæ necessariæ ad conservandam substantiam rei locatæ, nisi pactum vel consuetudo obstet, spectant ad locatorem, v. g. ut reparentur fenestræ, fornax, puteus, ut in agro fiant fossæ, aggeres, ut viæ ante domos pro communi bono sternantur, ut equus instruatur soleis, vel extraordinario medicamento curetur, si sit infirmus. Ratio est, quia locator tenetur rem facere aptam usui conductoris, aut (si aptitudinem amiserit) eamdem reddere, nam ad hoc accepit pretium ut ei usum procuret ; modicæ tamen et ordinariæ expensæ necessariæ ad hoc, ut res conducta conservetur, v. g. a militibus vel ab incendio spectant ad conductorem, Tamb. Spor. *n.* 37; ad magnas autem et extraordinarias non censetur se obligasse conductor, unde si has omittat, res domino perit. Quod si initio conductionis fecit notabiles expensas in melioramenta, sperans se, v. g. saltem post 4 annos recepturum eorum fructum et locatio casu citius finiatur, æquum est conductori compensari has expensas, uti recte Lugo *n.* 70; si autem expensæ fuerint mere voluntariæ vel ad ornatum, has ferre debet conductor, nisi locator in eas saltem tacite consenserit; si tamen essent multum utiles locatori, et redderent rem notabiliter melioratam, ut si pro ambulacris plantasset arbores fructiferas, et expensæ illæ factæ sint de voluntate saltem tacita locatoris nec nimis graves, docent Mol. et Lugo *n.* 64, spectare ad locatorem, et hoc est conforme dictis *n.* 226.

1053 § 15. Si locator obliget conductorem ad meliorandam rem conductam, neque ideo ostendat se detrahere de pensione, putat *Mol.* id fieri debere sumptibus locatoris, quia melioratio cedit in perpetuam locatoris utilitatem, qui autem sentit commodum, par est ut sentiat onus. E contra Lugo *n.* 69, aliique dicunt, hoc ipso quod conductor obligaverit se ad meliorationem, etiam suscepisse onus expensarum, si nihil additum sit vel exceptum, sicuti qui obligat se ad pensionem solvendam Francofurti, obligat se ad sumptus ad hoc necessarios.

1054 § 16. Potest fieri pactum, sed cum diminutione pensionis, ut conductor omne periculum in se sumat et assecuret locatorem de omnibus damnis, ut tenent Nav. Az. Lugo *n.* 73, contra Sot. et tum tenebitur conductor de omni etiam fortuito casu, maxime si faciat contra vel præter conditiones pacti, v. g. si additum erat ut fœnum non inferretur domui, si fœnum illatum est et domus ob fœnum casu plane fortuito conflagravit, tenetur de hoc damno; item si pactum erat ut equum haberet usque Coloniam, ipse autem ducit ulterius et ibi plane casu capitur, etiam de hoc damno tenetur, quia egit contra vel ultra pacta ; ita ex Juribus, Spor. *n.* 42.

§ 17. Si conductor privetur re conducta, 1055
quia non potest solvere pensiones, remitti debet ei pensio sequentis temporis; si autem ideo privetur, quia male versatur in re conducta, tenetur solvere pensionem temporis sequentis usque ad terminum locationis, Less. *n.* 38; Spor. *n.* 30. Quod tamen limitat Lugo *n.* 15, nisi locatori adhuc fuerit liberum retinere conductorem, quia tum videtur sponte recedere a contractu; tenebitur tamen conductor compensare damna vitio suo secuta, inter quæ erit lucrum pensionis, nisi res statim æque utiliter locari possit alteri.

§ 18. Quid dicendum sit in dubio an res pe- 1056
rierit casu, an ex culpa conductoris, videri possunt dicta *n.* 183 *et* 573. In dubio autem an conductor pensionem solverit, adhuc tenetur secundum dicta *n.* 571, quia locator est in possessione crediti contra ipsum; attamen *L. Quicumque, Cod. de Apochis publicis*, expresse statuitur, ut si quis ostendat se tribus annis proximis solvisse, in dubio præsumatur etiam antea semper solvisse, nisi clare probetur oppositum.

DUBIUM XII.

De Contractu Emphyteusis, Feudi et Libelli.

« Resp. I. Emphyteusis est contractus simi- 1057
lis locationi, in quo res immobilis, quæ cultura possit effici melior, conceditur alteri, vel in perpetuum, vel non brevius saltem quam ad decennium; ita ut dominium ejus directum et possessio civilis maneat apud dominum qui dat in emphyteusim; dominium autem utile transferatur in emphyteutam, cum hoc onere, ut quotannis certum canonem, ut vocant, seu pensionem domino solvat; quam si totam solvere negligat viginti sex annis continuis in emphyteusi Ecclesiastica (cum scilicet res est Ecclesiæ vel pii loci), vel in sæculari 36 annis, incidit ipso Jure in pœnam commissi, ut dominus eum expellere possit, etsi de solutione interpellatus non fuerit ; licet enim Bart. et alii quidam apud Dian. *p.* 8, *t.* 7,

R. 36, dicant, si per 30 vel 40 annos non solverit, eum præscribere immunitatem in futurum; id tamen *Wesembec.* et alii quinque negant. *Vide l. c.* Porro quid Juris sit in hoc contractu, pendet ex consuetudine locorum quæ varia est, et ex ipsa conventione contrahentium, quæ scripto instrumento concipi debet ut valeat. V. Laym. *l.* 3, *t.* 4, *c.* 23; Less. *l.* 2, *c.* 24, *d.* 9.

» Resp. II. Feudum est contractus similis emphyteusi, quo res immobilis alicui conceditur, cum translatione dominii utilis, proprietate retenta, sub onere, non quidem aliquid solvendi, sed exhibendi fidelitatem et obsequium personale directo domino. Quod si item non faciat vassallus (sic enim dicitur feudi acceptor), perdit feudum. Interdum etiam in feudo aliquid persolvi debet, in recognitionem dominii directi, sed tunc ex ea parte deficit a puro feudo, et declinat ad emphyteusim. Porro quid Juris sit circa feuda, pendet item a locorum consuetudine quæ Juris communis sunt. *V. Auctores citat.*

» Resp. III. Contractus libellaticus, sive datio ad libellum, dicitur cum emphyteuta vel feudatarius rem illam quam in feudum vel emphyteusim accipit, simili contractu tradit tertio (ad quod tamen, si in decennium fiat, requiritur domini consensus), ita ut sit quasi sub-feudum et sub-emphyteusis. Less. *d.* 1, *num.* 6. »

ADDENDA.

1058 *Quæst.* 195. — *Quænam præterea sint hic notanda?*

R. Seqq. § 1. Emphyteusis græcæ, latine est implantatio, quia nempe olim terræ incultæ assignabantur colonis qui implatabant et inserebant, concesso ipsis solo dominio utili, nunc autem sumitur pro concessione rei etiam cultæ. Differt a venditione, quod per hanc, non autem per emphyteusim, transferatur dominium directum. Differt a locatione: 1. Quia locatio potest esse circa rem mobilem; emphyteusis circa immobilem tantum cultura meliorandam. 2. Locatio conceditur etiam infra decennium; non emphyteusis. 3. Locatio nullum confert dominium, sed tantum Jus ad fructus; emphyteusis dat dominium utile in re. 4. In emphyteusi solet minor pensio exigi quam in locatione.

1059 § 2. Emphyteuta non potest rem emphyteuticam vendere, nisi cum consensu domini directi, alioquin cadit in pœnam commissi, potestque, si alienatio fit traditione perfecta, spoliari re emphyteutica et omnibus melioramentis; titulo tamen gratuito potest transferre, uti notat Lugo, *d.* 29, *n.* 89, v. g. donare, legare; item potest locare infra decennium, servitutem in ea concedere, subjicere hypothecæ, etc. V. Gasp. Roderic, *de ann. reddit. l.* 2, *q.* 32, *a n.* 51. Quod si alienetur res emphyteutica, dominus directus debet novum possessorem investire, pro quo accipit consuetum honorarium quod dici solet laudemium, eo quod dominus *laudet*, seu approbet translationem factam; quod laudemium de jure non deberet excedere quinquagesimam partem æstimationis rei, sed ex consuetudine potest esse trigesima aut vigesima, aut etiam decima, uti habet Less. *l.* 2, *c.* 24, *n.* 57.

§ 3. Si vineam accepisti in emphyteusim, 1060
Valasc. putat te posse eradicare vites et fundum commutare in agrum qui utilior sit futurus, habes enim in tuam utilitatem: ergo tibi est permittendum quod tibi utilius est et alteri non nocet. E contra *Mol.* aliique cum Castr. *d.* 10, *p.* 5, probabilius id negant, quia sic destrueres hanc emphyteusim tibi concessam, quæ erat in cultura vinearum, et cogeres dominum ad instituendam novam emphyteusim.

§ 4. Quando emphyteuta tenetur ad ma- 1061
gnam pensionem, debet ei remitti aliquid, si in fructibus accedat grave damnum, uti habet communior cum Lug. *n.* 88, contra Castrop. *p.* 7, *n.* 5, et Strych. *s.* 2, *c.* 9, § 41, est enim tum eadem ratio quæ de conductione, de qua dictum est *n.* 1052. Sed si pensionem respectu fructuum valde modicam solvat tantum in recognitionem dominii, nihil remittitur ob quamcumque cladem; Spor. *t.* 6, *c.* 7, *n.* 54. Quod si tota emphyteusis pereat, nulla debetur pensio, uti patet, si pars tantum pereat, ita ut maneat saltem octava, solvi debet aliquid, secundum illud apud Julium Clarum: *Si periit totum, non debuit emphyteusim; si periit ex parte, nulla se liberat arte.* Si autem tota emphyteusis occupetur ab hostibus, *Mol.* et alii dicunt isto tempore deberi saltem aliquid, quia tales casus fortuiti spectant ad emphyteutam, si velit jus retinere ad emphyteusim adhuc existentem. Negant tamen hoc Clarus, Abb. Jas. Fach. Castr. *n.* 7, quia emphyteuta non possidet emphyteusim: ergo male cogeretur pro ea aliquid solvere.

§ 5. Si emphyteuta laicus ad triennium 1062
vel Ecclesiasticus ad biennium continuum non

solvat suum canonem, *Decius, Mising. Mol. Laym. Tann.* aliique multi putant eum ipso facto amittere emphyteusim, quia leges verbis ad emphyteutam et non ad Judicem directis dicunt, ut cadat jure suo; hinc inferunt multi apud Castr. *p.* 10, *n.* 1, dominum posse propria auctoritate ingredi rem emphyteuticam, maxime cum sit dominus illius et eam civiliter possideat; Castr. *p.* 8, *n.* 6, dicit ad hoc, ut actu amittat, requiri et satis esse, quod dominus manifestet se velle eum esse privatum, quia *L.* 2, *Cod. de jure emphyt.* expresse dicit: *Cadat a jure suo, si dominus velit.* E contra Less. *in Auct. v. Contractus, cas.* 4, dicit dominium illud utile non posse retrahi, nisi monitus absolute neget ulterius solvere; Fill. et Lug. *n.* 87, dicunt praxim esse, ut semel admoneatur et si statim solvat, purgat moram, si non solvat, cadit in commissum; hinc Ang. Fach. Sa, Rebell. Burg. *cent.* 2, *cas.* 67, et Castrop. ipse *t.* 10, *n.* 2, cum aliis Juristis, quos ibi, *et p.* 8, *n.* 3, citat, fatentur ad hoc, ut dominus se in emphyteusim immittat, prærequiri auctoritatem Judicis, quia debet certum fieri, quod culpa præcesserit, jam autem multæ causæ excusare possunt et purgare moram, uti ostendit Castr. *p.* 8, *n.* 8 *et p.* 11. Leges autem, quæ videntur contrariæ, cum sint pœnales, benigne sunt interpretandæ et recte intelliguntur de privatione post sententiam saltem declaratoriam Judicis, maxime cum quandoque loquantur in futuro, ut ostendit Castr. *p.* 8, *n.* 3.

1063 § 6. Si dominus ab emphyteuta, qui privandus esset, recipiat aliquam pensionem sequentis temporis, censetur remittere caducitatem, quamvis protestetur se velle retinere jus expellendi, uti habet communis cum Jason, Claro, Mol. Rebell. Fach. tum enim fatetur solventem esse verum emphyteutam: ergo vult illi manere jus emphyteusis; si autem recipiat pensionem antecedentis temporis, non ideo censetur remittere caducitatem, uti probabilius contra alios docet Castr. *p.* 12, *n.* 6, per hoc enim tantum agnoscit habuisse jus, ob quod ex contractu manserit solvenda pensio.

1064 § 7. Obsequium temporale, quod Vassallus præstare debet (non sponte, sed si requiratur) dicitur homagium, id est, opus ab homine agendum. Hic Vassallus non potest feudum, nequidem titulo gratuito alienare, nec inter proles dividere, nec gravare sine consensu domini directi, qui nunquam tenetur consentire, uti Jure Cæsareo cautum est apud Clarum et Spor. *n.* 68, potest tamen Vassallus relinquere feudum, quando vocet, quia in ejus præcipue favorem erat concessum, non item Emphyteuta, quia stare debet contractui usque ad annos completos. Mortuo Vassallo, debet successor vassalli domino, et mortuo domino debet Vassallus successori domini præstare juramentum et investiri intra annum et diem, alioquin cadit feudo, saltem post sententiam Judicis. Putant autem Bart. Jason, Tiraq. aliique multi emphyteutam et Vassallum gaudere privilegiis, quæ habet dominus directus respectu talium bonorum, ideoque si dominus sit, v. g. Ecclesiasticus, non deberi ex illis bonis tributa vel gabellas, etiam quando illa habet Emphyteuta aut Vassallus, quia dominus Ecclesiasticus non tenetur: ergo nec ipse qui quasi ejus nomine bona ista tenet. E contra Mol. Less. Laym. aliique cum Castr. *p.* 2, id negant, quia usufructus et dominium utile, quod habent, non est res Ecclesiæ vel Ecclesiastica, sed est res laici et laica: ergo non est, cur debeat frui privilegio Ecclesiastico.

§ 8. Si emphyteuta vel Vassallus reddat 1065
rem deteriorem, tenetur compensare; imo graves Doctores putant eos teneri rem meliorare, ideoque non posse pretium meliorationis repetere, si rem dimittant; sed Rebell. Mol. Laym. aliique cum Castr. *p.* 5, probabilius negant teneri meliorare, nisi accesserit pactum, ideoque si dimittat, posse expensas meliorationis reposcere. An Emphyteuta vel Vassallus possit contra Dominum præscribere, dictum est *n.* 524.

Post hæc scripta, submissa est mihi quæstio: *An Domini Proprietarii* v. g. *in Diœcesi Monasteriensi possint augere onera vel Canonem a rusticis originariis persolvendum, supra id quod hactenus rustici illi aut eorum Majores, aliquod prædium insidentes, soliti sunt persolvere?* Resp. Constabit ex dicendis hoc *n.* 1066, quem subdividam in sequentes paragraphos:

§ 1. Westphali ob rebelliones fuerunt a *Carolo Magno* subjecti absolutæ servituti quorumdam dominorum, qui fideles permanserant, ita ut rebelles illi nec suarum rerum, nec sui ipsorum essent domini, Scaten. *in Histor. Westphal. l.* 8, *fol.* 522 *et L.* 10, *fol.* 610; Stangefol. *in opere chronol. Circuli Westphal. l.* 2, *p.* 66. Et si in tali servitute adhuc essent Westphali, possent Domini ipsis imponere quævis onera, semperque augere.

§ 2. Hodierna servitus Originariorum in 1066
Westphalia non est illa quam induxit *Carolus Magnus*, nam: 1. *Carolus* postquam Westphali

susceperunt Baptismum, restituit eos libertati, Scaten. *l.* 7, *f.* 420, *l.* 8, *f.* 514, 521 *et* 523; Adamus Bremensis *l.* 1, *c.* 10; Alb. Stadensis et Cranzius *in Metrop. ad ann.* 788; Chytræjus *l.* 3, *Saxoniæ fol.* 73. 2. A dura exactione dominorum eos liberavit etiam *Ludovicus Pius Caroli M. Filius,* Scaten. *l.* 8, *f.* 523, *l.* 10, *f.* 658; Lezenerus *in vita Ludovici Pii c.* 2, *p.* 5, *c.* 3. Servitus Carolina reddebat Westphalos incapaces omnis dominii, hoc autem non facit præsens servitus; nam si Originarii non delinquant, exturbari non possunt prædiis, sed quandiu superest aliquis familiæ, debetur ei prædium. Deinde sunt domini aliquorum mobilium et maxime, eorum quæ extraordinarie lucrantur. Si qui ob delictum exturbentur, tenentur Proprietarii providere saltem de habitatione alibi. Itaque Proprietarii sunt nunc domini solius Proprietatis, Rustici autem utilitatis.

§ 3. Originarii tales non sunt stricte servi, sed tantum late, uti cum communissima et cum certa sententia docet Laym. *l.* 3, *t.* 1, *c.* 5, *n.* 11; nam ab actibus legitimis non repelluntur, vendi non possunt directe in persona sua, aliqua sibi lucrari possunt; item nomine proprio possidere, donare, permutare, ut dictum est ante, et ex usu quotidiano constat.

§ 4. Servitus Originariorum, quæ nunc est in Westphalia, non potest aliunde provenisse, quam ex contractu quodam Emphyteutico olim inter Dominos et Majores Originariorum inito, per quem hi, vel certa prædia propria dominorum acceptarint colenda vel propria sua prædia suasque etiam, et posterorum personas dominis transcripserint, simul cum onere certi servitii personalis et canonis suis temporibus præstandi; Domini autem se vicissim obligaverint ad eos regendos, tuendos ac relinquendos in possessione prædiorum, quandiu superesset aliquis de familia, et manerent fideles, uti notant Auctores communiter cum Laym. *l.* 3, *t.* 4, *c.* 23, *n.* 1. Ratio est, quia servitus illa non est a *Carolo M.* uti § 2 ostensum est, nec Domini Christiani sua auctoritate potuerunt imponere absolutam servitutem, uti omnes fatentur, nec probabiliter conjici potest, unde alias proveniret.

Si dicas esse ex contractu aliquo saltem tacito, sed ita ut Dominus maneat liberum augere Canonem, si prædium melioretur, etc. *Contra est* 1. Nam hoc est in quæstione et pure dicitur, non probatur. 2. Nec hoc præsumi potest, quia fuisset deterrere colonos a melioratione. 3. Ab antiquis temporibus non est ita observatum, sed plane oppositum: ergo saltem per cursum immemorialis temporis præscripserunt coloni immunitatem a solvendo plus quam antehac soliti sunt solvere. 4. Domini plerique in registris vel instrumentis scriptis inveniunt consignatum quid coloni, determinate hi vel illi, ex singulis præstare debeant aut pendere: ergo signum est ab initio esse utrinque conventum de certis semper servitiis vel canonibus. 5. Si licitum fuisset augere onera, Antecessores domini satis attenti ad Jura et commoda sua dudum auxissent; certum est enim esse prædia quæ decies plus præstare possint, atqui non auxerunt: ergo. Ex dictis:

§ 5. *Sequitur* 1. Proprietarios non posse Originariis plus imponere quam hactenus hi soliti sunt præstare aut persolvere; et ita Monasterii in Judicio aulico sæpius decisum est, ideoque rustici saltem ex sententia jus habent a qua non est efficaciter appellatum. Si tamen emoriatur una familia rustica, domini proprietarii fiunt absolute domini, etiam utilitatis, possuntque elocare, etiam aucto canone, et qui acceptant, sunt tantum conductores. Item si dominus Proprietarius suis impensis adjecerit aliquid aut notabiliter melioraverit prædium, utique poterit exigere plus pensionis, secundum proportionem adjecti quasi novi fundi sed industria; et quidquid de suo contulit rusticus, non dat Proprietario jus augendi canonem.

Sequitur 2. Si Titius emat a Caio Proprietario prædium, illicite et invalide init novum contractum cum originario hujus possessore, ut majorem canonem pendat, quia Caius non potuit vendere jus quod non habebat; non habebat autem Jus augendi canonem: ergo. *Nec obstat* 1. Quod Titius dederit forte pretium, cui non respondeat interesse ordinarii canonis; *nam* id imputet suæ ignorantiæ vel errori. *Nec obstat* 2. Quod cum originario ineat novum contractum et hic dicat se consentire; *nam* consentit involuntarie, vel quia ignorat Jus suum, vel quia timet depelli aut vexari; talis autem consensus non impedit quin fiat injuria, secundum dicta *n.* 4, 10 *et* 615. Imo etiam posteris fit injuria per talem contractum, et per consensum in illum.

Sequitur 3. Proprietarios injuste agere, si tunc, quando mortuo capite prædii agitur de divisione mobilium, vel de laudemio, vel de litteris libertatis, etc. plus exigant quam ferat consuetudo, et usus Patriæ præscriptus in si-

milibus casibus, attenta ubique proportione.

Sequitur 4. Etiam injuste fieri, si rusticus, qui annue pro canone debebat 20, et a Proprietario accepit v. g. 300 mutuos sub obligatione dandi annue 4 pro 100, postea annue cogatur solvere 32, veluti canonem prædii, nam canon prædii non est redimibilis, census autem de 300 erat redimibilis, sorte etiam refuso per partes capitali : ergo iniquum est per adjectionem ad canonem prædialem reddi perpetuum et irredimibilem. Adhuc major injustitia esset, si canones restantes, quos solvere non potuit rusticus, tanquam novum capitale ita adjicerentur originali canoni prædiali.

§ 6. *Opponi posset* quod Principes possunt augere contributiones subditorum : ergo et proprietarii originariorum. R. n. cons. Id possunt Principes, ita exigente necessitate communi, proprietarii facerent ob privatum commodum, quod illicitum est, tum ex se, tum ex vi primi contractus, uti § 4, dictum est.

§ 7. De his videtur verum quod scribit *Innocentius III Papa, L. 1, de contemptu mundi, c. 15 : Servus ministrat, angariis agitatur, plagis affligitur, opibus spoliatur ; quod si non habet, habere compellitur, et si habet, cogitur non habere ; culpa domini, servi pœna, culpa servi domini præda, venatio Leonis onager in eremo, sic et pascua divitum, Pauperes.* Adde quod *Nicolaus Lancicius* Polonus, Societatis JESU, vir libris, scriptis clarus, et cum fama sanctitatis mortuus, inter cætera documenta Comiti cuidam Bohemo anno 1642, data habet, *Tom.* 2, *Opusc.* 13, *l.* 3, *fol.* 327 : *Diligentissime caveat, ne subditis ulla prorsus onera imponat ad quæ ex prima eorum institutione non fuerunt obligati, sive ea sint in suscipiendis itineribus ad vehendas vel ferendas res aliquas, sive in laboribus domi vel in agris, sive in alendis canibus vel catulis, sive in contributionibus ad domini adventum conferri nullo jure solitis, sive aliis modis ; quia quodlibet tale onus, ad quod non sunt obligati rustici, ex prima eorum erectione, si sit æstimabile pretio unius ducati aurei, inducit peccatum mortale domino, eumque obligat ad restitutionem quam nisi faciat, si scit et potest (uti potest), damnabitur in æternum.* Hæc dixit Lancicius de Bohemis, apud quos durior est servitus quam in aliis partibus. Videri potest Gasparus Rodericus *de annuis reddit. l.* 1, *q.* 15, *a num.* 50. Item *l.* 2, *q.* 33, *a num.* 56, ex quibus colligitur tales rusticos esse Emphyteutas.

DUBIUM XIII.

Quid sit Sponsio et Ludus ?

« Resp. Sponsio est contractus in quo duo 1067
de veritate aut eventu alicujus rei certantes sibi invicem aliquid spondent, ut id ejus sit qui veritatem assecutus fuerit, v. g. certo tecum 10 imperialibus, hanc vel istam civitatem obsessam, captam, etc. Ut licite fiat, requiritur : 1. Ut fiat super re dubia. 2. Ut sit æqualitas in re, quæ spondetur, cum æquali incertitudine. 3. Dubius eventus in utroque. 4. Ut uterque eodem sensu accipiat id de quo certatur ; Mol. *t.* 2, *disp*, 508 ; Less. *l.* 2, *c.* 26 *ad* 1 ; Lugo *d.* 31, *f.* 6. Ludus vero est contractus quo ludentes inter se paciscuntur ut victori cedat quod uterque deposuit. Hi contractus Jure naturæ liciti sunt, modo debitæ conditiones adsint et aliunde non interveniat scandalum, aut justa prohibitio, aut iniquitas se misceat, nec peccati sit occasio ; quia sicut quivis suæ rei dominus potest alteri eam donare absolute, sic etiam sub aliqua conditione, sive ea fortuita sit, sive ex industria pendeat, Lesss. *n.* 3 ; Bon. *de Restit. in particulari d.* 2, *q.* 3, *p.* 1. *Unde resolves :*

» I. Qui rei dominus non est aut alienare eam non potest, non potest etiam de ea ludere aut deponere. Et sic deberet restituere, qui lucratus esset a Religioso et filio-familias non potente alienare, Laym. *l.* 3, *t.* 4, *c.* 21, n. 5.

» II. Si tamen filius-familias (et idem de Relioso ait Nav. apud Less. *n.* 27) alatur in distanti loco a Parentibus, poterit ex alimentis moderate aliquid insumere in honestum lusum, v. g. 5 ex 100, quia talis communiter præsumitur voluntas parentum, ut habent Sot. Less. *l. c.* Laym. *n.* 5, etc. Ac præterea potest etiam filius deponere quidquid lucratus fuerit, cum ad hoc etiam parens censeatur tacitam facultatem dare ; Laym. *l. c.* Bon. *p.* 2, *n.* 10 *et seqq.*

» III. Tenetur restituere, qui vicit faciendo contra conditiones ludi et decipiendo ; aut fraude ac per injuriam alterum pertraxit ad ludendum, ut v. g. si simularet se plane ignarum lusus et sic alterum multo imperitiorem provocaret, qui alioqui ludere noluisset ; aut si conviciis lacesseret, ad quæ vitanda alter consensisset in lusum alias non consensurus, Mol. *d.* 517 ; Laym. *n.* 6 ; Bonac. *p*, 2, *n.* 3, 6 et 9,

» IV. Si in re quæ spondetur sit inæqualitas et hæc alteri parti (v. g. cujus pecunia major est) sit nota, isque nihilominus spondere velit, valet contractus probabiliter, quia scienti et volenti non fit injuria, ut dicunt Nav. *Man.cap.* 19, *n.* 18; Med. Sanch. Consil. *l.* 1, *c.* 8, *dub.* 3; Dian. Contrarium tamen probabiliter docet Lugo *n.* 81, ex Mol. Less. et Bonac. *p.* 1, *n.* 18. Si autem ignota sit, non potest alter lucrari, quia non est æqualis conditio utriusque et alter nulli se exponit periculo. V. Azor. *p.* 3, *l.* 5, *c.* 25, *q.* 7; Bonac. *l. c.* Salas *de Lud. dub.* 13, *n.* 3; Escob. et Lugo *l. c.*

» V. Per se quidem et jure naturæ licita est etiam sponsio de futuro eventu, qui damnum proximi conjunctum habet, v. g. Petrum intra annum moriturum (etsi enim detur occasio optandi vel machinandi mortem Petro, id est per accidens, potestque idem periculum esse in censu vitalitio) jure tamen humano sæpe prohibetur, Lugo *n.* 74.

» VI. Etsi sponsio cum conditione illicita, v. g. plus altero potaturum, sit illicita, quia inducit ad peccatum; quod tamen ea lucratus es, non teneris restituere. Sanch. *n.* 45; Dian. *p.* 7, *t.* 9, *R.* 69.

VII. Probabile est, quod docet Mol. etc. dum quis minis vel conviciis ad lusum inductus est et perdit, victorem non teneri restituere, quia talis absolute voluntarie lusit, Bonac. *l. c.* et Garz. contra Az. Less. *l. c.* Regin. Fill. *etc. comm.*

» VIII. Communior sententia est teneri restituere eum qui lusit vel certavit certo præsciens se victurum esse. Contrarium tamen nempe non teneri, dummodo dolus abfuerit, tenent Tol. *l.* 5, *c.* 27, *n.* 9 et Sa, V. *Contractus,* quia non tenetur ex justitia suam peritiam vel scientiam adversario declarare; sed is suæ temeritari imputet quod ausus fuerit cum eo deponere cujus scientiam non noverat. V. Bonac. *n.* 4. Dian. *R.* 62.

» IX. Non tenetur restituere, qui utitur astutiis illis quas regulæ lusus et consuetudo recepta patitur, cum uterque sciat tales astutias esse solitas et sic tacite in illas libere consentiat, Az. Fill. Less. *n.* 15, Bon. *n.* 1, v. g. 1. Si potiores chartas habens et securus de victoria, augeat sponsionem, vel simulet metum, ut adversarius augeat. 2. Si sciens inferiores chartas habere, dissimulet augeatque sponsionem, ut sic relinquatur sibi quod erat appositum, Lug. *n.* 54. Sanch. Sal. Dian. R. 43. 3. Si inspiciat chartas alterius, ex sola ipsius negligentia et absque fraude; secus si ita se collocet, ut possit videre; vel si alium constituat, a quo admoneatur. 4. Si chartas a tergo discat nosse inter ludendum, quas ante non signarat, nec noverat, Trull. *t.* 2, *l.* 7, *c.* 27, *d.* 2, *n.* 4; Sanchez *dub.* 12, *n.* 9 et 10; Lugo *n.* 37 et 38; Dian. *R.* 50 et 52.

» X. Qui vero utitur fraudibus non adhiberi solitis vel colludenti ignotis, v. g. suffuratur chartas, vel signis a tergo notat, vel utitur notatis, aut iis, quas ante novit, ignorante socio, vel arte quadam eas componit, etc. tenetur restituere, non tantum lucrum, sed etiam quantum alteri valebat spes lucrandi, imo etiam colludendi; Regin. Amic. Trull. *n.* 3; Diana *R.* 43; vide etiam *p.* 4, *t.* 3, *R.* 75, et Bon. *n.* 6 et 7.

» XI. Si ludens habeat animum non solvendi, vel si perdat repetendi, non potest lucrari, atque ideo nec retinere quod est lucratus, quia fraudulenter decipit, nec alter vellet cum eo ludere, si id sciret, Less. *n.* 31; Regin. *n.* 388; Bon. *l. c.*

» XII. Peccant graviter et communiter mortaliter, qui totos se lusibus tradunt, cum sciant in gravia se inde peccata labi, aut impotentes reddi ad solvenda debita, vel alendos liberos et uxorem, etc. Sanch. Trull. *d.* 1.

» XIII. Peccat item ludens, si lusus lege positiva sit prohibitus, ut lusus alearum et similes, qui magis in fortuna et casu quam industria fundantur. At Laicis ratione circumstantiarum sub veniali, Clericis sub mortali prohibentur, Less. *l.* 2, *c.* 26, *n.* 6. Intellige, si Clericus crebro, perque longum tempus luserit; non autem, si per breve tempus et causa recreationis et absit scandalum, quia Canones id prohibentes non videntur recepti, nisi quatenus id fieret cum periculo scandali, ut habent Less. *dub.* 1; Laym. *l.* 3, *t.* 5, *c.* 21, *n.* 1; notat autem Dian. *p.* 7, *t.* 9, *R.* 2 et 3; ex Lugo *n.* 11; Dic. Amico, Trull. etc. prædictis legibus per contrariam consuetudinem ita derogatum esse, ut non tantum Laicus, sed etiam Clericus non peccet, si principaliter pro recreatione et simul pro lucro moderato ludat chartis vel aleis. In Religiosis tamen (apud quos disciplina regularis viget, uti et Episcopis a peccato gravi excusari vix posse, Ib. *R.* 4; ex Mol. *t.* 2, *disp.* 521, *n.* 6; Dic. Lugo *n.* 12, etc. etsi Sanch. *dub.* 28, *n.* 9, conetur excusare, si urgeat necessitas, v. g. excitandi aut recreandi infirmum; vel si parum ludat ob solam recreationem.

XIV. Si quis ludo tali vetito lucratus fue-

rit, juxta sententiam probabiliorem non tenetur ad restitutionem ante Judicis sententiam, quia jura non annullant contractum, nec impediunt acquisitionem dominii, sed tantum concedunt ut possit repeti. An vero qui tali lusu perdidit, teneatur postea adhuc solvere, alii negant, ut Less. *dub.* 4; Mol. *disp.* 515; Regin. Fill. et alii affirmant, ut Az. Rebell. Val. etc. apud Bon. *p.* 3, *n.* 2; Dian. *p.* 2, *tr.* 17, *R.* 8, *et p.* 7, *t.* 9, *R.* 1.

» XV. Ludere pro psalmo vel oratione Dominica recitanda, non est peccatum, nec irreverentia, Nav. *man. c.* 19, *n.* 7; Rebell. Sanch. Dian. *p.* 7, *t.* 9, *R.* 1. »

ADDENDA.

1068 *Quæst.* 196. — *Quid præterea circa hos contractus sit notandum?* R. Sequentia: § 1. Eum, qui certus est de re vel eventu, posse sponsionem facere et lucrari, quamvis non dicat se scire, docent Nav. Covar. Tol. Hurtad. Laym. et alii multi cum Dian. *p.* 7, *t.* 9, R. 62, maxime si dicat se scire, aut alter advertere possit eum scire et tamen velit certare; quia tum nulla adest fraus, sed alter censetur resignare juri suo, uti cum pluribus tenet Dian. *R.* 63. Nihilominus Mol. Garz. Lugo *d.* 31, *n.* 81, et alii negant licere, etiam in casu quo diceret se scire, quia hic emitur spes lucri pro periculo amittendi, veluti merx pro pretio: ergo si nullum sit periculum amittendi, nihil emitur: ergo contractus est invalidus, sicuti si Caius sciret gemmam esse falsam, etiamsi Titius eam peteret emere veluti veram, vendi non posset pretio veræ gemmæ; hinc Filliuc. *t.* 37, *n.* 24; Spor. *t.* 6, *c.* 6, *n.* 86, dicunt priorem sententiam esse satis probabilem, sed secundam magis justam et tutam, puto etiam probabiliorem esse.

1069 § 2. Si Caius sit excellenter peritus et nesciat Titium, cum quo ludit, esse ita imperitum, secundum communem cum Dian. *R.* 30, potest Caius sibi totum lucrum retinere, quia nulla intercessit deceptio. Si Caius sciat se esse longe peritiorem et Titius id sciens velit ludere, etiam nihil tenetur restituere Caius, quia scienti et volenti non fit injuria, ita cum aliis Sanch. *in Cons. l.* 1, *c.* 8, *dub.* 13; Dian. *R.* 29 *et* 31. Si Caius sciat se esse multo peritiorem, ideoque sit moraliter certus se lucraturum, Titius autem id nesciat, Tol. Covar. aliique apud Lugo *n.* 44 et Steph. *t.* 4, *d.* 9, *n.* 47, dicunt adhuc non teneri lucrum restituere, quod probabile putant Salas et Dian. *R.* 29, et Steph. non audet improbabilitatis arguere, quia qui in lusu certus est de victoria, potest augere sponsionem et lucrari: ergo et qui ante lusum est certus, et quando dicitur debere esse parem conditionem ludentium, intelligi vult Less. non de paritate industriæ, vel notitiæ, sed partim legum servandarum, partim juris ad lucrandum et perdendum. Communissima tamen est sententia quod in hoc casu teneatur restituere, quia ut contractus onerosus esset validus, debuisset ludens spem lucrandi emere periculo perdendi, uti habent Lugo *n.* 81; Spor. *n.* 67. Et quidem teneri restituere totum, docet Bon. quia est causa injusta totius damni; *nec obstat* periculum cui se exposuit, *nam* illud debet sibi imputare. E contra alii cum Diana *R.* 30, dicunt ad summum teneri ad partem majorem vel minorem, pro gravitate vel levitate periculi quod subiit.

§ 3. Si tres sint, qui sperent aliquid, v. g. 1070
officium, et Caius pro 10 florenis certet seorsim cum singulis quod non sint obtenturi, in hoc casu Caius est certus se lucraturum a duobus et uni tantum esse perditurum, adeoque est certus de lucro 10 florenorum, posse autem sic certare et sibi retinere hoc lucrum docent cum aliis Sanch. *dub.* 16, et Lugo *n.* 87, quia cum singulis est dubius de futuro eventu; ergo sicut potest cum quolibet perdere, potest a quolibet lucrari; deinde singuli contractus seorsim essent liciti: ergo et simul, quia unus non impedit æquitatem alterius, neque ostendi potest cujus e tribus jus læderetur. Agnoscit hanc sententiam esse probabilem Dian. *R.* 64; tenet tamen oppositam cum Led. et Villal. quia cum possit tantum perdere 10 et certo etiam lucretur 10, videtur hic esse inæqualitas inter periculum sortis et spem lucri; nihilominus prima sententia videtur satis probabilis, quia non est spes lucri tanti apud singulos inter quos divisum est periculum.

§ 4. Peccat et tenetur satisfacere qui est 1071
causa cur contractus sponsionis non compleatur, v. g. Caius certavit se citius cursurum quam Titium, si Caius postea nolit currere, tenetur satisfacere Titio, secundum spem lucri quam habebat, quia Caius non stat contractui oneroso cujus obligationem suscepit; qui enim contraxit cursu vincere, contraxit currere, ita Az. Bonac. Filliuc. *n.* 28; Dian. *R.* 66, quamvis videatur distinguere Lugo *n.* 89.

1072 § 5. Si quis ludat principaliter propter lucrum, Abul. Abb. Gabr. Rich. Vega, Sylv. Comit. damnant peccati mortalis, quia tum principaliter concupiscitur res proximi et intenditur grave illius damnum; sed passim omnes cum Dian. R. 1, tenent contrarium, quia licitum est concupiscere et licito modo acquirere rem proximi, quod fit per contractum ludi qui justus est; Nav. tamen, Panorm. Beja *p.* 1, *cas.* 61; Alloz. *v. Ludus s.* 2, *n.* 20, et alii dicunt esse veniale, sed etiam hoc negat Lug. *n.* 4, per se loquendo; posset tamen esse veniale, quia est invertere finem ludi, qui est recreatio, et adest species aliqua avaritiæ, uti docent nonnulli cum Steph. *n.* 46. Admittunt tamen omnes nullum fore peccatum, si quis ludat ad lucrandum ut alicui necessitati subveniat.

1073 § 6. Secundum Dian. *R.* 5 *et* 14, potest filius-familias exponere lusui quod parcius vivendo reservat ex pecunia sibi ad victum missa. Docent autem aliqui non licere illi totam summam quam potest lusu per annum perdere una vice exponere lusui, quamvis nollet toto reliquo anno ludere, si eam nunc perderet; sed probabilius putant id eum posse Sanch. cum Dian. *R.* 10, quia potest cedere juri alia vice ludendi, et nunc illud quasi anticipare. Quod si aliquis uno tempore lucretur a filio-familias totam illam summam quam toto anno potest exponere ad lusum, non tenetur inquirere an jam potuerit illam totam perdere, nisi haberet consuetudinem etiam cum aliis ludendi; tum enim inquirendum esset, Sanch. *dub.* 7; Lugo *n.* 22; Spor. *n.* 73.

1074 § 7. Si Titius non poterat exponere nisi tres florenos in lusum, et lusit ac si posset exponere sex, sicque primo jactu lucretur sex a Caio, facit injuriam et tenetur tres restituere. Si tamen ludat cum Caio et Sempronio, ac singuli exponant tres, Titius suis tribus poterit uno jactu lucrari sex, id est, tres a singulis, quia suos tres etiam exponit duplici periculo jacturæ apud singulos : ergo æquum erat ut luderet cum spe etiam a singulis lucrandi.

1075 § 8. Si Caius ludat pro se et pro Titio contra Sempronium, faciatque hoc pactum ut si perdat, Titius portet medium damnum, si autem lucretur, Titius habeat tantum tertiam partem lucri, Sanch. *dub.* 23, damnat hunc contractum, sed Lugo n. 52, et Dian. *R.* 36, probabilius putant non esse universaliter damnandum, quia in contractu societatis, qui dimidium capitalis apponit, prætereaque operam et industriam, potest plus lucri reportare.

§ 9. Quando neuter habuit animum unquam 1076
solvendi, tum decipiendo se mutuo compensant injuriam, ideoque qui vincit potest retinere lucrum; item si lusor sciverit collusorem non habere animum solvendi, et tamen luserit, collusor potest lucrari et retinere, quia lusor censetur consensisse ac remittere, ita Tamb. Spor. *n.* 6.

§ 10. Si ludens apponat monetam malam, 1077
potest retinere quod lucratur, si voluerit substituere bonam, in casu quo perderet; alias lucrari non posset, Dian. *R.* 25, cum aliis.

§ 11. Si bona fide ludas cum fure et rem 1078
furtivam lucreris, teneris restituere domino; si autem lucreris pretium rei furtivæ a fure venditæ, potes hoc lucrum retinere, si fur ex aliis adhuc sit potens restituere, quia erat dominus hujus pretii, secundum dicta *n.* 961; si tamen perdito hoc pretio sit impotens restituere, tu videris teneri restituere, quia cum illud pretium necessario fuerit a fure restituendum, illud non videtur potuisse ab illo valide exponi ludo, ita cum aliis Bonac. Tamb. Spor. *n.* 76; Dian. *R.* 20, quod videtur etiam dicere debere Laym. *l.* 3, *t.* 4, *c.* 17, *n.* 30, si impotentiam illam sciveris, quia (quoad exsecutionem) cooperatus es injusto damno. Oppositum tamen velut probabile tenent alii *num.* 963 relati.

§ 12. Quod lucraris pecunia furtiva, vel 1079
quomodocumque aliena, est fructus industriæ vel artis, ideoque tuum; supposito tamen quod habueris aliquid proprium, quod traderes si collusor vinceret, alioquin contractus fuisset nullus, quia nihil exposuisses quod ipse acquirere posset, ita Mol. Sanch. Lugo *n.* 13; Spor. *n.* 79, *et alii* contra Trull. Villal. Dian. R. 19, qui dicunt lucrum nequidem tunc fieri tuum.

§ 13. Qui injuste coactus ludit et lucratur, 1080
non tenetur restituere, quia ludus ex parte ipsius est justus, et omnem inæqualitatem sustulit injuria coactionis, S. Th. S. Anton. Less. Laym. Sanch. *dub.* 11; Lug. *n.* 30. Similiter qui lucratur a collusore fraudes agente nil tenetur restituere, S. Th. Dian. Tamb. n. 6; Spor. n. 66. Eum quoque, qui coegit alterum ad ludendum, non teneri restituere, si lucretur, sustinent Trull. Dic. Hurt. Dian. *R.* 32, quia nec coactio illa, nec ludus videtur fuisse causa damni, sed fortuna vel peritia ludentis, et si cogens perdidisset, debuisset solvere; hinc *inferunt* æquum esse ut etiam potuerit lucrari; sed probabiliter contradicunt Mald. Steph. *n.* 51 *et alii*, si coactio fuit injuriosa,

ex hac enim debebitur compensatio damni secuti; si tamen ad ludendum adduxerit tantum per importunas preces, ordinarie non tenebitur restituere, quia nec fecit injuriam, nec causavit involuntarium, uti tenent Less. et plerique alii cum Dian. *R.* 34, contra Nav. Sylv. Sanch. *d.* 9, *n.* 6, qui tamen fatetur oppositam sententiam esse satis probabilem et tutam. Quod si victus cogat vincentem ut ulterius ludat, et victus receptis amissis alia adhuc a collusore lucretur, Adr. Tol. Mol. Garz. Alloza *s.* 2, *n.* 24, dicunt non teneri restituere, nisi ad summum hæc postrema, quam sententiam ut probabilem admittunt Less. et Diana; sed resolutio pendet inde, an victus habeat jus ex more lusus cogendi vincentem ad ludendum ulterius; si enim jus non habet, videtur fecisse injuriam cogendo, adeoque teneris de damnis inde secutis.

1081 § 14. Si ludens fecit fraudem et in absentia fraudis eventus ludi fuisset dubius, debet restitui lucrum et quidem solum, uti putant Lugo *n.* 33 et Steph. *n.* 46, quia deceptor est in possessione rei suæ, ad quam nullum certum titulum habet deceptus; Mol. tamen dicit etiam aliquid ipsi deberi de illo quod exponebatur ad lusum, si probabilius erat ipsum fuisse lucraturum, quia hæc spes lucri erat æstimabilis et ipsi per injuriam fuit sublata. Qui autem dubitat, an per fraudem lucratus fuerit, tenetur restituere saltem hoc quod alter apposuit, quia cum nesciat de justo titulo illud in se transferendi, alter manet in possessione.

1082 § 15. Si Caius per fraudem lucratus erat 10 florenos a Titio, et Titius hos iterum lucretur a Caio, Caius tenebitur adhuc illos primos 10 restituere, si Titius lucratus sit alia vice ludens cum eo; quia hic secundus ludus est alius contractus ex vi cujus debetur novum lucrum; e contra si in eodem ludo iterum perdat, Armil. putat nil teneri ultra restituere, quia hoc tantum dicitur lucrum quod in fine ludi reportatur, et Sanch, *dub.* 19, *n.* 5, aliique dicunt esse probabile; sed oppositum tenendum est cum Lugo *n.* 39. Dian. *R.* 51, aliisque communiter, quia quot novi sunt jactus, tot sunt novi contractus, quibus uterque debet posse perdere et lucrari; Titius autem hic non posset lucrari alienum, sed tantum perdere, vel recipere suum sibi aliunde debitum. *Conf.* Nam si Caius furatus esset Titio et iterum perdidisset, adhuc teneretur restituere: ergo et nunc, quia quod ita fraudulenter habet, furto habet.

§ 16. Si pactum fuerit ut quis plus lucra- 1083
retur, solveret chartas, candelam et haustum, Caius vero lucretur per fraudem, tenetur totum restituere, nec potest subducere illas expensas, sed sibi imputare debet, aut procurare ut hoc fiat quod factum fuisset si nullus esset lucratus, uti recte Lugo *n.* 41, licet aliter sentire videantur Trull. et Dian. *R.* 54.

§ 17. Licitum est non monere adversarium 1084
de errore, v. g. si non recte numeret sua puncta et ideo perdat, quia ludens tenetur ipse attendere ad suum negotium. Leges lusuum permittunt errores, Sanch. *dub.* 14; Dian. *R.* 44. Item licitum est non admonere, si concedat primam in ludendo manum; si tamen tu illam tibi non debitam prior quasi de jure usurpes et ideo vincas, Sanch. *dub.* 15; Dian. *R.* 45; Alloz. *sect.* 1, *n.* 21, te obligant ad restituendum, quantum valebat jus illud præeundi. Similiter teneris restituere, si dixeris te habere plura puncta et alter non advertens id crediderit, quia hic est fraus facta, Dian. *R.* 47. Idem est, si alteri non advertenti minus solvas quam perdideris, Dian. *R.* 25. Item si a tergo tui collusoris habeas speculum, in quo chartas ejus videas, quia talis deceptio est etiam insolita. In dubio autem an aliqua deceptio sit contra leges lusus necne, standum est judicio viri in tali genere lusus periti, uti cum communi notat Sanch. *dub.* 12; Lugo *n.* 33.

§ 18. Si Caius non ludens inspexerit viles 1085
chartas Titii volentis per auctionem deterrere Sempronium a lusu et Caius tacite moneat Sempronium ut non deterreatur, et Sempronius ludat ac vincat, distinguendum est cum Bonac. Sanch. *dub.* 17; Dian. R. 42 et aliis communiter; nam: 1. Si Sempronius ante monitionem decreverat non ludere, tenetur Sempronius, et in hujus defectu Caius, restituere omnia, quia acquivisit per injuriam. 2. Si Sempronius ante monitionem decreverat ludere, nihil est restituendum, quia monitio Caii se habuit *per accidens* ad damnum. 3. Si Sempronius dubitabat an vellet ludere necne, dicunt communiter Auctores Sempronium, et in ejus defectu Caium, teneri restituere tantum partem pro ratione dubii. Alii contradicunt, quia fraus et monitio Caii fuit prior causa injusta et adæquata damni, quia totaliter determinavit Sempronium ad ludendum: ergo videtur saltem Caius ex hac antecedente injuria obligari restituere totum, uti teneor ad totum, si fraude induxerim Petrum in

dubio hærentem, an vellet vel nollet benefacere Paulo; item si Petro prior injuste intulerim damnum, licet Petrus ipse illud sibi postea forte intulisset. Videri possunt dicta *n.* 218; est enim similis ferme ratio. 4. Si post monitionem adhuc fuit dubius eventus ludi, Sanch. dicit non esse obligationem restituendi, quia Sempronius per monitionem non uit constitutus in tuto ; sed contradicunt alii, uti ante; nam si Sempronius per monitionem motus est ad ludendum, Caius fuit causa injusta ludi : ergo manet obligatio compensandi totum damnum ex ludo secutum.

1086 § 19. Secundum Sa, *v. Ludus n.* 1, non est peccatum ludere ludo probibito, si fiat moderata causa recreationis, aut ex alia causa honesta; putat enim tunc cessare rationem legis. Et saltem eum, qui ludit ludo per civile solum jus prohibito, non peccare, docetur communiter; idem dicit cum aliis Lugo *n.* 9, respectu Laicorum de lusibus jure communi Canonico prohibitis, quia leges hæ apud Laicos per contrariam consuetudinem sunt abrorogatæ, Nav. Sanch. Less. *n.* 6; Steph. *n.* 49. Talem autem lucrantem ludo per legem adhuc vigentem prohibito teneri restituere in foro conscientiæ docent S. Th. S. Bonav. Silv. *et alii;* sed communissime contradicunt alii, inter quos sunt Ales. Sot. Med. Adr. Covar. Mol. Trull. Dicast. Sanch. *dub.* 1. Less. *l.* 2, *c.* 26, *n.* 17 ; Dian. *R.* 2; Tamb. *in Dec. l.* 5, *c.* 4, § 1, *n.* 11 ; Spor. *n.* 81, quia jus positivum præcipit restitutionem tantum post sententiam Judicis, unde non debetur, licet petatur extrajudicialiter, uti cum aliis notat Sanch. et Dian. *R.* 22. Potest tamen victus terrere de accusando et sic pacisci de parte restituenda. Quod si ficte tantum minaretur, nolens accusare, Sal. Mol. Lug. *n.* 72; Alloza *s.* 1, *n.* 9, putant eum non esse tutum ; sed Less. Tamb. Spor. aliique cum Dian. R. 28, dicunt esse tutum, quod probabile esse fatentur Sanch. Castrop. Trul. Dicast. quia revera habet jus repetendi, quod pretio æstimabile est, illi autem juri cedit pro data parte : ergo dolus videtur justus.

1087 § 20. Qui credito ludit ludo prohibito et perdit, de jure naturæ obligatur solvere, uti contra Dian. *R.* 21 et alios docent alii multi apud Lugo *n.* 70 (qui a n. 67, cum aliis multis docet sic lucrantem posse retinere, si ei solvatur, quamvis solvens nesciverit solutionem posse negari, quod etiam fatetur Dian. *R.* 24). Ratio est, quia contractus ille ludi jure naturæ est validus, nec jure positivo irritatur, quamvis victus possit se etiam in conscientia tueri exceptione legis, quæ non est mere in pœnam victoris, sed etiam in favorem victi, ut solvere non teneatur, ita Nav. Tol. Mol. Less. Laym. Lug. *n.* 70 et pluribus *d.* 22, *a n.* 30, et ratio ulterius est, quia secundum dicta *n.* 677, cui jus dat actionem repetendi, eidem etiam dat exceptionem, antequam solvat; ad quid enim in hoc casu esset solvere hoc quod statim potes repetere? Unde cum retinere meam rem et datam recipere æquivaleant, non erit injustitia, inquiunt Tamb. *n.* 11 et Spor. *n.* 83, alterum modum commodiorem absque inutili circulo eligere ; hinc *L.* 2, *ff. de compensatione,* dicit : *Interest nostra potius non solvere, quam solutum repetere.*

§ 21. Quando ludis lusu prohibito cum animo 1088
reposcendi per judicem quod perdes, Mol. Regin. Dicast. Less. *n.* 31, dicunt te teneri restituere si lucreris, quia facis dolum dantem causam ludo et ponis inæqua litatem ; sed Sanch. *dub.* 5; Lug. *d.* 31, *n.* 53; Spor. *n.* 84, aliique cum Dian. *R.* 25, probabilius dicunt ludum esse validum et retineri posse lucrum, quia intentio adimplendi non est de essentia contractuum secundum dicta *n.* 608, ergo licet absit, ludus est validus ; in reliquo vult uti jure suo et beneficio legis concedentis exceptionem, alter autem sibi imputet quod cum tali ludat. Neque est inæqualitas, quia etiam alteri competit simile beneficium legis, si perdat.

§ 22. Si victus antecedenter promiserat non 1089
petere per beneficium legis, non potest nihilominus postea repetere, uti notant Rebel. Salas, Less. Dian. *R.* 26; Lugo *n.* 65 ; quia omnis ludens promittit irrevocabiliter solvere et tamen lex vult ut, non obstante promissione solvendi possit non solvere; si tamen illa promissio fieret post factam solutionem, teneret, quia esset veluti nova donatio independens a ludo. Quod si jurarit non repetere, stare debet juramento, secundum dicta *n.* 727 ; dicunt tamen Navarr. Covar. Tol. Valent. Vega, Henriq. Salas et Dian. supra posse petere relaxationem juramenti et hac obtenta non solvere ; sed melius negant Sot. Mol. Rebell. Less. Lug. *n.* 66; quia hoc juramentum confirmat illum contractum, secundum dicta *a n.* 732, ergo facit, ut alter acquirat jus strictum ad solutiomen; superior autem non potest relaxare juramentum in præjudicium tertii, uti *n.* 746, dictum est.

§ 23. Si victor sine vi vel fraude impediat 1090
ne a judice condemnetur ad restitutionem,

v. g. pure negando se lusisse donec probetur, omnes communiter dicunt non peccare ; si tamen de hoc interrogetur a Judice, Less. *n.* 21 et Lugo *n.* 64, dicunt teneri fateri, quia lex non est pure pœnalis, sed dispositiva et Judex habet jus interrogandi, sicque impediendi ne cives nimio ludo depauperentur ; Mol. Sanch. aliique cum Dian. *R.* 27, dicunt non teneri fateri, si probari non possit ; sed prima sententia est probabilior.

1091 § 24. Azor. Mol. Salas, Rebell. Castrop. aliique cum Dian. *R.* 3, dicunt non prohiberi Clericis una aut altera vice ludere, sed tantum consuetudinem, seu ut ne fiat sæpe et usu, uti ex aliis notat Steph. *n.* 49. Imo Sa et Valent. contra Salas et Castrop. excusant etiam consuetudinem a mortali, si fiat recreationis causa. Prohibitio autem extenditur ad solos Clericos in Sacris constitutos, vel ratione Beneficii gestantes habitum, uti docent Caj. Less. aliique cum Steph. Putat quoque Salas non extendi ad Religiosos laicos, quia textus habet de Clericis tantum ; communis tamen cum Nav. Suar. Valent. Castrop. *et aliis*, habet, quod etiam ad illos extendatur et saltem Religiosos in Ordine aliquo ab ejusmodi lusibus abhorrente merito damnant Lugo, Dicast. et alii apud Dian. *R.* 4.

1092 § 25. Olla fortunæ est jure naturæ licita ; nam per dationem certæ pecuniæ emitur spes lucrandi, v. g. scyphum argenteum, et periculum cum proportione est utrique æquale, ita cum aliis Pirh. *l.* 5, *tit.* 19, *n.* 50. Ludum autem agitationis taurorum prohibuit *S. Pius V*, sub excommunicatione, sed *Greg. XIII* sustulit excommunicationem et nunc si fiat sine periculo, putant licitum esse Nav. Sa, *n.* 3 ; Alloza *s.* 2, *n.* 30.

1093 § 26. Assistere ludo, qui cum peccato mortali fit, per se loquendo, non est peccatum, nisi adsit scandalum, vel assistens cooperetur aut delectetur ipso ut peccato, non autem si delectetur ipso ut ludo, ita Sa *n.* 4 ; Alloz. *n.* 31. Aliqui apud Dian. *R.* 41, excipiunt Clericos et Religiosos, quibus sub excommunicatione dicitur id prohibuisse *S. Pius V.*

1094 § 27. Ludere in Ecclesia ludos, qui specialiter in ea non sunt prohibiti, per se loquendo, non est peccatum nisi veniale, si fiat sine causa ; sufficit tamen honesta recreatio pro illis qui v. g. in Ecclesiam confugerunt, Caj. Nav. aliique cum Diana, *R.* 38.

1095 § 28. Si quis teneat domum ludo illicito expositam, aut instrumenta subministret, peccat mortaliter, uti et Princeps permittens, ita Dicast. aliique cum Dian. *R.* 39 et pluribus *p.* 2, *tit.* 15. *R.* 65. Ratio est, quia quamvis ista sint de se indifferentia, tamen sic fit directe et proxime cooperatio ad blasphemias, dilapidationes, rixas, aliaque quæ ibi fiunt, non aliter ac si quis subministraret gladium occisuro. Unde si hic ludant non potentes ludere, v. g. filii-familias, vel fraudem agentes, putat cum aliis Sanch. *dub.* 21, hos hospites obligari ad restitutionem tanquam cooperantes ad injuriam.

§ 29. Si Titius ludat cum pacto ut si vincatur, legat pro victore Missam, si autem vincat, habeat florenum, hoc damnant multi, et Lugo *n.* 5, dicit posse esse periculum simoniæ ; sed nec esse simoniam, nec illicitum docent Rodriq. Portell. Bonæspei, Dian. *R.* 41 ; Steph. n. 53, nam non ideo res spiritualis æstimatur temporali, sed offertur exsecutio rei spiritualis loco temporalis alioquin tradendæ, quæ commutatio licita est : si enim tibi debeam 100 aureos, licite offero 100 Missas pro te legendas, ut sic te moveam ad remittendos centum aureos. 1096

Ad quid teneatur qui juravit non amplius ludere, dictum est *p.* 1, *a n.* 452.

De Sponsione docte agit Onn. *d.* 131, *sect.* 3. *De Sortibus*, *sect.* 4. *De Ludo*, *sect.* 5 *et seqq.*

DUBIUM XIV.

Quid sit Contractus Societatis ?

« Resp. Is est, cum aliqui inter se conveniunt et contributis aliquibus rebus ad lucrandum idoneis, sive fructibus, ut pecunia, animalibus, industria, labore etc. commune aliquod lucrum faciunt ; quod uti et damnum, pro ratione et rata cujusque dividunt inter se. V. Less. *l.* 2, *c.* 25. *d.* 1 ; Laym. *l.* 3, *tr.* 4, *c.* 20 ; Bonac. *t.* 2, *de contract. d.* 3, *q.* 6, *p.* 1. Unde spectando id quod ratio et justitiæ natura hic requirit, *resolvuntur hi casus :* 1097

» I. Plus lucrari debet, qui confert pecuniam et operam suam, quam qui vel pecuniam vel operam solam confert.

» II. Capitale seu sors, quam quivis contribuit, si pereat casu vel culpa sociorum levissima, contribuenti perit ; ubi discrimen est inter hunc contractum et mutuum ; quia in mutuo sors data alienatur et dominium ejus transfertur in mutuatarium, cujus proinde solius periculum ac damnum est si casu pe

reat; in societate autem, qui sortem confert, eam non omnino alienat a se, et uti commodum ac lucrum ad eum spectat, sic etiam periculum et damnum, Bonac. *p.* 3, *n.* 3 *et* 12.

» III. Potest tamen etiam fieri in hoc contractu ut quis juste servet sortem suam indemnem et insuper certum lucrum percipiat, si nimirum ad contractum societatis adjungantur duo alii, assecurationis et venditionis, cujus tale exemplum ponit Laym. Inis societatem cum mercatore et contribuis ei 100 florenos, v. g. spes est quod is quotannis lucraturus sit 300, cujus lucri dimidium v. g. jure societatis tibi debetur una cum sorte ; sed quia ad te quoque pertinere deberet ejusdem sortis periculum, ut ipse id periculum in se suscipiat et tibi sortem assecuret in hujus oneris compensationem, relinquis ei majorem partem lucri sperati, ut scilicet duæ partes lucri ad ipsum et tertia ad te pertineat. Et rursus, quia spes lucri hujus incerta est, ideo adhuc partem hanc lucri sperati, nempe 100 florenos in spe, vendis etiam eidem 50 vel 60, v. g. annuis certis et in re et sic tandem id lucrum facis et sortem servas indemnem. V. Laym. et Bonac. *ll. cc.*

» IV. Societas etiam in pecoribus valide et licite instituitur ; et interdum quidem ita ut tam pecora ipsa, quæ alteri pascenda et nutrienda traduntur, quam emolumenta et fructus, ipsaque detrimenta et damna danti et accipienti communia sint, interdum vero ita ut pecorum dominium, ideoque etiam periculum sive casus fortuitus, spectet ad solum dantem emolumenta aut fructuum, nempe fœtus, lanæ, lactis, spectent ad utrumque. V. Less. et Laym. »

ADDENDA.

1098 *Quæst.* 197. — *Quid hic præterea sit notandum*? R. Seqq. § 1. Ad contractum societatis requiruntur hæ præcipuæ conditiones : 1. Ut fiat in negotiatione honesta et licita. 2. Ut singuli aliquid in commune conferant, sive sit pecunia, sive opera, sive industria. 3. Ut expensæ, lucrum et damna sint communia et æqualia secundum proportionem illius quod in commune confertur. Potest tamen societas fieri non ad lucrum, sed ad solum usum, uti si studiosi in eisdem ædibus habitantes ad communem usum conferant libros, hic talem, iste alium. Specialia autem circa societatem Officiorum, quæ præsertim in Curiis a quibusdam initur, videri possunt apud Lug. *d.* 30, *sect.* 5, et Less. *in auct. v. Societas officiorum.*

§ 2. Si Caius det Titio 10 gallinas, eo pacto 1099
ut singulis diebus reddat unum ovum et teneatur numerum integrum gallinarum servare, ideoque si una moriatur, vel eripiatur, substituere aliam, Med. Rebel. et alii cum Alloz. *v. Societas n.* 43, putant hunc contractum esse injustum, quia Caius habet lucrum certum, Titius autem totum periculum sortis et præterea onus alendi gallinas ; sed Laym. *l.* 3, *t.* 4, *c.* 20, *n.* 4 ; Castrop. *d.* 8, *p.* 6, *n.* 2, et alii probabilius dicunt posse esse justum, quia periculum compensari potest per plures fructus, uti recte Cov. *l.* 3 ; *Variarum c.* 2, *n.* 4 ; onus autem alendi compensatur per longe plura ova a reliquis gallinis habenda.

§ 3. Expensæ a conferente operam factæ in 1100
mercibus deportandis in itineribus pro societate factis, in ægritudine ex societatis negotio orta ; item damna ob ipsam formaliter societatem causata sine culpa, v. g. per fures vel latrones, spectant ad omnes, uti habetur *l.* 52, § 4. *ff. Pro socio*, docentque communiter Auctores cum Lug. *n.* 28 *et* 31 ; Castrop. *p.* 7. Et non debere detrahi æstimationem illarum expensarum, quas sociusille domi faceret, docent Nav. Mol. Less. Laym. Sa, Castrop. *n.* 2, quamvis contradicant Sylv. Ang. Arm. Maj. Rebel. Lug. *n.* 39.

§ 4. Si Caius contulit pecuniam, Titius vero 1101
operam, et valor operæ erat æqualis valori pecuniæ, probabile est etiam pecuniam postmodum debere dividi inter ipsos, alioquin esset inæqualitas ; opera enim perdita est in bonum utriusque : ergo videtur æquum ut et sic perdatur pecunia, Mol. Less. Lugo n. 16. Si autem Titius conferat operam in valore pecuniæ minorem, adhuc putant multi, finita societate, hanc pecuniam esse dividendam ; sed etiam probaliter negant Fach. Rebel. et Castr. *p.* 3, qui hoc ipsum videntur dicere, etiamsi valor operæ fuisset æqualis, quia quando contrahentes aliud non exprimunt, censentur velle tantum communicare usum et commoditatem illorum quæ conferunt, non autem proprietatem, sicuti qui ad negotiationem confert navim, confert tantum illius usum, non autem proprietatem ; hinc navis post societatem remanet ipsius ; aliter autem poterit attingi æqualitas etiam quoad pecunias, uti ostendit ipsemet Lugo *supra.*

§ 5. Si pecunia, quam solus Caius contulit, 1102
pereat, Saliz. et alii absolute dicunt jacturam debere ferri ab utroque æqualiter, alioquin

qui industriam affert, minori se periculo exponeret; Maj. et alii dicunt si pecunia pereat ante operas exhibitas, jacturam debere æqualiter ferri; si autem post, debere ferri a solo Caio, quia opera jam est impensa loco pecuniæ; Cov. et alii dicunt jacturam tum esse æqualiter ferendam, quando industria æquivalebat usui et proprietati pecuniæ; si autem æquivalebat soli usui, ferendam esse a sôlo Caio denique Gl. Bart. Bald. Silv. Rebel. Less. Castr. *p.* 4, *n.* 4; Alloz. *n.* 16; Ills. *t.* 4, *d.* 2, *n.* 454, aliique plures probabilius dicunt soli Caio esse ferendam, nisi aliter sit conventum, quia æquum est, per se loquendo, ut illi soli pereat pecunia, qui erat ejus dominus; supponitur enim aliter statuta æqualitas secundum spem lucri et periculum damni.

1103 § 6. Si finito negotio nullum sit lucrum, Fill. putat ex pecunia capitali debere saltem solvi valorem operæ; sed negant Mol. Less. Lug. *n.* 24; Burg. *cent.* 2, *cas.* 96, quia sicut si pecunia periisset, soli ejus domino periisset, ita opera perit illi soli qui eam confert, et secundum hos Auctores societas fit solum ad lucrum.

1104 § 7. Contractus societatis dissolvitur: 1. Mutuo consensu sociorum. 2. Renuntiatione unius ex illis, non tamen ante tempus in pacto determinatum. 3. Publicatione bonorum alterius socii. 4. Cessione bonorum propter contracta debita. 5. Elapso tempore, pro quo societas est constituta. 6. Re, in qua fundabatur societas, integre vel magna ex parte intereunte. 7. Morte socii, si tamen negotium cœptum nunc finiri posset sine sociorum præjudicio, alioquin hæres teneretur concurrere. Videri possunt leges citatæ apud Ills. *n.* 456. Vide etiam Mol. *tr.* 2, *d.* 414. An pactum, quo sors et lucrum assecurantur sit justum, videri possunt dicta hic *n.* 876.

DUBIUM XV.

Quid sit Assecuratio et Fidejussio?

1105 « *Resp.* 1. Contractus assecurationis est quo quis alienæ rei periculum in se suscipit, obligando se, vel gratis, vel pro certo pretio, ad eam compensandam, si perierit. Quod si gratis fiat, est gratuita promissio; si pretio, est quasi emptio, qua assecurans vendit suam obligationem præstandi alteri rem ejus indemnem. Ad ejus justitiam requiritur ut eventus rei sit incertus utrique, saltem quoad notitiam quam de eo habent, quia alioquin non servaretur æqualitas. Bon. *tom.* 2, *de contr. d.* 3, *q.* 9, *p.* 3; Less. *l.* 2, *c.* 28, *dub.* 4, *n.* 24. Unde resolves:

» I. Si assecurans certus sit rem esse in tuto, inique pretium petit et tenetur restituere. Less. *ib.* Bon. *n.* 3.

» II. Si res nondum est in tuto, etsi privata scientia sciat non fore periculum, licere nihilominus pretium ordinarium assecurationis accipere, dicit Less. *n.* 27, quia illa obligatio ob pericula ordinaria magni æstimatur et causæ occultæ, quæ periculum minuunt, non imminuunt communem æstimationem. Verum in Bonac. *n.* 3, et Lugo *d.* 31, *s.* 7, rectius negant.

» III. Si cupiens rem suam assecurari certo sciat eam jam periisse, non potest pacisci de ejus assecuratione. V. Less. *n.* 25.

» *Resp.* 2. Fidejussio est contractus quo quis alienam obligationem suscipit implendam, si debitor principalis non solverit. Ita communiter Doctores. *Unde resolves:*

» I. Pro fidejussione licet accipere pretium, etsi nullum periculum timeatur, quia ex se pretio est æstimabilis, Nav. *Man. c.* 17, *n.* 283; Azor. *p.* 3, *l.* 11, *c.* 22, *d.* 5; Fill. *tr.* 38, *n.* 159.

» II. Mulier ex fidejussione (saltem si juramentum absit et instrumentum publicum) non tenetur, uti nec Clerici, nisi quatenus solvere commode possunt ut non egeant. V. Laym. *l.* 3, *tr.* 3, *c.* 29, *n.* 5 *et* 6; Bon. *p.* 2; Less. *d.* 1; Onn. *d.* 62, *s.* 6.

» III. Fidejussor non obligatur plus quam principalis et hujus obligatio, si sit invalida, erit etiam fidejussoris; Lugo. *d.* 32, *n.* 5, *etc. communiter.*

» IV. Fidejussor regulariter non potest conveniri, nisi, facta excussione principalis debitoris, constet ipsum non esse solvendo, Azor. *l. c. v. notandum;* Fill. *n.* 153.

» V. Debitor tenetur de omni damno sua culpa accidente fidejussori, etc. V. Azor. *d.* 10; Bonac. *p.* 1, *n.* 14.

» VI. Ex fidejussione Religiosi propria auctoritate facta Monasterium non obligatur, nisi quatenus in ejus utilitatem versum est. V. Less. *n.* 29 et Laym. *n.* 7.

» VII. Qui fidejussit pro reo, cui periculum capitis impendebat, si hic aufugit, non est ejus loco plectendus, quia non præsumitur sic se obligare; imo nec potest, cum non sit dominus vitæ, Silv. Bon. *n.* 10; Less. *n.* 41.

» VIII. Si debitor sua culpa non solvit, tenetur fidejussori, qui pro ipso solvit, non tantum ipsum debitum, sed etiam damna et expensas omnes compensare. Si vero sine culpa, v. g. ob impotentiam non solvit, ad solum debitum videtur teneri, Azor. Silv. Sa, Bonac. *n.* 14; Trull. *tom.* 2, *l.* 7, *c.* 26, *d.* 2, *n.* 6.

ADDENDA.

1106 *Quæst.* 198. — *Quid præterea notandum sit?* R. Seqq. § 1, Quamvis Auctores communiter dicant fidejussionem de se esse pretio æstimabilem, uti num. 890, notatum est, adeoque pro ea posse accipi aliquid, si tamen absit omne periculum et molestia, probabiliter contradicunt Cov. Bonæsp. Steph. *l.* 4, *d.* 9, *n.* 142; Moya *t.* 1, *t.* 6, *d.* 4, *q.* 6, *a n.* 22, quia difficulter ostendi potest disparitas, cur etiam mutuum non sit similiter futurum de se æstimabile, ideoque cur etiam non possit pro eo accipi pretium. *Si dicas,* obligationem mutuantis compensare per redditionem sortis, obligationem autem fidejussoris non compensari per aliquid. *Contra est.* 1. Quia non obligatio mutuantis, sed carentia sortis datæ compensatur per redditionem sortis. 2. Si fidejussor sciat nullum esse periculum, vel molestiam, obligatio illa nullum affert onus : ergo nihil aptum est compensari. V. Gasp. Rodericum *de annuis reddit. l.* 2, *q.* 12, qui nobiscum sentit. Videri potest Onn. *d.* 52, *a n.* 23.

1107 § 2. Creditor potest acceptare moderatum pretium, ut fidejussorem liberet a fidejussione periculosa vel molesta, quam suscepit pro debitore, Mol. Sa, Roderic. n. 17; Alloza *v. fidejuss. n.* 15. Fidejussor autem potest, non quidem ordinarie, uti recte Castrop. *d.* 6, *p.* 26, § 3. *n.* 5, attamen aliquando cogere debitorem, ut eum a fidejussione liberet, v. g. si debitor fuerit potens solvere et non solverit, si incipiat dilapidare bona sua etc. Lugo, *d.* 32, *n.* 20. V. Roder. *q.* 13. E contra Creditor compelli non potest, ut habito uno fidejussore admittat alium, sicuti compelli non potest, ut loco prioris hypothecæ admittat aliam, quia habet jus standi primo contractui, Roder. *q.* 12, *n.* 25. Si tamen creditor admiserit alterum fidejussorem, liberatur primus, Castr. § 2, *n.* 5 *et* 6. Quod si creditor proroget tempus debitori, pro quo Caius fidejusserat, si Caius indefinite fidejusserat et non ad tempus antum, pergit obligari, si autem fidejusserat, v. g. ad annum, cum anno cessat ipsius obligatio, sicuti si fidejussisses pro capitali, non obligareris ad interesse, quia obligatio non extendit se ultra conventionem, ita cum aliis Azor. *p.* 3, *l.* 11, *c.* 22.

§ 3. Si fidejussor, quando constituebatur, 1108
erat idoneus et potens, postea autem deficiat, debitor non tenetur substituere alium, quia reliquum periculum fidejussionis, uti et hypothecæ, est penes admittentem. Bart. Surd. Castrop. *n.* 1

§ 4. Successor non obligatur fidejussione 1109
sui Antecessoris, nisi sit hæres, vel ille in officio, v. g. Decani, Constitutus fidejusserit cum consensu et nomine Capituli, Mol. Sa, Alloz. *n.* 10. Dubitatur autem, an obliget fidejussio facta pro minorenni : aliqui cum Sa, *v. fidejussio n.* 6, negant, quia minorennis non potest se obligare; alii affirmant cum Alloza, *n.* 13, quia secundum dicta n. 671 et 679, potest se saltem in conscientia obligare et alter potest hanc obligationem suscipere. Item aliqui affirmant, alii negant fidejussorem teneri solvere debita, antequam a Judice cogatur. Sa, *n.* 8.

§ 5. Si plures in solidum fidejusserint pro 1110
aliquo, quilibet excipere potest contra creditorem, ne solus conveniatur, sed ut etiam alii cogantur stare pro parte : quod si unus coactus fuisset solvere totum, posset a creditore petere jus agendi contra alios, uti ex jure ostendit Lug. *a n.* 15. Videri potest Onnate *d.* 4, *sect.* 15. Item tota *disp.* 52 et 53, ubi hactenus dicta et multa alia accurate habet de fidejussione. De assecuratione autem agit *disp.* 131, *sect.* 2.

DUBIUM XVI.

Quid sit Pignus et Hypotheca?

« Resp. Pignus est contractus, quo debitor 1111
dat creditori rem aliquam mobilem, vel immobilem, ut sit pro debito obligata, ex eaque solutio peti possit. Aliquando tamen pignus accipitur pro ipsa re, quæ datur. Differt autem ab hypotheca, quod pignus proprie sit rei mobilis; illa immobilis, Mol. Fil. Bon. *de contr. d.* 3, *q.* 10, *p.* 1. *Unde resolves.*

» I. Pignore non licet uti contra voluntatem domini, quia est res aliena, ad securitatem tantum et non ad usum tradita, Bon. *l. c,* ex Mol. Reg. etc. Si tamen utatur v. g. equo, vel agro, debet valorem usus (uti et fructus omnes, si sit res ex se fructifera) computare

in sortem, deductis expensis; quia alioqui committet usuram, cum res domino suo fructificet, Nav. *man. c.* 17, *n.* 203; Bon. Trull. *l.* 7, *c.* 6, *d.* 4, *n.* 22.

» II. Non possunt oppignorari, quæ non possunt vendi, v. g. Ecclesiæ, Mol. *d.* 530. Less. *l.* 2, *c.* 28, *d.* 7; Bon. *n.* 5.

» III. Immobilia, uti et mobilia pretiosa, cultui divino dicata, v. g. calices, casulæ, etc. non possunt oppignorari, nisi in necessitate (quia tunc etiam vendi possunt) ut Ecclesiæ et indigentibus subveniatur. V. Nav. *n.* 205; Less. Bon. *l. c.*

» IV. Creditor, qui pignus ab aliquo accepit, potest illud alteri oppignorare; sed non pro majore quantitate: Neque potest vendere, debitore non solvente, nisi post biennium et eo prius monito. Quidam tamen dicunt, posse vendere post trinam monitionem. V. Laym. *l.* 3, *t.* 4, *c.* 30, *n.* 5; Bon. *n.* 9.

» V. Eamdem rem non licet oppignorare, seu in hypothecam dare pluribus, nisi sit sufficiens ad solvendum omnibus; vel posteriores de priore hypotheca admoneatur. Azor. *T.* 3, *l.* 7, *c.* 7; Fill. Bon. *n.* 9; Trull. *n.* 15.

» *Quæres.* Quid sit contractus antichriseos, germanice *ein Pfadschafft.*

» Resp. Is est, cum in contractu pignoris convenitur, ut creditor utatur pignore, v. g. agro, ac fructus inde tandiu lucretur, donec debitum ipsi restituatur: unde circa hunc ex supradictis *resolves.*

» I. Contractus hic videtur juxta Cajetan. Sotum, etc. (contra quosdam Juristas) esse usurarius, quia creditor ultra sortem aliquid lucratur causa solius mutui, quæ est usura. V. Laym. *c.* 36, *n.* 17.

» II. Possunt tamen intervenire tituli justi lucrandi fructus ex pignore, sine diminutione sortis: ut si v. g. fructus ex hypotheca percepti non superent quantitatem pensionis, quæ Jure census super eadem constituti exigi potest cum pacto redhibitionis, ut supra dictum est de *Censibus:* aut si alioquin lucrum cesset, aut damnum emergat, dum debitum differtur; unde non facile damnandi sunt illi, qui a Principibus in locum debitorum agros, officia et c. in antichrisim habent. V. Laym. *l. c.* et Binsfel. *de Usuris,* Mol. Less. etc.

ADDENDA.

1112 *Quæst* 199. — *Quid circa hos contractus sit præterea notandum?* R. De pignore et hypotheca accuratissime scripsit Onn. *d.* 66 *et seqq.* qui pro occurrentibus dubiis gravioribus videri poterit. Pro praxi quotidiana accipe hæc pauca.

§ 1. Si agrum incultum accepisti in pignus et illum coluisti, Sot. Sa, Alloza *v. Pignus n.* 8, putant te posse frui fructibus, non computando in sortem, quia videntur fructus tuæ industriæ: sed dicendum est cum Nav. Mol. Garz. Lop. Bon. *de contr. d.* 3 *q.* 10, *p.* 1, *n.* 10, debere computari in sortem, sunt enim fructus naturales agri, ad quem tantum accessit tua industria, poteris tamen expensas et pretium laboris subducere. Addit recte Bon. *n.* 7, si rem meliorasti, aut in agro tibi oppignorato ædificasti domum, etiam hæc addita cadere sub pignus, quia accessorium sequitur principale; equus autem pignori datus est alendus expensis debitoris, qui manet ejus dominus et cui etiam fructificat.

§ 2. Si oppignoretur castrum, cui Jus præ- 1113
sentandi ad beneficium sit annexum, hoc Jus oppignoratur, sed manet domino; si tamen castrum vendatur, Jus Patronatus transfertur in emptorem et ita statuunt Jura apud Lugo, *d.* 32, *n.* 27. Si autem res oppignorata varietur, quod de illa manet, etiam remanet oppignoratum, v. g. si domus comburatur, fundus manet obligatus; si silva, obligatum manet solum; imo et ligna silvæ, si quæ supersint; fructus enim rei simul dantur in pignus: si tamen ex istis lignis fiat navis, aut aliud arte factum, Jura disponunt, ut desinat oppignoratio, Bon. *n.* 7.

§ 3. Si pignori adjectum sit pactum, ut ven- 1114
datur, nisi certo tempore redimatur; elapso eo tempore vendi potest, etiam non monito debitore, Gloss. Nav. Azor. et alii: quod tamen res valet supra debitum, restitui debet debitori. Quod si conventum esset, ut pignus non venderetur, Sa, Vasq. et alii putant non posse vendi, quia fides data est servanda, ubi servari potest; sed Azor. Regin. et aiii communiter putant posse vendi post trinam admonitionem, quia hæc est natura pignoris, alioquin frustra datum esset, hinc conventio tantum obligavit ad non vendendum absque prævíis admonitionibus, Bon. *n.* 12.

§ 4. Quamvis contractus antichriseos Jure 1115
civili toleretur, tamen Jure Canonico reprobatur velut usurarius, uti notant Cajet. Sot. Nav. Mol. Lug. Laym. Spor. *de Usura n.* 102 et certum esse dicit Castr. *d.* 4, *p.* 19, *n.* 20. Ratio est, quia mutuans non sit dominus pignoris: ergo iniquum est, ut ex eo fructus ca-

piat; imo Vasq. Sal. Castr. *n.* 4, dicunt etiam illos fructus esse domino compensandos, quos ex culpa lata et levi colligere omittit, quia tenebatur addere diligentiam tanquam prudens, et vigilans custos. Possunt tamen accedere tituli excusantes, præter enumeratos a Busembaum, uti 1. Si res oppignoranda vendatur pro debito, cum pacto retrovendendi, tamen secundum limitationem datam *n.* 982, nec redimi debebit nimis parvo pretio, alioquin præsumetur usura, L. *d.* 5, *n.* 132, 2. Si marito aliquid fructiferum detur in pignus pro dote uxoris, uti definit Innoc. III. Cap. *Salubriter, De Usuris*, tum enim fructus illi constituuntur in partem dotis necessariæ ad alendam uxorem et ad sustinenda onera Matrimonii, aut saltem sunt aliæ causæ hoc cohonestantes, de quibus videri potest Cast. *p.* 20, atque ideo etiam posse pro interesse certam summam in compensationem exigere docent Nav. Mol. Lug. Laym. Less. *t.* 2, *c.* 20, *n.* 142; Beja *p.* 1, *cas.* 56; Spor. *n.* 102. 3. Si feudum domino Proprietario oppignoretur, uti habetur Cap. 1. *De Feudis* et Cap. *Conquestus de Usuris*, traduntque Auctores communiter cum Castr. *p.* 22, *n.* 1, tenetur tamen remittere servitium, vel pensionem, cujus loco fructus ei a Jure subrogantur: quomodo autem hoc excusetur ab usura, disputat Cast. *a n.* 2. Idem dicunt Auctores communiter de emphyteusi, si domino detur in pignus: ratio potest esse, quia quando pignus tranfertur ad dominum proprietatis, licet Vassallus et emphyteuta non amittat dominium suum utile (alioquin non esset datum in pignus) tamen dominium illud est ligatum et censetur consolidari cum dominio directo, ac proinde fructus omnes domino eompetunt; simile tamen nihil statuunt Jura, neque habet consuetudo, si res usufructuaria, usuaria vel conductitia detur domino directo in pignus, uti notant Auctores communiter cum Castr. *n.* 6.

1116 § 5. Obligatio pignoris et hypothecæ solvitur multis modis, 1. Si creditori sit satisfactum pro debito. 2. Si tempus sit elapsum ad quod acceptata erat obligatio. 3. Si res obligata sit alienata cum consensu saltem tacito creditoris. 4. Si creditor emerit obligatam. 5. Si creditor saltem tacite significaverit rem sibi non esse obligatam. 6. Si Judex absolverit debitorem a debito, vel jusserit extrahi rem. 7. Si debitor offerat creditori solutionem debiti, quam si nolit acceptare, poterit debitor eam coram testibus deponere apud hominem fidelem, vel in loco Religioso et rem obligatam resumere. 8. Si prius debitum transferatur in aliam obligationem, Bon. *punct.* 2. An emphyteuta possit rem emphyteuticam subjicere hypothecæ, dictum est *n.* 1059.

CAPUT IV.

De Tutela et Testamentis.

DUBIUM I.

Quid sit Tutela et Cura.

Resp. Sunt quasi contractus, quibus Tutor 1117
et Curator ad procuranda bona et commoda Minorum cujuscunque sexus, qui vel Parente carent, vel sub ejus potestate constituti non sunt, obligantur ex Justitia, perinde, ac si ex contractu ea obligatio suscepta fuisset; supplente nimirum Lege, vel Magistratu vim contractus. Differunt Tutor et Curator, quod Tutor solum datur impuberibus, etiam invitis, et principaliter datur personis, ut curent earum educationem et institutionem: secundario vero datur etiam bonis illius, respectu omnium negotiorum. Curator vero datur Minoribus, post annos expletos pubertatis usque ad annum 25, completum: nec communi Jure datur invitis nisi in certis casibus et datur principaliter rebus Minorum, secundario personis: unde pro directioue in foro conscientiæ, ex Jure tum naturali, tum positivo communi *resolves* ex Laym. *l.* 3, *tr.* 4, *c.* 9, *n.* 2 *et seqq.* et Tann. *t.* 3, *d.* 1, *q.* 7, *d.* 10; Bonac. *de Contract.* *d.* 3, *q.* 19.

» I. Tutores, sive sint testamentarii, hoc est, relicti, ex testamento, aut codicillo patris; sive sint dativi, hoc est constituti a Judice, aut Magistratu, sive sint legitimi, hoc est præscripti a Lege (qualis præ ceteris est mater, si velit et promittat se non transituram ad alias nuptias, quin prius tutelam abdicet et rationem reddat: dein Avia et Consanguinei proximiores idonei) tenentur, uti et Curatores jurare se fideliter officium suum facturos, ac fidejussorem dare, rem Minoris salvam et integram restituendam et universim tacite omnia eorum bona sunt hypothecata Minori: ita ut ad quemcunque pervenerint, possit illa Minor sibi vendicare, uti sibi

satisfiat, si quid illorum culpa est passus, Vide Tann. *l. c.* Laym. *c.* 9; Bonac. *n.* 1.

» II. Bona Minorum tenetur Tutor, vel Curator administrare ea cura, quam diligens Paterfamilias propriis suis rebus adhiberet, tam impediendo et præcavendo damna, quam procurando commoda et lucra minoris, alioipsi imputabitur, et tenebitur etiam in conscientia ad restitutionem. V. supra *l.* 3, *p.* 1, *n.* 705.

» III. Bona immobilia Minorum, aut alia pretiosa, quæ possunt servari, non possunt alienari, soltem sine Judicis Decreto.

» IV. Tutori, aut Curatori et personis ei subjectis, nihil licet emere, sive per se, sive per alium, ex ullis bonis Minoris, quandiu illi tales sunt, nisi cum auctoritate Judicis, aut cum ejus Decreto bona Pupillorum publice, per juratum venditorem omnibus venalia exponuntur.

» V. Sine Decreto Judicis non potest Minor remittere, vel renuntiare hæreditati, legatis, fideicommissis aliisque Juribus sibi acquisitis. Si tamen Religionem ingressus sit, potest bona alienare, quia moritur quasi.

» VI. Pupillus, dum infans est, hoc est, minor septennio, vel infantiæ proximus (ita ut si masculus est, non expleverit annum decimum cum dimidio; si femina, nonum cum dimidio) nihil per se efficere potest, quo ullo modo, vel alteri obligetur, vel alium sibi potest quo ullo modo vel alteri obligetur, vel alium sibi obliget; at pubertati proximus obligare quidem sibi potest alium, sed non se alteri, saltem civiliter, Sanch. *d.* 38; Less. *l.* 2, *c.* 17, *n.* 61; Laym. *n.* 7.

» VII. Eadem est ratio minoris, si Curatorem habeat: quem si semel susceperit, tenetur illi su besse Jure communi usque ad annum 25, expletum, et, si litem habeat, tenetur ad eam sumere Curatorem exceptis tamen causis spiritualibus. Quod si Curatore careat, valent acta per illos, ita tamen, ut si læsi sint, restituantur in integrum. V. Auctor. cit. et Bonac. *q.* 1, *p. ult.*

» VIII. Etsi Minores sine Curatorum auctoritate donare non possint, nisi quæ ejus conditionis adolescentes donare solent (in iis enim præsumitur tacitus consensus Curatoris) qui tamen dona ab iis accepit, non tenetur restituere, nisi repetantur legitime, quia probabile est valere naturaliter tametsi non civiliter, Molin. Lug. *disp.* 22, *sect.* 19; Trull. *t.* 2, *l.* 7, *c.* 17, *d.* 8, *n.* 3; Dian. *p.* 8, *t.* 6, *R.* 4 *et* 7.

»IX. Tenentur Curatores et Tutores singulis annis administrationis rationem reddere; ubi si quis deses, aut noxius reperiatur, amovendus est imposita satisfactione, aliusque subrogandus.

» X. Si Tutor, vel Curator, post rationes officii redditas fidelis deprehensus fuerit, debetur ei præmium, quod quibusdam locis est vigesima pars reddituum bonorum omnium Minoris: in aliis autem decima pars.

» XI. Porro qui non possint esse Tutores et Curatores, et qui a tutela, et cura excusentur, ne iis imponi possint, v. g. habentes quinque filios superstites, pauperes etc. V. apud Tann. *l.c.* et Sa *v. Minor*, ubi sic habet: *Tutor non potest esse junior* 25, *annis, nisi forte mater: nec Religiosus, nec femina, nisi mater, aut Avia* (*et uxor casu ante dicto*) *nec Clericus in sacris, si non velit, nec Episcopus, nisi miserabilium personarum. Horum vero tutelam suscipere tenentur et Episcopi, et Clerici, et Religiosi; quod ego* (inquit) *de Religiosis universim non admitto.* Laym. *l. c.*

»XII. Si Tutor et curator cum tenerentur negotiari, omiserunt, possunt pupilli ab eis accipere 5, pro 100, Sa *v. Curator.* Vide etiam Nav. *c.* 25, *n.* 66. Plura vide supra *l.* 3, *tr.* 2, *c.* 2, *dub.* 3; Quomodo Juristæ distinguant ætates hominis, *vide dicta p.* 1, *n.* 1026; De patria potestate *vide ib. n.* 1027.»

An et circa quæ Pupilli ac Minores possint valide contrahere, saltem pro foro conscientiæ, *vide hic a n.* 670. De eorum autem beneficio restitutionis in integrum, *vide a n.* 677.

De multis obligationibus Tutorum, et redditibus Pupillorum videri possunt multa apud Roder. *l.* 3, *q.* 10. Et plura apud Onn. *d.* 48, 49, 50, 51.

DUBIUM II.

Quid et quotuplex sit Testamentum?

« Resp. I. Testamentum est voluntatis justa 1117
sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri vult, cum directa hæredis institutione: quod additur, ut distinguatur a reliquis ultimis voluntatibus: nam differt a legato, seu fideicommisso partiali, quod hoc donatio quædam sit a defuncto relicta, et ab hærede præstanda: a codicillo vero differt, quia codicillus est quasi testamentum imperfectum et non sit ad instituendum hæredem, nisi ex privilegio, v. g. in militia; sed aliquid in testamento

explicandum, addendum, mutuandum, detrahendum, vel ad legata restituenda. V. Laym. *l.* 3, *t.* 5, *c.* 1 *et seqq*; Tann. *t.* 5, *d.* 4, *c.* 8; Less. *l.* 2, *c.* 19, *d.* 1; Bonac. *de Contract. d.* 3, *q.* 17, *p.* 1.

» *Resp.* 2. Testamentum est duplex, I. In scriptis, seu clausum: quod testamentum Testator, sive sua, sive alterius manu scriptum, septem testibus idoneis, non defectuosis, non cæcis, non surdis, non mutis, nec furiosis, prodigis, infantibus, Religiosis, cognatis, qui in testatoris potestate sunt (quibus adde ipsum hæredem et qui in ejus sunt potestate); sed masculis, puberibus, liberis, ad id rogatis et vocatis, coram offert, profitendo id esse suum testamentum: tum, si possit, manu sua subscribit; alioquin octavus pro eo testis: deinde omnes et singuli 7 testes eodem tempore subscribunt, si possint, per seipsos, proprioque, vel alieno, aut communi omnes sigillo consignant. Laym. *l. c.* Bon. *p.* 1, II. Nuncupativum, quod minorem solemnitatem requirit, scilicet tantum, ut septem testes idonei supradicti convocati audiant et intelligant Testatoris voluntatem, coram eis scripto, vel voce articulata prolatam. Etsi vero talis nuncupatio coram testibus, a Notario in scriptum communiter redigi soleat, id fit non ad actus substantiam servandam, sed ad meliorem probationem et securitatem, si testes decedant vel inidonei reddantur. Si autem testamentum careat solemnitate debita, dubiteturque, utrum Testator voluerit conficere clausum, an apertum, valet, ut nuncupativum, hæc enim præsumitur Testatoris voluntas, ne actus omnino corruat. Sanch. *l.* 4, *Consil. c.* 1, *d.* 2; Lugo, *d.* 24, *sect.* 1; Bardi *d.* 6, *c.* 19, §1.

» Porro præter has solemnitates Jure communi requisitas, aliæ sunt partialium locorum, quas in singulis locis norunt periti Notarii, qui proinde ne impingatur, utiliter adhibentur.

» *Quæres:* An testamentum sit validum, cui desunt solemnitates a Jure Civili requisitæ?

Resp. 1. Si testamentum factum sit ad causas pias, etiam in foro externo eas non requiri, sed sufficere eas, quæ sunt Juris Gentium, scilicet duo testes; in foro autem conscientiæ supposita potestate disponentis, sufficere scripturam, nutum, vel aliud signum Testatoris absque ullo teste. Quod si tamen manus Testatoris non exstet, requiruntur duo testes in foro externo, inter quos etiam femina esse potest, Cov. et alii 12; Dian. *p.* 7, *t.* 6, *res.* 16. Item Confessarius, vel Parochus esse potest, licet legata sint pro sua Ecclesia: idque ad hoc tantum, ut voluntas Testatoris probari possit et Judex pro ea sententiam ferat. V. Less. *d.* 2, et Lugo, *d.* 22, *sect.* 9. Ubi etiam probat, in tali testamento ad pias causas non esse necessariam hæredis institutionem. At licet morte interveniente non fuerit absolutum, valet tamen quoad legata pia in eo jam expressa, Mald. Laym. *c.* 2, *n.* 6; Dian. *p.* 5, *t.* 3, *res.* 126. An autem tale testamentum ad causas pias principaliter factum, si solemnitates desint, valeat quoad legata profana, controvertitur. Negant Bon. *q.* 1, *p.* 3, *n.* 18, et Lugo *n.* 274. Affirmant Cov. Sa, Less. *d.* 2, *n.* 9; Fill. Sanch. *d.* 7, *n.* 2; Barb. Trull. *t.* 2, *l.* 7, *c.* 18, *d.* 4; Dian. *p.* 7, *t.* 6, *res.* 4. Denique testamentum ad causas pias non solemne revocat aliud solemne, etsi hujus mentionem non faciat, Mol. etc. Dian. *res.* 25, 26. Idque etiamsi prius fuerit ad causas pias, Mol. et alii 6, licet hoc posterius quidam negent. V. Dian. *res.* 26, 27.

» *Resp.* 2. Si testamentum factum est ad causas non pias, hominibus rusticanis quinque testes sufficiunt, si plures haberi nequeant: nec subscriptione opus erit, si litterati, non sint. Laym. *n.* 16; Bon. *q.* 17, *p.* 5, *n.* 4.

» *Resp.* 3. Tempore pestis non requiruntur septem testes simul congregati ad testamenti subscriptionem, sed sufficit si singuli separatim, adhibeantur. Adde, æquitatem postulare, ut quando testis, vel Notarius haberi non possunt, ultimæ voluntates validæ pronuntientur si de voluntate defuncti liquido constet: hinc in Camera Imperiali valet testamentum, peste valde grassante, conditum coram duobus vel tribus testibus, inter quos Confessarius esse potest: atque hæc vera sunt secundum Jus commune Cæsareum, seclusis specialibus locorum Statutis, nam Venetiis v. g. et Viennæ, duo testes ad testamentum sufficiunt. V. Laym. *c.* 2. Imo absolute loquendo tempore pestis sufficere solemnitates Juris Gentium, atque ideo tres, vel duos testes docet Dian. *res.* 34, ex Sa, Laym. etc. atque inter eos esse posse feminam et Notarium ipsum (tametsi non sit immatriculatus) modo non sit consanguineus, vel affinis defuncti, Res. 36, ex Menoch. etc. nec opus esse, ut sint rogati, vel audiant vocem testantis (etsi hoc quidam requirant) modo eum videant, Res. 37 et 38, neque invalidari, licet ægrotus convalescat, Res. 39, ex aliis 8. Denique si Parochus scribat coram unico teste, habere vim testamenti saltem nuncupativi dicit Mol. et March. cum Dian.

res. 34 *et* 41. *Vide etiam par.* 5, *t.* 3, *res.* 123.

» *Resp.* 4. Etsi probabilis et secura sententia sit Covar. Bon. *q.* 1, *p.* 3, *n.* 19 et aliorum, testamentum factum ad causas non pias, sine solemnitatibus a Jure requisitis, invalidum esse in foro conscientiæ, præterquam quoad legata pia, Mol. Lug. *n.* 273. Vasq. Sanch. *d.* 7, *n.* 3; Dian. *p.* 7, *t.* 6, *res.* 3, contra Barbosam, ita ut hæres per illud institutus et legatarius, teneantur ad restitutionem hæredibus ab intestato : contrarium tamen verius est, ideoque licite retinetur, quod tali testamento possidetur. Ratio, quia illæ solemnitates tantum requiruntur ad cavendam deceptionem. V. Less. *l.* 2, c. 89, *d.* 3; Lugo, *d.* 12, *sect.* 9. Unde secundum hanc sententiam, *resolves sequentia.*

» I. Hæres ab intestato, si sciat voluntatem defuncti, tenetur restituere hæreditatem et solvere legata iis, quibus testamento minus solemni, aut ex voluntate ejus debentur, Mol. Less. contra Bon. *n.* 6.

» II. Si dubius sit de voluntate testatoris; debet cum illis componere pro ratione dubii : quia cum nec ipse, nec alii cœperint adhuc possidere bona fide, in dubio par est eorum conditio. V. Bonac. *n.* 8.

» III. Si hæres ab intestato retineat hæreditatem et legata, possunt illi, quibus aliquid per tale testamentum erat relictum, uti occulta compensatione, quia revera res illæ erant ipsorum. V. Bon. *n.* 10.

» IV. Si hæres ab intestato fateatur, mentem testatoris fuisse, ut hæreditatem nomine fideicommissi alteri traderet, vel legatum aliquod solveret, aut si oblato Juramento jurare noluerit, cogendus est, etiam in foro externo, hæreditatem tradere et solvere legatum.

» V. Ob eamdem causam idem dicendum est, si fateatur voluntatem testatoris fuisse, ut hæreditas, non ut fideicommissum, sed immediate pervenit ad alium : quia non est recurrendum ad fidem testium, vel ad Juris subtilitatem, quando is cujus interest, ipse confitetur testatoris voluntatem. V. Less. et Lugo, *n.* 258.

» *Resp.* 5. Etsi probabile sit Clericorum et Novitiorum testamenta facta ad causas non pias sine solemnitatibus Juris non valere, Mol. *et alii* 3, cum tamen contrarium etiam sit probabile, ex Suar. etc. potest hæres ex tali testamento hæreditatem adire pro foro conscientiæ, Dian. *p.* 9, *t.* 9, *res.* 16.

» *Resp.* 6. Milites hujus temporis gaudent *iisdem* privilegiis testandi quibus olim, dum modo in Castris (vel in propinquo ex causa legitima), versentur, Dian. *p.* 7, *t.* 6, *res.* 42, *ex aliis* 15, contra Baldeum, etc. atque adeo sufficiunt iis duo testes (licet probabiliter, nec hi requirantur, Res. 45), etiam non rogati, Resp. 46, *et alii quatuor* contra Mol. *to.* 2, *disp.* 129, *etc.* etiam alias idonei, modo non sint impuberes, nec cæci vel servi, Resp. 47; Lug. Vasq. etc. Neque opus est eorum subscriptione vel signorum appositione, vel ut sint in conspectu testatoris, *ibid.* Imo miles jure militari (quo præsumitur esse testatus in dubio), potest testari solo nutu, Resp. 49. Potest etiam plura simul testamenta valida facere; vel pro parte testatus, vel pro parte intestatus, decedere, Res. 53 et 54. Valetque ejus testamentum etiam post missionem honestam, sed non ultra annum, Mol. Lug. *ll. cc.* etc. Res. 61. Denique possunt milites supradicto modo testari, licet sint surdi et muti (saltem si in castris auditum et vocem amiserint). Dian. *res.* 48, 49 *et* 59, *ex aliis.* »

ADDENDA.

An omissio solemnitatis a Jure requisitæ invalidet contractum : vide dicta a n. 716.

Quod Busembaum ponit post Resp. 4, in Resolut. 3, nempe posse illos, quibus per testamentum non solemne aliquid relictum est, uti occulta compensatione, admitti non debet propter dicta *p.* 1, *n.* 962.

Quæst. 200. — *Quid præterea notandum sit circa testamenta ?* R. seqq. § 1. In ultimis voluntatibus, si aliæ solemnitates a Jure requisitæ adsint, spectanda est, etiam pro foro externo, præcipue mens testatoris, licet rigor verborum non convincat, *l.* 96, *ff. de Reg. Juris :* Testamentum autem inter liberos est maxime favorabile, valetque in foro externo, licet aliquæ solemnitates desint, *L. Hæc consultissima*, 21, § *Ex imperfecto*, *C. de testamentis.* Vitanda etiam est interpretatio ultimæ voluntatis, quæ hanc facit carentem ratione et illa amplectenda quæ facit prudentem et circumspectam, Less. *in Auct. v. Testam. casu* 9. 1119

§ 2. Si Caia præstiterit Caio marito multa obsequia indebita spe favorabilis testamenti, quod Titius addixerat, et spe catenæ aureæ quam fieri fecerat, ut donaret Caiæ, interea autem moriatur Titius intestatus, et catena necdum parata, in hoc casu videtur dicendum, 1. Caiam nihil posse sibi ideo, quod ha- 1120

beret promissum favorabilis testamenti, occulte retinere ex bonis Titii, tum quia compensatio occulta non habet locum, nisi ubi est debitum certum, secundum dicta *p.* 1, *n.* 962, tum quia necdum fuit assignatio testamentaria, sed tantum animus assignandi. 2. Less. *Casu* 13, dicit probabile esse, quod possit retinere catenam, aut accipere, quanti valebat, quia Titius agendo cum Aurifabro, satis significavit voluntatem suam esse, ut eam faceret Caiæ, et videtur sufficere talis implicita donatio, ex vi cujus provenisset donatio expressa, nisi mors intervenisset; item virtualis donatio, qualis hæc est, videtur in foro conscientiæ eamdem vim habere quam haberet expressa. Addit jure naturali per voluntatem transferri dominia, si voluntas signo externo declaretur, quod videtur factum, quando jussit catenam in eum finem fieri. Oppositum videtur probabilius, quia ut donatio valeat secuta morte donantis, debet res modo fuisse tradita, uti dictum est hic n. 806, res autem hic non fuit tradita, sed tradenda, multo minus occulte accipere poterit, quanti catena valebat, quia debitum non est certum.

1121 *Quæst.* 201. — *Quid sit fideicommissum et substitutio?* R. § 1. Fideicommissum est ultima voluntas qua Testator hæredem verbis precariis, vel præceptivis pravat, ut hæreditatem totam, vel ejus partem alteri restituat. Aliud est *universale*, quo tota hæreditas, vel pars ejus aliquota committitur restituenda, et sic per fideicommissum, ut et per codicillos, potest indirecte institui hæres, nempe committendo fidei hæredis primi, ut hæreditatem vel aliquotam ejus partem alteri cedat. Aliud est *particulare*, quo nec tota hæreditas, nec aliquid velut pars illius committitur restituenda, sed tanquam aliquid ab hæreditate distinctum, et tum reipsa non differt a legato, uti habetur *L.* 2, *C. Communia de legatis* : jure tamen novissimo per hoc solet distingui, quod fideicommissum particulare fiat verbis ad hæredem directis, v. g. hæres meus numerabit Titio 100, e contra legatum verbis ad legatarium directis, v. g. lego Titio 100, æqualem autem obligationem causant verba in fideicommissis, sive sint precaria, sive præceptiva, uti habetur § 3. Inst. *De singulis rebus per fideicommissum.*

1122 § 2. Substitutio, est unius in alterius locum ad rem aliquam in ultima voluntate vocatio. Est autem duplex, directa, et indirecta; Directa est, per quam substitutus hæreditatem testatoris consequitur immediate, et sine ministerio alterius primi instituti : uti si testator dixerit, Titius sit hæres, aut si hic non erit, sit Caius : Indirecta est, per quam committitur fidei directi hæredis, ut hæreditatem tradat alteri, ideoque etiam dicitur fideicommissoria, quia substitutus accipit hæreditatem, non directe a testatore sed a fideicommissario, ut si dixerit, Titius sit meus hæres, quem rogo, ut quando morietur, rem Caio restituat : Differunt autem hæ duæ substitutiones. 1. Quod directe institutus fiat verus hæres, et dicitur hæres fiduciarius; alter autem, non fit stricte hæres, sed tantum dicitur hæres fideicommissarius. 2. Directe substitutus potest obtinere hæreditatem, quamvis eam non obtineat primo institutus; e contra indirecte substitutus nihil accipit, nisi prius habuerit primo institutus, unde si hic moriatur ante testatorem, indirecte substitutus nullum habet jus. 3. Directe institutus acquirit hæreditatem sine diminutione : e contra indirecte substitutus perdit quartam partem secundum L. Trebellianicam, de qua dicetur n. 1171.

Quæst. 202. — *An ille, qui originale testamentum, vel alias litteras in favorem sui factas amisit, possit privatim simile instrumentum confingere?* Si absit præjudicium tertii, per hoc non committeretur crimem falsi, uti tenent Nav. et Sa, apud Mendo *in stat. d.* 13, *q.* 16, uti, nec ille est falsarius, qui in re aliqua mutat scripturam, dummodo veritati innitatur, uti docent Cravet. Alciat. Menoch. et alii cum Mendo *n.* 249, quia crimen falci est *perversio veritatis cum dolo, et alterius jactura*, quod hic non est. 1123

§ 2. Licet substituendo tale instrumentum nulli inferatur præjudicium, id tamen est illicitum, et merito puniret forum externum, quia cum sic dari posset occasio fraudum, merito id reprobat Respub. ita Bald. Jas. Barb. Covar. *l.* 1, *Variarum c.* 1, *n.* 3; Laym. *l.* 3, *c.* 3, *p.* 1, *c.* 4, *n.* 3. Non esse autem mortale, docent Caj. et Sa; Et quamvis aliquis dicere possit hoc non esse nequidem contra veritatem, eo quod directe intendatur tantum recuperatio, vel conservatio rei suæ, licet per accidens alii decipiantur, putantes esse primum, ac genuinum instrumentum, tamen Cov. Laym. Med. *n.* 252, melius dicunt esse etiam contra veritatem, quia talis intendit suam utilitatem per hoc, quod aliis suadebitur illud esse primum instrumentum : ergo intendit aliorum errorem, et deceptionem : deinde saltem scripto testatur eam esse subscriptionem Notarii, vel alterius disponentis, aut testantis, 1124

quod falsum est : Ex eadem ratione putat Mendo *n.* 253, eum peccare contra veritatem, qui utitur tali instrumento per alium confecto.

DUBIUM III.

De Renuntiatione Hæreditatum.

1125 « Resp. I. Renuntiatio futuræ hæreditatis, nisi juramento firmetur, nullius roboris est. Ratio, quia ita jure cautum est, propter bonum publicum. Excipe 1. Nisi quis in ipso testandi actu renuntiet juri successionis, vel post testamentum conditum, in quo præteritus est, præteritionem sui approbet. 2. Nisi hæres necessarius post debitam sibi portionem integram a parte acceptam reliquæ hæreditati renuntiet; qui tamen, si bona patris postea augeantur, legitimam earum portionem potest exigere, Laym. *lib.* 3, *tr.* 5, *c.* 7, *num.* 1.

» Resp. II. Renuntiatio hæreditatis, cum odiosa sit, et contra jus commune, strictæ interpretationis esse debet. *Unde resolves casus sequentes.*

» I. Non obstat renuntiatio hæreditatis etiam jurata a filio facta, quominus ab eodem patre, mutata iterum voluntate, possit institui hæres, Mol. Sanch. *l.* 7, *c.* 7.

» II. Si filius renuntiavit in favorem fratris, eo mortuo ante patrem, is, qui renuntiavit, in prima hæreditate succedere petest; imo etiam institui debet, quia causa renuntiationis cessavit. Mol. *d.* 579, *n.* 19.

» III. Filius post juratam renuntiationem, nihilominus succedere potest in iis bonis, quæ pater ad secundas nuptias transiens, liberis ex priore matrimonio susceptis relinquere cogitur. Ratio est, quia in his filius non succedit jure sanguinis, cui renuntiavit; sed propter civiles Constitutiones, et favores. Mol. *num.* 21.

» IV. Et si filia accipiens dotem a patre, dicat se ea contentam, et renuntiare paternæ hæreditati; pactum tamen illud est invalidum eoque non obstante, potest postea petere complementum legitimæ portionis suæ. Ex L. *pactum dotale,* Cod. *de collat.* C. *Si quando.* L. *de pactis, et c. Quamvis pactum de pactis in* 6. Mol. Sanch. *l.* 4, *cons. cap.* 1, *disp.* 34; Lug. *Resp. mor. lib.* 6, *d.* 34.

» V. Si parentes dent filiæ dotem infra portionem legitimæ debitæ, inducantque eam coactione, vel fraude, seu dolo ad renuntiandum legitimæ, non sunt in conscientia tuti, sed tenentur illi restituere libertatem. Sanch. *l.* 4, *de matri. d.* 9; Lugo *l. c.* Ac licet filia, si renuntiationem juramento firmaverit, eam servare teneatur, si tamen dolus vel metus intervenerit, licebit relaxationem juramenti injuste extorti petere; eaque obtenta non tenebitur pacto, quod ex injusta coactione processit V. Sanch. *l.* 3, *mor. c.* 12; Lugo, *de just. d.* 22, *sect.* 8, *n.* 195, *et Resp. mor. l.* 6, *d.* 24.

» Resp. III. Omne pactum, vel donatio de alterius viventis hæreditate, ipso jure irrita est; v. g. irritum est pactum, quo Titius hæreditatem, quam sperat a Sempronio, promittit, aut obligat Caio. Ratio est, quia tales pactiones odiosæ sunt, et plenæ periculis, ob insidias, quæ parantur ejus vitæ, super cujus bonis fit pactio. Laym. *n.* 3,

» Excipe 1. Nisi consentiat is, de cujus hæreditate agitur, et in eo consensu usque ad mortem perseveret. 2. Nisi renuntiatio fiat in favorem Communitatis, seu Collegii, hic enim cessat præsumptio, vel periculum insidiarum. 3. Nisi quis ob Constitutiones Ordinis, et de omnibus bonis, et juribus acquisitis, et acquirendis disponere debeat, idque in favorem Communitatis piæ, vel etiam certæ personæ pauperis, Sanch. *c.* 2. *n.* 54; Laym. *n.* 3, 4; Nisi fiat pactum circa hæreditatem personæ incertæ, v. g. si quæ mihi hæreditas obvenerit, dum vixero, tua esto, cessat enim periculum. Mol. Sanch. *l.* 6, *c.* 2.

» *Quæres.* Quousque se extendat constitutio Tridentini *s.* 25, *c.* 16, *de Regularibus*, irritans donationes, et renuntiationes, etiam juratas, quæ fiunt ab ingredientibus Religionem, nisi fiant cum licentia Episcopi, sive Vicarii, intra duos menses proximos ante professionem et professio postea subsequatur.

» Resp. I. Hanc constitutionem non habere locum in codicillis, testamentis, aut donationibus mortis causa; quia hujus constitutionis ratio est, ne per renuntiationem hæreditatis Novitiis imponatur necessitas profitendi; hæc enim ratio cessat in his ultimis voluntatibus; quippe quæ usque ad professionem revocabiles sunt. Quare valet adhuc hodie testamentum a Novitio conditum, neque rumpitur secuta professione, et si Monasterius in eo præteritum fuerit. Sanch. *lib.* 7, *cap.* 5. Qui autem licite a Religione recedit, recuperat omnia bona cuicunque ante donata intuitu ingressus in Religionem.

» Resp. II. Ea constitutione non prohiberi

donationem modicam, quia cessat ratio. Sanch. *n.* 23.

« Resp. III. Ea comprehendi renuntiationem beneficii Ecclesiastici : Ratio est, quia hæc est amissio magni juris, ob quam libertas egrediendi e Religione impeditur. Sanch. *num.* 37.

» Resp. IV. Per eamdem etiam irritantur renuntiationes, quæ fiunt ante ingressum Religionis, intuitu, vel causa impulsiva ingrediendi : qualis intentio in dubio præsumitur, si non multo ante ingressum factæ sint ; Ratio est, tum quia Concilium absolute loquitur ; tum quia alias non sufficienter consuluisset libertati Novitiorum ; Nav. *Consil. l.* 3. *de Regul. consil.* 82 ; Less. *l.* 2, *cap.* 41, *n.* 40, contra Sanch. cujus tamen sententia est probabilis. Unde sic donatum tuto retineri potest donec per sententiam Judicis rescindatur.

» Resp. V. Irritam etiam esse donationem, seu renuntiationem bonorum, sub conditione professionis edendæ factam, ita ut ea non secuta corruat. Nav. Sanch. *n.* 16. Mol. etc. *tom.* 1, *de just. disp.* 149, *n.* 4. Ratio est, quia donantes, seu renuntiantes, ægre contristant donatarios, ut eos de possessione semel capta dejiciant : et Monasteria, quæ tales donationes acceperunt, omnes modos adhibent ut tales ad professionem inducantur. Laym. *l.* 3, *tr.* 5, *c.* 7, *num.* 8.

» Resp. VI. Non obstante hac constitutione, validas esse renuntiationes, aut donationes ante vel post ingressum Societatis JESU factas juxta ejus Constitutiones. Ratio est quia Tridentinum Societatem diserte excipit. Dixi, *juxta Constitutiones*, quia in iis donationibus, quæ contra Constitutiones fiunt, non videtur habere locum : quia Tridentinum id voluit in favorem Societatis. Quod autem ob gratiam alterius conceditur, non est in ejus dispendium retorquendum. Mol. Sanch. Laym. *l. c.*

ADDENDA.

1126 *Quæst.* 203. — *Si Caius Societatem Jesu ingressurus donavit fratri suo certa bona, addito pacto non revocandi, sed sub conditione, si permaneat in Societate, an hæc dispositio teneat ?* R. § 1. Huic dispositioni non obstat Tridentinum *sess.* 25, *cap.* 16, *de Regul.* quia Decretum Trid. non habet locum in renuntiationibus ante ingressum factis, etiamsi intuitu Religionis fiant, uti expresse declararunt Interpretes Tridentini apud Gallemart ad hunc locum, et apud Dian. *p.* 3, *t.* 2, *res.* 55, docentque cum aliis Sanch. *in Dec. l.* 7, *c.* 5, *a n.* 3, et Castr. *t.* 16, *d.* 1, *p.* 17, *n.* 4, quamvis contradicant multi cum Barbosa, *de Off. Episcop. alleg.* 99, *num.* 6, et Pirh. *l.* 3, *t.* 32, *n.* 81. Et quamvis haberet locum etiam in ingressuris alios Ordines, non tamen habet locum ingressuris Societatem, quia Trid. addit se nihil circa illam innovare, sed relinquere immutatum ejus institutum. Itaque hæc quæstio resolvi debet eo jure, vel communi, vel particulari Societatis.

1127 § 2. Renuntiatio Caii videtur de jure communi esse valida, et irrevocabilis, quia nihil deest illi ad valorem donationis inter vivos, suppono enim adfuisse reliqua in Caio, ut valide donare posset. *Opponit* Barb. *n.* 32, decisum esse in Rota, quod talis donatio facta ob ingressum Religionis revocari possit, quia est veluti mortis causa : *Contra* est, nam supponimus esse donationem inter vivos, secundum dicta hic *n.* 816. Deinde talis decisio Rotæ non est regula Juris, nec necessario sequenda, uti dictum est *l.* 1, *n.* 576. Quid autem tenendum sit, renuntiatio fiat per modum testamenti, dicetur *l.* 4, *n.* 98.

1128 § 3. Valor istius renuntiationis non videtur impediri, sed potius firmari per institutum Societatis, nam Examen generale *c.* 4, § 1, dicit : *Quicunque Societatem ingredi volent, antequam in domo aliqua, vel collegio ejus vivere sub obedientia incipiant, debent omnia bona sua temporalia, quæ habuerunt, distribuere, et renuntiare, ac disponere de eis, quæ ipsis obvenire possint.* Quod autem ibi loquatur de ingressuris Novitatium, patet ex § 2, ubi additur : *Quod si statim propter aliquas honestas causas bona non relinquet, promittat se prompte derelicturum omnia, quandocunque per Superiorem injunctum ei fuerit.* Idem clarissime habetur p. 3, Const. cap. 1, l. G. in declarationibus his verbis : *Ante ingressum quivis de bonis suis temporalibus pro suo arbitratu statuere potest.* Et ideo Less. *l.* 2, *c.* 41, *n.* 41, ait : *Ante ingressum Societatis potest quis valide disponere de rebus suis in quascunque causas*, et Sanch. *n.* 10 : *Valent renuntiationes, et donatiosnes factæ ante ingressum Societatis.*

Respondet Haun. *t.* 2, *c.* 6, *n.* 917, tantum fieri potestatem disponendi dispositione absoluta, nam in Examine § 1, expresse additur, *disponendo tamen hæc bona juxta propriam devotionem, et a se omnem fiduciam submovendo eadem ullo tempore recuperandi.* Caius autem

hic conditionate tantum disposuit, et cum spe recuperandi, si nempe non maneret in Societate : ergo non disposuit juxta Institutum : ergo non valide. *Contra*, dissimulatis reliquis N. ult. conseq. quia quamvis Institutum forte intendat talem dispositionem fieri absolute sine spe recuperandi, tamen probari non potest, quod aliter factam invalidet, standum autem est pro valore actus, quandiu clare non constat esse invalidum.

Nec obstat quod dicatur : *debent omnia bona temporalia distribuere*; nam To *debent*, in materia odiosa, et quæ est contra jus commune, non est explicandum ultra vim verbi, quod ad summum significat Societatem optare aut velle, ut sic absolute disponatur sine spe recuperandi, sed non ideo impeditur valor : hinc Sanch. supra docet jam ingressos Societatem posse valide, quamvis illicite, disponere in favorem cujuscunque de rebus suis, etiam contra Constitutiones et voluntatem Superiorum. Quod autem To *debent*, non significet impediri valorem actus, patet ex eodem capite 4 Examinis, ubi § 16 dicitur, *antequam ingrediantur in secundum annum probationis*, *per* 6 *menses omnes vacare hujusmodi* 6 *experimentis debent* : item § 27, dicitur quod emissuri professionem per triduum mendicare *debent*, neque tamen dici potest, quod secundus annus Novitiatus, aut Professio sit invalida, si quis etiam culpabiliter tale aliquid non præmittat. An et quomodo Novitius vel Scholasticus Societatis possit disponere de rebus suis, dicetur *l.* 4, *n.* 102 *et* 103.

DUBIUM IV.

Qui possint et debeant esse Executores Testamenti?

1129 « Resp. I. Ii a testatore nominari possunt unus vel plures ex hæredibus, vel non hæredibus, nec tantum masculus, sed etiam femina; Sanch. Wading. Dian. *p.* 8, *t.* 5, *res.* 4, non tantum Laicus, sed etiam Clericus et Religiosus. Hic tamen non sine sui Prælati licentia, et quidem Generalis, si sit Societatis JESU : Fratres de Observantia, nullo modo. Quod si tamen Religiosus, contra Canonum decreta, exsecutor testamenti sit, acta ejus valent. Ita Laym. *l.* 3, *t.* 5, *c.* 11. Et ratio est, quia spectato jure naturali, sufficit voluntas testatoris et exsecutoris : nec Canones exsecutionem Religiosi infirmant, sed prohibent tantum. V. Bon. *de cont. d.* 3, *q.* 18, *p.* 3, *n.* 10; Dian. *res* 9, 10. Et licet impubes exsecutor esse non possit, potest tamen Minor, si expleverit an. 17. Sanch. Lug. Wad. Dian. *res.* 6. Nullus autem cogi potest, ut sit exsecutor, Dian. *res.* 27, detrectans tamen hoc ipso perdit legatum (saltem quod in præmium muneris ei relictum fuit), ceditque hoc aliis exsecutoribus, Mol. *to.* 1, *disp.* 248, *n.* 5; Lugo, Dian. *res.* 27, contra Wading.

» Resp. II. Si nullus a testatore nominatus est exsecutor, exsecutio pertinet ad hæredem, etiam quoad legata pia : quo tamen casu Episcopus jure communi ad se pertrahere potest, Laym. *n.* 1.

» Resp. III. Exsecutor non potest officio fungi per alium, nisi Testator id ei permiserit, aut nisi committatur exsecutio nudi facti jam declarati. Sanch. Lugo, Dian. *res.* 26.

Quæres I. An Religiosus exsecutor, legatum in pias causas, Monasterio suo applicare possit?

» *Resp.* Posse. Ratio est, quia si quid obstaret, esset ex eo quod exsecutor etiam indigens, eleemosynam sibi ex testamento applicare nequeat, nisi testator indigentiam ejus ignoraverit, aut ea postmodum supervenerit, cum, si eam cognovisset, certum quid ei legaturus fuisse videatur, sed hæc ratio non ligat, quia causa Monasterii distincta est a causa seu persona Professi, sicut causa Ecclesiæ a causa Beneficiati. Unde etiam quivis jussus aliquid dare pauperibus, potest id tribuere cognatis vel filiis suis, quia evidens est distinctio inter donantem et accipientem. Syl. Sanch. *l.* 6, *c.* 11, *n.* 59. V. Dian. *R.* 46. Porro ad pias causas legata dicuntur quæ intuitu pietatis relicta sunt, nimirum : 1. Loco vel personæ sacræ. 2. Hospitali. 3. Confraternitatibus. 4. Pupillis et Orphanis. 5. Quod causa alimentorum iis qui indigent. 6. Quod causa studii saltem Theologici. 7. Ad constructionem monumenti. 8. Ad utilitatem publicam, v. g. pro munienda urbe in necessitate vel viis reficiendis. Dian. *p.* 7, *tr.* 6, *R.* 29 *et* 30, ex Bald. etc. mult.

» *Quæres.* II. Quomodo relicta incerta exsecutioni sint mandanda?

» Resp. I. Si incertitudo sit ex parte legatarii, v. g. quia sunt duo ejusdem nominis et amicitiæ erga testatorem, jure civili corruit legatum; in foro conscientiæ tamen tenetur exsecutor inter eos dividere æqualiter, si in id consentiant. Mol. *t.* 1, *d.* 197, *n.* 1 *et* 2, *etc.*

Dian. *p.* 3, *tr.* 5, *R.* 58; Trul. *to.* 2, *l.* 7, *c.* 18, *d.* 1, *n.* 23. II. Legata ad causas pias, ob incertitudinem loci vel Ecclesiæ, non fiunt caduca: sed plerumque pauperiori Ecclesiæ, vel Xenodochio danda erunt. III. Si incertitudo sit ex parte rei legatæ, videndum an terminos a natura habeat ut v. g. bos et equus; vel ab arte et industria, ut domus, vestis, etc. si a natura habeat, danda est una ex mediocribus : si ab arte, electio ad hæredem pertinet, qui rem in eo genere minimam dando satisfacit; idemque dicendum est de legatis, in numero, pondere et mensura consistentibus. Vide Laym. *n.* 7, 8, 9.

» Resp. II. Si acceperint summam pecuniæ distribuendam pauperibus, non tenentur dare pauperioribus; possuntque etiam dare Hospitalibus, Ecclesiis (quæ ornamentis vel fabrica indigent), Monasteriis, vel iis qui secundum suum statum non possunt vivere, sive ii sint opifices, sive altioris conditionis, etiam Nobiles, Vasq. Mol. et alii 8, dummodo tamen non constet, vel ex signis colligatur, aliam fuisse intentionem testatoris, quæ semper attendenda est. Dian. *p.* 2, *t.* 1, *R.* 8. Si vero designaverint semel certos pauperes, non posse eos variare docet Wading. sed affirmat Lug. V. Dian. *p.* 8, *t.* 5, *R.* 50, *et p.* 2, *t.* 14, *Res.* 19. Possunt etiam sibi ipsis, vel suis cognatis, si vere pauperes sint, præsertim si testatori id ignoraverit, eam applicare, Wading. Dicast. Dian. *p.* 8, *tr.* 5, *R.* 46 *et* 47.

» *Quæres* III. An legata ad certas pias causas possint ab exsecutore vel Episcopo commutari in alium pium usum ?

» Resp. I. Si voluntas testatoris impleri potest juste et honeste, non licet eam commutare in opus quantumcunque melius, nisi ex dispensatione Pontificis, et justa de causa, Mol. Wad. Dian. *p.* 1, *tr.* 17, *R.* 26, *et p.* 8, *c.* 5, *R.* 63, *etc.* communiter contra Vasq. et aliquos qui docent, Episcopum posse commutare in æquale vel melius. Interdum tamen ad Episcopum, hæredes et exsecutores pertinet, secundum epiikiam interpretari, non alienum esse a defuncti voluntate, si mutatio fiat; v. g. si testator pecuniam Ecclesiæ legaret ad calices comparandos et Ecclesia non egeat calicibus, Molin. Laym. *n.* 10. V. Vasq. *opusc. de test. c.* 8, § 3, *dub.* 3, *n.* 104; Trul. *to.* 2, *l.* 7, *c.* 18, *d.* 12, *n.* 30; Barbos. *de off. Episc. alleg.* 83.

» Resp. II. Si ad usum a testatore destinatum applicari nequeunt, non ideo fiunt caduca, sed arbitrio Episcopi et exsecutoris ad aliam piam causam applicanda sunt; ita tamen, ut quoad fieri potest, defuncti voluntas impleatur. Ratio est, quia is principaliter intendit ea in salutem animæ suæ ad Dei honorem relinquere. Mol. *d.* 294; Bon. *q.* 17, *p.* 8, § 9, *n.* 4; Barb. *l. c.* Ex dictis *resolvuntur sequentes Casus* :

» I. Si testator pauperi determinato aliquid legavit, hic autem ante solutionem moriatur, hæres illud tenetur alteri pauperi dare; quia præsumitur legatum pium factum in beneficium animæ testatoris, ideoque designatio pauperis demonstrative, non taxative facta fuisse : nisi tamen aliud constet, vel ex circumstantiis colligatur de testatoris intentione; de qua, si maneat dubium, manet data resolutio. Mol. Sanch. Bard. *d.* 6, *c.* 10. § 7.

» II. Si legata pia inveniantur inducta et non constet de testatoris intentione, tenetur hæres ea solvere, quia præsumitur id fortuito ac casualiter et non ex testatoris voluntate accidisse. Bardi § 17.

» III. Si Testator legaverit summam pecuniæ pro certo numero Sacrorum, hæres autem eam summam Sacerdoti cuipiam bono tradiderit, ac postea ob mortem dicti Sacerdotis, aliamve ob causam dubitet prudenter, an Sacrificia illa sint peracta, non tenetur curare ea iterum celebranda, quia satisfecit testatoris voluntati. Bard. § 22.

» *Quæres* IV. Intra quod tempus, quo ordine et modo hæredes et exsecutores, defuncti voluntatem exsequi debeant et quis cogere possit?

» Resp. I. Teneri statim post aditam hæreditatem, confectumque inventarium, etiam intra annum, nisi justo impedimento excusentur; imo in legatis piis intra sex menses. Mol. Vasq. Dian. *p.* 8, *tr.* 5, *R.* 53. Idque etiamsi hæreditas non sit adita, eo quod hæres vel ante fuerit mortuus, vel eam repudiarit, Cov. et alii tres, Dian. *p.* 7, *tr.* 6, *R.* 25. Unde si differant notabiliter (præsertim solutionem piorum legatorum), aut negligant exsequi, graviter peccant, tenenturque damnum, quod alii ipsorum culpa acceperunt, compensare. Bonac. *d.* 3, *q.* 18, *p.* 4, *n.* 1; Nav. *c.* 25; Lug. Dian. *R.* 52.

» Resp. II. Ab utroque Judice Ecclesiastico et sæculari compelli possunt (si tamen laici sunt). Quod si post annum a monitione Judicis vel Episcopi exsequi negligant, omni commodo (excepta tota legitima, si hæredes necessarii sunt), ex testamento ipsis proveniente privantur. V. Laym. *l.* 3, *tr.* 5, *cap.* 11, *n.* 13;

Lugo, *d.* 26; Dian. *p.* 3, *tr.* 5. *R.* 56; Vallerum, Trull. *d.* 11, *n.* 7, imo si intra annum negligant exsequi, jus exsecutionis devolvitur ad Episcopum. Molin. et alii 8; Dian. *p.* 8, *tr.* 5, *R.* 40. Nec admittitur purgatio moræ, Sanch. Dian. *R.* 33 *et* 34, sed tenetur Episcopus exsequi, removendo illos ab exsecutione et emolumentis spoliando, atque in defectum Episcopi, idem potest Metropolitanus. Moll. *tom.* 1, *disp.* 250; Merol. Dian. *res.* 57.

» Resp. II. Exsecutor tenetur omnia exsequi secundum mentem testatoris, ad hoc tamen exsecutor particularis non potest vendere bona defuncti, nisi hic ita statuerit; universalis autem potest, Lug. *d.* 24, *s.* 16; Dian. *res.* 32. Neque potest unquam invito hærede rem legatam dare legatario, quia non potest nisi per Judicem spoliare hæredem sua possessione; licet teneatur monere Episcopum, ut hæredem cogat. Sanch. Lug. Dian. *res* 38. Quod si bona non sufficiant ad legata omnia solvenda, distribuenda sunt omnibus æqualiter pro rata (etiamsi sint pia, et licet uni res certa et in individuo sit legata), nec licet uni præ aliis gratificari, quia par omnium est ratio et jus, Sylv. Sanch. Bonac. Diau. Trull. *d.* 12, *n.* 23.

» Resp. IV. Tenentur exsecutores reddere rationem exsecutionis (idque probabiliter, etiamsi testator eos hoc onere liberasset), exceptis iis, quæ testator jussit erogari secreto, Dian. *res.* 34 et alii 35, possuntque ad hoc cogi ab Episcopo, vel Capitulo Sede vacante, *res.* 36, 37 *et* 62, nisi sint Regulares plene exempti, quos cogi posse alii negant, affirmant alii, ut *Vid. loc. cit.* Denique non debetur iis salarium, cum sit officium voluntarium amicitiæ: si tamen damnum ex eo patiantur, vel sint etiam administratores bonorum, debet assignari a Judice, Lugo, *d.* 24, *n.* 355. V. Dian. *res.* 39. Plura de exsecutione piarum et ultimarum voluntatum, vid. adud Trull. et Dian. *ll. cc.* et Barb. *l.* 3, *de jure unius c.* 27. »

ADDENDA.

1130 *Quæst.* 204. — *Quid notandum sit præterea circa dispositiones ad pias causas?* Resp. Præter dicta a n. 811, notanda sunt seqq. § 1. Valere testamentum ad piam causam, omissis omnibus solemnitatibus, dummodo constet de voluntate testatoris, v. g. si scripserit aut subscripserit, si hæres agnoscat ejus manum, aut ab eo immediate audierit, etc. docent Auctores ita communiter, ut Haun. dicat se non invenisse celebrem Theologum contrarium, *Objici* potest c. *Relatum* 11, *de Test.* ubi Alex. III ait: *Mandamus quatenus cum aliqua causa talis ad vestrum fuerit examen deducta, eam non secundum leges, sed secundum Decretorum statuta tractetis, tribus aut duobus legitimis testibus requisitis.* Resp. Hos non requiri pro foro externo ad probationem testamenti, quia posset testator non satis pro foro externo voluntatem suam manifestasse. *Nec obstat* quod plures Juristæ ad substantiam testamenti, etiam ad pias causas, requirant saltem duos testes, quam sententiam Julius Clarus *q.* 7, asserit olim fuisse communiorem, *nam* idem subjungit, se nec sibi nec amico suarurum, ut eam practicet, maxime cum ab ea recedant omnes Theologi et plurimi Canonistæ. Notat tamen Ills. *t.* 4, *d.* 4, *n.* 480, hæredem non teneri credere uni testi, uti habetur c. 23, *de testib. et attest.* hoc enim foret obnoxium pluribus fraudibus; et hinc *Christus Matth.* 18, dicit, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Vide etiam dicenda l. 4, num. 1517. Pro archidiœcesi tamen Coloniensi declarat Synodus anno 1662 habita, p. 2, tit. 13, c. 3, § 1, p. 116, quod testamenta Ecclesiasticorum facta sine Notario vel Pastore et 2 testibus, sint invalida, quamvis admittat legata ad pias causas valere, tantum scripta aut subscripta a testatore.

§ 2. Quamvis testamenta per nutus facta, 1131
item captatoria, id est cum commissione ad arbitrium alterius, communiter censeantur nulla, si fiant ad causas profanas; tamen valent ad causam piam, uti de testamento per nutum docet cum aliis Ills. supra et de testamento cum commissione habetur cap. 13, *de Testam.*

§ 3. Si voluntas testantis sit ambigua, inter- 1132
pretanda est pro pia causa, Tiraq. de privilegiis piæ causæ, *privil.* 165, et dictum est hic *n.* 813, licet videatur dissentire Sanch. *in Decal. l.* 4, *c.* 15, *n.* 46, dicens verba testatoris esse late interpretanda in favorem hæredis, etiam contra piam causam, quia præsumitur plus dilexisse hæredem quam legatarios; sed facile respondetur præsumi debere, quod adhuc plus dilexerit animam suam quam hæredem; unde licet alias non quod majus est et melius, sed quod est minus in dubio veniat, tamen quando legatum factum est in genere vel obscure, si sit ad piam causam, quod majus est, debetur, quia propter Dei honorem et utilita-

tem animæ augetur interpretatio testamenti, Tiraq. *Privil.* 25. Unde si annuum legatum pro anima absolute relictum sit, censeri debet perpetum, hinc Alex. VII damnavit hanc 43 propositionem : *Annuum legatum pro anima relictum non durat plus quam* 10 *annos.* Circa dubias ejusmodi dispositiones videri potest Delbene *de Immun. Eccl. c.* 8, *d.* 22, *s.* 14 *et seqq.*

1133 § 4. Hæres ante omnia tenetur exsequi quidquid defunctus disposuit ad pias causas pro sua anima, Tiraq. *Privil.* 133 et constat ex Cap. *ultima* 4, 13, *q.* 2, *l.* 24 ; *C. de Episcopis, et l.* 28, ibidem, item ex *l.* 49, ibidem.

1134 § 5. Exsecutorem non posse exsequi pia legata ante aditam hæreditatem, docent Cov. Jason. Tiraq. *Priv.* 34, quia *Si nemo subiit hæreditatem, omnis vis testamenti solvitur.* Reg. 181, *ff. de Reg. Jur.* et similia habentur *l.* 9. *ff. de Testam. Tut.* et alibi sæpe, nihilominus alii cum Baldo *in l.* 37, *Cod. de Episc. et Clericis n.* 9, tenent contrarium ob rationem, quam referunt Bart. Abb. aliique cum Menoch. *Cons.* 224, *n.* 23, *p.* 3, nempe quod Lex magis faveat piæ causæ, quam filiis, excepta legitima. Addit Ills. *n.* 480, legata ad pias causas deberi, etiam repudiata hæreditate.

1135 § 6. Exsecutores etiam festivis diebus possunt exsequi pias causas, *ne conscientia defuncti voto diu irretita detineatur*, uti loquuntur Auctores; tenentur autem legata pia exequi intra 6 menses, uti notat Cov. *de Testam. c.* 3, putatque Baldus *in L. captatorias* 11, Cod. *de Testam. milit. n.* 12, tempus intra quod tenentur exsequi incipere a morte testatoris et currere in favorem conscientiæ defuncti, non tantum ignorantibus, sed etiam impeditis. ; alii tamen cum Cov. supra et apud Mol. *t.* 2, *d.* 251, dicunt tempus non currere nisi a die scientiæ et aditæ hæreditatis, aut saltem insinuationis testamenti. Si autem testator expresserit ut post sex menses 100 florenni dentur pauperibus, probabile est posse id fieri maturius, potestque de hoc videri Cov. *c.* 17, *n.* 8, et Mol. supra.

1136 § 7. Benedictus XI in Extrav. 1, *Inter cunctas,* tit. 7, *De Privil.* sub finem, sic statuit : *Relicta pauperibus non patiuntur falcidiam.* Idem habetur L. *Si quis* 49, *C. de Episc.* et Auct. *Similiter, C. ad l. Falcidiam*, docetque cum aliis Tiraq. *Priv.* 26. Nec Trebellianica deducitur, Cov. Less. *in Auct. v. Testam. casu* 5 ; Tiraq. *Privil.* 27. Quid autem intelligatur per falcidiam et Trebellianicam dicetur a n. 1170. Et licet diminutio in codicillis sit facta per verba generalia eorum quæ relicta erant in testamento, non tamen extenditur ad ea quæ in ipso relicta erant ad pias causas, sed hæc debentur integra, Tiraq. *Privil.* 19. Quamvis autem alia legata diminuantur pro rata ut omnibus sufficiant, tamen Tiraq. *Privil.* 72, putat legata pia ante omnia deduci tanquam æs alienum, etiamsi aliis legatis non piis bona sufficiant; sed in hoc contradicit cum aliis Busemb. Addit Tiraq. *Privil.* 81, exsecutorem testamenti posse præstare legata pia inconsulto hærede ; sed in hoc videntur etiam contradicere alii cum Busembaum.

§ 8. Si legatum pium fuerit relictum sub 1137
conditione mixta, quæ non fuerit impleta propter casum fortuitum, nihilominus debetur, etiamsi non steterit per hæredem, Tiraq. *Privil.* 57 et 58. Similiter quamvis legata profana maneant hæredi, si eorum exsecutio fieri non possit in ea specie in qua relicta sunt, id tamen non tenet de legatis piis, sed hæres debet hæc convertere in similem usum pium, uti ex jure ostendunt Covar. Mol. *d.* 249, *n.* 7 : Delbene *s.* 16, et ex Trid. *sess.* 25, *c.* 8, *de Reform.* colligit Haun. *t.* 2, *t.* 7, *n.* 347. Et ratio est quia testator voluit expendi in bonum animæ suæ. Videri potest Mol. *disp. cit.*

§ 9. Quando in testamento ponitur hæc 1138
clausula : *Si sine liberis decessero, volo ut hoc prædium cedat Ecclesiæ.* Si testatori nascatur proles posthuma, sed solum semestris vel octomestris quæ statim moriatur, illud prædium debetur Ecclesiæ, uti tenent plurimi cum Menoch. *de Præsump. l.* 4, *Præsump.* 89, *n.* 111, possuntque plures casus apud eumdem videri in quibus manet ejusmodi substitutio.

§ 10. Si Titius constituat Caium hæredem 1139
sub hac clausula : *Ut si moriatur absque prole legitima, bona redeant ad amicos*, si Caia profiteatur in monasterio, imprimis nullum jus competit substitutis ante naturalem mortem Caiæ, quia per professionem non moritur vere, sed tantum ficte ; dein hæc hæreditas absolute et in perpetuum relinqui potest monasterio quod tanquam filius excludet omnes substitutos, uti habet Novella 133, *de Episc. c.* 37, quæ solum excipit nisi substitutio facta sit in aliam piam causam. Idem insinuatur Auct. *Nisi rogati, ad S. C. Trebel.* Idem definitur *c.* 8, *de Probationibus*, ubi id dicit etiam Glossa docentque communiter Doctores cum Comez, Alex. Tecio, Mol. Less. *in Auct. V. testam. cas.* 3, estque ideo statutum ne quis per hoc retrahatur a statu perfectiore. Videri potest Cov. *l.* 1, *var. c.* 19. Quod si clausula fuisset : *Ut si decede-*

ret sine prole, bona cederent alteri causæ piæ, adhuc probabile dicit esse Less. *casu* 4. Monasterium jure perpetuo posse succedere, quia ex communi fere Canonistarum non censetur sine liberis decessisse qui monasterium ingreditur, cum monasterium sit liberorum instar; sed probabilius est oppositum dum Cov. Mol. *disp.* 207, aliisque multis, quia substitutionem ad piam causam expresso excipit Novella supra.

1140 § 11. Si quis constituat Caiam hæredem sub conditione si non ingrediatur religionem, talis clausula ordinarie habenda est pro non adjecta nec obligat in conscientia, uti sequitur ex dictis *a n.* 599, docentque Silv. Med. Panorm. Less. *cas.* 2, aliique communius cum Delbene *de immun. Eccl. c.* 8, *d.* 21, *s.* 3, ac probabile fatentur Covar. et Mol. videturque decisum in Novella supra et egregie tradit Felin. *cap. in Præsentia, de probat. n.* 37. Dixi *ordinarie*, quia si aliunde resciretur mens testatoris fuisse, non quod vellet deterrere a Religione, sed quia scivisset Caium fore magis indignum si Religionem non ingrederetur; probabiliter haberet locum distinctio jam referenda ex Barbosa et fatetur etiam Delbene non esse omnino improbabile.

1141 § 12. Si sic fiat dispositio : *Lego Caiæ* 200 *si nubat; si autem ingrediatur Religionem, lego* 100; alii dicunt : Si ingrediatur Religionem, deberi 200, alii tantum 100, uti videri potest apud Cov. supra Mol. *d.* 207; Sanch. *de Matrim. l.* 5, *d.* 34, *n.* 13; Less. *l.* 2, *c.* 18, *d.* 15; sed Barb. *de Offic. Episc. Alleg.* 83, *n.* 28, licet dicat probabilius esse, si ingrediatur Religionem, deberi 200; tamen postea melius sic distinguit : Si testator ideo ita legavit ut absterreret a Religione, debentur 200. Si autem ideo legavit quia maritanda eget majori dote, debentur tantum 100. Unde si dispositio diceret aliquid dandum maritandis, docet idem Barb. *n.* 26, cum aliis 22 Auctoribus quos refert, non posse dari ingressuris Religionem.

1142 § 13. Si Titius bona sua legaverit alicui Ecclesiæ sub onere ut singulis diebus Missa ibi celebretur, ita ut si vel semel omitteretur, bona hoc ipso devolverentur ad proximum suum consanguineum, si vel semel culpabiliter omittatur, Ecclesia est privata, uti recte Beja *p.* 1, *casu* 41, quia pœnæ appositæ ultimis voluntatibus censendæ sunt potius conditiones, uti *n.* 606 dictum est ideoque videntur obligare, etiamsi alter non exigat vel moneat.

§ 14. Si legatum sic habeat : *Pauperibus* 1143
in die sepulturæ meæ distribuantur 100 *daleri*, et dubitetur an voluerit dari pauperibus inquinilis, an etiam externis, inquiri debet in mentem testatoris apud illos qui scripserunt vel adfuerunt confectioni testamenti, aut præsumendum est ex circumstantiis; nam si pauperes loci voluit adesse suo funeri, si statuerat his benefacere, videtur ad hos solos respexisse; si autem de ea mente non constet, poterit dari etiam exteris, ut probabile esse docent Bon. *de Contr. d.* 3, *q.* 17, *pun.* 8, § 4, *n.* 2; Dian. *p.* 4, *tr.* 4, *res.* 140, et alii quos citant. Oppositum tamen probabiliter tenent alii cum Sanch. *in Cons. l.* 4, *cap.* 1, *d.*. 60. Nam *L. Si quis ad declinandum* 49, *C. de Episc. et Cler.* sic habetur § 3 : *Ubi indistincte pauperes scripti sunt hæredes, ibi Zenonem ejus civitatis omni modo hæreditatem nancisci*[1]; sed responderi potest id quod statutum est de hæreditate, non esse opus extendere ad mandata. Posse autem sub pauperibus comprehendi etiam monasteria Mendicantium putat Less. *v. Testamentum, casu* 6, nisi speciatim pro illis factum sit aliud legatum, sed videtur dissentire Delbene *n.* 17.

§ 15. Si testator jusserit per 10 successive 1144
annos certam summam erogari pauperibus, hæres potest totam quantitatem simul primo anno erogare, quia sic citius prodest animæ defuncti et hic censetur in favorem hæredis divisisse per plures annos; ita Bald. Dec. Cov. Mol. Barb. *de Offic. Episc. Alleg.* 85, *n.* 25, et alii contra Bart. et plerosque alios.

§ 16. Quamvis Religiosi non possint esse 1145
exsecutores testamentorum, nisi impetrata Superiorum licentia, *Cap.* 2, *de Testam. in* 6, *et Clement. l.* 3, *tit.* 6, *de Testam.* ita quidem, ut exsecutio per illos facta secundum Decium et Covar. *de Testam. c.* 17, *n.* 2, contra Laym. Busemb. et alios invalida sit; si tamen fuerit

1 *Huic sententiæ robur accedit ex decisione Sacræ Congreg.* 22 *Sept.* 1725, T. 3, Thes. Resol. p. 227. *Quum enim advocatus Antonius Zunca in Urbe denatus universalem sibi scripsisset hæredem Neptem suam Bononiæ degentem, ac testamento legasset* 20 *puellis virginibus et orphanis* 500 *scuta pro dote, quæsitum fuit a Nepte testatoris an distributio dotium fieri debeat puellis Romæ degentibus, vel potius puellis in civitate Bononiæ habitantibus;* deinde *an ex gratia indulgere possit hæredi, ut medietatem dotium distribuat puellis in urbe degentibus, et aliam medietatem puellis in civitate Bononiæ commorantibus. Ad primum autem respondit Sacra Congregatio, quoad primam partem,* affirmative, *quoad secundam,* negative ; *ad secundum* negative.

exsecutio piæ causæ, erit valida, etiam sine Superioris licentia, Ludov. Roman. *Cons.* 409. Circa Religiosos Societatis JESU, quomodo specialiter prohibeantur esse exsecutores testamentorum etiam ad pias causas, videri potest Lugo, *in Resp. Mor. l.* 4, *dub.* 29, et aliquid dicemus *Lib.* 4, *n.* 146. Et circa dispositiones pias videri possunt plura apud Delbene *de Immun. Eccles. c.* 8, *d.* 21, *s.* 13, *et seqq.*

1146 *Quæst.* 205. — *An in necessitate Reipublicæ licitum sit dispositiones pias convertere in alios usus?* R. Intelligetur ex seqq. § 1. Gravis necessitas Reipublicæ, v. g. propter famem, communiter æquivalet necessitati extremæ particularium, Cajet. Suar. Tapia, Card. *in* 1, *crisi d.* 80, *a n.* 15, aliique communiter, quia illa necessitas raro erit sine hac, unde sicut certum est, esse obligationem, etiam ex necessariis ad statum, succurrendi proximo in extrema necessitate, ita est opinio S. Th. 2, 2, *q.* 32, *art.* 6, communiter recepta, quod si obligatio succurrendi gravi necessitati Reipublicæ, quia commune bonum est præferendum proprio in temporalibus, et debet quivis privatus etiam vitam perdere, si necesse sit pro tuenda vita Reip.

1147 § 2. Gravis necessitas Reipublicæ tempore famis colligitur ex his signis: 1. Si omnes sentiant gravamen ingens ob caritatem annonæ, ita ut, qui olim abundabant, jam ad parcimoniam redacti sint. 2. Si valde multi, v. g. in valde magna civitate 40000 hominum publice accedant ad reportandum fructum panis. 3. Si merito timeatur, ne honestæ Matronæ, vel cives non habentes, quo se alant, nec potentes lucrari, fame enecentur. 4. Si ideo advertantur fieri multa furta nocturna, aut deprædationes. 5. Si præsentiatur seditio populi, qui plerumque in necessitate factiones inchoat. 6. Si prudenter timeatur vis inferenda Magistratibus, in quos plerumque culpa aliqua refunditur. 7. Si enascantur periculosi morbi, quia indigentes utuntur cibis noxiis. 8. Si multæ feminæ ob famem fiant mancipia Veneris, Card. *a n.* 22.

1148 § 3. Licitum est ex illis, quæ ad usus pios, etiam per ultimas voluntates, destinata sunt, subvenire gravi necessitati Reip. quia (secundum omnes), bona exteriora ex Dei institutione destinata sunt ad sublevandam necessitatem indigentium, saltem extremam aut illi æquivalentem, uti constat ex dictis Lib. 2, a num. 204, hæc autem est talis: ergo. *Confirmatur;* nam si Testatores ipsi viverent, tenerentur dispositiones suas relinquere isti fini, aut prout possent, immutare aliter factas: ergo.

§ 4. Commutatio illa fieri potest: 1. Per Pa- 1149
pam, uti constat ex Trid. *de Reform. sess.* 22, *c. et sess.* 25, *cap.* 4. Notant autem plerique cum Card. *n.* 40, ad hoc requiri justam causam, quamvis etiam sine causa ab eo fieri posse dicant Sylv. Perus, Ang. aliique, quia testatores videntur facere sub conditione, nisi Papa aliter disposuerit, sed priores probabilius dicunt intelligi, nisi ex justa causa aliter disposuerit. 2. Per supremum Principem sæcularem, si materia priorum operum sit ei subjecta, Sanch. et alii cum Card. *n.* 41. Non autem potest, si materia non sit illi subjecta, uti ei non subjicitur legatum Missarum, Beneficii, Capellaniæ, Templi construendi, etc. 3. Per Episcopum, si non sit aditus ad Papam, vel si sit periculum in mora; ita Moneta, Barb. *de Potest. Episc. Alleg.* 83, *n.* 16; Card. *n.* 43, vocans securam sententiam; non potest in simili casu dispensare quoad impedimenta Matrimonii, uti dicetur L. 6, quando de illis impedimentis, item in votis Papæ reservatis, uti dictum est *p.* 1, *n.* 553 *et* 563. Item in alienatione bonorum Ecclesiasticorum, uti dicetur Lib. 4, *n.* 1365. Item in absolutione a reservatis Papæ, uti dicetur Lib. 6, quando de Confessario. Rationem dant Auctores gravissimi apud Sanch. *de Matr. l.* 1, *d.* 61, *n.* 3, quod Episcopus id possit in sua, quod potest Papa in tota Ecclesia, sed abstrahendo ab hoc. Ratio nostra est, quia reservatio illa Papæ non esset in ædificationem, sed in destructionem Caritatis et boni publici. *Neque obstat*, quod exsecutio ultimarum voluntatum sit juris naturalis, quia testator voluit illum finem et non alium. Ipse autem erat dominus rei suæ; *nam* contra est, tum, quod Deus aliter disposuerit de bonis creatis, volens ea servire ad levandam talem necessitatem, tum etiam, quod hæc fuit implicita voluntas fundatorum, ut ad talem necessitatem sublevandam impenderentur, alioquin irrationabiliter disposuissent.

§ 5. Non expedit, ut exsecutores ultimarum 1150
voluntatum absque auctoritate Papæ, Principis vel Episcopi ejusmodi legata commutent ad levandam gravem Reip. necessitatem, quia possent intercurrere multi errores, abusus et scandala: possent tamen id absolute facere, ita Card. *n.* 71, tum quia id liceret pro extrema necessitate hominis particularis, cui hæc æquivalet, tum etiam, quia hic urget jus divinum, cum bona externa Dei dispositione ordinata sint ad sublevandas gravissimas pau-

perum necessitates; ubi autem urget jus divinum, non est opus auctoritate Superioris, ut mihi liceat illis satisfacere, si tamen necessitas illa Reip. non esset evidenter gravis, expectari deberet declaratio Episcopi, ut Trid. supra innuit, et recte notat Card. *n.* 73.

1151 *Quæst.* 206. — *Quid alias possit Episcopus circa commutationem ultimarum voluntatum?* R. De hoc dicetur l. 4, a n. 846, ubi universaliter examinabitur, quid possit Episcopus circa dispositionem ad pias causas.

1152 *Quæst.* 207. — *Si plures sint designati executores, an quilibet solus possit exsequi, vel debeant omnes concurrere?* R. Si exsecutio sit illis divisim commissa, potest quilibet solus, arg. L. 2, Cod. *De divid. tut.* et L. 51, *ff. De administr. et peric. tut.* Si conjunctim sit commissa, debent omnes concurrere, uti colligitur ex cap. fin. § fin. *De Testam. in* 6, nisi eorum aliquis in remotis ageret : id est, si proxime non esset reversurus, tum enim opus non est vocari vel expectari, L. *Pluribus, ff. de procurat.* Bald. in L. *Nulli* 37, Cod. *de Episc. et Cleric. n.* 15. Quod si aliquis exsecutorum tergiversetur, alii possunt pergere, c. fin. supra.

DUBIUM V.

De iis, qui testari et hæredes institui possunt?

1153 « Resp. 1. Omnes homines liberam de suis bonis testandi facultatem habent, nisi naturali, aut positivo jure prohibeantur. Naturali autem jure testari vetantur infantes, furiosi, amentes; nisi lucida intervalla habeant, vel in una tantum materia delirent et in aliis non, ut Nav. Sanch. *l.* 1, *de matr. d.* 8. Quid autem sentiendum de eo, qui ex morbo aliquandiu delirat, V. Lugo, *d.* 24, *s.* 4. Positivo autem, surdus simul et mutus a natura, proiguds, servus, usurarius publicus, filius-familias de bonis adventitiis (siquidem ante Clericatum advenerint, ut V. Lug. *n.* 67), impubes, captivus apud hostem damnatus ad mortem, si bona ejus confiscentur, Lugo, *n.* 72, professus Religionem.

» Dico, *professus,* quia novitius, cum adhuc sui juris sit, absque Superioris licentia valide testari potest, etiam non servata juris solemnitate, uti habet Trull. *t.* 2, *l.* 7, *c.* 18, *d.* 5, *n.* 4, ex Sa et Bon. et siquidem intestatus decedat, proximi consanguinei in bonis succedunt. Similiter Religiosus Societatis, post emissa vota simplicia, etsi non licite, valide tamen potest testari, quia dominium bonorum suorum retinet, impeditum quasi voto paupertatis, quoad dispositionem sine licentia Superioris; non autem ulla constitutione canonica dispositio irritatur. Ita Mol. Sanch. Laym. qui addit potestatem testandi, seu jure, seu consuetudine, etiam Religiosis Ordinum militarium concessam, frequenterque a Pontifice concedi iis solere, qui extra claustrum, Beneficium, vel Episcopatum habent.

» Resp. II. Omnes homines, etiam amentes, surdi, muti, servi, imo et communitas, hæredes institui possunt, nisi specialiter prohibeatur. Ita Bom. *to.* 2, *de contr. d.* 3, *q.* 17, *p.* 3, quia ad hoc tantum requiritur plena potestas in disponente et capacitas in hærede. Incapaces autem secundum jura sunt. 1. Apostatæ et hæretici, eorumque receptores, defensores, fautores : licet probabile sit, eos ante sententiam Judicis ad restitutionem non teneri, eo quod hoc jus in eo rigore non sit receptum. Less. *l.* 2. *c.* 19, *dub.* 5; Sanch. *l.* 2, *c.* 14, *n.* 31. 2. Civitas hostium et communitas Judæorum. 3. Damnatus ad metalla, persecutores et percussores Cardinalium et qui ob crimen active intestabiles sunt. Less. *l. c.* Adde casus, in quibus aliqui excluduntur a bonis defuncti, ut 1. Hæres (uti et legatarius) qui testatorem occidit. *leg. ult.* § *ult. ff. de bonis damnatorum.* 2. Item si testatori prohibuit testari, aut testamentum revocare; aut si uxorem testatoris accedat. 3. Si dum testator mente captus fuit, hæres illius curam non habuit, aut si captivum redimere neglexerit. V. Mol. *d.* 170 *et* 212. Lugo, *d.* 24, *n.* 75. *Unde resolves.*

» I. Hæredes institui possunt professi Ordinum, quibus permissum est bona immobilia in communi possidere, eorumque nomine Monasterium succedit. Tales autem sunt omnes fere Religiones, excepto Ordine Minorum de Observantia et Capuccinorum. Ratio est quia illi sunt incapaces, secundum Trid. *sess.* 25, *c.* 3, uti et professi Societatis JESU. V. Sanch. *l.* 6, *c.* 18; Bonac. *l. c. n.* 5; Laym. *l.* 3, *t.* 5, *c.* 5, licet contrarium probabilius esse putet Wad. *de contr. d.* 4, *dub.* 5, § 4. V. Dian. *p.* 9, *t.* 9, *res.* 16.

» II. Collegia Societatis JESU et domus etiam professæ, hæreditates accipere possunt, modo bona immobilia, quæ communi usui et habitationi non deserviunt, vendantur et non deferantur intuitu professi, aut vota formata habentis.

» Dixi, *hæreditates*, quia sicut Minores et Capuccini, legata et alia donata admittere possunt; ita etiam Societas JESU, etsi intuitu alicujus professi tantum ea deferantur, V. Laym. *l. c.*

» III. Testator potest quemvis extraneum instituere hæredem, nulla facta mentione consanguineorum collateralium, etiam fratris pauperis, dummodo absit scandalum et gravis necessitas illorum : quia nullo jure prohibetur et bona sunt ipsius; de quibus disponit libere, Bon. et alii 5. Dian. *p.* 1, *t.* 8, *res.* 83 *et* 86. Item *p.* 5, *t.* 3, *res.* 114.

» *Quæres* I. Quæ sit divisio hæredum?

» Resp. Hæres alius est ex testamento, alius ab intestato. Hæres ex testamento, vel est universalis, sive ex asse; vel partialis, seu ex parte tantum; v. g. ex triente, vel dodrante, vel quadrante. Uterque horum, vel est hæres necessarius, qui necessario instituí debet, ut sunt homines in recta linea descendentes et post hos ascendentes, nisi sit causa juxta exhæredandi, vel non necessarius quem testator potest instituere et non tamen cogitur, Laym. *l.* 3, *tr.* 5, *c.* 5, *n.* 9.

» *Quæres* II. Quantum hæredibus necessariis debeatur?

» Resp. Jure novo legitimam portionem descendentium, esse trientem hæreditatis, si non sint plures, quam quatuor liberi; si plures, semissem : Similiter ascendentium portio, etsi unus tantum sit, est triens hæreditatis; idque absque ullo gravamine, modo et conditione; alioqui pro non appositis habentur. Quod si autem alicui ascendentium, vel descendentium, portio legitima non relinquatur; competit ei actio ad petendum complementum, vel ad rescindendum testamentum, ut ipso jure nullum : maxime, si causa idonea exhæredationis non sit inserta et probata. Laym. *n.* 10.

» His adde 1. Rumpi testamentum ob posthumi præteritionem. 2. Peccare parentes, si absque justa causa, ex inordinato affectu erga liberos, successionis inæqualitatem inter eos instituant : Justæ autem causæ hujus inæqualitatis erunt merita et obsequia majora; si pupilli magno sumptu in studiis ali debeant, si qui plus egere videantur, Dian. *p.* 1, *t.* 8, *res.* 83, si quis in studiis sustentatus sit Doctor, possitque lucrari et alii secus; imo pater id quod habet supra partes legitimas filii debitas, potest de rigore relinquere extraneo. Trull. *to.* 2, *l.* 7, *c.* 18, *d.* 10, *n.* 2. Bon. Dian. *res.* 63, 3. Liberos naturales, nisi legitimati sint, respectu patris non esse hæredes necessarios, respectu tamen matris, esse, idque æquali jure cum legitimis, quod si tamen pater liberis caret, naturales potest instituere hæredes; modo parentes superstites legitima portione non priventur. 4. Fratrem et sororem tunc tantum posse infirmare testamentum, si persona infamis instituta sit, Laym. *n.* 15; V. Bon. *d.* 3, *de contr. q.* 17, *p.* 3, 5. Patrem non posse expensas factas pro filio in studiis litterarum repetere, siquidem eas liberaliter fecit, vel donavit : secus si habuit animum repetendi et computandi in legitimam. Quod si pater non repetiit, quando potuit, non tenetur filius eo mortuo in divisione conferre in commune, quia præsumi potest liberaliter factas, vel condonatas nisi aliunde contest contrarium. Azor. Vil. Trull. *t.* 1, *l.* 4, *c.* 1, *d.* 3, *n.* 3. V. supra, *c.* 3, *d.* 2, *de donatione.*

» *Quæres* III. Qui hæredes succedant ab intestato, aut testamento rupto, vel irrito.

Resp. Ante omnes alios, 1. Patri succedere legitimos liberos, et in demortuorum locum nepotes. 2. Deficientibus descendentibus, patrem, et matrem defuncti, et in eorum locum, avos, et avias. 3. His quoque deficientibus, fratres, et sorores ex utraque parte conjunctos, idque, æquis portionibus, exclusis iis, qui ex solo patre, vel matre conjuncti sunt. 4. Si ex fratribus, vel sororibus utrinque conjnnctis, unus mortuus liberos reliquerit, succedunt hi loco parentis sui cum patruis, non in capita, sed in stirpes. Si tamen fratres, et sorores utrinque conjuncti omnes mortui sunt, tunc eorum liberi, exclusis patruis ex una tantum parte conjunctis, non in stirpes, sed in capita, adeoque æquis portionibus succedunt; quia duorum fratrum filii, non suorum parentum loco, sed jure propriæ conjunctionis succedunt, cum ergo æqualiter juncti sint, æquales etiam in portione hæreditatis esse debent. 5. Deficientibus fratribus, et sororibus utrinque conjunctis eorumque liberis, succedunt fratres, et sorores, ex una tantum parte conjuncti : hoc tamen discrimine, ut qui ex parte patris sunt juncti, succedant in bona a patre provenientia, in reliquis æqualiter omnes. 6. Si fratres, et sorores, eorumque filii deficiant, succedunt propinquiores collaterales usque ad decimum gradum, et fit talis successio in capita, nulla habita ratione, an ex altera parte, an ex utraque sint conjuncti. 7. In horum defectu, succedit uxor, et denique in illius morte fiscus sæcularis in bo-

nis omnibus laici ab intestato defuncti : fiscus autem Ecclesiasticus, in bonis Clerici, Laym. *c.* 6, *n.* 1, 2, 3 *et* 4.

» His adde 1. Quod si uxor, susceptis ex priore marito liberis, ad secundas nuptias transiit, quidquid a priore marito, donatione, aut testamento acquisivit, ejusdem matrimonii liberis cedere. Similiter, si maritus alteram uxorem ducat.

» Adde 2. Hæredem adeundo hæreditatem, non commoda tantum, et jura, sed etiam debita, et onera realia defuncti in se transferre. Interim tamen duplici beneficio gaudere, 1. Ut supra vires hæreditatis non obligetur. 2. Quod deductis expensis funeris, et solutis debitis, quartam partem hæreditatis obtinere debeat hæres, vel hæredes, et si eam non habent, legatis non tamen piis, ut notat Trull. *t.* 2, *l.* 7, *c.* 18, *d.* 12, *n.* 25, ex *auct.* similiter *C. ad legem Falcid.* detrahere possunt beneficio legis falcid. Laym. *n.* 7. Sanch. *l.* 4, *c.* 15. Ut autem hoc beneficio frui possit hæres, conficere tenetur inventarium, tametsi hanc obligationem testator possit remittere, respectu legatariorum, et fideicommissariorum, quibus ex mera liberalitate aliquid reliquit, non tamen respectu creditorum, quibus præjudicare non potest : Universim enim ab onere inventarii et rationibus reddendis, eos quibus potest relinquere, sine onere dandi partem aliis, potest liberare iisque concedere, ut eorum dictis, vel juramento stetur, Mol. Lugo, *d.* 24, *n.* 236.

ADDENDA.

1154 *Quæst.* 208. — *De quibus rebus testari possit filius?* R. Colligi potest ex dictis *p.* 1, *a n.* 1026. Possuntque videri alia apud Tamb. *in Dec. l.* 5, *c.* 4, § 1 *et* 3.

Quæst. 209. — *De cujus licentia testari possit Religiosus professus, vel aliquis Ecclesiasticus?* R. Caramuel docet pro Religioso sufficere licentiam eorum, per quos potest aliquid donare, sed communissima sententia cum Card. *in* 1, *crisi d.* 65, dicit non posse, nisi de licentia Papæ, nam *Cap.* 7. *Quia ingredientibus,* 19, *q.* 3, expresse dicitur : *Ulterius nulli sit testandi licentia,* et quidem quod nomine proprio testari non possit, certum est, quia nomine proprio non est capax ullius dominii : ergo hoc, quod ipsi erat impossibile, non prohibetur : ergo prohibetur, ne testetur etiam nomine alieno, nempe communitatis, ad quam pertinet dominium : tale enim testamentum haberet speciem dispositionis ex dominio, quam a professis omnino abesse vult Ecclesia. An, et de quibus testari possit Ecclesiasticus, dicetur *l.* 4, *n.* 1355, 1359.

1155 *Quæst.* 210. *Quid notandum sit circa hæreditatem, et legitimam, ac speciatim circa Religiosos?* R. seqq. 1. Tota hæreditas in Jure vocatur As : As autem dividitur in duodecim uncias : duæ unciæ sunt *sextans,* id est sexta pars hæreditatis : tres unciæ sunt *quadrans,* id est quarta pars : quatuor unciæ sunt *triens,* id est tertia pars; quinque unciæ sunt *quincunx*, id est, uncia minus, quam media pars : sex unciæ sunt *semis,* id est media pars hæreditatis : septem unciæ sunt *septunx,* id est uncia plus, quam media pars : octo unciæ sunt *bes,* id est uncia minus, quam tres partes hæreditatis : novem unciæ sunt *dodrans,* id est tres partes hæreditatis : decem unciæ sunt *detans,* id est uncia plus quam tres partes ; undecim unciæ sunt *deunx*, id est hæreditas minus uncia; atque ita habetur § 4. *Instit. de hæred. inst.* ex quibus intelligitur, quid sit institui hæredem *ex asse*, *ex semisse*, *ex besse*, *ex deunce,* etc.

1156 § 2. *Legitima* est pars illa bonorum, quæ secundum Leges relinqui debet hæredibus *suis,* id est necessariis, qui præteriri non possunt : potest tamen relinqui sub conditione honesta, quæ sit in potestate hæredis, v. g. si studuerit, L. fin. *ff. de cond. instit.* Si enim explere nolit, censetur renuntiare hæreditati, Haun. *t.* 6, *n.* 330.

1157 § 3. Si Caius ducturus secundam uxorem, cum hac paciscatur, ut nec ipsi, nec prolibus forte nascituris sit ullum jus ad hæreditatem, vel legitimam, poterunt proles evertere hoc pactum, quia legitimam, ad quam natura tribuit jus, non potest sine justa causa auferre pater, aut mater : unde si Caius volebat excludere proles nascituras, debebat, priusquam ulla nasceretur, abdicare se bonis in favorem prolium primi thori, reservato solo usufructu.

1158 § 4. Si Titius testamentum faciat pro Monasterio, in quo profitetur, et moriatur ante ascendentes, his debetur sua legitima portio, non aliter, ac si Titius in sæculo fuisset mortuus, quia Monasterium non debuit præjudicare Juri ascendentium, quod est esse hæredem necessarium in legitima portione respectu talis filii, Mol. *t.* 2, *d.* 140, *n.* 10. Idem videtur dicendum, si Collegium per testamentum filii acqui-

rat simile Jus : *Nec obstat,* quod non debeatur Legitima ascendentibus, si adsint descendentes, Monasterium autem in Jure habeatur loco filii : *nam* habetur tantum pro casibus in Jure expressis, qualis hic non est. Pater vero, et mater, aut alterutro mortuo, qui ex his superest, instituendus est hæres a filio quoad totam partem legitimam, et idem est de utroque Avo, si defuncti sint pater, et mater, etc. Mol. *d.* 159, *n.* 2. Et pars legitima ascendenti relinquenda a filio, est pars tertia bonorum, de reliquis potest testari, Mol. *n.* 3. Quod si Novitius Professionem edat, non facta prius renuntiatione bonorum, succedit Ordo, si est capax successionis, si autem non est capax succedunt hæredes ab intestato, Pirh. *l.* 3, *t.* 31. *n.* 79.

1159 § 5. Si Religiosus scriptus sit hæres, Monasterium potest immediate adire hæreditatem, inscio, et etiam invito Religioso, uti velut *an.* 35. Lug. *de Just. d.* 3, *a n.* 94; Todts. *q.* 75, *an.* 12, probabilius tenent Sanch. *in Dec. l.* 7, *c.* 12, contra Wading. *de contr. d.* 4, *dub.* 5, § 5, et alios, qui dicunt fieri tantum mediante Monacho : sed ratio nostra est, quia Religiosus omne suum *velle et nolle*, quoad ejusmodi jura, transtulit in voluntatem Superiorum. An autem, et quomodo, v. g. Societas JESU possit prætendere hæreditatem, legatum, vel legitimam Professi, qui ante professionem omnia sua Jura cesserat alicui Collegio, videri potest Lugo, *in Resp. Mor. l.* 4, *dub.* 4, et 5, ubi *dub.* 6, docet, Generalem post mortem Testatoris acceptare legatum Scholastico relictum. Quoad Episcopatum Lodiensem, vide Mean. *Definit.* 43.

1160 § 6. Potest quidem Religiosus ex rationabili causa absque licentia Superioris repudiare donum sibi oblatum, aut etiam petere illud potius donari, v. g. suo cognato, uti notant Sanch. *c.* 19, *n.* 75. Lugo, *de Just. d.* 3, *n.* 166; repudiatio tamen hæreditatis factæ sine licentia esset invalida, uti tenent idem Sanch. *c.* 12, *n.* 27, et Lugo, *a n.* 94, iterumque *in Resp. Mor. l.* 3, *dub.* 14, *n.* 4, quia Superiores censentur priorem voluntatem ratam habere, non autem posteriorem, possuntque immediate, et independenter a voluntate Religiosi hæreditatem adire, ut dictum est. V. Delbene *de Imm. Eccl. c.* 17, *d.* 6. Quoad Scholasticos Societatis JESU, videri potest Peliz. *tr.* 4, *c.* 2, *n.* 172.

1161 §. 7. Si Testator excludat Religiosum professum ab hæreditate, vel a legato, non ideo excluditur, qui in Societate tria tantum vota emisit, quia certum est non esse professum, licet per Pontifices illi communicentur aliqui effectus Professionis, uti quod invalide contrahat Matrimonium, etc. Quoad dominium autem, et successiones, decernunt non æquiparari Professis; nec in odiosis, quale hoc est, extendi debet nomen professi, et ideo per tria illa vota non vacant beneficia, nec cessant pensiones, nec Jus-Patronatus, etc. Lugo, *in Resp. mor. l.* 4, *dub.* 44. Plura circa jam dicta videri possunt apud Castrop. *tr.* 16, *disp.* 3 *et seq.*

Quæst. 211. — *Quinam illegitimi possint esse* 1162
hæredes? R. Illegitimi sunt, qui nascuntur extra Matrimonium, uti pluribus explicabitur *l.* 4, *a n.* 750. ubi etiam dicetur quomodo fieri possit legitimatio. Quod si inter parentes potuerit esse validum Matrimonium, saltem intra tempus, quo proles concepta est, et nata; talis illegitimus dicitur naturalis; si autem validum Matrimonium tum esse non potuerit, dicitur spurius, uti communius loquuntur Theologi, licet Juristæ discrepent, nam Stryckius *de succes. ab intes dissert.* 7, *c.* 2, *a* § 29, dicit, illos esse naturales, qui ex concubina domi retenta, aut ex virgine soluta nascuntur; illos esse spurios, seu nothos, qui ex muliere publice quæstum meretricium faciente, quia cum ignoretur pater, non censentur habere patrem, utrosque autem distinguit ab eis, qui ex adulterio, incestu, et damnato Legibus coitu nascuntur, quia tales, nec patrem, nec matrem, nec agnatos habere censentur, et habentur, tanquam si non sint filii. Nos loquemur cum Theologis, quorum explicatio magis declarabitur *l.* 4, *a n.* 751.

§ 1. Naturales, si absint legitimi ascenden- 1163
tes, et descendentes, possunt a Patre ex asse, si adsint legitimi descendentes, possunt tantum ex uncia institui hæredes, si adsint soli ascendentes, his debetur legitima, id est triens, et reliqui duo trientes possunt per testamentum venire ad naturales. Si autem mater filiorum naturalium sit superstes sine filiis aliis, huic potest donari sola semiuncia; quod si pater moriatur intestatus, neque sint legitimi descendentes, neque etiam legitima uxor, naturales succedunt in sexta parte inter ipsos, et matrem eorum dividenda, aliæ quinque partes veniunt ad legitimos hæredes ab intestato. Si autem adsint descendentes illegitimi, vel uxor legitima, et pater intestatus decedat, naturales nihil accipiunt, uti nec tum, si pater alios filios adoptaverit, habentur enim legitimi, *Inst. De adopt.* § 2. Item

nec tum succedunt, si pater se pluribus concubinis miscuerit, Stryck. *diss.* 1, *c.* 2, § 16. Excipe competentia alimenta, quæ semper debentur naturalibus secundum arbitrium prudentium. Denique naturales non solum ex testamento, sed etiam ab intestato succedunt Matri non aliter, ac si essent legitimi, unde in hæreditate materna æqualiter concurrunt cum legitimis, et cum his succedunt etiam quoad relicta ab Avo aliisque ascendentibus, Mol. *a d.* 165; Lugo, *d.* 24, *a n.* 88. Stryck; § 46, 47, *et* 52; Haun. *t.* 5, *n.* 449. Nepos tamen legitimus natus ex Patre naturali non succedit Avo, secundum Stryck. § 48. De natis ex vago concubitu, seu meretricio, est similiter discurrendum, nisi quod non admittantur ad successionem Matris illustris, si legitimi adsint.

1164 § 2. Spurii succedere non possunt Patri, aut Matri, nec per testamentum, nec ab intestato, nec per substitutionem, uti explicat Lugo, *a n.* 92 et habetur L. *Si quis incesti*, *C. de incestis nuptiis.* L. 1. Cod. *de natural. Liberis.* Novel. 74, *c.* 4, ubi etiam dicitur, quod nequidem per donationem inter vivos possint aliquid accipere : tenentque ista, licet Parentes postea petita dispensatione, aut aliter cessante impedimento contraxissent Matrimonium, nec essent aliæ proles, quia spurii non legitimantur per subsequens Matrimonium, ut dicetur L. IV, *n.* 759. Item tenent dicta, uti habet Lugo, *n.* 92, licet Parentes se abdicare vellent dominio rerum suarum, ut spurius eas primus occuparet, quia per Leges inhabilitati sunt, tam Parentes ad dandum spuriis, quam spurii ad accipiendum aliquid paternum, vel maternum : statuit enim Novella supra *c.* 6 *eos, qui semel ex odibilibus nobis et propterea prohibitis nuptiis procedunt, neque naturales vocari, neque participanda ulla clementia est, sed sit supplicium etiam hoc Patrum, ut agnoscant, quia neque quidquam peccatricis concupiscentiæ eorum habebunt Filii.* Potest tamen spurius accipere aliquid a Parentibus titulo oneroso, v. g. emptionis, quia tum habet se sicut extraneus, Lugo, *n.* 112. Item titulo remuneratorio, attamen non plus, quam reipsa mereatur, Lugo, *n.* 114.

1165 § 3. Si quis natus sit ex conjugato et soluta, Socin. Gomez et alii putarunt admitti ad successionem Matris, sed negant cum aliis Lugo, *n.* 92 et Stryk. § 57, quia est vere spurius.

1166 § 4. Si pater spurii dicat alteri habenti etiam filium spurium, *ego filium tuum scribo hæredem, si tu meum scribas hæredem tuum,* dispositio non valet, quia tantumdem est, ac si permutarent sua bona et singuli darent ea suis spuriis, Lugo, *n.* 107. Item executor non potest ex illis, quæ legata sunt pro Pauperibus, aliquid donare spurio testatoris, quæ spurius reipsa acciperet a suo Patre : posset tamen executor donare suo spurio, quia donaret nomine testatoris, a quo spurius executoris acciperet, Lug. *a n.* 108. An Pater possit aliquid relinquere uxori filii spurii, aut Avus spurio sui filii, videri potest Lugo *n.* 111 *et a n.* 115.

§ 5. Parentes non tenentur alere spurium, 1167
nisi alimentis necessariis, putantque aliqui intelligi tantum alimenta viliora et ad naturam necessaria, sed alii communiter cum Lug. *n.* 123, permittunt necessaria etiam ad decentiam status, juxta qualitatem personæ et alias circumstantias et quidem pro tota vita spurii, Lugo, *n.* 126. Vide etiam Less. *in Auct. v. Illegitimus, casu* 1. Hæredes autem Patris habent eamdem obligationem alendi spurium, si Pater non providerit, Lugo, *n.* 125. Item ascendentes paterni, si Pater, aut hæredes deficiant, Lug. *n.* 136.

§ 6. Legitimati per rescriptum Principis 1168
non succedunt cum legitimis, nisi fuerint legitimati ante natos legitimos, tum enim æqualiter succedunt, Stryck. § 72; Castr. *t.* 13, *d.* 4, *p.* 4, § 2, *n.* 17, uti et tum æqualiter succedunt, si sint quidem legitimati post natos legitimos, attamen Princeps legitimans noluerit hoc illis obesse, Castr. § 4, *n.* 6. Comitibus tamen Palatinis ordinarie non censetur data potestas sic legitimandi, nisi in tenore addatur, Stryck. § 74. Beneficium autem legitimationis per Principem, secundum Stryck. *diss.* 7, *c.* 2, § 36, etiam extenditur ad natos ex stupro, adulterio, vel incestu, possuntque illegitimi legitimari per rescriptum Principis etiam in præjudicium Agnatorum, si legitimi Filii non adsint, fieri tamen debet vivo adhuc Patre, vel saltem si destinante, ut si illegitimum scripserit hæredem sub conditione petendi legitimationem a Principe, Stryck. § 75, aliique cum Lugo, *n.* 113, ubi dicit, spurium posse a patre institui hæredem, sub conditione si a Principe legitimetur. Videri possunt plura apud Mol. supra, Azor. *p.* 2, *l.* 2, *c.* 7 *et seqq.* Lug. *sect.* 6 *et* 7. An filia possit exhæredari, si nubat invitis Parentibus, dicetur *L.* 6, *de Sponsalib. ad d.* 2. Non posse autem exhæredari ob ingressum in Religionem, dicetur, *l.* 4, *n.* 51.

Quæst. 212. — *An obligationes testatoris* 1169
transeant ad hæredem? R. Satis colligi potest

ex dictis *p.* 1, *a n.* 337 *et a n.* 477, item hic *a n.* 237 *et a n.* 490 *et n.* 1046, potestque etiam videri Lug. *d.* 23, *a n.* 98. Et universaliter notandum est, quod hæres teneatur perficere negotia a defuncto inchoata et nondum finita. *L. Hæres,* 40, *ff. pro socio : L. Nam et Servius,* § 2, *ff. de negot. gestis.* Adde tamen, si testator dixerit, *hæres meus infrascriptus* (qui est v. g. Titius) *peregrinetur pro me Lauretum, aut det* 100 *aureos pauperibus*, si Titius non fuerit peregrinatus, Caius hæres Titii non satisfacit peregrinando, sed debet dare 100, aureos pauperibus, quia To *infrascriptus* notabat solum hæredem immediatum : obligatio autem realis Caii est inde, quia repræsentat personam Titii, quia qui peregrinationem non explevit, tenebatur ad istam eleemosynam. Ita Sanch. *in Dec. l.* 4, *c.* 15, *n.* 31 ; Lugo, *in Resp. mor. l.* 6, *dub.* 13, ubi universim examinat, an hæres hæredis teneatur ad pœnam a testatore impositam. An autem obligatio restituendi famam transeat ad hæredem, dicetur *n.* 1256. Denique hic notandum, si testator in vivis habuerit piam voluntatem aliquid faciendi, v. g. fundandi beneficium si hæredi vel hæreditati non imposuerit eam obligationem, sicuti voluit testator ex devotione facere, ita poterit hæres, pro libertate omittere.

1170 *Quæst.* 213. — *Quid intelligatur per Falcidiam et Trebellianicam?* R. § 1. Falcidia est ea pars bonorum quam detrahit hæres a legatis vel donationibus mortis causa factis, quousque impleat suam Legitimam per illa legata vel donationes imminutam, si sit hæres necessarius; aut quousque separet quartam partem bonorum, si sit hæres, cui nulla debeatur Legitima. Cum enim olim liberum esset totum patrimonium erogare in legata, sicque hæredibus sæpe nihil superesset, ac propterea hæreditatem respuerent, lata est *lex Furia*, primum prohibens uni legatario legari ultra 1,000 aureos : deinde etiam *lex Voconia*, prohibens, ne quis plus relinqueret alicui, quam hæredi; sed cum neutra adhuc sufficeret, lata est *lex Falcidia,* sic dicta a *Falcidio.* Tribuno, qui illam tulit, qua cavetur, ne plus legare liceat quam dodrantem, seu tres partes omnium bonorum, ita ut hæredi semper remaneat quarta pars omnium quæ inveniuntur in morte testatoris, post soluta prius debita, expensas funeris, ac mercedem servorum; habentur hæc *Inst. de lege Falcidia,* et Cod. *Ad legem Falcidiam*, additque etiam aliqua Busemb. relatus *n.* 1153, *in fine.*

§ 2. Per Trebellianicam hic intelligitur 1171
quarta pars hæreditatis quæ competit hæredi fideicommissario ; nam sicuti per Falcidiam positum est Temperamentum legatis, ita fideicommissis per S. C. Trebellianum, sic dictum, quia Trebell. Consule factum est, quo statuitur, ut hæres fideicommissarius rogatus totam hæreditatem restituere, possit quartam partem sibi retinere, ut habetur § 7. *Inst. de fideicommiss. Hæred.* et Cod. Ad S. C. Trebellianum, possuntque de Falcidia et Trebellianica plura videri apud Haun. *t.* 7, *c.* 4, per 9 controversias.

Quæst. 214. — *Quid agendum sit in dubio an* 1172
fraus commissa sit circa testamentum? R. Sic dubitans potest vi testamenti adire hæreditatem, quia fraus, utpote delictum, non præsumitur : si tamen probabiliter adfuit fraus, et nemo est in possessione, Tamb. *in Dec. l.* 1, *c.* 3, § 7, *v. Testamentum*, dicit hæreditatem esse dividendam juxta ratam probabilitatis.

Occasione hujus quæstionis, in qua mentio 1173
fit fraudis, resolvitur hic casus :

Titius habet duos nepotes, Caium et Sempronium, ad quos per legem Patriæ devolvi debent æqualiter bona immobilia Titii : hæc tamen bona vendere posset, et consumere Titius, si in necessitate esset. Et quia Caius ei gratior est, optaret majorem partem devolvi ad Caium, hinc :

Quærit, an possit fingere necessitatem, et nunc Caio donare, v. g. ter mille Imperiales, eique isto pretio vendere meliorem partem istorum immobilium.

Resp. Non posse. 1. Quia Sempronius per legem Patriæ habet jus ad illam medietatem suo tempore obventuram : ergo fit injuria, si fraudetur, uti fieret injuria, si aliquis fraudaretur, qui per sententiam Judicis haberet jus ad rem, ad certa bona ; plus enim est habere jus per legem quam nude per sententiam. 2. Est illicitum et injustum per mendacium, vel fraudem impedire aliquem a consecutione boni, quod licite petere, vel sperare potest, uti dictum est *n.* 79, sed Titius per mendacium vel fraudem impediret Sempronium a consecutione boni, quod licite petere et sperare potest, deberet enim Titius fingere, aut etiam dicere se necessitate pressum ea bona divendere : ergo. 3. Leges ejusmodi, etiam civiles, quæ pure pœnales non sunt, sed feruntur intuitu boni communis et pro conservatione familiarum, obligant etiam in conscientia, uti certum est, et late probat Suar. *de Legibus c.* 21, *et seqq.* sed Lex, de qua hic

sermo non est pure pœnalis, sed lata intuitu boni communis, pro conservatione familiarum : ergo. *Confirmatur*, nam si tales leges non obligarent in conscientia, frustra ferrentur, quia semper possent facillime eludi per praxes ejusmodi fraudum et fictionum.

Cui cedant bona defuncti absque hærede et testamento, dictum est *n.* 104.

TRACTATUS VI.

DE PRÆCEPTIS DECALOGI 8, 9, 10, ET DE PRÆCEPTIS ECCLESIÆ.

CAPUT PRIMUM.

DE PRÆCEPTO OCTAVO.

Non loqueris, etc.

1174 « Prohibetur hic omnis injusta læsio famæ et honoris proximi; ac præcipue omnis falsitas et mendacium, ac læsio verbalis quæ fit, tum in judicio falso accusando, vel verum celando, de quo supra : tum etiam extra, perniciose mentiendo, secreta revelando : de quo V. Bon. *de restit. d.* 2, *q.* 2, *p. un.* Laym. *l.* 3, *p.* 2, *c.* 2, ac denique detrahendo. »

DUBIUM I.

Quid sit suspicio, judicium temerarium et dubitatio, ac quale peccatum?

1175 « Suppono hæc tria differre inter se, quod judicium sit firma animi sententia, seu assensus indubitatus; Suspicio, assensus inchoatus, quo quis inclinat in unam partem, judicans probabiliter latere aliquod fundamentum opinandi : Dubitatio autem non est assensus (nisi causaliter), sed quasi suspensio animi, in neutram partem inclinando. Quæritur ergo hic, non de suspicione et judicio prudenti, quod sufficientibus indiciis nititur sed de imprudenti et temerario, quod iis destituitur. Majora autem indicia requiruntur ad judicium, quam ad suspicionem, et ad hanc quam ad dubitationem.

» Resp. I. Judicium temerarium, cum plena advertentia, de gravi malo proximi, communiter est mortale, contra justitiam. Ita Fill. Less. *l.* 2, *c.* 29, *d.* 2; Laym. *c.* 2. Ratio est, quia proximo fit gravis injuria, dum sine causa improbus habetur, cum habeat jus ad bonum nomen et famam; præterquam quod ex his judiciis plerumque gravia mala sequantur. In Confessione tamen non opus est explicare speciem mali judicati, cum omnia uni justitiæ commutativæ in specie infima adversentur, Escob. *Ex.* 10, *c.* 4, *n.* 36.

» Dixi, *communiter :* quia si judicium habeat magnam probabilitatem, etsi non omnino sufficientem ad certitudinem, erit veniale, quia moralis certitudo et magna probabilitas non adeo distant, ut censeatur gravis injuria, judicare certum, quod est valde probabile; v. g. si judices juvenem solum cum puella inventum in cubiculo, illicita tractasse. Ex quibus resolvitur, peccari tantum venialiter temere judicando sequentibus casibus. V. Tann. 2, 2, *d.* 4, *q.* 3, *d.* 2.

» I. Si non sit grave malum, quod proximo temere impingis et sic eum, qui judicat alium esse spurium, vel filium Judæi, a mortali excusant Nav. Azor. et Less. contra alios apud Dian. *p.* 5, *t.* 5, *res.* 69.

» II. Si sit grave quidem, sed non perfecte advertas.

» III. Si advertas quidem te male judicare, non tamen advertis signa esse insufficientia, nec de iis dubitas.

» IV. Si signa sint sufficientia ad opinionem saltem probabilem.

» V. Mortale etiam non est (per se loquendo) si de indeterminato tantum judices : quia nulli fit gravis injuria. Escob. *l. c.* ex Fagund.

» Resp. II. Suspicio et dubitatio temeraria, ex genere suo videntur esse peccata tantum venialia; maxime, si procedant ex errore intellectus, quo indicia, ut sufficientia apprehenduntur. Ita Laym. *n.* 6, ex Th. Nav. Mol. Fil. *tr.* 4, *c.* 1, *q.* 5; Less. *d.* 3, *etc.* contra multos, qui putant esse mortale. Ratio est, quia communiter suspicio tantum est concitatio quædam ad effectum; manet enim in mente suspicantis aliquo modo bona existimatio proximi; ergo non fit illi gravis injuria, cum non totaliter deturbetur de possessione bonæ famæ; fit tamen aliqua, quia temere dubitatur.

» Dixi, *maxime si ex errore :* quia talis cum non sit per se voluntaria, nec pertinax, meretur excusationem : si vero ex malevolentia in suspicione gravi persistas, erit mortale, ut

docent Less. Fill. etc. ob injuriæ gravitatem. Atque idem est de dubitatione positiva, orta ex malevolentia absque causa, procedit enim ex contemptu alterius, proindeque gravis injuria reputatur.

» *Quæres.* Quomodo discerni possit suspicio a judicio firmo, quando formido de opposito expresse non est conjuncta?

» Resp. Cajet. censet eum judicare, qui rogatus an habeat rem pro certo, respondet sibi certam, aut fere certam videri : eum vero suspicari, qui respondet se non esse moraliter certum, sed facile posse falli. V. Bon. *de Rest. d.* 2, *q.* 7, *p.* 1.

ADDENDA.

1176 *Quæst.* 215. — *Quid præterea notandum sit circa suspicionem, et judicium temerarium?* R. seqq. § 1. Nomine communi suspicionis veniunt dubitatio, suspicio stricte et opinio. Dubitatio est, vel positiva suspensio assensus post proposita indicia boni et mali, vel positivum judicium de eo, quod res sit dubia, attamen semper cum propensione ad assensum de malo. Suspicio est assensus de eo, quod reipsa lateat aliquid, propter quod possit quis male sentire de proximo. Opinio est assensus de malo proximi, ita hæsitans et formidolosus, ut si assentiens interrogaretur, reflectens se diceret rem non esse certam, sed ad summum forte ita se habere : atque in hanc explicationem videntur recedere ea, quæ fuse habent Lug. *de Just. d.* 14, *s.* 2 et Haun. *t.* 2, *a n.* 515, ubi e contra notant per judicium temerarium justitiæ oppositum, intelligi assensum, quo quis sine sufficienti fundamento judicat malum de proximo, cum firmitate, ita ut ex modo tenendi non velit ab eo jucidio recedere, nec ultra investigare veritatem, sed ex illo procedere ad actiones circa talem personam, atque ideo recte infert Mol. *d.* 13, *n.* 4, viros timoratos raro hic peccare mortaliter, quia vel deest actus voluntatis, qui causare debet illam firmitatem, vel plena advertentia et deliberatio. *Dixi,* judicat malum, nam si quis sine sufficienti fundamento judicet bonum de proximo, erit quidem judicium temerarium et imprudens, attamen non injuriosum.

1177 § 2. Quantum ex genere suo peccatum sit temeraria suspicio in communi sumpta, etiam comprehendendo opinionem, non convenit inter Auctores. Bann. et alii apud Less. *l.* 2, *c.* 9, *n.* 15. dicunt suspicionem temerariam plane deliberatam de gravi malo proximi semper esse peccatum mortale, quia est læsio in gravi bono spirituali, cui homo præeligeret jacturam magni boni temporalis : consentit Less. *n.* 21, si ex pravo affectu et non ex imbecillitate humana faciat, atque illi pertinaciter inhæreat. E contra Caj. Ill. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 122 et plerique alii apud Steph. *t.* 4, *d.* 16, *n.* 36, cum Dian. *p.* 3, *t.* 5, *R.* 31, dicunt semper esse veniale, quia non tollitur absolute fama, sed tantum diminuitur, aut redditur dubia, Mol. Less. Dic. *l.* 2, *tr.* 2, *d.* 12. *d.* 3; Lug. *n.* 14; Bonæsp. Steph. aliique sic distinguunt, si adsit gravis temeritas, fore mortale, uti si ex levi indicio opineris de Religioso, quod incestarit suam matrem, aut de viro Sancto, quod sit hæreticus, nam ex hac enormitate mali et probitate personæ læsæ multum crescit hæc temeritas : E contra si temeritas ob raram ejusmodi circumstantiam non augeatur, merito cum communi censendum est, semper esse veniale tantum.

§ 3. Quamvis judicium temerarium sit minus peccatum quam detractio, tamen graviter prohibetur, *Matth.* 17 *et Luc.* 6, *nolite judicare et non judicabimini, nolite condemnare et non condemnabimini,* ideoque est mortale ex genere suo, uti habet communissima cum S. Th. 2, 2, *q.* 60, *art.* 3, nam æquivalenter imponit proximo falsum crimen, quem sine causa habet, v. g. pro adultero ; et de se radix est etiam externi contemptus, ac dehonorationis : ergo homines merito graviter sunt inviti de tali judicio. Neque per hoc excusatur gravitas, quod fama, quæ aufertur, statim possit restitui, nam temere judicans de se comparatus est ad persistendum in suo judicio, uti *n.* 1176, dictum est. 1178

§ 4. Temeritas potest dupliciter contingere, uti notat Haun. *n.* 520, vel advertendo, quod indicia sunt insufficientia, vel tantum nolendo inquirere, an judicia sint sufficientia, attamen advertendo obligationem inquirendi et ita communiter contingit ; posset autem temeritas deprehendi hac regula, nempe si indicia secundum se sint indifferentia, aut raro conjuncta cum aliquo effectu, temerarium est ex illis colligere talem effectum. E contra si secundum se, ut plurimum sint conjuncta non erit temerarium ; possunt tamen aliqua respectu unius personæ, aut materiæ et non respectu alterius esse sufficientia, uti intelligetur ex seqq. Quænam autem materia 1179

censeri debeat gravis in judicio temerario dicetur *a n.* 1194.

1180 § 5. Si adsint probabilia indicia pro eo, quod aliquis sit malus, licitum est positive dubitare, seu judicare dubium esse, an sit bonus, an malus, quia nemo rationabiliter potest esse invitus, si hoc, quod vere dubium est, ego judicem esse dubium. E contra si adsint motiva utrinque probabilia, aliqua pro eo, quod sit bonus, alia pro eo, quod sit malus, videtur esse injuria, si positive judicetur malus, quia in dubio nemo est condemnandus et in æquali causa melior est conditio possidentis, Lug. Haun. *n.* 521 et alii contra Less. *n.* 37; Petsch. et alios, qui dicunt hoc esse tantum contra caritatem et quidem leve : Nihilominus in eo casu non est opus positive judicare esse bonum, sed suspendi potest omnis assensus, quia nemo tenetur se exponere periculo errandi : notantque omnes, si adsint talia utrinque motiva, licitum est reflexe judicare utramque partem esse probabilem, nempe probabile esse, quod sit malus et probabile esse, quod sit bonus, nihil determinate asserendo de ipso objecto directo, hoc tamen judicium, quo judicatur esse probabiliter malus, debet esse tantum speculativum et non practicum, id est, sic judicans debet se gerere, ac si alter esset bonus, nec debet hoc judicio regulare suum affectum, aut ullam aliam actionem in præjudicium ipsius.

1181 § 6. Temerarium et superstitiosum est ex nomine baptismali conjicere, an aliquis si probus, vel improbus, fidelis, aut infidelis, etc. uti contra Juristas aliquos docent Bartol. Rayn. aliique communissime cum Gob. *in exp. t.* 2, *a n.* 343, quia nomina ex se non inclinant ad malos, vel bonos mores et imponuntur independenter a complexione hominis, quæ tunc adhuc ignota est et antecedenter ad futura contingentia, quæ soli Deo nota sunt.

1182 § 7. Si corpus hominis sit, non ex morbo, vulnere, aut alio accidente, sed ex natura deforme, præsumunt multi Juristæ animam inesse non bonam, hinc absolute verum esse dicit Tiraq. *species corporis simulacrum est mentis, figuraque probitatis* et Menoch. ait, fieri non potest, ut qui omnino deformis est, bonus sit, testaturque Lean. Judices in praxi facere, ut si duo cum paribus indiciis excusentur, prius torturæ subjiciatur deformis quam pulcher : sed Gob. *tr.* 11, *n.* 1019, recte rejicit illud dictum Menochii : quamvis autem ejusmodi Judices non damnet, recte tamen concludit, esse temerarium ex sola deformitate corporis suspicari mortale vitium alicujus, quia deformitas provenit ex physicis causis plane naturalibus et constat singula sæcula tulisse homines corpore deformes et animo admodum præstantes, ac bonos.

§ 8. Si quis emat venenum et non emat a 1183
te, neque ad te spectet impedire damnum, quod inde potest oriri, temerarius es si suspiceris emi ad nocendum, quia nulla honesta causa est, cur id timere, vel suspicari debeas : in dubio autem, per se loquendo, quisque præsumi debet bonus, cum sit in possessione innocentiæ. E contra si a te emat, vel ad te spectet impedire damna, quæ inde possunt oriri, potes timere et suspicari malum animum, quantum necessum est ad impediendum damnum, quod tibi, vel alteri inde oriri posset, ita Mol. *dis.* 14; Card. *in.* 1, *crisi d.* 16, *a n.* 263; Petsch. *de rest. q.* 5, *art.* 2. Ratio est, quia ad vitandum peccatum, vel damnum Proximi, in tantum præsumi potest alter esse malus, quantum necesse est ad illud præcavendum, uti notant Juris Periti apud *Card.* talis enim præsumptio non causat judicium de improbitate alterius, sed tantum dubitationem, quæ ob magnitudinem periculi prudens est et justa, ideoque alter non potest esse rationabiliter invitus : sic si videas hominem noctu hærentem ante domum tuam, non peccas timendo malum et parando defensionem : in quo tamen præsumis illum esse iniquum, antequam probes, nihilominus juste præsumis, si non facias magis, quam requiritur ad securitatem tuam : notat tamen Steph. *n.* 40, expedire tum formare tale judicium : *non nego hominem illum esse bonum, imo (quantum ad me) habeo pro bono, tamen nolo propterea subire periculum, quod subesse posset, si forte sit malus.*

§ 9. An sit, vel non sit temerarium, si cre- 1184
dam, quod unus affirmat, colligi debet præcipue ex circumstantiis illius, qui dicit et de quo dicit : nam si ille, qui dicit, sit homo, qui communiter nimis liber est in loquendo, nec multum curat, sitne verum, an falsum, quod loquitur, aut si sit male effectus erga illum, de quo dicit, aut si ex illius depressione sperare possit commodum, temerarius ero, si credam : de cetero, si non adsit talis circumstantia, non ero temerarius, si credam.

§ 10. Quamvis mulier conjugata soleat se 1185
inebriare, temerarium est (saltem in Germania) ideo judicare esse adulteram, quia scitur multas in Germania esse bibaces : quæ tamen

servant fidem conjugalem : quod si esset puella, vel vidua. Gob. *in Quint. t.* 1, *c.* 43, *n.* 63, dicit non fore peccatum suspicari esse leviculam, hoc tamen non videtur sufficere ad judicium. Dixi, *saltem in Germania :* quia si esset in Gallia, in Italia, aut in Hispania, *Gob.* dicit non fore peccatum judicare, quod sit prostitutæ pudicitiæ, sed verius videtur, quod accedere debeant alia indicia, ut hoc sine temeritate judicari possit.

1186 § 11. Si Titius accipiat rem Caii, vel si res Caii reperiatur apud Titium, Titius non semper poterit judicari esse fur, nam si accipit modo non insueto, uti solent opifices vicini quandoque ob officina alterius absentis accipere instrumentum, aut aliud simile, quod restituere solent, tunc præsumi non debet voluisse furari, nisi aliunde esset suspectus et aliunde accederent conjecturæ : e contra si accipiat modo insueto, v. g. non ad usum nunc, sed occultando, præsumi potest esse fur, Haun. *n.* 272, similiter quamvis res tua reperiatur in aliena domo, non ideo poteris præsumere furem, nisi aut homo improbus sit, aut clam acceperit et occultet, aut vili pretio a fure emerit, aut solitus sit a furibus emere; his enim casibus est præsumptio contra ipsum, nisi aut furem ostendat, aut designet, a quo emerit, si enim dicat se emisse a transeunte, vel ab ignoto, non evitabit suspicionem mali, uti docent Perez et Haun. *n.* 278, habeturque clare L. 5. Cod. *de Furtis.*

1187 § 12. Si temere judicem malum grave de homine, quem non nosco, nec dignoscam posthac, non est mortale, quia talis ignotus non potest notabiliter ægre ferre meum judicium, uti homo larvatus, quem non possum noscere, notabiliter ægre non ferret, quamvis judicem esse malum, Moll. Lug. *n.* 26. *Nec refert,* quod graviter peccarem, si talem, quamvis ignotum, graviter percuterem. *Nam* percussio graviter afficit ipsum, prout est hic homo, qui tangitur, quamvis enim non noscam, tamen illi graviter male facio : e contra si lædas famam ipsius, non lædis ipsum, prout est particularis hic homo, quia non cognoscis eum, ut talem, sed lædis ipsum sub ratione communi hominis, cum quo stat, quod adhuc bene sentias de ipso, prout est particularis hic homo, v. g. de Titio larva induto temere judicas quod sit impudicus grassator, et tamen de eodem Titio scis, et interrogatus diceres non esse talem : ergo Titius non potest de illo judicio tuo temerario esse graviter invitus.

1188 § 13. Tenendum est cum communi contra Mol. *d.* 13, *n.* 1, quod judicium temerarium specie distinguatur a detractione, uti satis probat communis sensus et praxis Fidelium, qui ie Confessione se de his seorsim accusant; et rationem dat Lugo, *n.* 33, quia per judicium temerarium non aufertur fama radicalis, sive notitia habitualis de bono alterius, sed solum fama formalis, id est, assensus talis notitiæ, qui enim temere judicat, sufficienter advertit temeritatem : ergo non tollit radicem bonæ existimationis, sed hanc per se ipsum recuperare potest : e contra per detractionem tollitur utraque fama apud audientem, ita ut non redeat bona existimatio, nisi ab extrinseco melius informetur.

Quæst. 216. — *Quænam sint motiva contra* 1189
hæc peccata temeritatis? R. Decem eorum suggerit, et fuse explicat *Lancicius Opusc.* 19; sunt autem hæc : Vindicta Dei, quia temerarius involat in Jus Dei, cujus solius est noscere, et judicare de internis, nos vero arguimus et condemnamus, antequam id Deus fecerit. 2. Injuria in Christum, qui solus est constitutus Judex vivorum et mortuorum. 3. Exemplum Christi, qui licet Judex et omniscius, cautissime processit; imo se excusavit, ne judicium ferret, ubi opus non erat. 4. Status rerum humanarum quia nihil est etiam sanctissimum, imo nec opera Dei sunt talia, quin possint in malam partem explicari; irrationabile autem est, et iniquum sic detorquere. 5. Ignorantia nostra, quia (ut ait S. Aug. *l.* 3, *Conf. c.* 9) : *Multa facta quæ hominibus improbanda viderentur, testimonio tuo approbata sunt, et multa laudata ab hominibus, te teste damnantur, cum sæpe se aliter habeat species facti, et aliter facientis animus, atque articulus occulti temporis.* 6. Multiplex malitia hujus peccati, est enim contra Caritatem et Justitiam, procedit ex levitate animi, superbia, irreverentia erga Deum et homines. 7. Occulta et justa Dei Dispositio, qui per defectus sæpe celat suorum Sanctorum virtutes, ad eos in humilitate continendos, aut reipsa humiliandos. 8. Viri sancti studiose quandoque faciunt talia exterius quæ videantur reprehensibilia, eo fine ut non habeantur sancti, sed ut contemnantur; iniquum autem est ideo velle eos censere improbos. 9. In nobis plura mala videre possumus et debemus. 10. Placet Deo, si omnia in bonam partem interpretemur, estque hoc opus plurium virtutum.

Quid illi sit faciendum, qui scrupulose vexatur judiciis temerariis, diximus *l.* 1, *n.* 552, quibus adde, quod ejusmodi homines vix un-

quam habeant judicia, quamvis se habere putent, sed sunt meræ apprehensiones violentæ et impressiones phantasiæ, ita fortes, ut videantur esse assensus, cum tamen nequidem sint suspiciones voluntariæ.

DUBIUM II.

Quid sit et quam grave peccatum Detractio?

1190 « Resp. Detractio est alienæ famæ injusta violatio vel denigratio. Differt a Contumelia quæ est injusta honoris diminutio. 1. Objecto; quia contumelia honor, detractione autem fama læditur, quæ est opinio, seu existimatio de alterius excellentia : honor autem est testificatio alienæ excellentiæ animo conceptæ. 2. Differt modo, quia contumelia instar rapinæ fit aperte contra præsentem : detractio, ut plurimum instar furti occulte et contra absentem. Unde licet contumelia detractione gravior sit, est tamen detractio peccatum mortale ex genere suo ; etsi ex parvitate materiæ, aut indeliberatione fieri possit veniale. Ratio est, quia est gravius furto, quod est mortale, cum lædat proximi famam, quæ est majus bonum quam opes.

» Detractio alia est directa et formalis, quæ fit ex intentione famam lædendi : alia indirecta et materialis tantum quæ fit ex levitate et loquacitate aliqua. *Ex dictis resolves :*

» I. Regulariter non est mortale (etsi per accidens, ratione damni sequentis, tale esse possit) revelare natales defectus animi, corporis, vel natalium, quia tales non sunt mortales; nec infamia apud prudentes reputatur, quod quis, v. g. sit stupidus, spurius, luscus : Bon. *t.* 2, *de Rest. in particulari*, *d.* 2, *q.* 4, *p.* 2, *n.* 8.

» II. Plerumque etiam levis detractio habetur, si alium infames generalibus nominibus peccatorum mortalium, v. g. esse iracundum, superbum, etc. (etsi aliquando gravis esse possit) quia audientes plerumque interpretantur, de naturali propensione, et defectu involuntario : nec oritur grave damnum famæ, S. Anton. *p.* 1, *t.* 8, *c.* 4; Silv. Less. *l.* 2, *c.* 11, *num.* 18; Laym. *l.* 3, *p.* 2, *c.* 9, *n.* 3.

» III. Similiter non erit mortale communiter, referre peccata mortalia, quæ ob conditionem personæ non notabiliter famam lædant, v. g. si dicas, militem habere concubinam; pugnasse in duello, cogitare vindictam; adolescentem esse prodigum, deditum amoribus, etc. Laym. *ll. cc.*

» IV. Fieri tamen potest, ut narrando defectus etiam naturales, spectata conditione et statu illius, graviter noceas, et sic graviter pecces, ut si gravem, et optimi nominis Prælatum, aut Religiosum, mendaciis assuetum esse dicas; virum gravem, ac consularem, illegitime natum, Judæum, etc. Idem est, et si de altero nihil in particulari, sed tantum in genere dicas, v. g. te scire aliquid de illo, quod si dicas, magno illum rubore sit affecturum; Lugo, *d.* 14, *num.* 49 et 50.

» V. Crimen, aut defectum alicujus, modo sit verum, sæpe licet prodere ob justas causas : v. g. 1, cum expedit Superiorem scire suorum defectus, ut emendentur; de quo *vid. sup. de Corrept. frater.* et sic eos, qui crimen occultum filiorum Parentibus, vel famulorum heris, in ordine ad correctionem (cavendo tamen, ne ex revelatione majus damnum sequatur), significant, communiter excusari docet Trull. *t.* 2, *l.* 7, *c.* 10, *d.* 11, ex *Bon. etc.* uti, et uxorem loquentem cum marito (vel contra) de criminibus occultis filiorum, vel famulorum. 2. Causa consilii, vel auxilii capiendi. In quo tamen videndum, ut cum minimo damno tertii fiat. 3. Causa cavendi alterius damni : ut si alicujus æstimatio falso concepta de ejus doctrina, probitate, aliis est perniciosa ; unde cum agitur de conferendo officio, de contrahendo Matrimonio, de suscipienda Religione, de assumendo medico, præceptore, famulo, famula, etc. licet manisfestare (imo aliquando oportet) occulta alterius impedimenta, inhabilitatem, crimina, unde notabile aliquod incommodum timeretur : dummodo nulla alia sit ratio commodior impediendi, et damnum, quod proximo timetur, sit majus, aut saltem æquale damno, quod ex ea manifestatione defectus, aut criminis alterius ei obveniret; Less. *d.* 12.

» VI. Hinc quoque, si quis injuste lædit famam tuam, nec potes eam tueri, nec recuperare alia via, quam imminuendo quoque famam illius, id licet, dummodo falsa non dicas, in tantum, quantum ad tuam famam conservandam necesse est; nec magis lædas quam lædaris, collata tua, et alterius persona ; Lugo, *d.* 15, *n.* 50.

» VII. Si quis solatii tantum causa, et non intentione detrahendi, alicui amico narret injuriam ab alio sibi factam, non videtur esse mortale, et si inde aliqua infamia proveniat auctori; ea enim ipsi imputanda est. Caven-

dum tamen, ne dicatur pluribus, vel apertius nominetur persona, quam necesse sit ad consilium vel solatium. Less. *loc. cit.* Laym. *num.* 6; Tann. 2, 2, *d.* 7, *dub.* 4; Lugo, *d.* 14 *num.* 5 3. Et sic excusari posse famulos (saltem a mortali) qui injurias sibi ab heris suis; uxores quæ a maritis; filios, qui a patre : Religiosos, qui a Prælato illatas, doloris tantum mitigandi causa, referunt docet Trull. *d.* 11, ex Less. Laym. Tann. Nav. Dian. *p.* 2, *tr.* 5, *res.* 32. Idem putat Cajet. dicendum, si crimen occultum reveles alicui viro prudenti, et taciturno, cui dicere perinde sit, ac si nulli diceretur, eo quod damnum illud censeatur leve, et sic Trull. cum Diana *p.* 2, *tr.* 3, *Misc. res.* 22, *et p.* 3, *t.* 5, *m.* R. 33, excusat Pœnitentem, qui in Confessione manifestat complicem, dicuntque cum Tann. Bonac. Escobar. *E. etc.* eam sententiam esse probabilem ; verum hoc universum non videtur satis tutum, quia læsio famæ apud unam etiam personam, censetur gravis, ut patet in judicio temerario : imo sæpe quidam ægrius ferunt, se lædi apud unam personam gravem, quam tres, vel quatuor alios : unde Suar. Fill. Less. *n.* 70, Azor. Laym. *loc. cit.* putant communiter esse mortale. V. Lugo, *n.* 50 *et seq.*

» VIII. Crimen simpliciter publicum, sive sit notorium Jure, sive facto, manifestare iis, qui nesciunt, non est peccatum mortale injustitiæ, quia hoc ipso auctor amisit Jus ad famam, cum ratio justi judicii, et evidentia facti faciat, ne de injuria juste queri possit. Quod confirmat consuetudo, mandans historiæ publica crimina.

» Dixi, *non est mortale injustitiæ :* quia detegere eo loco, quo fama non erat perlatura, vel nonnisi post longum tempus, vel aliter cum gravi mœrore ejus, qui commisit, sæpe potest esse mortale contra Caritatem, ut Less. *lib.* 5, *c.* 65, contra Mav. et Cajet. V. Lugo, *numer.* 59; Fag. *p.* 2, *lib.* 5, *c.* 3.

» IX. Similiter non est peccatum contra Justitiam, saltem mortale, quærere causam captivitatis alicujus, vel de ea loqui sicut enim captivitas est publica, sic etiam causa videtur esse facta publica, Sair. Clav. Reg. *lib.* 11, *cap.* 16, *n.* 28; Bon. Trull. *d.* 11, ubi eodem modo excusat eum, qui refert delictum alicujus publicum, referendo simul pœnitentiam, et emendationem : secus si taceatur pœnitentia, quam fecit. Et sic ait peccare Historiographos, describendo peccata mortuorum publica, et non referendo pœnitentiam, vel emendationem, si resipuerint.

» X. Similiter manifestare crimen quod nondum est publicum, moraliter tamen certum est, brevi fore publicum (sive per evidentiam, sive per sententiam judicis) non est mortale, quia parum nocet, nisi tamen ex ista anticipatione sequerentur gravia damna, v. g. in officio, etc. Lugo, *n.* 92.

» XI. Infamem in uno crimine de altero valde affini infamare est tantum veniale, ut v. g. si de adultero dicas quod miserit litteras amatorias, quia tunc non notabiliter augetur infamia. De disparato tamen et non connexo crimine infamare est mortale, quia infamis in uno genere vitii non amisit jus famæ in aliis virtutibus, Tann. *d.* 4, *de Just. q.* 8, *d.* 7, *n.* 141, ex Nav. et Less. *dub.* 14, contra Silv. *v. Detractio*, Palud. etc,

» XII. Detractio materialis ex loquacitate orta est mortale si gravem proximo læsionem importet, idque advertatur, quia etsi non intendatur directe læsio alterius, ea tamen indirecte et implicite est volita et æquivalet formali. Veniale autem tantum erit si non sequatur læsio gravis, quia scilicet communiter non serio accipitur nec creditur. Similiter erit veniale tantum audita referre ut audita tantum, hoc est nihil affirmando de rei veritate, sed dubitationem potius suam de ea significando[1], ita ut nulla inde secutura putetur infamia, nec auditores rationabiliter sint crediturі ; ita contra Azor. *p.* 3, *l.* 13, *c.* 6, docet Tann. *n.* 139; Escob. *E.* 10, *c.* 4, *n.* 40, eo quod diffamatio, si forte sequatur, imputetur audienti, si credat. Idem docet Lug. *l. c.* recte limitans nisi grave damnum ex modo narrandi vel ex levitate audientium (qui temere crediturі sint et vulgaturi) secuturum possis prævidere. Hinc peccas graviter contra justitiam si referens grave crimen addas id tibi dictum esse a viro fide digno, quia præbes sufficiens fundamentum credendi. Vide Dina. *p.* 3, *tr.* 5, *Misc. res.* 28.

» XIII. Mortuum infamare minus grave est quam vivum, mortale tamen et ad restitutionem obligans, Less. *d.* 21 ; Bon. *d.* 2, q. 4, *p.* 2, *t.* 2, *de Rest. in particulari*, *n.* 6.

» XIV. Non est mortale de aliquo ignoto vel indeterminato male loqui, v. g. in tali loco esse multos improbos, in tali collegio unum Canonicum commisisse grave crimen, v. g. Simoniam, docet Escob. *E.* 10, *cap.* 4, ex Fagund. quod Trull. *d.* 4, ex Bonac. Azor. etc. limitat si non sit tale quod in alios redundet.

» XV. Gravissime autem peccant qui Ordini seu Statui aliquorum Religiosorum in com-

muni vel Monasterio detrahant, dicendo v. g. quod in eo male vivatur, non servetur observantia regularis, etc. (nisi id sit plane notorium) quia gravissime nocent tenenturque sub mortali ad restitutionem toti Communitati, a qua superioris remissio non excusat. Sot. Nav. Trull. *d.* 14. Talem autem sufficienter confiteri si dicat : Detraxi cuidam Religioni, Ordini vel Monasterio, etc. sive Communitas sit numerosa, sive non, docet Tamb. *de exped. Confess. lib.* 2, *cap.* 1.

» XVI. Similiter mortale est, tacita persona, nominare Monasterium vel Ordinem religiosum, ex quo aliquis grave peccatum occultum, v. g. adulterii vel fornicationis commiserit, Nav. Trull. *d.* 14.

» XVII. Explicandum est in confessione an apud multos et quot circiter, an vero apud unum tantum alicui detraxeris; ita probabiliter Bon. *t.* 1, *de Sacr. d.* 6, *q.* 5, *f.* 2, *p.* 2 § 2, *n.* 16 et 21, ex Sanch. Silv. Andr. *n.* 135, Sed Lugo *de Pœnit. d.* 16, *n.* 131, 140 et 136, 164, ex Nav. Salas, Kon. etc. negat dicitque contrarium esse probabilius. Nec omittendum si quem infameris libello famoso, cum id sit genus detrahendi gravissimum et ad plurimos pertinens : non tamen necessario dicendum est, in quo genere infamaveris, quia fama semper est ejusdem speciei in genere moris, Lugo, *n.* 265.

» XVIII. Peccat mortaliter contra justitiam, et tenetur ad restitutionem, ratione cooperationis is, qui audit detractorem, excitando vel animando efficaciter : qui vero lætatur tantum detractione audita, aut licet non lætetur qui non impedit, cum commode possit, peccat pro ratione damni, mortaliter vel venialiter contra Caritatem : non tamen tenetur ad restitutionem, nisi sit Superior, Pater vel Dominus; is enim ex officio tenetur impedire subditum, ne alteri injuste noceat.

Dixi, *si commode possit :* quia non peccat, qui putat monitionem suam nihil profuturam, vel ex eo magnum incommodum metuit, vel qui rationabili verecundia prohibetur ob auctoritatem detrahentis. Debet tamen tunc discedere, si commode potest; faciem tristiorem ostendere, vel alio sermonem avertere. V. Less. *n.* 23, et Bon. *to.* 2, *de Restitut. in partic. disp.* 2, *q.* 4, *p.* 11, *n.* 6. Hinc æqualis raro (inferior rarissime), tenetur corrigere detractorem. 1. Quia audiens plerumque nescit, an quod dicitur, sit notorium, tametsi ipse ignoraverit, et in dubio non est, cur damnet detractorem; in quo multi falluntur, æstimantes, simul ac aliquid audiunt dici contra Proximum, id sibi mox refutandum. 2. Quia cœpta detractione, sæpe melius consulitur Proximo, si sinatur absolvi, quam si abrumpatur; nam si distincte explicetur, sæpe non tam graviter apprehenditur quam initio conceptum erat. 3. Quia sæpe sine gravi offensione non potest corrigere. 4. Quia sæpe alter habet justam causam manifestandi, præsertim, uni soli, Lugo, *de Just. disp.* 14, *n.* 128. V. Dian. *part.* 2, *tract.* 3, *Miscell. res.* 24, *et p.* 3, *tr.* 5, *Misc. res.* 35.

» *Quæres* I. An liceat alium infamare ad tormenta gravia vitanda.

» *Resp.* I. Licet, si crimen sit verum; quia nullam alteri facit injuriam, cum habeat Jus ad illud in necessitate revelandum.

» *Resp.* II. Si crimen sit falsum, non licet, quia esset mendacium perniciosum. Sylv. tamen et Nav. putant, veniale tantum esse, si sola infamia sequatur, et post torturam revocetur, eo quod non sit infamia efficax. Vide infra *lib.* 4, *cap.* 3, *d.* 7.

Quæres II. An liceat seipsum infamare?

» *Resp.* Id non esse saltem mortale regulariter, Less. *d.* 6; Filliuc. *tr.* 40, *n.* 53 *et seqq.* et Laym. *lib.* 3, *tr.* 3, *c.* 3, *n.* 14, quia non est contra Justitiam, cum sit famæ suæ dominus : nec contra Caritatem, quia hæc non obligat ad bona externa conservanda, nisi in quantum id exigit salus propria, vel Proximi.

» Dixi, *regulariter;* quia per accidens potest esse mortale, ut, v. g. si tua fama sit necessaria muneri, vel sit tibi damnum vitæ, vel aliis infamiæ, ex eadem sequeretur, *Unde resolves :*

» Non esse mortale, ad vitanda gravia tormenta, falsum crimen sibi imponere, ex quo etiam mors sequatur, quia non tenetur homo cum tantis cruciatibus vitam suam tueri; nec talis dicetur se interficere, sed tantum ex justa causa vitam morti exponere, Less. *d.* 7, et Filliuc. *num.* 11. 117. Vide infra *l.* 4, *c.* 3, *dub.* 7. »

ADDENDA.

Quæst. 217. — *Quid notandum sit circa distinctionem famæ et honoris?* Resp. seqq. § 1. 1191
Fama est existimatio bona de aliquo, quoad aliquod ejus bonum, Mol. *tom.* 4, *d.* 1, *n.* 4, et secundum hanc explicari debet definitio Juristarum *l.* 5, § 1, *ff. de variis et extraord.*

cognit. qua dicunt, quod fama sit illæsæ dignitatis status, Legibus et moribus comprobatus. Dicitur 1. *Existimatio*, nam licet fama (proprie loquendo), significet opiniones plurium de aliquo, tamen recte notat Lugo *de Justit. disp.* 14, *n.* 1, opinionem unius recte dici famam saltem partialem; notat autem Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 101, hanc æstimationem habere rationem famæ. prout fundat sermocinationem, sive prout est causa, cur homines de aliquo loqui possint; si enim existimatio maneat interna, non est completa fama, nam *fama* a *fando* dicitur. 2. *Bona*, nam hic non intelligimus famam malam, qua aliqui propter crimina dicuntur famosi; neque famam indifferentem, quæ definiri solet, multorum existimatio de vita et moribus alterius, sed solam famam bonam. 3. *Quoad aliquod bonum*, uti sunt virtus, scientiæ, vires, valetudo, pulchritudo, nobilitas, opes, favor Principum, et quævis alia etiam extrinseca, quæ aliquam afferunt laudem, vel saltem potentiam plus operandi, talia enim commendant hominem et bonam de ipso existimationem causant, Lugo *n.* 2. Ex his :

Colliges, infamiam esse existimationem malam de aliquo, quoad aliquod ejus malum, sive, ut definit Mol. *d.* 7, *n.* 4, est læsio status, dignitatis seu conditionis personæ alicujus : de qua, quomodo nempe inducatur Jure vel facto, item ex delicto proprio, aut alieno, vel ex officio, videri possunt Mol. supra, et Haun. *tr.* 2, *a n.* 501. Et videri etiam debent dicenda *l.* 4, *a n.* 786.

1192 § 2. *Honor* est testificatio quædam excellentiæ alterius, S. Th. 2, 2, *q.* 103, *art.* 1, (sive (ut ait Mol. *d.* 1, *n.* 1), est exhibitio alicujus rei velut in testimonium et recognitionem quamd. excellentiæ, quam habet ille, qui honoratur. Dicitur 1. *Testificatio*, quæ respectu Dei potest esse tantum interna, uti recte S. Th. sed respectu hominum, qui interna non norunt, requirit externa signa, quamvis secundum Mol. interna testificatio seu agnitio excellentiæ sit etiam honor respectu hominum, præsertim eorum, quibus aliunde est satis cognita. Quod si fiat verbo, dicitur laus quæ laus, si clarescat, id est, si veniat ad notitiam plurimorum, dicitur gloria, quasi clara, inquit S. Th. ad 3, gloria enim definitur, *clara cum laude notitia*. potest quoque eadem testificatio fieri aliis signis, uti erectione statuæ, cessione primi loci, corporis inflexione, genuflexione, etc. 2. *Quædam*, nam recte notant Mol. Lugo et alii contra Less. *l.* 2, *c.* 11, *n.* 2, honorem non necessario debere esse reverentiam, id est, testificationem, cum submissione, nam *Joan.* 10, dicitur Deus honorificaturus Sanctos. Tob. 1. Rex honoravit Tobiam. *Esth.* 6. Assuerus honorificavit Mardochæum, et tamen, nec Deus ad homines, nec hi Reges habuerunt submissionem ad suos subditos : potest tamen dici cum Haun. *n.* 498, honorem semper esse, vel cum submissione ipsius testificantis, vel saltem cum intentione, aut judicio de submissione ab aliis exhibenda, quod innuit S. Th. *art.* 2, *ad* 1, ubi *ad* 3, addit, honorem non deberi nisi ratione superioritatis, quæ non necessario considerari debeat per comparationem ad honorantem, sed saltem per comparationem ad aliquos alios, quia in quolibet invenitur aliquid, ex quo potest alius eum Superiorem reputare, secundum illud ad Philip. 2. *In humilitate Superiores invicem arbitrantes.* 3. *Excellentiæ*, id est, boni et perfectionis, propter quam nisi aliquid aliud impediat, si dignus æstimatione et significatione ejusdem æstimationis, nam recte notat Lugo, *n.* 4, per illam testificationem quæ est honor, debere intendi, non solum significationem boni, sed etiam manifestationem internæ existimationis quam quis saltem præsumitur habere de excellentia alterius. Dixi, *nisi aliquid aliud impediat*, nam recte notat Less. *n.* 3, dæmones et damnatos, licet habeant multas excellentias naturales, non esse honorandos, quia propter indurationem in malo, et aversionem perpetuam a fine ultimo reddiderunt se dignos omni ignominia. Ex his :

Colliges seqq. 1. *Inhonoratio* est testificatio 1193
quædam mali, seu imperfectionis in altero, cum significatione suæ malæ existimationis de illo. 2. Si honor sumatur, prout includit famam, eique superaddit testificationem, merito dicit Less. *n.* 5, quod honor sit majus bonum quam fama : e contra si fama sumatur prout contradistincta ab honore, Lug. *n.* 9, rete dicit famam prævalere honori, quia melius est interne haberi pro bono, quam externe tantum dici bonum et interne haberi pro malo.

Quæst. 218. — *Quandonam peccetur graviter* 1194
contra famam, vel honorem ? R. De hoc dari non potest regula una pro omni casu sufficiens sed consideratis circumstantiis definiendum est prudentis judicio, an læsio habeat vim merito graviter contristandi, vel dissolvendi amicitiam : præcipuæ autem circumstantiæ sunt, qualitas personæ, cui fit injuria, auctoritas, vel conditio facientis injuriam; item bonus, vel malus affectus illius; levitas, aut

gravitas materiæ secundum se in qua fit injuria ; item varia dispositio audientium, vel spectantium. Ratio est, quia fama, quam sequitur honor, consistit in existimatione hominum : ergo qualis hic, et nunc communiter est jactura existimationis hominum, talis erit injuria : existimatio autem hominum est varia pro variis ejusmodi circumstantis, v. g. facilius erit injuria gravis, si persona, de qua aliquid mali dicitur, sit magnæ existimationis, tum quia uno defectu detecto omnes virtutes, et bona reliqua ipsius fiunt suspecta, vel revocantur in dubium, tum etiam quia quanto major est fama, tanto cum majore labore, et difficultate est parta, hinc merito gravius fert ita una vice tolli, vel imminui. Item, si persona dicens non soleat tale quid, aut tali modo dicere, nisi cum magno fundamento, jam est præsumptio major. Item, si audientes sint tales, qui soleant omnia in pejorem partem interpretari, et apud se plus concipere, quam reipsa dicatur, jam plus nocetur, quam si diceretur apud alios etc. Ex his.

1195 *Colliges* Seqq. 1. Esp. *de Justit. q.* 29, pro materia gravi minus recte hic statuit peccatum mortale, quod quis dicit, vel objicit proximo (et idem est de judicio temerario) quia si de gregario milite dicas, habuisse duellum, fuisse ebrium, etc. non sunt injuriæ graves, quamvis sint de peccato mortali : e contra si de Religioso valde studioso perfectionis dicas solere mentiri ; de Episcopo esse spurium ; de peritissimo Medico esse ignorantem, sunt injuriæ graves; quamvis non sint mortalia, aut nequidem peccata. 2. Nec videtur sufficere regula, quam dat Mol. *d.* 16, *n.* 5, quod illa sit materia gravis, pro qua alter mallet pati gravem læsionem in bonis fortunæ, nam homo nobilis sæpe mallet ferre jacturam ducati, quam pati levem aliquam confusionem, vel irrisionem, uti recte Lug. *d.* 14, *num.* 24, et ideo ipsemet Mol. *d.* 26, *n.* 4, recurrit ad regulam a nobis datam. 3. Injuria in fama potest esse gravis ratione damni circa alia bona, quamvis sit levis ratione infamationis, si nempe, ex illa, quantumvis de se levi, oriatur grave damnum in bonis fortunæ, corporis, vel animæ, tum est mortale alterius speciei. 4. Licet levis sit injuria, si quis interne judicet aliquem esse, v. g. adulterum; quando probabilia sunt indicia pro eo, quod sit, et etiam pro eo, quod non sit adulter, uti dictum *n.* 1180, tamen gravis foret injuria, si alteri deceret esse adulterum; disparitatem dat Lugo, *n.* 22, quia qui externe dicit non significat suam formidinem, nec infirmitatem, qua assentitur, quam tamen habet, qui tantum interne judicat : ergo detractio illa externa est magis contra jus, quam assensus ille internus. Quod si exterius significaret illam formidinem internam, dicendo, probabile est esse adulterum, per se loquendo, non esset detractio gravis, attamen secundum limitationem *n.* 1207 dandam.

Quæst. 219.—*quid præterea notandum sit circa* 1196
detractionem, et injurias contra famam ? Resp. seqq. 1. Detractio fieri potest verbis, signis, factis : fit autem præcipue his 8 modis, uti notat Lugo, *dis. p.* 14, *n.* 35, Primo imponendo falsum. 2. Publicum augendo. 3. Occultum revelando. 4. Sinistre interpretando bona. 5. Negando laudabiliter facta. 6. Imminuendo merita. 7. Silendo ubi silentium æquivalet confessioni defectus alieni. 8. Ita frigide laudando, ut potius vergat in contemptum. Hos modos Ills. *t.* 4, *d.* 3, *n.* 101, complexus est his versibus :

> Imponens, augens, manifestans, in mala vertens.
> Qui negat aut minuit reticet laudatque remisse.

Quandoque fit detractio etiam per fictum dolorem, uti dicetur *l.* 5, *n.* 306; quandoque detractioni accedit malitia susurationis, qua dirimitur amicitia, et pax inter aliquos, quæ malitia, propter oppositionem cum caritate, et pace, specie distinguitur a malitia justitiæ.

§ 2. Probabilius est contra Caj. et alios 1197
apud Less. *lib.* 2, *c.* 11, *n.* 88, (quorum sententiam probabilem esse dicunt Dian. et Dicast. *De Restitut. d.* 12. *n.* 133), quod possit esse mortale etiam apud unicum detrahere, quamvis hic sit vir prudens, qui rem ulterius non promulgabit, ita cum aliis Ills. *num.* 105, rationem dat Busemb. quia hoc est plus, quam judicium temerarium, nam per hoc tantum tollitur fama formalis, seu actuale judicium de bono alterius : per detractionem autem tollitur etiam radicalis, et judicium quasi habituale, diximus autem *n.* 1178, cum communi, judicium temerarium posse esse mortale. *Nec obstat* quod communiter respondent cum Tamb. *in Decal. l.* 9, *c.* 1, *n.* 4, per judicium temerarium quasi imponi falsum crimen, quod omnes apprehendunt, ut grave, sed detractionem fieri in vero crimine, uti supponitur; *nam* hoc dato, inde tantum sequitur judicium temerarium esse majorem injuriam in modo injuriandi, non autem in ratione damni : deinde adhuc quivis merito est graviter invitus etiam verum crimen suum revelari alteri, ut colligitur ex difficultate

quam homo ordinarie habet, ut grave crimen suum etiam soli Confessario manifestet, quamvis sciat hoc necessarium esse ad obtinendam a Deo veniam.

1198 § 3. Est detractio, revelare occultum defectum illius, qui communiter habetur, v. g. doctus, vel nobilis, quamvis talis non sit : quia per communem existimationem acquisivit jus ad talem famam; notat tamen Mol. *d.* 26, *n.* 5, si de illo, qui habet majorem famam, quam par sit, proferatur judicium verum ex iis, quæ apparent, non detegendo crimen, vel vitium occultum, nullam esse injuriam, vel peccatum, dummodo absit odium, invidia, et prava alia intentio.

1199 § 4. Est detractio revelare crimen emendatum, nisi adsit periculum relapsus, qui per hoc impediri possit, vel alia justa causa excuset, uti pluribus ostendunt Lugo, *in Resp. Mor. lib.* 4, *dub.* 46; Sanch. *in Decal. l.* 6, *c.* 18, *n.* 40 *et* 60. Mendo *d.* 1, *a n.* 200; Ovied. *de Carit. contr.* 11, *p.* 10, § 12, ubi recte probat Religiosum quemcunque etiam in Societate JESU, fore detractorem, si tale crimen ad Superiorem deferat.

1200 § 5. Si publicetur crimen, quod nihilominus per alios erat brevi juste publicandum, non est mortale; si autem erat injuste publicandum; est mortale et teneretur compensare damna, qui prior publicat, sicuti graviter peccat et secundum dicta *n.* 49, tenetur restituere, qui prior domum incendit, prævidens nihilominus injuste accendendam ab aliis, quia solus prævenit per injustum actum, ex quo efficaciter sequitur damnum.

1201 § 6. Est gravis detractio dicere de muliere Galla. Itala, aut Hispana, quod sit bibax, quia apud eos populos habetur hoc pro magno probro; idem dicere in Germania de Matronis primæ vel mediæ sortis etiam est grave, sed dicere de plebeia et infimæ sortis mulierecula, non esse grave docet Gob. *in Quint. tr.* 5, *cap.* 43, *n.* 47.

1202 § 7. Non est detractio dicere de aliquo, quod sit scrupulosus, si significetur et audientes intelligant, quod sit timoratæ conscientiæ, quæ formidet omne peccatum, aut quæ habeat sollicitudinem, ac curam pro officio, vel obligatione accurate explenda. E contra si per scrupulositatem intelligatur, ut intelligi solet, inanis apprehensio peccati et inde orta anxietas in agendis, communiter est detractio gravis si dicatur de homine magnæ auctoritatis, vel de tali, qui habet, aut habere debet famam boni judicii et prudentiæ, per hoc significatur defectus judicii naturalis et prudentiæ, quod utique merito graviter displicet tali personæ, causatque sæpisssime etiam damna, vel temporalia, vel saltem spiritualia, etiam apud alios, qui diffidentiam habebunt erga illum : estque circa hoc ea libertas hujus sæculi, ut qui accurate facere vult, quod debet, vix effugiat nomen scrupulosi. De cetero, dicere juvenem, vel hominem indoctum esse scrupulosum, communiter non erit detractio, saltem gravis.

§ 8. Si de aliquo dicatur, quod laboret 1203
morbo gallico, Nav. negat esse mortale, quia morbus ille etiam aliunde contrahitur, quam ex actibus venereis : sed probabilius est cum Bon. esse communiter mortale, nisi addatur causa alia credibilis, ex qua ortus sit morbus, v. g. quod dormierit in lecto infecto, Ratio est, quia cum hic morbus ordinarie nascatur ex vitio carnis, vel congressu meretricio, erit mortale asserere de illo, de quo mortale esset asserere fornicationem.

§ 9. Fieri potest, ut infamare in eodem 1204
genere, sit mortale, v. g. dicere de viro honesto, quod secunda vice sit fornicatus, qui potuit censeri prima vice fecisse ex occasione extraordinaria, fragilitate, passione; sed quando dicitur repetivisse, facile judicabitur absolute impurus : regula itaque generalis est, videre, an nova inde sequatur infamia, vel damnum.

§ 10. Detrahere in re gravi cum animo sta- 1205
tim efficaciter revocandi non est mortale, quia proximus non potest esse graviter invitus, si per tantillum tempus careat fama sua apud alios; ita cum aliis Lugo, *n.* 13.

§ 11. Non est mortale, si de homine ignoto, 1206
v. g. larvato, quem nec tu nec alii agnoscent, dicas aliquid etiam grave, uti in simili ostensum est *n.* 1187, de judicio temerario.

§ 12. Si quis referat audita, ut audita, scili- 1207
cet dubitanter et absque asseveratione, si sit quid grave, Sot. absolute affirmat; Cajet. Nav. et Gob. *in Clyp. num.* 273, absolute negant peccari mortaliter, sed alii probabilius distinguunt cum Dicastill. *dub.* 4, nam si audientes ex levitate, vel malitia sunt crediturі, aut tanquam indubitatum divulgaturi, est mortale, quia sic injuste causatur gravis infamia proximo; si autem non aliter crediturі sunt, vel divulgaturi, quam audiant, ordinarie erit veniale tantum, quia fama absolute non tollitur, sed tantum quasi semiplene, uti per dubium, suspicionem, vel opinionem temerariam.

§ 13. Si tot defectus, etiam leves, ejusdem 1208

hominis reveles apud eumdem, ut tandem notabiliter imminuatur existimatio, peccas graviter, ut recte Lugo, *disp.* 16, *num.* 46; Burgh. *cent.* 2, *cas.* 87, nec opus est fieri intra breve tempus, uti vult Steph. *t.* 4, *d.* 4, *n.* 6, nam collecti in memoria illius, apud quem detrahitur, habent eumdem effectum, sive intra breve, sive intra longum tempus dicantur. Si tamen fiat apud diversos, qui non communicabunt, non unientur in ordine ad causandum damnum grave in fama, unde erunt tantum venialia. Addit recte Lugo, *n.* 52, si de diversis parva dicas, non unientur in ordine ad constituendum mortale, nisi per hoc graviter diffametur tota communitas: neque simile est de parvis furtis respectu plurium, nan in his merito communitas est graviter invita, eoquod furta ob utilitatem et lucrum magis alliciant, sicque facilius singulis immineret periculum gravis damni ideoque hæc debuerunt graviter prohiberi. Denique addit Lugo, *n.* 62, fieri posse, ut quis dicens leve quid de aliquo jam antecedenter ab aliis sæpe leviter infamato, peccet graviter, si per ultimam suam detractionem addat hoc, quod requirebatur ad lædendam graviter existimationem illius: unde non habet se sicut ille, qui ultimo furatur aliquid leve illi, cui alii multi ante erant furati levia, sed habet se, sicut ille, qui alicui per multa levia vulnera sauciato addit leve vulnus, quo cum aliis conjuncto, ipse occiditur.

1209 § 14. Si quis graviter sit injuriatus et ideo quasi non potens se cohibere prorumpat in publicas querimonias, per quas manifestetur injuria et sic infametur ille, qui injuriam intulit, aliqui apud Dian. *p.* 3, *t.* 5, *res.* 32, dicunt eum non statim esse damnandum mortalis, quia videtur supra humanam imbecillitatem tum tacere debetque sibi alter imputare, quod coegerit ad tale lenimentum doloris; sed merito contradicunt alii cum Steph. *n.* 11, quamvis enim probabile sit, quod ob rationem datam possit apud unum taciturnum effundere suum dolorem, id enim videtur esse naturale ejus lenimentum, tamen nimis longe prorumpit dolor, si publice manifestando quærat solatium apud tam multos, cum tanto præjudicio famæ alienæ; imo aliqui merito suspectum habent, quod propter solatium possit etiam uni dici aliquid redundans in infamiam alterius, quia facile fieret abusus; et si non licet furari pro solatio suæ gravis miseriæ, cur licebit detrahere pro solatio doloris, præsertim cum infamia aliena non sit ex natura sua ita ordinata ad solatium doloris, uti bona aliena ad solatium miseriæ.

§ 15. Si quis detrahat damnato, v. g. Judæ, 1210
aliqui dicunt non esse peccatum, quia homo mortuus, homo non est: ergo non habet jus ad famam, uti nec homo tantum possibilis: sed ratio ista nulla est, quamvis enim homo mortuus, non sit actu homo, tamen actu habet animam (quod non est de homine pure possibili) in qua anima ejusque voluntate residet dominium et jus famæ. Addit Haun. damnatos non esse capaces utilitatis, consequenter nec juris, nec jus ad illam ordinetur: sed nec ista ratio tenet, nam sunt capaces negationis majorum tormentorum, uti statim dicetur: ergo et utilitatis: hinc Mald. Mol. et idem Haun. pro hac sententia dant istam rationem, quod damnati jam sint hostes Dei et hominum, nec sint amplius proximi, utpote omnino deordinati a fine ultimo: ergo non est dicendum quod Deus vel natura eis assistat vel faveat in ordine ad conservandum illis jus aliquod quo nos gravent, ne eis famam detrahamus. E contra Bon. et alii cum Lugo, *d.* 14, *n.* 46, probabilius dicunt peccari, nam adhuc hoc sensu sunt proximi, quod sint conjuncti in natura; deinde certum est illos habere adhuc aliqua jura, v. g. ut pro levi mendacio non infligatur major pœna, quam mereatur mendacium, ut nos non velimus illis majorem pœnam quam Dei judicio sit constituta, etc. Præterea peccatores sunt hostes Dei, et aversi a fine ultimo, tamen habent jus famæ; ex hoc autem, quod damnati sint perpetuo aversi, non sequitur esse exutos omni jure naturali; recte tamen notant Petsch. *q.* 5, *art.* 2, *q.* 2, Herincx *de Just. d.* 7, *n.* 28, detrahentem forte posse per hoc excusari, quod damnati non curent famam suam.

§ 16. Si reus legitime interrogatus neget 1211
verum crimen, et ideo infamia redundet in accusatorem, Cajet. Molin. aliique apud Dian. *p.* 3, *tr.* 5, *res.* 30, dicunt huic fieri injuriam, quia negando crimen implicite dicit eum falso et calumniose accusare; ergo est causa injusta illius infamiæ. E contra Faber et Dian. supra, Lugo, *disp.* 15, *n.* 14; Dicast. *n.* 291; Haunol. *num.* 556; Spor. *tr.* 5, *c.* 4, *n.* 98, probabilius negant, quia reus non tenetur ex justitia fateri crimen, multo minus juvare accusatorem, vel contra seipsum agere; ergo negando, donec probetur, non est causa positiva, sed tantum permissiva illius infamiæ.

§ 17. Si Titius per mendacium infamavit 1212

Caium, et ego possim sine incommodo salvare famam Caii, manifestando mendacium Titii, non detraho, si manifestem, quia Caius retinet jus ad famam, et isti juri conservando licite cooperor : imo Lugo *d.* 10, *n.* 212, docet me ex caritate ad hoc teneri, sicuti si possem sine incommodo, tenerer tibi manifestare furem, ne rem tuam pergat injuste retinere. Vide tamen dicta *l.* 2, *n.* 219.

Quod Busemb. in fine dicit de illo qui sibi falsum crimen imponit, ob quod morte plectetur, quod nempe non peccet graviter, nec censeatur seipsum occidere, de hoc recurret mentio *l.* 4, *num.* 523.

1213 *Quæst.* 220. — *An sit licitum repercutere in fama vel honore, id est infamare vel inhonorare eum a quo quis injuste infamatus vel inhonoratus est?* R. § 1. Communiter non est licitum, quia communiter hoc non est medium unicum, vel certo efficax ad recuperandam famam aut honorem, uti recte probat Card. *in* 2 *crisi diss.* 26, *n.* 16 ; ergo illicitum est adhibere illud cum tanto præjudicio proximi ; deinde quia communiter adest spiritus vindictæ, quæ privato non licet.

1214 § 2. Si quis possit tueri, vel recuperare famam aliter, quam infamando detractorem, peccat contra justitiam, si, ut ei fidem deroget, ipsum vicissim infamet, ita cum communi Lugo, *d.* 15, *num.* 49 ; Less. *lib.* 2, *c.* 11, *n.* 133 ; quamvis innuat velut probabile, quod sit contra caritatem tantum. Ratio nostra est, quia detractor habet jus, ne plus fiat quam necessarium est ad defensionem vel recuperationem famæ ; ergo cum reciproca infamatio non sit ad hoc necessaria, habet jus ad negationem illius. Idem magis valet, si infamatio alterius sit inutilis ad recuperandam famam vel honorem suum ; tum autem esset inutilis, si crimen manifestandum non redderet inhabilem ad testificandum, aut si accusatus non posset illud crimen detractoris probare, nam sine probatione nihil prodesset ad defensionem.

1215 § 3. Mortale est alteri falsum crimen grave imponere, ut sic elidatur ejus auctoritas, vel defendatur honor, nam hæ duæ prop. sunt ab Inn. XI damnatæ : 43, *Quidni nonnisi veniale sit, detrahentis auctoritatem magnam sibi noxiam falso crimine elidere?* 44, *Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui, ut suam justitiam et honorem defendat : et, si hoc non sit probabile, vix ulla erit opinio probabilis in Theologia.* Ratio autem est, quia est mendacium in re gravi, deinde etiam est grave contra justitiam, ut jam dicetur.

§ 4. Tale falsum crimen imponere detra- 1216
henti, est in primis contra justitiam legalem, quia est contra jus, quo Respub. obligat singulos sibi subditos, ne Judicem a se constitutum decipiant in iis, quæ ad publicam et rectam gubernationem spectant, sicque inducant ad puniendum aliquem ob crimen falsum. Deinde etiam est contra justitiam commutativam, sive fiat in, sive extra judicium, ita Card. et alii contra Lugo et alios. Ratio est quia quisque habet jus ne a privato occidatur, quod utrumque jus non amittitur, nisi ubi est defensio cum moderamine inculpatæ tutelæ, qualis tum tantum est, si medium quod adhibes ad te defendendum sit unicum et certo efficax, quod hic non est. Deinde hæc defensio est in perniciem et contra jus Reipublicæ : ergo est illicita : ergo non potest dici esse defensio cum moderamine inculpatæ tutelæ, hæc enim est licita. *Nec obstat*, quod talis infamatio non sit contra justitiam, in quantum est recuperatio famæ suæ injustæ, *nam* est contra justitiam, in quantum est recuperatio per infamationem falsam, eo quod hæc sit contra jus ad famam, quod habet ille, qui infamatur, ne lædatur circa materiam, in qua est innocens.

§ 5. Licitum est, per se loquendo, crimen 1217
verum detrahentis, vel falso accusantis manifestare, quantum necessarium est ad elidendam auctoritatem illius, quia injuriam patiens habet jus ad defensionem sui, nec detrahens aut injuste accusans potest esse rationabiliter invitus, cum ipsemet cogat injuriatum ad hoc medium necessarium de se licitum : ita Card. *numer.* 48. Imo aliqui dicunt id licere, quamvis esset accusatus de vero crimine, sed occulto injuriose manifestato, quia adhuc injuste læsa est ejus fama, ad quam recuperandam jus habet. Addit *Card.* si falso vel injuste accusatus inde passurus esset leve damnum et accusans grave, tum fore contra Caritatem revelato ejus gravi crimine auctoritatem elidere. *Dixi*, per se loquendo, nam aliter loquendum est, si quis sub secreto illud habeat, vel injuste notitiam illam acquisiverit, uti dicetur a n. 1228.

§ 6. Qui ab alio falsa calumnia impetitur, 1219
nec aliter potest eam refellere, potest calumnianti dicere quod mentiatur, quamvis hoc sit ipsi futurum ignominiosum, nam utitur moderamine inculpatæ tutelæ, ita cum aliis Mendo *diss.* 1, *num.* 223. Idem dicunt aliqui, quamvis crimen, quod objicitur, foret verum, dummodo non sit publicum, quia calumnia-

tor tum adhuc mentitur quoad famam publicam, sed in hoc videtur esse restrictio nimium mentalis, nam neque ex verbis alterius neque ex circumstantiis colligi potest, quod loquatur de fama publica : posset tamen dicere esse quoad hoc calumniatorem ; sibi facere injuriam.

Quæst. 221. — *Quid notandum sit, si hoc quod de altero dixisti fuit publicum*? R. seqq.

1219 § 1. Aliquid potest esse publicum tripliciter : in primis *Jure,* si sciatur per confessionem Rei in publico judicio, vel per sententiam Judicis jam publicatam ; deinde *Facto,* seu per ipsam facti evidentiam apud tot, ut attenta conditione illorum, qui eam habent, et qualitate communitatis, arbitrio prudentium judicetur nulla tergiversatione celari posse ; denique *Fama,* si rumor de hoc ex sufficientibus indiciis ortus pervenerit ad majorem partem communitatis. Vide dicenda l. 4, nu. 786. Ut autem crimen sit fama publicum, aliqui dicunt sufficere quod sciant decem, quia hic numerus sufficit ad constituendum populum seu parochiam et turbam, L. 4, ff. *Si bonor. raptor.* Alii dicunt sufficere sex, quia is numerus est plus, quam media pars populi; seu numeri requisiti ad parochiam ; alii cum Arriag. *de Sacram. d.* 21, *n.* 27, melius dicunt hoc esse judicandum respective tum ad communitatem, tum ad personas, quæ sciunt et creduntur, vel taciturnæ, vel leviter de hoc locuturæ ; hinc putant, quamvis 30 viri graves et taciturni aliquid sciant, non ideo censeri posse fama publicum. Mol. Lugo, *d.* 14, *num.* 70, Haún. *n.* 544, dicunt, si communitas constet 8 personis, tum esse notorium fama, quando 4 sciunt : si constet 20, quando 7 ; si 100, quando 15 ; si 1000, quando 20 vel 30 qui sint ex diversis domibus. Quod si vicinia constet ex 40 personis habitantibus in 4 vel 5 domibus, quando sciunt 10 vel 8 personæ diversarum domuum, censetur notorium ; si autem civitas constet 5000 civibus, sufficit, quod sciant 30 sparsi per illam civitatem, aut quod una platea vicina id sciat, quia tum moraliter impossibile est celari. Addit cum aliis *Stephan. t.* 4, *disp.* 6, *n.* 27, crimen famosum dici, cujus fama pervagatur per majorem partem Viciniæ, Communitatis, Oppidi, Parochiæ. Denique, ut quis infamatus sit in regno, satis est, si sit infamatus in Curia, vel alio illustri loco, ex quo facile in totum regnum fama dimanet, ita Mol. et Lugo, potestque videri etiam Petsch. *q.* 5, *art.* 3, *q.* 7.

1220 § 2. Si quid sit publicum, non est detractio, si ulterius publicetur, saltem quando prima publicatio non fuit injusta. Quod si hæc fuit injusta, adhuc docent Less. Bonæsp. Burgh. *cent.* 1, *cas.* 54 ; Petsch. *q.* 6, non peccari, si ulterius publicetur, dummodo ipsi non fuerit falso impositum, tum quia per publicitatem amisit jus ad famam, tum etiam quia, considerata humana societate, nimis durum foret non posse loqui de publicis, et reipsa vix unquam posset quis loqui de crimine publico, quia primi sermones sæpissime fuerunt injuriosi. Oppositum tenent Bon. Haun. *n.* 545, et alii cum Steph. *n.* 22, quia cum causa publicitatis fuerit injuria, manet jus ad recuperandam famam : ergo facit injuriam, qui continuando diffamationem impedit illam recuperationem. Quod si crimen fuerit falsum, major adhuc est ratio, uti fatentur Burg. et Petsch. *q.* 8 ; nam facultas publicandi crimen de aliquo, fundatur partialiter in veritate. E contra jus ad famam fundatur, vel in ignorantia criminis veri, vel in vera criminis carentia ; ergo cum hic sit vera carentia criminis, manet jus ad famam ; potestque videri etiam Mol. *d.* 32, qui magis propendet in secundam sententiam.

§ 3. Crimen in uno monasterio publicum 1221
potest ulterius publicari intra illud monasterium ; sed non extra ; quia talis publicitas non est absoluta, sed restricta tantum ad illos, cum quibus monasterium communicat in regula et regimine, Arriag. *n.* 23. An autem possit scribi etiam ad alia monasteria ejusdem Ordinis, dubitatur : videtur posse, tum quia illa inter se communicant, tum etiam quia si Religiosus illuc veniret aliunde, posset dici præsenti : ergo etiam poterit scribi absenti, ita cum aliis Mol. *t.* 4, *d.* 33, *n.* 7 ; Rebell. *p.* 1, *l.* 4, *q.* 4, *n.* 10, ubi tamen addunt, timoratos et prudentes id non facile facere ; sed credo distinguendum esse, nam si illi Religiosi non soleant mitti de uno loco in alium, non videtur licitum esse, quia non habent tantam communicationem ; si autem affixi non sint certis locis, sed permutentur et permisceantur, scribi poterit ob rationem datam.

§ 4. Si res, quæ fuit olim publica, sed nunc 1222
oblivione sepulta erat, iterum publicetur, fit injuria, si facto vel fama tantum fuit publica, ita Mol. Lug. *n.* 85 et alii. Ratio est, quia diversitas temporis facit, ut res non sit amplius absolute publica, sed tantum fuerit : hinc res per oblivionem est reducta ad eum statum, in quo erat ante publicitatem, et fama iterum

juste possidetur. E contra, quod uno loco publicum est, est absolute de facto publicum, hinc, per se loquendo, posset etiam alio loco publicari. Probabile quidem etiam est, quod docent Azor. Less. et Urb. apud Steph. *n.* 23, cum non peccare contra justitiam, qui revelat delictum oblivione sepultum, si simul patefaciat resipiscentiam, quia qui tali tempore fuit infamis, amisit in perpetuum omne jus habendi famam pro eo tempore quo fuit infamis. Contrarium tamen adhuc videtur probabilius, quia in praxi non videtur infamia temporis præteriti posse narrari, quin redundet in infamiam etiam præsentem : probabiliter tamen docent Less. *n.* 82; Lugo, *n.* 77; Petsch. 2. 7, *illat.* 4, non fore peccatum, si fuerit publicum publicitate juris, quia non obstante oblivione, videtur moraliter perseverare facultas manifestandi data a Judice.

1223 *Quæst.* 222. — *Quid notandum sit circa injurias contra honorem ?* Resp. seqq. § 1. Injuriæ contra honorem nomine generico dicuntur *contumelia,* a contemnendo, inquit Mol. *d.* 18, *n.* 1. Contumelia autem dividitur præcipue in convicium, improperium, irrisionem, illusionem, subsannationem, maledictionem. *Convicium* est, si vitium, vel defectus etiam naturalis objiciatur, alteri cum ejus dedecore. *Improperium*, sive contumelia specifice sumpta, qua vitium vel defectus, alicui præsenti in faciem objicitur. *Irrisio* qua quis præsens vel absens objicitur risui. *Illusio,* qua quis objicitur ludibrio quasi recte, et cum quadam deceptione, uti cum Judæi Christo velata facie illudebant, dicentes : *Prophetiza nobis, Christe, etc. Subsannatio,* qua quis objicitur irrisioni per gestus aliosve motus corporis, uti Christo crucifixo subsannabant Judæi, moventes capita, et dicentes : *Vah, qui destruis templum Dei.* Injuriæ contra honorem sæpe additur *maledictio,* qua quis imprecatur alicui malum, de quibus omnibus videri potest Lugo, *d.* 14, *sect.* 11.

1224 § 2. Contumelia ex genere suo est mortale, quia honor, qui per eam tollitur, est bonum æstimabilius quam bona fortunæ, de se tamen est minus peccatum quam detractio, respective ad illum qui contumeliam infert, quia fama est bonum nobilius quam honor, uti *n.* 1193 dictum est. Recte autem notat Steph. *t.* 4, *d.* 6, *n.* 6, quod convicia, quibus se mulieres, pueri et infimæ sortis homines appellant sagas, meretrices, adulteras, nebulones, etc. communiter non sint peccata gravia, quia dicentes non ita sentiunt nec intendunt inferre infamiam gravem, audientes autem non credunt similibus verbis, quia advertunt ex passione dici.

§ 3. Injuria contra famam potest esse sine 1225
contumelia, uti patet in judicio temerario et detractione de absente : similiter contumelia potest esse injuria contra famam, uti si alicui, nemine præsente, objiciam vitium, si solus irrideam illum vel subsannem.

§ 4. Injuria contra famam specie distinguitur ab injuria contra honorem, quia lædunt dona notabiliter diversa, uti colligitur ex dictis *n.* 1191 et 1192, quod *Conf.* nam detractor adhuc censetur aliquatenus revereri eum, cui detrahit, cum plerumque detrahat absenti, ideoque communiter detractio habet se instar furti; e contra contumeliosus abjicit reverentiam erga alterum, ideoque contumelia specifice sumpta habet se instar rapinæ, Petsch. *q.* 5, *art.* 3. *Dico,* specifice sumpta, nam sumpta generice, prout comprehendit omnes injurias contra honorem, potest fieri etiam absenti, uti si statua ejus dehonoretur; hinc recte notat Mol. *n.* 4, in hoc solo non posse poni differentiam adæquatam detractionis et contumeliæ, quod prima fiat absenti, altera præsenti; nam detractio fieri potest præsenti et contumelia absenti. 1226

§ 5. Sicuti omnes detractiones, ita omnes 1227
contumeliæ sunt ejusdem speciei, si distinguas mortalem a veniali, cum per omnes idem honor lædatur, neque ratione diversi modi refundatur specialis inhonestas : nam quod improperium fiat præsenti, hoc ipsum est illa dehonoratio quæ hanc speciem constituit, violentiam enim nullam infert quamvis alter sit invitus : ergo non ideo debet aliis specie distingui.

Quæst. 223. — *Quid notandum sit circa revelationem secreti ?* Resp. seqq. 1228

§ 1. Per revelationem secreti potest fieri injuria gravis vel levis, vel nulla, uti patebit ex dicendis : loquemur autem hic tantum de revelatione secreti naturalis; nam de secreto sacramentali, sive sigillo Confessionis, agetur *l.* 6, *tr.* 4, *c.* 3, *dub.* 1.

§ 2. Qui promittit servare secretum, non 1229
necessario intendit se obligare ex justitia, sed potest velle se obligare tantum ex fidelitate, uti cum communi Lugo, *d.* 14, *n.* 137, addens hanc obligationem fidelitatis esse tantum sub veniali, nisi ex promissione non observata grave damnum nasceretur proximo.

§ 3. Si secretum sit *commissum*, id est, re- 1230
velatum sub antecedente pacto tacendi, con-

tinet obligationem justitiæ gravem vel levem, prout materia est, quia est contractus promissionis onerosus, subit enim onus revelandi, petens vicissim onus tacendi. Si sit secretum tantum *promissum*, id est, si tu tantum promisisti tacere quod jam cognoveras, nisi intenderis obligationem Justitiæ, obligaris tantum ex fidelitate. In dubio autem an intenderis obligationem justitiæ, utendum est conjecturis, ex consideratione circumstantiarum; nam si ita promittas, ut si tunc peteretur a te an velles te sub mortali obligare, id negares, non censeris habere animum te obligandi ex justitia, sed solum ex fidelitate, aut etiam quandoque decentia, vel urbanitate tantum, ita Lugo, *a n.* 137.

1231 § 4. Obligatio Justitiæ circa secretum promissum est levior, quam circa commissum; hinc merea promissio tacendi non obligat in iis casibus in quibus alias tenebaris secretum manifestare, v. g. si legitime interrogeris a superiore vel Judice, vi tamen illius promissionis teneris tacere in casu in quo posses, sed non teneris manifestare. E contra si sit commissum, debes dicere cum æquivocatione te nihil scire de hoc, quia tunc talis est notitia, ac si eam non haberes. Excipe, nisi ille, qui secretum commisit, injuste vexaret Rempublicam, vel alium innocentem, neque aliter desistere vellet ab injuria; tum enim posses revelare, etiamsi te obligasses ad potius sustinendam mortem, quia hoc vinculum obligationis esset injustum, Lugo, *n.* 141.

1232 § 5. Si accusatus sciat sub secreto crimen accusantis, v. g. quia accusans ipsi confidit sub pacto tacendi, vel manifestavit ob necessitatem petendi consilii, Card. *in* 2, *crisi diss.* 26, *a n.* 53, dicit esse illicitum uti illa scientia ad elidendam auctoritatem accusantis quia jus ad secreta observanda est valde strictum, uti expendit Lugo, *n.* 104; ergo obligatio promissionis etiam tacitæ de servando secreto prævalet necessitati se liberandi ab accusatione; idem tamen Lugo, *a n.* 115 recte notat attendi debere ad intentionem illius, qui obligationem tacendi admittit; nam si obligavit se ad tacendum, etiam cum periculo cujuscunque damni et mortis ipsius, tenebitur tacere, quia cum hoc sit licitum, potuit se ad hoc obligare, uti recte Mol. *dist.* 37; quando vero promisit tantum verbis communibus, censetur se voluisse obligare ad moralem quamdam et humanam custodiam secreti; unde colligi debet ex variis circumstantiis, quousque censeatur se extendisse hæc voluntas, ad quale et quantum incommodum ad qualem mutationem circumstantiarum, etc. alter enim mihi rem commisit sub secreto, quale ego censeor hic et nunc admissurus fuisse, si prævidissem has et illas circumstantias.

§ 6. Si injuste acquisivisti notitiam crimi- 1233
nis alieni secreti, v. g. apertis alienis litteris, non poteris uti illa notitia, nequidem ad evitandam mortem, nisi in casu in quo notitiam illam licite comparare posses, si non haberes, quia si illam injuste acquisiveris, non est moraliter tua; ergo si postea non justificetur, debes te gerere ac si illam non haberes, uti probabiliter argumentantur Lugo, *n.* 101 et Haun. *t.* 2, *n.* 536, contra varias aliorum sententias, potestque videri etiam Tamb. *in Dec. l.* 9, *c.* 3, § 2, *n.* 21; neque oportet quoad omnia loqui de fama aliena, uti de bonis fortunæ, horum enim dominium servit necessitati vitæ, non item dominium famæ alienæ, Lugo, *n.* 99. E contra in circumstantiis, quibus licite posses illam notitiam comparare, si non haberes, etiam poteris uti illa ad evitanda etiam gravia tormenta; quia tum justificatur et tunc est moraliter tua in ord. ad usum, habetque se nunc ita ac si furatus esses aureum, et postea incideret et necessitatem in qua aureum licite eriperes; tum enim licite utereris aureo, quia hic usus justificaretur per præsentem necessitatem. Casus autem, quibus licite comparare posses notitiam criminis alieni, si eam non haberes, secundum Lugo *n.* 103, sunt sequentes: si alter, vel alium innocentem injuste vexet et repelli non possit, nisi per notitiam et manifestationem ejusmodi criminis; item si ipsemet ex justitia teneretur tibi illud secretum manifestare; item si ad communem Reipublicæ salutem id necessarium esset.

§ 7. Si neque sub secreto habeas, neque tu 1234
injuriam feceris in acquirenda notitia alieni delicti, poteris uti illa notitia et tale delictum manifestare ad impediendum ejusmodi damnum tuum, quod non tenereris ex Caritate subire ad impediendum damnum illud, quod alteri juste infligi poterit propter manifestatum ipsius delictum, Lug. *n.* 113. Hinc, inquit Haun. supra, si tibi ex occultatione alieni delicti immineret gravia tormenta, vel jactura bonorum, qua de statu tuo decideres, posses alienum delictum manifestare, etiamsi mors propter illud esset ipsi a Judice infligenda, quia non habet jus, ut delictum suum occultetur, quando ex occultatione illius aliquis innocens pateretur damnum respective nota-

bile; tunc enim expedit ad commune bonum Reipublicæ, ut manifestari possit, partim ut impii deterreantur a scelcribus etiam occultis, partim ut innocentibus sit justa potestas se defendendi. Quod si per alterius injuriam tibi communicata sit illa notitia, Pestch. *q.* 5, *n.* 4, innuit idem dicendum esse, ac si per injuriam ipsemet comparasses, quia tota hæc notitia fundatur in injusta manifestatione : ergo quamvis in acquirendo illam non feceris injuriam, tamen est tibi data per injuriam : ergo debet servari sub obligatione illius secreti quam causat injuria. Deinde debetur restitutio pro illa injuria et reparatio vel impeditio damnorum, quæ ex illa sequuntur; ergo tu peccas impediens reparationem illorum damnorum, uti *n.* 1220 dictum est te peccare propalando longius crimen falsum, quamvis hoc sit publicum, quia nempe impedis reparationem famæ ex justitia debitam.

1235 § 8. Quando subditus aliquid sub secreto defert ad Superiorem mediatum, v. g. ad Generalem sui Ordinis, hoc ipso consentit, ut rem communicet cum Superioribus immediatis, qui exsequi debent; et quamvis litteris addat : *soli*, tamen si res non concernant Ministros ipsos, adhuc potest cum his communicari; nam scit Superiores non posse omnia conficere per seipsos et particula exclusivi *soli* non præscindit a concomitantibus, uti habet commune axioma; Ministri autem faciunt unum cum tali Superiore, ita Lugo, *a n.* 145, addens habere etiam locum hic licentiam præsumptam seu interpretativam committentis secretum.

1236 § 9. Quandonam et qualis fiat injuria legendo litteras aut scripta aliena explicat Busemb. referendus *l.* 5, *c.* 3, *dub.* 2; unum hoc videtur addendum; nam dicit cum Laym. Dian. Lugo, *n.* 150, aliisque communiter, quod non sit contra justitiam, si quis fragmenta epistolæ dilaceratæ colligat, iterum jungat et legat; quia sic abjiciens videtur cedere juri suo et habere quasi pro derelictis, ut quisque faciat illis quod potest. E contra alii cum Rebell. et Petsch. supra probabilius tenent oppositum, quia hoc ipso quod dilacerarit maxime si in parva frusta, sufficienter significavit se nolle ut legantur; ergo non ideo voluit cedere juri suo aut dimittere secretum. A fortiori, non possunt legi litteræ quas aliquis casu perdidit, vel in loco etiam publico ex inconsideratione reliquit.

1237 § 10. Observatio secreti pertinet ad varia præcepta, secundum diversitatem bonorum quibus violatio illius opponitur; hinc si adferat damnum fortunarum, pertinet ad 7 præceptum; si famæ vel honoris, ad 8; si corporis ad 5; si animæ, reducitur ad 5, vel 7. Et universaliter omne secretum dici potest esse bonum animæ; est enim quasi Thesaurus intellectualis, cujus pretium tanto vilius est quanto cum pluribus communicatur, ita Lug. *n.* 144. Deferri posse crimen, licet noveris sub secreto naturali, si hoc sit necesse ad cavendum damnum commune, dictum est *l.* 2, *n.* 217. De secreto, videri possunt plura apud Sanch. *in Consil. l.* 6, *c.* 6, *dist.* 1, 2, 3; et Gob. *in Quint. tr.* 5, *c.* 19, *sect.* 10 *et* 11.

DUBIUM III.

An et quomodo fama sit restituenda?

« Resp. Nisi sit causa excusans, patet ex na- 1238
tura justitiæ et ex dictis *de Rest.* famam injuste ablatam restitui debere. Et quidem, si verum crimen quis narravit, debet opinionem conceptam, quantum potest, apud audientes abolere, dicendo, v, g. se male dixisse, injuriam intulisse, deceptum esse, etc. Vel si hac ratione parum proficiatur, eum laudando in aliis rebus, crimen extenuando, honorem ejus in re alia procurando, etc. Sic enim sensim tantumdem fama ejus illustrabitur ex una parte quantum ex altera obscurata fuit. Quod si autem crimen falsum impegisti, teneris id aperte retractare (adhibito etiam, si opus est, juramento) apud eos quibus dixisti et (per se loquendo) ad quos infamia pervenit, sive apud auditores mediatos, ut contra Less. et Tann. 2, 2, *d.* 4, *p.* 6, *disp.* 6, *n.* 146, docet Lugo, *disp.* 15, *sect.* 2; quia totum damnum famæ, cujus causa est, teneris reparare; licet aliquando sufficiat dicere te penitus deceptum, rem aliter se habere, mala te informatum fuisse. V. Laym. *l.* 3, *tr.* 3, *p.* 2, *c.* 7; Less. *l.* 2, *c.* 11, *d.* 29.

» Dixi *per se*; plerumque enim per accidens ab hac obligatione talis excusatur, respectu auditorum mediatorum, tum ob moralem impotentiam, tum quia eo ipso quod apud immediatos retractavit, implicite illis commisit ut hanc retractationem ipsi indicent aliis, si quibus forte revelarint; idque confirmat praxis Confessariorum qui tantum obligant ut retractent apud eos quibus ipsi revelarunt. V, Lugo, *l. c. Unde resolves* :

» I. Confessarii est, uti et Concionatorum, bene instruere suos et monere de restitutione ac fuga vitii tam communis.

» II. Is qui bona fide vel probabili errore deductus sine formali mendacio falsum de alio dixit, tenetur (intellecta postea materiali injustitia) ad restitutionem, licet non tam stricte quam qui infamavit per injuriam formalem; hic enim tenetur restituere cum detrimento famæ suæ, etiam æquali; alter non item, sed tantum quatenus sine suo notabili incommodo potest; Mol. Less. Lugo, *d.* 15, *n.* 4. Similiter qui crimen narravit de uno quod auditores ex errore intellexerunt de alio, licet non ex justitia (siquidem non ejus actio sed error audientium causa fuit damni injusti) tamen ex caritate tenetur ad restitutionem, cum possit grave damnum proximi sine suo detrimento præcavere; Bonac. *d.* 44.

» III. Qui detraxit alteri libello famoso tenetur, ut efficax sit restitutio, eam facere contrariis scriptis vel publica revocatione; Sayr. Bonac. *t.* 2, *d.* 2, *de restit. q.* 4, *p.* 9, *n.* 9.

» IV. Si ex læsione famæ ortum etiam est alteri damnum fortunarum, ut si privatus est officio, excidit spe divitis Matrimonii, amisit dotem, etc. tunc et fama debet restitui et damnum illud compensari ad arbitrium prudentium. Et quidem obligatio restitutionis famæ, cum sit pure personalis, non transit ad hæredes; obligatio autem compensationis dicti damni, cum habeat respectum ad bona infamatoris, transit ad hæredes; Laym. *ll. cc. n.* 4.

» *Quæres* I. Quæ excusent a restitutione famæ? *Resp.* Patere ex dictis *de rest. l.* 3, *tr.* 9, *cap.* 2. *Unde resolves :*

» I. Excusatus es a famæ restitutione si plane sis impotens.

» II. Si crimen occultum quod dixisti, vel simile, alia ratione fiat publicum; Lug. *d.* 15, *n.* 37.

» III. Si fama aliis modis jam recuperata sit ut infamati purgatione, vitæ probitate, testimonio prudentium, Less. *l.* 2, *c.* 11, *d.* 17. Etsi tunc pro damno quod secutum est debeat satisfieri; Lugo, *sect.* 3.

» IV. Si prudenter judicetur, jamdudum rem oblivione deletam. Quo casu maxime prudentia opus est, nam aliquando periculosius est retractare, renovando memoriam; V. Lugo.

» V. Si is, cui detraxisti, tibi similiter detraxerit, nec velit restituere, quia tunc potes jure compensationis seu retentionis uti, dummodo infamia illata non redundet in alios. Ita probabiliter Tol. Less. Silv. Mald. Dian. *p.* 3, *tr.* 5, *res.* 30; Mol. *contra* Cajet. Tann. Lugo, et Nav.

» VI. Si non possis absque periculo vitæ, vel si fama restituenda sit minoris valoris quam fama detractoris ; Sic v. g. Prælatus non tenetur restituere vili homini, si aliter non potest quam cum amissione famæ suæ multo majoris momenti; sed sufficit tunc, si infamatum laudet, aut pecunia compenset. V. Lugo, *l. c.*

» VII. Si infamatus sponte remiserit (modo tamen ejus infamia non redundarit in alios, ut familiam, statum), sive expressa, sive tacita sit condonatio; tametsi nihilominus ex caritate damnum resarcire aliquando tenearis, si possis absque gravi incommodo, Lugo, *n.* 38. Imo aliquando etiam sufficit condonatio præsumpta sive interpretativa voluntas ejus qui potest condonare, si nimirum ille sit ita affectus ut si rogaretur, facile condonaret; tunc enim non est invitus saltem quoad substantiam, etsi fama non restituatur. V. Lugo, *l. c.*

» *Quæres* II. An restitutio famæ licite condonetur?

» *Resp.* Licite fit in iis casibus, in quibus seipsum licet infamare; in quibus autem et quam graviter peccat se infamando in iisdem, et tam graviter peccat condonando. Nav. Trull. *t.* 2, *l.* 7, *c.* 10, *d.* 28. *Unde resolves :*

» I. Condonans famæ restitutionem peccat mortaliter: 1. Si infamia redundet in alios. 2. Si inde sequatur scandalum. 3. Si sit vir valde utilis Reip. et ex infamia fructus impediatur. 4. Si fama sit necessaria ad muneris gubernationem, Sot. Less. Trull. *l. c.* qui tamen notant condonationem semper esse validam, quando fama non redundat in alios; secus quando redundat. Unde parentes non possunt condonare quando redundat in filios; neque filii quando in parentes. V. *Auct. cit.*

» II. Ex eo vero præcise quod infamatus (vel contumelia affectus) conversans cum infamatore videatur remittere injuriam, non censetur condonare restitutionem famæ vel honoris, sicuti nec alia debita per familiaritatem; Nav. *c.* 18; Trull. *d.* 29. »

ADDENDA.

An restituendum sit aliquid pro honore in defraudatione præmiseri dictum est hic *a n.* 283; non esse autem obligationem resti-

tuendi pecuniam pro fama dictum est *a n.* 297; attamen honorem restitui debere pro fama etiam dictum est *n.* 302. Denique quod fama consequens talenta non semper sit inæstimabilis notandum est *n.* 304, *Inst.* 2. Præter hæc sit.

1239 *Quæst.* 224. — *Quid faciendum sit pro restitutione ratione suspicionis vel judicii temerarii?* Resp. Ratione horum præcise non est opus alia restitutione quam ut hæc deponantur; ita *Mol.* aliique cum Dicast. *de Restit. dist.* 2, *dub.* 6. Ratio est quia sic reparatur totum damnum et reducitur æqualitas quæ erat sublata, putatque Dicast. *n.* 121, satis temere dici quod alia satisfactio requiratur.

1240 *Quæst.* 225. — *Quantum restitui debet ratione infamationis?* R. 1. Ex infamatione graviter injuriosa nascitur obligatio compensandi totum damnum, etiam in aliis bonis inde secutum; ita Less. *l.* 2, *c.* 11, *n.* 101; Lugo, *d.* 15, *n.* 21, aliique cum Dicast. *n.* 273, et sequitur ex dictis de restitutione; tenetque etiamsi crimen revelatum fuerit verum, si fuerit occultum, uti communius docent Auctores contra *Sot.* et recentiores aliquos, qui putant in hoc casu teneri tantum ad partem, eo quod damnum principaliter sequatur ex crimine ipso vere commisso, quam sententiam Less. *n.* 103, dicit non esse improbabilem sed opposita tenenda est, quia crimen occultum erat ac si non esset factum : ergo totum damnum secutum est ex injusta revelatione : ergo ex hac est obligatio reparandi.

1241 § 2. Non est obligatio restituendi aliquid præcise pro infamia temporis præteriti; ita Mol. Lug. *n.* 17; Dicast. *n.* 187, contra *Rebel.* Ratio est quia pars famæ præteritæ non potest physice reparari in proprio genere, cum fieri non possit ut tunc fuerit quando non fuit; restituta autem in præsenti censetur et moraliter restituta est pro præterito et agnito errore quasi retrotrahitur; auditores enim agnoscunt se antea falso opinatos esse; unde nihil amplius damni manet; hinc nec videtur esse debita ulla pro eo satisfactio, uti putavit Less. *n.* 99; totum enim jam sublatum est, si pro præsenti restituatur fama.

1242 *Quæst.* 226. — *Quid notandum sit circa obligationem restituendi apud mediatos Auditores?* R. Quæ de his habet *Busemb.* sunt probabilia, sed videtur probabilius sic esse dicendum; si detractor dixit apud eos qui merito timebantur rem ulterius propalaturi, tenetur in horum defectu restituere etiam apud mediatos Auditores, quia est causa efficax infamiæ etiam apud hos causatæ, idéoque etiam tenetur inquirere an immediati Auditores aliis dixerint. E contra, si detraxit apud eos qui prudenter credebantur non propalaturi longius, si forte hi aliis dicant, non tenetur restituere nisi apud hos immediatos; hi autem tenentur apud ceteros, quia hæc ulterior propalatio non est moraliter imputabilis primo detractori, sed malitiæ illorum; ita quoad omnia Dicastill. *supra a n.* 168, citans alios; item Dian. Tamb. Villal. Haun. *t.* 2, *n.* 557; Pestch. *pag.* 518. Quod si detraxerit, nihil cogitans de hoc an hi auditores essent ulterius propalaturi necne, Tamb. et Spor. *in Dec. t.* 5, *c.* 4, *n.* 103, dicunt non teneri restituere nisi apud immediatos, quia inculpabiliter non prævidit damnum et hanc sententiam vocat probabiliorem Dic. *n.* 276.

Quæst. 227. — *Quid addendum sit circa illum* 1243 *qui infamavit alterum plane inadvertenter et sine culpa?* R. § 1. Talis id postea resciens tenetur ex justitia restituere famam, si possit absque gravi incommodo; ita Mol *d.* 40, *n.* 3; Less. Lugo, *d.* 15, *n.* 4; Haun. *n.* 552; Platel. *n.* 775; Spor. *n.* 86, aliique communiter contra *Bonæsp.* et alios tacito nomine relatos a Tamb. *in Dec. l.* 9, *c.* 3, *n.* 8, qui dicunt esse obligationem tantum ex caritate, quam sententiam Steph. *t.* 3, *d.* 6, *n.* 43, dicit esse probabilem, nec probabilitatem audet negare Haun. *n.* 555; Dicast. *de Restit. d.* 12, *n.* 162, vocat probabilissimam. Ratio nostra est, quia quamvis non sit obligatio proprie ex re accepta, cum nihil inde habeatur; neque ex injusta acceptione, quæ præcesserit, cum factum sit sine ulla culpa, tamen est obligatio, imprimis quasi ex re accepta; nam non restituendo, quasi detines famam alienam, eo modo, quo detineri potest : ergo sicuti, habens sine culpa bovem alienum domi tuæ clausum, teneris non detinere, sed facere, ut redeat ad dominum, ita cum aliqua proportione de fama aliena. Deinde si non restituas, acceptio tua fiet formaliter injusta : ergo teneris prævenire restituendo. *Ant. prob.* in simili; nam si casu incendisses domum alienam tenereris ex justitia incendium restinguere, si commode posses; alioquin hoc negligens, postea tenereris ex damnificatione, quæ tum fieret injusta, quando potens restinguere non restingueres. Ratio utriusque a priori est, quia hæc continuatio incendii et illa perduratio infamiæ jam fieret tibi voluntaria et moraliter imputabilis : ergo continuando peccares contra justitiam, quæ unumquemque

obligat ad procurandum, ne ex sua actione lædantur positive jura aliorum. Notant autem communiter omnes cum Lugo, *d.* 39, *n.* 29, non teneri cum gravi incommodo, id est, tali, ad quod pro proximo subeundum non obligat præceptum Caritatis; cum enim inculpabiliter dederit causam illi damno, si commode non possit impedire, censebitur juste permittere, nec poterit illi moraliter imputari; constat enim apud omnes, quod multo minor sit obligatio impediendi, quam positive non inferendi damnum.

1244 § 2. Non est obligatio reparandi damna secuta, antequam adverteris fuisse detractionem ut recte Lugo, *d.* 15, *n.* 5, illa tamen sunt reparanda, quæ sequuntur ex dilata culpabiliter restitutione famæ, uti colligitur ex dictis *n.* 252.

1245 § 3. Si de Petro dicas crimen, quod audientes per errorem intelligant de Paulo, dum advertis, ex justitia teneris restituere Paulo, ob rationem *n.* 1243 datam, et providere, ne intelligant etiam de Petro, Mol. Lug. *n.* 6; Spor. *n.* 87, contra *Less.* qui dicit ex Caritate, tantum teneri, quod Dicastill. *n.* 167, dicit esse probabile, sed addit *Less.* consequenter dicere debuisse etiam tantum ex Caritate teneri, si sine culpa detraxerit; esse autem tum obligationem saltem ex Caritate, si possis sine gravi incommodo, fatentur communiter omnes cum Dicast. *n.* 161, hoc enim faciendo non pateris damnum, quod patereris, si damnum in bonis fortunæ inculpate causatum tenereris reparare.

1246 *Quæst.* 228. — *An ille, qui detraxit, teneatur semper hoc revocare?* Resp. § 1. Per se loquendo, tenetur et non est satis eum laudare in aliis rebus, v. g. si dixisti aliquem esse impudicum, non est satis laudare eum in aliis virtutibus, quia sic nequidem æquivalenter restitues hoc, quod abstulisti: una enim fama in æstimatione hominum non substituitur pro altera, uti habet communissima sententia.

1247 § 2. Si detraxit, manifestando aliquid verum non potest hoc revocare, dicendo se esse mentitum, sic enim mentiretur, sed debet aliis verbis ut, v. g. dicere se male locutum esse, se fecisse injuriam, se deceptum esse, nempe errore practico, homines sæpe mentiri talia dicendo, se non posse quidquam asserere de alterius crimine, etc. Si tamen audientes adverterent hoc fieri ideo, ut reparetur fama, melius esset, aliter compensare, v. g. laudando in aliis virtutibus, vel quovis alio modo ingenerando bonam opinionem de persona læsa, aut etiam honorando, uti habent Less. et Lug. *d.* 15, *n.* 33, ea enim nunc est calliditas hominum, ut suspicentur ejusmodi retractationes, in quibus aliquis dicere non audet se dixisse falsum, fieri tantum eo fine, ut satisfiat conscientiæ; hic pergunt credere fuisse verum: interim tamen debet detractor manere paratus ad revocandum, prout salva veritate poterit, si hoc fuerit necessarium ad reparationem famæ læsæ. Videri possunt Dian. *p.* 3, *tr.* 5, *res.* 30 et *p.* 11, *tr.* 6, *res.* 57; Dicast. *d.* 12, *a n.* 261; Steph. *t.* 4, *d.* 6, *n.* 44; Spor. *in Dec. tr.* 5, *c.* 4, *n.* 92.

Quæst. 229. — *Ad quid teneatur, qui falso detraxit?* Resp. Tenetur, per se loquendo, retractare tali modo, qui sit efficax ad reparandam stabiliter famam alterius, etiamsi deberet dicere se mentitum esse, idque juramento firmare, etiam adhibitis testibus, aliisque quamvis extraordinariis mediis, ita cum communi Lugo, *a n.* 24; Ills. *t.* 4, *d.* 2, *n.* 109, partim contra *Fabrum*, qui dicit non teneri addere juramentum, partim contra utrumque Nav. Rodr. Dicast. *n.* 259; Spor. *n.* 89, qui dicunt non tenere adhibere testes, partim contra *Less.* qui dicit non teneri, nisi ad summum adhibere juramentum et testes, non autem alia extraordinaria media, quod etiam videtur innuere *Ills.* sed ratio nostra est, quia diffamans habet jus ad famam suam recuperandam; ergo diffamatus tenetur adhibere media necessaria ad illam reparandam: ergo si ordinaria, non sufficiant, tenebitur etiam ad extraordinaria, malitiæ enim suæ esse causæ excusantes, v. g. si deberet ipse onus. *Dixi* 1, per se loquendo, nam possunt imputare debet, quod sibi imposuerit illud longe majorem infamiam subire: attamen non excusatur, si deberet subire tantum æqualem, quia æquius est, ut nocens quam ut innocens patiatur illud damnum, secundum dicta *n.* 368. *Dixi* 2. Ad reparandam stabiliter, nam si Auditores primo crediderint retractanti, postea autem mutata mente redeant ad primam malam opinionem, tenebitur iterum hanc tollere, prout poterit, quia hoc damnum famæ adhuc respicit primum delictum veluti sui causam, uti recte Lugo, *n.* 28. 1248

Objic. Per juramentum dedit majus motivum, ut credatur retractationi, quam per locutionem suam dederit, ut crederetur detractioni: ergo si audientes non credant juramento, non est detractioni imputandum, sed audientium malitiæ. R. Imputandum esse principaliter detractioni præteritæ, partialiter tamen

etiam malitiæ audientium, qui ideo etiam obligantur deponere malam opinionem; cum quo stat quod detractor pergat obligari ad hoc ipsum procurandum, cum opinionom illam injuste causarit.

1249 *Quæst.* 230. — *Ad quid teneatur Caius quid, ut impediret Titium ab officio quo erat indignus, publice diffamavit eum, cum satis fuisset diffamare privatim?* R. Non tenetur reparare damna Titio ideo causata quod negatum sit officium, sed tantum famam in publico perditam, quia sola diffamatio privata ad quam jus habebat fuit causa negandi officium, et consequenter causa damni non fuit injusta; ita Less. *l.* 2, *c.* 12, *n.* 124; Lugo, *d.* 18, *n.* 92.

1250 *Quæst.* 231. — *Ad quid teneatur qui detraxit defuncto?* Resp. Si detraxit falso, tenetur revocare, quia defunctus retinuit jus ad famam, uti dictum est *n.* 1210. Neque hæredes possunt juri illi cedere, aut de illo transigere, cum remaneat defuncti, quamvis possint remittere jus persequendi litem contra detractorem. Quod si infamavit in vero crimine, tenetur reddere dubium aut aliter excusare, secundum antedicta, nec satisfacit orando pro ipso, uti vult *Mol.* quia sic non compensatur fama, quæ est bonum alterius generis. Denique si infamia vel damna inde redundarint in familiam, etiam tenetur pro his satisfacere, quia per injuriam ipsius causata sunt; ita quoad omnia Bon. *de Restit. d.* 2, *q.* 4, *p.*; Dicast. *a n.*282, aliique communiter.

1251 *Quæst.* 232. — *An a restitutione famæ excuset prudens metus incurrendi damni temporalis in bonis fortunæ?* Resp. Excusat, si sit metus gravissimi damni, quamvis enim bonum famæ ex suo genere sit majus quam omnia bona fortunæ, tamen bonum inferioris ordinis propter necessitatem vel utilitatem suam sæpe censetur inter homines esse majoris æstimabilitatis quam bonum superioris ordinis, uti recte Ills. *tom.* 4, *d.* 3, *n.* 111.

1252 *Quæst.* 233. — *Quid debeatur pro honore læso?* Resp.

§ 1. Debetur satisfactio; ita Less. *l.* 2, *c.* 11, *dub.* 27; Lugo, *d.* 15, *n.* 53; Amic. *tom.* 5, *d.* 37, *n.* 148; Dicast. *de Rest. d.* 12, *a n.* 354; Haun. *t.* 2, *a n.* 563; Herincx *d.* 7, *q.* 7, *n.* 8; Petsch. *n.* 523. Probatur, quia si Petro, nemine præsente, dixeris contumeliam aut impegeris alapam, non est satis præcise desistere, sed teneris, vel petere veniam, vel testificare te rursus habere æstimationem de ipso, vel tali modo te habere, ut non amplius censearis continuare injuriam, sed reparare; fuisti enim injusta causa doloris, qui merito afligit animam Petri: ergo ex justitia teneris illam tollere; non tollis autem, sed continuas, si non ponas satisfactionem: ergo. Similiter si alicui impegeris publicam alapam, non semper erit satis si etiam publice cum signis doloris humiliter petas veniam, sed quandoque necessaria erit longe major humiliatio, v. g. genuflexio, uti recte Rebell. aliique cum Lugo, *n.* 57, contra Less. *n.* 145. Si enim rusticus Principi publicam alapam impegerit, aut etiam Nobili, quis dicet satisfacere sic petendo veniam? Itaque regula generalis est tantam reparationem vel satisfactionem esse ponendam quanta requiritur ad abolendam injuriam, sive ad famam et honorem in eo statu reponendum in quo erat antequam læderetur.

§ 2. Si inhonoratus vindictam sumpserit 1253
de inhonorante, v. g. si eum percusserit, vulnerarit, etc. communiter non requiritur ulterior satisfactio pro honore; ita Lug. *n.* 59, Herincx et Petsch. *p.* 524, quia pro hoc videtur acceptare vindictam, et hoc ipso quod alter vicissim non vindicet, censetur recognoscere suam culpam et testari existimationem de læso; si tamen ad alios dimanasset infamatio qui de hac vindicta sumpta nihil rescirent, deberetur apud hos alia reparatio honoris. Videri possunt plura apud Dicast. *a n.* 356.

§ 3. Etiam debetur compensatio damno- 1254
rum, si inhonoratus ideo est aliqua passus, uti si ideo depositus est ab officio, et hoc satis colligitur ex dictis de restitutione.

Quæst. 234. — *Quid agendum sit si dubitetur* 1255
an hoc quod dixisti sit oblivioni datum? R. Caj. dicit absolute revocandum esse, nisi constet oblivioni datum esse; consentit Dicast. *n.* 196, si personæ, apud quas revocat, sint creditureæ fuisse falsum. E contra, si fuerit verum, Nav. et Less. dicunt non facile renovandam memoriam, nisi evidens sit periculum, ne data occasione memoria redeat. Molin. dicit si parva sit probabilitas quod adhuc sit recordatio, e contra notabilis infamia caderet in retractantem, non esse obligationem retractandi. Lugo, *n.* 35, dat hanc regulam, nempe ut hoc fiat quod consideratis circumstantiis putatur velle passus injuriam; ut autem hoc dijudicari possit, debet detractor ipse considerare quid sibi fieri vellet in ejusmodi circumstantiis; addit tamen recte *n.* 36, cum Mol. adhuc deberi aliquid infamato, v. g. laudem aut honorem secundum ante dicta, in

compensationem illius periculi, ne forte infamia necdum sit oblivioni data.

1256 *Quæst.* 235. —*An obligatio restituendi pro fama vel honore transeat ad hæredes detractoris?* Resp. Non transire; attamen transit obligatio reparandi damna fortunarum inde secuta *Pars* 1. Est Less. Lug. *d.* 15, *n.* 8; Dicast. *de Restit. d.* 12, *n.* 280, et aliorum communis contra *Adr. Nav. Mol. Rebel.* et alios. Ratio est quia hæc obligatio est personalis et ex communi sensu hominum hæres succedit defuncto tantum quoad jura et debita fortunarum, non autem succedit in fama vel honore, et consequenter etiam non succedit in debitis famæ vel honoris, quæ solam personam infamantis respiciunt, neque verum est quod defunctus teneretur compensare in pecunia, si non posset aliter, uti *n.* 299 dictum : ergo multo minus ad hoc tenetur hæres. *Pars.* 2 Patet, quia defunctus tenebatur damna illa fortunæ compensare, et bona ejus transeunt ad hæredem cum isto reali onere.

Circa pœnas et actiones, quæ competunt ratione injuriarum contra famam et honorem; item ratione libellorum famosorum, videri possunt Dicast. *a n.* 429, et Haun. *a num.* 569.

CAPUT II.

QUID DE PRÆCEPTO NONO ET DECIMO?

Non concupisces, etc.

1257 « Resp. Prohibet omnes internas concupiscentias, et delectationes voluntarias illorum operum, quæ præceptis secundæ tabulæ, præsertim sexto et septimo, vetantur. Qua de re vide *supra*, et patebit ex dicendis de peccatis, *infr. l.* 5. »

CAPUT III.

QUID DE PRÆCEPTIS ECCLESIÆ?

1258 Resp. Etsi ea sint plurima, præcipue tamen toti Christiano populo communia quinque numerantur. Ex quibus hic agendum restat de tertio, quia de 1 et 2 actum est *in præcepto* 3, *Dec.* De 4 et 5 *infra l.* 6, *de Sacram.* »

DUBIUM I.

Quid requiratur ad Jejunium Ecclesiasticum, et quanta ejus obligatio?

Resp. Jejunium ex præcepto Ecclesiæ, obli- 1259
gante sub mortali, requirit tres conditiones, Laym. *l.* 4, *t.* 8, *c.* 1, *n.* 13.

» I. Est unica tantum comestio de die, in ordine ad nutritionem ; quæ ita necessaria est conditio ut secunda comestione pecces mortaliter, reliquis autem supra secundam ad summum venialiter tantum, Laym. n. 12 et 13.

» II. Est abstinentia ab esu carnium, itemque ovorum et lacticiniorum, eo quod ex carne originem trahant multumque nutriant. Unde intra Quadragesimam jure communi prohibentur; extra eam permittuntur. Imo intra eam quibusdam locis consuetudo permittit, quæ ubique notanda est; Bon. *t.* 2, *de præcept. Eccl. d. ult. q.* 1, *p.* 2, ex Silv. Nav. Less. *l.* 4, *c.* 2, *n.* 8; Azor. Laym. *n.* 3; Fill. *t.* 27, *p.* 2, *n.* 44 *et seqq.* Fagund. *p.* 4, *l.* 1, *c.* 2. Adde dispensatum quoad carnes etiam lacticiniis et ovis vesci posse, non tamen vice versa; et cui est permissus esus carnium, etiam secunda refectio permissa videtur, ut contra Reg. Less. Nav. etc. probabiliter docent Az. *l.* 7, *c.* 10, *q.* 3; Fill. *c.* 3, *q.* 4; Tol. etc. Confirmatque Bonac. *l. c.* si esus carnium sit permissus ob debilitatem naturæ, et non propter nauseam vel damnum tantum. V. Less. Fill. Azor. etc. Ratio est quia de essentia jejunii est abstinentia a carnibus.

» III. Conditio est certa hora refectionis quæ est circa meridiem, nisi aliud loci consuetudo ferat, idque non mathematice computandum, sed moraliter. Dictam autem horam notabiliter sine justa causa prævenire mortale putant Nav. et quidam alii; sed probabilius docent esse veniale Tol. et Fill. *n.* 70, 71 *et* 72, eo quod non violetur substantia, sed tantum circumstantia, Less. *n.* 13. V. Laym. *n.* 10 *et seqq.*

» Dixi *notabiliter et sine causa,* quia prævenire ex justa causa, v. g. si iter sit faciendum, si hospites dimittendi, etc. et absque ea, per mediam horam tantum, nullum peccatum videtur esse. Dilatio in vesperam et licita est et laudabilis, si nihil ante sumas. *Ex dictis resolves :*

» I. Non solvitur jejunium per divisionem

prandii ob negotium incidens, vel si quid sumitur per modum medicinæ, vel ob debilitatem aliamve causam rationabilem, uti apud Religiosos faciunt ministri et lectores mensæ, quia nonnisi unicam refectionem intendunt. Et hinc Sanch. *in Cons. l.* 5, *c.* 1, *d.* 24; Escob. *t.* 1, *E.* 7, *c.* 3, *n.* 19, excusant famulos mensæ ministrantes, si aliquid prægustent, aut ex reliquiis gulose sumant, tum ut melius serviant, tum ut famem sublevent; intellige si cum illorum refectione licita moraliter uniatur. Nec solvitur per sumptionem electuariorum vel celebriorem haustum, ante quem modicum sumere, ne potus noceat, permittit Azor. Esc. *n.* 28 et quidem toties quoties biberit, dummodo non in fraudem jejunii, v. g. 5 vel 6 amygdalas, vel quid simile, Regin. et alii cum Dian. *p.* 1, *t.* 9, *R.* 24, quia ordinantur potius ad alterationem corporis vel digestionem ciborum quam nutritionem. Excipe tamen : 1. Si quis sumeret lac, jusculum et similia, quæ sive sorbeantur, sive comedantur, non habent rationem potus sed cibi, ac principaliter referuntur ad nutriendum. 2. Si quis poma, pyra vel etiam uvas in magna quantitate sumeret, quia habent rationem cibi, Dicast. *p.* 9, *t.* 6, *R.* 14, 3, nisi quis in magna quantitate electuaria in fraudem jejunii sumeret. Qui vero in potu valde excederet, contra temperantiam quidem, non tamen contra jejunium peccaret, saltem mortaliter. Laym. *num.* 27.

» II. Jejunium non solvitur per collatiunculam vespertinam, etsi hæc non ad somnum, sed ad nutritionem ordinetur; quia consuetudo permittit. Addo *vespertinam,* quia sine causa non licet illam sumere mane vel meridie; ex justa tamen causa licet utrumque, ut si fiat aatione debilitatis, negotiorum, studiorum; sine ea erit veniale tantum, cum non violetur substantia jejunii.

» Quoad ejus quantitatem, communiter designatur quarta vel quinta pars integræ cœnæ, ut contra Dian. 1, *p. t.* 9, *R.* 1; Turr. etc. docent Reg. *c.* 2, *l.* 6, *n.* 185; Laym. *n.* 9; Fill. *n.* 33, dicens ita decisum esse in celebri academia Theologorum, qui omnes in quartam partem consenserunt. Idem probat Esc. *E.* 13, *c* 3, *n.* 61, siquidem cœna ordinaria duarum librarum pondus non excedat, quia talis in reliquis præceptis modica censetur, ac proinde tanto quis magis minusve peccat quanto magis vel minus transgreditur. Adde quibusdam in locis ex consuetudine plus permitti sæcularibus quam Religiosis, nobilibus quam plebeiis, et in frigidis regionibus quam in aliis, ut notant Laym. *n.* 9; Bon, *t.* 2, *de præc. Eccl. d. ult. q.* 1, *p.* 3, *n.* 2, plus item quibusdam in locis, in vigilia Nativitatis Domini (et alibi in Cœna Domini) permitti ex consuetudine, dicunt Med. Caj. *n.* 34. Sanch. Escob. *E.* 7, *c.* 3. Quod Bon. *l. c.* non improbat ubi ea consuetudo est recepta.

» Quoad qualitatem, in ea prohibentur cibi ad nutritionem communiter ordinati, qui inter fercula fere apponuntur. Permittuntur autem leviores, ut fructus aliave ex sacchro et melle confecta, et pro more regionis parum butyri et caset, ut in regionibus Septentrionalibus, ob fructuum inopiam, Laym. n. 9.

» III. In confessione non sufficit dicere non servavi aut fregi jejunium, sed addendum utrum refectione multiplici an esu carnium, et si hoc utrum semel an sæpius quantitatem notabilem sumpserit, quia probabile satis est, etiam in hac materia, parvitatem a mortali excusare, ut docent Bon. *p.* 2, et Tan. *t.* 3, *d.* 3, *d.* 5, v. g. si coquus aut ægroti minister parum carnis prægustet, Escob. n. 54, Sanch. *dub.* 12, *n.* 10, vel ex aliis cibis quartam tantum partem collationis serotinæ, sive unam vel duas uncias sumat, hanc enim esse materiam parvam, cum Turr. et Leon. docet Dian. *p.* 5, *t,* 5, *R.* 11, *et p.* 8, *t,* 7, *R.* 54, esse probabile. Si autem sæpius eodum die parum sumeret, peccaret graviter; quia materiæ illæ coalescerent in unam magnam, ut contra Salas docet Dian. *p.* 3, *t.* 6, *R.* 43. Denique si sit in Quadragesima, addendum utrum fregeris esu ovorum aut lacticiniorum, tametsi enim Dian. *p.* 1, *t.* 9, *R.* 41 *et p.* 3, *t.* 6, *miscel. R.* 80, citans multos doctores, dicat certum esse quod sit mortale, si non ex jure positivo, saltem ex consuetudine in omnibus fere mundi partibus recepta, vesci ovis et lacticiniis in Quadragesima; probabile tamen est et tutum (saltem in his Germaniæ partibus) esse tantum veniale, Laym. *n.* 3; Fag. *l.* 1, *c.* 2, *etc.* tum quia licet consuetudo habeat, ea tamen non semper sub peccato, præsertim mortali, obligat. V. Filliuc. *t.* 27, *p.* 2, *c.* 3; Bon. *n.* 2; tum quia Ecclesia non tam graviter ad hoc obligat, ut patet tum ex verbis ipsius, tum ex faciliore dispensatione in his quam in carnibus. Ob quam causam etiam laridi et adipis usum facilius concedi posse pauperibus, docet Laym. *n.* 5. Imo ait nec divitem propter eum usum continuo damnandum esse peccati mortalis, præsertim cum Silv. *V. Jejunium,* et alii dicant cum, cui ovo-

rum et lacticiniorum usus permissus est, etiam laridi et sagiminis permissum videri; idque non improbat Azor. *t.* 1, *l. c.* 10, *q. ult.* V. Laym. hic, Fagund. *n.* 20, ubi dicit pinguedinem inter carnes non computari. V. Dian. *p.* 1, *t.* 9, *R.* 21. Verum in his videndum ubique quid recepta piorum consuetudo ferat, a qua non temere recedendum.

» Dixi : *Si sit in Quadragesima ;* quia extra eam licite vescitur ovis qui debet jejunare, v. g. ob jubilæum, Henr. etc. vel ex pœnitentia sacramentali, Fagund. vel ex voto aut in Vigilia. V. Dian. *R.* 5 *et* 6. »

ADDENDA.

1260 *Quæst.* 236. — *Unde et quanta sit obligatio jejunandi vel abstinendi a carnibus*? Resp. § 1. Obligatio quandoque jejunandi aut abstinendi est saltem ex consuetudine, uti de jejunio quibusdam diebus, et de abstinentia diebus Veneris ac Sabbati, habet communis sensus omnium fidelium ; de abstinentia autem ab ovis et lacticiniis in quadragesima constat ex prop. 32, ab Alexandro VII damnata : *Non est evidens quod consuetudo non comedendi ova et lacticinia in quadragesima obliget.* Quoad quatuor tempora, sic habetur in lectione Breviarii 14 Octob. festo sancti Callisti : *Constituit quatuor anni tempora, quibus jejunium ex Apostolica traditione acceptum ab omnibus servaretur.*

1261 § 2. Datur de jejunio et abstinentia præceptum, etiam in Jure scripto ; ita S. Th. et alii communissime cum Moya *t.* 1, *t.* 6, *d.* 5, *q.* 2, *n.* 5, contra Cajet. et licet aliqui id male probent ex Synodo VI uti ex Bellarm. ostendit Gob. *in Quint. l.* 5, *c.* 23, *n.* 221, tamen clare habetur capit. *non liceat,* cap. *non oportet ;* de Consecr. dist. 3 ; cap. *Quadragesima,* cap. *Jejunia ;* de Consecrat. dist. 5 ; cap. *Denique,* dist. 4, ubi præcipitur observatio jejuniorum, itemque in quadragesima abstinentia, non tantum a carnibus, sed etiam ab ovis et lacticiniis. Quod autem attinet ad has partes septentrionales, saltem per consuetudinem absolute licita sunt lacticinia, uti et ova per quadragesimam in Diœcesi Coloniensi, Monasteriensi aliisque vicinis.

1262 § 3. Præceptum jejunii ex se obligat graviter, nam Alex. VII. damnavit hanc 23 prop. : *Frangens jejunium Ecclesiæ ad quod tenetur non peccat mortaliter, nisi ex contemptu vel inobedientia hoc fiat, puta, quia non vult se subjicere præcepto ;* et hanc gravem obligationem pluribus probat Du-Bois ad hanc prob. damnatam a n. 492.

§ 4. Quod dies Rogationum attinet, quam- 1263
vis Laym. *l.* 4, *t.* 8, *c.* 2, *n.* 8, dicat abstinentiam a carnibus adhuc hodie in pluribus locis non observari ex præcepto, sed consilio, Azor. autem *l.* 7, *c.* 15, *q.* 4, dicat non esse quidem præceptum, posse autem esse consuetudinem, tamen *in Concil. Aurelianensi I,* Can. 27, expresse habetur ut triduo ante Ascensionem, omnes abstineant et quadragesimalibus cibis utantur, quod etiam refertur capit. *Rogationes,* de Consecr. dist. 3, et quamvis non esset præceptum scriptum, recte tamen dicit Steph. *t.* 1, *d.* 5, *n.* 99, aliique cum illo, absolute esse mortale tum comedere carnes, saltem ob consuetudinem nunc introductam, et idem est de festo S. Marci, de quo vide dicenda *l.* 4, *n.* 1291.

Quæst. 237. — *An ille, qui semel fregit jeju-* 1264
nium, possit eadem die sæpius comedere? R. § 1. Si fregit esu carnium, toties peccat quoties iterum comedit carnes, uti habet communis cum Gob. supra *c.* 4, *a n.* 19, et dictum est hic *p.* 1, *n.* 438, quia præceptum, quoad hanc partem, est negativum, prohibens pro toto die, id est ad nullo tempore istius diei comedendum ; et hoc non ratione jejunii præcise, nam carnes sæpe prohibentur quamvis non sit jejunium, sed ratione ipsarum carnium, a quibus abstinere multum facit ad mortificandam carnem. Quod autem tum etiam non possit sumi secunda refectio, constabit ex dicendis *n.* 1269.

§ 2. Si tantum fregit secunda refectione, 1265
Busemb. relatus *n.* 1259, item Castr. *t.* 25, *p.* 2, § 2, *n.* 8 ; Steph. *n.* 110, et alii quatuordecim cum Dian. *p.* 1, *t.* 9, *R.* 44 ; itemque alii eum Fagund. *præcept.* 4, *t.* 1, *c.* 4, *n.* 8, dicunt non peccare mortaliter comedendo cibos esuriales, quoties volet ; quod etiam dicunt Bon. Laym. *n.* 13 ; Castr. *n.* 9, si fecerit inadvertenter, vel nesciens esse jejunium ; imo putant Vivald. Dian. *R.* 53 ; Ills. *t.* 4, *d.* 1, *n.* 43, in sequentibus comestionibus nequidem venialiter peccare, et idem cum aliis dicit Tamb. *in Decal. l.* 4, *c.* 5, § 1, *n.* 5, si inadvertenter comedisset carnes. Rationem dant quia tum amplius servari non potest jejunium, de cujus essentia est negatio secundæ refectionis et carnium ; sed tenendum est cum communissima sententia peccari saltem venialiter, quia est contra finem legis, qui est mortificatio carnis ; non esse autem plus

quam veniale docet cum aliis probabiliter ess. *l.* 4, *c.* 2, *n.* 17; quia cum homines non sole ut nisi bis comedere, quod comedant sæpius non videtur multum facere ad finem legis; nihilominus Maj. Med. Montes. Covar. Molan. Silv. Loth. et alii multi valde probabiliter dicunt peccari mortaliter quoties iterum sumitur plena refectio, quia notabilis mortificatio carnis, quæ est finis legis, adhuc obtineri poterat per negationem aliarum refectionum, nam si quis mane et in prandio se plene refecerit, adhuc notabilis mortificatio est abstinere mane.

1266 *Quæst.* 238. — *Quid veniat nomine carnium, et quinam teneantur præcepto ab illis abstinendi?* Resp.

§ 1. Indicium animalis carnei est si possit diu vivere extra aquam, item si magis simile sit animalibus habentibus carnem quam non habentibus; testudines tamen terræ et limaces, quamvis extra aquam vivant, non censentur caro; ita Regin. Tamb. *n.* 19; Gob. *in Quint. t.* 5, *c.* 23. *n.* 122. Idem dicit Tamb. *n.* 12, *de Viperis,* Pasq. autem cum Gob. dicit in dubio an hoc animal constet carne necne, censeri posse non constare carne, quia est possessio pro libertate comedendi, quandiu non constet esse prohibitum.

1267 § 2. Licite ministrantur carnes parvulis ante aut etiam post septennium, si careant usu rationis, uti habet communis cum Dian. Delbene *de Imm. Eccl. c.* 13, *dub.* 1 *et* 4; Tamb. *n.* 9; Steph. *n.* 98, contra alios relatos *l.* 1, *n.* 674. Nec obstat consuetudo contraria non dandi illis; nam si non teneantur ipsa lege, multo minus consuetudine; idem de perpetuo amentibus docent Sanch. Fagund. Delbene. Dian. *supra et p.* 10, *t.* 12, *R.* 37; *item p.* 11, *n.* 2, *R.* 56, contra J. Sanch. Ratio est quia parvuli et amentes non sunt capaces præcepti humani, cum nullam humanam actionem exercere possint; quod magis valet de infidelibus, cum non sint subjecti Ecclesiæ; idem dicit Tambn. de amentibus in aliqua materia, sed contra est, quia fatetur cum Sanch. dari non debere ebriis; idem autem est de his amentibus, et ratio quoad utrosque est, quia cum simpliciter habeant usum rationis, comprehenduntur lege. Vide dicta *l.* 1, *n.* 676.

An Carthusiani aliquando possint aut teneantur vesci carnibus, videri possunt Busemb. relatus hic *p.* 1, *n.* 769, et Sanch. *in Cons. l.* 5, *c.* 1, *dub.* 34. Additque recte Bouderv. *p.* 2, *q.* 18, licet etiam in extrema necessitate constituti tenerentur abstinere a carnibus, posse nihilominus pro medicina sumere cornu cervi, ossa humana, ungulas alcis, etc.

Quæst. 239.— *An licitum sit, v g. Amstelodami, diebus Veneris comedere carnes?* R. Caram. in Theol. Fund. affirmat, tum quia videtur esse præscriptio, quæ per 10 annos prævalet contra legem ecclesiasticam, uti multi probabiliter docent; tum etiam quia major pars illius communitatis legem istam non observat, pars autem minor potest se accommodare majori. Oppositum est absolute tenendum, quia illa consuetudo est irrationabilis: ergo non præscribit nec abrogat legem Ecclesiæ; deinde consuetudini illi semper reclamat Ecclesia; consuetudo autem non habet vim abrogandi legem, nisi accedente saltem tacito consensu Legislatoris, uti dictum est *l.* 1, *nnm.* 571. Denique leges Ecclesiæ etiam non indigent acceptatione populi, ut dictum est ibid. *a n.* 630. 1268

Quæst. 240. — *An illi, cui in die jejunii est permissus esus carnium vel secunda refectio, hoc ipso etiam permittantur plures refectiones.* R. § 1. Licet alicui permittatur esus carnium, non ideo permittitur secunda refectio; ita cum aliis Th. Hurt. *de Resid. t.* 1, *Resol.* 5; *a pag.* 295, contra Ills. *t.* 4, *d.* 1, *n.* 44; Busemb. et alios. Ratio est quia licet jejunium perfectum includat tam abstinentiam a carnibus quam refectionem unicam, tamen hoc præceptum est divisibile, id est præcipit unam partem independenter ab altera; hinc duæ illæ partes sunt divisibiles, potestque obligatio ad unam manere sine obligatione ad alteram, præsertim cum unica refectio sit magis essentialis jejunio quam abstinentia a carnibus, uti probat Hurt. *pag.* 292. Et hoc ipsum communiter declarant [1]. Episcopi dispensantes pro carnibus in Quadragesima, dum addunt 1269

1 Viden? *laxissimum* illum, atsque historico Probabilissimi invisum *laxissimum* La Croixium, hac in re statutis plane conformem, quæ a Benedicto XIV prodierunt. Neque tamen hic unus e Jesuitis ita sensit. Plures ex iis Theologi, quorum Catalogum alii texuere, eamdem tutati suut praxim, atque, ut unum alterumve indicem, longe antequam *Quadragesimæ appellantis* clangores per Italiam perstreperent, Taurini P. Richelmius pro ea veluti pro aris focisque depugnaverat in suis Theologicis scriptis et Romæ sub Clemente XI. Jesuita Marchettus omni ope elaboraverat, ut eam Pontifici, ceterisque Ecclesiæ Romanæ Præsulibus persuaderet. Age jam, Benedictum XIV, audiamus.

se non aliter velle dispensare quam relinquendo obligationem jejunii quoad refectionem unicam; hinc etiam aliquibus per Bullam *Cruciatæ* datur privilegium jejunandi in carnibus, ut futetur Sanchez *dub.* 31. Dixi non ideo permitti, quia posset aliunde secunda aut etiam multiplex refectio esse permissa, v. g. propter nimium debilitatas vel infirmas vires.

I.

Venerabilibus Fratribus Patriarchis, Primatibus, Metropolitanis, Archiepiscopis et Episcopis universis gratiam et communionem Sedis Apostolicæ habentibus.

BENEDICTUS PAPA XIV.

Venerabiles Fratres, salutem et Apostolicam benedictionem.

« In suprema universalis Ecclesiæ procuratione, meritis licet imparibus, per ineffabilem divinæ bonitatis abundantiam ut orthodoxæ Fidei assertores, sic etiam ecclesiasticæ disciplinæ custodes ac vindices constituti, Quadragesimale præsertim Jejunium, quod inter præcipua orthodoxæ disciplinæ capita semper et ubique ab ipso Ecclesiæ exordio numeratum esse nemo ex Catholicis inficiatur, ab hodierna jejunantium corruptela vindicare, et in pristinam quantum, benedicente Domino, fieri posset, observantiam revocare cupientes, per alias nostras in simili forma Brevis litteras ad Fraternitates vestras die 30 proxime elapsi mensis Maii currentis anni datas eximium Fraternitatum vestrarum zelum excitandum curavimus, ut adlaborare studeretis ne hac in parte et optatum Apostolicæ nostræ sollicitudinis angoribus levamen et salutare abolendæ sacratissimi Jejunii corruptelæ remedium deesset. Quoniam autem Paternæ Pontificiæ caritatis, quæ novit imbecillitates infirmorum sustinere, atque etiam cum infirmantibus infirmari, non immemores quemadmodum a Jejunio aliquando legitima causa aut gravissima urgentique necessitate exigente dispensandum esse ex Apostolica benignitate censuimus; ita inter cetera præscripsimus unicam Comestionem servandam et licitas atque interdictas Epulas minime esse apponendas. Hinc factum esse accepimus quod non defuerint qui per humanas et hominibus a Christiana pœnitentia abhorrentibus duntaxat dignas illationes sibi aliisque persuadeant, unicam potissimum Comestionem servari, atque Epulas licitas et interdictas minime apponi debere; cum multitudini quem indiscriminatim ob urgentem gravissimamque necessitatem non vero singulis ob legitimam causam et de utriusque Medici consilio dispensatur. Quam sane persuasionem a sententia nostra alienam ut ex omnium animis penitus evellamus, Nos quibuscunque quacunque occasione sive multitudini indiscriminatim ob urgentem gravissimamque necessitatem, sive singulis ob legitimam causam et de utriusque Medici consilio, dummodo nulla certa et periculosa affectæ valetudinis ratio intercedat et aliter fieri necessario exigat, in Quadragesimæ aliisque anni Temporibus et diebus quibus carnium, ovorum et lacticiniorum esus est prohibitus, dispensari contigerit, ab omnibus omnino, nemine excepto, unicam Comestionem servandam, et licitas atque interdictas Epulas minime esse apponendas tenore præsentium declaramus et edicimus; quemadmodum per singulas nostras in pari forma Brevis litteras singulis utriusque sexus Christi fidelibus ob corporis infirmitates, quibus obnoxii reperiuntur, in sacratissima Quadragesima aliisque Jejunio consecratis diebus vescendi prohibitis licentiam dantes, unicuique expresse præscribimus atque præcipimus. Ea propter Fraternitates vestras rogamus, atque in Domino obsecramus, ut populos vestræ curæ commissos ad tam opportunum sanandis vulneribus quibus per humanam infirmitatem quisque sauciatur, sanctissimi Jejunii remedium alacriter adhibendum cohortantes, sedulo ac paterne moneatis, rem agi non quidem exiguam, sed longe gravissimam de observando sustinendoque Jejunio purificandis animis corporibusque salutari. In spem igitur illos erigite cœlestium præmiorum, quibus assequendis non sunt condignæ passiones hujus temporis; imo leve ac momentaneum non tribulationis, sed modicæ abstinentiæ nostræ incommodum magnum gloriæ pondus operatur in Cœlis. Ab omnibus se abstinent, qui in agone contendunt, ut corruptibilem coronam accipiant; pudeat tam imbelles ac delicatos Christianæ militiæ milites refugientes a consortio Crucis Christi, qui coronam legitime certantibus propositam sperare præcipit incorruptam; ad cujus auspicium et pignus Fraternitatibus vestris Apostolicam benedictionem iisdem etiam populis vestris nostro nomine impertiendam peramanter

elargimur. Volumus autem, ut præsentium transumptis sive exemplis etiam impressis manu alicujus Notarii publici subscriptis, et Sigillo personæ in dignitate Ecclesiastica constitutæ munitis eadem prorsus ubique fides adhibeatur, quæ præsentibus adhiberetur et adhiberi posset, si forent exhibitæ vel ostensæ.

» Datum Romæ, apud S. Mariam Majorem, sub Annulo Piscatoris, die 22 Mensis Augusti 1741, Pontificatus Nostri Anno secundo. »

II.

Venerabilibus Fratribus Patriarchis, Primatibus, Metropolitanis, Archiepiscopis et Episcopis universis gratiam et Communionem Sedis Apostolicæ habentibus.

BENEDICTUS PAPA XIV.

Venerabiles Fratres, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Non ambigimus, Venerabiles Fratres, quin universis Catholicæ Religionis cultoribus notum sit a tota per Christianum Orbem Ecclesia inter præcipua orthodoxæ disciplinæ capita perpetuo adnumeratum retineri Quadragesimale Jejunium; quod olim in Lege et Prophetis primitus adumbratum, ipsius Domini Nostri Jesu Christi exemplo veluti consecratum, ab Apostolis traditum, a Sacris Canonibus ubique præscriptum, et ab universali Ecclesia ab ipso sui primordio retentum et observatum est. Hoc nimirum, ut veteres tradidere Patres, nobis quotidie peccantibus communis pœnitentiæ constituto remedio, per consortium Crucis Christi nos etiam aliquid in eo, quod ipse propter nos præstitit, agimus simulque ad recolenda sacratiora Redemptionis nostræ mysteria, quæ per Dominicæ Passionis ac Resurrectionis Memoriam, Quadragesimali potissimum tempore solemnius celebrantur, purificatis Jejunio corporibus et animis dignius paramur. Hoc veluti nostræ malitiæ tessera ab inimicis Crucis Christi secernimur, flagella divinæ ultionis avertimus, et cœlesti præsidio in dies adversus Principes tenebrarum munimur. Hoc despectui habito non contemnendum divinæ gloriæ detrimentum, non leve catholicæ Religioni dedecus nec dubium animabus Christifidelium periculum oboritur, nec aliunde populis calamitates, rebusque publicis et privatis cladem exitiumque importatum esse constat. Ab hac vero insita inhærentique in omnium Catholicorum hominum animis de sacratissima Quadragesima aliisque diebus jejunio consecratis persuasione et reverentia quam aliena, quam discors, quam absona sit hodierna Jejunantium consuetudo, quantum ab ipsa Jejuniorum institutione, et servata semper, ubique et ab omnibus disciplina quam longissime distet; Vos, Venerabiles Fratres, qui populorum curæ vestræ commissorum mores et usus probe nostis, pro singulari sapientia vestra præ cæteris clarius intelligitis. Nos sane, quibus in hac sublimi Apostolicæ procurationis specula constitutis undique gentium nuntii afferuntur, lacrymis deplorare non possumus, augustissimam Quaadragesimalis Jejunii observantiam ob nimiam nullis legitimis urgentibus causis ubique indiscriminatim dispensandi facilitatem plane sublatam esse; ita ut Orthodoxæ quidem Religionis Cultores merito querantur; hæresum vero Sectatores illudant et exultent. Perniciosæ huic corruptelæ plurimorum insuper licentiam adjunctam esse graviter dolemus; quæ usque adeo invaluit, ut nulla Apostolici Instituti sacratissimique præcepti habita ratione, Jejuniorum tempore palam et impune ab iisdem agitentur Convivia, et Epulæ interdictæ promiscue inferantur. Ea propter quemadmodum quibus curis, sollicitudinibus et angoribus urgeamus, cum Fraternitatibus Vestris communicamus; ita facere non possumus, quin pro injuncto Nobis supremo sacrosancti Apostolatus officio et ardentissimum Fraternitatum Vestrarum zelum ad opportunum hisce malis adhibendum remedium excitemus, et ad congruentes hujusmodi abusibus penitus extirpandis leges præscribendas meditemur.

» Interea, Venerabiles Fratres, gaudium et corona nostra, nobiscum considerantes nihil Deo acceptius, nihil pastorali ministerio nostro dignius, nihil gregibus curæ nostræ commissis utilius quam ut verbo et exemplo præeuntes, Christifideles ad tam salutarem Christianæ pœnitentiæ et pietatis exercitationem alacrius suscipiendam, constantissime retinendam, et ea, qua instituta fuit, disciplina peragendam vehementius inflammemus; omni opera atque industria studeamus ut fideles populi in conspectu Dei per austeriorem jejuniorum observantiam tales permaneant quales in ipso Paschali festo dignum est inveniri. Debitum igitur paternæ uniuscujusque vestrum

edulitatis et caritatis officium jure postulat, ut omnibus notum faciatis et annuntietis, nemini quidem sine legitima causa, et de utriusque Medici consilio; multitudini vero, veluti populo, aut civitati, aut genti indiscriminatim integræ, nonnisi gravissima et urgente necessitate, et in casibus per sacra Canonum statuta præscriptis cum debita Apostolicæ hujus Sanctæ Sedis reverentia a Quadragesimali Jejunio dispensationem toties quoties opus fuerit, concedendam, nec audacter fidenterque usurpandam, nec superbe et arroganter ab Ecclesia, sicut alicubi in more positum esse accepimus, esse postulandam. Gravissimam vero urgentemque necessitatem, etsi non est, cur vobis explicemus; nolumus tamen Vos ignorare, cum hujusmodi necessitate et servandam esse potissimum unicam Comestionem, sicut alias hic Romæ, ac Nos ipsi hoc anno urgentibus causis dispensantes, expresse præscripsimus, et licitas atque interdictas Epulas promiscue minime apponendas esse. Porro quemadmodum de ejusmodi indulgentia tam caute impertienda, si secus fieret, Nos persuasum habemus districtam supremo Divino Judici redditum iri rationem, ita conscientiam uniuscujusque Vestrum onerandam esse ducimus. Insimul Fraternitates vestras rogamus, et in Domino exhortantes, obsecramus ut populos, qui communem omnium Christifidelium pœnitentiam ac disciplinam servare nequeant, commonere satagatis, ne per alia pietatis opera, ut sua cuique devotio suggeret, peccata sua expiare et Deo satisfacere negligant; quinimo sanandis vulneribus, quibus humana infirmitas sauciatur, diligentem adhibere studeant curationem, ut culpas de mundano pulvere contractas, dum casta jejunia decoquere non possunt, pia opera, orationum suffragia et eleemosynæ munera redimant. Interim solatium et levamen non leve mœrori nostro a pastorali vigilantia et caritate vestra præstolantes, ac certo Nobis pollicentes, Apostolicam benedictionem cum uberi cœlestium charismatum copia conjunctam in eosdem populos vestros redundaturam, Vobis, Venerabiles Fratres, peramanter impertimur. Volumus autem ut præsentium transumptis sive exemplis etiam impressis manu alicujus Notarii publici subscriptis, et Sigillo personæ in dignitate Ecclesiastica constitutæ munitis, eadem prorsus ubique fides adhibeatur, quæ præsentibus adhiberetur et adhiberi posset, si forent exhibitæ vel ostensæ.

» Datum Romæ, apud S. Mariam Majorem, sub Annulo Piscatoris, die 30 mensis Maii 1741, Pontificatus Nostri Anno primo. »

III.

SS. DOMINI NOSTRI BENEDICTI PAPÆ XIV

Epistola Encyclica ad Patriarchas, Primates, Metropolitanos, Archiepiscopos et Episcopos universos, gratiam et communionem Sedis Apostolicæ habentes.

BENEDICTUS PAPA XIV.

Venerabiles Fratres, salutem et Apostolicam Benedictionem.

« Libentissime quidem amplectimur, quæ Nobis offeruntur, occasiones ad vestros animos excitandos, ut Ecclesiasticæ disciplinæ reparandæ sedulam curam conferatis. Etenim Summi Pontificatus dignitati, ad quam Nos, licet immerentes, evecti fuimus, conjunctam esse inteligimus sollicitudinem aliarum Ecclesiarum Nobisque commendatam, qui plane tenuitatem virium nostrarum non ignoramus.

» Cum itaque præsentium litterarum argumentum totum sit de Jejunio, quod tempore Quadragesimæ, veteri Ecclesiæ instituto ac lege Fidelibus indicitur, supervacaneum ducimus longam orationem conficere de Quadragesimæ Institutione, et Patrum et Conciliorum omnes super hac re in medium proferre auctoritates. Difficile id quidem Nobis parum videretur, sed potius alienum, et nullo modo consentaneum Vobis, quos doctrina laude, Canonum et Sacræ Historiæ cognitione præstantes arbitramur. Porro ad Scribendas has litteras adducti fuimus gravissimis verbis Tridentinæ Synodi, quæ *sess.* 25, *de Reformat.* præcipit Episcopis omne studium impendere ut Fideles ipsorum curæ traditi magna religione perficiant ea quæ a Sacris Canonibus præscribuntur: *Ut illis omnibus, et iis præcipue sint obsequentes, quæ ad mortificandam carnem conducunt, ut ciborum delectus et jejunia.*

» Ubi primum Bononiensem Ecclesiam administrandam suscepimus (ad quam beneficio Clementis XIII fel. record. ab Sede Anconitana translati fuimus), Mandatum evulgavimus (quod Libro primo Institutionum Nostrarum pro Viris Ecclesiasticis decimoquinto loco

continetur), in illos plures difficultates indicavimus, ob quas minime solvendos Jejunii legibus putabamus illos qui, ob legitimam causam et legitima prius auctoritate interposita, Quadragesimæ abstinentiam non observarent, minime, inquam, solvendos a Jejunio, ita ut liceret ipsis quolibet die mensam bis instituere, non unica vice, vespertina superaddita Refectione, quæ permitti jejunantibus consuevit. Tandem in hac Pontificia Sede collocati, rem totam in examen iterum revocavimus, et præstantissimis quoque Viris demandavimus ipsam diligenter accurateque perpendere, ac suas deinde opiniones Nobis exponere. His peractis hujusmodi Controversiæ finem tribuere constituimus, illudque decrevimus ne ulla in posterum, sive peculiaris, sive generalis pro aliqua Civitate vel Oppido concedatur facultas adhibendi carnes ad mensam tempore Jejunii vel Quadragesimæ, nisi conditio servandi Jejunii sive unius comestionis interponatur; et illud quoque monitum addatur, nequaquam licere mensam eamdem carne ac piscibus instruere. Equidem declinatis hac ratione nimium implicatis quæstionibus, existimavimus unicam singulis diebus comestionem inducere illis etiam qui carnibus uti, cum Jejunium indicitur, rite obtinuerunt; et pravam illam consuetudinem, quæ apud multos jam nimis invaluerat, penitus evellere, afferendi nempe carnes in mensam cum piscibus, postquam ipsi Quadragesimalis abstinentiæ præcepto soluti fuerunt, ob eam potissimum causam quod grave detrimentum saluti ab esu piscium accipiant.

» Hæc apertissime constant ex nostris Apostolicis Litteris, quas in forma Brevis dedimus ad omnes Episcopos Orbis Catholici an. 1741, quarum primæ incipiunt : *Non ambigimus;* alteræ vero : *In suprema.* Nos profecto nulli unquam elargiti sumus vesci carnibus, cum tempus Quadragesimæ sive aliud Jejunium præcipitur, nisi indicta scriptaque conditione quam superius commemoravimus. Maximam pariter lætitiam percepimus, cum redditæ Nobis fuerunt plures Epistolæ ac Mandata vestra Litteris nostris Apostolicis omnino consentanea, quibus pro virili parte contendistis adducere Populos Vobis subjectos ut propositam in illis disciplinam pie servarent.

» Interim promulgatis iisdem Apostolicis Litteris, quas paulo ante nominavimus, plures cavillationes excogitatæ sunt a nonnullis, uti Nos antea facili conjectura suspicati fuimus. Plures etiam quæstiones propositæ Nobis fuerunt, exigui quidem ponderis ac momenti, quemadmodum Nos opinamur cum illæ vel ipsius Legis verbis vel sensu penitus corruant ac dissolvantur. Attamen Sacro Tribunali Nostræ Pœnitentiariæ rerum hujusmodi conscio ac peritissimo easdem quæstiones expendendas commisimus, quibus omnibus plene cumulateque, quoties opus fuit, satisfecit.

» Archiepiscopus Compostellæ, in Hispaniarum Regnis primus Inquisitor, nuperrime vita functus, longam ad Nos dedit Epistolam, qua plures recensebat difficultates, quæ Litteris Nostris Apostolicis adversabantur, quominus exsecutioni mandarentur, eo quod nonnulli Theologi in diversas opiniones ac sententias abirent in solvendis quibusdam quæstionibus, quibus Litteræ Nostræ Apostolicæ causam et occasionem præbebant, ac proinde de illis judicium Nostrum exquirebat. Equidem Archiepiscopi Litteræ Nos gravissimis ac difficillimis temporibus occupatos deprehenderunt. Attamen, dum quæstiones in ipsis expositas percurrimus, visum Nobis est non quidem expedi ut iis quæstionibus responsum fieret, ipsisque solutis nullum impedimentum sive obstaculum Nostris Litteris Apostolicis superesset, sed potius ut objectis cavillationibus ad optatum finem ipsæ minime adducerentur. Accedit etiam quod Epistola Archiepiscopi multis argumentationibus et obscuris vocibus redundabat; quamobrem, licet plures hortarentur ne ullum Archiepiscopo responsum redderemus, illi tamen satisfecimus, res præcipuas ex ejus litteris delibantes, et quæstiones omnes ad certum numerum redigentes. Primum Nostris occupationibus tribuendum testati sumus quod tarde ipsi responsum daremus, ejus studium commendavimus et etiam magnopere probavimus quod anceps ac dubius ad hanc Sanctam Sedem confugerit, ut consilium exposceret. Deinde prolatis quæstionibus satisfacere non prætermisimus, illum tamen monentes de Instituto Summorum Pontificum, qui leges condere solent, disciplinam decernere, neque ullam habere rationem illorum qui dubitandi causas objiciunt, ut quæ constituta sunt perturbent ac evertant.

» Viv redditis Litteris, Archiepiscopus paulo post vitæ cursum absolvit, itaque non immerito suspicamus responsa Nostra, quæ Litteris continebantur, haud cognita fuisse et perspecta illis qui quæstiones excitaverant. Post hæc alii pariter ex Hispanis Episcopis nonnullas ex iisdem quæstionibus Nobis proposuerunt; quare iisdem responsis usi sumus

quæ tradita prius Archiepiscopo Compostellæ a Nobis fuerant. Non defuerunt etiam præstantes inter Italos Theologi, qui Litteras Nostras Apostolicas datas anno 1741 egregiis commentariis illustrarunt; idem contigit Responso quod fecimus Archiepiscopo Compostellæ *die* 8 *Julii anno* 1744, quod sane integrum suis Libris præfigendum curaverunt. At quoniam Libri ejusmodi ad vos fortasse nondum pervenerunt, vel curis aliis distenti illos percurrere minime potuistis, his Litteris Encyclicis adjungimus illas pariter quas (uti dictum sæpius est), ad Archiepiscopum Compostellæ jam pridem scripsimus, ut quæ disciplina Vestris in Diœcesibus tenenda sit, plane cognoscatis, ac ne vos deterreant difficultates, si quæ a captiosis hominibus concitentur. »

Venerabili Fratri Arhiepiscopo Compostellæ.

BENEDICTUS PAPA XIV.

Venerabilis Frater, salutem et Apostolicam Benedictionem.

« Si Fraternitas Tua secum reputabit quot » gravissimis et maximis curis propemodum » obruamur, quantumque, hoc præsertim difficillimo tempore, prorsus Nos teneat imposita tenuitati Nostræ sollicitudo omnium Ecclesiarum, non sane mirabitur tandiu sibi procrastinatum fuisse responsum ad eas Litteras quibus Apostolica auctoritate dissolvendas rogasti obortas in Hispania disputationes aliquas e duabus nostris Epistolis ad omnes Episcopos superioris anni 1741, 30 Mai et 22 Augusti, quibus intra legitimos fines coercuimus invalescentem Ecclesiastici Jejunii relaxationem. Potius tibi in mentem veniet cogitare de singulari Nostro in religiosissimam Hispanam Ecclesiam amore, unde Nos, immensa licet rerum mole fatigatos, ad expediendum sibi in omni sua perplexitate salutis iter opem nostram præsto habet. Quanquam igitur, dum prænuntiatas Constitutiones edidimus, non aliud propositum Nobis fuerit ac refrænare paucorum nimis ingenio fidentium Theologorum licentiam, qui opinionum novitate gaudent; nec otium, nec animus Nobis fuerit definire quidquid subtili indagatione deduci possit ex proposita a Nobis jejunandi regula; tamen eximia Paterna caritate complectimur adeo observantissimos Romanæ Sedis Hispanos, tantique facimus obsecrationes tuas ut occurrere anxietati vestræ libenter adjecerimus animum, et Nos ipsi quæstiones absolvendas dirimendas constituerimus. Sic autem se habent :

» I. Utrum quæ in antedictis Nostris Litteris in forma Brevis de unica comestione et de epulis non permiscendis præscribuntur, sub gravi etiam præcepto prohibeantur?

» *Respondemus :* Concedenles facultatem vescendi carnibus tempore vetito sub gravi teneri easdem facultates non aliter dare quam geminis hisce adjectis conditionibus, videlicet unicæ in diem comestionis et non permiscendarum epularum. Eos vero, qui hujusmodi facultatibus utuntur, sub gravi ad binas ipsas conditiones implendas obligari.

» II. An ii, quibus concessum est vesci carnibus, possint in vespertina refectiuncula ea quantitate carnis vesci quæ jejunantibus permittitur?

» *Respondemus :* Non licere, sed opus habere, eo cibo eaque uti portione quibus utuntur homines jejunantes recte meticulosæ conscientiæ.

» III. An qui jejunii tempore vesci carnibus permittuntur, et unica comessatione uti debent, horam jejunantibus præscriptam servare opus habeant? *Edicimus* observandam iis esse.

» IV. Quænam sint epulæ licitæ quæ vetantur cum interdictis conjungi?

» *Respondemus :* Epulas licitas pro iis, quibus permissum est carnes comedere, esse carnes ipsas; epulas interdictas esse pisces, adeoque utrumque simul adhiberi non posse. Piscibus tamen edendis non interdicuntur ii quibus datur tantum facultas adhibendi ova et lacticinia.

» V. An præceptum de utroque epularum genere non miscendo, dies quoque Dominicos Quadragesimales complectatur? *Affirmatur* complecti.

» VI. Utrum hæc lex ad eos quoque pertineat qui ex Bulla Cruciatæ edere possunt ova et lacticinia?

» *Rescribimus :* Nihil in prænuntiatis nostris Apostolicis Litteris statutum esse quod respiciat gratiosam Cruciatæ Diploma. Quare qui eo gaudent, illius tenorem stricte et considerate perpendant, ex ejusque Sententia se gerant. Caveant autem ne inani quapiam excusatione sese solutos esse arbitrentur præscriptis ibi Legibus.

» VII. Utrum memorata duo præcepta ur-
» geant extra Quadragesimam.

» *Respondetur :* Urgere extra Quadragesi-
» mam utrumque præceptum; illud scilicet
» unicæ comestionis cum reliquis Legibus in
» secundo et tertio ad hæc postulata responso
» expressis, et alterum non permiscendi epulas
» licitas cum interdictis, ut in quarto postu-
» lato definitum est.

» Habeas, Venerabilis Frater, penitus expli-
» catum quidquid apud Vos ex nostris sæpius
» nuncupatis Apostolicis Litteris dubitationem
» attulisse scribis. Qua quidem in re laudavi-
» mus consilium tuum interrogandæ supremæ
» Romanæ Sedis, ut libero et non vacillanti
» gressu ad oves sana doctrina imbuendas in-
» cedere Pastores queant; in istoque tuo sus-
» cepto consilio agnovimus Hispanam reli-
» gionem, nihil sibi tutum nisi e Divi Petri
» Cathedra acceptum reputantem; qua splen-
» didissima gloria tantum nomen et incorrup-
» tæ Fidei fructum Hispania sibi peperit. Ca-
» vendum autem Vobis est (idque plurimum
» ad te pertinet, qui illustris Archiepiscopi et
» Inquisitoris geris præcipuum munus), ne in
» expendendis Apostolicæ Sedis Constitutioni-
» bus pro nimia exhauriendi argumenti solli-
» citudine nullus fiat disserendi ambigendique
» modus. Sedula deinde opera conferenda ut
» istiusmodi dubia, quæ facile, pro ingenio-
» rum varietate, disputando emergunt, peni-
» tus inter vos dirimantur, ne diuturna un-
» quam disceptatione fluctuent animi, præser-
» tim cum Constitutiones ipsæ Apostolicæ
» scopum quo tendunt aperte demonstrent, et
» illuc prompte dirigi potest quidquid dubi-
» tando interturbare videatur. Id si animad-
» vertissent qui de præsenti negotio plura du-
» bitarunt nodum sibi exsolvissent. Patebat
» enim nihil aliud nobis in animo fuisse quam
» cohibere vivida nonnullorum Theologorum
» ingenia, qui nimium sacri jejunii fines præ-
» tergressi et non parum obliti illud ad reti-
» nendum in officio corpus divinitus institu-
» tum hosti huic spiritus infensissimo blandie-
» bantur. Statim siquidem comperissent quid
» in propositis quæstionibus constituendum
» esset, nec sibi molestiam exhibuissent, nec
» Nobis, quos gravissimæ undique circum-
» stant curæ, non parum temporis occupas-
» sent, quod tamen pro singulari nostro in
» vestram gentem studio, atque amore liben-
» ter impendimus ad rectum vobis iter mons-
» trandum, in posterum simul præcaventes
» quomode in hujusmodi quæstionibus firmare
» gressus vestros in promptu sit. Reliquum
» est, Venerabilis Frater, ut tibi, quod faci-
» mus ex animo, præcipuæ benevolentiæ nos-
» træ pignus Apostolicam Benedictionem per-
» amanter impertiamur.

» Datum, etc. 8 Julii 1744. »

« Cum hæc ita se habeant, satis muneri nostro fecisse videmur ne illi (quibus licet carnes edere), cum Jejunium tempore Quadragesimæ vel extra Quadragesimam Fidelibus perscribitur, unius comestionis limites excedant, ac ne piscibus simul et carnibus parari sibi mensam patiantur, neve cavillationes perscrutentur ut legi tenebras offendant. Pauca tamen adhuc supersunt quæ remedium a Nobis deposcunt.

» Siquidem advertimus jam multis ab hinc annis non solum plures in qualibet Italiæ Urbe vestra auctoritate dissolvi a Quadragesimali abstinentia, sed etiam magno studio contenditis, ut universam Civitatem totamque Diœcesim eadem abstinentia liberemus. Hinc factum est ut in quibusdam Civitatibus ac Diœcesibus jam per multos annos Fideles universi absque ullo discrimine carnibus per Quadragesimam utantur. Id quidem maximam nobis affert sollicitudinem eo quod deprehendimus certis Testimoniis in quibusdam Regionibus Septentrionis toto Quadragesimæ cursu lactis et ovorum usum libere permitti, quia per plures annos eamdem facultatem petierint et ab Sede Apostolica consecuti fuerint; quamobrem illi Populi sibi in animum induxerunt non esse rursus ad Pontificem confugiendum pro hujusmodi facultate impetranda, sed priores concessiones singulis annis acceptas sufficere ut lactis et ovorum consuetudo per Quadragesimam comprobetur. Præterea maximi facienda esse ducimus ea verba Trident. Conc. *Sess.* 25, *c.* 18, *de Reform.* . *Sicuti publice expedit Legis vinculum quandoque relaxare, ut plenius, evenientibus casibus et necessitatibus pro communi utilitate satisfiat; sit frequentius Legem solvere, exemploque potius quam certo personarum rerumque delectu, petentibus indulgere, nil aliud est quam unicuique ad Leges transgrediendas aditum aperire.*

» In Litteris Nostris Apostolicis, quas *anno* 1741 ad omnes Catholicos Episcopos dedimus, huic corruptelæ vitam præcludere cogitavimus ea ratione illisque verbis quæ rursum hic subjicimus : « Debitum igitur Paternæ uniuscu-
» jusque vestrum sedulitatis et caritatis offi-
» cium jure postulat, ut omnibus notum facia-
» tis et annuntietis, nemini quidem sine legi-

» tima causa, et de utriusque Medici consilio, » multitudinis vero, veluti Populo, aut Civi- » tati, aut Genti indiscriminatim integræ, » nonnisi gravissima et urgente necessitate, et » in casibus per Sacra Canonum Statuta præ- » scriptis, cum debita Apostolicæ hujus Sanc- » tæ Sedis reverentia a Quadragesimali Jeju- » nio dispensationem, toties quoties opus fue- » rit, concedendam, nec audacter fidenterque » usurpandam, nec superbe et arroganter ab » Ecclesia, sicut alibi in more positum esse » accipimus, esse postulandam. »

« Porro Nos hanc normam secuti sumus, cum multitudinem veluti Populum aut Civitatem integram Quadragesimali abstinentia immunem declaravimus. In primis loci Episcopus id postulare a Nobis debuit, ac de gravissima urgentique necessitate suum testimonium interponere. Deinde carnes minime permissæ fuerunt, si lactis et ovorum usus satis esse videretur. Tum vero facultas edendi carnes tribui solum consuevit cum interposito Episcopi testimonio id omnino necessarium judicaretur; nec sufficiens necessitati remedium afferri constaret, si ova solum et lacticinia concederentur. Quoties autem abstinentia Quadragesimæ nostra auctoritate soluta fuit, certos tamen dies præscripsimus, quibus integra abstinentia servaretur, nempe diem Cinerum, dies quatuor temporum, vigilias præcepto obeundas, dies Majoris Hebdomadæ a Dominica Palmarum. Quandoque recensuimus etiam totam hebdomadam Cinerum, aliquando etiam indiximus abstinentiam Feriis sextis ac Sabbatis, etiamsi facultas a Nobis tradita lactis et ovorum usum solum complecteretur. Postremo eam conditionem semper addidimus ne jejunii lex unius per diem comestionis ullo modo violaretur, ad ne simul in mensa carnes et pisces apponerentur.

» Dum rationem hujus consilii Nostri serio perpendimus, haud plene acquiescimus, ob eam sollicitudinem ac dubitationem, ne causa ab Episcopo loci prolata, quam Nos legitimam credidimus ad solvendam Quadragesimæ abstinentiam, ejus naturæ fortasse non sit, quæ veram et urgentem necessitatem contineat. Quippe illud Nobis semper ante oculos propositum habuimus, ut nihil a ratione alienum, nihil inconsulto ac temere faciamus; hærent pariter animo defixa Sancti Bernardi verba in Pontificem Eugenium *libro* 3, *de Considerat. cap.* 4. *Facitis hoc, quia potestis; sed utrum debeatis, quæstio est et quomodo.* Attamen fidem præstitimus iis quibus præstanda fuerat, Episcopis nempe locorum. Non enim alio pacto exerceri potest sollicitudo peculiarium Ecclesiarum ac Diœcesum, nisi fides habeatur Episcopis a quibus illæ administrantur. Sed in posterum, ut gravissimum hoc negotium tutius quam fieri possit geratur, molestum vobis non sit, animum iis advertere quæ subjicimus.

» *Non ignoratis ab Innocentio III, Prædecessore nostro,* Cap. Consilium, de observatione » Jejuniorum, *inter causas legitimas solvendi* » *abstinentiam a Carnibus jejunii tempore, re-* » *censeri veram et et existentem reipsa ægri-* » *tudinem.* Præterea de illis, qui in Quadra- » gesima vel in aliis jejuniis solemnibus infir- » mantur, et petunt sibi esum Carnium indul- » geri, respondemus: Quod, cum non subja- » ceat legi necessitas, desiderium infirmorum, » cum urgens necessitas exigit, supportare » potes et debes, ut majus periculum in eis » evitetur. *Idem statuerant, multo ante Inno-* » *centium III, Patres octavi Concilii Toletani,* » Can. 9, *quod anno* 653 *celebratum fuit:* Quis- » quis absque inevitabili necessitate, atque » fragilitatis evidentis languore, seu etiam » ætatis impossibilitate, diebus Quadragesimæ » esum Carnium præsumpserit attentare, non » solum erit reus Resurrectionis Dominicæ, » verum etiam alienus ab ejusdem diei Sancta » Communione... Illi vero, quos aut ætas in- » curvat, aut languor extenuat, aut necessitas » arctat, non ante prohibita violare præsu- » mant quam a Sacerdote permissum acci- » piant. »

» Nemo est qui non intelligat hujusmodi causas satis esse, ut aliqui a Jejunii legibus et abstinentia immunes existimentur; non autem ut Populus vel integra Civitas idem privilegium obtineat. Quis enim sibi persuadere possit Cives universos alicujus Urbis vel Diœcesis eodem tempore gravissimo morbo teneri, vel in eodem discrimine versari omnes ut periculosam ægritudinem contrahant? Nisi forte eos morbos intelligamus qui ab aeris intemperie vel infectione promanant, de quibus paulo post verba faciemus. Quis credat unquam Populum universum alicujus Diœcesis vel communi languore penitus extenuatum, vel extrema senectute confectum?

» Neque vero causa sufficiens habenda est ut aliqua Civitas vel Populus abstinentia Quadragesimali liberetur, ipsique Carnes permittantur, si forte pisces vel ova caro pretio vendantur. Sicut enim Urbes habent egenos Cives ita etiam opulentos e quibus etiam alii vitæ

sustentionem labore ac sudore sibi comparant, alii vero patrimonio ac divitiis satis superque abundant; itaque, si pro emendis piscibus grave pretium solvendum sit, id quidem egenis Civibus, non vero divitibus suffragatur. Id asserunt etiam nonnulli Theologi haud severioris disciplinæ, quorum sententiam recensuimus capite nono libri tertii Nostrarum Institutionum, quas Bononiæ Typis impressimus.

» Illud etiam inane commentum prorsus existimari debet solvendas esse abstinentia Quadragesimæ Civitates vel Diœceses ubi exercitus versantur, eo quod Milites in iis locis permanentes abstinentiæ leges minime observant. Id potius animos Civium inflammare deberet ad jejunium rite religioseque suscipiendum, ut nempe Milites tanta virtute temperantiæ permoti ipsorum exemplum sequantur. Illud solum pro legitima causa in medium proferri potest Copias Militum tantam afferre Civitati penuriam herbarum atque olei, licet Quadragesimæ Jejunio non obtemperent, ut harum rerum pretia summopore augeantur. Tunc autem eamdem statuenda sunt quæ paulo ante diximus, cum pisces et ova cariori pretio comparantur. Igitur peculiares morbi, quamvis frequentes in posterum pro causa solvendæ abstinentiæ non adducantur, nisi forte Civibus universis iidem morbi communes habeantur ob aliquam aeris corruptionem; neque in posterum herbarum, olei, piscium et ovorum pretia tanti ponderis esse censeantur ut omnis Civitas vel Diœcesis ab instituto Quadragesimæ Jejunio, ac temperantia liberari contendat. Quod si veras ac legitimas a Nobis causas ad hanc facultatem obtinendam expetitis, duas potissimum percensebimus, quarum prima ex jure Canonico, altera vero ab ipsa rerum magistra experientia deprompta est.

» Innocentius III, quem superius nominavimus, *eodem Cap. Consilium, de observatione Jejuniorum*, Archiepiscopo Bracarensi postulanti qua pœna plectendos judicaret illos qui tempore Quadragesimæ a Carnibus non abstinuerant ob summam rerum caritatem et angustiam ita ut plures famæ enecarentur, respondit his verbis : *Cum autem quæsieris; quæ sit illis pœnitentia injungenda qui diebus Quadragesimalibus, tempore quo tantæ famis inedia ingruebat quod magna pars populi propter inopiam annonæ periret, carne comedere sunt coacti; respondemus : Quod in tali articulo illos non credimus puniendos. Preces tamen Domino pro illis et effundas, ne ipsis aliquatenus imputetur quia cum bonarum mentium est, ibi timere culpam ubi illis culpa minime reperitur.* Si quis hoc tempore Episcopus adductus exemplo Bracarensis Antistitis idem consilium petere ab Apostolica, tanquam ineptus ac simplex haberetur; sed illo Ecclesiæ felicissimo sæculo maximi pendebatur, uti æquum est, Quadragesimæ præceptum. Hinc magna severitate inquirebantur illi qui minime paruissent licet talis causa intercederet; ut liberi ab eodem præcepto viderentur; nec ulla ratio habebatur Virorum Principum, licet ipsorum incolumitas cum Reipublicæ felicitate conjuncta putaretur; uti Nos fuse ostendimus in decima quinta Nostrarum Institutionem libri primi. Sed iis omissis et aliis bene multis quæ in hanc rem congeri a Nobis possent, illud primum delibabimus ex responso Innocentii III, tunc Quadragesimæ abstinentia solvi posse integram Civitatem vel Diœcesim, cum reipsa non suppetunt ea sine quibus præceptum Quadragesimæ observari nequit. Itaque si revera in aliquo loco neque oleum neque pisces comparari possint, tunc Incolis ejusdem loci permitti fas est ut lacte et ovis utantur. Si hæc autem revera deficiant, tunc Carnis salubris tamen edendæ facultas concedetur, interposita semper Jejunii servandi conditione.

» Insula Sancti Dominici in America Meridionali in temporalibus paret Charissimo in Christo Filio Nostro Ludovico Galliarum Regi Christianissimo, nec ei ullus præest Episcopus. Præfectus Patrum Societatis Jesu anno 1742, a Nobis quæsivit, an ex concessione sibi facta a Sede Apostolica dispensandi super esu carnium, ovorum, et lacticiniorum tempore Jejuniorum, et Quadragesimæ, dici posset, sibi etiam datam fuisse facultatem dispensandi nedum particulares personas, sed etiam multitudinem hominum et omnes sui districtus Incolas, quando coram Deo id expedire judicasset : habitoque responso, facultatem ei fuisse concessam dispensationem indulgendi particularibus hominibus, non autem multitudini hominum et omnibus Incolis sui districtus, pro concessione exoravit. Pro causa exposuit veneficam piscium qualitatem, exiguum piscatorum numerum, qui longe ab Insula piscantes, pisces deferebant aut fœtentes aut corruptos ob nimios calores, paupertatem earum gentium, quæ oleum emere non poterant pro cibis Quadragesimalibus necessarium, deficientiam denique olerum et leguminum, quæ in ea Regione facile corrumpuntur, aut

a vermibus consumuntur. Re subinde mature discussa coram Nobis in Congregatione Generali Sanctæ Romanæ et Universalis Inquisitionis *die* 12, *Aprilis anno* 1742, habita ratione regionis nimis remotæ, a qua quolibet anno impossibilis erat ad Sedem Apostolicam recursus; indulgentes necessitati Fidelium degentium in Insulis Ditionis Gallicæ in America, facultatem concessimus Præfectis Missionum illarum partium, ut in casu veræ et ineluctabilis necessitatis et tantum de anno in annum, præfataque vera necessitate durante, et non aliter nec alio modo, ut possent et valerent cum Fidelibus Populis ipsorum regimini commissis dispensare super esu ovorum, et lacticiniorum, et etiam carnium tempore Quadragesimali, indicta simul cum hujusmodi dispensatione observantia Jejunii per unicam comestionem, onerataque prædictorum Præfectorum conscientia, si adamussim juxta præscriptum concessa facultate usi non fuissent.

» Sed jam ad experientiam deveniamus. Quindecim ab hinc annis per totam fere Europam morbus invaluit, qui pectoris inflammationem inferebat ita tamen ut ex una Civitate in aliam et ex una Provincia in aliam hæc funesta lues promanaret. Id contigit annis 1730, 1733, 1740. Licet autem morbus ejusmodi, qui universos hominum ordines, atque ætates corripiebat, lentam solum in pectore inflammationem excitaret, tamen senibus matura jam ætate debilitatis extremam afferebat perniciem : nam ex ipso febres acutissimæ, ac mortales sequebantur. Idem morbus in periculum trahebat juniores etiam, qui paululum infirmo pectore laborarent. Postremo multorum pectora adeo labefactavit, ut gravissima deinde mala provenerint.

» Alios quoque morbos hujus generis, pectoris inflammationem magno cum periculo afferentes, ægros in discrimen vitæ adduxisse Medici Scriptores luculenter testantur. Itaque si Medicinæ Professores acciti, monitique graviter, ut nihil a veritate alienum respondeant, unanimi consensu fateantur (uti nobis ipsis accidit, cum adhuc Bononiæ versaremur) morbum esse talis naturæ, qualem superius commemoravimus, ita ut nulla ætas libera et incolumis esse queat et affirment illis ipsis, qui inter Cives salvi et integri numerantur, eamdem perniciem imminere; id præterea conferre plurimum ad ejusmodi luem depellendam, aut evitandam, si tum ægrotantes, tum sani a piscibus et oleo et quandoque pariter a lacte, et ovis abstineant, si, inquam, res ita se habeat, tum procul dubio causa sufficiens judicanda est, quæ experientiæ innitur, et quæ semper probata, et in posterum probanda videtur, ut nempe Populus, seu Civitas integra a carnibus abstinendi præcepto non teneatur.

» Neque ulla difficultas removere Vos debet a consulendis Medicis qui præstantiores habeantur. Cavendum pariter, ut quidquid revera senserint, scripto testari non prætermittant; quæ conditio si desit in posterum, nulla unquam facultas Civitati, aut Diœcesi carnibus, aut lacticiniis vescendi tempore Quadragesimæ tribuetur : quippe id necessarium omnino videtur. Accedit etiam, quod Medici facilitate quadam incredibili peculiares quidem Cives a Quadragesimæ præcepto liberos et immunes decernere soleant; (de qua re gravissime monendi a Vobis sunt ne suas animas indulgendo nimis aggravent). Cum vero pro universis Civibus idem statuendum proponitur, tum se difficiles, anxios, ac sollicitos præstare Nos ipsi experti sumus. Postremo si velint percurrere ea, quæ in Italia et extra ipsam præclarissimi Auctores Medicis Typis evulgarunt, facile deprehendent, abstinentiam, ciborumque parcimoniam ab illis magnopere commendari, discrimen inter morbos constitui, et certis rationibus ostendi, in curandis quibusdam morbis nequaquam requiri, ut jusculum et carnes loco piscium, olei, et herbarum substituantur, in aliis vero juvare plurimum, si sublatis carnibus, cum indicitur Jejunium, oleo, vel lacte ægrotantes utantur : Demum advertent, quam diligenter, accurateque scribant de pectoris incommodis, cum in omnibus generatim excitantur, ne corripiantur eodem morbo, qui adhuc incolumes a communi lue supersunt.

» Hæc Vobis indicanda putavimus. Reliquum est, ut Vos hortemur, ne tam facile suscipiatis negotium petendæ facultatis utendi carnibus et lacticiniis tempore Quadragesimæ pro universa Civitate vel Diœcesi. Quippe abrumpenda tandem est consuetudo, ob quam jam per tot annos in quibusdam locis hæ facultates tribui consueverunt. Illud etiam experientia a vobis compertum erit, delicatis quoque ac mollibus abstinentiam Quadragesimæ nullam inferre perniciem; neque plures ob hanc causam inter ægrotos vel mortuos recenseri. Hanc rationem et institutum Nos ipsi secuti sumus Romæ ac Bononiæ (cujus Sedem adhuc retinemus), cum nuper Quadragesimæ tempus ageretur. Si Vos id quoque præstabi-

tis neque facile a Nobis pro universa Civitate vel Diœcesi facultatem solvendi Quadragesimæ abstinentiam postulabitis vel (si necessarium id arbitremini), non aliter quam servatis præmissis conditionibus Dispensationis instantia ad Nos deferretur, non solum ii fructus provenient, quos jam indicavimus, sed etiam repulsæ pudorem evitabitis, Nosque pariter ea molestia vindicabitis quam ferimus, dum votis vestris minime obsecundamus. Postremo vos omnes peramanter amplectimur, et Apostolicam Benedictionem Vobis Populisque Vestris impertimur.

» Datum ex Arce Castri Gandulphi die 10 Junii 1745 Pontificatus Nostri Anno quinto [1].»

1270 § 2. Si alicui permissa sit secunda refectio, putant Facund. Bon. et alii posse toties comedere quoties vult; sed Cov. et alii *n.* 1265, citati probabilius negant, quia fieri potest ut uni secunda refectio sit tali die necessaria et non ulterior, potestque adhuc obtineri finis jejunii, qui est mortificatio carnis, secundum dicta ibidem *n.* 1265.

1271 *Quæst.* 241. — *Quid illi sit faciendum qui venit ex una in alteram Diœcesim ubi non servatur idem stylus Calendarii?* Resp. § 1. Cum vetus Calendarium quandoque habeat Pascha, v. g. octo diebus serius quam novum, qui in Quadragesima inde veniret huc, ibi incœpisset Quadragesimam octo diebus serius, et hic haberet Pascha octo diebus maturius; hoc obstante, multorum sententia est cum Delbene *de Imm. Eccl. c.* 12, *d.* 2, *sess.* 4, non teneri illo anno hic jejunare per illos octo adhuc dies, sed posse se accommodare moribus eorum apud quos est; communicare tamen deberet pro Paschate, licet post tempus Paschale hic transactum veniret, quia hæc obligatio afficit personam, ut tempore isto communicet vel primo quoque. E contra, si hic prius absolvisset Quadragesimam, non teneretur postea ibi observare illos octo dies, quia Ecclesia tantum obligat ad unam Quadragesimam uno anno, et idem est observandum de diebus festivis; ita Sanch. *in Dec. lib.* 1, *c.* 12, *num.* 23; Delbene supra, *et sect.* 5; item alii cum Bus. relato *lib.* 1, *n.* 687.

1272 § 2. Si hodie sit hic dies Cinerum, et Titius post 8 dies velit alio proficisci ubi tunc prius erit dies Cinerum, tenetur hic jejunare, quia lex nunc hic obligat, et ipse est hic subditus: ergo tenetur lege. Si dicas deobligari pro nunc, quia postea observabit, sicuti quia serio audio Missam, non obligor audire mane. Contra est, nam non obligor determinate mane vel determinate sero audire Missam, sed hoc per Ecclesiam relictum est meæ libertati. E contra, ostendi non potest cur et unde mihi libertas esset jujunandi ubi vellem, et me hic eximendi a lege nunc obligante. Si tamen jejunaverim hic per 8 illos dies, non tenebor ibi prosequi, nisi alios 32 quorum ultimus respondeat nostro Paschati, quia tum absolvero Quadragesimam.

Quæst. 242. — *Quid notandum sit circa vigiliam S. Matthiæ, vel S. Joannis; item circa abstinentiam festo S. Marci?* R. Justa causa est cur Episcopus dispenset ad vitanda scandala et peccata populi, si vigilia S. Matthiæ incidat in unum diem e Bacchanalibus, ita Laym. *l.* 4, *t.* 8, *c.* 3, *n.* 8; Castr. *t.* 25, *p.* 2, § 5, *n.* 12; Gob. et alii. Neque dissentit Dian. *p.* 3, *t.* 6, *R.* 66, quamvis, *p.* 10, *t.* 16, *R.* 7, afferant Gav. et Leand. in contrarium. Si autem festum S. Matthiæ incidat in diem Cinerum, statutum est in Diœcesi Coloniensi, monasteriensi, Viennensi aliisque, auctoritate Ordinarii, ut jejunium etiam a Religiosis anticipetur in priore Sabbato (et idem est si festum incidat in diem Martis), festum autem in foro observetur in die Cinerum, et in choro postridie. Vigilia autem S. Matthiæ manet affixa suæ diei, quia non est causa hanc transferendi, et ab ea separari potest jejunium; Gav. *in Rub. Brev. sect.* 3, *c.* 7, *n.* 3. Quod si festum S. Matthiæ incidat in diem Veneris ante Quinquagesimam, *Agenda* Monasteriensis sub Ernesto edita ann. 1592 statuebat ut jejunium servaretur ipso festo S. Matthiæ, scilicet die Veneris, sed usus iste exolexit, et aliæ editiones *Agendæ* id non habent; hinc anno 1702, quando casus iste erat, observatum est ab omnibus jejunium die Jovis, secundum morem universalis Ecclesiæ. Quod dictum est de jejunio transferendo, si vigilia incidat in unum diem e Bacchanalibus, admittunt alii cum 1273

[1] Nota tamen Theologicam quæstionem de essentia jejunii non fuisse a Pontifice diremptam, quidquid garriant inepti, ac maledici aliqui scribillatores. Nam id disertis verbis fatetur ipse Benedictus XIV *de Syn. Diœc. lib.* 7, *c.* 3, *n.* 1, cui si majorem fidem habuero quam nugacissimis illis Theologastris, quis vitio vertat?

Gav. etiamsi incidat in diem, v. g. Patroni, vel omnino solemnem [1]. Per Bullam Urb. VIII, datam 13 Octobris 1638, statuitur ut si festum Corporis Christi incidat in Vigiliam S. Joann. Baptistæ, jejunium sit pridie festi Corporis Christi, et eo anno nihil fit de Vigilia; ita Mothier in *Ordine Div. Off.* pro anno 1707. Idem statuit Leo X, teste Nav. *in Man. c.* 21, *n.* 11. De abstinentia festo S. Marci videri debent dicenda *l.* 4, *n.* 1291.

1274 *Quæst.* 243. — *Ad quæ jejunia tenentur Religiosi?* R. § 1. Tenentur ad ecclesiastica juris communis, ut per se patet. Non tenentur autem ad ea quæ sunt speciali consuetudine vel voto oppidanorum apud quos resident inducta, quia non censentur pars communitatis profanæ; ita Dian. *p.* 9, *t.* 7, *R.* 14, qui tamen *p.* 1, *t.* 9, *R.* 36, dixerat obligari generali consuetudine recepta in aliqua civitate. Neque Religiosi exempti tenentur ad illa quæ a locorum Ordinariis inducantur, quamvis jure novo teneantur observare festa diœcesana et cessationem a divinis tempore interdicti; ita Sanch. *in Concil. lib.* 5, *cap.* 1. *d.* 1, et *cap.* 9, *dub.* 1; Bon. *de Præcept. Eccl. d. ult. q.* 1, *p.* 6, *n.* 5; Castrop. *de Legib: d.* 1, *p.* 24, § 6, *n.* 11, aliique communiter cum Dian. *p.* 1, *t.* 9, *R.* 63, et *pag.* 10, *t.* 11, *R.* 36, contra Villal. et alios.

1275 § 2. Si Religiosus necdum expleverit annum 21, Sa, Fagund. uterque Sanch. et alii dicunt teneri ad jejunia sui ordinis, tum quia videtur per votum renuntiasse privilegio ætatis, tum etiam quia obligatio Religionis et regulæ est alia ab obligatione temperantiæ quam intendit lex Ecclesiæ. Sed Medin. Gras. Ascanius, Tamb. et alii dicunt non teneri, quia præsumi potest regulam non obligare eum sub mortali quem non obligat Ecclesia, et utramque sententiam dicit probabilem et tutam Thomas Tambur. *l.* 4, *c.* 5, § 7, *n.* 6 et *n.* 8. Addit idem videri esse de sexagenariis Religiosis. Posito enim quod non teneantur jejuniis Ecclesiæ, de quo dicetur *a n.* 1317, probabile est quod lex Religionis proportionetur cum lege Ecclesiæ.

1276 *Quæst.* 244. — *An parens teneatur filios vel dominus servos cogere ad jejunandum?* R. Vega, Fill. Rodriq. Homobon. Azor. Nav. Dian. *p.* 1, *t.* 9, *R.* 28; Steph. *t.* 1, *d.* 5, *n.* 128, et alii dicunt teneri moneri si jejunare tenentur et non jejunent, attamen non teneri cogere, quia hoc videtur nimis durum; Tamb. § 6, *n.* 3, putat satis esse si moneant et objurgent, præsertim cum nullam in eo spiritualem jurisdictionem habeant; Sanch. *dub.* 17. Quamvis hoc admittant de dominis, tamen merito dicit aliquando etiam famulis negandum cœnam, si probabiliter putent id profuturum; quod autem filios attinet, recte dicit parentes teneri cogere filios semper negando eis cœnam, quia tenentur corrigere et adigere ad observationem præceptorum.

Quæst. 245. — *Quid notandum sit circa horam refectionis in jejunio?* R. seqq. § 1. Primitus erat hora 3 post meridiem aut sub vesperum, et ideo vocabatur cœna. Nunc autem censetur 12 circiter. Notat tamen Sanch. *dub.* 28, ex communi consuetudine esse medium 12; imo jam esse horam 11 dicunt Sanch. Med. Angles aliique, quod valet maxime de Religiosis, qui per privilegium etiam sine causa possunt una hora anticipare; Steph. *n.* 121; Tamb. *c.* 4, § 4, *n.* 3. 1277

§ 2. Videtur probabilius cum Ills. *t.* 4, *d.* 1, *n.* 39, quod anticipare collationem vespertinam notabili tempore et absque causa non sit mortale, quia etiam per hoc non tollitur substantia jejunii, quæ consistit in abstinentia a carnibus et refectione unica. Unde si quis sine causa mane sumeret collationem et meridie prandium, aut mane vel meridie collationem, et circa horam tertiam prandium, vesperi autem nihil, tantum leviter peccaturum dicit cum aliis Tamb. *n.* 12 et 13; J. Sanch. *d.* 53, *n.* 2; Tamb. § 3, *n.* 10, aliique apud Sanchez, *dub.* 27, nullum esse peccatum si in meridie sine causa fiat collatio et vesperi prandium, quia est magis ad finem legis cum sit major mortificatio, et Sanch. dicit esse vere probabile; sed Diana, *p.* 11, *t.* 3, *R.* 9, et Castr. § 9, *n.* 6, dicunt esse veniale, quia est alienum ab usu Ecclesiæ, quamvis fateantur inter causas justas esse venationem aut piscationem, etiam recreationis causa, item faciliorem expeditionem negotionum, tractationem hospitum, etc. 1278

Quæst. 246. — *Quomodo licitum sit inter-* 1279

1 De cetero, inquit La-Croix ipse, lib. 6, p. 2, n. 2082, si aliter non disponatur ex justa causa, observandum est Decretum Sacræ Congregationis a nobis datum initio, « parte 1, *v.* Vigilia; Occurrente » vigilia S. Matthiæ Apostoli in feria tertia post Do» minicam Quinquagesimæ, observandum est jeju» nium quod non potest anticipari ratione carnis» privii. »

Ibi, pro anno 1717 2.

2 Confer Decretum S. C. 18, Sept. 1706, editum, quod loco nuper citato retulimus.

rumpere prandium die jejunii? Resp. § 1. Si quis interrumpat ob negotium, Pasq. *dec.* 121, putat eum posse complere prandium absoluto negotio, quamvis hoc duraret usque ad vesperum, quia cum illa interruptio sit involuntaria, prandium, ad quod jus habet, manebit complebile per sequentem comestionem ; contradicit Tamb. *in Dec. lib.* 4, *c.* 4, § 2, *n.* 18 ; non enim apparet quomodo id, quod vespere comedit, possit cum cibo jam digesto facere unam comestionem. Hinc Diana et Lezana dicunt non intercedere plus quam unam vel duas horas ; nam duas etiam admittit Sanch. quamvis Escob. putet id esse nimium, ideoque cum Tamb. tantum unam concedat ; nihilominus Leander, et Steph. *t.* 1, *d.* 5, *n.* 113, probabiliter sic distinguunt si interrumpat ultra duas horas, et prius sumpserit quantum satis est ad jejunium sine magno incommodo tolerandum, non poterit redire. Si autem prius non sumpserit tam multum, dicunt cum Past. quantumcunque sit sero, posse redire, dummodo retinuerit intentionem redeundi, quæ uniat illas duas comestiones in unum prandium.

1280 § 2. Quando est tempus prandii, potest ministrans vel legens ad mensam sumere cibum, etiam in magna quantitate, per horam circiter ante prandium suum, et postea hoc complere expleto suo servitio; Sanch. Leand. Tamb. *n.* 17, et alii cum Dian. *p.* 10, *t.* 14, *r.* 61. Ratio est quia habet jus tum incipiendi prandium cum aliis, occurrente autem negotio quale est tale servitium, licite interrumpit.

1281 § 3. Si quis finierit prandium et plicarit mappulam cum proposito nil amplius comedendi, item si surrexit a mensa etiam gratiis actis, potest intra quadrantem, uti docent Filliuc. et alii apud Dian. *p.* 1, *tom.* 9, *R.* 32, aut intra quadrantem et medium, uti habet Tamb. mutata voluntate iterum assidere et comedere, quia moraliter censebitur una comestio; et ita etiam docet cum aliis Sanch. *in Cons. lib.* 5, *cap.* 1, *dub.* 24. Hinc absolute tenent Less. *l.* 4, *c.* 2. *n.* 11, et alii contra Nav. Val. Castrop *t.* 30, *d.* 3, *p.* 2, § 2, *n.* 2 ; si quis sufficienter refectus surrexit animo non revertendi, posse post interpositum temporis intervallum, mutata intentione, redire et continuare prandium cujus tempus adhuc durat, et hoc fatetur probabile Laym. *l.* 4, *t.* 8, *c.* 1, *n.* 6, licet contrarium teneat.

1282 § 4. Si prandium differre debeas ultra horam communem, potes aliquid cibi sumere, ne vires deficiant aut stomachus dolore prematur, quia talis cibi sumptio censetur medicina, uti ex benigna interpretatione Ecclesiæ censet Nav. Tol. Azor. Sa, Val. Less. Laym. cum Castrop. *p.* 2, *n.* 3.

Quæst. 247. — *Quandiu liceat protrahere* 1283
prandium? R. Saltem ad duas horas, nec ultra, uti volunt Fagund. et Tamb. *in Decal. l.* 4; *c.* 4, § 2, *n.* 15 ; si enim liceret protrahere usque ad vesperum, etiam liceret sumere secundam refectionem post prandium ; idem enim est, in ordine ad nutriendum corpus, intra tantum tempus incipere novam aut continuare eamdem refectionem, quæ reipsa erit moraliter multiplex. *Nec refert* quod non semper edatur, sed fiat confabulatio, *nam* interea concoquit stomachus cibos ingestos qui sufficiebant pro integro prandio; et licet Pasq. cum Gobat. *in Quint. t.* 5, *cap.* 26, *n.* 8, excusent Germanos præcipue ex consuetudine protrahendi etiam ad 4 et 5 horas, attamen nescio an ista consuetudo approbetur ; hoc tolerandum esset, si post duas circiter horas apponerentur sola bellaria vel leviores cibi, maxime si postea vesperi abstineretur a collatione, quæ sic censebitur quasi anticipari.

Quæst. 248. *Quid faciendum sit illi qui die* 1284
jejunii mane vel post prandium comedit? R. § 1. Si mane sumpsit jentaculum non æquivalens plenæ refectioni, potest moderate prandere, quia non amisit jus ad unam plenam refectionem; Less. Laym. *c.* 2, *n.* 14; si autem non sumpsit nequidem æquivalens collationi vespertinæ, potest prandere et vesperi sumere collationem; Dian. *p.* 10, *t.* 14, *R.* 61; Tamb. § 3, *n.* 14; quod concedit Turr. licet mala fide sumpsisset. Si tamen sumpserit æquivalens collationi vespertinæ, poterit sumere prandium in meridie vel vesperi; si autem sumat in meridie, Dian. et Tamb. dicunt non posse sumere collationem vesperi, quia hanc sumpsit mane; si tamen esset grave incommodum vesperi pati inediam, permittit eam etiam vesperi Tamb.

§ 2. Si per inadvertentiam mane sumpsit 1285
jentaculum sufficiens ad prandium, secundum Fagund. et alios apud Laym. et Castrop. *n.* 10, adhuc potest prandere, quia cum sit factum ex ignorantia jejunii, non computatur pro prandio : ergo manet jus ad illud; sed probabilius est cum Diana, Laym. Castrop. et aliis non posse prandere, quia habuit unam plenam refectionem et æque nutritus est, sive sciens sive nesciens ita jentarit; poterit itaque vesperi tantum sumere collationem.

§ 3. Si ex malitia vel iter facturus mane

prandit, postea autem iter non agat, aliqui cum J. Sanch. *d.* 53, *num.* 2 *et* 6, putant posse iterum in meridie prandere, quia hora prandii est essentialis, vel saltem circumstantia intrinseca jejunio : ergo hac violata servari non potest jejunium; sed oppositum absolute tenendum est cum Sanchez, *in Cons. lib.* 5, *crp.* 1, *dub.* 28, *n.* 8; Castrop. § 3. *n.* 5, et aliis, quia adhuc servari potest substantia jejunii, circumstantia autem illa præcipitur divisibiliter.

1287 § 4. Si quis post prandium sumpserit aliquid cibi, tanto minus sumere debet in collatione ; si tamen ferme ad tempus collationis sumpsisset quantum pro collatione permittitur, deberet ab hac omnino abstinere, quia prior comestio censeretur fuisse collatio.

1288 *Quæst.* 249. — *An satisfaciat legi qui pridie vel in prandio ita replet ventrem ut non sentiat difficultatem in die jejunii?* R. Negant aliqui, quia agit contra finem legis, qui est maceratio corporis; sed Bonac. *de præcept. Eccl. d. ult. q.* 1, *p.* 2, *n.* 7, cum aliis multis probabilius affirmat, quia quamvis peccet contra temperantiam, tamen ponit objectum a lege præceptum, licet non attingat finem illius quod non requiritur, quia finis præcepti non cadit sub præceptum; alioquin qui per pisces plus nutriretur quam per carnes non posset comedendo pisces satisfacere præcepto jejunii quod nemo dicet.

1289 *Quæst.* 250.—*Quid circa potum et res liquidas sit addendum?* Resp. Seqq. § 1. Ad verum potum non est satis quod sit aliquid liquidum, alioquin lac et jusculum esset potus ; sed requiritur ut ex natura sua tantum adjuvet ad alterandum corpus, vel ad vehendum et concoquendum alimentum, non autem nutriat solidas corporis partes; et ita vinum, mustum, cerevisia, vinum adustum aliique liquores ex herbis distillati sunt merus potus.

§ 2. S. Anton. Alen. Ricard. Rosel. Silv. 1290
et alii dicunt vino frangi jejunium, præsertim si mane bibatur aut intendatur nutritio, et fiat in fraudem jejunii; sed absolute negant S. Th. 2, 2, *q.* 147, *art.* 6, *ad* 2, aliique communissime cum Sanch. *dub.* 23; Laym. *l.* 4, *t.* 8, *c.* 1, *n.* 7, quamvis etiam fiat ad sedandam famem ; Castrop. *p.* § 2. *num.* 4. Imo licet fiat in fraudem jejunii, inquit Tamb. § 2. *num.* 4, quia Ecclesia tantum prohibet hoc quod de se est alimentum et tendit ad nutriendum corpus neque intentio sumentis mutat rationem potus, qui de se est tantum ad sitim sedandam et refrigerandum sanguinem , quamvis etiam juvet ad vehendos et concoquendos cibos.

§ 3. De chocolata docent Tham. Hurt. Lop. et 1291
alii non frangere jejunium; idem tenet Henriq. *V. jejunium*, referens Urbanum VIII, oblatis ingredientiis et in ejus conspectu confecto chocolate, de illo gustato dixisse esse et manere potum. Idem responsum esse a Greg. XIII, S. Pio V. Paulo V, testantur plures Doctores. inquit Ills. *t.* 4, *d.* 1, *n.* 39. Idem defendit Cardin. Brancatius *in dissertat. de Chocolate* . Et hanc sententiam Dian. *p.* 11, *t.* 6, *R.* 54 et Tamb. *n.* 7, dicunt esse absolute probabilem. E contra, frangere jejunium docent plurimi alii cum Lez. et Castr. supra, probantque fuse Tamb. supra, et Bouderv. *p.* 2, *q.* 17, consideratis ingredientiis et vi nutritiva illius; nihilominus putant Leand. et Dian. si non misceatur multum illius materiæ, sed bibatur tenue, non frangere jejunium, secus si multum misceatur et coquatur instar densæ pultis; addunt saltem nunquam graviter frangere, nisi misceatur ultra duas uncias [1].

1 *Prodiit nuper Venetiis Typis Simeonis Occhi libellus cui titulus :* Memorie Storiche sopra l' uso della Cioccolata in tempo di digiuno. *Quem Auctorem habeat libellus iste norunt omnes; prodit autem etiam stylus in Casuistas amarior, atque italica lingua ad ejusmodi tractationes popello obtrudendas adhibita; ac si cetera deessent, prodit narratiuncula quædam sub initium libri exposita* pag. 2 *et seqq. Discimus hinc nempe Concionatorem quemdam, qui anno* 1747 *Romæ, in ædibus Minervæ, verni jejunii tempore, sacras ad populum conciones habuit, seu historicum probabilismi librum illum edidisse. In rem nostram hæc addo :* Pag. 110. *Recitat hunc La-Croixii de Chocolate locum sacer ille Concionator; tum hæc adnotat.* Tutti i saggi esaltano lo studio della Critica, che nel secol nostro fiorisce. Una delle principali incombenze di questa e di pronunciare giudizio sulle opere degli Autori, recandone al leggitore un sincero e naturale ritratto. E per cio fare animo si richiede scevro da passioni, da partiti, da impegni. Il passo trascritto dal P. La-Croix e una immagine di tutta la sua opera. Se nel trascritto squarcio voi, Monsignore, ci scoprite un mero e preto Pirronismo figliuolo legittimo del probabilismo, lo stesso giudicate quasi di tutta l'opera. Raccoglie questo Autore le opinioni dell' uno e dell' altro partito, ancorchè ripiene di manifeste favole e le rimette sotto l'arbitrio de' suoi leggitori, acciocchè in virtù del probabilismo scelgano quell' opinione, che più loro aggrada. Se questa sia la maniera d'esplicare la Morale di Gesù Cristo, altri il giudichino. *Ecce tibi, amice lector, quem in suarum sententiarum confirmationem Auctorem adsciverint, dum La-Croixium citarunt Benedictus XIV, in præclarissimis suis edictis quæ Cardinalis et Bononiensis Archiepiscopus emisit*

1292 § 4. De lymoniade et hypocras docent Leand. Murc. et Steph. *t.* 1, *d.* 5, *n.* 91, non frangere jejunium, quia communiter non multum miscetur materiæ comestibilis, et idem videtur esse de faba *Koffe* : minime autem frangit decoctum ex herba *The*, quod potissimum est ad recreandos spiritus vel mitigandum sanguinem.

1293 *Quæst.* 251. — *Quid circa ea quæ ad haustum sumuntur, item circa electuaria, tabacum et fructus?* Resp. § 1. Communiter tenent omnes cum Dian. *p.* 10, *tr.* 14, *R.* 59, ratione potus ne noceat, non licere plus panis vel cibi sumere quam mediam unciam, quia hæc quantitas commista potui sufficit ad impediendum nocumentum. Recte monet Steph. *n.* 112, his verbis : *Puto de facto sub colore, ne potus noceat, sæpius a variis aliqua sumi, tantum ideo ut potus magis sapiat, quod profecto non licet.*

1294 § 2. S. Th. Laym. et Steph. *n.* 92, dicunt licere electuaria, contecta seu conserva, ut vocant, cum accipiantur, non ut alimenta, nec in fraudem legis, sed ut medicamenta aut præservativa, nisi acciperentur in magna quantitate ; sed contradicunt Fagund. et Diana, *R.* 6. quia videntur habere rationem cibi, nec licere possunt nisi actu male affectis pro medicina, vel de propinquo alioqui infirmandis ad præservativam.

1295 § 3. De tabaco docent omnes quod non frangat jejunium, quia non reficit solidas corporis partes, sed tantum spiritus.

§ 4. Docent Vivald et Pasq. posse ad sedandam sitim comedi recentem uvam, pomum, lymonium, succum citrini, quia non sumuntur ut cibus, sed velut potus, maxime cum in ore prius ferme resolvantur quam deglutiantur. 1296

Quæst. 252. — *Quid circa collationem vespertinam sit addendum?* R. Hoc præcipue advertendum est quod cum collatio ista sit per consuetudinem introducta, in ea non liceat aliud circa quantitatem, qualitatem et tempus quam habeat consuetudo hominum timoratorum in unaquaque patria ; ita cum aliis Castr. *t.* 30, *d.* 3, *p.* 2, § 2, *n.* 5. Auctores tamen etiam notant sequentia : 1297

§ 1. Licita est talis collatio, quamvis fiat ad sedandam famem, vel sine ulla necessitate, Sanch. *in Conf. l.* 5, *c.* 1, *d.* 25, *n.* 2 ; Castr. supra. 1298

§ 2. Quod attinet ad quantitatem sententiæ variant. Lez. Steph. et alii dicunt non licere nisi 4 uncias (12 unciæ sunt libra seu unum pondo apud veteres, 16 vero apud nos, Less. *de vera ratione valetudinis conservandæ, n.* 14, in fine) Suar. et alii 12 Auctores cum Diana *p.* 1, *t.* 9, *R.* 1, concedunt 6, imo et 8 uncias; sed alii dicunt illis tantum licere 8 qui valde magno cibo indigent. Hanc tamen restrictionem non admittunt Azor. Fagund. Villal. Bonac. Jo. Sanch. Castrop. *n.* 7 ; Tamb. *in Dec. l.* 4, *c.*5, § 3, *n.* 1; Spor. *in Theol. moral. t.* 1, *c.* 5, *n.* 30. Sed absolute tenent cum primis, ac dicunt posse saltem ex consuetudine ab 1299

et Lanfredinus item Cardinalis doctrina ac morum pietate, dum viveret, spectatissimus, in suis causarum expositionibus ad Eminentissimos Patres Sacræ Congregationis Concilii, cui fuerat a secretis. Neque vero Lanfredinum puduit T. 5. Thesauri Resolut. ejusdem Sacræ Congreg. *in Eystadiensi causa* pag. 274, *La-Croixio* accuratissimi Doctoris *nomen apponere. Felices nos! quibus tandem licet veram La-Croixii imaginem inspicere a Mexicani potius historiographo exhibitam. Vere tamen ut dicam, malim Benedicto XIV et Lanfredino assentiri quam huic Chocolatis insectatori. Nam quid, quæso, est cur tantopere La-Croixium hic carpamus? Id unum quod sententias Auctorum retulerit suam ipse haud prodiderit. At monstri simile est id in La-Croixio reprehendi ab eo homine qui summis, ut sane debuit, laudibus effert* pag. 127. Edictum xv. Benedicti XIV. T. 1, num. 7, *quum tamen Cardinalis Lambertinus, nunc Benedictus XIV, ibi sententias Theologorum de Chocolate describat, neque tamen suam ipse satis patefaciat. Sed (quod magis rideas) ipsemet Chocolatis historicus in Pyrrhonismum incidit, quem La-Croixio tanto hiatu objicit. Audi illum* pag. 24 : Poco avveduto io sarei, se mi facessi a combattere a fronte aperta una si dolce consuetudine... Per evitar frattanto ogni odiosità e per rendere i miei cortesi leggitori vie più disposti a capire la verità, ho risoluto di riferire unicamente i sentimenti, e le dottrine de Teologi dell'una e dell' altra parte, affinchè fatti giudici i lettori medesimi, possano a quella sentenza appigliarzi, che o vera o più vicina al vero giudicheranno. *Proh! Pirrhonismi in Moralem Theologiam inlatorem! si stant eximia ipsiusmet judicia de La-Croixio Chocolatis historicum! At scommata mittamus. Nemo prudens ejusmodi objectionem perridiculam esse non videt. Nam nulla sane lege cautum invenimus ut Theologus in quacunque quæstione suam aperiat sententiam. Id vero falso, ne quid gravius dicam scriptum:* Il passo trascritto dal P. La-Croix è una immagine di tutta la sua opera ; *quasi La-Croixius nunquam pro alterutra Doctorum parte sententiam ferat; quum tamen id ipsi multo usitatius sit quam recitatis Scriptorum sententiis judicium arbitrio legentium relinquere. Verius ego Censoris nostri specimen paucis reddo.* P. 30, *hæc latina Hurtadi verba :* Ad pacandas conscientias, *ab eo redduntur italice :* Di addormentare le coscienze. *An id liceat, salvis conscientiæ legibus, ut invidiam alicui Scriptoris confles, in hunc modum ejus verba distorquere, non Probabilioristæ, sed Probabilistæ inquirunt. Pluribus exemplis parco, ne nimium adnotationis fines excedam.*

unoquoque, sive multum sive parum comedente, sumi octo uncias, etiamsi fames per illas plane extingueretur. Videtur tamen probabilius dici quod quantitas restringi debeat ad quartam circiter vel quintam partem prandii, uti habet Busemb. Addunt Laym. Regin. Castr. Ills. *t.* 4, *d.* 1, *n.* 42, plus permitti illis qui continuo dediti sunt studiis aliisque negotiis fatigantibus caput, quia spiritus in eis magis deficiunt. Similiter Azor. *t.* 1, *l.* 7, c. 8, *in fine*, Bona *de præcept. Eccl. d. ult. q.* 1, *p.* 3, *n.* 2; Jo. Sanch. *d.* 52, *n.* 9; Laym. *l.* 4, *t.* 8, *c.* 1, *n.* 9; Fagund. *in præc. Eccl.* 4, *c.* 4, *n.* 21; Regin. *l.* 4, *d.* 10, *n.* 185; Steph. *t.* 1, *d.* 5, *n.* 117; Spor. *in Theol. mor. t.* 3, *p.* 3, *append. ad* 3 *præcept. sect.* 2, *ass.* 3, § 2, *n.* 26; Taber. *p.* 2, *t.* 1, *c.* 4, *q.* 7, aliique multi apud Vind. Tab. *ad prop.*5, *in collect.* permittunt plus nobilibus, quia solent esse debilioris valetudinis et assueti magis substantioso cibo. Sed bene limitant si talis sit loci et timoratorum nobilium consuetudo.

1300 § 3. Si quis ad duas uncias tantum excedat quantitatem in collatione permissam, non peccat mortaliter, nam duæ unciæ non sunt materia gravis, Vivald. Leand. Tamb. aliique cum Diana *p.* 10, *t.* 14, *R.* 57. Addit Sporer tertiam partem collationis adhuc esse materiam levem, adeoque si extra tempus non sumatur usque ad dimidium collationis, non fore mortale, quia talis quantitas videtur parva, et in ordine tam ad totum diem quam ad finem jejunii. Non peccari autem mortaliter mutando tempus collationis illius vespertinæ dictum est *n.* 1278.

1301 § 4. Uterque Sanch. Azor. Dian. *p.* 1, *t.* 9, *R.* 35; Tamb. *n.* 8, dicunt in vigilia Nativitatis Christi, etiamsi incidat in sabbatum 4 temporum, posse accipi collationem duplo majorem. Imo Sanchez dicit ex fructibus et conservis posse accipi ad satietatem; quod Vivald. extendit ad vigilias Paschæ et Pentecostes, quia sunt vigiliæ lætitiæ. Sed attendenda est consuetudo locorum; hinc Tamb. *n.* 7, et Mendo *d.* 8, *n.* 10, negant licere, quia nempe in suis patriis necdum erat ista consuetudo, uti nec in his.

1302 § 5. Azor. Bonac. Vasq. Vivald. uterque Marchan. Wiers, Sporer, Burgh. *cent.* 1, *cas.* 74, dicunt vesperi spectandam esse tantum quantitatem, non autem qualitatem; hinc sumi posse 4 partem offæ piscis et similium quæ quis in prandio solet comedere; nec dissentit Tamb. *n.* 3, dicens non constare de obligatione in contrarium; sed contradicunt Auctores plures quam 30 cum Dian. *R.* 1, et pluribus *p.* 10, *t.* 14, *R.* 58. Item Less. et alii cum Steph. *n.* 115, nisi alicubi prævaluerit consuetudo qua standum est.

§ 6. Castr. *n.* 4 et 6; Fill. t. 27, *p.* 2, *c.* 2, 1303 *n.* 11, negant licitum esse pro collatione permiscere panem et vinum aliumve liquorem, et inde coquere velut offam, quia iste liquor non retinet rationem potus, sed propter coactionem ex illo et materia solida fieret unus cibus solidus excedens consuetam quantitatem collationis, et hæc sententia est probabilior, quamvis Azor. Boss. et alii cum Diana *p.* 1, *t.* 8, *R.* 34, et *p.* 10, *tr.* 14, *R.* 58, putant adhuc licere, cum non augeatur substantia, sed tantum temperetur qualitas in ordine ad faciliorem concoctionem, sicque miscebit saltem stomachus, et concoquet ad similem nutritionem, quod Laym. *l.* 4, *t*, 8, *c.* 2, *n.* 9, fatetur probabile, attamen non approbat, quia videtur esse contra consuetudinem; si tamen adsit causa, uti stomachi infirmitas, dicit nullum fore peccatum. Addit piscem infumatum sumi posse, item lactucam elixatam, ut cruditas tollatur. Admittunt etiam ova Vivald. et Vasq. quando licitum est hæc comedere; sed iterum contradicunt Tamb. supra et Diana *res.* 57, debetque etiam in hoc attendi ad consuetudinem locorum.

Quæst. 253. — *Quid præterea notandum sit circa parvitatem materiæ in carnibus?* Resp. 1304 § 1. Eam dari præter citatos a Busemb. docent Merol. Hurt. Pasq. Trull. Gob. *in Quint. t.* 5, *c.* 23, *n.* 233; Diana *p.* 5, *tr.* 5, *R.* 32, qui *p.* 10, *t.* 14, vocat hanc sententiam communem. Ratio est quia prohibentur carnes prout sunt nutritivæ seu refectivæ virium; sed parum carnis parum nutrit: ergo etiam parum, sive sub parvo peccato prohibetur. Nec obstat quod hoc præceptum sit negativum, nam etiam præceptum non furandi est negativum, et tamen in eo datur parvitas materiæ.

§ 2. Difficultas major est in designanda parvitate materiæ; Bonac. Hurt. Trull. parvam 1305 materiam dicunt modicum sive exiguum frustulum, alius apud Dian. *p.* 1, *t.* 12, *R.* 32, dicit non plus quam quod licet libatoribus ciborum apud reges; Spor. *in Th. mor. tr.* 1, *c.* 5, *n.* 30, concedit mediam aviculam; sed cum non determinet pondus, necdum scitur quantitas. Quidam recentior apud Gob. dicit materiam parvam esse si non superet 8 uncias, sed merito rejicitur ab omnibus. Escob. ponit si non sit plus quam una uncia; Pasq. si

non sit plus quam media uncia; Leander et Diana putant hoc esse adhuc nimis laxum, unde dicunt non debere excedere octavam partem unciæ. Denique Ills. *t.* 4, *d.* 1, *R.* 36, universaliter dicit materiam illam esse parvam quæ non potest homines ad frequentem sui sumptionem allicere, quia nempe tam parva est ut homo non curet eam una die sumere in ordine ad nutritionem.

1306 *Quæst.* 254. — *An jejunium frangatur sæpius per diem comedendo pauca?* Resp. Affirmative. Hinc Alex. VII damnavit hanc 29 prop. In die jejunii, qui sæpius modicum quid comedit, etsi notabilem quantitatem in fine comederit, non frangit jejunium. Ratio autem est quia partes illæ uniuntur in effectu, qui est notabilis nutritio et roboratio corporis; singulæ enim partes cibi, sive simul, sive successive sumantur, addunt robur, et hic effectus roborationis manet simul post sumptas omnes partes; hoc autem est graviter contra finem præcepti intendentis mortificationem carnis, uti pluribus deducunt Mendo *d.* 8, *q.* 5, et Dubois, ad hanc prop. damnatam [1].

1 Apponi eo loci debent Sanctæ Apostolicæ Sedis quædam responsa recentiora circa jejunium.

Ad quæsitum : Utrum interverti possit tempus comestionis sumendo serotinam refectiunculam infra horam decimam et undecimam matutinam, prandium vero differendo ad quartam vel quintam horam vespertinam? » a S. Pœnitentiaria responsum fuit 10 jan. 1834 : *Si inversionis supradictæ rationabilis aliqua exstet causa, pœnitentes qui hoc more utuntur non esse inquietandos.*

Ad quæsitum : « Utrum patresfamilias ad omnia indiscriminatim familiæ membra possint extendere permissionem carnem edendi uni tantum ex ipsis concessam? » *Infirmitatem et aliud quodcunque rationabile impedimentum de utriusque medici consilio, non vero gulam, avaritiam sive generatim expensarum compendium eximere posse a præcepto abstinentiæ in diebus esurialibus.*

Ad quæsitum : « Utrum in Quadragesima, quando paterfamilias carnes de licentia edit et duplices parare dapes, unam alimentis carnalibus, aliam alimentis non carnalibus, vel non vult, vel non potest filii ac ipsi servientes carnes edere queant? » Die 16 Jan. 1834 : *Posse personis quæ sunt in potestate patrisfamilias, cui facta est legitima facultas edendi carnes, permitti uti cibis, patrisfamilias indultis; adjecta conditione de non permiscendis licitis atque interdictis epulis, et de unica comestione in die iis qui jejunare tenentur.*

Ad quæsitum « Utrum a jejunio dispensati ob fatigantem professionem in Quadragesima, quando permissio carnis ac lacticiniorum pro una refectione concessa fuit, carne et lacticiniis uti possunt quoties edere indigent per diem, sicut et Dominicis Quadragesimæ? » 16 jan. 1834, de mandato Pontificis : *Fideles qui ratione ætatis vel laboris jejunare non tenentur, licite posse in Quadragesima cum indultum concessum est, omnibus diebus indulto comprehensis vesci carnibus aut lacticiniis, per idem indultum permissis quoties per diem esunt.*

Ad quæsitum ; « Utrum ii qui ratione ætatis vel laboris jejunare non tenentur, subjiciantur legi de non permiscendis epulis carnis et piscium, cum per indultum carnes permittuntur? » Die 13 Feb. 1834 : *Consulat probatos auctores.* (quorum alii tenent illos quoque subjici, alii vero negant quia Benedictus XIV de *jejunantibus* locutus sit).

Ad quæsitum : « Utrum dispensati super abstinentia feriis VI et Sabbatis per annum in quibus jejunandum est, alimenta *promiscue* sumi possint? » Die 15 Feb. 1834, de Gregorii XVI mandato : *Permitti.*

Ad quæsitum : « Utrum in diebus jejunii tempore Adventus a Pio VI præscripti, permissis tamen lacticiniis, cui propter infirmitatem licitus est usus carnium, interdicta sit promiscuitas carnis et piscium? » 8 Jan. 1834 : *Affirmative; nempe non licere ejusmodi promiscuitatem.*

Ad quæsitum : « Utrum lege vetitæ permixtionis cum carnibus comprehendantur pisces sale siccati (vulgo *salaisons*, id est *Anchois, Thon, Caviar, harengs*, aliaque his similia), an potius misceri possint ad instar condimenti alterius, ferculi? » Die 16 Jan. 1834. *Pisces sale siccatos vetari miscere cum carnibus quoties carnis et piscium mixtio vetita sit.*

Ad quæsitum : « Utrum tempore jejunii cui licitus est usus carnium, liceat misceri testacea marina quæ improprie *fructus maris* dicuntur, sed vulgo *pisces* censentur (id est, *huîtres, tellines, patelles, moules, écrivisses*, etc.? » Die 16 Jan. 1834 ; *Testacea marina, quæ improprie* fructus maris *dicuntur sed vulgo* pisces *censentur, vetari miscere cum carnibus quoties carnis et piscium mixtio vetita sit.*

Ad quæsitum : « Utrum super abstinentia dispensatus possit, jejunii diebus, sumere offam in qua decoctæ fuerint carnes, de cætero esurialibus utens alimentis, ut pro posse lex servetur? » Die 8 Feb. 1828 : *Affirmative.*

Altera die, carnes cum quibuscunque leguminum specialibus tempore jejunii misceri posse, extra dubium esse declaravit.

Quæ omnia sequenti elucidantur responsione : de abstinentia :

« *Eminentissime Princeps.* Quidam sacerdotes regnorum Belgii et Hollandiæ ad tranquillitatem conscientiæ suæ et ad certam fidelium directionem instanter petunt ab Eminentia Vestra solutionem sequentium dubiorum.

» Gury, Scavini et alii referunt tanquam responsa S. Pœnitentiariæ data die 16 januarii 1834 :

» Posse personis, quæ sunt in potestate patrisfa-
» milias, cui facta est legitima facultas edendi carnes
» permitti ubi cibis patrifamilias indultis, adjecta
» conditione de non permiscendis licitis atque inter-
» dictis epulis et de unica comestione in die, iis qui
» jejunare tenentur. «

» Igitur quæritur : 1. An hæc resolutio valeat ubique terrarum? 2. Dum dicitur *permitti posse*, petitur a quo ista permissio danda sit, et an sufficiat permissio data a simplici Confessario?

» Altera resolutio : « Fideles qui ratione ætatis
» vel laboris jejunare non tenentur, licite posse in
» Quadragesima, dum indultum concessum est, om-

DUBIUM II.

Quæ causæ excusent a Jejunio.

1307 « Resp. Hæ sequentes : I. Superioris dispensatio, qua non est opus si necessitas sit evidens, sed in dubio tantum, idque sive ad esum carnium, sive ad secundam refectionem. Talis autem superior est Episcopus, et parochus etiam præsente Episcopo, quando legitima consuetudo sic habet. Imo Silv. et Sanch. *de Matr. lib. d.* 9, *n.* 27, et *in Concil. l.* 5, c. 1, *d.* 5, *n.* 18, absolute affirmant posse dispensare præsente Episcopo, quia, inquit, ad Episcopum non recurritur in minimis, ut usus habet, quod Episcopi sciunt et non contradicunt. Verum id totum pendet ab usu et consuetudine, sine qua non licebit. Vide Trull. *l.* 3, *c.* 2, *d.* 7. Item Prælatus (et in ejus absentia vicarius illius, uti habet Sanch. *l. c.*) respectu suorum Religiosorum ; non tamen confessarius, licet privilegiatus, si non sit parochus, quia non habet jurisdictionem in foro externo ; Sanch. *l. c.* contra Palaum. Unde tantum potest judicare de justitia causæ. Causa autam valida ad dispensandum erit, vel vera, vel quæ talis putatur ; sufficit enim credulitas inculpata. Item, cum quis bona fide putat se a jejunio excusari, etsi causa insufficiens sit, tantum venialiter peccare docet Caj. At si vere bona fide putet se plano excusari, nullo modo peccare videtur.

» II. Causa est impotentia, qua excusantur qui sine notabili damno non possunt jejunare, ut sunt juniores, usque ad annum 21 completum, quibus tamen post 7 annum carnes dari non debent. Item debiles, infirmi, convalescentes, prægnantes, lactentes, etc. Ratio est quia hi omnes egent alimento multiplicato, uti et senes communiter sexagenarii, nisi evidenter constet posse jejunare sine damno. In dubio autem ad possint, non tenentur cum periculo tentare fortunam, quia cum de ætate constet et robur sit dubium, non est expectandum donec deficiat ; tunc enim irrecuperabilis est defectus ; Gran. *t.* 2, *d.* 6, *tr.* 3, *p.* 1, *dub.* 6, *s.* 5, *n.* 9; Escob. Laym. *l.* 4, *t.* 8, *c.* 3 ; Tann. 2, 2, *d.* 3, *q.* 3, *d.* 5 ; Fill. *t.* 27, *p.* 2, *c.* 6, etc. communiter contra Nav. Sa, Sanch. *de Matr. t.* 2, *l.* 7, *d.* 32, *n.* 17 et *Cons. l.* 5, *c.* 1, *d.* 4, *n.* 7. Ita Diana *p.* 1, *t.* 9, *R.* 20, etc. qui absolute sine omni restrictione sexagenarios omnes e jejunio liberant. Quam sententiam Trull. tanquam communiorem et magis conformem temporis et imbecillitati humanæ, ut ait, sequitur (cum Molfez. Ortz. etc.) *n.* 3, præsertim cum scrupulis quibus exponit contraria, liberet. Quidam insuper id extendunt ad eos qui pro toto vitæ tempore certis diebus voverunt jejunium, adduntque esse probabile quod sufficiat si annus 60 sit inchoatus, eo quod is in favorabilibus habeatur pro completo. Dian. *p.* 5, *l.* 14, *R.* 38, ex Naldo, et Sanch. *n.* 6. Item *p.* 9, *t.* 7, *R.* 73, ex Trull. et aliis 6. Eademque ætate (uti et ante annum 21) Regulares non teneri ad jejunia sui ordinis probabiliter affirmat Diana ex aliis 4, qui etiam probabile censet excusari feminas quinquagenarias, ex aliis 4. Denique pauperes, qui non habent alium cibum præter prohibitum, vel non sufficientem pro unica refectione. V. Sanch. *l. c. d.* 15, *in Consil.* ubi *d.* 14, ex Nav. Gabr. Angl. excusat eos qui la-

» nibus diebus indulto comprehensis, vesci carnibus » aut lacticiniis per id. indultum permissis, quoties » per diem edunt. »

» Dubitatur igitur an hæc resolutio valeat in Diœcesi cujus Episcopus Auctoritate Apostolica concedit Fidelibus ut feria IIª, IIIª, Vª temporis Quadragesimæ possint semel in die vesci carnibus et ovis ; iis vero qui ratione ætatis vel laboris jejunare non tenentur, permittit ut ovis sæpius in die utantur.

» Quæritur itaque : 1. An non obstantibus memorata phrasi *ovis sæpius in die utantur* et tenore concessionis, possint ii qui ratione ætatis vel laboris jejunare non tenentur, vi dictæ resolutionis vesci carnibus quoties per diem edunt? — 2. An iis, qui jejunare non tenentur ratione ætatis vel laboris, æquiparandi sint qui ratione infirmæ valetudinis a jejunio excusantur, adeo ut istis quoque pluries in die vesci carnibus liceat ?

» S. Pœnitentiaria, mature consideratis propositis dubiis, dilecto in Christo Oratori in primis respondet transmittendo declarationem ab ipsa S. Pœnitentiaria alias datam, scilicet : « Ratio permissionis, de » qua in resolutione data a S. Pœnitentiaria » 16 januarii 1834, non est indultum patrifamilias » concessum, sed impotentia in qua versantur filii- » familias observandi præceptum. »

» Deinde, ad duo priora dubia respondet : quoad primum, *affirmative;* quoad secundum, *sufficere permissionem factam a simplici confessario.*

Ad duo vero posteriora dubia respondet : quoad primum, *negative;* quoad secundum, *non æquiparari.*

» Datum Romæ, in Sacra Pœnitentiaria die 27 Maii 1863.

» A. M. Card. Cajano M. P. »

borant tertiana vel quartana; item qui ex vacuitate stomachi notabilem capitis dolorem vel vertiginem patiuntur, vel tota nocte calefieri aut dormire non possunt. Neque hos teneri mane sumere collatiunculam et vesperi cœnam notat Diana *p. t.* 9, *R.* 51, ex Filliuc. et aliis 3, quia nemo tenetur pervertere ordinem refectionum.

» III. Causa est labor vel officium cum quo jejunium non possit consistere, qualis est agricolarum et multorum opificum, ut fabrorum, pistorum, sutorum, etc. (etsi de sutoribus neget Ang. cujus sententiam Sanch. *cons. lib.* 5, *cap.* 1, *dub.* 7, *num.* 5, dicit esse veram, si non suant, sed tantum scindant corium, et materiam præparent) non tamen pistorum, sartorum, quorum labor exiguus est. Excusat etiam Laym. *l.* 4, *t.* 8, *c.* 3, figulos, argentarios, ferrarios, lignarios, fullones, cœmentarios, coriarios et textores. Diana *p.* 4, *t.* 4, *R.* 134, et Gord. *t.* 2, *l.* 6, *q.* 18, *c.* 6, versantes prælum typographicum, non tamen typorum compositores. Fossores autem, ferrarios et similes, etiam die uno vel altero, quo non laborant, excusat Az. etc. cum Diana *p.* 1, *t.* 8, *R.* 9. Similiter excusatur qui pedibus facit iter per magnam diei partem, ut ait Sanch. *dub.* 10, *n.* 3. V. Fill. *n.* 119. Ratio horum omnium est quia communiter horum vires non sufficiunt ad hujusmodi labores cum jejunio.

» Dixi *pedibus*, quia multi non excusant equites; longa tamen equitatio ad plures dies, ut docet Fill. *num.* 122, merito excusat, ubi etiam concedit ob labores præcedentes et subsequentes posse aliquem excusari, si probabiliter debilitatus vel debilitandus putetur, ita ut officio rite fungi nequeat V. Bonac. *t.* 8, *de præcept. Ecc. d. ult. q.* 4, *num.* 11. Ex eodem capite Doctores excusant conjugem, si debitum reddere non possit, uti et uxorem, quæ ob maciem non possit cum jejunio se viro gratam præstare; Bonac. *n.* 14. Atque universim loquendo nemo tenetur opus ad quod obligatur omittere ob præceptum jejunii, ait Caj. quod intelligo nisi ista obligatio sit valde levis, et rationabiliter postponenda obligationi jejunii.

» IV. Est pietas vel majus bonum. Unde excusantur qui cum jejunio non possunt vacare operibus melioribus, v. g. Concionatores, Præceptores ordinarii, Confessarii, Cantores et quotquot opera caritatis et misericordiæ, tam corporalia quam spiritualia exercent, etiam ob mercedem, si ea cum jejunio peragere non possunt. Fill. *num.* 24; Azor. *p.* 1, *lib.* 7, *cap.* 28; Fern. Nav. Sil. Fag. etc. Atque hi quidem omnes intelligunt et fere addunt quando eorum labores cum jejunio non possunt consistere; Diana autem (absolute loquendo) *p.* 9, *tom.* R. 9, Prædicatores, qui diebus quadragesimalibus (intelligo omnibus) concionantur, putat a jejunio excusandos, quia, inquit, summopere laborant; non item eos, qui Dominicis tantum concionantur, nisi sint debiles. Sanch. tamen *d.* 13, *num.* 6, 7, *et* 8; Trull. *lib.* 3, *cap.* 2, *d.* 7, putat a jejunio Quadragesimæ communiter et regulariter excusari eos qui ter vel quater in hebdomada concionantur cum fervore. De lectoribus vero Dian. *loc. cit.* cum Fag. *p.* 4, *lib.* 1, *cap* 8, *num.* 19, censet non omnes excusandos, sed eos tantum quorum labor est improbus, vel qui ita sunt debiles ut satisfacere non possint. Idem fere sentit Sanch. licet *loc. cit.* putet Lectores eos qui quotidie quatuor lectiones legunt (ut in Societate faciunt præceptores grammaticæ) satisfacere si media Quadragesima sive ter in hebdomada jejunent, eo quod sit magnus labor, et paucis annis sic fatigentur ut progredi non possint. Sic ille. Verum præstat ut Superiores ad tollendum scrupulum cum talibus dispensent (ut monet idem Sanch. *loc. cit.*); nam in omnibus istis regula certa et universalis statui non potest alia quam quod lex Ecclesiæ non obliget cum magna difficultate, ut notat Layman, *num.* 3.

» V. Caritas, vel etiam urbanitas secundum quosdam, excusat a veniali eum qui die jejunii rogatus ab amico modicum cibi sumit; Med. Fag. Fill. Diana *pan*, *tom.* 9, *Res.* 29, vel qui ad excitandum infirmorum appetitum comedit parum, etiam carnis; Navar. Sanch. Diana *par.* 5, *tom.* 5, *Res.* 32. ».

ADDENDA.

Quæst. 255. — *Quid notandum sit circa dispensationem in jejunio?* Resp. Seqq. § 1. Ad dispensandum cum particularibus sufficit una ex causis a jejunio non totaliter, sed aliquo modo, attamen non sufficienter excusantibus; item secundum dicta *lib.* 1, *num.* 804, satis est si dubium sit an causa sufficiat necne; si enim causa esset gravis et certa, non esset opus dispensatione; ita cum aliis Ills. *tom.* 4, *d.* 1, *num.* 49. Quod si Superior advertat causam adhuc esse minus sufficientem. Tambur. 1308

in Dec. lib. 4, *cap*; 5. § 7, *num.* 60, et alii suadent misceri aliquam commutationem, v. g. in orationem vel eleemosynam. *Dixi* cum particularibus; nam pro dispensatione universali qua utentur etiam alii multi in quibus forte causa non subsistet, uti si dispensetur propter communem penuriam piscium, quos tamen multi nobiles et divites habere possent, videtur requiri certitudo causæ rationabilis nunc existentis, qualis esset periculum morborum propter pisces infectos, non quod certum esse debeat tales morbos esse secuturos, metus sed quod nunc debeat certo esse prudens et periculum quod morbi sint inde probabiliter secuturi, ita ut requiratur certitudo periculi, non tamen certitudo eventus. Ratio est quia lex universalis jejunii est in certa possessione, a qua universaliter dejici non debet propter dubiam causam; hæc enim videtur esse mens Ecclesiæ sollicite inquirentis in causas majores pro universali dispensatione, quamvis pro particulari in favorem hujus vel illius personæ non ita rigide procedat, eo quod lex communis ipsius adhuc retineat observantiam sui quoad reliquos [1].

1309 § 2. Si quis initio Quadragesimæ obtineat dispensationem a jejunio ob morbum a quo post dies et integre sanetur, Salas et Burgh. *centur.* 1, *cas.* 24, putant manere dispensatum pro reliqua parte Quadragesimæ, tum quia lex est sublata nec redit sine voluntate Superioris, tum etiam quia dispensatio cum justa causa semel facta non revocatur, et favent dicta *l.* 1, *n.* 740; sed contrarium est probabilius cum Sanch. *de Matrim. l.* 8, *d*, 90, *n.* 4; Steph. *t.* 1, *d.* 5, *n.* 128, et aliis, quia dispensatus tantum potuit petere pro tempore quo erat causa, et dispensans censeri debet dispensasse tantum pro eodem tempore, alioquin illicite dispensasset: ergo cessante causa cessat dispensatio; opposita tamen sententia haberet locum, si dubium esset an perfecta sanitas sit obtenta; item pro scrupulosis. Vide dicta *lib.* 1, *num.* 796, in fine ante *Appendicem;* item *num.* 808.

§ 3. Apud Religiosos possunt in jejunio cum 1310
subditis suis dispensare provinciales et Superiores locales, [2] ita Azor. *t.* 1, *l.* 7, *c.* 18, *q.* 6; Castr. *tr.* 30, *d.* 3, *p.* 2, § 5, *n.* 12, non tamen Abbatissa; nec Medicus, cum careant jurisdictione spirituali, Tamb. *n.* 62, cum communi. Quivis tamen homo prudens, et præcipue Medicus, potest declarare talem esse statum infirmi, ut non compatiatur jejunium, quo posito per se desinit ejus obligatio; quod si status ille permaneat dubius, a Superiore petenda est dispensatio; si tamen sit dubium de gravi damno secuturo ex jejunio, non esse opus dispensatione docet Jo. Sanch. et Caram.; sed tenendum est oppositum cum Sanch. et Ills. supra, nisi adiri non posset Superior, et periculum esset in mora, quia lex manet in possessione.

§ 4. In plerisque Diœcesibus possunt Paro- 1311

1 *Nota quid* 15 *Decembris ann.* 1725 *responderit Sacra Congregatio hisce quæsitis Ordinis Prænonstratensis: I.* An P. Vicario Generali Provinciæ Suevicæ Ordinis Sancti Norberti competat facultas dispensandi in universum pro aliquo Monasterio in esu carnium certis anni temporibus per constitutionem sanctæ memoriæ Julii II prohibito (*Bullam nempe edidit Julius II, in qua perpetuam a carnibus abstinentiam in eo Ordine ex peculiaribus sanctionibus constitutam ad certa tempora revocavit, ad Ferias nempe IV et VI singulis hebdomadis, ad Adventum, et ad novem hebdomadas quod inter Dominicam Septuagesimæ et Dominicam Resurrectionis numerantur*). *II.* An eadem facultas competat singulis Abbatibus ejusdem Provinciæ in Monasteriis eorum regimini commissis. *III.* Et quatenus negative, an saltem possint pro uno die solemnis festivitatis in communi refectorio vel in aula hospitum, in qua discumbant Abbas et Canonici commorantes in Monasterio. *IV.* An saltem dispensare possint quoad aliquos Canonicos in casibus particularibus. *V.* Et an quoad Canonicos extra Monasterium in Parochiis ex obedienda degentes. *Respondit Sacra Congregatio ut videre est. T.* 3. *Resolut. p.* 247. Ad primum et secundum negative. Ad tertium negative quoad utramque partem. Ad quartum affirmative, justa subsistente causa. Et ad quintum negative, nisi adsit justa causa et dispensationem posse concedi ab Abbate Monasterii.

2 Quærunt Theologi quinam dispensare possunt et quæstioni sic satisfaciunt: « Possunt dispensare Summus Pontifex in universa Ecclesia, et quidem valide, etiamsi non adest causa; Episcopus in sua Diœcesi, sed cum causa et tantum pro casu particulari vel uno vel altero Diœcesis loco. Non enim potest dispensare pro tota Diœcesi sine Pontificis venia, neque in solo esu carnium; ita ei limitatur facultas dispensandi cum jejunium sit lex superioris. Et quando Pontificis permissu sic generaliter dispensat, indicare debet aperte obtentam fuisse veniam Pontificiam sic agendi, prout a jure volitur. » Consuetudo et tacita Episcoporum permissio induxit ut etiam Parochi in tota Parœcia, ipso præsente Episcopo, cum subditis particularibus hac gaudeant potestate, non modo generali exercendi, sed pro casu particulari, quamvis quidam non desunt qui dicunt Parochum dispensationem non dare, sed sententiam emittere declarantem in proposito casu legem non obligare. *(Edit.)*

chi per consuetudinem dispensare in jejunio, etiam quoad esum carnium cum particularibus personis; quod specialiter de Diœcesi Monasteriensi verum est, saltem pro locis in quibus non residet Episcopus vel Vicarius ipsius, imo et pro his locis dicunt se facultatem habere Parochi, saltem per consuetudinem, nec improbavit Celsissimus Episcopus a me interrogatus, cum et fiat in urbe Romana, in qua Papa et ejus Vicarius resident, et ita tenent etiam plures cum Leur. *p.* 1, *quæst.* 337, *num.* 1.

1312 § 5. Si Episcopus in Quadragesima dispensans permittat diebus Solis, Lunæ, Martis et Jovis carnes, dubium manet : 1. An in die Solis licitum sit, quoties quis volet, carnes comedere. 2. An illi, qui per ætatem vel labores possunt plures refectiones sumere, etiam possint pluries illis diebus vesci carnibus. Et de his interrogandus est dispensans, quia non ubique est eadem omnium voluntas.

An ille, cui permissus est esus carnium vel secunda refectio, hoc ipso permissæ sint etiam plures, dictum est *a num.* 1269.

Nimiam esse in Episcopis, Medicis, Confessariis facilitatem dispensandi vel declarandi in jejunio et carnibus, conatur persuadere Eliz. *in Doctr. morum l.* 6, *quæst.* 16, § 11, qui videri potest. Medicum autem dispensare non posse dicctur *lib.* 4, *num.* 158.

1313 *Quæst.* 256. — *An dispensatus ad carnes valetudini servientes, v. g. ad gallinas, possit comedere omnis generis carnes etiam nocivas, v. g. porcinas?* R. Affirmant Tamb. *in Decal. lib.* 4, *c.* 5, § 1, *n.* 8; sed oppositum videtur probabilius, qnia expressio illarum carnium satis significat mentem dispensantis esse ad has restrictam, maxime cum pro illis non sit ratio dispensandi, quæ erat conducentia ad valetudinem. *Nec obstat* quod privilegia sint amplianda; *nam* nego hoc esse privilegium, sed est pura dispensatio a communi lege et contuetudine, ideoque odiosa et restringenda secundun dicta *lib.* 1. *num.* 798. Si tamen propter valetudinem dispensatum esset in genere ad carnes, videtur licitum comedere quascunque, etiamsi hæ aut illæ in communi non habeantur salubres ; forte enim proderunt huic subjecto, maxime si ad illas sit magnus appetitus, nec immodice sumantur; foretque alias nimis expositum scrupulis, cum nesciamus quænam obsint aut prosint magis.

1314 *Quæst.* 257. — *Quid addendum sit circa tempus vel ætatem in qua obligat lex jejunii?* R. § 1. Probabilius est contra Navarr. et alios quod adolescentes etiam valde robusti non teneantur jejunare ante annum 21 completum, ne quidem aliquibus diebus, uti volunt Silv. et alii. Ratio est quia Ecclesia illos solos obligat qui incipiunt corpore consistere, et licet hic vel ille sit satis robustus, tamen leges non attendunt ad hoc quod raro est, sed quod communiter. Omnes autem communiter crescunt et firmantur saltem usque ad annum 21 completum adeoque tum indigent majori alimento; ita cum communi Sanch. *in Conf. l.* 1, *c.* 1, *dub.* 2.

§ 2. Qui post diligentem inquisitionem ad- 1315
huc dubitat an annum 21 expleverit non tenetur jejunare, quia libertas ejus est in possessione contra præceptum; Bonac. *de Restit. d.* 1, *q.* 2, *n.* 11, aliique multi cum Dian. *p.* 4, *t.* 3, *R.* 21.

§ 3. Si quis compleat annum 21 in Quadra- 1316
gesima, tenetur reliquo tempore jejunare, etiamsi unicus dies superesset, quia præceptum illud divisibiliter obligat ad singulos dies; Sanch. supra *dub.* 2; imo idem Sanch. *de Matr. l.* 2, *d.* 24, *n.* 23, et post Lez. *V. annus, n.* 9, ac *V. Ætas, n.* 8, docent si compleat hora octava mane, teneri reliquo die jejunare; sed contradicunt in hoc ultimo J. Sanch. Lot. Dian. *p.* 1, *t.* 9, *R.* 49, eo quod præceptum hoc videatur respicere diem integrum veluti individuum objectum, adeoque si non comprehendat totum, nec comprehendere partem, utraque opinio est satis probabilis; debere tamen ejusdem tempora considerari Ecclesiastice quoad inceptionem et desitionem obligationis diximus *lib.* 1, *n.* 584.

§ 4. Viros omnes, hoc ipso quod annum 55 1317
attigerint, excusant aliqui, teste Diana, *p.* 11, *tr.* 3, *Res.* 9, sed rejiciuntur communiter ab omnibus; sexagenarios tamen, quamvis adhuc robustæ sint valetudinis, præter citatos a Busemb. absolute excusant Trull. Llamas, Angles, Portell. J. Sanch. Castr. *n.* 6; Tamb. § 7, *n.* 1; Steph. *n.* 124; Burgh. *cent.* 3, *c.* 4, et ita sensisse etiam S. Pium V dicit Diana *p.* 1, *t.* 9, *R.* 20, addens se existimare sexagenarios certo et infallibiliter excusari, quia sunt senes; ætas autem senum est inconstans et infirma, seu media inter morbum et sanitatem, inquit Galenus, imo senectus ipsa est morbus : ergo merito a jejunio excusat; putat tamen Ills. *n.* 45, annum 60 debere esse completum, licet alii apud Busemb. teneant oppositum. E contra sexagenarios teneri jejunare, si per præsentes vires commode possint, docent S. Anton. Az. Med. Toll. Less. Val.

Bacho, Lez. Tann. Fagund. Fill. Bonac. Laym. quia certum est illos ante annum sexagesimum fuisse obligatos, et dubium est an per sexagesimum eximantur : ergo lex est in possessione a qua dejici non potest per dubium superveniens : ergo si aliunde non dejiciatur, perget obligare. Cur autem certa ætas, nempe annus 21, statuatur pro inceptione et nulla statuatur pro desitione legis, hæc est disparitas quod omnes usque ad annum 21 adolescant et debeant firmari ; e contra multi post sexagesimum non deficiant notabiliter.

1318 § 5. Mulieres quinquagenarias absolute excusare putant Narbona, Mach. Pellitz. Loth. neque damnare audet Diana *p.* 9, *t.* 7, *R.* 73, quia citius senescunt et de se sunt debilioris complexionis ; sed Sanch. dicit sententiam illam non esse tutam; Laym. Fagund. J. Sanch. Tamb. *n.* 5, dicunt esse improbabilem ; nam dato quod prius senescant, etiam minus macerantur jejunio, et quamvis debiliores sint, etiam indigent non tantum minoribus viribus, sed etiam minore alimento ; si quæ tamen sit notabiliter debilior, poterit per malam valetudinem excusari, estque etiam major causa cum talibus dispensandi, ut notat Sanch. *de Matr. l.*7, *d.* 32, et Pasq. *d.* 6, 257, qui quamvis citentur pro contraria sententia, tamen plus non videntur velle.

1319 § 6. Sanch. et alii cum Tamb. *n.* 9, putant eum qui vovit jejunare tota vita diebus Veneris, post annum 60 non obligari, eo quod votum videatur obligare secundum modum legis Ecclesiasticæ ; sed Laym. dicit sententiam illam esse improbabilem, quia obligat quidem secundum modum legis Ecclesiasticæ quantum ad formam et modum jejunandi, non autem quantum ad personas, alioquin qui ante annum 21 vovisset jejunare tunc non teneretur, quia Ecclesia non obligat eum. Ratio a priori est quia potest aliquis per votum sibi imponere obligationem, licet talem ei non imponat Ecclesia. Vide hic *p.* 1, *a n.* 438.

1320 § 7. Si alicui per dispensationem ad ineundum Matrimonium loco voti castitatis sit subrogatum jejunium omni die Veneris, Tambur. *n.* 12, putat excusari post annum 60, sicut excusaretur si incideret in morbum ; sed oppositum videtur tenendum ; nam etiam post annum 60 obligaretur ad castitatem, subrogatum autem sapit naturam illius cui subrogatur, *c.* 1 et 2, *ut lite pendente.* Et ratio a priori est quia videtur sic facta commutatio : Quandiu vis frui Matrimonio, tandiu utere jejunio ; quod autem non obligetur si incideret in morbum, ideo est quia jejunium tunc illi esset graviter noxium aut moraliter impossibile, ut supponitur, tunc autem non obligat Ecclesia. Vide tamen iterum dicta *p.* 1, *n.* 439.

Quæst. 258. — *Quid circa pauperes sit notandum ?* Resp. seqq. § 1. Pauperes tenentur je- 1321
junare eo die quo simul habent plenum prandium, nisi ex præcedente inedia ita essent debilitati ut jejunium commode ferre non possent ; ita Sanch. *in Ooncil. l.* 5, *c.* 1, *d.* 15 ; Less. aliique cum Steph. *t.* 1, *d.* 5, *n.* 130. Pro prandio tamen debito non sufficiunt panis olera et fructus, uti docent Sanch. Angles, Pasq. aliique apud Dianam *in Com. V. Jejunium, n.* 14. Neque solus panis et vinum, inquit Tamb. *in Dec. l.* 4, *c.* 5, § 7, *n.* 34, sufficerent tamen pro uno vel altero die, uti notant idem Tamb. et Steph. supra. Addit Pasq. ad debitam ejusmodi refectionem requiri ut pro potu adsit vinum vel saltem cerevisia ubi non adest vinum; sed Dian. *p.* 10, *t.* 12, *r.* 25, et *t.* 16, *r.* 77, aliique contradicunt, quia potest, per se loquendo, sine tali potu consistere plena refectio.

§ 2. Toleratur apud nos consuetudo, inquit 1322
Laym. *l.* 4, *t.* 8, *c.* 3, *n.* 3, ut reliquiæ carnium, quæ in Bacchanalibus non sunt absumptæ, dentur pauperibus absumenda.

§ 3. Qui pro sufficiente refectione non habet cibos esuriales potest uva, aut, his defi- 1323
cientibus, carnes comedere, quia benigna mater Ecclesia non censetur velle tota die ad panem, aquam et pauca legumina astringere ; Sanch. Dian. et alii, quod multi cum Vivald. et Pasq. *decis.* 40, dicunt etiam de divite, qui ad hospitium venit in quo haberi non possunt cibi esuriales ; negant tamen hoc Leand. Diana, *p.* 10, *tr.* 14, *res.* 59 ; Steph. *n.* 96, si tantum uno die non haberet alios cibos præter panem, nisi esset persona delicata aut e contra valde robusta, quæ sine carne commode saturari non posset.

Quæst. 259. — *An excusetur qui magnam in jejuniis sentit difficultatem, vel jejunans dor-* 1324
mire non potest ? Resp.

§ 1. Med. et Fill. *t.* 27, *p.* 2, *num.* 125, simpliciter negant aliquem excusari ob difficultatem, quia finis jejunii est mortificatio, quæ est victoria difficultatis. E contra, Bon. *in Decal. d. ult. q.* 1, *p. ult. n.* 15, simpliciter affirmat, quia magna difficultas videtur æquivalere magno incommodo quod a tali lege humana excusat ; neque opus est incommodum magnum esse præsens, sed satis est rationabiliter timeri, inquit Tamb. *n.* 14, qui tamen

postea *n.* 47, cum Pasq. *decis.* 296, probabilius sic distinguit : Si difficultas oriatur ex habitu vitioso, v. g. intemperantiæ, tenetur hanc vincere et jejunare, ob rationem Fill.; si autem oriatur ex naturali conditione stomachi nimis callidi et voracis, potest sumere quantum sufficit ad temperandum hoc grave incommodum, ob rationem Bon. Similiter si quis nimiam difficultatem haberet ob debilitatem stomachi, deberet mane sumere aliquid per modum medicinæ, nec ideo impediretur ab ordinaria collatione vespertina; Sanch. *dub.* 22.

1325 § 2. Qui dormire non potest nisi vesperi plene refectus debet in prandio sumere collationem et vesperi prandium; ita multi contra utrumque Sanch. Dian. *p.* 1, *t.* 9, *R.* 51; Castrop. § 5, *n.* 9; Tamb. *n.* 14; Loth. et alios, qui dicunt non teneri hunc ordinem invertere, sed sumpto secundum consuetudinem prandio posse iterum plenam refectionem sumere vesperi. Ratio nostra est quia sic potest commode servari substantia jejunii; qui autem tenetur ad finem etiam tenetur ad media non difficilia, et idem est si quis non posset jejunare nisi sumpto mane jentaculo, uti fatetur Sanch. *dub.* 27, *n.* 4. Similiter, *dub.* 32, docet teneri comedere ova qui aliter non posset servare jejunium; addo ego etiam carnes, quia cum harum esu consistit jejunium, secundum dicta *n.* 1269.

1326 *Quæst.* 260. — *An excusetur puella vel vidua volens nubere, si jejunio reddenda esset deformis?* Resp. Affirmant Lop. Sanch. Tamb. *n.* 45; Bouderv. *p.* 1, *q.* 44; Loth. apud Steph. *n.* 131, quia si propterea minus desideretur, est notabile damnum; signum autem tantæ jacturæ tunc erit si ita color deperderetur, vel induceretur macies, ut talis femina visa statim de eo defectu notaretur; ita Tamb. Vero non facile erit periculum illius incommodi; raro enim notabiliter deformabitur homo propter jejunia ordinaria Ecclesiæ, unde sententia illa vix pro praxi habebit locum.

1327 *Quæst.* 261. — *An excusetur qui habet duo cauteria?* R. Affirmat J. Sanch. *d.* 54, *n.* 17, quia talis redditur maxime debilis, teste experientia aliquorum ab eo consultorum; sed opinio illa sequenda non est, nisi concurrant plures circumstantiæ debilitatis vel laboris, nam experientia contraria probat quod cum duobus imo et pluribus cauteriis, per se loquendo, commode stare possit jejunium, uti recte Pasq. *dec.* 260.

1328 *Quæst.* 262. — *Quid addendum sit circa exsecutionem quorumdam ratione laboris vel officii?* R. Seqq.

§ 1. Quivis labor non excusat a jejunio, nam Alex. VII damnavit hanc 30 propos. *Omnes officiales, qui in Rep. corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione jejunii, nec debent se certificare an labor sit compatibilis cum jejunio.*

§ 2. Ars ex se laboriosa liberat unumquem- 1329
que a jejunio, etiam robustum et potentem cum eo labore jejunare, quia Ecclesia non includit sic laborantes, et lex est secundum id quod communiter est; communiter autem non possunt homines cum ejusmodi labore jejunare. E contra tamen, quamvis labor de se non sit talis ut excuset, si tamen complexio personæ sit talis ut officium, quod aliis leve est, ipse non possit sine magno incommodo conjungere cum jejunio, excusatur; Sanch. Reg. Tamb. *n.* 18.

§ 3. Opera ex se laboriosa sunt quæ exer- 1330
centur cum magna agitatione corporis, per hanc enim spiritus multum consumuntur, et talia sunt præter relata a Busemb. arare, fodere, triturare, secare lapides, portare onera, texere latos pannos etiam pedum adminiculo, remigare, percursare urbes vendendo merces, etc. Hæc enim, si longo tempore exerceantur, multum fatigant.

§ 4. Fagund. et Ledesma, apud Dianam *p.* 1, 1331
t. 9, *R.* 8, excusant sartores et barbitonsores, sed absolute tenendum est oppositum cum Mendo *d.* 8, *q.* 8, quia hic labor fit sine agitatione et incommodo magno. Steph. *n.* 132, excusat sartores, si impensius laborent etiam per magnam partem noctis, sed hic et spectandæ sunt vires, nam labor ille de se non excusat : ergo si vires sint pares jejunio, manet obligatio.

§ 5. Angles aliique cum Burg. *cent.* 3, *cas.* 5, 1332
et Dian. *in compend. V. Jejunium, n.* 10, excusant eos qui multum scribunt, v. g. Regum secretarios, quia tale officium requirit constantes vires. Sed dicendum est cum Sanch. *dub.* 7, non excusari; possunt enim vires habere sufficientes, quamvis jejunent. Imo temperentia et jejunium maxime conducunt ad valetudinem sedentarii.

§ 6. Qui laboriosis operibus incumbunt ex- 1333
cusantur, licet uno vel altero die non laborent, si v. g. sit festum, Sanch. supra Dian. *R.* 9; Tamb. *n.* 24; Mendo *q.* 7, referens alios multos. Si vero tres vel quatuor dies jejunii sequerentur, quibus non laborarent, Sanch. et alii dicunt debere jejunare aliquibus diebus ex his, v. g. alternis.

1334 § 7. Supposita fatigatione gravi, etiam malo fine causata, v. g. insequendo concubinam, si non prævideris fatigationem illam fore incompossibile cum jejunio, sententia communis habet quod possis sæpius comedere ; imo licet prævideris, adhuc dicunt Palud. Silv. Fill. Sanch. Dian. Castrop. Tambur. Laym. *l.* 4, *t.* 8, *cap.* 3, *num.* 5, teste Pasq. omnes communiter te posse sæpius comedere, quia moraliter impotens jejunare non tenetur, atqui talis est moraliter impotens jejunare, uti supponitur : ergo non tenetur. Major difficultas est an hic antecedenter peccarit, etiam contra legem jejunii, ponendo istam causam defatigationis. Negant Led. Med. Bonac. Roccaf. Leand. Pasq. et alii. Sed dicendum est cum S. Th. Sanch. Castr. Dian. *p.* 10, *t.* 14, *R.* 11 aliisque, communissime peccasse etiam contra legem jejunii, quia sicuti omne præceptum obligans ad aliquid, etiam obligat ad media observationi illius necessaria, ita etiam prohibet omnia incompatibilia cum ipso, uti præceptum Missæ prohibet somnum toto mane continuari, secundum dicta *l.* 1, *a num.* 782, neque verum est quod sit jus ad ejusmodi actiones per quas eluderetur præceptum, sed jus ad has suspenditur, præsertim si sint actiones illicitæ, ad quas nunquam proprie est jus, et hæc maxime valent si tale quid incompossibile assumatur in fraudem legis, seu ex intentione non jejunandi, uti omnes communiter fatentur contra Pasch. Roccaf. et J. Sanch. ac satis constat ex legibus *lib.* 1, *num.* 784, relatis, ubi *a n.* 792, videri debent plura hoc spectantia. Ex his

1335 Sequitur omne opus incompatibile cum jejunio esse in die jejuuii omittendum si commode omitti possit, uti habent S. Th. et alii cum Moya *t.* 1, *tr.* 6, *d.* 5, *q.* 1, *n.* 21. Hinc Tamb. *n.* 31, non excusavit adolescentem nobilem, qui ex summa voluptate dabat operam arti ferrariæ in elaborandis sclopetis. Excusat tamen justa causa, qualis juxta Moyam, *n.* 22, est omnis labor assumptus ad utilitatem spiritualem aut corporalem, propriam vel alienam. Hinc secundum ipsum excusant omnes artes, etiamsi artifices ad sui sustentationem non indigeant, uti docent Rosel. Silvester, Lessand. Vind. Gob, *par.* 2. *propositio* 13, *num.* 18, qui referunt Eugenium IV ita declarasse. Item excusant honestæ recreationes quandoque assumptæ. Item universaliter omnia opera jejunio meliora, quia Ecclesia non intendit hæc impedire. Addunt Vict. Henriq. Castrop. Bonac. Sanch. Bossius excusare laborem ex quovis honesto fine assumptum, uti si operose veneris, ludas, curras pedibus, eas ad amicum invisendum, cum posses equo, etc. quia nulla lex videtur tibi prohibere talem actionem ex honesto fine susceptam. Supposita autem fatigatione inde causata, jejunium est moraliter impossibile. Requirit tamen Sanch. ut hoc non fiat frequenter. Denique notat Less. *de Just.* l. 4, *c.* 2, *n.* 43, eos excusari qui damni vitandi vel notabilis lucri (cujus occasio non semper datur)captandi causa laborant, etiamsi ex officio non soleant, uti qui ad nundinas proficiscuntur, præsertim pedites, vel ad alia negotia quæ commode differri nequeunt.

§ 8. Si quis actionem graviter fatigantem 1336
et de se non malam assumat, partim ob recreationem, partim etiam ut non teneatur jejunare, aliqui cum Dian. *p.* 1, *t.* 9, *res.* 49, putarunt non peccare contra legem jejunii, quia hæc lex non videtur præcipere ut abstineam a recreatione mea nec prohibet ut me eximam ex eo statu in quo obligor, alioquin petere non possem dispensationem a præcepto, neque possem hinc, ubi est jejunium locale, exire ut alibi non jejunem, et tamen hoc licere dicunt multi relati *l.* 1, *n.* 683. Nihilominus alii cum S. Thom. probabilius contradicunt, ac ipsemet Diana, *p.* 10, *t.* 14, *res.* 11, retractata priore sententia fuse probat ejusmodi hominem peccare contra legem jejunii, quia tales leges non tantum obligant ut quis non impeditus eas observet, sed etiam ut quandiu manet in actu primo obligatus (uti fit in nostro casu), non ponat, sine justa causa, impedimentum observationi. Quod si petat dispensationem, vel exeat e loco ubi est jejunium ad alium locum ubi non est, facilius excusatur, quia intendit non jejunare eo tempore et loco quo nequidem in actu primo obligabitur. Ille enim tantum tenetur qui non est dispensatus, et est in tali loco in quo lex obligat. Vide Vind. Gob. *p.* 2, *prop.* 13.

§ 9. Possunt permitti carnes illis qui labo- 1337
rant vel famulantur inter hæreticos, dummodo tollant scandalum, dicendo sibi hoc per Ecclesiam licere in tali circumstantia. An autem et quomodo Catholici se addicere possint ejusmodi servitiis, videri possunt dicta *l.* 2, *a n.* 102.

Quæst. 263. — *Quid notandum sit circa excu-* 1338
sationem ratione conjugii? Resp. seqq.

§ 1. Licet conjux reddatur minus potens ad reddendum debitum, non ideo tenetur omittere jejunium, quia habet jus ad opera spiritualia, licet per hæc aliquantum impediatur a

debito corporali; ita Cornejo, Steph. *t.* 1, *d.* 5, *n.* 131. Tenetur autem conjux jejunare, quamvis non sit futurus potens ad petendum debitum, quia non tenetur petere; Tamb. *in Dec. l.* 4, *c.* 5, § 7, *n.* 40.

1339 § 2. Si medici censeant jejunium nociturum proli concipiendæ, mulier excusatur a jejunio, quia grave esset incommodum non posse fovere prolem concipiendam; Tamb. *n.* 17.

1340 § 3. Docent Medo *d.* 8, *quæst.* 9; Ills. *t.* 4, *d.* 1, *num.* 44 aliique communiter, quod mulieres prægnantes et lactentes, quamvis sint robustæ valetudinis, a jejunio excusentur, quia ob fœtum vel prolem alendam indigent copiosore cibo.

1341 § 4. Uxor non excusatur ex eo præcise quod vir prohibeat ne jejunet, quia non habet jus prohibendi, et ipsa magis tenetur obedire Ecclesiæ quam viro. Posset tamen, si alioquin prævideret graves discordias, non jejunare, quia præcepta positiva non obligant cum gravi scandalo et incommodo, et pax mutua conjugum præponderat jejunio. Si tamen aliquis maritus faceret in contemptum Ecclesiæ vel jejunii, uxor teneretur potius vitam ponere quam obsequi; Steph. supra.

1342 § 5. Per se loquendo, non est licitum viro uxoris hæreticæ propter ipsam frangere jejunia, quia vir est caput uxoris, et hanc potius adducere debet ad suum modum vivendi. Excipe nisi uxor, ob impotentem indolem vel longe majorem nobilitatem, haberet imperium, ita ut vir sine gravi molestia et turbatione familiæ aliter non posset.

1343 *Quæst.* 264. — *Quid circa itinerantes sit addendum?* R. seqq.

§ 1. Iter equestre non semper excusat a jejunio; nam Alex. VII damnavit hanc 31 prop. *Excusantur absolute a præcepto jejunii omnes illi qui iter agunt equitando, utcunque iter agant, etiamsi iter necessarium non sit, et etiamsi iter unius diei conficiant.*

1344 § 2. Quandonam itinerantes excusentur a jejunio variant Auctores; nam Pasq. dicit pro pedite sufficere iter 7 milliarium italicorum, sive apud nos duarum leucarum et mediæ circiter; tria enim milliaria italica faciunt unam leucam seu horam nostram, uti notant Auctores apud Steph. *n.* 132. Leander dicit sufficere 3 leucas; alii cum Dian. requirunt 4 tantum leucas; Castr. 4 vel 5; sed hi Auctores communiter rejiciuntur; hinc Azor. Bon. Fagund. J. Marchan. et alii requirunt saltem 5 leucas. Pro equite vero Leand. dicit sufficere 10 vel 8 leucas, quamvis unico die equitet, et Dian. dicit esse probabile; sed *p.* 11, *t.* 2, *res.* 57, cum Mendo et Hurt. requirit 9 vel 10 leucas; Fill. Bonac. et Pasq. *dec.* 116, requirunt iter plurium dierum, præsertim in æstate, quando minus est molestum equitare. His non obstantibus, probabilius est cum Stephan. supra, regulam generalem in illis statui non posse nisi hanc unicam, tum tantum excusari itinerantem a jejunio quando cum labore itineris, quomodocunque tandem illud fiat, non potest consistere jejunium sine magna difficultate et incommodo. Ratio est quia aliqui plus, alii minus laboris capiunt ex via; item, iter 4 leucarum propter montes et alia incommoda est longe difficilius plano per 5 vel 5 leucas; item, iter tempore pluvioso, per vias lubricas, vento in faciem opposito, est duplo laboriosius quam aura serena, viis siccis, vento secundo, etc. Deinde aliqui sine ullo labore et molestia equitant vel curru vehuntur tota die, alii mallent ire pedites; item, aliquis mallet conficere 12 horas in hoc equo quam 6 in illo, etc. ergo non potest statui pro omnibus regula generalis nisi illa quam dedimus.

Quæst. 265. — *Quid addendum sit circa excusationem ob pietatem vel majus bonum.* Resp. seqq. 1345

§ 1. Peregrinatio excusat si fiat ex voto vel præcepto confessarii, et alia die commode institui non possit; ita cum aliis Laym. *l.* 4, *t.* 8, *c.* 3, *n.* 5. Addit cum aliis Sanch. *in Conf. d.* 5, *c.* 1, *dub.* 11, etiam illam peregrinationem excusare quæ ad Dei honorem valde utilis est, aut fit ex magno affectu pietatis, ita ut peregrinanti videatur futura utilior quam jejunium, aut quia erit utilis, v. g. ad lucrandas indulgentias in altero loco. Item potest quis inire peregrinationem, licet incurrant dies jejunii, si longa sit et alioqui careret sociis. Imo Bonac. *de pecc. d.* 2, *q.* 8, *p.* 1, *n.* 16; Tamb. *n.* 3; Moya, *t.* 1, *t.* 6, *d.* 5, *q.* 1, *n.* 22, et alii absolute dicunt excusare omnes pias peregrinationes, quia videntur meliores jejunio.

§ 2. Si quis ex pio fine se cruente flagellet, 1346 prævidens se ita debilitandum ut jejunare non teneatur, Palacios et alii dicunt peccare si non jejunet; sed probabilius excusat Bonac. *p. ult. num.* 4; Sanch. *dub.* 12, Moya et alii cum Tamb. supra, quia hæc est honestissima fatigatio, quæ videtur etiam ipso jejunio melior.

§ 3. Sanch. *d.* 13, cum aliis viris doctis dicit 1347 eos qui frequenter concionantur excusari a

jejunio pridie et die concionis, quia hoc videtur requisitum pro robore necessario ad diu concionandum. Idem tenet Dian. *p.* 10, *t.* 11, *R.* 32, nec videtur dissentire Castrop. *t.* 30, *d.* 3, *p.* 2, § 5, *n.* 11, licet id neget Tamb. *n.* 26, et saltem non videtur licere pridie cœnare si altera die prius post meridiem licet, quia vires per sequens prandium sufficienter reficientur. Item Sanch. Castr. et alii viri docti dicunt magistros grammaticæ apud nos, qui quotidie 4 horis docent, non teneri jejunare plus quam tribus diebus de septimana, licet dicant se esse robustos. Quod si aliquis eorum fuerit debilior, minus aut nihil tenebitur, estque, inquit Sanch. causa sufficientissima ut cum illis omnibus dispensent superiores.

1348 § 4. Si quis jejunans plus vexetur tentationibus carnis quam non jejunans, non ideo excusatur a jejunio, per se loquendo, uti recte Bon. *n.* 15, tum quia aliter vinci possunt tentationes, tum quia non tam nascuntur ab inedia quam a phantasia inde apprehendere causam, aut forte etiam a dæmone volente per hoc deterrere a jejunio.

1349 *Quæst.* 266. — *An omnes monachi excusantur a jejunio ?* R, 1. Caram. *in Th. fund. t.* 1. *fol.* 537, proponit et petit sibi solvi hanc rationem dubitandi : Musici a jejunio excusantur; sed omnes monachi sunt musici : ergo omnes monachi excusantur a jejunio. Majorem docent Jo. Sanch. *d.* 44, *n.* 18 ; Diana, *p.* 1, *t.* 9, *R.* 1; Tamb. *n.* 26. Minor etiam est vera, nam æque canunt ad notas et quidem longe laboriosius. R. 2. Cum Steph. *n.* 137, dist. maj. Musici a jejunio excusantur si per jejunium corrumperent voces vel redderent inhabiles ad canendum ; c. tum enim paterentur grave incommodum cum vivant ex voce grata ; hoc tamen raro aut nunquam causabitur a jejunio, nec aliud volunt Auctores citati. Unde si horum neutrum sit, n. excusari. Neutrum autem est in monachis, maxime cum non ita curent vocem, sed fracta voce canentes æque satisfaciant choro.

1350 *Quæst.* 267. — *Quomodo urbanitas excuset?* R. Si quis rogatus ab amico, ne videatur inurbanus, sumat non ultra duas uncias, dicunt præter citatos a Busemb. Vivald. Less. aliique 7 apud Steph. *t.* 1, *d.* 5, *n.* 111, quod nullo modo peccet, quia sumit non tam ex intentione comemendi quam urbanitatis et amicitiæ causa, cui servire pertinet ad specialem virtutem. Sed contradicit Castr. § 2, *n.* 5, quia petitio amici est iniqua, utpote opposita præcepto Ecclesiæ. Putant quidem Nav. aliique apud Dian. *in comp. V. Jejunium, n.* 51, aliquem die jejunii dispensatum posse alium ad cœnam invitare ut secum comedat quem scit nihilominus cœnaturum alibi, eo quod talis invitatio censeatur conditionata : Si vis, quia vis comedere ; nec sit causa efficax peccati, quod jam in animo conceptum erat ; sed probabilius contradicunt Diana aliique cum Less. *l.* 4, *c.* 2, *num.* 21, quia nemo potest invitare ad id quod sine peccato præstari non potest ; de quo plura diximus *l.* 2, *a num.* 255, et speciatim *n.* 256.

Quæst. 268. — *Quid faciendum sit cum illis* 1351 *qui prætendunt causas non sufficienter excusantes?* R. Si quis, saltem in his regionibus septentrionalibus, afferat rationem aliquo modo probabilem ob quam non jejunet, saltem omnibus diebus, Laym. *l.* 4, *t.* 8, *c.* 3, *n.* 6 et 7; item Castr. § 5, *n.* 11, dicunt dissimulandum esse ac posse absolvi, ne, si contradicatur, gravius peccet et nunquam jejunet. Verum doctrina illa est difficilis. Nam si non credatur esse paratus observare omnia præcepta graviter obligantia, non est dispositus ad absolutionem. Si autem credatur esse paratus observare, moneri potest. Est enim certe spes fructus, et officium doctoris, quo fungitur confessarius, videtur id exigere. Intelligo si confessarius satis certus sit de obligatione pœnitentis, de qua etiam non sit pœnitenti permansurum prudens dubium si a confessario fuerit melius instructus. Quando enim talia pro sui accusatione vel excusatione proponunt confessario, censentur eum consulere : ergo hic tenetur respondere uti judicat rem in se esse.

THEOLOGIA MORALIS

LIBER QUARTUS

DE PRÆCEPTIS PARTICULARIBUS

CERTO HOMINUM STATUI PROPRIIS

1 « Cum omnes fideles, sicuti Præcepta Decalogi, ita etiam alia præcepta quæ pertinent ad statum et officium uniuscujusque, teneantur scire sub peccato mortali; ita ut ipsa eorum ignorantia invincibilis (licet non sequatur transgressio), sit peccatum mortale, Sylv., Sair., *clav. reg.*, *lib.* 2, *cap.* 9, *n.* 31; Sanch., Bald., *t.* 2, *lib.* 1, *d.* 9, *n.* 8 *et* 9; hinc post præcepta omnibus communia agendum de præceptis propriis certorum statuum in particulari. »

CAPUT PRIMUM.

DE STATU RELIGIOSO.

DUBIUM I.

Quæ sit natura Status Religiosi?

« Resp. Status Religiosus est fidelium ad Divinæ caritatis perfectionis tendentium, editis votis perpetuæ paupertatis, castitatis et obedientiæ stabilis in communi vivendi modus ab Ecclesia approbatus.

» *Dico : Ab Ecclesia;* quia etsi olim Episcopi Religiones approbare poterant, postea tamen in Concilio Lateranensi, sub Innocentio III, statutum est ne nova Religio inducatur nisi approbata a Papa. Ratio est quia cum Religio sit communitas sacra, in qua debet esse spiritualis jurisdictio, hæc autem a Papa proveniat, decens est ut talis communitas ab eodem approbetur; Laym., *lib.* 4, *t.* 5, *cap.* 1. *Unde resolvuntur hi casus :*

» I. Ad essentiam Religionis non requiruntur vota solemnia. Ratio est quia qui in Societate JESU vota simplicia edunt sunt viri Religiosi, uti definit Gregorius XIII, in Bulla : *Ascendente Domino;* Laym., *n.* 4.

» II. Non sunt Religiosi ii Ordines militares qui conjugalem castitatem tantum vovent; sunt tamen veri Religiosi milites S. Joannis et Teutonici, eorumque similes, cum tria vota substantialia habeant. Similiter ex Fratribus et Sororibus Tertiarii, sive Ordinis S. Fran-

cisci, sive aliorum, tantum sunt Religiosi qui in Religione approbata secundum certam Regulam tria vota substantialia emittunt; contra autem ii non sunt qui, licet tria ista emittant et communiter vel seorsim habitent, Regulam tamen a Sede Apostolica approbatam non profitentur; Laym., *loc. cit.*

» III. Religiosi non sunt qui, edito voto perpetuæ paupertatis et castitatis, obedientiam vovent Confessario aut Episcopo. Ratio est quia tali voto non subjiciuntur jurisdictioni spirituali, quæ a Deo, medio ejus Vicario, provenire debet. *Ibid. n.* 7.

» IV. Etsi Papa in votis solemnibus Religionis dispensare possit ut quis desinat esse Religiosus, non potest tamen dispensare ut quis manens Religiosus, substantialibus votis non teneatur, quia ad essentiam Religionis spectant; Laym., *n.* 8, ex Navar., *etc.*

» V. Religiosus promotus ad Cardinalatum vel Episcopatum obstrictus manet votis essentialibus suæ Religionis, etsi quoad aliquos effectus paupertatis et obedientiæ exemptus censeatur. Denique, etsi jugo Regulæ absolutus sit quoad culpam et pœnam, tamen ex obligatione moralis honestatis ea servare debet quæ eum decent et cum ejus munere consistunt; hinc quoad habitum sui Ordinis colorem deferre debet, etsi quoad figuram Episcopis sæcularibus se conformare possit, ut Clem. VIII concessit apud Sanch., *lib.* 6, *Moral.*, *cap.* 6, *num.* 1 *et seqq.*, *et num.* 34. Imo si Episcopatum resignet, vel ob culpam deponatur, absque degradatione tamen, non tenetur ad Regularem observantiam redire, quia retinet eminentiam Episcopalem, ob quam ab obedientia Regulari exemptus fuit. *Ib.*, *ex S. Th.*, *Rodrig.*, *Sanch.*, etc. Secus est in Cardinali Religioso, qui non est Episcopus, hic enim, relicto Cardinalatu, nihil retinet ex dignitate Cardinalitia, ideoque si Papa ejus renuntiationem acceptarit, tenetur redire ad obedientiam Regularem sui Ordinis, Palaus, Lug., *Resp. moral.*, *lib.* 5, *d.* 12.

» VI. Religiosus ad Parochiam promotus, cum votis adstrictus maneat, tenetur deferre habitum Religionis, Regulamque observare in omnibus quæ cum suo munere consistere possunt. Idque non tantum secundum moralem honestatem, sed sub obligatione gravis culpæ, si ad eam Regula obliget; Laym., *num.* 11 *et* 12, ubi ait : Quod etsi Parochus Religiosus in iis, quæ ad Regulam spectant, subjectus maneat Superiori, jam tamen consuetudine multis locis observari, ut non tantum in pertinentibus ad disciplinam Ecclesiast., sed etiam in plerisque aliis ab obedientia Prælati eximatur, et Episcopo subjiciatur. Vide Sylv., Sanch., *num.* 36. »

ADDENDA.

Quæst. 1. — *Quid præterea sit notandum circa requisita ad substantiam Status Religiosi?* Resp. Seqq. 2

§ 1. Ad essentiam status Religiosi non requiritur votum omnimodæ paupertatis vel obedientiæ; Castr., *t.* 16, *d.* 1, *p.* 1, *num.* 4, et satis certum est; nam paupertas Scholasticorum in Societate JESU non necessario abdicat dominium, uti expresse habet Greg. XIII, in Bulla : *Ascendente Domino.* Similiter obedientia non comprehendit omne opus bonum, sed tantum spectantia ad regulam et constitutiones cujusque Ordinis.

§ 2. Probabile quidem est quod votum castitatis conjugalis, cum debito ex regula aliquando abstinendi ab uxoribus, si addatur aliis votis in statu ab Ecclesia approbato, constituat Religionem, adeoque ad substantiam Religionis non requiratur votum omnimodæ castitatis; uti docent Navar., Suarez, Castr., Sanch., *in Decal.*, *lib.* 4, *cap.* 16, *num.* 11; Schiara, *lib.* 4, *diss.* 39. Oppositum tamen videtur probabilius cum *Card.*, *Busemb.*, supra, saltem nunc post *Concil. Later.* et *Trid.* aliosque Canones, quamvis secundum dicenda *l.* 6, *p.* 3, *num.* 575, multi dicant in primitiva Ecclesia, non obstante professione religiosa, potuisse valide iniri matrimonium. Ratio nostra est quia ad Religionem requiritur votum talis castitatis quæ sit consilium Evangelicum, ad quod spectat sollicitum esse quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo et non quomodo placeat uxori; sic enim divisus est, uti habet Apostolus, 1 *ad Corinth.*, 7, *v.* 33; abstinentia autem illa quibusdam temporibus non vovetur, sed tantum præscribitur per regulam : ergo votum solius castitatis aliunde ex præcepto debitæ non videtur sufficere ad statum Religiosum. 3

§ 3. Ut quis fiat Religiosus, necesse est ut vota substantialia religionis admittantur ab aliquo Superiore : *Nec obstat* quod in Constit. Societatis JESU, *p.* 5, *cap.* 4, *in Decal.*, *loc. cit.*, dicatur vota illius simplicia soli Deo offerri et non homini, ideoque non dicantur fieri in manibus alicujus; *nam* considerari possunt : 4

1. Prout sunt promissio, et sic non acceptantur ab homine, quia promissio illa fit soli Deo; aliud est in professione et in votis Coadjutorum formatorum, quia in illis non soli Deo, sed etiam homini fit promissio, uti patet ex verbis quibus fiunt. 2. Prout sunt formula quædam ex intentione Ecclesiæ, Societatis et ipsiusmet voventis vim habens se tradendi in jus et corpus Societatis, et sic admittuntur ab homine. Superior enim acceptat et vult eum Societati incorporare, licet non omnino complete. Videri potest Less., *in auct. V. Societatis JESU, cas.* 3.

5 *Quæst.* 2. — *Qui sint effectus professionis Religiosæ?* Resp. Effectus professionis in omni Ordine Religioso, item votorum in Societate JESU post novitiatum emissorum, sunt seqq., uti ex Suarez, Sanchez, Layman et aliis fuse deducit Castrop., *Tract.* 16, *d.* 2, *par.* 8.

1. Quod vi illius Religiosus transeat in dominium et potestatem Religionis; Religio autem vicissim obligetur eum alere et gubernare.

6 2. Remissio omnis pœnæ culpis debitæ regulariter ex vi ipsius professionis vel votorum, tanquam condignæ satisfactionis; quamvis autem Sanch. neget idem fieri per renovationem professionis vel votorum, tamen id affirmant Sa, Layman et Castropal.

7 3. Commutatio omnium votorum antecedentium, quæ fit non tantum accedente voluntate profitentis vel voventis, sed etiam absque hac, jure ipso divino naturali, ut aliqui volunt, sed, uti probabilius vult Castropal., jure tantum Ecclesiastico. Quod si profitens vel vovens huic commutationi contradicat, Sylv., Sanch. et Laym. adhuc putant priora vota extingui, quia hæc commutatio est a jure, cui non obstat voluntas hominis; alii probabilius dicunt tum non extingui, quia voluntas illa conservatur.

8 4. Sublatio irregularitatis ex defectu natalium. Statuerat quidem Sixtus V ut filius presbyteri esset inhabilis ad profitendum; sed moderatione facta a Gregorio XIV intelligitur de eo tantum cujus pater ante vel post in eadem Religione est professus; unde omnes naturales, spurii, nati ex sacrilegio, incestu, adulterio possunt fieri Religiosi, et absque alia dispensatione ordinari, etiam in sacris. Quod si prius ordinati fiant Religiosi, poterunt eosdem Ordines exercere sine dispensatione, possuntque promoveri ad doctoratum ac publice docere; vide Less., *in auct. V. Professio Religiosa, cas.* 13. Ejusmodi tamen Religiosi manent inhabiles ad Prælaturas et extra Ordinem; item ad dignitates et officia intra Ordinem habentia annexam jurisdictionem ordinariam, qualem habent Abbas, Generalis, Provincialis, Prior, Guardianus, Præpositus, Rector; vult etiam Suar. manere inhabiles ad quævis beneficia, sed Navar., Less., Sanch. dicunt id verum esse de beneficiis tantum curatis; e contra Castr. dicit esse inhabiles etiam ad curata, quia putat excipi solas Prælaturas; non fiunt tamen apti succedere in bonis paternis, nam professio non reddit absolute legitimos, sed tantum ad effectus aliquos in Ecclesia. Putat autem Rodriq. etiam per novitiatum tolli irregularitatem ex defectu natalium; sed contrarium est tenendum; sic autem tollitur etiam per vota simplicia Societatis JESU, ut si quis ab hac dimittatur, non reincidat in irregularitatem; quod enim semel sublatum est non redit sine nova causa, qualis hic non ponitur; Sanch., Castrop., contra Dian., *p.* 4, *t.* 2, *R.* 66. Probabilius quoque est illegitimas Moniales excludi a Prælatura Abbatissæ et Prioríssæ, quamvis multi apud Dian., *p.* 3, t. 2, *R.* 101, contrarium teneant. Vide Leur., *p.* 1, *quæst.* 263 *et* 264, ubi *quæst.* 271 *et* 285, explicat quis cum Regularibus illegitimis dispensare possit ad Prælaturas, aut ut succedere possint parentibus in beneficio vel Prælatura.

5. Habilitatio ad aliquos effectus temporales, uti si ob crimen fuisset inhabilis ad ferendum testimonium, habilitatur per Religiosum statum. 9

6. Extinctio notæ ingratitudinis, ob quam prius contractam a patre exhæredari potuisset vel privari legitima. 10

7. Irritatio Matrimonii subsequentis, et etiam antecedentis, si sit tantum ratum et non consummatum. 11

Qui volet multa particularia de Religiosis, consulat Suar., *de Relig.*, *t.* 4, ubi *t.* 9, *lib.* 2, agit de Religione *S. Basilii*, *S. Benedicti*, *Carthusiensium*, *S. Hieronymi*, *Prædicatorum*, *Minorum*, *Augustinianorum*, *Carmelitarum.* De iisdem, uti et de *Brigittanis* habet Loth., *t.* 7, *De Jesuitis;* Suar., *tract.* 10; Loth., *supra de Beguinis, Canonessis, Devotessis;* Loth., *t.* 8. Et de Canonessis aliqua dicemus *a num.* 229. *De Monialibus* agit Loth., *t.* 23; de variis *Confraternitatibus;* Loth., *tract.* 22. *De Exemptis et Jurisdictione Episc.* circa exemptos, agunt Cock., *de jurisd. Ord.;* Sanch., *in Conf.*, *lib.* 6, *cap.* 9, *d.* 1 *et seqq.;* Lugo, *in resp. Mor.*, *l.* 5, *d.* 20, 24, 25; Dian., *p.* 8, *t.* 7, *R.* 5; *De privilegiis et juribus Monasteriorum*, Engel, *in spe-*

ciali tract. post Jus Canonicum Salisburgi impressum anno 1688. Item Alviset, *de Privileg. Ordin. Regul.*; Pelliz., As., Tamb. *et alii passim.* Denique cujus auctoritate erigi possit vel transferri Conventus aut Monasteria, et sub quibus conditionibus, videri possunt citati apud Leur., *p.* 1, *quæst.* 43.

DUBIUM II.

Quæ requirantur ad valorem Professionis Religiosæ?

12 « Resp. Ad valorem ejus tres requiruntur conditiones :

» I. Est qualitas seu aptitudo voventis, scilicet ut, juxtra Trid., *sess.* 25, *cap.* 15, *de Regular.*, decimum sextum ætatis annum expleverit, annumque integrum cum Religioso habitu steterit in probatione, nullumque habeat impedimentum quod per statuta a Pontifice confirmata in isto Ordine substantiale esse censeatur; Azor., *t.* 2, *lib.* 12, *cap.* 2, *quæst.* 6 *et* 7 ; Rodriq., *t.* 2, *cap.* 6.

» II. Conditio, consensus et acceptatio expressa vel tacita Prælati Ordinis; per hanc enim Religioni incorporari debet. Idque ordinarie, non tantum cum consilio, sed etiam cum consusu Capituli, aut certe majoris aut principalioris partis, secundum cujuscunque Ordinis statuta, Navar., Less., *lib.* 2, *cap.* 41, *d.* 7.

» III. Ut professio sponte facta sit, non cogente gravi metu, qualis esset incarceratio, alimentorum subtractio, eo quod in professionem consentire noluerit; itemque metus reverentialis, non quidem se solo, sed accedente precum, blanditiarum et imperii, sæpius repetita importunitate, aut gravi offensione, aut diu continuata indignatione consanguineorum, adjunctis etiam minis de subsidiis negandis, si ex Religione egrediatur; hæc enim, vel singula, vel certe simul, considerata conditione hominis rudis, timidi, etc., metum justum incutere possunt et professionem irritare, ut docent Laym. cum aliis, *lib.* 5, *tr.* 5, *num.* 6; Less., *d.* 6. *Unde resolvuntur sequentes casus* :

» I. Is qui professionem irritam edidit ex defectu alicujus conditionis ex jam dictis, nisi eam postmodum tacite vel expresse ratificaverit, egredi Religione et uxorem ducere potest, licet ob evitationem scandali, causam egressus dicere debeat, et si ad forum externum causa deveniat, defectum professionis probare, idque intra quinquennium a die professionis; post illud enim non auditur, juxta Trid., *cap.* 19, *sess. eadem*, quia præsumitur eam interea ratificasse.

» II. Quod si tamen sciret illam juris præsumptionem falsam esse, eo quod vel ignorans impedimentum, vel metu gravi, aliave justa causa impeditus, reclamare intra quinquennium non potuerit, vel impedimentum sit essentiale ac perpetuum, aut saltem ultra quinquennium duret, eo elapso, potest reclamare, debetque audiri in judicio, saltem extraordinario, vel in integrum restitui, ut contra Bon., *t.* 1, *de claus., quæst.* 2, *p.* 10, *diffic.* 4, docent Nav., Sanch., *de Matr.*, *lib.* 7, *d.* 37, *n.* 22; Less., *d.* 7; Azor., *cap.* 4, *quæst. ult.*; Dian., *p.* 3, *t.* 2, *R.* 53; Barb. in Trid., *sess.* 25, *cap.* 16, *num.* 8, ubi plures alios citat; nisi aliud quid impediat, fugere potest, ut docet Laym., *num.* 7, qui addit quod si fuga sine gravi scandalo vel incommodo tentari non posset, monendum a Confessario ut professionem tacite ratificet; quod fiet, si professorum habitum proprium deferat actusque iis proprios exerceat, cum intentione quod professus talis Ordinis esse velit; *V. Auct. cit.*, et Dian., *p.* 8, *t.* 7, *R.* 51, ubi ex Trid., *cap.* 16, probat : Episcopum de nullitate professionis, sine interventione Superioris Regularis, sententiam ferre non posse, et si faciat, fore nullam. »

ADDENDA.

Quæst. 3.—*An unquam possit emitti professio* 13
ante ætatem vel novitiatum prærequisitum?
Resp.

§ 1. Etiamsi tantum sex horæ deessent ætati, professio est invalida, uti ex declaratione ex Congreg. docet cum aliis Dian., *p.* 5, *t.* 5, *R.* 18; attendi enim debet ad momentum, communis cum Pignat., *tom.* 9, *consult.* 173, *nur* 57 *et* 82; hinc cum Mol., Sanch., Dian., ss., Barb., *de potest. Episc.*, *alleg.* 101, *num.* 22, dicendum est contra *Sylv.*, *Henriq.*, *Ricc.*: Si quis natus vel admissus 24 Februar., postea anno bissextili compleat ætatem vel novitiatum, non posse profiteri nisi die 25 post tempus quo natus vel vestitus erat, quia duo dies censentur pro uno, uti habetur *lib.* 3, § 3, *ff. de minoribus, et cap. Quæsivit, de verb. signif.*, pluribus deducit Lugo, *de just.*, *d.* 22, *a*

n. 311. Ratio autem est quia dies illa intercalaris adhuc addit partem temporis necessariam ad constituendos annos, vel annum prærequisitum, etiam more Ecclesiastico consideratum. Attamen extra annum bissextilem putarem contra Lugonem, *num.* 312, sufficere dies 365, nec necessario expectari debere alias sex horas, quia absque his est annus completus, non quidem Mathematice, attamen Ecclesiastice, refertque Pelliz., *tract.* 2, *cap.* 1, *n.* 36, cum, anno 1582, in correctione Gregoriana Kalendarii, dubitatum esset an pro eo anno complendo adjiciendi essent illi 10 dies, qui hactenus defuerant, negatum esse, eo quod annus sine eis esset civiliter et politice completus.

14 § 2. Quamvis professurus in Societate JESU debeat complevisse annum 33, si tamen, sive per fraudem, sive per errorem, aliquis maturius profiteatur, professio est valida, et professo competunt a die professionis omnia quæ aliis; quia nec est impedimentum essentiale, nec Societas illi defectui addit aliquid irritans; Lugo, *in Resp. mor.*, *lib.* 4, *d.* 21.

15 § 3. Si quis in Societate JESU emittat professionem ante diem a Generali designatum, professio videtur invalida, quia Generalis non videtur voluisse acceptare, nisi designato tempore; censetur tamen ex voluntate illius fieri valida adveniente die designato, si permaneat voluntas illius qui professus est; Lugo, *d.* 13.

16 § 4. Ex privilegio S. Pii V, apud Barb., *n.* 33, poterunt Novitiæ Ordinis S. Dominici intra Novitiatum ex judicio Medici morituræ emittere professionem ante expletum novitiatum; quod revocatum esse per Greg. XIII docent Sa, Crux, Vechis, sed adhuc perdurare dicunt Henriq., Rodriq., Diana, Miranda, Sanch., Beja et alii. Hinc, cum communi docet Pignat., *n.* 54, tempus Novitiatus debere esse completum ad momentum.

17 § 5. Pœnitentes ac Conventitiæ, de quibus loquitur Trid., *sess.* 55, *cap.* 18, *de Regul.*, possunt facere professionem ante expletum novitiatum, uti declaravit S. Congreg., apud Barb., *num.* 34, quia Trid. præservat earum Constitutiones; habuerunt autem id privilegium, ut eo ipso, quod ingrederentur Monasterium, possent admitti ad professionem.

18 *Quæst.* 4. — *Quid circa interpretationem novitiatus sit notandum?* Resp. Seqq. § 1. Si Caius, dimissione obtenta, dimiserit etiam habitum et animum manendi in Religione, sed nocte illa adhuc dormiens in Monasterio, pœnitentia ductus iterum admitti petat et obtineat, ac resumat altero die mane habitum, Less., *in Auct. V. Profess. Relig.*, *cas.* 3, putat probabile esse quod novitiatus non debeat censeri interruptus, quia hoc tempus fuit parvum, et in hac materia videtur dari parvitas, uti plures tenent apud Dian., *p.* 5, *tract.* 5, *R.* 19; sed probabilius est cum Navar., Suar., *de Relig.*, *t.* 3, *lib.* 7, *cap.* 1, *num.* 32; Sanch., *in Dec.*, *lib.* 5, *cap.* 4, *num.* 20 *et* 32; Castrop., *t.* 16, *d.* 1, *p.* 12, § 3, *num.* 2; Lugo, *in resp. mor.*, *lib.* 4, *d.* 2, *num.* 1 Less.; *cas.* 8, *num.* 22, esse interruptum, adeoque non posse valide profiteri, nisi iterum inchoet et compleat annum novitiatus, quod putant valere, etiamsi per unicam horam facta esset interruptio, quia requiritur continuitas temporis annui, uti late probant Suar., *n.* 2; Sanch., *num.* 30; Lugo, *lib.* 3, *d.* 2, *num.* 3; Less., *de Justit.*, *lib.* 2, *cap.* 41, *num.* 59, refertque pro hac sententia plurimos Barb., *de Potestate Episc.*, *alleg.* 101, *num.* 23, quia nempe sic optime exploratur disciplina et austeritas Ordinis, deinde debet etiam tulisse habitum per annum continuum, uti ex Trid. colligunt Azor., Rodriq., Sanch. aliique cum Barb., *num.* 29; deest autem continuitas, nam isto intermedio tempore non poterat censeri novitius illius Ordinis. *Nec obstat* quod interruptio fuerit brevis; *nam* adhuc deficit continuitas, quæ erat de essentia, uti recte Suar., *n.* 6; Sanch., *n.* 32; Castr., *num.* 4, debetque etiam hoc tempus totum absolvi de momento ad momentum, inquit Dian., *p.* 3, *t.* 2, *R.* 57 *et p.* 9, *R.* 67, et quamvis Less., *in auct. supra*, *cas.* 3, innuat probabile esse, *et de justit. supra*, absolute dicat credere se quod non impediat paucorum dierum interpolatio, sed suppleri possit postea addendo tempus factæ interruptionis; tamen oppositum videtur tenendum, quia per hoc non redit continuitas; unde additio talis temporis tum tantum posset juvare, si, v. g., post inceptum novitiatum prius complevisset ætatem requisitam, uti multis relatis docet Sanch., *de Matr.*, *lib.* 7, *d.* 37, *n.* 50.

19 § 2. Ut Caius ita dimissus possit iterum incipere novitiatum, debent illi, ad quos spectat, iterum admisisse ipsum, quia sic dimissus habuit se ac si nunquam fuisset admissus; Suar. et alii cum Lugo, *n.* 9.

20 § 3. Si Caius non fuerit dimissus, quamvis, dimisso habitu et animo manendi, latuerit in Monasterio, expectans occasionem egrediendi, Suar. et Castrop., *num.* 7, recte dicunt, contra Dian. *supra*, non esse factam interruptionem; uti nec tum, si Superior indutum veste sæculari voluisset prius dimittere; in his enim

casibus censetur adhuc mansisse in Ordine, cum non fuerit voluntate Superiorum dimissus, et saltem per hoc non censetur esse plena interruptio, nisi fuerit completa simul per actualem egressum.

21 § 4. Si novitia apud Moniales etiam ad clausuram obligatas ob infirmitatem vel aliam causam necessariam debeat ad tempus remitti ad paternas ædes, potest hic cum facultate Prælati continuare suum novitiatum; Suar., *t.* 3, *lib.* 5, *cap.* 14, *num.* 13, dicens esse decisum a S. Congreg.; Sanch., *in Dec., lib.* 5, *cap.* 4, *num.* 28; Pelliz., *tract.* 10, *c.* 2, *num.* 48.

22 *Quæst.* 5. — *Si quis absoluto novitiatu dimittatur, et postmodum iterum admittatnr, an repetere debeat novitiatum?* Resp. Negant Sanch., *in Dec., lib.* 5, *cap.* 4, *n.* 34, aliique cum Lez., *t.* 4, *V. professio, n.* 10, quia a Tridentino plus non requiritur quam ut præcesserit novitiatus, in quo probarit Ordinem, et ab Ordine sit probatus, quod hic factum est; e contra, debere repetere putant Suar. et Castrop., *t.* 16, *d.* 1, *p.* 12, § 2, *num.* 10, tum quia prior probatio videtur esse extincta per egressum, tum etiam quia multi censent annum probationis debere sic esse continuum ut duret usque ad professionem, quamvis contradicant Angel., Sylv., Rodriq. et alii apud Barb., *de Potest. Episc. alleg.* 201, *n.* 23 *et* 20; sed saltem vera est secunda sententia, inquit Lug., *in Resp. mor., lib.* 4, *d.* 1, si quis in Societate JESU post novitiatum et vota simplicia dimissis fuerit, iterumque admittatur, quia tunc primus novitiatus habuit suum effectum, nempe admissionem ad vota : ergo pro nova admissione ad nova vota prærequiritur nova probatio, quod pluribus confirmat Lugo ibidem, quamvis cum tali sæpe congruum sit dispensare post primum annum repetiti novitiatus.

23 *Quæst.* 6. — *Quid sit præterea notandum circa valorem vel invaliditatem et revalidationem professionis?* Resp. seqq. § 1. Si hermaphroditus, in quo uterque sexus erat æqualis, fecerit professionem, Sanch., *de Matr. lib.* 7, *d.* 106, docet hanc esse nullam; cum enim sit gravis indecentia et periculum gravium abusuum, credendum est Ecclesiam non admittere talem professionem, aut antecedenter velle talem hominem esse incapacem. Si Monialis professa mutato sexu fiat vir, docet cum aliis Pignat., *tom.* 4, *consult.* 34, desinere esse professam, imo professionem ab initio fuisse irritam, quia ab initio fuit vir, licet id ignoraretur.

§ 2. Si Titio post professionem certo innotescat quod non fuerit recte baptizatus, potest egredi, quia nulla Religio intendit recipere quemquam nisi Christianum et Ecclesiæ subjectum; si autem esset tantum dubium de valore Baptismi, et ideo sub conditione rebaptizetur, debere in Religione permanere, tum quia Religio est in possessione illius a qua dejici non debet per solum dubium superveniens, tum etiam quia in dubio standum est pro valore actus, donec constet oppositum, uti habent Menoch. *l.* 6, *præsump.* 4; Tusch., *V. præsumptio, concl.* 620. Hinc videtur dicendum quod teneatur votis Religionis, aut saltem teneatur nunc ratificare professionem, quia Religio, in qua alitur, jure id postulat ab eo; Quintanad., Gob., *in Exp., t.* 2, *num.* 461, quia addit ex Gallem., ad Trid., *sess.* 25, *cap.* 16, *de Regul*, quod S. Congreg. 10 Decemb. 1588, resolverit professionem ad majorem cautelam debere iterum emitti expectato alio anno novitiatus; e contra, Sylv. *V. Baptismus, cap.* 3, dicit resolutum esse, ut iterum emittat professionem, non expectato alio anno novitiatus, quod etiam videtur verosimilius, docetque Suar., *de Relig., t.* 7, *cap.* 1, *num.* 8, allegans etiam hanc declarationem; hinc infert Sylv. etiam debere censeri professum a tempore professionis primo emissæ, quia ipsi favet possessio, videri potest Suar. *toto cap.* 1 *et* 2. 24

§ 3. Statuerat Sixtus V ut invalida esset professio quorumdam criminosorum; item illius, de cujus vita, moribus, ætate non esset capta informatio; sed Clemens VIII restituit ejusmodi professioni valorem, relictis tantum pœnis aliis contra Superiores, qui criminosos aut non præmissis informationibus aliquos admisissent ad professionem, uti refert Lugo, *in Resp. Mor., lib.* 4, *dub.* 1. Idem Clemens statuit ut professio sit nulla si Novitiatus vel professio non fiat in loco designato et de his videri potest Pignat., *tom.* 9, *consult.* 173, *a num.* 55 *et consult.* 175, *a num.* 12. 25

§ 4. Si quis professurus et interrogatus tacuerit crimen quo manifestato fuisset rejectus, peccavit graviter, si inde possit redundare grave incommodum in Religionem, quia videtur esse contractus mutuus, in quo saltem quoad accidentia committitur gravis fraus; imo, si Superiores fuerint animo ita comparati uti nollent admittere ad professionem si tali crimine notatus esset, professio foret invalido; e contra, si simpliciter consenserunt, et reticentia illa parum aut nihil nocere possit 26

Religioni, Lugo supra putat adhuc non omnino excusandum esse talem dolum, et communiter saltem aderit mendacium.

27 § 5. Quamvis in statutis alicujus Ordinis dicatur Ordinem non obligari retinere aliquem, qui in examine reticuerit certum aliquem defectum, id tamen videtur intelligendum tantum pro tempore novitiatus, vel ante professionem; hinc si profiteatur, etiam mala fide, non ideo professio est invalida; Less., *in Auct.* 1, *Professio Religiosa, cas.* 9. Si autem quis profiteatur cum defectu alicujus ordinarie prærequisiti, v. g., si examinatores Titium Societatis Jesu Scholasticum excluserant a professione ob defectum scientiæ, et Generalis nec excluserit, nec positive admiserit, attamen per errorem Secretarii relatus sit inter professuros, sicque profiteatur, putat Lugo, *lib.* 4, *d.* 43, professionem esse validam, quia videtur esse error tantum in qualitate, cum certum sit Generalem posse etiam indoctum admittere ad professionem; sed oppositum videtur probabilius; nam mens Generalis præsumitur semper esse quod admittat suppositis supponendis, quæ hic non sunt; recte tamen addit Lugo esse causam cur Generalis cum Titio dispenset et suppleat, dummodo Titius remaneat in voluntate profitendi.

28 § 6. Si Titio facta sit spes officii et ideo in certo Monasterio profiteatur, postea autem officium illud non obtineat, quamvis intenderit officium tanquam finem principalem, professio est valida, nec potest egredi, quia absolute professus est, licet per accidens finem indifferentem adjunxerit; imo non obstaret licet ex fine malo esset professus; sic enim si quis motus vana gloria voveat dare eleemosynam, tenetur dare, non quidem ex vana gloria, sed ex alio fine saltem indifferente; imo, quamvis sit professus, ita intendendo illud officium, ut si scivisset se non obtenturum non fuisset professus, adhuc valet professio, quia officium erat tantum conditio, sine qua non fuisset facta professio, jam autem facta est absolute; si tamen non intendisset se obligare nisi obtineret illud officium, peccasset mortaliter decipiendo Religionem, et agendo contra morem debitum, essetque professio conditionata, adeoque, non impleta conditione, non obligaret, sed posset egredi; Less., *V. Religiosus, cas.* 7.

§ 7. Si quis invalide professus non reclama-
29 rit intra quinquennium, produxeritque causas coram Superiore suo et Ordinario, uti habet Trident., *sess.* 25, *cap.* 19, *de Regul.*, de quo videri possunt multa apud Pignat., *tom.* 9 *cons.* 173, 176, 180, 182, 183, aliquid addam *n.* 52, attamen etiam non ratificarit professionem, quandiu non potest se expedire ab Ordine, gaudet privilegiis et potest absolvi, uti alii Religiosi, quia præsumitur esse talis, donec contrarium per sententiam declaretur, quæ præsumptio sufficit ad jurisdictionem; possetque ad Ordines et Superioratum promoveri, nisi expresse reclamaret et diceret se ratificare non velle; tum enim tantum posset permitti in usu Ordinis recepti, non autem promoverit ad alium; Sanch., *de Matr.*, *lib.* 7, *d.* 37, *quæst.* 5. Est enim sæcularis, et eget dimissorialibus, item titulo patrimonii vel beneficii; nec posset ferre suffragium in Capitulo, nec acceptare nunus Superioris, quantum declinari posset sine scandalo et infamia; similiter non posset absolvi a reservatis per Confessarium Ordinis, nisi eo modo quo alius sæcularis, quia desiisset præsumptio, ac consequenter jurisdictio; Less. *V. Prof. Relig.*, *cas.* 18.

§ 8. Quamvis Titius putans se valide esse 30
professum postea sæpius renovaverit priora vota, non ideo censetur illa ratificasse, quia non voluit plus circa illa facere quam initio fecerat; Less., *cas.* 10; Lugo, *d.* 2, *num.* 4; Castr., *t.* 16, *d.* 2, *p.* 5, *n.* 3. Si tamen sciverit vel dubitarit an prior actus non fuisset invalidus, aut expresse intenderit actum validum ponere, si forte antea non potuisset, tum ratificasset; Less., *cas.* 18, aliique cum Castr. *supra.*

§ 9. Si Titius resciens se invalide professum 31
velit in Religione manere, Castr. *supra* docet requiri ut Superiores de novo consentiant, adeoque ut manifestet priorem nullitatem; sed Suar., *t.* 3, *lib.* 7, *cap.* 1, *n.* 35; Less., *cas.* 5 *et* 6, item *cas.* 15, *n.* 42; Sanch., *in Dec.*, *l.* 7, *cop.* 5, *n.* 81; Lugo, *d.* 2, *n.* 5 *et* 6, item *d.* 16, *n.* 8, probabilius dicunt non teneri manifestare nullitatem suæ professionis, vel petere novum Superioris aut conventus consensum, quandiu prior non est revocatus, adeoque satis esse si professionem ratificet omnino secrete, quod colligitur ex Trid., *sess.* 25, *c.* 19, *de Regul.*, ubi non vult audiri eum qui intra quinquennium non reclamavit, quia nempe præsumitur tacita ratificatio : ergo, hæc est sufficiens ad revalidationem professionis, et Papa supplet renovationem consensus Religionis, si expresse non contradixerit, uti tenent Less., *de Justit.*, *lib.* 2, *cap.* 41, *n*, 60, et Sanch., *de Matr.*, *lib.* 7, d. 37, *n.* 64. Putant

autem aliqui cum Castrop., *n.* 5, ad hoc prærequiri etiam delationem habitus saltem per quinquennium; sed probabilius tenet oppositum Less. cum aliis, quia gestatio habitus per annum post novitiatum facit præsumi professum.

32 § 10. Quamvis secundum jam dicta ad revelationem professionis aliquando sufficiat consensns a solo profitente renovatus, tamen si etiam ex parte Religionis positus sit consensus etiam aliunde invalidus, etiam ex hac parte requiretur revalidatio consensus; cum enim prior consensus fuerit nullus, quamvis virtualiter permaneret, adhuc esset nullus, quia quod ab initio est invalidum, tractu temporis non convalescit, nisi superveniat aliquid faciens illud convalescere, quod hic non esset, uti suppono; Suar., *n.* 20; Sanch., *n.* 63; Lug. *d.* 21, *n.* 6.

33 § 11. Si professio fuit invalida, quia novitiatum non compleverat, vel quia illum interruperat, certum esse putant Castr., *n.* 6, et alii apud Lugo,, *d.* 2, *n.* 8 *et* 9, quod reiterari debeat novitiatus, adeoque nullitas sit manifestanda Superioribus, quia secundum dicta *n.* 13, jura invalidant professionem sine prævio novitiatu factam: in hoc autem casu non præcessit novitiatus. Si autem novitiatu integre absoluto professio aliunde sit invalida, Nav., Suar., *n.* 34, aliique *n.* 22 relati dicunt esse probabilius quod requiratur novus novitiatus; alii cum Castr., *n.* 7, negant, cum reipsa sit probatus et ipse etiam probarit statum; imo Less. *supr.*, et Sanch., *n.* 64, dicunt etiam id probabiliter verum esse, licet fuerit defectus completi novitiatus, quia censetur postea supplere vivendo in Religione; sed contradicit Suar., *n.* 30, eo quod, si putetur esse professus, non censeatur amplius probari, ideoque dici non possit suppleri tempus deficiens; vide dicta *n.* 22.

34 § 12. Si Titius sit invalide professus, quia nescivit requiri talem ætatem, vel putavit se eam habere, non potest non ideo ejici, et videtur esse contra justitiam, si ideo ejiciatur, quia redditur infamis absque sua culpa; Less., *in auct., v. Prof. Relig., cus.* 6, *n.* 14. Si tamen tunc tale quid in eo advertatur, ob quod ex novitiatu dimitti posset, poterit etiam nunc dimitti. Nec juvat si vellet ratificare professionem, quia ubi voluntas Superioris est contraria, professio est invalida, nec Ecclesia supplet consensum; quod si tamen quinquennium effluxisset, dimitti non posset, quia præsumeretur ratificasse ante contradictionem Superiorum, et Ecclesia tunc supplet.

§ 13. Si invalide professus ita tacite ratificet 35
professionem, potest gaudere privilegiis omnibus quæ habent antiqui præ junioribus, quia in foro externo censeri debet professus ab eo tempore quo professionem primam fecerat, quamvis invalidam; Castrop., *n.* 10. Et quod possit eligi in Prælatum, dicit probabile esse Suar., *n.* 37, si defectus professionis manserit, ac sit ita occultus ut de illo non possit constare in foro Ecclesiæ; est enim reipsa professus, et talis in foro externo habetur a tempore quo primo emisit.

§ 14. Qui ignorans est invalide professus, 36
acquirit sibi et non Monasterio quod interea acquirit, quia mansit capax dominii acquirendi, nec fuit Monasterio subditus. Neque refert quod putarit se acquirere Monasterio; nam erat error in substantia, qui impediebat valorem consensus; Less., *cas.* 6 *et* 7, etiam diximus *lib.* 3, *p.* 2, *a num.* 612, estque simile, si quis solvat indebitum, aut donet Titio extraneo, quem putabat esse Caium cognatum. Similiter talis invalide professus potest secum auferre omnia sibi donata ab amicis aut cum venia Superiorum empta ex datis sibi eleemosynis, etiam data ab aliis Confratribus, si illi habebant facultatem alienandi in extraneos, nisi forte omnia ista censeretur absolute voluisse comparare Monasterio in dominium, sibi autem in merum usum; non posset tamen secum auferre ea quæ accepit in communi divisione, v. g., aliquo Fratre mortuo, quia per errorem venit in talem partitionem, eo quod putaretur Frater Ordinis, cum tamen non esset; quod si ipse etiam donasset aliqua Monasterio, eo quod putasset se esse professum, Monasterium teneretur ei restituere, quia omnis donatio et cessio juris, cujus principalis causa est in errore fundata, est involuntaria et irrita; poterit tamen Monasterium repetere compensationem alimentorum, uti habet Less., *cas.* 6, *num.* 15; sed hoc videtur intelligendum de alimentis post novitiatum, uti dicetur *num.* 54.

An simplex Religiosus possit de licentia Superioris recipere alterius professionem, discutit Dian., *p.* 3, *t.* 2, *R.* 70, affirmans cum aliis contra Valerum. Posse autem Generalem Ordinis, etiam Societatis JESU, id committere etiam externo, v. g., Episcopo, docet Lug., *lib.* 4, *d.* 14, *ubi num.* 9, addit cum Suar. et aliis professionem valide emitti per procuratorem. Denique an valide professus teneatur

ad castitatem vi voti simplicis inclusi in solemni, dicetur *n.* 158.

37 *Quæst.* 7. — *An Bertha possit Religionem petere et profitere inter virgines, si virgo non sit.* Resp. quandonam amittatur virginitas, dictum est *lib.* 3, *p.* 1, *n.* 917, quo supposito :

§ 1. Certum videtur, si virginitas sit amissa tantum per voluntariam pollutionem, Bertham posse inter virgines consecrari et velari; ita cum communi tenent Caj., Armill., Laym., Sporer, *in Dec.*, *t.* 5, *in app.*, *post cap.* 3, *n.* 5, quia licet coram Deo non sit virgo, nec in cœlo sit habitura coronam virginitatis, retinet tamen tandiu statum virginitatis coram Ecclesia, quandiu claustrum non violatur ab extrinseco; hinc qui talem vi violaret censeretur esse stuprator.

38 § 2. Si amiserit virginitatem per copulam, docet Suar., *t.* 4, *tract.* 9, *lib.* 1, *cap.* 11, *n.* 2 *et seqq.*, non peccare petendo admissionem inter virgines, nisi forte essent speciales Constitutiones alicujus Ordinis, per quas excluderetur non virgo etiam occulta. Ratio est quia viduæ vel non virgines nullo jure prohibentur admitti, potestque talis occulte corrupta se gerere pro tali qualis in æstimatione communi habetur; si tamen esset publice infamis, pro illa essent alia Monasteria.

39 § 3. Si Caia sciat hunc occultum defectum Berthæ, non tenetur huic negare suum suffragium pro admissione, quia non ideo notabile damnum orietur Monasterio, et prævalet tum utilitas, tum fama Berthæ; si tamen Caiæ occurrerent graves rationes in contrarium, deberet petere loqui Berthæ privatim, eique dissuadere; Less., *in auct.*, *V. Monialis*, *cas.* 3.

40 § 4. Si res maneat occulta, Bertha potest acceptare velum professionis et consecrationis, ut virgines solent; Less., *V. Consecratio*, *cas.* 3. Putant quidem *S. Thom.*, *Caj.*, *Pal.*, *Nav.*, *Sylv.*, *Sa* et alii fore mendacium, si in consecrationis formula dicatur virgo; addit Spor., *num.* 6, esse gravem indecentiam, si Sacramentalibus, quale quid censetur consecratio virginis, uti et benedictio salis vel aquæ, supponatur aliquid falsum, sicuti hic videtur fieri; sed Suar., *num.* 9, probabiliter dicit hic nihil fore mendacii vel falsi, quod etiam probabile esse fatetur Sporer, quia unusquisque censetur loqui in eo foro in quo operatur : ergo cum sit virgo in foro externo, poterit publice et in actu fori externi nominari talis; neque jura imponunt hanc pœnam privationis veli velut impedimentum, sed tantum præcipiunt Prælatis ne consecrent feminam corruptam : ergo quando res est occulta, potest exterius se gerere talem qualis in communi opinione habetur; et ex eodem fundamento docet cum aliis Diana, *in comp.*, *V. Legatum*, *num.* 21, si quid legatum sit virginibus, posse tuta conscientia acceptari et retineri ab ea quæ habetur virgo, licet sit cerrupta, quamvis Beja, *p.* 1, *cas.* 21, doceat si legatum sit sub conditione si caste vixerit, non posse retinere, quamvis secreto tantum esset luxuriosa; sed videri possunt dicta *l.* 3, *p.* 2, *n.* 604.

§ 5. Quamvis Superior et Conventus admit- 41
tendo Bertham ad professionem fuerint ita constituti uti si scivissent non esse virginem, non admisissent, si tamen ea conditio non sit addita, uti addi non solet nec debet, professio est valida, quia ista comparatio animi habet se per accidens, nec impedit admissionem absolutam; Less., *supra.*

§ 6. Quamvis aliqui putent ejusmodi cor- 42
ruptam esse inhabilem ad officia, v. g. Abbatissæ vel Priorissæ, probabilius tamen est contrarium cum Suar., *t.* 4, *tract.* 8, *lib.* 2, *c.* 6, *num.* 16; Sanch., *in Dec.*, *lib.* 5, *cap.* 5, *n.* 22; Castr., *t.* 16, *d.* 2, *p.* 8, *num.* 13, et idem de viduis docent multi cum Diana, *p.* 3, *t.* 2, *R.* 99, quia jura quæ videntur contraria tantum loquuntur de illis Abbatissis qnæ consecrari debent formula solis virginibus propria, quamvis et de occulte corruptis possint intelligi ea quæ dicta sunt *n.* 40.

Quæst. 8. — *Quid dicendum sit de illo qui co-* 43
git aliquem ad Religionem, vel ab ea impedit; item qui cogit ad renuntiandum bonis suis priusquam ingrediatur, vel exhæredat quia ingressus est. Resp. seqq. § 1. Cogens aliquem ad religionem peccat mortaliter, quia quivis habet jus libere sibi eligendum statum vitæ : ergo qui agit contra hoc jus est injurius, et quidem in re gravi : ergo peccat mortaliter. Et Trid. quidem, *sess.* 25, *cap.* 17, *de Regul.*, ut coactionem impediret ac magis consuleret libertati virginum Deo dedicandarum, decernit : « Ut » nulla puella professionem emittat priusquam » Episcopus vel ejus Vicarius a Præfecta Mo» nasterii monitus exploret ejus voluntatem, » intentionem et aptitudinem. »

§ 2. Qui aliquam cogit ad Monasterium in- 44
currit excommunicationem, uti habet Tid., *cap.* 18 : *Anathemati sancta Synodus subjicit omnes et singulas personas cujuscunque qualitatis vel conditionis fuerint, si quomodocunque coegerint aliquam virginem vel viduam aut aliam quamcunque mulierem invitam, præterquam in casibus in jure expressis, ad ingrediendum Mo-*

nasterium, quique consilium, auxilium vel favorem dederint, quique scientes eam non sponte ingredi Monasterium, quoquo modo eidem actui, vel præsentiam, vel consensum, vel auctoritatem interposuerint. Quod Nav., Led., Zerol., Barb., Fill. et alii cum Delb., *de Imm. Eccl., cap.* 8, *d.* 10, *sect.* 10, extendunt etiam ad parentes, qui filiam puberem eogunt ad solam habitationem in Monasterio, non autem si impuberem, quia illi, quibus incumbit educatio, possunt committere Religiosis usque ad annos pubertatis, uti tenent cum communi Suar., Sanch., Portel., Delb., *n.* 2.

45 § 3. Qui cogit aliquem ad Monasterium, quamvis mortaliter peccet, secundum dicta *n.* 43, tamen non incurrit excommunicationem, quia Trid. loquitur tantum de feminis, nec debet lex odiosa extendi ad mares ; et ratio congruentiæ esse potest quia feminæ sunt animo imbecilliores et arctius postea includuntur : ergo decuit magis provideri illis, ut omnino solutæ vi ac metu ex sua libertate Religionem eligerent.

46 § 4. Qui levi metu feminam impulisset ad Monasterium non esset excommunicatus, quia non fecisset veram coactionem, uti nec ille censetur facere qui ad Monasterium adigit eam quæ prius vovisset vel jurasset ingredi ; tum enim juste attinetur ad explendam suam obligationem ; Suar., Sanch., Leand. et alii. Addit Delb., *n.* 6, cum Ricc., Portell., Villal., etiam non excommunicari parentes qui metu reverentiali aut precibus importunis filiam impellunt in Monasterium, eo quod non sit proprie coactio ; uti nec per hoc cogit si filiam scribat hæredem cum pacto ut ingrediatur, alioquin habeat solam legitimam, et ita declarasse Sac. Congregationem testatur Suar., *de Relig., t.* 3, *lib.* 5, *cap.* 9.

47 § 5. Qui impedit aliquem vel aliquam ab ingressu Monasterii, v. g. negando illi dotem, peccat mortaliter ; uti habet communissima cum Sanch., *de Matr., lib.* 4, *d.* 26, *n.* 7, et diximus *lib.* 3, *p.* 2, *n.* 437, quia proles habet jus ingrediendi Religionem : ergo etiam ad dotem ad hoc necessariam ; estque statutum in Jure multis locis, teste Less., *in disp. de statu vitæ elig., qnæst.*, 1, ut quivis adepta pubertate sit sui juris et liber patria potestate quoad ingressum Religionis. An autem ille qui impedit vel abducit aliquem a Monasterio peccet contra justitiam, diximus *lib.* 3, *p.* 2, *a n.* 347.

48 § 6. Qui a Religione impedit aliquem non xcommunicatur, sed solum ille qui impedit aliquam ; nam Trident. subdit : *Simili quoque anathemati subjici eos qui sanctam virginem, vel aliarum mulierum voluntatem veli accipiendi, vel voti emittendi quoquo modo sine justa causa impedierint ;* putatque Less., *quæst.* 8, hoc tenere etiam de illo qui impedit solo metu reverentiali ; notatque tamen Suar., *post. n.* 9, non fore excommunicatum, si per preces vel promissiones abducat, quia hoc non est proprie impedire, sed tantum persuadere ut voluntas mutetur vel non habeatur ; an autem sic peccetur mortaliter, diximus *t.* 3, *p.* 2, *n.* 345.

§ 7. Extrahens puellam etiam invitam e 49
Monasterio in quo non intendebat profiteri, sed ad solam educationem habitare, non incurrit excommunicationem ; Lugo, *in Resp. Mor., lib.* 3, *dub.* 7 ; an autem peccet, pendet ab intentione et damnis quæ forte causat puellæ.

§ 8. Cogens volentem ingredi Monasterium 50
ut renuntiet bonis suis, peccat mortaliter, quia vult invito eripere jus notabile ; est autem talis renuntiatio invalida utpote involuntaria, aut saltem a jure reprobata, uti ostendit Sanch., *cons., lib.* 4, *cap.* 1, *dub.* 34, *n.* 5. Si tamen ingressurus Monasterium juravit se non revocaturum nec usurum beneficio rescindendi, tenebitur stare renuntiationi, uti recte Sanch., *n.* 6, et Lugo, *de Just., disp.* 22, *n.* 195 ; potest tamen ei succurri per dispensationem in juramento, tumque licite repetet omnia sua ; Lugo, *supra et in Respons. Moral., lib.* 6, *d.* 24 ; Sanch., *de Matrim., lib.* 4, *d.* 9, Tamb., *in Decat., lib.* 5, *cap.* 4, § 3, et diximus *lib.* 3, *p.* 2, *a n.* 732.

§ 9. Non potest filius aut filia ideo exhæ- 51
redari aut privari legitima, quia ingressus est Religionem, uti Less. *quæst.* 11, late probat : 1. Ex Jure Civili, *Novell.* 123, *cap.* 37, 38, 41, *Auth. Si qua mulier ; Cod. de SS. Eccles., Auth. Nisi rogati; C. ad S. C. Trebellianum* ; idemque docent communiter Doctores cum Felino, *in Cap. In præsentia, n.* 37, *de Probationibus.* 2. Ex Jure Canonico, *Cap. Si qua mulier, et Cap. Non liceat,* 19, *quæst.* 3, 3. Ex S. Greg. *lib.* 7, *Epist.* 7 ; item disertissime ex Salviano, *lib.* 3, *contra Avaritiam.* 4. Rationibus manifestis in aperto jure fundatis. Atque ex his sequitur aliquem qui Religionem init non ideo posse privari pensione annua sibi agnata in bonis donantis, uti recte idem Less., *in auct. V. Religiosus, cas.* 1.

Quid dicendum sit si Bertæ promittantur 100 si nubat, ipsa autem fiat Religiosa ? r

solvimus *lib.* 3, *p.* 2, *n.* 600. Si autem promittantur sub conditione si non ineat Religionem, resolvimus ibidem, *n.* 1140. Denique si promittantur 200 si nubat, et 100 si fiat Religiosa, resolvimus ibidem, *n.* 1141, quæ videri possunt.

52 *Quæst.* 9. — *Quid notandum sit circa illum qui dicit se ex metu reverentiali fecisse professionem*? Resp. Quamvis metus reverentialis cum importunis precibus conjunctus pro foro conscientiæ censeatur sufficiens ad rescindendos contractus, ut colligitur ex dictis *lib.* 3, *p.* 2, *n.* 632, et docet Less., *de statu vitæ elig.*, *q.* 8, tamen in foro externo merito censetur sufficiens ad irritandam professionem, nisi accesserint minæ, quas minas solitus sit exequi, et tum ex vi talis metus sequatur professio; Sanch., *de Matr.*, *l.* 4, *d.* 6; Less., in *auct. V. Professio Relig. Cas.* 12, ubi *cas.* 13 notat, ut talis professio in foro externo declaretur irrita, debere metum illum legitime probari per testes etiam juratos, uti fit in aliis causis gravibus 1. [1] Addit quoque recte Castrop., *t.* 16, *d.* 1, *p.* 9, *n.* 1, quamvis coactio professionem annullet, relinquit tamen valorem novitiatus, quia jura tantum loquuntur de professione; unde si quis coactus iniverit novitiatum, si tamen eo expleto libere fecerit professionem, est valida. Notat etiam Suar. *t.* 3, *l.* 6, *c.* 4, referens plures contra Less., *de just.*, *l.* 2, *c.* 41, *d.* 7, professionem non invalidari per metum acceptantis professionem, sed tantum profitentis. Quod si talis metum passus non reclamarit intra quinquennium, postea non auditur, secundum dicta *n.* 29, nisi duraverit causa metus ob quem invalida fuit professio; tum enim non currit quinquennium præscriptum ad reclamandum, uti recte Pign., tom. 9, *consult.* 173. Quod enim ei postea negetur reclamatio est quia jure præsumitur sponte ratificasse professionem; sed si perdurarit causa metus, excluditur hæc præsumptio juris; si enim ex metu sit professus, multo magis ex metu siluerit: ergo. Et hinc sequitur initium quinquennii debere desumi a die quo cessat causa metus. Addit sequentia Pign. 1. Quando Trid. dicit elapso quinquennio non audiri, intelligendum esse si reclamet ob impedimentum validæ professionis temporale, quod interea cessarit, nam si fuit perpetuum, aut interea non cessarit, utique manet semper locus reclamationi, quia quamvis interea ratificasses, manente impedimento, mansisset invalida professio. 2. Elapso quinquennio non prohibetur deducere causas cur non reclamarit, inter quas est si ignorarit suam professionem esse invalidam. 3. Per quæ signa excludatur præsumptio tacitæ professionis, prosequitur *a n.* 60 et 89. Per quæ autem probetur metus, *a n.* 82 et 139. 4. Quomodocunque res se habet, Trid. non tollit remedium extraordinarium restitutionis in integrum. Plura de metu professionem irritante et reclamatione intra quinquennium necessaria, videri possunt apud Pign. supra, et iterum *consult.* 176, 180, 181, 182.

BENEDICTUS EPISCOPUS

SERVUS SERVORUM DEI

Ad perpetuam rei memoriam.

« Si datam hominibus fidem frangere, conventionesque eas, quæ ab humanis legibus robur accipiunt, abrumpere ac violare non licet, multo magis necesse est obligatum Deo mentis propositum immutabiliter servari,

1 An autem metus privata quidem auctoritate, sed juste ab alio incussus, aut etiam per se conceptus officiat validitati Professionis, disputant Auctores. Quod vero ad metum per se conceptum attinet, non officere illum, tenendum cum Suarez, *de Relig.*, Tom. 3, l. 6, c. 4, n. 6 et 7; Sanchez *ad præcepta Decal.*, l. 4, c. 3, n. 5, et olim fuisse a Sac. Congr. resolutum, testatur Fagnanus, in c. *Sicut nobis de Regular.*, n. 82. Idem judicium faciendum, ubi timor ab alio incussus fuerit. Sanchez, *l. c.*; Lessius, *de Just. et Jure*, l. 2, c. 40, dub. 3; Sperell., decis. 6, n. 11. Atque hanc sententiam secuta est Sac. Congr. in *Cordubensi* causa, die 1 Decemb. an. 1725, T. 3, *Tes. Resol.*, p. 239, et Tomo 5, p. 162, 28 Julii an. 1731. Quæres: « Num Simoniace in Ordinem Regularem receptus, nullam Professionem suam fuisse prætendere possit? » R. negative. Nam c. *quoniam*, et c. *Veniens de Simonia*, decernitur, quod Simoniace in Monasterium receptus damnatur ad serviendum Domino in alio Monasterio in habitu Monastico; quod utique non fieret, si professio ab eodem emissa propter vitium Simoniæ nullitate laboraret, uti argumentatur *Abbas, in citato cap. Veniens sub n.* 4, et communis esse videtur Theologorum opinio pro validitate professionis per Simoniam emissæ apud Gibalinum, *de Simonia*, q. 23, consect. 3, eademque communis sententia fuit a Sacra Congr. approbata in Leodiensi Professionis, 13 Junii ann. 1722, Tom. 2, p. 192. Cæteraque ad nullitatem Professionum spectant disces ex Bulla Benedicti XIV nuper edita.

Nosque præsertim, utpote sacrarum Legum custodes a Deo constitutos, oportet earum pactionum, quæ Divino et Ecclesiastico jure indissolubiles sunt, perpetuam firmitatem et observantiam asserere. Eam ob rem jam usque ab anno Incarnat. Dominicæ 1741, Pontificatus Nostri primo, Apostolicas Litteras dedimus, incipientes : *Dei miseratione*, in Bullario Nostro deinde editas *t.* 1, *n.* 33, quibus certum præscripsimus ordinem in Tribunalibus Ecclesiasticis servandum, quum in ipsis discuti et definiri deberent causæ in quibus de nullitate alicujus matrimonii contracti ageretur; non eo quidem consilio, ut si quod forte Matrimonium cum impedimento aliquo dirimente initum fuisset, de illius nullitate judicium postulari aut fieri prohiberemus; sed ut in hoc gravissimo judicii genere, in quo de sacro Connubiorum fœdere agitur, plenioris veritatis elucidationi consuleremus ; utque Judices, non sine certissima cognitione omnium quæ ad rem maxime conducunt, hujusmodi vinculum ex tot rationibus insolubile sententiis suis, tanquam irritum ab initio dissolverent. Cujus quidem Constitutionis utilitas, Deo favente, ad hunc diem aperte comprobatur ; quum ex eo tempore neque tot causæ super prætensa Matrimoniorum nullitate in Tribunalibus pendeant; nec tam frequenter ut antea Nobis exhibeantur preces pro obtinendis dispensationibus super Matrimonio rato et non consummato, dum scilicet ante omnium oculos propositæ sunt difficultates paulo quidem majores, sed omnino justæ, quæ, ex novo ordine a Nobis statuto, cuilibet superandæ se offerent, antequam optatum finem assequatur.

» Quemadmodum itaque pro Matrimoniis carnalibus a Nobis provisum fuit; ita nunc de spiritualibus animarum nexibus, de Religiosis videlicet utriusque sexus Regularium Professionibus pari ratione statuere decrevimus; nimirum certam normam ac methodum tradere, quam observare debeant Judices Ecclesiastici, quoties judicia super nullitate Professionum in aliquo Ordine Regulari a Sede Apostolica approbato factarum, coram ipsis agitari contingat; neque id quidem ad hunc finem, ut aditus intercludatur iis qui justis de causis hujusmodi actiones intentare velint ac postulent. Professionem a se factam ex capite nullitatis irritam declarari; sed ut ipsi judices rerum veritatem in specie dignoscere, suasque sententias indubiis fundamentis innixas proferre valeant, ac ne unquam, ex ignorantia factorum, aliquem decernant solutum vinculo, dum is forte, valida solemnium votorum professione emissa, Religioso Ordini, cui nomen dedit, re ipsa maneat adstrictus. Qua ex methodo a Nobis tradenda hunc fructum similiter obventurum speramus, ut et rariores in posterum in Tribunalibus futuræ sint causæ super prætensa Professionum nullitate, et qui deinceps hujusmodi nullitatis declarationem in foro externo obtinuerint, et consequenter a Religione discesserint, non amplius anxia aut male tuta conscientia vivant, ac propterea ad Nos, aut ad Officium Pœnitentiariæ Nostræ Apostolicæ, ut non semel evenisse novimus, confugere cogantur, occultato, ut moris est, in precibus nomine, fatentes sententiam super Professionis nullitate pravis artibus extortam a se fuisse, decepto judice, vel per mendacia in facti expositione adhibita, vel per corruptos testes, ideoque flagitantes ut ex gratia et dispensatione Apostolica, facultas manendi in sæculo ipsis indulgeatur.

» Ut autem ordinate procedamus, distinguendum initio est inter Regulares illos qui intra quinquennium a die factæ Professionis de illius nullitate actionem promovent, et eos qui post elapsum quinquennium reclamant. Quod ad priores attinet, celebre est de illis decretum Sac. Trid. Synodi, *sess.* 25, *de Regul.*, *c.* 19, in hæc verba : « Quicunque Re» gularis prætendat se per vim et metum in» gressum esse Religionem, aut etiam dicat » ante ætatem debitam professum fuisse, aut » quid simile, velitque habitum dimittere qua» cunque de causa, aut etiam cum habitu » discedere sine licentia Superiorum, non au» diatur nisi intra quinquennium tantum a die » Professionis, et tunc non aliter, nisi causas » quas prætenderit deduxerit coram Supe» riore suo et Ordinario. » In quo sane Decreto, licet in littera Virorum Regularium duntaxat mentio fiat, nihilominus etiam feminæ Religionem professæ comprehenduntur; quum, ex regulis juris, masculinum genus etiam femininum includat, ubi una eademque causa pro feminis ac pro masculis militat. Quamvis autem Decreti verba satis clara sint, variæ tamen quæstiones circa eorum sensum ac vim excitatæ fuerunt.

» Quum etenim ibi sermo duntaxat sit de Regulari Professo qui suam Professionem nullam fuisse contendat : « Quicunque Regularis » prætendat se per vim et metum ingressum » esse Religionem, etc., » nihil vero expresse

statuatur de ipsa Religione cujus aliquando interest alicujus Alumni sui Professionem irritam declarari, ut si quis, exempli causa, comperiatur occultum aliquod impedimentum non revelasse de quo interrogatus fuerat, adjecta declaratione quod, eo forsan existente, et non patefacto, ipsius admissio a Religione minime rata habenda foret, hinc dubitatum fuit an in hujusmodi casu solus Superior Regularis sine Ordinario procedere posset, an vero etiam in hac facti specie discutienda esset causa coram Regulari Superiore simul et Ordinario Loci. Super quo Congr. S. R. E. Cardin. ad ipsius Conc. Trident. interpretationem ab Apostolica Sede deputatorum constanter decrevit causas hujusmodi super nullitate Professionis, tam a Regulari Professo quam a Religione, intra quinquennium in judicium deductas, et a Superiore Regulari et ab Ordinario Loci simul cognoscendas esse.

» Quum item quinquennium intra quod admittitur reclamatio adversus Professionem, Sancta Synodus computandum voluerit *a die Professionis*, cumque potior atque communior causa, quæ pro nullitate Professionis adduci solet, in metu consistat, metus autem per totum quinquennium atque etiam ulterius aliquando perseveret; quæsitum fuit an, ubi de metu agitur, initium quinquennii desumendum sit ab ipso die Professionis emissæ, an vero a die quo Professus liberam reclamandi facultatem habere cœpit. Eadem vero Congr. declaravit in utroque pariter casu concessum quinquennii tempus a die emissæ Professionis esse computandum.

» Ad idem pariter quinquennium pertinet alia agitata quæstio, an scilicet prædicti Ordinarius et Superior Regularis cognoscere possint causas nullitatis Professionis etiam post ipsum quinquennium, ubi nempe Professus intra illius decursum reclamaverit, sed judicium prosequi deinde neglexerit aut nequiverit. Decretum est autem ab eadem Congr. coram præfatis judicibus a Concilio memoratis agendam esse causam etiam post elapsum quinquennium, dummodo satis constet eam intra præscriptum tempus a reclamante serio intentam fuisse.

» De ipsis autem Judicibus pro ejusmodi causarum cognitione a Sancta Synodo designatis per ea verba : *Coram Superiore suo et Ordinario ;* complures similiter motæ sunt quæstiones, quæ majori eorumdem verborum elucidationi causam dederunt. Et primo quæsitum fuit quisnam censendus esset Superior Regularis in casu et ad effectum de quo agitur, utrum scilicet Provinciæ Rector an Generalis ordinis Moderator. Congr. autem ejusdem Conc. Interpres definivit esse Superiorem localem, nimirum Abbatem vel Guardianum sive Priorem, aut alio quocunque nomine nuncupatum Præpositum seu Rectorem illius Monasterii aut Cœnobii in quo reclamans Professionem emisit; eum nempe qui hujusmodi Monasterii aut Cœnobii regimen exercet, quo tempore causa super nullitate Professionis in judicium deducitur. Quæsitum item fuit quisnam Monialium proprius Superior dicendus sit ad effectum judicandi una cum Ordinario de earum Professionis nullitate. Responsum fuit quod si agatur de Monialibus Ordinario Loci immediate subjectis, tunc, quum nullum sit earum Superior Regularis, solus Ordinarius judicat de Professione reclamantium intra quinquennium. Si vero Moniales Regularium regimini subsint, tunc hujusmodi causæ judicandæ sunt ab Ordinario loci simul et Superiore Regulari ; ab eo nimirum cui concreditum est universum Monasterii regimen, non autem a Confessario Regulari Monialium. Dubitatum est etiam utrum Superior Regularis jus suum cedere possit Ordinario Loci, eique permittere ut in hujusmodi causis solus procedat et judicet; id autem prædicta Congr. fieri posse negavit. Permisit tamen Superiori Regulari ut si judicium assumere nolit aut non possit, alium subrogare valeat vel Regularem, vel etiam Ecclesiasticum Secularem Juris Canonici peritum, qui una cum Ordinario Judicis partes exerceat. Denique quæsitum fuit si forte Ordinarii et Superioris Regularis judicia inter se discrepantia exstiterint, quodnam ex ipsis alteri prævalere debeat. At in hoc casu responsum fuit causam ipsam ad Apostolicæ Sedis judicium devolutam censeri.

» Quum vero inter capita nullitatis Professionem Regularem irritantia, unum etiam adnumeretur, si nempe aliquis Professionem emiserit in Cœnobio ad Novitiorum institutionem minime destinato, in iis tamen locis in quibus rec. mem. Prædecessor Noster Clem. Papa VIII Decreta de Regularibus a se edita vim habere mandavit; si quis ex hoc capite Professionem a se factam intra idem quinquennium impugnare voluerit, aut etiam si Religio intra idem quinquennium postulaverit alicujus Professionem ex hujusmodi capite irritam declarari; Decretum exstat a fel. record. Urbano Papa VIII, altero Prædecessore

Nostro, justis gravibusque de causis ac de consilio præfatæ Congr. Trid. interpretis, editum die 5 Januarii anni 1636, incip. : *Ad occurrendum*, quo statutum fuit hujusmodi causas ad eamdem Congr. private pertinere. Hæc sunt potiora in hoc genere Decreta ex Regestis prælaudatæ Congr. excerpta, quæ licet alia a Prædecessoribus Nostris Romanis Pontificibus Apostolica Auctoritate non semel approbata fuerint et confirmata; Nos tamen eadem præsentium Litterarum tenore atque Auctoritate simili, novo approbationis et confirmationis Nostræ robore communimus, atque ab omnibus ad quos spectat seu respective spectabit, in posterum pro regula haberi ac plenariæ exsecutioni demandari præcipimus.

» Quibus ita constitutis, firmataque pertinentia causarum quæ intra quinquennium a die Professionis emissæ adversus illius validitatem introducuntur, consequens est ut et ea indicemus quæ de ordine ac methodo in hujusmodi judiciis servanda a Majoribus sapienter constituta sunt, tum ea proferamus quæ Nos ipsi opportune addenda censuimus, quæque pari auctoritate ac præsentium litterarum vigore, perpetuis futuris temporibus servari volumus et mandamus. Jam de ipsa hujusmodi causarum introductione notum est Decretum ejusdem Conc. Trid., *cit. sess.* 25, *c.* 19, *de Regul.* : « Ut si quis antea habitum » sponte dimiserit, nullatenus ad allegandum » quamcunque causam admittatur, sed ad » Monasterium redire cogatur, et tanquam » Apostata puniatur; vero interim nullo privile- » gio suæ Religionis juvetur. » Ex quo sequitur Regularem postulantem judicium fieri de suæ Professionis nullitate ab ipso judicii limine repelli nisi constet eum in Religionis suæ Claustris morari, et habitum Regularem resumpsisse, si ipsum antea deposuerit.

» De probationibus vero, licet non ignoremus apud Superiores Regulares Ordinariosque Locorum usu receptum fuisse, in re tanti momenti, judicia sua fundare in extrajudicialibus attestationibus, quantumvis juramento firmatis, quæ *ad perpetuam* dicuntur; hoc tamen de cetero usurpari prohibemus, volentes atque districe mandantes, ut ad adstruendas probationes in hujusmodi causis necessarias, verus et judicialis Processus omnino conficiatur in quo et Articuli exhibeantur ex parte illius qui adversus Professionem agit, et interrogatoria dentur ab ea parte quæ stat pro ipsius Professionis validitate, et Testes tam super Articulis quam juxta hujusmodi interrogatoria examinentur; utque, hac forma non servata, Processus ipse, et Sententia dependenter ab eo prolata, insanabili nullitatis vitio corruere censeantur; salva etiam dispositione juris communis quoad alia nullitatis capita, si quæ forte in ipsa Processus compilatione intervenerint.

» Sub eadem pœna nullitatis decernimus atque statuimus ut in hoc judicio citari et audiri debeant tum Defensores Monasterii, seu Cœnobii in quo Professus Vota Religiosa suscepit, tum ipsius Professi Consanguinei, sive propinqui, sive alii, quibus bona sua donavit aut cessit; uno verbo omnes quorum interest illius Professionem sustineri; in primis autem ii citentur (si superstites fuerint) qui indicati erunt tanquam Auctores aut complices metus eidem incussi, ut Votis invitus se obstringeret. Quemadmodum vero in citata Constitut. Nostra, quæ incipit : *Dei miseratione*, decrevimus ut in singulis Diœcesibus ab Ordinario deputari deberet aliquis probitate ac doctrina commendatus, cujus officium esset in causis matrimonialibus in judicio stare pro validitate Matrimonii ; ita nunc omnibus et singulis Locorum Ordinariis committimus et mandamus ut personam aliquam similibus qualitatibus præditam in suis respective Diœcesibus eligant, cui *Defensoris Professionum* munus imponant; utque huic omnia demandata, injuncta et respective applicata esse censeantur quæcunque nos in præcitatis Litteris de Matrimonii Defensore statuimus; Nos enim eadem omnia, præsentium tenore, ad ejusmodi Professionum Defensores expresse extendimus et respective approbamus, et quoad istos pari modo locorum facere decernimus. Id solum peculiariter pro Defensore Professionis in præsentibus statuentes ut scilicet quidquid pro ipsius honorario aut mercede, sive pro expensis in defensione causæ concurrentibus, eidem præstandum esse Judex prudenter arbitratus fuerit, id omne ab illis exsolvi debet quibus a Professo renunciata fuerunt bona in Religionis ingressu dimissa. Si vero hi non existant, aut si Professus nil renuntiandum habuerit, ipsa Religio, quatenus ex illis sit quæ temporalia bona possident, ad hujusmodi solutiones teneatur. Si autem nec adsint bona renunciata, nec Ordo Regularis de quo agitur quidquam possideat, tunc Defensori Professionis satisfiat ex pecuniis Mulctarum illius Tribunalis in quo causa agitata fuerit, sive alterius, prout in aliis prædictis Litteris Nostris de Matrimonii Defensore statuimus.

»Lata demum Sententia a Superiore Regulari et ab Ordinario Loci, si ea pro validitate Professionis pronunciata fuerit neque professus appellationem interponat, causam finitam esse non dubitatur. Si vero Professus ad Judicem secundæ instantiæ appellaverit, vel etiam ulterius eadem causa retractanda fuerit; in omnibus hisce judicii s volumus similiter Defensorem Professionis et Officio deputatum intervenire, eodem prorsus modo quo in citata Constit. decrevimus Defensorem Matrimonii in secunda et ulteriori instantia judicio semper adesse. Ac sicuti præterea statuimus hujusmodi Defensoris partes esse Sententia Judicis primæ instantiæ pro Matrimonii nullitate lata ad ulterioris instantiæ Judicem provocare, et forman prosequendi judicium in ulterioribus hujusmodi instantiis præscripsimus; ita porro volumus ut Defensor Professionis a Sententia in prima instantia pro nullitate Professionis edita appellare omnino debeat; atque in secunda seu ulteriori hujusmodi causarum revisione, eadem omnia volumus observari quæ pro causis Matrimonialibus in eadem Constitutione mandavimus.

» Quemadmodum denique legitimas pœnas ibidem constituimus adversus eos qui post unicam obtentam Sententiam pro prioris Matrimonii nullitate, sive pendente appellatione, sive ea per incuriam aut fraudem Defensoris non interposita, ausi fuissent novas Nuptias contrahere, atque decrevimus nemini licere ad altera Vota transire nisi quæ saltem Sententiæ conformes pro nullitate prioris Matrimonii emanaverint; ita, si quis in Ordine Regulari Professus, post unicam Sententiam favore nullitatis Professionis pronunciatam, sive pendente, sive omissa culpabiliter appellatione, e Claustris exire, a Religione discedere, quodque magis est, Habitum Regularem abjicere præsumpserit; volumus atque statuimus omnibus eum pœnis atque censuris a Sacris Canonibus et a Constitutionibus Apostolicis contra Apostatas latis atque sancitis subjacere et obnoxium esse; decernentes pariter, in hujusmodi causis de Professionis nullitate, liberum Professo non esse a Religione migrare nisi quas saltem obtinuerit Sententias conformes quibus ab eo emissa Professio nulla et irrita declarata fuerit.

» Et primæ quidem instantiæ Judices super validitate Professionum quæ intra quinquennium judicialiter impugnantur, ut supra dictum est, Superior Regularis simulque Ordinarius Loci esse debent. Si vero eædem causæ in secunda aut ulteriori instantia sint discutiendæ, statuimus, inhærentes antiquis quibusdam sæpe dictæ Congreg. Cardin. Conc. Trid. interpretum Decretis, quæ pariter tenore præsentium approbamus et confirmamus, ut causæ hujusmodi ad eos Judices devolvantur ad quos de jure aliæ omnes causæ Ecclesiasticæ, post Sententiam Ordinarii, in gradu appellationis respective devolvuntur; ita tamen ut hi quoque Judices, sicuti Ordinarius in prima instantia una cum Superiore Regulari processit, sic et ipsi procedere et judicare debeant una cum Superiore Regulari, non quidem illius Monasterii in quo reclamans professus est, sed alterius Monasterii ejusdem Ordinis in eorum Civitate aut Diœcesi existentis, vel, eo non existante, cum Superiore vicinioris Monasterii ejusdem pariter Ordinis, seu cum alia persona Ecclesiastica, cui, juxta præmissa, Superior ille ad quem pertinet suas vices ad hunc effectum delegaverit. Si autem hujusmodi causæ in secunda aut ulteriori instantia ad Sedem Apostolicam devolvantur, et a prædicta Congreg. Conc. sive ab altera super Consultationibus Episcoporum et Regularium, aut denique ab Auditorio Rotæ, ut respective assolet, discutiendæ fuerint, nullus erit locus ad judicandum Superiori Regulari; qui neque tunc ad ferendam Sententiam admittitur, quum ab eadem Congreg. Conc. juxta relatum superius Urbani Prædecessoris Decretum, examinanda fuerit, etiam intra quinquennium, validitas Professionis ex eo capite impugnatæ, quod facta fuisse asseratur in Monasterio aut Cœnobio Religiosis Tyronibus instituendis minime addicto.

» Hactemus de judiciis super nullitate Professionis, quæ intra quinquennium a die ipsius Professionis emissæ introducuntur, de quibus hoc etiam declarando decernimus, ut quæcunque in superioribus statuta sunt, ea omnia locum habere et observari debeant etiam in Curia S. R. E. Cardin. Nostri et Romani Pontificis pro tempore in Urbe ejusque Districtu Vicarii in Spiritualibus Generalis; quoties hujusmodi causas intra idem quinquennium in ipsius Tribunali Ordinario judicandas esse contingat. Jam vero videndum est de ejusdem generis causis quæ, post elapsum quinquennium hujusmodi, in judicium adducuntur.

» Porro quum S. Trident. Synodus, post quinque annos ab emissa Professione transactos, omnem aditum ad reclamandum Professis interclusum esse sanxisset, per ea aperta verba superius relata: *Non audiatur, nisi intra*

quinquennium a die Professionis; adeo inhærendum hujusmodi sanctionis litteræ duxerunt Majores Nostri, ut sub piæ mem. Prædecessore Nostro Greg. Papa XIII decretum fuerit, ac veluti pro regula statutum nullius causæ introductionem super nullitate Professionis, elapso quinquennio, admittendam esse, etiamsi Professio per vim et metum facta diceretur, atque probari vellet hujusmodi vim et metum toto quinquennii tempore permansisse. Verba Decreti die 5 Martii an. 1598 editi, quæ habentur *Decret. Congr. Conc., Tom.* 9, *fol.* 55, *hæc sunt*: *Gregor. XIII ex Sententia Congr. Concilii declaravit eos qui per vim et metum se Religionem professos prætenderent, nisi intra quinquennium reclamaverint, eo elapso, non esse audiendos, tametsi allegarent vim et metum semper durasse.*

» At vero procedentibus temporibus, non sine justis gravibusque causis, ut plane persuasum habemus, inductum fuit, ut admitterentur instantiæ pro *restitutione in integrum adversus lapsum quinquennii.*

» De quibus tamen judicium facere ad Apostolicam Sedem semper privative pertinuit, sive ex parte Professi, sive ex parte Religionis, instantiæ hujusmodi proponerentur, ac licet ipsa reclamatio ob impedimentum per totum quinquennium perseverans dilata fuisse diceretur. Hoc enim remedium restitutionis in integrum extraordinarium in jure vocatur, cujus concedendi facultas Judicibus inferioribus competere nequit, non obstante quacunque contraria consuetudine, etiam immemorabili, aut quolibet asserto privilegio; ut patet ex compluribus in eamdem sententiam Decretis ejusdem Congr. Trid. Conc. interpretis, quæ recensita fuerunt in Decreto edito die 24 Sept. anni 1740, in causa : *Sicula Restitutionis in Integrum*, quod a Nobismetipsis die 28 ejusdem mensis et anni, approbatum et confirmatum fuit, quodque iterum præsentium tenore approbamus et confirmamus; reservato Nobis et Successoribus Nostris Romanis Pontificibus jure concedendi Ordinariis et Superioribus Localibus, in quibusdam peculiaribus casibus, facultatem examinandi etiam causas restitutionis in integrum, ac super ipsis pronunciandi antequam ad sententiam ferendam super Professionis validitate aut nullitate devenient, ut non semel ex Apostolicæ Sedis dispensatione factum fuisse non ignoramus.

» Hujus autem judicii methodus diversa quondam fuit ab ea quæ in præsenti observatur. Antiquis enim temporibus, visa probabili ratione seu fumo, ut aiunt, causarum restitutionis in integrum, ea ab Apostolica Sede concedebatur, nimirum facultas indulgebatur reclamantibus adversus Professionem ut licet elapsum esset quinquennium, nihilominus de illius nullitate coram Judicibus competentibus actionem promovere possent; pro cujus judicii instructione deinceps a Superiore Regulari et ab Ordinario Loci legitimus conficiebatur Processus, atque sententia super validitate aut nullitate ferebatur. Quæ sane methodus si hoc etiam tempore in usu esset, oporteret Nos eorum præcipue quæ ad hujusmodi judicium consequentia sunt rationem habere; ac providere ne unius tantum sententiæ vigore Professiones Regulares dissolverentur. Sed alius hodierno tempore est ordo qui in præfatis Congreg. seu Tribunalibus Urbis, pro concedenda restitutione in integrum adversus lapsum quinquennii observatur. Nam priusquam super eo quidquam decernatur, committitur Ordinario Loci et Superiori Regulari ut Processum conficiant; eoque demum transmisso, proponitur dubium super concessione restitutionis in integrum, idque non minus accurate ac severe examinatur ac si dubium propositum esset super ipsa validitate aut nullitate Professionis. Si autem petita in integrum restitutio concedatur, tunc Ordinario et Superiori Locali committitur ut sententiam proferant super controversia Professionis validitate. Sed quamvis in hujusmodi commissionibus plena ipsi relinquatur facultas judicandi sive pro validitate, sive pro nullitate Professionis, prout ipsis justum visum fuerit, usu tamen compertum est quod quum iidem satis noverint quam diligenti et gravi judicio apud Sedem Apostolicam discussæ fuerint causa propter quas restitutio in integrum concessa fuit, viso duntaxat hujusmodi concessionis rescripto nec ulteriori instituto examine ad ferendam pro nullitate Professionis sententiam ut plurimum sine dubitatione procedunt.

» Accuratum hujusmodi examen causarum restitutionis in integrum apud Romanæ Curiæ Judices in more positum non modo non immutare intendimus, verum etiam approbatione Nostra singulis, ad quos pertinet, magnopere commendatum, ab ipsis in posterum observari volumus ac jubemus; hoc tamen addito ut in Commissionibus, quæ diriguntur Superioribus Regularibus et Ordinariis Locorum pro conficiendis Processibus, iisdem sub pœna nullitatis actuum injungatur ut in omni-

bus procedere debeant cum interventu Defensoris Professionis, ad quem nimirum pertinebit Interrogatoria dare, juxta quæ examinari debebunt Testes, aliaque ad officium sibi impositum pertinentia diligentissime præstare. Item volumus ut in ipsa propositione dubii super concessione restitutionis in integrum, tam in præfatis Cardin. Congr. Conc. Trid. interpretationi, et Episcoporum ac Regularium consultationibus præpositis, quam in Auditorio Rotæ, aut in quacunque Congr. peculiariter forsan deputata, sub simili nullitatis pœna, Defensor Professionis ab eo, qui Tribunalis caput est, deputatus, expensis eorum de quibus supra semper et in omnibus actibus in judicio stare debeat; neque solum in prima hujusmodi dubii propositione, sed etiam in ulterioris, quatenus reclamans in prima rejectus ad novam audientiam admittatur. Denique, ut pro fruendo beneficio restitutionis in integrum unica favorabilis resolutio nequaquam sufficiat, nisi ea per secundam conformem, iterato causæ examine auditoque semper Defensore Professionis, confirmata fuerit, quemadmodum in altera Constitutione Nostra, præsentis initio allegata, de causis super nullitate Matrimonii, constituimus; Nos enim præsentium tenore decernimus, ac sub pœnis adversus Apostatas sancitis districte prohibemus, ne quis sub clypeo unicæ resolutionis pro concessione restitutionis in integrum obtentæ, e Religiosis Claustris migrare multoque minus Habitum Regularem deponere audeat seu præsumat; quum ad prædictas pœnas declinandas, et altera resolutio super institutione in integrum priori consentanea, et sententia super nullitate Professionis a Superiore Regulari et ab Ordinario ferenda, expectari omnino debeant; nec nisi per hujusmodi sententiam a prædictis judicibus, præviis duabus resolutionibus pro concessione restitutionis in integrum, legitime latam, Judicium absolutum censeri queat.

» Quæ omnia si ita observabuntur ut a Nobis constituta sunt, utque omnibus ad quos pertinet ac pertinebit in posterum sedulo observanda et implenda a Nobis præscribuntur et enixe inculcantur, profecto non dubitamus quin multo rariores in posterum futuræ sint instantiæ et contentiones eorum qui vel intra quinquennium a die Professionis emissæ, vel etiam eo elapso, susceptum Religiosæ vitæ Institutum relinquere admitantur. Ad hoc autem certius obtinendum magnopere contulerit, si a Superioribus quoque Regularium Ordinum in Novitiorum admissionibus ea observabuntur quæ in eorum Constit. et in Decr. fel. rec. Clem. Papæ VIII, Prædecessoris Nostri, statuta sunt, quæque omnia ab ipsis plenissime observari et impleri, Nos pariter ipsis præcipimus ac jubemus; tum etiam si ipsi minus facile consensum suum præbebunt ut admittantur ad professionem Tyrones, sive qui ætatem quidem a Concilio præscriptam compleverint, at non ad eam pertigerint quæ a Constitutionibus Ordinis statuta est; sive illi qui, licet annum Novitiatus expleverint ad normam Concilii, adhuc tamen ulterius in eo manere deberent, juxta præscriptum suarum peculiarium Constitutionum; multoque magis ii qui nec per integrum annum, sed per octo aut sex menses duntaxat Tyrocinium posuerunt, ac demum si ipsi Superiores haud se interponent neque curabunt ut Professi ante legitimam ætatem ad Ordines Sacros promoveantur. Quæcunque enim sive in Sacris Canonibus aut Pontificiis Constitutionibus, sive in peculiaribus Ordinum statutis, circa præmissa provide constituta sunt, non parum habent momenti ad religiosam vocationem in hominum cordibus stabiliendam et ad cohibendam versatilem animorum mobilitatem, quæ ut plurimum aut sola aut potissima causa est qua Professi adducuntur ut vota quibus obstricti sunt irrita declarari cupiant. Neque vero Apostolica Sedes ullas unquam dispensationes in præmissis concedere consuevit, nisi prævio assensu aut etiam accedentibus precibus Superiorum Regularium, quibus nempe æquum et necessarium est fidem adhibere in expositione causarum quas urgere asserunt pro concedendis dispensationibus quæ petuntur. Illud autem nullo modo ferri aut probari potest, quod tamen apud plerosque invaluisse constat ut scilicet reclamantibus adversus Professionem sive intra quinquennium, sive post ejus decursum, Superiores ipsi contradictores sese non exhibeant aut etiam aperte suffragentur; ex falsa nimirum opinione quod Religiosorum Virorum societate indignus censendus sit, quicunque ab ea discedere exoptat, quodque ex inutili Monacho utilis fortasse Clericus Sæcularis existere possit. Nunquam enim licitum est justitiam deserere aut prodere quæ jubet omni ratione sustineri actum adeo solemnem et natura sua irrevocabilem, in quo perficiendo una cum Professo ipsa quoque Religio intervenit.

» Ad prædictum finem præterea quam

maxime proderit, si et Ecclesiastici Præsules et Judices debitas officii sui partes explere non prætermittent. Ecclesiarum quidem Præsules, si anathemati subjectos declarabunt omnes et singulos cujuscunque qualitatis, conditionis et dignitatis fuerint, qui Virgines aut Viduas, seu alias quascunque Mulieres invitas, præterquam in casibus in jure expressis, coegerint ad ingrediendum Monasterium, vel ad suscipiendum Habitum cujuscunque Religionis, vel ad emittendam Professionem, juxta sanctionem Sacr. Trident. Synodi, *sess.* 25, *c.* 18, *de Regul.*, ubi etiam pares censuræ statuuntur adversus eos qui in hujusmodi factis consilium, auxilium, vel favorem dederint; ac si omnes similiter quotquot ausi fuerint compellere viros ad ingrediendam Religionem et ad Vota profitenda justis gravibusque pœnis afficient. Judices vero, si, falso ante omnia deposito præjudicio, quo nonnulli arbitrantur latissimam viam quoad fieri potest aperiendam esse iis qui inde migrare cupiunt, ubi invito animo commorantur, ad exactam justitiæ lancem expendent et numerum et qualitatem Testium qui ad comprobandam nullitatem Professionis inducuntur, et vim majorem a minori, metum gravem a levi, debilem a constantiori sexu, interclusam a permissa reclamandi facultate discernent, aliasque omnes circumstantias sedulo animadvertent, quæ in hoc toto rerum genere ab Auctoribus considerari solent.

» Itaque prædictis omnibus et singulis gravissime denunciamus, districteque præcipimus, ut in cunctis quæ ad eorum officia pertinent, a justitiæ tramite et a præscriptis sibi legibus ne minimum quidem discedant, ac meminerint omnium quæcunque gesserint severissimam sibi rationem tum apud Divinum Judicem, tum apud homines reddendam fore. Nos vero, si Deo placuerit valetudinem Nobis cum vita servare, non parum operæ conferre intendimus quo planius atque facilius de causis hujus generis ab ipsis in posterum judicari valeat. Siquidem Nobis propositum est cum consilio dilectorum Virorum in Theologica et Canonica facultate præstantium nonnullas quæstiones accurate examinare ac dirimere, quæ variis Scriptorum opinionibus jactatæ, et varias species induentes, juxta diversas occurrentium casuum circumstantias, ancipites atque sollicitos detinere solent Judicantium animos, ut Nobismetipsis in minoribus olim constitutis non semel evenisse meminimus, quum pro munere Secretarii præfatæ Congr. Cardin. Conc. Trid. interpretum, hujusmodi causas ad regulam Juris exigendas præ manibus haberemus. Ejusmodi sunt exempli causa, quæstiones : Utrum Professio, quamvis initio nulla fuerit, per subsequentes tamen actus convalidetur; quinam sint actus ex quibus hujusmodi convalidatio seu ratificatio inducatur; et quid momenti habeat ad hunc effectum susceptio Sacrorum Ordinum *ad titulum Religiosæ paupertatis*. Præterea, si quis forte ante legitimam ætatem ignorans Professionem emiserit, et in ea ignorantia per plures annos in Religione permanserit, seque valide Professum existimans ea omnia quæ Professorum sunt una cum Sociis præstiterit, an hic deinde intelligens qua ætate Vota emiserit, non obstantibus actibus veri Professi a se gestis, adhuc præfatæ ignorantiæ præsidio, actionem habeat ad reclamandum adversus Professionem a se factam; an vero talis ignorantia nihil eidem suffragetur quominus Professionem initio nullam per subsequentes actus ratam habuisse censeatur? Item, an Professus, qui in Professionis actu impedimentum aliquod sive defectum occultavit de quo interrogatus fuit, addita declaratione ad formam Constitutionum, quod scilicet Religio ipsum cum hujusmodi defectu aut impedimento forsan occultato admittere non intendebat; an, inquam, talis Professus, qui Religioni dolum struxit, ejusmodi commodum ex propria fraude desumere possit, ut validitatem suæ Professionis ex eo capite impugnare valeat? Denique, an ullam vim habere debeat in foro externo ad suadendam Judici nullitatem Professionis, quod reclamantes Professi asserere sæpe non dubitant, se in Proferendis Religiosis Votis, mentem servasse alienam a proposito se obligandi? Hæc omnia aliaque similia in hujusmodi judiciis frequenter occurrentia, et in utramque partem hactenus disputata, tum Nostro, tum aliorum, quos, ut supra diximus, in consilium advocaturi sumus, diligenti studio, Deo adjuvante, explanare deliberavimus.

» Interim præsentes litteras, cum omnibus et singulis in ipsis decretis atque statutis firmas, validas et efficaces existere ac perpetuo fore suosque plenarios et integros effectus sortiri et obtinere, ac ab illis, ad quos spectat, et pro tempore quandocunque spectabit, in omnibus et per omnia plenissime et inviolabiliter observari volumus et decernimus. Sicque et non aliter per quoscunque Judices Ordinarios et Delegatos, etiam causarum Palati

Apostolici Auditores prædictasque S. R. E. Card. Congr. Generales et Particulares, aliosque ejusdem S. R. E. Cardinales, etiam de Latere Legatos et S. Sedis Nuncios, aliosve quoslibet quacunque præeminentia, auctoritate et potestate fungentes et functuros, sublata eis et eorum cuilibet quavis aliter judicandi et interpretandi facultate, ubique judicari et definiri debere, ac nullum, irritum et inane si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari.

» Non obstantibus tam causarum forsan ad hunc diem introductarum pendentia quas quidem causas in quibuscunque statibus et terminis de præsenti reperiantur, juxta superius præscripta omnino tractari, judicari et definiri debere expresse decernimus; qua Nostra et Cancellariæ Apostolicæ, Regula de Jure quæsito non tollendo, aliisque Apostolicis ac in Universalibus, Provincialibus et Synodalibus Conciliis editis, generalibus vel specialibus Constitutionibus et Ordinationibus Decretis quoque et Resolutionibus a præfatis Cardin. Congr. sive ab Auditorio Rotæ prædicto, aut aliis quibuscunque Judicibus et Tribunalibus, alias forsan et aliter factis, conditis et emanatis; necnon quibusvis etiam juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis Statutis, Privilegiis, Exemptionibus et Indultis, etiam in corpore juris clausis, aut Litteris Apostolicis quibusvis Personis, Collegiis, Locis, Ordinibus etiam Militaribus, Congr. Societatibus et Institutis etiam Soc. Jesu et S. Joannis Hierosolymitani, aliisve quibuslibet specifica et invidua mentione dignis, etiam sub quibuscunque verborum tenoribus et formis, et cum quibusvis etiam clausulis et decretis, etiam derogatoriarum derogatoriis et irritantibus in genere vel in specie, etiam motu simili et de Apostolicæ potestatis plenitudine seu consistorialiter, ac alias quomodolibet in contrarium præmissorum concessis ac pluries confirmatis, approbatis et innovatis. Quibus omnibus et singulis, etiamsi pro illorum sufficienti derogatione de illis eorumque totis tenoribus specialis, speci fica et individua mentio seu quævis expressio ad id servanda foret, illorum tenores, formas, causas et occasiones præsentibus pro plene et sufficienter expressis et exactissime servatis et specificatis respective habentes, illis alias in suo robore permansuris, hac vice duntaxat, et ad præmissorum effectum, plenissime et amplissime motu pari derogamus et derogatum esse volumus, ceterisque contrariis quibuscunque.

» Volumus insuper, et eadem Auctoritate prædicta mandamus, ut eædem præsentes et in eis contenta quæcunque ad omnium notitiam facilius deducantur, nec quisquam de eis ignorantiam prætendere valeat, ipsas præsentes, seu earum transumpta, ad valvas Ecclesiæ S. Joannis in Laterano et Basilicæ Principis Apostolorum de Urbe, necnon Cancellariæ Apostolicæ Curiæque Generalis Innocentianæ in Monte Citatorio et in Acie Campi Floræ per aliquem ex Cursoribus Nostris, ut moris est, publicari et affigi, sicque publicatas et affixas omnes et singulos quos concernunt, seu concernent in futurum, perinde afficere et arctare, ac si unicuique illorum personaliter intimatæ et notificatæ fuissent.

» Utque earumdem præsentium transumptis seu exemplis, etiam impressis, manu alicujus Notarii publici subscriptis ac sigillo Personæ in Ecclesiastica Dignitate constitutæ munitis, eadem prorsus fides tam in judicio quam extra illud ubique locorum habeatur quæ ipsis præsentibus haberetur si forent exhibitæ vel ostensæ.

» Nulli ergo omnino hominum liceat paginam hanc Nostrarum Confirmationis, Approbationis, Voluntatis, Mandatorum, Statutorum, Decretorum et Declarationum infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei et Beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum.

» Dat. Romæ, apud S. Mariam Majorem, Anno Incarnationis Dominicæ 1748, quarto Nonas Martii, Pontificatus Nostri an. oct. [1]. »

[1] Die 25 Junii 1848, Sacra Congregatio Regularium decretum emisit in quo hæc præcipua reperiuntur:

1° Quocunque ordine, congregatione, monasterio, instituto, domo etiam speciali mentione digna, etsi non emittantur vota solemnia, nemo ad habitum est admittendus absque testimonialibus ordinarii tum originis, tum loci in quo postulans, post expletum 15 annum ætatis, ultra annum moratus fuerit. Testimoniales litteræ erunt de ætate, moribus, vita, fama, conditione, educatione, scienta, an inquisitus, censuratus, irregularis, ære alieno gravatus, vel reddenda alicujus administrationis rationi obnoxius; super quibus Episcopi conscentia gravatur.

2° Qui duplici scrutinio, modo præstabilito agendo, non fuerit probatus, ad habitum nullo prorsus modo admittatur in quocunque ordine, congregatione, etc.

53 *Quæst.* 10. — *An Monasterium possit Novitium expleta probatione sine causa non admittere ad professionem?* R. Per hoc non peccari mortaliter docent aliqui, quia sicuti novitius liber est ad profitendum vel ad abeundum etiam sine causa, ita videtur Religio debere esse li-

3° Superior religionis quolibet semestris ad Sacram Congregationem super statu regularium summarie referat de singulis novitiis ad habitum receptis, de ætate, patria, moribus, necnon de actis confectis pro receptione, etc.

4° Prope terminum cujuscunque trimestris novitiatus, magister novitiorum Provinciali agendi rationem cujusque novitii scripto referat.

5° Duobus mensibus ante professionem, provincialis novitii voluntatem diligenter exploret, et per secreta suffragia interroget cæteros de domo an ad professionem admitti possit, hancque relationem examinatoribus communicet ut et illorum suffragia habeat. Quæ omnia et cætera in prædicto decreto præscripta sub pœna gravi sunt observanda (a quibus tamen Societas Jesu fuit dispensata).

Addendum denique venit S. Sedem ob perturbationem metum vota monialium in Gallia et Belgio emissa, ut *simplicia* habere (S. Pœnit., die 2 Jan. 1836; 2 Dec. 1854, etc). Quod pro viris non currit qui possunt in iis regionibus vota solemnia emittere, licet lex civilis declaret omnes cives ad possidendum habiles, quia lex civilis per se nullo modo potest solemnitati votorum obsistere. Gregorius XVI vota Benedictinorum in Galliis solemnia declaravit. Addendum vero cum doctissimo Bouix, moniales prædictas status religiosi essentiam habere, quæ stare potest cum tribus votis simplicibus modo hæc vota perpetua sint et nomine Ecclesiæ rite acceptata. (*De Jure Regul.*, I, p. 520.)

PIUS PP. IX.

Ad perpetuam rei memoriam.

« Ad universalis Ecclesiæ regimen, Deo sic disponente, vocati, pro pastorali, qua urgemur, sollicitudine haud prætermisimus ad religiosas quoque familias mentis aciem, animique curas intendere ut eæ, de christiana et civili republica optime meritæ, ad pristinam splendorem revocarentur, et incrementum acciperent. Probe autem agnovimus tristissimis hisce temporibus, quibus inimici crucis Christi humana divinaque omnia pessumdare ac mores pervertere student, maximam adhibendam esse curam, sollicitudinem, diligentiam, ad eorum spiritum uti par est probandum qui vota solemnia Deo nuncupare postulant, ne quis admittatur qui sæculi contagione pollutus electum Christi gregem inficiat, vel veræ vocationis expers, susceptique instituti pertæsus gravem sodalibus molestiam inferat cum disciplinæ perturbatione, et regularis observantiæ discrimine. Idcirco, audito voto VV. FF. NN. S. R. E. Cardinalium Congregationis super statu regularium, nonnulla hac super re mandavimus edi decreta, inter quæ illud præsertim in præsens commemorandum est, quod per litteras encyclicas die XIX martii MDCCCLVII a V. F. Archepiscopo Philippensi memoratæ nostræ Congregationis secretario signatas, publicatum est. In præfatis autem litteris hæc, quæ sequuntur, quoad Religiosos virorum ordines ac iustituta ex nostro expresso mandato et Apostolica auctoritate sancita fuere, scilicet : « Peracta probatione et novitiatu ad præscriptum S. Concilii Tridentini, constitutionum Apostolicarum, et Statutorum ordinis a S. Sede approbatorum, novitii vota simplicia emittant postquam expleverint ætatem annorum sexdecim ab eodem Tridentino Concilio statutam, vel aliam majorem quæ forsan a statutis proprii ordinis a S. Sede approbatis requiratur, et quoad laicos et conversos postquam ad eam pervenerint ætatem, quæ in constitutione Clementis VIII incipiente *In supremo* præfinita est. Professi post triennum a die quo vota simplicia emiserint computandum, si digni reperiantur, ad professionem votorum solemnium admittantur, nisi fortasse pro aliquibus locis, uti nonnullis institutis indultum est, professio votorum simplicium ad longius tempus jam concessa fuerit. Poterit vero superior generalis, ac etiam superior provincialis ex justis et rationalibus causis professionem votorum solemnium differre, non tamen ultra ætatem annorum viginti quinque expletorum. Si vero in ordine seu instituto provinciales non habeantur, eadem differendi professionem votorum solemnia facultas attribuitur etiam superiori domus novitiatus, de consensu tamen magistri novitiorum et duorum religiosorum qui in instituto aliquo gradu sint insigniti. Decreta Congregationis super statu regularium incipientia *Romani Pontifices* et *Regulari disciplinæ* anno MDCCCXLVIII promulgata omnino serventur in receptione ad habitum, novitiatum et professionem votorum simplicium. » Postquam hoc decretum executionis demandatum fuit, ex experientia comperimus quantum utilitatis ex eo religiosæ familiæ retulerint et referre possint. Verum nuper agnovimus aliquos novitios, prætermissa professione votorum simplicium, ad vota solemnia nuncupanda admissos fuisse, et exhinde circa dictorum votorum solemnium validitatem gravia dubia suborta esse. Nos igitur cupientes in re tanti momenti omnem ambigendi causam in posterum removere, motu proprio, et certa scientia, deque Apostolicæ nostræ potestatis plenitudine, quoad religiosas virorum familias cujuscunque ordinis, congregationis et instituti in quibus solemnia vota emittuntur, statuimus ac decernimus nullam omnino, irritam et nullius roboris fore professionem votorum solemnium tam scienter, quam ignoranter, quovis modo, prætextu et colore factam a novitiis quibuscunque, etiam laicis et conversis, qui, licet probationem et novitiatum prout de jure expleverint, non emittant prius professionem votorum simplicium, et in ea per triennium integrum non permanserint, quamvis a superioribus, vel a novitiis, vel ab utrisque intentio habeatur respective recipiendi ad vota solemnia, et ea emittendi, ac omnes ritus adhibeantur ad professionem votorum solemnium præscripti. Hæc volumus, statuimus, præcipimus, mandamus, etc.

» Datum Romæ, apud S. Petrum, sub annulo Piscatoris, die VII februarii MDCCCLXII, Pontificatus nostri anno decimo sexto.

« B. Card. Barberinus. »

bera ad admittendum vel remittendum, alias non est utrinque par conditio; sed oppositum tenendum est cum Lugo, *de Just.*, *d.* 9, *n.* 54 aliisque communiter; est enim hoc grave, in primis contra caritatem, quia sine justa causa infertur novitio grave damnum, eique inuritur gravis nota si dimittatur; deinde tales Religiosi committunt gravem defectum in officio sibi demandato; sunt enim ab Ecclesia constituti Judices ut pro merito vel demerito dicant novitium esse aptum vel ineptum Religioni : ergo cum judicent aptum, et tamen rejiciendo virtualiter dicant esse ineptum, ferunt sententiam iniquam; denique etiam est grave contra justitiam, quia novitius per novitiatum bene expletum acquisivit jus ad professionem; illa enim conditione et quasi sub hoc contractu subivit novitiatum : *Probate me, et postmodum judicate pro merito, ut vel profitear, vel abeam*, et ita censetur eum admisisse Ordo; alioquin nemo vellet novitiatum ingredi : ergo cum ex parte sua impleverit contractum permiseritque se probari, Ordo ex justitia tenetur reciproce ad suam partem implendam.

54 *Quæst.* 11. — *Si novitius egrediatur vel Religiosus dimittatur, an debeat ipse Ordini aut Ordo ipsi aliquid refundere.* Resp.

§ 1. Aliqui dicunt novitium teneri Monasterio solvere mediam partem omnium expensarum, quia probatio respicit bonum tam novitii quam Monasterii; mutuo enim se probant : ergo æquum est ut æqualiter ferunt expensas. Alii dicunt novitium teneri solvere omnes expensas factas circa victum et vestitum, quia Trid. *sess.* 25, *c.* 16, *de Regul.*, dicit quod novitio reddenda sint omnia, excepto victu et vestitu : ergo Monasterium videtur habere jus ad petendum pretium victus et vestitus. Et quidem de vestitu vix erit difficultas, quia prima vestis in plerisque Ordinibus solvitur ab ingrediente debetque ei relinqui; censuit tamen S. Congr. non ipsum vestitum Religiosum esse exeunti restituendum, sed pretium illius, uti refert Barb., *de Pot. Episc.*, *alleg.* 101, *n.* 39. Quoad victum, videtur esse distinguendum, nam si de hoc non sit antecedenter contractum, nec novitius sciverit de consuetudine solvendi victum, dicendum est cum Suar., *t.* 3, *l.* 5, *c.* 11, *n.* 5; Sanch., *in Decal.*, *l.* 6, *c.* 10, *n.* 4; Lugo, *de Just.*, *d.* 9, *a n.* 61; Castr., *tr.* 16, *d.* 1, *p.* 13, *n.* 2, nihil teneri dare ratione victus, quia inter ingredientem et Monasterium fit saltem tacite hic contractus ut novitius alatur a Monasterio, et e contra se probari permittat; illud autem quod interim lucrabitur cedat Monasterio. Quod si quis ingressus esset non animo probandi sed cogitans redire ad sæculum, ex justitia teneretur solvere victum et omnes expensas ratione sui factas, quia commisisset dolum, nec Religio consentit in ullas expensas, nisi intuitu probationis sincere et serio instituendæ.

§ 2. Si quis in novitiatu decedat, Barb., 55
n. 40, refert decisum esse quod dos, si jam Monasterio sit soluta, restitui debeat hæredibus cum omnibus fructibus. Vide dicenda *num.* 99.

§ 3. Si quis etiam ex justa causa dimittatur 56
a Soc. Jesu, non est obligatio ei restituendi illa quæ Societati donavit, uti habet communis cum Suar., Sanch., *in Decal.*, *l.* 7, *c.* 1, *a n.* 34; Lugo, *in Resp. Mor.*, *l.* 4, *d.* 45, quia quamvis Trid. supra statuat donationes omnes intuitu Religionis factas esse irritas non secuta professione, tamen addit decreto illo nihil immutari in instituto Societatis, quod in *Exam.*, *c.* 4, § 1, dicit hanc renuntiationem bonorum fieri debere, *a se omnem fiduciam submovendo eadem ullo tempore recuperandi*, quod non fieret si esset spes recuperandi post dimissionem. Si tamen dimissus sit egenus nec aliunde habeat, tenetur Societas præstare alimenta pro rata fructuum rei donatæ, alioqum posset revocare donationem ratione ingratitudinis; Sanch., *n.* 39. Sed oritur hic quæstio : An si Societas tali dimisso reddere vellet bona immobilia aut mobilia pretiosa, opus esset facultate Sedis Apostolicæ vel Generalis; negarunt aliqui et favet Suar. supra, quia ordinationes dicunt restitui posse partem vel totum, pro arbitrio Superioris : ergo Societas non videtur firmiter acceptasse eorum bonorum dominium; idem videtur tenere Castr., *d.* 3, *p.* 18, *n.* 2, dicens illam redditionem non censeri alienationem bonorum Ecclesiasticorum, eo quod a principio ea conditione accepta fuerint ut posset Societas, si expedire judicaverit, ea reddere, contradicit Lugo, quia donans non videtur sibi ullum jus retinuisse, et consequenter Societas acquisivit plenum dominium, quamvis etiam retinuerit potestatem reddendi, si vellet; hæc enim stat, imo est quædam pars perfecti dominii : ergo Societas non potest hoc plenum dominium dimittere sine auctoritate speciali, secundum dicenda *a num.* 1363.

DUBIUM III.

Ad quid teneatur Religiosus vi suæ professionis?

57 « Resp. Religiosus vi suæ professionis tenetur ad progrediendum aliquo modo in via perfectionis, quia ex vi professionis tenetur velle servare suum statum, qui est perfectionis sive tendentium ad perfectionem (licet secundum se non sit præcepti, sed consilii) ; hoc autem est intrinsece velle tendere ad perfectionem; S. Th., 2, 2, *q.* 186, *art.* 1 *et* 2, *et q.* 184, *art.* 5; Laym., *l.* 4, *t.* 5, *c.* 1, *n.* 1 ; Suar., *de Relig.*, *t.* 4, *l.* 1, *c.* 4, *n.* 10, *etc.*; Bard., *de Cons.*, *d.* 7, *c.* 6, § 5. *Unde resolves* :

» I. Religiosus non tenetur actu esse perfectus, sed tantum studere perfectioni ; Bardi, *etc.*, *l. c.*

» II. Tenetur tendere ad perfectionem : 1. Per media essentialia. — 2. Per vota. — 3. Per auxilia secundaria, non contemnendo ea ; Laym., *c.* 9, *n.* 13. — 1. Tenetur aliquibus mediis uti, et si omnia media abjiciat, non est in statu salutis ; Suar., Laym., *l. c.*, dicens si nullum perfectionis studium adhibeat, sed omnia monita et Regulas negligat, eo quod sub mortali non obligent, peccare mortaliter. — 3. Tenetur ad aliqua opera bona supererogativa, sive specialiter non præcepta nec promissa, quia alias, moraliter loquendo, non potest habere debitam intentionem salutis ; Suar., *l. c.*

» III. Tenetur tendere ad perfectionem per media suæ Religionis (non per alia), hoc est servando suas Regulas ; Sanch., *l.* 6, *cap.* 5, *n.* 1 *et* 2. Hinc peccat : 1. Per contemptum Regulæ, hoc est, si nolit subjici ; *ibidem*, *num.* 6. 2, Si tantum velit servare, quæ sub mortali obligant, quia contemnit perfectionem; *ibidem n.* 7. 3. Per actum directe contrarium, hoc nolendo perfectionem, quod esse mortale docet Sanch., *ib.*, *n.* 10 ; Pelliz. et Bard., *l. c.*

» IV. Si quis non tantum intendat non esse sollicitus in observatione Regulæ, sed etiam nunquam servare, etiamsi facile possit, est mortale vel proxima dispositio ad illud, vixque potest fieri sine contemptu formali, Suar., *n.* 23.

» V. Si ex remissione animi, et sine ullo justo titulo, per directam intentionem, velit aliquam Regulam non servare, erit saltem levis contemptus et peccatum veniale ; Suar., *n.* 13, *in fine*, *et seqq.*

» VI. Frequenter et ex consuetudine violare Regulam esse mortale dicit Sanch., *c.* 4, *n.* 18 et 20 ; tum quia perturbat Religiosam disciplinam, tum quia secundum quosdam est contemptus interpretativus, vel saltem probabilissimum ejus periculum, tenetur autem sub mortali ita vivere, ut non sit graviter perniciosus Religioni inducendo alios malo exemplo ad Regulæ laxitatem ; Sanch., *n.* 18 ; Laym., *c.* 9, *n.* 13 ; tum quia constituit se in eo statu ut tanquam incorrigibilis sit expellendus ; tenetur autem quisque ratione votorum, quibus se Religioni addixit, ita se gerere ut sit tolerabilis et non mereatur expelli ; at qui nullum conatum perfectionis adhibendo Regulas sine discrimine transgreditur, reddit se intolerabilem ut debeat expelli, aut si toleretur, plurimum nocet : ergo per accidens et indirecte agit contra professionem peccatque mortaliter ; Sanch.

» VII. Religiosus Societatis JESU peccat mortaliter si non adhibet diligentiam in cavendis defectibus ob quos se dimittendum vel ejiciendum prævidet, et licet ita dimissus sit liber in conscientia, si tamen sit dimissus ob fraudem vel peccata in eum finem commissa, irrita est dimissio, utpote obtenta per dolum dantem ipsi causam (sicuti in Matrimonio et ceteris contractibus), unde subjacet pœnis apostatarum ; Bonac., *de Claus.*, *d.* 2, *p.* 12, § 1.

» VIII. Scholasticus Societatis JESU qui pravis moribus de industria dimissionem extorsit, vel falsis allegationibus impetravit, non est liber a votis ; Less., *l.* 2, *c.* 41, *d.* 15 ; Sanch., *c.* 9, *n.* 66 ; Laym., *n.* 13. »

ADDENDA.

58 *Quæst.* 12. — *Quid præterea notandum sit circa obligationem Religiosi ut servet regulam et tendat ad perfectionem?* Resp. Quando Regula Religionis non obligat sub culpa sed tantum ad pœnam, Suar., *t.* 4, *l.* 1, *c.* 4, *a n.* 12, dicit Religiosum non peccare mortaliter si habeat animum non servandi ullam Regulam, dummodo paratus sit ad pœnam sustinendam si transgrediatur, quia in objecto illius actus non est materia contraria ulli voto vel præcepto, sed submittit se Regulæ, uti lata est, id est, subeundo pœnam, si transgrediatur ; idem docent alii cum Castrop., *t.* 16, *d.* 4, *p.* 3, *n.* 6. E contra, Religiosum sub mortali teneri tendere ad perfectionem servando Regulas etiam non obligantes sub peccato docet Eliz., *in Doctr.*

Morun, *l.* 8, *q.* 14, ex his rationibus: 1. Quia Religiosus tenetur sub mortali sic se gerere ut censeatur Religiosus; esset enim graviter difforme a recta ratione si aliter ageretur, sed censeri non posset Religiosus si nihil curaret de servandis meditationibus, examinibus, silentio, mortificatione, modestia ceterisque in suo ordine citra peccatum præscriptis: ergo. 2. Alioquin Superiores non peccarent graviter si horum observationem non procurarent in subdita sibi communitate; atqui per hoc peccare graviter docet communis cum Lugo, *de Just.*, *d.* 9, *a n.* 21: *ergo.* Conf. nam si subditi negligendo illa non peccent, prudentius facient Superiores etiam dissimulando, quia ex pœnis injunctis frequenter nascuntur peccata impatientiæ, murmurationis, susurrationis, etc. 3. Alioquin sequitur relaxatio Religionis et ejus dissolutio; relaxatio enim habetur per non observantiam Regularum, quæ, si est uni, etiam erit aliis licita sine peccato, sicque dissolvetur omnis disciplina et tota Religionis forma, quod utique est grave malum. 4 Saltem est obligatio servandi Regulas ratione periculi violandi vota, maxime in materia castitatis, ut pluribus deducit Eliz., *q.* 15, § et *seq.*; si enim spiritualia negligantur, fieri vix poterit ut evitetur lapsus. 5. Quia nolle proficere spiritualiter est velle deficere spiritualiter, uti ex *S. Bernardo* pluribus deducit Eliz., § 6: ergo, sicuti nolle proficere seu se reficere in corpore est velle mori corpore, ita nolle proficere et se continuo reficere in spiritu est velle mori spiritu præsertim in hoc statu naturæ lapsæ quo dominantur passiones et rapiunt ad malum; velle autem mori spiritu est velle amittere gratiam, quod est mortale; ergo. Atque ex hac ratione infert Eliz. etiam sæculares sub mortali teneri tendere ad perfectionem sui status; hinc etiam docet Oviedo, *de Pecc.*, *controv.* 3, *n.* 86, propositum non sequendi ulla Dei consilia etiam in homine sæculari semper esse peccatum, et quidem mortale, ut habet communis cum Sanch., quia videtur esse graviter dissonum a natura rationali saltem ratione periculi ne deserantur a Deo, si sic absolute velit præcludere omnem aditum Spiritui Sancto.

Objicit: sibi 1. Nulla talis Regula obligat sub
59 peccato: ergo nec tota collectio Regularum; Fundatores enim noluerunt imponere obligationem nisi quam singulæ Regulæ afferunt. *Resp.* N. cons. eo quod sit una aliqua obligatio quæ respiciat totam collectionem Regularum, et sit distincta a singulis obligationibus. Deus enim et Fundator Ordinis per collectionem Regularum intenderunt speciale bonum et quidem maximum, quod non intenderunt, nec habere potuerunt per singulas Regulas, per quas non potuerunt assequi finem toti collectioni præfixum: ergo merito voluerunt esse aliam obligationem ad totam collectionem quam ad singulas Regulas.

Si instes: Violatio Regularum omnium sine proposito violandi omnes non est mortale: ergo nec violatio cum proposito violandi omnes, quia propositum accipit speciem ab objecto; ergo si objectum non sit mortaliter malum, nec ejus intentio erit mortaliter mala. *Resp.* N. antec. quia in violatione omnium datur propositum virtuale et interpretativum violandi omnes; tale autem propositum in moralibus æquivalet formali.

Objicit sibi 2: In Religione nihil profitemur 60
nisi tria vota substantialia: ergo ad alia non tenemur sub peccato. *Respondet* N. antec. Religio enim ab Ecclesia non admitteretur, quæ tantum tria vota profiteretur sine peculiaribus Regulis ejus finem complectentibus; sic enim finis castitatis Religiosæ non est honestas præcise castitatis, sed simul facultas liberius vacandi Deo et Divinis, ut ex Apostolo expresse docet S. Th., quem refert Eliz., *q.* 15, § 1. Similiter paupertas et obedientia non haberent rationem virtutis perfectæ et Religiosæ si in ipsis sisteretur, sed illam habent quia sunt media ad aliam perfectionem veluti finem tali Statui Religioso præfixum, uti pluribus declarat Eliz., § 2. Videri potest Suar. supra, ubi difficultates istas extenuat; si enim sit duplex obligatio, una tendendi ad perfectionem, alia observandi vota: ergo, qui peccat contra votum committit duplex specie peccatum; recte tamen notat Castr., *n.* 7, talem per accidens sæpe contrahere mortale, vel ratione scandali, vel per contemptum Regulæ, vel quia reddit se Ordine indignum, vel quia causat grave damnum communitati, minuendo Regularem observantiam. Vide dicenda *l.* 5, *n.* 214.

Quæst. 13. — *Quid notandum sit circa novi-* 61
tiorum obligationes et privilegia? R. seqq.

§ 1. Quamvis Regulæ alicujus Ordinis obligarent professos sub peccato, tamen non obligant novitios; Suar., Sanch., Castrop., *t.* 16, *d.* 1, *p.* 10, *n.* 5. Ratio est quia nec tenentur ex obedientia, cum eam non voverint; neque ex debito uniformitatis, quia ad hanc tenentur tantum illi qui professi sunt talem statum; neque ex statu ipso probationis, qui non plus obligat ad Regulas quam status catechumeni

ad præcepta Ecclesiæ; tenentur tamen ad pœnas subeundas si delinquant, partim quia hoc concedit Ordini Papa ut novitii probari possint, partim etiam quia se tradiderunt gubernandos Religioni, et sub ea conditione instruuntur ac sustentantur; atque hoc forte vult Laym., *l.* 4, *t.* 5, *c.* 5, *n.* 3, dicens novitios obligari justis præceptis Prælatorum, convenienter ipsorum statui impositis, subjiciuntur enim spirituali eorum jurisdictioni, et alias tanquam vagi haberentur, quod videtur alienum ab Ecclesiastico regimine.

62 § 2. Superior non potest novitium sub peccato obligare ad ea quæ tantum sunt consilii et perfectionis, quia novitius nec vovit illi obedientiam, nec obligavit se ad perfectionem, sed tantum probat statum perfectionis, deliberans an eum amplecti velit necne; unde Superior tantum ita potest obligare novitium uti Prælatus Ecclesiasticus suos Clericos, quia novitii per ingressum subjiciunt se Superioribus, uti Clerici Prælatis, quoad pœnas. Estque probabile novitium qui deliquit teneri subire pœnam antequam egrediatur, uti docent Suar. et Castrop. *n.* 7 et 8, *contra* Sanch.

63 § 3. Quamvis novitius faciat aliquid contra materiam votorum, v. g., contra castitatem, non ideo contrahit sacrilegium, quia nulla tenetur speciali obligatione votorum Religionis; Suar., Sanch., Castrop., et constat ex dictis.

64 § 4. Si novitius Ordinis exempti commiserit peccatum quod in illa Religione est reservatum, docet Castr., *n.* 9, quandiu in novitiatu manet, non posse absolvi a quocunque, sed tantum ab habente potestatem in reservata talis Ordinis, quia Papa eximens Ordinem a jurisdictione Episcoporum etiam censetur eximere novitios quos Ordo complectitur; et licet hæc exceptio videatur aliquo modo novitios præjudicare, tamen absolute favorabilis est, cum secum trahat multa alia privilegia novitiis propter Ordinem communia; putant tamen etiam multi apud Dicast., *de Cens.*, *d.* 3, *n.* 596, et cum Dian., *p.* 3, *t.* 2, *R.* 2 *et* 110, peccata novitiorum non esse reservata, quia ante professionem videntur esse instar sæcularium; et idem videtur tenere Pelliz., *t.* 10, *c.* 10, *n.* 167, ubi dicit Confessarium novitii vel novitiæ non indigere speciali approbatione Episcopi, sed posse confiteri alteri non aliter ac sæculares; quamvis enim ad Confessiones Monialium requiratur specialis approbatio, tamen per has intelliguntur Professæ, cum To *Moniales* sumi debeat stricte.

§ 5. Satis probabile est quod omnia privilegia Religiosis in genere concessa etiam participentur a novitiis, quia licet Religiosi non sint, tamen communi nomine appellantur, et in favorabilibus censentur Religiosi; Suar., Mol. Sanch. et alii cum Castrop., *p.* 11, et Dian., *p.* 3, *t.* 2, *R.* 37, *contra* Rodriq. et Portel.

66 *Quæst.* 14. — *Quid notandum sit circa clausuram Monialium?* R. Seq.

§ 1. Moniales sunt immediate subjectæ, vel Papæ, vel Episcopis, vel Superioribus Regularibus; et harum aliquæ sunt, aliquæ non sunt exemptæ a jurisdictione Episcopi. Et quidem putant Pias., *p.* 3, *c.* 2, *art.* 7. *n.* 2; Zerola, Barb., *de Potest. Episc.*, *alleg.* 102, *a num.* 5, et alii cum Castr., *t.* 16, *dist.* 4, *p.* 9, *num.* 7, omnes Moniales etiam exemptas subjectas Regularibus etiam subesse Episcopis quoad clausuram, qui cum in finem possint eas semper visitare et cogere ut clausuram observent, quia sic videtur statuere Bonif. VIII, in Constit. *Periculoso*, *c. un. de statu Regularium*, *in* 6, quam renovant Trid., *sess.* 25, *c.* 5, *de Reg.*, et S. Pius V, in Constit. *Circa Pastoralis*, apud Piasec. *supra*, et Barb., *a num.* 11; sed probabiliter contradicunt Nav., Llamas et Sanch., *in Decal.*, *lib.* 6, *cap.* 15, *num.* 21, aliique apud Barb., *num.* 6, quia in Constit. Bonifacii expresse dicitur ut Episcopi id curent in Monasteriis sibi et Sedi Apostolicæ immediate subjectis. Abbates autem et alii tam exempti quam non exempti in Monasteriis sibi subjectis. Quia tamen Pignat., *tom.* 6. *consult.* 75, *a num.* 17, affert pro prima sententia multas declarationes, videtur illa standum.

§ 2. Præcipiunt Bonif. VIII, Trid., S. 67
Pius V, Greg. XIII, Paulus V, ut clausura conservetur, aut ubi non est, inducatur in Monasteriis Monialium; quæ decreta innovavit Alex. VIII, suntque recepta in plerisque Diœcesibus, nominatim in Coloniensi ex mandato Josephi Clementis, 30 Sereniss. April. 1690; item in Monasteriensi ex decreto Celsiss. Friderici Christiani, 6 Julii 1690, ubi ex tenore Rescripti Alexandri VIII dicitur: *Sub pœna nullitatis ne in posterum ad habitum Regularem admittantur novitiæ, vel jam in probationis anno existentium professiones excipiantur, nisi Monasterium in quo vestiri vel profiteri cupiunt, amplexum sit et adamussim observent clausuram, juxta normam quam superius relati Pontifices præscripsere;* quibus decretis jam paruerunt plura Monasteria in Diœcesi Monas-

teriensi, uno aut altero adhuc prætendente causam impossibilitatis, quibus tamen interim nunquam data est facultas admittendi ullam ad habitum vel professionem.

68 § 3. Circa decretum illud Alexandri VIII, Illust. Archiepiscopus Thebarum Nuntius Apostolicus Coloniæ, dedit, 9 Febr. 1691, Reverendiss. Anethan Suffragano et Vicario Generali Colon. hanc quas declarationem: *Quamvis Sanctissimus dominus noster prudenti Ordinariorum arbitrio reliquerit nunc et in hisce circumstantiis dispensare super decreto circa clausuram Monialium, numper emanato, dummodo a Novitiis anteqnam ad habitum et professionem admittantur, explicitnm votum clausuræ exigatur; attamen cum sit etiam mens Sanctitatis Suæ qaod non solum novitiæ, antequam ad habitum admittantur, promittant se hujusmodi votum emissuras, sed etiam declarent ceteræ Moniales earumque superiores se novitiam non nisi ea sub conditione acceptare, ita ut absque prævia ejusmodi promissione et declaratione non possit puella admitti ad habitum, minus ad professionem, sub pœna nullitatis et incursionis censurarnm violatoribus clausuræ per sacros Canones et Constitutiones Apostolicas comminatarum.* Illust. autem Archiepiscopus Damascenus, etiam Nuntius Apostolicus Coloniæ, jam ante, scilicet 11 Julii 1690, inter alia scripserat ad Diœcesim Monasteriensem sequentia: *Quod attinet ad objectionem quod possunt Moniales apponere se non vovisse tam strictam clausuram, respondetur nec illas ad ejusdem observantiam per decretum obligari, posseque omnes in antiquo instituto permanere, dummodo novitias non admittant; si autem tempore meæ in hisce partibus legationis aliquod Monasterium diœcesis Coloniensis clausuram non servans Virginem ad habitum reciperet, intenderem eidem ejusdemque superiori curare indicari a Reverendiss. Domino suffraganeo vel nomine Pontificio, ut ante octiduum habitum dimitteret; et ubi hujusmodi mandato non acquiesceret, decernerem ut brachio sæculari, vestibus Manasticis dimissis, ad cognatos decenter reduceretur.* Quamvis autem uterque Illustr. Nuntius ita rescripserit, tamen dicendum est cum Sanch., *c.* 2, *n.* 42; Castr., *n.* 2, aliisque quos refert et sequitur Delb., *de Imm. Eccl.*, *c.* 19, *d.* 3, *s.* 1, posse ab Ecclesia et nunc ab Episcopis auctoritate Apostolica præcipi Monialibus ipsis strictam clausuram, quamvis eam expresse professæ non sint, quia hoc est conforme primæ earum Regulæ et necessarium ad votorum observationem, adeoque indirecte spectans ad professionem quam emiserunt, uti docet S. Th., *quodl.* 10, *art.* 10, et docte resolvit Silv., *p.* 1, *V. Clausuræ*, *cas.* 1 *et* 2, solvens omnes rationes quæ fieri possunt in contrarium, potestque etiam videri Less. *in auct. V. Monialis*, *cas.* 1. Imo Silv., *cas.* 3, dicit inauditum esse quod uni aut alteri admittendæ indicatur clausura, si major pars communitatis clausuram non receperit, putavitque posse interim admitti alias, dummodo bona fide intendatur clausura, et quamprimum fieri poterit inducatur; probat autem fuse Less., *V. Religiosus*, *cas.* 6, posse Prælatos a professuris etiam scripto exigere ut se obligent ad reformationem, ad strictiorem observantiam Regularum, ad cedendum certis portionibus vel commoditatibus, etc. Hæc enim sunt conformia omni instituto Religioso. Vide dicenda *n.* 160.

§ 4. Si Monialis exempta Superiori Regu- 70
lari subjecta ex justa causa egrediatur, Nav., Suar., Lez., Bonac., Mirand., As., Tamb., Laym., Llamas, Graff., Rodr. aliique putant sufficere licentiam Superiorum, quamvis contradicant Pias., *n.* 4, aliique cum Barb., *n.* 28, et Delb., *d.* 7, quia S. Pius V expresse requirit licentiam etiam Episcoporum aut saltem approbationem causæ per hos faciendam; nam dicit: *Quæ tamen infirmitas præter alios Ordinum Superiores quibus cura Monasteriorum incumberet, etiam per Episcopum seu alium loci Ordinarium, etamsi prædicta Monasteria ab Episcoporum et Ordinariorum jurisdictione exempta esse reperiantur, cognita et expressa in scriptis approbata sit;* sed Sanch., *c.* 15, *n.* 28; Castr., *n.* 9, recte dicunt attendendam esse consuetudinem quæ in Hispania est ut quod exemptas sufficiat solius Superioris Regularis licentia. Vide dicenda *n.* 76. Addit Sanch. posse id concedi etiam ab aliis Superioribus, et non tantum a Generali et Provinciali, nisi Constitutionibus Religionis aliter cautum sit aut consuetudo obstet; et idem quoad ingressum in Monasteria repetit *c.* 16, *n.* 13, consentitque Castr., *p.* 10, § 2, *n.* 3. Abbatissa tamen non potest concedere talem licentiam, uti recte Rodr. et Sanch., *c.* 15, *n.* 28, *et c.* 16, *n.* 22, *addit c.* 15. *n.* 28, cum Barb., *n.* 28; Delb., *d.* 8. *s.* 1 et aliis, concedi posse Monialibus Episcopo subjectis a Vicario Generali, etiam sede vacante, nisi Episcopus sibi reservarit, quia potestatem ordinariam habet communem; non tamen potest a Vicario, sine commissione Episcopi, concedi Monialibus Papæ immediate subjectis, quia circa has id potest

Episcopus auctoritate tantum delegata. Denique putat Sanch. quod Capitulum sede vacante possit quoad hoc idem quod Episcopus, quia mens Pontificum fuit ut pro casibus occurrentibus semper in partibus esset aliquis delegatus ad ejusmodi concessionem dandam; vide Castr., *p.* 9. *n.* 10.

71 § 5. Causa egressus debet esse gravissima, uti ostendit Sanch., *c.* 15, *n.* 31; quamvis enim Trid. dicat causam debere esse legitimam ab Episcopo approbatam, tamen videtur censere illas tantum esse legitimas quas postea adduxit S. Pius V; nempe: 1. Causa magni incendii si flamma declinari non posset. 2. Infirmitas lepræ a qua esset grave periculum contagionis apud reliquas. 3. Epidemia, id est quivis morbus contagiosus, uti volunt multi apud Sanch., *n.* 35, cum Barb., *n.* 24 et Delb., *d.* 10 *et* 12. Quamvis autem Zerola apud Sanch., *n.* 36, et alii plures apud Barb., *num.* 15, dicant S. Congregationem declarasse ex nulla alia causa licere egressum, tamen melius dicunt allii plures cum Sanch., *num.* 37; Barbos., *num.* 16; Castrop., *num.* 13, idem dici posse de aliis causis in quibus est eadem vel urgentior ratio, quod probabile esse fatetur Delb., *d.* 11, quia leges patiuntur ejusmodi extensionem ad casus similes; putant tamen cum aliis multis Sanch., *n.* 39; Barb., *n.* 20; Delb., *d.* 17, extendi non posse ad alias dissimiles causas etiam graviores, ideoque egressum concedi non posse Moniali, quamvis alias ex morbo esset moritura, quia hic non pateretur bonum commune, sed tantum privatum; Nav. tamen, Azor., Llamas, Sorbus, Suar., Peyr., apud Barb., *n.* 21, probabiliter contradicunt, et probabile esse fatetur Castr., *n.* 15, quia tales leges humanæ non censentur obligare cum vitæ periculo; hinc etiam liceret Moniali fugere extra clausuram si alioquin esset ab invasore occidenda, testaturque Nav. quod Greg. XIII pro causa dandæ facultatis agnovrerit si Medici judicent egressum esse necessarium ad tuendam vitam, et hoc videtur innui in causa magni incendii, propter quam videtur Caiæ Moniali licitum esse egredi si alioqui esse comburenda, quamvis aliæ se aliter in clausura salvare possent. Addunt omnes communiter cum Sanch., *a n.* 42, et Barb. *n.* 20 et 25, justam causam egrediendi esse imminens periculum Monasterii ab hæreticis militibus occupandi, aut simpliciter ab hostibus a quibus honor Monialium et forte vita periclitaretur; Castr. supra, et alii; item ut Monialis pro necessitate fiat alibi Abbatissa, magistra Novitiarum, aut alibi inchoet Monasterium, aut si totus Conventus mutet habitationem; item ut aliqua præstet juramentum pro obtentione feudi, si id ab alio homine præstari non possit, etc. Hæ enim causæ sunt similes cum spectent ad bonum commune. V. Delb., *dub.* 13 *et seqq.*, ubi *d.* 19, docet contra alios posse etiam ideo egredi, si velit ingredi ad strictius Monasterium. Quod si necessitas egressus urgeret et non posset peti licentia, sufficeret licentia Abbatissæ, quia necessitas non habet legem; Sanch., *num.* 62; Delb., *dub.* 21. Causa tamen justa egrediendi non est si Monialis sit incorrigibilis, quia tum potius restringenda est in carcere, uti habet consuetudo, docentque Auctores cum Barb., *n.* 27, et Delb., *n.* 18. Item non est justa causa si Abbatissa velit visitare Monasteria sibi subjecta, uti declaravit S. Pius V, docentque Auctores cum Delb., *d.* 15, quia visitatio aliis commissa est. Quod si causa egrediendi esset manifeste justa, et tamen Superiores rogati negarent facultatem, secluso scandalo vel infamia Religionis, docet cum aliis Castr., *n.* 11, Monialem posse egredi, eo quod præcepta humana vel vota non censeantur obligare cum vitæ propriæ vel boni communis gravi detrimento.

§ 6. Etiam justa causa egrediendi non est 72
necessitas conquirendi media vivendi pro Conventu, nam S. Pius V (cujus Const. refert Pias., *n.* 2, quamque renovat Alex. VIII, post renovata etiam decreta Bonis. et Trid.) addit: *Ne propter numerum Monialium excessivum clausuræ observatio violetur, Monialibus prædictis et illarum Superioribus et Ordinariis districte inhibendo præcipimus et mandamus ne plures in earum Monasteriis recipiant, admittant, sive recipi et admitti permittant quam ex propriis redditibus ipsorum Monasteriorum vel consuetis eleemosynis commode sustentari possint.* Ut autem majori numero, si forte alicubi esset, provideretur, idem S. Pius V supra mandat Ordinariis et Superioribus ejusmodi egenis Monasteriis: *Meliori et commodiori modo quo fieri poterit, etiam ex opere manuum istarum Monialium, provideatur et succurratur*; nullo autem verbo insinuat ideo aperiri posse clausuram. Quid autem dicendum sit de Sororibus conversis exeuntibus ad colligendas eleemosynas, videri potest Sanch., *a n.* 54, et Delb., *d.* 16.

§ 7. Monialis egrediens sine licentia, item 73
Superior concedens licentiam egrediendi sine causa, item qui comitatur aut recipit sic egres-

sam, incurrit excommunicationem majorem latæ sententiæ Papæ reservatam, ipso facto absque ulla declaratione; et Superiores concedentes egressum privantur quibusvis officiis, dignitatibus et administrationibus habitis, ac redduntur inhabiles in posterum; ita S. Pius V, in Const. *Decori*, possuntque de illis pœnis videri Sanch., *a num.* 63; Castr., *a num.* 20; Delb., *dist.* 22 et *seqq.*, ubi *a d.* 28, examinat quis ab illis pœnis possit absolvere.

73 § 8. Quoad puellas convictrices, Lugo, *in Resp. Mor.*, *l.* 3, d. 7, refert hoc decretum S. Congreg. datum 31 Augusti 1575: *Eamdem servent clausuræ legem quam Moniales ipsæ, et si semel exierint, nullam habeant ad ea redeundi facultatem*; sed quoad hoc attendenda est consuetudo.

74 § 9. Ingressum in Monasteria Monialium severissime prohibet Trid. supra tam viris quam mulieribus cujuscunque conditionis et ætatis; intelligunt tamen recte Barb., *a nume.* 31; Sanch., *cap.* 16, *num.* 5; Castr., *p.* 10, § 1. *a num.* 2, aliique multi cum Dian., *par.* 3, *tr.* 2, *res.* 67, contra alios, hanc prohibitionem cadere tantum supra personas habentes usum rationis sufficientem ad peccandum, vel potestatem incitandi ad peccata, quales essent fatui, qui ideo admitti non debent, uti notat Delb. *dist.* 30, *num.* 7. Nec sufficit immemorialis consuetudo, verbi gratia, prætextu comitandi Medicum ingredientem; nam etiam illam velut corruptelam reprobant Trid. et Greg. XV, uti recte Pignat., *tom.* 10, *cap.* 5.

75 § 10. Ad ingrediendum requiritur *licentia specialis*, uti habet Const. Bonif. VIII; per hoc autem est specialis quod sit specialiter obtenta, quamvis sit ad personas in genere, v. g., pro fabris, Medicis, etc., Azor., Sanch., *num.* 28. Et talis licentia intrandi censetur esse data ad unam tantum vicem, nisi aliud aliunde constet; Ricc., Ugol., Salas, Dian., Tamb., Bard., *num.* 59; Delb., *dist.* 36.

76 § 11. Aliqui apud Sanch., *n.* 12, dicunt licentiam ingrediendi clausuram Monialium etiam exemptarum subjectarum Regularibus, dari posse ab Episcopo, quod Delb., *d.* 32, dicit esse probabile; Barb., *n.* 31, refert decreta S. Congreg. statuentia ut pro illis det Superior et Episcopus; sed Sanch., *n.* 13; Castr., § 2, 1, aliique multi cum Pias., *n.* 5, probabilius dicunt ad hoc requiri et sufficere licentiam solius Superioris Regularis; quando autem Trid. prohibuit ingressum sine *Episcopi vel Superioris licentia*, tantum significavit quod circa immediate subjectas Episcopo vel Papæ requiratur licentia Episcopi, circa alias autem requiratur Superioris; consentitque etiam tandem cum aliis Barb., *n.* 40, referens *n.* 41, pro hoc decretum S. Congr. a se visum; vide Delb., *d.* 33, et ideo etiam dixit Bonif. VIII, *de illius ad quem pertinuerit licentia*; atque hoc præterea ita declarasse S. Pium V testatur Nav. apud Sang. Vide dicta *n.* 69; nam Auctores, cum Sanch., *n.* 14, idem dicunt de dantibus licentiam pro egressu et ingressu; circa Franciscanos tamen est specialis prohibitio circa ingressum, de qua videri potest Sanch., *a n.* 17. Notant autem plerique cum Nav., Azor., Rodriq., Sanch., apud Barb., *n.* 34, Abbatissam non posse dare hanc licentiam, quamvis Rodriq., Bonac., Delb., *d.* 34, et plures apud Sanch., *n.* 23, contra Suarez dicant posse a tali Superiore concedi Abbatissis aut etiam Confessariis potestatem in casibus frequenter occurrentibus dandi eam licentiam, ne sit opus cum incommodo nimis sæpe ad Superiores recurrere.

§ 12. Licentia pro ingressu in Monasterium Monialium debet dari in scripto, uti habet 77
Trid. supra; similiter secundum dicta *n.* 69, pro egressu, uti etiam notant Sanch., *n.* 29; Barb., *n.* 28; Delb., *n.* 37; putant tamen Lacrux apud Gallem., lit. O, item Llamas apud Sanch., *n.* 32, in casibus communiter occurrentibus, uti pro ingressu Medici, confessarii, Chirurgi, Visitatoris, artificis et aliorum quorum opera passim et frequenter est necessaria, non requiri in scriptis, imo cum. Barb., *a n.* 49, notant in multis ejusmodi casibu esse licitum ingredi absque alia licentia speciali, quod specialiter dicunt de Confessario, fabris, Medicis, Chirurgis, etc.; sed contradicunt Nav., Azor. et alii cum Sanch., *n.* 33, nisi esset repentina necessitas, docetque Sanch., *n.* 31, omissionem illius scripti fore mortale et pœnis subjectam; sed oppositum etiam probabile esse docet cum aliis Delb., *n.* 8. Attamen in casu repentinæ necessitatis, si adiri non possit Superior, potest licentiam concedere Præfecta Monasterii, uti cum aliis Barb., *num.* 38. Et tunc requiri hanc illius licentiam docet Sanchez, *num.* 37, contra alios, sicuti quando pro casu Papali recurri non potest ad Papam, debet curri ad Episcopum, quia præsumitur tum esse voluntas Superiorum ut inferior det licentiam; sed in hoc contradicit Castr. *n.* 7.

§ 13. Potestas ad dandam licentiam egre- 78
diendi aut ingredendi commissa alteri non requirit scriptum Superioris, quia Trid. tantum hoc dicit de concessione licentiæ; si tamen Superior alicui commisisset solum arbitrium,

dicendo : Do licentiam, si judicaveris causam sufficientem, etc., putat Sanch., *n.* 38, requiri scriptum ipsiusmet Superioris, quia ipse tum daret illam licentiam ; de cetero sufficiet scriptum Commissarii dantis licentiam ex potestate sibi a Superiore facta ; Delb., *d.* 38.

79 § 14. Quævis persona indigens speciali licentia et absque hac in scripto accepta ingrediens clausuram Monialium incurrit ipso facto excommunicationem, uti habet Trid. supra, putatque Sanch., *num.* 31 *et* 37, incurri, si vel desit justa causa licentiæ, vel scriptum licentiæ, potestque videri fuse *a num.* 71, agens de hac aliisque pœnis injunctis, ac præcipue an reserventur Papæ, an incurrantur a causantibus vel permittentibus talem ingressum ; et *a num.* 105, examinat quomodo licitum sit invisere vel alioqui Moniales ad crates, aut eis scribere ; de quibus fusius agit Barb., *num.* 89 ; sed pleraque non habent locum in Germania. De pœnis videri potest etiam Delb., *dist.* 54 *et seqq.* ; de visitatione autem, scriptione et alloquio ad crates, agit *dist.* 70 et 71.

80 § 15. Causa pro ingressu debet esse rationabilis et manifesta, uti habet Const. Bonif. VIII; tum autem erit manifesta, si non sit dubia, sed moraliter certa, aut, uti vult Sanch., *n.* 39, si saltem probabiliter judicetur esse justa, nec sufficit quævis utilitas, quia Trid. dicit : *In casibus necessariis*, Gregor. *pro necessitatibus urgentibus* ; sufficit tamen necessitas aliqua moralis, et minor causa exigitur pro ingressu mulierum quam virorum, pro ingressu Matris aut Sororis quam aliarum feminarum, pro ingressu in locum vicinum portæ quam interiora Monasterii; Rodriq., Sanch., *num.* 41 ; Barb., *num.* 48.

81 § 16. Causa tunc erit moraliter necessaria si nec per Moniales, nec absque ingressu, aliquid commode fieri possit, et tamen pro hoc sit aliqua moralis necessitas, uti esset si tot Moniales essent docendæ in cantu ut non omnes possent ad crates accedere ; si organum, horologium, ædificium esset reparandum ; si ægra sit visitenda a Medico, a Chirurgo, sanandum vulnus vel vena aperienda ; Barb., *num.* 74. V. Delb., *d.* 40. Idem dicunt de sartore ad metiendas vestes; Glos., Nav. et Sanch., *num.* 43, contra Llamas et Castr., *p.* 10, § 3, *num.* 11, qui dicunt in ostio clausuræ posse sumi mensuram ; negant tamen omnes de sutore, quia pedem habere potest ex antiquis calceis aut numeratis punctis mensuræ ; similiter non est justa causa ut quis præsit electioni, quia fieri debet ad cancellos ; Trid., *c.* 7 ; Sanch., *n.* 50, nisi aliunde esset gravis causa ; Barb., *num.* 46. Potest autem Confessarius etiam initio morbi ingredi, et quoties volet Monialis secundum præscriptum vel consuetudinem Ordinis confiteri, aut dixerit se confessione indigere ; Portell, Villal., Dian., Barb., *n.* 49. Item quoties ad veram et propriam consolationem desiderabit communicare, quia rationi congruum est infirmis hoc solatium non negare ; Sanch., *num.* 45 ; Delb., *d.* 41. Et si quidem sit Confessarius Regularis, potest secum ducere socium, quia id habet consuetudo et postulat decentia, declaravitque S. Congregatio ; Delb., *num.* 15. Si autem ministretur extrema unctio, potest etiam ingredi qui ministerio illi deserviat, qualiscunque sit Sacerdos qui administret ; est enim minus decens ut id per feminam fiat ; Delb., *num.* 16. Item ingredi potest Episcopus pro Sacramento Confirmationis dando morituræ ; Delb., *dist.* 15. Quoad Eucharistiam, hæc excipi potest et deduci a Monialibus accensis cereis, Llamas, Sanch., *num.* 46 ; Delb., *dist.* 41, *num.* 17. Non est autem opus speciali licentia pro tali socio ; nam quando hæc socii præsentia necessaria est ad decentem ingressum, licentia censetur etiam socio concessa juxta Cap. *Licet*, *De privilegiis*, in 6, tenentque cum aliis Rodriq., Sanch., *num.* 47 ; Barb., *num.* 59 ; Delb., *num.* 18, qui *num.* 20, notat S. Congregat. voluisse socium habere ultra 50 annos, quod observandum si commode fieri potest, item *num.* 21. S. Congregat. vetuisse ingredi ad Monialem energumenam exorcizandam. Malefactor etiam posset ad salvandam vitam profugere in clausuram ; decens tamen esset remitti extra clausuram ad alium locum qui gauderet immunitate; quod si esset crimen non gaudens immunitate nec vellet exire, posset in clausuram admitti judex aut alius qui expelleret ; Sanch., *a num.* 57 ; Delb., *dist.* 43.

§ 17. An et ex quibus causis possint puellæ, 82
viduæ, conjugatæ admitti ad cohabitandum Monialibus explicant fuse Sanch., Barb., *a n.* 61; Delb., *n.* 46, 47; sed potius attendenda est diuturna praxis in quovis loco ; an autem et quas ancillas sæculares liceat habere in Monasteriis, examinant Sanch., *a n.* 65 ; Bart., *n.* 60 ac 65 ; Delb., *d.* 48, notant que cum aliis multis Sanch., *num.* 67; Barb., *n.* 68; Castrop., § 2, *n.* 10; Delb., *d.* 41, *a n.* 3, justam causam ingressus non esse ut mater filiam morti proximam invisat, quia non est neces-

sitas moralis et præsentia matris majori tristitia afficiet filiam ac ita declarasse Cardinales testantur Cucus, Rodr., Miranda, Gallem., *ad Trid. sess.* 25, *cap.* 5.

83 § 18. Qui potest aliis dare licentiam ingrediendi etiam potest ex causa ingredi, dummodo socios habeat, ut decidit Greg. XIII, apud Sanch., *num.* 25; Barb., *num.* 43; Delb., *dist.* 35. Extendit hoc Castr., *num.* 5, cum Sanch., *num.* 26, ad illos qui habent delegatam tantum potestatem dandi licentiam. Item Sanch., *num.* 27, ad Confessarium, si ei daretur potestas alteri concedendi licentiam, quia quivis, per se loquendo, videtur posse uti licentia quam aliis potest concedere. Possunt etiam Visitatores secum sumere socios pro invisendo ædificio, infirmis, dormitorio, officinis, etc. Similiter si Monialis cum licentia peregrinetur aut commoretur in aliqua urbe potest pro hospitio aut etiam pro recreatione ingredi aliud Monasterium sui, non tamen diversi Ordinis, ut putat Sanch., *num.* 11, contra Castr. § 1. *num.* 4, qui tantum concedit pro casu quo non esset hospitium alibi conveniens.

84 § 19. Finita causa ingressus est statim exeundum, et finita causa egressus statim redeundum; intellige *statim*, morali modo, nam per brevem moram se adhuc detinere vel remanere, etiam curiositatis aut urbanitatis causa, non videtur illicitum; Rodr., Bon., Tamb., *num.* 58; Delbene, *dist.* 52; Sanch., *num.* 69, addens cum Dian., *res.* 67, contra Bonac. et Merol., si trahat longam moram, posse quidem peccari graviter, sed non incurri censuras, quia præcipue cadunt super ingressum aut egressum sine licentia.

85 § 20. Si quis ingrediatur aut Monialis egrediatur clausura ad duos tantum pedes et statim recedat, est tantum veniale, secundum dicta *l.* 1, *n.* 673. Plura de rigore statuta circa clausuram videri possunt apud Pignat., *tom.* 6, *consult.* 75.

86 § 21. Circa pleraque hactenus dicta, uti et dicenda *q. seq.*, sapienter dicit Silvius supra *cas.* 5, experientia constare : *Quod in multis locis voveatur et servetur a Monialibus bona clausura, etiamsi ea non servetur cum omni rigore qui est in Italia, sed modificata juxta personarum, locorum et temporum necessitates*, et ratio potest esse quia non fuit visa esse ubique tanta causa inducendi summi rigoris ubi non sunt tanta pericula et occasiones seductionum. An autem pœnæ ipso facto incurrantur sine declaratione, vide *Dianam* sup. Et de his pœnis multa habet Pignat., *t.* 6, *consult.* 75, *a num.* 148.

Quæst. 15. — *Quid notandum sit circa clau-* 87
suram virorum? R. Seq. § 1. Ingressum mulierum in Monasteria virorum prohibuerunt S. Pius V et Greg. XIII, uti referunt Sanchez, *in Decal., lib.* 6, *cap.* 17; Barb., *de potest. Episc., alleg.* 102, *a num.* 85; Castr., *t.* 16, *dist.* 4, *p.* 8. Nomine autem mulierum veniunt solæ feminæ habentes usum rationis, et etiam fatuæ puberes quæ ad peccatum cooperari possunt, secundum dicta *a num.* 74, et V. Delb. *de Imm. Eccl., cap.* 19, *dub.* 73. Excipiuntur tamen Imperatrices et Reginæ, ac earum filiæ cum comitatu suo decente, quæ ingredi possunt sine ullo privilegio, quia de ipsis non est ulla prohibitio; S. Pius V autem prohibuit etiam Ducissis, Comitissis ac Marchionissis; Greg. tamen XIII admisit fundatrices Monasteriorum, si regula Ordinis hoc permittat. Verum istæ Constitutiones non sunt ubique in eo rigore receptæ; nam in Germania vidi sæpius ingressum permitti Comitissis etiam non Fundatricibus, et aperta propter has semel clausura quibuscunque mulieribus ac puellis.

§ 2. Licet mulieres a Papa habeant privile- 88
gium ingrediendi, si tamen ingressus sit contra statuta Ordinis quibus privilegium quoad hoc expresse non deroget, ingredi non possunt.

§ 3. Etiam prohibentur mulieres ingredi 89
hortos Monasteriis vicinos in quibus Religiosi ambulantes censentur esse intra clausuram; Delb., *d.* 77, *n.* 7; attamen non prohibentur ingredi Sacristiam in quam datur ingressus e templo, quidquid contradicant Sanch. et Bard.; nam usus est in illis partibus contrarius cum admittantur mulieres ad Sacristias, licet etiam in Monasterium habeant alium ingressum. Vide Delb., *n.* 9.

§ 4. Quoad Residentias Societatis JESU, si 90
hæ sint perpetuæ, ac in eis vivatur ut in Collegiis, non est dandus ingressus feminis; oppositum fit si tantum sint ædes Missionariorum et velut privatæ; Delb., *n.* 15.

§ 5. S. Pius V declaravit licitum esse in- 91
gressum mulierum in Monasteria virorum causa processionis, Vigiliæ, Missæ, funeris defuncti, vel alterius cujusvis officii Divini, dum celebratur intra clausuram et eo confluit populus, dummodo mulieres non admittantur in officinas internas; sed Barb. dicit cessasse istam concessionem, unde quoad ista attendenda est consuetudo; vide etiam Delb., *d.* 78.

Est tamen licitus ingressus causa medendi Religioso graviter ægro vel læso, si mas peritus desit.

92 § 6. Feminæ temere ingredientes Monasteria virorum absque legitima licentia incurrunt ipso facto absque alia declaratione excommunicationem Papæ reservatam, uti et Religiosi admittentes eas; hique præterea incurrunt suspensionem a Divinis, privationem officiorum et inhabilitatem ad illa. V. Castrop., supra, et Delb., *d.* 79, *et seqq.*

93 § 7. Egressus diurnus Religiosi e Monasterio suo absque venia, si non fiat animo pernoctandi extra, est tantum veniale, quale nequidem erit si fiat ex causa cum præsumpta saltem venia, quando conveniri non potest Superior; Castrop., *p.* 7 [1].

I.

CONSTITUTIO

SS. D. N.

BENEDICTI PAPÆ XIV,

Super Clausura Monasteriorum quorumcunque Virorum Regularium.

BENEDICTUS PAPA XIV,

AD PERPETUAM REI MEMORIAM.

« Regularis disciplinæ observantiam ante etiam quam et Generalium ac Particularium alicujus Nationis aut provinciæ Conciliorum decretis confirmaretur, et Romanorum Pontificum Prædecessorum Nostrorum legibus sanctionibusque præscriberetur, quoad vetitum mulieribus quibuscunque etiam consanguineis intra quorumcunque religiosorum virorum clausuram ingressum tam integerrime custoditam fuisse constat, ut, nedum feminis quibuscunque, sed masculis quoque, non tam ad Monasteriorum Claustra seu Septa, quam ad ipsa eorumdem Monasteriorum Oratoria et Ecclesias nullus patuerit aditus et accessus, quinimo sub gravissimis pœnis fuerit interdictus; ne scilicet, ut inquit S. Gregorius PP. I, Prædecessor noster, in servorum Dei secessibus occasio præbeatur popularibus conventibus, et simpliciores ex hoc animas plerumque, quod absit, in scandalum trahat. Hujusmodi autem regularis disciplinæ observantia, etsi pro temporum varietate ac necessitate tot tantasque subiit vices ut iidem Prædecessores Nostri aditum et accessum ad publicas Monasteriorum Ecclesias duntaxat, sive masculis, sive feminis, sacrosanctum Missæ sacrificium audiendi, prædicationibus verbi Dei interessendi, et Sacramentum sanctissimæ Eucharistiæ sumendi, ac peccata sua confitendi causa, sine tamen Parochorum præjudicio, interdum concesserint; vicissim tamen ipsi Prædecessores Nostri tam ante Concilii Tridentini decreta quam post eorumdem decretorum promulgationem denuntiationemque providis saluberrimisque Constitutionibus ordinationibusque sub pœna etiam excommunicationis latæ sententiæ feminis quibuscunque aditum ingressumque hujusmodi intra Monasteriorum clausuram interdixerunt. Quoniam autem sicut dolentes accepimus, alii quidem Apostolicas leges ac præcepta hujusmodi vel ausu temerario parvipendentes, vel ad eorum arbitrium interpretantes, feminis quibuscunque aditum ingressumque tam manifeste ac tanta solemnitate vetitum permittunt, alii vero privilegia, indulta, prærogativas, facultates, licentias et alias quocunque pacto excogitatas concessiones sibi sive a jure sive ab homine factas et impertitas seu facta et impertita, ac quorumcumque munerum, dignitatum ac præeminentiarum ratione debitas, seu debita arrogantes, prætendentes obtendentesque feminas quaslibet intra Monasteriorum claustra, septa, cœnacula, cubicula aliasque officinas, aut admitti ac recipi sinunt mandantque, aut una secum ducunt; alii denique sub pietatis ac religionis prætextu, cum supplicationes, sive cum Sanctissimo Eucharistiæ Sacramento, sive cum sacris Sanctorum Sanctarumque Reliquiis, Statuis et Imaginibus per claustra, septa et alia Monasteriorum loca de more, ut asserunt, habentur, sine ullo prorsus discrimine masculos et feminas supplicationes hujusmodi per eadem loca sequi et comitari licitum, quinimo, ut indulgentias lucrari valeant, necessarium esse obtendunt. Hinc est quod Nos qui, dum in minoribus essemus, quam-

1 Claudat hoc argumentum duplex Benedicti XIV. onstitutio, altera super clausura Monasteriorum quorumcunque Virorum Regularium, altera super clausura Monialium.

plurimos hujusmodi abusus compertos habeamus, in hac sublimi sacrosancti Apostolatus specula constituti, non tam assiduis nonnullorum aliarum Ecclesiarum Antistitum documentis quam justis etiam superiorum aliorumque virorum ex religiosis Ordinibus Dei honorem et instituti sui disciplinam zelantium expostulationibus de antedictis similibusque abusibus in dies admonemur, ut opportunum ac salutare iisdem abusibus tollendis, quantum cum Domino possumus, remedium afferamus; auctoritate Apostolica, tenore præsentium primum quidem omnes et singulas Constitutiones sanctionesque a Romanis Pontificibus Prædecessoribus Nostris tam ante quam post Concilii Tridentini decreta super clausura Monasteriorum quorumcunque religiosorum virorum editas renovamus et confirmamus; necnon in posterum ab omnibus et singulis ad quos spectat et in futurum spectabit sub iisdem pœnis in constitutionibus sanctionibusque eorumdem Prædecessorum Nostrorum Romanorum Pontificum, et decretis ejusdem Concilii Tridentini contentis, inviolabiliter observandas esse statuimus, decernimus, præcipimus atque mandamus. Deinde motu proprio et ex certa scientia ac matura deliberatione nostris deque Apostolicæ potestatis plenitudine earumdem præsentium tenore omnia et singula indulta, privilegia, prærogativas, facultates, licentias et quocunque alio pacto nuncupatas concessiones omnibus et singulis quibuscunque Ecclesiasticis personis quacunque auctoritate, dignitate, honore, præeminentia ac jurisdictione fungentibus, etiam Venerabilibus Fratribus Nostris S. R. E. Cardinalibus, sive singulis sive eorum Cardinalium Congregationibus, etiam de latere Legatis, sive qui Provinciis et Legationibus status nostri Ecclesiastici pro tempore præsunt, sive quos ad Carissimos in Christo Filios Nostros Romanorum Regem in Imperatorem pro tempore eligendum, vel electum, Reges et Reginas illustres, aliasque summas Potestates, prout rerum conditio postulaverit, mitti et ablegari contigerit, sive qui licet aliarum insignium Ecclesiarum Antistites, tamen tanquam Apostolicæ hujus S. Sedis Legati de latere alias nuncupati et habiti sunt, et fortasse habentur aut haberi et esse prætendunt et in posterum habendi sunt; sive Ordinarii, sive Extraordinarii Nostri et ejusdem Apostolicæ Sedis ubicunque etiam ad ipsos Imperatorem et Reges, ac summas Potestates Nuntii, sive Inter-Nuntii resident; ac demum quibuscunque aliis quocunque nomine et expressione nuncupatis personis quocunque tempore a quibusvis, etiam ab ipsis Romanis Pontificibus Prædecessoribus Nostris, quacunque de causa, occasione, titulo, colore et prætextu per quascunque Apostolicas, sive in simili forma Brevis, sive sub plumbo expeditas litteras sub quibuscunque verborum formis facta, data, concessa et impertita, sive factas, datas, concessas et impertitas sub hujusmodi accessu et ingressu revocamus, abolemus, annullamus atque irritamus, necnon a datarum earumdem præsentium die revocata, abolita, annullata et irrita, ac nullius prorsus vigoris esse et fore, neminique cuilibet quocunque tempore suffragari statuimus, decernimus et declaramus quemlibet omnium antedictorum etiam speciali mentione dignorum quacunque facultate hujusmodi temere uti audentem ipso facto absque ulla declaratione pœnas et Ecclesiasticas censuras, a quibus, præterquam a Nobis, et pro tempore existente Romano Pontifice, nisi in mortis articulo absolvi possit, incurrere et incursum esse, licentiamque hujusmodi cuicunque concessam nullo modo suffragari, atque nullius momenti perinde ac si minime concessa fuisset, ipso facto fore et haberi, ac pœnas et censuras ipso facto ut præmittitur per contrafacientem incurri et incursas esse. Decernentes easdem præsentes litteras et in eis contenta quæcunque etiam eo quod quicunque in præmissis interesse habentes, seu habere quomodolibet prætendentes cujusvis status, gradus, ordinis, præeminentiæ et dignitatis existant seu alia specifica et individua mentione et expressione digni illis consenserint, nec ad ea vocati, citati et auditi, causæque propter quas præsentes emanarint, sufficienter adductæ, verificatæ et justificatæ non fuerint, aut ex alia qualibet etiam quantumvis juridica et priviligiata causa, colore, prætextu et capite, etiam in corpore juris clauso, etiam enormis, enormissimæ et totalis læsionis, nullo unquam tempore de subreptionis, vel obreptionis, aut nullitatis vitio, aut intentionis nostræ, vel interesse habentium consensus, aliove quomodolibet, etiam quantumvis magno et substantiato ac incogitato et inexcogitabili, individuamque expressionem requirente defectu notari, impugnari, infringi, retractari, in controversiam vocari, aut ad terminos juris reduci, seu adversus illas aperitionis oris, restitutionis in integrum, aliudve quodcunque juris facti vel gratiæ remedium intentari, vel impetrari, aut impe-

trato, seu etiam motu, scientia et potestatis plenitudine paribus concesso vel emanato quempiam in judicio, vel extra illud uti, seu se juvare ullo modo posse sed ipsas præsentes litteras semper firmas, validas et efficaces existere et fore, suosque plenarios et integros effectus sortiri et obtinere ac ab illis ad quos spectat et pro tempore quandocunque spectabit inviolabiliter et inconcusse observari, sicque et non aliter in præmissis per quoscunque judices Ordinarios et Delegatos etiam causarum Palatii Apostolici Auditores, ac S. R. E. Cardinales etiam de latere Legatos, et Sedis prædictæ Nuntios, aliosve quoslibet quacunque præeminentia et potestate fungentes et functuros, et sublata eis et eorum cuilibet quavis aliter judicandi et interpretandi facultate et auctoritate judicari et definiri debere, ac irritum et inane si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus præmissis, ac, quatenus opus sit, Nostra et Cancellariæ Apostolicæ regula de jure quæsito non tollendo, aliisque Constitutionibus et Ordinationibus Apostolicis, necnon quibusvis etiam juramento confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis statutis et consuetudinibus ac usibus et stylis, et etiam immemorabilibus privilegiis quoque indultis, et litteris Apostolicis prædictis aliisque quibuslibet personis, etiam quacunque Ecclesiastica vel mundana dignitate fulgentibus, et alias quomodolibet qualificatis, ac specialem expressionem requirentibus sub quibuscunque verborum tenoribus et formis, ac cum quibusvis etiam derogatoriarum derogatoriis, aliisque efficacioribus efficacissimis et insolitis clausulis irritantibusque, et aliis decretis, etiam motu, scientia et potestatis plenitudine similibus ac consistorialiter, et alias quomodolibet in contrarium præmissorum concessis, editis, factis ac pluries iteratis, et quantiscunque vicibus approbatis, confirmatis et innovatis. Quibus omnibus et singulis, etiam pro illorum sufficienti derogatione de illis, eorumque totis tenoribus specialis, specifica expressa et individua, ac de verbo ad verbum non autem per clausulas generales idem importantes merito, seu quævis alia expressio habenda, aut aliqua alia exquisita forma ad hoc servanda foret; tenores hujusmodi, ac si de verbo ad verbum, nihil penitus omisso, et forma in illis tradita observata, exprimerentur et insererentur, præsentibus pro plene et sufficienter expressis et insertis habentes, illis alias in suo robore permansuris, ad præmissorum effectum hac vice duntaxat specialiter et expresse derogamus ac derogatum esse volumus ceterisque contrariis quibuscunque. Ceterum per præsentes non intendimus derogatum esse iis concessionibus quæ ad favorem quarumcunque Nobilium feminarum ex eo quod sive eorumdem majores ac pro tempore existentes de familia fuerint et habeantur fundatores vel insignes benefactores illius Monasterii intra cujus claustra vel septa feminas etiam de familia ingredi vel concessum vel cautum esse sibi voluerunt, de concessione hujusmodi confirmationem ab Apostolica hac Sancta Sede obtinuerunt; sive feminæ hujusmodi sint consanguineæ et affines eorum qui sunt Domini in temporalibus locorum in quibus Monasteria sita reperiuntur, et quacunque legitima tituli vel consuetudinis causa et occasione ingressu hujusmodi de præsenti gaudent factæ et impertitæ fuerunt dummodo concessiones hujusmodi per Apostolicas in simili forma Brevis, vel sub plumbo desuper expeditas litteras duntaxat, et non aliter omnino factas et impertitas fuisse prius Ordinariis locorum Antistitibus vel Præsulibus per legitima et authentica documenta constare fecerint; et dummodo nec vagandi, nec otiandi, nec comedendi cœnandique, nec per ambulacra, cubicula, cœnacula aliaque loca et officinas discurrendi causa, seu ad Ecclesiam accedendi, sacrosanctum Missæ Sacrificium audiendi, aliaque erga Deum pietatis officia et opera exercendi studio ingrediantur; et dummodo de earum adventu et ingressu, interdiu et opportune faciendo superiores pro tempore existentes prius certiores fiant ad hoc ut absque fratrum incommodo et ostensione recto tramite ad Ecclesiam pergatur, et alia de jure servanda serventur. Volumus autem ut earumdem præsentium litterarum transumptis seu exemplis, etiam impressis, manu alicujus Notarii publici subscriptis, et Sigillo personæ in Ecclesiastica dignitate constitutæ munitis, eadem prorsus fides in Judicio et extra illud ubique locorum habeatur que haberetur ipsis præsentibus, si forent exhibitæ vel ostensæ.

» Datum Romæ, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die tertia Januarii millesimo septingentesimo quadragesimo secundo, Pontificatus nostri anno Secundo. »

II

CONSTITUTIO

SS. D. N. D.

BENEDICTI PAPÆ XIV

Super Clausura Monialium.

BENEDICTUS PAPA XIV

AD PERPETUAM REI MEMORIAM.

« Salutare in Catholica Ecclesia institutum ab ipsa antiquitate susceptum, ac tanta cum sollicitudine, et pastorali zelo custoditum, ut flos ille Ecclesiastici germinis decus atque ornamentum gratiæ spiritualis, læta indoles, laudis et honoris opus integrum atque incorruptum, Dei imago respondens ad sanctimoniam Domini, illustrior portio gregis Christi, Sacræ Virgines, quarum, quo sublimior gloria est, major et cura est intra monasteriorum septa et claustra, vigili sollicitaque custodia servarentur; tam ante quam post Tridentinæ Synodi decreta Romani Pontifices Prædecessores Nostri tot sanctissimis Legibus et initis Apostolicæ providentiæ, caritatisque consiliis communire, et confirmare studuerunt; ut, quæ se Christo dicaverint, et a carnali concupiscentia recedentes, tam carne, quam mente se Deo voverint, consumment opus suum magno præmio destinatum. Quoniam autem etsi providas hujusmodi sanctiones, Constitutionesque, si ea, qua decet, regularis disciplinæ observantia custodirentur, satis esse scimus, ut Virgines ea, quæ cœlestis earumdem sponsi Jesu Christi sunt, cogitantes sint Sanctæ, et corpore, et spiritu; longa tamen experientia edocti, et assiduis Venerabilium Fratrum aliarum Ecclesiarum Antistitum querelis admoniti, supremas Apostolicæ auctoritatis, providentiæque partes requiri, ut abusibus quamplurimis ex nimia quorumcunque, aut sibi quocunque pacto arrogantium, aut prætendentium, aut obtendentium facultatem alias sibi quomodolibet sive a jure, sive ab homine concessam, vel demandatorum munerum rationem debitam esse, ut sive ipsi, sive alii ingredi clausuram monialium, aut ipsæ moniales e clausura ob quascunque etiam non legitimas causas egredi, et extra clausuram hujusmodi commorari possint, licentiam concedendi indulgentia sensim invectis opportune occurratur : Hinc est quod Nos suprema omnium Christifidelium procuratione imbecillitati nostræ in universalis Orthodoxæ Ecclesiæ regimine divinitus imposita opportunum abusibus hujusmodi remedium, quantum cum Domino possumus, adhibere satagentes, auctoritate Apostolica tenore præsentium, omnes, et singulas Constitutiones a Romanis Pontificibus Prædecessoribus nostris tam ante quam post Concilii Tridentini Decreta super clausura monialium renovamus, et confirmamus, necnon in posterum omnibus, et singulis, ad quos spectat, et in futurum spectabit, sub iisdem pœnis in Constitutionibus eorumdem Prædecessorum Romanorum Pontificum, et Decretis Concilii Tridentini præfati contentis inviolabiliter observandas esse statuimus, decernimus, præcipimus, atque mandamus. Præterea motu proprio, et ex certa scientia, ac matura deliberatione nostris, deque Apostolicæ potestatis plenitudine earumdem præsentium tenore omnia, et singula indulta, privilegia, prærogativas, facultates, licentias, et quocunque alio pacto nuncupatas concessiones, omnibus, et singulis quibuscunque Ecclesiasticis personis, quacunque auctoritate, dignitate, honore, præeminentia, ac jurisdictione fungentibus, etiam Venerabilius Fratribus nostris Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, sive singulis, sive eorumdem Cardinalium Congregationibus, etiam de latere Legatis, sive qui Provinciis, et Legationibus status nostri Ecclesiastici, qui pro tempore præsunt, sive quos ad charissimos in Christo Filios nostros Romanorum Regem in Imperatorem pro tempore eligendum, vel electum, Reges, et Reginas illustres aliasque Summas potestates, prout rerum conditio postulaverit mitti, et ablegari contigerit; sive qui licet aliarum insignium Ecclesiarum Antistites, tamen tanquam Apostolicæ hujus S. Sedis Legati de latere alias nuncupati, et habiti sunt, et fortasse habentur, aut haberi, et esse prætendunt, et in posterum habendi sunt; sive Ordinarii, sive Extraordinarii nostri, et ejusdem Apostolicæ Sedis ubicunque etiam apud ipsos Imperatorem, et Reges, ac summas potestates Nuntii, sive Inter-Nuntii resident (exceptis duntaxat locorum Ordinariis, iisque omnibus superioribus, quibus tanquam Ordinarii, et ordinaria jurisdictione utentibus Monialium Monasteria subjec-

ta, et addicta sunt in casibus tamen necessariis, et servatis aliis de jure servandis, et non aliter omnino) ac demum quibuscunque aliis quocunque nomine, et expressione nuncupatis personis quocunque tempore a quibusvis etiam ab ipsis Romanis Pontificibus, Prædecessoribus Nostris quacunque de causa, occasione, titulo, colore, et prætextu per quascunque Apostolicas, sive in simili forma Brevis, sive sub plumbo expeditas litteras sub quibuscunque verborum formis factas, datas, concessas, et impertitas sub hujusmodi ingressu revocamus, abolemus, annullamus, atque irritamus; necnon a datarum earumdem præsentium die revocata, abolita, annullata, et irrita, ac nullius, prorsus momenti ac vigoris esse, et fore neminique cuilibet quocunque tempore suffragari, ac quemlibet omnium antedictorum etiam speciali mentione dignorum quacunque facultate hujusmodi, sive pro se, sive pro aliis temere uti audentem, ipso facto, absque ulla alia declaratione pœnas, et Ecclesiasticas censuras contra violantes clausuram monialium inflictas, a quibus præterquam a Nobis, et pro tempore existente Romano Pontifice, nisi in mortis articulo absolvi possit incurrere, et incursum esse; licentiamque hujusmodi concessam nullo modo suffragari, ac nullius momenti perinde ac si minime concessa fuisset, ipso facto fore, et haberi, ac pœnas, et censuras Ecclesiasticas ipso etiam facto, ut præmittitur per contrafacientem incurri, et incursas esse statuimus, decernimus ac declaramus. Decernentes easdem præsentes litteras, et in eis contenta quæcunque, etiam, ex eo, quod quicunque in præmissis interesse habentes, seu habere quomodolibet prætendentes cujusvis status, gradus, ordinis, præeminentiæ, et dignitatis, existant, seu alia specifica, et individua mentione, et expressione digni illis non consenserit, nec ad ea citati, vocati, et auditi, causæque propter quas præsentes emanarint sufficienter adductæ, verificatæ, et justificatæ non fuerint, aut ex alia qualibet etiam quantumvis juridica, et privilegiata causa colore, prætextu, et capite, etiam in corpore juris clauso, etiam enormis enormissima, et totalis læsionis nullo unquam tempore de subreptionis, obreptionis, aut nullitatis vitio, aut intentionis nostræ, vel interesse habentium consensus, aliove quomodolibet, etiam quantumvis magno, et substantiali, ac incogitato, et inexcogitabili individuamque expressionem requirente defectu notari, impugnari, infringi, retractari, in controversiam vocari, aut ad terminos juris reduci, seu adversus illas aperitionis oris, restitutionis in integrum, aliudve quodcunque juris facti, vel gratiæ remedium intentari, vel impetrari, aut impetrato, seu etiam motu, scientia, et potestatis plenitudine paribus concesso vel emanato quempiam in judicio, vel extra illud uti, seu se jurare ullo modo posse; sed ipsas præsentes litteras semper firmas, validas et efficaces existeres, et fore, suosque plenarios, et integros effectus sortiri, et obtinere, ac ab illis, ad quos spectat, et pro tempore quandocunque spectabit, inviolabiliter, et inconcusse observari; sicque, et non aliter in præmissis per quoscunque Judices Ordinarios, et Delegatos, etiam Causarum Palatii Apostolici Auditores, ac Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales etiam de Latere legatos, et Sedis prædictæ Nuntios, aliosve quoslibet quacunque præeminentia, et potestate fungentes, et functuros sublata eis, et eorum cuilibet quavis aliter judicandi, et interpretandi facultate, et auctoritate, judicari, et definiri habere, ac irritum, et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus præmissis, ac, quatenus opus sit nostra, et Cancellariæ Apostolicæ regula de jure quæsito non tollendo, aliisque Constitutionibus Apostolicis, necnon quibusvis etiam juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis statutis, et consuetudinibus, ac usibus et stylis etiam immemorabilibus; privilegiis quoque indultis, et litteris Apostolicis prædictis, aliisque quibuslibet personis etiam quacunque Ecclesiastica, vel mundana dignitate fulgentibus, et alias quomodolibet qualificatis, ac specialem, expressionem requirentibus sub quibuscunque verborum tenoribus, et formis, ac cura quibusvis etiam derogatorium derogatoriis aliisque efficacioribus efficacimus, et insolitis clausulis, ac irritantibus, et aliis decretis, etiam motu, scientia, et potestatis plenitudine similibus, ac consistorialiter, et alias quomodolibet in contrarium præmissorum concessis, editis, factis, ac pluries iteratis, et quantiscunque vicibus approbatis, confiramatis, et innovatis. Quibus omnibus, et singulis, etiamsi pro illorum sufficienti derogatione de illis, eorumque totis tenoribus specialis, specifica, expressa, et individua, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes mentio, seu quævis alia exquisita forma ad hoc servanda foret, tenores hujusmodi, ac si de verbo ad ver-

bum, nihil penitus omisso, et in illis tradita observata exprimerentur, et insererentur, præsentibus pro plene, et sufficienter expressis, et insertis habentes, illis alias in suo robore permansuris ad præmissorum effectum hac vice duntaxat specialiter, et expresse derogamus, ac derogatum esse volumus, ceterisque contrariis quibuscunque. Volumus autem, ut earumdem præsentium litterarum transumptis, seu exemplis, etiam impressis manu alicujus notarii publici subscriptis, et sigillo personæ in Ecclesiastica dignitate constitutæ munitis eadem prorsus fides in judicio, et extra illud ubique locorum habeatur, quæ haberetur ipsis præsentibus, si forent exhibitæ, vel ostensæ.

» Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem sub Annulo Piscatoris, die tertia Januarii millesimo septingentesimo quadragesimo secundo, Pontificatus Nostri Anno secundo. »

94 *Quæst.* 16. — *An Religiosis licitum sit audire vel tradere Jus Civile?* Resp. hoc resolvetur *num.* 172.

95 Ibidem decidetur an Religiosus possit profiteri Canones.

DUBIUM IV.

Ad quid Religiosus obligetur vi votorum?

96 « Resp. I. Religiosus ex voto paupertatis obligatur ut nihil habeat proprium. Nomine proprii autem intelliguntur bona temporalia pretio æstimabilia, quorum dominium vel certe facultatem disponendi liberam et independentem in perpetuum abdicavit. Constat *ex Cap. Non dicatis*, 12, *q.* 1, *c. Monachi*, *de statu Monach.*

» Dicitur I. *Bona temporalia*, quia retinet Religiosus dominium bonorum spiritualium, honoris, famæ et similium. Item jus eligendi, præsentandi, conferendi regulare beneficium, etc.; S. Th., 2, 2, *q.* 186, *art.* 7; Sanch., *Mor.*, *l.* 7, *c.* 18, *n.* 25; Less., *l.* 2, *c.* 4, *d.* 5; Laym., *l.* 4, *tr.* 5, *c.* 7, *n.* 2.

» Dicitur II. *Dominium*, *vel facultatem disponendi*, propter Religiosos Societatis JESU, qui post emissa vota retinent et acquirere possunt dominium radicale bonorum temporalium, non tamen habent jus actuale de iis pro suo arbitrio disponendi vel utendi, in cujus abdicatione essentia Religiosæ paupertatis consistit; Sanch., *n.* 23 et 28: Laym., *n.* 3.

» Dicitur III. *Independenter*, quia Religiosus, etiam professus, potest habere peculium dependens et revocabile ad nutum Superioris, quod nomine proprii non comprehenditur; Laym., *n.* 12. Unde sequentes Casus solvuntur :

» I. Non repugnat voto paupertatis quod Religiosi habeant bona in communi, etiam immobilia; imo, sine consensu Papæ, non possunt se obligare communitati, quod ea nunquam sint acquisituri, quia præjudicarent immunitati Ecclesiasticæ; Lug., *in Res. mor.*, *l.* 3, *d.* 8. Neque possunt fructus seu redditus a donatore destinatos ad ea emenda applicare ad usus alios, v. g., solvenda debita, etc., *Ib.*, *d.* 10.

» II. Non repugnat paupertati si Religioso detur villa vel alius locus administrandus nomine Monasterii, idque in Monasterii commodum. Imo nec repugnat si detur in commodum vel incommodum ipsiusmet Religiosi aliquod Ecclesiasticum Beneficium. Quo casu competit ei administratio reddituum quos ad sui sustentationem piasque causas applicare potest, juxta Canonum concessionem; quod reliquum est pertinet ad Ecclesiam vel Beneficium cui servivit, ac consequenter donationes de redditibus beneficii factæ ab eo in usus non pios invalidæ sunt et contra justitiam, neque accipientes possunt tuta conscientia retinere; Suar., *t.* 4, *de Rel. l.*, 5; Mol., *de Just.*, *t.* 2, *d.* 276, *et communiter.* Ratio est quia non habent dominium dictorum reddituum; Lugo, *de Just.*, *d.* 4, *s.* 1. Nihilominus Wad. apud Dian., *p.* 8, *t.* 6, *res.* 133, probabile censet quod, etsi illicitæ, validæ tamen sint istæ donationes; idemque multo magis de donationibus Episcoporum regularium censet cum eodem Dian., *res.* 132, *etc.*, contra Sanch., Suar., etc. Ad Monasterium vero pertinent omnia alia quæ aliunde quam ex Beneficio acquiruntur, nisi ex consuetudine cedant Ecclesiæ; Nav., Azor., *t.* 1, *l.* 12, *c.* 10, *q.* 6 *et* 7; Mol., *n.* 7; Laym., *l. c.* V. Trid., *sess.* 25, *cap.* 2, *de Regul.*

» III. Non tantum jure antiquo, sed etiam post Tridentinum probabile est Religioso in Monasterio, vel juxta illud manenti, annuatim assignari posse redditum, ut se vivat suo commodo et incommodo, revocabiliter tamen ad nutum Prælati. Similiter Monialibus victum præberi posse, ita ut ipsæ sibi labore manuum vestes comparent; ita contra Azor., Less. et Mald. docent Sanch., *cap.* 23; Tan., Laym., *c.* 7; qui addit talem consuetudinem,

ubi viget, non damnandam; probat tamen tolli debere si commode possit, monetque non sine urgentissima causa introducendam.

» IV. Peccat contra paupertatem Religiosus si quid, seu domi, seu foris, etiam ex iis quæ ad victum et vestitum pertinent, sine Superioris consensu expresso, tacito vel præsumpto accipiat, retineat, absumat, permutet, alteri donet vel accommodet. Ita Less., *l.* 2, *c.* 41, *d.* 8 *et d.* 9, *n.* 79; Sanch., *c.* 19, *num.* 53 *et c.* 21, *n.* 32; Suar., *t.* 3, *de Relig.*, *l.* 8, *c.* 17; Laym., *n.* 4; Azor., *c.* 12.

» Dixi 1, *sine consensu tacito,* quia si Prælatus sciat subditum aliquid accipere, retinere vel expendere, et non prohibet cum facile possit, tacite consentire et approbare videtur. Unde Sanch., *n.* 7, ait si in aliqua Religione consuetudo viget aliqua recipiendi vel expendendi sine licentia, id excusari per tacitam licentiam Prælati, qui id tolerando consuetudinem rationabiliter declarat. Etsi Prælatus subdito donet vel donari permittat imagines, rosaria, etc., sciens non indigere iis omnibus ad proprium usum, tacite facultatem concedere censetur donandi aliis, ut notat Laym.; monet tamen Less. talem consensum non præsumendum, nisi in rebus parvis et crebro occurrentibus.

» Dixi 2, *vel præsumpto;* hic enim locum habet cum res urget Superiorque non est præsens. Ad hunc autem, ut vult Sanch. et Bonac., non sufficit quod Superior libenter concederet si peteres (alioqui omnes donationes a Prælatis permitti solitæ licerent, sine venia, quod cederet in eversionem disciplinæ Regularis); sed requiritur ut ipse censeatur concedere, quamvis non petas et nolit in iis circumstantiis te petere. Addit tamen Suar. et Less. excusari a mortali si præsumatur affectus Superioris libenter rem concessuri si rogaretur. Ratio est quia tunc censetur rem habere ex voluntate Superioris, saltem virtuali, quæ in illo affectu latet; ideoque si Superior tantum sit invitus quoad modum, venialiter quidem peccari, non tamen contra paupertatem, docent Suar., Sanch., Laym., *n.* 4.

» V. Contra votum paupertatis peccas si quid ex rebus in usum tuum concessis, in alium usum expendas, aut culpabiliter amittas, vel destruas lata culpa. Ratio est quia in iis tantum habes usum facti, idque precario, quandiu Superiori videbitur, estque actus dominii posse rem arbitratu suo destruere; Sanch., *c.* 9, *n.* 115; Laym., *num.* 6; Less., *num.* 79.

» VI. Item peccas si quid abscondas ut illud liberæ dispositioni Superioris subducas. Nec Procuratores, Œconomi, Administratores, Prælati inferiores quidquam possunt expendere, contra quam Regula Ordinis voluntas Superiorum vel consuetudo postulat. Ratio est quia non sunt domini bonorum communium, sed tantum administratores; Laym., *n.* 9, ex S. Thom., etc.

» VII. Si Prælatus permittat subdito ut bona ex quacunque causa aut titulo provenientia, in usus vanos, turpes, aut illicitos expendat, aut superflua, pretiosa et statum suum dedecentia penes se habeat, peccant et Prælatus et subditus contra votum paupertatis, estque talis donatio seu alienatio irrita et restitutioni obnoxia; Nav., Sylv., Valent., Mol., Azor., Less., *d.* 9; Sanch., Laym., quia Prælatus non potest dare veniam majorem quam ipse habet; ipse autem, cum non sit dominus, non potest bona suo arbitratu et inutiliter expendere, sed tantum in Religionis necessitatem et utilitatem. V. C. Lugo, *de Just.*, *d.* 3, *num.* 191.

» Resp. II. Religiosus voto castitatis obligatur ut abstineat se ab omni involuntaria delectatione venerea interna et externa, proindeque si quis contra castitatem peccet, duo peccata admittit, luxuriæ et sacrilegii; Less., *n.* 77; et Laym., *c.* 8.

» Resp. III. Religiosus ex voto obedientiæ obligatur ad omnia quæ Superior præcipit, secnndum Regulas et Constitutiones Ordinis, sive directe et expresse, sive indirecte et implicite. Et quidem si præcipiat in virtute sanctæ Obedientiæ, in nomine Domini nostri Jesu Christi, vel simili forma, tenetur obedire sub mortali, quia intendit obligare quantum potest; sub veniali autem si alia forma utatur, vel sub nullo, quod consuetudo in Societate JESU approbat. V. S. Th., 2, 2, *q.* 104; Silv., Sanch., *l.* 6, *Mor.*, *c.* 1; Less., *d.* 9; Laym., *c.* 9. *n.* 8.

» Porro quæ indirecte pertinent ad Regulam, Silvest. et quidam alii ampliant ea illa quæ faciunt ad pleniorem ejus observationem; Sanch. tamen arctat ad res valde necessarias, sine quibus Regula commode servari nequit, alioqui enim Superior quasvis corporis macerationes præcipere posset; ordinantur enim ad pleniorem observationem Regulæ; Laym., *lib.* 4, *tr.* 5, *c.* 9, *n.* 11; Less., *d.* 9. *Unde resolves.*

» I. Non tenetur subditus obedire in iis quæ sunt vel contra Regulam (nisi Superior in ea

possit dispensare, et legitima causa dispensandi subsit), vel supra Regulam, ut essent magnæ maceratione (nisi in pœnam vel ad obligationem votorum necessariæ), vel ut acceptat Episcopatum; Dian., *p.* 6, *t.* 8, *R.* 33, et alii sex, vel infra Regulam, scilicet vana (nisi præcipiat ex causa quæ sit secundum Regulam, v. g., ut obedientia exerceatur). Nec refert quod Regulæ jubeant in omnibus obedire, id enim non de obligatioae voti sed obedientiæ perfectione intelligitur. Ita Suar., Sanch., *c.* 2, et Laym.

» II. Si Regula Ordinis sub peccato obliget, ejus transgressio est contra votum et sacrilega. Ratio est quia talis Regula non est minus præceptiva quam vox Superioris, et subditus promittens observationem Regulæ eo modo quo ipsa intendit se obligare censetur; proindeque Carthusianus, v. g., carnes edens et Franciscanus feria sexta non jejunans et contra obedientiam et contra temperantiam peccat; S. Th., *in* 23, *d.* 44, *q.* 2, *a.* 3; Val., Santh., *c.* 1 *et* 4, Vasq., Rodr., Laym., *n.* 6; Escob.. etc.

» III. Si regula sub peccato non obligat, transgressor illius non pcecat contra votum Obedientiæ. Ratio est quia talis Regula non continet proprie præceptum, sed tantum est ordinatio seu monitum obligans tentum ad pœnam si imponatur, S. Thom., Laym., *n.* 7, *etc.* Hinc nec transgressio illius ex rationabili causa et bono fine seu ex motivo virtutis facta, v. g., si extra tempora loquatur cum socio, ut mœstum consoletur, est peccatum; erit tamen veniale si ex negligentia, torpore animi aliove inordinato affectu fiat; Laym., *l. c.* Quem ut plurimum concurrere adeoque raro omni culpa vacare putant Valent. et Suar., qui addunt quod si quis frequenter et quasi per consuetudinem Regulam transgrediatur, Religiosam disciplinam graviter perturbet, eaque ex causa in periculo expulsionis se constituat, peccet mortaliter, Laym., *c.* 9; Sanch., *n.* 18; *V. supra dub.* 2.

» IV. Etsi Capitulares novum statutum condere possint quo ipsi aliique postmodum professionem edituri obligentur; ante tamen professi, qui in illud non consenserunt, eo non obligantur si ad Regulam Ordinis nec directe nec indirecte spectet; Laym., *n.* 10. Nisi tamen statutum fiat in Capitulo Generali vel saltem Provinciali (juxta cujuscunque Ordinis institutum), concurrente majore parte suffragiorum, et non sit Regulæ difforme. V. Escob., *de Leg., E.* 1, *c.* 2. Ratio est quia quod omnes tangit ab omnibus debet approbari, juxta *Reg.* 19, *in* 6. Addunt Laym. et Sanch., ex Silv. et Azor., *t* 1, *l.* 13; *c.* 11, *q.* 19. Less., *d.* 9, *n*, 74, *in fine*, nec Pontificem posse Religiosos cogere ad arctiorem vivendi rationem quam instituti prima forma postulat, quia obligatio obediendi, etiam Pontifici, provenit ex voto quod factum fuit secundum propriæ Regulæ institutum; si tamen Regulæ reformatio necessarium medium esset ad Ordinis conservationem, ad eam Prælatus cum Capitulo, multoque magis Pontifex illos cogere potest, quando ad hoc se implicite quisque obligasse censetur; Silvest., Less., Sanch., Layman, *locis citatis.*

» V. Etsi consuetum non sit nec consultum ut Prælati sub peccato præcipiant actus internos, probabile tamen est fieri posse, ut docent Laym., Suar., etc. Ratio est quia verosimile est quod aliqui Religiosi ad id se obligare intendant cum se quasi holocaustum Deo tradant.

» *Quæres* : An subditus teneatur obedire si dubitet utrum sit res licita quam Prælatus jubet vel justa causa imperandi.

» Resp. I. Communiter teneri quia tunc melior est conditio Superioris, qui est in possessione potestatis præcipiendi; in dubio tamen nemo spoliandus est jure quod habet, nec dicas subditum etiam esse in possessione libertatis cum habeat debitum parendi.

» Resp. II. Non teneri si grave damnum obediendo timeat. Ratio est quia in dubio favendum est reo, eique de cujus damno agitur. Etsi enim subditus non sit in possessione libertatis, est tamen in possessione juris quo potest se a periculosis rebus conservare; Sanch., 6, *Mor. c.* 3, *n.* 24, alique.

ADDENDA.

Quæst. 17. — *Quomodo aliquis possit ante vel post ingressum Religionis disponere de rebus suis?* 97

Resp. Quod attinet ad illum qui vult ingredi Societatem JESU, videri debent dicta *l.* 3, *p.* 2, *a n.* 1126; possunt tamen quoad illum et alios adhuc hic addi seqq. § 1. Probabilius est quod Decretum Trid., *Sess.* 25, *c.* 16, *de Reg.*, prohibentis fieri resignationes bonorum, tantum intelligatur de illis quæ fiunt post, non autem ante ingrsssum in Religionem, uti insinuatum est *l.* 3, *p.* 2, *num.* 1126, putantque Haun., *de Just.*, *t.* 2, *tr.* 6, *n.* 216, et Pirh.,

l. 3, *t.* 26, *num.* 55, tantum intelligi de renuntiatione inter vivos. De resignatione Beneficii Ecclesiastici vide dicenda *n.* 993.

98 § 2. Renuntiatio quæ fit per testamentum aut causa mortis vel professionis,, secundum Sanch., *in Dec.*, *l.* 7, *c.* 5; Barb., *de Potest. Episc.*, *alleg.* 99, *num.* 33; Sylvium, *V. Societas JESU*, *cas.* 2; Mangion. et alios semper revocari potest, censentque in dubio præsumendum esse quod facta sit causa professionis secuturæ; Castrop., *t.* 16, *d.* 1, *p.* 17, *n.* 12, putat certum esse quod renuntiatio facta a Novitio secundum formam a Trid. præscriptam revocari non possit, alioquin ad eam non requirerentur tam graves circumstantiæ, cum Novitius quolibet tempore novitiatus et absque licentia Episcopi possit facere renuntiationem revocabilem; hæc tamen ratio non videtur sententiam illam reddere certam, nam ad quodvis testamentum requiruntur graves solemnitates; item, ut Episcopus testari possit, requiruntur præter licentiam Papæ etiam aliæ solemnitates, et tamen ejusmodi testamenta manent revocabilia; ideo enim sunt tales solemnitates, ut secuta professione vel morte, possit hæres, legatarius vel donatarius jure agere per interpollationem Judicis, quod alias non posset; nihilominus tenent cum communi Sanch., *n.* 57; Barb., Pirh., *tr.* 31, *n.* 92, esse irrevocabilem.

99 § 3. Si Novitius moriatur antequam sit valide professus, probabilius est, secundum dicta *n.* 55, renuntiationem factam etiam secundum formam Trid. esse invalidam, quia expresse additur : *Ac non alias intelligatur effectum sortiri nisi secuta professione;* oppositum tamen tenent Suar. et Pirh., *n.* 91, quia videtur tum cessare causa dispositionis, quæ est ut non minuatur libertas pro egressu.

100 § 4. Quando renuntiatio bonorum fit a professuro expletis 10 mensibus novitiatus, quamvis professio subsecuta sit irrita, quocunque tamen tempore postea ratificatur vel expresse vel tacite, hoc ipso etiam confirmatur renuntiatio; Rodriq., Sanch., *n.* 56; Lugo, *in Resp. Mor.*, *l.* 3, *d.* 16, *n.* 5.

101 § 5. Probabilius est cum Sanch. contra alios quod nequidem mutuum dari possit Monasterio ex bonis Novitii, quamvis hic etiam 16 annis major esset; poterunt tamen parentes Novitii dare ex suis bonis, cum jure repetendi, si filius non profiteatur. Prohibetur etiam a Trid. ne aliquid alicujus momenti, attentis facultatibus Novitii, detur Monasterio tempore novitiatus a Novitio, excepto victu et vestitu : *Ne hac occasione discedere nequeat, quod totam vel majorem partem substantiæ suæ Monasterium possideat, nec facile, si discesserit, id recuperare possit.* Si autem res magni momenti datæ sint, jubet reddi, etiam cum fructibus, ut notat Sanch. Atque hæc etiam intelligi debent de aliis obligationibus bonorum; Sanch., *n.* 20. V. Lott., *l.* 3, *q.* 26, *n.* 23.

§ 6. Si Novitius Societatis JESU per testa- 102
mentum disponat de rebus suis sine facultate Superioris, Molin. dicit peccare; sed Sanch., *c.* 3, *n.* 5, negat, quia est sui juris et potest semper revocare; renuntiatio tamen bonorum, quæ in Societate fit post vota, vel etiam ante vota post annum primum novitiatus, est absoluta et irrevocabilis, secundum dicta *n.* 56.

§ 7. Scholasticus Societatis JESU, quamvis 103
illicite, valide tamen testatur de rebus suis sine licentia Superiorum; Suar., Sanch., Castrop., *d.* 3, *p.* 2, *n.* 7; Lugo, *in Resp. Mor.*, *l.* 4, *d.* 6; Pelliz., *t.* 4, *c.* 2, *a n.* 157, contra Mol. et Less. Tale autem testamentum est a Superiore irritabile quandiu testator vivit, sed non eo mortuo, quia voluntas defuncti non amplius subordinatur voluntati Superioris, cum non sit amplius subditus; Lugo, *de Just.*, *d.* 3, *n.* 81. Et renuntiatio in favorem Collegii extra Provinciam, aut constituti sub dominio alterius Principis, per se loquendo, non deberet admitti a Generali, si per hoc timeretur offensa; in favorem autem loci in Provincia admitti non potest nisi a Generali, nisi, uti nunc habet usus, non sit supra 100 Imperiales, ad quos licentiam dare potest Provincialis, potestque Generalis acceptare tale legatum etiam mortuo scholastico testatore, quia quamvis donatio secundum aliquos sit invalida, donatore mortuo ante acceptationem (cujus tamen oppositum cum aliis docet Lugo, *d.* 23, *n.* 75), nihilominus legatum est validum; summa enim est disparitas, quia omne legatum prius post mortem valide acceptatur. Et in mortis periculo, quando Generalis consuli non potest, potest Provincialis aut, eo absente, Superior localis dare Scholastico licentiam condendi testamentum; atque etiam sufficit licentia Provincialis, quando testamentum fit proxime ante professionem, per quam statim redditur omnino irrevocabile; Lugo, *d.* 3, *n.* 116. Et idem est si fiat proxime ante mortem sub ratihabitione Generalis. Vide etiam Pelliz. supra. An sit simonia pacisci de aliqua summa danda, si quis velit admitti ad Monasterium, dictum est *l.* 3, *p.* 1, *n.* 187.

Quæst. 18. — *Quid præterea notandum sit* 104

circa votum paupertatis in Religioso? R. Seqq.

§ 1. Paupertatis votum violari potest pure utendo re aliqua absque licentia Superioris; nam supposita illa sententia quod usus etiam licitus facti separari possit a dominio, Religiosus sine licentia utens pecunia, cujus dominium relinquet apud externum, peccabit contra paupertatem et dicetur proprietarius, non quod habeat dominium proprietatis, sed quia habebit vitium proprietatis utendo illa pecunia tanquam sua; vovens enim paupertatem abdicat se potestate utendi re tanquam sua; utitur autem re tanquam sua si illa utatur independenter a voluntate Superioris.

105 § 2. Religiosus admittit vitium proprietatis et peccat contra paupertatem si sine ulla licentia Superioris apud externum comedat aut bibat; quamvis enim externus dicat se velle retinere totum illius cibi et potus dominium, tamen talis modus consumendi censetur in æstimatione morali usus rei tanquam suæ. Nec obstat quod Religiosus non peccet admittendo, v. g., ignem aut suffitum sibi factum ab externo; nam in his habet se mere passive, et externus dicitur illum ignem aut suffitum ipsemet consumere in gratiam Religiosi; e contra si Religiosus comedat aut bibat, ipsemet consumit, et maxime active se habet, cum illum cibum et potum acceptet in suum usum, sibi applicet et eumdem sumat in alimentum; ita Suar., *de Relig.*, *t.* 3, *l.* 8, *c.* 11, *n.* 42; Sanch., *in Dec.*, *l.* 7, *c.* 19, *n.* 53; Amic., *de Just.*, *d.* 14, *n.* 57; Tamb., *in Dec.*, *l.* 8, *t.* 1, *c.* 2, § 5, *n.* 10, et alii contra Lug., *de Just.*, *d.* 5, *n.* 51, quia quamvis non affirmet absolute, attamen inclinat in eam sententiam quod Religiosus etiam comedendo et bibendo habeat se tantum passive, sed oppositum satis constat ex dictis; recte tamen notat Tamb., *n.* 11, *et c.* 1, *n.* 2, sæpe excusari a mortali; ideoque etiam Suar., *n.* 43, dicit regulariter non perveniri ad mortale, nec, per se loquendo, regulariter æstimari materiam gravem in ordine ad paupertatem. Vide dicenda *n.* 133.

106 § 3. Professus non potest sibi acquirere dominium rei donatæ vel emptæ; hinc si det sæculari et vicissim ab eo recipiat aliquid quod recipit acquiritur Monasterio quod dat manet Monasterii; Bonac., Baun. et alii, quamvis oppositum dicant probabile Pelliz. et Dian., *p.* 10, *tr.* 14, *Res.* 2, putantes id quod sæcularis reddit professo, censeri posse æquivalenter restitutionem illius quod a professo accepit.

§ 4. Ut licentia Superioris excuset a violatione paupertatis, debet esse obtenta sine dolo; dolus autem est si taceas id quo declarato non solet dari licentia, vel si falso exprimas tale ob quod concedi solet; Suar., Sanch., Castr., *t.* 16, *d.* 3, *p.* 23, *n.* 1. Aliud est si ea taceas vel falso exprimas quibus non obstantibus solet concedi licentia, quamvis difficilius; Suar., Castrop., supra. 107

§ 5. Non est contra paupertatem acceptare aliquid sub conditione licentiæ obtinendæ, aut etiam donare, dummodo res recuperari possit si negetur licentia, quia cum conditio nil ponat in re, reipsa suspenditur actus, Lugo, Pelliz., *tr.* 4, *c.* 2, *n.* 438.

§ 6. Certum est ad licite acceptandum vel expendendum sufficere licentiam præsumptam, quando Superior conveniri non potest et urget occasio; Suar. *n.* 3; Castrop. *n.* 6. Item certum existimo, inquit Castrop., sufficere licentiam tacitam, licet Superior conveniri posset; per hoc autem distinguuntur licentia præsumpta et tacita, quod præsumpta non supponatur de facto existere sed tantum extitura si peteretur, et aliquando etiam vocatur interpretativa: e contra, tacita censetur de facto existere, vel quia virtute in alia expressa continetur, vel quia ex circumstantiis prudenter colligitur adesse: sic si Superior tibi concedat veniam peregrinandi, nec prohibeat aliquid recipere et recepta expendere, eo ipso censetur concessisse, nisi tibi providerit de necessariis; Suar., *n.* 7. Item si consuetudo sit aliqua dandi vel recipiendi, et Superior non revocet, eam approbat; Suar. Sanch., Castr. Item si sciat aut videat fieri, et non prohibeat cum posset, quia in dissimulatione continetur quædam approbativa voluntas; Sanch., Castrop., Pelliz., *n.* 417, secus esset si difficulter impedire posset, eo quod, v. g., timeret ne domus turbaretur tuis querelis, tum enim pure permittit et non excusaris; Nav., Mendoza, Rodriq., Suar., Sanch., Castrop. 108

§ 7. Si licentia præsente Superiore sit tantum præsumpta, quia nempe credis Superiorem daturum licentiam si peteres, et tamen non petis præ verecundia vel alio respectu humano, docent Nav., Sanch., Castr., Bardi, *de Consc.*, *d.* 6, *c.* 3, § 9, ad summum fore veniale ex illa operari, quia facis dependenter a voluntate Superioris saltem futura, si peteres; huic doctrinæ merito contradicunt Busemb. supra, Eliz., *l.* 4, *q.* 15, § 1, *in fine;* Lugo, *d.* 3, *n.* 124; nam si ad vitandum mortale sufficit credere quod licentia daretur si 109

peteretur, nunquam petenda esset; nam vel creditur, vel non creditur danda; si creditur, jam non est opus petere; poterit autem fere semper probabiliter præsumi dandam ab aliquo saltem mediato Superiore; si non creditur, stulte petitur: ergo nunquam esset petenda in ordine ad vitandum mortale; itaque dicit Lugo, *n.* 125, tum tantum posse sic procedi ex præsumpta licentia, quando Superior ita est invitus solum quoad modum, ut ratione modi, qui displicet, non sit etiam invitus quoad substantiam; solus enim modus tum manet contra voluntatem Superioris; de cetero, si Superior ratione talis modi teneatur esse invitus etiam quoad substantiam, licentia præsumpta non sufficit, tenetur autem sæpe ex vi officii, etiam sub mortali, sic esse invitus, ne alioquin dissolvatur disciplina et observantia paupertatis; et simile dat Lugo de dispensatione, nam licet scias Superiorem hanc daturum si peteres, tamen peccas operando illa non petita, dum peti potest; admittit tamen *n.* 126, aliquando sufficere præsumptam ad hoc ut Superior sit invitus tantum quoad modum; nam si adsim Principi qui ostendat se optare Reliquiarium meum, prudenter judico Superiorem non esse invitum, nequidem quoad modum, ut statim dem; si tamen Princeps optaret a me prius peti licentiam, et nihilominus ea non petita statim darem, Superior adhuc non esset invitus quoad substantiam, sed tantum quoad hunc modum. Requiri autem certitudinem moralem de futuro consensu Superioris diximus *lib.* 1, *n.* 821.

110 *Objic.* Consensus præsumptus Domini excusat a furto, secundum dicta *l.* 3, *p.* 1, *n.* 496 *et* 1033. Item excusat a restitutione, secundum dicta *l.* 3, *p.* 2, *n.* 462: ergo similiter a violatione paupertatis. Resp. N. conseq., quia cum Dominus tantum attendat ad suam utilitatem, regulariter præsumitur quod displicentia talis modi non afferat displicentiam gravem quoad substantiam; e contra, Superior Religiosus debet attendere ad bonum commune Religionis, quod graviter pateretur si invitus quoad talem modum non esset invitus quoad substantiam.

111 § 8. Si res ex tacita vel præsumpta licentia sit consumpta, non esse opus manifestare Superiori putant Suar., Sanch., quod verum esse dicit Lug., etiamsi illicite et absque ulla licentia esset consumpta, quia subditus non utetur amplius re illa, nec Superior potest amplius circa illam disponere; si tamen sit vendita aut donata alteri, manifestari debet, quia mansit Monasterii, quod habet jus repetendi.

§ 9. Si licentia tibi sit debita et injuste ne- 112
getur, ita ut injustitia negationis teneat se ex parte Superioris, non ideo tibi licitus est usus; sicuti si injuste tibi negetur dispensatio, non ideo deobligaris; si autem licentia tibi ex parte tui debeatur, eo quod a Religione jus habeas ut tibi concedatur, sufficit ne votum violes, quia licentia tum jure ipso conceditur a Religione; hinc si Superior non suppeditet tibi necessaria ad victum vel vestitum juxta morem tuæ Religionis, licet simul negaret tibi licentiam acceptandi ab externis, licite acceptares, nam saltem subordinatus ejusmodi Superior nequit te obligare ad paupertatem strictiorem promissa, id est, ultra Religionis tuæ modum; Castr., *n.* 10, quæ tamen caute intelligenda sunt; nam vix poterit prudenter præsumi veniam injuste negari a Superiore, qui habere potest ex circumstantiis causas nobis ignotas.

§ 10. Si Superior illicite det licentiam, Na- 113
var., Sanch., *a n.* 21; Castr., *p.* 23, *n.* 4, dicunt subditum illa utentem peccare contra paupertatem, quia licentia illa est nulla; hinc dicunt ipsummet Superiorem ita utentem peccare contra paupertatem; contradicit Lug., *n.* 130, quia alias subditus magis peccaret contra paupertatem, si Superiore mandante furaretur, quod quamvis concedant Castrop. et Pelliz., *n.* 419, tamen negant Suar. et Sanch., *n.* 55. Si dicas subditum non furari sibi sed Monasterio, et ideo non esse proprietarium, similiter dico non expendere nomine suo sed Superioris, adeoque etiam non esse proprietarium; docet nihilominus recte Lugo, *a n.* 131, et consentire videtur Pelliz., *n.* 437, quamvis talis subditus proprietarius non sit, cum propria auctoritate nil usurpet tanquam suum, attamen posse peccare contra paupertatem, si non retineat statum pauperis quem in se conservare tenetur.

§ 11. Si Superior det licentiam ad usus illi- 114
citos vel superfluos, Nav., Sanch., Castr. et Busemb., ex eadem ratione dicunt tam Superiorem quam subditum sic utentem peccare contra paupertatem, ac propterea ejusmodi licentiam esse invalidam; hinc si res pretiosa Religioso non sit, nec putetur pro se vel aliis usui futura, ut si et donetur lapis valens contra morbum comitialem, quo nec ipse nec alius, ubi erit, putetur laboraturus, docet Less., *in auct. V. Paupertas Religiosa, cas.* 3,

superiorem non posse ei relinquere, si alio migret; e contra, S. Antonin., Silv., Turrecrem., Less. ipse alibi, Tabien., Az., Grass., aliique plures apud Sanch., *n.* 20, et cum Lugo, *n.* 137, dicunt ejusmodi licentiam esse validam, adeoque subditum non peccare contra paupertatem, et videtur consentire Pelliz., *n.* 419, dicitque probabile Dian., *p.* 3, *tr.* 2, *res.* 65, quia si subditus cum licentia Superioris emat superflua, nemo dicet emptionem esse invalidam : ergo transfertur dominium pretii : ergo consensus Superioris fuit validus ; similiter si subditus cum licentia Superioris admittat superflua ab externis, acquirit Monasterio : ergo licentia illa est valida, nec peccat contra paupertatem, si conservet statum pauperis, secundum ante dicta, quem conservare potest, licet cum licentia Superioris parvo sumptu conduceret meretricem, uti notat Lugo, *n.* 135. Et ideo etiamsi Religiosus cum licentia Superioris det externo aliquid etiam ad usum turpem, externum ad restitutionem non obligant Bann., Lop. et alii viri docti, quidquid contradicant Silvest., Mol., Rodriq., Sanch., Castrop., *n.* 5, notatque Rebell. saltem sæpe præsumi Religionem consentire ne periclitetur fama Superioris vel subditi. Nec obstat quod Superior non sit dominus sed tantum administrator, ipsi autem non sit commissa potestas sic administrandi ; nam : 1. Saltem Monasterium est dominus et disponere potest de rebus suis etiam ad usus illicitos ; præsumitur autem sæpe consentire, uti notavit Rebell. 2. Licet Superior sit tantum Administrator, tamen nullum Monasterio inde nascatur damnum, nullo jure scitur esse ejus potestatem restrictam ad solos usus licitos, atque ita potest Superior subdito dare generalem facultatem admittendi omni mense aureum, non restringendo ad admissionem licitam vel illicitam ; Lugo, *n.* 139. Et quamvis plurimi cum Sanch., *n.* 30, dicant si Superior det absolute licentiam, censeri limitasse intentionem ad solos usus licitos, quorum sententiam Lugo, *n.* 142, fatetur communem et probabilissimam, tamen dicit oppositum non esse improbabile, quod ut verum absolute tenent Bann., Lop., Rebell., Salas, ac probabile dicunt Sair. et Dian., quia generaliter concedens licentiam vult, quantum potest, tollere impedimentum quod esset ex defectu licentiæ, relinquendo usum conscientiæ subditi : sicuti si quis petat a te mutuam vel commodatam pecuniam, das illam generaliter ad omnes usus nec restringis ad usus licitos ; sed neque cooperaris ; etiamsi ipse adhibeat ad illicitos ; fatentur tamen omnes communiter cum Silv., *p.* 1, *V. Abbatissa*, Superiorem peccare contra paupertatem si cum damno Monasterii passim pro sua libertate de ejus bonis sine justa causa disponat ; quales autem donationes sint Religiosis illicitæ dictum est *l.* 3, *p.* 2, *n.* 808.

§ 12. Si Superior antecedens dederit mihi licentiam, valet etiamsi ipse ab officio decesserit ; Lugo, Dicast., Dian., *p.* 11, *tr.* 8, *res.* 54. E contra, quamvis Superior licite acceptet pro se aliquid tempore quo est Superior, ac etiam licite retineat tempore quo non est Superior, uti recte Lugo contra Dicast., attamen non poterit expendere sine licentia moderni sui Superioris, quia tantum aliis, non autem sibi ipsi poterat delegare seu committere potestatem ad expendendum pro tempore sequenti, cum inter delegantem et delegatum debeat esse distinctio. 115

§ 13. Valet licentia prius negata a Prælato Superiore, si nulla hujus facta mentione eam obtineas a Prælato inferiore, etiamsi per regulam præscribatur ut indicetur inferiori cur negarit superior. Ratio est quia inferior habet de se potestatem ad hoc, uti suppono, et ignorantia negatæ ab alio licentiæ habet se per accidens ; Pelliz., *n.* 416. Et quamvis Prælatus Superior prohibuisset inferiori dare talem licentiam, attamen adhuc valide daret, dummodo non sit addita clausula irritans factum, quia non ideo erat Prælato inferiori sublata sua potestas ordinaria, multa autem fiunt illicite quæ tamen valent ; Pelliz., *n.* 436. Et idem est si per statutum Ordinis prohibeatur ne Superior det licentiam accipiendi aliquid, v. g., a consanguineis ; nam si licentiam det sine causa, tantum agit contra statutum forte non obligans sub culpa, sed tantum ex Regula ; si autem det cum causa, nullo modo peccat subditus, cum Superior possit ex causa dispensare in ejusmodi statuto, aut saltem acceptare poterit ipse Superior nomine Monasterii, et tum si det subdito, certo evitabitur omnis culpa ; Pelliz., *n.* 446. 116

§ 14. Si Religiosus peregrinus fiat subditus Superiori loci in quo est, ut fit in Societate JESU, hic potest dare licentiam ut donet et acceptet, nec opus est postea licentia alterius Superioris ; Pelliz., *a n.* 421. Si autem aliquid donet vel recipiat sine licentia Superioris quem habet, volens per litteras petere licentiam ab alio Superiore, v. g., a Provinciali vel Generali, quem putat fore faciliorem, dicit 117

Pelliz., *n.* 423, non peccare contra paupertatem, sed tantum venialiter contra obedientiam, et ita docet etiam cum aliis Sanch. apud Pelliz., *n.* 424. Religiosum non peccare nisi venialiter, si absque ulla venia hujus Superioris acceptet ac retineat aliquid ad breve tempus quo adveniet alius Superior, vel quo scribat Provincialis.

118 § 15. Si acceptes rem Superiori tradendam, raro potest esse mortale; Castrop., *p.* 1, *n.* 5; si autem absolute acceptes cogitans donare Titio, cui etiam dones sine licentia, peccas, quia res per acceptationem tuam jam erat Monasterii; e contra, si non acceptes, sed a donante petas facultatem ejus nomine dandi Titio, non peccas; Suar., Sanch., Castr., *p.* 22, *n.* 4; Diana, *p.* 1, *tr.* 6, *r.* 8, aliique multi; quod verum esse dicunt multi cum Sanch., Castrop., Dian., *p.* 3, *t.* 2, *r.* 65, quamvis donans non sciat cui donare velis, sed id tuo arbitrio relinquat, quia relicta tibi sola personæ electio non immutat rem; si tamen tibi det rem non determinans ejus usum, sed relinquens tuo arbitrio, ut nomine ejus in usum quem voles expendas, ita ut etiam tibi possis applicare, Suar., *cap.* 15, *n.* 16, putat te sic acceptando sine licentia Superioris peccare contra paupertatem, sed excusat Castr. supra, si nolis tibi applicare nisi independenter a Superiore; hinc etiam Suar. supra et Lugo, *d.* 2, *n.* 54, dicunt si acceptas cum intentione expendendi nomine donantis in usum aliorum, et non in utilitatem vel commoditatem tuam, te nullo modo peccare; docentque universal. etiam Sanch., *c.* 30, *n.* 4; Dian., *p.* 1, *t.* 6, *r.* 29, et alii nullo modo peccari contra paupertatem, si acceptentur eleemosynæ distribuendæ in pauperes etiam non designatos a donante, quia distribuens per hoc nihil dominii acquirit, et jus distribuendi non est dominium, nec usufructus, nec usus, sed tantum potestas disponendi nomine alieno, quod non facit proprietarium. V. Sanch.

119 § 16. Si habes licentiam dandi aliquid Caio, et des Titio, non peccas nisi Superior dederit licentiam pro Caio ob peculiarem rationem, negaturus si petivisses pro Titio; Pell., *n.* 275.

120 § 17. Si Titio Religioso detur licentia dandi aliquid quod dari solet Religiosis vel externis, hoc ipso secundum aliquos cum Dian., *p.* 3, *tr.* 2, *res.* 65, Caius ejusdem Superioris cum Titio subditus habet licentiam acceptandi, quia dare et accipere sunt correlativa : ergo licentia ad unum censetur etiam esse ad alterum, potestque Religiosus cui volet et solet dari ejusmodi rem dare quam habet cum licentia Superioris, et non solet concedi ad usum Religiosi, sed ad distribuendum aliis; Sanch., Bonac., Pelliz.,*n.* 428. Similiter habens licentiam generalem acceptandi et dandi potest vi talis licentiæ emere et vendere; Lug., Pelliz., *num.* 315. Qui tamen habet licentiam acceptandi et dandi, v. g., munuscula aliis, non ideo potest vendere, quia scitur eam non esse mentem Superiorum illa concedentium.

121 § 18. Habens licentiam quotidie acceptandi medium aureum, si eadem die acceptat a pluribus aut successive plures medios aureos, peccat; nam privilegium quod est contra communem obligationem est strictæ obligationis, uti dictum est *l.* 1, *n.* 839. Accedit quod moraliter coalescant in unam majorem summam quam quæ licita est ei; Diana et alii cum Burg., *cent.* 3, *cas.* 59. Et ut materiæ leves furti non coalescant, requirunt Fill., *t.* 31, *n.* 244, et Diana, *p.* 1, *t.* 6, *R.* 34, saltem medium mensem; et idem putat hic dicendum Burgh., ita ut velit intra duos menses nonnisi quatuor ejusmodi acceptationes fieri, licet forte non semper post unam interlabantur duæ septimanæ.

122 § 19. Si Religiosus mittatur Romam, censetur habere licentiam ibi emendi spiritualia munuscula, et distribuendi cum redierit, dummodo non fiant expensæ admodum excedentes, uti, aliis consultis, resolvit Pelliz., *n.* 431.

123 § 20. Religiosi iter agentes vel extra claustra degentes facere possunt imprimis moderatas eleemosynas; id enim pietati et Religioni conforme est; deinde et donationes aliquas leves pro accepto beneficio, vel pro significatione amicitiæ, vel pro concilianda aliorum voluntate in favorem Religionis; Suar., *a n.* 11; Castrop., *n.* 3.

124 § 21. Si Religiosus administret officium curæ animarum, quod sit beneficium saltem manuale, potest habere administrationem proventuum et etiam bonorum immobilium annexorum, uti probabiliter Nav.; si autem id quod ei commissum est non sit beneficium, sed v. g., Vicaria ab Episcopo non instituta, sed solum constituta ad tempus ob aliquam necessitatem, attamen habens bona immobilia annexa, Superior non potest ei dare licentiam ut ea administret; Trid., *sess.* 25, *c.* 2, *de Regul.* Si autem non habeat administrationem nisi aliquorum mobilium et emolumentorum, Superior concedere potest; Less., *in Auct., V. Paup. Relig., cas.* 4.

125 § 22. Si Religiosus sine licentia sumat rem e loco publico ac utatur et postea reponat, Azor., Villal., Faber dicunt non peccare contra paupertatem, quia non ideo de illa disponit; Sanch. et Faust. dicunt peccare, quia usus ipse qui fit sine licentia est actus dominii, secundum dicta *n.* 104, Dian., *p.* 1, *t.* 7, *R.* 40, dicit utramque sententiam esse probabilem; secunda tamen est probabilior et tenenda, nisi sit licentia generalis vel præsumpta.

126 § 23. Religiosus longo tempore, scilicet per annum, utens sine licentia re aliena notabili, aut eam occultans ne auferri possit, peccat mortaliter; Suar., Castrop., *p.* 21, *n.* 3; si tamen habeat palam, etiamsi superior non possit rescire esse alienam, Azor., Coriolan., Homob. et alii cum Dian., *p.* 3, *t.* 2, R. 65, dicunt non peccare mortaliter, si velit uti tantum ad tempus; Castr. contradicit, si ad longum tempus uti velit.

127 § 24. An Religiosus possit inire contractus et Monasterium ejusmodi contractibus obligetur, videri possunt Onn, *de Contr.*, *d.* 4, sect. 8, et Castr., hinc *d.* 3, *p.* 15 *et* 16. Et speciatim si Religiosus ex rebus ad usum sibi concessis mutuet alteri sine licentia peccat; si tamen certus sit de restitutione et commodet etiam externo, non peccat mortaliter, quia non transfertur dominium, nec res sit notabiliter deterior, uti suppono; usus autem temporalis non est tanti, ut censeatur esse materia mortalis; Laym., Sanch., Dian., *p.* 1, *t.* 7, *res.* 37, et alii. Idem de mutuo dicunt Led. et Pelliz., *n.* 281, quia quamvis per mutuum transferatur dominium, tamen vel hic non transfertur, vel cum restitui debeat nec Monasterio causandum sit grave damnum per illam carentiam temporalem, actus ille mutuandi videtur esse quid leve.

128 § 25. Religiosus non peccat mortaliter si accommodato accipiat rem, licet magni valoris absque licentia; Pelliz., *n.* 284. Aliud est si accipiat mutuo, quia tum vult acquirere dominium; putant tamen Suar., Pelliz., *n.* 283, non esse mortale accipere 10 aureos mutuos ad breve tempus. Quod si rem quam accipit mutuam, aut quam quomodocunque acceptat absque licentia, non vellet acquirere sibi, sed Monasterio cui etiam postea extraderet, regulariter loquendo non erit mortale, quia eo usque præsumitur consensus Superioris quoad substantiam; Suar., Castrop., Pelliz., *n.* 267.

§ 26. Si Religiosus absque licentia pecuniam 129
alienam permisceat suæ, licet alienæ dominium acquiratur, si permiscens id intendat, secundum dicta *l.* 3, *p.* 2, *n.* 118, attamen non videtur grave contra paupertatem, quia communicatio illa est valde materialis et accidentalis, tenebiturque æquivalentem ex eodem cumulo restituere; Lug., *d.* 7, *a n.* 162. Quod si mel alienum misceret vino suo ut faceret mulsum, peccaret contra paupertatem, quia notabiliter immutaret vinum, et dominus mellis partialiter acquireret dominium vini, vel saltem Monasterium obligaretur Domino mollis pretium solvere; talem autem permutationem non potest facere Religiosus absque licentia.

§ 27. Si quis sine licentia permutet cum ex- 130
terno res sui Monasterii, et Monasterium per hoc non patiatur damnum, Lop., Rodr., Peir., Led. et alii, quorum sententiam Dian., *p.* 1, *tr.* 6, *res.* 38, vocat probabilem, dicunt non ideo peccari, quia res acceptata videtur esse æquivalenter prior, et adesse censetur interpretativa licentia. Alii cum Sanch., *c.* 9, *n.* 97, probabilius contradicunt, quia permutatio est actus dominii, vel saltem usus rei tanquam suæ.

§ 28. Est contra paupertatem si Religiosus 131
sine licentia fidejubeat aut accipiat aliquid conservandum in vim contractus depositi, quia non licet ei tales in se obligationes assumere; Sanch., Castr., *d.* 4, *p.* 13, § 4. Non esset tamen contra paupertatem si acceptaret aliquid tantum in fidam custodiam; Castr., *d.* 3, *p.* 21, *n.* 6.

§ 29. Si Religiosus absque licentia faciat et 132
donet amico [1], v. g., picturam magni valoris, peccat quia opus factum statim erat acquisitum Monasterio; si tamen ille amicus antecedenter petiisset ac subministrasset materiam, Religiosus autem fecisset pro ipso, non peccaret, quia potest sine licentia operam suam gratis exhibere alteri; Bonac., Val., Dian., *res.* 6; Pelliz., *n.* 295.

§ 30. Quoad quantitatem gravem, loquen- 133
dum esse de Religiosis sicuti de filiisfamillias docent Sanch., Rebell. et alii cum Fagund., *in Dec.*, *l.* 7, *c.* 5, quantum autem requiratur ut hi censeantur graviter peccare, dictum est *l.* 3, *p.* 1, *a n.* 1032. Addunt Auctores citati

1 Inter casus reservatos computatur acceptio muneris a Religioso facti; S. C. C. respondit Il. ac RR. DD. Joanni Amades George, Petrocorensi episcopo, hoc non intelligi de munere facto a monialibus, quæ simplicia vota emittunt in aliqua congregatione. (*Edit.*)

Religiosos ordinarie censendos esse velut filios hominum mediocriter divitum ; Lug., *d.* 3, *a n.* 172, putat Religiosos non esse omnino æquiparandos filiis quoad materiam paupertatis, eo quod Superior in illis sit magis invitus non tam ratione damni temporalis quam spiritualis, quod præcipue cavere tenetur ; vide Pelliz., *a n.* 254. Notant autem Suar., Sanch., Castr., Fagund., Pelliz., *n.* 260, necessariam esse minorem quantitatem, si usurpetur res Monasterii, quam externi, quia Superior ob majus damnum Monasterii est magis invitus.

134 § 31. Si quis absque licentia recipiat aut expendat modica usque ad magnam quantitatem, Nav., Vega, Graff., Carbo, Less., censent probabile esse ista non uniri, adeoque non peccare mortaliter ; sed oppositum tanquam probabilius tenent Sanch., Fagund. aliique cum Pelliz., *a n.* 257 ; excipiunt tamen parva comestibilia, quamvis ab initio esset animus illa prosequendi. Vide dicta *l.* 3, *p.* 1, *n.* 1016, quæ hic applicari possunt.

135 § 32. Licentia data ad majorem summam quam dare possit Superior juvat saltem ad summam quæ ejus potestatem non excedit, quia in separabilibus utile per inutile non vitiatur ; Pelliz., *n.* 442.

Religiosum posse repudiare domum non tamen hæreditatem sibi oblatam, dixi *l.* 3, *p.* 2, *n.* 1160.

136 *Quæst.* 19. — *Quid specialiter notandum sit circa paupertatem in Societate JESU et domos illius professas*? R. seqq. § 1. In Epitome Instituti *pag.* 248, sic habetur : « Gratis dare debemus quæ gratis accepimus, nec postulando, nec admittendo stipendium vel eleemosynas ullas quibus Missæ, vel Confessiones, vel prædicationes, vel lectiones, vel quodvis aliud officium nostri instituti compensari videantur... prohibitumque ne ullus Superior ac ne ipse quidem Præpositus Generalis in eo dispenset ; declaratum præterea nullius Superioris super ea re, vel licentiam, vel dispensationem, seu licitam, seu validam esse ; quæ igitur sic donantur ut conjectura sit id fieri intuitu ministerii, non sunt admittenda, donec donantes plane intelligant accipi non posse, nisi nomine eleemosynæ, et secluso omni alio respectu, atque hoc eodem modo ipsi quoque largiantur. » Hoc non obstante, imo quamvis *in Const.*, *p.* 4, *c.* 7, § 3, dicatur non convenire ullam Collegii dotationem admitti cum obligatione ad dandum, v. g., Professorem Theologiæ, tamen hoc non est contra paupertatem vel Constitutiones, quæ tantum per modum consilii dicunt hoc non convenire, nec ideo pro ministerio admittitur stipendium, sed ad sustentationem necessariam personæ ; Sanch., Pelliz., *tr.* 4, *c.* 2, *n.* 149.

§ 2. Stipendia acceptata pro Missis legendis, 137
vel pro peragendis aliis ministeriis spiritualibus debent restitui ante hæc opera peracta, uti certum est ; si autem jam sint peracta, Sanch., *in Dec.*, *l.* 7, *c.* 28, *n.* 11, dicit adhuc esse obligationem restituendi non ex justitia sed voto, nec posse tradi Superiori aut expendi in pios usus, quia etiam Superior obligatur voto non admittere : ergo etiam non expendere admissa. Alii cum Castr., *t.* 16, *d.* 3, *p.* 11, *n.* 9, negant teneri restituere, quia votum tantum obligat ut non admittas pro ministeriis faciendis, non autem ut post facta restituas ; finis enim voti cum cessat, qui est ut pro ministeriis nihil admittatur, quia gratis administrari debent. Sententia Sanch. videtur probabilior, quia si postea pro eis admittatur stipendium, non sunt administrata gratis.

§ 3. Si Titius Sacerdos Societatis legat Mis- 138
sas ad intentionem Sempronii Sacerdotis secularis, huic relinquens stipendia quæ acceperat pro Missis legendis, videtur sic distinguendum : 1. Si constituentes Missas specialiter elegerint personam Sempronii (quod ordinarie non est), v. g., quia creditur legere devotius, fieri non deberet, quia sic defraudaretur intentio eorum, attamen tantum in circumstantia non adeo notabili. 2. Si stipendia multa jam recepta sint a Sempronio, qui nec ea possit restituere, nec satisfacere pro omnibus Missis, Titius posset supplere, quia in istis circumstantiis censetur gratis et ex pura caritate legere, uti ex declaratione Claudii Aquaviva colligit Sanch., *n.* 24. 3. Si Titius non recipiat quidem stipendium, attamen circa illud disponat, v. g., dicat Caio. : Da stipendium isti pauperi, et ego ad intentionem tuam legam Missam ; vel si Sempronio dicat : Tu accepta stipendium, ego loco tuo legam Missam, adhuc putat Castr., *n.* 7, eum licite agere, quia nec Titius recipit stipendium, nec Caius illud dat pauperi vel Sempronio nomine Titii sed suo, licet Titius det occasionem gratis offerendo Missam, non aliter ac si Caius daret pecuniam pauperi vel Sempronio, quia Titius ab eo petivisset ; sed hæc sententia communiter reprobatur, teste Pelliz., *n.* 137 ; hinc Rodr., Fagund, Sanch., *n.* 15 *et* 16, dicunt Titium illicite agere, quia sic disponendo circa stipendium per quemdam quasi

contractum : *Facio ut des,* virtualiter acceptat stipendium illudque redonat alteri, quorum utrumque est contra votum paupertatis. 4. Si Sempronius jam acceptarit stipendium, Titius nihil disponendo circa illud potest licite loco Sempronii supplere Missam legendo ; ita Michael Vasq., Salas, Castrop., *num.* 8, contra Sanch. Ratio est quia nec acceptatur stipendium a Titio, nequidem virtualiter, cum circa illud nihil disponat ; nec in aliquo defraudatur Caius, eratque Caio perinde per quem legeretur Missa. Conf. nam si Titius iturus Coloniam in favorem Sempronii gratis ferret litteras ad quas ferendas Sempronius esset mercede conductus, utique Titius non ageret contra paupertatem, nec censeretur sibi acquirere et Sempronio donare illam mercedem, quidquid in contrarium dicat Sanch., *n.* 19. Item si Titius pro Sacellano ex fundatione obligato suppleat in canenda Missa, non peccat fatente Sanch., *n.* 18, quamvis Sacellanus pro hoc habeat suum proventum ; idem est si pro aliquo concionetur, confessiones audiat, etc., qui inde trahat consueta jura : ergo similiter in nostro casu.

139 *Objicies.* Sempronius non habet jus vel titulum retinendi illa stipendia, nisi mediantibus Missis Titii : ergo Titius legens Missas confert illi jus et titulum retinendi stipendia, ac proinde idem est ac si stipendia illa acciperet et daret Sempronio. R. N. ant. nam jus et titulum retinendi habet ex vi donationis onerosæ sive contractus innominati : *Do ut facias,* quo obligatur ad Missas per se vel alium legendas, quo onere levatur a Titio, qui tantum ponit Missas velut conditionem sine qua Sempronius frui non posset illo jure et titulo retinendi stipendia.

Instabis. Saltem obstat decretum III Congreg. XII prohibens ipsimet Generali ne Missas, quæ ad ejus intentionem celebrantur per Societatem, applicet secundum intentionem cujuscunque alterius qui inde lucrum aliquod reportare posset aut levari oneribus Missarum. R. N. nam licet id prohibeat Generali, in positivis non valet illatio a majori ad minus, cum possit esse ratio pro uno quæ non est pro altero ; et circa Generalem reipsa sunt aliæ causæ, v. g., ut liberetur importunitate petentium ut Societati vel alteri fini nos proximius attingenti applicet, ne detur occasio faciendæ injuriæ ; nam posset Generalis offerre, v. g., 100 Missas illi qui pro his accepisset stipendium ; e contra, Sacerdotes Societatis, qui sub peccato non obligantur ad legendas eas Missas, possent non legere et sic defraudaretur intentio dantis stipendium. Deinde decretum illud est revocatorium illius quod antea licebat Generali et aliis omnibus, estque etiam odiosum : ergo non est extendendum ad alias personas, sed hæ manent in possessione libertatis ad hoc faciendum salvo voto paupertatis. Videri potest Lug., *in Resp. Mor., l.* 4, *d.* 30.

§ 4. Si quis principaliter voverat curare 140
Missas, et consequenter secundario stipendia pro Missis, quia credebat se non posse illas gratis habere, poterit Sacerdos Societatis gratis in ejus favorem legere Missas, sicque qui voverat poterit retinere stipendia ; Sanch., Pelliz., *n.* 147. Si autem Sacerdos ad Societatem admissus cum onere Missarum debitarum ex acceptis stipendiis, aut jam professus, si post consumpta stipendia non possit per externos eas Missas constituere, potest juvari a sociis ; Pelliz., *n.* 145 et 146.

§ 5. Viri docti e Societate cum Pelliz., 141
n. 142, putarunt Sacerdotem Societatis posse titulo gratitudinis celebrare Missas, retento sibi cum venia Superioris stipendio quod accepit pro constituendis Missis, si adsit probabilitas quod is qui Missas voluit relicturus ei esset ex gratitudine illam pecuniam si factum sciret.

§ 6. Scholasticus Societatis illicite attamen 142
valide disponit de bonis suis sine licentia Superiorum, ut dictum est *n.* 103. An autem peccet etiam Novitius sic disponens, dictum est *n.* 102. De cetero Scholasticus a Superiore jussus disponere de bonis suis peccat contra paupertatem si id non faciat, quia vi voti tenetur non uti re sua invito Superiore, talis autem retentio est quidam usus sui dominii ; Suar., Castrop., *p.* 2, *n.* 4. Et idem est de Coadjutoribus temporalibus non formatis ; intellige autem semper si sine causa detrectent, hanc enim possunt proponere.

§ 7. Si quis pecuniam sibi oblatam relin- 143
quat depositam apud alium penes quem pecuniæ dominium remanet, vel si eam habeat apud se ita ut dominium spectet ad alium, et nolit ea uti nisi petita suo tempore venia a superiore, Suar., Sanch., Laym., *l.* 4, *t.* 5, *c.* 7, *q.* 1 ; Diana, *p.* 3, *tr.* 2, *res.* 65, negant esse contra paupertatem, quia non acceptat dominium, usum autem non vult nisi dependenter a Superiore ; Castrop. dicit esse saltem imperfectum ; sed quidquid de hoc sit apud alios Ordines, in Societate statutum est *Congreg.* 12, *decreto* 41, ut Superioris licentia,

quæ postea ad talem usum daretur, sit nulla et prorsus irrita, adeoque talis usus non poterit esse licitus Religioso Societatis.

144 § 8. Quoad quotidiana videntur hæc ex consuetudine tenenda : 1. Est venia generalis ferendi sua resarcienda ad sartorem vel sutorem, non autem accipiendi nova; si tamen illi ferant quibus commissa est cura, possumus ordinarie præsumere quod cum facultate faciant. 2. Si quis cum venia ferat aliquid ex uno Collegio ad aliud, non est opus ostendere in loco ad quem venit, sed potest hic uti aut consumere, excepta pecunia, quæ apud hunc novum Superiorem deponi debet. 3. Ad scripta mutuanda vel donanda censetur esse venia; videtur tamen generalis venia petenda ad pallium, calceos et similia mutuanda, item ad res parvas acceptandas vel dandas. 4. Minime potest dare veniam pro rebus mutuandis, cujuscunque pretii sint; sed communiter non habet nisi ad medium Imperialem in pecunia, aut ad rem illius pretii dandam vel acceptandam.

145 § 9. Si aliqua Confraternitas vel Sodalitas dissolvatur, sacra supellex, quæ huic erat propria, manet ad usum domus vel Collegii, quia talis præsumitur fuisse voluntas aut esse consensus Sodalium quandiu aliquid non rescitur; tales enim Sodalidates non sunt corpus stabile, sed manent dissolubiles ad arbitrium Societatis, et si hæc dimittat gubernationem, hoc ipso dissolvuntur, nec possunt ad alium locum pro libitu transire : ergo præsumendum est quod dominium ornamentorum acquiratur loco in quo fuerant erectæ; Lug., *in Resp. Mor.*, *l.* 4, *d.* 12. Ubi ex occasione notandum est quod Sodalitates, ut aggregari possint et frui privilegiis majoriis Sodalitatis Romæ, debeant haberi in locis ad Societatem pertinentibus saltem quoad usum liberum, sive per conductionem, sive per concessionem domini ad aliquod tempus, ita ut Societas primarium usum habeat cum jure ibi manendi et ceteros expellendi. V. Lugo, *disp.* 40.

146 § 10. Ut magis occurratur occasionibus lædendæ paupertatis, *Congregatio* 12, *decreto* 38, sic statuit : « De legatis confidentialibus dubitatum nostrisne liceat acceptare legata quæ confidentialia vocant, cum quis testator decedens jubet certam alicui a nostris pecuniæ summam aut rem a suis hæredibus dari quam ille juxta testatoris mentem sibi secreto communicatam impendat; major quidem pars cum Patribus deputatis judicavit satis et paupertatis observationi et Societatis existimationi consultum videri, si ea tantum legata confidentialia respuantur, ex quibus videatur utilitas aliqua in Societatem ipsam, aut in particulares personas redundare, sed cum huic decreto intercessum fuisset re diu multumque agitata Congregatione omnibus interdictum voluit legatorum hujusmodi exsecutionem acceptare, eaque plane ratione qua Const. *p.* 6, *c.* 3, § 7, testamentorum exsecutio prohibetur *his verbis* : quoad fieri potest a negotiis sæcularibus abstineant (qualia sunt testamentariorum vel exsecutorum, etc.), nec ea ullis precibus adducti suscipiant, etc. Præposito tamen Generali vel qui ab eo facultatem habet, relinquitur facultas dispensadi in casu aliquo necessitatis vel majoris momenti ad finem divini servitii præfixum; » ita declaratio adjuncta. Videri potest Lugo, *d.* 29.

§ 11. Domus professa non est capax ad re- 147
tinenda bona immobilia, aut redditus, aut fructus, qui reddituum loco esse possint; est tamen capax propriæ habitationis, villæ vel horti suburbani, uti habetur in Const., *p.* 6, *c.* 2, § 5, potestque uti fructibus hinc provenientibus, uti pluribus exponit Lugo, *disp.* 10.

§ 12. Non est licitum domui professæ fruc- 148
tus horti vendere vel hortum elocare, neque ex uvis facere provisionem vini, neque ex frumento panem aut cerevisiam; posset seri frumentum ut a jumentis in herba consumeretur; item est ipsi licitum alere gallinas, et harum ova vel pullos edere; item habere columbas vel apes ad usum domus; item porcellos, ut suo tempore mactentur; item piscinam, in qua pisces, non tamen in magna copia, adolescant; licitum etiam est habere commune cum aliis jus modice piscandi in præterfluente amne; quod si fructus uno anno abundantes non possint a domo cousumi, non ideo licitum est vendere ad emenda alia necessaria; uti nec permutare, v. g., uvas cum tritico; quoties enim res est prohibita vendi, etiam censetur prohibita permutari.

§ 13. Domui professæ licitum est relinquere 149
colono horti fructus; etiam cum potestate vendendi, si volet, ne hortus maneat incultus, retento tamen jure habitationis et recreationis; non est autem licitum accipere unam partem fructuum relicta illi altera parte velut in mercedem laboris, id enim esset elocare hortum; imo nec videtur licitum cum colono concurrere ad expensas culturæ, et tum pacisci de parte fructuum habenda, quia esset æquivalenter locatio saltem partis horti; hinc multo minus licitum est vendere partem fruc-

tuum ad solvendam mercedem colono, sed si ex cultura redundet in nos pars fructuum vel utilitas, debet aliunde præstari merces colono. Similiter nec licitum est vendere fructus ad necessarias expensas pro fabrica vel sepimentis horti; nam sic censeremur pro his habere annuos redditus. Ratio omnium est quia bona mobilia non possunt aliter domui professæ fructificare nisi ad solos usus ejusdem domus.

150 § 14. Domus professa potest institui hæres aut legataria bonorum etiam immobilium, dummodo hæc alienet et se exuat omni jure civili ad illa quamprimum commode potest; si tamen desit emptor, potest retinere ad modicum tempus, quale censetur quod est infra decennium; Lug., *d.* 11. Quod si ei legetur, v. g., domus, non poterit hanc vendere Titio ad vitam cum potestate recipiendi dominium post mortem Titii; hoc enim esset vel elocare accepto semel et simul illius temporis locatio, vel vendere solum dominium utile retento dominio directo proprietatis; imo nec videtur esse licitum vendere cum pacto retrotrahendi, quando volet pecuniam refundere, quia sic reipsa non plane alienaret, nec se exueret omni jure civili ad illam; potest forte excipi nisi talis res non esset quidem nunc, attamen præviderétur futura postea necessaria ad usum, v. g., ad constituendum novum ædificium, augendam recreationem, instituendum Collegium; posset enim censeri tum retineri ad usum proprium, imponendo emptori solam obligationem personalem ad revendendum.

151 § 15. Si testator obliget hæredem ad offerendos pro eleemosyna omni anno 100 aureos domui professæ, hæc potest acceptare, quia per hoc ipsa nullum jus vel actionem acquirit, sed hæres habet obligationem ad solum testatorem; Lug., *d.* 7. Si tamen testator relinqueret hæreditatem Collegio cum obligatione annue numerandi 100 domui professæ, *Const.*, *p.* 6, *c.* 2, § 2, id prohibent, etiamsi esset ad conservationem templi a testatore fundati, quia non voluerunt penes Societatem esse ullam actionem, dispositionem aut dispensationem ejusmodi rerum domui professæ applicandarum uti exponit Lugo, *d.* 8 *et* 9; gravari tamen potuit Collegium ad ædificandam domum professam, uti admittit Lugo, *a n.* 10.

152 § 16. Missionarii, quamvis sint professi, possunt habere redditus, etiam non annexos certo Collegio, nisi mediate, in quantum personæ ipsorum ad certum Collegium spectant; nec est opus ut vel ipsi rectori Collegii, vel Collegium de eorum redditibus reddat rationes, sed satis est reddi Provinciali. Similiter ejusmodi Missionarii quoad contractum census aliosque similes possunt quod rectores; non videntur tamen sine licentia Provincialis posse elocare in perpetuum aliqua accepto nunc simul pretio, quia hoc est in grave præjudicium secuturorum, et hæc conformia sunt praxi, uti responderunt mihi viri docti ante hac Missionarii, et judicarunt Theologi a me interrogati.

Quæst 20. — *Quid circa votum castitatis in Religione sit præterea notandum?* R. seqq. § 1. Certum est ex communi sensu fidelium quod votum castitatis in Religione, imo et in sæculo emissum, se extendat non tantum ad cavendos actus luxuriæ consummatæ, id est, in quibus intervenit voluntaria effusio seminis etiam extra vas, sed ad alios quoque motus et delectationes venereas cavendas, uti demonstrat Card. *in* 1. *crisi d.* 36, Nec obstat quod S. Th., 1, 2, *q.* 43, *art.* 0, ponat hoc discrimen inter castitatem et pudicitiam, quod castitas sit circa illa quæ ordinantur ad generationem, pudicitia autem circa delectationes circumstantes, puta quæ sunt in osculis, tactibus, amplexibus; nam satis se explicavit postea *q.* 151, *art.* 4, docens pudicitiam versari circa omnia venerea, et pudicitiam ordinari ad castitatem, non quasi virtus ab ipsa distincta, sed quod pudicitia magis respicita hujusmodi signa exteriora; si autem respicita magis, ergo saltem minus respicit alia venerea; hinc *art.* 2, dicit quod castitas proprie sit specialis virtus habens sibi oppositam specialem malitiam, scilicet concupiscentias delectabilium, quæ sunt in venereis. Adde quod per castitatem Religiosam intelligat S. Th. continentiam; nam *q.* 186, *art.* 4, ait: Continentia perpetua requiritur ad perfectionem Religionis, sicut et voluntaria paupertas; atqui, *q.* 155, *art.* 2, docet materiam continentiæ universaliter esse concupiscentias delectabilium tactus in venereis; ergo. 153

§ 2. Etiam certum est quod castitas quæ vovetur se extendat ad actus internos luxuriæ cavendos, nempe delectiones et desideria pure interna, uti habet communissima cum Card. Ratio est quia vovens se obligat ad castitatem, secundum receptam ab omnibus in Ecclesia significationem hujus nominis *castitas*, quæ comprehendit omnes actus contentos sub 6 et 9 præcepto Decalogi, citatque Card., *n.* 90, auctores 22 qui vel in terminis asserunt id esse certissimum, vel omnino supponunt nec dubitare audent, ex quo consensu Theologorum 154

fit evidentia moralis : ergo licet Caram. et unus Summista contrarium teneat, opinio eorum non est probabilis. Conf. quia in quæstione quæ dependet a significatione vocis, communis sensus omnium vel fere omnium facit evidentiam moralem ; talis autem est hæc quæstio, et eodem argumento evincitur quod votum jejunii comprehendat abstinentiam a carnibus, quia vox, *jejunium*, etiam illam significat; de essentia enim vocis significativæ, ut talis est communis usurpatio ; communis autem usurpatio vocis, *castitas*, est abstinentia ab omnibus venereis ; ergo.

Objic. S. Aug. contra Julian., *l.* 4, *de Civ.*, *l.* 1, *c.* 18, vocat pudicitiam virtutem animæ, virginitatem autem sive castitatem vocat rem corporis ; atqui non vovetur pudicitia, sed virginitas aut castitas : ergo. Resp. 1. Non voveri virginitatem sed castitatem, quæ cum pudicitia respicit etiam interna. Resp. 2. S. Aug. non dicit pudicitiam differre a virginitate quæ est virtus, sed ab ea quæ est integritas corporis, cum virginitas quæ est virtus non possit violenter auferri ; possit autem auferri prout est integritas corporis, secundum dicta *l.* 3, *p.* 1, *n.* 917 ; ideo autem S. Aug. dicit pudicitiam esse virtutem animæ, quia recipitur et conservatur in anima, neque potest ab extrinseco tolli, uti tolli potest virginitas corporis ; sed ex hoc non sequitur quod pudicitia non respiciat etiam delectationes externas, ut *n.* 154 dictum est. Adde quod castitas quæ vovetur, secundum S. Aug., etiam sit, virtus animæ ; nam *l. de mendacio*, *c.* 19, ait : *Consensio ad impudicitiam corporalem castitatem animi violat*, et *c.* et alibi sæpe repetit has voces : *Castitas animi ;* 20, *c.* ac7, 19, 20, ait : *Corporalis ergo pudicitia corrumpi, nisi in animo, non potest*, quia nempe est corporalis terminative et subjective in animo, et ibidem octies repetit pudicitiam corporis ; et *Epist.* 109 : *Ne dicatis vos habere animos pudicos si habeatis oculos impudicos, quia impudicus oculus impudici cordis est nuntius*, ubi impudicitia non soli cordi, id est internis affectibus tribuitur, sed etiam oculis corporeis. Denique *t.* 9, *l.* 12, *de Abusionum gradibus gradu*, 5, dicit duobus modis constare veram pudicitiæ exercitationem, corporis habitu in superficie et animi affectu interno.

155 § 3. Probabile est quod votum castitatis Religiosæ etiam versetur circa actus qui terminantur ad impudicitiam alienam, ideoque Religiosum, qui etiam sine propria delectatione concurrit proxime et immediate, v. g., per tactum, ad pollutionem hominis secularis, violare votum castitatis ; ita Card. dicens sententiam oppositam esse damnatam a S. Fidei tribunali. Ratio est quia utitur membris suis ad impudicitiam mortalem, etiam sine delectatione propria, peccat mortaliter contra propriam castitatem ; sed qui tactu provocat alterum ad pollutionem, sic utitur membris suis : ergo. Major prob. quia si femina aut mas sine delectatione propria admittat alterum ad vas naturale vel præposterum, quia utitur vase suo ad impudicitiam mortalem, peccat mortaliter contra propriam castitatem, et committit fornicationem vel sodomiam : ergo. Conf. quia si quis absque delectatione propria dormientem tactu provocet ad pollutionem, peccat mortaliter contra castitatem ; idem docet Sanch., *de Matr.*, *l.* 9, *d.* 23, *n.* 6, si quis fatuos conjungat ad copulam ; sed talis non peccat contra castitatem alienam, quia dormientes et fatui non peccant : ergo contra propriam ; imo licet probabilis sit sententia, Sanch., Castr., Arriagæ, Peliz. et Caram., Religiosum qui ex odio vel invidia desiderat impudicitiam alienam aut suadendo inducit sæcularem ad eam sine delectatione propria, non peccare contra votum suum ; contrarium tamen veluti probabilius tenet Card., quia votum castitatis Religiosæ est de materia omnimodæ castitatis, uti habet communis sententia relata *n.* 3 ; atqui in omnimoda castitate continetur castitas aversans actus versantes circa luxuriam alienam : ergo. Adde quod is non sit vere mente castus qui desiderat fornicationem alienam ; vovemus autem castitatem etiam mentis, et hoc habet speciale castitas ut actus adversantes luxuriam alienam censeantur actus castitatis propriæ, quia nempe voluntas luxuriæ alienæ est contraria puritati mentis propriæ : ergo.

Objic. 1. Ergo si Religiosus sine ulla delectatione propria procuret in bestia effusionem seminis, aut saltem si faciat ut conjuges sibi reddant debitum, peccabit contra castitatem propriam. 2. Ergo similiter peccabit Religiosus contra votum paupertatis vel obedientiæ si faciat ut alter sit proprietarius vel inobediens ; item peccabit contra præceptum Missæ die festo qui, postquam audivit Missam, causa est ut alter Missam non audiat. *Resp. ad* 1. N. seqq. quia tales effusiones seminis nequidem materialiter sunt malæ, sed in brutis est mere naturalis et incapax honestatis, in conjugibus autem est honesta : ergo concurrendo ad illas sine delectatione propria non est contra casti-

tatem. *Ad* 2. Etiam n. seq. disparitas est quod voveatur castitas corporis et mentis, huic autem repugnat inductio ad luxuriam alienam ; e contra, non vovetur paupertas vel obedientia mentis; sed hæ spectant tantum ad perfectionem illorum votorum; similiter præceptum Missæ quo obligor tantum tendit ad auditionem a me ponendam, et ita similia vota aut præcepta interpretatur communis sensus omnium; de voto autem omnimodæ castitatis aliter censent.

Instabis. Nemo vovet castitatem alienam aut procurationem castitatis in alio : ergo nec peccat contra votum faciendo alium esse luxuriosum. Resp. N. conseq. castitas mentis, quam vovet, id comprehendit ut non intendat luxuriam alienam, uti ante dictum est.

156 § 4. Peccat contra suum votum castitatis qui se exponit periculo illud per seipsum violandi, uti ex communi doctrina de periculo dicetur *l.* 5, *a n.* 252. Docetque Card., *d.* 39, tanquam probabilius et conformiter ad hic dicta *n.* 156, quod etiam ille peccet contra suum votum castitatis qui alterum exponit periculo violandi castitatem, quamvis in hoc postremo alii contradicant.

157 § 5. Sanch.,*de matr.*, *l.* 7, *d.* 27, *n.* 13, et alii cum Dian., *p.* 6, *t.* 7, *r.* 51, dicunt Titium invalide professum teneri ad perpetuam castitatem ex voto simplici castitatis quod includatur in voto solemni, sed si ratio valet : ergo etiam ex voto simplici tenebitur ad paupertatem et obedientiam, quod nemo dicet ; simili enim modo vovit omnia. Itaque dicendum est cum Suar., *de Relig.*, *t.* 3, *l.* 7, *c.* 2, *a n.* 14, consulendam esse intentionem Titii ; si enim non intenderit se obligare ad castitatem nisi in Religione est liber, nec professio habet ullum effectum, uti etiam declarat Trid., *sess.* 25, *c.* 15, *de Regul.* Et idem est si Titius professus sit invalide in hac Religione ; nam non ideo tenebitur ad aliam, quia licet *cap. Porrectum, de Regul.*, et *cap. Constitutionem, de Reg.*, *in* 6, dicatur teneri ingredi aliam Religionem, hoc intelligitur si profitens in hac Religione, intenderit se obligare ad Religionem, non autem si intenderit se obligare ad hanc præcise aut alioqui ad nullam aliam, et simili modo explicandum est *cap. Quidam*, et *cap. Placet*, *de Convers. conj.*, ubi dicitur qui vivente conjuge professus est in Monasterio, altero mortuo, teneri ad castitatem.

158 *Quæst.* 21. — *Quid circa votum obedientiæ religiosæ sit præterea addendum?* Resp. seqq. § 1. Subditus tenetur obedire Superiori imperanti aliquid probabiliter licitum, quamvis subdito probabilius sit illud esse illicitum, uti ostendimus *l.* 1, *a n.* 432. Item tenetur obedire in dubio an legem ferens sit legitimus Superior, si hic Superior habeat possessionem sui officii, uti dictum est ib. *n.* 592. Item in dubio an Superior habeat potestatem hoc imperandi, aut an lex sit justa, secundum ib. dicta *a n.* 594. Non tamen tenetur obedire si tam Superior quam subditus dubitet an hoc quod imperat sit illicitum, ut ibid. dictum est *n.* 595. Quamvis autem Lugo, *de Just.*, *d.* 18, *a n.* 21, et pluribus *in resp. mor.*, *l.* 3, *d.* 19, contendat, etiam posito præcepto Superioris, posse subditum manere dubium an liceat exsequi rem præceptam, si nempe non fiat ei probabile saltem per ipsam auctoritatem Superioris quod res sit licita, ideoque dicat subditum non teneri tum obedire, quia cum non possit judicare esse probabile quod sit licitum, manebit practice dubius; est autem illicitum operari cum dubio practico ; contra tamen est, quia subditus, per se loquendo, licite non potest manere practice dubius, sed debet judicare quod objectum tale sit licitum, quia in dubio præsumptio stat pro Superiore quod præcipiat licita, nisi constet esse illicita, uti dictum est *l.* 1, *l. c.*

159 § 2. Rem indifferentem posse per præceptum Superioris fieri materiam illius virtutis ex cujus motivo præcipitur diximus *l.* 1, *a n.* 624. Disputat etiam fuse Card. *in* 1, *crisi d.* 28, an possit Superior sub obligatione præcipere aliqua ultra Regulam et ultra media ad eam observandam necessaria, adeoque an habeat auctoritatem non restrictam ad hoc vel illud, et concludit posse præcipere ea in primis quæ Deus et Ecclesia etiam præcipiunt, deinde etiam alia quando per Regulam datur libertas condendi nova statuta aut etiam alia præcipiendi ; de cetero tenet communis cum Castr., *t.* 16, *d.* 4, *p.* 4, Superiorem non posse præcipere ea quæ sunt absolute extra Regulam, posse autem per reformationem præcipere ea quæ sunt conformia Regulæ antiquæ, similiter posse graviter obligari ad ea quæ sunt in Regula, quamvis hæc graviter non obliget, probat fuse Card. *tota d.* 30. Videri potest Castr., *p.* 5, ubi in particulari examinat quænam præcipi possint Religioso. Vide dicta *n.* 68 in fine.

160 § 3. Si in Monasterio quod Episcopo subjectum est contraria præcipiant Superior et Episcopus, subditus in illis quæ spectant ad Regulam et status Ordinis tenetur obedire Superio-

ri, quia in hujus manibus vovit obedientiam secundum Regulam; in aliis autem quæ spectant ad disciplinam Ecclesiasticam, tenetur obedire Episcopo, quia quoad illa est Superior ipse Episcopo subjectus, S. Th., Aug. aliique cum Silv., *p.* 1, *v. Abbas, cas.* 3. Si tamen Episcopus cum causa rationabili dispenset circa statuta et tum præcipiat, debebit obedire Episcopo, non autem si sine causa dispenset. Quod si Religiosi sint subditi Episcopo velut Prælato, ita ut ei emittant votum obedientiæ, debent quoad omnia magis obedire Episcopo quam aliis Superioribus subordinatis; Sanch., *in Dec., l.* 7, *c.* 1, *n.* 11 et 12, notatque etiam recte Silv., *v. Appellatio*, si subditus injuste gravetur a Superiore, posse appellare ad Episcopum cujus jurisdictioni subest Monasterium, et de potestate appellandi videri potest etiam Castr., *p.* 15; de pœnis autem quas infligere possunt Superiores agit fuse *n.* 14.

161 § 4. Voluntas Religiosi ita est ligata ut nequidem sepulturam possit eligere, uti fuse deducit Castr., *p.* 13, § 8.

Circa alia vota et præcepta quæ votis substantialibus adjici solent in Societate JESU, videri potest Castr., *tota d.* 5.

162 *Quæst.* 22. — *Quid notandum sit circa votum non procurandi nec acceptandi Prælaturam vel dignitatem*? R. seqq.

§ 1. Prælatus stricte dicitur qui habet curam animarum cum jurisdictione, ita ut possit subditos corrigere et puniri; Auctores cum Less. *in Auct., v. Prælatus, c.* 1. Hinc docet Lugo, *in Resp. Mor., l.* 4, *d.* 36, ex declaratione Urb. VIII, per Prælationem intelligi quodcunque officium de jure, usu vel consuetudine habens annexam jurisdictionem Ecclesiasticam, quale quid est etiam Officium Guardiani, Prioris, et in Societate JESU Visitatoris, Vicerectoris, non tamen Ministri, Professoris, Procuratoris, etiam Romam mittendi, etc. Vide Castr., *i.* 6, *d.* 5, *p.* 5, *n.* 6. Per Dignitatem extra Religionem intelligitur etiam Vicarius Episcopi. Item secundum Castrop., *p.* 6, *n.* 3, quævis Dignitas etiam in Collegiata tantum Ecclesia, quamvis jurisdictionem non habeat annexam.

163 § 2. Si Religiosus voverit nequidem indirecte prætendere Prælationem, uti vovent Professi Societatis JESU, non peccat quamvis interne appetat, dummodo exterius non manifestet, Suar., Vasq., Sanch., Castr., *p.* 5, *n.* 3. Putat autem Suar. si actiones externæ de se indifferentes eo fine fiant ut Superior moveatur ad dandam Prælationem, peccari contra votum, uti et tum, inquit Lessr, *c.* 3, si ideo dentur munuscula vel præstantur officia quæ alioquin non præstarentur; sed Sanchez et Castr., *n.* 3, recte contradicunt nisi ex circumstantiis possit colligi ambitiosus animus, alioquin non censeris ambire apud homines, quod solum est turbativum regiminis et offensivum communitatis; hinc si tale externum obsequium, quod præstas potenti promovere, æque soleat præstari ab alio, et a te nunc præstetur quia tuum est servire, quamvis nunc per illud obsequium intenderes benevolentiam Promotoris, non videtur fore contra votum, inquit Less., quia actus ille censetur procedere ex debito officii et illa tua ambitio esset mere interna.

§ 3. Si videas te eligendum in Priorem vel 164
Definitorem, non poteris salvo voto agere ut eligaris potius in Definitorem; sic enim prætenderes officium cadens sub voto; Less. Nec potes alteri dare tuum suffragium pro uno officio ut per hoc alterum officium in te cadat, sed debes sincere dare suffragium uti ratio postulat et alias fecisses; si autem detur tibi optio ut præsis uni loco e duobus, si debebas præesse alterutri, potes eligere quem voles; electus tamen ad unum non potes agere ut transferaris ad alterum, sed posses petere omnino liberari, aut si obtinere non posses, ut ad alium locum transfereris ubi melius Deo servire posses; Less. supra. De ambitu pro incerta persona videri potest Lugo, *d.* 25.

§ 4. Si voverit nequidem acceptare Prælationem vel Dignitatem extra Religionem suam 165
nisi cogatur præcepto illius qui sibi id sub peccato mortali præcipere potest, per hunc potentem præcipere intelligitur solus Papa, ut declaravit Urb. VIII, apud Lug. *l.* 3, *d.* 4, *u.* 19, et *l.* 4. *d.* 36. Ratio autem est quia Prælati Regulares non possunt præcipere nisi ea quæ retenta Regulari subjectione ad ipsos possunt impleri; hinc præcipere non possunt id per quod quis ab eorum jurisdictione eximitur; id enim esset dicere: Quia meus es subditus, præcipio tibi ut non sis meus subditus, et ideo nequidem Generalis Ordinis potest præcipere ut quis acceptet beneficium curatum vel simplex, nisi sit regulare ejusdem Religionis; Nav., Suar., Sanch., Castr., *d.* 4, *p.* 5, *n.* 3, quia nempe per tale beneficium constitueretur extra observantiam Ordinis et Regulam; similiter quamvis Generalis possit Scholastico Societatis JESU dare facultatem

transeundi ad sæculum vel ad alium Ordinem, tamen non potest ita præcipere, uti recte Castr. supra et pluribus, Lugo, *l.* 3, *d.* 4, *a n.* 6; posse autem Papam ista omnia præcipere fuse demonstrat Lugo, *d.* 5, quia remanet subjectio ad Papam, et *n.* 14 docet cum Suar. si quis e Societate JESU jam factus sit Cardinalis, potest non obstante voto accipere Episcopatum, imo et Papatum, quamvis necdum sit Episcopus vel Cardinalis, sed adhuc professus Societatis; attamen *a n.* 15, ostendit non posse hoc alicui præcipi per Collegium Cardinalium.

§ 5. Si quis ab Ordine ubi est tale votum
166 non acceptandi dignitatem transeat ad Ordinem ubi non est, manet obligatus priori voto, uti declaravit Urbanus VIII, apud Lugo, sup., *num.* 1.

Quæst. 23. — *An possit quis absolvi a votis*
167 *Religiosæ professionis?* Vota substantialia Religionis tolli non possunt ab illo qui sit Papæ inferior, uti habet Trid., *sess.* 25, *c.* 1, *de Regul.*, quia cum per approbationem et confirmationem Papæ vim habeant, inferior non potest ejus dispositionem tollere. Nec a Papa irritari possunt, quia potestas irritandi provenire deberet a statu quem Professus inivit per vota; sed nemo potest dare potestatem ad desitionem et interitum sui: ergo; imo nequidem Papam posse ea commutare aut dispensare docent S. Th. 2, 2, *q.* 88, *art.* 11, Arriag. et alii, 1. quia *cap. Cum ad Monasterium* 6, *de de Statu Monach.*, dicitur: *Abdicatio proprietatis sicut et custodia castitatis adeo est annexa Regulæ Monachali, ut contra eam nec Summus Pontifex possit licentiam indulgere.* 2. Quia Professus est per vota traditus Deo, item consecratus Religioni; res autem semel tradita non potest revocari, et semel consecrata, quandiu manet, non potest consecrationem amittere: ergo. Oppositum tenuit aliquando S. Th., et constanter tenent Dur., Val., Suarez. Azor., Less. aliique plurimi cum Sanch., *de Matr.*, *l.* 8, *d.* 8, *n.* 7, et Castr., *tr.* 17, *d.* 5, *p. ult.*, quia licet hoc non possit ordinarie et ex privata causa, neque in sensu composito status Monachalis, quod videtur velle Decretalis citata, attamen exigente causa publica et gravissima potest permittere ut Religiosus Professus uxorem ducat sicque a se dividat statum Monachalem; tum enim Deus, exigente necessitate, remittet jus acquisitum, et desinet consecratio per revocationem deputationis ad usum sacrum et per conversionem ad usum profanum. Videri potest Suar., *de Rel.*, *t.* 3, *l.* 9, *c.* 26, et Sanch. supra.

Quæst. 24. — *Quid notandum sit circa exem-* 168
ptionem quorumdam Regularium? De hac fuse agit Sanch., *in Conf.*, *l.* 6, *c.* 9, *d.* 1 *et seqq.*, apud quem videri possunt hæ assertiones deductæ et probatæ: 1. Regulares jure communi eximuntur a Diœcesana lege ad quam spectat convocari ad Synodum, ad sepulturas, ad solutionem alicujus rei in signum subjectionis, decimationum, hospitiorum, etc., jure tamen communi non eximuntur a lege jurisdictionis ad quam pertinet examen pro Ordinatione, vel cura, datio curæ, prædicatio Evangelii, punitio delictorum, etc. 2. Pleræque Religiones nunc exemptæ sunt a jurisdictione Ordinariorum, et nequidem ratione uniformitatis obligantur præceptis Episcopalibus, excepta celebratione festorum et cessatione a Divinis tempore interdicti; potest etiam Episcopus agere contra exemptos in delictis publicis vel contractibus extra locum exemptum vel circa rem non exemptam factis, in causis mercedum et miserabilium personarum; item si turbent ejus jurisdictionem; item potest componere controversias eorum circa præcedentiam et adigere ad processiones, exceptis monachis reclusis et Societate JESU. 3. Si ti- 169
meatur fuga, potest exemptus in gravi delicto deprehensus capi ab Episcopo, sed intra 20 horas extrahi debet Superioribus; potest etiam Episcopus capere apostatam. 4. Novitii volentes manere in Religione exempta gaudent exemptione. 5. Exempti non tenentur ad jus reverentiale, id est ad obviandum Episcopo introeunti. 6. Nequit Episcopus in Ecclesiis exemptorum, si inviti sint, convocare processiones, celebrare Ordines, Missas, judicia, nec visitare, nec compellere, ut in Monasterio vice carceris retineant reum, etiam Ecclesiasticum. 7. In dubio an jurisdictio contra exemptos pertineat ad Episcopum judicat solus Papa. 8. Exempti non possunt resignare beneficium nisi in manus Papæ. 9. Omnes exempti manent subjecti Nuntio a latere vel habenti hujus potestatem.

Quæs. 25. — *Quæ officia et actiones speciali-* 170
ter prohibeantur Religiosis? R. § 1. Religiosus non potest esse Judex negotii forensis aut Ecclesiastici, nisi cum licentia Superioris saltem localis, et utilitate saltem indirecta Monasterii, *cap.* 35, *Monachi*, 16, *q.* 1. Quod extenditur etiam ad Canonicos Regulares, *cap. Ex parte*, 2, *De postulando*; Sanch. aliique cum Castr., *tr.* 16, *d.* 4, *p.* 12, § 1. Similiter non

potest nomine proprio in civilibus esse actor, vel reus, cum nec agere nec conveniri possit, sed solum Monasterium cui se dedit, uti habent jura et Auctores cum Castrop., § 2. Nec fungi potest officio advocati, procuratoris, tabellionis, testis, exceptis casibus de quibus Castr., §. 3 et 4. Nec tutoris aut curatoris, *c*, *Pervenit*, *dist.* 86. V. Castr. §. 7.

171 § 2. Prohibentur etiam Religiosis actiones extrajudiciales nisi Superiores dispensent; nam esse non possunt exsecutores testamentarii; Castr., *p.* 13, § 1, nec Medici vel Chirurgi, præsertim si facienda sit incisio aut adustio; possunt tamen religiosis Societatis JESU medicinæ periti mederi si alii desint, dummodo per seipsos non faciant adustionem; Castr., § 2. Quomodo autem his prohibeatur exsecutio testamenti et legati confidentialis dixi *n.* 146.

172 § 3. Religiosis sub excommunicatione prohibitum est audire in scholis lectionnes Juris civilis; *c. fin.*, *Ne Clerici vel Monachi*; Sanch., Less., Lug., *in Resp. Mor.*, *l.* 4, *d.* 34. Potest tamen Religiosus audire et docere Canones, sed professor Canonum in Societate JESU non debet in schola tradere eas materias quæ spectant ad forum contentiosum nisi obiter attingendo, quantum ad forum conscientiæ possunt conducere; *Const.*, *p.* 4, *c.* 12, § 1; Lugo *supra*.

173 § 4. Etiam negotiatio prohibetur Religiosis, secundum dicta *l.* 3, *p*, 2, *an.* 997. Item venatio, uti dicemus *an.* 1375. Item lusus alearum, uti dicemus *an* 1378; talia enim quæ Clericos, multo magis dedecent Religiosos, notantque Nav., Val., Suar., et alii cum Castrop., § 5, *n.* 2, nomine Clericorum venire etiam Religiosos, quando prohibitio respicit decentiam status.

174 § 5. In Societate JESU sic statuit Congr. 2, Decreto 60: *Quemadmodum hactenus factum est in quibusdam locis ut nostri ita examinent ad Ordines promovendos, aut curæ animarum, verbo Dei, vel confessionibus audiendis præficiendos ut simul judicium ferant de illorum sufficientia et admissione, ita de cetero ne fiat, quandoquidem judicamus non esse consentaneum nostro instituto; illud tamen retineamus ut judicium de admittendis vel non admittendis non feramus, sed illud omnino Prælatis relinquamus; possit tamen dispensare R. P. Generalis, ubi hoc utile et expediens esse in Domino judicaverit.* Videtur autem dispensasse saltem pro his Diœcesibus in quibus judicium nostrum exquiritur.

DUBIUM V.

Qui possint vel teneantur ingredi Religionem?

« Resp. I. Omnes illi et soli possunt ingredi Religionem qui sunt sui juris, nec aliis obstricti; qui vero aliis obstricti sunt non possunt sine eorum consensu; Less., *l.* 2, *c.* 41, *d.* 3. 175

» Unde 1. Non possunt ingredi Religionem impuberes, quia subsunt parentibus vel tutoribus, quoad vitæ dispositionem. 2. Nec filii, si parentes sine illis se alere nequeant; Laym., *lib.* 4, *t.* 3, *cap.* 4, *num.* 1, *supra lib.* 3, *tract.* 3, *cap.* 2, *d.* 1. 3. Nec servi sine consensu dominorum. 4. Nec qui decepit virginem sub promissione Matrimonii. 5. Nec is qui non est solvendo creditoribus, modo in sæculo manendo possit intra paucos annos solvere. D. Thom. tamen, Sylv., Fumus, *v. Religio*, et alii putant illum posse bona præsentia cedere creditoribus, quia persona hominis liberi non est pro pecunia obligata. 6. Nec Episcopus sine consensu Papæ cui juramento se obstrinxit, præterquam quod sit obstrictus suæ Ecclesiæ sicut maritus uxori. 7. Nec conjuges post Matrimonium consummatum, nisi vir per vim consummasset ante expletos 2 menses qui eis a jure conceduntur, aut nisi alter conjugum commisisset adulterium; tunc enim innocens ingredi posset.

» Resp. II. Qui vovit Religionem tenetur ingredi secundum sequentes Regulas:

» I. Non tenetur, imo nec potest licite ingredi Ordinem in quo collapsa est disciplina Regularis, idque ob periculum perversionis; Laym., *cap* 6. *num.* 5.

» II. Qui vovit laxiorem licite ingreditur strictiorem, non tamen contra, quia minus præstaret quam promisit. Quod si tamen profiteatur in laxiori, valida est professio et liberatur a voto strictiorem ingrediendi. Ratio est quia votum solemne, quo fit personæ traditio et Religioni jus in personam acquiritur, derogat priori voto simplici per quod nullum tale jus Religioni strictiori erat acquisitum; Laym., *num.* 6, ex S. Thom., etc.

» III. Is qui vovit experiri Religionem strictiorem potest id commutare in votum profitendi et perseverandi in laxiore. Ratio est quia hoc melius est Laym., *num*, 7; Sanch., etc.

» IV. Professo licentiam transeundi ad Ordinem laxiorem Episcopus vel Prælatus Ordinis

exemptus cum consensu Capituli dispensative ex justa causa dare potest; Laym., *loc. cit.*, Less., *num.* 103; Sanch., *lib.* 6, *Mor.*, *cap* 7, *num.* 52 *et seqq.*

» V. Professus ad Ordinem strictiorem petita licet non concessa Prælati sui licentia ex juxta causa transire potest. Quod addo quia hujusmodi transitus sine causa temere fieri non debet. Quod si autem fiat, spectanda est austeritas circa silentium et solitudinem, idque non tantum secundum institutum Regulæ, sed etiam secundum observationem præsentem. Probatur *ex c. Licet, de Regularibus.* V. Less., Laym., Sanch., *llcc. Ex dictis resolvuntur hi casus:*

» I. Canonici Regulares ad Monachos transire possunt, non contra, cum Religio Monachorum austerior sit; Laym., *l. c.*

» II. Professus Regulam strictiorem, si ea non servetur in suo Monasterio aliove ejusdem Ordinis, nec sit spes reformationis, potest transire ad laxiorem in quo Regula servetur, ita ut considerato præsenti statu, ducat vitam strictiorem; Laym., *cap.* 6, *n.* 1, ex Sanch., Rodr., *etc.* »

ADDENDA.

176 *Quæst.* 26. — *Quid præterea notandum sit circa eos qui Religionem ingredi possunt?* Resp. seqq. § 1. Parochus potest Religionem ingredi, monito tantum Episcopo ut Ecclesiæ provideat; Episcopus tamen non potest ingredi sine licentia Papæ, communis cum Castr., *tract.* 16, *d.* 1, *p.* 7, § 1.

177 § 2. Impuberes adhuc post Trid. possunt ingredi ante pubertatem; non possunt tamen annum novitiatus, qui ad professionem prærequiritur, incipere ante sed prius statim post pubertatem; Castrop. *supra, et p.* 12, § 3, *n.* 2.

178 § 3. Conjux potest intra primum bimestre ante consummationem ingredi Religionem, etiam invito altero conjuge, qui tamen post professionem illius poterit aliam ducere, communis cum Steph., *t.* 5, *d.* 8, *n.* 46; post consummationem non potest, nisi adsit causa perpetui divortii, vel unus alteri licentiam concedat; quod si faciat sine una ex his causis, professio etiam bona fide facta est irrita, poteritque exire etiam non revocatus a conjuge, imo et hoc consentiente ut maneat, aut hoc mortuo, saltem accedente auctoritate Ordinarii; si autem a conjuge revocetur ad Matrimonium, poterit tantum reddere et non petere debitum; nam votum ejus est ab Ecclesia acceptatum quantum est ad obligationem non petendi debitum; hinc et mortuo conjuge non poterit licite ducere alium, poterit tamen valide, neque tenebitur redire ad Religionem. Quod si habuisset expressam voluntatem se non aliter obligandi ad castitatem quam dependenter a Statu Religioso, posset etiam petere debitum, et esse omnino habilis ad iterum ducendum; Suar., Sanch., Less., Castrop., *d* 2, *p.* 2, § 4, *ubi n.* 7, addit si conjux Religionem ingrediatur cum licentia conjugis, ipsa vero non servet conditiones a jure præscriptas, ut si maneat in periculo incontinentiæ, illum valide quidem profiteri sed illicite, et postquam professus est teneri redire ad ipsam et reddere debitum, non tamen petere; illa autem mortua, debere redire ad Monasterium.

§ 4. An et quandonam debitores vel alii qui 179
rutiones suas necdum deposuerunt, ingredi possint, diximus *lib.* 3, *p.* 2, *a n.* 441. Similiter an teneatur filius egredi ob necessitatem parentum dictum est *lib.* 3, *p.* 1, *n.* 694. Docentque Auctores communius cum *Castrop.*, § 5, contra Suar., non teneri manere in sæculo ob necessitatem non extremam avorum, fratrum aut fororum, quia nec tenetur illis providere, nec curæ illius committuntur. Addit Castr., *n.* 14, cum S. Th., Suar., et aliis, filium non teneri manere in sæculo ob necessitatem communem parentum, sed tantum gravem vel statui meliori supervenientem. Quoad servos, putat Sanch., *in Decal.*, *lib.* 5, *cap.* 4, eos invito domino invalide, sed probabilius contradicit Suar., quia jure naturæ valide vovent, nec jus positivum induxit invaliditatem.

§ 5. Si filius non attenta necessitate gravi 180
Parentum profiteatur, professio est valida sed illicita, teneturque filius, si aliter illis subvenire nequeat, exire; an autem id possit contra voluntatem Prælati disputant Auctores inter quos absolute affirmant Jansen., Palat, aliique apud Sanch., *in Decal.*, *lib.* 4 *cap.* 20, *n.* 25, et apud Mendo. *d.* 3, *n.* 2, quia manet filius et obligatio filii erga parentes ita est naturalis et intrinseca ut nequeat per ullum statum eximi, et hanc sententiam fuse tuetur Sylv., *p.* 1, *v. Egressus e Monasterio*; e contra absolute negant S. Th., S. Ant., Arm., Fag., Caj., Sa, Sanch., Laym. et alii, quia filius mortuus est sæculo per professionem, et ita, mutavit statum ut non sit sui juris, adeoque

Prælato negante consensum censendus est esse impotens; Sylv., Tol., Suar., Less., aliique multi sic distingnunt: si parentes tempore professionis fuerint in necessitate, tenetur exire etiam contra voluntatem Prælati ob rationem primæ sententiæ, et quia censetur se tradidisse Religioni sub ea conditione, si aliter subveniretur parentibus; si autem post professionem in necessitatem inciderint, non potest, si Prælatus nolit, ob rationem secundæ sententiæ; si tamen parentes certo indigeant graviter, tenebitur quantum potest retento statu lucrari et labore pro illis petita et quamvis non obtenta licentia quam Prælatus irrationabiliter negabit; Castrop., § 6, *n.* 9. Etsi ita juvare possit manendo in Religione, tenetur manere; si tamen dimisso habitu deberet vacare servilibus, decentius ut exiret; Mendo *supra.*

181 *Quæst.* 27. — *Quænam impediant ingressum in Societatem Jesu?* Resp. Videri potest *Epitome Instituti*, *par.* 1, *cap.* 2, *sect.* 2 *et* 3. Singula autem impedimenta explicant Suar., *de Reg.*, *lib.* 4, *tract.* 10, *lib.* 2, *cap.* 1, et Castrop., *tract.* 16, *d.* 1, *p.* 8, § 1 *et* 2; speciatim de homicidio potest videri etiam Lug., *in Resp. Mor.*, *lib.* 14, *d.* 16, 17 *et* 47. Item de gestatione habitus alterius Ordinis habet *ibid.*, *d.* 15.

182 *Quæst.* 28. — *Quid præterea notandum sit circa eum qui vovit ingredi Religionem?* R. Præter dicta *lib.* 3, *part.* 1, *a n.* 565, adde seqq. § 1. Si puer possit discernere inter ea quæ saluti congruunt vel repugnant, etiamque intelligat Religionem esse rem salutarem et Deo gratam, votum ejus de Religione est validum; quandiu tamen impubes est, irritari potest a Patre vel tutore, secundum dicta *lib.* 3., *p.* 1, *a n.* 488. Potestque probabiliter etiam post pubertatem irritari a Patre, si pubes non ratificarit; Nav., Caj., Lop. et alii; non tamen si in pubertate emiserit aut ratificarit; tum enim censetur de novo emittere; Less., *de statu vitæ eligendo, quæst.* 3.

183 § 2. Qui vovit Religionem tenetur experiri tyrocinium et postea profiteri si judicet Religionem eam sibi conducere, uti dictum *lib.* 3, *p.* 1, *n.* 393; talis enim censetur esse mens voventis, et status Religionis quem vovit importat vota substantialia. Si autem se male gerat eo fine ut e tyrocinio dimittatur, non est tutus in conscientia, quia qui vovet Deo etiam se obligat ad non præstandum sponte sua impedimentum exsecutioni voti, alioquin votum esset illusorium; quod si ita dimissus sit, tenetur petere iterum recipi; Less., *quæst.* 10. Imo si postea ex sola animi levitate egreditur, docent Caj., Suar., Laym., Castr., *t.* 16, *d.* 1, *p.* 4, *n.* 5, non satisfecisse voto, quamvis contradicant Nav., Azor., Bon., Burg., *cent.* 2, *cas.* 92, putantes satisfecisse si animo sincero sit novitiatum ingressus.

§ 3. Si quis post primam instantiam non 184
admittatur ad Religionem quam vovit, an teneatur facere plures instantias aut aliam Religionem ingredi, pendet ab intentione voventis, possuntque videri Suar., *t.* 3, *lib.* 4, *c.* 2, et Sanch., *in Dec.*, *lib.* 4, *cap.* 16, *a num.* 27. Quod si credat se admittendum si manifestet se vovisse, Bon. obligat ad manifestandum, quia promittens aliquid censetur etiam ea promittere quæ ad illud ducunt per se ac necessaria sunt; e contra Suar. supra et alii dicunt non teneri, quia ex vi voti teneris ad ea tantum media quæ per se sunt necessaria et ordinaria, alias tenereris etiam adhibere intercessores.

§ 4. Qui vovit perseverare in Religione, 185
secundum communem sententiam tenetur, quamvis Ordo sit ei valde difficilis, quia plus censetur voluisse quam si dixisset: Voveo Religionem; Sanch. et alii, quamvis Castr., *n.* 9, ex parte contradicat, eo quod in votis videatur stricta interpretatio facienda, et salvetur sensus voti si dicatur se voluisse obligare ad perseverandum si bona fide probata inveniretur facilis et consentanea.

Ad quid teneatur ille qui voverat ingredi Religionem et postea invitus ejicitur ex illa, dicetur *n.* 199.

Quæst. 29. — *Quid addendum sit circa illum* 186
qui cupit transire ad Monasterium ejusdem vel diversi Ordinis? Resp. seqq.

§ 1. Quando dicitur Religiosum posse transire ad strictiorem Ordinem, dubitatur an omnis Ordo, hoc ipso quod sit perfectior, etiam sit strictior sive severior; negant cum communi Sanch., Laym., Less., quia perfectio et severitas oriuntur ex diversis capitibus; nempe perfectio ex perfectiori fine et mediis, severitas autem ex asperitate mediorum, et ita Ordines Mendicantes sunt perfectiores Monachalibus, v. g., Carthusiano, cum pro fine habeant salutem suam et proximi, ex quo major in Deum gloria redundat, et tamen Carthusianus est strictior; nihilominus contradicit Castr., *t.* 16, *d.* 4, *p.* 26, § 1, quia hoc ipso quod sit perfectior habet inter media perfectiores virtutis actus, virtus autem perfectior est difficilior: ergo. Deinde, quia quo Religio est perfectior,

eo strictius observat vota : ergo eo ipso etiam est strictior ; atque ideo *Cap. Licet de Regularibus*, concedens transitum a laxiori ad strictiorem Ordinem, indifferenter utitur nomine *strictioris et sanctioris*, et ita etiam passim dicunt Auctores posse ab uno Ordine transiri ad perfectiorem per quem intelligunt strictiorem.

187 § 2. Etiam moniales posse transire ad Ordinem perfectiorem docent Zerol., Rodriq. et alii cum Barb., *de Offic. Episc.*, *alleg.* 102, *num.* 27. Transitum tamen illum concedere non potest Abbatissa vel Præfecta Monasterii, uti cum aliis Sanch., *in Dec.*, *lib.* 6, *cap.* 7, *num.* 61, quia non habet jurisdictionem spiritualem, sed tantum potestatem quamdam dominativam, neque Ecclesia mulieribus committit judicium de gravitate vel sufficientia causæ ; itaque requiretur licentia Episc., si Monasterium sit ei subjectum, uti colligitur ex Trid., *sess.* 25, *cap.* 9, *de Regul.*, vel Prælati, Generalis aut Provincialis, si Monasterium sit exemptum ; putatque Castrop., *p.* 16, § 5, *num.* 7, pro viris, spectato jure communi, id posse etiam immediatum superiorem Conventus ; non requiritur autem pro his licentia Episcopi, qui quoad hoc in personas illas jurisdictionem non habet nec ordinariam nec delegatam, ut suppono, et notat Suar., *de Relig.*, *t.* 4, *tract.* 8, *l.* 3, *c.* 11, *n.* 18.

188 § 3. Si Professa vellet transire ad Monasterium alterius Ordinis, intendens in hoc servare Institutum, non hujus, sed sui Ordinis, recurrendum esset ad Papam, quia hoc plus est quam transire ad Monasterium aliud etiam alterius Ordinis, cum ibi sit futura veluti extra obedientiam Religiosam quam soli suo Ordini vovit ; erit enim sine superioribus et sine observatione consuetudinum ac modi vivendi sui Ordinis ; non videtur autem Episcopo vel superioribus Regularibus concessa esse potestas ad talia.

189 § 4. Etiam controversum est an Monialis ex causa correctionis et punitionis possit extrahi ad aliud Monasterium ejusdem Ordinis sine licentia Papæ ; negant Zerol., Barb., Lez., Tamb. ; quia hæc non est inter causas egressus a S. Pio V assignatas et relatas *num.* 70, et pro hac sententia referuntur declarationes S. Congregationis. Affirmant alii apud Lug., *in Resp. Mor.*, *lib.* 3, *d.* 18, *num.* 1, quia decretum S. Pii V extendi potest ad similes causas, uti insinuatum est *n.* 70. Et hoc videtur certum pro Ordine S. Claræ ex quodam privilegio apud Lug., *num.* 7, si hoc apud illas Moniales sit in usu ; sed quoad reliqua, probabilius dicunt Cornejo et Lugo, *num.* 6, id fieri non posse ex causa solius correctionis ; ubi enim deliquit, ibi punienda est ; potest autem fieri si interveniat spiritualis necessitas communitatis, quæ alioqui pateretur scandalum vel periculum perversionis, et hoc est conforme dictis *num.* 70.

190 § 5. Gl., Panor., Sylv., Nav., Sa, Ang. cum Less., *in auct.*, *v. Monialis*, *casu* 4, docent Monialem, v. g., S. Benedicti, si Monasterium subsit Episcopo, posse per hunc ex ejusmodi causa transire ad Moniales, v. g., S. Augustini, et quamvis Ordo ad quem transitur esset laxior, adhuc sufficere licentiam Episcopi vel superiorum docet Sanch., *num.* 65, 68 *et seqq.*, loquens de viris, et *num.* 6, dicens idem esse de Monialibus ; Less., *de Just.*, *lib.* 2, *cap.* 41, *num.* 102 ; Castr., *num.* 3 ; Pelliz., *t.* 3, *cap.* 5, *num.* 64 : Loth., *t.* 23, *art.* 2, aliique quorum sententiam Suar. supra dicit esse practice probabilem, quamvis putet verius esse quod pro Ordine laxiori recurri debeat ad Papam. Ratio prioris sententiæ est quia exigebat recta administratio et spiritualis necessitas Monasteriorum ut eorum superiores id possent. Unde Trid., *cap.* 19, *et Extravagans*, *Viam ambitiosæ*, *de Regul.*, quæ videntur oppositum statuere, explicantur de casu quo fieret sine justa causa et pro libito, ac etiam sine consensu Conventus, ut olim quandoque fiebat, hunc enim requiri notant Sanch., *num.* 66 ; Less., *num.* 103 ; Castr., *num.* 9, aliique communiter ; est enim res gravis momenti ; quænam autem videantur esse justæ causæ sic transeundi, refert Castr., *n.* 6.

191 § 6. Docet Less., *in auct.*, *v. Moniales*, *cas.* 2, Moniali quæ absolute non posset aliter se expedire a turpi consuetudine Confessarii licitum esse fugere in habitu etiam sæculari ad aliam Provinciam, ut ibi etiam in alium Ordinem recipiatur ; cessant enim vincula humana et proprio arbitrio inducta, quando ex illorum observatione sequeretur pernicies animæ et jactura salutis.

192 § 7. Si quis transferatur ad aliud Monasterium, dos remanet primo in quo professionem fecit, quia in hoc absolute transtulerat dominium ; Sylv., *p.* 1, *v. Dos.* Similiter bona quæ absolute donavit primo Monasterio, vel quæ in eo quomodocunque acquisivit, huic remanent, ut habet communis cum Castr., *d.* 3, *p.* 17. Plura videri possunt apud Pignat., *t.* 3, *consult.* 59.

193 § 8. Religiosus mendicans (etiam Societatis JESU) transiens ad laxiorem Ordinem reddi-

tur per *Clementinam* I incapax omnis beneficii curati, administrationis, Prælaturæ, Officii, etiam lectoris, vocis et loci in Capitulo, etc.; Sanch., *num.* 109; Castr., *d.* 4, *p.* 27; Pelliz., *t.* 9, *cap.* 2, *num.* 155. Et causa est ne illis detur irritamentum transeundi; videndum tamen est an *Clementina* illa sit in quibusvis Monasteriis recepta, nam video passim contraveniri.

194 § 9. Religiosis Societatis JESU non licet amplius transire ad ullum Ordinem, nequidem in Carthusianum, sine facultate Generalis, uti legi potest *in Comp. Privil.*, Pragæ recuso an. 1703; *v. Apostata*, § 10. E contra potest Generalis Societatis etiam professos quos judicaverit mittere ad quemvis alium Ordinem, etiam laxiorem, de consensu tamen superiorum loci illius quo destinabuntur, uti habetur *ibidem*; *v. Professi*, § 2. Quod si professus Societatis cum facultate Generalis transierit ad Ordinem A, Generalis Societatis non potest amplius illi dare potestatem transeundi ad Ordinem B, quia jam non est amplius subditus Societatis sed Ordinis A; Lugo, *lib.* 4, *d.* 41. Hinc etiam impedire non potest talem transitum.

195 § 10. Privilegium ex quo Societas JESU mittere potest professum ad alium Ordinem non extenditur ut mitti possit ad Ordines Militares vel Hospitalarios, uti ex responso Sacr. Congregationis notant Roder. et Lug., *n.* 4. Si autem id petatur a Papa, necesse est de hoc facere mentionem quod fuerit Societatis; Lugo, *n.* 7 *et* 9.

196 § 11. Si Religiosus Societatis JESU cum venia Generalis transierit et professus sit in alio Ordine, ac postea ab hoc redeat ad sæculum vel ad laxiorem Ordinem transeat, Societas potest contra ipsum procedere uti contra alios Apostatas, uti habetur in *Comp. Privil.*, *supr.*; *v. Apostata*, § 11.

Plura circa transitum ab uno ad alium Ordinem videri possunt apud Castr., *toto t.* 27, et Pignat., *tom.* 9, *cons.* 175, ubi *a num.* 37 ostendit si quis ab uno Ordine transferatur in alium, debere in postremo repetere Novitiatum et professionem.

197 *Quæst.* 30. — *An aliquis possit a Religione dimitti sub conditione in certis casibus reincidendi in vota?* Resp. Quæstio procedit de Religiosis Societatis JESU necdum professis, v. g., an possit Scholasticus dimitti sub conditione reincidendi in obligationem votorum si ad talem urbem redierit, et recte negat Lugo, *in Resp. Mor.*, *lib.* 4, *d.* 23, quia intermedio tempore non est Religiosus : ergo nec potest iterum fieri sine nova admissione, nova probatione et novo consensu suo; imo posset interea contrahere impedimentum essentiale : ergo, quamvis habens actu rediret, non ideo iterum fieret Religiosus.

DUBIUM VI.

Ad quid teneantur Religiosi ejecti et fugitivi.

« Suppono Religiosum justas ob causas Re- 198
ligione expelli posse : 1. Si in gravi vel pernicioso crimine existens, notorie incorrigibilis appareat; in quo tamen casu, Moniales perpetuo potius carcere mancipandas quam ejiciendas putat Sanch., *lib.* 6, *Mor. cap.* 9, *n.* 3 *et* 6. Si ob criminis infamiam, sine gravi Ordinis damno tolerari nequeat. 3. Si in admissione reticuerit impedimentum, vel essentiale, vel saltem admodum grave, v. g., lepram, etc., ut docent Nav., *t.* 2, *lib.* 3, *de Reg.*, *consil.* 48; Sa, *v. Relig.*, *n.* 34; Sanch., *num.* 5; Azor., *t.* 1, *lib.* 12, *cap.* 16, *quæst.* 3. Ratio est quia in re admodum decepit ita ut fraus dederit causam admissioni; v. Dian., *p.* 9, *tr.* 9, *R.* 57, ubi docet quod licet hactenus ex communi sententia Sanch., Suar., Azor., Rodr., etc., Religiosi propter dictum aliquod grave etiam semel perpetratum potuerint expelli, jam tamen propter declarationem Urb. VIII, editam anno 1624, per nulla privilegia possint expelli a Religione (excepta Societate JESU) nisi sint incorrigibiles; tales autem non censentur nisi unius anni jejunio et pœnitentia in carcere sint probati.

» Hoc supposito, Resp. I. Professus e Religione ob culpam ejectus manet Religiosus votisque adstrictus; Laym., *lib.* 4, *t.* 5, *cap.* 63, *num.* 2, *ex communi. Unde resolvuntur hi Casus* :

» I. Ejectus, rerum quas acquirit usum et administrationem tantum sibi vindicare potest, non autem dominium; neque illud acquiritur Monasterio cujus non est membrum amplius, sed Ecclesiæ in qua beneficium habet, vel Papæ si beneficium non habet et exemptus est. Quod si autem non sit exemptus, Episcopo loci; Laym., *num.* 2 *et* 3, ex Mol. et Less.

» Dixi *ejectus;* quia fugitivos et apostatas, iis exceptis quæ ex beneficio Ecclesiastico accepta sunt, Monasterio acquirere verius est, si illud dominii in communi capax sit; sin mi-

nus, Sedi Apostolicæ. Ratio est quia Monasterium instar servorum eos vindicare et reducere poterat; Laym., *loc. cit.*, ex Azor., *loco cit.*; Sylv., *etc.*

» II. Ejectus per culpam non omnino solutus est voto obedientiæ, etsi ejus exsecutio magna ex parte cesset, quia caret superiore a quo dirigatur. Debet tamen illud servare in præparatione animi, si recipiatur; Layman, *n.* 4, ex Nav. et Less.

» III. Idem a reliquis Monasticis observantiis et Regulis, ut a jejuniis, vigiliis, delectu ciborum et similibus liber est; Laym., *n.* 5; Sa, *n.* 40; Nav. *et alii*, contra Less., Sanch., *etc.* Ratio est quia talium observatio non comitatur simpliciter professionem votorum substantialium, sed statum Regularem a quo ille est expulsus.

» IV. Etsi non sit improbabile quod docent Nav. *et* Azor., probatque Rodriquez ejectum tuto manere extra suum Ordinem, nec teneri receptionem petere eo quod justæ sententiæ suæ ejectionis se conformare possit, contrarium tamen communius est et probabilius. Ratio est quia cum sit obligatus votis, tenetur se qualificare ut vota sua convenienter professioni exequi possit; quæ ratio magis probat si Ordo ipsum revocet; Laym., *n.* 6, ex Sylv., Sanch. et Less.

» V. Ejectus potest tuto in sæculo manere si in Monasterio non recipiatur, nisi Religionem laxiorem inire malit, quia aliam non vovit; neque per ipsum (ut suppono) jam stat quominus in sua recipiatur; ita Rodriq., Laym., *etc.*, *loc. cit.* Ubi addit Prælatos posse aliquem sub conditione ejicere, ut vel aliam Religionem intret, vel ad suam revertatur, imo etiam Ordinarii locorum ejectos ad hoc cogere possunt. Ratio est quod tales non sine periculo et scandalo aliorum in sæculo vivant. V. Laym., *n.* 8 *et* 9.

» Resp. II. Prælati Ordinem fugitivos et apostatas requirere tenentur si absque gravi Ordinis damno possint, et non omnino incorrigibiles videantur; ita Sanch., *loc. cit.* Ratio prioris partis est quia jure divino et naturali tenentur Prælati prospicere eorum saluti. Ratio posterioris est quia si ob justam causam possint ejici, ob eamdem etiam, postquam malitiose exierunt, poterunt non recipi; Laym., *n.* 7, ex Sanch., *etc.*

» Dixi *fugitivos et apostatas*, quia per sententiam justam ejectos, et si se correxerint, necessario recipiendos; negant Sanch., *loc. cit.*, et Azor., *cap.* 17; affirmant Nav., Mol., *tom.* 7, *d.* 140, *n.* 36; Less., *lib.* 2, *cap.* 41, *d.* 15. Utrique probabiliter.

» *Quæres.* An professus in uno Monasterio possit cogi ut se transferat ad aliud?

» Resp. Posse si plura Monasteria faciant unum corpus sub uno capite; secus si singula subsint suis superioribus sub Episcopo, vel immediate sub Papa. Ratio est quia non vovit obedientiam nisi in hoc conventu; Layman, *num.* 10. Vide etiam Sanchez, *lib.* 7, *Mor.*, *cap.* 32. »

ADDENDA.

Quæst. 31. — *Quid præterea notandum sit circa ejectos et fugitivos?* Resp. seqq. 199

§ 1. Qui vovit Religionem in genere, si ejiciatur ex una, secundum aliquos tenetur intrare aliam, quia adhuc manet votum Religionis cui potest satisfacere : Contradicit Less., *de just. lib.* 2, *cap.* 4, *d.* 15, quia hoc votum Religionis in genere videtur esse extinctum per professionem in hac Religione ; omnia enim vota simplicia commutantur in solemnia Religionis, secundum dicta *n.* 7. Quid autem dicendum sit si talis dimittatur e novitiatu dictum est *n.* 183.

§ 2. Si quis injuste sit ejectus, Monasterium 200
tenetur illi restituere quod in ingressu dedit, nam non censetur dare voluisse ita ingratis et injuriosis, aut saltem potest jam donationem revocare ; Less., *in auct.*, *v. Illegitimus*, *cas.* 4, *n.* 13. Si autem quis sua sponte profugerit, quamvis redeat aut retrahatur, Monasterium non tenetur solvere expensas quas in absentia fecit; Sanch., Castr., *t.* 16, *d.* 4, *p.* 17, *num.* 2.

§ 3. Religiosus timore pœnæ fugiens e Mo- 201
nasterio cum habitu, si tum prius habitum dimittat postquam illo privatus est per sententiam Prælati et Capituli, non est excommunicatus, potestque uti habitu Clericali sine dispensatione Papæ, uti habet Nav., potestque Episcopus ei dare novam jurisdictionem (nam jurisdictionem ex vi Religionis acceptam amisit per dimissionem) et ejus opera uti; Less., *v. Religiosus, cas.* 3.

§ 4. Probabilius est cum Suar., *de Relig.*, 202
t. 4, *lib.* 3, *cap.* 5 et Castr., *p.* 21, *n.* 7, contra Sanch., non esse obligationem recipiendi fugitivos vel apostatas ad eumdem gradum honoris quem habuerunt, quia hic non ita professioni annexus est quin in pœnam possit tol-

li. Et quamvis Inn. XIII, die 24 Julii 1694, decrevit ut ad honores reciperentur, tamen decretum illud erat limitatum ad sex menses intra Alpes, ad annum ultra Alpes, et ad tres tantum annos extra Europam, unde nunc elapsam est illud tempus gratiæ.

203 § 5. An ejectus vel fugitivus teneatur ad Horas Canonicas dicetur *n.* 1191. Cui autem acquirat et quomodo de acquisitis disponere possit Religiosus inclusus, fugitivus, ejectus, factus Episcopus vel beneficiarius, videri potest apud Castr., *d.* 3, *p.* 19, qui *d.* 4, *p.* 24 *et* 25, examinat an Religiosus factus Episcopus vel Parochus adhuc teneatur votis aut præceptis Religionis, et speciatim de Religioso Societatis JESU facto Episcopo discurrit *d.* 5, *p.* 8.

204 § 6. Circa causas ejiciendi aliquem e Religione aut dimittendi a Societate JESU disputat fuse Castr., *d.* 4, *p.* 19 *et* 20. Quas autem pœnas incurrunt cooperantes vel juvantes ad fugam explicat *p.* 18.

205 *Quæst.* 32. — *Quandonam fugitivi censeantur apostatæ?* Resp. § 1. Aliqui cum Suar., *de Relig.*, *t.* 5, *lib.* 3, *cap.* 1, putant illum esse Apostatam qui metu carceris deposito aut etiam retento habitu fugit, etiam cum animo redeundi, postquam erit, v. g., alius superior, si emaneat per longum tempus; sed communis sententia est cum Sanch., *in Dec.*, *lib.* 6, *c.* 8; Castr., *t.* 16, *d.* 4, *p.* 16, *n.* 4; Lugo, *in Resp. Mor.*, *lib.* 4, *d.* 27; Pignat., *tom.* 10, *cap.* 24, ut quis censeatur apostata, requiri dimissionem habitus et desertionem Religionis cum animo non redeundi; unde qui habet animum redeundi est tantum fugitivus, cui fugæ annexa non est jure communi pœna, attamen per depositionem habitus incurritur excommunicatio lata a Paulo et Pio IV, uti habet Sanch., *n.* 11. De pœnis in apostatas latis videri potest Castr., *a n.* 8.

206 § 2. Si fugias a tua Religione in aliam, Sylv., Cajet., Arriag., Ban., Valent., Azor., Rodr., Less. aliique communiter cum Sanch., *num.* 8, dicunt te non esse apostatam, quia non habes animum deficiendi a Religione in communi, sed tantum commutandi hanc cum tua; Castrop., *num.* 7, licet hanc sententiam vocet probabilissimam, tamen dicit oppositam esse veriorem, quia sic recedens a tua Religione es fugitivus : ergo cum ab eâ recedas cum animo nunquam redeundi ad illam, es apostata a tua Religione : ergo simpliciter apostata. Adde quod Pontifices dicant transeuntem a Societate JESU ad alium Ordinem sine licentia posse puniri tanquam *alios* apostatas, per quod satis innuunt sic transeuntes ad alium ordinem etiam hoc ipso esse apostatas. Plura videri possunt apud Pignat., *tom.* 10, *cap.* 14.

Quæst. 33. — *Quid notandum sit circa Religiosum qui dimittit vestem seu habitum sui Ordinis?* Resp. seqq. § 1. Si habitum temere dimittat ut sic celet statum et liberius vagetur, peccat mortaliter et incurrit excommunicationem, secundum dicta *num.* 205. Putat tamen Sanch., *in Dec.*, *lib.* 6, *cap.* 8, *num* 7, Religioso Societatis JESU non ideo peccare aut excommunicari, quia non habent certum habitum; sed contradicit Castrop., *t.* 16, *d.* 4, *p.* 6, quia proprius illorum habitus est qui est Clericorum illius regionis. 207

§ 2. Non temere dimittis habitum si ideo deponas ut personam repræsentes in ludo vel recreatione, ut velocior sis, ut nates, etc., hæc enim non sunt voluntaria occultatio status; Nav., Rodr., Suar., Sanch., Castr. Et idem tenent, licet aliæ vestes ad hos effectus induantur; imo etiamsi deponas ob finem turpem, v. g., ut voluptuosius forniceris, ut facilius fureris; Nav., Suar., Sanch. et alii; intellige tamen, inquit Castr., si prima intentio sit fornicari aut furari; nam incurreres excommunicationem, si prima intentio fuisset occultare tuum statum. 208

§ 3. Licet communior et probabilior sit sententia incurri excommunicationem, licet retineas habitum tuum, si superinduas sæcularem et ita occultes Religiosum statum, uti tenent Sanch., et alii, cum alias facillime eludi posset lex ejusque finis, qui est ne quis vagetur, etc., tamen Suar., Sair. Castrop. et alii, quamvis concedant talem peccaturum graviter, excusant probabiliter a censura; et probabile esse fatetur Sanch., quia verba quæ hic stricte sunt interpretanda loquuntur expresse de dimittente habitum. 209

§ 4. Si quis habitum temere dimitteret per horam tantum, peccaret tantum venialiter, quia hic datur parvitas materiæ, uti diximus *lib.* 1, *num.* 671. 210

§ 5. Ille temere dimittit habitum qui sine legitima causa dimittit, pro nihilo ducens legis prohibentis violationem; e contra excusaris si dimittas ob actionem quæ in proximi salutem cedat, et aliter commode fieri non possit. Item ob vitandum periculum scandali, infamiæ, damni tui aut tuorum; est enim tum rationabilis causa deponendi; nec opus est ut justitia causæ evidenter constet, sed suffi- 211

cit probabiliter apparere; Suar., Sanch., Castrop. Plura de dimissione habitus videri possunt apud Pignat., *tom.* 10, *cap.* 24.

212 § 6. In hac lege, quæ juris communis est, nemo nisi Papa dispensare potest, et nequidem adesse debet causa; alii superiores in dubio de justitia causæ possunt solum interpretari legem, ac declarare quod eo casu non obliget; Castrop., *num.* 13.

Circa pœnas Religiosi fornicarii, vide Haun., *de Just.*, *t.* 6, *tract.* 2, *n.* 200; Pirrh. *lib.*, 5, *tract.* 16, *n.* 75; Pelliz., *t.* 2, *tract.* 9, *cap.* 4, *num.* 204.

CAPUT II.

De Statu Clericorum.

213 « Clerici generaliter dicuntur illi qui sacris ordinibus vel prima saltem tonsura sunt initiati. Ad quorum statum cum multa pertineant de quibus alibi agendum, hic agemus de beneficiis Ecclesiasticis, Horis Canonicis et aliis paucis.

DUBIUM I.

De beneficiis Ecclesiasticis.

ARTICULUS I.

Quid et quotuplex sit Beneficium Ecclesiasticum?

« Resp. I. Beneficium Ecclesiasticum est jus perpetuum percipiendi fructus ex bonis Ecclesiæ propter officium aliquod spirituale, auctoritate Ecclesiæ constitutum; ita Laym., *lib.* 4, *t.* 2, *cap.* 1; Less., *lib.* 2, *cap.* 34, *d.* 1.

» Dicitur I. *Jus perpetuum,* ad excludendam Vicariam et Commendam temporalem, quæ non sunt Beneficia de quibus Canones loquuntur.

» Dicitur II. *Propter Officium,* quia in Beneficio duo jura a se mutuo separabilia distinguuntur : 1. Est jus seu potestas exercendi muneris spiritualis, estque simpliciter spirituale. Alterum est jus percipiendi redditus Ecclesiasticos; quod etsi secundum se sit temporale, quatenus tamen fundatur in officio spirituali eique annexum est, spiritualitatem aliquam participat.

» Dicitur III. *Auctoritate Ecclesiæ, etc.,* quia solius Prælati est officia in Ecclesia instituere eisque proventus Ecclesiasticos annectere, ipsiusque est dispicere quot et qualibus ministris Ecclesia egeat.

» Resp. II. Beneficium dividur : I. In Sæculare quod pro sæcularibus, et Regulare quod pro Regularibus est institutum. Unde sine dispensatione nec sæculare regulari nec contra conferri potest. Porro omne beneficium præsumitur esse sæculare, nisi probatur esse, vel ex prima sui institutione, vel per possessionem pacificam 10 annorum; per eam enim ex sæculari fit regulare et contra.

» II. Beneficium aliud est duplex, aliud simplex. Duplex dicitur quod est cum administratione, ut Papatus, Episcopatus et omnia quæ dicuntur dignitates hoc est quæ habent præeminentiam cum jurisdictione in foro externo, ut Præpositura, Decanatus, Archidiaconatus, Abbatia sive sæcularis, sive regularis, Prioratus claustralis; item personatus, qui est eminentia in Ecclesia sine jurisdictione, v. g., locus honorificus in choro, in processionibus, suffragiis ferendis, ut Cantoria et similes. Item beneficia quæ dicuntur officia habentque administrationem rerum Ecclesiasticarum sine jurisdictione, ut Custos, Thesaurarius, Primicerius, Archipresbyter. Denique duplicia dicuntur Beneficia Curata; hæc enim omnia duplici onere et cura constricta censentur, cum præter recitationem precum omnibus communem habeant aliquam administrationem et eminentiam. Simplicia dicuntur quæ tantum sunt institua ad officia divina obeunda, neque administrationem vel eminentiam singularem habent, ut Canonicatus, sive sæculares, sive regulares, Capellaniæ. V. Laym., *cap.* 4, *num.* 4, *etc.*, et Less., *d.* 2. »

ADDENDA.

Cum de materia beneficiorum fuse et accurate scripserit R. P. Petrus Leurenius, in Foro beneficiali, edito Coloniæ anno 1704, ad hunc pro his materiis frequenter remittam, maxime pro locis et textibus Auctorum quos citabo. 214

Quæst. 34. — *Quæ distinctio sit inter Beneficium, Canonicatum, Præbendam?* Resp. § 1. 215

Si stricte loquamur, hæc est: 1. Beneficium est jus perpetuum percipiendi fructus ex bonis Ecclesiasticis ratione spiritualis officii constitutum ab Ecclesia, uti pluribus explicat Leur., *p.* 1, *quæst.* 6 *et seqq.* Perinde autem est sive illud jus sit in aliquo qui spectet ad aliquod Capitulum, sive non; melius autem dicitur cum Lott., *lib.* 1, *quæst.* 33, *num.* 24, quod Monachatus non sit beneficium. 2. Canonicatus est jus spirtuale quod aliquis ad Capitulum spectans habet ad stallum sive sedem in choro et ad vocem in Capitulo, siquidem in sacris sit constitutus, ideoque potest aliquis esse Canonicus, qui tamen non habeat beneficium, id est, necdum habeat jus percipiendi fructus. 3. Præbenda est jus percipiendi fructus provenientes e Canonicatu; unde iterum Canonicus tandiu est sine Præbenda quandiu necdum habet jus percipiendi fructus, notatque Neusser, *in Polyanth.*, *d.* 144, *n.* 5, posse alicui conferri Canonicatum absque præbenda dummodo adsit causa et non fiat in multis; addit cum Fagnan., Pirrh. et aliis tali Canonico esse conferendam primam Præbendam vacaturam.

216 § 2. In illo quod communi nomine appellamus beneficium Ecclesiasticum tria inveniuntur: officium, beneficium et fructus; officium est obligatio ad aliquam functionem spiritualem, v. g., ad administranda Sacramenta, ad legendas Horas, et hoc officium est immediate in se aliquid spirituale quod est fundamentum beneficii. Beneficium hic intelligitur jus ad fructus ratione officii quod jus per hoc tantum est spirituale quod spirituali officio sit annexum et in eo fundetur, estque talis præstatio fructuum, secundum Azor., *p.* 2, *lib.* 6, *cap.* 1, juris naturalis, quia de jure naturæ debetur operario sua merces; secundum alios cum Lott. est juris divini, quia Deus, *num.* 18, *v.* 8; Christus, *Luc.*, 10, *v.* 7; Apostolus, 1. *ad Cor.*, 9, *v.* 13, præcipiunt Ministris Ecclesiæ dari suas mercedes et stipendia; constitutio tamen tanti vel tanti stipendii et hoc vel illo fundo est juris humani tantum, uti recte Autores, apud Leur., *quæst.* 12. Fructus seu proventus ipsi sunt aliquid omnino temporale, unde illos vendere aut emere nulla est simonia.

217 *Quæst.* 35. — *Quid sit præstimonium, beneficium titulare, manuale, monoculare et Commenda spiritualis*? Resp. § 1. Præstimonium est beneficium institutum pro Clericis ut studiis vacent, habetque sæpe adjunctum onus orandi quotidie quinquies Pater et Ave, putantque Azor., Suar., Garz., Gonz., Castr., *tract.* 13, *d.* 1, *p.* 7, *n.* 1, esse verum Beneficium ecclesiasticum ac materiam simoniæ, quamvis aliqui id negent.

§ 2. Beneficium titulare est quod in titulum 218
perpetuum sic confertur ut absque gravi causa non possit auferri, et ideo est titulus Ordinationis.

§ 3. Beneficium manuale est quod ad nu- 219
tum alterius potest auferri, ideoque dicitur manuale, quia in alterius manu et dispositione manet illud relinquere vel auferre; talia sunt pleraque beneficia regularia, neque dicuntur ejusmodi Beneficia proprie vacare si moriatur deserviens, neque subjacent regulis provisionum, sicuti alia; Luca, *de Benef.*, *cap.* 97, *n.* 19. In dubio autem an aliquod beneficium sit manuale an absolute perpetuum, si sit sæculare, præsumi debet esse absolute perpetuum; imo omne manuale sæculare potest conferri in perpetuum; Luca, *n.* 23; e contra si sit regulare, præsumitur manuale, propter subjectionem ad obedientiam, Luca *n.* 3, qui *n.* 6, ostendit manualia quæcunque (exceptis Commendis aliisque quæ non sunt meræ gratiæ, sed veluti præmia bene meritorum) posse auferri pro arbitrio Superioris etiam sine causa, nisi fieret ex odio et calumnia, vel cum magno dedecore amoti, qui probare debet fieri ex illis causis vel cum hoc incommodo; imo, quamvis Episcopus aliquem ordinasset super tali beneficio, adhuc posset moveri, quia factum Episcopi non debet præjudicare illi qui habet jus amovendi, nisi hic consensisset; Garz., *p.* 1, *cap.* 2, *n.* 91; Luca, *n.* 25. An autem amotio fieri possit per laicos videri potest Luca, *disc.* 80; sed de tali amotione, sitne licita vel etiam valida, plura videri possunt apud Castrop., *d.* 1, *p.* 5. Item universim de perpetuitate et manualitate beneficiorum plura habet Leur., *p.* 1, *quæst.* 61 *et seqq.*

§ 4. Beneficium monoculare est quod est 220
unicum in Ecclesia, vel cujus solius et unici collationem habet aliquis; Lott., *lib.* 2, *q.* 39, *n.* 3; Nicol., *tit.* 1, *d.* 2, § 2.

§ 5. Commenda spiritualis est officium vel 221
beneficium in quo alicui commendatur administratio aliqua spiritualis, v. g., ministrandi Sacramenta, concionandi, etc., et aliter vocatur Vicaria, potestque esse perpetua vel temporalis, uti late prosequitur Castr., *p.* 2, et dicemus *a n.* 239.

Quæst. 36. — *An beneficia manualia sint* 222
reipsa Beneficia ? Resp. Negant cum aliis Sanch., *in Dec.*, *lib.* 7, *cap.* 29, *n.* 106, et Castr., *t.* 13, *d.* 1, *p.* 2, *n.* 7, quia non sunt perpetua;

sed Less., *de just.*, *lib.* 2, *cap.* 34, *d.* 1, affirmat; nam in se, id est ex natura et institutione sua, sunt perpetua, ac etiam conferentur in perpetuum, sive absque restrictione ad tempus, quamvis per accidens, et prout sunt in hoc beneficiato, non sint perpetua, quia nempe hic provisus est subjectus dispositioni Superioris vel obedientiæ quoad officium, habitationem ac vitæ totius directionem. Deinde etiam per hoc sunt perpetua, quod instituta sint ut semper durent, dumque auferuntur uni ut alteri conferantur, uti innuit Nav. apud Gob., *t.* 8, *num.* 631. Et sic patet cur pensiones non sint beneficia, quia nempe morte pensionarii extinguuntur. Videri potest Leur., *p.* 1, *q.* 84, uti Ills., *t.* 5, *n.* 173.

223 *Quæst.* 37. — *Quid præterea notandum sit circa beneficia regularia et sæcularia?* Resp. seqq. § 1. In Ecclesia sæculari possunt esse beneficia regularia, et in regulari sæcularia; Luc., *de Benef.*, *d.* 63, *num* 4; Corr., *de Benef.*, *lib.* 1, *cap.* 6, *a num.* 529. Imo in eadem Ecclesia possunt esse duo Capitula, unum sæculare, alterum regulare; item collator potest esse regularis, et Beneficium sæculare, ita ut non possit conferri seculari; Luca, *num.* 7, *et* 13. An autem beneficium fundatum in Ecclesia regulari possit semper præsumi regulare, videri potest Castr., *t.* 13, *d.* 1, *p.* 3, § 4, *num.* 6.

224 § 2. Beneficium sæculare vacat per professionem Religiosam nisi Papa dispenset; sed merito non debet dispensare ut Religiosus sit Canocicus, quando est contra statuta vel immemorialem consuetudinem alicujus Ecclesiæ; Luc., *d.* 64.

225 § 3. Beneficia sæcularia sine dispensatione conferri posse Regularibus, præsertim Canonicis, docet cum aliis multis Tamp., *de Jure Abb.*, *t.* 3, *d.* 9, *quæst.* 8, quem sequuntur Engel. et Less., *in auct.*, *v. Religiosus*, *cas.* 2. Oppositum probabilius tenent ex Conc. Later. Rebuff., Castr., Wames., Pelliz., *t.* 8, *cap.* 9, *a num.* 231; Corr., *in prax. dispens.*, *lib.* 6, *cap.* 1, Sanch., *in Dec.*, *lib.* 7, *c.* 29; Garz., *p.* 7, *c.* 10, *a n.* 31; Pirh., *lib.* 3, *t.* 5, *n.* 118; Pignat., *t.* 1, *cons.* 44. In quibus tamen casibus Beneficia sæcularia conferri possint Regularibus, vel regularia sæcularibus, videri potest apud Castr. § 1, et Leur., *p.* 1, *q.* 37, et 39, ubi *quæst.* 20, notat Beneficium Regulare unius Ordinis vel Monasterii non posse conferri Regulari diverso; quot vero vota requirantur, si Regularis eligatur vel postuletur ad dignitatem sæcularem, explicant Castr., § 2, et Leur., *quæst.* 59 *et* 60. Quamvis autem multi dixerint ad electionem Monachi pro Beneficio sæculari curato non requiri dispensationem Episcopi sed tantum licentiam proprii Superioris, nunc tamen ob jus novum dicendum est nec Monachum nec Canonicum regularem posse assumi, neque in hoc dispensare posse Episcopum, uti late ex jure et Auctoribus deducit Leur., *a quæst.* 46. Posse tamen Beneficium sæculare valide conferri novitio docent Sanch., Garz., Castr. et alii; qualis vero requiratur licentia Superiorum vel Conventus ut Regularis dispensatus possit admittere tale beneficium sæculare, explicat Leur., *quæst.* 55, *et seqq.*

Quæst. 38 — *Quid addendum sit circa beneficium duplex? R. seq.* § 1. Beneficium duplex est quod afficitur aliqua qualitate juris, id est, vel præeminentia, vel jurisdictione, vel administratione Ecclesiæ; si sit cum præeminentia et jurisdictione in foro externo circa Clericos, dicitur Dignitas; si cum præeminentia et jurisdictione in foro tantum interno, dicitur Curatum; si cum præeminentia sine jurisdictione, Personatus; si sine præeminentia et jurisdictione habeat annexam administrationem aliquam, v. g., Cellerarii, dicitur Officium. Thesauraria in quibusdam Capitulis est dignitas vel personatus, in aliis tantum Officium. Videri potest Leur., *p.* 1, *quæst.* 32, ubi plura de divisione illa Beneficiorum. 226

§ 2. Beneficium duplex subdividitur in majus, medium et minus; majus est quasi culmen Beneficiorum et dignitatum, uti Papatus, Cardinalatus, Primatus, Patriarchatus, Archiepiscopatus, Episcopatus; hæc tamen in Canonibus pœnalibus et aliis quæ strictæ sunt interpretationis non veniunt nomine beneficii; unde cum exemptio a lege sit stricte interpretanda, si detur dispensatio ad omnia beneficia, non debet extendi nequidem ad Episcopatum; Garz., *p.* 1, *cap.* 6, *num.* 66, aliique cum Leur., *quæst.* 34, ubi pluribus exponit quænam etiam Præbendæ quandoque non veniant nomine beneficii. Beneficium duplex medium est, v. g., Decanatus, Abbatia, uti tenent aliqui apud Lott. *lib.* 1, *quæst.* 26, *a num.* 17. Item Prioratus Claustralis si quis sub Abbate curam disciplinæ habet, et Prioratus Conventualis si quis non habeat superiorem in eo conventu; item Patronatus. Duplex minus dicitur in quo exerceatur jurisdictio tantum in foro interno, ut faciunt Parochi et Sacellani. 227

Quæst. 39. — *Quid censendum sit in dubio an Beneficium sit simplex an curatum?* R. Censeri 228

ebet simplex, quia tot sunt qualitates ad beneficium curatum requisitæ ut merito præsumi non debeant nisi probentur; Gutt., Hoi., Gonz., Dian., *p.* 4, *tract.* 3, *resol.* 74; Nicol., *t.* 1, *d.* 6, §2. Quomodo autem immutetur quandoque vel unde deprehendi possit mutatio status beneficii explicat Leur., *p.* 1, *quæst.* 33 *et* 38, possuntque videri dicenda *a num.* 296.

229 *Quæst.* 40 — *An Præbendæ Canonissarum sint Beneficia ?* R. Colligetur ex dicendis inter quæ plura addemus ad hunc statum pertinentia.

§ 1. Status hic est antiquus, scilicet ab anno 717, uti referunt Zyp., *in Cons. Can.*, *lib.* 3, *de Reg.*, *consult.* 17, et Neuss., Poly., *d.* 145, *num.* 4, ejusque mentionem faciunt Bonif. VIII, *cap. Indemnitatibus*, *de elect.*, *in* 6, ubi statuit ut earum Abbatissa sit annorum saltem 30. Item Clemens V, *in Clem.*, *lib.* 3, *t.* 10, *cap.* 2, *Attendentes*, ubi dicit eas visitari posse ab Episcopo si exemptæ non sint, si autem exemptæ sint a Nuntio Apostolico, et licet aliqui apud Corr., *de Benef.*, 1. *cap.* 5, *num.* 142, dixerint statum illum ab Ecclesia esse reprobatum, tamen Zyp. aliique cum Neuss., *num.* 7, recte docent non reprobari quamvis etiam positive non approbetur, nisi velut laudabilis Congregatio; Neuss., *num.* 8. Imo Tomas, *p.* 1, *lib.* 3, *cap.* 63, *num.* 3, dicit videri tacite approbatas. Quamvis autem Clericæ non sint, sunt tamen personæ Ecclesiasticæ, uti et Moniales aliique Canonici sæculares; Zyp., Neuss., *num.* 8 *et* 9.

230 § 2. Docet Corr., *num.* 144, Præbendas earum esse sæculares quarum plures possint sine dispensatione possideri; *Conc.* tamen *Coloniense* apud Tomas, dicit non posse uni Abbatissæ duo ejusmodi Collegia subesse. Addunt Lott., Buratt., Corr., Tond. et alii tales Præbendas non esse materiam simoniæ; Neuss. tamen, *num.* 11, dicit esse quodammodo Ecclesiasticas nec inexpertes simoniæ, et hoc est quod diximus *lib.* 3, *p.* 1, *num.* 105. Notant etiam Zyp., *a num.* 27, et Neuss., *num.* 9, si tenues sint, posse uniri auctoritate Episcopi, et absolute docent Less., *in auct.*, *v. Horæ Canonicæ*, *cas.* 16, et Neuss., *num.* 11, illas Præbendas non esse veros Canonicatus aut Beneficia, cum hæc prærequirant saltem primam tonsuram.

231 § 3. Less. supra dicit esse obligationem apud ipsas ut gestetur in choro certus habitus, item ut Capitulum et singulæ de Capitulo procurent officium Divinum quotidie fieri, ita ut si quæ sua absentia vel aliter causaret omissionem officii, esset peccatura mortaliter; ubi tamen plures sunt et sine eis haberi poterit officium, dicit absentiam trium dierum non fore mortalem, sed venialem, si causa legitima adsit. E contra eas non obligari ad quotidianam persolutionem officii Divini in choro dicit certum esse Neuss., *num.* 13, adducta praxi trium Collegiorum prope Bonnam, quæ in Dominicis tantum Missam, aliquas parvas Horas et Vesperas decantent; sed cum praxis illa non sit universalis nec sciatur esse approbata, nihil probat universaliter, aut pro aliis locis in quibus potest esse obligatio saltem ex consuetudine.

§ 4. Idem Less. putat Canonessam omittentem officium uno vel altero die, dum chorum non frequentat, non videri peccare mortaliter, tum quia non tenetur ratione Ordinis vel Beneficii, cum Ordinem et beneficium non habeat, nec ratione Præbendæ videatur tam stricte obliganda; non enim est idem finis qui Canonicorum, sed hic est ut discant inter se honeste vivere ac bene educentur, videturque tamen officii recitatio tanquam pium exercitium eo juvans, nec sunt Ministræ Ecclesiæ, uti Canonici, nec potest supponi, inquit, quod fundatores puellas nobiles tam stricte obligare voluerint; si tamen ad mensem vel forte etiam ad hebdomadam omitterent, putat fore mortale, quia videtur esse contra finem institutionis et mentem fundatoris, qui minus non requisierit; Neuss., *num.* 14, etiam absolute docet velut probabile quod non obligentur ad privatam lectionem Horarum, et audivi idem in publica disputatione propugnari; sed contradicit Tomas, *num.* 10; nam ad hoc potest esse obligatio saltem ex consuetudine legitime introducta, quæ colligi potest ex usu timoratorum, nam præteritis temporibus, etiam cum degerent exrta Collegia, sollicite pensum illud Horarum exsolvebant et de hoc admonebantur sedulo a Parentibus, faciebantque sibi conscientiam peccati si non persolverent, uti testantur etiamnum viventes antiquæ simplicitatis ac pietatis studiosæ; notat tamen Less. ipsas, si omittant, non amittere ipso facto fructus Præbendæ, nec teneri ad restitutionem, quia leges pœnales loquentes de solis Canonicis et beneficiariis non sunt extendendæ utpote odiosæ. Cum Less. quoad omnia tenet etiam Gob., *in Exp.*, *lib.* 5, *num.* 633. 232

§ 5. Quæsitum est nuper an si in ejusmodi Collegio sit statutum ut Canonessæ castitatem servent, possit aliqua clam maritata pergere frui Præbenda, v. g., ad annum, et interea 233

domum vendere, ac, prout mos est, resignare Præbendam. Affirmabant aliqui viri docti : 1. Quia statutum vi cujus maritata privatur Præbenda non videtur obligare in conscientia. 2. Simile statutum contra fornicariam occultam quæ peperit non privat illam ipso facto Præbenda : ergo neque maritatam. 3. Statutum illud circa fornicariam est pœnale non obligans ante sententiam vel declarationem : ergo similiter illud circa maritatam. 4. Bona illa non sunt Ecclesiastica, nec Præbendæ illæ sunt spirituales : ergo non obstat status Matrimonii, saltem si sit occultus. Ego oppositum tenui cum aliis, quia Matrimonium reddit personam inhabilem ad talem Præbendam, adeoque etiam ad fructus ex illa; nam : 1. Maritata, etiam occulta, non posset valide primo admitti ad talem Præbendam, uti prudentes omnes judicabunt : ergo signum est Matrimonio induci inhabilitatem, sicut Matrimonio Clerici, etiam occulto, inducitur inhabilitas ad beneficium Ecclesiasticum, etiam retinendum. 2. Finis intrinsecus talium Præbendarum et fundationum est (sicuti dicent omnes qui de ejusmodi Præbendis aliquam notitiam habent) ut nobiles puellæ cælibes, vel volentes nubere, vel nubendi occasionem expectantes honeste educentur, et saluti serviant extra graviora pericula sæculi : ergo posito jam Matrimonio cessat finis intrinsecus talium Præbendarum, cum etiam cesset cælibatus; cessante autem fine intrinseco Præbendæ in aliquo subjecto, hoc ipso sine ulla sententia vel declaratione est talis persona inhabilis et privata, ut dictum est de Clerico uxorato : ergo. 3. Si talis femina non est per Matrimonium facta inhabilis, poterit non tantum uno anno, sed tota vita retinere, occultato Matrimonio; poterunt et reliquæ ex simili causa; hoc autem nemo concedet : ergo. Unde :

Resp. ad 1. Dato quod obligatio cælibatus non sit ex statuto in conscientia obligante, attamen est ex fine intrinseco talium præbendarum, quo deficiente persona non manet habilis ad possidendum, adeoque de jure naturæ resultat in conscientia obligatio se habendi velut privatam. *Ad* 2. N. cons. quia fornicaria occulta non fit inhabilis, nam posset primo admitti ad talem Præbendam, et in ea non cessat finis præbendæ, cum maneat cælebs, apta honeste educari usquedum nubat, si velit. *Ad* 3. N. cons. quia fornicatio est crimen cui respondet pœna quam non tenetur quis in seipso exsequi, ordinarie saltem; Matrimonium non est crimen, sed tantum inducit inhabilitatem, ad quam non prærequiritur sententia vel declaratio. *Ad* 4. D. ant. et n. cons. quia cum Matrimonio non stat finis intrinsecus talium Præbendarum, etiam dato quod pro sæcularibus fundatæ sint, quod tamen non est semper, sed sæpe primitus fuerunt fundationes Religiosorum.

Quæst. 41. — *Quid de Capellaniis sit notandum?* Resp. seqq. § 1. Capella dicitur a cappa, quæ erat certum genus tegumenti seu tentorii, sub quo Francorum Reges olim in campo habebant sua divina; nunc sumitur pro Oratorio vel ædicula templo alicui annexa, aut in templo interclusa cancellis, in qua erigitur altare, et cura regendi talem Capellam dicitur Capellania; cui autem cura illa committitur, dicitur Capellanus; Az., *p.* 2, *lib.* 3, *c.* 8, *q.* 2. Unde etiam dici posset Sacellanus, quia ipsi talis sacra cella sive sacellum committitur; sed in his partibus obtinuit usus ut per Sacellanum intelligatur aliquis qui Parochum juvat in cura animarum, quamvis nulla Capella vel altare ipsi specialiter committatur. 234

§ 2. Capellania tum tantum est Beneficium si auctoritate Episcopi sit creata et dotata; Garz., *p.* 1, *c.* 2, *n.* 102; Corr., *l.* 1, *n.* 285; alias est quoddam veluti legatum relictum cum obligatione alia onera præstandi; possetque concedi non tonsurato, infantibus aut etiam feminis secundum voluntatem fundatoris; Luca, *de Benef.*, *d.* 8, *n.* 18, et ad Trid., *d.* 24, *n.* 10. Porro signum est non esse Beneficium, sed Capellaniam pure laicam si semper conferatur a Patrono laico absque auctoritate Episcopi vel Ecclesiæ; Castr., *tr.* 13, *d.* 1, *p.* 6; essetque absque simonia vendibilis, non quidem Capellania, sed talis Capella secundum æstimationem materialium; Lott., *l.* 2, *q.* 4, *a n.* 14. Poterit tamen ejusmodi Capellania laica auctoritate Episcopi erigi in Beneficium, dummodo fundator expresse aliter non voluerit; hoc enim et ipsi et Ecclesiæ est favorabilius, censetur autem aliter fuisse si ipsemet vivens posuerit Capellanum non requisito Ordinario. Quod si voluerit esse Ecclesiasticam, ad Ordinarium, per se loquendo, spectat institutio; præsentatio autem sola ad fundatorem vel patronum ab eo designatum; in dubio vero, Capellania præsumitur esse Beneficium; Barb., *de jure Eccl.*, *l.* 3, *c.* 5, *n.* 1. 235

§ 3. Capellania laica non obligat ad Horas, nec potest esse titulus Ordinationis, etiamsi collator peteret aliquem desuper ordinari, 236

cum non sit Beneficium, et Capellanus semper libere amoveri possit; e contra Capellaniæ Ecclesiasticæ, quæ solent solis Clericis 14 annorum conferri, quando perpetuæ sunt habentque sufficientes proventus, possunt esse titulus Ordinationis.

237 § 4. Si fundator noluerit, Ordinarius non debet visitare Capellaniam, tam Ecclesiasticam quam laicam; si tamen de hoc nulla mentio est facta, Ordinarius poterit visitare utramque, quamvis visitatio esset etiam alicui alteri commissa, quia est opus pium, a cujus inspectione non ideo excluditur Ordinarius, quod etiam alius designetur inspector, cum id jure suo competat Ordinario.

238 § 5. Capellanus laicus non tenetur ad subsidium, quod sæpe imponitur super proventus Ecclesiasticos; non enim habet Beneficium Ecclesiasticum. Hæc aliaque plura de Capellaniis videri possunt apud Auctores citatos, et apud Leur., *p.* 1, *q.* 85, *et seqq.*

239 *Quæst.* 42.— *Quid circa Vicarias sit notandum?* R. seq. § 1. Vicaria dicitur a vices gerendo, estque constitutio alicujus ad gerendum officium beneficiale alterius. Quod si constituatur tantum ad tempus aut ad beneplacitum constituentis, dicitur Vicaria temporalis; si constituatur auctoritate Ordinarii in perpetuum maxime pro cura simul administranda, dicitur perpetua, et ei deserviens dicitur Vicarius perpetuus, et sæpe vocatur etiam Rector non quidem Ecclesiæ, sed curæ animarum; Barb., *de jure, Eccl.*, *l.* 3, *cap.* 6, *n.* 26; Lott., *l.* 1, *q.* 33, *n.* 110. Dantur tamen etiam Vicariæ non curatæ, quæ autem in Ecclesiis Parochialibus sunt perpetuæ et curatæ, requirunt Sacerdotium ac eamdem ætatem uti alia beneficia parochialia, uti habetur in *Clementinis*, *l.* 1, *t.* 7; attamen non necessario conferuntur per concursum; Nicol., *t.* 1, *d.* 17, § 4, 14, 15. Unde autem colligatur an sit Vicaria, explicat § 20.

240 § 2. Vicaria perpetua est Beneficium, *cap. Postulasti*, *de rescriptis*; temporalis, non est Beneficium; Barb., *n.* 58; posset tamen in visitatione erigi in Beneficium vocatis et auditis illis ad quos spectant Ecclesiæ unitæ vel Beneficia in quibus constituitur Vicaria; hi enim retinent jus nominandi; Garz., *p.* 9, *c.* 2, *n.* 294; Barb., *n.* 45. Potest etiam Ordinarius in visitatione ex justa causa constituere Vicarium perpetuum in parochiali unita Capitulo alicui vel Monasterio Regularium non Mendicantium; Corr., *l.* 3, *c.* 9, *a n.* 6; Barb., *a n.* 9. An autem ad ista requiratur etiam Patroni consensus, videri potest Layman. *ad c.* 3, *de off. Vicarii*, *n.* 3. Debet autem constituendus in Ecclesia Regulari esse Regularis, nisi in unione aliter sit expressum, vel longissimo tempore fuerit sæcularis; Laym. supra; semel autem constitutus Vicarius perpetuus, hoc ipso amoveri non potest, etiamsi Rector principalis moriatur; Corr., *n.* 3, Lott., *l.* 3, *q.* 27, *n.* 171, Barb., *n.* 47.

§ 3. Vicarius perpetuus potest sibi alium 241
substituere ad unam aut alteram hebdomadam, quia curam et jurisdictionem ordinariam habet; Az., Castr., *t.* 13, *d.* 1, *p.* 8. Addit Laym., *ad c.* 4 supra, etiam ad duos menses, si raro fiat; Vicarius tamen temporalis id non potest, nisi de licentia saltem tacita Ordinarii, quæ ex consuetudine censetur adesse, ex qua potest etiam sibi adjungere alium cooperatorem; Laym., *in Th. Mor.*, *l.* 5, *t.* 6, *c.* 10, *n.* 13; Castr., *n.* 4. Et posse etiam temporalem ad universitatem causarum constitutum pro assistentia Matrimonii vices suas alteri delegare, putat Sanch., *de Matr.*, *l*, 3, *d.* 31, *a n.* 13.

§ 4. Portio congrua Vicario assignanda, 242
secundum Constitution. S. Pii V, non debet esse major 100, nec minor 50 scutis annuis, computatis omnibus incertis emolumentis et aliis obventionibus, uti pluribus explicat Lugo, *ad Trid.*, *d.* 9, *a n.* 8, *et de Parochiis*, *d.* 19, *n.* 3, *et d.* 20, *a n.* 7; Barb., *a n.* 44; an autem jus habeat ad distributiones et ad quæ emolumenta, explicat Luca, *de Parochiis*, *d.* 17, *a n.* 6.

§ 5. Vicarius temporalis non tenetur ratione 243
Vicariæ ad Horas; tenentur tamen sæpe aliunde, uti refert Barb., *de jure Eccl.*, *l.* 3, *c.* 6, *n.* 62. An autem quandoque teneatur ad subsidium caritativum videri potest Leur., *p.* 1, *q.* 138, ubi etiam *a q.* 108, habet de hactenus dictis et aliis huc spectantibus.

Quæst. 43. *Quid de Vicariatu Episcopi sit no-* 244
tandum? R. seqq. § 1. Vicarius Episcopi in genere est duplex, specialis et generalis; specialis est qui pro certis tantum locis in diœcesi vices Episcopi agit, et est, v. g., Archidiaconus, qui etiam dicitur Vicarius natus, quia ex officio, independenter a denominatione Episcopi, habet aliqua gerenda; talis etiam est Vicarius foraneus, qui foris, sive extra urbem quam Episcopus inhabitat, pro certis Parochiis constituitur ad aliqua gerenda. Vicarius generalis est qui in tota diœcesi constituitur ad aliqua vice Episcopi gerenda.

§ 2. Vicarius generalis, alius est in Pontifi- 245
calibus, qui ordinarie dicitur Suffraganeus; alius in spiritualibus, qui ordinarie venit no-

mine Vicarii; alius in contentiosis, qui dicitur Officialis, estque præses judicii Ecclesiastici.

246 § 3. Cum suffraganei sæpe sint Vicarii simul, aut in quibusdam locis non sint suffraganei sed soli Vicarii, quandoque etiam Episcopi aliqua specialia demandent uni vel alteri extraordinarie, fit ut non ubique satis distinguatur quid pertineat ad singulorum officium, et dum sunt distinctæ personæ, una in alterius partes se ingerat non sine magnis incommodis, quibus ut occurreret Ferdinandus, Archiepiscopus Coloniensis, declaravit typo 26 Octob. 1645 quid vellet ad unumquemque pertinere; singulorum etiam functiones accurate describit Dript *in speculo Archidiaconali*, *s.* 1, *a.* 4, qui videri potest; hoc videtur certum ex *c. Cum nullus, De temp. Ord.*, *in* 6, quod Vicarius ex vi officii sui litteras dimissorias concedere non possit, cum ad id Vicariatus officium non extendatur nisi Episcopo in remotis agente; Barb., *in collect. ad Trid.*, *ses.* 23, *c.* 10, *de Res.*, *n.* 17, *et de potest. Episcop.*, *alleg.* 7, *n.* 9; Sbroc., Rebuff., Gutt., Zerol., P. Greg., Az., Emman., Pias., Abzed., Velasc., Sanch., Gratiam., Nabon., Campan., Molf., Homob., Cabass., 1, *c.* 13, *n.* 12. Addit Barb., *n.* 4, dimissorias posse concedere cunctos Episcopos, qui attenta juris sanctione, privilegio vel consuetudine ad Ordines valent assumere; is enim potest dimissorias concedere qui et ordinare valet; hinc Dript et Vinitoris docent suffraganeum ex vi officii posse dimittere eos qui ordinare potest.

247 § 4. Quando aliqua delegatio vel expeditio inscribitur Roma ad Officialem Episcopi, per hunc de stylo Curiæ ultra montes et maria intelligitur Vicarius, ut notant Mendos., Hier., Palaus, Sbroc., Barb., *de potest. Episc.*, *alleg.* 54, *n.* 53; Corr., *in praxi*, *disp.* 2, *c.* 4, *a n.* 17; Rosa, *de Exsecut. litt. Apost.*, *p.* 1, *c.* 3, *n.* 22; Dript, § *De Officio Vicarii in contentiosis*. Atque ita pro diœcesi Monasteriensi declaravit Ferdinandus Bavarus Episcopus, item Christoph. Bernardus, 16 *Julii* 1663, his verbis: « Prædecessoris nostri Ferdinandi gloriosæ memoriæ declarationi et decreto inhærentes ,tenore præsentium declaramus ac decernimus quandocunque collationes beneficiorum, dispensationes aliæque causæ quæcunque ab altissimo, memorato SS. Dom. nostro aut Sede Apostolica ad partes remissæ, et Officiali nostro inscriptæ, commissæ vel delegatæ fuerint, per Officialem nostrum in spiritualibus Vicarium generalem intelligendum esse et intelligi debere, etc. » Idem declaravit ac decrevit 13 Dec. 1703, Celsiss. Fridericus Christianus. Ratio est quia Vicarius in spiritualibus, non autem in contentiosis, est vi officii sui in dignitate Ecclesiastica: ergo non hic sed ille censeri debet Delegatus Sedis Apostolicæ, cum causæ ab hac non debeant committi nisi constitutis in Dignitate vel Canonicis in Cathedrali, *cap. Statutum*, 11, *De rescriptis*, *in* 6; Sbroc., *de Vicar. Episc.*, *l.* 2, *q.* 29; Garz., *p.* 5, *c.* 8, *n.* 36; Barb., *a n.* 132. Duo opponit quidam modernus: 1. Quod in Curia sit praxis ut etiamsi expresse petatur delegatio ad Vicarium, id negetur: ergo signum est in Curia per Officialem non intelligi Vicarium. 2. Quod in Leodiensi diœcesi in gratiosis intelligatur Vicarius, in contentiosis Officialis: ergo similiter ubique. Resp. *Ad* 1. n. cons. nolunt enim mutare stylum, sed semper inscribunt Officiali; supponunt autem per hunc in his partibus intelligi Vicarium. *Ad* 2. Dato ant. n. cons. si enim id fiat ibi, est propter statutum aliquod vel consuetudinem; oppositum autem est in aliis diœcesibus.

§ 5. Omnes tres Vicarii generales videntur 248
habere potestatem vel Jurisdictionem ordinariam, uti colligitur ex *c. Inter cetera, De off. Jud. Ordin.*, *Cum Episcopus*, *eod. titul.*, *in* 6, *L. Solet*, 16 *et seqq.*, ubi. Gl. et Doctores, *ff. de jurisd. omnium Jud.*, et quidem *de Suffraganeo*, habetur *c. Quoniam in plerisque*, ubi Gl. et Doctores, *v. Vicarium*, *de off. de Judic. Ord. et cap. Si Episcopus*, *de Præbend.*, *in* 6; Menoch., *cons.* 59, *n.* 59, *de Vic c. In nona*, 16, *q.* 7, *c. Cum nullus*, *de temp. Ordin. in* 6, *c. Cum in generali de off. Vicar.*, *in* 6, tenentque innumeri quos citat et sequitur Barb., *de jure Eccles.*, *l.* 3, *c.* 6, *de officiali*, *c.* 2, *de consuetud.*, *in* 6, *c. cum nullus supra*, *etc.*, *licet de off. vicar.*, *in* 6, ubi Gl., *v. Officialem*, *c. Eum in generali ibidem*, *Clement.* 2, *de rescriptis*, juncta Gl., *v. Officialis*. Specialiter autem de Vicario probant Auctores communiter, tum quia facit idem tribunal, nec ab illo ad Episcopum datur appellatio, tum quia facta nominatione Episcopi, potestas vel jurisdictio ab ipsis legibus illi conceditur, et idem quoque videtur esse de aliis Vicariis; Az., Mol., Sanch., Barb., *de potest. Episc.*, *alleg.* 54, *a n.* 1; Castrop., *t.* 13, *d.* 2, *p.* 30, *a n.* 1.

§ 6. Quando Episcopus Vicario committit 249
aliqua non comprehensa in generali potestate Vicariatus, si illa annectantur, officio Vicariatus, vel ejus intuitu committantur pertinent ad

jurisdictionem Ordinariam, quia accessorum sequitur principale; alia autem spectant ad delegatam; Sbroc., *q.* 55; Gar., *n.* 41; Sanch., *de Matr.*, *l.* 3, *d.* 29, *n.* 8; Dript supra.

250 § 7. Vicarius ex vi generalis commissionis non potest conferre beneficia, uti habetur *c. cum in generali de off. vic.*, *in* 6. Nec potest admittere resignationes vel permutationes; Az., Rebuff., Ricc., Garz., Paris., Castrop., *n.* 3. Nec præsentare vel eligere ad Beneficia ad quæ potest Episcopus; Sbroc., Pirh. Potest tamen præsentatos instituere; item constituere qui suppleant dum vacat Beneficium, non tamen subrogare alios; Cov., Barb., *n.* 60. Ratio omnium est quia vi commissionis generalis potest tantum ea quæ sunt necessitatis et utilitatis, non autem quæ sunt gratiæ. Vide Leur., *p.* 2, *q.* 682 *et seqq.*, ubi explicat quandonam censeatur concessa facultas conferendi Beneficia et quomodo sit interpretanda. Vide etiam Barb., *a n.* 60.

251 § 8. Si Episcopus commiserit Vicario collationem Beneficii, potest conferre etiam extra diœcesim existens, non aliter ac Episcopus ipse, secundum dicenda *n.* 366, notatque etiam Leur., *q.* 692. Quod si conferat indigno, Episcopus non ideo privatur jure conferendi, quia mandatum erat ut conferret digno, quod ille transgressus est : ergo nocere non debet mandanti; Rebuff., Laym. Non obstat quod Episcopus et Vicarius censeantur una persona; nam cum hoc stat quod de Vicarii culpa possit cognoscere, nec Vicarii potestas teneat, nisi dependenter ab Episcopo; hinc potest rescindere male acta ab illo, Laym., Leur., *q.* 753.

252 § 9. Tunc potest Episcopus suo Vicario generali committere potestatem dispensandi in casibus sibi a Sede Apostolica concessis, quando commissio a S. Sede facta est Episcopo ratione dignitatis vel officii sui, quia tum talis potestas transit in ordinariam et consequenter committi potest; Dript, *pag.* 54, qui recte excipit casus Papales, quando per accidens ad Episcopum devolvuntur ob difficultatem adeundi Papam. Si autem Episcopo nominatim expresso ratione sui, talis potestas committeretur, non posset subdelegari, sed censeri deberet electa industria personæ. Vide Barb., *alleg.* 39, *a n.* 11; causam tamen a S. Sede sibi delegatam potest Episcopus Vicario generali subdelegare, uti habet communis ex *cap.* 3, *de off. deleg.* Excipe, nisi sola exsecutio sine cognitione causæ demandata sit, vel etiam hic personæ delegatæ industria electa videatur, quod colligi debet ex causæ arduitate et aliis circumstantiis; Dript, *pag.* 55.

An Vicarius generalis præcedere debeat 253
alios quoscunque etiam de Capitulo Cathedrali non est nostrum definire; videri potest Riccius, *p.* 4, *R.* 390 *et* 391, ubi pugnat pro Vicario, uti et Barb., *alleg.* 54, *a n.* 143, et Pignat., *t.* 6, *cons.* 64; item Cabass., *l.* 1, *c.* 13, *n.* 19, si tamen sit Canonicus, dicit non ideo ante alios deberi illi præcedentiam in choro vel Capitulo; vide etiam Zerolam, *p.* 2, *v. vicarius.* Plura de Vicariis Episcopi videri possunt apud Leur., in speciali tract. sub hoc titulo.

Quæst. 44. — *Quid de Archidiaconatu sit notandum*? Resp. seqq. § 1. *C.* 1, *et* 7, *de Offic. Arch.*, dicitur quidem Archidiaconus esse Vicarius Episcopi in omnibus; differt tamen a Vicariis : 1. Quod hi sint dativi, id est, dati, assumpti et constituti ab Episcopo, Archidiaconus autem a jure statutus. 2. Quod illorum officium Episcopo mortuo cesset, nisi cum consensu Capituli continuetur; maneat autem officium Archidiaconi. 3. Quod a Vicariis non appelletur ad Episcopum, cum idem cum illo tribunal constituant; ab Archidiacono autem, utpote inferiore, appellari possit ad Episcopum. 4. Etiam functione differt a Vicariis. 254

§ 2. De jure communi deberet unus tantum 255
in una Diœcesi esse Archidiaconus, qui post Episcopum fit primus in dignitate quoad stallum in choro et vocem in Capitulo, sed his derogavit nunc consuetudo; nam vix est in Germania diœcesis quæ plures non habeat neque officium Archidiaconi dat præferentiam in choro vel Capitulo.

§ 3. Archidiaconus debet esse diaconus se- 256
cundum dicenda *n.* 797, nam ideo dicitur Princeps Diaconorum; nihilominus etiam hic videtur præscripsisse usus, nam sæpe sunt tantum Subdiaconi aut Clerici; imo, in diœcesi Monasteriensi, multæ Abbatissæ sunt Archidiaconissæ, quamvis per Commissarium Ecclesiasticum debeant officium explere.

§ 4. Licet *cap. Diaconi*, 11, *d.* 93, dicantur 257
Diaconi esse oculi Episcopi, id tamen proprie convenit Archidiaconis, uti habetur *c.* 7, *h. t.*, et in Trid., *ses.* 24, *c.* 12, *de Reform.*, quia nempe pro Episcopo advigilant gregi, visitant parochias, corrigunt mores, custodiunt ea quæ sunt Ecclesiæ, uti habetur *c.* 3, *h. t.* Quamvis autem *cap.* 2 dicatur ad eos pertinere ut curent Evangelium et ordinent circa canenda ac cantores, tamen in his partibus ea

facere non solent. Vide Dript, *In spec. Archid. s.* 1, *a.* 4.

258 § 5. Ad Archidiaconos spectat visitare quibus quoad hoc subsunt Archipresbyteri seu Decani; *cap.* 7, *h. t.*, *et cap.* 1, *de offic. Archipr.* Monasteria tamen Religiosa visitare non possunt nisi adsit consuetudo; *cap.* 10, *h. t.* Imo putat Dript, *a.* 7, Episcopos ipsos non habere potestatem visitandi Monasteria Monialium quæ sunt redacta in aliquam Congregationem, aut in quibus viget observantia; quidquid sit de hoc de quo videri potest Barb., *de potest. Episc.*, *alleg.* 74, *a n.* 16 (Plurima valde notanda pro praxi circa visitationes habet *Pignat.*, t. 9, *cons.* 146 et aliqua addit *cons.* 149 et seqq.) recte dicit Dript, *a.* 8, Episcopos non habere potestatem ordinariam ad puniendos Regulares exemptos, etiamsi sint in Parochiis extra Monasteria, sed debere monere eorum Superiores ut puniant ac petere certiores fieri de punitione facta; quod si Superiores neglexerint, Episcopi tanquam delegati Sedis Apostolicæ punire possunt, subsunt autem Regulares etiam exempti jurisdictioni, correctioni et punitioni Episcopi in illis quæ curam animarum et Sacramentorum administrationem concernunt, uti ex Trid., *sess.* 6, *c.* 3, *de Regul.*, notat Fagn., *in cap. Grave, de Offic. Ordin.*, *n.* 35, et in *cap. Tuarum, de Privilegiis*, *n.* 42.

259 § 6. Archidiaconus secundum Trid., *sess.* 24, *c.* 3, *de Res.* assumpto Notario de consensu Episcopi per seipsum visitare debet; potest tamen Episcopus ex causa rationabili dare ei facultatem ut visitet per Commissarium Clericum, non autem sæcularem, et Episcoporum interest scire an ad id munus idonei substituantur; Dript, *a.* 9. Debent autem tam Archidiaconi quam Commissarii ipsorum infra mensem de tota visitatione rationes et acta exhibere Episcopo, uti habet Trid. *supr.*, *Non obstantibus quacunque consuetudine etiam immemoriali, atque exemptionibus et privilegiis quibuscunque.* Non potest autem Archidiaconus per suam visitationem impedire visitationem Episcopi aut ejus Vicarii, imo tenetur Episcopus supplere in locis ubi deficiet diligentia Archidiaconi; Trid. *supra.*

260 § 7. Archidiaconus debet semel tantum in anno visitare, nisi necessitas aliud postulet; *c.* 6, *h. t.* Et statuitur in Conc. Toletano, ut refertur *cap. Inter cetera,* 10, *q.* 3, ut etiam Episcopus diœcesim visitans non amplius quam una die per unamquamque Basilicam licentiam habeat.

§ 8. Archidiaconi judicare non possunt de 261
causis matrimonialibus et criminalibus, nisi probent Possessionem immemorialem, quo tamen casu poterit etiam Episcopus de illis judicare; Trid., *c.* 20. Etiam non possunt propria auctoritate committere curam animarum aut conferre Beneficia; Barb., Less., Leur., *p.* 2, *q.* 723.

§ 9. Etiam non possunt Archidiaconi ferre 262
censuras ex vi officii; *c.* 5, *h. t.*; Trid , *sess.* 25, *c.* 3, *de Reform.*, *cap. tamen* 7 *et* 9, *h. t.*, dicitur ad ipsos pertinere institutionem corporalem tam super Beneficiis quam etiam dignitatibus, ponere Abbates et Abbatissas in Sede, examinare promovendos ad Sacros Ordines vel ad Beneficia, quamvis *c.* 8 dicatur non posse dare commendatitias ad Ordines, sed pro his omnibus spectanda est consuetudo cujusque Diœcesis quæ in Monasteriensi non est ut ferant censuras aut examinent ad Ordines.

§ 10. Trid., *sess.* 25, *c.* 3, *de Reform.*, per- 263
mittit, si expedire videbitur (si nempe alia pœna non videatur fore salubrior), ut illi, qui defectus corrigunt, imponere possint etiam pecuniarias mulctas; et quamvis a jure certa pœna sit assignata delicto, docet tamen Dript, *s.* 2, *n.* 4, posse commutari in mulctam pecuniariam; sed recte addit ex Fagnan. non debere esse statum vel consuetudinem ut certum delictum certa pecunia mulctetur, quia sic facile peccarent ditiores, securi de alia pœna non subeunda.

§ 11. Trid. supra expresse statuit ut ejus- 264
modi mulctæ pecuniariæ, eo ipso quod exactæ fuerint, assignentur locis piis ibi existentibus; et idem mandatur *cap. Presbyteri de pœnis*, refertque Fagn. pro hoc declarationem S. Congregationis; hinc etiam Host., Gem., Covar., Galet., Barb., Piasec. cum Dript, *a.* 5, docent omnino debere eas mulctas arbitrio Judicis Ecclesiastici statutas erogari in pios usus, si tamen non sint arbitrariæ, sed a canonibus vel statutis Synodalibus determinatæ; communis sententia est quod dictans, si vere et evidenter sit pauper (quales ordinarie non sunt Archidiaconi), possit eas sibi applicare.

§ 12. *Cap. Irrefragabili, de off. Jud. Ord.*, sic 265
statuitur : *Provideant diligenter Ecclesiarum Prælati ut hoc salutare statutum ad quæstum pecuniæ vel gravamen aliud non convertant;* circa quod notanda sunt verba Gersonis, Cancellarii Parisiensis, apud Dyonisium Carthus., de vita et regimine Episcopi, *art.* 36: *Dici non potest, quanta mala faciunt isti scelerati explo-*

ratores criminum, quos promotores appellant, qui simplices et agrestes pauperculos vitam satis innocuam agentes, et fraudis urbanæ ignaros sæpe in jus pro nihilo vocant, causas et crimina contra eos confingunt, eosque vexant, terrent, irritant et ita eos per talia secum componere, ac pacisci compellunt : quod si facere renuerint, crebris et quotidie repetitis citationibus eos supra modum infestant : quod si qualibet occupatione præpediti comparere desierint censura anathematis aut pecuniaria tanquam rebelles puniuntur; si vero perseveraverint comparere, eorum audientias apud Judicum tribunalia impediunt, morasque et subterfugia dilationum et interlocutionum captant, quæ perfacile in foris Ecclesiasticis obtinentur, quatenus simplices longo tædio fatigati cogantur pactione pecuniæ redimere futuram vexationem, atque impensam sicque pro levi vel nullo delicto, pro exiguo debito sit innumerus cumulus expensarum.

266 § 13. Quales debeant esse Archidiaconi eorumque Commissarii, eleganter expressit S. Bern. *de cons.*, *l.* 4, *c.* 6, ubi inter cetera hæc habet, ut nempe sint tales : *Qui adventantium non manus attendant, sed necessitates, qui sunt viriliter pro afflictis, et judicent in æquitate, qui sint in judicio industrii, et in agendo strenui, in loquendo modesti, qui missi post aurum non eant, sed Christum sequantur, qui quæstum legationem non existiment, non requirant datum, sed fructum, qui vulgus non spernant, sed doceant ; divites non palpent, pauperes non gravent, sed foveant ; qui Ecclesias non spolient, sed emendent, marsupia non exhauriant, sed corda reficiant, et crimina corrigant ; qui redeant fatigati quidem, sed non suffarcinati, gloriantes, quod Ecclesiis reliquerint Ordinem, Clericis disciplinam, Deo populum acceptabilem sectatorem bonorum operum.*

267 § 14. Similiter inter vitia eorum recenset Dript, *s.* 1, *ar. ult.*, si delicta occulta publice puniant, si nimis avidi sint pecuniarum; si ex respectu humano dissimulent delicta ditiorum ac potentiorum; permittant se corrumpi pecuniis ut delicta dissimulent: si ea signa habeant pro plenis probationibus, quæ suspicionem prudentem vix fundant : similiter vitium est si ex vanis suspicionibus rusticos vocent ad juramenta, an non hoc vel illud fecerint; tenenturque Episcopi invigilare ad ista, ne fiant; March., *in Trib.*, *t.* 8. *t.* 3. *s.* 3. Defectus similes Archidiaconorum recenset Philippus Rovennius Archi-Episcopus Philippensis, *de Republica Christ. l.* 1, *c.* 20, *n.* 8. « Connivent Archidia- » coni ad vitia, recipiunt munera, conferunt » Beneficia non meritis, implent ignaris et » inutilibus personis Ecclesias, ut repleant » bursas, arces non personas visitant, res pau- » perum non erogant pauperibus, sed amicis, » imo turpibus personis sæcularibus... con- » tra Episcopum præscribunt, et in ejus ordi- » nariam messem extraordinariam falcem mit- » tunt, scandalizant plurimos, cum impudicis, » vel simoniacis ac sacrilegis dissimulant » propter munera, vel quia eidem luto inhæ- » rent. »

§ 15. Ob hos defectus aliosque similes dixit 268
Zerola *in prax. Benef. p.* 1. *V. Archidiaconus*, eorum jurisdictionem hodie extinctam esse, illosque non esse amplius oculos Episcopi, dicit etiam Laym., *l.* 4, *t.* 2, *c.* 4, *n.* 4, eorum potestatem in multis diœcesibus esse translatam ad Vicarium Generalem ; sed hoc non tenet in multis diœcesibus, in quibus adhuc remanet Archidiaconis officium et auctoritas.

§ 16. In eis, quæ spectant ad emendationem, 269
vel correctionem in visitationibus, non admittitur appellatio, nec ad effectum suspensivum, nec ad devolutivum, nisi modus excedatur, *cap. irrefragabili, de offic. Jud. Ord.* idem *cap. Ad nostram, de appell.* Plura de Archidiaconis videri possunt in speciali tractatu apud Leur.

Quæst. 45. — *Quid de coadjutoriis sit notan-* 270
dum? R. de hic dicetur a n. 718.

Quæst. 46. — *Quid notandum sit circa erec-* 271
tionem, et mutationem Beneficiorum? R. seqq. § 1. Beneficium erigere, est cum approbatione Superioris Ecclesiastici statuere jus percipiendi fructus ob aliquod spirituale officium : Ecclesias autem Metropolitanas, Cathedrales, Collegiatas, Regulares, potest solus Papa approbare; item dignitates, quæ re et nomine novæ sunt ac primæ in aliqua Ecclesia, uti habet communis cum Lott. *l.* 1, *q.* 5, *a n.* 12. Episcopus tamen et Prælati habentes jurisdictionem quasi Episcopalem pro certo territorio, possunt pro Ecclesia sibi subjecta approbare beneficia similia præexistentibus, v. g. secundum Archidiaconatum vel personatum; hæc enim non tam sunt nova beneficia, quam extensio priorum : item possunt creare Parochiales Ecclesias, uti habetur in Trid. *s.* 21, *c.* 4, *de Res. et c. audientiam*, 3, *de ædific. Eccl.* Corr. *l.* 3, *c.* 2, *n.* 2. Item creare possunt simplicia beneficia. Quid autem circa talia et circa ædificandas Ecclesias possit Sede vacante Capitulum vel vicarius explicat Castr. *tr.* 13, *d.* 2, *p.* 2, *n.* 9, *et d.* 6, *p.* 11.

§ 2. Possunt in eodem altari constitui plura 272
Beneficia attamen sub diversis invocationibus ,

Tamb. apud Barb. *de jur. Eccl. l.* 2, *c.* 8, *n.* 27; Lott. *q.* 2, *n.* 44, *q.* 30, *n.* 40. Imo et eadem invocatione, Luca, *de jurepat.*, *d.* 17, *n.* 3. Potestque admittere Episcopus Beneficia in quibusvis Ecclesiis, etiam invitis harum Rectoribus, quia id spectat ad augmentum cultus divini nec præjudicat juri cujusquam; Corr., *l.* 4, *e.* 6, *n.* 42. Circa dotem autem beneficiorum et Ecclesiarum constituendam vel reintegrandam, videri potest Leur., *p.* 1, *q.* 21 *et seqq.*

273 § 3. Solus Papa potest mutare Collegiatam in Cathedralem, Parochialem vel simplicem in Collegiatam, sæcularem in Regularem; Corr., *n.* 4; Castr., *d.* 6, *p.* 11, *n.* 2; Lott., *q.* 14, *n.* 43. Episcopus tamen potest mutare simplicem in Parochialem, Azor., Garz., *p.* 12, *cap.* 5, *n.* 3; Barb. *de potest. Episc.*, *alleg.* 68; Corr., *c.* 3, *n.* 12, hoc enim est ad incrementum; sed non potest beneficium Parochiale vel curatum reducere ad simplex aut dismembrati partem unire simplici; Trid., *sess.* 25, *c.* 16; Garz., *c.* 2, *n.* 87; Corr. *n.* 13. Potest etiam Episcopus cum consensu Capituli ex personatu, quamvis non vacet et possessor sit invitus, erigere Præposituram si adsint causæ rationabiles, quæ in scripto afferi debent; Luca, *v. Benefic.*, *d.* 45, *n.* 5. Si tamen beneficium illud erat patronatus laici, putant aliqui cum Castr., *p.* 12, § 2, requiri consensum Patroni et ita insinuat Trid., *s.* 24, *c.* 15, *et s.* 21, *c.* 5. Potest etiam Episcopus Vicariam temporalem mutare in perpetuam, illam prius erigendo in beneficium; Garz., Castr. § 3, *n.* 6. Videri potest Leur., *p.* 3, *q.* 964 *et* 965. Item Capellan. potest erigere in novam dignitatem; Less., *in auct. v. Beneficium*, *casu* 23. An Episcopus possit mutare mentem fundatoris vel onera beneficii, aut dispensare in qualitatibus requisitis, dicetur *a n.* 838. An autem lapsu temporis possit mutari status beneficii, dicetur *a n.* 296.

274 *Quæst.* 47. — *Quid notandum sit circa unionem Beneficiorum?* R. seqq. § 1. Solus Papa nunc post Trid., *s.* 24, *c.* 13, *de Res.*, potest Parochialem unire Monasterio, Abbatiæ, Collegiatæ, Dignitati, Canonicatui vel alteri beneficio simplici; Laym., *ad c.* 2, *de suppl. neglig.*, *Prælat.*, *n.* 3; Barb., *de jur. Eccl. l.* 3, *c.* 16, *n.* 33, ; Castr., *t.* 13, *d.* 6, *p.* 12, § 2, *n.* 17; Luca ad Trid., *d.* 8, *n.* 19; Gonz., *ad Reg.* 8 *Cancell. gl.* 5, § 7, *a n.* 63; Garz., *p.* 12, *c.* 2, *n.* 87. Potest tamen Episcopus beneficia simplicia unire Abbatiis, Monasteriis et locis religiosis; Sanch. Garz. *num.* 77, Barb., *n.* 36; Castrop., *n.* 21; Tond., *q. Benef.*, *p.* 3, *c.* 151; Lott., *l.* 1, *q.* 29, *n.* 39. Quale autem jus competat Monasterio cui unitur beneficium explicant Garz., *p.* 11, *c.* 2, *n.* 3; Barb., *de offic.*, *Episc.*, *alleg.* 72, *n.* 189; Lott., *q.* 28, *n.* 165; Luca *de Parochiis*, *d.* 10, *a n.* 6. Et ad quid obligetur tale Monasterium explicat Laym., supra.

§ 2. Potest Papa, quascunque uniones fa- 275
ciat, derogare juri Collatoris ordinarii et nominatim id potest si Prioratum unius Monasterii uniat Monasterio alterius Ordinis; uti et potest derogare juripatronatus Ecclesiastici, Cov., et secundum probabilem etiam juripatronatus laici, si causa adsit, Rebuff., Less., *in Auct.*, *V. Beneficium*, *cas.* 28. Similiter potest Legatus Apostolicus per unionem auferre Episcopo collationem, Rebuff., citans Rotam; imo causa cognita et approbata potest fieri unio, non vocato aut etiam invito collatore aliisque quorum interest; Rebuff. Less. *c.* 27.

§ 3. Secundum Trid., *s.* 21, *c.* 5, Episcopus 276
tanquam Sedis Apostolicæ delegatus potest unire Ecclesias Parochiales, attamen cum consensu Patronorum, aut etiam his invitis, si necessitas evidens postulet, uti ex variis declarationibus docent Zerola, *p.* 2, *V. unio*; Laym. *l.* 4, *t.* 2, *c.* 9 *et ad c.* 4, *de ætate et qualit. præfic.*; Castr., *n.* 11. Parochiæ tamen unire non potest Dignitatem aut Canonicatum Trid. *s.* 24, *c.* 13, Ventrig., *t.* 5, *ann.* 8, § 1, *num.* 21; Garz., *num.* 68. Item non potest beneficium autem fructus beneficii curati unire non curato; Sanchez., Lugo., *in Resp. Mor. l.* 5, *d.* 2, excipitur causa paupertatis ob quam, uti et ob alios casus a jure permissos, unire potest beneficia curata vel curata cum curatis; *Trid.*, *s.* 21, *c.* 5. Item potest in Ecclesia sibi subjecta facere unionem præbendæ Subdiaconalis cum ipsa Præpositura ob illius paupertatem, et per accidens est quod Papa privetur jure tale beneficium conferendi alterno mense; Less, *casu* 25.

§ 4. Etiam potest Episcopus cum consensu 277
Capituli, quamvis invito possessore, unire Personatus aliaque Beneficia simplicia, non tantum Præbendis Canonicalibus; Trid., *sess.* 24, *c.* 15, sed etiam dignitati tenuiori, Gonz., *gl.* 37 *et seqq.*; Garz., *c.* 2, *n.* 170, Luca ad Trid., *disc.* 8, *n.* 25, *et de Benef. d.* 46. Et universim, secundum Castr. § 2, *et* § 3, n. 11, Barb. *de jur. Eccl. l.* 3, *c.* 16, *n.* 54. Lott. *n.* 40, potest Episcopus ex justa causa omnia beneficia suæ Diœcesis non exempta, id est, quæ subjiciuntur provisioni Ordinariorum,

unire : et ita, quando postulat bonum Ecclesiarum, quibus aliter provideri non potest, potest duas Capellanias cum consensu Patronorum etiam laicorum erigere in beneficium Parochiale conveniens unius sustentationi : quod si una Cappellania haberet quot hebdomadis legenda duo Sacra, altera quatuor aut quinque, Less. *cas.* 24, dicit faciendam esse moderationem horum onerum : cum enim Episcopus possit quandoque addere, cur non et tollere onera, si ita postulet necessitas? Vide tamen dicenda *a n.* 854.

278 § 5. Etiam potest Episcopus Monasterium sibi subjectum, consentientibus, Monialibus, unire Monasterio vel loco Religioso, quamvis Moniales per alia Monasteria forent dispergendæ, nec jus ullum ad hoc requirit consensum Capituli vel Canonicorum; et quamvis requireretur, sufficeret consensus majoris partis; Bal., Tab., Sa, Less., *cas.* 26.

279 § 6. Trid. *s.* 14, *c.* 9, prohibet præstimonia aut beneficia qualiacunque unius Diœcesis uniri cum beneficiis alterius diœcesis, etiamsi uterque Episcopus consentiret, Castrop. § 3, *n.* 10; Luca, *ad Trid., d.* 18, *n.* 18. Docent etiam Castrop. *n.* 20; Luca. *n.* 19 aliique, non posse ab Episcopo uniri Beneficiun liberum cum patronatu, ne liberum in servitutem redigatur: contradicit Lott., *n.* 28, *n.* 165, putans Beneficium liberum exstingui; sed Ventrig. n. 28, dicit fieri posse, si patronus consentiat ut Beneficium conferatur alternatim, jam libere, postea ex præsentatione.

280 § 7. Si ex duobus beneficiis æque principaliter unitis fiat unum, neutrum per unionem exstinguitur, Paris. Gonz. Mendos. Garz. Leur. *p.* 3, *q.* 130. Hinc retinentur privilegia et qualitates utriusque, si se compatiantur; si autem se non compatiantur, retinentur ea quæ sunt magis favorabilia vel digniora, Garz. *a n.* 40. E contra si unum beneficium accessorie annectatur alteri, beneficium annexum amittit rationem beneficii omniaque privilegia, et habetur veluti prædium illius, cui unitur, Luca *de Benef.* 44, *n.* 5; Castrop. § 1, ubi notat si in rescripto sic ponatur: *illud et illud Beneficium unimus,* tum uniri æque principaliter, et tali modo communiter unitur Præbenda Canonicalis alicui Dignitati, ideoque possidens habet jus ad utrumque Capitulum; si autem dicatur: *tale beneficium unimus illi*, tum prius uniri accessorie; et tum exstinguitur beneficium illud quod unitur soletque tum fieri, si fructus sint ita imminuti, ut non sufficiant honestæ sustentationi; sic enim etiam fieri potest ut fructus unius Canonicatus distribuantur in præsentias aliorum Canonicorum, uti habet Trid., *s.* 24, *c.* 15.

§ 8. Episcopus unire potest aliqua Beneficia Seminario, quandiu id erit necessarium 281
ad educationem juventutis pro Clericatu; Trid., *s.* 13, *c.* 18. Notant tamen omnes communiter cum Garz. *n.* 193; Castr. *p.* 12, § 3, *a n.* 13, Seminarium debere antecedenter fuisse institutum, id est, domum saltem conductam, in quam inducti sint actu Scholares et aliqui Magistri; deinde ut electi sint duo Canonici pro ejus regimine; item unus ex Capitulo, alter ex Clero; item unus per Capitulum, alter per Clerum, qui quatuor electi agant de instituendis taxis, et necessitate uniendi beneficia, postquam adverterint partem detractam de mensa Episcopali aliisque beneficiis per Diœcesim non fore sufficientem pro fabrica et sustentatione talis Seminarii, uti fuse explicant Lott. *q.* 29, *a n.* 49 aliique apud Leur. *q.* 888. Quod si Capitulum vel Clerus intra terminum competentem non deputaret aliquem, Sacra Congregatio statuit et Episcopus cum aliis tribus taxet, quando enim non dicitur de concilio, sed cum concilio non tenetur quis sequi, sed tantum audire consilium, uti notant Canonistæ apud Lugo *in Resp. Mor. l.* 5. *d.* 21. Hæc autem beneficia unienda debent esse tantum simplicia, non requirentia residentiam, non Ecclesiæ Collegiatæ, non collationis inferiorum Collatorum, non jurispatronatus etiam Ecclesiastici, non antecedenter unita Monasteriis, non reservata post vacationem, non solius provisionis Papalis (nisi fieret pro tempore vacationis posthac futuræ), non ligitiosa, non manualia, non monocularia; uti pluribus docent Auctores apud Leur., *q.* 889, 900 *et* 902. De erectione Seminariorum accurate habet Pignat., *t.* 9, *consult.* 81.

§ 9. Uniones quas facit Episcopus debent 282
esse in perpetuum, si nempe causa et necessitas sit perpetua, et non ad vitam alicujus tantum, alioquin non tam provideretur Ecclesiæ quam personæ; Trid. *s.* 7, *c.* 4; Barb., *n.* 54; Castrop., § 2, *n.* 7; Leur., *p.* 1, *q.* 901.

§ 10. Ad valorem unionis ab Episcopo fa- 283
ciendæ, præter justas causas, de quibus videri potest Leur., *p.* 3, *a q.* 909, reqniruntur etiam quædam veluti solemnitates, inter quas est cognitio causæ; Barb., Castr., Leur., *q.* 911. Potestque etiam videri Less., *cas.* 27; Lott., *q.* 28, *n.* 167; Luca, *de Benef.*, 1 *d.* 47,

n. 6, *de Parochiis*, *d.* 10, *n.* 5, ad Trid., *d.* 8, *a n.* 11; Leur., *q.* 913. An autem et quando requiratur consensus Capituli, vocatio possessoris beneficii, Patroni, etc., item an exprimendus sit valor et litigiositas beneficii, refert Leur. ex Auctoribus *q.* 914 *et seqq.*

284 § 11. Quamvis unio raro possit præsumi, cum sit aliquid facti et quidem odiosi, Castr., § 4, *n.* 3; Leur., *q.* 882, adeoque probari debeat, Leur., *q.* 31, tamen si facta sit, ordinarie loquendo, præsumi debet adfuisse causam, maxime si uniens testetur de cognitione causæ; Gorr., Garz., *n.* 121; Barb., *n.* 51; Leur., *q.* 910. Et post lapsum 30 annorum præsumitur facta valide et cum solemnitatibus, nisi constet de contrario, Leur., *q.* 929, qui *q.* 93 *et* 933 explicat quomodo probari possit esse factam.

285 § 12. Unio tum prius habet locum, quando beneficium unitum vacaverit, quia uniens non vult præjudicare possessori, nisi ei aliter subveniat; Laym., *supr.*; Garz., *n.* 214; Paris., *l.* 2, *q.* 9, *n.* 7.

286 § 13. Prælati Episcopo inferiores non possunt, per se loquendo, beneficia unire, nisi habeant jurisdictionem quasi Episcopalem; Lott., *q.* 28, *n.* 111, 134 *et seqq.*; Ventrig., *n.* 2; Castr., § 2, *n.* 18. Nec potest Vicarius Episcopi ex vi officii sui, uti habet communior cum Castr. contra Lott., *a n.* 125. Nec Coadjutor Episcopi, nisi Coadjutus mente deficeret; Luca, *de Paroch.*, *d.* 35, *n.* 10. Nec Archiepiscopus in Ecclesiis suffraganeis, quia non sunt ei subjectæ nisi in casibus a jure expressis; Barb., *n.* 58; Castrop., *n.* 17. Excipit Ventrig., *n.* 6, nisi ob negatam justam unionem ad eum appellaretur, sic enim ad ipsum devolveretur negotium. Potest tamen Legatus a latere, uti plures docent apud Leur., *q.* 905, Sed non Capitulum Sede vacante, uti tenent aliqui contra alios, saltem nullum beneficium vel Ecclesiam potest sibi unire; Leur., *q.* 908.

287 § 14. Singuli Pontifices statim post electionem suam, vi Regulæ 13 et 21 Cancellariæ, revocant omnes uniones, annexiones et incorporationes nondum sortitas effectum, uti pluribus explicat Chok, *ad Reg.* 21. Non tamen revocant illas quæ saltem ex parte sunt sortitæ effectum; Garz., *n.* 294. Plures autem adhuc sunt exceptiones ab illa Regula revocatoria, uti videri potest apud Chok, *supr.*; Corr., *l.* 2, *c.* 5, *a n.* 21; Lott., *q.* 28 *et* 29; Leur., *q.* 941.

Plura de unionibus Beneficiorum videri possunt apud Leur., *q.* 1, *a q.* 162, *et p.* 3, *a q.* 677.

Quæst. 48. — *Quid sit notandum circa divisionem, dismembrationem et suppressionem Beneficiorum?* R. seqq. § 1. Divisio Beneficii est quando de uno fiunt plura; qui autem jure ordinario possunt unire, etiam possunt dividere Castrop., *t.* 13, *d.* 6, *p.* 12, § 4, *n.* 4; Luca, *de Paroch.*, *d.* 35, *n.* 8; Leur., *p.* 3, *q.* 935; hinc si Episcopus ob paupertatem univit duas Ecclesias, illa cessante poterit dividere, et post unionem dissolutam redeunt Beneficia ad pristinam naturam, v. g., redit juspatronatus; Leur., *q.* 945. 288

§ 2. Dismembratio beneficii est separatio tantum aliquorum fructuum ab illo ut applicentur alteri beneficio vel loco pio; per hoc differt a divisione quod per hanc titulus fiat multiplex in ordine ad constituenda plura beneficia; dismembratio autem relinquat unicum Beneficium, a quo separat partem fructuum; Garz., *p.* 12, *c.* 3, *n.* 1; Tond., *q. benef.*, *p.* 3, *c.* 156, *n.* 17; Castrop., *p.* 10; Leur., *q.* 946. 289

§ 3. Episcopus potest ex causa dividere Beneficium, etiam Parochiam in duas, unum Canonicatum in duos vel in unum Canonicatum et portionem, servatis his conditionibus ut fructus singularum partium sufficiant honestæ sustentationi, et serventur solemnitates in alienatione rerum Ecclesiasticarum requisitæ. Vide Castrop., *a n.* 3, et Leur., *q.* 935, ubi multa habet de dissolutione unionum. 290

§ 4. Episcopus non potest ab Ecclesia Parochiali dividere beneficia simplicia vel Oratoria unica, neque partem fructuum, et applicare beneficio simplici, uti conformiter ad Trid., *sess.* 25, *c.* 16, notant Castrop., *n.* 2; Tond., *c.* 36, *n.* 4, *c.* 2, *n.* 88. 291

§ 5. Non tantum causæ, sed et solemnitates requiruntur ad divisionem uti et ad unionem; Lott., *l.* 1, *q.* 28, *n.* 4; Corr., *l.* 3, *c.* 2, *n.* 2; Leur., *q.* 949 *et seqq.*, ubi etiam explicat an in dubio præsumantur quæ causæ et solemnitates requirantur, quandonam divisio dicatur sortita effectum. Recte autem docent Castrop., Lott., Leur., *q.* 940, posse Episcopum uniones a prædecessoribus factas examinare ac dissolvere, si inveniat non canonice factas. 292

§ 6. Ex quibus causis una Parochialis possit dividi aut dismembrari, pendet ex plurimis circumstantiis, uti recte Luca ad Trid., *d.* 16, *a n.* 2, ideoque dicit esse potius quæstionem facti; pro directione videri possunt Trid., *sess.* 21, *c.* 4; Gonz. ad *Reg.* 8 *Cancel.*, *h. l.* 6, *n.* 96; Barb., *de jur. Eccl.*, *l.* 2, *c.* 2, *a n.* 8; Luca, *de Paroch.*, *d.* 18, *n.* 2, *et d.* 34 *et* 35; 293

Lott., *l.* 1, *q.* 28. Et notandum est quando dividitur una Ecclesia in duas, juspatronatus novæ competere Rectori antiquæ, si hæc de suo aliquid contulit pro dote novæ; Lott., *n.* 47. Unde alias peti debeat duos pro nova Ecclesia, videri potest Luca, *de Decim.*, *d.* 12.

294 § 7. Ex quibus indiciis præsumi possit dismembrationem esse factam cum auctoritate et solemnitatibus requisitis videri potest apud Barb., *l.* 1, *c.* 20, *n.* 19; Lott., *a n.* 38; quales vero solemnitates in tali dismembratione observari debeant, explicant Lott., *a n.* 6; Cor. *a n.* 4; Luca, *de Paroch.*, *d.* 35, *a n.* 5.

Plura de divisione Beneficiorum videri possunt apud Leur., *a q.* 957; de dismembratione autem *a q.* 946, uti *et p.* 1, *a q.* 154. Denique an et qua auctoritate possit una provincia Religiosa dividi in duas videri potest Luca, *de Regul.*, *d.* 5 *et* 27. Unde colligatur Ecclesiam esse matricem et quæ sint hujus præeminentiæ, fuse habet Pignat., *tom.* 9, *cons.* 109.

295 § 8. Suppressio beneficii est exstinctio tituli per quam beneficium desinit, potestque esse temporalis aut perpetua. Quod si non exstinguatur titulus, sed tantum veluti suspendatur vis illius, v. g., quia unitur alteri, sed soluta unione potest redire, non est in rigore exstinctio, quidquid contradicant Lott., *l.* 2, *q.* 8, *a n.* 48, et Corr., *l.* 2, *c.* 8, *n.* 73. Requirit causam necessariam quæ probanda est, item solemnitates, etc., de quibus omnibus Leur., *p.* 3, *a q.* 667. Quid autem circa ea possit Episcopus habet Trid., *sess.* 24, *c.* 15, potestque videri Leur., *q.* 975. Denique supprimere non posse alium Episcopo inferiorem, nisi per viam unionis, declarat Leur., *q.* 973.

296 *Quæst.* 49. — *Quomodo per lapsum temporis mutari possit status Beneficii?* R. § 1. Ut beneficium primitus sæculare fiat regulare vel contra, sufficit per 40 annos continue ac pacifice ab uno vel pluribus Regularibus in eo institutis fuisse gubernatum, *c. Cum de beneficio, de præb. in* 6; Barb., *ibid.*; Maresch., *l.* 1, *var. Res.*, *c.* 55, *a n.* 69; Corr., *l.* 1, *c.* 6, *n.* 322. Etiam sufficiunt 40 anni, ut curatum fiat non curatum; Rota, Paris., *de resign.*, *l.* 10, *q.* 2, *n.* 88; Maresch., *n.* 1 *et* 2; Corr., *n.* 324; Tusch., *lit. S. concl.* 424, *n.* 4 *et* 8. Item ut perpetuum fiat manuale et contra Barb. *n.* 10; Maresch., *n.* 3; Corr. *n.* 293. item ut patronatum fiat non patronatum, Maresch., *n.* 12; Corr., *n.* 349 *et* 360. Item ut requirens residentiam personalem, postea non requirat, Hurt. *de resid. t.* 1, *l.* 6, *Res.* 6, § 4. *n.* 8 *et* 9, *et* § 6 *per totum.*

§ 2. Ut ita fiat mutatio status in beneficio, 297 necesse est, ut ea inducatur ab habente potestatem et voluntatem primævum statum immutandi; hæc autem potestas (saltem quoad aliqua, de quibus vide dicta *n.* 273) est etiam penes Episcopum vel alium, qui habet potestatem quasi Episcopalem, Cor. *n.* 325; putat tamen Lott. *l.* 1, *q.* 34, *n.* 10, si non repugnet jus commune, sufficere simplicem præscriptionem 40 annorum, ut mutetur status beneficii; at si repugnet, quia v. g. agitur de statu sæculari imprimendo beneficio regulari vel contra, dicit non sufficere talem præscriptionem, nisi simul ostendatur Episcopum ab initio præscriptionis voluisse e sæculari facere regulare. Pirrh. *l.* 2, *t.* 5, *n.* 122, ait, ut Beneficium sæculare transeat in regulare, non tantum requiri ut possidentes illud per 40 annos administraverint tanquam Regulares, sed etiam ut conferatur animo et intentione velut imprimendi alium statum, ideoque conferens in collatione dicat Regulari : *Confero tibi beneficium sæculare etc.*; si tamen Beneficium primitus sæculare lapsu 40 annorum sit factum regulare, potest iterum fieri sæculare lapsu 20 annorum, et vice versa, quia facilius est rem redimere ad pristinam, quam abire ad alienam naturam, Corr. *n.* 321 *et* 326.

ARTICULUS II.

Quomodo acquirantur et conferantur Beneficia?

« Resp. I. Beneficia Ecclesiastica uno ex tri- 298 bus his modis communiter acquiruntur. 1. per electionem, v. g. Canonicorum; vel etiam postulationem (quæ est electio ejus, qui non erat de Capitulo, vel de jure non erat capax) et confirmationem Superioris, si electum vel postulatum idoneum esse intelligat. 2. Per præsentationem Patroni prævium, et institutionem subsecutam, a Prælato Ecclesiæ factam, si præsentatus sit idoneus. Etsi vero Patronus præsentato jus ad rem conferat, ita ut Beneficium alteri conferri nequeat; jus tamen in re, et collatio beneficii per institutionem datur. 3. Per collationem liberam, quando beneficium solo jure Prælati datur, nec Patronatus juri subest. Unde etiam Beneficia, ex modo conferendi, dividuntur in Electiva, Patronata et Libera.

» Resp. II. In qualibet diœcesi Episcopus est proprius collator beneficiorum, nisi ex le-

gitima præscriptione hoc jus alteri competat; supremus autem et universalis collator omnium beneficiorum non patronatorum, est Papa ; Less. *l.* 1, *c.* 34, *d.* 10. Ratio prioris est quia Episcopus in sua diœcesi est moderator sacrorum ; ergo ipsius est officia sacra conferre. Ratio posterioris est, quia Papa est supremus dispensator bonorum Ecclesiasticorum, et Ordinarius Ordinariorum.

» Potest autem Papa tribus modis beneficia conferre : 1. Jure præventionis. 2. Jure concursus. 3. Jure devolutionis, de quibus vid. Seu. *l. c.* ubi notat, jure præventionis et concursus ad vitandas lites, rarius Papam uti : imo per concordata Germaniæ inter Sedem Apostolicam, et Fridericum Imperatorem per Constitutionem Nicolai V, quæ incipit, *Ad Sacra* etc. alterni tantum menses Papæ collationi reservantur, scilicet Januarius, Martius, etc. reliqui vero ordinariis collatoribus relinquuntur. Imo si per tres menses, a die notæ vacationis, in loco beneficii nulla dispositio, vel gratia Papæ appareat, Ordinarius conferre potest. Similiter mortuo Papa, quandiu Sedes vacat ; Less. *l. c.* Laym. *l.* 4, *t.* 3, *c.* 20. Quod si autem Pontifex et Ordinarius eodem die idem beneficium diversis contulerint, et neutrius collationis prioritas appareat, præferendus est, quia invenitur in possessione; quia pro eo jus præsumit. Si neuter est in possessione, præfertur provisus a Pontifice, ob dignitatem provisoris, Barbos. et Bardi *d.* 6, § 10, *ex c. Si a Sede præb. in* 6. Denique si in ultima nocte mensis Episcopalis beneficium cœpit vacare, in dubio utrum ante, an post mediam noctem, qua incipit mensis Papalis, si nemo sit in possessione, nec ulla provisio, præsumptio juris est pro Ordinario, Gonz. Barb. Bardi, § 11.

» *Quæres* I. Quid et quotuplex sit juspatronatus? Resp. I. Esse potestatem præsentandi ab beneficium Ecclesiasticum vacans. Resp. II. esse duplex, scilicet juspatronatus Ecclesiastici, quod alicui competit, quia ex bonis Ecclesiasticis; et juspatronatus laici, quod alicui competit, quia ex bonis patrimonialibus Ecclesiam fundavit, vel dotavit, vel erexit. Laym. *c.* 13, *n.* 2 *et* 4.

» *Quæres* II. Quando Patronus teneatur præsentare beneficio vacante? R. Si patronatus sit laicus, teneri inter 4 menses. Si Ecclesiasticus, intra 6, intra quos nisi fiat præsentatio, beneficium fit liberum, ejusque dispositio pro ea vice devolvitur ad eum, cujus est instituere præsentatum.

» *Quæres* III. Quid faciendum, si multi præsententur? R. 1. Si patronus, qui antea præsentavit Petrum, præsentet postea Paulum, velitque hunc præferri, poterit Prælatus instituere utrum maluerit, si patronatus sit laicus, quia tunc præsentatio secunda non facit irritam primam, nec contra. Si tamen patronatus sit Ecclesiasticus prior tempore erit potior jure, ex *c. Cum authentice de jure patronatus.* R. II. Si ex duobus patronis alter Petrum alter Joannem præsentet, potest collator conferre uti maluerit. Imo juxta Sylv. Episcopus tunc tertio conferre potest, eo quod patroni non conveniant. R. III. Si multi patroni inter se sint discordes, is instituendus, in quem plures conveniunt. Vide Less. *d.* 8, et Laym. *n.* 13.

ADDENDA.

Quæst. 50. — *Quibus generatim modis acquirantur Beneficia*? R. Duobus : *actu*, si acquiratur jus in re, et *potentia* si tantum acquiratur jus ad rem : per hoc autem differunt hi modi, quod vi juris in re beneficium sit proprium acquirentis, et simul adsit potestas illud administrandi, etiam ante possessionem : solum autem jus ad rem nihil horum tribuit ; Castr. *t.* 13, *d.* 2, *p.* 1, *a n.* 1. Jus in beneficio acquiritur confirmatione electionis vel postulationis, institutione et collatione; jus ad beneficium acquiritur electione vel postulatione, præsentatione, collatione necdum accepta, vigore gratiæ expectativæ, reservatione in favorem, consuetudine, seu privilegio optandi, regressu, vel aceessu ob pensionem non solutam, coadjutoria cum futura successione, de quibus dicemus in seqq. potestque videri Leur. *p.* 2, *q.* 3. 299

Quæst. 51. — *Quid sit et quomodo differant provisio, nominatio, præsentatio, institutio, collatio, investitura, electio, postulatio, confirmatio, admissio, possessio ?* R. § 1. Multi ex his terminis confunduntur et sæpe sumitur unus pro altero; in rigore tamen videtur hoc modo loquendum : *provisio* est quid genericum et significat dispositionem de beneficio in favorem alicujus; hinc qui præsentavit aut contulit alicui beneficium, dicitur illi providisse et qui beneficium accepit, dicitur provisus de beneficio. *Nominatio* etiam est quid genericum et significat designationem unius vel plurium personarum ad beneficium, potestque fieri vi 300

præsentationis, collationis, electionis, privilegii vel facultatis aliquem vocandi ad certum beneficium. Vide Leur., *p.* 2, *q.* 10. *Præsentatio* est exhibitio personæ beneficiandæ, facta illi, ad quem pertinet instituere. *Institutio* est attributio sive concessio beneficii facta ex præsentatione Patroni. *Collatio* est concessio beneficii ex solo jure et libertate conferentis, absque præsentatione Patroni. Vide Leur., *q.* 8. *Investitura* est aliquid, quo significatur jus in beneficio antea acceptum et facultas intrandi, vel petendi possessionem vacantem, fitque ordinarie in abstentia rei, per annulum, vel impositionem bireti. Loco investituræ quandoque est installatio aut inthronizatio. Vide Leur., *a q.* 9. *Electio* est designatio alicujus personæ capacis ad aliquod beneficium, facta per suffragia ; Vide Leur., *a q.* 232. *Postulatio* est similis designatio facta per suffragia, qua petitur aliquis, qui per dispensationem tantum capax erat, Leur., *q.* 198. *Confirmatio* electionis, vel *admissio* postulationis est approbatio, qua Superior roborat electionem, vel postulationem factam ; unde præsentationi respondet institutio, collationi investitura, electioni confirmatio, postulationi admissio : ultimum est *possessio*, quæ supponit titulum et jus in re completum, estque veluti positio Sedis, seu pedis in beneficio, per quam habetur demum in illo quies.

301 § 2. Differentia horum colligitur ex dictis ; nam 1. Electio et postulatio est de uno tantum, nominatio potest esse de pluribus ; sic enim quidam Reges nominant Papæ tres, e quibus unum designet in Episcopum, Leur., *q.* 200. 2. Præsentatio et electio dant jus ad rem, seu dant jus, ut acquiratur beneficium ; institutio, collatio, confirmatio et admissio dant jus in re, id est, faciunt beneficium esse acquisitum : postulatio autem nullum dat jus, nequidem ad rem et per hoc præcipue differt ab electione, Leur., *q.* 199. 3. Institutio et confirmatio electionis per hoc differunt a collatione, quod fiant ex obligatione, nam Superior tenetur instituere præsentatum et confirmare electum ; e contra collatio fit ex sola liberali voluntate conferentis, ex qua etiam omnino libere et ex gratia fit admissio postulationis. 4. Institutio et confirmatio per hoc differunt, quod institutio sit de persona præsentata, confirmatio autem de persona electa, uti admissio similiter est de persona postulata. 5. Præsentatio et electio aut postulatio etiam per hoc differunt, quod præsentatio fieri possit ab uno, eoque laico : electio autem et postulatio fiat a pluribus et solis Ecclesiasticis per suffragia.

Hactenus dicta habentur partim in jure, partim in Auctoribus citatis apud Less. *de just.* *l.* 2, *c.* 34, *d.* 3 et Castr., *tr.* 13, *d.* 2, *p.* 1 *et* 12, aliosque passim.

Quæst. 52. — *Quid circa præsentationem sit* 302
addendum ? R. Seqq.

§ 1. Præsentatio facta antequam vacet beneficium, reprobatur *c.* 2 *et* 13, *de concess. præb.* hinc si juraris te præsentaturum Caium, quando beneficium vacabit, promissio est illicita et irrita ; Castr., *t.* 13, *d.* 1 *et* 3, *p.* 5, *n.* 1 ; Silv., *p.* 1, *V. Reneficium cas.* 3, putatque Lott. *l.* 2, *q.* 6, *n.* 9, esse mortale, quia Ecclesia graviter prohibuit, ne detur occasio alienæ mortis captandæ : valet tamen præsentatio, licet non vacet beneficium, si Patronus putavit vacare, tum enim convalescet a die veræ vacationis ; Lott., Corr., *l.* 4, *c.* 6, *n.* 37.

§ 2. Potest fieri vel missis litteris, vel 303
per procuratorem, *c. Ea nost.* De his quæ fiunt a Prælatis : attamen cum speciali mandato, Barb., *de potest. Episc. alleg.* 72, *n.* 116 ; Cor., *c.* 2, *n.* 23 ; Leur., *p.* 2, *q.* 124. Potestque, si adsit justa causa absentiæ, antecedenter id demandari pro tempore futuræ vacationis etiam unici beneficii, Lott., *n.* 10, duratque mandatum etiam secuta, sed ignorata morte mandantis, Lott., *q.* 14, *n.* 43, sed non debuit nominari certa persona præsentanda, ne huic daretur occasio captandi mortem alterius, Lott., *q.* 6, *n.* 12. Vide Leur., *q.* 99. Similiter potest quis se instituenti præsentare per litteras, vel per procuratorem, Az., Castr., *p.* 1, *n.* 6 ; Luca *de Jurep. d.* 64, *n.* 30 ; Leur., *q.* 125. Potest etiam præsentatio fieri per scripturam privatam ; aut oretenus sine omni scriptura et absque certa verborum forma dummodo exprimatur actualis voluntas præsentantis, Luca *a n.* 21.

§ 3. Potest esse conditionata, obscura, du- 304
bia, v. g. Præsento, si per dispensationem te statim reddas habilem, si Papa mihi reservet pensionem, si sis mihi sanguine proximior, etc., dummodo conditio, obscuritas, incertitudo purificetur intra tempus concessum ad præsentandum, Castr., *d.* 3, *p.* 1, *n.* 3 ; Corr., *n.* 26, Luca, *supr.*, Leur., *q.* 127.

§ 4. Ut afferat aliquod jus, debet esse facta 305
habenti instituere et a præsentato, vel ab habente speciale illius mandatum acceptari intra terminum Patrono concessum ad præsentandum ; alias collatio beneficii devolvitur ad Su-

periorem, debetque de acceptatione constare per litteras, vel procuratorem, Castr., Garz., Corr., Barb., Leur., *q.* 122. Si autem bona fide præsentarit non habenti jus instituendi, habet iterum tempus novum præsentandi, de jure concessum ad præsentandum, Corr., Barb., *n.* 141, Leur., *q.* 123.

306 § 5. Patronatui laico conceduntur respectu beneficii simplicis quatuor menses, Ecclesiastico sex ad præsentandum, *c. Quoniam, c, Cum propter, c. Eam te, de Jurepat.* Patronatui misto similiter sex secundum communem sententiam, quamvis Castr., *d.* 3, *p.* 5; *n.* 2, dicat concedi tantum quatuor, si laici præsentent seorsim ab Ecclesiasticis; quod etiam dicunt Pereira, Gonz., Lott., Barb., *alleg.* 60, *n.* 17, si simul præsentant, et sint plures laici quam Ecclesiastici, sed in hoc contradicunt Vivian., Paris., Luca, *n.* 4, Nicol., t. 1, d. 11, § 9. Et hæc valent etiam pro prima provisione beneficii jam erecti; currit enim tempus a die factæ erectionis; Lamb., Corr., *c.* 1, *a n.* 5; Leur., *q.* 142. Reges tamen et summi Principes non arctantur tempore, quia hi, non item alii, præsumuntur habere multa impedimenta, Garz., *c.* 2, *n.* 34; Castr., Corr., *p.* 10, *c.* 2, *n.* 64; Luca, *n.* 13. Pro beneficio curato debet secundum Bullam S. Pii V, ubi recepta est, etiam a laicis fieri præsentatio intra 20 dies, et præsentatus institui intra duos menses a die peracti examinis; Bass., *t.* 2, *v. Beneficium*, § 5, *n.* 5; Leur., *q.* 135. Quod si præsentatio non fiat intra tempus, devolvitur ad superiorem, uti dicetur *n.* 566. In Clivia tamen, Julia et Montibus pro bimestri prius devolvitur ad principem seu ducem.

307 § 6. Ille, ad quem spectat instituere, potest prolongare tempus ad aliud quadrimestre vel semestre, non tamen ultra, quia illa determinatio temporis facta est in instituentis favorem, cui cedere non potest; Barb., *alleg.* 72, *n.* 143; Castr., n. 8; Cor., *n.* 66; Luca, *n.* 16. Nec ideo fit injuria superiori ad quem collatio devolveretur, quia devolutio collationis non habet locum nisi post elapsum quadrimestre vel semestre inter præsentationem et institutionem; præsentatio autem differri potuit usque ad diem ultimum illius temporis; Leur., *q.* 137. Potest etiam præsentatio, institutio, collatio, non tamen electio, fieri statim mortuo et necdum sepulto Rectore; Garz., *c.* 1, *n.* 38; Corr., *c.* 6, *a n.* 39; Leur., *q.* 138.

308 § 7. Mentes computantur prout tum occurrunt in kalendario, et momento ad momentum, secundum dicenda *n.* 420. Hoc autem tempus incipit currere, non ab hora qua vacavit beneficium, sed quo patronus habuit notitiam vacationis; Az., Tiraq., Barb., Castr., *n.* 3; Garz., *n.* 34; Lott., *q.* 6, *n.* 23, contra Lambert. et alios, cum enim statutum sit in pœnam negligentiæ Patronorum, talis pœna non habet locum nisi scientiem, quod verum est licet fundatio haberet ut præsentatio fiat intra tale tempus a die mortis vel vacationis; debet enim intelligi : *cognitæ*, Corr., *c.* 2, *n.* 74. Et opponens præsentationem non esse factam in tempore, tenetur probare Patronum scivisse vacationem, quia non præsumitur voluisse negligere jus suum: Barb., Garz., Castr., Corr., *n.* 75; Luca *n.* 5. Quod si fuerint sex Patroni, et quinque scientes vacationem, negleverint præsentare, sextus, qui nescivit, præsentat solus; Barb., Castr., Garz., *c.* 3, *n.* 51; 51; Leur., *q.* 139. Neque hoc tempus currit legitime impedito, quominus præsentet, quia nemo debet sine sua culpa privari jure quod ipsi est certum; Abb., Barb., Castrop., *n.* 5; Pirrh., *l.* 3, *t.* 38, *a n.* 105; Leur., *q.* 40, *n.* 1, ubi recenset impedimenta aliqua. Vide etiam dicenda *a n.* 421. Et quamvis tempus non currat collatoribus et electoribus litigantibus de jure conferendi aut eligendi, tamen currit Patronis litigantibus de jure præsentandi, si neuter sit in possessione, ideoque eo evoluto, si lis non sit finita, potest Ordinarius conferre; Az., Garz., *n.* 19; Castrop., *n.* 6; Lott., *n.* 26. Si tamen patroni litigarent tantum de habilitate præsentati, aut litigarent cum Episcopo volente Ecclesiam esse liberam, non curreret illis tempus, sed expectandus esset finis litis; Ric., Barb., Castrop., *n.* 7; Pirrh., *a n.* 111. Uti nec tum currit si lis sit inter præsentandos quorum unus dicat se præferendum alteri; Castr.; nec patroni tum possunt præsentare tertium, aut alium substituere in locum unius mortui; Cov., Lancell., Castr., *p.* 5, *n.* 5, *et p.* 10, *n.* 9; Barb., *de jure Eccl.*, *l.* 3, *c.* 12, *n.* 173; Garz., *p.* 5, *cap.* 9, *n.* 317; Leur., *q.* 140.

309 § 8. Si præsentatus renuntiet aut moriatur, vel detegatur vitium ob quod irritatur præsentatio, abhinc incipit Patronis currere novum tempus; Corr., *c.* 3, *n.* 19; Leur., *q.* 141.

310 § 9. Si præsentatio vel collatio fiat post elapsum tempus, potest irritari, quia tamen jura non tam intendunt pœnam negligentium quam ut Ecclesiis vacantibus cito provideatur; si postea per celerem provisionem mora quasi purgata sit, debet talis provisio de æqui-

t ate tolerari, *c. Litteras, de suppl. neglig. Prælat.;* Engel., *l.*3, *tr.* 5, *n.* 65. Vide dicenda *n.* 568.

311 § 10. Si plures patroni præsentent per modum unius, sive prout faciunt unum corpus, v. g., unum Capitulum, omnes vocandi sunt, ita ut si unus qui possit vocari fuerit omissus, præsentatio sit nulla; si autem præsententur singuli et per modum plurium, Vasq., Garz. et alii cum Less., *de Just., lib.* 2, *c.* 34, putant præsentationem a majore parte patronorum factam esse validam, quia etiamsi adfuisset qui amissus est, tamen prævaluisset pars opposita major. Contradicunt Az., Laym., Castrop., *p.* 8, *a n.* 1; Leur., *q.* 131, *n.* 1, quia nemo sine culpa privandus est jure quod habet; sufficienter tamen censetur aliquis vocatus, si vacatio beneficii sit ab Ordinario ita publicata, ut in notitiam omnium patronorum potuerit devenire.

312 § 11. Ad validam præsentationem requiritur ut major pars patronorum consentiat in unum, ut dicetur *n.* 394; unde si communitas præsentet, pars absolute major illius consentire debet, alioquin non est verum communitatem præsentare; Silv., Az., Vasq., Castr., Leur., *q.* 131, *n.* 3. Hinc si Titius in Capitulo 12 personarum nominetur 7 votis, Caius 5, et postea Titius resciatur fuisse inhabilis, Caius non habet jus, quia non est nominatus a majore parte Capituli, potestque Capitulum intra tempus a jure concessum præsentare alium. E contra, si plures præsententur ut singuli, illa pars prævalet quæ respectu aliorum est major, v. g., si sint 9 patroni, et a duobus præsentetur Titius, a tribus Caius, a quatuor Sempronius, prævalet præsentatio Sempronii, quia licet non sit a majore parte patronorum, si computentur omnes, est tamen a majore parte eorum, quatenus præsentationem faciunt et comparatione aliarum partium; Silv., Az., Vasq., Castr., *n.* 4. Consequenter dicendum est si plures communitates tanquam diversa corpora concurrant, illum prævalere qui a pluribus integris communitatibus nominatur, v. g., si communitas A habens 30 personas unanimiter præsentet Titium; Communitas B habens 20 personas unanimiter præsentet Caium, et e communitate C habente 20 personas novem præsentent Titium, undecim Caium, Caius prævalet quia habens majorem partem communitatis C, censetur habere totam; Laymam., *ad c. Pastoralis de rescriptis, num.* 9; Lott., *quæst.* 11, *a num.* 134. Ob rationem datam, si votum patroni A æquivaleat votis patronorum BCD, eo quod hi descendant ex unico stipite, si Caius habeat votum patronorum A et B, non ideo prævalet Titio habenti vota patronorum C. et D, quia Titius censetur habere votum totius hujus stipitis æquivalentis alteri; hinc sunt æquales in votis. Similiter si præsentatio fieri debeat ab Episcopo et Capitulo velut singulis, et Titius habeat votum plurium de Capitulo, Caius autem Episcopi et aliquorum Capitularium, sunt pares, uti ex Trid., *sess.* 25, *c.* 6, notant Auctores communiter apud Luc., *de Benef., d.* 30, *n.* 7, et Leur., *n.* 5, ac iterum *q.* 698. Quid autem in tali æqualitate fieri possit habet Leur., *q.* 131, et aliquid insinuabitur *n.* 364.

313 § 12. Præsentatus pluribus votis, si habilis sit, debet præferri; *c. Quoniam, de jurep.*, et ex communi Leur., *q.* 195, addens cum Abb., Roch., Garz., *p.* 6, *c.* 2, *n.* 88, si minor pars præsentet habilem, major inhabilem, priorem præferri, quia posterior præsentatio est ac si non esset facta. Quod si patronus Clericus et laicus præsentarint Caium, et laicus variet accumulando Titium, prævalet Caius qui habet duo pro se vota; Abb., Barb., Castr., Pirrh., Leur. supra et constabit ex dicendis *n.* 315.

314 § 13. Præsentatus potest, antequam instituatur, renuntiare præsentationi in manibus patroni, etiamsi præsentatio stetisset per annum, quia juri ad rem non est opus renuntiare in manibus superioris; imo renuntiare potest in manibus simplicis Notarii, tumque habebit patronus iterum totum tempus, quia per eum non stetit quominus præsentatio consequeretur effectum, Corr., Leur., *q.* 135.

315 § 14. Omnes patroni possunt ante præsentationem variare suam mentem, quia res adhuc integra est; post præsentationem autem potest solus patronus laicus variare seu præsentare alium, non privative, id est, non excludendo primo præsentatum, sed cumulative id est, adjungendo illi alium, etiamsi Juspatronatus sit mixtum, dummodo ab initio præsentarit diversum ab illo quem præsentarat Ecclesiasticus, Abb., Tiraq., Barb., Castr., *p.* 6, *n.* 7; Leur., *q.* 148, si tamen duo laici initio præsentarunt eumdem, non potest unus accumulare invito altero patrono; Leur. supra. Quod si etiam plures sint accumulati, adhuc liberum est instituendi præferre quem volet; *c. Cum autem, et c, Quod autem, de Jurep.*; Garz., *a n.* 211. Ac posse etiam plures successive sic accumulari a patrono laico, docent Gl., Abb., Decius, Az., Castr., *n.* 3, contra

Nav., Garz., Guttier., Lamb., Barb., Pirrh. et alios, eo quod hoc videatur Ecclesiæ utile ob majorem delectum. Vide Leur., *q.* 545, *an.* 4. Quod si moriatur patronus laicus, poterit successor variare, uti potuisset defunctus; Vivian., Corr., *l.* 4, *c.* 7, *n.* 23; Leur., *q.* 146. Patronus vero Ecclesiasticus, quamvis variare non possit, tamen potest plures simul præsentare; ut ex illis unus instituatur; Lop., Garc., Castr. supra.

316 § 15. Patronus laicus, si indignum vel inhabilem inscienter præsentarit, potest et mandari debet illi ut intra tempus statutum præsentet alium; *c. Cum vos, de offic. Judic. Ordin*; Corr., *c.* 6, *n.* 41; Pirr., *n.* 104. Docetque Barb., *de jure Eccl.*, *l.* 3, *c.* 12, *n.* 174, idem posse patronum Ecclesiasticum. Addit *n.* 176 laicis etiam post tempus permitti intra certum tempus præsentare alium, putatque Leur., *q.* 145, *n.* 3, post detectum errorem habere patronos illos iterum totum tempus.

317 § 16. Si laicus scienter præsentarit indignum, Fagn., Pirrh., Less., *l.* 2, *c.* 34, *n.* 29, et alii putant nequidem pro illa vice privari jure præsentandi et variandi, quia Canones id dicunt tantum de eligentibus, leges autem civiles dicentes privari etiam præsentantes non obligant in materia Ecclesiastica; sed communius contradicunt alii cum Roch., Lambert., Barb., Corr., Luca, *de Jurep.*, *d.* 47, *n.* 2. docentes devolvi ad Superiorem. Est autem Ecclesiasticus saltem privandus pro ista vice, uti habet communissima cum Leur., quamvis Less. dicat oppositum etiam esse valde probabile. Et aliqui ex hoc excusant patronos, quod non ipsis sed Episcopis committatur provisio digni. Vide Leur., *q.* 153.

318 § 17. Si sex sint in solidum patroni et eorum quinque præsentarint indignum, sextus retinet jus præsentandi; Luca, *de Benefic.*, *disc.* 28, *a n.* 17. Quod tenet quamvis ejus mandatarius etiam præsentasset indignum, dummodo hic non fuerit a mandante designatus, quia mandatum non debet trahi ad factum, unde mandans incidat in pœnam; Lott., *q.* 6, *a n.* 30.

319 § 18. Quod Bonif. VIII statuit *c.* 1. *Ut lite pendente*, *in* 6, ut si duo electi litigent et unus moriatur vel a lite desistat, non procedatur ad aliam electionem, valet etiam si lis oriatur inter duos præsentatos; tum enim non possunt patroni, etiam laici, nequidem accumulando variare, licet adhuc duret tempus præsentandi, nimirum ne lites prorogentur; Calder., Lop., Lott., *q.* 20. *a n.* 2; Garz., *n.* 217, contra alios apud Castr., *p.* 6, *n.* 5. Aliud est si lis esset tantum inter patronos, vel inter patronum et Episcopum, quamvis accessorie redunderet etiam in præsentatos, tum enim variare posset patronus; Archid., Lott., *an.* 7. Potest etiam patronus, mortuo uno præsentato præsentare alium e collitigantibus, sic enim acceleratur finis litis; Garc., *n.* 220; Par., Castr., *n.* 6, contra Gonz., cui adhæret Barb., *n.* 177, pro casu quo lis penderet super titulo aut aliter prrogaretur. V. Leur., *q.* 147. Quod si moriatur collitigans, cui favebat Patronus, docet Castr. *p.* 10, *n.* 9, nequidem Papam posse instituere superstitem invito Patrono, nisi prius deroget juripatronatus, sed causam mortui esse prosequendam, pro quo si decidatur, provisio facienda est, tanquam si beneficium ex tunc vacaret per mortem.

§ 19. Si Patronus jurarit non revocare præ- 320
sentationem primi, potest nihilominus accumulando præsentare secundum, quia per hoc non mutat, sed relinquit præsentationem factam, secundum dicta *n.* 315. Si autem jurarit non accumulare aut simpliciter non variare, Gutt., Lamb., Barb., *de potest. Epis. alleg.* 72, *n.* 177; Castr., *p.* 6, *n.* 8, dicunt invalide præsentari alium, quia juramentum accedens actui ad sui valorem requirenti auctoritatem Judicis (qualis est præsentatio) reddit eum irrevocabilem juxta Gl., etc., *Licet mulieres, de jurejur. in* 6, nisi ille, in cujus favorem adjectum est, cedat juri suo, Luca *de Jurep. d.* 43, *n.* 10. Excipiunt Covarr. et alii, nisi Ordinarius hanc secundam præsentationem approbet. Imo adhuc invalidam esse præsentationem secundam, quamvis solum promiserit non variare, docent Lop., Gutt., Castr., quia per promissionem acceptatam cesserat juri variandi. Quod si quis commiserit procuratori præsentationem, ac jurarit non revocare commissionem, posse nihilominus valide revocare docet Castr., *n.* 10. V. Leur., *q.* 149 *et seqq.*

§ 20. Post legitimam institutionem nulli pa- 321
trono licitum est variare, *c. Quod autem, de Jurep.* Castr,, *p.* 6, *n.* 1. Quod tenet, etiamsi postea contra institutum moveretur lis, Castr. *n.* 5, Garc., *p.* 5, *c.* 9, *n.* 218. Item tenet secundum *c. Si tibi absenti, de præb. in* 6, etiamsi possessionis traditio necdum sit facta, Pirrh., *n.* 98. Quamvis autem electionis scrutinium publicatum revocari non possit, *c. Publicato, de elect.*, tamen si præsentatio etiam Capituli necdum sit facta Superiori, quamvis aliquis sit in Capitulo nominatus, revocari potest, Laym., *ad tit. de elect. n.* 3.

322 § 21. Qui præsentatur, debet esse actu idoneus, Barb., Castr., *p.* 7, *n.* 1, nisi præsentetur sub conditione procurandæ idoneitatis et hæc procuretur intra tempus præsentandi, Corr., *l.* 4, *c.* 6, *n.* 26. Quod si inter duos aptos unus sit actu habilis, alter inhabilis, qui intra tempus concessum habilitari possit, potest, sed non tenetur expectare patronus, Luca, *disc.* 45, *n.* 8. Hinc si unus e familia sit præsentandus et primo mense nullus sit habilis, potest statim præsentare alium non de familia, Leur., *quæst.* 152.

323 § 22. Si fundatio requirat aliquem certo loco natum, qui non est tali loco natus, præsentari non potest : ut autem quis dicatur certo loco natus, satis est ejus Patrem esse inde oriundum, Jas., Mandos., Barb., *alleg.* 4, *n.* 6; Castr., *d.* 4, *p.* 9, *n.* 2, potestque etiam videri *de* Ordine *p.* 15. Similiter si præsentandus debeat esse civis certæ urbis, illi non obstat, quod forte natus sit alibi ob accidentalem moram Matris, quia natus extra patriam ex causa accidentali absentiæ Parentum dicitur verus civis prioris patriæ, ac si vere proprie ibi natus esset, Felin., aliique apud Luca *de Benef. d.* 61, *n.* 4, notans tamen ex circumstantiis sæpe plus exigi ex mente fundatoris. Quod si fundatio habeat, ut sit filius civis certæ urbis, Titius autem non sit filius civis, sed reipsa civis, videtur esse capax, quia conditio est adjecta in favorem civitatis, nempe ut hujus membro detur Beneficium, quod hic fiet, maxime cum plus sit esse civem, quam pure filium civis.

324 § 23. In eo casu, quo fundatio dicit præsentandum debere esse ex certa familia, Rodriq. et Luca *de Jurep. d.* 43, *n.* 3, putant præsentari posse non proximiorem, quod Castr., *n.* 5, vocat probabile, quia quando non exprimitur proximior, electio videtur esse relicta patrono : sed communis cum Gutt. et Garc., *p.* 6, *c.* 15, *n.* 17, contradicit, quia proximior censetur esse fundatori gratior, utpote conjunctior : si expresserit, *proximiorem*, intelligitur proximior fundatori, Lamb., Vasq., Garc., *n.* 20, Castr., *n.* 6, dummodo tempore præsentationis sit habilis, Luca *n.* 6, ubi addit, si duo sint æque proximi, unus e linea masculina, alter e feminina, secundum Garc., *n.* 21, posse præferre, quem vult, quia hic non agitur de propagatione nominis vel familiæ, secundum Castr., *n.* 7, debet præferre eum, qui est e masculina, quia censetur fundatori gratior; hinc *n.* 8, addit si conjuges ex bonis communibus fundarint beneficium pro familia, in gradu æquali præferendos consanguineos mariti, nisi consanguinei uxoris essent in fundatione primo loco nominati, Felin., Gutt., Gomes., Castr., *n.* 9. Computatio autem proximitatis est facienda potius secundum jus civile, nisi fundatio restrinxisset ad quartum gradum, quia tum denotaretur jus Canonicum, Garc., *n.* 25, Castrop., *n.* 10, Leur., *q.* 156.

§ 24. Legitimatus a Principe sæculari cen- 325
setur esse de familia, hinc si Ecclesia etiam dispenset cum eo et fundatio utatur verbis naturæ, quod præsumendum est, v. g. si dicat, provideatur aliquis *ex descendentibus nostris, ex nostro sanguine*, præsentari poterit ad tale beneficium pro familia erectum : si autem utatur verbis civilibus, v. g. provideatur aliquis *de familia, cognatione, consanguinitate, stirpe*, Garc., *a n.* 39, putat non esse capacem, sed Gonz. et Castr., *n.* 11, dicunt spectandum esse communem modum loquendi et circumstantias, sicque admitti posse etiam spurium, si non censeatur per verba excludi : si tamen adsit legitimus, videtur præferendus, quamvis esset remotior, quia legitimitas censetur superare omnem propinquitatem illegitimi, Gutt., Pereg., Rodriq., Castr., *n.* 13, contra Gonz. et Garc., *n.* 53.

§ 25. Patronus non potest seipsum præsen- 326
tare, id enim in odium ambitionis prohibetur *c. Per nostras, de Jurepatron.* Castr., *d.* 4, *p.* 7, *n.* 2; Barb., *de jure Eccl. l.* 3, *c.* 12, *n.* 193. Quod tenet in beneficiis etiam simplicibus, Corr., *l.* 4, *c.* 2, *n.* 16; Pirrh., *n.* 90. Potest tamen unus patronus præsentare alium Compatronum et hic dicere, *Consentio præsentationi de me factæ*, Lamb., Ricc., Az., Tusch., Barb., Castr., *n.* 3. Unde si sint tres patroni, quorum unus nominarit Titium, alter Compatronum qui consentiat, hic consensus facit ut habeat duo vota; quod si nominatio fieret secreto et tertius aliquis cum Compatrono haberet æqualia vota, posset patronus publicatis votis advertens se nominatum, revocare suum votum, et consentiendo in seipsum facere plura pro se vota; non posset tamen per talem accessum facere pro se paritatem votorum; Lamb., Gorr. supra.

§ 26. Nequidem per procuratorem a se de- 327
legatum ad præsentandum potest præsentari patronus, quia sic præsentaret seipsum cum delegatus agat nomine delegantis; Paris., Castrop., Pirrh., *n.* 89, contra Ricc., cujus opinionem Corr., *n.* 17, dicit esse contra innumeras Rotæ decisiones, contra Doctorum

omnium sententiam et praxim. Excipiunt : 1. Andr. et Pirrh., *n.* 91, nisi in delegatum transtulerit omnem potestatem nominandi quem volent et judicari aptiorem, quod magis valet si omnes patroni constituerint procuratorem ; hic enim poterit præsentare unum ex patronis ; Corr., *n.* 21. Procurator tamen ipse non potest præsentare seipsum, quia maneret locus ambitioni ; Gonz., Lamb., Barb., Castr., Leur., *q.* 165. Si autem patronus libere et absque pacto renuntiet juri præsentandi, potest instituens eum vocare ad beneficium; item si instituens antecedenter patrono offerat beneficium, hic poterit consentire ; Abb., Vasq., Less., Barb., Castr., Pirrh., Leur., *q.* 164, *n.* 9.

328 § 27. Patronus potest a Papa, aut si pauper sit et beneficium sit simplex, etiam ab Ordinario per viam deprecationis obtinere beneficium; cum enim ei debeantur alimenta, sic optime consulitur ipsi; Abb., Lamb., Corr., Barb., *n.* 199; Pirrh., *n.* 91; Luca, *d.* 45, *n.* 8; Leur., *q.* 154.

329 § 28. Patronus potest filium suum præsentare, quia non censetur hic esse una cum illo persona; Abb., Az., Barb., Corr., Castr., Pirrh., *n.* 92; Leur., *q.* 166. Item donatarius potest præsentare donantem juspatronatus, dummodo absit suspicio pacti et fraudis ; debet tamen donatio esse in perpetuum facta cum consensu Episcopi, et cum abdicatione privativa omnis juris præsentandi, etiam cumulative ; Lamb., Corr., Leur., *q.* 767.

An præsentatus per plures præsentationes possit prosequi singulas dicetur *n.* 437.

330 *Quæst.* 53. — *Quid præterea notandum sit circa juspatronatus et patronos?* R. seqq. § 1. Juspatronatus est potestas nominandi vel præsentandi Clericum ad beneficium Ecclesiasticum vacans, sive secundum Lott., *l.* 2, *q.* 3, *a n.* 22, est prærogativa certa concessa per Ecclesiam in retributionem temporalium pro constituendo beneficio Ecclesiastico elargitorum; fundans enim beneficium habet prærogativam honorificentiæ, sustentationis (si ipsi et liberis deficiant alimenta) et potestatis præsentandi ad beneficium; Lott. et alii cum Leur., *p.* 2, *q.* 29 *et* 102. De illa honorificentia vide Leur., *a q.* 103. De alimentis autem *a q.* 105.

331 § 2. Juspatronatus dividitur in personale et reale, secundum dicta *l.* 3, *p.* 1, *a n.* 127. Etiam aliter dividitur in Ecclesiasticum, laicale et mistum ; tunc est *Ecclesiasticum*, si beneficium fundetur ex bonis Ecclesiasticis; *Laicale,* si ex patrimonialibus vel aliis de quibus fundans, licet sit Ecclesiasticus, libere possit disponere ; Garz., *p.* 5, *c.* 1, *a n.* 593 ; Corr., *l.* 4, *c.* 2, *a n.* 48 ; Nicol., *t.* 1, *t.* 5, § 2 ; Leur., *q.* 15 *et* 16. *Mistum* est si proveniat titulo partim Ecclesiastico, partim laicali, ac competat patrono Ecclesiastico tum laico. Si nesciatur ex quibus bonis Ecclesiasticis fundarit beneficium, utendum est præsumptione ; nam si jus præsentandi dederit suis hæredibus, consanguineis, laico, debet censeri laicale, alias non potuisset illis donari, nec hi ab initio admissi fuissent ad præsentandum ; Mandosius, Gonz., Garz., *n.* 594; Lott., *q.* 10, *n.* 2. Addunt Corr. et Nicol., § 17, si laici sint in possessione præsentandi, etiam præsumi laicale, nisi contrarium expresse probetur.

§ 3. *Cap. Si laicus, hoc tit. in* 6, statuit Bo- 332
nif. VIII ut si laicus jus suum patronatus conferat Ecclesiæ, Collegio Clericorum vel Monasterio, censeatur Ecclesiasticum; idem est si conferat personæ Ecclesiasticæ ratione dignitatis vel beneficii cui annectit; Barb., *de Jure Eccles. l.* 3, *c.* 12, *n.* 10; Lott.. *n.* 6; Leur., *q.* 16, *n.* 9; Nicol., § 4. Etiam tum est Ecclesiasticum si competat laicis utriusque sexus religiose viventibus, Beguinis, Monialibus, Abbatissis, Communitati Tertiariorum S. Francisci, Commendatoribus Ordinum militarium, etiam conjugatis; Barb., Garc., Lott., Leur., *n.* 11. Idem dicunt aliqui contra alios si competat Confraternitatibus laicorum alicui Ecclesiæ affixis ; si datum sit laico ratione Ecclesiæ, v. g., quia est Provisor; si competat hospitalium Administratoribus laicis, aut Collegiis institutis pro sustentatione egenorum, uti refert Leur., *a n.* 12. Hæc tamen et similia censeri debent laicalia ad effectum derogationis et reservationum. Et si qui fundans beneficium ex bonis laicalibus det juspatronatus Ecclesiæ, expresse præservans ut sit et maneat laicale, manet tale; Barb., *n.* 12; Lott., *n.* 5. Item si Clericus laicis fundatoribus successerit, etiam manet laicale ; Barb., *n*, 14; Corr., *n.* 54 *et* 58. Quod si beneficium fundatum sit ex bonis Ecclesiasticis, quamvis juspatronatus illius transiret ad laicum, maneret Ecclesiasticum, nisi hic acciperet titulo oneroso, v. g. permutatione apud Papam; tum enim efficeretur laicale; Barb., *n.* 16 ; Pirrh., Leur., *n.* 6.

§ 4. Si ex tribus patronis duo sint Eccle- 333
siastici, Lott., *n.* 67, dicit juspatronatus esse Ecclesiasticum ; si duo laici, laicale; tum autem tantum vult dici mistum si æqualiter

pertineat ad Ecclesiasticos et laicos; sed Castr., *t.* 13, *d.* 2, *p.* 2, *n.* 3, adhuc vocat mixtum si patroni Ecclesiastici et laici concurrant, quamvis non æquali numero, tale autem juspatronatus semper gaudet privilegiis laicalis, hinc excludit reservationem, concursum, etc.; Luca, Leur., *q.* 18. Quod tenet etiamsi patroni inter se convenirent ut hac vice præsentaret solus Ecclesiasticus, postea solus laicus; tum enim, quando præsentaret Ecclesiasticus, non posset alternare Papa; Lott., *n.* 98; Leur., *q.* 19, contra Garc. Vide dicenda *n.* 480 *et* 515 *et* 516.

334 § 5. Juspatronatus aliter dividitur in *Hæreditarium*, quod transit ad quoscunque hæredes etiam extraneos, potestque illud sibi reservare hæres, si testator jusserit erigi beneficium; Nicol., § 18. *Gentilitium*, si fundator voluerit pertinere ad gentem seu familiam aliquam, quæ si emoriatur, redit ad hæredes; in dubio autem semper censetur hæreditarium. *Mistum*, si fundator in eo qui debet providere exegerit ut esset non tantum hæres, sed etiam de certa familia; potestque juspatronatus semel constitutum, si fundator ipsemet petat, per Episcopum mutari de hæreditario in gentilitium vel mistum, et contra; Lott., *q.* 11 et 47; Leur., *q.* 20 *et seqq.*

335 § 6. Juspatronatus ex communi juris dispositione acquiritur: 1. Per fundationem Ecclesiæ sive per concessionem fundi in quo ædificatur; Leur., *q.* 39. 2. Per liberam Ecclesiæ ædificationem aut plane destructæ reædificationem, ita ut nova consecratione egeat; Leur., *q.* 40. 3. Per donationem sive per assignationem reddituum sufficientium pro sustentando Rectore seu Ministris, et pro luminaribus, etiamsi Ecclesia jam fuerit antecedenter ædificata et consecrata; Leur., *q.* 30, 42 *et* 43. Nec opus est ut hi sibi expresse reservarint juspatronatus, cum id habeatur ex dispositione juris, nisi tamen recusarint; Garc., Castr., Lott., Corr., Leur., *q.* 35. Requiritur tamen Episcopi, et si Episcopus fundet, ædificet aut reædificet vel dotet, Papæ consensus; Az., Barbos., Castr., Leur., *q.* 36 *et* 37.

336 § 7. Si unus fundavit, alter ædificavit, tertius dotavit Ecclesiam, quamvis unus plus, alter minus contulerit, omnes tres habent juspatronatus. Si duo fundarunt, uterque est patronus; sed habent unum tantum votum comparatione ædificantis et dotantis; Leur., *q.* 31. Non potest autem fundans aut ædificans habere juspatronatus nisi sequatur dotatio; imo, Ecclesia absque dote ædificari non debet aut saltem non consecrari; Az., Barb., Leur., *q.* 40, *n.* 5.

§ 8. Si Clericus ex redditibus sui beneficii 337
ædificavit Ecclesiam, habet juspatronatus quandiu vivit; post ejus mortem, si Ecclesia non sit Collegiata, habet successor in beneficio; si sit Collegiata, habet Collegium Clericorum; Leur., *q.* 40, *n.* 2. Quod si Ecclesia fuit plane destructa, quamvis rædificetur ex eadem materia, videtur desinere jus primi ædificatoris; si tamen tota tantum per partes fuit reædificata, manet jus primi; Pirrh., Leur., *num.* 3.

§ 9. Ædificans Ecclesiam in fundo meo, me 338
invito, acquirit quidem juspatronatus; sed ego propria auctoritate destruere possum vel occupare Ecclesiam, si necdum sit consecrata; si autem sit consecrata, tenetur ipse mihi solvere pretium fundi; Pirh., Leur., *quæst.* 41.

§ 10. Per augmentum dotis non acquiritur 339
juspatronatus cum per hoc sit tantum benefactor, nisi dos prior periisset aut facta fuisset incongrua, et augens exprimeret se novam dotem facere; Lott., Leur., *q.* 44. *Dixi* autem *n.* 233, si aliqua Ecclesia dividatur in duas, Rectorem antiquæ, si de antiqua contulit ad dotem novæ, habere juspatronatus respectu novæ.

§ 11. Juspatronatus potest acquiri etiam per 340
privilegium si a Papa concedatur alicui ob merita in Rempubl. Christianam, vel ob augmentum dotis; Az., Castr., Lott., *q.* 7, *n.* 20; Leur., *q.* 45. Non potest tamen hoc concedere Episcopus, quia non potest gravare beneficium; Garc., *c.* 9, *n.* 128; Corr., *c.* 5, *n.* 24; Leur., *q.* 46. Similiter jure antiquo posset juspatronatus etiam a laico acquiri per præscriptionem contra Ecclesiam spatio 40 annorum cum titulo, vel tempore immemoriali sine titulo, contra alium autem laicum spatio 10 inter præsentes, et inter absentes 20 annorum; sed jure novo Trid. videtur aliter loquendum, uti dicetur *n.* 354. Quomodo autem præscribatur libertas a jurepatronatus explicat Leur., *q.* 120, *n.* 6.

§. 12. Juspatronatus potest ab uno ad alte- 341
rum transire: 1. Successione per hæreditatem vel testamentum, 2. Donatione. 3. Permutatione. 4. Venditione, uti jam explicabitur.

§ 13. Si fundator reservavit sibi juspatro- 342
natus, transit ad ejus hæredes; si donarit Titio, transit ad hæredes Titii, etiam extraneos et etiam ad feminas; Castr., *p.* 4, *n.* 2;

quod fit etiam sine consensu Episcopi saltem ordinarie, de quo vide Leur., *q.* 57; hinc si Titius instituat Monasterium in hæredem suum, transit ad Monasterium; Lott., *q.* 11, *n.* 26. Si tamem juspatronatus esset constitutum in sanguine, Monasterium haberet tantum ad vitam Religiosi tumque rediret ad consanguineos defuncti; Garz., Tamb., Pirrh., Leur., *q.* 56. Quod si, v. g., tres filii sint hæredes, singulis competit æqualiter; Az., *p.* 2, *l.* 6, *c.* 20, *q.* 9; horum autem filiis non competit in capita, sed in stirpes; Barb., *de potest. Episc., alleg.* 72, *n.* 70. Vide Leur., *q.* 49.

343 § 14. Covar., Bald., Lott., *n.* 37, negant juspatronatus transire ad fideicommissarium vel usufructuarium universalem, quia non sunt hæredes; contradicunt Mol., Zoes., Corr., *n.* 3, quia hæreditas ad illos transit; sed melius distinguit Castr., *n.* 5, negans de jurepatronatus personali, quia adhæret personæ hæredis, affirmans de reali, quod adhæret rei hæreditaræ. Vide Leur., *q.* 50.

344 § 15. Si creditori detur in pignus vel in depositum, hæreditas bonorum juspatronatus, etiam reale, manet apud debitorem, quia ad præsentandum requiritur possessio jurispatronatus; creditor autem non acquirit possessionem pignoris vel depositi, sed nudam detentionem; Barb., *de jure Eccl.*, *l.* 3, *c.* 12, *a n.* 236; Castr., *n.* 14; Leur., *q.* 51. An transeat in conductorem dictum est *l.* 3, *p.* 1, *n.* 31. Communis autem sententia habet cum Leur., *q.* 54, quod transeat ad emphyteutam et vassallum. Similiter transire ad sequestrum bonorum, quibus annexum est, si sequester ille sit capax, docent Garz., *c.* 6, *n.* 1; Barb., *n.* 233, quod dicunt Gutt., Lamb., Castr., *p.* 28, *n.* 5, etiam de sequestro dignitatis vel beneficii, quia sequester administrat omnia nomine Judicis et Superioris, qui tum deberet præsentare; sed alii restringunt ad solum sequestrum de consensu partium constitutum. Vide Leur., *q.* 53. Quod si bona Titii addicantur fisco, juspatronatus reale transit ad fiscum, personale autem ad filium vel hæredes Titii; Leur., *q.* 55.

345 § 16. Si in jurepatronatus gentilitio fnndator dixerit: *Hoc juspatronatus reservo mihi et meis descendentibus*, intelliguntur in recta linea procreati ab ipsis; si dixerit: *Mihi meisque agnatis*, intelliguntur positi in linea etiam transversa, etiam feminæ, salva semper prærogativa propinquioris gradus; Lott., *a n.* 49; Leur., *q.* 59. Illegitimi autem etiam veniunt nomine consanguineorum; sæpe tamen præsumi potest fundatorem voluisse legitimos præferri illegitimis; Lott., *n.* 150; Leur., *q.* 61. Vide dicta *n.* 325.

§ 17. Potest quis sine consensu Episcopi 346
donare juspatronatus Ecclesiæ, Monasterio, loco religioso, Clerico nomine dignitatis suæ, non tamen laico aut Clerico tanquam personæ privatæ, sed ad hoc requiritur consensus Episcopi; Az., Barb., Corr., *a n.* 8; Castr., *p.* 4, *a n.* 16; Leur., *q.* 62; potestque parens tale jus donare cui filiorum volet, aut etiam extraneo si illud habebat ex bonis liberis seu non spectantibus ad filiorum legitimam; Castr., *n.* 8; Leur., *q.* 64. Si autem donet extraneo, putant Gonz,, Lott., Corr., *n.* 16, non censeri exclusisse seipsum aut hæredes suos, sed hos retenturos cumulative cnm illo; attamen juspatronatus semel unitum in una persona non potest dividi in plures, quia censeretur induci major servitus Ecclesiæ vel beneficio; Lott., Leur., *q.* 65.

§ 18. Juspatronatus personale potest etiam 347
propria auctoritate permutari per se et ratione sui cum alia re spirituali, quia excepta materia beneficiaria non prohibentur permutationes rerum spiritualium, secundum dicta *l.* 3, *p.* 1, *n.* 114. Juspatronatus reale per accidens permutari potest cum re temporali, si res cui adhæret permutetur; tum enim accessorie cum ea transit; Az., Castr., *n.* 9; Corr., *n.* 7; Leur., *q.* 66, et quomodo similiter vendi possit cum re vendita etiam diximus *l.* 3, *p.* 1, *n.* 1, 128, nec ad hoc requiritur consensus Episcopi; Corr., *n.* 20. Possetque etiam vendens castrum reservari sibi juspatronatus separabiliter annexum; Lott., *q.* 9, *n.* 47.

§ 19. Sive juspatronatus sit aliquid in se spi- 448
rituale, sive tantum annexum spirituali, tamen est materia simoniæ, nec ratione sui vendi aut emi potest, ut dixi *l.* 3, *p.* 1, *a n.* 127. Nec de illo jurepatronatus cognoscere potest Judex laicus, *c. Quanto, de judiciis*; Lott., *n.* 30; Corr., *c.* 2, *n.* 52; Leur., *q.* 26; est enim introductum per Ecclesiam et ex gratia, ideoque de illo vult cognoscere sola Ecclesia, quia reputatur semper tanquam gratia; Lott., Leur., *q.* 28.

§ 20. Juspatronatus non potest competere 349
infideli, quamvis Ecclesiam ædificaret aut emeret castrum cui annexum est; Castr., *n.* 19. Similiter nec hæretico; Lott., *q.* 14, *n.* 18. Competere tamen potest infanti, pro quo præsentare potest tutor; Castr., *n.* 21. Potestque pupillus septennio major ipsemet præsentare; Garc., *c.* 9, *n.* 186; expedit tamen

fieri per tutorem, nec requiri consensum pupilli docent alii contra alios; addunt etiam non requiri consensum filii impuberis, si pro eo præsentet pater; si tamen præsentet curator vel pater puberis, requiritur hujus consensus, quamvis sit minorennis, quia non ita amplius regunt personam, saltem quoad spiritualia jura, sed tantum administrant bona; Garz., *n.* 196; Castr., *n.* 22, qui excipit nisi patronatus competeret filio ob bona adventitia, quorum usumfructum habet pater. Vide Leur., *q.* 71, *et* 72.

350 § 21. Femina capax est jurispatronatus *c. ult.*, *de concess. præb.* Hinc ad eam transit, si sit hæreditarium vel pro consanguineis; Garz., *a n.* 144. Quando competit uxori, si sit personale aut reale ratione paraphernalium vel propriorum, non competit marito; si sit reale ratione bonorum, quæ æstimata et velut empta sint data in dotem, competit marito; Castr., *a n.* 27. Vide Leur., *q.* 73.

351 § 22. Illegitimus tam spurius quam naturalis capax est jurispatronatus, item irregularis, cum non sit beneficium, nec requirat Clericatum; Az., Castr., *n.* 24; Leur., *q.* 74. Excommunicatus major non amittit illud; imo potest Episcopus consentire ut, si sit toleratus, etiam acquirat, v. g., ædificando Ecclesiam; sed prohibetur illius usus donec absolvatur; si tamen præsentet, potest Episcopus admittere, quamvis non teneatur; Suar., Pirrh. Quod si sit vitandus, invalide præsentat, saltem si sit Ecclesiasticus; Barb., *de Jur. Eccl.*, *l.* 3, *c.* 12, *n.* 162. Putantque Tur. et Hurt. idem esse, quamvis esset laicus, quia debet conferre jus ad rem : ergo debet habere jurisdictionem aliquam, qua privatus est excommunicatus vitandus; sed Covar., Villal., Cornejo, Dian., *p.* 5, *t.* 9, *res.* 105, dicunt valide præsentare, quamvis admittere non debeat Episcopus ne communicet cum illo; si tamen non sit in culpabili mora petendæ absolutionis, tempus ei non currit. Vide Leur., *q.* 75.

352 § 23. Quamvis alicui reipsa non competat juspatronatus, si tamen bona fide possideat, potest, etiam post motam litem circa petitorium, præsentare; Ab., Az., Castr., *n.* 25. Et postea quando apparet non habuisse jus, non potest annullari institutio; Ab., Laym., Garz., *c.* 5, *n.* 4 *et* 45; Castr., Corr., *l.* 1, *c.* 6, *n.* 360; Pirrh., *n.* 76 *et* 83; Leur., *q.* 76. Si tamen defectus innotescat ante institutionem, hæc fieri non debet; Castr., *p.* 28, *n.* 2; dixerat tamen *p.* 4, *n.* 26, cum Lop. et aliis, si post præsentationem possessio fiat solummodo dubia, probabile esse quod institutio fieri possit, eo quod videatur prævalere bonum Ecclesiæ nolentis beneficia diu vacare. E contra, si adsit mala fides, invalide præsentat; *cap. Consultationibus* 19, *de Jurep.* Tenent autem dicta de possessore bonæ fidei, licet nunquam ante præsentarit, quia sufficit quasi possessio defuncti antecessoris absque nova apprehensione seu exercitio; Garz., *n.* 9 et 37; Corr., *c.* 4, *n.* 39, quamvis *n.* 17, cum Luca *in summa Jurisp.*, *n.* 85, dicat hæredem non esse in possessione præsentandi si ipsemet nunquam præsentarit, nisi juspatronatus esset annexum officio; tum enim possessio transit in successorem; Leur., *q.* 58.

§ 24. Quomodo contra Ecclesiam aut alium 353
Patronum probari possit juspatronatus aut possessio præsentandi tam Communitatum quam Potentium et Privatorum, videri possunt Trid., *s.* 25, *c.* 9, *de Res*; Barb., *de potest. Episc.*, *alleg.* 72; Castr., *d.* 2, *p.* 3; Lott., *quæst.* 7 *et seqq.*; Leur., *quæst.* 78 *et seqq.* Quomodo autem patronus non debeat se immiscere in res temporales Ecclesiæ usurpandas vel curandas, nec aliquid temporale exigere ab Ecclesia vel præsentatis, vide Leur., *quæst.* 95, 100 *et* 101. Qui vero possit circa instituendos vel destruendos Ministros Ecclesiæ, item circa electiones Prælatorum, explicat Leur., *quæst.* 96 *et* 97.

§ 25. Juspatronatus contra Ecclesiam, quæ 354
secundum propriam institutionem deberet esse libera, præscribitur tempore immemoriali, si allegari possit titulus; putant quidem aliqui non esse opus ut tanto tempore possidens alleget titulum, quia ipsa tanti temporis continuata possessio non tantum inducit præsumptionem tituli vel accepti privilegii, sed reipsa videtur jus tribuere, uti tenent Gl., Abb., Cov., Mol., *de just.*, *d.* 5, *n.* 8; Laym., *l.* 3, *t.* 1, *c.* 8, *n.* 14 *et* 15; Haun., *de just.*, *t.* 2, *t.* 5, *c.* 5, *controv.* 4, *n.* 319, et diximus *l.* 3, *p.* 2, *n.* 543; verum quoad juspatronatus, jus positivum Trid., *s.* 25, *c.* 9, videtur obstare, ubi expresse statuit : « Ut titulus juspa-
» tronatus sit ex fundatione vel donatione qui
» ex authentico documento et aliis jure requi-
» sitis ostendatur, sive etiam ex multiplicatis
» præsentationibus per antiquissimum cur-
» sum, qui hominum memoriam excedat,
» aliasve secundum juris dispositionem; in
» iis vero personis, seu Communitatibus vel
» Universitatibus, in quibus id jus plerumque
» ex usurpatione potius quæsitum præsumi
» solet, plenior et exactior probatio ad docen-

» dum titulum requiratur, nec immemorialis » temporis probatio aliter eis suffragetur quam » si præter reliqua ad eadem necessaria, præ- » sentationes etiam continuatæ non minori » saltem quam quinquaginta annorum spatio, » quæ omnes effectum sortitæ sint, authenticis » scripturis probentur. » Et propterea docent Castr., *p.* 2, *a n.* 12; Lott., Leur., *q.* 47, solam probationem immemorialem hic non sufficere.

355 § 26. Consensus Patroni ex honestate tantum requiritur ad alienationem dotis Ecclesiæ; et quamvis requiri debeat, tamen si renuat, potest ob magnum bonum Ecclesiæ eo invito fieri aliqua mutatio vel imminutio Beneficii; non potest tamen beneficiatus ob crimen privatus restitui Beneficio sine nova præsentatione Patroni, nec Ecclesia patronata erigi in Collegiatam, nec Beneficium patronatum uniri cum amissione juris præsentandi. Vide Leur., *q.* 108.

356 § 27. Episcopus invalide instituit aliquem independenter a voluntate patroni, nisi hic resciens censeatur velle cedere juri suo; Castropal., *p.* 9, *num.* 5; Barb., *de jure Eccl.*, *l.* 3, *cap.* 12, *num.* 163; Lott., *quæst.* 14, *a num.* 62; Leur., *quæst.* 109 *et* 181. Qualis autem requiratur Patronorum consensus, si plures præsentent, dictum est *a num.* 311 *et* 364, dicetur quid possit instituens, si plures æqualibus votis præsententur. Debet autem Patronis relinqui libertas præsentandi quem volent et qui ideo ipsis aut consanguineis inferunt molestias, quia hunc vel illum non præsentarint, ipso facto incurrunt excommunicationem, *c. Sciant, de elect. in* 6; Laym., *ad dictum cap.*; Leur., *quæst.* 110.

357 § 28. Papa posset valide sine causa et cum causa licite derogare juripatronatus, etiam laicali, ac Beneficia conferre cui vellet, invitis Patronis, quia concessit libere, non abdicando jus contraveniendi; Castr., *p.* 10 *et* 13, maxime cum concesserit principaliter ob bonum Ecclesiæ; id tamen ordinarie non facit ne deterreat a fundationibus, imo in resignationibus et permutationibus vult adjici, *de consensu Patroni*; facit tamen tum si Beneficium vacet in Curia, aut Patroni impediantur præsentare ob litem in Curia. Nuntius Apostolicus non potest derogare juripatronatus laicali quod ex fundatione vel dotatione competit, sed tantum Ecclesiastico vel illi laicali quod competit per præscriptionem vel ex mero privilegio. Episcopus nec Ecclesiastico nec laicali derogare potest. Vide Leur., *quæst.* 112 *et* 113. Quid autem requiratur ut Papa censeatur velle derogare juripatronatus explicat Leur., *q.* 119. Vide dicenda *a n.* 469.

§ 29. Juspatronatus cessat: 1. Per remissio- 358
nem hujus juris. 2. Extincta familia cui erat affixum. 3. Si Ecclesia penitus destruatur sine spe reædificationis. 4. Si Patronus consentiat ut Beneficium uniatur Monasterio. 5. Per sententiam in pœnam delicti. 6. Per præscriptionem. 7. Si Patronus labatur in hæresim. 8. Per occisionem vel mutilationem Clerici Ecclesiæ patronatæ. 9. Per simoniam in cessione ejus commissam. 10. Si patronus se ingerat in perceptionem fructuum aut usurpet bona Beneficii. 11. Si ingratus sit Ecclesiæ. 12. Per non usum longi temporis. Vide Leur., *q.* 120. Hæc et alia plura videri possunt fusius deducta apud Pign., *t.* 9, *consult.* 88.

Quæst. 54. — *Quid addendum sit circa insti-* 359
tutionem? R. seqq.

§ 1. Institutio alia dicitur *collatoria* tituli per quam datur jus in Beneficio, potestque fieri ab inferiore quam sit Episcopus; alia *auctorizabilis*, quæ respondet Beneficio curato, et sit ab Episcopo vel ejus Vicario, per quam simul datur jurisdictio fori pœnitentialis et auctoritas exercendi curam animarum; Leur., *p.* 2, *q.* 7. Potest tamen etiam quandoque fieri, v. g., ab Abbate vel Monasterio aliquo ex concessione Papæ vel Episcopi; Lott., *l.* 2, *q.* 12, *a n.* 6; Leur., *q.* 718. Item alia est *verbalis*, per quam voce vel scripto confertur jus Beneficii; alia *realis*, per quam fit inductio in possessionem; neque ad institutionem opus est scriptura aut alia cæremonia, quamvis expediat scripto fieri, etiam interventu Notarii et duorum testium. Quare si duo sint instituentes, debent ambo subscribere; Corr. Si ei addatur, v. g., impositio bireti, erit simul investitura; Leur., *q.* 186.

§ 2. Nemo potest seipsum instituere, et de 360
jure communi spectat ad Episcopum præsentatos instituere in omnibus Beneficiis suæ Diœcesis, *c. Ex frequentibus, De instit.* Nec opus est esse consecratum cum non sit actus Ordinis; Lott., *q.* 2, *n.* 9. Sede vacante spectat ad Capitulum; Cor.; si tamen sint plures præsentati, potestas hic gratificandi videtur reservata Episcopi successori per *cap. Cum autem, de Jurep.*; Lott., *num.* 34. Potest etiam Vicarius Episcopi instituere, quia ratione officii generatim commissi potest expedire ea quæ sunt justitiæ et necessitatis; Azor., Laym., *cap. Cum in generali, De offic. Vicar., num.* 9; Garc., *p.* 5, *cap.* 8, *a n.* 84, asserens idem,

quamvis in concursu plurium præsentatorum esset locus gratificationi ; et idem est de Vicario capituli, Sede vacante; Garc., *cap.* 7, *n.* 28, nisi Capitulum sibi reservarit.

361 § 3. Etiam aliis Ecclesiasticis competere potest institutio ex fundatione, donatione, privilegio, præscriptione, consuetudine, statuto , etc., *p.* 1, *lib.* 5, *cap.* 19 ; Corr., *lib.* 4, *cap.* 6, *n.* 2; Lott., *quæst.* 12; Barb. *de offic. Episc.*, *alleg.* 72, *n.* 176. Potestque etiam per fundationem vel statutum reservari Papæ; Corr., *n.* 26, *et cap.* 3, *n.* 21. Nec obstat quod Trid., *sess.* 13, *cap.* 12, *de Refor.*, dicat in casu fundationis aut donationis etiam a laico factæ : *Institutio Episcopo et non alteri inferiori reservetur* ; nam intelligitur nisi Episcopus consenserit, unde tantum vult Trid. non posse excludi Episcopum si institutionem velit, cum ad eum de jure communi spectet; non negatur autem posse eum cedere juri suo ; Luca, *ad Trid.*, *d.* 11, *n.* 27. Et ita exponi debent Barb., *de jure Eccl.*, *lib.* 3, *cap.* 12, *n.* 208, et Corr., *cap.* 3, *n.* 27, quando dicunt nunc post Trid. id amplius fieri non posse, nisi Episcopus approbet fundationem aliter factam; si enim nolit sibi reservari jus instituendi, potest donare, relinquere aut veluti committere alteri personæ Ecclesiasticæ, *Cap. Cum venissent*, *h. t.* Ac merito debet talis fundatio admitti, tum quia præjudicat Episcopo cum libere cedat, sitque illi melius sic posse cedere si velit; tum etiam quia hoc favet fundatoribus, quia magis alliciuntur si eorum libertati subsint ejusmodi conditiones, etiam contra jus commune, uti subesse dicemus *n.* 808.

362 § 4. Ex commissione Prælatorum possunt instituere etiam Abbatissæ aut Priorissæ ; Sylv., Azor., Laym. Item mere laici, sed tantum ex privilegio Apostolico; Laym., Corr., *cap.* 7, *n.* 28. Et cum sit jus spirituale, a laico de se possideri nequit, consequenter nec præscribi; Dian., *p.* 3, *t.* 1, *R.* 65. Si tamen esset possessio immemorialis, præsumi posset privilegium ac valeret bona fide facta institutio, quamvis reipsa ab initio non fuisset jus ; Lamb., Corr., *cap.* 4, *n.* 11. V. Leur., *q.* 109 *et seqq.* In praxi autem suadetur institutio a laico, saltem post elapsum tempus instituendi ut petat collationem a Superiore Ecclesiastico ne fiat intrusus; Less., *in auct.*, V. *Beneficium*, *cas.* 6. An institutus a pluribus possit prosequi institutionem quam voluerit dicetur *n.* 437.

363 § 5. Si eidem competet præsentatio et institutio, prius fieri deberet præsentatio, postea institutio, nisi utraque conveniret ex diverso jure, ut pluribus explicant Corr. *cap.* 7, *n.* 20, et Leur., *quæst.* 184. Et qualecunque sit Beneficium, debent instituendi prius ab Ordinariis examinari an idonei sint; *cap. Ex frequentibus*, *h. t.* Trid., *sess.* 7, *cap.* 13, *de Refor.* ; Garc., *p.* 9, *cap.* 3, *n.* 5. Quod maxime valet Beneficio curato; Trid. *sess.* 24, *cap.* 18 ; sed circa simplicia non est ubique praxis. Vide dicenda *n.* 385. Quoad curata autem prærequiritur approbatio : Azor. supra; Laym., *ad cap. Cum satis*, *de offic.* ; Archidiac., Leur., *quæst.* 185.

§ 6. Instituens potest gratificari quando duo 364
ab eodem præsentari sunt æque digni; *cap. Cum autem, de Jurepat.* Idem dicunt Less. *l.* 2, *cap.* 34, *n.* 33; Castrop.. *t.* 2, *p.* 9, *n.* 1; Corr. *lib.* 4, *cap.* 6, *n.* 56; Sott., *tib.* 9, *quæst.* 51, *n.* 47. Si quis æquali numero suffragiorum sit præsentatus a pluribus, sed contradicit Pirrh. *de Jurep.*, *n.* 100, nisi singuli jurassent se non præsentaturos alium, quia neutra præsentatio videtur esse valida cum neutra sit a majori numero Patronorum; in eo autem casu licere Episcopo instituere tertium non præsentatum docent Sylv., Azor., Vasq., quorum sententiam Less. putat probabilem; sed probabilius contradicunt alii cum Castrop., *n.* 4, et Pirh., docentes esse monendos ut intra terminum præfixum magis consentiant in unum; si autem stent prioribus votis, potest Episcopus gratificari uni ; imo potest instituere tertium, si neutrum ex præsentatis possit præeligere, absque atroci scandalo facti; Lott., *quæst.* 6, *n.* 27. Vide Leur., *quæst.* 193 *et* 194.

§ 7. Si præsentetur habens Beneficium in- 365
compatibile cum eo, ad quod præsentatur, institui non potest nisi dimiserit, aut a S. Sede sit dispensatus; Corr., *n.* 28; Leur., *q.* 196. Intellige si cogitarit cum primo retinere secundum; nam si intendat dimittere ob vacationem primi per obtentionem secundi, nil obstat cur institui non possit.

§ 8. Institutionis executio suspenditur si 366
processum sit et appellatum judicialiter; Lott., Leur., *quæst.* 180. Est autem irrita si fiat inscio aut invito Patrono, secundum dicta *n.* 356. De cetero potest institutio fieri extra diœcesim vel territorium instituentis cum sit actus voluntarius et extrajudicialis; Garc., Gonz., Castrop., Leur., *quæst.* 183. Et ideo etiam fieri potest diebus festivis; Lott., Leur., *quæst.* 190.

§ 9. Jus commune nullum præfixit tempus 367
ad instituendum, Abb., Corr., *cap.* 7, *n,* 11 ; Lott., *q.* 13, *n.* 59. Semestre videtur concedere

Castrop., *p.* 5, *n.* 8, quamvis alii dicant statim debere fieri; est enim debita si constet: 1. De vacatione Beneficii. 2. De exisentia juris-patronatus. 3. De habilitate præsentati. 4. De præsentatione facta in tempore. Debetque horum examen præmitti, ac sub pœna nullitatis publicari edictum, ubi id moris est quo citentur omnes quorum interest, assignato termino peremptorio; Corr., *cap.* 3, *a n.* 28; Lott., *a n.* 19 *et* 57; Garc., *p.* 9, *cap.* 4, *n.* 1. Quod si hæc nimium differantur, non ideo potest præsentatus se ingerere in Beneficium, uti *n.* 368 dicetur, sed debet conqueri apud Superiorem qui poterit præfigere terminum, quem si ille monitus negligat, poterit hic instituere; Lott. *a n.* 65; Corr.., *n.* 12. V. Leur., *quæst.* 177. Notant autem Garc. et Castrop., *d.* 3, *p.* 5, *n.* 8, id non fieri vi devolutionis, sed ut tollatur impedimentum. Addit Castrop., *p.* 4, *n.* 10, fieri non debere institutionem durante tempore concesso ad præsentandum, tum quia laicus interea potest variare, tum maxime quia posset alius interea prætendere et probare jus præsentandi. Vid. Leur., *quæst.* 189. Nec fieri debet ante elapsum terminum edicti ubi consuetudo est illud publicandi, idque sub pœna nullitatis; quod si præmisso edicto fiat institutio etiam per Patronum putativum, sustineri debet; Garc., Corr., Lott., Leur., *quæst.* 192. Potest autem fieri institutio etiam post obitum præsentantis; Vivian., Corr., Leur., *quæst.* 10.

368 § 10. Si præsentatus se in administrationem ingerat ante institutionem, docent Maresch., Mant., Lott., A. Tambur., Cor., *cap.* 7, *a n.* 13, illum privari omni jure quæsito et incidere in pœnas statutas *cap. Avaritiæ, de Elect. in* 6. Admittunt hoc Gemin. et Pirh. de præsentato ad dignitatem; sed de omnibus negat Pass., quia lex loquitur de electo; pœnalia autem non sunt extendenda. V. Leur., *quæst.* 430, *n.* 6.

Quæst. 55. — *Quid circa collationem sit addendum?* Resp. seqq.

369 § 1. Episcopus est inter collatores ordinarios primus utpote cui de jure communi competit conferre omnia beneficia suæ diœcesis, *cap. Omnes Basilicæ, cap. Nullus omnino*, 16, *quæst.* 7, *cap. Conquerente* 16, *de offic. Jud., ord., cap. Ex frequentibus, de Instit.*, potestque hoc facere Episcopus ante suam installationem vel inductionem in possessionem, si non sit provisus a Papa; non potest tamen alteri quam Vicario suo generali committere potestatem conferendi; Rebuff., Covar., *p.* 5, *cap.* 8, *num.* 119. V. Leur., *p.* 2, *quæst.* 664.

§ 2. Ordinarius collator hic vocatur quisquis jure proprio beneficium confert, sive sit Episcopus, sive non; sive jus illud habeat a jure communi, sive ex consuetudine, præscriptione vel privilegio; *cap. Ordinarii, de offic. ordin., in* 6; Castrop., *t.* 13, *d.* 2, *p.* 27, *n.* 1; Luca, *de benef., d.* 31, *num.* 15.

§ 3. Mere laici sunt incapaces conferendi 370
beneficia, *cap. Si quis deinceps*; *cap. Per laicos*; *cap. laicis*, 16, *quæst.* 7, ita ut nequidem per consuetudinem immemorialem vel præscriptionem obtinere possint; quia qui jus non potest possidere, etiam non potest præscribere, *Reg.* 3, *juris in* 6; laici autem jus illud spirituale possidere non possunt; possunt tamen laici etiam feminæ obtinere jus conferendi per privilegium Papæ, quod præsumetur in probatione temporis immemorabilis, sed tum non tam ipsi conferrent quam Papa vel Episcopus ad eorum nominationem; non tamen ideo habent jus petendi remotionem a beneficio. V. Leur., *quæst.* 726.

§ 4. Excommunicatus non toleratus conferre 371
non potest, *cap. unic. Ne Sede vacante*, in 6; Castr., *num.* 12, Lott., *lib.* 2, *quæst.* 41, *n.* 15 *et* 21. Toleratus, quamvis sit notorius, valide confert; *Extrav.* Martini V, *Ad evitanda*; Covar., Suar., Sair., Gom., Leur., *quæst.* 728, contra Garc., *cap.* 4, *num.* 313. Putat tamen Luca, *d.* 23, *n.* 22, quod censura suspensionis, quamvis sit minor, tollat vel impediat jus conferendi.

§ 5. Capax juris conferendi, si bona fide sit 372
in possessione, confert valide et licite, quamvis forte careat jure; *cap. Cum Ecclesia sutrina*; *cap. Cum olim, de caus. poss. et prop.*; Garc., Castr., Lott., *quæst.* 45. *num.* 2. Quod tenet, etiamsi alius antea fuisset in possessione, dummodo ipse ultimo possideat; Lott., *quæst.* 34, *a num.* 26. Item si sit in possessione rei cui jus conferendi est annexum, licet nunquam contulerit; Castr., *p.* 28, *num.* 1; Garc., *cap.* 5, *a num.* 9. Item si sit hæres vel successor in eo propter quod antecessor possedit jus conferendi; Castrop., Garc., *n.* 33 *et* 37. Et hæc tenent, etiamsi jam sit contra ipsum mota lis circa proprietatem. Si tamen sit mota super possessionem, expectandus est eventus litis; Garc., Castrop. Quod si constaret de proprietate ad alterum pertinente, possidens conferre non posset; Menoch., Dec., Gutt., Lamb., Covarr., Garc., Castrop., *n.* 2. Si tamen collatio jam facta esset antequam constaret, quamvis provisus necdum cepisset possessionem, privari non posset, quia per

collationem acquisitum fuisset jus perpetuum in beneficio; Garc., Castrop., Lott., contra Gabr. Vide Leur., *quæst.* 729. Dixi capax juris conferendi, nam si jus resistat ut resistit laico, non sufficit talis quasi possessio, sed exigitur titulus; Lott., *quæst.* 45, *num.* 17 *et* 27; Leur., *quæst.* 730.

374 § 6. Possessio conferendi acquiritur per unicum actum, quo quis tanquam Ordinarius ultimo contulit beneficium, Paris., Gutt., Zech., Covarr., Castrop., Lott. Nec obstat si Papa postremus contulerit, quia non interrupit, sed tantum fecit dormire possessionem; Garc., Leur., *quæst.* 731. Ut tamen ita acquiratur possessio debet in conferente esse bona fides, in adversario scientia et patientia, in proviso deductio ad effectum; ut nempe vi illius collationis acceperit possessionem beneficii et percipiat fructus; Covarr., Gutt., Roch., Rebuff., Lamb., Coras., Garc. Quod si jus resistat uti resistit laico, non semper potest præsumi bona fides, nisi adsit titulus vel ratio probabilis; Garc. et alii plurimi. Si autem collatio vel obtentio beneficii sit data clausula præservativa, *salvo jure cujuscunque*, aut si provisus manet in beneficio per compositionem litis, conferens non acquisivit usum aut possessionem conferendi; Garc. V. Leur., *q.* 732. Quomodo probetur jus conferendi, examinat Leur., *q.* 735. Quomodo autem collatori remaneat jus licet hoc beneficium applicetur donationi alterius explicat. *q.* 736.

375 Quod si plures habeant simultaneam collationem, dividere possunt per turnos vel menses; Leur., *q.* 697 *et seqq.*, ubi etiam discurrit, quomodo quis excludi aut stabiliri possit in simultanea collatione. Si autem ex pluribus, qui habent jus simultaneum, aliqui fiant inhabiles aut impediantur, totum jus habent reliqui, etiamsi esset unicus de integro capitulo; Luca, Leur., *q.* 724.

376 § 7. Si quis a Superiore constitutus per errorem communem reputetur esse verus Prælatus, ad cujus officium pertinet conferre, quamvis reipsa non sit, quia, v. g., ab initio fuit inhabilis, valet ejus collatio, et Ecclesia supplet ob utilitatem publicam; *arg. l. Barbarius ff. de offic. prætoris cap. Infamis* 3, *q.* 7, et Auctores communiter cum Leur., *q.* 725, putant quidem Abb., Innoc., Fill. et alii id tum tantum verum esse, si quis ratione officii publici sibi commissi sit collator; sed hanc limitationem improbant Sanch., Pont, Castr. et alii, quia etiam homo privatus confert homine Ecclesiæ et pro bono publico. V. Leur., *q.* 725.

§ 8. Nemo potest, nequidem per substitutum, 377
sibi ipsi conferre beneficium, uti a pari dictum est de præsentatione *a num.* 326. Hinc si Vicarius ab Episcopo habeat potestatem conferendi Beneficii, non potest confere Episcopo; Azor., Rebuff., Garz., Castrop., Leur., *q.* 693. Similiter substitutus a Vicario non posset conferre Episcopo aut Vicario; Castrop. Si tamen Episcopus Vicario commisisset collationes cum potestate substituendi Provicarium his verbis: *Quem nos Provicarium, nunc prout ex nunc, cum eadem potestate substituimus*, hic Provicarius non posset quidem Episcopi, attamen posset Vicario conferre; Garz., Castr., Leur., *q.* 694.

§ 9. Benificium non potest provideri ante- 378
quam vacet, uti dicetur *a n.* 461. Collatio autem spectans ad ordinarium collatorem debet fieri intra sex menses a die vacationis cognitæ aut juris ad conferendum acquisiti; *cap. Nulla Ecclesiastica, de concess. præbend.*; Leur., *q.* 789. Si autem collatio Parochiæ sit reservata Papæ, vel competat alteri quam Episcopo, examen et præsentatio magis idonei fieri debet intra quatuor menses, uti statuit S. Pius V, apud Castrop., *dec.* 3, *p.* 5, *n.* 5, de collatione beneficii resignati in manus Ordinarii dicetur *n.* 1030.

§ 10. Tempus non currit impedito, uti dic- 379
tum est *n.* 308. Quod si impedimentum intervenerit, v. g., post tres menses, a tempore sublati impedimenti, indulgetur iterum semestre integrum, uti et a tempore quo collatio non est acceptata, aut providendus moritur; Azor., Lott., Leur., *q.* 790. Quomodo autem aliquando valeat collatio si fiat post elapsum tempus dicetur *num.* 568.

§ 11. Collatio beneficii debet esse: 1. pura; 380
2. certa; 3. facta in perpetuum; 4. sine diminutione; 5. gratis; 6. libere ut jam declarabitur.

1. Debet esse *pura*, id est, non conditionata; si tamen fiat sub conditione, quæ jure inest, v. g., *Si beneficium vacet, si sis aptus, etc.*, non vitiatur, quia hæ conditiones semper imbibuntur: ergo non obsunt, licet exprimantur; Castr., *p.* 1, *num.* 4. Non debet tamen aliter apponi quam insint, unde non valet, confero Parochiam: *Si intra annum fiat Sacerdos;* nam sic suspenditur collatio, debent autem absolute conferri cum obligatione ut intra annum fiat Sacerdos; Garz., *p.* 8, *cap.* 2, *n.* 12. Quod si addatur conditio de præsenti aut præterito non spectans ad fundationem beneficii, v. g., confero: *Si es consanguineus Titii*,

si studuisti Canonibus ; Castr., *num.* 7 ; putat collationem esse invalidam, quia cum conferens nesciat an illa conditio existat, videtur voluntas ejus et collatio suspendi ; Pass. et Garz., *num.* 9, probabilius dicunt valere, si conditio reipsa existat, quia voluntas reipsa est tunc absoluta. V. Leur., *q.* 769.

381 2. Debet esse *certa* ; hinc collatio incerta et non determinata ad unam personam est invalida, ut confero vel Paulo ; Petro et Paulo ; *uni ex tuis filiis, etc.*, quia unus tantum potest habere jus plenum beneficii ; Azor., Laym., Castr., Leur., *q.* 772.

382 3. *In perpetuum ;* nam solus Papa potest beneficium conferre ad tempus; *cap. Si gratiose, De rescriptis in* 6. Beneficia enim sunt de se perpetua, uti dictum est *num.* 215 *et* 222. V. Leur., *q.* 774.

383 4. *Absque omni diminutione*, uti explicabitur *a num.* 668.

5. *Gratis ;* ideo enim dicitur concessio gratiæ; et si fiat pro pretio, præmio vel mercede, committitur simonia ; *cap. Si quis objecerit ; cap. Salvator* 1. *q.* 3 ; *cap. Quam pio*, 1, *q.* 2. Et satis constat ex dictis *lib.* 3, *p.* 1, *a n.* 69.

384 6. *Libere ;* si enim sit coacta, id est, extorta per vim vel metum, est nulla ; uti et tum si sit subreptitia et per fraudem obtenta. V. Garz., *p.* 8, *cap.* 3, et Leur., *q.* 775. An possit esse clandestina vel quomodo requiratur, ut etiam in foro externo probari possit. V. Leur., *q.* 773.

385 § 12. Collatio beneficii simplicis ordinarie non prærequirit examen, si notum sit petentem esse sufficienter litteratum; Gonz., Lamb., Felin., Castr. V. Leur., *quæst.* 778, et dicta *n.* 363.

386 § 13. Si fundatio requirat ut collatio fiat cum consilio, hoc audiri debet, alias collatio est nulla ; *cap. Cum in veteri, De elect. Abb. ;* Gonz., Lott. V. Leur., *q.* 779, ubi plures affert distinctiones et limitationes, et inter alia notat aliquos putare, si dicatur ut conferat *cum consilio*, hoc non necessario esse sequendum, secus si dicatur ut conferat *de* vel *ex consilio* alterius, quamvis alii etiam hoc negent ; admittit tamen Gonz., esse sequendum, si dicatur ut conferat *juxta* vel *secundum consilium* alterius.

387 § 14. Si fundatio præterea requirat ut collatio fiat cum consensu Titii, sine hoc facta erit nulla ; quod si consilium dederit, hoc ipso consensit; et si consensit, etiam censetur consilium dedisse ; Oldrad., Gonz. Et sufficit regulariter loquendo, si consensus saltem sequatur intra tempus conferendi ; Abb., Tiraq., Lamb., Paris., Gonz. Vid. Leur., *q.* 780. Si fundatio tantum requirat interventum Titii, satis est esse ad hoc vocatum, corpore præsentem assistere et intelligere quid agatur, quamvis collationem improbet, et tunc se habet res, uti quando Parochus debet interesse contractui Matrimonii ; Masch., Menoch., Gonz. V. Leur., *q.* 781. Si autem fundatio requisierit scientiam Titii, satis est si collator prius illi notificet quod velit tali conferre, nec requiritur ejus consilium, consensus aut præsentia ; Bal., Felin., Gonz., Leur., *q.* 782. Denique si dicatur fieri debere ad supplicationem Titii, hæc expectari debet, quamvis non necessario sit illi obsequendum, cum supplicatio fiat ob gratiam obtinendam ; Lancell., Marant., Gon., Leur., *q.* 783.

§ 15. Collatio facta ab inferiore quam sit 388
Papa non requirit certam formam verborum vel scripturam ; imo potest fieri nutu, dummodo exprimatur voluntas conferentis; Lamb., Sylv., Corr., Lott., Leur., *q.* 785. Provisio tamen Papalis requirit pro sui forma signaturam Papæ et pro sui exsequibilitate etiam rescriptum, saltem de mandato Papæ. V. Leur., *q.* 786.

§ 16. Collatio non dicitur perfecta, nec be- 389
neficium absolute provisum, nisi collatio sit acceptata ; Covarr., Gonz., Lott., *lib.* 3, *q.* 1, *a n.* 20. Revocari tamen non potest, quamvis acceptata non sit; *cap. Si tibi absenti, de præb. in* 6. Nec est paritas cum promissione, donatione vel aliis contractibus, secundum dicta *lib.* 3, *p.* 2, *a n.* 767. Probatur autem acceptatio verbis, factis, signis aut aliis conjecturis, de quibus Lott., *a n.* 27. Quod si nominatus semel renuntiarit, sed pœnitentia ductus iterum acceptet antequam collator mutet voluntatem valet acceptatio ; Laym. Potestque acceptatio fieri etiam per procuratorem vel mandatarium, etiam laicum a te constitutum, quandiu non revocasti. V. Leur., *quæst.* 794, *et seqq.*

An aliquis possit prosequi plures collationes sibi factas dicetur *n.* 437.

Quæst. 56. — *Quid circa electionem sit addendum?* Resp. seqq. 390

§ 1. Electiones jure communi spectant ad Collegium seu Capitulum in quo præficiendus est aliquis ; *cap. Congregatio* 16, *q.* 7. Et soli illi habent votum qui sunt capitulares seu emancipati, ideoque dicuntur vocales. Ad tale autem Capitulum primo constituendum requiruntur saltem tres ; L. Neratius, 85, *ff.*, *de*

verb. signific., et ad illud conservandum duo; ad jura autem illius conservanda sufficit etiam unicus; hinc talis poterit eligere vel postulare, uti poterat totum Capitulum; *L. Sicut ff.* Quod cujusque univers. nomine, Laym., *ad cap.* 1, *de elect.*, aliique cum Leur., *p.* 2, *quæst.* 238 *et seqq.* Notant autem Nicol., *t.* 1, § 6, et Luca, *de Canonicis*, *d.* 26, *n.* 5, electiones Canonicorum, aut etiam Decanorum in Capitulis, in rigore non esse electiones, sed potius nominationes vel collationes, ideoque non esse invalidas, licet non serventur omnes apices Juris pro electionibus statuti.

391 § 2. Electio fieri non potest sponso necdum mortuo; nec prius valet tractatus definitivus de hoc vel illo eligendo; *cap. Bonæ* 35, *de elect.*; sed electio talis foret irritanda; Abb., Passer., *cap.* 13, *a n.* 9; Leur., *quæst.* 324. Moritur autem sponsus non tantum naturaliter, sed etiam moraliter, nempe per translationem, dispositionem; *cap. Inter corporalia*, *de transl. Episcop.*; Pass., Leur., *quæst.* 325. Licet autem electio fieret ante sepulturam defuncti, non ideo esset cassanda; Gl., Abb., Barb., Tamb., Lavor., Mirand., Biax, Pass., Leur., *quæst.* 327, contra Host., Maj., Garz., Rodriq.

§ 3. Electio fieri potest : 1. per scrutinium secretum (quem modum tenentur servare Regulares; Trid., *sess.* 25, *cap.* 6, *de Regul.*) in quo tres assumuntur de Capitularibus, non surdi nec cæci, sive electio fiat ad aurem, sive per schedas. Nec opus addere Notarium et testes, quamvis fieri possit. V. Leur., *quæst.* 334 *et seqq.*, ubi *a quæst.* 353, explicat quomodo manifestatio voti fieri possit per sortes, per calculos aut fabas; item *a quæst.* 357, an votum possit esse disjunctivum, conditionatum, inutile, mutabile, etc. Item *a n.* 367, quid faciendum sit post completum scrutinium, quomodo sit aperiendum, quomodo facienda communis electio ac publicanda. 2. Per compromissum, si electores communi plane consensu aliis Clericis idoneis committant ut eligant quem judicaverint aptiorem. V. Leur., *quæst.* 393 *et seqq.* 3. Per communem inspirationem, nemine non consentiente in eamdem personam. V. Leur, *quæst.* 467 *et seqq.* Notandum tamen electionem tunc dici factam simpliciter per inspirationem, si Deus per aliquod signum externum certo cognoscatur esse illius auctor, ideoque fiat non servata forma vel ordine; e contra, si tale signum externum desit, quamvis non servetur accurate forma et omnes etiam subito inspirent, Lott. dicit esse tantum quasi per inspirationem. V. Leur., *quæst.* 418, *n.* 5.

§ 4. Quamvis in præsentatione Patronorum 393
sufficiat majoritas votorum respective ad personas, secundum dicta *n.* 312, tamen in electione requiritur majoritas absolute seu respective ad totum Capitulum, ita ut si in Capitulo sint duodecim, debeat valide efectus habere plura quam sex vota; *cap. Ecclesia vestra*, 48; *cap. Cumana*; *cap. in Genesi*, *h. t.* et cum Gl., Engel, *lib.* 1, *t.* 6, *n.* 37; Sanig., *lib.* 1, *t.* 6, *n.* 9, aliique. Dicit quidem Zyph. apud Eng. consuetudinem passim esse contrariam, fateturque Laym., *lib.* 4, *t.* 2, *cap.* 12, *n.* 6, etiam attendendam esse consuetudinem, sed quandiu illa alicubi non probatur esse contraria, standum est juri communi.

§ 5. Ille censetur nominatus a majore parte 394
qui etiam dimidio tantum voto excedit medietatem, v. g., si vocales sint novem qui nominatus est a quinque; Abb., Butr., Sigism., Pass., *cap.* 19, *n.* 18, ubi ait in suo Ordine Prædicatorum, in quo requiruntur duo vota supra medietatem, sufficere si a novem aliquis habeat sex. Plura de suffragiis dicta sunt *a n.* 311.

§ 6. Eligere possunt qui habent solam pos- 395
sessionem eligendi cum bona fide; *cap. Cum olim*, *De causa posses.*, et *cap. Querelam h. t.* Item extranei, qui non sunt de Capitulo, nimirum vel ex privilegio quod etiam laicis competere potest, vel ex præscriptione et quidem cum titulo tempore 40 annorum, intra quod fuerit electio Superioris auctoritate confirmata, sine titulo autem tempore immemorabili; Leur., *quæst.* 217, *n.* 4, *et quæst.* 224, *n.* 2; hæc tamen præscriptio aut consuetudo tantum Clericis competere potest; *cap. Messana h. t.* Item eligere possunt Capitulares per extraneos compromissarios; *cap. Quia propter h. t.*; admittere tamen non possunt extraneum, nequidem Clericum, ad secum eligendum; Donat., Pass. et alii contra Nav., Lez. et alios; qualiter si admitteret laicum, electio esset irrita; *cap. Querelam*; *cap. Quisquis*; *cap. Messana h. t.*, si tamen Laici vel alii inhabiles sint ignorantes aut sine culpa Clericorum admisi, putant Inn. et Fagn., ac probabile esse dicit Pirh., quod valet electio habilium, per *cap. fin. de procur.*, et quia utile per inutile non vitiatur; *Reg.* 37 *Juris in* 6; sed contradicunt alii cum Laym., in *cap. Messana h. t.*, quia pœna illa invaliditatis lata est in odium laicorum se electioni immiscentium. V. Leur., *quæst.* 243 *et seqq.*

396 § 7. Eligere non possunt carentes perfecto usu rationis, quales sunt pueri amentes; Gloss., Nav., Pass., *cap.* 10, *num.* 12, nisi hi sint in lucido intervallo; Pirh., *De elect. n.* 26, in quo præsumitur facta electio si quiete facta sit, nec sapiat stulitiam; Covar., Jas., Bald., Menoch., *præsumpt.* 45, *n.* 66. Nec impuberes eligere possunt; *cap. Ex eo h. t.*, in 6, quia non censentur habere prudentiam requisitam; Barb., *de Jure Eccl. lib.* 1, *cap.* 19, *n.* 84; Passer., *n.* 10. Possunt tamen eligere cæci uti et surdi; Passer. *n.* 16.

397 § 8. In Ecclesiis Cathedralibus et Collegiatis prærequiritur Subdiaconatus per *Clement.* 2, *Ut ii, de ætat. et qualit.* Item per Trid., *sess.* 22, *cap.* 24, *de Refor.*; satis autem est suscipi post vacationem ante actum electionis; Pass. *n.* 59; nec opus est esse susceptum cum ætate prærequisita, quia jura tantum prærequirunt Ordinem Sacrum; Felin., Suar., Tamb., Sanch., Barb., Lug., *in Resp. Mor., lib.* 5, *d.* 19, *n.* 60. Si tamen mala fide et subreptitie esset ordinatus, excluderetur tanquam suspensus per Extrav. Pii II, *Cum ex Sacrorum*; Pass., *n.* 61. Dispensatus autem super ætate ad Canonicatum non ideo est dispensatus ad votum pro electione si in Sacris non sit; Barb., Pass., *n.* 63; hinc resolvit Lugo supra si quis in defectu ætatis dispensetur ad Archidiaconatum cum omnibus juribus et pertinentiis suis, quamvis Archidiaconatui tali in debita ætate suscepto annexum esset jus adeundi capitulum, etiam ante susceptum subdiaconatum, non ideo erit dispensatus ad capitulum, quia dispensatio est odiosa, uti dictum est *lib.* 1, *n.* 622, 798, 839, nec debet extendi ad annexa separabilia, quoties id, super quo principaliter dispensatur, potest sortiri effectum, licet non ita plane; aliud autem longe est habere Archidiaconatum sine ætate, et habere vocem in Capitulo sine Ordine sacro. V. Leur., *q.* 234 *et seqq.*

398 § 9. Votum datum extra capitulum per litteras non valet; hinc si ad electionem requirantur vota unius Communitatis, debent electores in unum locum convenire; Fagund., Sylvius, *p.* 1, *v. Congregatio.* Ex legitima tamen causa absens habet jus suffragii per procuratorem; *cap. Si quis justo h. t. in* 6; Abb., Inn., Azor., Barb., Tamb., Laym., Pass., *n.* 35; Luca, *de benef., d.* 3, *a n.* 3. Pro præsentibus etiam habentur legitime impediti in vicinia loci electionis; et ad eos mitti debent scrutatores pro audiendo voto; Sylv., Host., Azor., Laym., Barb., Pass., *n.* 32. In illis tamen electionibus in quibus observari debet *cap. Quia propter.* non potest dari suffragium per litteras; *cap. Si quis justo h. t. in* 6; nequidem consentie capitulo; Barb., Pass., *n.* 35. Unde apud Regulares non potest constitui procurator qui designatum a principali eligat, quia a Trid., *sess.* 25, *cap.* 8, *de Regul.*, jubentur secreto eligere; hic autem deberet publicari persona a Principali designata; Tamb., Garz. V. Leur., *q.* 261 *et seqq.*

§ 10. Procurator debet habere conditiones 399
requisitas ad electorem et esse de capitulo; Pass. *n.* 35; posset tamen, sed non tenetur capitulum admittere extraneum; Abb., Barb., nec aliquis de capitulo tenetur esse procurator; Gl., Pass., *n.* 43. Si tamen per comparationem nemo vellet esse, posse ob injuriam rescindi electio; Tolos., *De elect. cap.* 6, *n.* 9. Si sit de capitulo et generali mandato constitutus potest etiam mandatum eligere, habetque duo vota, quæ tamen dividere non potest, alias utrumque est irritum; *cap. Si quis justo, h. t. in* 6. Nec potest sibi subdelegare alium qui pro mandato eligat, quia committebatur industriæ ipsius; Pirh., *n.* 130. Potest etiam eligere alia forma quam scrutinii, quia indefinite constitutus habet totum jus mandantis. Si habet speciale mandatum de eligendo Titio, potest suo suffragio eligere alium; Barbos., Tolos., Pirh., Eng., *n.* 10, potestque tum sibi subdelegare alium, sed non potest uti alia forma quam scrutinii, quia hæc sola intelligitur ipsi demandata; Gl. Si mandans moriatur, mandatum procurare cessat; Barb. Excipiunt aliqui apud Pass., *n.* 42, nisi mors ignoretur. Possunt etiam ab eodem plures constitui procuratores, debetque admitti prius petens; et in dubio quis fuerit prior quem plures capitulares designarint, aut his æqualiter divisis, qui priore dato est constitutus; *cap. Si quis justo, h. t. in* 6; Pass., *n.* 46. V. Leur., *q.* 226 *et seqq.*

§ 11. Excommunatus minor retinet jus suf- 400
fragii, quia tantum privatur participatione Sacramentorum; Zoes., *n.* 13; Pass., *n.* 86; Pirh., *n.* 28. Etiam retinet excommunicatus major, quamvis notorius, si non sit vitandus, id est, non nominatim denuntiatus nec notorius percussor Clerici; Zeos., *n.* 10; Pass., *n.* 76, contra Inn., Castel., Donat.; extendit Abbas etiam ad vitandum alibi, si hoc ignoretur in loco electionis; potest tamen etiam toleratus repelli per protestationem, dummodo fiat ante electionem; Laym., Pass., *a n.* 71; et si postea constiterit electum præ-

luisse vi hujus voti, electio irritari poterit; Suar., Pass., *n.* 79; sed non toleratus et notorius nullum retinet jus suffragii, nisi essent electores Papæ, uti ad vitandum schisma statuit Greg. XV. Quod si talis excommunicatus scienter admittatur ad coeligendum, electio censeri debet ipso facto irrita; Nav., Suar., Barb., Passer., *n.* 65, contra Laym. et Castr., *de Cens.*, *d.* 2, *p.* 1, *n.* 13, dicentes esse tantum irritandam; si tamen non potuerit expelli sine gravi periculo vel scandalo, et electores protestati sint coram testibus nec attendant ejus votum, valide eligent; Inn., Abb., Barb., *n.* 68. Denique si non certo sciatur esse vitandum, sed tantum per dubiam famam, aut si ab electoribus quidem certo sciatur esse excommunicatus, attamen necdum sit publice denuntiatus, excludi non potest, quia censetur manere in possessione juris eligendi; Suar., Pass., *a num.* 70. Vide Leur., *quæst.* 269 *et seqq.*

401 §. 12. Quæ dicta sunt de excommunicato tolerato et non tolerato valent similiter de suspenso ab officio; Barb., Pass., Pirh., Leur., *q.* 276, saltem si sit suspensus etiam ab usu jurisdictionis, de quo vide dicenda de Ordine, ad *dub.* 2. Similiter loquendum de interdicto, nam denuntiatus personaliter invalide eligit Azor., Less., Laym., Garz., Barb., Pass., Leur., *q.* 277. Irregularis ex delicto eligit valide, quia irregularitas tantum impedit exercitium Ordinis et non usum jurisdictionis; eligere autem, quamvis quandoque prærequirat, tamen non est actus Ordinis; Suar., Fill., Bon., Nav., Pass., Leur., *q.* 278, contra Laym., Peir., Tamb.; attamen infamis infamia juris et per sententiam declaratus eligit invalide; Gl., Suar., Azor., Sanch. Infamia facti tantum, id est, orta ex eo quod homines male loquentes ei causarint etiam publicam infamiam, non impedit jus eligendi; Suar., Pass., Leur., *q.* 279.

402 § 13. Potest quis per sententiam privari voce activa; legitima tamen appellatio posset hic suspendere effectum talis sententiæ; Suar., Pass.; uti nec tum obesset valori si reliqui eligentes eum admittant qui toleratus est, id est, in quem in particulari non est actu lata sententia privationis; Molin., Sanch., Dian., Pass. V. Leur., *q.* 280.

403 § 14. Eligentes non servata forma sunt pro ista vice privandi potestate eligendi; *cap. Quia propter*, et *cap. Quanquam*, *h. t.*, *in* 6. Clerici admittentes laicum ad coeligendum incurrunt suspensionem ferendæ sententiæ ab officiis et beneficiis per triennium, et ipso facto privationem vocis activæ; *c. Quisquis*, *h. t.*; Suar., Leur., *quæst.* 282. Electus autem tali electioni consentiens fit etiam ineligibilis ad omnes et solas dignitates; *cap. Quisquis*, *h. t.*, idque ipso facto; Abb., Inn., Suar., Fagn., Laym., Pass., *cap.* 8, *n.* 15, contra Barb., Bonac., putantes hanc pœnam esse tantum ferendæ sententiæ; potest tamen Episcopus in hac ineligibilitate dispensare; Abb., Innoc., contra Fagn., quia quando Canon permittit dispensationem si non exprimatur quis debeat, potest dispensare Episcopus; Laym., Barbos., Azor., Butr., Pass., *num.* 26. Vide Leur., *q.* 281 *et seqq.*

§ 15. Eligentes scienter indignum, *quos* 404
nempe *Dei timor a malo non revocat*, privantur ipso facto pro ista vice potestate eligendi, et suspenduntur a beneficiis per triennium; *cap. Cum in cunctis*; *cap. Dudum*, *h. t.* Quod tenet de eligentibus etiam ad Prælaturas et Dignitates Episcopatu inferiores, Abb., Pirh.; pœna tamen suspensionis incurritur tantum ab eligentibus Episcopum indignum; *cap. Si compromissarius*, *h. t.*, *in* 6. Si ad prælaturam etiam inferiorem electus sciebatur insuper simoniam commisisse, eligens fit præterea inhabilis ad dignitatem vel beneficium aliud in illa Ecclesia obtinendum; *cap. Per inquisitionem*, *h. t.*; Abb., Pirh., Leur., *quæst.* 248, 285. Quod si omnes scienter elegerint indignum, jus eligendi pro ea vice devolvitur ad Superiorem; si tantum aliqui, remanet apud innocentes, qui tamen, si velint, poterunt iterum admittere nocentes, quia pœna illa lata est in favorem innocentium, ideoque remittere possunt; nec videtur incurri nisi post apertum scrutinium fuerit publicata communis electio; tum enim prius censetur esse perfecta; *cap. Perpetuo*, 7, *h. t.*, *in* 6; Abb., Laym., Pirh., Leur., *quæst.* 250. Vide etiam dicenda *n.* 443. Et notandum præterea debere eligi digniorem, uti dicetur *a n.* 579.

§ 16. Eligi non potest excommunicatus, in- 405
terdictus, irregularis, et secundum Caj., Sot., Panorm. et alios, qui est in peccato mortali; sed Nav., Azor., Castrop., *d.* 2, *p.* 11, § 2, *num.* 3, merito intelligunt tantum de illo qui est in peccato mortali publice noto, qui tamen adhuc videtur valide eligi, quamvis peccari possit ratione scandali, si talis indignus præferretur aliis. An autem electio excommunicati minoris sit irrita videri potest Dicast., *de cens.*, *dub.* 6, ubi dicit esse tantum irritandam.

§ 17. Privatus ipso jure voce passiva aut 406

redditus inhabilis adhuc eligi potest si necdum sit privatus servata forma judicii post citationem vel per sententiam quæ transierit in judicatum (seu cujus effectus non sit suspensus per appellationem), sit declaratus reus criminis cui privatio annexa; Pass., *cap.* 25, *a num.* 600, docentque Auctores multi cum Leur., *q.* 288, quando agitur de privatione vocis activæ, aut passivæ, aut de inhabilitate, aut de alia simili pœna Ecclesiastica, quamvis dicantur ipso jure et ante sententiam, etiam absque declaratione incurri, tamen reum non teneri in conscientia eam in se exsequi ante sententiam declaratoriam criminis. Vide dicta *l.* 1, *num.* 612.

407 § 18. Semel rejectus ab electione ob crimen vel infamiam manet ineligibilis donec ista purgentur; si autem habens confirmare rejecerit electionem nulla data causa, prius præsumendum est fuisse vitium in electione, idemque in electum non redundat inhabilitas; *cap. Super eo, h. t.*, nisi forte intervenisset simonia. V. Leur., *q.* 289 *et seqq.*

408 § 19. De jure communi valet ad dignitates vel beneficia non regularia electio illius qui non est de Capitulo aut etiam Diœcesi si fiat a majori parte; *cap. Cum inter*, 21, *h. t.*; Innoc., S. Thom., Abb., Felin., Butr., Barb., Laym., Garz., Passer.; potest etiam Superior ad quem fit devolutio conferre extraneo; *cap. Ad decorem, de Inst.;* Gl., Abb., Castrop.; si autem requiratur ut eligendus sit aliquo loco oriundus, satis est ejus patrem inde esse oriundum, uti dictum est *n.* 323. Vide Leur., *q.* 293 *et seqq.*

409 § 20. Invalida est electio sui ipsius; *cap. In scripturis* 8, *q.* 1, *cap. fin. de instit.* Quod tenet, quamvis quis esset dignior et jurasset se electurum digniorem; Sylv., Pass.; valentque hæc etiam in electione per compromissum; unius enim compromissarius non potest eligere ipsum, quamvis eligere possit alium compromissarium, et hic consentire possit electioni sui, eo modo quo *a n.* 326 dictum est de præsentatione. V. Leur., *q.* 296, 401, et præcipue Pignat., *tom.* 9, *cons.* 125, ubi multa habet de electione etiam alterius per ambitum procurata.

410 § 21. Ut quis eligatur ad præfecturam regularem, non prærequiritur Clericatus, quia confertur tantum potestas et dominativa et paterna, qualis convenit etiam feminis, et olim competebat antiquis Monachis non Clericis; S. Thom., Suar., Pass.; prærequiritur tamen professio ut præfectura obtineatur in titulum; *cap. Cum ad nostram, de Electione;* et quidem expressa prærequiritur; *cap. nullus, de Elect. in* 6; et in eadem Religione, *Clem.* 1, *de Elect.*, quorum unum si desit, irrita est electio; Trid., *sess.* 25, *cap.* 1, *de Regul.* Valentque hæc etiam de Monialibus; *cap. Indemnitatibus, de Elect. in* 6, quæ ut Abbatissæ vel Priorissæ fieri possint, debent præterea fuisse professæ per quinque annos; Trid., *cap.* 7; Abb., Suar., Tambur., Barb., Leur., *q.* 297 *et seqq.*

§ 22. Vocare ad electionem communiter 411
spectat ad Prælatum primæ Dignitatis, vel ad illum qui senior est servitio aut professione; Pass. Debentque vocari omnes qui debent, volunt et commode interesse possunt; *c. Coram, et c. Quia propter h. t., c. cum in Ecclesiis, de præb. et dignit. in* 6.

§ 23. Illi dicuntur debere interesse qui jus 412
habent aut sunt in possessione eligendi; *c. In Genesi*, et *c. Querelam h. t.;* non ideo tamen qui jus habent tenentur interesse, nisi exigat bonum commune, quia tunc potest cogi ut muneri suo satisfaciat; Abb., Tamb., Barb., Pass.; cogi tamen nemo potest ad dandum votum certo inutile, Pass., quamvis teneatur quis electionem malam expresse reprobare, alioquin censetur consentire; Rodriq., Pass., et nisi excuset justa causa, etiam sub veniali tenetur dare suum votum, alioquin non satisfacit muneri; Pass. Vide Leur., *q.* 300 *et seqq.*

§ 24. Tunc aliquis non potest commode in- 413
teresse si Ecclesia vel ob moram nimiam, vel alia ex causa ideo pateretur grave damnum, de quo judicare debet Præses electionis cum majori parte eligentium; Pass., Barbos. Et quamvis *cap. Coram* 35, *h. t.*, dicatur vocandos eos qui sunt in Provincia, tamen cessante periculo gravis damni Ecclesiæ etiam vocandi sunt omnes extra Provinciam degentes, si intra tempus electioni statutum adesse possunt; Abb., Tamb., Pass. Quod si quis renuntiarit voci suæ activæ, si renuntiationem etiam acceptatam revocet, adhuc vocandus et admittendus est, quia hoc est utile Ecclesiæ, attamen facta sine illo ante revocationem valent; Abb., Sylv., Pass. Vide Leur., *q.* 35 *et seq.*

§ 25. Canonicus ingressus novitiatum Reli- 414
gionis debet secundum multos vocari, quia saltem potest procuratorem constituere; secundum alios non debet vocari, quia censetur longissime absens; si tamen accesserit, rejici non poterit; Suar., Azor., Sanch., Castrop., Leur., *q.* 308. Attamen attendenda est consuetudo.

415 § 26. Inhabiles vocandi non sunt si actu privati sint voce; si autem sint tantum privandi ob crimen, vel notorium, vel quod probari possit, vocari possunt; attamen vocari necesse non est; Abb., Host., Barb., Pass., Leur., *q.* 309.

416 § 27. Vocati ad certam diem censentur vocati ad horam diei matutinam qua fieri solet electio; Pass., Leur., *q.* 310. Si tamen major pars mane conveniens vellet potius post prandium eligere, expectari deberet; Pass., Leur., *q.* 330. Si autem quis termino electionis necdum instante ex justa causa appellet a tali die præfinito, audiendus est, alioquin censebitur contemptus. Quod si tamen etiam major pars nihil protestata sit, sed via facti emanserit, potest etiam unicus præstituto tempore comparens valide eligere; e contra, si comparuerint et pars major noluerit ista die eligere, suspendi debet electio si adhuc duret tempus eligendi a jure statutum; si autem jam expiraret, potest sola pars minor eligere; Pass., Leur., *q.* 311.

417 § 28. Absentes sunt personaliter vocandi si commode fieri possit; *cap. Cum olim, de Dolo et contum.* Si nesciatur ubi sint, citatio facienda est ad ædes, aut si ædes non habeat, in Ecclesia aut ad valvas Ecclesiæ ubi habitare consuevit; *cap. Venerabilis*, ibid.; Pass. V. Leur., *q.* 312, 313.

418 § 29. Si quis vocandus non sit vocatus, habet jus ante confirmationem, aut si etiam de hac nihil sciverit, etiam post confirmationem agendi de contemptu; si tamen dissimulet, cassari non potest electio cæteroquin valida; si se opponat, cassari debet; *cap. Quod sicut, h. t.*; *c. fin. h. t., in* 6; Abb., Barb. Quod si moriatur, potest ejus successor similiter se opponere; Bald., Lavor., Pass. Nec præsumitur facta citatio, sed probari debet ab electoribus; Pass. Quod si cassetur electio, non devolvitur ad Superiorem, sed redit ad Capitulum; Pass. Vide Leur., *q.* 314 *et seqq.*

419 § 30. Electio fieri debet in Ecclesia viduata; *cap. Quod sicut, h. t.*, potestque fieri sive in choro vel navi, sive in Sacristia vel domo Capitulari, sive in ambitu aliave parte honesta. Ex causa tamen fieri potest extra Ecclesiam; et alibi facta sine causa, secundum Laym. et Pirrh. contra multos alios, venit irritanda; et si esset electio Papæ extra conclave foret irrita; *cap. Ubi periculum, h. t. in* 6, et *Constit.* Greg. XV, *Æterni Patris.* V. Pass., *c.* 12, *a n.* 1; Leur., *q.* 320 *et seqq.*

420 § 31. Tempus pro eligendis Prælatis tam sæcularibus in Cathedrali quam Regularibus, de jure communi sunt tres menses; *c. Ne pro defectu, h. t.* Pro dignitatibus in Collegiatis vel pro aliis beneficiis, sunt sex menses; *cap. Nulla de concess. præb.*; *c. Licet de suppl. negl. prælat., Clem.* 1, *tit. eod.* Et computandi sunt menses prout occurrunt in Calendario, ac de momento ad momentum; hinc si 1 Januarii, hora 6, obierit, durat tempus usque ad horam 6, 1 Julii; Menoch., Mandos., Boer., Garz., Sanch., Castrop., Pass., Leur., *q.* 328. Potest tamen hoc tempus restringi si major pars exigentium velit; Abb., Pass., Leur., *quæst.* 331.

421 § 32. Hoc tempus incipit currere a die acquisitæ notitiæ vacationis; *c. Quia diversitatem, de concess. præb., et Cap. Licet, De suppl. negl. præl.* Quod Pass. et Paxjord. dicunt esse tempus quo haberi potuit et debuit talis notitia. Vide dicta *n.* 308.

422 § 33. Tempus non currit habentibus et probantibus suum impedimentum, etiamsi per culpam inciderint in impedimentum, dummodo non sint in mora cur per alium non tollatur; *c. Quia diversitatem, De concess. præb.*; Gl., Abb., Barb., Garz., quamvis ipsi non teneantur semper urgere ut impedimentum tollatur; Pass., Leur., *q.* 329, et dicta *n.* 308.

423 § 34. Si ex negligentia non sit facta electio intra tempus, provisio devolvitur immediate ad illum Superiorem cujus erat confirmare; si etiam hic intra tempus ordinarium negligat, devolvitur ad alium immediatum, et tandem ad Papam; *cap. Quanquam, h. t.*; Rebuff., Laym., Pirrh. Quod si Superioris provisio fuerit reprobata, aut ab eo provisus noluerit consentire, aut post consensum renuntiarit juri suo, potestas eligendi devolvitur ad ordinarios electores, habentque iterum novum tempus integrum, quia tantum privantur pro una vice; Pass., Pirrh. Si autem non fuerit negligentia in eligendo, sed tantum propter aliquem defectum fuerit rejecta electio, aut electus non consenserit, manet electoribus etiam novum tempus; *c. Si electio, h. t., in Sexto*; Pirrh. Vide Leur., *q.* 332.

424 § 35. Electio non debet esse clandestina; *cap. Quia propter h. t.*; Leur., *quæst.* 773. Potest tamen ex causa rationabili fieri de nocte; Lavor., Rodriq., Mirand., Pass., dicentes si de die absolvi non potuerit, posse continuari in noctem, quamvis Pirrh. dicat altero die resumendam; si autem sine causa fiat de nocte, Laym., Pirrh. aliique communiter dicunt rescindi posse tanquam non Canonicam, quamvis

contradicat Pass., Vide Leur., *q.* 333; potest autem fieri etiam die festo, uti docent Auctores cum Pass., *cap.* 12, *n.* 45, quia est actus extrajudicialis; hinc post Cajet. docent Bonac., *ad.* 3, *præcept. p.* 2, *n.* 9, et Bass., *v. Festum.* 2, *n.* 14, etiam civibus licitum esse die festo convenire et eligere ad officia.

425 § 36. Prius post publicationem scrutinii et communem electionem, debet saltem intra octiduum, si commode fierit possit, requiri consensus electi; *cap. Cupientes, h. t. in* 6. Nec ipse prius consentire potest, quia utrumque spectat ad formam; *cap. Quia propter h. t.;* Inn., Abb., Barb., Butr., Bass. Debet autem consentire intra mensem ab electione sibi præsentata, alioqui amittit jus quæsitum; Gonz., Barb., Pass., Vide Leur., *quæst.* 382 *et seqq.*

426 *Quæst.* 57. — *Quid notandum sit circa confirmationem electionis?* Resp. seq. § 1. Si Capitulum habens jus intelligendi et confirmandi, installet electum, hæc installatio habet vim confirmationis; Oldr., Lott. Similiter quandoque sola benedictio ab Episcopo data Abbati habet vim confirmationis; Laym., Leur., *p.* 2, *quæst.* 413.

427 § 2. Omni electio inferioris quam sit Papa, licet facta sit per unanimia et quasi per in inspirationem, indiget confirmatione, quia alias non habetur a Superiore Ecclesiastico auctoritas et jurisdictio; Host., Donat., Lott. Si tamen sit facta simpliciter per inspirationem non videtur indigere confirmatione; quæ enim spiritu Dei aguntur, humanis legibus non subsunt; Donat., Lott., Barb., *De jure Eccl.*; *lib.* 1, *cap.* 9, *n.* 7; quandonam autem censeatur facta per inspirationem, dictum est *n.* 932. Quod si quis post nominationem suam statim habeat jus in re et potestatem administrandi, est potius collatio quam electio. Non valere autem consuetudinem non confirmandi electum docent Abb., Joann., Andr., Laym., quamvis Pirrh. dicat contrarium induci posse per consuetudinem. V. Leur., *quæst.* 416 *et* 417.

428 § 3. Si quis sit canonice electus, præsentatus, habilis, ita ut manifeste non appareat electi indignitas, confirmari debet; neque potest electus rejici absque læsione saltem caritatis; Lug., *de Just., d.* 35. *n,* 62. Imo confirmatio censetur actus justitiæ sive debitus; Laym., Pass., Lott., Luca., V. Leur., *q.* 419 *et seqq.* Item *q.* 473. Quod tenet, licet electio facta sit in discordia, dummodo sit a majori parte; Pass., Leur., *q.* 467. Potest tamen negari confirmatio, si inde orietur scandalum vel commune damnum; Pass., *cap.* 33, *n.* 137. A quibus autem confirmandi sint Episcopi, Abbates, Abbatissæ, etc., et an potestas confirmandi Sede vacante competat Capitulo, item ad quem spectet per jus devolutum aut orta lite, vel si facta sit appellatio ab electione, videri potest Leur., *q.* 459 *et seqq.*

§ 4. Confirmandus non est cujus electio 429
facta est per abusum potestatis sæcularis; Laym. Nec invitus; *cap. Cum inter Canonicos, de elect.* Nec qui a confirmatore prudenter creditur male recturus; *Clement. Exivi, de verb. signific.* sub fine. Nec indignus, qui si confirmetur, secundum *cap. Nihil* 44, *De Elect.*, dejiciendus est prælatura vel beneficio, et confirmans ista vice privatur jure confirmandi, suspenditur a perceptione fructuum sui beneficii, et si fecerit per malitiam vel dolum, puniendus est graviori pœna arbitraria. V. Leur., *q.* 468 *et seqq.* Quid autem facere debeat confirmator, si electus laboret infamia facti, explicat ex Pass., Leur., *q.* 475.

§ 5. Causa confirmationis cognosci debet; 430
cap. Nihil, de Elect., et facta sine cognitione causæ est irrita post declarationem; *cap. fin. de elect. in.* 6.; Abb., Tamb., Donat., Lavor., Pass. Quod tenet etiam quoad Regulares, Pass. et *cap. fin.*; sermo est etiam de confirmatione in beneficiis simplicibus; Pass. Vide Leur., *q.* 476 *et seqq.*, ubi a quæstione explicat quæ pœnæ incurrantur si confirmator negligat inquisitionem; item in qualia circa electum inquirere debeat, an inquirere debeat, etiamsi nihil obmoveatur, et electus sit notorie dignus; an inquisitio sit facienda judicialiter; quomodo cassanda sit electio; an detur appellatio vel exceptio contra confirmationem aut sententiam cassationis; an confirmatione annullata perimatur quoque electio, etc.

§ 6. Electio jure humano nulla fit valida 431
per confirmationem illius qui potest et vult supplere defectus; ad hoc tamen necesse est ut confirmans procedat ex certa scientia de defectibus; quos sanat, Laym., Donat., Pass., Lott., V. Leur., *q.* 423.

§ 7. Electus non habet ante confirmationem 432
jus in re; Nav., Azor., Garz., Rebuff., Tamb., Pass., Leur., *q.* 124. Nec potestatem administrandi; Laym., Pirrh., Leur., *q.* 425, et est expresse vetitum electis ne ante confirmationem se ullatenus ingerant in administrationem; *cap. Nocti; cap. Qualiter, De Elect.*; Azor., Tamb., Lott., Leur., *q.* 426, et nequidem deputari potest ut administret velut Œco-

nomus vel procurator aliove simili titulo ; *cap. Avaritiæ. De Elect, in* 6 [1]; Pass., Lott., Pirrh. Administrare tamen potest : 1. Si exigat necessitas et absit qui confirmare potest ; Lott. 2. Si alicubi sit consuetudo administrandi necdum accepta confirmatione ; Pass. et alii contra Abb. et alios. 3. Abbatissa aut Priorissa electa per majora non potest tamen alienare aliquid nec admittere novitias ; Laym., Pirrh. 4. Episcopi aliique Prælati etiam inferiorum Ecclesiarum confirmandi a Papa, si extra Italiam sint in concordia electi ; *cap. Nihil.* de Elect. ; Leur., *q.* 803. Tunc autem dicitur electio in concordia si facta sit per majorem partem, ita ut minor juste non possit contradicere ; Laym. Nullam tamen habent potestatem alienandi ; vel donandi *cap. Nihil, ib.* Hanc potestatem administrandi Abb., Laym., Pirh., contra Gl. et Butr., concedunt etiam Prælatis ab Episcopo vel alio confirmandi, si ob distantiam vel aliud impedimentum nimium differenda est confirmatio. V. Leur., *n.* 427 *et seqq.* Administrantes autem, ex concessione *cap. Nihil*, hoc ipso acquirunt quasi possessionem ; Gl., Laym., Pirrh., Leur., *q.* 435. Quod si electio rejiciatur tanquam irrita a principio ob defectum publice notum, cessat possessio, imo gesta ab electo sunt irrita ; si autem electio solum irrita est, aut si defectus non fiat publice notus, gesta valent ; Gl., Abb., Inn., Laym., Pirh., Leur., *p.* 433.

433 § 8. Quando opus est confirmatione Papæ ante administrationem prælaturæ, quamvis aliquis etiam per testes certus sit confirmationem esse datam vel etiam scriptam, tamen administrare non potest nisi litteris acceptis et exhibitis ; *Bonif.* VIII, *Extrav. Injunctæ, de Elect. inter communes ;* Az., Paris., Pass., alioquin irritum est quidquid agit, nec quidquam percipere potest et qui talem recipiunt suspenduntur a perceptione. Eædem pœnæ cadunt in illos qui administrant necdum præstito fidelitatis juramento, vel non obtentis litteris traditionis pallii ; Pirh. Excusatur ab his pœnis qui non commisit temeritatem et præsumptionem, et in quem nondum est lata sententia horum declaratoria. Vide Leur., *q.* 438 *et* 439, et quoad Regulares, *q.* 440 [2].

§ 9. Qui confirmantur ab alio quam Papa pos- 434
sunt valide et impune admnistrare ante exhibitas litteras confirmationis, quamvis hoc negotium non sit ordinarium, sed adhuc subjectum turbationi ; Abb., Felin., Oldr., Barb., Pas., Lott., Leur., *q.* 441, valentque dicta, etiamsi nondum ceperit possessionem ; Pass., Garz. V. Leur., *q.* 442.

§ 10. Pœna usurpatæ administrationis ante 435
confirmationem est privatio juris quæsiti per electionem ; *cap. Qualiter, de Elect.*, putatque Laym. non requiri nisi declarationem et exsecutionem Judicis ; sed alii cum Pass., Lott., Pirh., dicunt esse pœnam ferendæ tantum sententiæ ; si autem quis se ingesserit ex titulo œconomi vel alio, cum præsumptione seu temeritate, malitia et dolo per cap. *Avaritiæ de Elect. in* 6, privatur ipso facto suo jure, attamen post declaratam a Judice præsumptionem, malitiam et dolum ; Tiraq., Paris., Tamb., Pass., Lott. Porro a dolo excusat quævis causa, etiam de se injusta et imprudens ; Pas., Lott. Quod si quis se ingesserit post confirmationem ex errore juris irritam, multi cum Lott. dicunt adhuc incurri illam pœnam, sed probabiliter negat Pass., quia pœnæ non sunt extendendæ ad diversos casus. Vide Leur., *q.* 435. Talem autem se in-

1 Mortuo Episcopo, jurisdictio episcopalis ad Capitulum Cathedrale transit, a quo infra octiduum nominari debet Vicarius Capitularis. Nefas omnino est *electo* in Episcopum se ingerere in administrationem Diœcesis quam regendam habebit ut dicit auctor noster. Hanc prohibitionem ad designatos in Episcopos a Principibus extendendam esse, omnino demonstrant. Bulla Clementis XI, 24 Aug. 1709 ; Breve Pii VII ad Card. Maury : *Litteræ tuæ*, 5 novemb. 1810 ; Breve ejusdem Pii VII ad Vicarium Capitularem Florentinum, *non valde*, 2 Dec. 1810 ; ex allocutione Consistoriali Gregorii XVI, 1ª Martii 1842. Unde ad Sedes Episcopales designati omnino prohibentur earumdem curationem suscipere antequam Apostolica de sua institutione Litteras adipiscantur, ne ipsorum acta irrita infectaque sint. Capitulum gravissime peccaret si ad Sedem Episcopalem suæ diœcesis designatum, in Vicarium generalem assumeret, quod tamen aliquoties turpiter factum historia demonstrat. A sic intrusis acta, omnino nulla sunt, irrita et invalida, graviter rei sunt qui eisdem obediunt. Cautissime ergo sumi debet phrasis ista « *Administrare tamen potest.* 1° *Si exigat necessitas et absit qui confirmare potest.* » (*Edit*).

2 Requiritur ergo actualis ostensio et vide apud D. Craisson, *manuale totius juris*, quomodo in America se gesserit Capitulum quoddam ingressum intercludens Episcopo qui litteras perdiderat quas certo acceperat. Non satis tamen raro, quo non constat nomine, in aliquot Galliæ Diœcesibus, Episcopi quidam solemni pompa excipiebantur a Capitulo et aliquot elapsis diebus, Capitulum eorum Bullas accipiebat. Alterius et altioris sit de his judicare. (*Edit.*)

gerentem reddi inhabilem ad illam Prælaturam, et ad alia etiam beneficia in quacunque Ecclesia, tenent Menoch., Azor. et alii. Vide Leur., *q.* 436.

436 § 11. Episcopus accepta confirmatione potest etiam ante consecrationem, saltem per alium, omnia quæ sunt jurisdictionis, sed non quæ sunt Ordinis Episcopalis. Nec obstat *Reg.* 67 *Juris in* 6 : *Quod alicui suo non licet nomine, nec alieno licebit;* nam sensus est non posse, v. g., Suffraganeo suo dare potestatem ordinandi, hanc enim aliunde habet; attamen dare potest jurisdictionem quam non habet Suffraganeus, sed solus Episcopus ; Leur. *q.* 443. Archiepiscopus tamen non potest ante acceptum pallium convocare Concilium provinciale aut visitare Provinciam, etc., *cap. Quod sicut, de Elect.;* Leur., *q.* 444. Abbas confirmatus potest ante benedictionem exercere omnia quæ sunt jurisdictionis; Tambur., Lott. V. Leur., *q.* 445.

437 § 12. Electus debet intra trimestre a die acceptatæ electionis petere confirmationem nisi legitime impediatur; cap. *Quam sit, de Elect. in* 6. Est tamen satis si procurator, amicus, electores vel quivis alius petat pro ipso; Pass. Et si per duas electiones sit electus, non potest nisi ex vi unius peti confirmatio, ne hæc vagetur in incerto; *cap. Et quis, de Elect.*; Laym., Pass., Lott., Pirh. Nec obstat quod quis possit prosequi plures collationes vel institutiones, nam disparitas est quod electus prius quærat jus, et sit petitor confirmationis, adeoque determinare debet vi cujus electionis petat; habens autem collationem vel institutionem habet jus in re, et, quærit se in eo defendere, et *Nemo pluribus uti defensionibus prohibetur; Reg.* 20 *Juris in* 6; docent autem Gl.,Barbos. , Lott., Pass., Leur., *q.* 188, præsentatum pluribus præsentationibus posse prosequi singulas, aut ab una electa regredi ad alteram; sed contradicunt Lop., Lamber., quia similiter institutio hic vagaretur in incerto. Plura circa petitionem confirmationis vide apud Leur. , *q.* 446 *et seqq.*

438 § 13. Qui absente impedimento non petit confirmationem intra tempus, ipso facto sine alia declaratione cadit jure quæsito; cap. *Quam sit, de Elect. in* 6; Suar. , Barb., Pass., Pirh., et tunc jus ac tempus eligendi redit ad electores cap. *Si electio*, ibidem; Pass., Pirh.; nisi electio fuerit præsentata Papæ, cui tunc per applicationem manuum provisio reservatur; Lott., *l.* 3, *q.* 17, *n.* 213. Posset autem confirmans ex causa cogere electum ad petendam prius confirmationem; Germin., Franc., Pass.

§ 14. In Ecclesiis cathedralibus et regularibus, pro quibus confirmatio petitur a Papa, statuitur *cap. Cupientes, de Elect. in* 6, ut electi post mensem a præstito consensu veniant Romam intra tempus respondens distantiæ loci, aut si impediti sint, mittant procuratorem cum actis, debentque etiam nomine electorum venire duo qui post 20 dies ab adventu se simul præsentent, referant de electione et confirmationem petant, nec discedant Roma, nisi confecto toto negotio. V. Leur., *q.* 455. 439

§ 15. In jure non est statutum tempus intra quod dari debeat confirmatio ; si tamen tardet, potest Superior illius qui habet jus confirmandi præfigere terminum, sed non ultra sex menses, intra quos, si non confirmet, ipse faciat; Barb., Pass., Leur., *q.* 456. 440

§ 16. Confirmatio fieri potest omni loco honesto, facta tamen in aula Principis sæcularis posset irritari ; *cap. Qua fronte, de Appel. et arg.; cap. Quanquam, de Elect. in* 6; Pass., Pirh., Leur., *q.* 457. Quod si fiat post litem in judicio contradictorio aut opponentibus solemniter citatis, fieri non potest extra territorium proprium, quia in alieno exerceri non potest jurisdictio contentiosa ; Pass. V. Garz., *p.* 5, *c.* 8, *n.* 141 ; Leur., *q.* 458. 441

Quæst. 58. — *Quid circa postulationem ejusque admissionem sit addendum ?* R. De postulationis divisione, fine, effectu et forma in illa observandis videri potest Leur., *p.* 2, *q.* 201 *et seqq.*, quibus adde seqq. 442

§ 1. Postulatio facta in discordia, id est, in qua aliqui postulant hunc , alii alium , si non concurrat cum electione, requirit majorem partem Capituli, ut ex *c.* 1, *De his, quæ fiunt a maj. part. Capit.*, et ex *c. Bonæ*, 23, *h. t.*, colligunt Azor., Laym., Barb., *De jure Eccl.*, *l.* 1, *c.* 19, *n.* 11. Si concurrat cum electione ut huic prævaleat, requirit duplo majorem numerum votorum, sive duas partes Capituli; Abb., Silv., Laym., Barb., Fagn., Pass., Lott., *l.* 3, *q.* 17, *n.* 241, probatque stylus Curiæ antiquus et recens ; hinc *cap. Scriptum, de Elect.*, significatur ubi sunt 47 eligentes, si non fuerint 32 postulantes; sed 17 eligentes, confirmandam esse electionem et Auctores, qui forte innuunt postulationem per majora factam esse præferendam, intelligi debent si postulatio cum postulatione concurrat, quamvis et tum possit utraque rejici, cum admissio postulationis non sit debita, ut dicetur *n.* 448.

Notant tamen Layman et Pirh. si major pars postularit, et minor pars, attamen major quam sit pars tertia, elegerit, Superiorem posse admittere postulationem, quamvis et electionem confirmare possit, aut etiam utramque rejicere, quod maxime valet si duæ partes ignoranter postularint indignum; tum enim rejicitur postulatio et electio, si autem scienter fecerint, confirmatur potius electio; Pass., *de Elect.*, *c.* 24, *n.* 57. V. Leur., *q.* 209, 210.

443 § 2. Quamvis postulatio sit unanimiter facta, si necdum sit præsentata Superiori, possunt postulantes resilire et procedere ad aliam postulationem vel electionem; Abb., Silv., Azor., Barb., Lott. Quod tenet etiamsi esset publicata; Laym., Pirh.; et admissa a postulato; Pass., Engel; imo licet postulantes promisissent non revocare; Bald., Pass.; sic tamen variantes sine causa possent peccare causando infamiam postulato, et si consenserint in expensas ad hoc faciendas, tenentur refundere; Pass., Engel, contra Abb., Silv. E contra si postulationem præsentarint Superiori debent hujus judicium expectare; *cap. Bonæ* 4, *h. t.* Vide Leur., *q.* 212, 213.

444 § 3. Omnes qui possunt eligere possunt postulare, cum postulatio sit accessoria et fiat loco electionis; Silv., Barb., Pass. Ideoque etiam præscribi potest jus postulandi, uti et eligendi, secundum dicta *n.* 395. Postulari possunt solum illi, qui ob impedimentum canonicum dispensabile eligi non possunt, quamvis forte raro soleat dispensari; Pass., Engel, *l.* 1, *tit.* 5, *n.* 10. In dubio an quis sit eligibilis an postulabilis, securius est postulari; Pass., *n.* 25. Videri potest Pignat., *t.* 9, *consult.* 158.

445 § 4. Patriarchæ, Archiepiscopi et Episcopi possunt tantum postulari ad aliam Ecclesiam; *cap. ult. h. t.* Quod tenet de Episcopo confirmato, quamvis nondum consecrato; Abb., Laym., Pass., Pirh., *l.* 1, *t.* 5, *n.* 9; attamen non tenet de electo necdum confirmato, neque de illo qui Episcopatum dimisit, quia necdum est, aut desiit esse in Matrimonio cum Ecclesia; *c. Cum inter de Elect.*, Cardinalem esse eligibilem ad Episcopatum docent Abb., Laym., Pirh. et alii, contra Imol., Host., Silv., Butr., Az., Barbos., *n.* 9, quia hoc nullibi negatur, quamvis admittere non possit sine licentia Papæ. Similiter Abbates, Archidiaconi, Præpositi, Priores sunt eligibiles ad dignitatem similem vel majorem in alia Ecclesia; Laym., Pirh., Pass., *a n.* 38. Similiter Clerici unius Diœcesis ad Prælaturas alterius; Abb., Silv., Tabien., Pass., *n.* 42. Similiter Religiosi professi ad Prælaturas Episcopatu non inferiores, attamen non sine licentia Superioris; *cap. Si Religiosus, de Elect. in* 6. Gl., Abb., Silv., Pirh., *n.* 42. Mendicantes tamen nequidem postulari possunt ad Ecclesias inferiores vel alia Monasteria extra suos Ordines; *Extrav. de postulatione, inter communes.* Possent tamen postulari apud Papam; Pass., *n.* 44. Quod si non essent professi, postulari possent ad Prælaturam regularem; Pass., Lott., *n.* 236. Eligi etiam potest aliquis, quamvis non sit de hoc Capitulo vel Diœcesi, uti dictum est *n.* 408. Denique si aliqui inscienter elegerint tantum postulabilem, cognito errore possunt postulare eumdem; Laym. Vide Leur., *q.* 221 *et seqq.*

§ 5. Si scienter postuletur indignus, sive 446
habens defectum indispensabilem, perditur pro ea vice ipso facto jus postulandi et eligendi; *arg.*, *c.* 1 *et* 7, *h. t. c. Scriptum, etc. Cum in cunctis, de Elect.*; Abb., Barb., Az., Pass., *n.* 17; electio enim et postulatio etiam quoad pœnas æquiparantur, cum sint ad eumdem finem; Gl., Laym., Pirh. Præterea postulantes indignum, saltem ad Ecclesiam Cathedralem, suspenduntur per triennium a beneficiis in Ecclesia pro qua postularunt; *Extrav. un. h. t. inter communes.* Qui tamen postulationi expresse contradixerunt, soli retinent jus; *c.* 1, *h. t.*, *et c. Cum Vintoniensis, de Elect.* Quod verum est, etiamsi esset unicus qui contradixisset, nam jus et nomen universitatis conservatur in uno, uti dictum est *n.* 390. Vide Leur., *q.* 217, *et seqq.* Item dicta *n.* 404. 447

§ 6. Postulatio publicanda est, non tantum coram Capitulo, sed etiam populo, uti vult Pass., *n.* 22, contra Silv. Tenentur autem postulantes intra tres menses suam postulationem præsentare: Gl., Laym., Pirh., *lib.* 1, *t.* 6, *n.* 307, aut si a Papa petenda sit admisso, secundum *c. Cupientes, De Elect. in* 6, debet Capitulum post mensem a non recusata postulatione mittere Romam, eo modo quo de electione dictum est *a n.* 437, possuntque videri Pirh., *a n.* 209, et Leur., *q.* 455. Postulatus autem prohibetur sui admissionem petere; Pass., *c.* 33, *n.* 43; debet tamen intra mensem declarare an dissentiat suæ postulationi an non; *c. Quam sit, de Elect. in* 6; non tenetur tamen positive consentire; *cap. Cupientes, ibid.*, quamvis, si non recuset, possit consentire sub conditione admissionis a Superiore; Pass., Vide Leur, *q.* 214 *et seqq.*

§ 7. Postulatio dirigitur ad eum cujus esset confirmare electionem, dummodo possit dis-

pensare in impedimento, alioquin dirigitur ad dispensantem ut tollat impedimentum, et dein ad confirmantem, nisi dispensans simul haberet potestatem confirmandi; Laym., Pirh., Leur., *q.* 228. Non est tamen ex justitia obligatio ut admittat postulationem; Host., Tond., Laym., Pass., Pirh., l. 1, *tr.* 5, *n.* 15, contra Abb., Jo, Andr. et Lott., quod colligitur ex *c. Postulationem, et cap.* 3, *Bonæ h. t.*, ubi dicitur esse gratiam si admittatur, etiamsi quis per unanimia postuletur, non enim est obligatio dispensandi cum nemo invitus de suo cogatur facere beneficium; *cap.* 4. *Precariæ*, 10, *q.* 2, quamvis per accidens possit esse obligatio ex officio, caritate vel aliunde; Leur., *q.* 229.

449 § 8. Si postulatus administret ante admissionem, postulatio est ipso jure nulla, quia nequidem dat jus ad rem; Inn., Abb., Laym., Tond., Pass., Lott., *n.* 301; Pirh., *l.* 1, *t.* 6, *n.* 302. Imo electores talem postulatum recipientes sunt ista vice privati potestate eligendi et postulandi; Leur., *q.* 430, *n.* 5.

450 *Quæst.* 59. — *Quid addendum sit circa possessionem?* Resp. De possessione multa diximus, *l.* 3, *p.* 2, *a n.* 507, quæ videri debent; hic adde seqq.

451 § 1. Beneficium collatum et acceptatum dat plenum jus in re, ita ut si sic provisus moriatur ante possessionem captam, beneficium vacet per mortem, quia possessio non addit jus, sed tantum facit ut jus sit efficax et competat potestas administrandi ac percipiendi fructus; *Rosa, de Ezech. lit. Apost.*, *p.* 1, *c.* 6, *n.* 194. Vide Leur., *p.* 2, *q.* 442 *et* 800. Et quamvis secundum dicta *n.* 432, electus per concordiam sæpe habeat potestatem administrandi etiam ante confirmationem, tamen is cui beneficium est collatum debet, antequam administret, præter collationem et investituram, habere possessionem; Laym., Lott., Leur., *q.* 801, nisi forte investitura fieret in loco beneficii, aut non esset liber accessus ad locum beneficii; Covar., Castrop., *t.* 13, *d.* 2, *p.* 32, *a n.* 7.

§ 2. Quando in Ecclesia vel altari ubi est beneficium, sit ejusmodi apprehensio possessoria, per eam sufficienter apprehenduntur omnia ad beneficium pertinentia; Covar., Castrop., Cor., Leur., *q.* 806, sicque etiam capitur possessio beneficii uniti; Gonz., Lot., Leur., *q.* 807; potest autem possessio apprehendi etiam per procuratorem ad hoc specialiter deputatum; Paris., Castr., Leur., q. 818. Et quamvis intronizatio, quæ tantum est externa solemnitas, de se non tribuat possessionem, tamen Lot. putat per installationem seu assignationem proprii stalli sufficienter tradi possessionem; hoc tamen non est verum, v. g., de electo, si ducatur ad stallum vel ad domum beneficii, quia cum possessio non possit capi ante confirmationem, talis cæremonia censeri non potest possessio. Vide Leur., *p.* 802.

§ 3. Post confirmationem, institutionem, aut 453
collationem et investituram potest quis propria auctoritate capere possessionem, nisi alicubi esset praxis ut per alium detur; Leur., *q.* 798, aut nisi alius possideret beneficium; tum enim hic possidens esset per exsecutionem vel judicem vocandus; *cap. Licet Episcopus, de Præb. in* 6; Paris., Menoch., Leur., *q.* 809, Et sic qui obtinuit resignationem in forma *dignum* debet citato resignante per exsecutorem mitti in possessionem; potest tamen habens resignationem in forma gratiosa propria auctoritate possessionem capere; Paris., Garz., Luca. Vide Leur., *q.* 799. De cætero nunc ordinarie ad Episcopum aut ejus Vicarium spectat mittere seu mandare provisum mitti in possessionem.

§ 4. Possessio in beneficiis Cathedralibus et 454
Collegiatis illarum Ecclesiarum debet tradi per Capitulum vel aliquem ab eo deputatum; si tamen id neglectum sit, satis est aliquem postea admissum esse ad alios actus Capitulares; Lott., Luc. V. Leur., *q.* 808.

§ 5. Si beneficium habeat suam Ecclesiam vel altare, debet ibi capi possessio; Corr., *l.* 4, *c.* 7, *n.* 44; fieri autem potest per tactum januæ templi, per osculum altaris, vel in necessitate per ocularem inspectionem cum attestatione Notarii; Corr., *n.* 41. Quod si nesciatur Ecclesia vel altare beneficii, satis est apprehendere prædium beneficii; Lott. Vide Leur., *q.* 804, 805.

§ 6. Lite pendente non potest capi possessio 455
beneficii super quo lis est apud Judicem introducta; si tamen tantum extrajudicialiter sit processum, potest capi. Vide Leur., *q.* 811.

§ 7. Si quis, etiam post signatam a Papa 456
supplicam, attamen ante expeditionem litterarum, ceperit possessionem beneficii, non facit fructus suos, sed in conscientia tenetur restituere, etiamsi nemo se opponat, estque talis possessor intrusus et perpetuo inhabilis; *Const. Julii III;* Luca, *de Benef.*, *d.* 56, *n.* 2. V. Leur., *q.* 812; id tamen tenet tantum de provisis per Papam et non per alios; Lott., Leur., *q.* 442, *n.* 5.

457 § 8. Quamvis ad acquirendam possessionem prærequiratur titulus ne vitiosus sit ingressus, ideoque non possit electus capere possessionem ante confirmationem, nec præsentatus ante institutionem; Laym., Pirh., Leur., *q.* 434; tamen titulus non requiritur ad manutenendam possessionem; Paris., Lott., *l.* 3, *q.* 24, *a n.* 6. Unde non expedit ut possidens producat titulum, maxime si sit imperfectus, quia præsumeretur non adesse meliorem, sed satis ipsi est quod possideat, et non constet de jure alterius; Paris., Lott. Excipe nisi Superior inquirat; Abb., Felin., Paris., *l.* 11, *q.* 14, *n.* 35, quod Lott. extendit etiam ad Patronum, aut etiam in curatis ad quemvis parochianum, quia horum omnium interest ne quis ejusmodi beneficia occupet sine titulo; non debent tamen injuste inquirere, quod præsumeretur si facerent post pacificam possessionem triennalem, nec debent inquirere tanquam adversarii, sed tantum velut agentes ex officio suo vel pro cautela; Paris., *n.* 38; Lott. Vide Leur., *q.* 816. Eo ipso tamen quod quis possideat beneficium, præsumitur titulus; Paris., Rebuff, Mascar., Gonz., Lott.; et quamvis impetrans probet unum titulum esse invalidum, præsumitur alium valere, quia potest adfuisse aut supervenisse melior; Tond., Lot., Leur., *q.* 823. Similiter si quis probet se hodie possidere, præsumitur continuasse possessionem; Gl., Abb.. Paris., Leur., *q.* 824. Quid dicendum sit si duo eadem die sint provisi, nec sciatur quis prius, et neuter possideat, dicetur *n.* 488. Item an et quomodo per surrogationem continuari possit possessio antecessoris dicetur *n.* 537 *et* 546.

458 § 9. De jure communi nullum capiendæ possessionis tempus statuitur; Boer., Paris., Tond.. Leur., *q.* 818; exceptis beneficiis resignatis, saltem extra Curiam, quorum possessio capi debet intra tempus quo fieri debet eorum publicatio, secundum dicenda *n.* 1071.

459 § 10. Quomodo debeat probari possessio beneficii, præcipue ut spoliatus restituatur, videri potest Leur., *q.* 819; amittitur autem possessio per spontaneam et puram resignationem a Superiore acceptatam; quid autem dicendum sit si quis resignarit in favorem tertii vel conditionate dicetur *a num.* 957. Item possessio amittitur per resignationem factam in manibus non habentis auctoritatem recipiendi, retinetur tamen proprietas donec privetur quia proprietas est quid spirituale; hinc de ea disponit solus Superior; possessio autem nihil habet spiritualitatis; Abb., Inn., Nav., Menoch., Paris. V. Leur., *q.* 821.

460 § 11. Possessio data ab illo qui potest conferre habet vim collationis, si hæc forte antea fuit omissa vel irrita; Abb., Covarr., Corr., Gonz., Lott., Leur., *q.* 822.

461 *Quæst.* 60. *An possit conferri, peti vel promitti Beneficium necdum vacans, aut saltem dari ejus expectativa?* R.

§ 1. Beneficium necdum vacans conferri non potest, cum enim titulus beneficii non possit dividi, sed necessario competat uni tantum et quidem habenti; *c. Cum ignores; c. Tuæ de Præb.*; alius illum obtinere non potest; Laym., Castr., Leur., *p.* 2, *q.* 787, *n.* 1, *de Præsentatione;* vide dicta *n.* 302.

462 § 2. Episcopus non potest suo Vicario committere potestatem, vel conferendi certum beneficium antequam vacet, vel simul et conjunctim admittendi resignationem et conferendi idem beneficium resignatum, vel conferendi primum beneficium vacaturum aut resignandum alicui determinatæ personæ, quia talibus præbetur occasio, vel captandi mortem alterius, vel per illicitas aperiendi sibi viam ad beneficia nondum vacantia; Rebuff., Laym., Sbroc., Pirh., Leur., *q.* 691.

463 § 3. Potest beneficium vivente adhuc beneficiato incorporari, v. *g.*, Monasterio; per hoc enim non fit provisio beneficii in actu, sed tantum in habitu; Laym., Leur., *n.* 2. Potest etiam Episcopus suo Vicario et non alteri dare generalem commissionem conferendi beneficia, non tamen conferendi unum certum vacaturum, Castrop., Leur., *q.* 788.

464 § 4. *Regula* 21 Cancellariæ sic habet: « Si » quis supplicaverit de Beneficio quocunque » tanquam per obitum alicujus licet nunc vi» ventis vacante provideri et postea per obi» tum ejus vacet provisio, et quævis disposi» tio etiam vigore alterius novæ supplicatio» nis vel gratiæ dicto supplicanti; per obitum » hujusmodi denuo faciendæ nullius sint » roboris vel momenti! » Item *regula* 30. » Voluit, et ordinavit, quod omnes gratiæ, » quas de quibusvis beneficiis Ecclesiasticis » cum cura vel sine cura, sæcularibus vel » Regularibus per obitum quarumcunque » personarum vacantibus in antea fecerit, » nullius roboris vel momenti sint, nisi post » obitum et ante datam gratiam hujusmodi » tantum tempus effluxerit, quod interim va» cationes ipsæ de locis in quibus personæ » prædictæ decesserint, ad notitiam SS. D. » N. verisimiliter potuerit pervenisse. »

465 § 5. Cum *L. Donari.* 29. *ff. de Donationibus*,

et *L. ult. Cod. de pactis,* omnis pactio vel promissio circa hæreditatem viventis non consentientis rejiciatur tanquam repugnans bonis moribus, multo magis circa beneficia, unde qualiscunque promissio beneficii necdum vacantis alieni conferendi est prorsus irrita et prohibita, ut dictum est *n.* 302. Nihilominus adhuc usum habent preces primariæ, uti dicetur *a n.* 569. Item coadjutoriæ cum futura successione, uti dicetur *a n.* 718.

466 § 6. Per expectativam intelligitur mandatum Papæ ad Ordinarium, ut hunc vel illum clericum provideat de primo beneficio vacante. In Germania autem usus expectativæ sublatus est per concordata; imo Trid., *sess.* 24, *c.* 19, *et sess.* 25, *c.* 7, *de ref.*, generatim et ubique abrogat omnes expectativas, etiamsi accederet consensus Ordinarii; Barb., *de Jure Eccl.*, *l.* 3, *c.* 13, *n.* 10.

467 § 7. Quamvis Papa, secundum multos Auctores adhuc possit absolute concedere expectativam, attamen non facit; Luca, *ad Trid.*, *d.* 45, *n.* 1. Vide Leur., *p.* 2, *q.* 628 *et seqq.*, ubi etiam explicat ad quæ beneficia se extendat expectativa, quænam ex pluribus concurrentibus sit præferenda, quomodo possit renuntiari, permutari, exstingui, perdi; et signanter notant Paris., Garz., Leur., *p.* 3, *q.* 298, *n.* 3; si Papa mandet aliquem providere de primo beneficio vacaturo, non intelligi vacaturum ex permutatione; imo nec intelligi beneficium curatum, nec dignitatem, nec Canonicatum Cathedralem docent Garz., *p.* 1, *c.* 6, *n.* 49; Castrop., *t.* 13, *d.* 1, *p.* 2, *n.* 10. Gratia autem expectativa expirat morte Papæ, re integra, et quando exsecutores deputati non sunt *cap. Si super, de Off. delegati in* 6; *cap.* 1. *Si cui, de Præb. in* 6; Cabas., *l.* 2, *c.* 3, *n.* 20.

468 § 8. Si quis habens tenuem Præbendam, et credens pinguem brevi vacaturam, sciat aliquem tertium obtinuisse a Papa indultum pro prima vacatura, ideoque suam resignet, ut hæc conferatur illi tertio, et ipse pinguem brevi vacaturam obtineat, hanc obtinere non potest, quia commisit fraudem; sed conferri debet expectanti Apostolico, uti habetur *c.* 2, *de Renunt. in* 6.

469 *Quæst.* 61. — *Quid Papa absolute possit et soleat facere circa Beneficia?* R. § 1. Juxta *cap. Licet*, 2, *de Præb. in* 6, et *C.* 1, *Si duobus*, ut lite pendente habet Papa jus plenum et absolutum disponendi de omnibus beneficiis; Laym., Castrop., *t.* 13, *d.* 2, *p.* 13, *n.* 2, nec ullus Catholicus id negat, inquit Lott., *l.* 2, *q.* 22. *n.* 9, quia id imbibitur in erectione et admissione omnis beneficii. Neque hanc potestatem potest ei nullum Concilium adimere aut restringere; Az., Lott., *n.* 23. Nec Papa ipse potest se potestate illa privare, cum a Christo sit in bonum Ecclesiæ alligata officio. Vide Leur., *p.* 2, *q.* 512, et dicenda *n.* 518.

§ 2. Papa potest providere de beneficiis: 1. 470
Jure concursus, si quando vacat, præveniat Ordinarium collatorem et alii conferat. 2. Jure devolutionis, si collatores aliquid negligant. 3. Jure præventionis, si antequam vacet, assignet alicui per expectativam. 4. Jure reservationis pro certis casibus. 5. Simplici via juris, si conferat illi qui defert alium male ingressum; Leur., *q.* 513.

§ 3. Papa potest si velit concurrere cum quo- 471
cunque, non attento jure etiam cujuscunque patroni, secundum dicta *n.* 357. Si tamen aliquis juridice probet se prius ab Ordinario possessionem habuisse, est manutenendus; Gonz., Luca, Castr., *n.* 4; Less. *in Auct.*, *v. Beneficium, cas.* 4. Vide dicenda *n.* 546. Quod si Papa præveniat in quatuor mensibus de jure concessis Ordinario, sciens esse mensem Ordinarii, prævalet provisio Papæ, quamvis non exprimat se juri Ordinarii derogare; concedendo enim istam facultatem generalem, non censetur sibi eripuisse potestatem faciendi alicui gratiam specialem. Si autem faciat in sex mensibus alternativæ concessæ Ordinariis, Garz., Ricc., Barb., et alii dicunt adhuc prævalere provisionem Papæ, quamvis expresse non deroget; sed Felin., Gonz., Zerol., Castr., aliique dicunt provisionem Papæ censeri debere profectam ex errore quo putaverit provisionem ad se pertinere, quia specialis gratia non debet censeri revocata, nisi expresse fiat mentio; Castrop., *p.* 14; Luca, *de Benef.*, *d*, 23, *n.* 4, *et d.* 18, *n.* 12. Sed Chok, *ad Reg.* 8 *Cancel.*, *in proœm.*, *n.* 16, dicit non esse quidem absolute opus ut expresse meminerit, attamen opus esse ut ex ipsa supplica et gratia clare pateat nullo alio quam præventionis titulo agere voluisse, uti si narretur beneficium vacare in mense Ordinarii, et Papa dicat se illud conferre. Vide Leur., *q.* 513 *et seqq.* An autem Papa possit concurrendo vel præveniendo derogare Concordatis Germaniæ dicetur *a n.* 518.

§ 4. Papa communiter non utitur jure con- 472
cursus vel præventionis ne Episcopi conquerantur, et ratio datur *Can. Pervenit, cas.* 11, *q.* 1; *Si qua unicuique Episcopo jurisdictio non servatur, quid aliud agitur, nisi ut per nos, per*

quos Ecclesiasticus custodiri ille ordo debuit, confundatur? Hinc pluribus probat., *ad Reg.* 8 *Cancel., in proœm.*, § 4, ob multa incommoda non esse honestum ut Papa id faciat, ideoque in dubio non præsumitur voluisse facere; Chok supra; quod maxime valet si de hac præveniendi intentione nullam faciat mentionem Vide Leur., *q.* 599, *n.* 6.

473 § 5. Azor., Garz., Luca, Pirh., Leur., *q.* 212 *et* 321, putant Papam juxta *cap. Quæ in Ecclesiarum, De constit.*, posse ex alta potestate cuivis, etiam sine causa, adimere beneficium; sed contradicunt alii cum Less., *de Just., l.* 2, *c.* 34, *n.* 3, putantes Papam esse tantum supremum Dispensatorem beneficiorum ad utilitatem Ecclesiæ, et non absolutum dominum, sicuti est tantum supremus administrator bonorum Ecclesiæ, uti tenent Nav. Dicast., *de Just., l.* 2, *t.* 3, *n.* 942; imo quamvis permittatur cum Menoch., Burs., Lott., *l.* 2, *q.* 22, *n.* 11, esse absolutum dominum beneficiorum, tamen dicunt si semel contulerit, acquiri jus etiam contra ipsum Papam, ita ut sine causa illo privare non possit uti si dominus rem suam donarit, donatarius sic acquirat jus ut sine causa tolli non posit.

474 § 6. Probabilius est contra Suar., Vasq. et alios apud Barb., *de Jure Eccl., l.* 1, *c.* 1, Papam non tantum peccare si disponat de Papatu, et constituat sibi successorem, sed etiam id non posse, quia respectu Ecclesiæ habet se sicuti vir ad uxorem, vir autem non potest uxori ponere successorem virum; deinde nec ante mortem posset illi successuro conferre jus, alioquin darentur simul duo capita in Ecclesia, nec post mortem, quia tunc non est.

475 *Quæst.* 62. — *Quid addendum sit circa jus alternative conferendi per menses?* Resp. seqq. § 1. Præscindendo a specialibus Concordatis, de quibus dicetur *a n.* 502, Papa, ut ad residentiam alliceret Episcopos, 4 mensibus, nempe Martio, Junio, Septembri, Decembri, quorum provisionem jure communi habebant Episcopi, adjecit per *Reg.* 8, *Cancellariæ* duos, ita ut jam alternatim possint providere, Papa quidem in Januario, Martio, Maio, Julio, Septembri, Novembri, Episcopus autem in Februario, Aprili, Junio, Augusto, Octobri, Decembri, et hæc gratia dicitur alternativa.

476 § 2. Ad alternativam habendam ante omnia requiritur, ut Episcopus per litteras patentes subscriptas in diœcesi sua, sigillatas, missas ad Datariam, hanc alternativam acceptarit, et hoc sit adnotatum Romæ, tum enim censetur approbata, Castrop., *t.* 13, *d.* 2, *p.* 13, § 4, *n.* 2, Luca, *de Benef., d.* 93, *n.* 2 *et* 7. Et ex tempore adnotationis illius habet Episcopus jus alternativæ, et cessant 4 menses ordinarii; attamen licite non utitur hoc jure ante notitiam adnotationis, nisi provideat sub conditione, quo tamen casu provisus non poterit capere possessionem, nisi acceptata notitia; Garz., Castr., Corr., Leur., *p.* 2, *q.* 577. Quod si idem Episcopus habeat duas Ecclesias, sive divisas, sive etiam æque principaliter unitas, et acceptet sub nomine unius non ideo acceptat sub nomine alterius; Gonz. Leur., Luca, *q.* 579. Si autem sic scribatur et adnotetur, Caius, Episcopus hujus, et illius Ecclesiæ acceptavit alternativam, præsumi debet acceptasse pro utraque; Luca, *n.* 20, *et disc.* 19.

§ 3. Ut competat alternativa, requiritur 477
præterea Episcopi residentia, neque hic juvat ulla causa etiam justissima absentiæ, nequidem si extra diœcesim deserviat Sedi Apostolicæ. Addunt cum communi Garz., Castrop., § 2, *n.* 2; Leur., *q.* 572, *n.* 2, quamvis ex justa causa abesset etiam ad duos dies tantum; si tamen interea vacet beneficium, eum non gaudere privilegio, licet toto mense adfuisset, sed requiri residentiam actualem, quando incipit vacare Beneficium, et ita resolvit Rota; hinc Gonz., *ad Reg.* 8; Gl., 43, *n.* 14 *et* 144 *et seqq.*, late probat momento quo cessat residentia, etiam cessare jus alternativæ. Idem dicunt Garz. et alii cum Leur., quamvis abesset timore mortis, vel violentia impeditus; contradicit tamen in hoc Gonz. Quod si absit tribus mensibus, Trid., *Sess.* 23, *c.* 1, *de Ref. concessis*; Garz., *p.* 5, *c.* 1, *a n.* 461, *et Corr., l.* 3, *c.* 6, *a n.* 41, dicunt ex declaratione S. Congregat. non gaudere alternativa pro istis mensibus. Et hanc quidem residentiam requiri animo constanter residendi et satisfaciendi suo muneri, non autem ex alia causa, neque affectata pro illo tempore, docent Lott. et Luca, quamvis alii cum Gonz., Garz., Leur.; *n.* 7, merito tantum requirant veram actualem residentiam præscindendo ab intentione.

§ 4. Hæc residentia debet esse in ipsa formaliter Diœcesi Episcopi, nec sufficit esse in loco 478
etiam vicinissimo, quia concessio dicit apud Ecclesiam, sicuti nempe pastor debet esse apud et inter oves; Barb., *De off. Ep., all.* 53, *n.* 4. Imo Garz. et Castrop. putant contra Gonz. et Corr. non sufficere si sit in loco exempto intra diœcesim, nisi ibi esset ad exercendam jurisdictionem extraordinariam; admittunt tamen satis esse si sit in loco suæ

jurisdictionis ordinariæ, quamvis extra terminos diœcesis suæ. Vide Leur., *n.* 8.

479 § 5. Si Episcopus non resideat initio, aut acceptet alternativam post initium mensis, toto mense non fruitur privilegio, quia mensis semel Apostolicus semper est talis ; Barb., Luc., *d.* 19, *n.* 5 ; Lott., *l.* 2, *q.* 40, *a n.* 54, contra Gonz., Garz, Castrop., *n.* 6. Si autem resideat initio mensis, et non postea, hoc tempus sequens est Apostolicum ; Luca, *n.* 9 et 18. Valide tamen contulit pro tempore habili quo resedit. Vide Leur., *n.* 5 *et* 6.

480 § 6. Alternativa conceditur solis Patriarchis, Archiepiscopis et Episcopis, non autem inferioribus Prælatis, nec Cathedrali Capitulo ; Gonz., Garz., Castrop., Luca, Leur., *q.* 570. estque pro solis beneficiis liberæ conditionis ad eos pertinentis, quæ scilicet non conferuntur per præsentationem, electionem, simultaneam collationem, consilium vel interventum alterius; Gonz., Garz., Castrop., Chok, Leur., *q.* 581, et ideo *n.* 333, dixi alternativam non habere locum in patronatu mixto, licet solus Ecclesiaticus per vicem suam præsentet ; attamen habet locum in beneficiis, quæ conferri debent certæ familiæ vel certo generi hominum, verbi gratia, Nobili ; Gonz., Garz., Luca. Item in curatis et parochialibus ; Leur. supra ; quamvis Papa in his dissimulet, supponens omnia conferri per concursum. Item alternativa extendit se ad illa quæ spectant ad simultaneam collationem Episcopi et Capituli postquam diviserunt collationem per turnos vel menses, uti explicat Leur., *q.* 582.

481 § 7. Qui acceptavit alternativam non amplius potest providere beneficia vacantia in Martio et Septembri, quia jam sunt reservata Papæ, neque in Episcopi potestate est alternativam acceptatam dimittere ; Castrop., Leur., *q.* 572, *n.* 4, *et q.* 580, *n.* 3 *et* 4. Si tamen istis duobus mensibus non resideat, putant aliqui tum posse providere, cum careat gratia alternativæ, sed adhuc oppositum tenent Castr. Luca. Imo quamvis Episcopi dicantur fixe retinere Junium et Decembrem, ideoque putent Garz., Barb., Castr., Pirh., Episcopos, etiamsi acceptarint alternativam, retinere illos, quamvis non resideant ; tamen multis contradicunt Gonzal. et Lott., *q.* 41, n. 38, quia privilegium juris communis ad providendum in illis mensibus mutatum est in gratiam alternativæ, quæ illos duos menses æqualiter cum aliis comprehendit ac reservat nisi resideatur. Vide Leur., *q.* 567, *et* 568.

482 § 8. Si Caius sit provisus a Sede Apostolica, quia Episcopus negatur resedisse, et Titius ab Episcopo, qui dicitur resedisse, Titio incumbit probare quod Episcopus resederit, quia vult gaudere privilegio residentiæ : ergo debet hanc probare, neque ejus præsumit Episcopum semper vere ac personaliter residere, cum sæpe habeat causas absentiæ ; Garz., Gonz., Castr., Luca, Leur., *q.* 574.

§ 9. Alternativa cessat : 1. Per mortem Papæ 483 vel Episcopi, ita ut non transeat ad successorem. 2. Si Episcopus transeat ad aliam diœcesim. 3. Si Episcopus declaretur se immisisse in menses Papales, aut impedivisse provisiones Papales. 4. Si Episcopus renuntiet et renuntiatio sit accepta a Papa ; Castrop., § 5, *n.* 3. Notant autem Gonz., Garz. et alii, si Episcopus ex ignorantia probabili provideat beneficia reservata, non amittere alternativam quia hæc pœna supponit gravem culpam. Vide Leur., *q.* 583, *et seqq.*

§ 10. Pro urbe Coloniensi sic habent Con- 484 cordata, ut cum Papa alternet, non Archiepiscopus, sed singula Capitula, quæ habent Februarium, Aprilem, Junium, Augustum, Octobrem, Decembrem ; Papa vero sex menses suos transcripsit partim Archiepiscopo, partim Universitati, ita ut hi etiam alternent et Archiepiscopus habeat Januarium, Maium et Septembrem, Universitas autem Martium, Julium et Novembrem, in quibus Canonicatus et Vicarias per mortem vacantes conferunt Rector Magnificus, quatuor Provisores et quatuor Decani, et hæ Præbendæ dicuntur tertiæ gratiæ ; deinde in singulis Capitulis est una certa Præbenda, quæ dicitur secundæ gratiæ, quam tale Capitulum semper confert in quocunque mense vacet ; præterea in Cathedrali et aliis undecim Collegiatis est alia certa Præbenda, quæ dicitur primæ gratiæ, quæ in quocunque etiam mense vacet, semper confertur ab Universitate, id est, a Rectore Magnifico et quatuor Provisoribus ; omnes autem qui ab Universitate providentur Præbendæ tertiæ vel primæ gratiæ debent esse saltem Magistri in artibus, et potestas conferendi Præbendam tertiæ gratiæ debet confirmari a singulis Pontificibus, et quandoque confirmatur tantum ad aliquot annos ; potestas autem conferendi Præbendam secundæ vel primæ gratiæ est stabilis et perpetua. Quoad potestatem resignandi præbendam primæ gratiæ, obligationem docendi aliaque videri debet Indultum Innocentii XII, datum 29 Oct. 1698.

Quæst. 63. — *Quid notandum sit circa tempus* 485 *quo incipit mensis Papæ vel Ordinarii ?* § 1,

Initium novæ diei de jure communi incipit a media nocte *L. More Romano, ff. de feriis* ; *L. Consulit, de Off. deleg.* ; Nav., Gonz., Barb., Garz., Castr., *t.* 13, *d.* 2, *p.* 22, *n.* 1. Tempus autem mensis sumi debet secundum Calendarium et tempus horæ mediæ noctis attendi debet non præter propter, sed, quantum fieri potest, de momento ad momentum, civiliter et more Ecclesiastico, per designationem horologii, sicuti dictum est *l.* 1, *a n.* 582.

486 § 2. Tum est, v. g., duodecima noctis in æstimatione Ecclesiæ, quando sonat primus e quatuor quadrantibus ante signa ipsiusmet horæ, quia quando rotæ incipiunt volvi pro sonando primo ictu, jam secundum tempus adest hora ut periti artifices fatentur, et docent Sanch., Barb., Garz., Castrop., Schild., *de Consc.*, *t.* 6, *c.* 4, § 1 ; Gob., *in exp.*, *t.* 4, *n.* 274 ; Nicol., *t.* 1, *d.* 12, § 3 ; Leur., *p.* 1, *q.* 561, *n.* 2 ; ictus enim illi volunt manifestare horam præsentem. Putant quidem Bress., Leand., Dicastill., Narbon., Pasq., Gob., Carden., *in.* 1 *crisi d.* 26, *n.* 73, et alii apud Dianam, *p.* 10, *tr.* 13, *R.* 45, probabile esse quod hora duodecima necdum censeatur adesse moraliter et civiliter, nisi dum auditur duodecimus pulsus horæ, tum quia alioquin etiam cum primo motu rotæ jam fuisset duodecima quod videtur esse contra sensum communem, tum etiam quia horologium est veluti testis qui aliquid loquitur ; testis tamen non censetur loquendo dedisse testimonium, donec propositionem suam integre edixerit, prolatis etiam ultimis verbis : ergo licet horologium per primum pulsum denotet aliquam horam esse completam, tamen non notet quæ aut quota sit illa, donec ultimus pulsus accesserit ; sed R. Cum primo motu rotæ adesse horam, sed nescimus adesse nisi ex pulsu. Ad alteram rationem est disparitas, quia testis loquens potest per extrema verba modificare vel explicare totum priorem sensum quem elocutus est, horologium autem loquitur prius per ultimum simul pulsum ; attamen ab initio invariabiliter manifestabat totam illam horam præsentem ; si tamen in horologio esset lusus campanarum, hic est ante horam.

487 § 3. Si unicum esset horologium quod ordinarie aberrat, non est habenda ejus ratio, sed ex aliis indiciis colligendum est medium noctis ; horologia enim quæ negligenter diriguntur non habent vim opinionis probabilis, sed sunt veluti homines non digni fide, quia sciuntur sæpe mentiri ; Caram., Gob., *n.* 275. E contra, si sint plura horologia ordinarie bene directa, aliqui putant standum esse horologio parochiæ defuncti, alii illo quo populus communiter dirigitur, alii dicunt si plura sint quam duo, standum pluribus numero et communiter certioribus, ut contingit in testibus ; vide Nicol., § 4 ; ubi vero non est horologium, vel non est auditum medium noctis, metiendum est, vel ex cursu siderum, vel ex judicio prudentium ; Garz., Barb,, Castrop. Ex galli autem cantu vix aliquid certi colligi potest cum mutet tempora, nisi per experientiam aliud sciretur ; poterit tamen firmare præsumptionem, maxime pro Ordinario, si adversarius oppositum non probat ; Gonz., Garz., Castrop., Leur., *q.* 561.

§ 4. In dubio invincibili an beneficium vacaverit in Papæ vel Ordinarii mense, uti si beneficiatus inveniatur ultima nocte Decembris mortuus, standum est pro Ordinario, quia de jure communi spectat ad hunc provisio ; *cap. Ex frequentibus. de Instit.* ; et reservatio non præsumitur utpote odiosa ; Garz., Corr., Gob., Nicol., *p.* 3, *q.* 15. Quod si uterque providerit, et nesciatur quis prior, nec alteruter provisorum sit in possessione, adhuc præfertur provisus ab Ordinario, quia pro hoc præsumitur ; Gonz., Castrop., Leur., *p.* 2, *q.* 562, *n.* 3, dicuntque idem Garz., Barbos., Castrop., Nicol., Leur., *contra* Gonz., licet quis prius esset provisus a Papa, jamque haberet possessionem, quia Papa voluisset providere vi reservationis quæ hic in dubio non habuisset locum ; aliud autem est quando agitur de jure concursus seu præventionis, uti dicetur *n.* 578. 488

Quæst. 64. — *Quid præterea sit addendum circa reservationem Papalem* ? R. seqq. § 1. Reservatio est interdictum Papæ, factum inferiori circa usum potestatis disponendi de beneficio. Quomodo autem differat ab affectione beneficii per appositionem manuum Papæ dicetur *a n.* 521. Porro hic notandum obiter, antehac ad Episcopos spectasse omnium beneficiorum collationem, et circa tempora Joannis XXII, sub anno 1316, incepisse reservationes hac occasione, quod ad preces Papæ et ejus Officialium Episcopi darent beneficia, sicque paulatim plura sibi reservavit Papa, Vide Luca, *in Relat. Curiæ*, *d.* 9, *n.* 11, *et de Benef.*, *d.* 1, *et seqq.* 489

§ 2. Reservatio est vel generalis, quæ ad plura beneficia se extendit, vel specialis, quæ est tantum de uno certo beneficio. Item alia dicitur clausa in corpore juris, nempe in aliquo ex libris 6, *Decretalium* vel *Clementinarum* ; alia extra corpus juris, quæ continentur in *Extravagantibus* aut *Regulis Cancellariæ*. V. 490

Leur., *p.* 2, *q.* 524, *et seqq.* Dividitur etiam reservatio in localem, quæ oritur ex vacatione per obitum in loco, v. g., Romæ., realem, quæ oritur ex re ipsa, id est, ex ipsa beneficii qualitate, uti in Germania sunt prima post Pontificalem in cathedralibus, et prima dignitas in collegiatis; resultantem ex tempore, quia nempe vacatio incidit in mensem vi alternativæ reservatum Pontifici ; personalem, quæ oritur ex persona cujus obitu vacat, uti quia erat familiaris Papæ.

491 § 3. Videtur unica esse reservatio clausa in corpore juris ; *c. Licet*, 2 ; *c. Statutum*, 3 ; *c. Præsenti* 34, *de præb. in* 6, qua reservantur beneficia vacantia in Curia Romana ; Curia autem Romana dicitur ubi Papa cum Collegio Cardinalium habet senatum, ubi notat Lott,, *l.* 2, *q.* 27, qui cum Gl., Simon., Mandos., pro eodem habet beneficium vacare in curia Romana et apud Sedem Apostolicam, quia *c. Licet*, cum Pontifex prius dixisset nemini licere beneficia apud Sedem vacantia conferre, mox subdit, nisi ei super conferendis eisdem in curia Romana vacantibus specialis auctoritas ab ipso Pontifice sit attributa ; sed ita distinguunt Gomez, Covar., Gonz., Castrop., *t.* 13, *d.* 2, *p.* 16, *n.* 2, qui eam vacationem solam vocant apud Sedem quæ contingit per obitum in curia, reliquas autem omnes vacationes quarum provisio est apud Papam dicunt non esse proprie apud Sedem, sed tantum in curia. Idem notat ex aliis Engel, *l.* 3, *t.* 5, *n.* 9 ; hinc inferunt Rebuff., Barb., *de off. Ep.*, *alleg.* 57, *n.* 24 ; Gonz., *ad Reg. Cancel., gl.* 13, *n.* 60, eum qui habet indultum conferendi vacantia extra curiam posse conferre reservata per *Extrav.* et *Bullas*, ideoque excludi tantum vacantia per obitum in curia. Vide etiam Leur., *p.* 1, *q.* 174. Nos hic sumemus pro eodem, itaque beneficium tum vacat in curia, si quis moriatur in loco ubi est Papa vel ejus curia, aut saltem in loco curiæ vicino intra locales duas dietas, quarum dietarum quælibet continet 20, leucas seu milliaria Italica, uti ostendit Castrop. supra, milliare autem unum quandoque habet mille passus. Vide Leur., *p.* 2, *q.* 529, *et seq.*, ubi *q.* 534 recenset exceptiones ab illa reservatione.

492 § 4. Sub eadem reservatione cadunt beneficia illorum qui sunt Officiales sive Curiales Papæ, quocunque loco moriantur, quia ratione officii censentur semper affixi Romæ. Vide Leur., *q.* 536, 537. Quod ad familiares attinet docet Castrop., *p.* 19, *n.* 11, ut hæc reservatio locum habeat, non est necesse familiaritatem durare aliquo determinato tempore, quocunque enim tempore etiam brevi duret, si eo durante receptum vel habitum sit beneficium, sufficit ut reservatum maneat ; Garc., *p.* 5, *c.* 1, *n.* 177 ; Barb., *n.* 113. Addunt recte, quantum est ex vi regularum Cancellariæ, beneficia non liberari ab hac reservatione, esto per obitum Papæ vel Cardinalis, aut alia via ab eorum familiarite discesseris, quia ita cavetur in dictis regulis, ubi dicitur : *Etiamsi ab ista familiaritate recesserint*, et comprehenduntur etiam Officiales, seu Curiales titulares, sive honoris, uti habet *Reg.* 7. V. Barb., tota fere *alleg.* 57, et Leur., *q.* 543, *et seqq.* Quænam autem officia et beneficia officialium non subjaceant his reservationibus explicat *q.* 536, *et seqq.*

§ 5. Papa debet beneficia vacantia in Curia 493
conferre intra mensem a die vacationis, alioquin redeunt ad Ordinarios collatores, atque si reservata non fuissent ; *c. Statutum.* 3, *De præb in* 6 ; Zerol., Garc., Chok., Barb., Nicol., *t.* 1, *disp.* 11, § 4.

§ 6. Etiam reservantur beneficia in pœnam 494
delicti : 1. Ob hæresim. 2. Ob simoniam. 3. Si in collationem parochiæ neglecta sit forma Trid. 4. Si neglecta sit publicatio resignationis. 5. Si quis molestet litigantes in curia Romana eorumque Judices, Advocatos, etc. 6. Si ex potestate conferendi a Papa concessa beneficium conferatur inhabili. 7. Si quis se pro alio supponat, examini offerat pensionem pro obtinendo beneficio, beneficium impetret alteri pro compensatione, beneficium sibi impetret cum intentione resignandi ; vide tamen quæ *a n.* 859, dicemus. 8. Si beneficia perdantur ob non delationem habitus clericalis. 9. Si provisus per Cardinalem non obtinuerit novam provisionem a S. Sede, citra montes intra 4 menses, ultra montes intra 8 menses. Prærequiritur tamen in his omnibus declaratio delicti. Vide Castrop., *p.* 24.

§ 7. Indultum ad conferenda beneficia re- 495
servata non extenditur ad reservata duplici reservatione, nisi hoc exprimatur ; Alex. VII, apud Luca, *de Benef.*, *d.* 3, *n.* 3 ; Gonz., *ad reg.* 8, *gl.* 13, *a n.* 81, *et gl.* 25, *n.* 23 ; Nicol., *t.* 1, *d.* 1, § 13. Probabiliter tamen dicitur id tantum intelligi de indultis quæ illis dantur qui ante reservationes non fuerunt ordinarii Collatores, Electores vel Patroni ; in illis enim habent indulta vim specialis tantum privilegii, ideoque ad duplices reservationes non facile extenduntur, sed censentur stricti juris ; oppositum est circa illos qui ante reservationes

erant ordinarii Collatores, Electores vel Patroni; hi enim per indultum restituuntur suæ priori potestati, cui non obstabit ullum impedimentum; Gonz., *gl.* 24 *a n.* 24 *et* 68; Garc., *p.* 5, *c.* 5, *n.* 7; Nicol., *t.* 1, *d.* 8. Vide Steph., Grat., *c.* 278, *et* 972.

496 § 8. Beneficia jurispatronatus Laici vel mixti non cadunt sub reservatione; Less., Leur., *q.* 117, *et* 118. Excipit Pias., *p.* 2, *c.* 5, *a. num.* 10, si vacent in curia, et Papa exprimat se juripatronatus derogare. Vide Gonz., *gl.* 18.

497 § 9. Beneficium quod nemo possidet jure, si moriatur, ille qui solo facto possidet cadit sub reservationem, dummodo hic possessor non fuerit violentus vel intrusus; Gonz., *gl.* 15, *a n.* 45; Leur., *p.* 3, *q.* 9.

498 § 10. Si bedeficiatus moriatur, v. g., 10 Januarii, qui est mensis Papæ, et Papa moriatur 20 ejusdem mensis necdum facta Beneficii provisione, Episcopus autem post tres menses, Sede adhuc vacante conferat Titio, collatio est nulla, quia beneficium semel reservatum, etiamsi superveniat Sedes vacans, manet tale usque ad dispositionem novi Pontificis; Gonz., Luca., *d.* 24. Excipiunt aliqui beneficia curata ne administratore tandiu careant, de quo iterum plura habet Luca, *d.* 25. Vide dicenda n. 602.

499 § 11. Reservationi Pontificiæ satisfit si Papa semel de beneficio reservato disposuerit, ideoque postea redit ad dispositionem ordinariam, uti omnes fatentur.

500 § 12. Si beneficium fuerit in dispositione et jure Ordinarii, quando dabatur in commendam, cessante commenda, manet juris ordinarii, etiamsi vacaverit in Curia, vel aliqua alia affectione videretur reservatum Papæ; Pias., *n.* 8, *aliique.*

501 § 13. In Germania nulla beneficia reservantur, nisi quæ continentur in Concordatis, de quibus jam dicam.

502 *Quæst.* 65. — *Quid notandum sit circa Concordata, præsertim Germaniæ*, et reservationes in iis contentas? R. seqq.

§ 1. Clemens VII Papa pro conferendis beneficiis fecit specialia Concordata cum regno Poloniæ, quæ videri possunt apud Nicol., *pag.* 264. Similia inivit cum regno Galliæ Leo X quæ refert idem Nicol., *pag.* 273. Specialia etiam inivit Eugenius IV, cum Ecclesia Leodiensi, quæ refert Nicol., *pag.* 187. Denique etiam specialia inivit Nicolaus V pro Germania, quorum hic est tenor ex *t.* 1 *Bullarii* apud Cherub., *pag.* 281.

CONCORDATA GERMANIÆ.

«Ad Sacram Petri Sedem divina dispositione sublimati, singulis, quæ pro universalis Ecclesiæ unione ac pace, et tranquillitate profutura conspicimus, Apostolicæ providentæ sollicitudine libenter intendimus, et ad felicem eorum prosecutionem et consummationem opem et operam impendimus efficaces.

» 1. Nuper siquidem Carissimus in Christo filius noster Fridericus Romanorum Rex Illustris, et nonnulli alii dilecti filii Ecclesiatici, et sæculares Principes inclytæ nationis Germanicæ ex una, ac dilectus filius noster Joannes S. Angeli Diaconus Cardinalis in partibus illis Apostolicæ Sedis de latere Legatus, per nos ad dictas partes missus, sufficienti desuper a nobis et Sede Apostolica auctoritate suffultus, ex alia partibus, Romanæ Ecclesiæ et dictæ nationis nominibus, pro ipsius Ecclesiæ unione et pace et tranquillitate inter Ecclesiam, et nationem prædictam perpetuo solidandis et conservandis diversa rationabilia et utilia, ordinationes et statuta, a partibus ipsis hinc inde approbata, laudata, conclusa, acceptata et Concordata fecerunt ac ediderunt; nobisque humiliter supplicari fecerunt ut illis pro firmiori eorum subsistentia robur Apostolicæ firmitatis adjicere, necnon auctoritatem potiorem et decretum interponere dignaremur.

» 2. Nos itaque, qui statuta, ordinationes et Concordata prædicta per nonnullos ex Venerabilibus Fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus, magnarum maturitatis auctoritatis et litteraturæ viros diligenter examinari et discuti fecimus, eaque rationabilia et salubria tam Ecclesiæ quam nationi præfatæ fore comperimus, de dictorum et aliorum Venerabilium fratrum nostrorum prædictæ Ecclesiæ Cardinalium consilio et assensu, Apostolica auctoritate et ex certa scientia approbamus, ratificamus, laudamus et acceptamus et præsentis scripti patrocinio communimus, juxta modum et formam subsequentes :

» 3. Placet nobis super Ecclesiarum et Beneficiorum Ecclesiasticorum quorumcunque provisionibus, uti juris scripti reservationibus, et *Execrabilis, et ad Regimen* Constitutionibus modificatis, ut sequitur. Ad regimen Ecclesiæ Generalis, quanquam immeriti, superna dispositione vocati, gerimus in nostris

desideriis ut debemus quod per nostræ diligentiæ studium ad quarumlibet Ecclesiarum et Monasteriorum regimina, et alia beneficia Ecclesiastica juxta Divinum beneplacitum et nostræ intentionis affectum viri assumantur idonei, qui præsint et prosint committendis eis Ecclesiis, Monasteriis, beneficiis prælibatis; præmissorum itaque consideratione inducti, et suadentibus nobis aliis rationabilibus causis, nonnullorum Prædecesorum nostrorum Romanorum Pontificum vestigiis inhærentes, omnes Patriarchales, Archiepiscopales et Episcopales Ecclesias, et etiam Monasteria, Prioratus, Dignitates, Personatus et Officia, necnon Canonicatus, Præbendas et Ecclesias, ceteraque beneficia Ecclesiastica, cum cura vel sine cura, sæcularia et regularia, quæcunque et qualiacunque fuerint, etiamsi ad illa personæ consueverint seu debuerint per electionem, seu quemvis alium modum assumi, nunc apud Sedem Apostolicam quocunque modo vancantia et in posterum vacatura, necnon per depositionem, vel privationem seu translationem, per nos auctoritate nostra factas, et in antea faciendas ubilibet, necnon ad quæ aliqui in concordia vel discordia electi, sive postulati fuerint, quorum electio cessata, seu postulatio repulsa, vel per eos facta renuntiatio et admissa auctoritate nostra exstiterit, seu quorum electorum seu postulandorum, et in antea eligendorum seu postulandorum electionem cessari, seu postulationem repelli, aut renuntiationem admitti per nos aut auctoritate nostra continget apud Sedem prædictam, vel alibi ubicunque, ac etiam per obitum Cardinalium ejusdem Ecclesiæ Romanæ aut Officialium dictæ Sedis, quandiu ipsa officia actualiter tenebunt (videlicet Vice Cancellarii, Camerarii, septem Notariorum, Auditoris litterarum contradictarum et Apostolici Palatii causarum Auditorum, Correctorum, centum et unius Scriptorum litterarum Apostolicarum, et viginti quatuor Pœnitentiariæ præfatæ Sedis, et vigintiquinque Abbreviatorum, necnon verorum Commensalium nostrorum et aliorum vigintiquatuor Capellanorum Sedis ejusdem in Epitaphio descriptorum), et etiam quorumcunque Legatorum seu collectorum, ac in terris Romanæ Ecclesiæ Rectorum ac Thesaurariorum deputatorum, seu missorum hactenus, vel deputandorum, aut mittendorum in posterum nunc vacantia et in antea vacatura, ubicunque dictos legatos, vel Collectores, seu Rectores et Thesaurarios, antequam ad Romanam curiam redierint seu venerint, rebus eximi contigerit ab humanis, necnon quorumlibet pro quibuscunque negotiis ad Romanam curiam venientium, seu etiam recedentium ab eadem, si in locis a dicta curia ultra duas dietas legales non distantibus jam forsan obierint, vel eos in antea ab hac luce transire contigerit, ac etiam simili modo quorumcunque Curialium peregrinationis, infirmitatis seu recreationis, vel alia quacunque causa ad quævis loca secedentium, si eos, antequam ad dictam curiam redierint; in locis ultra duas dietas ab eadem curia, ut præmittitur, non remotis (dummodo eorum proprium domicilium non existat ibidem) jam forsan decesserint, vel in posterum eos contigerit de medio submoveri etiam nunc per obitum hujusmodi vacantia, vel in posterum vacatura; rursus Monasteria, Prioratus, Dignitates, Personatus, Decanatus, Administrationes, Officia, Canonicatus, Præbendas et Ecclesias, ceteraque beneficia Ecclesiastica sæcularia et regularia, cum cura vel sine cura, quæcunque et qualiacunque fuerint, etiamsi ad illa personæ consueverint seu debuerint seu per electionem seu quemvis alium modum assumi, quæ promoti per nos seu auctoritate nostra ad Parochialium, Archiepiscopalium et Episcopalium Ecclesiarum necnon Monasteriorum regimina, obtinebant tempore promotionum de ipsis factarum nunc quocunque modo vacantia, aut in posterum vacatura, necnon etiam per assecurationem pacificam quorumcunque Prioratuum, Dignitatum, Personatuum, Officiorum, Canonicatuum, Præbendarum, Ecclesiarum aut beneficiorum aliorum per nos seu auctoritate nostrarum litterarum immediate collatorum seu conferendorum in posterum, præterquam si virtute gratiæ expectativæ assecutio fiet, nunc vacantia, et in antea vacatura, plena super præmissis omnibus et singulis cum fratribus nostris collatione præhabita et matura deliberatione secuta ordinationi, dispositioni ac provisioni nostræ de ipsorum Fratrum consilio auctoritate Apostolica reservamus; decernentes ex nunc irritum et inane, si secus super præmissis, et quolibet eorum per quoscunque quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari.

» 4. Item placet nobis quod in Metropolitanis et Cathedralibus etiam immediate non subjectis Ecclesiis et Monasteriis immediate subjectis Sedi Apostolicæ fiant electiones Canonicæ quæ ad dictam Sedem deferantur, quas etiam ad tempus Constitutionis fel. record. Nicolai

Papæ III, quæ incipit : *Cupientes*, expectabimus, et elapso dicto tempore, si non præsentatæ, vel si præsentatæ, minus Canonicæ fuerint, providebimus, et si Canonicæ fuerint, eas confirmabimus, nisi ex rationabili et evidenti causa, ac de dictorum Fratrum consilio, de digniori et utiliori personâ duxerimus providendum, proviso, quod confirmati prædicti, et per nos provisi Metropolitani suis et aliis præstent debita juramenta, et alia ad quæ de jure tenentur, et in Monasteriis dictæ Sedi inmediate non subjectis, et aliis regularibus beneficiis super quibus pro confirmatione vel provisione ad dictam Sedem non consuevit haberi recursus, electi seu illi quibus providendum est pro confirmatione et provisione hujusmodi ad curiam Romanam venire non tenebuntur, ipsaque regularia beneficia sub gratiis expectativis non cadant; ubi autem pro Monasteriis ad dictam curiam venire seu mittere consueverint, non aliter confirmabimus vel providebimus quam superius de Cathedralibus Ecclesiis est expressum, et de Monasteriis Monialium non disponemus, nisi sint exempta et tunc per commissionem ad partes.

» 5. De ceteris vero dignitatibus et beneficiis quibuscunque sæcularibus et regularibus vacaturis, ultra reservationes prædictas (majoribus dignitatibus post Pontificales in Cathedralibus, et principalibus in Collegiatis Ecclesiis exceptis) de quibus jure ordinario providetur per illos inferiores ad quos alias pertinet, placet etiam nobis quod per quamcunque aliam reservationem, gratiam expectativam, aut quamvis aliam dispositionem, sub quacunque verborum forma, per nos vel auctoritate nostra factam vel faciendam, non impediemus nos, quominus de illis, cum vacabunt de *Februarii*, *Aprilis*, *Junii*, *Augusti*, *Octobris et Decembris* Mensibus, libere disponatur per illos ad quos eorum collatio, provisio, præsentatio, electio, seu quævis alia dispositio pertinebat, reservatione aliave quamvis dispositione, auctoritate nostra factis vel faciendis, non obstantibus quibuscunque. Quoties vero aliquo vacante beneficio in *Januarii*, *Martii*, *Maii*, *Julii*, *Septembris et Novembris* Mensibus specialiter dispositionis dictæ Sedis reservatis, non apparuerit intra tres menses a a die notæ vacationis in loco beneficii, quod alicui de illo Apostolica auctoritate provisum fuerit, ex tunc et non antea Ordinarius, vel alius ad quem illius dispositio pertinebit, de illo libere disponere poterit, et ad finem ut hæc ordinatio collationum Beneficiorum non reservatorum per alternos menses possit per dictam nationem publicari et omnes qui ea gaudere voluerint tempus congruum habeant eam acceptandi, tunc quoad dictam Sedem a Calendis Junii proxime futuris ipsa currere incipiet et durabit deinceps, nisi in futuro Concilio de consensu dictæ nationis aliter fuerit ordinatum.

» 6. Placet similiter nobis quod circa provisionem dictæ Sedis ordinandam modus annatarum hoc modo currat : de Ecclesiis Cathedralibus omnibus et Monasteriis virorum duntaxat vacantibus et vacaturis solvantur de fructibus primi anni a die vacationis summæ pecuniarum in libris Cameræ Apostolicæ taxatæ, quæ communia servitia nuncupentur, et si quæ excessive taxatæ sunt, retaxentur, et quod provideatur specialiter in gravatis regionibus secundum qualitatem rerum, temporum et regionum, ne nimium prægraventur, ad quod petentibus dabimus Commissarios in partibus qui diligenter inquirant et retaxent; taxæ autem prædictæ pro media parte infra annum a die habitæ possessionis pacificæ totius vel majoris partis solvantur, et pro alia media parte infra annum bis vel pluries vacaverit, semel tantum solvantur, nec debitum hujusmodi in successorem in Ecclesia vel Monasterio transeat; de ceteris vero Dignitatibus, Personatibus, Officiis et beneficiis sæcularibus quibuscunque, quæ auctoritate dictæ Sedis conferentur, vel de quibus providebitur (præterquam vigore gratiarum expectativarum aut causa permutationis), solvantur annatæ seu medii fructus juxta taxam solitam a tempore possessionis intra annum et debitum hujusmodi similiter in successorem in beneficio non transeat; sed de beneficiis quæ valorem 24 florenorum auri de Camera non excedunt, nihil solvatur, duretque hæc observantia deinceps, nisi eam similiter in futuro Concilio de ipsius nationis consensu contingat immutari.

» 7. In aliis autem, quæ per Fel. Recordationis Eugenium Papam IV, etiam prædecessorem nostrum, pro dicta natione usque ad tempus futuri Generalis Concilii permissa, concessa, indulta et decreta, ac per nos confirmata fuerunt, in quantum illa Concordiæ præsenti non obvient ista vice nihil volumus immutatum. Et per hoc quod in Concordatis hujusmodi sive quibusvis aliis eorum occasione conficiendis litteris propter compendiosiorem descriptionem Alemania specialiter appellatur, natio ipsa censeri non debet a Germanica

natione distincta seu quomodolibet separata.

» 8. Et præterea, quia difficile foret præsentes litteras ad singula in quibus de eis forsan fides facienda fuerit loca deferri, eadem Apostolica auctoritate decernimus quod ipsarum transumpto Metropolitanorum dictæ nationis sigillo munito tanquam præsentibus, si exhiberentur litteris plena adhibeatur, et perinde stetur fides ac si dictæ præsentes litteræ forent exhibitæ vel ostensæ, et insuper quoque irritum et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari.

9. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ approbationis et ratificationis, laudationis, acceptationis, commutationis, reservationis, constitutionis et voluntatis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum.

« Datum Romæ, apud S. Petrum, anno 1447 Calendis Aprilis, Pontificatus nostri anno secundo [1]. »

§ 2. Si per indultum Papæ ante Concordata 504

1 Huic Concordato aliud substitutum fuit inter Pium IX et Franciscum Josephum, 25 Septembris anno 1855. Omissis aliis ejusdem generis conventionibus.

Referendum hic est Concordatum à Pio VII initum cum reipublicæ Gallicanæ consulibus. Sic se habet post præambulum:

« I. Religio Catholica, Apostolica, Romana libere in Gallia exercebitur. Cultus publicus erit, habita tamen ratione ordinationum quoad politiam quas gubernium pro publica tranquillitate necessarias existimabit.

« II. Ab Apostolica sede, collatis cum Gallico gubernio consiliis, novis finibus Galliarum diœceses circumscribentur.

» III. Summus Pontifex titularibus ecclesiarum Gallicarum Episcopis significabit se ab eis, pro bono pacis et unitatis, omnia sacrificia firma fiducia exspectare, eo non excepto quod ipsas suas episcopales sedes resignent.

» Hac hortatione præmissa, si huic sacrificio quod Ecclesiæ bonum exigit, renuere ipsi vellent (fieri id posse summus Pontifex suo non reputat animo), gubernationibus Gallicarum Ecclesiarum novæ circumscriptionis, de novis titularibus providebitur, eo qui sequitur modo :

» IV. Consul primus Gallicanæ Reipublicæ, intra tres menses qui promulgationem Constitutionis Apostolicæ consequentur, Archiepiscopos et Episcopos novæ circumscriptionis Diœcesibus præficiendos nominabit : Summus Pontifex institutionem canonicam dabit juxta formas relative ad Galliam, ante regiminis commutationem, statutas.

» V. Item Consul primus ad Episcopales sedes quæ in posterum vacaverint, novos antistites nominabit; iisque, ut in articulo præcedenti constitutum est, Apostolica sedes canonicam dabit institutionem.

» VI. Episcopi, antequam munus suum gerendum suscipiant, coram primo Consule juramentum fidelitatis emittent, quod erat in more ante regiminis commutationem, sequentibus verbis expressum : *Ego juro et promitto, ad sancta Dei Evangelia, obedientiam et fidelitatem gubernio per constitutionem gallicanæ Reipublicæ statuto. Item promitto me nullam communicationem habiturum, nulli concilio interfuturum, nullamque suspectam unionem neque intra neque extra conservaturum quæ tranquillitati publicæ noceat ; et si tam in diœcesi mea quam alibi noverim aliquid in Status damnum tractari, gubernio manifestabo.*

» VII. Eclesiastici secundi ordinis idem juramentum emittent auctoritatibus civilibus a Gallicano gubernio designatis.

» VIII. Post divina officia, in omnibus catholicis Galliæ templis sic orabitur ; *Domine, salvam fac Rempublicam* ; *Domine, salvos fac Consules.*

» IX. Episcopi, in sua quisque diœcesi, novas parœcias circumscribent, quæ circumscriptio suum non sortietur effectum, nisi postquam gubernii consensus accesserit.

» X. Iidem Episcopi ad parœcias nominabunt, nec personas eligent nisi gubernio acceptas.

» XI. Poterunt iidem episcopi habere unum capitulum in cathedrali ecclesia, atque unum seminarium in sua quisque diœcesi, sine dotationis obligatione ex parte gubernii.

» XII. Omnia templa metropolitana, cathedralia, parochialia, atque alia que non alienata sunt, cultui necessaria, episcoporum dispositioni tradentur.

» XIII. Sanctitas sua, pro pacis bono felicique religionis restitutione, declarat eos qui bona Ecclesiæ alienata acquisiverunt, molestiam nullam habituros, neque a se, neque a Romanis pontificibus successoribus suis, ac consequenter proprietas eorumdem honorum, redditus et jura eis inhærentia, immutabilia penes ipsos erunt atque ab ipsis causam habentes.

» XIV. Gubernium Gallicanæ Reipublicæ in se recipit tum Episcoporum, tum parochorum, quorum diœceses atque parœcias nova circumscriptio complectetur, sustentationem quæ cujusque statum deceat.

» XV. Idem gubernium curabit ut catholicis in Gallia liberum sit, si libuerit, ecclesiis consulere fundationibus.

» XVI. Sanctitas sua recognoscit, in primo consule Gallicanæ Reipublicæ, eadem jura ac privilegia quibus apud sanctam Sedem fruebatur antiquum regimen.

» XVII. Utrinque conventum est quod, in casu quo aliquis ex successoribus hodierni primi Consulis catholicam religionem non profiteretur, super juribus et privilegiis in superiori articulo commemoratis, necnon super nominatione ad archiepiscopatus et episcopatus, respectu ipsius, nova conventio fineret.

» Ratificationum autem traditio Parisiis fiet quadraginta dierum spatio.

» Datum Parisiis, die 15 mensis julii 1801. »

Sequuntur subscriptiones trium legatorum Papæ, *Consalvi* cardinalis, *J. Spina* archiepiscopi Corinthini, et P. *Caselli* theologi, Sanctitatis suæ consultoris; et ex altera parte, pro Gubernio Gallicano, Josephi *Bonaparte, Cretet* et *Bernier*, doctoris Andegavensis.

Celebrem hanc conventionem Pius VII confirmavit die 15 augusti 1801, per bullam *Ecclesia Christi.*

Germaniæ datum sit privilegium, verbi gratia eligendi Decanum, hoc desiit per Concordata, quia inita sunt pro communi concordia, et omnes privati collatores ac patroni coacti sunt cedere omnibus juribus, consuetudinibus, privilegiis quæ his Concordatis obstarent; Leonin., *conf.*, 50; Branden., *q.* 2 *et seqq.*; Nicol., *t.* 3, *d.* 1 *et* 2.

505 § 3. Sub Concordatis Germaniæ per extensionem continentur Ecclesia Virdunensis, Metensis, secundum aliquos, Genuensis. Ad Imperium spectant Ecclesiæ Nivellensis, Cameracensis, Trajectensis ad Mosam. Eadem Concordata recepit Ecclesia Leodiensis, non item Herbipolensis et Bambergensis, quamvis sint in Germania, quæ tamen Ecclesiæ adhuc recipere possent; et non fuisse ab initio obligationem recipiendi putat Zypæus contra Leonin., Brand., Nicol., Chok. et alios, quamvis nunc, cum recepta sunt, sit iis standum, etiam vacante Sede Papali; Zypæus, Pirh. Vide Leur., *p.* 2, *q.* 490 *et seqq.* Engel, tamen putat Ordinarios Sede vacante posse conferre beneficia, sed contradicunt alii cum Barb., *de potest. Episc.*, *alleg.* 57, *n.* 62; Nicol., *t.* 1, *d.* 8, § 14, eo quod Concordata sint perpetua. Vide Leur., *q.* 600, et dicta *n.* 489.

506 § 4. Quæ beneficia per Concordata reserventur patet ex verbis; inter cetera reservatur dignitas major post Pontificalem in Cathedralibus, et principalis in Collegiatis, etiamsi ante diem promotionis vel assumptionis ad Episcopatum dimittantur vel resignentur in manus Ordinarii; Chock., Brand., Leur., *q.* 598, *n.* 4. Major autem et principalis dignitas est Præpositura, et ubi in Collegiatis nulla est Præpositura, principalis dignitas est Decanatus; Nicol., *d.* 1, § 10, notantque Gonz. et Engel., *l.* 3, *t.* 5, *n.* 23, in singulis Ecclesiis tantum unam reservari. Quod si Præpositura sit exempta a reservatione, apud Lott., *l.* 2, *q.* 33, n. 43, Decanatum reservari; sed oppositum habet praxis in multis Cathedralibus, in quibus Præpositura est exempta, et tamen Decanatus manet sub electione Capitularium. Nulla autem Canonia vel Dignitas apud Canonessas cadit sub ullam reservationem; Corr., *l.* 1, *c.* 5, *n.* 146. Attamen beneficia super quibus datur Coadjutoria perpetua cum futura successione cadunt sub Concordata, uti dicetur *n.* 720.

507 § 5. Leodienses per indultum possunt conferre illas primas dignitates electivas, dummodo intra 30 dies a vacatione fiat electio et confirmatio Roma petatur infra 6 menses a die electionis. Simile indultum eligendi Præpositum habent Ecclesia Augustana et Monasteriensis in Westphalia.

§ 6. Si quis per Papam promotus, v. g., 508
ad Episcopatum, per dispensationem retineat priora beneficia, putat Castr., *t.* 13, *d.* 2, *p.* 17, *n.* 3, hæc non esse reservata vel affecta, ideoque cadere sub dispositionem ordinariam; consentit Engel., *n.* 16, allegans Rotam. Rationes sunt: 1. Quia Concordata tantum loquuntur de beneficiis per promotionem vacantibus, sed talia beneficia non vacant per promotionem; nam manent apud priorem possessorem: ergo. 2. Omnis reservatio est odiosa, uti dicetur *n.* 1004: ergo extendi non debet ultra verba clara: ergo cum *Extrav. Ad Regimen,* reservet sola beneficia vacantia per promotionem, extendi non debet ad vacantia aliter, v. g., per resignationem aut postea per obitum. 3. Reservatio exhauritur, si Papa semel disposuerit de beneficio reservato, secundum dicta *n.* 499; sed relinquendo illa promoto disponit de illis, idem enim est ac si conferat de novo: ergo sicuti si contulisset alteri, hoc ipso satisfactum esse reservationi, ita si relinquat promoto. Conf. nam vel tale beneficium vacavit per promotionem, vel non; si vacavit, Papa de eo iterum disposuit ergo cessat reservatio; si non vacavit per promotionem, ergo non est reservatum. 4. Talia beneficia possunt a promoto resignari, uti habet praxis et docent Paris, *l.* 3, *q.* 1, *n.* 86, *et* Castrop. supra, quia dispensatus habet idem jus in beneficiis: ergo cum ante promotionem haberet jus resignandi, etiam habet post eam: ergo signum est nullam amplius adesse reservationem. Oppositum tenent Simonet., quia verba *Extravagantis* sunt generalia, ita enim habent, *Beneficia, quæ obtinebant tempore promotionis, nunc vacantia, et in ante vacatura*: ergo beneficia debent generaliter censeri reservata, quandocunque sunt vacatura. Hinc dicendum videtur quod *Extrav.* et consequenter *Concordata* intelligantur de vacatione sive præsenti sive futura per promotionem seu ratione promotionis, quod etiam probat stylus Curiæ; nam An. 1702; ex illo fundamento contulit Papa Canonicatum Episcopi Hildesiensis in Augusto mortui, atque ex his patet responsio *ad* 1 *et* 2. *Ad* 3. R. Papam non plene disposuisse de illo beneficio relicto, alioqui provisus deberet iterum solvere statuta, iterum emancipari, et esse junior, etc.; unde argumentor a contrario, nam dato quod tale beneficium non sit reservatum, tamen ab

initio est affectum, uti declarabitur, *a n.* 521 : ergo consequenter manet affectum, donec Papa de eo semel plene disposuerit. *Ad 4.* Possunt quidem resignari, uti omnia alias reservata, sed non possunt nisi apud Papam, hinc cum Maximilianus Henricus, Archiepiscopus Coloniensis, ejusmodi Canonicatum resignasset in mense Ordinarii, non permisit Papa ut Turnarius illum conferret, sed ipse de eo providit.

509 § 7. Licet quando Papa alicui generatim concedit facultatem conferendi beneficia quæcunque, aut mandat provideri alicui de quibuscunque beneficiis, hac generali concessione vel mandato non comprehendantur curata, attamen comprehenduntur generali dispositione Concordatorum, si sint patronatus Ecclesiastici; Pirh., *de præb.*, *n.* 362; Nicol., *d.* 6, § 1; Leur., *q.* 599, *n.* 4. Similiter consuetudo interpretatur quod beneficia etiam litigiosa comprehenduntur Concordatis; Rebuff., Tond., Luca, Leur., *n.* 5. Etiam beneficia monocularia; Nicol., *d.* 2, § 3. Non tamen Vicariæ perpetuæ parochialium unitarum Dignitatibus Ecclesiis Cathedralibus, vel Collegiatis, Monasteriis, Collegiis piis locis; Nicol., *d.* 6, § 9. Nec beneficia ad quæ quis per Papam habet regressum; Nicol., *d.* 8, § 5; Brand., *q.* 11, *n.* 1.

510 § 8. Docent Garc., Brand., Nicol. *d.* 1, § 16, Decanatus, Scolasterias aliasque omnes Dignitates inferiores aut officia perpetua, etiamsi sint electiva, cadere sub alternativa Concordatorum, nisi aliunde sit privilegium; similiter beneficia in mensibus Papæ vacantia per assecutionem secundi incompatibilis per privationem, per Matrimonium, per ingressum Religionis, probabiliter sunt reservata Papæ per Concordata; Zerol., *p.* 2, *v. Alternativa*, § 1; imo Chok. et Nicol., § 22, dicunt etiam esse reservata Papæ, licet ita vacent in mensibus Ordinarii; putant enim hoc ipso esse affecta quo vacent ipso jure, et sic constat affecta ac Papæ reservata esse quæ vacant propter hæresim, simoniam, non publicatam resignationem, uti constat ex *Const.* Pii IV et V, ac Gregorii XIII apud Nicol. supra et Brand., *q.* 10; sed quoad priora contradicit Engel, *n.* 18. Putat etiam Brand., *q.* 9, vacantia per promotionem ad Abbatiam vel quodvis aliud regimen Ecclesiæ cadere sub Concordatis, sed attendendum est quomodo interpretetur consuetudo, saltem per obtentionem Episcopatus titularis in partibus infidelium non reservantur nec vacant beneficia, quia non stat per hos promotos quominus assequantur possessionem; Nicol., § 24. Similiter officia Ecclesiastica Custodis, Cellerarii, Protonotarii et similia ad nutum amovibilia non cadunt sub reservationem per Concordata; Nicol., *d.* 3, § 2.

§ 9. Vacantia per resignationem apud Ordina- 511
rium non cadunt sub Concordata; hinc Episcopi possunt in omni mense admittere resignationes simplices, item conferre ea beneficia, etiam in mensibus Papæ resignata, quæ alioqui erant in dispositione eorum, si per oblitum vacassent in mensibus non reservatis Papæ; Brand., Gonz., *gl.* 14, *n.* 31; Pias., *p.* 2, *c.* 5, *art.* 2, *n.* 31; Chok., *ad reg.* 8, *gl.* 11, *n.* 29, *et ad reg.* 24, *n.* 19, *et seqq.*; Nicol., *d.* 9; sic enim dicitur etiam in *Reg.* 8 *Cancell.*, *alias quam per resignationem quocunque modo vacatura*, unde quando in Constitutione *Ad regimen*, dicitur beneficia etiam per renuntiationem vacantia reservari, intelligitur si renuntiatio sit per Sedem Apostolicam admissa Romæ vel alibi, uti explicat Engel., *n*, 15.

§ 10. Si familiaritas vi cujus, secundum 512
dicta *n.* 492, beneficium reservatur Papæ, fuerit ante mortem dimissa, putant aliqui manere reservationem, non obstantibus Concordatis Germaniæ; sed tenendum est oppositum cum Rebuff., Mohed., Lott., *l.* 2, *q.* 28, *a n.* 64, *et q.* 31, *n.* 152; Fagn., *in c. Nullus, de Elect.*, *n.* 11; Puteo, *dec.* 41, *n.* 1, *l.* 1; Chok., *reg.* 10, *a n.* 8; Zyp., *in Resp. Can.*, *Resp.* 1, *n.* 10, *de Rescript.* Luc., *de Benef.*, *de.* 3, *n.* 11, *et d.* 11. *n.* 3, 52. Ratio est quia Concordata expresse dicunt beneficia Officialium et Familiarium tandiu esse reservata, quandiu ipsa officia *actualiter* tenebunt : *To quandiu* autem alligat ad tempus, uti de legato viduæ relicto dicitur, quandiu remanserit, duraturum, ut late Mantic., *de Conject. ult. volunt.*, *l.* 11, *t.* 19, *a n.* 22. Item sicut ex *Reg.* 11 *Cancel.*, Episcopi gaudent alternativa *quandiu* resederint, ita ut momento quo cessat residentia cesset jus alternativæ, uti *n.* 477 dictum est, maxime cum hic addatur, *actualiter* tenebunt, et ubi verba sunt clara, cessat interpretatio, uti dicetur *n.* 541; est autem notum quod *To actualium* non significet eos qui tantum gaudent eo nomine, aut tantum fictione juris tales sunt, aut qui tales fuerunt, uti recte Gonz., *gl.* 43, *n.* 15. Et hinc etiam Concordatis insertæ sunt voces, non tantum hæc, *quandiu actualiter* tenebunt, sed etiam illæ, *verorum* commensalium, ut excludantur qui vere non deserviunt, quia sunt

tantum titulares, verbi gratia, Camerarii honoris, quamvis etiam hi comprehendantur in *Reg. 7 Cancellariæ;* veri autem commensales dignoscuntur ex *mente* et *dente;* ex mente si ex animi destinatione assumpti sint ad aliquod ministerium Papæ realiter exhibendum: ex dente si ab eo alimenta habeant; Lott., *quæst.* 32, *a numer.* 1. *Nec obstat* : 1. Beneficia illa fuisse aliquando affecta reservatione, semel autem afiecta manent affecta, secundum *Extravagantis* communem; *Ad Romani*, 14, *de Præ.; nam* vi concordatorum etiam absolvuntur, sicuti beneficia litigiosa affecta sunt reservatione, sed lite cessante definit reservatio, ita disponente Ecclesia; Lott., *q.* 20, *a num.* 67.

Nec 2. *obstat* quod Papæ adhuc post concordata reservent, *nam* hæ subsequentes reservationes non tangunt nationem Germanicam, concordata enim expresse dicunt alias omnes reservationes factas vel faciendas non habere locum, nec volunt Papæ agere contra concordata, ordinarie loquendo, uti dicetur *n.* 519.

513 § 11. Quamvis concordata explicari debeant in favorem Ordinariorum, cum reducant ad jus commune, Luca, Chock., Leur., *q.* 597; tamen non tantum Papa potest concurrere et prævenire Ordinarios secundum dicta *a n.* 469; sed etiam Nuntius a Latere, cum ipse etiam sit Ordinarius in sua Provincia; merito tamen non solet Papa vel Nuntius id facere, uti dictum est *n.* 472, et quoad concordata dicetur *n.* 519. Vide etiam Illsung., *t.* 5, *n.* 191.

514 § 12. Si fundatio patronatus Ecclesiastici expresse reservet alteri quam Papæ collationem beneficii, pro quocunque mense vacaverit, adhuc dicunt Paris., Gonz., Pias., Wamel., Nicol., apud Leur., *q.* 598, *n.* 5, non præjudicari Papæ, sed hunc posse conferre si in ejus mense vacet: 1. Quia nulla fundatio potest facere ut Papa careat potestate absoluta sibi a Christo tradita disponendi de beneficiis. 2. Quia Papa necessario manet Ordinarius et Superior omnium Ordinariorum ac Collatorum ergo debet posse quod hi possunt. 3. Quia Papa in concordatis derogat omnibus juribus et dispositionibus contrariis : ergo talis fundatio non subsistit, nec ab Episcopo admitti potest. *Nec obstat* quod quis possit de rebus suis disponere pro libitu suo, *nam* non ideo potest evertere jura desuper statuta; hinc *cap. Requisivisti*, de testam. dicitur : *Privata dispositio testatoris non potest generalem constitutionem Canonis immutare*, ita illi. Hæ rationes id tantum evincunt quod talis fundator non possit Papam excludere, si Papa non censeatur consentire, forte autem censetur consentire; nam Ecclesia permittit ut conditiones etiam juri communi contrariæ in limine fundationis appositæ admittantur, ut dicemus *n.* 808. Et hoc saltem fatendum est cum Nicol., *d.* 4, § 4, quæcunque beneficia posse ab illis qui fundant conferri prima vice, etiam in mense Papali.

§ 13. Beneficia jurispatronatus laici non 515
cadunt sub reservationem Concordatorum; Nicol., *d.* 5, § 8, 10, 11. Si tamen patronus laicus fiat Ecclesiasticus (de quo dictum est *n.* 332), beneficia hæc veniunt sub alternativa Concordatorum; Nicol., § 14. Quod si beneficium ex fundatione laicale non per præscriptionem immemorialem quasi libere et absque ullius præsentationem conferatur, v. g., ab Archidiacono, cujus antea erat solum instituere, quamvis forte dici posset quod extinctus non sit patronatus laicus, sed Archidiaconus conferat ex vi utriusque juris in eadem persona consolidati, ideoque beneficium non cadat sub reservationem, sicuti si Archidiaconus habens instituere emeret castrum cui patronatus laicus est annexus, beneficium tale non ideo est reservatum, sed manet patronatus laici, quali modo dicitur aliquis Episcopis Monasteriensis qua Princeps ex bonis propriis fundasset Capitula aliqua suæ diœcesis, ideoque beneficia in illis dicuntur patronatus laici, ita ut Episcopus qua Princeps videatur esse patronus, qua Episcopus sit instituens: si tamen præsumi debeat quod juspatronatus laicale reipsa extinctum sit, et præscriptum jus libere conferendi beneficium, cadet sub reservationem, quia jam mutata est ejus natura.

§ 14. Beneficia jurispatronatus mixti habent 516
se hic uti si sint juris patronatus laici, secundum dicta *n.* 333, quod fatetur etiam Nicol., § 15, saltem si Patroni laici sint numero æquales Ecclesiasticis; addit tamen si patronatus laicus competeret ex prescriptione, consuetudine, privilegio, usurpatione aut alio simili modo, beneficium hujus patronatus cadere sub Concordata.

§ 15. Circa hoc quod in concordatis dicitur 517
ut quando beneficium vacat in mense Papæ, si non apparuerit intra tres menses a die notæ vacationis in loco beneficii quod alicui de illo Apostolica auctoritate provisum fuerit, tunc providere possit collator ordinarius, dedit Gregorius XIII hanc quasi declarationem in Const. *Quæ in Ecclesiam*, 1 Novembris 1576, quod provisi Apostolice teneantur intra tres

menses a die notæ vacationis in loco beneficii publicare, se Apostolice esse provisos, si tamen Papa providerit et hæc publicatio fuerit neglecta, quamvis Ordinarius etiam providerit Papæ provisio manet valida; si autem intra tres illos menses non sit facta publicatio, et Ordinarius rescierit Papam intra illos menses non providisse, ut tunc prius valide provideat Ordinarius; Brand., Engel., Pirh., Leur., *q.* 596, *n.* 9. Notant tamen Wames., Chok., Zyp. et Nicol., *d.* 1, § 14. Constit. illam Gregorii minus observari quia emanavit, inconsulta natione Germanica.

518 *Quæst.* 66. — *An Papa possit vel soleat derogare Concordatis?* R. § 1. Non potest passim pro arbitrio et sine legitima causa, quia etiam Princeps cum subdito contrahens obligatur naturaliter et civiliter, uti habent jura, et Doctores apud Chok. Ad preces *primar.*, *sect.* 5, § 2, *n.* 15, et apud Nicol., *t.* 3, *d.* 3, § 2 *et seqq.* Nihilominus absolute loquendo posset ex plenitudine potestatis, etiam extra Concilium, derogare ob causam gravem et extraordinariam concernentem commune bonum Ecclesiæ, uti sequitur ex dictis *n.* 469, docentque Auctores ex his rationibus: 1. Quia habet ita plenam a Christo potestatem ut hanc a se omnino abdicare non possit. 2. Quia hæc concordata, licet habeant aliquam vim pacti, ut fatetur Julius III apud Nicol., tamen magis est privilegium Papale ad quem primitus spectabat omnis beneficii provisio, privilegia autem revocari possunt ex causa. 3. Quia quomodocunque paciscatur Papa, maxime cum sibi subdito, semper includitur hæc conditio, nisi occurrat causa gravis extraordinaria, ob quam aliud postulet commune bonum Ecclesiæ, in ordine ad quod concordata sunt facta; medium enim desinit esse medium et negligi debet, quando obstat fini intento; Felin., Suar., Paris., Diana, Simonet., Laym., Wames., Brand., Menoch., Garc., Luca. Vide Chok., et Nicol., § 5 *et seqq.* Item Leur., *p.* 2, *q.* 595, ubi ostendunt Papam quandoque ex simili causa derogasse.

519 § 2. Papæ non solent derogare Concordatis, nisi in casibus necessariis; Nicol. supra. Etsi quandoque egerint contra concordata, postea declararunt non fuisse mentem suam, sed sub vel obreptitie fuisse informatos, et ita Julius III apud Nicol., *d.* 0, § 2, dicit: « Nos attendentes, Concordata prædicta vim pacti intra » partes habere, et quæ ex pacto constant, » absque partium consensu abrogari non consuevisse neque debere..... statuimus et ordinamus atque decernimus quod de cetero » perpetuis futuris temporibus iidem Ordinarii..... juxta ipsorum Concordatorum contientiam et tenorem dis ponere libere et licite » possint..... ac irritum et inane existat, si secus a quoquam super his quamvis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari, non obstantibus, etc. » Similiter Clemens VIII, apud Nicol., § 6, commendat Rudolpho II Imperatori, ut Concordata Germanica tanto pondere sancita nullo modo violari aut imminui patiatur. Similiter Paulus V apud Chok. supra, et Nicol. § *ult.* declaravit, nec Clementis VIII prædecessoris, nec suam unquam mentem fuisse derogare concordatis; simili modo scripsit Urbanus VIII suo Legato apud Ferdinandum II uti habet Nicol., § 6. Nec refert quod in provisione Concordatis contraria fiat generalis derogatio, quia Concordata semper censetur excepta, nec per clausulas quantumcunque generales et prægnantes eis derogatur, Crescent., Put., Gonz. et alii cum Lott., *l.* 2, *q.* 28, *n.* 65. Præclare dicit S. Gregorius M. relatus cap. Justitiæ, 25, q. 1: « Justitiæ ac rationis ordo suadet, ut qui » a suis successoribus mandata sua servari » desiderat, prædecessoris sui voluntatem ac » statuta quoque observet. » Vide similia ibid., *cap. Quæ ad perpetuam,* dicta a S. Leone M., item *cap. Ideo,* a S. Leone IV, quæ maxime tenent, quando ejusmodi pacta, non tam nomen prædecessoris quam dignitatis et officii concepta sunt, quia successor tunc censetur eadem persona cum antecessore; Chok. supra.

Quæst. 67. — *An præscribi possit contra Concordata?* R. Non posse præscribi nec contraria consuetudine illis derogari, etiam pro foro interno, docent Leonin., Brand., Nicol., *t.* 3, *d.* 2, § 3; Pirh., *l.* 3, *t.* 5, *n.* 363; Leur., *p.* 2, *q.* 593; 1. Quia usus et observantia universalis apud fere omnes Germaniæ Ecclesias impedit particularem præscriptionem hujus vel illius Ecclesiæ, ex vi inseparabilis connexionis quam habent inter se partes et totum. 2. Quia constanter ita judicatur in Curia Romana, secundum decretum Greg. XIII, apud Nicol., § 25, illis autem quæ in foro externo servantur debemus nos conformare in foro interno, quando externum non nititur falsa præsumptione, nec sententia Judicis agentem damnat in pœnam, ut fuse ex Bald., Nav. et aliis, Sanch., *in Dec.*, *l.* 1, *c.* 10, *n.* 11, *et de Matr.*, *l.* 2, *dec.* 41, *n.* 12. 3. Quia jus publicæ utilitatis, unionis et tranquillitatis, quæsitum ex 520

Concordatis toti Imperio, non potest ullis subditorum factis, vel usibus immutari aut tolli, tam parum quam Clerici possint se abdicare privilegio fori. 4. Quia contra leges Pontificias nullo usu seu consuetudine contraria præscribitur sine positiva et certa scientia Papæ, uti late Rota apud Nicol., *t.* 1, *d.* 1, § 5, docentque Gonz., *in c. ult. de Consuet. n.* 14 ; Vasq. 1, 2, *q.* 97, *a.t.* 3, *d.* 277, *c.* 3, *n.* 62 ; Pirh., *l.* 1, *t.* 8, *n.* 60, quia nempe habet potestatem suam, non a Populo, uti Principes sæculares, sed immediate a Christo, ideoque decreta illius nulla egent approbatione vel consensu subditorum, sed mox, ut promulgata innotescunt, obligant ad receptionem et observantiam ; Suar., *de leg.*, *l.* 4, *c.* 15, *a n.* 3 ; Dian., *p.* 6, *t.* 6, *res.* 39. 5. Quia Papa in his Concordatis expresse derogat omnibus consuetudinibus contrariis præteritis et futuris, et quidem per decretum absolute irritans quod elidit vim omnium actuum contrariorum; ut dicetur *n.* 657, facitque nequidem colerem tribui posse in judicio possessorio summariissimo manutentionis, pro quo decisiones plurimas affert Nicol., § 9, et Clemens VII, apud eumdem, § 12, motu proprio, et de Apostolicæ potestatis plenitudine declarat quascunque collationes contra formam Concordatorum faciendas nullum titulum vel colorem tribuere, sed provisos pro malæ fidei possessoribus et mere intrusis habendos. Adde quod ubi Papæ cognoverunt contraventum esse, prorsus improbarint, uti *n.* 519 dictum est ; similiter imperatores in capitulationibus suis spondent se curaturos ut Concordata observentur, uti factum a Ferdinando IV, teste Nicol., § 8. Item a Lepoldo I., *c.* 9, et a Josepho I, *c.* 18 : ergo sufficienter eliditur omnis consuetudo etiam secutura ; posse enim per ejusmodi leges obviari consuetudinibus futuris docet Card., *in* 1 *crisi p.* 2, *d.* 29, *c.* 2, *art.* 2, *et seqq.*

E contra Zyp., *Consult. Canon.*, *l.* 3, *ad tit. de præbend.*, *cons.* 3, putat his Concordatis derogari posse per præscriptionem, per non usum vel per contrarium usum ; consensit Engel., *l.* 3, *t.* 5, *n.* 54. Rationes sunt : 1. Quia præscriptio saltem immemorialis procedit contra Papam, quia cum ea allegari potest quivis titulus ; *c. Ad audientiam* 13 ; *c. Cum vobis* 14 ; *cap. Si diligenti* 17, *De præscript.* 2. Docet Sanch., *de Matr.*, *l.* 7, *d.* 4, consuetudine contraria aboleri posse impedimentum aliquod dirimens Matrimon. adeoque legem quæ universalis est, ac involvit decretum irritans. Similia de consuetudine habent Castr., *t.* 3, *d.* 3, § 2, *a n.* 6 ; Laym. *in c. ult. de Consuet.*, *n.* 6 ; Pirh., *l.* 1, *t.* 8, *n.* 58, 63, 65 *et seqq.* 3. Durum videtur damnare ut invalidas omnes provisiones in Germania factas contra Concordata ; sane Laym. *in Theol. mor.*, *l.* 4, *t.* 2, *c.* 10, *n.* 3, et Pirh., *l.* 3, *t.* 5, *n.* 362, docent per Concordata reservari Papæ beneficia etiam curata in mensibus Pontificiis vacantia, idque indubitatum esse afferit Nicol., *t.* 1, *d.* 6, § 1 *et* 5, et tamen passim providentur ab aliis in hisce partibus, etiam sæpe sine concursu. *Ad* 1. Rationem oppositam dicunt sæpe aliqua obligare universalem Ecclesiam, contra quæ consuetudo particularium Ecclesiarum præscripserit, sic in Hispania Sabbatis Catholici vescuntur intestinis, in Belgio Sabbatis inter Nativitatem et Purificationem vescuntur carnibus, ut et Mediolani primis diebus quadragesimæ, etc. *Ad* 2. Curiam Romanam six judicantem præsumere non adesse omnia ad præscriptionem requisita. *Ad* 3. Male supponi nulla consuetudine induci posse ut Clericus in quibusdam subjiciatur foro laico ; nam Abbatissæ, quæ laicæ sunt, in multis Germaniæ et Belgii locis jurisdictionem habent in Clericos, idque ex sola consuetudine, saltem apud Canonessas, cum talium vivendi ritus a Papa non sit approbatus, secundum dicta *n.* 229. Similiter tantum consuetudine videtur fieri quod causæ reales et civiles, etiam inter Clericos, agitentur in foro sæculari, cum juxta *cap. Quod Clerici*, 9. De foro compet. videantur spectare ad forum Ecclesiasticum ; sed adhuc est disparitas inter hanc materiam et Clericum se subjicientem laico ; nam hoc præjudicat dignitati Ordinis Clericalis, illud autem quod quædam beneficia ab inferioribus conferantur in mensibus Papæ non præjudicat dignitati Papæ. *Ad* 4. Oppositum constat ex dictis *l.* 1, *n.* 632, et probatur a Laym., *in cap. ult. de consuet.*, *n.* 3, quia Papa ibi tribuit legitimæ consuetudini ut abrogare possit legem Ecclesiasticam, et Tusc., *litt. C.*, *concl.* 797, docet consuetudine immemoriali præsumi scientiam et patientiam ; imo, *concl.* 873, negat in ea requiri scientiam et patientiam Principis. *Ad* 5. Posse contra decretum irritans præscribi satis probabiliter docent Suar., *De leg.*, *l.* 7, *cap.* 19, *n.* 14 ; Sanch. et Pirrh. supra, probatque Zyp. quia clausula irritans est tantum pars et quidem accessoria legis : ergo sicuti potest præscribi contra legem, ita et multo magis contra clausulam irritantem ; similiter intelligunt *Constitutiones* Pontificum *n.* 519 ci-

tatas, itemque *Capitul.* Imperatorum, nempe quod loquatur de Concordatis, ubi et quoad illa quæ adhuc sunt in usu.

His utrinque propositis interrogatus a me vir doctissimus quid sentiret, respondit sententiam primam esse valde probabilem, attamen se propendere, ut etiam secundam probabilem esse censeret.

521 *Quæst* 68. — *Quid dicendum sit de affectione Beneficii per appositionem manuum Papæ?* R. seqq. § 1. Reservatio et affectio per hoc differunt quod reservatio respiciat actum verbalem et expressum, uti si Papa voce, vel constitutione dicat se reservare tale beneficium et plerumque pro semper; affectio autem respiciat actum realem seu factum ex quo tacita reservatio oritur, uti si Papa incipiat disponere de beneficio, et tunc dicitur apponere manum; Gonz., *ad Reg.* 8 *Cancel.*, *gl.* 52, *n.* 4. Castr. *t.* 13, *d.* 2, *p.* 15, *n.* 4.

522 § 2. Manus appositio plus habet efficaciæ quam reservatio, uti cum aliis Gonz., *n.* 9 Deinde affectio habet locum etiam in aliis quam beneficiis, nam ordinatus Minoribus a Papa non potest ordinari Majoribus ab alio, nequidem a proprio Episcopo; *cap. Cum in distribuendis, de tempor. ordinat.* Item ordinatus a Papa non potest ob delictum degradari ab Episcopo. Item hoc ipso quod Papa cœperit cognoscere de aliqua causa, aut commissionem aliquam signaverit, censetur revocata a judicibus inferioribus; *cap. Ut nostrum* 56, *De appell.* Et causa semel facta curialis per appositionem manus Papalis semper manet curialis. Item, si Papa commisit alicui executionem litterarum provisionis beneficii, alius se immiscere non potest; idem est si post demandatam alicui executionem, Papa huic apponat manum. Denique si Papa contulit privilegium, ad ipsum spectat ejus declaratio vel interpretatio.

523 § 3. Beneficia per appositionem manus Pontificiæ affecta non possunt pro ea vice conferri ab inferiore; *Extrav. comm. Ad Romani*, 14; *De præb.*; Inn., Abb., Piasec., *p.* 3, *c.* 5, *art.* 1, *n.* 8.

524 § 4. Papa apponit manum : 1. Si beneficium suæ collationis det in commendam aut uniat ad vitam alicujus. 2. Si mandet alicui provideri de primo vacante. 3. Si in provisione apponat decretum ut in manibus suis resignetur, nam si resignetur, est affectum. 4. Si volens prævenire Ordinarium, conferat etiam invalide. 5. Si quis resignet beneficium aut, 6. etiam jus ad rem in manus Papæ, etiam in mense Ordinarii. 7. Si mandet non procedi ad electionem pro aliquo beneficio. 8. Si discutiat validitatem electionis alioqui confirmandæ ab Ordinario, Confirmatio est affecta. 9. Si ex Papæ mandato aliquis privetur beneficio. 10. Si quis habeat collationem a Papa et indigeat dispensatione, solus Papa dispensare potest. 11. Si habens collationem a Papa etiam petat ab Ordinario. Addit Pias. si Papa conferat inhabili, aut si ab eo collatum vacet propter inhabilitatem; Beneficia autem quæ resignantur apud Papam tum primum afficiuntur per appositionem manus Pontificiæ, quando supplica est a Pontifice signata et a Datario recognita, vivo adhuc resignante. Vide Gonz., *a n.* 11.

§ 5. Affectio non habet locum : 1. Si Papa 525
apposuerit manum ad alium effectum quam conferendi, v. g., ad imponendam pensionem. 2. Si falso narratum fuit quod beneficium esset reservatum, et ideo Papa conferre voluit. 3. Si beneficium permutationis causa vel in favorem alicujus resignatum, aut etiam ob delictum vel negligentiam beneficiati impetrandum conferre voluerit Papa, et interea vacet per obitum. 4. Si beneficium sit juris patronatus laicalis aut misti. 5. Si ex tali manus appositione resultaret præjudicium Concordatorum. 6. Si Ordinarius prior contulit Caio et Papa posterior Titio, Caius autem nolit acceptare. 7. Si appositio manus semel sit sortita effectum per provisionem secutam. Vide Gonz., *a n.* 38.

Quæst. 69. — *Quid notandum sit circa pos-* 526
sessionem pacificam, et Beneficium litigiosum? R. seqq. § 1. Possessio tunc est pacifica si nulla lis vel controversia circa illam vel circa beneficium sit mota. Putant autem cum aliis Lott., *l.* 2, *q.* 52, a *n.* 31; Luca, *de Benef. d.* 91, *n.* 22, *et d.* 92, *n.* 11; tum non esse pacificam possessionem si lis etiam nulliter et mere de facto, attamen coram Judice competente sit mota, etiam tantum circa possessorium; item si lis coram quocunque sit mota, simulque illatæ molestiæ et facta turbatio circa jus percipiendi fructus. Addit Haun., *de Just.*, *t.* 5, *n.* 276, etiam tum non esse pacificam si facta sit citatio vel appellatio etiam extrajudicialis; sed putant alii cum Sanch., *in cons.*, *l.* 2, *c.* 1, *d.* 27, saltem non officere verbalem et extrajudicialem controversiam. Vide Leur., *p.* 2, *q.* 834.

§ 2. Ut beneficium ipsum fiat litigiosum, 527
docent Inn., Bald., Gloss., Lott. et alii requiri ut sit collatum, et tum litigetur ad quem per-

tineat, ac consequenter non sufficere quod petatur beneficium conferri; et pro hoc referuntur plures Rotæ decisiones apud Rosa, *de Exseq. litt. Apost.*, *p.* 1, *c.* 17, *a n.* 71, qui tamen cum Garc., *p.* 11, *cap.* 3, *a num.* 75 et aliis concludit oppositum nempe beneficium etiam nulli adhuc collatum fieri posse litigiosum; de hoc iterum disputat in utramque partem Rosa, *a num.* 81, et iterum *a n.* 112, afferens contrarias decisiones Rotæ; sed *a num.* 114, concludit cum Ferentil. in beneficiis quæ conferuntur per electionem vel præsentationem non prærequiri esse collatum seu provisum, uti de electione clare habetur *cap.* 1 et 2. *Ut lite pendente*, *in* 6, ideoque sufficere ut beneficium petatur tanquam sibi debitum; e contra, in beneficiis collativis, requiri ut sit collatum, ideoque ut beneficium petatur tanquam suum; vide tamen iterum eumdem Rosa, *a n.* 117.

528 § 3. Non sufficit quævis lis ut beneficium reddatur litigiosum, sed requiritur ut sit vere introducta, et quidem circa titulum ac proprietatem beneficii, ut dicetur *n.* 542. Unde non sufficit si litigetur, v. g., de exsecutione litterarum Apostolicarum; nec sufficit si incidenter litigetur de titulo, sed debet de hoc esse lis directe et principaliter; Tond., Paris., Chok., Luca, *de Benef. in summa*, *a n.* 82; Rosa, *a n.* 124. Nec sufficit lis coram Judice incompetente nec per procuratorem falsum; neque lis qua urgeatur privatio beneficii, neque lis circa crimen beneficiati; Paris., Garc., Rosa, *n.* 74 *et* 118; Leur., *p.* 3, *q.* 308, *n.* 5; imo, quamvis conclusa lite circa delictum jam sit lata sententia privationis, si tamen beneficium necdum sit actori adjudicatum, non ideo est litigiosum; Rosa, Garc., Leur., *q.* 310, *n.* 13; attamen Lott., *q.* 20, *n.* 45, Luca supra, Rosa, *n.* 94, 120, 124, putant si principaliter petitum sit beneficium, et secundario actum ad privationem alterius, beneficium fieri litigiosum, quia lis reipsa est super titulo; non sufficit autem lis aperte calumniosa, uti dicetur *n.* 541. Denique etiam non sufficit si lis principaliter sit inter præsentantes vel conferentes, contendentes de jure præsentandi vel conferendi, uti dicetur *n.* 342, et in hoc quidem casu quo lis pendet inter Patronos, Episcopus potest constituere œconomum, attamen salvo jure Patroni illius qui vicerit: *cap. Quoniam*, 3, et *cap. Eam te* 22, *De jure patron.*; Leo, *Thesaur. Eccles.*, *p.* 2, *c.* 6, *n.* 27; finita autem lite constitutus ab Episcopo removendus est, et qui præsentabitur a Patrono instituendus; *c. Consultationem*, 19, *De Jure patron. et arg. c. Decernimus*, 16, *q.* 7, quia *pro non dato habetur quod ab illo datur qui non potest de jure donare; cap. Quod autem*, 5, *de Jure patron.*; Leo, *n.* 28.

§ 4. Si causa sit introducta ad Judicem et 529
expedita citatio cum inhibitione, tum dici potest introducta lis quoad Actorem, absolute tamen et quoad rem non dicitur esse lis introducta, usque dum sequatur legitima exsecutio citationis, nisi forte citatus impediret exsecutionem, tum enim in odium ipsius habetur citatio pro executa, licet non fuerit reproducta; Rosa, *n.* 132; Luca, *de Benef.*, *d.* 50, *a n.* 3. De cetero si citatio sit legitime exsecuta et in actis reproducta, jam indubie introducta est lis, uti habetur *Clement.* 2, *Ut lite pendente*; et in decisionibus apud Rosa, *n.* 113; citatio autem, etiam tum est exsecuta sufficienter ad constituendum litigiosum, si pars citata venerit in judicium et responderit, quia per comparitionem suppletur omnis defectus; Rosa, *num.* 131; e contra notant Buratt. et Ton., *p.* 1, *cap.* 85, *num.* 67, quamvis adversarius impetraverit beneficium tuum, si non intervenerit citatio tui, nequidem possessionem tuam turbari.

§ 5. Etiam non censetur lis introducta per 530
rescriptum subreptitie impetratum aut nullum, unde beneficium tunc non fit litigiosum; Gom., Azor., Chok., *ad Reg. de subrog.*, *n.* 35, nec tum fit litigiosum si lis intentetur illi qui saltem per triennium possedit; Chok., Rosa, *a n.* 124.

§ 6. Quandiu lis pendet, beneficium non 531
potest provideri ab alio quam Papa; *c.* 1 et 2, *Ut lite pendente in* 6; *Clement.* 1, *eod. tit.*, et Auctores omnes cum Rosa, *n.* 5. Nec satis est quod unus litigantium moriatur naturaliter vel civiliter, nam si ante ejusmodi cessum vel decessum lis non fuerit finita, beneficium manet affectum; Luca, *d.* 92, *n.* 18; Leur., *p.* 2, *q.* 677. Et hoc tenet, quamvis modernus possessor habuerit pacifice per annum; Moh., Chok., Lott. Quod si lis ante utriusque mortem exstinguatur vel cesset, beneficium redit ad ordinariam collationem; Vital., Lott., Pirh., Leur., *q.* 793. An autem si unus collitigantium moriatur, possit etiam Episcopus vel Ordinarius collator subrogare superstitem, dicetur *n.* 548.

§ 7. Lis exstinguitur : 1. Si partes faciant 532
compositionem, quæ tamen videtur debere perfecta, et non subjacens liberæ mutationi; Luca, *d.* 51, *n.* 2 *et seqq.* 2. Si collitigans sim-

pliciter cedat liti vel causæ ; Rosa, *a n.* 143. 3. Si actor moriatur, potest tamen superstes habens possessionem prosequi causam et ita obtinere absolutionem ; Lott., *l.* 2, *q.* 20, *n.* 55. 4. Si reus saltem tacite ostendat se nolle causam prosequi, v. g., si procuratorem revocet, et nisi alii pro jure etiam suo tuendo adhæserint actori qui prosequi velint ; Luca, *d.* 52, *a num.* 5 ; nam admitti non potest tanquam contradictor qui nullum habet interesse in causa ; Luca, *d.* 55, *n.* 9. Estque probabilior et communior opinio quod ille sit reus et non actor qui, ut se in possessione defendat, a judice postulat remedia ; Luca, *d.* 52, *n.* 6. 5. Etiam exstinguitur lis per sententiam quæ transivit in judicatum ; Rosa, *n.* 137.

533 § 8. Ut lis censeatur deserta, requiritur lapsus 30 annorum, vel sententia declarans desertionem, vel ut constet de jure prosequentis cum lapsu 10 annorum, vel ut constet de non jure partis quæ per 10 annos tacuerit ; Lancell,, Rosa, *n.* 137 ; Luca, *d.* 92, *a n.* 9 ; Leur., *p.* 3, *q.* 308, *n.* 3. Docent autem Gomes., Lott., Luca, *d.* 5, *n.* 8, si quis incœperit disputare super beneficio alieno, debere infra sex menses litem introducere, et intra alios sex menses eam prosequi, alioquin si alter pergat pacifice possidere, priorem cadere de jure prosequendi, secundum *Reg. De annali* ; nihilominus Rosa, *n.* 104, dicit, lite introducta, si non fundetur in impetratione certo modo facta, nullum tempus statui ad prosequendum.

534 *Quæst.* 70. — *Quid circa surrogationem sit notandum ?* R. seqq. § 1. Regula de surrogando collitigante sic habet : « Item D. N. cupiens » litium succidere anfractus, et ne novi colli- » tigationibus adversarii dentur, providere vo- » luit, statuit ordinavit quod quoties deinceps » aliquem super quovis Ecclesiatico Beneficio » collitigantem in jure vel ad jus, si quod for- » san ejus adversario in dicto Beneficio com- » petierit, surrogari concesserit (dummodo » prædictus collitigans in dicto Beneficio in- » trusus non fuerit, nec super eo contra dic- » tum adversarium, postquam illud per trien- » nium pacifice possiderit, lis tunc nota fuerit) » aliorum quorumlibet de præmisso jure, sive » tunc vacet vel cum vacaverit, interpreta- » tiones vel concessiones etiam motu proprio » intra mensem ante concessionem hujusmodi » factæ, nullius sint roboris vel momenti. Et » nihilominus cupiens eorum fraudibus obvia- » re, qui viventium Beneficia illorum præser- » tim, quibus aut propter senium, aut prop- » ter infirmitatem imminet vitæ periculum, » impetrant, ut illis decedentibus tanquam col- » litigante in eorum juribus facilius surrogen- » tur, voluit ut deinceps nullus in jure vel ad » jus in Beneficio defuncti, quod illo vivente » in casibus præmissis vel similibus impetra- » verit, aliquo modo surrogetur, ac surroga- » tio vel gratia, si neutri, si nulli, seu novæ » provisionis aut perinde valere, taliter im- » petranti nullatenus suffragetur. Quod etiam » strictissime observari mandavit in impetra- » tionibus Beneficiorum per privationem et » amotionem ex quibusvis criminibus et exces- » sibus forsan perpetratis, etiamque usque ad » definitivam sententiam, quæ tamen in rem » non transierit judicatam, processum fuerit. »

§ 2. Sensus primæ partis Regulæ est si duo 535 litigent super beneficio, et unus illorum cedat vel decedat pendente lite, ac aliquis tertius quomodocunque petat se surrogari ; etiam hic tertius sit prior in data ; tamen si alter collitigans infra mensem post impetrationem illius tertii petat se surrogari, valet impetratio collitigantis et non alterius tertii ; Regula tamen illa non ligat Papam vel Datariam quin possint etiam tertium surrogare in totum jus defuncti, sed tunc derogandum esse hiuc Regulæ ; Rota, Ameyden, Rosa, *De Exec. litt. Apost.*, *p.* 1, *c.* 17, *n.* 163, *et a n.* 196.

§ 3. Finis hujus Regulæ est ut longi litium 536 anfractus amputentur, et ne beneficia diu vacent, hinc sic proviso debet accelerari provisio. Nec exsecutio surrogationis gratiosæ retardari potest per exceptionem sub vel obreptionis, nisi hæc sit clara ; Rosa. *n.* 61.

§ 4. Per surrogationem nemini fit injuria, 537 quia beneficia litigiosa sunt affecta durante lite, secundum dicta *n.* 531, et certitudo quam habet Papa quod collatio illius beneficii ad se pertineat facit cessare omne præjudicium cujuscunque collatoris ; Lott., *l.* 3, *q.* 13, *n.* 31. Neque vacat tale beneficium, sed surrogatus repræsentat personam et jus defuncti ; Lott., *n.* 22 *et* 33 ; Rosa, *a n.* 7, *et a n.* 30 et iterum *a n.* 154, sicque in surrogato continuatur possessio quam habuit defunctus ; Lott. et alii ; saltem si tertius aliquis interea non ceperit possessionem, uti fuse disputat Rosa, *a nnm.* 28.

§ 5. Surrogatio ex duplici fundamento dari 538 solet superstiti collitiganti, vel ex reservatione, vel ex lite ipsa, uti habet Regula. Tunc datur ex reservatione si beneficium litigiosum a defuncto possessum erat reservatum Sedi Apostolicæ per vacationem ex qua defunctus obtinuerat ; debet autem reservatio fuisse ma-

nifesta, uti pluribus Lott., *n.* 69; Rosa, *a n.* 43, qui addunt plures decisiones.

539 § 6. Communis est sententia Canonistarum beneficia etiam jurispatronatus laici, quamvis sint ex fundatione vel dotatione, cadere sub titulum; *Ut lite pendente*, *in* 6, *sub Regulam*, *De surrogandis*; Luca, Leur., *p.* 2, *q.* 677, *n.* 1. Putat quidem Tond. de hoc faciendam esse mentionem, alioqui Papa non censeri derogare; sed Rosa, *n.* 159, dicit non esse opus derogatione, verum satis esse dicere quod beneficium sit aut fuerit litigiosum.

540 § 7. Quamvis Ameyed. dicat surrogationem non solere dari superstiti si non possederit; tamen oppositum probat usus docentque Lott., *l.* 2, *q.* 20, *n.* 179, et Rosa, *a n.* 165; sæpe enim conceditur surrogatio ad possessionem defuncti, ut dicetur *n.* 546.

541 § 8. Ad surrogationem prærequiritur lis legitime introducta, secundum dicta *a n.* 528. Nec debet lis esse introducta per rescriptum sub vel obreptitium secundum dicta *n.* 530. Nec debet esse lis calumniosa, nam beneficium etiam non tum redditur litigiosum; Luca, *De Benef.*, *d.* 50, *a n.* 10, *et d.* 92, *a n.* 31, aliique plurimi apud Rosam, *c.* 6, *a n.* 160. Debet tamen calumnia esse evidens; Tond., *p.* 2, *c.* 4, § 5, *n.* 3. Porro calumniator in jure dicitur non solum ille qui falsa crimina alteri impingit, sed etiam qui litem omni juris colore destitutam intentat, qualis est quæ contra clarum textum juris vel pacti procedit, quia in claris et disertis verbis citra calumniam nefas est cavillari, inquit Paulus *L. Ille, aut ille* 25, *ff.*, *De legatis et fideicommissis*, 3, et Ulp., *in L. Neutra cavillationis*, 177, *ff.*, *De verb. signif.*, aut : *Natura cavillationis hæc est ut ab evidenter veris ad ea quæ evidenter falsa sunt disputatio perducatur;* contra clara enim verba non admittitur perplexa interpretatio, nec attenditur contraria observantia, uti firmavit Rota, et adducti a Lott., *q.* 47, *a n.* 29. Notat tamen Rosa, *n.* 102, et iterum *a n.* 170, ex decisionibus Rotæ et declaratione interpretum Trid., calumniam in principio litis non præsumi, ideoque sufficere litem quomodocunque introductam cum aliqua probabilitate vel colore, neque obstabit si postea detegatur calumnia, dummodo non fuerit manifesta initio litis.

542 § 9. Quamvis Papa, etiam ubi lis fuit super solo possessorio, possit surrogare, Seraph., Sarn., Lott., *q.* 20, *n*, 52, *et q.* 22, *a n.* 48, tamen si id non exprimat nomine litis quam prærequirit vel supponit, non venit lis super solo possessorio vel alio accessorio. Si autem surrogatio detur post litem in solo possessorio, non juvat ad immissionem, nisi prius justificata sit tota gratia principalis et discussum jus defuncti. Neque ex lite super possessorio data surrogatio impedit Ordinarium vel patronum quominus provideat; Lott., *q.* 20, *num.* 53; sed requiritur lis principaliter super petitorio, secundum dicta *num.* 528; Lott., *num.* 41; Rosa, *c.* 17, *a num.* 71, et iterum *a n.* 125; Wames., *Cons.* 251, *n.* 9; Chok., *ad hanc Reg.*, *n*, 35. Ratio est quia possessio valde distinguitur a beneficio, ita ut passim de illa disputetur etiam coram tribunalibus laicis, per hoc autem necdum attingit beneficium : ergo beneficium non ideo redditur litigiosum; hinc Vital., *in Clem.* 1, *n.* 43, *Ut lite pendente*, ait non esse dandam surrogationem proviso Apostolico, quando vel Patronus vel ordinarius Collator opponit se provisioni Apostolicæ, dicendo collationem non pertinere ad Papam; idem habet Rosa, *num.* 80, qui tamen, *num.* 110, hanc affert distinctionem ex Ameyed. si sit lis inter Patronos post factam præsentationem, tum beneficium fieri litigiosum, quia tunc censentur simul litigare præsentati prætendentes jus ad beneficium; contra, si sit lis inter Patronos ante præsentationem, per hoc beneficium non fieri litigiosum, nec ob talem litem dandam esse surrogationem.

§ 10. Intrusus excluditur a Regula surroga- 543
tionis; per intrusum autem non intelligitur quivis qui pendente lite cepit possessionem, sed qui cepit propria auctoritate, vel sine titulo ejus qui potest providere; Lott., Ameyed., Rosa *n.* 175; si enim titulus sit a potente providere, est coloratus et facit evitare intrusionem hic punitam; Rosa; *n.* 178. Similiter qui beneficium viventis impetravit, a surrogatione excluditur per Regulam, quia factus est infamis et inhabilis, nec juvat si prætendat errorem, nisi fuisset communis credulitas orta ex fama publica; Rosa; *n.* 183. Chok. tamen putat excusare quamlibet justam causam et probabilem existimatæ vacationis.

§ 11. Si pendente lite moriatur ille qui per 544
triennium pacifice possederat, collitigans surrogari non potest, uti habet Regula; potest tamen surrogari tertius in jus defuncti; Rota, Lott., Rosa, *a n.* 179. Si autem defunctus non fuerit in possessione, et surrogatio data sit sub conditione vel ex suppositione quod in possessione fuerit, surrogatio nulla est; Garc., *p.* 6, *c.* 4, *a n*, 35; sufficit tamen quod aliquo

modo possederit, bene vel male ; Lott., Rosa, *n.* 63; sed si ante mortem fuit spoliatus possessione, eique non debebatur manutentio, surrogatio non est debita immissio in possessionem; Lott., Ameyed., Rosa, *n.* 67; præsumitur autem mortuus in possessione si hanc habuit, et non probatur amisisse, uti cum communi Rosa, *n.* 70.

545 § 12. Nullum tempus est præfinitum collitiganti ad obtinendam surrogationem , ad effectum ut deinceps sibi denegetur, sed tantum ad effectum ut si concedatur tertio, hæc reddatur nulla, si collitigans surrogationem petat intra mensem ab impetratione, vel concessione facta tertio ; Rota Lott. , Rota, *a num.* 190, contra Mandof. et Ameyed., qui putant petendam esse intra mensem.

546 § 13. In surrogationem communiter dantur litteræ, non tantum ad jus defuncti si quod habuit, sed etiam ad possessionem ; Lott., Rosa., *n.* 12 ; Leur., *p.* 2, *q.* 813; debet tamen de hoc fieri mentio, nec sufficit dici quod surrogetur in jus et ad jus; Chok., *ad dictam Reg., lit. M.* ; et hoc non obstante quod surrogatio a Papa detur etiam ad possessionem; tamen si Titius sit ita provisus a Papa et Caius eadem die ab Ordinario, ac hic prior ceperit possessionem, manutenetur, secundum dicta *n.* 471; is enim est stylus curiæ, uti testantur Rosa, *n.* 58 *et* 66; Gonz. apud Leur., *q.* 826. Vide etiam dicenda *n.* 578. Si autem antecessor Titii fuisset possessione exturbatus, surrogatus non continuaret possessionem ; posset tamen etiam pendente lite incipere, si nec Caius nec alius contradictor eam occupet; Lott., Leur., *q.* 814.

547 § 14. Si surrogatio detur etiam ad possessionem, tum maxime dicitur gratiosa, cujus ea est vis, ut probatis his tribus, *Clericatu surrogandi, lite possessione defuncti,* sine justificatione principalis gratiæ, dummodo fuerit ad eam aliquis color boni juris, statim habeat locum et debeatur immissio in possessionem ; Lott., Leur., *q.* 815 ; et hoc Rota millies decidit, inquit Rosa, *n.* 14 *et* 140; prærequiritur tamen adhuc expeditio litterarum , Rosa, *a n.* 15; quibus productus differri non potest immissio, nisi forte duo haberent surrogationem pro eodem beneficio, aut alius haberet beneficii possessionem, de quibus casibus agit Rosa, *a num.* 54. Quod si nullus alius possessionem habeat, potest gratiose surrogatus, etiamsi antea fuisset intrusus, nunc purgare vitium, saltem si hoc narrarit, et propria auctoritate possessionem ingredi, etiam pendente lite; Lot. et alti cum Rosa. *a num.* 140. E contra surrogatio tum est rigorosa si exsecutori demandetur ut surroget, et hæc indiget non tantum verificatione narratorum in litteris, sed etiam discussione juris defuncti ; Lott., *lib.* 3, *q.* 13, *a n.* 32, Rosa, *n.* 13, *et iterum a n.* 20.

§ 15. Si moriatur unus collitigantium, docet 548
Luca, *dist.* 92, *n.* 35, non posse ab ordinario Collatore vel præsentatore surrogari superstitem, sed contradicunt Covarr., Roch., Lancell., Paris., Garc., *p.* 5. *c.* 9, *a n.* 220, cum hic cesset ratio prohibitionis; nam ita surrogando non datur novus adversarius, et quando Ordinarius prohibetur surrogare alium, intelligitur alium a collitigantibus.

§ 16. In Gallia non habet locum Regula de 549
surrogandis, nec *c.* 1 et 2, *Ut lite pendente, in* 6, quia animadversum est dari occasionem primis litibus frivolis, ut sic eluderentur Ordinarii collatores; Rebuff., *in addit. ad Reg. Cancell. de surrog;;* Castell., *de usu et praxi Curiæ Rom., pag.* 206, testantes beneficia litigiosa recidere ad munus Ordinariorum, idem passim fit in Belgio, essetque forsan utile fieri in Germania, præsertim cum Concordata nihil habeant de hac reservatione ob litem nec de surrogatione.

Quæst. 71. — *Quid notandum sit circa gra-* 550
tiam, si neutri, si nulli? R. seqq. § 1. Gratia, *Si neutri,* conceditur illi tantum collitignati qui Apostolice provisus est, et sic quasi firmatur prima gratia ipsi facta; dicitur, *Si neutri,* quia datur tantum sub conditione si neutri eorum sit jus quæsitum, unde non tollit jus quæsitum ex præsentatione, vel provisione Ordinarii, etc., potestque etiam alicui tertio concedi; sed si concedatur collitiganti, non est opus justificare narrata in prima gratia, sed tantum in hac secunda. Vide Rosa, *de Exsec. Lit. Apost., p.* 1, *c.* 18.

§ 2; Gratia, *Si nulli,* est similis, et concedi- 551
tur si nulli ex pluribus quam duobus collitigantibus sit jus quæsitum. Vide Rosa, *n.* 33, et Castrop., *tr.* 13, *d.* 2, *p.* 31, § 1, *n.* 2.

Quæst. 72. — *Quænam pactiones vel composi-*
tiones sint licitæ ad terminandas controversias circa Beneficia? Resp. Constabit ex seqq.

§ 1. Omnis cessio Beneficii vel juris etiam 552
dubii circa beneficium, si fiat propria auctoritate propter aliquid temporale, est simoniaca, uti tenent omnes cum Castr., *tr.* 17, *d.* 3, *p.* 19, *n.* 1. Nec potest absque simonia ferri sententia ut unus solvat aliquid temporale pro jure spirituali saltem dubio quod

alteri competit; sic enim temporale esset pretium spiritualis; si tamen quis habens jus in beneficio, per sententiam cogatur dare aliquid temporale, censebitur dare ad redimendam vexam; Suar., Pirh,, *l.* 4, *tr.* 19, *num.* 49.

553 § 2. Si resignes liti beneficiali paciscendo de recuperandis tuis expensis, est simonia *Cap. Cum pridem*, *De pactis*; Paris., Corr., Pirh. Vide dicenda *a n.* 3039. Idem est si resignes huic liti pro obtentione alterius Beneficii, quia est pactio in beneficialibus, quæ secundum dicta *l.* 3, *par.* 3, *n.* 57, *et* 70, prohibetur velut simoniaca; Azor., Suar., Lambert., Castr. Item si ex duobus electis alter alterum corrumpat ut juri suo resignet, Majol., Lott., Leur., *p.* 3, *q.* 753.

554 § 3. Si duo litigent circa plura beneficia, illicita est pactio ut hic unum, alter alterum beneficium habeat, quia, ut dictum est, in materia beneficiaria pactiones sine auctoritate Superioris sunt prohibitæ, et speciatim hic, ubi cum jus utriusque partis sit dubium, non potest per voluntatem transigentium transferri hoc jus in illum et illud in alterum, sed hoc fieri debet auctoritate Superioris; Suar., *De simon.*, *c.* 51, *n.* 14. Si tamen Caius litiget pro habendo beneficio Titii, et Titius pro habendo beneficio Caii; possunt auctoritate propria pacisci ut alter cedat a lite si alter vicissim cedat, quia ibi non fit compostio super beneficiis, sed super lite tantum; Suar., *n.* 15. Si lis sit super aliis juribus spiritualibus, v. g. super jurisdictione in locum aliquem, super jure præsentandi ad beneficium, etc., possunt fieri transactiones, uti dictum est *l.* 3, *p.* 1. *num.* 114.

555 § 4. Si duo litigent, habentes jura tantum ad beneficia; Rayn., *lib.* 2, *sect.* 1, *cap.* 2, *n.* 38, putat si accedat Episcopi auctoritas, fieri posse compositionem permutando jus unum cum altero, et idem videtur insinuare Suar., *n.* 16 *et* 20; sed Castrop., *num.* 2, requirit ad hoc auctoritatem Papæ, quia permutatio jurium ad beneficia fieri non potest apud Ordinarium, ut dicetur *n.* 1085.

556 § 5. Potest fieri compositio inter litigantes, per sententiam judicis ordinarii vel delegati, vel arbitrorum Ecclesiasticorum aut compromissorum a Superiore deputatorum pro tentanda concordia, qui accedente partium consensu et compromisso adjudicent beneficium illi pro quo videtur esse jus probabilius, eique imponant pendendam alteri certam pecuniam vel aliud temporale, non in compensationem juris, sed ob bonum temporale pacis et ut a lite etiam in temporalibus noxia recedatur; *cap. Non sine*, 2, *De arbitris*; Barb., *De jure Ecclesiast.*, *lib.* 3, *cap.* 15, *num.* 50; potestque etiam esse pensio annua in certa quantitate imposita non beneficio sed benficiato, et ad vitam hujus tantum beneficiati, uti habetur *cap. Nisi essent*, De Præb. Imo putant Abb. Cardin., Caccialup., Gamb. Mandos. Redoan., Duenn. Cuch. Suar. *num.* 18; Castr. *num.* 5; Rayn., *c.* 10, *num.* 16; Grat., apud Dian., *p.* 9, *tr.* 9, *R.* 49. Etiam ab Episcopo posse imponi ad vitam pensionarii, vel beneficio, vel per consensum hujus beneficiati etiam successoribus, quia cap. *De cetero*, De transact. dicitur, quod pensio sine auctoritate Episcopi imposita durare non debeat, nisi ad vitam illius, qui solvit; ex quo inferunt posse per auctoritatem Episcopi imponi etiam ad vitam illius, cui solvitur, sed communius contradicunt alii cum Fagn. cap. *Nisi* De Præb., et Luca, *De pension. d.* 40, *num.* 5.

§ 6. Si compositio fieret privata auctoritate 557
partium, esset simoniaca, neque a Superiore approbari posset, Cap. *Nisi essent*, *de præb.* Garz. Chok., Leur., *q.* 445. *num.* 1. Et ratio est, quia tum præsumitur dari temporale pro spirituali ob utilitatem personarum contrahentium; e contra Judex censetur intendere bonum pacis, et concordiæ, Suar. *num.* 19. Castro., *num.* 6. Pirh., *num.* 39. *Nec obstat*, quod volentes permutare possint pacisci de modo, sub conditione si Superior approbet, uti dicetur *n.* 1106; nam hic obstat specialis prohibitio.

§ 7. Simonia est litem beneficialem privata 558
auctoritate terminare interventu sortium, quia est pactio in materia beneficiaria, Suar., *De superst. c.* 12, *n.* 3; Rayn., *c.* 2, *n.* 25; possetque fieri, ut is, cui sors faveret, reipsa careret titulo, quem alter litigans ei dare non potest. Quod si interveniat auctoritas Superioris potentis dare titulum, non videtur illicitum adhibere sortes, nam licet in quibusdam electionibus Ecclesiasticis interdicatur earum usus, nulla tamen hic est electio; nec beneficium recipitur ex vi sortis, sed ex vi juris prætensi, sortibus tantum removentibus obicem; Gloss. Abb. Suar. *n.* 14; Rayn. *supra*. Quid fieri possit, si partes nec velint compositionem, nec sortes, et sit rationum æqualitas, dicetur *n.* 1495.

Quæst. 73. — *Quænam circa provisionem beneficiorum sit potestas Cardinalium, Legati Apos-* 559

tolici, *Episcopi*, *Vicarii Generalis*, *Capituli ejusque Vicarii*, *item Monasteriorum*? *R.* Videri potest Leur. *p.* 2. De Cardinalibus, *q.* 639, *et seqq.* De Legato Apostolico, *q.* 649, *et seqq.* De Episcopo, *q.* 664, *et seqq.* De Vicario Episcopi, *q.* 681, *et seqq.* De capitulo, Sede tam vacante, quam plena, et de ejus Vicario, *q.* 696, *et seqq.* De Monasteriis, Abbatibus, Abbatissis, etc. *q.* 718, *et seqq.* Diximus etiam aliqua circa Episcopum', *n.* 369, *et* 489. Circa Vicarium generalem *n.* 250. Circa Capitulum Sede vacante dicemus *n.* 601.

560 *Quæst.* 74. — *Quid notandum sit circa devolutionem beneficii? R.* seqq. § 1. Devolutio est juris ad providendum translatio in alium, ob negligentiam, vel culpam illius, ad quem spectabat providere. Fit ob bonum Ecclesiæ, ne beneficia diu vacent c. 2, *De concess. præb.* c. *Licet*, de suppl. neglig. prælat.

561 § 2. Datur devolutio : 1. Si intra tempus a jure præscriptum neglecta sit provisio ; debet tamen probari scivisse eum, ad quem spectabat providere, potuisse et noluisse providere, Lott., *l.* 2, *q.* 24, *a. n.* 6; Leur., *par.* 2, *q.* 740, *et q.* 745, *n.* 2. Neque hic expectatur purgatio moræ, sed sic evoluto tempore jam perditum est jus, Abb. Azor. Castr., *tr.* 13, *d.* 2, *p.* 34, *n.* 4; Barb. *De Pot. Episc. alleg.* 73, *n.* 169, Lott., *a n.* 53; Leur. *q.* 738, *et* 744. 2. Ob provisum scienter indignum, aut inhabilem, Garz. *p.* 10, *c.* 3, *n.* 3; Castr. *n.* 5. 3. Ob dilatam nimium institutionem, post appellationem legitimam, etc. Leur. *q.* 177. Item ob negligentias alias in conferendo beneficio, etc. uti suis locis dicetur.

562 § 3. Impedimentum, sive facti, sive juris, etiamsi ex propria culpa sit causatum, dummodo non ideo sit inductum et non facile potuerit removeri, excusat hic a negligentia ; cap. *Quia diversitatem*, *De Concess. Præb.* Gutt. Lott. *a n.* 18; fuisse autem legitimum impedimentum, probari debet a volente retinere jus, quia non præsumitur, Lott. *n.* 22; Leur. *q.* 741.

563 § 4. Evolutio nihil immutat in beneficio, sed debet hoc conferri secundum easdem qualitates et conditiones, quas secum affert fundatio, Azor. Gonz. Gutt. Barb. Castr. *n.* 3; Lott. *n.* 63 ; Leur. *q.* 743 ; hinc conferens ex devolutione videtur tantum præcipere posse, ut a provisus mittatur in possessionem ab iis, ad quos de cetero spectat; Vide Leur. *q.* 748.

564 § 5. Devolutio non fit ad parem vel inferiorem, sed ad Superiorem, ut inferioris negligentiam quasi corrigat; hinc a Capitulo fit devolutio ad Episcopum, non contra, Castr. *n.* 2; quamvis Azor. Rebuff. Garz *n.* 33 ; Pirh. *lib.* 3, *tit.* 8, *n.* 34, putent etiam fieri ad Capitulum ab Episcopo, in beneficiis, quæ jure proprio confert, ob magnam communicationem, quam ad supplendum invicem habent caput et membra, quod admittunt Laym. et Lott. *a num.* 40, quando Episcopus scienter indigno contulit, confirmavit, instituit, dicunt enim ex dispositione juris, *cap.* 2, *De concess. præb.* capitulum tunc fieri auctoritate superiorum Episcopo. Si tamen Episcopus, et Capitulum habentes simultaneam provisionem hanc diviserint in turnos, et Capitulum, vel Canonicus pro Capitulo provisurus in suo turno negligat, non devolvitur ad Episcopum, nam respectu hujus beneficii sunt pares, sed ad utriusque Superiorem, *cap.* 2, *De concess. præb.* Castr. *num.* 2; Garz. *num.* 35; Pirh. *n.* 39; Leur. *q.* 745, *n.* 1. Quod si simultanee providere debeant, et unus negligat, totum jus devolvitur ad consortem, si autem uterque neglexit tempus, devolvitur ad Superiorem, Luca, Leur. *q.* 751. An Capitulum, Sede vacante, possit providere de devolutis, dicetur *num.* 601.

§ 6. Devolutio fit gradatim ab ordinariis 565
Collatoribus ad Episcopum, qui tunc beneficia non exempta confert jure proprio, exempta autem, v. g. spectantia ad Regulares exemptos, ex delegatione Papæ, Luca *de Benef. d.* 27, *n.* 10; Leur. *q.* 747, *et q.* 754, *n.* 4. Similiter jus devolvitur ab Episcopo ad Metropolitanum, etiamsi Episcopus esset Cardinalis, Gonz. Garz. Leur. *q.* 749, a Metropolitano ad Primatem, vel Patriarcham, si huic subjiciatur. Quoad electionem Episcopi, vel Archiepiscopi, devolutio fit illum, ad illum, ad quem spectat confirmare, qui est solus Papa, Abb. Pirh. Leur. *q.* 745, *n.* 3, *et q.* 754, *n.* 7. Quod si is, ad quem facta est devolutio, scienter conferat illi, qui ipso jure inhabilis est, devolvitur ad illius Superiorem ; si conferat illi, qui tantum postea per sententiam est redditus inhabilis, provisio revertitur ad primum Collatorem, quia jam iterum vacat beneficium post provisionem validam ; si ignoranter conferat inhabili, non fit devolutio, sed debet se corrigere substituendo habilem, Castr. *n.* 6; Leur. *q.* 746. Si vero Episcopus ob censuram providere non possit de beneficiis sibi soli subjectis, providet Papa, *c. Quia diversitatem : De concess. præb.* Pirh. *n.* 36. Vide Leur. *q.* 752. Si Vicarius Episcopi contulit indigno, devolutio fit ad Episcopum; si tamen hic col-

lationem ratam habuerit, fit ad Metropolitanum, Rebuff. Laym. Leur. *q.* 753. A legato de latere fit devolutio ad Papam, a Papa non fit devolutio, quia illi nunquam imputatur negligentia, Lott. n. 66; Leur. *q.* 744. Quomodo auctm se gerere debeat, qui a Papa petit beneficium devolutum, V. Leur. *q.* 758.

566 § 7. — Si negligatur præsentatio intra tempus a jure statutum devolutio videtur esse, non ad Archidiaconum, aut qui instituere solet, sed ad Episcopum, tum quia Auctores passim dicunt, si inferior negligat, devolvi ad Episcopum, tum maxime quia omnes Episcopo inferiores non habent de se, ut conferant beneficia; imo instituunt nomine Episcopi, qui iis non commisit nisi hoc, non autem, ut de devolutis provideant, et reipsa talis provisio est collatio, uti recte Leur. *q.* 177, *num.* 1; collatio autem de jure spectat ad Episcopum. Oppositum videntur tenere Gloss. et Lott. Vide Leur. *q.* 754.

567 § 8. Devolutio non habet locum in beneficiis affectis vel reservatis Papæ. Et quando quis habet indultum illa conferendi, si negligat intra tempus statutum, redeunt ad Papam, Corr. Garz. *a n.* 18. Quæ vacant in mensibus provisoris ordinarii, vi alternativæ, devolvuntur immediate ad Papam, Lott. *n.* 36, contra Gonz. Manualia devolvuntur cum amovibilitate provisi, et datur in eis purgatio moræ, Garz. *a n.* 46; beneficia conventualia exemptorum, v. g. Abbatia, Prioratus, devolvuntur immediate ad Papam, Lott. *a n.* 47. Electiva devolvuntur ad eum, qui habet jus confirmandi, ut volunt Gloss. *n.* 4. Vide Leur. *q.* 754.

568 § 9. Quilibet superior, ad quem gradatim fit devolutio, habet semestre ad conferendum, a die notæ devolutionis, Azor. Corr. *lib.* 3. *c.* 1, *n.* 61; Pirh. *n.* 35, quamvis devolutio esset facta a laico, qui tantum habebat quadrimestre, Garz. *num.* 9; Leur. *q.* 755. Si tamen superior dissimulet, valebit provisio, uti et electio facta post tempus elapsum; prior enim provisor censebitur id facere nomine Superioris; Azor. Rebell. Pirh. Leur. *q.* 756. Hinc infert Laym. *ad cap. Litteras, De suppl. negl. num.* 1, probabile esse, quod sic provisus, quandiu nemo se opponit, possit tuta conscientia retinere beneficium, eo quod talis provisio sit de jure naturæ valida, quandiu judex aliud non declaret, Pirh. *lib.* 1, *tr.* 10, *num.* 3, *not.* 3. Vide dicta *num.* 310, et dicenda *a num.* 836.

Quæst. 75. *Quid notandum sit circa obtentionem beneficii per preces primarias?* R. seqq.

§ 1. Per illas intelligitur indultum, quod Papa dat Imperatori, ut possit in singulis Ecclesiis Metropolitanis, Cathedralibus et Collegiatis per totum Imperium, prout nunc est, nominare aliquem ad unam primo vacaturam dignitatem, personatum, beneficium, vel officium, etiamsi per præsentationem, vel electionem alias conferatur; idque in quocunque mense, quamvis Chok. *in sch. ad prec. prim.*, *p.* 56, pro Leodiensibus dicat excipi menses Ordinariorum.

§ 2. Imperator posset has preces cedere al- 570
teri; Chok. Leur. *par.* 1, *q.* 617. Dicuntur autem *preces*, quia Imperator non confert, sed tantum petit conferri personæ a se nominatæ *primariæ*, vel quia sunt primæ, vel quia præferuntur cuivis alteri nominationi, vel quia tantum valent pro prima et unica vice. Et ut habeant locum : 1. Fieri non debent ad dignitatem majorem post Pontificalem in Metropolitanis et Cathedralibus, nec ad Principalem in Collegiatis, et apud Leodienses, etiam non ad dignitates, aut beneficia electiva. 2. Ipsi collatores debent habere saltem quatuor beneficia in Imperio, quæ conferant, aut ad quæ præsentent. 3. Pro una persona fieri debent ad unum tantum beneficium; non obstat tamen aliquem habentem beneficium præsentari per preces, et simul retinere plura compatibilia. Vide Leur. *q.* 602 *et seqq.* Item *q.* 620.

§ 3. Cadunt sub preces beneficia reservata 571
Papæ extra Extrav. *Ad Regimen*, Pirh. *De præb. n.* 582. *Wagner.* ad cap. *Is qui, De præb. p.* 294; Chok. *pag.* 29. Item devoluta ad Ordinarios, et resignata in manus Ordinarii. E contra a precibus libera sunt beneficia jurispatr. laici aut mixti, si competat ex fundatione, vel dotatione; item regularia requirentia professionem religiosam; litigiosa, nisi si esset solum super possessione devoluta ad Papam; resignata in favorem; permutata; erecta post concessas preces; manualia, incorporata mensæ Episcopi, Capituli, vel Abbatis; exempta; commendata; item Officia cadentia in laicos. Vide Leur. *q.* 607, 608. Item liberæ sunt præbendæ Canonessarum, quia non sunt beneficia, nec Papa ipse habet de eis disponere, secundum dicta *a n.* 229.

§ 4. Potest per preces nominari carens qua- 572
litate alias requisita per statutum, vel etiam per jus commune, dummodo dispenset Papa. Vide Leur. *q.* 610. Nominatus autem per preces institui debet ab Ordinario, uti probabilius tenent Engel, et Leur. *q.* 613, contra Wagner.

qui dicit institui debere per exsecutores precum, ab Imperatore cum auctoritate Papæ constitutos, de quibus vide Leur. *q.* 614.

573 § 5. Si Imperator moriatur post datam et a precista admissam gratiam nominationis, quamvis nil amplius factum sit, manet gratia, et est exsequenda, quia dato quod se habeat instar mandati, tamen res non est integra, cum Imperator jam dederit gratiam, sitque acceptata, et gratia Principis debeat esse perpetua; Paris. Old. Moed. Leur. *q.* 615.

574 § 6. Precista debet intra mensem a die notæ vacationis beneficii acceptare gratiam, dicendo se velle hoc beneficium vi precum, tumque collatori ordinario hanc suam acceptationem manifestare, Leur. *q.* 621. Quo facto, debet exsecutor gratiam exsequi infra mensem, Leur. *q.* 616. Nec impediri potest exsecutio, vel possessio, quia indultum precum derogat omnibus aliis, Leur. *q.* 622 *et seqq.* Si autem precista moriatur re non sortita effectum, potest Imperator alium substituere, Leur. *q.* 618. Quid autem fieri debeat, si plures ad id beneficium nominentur, explicat Leur. *q.* 619. Quod si precista nolit acceptare primum beneficium vacans, potest expectare secundum vel tertium; Chok. Pirh. Wagn. Leur. *q.* 621, *n.* 5.

575 § 7. Præscribi non potest contra indultum precum, quia contra privilegium consistens in voluntate utendi non præscribitur. Nec Papa illi unquam derogat. Precista amittit gratiam precum, si fiat inhabilis, etc., item si renuntiet, etiam tacite, v. g. ducendo uxorem, sequendo militiam, etc. Chok. V. Leur. *q.* 625 *et seqq.* item *Dissertationem de primariis precibus* editam Friburgi 1707.

576 *Quæst.* 76. — *Quid dicendum sit, si idem beneficium eadem, vel diversa die pluribus conferatur, vel cedatur?* R. § 1. De hac concurrentia in data litterarum agitur, *c. Duobus*, 14, De rescriptis in 6; sed clarus in Regula Cancellariæ, Reg. 17 : « Item voluit, quod de concurrentibus in data ejusdem diei super vacantibus, seu certo modo vacaturis beneficiis, illi, quibus gratiæ motu proprio conceduntur, cæteris simili modo gratias non habentibus; alias graduati non graduati, aut inter graduatos magis graduati, ac inter æquales graduatos prius graduati; necnon colorato titulo possessores non possessoribus : ac inter personas alias in Curia præsentes absentibus ab ea; ac inter præsentes, non beneficiati beneficiatis, et similiter inter absentes cæteris paribus oriundus non oriundo, Diœcesanus non Diœcesano; in reliquis vero singuli, qui prius Apostolicas desuper litteras earum exsecutoribus præsentarint, aliis in ipsorum, de quibus agi contigerit, beneficiorum assecutione præferantur, *Reg.* 34. Si ipsum resignantem, seu cedentem pluries super uno, et eodem beneficio in favorem diversarum personarum successive consentire contigerit, voluit Sanctitas sua, quod primus consensus tenere debeat, ac litteræ eorum prætextu etiam sub priore data expeditæ pro tempore, nullius sint roboris, vel momenti. »

§ 2. Si quis obtinuit gratiam sub conditione, 577
et hac necdum purificata, alius die eadem, vel etiam posteriore obtineat pure, seu absque conditione, hic prævalet, quia conditio suspendebat provisionem, alter autem interim acquisivit jus in re, Cap. *Si pro te*, *De Rescr. in* 5. Layman., Lott., Leur., *p.* 2, *q.* 771.

§ 3. Si Papa volens concurrere, seu prævenire, contulerit eadem die beneficium Titio, 578
et Ordinarius Caio, qui etiam prior possideat, Caius præfertur secundum dicta *n.* 471 *et* 546. Si neuter possideat, nec sciatur, quis prævenerit, præfertur Titius, quia est præsumptio pro falso antidato Ordinarii, arg. c. *Si a sede*, *De Præb. in* 6; Barb., Gonz., Castr., Luca, Pirh., Leur., *q.* 518. Si Caius moriatur et Ordinarius substituat Sempronium, quamvis hic ante Titium capiat possessionem, adhuc præferendus erit Titius, quia sic decisum est a Rota apud Gonz. et Leur., *q.* 825, *n.* 4. Quid autem requiratur ad faciendam fidem de anteriore provisione Ordinarii. Vide Leur., *q.* 519. Si tam Titius quam Caius ceperit possessionem, et provisio solius Caii exprimat horam, præfertur Caius; si Titius possideat, quamvis provisio hujus non expresserit horam, videtur præferendus, licet Caii provisio horam expresserit, quia præsumptio ex possessione videtur superare præsumptionem ex hora; Tiraq., Mascard., Rebuf., Gonz., Leur., *q.* 825, *n.* 2, contra Menoch., Mand. Quod Gonz. et alii cum Leur., *n.* 3, extendunt, etiamsi possessio non sit capta eadem die factæ provisionis. Idem dicunt alii cum Gonz. et Leur., *n.* 4, licet Titius, qui citius possessionem acceperat, hanc dimiserat, et Caius, qui serius acceperat, eam semper retinuerit, quia per possessionem priorem Titii præcludebatur jus Caio, quod jus nunquam convaluit. Vide dicta, *n.* 546. Quid autem dicendum sit in dubio an fuerit mensis Papalis, an ordinarius, dictum est *n.* 488.

579 *Quæst.* 77. — *An beneficia concedi debeant dignioribus?* Resp. Constabit ex seqq.

§ 1. Innoc. XI damnavit hanc 47 propos. « Cum dixit Concilium Trident. eos alienis » peccatis communicantes mortaliter peccare, » qui nisi quos digniores, et Ecclesiæ magis » utiles ipsi judicaverint, ad Ecclesias promo- » vent, Concilium vel primo videtur per hos » digniores non aliud significare velle, nisi di- » gnitatem eligendorum, sumpto comparativo » pro positivo, vel secundo locutione minus » propria ponit digniores, ut excludat indi- » gnos, non vero dignos, vel tandem loquitur, » quando fit concursus. » Ex qua damnatione patet, per digniores, quos Trident. præcepit præferri, intelligi simpliciter digniores, comparative ad alios dignos, et non tantum, quando fit concursus, sed etiam extra.

580 § 2. Qui promovet indignum ad quodcunque beneficium Ecclesiasticum, peccat mortaliter, tum quia Conc. Later. et Trid. severe præcipiunt, ut beneficia conferantur dignis, alioqui promovens indignum incurrat pœnas Constit. *Grave nimis*, tum etiam quia talis promotio cedit in grave damnum Ecclesiæ, cui etiam debetur restitutio, uti habet communis cum Garc. *q.* 7, *c.* 16, *n.* 37; Filliuc., *tr.* 41, *n.* 183; Castrop., *tr.* 13, *d.* 2, *p.* 11, § 4, *n.* 1. Ac tenetur damna illa compensare, ante omnes indignus, qui procuravit sibi beneficium; post hunc qui providit; denique cooperatores. Speciatim autem de pœna præsentantis indignum diximus *n.* 357. De pœna eligentis, *n.* 404. Vide Leur., *p.* 2, *q.* 764. Quomodo vero peccet, qui indignum promovet in Doctorem vel Licentiatum, videri potest Sanch. *in cons. lib.* 2, *c.* 1, *d.* 57.

581 § 3. Putat cum aliis Lugo, *de just. d.* 35, *n.* 5, si nullus occurrat dignus, licitum esse promoveri indignum ad excludendum indignissimum, quia graviora mala afferret Ecclesiæ: sed alii apud Dianam, *p.* 11, *tr.* 4, *R.* 38, contradicunt, quia non est licitum facere intrinsece malum, quamvis sit minus, ut evitetur majus, promovere autem indignum videtur esse intrinsece malum; unde potius permittenda esset vacatio. An provisio indigni sit ipso jure irrita, videri potest Lugo, *n.* 9.

582 § 4. Certum est, quod is, qui ad Cardinalatum vel Episcopatum promovet minus dignum prætermisso digniori, peccet mortaliter; nam de tali loquuntur Trid. *Sess.* 24, *c.* 1, *De Refor.* et prop. damnata *n.* 579 relata; docetque sententia communis ad hoc graviter obligari etiam Papam et Reges, quidquid contradicat Regin. cujus sententiam Dian. *par.* 2, *tr.* 15, *res.* 40, reputat probabilem, sed sine fundamento. Idem videtur esse de promotione eorum, qui habent pot statem quasi Episcopalem, uti Abbates, et ita expresse habet Auct. *De Monachis*, *c.* 9, § *Ordinatione*, dicens eligendum eum, qui apparuerit optimus. Idem est quoad Priores, Guardianos, Rectores, uti docent Vasquez, Rebel., Valent., Azor., P. Nav., Mendo, *d. l.* 13, *a n.* 279; Card. *in* 2 *Crisi d.* 28, *n.* 5, contra Cajetan., Valer. et Thom., Hurt., apud Mendo, *n.* 708. Et Rationes patebunt ex dicendis.

§ 5. Qui ad beneficium curatum promovet 583
minus dignum prætermisso digniori, etiam peccat mortaliter [1], S. Th., Gutt., Barb. Reb., Less., Garc., Castr., Luca, Leur., *p.* 1, *quæst.* 211, contra Gloss., Hug., Sot., Ales. et alios apud Dianam supra, quorum sententiam Filliuc. *n.* 181, et Burgh. *cent.* 1, *cas.* 18, putant esse probabilem, quamvis talem esse non agnoscat Diana *ibid. et p.* 11, *tr.* 4, *resol.* 34. Ratio est: 1. Quia Trid. *c.* 18, id præcipit, et cum sit materia gravis maximique momenti, utique sub mortali, jubet enim pro parochis institui examen, « ex hisque, *inquit*, Episco- » pus eum eligat, quem cæteris magis idoneum » judicaverit, atque illi et non alteri collatio » Ecclesiæ ab eo fiet, ad quem spectabit eam » conferre... is, quem patronus digniorem in- » ter probatos ab examinatoribus judicabit, » Episcopo præsentare teneatur, ut ab eo ins- « tituatur: cum vero institutio ab alio quam » ab Episcopo erit facienda; tunc Episcopus » solus ex dignis eligat digniorem, quem pa- » tronus ei præsentat, ad quem institutio » spectat. » Similiter propositio damnata videtur intelligenda de beneficiis curatis; nam loquitur de beneficiis, quæ conferuntur, *quando fit concursus*; raro autem fit concursus pro Episcopatibus, et semper fieri deberet pro parochiis. 2. Est gravis obligatio promovendi digniores ad Episcopatum, quia ita postulat bonum animarum et Ecclesiæ utilitas; ergo etiam ad beneficium curatum, quia ita etiam postulat bonum animarum, et utilitas Ecclesiæ, cui dignior magis profuturus est. 3. Si aliter fiat, est acceptio personarum in re gravi, ut recte S. Thom. 2, 2, *q.* 63, *a* 2 *ad* 3; quando

[1] Idipsum docet Emin. Lambert. T. 1, Edict. p. 76, ex Decisione Rotæ Romanæ in *una Camerin. Beneficiatus* 2 Julii 1608.

enim persona digna præfertur digniori, pro motivo præferendi acceptatur aliquid velut causa, quod causa non est, et circumstantia nihil conferens ad causam substituitur pro circumstantia conferente ad causam. Et pro hoc hæc verba S. Hieronymi adducit S. Th., *q.* 185, *a* 3, *in O.* « Quidam non quærunt eos » in Ecclesiæ columnas erigere, quos plus co- » gnoscunt Ecclesiæ prodesse, sed quos plus » ipsi amant, vel quorum sunt obsequiis deli- » niti, vel dediti, vel pro quibus majorum » quispiam rogaverit, et (ut deteriora taceam) » qui ut Clerici fierent, muneribus impetra- » runt : hoc autem pertinet ad acceptionem » personarum, quæ in talibus est grave pec- » catum. » Plures rationes dabuntur *n.* 588.

584 § 6. Etiam tenentur digniorem præferre, qui per liberam præsentationem vel collationem provident de beneficiis curatis, quamvis forte sint laici; Sanch. *d.* 5, Less. *l.* 2, *c.* 34, *n.* 64; Lugo, *n.* 40, Mendo *n.* 261, Carden. *num.* 39, contra Ricc., Navar., Lambert., Henricq., Garc., Barb., Castr., *p.* 7, *n.* 6; Burgh. sup. a et alios apud Mendo *n.* 270. Probatur, quia de his valent rationes datæ et dandæ.

585 § 7. Si plures ad beneficium curatum præsententur inæqualiter digni, dicunt multi Instituentem posse eligere, quem volet, dummodo dignum, sed Barb. et alii cum Castrop., *p.* 9, *n.* 3, probabilius dicunt præferendum digniorem, ob rationes datas et dandas. Imo Diana, *p.* 9, *tr.* 8, *R.* 16, dicit tum reipsa esse velut concursum, quia præsentans videtur appellare ad judicium Instituentis : ut magis idoneum præferat.

586 § 8. Si quis resignet vel permutet beneficium curatum, communis sententia cum Azor. et Barb. *De Offic. Parochi c.* 2, *n.* 101, dicit satis esse, si transferat in aliquem dignum, quia dimittit hoc, quod suum est, et propter quod, si retineret, non teneretur plus facere quam mediocriter idoneus : ergo substituendo talem satisfacit; accedit, quod resignans, vel permutans non sit distributor beneficii, ideoque non videatur teneri quærere aut designare digniorem. Addunt Cajet. Sal. Regin. Less. Lugo, *n.* 61 ; Castr. *p.* 11, § 2, *n.* 11 ; Dian. *par.* 2, *tr.* 15 ; R. 41, talem minus dignum posse a Superiore institui : e contra Nav. Sot. Vasq. Passer. Paris. et alii cum Card. *n.* 45, dicunt etiam talem resignantem, vel permutantem teneri eligere digniorem, si occurrat, et fatetur Less. si multo dignior se offerat, vel sit in promptu, caritatem boni communis obligare, ut præferatur. Et in hanc partem etiam multum inclinat Lug. tenetque eamdem Leur. *p.* 3, *q.* 838, (quamvis oppositum insinuasset *q.* 352, et par. 1 ; q. 211, n. 3,) si ille, qui per resignationem aut permutationem beneficium accipit, sit notabiliter minus dignus, præferendum esse digniorem ; rationes enim sunt cædem, ut consideranti patebit.

§ 9. Provisio curati digni præ digniori est valida, saltem si fiat extra concursum ; Barb. 587 *a n.* 97 ; Castr. § 3, *n.* 1 ; Leur. *p.* 2, *n.* 474. Et si facta sit, nequidem est irritanda, quia per hoc aperiretur janua ad multas lites, scandala, inimicitias, detractiones ; Luca *De benef. d.* 67, *n.* 10. Quid autem dicendum sit, si præcesserit concursus, dicetur *n.* 628.

§ 10. Probabilius videtur etiam eum pec- 588 care mortaliter, qui pro beneficio simplici præfert dignum digniori, ita S. Th. Cajet. Vasq. Cast. § 2, *n.* 8, aliique multi apud Card. *n.* 9. Consentiunt Nav. Azor. Sa, Fill. *n.* 179, si fiat passim, non autem si semel aut bis. Consentiunt Rebel. Mald. Less. Reg. si fiat in Beneficiis majoris momenti, ut in primario Canonicatu. Contradicunt tamen Sanch. et alii cum Barb. *n.* 103, dicentes in beneficio quocunque simplici non peccari mortaliter, quia cum nec Trid. nec Canones prærequirant concursum, vel speciale examen, innuunt satis esse, si provideatur dignus ; fatentur tamen plerique per hoc peccari venialiter. Aliqui cum Garc. et Dian. *p.* 2, *tr.* 15, *res.* 38, excusant ab omni peccato, quorum sententiam Luca *n.* 3, et *d.* 69, *n.* 9, dicit consuetudine esse receptam. Card. fatetur probabilem, si beneficia nequidem mediate habeant annexam curam, sed ratio nostra est : 1. Quia sic videtur declarare Innoc. III. C. un. *Ut Eccl. Benef. sine diminut.* ubi loquens de beneficio simplici, dicit : *Discreto judicio debuisti Ecclesiaticum officium et beneficium in persona magis idonea dispensare.* 2. Quia etiam hic esset acceptio personarum in re gravi. 3. Quia finis primarius instituendi beneficia fuit major Dei cultus et majus bonum Ecclesiæ ; finis autem secundarius fuit remuneratio bene meritorum, uti cum aliis recte Card. *n.* 7 ; sed si excludantur digniores, uterque hic finis impeditur, qui omnino magni momenti est; ergo. 4. Sic excludens digniorem facit contra fidelitatem debitam ex officio, Ecclesia enim commisit huic, vel illi potestatem providendi de beneficio, ea tantum conditione, ut utatur tanquam fidelis dispensator secundum fines ab Ecclesia in erectione beneficiorum intentos, et hic finis est aliquid in se grave, seu magni momenti : violare au-

tem fidem ex officio debitam in re gravi est mortale, uti recte Filliuc. *numer.* 178; ergo. Ex his

Sequitur, si inter plures æqualiter præsentatos sit alius alio dignior, præferendum digniorem; Vivian. Roch. Azor. Lop. Barb. Castrop. Corr. Pirr. Leur. *q.* 193, *n.* 3. Similiter si confirmatori proponantur plures electi, tenetur confirmare digniorem, quia in eo casu sustinet partes electoris et confirmatoris; Led. Arm. Donat. si tamen unicus sit electus, etiamsi dignior sit prætermissus, confirmari debet, si sit dignus, quia ad vitandas lites, aliaque incommoda, ita præcipitur Cap. *Postquam*, 3, De elect. Cajet. Bann. Covar. Rodr. Donat. Pals. V. Leur. *q.* 474.

589 § 11. Etiam in electionibus apud Religiosos præferri debet dignior; Rebel. Sot. Vasq. et alii communiter cum Lugo, *n.* 55, contra Valer. et Castr. *p.* 11, § 2, *n.* 14. Refert tamen Lugo multos casus, in quibus prætermitti possit dignior : uti si utilius occupetur in alio officio; si alioqui esset perpetuo futurus ad regimen aut in digniore officio, quod sæpe non expedit; si reservatur ad aliam functionem cum majori emolumento boni communis. Vide dicenda *n.* 592.

590 § 12. Qui dignus erat, et beneficium obtinuit excluso digniori, non tenetur illud dimittere, saltem ante sententiam; Less. Thom. Hurt. Castr. § 5, *n.* 6, contra Rebell. Imo qui se agnoscit minus dignum quam alium, potest se offerre ad beneficium, relinquendo totum judicium examinatoribus, vel Collatoribus; Caj. Cov. Azor. Less. Dian. *p.* 3, *t.* 5, *res.* 110, quod admittit Castr, *n.* 1, si dubitet, nam si clare cognosceret se esse minus dignum, neque putaret se compensaturum defectum per specialem diligentiam, dicit, eum non posse petere absolute, quia peteret hoc a Collatore, quod hic licite præstare non posset : ergo petendo peccaret. Si tamen bona fide tentet aleam, et præferatur aliis, potest acceptare, sequendo judicium aliorum; Sot. Tur. Quid agendum sit, si lis oriatur inter dignum et digniorem, videri potest Castr. § 3, *a n.* 3.

591 § 13. Dignus, qui procuravit se præferri alteri, quem sciebat esse digniorem; item promovens dignum præ digniori, non videtur peccare contra justitiam, adeoque non tenetur cuiquam aliquid restituere : non Ecclesiæ, uti certum esse dicit Castr. § 4, *n.* 2, docentque etiam Mol. et Less. quia Ecclesiæ assignatur idoneus Minister, cujus labor est par stipendio; nec digniori, uti tenent Adr. Nav. Cov. Gutt. Valent. Tol. Azor. Less. Rebell. contra Palud. Arag. Cajet. Salon. Bann. Silv. Lop. P. Nav. Rodriq. Med. Less. Vasq. Ratio est, quia dignior non habet jus ad beneficium, sicuti melior operarius non habet jus, ut vocetur ad laborem pro stipendio : aliud tamen est, si per concursum judicatus sit dignior, uti dicetur *n.* 628.

592 § 14. Dignior potest aliquando præteriri, ut si beneficium ex fundatione conferri debeat personæ certæ urbis vel familiæ, etc. Castr. § 2, *n.* 5. Si tamen in tali urbe vel familia sint duo inæqualiter digni, præferri debet dignior; Bass. Leur. *q.* 154, *n.* 1. Item præteriri potest dignior, si reservetur ad aliud beneficium, in quo erit Ecclesiæ utilior, quamvis forte hoc beneficium sit futurum tenuius; Castr. *n.* 13; Lugo, a *n.* 24. Ratio est, quia obligatio præferendi digniorem est primario ob majus bonum Ecclesiæ; ergo ubi hoc non esset, cessat illa obligatio. Similiter fieri potest, ut dignissimus postponi possit digniori; nam si inter tres eligendos unus sit dignus, alter dignior, tertius dignissimus, et prævideam, si votum meum dem dignissimo, fore ut dignus plura vota habeat quam dignior, possum præterito dignissimo dare votum digniori, quia sic magis attingo mentem Ecclesiæ et finem beneficiorum; Vasq. Turr. Less. Castr. *n.* 12; Lugo, *n.* 31.

593 § 15. Per digniorem, qui dicitur sub mortali præferendus, intelligitur notabiliter dignior; si autem in uno sit parvus excessus, an mortale sit digniorem tum prætermittere, dicetur *l.* 5, *n.* 204. Docent tamen Sot. Ban. Salon. Valent. Rodr. apud Dianam, *p.* 5, *tr.* 5, *resol.* 13, esse tantum veniale, si beneficium sit parvi momenti, et postponatur, qui tantum parum excedit. Quod si videatur esse æqualitas inter plures, aut dubium sit, et discerni nequeat, quis sit dignior, liberum est præferre, quem voles.

594 § 16. Notant Sigism. Pass. Leur. *q.* 293, *n.* 2, tutius esse eligi dignum, de cujus dignitate constat, quam eum, qui videtur dignior, de cujus majori dignitate habetur solum probabilitas; si tamen certum sit eum esse æqualem digno, præferendus est, quia per hoc superat, quod probabiliter sit dignior.

595 § 17. Recte notat Mendo *n.* 277, etiam valide consultum esse, ut ad officia sæcularia assumantur digniores, quia id etiam postulat bonum commune, ac utilitas omnium, et quando aliter fit, ordinarie est acceptio personarum, vel sordida cupiditas pecuniæ, aut lucri proprii.

596 *Quæst* 78. — *Quis hic dicatur dignior, dignus, indignus?* R.

§ 1. Dignior dicitur, qui consideratis omnibus dotibus corporis et animi creditur futurus Ecclesiæ utilior; dignus, qui habet qualitates requisitas ad ministerium; indignus, cui deest aliqua ex qualitatibus ad ministerium requisitis, seu qui non potest satisfacere tali muneri.

597 § 2. Ille non semper est dignior, qui est sanctior, vel doctior, uti expresse S. Thom. 2, 2, *q.* 185, *art.* 3, *in O et ad* 3; Item *q.* 63, *art.* 2, *in O.* Et quamvis quis quoad aliqua sit minus dignus, tamen potest censeri esse dignior, v. g. si sit ex patria et gratior populo; si non sit implicatus tot negotiis externis; si sit eligibilis, alter autem deberet postulari; si habeat majorem experientiam, etc. Dian. *p.* 3, *tr.* 5, *res.* 110. Hinc etiam recte notat Lug. *de just. d.* 35, *n.* 2, pro majori dignitate simpliciter statuenda spectandas esse circumstantias; nam sæpe præferenda est doctrina pietati, uti si quis inter hæreticos sit futurus parochus; e contra sæpe præferenda probitas, et exemplaris vita doctrinæ [1], maxime inter Catholicos, et idem est de aliis talentis, v. g. concionandi, canendi, conversandi respective ad templa et loca in quibus erit. Addit Barb. *de Offic. Paroch. c.* 2, *n.* 109, judicari debere, quod adultior sit dignior quam juvenis, Doctor quam non Doctor, non habens beneficium quam habens, sacerdos quam non sacerdos, nobilis quam ignobilis, dispensatione non indigens quam egens, dives quam pauper, si Ecclesia sit indigens, etc. Vide etiam Leur. *par.* 2, *q.* 193, *n.* 2 *et q.* 293, *n.* 2. Item dicta *n.* 576.

598 *Quæst.* 79. — *Quid præterea notandum sit circa Parochos, parochias, et curata Beneficia?* R. seqq.

§ 1. Parochus videtur dici a græco, παροικος, *accola* seu *incola*, eo quod parochi collocentur inter eos, quorum quoad animas curam gerunt; Barb., *de jure Eccles., l.* 1, *c.* 1, *n.* 13. Et parochia significat locum certis finibus limitatum, complectentem familias saltem decem, ut vult Barb., *c.* 20, *n.* 16, aut si jam erecta fuerit parochia, decem personas, uti habet Corr., *l.* 3, *c.* 5, *n.* 10, in quo loco habitet populus deputatus tali Ecclesiæ, quæ in hoc dicitur parochialis, quod in ea unus aliquis auctoritate Episcopi constitutus exercere debeat curam animarum tali Ecclesiæ assignatarum. Notat autem recte Corr., *n.* 3, contra Lott., *l.* 1, *q.* 20, *a n.* 55, sicuti non omne beneficium curatum est parochiale, ita nec omnem Ecclesiam curatam esse parochiale; si enim duo per vices, vel simul ex officio exerceant curam animarum in aliqua Ecclesia, uterque erit curatus, seu neuter parochus, nec Ecclesia erit parochialis, attamen erit curata; signa autem Ecclesiæ parochialis sunt, si habeat certos limites, vel familias sibi deputatas, quæ diebus festivis ibi audiant Missam, recipiant Sacramenta, ibi sepeliantur; si in ea asservetur Eucharistia, fiant oblationes, dentur decimæ, etc. Barb., *n.* 22. Notat etiam Laym., *ad c. Statutum, De elect., in* 6 *et ad c.* 3, *de Postul. n.* 1, nomine parochialis non venire in odiosis Ecclesiam, quæ simul est Collegiata, uti nec dignitates habentes parochiam annexam aut curam habitualem tantum; videri tamen debet Luca, *de Benefic., d.* 14, *n.* 7, *d.* 16, *d.* 24, *a n.* 6, *d.* 77, *n.* 3 *et d.* 951.

§ 2. Providendus de parochia scire debet 599
linguam, seu idioma loci, in quo est parochia, alioquin provisio est nulla, uti dicetur *n.* 790.

§ 3. Parochus non potest amovibiliter præ- 600
fici parochiæ, uti declaravit S. Congr. apud Gonz. *ad Reg.* 8 *Cancell. gl.* 5, § 6, *n.* 60, et Corr., *c.* 9, *n.* 39, quia sicuti Matrimonium carnale non contrahitur ad tempus, ita nec spirituale, quamvis hoc semper maneat indissolubile, si tamen parochia sit unita Monasterio, vel alteri loco, vel beneficio, potest per Vicarium temporalem provideri, Luca ad Trid. *d.* 9, *n.* 1. 2.

§ 4. Beneficia, præsertim curata, non de- 601

[1] *Ut constat ex Resolutionibus Sac. Congreg.* in Abellinens. Concursus. 28 *Febr.* 1711 *et in* Monopolitana Concursus 13 *Maii* 1713, *quas habes citatas in expositione* Niciensis Concursus, *T.* 8, *Thesauri Resolut. p.* 117.

[2] Confer postea dicenda de responsione Gregorii XVI ad Episcopum Leodiensem de amovibilitate in Galliis et Belgio. In memoria semper haberi debet juri communi derogatum sæpe fuisse in variis regionibus vel per concordata vel per alias peculiares dispositiones Sanctæ sedis, pro rerum adjunctis. S. Congregatio Concilii nuper declaravit nominationem Vicariorum et Capellanorum, de jure spectare ad Parochum cum approbatione Episcopi, *attentis vero peculiaribus circumstantiis servandum esse usum in cæteris Galliarum diœcesibus obtinentem, usquedum aliter fuerit a S. Sede declaratum.* Quod iisdem declaravit verbis de usu quo Episcopus permittit in communitatibus mulierum religiosarum Capellanum ministrare viaticum et Extremam Unctionem personis internis quæ cum habent in vita confessorem et in morte cupiunt solatorem, de jure Episcopus non posset, nisi prius declarata exemptione communitatis a jurisdictione Parochi. Quæ inter alia in epistola DD. Episcopi Aturensis 22 feb. 1865 promulgata sunt. *(Edit.)*

bent diu vacare, C. *Ne pro defectu, de elect. cap. Ut circa, de elect. in* 6 *cap. Si Apostolica, de præb. in* 6. His non obstantibus, si Sedes Episcopalis vacet, Garc., Corr., Lott., et alii apud Leur., *p.* 1, *q.* 171, docent collationes beneficiorum spectare ad Papam, et non ad Capitulum, nisi essent beneficia simultaneæ collationis Episcopi cum Capitulo; Leur., *p.* 2, *q.* 708 et seqq. parochialis autem tunc vacans in mense Ordinarii, reservatur Episcopo successori, si ad Episcopum spectabat providere; Gonz., Garc., Leur., *q.* 711; potest tamen Capitulum indicere et habere concursum, sed electio dignioris reservatur Episcopo successori; Mol., Castr., apud Leur., ibid. et secundum Laym., Azor., Rebuff., Leur.; ibidem potest Capitulum constituere œconomum, aut commendare ad sex menses: de cetero, beneficia, Sede vacante, vacantia in mensibus Ordinarii, etiam per Concordata Germaniæ reservantur Episcopo successori; Leur., *q.* 709 et Capitulum nequidem de devolutis potest providere; Azor., Barbos., Garz., Castr., Leur., *q.* 712, contra Zerol., Lamb., Mol. et alios.

602 § 5. Si sedes Apostolica vacet, Episcopus, aut quivis alius habens jus ordinarium confert parochias, alioquin Papæ reservatas, non tamen alia beneficia curata, uti nec habitu tantum parochialia, *cap. Si Apostolica, de præb. in* 6. Gonz., Corr., Leur., *p.* 1, *q.* 172, sed per Concordata possunt Episcopi aliique collatores in Germania tum providere de omnibus beneficiis, etiamsi in mense Papali incipiant vacare, Chok., Pirh., Leur., *q.* 174. Quid autem dicendum sit, si beneficium jam ante mortem Papæ vacaverit, dictum est *n.* 598, si tamen sit parochiale, et Papa ante suum obitum de eo non providerit, is, ad quem ordinarie pertinet, potest libere de eo providere, *C. Si Apostolica, supra.*

603 § 6. Parochialia beneficia provideri debent per concursum, uti dicetur *n.* 610. Et quamvis id non fiat, tamen omnes admittendi ad beneficia curata debent ante possessionem examinari, ab iis, quos Episcopus constituerit, Paris., Garc., Barb., Castr., *tract.* 13, *d.* 3, *p.* 2, § 4, *n.* 10. Etiam examinari debent, qui volunt præfici Parochiis unitis Monasterio exempto, Luca, ad Trid., *d.* 12, *n.* 36; Leur., *q.* 209. Etiam illi examinari debent, qui a patronis laicis præsentantur, uti habet Trid., *sess.* 24, *c.* 18, *de Ref. Nec refert*, quod constet de alicujus idoneitate quoad omnia, v. g., quia est doctor Theologiæ, aut etiam Vicarius in spiritualibus, *quia* examen spectat ad formam provisionis, Paris., Garc., Corr., Lott., Leur., *q.* 207. Etiam merito iterum examinatur parochus ad aliam parochiam transferendus, quia qui idoneus fuit, potest per oblivionem, socordiam vel aliam causam, factus esse idoneus, aut defecisse in moribus, Laym., *ad. c. Ex litteris, de Const., n.* 2; Garc., *p.* 6, *c.* 2, *n.* 253 *et* 266; Luca, *de Parochis, d.* 6, *n.* 6; aut major doctrina forte necessaria est ad alteram difficiliorem parochiam. Quod si beneficium sit tantum secundario curatum, adhuc videtur præmittendum examen, uti observatum est in diœcesi Monasteriensi, ne curam suscipiat, qui forte ineptus est, et post obtentum plenum jus in re cum majoribus incommodis removeri debeat.

§ 7. Si quis in primo examine pro beneficio 604
curato non reperiatur idoneus, videtur posse illi concedi tempus pro præparatione ad aliud examen et si tum reperiatur idoneus, provideri: et ita vidi practicari, quidquid in contrarium dicant Garc. et Leur., *q.* 200, verificatur enim, quod per examen reperiatur idoneus, nec verba videntur odiose restringenda ad examen unicum.

§ 8. Parochus etiam in concursu et sine 605
restrictione approbatus potest ex causa revocari ad examen, v. g. si adsit prudens suspicio oblivionis, si se nimium effundat ad occupationes exteriores, si negligat studium, si in praxi sæpe male procedat: et ubi non bene subsistet, suspendi potest a cura, quia spectat ad officium Episcopi providere, ut semper idonei curam administret, Ricc., Gonz., Barb., Lugo, Luca et alii cum Leur., *p.* 1, *q.* 210. [1]

§ 9. Quomodo et sub qua pœna teneantur 606
residere Parochi dictum est *l.* 3, *p.* 1, *n.* 736 et speciatim de pœnis, vide Leur., *q.* 398 *et seqq.* Quod si Parochus emaneat diu ultra licentiam et negligat monitionem ad sex alios menses, privari potest, Lott., *lib.* 3, *q.* 27, *a n.* 79. Si autem ignoretur, ubi sit; aut sit in loco, quo conveniri non potest, citari debet tribus vicibus et post expectatos a lapsu ultimi peremptorii alios sex menses, debet privari, sive declarari privatus parochia ob non resi-

1 Atque idipsum decrevit Sacra Congreg. in *Placentina* 26. August. ann. 1628 et in *Nullius* 13. Jan. 1635 et in *Pampilonensi* 1 et 22. Sept. 1668 et in *Cajet.* 19. Nov. 1684 et in *Legoniensi* 15. Dec. 1725. T. 3. Resol. p. 250 et seqq.

dentiam, Lott., Leur., *q.* 390 *et seqq.* Si ante privationem compareat, audiri debent causæ excusantes absentiam, si compareat post privationem et causæ invæniantur justæ subvenitur remedio restitutionis in integrum, Lott., Leur., *q.* 394.

607 § 10. Parochus fruens decimis tenetur concurrere ad reparationem domus parochialis et Ecclesiæ, nisi consuetudo onus illud imposuerit parochianis, Azor., *p.* 2, *c.* 9, *q.* 10; Barb., *de offic. Paroch. c.* 13, *a n.* 2. V. Leur., *q.* 433.

608 § 11. De jurisdictione et potestate Parochi in ordine ad administrandum Sacramentum pœnitentiæ, aut ad delegandam ad hoc potestatem, dicetur, l. 6. Notat autem cum aliis Leur., *q.* 447, in locis Regularium exemptis, Parochum non retinere jurisdictionem; quamvis eam retineat Episcopus et Capitulum Cathedrale ; in propria autem Ecclesia præcedit Parochus omnes, etiam in majore dignitate Ecclesiastica constitutos. Vide Leur., *q.* 448. Quid possit quoad impediendas vanas functiones Regularium et quoad ædificationem novorum Monasteriorum, videri potest L., *q.* 442 *et seqq.* Item quid possit, aut debeat facere circa bona suæ Ecclesiæ, habet Leur., *q.* 445 *et seqq.* Non potest autem ferre censuras, quia hoc spectat ad jurisdictionem fori externi. Denique de jure Parochi, maxime circa funera, portionem canonicam, oblationes, decimas, primitias, videri potest Leur., *q.* 449 *et seqq.* et aliqua addemus a n. 1361.

609 § 12. Quæ sit Parochi obligatio quoad conciones, dictum est l. 3, p. 1, a n. 763. Item a n. 767, quandonam potissimum peccet in officio ; Item a n. 749, an teneatur ad Curam per seipsum. Item a n. 754, quæ sit ejus obligatio tempore morborum et belli. Item a n. 762, an quandoque teneatur Missam offerre pro parochianis. Quomodo autem et sub qua pœna teneatur habere intentionem recipiendi Sacerdotium, illudque intra annum recipere, dicetur a n. 748 et 859, item de obligatione faciendi professionem fidei, dicetur a n. 740. De modo ornandi, augendique Parochiam aliquam, videri potest, apud Pignat. *tom.* 1, *consult.* 52. Denique legenda est a Parocho admonitio, quam ad Pastores sui gregis habet Deus, Isaiæ 34. *Dies pastoribus, etc.*

610 *Quæst* 80. — *Quænam Beneficia conferri debeant per concursum?* R. Generalis regula est ex *Trid. Sess.* 24, *c.* 18, *de Ref.* et ex Bulla *S. Pii V. In conferendis Beneficiis,* 47, quod omnia Beneficia parochialia conferri debent per concursum ad quemcunque collatio spectet, etiamsi ad Abbates, ad exemptos, ad Papam ipsum. Exceptiones tamen sunt multæ, quas recensent Barb. *De offic. Paroch. c.* 2, *a n.* 14 *et iterum n.* 126 ; Castr., *tr.* 13, *d.* 3, *p.* 2, § 5. Nicol. *t.* 1, *d.* 6, § 6 ; Leur., *p.* 1, *q.* 206. nam omitti potest concursus.

1. Si quis in manus Papæ resignet parochiam in favorem alicujus, aut etiam libere, uti volunt Gonz., *Ad Regul.* 8. *Cancell. gl.* 6, *n.* 116 et Pias. *p.* 2, *c.* 5, *n.* 9, contra Barb., *de potest. Epic. alleg.* 60, *n.* 21 et Corr., *l.* 3, *c.* 3, *n.* 5.

2. Si Papa alicui Romæ præsenti conferat parochiam reservatam in partibus.

3. Si duo apud Episcopum permutent Beneficia, vel ambo curata, vel curatum cum simplici Gar., Zech., Paris., *l.* 8, *q.* 9, *n.* 95, contra Less., *l.* 2, *c.* 34, *n.* 85.

4. Si alicui sit consuetudo immemorialis, ut Parochi optent Ecclesias vacantes.

5. Si in provisione alicujus parochiæ non sit observata forma *a Trid. et S. Pio V.*, præscripta, tunc enim confert sine concursu, vel Papa, vel alius inferior ad præsentationem Patroni. Corr., Gon., *n.* 126.

6. Si per concursum electus intra quadrimestre non exhibuerit collatori testimonium suæ præelectionis, tunc enim conferri potest tertio sine concursu, Corr., Conz., *n.* 131.

7. Si Parochia sit accessorie unita Vicariæ perpetuæ, Dignitati, vel Canonicatui. Aliud est, si æque, vel magis principaliter se habeat in unione, Garc., Gonz., Corr., Leur., *q.* 120.

8. In provisione Dignitatum habentium curam animarum in Collegiatis Ecclesiis, Corr., Garc.

9. Si in collegiata per canonicos hebdomadarios exerceatur cura, Garc., Corr., Luca *de Parochis d.* 37, *n.* 37.

10. Si Parochia sit jurispatronatus laicalis. Excipe tamen, nisi unita fuerit Beneficio liberæ collationis, aut ex privilegio tantum, vel consuetudine esset jus præsentandi, aut plures æqualiter essent præsentati, aut penderet lis super jurepatronatus, aut provisio devolveretur ad Episcopum ; in his enim casibus institui deberet concursus.

11. Etiam omittitur concursus, si patronatus sit mixtus, quamvis alii cum Dian., *p.* 9, *tr.* 8, *res.* 18, dicant tunc habendum, quia ubi agitur de favore et bono Ecclesiæ, putant Clericos habendos esse potiores ; Corr., dicit, si mixtura sit æqualis, tunc certo non requiri

concursum, ob declarationem Sac., Cong., si autem pars Clericorum sit major, requiri.

12. Si Parochia sit litigiosa et unus litigantium moriatur, tunc enim Papa solet subrogare alterum.

13. Si Beneficium parochiale sit regulare et conferatur Regulari : si autem conferatur sæculari, requiritur concursus, Garc., Corr., Barb., *alleg.* 6, *n.* 33.

14. Si ob tenues redditus non offerant se oppositores : aliud est, si se offerant, Garc., *p.* 9, *c.* 2, *n.* 220 ; Barb., *n.* 38. Item omittitur, si ideo prævideretur rixæ, vel dissidia. Corr.

15. Si quis per regressum obtineat parochiam, v. g., quia ipsi, postquam resignavit, non solvitur pensio constituta, Garc., *n.* 168, dicit tamen Leur., *p.* 1, *q.* 207, non posse sine concursu parochiam vacantem dari illi, qui eam antea per concursum obtinuerat et resignarat.

16. Si sit habitu tantum parochialis, Zerol., Corr.

17. Si electus per concursum nolit consentire in pensionem impositam in favorem alterius : tunc enim potest Papa prævio examine sine concursu conferre, cui voluerit, Gonz., Corr [1].

18. Cardinales Episcopi existentes in curia possunt conferre parochiales suæ diœcesis sine concursu.

611 *Quæst.* 81. — *Quid notandum sit circa provisionem Beneficii per concursum ?* R. seqq. § 1. Modum instituendi concursum describit *Trid.*, *Sess.* 24, *c.* 18, *de Ref.*, ac in primis statuit, ut cum vacaverit parochia, Episcopus constituat Vicarium, qui deserviat cum congrua portione fructuum, nisi forte vicinus Parochus, vel alius id præstet ; poteritque talis deserviens consequi etiam emolumenta Curiæ et oblationes, Barb., *de Offic. Paroch. c.* 14, *n.* 10, sed cum Parochi in his partibus habeant annum gratiæ, hæredes constituunt deservientem ab Ordinario approbandum.

§ 2. Tempus indicendi concursum sunt 6 612
aut 4 menses : haberi autem debet a tempore edicti publicati ad summum intra 20 dies : quod si intra hos dies non haberetur, putant Garc. et Lott., *l.* 2, *q.* 31, *n.* 41, provisionem fore invalidam et addit sæpe ita resolutum esse a Rota, quia videtur esse contra formam sub pœna nullitatis præscriptam : sed Castr., *tr.* 13, *d.* 3, *p.* 2, § 1, *n.* 9, dicit valituram, quia quando aliquis habet facultatem ad aliquid ; licet ei præscribatur modus faciendi, non ideo tollitur facultas, si illum negligat, quia forma substantialis manere potest, quæ hic est, ut fiat edictum, instituatur examen, etc., hinc etiam Less., *l.* 2, *c.* 34, *n.* 85, dicit non omnia hic præscripta, esse ubique usu recepta, Trid., ipsum in fine addit, *Licebit etiam synodo provinciali, si qua in supradictis circa examinationis formam addenda remittendave esse censuerint, providere.* Et in vasta diœcesi Monasteriensi ordinarie dantur duo, aut tres menses, tum ut notitia facilius perveniat ad omnes tum etiam, ut oppositores colligant testimonia, relegant casus, ac se melius disponant : post elapsum vero tempus in edicto præscriptum adhuc expectari potest ad aliquot dies, [2] Corr., *l.* 3, *c.* 4, *n.* 25.

§ 3. Concursum talem indicere non potest 613
nisi Episcopus, vel ejus Vicarius, aut in diœcesibus nulli Episcopo subjectis, Abbates habentes jurisdictionem, quasi Episcopalem in parochias incorporatas, Leur., *p.* 1, *q.* 205. Unde licet, v. g. Archidiacono competat collatio, ipse tamen auctoritate sua non potest proponere edictum pro concursu, Paris., Leur., *p.* 2, *q.* 723, *n.* 3, ex decreto S. Cong.

1 Etiam omittitur concursus, si Parochiales Ecclesiæ Capitulo, Collegio, vel Monasterio alicui fuerint subjectivæ, tam scilicet quoad temporalia, quam quoad spiritualia incorporatæ ; tunc enim ad earum regimen et curam prævio, duntaxat examine et approbatione Episcopi deputantur Vicarii perpetui juxta Constit. 47. S. Pii V. § 4 et Resolutiones Sacr., Cong., in *Burgi* S. Sepulcri 15 Novembris 1601, in *Vensionensi* 22. *Augusti* 1637 et in *Gandavensi* 7. Februarii 1643, *citatas* T. 8. Thes., Resolut., p. 34. Contra vero per concursum conferentur, si Capitulo, Collegio, vel Monasterio quoad temporiala tantum unitæ fuerint, veluti de jurepatronatus Ecclesiastico Garz., Barbosa, Ventrigl., in praxi part. 2, adnot 5, § 2, n. 2, et seqq.

2 Aliquo nimirum interjecto impedimento, aut justa concurrente causa, ut notat Enim. Cavalchinus in expositione causæ *Capuanæ Concursus* T. 9. Resol., Sac., Cong., p. 141 et colligitur ex ejusdem Sac., Cong., Resolut., edita in *Portugall., Paroch.* 30. Martii 1737. T. 8, p. 35 et in eadem *Capuana* T. 9, p. 143. Ceterum si nullum objiciatur impedimentum, nec ulla justa prorogationis causa subsit, concursus vero non habeatur intra 20, dierum terminum in Constit. S. Pii V. *in conferendis* præfinitum, Parochialium Ecclesiarum collationem ad Apostolicam Sedem devolvi docent communiter Ventrigl. *in praxi For., Eccl., p.* 2, *adn.* 5, § 2, *n.* 4. *Antonell. de regim. Eccl., l.* 3, *c.* 6, *n.* 18 ; *Card. de Luca de Jurepatr. disc.* 6, *n.* 4 et ipsi Bullæ Pianæ *conformius est,*

De Capitulo Sede vacante, vide dicta n. 601.

614 § 4. Debent esse plures, qui concurrant, alioquin non est reipsa concursus. Quod si compareat unicus, qui reperiatur dignior debet ei conferri, 1 Garc., Castr., *n.* 8, si autem nullus, vel tantum indigni compareant, potest libere conferri, aut pro alio tempore indicendus est novus concursus, Luca *ad Trid. d.* 32, *a n.* 35, 2 si nec tunc compareat dignus, confertur sine concursu : possunt autem oppositores semper vocari sine edicto publico, Leur., *p.* 1, *q.* 181.

615 § 5. Determinatum tempus semel publicatum mutari non debet, quia oppositoribus, qui se sistunt, tacite per edictum promissa est observatio hujus temporis. Quod si examen fieret ante completum tempus edicti, provisio esset irrita ; Garc., Corr., Castr., § 4, *n.* 2 ; Pignat. *t.* 6, *consult.* 3; si tamen postea nullus alius oppositor se sisteret; Corr., Lott., Lamb., Calder., et Leur., *q.* 183, putant fore validam. E contra si quis finito tempore edicti velit adscribi inter oppositores, de jure admitti non deberet, quidquid contradicant aliqui apud Leur., *q.* 182, quia soli intra designatum tempus inscripti videntur acquisivisse jus : consuetudo tamen habet, idque in favorem Ecclesiæ ad delectum tanto majorem habendum, ut adhuc admittatur ; Garc., Barb., Castr., § 2, *n.* 2, Corr., *n.* 23. Quod si aliquis post concursum se sistat reliquis omnibus dignior, præferri non debet; Castr., *d.* 2, *p.* 11. § 2, *n.* 5; obligatio enim præferendi digniorem intelligitur sine violatione formæ prescriptæ, et contractus initi cum oppositoribus vocatis ad concursum : potest tamen, si examen censeatur necdum esse finitum, admitti ; Card., *in* 2 *crisi d.* 28, *n.* 42 *et* 43. Si vero quis jam adscriptus inter oppositores legitime impediretur, et monuisset Ordinarium, secundum Garc. et Corr., *n.* 23, posset et secundum Castr., *d.* 3, *p.* 2, § 4, *n.* 3, deberet ad aliquod tempus suspendi examen ; si autem concursu plane finito, et electione jam facta desisteret ille, qui fuit agnitus dignior, deberet institui novus concursus; Garc., Corr., Zerol., Leur., *q.* 199, etiam post lapsum quadrimestre, aut semestre, inquit Castr., *n.* 4, contra Garc.

§ 6. Potest etiam ille, qui est constitutus 616
deserviens, concurrere pro hac parochia, quam si per concursum obtineat, poterit pergere deservire absque periculo intrusionis, quia hoc facit ex vi prioris mandati, ut deserviret tanquam Vicarius Castr., *num.* 5, contra Garc.

§ 7. Parochus in una, potest concurrere 617
pro alia parochia, quia licet celebrare nuptias cum sua, hæ tamen sunt absolute solubiles ; Barb., Garc., Corr., Castr. § 2, *n.* 3.

§ 8. Si parochia vacet per resignationem 618
in manus Episcopi, non potest ad concursum pro illa admitti consanguineus, affinis, vel familiaris Episcopi, collatorum, aut resignantis, quia obstat Bulla *S. Pii V*, secundum declarationem S. Congr., apud Garc., *p.* 9, *c.* 2, *n.* 211, et apud Corr., *n.* 10. Et de illa dicetur *a n.* 1011.

§ 9. Episcopus potest statuere examinatores 619
tot, quot volet, Barb., Corr. Debent autem statui saltem sex, qui sint Doctores, vel Licentiati in Theologia, aut jure Canonico, vel si hi desint, Clerici, seu Regulares, etiam ex Ordine Mendicante, seu non Regulares, qui ad id videbuntur idonei, quos eligere debet Synodi erit. Quod si quatuor tantum, vel quinque essent designati, per nullum horum valide posset haberi examen, ut decisum esse testantur Garc., *n.* 64, et Castr. § 3, *n.* 2. Si aliquis ex illis sex moriatur, aut alio discedat, debet in prima Synodo compleri numerus, et interea examinabunt reliqui, qui supersint, etiamsi esset unicus, Garc., *num.* 69, posset

1 Et sic censuit Sacr., Cong., in *Cremonensi* 1. 3. *Decret.*, p. 83, nec alter post transactum tempus in Edicto præfinitum, re licet integra, ad examen admittendus est, nisi doceat, se ob legitimum impedimentum nequivisse intra præscriptum terminum præsentare, secundum *Resol. S. Congr. editas die* 17. Febr. 1724, ubi disputatis binis hisce dubiis : I. *An sit audiendus non descriptus petens admitti ad examen jam peractum, sed Beneficii nondum facta collatione. II. Et quid, si non est factum examen, sed terminus tantum lapsus ;* responsum fuit : *ad primum non esse audiendum. Ad secundum itidem non esse audiendum.* Vide T. 7. *Resol. S. Cong.*, pag. 46, in *Nullius, seu Montis Casini Concursus.*

2 Communius tamen docent, nempe intra tempus in edicto præscriptum comparente, novum edictum affigendum esse. *Garc., de Benef., part.* 9, *c.* 2, *n.* 218. *Massobr. in prax. haben. concurs. requisit.* 3, *dub.* 9. *Barb. ad Conc. Sess.* 24, *c.* 18 *de Reform. n.* 70. *Antonell. de regim. Eccl. l.* 3, *c.* 5, § 2, *n.* 14. Sed S. Cong. Conc. T. 7, p. 54, die 7. Maii 1735, interrogata, *an concursus et respective approbatio Thomæ de Amata sustineantur,* (comparuerat hic uno alterove die post constitutum in edicto Ordinarii tempus, intra quod nemo alius sese exhibuerat describendum ; neque novum edictum ab Ordinario affixum fuerat) *vel potius sit deveniendum ad novum concursum;* respondit, *affirmative quoad primam partem et negative quoad secundam.*

etiam tum Episcopus cum consilio Capituli usque ad Synodum hunc numerum complere per alios ex antiquis examinatoribus : aut si hi deficiant, per alios idoneos, Garc., *a n.* 70. Corr., Lott., *n.* 71. Castr., *n.* 5. Potest etiam Episcopus cum consilio Capituli, elapso anno designationis, et Synodo absque culpa ejus non celebrata, designare alios, quos volet, Barb., Ricc., Garc., *n.* 90; Castr., *n.* 6, quamvis Dian., *p.* 3, *tract.* 5, *res.* 64, dicat decisum esse, ut si singulis annis Synodus non fiat, examinatores semel deputati peragant exercere munus suum, donec habeatur nova Synodus ; si autem anno elapso aliquis ex eis mortuus fuerit, putat officium omnium expirare, addit cum Garc., Corr., Lott. Episcopum tum non posse designare alios, si possit, et non celebret Synodum.

620 § 10. Examinatores pro concursu debent esse saltem tres ex Synodalibus : si autem ad hos addatur alius non Synodalis, Garc., *n.* 324, Dian., *res.* 65. Luca, *n.* 2, dicunt omnia fore irrita, quia ut non debet demi, ita non debet addi ad formam præscriptam : sed Castr. § 4, *n.* 5, dicit hoc non obstare, quia superabundantia non potest nocere, quando non immutat, nec demit de requisitis.

621 § 11. Si in examinatorem designatus sit ille, qui v. g., hunc Canonicatum Doctoralem possidet, non ideo successor, vel substitutus illius est designatus, quia cum Trid. supponat omni anno mori posse, non vult ita annecti dignitati, vel officio, Garc., Castr., § 3, *n.* 8, contra Ledesm.

622 § 12. Examinatores debent tactis Evangeliis jurare, quod sine humano affectu velint exsequi munus, et si non præcesserit juramentum, vel tacta non sint Evangelia ; Garc., *a num.* 355, Barb., *c.* 2, *a n.* 76, dicunt examen esse irritum ; sed Castr. § 4, *n.* 7, dicit manere validum ; putat enim juramentum non spectare ad formam examinis, ted tantum ad rectum illius usum : potest autem juramentum fieri in Synodo, vel extra coram Notario, Garc., Corr., Leur., *q.* 189 [1].

§ 13. Recte docent Gonz., Garc., Barb., Ric., 623
Castr., *n.* 8, Leur., *q.* 192, examinatores debere examinare et saltem exquirere ante vel post examen de pluribus quam de scientia; nam Trid. dicit : « Peracto examine, renun- » tientur quotcunque ab eis idonei judicati » fuerint, ætate, moribus, doctrina, pruden- » tia et aliis rebus ad vacantem Ecclesiam » gubernandam opportunis [2]. »

§ 14. Examinatores peccant mortaliter si 624
ante vel in concursu in præjudicium tertii maneant vel informent examinandum de punctis quærendis ; de cetero, in aliis examinibus, quando sciuntur esse satis docti et forsan ex metu vel verecundia turbandi sunt, non est mortale præmonere; Peyr., Dian., *q.* 5, *tr.* 14, *res.* 89. Si tamen Episcopi coram Papa examinentur, non possent præmoneri, quia examinatores prius jurant se nequidem in genere præmonituros de eis quæ sunt interrogaturi; Dian., *p.* 10, *tr.* 16, *res.* 38.

§ 15. Videtur esse de valore concursus ut 625
Episcopus vel ejus vicarius intersit; Lott., *n.* 57, quamvis Luc., *n.* 12, insinuet posse præesse alium ab Episcopo designatum, potestque Vicarius præesse, etiam non impedito Episcopo ; Garc., *n.* 119. Ad solum tamen Episcopum spectat conferre digniori ; Garc., *p.* 5, *c.* 8, *n.* 109 ; quamvis in examine de idoneitate non habeat votum pro vel contra, nisi quando vota examinatorum sunt paria aut omnino singulariter divisa ; Garc., *p.* 9, *c.* 2, *n.* 56; Castr., *n.* 6 ; Leur., *q.* 195.

§ 16. Med., Led., Nav., Avor., Sanch., 626
aliique dicunt examinatores teneri indicare digniorem, qnamvis Episcopus non petat aut nolit sibi dici, tum enim procedit mala fide ; sed Garc., *n.* 18 ; Castr., *n.* 9 ; Dian., *p.* 3, *t.* 5, *r.* 111 ; Lott., *n.* 98, probabilius negant, quia non sunt judices excessus, sed idoneitatis [3]; addit tamen Lugo, *de Just.*, *d.* 35, *n.* 65, eos posse et optime facturos esse si indicet digniorem, potestque de hoc eos interrogare Episcopus; Barb., *n.* 66, 89 et seqq.; imo Lugo, *n.* 67, innuit communiter indicare de-

1 *Cogendos autem non esse Presbyteros concurrentes sistere se coram Examinatoribus, quos juste in suspectos allegaverint, docent* Massobr., requisit. 5, dub. 3, n. 1; Gonz., ad Reg. 8 Cancell., gloss. 9; § 1, n. 186. Pax Jordan., de re Benef., l. 10, tit. 8, n. 190, tom. 3, *et constat ex rescripto Sac. Congr., in* Lucerina Concursus 26 *Nov.* 1661 ; T. 9, Resol., *p.* 142.

2 *Et sic constituit Sac. Congreg.* in Urbinat. *ann.* 1601 *et* 23 *Junii* 1605, *et* in Hydruntina 19 *Junii* 1638, *et in* Caputaquensi 10 *Junii* 1741. *T.* 10, Resolut. *p.* 61 *et* 62.

3 *Idem declaravit Sac. Congr.* in Abulensi 1 *Decemb.* 1593, *ubi ad* 4 *dubium respondit :* Examinatores debere denunciare, quot idonei reperti fuerint, non autem, quis eorum dignior sit ; Episcopum autem suo judicio debere eligere digniorem, *ut in lib.* 7, Dec. 139, *tergo. Colligitur etiam ex declaratione ejusdem Sac. Congr. in* Subiacensi Concursus 22 *Julii* 1741. *T.* 10. Resolut. *p.* 101.

bere, licet non interrogentur, ne videantur censere omnes esse fere æquales, ideoque Episcopum posse præferre quem volet. Possunt autem referre suum judicium eodem tempore, scripto vel voce, palam vel secreto; Leur., *q.* 191. Quod si Episcopus aliunde habeat informationem de oppositoribus, quoad eligendum digniorem, non tenetur se accommodare judicio examinatorum, quia judicium ultimum circa excessum spectat ad ipsum; Leur., *q.* 196, ex quibus autem absolute desumi debeat judicium de majori idoneitate, videri potest Leur., *q.* 197, item dicta *n.* 598 et 622.

627 § 17. Semper est mortale in concursu digniorem postponere digno, uti sequitur ex dictis *a n.* 582, docentque omnes communiter cum Lugo, *d.* 18, *n.* 107, et Castr., *d.* 2, *p.* 11, § 2, *n.* 5, qui cum multis addit, § 3, *n.* 2, talem provisionem ipso jure esse irritam, quamvis Gonz., Garz., Lott., Lugo, *d.* 35, *n.* 71; Leur., *q.* 198, probabilius dicant tantum esse irritandam.

628 § 18. Post concursum est obligatio ex justitia dandi beneficium illi qui judicatus est dignior, et si non fiat, debetur huic restitutio seu compensatio damnorum; Mol., Gutt., Vasq., Less., Fernand., Rodr., P. Nav., Castrop., § 5, *n.* 6. Ratio est: 1. Quia dignior habet jus ex lege, ut ait Nav. cum Less., *n.* 72. 2. Hic intervenit quasi contractus inter illos qui indicant concursum et qui concurrunt, ut dictum est *l.* 3, *p.* 2, *n.* 285. Conf. nam si concursus fieret sub promissione eligendi digniorem, evidens est, inquit Castr., tum fore ex justitia obligationem illi conferendi; atqui hoc ipso quod indicatur concursus, semper æquivalenter fit promissio conferendi digniori, sicuti æquivalenter fit promissio non conferendi alteri extra concursum, uti fatentur omnes cum Garc., *p.* 7, *c.* 16, *n.* 58: ergo. Accedit quod S. Pius V concedat jus appellandi ab iniqua electione minus digni: ergo fit contra jus et est injuria respectu dignioris. Nec obstat quod Garc., *n.* 57, dicat quod non videatur includi promissio in indictione concursus ad beneficia non parochialia, ideoque non fieri injuriam digniori rejecto; nam, *n.* 61, concedit in parochialibus fieri injuriam, neque invenio ullum qui dissentiat, et quoad opinionem Garciæ circa non parochialia, quamvis Dian., *p.* 3, *t.* 5, *r.* 110, dicat opinionem illam esse probabilem et tutam in praxi, citetque pro ea Led., Merc., Sot., tamen postea, *p.* 4, *t.* 4, *r.* 210, ubi eamdem Garciæ opinionem nude dicit probabilem, subdit: Sed tu ne discedas ab opinione affirmativa, quæ nimirum dicit fieri in utroque 629
casu injuriam et deberi restitutionem.

§ 19. Examine facto et recognita observatione formæ, debet ille qui judicatus est dignior institui; quod si forma observata non fuisset, quamvis Papa ipse unum ex vi concursus prætulisset alii, provisio esset invalida, quia ad valorem semper supponit formam esse observatam; Garc., *p.* 9, *c.* 2, *n.* 366; Cas- 630
trop., *p.* 2. § 6, *n.* 5.

§ 20. Si plures judicati sint æque idonei, neque Episcopus possit alter discernere digniorem, potest eligere quem volet cui fiat collatio, etiamsi hæc ab alio facienda esset, et tunc eligitur non positive sed negative dignior, id est, quod nullus alius dignior sit; Garc., Castr., *n.* 2. Quod si institutio competat Episcopo, electio autem patrono, adhuc spectat eligere quis sit instituendus; Nav., Azor., Garc., *n.* 266, Castr., *n.* 3. Si vero patroni ecclesiastici eligant illum qui manifeste est minus dignus, Episcopus non tenetur illum instituere, quia tamen id constare non potest ante sententiam per judicem appellationis datam, præsumendum est quod electus sit dignior adeoque institui debet quisquis 631
electus fuerit; Garc., *n.* 269; Castr., *n.* 4.

§ 21. Contra examinatores pro Beneficio curato non datur appellatio in ordine ad obtinendum Beneficium [1], sed tantum pro purganda nota infamiæ, appellatio tamen hæc non potest fieri ad Ordinarium, quia examinatores idem tribunal constituunt cum Ordinario, Castr. *n.* 6, contra Garc., in Beneficiis simplicibus dari potest appellatio ab examinatorum relatione, vel judicio ad Superiorem Ordinarii, etiam in ordine ad obtinendum Beneficium, Gonz., Garc., *n.* 244, Castr., *n.* 7, et idem esse in aliis parochialibus, quæ per concursum non

1 *T.* 1. Resol. *Sac., Congr., Conc., extat Prosperi Lambertini tunc a secretis ejusdem Cong., nunc., Romani Pontificis egregius, pereruditusque* Discursus circa Appellationes, quæ interponuntur, vel a mala relatione Examinatorum, vel ab irrationabili judicio Episcopi in provisione Ecclesiarum Parochialium *per concursum. Sed præ ceteris legenda, et servanda est ab eodem Pontifice Constitutio hac de re edita* 14 *Decemb.* 1742, *in qua et habendorum Concursuum norma decernitur.*

conferuntur, putat Garc., *n.* 245, Castr., *n.* 8, contra Lott. apud Leur., *q.* 202. Si tamen in concursu fuisses a plerisque saltem examinatoribus judicatus idoneus, et alius minus idoneus te rejecto fuisset ab Episcopo electus, posses appellare ad Superiorem Episcopi, et provocare electum ad novum examen coram hoc, Barb., *n.* 138, *et* 148, quæ appellatio licet non sit suspensiva electionis factæ, tamen est devolutiva causæ ad Superiorem, Garc., *n.* 247, Cast., *n.* 9, Leur., *q.* 201, *et* 203. Ut autem appellans vincat, debet per secundum examen judicari dignior electo, et si electus iterum appellet, uti potest, antequam excludatur ex possessione, debet appellans obtinere tres sententias conformes, vel unam, quæ transeat in rem judicatam, tuncque provideri a Judice appellationis, si collatio spectabat ad Episcopum, a quo appellatum est; si autem spectabat ad alium, ad hunc spectat provisio; Gonz., Castr., *num.* 10; sed recte notat Luca., *num.* 20, ejusmodi appellationes communiter sola incommoda afferre utrique parti.

Venerabilibus Fratribus, Patriarchis, Primatibus, Archiepiscopis, et Episcopis.

BENEDICTUS PAPA XIV.

Venerabiles Fratres, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Cum illud semper plurimum formidaverit Ecclesia Catholica, ne indignis quibusque, et extra Sacerdotale meritum constitutis Cura animarum, et Dominici Gregis custodia crederetur; quia totius Familiæ status et ordo nutat, si quod requiritur in corpore, non invenitur in capite; Hinc Canonicis Sanctionibus, ac præsertim Sanctæ Tridentinæ Synodi Decretis provide consultum est, regimen Ecclesiarum Parochialium iis esse committendum, quorum omnis ætas a puerilibus exordiis ad perfectiores annos per disciplinæ Ecclesiasticæ stipendia ita concurrisset, ut de illorum supra alios provectione, ac potiori doctrinæ, morum, ac diuturni laboris suffragio nefas esset dubitare. Quia vero perniciosa apud plurimos opinio sensim invaluit, Tridentini Decretis non præscriptam esse Dignioris electionem; sed caveri tantummodo, ne indignis Ecclesiæ Parochiales aliaque Beneficia, quibus Cura imminet animarum, conferrentur: San., mem. Innocentius XI. Prædecessor Noster erroneam doctrinam a vera et sincera Patrum mente longius deflectentem damnavit, et edocuit, quam prudens, ac diligens esse debeat Pastoralis Officii dispensatio.

» Ad tramites idcirco ejusdem Sanctæ Synodi usu receptum est, occurrente Parochialis Ecclesiæ vacatione, quæ libere ab Ordinario conferenda sit, Concursum institui, ut habita in eo de cujuslibet ætate, moribus, doctrina, et sufficientia, solerti inquisitione, Episcopus eligat quem ceteris magis idoneum judicaverit.

» At quia contingere quandoque potest, quod favore, vel gratia, vel minus æquo judicio minus Digni Dignioribus præponantur; San., mem. Pius V. Noster Prædecessor, ne quid hujusmodi electione esset inordinatum, atque præposterum, edicta saluberrima Constitutione licere voluit injuste in Concursu rejectis, interposita ad Metropolitanum, vel Episcopum viciniorem, vel Sedem quandoque Apostolicam appellatione, Prælectum ad novum examen provocare, et Ecclesiam alteri non rite collatam, novo facto meritorum periculo, si ita jus esset, vindicare. Et ne frivolæ appellationis diffugio locus esset, provide ibidem cautum est, dictæ appellationi in devolutivo tantum deferri oportere, non suspensa, aut quoquomodo retardata Prælecto ab Ordinario Parochialis Ecclesiæ possessione.

Consultissimæ hujusmodi leges eum in finem institutæ, ne in tanti momenti re imperiti magistris, novi antiquis, rudes præferantur emeritis, violatæ sunt hominum fraude, et malitia, ipsa medela vulnus exasperantium. Sæpissime enim rejecti ab Ordinario dictæ Const., obtentu in vocem Appellationis facile prorumpere, et minus legitima concurrente causa electos ab Episcopo ad novum Examen provocare consueverant; illosque præterea relicta Gregis, et Ecclesiæ custodia, longum iter arripere, et diuturni laboris, temporis, et pecuniæ impensa exhaustos, litem in secunda, tertia, et ulteriori quandoque instantia sustinere cogebant.

» Quin etiam experientia compertum est, magno justitiæ detrimento litem ipsam absolvi. Quandoquidem ii, qui examini se subjecerant, atque in primævo Concursu utpote legitimarum Institutionum nescii rejecti fuerant, longa postmodum decurrente lite, sedulam litteris ex industria navantes operam, præferri aliis merebantur, et acerbe succensebant Episcopo, judici quidem adeptæ, non autem adipiscendæ peritiæ, per injuriam se fuisse rejectos.

« Hinc apud bene moratos homines, et justitiæ vindices, frequens querelarum occasio, quibus sedandis cum Congregatio Concilii Tridentini Interpres omne studium diligentiamque conferret; Nobis, qui Secretarii munere fungebamur, mandatum est, ut sermone typis postea vulgato, rem sedulo expendere, ingruentis mali originem, et apta eidem avertendo remedia investigare pro viribus niteremur. Sensus hac de re Nostros explicantes, vitio potissimum laborare comperuimus Praxim examinis oretenus habiti, nec scriptis consignatis. Electi siquidem ad Curam animarum ab Ordinario Collatore, et ad iteratum Examen coram alio Judice provocati, jus legitimæ Collationis tueri non poterant certo, ac permanenti testimonio jam probatæ idoneitatis; sed a novi Examinis alea subeunda coram Judice Appellationis gestarum rerum prorsus ignaro, tota res pendere videbatur. Quocirca gravi Justitiæ detrimento recepta in Foro erat opinio, provocari posse ad alium Judicem, nullo exhibito indebitæ rejectionis documento. Quod quidem cum a Sacrorum Canonum censura longius aberraret, facile huic corruptelæ occurri posse censuimus, si certa primum, et apte disposita habendi examinis forma præscriberetur; si quæstiones Examinatis propositæ, et consentaneæ illorum responsiones, totque rei gestæ series in scriptis redigeretur; et si Acta demum totius Concursus ad Judicem Appellationis integra asportarentur.

» Inita a Nobis consilii ratio non solum arrisit Congregationi, illam die 16. Novembris 1720. ratam habenti: sed etiam Pontificii judicii accessione roborata fuit a Clemente XI, Ecclesiasticæ Disciplinæ vindice, et assertore eximio. Utque locorum Ordinarii ea omnia filiali, quo par erat, obsequio et diligentia exsequerentur; iis datæ sunt die 10 Januarii 1721. opportunæ Litteræ nostro calamo exaratæ, ejusdemque Pontificis sensu et oraculo comprobatæ, quarum tenorem et si alias prælo commissum, et insertum in Bullario dicti Clementis Prædecessoris Nostri, congrue hic duximus referendum:

Reverendissime Domine uti Frater.

« Quod Parochiales Ecclesiæ dignioribus Per» sonis gubernandæ traderentur, statuit, ut no» tum est, Sacrosancta Tridentina Synodus *sess.* » 24, *c.* 18, ut, vacante Ecclesia Parochiali, in» diceretur, et fieret Concursus, ; ac, post» quam Concurrentes ab Episcopo, vel ejus Vi» cario Generali, atque ab Examinatoribus Synodalibus saltem tribus examinati, et approbati essent, Episcopus eum eligeret, quem ætate, moribus, doctrina, prudentia, aliisque rebus ad vacantem Ecclesiam gubernandam necessariis, et opportunis, digniorem ceteris, magisque idoneum judicaret. Adjecitque ad hanc Concilii Sanctionem validius confirmandam, re et nomine Sanctissimus Pontifex Pius V, quod, si unquam Episcopus minus habilem, postpositis magis idoneis, elegisset, possint ii, qui rejecti essent, a mala ejusmodi electione ad Metropolitanum, vel, si ipse eligens Metropolitanus, aut exemptus foret, ad viciniorem Ordinarium, ut Sedis Apostolicæ Delegatum, vel alias ad ipsam Sedem Apostolicam appellare, ac Præelectum ad novum examen coram ipso Appellationis Judice, et ejus Examinatoribus provocare; ea tamen cautione, ut appellatio non in suspensivo, sed in evolutivo esse deberet; quemadmodum in ejus Constitutione, quæ trigesima est, latius cavetur; concludendo, quod, constito de prioris Eligentis irrationabili judicio, eoque revocato, Parochialis Ecclesia magis idoneo conferatur.

« Cum autem neque Concilii Decreto, neque Pontificis Bulla examinis in Concursu peragendi forma, seu methodus ulla certa, ac peculiaris servanda proponatur; difficile dictu est, quanta Examinum aliorum alibi, diversitas extiterit, atque hinc occasio querelarum. Nam alicubi, cum non eædem omnibus Quæstiones, non iidem casus propositi fuissent, erant identidem, qui, vel in judicio, vel extra conquererentur, sibi quidem post positis difficiliores, Præelecto autem faciliores ad solvendum Quæstiones obtigisse. Alibi vero eædem quidem omnibus Quæstiones propositæ fuerunt, sed neque hæ, neque datæ a Concurrentibus responsiones scripto, seu litteris consignabantur. Cumque postmodum, nec raro contingeret, ut e postpositis quispiam jure Bullæ supradictæ, novum ad Examen coram Judice Appellationis, ejusque Examinatoribus Electum provocaret: Sacra Congregatio usque ab anno 1603, considerans gravamen non alia ratione, quam novo examine probari posse; provocationem ad novum examen censuit admittendam, gravamine necdum probato, et requisitis tantummodo probationibus in subsequenti judicio, in quo, probato per novum examen Appellationis gravamine quoad doctrinam, probanda superest ejusdem præ jam electo in reliquis ad regendam Ecclesiam requisitis

» præstantia, ut de majori alterutrius ad Pa-
» rochialis Ecclesiæ gubernium idoneitate
» Sententia ferri possit ; cum non continuo, si
» quis est doctior, is etiam aptior, seu magis
» idoneus ad id regimen habeatur, vel etiam
» habendus sit. Quam Sacræ Congregationis
» Sententiam Scriptores, et Tribunalia lauda-
» runt. Aliis demum in Diœcesibus laudabilis
» invaluit consuetudo, ut eædem omnibus
» Quæstiones, iidemque casus proponantur ;
» ac (ne qua detur ansa Cancellario quidquam
» suo marte addendi, minuendi, mutandi) ut
» ipsimet Concurrentes, quæ interrogati fue-
» rint, quæque responderint, sua manu præs-
» cribant. Atque Ordinarii, qui morem hunc
» longe optimum in examinando tenuere, Sa-
» cræ deinde Congregationi etiam, atque
» etiam considerandum, reliquerunt, his, qui
» sic examinati essent, atque postpositi, in
» posterum, ut solent, Appellantibus indul-
» genda, necne statim Electi novum ad exa-
» men provocatio, nulla gravaminis prære-
» quisita probatione, videretur ; cum isti ex
» actis primi examinis gravamen Doctrinæ fa-
» cile alioquin probare possent ; quod alii ali-
» ter nimirum examinati probare, nisi secundo,
» seu novo examine non poterant. Nec defuere
» alii probitatis ac peritiæ in administrandis
» diu Ecclesiis laude præstantes, qui monerent,
» frenum aliquod hujusmodi Appellantium li-
» centiæ tandem injiciendum, eorumque jam
» nimis crebras novum ad examen provocatio-
» nes esse reprimendas : quippe quæ vix un-
» quam sine magno Ecclesiarum damno con-
» tinguunt. Nam cum novum examen coram
» Judice Appellationis longe procul a Parochia
» peragendum sit ; electus al Episcopo qui
» provocatus, Parochia, quam possidet, cogitur
» interea temporis deserere, eamque Œcono-
» mo, vel Vicario cuipiam, veluti Sponsam igno-
» tis Custodibus, relinquere Sponso non parum-
» per, sed diu sane abfuturo : dum nempe, im-
» plicita, ut fit, lite, terna etiam, vel qua-
» terna, alia ex aliis, examina super præstan-
» tia primum doctrinæ tum deinde aliorum,
» quæ ad integrandam idoneitatem opportuna
» sunt, contentiose multiplicentur, et com-
» mode, ne dicam otiose, transigantur, ante-
» quam deliberari possit utri Concurrentium
» Parochia sit adjudicanda.

» Ad tollendam ejusmodi non minus querе-
» larum quam incommodorum occasionem,
» Sac. Congreg. Conc. Trid. interpres, post-
» quam rem omnem a capite repetitam in
» gemina sessione 1 Octob. et 16 Novemb.
» 1720, summo studio recognovit tandem,
» Sanctissimo etiam annuente, statuit (quod
» per præsentes Litteras encyclicas exsequitur)
» omnes et singulos Episcopos aliosque
» Prælatos, penes quos sit jus et auctoritas
» faciendi concursum, hortari ut examen
» ejusmodi instituere non graventur, quale
» jam et multæ Diœceses et Urbs ipsa ob-
» servat, atque Apostolica etiam Dataria pos-
» tulat, sive cum, Sede vacante, vacat Ec-
» clesia aliqua Parochialis cujus collatio ad
» Sedem Apostolicam pertineat, sive cum
» vacat Parochialis aliqua, ut dicitur, juxta
» Decretum ; sive demum, cum, vacante in
» Collegiatis aut Cathedralibus Ecclesiis Di-
» gnitate aliqua majori, annexam habente
» curam animarum, faciendus est concursus,
» atque ad Apostolicam Datariam transmit-
» tendus, ut notum est, atque in Litteris
» quæ de ordine Sanctissimi tunc e Da-
» taria prodeunt clare præscribitur.

» Vacante itaque Ecclesia Parochiali quæ
» conferenda sit per concursum atque hoc so-
» litis formulis indicto, hæc, quæ sequuntur,
» ex Sac. Congreg. sententia, consilio, sua-
» sione, servanda proponuntur.

» Primum nempe, ut assignentur eædem
» omnibus concurrentibus quæstiones, iidem
» casus idemque textus Evangelii super quo
» sermonis aliquid præscribunt, ad proban-
» dam dicendi pro concione facultatem.

» Alterum, ut casus et quæstiones resol-
» vendæ dictentur omnibus eodem tempore,
» atque omnibus pariter eodem tempore textus
» Evangelii tradatur.

» Tertium, ut certum idemque omnibus
» spatium temporis constituatur intra quod
» casus resolvant, quæstionibus respondeant,
» conciunculam componant.

» Quartum, ut eodem concurrentes omnes
» in conclavi claudantur, unde, quandiu
» scribent (dabitur enim omnibus scribendi
» copia) nemo eorum egredi, neque alius quis-
» piam eo ingredi possit, nisi postquam
» scripta confecerint et exhibuerint.

» Quintum, ut omnes sua quisque manu
» tum responsa, tum sermonem scribant sub-
» scribantque.

» Sextum, ut responsa quidem latine,
» sermo autem ea qua ad populum haberi
» solet lingua scribatur.

» Postremum, ut unumquodque responsum
» et unusquisque sermo, cum ab unoquoque
» Concurrentium exhibebitur, non solum ab
» eo, qui scripsit atque a Cancellario Con-

» cursus, verum etiam ab Examinatoribus et » ab Ordinario, vel ejus Vicario, qui Con- » cursui interfuerint, subscribatur.

» Peracto secundum hanc formulam con- » cursu, collata eique qui magis idoneus ac » dignior judicatus fuerit Ecclesia parochiali, » non admittatur appellatio aut a mala rela- » tione examinatorum, aut ab irrationabili » judicio Episcopi, nisi intra decem dies a » die collationis interponatur.

» Si quis autem hoc intra spatium appella- » verit, actaque concursus petat ad Judicem » appellationis transferenda, mittantur vel » acta ipsa originalia concursus clausa et ob- » signata, vel certe unum aliquod authen- » ticum eorum exemplum a Cancellario con- » cursus atque altero notario collatum et aus- » cultatum coram Vicario vel alio in Eccle- » siastica dignitate constituto quem eligat Or- » dinarius, ad quem etiam notarii Cancellario » adjungendi electio pertinebit, necnon ab » examinatoribus synodalibus qui Concursui » interfuerunt subscriptum.

» Ex quibus dictis vel authentico eorum » exemplo nisi gravamen, quoad doctrinam » probet is, qui sic, ut præmittitur, exami- » natus, aut a mala relatione examinatorum, » aut ab irrationabili judicio Episcopi appel- » laverit, novum ad examen provocandi fa- » cultatem a Sac. Congr. frustra postula- » bit.

» Quemadmodum et judicio appellationis » persequi jus suum frustra tentabit is qui » forte se gravatum doleat quoad reliqua, » nisi, interposita mature, ut dictum est, ap- » pellatione ab irrationabili judicio Episcopi, » gravamen quoad illa ostenderit vel ex actis » primi concursus, vel saltem ex attestationi- » bus et documentis extrajudicialibus etiam, » sed non levibus.

» Atque ita quidem sensit S. Congr. et » Sanctissimus assensit. At si quis tamen » Ordinariorum aliter ac supra descriptum est » Concurrentium examina instituere per- » rexerit, perget et S. ipsa Congr. more pris- » tino appellantibus, qui se gravatos dixerint, » provocationem ad novum examen, nulla » gravaminis prævia probatione indulgere. » Interim tamen, ne harum Litterarum me- » moria dilabatur, vult eadem Sacrr. Congr. » eas uniuscujusque Ordinarii cancellaria per- » petuo conservari. Cujus interea consilium, » tum voluntatem dum ego omnibus signi- » fico, Amplitudini tuæ fausta omnia e Cœlo » precor.

» Romæ, hac die 10 Januarii 1721, Ampli- » tudini Tuæ,

» Uti Frater,

» M. P. Card. Corradinus Præfectus.

» P. Lambertinus Secretarius. »

« Quantum recte dispensandis Ecclesiasticis muneribus, administrandæ justitiæ, componendis dissidiis, continendisque in officio Clericis proficeret saluberrima præmissarum legum institutio, satis superque experientia comperuimus, cum Anconitanam primum Ecclesiam, ac deinde Bononiensem Sponsam nostram paterna caritate quominus amplecteremur : Freti siquidem dictarum legum præsidio Digniores Parochiis et Curæ animarum præfecimus : Tantaque, benedicente Domino, id accidit animorum consensione, ut nemo questus sit, traditum minus Digno celsioris loci præmium, vel minus juste alteri credita vacantis Ecclesiæ gubernacula. At quia certis admonemur indiciis, non ita ad aliis Episcopis contigisse, imo non deesse, qui privatis abrepti studiis, sæpe declinare, ac redarguere Judicium Episcopale præsumant : Nos propterea solliciti de implendis, prout decet, muneris Nostri partibus, nonnulla præfatis Litteris addenda, nonnulla vero tacite, breviterque ibidem tradita, clarius explicanda censuimus, ut recte omnia, atque ex ordine peragantur.

» Mœrentes igitur audivimus, quod in plerisque Diœcesibus etsi recepta sit laudabilis, firmiterque custodienda consuetudo in scriptis redigendi examen Concurrentium : Nihilominus Examinatorem Suffragia in sola litterarum peritia versantur, nec illorum exquiritur sententia de Clericorum ætate, institutione, gravitate et honestate morum; prudentia, muniis antea exercitis, et an tales demum sint, qui oves suas verbo et exemplo juvare possint. Quam devia sit hujusmodi praxis a Tridentini semita, is plane intelliget, qui expendet verba relata *cap* 18. *Sess.* 24, *de Reform. Peracto, deinde examine, renuntientur quotcunque ab his idonei judicati fuerint moribus, doctrina, prudentia et aliis rebus ad vacantem Ecclesiam gubernandam opportunis.* Idque probe noscens Congregatio ejusdem Concilii Interpres pluries edixit, Examinatores suo deesse muneri, si doctrinæ tantum Judices essent, nec inquirerent qui præ aliis probitate morum, laboribus, præstito antea Ecclesiæ obsequio, ceterisque dotibus ad Officium Parochi cumulate obeundum necessariis, essent idonei et commendabiles.

» Absoluto Examine, ut cuique satis compertum est, fit tantummodo potestas Examinatoribus renuntiandi quotquot regendæ Ecclesiæ idoneos judicaverint, reservata uni Episcopo electione Dignioris, quemadmodum sancitum est a Tridentino illis verbis : *Ex hisque Episcopus eligat, quem ceteris magis idoneum judicaverit* : At si quem Clericorum forte contigerit appellare a mala relatione Examinatorum, quorum cura unice versata fuerit in exquirenda doctrina, non facta uno eodemque tempore solerti etiam investigatione aliarum qualitatum, quæ Pastoris congruant officio : Ordo judicii secum feret, ut etiam Judex, ad quem provocatum fuit, in sola doctrinæ indagine immoretur : Nec sine gravi animarum detrimento et disciplinæ injuria præficiatur Ecclesiæ qui litteris magis pollet, licet cetera minus aptus et quandoque indignus : Contra vero arceatur ille, qui licet impar doctrinæ merito, attamen moribus, gravitate, prudentia, probato nomine, diuturno Ecclesiæ famulatu, ac multiplici virtutum laude præcellit.

» Factum præterea satis extirpandis abusibus non videtur, si tam Episcopus, quam Examinatores conjunctis studiis, industriæ nervos omnes intenderint in conferenda concordi judicio Ecclesia personæ, quæ licet scientia et litteris alteri concedat, majori tamen ceterarum qualitatum eminet ornamento : Siquidem postpositus suæ nimium fidens doctrinæ, ab irrationabili Judicio Episcopi non raro appellat; Causaque ad Judicem Appellationis delata, idem totus est in perquirenda majori doctrina, ac reparando gravamine litterato homini irrogato, nusquam liberato aliarum virtutem pondere, quæ in Appellante desiderantur : Lugentque ut plarimum vigiles Ecclesiarum Antistites exitum hujusmodi Appellationis, intimeque dolent, Parochias doctis, non aptis Pastoribus, ut dictum est, regendas committi.

» At si Judex etiam Appellationis (quod raro evenit) tantum tribuens scientæ, quantum satis, majori et accuratiori examine inquirat, qui mores hominum sint, quæ gravitas, prudentia, qui suscepti antea labores, quæ virtutum specimina, quæ demum totius anteactæ vitæ ratio, pascendo Gregi consentanea : Tot Judici exhibentur attestationes ab Appellante ex industria collectæ, ut, revocato Episcopali judicio tanquam irrationabili, non vereatur Judex succurrere eidem Appellanti, quem tam copiosa, tamque conspicua probitatis adjuvant documenta.

Demum cum præcipue Episcopis, tanquam in specula constitutis pateant Subditorum excessus, contingere solet, ut in Concursu tam inspecta scientia, quam moribus ille idoneus ab Examinatoribus renuntietur, cui fœda aliqua vitii labes, ac criminis macula inusta sit, omnibus, præterquam Episcopo occulta. Si Episcopus justa suadente causa crimine non revelato, eumdem criminosum tacitus præterierit, aliumque immunem a sorde præelegerit : Illico Postpositus simulato gravamine provocat ad Superiorem Judicem criminis ignarum et consueto diffugio Appellationis evehitur ad Pastorale fastigium qui non potest consulere Populo, sed nocere ; nec præstare regimen, sed augere discrimen.

» Ne igitur improbi ingenii homines remedium Appellationis ad justitiæ præsidium institutum, callide traducant ad iniquitatis defensionem : Optimum factu aliquibus fortasse videretur, si Appellatione quavis sublata, cura præficiendi Rectores animarum prorsus relinqueretur Episcopis, rationem villicationis suæ Christo Judici tantum reddituris. Verum nullo pacto probare id possumus, quod adversaretur menti Concilii Tridentini, tacite permittentis Appellationem in devolutivo a mala relatione Examinatorum, quemadmodum innuere videntur verba illa : *Nec prædictorum Examinatorum relationem, quominus executionem habeat, ulla devolutio, et appellatio, etiam ad Sedem Apostolicam, sive ejusdem Sedis Legatos, aut Vicelegatos, aut Nuntios, seu Episcopos, aut Metropolitanos, Primates, vel Pariarchas interposita impediat, aut suspendat* : Cui Sanctioni respondet etiam Constitutio *Piana*, admittens Appellationem in devolutivo ab irrationabili Judicio Episcopi.

» Qua de re, ut in hujusmodi negotio apte omnia, atque composite peragantur, Officii, Nostri esse duximus, eum vobis, Ven. Fratres gerendarum rerum ordinem præscribere, quem longo usu utilem agnovimus instituendis animarum Rectoribus, qui credito sibi Gregi præesse, et prodesse possint.

» I. Episcopus, habita notitia vacationis Ecclesiæ statim, ad præscriptum Tridentini, idoneum in ea deputet Vicarium, cum congrua ejus arbitrio fructuum portionis assignatione, qui onera ipsius Ecclesiæ sustineat, donec ei de Rectore provideatur.

» II. Publico evulgetur Edicto notitia Concursus, congruo, et ab Episcopo præfinito tempore celebrandi : eodemque Edicto omnes clare, et aperte moneantur, ut interim

decurrente termino assignato, coram Cancellario Episcopali, vel altero ab Episcopo deputando, suarum qualitatum, meritorum, et munerum probationes, attestationes, tam judiciales quam extrajudiciales, aliaque id genus documenta, quæ fraude vacent, exhibeant : Alioquin dicto termino elapso Documenta hujusmodi quæcunque, et qualiacunque ea sint, nullatenus recipientur.

» III. Eveniente die Concursus, a Cancellario Episcopali singulorum merita, qualitates et Requisita (ut vocant) incorrupta fide deprompta a Juribus tempore habili exhibitis, in scriptis summatim redigantur. Porro copia Epitomes tradetur non solum Episcopo, vel Vicario Generali vices illius obeunti; sed singillatim omnibus Examinatoribus ad Concursum adscitis, ut cum de scientia, tum de vita, moribus, aliisque regendæ Ecclesiæ necessariis dotibus ferant judicium.

» IV. Die præstituta ab Episcopo habeatur Concursus, servata accurate in omnibus forma tradita in supra relatis Litteris anno 1721, editis, totaque rerum in eo gestarum series scriptis diligenter enucleetur. Porro examinatores ad assequendam certam, et dubiam conjecturam scientiæ, postquam diligenter expenderint singulorum peritiam in evolvendo, explicandoque oretenus aliquo Ecclesiasticæ Doctrinæ capite, vel a SS. Patribus, vel a Sacro Concilio Tridentino, vel a Catechismo Romano excerpto, ac pari diligentia libraverint a quolibet scripto datas responsiones quæstionibus propositis; et postquam demum deprehenderint qua quisque polleat gravitate sententiarum, et elegantia sermonis in Conciuncula scripto pariter exarata, et Textui Evangelico, vel altero dato Themati accommodata : Parem, nisi forte majorem solertiam Examinatores adhibeant in perscrutandis aliis qualitatibus, regimini animarum consentaneis ; morum honestatem inquirant, gravitatem, prudentiam, præstita hactenus Ecclesiæ obsequia, acquisitam in aliis muneribus laudem, aliaque spectabilium virtutum ornamenta, Doctrinæ arcto fœdere consocianda ; hisque omnibus conjunctim expensis, inhabiles per sua suffragia rejiciant, et idoneos Episcopos renuntient.

» V. Absoluto Concursu ab Episcopo, vel, eo impedito, a Vicario Generali una cum Examinatoribus Synodalibus non paucioribus quam tribus, Notula campendiaria Requisitorem antea distributa tradatur Cancellario, qui illam comburat, vel penes Acta secreto custodiat, et nemini ostendat, nisi de mandato Episcopi, vel ejus Vicarii Generalis. Subinde vero Ordinarius, cum primum si libuerit, eligat ex approbatis Digniorem, nec illi Possessio ullo Appellationis, vel Inhibitionis obtentu retardetur.

» VI. Si quem Clericorum appellare contigerit a mala relatione Examinatorum, vel ab irrationabili Judicio Episcopi : coram Judice Appellationis Acta Concursus integra omnino producat ; et Judex nisi illis visis, et gravamine comperto, Sententiam non pronuntiet. Præterea in ferenda Sententia, ac reparando gravamine idem Judex innitatur solummodo probationibus ab Actis elicitis tam respectu doctrinæ, quam aliorum meritorum. Quia vero a publica indictione usque ad diem habiti Concursus tantum temporis intercessit, quantum satis fuit commode exhibendis necessariis juribus, attestationibus, requisitis, aliisque meritorum documentis; idcirco, ut quævis via fraudibus præcidatur, volumus, ac districte mandamus, ne dd. Attestationes, Fides tam judiciales, quam extrajudiciales, et documenta quæcunque studiose conquisita, et post Concursum, ut aiunt, expiscata ullo modo recipiantur : Non obstantibus supra memoratis Litteris, a Congregatione Concilii Tridentini Interprete anno 1721, editis, quibus ac præmissorum effectum in hac parte derogamus, illis tamen in reliquis, una cum omnibus in eis contentis, firmiter in suo robore permansuris.

» VII. Ubi vero Episcopus, posthabito uno, vel altero ex approbatis, Ecclesiam cotulerit magis ideo ob aliquam sibi ipsi tantum notam causam, quam censeat significari oportere Judici Appellationis, ad detegendam injuste fortasse præelectionis notam : Familiaribus litteris Judicem certiorem efficiat, inviolabilis secreti lege adjecta. Nemo sit, qui hanc praxim Nostræ tribuat solertiæ, cum illa profluat a Tridentini Decretis. *Sessione* etenim 24, *cap.* 20, *de Reform.* ita disponitur : « Præterea » si quis in casibus a Jure permissis appella» verit, aut de aliquo gravamine conquestus » fuerit, seu alias ob lapsum biennii, de quo » supra, ad alium Judicem recurrerit, tenea» tur acta omnia coram Episcopo gesta ad Ju» dicem Appellationis expensis suis transferre, » EODEM TAMEN EPISCOPO PRIUS ADMO» NITO, UT SI QUID EI PRO CAUSÆ INS» TRUCTIONE VIDEBITUR, POSSIT JUDICI » APPELLATIONIS SIGNIFICARE.

» Et quamvis jure Nobis timendum sit, ne dicta praxis monendi Judicem, a quo appel-

latum est in more olim posita, hac tempestate obsoleverit, et a Foro recesserit; attamen Episcopus (ut dictum est) si ex causa sibi tantum, et non aliis nota, quæ tamen approbari digna sit, Ecclesiam contulerit; illam Judici Appellationis, datis secreto litteris, denunciet et aperiat. Sciant porro Judices, delatas ab Episcopo causas, et rationes inviolabilis secreti fide esse custodiendas; nec parvipendendum esse testimonium illius Pastoris, cui Divino mandatur eloquio, Oves suas agnoscere. Facile enim credi non potest, Episcopos suæ non minus, quam alienæ salutis adeo immemores, ut non deterriti Divini interminatione Judicii odio, vel favore moveantur; et in Sacrorum Canonum singularem injuriam, *dicant malum bonum, bonum malum, ponentes tenebras lucem, et lucem tenebras.*

» Si vero Episcopo fuit suspecta fides Judicis, ad quem appellatum est, nec eidem revelanda censuerit hujusmodi occulta rationum momenta : Illa significet secretis litteris S. R. E. Cardinali Præfecto pro tempore Congregationis Concilii, qui nec consilio, nec auctoritate deerit, quominus a Judice Appellationis debitus justitiæ locus tribuatur.

» Præterea quia æquitati etiam convenit, Causas Appellationum, quæ magno Litigantium dispendio, et Ecclesiæ pernicie immortales quandoque existunt, quanta fieri potest brevitate terminari : idcirco ubi a Judice Appellationis lata sit Sententia, quæ præelectioni factæ ab Episcopo omnino sit conformis, nullus pateat novæ Appellationi aditus, sed auctoritate Rei judicatæ controversiæ finis imponatur. Sin vero Judex Appellationis aliter, quam Ordinarius pronuntiaverit; liceat Præelecto ab Episcopo, qui Causa cecidit, ad alium Judicem appellare, firmiter interim retenta Parochialis Ecclesiæ possessione. Tandem postquam tertius quoque Judex Sententiam dixerit, ne Partes ultra modum graventur laboribus, et expensis, præsertim, quia agitur de Cura animarum, cui damnosum est, certi Pastoris destitui solatio; is legitimum regendæ Ecclesiæ jus obtineat, cui duæ conformes assistunt Sententiæ, nec ullum novæ Appellationis remedium succumbenti suffragetur.

» His sane regulis, quamvis Appellatio sublata non sit, satis tamen præsidiis comparatum esse arbitramur Ecclesiasticæ disciplinæ, ac recto gerendarum rerum ordini. Unum superest, ut proposita hactenus media debitæ executioni mandentur; eumque in scopum Locorum Ordinarii vigilantiam suam desiderari non patiantur. Ferendum quippe non esset, ad nostri Apostolatus auditum novas in diem deferri querelas, ac summovendis abusibus novas implorari leges ab iis, qui jam præstituras negligunt et contemnunt.

» Demum cum non raro contingat, Ecclesias Parochiales, Dignitates, Canonicatus, aliaque Beneficia, Curam animarum habentia, a Sede Apostolica esse conferenda; vel quia vacaverint in mensibus reservatis, vel quia ex alio capite dictæ Sedi reservata sint : Nos Prædecessorum Nostrorum vestigiis inhærentes præcipimus, et mandamus, ut uno vel altero eveniente casu, Concursus ab Episcopo sine ullo discrimine indicatur, nulla ad hunc actum petita venia, vel licentia, quam Nostris hisce litteris sibi tributam Episcopi intelligant. Absoluto Concursu, si res sit de Beneficiis Curatis, *quæ tantum ratione Mensium reservata sint*, Episcopus inter approbatos eligat magis Idoneum, et Datariæ significet, nec Acta Concursus transmittat, nisi a Dataria, cum id opportunum duxerit, requirantur. Sin vero dicta Beneficia, quibus Cura imminet animarum, *ex alio quovis capite, quam mensium Apostolicorum*; S. Sedi reservata sint; Eo sane casu, veteri non immutato more, abstineat Episcopus a ferendo Digniori judicio, et Acta Concursus ultro Datariæ exhibeat.

» Licebit tamen Ordinariis, pro suo arbitrio familiaribus litteris Datario scriptis eidem denunciare Personam, quam censent regendæ Ecclesiæ magis idoneam eumdemque commonere, an occulta aliqua, et in Actis juste reticita subsit causa, quæ cuipiam obstet ad Beneficium Curatum obtinendum. Nos ipsi postmodum ab hac Sede omnium Principe, et Magistra, luculento edocebimus exemplo quanti faciendum sit Episcopale judicium, quantoque honore prosequamur, Ven. Fratres, in partem Nostræ sollicitudinis evocatos, quibus interim Apostolicam Benedictionem peramanter impertimur.

» Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem die 14 Decembris 1742; Pontificatus Nostri Anno tertio.

§ 22. Trid. supra addit : *caveantque* (Examinatores) *ne quidquam prorsus occasione hujus examinis, nec ante, nec post accipiant, alioquin simoniæ vitium, tam ipsi, quam alii dantes incurrant, a qua absolvi nequeant, nisi dimissis beneficiis, quæ quomodocunque etiam antea obtinebant, et ad alia in posterum nhabiles reddantur.* 632
Ex hoc loco deducit cum aliis Barb. *a n.* 79,

examinatores nihil, etiam quantumcunque leve acceptare, quamvis gratis, et liberaliter oblatum ab aliquo examinando, vel examinato, posse tamen Episcopum aliquid de suo illis dare titulo præmii, stipendii, vel laboris : docent etiam Nav. *lib.* 4, *Concil.* 53, *de simonia*, et Zerol. *in praxi Episc. p.* 1, *v. Parochia* § 2, *d.* 11, si acciperent quid modicum, v. g. valorem trium Juliorum, non incidere in labem simoniæ, quoad forum conscientiæ, modo hoc non accipiant pro favore præstando, sed omnino gratiose, quia in materia simoniæ juris tantum Ecclesiastici putant dari parvitatem materiæ, quamvis non detur in simonia juris naturalis, secundum dicta *lib.* 3, *part.* 1, *n.* 198; disparitas est, quia quando temporale don datur, ut pretium rei spiritualis, sed actio ideo tantum est simoniaca, quia prohibita est ex motivo Religionis ad cavendam omnem speciem simoniæ, reipsa non fit injuria rei spirituali, cum non æstimetur temporali, sed tantum est transgressio præcepti respicientis reverentiam rei spirituali debitam : ergo sicuti potest quis alia præcepta transgredi graviter, aut leviter, prout materia est gravis, vel levis, ita et hic : quidquid sit de hoc, si supponamus ab aliquo examinatore, vel examinando commissam esse simoniam gravem occasione concursus, putat Garc. totum examen esse ipso facto irritum : sed melius contradicunt Castrop. § 4, *n.* 7, et Luca *n.* 16, nam hoc non attingit formam, sed tantum reprobat abusum, et cum ejusmodi simonia possit sequi, non debet nocere illi, qui judicatus est dignior.

Qui plura volet circa examinatores synodales, legat Barb., *a n.* 37 *et* 57, item Leur., *q.* 186 *et seqq.*

Quæ forma servanda sit in provisione beneficii magistralis et doctrinalis; item beneficii simplicis, habet Castrop., *d.* 3, *part.* 3 *et* 4.

633 *Quæst.* 82. — *Quid agendum sit illi, qui Beneficium vacans vult obtinere?* Resp. § 1. Narrare debet se esse Clericum, legitime natum, esse idoneum, habere ætatem, *cap. Cum adeo, De Rescriptis*, Rosa *de exsec. litt. Apost. p.* 1, *cap.* 6, *a n.* 275. Attamen non obest valori si expressa horum mentio omittatur; quia de jure ipso supponuntur in petente et verificari debent apud Exsecutorem, Azor., Castr., *tract.* 13, *d.* 2, *p.* 31, § 4, *n.* 2.

634 § 2. Exprimi debet qualitas beneficii impetrandi, etiamsi detur rescriptum motu proprio, Rosa, *a n.* 122, an nempe sit perpetuum, an actu, saltem in spe, curatum, vel simplex; an juspatronatus; an in Ecclesia Cathedrali, aut insigni Collegiata; an residentiale, Castr., *a n.* 11; Rosa, *a n.* 130 *et* 150. Leur., *p.* 1, *q.* 475. Quod si dicatur esse curatum, vel residentiale, quando non est, provisio videtur irrita, Menoch, Castr. *n.* 15, uti et tum irrita est, si narratum non sit esse electivum, Azor., Sanch., Castr. Item si sæcularis impetrans taceat beneficium esse regulare, vel contra; Sanch., Castr., *n.* 19; Rosa *a n.* 126. Item si impetrans hospitale vocet beneficium, aut si impetrans beneficium unitum taceat unionem, ut si non narret beneficium esse monoculare; Castr., *a n.* 20. Si autem sit curatum, debet expressa curæ et ætatis fieri mentio; Luca *de Benef. disc.* 55, *a n.* 17.

§ 3. Post expositam qualitatem beneficii 635
narrandum est, quod vacet, per hæc verba, *cum vacaverit et vacet ad præsens*, debetque hæc vacatio probari posse indubitate ; Leur., *p.* 3, *q.* 16, sive sit vacatio de jure, sive de facto ; Castr., *p.* 22, § 5, *n.* 9, et nisi beneficium vacet, sicuti narratum est, gratia est nulla, debetque vacatio verificari tempore datæ, *cap. Eam, de Rescript.* Paris., Lott., *lib.* 3. *q.* 8, *n.* 4

§ 4. Quamvis jure antiquo, uti et novo in 636
Gallia, non sit opus narrare modum, quo vacat, tamen alibi est opus per *Reg.* 46 *Cancel.* sub pœna nullitatis, ut narretur unus saltem modus, quo vacat; Barb., Lott., Rosa *cap.* 5, *a n.* 26 *et cap.* 6, *a n.* 191, nisi conferatur ex devolutione, Tond., Barb., Lott., Leur. *q.* 10, et quando ex devolutione, non potest intelligi vacatio, licet in Rescripto addatur : *Sive vacet præmisso, sive quovis alio modo,* Rosa *a n.* 229, estque saltem tutius narrare, an vacet de jure tantum, an etiam de facto, de quo vide dicenda *n.* 885 et Rosa *a n.* 212. Quod si narretur vacare per obitum, cum tamen vacet per resignationem, vel contra, Rescriptum etiam motu proprio datum vitiatur, *cap. Susceptum, de Rescript. in* 6; Felin., Sylv., Menoch., Azor., Castr. *p.* 31, § 4, *n.* 23 ; Rosa *a n.* 228. Si tamen narratum esset dubitative, v. g. per *Forsan, ut creditur, sicut putatur, prout asseritur,* non esset opus determinate verificari talem modum, cum non asseratur; Gonz. *ad Reg.* 8, *Canc. gloss.* 32, *a n.* 12, unde expedit ponere : *Cum vacet hoc modo, vel quocunque alio,* quia in alternativis sufficit verificari unum. Vide Leur. *q.* 13. Imo Menoch. et Castrop. dicunt, si nullum vacationis modum exprimas, gratiam

plerumque non ideo fore subreptitiam, quia quando dicitur vacare et non additur quo modo, intelligitur omnis vacationis modus, quorum uno vacet.

637 § 5. Etiam exprimendum est nomen illius, per cujus cessum, vel decessum beneficium vacat, quia ita servat stylus Curiæ. Similiter exprimendum est nomen Sancti istius Ecclesiæ, in qua est beneficium : si tamen hoc omittatur, vel erretur in exprimendo, secundum Castr. *n.* 23 *et* 27 ; Rosa *n.* 190 et alios, non ideo vitiatur Rescriptum, quia hoc nec ad substantiam, nec ad faciliorem concessionem gratiæ pertinet. Etiam exprimenda est diœcesis, in qua est beneficium, Rosa *n.* 267. Multo maxime exprimendum est nomen impetrantis, in quo si erretur, putat Rosa *a n.* 169. Rescriptum non esse exsequibile.

638 § 6. Per *Reg.* 8, *Cancell.* debet sub pœna nullitatis narrari mensis vacationis ; Gonz., Castrop., Rosa *a n.* 251 ; Leur. *par* 2, *n.* 564 *et par.* 3, *q.* 11. Et hæc narratio debet verificari de isto determinate mense, qui narratur, nec hic juvant clausulæ generales, *hoc vel alio mense*, nisi plane resciri non posset, uti si beneficiatus reperiretur submersus ; Vide Leur. *par.* 3, *q.* 12. Si tamen beneficium sit vel devolutum, vel resignatum, vel patronatus laicalis, vel litigiosum, aut aliunde reservatum, non requiritur expressio mensis, quo vacavit; Gonz., Garc., Castr. *p.* 22, § 5, *n.* 11.

639 § 7. Si beneficium sit reservatum, vel affectum a Papa, hoc etiam narrari debet, etiamsi gratia daretur motu proprio ; Gonz., Castr. *p.* 31, § 4, *n.* 24. Similiter narrari debet causa amotionis, si quis iterum petat idem beneficium, *cap.* 26, *de Rescript.* si autem a sede Apostolica petatur parochialis, eo quod in ejus provisionem non esset observata forma Trid. et S. Pii V satis est narrari non esse observatam formam, sed postea apud Exsecutorem verificari debet, in quo sit neglecta ; Rosa, Anch., Inn., Borr., Leur., *p.* 1, *q.* 176.

640 § 8. Si alicui tertio jus beneficii competat per collationem, electionem, præsentationem, id narrari debet, quamvis necdum sit facta acceptatio, quia Papa non censetur velle tollere jus quæsitum alteri ; Castr., *n.* 29. Vide Rosa, *cap.* 6, *a n.* 225. Et quamvis in Rescripto dicatur : *Non obstante jure alteri quæsito*, putat Azor. intelligi de jure invalido, nisi aliud exprimatur : attamen de jure tertii incerto, eventuali et non considerabili, non necessario facienda mentio ; Rosa, *n.* 101. Si alius sit in possessione beneficii saltem colorata et solo etiam facto, etiam narrari debet ; *cap. Cum nostris de concess. præb.* Gonz., Lott. Vide Rosa *a n.* 212 et Leur. *p.* 3, *q.* 12. Excipe, nisi rescriptum esset cum clausulis : *vocatis vocandis*, aut *amoto quolibet detentore ;* item secundum Castr. *n.* 30, si sit cum clausula, *motu proprio*. Quod si alter detinuisset beneficium per annum, hoc specialiter esset narrandum, quia annalis detentio dat speciale jus, uti dicetur, *a n.* 680; si tamen beneficium demisisset, non esset opus narrare, quod antehac ita detinuisset.

§ 9. Etiam lis de beneficio narrari debet ; 641
quod tenet Castrop. *nnm.* 32, etiamsi lis esset de sola possessione; sed Menoch. requirit litem de titulo. Similiter si impetrare volens possideat sine titulo, aut per intrusionem, debet hoc ipsum narrari, alias vitiatur Rescriptum, etiamsi sit ex motu proprio, Menoch. Castrop. *num.* 25.

§ 10. Petens etiam narrare debet, si habeat 642
aliud beneficium, etiam tenue, *cap.* 17, *et* 42, *de Rescript. cap. Si motu proprio* 23, *de Præb. in* 6, etiamsi esset tantum Vicaria, dummodo sit perpetua, *cap.* 27, *de Rescript.* Et etiamsi haberet tantum jus ad rem, *cap.* 32, *de Rescript.* Menoch. Azor. Castrop. *num.* 3 *et* 4. Item, quamvis beneficium illud per vim, vel intrusionem possideret ; Menoch. Castr. *n.* 7. Et addere debet, an sit curatum : item an habeat pensionem in titulum, uti volunt Menoch. et alii contra Azor. et alios apud Castrop. *num.* 5. Et quando ratione paupertatis petit aliud beneficium, narrare debet, quale habeat patrimonium, *argum. cap.* 27, *de Rescript.* Item an habeat præstimonium, etc. ; Menoch. Azor. Castrop. *n.* 9. Vide dicenda *n.* 908.

§ 11. Etiam exprimere debet valorem bene- 643
ficiorum, quæ vult simul habere ; Menoch. Sanch. Castr. *n.* 16 ; Rosa *a n.* 240. Putat tamen Castr. si falso exprimat valorem illius, quod petit, non vitiari rescriptum motu proprio datum : quod autem attinet ad Hispaniam, Galliam et Germaniam, valor non exprimitur, qualis in se est, sed sufficit fieri mentionem, quod non excedat valorem 24 ducatorum secundum communem æstimationem ; V. Luca *de Benef. disc.* 72 *et* 90, item dicenda *num* 676 *et seqq.*

§ 12. Si promisisti resignare beneficium 644
præhabitum, Felin. et Menoch. putant faciendam esse hujus promissionis mentionem, sed Castr. dubitat, cum hoc sit quid extrinsecum, nec de eo inveniatur lex. Quod si nesciveris

te habere aliud beneficium, vel jus ad illud, et ideo non narraris, non obstat, sed excusaris, *cap. Gratia*, 7, *de Rescript. in* 6; Menoch. Azor. Castrop. *num.* 4.

645 § 13. Etiam narrare debet, si habeat aliquam dignitatem; *cap. Ad aures, de Rescript.* Menoch. Castrop. *num.* 6. Item, secundum dicta *lib.* 1, *num.* 811, narrare debet, si fuerit pluries dispensatus in ordine ad idem beneficium. Si tamen gratia motu proprio concedatur, non est opus facere mentionem de beneficiis obtentis; *Si motu proprio*, 23, *de præb. in* 6. Sanch. Castrop. *num.* 9.

646 § 14. Si aliquod statutum Ecclesiæ obstet impetrationi apud Papam, hoc ipsum narrari debet, alias vitiatur Rescriptum etiam datum motu proprio ; Menoch. Castrop. *num.* 28.

647 § 15. Omnem narrativam Rescripto contentam verificari debere docent Crescent. Moh. Roman. Paris. Gonz. *num.* 57, quamvis alias necessaria non esset, cum sit pars gratiæ; hinc docet etiam Rosa *num.* 120, quod in beneficialibus quælibet minima subreptio irritet totam gratiam, sed probabilius est, secundum dicta *lib.* 1, *num.* 806, si quid insertum sit non faciens ad substantiam rei, nec attingens causam gratiæ, per hoc licet falso expressum non vitiari rescriptum, uti etiam diximus hic *num.* 637.

648 § 16. Impetrare volens per Rescriptum in forma gratiosa, debet mittere testimonium idoneitatis dandum ab Episcopo originis, quia Papa non vult se exponere periculo conferendi inhabili, vel indigno : si tamen rescriptum detur in forma, *dignum*, non est opus illo prævio testimonio, quia tum committitur Ordinario, ut examinetur idoneitas, et si reperta fuerit, ut conferatur beneficium.

649 § 17. Hactenus dicta procedunt, quando beneficium a Papa impetratur, non autem si ab Ordinario, qui censetur scire beneficiorum vacationem, qualitatem, valorem ac conditiones impetrantis, etc. Menoch. Sanch. Castropr *num.* 33.

650 § 18. Pro Archidiœcesi Coloniensi statutum est 12 Aug. 1689, mandato Archiepiscopi, ut nullus Regularis ad ullum beneficium sæculare cum vel sine cura; item nullus sæcularis ad curata sæcularia vel regularia admittatur, nisi examinatus a tribus deputatis, et præmissis publicis proclamationibus in Ecclesia vacante tribus festis diebus continuis, vel intercalatis.

651 *Quæst.* 83. — *Quid circa supplicas, rescripta et litteras expeditionis sit præterea notandum?* Resp. seqq. § 1. Quid apud Papam in supplica pro obtinendo beneficio sit exprimendum, dictum est *a n.* 633, item dictum est *num.* 464, si quis supplicarit pro habendo beneficio tanquam vacante per mortem, cum tamen possessor adhuc viveret, impetrationem esse irritam.

§ 2. Si plura impediant gratiam obtinendam, putant Abb. Dec. Menoch. Led. aliique cum Sanch. *de Matr. lib.* 8, *d.* 23, omnia esse simul exprimenda, nec satis esse singula per diversas supplicas narrari et per diversa rescripta dispensari, tum quia qui unicum narrat, tacite negat alia adesse, tum etiam quia si simul proponantur, apta sunt movere Papam ad negandam gratiam; si enim resciat aliquem laborare, v. g. sex impedimentis Matrimonii, sæpe negabit dispensationem, quamvis daturus esset laboranti singulis. Contradicunt Nav. Rodriq. Cevall. Sa, quia potest unum tolli sine altero, et sic certum videtur, si quis impeditus voto et consanguinitate velit ducere Caiam, posse obtinere dispensationem voti, non facta mentione consanguinitatis, pro qua postea petere poterit : sed recte concludunt Suar., Salasc., Nerol., Bon., Rosa *de Exsec. litt. Apost. p.* 1, *cap.* 6, *num.* 356, per se loquendo, valere petitionem ad dispensationem unius sine altero, nisi gravitas unius augeatur per alterum, aut non satis explicari possit non narrato altero : an autem in supplica pro dispensatione fieri debeat mentio alterius dispensationis ad eumdem finem obtentæ, dictum est *lib.* 1, *num.* 811.

§ 3. Quandonam supplica aut rescriptum sit 652
sub vel obreptitium, intelligitur ex dictis *l.* 1, *n*, 806, quando autem tale nihil operatur nisi taciturnitas veri vel expressio falsi facta sit per ignorantiam, et non attingat causam finalem, *c.* 20 *et* 22, *de Rescrip.*; Rosa, *a n.* 19, et iterum *a n.* 26.

§ 4. Quid dicendum sit, si sub vel obreptio 653
in una tantum parte commissa sit, dictum est *t.* 1. *n.* 807 ; si autem sit commissa a solo sollicitatore vel alio tertio ; Sanch., Tusch., Merol. et alii dicunt non nocere quoad alteram partem, quia nullitas talis totius rescripti, *c.* 20, *de Rescript.*, imponitur tanquam pœna perversitatis, quam hic non commisit impetrans ; Vide Rosa, *a n.* 102.

§ 5. Clausula, *motu proprio*, videtur sanare 654
vitium subreptionis, non autem obreptionis uti tenent multi apud Rosa *n.* 109, quia intelligitur , si expressa sint vera , uti putant Sanch., Garc., Leur., *p.* 3, *q.* 455. Videri

possunt dicta *l.* 1, *n.* 814, et Castr., *t.* 13, *d.* 2, *p.* 31, § 4, *num.* 11, et iterum *a n.* 17. Item, *p.* 22, § 5, *num.* 1.

655 § 6. Usu nunc receptum est ut clausulæ generales nihil in particulari determinantes nihil operentur, cum per scribas addantur secundum stylum Curiæ, uti testatur Castell. *de Usu et praxi Curiæ, Rom. p.* 233. Circa clausulam autem, « Si preces veritate nitantur, » sic habet Reg. 61 Cancell. : « Item quod in » litteris super Beneficiis per Const. *Execra-* » *bilis*, vacantibus, ponatur clausula : Si est » ita, similiter de quibuscunque narratis in- » formationem facti requirentibus ; » quamvis autem in rescripto Papæ ad instantiam impetrantis concesso, non exprimatur clausula illa : Si preces veritate nitantur, subintelligi tamen debet, *c.* 2, *de Rescr.* Jure autem civili expresse apponenda est, *l. fin. C. de divers. Rescr.* Vide Rosa, *a n.* 20.

656 § 7. Circa clausulas derogatorias diximus aliqua *l.* 1, n. 806, quæ videri debent. Notandum autem est hic quod rescriptum concernens bonum publicum et Ecclesiarum utilitalem non censeatur sublatum per clausulas generales derogatorias, uti in dubium esse scribit Gonz., in Reg. 8 Cancell., *gl.* 9, § 2, *n.* 18, citans Ferrel. late id probantem, et exemplum affert Nicol., *t.* 1, *d.* 1, § 12, in quo Urb. VIII declaravit provisiones Apostolicas quæ in præjudicium dati antehac pro utilitate Ecclesiæ indulti fierent, esse nullas, quia essent præter mentem et intentionem Pontificiam. Quod si addatur generalis derogatoria, cum clausula : *Quorum tenores*, etc., contra rescriptum anterius simili clausula in futurum derogatoria et decreto irritante munitum ; putat cum aliis Barb., *de claus., claus.* 43, *n.* 17, ultimum rescriptum non infringere vim prioris ; contradicunt Felin., Selva, Roman. et innumeri alii ; sed Gonz., *gl.* 36, *a n.* 13, recte concludit quod posterius prævaleat si sit datum motu proprio, et *n.* 80 addit in dubio standum esse pro primo, quod est in possessione.

657 § 8. Clausula decreti irritantis adjecta Rescripto ligat etiam ignorantes, et in causis beneficialibus inficit titulum ac possessionem et omnes actus subsequentes in contrarium, ita ut ne coloratum quidem titutum relinquat vel patiatur. Rota coram Dunoz, *d.* 20, *n.* 5, et *d.* 317, *n.* 12, *p.* 16, et *d.* 31, *n.* 18, et *d.* 129, *n.* 1, *p.* 18, *rec.* ; Garc., Wames., Chock., Nicol., *d.* 2, § 5, et *tit.* 3, *d.* 2, § 9. Quod si addatur : Dummodo alteri non sit jus quæsitum, intelligitur tantum de jure valido ; Luca, *d.* 54, *n.* 3, *d.* 56, *n.* 5.

§ 9. Pro rescripto sufficit exhibere tran- 658
sumptum Bullæ cum subscriptione Prodatarii et ejus sigillo ac subscriptione Notarii ad id deputati ; idem valet quod originale ; Rota, Tond., Corr., *lib.* 7, *c. ult. n.* 90.

Quæst. 84. — *Quid notandum sit circa exse-* 659
cutorem Litterarum Apostolicarum ? R. seqq. § 1. Exsecutor dicitur merus, alius mixtus, tum dicitur merus, si ipsi committatur nudum exercitium exsecutionis absque exercitio jurisdictionis, uti communiter fit in litteris gratiosis Papæ ; si tamen adsit legitimus contradictor et possessor in beneficio, tum ex mero efficitur mixtus. Mixtus dicitur qui simul partes Judicis assumit, uti si Papa ei committat in forma, dignum ; tum enim examinare debet narrata, etc., ubi e contra merus non cognoscit de sub vel obreptione, sed hanc advertens nude cessat ab exsecutione ; Rosa, *de Exsecutione litt. Apost., p.* 1, *cap.* 6, *a num.* 1. Et communis sententia habet cum Lugo, *in Resp. Mor., l.* 5, *d.* 4, per rescriptum in forma, *dignum*, tantum acquiri jus ad rem ; si autem sit in forma gratiosa, acquiri jus in re. Vide Lugo supra, Sanchez, *de Mat., l.* 8, *d.* 29 ; Fill., *t.* 41, *c.* 3, *n.* 91 ; Garc., *p.* 4, *c.* 2, *n.* 17 ; Luca, *d.* 42, *n.* 3.

§ 2. Quando in rescriptis additur, *vocato* 660
Titio, tunc exsecutor est mixtus, præsertim quando Papa ipse non facit gratiam, sed committit faciendam ; Rosa, *c.* 8, *a n.* 1. Et si vocatus apponat, tenetur instituere processum ordinarium et appellabilem, donec res judicata per tres conformes exsecutioni locum præbeat ; Luca, *de Benef., d.* 48, *n.* 4, *et d.* 72, *n.* 7, et in summa, *n.* 268.

§ 3. Quid observare et quomodo procedere 661
debeat exsecutor, tam merus quam mixtus, accurate explicat Rosa, *tota p.* 1, et *c.* 1, agit de modis quibus fieri debeat supplica et quibus dicatur gratia facta. 2. De necessitate et variis modis expediendi litteras. 3. Ad quos mitti soleant litteræ expeditionis. 4. De præsentatione litterarum apud exsecutorem. 5. De clausulis apponi solitis in rescriptis. 6. De enarrandis ne committatur sub vel obreptio. 7. Quomodo impetrans teneatur probare et justificare narrata. 8. Quomodo exsecutor procedere debeat quoad illam justificationem, et quis sit aut possit esse contradictor. 9. Quid agere debeat exsecutor si litteræ sint subreptitiæ, abrasæ, defectuosæ, suspectæ, et quomodo corrigi possint. 10. Quandiu duret po-

testas exsecutoris et an possit subdelegare. 11. Quæ et ad quem interponi possit appellatio a decreto exsecutoris. 12. De exsecutoribus dispensationum matrimonialium. 13. De exsecutoribus gratiæ, *Si in evidentem.* 14. De exsecutore in formis *gratiæ et dignum.* 15. De exsecutore litterarum resignationis in favorem. 16. De exsecutione Brevis e Camera de capienda possessione. 17. De exsequendis litteris gratiosæ subrogationis. 18. De exsecutore gratiæ *Si neutri.* 19. De exsecutione litterarum quæ ad ipsos Oratores diriguntur.

Parte 2, *cap.* 1, agit de exsecutoribus litterarum justitiam continentium. 2. De narrativa facienda pro valida impetratione litterarum justitiæ. 3. De litterarum justitiæ expeditione et præsentatione coram legato. 4. De clausulis in litteris justitiæ apponi solitis. 5. De potestate subdelegandi quam habet delegatus a Papa. 6. Quomodo delegatus procedere debeat et quandonam ab eo gesta sint irrita defectu jurisdictionis. 7. Quibus modis delegati jurisdictio expiret. 8. De appellatione a scientia delegati vel subdelegati.

§ 4. Si primo constitutus exsecutor sit negligens vel malitiosus, potest impetrans post
662 30 dies implorare secundum, qui exsequi poterit si agnoscat culpam prioris, *c. Si Capitulo de concess. præb. in* 6; Castrop., *tr.* 13, *disp.* 2, *p.* 31, § 2, *n.* 5.

Quæst. 85. — *Quid notandum sit circa falsificationem Litterarum apostolicarum*? R. seqq.
663 § 1. *Cap.* 5. De crimine falsi referuntur hi modi falsandi litteras apostolicas : Si Bulla falsis litteris apponatur; si filum veræ Bullæ inseri solitum aut pars veræ Bullæ jungatur falsis litteris, si per rasuram aliquid immutetur, si deletis prioribus litteris subinducantur novi. Si Bullæ agglutinetur nova charta cum alia scriptione, qui Bullam recipiunt de alia manu quam Papæ vel bullatoris, qui falsas litteras inter veras projiciunt ut bullentur. *Cap.* 6, *ibid.*, declarat Papa quod Episcopus in suis Bullis vocet Fratres, Principes autem Filios, et nunquam loquatur in plurali si uni scribat, atque etiam inde cognosci posse litteras falsas. Similiter *cap.* 11. *de Rescript.*, declarat Lucius III si rescriptum Papæ contineat manifestum in latina constructione errorem, censeri debere falsum.

§ 2. *Cap.* 9. De crimine falsi declarat Innocentius III, per rasuram paucarum litterarum
664 in loco non suspecto, rescriptum non probari falsum; e contra, si sit in loco suspecto, abratio et correctio, etiam in una tantum syllaba vel puncto, reddit litteras falsas; Fagn., *in Cap. Ex Conscientia, de crim. fals.*, *n.* 8, ubi *a n.* 16 notat eum locum suspectum dici si fiat in nominibus Judicum, vel in data, vel in remotione appellationis; e contra, non esse locum suspectum si fiat in narrativa facti, uti habetur *cap. ex Litteris, de fide instr.*, nisi fieret ab impetrante, vel substitueretur scriptio diversa manu. Quod si litteræ clausæ sint redditæ exsecutori, non nocet rasura, dummodo character non sit difformis; Fagn., *n.* 21.

§ 3. *Cap.* 2. Ibi decernitur quod litteræ 665
Apostolicæ falsificatæ nullam jurisdictionem vel potestatem tribuant, nec sint exsequendæ. Item *c.* 7, sub pœna privationis omnium beneficiorum et excommunicatione latæ sententiæ, prohibetur ne ullus etiam prætextu ignorantiæ utatur litteris Apostolicis falsis.

Quæst. 86. — *Quid agendum sit si commis-* 666
sus sit error vel vitium in rescripto aut supplica? Resp.

§ 1. Quamvis Papa censeatur habere jura omnia in scrinio pectoris adeoque nunquam procedere ex ignorantia juris, potest tamen error intervenire, quia non omnia semper sunt in memoria Papæ; deinde expedientes rescripta quandoque falluntur, et Papa bona fide eis credit. Nec novum est impetrata esse a Pontificibus multa per sub vel obreptionem quæ postea revocata sunt. Videri potest Extrav. Joannis XXII, *Exsecrabilis, de præbend.*, ubi ambitionem talia extorquentem perstringit; et ideo Barb., *claus.* 45, dicit si Papa conferat beneficium tanquam reservatum, quod tale non est, conferre non vult.

§ 2. Varia circa errores in rescriptis et sup- 667
plicis diximus, *l.* 1, *a n.* 806, quæ videri debent et hic applicari; si autem quis errorem vel vitium advertat fuisse in supplica jam signata et registrata, potest sibi consulere per reformatorium, quo Papæ per aliam supplicam significatur error in priore commissus, quod si litteræ jam sint expeditæ, impetrari debet revalidatorium seu gratia, *perinde valere*, quæ sanat omnes errores, et retrotrahitur ad tempus primæ impetrationis nisi interea fuisset jus alteri quæsitum, si hæc secunda gratia est independens a priore ideoque ex illa potest procedi ad exsecutionem non productis litteris primæ gratiæ. V. Lott., *l.* 2, *q.* 45, *a n*, 52; Ameyd., *l.* 1, *c*, 14; Rosa, *p.* 1, *c.* 6, *a n.* 316.

Quæst. 87. — *An beneficia conferri debeant* 668
sine diminutione? Resp. § 1. Conferri debere sine diminutione statuitur expresse *Cap. un.*

Ut Eccl. benef. sine dimin. confer. Diminuitur autem beneficium per impositionem novi oneris, item per divisionem, dismembrationem, suppressionem, de quibus et maxime quid circa ea possit Episcopus, videri debent dicta *a n.* 288.

669 § 2. Nulli præterquam Papæ licitum est in provisione ullum onus reale, vel personale addere vel augere quod ex fundatione non inest, uti habet communis et certa cum Barbos. ad Trid., *sess.* 25, *c.* 5, *de reform.*, Lott., *l.* 1, *q.* 32, *a n.* 8. Episcopis tamen licitum est ob necessitatem, v. g., pro Ecclesia reparanda, subtrahere partem reddituum beneficii vacantis, item pro magna utilitate Ecclesiæ, beneficio dum vacat novum onus adjicere, quod cum beneficio transibit ad providendos; Gl., Abb., Azor., Laym., Garz., Barbos., Zoes., Engel, Lott., Leur., *p.* 1, *q.* 31, et *p.* 2, *q.* 776, idque insinuatur *cap. Significativum, depræb.*, cujus titulus sic sonat: « Possunt Prælatus et Capitulum Præbendæ vacanti honestum onus imponere ad quod præbendarius teneatur. »

670 § 3. Simonia est si onera etiam pia et etiam quæ beneficio insunt exigantur sub novo pacto, v. g., si beneficium conferatur sub pacto ut beneficiandus juret se lecturum Missas ad quas fundatio obligat, uti dictum est *l.* 3, *p.* 1, *n.* 70. Si tamen collatio non fiat sub pacto ut juret, sed collator antequam providendus habeat ullum jus ad beneficium, ab hoc petat juramentum quod velit, v. g., residere secundum obligationem beneficii, Laym. et Garz., *p.* 8, *c.* 2, *a n.* 32, putant esse licitum, et idem est si alicubi sit statutum vel consuetudo ut jurent se non renuntiaturos in favorem tertii, Leur., *p.* 2, *q.* 770.

671 *Quæst.* 88. — *Quid notandum sit circa Capitulationes ante acquisitionem Beneficiorum, reservationes fructuum, annos gratiæ, etc.* Resp. § 1. De his edidit sequentem Constitutionem *Innocentis XI*, die 22 Septembris 1695. Ecclesiæ Catholicæ per Universum Orbem diffusæ regimini, meritis licet imparibus, Divina dispositione præsidentes, ea, quæ a Romanis Pontificibus prædecessoribus nostris, sive ad illicitorum, ac præsertim Ecclesiasticæ libertati adversantium juramentorum abusum tollendum, sive ad quamcunque avaritiæ labem a personis in sortem Domini vocatis, quas non quæ sua sunt, sed quæ JESU CHRISTI quærere maxime convenit, excludendam, prudenti salubrique consilio, ac illo, qui secundum scientiam est, zelo constituta, et ordinata esse noscuntur, Apostolici muniminis nostri patrocinio libenter roboramus, novisque præsidiis, ut serventur exactius, constabilimus, ac alias desuper concessæ Nobis a Domino potestatis partes studiosa caritate interponimus, sicuti Ecclesiarum omnium, quam gerimus, sollicitudo postulat, Nosque, omnibus maturæ considerationis trutina perpensis ad Omnipotentis Dei gloriam, rectam ac felicem Ecclesiasticarum rerum directionem, necnon animarum pretioso Unigeniti Dei Filii Domini nostri JESU CHRISTI Sanguine redemptarum salutem expedire in Domino arbitramur. Dudum siquidem, postquam fel. rec. NICOLAUS Papa III, Prædecessor noster, accepto in nonnullis Ecclesiis de earum consuetudine observari, ut cum earum Prælati ad Ecclesias ipsas primo accederent, vel cum de recipiendis ibidem novis Canonicis ageretur, nec Prælatos admitti, nec Canonicos aliter recipi in iisdem Ecclesiis nisi jurassent statuta et consuetudines ipsarum Ecclesiarum scripta et non scripta inviolabiliter observare. Inter Laicos quoque multarum civitatum, Castrorum et Terrarum eum consuetudinis morbum in suis Potestatibus, Rectoribus vel Officialibus assumendis irrepsisse, ut ipsi Potestates, Rectores et Officiales ad ejusmodi Potestarias, Rectorias et Officia nullatenus admitterentur nisi prius se statuta ipsorum locorum clausa servaturos similiter jurassent. In statutis vero ac consuetudinibus supradictis interdum aliqua reperiri illicita sive impossibilia vel Ecclesiasticæ libertati obviantia, ne sub tali generalitate jurandi sic jurantibus peccandi occasio præberetur, animarum periculis obsistere cupiens, salubri sua ac generali Constitutione præceperat a quibuscunque scientibus contineri in prædictis consuetudinibus et statutis illic ita, impossibilia vel libertati Ecclesiasticæ obviantia, juramenta hujusmodi nullo modo præstari. Ac præterea decreverat talia juramenta ea intentione facienda vel facta ut etiam illicita vel impossibilia seu Ecclesiasticæ libertati obviantia observarentur, cum etiam sub tali intentione præstari non possent absque Divinæ Majestatis offensa in hujusmodi illicitis, impossibilibus seu libertati Ecclesiasticæ obviantibus non servanda; quin potius pro animarum salute, si sub forma præfata vel simili aliquos ignorantes prædicta illicita seu impossibilia vel libertati Ecclesiasticæ obviantia jurare contigisset, ad observanda duntaxat licita, possibilia et libertati Ecclesiasticæ non obviantia jurantium intentione referri debere; declarans insuper juramenta

sub hujusmodi generalitate qualitercunque et sub quacunque verborum forma præstita vel præstanda, ad licita, possibilia ac Ecclesiasticæ libertati non obviantia duntaxat extendi, ipsosque jurantes ad alia per præstationem juramenti hujusmodi non teneri.

Recent. memor. Gregorius Papa XIII etiam prædecessor noster per quasdam suam desuper sub plumbo expeditas litteras, quarum initium : *Inter Apostolica, etc.*, prædictam Nicolai III, Prædecessoris, Constitutionem, itidemque alias omnes Canonicas sanctiones de abusu et reprobatione juramentorum hujusmodi promulgatas innovavit voluitque eas ubique ab omnibus, etiam quoad præterita, inviolabiliter observari. Præterea præcipit et interdixit Prælatis et Canonicis et aliis supradictis necnon Ecclesiarum Capitulis et Monasteriorum ceterisque Conventibus, Civitatum quoque, Castrorum et Terrarum Communitatibus et personis quacunque dignitate præditis, ne ulla omnino juramenta illicita, impossibilia, damnosa vel libertati Ecclesiasticæ aut Decretis Concilii Tridentini obviantia, sive ante sive post electiones, confirmationes, provisiones, receptiones, admissiones aut alios actus ubicunque ac quocunque tempore, etiam prætextu cujuvis consuetudinis quantocunque tempore observatæ, quæ potius corruptela esset censenda, sive in genere, sive in specie præstare, reddere vel exigere, neve super præstitis, redditis vel exactis eousque quempiam in judicio vel extra illud inquietare auderent quoquomodo vel turbare. Ac illos, qui juramenta illicita, impossibilia, damnosa vel Ecclesiasticæ libertati aut Decretis dicti Concilii obviantia exigere contendissent, Episcopos quidem et alios quoscunque Pontificali dignitate præditos a Divinis suspendit, Capitula vero et Conventus eorumque Ecclesias et loca omnia interdicto Ecclesiastico supposuit, ac singulares personas excommunicationis sententia innodavit inhabilesque fecit ad obtenta et alia obtinenda eo ipso sibique et Romano Pontifici pro tempore existenti relaxationem suspensionis et interdicti, necnon absolutionem ab excommunicationis sententia hujusmodi perpetuo reservavit. Decernens eos, qui talia juramenta scienter præstitissent, usu et commodo rei ac gratiæ cujus causa jurassent eo ipso privatos esse, alios vero ignorantes a præstitorum juramentorum hujusmodi observatione minime teneri, et alias prout in præfatis Gregorii Prædecessoris litteris, quarum tenorem præsentibus pro plene et sufficienter expresse, ac de verbo ad verbum inserto haberi volumus, uberius continetur. Porro antequam litteræ hujusmodi emanassent, similis memor. S. Pius Papa V etiam prædecessor noster, ejusdem Concilii Tridentini Decretis, quibus ne quidquam, quod in usus pios non convertatur, in electione, præsentatione, nominatione, institutione, confirmatione, collatione, vel alia provisione, sive admissione ad possessionem alicujus Cathedralis Ecclesiæ, vel Beneficii, Canonicatuum, aut Præbendarum, vel partem proventuum, seu ad distributiones quotidianas quoquomodo persolvi possit, strictissime prohibetur, inhærens, suam hac in re Constitutionem ediderat tenoris, qui sequitur, videlicet :

PIUS EPISCOPUS

SERVUS SERVORUM DEI

Ad perpetuam rei memoriam.

« Durum nimis et incommodum arbitramur quod Ecclesiarum ministri, in his quæ ad ipsosum sustentationem suppeditant, dispendia patiantur. Quocirca cum hanc ad rem, simulque prohibendam ab Ecclesia Dei avaritiæ pravitatem, editas antehac sanctiones minime satis esse intelligimus , novæ constitutionis subsidio cogimur providere. Cum itaque alias ex plurium Ecclesiarum Cathedralium et Collegiatarum Constitutionibus, aut ex prava consuetudine observari intelligeretur, ut in electione, præsentatione, nominatione, institutione, confirmatione, collatione vel alia provisione, sive admissione ad possessionem alicujus Cathedralis Ecclesiæ, vel Beneficii, Canonicatuum aut Præbendarum, vel partem proventuum, seu ad distributiones quotidianas certæ conditiones, seu deductiones ex fructibus, solutiones, promissiones, compensationes illicitæ, aut etiam quæ in aliquibus Ecclesiis dicuntur Turnorum lucra interponerentur, licet Sancta Synodus, hæc detestata, mandaverit Episcopis ut quæcunque hujusmodi quæ in usus pios non converterentur, atque ingressus eos qui simonaciæ labis aut sordidæ avaritiæ suspicionem haberent, fieri non permitterent, ipsique diligenter de eorum Constitutionibus sive consuetudinibus super prædictis cognoscerent, et illis tantum quas probarent exceptis, reliquas ut pravas et scandalosas rejicerent, eos vero qui adversus prædicta quavis ratione commisissent, pœnis contra simonia-

cos editis teneri decreverit; multorum tame ⁵ indomita cupiditate tam prædicta quam alia ad beneficium et commodum ipsorum Ministrorum edita, aut omnino contemnuntur, aut in varios sensus traducta perperam eluduntur.

» Quare nos, pro Divini cultus exercitio simulque evocatorum ad illum, auxilio plenius evidentiusque consulendum fore rati, revocamus et abolemus omnia et quæcunque privilegia consuetudines et statuta quarumcunque Ecclesiarum Cathedralium et Metropolitanarum, ac Majorum necnon Collegiatarum, etiam juramento, confirmatione Apostolica, aut alio quovis præsidio munita, ac etiam supra hominum memoriam, et longissimo et quantocunque tempore etiam contiuuo observata, sive pro solvendis Ecclesiarum vel Prælatorum debitis, sive pro supportandis illorum oneribus, sive aliis etiam majoribus, maximis et urgentissimis causis concessa et approbata ac etiam multiplicatis vicibus innovata, extensa et moderata, quod vacantibus ipsarum Ecclesiarum Dignitatibus, Canonicatibus, Præbendis, Portionibus, Beneficiis et Officiis, fructus ac etiam quotidianæ distributiones ex iis primo ab ipsa vacatione anno, aut longiore vel etiam breviori tempore proventuri, mensæ Episcopali seu Capitulari aliove loco integre vel partim remaneant seu applicentur, aut in communes usus cedant, seu inter alios Canonicos et personas Ecclesiæ seu Capituli dividantur. Quodque nullus etiam Apostolica auctoritate provisus in Canonicum recipi, ant ad Dignitatem seu portionem, Beneficium vel Officium admitti, vel alias in ejus possessionem induci possit, nisi prius de observandis hujusmodi privilegiis, consuetudinibus et statutis juramentum præstiterit, et obtentæ illorum derogationi, ac fructuum et distributionum perceptioni renuntiaverit, seu Capitulo et personis prædictis cesserit, seu (ut appellant) dulciaria aut quid aliud præstiterit, quorum omnium tenores causas et effectus habemus præsentibus pro expressis, quibuscunque illa concepta sint formulis, necnon irritantibus et aliis Decretis roborata, volentes ea omnia vires et effectum de cetero non habere.

» Præcipimus igitur et interdicimus omnibus Episcopis, Capitulis, Collegiis et personis ad quos id pertinet, ne posthac fructus aut distributiones hujusmodi, nec prorsus ullam eorum partem retineant, neve ipsorum cessionem vel renuntiationem, aut dulciaria vel alia quomodocunque putant vel exigant, aut quemquam, sive Ordinaria, sive Apostolica auctoritate provisum ad præstandum hujusmodi juramentum inducant aut illi prædicta non facienti possessionem impediant vel remorentur. Quicunque contra fecerint, si Ecclesiarum antistites, tandiu a Pontificalis officii exercitio sint suspensi, donec satisfactione prævia illis per Sedem Apostolicam suspensio relaxetur; Capitula vero et Collegia quæcunque Ecclesiastico subjaceant interdicto, ac singulares personæ in excommunicationis sententiam incurrant, a qua, nisi in mortis articulo constitutæ, ab alio quam a Romano Pontifice absolutionis beneficium nequeant obtinere. Decernentes hujusmodi præstita juramenta non tenere, nec quemquam illis obligari, quinimo jurantes in hujusmodi censuram incidere, necnon irritum et inane quicquid secus super his per quoscunque scienter vel ignoranter contigerit attentari. Et nihilominus statuimus ut ubicunque hujusmodi fructus et distributiones Fabricæ vel Sacristiæ aut alterius pii loci usibus ultra semestre tempus reperiuntur concessi, horum duntaxat dimidia pars ipsi Sacristiæ vel Fabricæ aut pio loco deinceps tribuatur, alteram vero Beneficiati prædicti integre percipiant. Non obstantibus Constitutionibus et Ordinationibus Apostolicis ceterisque contrariis quibuscunque, aut si aliquibus communiter vel divisim ab Apostolica sit Sede indultum; quod interdici, suspendi aut excommunicari non possint per litteras Apostolicas non facientes plenam et expressam, ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem, Decreto prædictæ Synodi ac etiam Constitutione fel. record. Joannis Papæ XIII, quæ incipit : *Suscepti*, et aliis juribus hac de re disponentibus nihilominus alias in suo robore duraturis. Ceterum, per prædicta, non intendimus illis præjudicare Capitulis, Collegiis, Mensis aut personis fructus et distributiones inter vacationem Beneficiorum et eorum collationem, sive possesssionis apprehensionem provenientes ex statuto, consuetudine vel privilegio hujusmodi percipientibus vel retinentibus, quominus ipsi illos interim, ut antea, exigere valeant et habere. Postremo volumus ut præsentium exempla etiam impressa Notarii publici manu et Prælati ecclesiastici ejusque Curiæ sigillo obsignata, eamdem illam prorsum fidem, ubique locorum in judicio et extra illud faciant quam facerent ipsæmet præsentes, si essent exhibitæ vel ostensæ. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ revoca-

tionis, abolitionis, præcepti, interdicti, decreti, statuti, intentionis et voluntatis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum.

» Datum Romæ, apud Sanctum Petrum, anno 1570, die 30 Junii. »

Cum autem sicut, non sine gravi animi nostri dolore, ex quamplurium, ac præsertim nonnullorum Venerabilium Fratrum Archiepiscoporum, et Episcoporum ad Apostolatum nostrum delatis querelis accepimus, adeo creverit tam salutarium legum transgressorum impudentia, ut non desint, qui sive avaritiæ, quæ est idolorum servitus, improbo affectu, sive ambitioso Ecclesiasticorum graduum cupiditatis consilio ducti, hominibus trepide paciscentibus fidem habentes et tamen Deo veraciter promittenti minime credentes, sacras ipsas electiones, quas Sanctissimi Ecclesiæ Canones omni prava pactione submota peragi tam districte præcipiunt, illicitis, injustis, ac per tot Apostolicas sanctiones reprobatis conventionibus per Electos, quicunque illi sint, observandis, quibus Canonica Præsulum jurisdictio, ut plurimum circumscribitur, vacantium Ecclesiarum jura læduntur, ac ipsius etiam Apostolicæ Sedis auctoritas interdum violatur, temere inquinare satagant, atque ita abominationem desolationis in Sanctuarium invehere, sacrasque Ecclesiæ dignitates, ad quas olim nonnisi ex persecutionis tolerantia ascendebatur, in turpem quæstum, ac tenebrarum negotium commutare minime vereantur, non sine gravissima Ecclesiasticæ disciplinæ perturbatione, fidelium scandalo, ac salutis animarum detrimento : Hinc est, quod nos, qui libertatis, jurisdictionis, aliorumque Jurium Ecclesiasticorum assertores in terris a Domino constituti sumus omniumque Christi fidelium curam superna dispositione gerimus, abusus quoscunque circa præmissa introductos e medio tollere, illiusque in futurum omnem ansam præcidere, necnon animarum periculis, quantum nobis ex alto conceditur, occurrere cupientes, habita super iisdem præmissis cum particulari Congregatione Venerabilium Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium ejusdem Concilii Tridentini Interpretum, qui rem mature discusserunt, diligenti deliberatione, de illorum consilio pariter, et assensu, ac etiam motu proprio et ex certa scientia, ac matura deliberatione nostri, ideoque Apostolicæ potestatis plenitudine, omnia, et singula præmissa a præfatis NICOLAO, PIO, et GREGORIO Prædecessoribus constituta, ordinata, interdicta, decreta, et respective declarata, ut præfertur, expeditasque de super illorum Constitutiones, seu litteras supradictas tenore præsentium perpetuo approbamus, confirmamus, innovamus, illisque perpetuæ, atque irrefragabilis Apostolicæ firmitatis robur, patrocinium, præsidium adjicimus. Præterea ut eadem præmissa firmius atque inviolabilius de cetero observentur, ultra omnes, et singulas pœnas in iisdem Constitutionibus seu litteris impositas, privationis Dignitatum, Canonicatuum et Præbendarum ; aliorumque Beneficiorum Ecclesiasticorum, et quoad Regulares, etiam vocis activæ, et passivæ, ac graduum, munerum, et officiorum quorumcunque per eos respective obtentorum, perpetuæque inhabilitatis ad illa, et similia, vel dissimilia quæcunque in posterum, quomodolibet obtinenda, pœnas per contra facientes ipso facto, absque alia declaratione incurrendas, adjungimus. Porro ad penitus extirpandum atque evellendum abusum Capitulationum, actionum, conventionum, concordatorum, seu statutorum quorumcunque, quæ perperam, ac adversus Sacrorum Canonum et Constitutionum Apostolicarum dispositionem occurrent Ecclesiarum quarumlibet, præsertim Cathedralium, et Metropolitanarum, Monasteriorum quorumvis vacatione, ab iis ad quos electio personarum idonearum ipsis Ecclesiis, seu Monasteriis, ad electionem hujusmodi respective præficiendarum juxta privilegia, et indulta Apostolica eis desuper concessa, aut alias legitime spectat, sive ante, sive post electionem prædictam interdum iniri, condi, aut fieri consueverint, motu, scientia, deliberatione, et potestatis plenitudine paribus earumdem tenore præsentium omnibus, et singulis, ad quos spectat, et pro tempore quandocunque spectabit, cujuscunque status, gradus, ordinis, conditionis, præeminentiæ, vel dignitatis fuerint, sub eisdem omnino pœnis superius expressis, quarum absolutionem, seu relaxationem Nobis et Romano Pontifici pro tempore existenti duntaxat specialiter reservamus, districte prohibemus, et interdicimus, ne Capitulationes, pactiones, conventiones, concordata, seu statuta hujusmodi ante ipsam quidem electionem, seu etiam postulationem de cetero inire, concedere, aut facere audeant quovis modo, seu præsumant ; illaque proinde, quatenus de facto contra præsentis nostræ prohibitionis

formam inita, condita, seu facta fuerint, nulla inania, invalida, irrita, viribusque, et effectu penitus, et omnino vacua, ac nullius roboris, et momenti esse, et perpetuo fore, neminemque ad illorum, seu cujuslibet eorum, etiamsi juramento vallata sint, observantiam teneri, aut obligatum existere, vel fore decernimus, et declaramus. Quæ vero electione, seu postulatione hujusmodi secuta quomodolibet iniri, condi seu fieri contigerit, ad Nos, seu eumdem Romanum Pontificem pro tempore existentem quamprimum deferri, atque ita nostro et Sedis Apostolicæ judicio subjici præcipimus, suspensa interim eorum omnium et singulorum executione, donec et quousque ab eadem Sede, sine cujus auctoritate nihil omnino in similibus pacisci fas est, Apostolicæ confirmationis robur in totum vel in partem receperint. Ceterum per præsentes non intendimus ea, quæ antehac contra supradictarum NICOLAI, PII et GREGORII Prædecessorum, seu forsan aliarum Apostolicarum Constitutionum seu litterarum formam quomodolibet gesta fuerunt ullatenus approbare, nec pœnas ea de causa per transgressores incursas remittere, vel condonare. Decernentes pariter in easdem præsentes litteras et in eis contenta quæcunque, etiam ex eo, quod quilibet præmissis seu eorum aliquo jus vel interesse habentes, seu habere quomodolibet prætendentes, cujuscunque status, gradus, ordinis, præeminentiæ et dignitatis existant, et alias specifica et individua mentione et expressione digni illis non consenserint, nec ad ea vocati, citati, et auditi, neque causæ, propter quas præsentes emanarint, sufficienter adductæ, verificatæ et justificatæ fuerint, aut ex alia quacunque quantumvis juridica et privilegiata causa, colore, prætextu et capite etiam in corpore juris clauso, etiam enormis, enormissimæ, et totalis læsionis nullo unquam tempore de subreptionis vel obreptionis, aut nullitatis vitio, seu intentionis nostræ, aut interesse habentium consensu, aliove quolibet etiam quantumvis magno, substantiali ac inexcogitato et inexcogitabili, individuamque expressionem requirente detectu notari, impugnari, infringi, invalidari, retractari, ad terminos juris reduci, seu in controversiam vocari, aut adversus illas aperitionis oris, restitutionis in integrum, aliudve quodcunque juris, facti, vel gratiæ remedium intentari vel impetrari, seu impetrato aut etiam motu, scientia, et potestatis plenitudine paribus concesso, vel emanato quempiam in judicio, vel extra illud uti, seu se juvare posse; sed ipsas præsentes litteras semper firmas, validas et efficaces existere et fore, suosque plenarios et integros effectus sortiri et obtinere, ac ab omnibus et singulis, ad quos spectat, et pro tempore quandocunque spectabit, inviolabiliter et inconcusse observari; sicque et non aliter in præmissis per quoscunque Judices Ordinarios et Delagatos, etiam causarum Palatii Apostolici Auditores, ac ejusdem S. R. E. Cardinales, etiam de Latere Legatos, et Apostolicæ Sedis præfatæ Nuntios, aliosve quoslibet quacunque præeminentia et potestate fungentes et functuros, sublata eis, et eorum cuilibet, quavis aliter judicandi, interpretandi facultate et auctoritate, judicari et definiri debere, ac irritum et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate, scienter vel ignoranter contigerit atttentari. Non obstantibus præmissis, ac quatenus opus sit, nostra et Cancellariæ Apostolicæ Regula de Jure quæsito non tollendo, aliisque Apostolicis, ac in Universalibus Provincialibusque et Synodalibus Conciliis editis Generalibus vel specialibus Constitutionibus et Ordinationibus, necnon Ecclesiarum et Monasteriorum quorumvis, et illorum Ordinum, aliisve quibusvis, etiam juramento, confirmatione Apostolica, aut quavis firmitate alia roboratis statutis et consuetudinibus, etiam immemoriabus; privilegiis quoque, indultis et litteris Apostolicis, eisdem Ecclesiis, Monasteriis, ac Ordinibus, illorumque Præsulibus et Capitulis, Abbatibus, aliisque Superioribus et personis quibuslibet sub quibuscunque verborum tenoribus et formis, ac cum quibusvis etiam derogatoriarum derogatoriis, aliisque efficacioribus et insolitis clausulis, irritantibusque et aliis Decretis, etiam motu, scientia, et potestatis plenitudine paribus, ac Consistorialiter et alias quomodolibet in contrarium præmissorum concessis ac quantiscunque vicibus confirmatis, approbatis, et innovatis. Quibus omnibus et singulis, etiamsi pro illorum sufficienti derogatione de illis, eorumque totis tenoribus specialis, specifica, expressa et individua ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes, mentio, seu quævis alia expressio habenda, aut aliqua alia exquisita forma ad hoc servanda foret, tenores hujusmodi, ac si de verbo ad verbum, nihil penitus omisso, et forma in illis tradita observata, exprimerentur et inferentur præsentibus pro plene at sufficienter expressis et insertis habentes, illis alias in suo robore permansuris,

ad præmissorum effectum hac vice duntaxat specialiter et expresse derogamus, ac plenissime et amplissime derogatum esse volumus, ceterisque contrariis quibuscunque; aut si præfatis, vel aliis quibuslibet communiter vel divisim ab eadem sit Sede indultum, quod interdici, suspendi, vel excommunicari non possint per litteras Apostolicas non facientes plenam et expressam, ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem. Ut autem eædem præsentes litteræ ad omnium notitiam facilius deveniant, volumus illas, seu earum exempla, ad valvas Ecclesiæ Lateranensis, et Basilicæ Principis Apostolorum, necnon Cancellariæ Apostolicæ Curiæque Generalis in Monte Citorio, ac in Acie Campi Floræ de Urbe, ut moris est, affigi et publicari; sicque publicatas et affixas, omnes et singulos, quos illæ concernunt perinde arctare et efficere, ac si unicuique eorum nominatim et personaliter intimatæ fuissent, etc.

672 § 2. Hæc constitutio confirmat ea quæ *l.* 3, *p.* 1, *n.* 87, diximus nempe esse simoniam si Canonicus pro admissione in possessionem cogatur solvere aliquid Capitularibus vel instituere convivium, etc. Quomodo autem possit contra ejusmodi prohibitionem præscribi diximus ibidem *a n.* 191, item *l.* 1, *a n.* 632. Et certum est necdum præscriptum esse contra hanc Constit. ubi obligavit, ita ut nunc præter id quod Constit. permittit, non liceat exigere pecunias propter statuta nec quidquam aliud etiam ad usus pios, licet antehac aliter docuerint multi Auctores. Vide Leur., *p.* 3, *q*, 748. Neque potest aut consuetudo præscribere aut statutum prævalere ut fructus primi anni, v. g., distribuantur inter seniores, quia tales consuetudines et statuta esse iniqua ac scandalosa declarant Trident., S. Pius V, Clemens VIII, teste Garz., *p.* 11, *c.* 5, *a n.* 162, et Innoc. XII, per Constit. relatam. Praxis autem in his partibus habet ut provisus ad redimendam vexam pecunias, quæ propter statuta solvi debeant, deponat apud Capitulum, usque ad tempus quo supplicetur Papæ vel declaretur salva Constit. relata licere ejusmodi solutionem.

673 § 3. Quod attinet ad annos gratiæ, certum videtur quod fructus primi anni spectent ad novum provisum; nam collatio Beneficii, v. g. a quinque mensibus vacantis, hodie facta, censetur facta a momento vacationis: ergo cum provisus hodie acquirat quasi fundum Beneficii, fructus omnes ab initio vacationis inhærentes Beneficio, per se loquendo, pertinent ad ipsum, Surd., Gemin., Lot., Leur., *p.* 2, *q.* 792, Hoc non obstante fructus primi anni sæpe relinquuntur hæredibus defuncti beneficiati, et id adhuc licitum est saltem pro Parochis, quia *Innoc. XII.* tantum loquitur de Beneficiis Cathedralium, et Collegiatarum Ecclesiarum; quoad Beneficia autem simplicia adhuc putant aliqui ejusmodi statutum vel consuetudinem, ut novus provisus per annum deserviat Beneficio sine ullis fructibus non repugnare nequidem Const., relatæ, si eos fructus post ejus mortem accipiant hæredes, nam defunctus sic reipsa percipit fructus primi anni, qui non auferuntur sed differuntur, et quasi asservantur, ut sint pro funeralibus et debitis solvendis, si debita contraxerat, idque semper licuisse notant ex declarationibus S. Congreg., et decis. Rotæ auctores apud Leur., *p.* 3, *q.* 103, Idem dicit Garz., si sit statutum vel consuetudo, ut nihil percipiat, qui non erit, v. g. Subdiaconus; ad majorem tamen securitatem in Diœcesi Coloniensi et Leodiensi supplicatum est ratione annorum gratiæ contra illam Const., *Innoc. XII* et Papa remisit examen ad Congregationem, quæ hactenus non respondit. Similiter quoad illud punctum supplicarunt quatuor Capitula urbis, et suburbii Monasteriensis in Westphalia, Anno 1701, et Congregatio remisit causas examinandas Officiali, unde si Relatio Romam missa nitatur causis sufficientibus, possunt hæc Capitula uti annis gratiæ, usque dum aliud urgeatur.

Quæst. 89. *Quid notandum sit circa obligationem annatæ vel quinquennæ, item circa valorem Beneficii?* R. seqq. 674

§ 1. Per annatam intelligitur media pars fructuum primi anni Sedi Apostolicæ solvenda instar decimarum, partim ad sustentationem Papæ et Cardinalium, partim in recognitionem universalis dominii, quod Papa et Ecclesia habet in omnia Beneficia, uti loquitur *Paulus IV.* apud Luca *d.* 79, n. 2. Hæc autem annata non solvitur ex Beneficiis, quæ non excedunt 24 ducatos auri de Camera, ut habent Concordata relata *n.* 503, unde cum nulla Beneficia in Germania, Gallia, et Hispania taxentur in Camera ultra 24 ducatos, pro illis nihil solvitur ratione annatæ, Brand., Chok., Pirh., Leur., *p.* 2, *q.* 601. De cætero in hoc nihil committi nundinationis vel simoniæ probat recte Leur., *p.* 3, *q.* 190.

§ 2. Quindenna seu quindennium est media 675
pars fructuum quæ ex Beneficiis alicui Communitati, vel loco pio unitis solvitur singulis 15 annis, cum enim tale Beneficium non amplius

vacet, loco annatæ imposita est quindenna, unde qui non tenentur solvere annatam, etiam non tenentur ad quindennam. Videri potest Castrop., *t.* 7, *d.* 3, *p.* 7, ubi etiam agit de caritativo subsidio, quod quandoque a Beneficiatis exigitur.

676 § 3. Si quis habeat indultum conferendi Beneficia, addita clausula, ut sic provisus, si fructus Beneficii valorem annuum 24 ducatorum excedant, infra 8 menses novam provisionem a Sua Sanctitate impetret, et litteras petere ac jura Cameræ Apostolicæ persolvere teneatur, dubitarunt aliqui, an etiam in Germania sic provisus non teneatur, ista præstare : pro parte affirmante est ; quod indultum sit extraordinaria gratia, ideoque potuerit Papa extraordinariam clausulam addere præter Concordata, idque præsumendum sit, ne clausula ista sit frustranea. *Conf.* nam Germanus Romæ supplicans pro beneficio; licet scribatur illud non excedere 24 ducatos, tamen putat Plettembergh. *in notit. tribunal. ad Reg.* 55, *Conc.* pag. 471, teneri exprimere verum valorem : ergo si revera excedat, debebit id manifestare Romæ, et quia ita mandat indultum, novam petere provisionem. Nihilominus præscindendo a praxi, de qua mihi non constat, sententia negans videtur probabilior, quia dicta clausula non est specialiter isti indulto incerta, sed passim de stylo communi et antiquo omnibus ejusmodi indultis etiam Cardinalium et Legatorum Apostolicorum inseritur, ut videre est apud Barb., *de potest. Episc. alleg.* 57. *num.* 52, et Tond., *p.* 2, *cap.* 3, § 5, *num.* 22, idque unice, ne Camera Apostolica fraudetur annatis, quod autem ista clausula non habeat effectum, ubi valor omnium Beneficiorum non censetur excedere 24 ducatos, id per accidens est, nam obtinet effectum in indultis ad alias Provincias, ubi Beneficia taxantur ad verum valorem : hinc clausula ista ubique relinquitur, ne mutetur stylus scribendi, unde dato, quod opus sit in supplica ad Papam exprimere verum valorem, hic non est opus ulla supplica ad Papam : ergo nec opus hoc exprimere.

677 *Quæst.* 90. *Quid intelligatur per valorem* 24 *ducatorum de Camera* ? R. § 1. Ducatus aureus de Camera est Scutum aureum, et unus argenteus seu Julius ; Scutum autem aureum secundum monetam nostram est ducatus, sive duo Imperiales in specie. Quod si dicantur ducatus, et non addatur : *de Camera*, attendendus est valor ducati currens in loco Beneficii, Garz., *p.* 5, *c.* 3, *n.* 151.

§ 2. Pro designando valore Beneficii non 678
debent computari emolumenta incerta, sed sola certa, uti sunt anniversaria fixa et dotata, Suar., Castrop., Garz., Wames. Etiam probabiliter non debent computari stipendia pro Missis, si has posset legere per alium, tum enim non sunt fructus Beneficii, sed proprii laboris, Gutter., Garz., Graff., *n.* 166; debet detrahi etiam pensio imposita Beneficio, quia Beneficium censetur valere hoc, quod beneficiato remanet detractis oneribus, Gigas, Castrop., contra alios; excusatur autem mala expressio valoris, si sit excessive modicus, idest, non ultra sextam partem, Mandos., Leur., *p.* 2, *q.* 659, *n.* 8.

§ 3. Cum anni varient in proventibus, valor 679
taxari debet ex annis pluribus. Et sufficere attendi quinque præcedentes, dicunt Mandos., et Mascard., sed attendi debere 10 præcedentes docent Garz., et Castrop. V. Leur., *q.* 660.

Quæst. 91. — *Quid notandum sit circa possessionem annalem ?* R. seqq. § 1. De hac ita habet Regula Cancell. « Dominus noster, ut im- 680
» probis lites exquirentium mores reprimantur, statuit et ordinavit, quod quicunque » Beneficium Ecclesiasticum tunc per annum » immediate præcedentem pacifice possessesum, et quod certo modo vacare prætendit » deinceps impetraverit, nomen, gradum et nobilitatem possessoris ejusdem, et quot annis » illud possederit, et specificam et determinatam causam (ex qua constare clare poterit, » quod nullum ipsi possesessori in dicto Beneficio jus competat) in hujusmodi impetratione exprimere, et intra 6 menses ipsum » possessorem ad judicium evocare facere, » causamque ex tunc desuper infra annum » usque ad sententiam definitivam inclusive » prosequi debeat et teneatur : alioquin impetratio prædicta, et quæcunque inde » secuta nullius existant firmitatis; et idem » impetrans de damnis et interesse possessorem ipsum propterea contingentibus ei satisfacere, et si possessorem ipsum frivole ac » indebite molestasse repertus fuerit, 50 florenos auri persolvere Cameræ Apostolicæ » sit adstrictus, nec alias quam præmissæ vacationis modus etiam per litteras, si neuter » aut subrogationis, vel alias sibi quoad hoc, » ut hujusmodi Beneficium ea vice consequi » vel obtinere valeat, quomodolibet suffragetur, illudque nullatenus in antea litigiosum » censeatur.

§ 2. Expressio multorum, quæ Regula re- 681

censet, non est necessaria, si Beneficium impetretur apud Ordinarium, nam hic censetur nosse suos; hinc dicit Chok., ad hanc Reg., *n.* 55, eam non habere locum extra Curiam Romanam; habet tamen locum apud Legatum Apostolicum, ad quem etiam ista exprimi debent, Az., Rebuff., Gonz., Leur., *p.* 2, *q.* 830.

682 § 3. Possessor annalis potest in quacunque instantia, etiam post sententiam et exsecutionem adducere exceptionem hujus Regulæ pro defensione sui, et restitutione possessionis, dummodo probet se per annum possedisse et possedisse pacifice usque ad diem impetrationis alterius, Gratian., Gonz., Lott., *lib.* 2, *qu.* 52, *num.* 16, *et a num.* 23, *qu.* 831. Quod tenet, etiamsi impetrans ignoraverit possessionem fuisse annalem, Chok.; Leur., *quæst.* 841.

683 § 4. Hæc Regula tuetur quemcunque possessorem, etiam alias inhabilem de jure privatum intrusum, carentem bona fide et omni titulo, etc. nisi per confessionem, vel judicatum notoria fuisset inhabilitas, vel nullitas tituli; Lott., *n.* 38; Luca *de Benef. d.* 47, *n.* 16; Leur., *q.* 832. Item tuetur possessorem necdum percipientem fructus; Gom., Mandos., Chok., Leur., *q.* 842. Putat quidem Soto non tueri privandos, sed tantum actu privatos Beneficio, sed oppositum videtur verum, possessor tamen probare debet, præter possessionem, etiam aliunde competere jus in Beneficio, putat etiam Sarn., apud Leur., *q.* 853. Regulam non servire personæ incapaci detentionis, quia nempe ipsi prohibitum erat detinere Beneficium, sed si reipsa detinuit cum colorato titulo, censetur possedisse, uti dicetur *n.* 685, *in fine.*

684 § 5. Hic annus inchoatur a die captæ possessionis, et finitur eadem die incœpta, quia cum agatur de favore possidentis, annus computatur civiliter ad dies, et non de momento ad momentum; Lott., *n.* 21; Leur., *q.* 833.

685 § 6. Si resignans possederit per sex menses, et resignatarius etiam per sex, hic non juvatur per dictam Regulam, quia licet possessio antecessoris sæpe uniatur cum possessione successoris, uti dictum est *l.* 3, *p.* 2, *n.* 527. Tamen hæc regula semper loquitur de uno possessore, Mandos., Az., Lugo, Paris., Castrop., Leuren. *q.* 835. Neque resignatarius vel successor potest se tueri possessione annali resignantis aut antecessoris, quia Regula respicit solum possessorem actualem, ideoque ex stylo Curiæ cencesur personalis; Mandos., Paris., aliique cum Leur. *q.* 837. Imo quamvis resignans Beneficium per undecim menses possederit, et resignatarius ultra mensem distulerit capere possessionem, resignans non poterit se tueri hac Regula, quia non possedit per 12 menses; Mandos., Paris., *l.* 3, *q.* 5, *n.* 64, qui tamen *num.* 58, cum aliis multis excipit casum, quod resignans perrexisset retinere Beneficium, et resignatarius necdum capta possessione post mensem moreretur, quia quamvis per resignationem amittatur possessio civilis, videtur tamen retineri posse naturalis ac sufficiens ad effectum hujus regulæ, ad quem sufficit etiam asinina tantum possessio. Vide Leur., *q.* 839 *et q.* 840 *n.* 3; Item dicenda a *num.* 956.

§ 7. Gaudent effectu hujus Regulæ officia, 686
et Dignitates Ecclesiasticæ, Præstimonia data in titulum perpetuum; item secundum *Gom.* contra *Mandos.* pensiones super fructibus Beneficii, beneficia commendata, Vicariæ perpetuæ, Capellaniæ datæ in titulum; item beneficia jurispatronatus uti tenet Chok., contra *Tond.* E contra non gaudens beneficia manualia, uti nec consistorialia, de quibus Papa disponit coram Cardinalibus. V. Leur., *q.* 843.

§ 8. Valet hæc Regula contra impetrantem 687
cum Rescripio, *motu proprio;* Mandos., Leur., *quæst.* 845, quem vide *q.* 846, *De pœnis, et quæst.* 847, *de derogationibus hujus regulæ.*

§ 9. Ut impetrans aliquid possit contra pos- 688
sessionem, debet a tempore datæ impetrationis intra sex menses esse exsecuta citatio possessoris, et a tempore exsecutæ citationis, etiamsi primo mense facta esset, currit annus pro urgenda definitiva circa petitorium, et ad ejusmodi citationem arctatoriam requiritur, ut delegatus Apostolicus citationi faciat inseri copiam litterarum suæ delegationis; Rosa, *de Exsec. lit. Apost., cap.* 6, *num.* 6. His factis satis est si impetrans faciat quod in se est, ut intra annum pronuntietur sententia; *Gonz., Lott., Chok.* Et de impedimento debere protestari putant Gloss. et Rebuff.; sed negant Ricc. et Tond. V. Leur., *q.* 844.

Quæst. 92. — *Quid notandum sit circa possessionem triennalem Beneficii vel fructuum?* R. 689
§ 1. De hac ita habet Regula 3, olim 35 Cancell.: « Statuit et ordinavit idem D. N. quod » si quicunque Beneficia Ecclesiastica, qualia- » cunque sint, absque simoniaco ingressu, » Apostolica vel ordinaria collatione aut elec- » tione, et electionis hujus confirmatione seu » præsentatione et institutione illorum, ad » quos Beneficiorum hujusmodi collatio et pro-

» visio, erectio et præsentatio, seu quævis alia » dispositio pertinet, per triennium pacifice » possederit (dummodo in Beneficiis hujus- » modi, si dispositioni Apostolicæ ex aliqua » reservatione generali in corpore juris clausa » reservata fuerint, se non intruserint) super » iisdem Beneficiis taliter possessis nequeat » molestari, necnon impetrationes quaslibet » de Beneficiis ipsis sic possessis factas, irritas » et inanes censeri debere decrevit, antiquas » lites super illis motas penitus exstinguendo.»

690 § 2. Regula de annali relinquit impetranti potestatem molestandi possessionem, sed præscribit modum et tempus; hæc autem Regula tollit potestatem molestandi; Lott., *l.* 2, *q.* 53, *n.* 8; Luca, *de Benef.*, *d.* 91, *n.* 2; Engel, *l.* 3, *t.* 3, *n.* 39; Leur., *p.* 2, *q.* 850; imo tolluntur omnia acta et sententiæ antea latæ, uti habet Regula in fine, adeoque perfecte ligantur os Judici et manus parti adversæ; Luca, *n.* 3.

691 § 3. Gaudent effectu hujus Regulæ commendæ perpetuæ, Officia Ecclesiastica, Hospitalia data in titulum, beneficia etiam jurispatronatus, etiam reservata extra casum vacationis per obitum in Curia; Manualia tamen non gaudent. Vide Leur., *q.* 861.

692 § 4. Juvat hæc Regula etiam contra Minorem et impuberem; Sanch., *in Cons.*, *lib.* 2, *cap.* 1, *dist.* 22; item contra provisum a Papa de beneficio etiam reservato, si excipias per obitum in Curia; Luca, *num.* 5. Regula tamen valet tantum contra privatum agentem ex alia impetratione non autem contra Ordinarium vel alium Superiorem visitantem aut inquirentem in titulum beneficii; huic enim tenetur probare titulum esse saltem coloratum; Felin., Lott., *num.* 8, *et q.* 46, *a num.* 35. Quod autem addit Chok. ad hanc *Reg.*, *num.* 76, talem possessionem, si inveniatur vitium, posse amoveri, loquitur in sua sententia putans per triennalem possessionem non præscribi titulum, de quo dicetur *n.* 716.

693 § 5. Etiam juvat Regula sæcularem si triennio possederit beneficium regulare, et Regularem, si sæculare, quia licet requirantur 40 anni ut mutetur status talis beneficii secundum dicta *a num.* 296, non tamen ut beneficium censeatur possessori acquisitum; Sanch., *in Decal.*, *lib.* 7, *c.* 29, *n.* 87.

694 § 6. Fructus beneficii triennio præscribuntur; Molin., *t.* 3, *d.* 718, *n.* 1; Sanch., *in Cons.*, *lib.* 2, *cap.* 1, *d.* 34, *n.* 17; Dicast., *de Restit.*, *d.* 5, *n.* 84, quia numerantur inter res mobiles, uti expresse Molin., res autem mobiles cum certo titulo præscribuntur triennio, sine titulo 30 annis, etiam contra quamcunque Ecclesiam, uti cum iisdem aliisque Auctoribus habet Haun., *de Justit.*, *t.* 5, *n.* 271. Addunt Sanch., aliisque cum Dicast., *a n.* 85, præscribi fructus per triennium, etiamsi consumpti sint ante triennium elapsum; item ad hos præscribendos sufficere generalem titulum possessionis, *pro suo;* nam in præscribendis accessoriis sufficit hic titulus absque alio speciali, fructus autem præscribuntur tanquam accessorii rei bona fide possessæ.

Quæst. 93. — *Quænam conditiones requirantur, ut quis iuvetur privilegio Regulæ de triennali?* R. Requiruntur tam multæ ut Luca, *de Benef.*, *dist.* 91, aliquoties repetat rarum esse casum in quo possessor beneficio hujus tantum Regulæ juvetur; præcipuæ autem sunt seqq. 695

1. Habilitas personæ ad possidendum, vel detinendum beneficium, uti declarabitur *a n.* 703.

2. Bona fides, uti habet communis cum Nav., Rebuff., Sanch., *in Cons.*, *lib.* 2, *cap.* 1, *dist.* 31, *num.* 10, quamvis contradicant Gom., Covar., Crescent., Sa, Castrop., Tond., Chok., Leur., *p.* 2, *q.* 857; sed videtur dicendum quod bona fides non requiratur ad tuendum se pro foro externo, attamen requiratur ad præscribendum jus pro foro interno, uti recte Dicast., *de Just.*, *lib.* 2, *t.* 1, *dist.* 1, *a n.* 151. Vide dicenda *n.* 716, ut enim jus præscribatur in beneficio, requiritur bona fides, eo modo quo *lib.* 3, *p.* 2, *a n.* 479, diximus requiri ad præscriptiones ordinarias.

3. Possessio, de qua videnda sunt dicta *l.* 3, *p.* 2, *a n.* 507, item dicta hic *a n.* 450. Quod si possessio per alium sit capta, currit prius a tempore ratihabitionis, debetque semper ab allegante probari possessio; Luca, *n.* 9.

4. Possessio pacifica, eo modo quo dictum 696
est *a n.* 56. Et ut possessio Caii ad effectum hujus Regulæ sit pacifica, satis est quod sine lite jam præterierit triennium, quamvis ante illud per Titium fuisset Caio mota lis, quia hæc Regula est ad extinguendas antiquas lites; Lott., *l.* 2, *q.* 53, *n.* 19. Et quamvis forte ante absolutum triennium moverit litem Titius, tamen Caio currit triennium contra alios, respectu quorum manet pacificus possessor; Gl., Sanch., Rebell., Tond. Quod si contradictio extrajudicialis fuerit cœpta, sed per triennium intermissa, prodesse Regula, Burat., Tond. V. Leur., *q.* 852.

5. Possessio ejusdem per triennium, unde 697
possessio antecessoris etiam hic non unitur,

sed nunc possidens debet habuisse beneficium per triennium, uti de annali dictum *n.* 685. Si tamen prædecessor triennio pacifice possederit, successor non tenetur amplius justificare illius titulum; Lop., Mascard., Garz., *p.* 11, *c.* 1, *n.* 12, ideoque successor per hanc Regulam defenditur contra molestantes; Rebuff., Ripa, Sanch., *d.* 23; Luca, *num.* 7. Putatque cum aliis Dian., *p.* 9, *t.* 9, *E.* 67, *q.* 5, sufficere, si ultimus dies triennii sit incœptus secundum dicta *n.* 684. De possessione subrogati, V. dicta *n.* 546.

698 6. Possessio non interrupta, si tamen quis per annum pacifice possederit, et resignarit coactus vi vel metu cadente in constantem virum obtinueritque restitutionem per actionem, *Quod metus causa*, ac per alios duos annos pacifice possederit, gaudet beneficio triennalis, ac si possessio non fuisset interrupta, quia quando quis pristino juri restituitur, in illud ex toto redit, *L. Quod si minor*, § 4. *ff., de Minoribus;* Rebuff., Paris., apud Leur., *p.* 3, *q.* 703, *n.* 3.

699 7. Titulus saltem coloratus, de quo dicetur *a n.* 708, debetque esse vel vere probatus, ostendendo litteras provisionis, vel præsumptive allegatus, ut si quis per 10 annos beneficium possederit, secundum dicenda *n.* 715. Tali titulo habito putat Tond., allegari posse quemcunque alium meliorem de cetero facile obtinibilem, v. g., dispensationem, imo ad præsumendum titulum sufficit hæc possessio triennalis, si Episcopi omni anno visitent, quia non est præsumendum quod tanto tempore tolerassent intrusum; Innoc., Dec., Ferrer., Pontan., Paris., Lott. Item ex possessione triennali non tantum præsumitur dispensatio, sed etiam facta publicatio resignationis, nisi aliud constet. V. Leur., *p.* 2, *q.* 853 *et* 854. Quod si titulus coloratus reducatur ad non coloratum, uti si possessor triennalis pro colore suæ possessionis alleget titulum resignationis, quam nunc constat fuisse invalidam, Regula non juvat; Rebuff., Gom., Sanch., *dist.* 31, *n.* 10. Debet autem probari quod beneficium fuerit possessum ex vi talis tituli, nec juvat possessorem habuisse titulum, si vi ejus non possedit; Luca, *n.* 14.

700 8. Ut Beneficium non possideat contra decreta Trid., *de Ref., sess.* 7, *cap.* 4, ut non habeantur plura incompatibilia, *et sess.* 14, *c.* 17, ut habeatur unicum competens ad sustentationem; *et sess.* 25, *cap.* 15, ut filius Clerici illegitimus non habeat beneficium in Ecclesia, ubi pater ejus habet aut habuit; ita enim habet expressa declaratio S. Congreg. apud Garz., *p.* 11, *cap.* 5, *num.* 379. Vide dicenda *n.* 763.

9. Ingressus non debet fuisse simoniacus.

10. Possessor non debet esse intrusus.

11. Sanch., *d.* 33, etiam requirit ut possessor non fuerit violentus; sed contradicant alii cum Azor., quia Regula nihil habet de violento sed solum *Conc. Basileense*, quod in eo non habet vim legis, uti notat Lugo, *de Just., d.* 7, *n.* 128. Castrop., tamen dicit aliquem amittere jus si invito possessore violenter occupet, sed prærequirit sententiam Judicis saltem declaratoriam. Docent etiam Gom., Paris., Chok., Leur., *q.* 859, carere privilegio Regulæ spoliatorem, qui via facti occupavit beneficium alienum per meram usurpationem, quia nempe talis fit intrusus, secundum dicenda *n.* 713. 701

12. Ut beneficium non fuerit reservatum propter obitum in Curia, unde non obsunt aliæ reservationes omnes; Gom., Sanch., *d.* 34, *n.* 5. Excipit Luca, *n.* 18, nisi his reservationibus annexum sit decretum irritans, quod impediat colorem tituli et possessionem omnem, secundum dicta *n.* 657. 702

Quæst. 94.— *Quid notandum sit circa varios, qui a quibusdam dicuntur inhabiles ad gaudendum beneficio Regulæ de triennali?* R. seqq. 703

§ 1. Certo inhabiles sunt laici, conjugati, bigami, quia non tantum non possunt consequi beneficium, sed nec præhabitum retinere; Sanch., *in Cons., l.* 2, *c.* 1, *d.* 31, *n.* 21. Reliquos non expresse exclusos per regulam putant juvari Gom., Nav., Sanch., Chok., Castrop., *tr.* 13, *d.* 2, *p.* 33, *n.* 9; Luca, *de Benef., d.* 19, *n.* 3, quia quamvis sint incapaces veri tituli, tamen non sunt omnino incapaces beneficii, cum habere possint titulum coloratum quasi possessionem, etc., unde licet Lugo, *de Just. d.* 7, *n.* 110, putet eos non juvari, qui ex parte personæ jure ipso sunt incapaces, si impedimentum perduret etiam post triennium, tamen Auctores citati et Dian., *p.* 11, *tr.* 5, *R.* 3, dicunt per regulam juvari omnes illos, qui etiam ex parte personæ inhabiles sunt ex pœna, censura, irregularitate, etc., eo quod vi hujus Regulæ censeatur fieri dispensatio, vel tolli impedimentum in ordine ad tale beneficium triennio possessum. Et in specie secundum Sanch., et alios juvantur excommunicati, spurii, irregulares, suspensi, non promoti ad gradum requisitum, non dispensati ad tale beneficium, qui non habuerunt ætatem, habentes beneficia incompossibilia, non promoti intra annum ad Ordinem debitum. Con-

sentit Sot. de excommunicatis, etiam hæreticis, donec spolientur (attamen de hæreticis contradicunt Rebuff., Chok. et ipsemet Sanch., quia incapaces sunt possessionis, et omni beneficio ac auxilio juris carent. *c. Si adversus de hæreticis*). Idem cum Sanch., sentiunt Gom. et Chock., de illegitimis et spuriis; idem Paris., et Chok., de non promotis intra tempus ad ordinem debitum; idem Gom., Paris., Rebuff., de possidentibus duo curata, quamvis quoad hos merito contradicant Tond., et Chok., ob declarationem S. Congr. de qua dictum est *n.* 700.

704 § 2. Juvatur qui per sub vel obreptionem obtinuit beneficium, ut cum aliis Dian., *R.* 4, *q.* 3; item is qui beneficio privatus erat ipso jure, vel per sententiam, dummodo pergat possidere. V. Leur., *p.* 2, *q.* 860.

705 § 3. Si Clericus suaserit concubinæ abortum licet triennio possideat, docent aliqui non juvari per Regulam, sed contradicunt alii cum Sanch., *d.* 34, *a n.* 10, et Burgh., *cent.* 2, c. 7, quia non est inter exceptos.

706 § 4. Putant Host., Gemin., Sarn., J. Andr. Carden., etiam eum juvari, qui resignationem suam non publicavit, quia talis continuatio videtur æquivalere publicatio : quando autem forma respicit certum effectum, potest per æquipollens adimpleri, *L. Jubemus, C. de testam.* sed contradicunt Ferret., Paris., Chok., Leur., quia Papa requirit formalem publicationem, et tollit titulum coloratum non publicanti, ac exprimit contravenientes non detendi Regula annali aut triennali. Similiter secundum Chok., non juvatur precista nominatus ad primam vacaturam, et acceptans in casu non concesso. Nec ille, qui ex sola electione sine confirmatione possidet beneficium, Gom., Sot., Chok. Nec ille, qui non emisit professionem fidei juxta Trid., *sess.* 24, *c.* 12, Paris. *l.* 8, *q.* 9; V. Leur., *q.* 860.

707 § 5. Si beneficium resignatum in manus Ordinarii sit collatum consanguineo collatoris vel resignantis, et in ea Diœcesi recepta sit Constit. S. Pii V. de qua dicemus *a n.* 1011; hic non videtur juvari per Regulam, secundum dicta *n.* 657. quia additum est hoc decretum irritans, *Quod si secus ac etiam quidquid præter, vel contra formam prædictorum fuerit a quocunque temere attentatum, id totum ex nunc vires et effectum, decernimus, non habere* : per hoc enim videtur in primis tolli potestas conferendi consanguineo, cum velit non habere vires et effectum; collatio autem facta alicui sine potestate conferendi non dat titulum nequidem coloratum, uti constabit ex dicendis *num.* 708; Ergo. Deinde etiam videtur tolli proviso potestas capiendæ possessionis, cum non possit illam nec licite nec valide inchoare, sine potestate autem capiendæ possessionis, non potest capi, vel haberi possessio : ergo. *Conf.* decretum illud irritans facit, ut quidquid factum est a collatore et proviso, sit nullum et quasi non factum, facit enim nullas habere vires, et nullum effectum : ergo nunc est, atque si nec collatio sit huic facta, nec ab hoc capta possessio : exclusa autem collatione tanquam fundamento tituli colorati, et præcluso ingresso in possessionem, non potuit incipere illi currere tempus præscribendi. Quod si reipsa causaretur titulus coloratus, et caperetur possessio, talis provisio haberet aliquem effectum, quod tamen negat Bulla : ergo.

Quæst. 95. — *Quis titulis dicatur coloratus?* 708
R. Qui apparet, seu probabiliter videri potest esse justus, uti si collatio habeatur ab eo, qui habet potestatem ordinariam conferendi, quamvis nunc adfuerit impedimentum validæ provisionis, Sanchez, *in Cons. lib.* 2. *cap.* 1, *dist.* 31. Notantque Gom., et Dian., *p.* 11, *tr.* 5, *r.* 4, *q.* 3, sequentia : 1. Si beneficium prius detur Caio et postea Titio, Caium habere verum titulum, Titium habere coloratum. 2. Si Caio detur beneficium Titii adhuc viventis, mortuo Titio Caium habere titulum coloratum. 3. Si impetratum sit beneficium non expresso ejus valore; quando id fieri debebat, ad talem collationem sequi titulum coloratum. 4. Si beneficium litigiosum aut aliter contra aliquod decretum Cancellariæ alicui detur acquiri colorem tituli.

Quæst. 96. — *Quis ingresus hic dicatur simoniacus, et an Regulæ de triennali, semper obstet simonia?* *R.* 709

§ 1. Tunc est ingressus simoniacus, si quis sciens esse commissam a se vel alio simoniam in adeptione beneficii, illud ingrediatur : e contra si ipso ignorante sit a tertio, v. g., a patre ipsius commissa, non excluditur beneficio regulæ, Gom., Rebuff., Ugol., Suar., *de simonia cap.* 57. *n.* 38; Garz., *p.* 8, *cap.* 1, *n.* 15; Less., *lib.* 2, *cap.* 35, *n.* 140; Sanch., *in Cons.*, *l.* 2, *cap.* 1, *dist* 32; Castrop., *tom.* 13, *dist.* 2, *p.* 33, *n.* 11; Luca., *de Benef. dist.* 91, *n.* 6; Leur., *p.* 2, *quæst.* 873. Putat quidem Chok., ex vi Regulæ non esse tutum in conscientia, sed teneri petere absolutionem et novam provisionem a Papa, sed loquitur in sua sententia, putans possessione triennali non acquiri jus, de quo dicetur *num.* 716.

710 § 2. Si quis a principio sit ingressus cum titulo, sed postea commiserit simoniam : aut si antea commiserat simoniam, sed postea supervenerit titulus coloratus, per quem sit ingressus, docent Gom., et Chok., non obstare Regulæ, quia non est ingressus vi simoniæ, sed alterius tituli ; contradicit Lugo, *de just. d.* 7, *n.* 127, quia subjectum illud erat incapax : sed responderi potest incapacitatem illam fuisse tantum ab extrinseco, ideoque non obstitisse Regulæ, secundum dicta *n.* 703.

711 § 3. Si quis ex solo titulo simoniaco possideat, quamvis dispensatus et absolutus sit a simonia et pœnis, tamen non posse iuavri hac Regula docent Lugo et Haun. *de just. t.* 1. *cap.* 5, *num.* 280, quia ingessus fuit reipsa simoniacus, de cujus pœnæ sublatione debuisset fieri mentio.

712 § 4. Non obstat simonia mentalis tantum vel conventionalis, sed ut excludatur effectus Regulæ, debet præcessisse simonia realis utrinque completa, secundum dicta *l.* 1, *num.* 212.

713 *Quæst.* 97. — *Quis dicatur intrusus, et quæ intrusio obstet Regulæ de triennali?* Resp.

§ 1. In genere omnis ille dicitur intrusus, qui accipit, vel retinet beneficium, sciens nullum sibi jus competere in illo : sed strictius loquendo, Castrop., *t.* 13 *dist.* 2, *p.* 33. *n.* 11, et alii communiter per intrusum intelligunt illum. 1. Qui sine auctoritate veri collatoris se immittit in beneficium. 2. Qui sine titulo se ingerit in administrationem beneficii. 3. Qui post electionem ante confirmationem beneficium administrat. 4. Qui absque legitima institutione fructus beneficii percipit. 5. Qui beneficium retinet, postquam per sententiam Judicis amotus est, nisi ab illa jure appellet. 6. Qui detinet beneficium, quo ipso jure privatus est ; sed accedere debet sententia saltem declaratoria criminis, si ob crimen privatus sit; Covar. Vasq., Castrop., 7. Qui cum excommunicatione vel suspensione vel interdicto ab officio adeptus est beneficium. 8. Qui canonicum titulum habens, violenter occupat beneficium; prærequiritur tamen sententia declaratoria, Covar., Vasq., Castrop., Lugo, *de Justit, dist* 7, *numer.* 132. 9. Qui possessionem beneficii accipit necdum expeditis a Papa litteris, sed sola supplicatione signata, Azor., Castr., Filliuc., aliique communius contra Sanch., *in Cons., l.* 2, *c.* 2, *d.* 21, et Rebuff., quamvis enim per solam signaturam perficiatur gratia, nec requiratur semper scriptura, hic tamen requiritur ob novas Constitutiones Pontificum ; Castr., Lugo, *num.* 133.

§ 2. Nulla intrusio videtur obstare Regulæ de triennali, nisi ex provisione alterius, quam Papæ, aliquis ingressus sit beneficium vacans 714
per obitum in Curia, vel secundum Const. Julii III, apud Pias. *in Proœm. n.* 9, si susceperit administrationem beneficii aut dignitatis ante expeditas litteras aut confirmationem obtentam, vel denique si sit aliquo ex dictis modis intrusus, et nullitas seu vitiositas tituli sit notoria, aut manifeste probetur. V. Leur. *p.* 2, *q.* 862.

Quæst. 98. — *Quid notandum sit circa possessionem decennalem?* R. Hæc majores habet
favores, quam annalis et triennalis, nam de- 715
cennalis habet vim tituli, nisi constet de intrusione, Glos. Archid. Paris. Sanch. *in Cons. l.* 2, *c.* 1, *d.* 30; Lott., *l.* 2, *q.* 53, *n.* 31; Luca *de Benef. d.* 91, *n.* 91, *n.* 15; Tond. *p.* 1, *c.* 85, *n.* 1, dicens esse certum : quod tenet, etiamsi non doceatur de titulo colorato, nam ex decennali oritur præsumptio canonici ingressus; Luca *n.* 16, nec præsumi debet, quod Episcopi visitantes permitterent ad decennium aliquem intrusum : hinc nequidem Episcopum post decennium posse ex officio cogere Clericum ad exhibendum suum titulum, docet Fagn. *in cap. Licet Heli, de simon. a n.* ideoque etiam talis possessio sustinetur, quamvis manifeste haberet juris communis resistentiam, quia præsumi potest dispensatio, Postius *de Manut. observat.* 44, *n.* 22. Et sola negativa, quod titulus sufficiens non adfuerit, tamdiu perfecte non probatur, quandiu adest sola possibilitas in contrarium, Luca *d.* 94, *n.* 12; Rosa *de execut. lit. Apost. p.* 1, *cap.* 7, *n.* 15. Possuntque plures tituli præsumi, cum unus non præjudicet alteri, Luca, *d.* 59, *num.* 3 *et d.* 79, *num.* 8.

Quæst. 99. — *An aliqua possessio non tantum generet præsumptionem tituli, sed reipsa conferat titulum et jus, si forte defuit?* 716
Resp.

§ 1. Annalis non confert, uti tenent omnes, quia permittit litem contra possessorem : quod triennalis etiam non conferat, docent Cov. Felin. Gom. Azor. Mol. Chok. Castr. Leur., *p.* 2, *q.* 827, et ideo per hanc Regulam non defendi aliquem in petitorio, sed in solo possessorio; adeoque posse impeti ac privari, si post triennium erumpat vitium, vel nullitas tituli, docent Glos. Chok. Leur. *q.* 858. Rationem dant, 1. Quia tantum prohibetur, ne pos-

sessor triennalis molestetur litibus, quod servari potest, quamvis ipse cognoscens vitium suæ provisionis teneatur beneficium dimittere aut dispensationem impetrare. 2. Quia titulus beneficii aliter acquiri non potest, quam Canonica institutione, uti significatur *Regul.* 1, *juris in* 6 *et c. Ex frequentibus, de Instit.* 3. Quia alias ad quid posset Ordinarius ab eo, quem sciret triennio possedisse, exigere titulum beneficii? id autem posse, diximus cum communi *n.* 692. E contra, quod titulum conferat, reddatque tutum in conscientia, docent Nav. Sot. Rebuff. Sa, Sanch. *in Cons. l.* 2, *c.* 1, *d.* 21, Zyp. *lib.* 3, *cons.* 2; Lugo, *de Just. d.* 7, *n.* 107; Diana, *p.* 9, *tr.* 9, *R.* 67 *et p.* 11, *t.* 4, *R.* 4, *q.* 2; Haun. *de Just. tr.* 5, *n.* 484. Suadetur ex *Conc. Basileensi*, a quo primum tradita est Regula, quod teste *Zypeo* ita habet *non possit postea in petitorio vel possessorio a quoquam etiam ratione juris noviter impetrati molestari.* Estque hoc rationi consentaneum, inquit Less. *de Justit. l.* 2, *c.* 6, *n.* 35, quia est similis præscriptioni, per quam conferri jus etiam pro foro conscientiæ diximus *l.* 3, *p.* 2, a num. 470, valetque hic ratio ibi adducta et si possint præscribi bona Ecclesiastica, cur non beneficia? Hinc respondent, *Ad* 1. Hoc ipso, quod Papa mandet aliquem non molestari super fructibus ex possessione, per hoc sufficienter ei adjudicari jus ad licite percipiendos fructus, quod jus est ipse titulus beneficii. *Ad* 2. Hæc præscriptio est Institutio Canonica, quia per Canones habet hanc vim talis possesio. *Ad* 3. Adhuc possunt subesse vitia impedientia effectum Regulæ, uti sunt inhabilitas possidendi, ingressus per simoniam, intrusio, mala fides, possessio non pacifica etc. de quibus dictum est a num. 695. Quod attinet ad fructus per triennium sine titulo perceptos, hi restitui debent, exceptis illis, qui functioni, et labori respondent : si tamen etiam hos per triennium possedit, præscripsit : item si bona fide comsumpsit, et non sit factus ditior, a restitutione excusatur: Sanch. *cap.* 2. *d.* 34; Luga *n.* 136; Dian. *p.* 7, *t.* 10. *R.* 26.

717 § 2. Possessio decennalis in præsentes, vicennalis inter absentes, de jure communi præscribit jus in beneficio Ecclesiastico, eo modo, quo præscribuntur aliæ res immobiles, secundum dicta *l.* 3, *p.* 2, *n.* 530.

718 *Quæst.* 100. — *Quid notandum sit circa modum obtinendi Beneficium ratione Coadjutoriæ?* R. Seqq.

§ 1. Coadjutoria est facultas alicui concessa adjuvandi beneficiatum in sui beneficii regimine; ideoque de se non est beneficium, Abb. Azor., Castr., *tr,* 13, *d.* 1, *punct.* 9, *n.* 1. Et potest dari ad tempus, vel ad vitam Coadjuti, idque sine, vel cum futura successione, tam in simplicibus quam curatis beneficiis.

§ 2. Papa potest alicui dare coadjutoriam 719
perpetuam cum futura successione etiam non derogando decretis canonum vel Conciliorum quæ detestantur occasiones captandæ mortis alienæ, quia non loquuntur de casu, quo Papa id faciat, Castr., *a n.* 8.

§ 3. Etiam Cardinales, et Episcopi possunt 720
assignare coadjutores pro beneficiis, quorum institutio ad ipsos spectat, Abb. Gonz. Castr. *a n.* 5, sed non nisi ad tempus, Trid. *sess.* 21, *c.* 6, *de Reform.* nec cum futura successione, quia provisio et promissio beneficii vacaturi est irrita, si fiat ab alio, quam a Papa, Castr. *n.* 7 et diximus *a n.* 461. Addit Nicol. *tit.* 1, *d.* 8, *a n.* 3, tunc tantum posse Episcopos et Cardinales, si a Papa habeant indultum conferendi beneficia vacantia in mensibus Papalibus : id tamen non posse Universitates habentes simile indultum; et § 6, notat cum *Brand.* beneficia, super quibus data est coadjutoria perpetua, etiam cum futura successione, cadere sub concordata Germaniæ, ideoque posse Ordinarios hæc beneficia in suo mense vacantia conferre, nisi Papa expresse derogarit concordatis, quod non solet, secundum dicta *n.* 519.

§ 4. Causa dandi coadjutorem est, vel im- 721
potentia administrandi, vel mala administratio coadjuvandi; ut habent jura et Auctores cum Castr. *n.* 4. Quod si pro motivo allegetur infirmitas, hæc debet esse absque probabili spe futuræ meliorationis, nisi simul adesset senectus, quæ ipsa est morbus, Luca, *de benef. d.* 78, *n.* 4.

§ 5. Obtenturus coadjutoriam a Papa, debet 722
in supplica facere mentionem beneficii etiam compatibilis prius obtenti, Garc., Castr., *p.* 10, *a n.* 48. Et si coadjutoria concedatur ad tempus, coadjutor debet actu habere Ordinem et ceteras qualitates requisitas ad ministerium, Castr., *p.* 9, *n.* 11. E contra si concedatur in perpetuum, et ad beneficium non curatum, probabile est satis esse habere ætatem requisitam, et intra annum suscipere Ordinem, *Paris. Gonz. Garc.* Si autem concedatur in perpetuum ad beneficium curatum, docet Castropal., *p.* 10, *n.* 42, debere esse actu Sacerdotem. *Si dicas*, satis esse Parochum intra annum fieri Sacerdotem, *dat* disparitatem quia Parochus non tenetur primo anno per se

ministrare Sacramenta, coadjutor autem tenetur, ne opus sit coadjutore coadjutoris : verum videmus aliter in praxi fieri, quia passim fiunt coadjutores in Episcopatibus, qui Sacerdotium non habent.

723 § 6. Si coadjuvandus fuerit mortuus tempore gratiæ signatæ, coajutor succedere non potest, quia gratia succedendi dabatur dependenter ab obligatione præstandi servitii pro coadjuto, quod nunc non habet locum : si tamen adhuc vivebat tempore Datæ, etiamsi mortuus sit inscio coadjutore ante præstitum ullum servitium, potest succedere, Garz., Gastr., *n.* 34.

724 § 7. Coadjutor potest illa solum, sive spiritualia sive temporalia exercere, quæ jure vel consuetudine pertinent ad coadjutoris officium inter quæ non sunt ea quæ coadjutus potest et vult per seipsum agere; Garc, *p.* 5, *c.* 4, *n.* 274, unde non potest conferre beneficia, quamvis coadjutus non contradicat, Pavin. Sylv. Cor. Rebuf. Garz. *n.* 275; Castr. *d.* 2, *p.* 27, *n.* 5; Leur., *p.* 2, *q.* 679, contra Nav. Campegn. Gonz. Nec tenetur coadjutus talia agere cum consilio vel auxilio coadjutoris, nisi hic ei datus esset ob malam administrationem, Castr. Garz. *n.* 273. Quod si coadjutus esset amens, coadjutor posset quod poterat coadjutus, Az. Paris. Castr. Garz. *n.* 270. Quamvis autem amens non sit, si tamen absit, administrare potest coadjutor, ac si esset proprietarius, et habet stallum in choro, vocem in capitulo; et gaudet omnibus privilegiis, quæ ratione Præbendæ habet coadjutus; huic tamen lucratur omnia, ac tenetur compensare, si quid negligat; nec potest v. g. adire capitulum vel chorum si coadjutus ex justa causa sit invitus, Garz. Castr. *d.* 1, *n.* 10, *a n.* 1. Nec possunt coadjutor, et coadjutus simul in eodem officio ministrare, quia uterque facit unam personam, Garz. Castrop. *n.* 24. Nec coadjutori debetur, sedes aut antecedentia, quam habuit coadjutor, sed sequitur reliquos omnes : talia enim debebantur coadjuto, non ratione Præbendæ, sed ratione longioris possessionis, quam coadjutor nunquam habet cum non possideat beneficium, ideoque nunquam potest ratione coadjutoriæ præferri ulli habenti in tali Ecclesia proprium canonicatum, etiamsi hic canonicus diu post possessam coadjutoriam obtinuisset canonicatum; Gonz. Garz. Castr. n. 11, et iterum *num.* 25, si tamen talis coadjutor deservierit uno vel tribus annis, Regulæ de annali et triennali favent ipsi ut pergat coadjuvare; quia coadjutoriam possedisset, Gonz. Garz. Castr. *n.* 19.

§ 8. Coadjutor non tenetur solvere jura sta- 725
tuta pro ingressu, cum non percipiat commoda, Garz. Castr. *n.* 13. Nec tenetur ad onera, quæ subire solent alii juniores canonici, cum Canonicus non sit, et tantum substituatur coadjuto, Garz. Castr. *n.* 44. si autem velit non residere per trimestre, debet accipere eosdem menses, quos coadjutus, alias censeretur habere sex menses absentiæ, Gonz. Garz. Castr. *p.* 7, *n.* 14.

§ 9. Coadjutus tenetur dare coadjutori con- 726
gruam sustentationem; quia *Qui altari servit de altari vivere debet, cap. Cum secundum Apostolum, de præb.* Trid. *s.* 21, *c.* 6, *de Ref.* Gonz. Garz. Castrop. *p.* 10, *n.* 47. Si autem proventus beneficii utrique non sufficiant, præfertur coadjutus, cum possideat : posset tamen Episcopus cogere populum ad alendum coadjutorem sibi aut alicui Parocho necessarium, Azor, Barbos. Ricc. Castr. *p.* 9, *n.* 3 [1].

1 Huc facit quod ab Innoc. XIII. constitutum est, et aBenedicto XIII. confirmatum est in constitutione super Ecclesiastica disciplina in Regnis Hispaniarum. Eam hic describimus aliis etiam usibus profuturam.

BENEDICTUS PAPA XIII.

Ad perpetuam rei memoriam.

« In supremo militantis Ecclesiæ solio per ineffabilem divinæ sæpientiæ, atque bonitatis aLundantiam, nullo licet meritorum nostrorum suffragio constituti, ea, quæ a Romanis Pontificibus prædecessoribus nostris ad Ecclesiasticam disciplinam sartam, tectamque tuendam, et ubi collapsa est instauranda provide disposita esse noscuntur, Apostolici muniminis nostri patrocinio libenter constabilimus, novisque præsidiis, ut exactius serventur, corroboramus, sicut ad omnipotentis Dei gloriam, Ecclesiæ decus, specialemque Christifidelium ædificationem expedire in domino arbitramur.

§ I.

« Alia siquidem emanarunt a fel. rec. PP. Innocentio XIII. Prædecessore nostro litteræ tenoris, qui sequitur, videlicet :

INNOCENTIUS PAPA XIII.

Ad perpetuam rei memoriam.

» Apostolici ministerii, quod nobis, licet immerentibus, imposuit superni dispositio consilii, ratio præcipue exigit, ut Ecclesiasticæ disciplinæ in iis, qui in sortem Domini vocati sunt, aut servandæ, aut ubi opus fuerit restaurandæ, juxta sacrorum Canonum instituta, et sanctissimas Ecclesiæ leges, et ordinationes omni studio advigilemus; post enim primi parentis lapsum semper ad inferiora nos deprimit humanæ mortalitatis infirmitas, et carnis fragilitate observantiæ vigor paulatim relaxatur, unde et de mundano pulvere religiosa etiam corda sordescere, et in ipso Agro Domini spinas, ac tribulos identidem germinare quotidiana experientia docemur: quod si noxia inde evallantur, et utilia plantentur, dubitandum non est, quin uberior, benedicente Domino, electi sanctorum operum frumenti messis exurgat, omnisque populus in via Domini, prælucente Clero feliciter progrediatur.

» Cum itaque dilectus Filius noster Ludovicus S. R. E. Cardinalis Belluga, et Moncada nuncupatus Ecclesiæ Carthaginensi ex concessione; et dispensatione Apostolica Præsul, in ipsis Pontificatus nostri primordiis nobis exposuisset nonnulla Ecclesiasticæ disciplinæ rationibus, ac saluberrimis sacri Œcumenici Tridentini Concilii Decretis haudquaquam consentanea sensim in diversis inclytæ Nationis Hispanicæ locis obrepsisse, iisque ut opportunum remedium adhiberetur a Nobis, quibus est commissa plenitudo sollicitudinis, nedum ipse Ludovicus Cardinalis, et Præsul, sed et alii venerabiles Fratres Archiepiscopi, et Episcopi Regnorum Hispaniarum humiliter postulassent, eorumque enixis precibus sua etiam studia, ac vota charissimus in Christo Filius Noster Philippus Hispaniarum Rex Catholicus pro ejus singulari pietate, et eximio Christianæ Religionis zelo, datis hac de re ad nos pluribus litteris, conjunxisset: Nos Congregationi particulari nonnullorum ex Venerabilibus Fratribus nostris, ejusdem Sacræ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus Concilii Tridentini interpretibus a nobis deputatorum rem omnem sedulo examinandam demandavimus. Id autem cum ab ipsa Congregatione Cardinalium ea, qua par erat maturitate præstitutum, illiusque sententia ad Nos per ejusdem Congregationis Secretarium relata fuerit; de memoratorum Cardinalium consilio, congruum, et opportunum duximus, ea quæ infra sequuntur ad Omnipotentis Dei gloriam, Ecclesiæ utilitatem, veteris disciplinæ instaurationem, et spiritualem Regnorum Hispaniarum ædificationem hac nostra perpetuo valitura Constitutione statuere, decernere, et declarare.

» I. Primum igitur cum a Patribus memorati Concilii Tridentini, divino afflante Spiritu sapientissime animadversum fuerit, quantum Christianæ Reipublicæ intersit, accuratum haberi delectum circa eos, quibus Sacra Ministeria committenda sunt, et in quorum vitam ceteri Fideles jugiter oculos conjicientes sumpturi inde sunt exemplum, quod imitentur; proptereaque provide ab iisdem Patribus cautum fuerit Ecclesiasticæ Militiæ per primam Tonsuram, adscribendos nonnisi illos esse, qui probabilem præbeant conjecturam, se non sæcularis judicii declinandi consilio, sed sincero animo præstandi fidelem cultum, ac servitium Deo hoc vitæ genus elegisse: volumus ut pro tutiori ipsius Conciliaris sanctionis executione, ab omnibus Regnorum Hispaniarum hujusmodi Archiepiscopis, et Episcopis, non alii ad primam Tonsuram in posterum admittantur, quam quibus Ecclesiasticum aliquod Beneficium statim conferendum sit, aut quos constiterit Litterarum studio operam sic dare ut quasi in via ad Ordines, tum Minores, tum etiamsi deinde Majores suscipiendos versari videantur: vel demum quos viderint expedire alicujus Ecclesiæ servitio, vel ministerio deputari.

» II. Et tam in his, qui ad primam Tonsuram, quam in aliis, qui promoveri ad Ordines etiam Minores optaverint, omnino servetur pariter regula ab eodem Concilio Tridentino tradita; nimirum ut nullus ordinetur, qui judicio sui Episcopi non sit utilis, aut necessarius suis Ecclesiis, quique ille Ecclesiæ, aut pio loco, pro cujus utilitate, aut necessitate assumitur, non adscribatur, ubi reipsa functiones muneri suo consentaneas exerceat. Quod si qui modo reperiantur vel Clericali Tonsura jam initiati, vel ad Ordines sive Minores, sive Majores jam promoti, qui nulli certæ Ecclesiæ, vel loco pio adscripti fuerint, Episcopi adscriptionem hujusmodi vel a seipsis, vel a Prædecessoribus suis omissam statim suppleant non minus quoad omnes in Ma-

joribus Ordinibus etiam Presbyteratus constitutos, quam quoad eos, qui vel sola prima Tonsura, vel Minoribus Ordinibus initiati, Beneficium tamen Ecclesiasticum possident. Ex reliquis autem, ut præfertur, vel sola prima Tonsura insignitis, vel in Minoribus Ordinibus constitutis, sed Beneficio carentibus, nonnisi eos adscribant, quos Ecclesiis suis utiles, vel necessarios esse judicaverint. Ceterum antedictæ adscriptionis executionem differi posse per aliquod temporis spatium, quod ipsis Episcopis conveniens videbitur, permittimus quoad eos, qui a Diœcesi, in qua Tonsuram, vel Ordines susceperunt, causa ediscendi litterarum scientias in aliqua publica Universitate vel Gymnasio, sive ex alia rationabili causa a suo Episcopo approbata, vel approbanda, absentes reperiantur.

» III. Cum autem Clerici, qui in Episcopalibus Seminariis educantur, ut commodius ad litterarum, sacrarumque rerum studium operam conferre, aliisque a Concilio Tridentino præscriptis addiscendis magis assidue incumbere possint, teneantur juxta ejusdem Concilii Decretum diebus tantum Festis Cathedrali, aliisve loci Ecclesiis inservire : hanc quidem servitii per eos obeundi rationem servari in omnibus Hispaniarum Diœcesibus, necnon ipsos generalibus duntaxat totius Cleri supplicationibus, sive Processionibus interesse volumus, et mandamus, sublata quacunque majoris servitii consuetudine, etiam immemorabili, postpositaque etiam quacunque Appellatione, et Inhibitione. Si quod autem Seminarium reperiatur, cujus fundatione aliter cautum esset ob adjectam gravioris servitii legem ab illo, qui Seminarium ipsum fundaverit, seu dotaverit, vel ei piam aliquam legationem contulerit; Episcopi ad Nos et pro tempore existentem Romanum Pontificem id referant, ut desuper opportune provideri valeat.

» IV. Præterea cum maxime deceat, eos, qui propius ad Sacratissima Mysteria accessuri sunt, ultra cetera requisita, congruenti etiam pollere scientia, qua prædíti viam salutis indicare aliis Christifidelibus possint : Episcopi nonnisi eos ex Clero tam Sæculari, quam Regulari ad Sacros Ordines admittant, quos ob scientiam, aliasque qualitates eo gradu vere dignos per diligentem inquisitionem compererint; adeo ut satis non sit illos, qui promoveri ad Ordines prædictos optant, linguam latinam intelligere, Catechismo instructos esse, atque apte respondere quæsitis circa ordinem suscipiendum sibi in examine propositis. Qui vero ad Presbyteratum erunt assumendi, idonei prius per accuratum similiter examen comprobentur ad ministranda Sacramenta; et ad populum docendum ea, quæ scire omnibus necessarium est ad salutem; quod quidem ut recte præstari possit, eosdem Episcopos in Domino hortamur, ut quantum fieri potest, eos tantum ad Sacerdotium assumant, qui saltem Theologiæ Moralis competenter periti sint.

» V. Quod si Domicilium in una Diœcesi habentes, Beneficium vero in altera, ordinari ad ejusdem Beneficii titulum optaverint ab Episcopo, in cujus Diœcesi Beneficium hujusmodi situm est : Episcopus Domicilii debeat eos, si in suam Diœcesim reversuri sunt, super scientia, vel idoneitate examinare ante concessionem Litterarum Testimonialium super eorum natalibus, ætate, moribus, et vita juxta Constitutionem fel. rec. Innocentii Papæ XII. Prædecessoris nostri, quæ incipit *Speculatores*, obtinendarum; addito quoque compertæ idoneitatis testimonio in iisdem Litteris; hæque concedi nullatenus debeant, si antedicto examine tanquam habiles approbati non fuerint, iisque juxta præmissam formam non impetratis, minime possint ab alio Episcopo, cui etiam ratione obtenti Beneficii subjecti sint ad Ordines promoveri; sique secus fiat, Ordinans quidem a collatione Ordinum per annum, Ordinatus vero a susceptorum Ordinum executione, quandiu proprio Ordinario videbitur expedire, eo ipso suspensus sit, aliisque insuper gravioribus pœnis pro modo culpæ Nostro, et pro tempore existentis Romani Pontificis arbitrio infligendis uterque subjaceat. Cumque etiam juxta memoratam Innocentii Prædecessoris Constitutionem, ratione, ac titulo Beneficii in aliena Diœcesi obtenti non aliter liceat Ordines ab Episcopo ejusdem Diœcesis suscipere, quam si Beneficium prædictum sit ei redditus, ut ad congruam vitæ sustentationem, detractis oneribus per se sufficiat, declaramus, sufficientiam hujusmodi præfiniendam esse, non juxta Taxam Synodalem, sive morem pro promovendis ad Sacros Ordines vigentem in loco prædicti Beneficii (nisi tamen illud continuam, et præcisam residentiam requirat) sed juxta Taxam, vel ea deficiente, juxta morem in alio loco Domicilii vigentem.

» VI. Porro ad sartam, tectamque servandam Ecclesiasticam disciplinam non minus momenti habet, quod Clericali militiæ nomen

dare non permittatur iis, qui haud satis idonei sint, quam quod eidem militiæ jam adscripti laudabilem vivendi rationem sectentur eamque morum exhibeant innocentiam, quæ sanctitati suscepti instituti respondeat, multoque magis, quod abstineant iis, quæ a Sacris Canonibus jure, meritoque vetita sunt, uti prorsus indigna hominibus Tabernaculum Domini inhabitantibus, et venerando Altaris ministerio dicatis. Statuimus propterea, atque decernimus, quod qui sunt Clerici, aut prima Tonsura, aut Ordinibus minoribus initiati, nullumque Ecclesiasticum Beneficium possidentes, qui neglectis Concilii Trid. Decretis, habitum Clericalem, ac Tonsuram non deferant, vel si etiam deferant, non tamen certæ Ecclesiæ, aut Loco Pio, cui ex mandato Episcopi adscripti fuerint, inserviant, sive in Seminario Ecclesiastico, vel in aliqua Schola, aut Universitate de licentia sui Ordinarii non versentur; Episcopi, nulla etiam præmissa monitione, eos privilegio Fori privatos declarent, eorumque adscriptionem servitio certæ Ecclesiæ ante factam, deleri jubeant. Sique ii meliorem vitæ rationem non inierint, aut etiam si alii sint, quos ex propria culpa efficiendos idoneos promotioni ad Sacros Ordines, sperari nequeat; idem Episcopi, servata forma a Sacris Canonibus tradita, ad privationem aliorum Clericalium Privilegiorum contra ipsos procedant. Ubi vero reperiantur Clerici Capellanias, vel Beneficia cujuscunque etiam tenuis redditus obtinentes, quorum improba vita aliis offensionem præbens destruat potius, quam ædificet, vel concubinarii, aut fœneratores, vel ebrietati, ludisve alearum dediti, vel satores rixarum, vel negotiatores, vel arma gestantes, vel incertis sedibus vagantes, vel Clericalem habitum, Tonsuramque non deferentes, vel Ecclesiastica Immunitate in fraudem Tributorum, et Vectigalium a Laicis non exemptis solvendorum temere abutentes, vel qui demum similia, aut majora crimina patrantes numero magis, quam merito ad Ecclesiam pertinere visi fuerint; Episcopi, præmissis tamen necessariis monitionibus, servatisque aliis de jure servandis contra ipsos, ad pœnas a Romanis Pontificibus Prædecessoribus nostris, et a Sacris Conciliis impositas, et etiam ad privationem Beneficiorum, Capellaniarum, et Ecclesiasticorum Officiorum in omnibus illis casibus, in quibus prædicta privatio a Sacris Canonibus imposita est, humanis quibuscunque rationibus posthabitis, procedant, memores, seipsos neglectæ subditorum emendationis condignas, Deo vindice, pœnas persoluturos.

» VII. Sed et cum Personæ Ecclesiasticæ nunquam satis in obsequiis Supremo Numini exhibendis, iisque præstandis quæ eorum statui consentanea sunt exerceri valeant; plurimum in Domino commendamus pium morem in plerisque Hispaniarum Diœcesibus vigentem, ut Clerici tam in minoribus, quam in majoribus Ordinibus constituti, atque etiam Presbyteri, tametsi Beneficia, vel Officia Ecclesiastica non habentes, superpelliceo induti in Ecclesiis, quibus adscripti fuerint; Missæ Conventuali cum cantu celebratæ, necnon primis et secundis Vesperis Officii Diebus Dominicis, aliisque Festis assistant. Quinimo enixe hortamur, ut Episcopi aliarum Diœcesium, in quibus mos ille institutus hactenus non fuerit, id in posterum servari curent in omnibus ac insuper satagant, ut omnes Ecclesiastici prædicti etiam collationibus habendis coram Parochis suis, vel aliis ab Episcopo deputatis, super casibus conscientiæ forum concernentibus, et super ritibus, ac cæremoniis sacris intersint.

» VIII. Et quoniam in prædictis Hispaniarum Regnis reperiri intelleximus Beneficia et Capellanias etiam de Jurepatronatus vel Ecclesiasticorum, vel Laicorum nullo tamen certo proventu instructas, vel adeo tenui ut nec ad dimidiam, nec ad tertiam partem Congruæ pro Clericis ad Sacros Ordines promovendis necessariæ ascendat; malis haud quidem levibus inde erumpentibus occurrere cupientes statuimus, et mandamus, quod Episcopi ad Beneficiorum, et Capellaniarum, quæ nullum certum redditum habent, suppressionem statim deveniant. De aliis vero Beneficiis et Capellaniis, quarum certus annuus fructus ad memoratam saltem tertiæ Congruæ partem non ascendit, decernimus nulli in posterum conferendam esse primam tonsuram ratione juris assequendi aliquod ex dictis Beneficiis et Capellaniis. Utque Patronatuum jura quantum fieri possit, salva remaneant, liceat Patronis tam Ecclesiasticis, quam Laicis ad dicta Beneficia et Capellanias nominare, non tamen veluti ad Beneficia Ecclesiastica requirentia in nominandis primam tonsuram, sed tanquam ad Legata pia; et nominati, tametsi primam Tonsuram non habentes, ea retinere possint tanquam pia Legata cum onere adimplendi omnia onera a Fundatoribus injuncta.

» IX. Non sine gravi Nostri dolore etiam

accepimus, quod quanquan Trid. Synodus decreverit omnes, qui Parochiales, vel alias curam Animarum Annexam habentes Ecclesias, quocunque modo obtinent, debere diebus saltem Dominicis, et Festis solemnibus plebes sibi commissas pro sua, et earum capacitate pascere salutaribus verbis docendo ea, quæ Christifideles ad salutem scire oportet, ac explicando divinæ legis præcepta, fideique dogmata, pueroque ejusdem fidei rudimenta imbuendo, et brevi, facilique sermone vitia denuntiando, quæ declinare, et virtutes quas sectari oporteat, nihilominus nonnulli Parochialium Ecclesiarum Rectores, hæc, quæ suarum partium adeo sunt, prætermittunt culpam hujusmodi a se amoliri nitentes, vel prætextu immemorabilis, sed quidem pravæ consuetudinis, vel quia hæc ab ipsis præstari necesse non videatur; suppetente nimirum copia aliorum habentium Sacras Conciones in aliis Ecclesiis, itemque imbuentium pueros Mysteriis Fidei, vel in scholis, vel in compitis. Ne itaque sub inani istarum aliarumque similium excusationum prætextu tanta Christianæ Reip pernicies struatur, districte præcipimus singulis Hispaniarum Archiepiscopis, et Episcopis, ut omnino efficiant, quod omnes ii qui animarum curam gerunt, munia prædicta per seipsos, vel si legitime impediti fuerint, per alios idoneos diligenter exsequantur. Si vero aliqui non satis habiles ad illa obeunda reperiantur, iidem Archiepiscopi et Episcopi per alios a se deputandos, sumptibus Parochorum minus idoneorum opportune suppleri studeant: et in posterum Beneficia, quibus animarum cura imminet, nonnisi vere idoneis ad memorata Officia per seipsos adimplenda, conferantur.

» X. Præterea, ne Constitutionis S. Pii V. etiam Prædecessoris Nostri in qua taxatur Congrua fructuum portio Vicariis perpetuis Animarum curam exercentibus assignanda, interpretationem ab ejus sententia alienam fieri contingat, declaramus, Constitutionem illam pertinere duntaxat ad Vicarios perpetuos illarum Ecclesiarum Parochialium, quæ aliis Ecclesiis, Monasteriis, Collegiis, Beneficiis, et Locis Piis unitæ sint: necnon portionem annuam fructuum, quæ ibidem statuitur assignanda ipsis Vicariis in summa non majori, quam centum, nec minori, quam quinquaginta scutorum, intelligi debere de scutis argenteis Juliorum decem monetæ Romanæ pro quolibet scuto.

» XI. Quoties itaque in aliis Parochialibus Ecclesiis, quæ, ut præfertur, unitæ non sint, oportuerit ex aliqua justa causa provideri per Coadjutores Parochorum, aut per Vicarios temporarios; curæ erit Episcopis pro data sibi a Trid. Synodo potestate partem fructuum prædictis Coadjutoribus, aut Vicariis assignandam determinare in ea quantitate, quæ pro suo prudenti arbitrio, et conscientia conveniens videbitur, ratione videlicet habita reddituum, et emolumentorum Ecclesiæ Parochialis, in qua deputati fuerint, necnon inspectis conditionibus Loci, numero animarum, qualitate laboris, et quantitate impensarum, quas commissi officii necessitas postulaverit. Quod si Parochi ab Episcopis moniti, congruo iisdem termino præfixo, Coadjutores, sive Vicarios temporarios, quoties opus fuerit assumere neglexerint, poterunt ipsi Episcopi eos, quos huic muneri idoneos censuerint, auctoritate propria deputare cum assignatione antedictæ portionis fructuum. Et nihilominus, ubi etiam prædicti Coadjutores, aut Vicarii temporarii a Parochis nominati, vel assumpti fuerint, de eorum idoneitate Episcopis constare per examen debeat, antequam ad exercitium admittantur; nec satis sit, quod ad confessiones audiendas antea fuerint approbati, nisi aliis etiam qualitatibus ad curam Animarum recte exercendam opportunis præditi noscantur. Quibus, si careant, nec Parochi deinde intra alium similem terminum ab Episcopis præfigendum alios vere idoneos nominaverint; tum pariter ad ipsos Episcopos libere spectet deputatio cum dicta Congruæ assignatione; nec ulla Parochorum contradictio, aut exemptio, aut appelatio, aut cujuscunque Judicis inhibitio exsecutionem deputationis, et assignationis certæ partis fructuum in casibus præmissis suspendere possit, itemque non obstante qualibet contraria consuetudine, etiam immemorabili.

» XII. Verum, quia non satis Animarum curæ et necessitatibus quandoq; consultum est per hoc, quod ad obeunda Parochialia munia alii Sacerdotes Parochis adjungantur, sed majora remedia adhiberi oportet, quoties nempe ob Locorum distantiam, sive itineris difficultatem Parochiani sine magno incommodo pro Sacramentis percipiendis, divinisq; Officiis audiendis accedere ad Ecclesiam Parochialem nequeant; tunc quidem meminerint Episcopi licere sibi pro suo arbitrio, invitis etiam Rectoribus, vel intra easdem Parochias destinare alias Ecclesias, in quibus Sacerdotes Parochorum Coadjutores Sacra-

menta ministrent et Divinum cultum exhibeant, vel novas Parochias, novasq; Parochiales Ecclesias a veteribus distinctas constituere, iisq; novos Parochos præficere, assignata ex redditibus ad veterem Parochialem Ecclesiam quomodocunque pertinentibus convenienti portione ad victum eorum, qui vel tanquam Coadjutores in dictis aliis Ecclesiis deputati vel tanquam distincti et independentes Parochi curam Animarum exercuerint; nulla ad præmissa impendia suffragante appellatione, aut inhibitione.

» XIII. Cum ad præscriptum quoque Trid., Synodi Episcopis is honor tribuendus sit, qui eorum dignitati convenit, eosq; in Choro et in Capitulo, in Processionibus et aliis actibus publicis primus locus esse debeat et præcipua omnium rerum agendarum auctoritas; mandamus id religiose, ac perpetuo observari in omnibus actibus adeo justæ hujusmodi præeminentiæ et auctoritati consentaneis, non obstantibus privilegiis etiam ex fundatione competentibus, consuetudinibus etiam immemorabilibus, sententiis, juramentis et concordiis, quæ suos tantum obligent auctores.

» XIV. Præterea, ut Claustralis quoq; disciplinæ vigor illibatus permaneat, Pontificiæ nostræ sollicitudinis partes etiam duximus interponendas. Cum itaque experientia compertum fuerit quantum detrimenti illi afferatur, ex quo plures ad religiosum habitum admittantur, quam vires reddituum patiantur; moderno, ac pro tempore existenti Nostro et Apostolicæ Sedis in iisdem Hispaniarum Regnis Nuntio per præsentes committimus et mandamus, ut curet et vigilantiam adhibeat, ne contra præscriptum memorati Concilii Trid., in Monasteria, Conventus et Domos, tam Virorum, quam Mulierum, sive Bona immobilia possideant, sive non possideant, major numerus recipiatur, quam qui vel ex proventibus propriis ipsorum Monasteriorum, Conventuum, aut Domorum, vel ex consuetis Eleemosynis, aliisve quibuscunque obventionibus, in commune tamen conferendis, commode possit sustentari.

» XV. Quoties vero Regulares ad Ordines erunt promovendi, servetur omnino Decretum Congregat. Cardinalium Concilii Trid. Interpretum a piæ memoriæ Clemente Papa VIII. Prædecessore etiam Nostro confirmatum die 15, Martii 1596, quo sancitur non ad alium, quam ad Episcopum Diœcesanum Litteras Dimissorias pro eorumdem Ordinum susceptione a suis Superioribus esse dirigendas, præterquam in casu, quo Diœcesanus a Diœcesi abesset, vel Ordinationes non esset habiturus; quo etiam casu in litteris Dimissoriis ad alium Episcopum dirigendis expressa fieri debeat mentio, vel de prædicta Episcopi Diœcesani absentia, vel de illa alia causa, videlicet, quod Ordinationes non sit habiturus: exceptis tamen quoad prædicta Regularibus illis, quibus per speciale privilegium a Sede Apostolica post Concilium Trid. fuerit concessum, ut a quolibet Catholico Antistite ordines suscipere possint, super quo Indulto nihil per præsentes innovare intendimus. Noverint autem Episcopi se debere per semetipsos, secluso ægrotationis casu, Ordines conferre et sacrorum Ordinum collationem statutis a jure temporibus, ac in Cathedrali Ecclesia, vocatis et adstantibus Canonicis, publice habendam esse, vel si in alio Diœcesis loco, semper tamen in Ecclesia quantum fieri poterit digniori et præsente Clero ejusdem loci. Ne vero incertitudo, an ipsi ordinationes sint habituri nimis grave afferat incommodum promovendis varia Diœcesis loca inhabitantibus; per mensem ante singulis vicibus publico Edicto ab iisdem Episcopis denuncietur, se Ordinationes esse habituros, adeo ut quoties denunciatio hujusmodi facta non fuerit, inde satis intelligant Regulares, Episcopum Diœcesanum Ordinationes ea vice minime esse habiturum, sibique idcirco licitum futurum Ordines ab alio Episcopo suscipere cum Litteris Dimissoriis suorum Superiorum ad eum directis, servata in iis forma superius expressa.

» XVI. Episcopi in omnibus Mulierum Monasteriis sibi subjectis Ordinaria, in aliis vero exemptis auctoritate Sedis Apostolicæ inconcusse observari curent, quæ circa Sancti monialium clausuram, vetitumq: in dicta Monasteria ingressum, tam in Decretis Trid. Synodi, quam in Constitutione similis memoriæ Gregorii Papæ XIII, etiam Prædecessoris Nostri edita Id. Jan. an., millesimi quingentesimi septuagesimi quinti provide ordinata sunt.

» XVII. Perpendentes etiam Chistianæ Reip. in primis expedire, ut ministerium, ac potestas clavium in remittendis, retinendisque peccatis recte exerceatur; declaramus Sacerdotes, tam Sæculares, quam Regulares, qui ab Episcopis obtinuerint licentiam audiendi Confessiones limitatam, vel quoad genus Personarum, vel quoad tempus, non posse pœnitentiæ Sacramentum administrare extra tem-

pus, vel locum, vel genus Personarum ab ipsis Episcopis præscriptum, quocunque privilegio, etiam in vim Bullæ, quæ appellatur *Cruciatæ Sanctæ*, competente, nullatenus suffragaturo. Cumq; idem Innocentius Prædecessor per suas die decima nona Apr., an., millesimi septingentesimi, expeditas Litteras decreverit Sacerdotibus tam Sæcularibus, quam Regularibus non licere confessiones eorum, a quibus ex indulto prædictæ Bullæ Cruciatæ ad id electi fuerint, audire, absque præcedenti approbatione Ordinarii illius Loci, in quo ipsi Pœnitentes degunt et Confessores eligunt etiamsi ab Ordinariis aliorum Locorum antea approbati fuissent, ac etiamsi Pœnitentes Ordinariis illis, qui Confessores Electos approbassent, subditi essent; necnon Confessiones aliter factas, ac respective exceptas, nullas fore, irritas et invalidas, et Confessores ipso jure suspensos esse. Nos eamdem Constitutionem approbantes, confirmantes et innovantes declaramus insuper prædictis Sacerdotibus tam Sæcularibus, quam Regularibus ad Confessiones excipiendas, vel ex vi prædictæ Bullæ Cruciatæ, vel ex quocunque alio privilegio electis suffragari minime etiam posse, quod approbati alias fuerint ab Episcopo illo, qui aliquando fuerit Ordinarius Loci, in quo Confessiones audiendæ sint, sed talis tunc temporis amplius non existat, vel quia ab humanis excesserit, vel Episcopatui renuntiaverit, vel quia ad aliam Ecclesiam auctoritate Apostolica translatus reperiatur; sed necessariam omnino esse illius, qui actualiter et pro tempore Ordinariam Jurisdictionem in ea Diœcesi exerceat, approbationem. Hæc tamen suffragetur etiam tacita, eaque adesse censeatur, quousq; præcedens licentia, sive approbatio duret et revocata ab eo non fuerit; in quo casu nova et expressa impetranda erit si illa præcedenter obtenta, vel pro temporis adscripti lapsum expiraverit, vel per posteriorem revocationem sublata fuisset.

» XVIII. Meminerint quoque Regulares, se excipere non posse Confessiones Monialium, tametsi eorum regimini et gubernio subjectæ sint, nisi ultra licentiam suorum Prælatorum Regularium præcedat examen coram Episcopo Diœcesano faciendum, ejusque specialis quoad Confessiones dictarum Monialium approbatio; remota quacunque contraria consuetudine, etiam immemorabili.

» XIX. Cumque ex eodem Concilio Trid. Confessor extraordinarius bis, aut ter in anno offerri Monialibus debeat, qui omnium Confessiones audiat; si in posterum Superiores Regulares quoad Monasteria ipsis subjecta toties prædictum extraordinarium Confessorem deputare neglexerint, vel si etiam ex proprio eodem Ordine semper deputaverint, nec saltem semel in anno ad id munus elegerint Sacerdotem, aut Sæcularem, aut Regularem alterius diversi Ordinis Professorem: in his casibus Episcopi pro suo arbitrio et conscientia deputationem hujusmodi facere possint, nec illa quovis titulo, aut prætextu a Superioribus Regularibus valeat impediri.

» XX. Episcopi insuper abusus omnes, qui in Ecclesiis, aut Sæcularibus, aut Regularibus contra præscriptum Cæremonialis Episcoporum et Ritualis Romani, vel Rubricas Missalis et Breviarii irrepserint, studeant omnino removere. Et si adversus ea, quæ in dicto Cæremoniali statuta sunt, consuetudinem, etiam immemorabilem allegari contingat; postquam recognoverint, aut eam non satis probari, aut etiam probatam suffragari, utpote irrationabilem de jure non posse: exsecutioni eorum, quæ in dicto Cæremoniali constituta sunt diligenter incumbant; nec ulla suspensiva appellatio admittatur.

» XXI. Sedulo pariter caveant iidem Episcopi, ut eliminentur abusus, si qui forsan tam quoad Ecclesiasticos Sæculares, quam quoad Regulares inducti fuerint adversus Concilii Trid. Decretum de observandis et evitandis in celebratione Missarum *Sess.* 22 et contra Regulares, si opus fuerit, procedant ex Apostolica delegatione in eo Decreto ipsis indulta, postposita quacunque appellatione suspensiva; sed solum reservata in devolutivo super quocunque dubio, quod excitari contigerit, declaratione Congregationis pro tempore existentium S. R. E. Cardinalium memorati Concilii Interpretum.

» XXII. Cumque circa Missarum celebrationem in privatis Oratoriis, necnon circa usum Altaris gestatorii a recol. memor. Clemente Papa XI, Prædecessore etiam Nostro, opportunum Decretum promulgatum fuerit die 15 Decemb. an. 1703; Episcopi dent operam ut omnia ibidem statuta etiam in Regnis Hispaniarum serventur: idemque Decretum in suis respective Diœcesibus, ut facilius omnibus innotescat, publicari faciant, addita etiam prohibitione, ne in privatis Regularium Cellis, sive Cubiculis erigatur altare pro re sacra ibidem facienda et contra quoscunque contravenientes Censuris etiam Ecclesiasticis procedant, adhibita quoad Regulares auctoritate

Sedis Apostolicæ in memorato Decreto ipsis delegata, remotaque quacunque contraria consuetudine, etiam immemorabili. Declaramus tamen, quod cum in prædicto Decreto statuatur, non licere Episcopis extra Domum propriæ habitationis in Domibus Laicis erigere Altare, ibique Sacrosanctum Missæ Sacrificium celebrare, sive celebrari facere; hujusmodi prohibitio intelligenda non sit de Domibus etiam Laicis, in quibus ipsi Episcopi forte occasione Visitationis, vel itineris hospitio excipiantur, ut nec etiam quando Episcopi in casibus a Jure permissis, vel de speciali Sedis Apostolicæ licentia absentes a Domo propriæ ordinariæ habitationis, moram idcirco faciant in aliena Domo per modum similis habitationis : his enim casibus licita iis erit erectio Altaris ad effectum prædictæ celebrationis, non secus ac in Domo propriæ ordinariæ habitationis.

» XXIII. Præcipimus quoque accurate attendi, ac adimpleri quæcunque alia præscribuntur in ejusdem generalis Synodi sess. 25, de Regularibus et Monialibus. Cumque in c. 25, amplissime derogetur omnibus contrariis privilegiis sub quibuscunque formulis verborum conceptis, ac Mare magnum appellatis, etiam in fundatione obtentis, necnon Constitutionibus et Regulis etiam juratis, atque etiam consuetudinibus, vel Præscriptionibus, etiam immemorabilibus; sciant omnes derogationem hujusmodi non ad ea tantum referri, quæ in prædicto capite continentur, sed etiam ad alia, quæ in singulis superioribus Capitulis ejusdem sessionis constituta sunt.

» XXIV. Ad hæc, ut recta in Judiciis ratio servetur, præcipimus, quod ubi in Causis Criminalibus Ordinarii Locorum in Regnis Hispaniarum processerint ex Officio, hoc est non ad ullius querelam, sive accusationem, si ab eorumdem Ordinariorum sententiis Appellatio, vel ad Sedis Apostolicæ Nuntium, vel ad Metropolitanos interposita fuerit; tum (ne alioquin si nullus Actoris partes gerat, delinquentes pœnam suis criminibus debitam effugiant) Procuratores Fiscales Tribunalis Nuntiaturæ Apostolicæ, et respective etiam Curiæ Metropolitanæ, instantias, aliosque actus desuper necessarios peragant, et prosequantur, ut prædictæ Ordinariorum sententiæ justam confirmationem, et exsecutionem obtineant. Quod si dictis Procuratoribus Fiscalibus non citatis, et inauditis, contrarias sententias in gradu appellationis proferri contigerit; istæ prorsus nullæ sint, ac irritæ cum omnibus actis gestis, nullumque sortiri debeant effectum; quinimo præcedentes Ordinariorum sententiæ exsecutioni mandentur perinde ac si appellatio ab iis interposita nullatenus fuisset.

» XXV. Ceterum cum generaliter circa appellationes, et inhibitiones satis provisum fuerit per Constitutionem piæ mem. Innocentii Papæ IV, Prædecessoris etiam Nostri in c. *Romana* ac etiam per Decreta Concilii Trid. itemque alia edita die 16 Octob. 1600. a Congregatione Negotiis, et consultationibus Episcoporum, et Regularium præposita, et a præfato Clemente VIII confirmata, ac denique etiam alia promulgata tempore Pontificatus similis mem. Urbani Papæ VIII. Prædecessoris itidem nostri, die videlicet 5 Sept. 1626, volumus, et mandamus, quod quidquid in omnibus memoratis Constitutionibus, et Decretis statuitur, diligentissime per omnes iis comprehensos observetur id causis ad Curias Ecclesiaticas pertinentibus in Regnis Hispaniarum; quacunque consuetudine, etiam immemorabili, vel quovis privilegio, aut stylo concedendi etiam quascunque inhibitiones nuncupatas temporarias, penitus excluso.

» XXVI. Quod vero ad Judices Conservatores, et modum, ac facultatem procedendi in causis Civilibus, quæ ad eorum cognitionem pertinere possint, inviolate custodienda erit norma præscripta in Constitutionibus fel. rec. Innocentii IV. Alexandri IV. Bonifacii VIII. Gregorii XV. aliorumque Romanorum Pontificum Prædecessorum Nostrorum hac de re editis, necnon in Decretis Concilii Trid. sub pœnis ibidem contentis, quas præsenti Nostra Constitutione innovamus, et confirmamus; hoc etiam addito, ut iidem Judices Conservatores, et Mandatorum suorum exsecutores exhibere debeant Episcopis, aliisque Locorum Ordinariis litteras suæ deputationis, quarum vigore procedere intendant.

» XXVII. Enixe denique, et ex intimo Paterni cordis Nostri sensu omnes e religiosissima Hispanica natione monemus, ut memores sint, teneri se exacte, firmiter, et cum effectu observare etiam omnia, et singula in ceteris omnibus ejusdem Trid. Concilii Decretis sancita. Et ne eorum executio posthac ullo modo impediatur, aut retardetur; decernimus, ac declaramus, nullum pro impedienda, aut suspendenda exsecutione Conciliarium sanctionum ejusmodi, aut Decretorum, quæ ab Ordinariis edita fuerint pro exsecutione pariter eorum, quæ in ipso Concilio statuta sunt suf-

fragari posse, ac debere contrarium Privilegium, quod ante prædicti Concilii promulgationem a Sede Apostolica obtentum fuerit, nisi etiam post ipsum Concilium fuerit in forma specifica ab eadem Apostolica Sede confirmatum, vel noviter concessum ; itemque obstare non posse ullum Statutum, vel Concordiam, quæ a prædicta Apostolica Sede specialiter confirmata non sit ; neque quemcunque longævum non usum, aut contrariam consuetudinem, vel præscriptionem etiam centenariam, vel immemorabilem, nisi forsan præfatæ consuetudinis, aut præscriptionis materia capax sit, et insuper consuetudo, aut præscriptio immemorabilis probata jam sit admissa a competenti Judice per tres sententias conformes, vel per unam, quæ in judicatum transierit, nec demum quamcunque appellationem, sive inhibitionem, etiam temporariam ; reservato duntaxat recursu in devolutivo ad memoratam Congregationem Cardinalium ejusdem Concilii Interpretum ; quibus etiam tanquam Exsecutoribus præsentium Nostrarum litterarum, non solum committimus, et mandamus, ut eas, ipsarumque Decreta, et Ordinationes omnes perpetuo, et inviolabiliter observari faciant cum eadem potestate, quæ iisdem Cardinalibus a Sede Apostolica tributa est pro exsecutione Decretorum memorati Concilii, sed etiam privative facultatem impertimur, quandocunque opus fuerit interpretandi, explicandi, ac declarandi eamdem nostram Constitutionem, omnesque, et singulas ordinationes in ea contentas (exceptis his, quæ ad Cæremoniale Episcoporum, Rituale Romanum, et Rubricas Missalis, et Breviarii pertinent) quatenus illis dubietas aliqua, aut difficultas emerserit ; non retardata tamen interim illarum exsecutione, adeo ut ante hujusmodi exsecutionem nec ullus recursus ad eamdem Congregationem Cardinalium, nec ulla super quovis Dubio consultatio promoveri possit. Decretis vero et Declarationibus a prædicta Congregatione faciendis postquam nostra, aut Romani Pontificis pro tempore existentis approbatio accesserit, statim quæcunque reclamatio, aut consultatio omnino cessare, perpetuumque silentium desuper impositum censeri debeat.

» Decernentes pariter easdem præsentes litteras semper firmas, validas, et efficaces existere, et fore, suosque plenarios, et integros effectus sortiri, et obtinere, ac illis, ad quos spectat, et pro tempore quandocunque spectabit, in omnibus, et per omnia plenissime suffragari, et ab eis respective inviolabiliter, et inconcusse observari debere. Sicque, et non aliter per quoscunque Judices Ordinarios, et Delegatos, etiam causarum Palatii Apostolici Auditores, ac S. R. E. Cardinales etiam de Latere Legatos, ac Sedis præfatæ Nuntios, aliosve quoslibet, quacunque præeminentia, et potestate fungentes, functuros, sublata eis, et eorum cuilibet, quavis aliter judicandi, et interpretandi facultate, et auctoritate, ubique judicari, et definiri debere, ac irritum, et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari.

Non obstantibus præmissis, ac quatenus opus sit Nostra, et Cancellariæ Apostolicæ Regula de jure quæsito non tollendo, aliisque Constitutionibus, et Ordinationibus, Apostolicis, necnon quorumque Ordinum, Congregationum, Institutorum, et Societatum, etiam Jesu, et quorumvis Monasteriorum, Conventuum, Ecclesiarum, Locorum Piorum, aliisque, quibusvis etiam juramento, Confirmatione Apostolica, aut quavis firmitate alia roboratis Statutis, et consuetudinibus, ac præscriptionibus quantumque longissimis, et immemorabilibus, Privilegiis quoque, Institutis, et Litteris Apostolicis, Ordinibus, Congregationibus, Institutis, et Societatibus, etiam Jesu, ac Monasteriis, Conventibus, Ecclesiis, et Locis Piis prædictis, illorumque respective Superioribus, aliisve quibuslibet Personis, etiam specialissima mentione dignis, sub quibuscunque verborum tenoribus, et formis, ac cum quibusvis etiam derogatoriarum derogatoriis, aliisque efficacioribus, et insolitis clausulis, irritantibusque, et aliis Decretis, etiam Motu Proprio, ac ex certa scientia, et de Apostolicæ Potestatis plenitudine in genere, vel in specie, seu alias quomodolibet in contrarium permissorum concessis, confirmatis, et innovatis. Quibus omnibus, et singulis, etiamsi pro illorum sufficienti derogatione de illis, eorumque totis tenoribus, specialis, specifica, expressa, et individua, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes mentio, seu quævis alia expressio habenda, aut aliqua alia exquisita forma ad hoc servanda foret, illorum omnium, et singulorum tenores, ac si de verbo ad verbum exprimerentur, et insererentur, nihil penitus omisso, et forma in illis tradita observata, eisdem præsentibus pro expressis, et insertis habentes, illis alias in suo robore permansuris, ad præmissorum effectum hac vice duntaxat

specialiter, et expresse derogamus, ceterisque contrariis quibuscunque.

» Volumus autem, ut earum præsentium Litterarum transumptis, seu exemplis, etiam impressis, manu alicujus Notarii publici subscriptis, et sigillo alicujus Personæ in dignitate Ecclesiastica constitutæ munitis, eadem prorsus fides tam in Judicio, quam extra illud ubique adhibeatur, quæ ipsis præsentibus adhiberetur, si forent exhibitæ, vel ostensæ.

Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem sub Annulo Piscatoris die 12 Maii 1723, Pontificatus nostri anno secundo.

§ II.

» Cum autem, sicut accepimus tametsi præmissa a memorato Innocentio Prædecessore, maturo, ac saluberrimo fuerint constituta, et ordinata consilio, illa nihilominus, nedum plenariæ exsecutioni ut par erat demandata fuerint, neque proinde optatus fructus usquequaque proferre valuerint. Hinc est, quod nos probe considerantes, nihil magis alios ad veram Pietatem, et Dei cultum assidue instruere, et excitare, quam eorum vitam, et exemplum, qui se divino Ministerio dedicarunt, facileque fieri posse, ut populus in via Domini prospere et feliciter progrediatur, si Clerus illi præluceat, ac suavem in eo Sanctioris Disciplinæ, bonorumque operum odorem diffundat, ac propterea eorumdem præmissorum ad hanc tam pium et salutarem finem tendentium subsistentiæ, ac paratæ exsecutione, sublatis quibusvis impedimentis quantum, cum Domino possumus, Pastorali nostra cura, et sollicitudine consulere cupientes, præinsertas Innocentii Prædecessoris Litteras, et quæcunque in eis constituta, ordinata, sancita, decreta, et declarata, ac alias quomodolibet contenta, et expressa, auctoritate Apostolica, et tenore præsentium perpetuo approbamus, et confirmamus, ac quatenus opus sit innovamus, et de novo constituimus, innovamus, ordinamus, sancimus, decernimus, et declaramus, illisque inviolabilis Apostolicæ firmitatis robur adjicimus.

§ III.

Necnon tam dilecto Filio Nostro, et sedis præfatæ in Regnis Hispaniarum Nuntio nunc, et pro tempore existenti, quoad ea, quæ ad ipsum ejusque Tribunal pertinent, quam Venerabilibus Fratribus Archiepiscopis, Episcopis, ceterisque Locorum Ordinariis et Superioribus, ac etiam dilectis Filiis utrique Clero, Sæculari, et Regulari eorumdem Regnorum dictricte, ac sub interminatione Divini Judicii, auctoritate præfata, harum serie præcipimus, et mandamus, ut illa omnia, et singula omni mora, dilatione, et cunctatione sublata, debita obedientia exsequantur, et accurate, et exacte servent, faciantque respective illa ab iis, ad quos spectat, et quandocunque spectabit in futurum, eadem auctoritate omnimodæ executioni demandari, et inviolabiliter observari.

§ IV.

» Decernentes pariter ita in præmissis per quoscunque Judices Ordinarios, et Delegatos, etiam causarum Palatii Apostolici Auditores, ac ipsius S. R. E. Cardinales etiam de Latere Legatos, et dictæ Sedis Nuntios, aliosve quoslibet, quacunque præeminentia et potestate fungentes, et functuros, sublata eis, et eorum cuilibet quavis aliter judicandi, et interpretandi facultate, et auctoritate, judicari, et definiri debere, ac irritum, et inane, si secus super his a quoquam, quavis auctoritate, scienter, vel ignoranter, contigerit attentari.

§ V.

» Non obstantibus omnibus, et singulis illis, quæ prædictus Innocentius Prædecessor in Litteris suis præinsertis voluit non obstare, ceterisque contrariis quibuscunque.

§ VI.

» Ut autem eædem præsentes Litteræ ad omnium notitiam facilius deveniant, volumus illas, seu earum exempla ad valvas Ecclesiæ Lateranensis, ac Basilicæ Principis Apostolorum, necnon Cancellariæ Apostolicæ, Curiæque Generalis in Monte Citatorio, et in Acie Campi Flore de Urbe, ut moris est, affigi et publicari. Sicque publicatas, et affixas omnes, et singulos, quos illæ concernunt perinde arctari, et afficere, ac si unicuique eorum nominatim, et personaliter intimatæ fuissent.

§ VII.

« Utque ipsarum Litterarum transumptis, seu exemplis etiam impressis, manu alicujus Notarii publici subscriptis, et sigillo Personæ in Ecclesiastica Dignitate constitutæ munitis eadem prorsus fides tam in Judicio, quam extra illud ubique adhibeatur, quæ eisdem præsentibus adhiberetur, si forent exhibitæ, vel ostensæ.

« Datum Romæ apud S. Mariam Majorem sub Annulo Piscatoris die 23 Septembris 1724, Pontificatus Nostri Anno primo. »

§ 10. Habens coadjutorem, non ideo excu- 727

satur a residentia, uti de Parocho declaravit S. Congreg. apud Castrop. *num.* 12. Vide dicenda num. 867. E contra coadjuto legitime impedito quominus intersit v. gr. choro, non ideo excusatur coadjutor, quia datus est, ut suppleat in necessitate; Farin. Castrop. *p.* 10, *a num.* 6. Si tamen absit etiam coadjutor, et coadjutus sit legitime impeditus, habetur pro præsente, et fruitur omnibus, ut alius non habens coadjutorem, *cap. unic. de Cleric. non resid. in* 6. Nav., Gonz., Garz., Castrop., *n.* 9 *et* 45. Similiter si coadjutor sit legitime impeditus, censetur pro coadjuto esse præsens; Grat., Gonz., Garz., Gastrop., *n.* 15, id tamen non tenet, si vellet abesse ratione studii in Universitate, aut servitii præstandi Episcopo, nam hoc privilegium non residendi conceditur tantum illis, qui ratione beneficii sui tenentur residere, coadjutor autem non tenetur ratione beneficii, sed officii; Garz., Castrop., *num.* 40. Addit *num.* 41, coadjutorem servientem in Cathedrali posse lucrari fructus beneficii in alia Ecclesia, licet hoc alioqui requirat residentiam.

728 § 11. Si Coadjutus ob excommunicationem esset incapax fructuum, coadjutor posset eos lucrari, non coadjuto, sed sibi, quia tunc non servit nomine coadjuti, sed nomine Ecclesiæ, secundum ordinationem Papæ; Garz., Castrop., *num.* 16.

729 § 12. Habens coadjutorem cum futura successione pro certo beneficio, non potest optare aliud loco illius, nisi coadjutori sit data facultas etiam in optione succedendi coadjuto, alioquin gratia coadjutori facta fieret frustranea; Gonz., Castrop., *num.* 28; hinc etiam ab alio optari non potest Præbenda, quæ vivo coadjuto erat adjudicata coadjutori; Garz., Castr., *num.* 29.

730 § 13. Coadjutor potest per seipsum renuntiare jus succedendi, sed non potest dimittere obligationem serviendi sine consensu Papæ; sufficit tamen consensus Ordinarii, si coadjutus consentiat; Paris., Garz., Castrop., *numer.* 31.

731 § 14. Si quis accipiat possessionem beneficii incompatibilis cum ministerio coadjutoriæ, hæc eo ipso vacat, *Clem. gratiæ, de Rescript.* «Censeris renuntiare gratiæ, ut de Beneficio vel dignitate providearis, si ante adeptionem ejusdem ad Beneficium pacifice obtineas, quod simul de jure cum dignitate vel beneficio, virtute dictæ gratiæ tibi debito retinere non posses, licet illud resignaveris, aut sis resignare paratus; Garz., Castrop., *num.* 30. »

§ 15. Coadjutor potest etiam per substitutum præstare ea, quæ potest per seipsum, et facit tanquam coadjutor, v. gr. potest alicui committere, ut pro se eligat, quia ut ista agat, habet ab Ecclesia, et non a coadjuto : ergo potest delegare alteri; Garz., Castrop., *n.* 35. Et quidem potest talis coadjutor habere duo vota, unum de se, si habeat v. g. dignitatem in illo capitulo, alterum ratione coadjuti, Castrop. *num.* 37. Quod si sit coadjutor dignitatis et canonicatus, potest coadjutor relinquere votum ratione dignitatis, et dare suum ratione canonicatus; Garz., Castrop., *num.* 38. 732

§ 16. Quamvis coadjutor reipsa non haberet dignitatem vel canonicatum, tamen potest esse Judex Apostolicus vel synodalis, quia habet prærogativas talium, quorum est coadjutor, et fictione juris censetur talis, Gonz., Castrop., *num.* 39, contra Garz. Videri possunt plura apud Garz., *p.* 4, *cap.* 5, *a num.* 55; Castrop., *cit. p.* 9 *et* 10; Pignat., *tom.* 4, *consult.* 185; Leur., *in speciali tract. de coadjutoriis, sub titulo, de Vicariis Episcopi.* 733

ARTICULUS III.

Quæ intentio, et qualitates requirantur ad Beneficium accipiendum.

« Resp. I. Ut beneficium aliquod valide, et licite obtineatur, requiritur, ut sit persona capax et habilis, hoc est, ut sit Clericus, non illegitimus (cum quo tamen Episcopus dispensare potest ad Ordines minores, et beneficium simplex, cui Ordo major non est annexus) non irregularis, non excommunicatus, non improbus aut facinorosus, ut habeat scientiam competentem ad munus beneficio annexum, et ætatem legitimam, nisi dispensetur, scilicet pro beneficio simplici anno 14 (sufficere tamen 14 inchoatum, docet Dian. *p.* 3, *t.* 6, *R.* 64, ex Azor., et aliis 5), pro eo, quod Subdiaconatum requirit vigesimum primum; pro eo, quod Diaconatum 22, pro eo, quod Sacerdotium, vigesimum quartum inchoatum, colligitur ex Trident. *sess.* 22, 23, *etc.* In his tamen et similibus casibus multi excusantur; vel quia illud jus ubique non est receptum; vel quia bona fide tres annos fuerunt in possessione, quæ veluti usucapionem et dominium parit. Ita Less. *lib.* 2, *cap.* 34, *d.* 20.

« Resp. II. Qui recepit beneficium quodcunque habens annexum Ordinem Sacrum,

tenetur habere voluntatem, saltem conditionatam clericandi, et Sacrum Ordinem accipiendi, intra tempus a jure requisitum; Laym., *cap.* 14, Less., *d.* 26. Ratio est, quia suscipiens officium, cui obligatio est annexa, omni modo se habilitare tenetur. Imo si curatum seu Parochiale est, habetque intentionem Sacerdotium intra annum non suscipiendi, sed Parochiam dimittendi, non tantum mortaliter peccat, sed etiam ipso jure est privatus, et ad fructuum restitutionem tenetur, ut patet ex *cap. Commiss.*, § 7. *De elect. in* 6. Quod si tamen, mutata voluntate, ante finem anni Sacerdos fiat, fructus retinere potest; imo et Episcopus dispensare potest, ut Vicario substituto, studiis per septennium vacet.

« Dixi I. *Habens annexum Ordinem Sacrum;* quia si is non sit annexus, et beneficium sit simplex, licet illud acceptet animo fructus lucrandi, et deinde uxorem ducendi, nonnisi venialiter peccat, si alias officio suo satisfaciat, ut docent Laym. *num.* 11, Sanch., *lib.* 7, *de Matrim. d.* 45; Vasq. Ratio est, quia illa perversio ordinis non videtur gravis, nec ullo jure vetatur, ideoque ad nullum fructuum restitutionem tenetur. Unde Garz., *p.* 3, *cap.* 4, *num.* 42, talem ab omni culpa excusat.

« Dixi II. *Voluntatem saltem conditionatam;* quia si ex justa causa postmodum status clericalis minus illi convenire videatur, potest animum mutare, etiamsi beneficium sit curatum, v, gr. si primogenitus familiæ, aut frater unicus sine liberis decedat; si optimum Matrimonium ad conversationem familiæ nobilis, vel ad lites graves sopiendas, necessarium offeratur. Ratio est, quia non est mens Ecclesiæ, ita ad Ecclesiasticum statum obligare, ut hæc et similia bona impediantur; Laym., Less., *loc. cit.*

ADDENDA.

735 *Quæst.* 101. — *Quid dicatur esse de forma, et quid tantum conditio requisita ad provisionem beneficialem?* Resp.

§ 1. Illud dicitur esse de forma provisionis, quo non posito actus provisionis non existit, forma enim est, quæ dat esse rei : illud est tantum conditio, sine quo essentia actus potest subsistere, adjicitur tamen actui, et aliquando ita necessario, ut si desit, post se trahat nullitatem actus, et ita dicuntur mediate spectare ad formam seu essentiam actus; Castr., *t.* 13, *in proœm. ad disp.* 3. Docent autem Auctores apud Leur. *p.* 2, *quæst.* 860, *num.* 9, *ex l. Jubemus Cod. de Testam.* si forma respiciat certum effectum, posse per æquipollens adimpleri.

§ 2. Conditiones ad collationem requisitas 736
dedimus *a num.* 380, et facile applicantur reliquis provisionibus; attamen cum diversitate secundum diversam naturam provisionum, uti circa varios modos providendi est dictum. Quid faciendum sit quando fundatio vel statutum requirit, ut provisio fiat cum consilio, interventu, consensu, scientia aut supplicatione alicujus, dictum est *num.* 386. An vero provisio requirat scripturam, dictum est *n.* 388.

Quæst. 102. — *Quid notandum circa fidem* 737
beneficiati, et professionem fidei ab eo faciendam? Resp. seqq.

§ 1. Infideles non baptizati sunt omnino incapaces beneficii Ecclesiastici, cum non sint in Ecclesia : capaces tamen esse possunt, si conversi baptizentur, etiamsi parentes in infidelitate sint mortui; Suar., Sanch., Passer., *de elect. cap.* 56, *a num.* 56, quamvis particularibus decretis ejusmodi descendentes quandoque arceantur a quibusdam beneficiis aut Ordinibus Religiosis, ut refert Leur. *p.* 1, *quæst.* 291. De neophytis seu recenter baptizatis videri potest idem Leur. *quæst.* 292, *et p.* 3, *quæst.* 361.

§ 2. Hæretici sunt incapaces, quia sunt excom- 738
municati, irregulares infames, ac specialiter prohibentur tam jure humano, *cap. Quicunque, de hæret. in* 6, quam divino, 1, ad Timoth. 3, *hæreticum hominem devita.* Extendit hoc Castrop. *t.* 4, *d.* 4, *part.* 5, *num.* 2, ad hæreticos publicos etiam cum Ecclesia reconciliatos. De fautoribus, filiis, ac nepotibus hæreticorum; item de punitis per inquisitionem, item de schismaticis. Vide Leur. *part.* 2, *quæst.* 295, *et seqq.*

§ 3. Provisi in Cathedralibus (1) tenentur 739
professionem fidei emittere coram Episcopo et Capitulo, alioquin non faciunt fructus suos, nec eos juvat possessio, Trid. *sess.* 24, *cap.* 12, *de Reform.* (2). Si autem quis professionem illam omiserit per ignorantiam, inadverten-

(1) *Secus de Provisis in Collegiatis statuit Sacra Congregatio in* Avenionensi *anni* 1586, *et in* Cathacensi *anni* 1726, *die* 9 *Feb. ut videre est apud Lambert. T.* 3, *edict. p.* 225, *et* 226, *et T.* 8. Resol., Sacr., Congreg., *T.* 3, *p.* 273 *et* 275.

(2) *Et Sacra Congregatio in* Alatrina 12 *Feb.* 1661,

tiam, oblivionem, facit quidem fructus suos pro foro conscientiæ, sed pro foro externo non juvabit eum allegata ignorantia juris clari; Barb. *de potest. Episc. alleg.* 61, *num.* 29. Silvius, *part.* 1, *v. Fidei professio.*

740 § 4. Qui admisit Parochiam, tenetur ultro per se, vel per procuratarem [1] specialiter designatum intra duos menses a die acceptæ pacificæ possessionis facere coram Episcopo, vel Vicario professionem fidei, et spondere obedientiam Papæ, etiam Sede Romana aut Episcopali vacante; idem fieri debet, quoties novam Parochiam accepit, uti statuit *Trident.* supra; ad idem tenetur, etiamsi obtineat Parochiam per resignationem, alioquin peccat mortaliter, et tenetur restituere fructus perceptos post illos duos menses, usquedum professionem illam faciat; prius tamen post sententiam Judicis, uti cum aliis Barbos. *de Offic. Parochi cap.* 4.

741 *Quæst.* 103. — *Quid circa Clericatum, et prærequisitos vel annexos Beneficio sit notandum?* Resp. seqq.

§ 1. Clericatus dicitur a κληρος, *Sors*, vel hæreditas, eo quod Clerici in sua Ordinatione assumantur in hæreditatem Domini, vel assequantur hæreditatem in Domino uti dicitur cap. *Cum secundum*, 16. *de Præb.* Acquiritur autem Clericatus per primam tonsuram.

§ 2. Ad quodcunque beneficium Ecclesiasti- 742
cum, aut etiam ad pensiones super fructibus beneficii, per se loquendo, et ordinarie prærequiritur Clericatus, quia laicus non potest possidere jus spirituale, *cap. Si quis deinceps, et seqq.* 16, *quæst.* 7, Lott. *lib.* 1, *quæst.* 4, *n.* 121. Corr. *lib.* 1, *cap.* 5, *num.* 156, *et a num.* 163. Nec sufficit esse destinatum ad Clericatum, aut communiter haberi pro Clerico, quia licet communis error possit reddere illa valida, quæ talis facit, non tamen reddit eum in se habilem ad aliquid; Paris. Leur. *p.* 3, *quæst.* 353, *num.* 3, Nec sufficit Clericatus conjugati, quia jus eum habet tanquam laicum; Paris. Leur. *num.* 3. Nec etiam sufficit laicus Religiosi, qui tantum gaudet privilegio Canonis; Butr., Paris., Rebuff., Leur., *num.* 4, imo præsentatio, aut electio alicujus non actu Clerici, aut prius tonsurati post expeditionem litterarum, etiam antequam eas obtineat, est ipso jure nulla, Passer. *de elect. cap.* 25, *a n.* 335; Corr. *a n.* 109, Nec validatur per supervenientem Clericatum, uti putat Corr., *num.* 101. Idem est de tonsurato ab alieno Episcopo sine dimissoriis,

Non tamen quotidianis distributionibus, si choro intersint, voce in capitulo, aliisque juribus, et prærogativis ex Dignitatum, seu Canonicatuum possessione promanantibus privatur, juxta Resolut. Sac. Congreg. præserttm in Regiensi *ubi responsum fuit :* Distributiones quotidianas non comprehendi in hoc casu verbis Concilii, *et in* Nullius 1595, *in qua rescriptum fuit :* Omissionem Professionis Fidei non privare Canonicum supra narratis possessionis effectibus, sed ipsum, et vocem in Capitulo, et jus præcedendi a die adeptæ possessionis habere, nisi aliud obstet, quamvis professionem fidei non emiserit, *ut legere est in* Capuana Professionis Fidei 6 *Decembris* 1738, T. 8, Resolut. *ejusdem anni* 1738, *p.* 188. *Quod si Canonici justo aliquo impedimento detenti, quominus se ad residentiam intra duos menses conferre; ibique coram Episcopo, et in Capitulo (nam emittendam esse Fidei professionem* coram Canonicis Capitulariter congregatis *statuit Sacra Congregatio die* 7 *Augusti* 1683, *ut in* Cathacensi *T.* 3, Resolut. *p.* 273, *et clarius in eadem* Cathacensi *die* 9 *Febr.* 1726, *ibid. p.* 275, *decrevit eadem Sacra Congregatio,* emittendam esse coram Episcopo, aut ejus Vicario, et etiam coram Canonicis Capitulariter congregatis; sufficere tamen, si emittatur coram Capitulo, cui Episcopus, vel Vicarius Generalis intersit) *professionem emittere possint, nequeunt ad Episcopum confugere pro licentia eamdem professionem in alterius manibus emittendi, sed Sacram tenentur adire Congregationem. quæ ejusmodi facultatem sub ea formula consuevit elargiri,* dummodo cessante impedimento ad suam se conferant Residentiam, ibique eamdem Fidei professionem coram Ordinario et in Capitulo iterum emittant *ut testatur Monacell. Formul. legal. for. Eccl. part.* 1, *tit.* 2, *form.* 13, *num.* 5. *et constat ex pluribus ejusdem Sacræ Congregationis* Resolut. *T.* 8, Resol. *an* 1738, *p.* 189. *Quod vero ad illos attinet, qui Fidei professionem statuto tempore emittere neglexerint, aut minus rite illam expleverint, coguntur ii ad Sacram Congregationem confugere, atque ab illa facultatem petere eam, etiam elapso tempore, emittendi, aut si opus fuerit, renovandi, juxta Decretum editum in* Valentina *an.* 1599. *Iis autem recurrentibus solet Sacra Congregatio facultatem impertiri, ac fructus etiam eousque perceptos, si in bona fide fuerint, condonare, sub onere tamen aliquid Pauperibus elargiendi arbitrio Episcopi, vel sui Confessarii, ut constat ex Resolut. ejusdem Sacr. Congreg. in* Novariensi 16 *Martii* 1630. Bisignanen. 17 *Aug. ejusdem anni,* Toletana *die* 24, *Maii* 1727. Capuana *an.* 1738. *T.* 8, *Thes., p.* 190. *Vide Lambert., T.* 3, *p.* 232 *et* 236.

[1] Emitti posse Fidei professionem per Procuratorem etiam a Provisis in Cathedralibus affirmant Navar., lib. 5. Consil. 11, *de Jurejurando* n. 2. Sanchez *in præcepto Decal.* Tom. 1, lib. 2, cap. 5, n. 7; Barbosa, *Juris Eccl. univ.* lib. 1, cap. 21, n. 56; *Anacl. ad titulum de Jurejurando* n. 182. At saltem quoad Canonicos negativæ sententiæ adhæsit tum Rotæ Tribunal juxta Resolutiones impressas apud Garziam *de Benef.*, part. 3, cap. 3, n. 51 et n. 75. Tum Sacra Congregatio in *Valentina* ann. 1610 et in *Catbacensi* 9. Februarii 1726, in qua ad 2, dubium, *an professio Fidei emitti possit a Canonicis per Procuratorem*, responsum fuit *negative* T. 3. *Thes. Resolut.* p. 275.

quia cum sit suspensus et careat exsecutione, est, ac si non haberet Clericatum ; Cor., *num.* 150, Paris., Leur., *quæst.* 355. Debetque Clericatus exprimi in impetratione beneficii, Paris. *de resignat. lib.* 4, *quæst.* 2, *num* 9, Latt., *lib.* 3, *quæst.* 35, *a num* 1. *Dixi* 1, per se loquendo ; nam fundator potest disponere, ut infans usque ad Clericatum habeat beneficium titulo sæculari ; Garc. *part.* 1, *cap.* 2, *num.* 31, Item Papa potest concedere beneficium laicis, etiam feminis, Barb., *de potest. Episc. alleg.* 72, *num.* 75. Corr., *a num.* 135, V. Leur., *p.* 1, *quæst.* 302. *et seqq. Dixi* 2, *ordinarie*, nam posset laicus præsentari in tempus habile, v. g., *Præsento, quamprimum fuerit tonsuratus : præsento et peto ei dari tonsuram*, dummodo hanc recipiat intra tempus præsentatori concessum; Gutt.,Paris., Lamb., Garc, *p.* 7. *cap*, 1, *a num.* 28, Corr., *lib.* 4, *cap.* 6, *num.* 31. Item, si præsentetur per litteras, satis est esse Clericum, quando præsentatio exhibetnr habenti instituere ; Garc., *num.* 32, Leur., *p.* 2, *quæst.* 158, *num.* 3. Testatur etiam Paris., apud Leur., *p.* 3, *quæst.* 353, *num.* 1, Rotam aliquando resolvisse, quod sufficiat, si præsentandus fuerit proxime clericandus, quia tum non est penitus indignus, cum ante institutionem sit tonsuratus. Non est tamen opus Clericum præsentandum incedere in habitu et tonsura, et quamvis id a *Sixto* V. requiratur ad instituendum; Corr., *num.* 32, Leur., *num.* 4, sed illa Constit., non est valde recepta usu. Ad præfecturam regularem non prærequiritur Clericatus, ut dictum est *num.* 410. V. Leur., *part.* 1, *quæst.* 310, 323, 324.

543 § 3. Si quis ante primam tonsuram suscepit Minores, et in his ministraverit, si hoc delictum maneat occultum, nec ad forum contentiosum deductum fuerit, est quidem irregularis, sed Episcopus potest dispensare, ut habet Trident. *ses.* 24, *cap*, 6, *de Refor.* Si non ministrarit, non est irregularis ; putat tamen Sperell. *dec.* 114, fori Eccl. non esse per 4 Minores capacem beneficii, sed adhuc requiri tonsuram, quam cum Canonistis contra Theologos docet esse Ordinem : sed oppositum videtur dicendum, nam sicuti qui sine ullo alio Ordine fieret Sacerdos, esset Clericus, quia addiceretur cultui et officio divino, et iniret statum Ecclesiæ proprium, ita etiam qui ordinaretur Minoribus sine tonsura.

744 § 4. Præter tonsuram non prærequirit jus commune aliquem Ordinem ad ullum beneficium, sed satis est beneficiandum esse habilem, ut intra annum suscipiat Ordinem beneficio annexum; Lott., *lib.* 2, *quæst.* 47, *n.* 13; Corr., *lib.* 2, *cap.* 10, *num.* 84. Computatur autem hic annus a die pacificæ possessionis; Passer., *n.* 368.; Barb., ad Tr., *sess.* 22, *cap.* 4, et de Canonicis *cap.* 16, *n.* 7. Debetque hunc Ordinem tum recipere, quamvis possideat tantum partem reddituum ; Gl., Laym., Leur. *quæst.* 319, Et si post monitionem negligat recipere, potest declarari ipso jure privatus beneficio per Statutum *Conc.*, *Constant.* sess. 43 de dispens. uti habet declaratio Cardinalium quod etiam poterit facere Capitulum, si sit exemptum; Less. in auct. V. *Beneficium*, cas. 20. Posse tamen quoad beneficia simplicia in hoc dispensare Episcopum, et Capitulum, docent Abb., Laym., et Leur., *quæst.* 322, si id per fundationem non requiratur.

§ 5. Ad electionem in Episcopum, sub pœna 745
irritationis faciendæ, prærequiritur secundum Barb. *de potest. Episc. alleg.* 1. *num.* 37. ut sex mensibus ante fuerit presbyter, vel, uti probabilius docent Less. *lib.* 2, *cap.* 34, *num.* 98. Castrop. *t.* 13, *d.* 4. *p.* 7. *num.* 2. Passer. *a num.* 352, saltem subdiaconus, et cum electus Episcopus secundum Trident. *sess.* 23, *cap.* 2, *de Reform.* teneatur consecrationem recipere intra tres menses, non possit autem consecrari, quin sit Sacerdos, tenetur intra tres menses a die Confirmationis fieri Sacerdos, Passer. *num.* 354, Ad prælaturas autem Episcopatu inferiores præter tonsuram sufficit Subdiaconatus, Passer. *num.* 357. V. Leur., *quæst.* 314. *et seqq.*

§ 6. Ubi divisio Canonicatuum præcepta per 746
Trid. *sess.* 24, *cap.* 12, non est introducta, sufficit prima tonsura, ut quis etiam in Cathedrali sit Canonicus, et quamvis secundum dicta *num.* 397, aliquis sine Subdiaconatu non possit habere votum in Capitulo, tamen habet turnum ordinarium, optationem præbendæ et alia similia, nisi obstet consuetudo, vel speciale Statutum. V. Leur., *quæst.* 318.

§ 7. Si Abbas, Præpositus, Decanus, Archi 747
presbyter, quibus cura incumbit, non fiant Sacerdotes ; item si Archidiaconus non fiat Diaconus intra annum, privandi sunt, cap. *Ut Abbates*, de æt. et qual. præfic. cap. *Cum in cunctis*, de elect. Trident., supra, Nav., Sanch., Passer., *num.* 370. Reliqui beneficiati in Cathedrali vel Collegiata intra annum non recipientes Ordinem annexum secundum Trid., *sess.* 22. *cap.* 4, privandi sunt media parte distributionum ordinariarum, licet horis intersint, usque-

dum Ordinem requisitum recipiant, item voce in Capitulo. Vide Passer., *a num.* 377. Leur., *quæst.* 320, *num.* 5. Quod si moniti adhuc negligant, declarari possunt privati, uti dictum *num.* 744, Vide tamen dicta *num.* 156, nam multis locis consuetudo videtur præscripsisse.

748 § 8. Si Parochus intra annum a die pacificæ possessionis, aut secundum Castrop., *d.* 5, *par.* 6, *num.* 2, a die, quo eam accipere potuit, neglexerit fieri Sacerdos, ipso jure est privatus, cap. *Licet.* 14. De elect. in 6, Laym., aliique cum Leur., *quæst.* 320. Quod tenet Passer., *num.* 364, quamvis primo anno nullos fructus percipiat: estque præterea illa vice incapax istius beneficii, etiam ante omnem sententiam, uti communissime omnes cum Sanch., *in Cons., lib.* 2, *cap. d.* 22, contra nonnullos apud Barb. *de Offic., Paroch., cap.* 5, *num.* 9, *et* 13, qui dicunt non teneri dimittere nisi post sententiam, quod probabile esse agnoscit Castrop., *num.* 6, quia nemo videtur teneri tales pœnas in se exsequi; hinc etiam Henriq., Garc., et alii cum Barb., *num.* 12, admittunt in conscientia non vacare, donec spolietur. Eadem autem obligatio est in Vicariis, et aliis similibus beneficiis curatis, Castrop., *num.* 748.

749 § 9. Si lis aliquantum periculosa initio vel per decursum anni oriatur, potest differri susceptio Ordinis, quia non est æquum, ut quis obligetur ad onus propter beneficium, quo forte privabitur, Garc., Castrop., *num.* 3. Excusant etiam dispensatio et impedimenta legitima, de quibus Castrop., *a num.* 9. Porro Episcopus quoad hoc de jure antiquo dispensare poterat in unico casu, nempe cum Parocho, etiam ad septennium studiorum causa, sed de hoc vide dicta *lib.* 3, *part.* 1. *num.* 748.

An sufficiat Ordo ante ætatem per dispensationem receptus, dicetur *num.* 802, *et* 822.

750 *Quæst.* 104. *Quid circa legitimos, et illegitimos sit præterea addendum?* Resp. Illegitimi omnes, sive sint naturales, sive spurii, sunt irregulares, et inhabiles ad quodvis beneficium, cap. *Cum in cunctis*, cap. *Innotuit.* de elect. cap. *Ut filii*, de filiis presbyt., cap. 1, eodem tit. in 6. Probabile tamen est provisionem illegitimi non esse ipso jure nullam, Pass., et alii cum Leur., *part.* 1, *quæst.* 288. Hic præcipue explicandum est, quinam sint illegitimi, quinam naturales aut suprii, quomodo aliquis legitimari possit, quomodo filii Clericorum excludantur a beneficiis. Quoad successiones vel hæreditates illegitimorum satis dictum est *lib.* 3, *p.* 2, *a num.* 1163.

751 § 1. Illegitimi dicuntur, qui nascuntur extra Matrimonium, et secundum dicta *lib.* 3, *p.* 2, *num.* 1162, si intra tempus, quo concepti sunt et nati, potuerit esse validum Matrimonium inter parentes, dicuntur naturales; si inter eos non potuerit esse validum Matrimonium, dicuntur spurii; hinc si alter vel uterque parens habuerit in sæculo simplex votum castitatis, proles ex his nata est naturalis, quia licet inter parentes tunc esse non potuerit licitum Matrimonium, attamen potuit esse validum, cum tale votum non dirimat Matrimonium, sed tantum reddat illicitum, Molin., Castrop., *t.* 13, *d.* 4, *p.* 1, § 1, contra Azor., et alios. Idem est de prole nata ex patre vel matre post celebrata sponsalia cum alia persona, Castropal., nata autem post sponsalia inter patrem et matrem jure civili censetur legitima, etiamsi sponsus matrem deserat, et ducat aliam, Strickius *de succes. ab intest. diss.* 1, *cap.* 2, § 49, *et* 50, sed jure canonico est naturalis.

752 § 2. Legitimi sunt, qui nascuntur ex Matrimonio non baptizatorum, contracto secundum illorum usum, Pass. *de elect. cap.* 25, *num.* 108. Item nati ex Matrimonio ab utroque fideli contracto mala fide, eo quod putarent subesse impedimentum dirimens, si hoc revera non suberat, Suar., Sanch., *de Matr., lib.* 9, *d.* 36, *num.* 3. Nati vero ex muliere et viro post Matrimonium ratum professo in Religione, sunt spurii, quia solutum erat Matrimonium, et aderat impedimentum dirimens, Sanch., Barb., Leur., *p.* 1, *quæst.* 258. Similiter nati ex viro facto presbytero et uxore id permittente post ratum vel consummatum Matrimonium, quamvis simpliciter et quoad civilia non vocentur, sunt tamen illegitimi secundum quid, irregulares, et inhabiles ad beneficia Ecclesiastica.

753 § 3. Si contrahentes Matrimonium habuerint occultum impedimentum dirimens et præmiserint proclamationes, proles inde nata est legitima, cap. *Ex tenore*, cap. *Cum inter* cap. *Pervenit*; Qui filii sint legitimi, Garc., *p.* 7, *cap.* 2, *n.* 54; si autem sint omissæ proclamationes, censetur illegitima, Barb., ad cap. *Cum inhibitio*, de clandest. despons. neque cum tali dispensabit Papa, inquit Gob., *in Exp. t.* 10, *num.* 501; natus autem ex Matrimonio publico, quod bona fide saltem ab uno ex contrahentibus putabatur esse validum, quamvis revera fuerit invalidum, censeri debet legitimus, uti ex jure probant Castr., *num.* 6; Strik. § 51; Gob., *in Quint. t.* 5, *c.* 37, *num.* 247, qui in exp. *t.* 8, *num.* 438, idem

dicit, quamvis postea sequeretur divortium.

754 § 4. Quando dubitatur, an aliquis sit legitimus an illegitimus, reputari debet legitimus, Barb., Menoch., Mascard., Passer., Castrop., Tamburin., Gob., *num.* 435. Leur., *q.* 265; tum quia in dubio non præsumitur vitium, sed standum est pro favore, et valore Matrimonii, tum etiam quia culpa parentum est dubia, et illegitimitas esset quasi pœna certa: pœna autem certa non respondet culpæ incertæ; et ideo cap. *Lator*, et cap. *Pervenit.* Qui filii sint legit. in dubio, an quis sit illegitimus, rejicitur onus probandi in opponentem. Ex hoc principio dicendum est: 1. Quamvis sciatur, quod uxor ante Matrimonium habuerit copulam cum pluribus, tamen si proles nascatur post septimum mensem ab inito Matrimonio, præsumitur legitima; Gob., *T.* 10, *num.* 197. 2. Quamvis mater illum dicat illegitimum, qui antehac habitus est pro legitimo filio, habendus est legitimus, uti habet communis. Idem est, si parentes dicant se non fuisse veros conjuges,quia delinquentium confessio tantum valet contra ipsos, non autem contra tertium innocentem, nisi accedant alia indicia; Passer., *num.* 179, contra Suar., potestque videri Leur., *q.* 265 et 266. 3. In locis acatholicis nati ex Matrimoniis initis coram Prædicante vel cum impedimento juris Ecclesiastici, quæ apud heterodoxos impedimenta esse non reputantur, censendi sunt legitimi, quia eorum Matrimoniorum validitatem defendunt plures Auctores, uti dicemus *lib.* 6. 4. Si sciatur duos contraxisse cum impedimento dirimente, et dubitetur, an contraxerint mala fide, proles censeri debent legitimæ, Suar., *de Cens. d.* 50, *sect.* 1, *num.* 10. Pass., *n.* 109, quod tenet, etiamsi parentes, postquam bona fide contraxerant, dubitarint de valore Matrimonii, et proles, stante hoc dubio sint genitæ.

755 § 5. Aliqui putant, quamvis certum esset Titium esse illegitimum, si tamen publice habeatur pro legitimo, posse pro tali se gerere, quia est legitimus pro foro externo, nec plus videntur intendere Canones, quorum finis est, ut personæ ad beneficia admittendæ sint publice, et in communi æstimatione honestæ, quod hic erit; et simile quid dictum est *a n.* 38, de puella corrupta, quæ potest se gerere velut Virginem; sed quidquid sit de hoc postremo casu, quoad priorem contradicunt Nav., Suar., Azor., Sayr., Leur., *q.* 262, quamvis Laym., et alii cum. Pelliz., *de Regul. t.* 2, *t.* 7, *cap.* 5, *sect.* 2, *num.* 71, fateantur talem illegitimum, quando causa gravis urget, posse promoveri, etiam ad sacros Ordines sine dispensatione, si hæc haberi nequeat sine propria aut parentum infamia. Ratio nostra est, quia communis sententia tenet cum Diana, *p.* 10, *t.* 13, *res.* 30, etiam occultos illegitimos esse irregulares. Vide dicenda *num.* 781.

§ 6. Legitimatio est restitutio natalium quoad 756
ea, quæ jure positivo illegitimis denegantur: differt autem a dispensatione, quod hæc sit circa aliquos tantum effectus, sitque stricte interpretanda, secundum dicta *lib.* 1, *n.* 798; legitimatio autem sit circa personam, quam reddit aptam ad omnes effectus, ac late sit interpretanda, Passer., *n.* 386, Leur., *q.* 287.

§ 7. Illegitimi naturales fiunt legitimi per 757
subsequens Matrimonium parentum, etiamsi postea prius contrahatur in articulo mortis, et quando facti sunt inhabiles ad generandum, aut post intermedium aliud Matrimonium; Stryck. § 62. Matrimonium enim fictione juris retrotrahitur ad tempus, quo proles sunt genitæ, atque legitimat ex vi sua et legis positivæ, etiamsi parentes aut proles ipsæ legitimationem nollent, vel etiam postea essent ingratissimæ: sufficit autem Matrimonium præsumptum, bona fide contractum, etiam sine cæremoniis et scripturis nuptialibus, dummodo ab Ecclesia, ut validum reputetur, quamvis forte reipsa esset invalidum. Vide Leur., *quæst.* 260, *num.* 1. An autem et quomodo per subsequens Matrimonium clandestinum legitimari possit proles, videri possunt Sanch., *de Matr. lib.* 3, *d.* 44, *n.* 2. Carden., *in t, crisi d.* 11, *n.* 149.

§ 8. Si Caius per fornicationem natus ex 758
Titio et Bertha, moriatur illegitimus, et relinquat proles ex vero conjugio, tumque prius Matrimonium ineant Titius et Bertha, proles Caii etiam immediate legitimantur ex vi hujus Matrimonii, uti late contra alios probat Castr., § 2.

§ 9. Spurii spectato jure Canonico non legi- 759
timantur per subsequens Matrimonium, cap. *Tanta*, qui filii sint legit. Quod si impedimentum dirimens ab uno saltem parentum fuerit ignoratum, quando proles concipiebatur, putant Stryck. § 65, et Castrop., *num.* 9, legitimari, quia sicuti ad hoc, ut filius sit legitimus, sufficit bona fides unius ex parentibus habilibus, ita ad hoc, ut sit naturalis, videtur sufficere, quod unus ignorarit impedimentum dirimens; sed Suar., Garz., Peir., contradicunt, quia cum uterque sciverit se illicite agere, et illa quasi pœna sequatur delictum, putant ex

dispositione juris censendum esse spurium.

760 § 10. Si impedimentum abfuerit saltem tempore nativitatis, adhuc volunt Abb., Butr., Suar., Menoch., Fill., Garz., Pass., *n.* 134, esse spurium, sed probabilius contradicunt Cov., Sanch., Sair., Pont., Peir., Barb., Castr. *n.* 5, quia secundum legem civilem debet hic attendi tempus conceptionis vel nativitatis, prout proli magis expedit, nec huic legi derogant Canones: et idem dicit Castrop., si quocunque tempore intermedio fuerint habiles.

761 § 11. Tam spurii quam naturales legitimari possunt per solum supremum Principem ipsorum, aut ex ejus commissione per alium, v. g. in Imperio Romano per Comitem Palatinum. Supremi autem Principes sunt in Ecclesiasticis Papa; in civilibus, Imperatores, Reges, aliique Principes, qui pro suis terris condere possunt leges, et conditas abrogare, Castr., § 5. Princeps autem Ecclesiasticus legitimat ad favores tantum Ecclesiasticos, sæcularis tantum ad sæculares, quia neuter potest se extendere ultra suum forum, unde Caius hic legitimatus a Cæsare, est legitimus civiliter tantum, et manet irregularis ac incapax Beneficii, capax tamen est jurispatronatus annexi suæ hæreditati; Castr., *n.* 19. E contra legitimatus a Papa est legitimus canonice tantum, fitque capax Ordinum et Beneficiorum, sed non successionis hæreditariæ, nec aliorum jurium civilium solis legitimis concessorum; Gob., *in Quint. t.* 5, *cap.* 37, *n.* 350. Vide tamen etiam Less., in auct. V. *Illegitimus* cas. 2, et præcipue Delbene *de Immunit. Eccles. c.* 10, *dub.* 6, *sect.* 9. Ut autem valeat hæc legitimatio, putat Castrop. § 6, *n.* 13, requiri consensum tam parentum, quam legitimandi, quia invitis non fit gratia. Vide dicta *lib.* 1, *n.* 841. Quomodo autem possit Papa legitimare aliquem etiam quoad civilia, removendo illegitimitatem ab ipso Matrimonio, et veluti sanando radicem, explicat Castrop. § 5, *a n.* 5, et Corr., *in praxi disp. Apost. lib.* 8, *cap.* 3, *a n.* 51; sic enim si Papa per clausulam *ex tunc* vel *ab initio* dispenset in Matrimonio inito cum impedimento dirimente, aut illud postea ratihabeat, tunc sanat radicem, et legitimantur etiam spurii; Abb., Garz., Passer., *n.* 142, quod dicunt verum esse Peir., et Barb., cap. *Tanta*, etiamsi ob mortem unius conjugis Matrimonium non potuerit perfici. Quod si nude dispenset pro Matrimonio contrahendo, manent spurii, Pass., *n.* 144. An vero et quomodo filius legitimari possit a parente, aut Clericus a Principe sæculari, explicat Castrop. § 6, *a n.* 5. Et quas conditiones requirat Rescriptum legitimationis explicat § 7.

§ 12. Episcopus aliique habentes jurisdic- 762
tionem quasi Episcopalem; item Capitulum Sede vacante, possunt cum suis subditis etiam spuriis dispensare ad Ordines minores, et ad beneficium tantum simplex, cap. *Is qui, de filiis presbyt. in* 6; Barb., *ibid. n.* 6. Non tamen ad plura Beneficia, etiamsi tenuia; Azor., aliique apud Leur., *q.* 269. Etiam probabiliter dispensare possunt cum illegitimis occultis ad Sacros Ordines, Avil., Kon., Corneo, Henriq., Laym., Lez., Præpos., Peir., apud Dianam, *p.* 10, *t.* 21, *R.* 24, et cum Pelliz., *n.* 73. Item ad Canonicatum Ecclesiæ Collegiatæ, et inferiora beneficia Cathedralis, quæ non requirunt Ordinem sacrum, Diana *p.* 4, *t.* 2, *R.* 64, et multo magis secundum Nav., Con., Castr., contra Suar., Passer., et alios, ad ministrandum in Ordinibus sacris bona, aut forte etiam mala fide susceptis, ut putat Laym., videri tamen debent de his Barb., *de potest. Episc. alleg.* 45, *a n.* 19; Leur., *q.* 267, 268, 270. Quomodo autem verba talis dispensationis sint interpretenda, dixi *lib.* 1, *n.* 622, potestque videri etiam Leur., *quæst.* 269, et Less., *cas.* 3.

§ 13. Filii illegitimi Clericorum, etiamsi 763
sint legitimati vel dispensati ad Ordines et beneficia, non possunt in Ecclesiis, ubi eorum patres habent aut habuerunt beneficium, obtinere beneficium qualecunque, etiam dissimile, nec pensione super fructibus Beneficiorum, quæ patres habent vel habuerunt, imo nec ullo modo ministrare in illis Ecclesiis, ita Trid., *sess.* 25, *cap.* 15, *de Refor.* circa quod varia dubia, extensiones, et limitationes adducunt Castrop., *d.* 4, *p.* 2, Luca *de Benef. d.* 66, et Pignat., *tom.* 9, *cons.* 140. Leur., *q.* 272, *et seqq.* ubi *quæst.* 278. Idem ex parte extendit ad Regulares; item *q.* 279 *et* 280, ad patrem, qui succederet filio in eodem beneficio, aut in eadem Ecclesia post filium obtineret beneficium. Vide dicta *n.* 700.

§ 14. Filii legitimi Clericorum possunt in 764
eadem Ecclesia habere cum patre beneficium, non tamen succedere in beneficio, nisi mediate cap. *Ad Extirpandas*, et cap. *Constitutus*, de filiis presb. Innoc., Garz., Leur., *q.* 281, *et seqq.* ubi circa hæc plures limitationes, et extensiones et dubia proponit, ac resolvit.

§ 15. Hic obiter notandum est cum Stric., 765
§ 53, illegitimos etiam per hoc discerni, quod non utantur insignibus patris, nisi baculo seu

barra interjecta, quæ incipiat a sinistris, et desinat in imum latus dextrum, quia sunt filii quasi sinistræ. E contra pro legitimis, a dextris desinit in sinistram.

Quomodo omnes illegitimi legitimentur, si in aliqua Religione emittant vota substantialia dictum est *num.* 8, ubi circa hos plura videri possunt.

766 *Quæst.* 105. — *An exposititii, quorum parentes ignorantur, censeri debeant legitimi, ideoque sint capaces beneficiorum?* Resp., Negant Covar. Ugol., Majol., Suar., Vasq., Rebel., Garz., Tond., Corr., Paxjord., quia sæpius sunt illegitimi, præsumptio autem sumitur ex his, quæ frequenter contingunt. E contra affirmant Grat., Felin., Bernard., Paleot., Rodriq., Menoch., Mascard., Salas, Barb., Peir., Pass., Diana, Castrop., Pontius, Leur., *p.* 1, *q.* 265, de quo etiam habet *p.* 3, *q.* 522, quia etiam sæpe exponuntur legitimi ob paupertatem parentum, vel alias causas; in dubio autem facienda est interpretatio in meliorem partem et in favorem prolis, arg. cap. *Ex tenore*, Qui filii sint legit. Et quando est præsumptio contra præsumptionem, illa debet prævalere, quæ continet favorem, et excludit delictum, cum delicta non præsumantur : denique quia in dubio, an quis sit legitimus, an illegitimus, censeri debet legitimus, secundum dicta *n.* 754.

767 *Quæst.* 106. — *Quid notandum sit circa conjugatum, bigamum, servum?* Resp. seqq.

§ 1. Quamvis aliqui dicant Clericum conjugatum in Ecclesia latina esse ex dispensatione Episcopi capacem Beneficii simplicis, quia id videtur supponi cap. *Joannes*, de Cler. et conjug. tamen tenendum est oppositum cum Sanchez *de Matrim. lib.* 7, *d.* 42, *n.* 18, quia cap. *Diversis*, ibid. id prohibetur Episcopis, et reputatur laicus in omnibus, præterquam in privilegio Canonis et fori in criminalibus, juxta Cap. un. De cler. conjug. in 6. Corr., *lib.* 1, *cap.* 5, *a n.* 114. Hinc dicendum est quod caput *Joannes*, loquatur de Clericis dispensatis per Papam.

768 § 2. Bigamia est reiteratio Matrimonii consummati, seu divisio carnis in duas successive uxores : irregularitatem ex defectu significationis Sacramenti, quo Christus cum unica sponsa Ecclesia conjungitur. Est autem triplex, *vera*; si reipsa cum duabus uxoribus consummarit Matrimonium, sive ante, sive post susceptum Baptismum : *Interpretativa* sive per juris fictionem, uti si quis in uxorem ducat et cognoscat viduam a priori viro cognitam, aut etiam non viduam sed prius corruptam ab alio : *Similitudinaria*, si Clericus in sacris constitutus, vel Religionem professus cum virgine invalide contrahat Matrimonium, eamque cognoscat. Vide Busemb. *lib.* 7, *cap.* 5, *d num.* 5. Leur., *p.* 1, *quæst.* 352, *et seqq.* Omnes hi bigami sunt incapaces beneficii, quia sunt irregulares ac prohibentur suscipere Ordines, et in susceptis ministrare, c. *Cognoscamus*, dist. 34, cap. 2, et seqq. d. 25, cap. *Præcipimus* et seqq. dist. 34, cap. un. *De bigamis in* 6, imo prohibentur suscipere tonsuram, cap. *Si quis viduam*, dist. 50. V. Laym., *lib.* 1, *t.* 5, *p.* 5, cap. 6, ad cap. 1, de bigam. num. 3, Item Leur., *quæst.* 353.

§ 3. Papa potest cum omnibus bigamis dispensare ad Ordines, beneficia, et dignitates, quamvis enim cap. 2, De bigam. dicatur, *Non licet contra Apostolum cum bigamis dispensare, ut promoveri possint ad Ordines*, tamen non dicitur non posse, sed tantum insinuatur difficultas, nisi adsit gravissima causa; neque Apostolus ibi promulgat legem divinam, sed Apostolus, et Pastor Ecclesiæ condit humanam, Leur., *quæst.* 356. 769

§ 4. Episcopus non potest cum veris aut interpretativis bigamis dispensare ad ullos Ordines, nec ad ministrandum in eis, nec ad tonsuram aut beneficium ullum, Nav., Suar., Garz., Laym., Barbos., Pias., Diana, Fagn., *ad cap.* 2, *de bigam. a num.* 33. Passer. *de elect. cap.* 27, *num.* 66, contra Sylv., Avil., Azor., Sair., Sanch. *de Matrim. d.* 86, *num.* 11, quorum aliqui dixerunt posse dispensare ad omnia beneficia, alii ex cap. *Super eo*, de bigam. non posse quidem ad recipienda, sed ad recepta ; sed oppositum habetur ex cap. 2. *De bigam.* et cap. un. *De bigam.* in 6. cap. *Confidat*, dist. 50. Potest tamen dispensare Episcopus in bigamia similitudinaria, Suar., Laym., non tamen si post Sacros Ordinos, vel professionem religiosam duxerit, et cognoverit viduam, quia talis incurrit irregularitatem indispensabilem, cap. fin. *De bigam. non Ord.*, Suar., Sanch., Leur., *quæst.* 357. 770

§ 5. Potest Episcopus dispensare cum Religiosis, uti cum aliis, Suar., Sanch., Laym., Pirh., Leur., *n.* 2. Superiores autem eorum plus non possunt quoad hoc circa subditos suos, quam Episcopus. Leur., *quæst.* 358. 771

§ 6. Vere servi, seu mancipia, sunt irregulares, nec ad ullum beneficium, nec ad primam tonsuram promoveri possunt, cap. 1, et cap. *Consuluimus*, De servis non ord. cap. *Generalis*, et cap. *Admittuntur*, dist. 54, Leur., 772

quæst. 359. Excipe, nisi sint plene liberti seu absolute, et in perpetuum manumissi, cap. *Si quis*, dist. 54. Leur., *quæst.* 361. Quod si servus sciente et non contradicente Domino tonsuretur, fit liber, cap. *Si servus* 20, dist. 54. Suar., De Cens., ult. sect. 5. *n.* 5 Si ignorante domino ordinetur tantum Minoribus, manet servus, cap. *De servorum*, dist. 54. Suar., supra. Si contradicente vel ignorante domino suscepit Subdiaconatum aut Diaconatum ab Episcopo sciente, fit liber ; sed Episcopus, aut qui id procuravit, tenetur reddere duos servos æque bonos, vel duplum pretium solvere, cap. *Si servus*, De servis non ordin. Si servus ipse procuravit nemine conscio, debet domino dare sui similem, vel se ex proprio peculio redimere, vel si neutrum potest, debet reddi domino, et privatur usu Ordinum ac privilegio fori, cap. *Ex antiquis*, dist. 54, retinet tamen privilegium Canonis, Sair., Pirh. Si sic suscepit presbyterium, manet liber, sed perdit usum peculii, si quod habeat, cap. *Ex antiquis* : ibid. Si non habeat, tenetur servire in officiis spiritualibus, cap. *Frequens*, ibid. *Dixi* veri servi, nam originarii, quales sunt in his partibus, non sunt irregulares, quamvis indigeant consensu illorum, quibus obligantur ad obsequia personalia, cap. *Admittuntur*, ibib. Laym., *lib.* 1, *t.* 5, *par.* 5, *cap.* 8, *num.* 2.

773 § 7. Servum ab irregularitate absolvere potest solus Papa ; Laym., Pirh., Leur., *quæst.* 632.

774 *Quæst.* 107. *Quid de illo sit dicendum, qui est in censura aliqua, vel irregularitate ?* Resp.

§ 1. Excomunicatus excommunicatione majore, etiam ab homine, quamvis injuste, dummodo rite sit lata : et quamvis talis excommunicatus sit toleratus ac plane occultus, aut etiam nesciatur incurrisse, vel putetur esse absolutus, est nihilominus inhabilis ad omne beneficium, et pensionem quomodocunque acquirendam, cap. *Postulastis*, de Cler., excom. cap. *Pastoralis*, de appell. *cap.* 1, de Rescript. in. 6, Garz., *p.* 7, *cap.* 13 ; Pass., *de elect. cap.* 25, *a num.* 445 ; Barb., ad cap. *Postulastis*, Leur., *p.* 1, *quæst.* 325. Et si constitutus in tali excommunicatione, etiam ignorans aut se non reflectens accepit beneficium, tenetur fructus perceptos restituere, quia non habet titulum faciendi suos ; Less., in auct. v. *Beneficium*, cas. 7.

775 § 2. Si provisio facta sit ante excommunicationem, sed acceptio possessionis fiat in excommunicatione ; Covarr., Kon., Hur., et alii dicunt provisionem esse invalidam, quia quando acceptat, aut ingreditur jus, est illius incapax : ergo illud non accipit ; oppositum tenent Suar., Vasq., Paris., Garz., Barb., Passer., *num.* 450. Diana, *p.* 4, *t.* 4, *R.* 56, quia jura tantum irritant collationem et electionem, per quam excommunicato jus acquiritur, non autem acceptationem vel possessionem, quia acceptatio est tantum juris acquisiti receptio, possessio autem est potius aliqui facti quam juris ; si tamen per hæc acquireretur, provisio invalidaretur ; Leur., *q.* 329.

§ 3. Si electio vel præsentatio facta sit tem- 776
pore excommunicationis, sed acceptatio, confirmatio aut institutio fiat extra; Abb., Suar., Garz., Barb., Less. Kon., Pas., *n.* 448. Leur. *quæst.* 329, probabilius dicunt provisionem esse invalidam, quia quod ab initio nullum est, nec tempore, nec acceptatione, nec confirmatione aut institutione fit validum. Putat tamen Bonac., Henr., Diana supra, Sanch. *de Matr. l.* 8, *d.* 7, *n.* 12, esse probabiliter validam, quia prior electio vel præsentatio videtur in prima voluntate durare usque ad sublationem excommunicationis, quando acceptans est capax. Quid in Rescriptis operetur clausula absolutoria, *a quibusvis*, videri potest Leur. *q.* 329, *n.* 4.

§ 4. Excommunicatio minor facit promotio- 777
nem ad beneficium non simplex esse irritandam, cap. *Si Celebr.* De Cler. excom. Suar., Passer., *n.* 473, contra Abb. et alios. Si tamen probabiliter ignoretur a promovente et promoto, valet promotio, quia lex loquitur tantum de scienter agentibus; Passer. aliique contra Garz. Quod si alteruter tantum ignorarit, videtur irritanda, Garz. et alii contra Host. et Peir; V. Leur. *q.* 303 *et* Dian., *p.* 11, *t.* 5, *R.* 5.

§ 5. Suspensus simpliciter ab omni officio 778
et beneficio, etiamsi sit occultus et non denuntiatus, promoveri non potest ad dignitates, vel beneficia Ecclesiastica, cap. *Cum bonæ.* De ætat. et qual. præl. putant tamen Laym., Castr., aliique cum Diana *p.* 11, *t.* 5, *R.* 4, contra Suar., Th., Hurt., et alios apud Pass., *n.* 493, promotionem talis suspensi non esse ipso jure irritam sed irritandam. Quod si suspensus ab omni tantum officio promoveatur ad beneficium curatum aut simplex, promotio est etiam irritanda, quia omni beneficio annexa est aliqua functio, quæ ipsi prohibetur, qualis est saltem privatim orare Horas tanquam Ministrum et Officialem Ecclesiæ : nemo autem potest promoveri ad hoc, quod prohibetur exercere, argum. cap. *Translato*, de constit. Si autem suspensus sit ab officio

tantum particulari, potest promoveri ad beneficium super alio beneficio fundatum, Pass., *a num.* 478. Et hæc applicari debent suspenso a beneficio, quia omne beneficium est propter officium annexum; Pass., *num.* 492. Denique suspensus ab aliquo Ordine, promoveri non potest ad beneficium requirens usum talis Ordinis : potest tamen ad aliud requirens vel solam primam tonsuram vel usum alterius tantum Ordinis; Pass., *n.* 489; V. Leur. *q.* 331 *et* 332.

779 § 6. Interdictus personaliter, etiam occultus, est inhabilis ad omne beneficium, quia prohibetur exercere omnia officia Clerici, quale est saltem orare Horas, cap. 1, *de postul.* cap. ult. *De excess. præl.* cap. *Episcoporum*, de priv., in 6; Pass., a n. 497; Leur. *q.* 333. Idem est de violante interdictum, c. *Is qui*, De sent. excom. in 6, de quo tamen vide Leur. *q.* 334.

780 § 7. Irregularis non potest promoveri ad ullum beneficium vel pensionem Ecclesiasticam, uti habet communissima cum Leur. *q.* 335, quia cum omne beneficium et etiam prima tonsura tendat ad Ordines et horum usum, et susceptio ac usus omnis Ordinis prohibeatur irregulari, etiam prohibetur beneficium; Pass. *n.* 506. Si tamen irregularitas impediat usum alterius tantum Ordinis, poterit recipi beneficium requirens usum alterius tantum Ordinis antea suscepti; Garz., Leur., *q.* 335. Habetque sententia communior promotione irregularis esse ipso jure nullam, licet Felin., Laym., Dian., Castr., Leur., *q.* 336, probabiliter dicant esse tantum irritandam; peccatur tamen graviter sic admittendo, quia in re gravi est inobedientia contra Sacros Canones, teneturque talis statim petere dispensationem, Pass., n. 519.

781 § 8. Si quis in occulto ejusmodi impedimento constitutus non possit recusare beneficium, nisi se graviter infamando vel dando scandalum, potest acceptare, sed tenetur statim procurare absolutionem ab eo, qui non tantum possit absolvere, sed etiam nullitates antecedentes sanare; Suar. *de cens. d.* 13, *sess.* 1, n. 31; Peyr., Sa., Garz., Leur. *q.* 327, et 348. Vide dicta n. 755, et dicenda a n. 835.

782 *Quæst.* 108. — *Quid circa aptitudinem corporis sit addendum?* R. seqq.

§ 1. Generaliter ex tit. *De corpore vitiatis, de Clericis ægrotantibus*, Cap. *Nisi cum pridem*, De renunc. Trid., *sess.* 22, *c.* 4. *De Ref.* illa dispositio corporis reddit incapacem beneficii, quæ reddit inhabilem ad decenter præstandum officium beneficio annexum; Castr. *tract.* 13, *d.* 4, *p.* 4, *num.* 1. Specialiter autem loquendo, incapaces beneficii acquirendi sunt. 1. Cæci, surdi, muti, non tamen lippi, carentes uno oculo, surdastri, balbutientes; Navarr., Peyr., Suar., Pass., Leur., *part.* 1, *quæst.* 230. 2. Laborantes quasi continua paralysi aut podagra; Barb., Peyr., Sair., Paris., Leur. 3. Habentes infirmitatem habitualem et radicatam duraturam notabili tempore, et impedientem a præcipuis functionibus beneficii, vel Prælaturæ, S. Th., Abb., Suar. Item valetudinarii communiter lecto affixi; Paris., Menoch. 4. Carentes primaria aliqua corporis parte : vel ita deformes, ut sine notabili honore et scandalo obire nequeant munia Ecclesiastica; Pass. de elect., cap. 25, a n. 327. Plura de his dicentur, l. 7, quando de irregularitate.

§ 2. Qui habet vitium corporis, ob quod inhabilis est ad Presbyterium, etiam videtur inhabilis ad Ordines Minores et tonsuram, adeoque et ad omne beneficium, nam. c. 60; *Non confidat*, dist. 50, absolute dicitur corpore vitiatos non esse applicandos divinis Ministeriis, et finis primæ tonsuræ ac aliorum Ordinum est Presbyterium : ergo inhabilis ad hoc etiam est ad illos; Tol., Garz., Ugol., Castr., Leur. *q.* 231, contra Val., *t.* 4, *d.* 7, *q.* 19, *p.* 3. Si tamen aliquis post susceptum Clericatum contrahat vitium corporis, ob quod fit irregularis, potest promoveri ad beneficium, cujus officium non impeditur, quia irregularitas ex defectu corporis superveniens ordinato impedit illius tantum Ordinis exercitium, ad quod reddit inhabilem : ergo etiam illius tantum beneficii assecutionem, cujus impedit exercitium, seu obligationem, Azor., Suar. Hinc referunt Less., Garz., Castr., Leur. *q.* 239, cum omni beneficio annexa sit obligatio Horarum, qui per vitium superveniens redditur inhabilis ad legendum, esse inhabilem ad omne beneficium. 783

§ 3. In Prælatos eligi non possunt : 1. amens licet habeat lucida intervalla, quia Prælatus debet esse omni tempore aptus ad gubernandum, Pass. *n.* 5. 2. Qui semel fuit fatuus, si causa permaneat et probabile est illorum electionem pro Cathedralibus et Collegiatis esse irritam per Trid. *sess.* 22, *cap.* 4. De Reform. *Nec aliis in posterum fiat provisio, nisi iis, qui jam ætatem et ceteras habilitates integre habere dignoscantur, aliter irrita sit provisio*, Pass. *n.* 10; Leur. *q.* 233. Si tamen probentur 784

esse perfecte sanati et antecedenter habuerint Ordinem ad prælaturam requisitum, eligi possunt, Pass. *n.* 7; Leur. *q.* 232, sed ordinari non possunt, quia sunt irregulares, Suar., Bonac., Leur. 3. Qui frequenter se inebriat, quia est velut amens per intervalla, Peyr., Barb., Pass., Leur. *q.* 234. 4. Semel possessus a dæmone, si antecedenter non habuerit Ordinem requisitum, quia ob irregularitatem ordinari non potest; si tamen habuerit Ordinem prærequisitum et probet se liberatum, eligi potest, Suar., Pass., Leur. *q.* 235. 5. Epileptici, nam hi, non ordinati, sunt perpetuo irregulares, tamen ordinati et raro, v. g. in mense tantum semel sine inconditis vocibus cadentes, eligi possunt, multo magis, si morbo sint liberati, quod probatur per dies 30. c. *In tuis litteris* 7, *q.* 2. Suar., Bonac., Sil., Pass., Leur. *q.* 236, ejusmodi tamen defectuosorum electiones non sunt ipso jure irritæ, sed irritandæ; Pass. *n.* 239. Quod si talis infirmitas vel inhabilitas ad regendum superveniat Prælato confirmato, non deponitur, sed ei datur Coadjutor, Pass. *n.* 332.

785 *Quæst.* 109. — *Quid addendum sit circa morum probitatem?* R.

§ 1. Cap. *Cum in cunctis*, de Elect. cap. *Grave nimis*, De Præb. *Clem.* 1, de ætate qual. Trid. *sess.* 24, *c.* 18, de Ref. præcipitur, ut inquisitio fiat in mores ac honestatem beneficiandi; estque saltem irritanda promotio illius, qui deditus est gravibus peccatis cum animo in iis perseverandi : esset enim scandalum, talem adhibere aut relinquere in ministerio sacro; Nav., Castr. *t.* 13, *d.* 4, *p.* 5. Imo si secuta erat infamia, hæc potuit reddere irregularem et inhabilem, adeoque irritare provisionem, secundum dicenda, *n.* 787. Delicta autem, quæ secundum dicenda *a n.* 940, inducunt privationem beneficii, multo magis impediunt provisionem beneficiandi. V. Leur. *p.* 3, *q.* 356.

§ 2. Præsentatus invalide ob crimen, si se emendarit, potest denuo præsentari, saltem accedente dispensatione Superioris, Abb., Laym., Leur. *p.* 2, *q.* 168.

786 *Quæst.* 110. — *Quænam infamia obsit beneficiando?* R.

§ 1. Quid sit fama et infamia, dixi *l.* 3, *p.* 2, *n.* 1191. Est autem duplex fama, alia de homine, alia inter homines : *fama de homine* est illæsæ dignitatis status moribus et vita comprobatus, cap. *Cognitionem*, § *Existimatio* ff. De variis et extraord. cognit. *Fama inter homines* est communis opinio voce manifestata, soletque dici vox populi seu Pica rei gestæ, uti ait Baldus. Differt a rumore, quod hujus nesciatur auctor, sitque particularis proclamatio et facile deficiat, fama autem habeat auctorem, sit communis proclamatio et crescat eundo. Utraque fama tum dicitur *publica*, quando jus vel factum per eam redditur notorium, id est, transit ad notitiam majoris partis communitatis, nam per majorem partem repræsentatur totus populus, *l. Nulli et l. Plane*, ff. Quod cujuscunque univers. nom. Notorium autem est, vel *juris*, quod provenit ex judiciali confessione, probatione, aut re judicata; vel *facti*, cujus testis est populus, ita ut dissimulationi non sit locus; vel *præsumptionis*, si ex circumstantiis publicis a jure acceptetur pro veritate. Ad notorium requiritur scientia viciniæ, vel majoris partis ipsius, dummodo, inquit Abb. in cap. *De manif.* 2, *q.* 1, non sint minus quam 10 personæ in loco : unde ubi non sunt 10 personæ, non potest oriri notorium, uti fatetur Bart. in cap. *Scriptus*, *n.* 2, *v. Quid ergo.* Vide dicta *l.* 3, *p.* 2, *n.* 1219, ubi magis particulariter id explicatum est. Similiter infamia alia est *juris*, si secundum leges inducatur per sententiam et ita lex reddit sodomitas infames, licet crimen divulgatum non sit, Jason et alii cum Leur. *p.* 1, *q.* 339. Alia *facti*, si ex facto ipso independenter ab omni lege humana exurgat apud bonos et graves homines, recte enim notant Sanch. et Garz. *p.* 7, *c.* 8, *n.* 13, ex c. *Qualiter et quando* 24, De accus. et c. *In cunctis* 11, *q.* 3, eum non esse infamem, cujus fama læsa est tantum apud maledicos, mulieres, pueros, leves personas : etiam recte notat Abb. in cap. *Inquisitionis*, *n.* 6, et colligitur ex cap. *Ubi periculum*, de elect. 6, in majoribus criminibus ad infamiam requiri majorem numerum personarum, quæ sciant; et adhuc multo majorem numerum ad infamiam personæ publicæ quam privatæ.

§ 2. Infames infamia facti ex delicto notorio non debent provideri : provisio tamen eorum non videtur ipso jure irrita sed irritanda, quando sufficienter constabit de delicto; hinc si Presbytero adultero et de adulterio infamato etiamque punito fiat collatio, debet saltem irritari : ac idem est, si de eo sit vehementissime suspectus. Less. in auct. *V. Beneficium*, *cas.* 5. Infames infamia juris, si non sint declarati per sententiam, licet provideri non debeant, tamen provisio eorum non irrita ipso jure et si confirmetur, antequam provisus decernatur infamis, provisio 787

recte est confirmata, licet ob delictum postea puniri possit etiam privatione beneficii; sed si infamia est latæ sententiæ, provisio infamati est ipso jure nulla, quamvis ante declarationem sit tolerata ab Ecclesia; et ideo acta per jurisdictionem talis provisi valent ex titulo publici officii, attamen per subsequentem declarationem criminis infamantis, ipso jure ruit provisio et confirmatio, suntque irrita omnia acta provisi privata et non provenientia ex officio. Quod si quis infamis provideatur post sententiam declaratoriam criminis cui annexa est infamia ipso jure, provisio est nulla, nec toleratur, sed omni effectu caret. Ita de electione Pass. *c.* 25, *n.* 595, quod similiter valet de aliis provisionibus, possuntque hæc videri per partes explicata apud Leur. *q.* 340 *et seqq.*

788 § 3. Putant Navar., Rodriq., Mirand., et alii cum Barbos. *De Potest. Episc. alleg.* 43, *n.* 30. Episcopum aut Prælatum posse cum subdito beneficiando dispensare in infamia, sed dicendum est tantum posse dispensare in effectibus, quod causa infamia, nam infamia facti, quandiu non purgatur, est impedimentum quasi de jure naturæ excludens a beneficio, uti recte Pass. *n.* 540.

789 *Quæst.* 111. — *Quid addendum sit circa scientiam, peritiam linguæ, gradum quandoque prærequisitum in beneficiando?* Resp. Seqq.

§ 1. In genere, tanta requiritur scientia, quæ cum ordinariis auxiliis divinis et consiliis humanis sufficiat ad prudenter exsequendum officium dignitati, vel beneficio annexum, alioqui tam promovens quam promotus peccant mortaliter; Suar., Mirand., Garz., Leur. *p.* 1, *q.* 242, ubi in qq. seqq. declarat in specie, quæ scientia requiratur ad Clericatum, beneficium simplex, Dignitates, Canonicatus, Parochiam, Abbatiam, Episcopatum; et si horum omnium promotio fiat cum defectu scientiæ, non est ipso jure irrita, sed irritanda, Leur., *q.* 249; hinc si titulum beneficii obtinuerint, non tenentur fructus interea perceptos restituere; promotores tamen tenentur reparare damna ideo causata Ecclesiæ; Nav., Azor., Less., Garz. *p.* 7, *c.* 7, *n.* 26. Quod si quis nequidem sciret legere latine, illius præsentatio ad beneficium est ipso jure irrita, arg. cap. ult. *De temp. ord. in* 6, quia, uti dicitur Cap. *Illitteratos*, dist. 36, *litteris carens, sacris non potest esse aptus Officiis.* Si autem legere et scribere sciat, sed non intelligat, est irritanda, imo est irrita, si sit beneficium curatum vel Cathedrale; Laym., Leur. *p.* 2, *q.* 163. Et defectum omnis litteraturæ esse juris divini ac omnino indispensabilem putant Felin., Maj., Turrec., Paris., apud Leur. *p.* 3, *q.* 358, potestque etiam de hoc videri *p.* 1, *q.* 257. Et ubi nescitur de scientia, vel litteratura sufficiente, promovendus tenetur eam probare acceptato examine; Lott., Leur. *p.* 1, *q.* 251.

§ 2. Ignorans idioma loci, est per Reg. 19. 790
Cancell. incapax beneficii curati in tali loco, cum debeat etiam verbo pascere gregem, nisi forte Papa conferens, v. g. Episcopatum et hoc sciens, censeatur dispensare. Idem tenent Gom., Chok et alii de Vicariis perpetuis, Beneficiis electivis, Commendis, si sint beneficia curata, non autem si curata non sint. V. Leur. *p.* 3, *q.* 354, ubi etiam notat in quibusdam Regnis non posse conferri exteris, licet idioma noverint.

§ 3. Pro cathedralibus Ecclesiis requiritur 791
gradus Doctoris vel Licentia in Theologia aut jure Canonico, vel saltem publicum alicujus Academiæ testimonium de idoneitate ad alios docendos. 1. Ad Episcopatum : 2. Ad Scholasteriam, ubi Seminarium est, nec instituti sunt alii præceptores, Trid. *sess.* 23, *c.* 18, *de Res.* 3. Ad Archidiaconatum habentem annexam curam animarum vel Jurisdictionem, Trid. *sess.* 24, *c.* 12, addens tamen : *Ubi id fieri potest.* 4. Ad Archipresbyteratum, cui annexa est Jurisdictio, Barb. ad Trid. supra. 5. Ad Canonicatum, cui annexus est pœnitentiariatus, Trid. addens tamen posse esse alium, qui aptior pro loci qualitate reperiatur. Hortatur etiam Trid. ut Decani, aliique dignitatem habentes, item media saltem pars Canonicorum in Cathedralibus et insignibus collegiatis sit graduata, id tamen non præcipit, Barb., Garz., Lot., Leur. *p.* 1, *q.* 252. Vide etiam Menochium de arbitr. judic. cas. 425.

§ 4. Debet ille gradus esse susceptus in pu- 792
blica Universitate studii generalis, Lott. *lib.* 3, *q.* 7, *a n.* 123. Quamvis autem mens Trident. sit, ut non adsit tantum gradus, sed etiam competens scientia, Lott. *a n.* 50; si tamen quis habens gradum careret scientia, valide provideretur, Azor., Barb., Garz., Castrop. *tom.* 14, *d.* 4, *part.* 6, *n.* 19, nec privari posset vi legis positivæ, nam observata est per susceptionem gradus, Pass. De Elect. *cap.* 25, *n.* 36. Quod si gradus susceptus sit irritus, quia neglectum est aliquid ad valorem præmittendum, provisio irrita est ipso facto, Azor., Garz., Castrop., Leur. *q.* 254, putat

tamen Sanch. in Cons. *lib.* 2, *cap.* 1, *d.* 57, si quis contra statuta Universitatis, v. g. fieret Magister artium, antequam esset immatriculatus, vel Baccalaureus, si reliqua haberet, non peccaturum graviter, neque Magisterium ideo fore irritum.

793 § 5. Si expresse non dicatur, quod gradus debeat esse ante susceptus, uti si fundatio sic habeat : *Hoc beneficium non conferatur nisi Doctori Theologiæ,* non est opus, ut talem gradum prius habeat, sed sufficit, ut tempore provisionis sit habilis ad illum statim comparandum, cum obligatione comparandi, Less. *lib.* 2, *cap.* 34, *n.* 106. Ratio est, quia præsumitur talem fuisse mentem fundatorum, cum gradus actualis non faciat idoneum : et alioquin sæpe excluderentur digniores, qui forte gradum actu non habent. Et quando dicitur, ut gradus aut certus Ordo suscipiatur intra annum, tempus non currit nisi a die obtentæ pacificæ possessionis, quia incertus de Beneficio exponi non debet periculo perdendi sumptus, aut subeundi onera sine beneficio, Luca *d.* 32, *n.* 12.

794 *Quæst.* 112. — *Quid addendum sit circa ætatem requisitam ad Beneficia?* Resp. seqq.

§ 1. Certa ætas non requiritur ad Capellanias laicas, aliasque etiam pias dispositiones, quæ non subjiciuntur potestati Superioris Ecclesiastici, uti dictum est, *n.* 235. Nec ad pensiones, nisi per accidens septennium, si debeat esse Clericus, Luca de benef. *d.* 95. Etiam ad Papatum non requiritur certa ætas, Castr. *t.* 13, *d.* 4, *p.* 3, *n.* 1. Ad Cardinalatum sufficit ætas necessaria Ordini annexo et hoc tantum ex decentia, quia Papa potest, etiam rationabiliter, in ætate minore creare Cardinalem ; Barb., Castr., Leur. *dec.* 1, *q.* 221. Ad Episcopatum requirit Trid. *sess.* 7, *c.* 1, de Res. ex c. *Cum in cunctis*, de elect. ann. 30, completum, sed in regno Galliæ ex Concordatis cum Leone X, sufficit, ut Episcopus eligendus inchoarit 27 annum Castr. *n.* 2.

795 § 2. Ad omnia beneficia etiam simplicia requirit Trid. ann. 14 inceptum, Nav. tamen apud Dian. *p.* 3, *tr.* 6, *R.* 64, dicit Trid. non esse intelligendum de beneficiis jurispatronatus, cum in odiosis non veniant nomine beneficii, sed passim, et merito rejicitur, nam sunt vere beneficia. Ad principaliter curata requiritur, vel actu Sacerdotium cum ætate ordinarie requisita susceptum, vel saltem illa ætas, qua suscipitur Sacerdotium, cum obligatione intra annum suscipiendi, ætas autem illa est annus 25 inchoatus ; Less., *l.* 2, *c.* 34, *n.* 108 ; Castrop., *n.* 12, Garz., Corr., Lott., Leur., *p.* 2, *q.* 161, aliique 20 Auctores cum Barb. de potest. Ep. alleg. 60, n. 81, et de Off. Parochi c. 5, n. 2, habeturque expresse in c. *Cum in cunctis*, de elect. Ratio petitur ex Trid. sess. 23, ubi postquam de Ref. c. 6, dictum esset neminem etiam prima tonsura initiatum posse obtinere beneficium etiam simplex ante ann. 14. additur c. 12, sic : *Nullus in posterum ad Subdiaconatus Ordinem ante* 22, *ad Diaconatus ante* 22, *ad Presbyteratus ante* 25 *ætatis suæ annum promoveatur;* jam vero beneficia principaliter curata prærequiruntur esse Presbyterum, vel saltem habere ætatem Presbyteri, et obligationem intra annum suscipiendi Presbyteratum. Idem est de Vicariis perpetuis Ecclesiarum Parochialium; Azor., Castrop. Si autem cura sit tantum accessorie annexa, sufficit illa ætas, quæ pro beneficio necessaria est; Luca, Leur.. *p.* 1, *q.* 218. Quod si aliquis de beneficio curato provisus impediretur, quominus posset intra annum fieri Sacerdos, non ideo privatur beneficio, cap. *Commissa,* de elect. in 6, Barb., *n.* 84.

§ 3. Ad dignitatem Episcopatu inferiorem, 796
si simul habeat curam animarum, uti habent quidam Præpositi, Decani, Archidiaconi, Generales Ordinum, Provinciales, Priores Conventuales, requiruntur 25 inchoati; Suar., A., Tamb., Pazjord., Leur., contra Nav., Barb., Lez., requirentes 30 annos. Ad verum Abbatem (cujus signa sunt prærogativa in Choro et Capitulo ac administratio cum jurisdictione) in jure non statuitur certa ætas, communiter tamen postulantur 25 anni. Ad Abbatissam olim requirebantur 40, nunc 30 completi, Feneck. *de benef. c.* 34. Si autem non sit vere Abbas aut Abbatissa, sed tantum nominetur, sufficit ætas, quæ ad beneficia simplicia, Leur. *q.* 223, 224. De dignitatibus apud Moniales vide Less. *n.* 107, et Castr. *n.* 4. De ætate Abbatissæ V. Pignat., tom. 6, cons. 10.

§ 4. Ad Canonicatum qualificatum, qui in 797
Cathedrali vel etiam Collegiata dicitur curatus, quia illi specialiter actu vel habitu incumbit cura animarum, requiritur annus 25 inchoatus ; ad eum autem, qui dicitur pœnitentiarius, requiritur 40. Luca supra ; sufficere autem esse inceptum dicunt Azor. et Castr. *n.* 17, sed alii cum Leur. *q.* 219, requirunt completum. Quod si talis non adesset, qui foret aptus ; poterit e diœcesi assumi aptus etiam sine ea ætate, aut extra diœcesim

accersiri alius habens eam ætatem; Cast., Leur.

798 § 5. Si distributio Ordinum præcepta per Trid. sit facta in aliqua Ecclesia, requiretur ætas ad Ordinem Canonicatui annexum necessaria: si distributio illa non sit facta, sustinent aliqui sufficere ann. 14 inceptum, sed pro Cathedralibus declarationes dicunt requiri eam ætatem, ut provisus possit intra annum promoveri ad Subdiaconatum, quod Luca De Canonicis d. 5, n. 2 defendit, etiamsi nullus Ordo sit annexus tali Canonicatui : in Germania tamen ex universali consuetudine, permittente Papa, solent etiam sine dispensatione et derogatione Trid. tales Canonicatus conferri ingressis annum 14, Luca *de benef. d.* 95, Leur. *q.* 213.

799 § 6. Ad dignitates in Cathedrali vel personatus non habentes curam animarum, nec requirentes Sacerdotium sufficit 22 annus; secundum multos cum Azor. et Barb. de potest. Episc. alleg. 60, n. 66, inchoatus, sed secundum Henr., Less., Garz., Castr., *n.* 10, Leur. *q.* 216, *n.* 1, completus, quia Trid. dicit non debere esse minores 22 annis, qui autem non complevit, est minor: an vero etiam comprehendantur Præpositura et Decanatus, videri potest Garz. *p.* 7, *c.* 4, *n.* 73, et Leur. supra. Ad similes dignitates, et personatus in Ecclesia collegiata plures cum Barb., *n.* 67, et Luca supra dicunt non requiri annum 22, sed sufficere 14, Garz. et alii cum Castrop. *n.* 7, tenent oppositum, quia Trident. sic habet: *In Ecclesiis præsertim Cathedralibus* To *præsertim* autem includit alias præter Cathedrales.

800 § 7. Non ideo requiritur annus 25, ad Canonicatus, quia Ecclesiæ vel capitulo annexa est cura; nam hæc non est penes singulos, sed penes unum specialiter designandum, Luca supra. Pro ceteris Canonicatibus Ecclesiarum Collegiatarum et dimidiis portionibus Cathedralium sufficit ann. 14 inceptus; Garz., Barb., Castrop., *a n.* 18; Leur. *q.* 212. Commendæ Ecclesiasticæ regulantur uti beneficia, Luca supra; item Coadjutoriæ, inquit Castrop., *n.* 13; eadem enim ætas, quæ in Principali requiritur et sufficit, etiam postulatur ad Commendam et Coadjutoriam.

801 § 8. Cum Trid. statuat, ut providendus sit in Ordine, qui tali beneficio est annexus, vel in ætate tali, ut infra annum possit eum suscipere, dubium est, an pro beneficio v. g. Subdiaconali sufficiat te complevisse annum 20, et incepisse 21, affirmant Abb., Fagn., Ugol., Paris., Ricc., Pass., Barb., Gonz., Laym., Leur. *q.* 215, item Azor. et Less., *n.* 110, quia post annum habilis es pro illo Ordine, quod tantum requirit Trid. E contra negant Garz. *a n.* 22, Paxjord., Castrop., *n.* 16, et dicunt ad tales Præbendas requiri actu ætatem, quæ capax sit Ordinis annexi recipiendi, cum obligatione illum recipiendi intra annum, sicuti in beneficiis Parochialibus; quamvis non sit obligatio nisi intra annum suscipiendi Sacerdotium, tamen requiritur actu ætas Sacerdotio apta, secundum dicta n. 795.

§ 9. Si fundatio requirat, ut beneficiandus 802
habeat ætatem pro Presbyterio, quamvis per dispensationem fiat Presbyter ante ætatem, non est capax beneficii, sed inhabilis defectu ætatis, Garc. *n.* 82, Castr. *n.* 21. E contra si fundatio dicat ut sit Presbyter, satis esse per dispensationem Presbyterum ante ætatem; Butr. Less. in auct. V. *Beneficium* cas. 2. Vide dicenda num. 822.

§ 10. Hactenus dicta intelligi debent de be- 803
neficiis secundum se, et nunc post Trid. nam fundatis ante Trid. non est derogatum. Et etiam nunc, si aliter disponatur in fundatione Trid. non obstat, Garc. Castr. *n.* 19; Corr. *l.* 4, *c.* 6, *num.* 23; Leur, *p.* 2, *q.* 160, *n.* 2, unde si fundator nunc velit sufficere ætatem minorem, admitti potest ejus voluntas secundum dicenda *n.* 808.

§ 11. Ætas requisita debet adesse, non tan- 804
tum tempore collationis, sed etiam tempore electionis, præsentationis, impetrationis, quibus jus ad beneficium acquiritur; imo putant Vasq. Garc., aliique cum Castrop. debere adesse tempore, quo te, v. g. ad concursum sistis, alioquin inhabilis postulas beneficium, sed oppositum videtur probabilius, nam per examen vel concursum non confertur jus ad beneficium, sed tantum fit experimentum de majore dignitate; nec petis beneficium, nisi pro tempore, quo eris habilis. Idem est, si quis, dum resignatio fit in ejus favorem, non habeat Clericatum vel ætatem; satis est enim habere, quando a Papa Romæ subsignatur supplica, quia tunc prius acquiritur aliquod jus. Similiter non est opus te ætatem habere, quando impetras Rescriptum gratiæ ad Beneficium proxime vacaturum, sed sufficit habere in tempore exsecutionis, Laym. Leur. *p.* 1, *q.* 212.

§ 12. Si vel minimum desit ætati, obstat 805
valori provisionis vel præsentationis. Nav., Sanch., Garz. *n.* 84. Si tamen patronus aliquem præsentet per litteras, satis est hunc habere ætatem, dum litteræ perveniunt ad illum, cui præsentantur, Rodriq. Vega apud Garc. *n.* 88.

806 § 13. Gl. ad Reg. 17. Cancel. et Sfortias dixerunt numerationem ætatis inchoari posse a die conceptionis, quando est favorabile proli sic numerari, sed Cov. et Sanch. in Decal. *l.* 4, *c.* 35, *n.* 4, dicunt nihil in hac re falsius dici posse, cum generali usu receptum sit ubique ætatem a die nativitatis numerari; consentit Garc. *n.* 89, citans Mol. et Mandos. Ratio autem est, tum quia homo per conceptionem necdum censetur esse in mundo, secundum illud Christi Joan. 16, v. 21 : *Cum autem peperit puerum, jam non meminit pressuræ, quia natus est homo in mundum*, tum etiam, quia dies conceptionis et animationis nimis ignotus et incertus est; neque est idem tempus remansionis in utero quoad omnes : ergo a termino ignoto, et ita incerto male numeraretur ætas. Imo Gonz. et Corr. *n.* 22, docent ætatem quoad beneficialia numerandam esse a die Baptismi, quia per hunc prius nascitur homo in Ecclesia et in ordine ad spiritualia, secundum illud Christi, Jo : 3. v. 7. *Oportet vos nasci denuo,* et v. 5. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto*, adducitque pro hoc communem usum totius orbis, quia ætas probatur per testimonium Baptismi, etiam secundum plures decisiones Rotæ, quas refert. Nihilominus alii cum Sanch. in Cons. *l.* 7, *c.* 1, *d.* 33, *n.* 3, dicunt etiam in ordine ad spiritualia numerari posse a die nativitatis; sic enim Judæus quinquagenarius, si heri sit conversus et baptizatur, utique hodie est capax tonsuræ et cras beneficii, quantum ad ætatem : quod autem petatur testimonium Baptismi ad probandam ætatem, inde est, quia ex illo possumus circiter conjicere de nativitate, aut saltem numerando a Baptismo habemus tempus ætatis sufficiens.

807 § 14. Episcopus, per se loquendo, nequidem ad unum diem potest dispensare in hac ætate etiamsi beneficium sit simplex nec requirens ullum Ordinem, Laym. Azor. Less. Garc. Barb. *de offic. Paroch. c.* 2, *n.* 6; Castr., *n.* 20; Leur. *q.* 217 *et* 228. Possunt tamen per speciale privilegium aliqui Episcopi dispensare infra annum, id est, pro anno, minus uno die pro suscipiendis Ordinibus, sed sic dispensatus est capax beneficii curati, nisi etiam attigerit ann. 25, quamvis anno 24, incepto ordinatus esset Sacerdos, uti dictum est *n.* 705, docentque Corr. *l.* 3, *c.* 7, *n.* 5, et alii passim cum Leur., *q.* 217, *n.* 3. An autem dispensatus in ætate ad Sacerdotium, sit capax beneficii Sacerdotalis, dicetur *n.* 822.

808 *Quæst.* 113. — *Quid notandum sit circa varias conditiones, et clausulas fundationum?* R. Seqq.

§ 1. Fundator potest in limine fundationis addere conditiones etiam contrarias juri communi, quæ tamen, ut obligent, admitti debent ab Episcopo; Inn. Pelin. Abb. Lamb. Lott. Pias. *p.* 2, *c.* 3, *art.* 5, *n.* 5; Luca, *de Benef. d.* 61, *n.* 2; Leur. *p.* 1, *q.* 28. Et si ab Episcopo admissæ sint, obligant, Luc. de Canon. *d.* 36, *n.* 6, de Jurep. *d.* 45, *n.* 10, et d. 70, n. 13. Non debent tamen esse nimis difficiles, nec turpes, nec contra finem seu substantiam Beneficii nec contra jus naturale vel divinum; juri autem humano derogatur ex concessione Ecclesiæ, Lamb. Lott. Leur. *q.* 29 et 30. Sic apponi potest in fundatione, ut quis præsentari possit ad beneficium necdum vacans, Rota, Corr. Leur. *p.* 2, *q.* 99, *n.* 5. Item ut liceat, per annum abesse ultra tres menses, Corr., *l.* 2, *c.* 14, *n.* 46. Item ut instituens in beneficio sit, non Episcopus, sed alia persona Ecclesiastica, uti dictum est *n.* 361. Item ut laicus ad tempus habeat beneficium, secundum dicta *n.* 274. Item ut Clericus septem annor. habeat beneficium, nec obligetur ad Horas ante 12, secundum dicenda *n.* 1198. Item ut quis hoc beneficium retinere possit cum alio etiam incompossibili, ut dicetur *n.* 905. Item ut habens tantum 14 annos obtineat beneficium sacerdotale, faciatque Missas celebrari per alium, Lott., Leur., *q.* 160, *n.* 1. Item ut si deficiant proventus, onera etiam Missarum reduci possint ab Episcopo, uti habet S. Congr. apud Gob. *in Exp. t.* 3, *n.* 536, non obstantibus illis, quæ dicemus *n.* 854. An autem admitti possit fundatio patronatus Ecclesiastici, excludens Papam ab alternativa, videri possunt dicta *n.* 514. Notant autem Luca, Corr., et alii cum Leur., *n.* 2, nunc post Trid. requiri, ut in limine fundationis fiat specialis mentio de tali exorbitante conditione. Quod si fundator aliud non expresserit, censetur voluisse conformare se juri communi, Fagnan. in cap. *Ut Abbates*, de ætat. et qualit. ordin. *n.* 98.

§ 2. Illicitum est dare bona sua Ecclesiæ, 809
cum pacto, ut dans illa retineat pro Præbenda et in Canonicum admittatur, quia est emptio rei spiritualis pro pretio, adeoque simonia juris naturæ, secundum dicta *lib.* 3, *part.* 1, *a num.* 86, potest tamen quis bona dare et eam gratiam petere : et ita refert Lugo in Resp. moral. *l.* 5, *dist.* 15, *num.* 10, acceptatos esse annuos redditus 300 aureorum oblatos ab eo, qui petebat Episcopatum

titularem nullos fructus afferentem, non quod illis redditibus emeretur Episcopatus, sed ut esset conditio ad justificandam causam erigendi et ei conferendi Episcopatum; sic enim fiebat dignior gratia, sicuti laico fundanti beneficium datur juspatronatus, quo reddit se dignum per fundationem beneficii. Item sicuti multæ indulgentiæ vel dispensationes conceduntur sub conditione dandi eleemosynam, vel aliquid ad pium opus, quæ datio complet causam dandi, reddendo dantem dignum tali gratia.

810 § 3. Quamvis conditiones, quæ per statuta Capitulorum, vel aliunde extrinsece adveniunt beneficio, aut etiam per Canones præscribuntur, non videantur esse adeo substantiales, tamen conditio, quæ nititur voluntate fundatoris, omnino substantialis est, uti patet ex illis, quæ habet Corr. *l.* 2, *c.* 10, *a n.* 144 *et c.* 12, *a num.* 30, quia hic noluit alium esse capacem; hinc provisio aliter facta videtur invalida, sed dato esse validam, tamen si aliquis per fundationem in individuo determinatus claudatur, qui erat certo obtenturus beneficium, huic facta est injuria, et est obligatio reddendi beneficium, ac compensandi damna, quia per fraudem impeditus est a consecutione boni illius. Si autem nullus determinate erat certo obtenturus, adhuc dimitti debet beneficium, ut conferatur secundum legem fundationis, et restitutio facienda pauperibus vel piæ causæ. Quod si habentes jus per fundationem resciant et non contradicant, censentur consentire. Si tamen conditio talis requisita esset ob majus bonum Ecclesiæ vel communitatis, ut si requiratur Doctoratus, tunc provisio facta non Doctori est invalida, licet nullus Doctor contradicat, Cened. Gutt. Garz. *p.* 7, *cap.* 15, *a num.* 11, Castrop. *t.* 13, *d.* 4, *part.* 9, *num.* 4; Leur. *part.* 2. *q.* 762.

811 § 4. Quid fieri debeat, quando fundatio requirit, ut providendus sit certo loco natus; Item ut sit civis certæ urbis. Item ut sit consanguinens; et an tunc conferri debeat promixiori, aut etiam conferri possit illegitimo, dictum est *a num.* 323. Quando autem fundatio dicit, ut aliquid fiat cum aut ex consilio, cum consensu, interventu, scientia, supplicatione alicujus, quid tunc fieri debeat, dictum est *a n.* 386.

812 § 5. Si fundatio dicat, assistat choro, ad hoc videtur teneri ex justitia, uti ex justitia tenetur legere Missas præscriptas, nempe ex vi contractus, *do ut facias*, quem cum eo inivit fundator. Si autem fundatio dicat, ut in necessitate juvet Parochum, per necessitatem non videtur intelligi magnus concursus populi, sed tantum necessitas, quæ est, si Pastor sit æger, vel absit, aut aliter non possit ministrare Sacramenta, in tali autem concursu potest saltem cum aliis adjutoribus; et per accidens est nunc ita confluere populum: ita censuerunt duo viri docti a me interrogati. Denique si non adsit habens qualitatem a fundatione requisitam, potest quivis alius provideri, prout magis accedet ad mentem fundatoris secundum alias conditiones vel qualitates.

Quæst. 114. *An beneficiatus in Cathedrali vel* 813
Collegiata teneatur officia hebdomadaria, aliasque functiones suo Beneficio annexas per seipsum præstare in Ecclesia? Resp. Affirmant Zerol. Garz. *p.* 3, *c.* 2, *a num.* 491; Corr. *lib.* 2, *c.* 14, *num.* 45, quia sic præcipit Trid. *De Refor. sess.* 22, *c.* 4, *et ses.* 24, *cap.* 12. Ideoque dicunt multi peccare mortaliter, si in hoc notabiliter deficiat; sed non credo Trid. in tanto rigore esse ubique in usu, cum plurimi per substitutos faciant: si tamen quis faciat per seipsum, et in eadem Ecclesia habeat dignitatem cum beneficio, hæcque dignitas ac Beneficium maneant duo Beneficia, aut sint unita principaliter, præstari debent utraque onera et officia annexa, nisi eodem tempore concurrant; tunc enim unum peragi debet per substitutum. Et idem est, si unum sit alteri tantum ad vitam possidentis accessorie unitum, quia etiam tunc manent duo Beneficia: si tamen in perpetuum sint accessorie unita cum extinctione inferioris tituli, tenetur tantum ad onera dignitatis. Vide Leur. *p.* 1, *q.* 419.

Quæst. 115. — *Quid notandum sit circa Be-* 814
neficium requirens Sacerdotium, et quæ tunc sint obligationes? Resp.

§ 1. Si verba requirentia Sacerdotium sint negativa, v. g. *Nullus, nisi qui actu sit Sacerdos, habeat Beneficium,* debet prius esse actu Sacerdos, quam obtineat Beneficium, uti habet communis contra Gonz. Si sint affirmativa, v. g. *Instituatur Sacerdos, qui Missas celebret,* graves Doctores putant sufficere, quod sit Clericus aptus fieri Sacerdos, quia videtur tantum significari, quod debeat esse Sacerdos, quando Missæ erunt ex obligatione Beneficii celebrandæ. Alii cum Castr. *t.* 13, *d.* 1, *p.* 6, *n.* 12, et Leur. *p.* 1, *q.* 102, *num.* 1, dicunt prærequiri Sacerdotium, quia alias non habet qualitatem requisitam, nam esse aptum ad

Sacerdotium non est simpliciter esse Sacerdotem; Gonz. Garz. *p.* 7, *c.* 1, *n.* 58; Luca *De Benef. d.* 96, *num.* 18, tenent sufficere Sacerdotium aptitudine, si requiratur per legem, uti est in Beneficiis parochialibus; si autem requiratur per hominem, uti est in fundationibus, tenent requiri Sacerdotium actu.

815 § 2. Si verba dicant, *Instituatur, qui Missas celebret*, plerique dicunt satis esse et requiri, ut sit Clericus aptitudine, ac voluntate Sacerdos; Azor putat, si fundator fuerit laicus, debere esse actu Sacerdotem, quia laici non examinant sed supponunt inesse qualitates requisitas; et videntur consentire Garz., Leur., *q.* 313. E contra Felin., Gonz., Barb., Garz., Lott., Castr., *num.* 18; Leur., *q.* 102, *num.* 2, probabiliter dicunt satis esse, quod sit Clericus, quamvis nec actu nec aptitudine proxima sit Sacerdos, dummodo sit 14 annorum, quia potest per alium Missas celebrare. Idem tenet cum aliis Gob. *en Exp. t.* 3, *num.* 574, et etiam plures cum Luca *d.* 58, *num.* 2. docent beneficia non ideo debere censeri sacerdotalia, quod habeant annexum onus celebrationis missarum, cum hoc expleri possit per alium, uti dicetur, n. 817. Idem docet *d.* 61, *num.* 8 et 96, *num.* 4, ubi *num.* 12, notat, quod nomine presbyteri etiam aliquando significetur Clericus constitutus in Minoribus, sed ante omnia attendendum est, ubi et a quo conceptum sit instrumentum fundationis, et qui secundum morem loquendi censeri possit intelligi per talia verba : hinc recte dicit Leur., *q.* 312, nunc per Presbyterum intelligi Sacerdotem, quamvis Presbyter de se significet tantum seniorem.

816 § 3. Si requiratur Sacerdotium actu in eo, qui beneficium obtinebat, actu in eo, qui beneficium obtinebat, adhuc dubium est, an præsentandus debeat esse actu Sacerdos, et hoc colligendum est ex verbis, quæ si respiciant actum præsentationis, v. g. *Præsentetur Sacerdos, qui Missas celebret*, prærequiritur Sacerdotium; si respiciant potius officium præsentati, v. gr. *Præsentetur, qui Missas per se celebret*, aut si fundator simpliciter dicat beneficium esse sacerdotale, satis est tum habere annum 23, et intra annum fieri Sacerdotem, Garz., Corr., Lott. Estque perinde quoad hoc, sive fundatio sit laica, sive ecclesiastica; Garz., Lott., Leur., *p.* 2, *q.* 162.

817 § 4. Si verba requirant, ut providendus celebret Missas, sed non exprimant, ut *per ipsum*, potest semper per alium, quia potest quis per alium, quod potest per seipsum, et qui facit per alium, est perinde, ac si faciat per seipsum; Reg. 68 et 72, Juris in 6; Bon., Dian., Castr., *num.* 18 Luc. ; supra, Lugo, *in Resp. mor. l.* 5, *d.* 9, *num.* 9. Et universim quando in his et similibus dubium est de mente fundatoris, est maxime attendendum ad circumstantias, de quibus Luca *d.* 96, *num.* 10, et ad observantiam temporis præteriti, Lugo, *dec.* 6, *num.* 9 et Luca, *n.* 8. Vide Leur. supra, qui recte notat, ubi mens fundatoris est clara, non debere attendi ad observantiam contrariam, cum nequidem Papa præsumatur velle tollere leges fundationis.

818 § 5. Quamvis verba dicant, ut talis providendus fiat Sacerdos, et personaliter resideat, adhuc dubium est, an teneatur celebrare per seipsum, nam non est certum plus inde colligi, quam desiderium fundatoris, ut aptus sit celebrare per seipsum, et ita resolvit S. Cong. teste Lugo, *num.* 10; putant tamen Garz., Fill., Leur., *p.* 1, *q.* 102, *num.* 4, si præter onus Missarum sit annexum onus juvandi Parochum in cura aut choro, teneri ad Missas per seipsum, quia videtur exigi servitium personale.

819 § 6. *Si ex fundatione sit cautum, ut Capellanus per seipsum celebret Missas, simplici adhuc conferri potest clerico in ea ætate constituto, ut intra annum ad Sacerdotium promoveri queat.* Sac., Congr., Nav., Gonz., Garz., Leur., *n.* 3.

820 § 7. Si obligetur, celebrare per seipsum et legitime impediatur, non tenetur substituere alium, qui pro se suppleat : si obligetur celebrare per seipsum, vel per alium; si non possit per seipsum, debet per alium, vel saltem per seipsum alio tempore vel loco, secundum præsumptam voluntatem fundatoris, cujus mens sic potest impleri; nec obligatio extinguitur per impedimentum; Castr., *n.* 25. Si autem celebret per alium, non tenetur dare, quantum ex fructibus Beneficii respondet uni Missæ : sed satis est dare ordinarium stipendium : decretum enim de non constituenda Missa ab alio celebranda, retenta sibi parte stipendii, non spectat ad beneficiaros, uti S. Congr. declaravit apud Lugo supra, et de Euch. *d.* 21, *n.* 30.

821 § 8. Si fundatio habeat, ut fiat Sacerdos vel amittat fructus, non ideo est beneficium Sacerdotale, potest enim non fieri Sacerdos, si velit fructus amittere; Lott., Leur., *q.* 312, *num.* 5, ubi *num.* 6, notat posse Beneficium quandoque non esse Sacerdotale, quamvis Præbenda sit talis. Videri potest Pignat.,

tom. 7, *consult.* 2, ubi pro singulis sententiis refert plures auctores, et declarationes, et communiter stat pro illis, quæ non requirunt actu Sacerdotium.

822 *Quæst.* 116. — *An dispensatus in ætate ad Sacerdotium, hoc ipso sit capax Beneficii requirentis Sacerdotium, quamvis in supplica non sit petita dispensatio pro Beneficio?* Resp. Si Beneficium sit curatum, non est capax, uti dictum est *num.* 795 et 807. Si Beneficium sit simplex, adhuc negat capacem esse; Cor., *l.* 3, *c.* 7, *num.* 9, *et* 15, citatque pro se Rebuff. et Barb., sed oppositum videtur tenendum secundum dicta *num.* 802; si enim fundatio non requirat qualitatem ætatis sed Sacerdotii, hanc habet : ergo satisfactum est menti fundatoris.

823 *Quæst.* 117. *Quid dicendum sit, si fundatio præscribat Missas certo loco vel tempore, in certo altari vel certis diebus?*

§ 1. Qui citra necessitatem legit Missas alibi, quam in loco vel altari a fundatore designato, peccat graviter secundum Nav., Azor., Herinq., Barb., Corr., *l.* 2, *cap.* 11, *num.* 20, *et* 27; Castr., *t.* 13, *d.* 1, *p.* 6, *n.* 26. Excusatur tamen a mortali, si tantum quinquies vel sexies per annum negligat locum aut tempus, dummodo celebret alibi, aut alias ad intentionem debitam; neque talis tenetur ad restitutionem, quia ex hac negligentia loci vel temporis non oritur, per se loquendo, damnum considerabile; Barb., Corr., *a n.* 23, Burg., *c.* 3, *c.* 98, contra Azor. et Castrop. *n.* 27.

824 § 2. Causa rationabilis mutandi aliquando locum vel tempus est, si inveniat altare occupatum, aut ibi desit aliquid requisitum ad Missam, deberetque nimis diu expectare, Lugo, *De Euch.*, *d.* 21, *num.* 38. Item secundum Less., *in auct. v. Missa, cas.* 5, si velit adesse primitiis cognati sui, visitare amicum, aliquo ex devotione peregrinari etc. Putat etiam Silvius, *p.* 1, vers. *Missa cas.* 1. Episcopum ex causa permittere posse, ut celebretur extra locum in fundatione expressum, sed contradicit Corr., *a num.* 25. Docent etiam Herinq., Graff., Bon., Monet., Homob., Barb., de potest. Episc. alleg. 24, *num.* 36; Castrop. *num.* 27; Gob., *in Expt. p.* 3, *num.* 588, et alii Episcopum dispensare posse, ut obligatus certo loco celebrare absit causa studiorum etiam per aliquot annos, et celebrando alibi fruatur stipendiis ex fundatione respondentibus Missæ, sed in hoc etiam contradicunt alii cum Corr., *n.* 27.

§ 3. Si jubeatur omni mense celebrare 15 83
Missas, satisfacit pro hoc et sequente mense, si celebret hoc mense 30, quia hæc anticipata solutio prodest creditori; Lugo, *n.* 48 *et* 44; Gob. *n.* 602. Excipe nisi fundator ob specialem causam voluisset aliter, v. g. ne locus diu careret Missis, aut ut Missæ prodessent hominibus adhuc morituris.

§ 4. Si fundatio habeat, ut celebret festis 82
celebribus, per hæc intelliguntur, quæ in tali Ecclesia celebrantur in choro et foro, nisi aliunde constet de mente fundatoris; et ita nunc videtur constare oppositum de fundationibus quibusdam in diœcesi Monasteriensi factis circa 15um sæculum, nam eo tempore per festa intelligebantur omnia, quæ in Calendario rubro charactere notabantur, in Breviario enim Monasteriensi impresso anno 1518, post Calendarium dicitur, *Festa Sanctorum rubra sunt celebria,* et expresse dicitur, quod festum S. Th. Cantuariensis et S. Pauli Eremitæ etc. sit celebre festum. Ex quibus patet pro explicanda mente fundatorum attendi debere ad tempus, et locum quo factæ sunt fundationes; item ad significationem verborum in communi usu eo tempore et loco.

§ 5. Quando jubetur celebrare, v. g. ter de 82
septimana, hæc inchoatur in Dominica, potestque satisfacere etiam diebus ferialibus, putat tamen Gob. *n.* 586, si deesset alius pro diebus festivis, fundatorem censeri voluisse obligare ad dies festivos.

§ 6. Qui jubetur celebrare omni die Jovis, 828
Veneris, et Sabbati, ad nihil tenetur pro die Veneris sancti, quia ille dies semper censetur exceptus : Si commode posset et vellet celebrare die Jovis aut Sabbato sancto, debere offerre pro fundatione : non tenetur tamen petere pro hoc licentiam, nec aliis diebus supplere, sed potest se accommodare consuetudini Ecclesiæ, secundum quam non celebratur illis diebus, Lugo, *n.* 46.

§ 7. Si quis teneatur celebrare certo die, 829
v. g. Jovis, ob peculiarem rationem isti diei affixam, v. g. ob honorem Venerabilis Sacramenti, idem dicendum est, quod n. 333, dicetur de designatione loci et altaris, si enim non possit illo die, non tenebitur alio, Lugo, *n.* 43. Raro tamen præsumi potest, quod ratione diei, vel talis præcise mysterii requiratur Missa.

§ 8. Si jubeatur celebrare omni die, Navar. 830
apud Dianam *p.* 2, *t.* 14, *R.* 28, dicit semel iterumque de septimana abstinere posse devotionis et reverentiæ causa : Steph., *t.* 5,

d. 4, *n.* 75, dicit posse semel, idque colligit ex cap. *Significatum*, De præb. ubi dicitur de tali, ut quanto frequentius potest, celebret, salva honestate, et debita devotione. Admittit etiam Less., posse semel, vel iterum de anno celebrare pro aliquo sibi valde conjuncto, verb. grat. qui obiit vel est in gravi necessitate : nimis enim durum foret id negare illi, et revera consentiret fundator, si rogaretur. Imo Gobat. et alii dicunt posse de anno quinquies aut sexies vel etiam sæpius celebrare pro se cognatis vel benefactoribus aliis, quod omnino rationabile est; sed consulit Steph. *n.* 47, ut simul applicet pro fundatore, quantum huic prodesse potest : supposito autem quod talis possit aliquando omittere Missam, tamen si legat omni die, non potest ullam legere pro stipendio ad intentionem alterius, quia talis non potest præsumi esse intentio fundatoris; Diana, Pasq., *de Sacrif. quæst.* 1194. Steph. *num.* 75; imo si de septimana posset semel omittere et vellet omni die legere, non posset communiter legere pro se, vel pro alio gratis, Pell., Gob., *n.* 584 [1].

Plura citca hæc videri possunt apud Barb., *de potest. Episc. alleg.* 24, *a n.* 29; Pasq., *de Sacrif. a q.* 1116; Gob.. *t.* 3, *a n.* 504; et in Clypeo n. 501, ubi fuse agunt de obligatione celebrandi ratione Capellaniæ, vel beneficii.

Quæst. 118. — *Quid dicendum sit, si non præscribatur expresse quoties, vel ad quam intentionem sit celebrandum*? R.

831 § 1. Si quis habere non possit litteras fundationis, aut ex his non possit rescire obligationem ad Missas, an nempe teneatur omni die, septimana vel mense, inquirat, quid fecerint antecessores, et idem faciat aut attendat quæ sit quoad similes fundationes consuetudo regionis et loci in quo est beneficium, et secundum illam procedat; quod si mos sit varius, sequi potest hoc, quod est minus. Si tamen redditus sint pingues, nec aliunde colligere possit, quoties teneatur, putant Tamb., et Gob. *in Exp. t.* 3, *n.* 478, teneri omni die, et si hactenus neglexerit, debere compensare, quantum factus est ditior, quia ubi fructus sunt æquales obligationi quotidianæ, hæc præsumi debet imposita, nisi aliud constet.

§ 2. Si jubeatur celebrare, quoties salva ho- 832
nestate ac cum debita devotione poterit, secundum Panor., Sylv., et alios non tenetur, si passus sit pollutionem, etiam sine culpa : nec si a gravi passione iræ, aut tristitiæ non facile possit animum componere : nec si male habeat aut sentiat tædium, quod non facile possit excutere; nec si sentiat cruditates stomachi, quales ex crapula et epulis relinquuntur; nec quando est ita affectus, ut non videatur sibi posse tantam functionem cum debita devotione et attentione obire : de cetero debet quotidie, nisi legitima, consuetudo vel auctoritas aut similis causa justa excuset; Less. in auct. V. Missa *cas.* 5.

§ 3. Si constet Missas, v. g. tres in septi- 833
mana esse legendas, et nesciatur ad quam intentionem, præsumendum est fieri debere [2] pro anima vel familia fundatoris, quia in dubio quisque præsumitur sibi vel suis voluisse optime consulere, Bonac. Lugo, Pasq., *q.* 908; Gob. *n.* 494, pro quo declarationem S. Congr. refert Pignatelli, Tom. 1, Cons. 139. Hinc docet Sylvius p. 2, v. *Missa* cas. 4, si fundatio nude habeat, *Fundo Missam omni de Veneris legendam*, præsumi legendam ad intentionem fundatoris, quia usus est fundantium, ut quamvis Missa talis sit etiam ad devotionem vel commoditatem populi, tamen velint sibi et familiæ prodesse, ideoque assignant stipen-

Ad quid de Missis in die natali Domini? quid de Missa in die commemorationis defunctorum? Teneturne qui habet onus applicandi, etiam secundam, et tertiam applicare in dicto die natali Domini? teneturne applicare Missam in die commemorationis defunctorum? Ad utramque quæstionem respondet negative Benedictus XIV. *de Sacrof. Missæ Sacrificio* l. 3, c. 9, num. 9.

2 Applicandum esse Sacrum in Capellaniis perpetuis cum onere Missarum pro Fundatore, nisi aliud ejus voluntas vel expressa, vel ex urgentibus conjecturis elicita præseferat, sæpe resolvit S. Cong. ut videre est T. 4. *Resol.* p. 306. Inter conjecturas præseferentes contrariam mentem Fundatoris, hæ duæ ab eadem Sacra Cong. approbatæ fuere. I. Quando celebratio Missæ demandata fuerit pro commodo populi vel Monialium Missam audientium, ut in *Novariensi* 22 Novembris ann. 1727. T. 4, p. 130, aliisque ibidem p. 306. II. Quando fundator præscribendo certum numerum Missarum, aliquas applicari pro anima sua expresse mandaverit, et quod alias vel nihil de applicatione dixerit, vel illas remiserit ad arbitrium Capellani, vel Capellano imposuerit solum onus orandi pro anima ejus, quod verbum significat quidpiam ab applicatione diversum, ut notat Suarez *de Legib.* lib. 6, cap. 1, num 6, Pasqualig. *de Sacrif. Miss.* quæst. 450, num. 4, idque constat in *Ferrariensi* 11 Junii 1729. T. 4, p. 307, ubi et aliæ antiquiores Congregationis Resolutiones citantur.

Confer Benedictum XIV. *de Sacros. Missæ Sacrif.* [1]. 3, cap, 9, n. 1 et seqq. etc. 22, n. 6 et seqq.

dium. Quod si prudenter præsumatur, quod non intenderit specialiter fructum Sacrificii; sed tantum venerationem loci vel temporis aut aliquid simile, qui non posset celebrare isto loco vel tempore, non teneretur alio, sicuti qui ad honorem S. Bernardi vovisset jejunare pridie festi ipsius, si tum non posset, non teneretur alio die, Burgh., Gob., n. 577, ideoque semper posset Missam applicare alteri pro stipendio; Lugo, *a n.* 36; Steph. *t.* 5, *d.* 4, *n.* 66. Præsumi tamen vix potest, quod fundator non intenderit simul fructum sacrificii; manebit obligatio alio loco, vel tempore celebrandi : si tamen jubeatur celebrare, quando ad Ecclesiam accedit multus populus, putat Tamb. *in meth. celebr. lib.* 3, *cap.* 1, § 3, *a n.* 20, posse præsumi, quod fundator principaliter intenderit solam celebrationem fieri, non autem applicari sibi Missam; idem dicit, si Moniales dato stipendio vocent Sacerdotem ad legendam Missam, ut eam audire possint, sed Gob. *n.* 549, refert decretum S. Congreg. approbatum ab *Urb. VIII*, expresse dicens, quod illi Sacerdotes, qui nulla alia obligatione in Confraternitatibus, vel Monasteriis Monialium celebrant, qua pro ornatu Ecclesiæ; vel ut Confratres aut Moniales satisfaciant præcepto Missæ, non possint ultra stipendium, quod accipiunt a Confraternitate vel Monasterio, aliud a quoquam alio recipere. Quoad Canonicos in turno suo canentes Missam v. Pign. t. 3, consult. 61.

834 § 4. Si ad fundationem aliquam de se tenuem adjecta sint legata per benefactores, et nesciatur, an pro solo fundatore, an etiam pro benefactoribus sint legendæ Missæ, Gob., *n.* 594, putat non necessario esse his applicandas, nisi positive constet ita statuisse, quia jura et Doctores, non ita loquuntur de his, uti de fundatore, et censentur voluisse ferre subsidium fundationi non ideo addendo nova onera : hinc putat satis esse eorum cum aliis meminisse in Sacrificio.

Etiam hic videri possunt Auctores, relati n. 830, in fine.

835 *Quæst.* 119. — *Quid facere debeat, qui ante vel post provisionem advertit in se inhabilitatem, vitium, vel defectum*? R.

§ 1. Qui advertit ante provisionem, per se loquendo, petere non debet illam priusquam dispensetur et si fiat inquisitio circa defectus tenetur manifestare aut recusare beneficium, Abb., Inn., Botr., Nav., Sanch., Laym. Si tamen sine infamia, vel gravi alio damno non posset subterfugere, posset admittere cum obligatione statim petendi dispensationem, uti dictum est n. 781, essetque talis provisio naturaliter et quasi fundamentaliter valida, ac sanaretur per supervenientem dispensationem; Inn. Suarez, Laym. Lott., Diana, *p.* 4, *tom.* 4, *Res.* 56; Leur., *p.* 2, *q.* 759.

§ 2. Qui nulliter est provisus, per se lo- 836
quendo tenetur beneficium dimittere, aut manifestata nullitate petere de novo titulum : si tamen vitium sit occultum, et hic postea per dispensationem tollatur; probabile est titulum validari, uti habet Laym., sed hoc non debet cedere in cujusquam præjudicium, de quo exempla dat Leur., *q.* 760.

§ 3. J. Andr., Abb., Felin., Laym., putant 837
provisum cum defectu, quem sperat brevi cessaturum, v. g. cum irregularitate, defectu ætatis vel scientiæ, etc., posse aliquando salva conscientia retinere Beneficium, nec indigere revalidatione post remotum defectum, quia si observata sunt ea, quæ de jure naturæ sunt necessaria, non censetur esse tantus rigor Constitutionum positivarum, ut velint actum esse ipso jure et facto nullum, quandiu non rescinditur; sic enim c. *Cum dilectus*, de Consuet. c. 1. De Postulat. c. *Scriptum*, De Elect. dicunt ea esse irritanda, quæ ipso jure non subsistebant, Vav., Sylv., Sa, Sanch., *de Matrim.*, *l.* 8. *d.* 7, *n.* 12. Hinc Dian. in Comp. v. *Beneficium* n. 18, dicit. *Qui non publicavit resignationem secundum Gregorianam, vel habuit Beneficium non servata forma a jure tradita, vel per præsentationem patroni elapso tempore, vel per collationem non habentis potestatem, vel habentis quidem, sed non potentis conferre propter excommunicationem, vel aliam causam, potest in foro conscientiæ illud retinere*, ita Sot., et alii sex : quæ saltem vera sunt, inquit Diana, *p.* 11, *t.* 5, *R.* 56, quando defectus est occultus, et ex dimissione beneficii, vel petitione novæ provisionis magnum damnum status vel famæ pateretur; et idem tenent Paris., *de Confid. quæst.* 14, *n.* 34; Branden. *q.* 5, *n.* 13. Sanch., *in Conf. lib.* 2, *cap.* 1, *d.* 34, *n.* 14, aliusque doctissimus vir ab eo consultus si nempe ex dimissione beneficii timeretur grave scandalum, quia alii aliquod grave malum de illo suspicarentur, eo quod nullus appareret color cur beneficium illud dimittat : fatendum tamen est quandoque ita irritari actus jure positivo nullos, ut nequidem pro conscientia valeant unquam, uti si quis sit provisus in excommunicatione majore, per excommunicatum non toleratum, per simoniam, laborans infamia juris publica, etc. Vide Leur. *q.* 761.

Circa præsentationem, vel provisionem factam post tempus a jure concessum, videri possunt etam dicta *n.* 310 et 568.

Quæst. 120. — *Quid possit fundator, hæres, patronus, Episcopus, Papa circa immutationem vel dispensationem in conditionibus fundationum* ? R.

838 § 1. Post perfectam, et ab Episcopo amissam erectionem beneficii non potest fundator adjicere novas leges aut conditiones alternativas, nec nova onera addere, nec imposita minuere; Imol., Garz., Corr., Luca. Næc hæredes vel Patroni possunt negligere conditionem a fundatore appositam; Barb., Burat., Vivian., Luca., Leur., *p.* 2 ; *q.* 94. Putat tamen Luca apud Leur., *n.* 6, a Patrono successore posse adjici aliquid quasi declarativum ejus, quod forte volebat fundatio, v. *g.* si fundator dixerit providendum debere esse civem talis urbis, Patronum posse adjicere, ut si plures illius urbis habeant ceteras qualitates, ille præferatur, qui est de sanguine fundatoris. Similiter quamvis per Patronum nequidem de consensu Ordinarii beneficium perpetuum reddi possit manuale, uti habet communior contra Nav., et Gonz., tamen putat Luca apud Leur., *n.* 8, si fundator erexerit beneficium manuale, posse patronum successorem consentiente Episcopo sic limitare, ut quoties continget illud possideri per aliquem de familia, is removeri nequeat, quia hoc est tantum suppletivum et declarativum mentis fundatoris, cui dedecus esset removeri suum descendentem vel agnatum. Diximus etiam n. 334, posse per Episcopum, si fundator petat, juspatronatus hæreditarium mutari in gentilitium vel mixtum, et contra.

839 § 2. Si fundator adhuc vivat et consentiat, poterit Episcopus cum causa utili Ecclesiæ, etiam in perpetuum mutare talem aliquam conditionem, uti tenent Gutt., Lamb., Leur., *p.* 1, *q.* 31, et clarum esse dicit Garz., *p.* 7, *c.* 1, *n.* 103, ac certum esse dicit Castr., *t.* 13, *d.* 1, *p.* 7, *n.* 20. Quod si fundator voluerit ter in septimana legi Missam, sed non designarit dies, quamvis Episcopus statuere possit, quibus diebus et horis legere non possit, quia turbaret Ecclesiæ servitium, tamen obligare non potest ad certis diebus et statis horis celebrandum, quia S. Cong., non vult Beneficiis Patronatis imponi onera, quæ non imposuit fundator, qui voluit beneficiato manere libertatem, uti fuse deducit Pign., *t.* 9, consul. III.

840 § 3. Graves Auctores apud Castr., *n.* 22, aliique cum Pign., *dec.* 45, *n.* 10, docuerunt posse Episcopum cum consensu Patronorum dispensare in conditione a fundatore requisita, sed cum non meminerint Trid., nec declarationum post illud, censentur loqui de jure vel consuetudine antiqua. Etiam facta mentione Trid., putarunt plures viri docti, si adsit causa, ob quam fundator credatur consensurus, si viveret, adhuc posse Episcopum cum consensu successoris Patroni pro una vel altera vice sic dispensare : et id probabile esse dixit Pirh., *de Jurepatron. n.* 131, citans Abb., et Nav., imo Nicol., *t.* 1, *d.* 5, § 18, dicit ita esse resolutum a Rota ; Laym., *l.* 4, *t.* 2, *c.* 13, n. 17, citans Lambert., ait, si sint circumstantiæ, ob quas a conditione Beneficii rationabiliter videatur recedendum, talem interpretationem ac mutationem pro una vel altera vice facere posse Episcopum consentiente hærede fundatoris vel successore aut Patrono ; vel etiam quando necessitas exigit, his invitis, quia per hoc nulla vel exigua fit derogatio menti fundatoris, quæ manet alias immutata, et per Epiikiam censetur non fuisse de hoc casu. Consentit Sanch., *in Cons., l.* 2, *c.* 2, *d.* 26, quia voluntas fundatoris præsumi potest fuisse submissa potestati Ordinarii, si ita videretur etiam successoribus seu Patronis : imo Sanch., putavit, quamvis fundator addidisset : *Nec volo a quoquam aliter fieri*, adhuc fieri posse, eo quod videatur esse sensus, non volo aliter fieri ordinarie, communiter et sine causa. E contra videtur obstare Trident., Sess., 25, cap. 5, de Ref. « Ratio postulat, ut illis, quæ bene constituta sunt, contrariis ordinationibus non detrahatur : quando igitur ex beneficiorum quorumcunque erectione seu fundatione aut aliis Constitutionibus qualitates aliquæ requiruntur etc. in Beneficiorum collatione, seu in quacunque alia dispositione eis non derogetur ; » hinc Dec., Gutt., Barbos., et Gallem., ad dictum locum Trident., et Castropal., *num.* 22, Luca., *de Benef. disc.* 96, *num.* 7 ; Leur., *p.* 1, *quæst.* 313, *et p.* 2, *quæst.* 94, dicunt nequidem de consensu Patronorum id nunc fieri posse ; Garz., *p.* 7, *cap.* 1, *a n.* 112, refert id sæpius decisum esse. Idem tenet Corr., *lib.* 2, *c.* 11. a *num.* 147, ubi dicit nequidem pro una vice id posse Episcopum ; *et num.* 148, adducit hanc declarationem : « Congregatio Concilii censuit non licere Episcopo post Concilium, etiam accedente Patronorum consensu, derogare qualitatibus in fundatione Beneficii appositis, ideoque si beneficium in fundatione certam ætatem requirat, non posse Episcopum illud, quamvis Patronus consentiat ei conferre, qui nequaquam fuerit ejusmodi ætatis : » plures ejus-

modi declarationes, et decisiones affert *num. seqq. Nec obstat*, quod forte talis conditio sit ab Episcopo ipso apposita, *nam* ratio *Trident.* est universalis ; dicit enim : *Quæ semel bene constituta sunt, ratio postulat, ut illis non derogetur*, ubi non distinguit, an per fundatorem ipsum, an per alium sit in fundatione aliquid bene constitutum ; imo expresse addit, quando ex Beneficiorum erectione seu fundatione *aut aliis Constitutionibus requiruntur, et, in quacunque alia dispositione, eis non derogetur.* Adde, quod licet talis conditio sit ab Episcopo apposita, tamen videtur certum, quod fundator in eam consenserit : ergo tantumdem est, ac si ab ipso fundatore esset apposita.

841 § 4. Quamvis aliqui teneant Episcopum posse aliquam ultimam voluntatem defuncti commutare in melius, ut referemus *n.* 846, tamen dicendum est non posse mentem fundatoris commutare in melius, quamvis accedat consensus hæredum et Patronorum ; Mol., *de just. t.* 2, *d.* 249, *n.* 610. Et sequitur ex dictis : 1. Quia specialiter prohibetur Episcopis, ne alterent leges fundationis, uti dictum est. 2. Fundator hoc ordinavit, et nihil melius voluit, sed hoc præcise : ergo nec debet aliud velle Episcopus, cujus non est citra censensum Ecclesiæ, reformare vel meliorare mentem fundatoris. 3. Si hoc liceret, omnes fundationes essent perpetuo mutabiles ob varia judicia Episcoporum hoc vel illud putantium esse melius. 4. Hæc potestas Episcopi multum deterreret homines a faciendis fundationibus : ergo.

842 § 5. Papa ipse legibus a fundatore positis derogare non potest, nisi agat de plenitudine potestatis, Bald., et alii cum Sanch., *d.* 34, quia censetur esse quasi contractus initus inter Ecclesiam et fundatorem, ut illa ita observentur : tenetur autem etiam Papa ordinarie contractibus, ubi non urget alia necessitas, uti dictum est *a n.* 518, ergo.

843 § 6. Si per statutum alicujus particularis Ecclesiæ non confirmatum a Papa requiratur aliquid ad Beneficium, Episcopus cum consensu Capituli, dispensare potest ; Laym., Leur., *p.* 1, *q.* 228, *n.* 2. Et quando Papa providet etiam ex motu proprio alicui cum clausula, *non obstantibus*, per hoc derogat qualitati requisitæ ex speciali statuto alicujus Ecclesiæ, vel etiam forte fundatoris Ecclesiastici, non tamen laici, Corr., Leur., *quæst.* 313. contra Gonz.

844 § 7. Si fundator voluerit aliquid, quod servari non potest, Ordinarius cum duobus peritioribus de Capitulo poterit disponere in alium pium usum, qui intentioni fundatoris sit proximior, uti ex Trid., *c.* 8, docet Silvius, *p.* 1, *v. Hospitale, et v. Missa, c.* 3 *et* 4. Similiter quando dispositio beneficialis non subsistit, potest Episcopus eam commutare, præsertim si accedat hæredis consensus, uti si pecunia fundata ad certum usum, ad hunc non sufficeret, Bard., *de potest., Episc. alleg.* 83, *a n.* 5.

§ 8. Si fundator voluit, ut qui hoc suum 845
Beneficium haberet, non posset habere cum illo aliud, ita autem deficiant redditus, ut sufficiant ad honestam sustentationem, potest Episcopus interpretando mentem fundatoris declarare posse simul haberi aliud beneficium, uti colligitur ex eis, quæ habent Felin., *ad cap. Cum accessissent*, et Abb. *ibid. De constitut. n.* 5. Item Nav. *lib.* 3, *cons.* 6, *num.* 4, *de Cleric. non resident ;* Laym., *lib.* 4, *tom.* 2, *cap.* 13, *num.* 13 *et* 17. Et ita etiam judicarunt duo Doctores a me consulti. Irrationabiliter enim vellet fundator beneficiatum destitui honesta sustentatione, nec quoad hoc Episcopis prohibetur dispensare, vel declarare, quamvis prohibeatur quoad reductionem Missarum, uti dicetur *n.* 854. Vide etiam dicenda *n.* 871.

Quæst. 121. — *Quid alias possit Episcopus* 846
vel alius circa commutationem ultimarum voluntatum, et circa dispositiones ad pias causas? R. De hoc habet Busemb. relatus *l.* 3, *p.* 2, *n.* 1129, addi tamen possunt seqq.

§ 1. Trid. sess. 22, c. 6, de Reform. sic habet. « In commutationibus ultimarum voluntatum, quæ nonnisi et justa, et necessaria causa fieri debent, Episcopi tanquam delegati Sedis Apostolicæ summarie et extrajudicialiter cognoscant, nihil in precibus tacita veritate, vel suggesta fuisse narratum, priusquàm commutationes prædictæ exsecutioni demandentur. » Ex hoc textu infert communis sententia cum Sanch., *in Cons. l,* 4, *c.* 2, *d.* 3, *et* 7, Barb. *de potest. Episc. alleg.* 83, *n.* 5, quamvis Episcopus non possit immutare conditiones fundationum beneficialium, uti *a n.* 839, dictum est, tamen posse tanquam Sedis Apostolicæ delegatum pias voluntates etiam ultimas in usum alium pium commutare ob causam, quæ judicio suo videatur justa : idem dicunt Silv., Beja, *p.* 4, *cas.* 22 ; Barb. supra ; quamvis tale legatum impleri posset ; sed in hoc contradicit Haun., *de Just. t.* 1, *tr.* 6, *n.* 681, si ad Sedem Apostolicam possit recurri ; imo Mol., *de Justit. t.* 2, *d.* 249, *n.* 6, et Delbene *de Imm. Eccl. c.* 8, *dub.* 21, *s.* 17, probabilius putant

citato loco *Trid.* tantum committi Episcopis, ut quando commutatio ultimæ voluntatis fuerit obtenta Sede Apostolica, Episcopi quibus committitur exsecutio, examinent, an ab illis, qui petierunt fieri commutationem, nihil narratum fuerit tacita veritate, vel suggesta falsitate; nam *Trid.* cap. immediate antecedenti locutum erat de exsecutionibus dispensationum a Sede Apostolica obtentarum : estque hoc conforme *Clement. Quia contingit, De relig. domibus,* ubi dicitur, *Quod quæ ad certum usum largitione sunt destinata fidelium, ad illum debeant non ad alium (salva quidem Sedis Apostolicæ auctoritate) converti.* Communis tamen sententia, ut dixi, tenet apud Episcopos esse ejusmodi facultatem Ordinariam commutandi, quia talis commutatio est quædam dispensatio in lege præscribente exacte impleri ultimas voluntates : quando autem dicitur fieri posse dispensationem, et non exprimitur a quo, uti in *Trid.* satis dicitur, intelligitur fieri posse ab Episcopo, uti cum plurimis docent Suar., *de leg. lib.* 6, *cap.* 14, *n.* 8, et Sanch., *de Matr., l.* 8, *d.* 5 ; hinc infert Sanch., *in Cons. l.* 4, *c.* 2, *d.* 7, quod approbat Lugo, *de just. de* 23, *n.* 318, si testator reliquit alicui Ecclesiæ annuatim viginti pro anniversario, et Ecclesia indigeat reparatione, quæ aliunde haberi non possit, posse de licentia Episcopi proventum illum ad tempus applicari reparationi ; quod admittit Delbene *a n.* 9, propter Epiikiam.

847 § 2. Non est licitum commutare, nequidem in melius, piam voluntatem testatoris, quamvis accedat consensus hæredum, nisi adsit justa et necessaria causa, uti tenent plures cum Barb., *n.* 2, contra Silv., Bej., Fern., Genuens., Graff., Comit., Vasq., Dian., *p.* 2, *tr.* 3, *R.* 26, et rationes sunt eædem, ob quas *n.* 841, diximus Episcopum non posse, nequidem in melius, commutare mentem fundatorum : nam quæ ibi dicta sunt de fundationibus, facile applicantur piis dispositionibus.

848 § 3. Inter justas causas, ob quas possit Episcopus commutare ultimam piam voluntatem defuncti in aliquid menti testatoris proximum, recenset sequentes Barb., *a n.* 7, et iterum in Collectan. ad *Trident.* supra ; citans pro his multos et graves Auctores 1. Si pecunia legata ad usum designatum non sufficiat : 2. Si usus designatus non possit impleri sine magna difficultate : item si commode impleri non possit, inquit Haun. *n.* 682, 3. Si Monasterium non possit construi, ubi voluit testator, potest Episcopus facere, ut construatur alibi. 4. Si legatum sit factum ad usum non ita necessarium, potest Episcopus convertere ad usum ejusdem Ecclesiæ magis necessarium, v. g. si factum est ad ornamenta, quibus Ecclesia non ita indiget, potest converti ad salarium Rectoris. 5. Dicit Barb., posse cum consensu hæredis alterari voluntatem defuncti pro una tantum vice, et ad tempus. 6. Si Ecclesia sit negligens, potest Episcopus alio loco vel alio modo facere impleri voluntatem testatoris. 7. Si urgeat aliunde necessitas commutandi ultimam voluntatem, nec adiri possit Papa. Imo Episcopum posse etiam potestate ordinaria pias dispositiones pro una vel altera vice commutare in usus pauperum, quando est gravis necessitas, docet Carden, *in* 1 *crisi, d.* 80, n. 67. Quid autem possit ad sublevandam Reip. necessitatem, dictum est *l.* 3, *p.* 2, *a n.* 1146, ubi n. 1150, dixi non expedire, ut executores sine auctoritate Superiorum, etiam pro gravi necessitate Reip. commutent legata.

§ 4. Si Titius donarit 1000 aureos ad pium 849
finem, sub conditione, ut si finis obtineri non posset, redirent ad dispositionem suam, et interea moriatur, potest eo mortuo adhuc per proportionatum tempus a Judice limitandum sollicitari finis, uti habent Lop., Covarr., et alii cum Sanch., *in Conf. lib.* 4, *cap.* 1, *d.* 56, *num.* 3, *et* 8. Quod si finis ille omnino obtineri non possit, summa donata non cedit hæredi, sed convertenda est ad alium usum pium, uti habet communis cum Sanch., *cap.* 2, *d.* 4, et Barb. *de potest. Episcopo. alleg.* 83, num. 4, quia sibi soli reservavit dispositionem de illa, et præsumitur absolute destinasse ad pium usum, et ad utilitatem animæ suæ potius quam hæredis, possuntque sic convertere Episcopus et Executores, semper attendendo, ut talem pium usum eligant, qui maxime accedat ad mentem Titii, ut habetur in Trid., *sess.* 25, *cap.* 8, *de Reform.* et in exemplo ostendit Lugo, *in Respoud. Moral. lib.* 4, *d.* 32.

§ 5. Dum fit commutatio piæ voluntatis de- 850
functi, aliqui affirmant; alii negant requiri consensum hæredis; et putant plures apud Barb., *n.* 5, sufficere consensum Ecclesiæ, cui legabatur. Quod possit Societas Jesu circa immutationem voluntatis testatorum, vide novum Comp. privil. *v. Alienatio* § 5.

Quæst. 122. — *An Episcopus vel Capitulum* 851
possit Beneficio addere nova onera ; vel circa Beneficium facere nova statuta aut conditiones? R. An possint addi nova onera, videri debent dicta a n. 669. An autem, et quando Episcopus possit Cogere Clericos ad charitativum

subsidium, videri potest Barb. *de potest. Ep. alleg.* 87; Pignat. *t.* 9, *consult.* 142, item Piasec. *de jvridict. Ep. pag.* 185, *a n.* 12, ubi dicit; quando causa est rationabilis et manifesta, posse illud peti, attamen debere accedere consensum Capituli et Clerici. Quoad nova statuta vel conditiones, docet cum multis aliis Passer. *de Elect. c.* 2, *a n.* 45, posse etiam a Capitulis fieri statuta, v. g. ut a beneficiis sui Capituli excludatur certum genus personarum : et idem est de aliis similibus, sed si hoc sit contra fundationem, tenendum est oppositum, secundum dicta a num. 840. Si autem sit tantum præter fundationem, adhuc dicendum est, quod talia statuta non ligent Papam si conferat in alternis suis mensibus, quia statuta particularis Ecclesiæ non possunt præjudicare quæsito juri S. Sedis, et libertati antiquæ conferendi.

852 *Quæst.* 123. — *An possit præscribi contra vel ultra onera ac conditiones in fundationibus apposita?* R.

§ 1. Si præscriptio fit immemorialis valet contra onera ac conditiones, non ex vi præscriptionis præcise, sed quia cum hac præsumitur, et allegari potest quivis titulus secundum dicta *l.* 3, *p.* 2, *n.* 543, quando autem tempus sit immemoriale, dictum est *ib*, *n.* 520. Si præscriptio non sit immemorialis, major est difficultas nam. 1, quamvis in præscriptione longissimi temporis quandoque præsumi possit titulus, secundum dicta *ib. n.* 500, tamen hic præsumi non poterit bona fide, quæ simul adesse deberet; Beneficiatus enim præsumi debet ex fundatione cognovisse leges Beneficii, ideoque mala fide neglexisse, nisi ostendat dispensationem vel privilegium. 2. Primæva fundatio habet majorem vim, quam consuetudo vel privilegium, Corr., *l.* 2, *c.* 19, *n.* 90. Nec illi per ordinarias præscriptiones derogari potest, eo quod Tridentin., *sess.* 25, *cap.* 5, *de Reform.* vetans derogari fundationibus, et Bulla *Pii IV.* confirmans *Trid.* contineat decretum irritans, quidquid contra factum fuerit : ergo impediunt colorem tituli, et possessionem : ergo præscriptionem ordinariam in contrarium, secundum dicta *n.* 657. *Nec obstat* 1. Quod in Beneficiis ultimus status sit attendendus, uti notant Bald., Rota, Lott., *l.* 1, *quæst.* 34, *num.* 30, nam id tantum valet pro capienda præsumptione, quando de statu anteriori non constat contrarium : tum enim primævus status præsumitur fuisse secundum fundationem, Corr., *l.* 1, *c.* 2, *a n.* 30. *Nec obstat* 2. Quod status Beneficii possit mutari, secundum dicta *a n.* 296, *n.* quamvis mutetur non ideo de sicere debet ullum onus : deinde, etiam mutari non potest, nisi accedat scientia et consensus Superioris, secundum dicta a n. 296, consensus autem Superioris, cum sit aliquid facti, non præsumitur hic, nec probari poterit; imo universaliter docetur, quod ad inducendam consuetudinem contra Canones, requiratur scientia, et consensus Papæ uti decidit Rota apud Nicol. *t.* 1, *d.* 1, §5.

Nihilominus etiam per aliam præscriptionem præscribi posse contra onera et conditiones fundationum docent multi cum Laym. *l.* 3, *sect.* 3, *tom.* 1. *cap.* 8, *n.* 17 et Pasq. *de Sacrif. q.* 1191. Similiter præscribi posse contra numerum Missarum, docent Pasq., *q.* 1192 *et seqq*; Tamb., *in meth. celebr. lib.* 3, *c.* 7, § 1; Gob., *in Exp. t.* 3, *a num.* 514; Pelliz., *t.* 5, *cap.* 9, *num.* 93, testans viros doctos a se consultos esse ejusdem mentis : et addens *num.* 515, idem esse de obligatione anniversariorum, officii defunctorum, eleemosynæ etc. putantque sufficere inter præsentes annos 20, inter absentes 30. Quoad potestatem præscribendi contra onera et Missas consentit Th. Hurt. *de Resid. t.* 1, *lib.* 6, *resol.* 6, § 4, *a num.* 8, *et* § 6, *a n.* 14. Et hanc sententiam secuta est *Rota*, ut testantur Tusc., *lit. S. concl.* 424, *num.* 9, et Corr., *lib.* 1, *cap.* 6, *num.* 324. Rationes esse possunt, 1, quia fundatio et Beneficium admittunt præscriptionem, *cap. Cum de Beneficio de Præb. in* 6, *et ibid.* Gl. Anchar. Franc. Selv., Gom., Barb,, *num.* 4; Rebuff. *in praxi Benef. tit. Regularia Beneficia.* 2. Quia lex in fundatione posita non obligat, nisi quatenus est usu recepta, Vivian., Corr., *in praxi disp. lib.* 4, *cap.* 1, *num.* 9, Requiri autem 40 annos docet Pasq., *q.* 1193, quia agitur contra Ecclesiam : hos autem sufficere tenent Gl., aliique cum Barb., *sup. num.* 5; Gonz., *ad Reg.*. 8, *Cancell., glos.* 7, *num.* 8, *et* 25; Tusc. *lit. P. concl.* 542, adeo ut si præscriptio 40 annorum sit completa, faciat jus, et agatur de auferendo jure quæsito, Gonz., *num.* 16 et alii. Licet enim præscriptio sit odiosa et contra jus, quando tamen est acquisita, dicitur secundum jus, *cap. de quarta et toto tit. de præscript.*, Gonz., *num.* 21. Potestque successor in Beneficio, inquit Dicast. *de Justit. l.* 2, *t.* 1, *d.* 1, *num.* 262, gaudere accessione temporis antecessorum suorum, ut ab aliqua conditione seu onere in fundatione requisito liberetur, eamque libertatem illos bona fide possedisse in dubio præsumendum, juxta Reg. 14, juris in 6. *Cum quis in jus succedat alterius*,

justam ignorantiæ causam censetur habere; et notavit Navarr. *lib.* 2, *cons.* 1, *de præscript.* Et in simili Covarr., *Reg. posses. p.* 2, § 11, *n.* 6, *Corollario* 4. 3. Quia etiam consuetudo prævalere potest fundationi, Gl., Barbos., *in Summar.* 1, *de consuet. n.* 10 *et cap. ult. ib. a n.* 10; Laym. *lib.* 1, *decret. cap. ult. de consuet. n.* 9. Habenturque etiam usus et observantia pro consuetudine Barb. *n.* 4, *addens axiom. de cons. n.* 10, quidquid per præscriptionem induci potest, multo magis per consuetudinem, sic enim valet consuetudo non residendi, et tamen percipiendi fructus in absentia, *cap. Cum omnes, de Constit.* et ibi Gloss., Fagn., *num.* 11. Et ita inolevit consuetudo generalis, quod Beneficia simplicia obtinentes non obligentur ad personalem residentiam, dummodo per substitutos deserviant, Paris., *lib.* 1, *de Resign. quæst.* 10, *a num.* 66; Hurt., § 6, *per totum*; Fagnan., *in copit. Cum omnes, de Constit. num.* 15; Pirh., *lib.* 3, *t.* 4, *num.* 16; Lott., *lib.* 3, *q.* 27, *n.* 9. Hoc faciunt etiam illa, quæ num. 520, diximus de potestate præscribendi contra Concordata, licet contineant decretum irritans.

853 § 2. Si quis ex errore, etiam per 30 annos, de septimana legerit 4 Missas, postea tamen in fundatione inveniat, quod ad 3 tantum sit obligatio quamvis *Pelliz.* dicat talem obligari ad quatuor, id tamen melius negant Tamb. et Pasq. *q.* 1195, tum quia nemo est, qui possideat contra ipsum, suppono enim legisse ex se, et nemine cogente aut id requirente, præscriptio autem non inducitur sine possessione; tum etiam quia actus per errorem gestus non nocet erranti; L. *Si per errorem, ff. de jurisdict.* errans enim habetur pro contradicente ; ergo. Excipe, nisi primæ fundationi accessisset melioratio, ac præsumi posset hoc tempore etiam adjunctum esse novum onus. Vide tamen dicta num. 834.

Quæst. 124. — *Quis possit reducere onera* 854 *fundationum*? R.

§ 1. Si redditus non sint amplius sufficientes ad præstanda onera posse ab Episcopo cum consensu Patroni, aut etiam sine hujus consensu, si irrationabiliter sit invitus, etiam in perpetuum reduci onera, imminui numerum Missarum, remitti residentiam, etc., docet *Pirh.* citans *Abb. Laym., Azor.*, et consentit Barb. *de potest. Episc. alleg.* 83, *num.* 4, citans *Felin. et Roch.* quoad reductionem onerum; attamen *Barb.* ibi non loquitur de reductione Missarum : nihilominus *Azor.*, *Lambert.*, et alii cum Castrop., *tract.* 13, *dist.* 1, *par.* 6, *a num.* 23, docent Episcopum etiam extra synodum posse reducere onera missarum, si redditus sint ita imminuti, ut Beneficiato non sufficiant : sed dicendum est, quod quamvis Tridentin. *sess.* 25, *cap.* 4, *de Reform.* concesserit Episcopis facultatem in synodo, item Abbatibus et Generalibus Ordinum in Capitulis generalibus reducendi numerum Missarum, quæ ad id usque tempus debebantur ex defunctorum legatis seu relictis, vel eleemosynis, si omnes peragi non possent, attamen non dedit facultatem reducendi numerum Missarum, quæ debentur ex fundatione Beneficii vel Capellaniæ : neque non possunt Episcopi, aut Generales reducere onera Missarum ex legatis, vel eleemosynis contracta post *Trident.* uti declaravit *Urban. VIII*, et recenter Innocent. XII, ut referemus *lib.* 6, quando de Sacrificio, ad *dub.* 1, ideoque pro his recurrendum est Romam.

§ 2. Si uno anno emaneant toti fructus, non 855 est obligatio ad ullum onus; si ex parte, est obligatio pro rata, sed ad Episcopum spectat imminuere, Silvius, *p.* 2, *v. Missa cas.* 1. *Nec obstant* Urban. VIII, aut Innocent. XII, decreta, *nam* videntur tantum loqui de reductione stabili, et semper duratura, non autem pro brevi tempore, Silv. *cas.* 5. Vide dicenda de Sacrificio ad dub. 1.

Quæst. 125. — *An Episcopus possit removere* 856 *altare fundatum, et transferre fundationem ad aliud altare*? R.

§ 1. Putarunt aliqui posse, in primis quia Episcopus justis de causis potest destruere altare, Barb. *de jure Eccl. lib.* 2, *cap.* 8, *n.* 14, *arg. c. Placuit, de Consecr. d.* 1, juncta Glos., Pasq. *de Sacrif. q.* 684 et alii; imo *cap. Ecclesiæ* 16, *de Consecr. d.* 1, præcipitur, ut destruantur altaria superflua. Deinde possunt in eodem altari constitui plura Beneficia seu capellaniæ, uti dictum est n. 272. Præterea per hoc, quod Beneficium altaris destructi transferatur ad aliud altare, neque huic neque illi fit præjudicium, sed potius augetur cultus utriusque Sancti, cum ad unum illorum altare fiant plures Missæ, et magis frequentetur a populo, Luca, *de Jurepatr. d.* 17, *n.* 4, ex mente Lott. *et dec.* 1394, Peniæ. Nihilominus dicendum est, quod Episcopus non possit penitus removere altare, quod fundator laicus aut etiam Ecclesiasticus construi fecit, aut etiam tantum dotavit, quia *Clement. Quia contingit, de religiosis domibus*, dicitur : *Ea, quæ ad certum usum largitione sunt destinata fidelium, ad illum debent, non alium (salva quidem Sedis Apostolicæ auctoritate) converti :*

ergo multo minus penitus aboleri debent : quin et Trid. *sess.* 21, *c.* 7, *de Reformat.* ne ea, quæ sacris ministeriis dedicata sunt, temporum injuria obsolescant, et ex hominum memoria excidant, mandat Episcopis tanquam Sedis Apostolicæ delegatis, ut beneficia simplicia ex Ecclesiis, quæ vetustate, vel alias collapsæ, et nullatenus ob inopiam restaurari possunt, trnasferant ad Ecclesias alias eorumdem locorum, et in iis erigant altaria, vel capellas sub iisdem invocationibus, vel certe transferant in jam erecta in iis altaria vel capellas cum omnibus emolumentis et oneribus : ergo multo minus licitum est Episcopis auctoritate ordinaria destruere aliqua, non erectis sub eadem invocatione aliis in eadem Ecclesia persistente. Si dicantur esse superflua, contra est, quod superfluorum nomine veniant illa tantum, quæ in quibusdam capellis interdum sunt per agros aut per vias, uti notat Zerola *part.* 1, *v. Altare*, non autem illa, quibus annexæ sunt fundationes per Episcopos approbatæ.

857 § 2. Neque videtur Episcopus removere posse aliquod altare, fundationem transferendo ad aliud altare habens aliquam fundationem. Ratio est 1. quia etiam obest textus *Clement.* supra. 2. Quia Episcopi non possunt immutare, vel alterare mentem fundatorum, uti dictum est *a n.* 840, hoc autem hic fieret, quia singuli fundatores voluerunt altare sub separata invocatione. 3. Fundatores non consentirent ita fieri, si viverent, nec fundationes facerent, si præviderent ita pro libitu immutandas ab Episcopis, præsertim cum fundatoribus majori honori sit, quod soli fundarint integrum altare, et reipsa satis est ipsos pie sic voluisse, nec Episcoporum est eorum voluntatem nequidem in melius commutare aut reformare, uti *n.* 841, dictum est. 4. Vel utrumque altare erat sub eadem invocatione, v. g. *S. Petri*, vel sub diversa, verbi grat. unum *S. Petri*, alterum *S. Joannis :* si sub eadem, minuitur cultus illius Sancti, quia plus est coli in duobus altaribus, quam uno : si sub diversa, etiam minuitur utriusque cultus, nam si altare, ad quod fit translatio, dicatur, uti ante, simpliciter *S. Petri*, certo minuitur cultus *S. Joannis*, qui jam nullum altare habet suæ invocationis : si dicatur simul altare *SS. Petri et Joannis*, etiam minuitur utriusque cultus, quia plus est privative habere altare, quam cumulative. Unde a paritate rationis non tantum non potest Patronus etiam cum consensu Episcopi auferre fundatoris insignia posita in Ecclesia vel altari et sua substituere, uti recte Laym., Pirh., Leur., *p.* 2, *q.* 94, *n.* 7, sed nequidem sua simul apponere, quia sic partem fundationis addiceret nomini suo in præjudicium illius, qui solus fundavit.

§ 3. Si fundator præsumi non possit habuisse 858
specialem causam, ob quam elegerit hoc numero altare præ alio, sed ad hoc sit determinatus, verbi gratia, consilio Episcopi aut alterius, videtur Episcopus ex justa causa posse ejusmodi fundationem, retento tamen titulo et invocatione, transferre ad aliud altare omnino liberum : tum enim nec largitio fundatoris aboletur, nec primariæ ejus intentioni contravenitur, nec evertitur ulla lex fundationis, nec onus novum imponitur beneficiario, illa autem materialis circumstantia altaris aut loci non est considerabilis, si justa causa aliud postulet. Et ita quoad omnia senserunt mecum plures viri eximii de toto hoc casu consulti.

Quæst. 126.— *Quid addendum sit circa intentionem admittentis Beneficium*? R. seqq. 859

§ 1. Qui acceptat Parochiam sine animo recipiendi Sacerdotium intra annum, sed tantum volens, verbi gratia, frui fructibus aut emolumentis unius anni, peccat mortaliter, et tenetur restituere fructus, nisi volontate mutata Sacerdotium recipiat; et qui tali scienter confert Parochiam, tenetur in ejus defectu restituere ; *c. Commissa de elect. in* 6, Castr., *tom.* 13, *d.* 4, *p.* 7, *n.* 5 ; Passer., *de elect. cap.* 25, *n.* 403. Si autem acceptet cum dubio, an velit intra annum suscipere Sacerdotium, Nav., Graff., Garc., aliique cum Barb., *de Offic. Parochi cap.* 5, *n.* 14, excusant a peccato, et obligatione restituendi, quia illi tantum dicuntur subjacere illi culpæ et pœnæ, qui non intendunt suscipere Sacerdotium, id est, ut ipsi explicant, qui habent voluntatem non suscipiendi ; sed probabilius est cum Sot., Lop., Azor., Vega, Manuel, Sanch., Castrop., *n.* 5 *et* 6, quod peccet mortaliter, et teneatur restituere, etiam ante sententiam Judicis : quia jus prærequirit animum suscipiendi, nisi justa causa occurrat, quæ postea excuset: qui autem dubitat, an velit, non potest dici simpliciter habere animum. Idem dicit cum aliis Pass., *n.* 397, si acceptet cum animo conditionato, verbi gratia, nisi quid melius occurrat: sed in hoc alii contradicunt cum *Castropal.* Si autem initio habuit animum suscipiendi, sed postea absque causa mutet, et non suscipiat, videtur certum, quod peccet mortaliter, quia non satisfacit obligationi gravi, quam in se susce-

pit; eumque *Abb.*, *Host.*, *Sot.*, *Tol.*, *Graff.*, *Azor.*, *Garc.*, et alii cum Barb., *n.* 15, obligant ad restitutionem, quia fructus dantur ob servitium saltem præstandum, sed Nav., Lop., Vasq., Sanchez, Less., Castrop., *n.* 7, Pass., *n.* 402, probabilius a restitutione excusant, quia habuit jus in beneficio, fecitque fructus suos, neque lex obligat ad restitutionem, nisi illum, qui recipit parochiam sine intentione se promovendi. Quod si intendat brevi dimittere parochiam, Sanch., et Castr., *n.* 21, dicunt non esse mortale; Less., *de justit. l.* 2, *c.* 34, *n.* 136, dicit esse veniale, quia est aliqua deceptio Ecclesiæ, quæ non conferret, si non putaret esse deserviturum; neque expedit Parochos ita sæpe mutari.

860 § 2. Si quis admittat beneficium simplex, cui Ordo Sacer est annexus, absque animo, vel cum animo dubio de suscipiendo Ordine annexo, peccat mortaliter, quia quisque jure naturæ tenetur velle esse idoneus ad id, cujus onus suscipit: imo secundum *Rebuff.*, *Graff.*, *Rayn.*, *Garc.*, tenetur restituere fructus, sed Navar., Sot., Sal., Less., Azor., Vasq., Tol., Lop., Castrop., *n.* 13; Pass., *n.* 405; Sanch., *de Matrim. l.* 7, *d.* 45, *n.* 13, probabilius dicunt non teneri restituere ante sententiam, quia lex pœnalis *c. Commissa*, tantum loquitur de parochialibus : imo praxis est, ut primo priventur mediis fructibus, postea totis, denique etiam ipso beneficio : ergo signum est, quod ante sententiam privati non sint.

861 § 3. Si quis beneficium simplex non habens annexum Ordinem Sacrum admittat cum animo percipiendi fructus ad tempus, et postea ducendi uxorem, vel resignandi, secundum Sot., Tol., Nav., peccat mortaliter, quod Fill. *in append. ad tr.* 41, *c.* 6, *n.* 43, et Lugo, *in resp. Mor. l.* 5, *d.* 4, probant ex Bulla *Pii IV.* 12. *Inter cæteras*, quæ talem acceptationem cujuscunque beneficii reddit irritam, ac prohibet sub pœna excommunicationis, et maledictionis æternæ, ac privationis omnium aliorum etiam Beneficiorum ante habitorum, et inhabilitatis ad omnia in posterum, ipso facto sine alia declaratione incurrenda; ex quibus clausulis colligunt esse gravitatem præcepti, dicuntque quod Auctores contrariæ sententiæ non viderint, vel non ponderarint hanc Bullam : e contra tamen Garz., et Castrop., *de Cens.* 3, *p.* 30, *n.* 8, dicunt Bullam illam tantum pro Curia Romana esse latam, quia initio facit mentionem Cardinalium et Datarii, ad quos spectat provisio beneficiorum, utique non omnium, sed eorum, quæ Romæ conferuntur, ideoque etiam testantur Fill. et Lug., supra, quod in Curia Romana exigatur juramentum, quod beneficia non accipiant animo dimittendi, et reipsa Lugo tantum respondet in casu, qui erat in Curia Romana. Addit Castrop., contra eam Bullam non agi si admittens cogitet dimittere cum consensu Papæ, sed in hoc postremo etiam contradicit Dian., *p.* 9, *t.* 7, *res.* 52. Communiter tamen tenent omnes cum Sanch., et Less., talem semper peccare venialiter, quia est aliqua, non tamen gravis, deordinatio et deceptio Ecclesiæ, quæ beneficia pro statu Clericali intendit, sed Nav., Gom., Garz., Castr., *t.* 13, *d.* 4, *p.* 7, *n.* 16, adhuc dicunt, probabile esse, quod nullo modo peccet, quia nullum præceptum viget, quod ab illo violetur, et jus relinquit illi liberum transitum ad nuptias, neque videtur agi contra mentem Ecclesiæ, quæ vult beneficiatum sustentari ex beneficio, quandiu illud habet et deservit, nec obligat ad permanendum in illo. Vide Leur., *p.* 1, *q.* 320, *et p.* 3, *q.* 319.

ARTICULUS IV.

An liceat habere plura Beneficia?

« Resp. Plura Beneficia possidere, non est res simpliciter intrinsece mala, nec omnino indifferens, sed speciem mali præ se ferens, imo ordinarie illicita, et naturali juri repugnans (si talia sint quorum unum ad honestam sustentationem sufficiat) nisi justa causa ex circumstantia cohonestetur. Ita fere Laym., *lib.* 4, *t.* 2, *capitul.* 8, *num.* 2, ex D. Th. Less., Az., *tom.* 1, *l.* 5, *cap.* 19, *et c. commun.* Quia, ut docet Trid., *sess.* 24, *cap.* 17, *de Res.* pluralitas hujusmodi magnam inordinationem involvit, dum minuitur cultus Divinus, Ecclesia operariis, fundator pia intentione, pauperes utiliores Ecclesiæ futuri sustentatione privantur. Hinc beneficia distinguuntur in incompatibilia primi generis, in quibus adepta pacifica possessione secundi, vacat prius, qualia sunt plura beneficia curata; item plures dignitates, personatus, duo beneficia uniformia sub eodem tecto : et in incompatibilia secundi generis, quæ etsi sine peccato citra dispensationem obtineri nequeant, primum tamen altero obtento non vacat; qualia sunt beneficia reliqua residentiam postulantia, v. grat. Canonicatus duo diversarum Ecclesiarum, in quibus recepta est constitutio Trid., *cap.* 12,

ut non liceat ultra tres menses Canonicis ab Ecclesia abesse. Unde Laym., *num.* 6, docet, Canonicatus in Cathedralibus Ecclesiis Germaniæ, quæ ex immemorabili consuetudine requirunt tantum residentiam medii anni, vel trium mensium, inter compatibilia beneficia numerandos.

» *Dixi, nisi justa causa cohonestetur,* quia qui per dispensationem plura officia obtinuit, nisi justa causa subsit, in conscientia non erit tutus, sed tenebitur alterum resignare, ut docet Less., *l.* 2, *c.* 34, *n.* 151.

» Porro justa causa dispensandi erit evidens necessitas, et utilitas Ecclesiæ, quandoque etiam prærogativæ, et merita personæ ; verbi gratia, insignis nobilitas, dignitas, scientia, auctoritas, virtus, etc. modo caveatur, ne beneficiorum coacervatio, facta etiam ob prærogativam personæ, ad privatum tantum, et non ad commune bonum referatur. Imo sine dispensatione plura Beneficia, seqq. casibus haberi possunt.

» I. Si utrumque adeo sit tenue, ut neutrum sufficiat ad sustentationem : modo utrumque sit simplex, nec residentiam requirat.

» II. Quando Parochia est annexa Canonicatui, eique accessoria : tunc enim utrumque per modum unius possidetur, ita tamen, ut teneatur Vicarium perpetuum in Ecclesia alere.

« III. Quando beneficia legitime sunt unita.

« IV. Quando alius idoneus, et dignus non reperitur.

« V. Quando unum beneficium habetur in titulum, alterum in Commendam non perpetuam, sed ad aliquot menses donec de idoneo provideatur. Ita Regin. ex Silv.

« *Quæres :* An, et quomodo Clerici teneantur ad residentiam?

« *Resp. I.* Episcopos, Parochos, eosque, qui curatum beneficium habent, jure Divino teneri. Nec sufficit, si per alios administrent, nisi majus bonum urgeat : quia contra rationem est, ut hic officium et fructus, alter onus habeat, Bon. *t.* 1, *d.* 5, *de oblig. benef.*, *p.* 1.

« *Resp. II.* Ita teneri ad residentiam, ut si Episcopi intra annum ultra tres, et Parochi ultra duos menses, absque legitima causa per Episcopum cognita, et approbata, absint, mortaliter peccent, et fructus non faciunt suos. Ita Trident. *sess.* 23, *de Reform. capitul.* 1. V. Bon. *loc. cit.* Notat autem Dian. *p.* 9, *tom.* 7, *resol.* 53, *ex Bordon.* supradicta etiam habere locum in Superioribus, sive Prælatis regularibus : ideoque eos teneri tempore pestis, etiam cum periculo, suis assistere.

« *Resp. III.* Qui in Ecclesiis Cathedralibus, vel Collegiatis obtinent dignitates, Canonicatus, Præbendas, vel portiones, si intra annum ultra 3 menses absint, primo anno media parte fructuum, secundo vero anno omnibus fructibus, quos illo anno lucrati sunt, privandos. Quæ tamen pœna est sententiæ ferendæ, non latæ, ut constat ex Trid. *sess.* 24, *cap.* 12, *de Reform.*

« *Resp. IV.* Causas a residentia excusantes esse : 1. Doctionem Theologiæ, vel Juris Canonici : neque ad hoc licentiam Prælati, aut Episcopi requiri; requiri autem ad doctionem litterarum humaniorum, et Philosophiæ; nisi contrarium habeat consuetudo. 2. Studium Theologiæ, vel Juris Canonici; id enim per 5 annos etiam excusat. 3. Obsequium Papæ, vel Episcopi, ad Ecclesiæ utilitatem. 4. Licentiam legitimam ex quavis alia justa causa. 5. Honestam consuetudinem, ubi dispositio Concilii non est recepta. Vide Bon. *l. c.*

« *Resp. V.* Qui absque justa causa abest, peccat mortaliter, non tamen tenetur ad restitutionem fructuum, si officio satisfecerit, nisi ad eam condemnetur, vel nisi id aliquo jure sit expressum.

« *Resp. VI.* Eos, qui ex legitima causa absunt, non lucrari distributiones, juxta *Trid.* nisi tamen absint ad curanda negotia Ecclesiæ, ex commissione Capituli, vel omnino involuntarie ob morbum, captivitatem, injustam excommunicationem, etc. V. Less., *n.* 164. »

ADDENDA.

Quæst. 127. — *Quid addendum sit circa incompatibilitatem Beneficiorum?* R. De hac dicetur *a n.* 896. 863

Quæst. 128. — *Quid circa residentiam sit præterea notandum?* R. Seqq. § 1. Residentia est præsentia personæ in loco beneficii ad ei deserviendum. Alia est præcisa, alia causativa; tum dicitur præcisa, si sit inseparabilis a beneficio, adeoque obliget sub pœna amissionis tituli : causativa est, si sine ea possit retineri beneficium, adeoque obliget sub pœna amissionis solorum fructuum. 864

§ 2. In beneficiis curatis requiritur residentia personalis perpetua, de qua videri debent dicta, lib. 3, p. 1, a num. 736. Et in his qui- 865

dem beneficiis requiritur non tantum de jure humano, sed etiam divino, et naturali, ex quo Pastores tenentur pascere gregem suum, S., Th., Less., Hurth., Pirh., Leur., *p.* 3, *q.* 119[1], sic tamen, ut omissio illius quandoque ob certas circumstantias cohonestari possit; Azor., Laym., Less., Garc., Pirh., Leur., *q.* 120. Et quidem quoad Episcopum, docent Vasq. et alii cum Castrop. *tr.* 13, *d.* 5, *p.* 1, *num.* 4, Papam non posse dispensare, ut absit ab Ecclesia, quia absens non potest satisfacere officio; Azor. tamen, Fill. et alii absolute dicunt, Papam ex causa dispensare posse, sed probabilius concludit Lugo, *in Resp. Mor., lib.* 5, *d.* 13, Papam posse dispensare in lege Ecclesiastica imperante residentiam Episcopo, non tamen in lege divina naturali eam requirente, sed tantum posse declarare, an hic et nunc sint tales causæ, vel circumstantiæ, ut jus divinum naturale non censeatur obligare, et inter circumstantias sunt necessitas, vel magna utilitas Ecclesiæ, aut meritum illius, cum quo dispensatur. Idem applicandum est Parocho, cum quo potest similiter procedere Papa. Vide Leur., *p.* 1, *a q.* 367, *et p.* 3, *q.* 122.

866 § 3. Sola consuetudo etiam immemorialis facere non potest, ut curatis liceat non residere, Abb., Cov., Rebuff., Less., Garc., Pirh., Leur., *p.* 3, *q.* 121, limitat Barb. *de off. Parochi, p.* 2, *cap.* 18, *n.* 38, nisi suppleat Vicarius perpetuus; attamen tunc licentia non habetur vi consuetudinis, sed præsumitur adfuisse dispensatio, vel declaratio Papæ. Hæc et alia plura videri possunt fusius deducta apud Pignat. *tom.* 9, *consult.* 88.

867 § 4. Episcopi, et Parochi tenentur residere [2], etiam si tres aut quatuor tantum habeant subditos : item secundum dicta, n. 727, licet habeant Coadjutores, Barb., *c.* 8, *a n.* 4, nisi tota cura sit translata in Vicarium perpetuum, Garc., *par.* 3, *c.* 2, *n.* 175. Similiter tenentur, qui Parochiam habent in Commendam, Garc., *n.* 165. Et quamvis illis omnibus statim post possessionem moveatur lis in petitorio, adhuc tenentur Garc., Leur., *p.* 1, *q.* 366. Imo Fill. et Azor., *p.* 2, *l.* 7, *c.* 4, *q.* 1, ad similiter residendum obligant illos, quibus incumbit tantum exterior cura animarum per visitationes, correctiones, censuras, etc., sed quoad hos praxis est contraria. De obligatione residendi, quam habent Episcopi, item Parochi, etiam tempore pestis, multa docte habet Pignat., *tom.* 4, *cons.* 17, item *tom.* 7, *consult.* 2.

BENEDICTUS EPISCOPUS

SERVUS SERVORUM DEI

Ad perpetuam rei memoriam.

« Ad universæ Christianæ Reipublicæ statum, ad Ecclesiasticarum Legum custodiam, et Fidelium Populorum salutem, tam magni refert singulos Patriarchalibus, Primatialibus, Metropolitanis, et Cathedralibus Ecclesiis præpositos, in ipsis Ecclesiis, vel Diœcesibus sibi creditis assidue residere; ut difficile sit aliud ullum reperire Ecclesiasticæ disciplinæ caput, quod aut Conciliaribus Canonibus atque Decretis, aut Apostolicæ Sedis Constitutionibus et Sanctionibus, tam sæpe tamque impense inculcatum fuerit et commendatum. Ut autem antiquiora Canonica statuta prætereamus, Nobis satis erit innuere, quid hac de re decreverit Sacrosancta Tridentina Synodus, *sess.* 6, *cap.* 1, *et sess.* 23, *c.* 1, *de Reform.*; tum ea quæ recol. mem. Prædecessor Noster Urbanus Papa VIII, præscripsit in sua Constitutione data apud S. Petrum die 12 Decembris Anni 1634. quæ incipit : *Sancta Synodus*, et in qua præcedentes aliorum Romanorum Pontificum Pii IV, Gregorii XIII et Clementis VIII, Leges et Constitutiones retulit, confirmavit, et ampliavit. Neque opus est recensere omnes Encyclycas Litteras, quæ, ad Patriarchas, Primates, Archiepiscopos, et Episcopos de implendo hujusmodi Residentiæ onere identidem admonendos, ab hac Apostolica Sede mitti consueverunt, ut patet ex Epistola jussu Ven. Servi Dei Innocentii Papæ XI, Prædecessoris quoque Nostri scripta die 5 Februarii Anni 1678, item ex alia die 24 Decembris Anni 1707, a felic. record. Clemente Papa XI, ad suum et Apostolicæ Sedis Nuntium Neapoli commorantem conscripta, ut illius Regni Præsules ad residendum in propriis Ecclesiis et Diœcesibus adigerentur; necnon ex ejusdem Clementis Litteris in forma Brevis datis die 25 Maii Anni 1709, ad Archiepiscopos et Episcopos Poloniæ, qui obtentu turbarum et dissensionum, quæ tunc in Regno versabantur, suas reliquerant Ecclesias atque Diœceses.

1 *Vide Benedictum XIV,* de S. D., l. 7, c. 1.

2 *De Residentia Episcoporum habeto hic Bullam Benedicti XIV, feliciter regnantis.*

« Neque porro Nos hac in re Apostolici Officii Nostri partes desiderari permisimus. Vix enim inscrutabili Divinæ Providentiæ consilio in hac suprema Ecclesiæ universalis specula collocati fuimus, quum veterem Prædecessorum Nostrorum morem in usum revocantes, ad Ven. Fratres omnium per Orbem Ecclesiarum Antistites Apostolica scripta direximus, quibus, inter cetera salubria monita, hoc etiam de residendo in propriis Ecclesiis peculiari studio iis inculcare, et tam gravissima damna, quæ ex eorum absentia proveniunt, quam magnas utilitates, quas eorum præsentia concreditis ipsis Diœcesibus affert, ante oculos proponere non prætermisimus, ut videre est *in* § 4 Epistolæ Encyclicæ die 3 Decembris Anni 1740, a Nobis conscriptæ, quæ *in Tomo* I Bullarii Nostri nuper vulgati, *n.* 2, impressa est. Qui autem hominum corda scrutatur Deus, is sane novit, quanto et quam acerbo animi Nostri dolore nonnunquam acceperimus, Ecclesiasticas Regulas ab aliquo ex Fratribus hac in parte violari, et quantopere studuerimus, nunc admonendo, nunc obsecrando, nunc increpando, absentes quidem per Litteras, præsentes vero ipsa voce ad debitum Residentiæ Officium revocare. Quin etiam laudabilibus Prædecessorum Nostrorum vestigiis inhærentes, in Nostra et Cancellariæ Apostolicæ Regula, qui Beneficia Ecclesiastica in octo anni mensibus vacatura Nostræ dispositioni et collationi reservavimus, simul etiam iisdem Patriarchis, Archiepiscopis, et Episcopis, residentibus gratiam alternativæ mensium, certis modo et forma ab iis acceptandam, libenter obtulimus; nimirum ut quandiu ipsi apud Ecclesias aut Diœceses suas vere et personaliter residerent, de Beneficiis hujusmodi Ecclesiasticis, quæ extra Romanam curiam in Februarii, aliisque alternis anni mensibus vacare contingeret, dummodo alias dispositioni Apostolicæ reservata vel affecta non essent, libere disponere valerent, facultatem tempore Pontificatus Nostri duraturam concessimus; quo scilicet iidem Episcopi, et majorum Ecclesiarum Præsules, ampliorem potestatem in Beneficiis prædictis conferendis sic obtinentes, hac etiam Apostolicæ Nostræ liberalitatis gratificatione illecti, ad personalem Residentiam prædictam libentius obeundam adducerentur.

« Quoniam vero et certæ quædam causæ adesse possunt, et hujusmodi occasiones incidere, propter quas, prævio Romani Pontificis assensu et approbatione, liceat Episcopo a propria Ecclesia et Diœcesi per aliquod definitum tempus abesse; ea vero absentia, quæ ad modicum tempus protrahitur, neminem desertæ Residentiæ reum constituit; ideo et in Conciliis, et in Apostolicis Constitutionibus, ad præcavendos abusus tam circa hujusmodi causarum et occasionum relevantiam, quam circa tolerabilia temporum spatia, providæ statutæ Leges et Regulæ reperiuntur. Et quidem justæ ac legitimæ absentiæ causæ a præfata Tridentina Synodo *citat. cap.* 1, *sess.* 23, non aliæ agnitæ fuerunt, quam Christiana caritas, urgens necessitas, debita obedientia, et evidens Ecclesiæ, vel Reipublicæ utilitas. Verum his etiam causis deficientibus, quum eadem Sacrosancta Synodus perpendisset, ex veterum Canonum sententia, minime abesse videri eos, qui aliquantisper absunt, et statim sunt reversuri; omnibus Ecclesiarum Antistitibus indixit, ut sibi licitum nun putarent singulis annis, ultra duos aut tres ad summum menses, sive continuos, sive interruptos, extra proprias Diœceses commorari; eosque simul admonuit, ne per illius temporis spatium, Dominici Adventus, Quadragesimæ, Nativitatis, Resurrectionis Domini, Pentecostes item, et Corporis Christi diebus, ab Ecclesiis suis Cathedralibus abessent, nisi forte Episcopalia munia in aliis Diœcesum suarum locis eos detinerent; eamque præterea rationem ab iis haberi voluit, ut absque ullo Gregis detrimento concessa uterentur libertate, et ut id *æqua ex causa fiat;* quibus verbis animi levitas, oblectationum cupiditas, aliæque futiles causæ penitus excluduntur.

Præfatus autem Urbanus Prædecessor ad peculiares occurrentes casus descendens, Episcopis in Curia promotis unum concessit mensem (quem postea declaratum fuit, a die ipsorum propositionis in Consistorio computandum esse), quo mense elapso, singuli ad proprias Ecclesias se conferre deberent. Sed quum in Concilio Romano, habito a felic. record. Benedicto Papa XIII, Prædecessore pariter Nostro, Episcopi exposuissent, tam exiguo temporis spatio non posse a recens promotis sua in Urbe negotia expediri, idem Benedictus facultatem concessit S. R. E. Cardinali suo et Romani Pontificis pro tempore in Urbe ejusque Districtu Vicario, ut præfatum unius mensis terminum, juxta casuum contingentiam et causa cognita, ad alios quadraginta dies et non ultra, prorogare posset.

» Præterea Episcopis ad sacra Apostolorum Limina statutis temporibus visitanda personaliter accedentibus, supradictus Urbanus Præ-

decessor indulsit, ut qui Ecclesiis circa Montes et citra Mare positis præsiderent, per quatuor, qui vero Ultramarinis et Ultramontanis Ecclesiis præessent, per septem menses continuos a Residentia in suis respective Sedibus facienda, hujusmodi Visitationis gratia, excusarentur.

» Cum vero idem Urbanus declarasset, se, per ea quæ in suis præfatis Litteris constituerat, minime sublatam voluisse dictam trium mensium licentiam a Concilio indultam; hinc plures ortæ quæstiones et varia condita sunt Decreta, ab eodem Urbano ejusque Successoribus approbata; cujusmodi sunt, non licere trimestrem absentiam prædictam conjungere, sive cum eo tempore quo permittitur Episcopis post suam promotionem in Urbe commorari, sive cum eo, quod ad peragendam Sacrorum Liminum Visitationem eisdem concessum fuit : neque fas esse absentiæ tempora ita disponere, ut tres postremi menses unius anni continuentur cum tribus prioribus mensibus anni subsequentis. Sicut etiam vetitum est prædictos menses conjungere cum eo anni tempore, quo, propter aeris insalubritatem, alicui Episcopo permittitur extra Diœcesim degere; ne scilicet continuatis absentiæ temporibus, vernos simul et æstivos menses, sive æstivos una cum autumnalibus, extra Diœcesim duci contingat. Denique, ne quis indulgentia Sacri Concilii per fraudem abuti posset, declaratum fuit, prædictam trium mensium vacationem intra cujusque anni limites coerceri, ut qui uno anno usus ea non fuerit, non ideo sequenti anno diutius ab Ecclesia sua abesse valeat.

« Et quoniam Tridentina Synodus sub Legibus de Residentia hujusmodi ipsos etiam S. R. E. Cardinales nominatim comprehendit; præfatus Urbanus Prædecessor, advertens nonnunquam evenire, quod aliquis ex Cardinalibus alicui Patriarchali, seu Metropolitanæ, aut Episcopali Ecclesiæ præpositus, unum simul ex Episcopatibus Suburbicariis obtineret, constituit, ut hujusmodi Cardinales in primodictis Ecclesiis, non autem apud Episcopatus Suburbicarios, residere tenerentur.

» Denique tam in prædicto Concilio, quam in citata Urbani Constitutione, contra transgressores hujusmodi Legum, quæ ad Residentiam pertinent, gravissimæ pœnæ statutæ fuerunt; quarum executionem idem Urbanus Primo quidem demandavit Auditori causarum Curiæ Cameræ Apostolicæ. Verum biennio post, totam hujus materiæ cognitionem delegavit Congregationi particulari a se deputatæ, quam compositam esse voluit ex tunc et pro tempore existentibus Cardinali Romani Pontificis in Urbe Vicario, necnon ejusdem Pontificis Datario et Secretario Status, ac Secretario Brevium, duobus item Secretariis Congregationum, negotiis et consultationibus Episcoporum et Regularium, ac interpretationi et executioni Decretorum prædicti Concilii Tridentini respective præpositarum. Et quidem prædicto Cardinali Vicario facultatem tribuit, ut, justis ex causis et cum consilio prædictorum Prælatorum, concedere posset Episcopis licentiam abessendi a propriis Ecclesiis et Diœcesibus spatio duntaxat dierum quadraginta, ut in ipsius Urbani Litteris datis die 1 Januarii anni 1636, distinctius præscribitur.

» Hujus Congregationis Caput, seu Præfectus, ex quo eadem instituta est, semper fuit præfatus Cardinalis Vicarius pro tempore existens, quemadmodum ejusdem Secretarii munus is semper gessit, qui Congregationi Concilii Tridentini fuit a Secretis; unde etiam Nos ipsi, dum in minoribus constituti Officio Secretarii prædictæ Congregationis Cardinalium Concilii Tridentini interpretum fungeremur, par quoque munus Secretarii alterius Congregationis super Residentia Episcoporum simul sustinuimus. Quæ sane Congregatio, ut ex illius Secretariæ Regestis apparet, tam ipsius Urbani Prædecessoris temporibus, quam aliis subsequentibus, non semel singulis Annis adunari consuevit; id quod a san. mem. Prædecessore pariter Nostro Clemente Papa XI, in usum revocatum fuit et identidem peractum, Nobismetipsis præfatum Secretarii munus obeuntibus, confectisque a Nobis et impressis Foliis, ea prorsus methodo, quæ pro causis ad Congregationem Concilii pertinentibus observatur.

» Ut autem Episcopi a suis Ecclesiis vel Diœcesibus licite abesse possint, quum præter causam Canonicam, expressa quoque licentia Romani Pontificis, ut supra diximus, sit necessaria; excepto casu prædictæ trimestris absentiæ a Concilio permissæ, pro qua nulla peculiaris requiritur licentia, quum idem Concilium Episcoporum abscedentium conscientiæ relinquat, de æquitate causæ judicium facere; hinc est, quod quæcunque hujus generis licentiam olim indulgeretur, per speciale Chirographum manu Pontificis signatum expediebatur. Postmodum vero inductus fuit mos describendi omnes hujusmodi licentias in

unico Folio, quod Pontifici subscribendum deferebatur ; quem sane morem a prædecessoribus Secretariis invectum, Nos quoque servavimus.

» Cum autem post absentiam duodecim annorum, quorum duos apud Anconitanam et decem apud Bononiensem Ecclesias Regimini Nostro successive commissas, assidue residendo transegimus, in Urbem reversi et ad Apostolicam Sedem, quamvis immerentes, evecti fuerimus ; Congregationis præfatæ sessiones, materia forsan deficiente, non amplius frequentari comperimus ; neque porro Chirographa, aut Folia signanda Nobis oblata fuerunt ; sed facta Nobis oretenus a Prælato dictarum Congregationum super executione et interpretatione Concilii et super Residentia Episcoporum Secretario, tam petitionum Episcoporum, qui vacationem a Residentia postulabant, quam causarum, quibus hujusmodi petitiones innitebantur, relatione ; nostroque desuper accepto responso ; opportuna singulis Decreta perscribi, eaque a Cardinali Vicario Nostro, tamquam sæpedictæ Congregationis super Residentia Episcoporum Præfecto, signari consueverunt. Verum quum Nos hanc agendi rationem pro rei gravitate nimis compendiariam judicaverimus ; visum est Nobis motu proprio et ex certa scientia, non solum pro debita, ut aiunt, actus solemnitate, sed etiam pro ipsius rei substantia et pro maturiori examine causarum, quæ ad hujusmodi licentias obtinendas afferuntur, infrascriptas leges et ordinationes inviolabiliter in posterum observandas, Apostolica auctoritate, tenore præsentium, edicere et constituere.

» Primum itaque relata superius Sacrosanctæ Tridentinæ Synodi Decreta, *sess.* 6, *c.* 1 *et sess.* 23, *c.* 1, *de Reform.*, laudatasque Romanorum Pontificum Prædecessorum Nostrorum Pii IV, Gregorii XIII, Clementis VIII et Urbani pariter VIII Constitutiones et Ordinationes, necnon omnes et singulas, quas supra innuimus, Resolutiones Apostolicæ Sedis auctoritate editas, innovantes et tam Decretorum, quam Constitutionum, Ordinationum et Resolutionum hujusmodi tenores etiam veriores pro satis hic expressis, ac etiam de verbo ad verbum insertis habentes et haberi volentes ; illaque et illas, quatenus opus sit, iterum plenissime approbantes et confirmantes ; omnia et singula in ipsis contenta, ab iis ad quos spectat et pro tempore in posterum spectabit, attendi et in his omnibus, quæ Nostris hisce Litteris non adversentur, exactissime impleri et observari volumus, statuimus et in virtute sanctæ obedientiæ mandamus, atque præcipimus ; non obstantibus quibuscunque privilegiis, aut contrariis, etiam quantumvis inveteratis, usibus et consuetudinibus, quæ potius abusus et corruptelæ dici debent ; quibus, si forte adesse aut allegari contingat, motu ac scientia simili, ac de prædictæ Apostolicæ auctoritatis Nostræ plenitudine, derogamus, ac derogatum esse volumus et decernimus.

» Secundo loco et consequenter ad præmissa, adversus prædictarum Legum et Constitutionum transgressores, omnes et singulas pœnas in eisdem Decretis et Constitutionibus latas et comminatas, auctoritate quoque Nostra confirmamus et innovamus, amissionis scilicet quartæ partis fructuum unius anni, ipso facto ab iis incurrendæ, qui legitimo impedimento, seu justis et rationabilibus causis cessantibns et absque expressa, ut præfertur, Apostolicæ Sedis licentia, sex mensibus continuis extra suam Diœcesim morando abfuerint ; et amissionis alterius quartæ partis fructuum, eodem modo incurrendæ, ubi hujusmodi absentia ad alios sex menses protrahatur ; ut in prædicto Concilio Tridentino *sess.* 6, *cap.* 1, *de Reform.*, statutum fuit ; incursus quoque in peccati mortalis reatum et obligationis restituendi fructus in absentia perceptos, nulla etiam prævia declaratione, eosque erogandi Ecclesiarum fabricas ; seu in subventionem pauperum ipsius loci, quacunque conventione seu compositione pro hujusmodi fructibus male perceptis prohibita ; ut in eodem Concilio *sess.* 23, *cap.* 1, præscribitur. Similiter impositam a prædicto Pio IV, Prædecessore pœnam amissionis facultatum testandi et disponendi, si quæ transgressoribus hujusmodi competere dignoscantur ; necnon inhabilitatis ad majores Dignitates et Ecclesias obtinendas, quam præfatus quoque Prædecessor Clemens VIII, indixit, per omnia confirmamus et innovamus. Quibus omnibus hoc etiam superaddimus, ut iidem transgressores omnibus et singulis Indultis et Privilegiis, quæ forsan ipsis, tanquam Pontificio Solio Assistentibus, concessa fuerint, ipso facto privati esse censeantur : Decernentes, sub transgressorum nomine comprehendi non solum eos, qui præter tres menses a Concilio toleratos, absque legitima causa et expressa Romani Pontificis licentia extra proprias Diœceses commorantur ; sed eos etiam, qui hujusmodi licentiam falsis simulatisve causis

dolose extorquere non dubitaverint; vel ea semel rite recteque obtenta, præscriptos in eadem limites, ac præfinitum tempus prætergressi fuerint. Quod si nihilominus aliqui, non minus Canonica statuta, quam propositas hujusmodi pœnas contemnentes, in sua contumacia obfirmati perseverare præsumpserint; volumus adversus istos ad ulteriora cum effectu procedi, juxta mentem ejusdem Concilii Tridentini, quod in *citato cap.* 1, *sess.* 6., Romanum Pontificem pro tempore existentem hortatur, ut suæ supremæ Sedis auctoritate in hujusmodi transgressores ad severiorem Sacrorum Canonum normam animadvertat, atque etiam Ecclesiis ipsis de utilioribus Pastoribus provideat, sicut in Domino noverit salubriter expedire.

» Tertio loco volumus et mandamus, ut prædictæ Congregationis super Residentia Episcoporum ab Urbano Papa VIII, institutæ exercitium, atque sessiones resumantur; confirmantes ipsius Præfecturæ munus dilecto Filio Nostro Joanni Antonio Tituli Sancti Martini in Montibus Presbytero S. R. E. Cardinali Guadagni nuncupato moderno Nostro in Urbe ejusque Districtu in spiritualibus Vicario, ejusque in Officio Vicariatus hujusmodi Successoribus; sicut etiam Officium Secretarii ejusdem Congregationis dilecto Filio Magistro Joseph Alexandro Furietto, ejusque Successoribus Congregationis Cardinalium Concilii Tridentini Interpretum Secretariis; eosdemque statuentes in hujusmodi Congregatione nunc et deinceps pro tempore locum habere et suffragium ferre, quicunque ea officia et munera obtinent, sive obtinebunt in posterum, quæ in præcitatis Urbani Prædecessoris Litteris designantur. Præterea quum minime expediat hujusmodi Congregationem Promotore Fiscali carere, Nos eum, qui in Tribunali prædicti Cardinalis Vicarii Urbis Officium gerit Promotoris Fiscalis, ejusque in Officio Successores pro tempore, ad idem munus obeundum deputamus in præfata Congregatione, cui ipsum, seu ipsos cum consultivo suffragio volumus interesse. At vero perpendentes, quod si Congregatio isthæc toties habenda foret, quoties ab aliquo Episcopo licentiam abscedendi a Diœcesi peti contingeret, eadem aut propter frequentiam nimis onerosa evaderet, aut propter negotiorum levitatem tractu temporis negligi et parvipendi posset; volumus atque statuimus, eamdem tunc tantum cogendam, habendamque esse, quum aut a Nobis, sive a Successoribus Nostris Romanis Pontificibus, alicujus negotii cognitio ipsi remissa et delegata fuerit; aut, hujusmodi etiam remissione cessante, quoties de pœnis superius constitutis, adversus aliquem transgressorem reipsa decernendis infligendisque deliberandum fuerit; siquidem hujusmodi pœnarum modus, prout cujusque major aut minor contumacia exegerit, ab eadem Congregatione statuendus erit; ut facta per ipsius Secretarium Nobis, seu Successoribus Nostris relatione, approbataque Congregationis resolutione, ad hujusmodi pœnarum executionem cum effectu procedatur; aut denique quum aliquis Episcopus instantiam proponat abessendi a propria Diœcesi ratione alicujus muneris sive officii, cujus ea dicatur natura esse, ut Apostolicum Indultum de non residendo ad longum tempus ipsi sit concedendum; Nos etenim hujusmodi Indulta nemini unquam concedi debere decernimus, nisi prævio causarum examine in eadem Congregatione peragendo, Nostraque et Successorum Nostrorum scientia et approbatione, et mediante expeditione Litterarum Apostolicarum in forma Brevis; ideoque mandamus Nostro et Romani Pontificis pro tempore existentis Supplicum Libellorum Secretario, aliisque Secretariis quarumvis Congregationum, quibus ea de re preces oblatæ fuerint, ut illas ad prædictam Congregationem super Residentia Episcoporum omnino remittant; simulque prohibemus Nostro et Successorum Nostrorum pro tempore Secretario Brevium, ne Litterarum Apostolicarum super Indultis hujusmodi exempla Nobis, aut Successoribus Nostris signanda ullatenus afferat, nisi authentica documenta, tam de causarum examine in dicta Congregatione peracto, quam de Apostolica approbatione et assensu consequenter emanatis, eidem fuerint exhibita.

« Quarto loco statuimus, ut Folia superius enunciata in posterum omnino conficiantur, in quibus nimirum describantur nomina Episcoporum, quibus dantur Indulta commorandi extra Diœcesim, una cum causis ab ipsis adductis atque probatis, et spatio temporis ad quod hujusmodi Indulta conceduntur; quæ quidem Folia a Romano Pontifice subscripta, in Tabulario prædictæ Congregationis, ut alias, asservari præcipimus : Quod tamen intelligi volumus non de iis Indultis, quæ per Apostolicas Litteras in forma Brevis expedienda esse in paragrapho superiore præscripsimus; sed de alterius generis Indultis, de quibus infra dicendum erit, quæque, post

Pontificium assensum a Secretario requisitum et obtentum, expediri debebunt per Decreta a prædicto Cardinali Vicario Urbis, tanquam præfatæ Congregationis Præfecto, subscripta. Decet enim has quoque licentias non sine Pontificia subscriptione prodire; idque obtinebitur accedente Signatura Pontificis super prædictis Foliis, in quibus singulorum Indultorum tenores et causæ a Secretario descripta erunt; quemadmodum elapsis temporibus, atque etiam a Nobis ipsis, dum hujusmodi Secretarii munere fungeremur, servatum fuisse narravimus.

« Quinto loco, quoniam experiendo cognovimus, quod ad obtinenda Indulta commorandi extra Diœcesim, infrascriptæ plerumque causæ ab Episcopis afferri solent; nimirum aut necessitas assistendi personaliter alicui liti, seu controversiæ, in qua Ecclesiæ, aut Cleri sui, vel etiam propriæ Familiæ res agatur, quæque in Romana Curia introducta sit, vel alia in Urbe, in qua resideant majora Tribunalia, quorum ea de re judicium esse debeat; aut corporalis ægritudo, qua correptus fuerit Episcopus dum extra Diœcesim, Conciliaribus mensibus utens, morabatur, ita ut ad eamdem Diœcesim reverti nequeat; aut adversa valetudo in ipsa Diœcesi contracta, ad quam depellendam Medici putent necessarium fore, Episcopum aerem et solum aliquantisper mutare; aut denique malignitas aeris in Diœcesi vigens, quam aliquibus anni mensibus devitari oporteat; et quoniam nec ulla ex præmissis causis, absque expressa Romani Pontificis approbatione, quemquam ab onere residendi eximere potest; et nisi certis expressis circumstantiis, iisque verificatis, difficile est ad hujusmodi approbationem rite recteque procedere; necessarium Nobis visum est infrascriptas Regulas statuere, quas in singulis respective casibus ab iis ad quos spectat, et pro tempore spectabit, observari mandamus, atque præcipimus.

« Si quis igitur in posterum licentiam petierit abscedendi a Diœcesi sibi concredita, ut judiciali controversiæ, quæ alibi vertitur, per se ipsum intersit, exprimere debebit in precibus tum Locum, sive Urbem, in qua hujusmodi lis agitatur; tum etiam an ea pertineat ad ipsam Oratoris Ecclesiam, seu Clerum, vel potius ad ipsius Familiam. Et quidem si ad Familiam pertineat, absque eo quod Secretarius Congregationis Pontificem, aut Cardinalem Præfectum adeat, rescribendum ab ipso erit, ut Orator ad effectum de quo in precibus, utatur mensibus a Concilio indultis. Quod si eis jam usus fuerit, ulterior ipsi licentia non concedetur. Si vero de ejus Ecclesiæ vel Cleri rebus agatur, exponi debebunt, tum status litis, ejusdemque gravitas, tum causæ, propter quas necessaria creditur in loco judicii Oratoris præsentia; tum etiam declarandum an Mensibus Conciliaribus usus fuerit. Et quidem si nondum illis usus sit, rescribendum erit, ut eos in hujusmodi causam impendat. Si vero id amplius Episcopo integrum non sit (qua in re nec dolus nec fraus intercesserit, et alioquin ipsius instantia justa videatur, tantum illi temporis, et non amplius, ad commorandum extra Diœcesim tribuatur, quantum judicatum fuerit necessarium esse, ad Causæ Defensores, Advocatos, et Judices de omnibus, quæ ad rem pertinent, sufficienter instruendos. Si enim licentia abessendi a Diœcesi usque ad finalem exitum causæ extendi deberet, nemo non videt, quam diuturna plerumque foret in hisce casibus Episcoporum absentia, et quam facile evenire posset, ut pleræque Diœceses complurium annorum spatio suorum Pastorum præsentia carerent.

» Qui vero licentiam abessendi petierint ratione infirmitatis extra Diœcesim contractæ dum vacatione a Concilio indulta uterentur, asserentes ea de causa regressum ad propriam Diœcesim sibi prohiberi, exponere debebunt contractæ infirmitatis qualitatem, et super ea testimonium Medici juramento firmatum exhibere. Atque ubi petita licentia ipsis indulgeatur, ea semper ad certum ac definitum tempus concedi debebit, adjecta quoque clausula *si tandiu infirmitas duraverit*.

» Ab iis autem, qui hujusmodi licentiam postulaverint, eo quod aeris mutatione opus sibi esse dicant ad convalescendum ex morbis, quos in suis Ecclesiis residendo contraxerunt, exprimendum erit in precibus, quo morbi genere, et quam graviter laborent, ac proferendum testimonium Medici, qui jurejurando testetur, utile ac necessarium Oratori esse, ut in aliam Regionem atque aerem per aliquod tempus se transferat. Nec illud silentio prætereundum, an scilicet Orator, antequam morbo corriperetur, trimestri licentia a Concilio permissa usus fuerit; Si enim id nondum fecerit, et tempus a Concilio indultum sufficiens ipsi non reputetur, poterit eidem concedi, ut per quatuor menses, in quibus tamen Conciliares Menses comprehendantur, a Residentia absens permaneat : At si prædictos Conciliares Menses, remoto omni dolo et

fraude, jam extra Diœcesim transegerit; tantum temporis ipsi indulgeatur, quantum ad confirmandam ipsius valetudinem vere necessarium esse prudenter judicabitur.

» Qui tandem licentiam commorandi extra diœcesim postulabit propter malignitatem aeris, quem in sua Diœcesi aliquo anni tempore insalubrem esse affirmet; is videat etiam atque etiam quid agat; Et quidem pro veritate exponat, quibus anni mensibus perniciosus sit Regionis aer; Item an eadem Cœli temperies totam comprehendat Diœcesim, ita ut nullus intra ejus tractum locus existat, in quo suspectum illud tempus absque salutis detrimento transigere valeat; postremo, an Conciliaribus Mensibus usus fuerit. Etenim si nondum eos sibi sumpserit, non ægre obtinebit Indultum abessendi per quatuor menses (quatenus periculum ab aere tandiu durare censeatur) in quibus tamen tres illi a Concilio permissi numerandi erunt : Si autem hujusmodi Concilii indulgentia jam usus fuerit, frustra novum Indultum prædicta de causa ab Apostolica Sede postulabit; sibique imputare debebit, quod quum sciret certo anni tempore in sua Diœcesi aerem insalubrem fore, concessos vacationis menses in tempus illud non reservaverit. In omnibus autem absentiæ Indultis, quæ ratione aeris insalubris in posterum concedentur, hanc clausulam adjici volumus : *Dummodo intra Diœcesim aliquis locus non adsit, in quo aer salubris sit, et in quo Episcopus commorari possit.*

» Sane Prædictus Urbanus Prædecessor non prætermisit eorum Antistitum causam considerare, qui Provincialibus Conciliis, vel Congregationibus, seu Assembleis generalibus, in quibus Ecclesiastici intervenire solent, personaliter interesse, sive in alliis muneribus, aut Reipublicæ officiis, quæ ipsorum Episcopatibus Ecclesiisque adjuncta sunt, ad certum tempus extra Diœcesim occupari solent, ac debent; et his quidem in præcitata Constitutione licentiam abessendi concessit pro eo definito tempore, quo ejusmodi Concilia, Congregationes, et Assembleæ peragentur, exercitiumque muneris seu officii publici eorum Ecclesiis adjuncti, actu duraverit; dummodo iis finitis, recto tramite ad Ecclesias sibi commissas sese conferrent; cujus concessionis æquitatem Nos quoque agnoscentes, eamdem approbamus, et confirmamus. Sed quum Urbanus nihil statuerit de Episcopis, qui a Residentiæ suæ loco discedunt pro Processuum in causis Beatificationum aut Canonizationum compilatione, Apostolica auctoritate ipsis delegata; necesse est aliquid a Nobis pro his etiam casibus opportune constitui.

» Expediuntur a Congregatione Sacrorum Rituum Litteræ, quas vocant Remissoriales et Compulsoriales quibus committitur, ut supradicti Processus auctoritate Apostolica conficiantur, eæque diriguntur tribus Episcopis aut Superioribus Prælatis, cum clausula, ut *duo ad minus procedant.* Cumque in hujusmodi Episcoporum numero semper includatur Ordinarius loci, in quo Processus construitur, fere contingit, e tribus, ad quos Litteræ, sunt directæ, unum duntaxat a residentia avocari. Ubi itaque aliquis Episcopus Titularis Ecclesiæ in partibus Infidelium constitutæ haberi possit, volumus eum in præfatis Litteris pro uno ex tribus Episcopis comprehendi. Quod si tres omnino Antistites in propriis Ecclesiis residentes ad hujusmodi effectum delegari oporteat, statuimus atque præcipimus, ut Litteræ a prædicta Congregatione dirigantur Episcopis qui viciniores sunt Diœcesi, in qua Apostolicus Processus conficiendus erit. Quoniam vero non de re agitur, quæ duabus tribusve hebdomadibus perfici queat, sed quæ plurium sæpe mensium, aut etiam annorum operam requirit; volumus ut Episcopi, qui ejusmodi delegationem acceptaverint, necessariam licentiam abscedendi a Diœcesi, causam absentiæ exprimendo, petere et impetrare non omittant, sub pœnis adversus eos constitutis, qui absque causa extra Diœcesim commorantur. In hujusmodi autem licentiis concedendis, statuimus, ut Conciliares Menses semper comprehendantur, et præter eos, triginta duntaxat dies, si opus fuerit, adjiciantur; nam et ad plura peragenda quadrimestre spatium sufficiens est; et, si adhuc facienda supersint, quatuor alii menses sequenti anno in idem opus insumi poterunt.

» Hæc sunt quæ salubriter in Domino statuenda judicavimus, quæque pro regula et norma in posterum haberi volumus, ut a Venerab. Fratribus Patriarchis, Archiepiscopis, et Episcopis, gavissimum, quod ipsis incumbit, Residentiæ officium exacte impleatur. Itaque Dilecto Filio moderno præfatæ Congregationis super eadem Residentia Secretario, ejusque Successoribus in perpetuum, injungimus, et in virtute sanctæ Obedientiæ, sub pœnis contra inobedientes mandatis Apostolicis in re gravi, præcipimus atque jubemus, ut supplices Libellos pro parte quorumcunque Antistitum sibi oblatos, in quibus ea, quæ supra adnota-

vimus, expressa non fuerint, quibusque necessaria authentica documenta, superius pariter indicata, non sint adjuncta, nullo modo recipiant, multoque minus ad Pontificem referant. In Decretis autem, quæ post Pontificium assensum ab ipsis Secretariis in consueta audientia reportatum, a Cardinali ejusdem Congregationis Rræfecto subscribenda erunt, suprascriptas clausulas respective apponere non prætermittant ; illud etiam expresse cavendo, ut quæ concedentur Indulta, a die Datæ ipsorum Decretorum decurrere intelligantur.

» Denique Ven. Fratres Patriarchas, Primates Metropolitanos, et Episcopos universos monemus, non solum ipsi statutas de Residentia leges adamussim observent, sed etiam memores sint Decreti a Sacra Tridentina Synodo editi *Sess.* 6, *cap.* 1, *de reformat.* quo jubentur singuli pro virili parte in aliorum agendi rationem respective vigilare, et non residentes Romano Pontifici infra certum tempus denunciare. Nostris quoque, et Apotolicæ Sedis Nuntiis hoc idem demandamus et injungimus, ubi intra ipsorum Nuntiaturæ Districtum aliquis Episcopus, seu Superior Prælatus existat, qui Canonicas Leges hac in parte violare dignoscatur.

» Et quia Nobis relatum est, nullibi frequentius prædictas Leges ab Episcopis violari, quam in proximo Neapolitano Regno, (neque vero id mirum in tanto eorumdem numero) volumus atque statuimus, ut in Indultis absentiæ, quæ pro Episcopis prædicti Regni in posterum expediri contingat, ad ceteras clausulas superius præscriptas, hæc etiam addatur, ut obtenta licentia exhiberi debeat Apostolico Nuntio Neapoli commoranti ; alioquin nullius roboris et momenti habeatur. Nos siquidem prædicto Nuntio earumdem præsentium tenore committimus, ut hujusmodi Licentias in acta sui Tribunalis referri faciat, itemque de causis, propter quas concessæ fuerint, inquirat, ac tempus in iis præfinitum observet, ad hoc scilicet, ut et per eum resciri possit, si quid obreptum aut surreptum fuerit in precibus ; et ipsum latere nequeat, si quis præscriptos sibi limites transgrediatur, sive absque necessario Apostolicæ Sedis Indulto, extra tempora a Concilio permissa, longe ab Ecclesia et Diœcesi sua commoretur. Pro iis autem, qui, ut Nobis pariter relatum fuit, Diœceses suas deserunt, et non quidem in Urbem Regni principem, ubi Apostolicus Nuntius moram trahit, sed in alias se conferunt ejusdem Regni Civitates, quin ipse Nuntius quidquam de ipsis audiat ; injungimus eidem Nuntio, ut per Officiales suos atque Ministros, quos in omnibus Diœcesibus retinet, curet se certiorem fieri de Episcopis, quicunque a propriis Diœcesibus recedunt ; Ut et ii, qui obtentis licentiis abutuntur, et multo magis ii, qui proprio marte se gerere præsumunt, (dum vel absque prævia licentia, præter tempus a Concilio indultum a suis Diœcesibus absunt, vel si ob aliquem inopinatum eventum ab ipsis discedere compulsi fuerint, hujusmodi licentiam, statim ac ad destinatum locum pervenerit, petere et impetrare non curant ; (severiori sacrorum Canonum, et Apostolicarum sanctionum censuræ subjiciantur.

» Ceterum intendimus sub præsentium Litterarum Nostrarum ordinatione et dispositione etiam ipsos Ven. Fratres Nostros S. R. E. Cardinales, qui Patriarchalibus, Primatialibus, Archiepiscopalibus, et Episcopalibus Ecclesiis prædictis ex concessione et dispensatione Apostolica nunc præsunt, et in futurum præerunt, comprehendi, ac comprehensos esse et fore.

» Præsentes quoque Litteras, omniaque et singula in eis contenta, de subreptionis, obreptionis, aut cujuscunque nullitatis vel invaliditatis vitio, intentionisque Nostræ, ac quocunque alio defectu, etiam ex eo, quod in præmissis quomodolibet interesse habentes seu habere prætendentes, et præsertim ejusdem S. R. E. Cardinales, præmissis non consenserint, nec ad ea vocati et auditi, solemnitatesque, et alia servanda et adimplenda nullatenus servata et adimpleta fuerint, ac quocunque alio colore, prætextu, occasione, et causa etiam necessario exprimenda, a quoquam notari, in jus vel controversiam revocari, aut ad terminos juris reduci, vel adversus illa aperitionis oris, restitutionis in integrum, vel aliud quodvis juris, facti, vel gratiæ remedium impetrari nullo unquam tempore posse ; sed semper perpetuoque valida, firma, et efficacia esse et fore, suosque plenarios et integros effectus sortiri, et obtinere, ac per omnes et singulos, ad quos spectat, et quomodolibet spectabit in futurum inviolabiliter observari, perinde ac si in Consistorio Nostro secreto, et de eorundem Fratrum Nostrorum consilio, et unanimi assensu emanassent ; Sicque et non aliter in præmissis omnibus et singulis per quoscunque Judices Ordinarios vel Delegatos, etiam Causarum Palatii Apostolici Auditores, necnon prædictæ S. R. E. Cardinales etiam de Latere Legatos, Vicelegatos, et Apostolicæ

Sedis N untios, prædictamque Congregationem super Residentia deputatam, et quoscunque alios quavis auctoritate et potestate fungentes nunc, et pro tempore existentes, sublata eis et eorum cuilibet quavis aliter judicandi, declarandi, interpretandi et definiendi facultate, judicari et definiri debere, et quidquid secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contingerit attentari, irritum et inane decernimus.

» Non obstantibus Constitutionibus et Ordinationibus Apostolicis, etiam in Universalibus, Generalibus, Provincialibus et Synodalibus Conciliis editis vel edendis, necnon, quatenus opus sit, de non tollendo jure quæsito, aliisque Cancellariæ Apostolicæ Regulis, Statutis quoque, etiam juratis, et consuetudinibus, etiam diuturnis et immemorabilibus, dictarum respective Ecclesiarum, necnon licentiis, privilegiis, et indultis etam Apostolicis, eisdem Ecclesiis, earumque Præsulibus quomodolibet hactenus concessis, omnibusque et singulis aliis, quæ prædictus Urbanus suarum Litterarum firmitati et exsecutioni voluit non obstare, ceterisque contrariis quibuscunque.

» Ut autem eædem præsentes, et in eis contenta quæcunque, ad omnium notitiam deducantur, et ne aliquis illorum ignorantiam prætendere possit; volumus, quod eædem præsentes per aliquem, seu aliquos ex Cursoribus Nostris ad valvas Basilicæ Principis Apostolorum, ac Cancellariæ Apostolicæ, et in Acie Campi Floræ de Urbe publicentur, et earum copiæ ibidem affigantur, et affixæ relinquantur, quæ sic publicatæ et affixæ omnes et singulos, quos concernunt, arctent et afficiant; non secus ac si eorum unicuique personaliter intimatæ et notificatæ fuissent, quodque earumdem præsentium transumptis etiam impressis, manu alicujus Notarii publici subscriptis, et sigillo Personæ in dignitate Ecclesiastica constitutæ munitis, eadem prorsus fides adhibeatur in judicio et extra illud ubique locorum, quæ adhiberetur ipsis præsentibus, si forent exhibitæ vel ostensæ.

» Nulli ergo omnino hominum liceat paginam hanc Nostrarum Ordinationum, Confirmationum, Derogationum, Præceptorum, Statutorum, et Decretorum infringere, seu eidem ausu terminario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus, se noverit incursurum.

» Datum Romæ apud S. Mariam Majorem Anno Incarnationis Dominicæ 1746, 3 Nonas Septembris, Pontificatus Nostri Anno septimo.

§ 5. Trid. *sess.* 23, *c.* 1, *de Ref.* indulget Episcopis ex justa causa abesse per trimestre, sive continue, sive interrupte; monet tamen, ut adsint in Adventu, Natali Domini, Quadragesima, Paschate, Pentecoste, Corporis Christi. Quod si diutius abesse velint, indigent licentia Papæ, vel Metropolitani, vel senioris Suffraganei, ut habet *Trid.* et videri potest Leur. *p.* 1, *q.* 373. Vide etiam dicta *n.* 477. Quandiu, et quomodo abesse possint Parochi, dictum est *l.* 3, *p.* 1, *a n.* 736. Præterea quomodo Episcopus, vel Cardinalis abesse possit ob occupationem in servitio Papæ, aut Sedis Apostolicæ, item Parochus in servitio Episcopi, videri potest Leur. *q.* 386. 868

§ 6. Spectata dispositione juris communis, omne beneficium etiam simplex, exceptis præstimoniis, requirit præcisam residentiam, sed generalis consuetudo eam obligationem sustulit, ni obstet alia specialis consuetudo, statutum, aut fundatio; Garc., Lott., Leur., *p.* 3. *q.* 64. Et licet fundatio requirat aliquod servitium personale in certo loco, vel altari, v. g. Missam, aut etiam assistentiam in choro, non ideo semper censeri debet beneficium esse residentiale, quia officium potest fieri per alium, aut sine residentia, aut saltem talis residentia sæpe tantum est causativa, Garc., *p.* 7, *c.* 1, *n.* 89, 22, et in dubio, non præsumit esse præcisa; *Gonz. ad Reg.* 8, Gl. 15, n. 22. Luc. *de benef. d.* 58, *num.* 4. Imo licet fundatio dicat, ut per seipsum præstet servitium, tamen notat Lott. *l.* 3, *q.* 27, *n.* 14, Rotam non repugnasse, ut per alium præstaretur. Nec etiam refert, quod forte dicatur Canonicatus, quia multa beneficia dicuntur Canonicatus, qui tamen non sunt, Luca, *d.* 59 *et* 63, *n.* 3; beneficia tamen in Ecclesia propria Collegiata sunt residentialia, Luca, *dist.* 60. Hoc non obstante dicit Less. *in auct. v. Beneficium, cas.* 18, in Belgio posse aliquem cum venia sui Capituli aliquot annis Romæ esse pro discenda praxi, simulque agere causam alicujus Principis in Curia: sed Capellaniæ, de quibus in absentia nihil percipi potest, videntur requirere personalem residentiam. 869

§ 7. Quamvis residentia in Beneficiis pure simplicibus sit juris tantum humani, tamen solus Papa, et non Episcopi in tali residentia dispensare possunt in perpetuum, sed solum ad tempus ex justis causis. Quod si fundatio aliqua requirat residentiam personalem, et fructus ita imminuti sint, ut non respondeant isti oneri, potest Episcopus in residentia dispen- 870

sare ; Garc., *p.* 7, *c.* 1, *n.* 126 ; Lott., *n.* 19. Vide Leur., *supra*, item dicta *n.* 845.

871 § 8. Quoad illos, qui dignitates obtinent, est specialis obligatio residendi, in qua dispensare non possunt Capitula, nec Episcopi, nisi ex causis in jure expressis, quod omnibus permittit tres menses de anno, ad recreationem etiam, et sine causa alia, vel licentia, Fill. *t.* 41, *c.* 6, *n.* 29 ; sed non debent beneficiati unius Capituli abesse omnes simul, ne destituatur chorus ; nec ad illos tres menses componendos possunt dies confici ex horis, quibus emanetur e choro, sed integri dies accipi debent, Corr.. *l.* 2, *c.* 14, *n.* 49.

872 § 9. Per consuetudinem induci potest, ut sine residentia percipiatur corpus fructuum, non tamen distributiones : fitque etiam quandoque, ut legitime excusatus nequidem corpus percipiat, uti novitius in Religione, et e contra, ut absens ob negotium necessarium Ecclesiæ lucretur etiam distributiones. Vide hæc fusius deducta apud Leur. *q.* 495, *et seqq.* *Cap. fin. de Magistris*, permittitur beneficiatis non curatis abesse, quandiu volunt, ac percipere fructus, si cum licentia Universitatis doceant in ea publice Theologiam, Azor., Garc., Less., *l.* 2, *c.* 34, *n.* 163. Idem est de de publica doctione juris Canonici ; Nav., Azor., Garc., Less., *l.* 2, *q.* 47, *n.* 201. Idem dicit Garc. *p.* 3, *c.* 2, *n.* 119, docentibus S. Scripturam in Cathedralibus, et Collegiatis : item de Concionantibus V. Leur., *q.* 379 *et* 410. Vide de his omnibus Pignat., *tom.* 9, *consult.* 113 *et seqq.* item *consult.* 130, *et seqq.*

873 § 10. Docet Menoch. *de arb. Jud. cas.* 425, *a n.* 26, degentes in Universitate ob studium excusari a residentia, et percipere posse fructus; sed praxis habet, ut facultas petatur ab Episcopo, et hoc videtur hodiedum requiri, ut colligitur ex *c. Tuæ fraternitatis*, 12; *de Cler. non resident.* docentque Paxjord. Barb., in Trid., *sess.* 5, *c.* 1, *de Reform. n.* 59, Leur., *q.* 408, *n.* 2, quia Episcopo committitur, ut causas, et circumstantias consideret. Et quamvis Felin. Rebuff., Gar., Leur., *qu.* 403, dicant fructus non lucrifieri in absentia, nisi in casibus a jure expressis, ideoque dispensatum a residentia non posse percipere fructus beneficii, nisi hoc distincte concedatur in dispensatione, tamen *cap. Licet*, 32, *de Præb.* videtur concedi tot fructus, sed praxis multis locis habet, ut dispentato assignetur ab Episcopo certa portio, vel tota quantitas, quam percipere debeat, ne a Capitulis obmoveatur difficultas : Episcopi autem tenentur licentiam dare illis, qui minores sunt 30 annis, et volunt studiorum causa Universitatem adire, Garc., Barb., supra. Non possunt tamen dare licentiam ad septem annos ; sed tantum ad quinque, etiam pro simplicibus beneficiis, uti ex declaratione S. Congreg., docent Garc., Barb., *num.* 60; Leur., *quæst.* 408, *num.* 2, contra Zech. et Zerolam : idque tantum ad studia Theologiæ, vel Canonum, uti habet Garc., contra alios, et possunt emanere toto quinquennio, dummodo reipsa pergant studere, etiamsi ante illud elapsum suscepissent gradum Doctoratus, quia etiam Doctores, discere debent; Luca, Leur., *quæst.* 409. Sic autem absens non lucratur quotidianas distributiones, uti habetur *cap. Licet* supra, nisi forte beneficium consisteret in meris distributionibus; eum enim tum lucrari certas, et ordinarias distributones (non tamen incertas) docent *Gl. Abb. Rebuff.* et alii, quamvis Garc. Paxjord. Barb. *n.* 56, ex declaratione S. Congreg. putent; quod carere debeat tertia parte.

§ 11. Etiam facit consuetudo aliquarum Ec- 874
clesiarum, ut Canonici non residentes, nec constituentes alium, qui deserviat pro se, licite et sine dipensatione percipiant totos fructus, dummodo maneant sufficientes Ministri pro officio, et cultu Divino, *Abb. Fagnan. Pirh. Leur.* Notant etiam Cov. Ripa, et Less. *in auct. v. Horæ Canonicæ cas.* 17, Canonicos non posse privari corpore fructuum, si absint propter contagionem, seu periculum pestis : sed quoad Parochos diximus *l.* 3, *p.* 1, *n.* 748, eos non posse dispensari ab Episcopis, ut absint causa studiorum : similiter maxime tenentur residere tempore pestis, et belli, secundum ibidem dicta *n.* 754, An autem gaudeat præsentiis, qui abest ob infirmitatem sibi ex culpa causatam, dicetur *n.* 1210.

§ 12. Canonicus ob occupationes in servitio 875
Episcopi non residens, gaudet fructibus Beneficii, *c. De cætero*, *c. Cum dilectus*, *c. Ad audientiam*, *de Cleric. non resid.* ubi ratio redditur, *Cum absentes dici non debeant, sed præsentes, qui tecum pro tuo, et ipsius Ecclesiæ servitio commorantur.* Unde et Gonz., *ad c. De cetero*, adductis plurimis concludit haberi, ut residentem, et percipere omnia præter quotidianas distributiones; consentit Fagn. *ad c. Ad audientiam.* Nec refert, sive sit in Ecclesia Cathedrali, sive Collegiata, quia ubi jus non distinguit, nec nos distinguere debemus : hinc Fagnan. *n.* 3, dicit identitatem rationis hic considerari. Non debent tamen versari in Episcopi obsequio ob suum privatum commodum, ne-

que ob temporale, aut privatum commodum Episcopi, v. g. venationis, vel œconomiæ causa, sed ita, ut servitium in Ecclesiæ cedat commodum, uti clare colligitur ex *c. Ad audientiam :* hoc autem ipso, quod serviant Episcopo, juvando ipsum in negotiis ad Episcopale ejus officium pertinentibus, ut si fungantur munere Vicarii, Sacellani, Consiliarii apud ipsum, censentur servire ipsi Ecclesiæ ; hinc alii dicunt debere servitium cedere in utilitatem implicitam Ecclesiæ, quod fit si sit in utilitatem Episcopi prout gubernantis Ecclesiam. Præterea quamvis jus non distinguat inter primam residentiam, per quam primo acquiritur plenum jus in beneficio, et secundum, videaturque esse eadem ratio de utraque, tamen cum prima residentia soleat severius exigi, et exactius observari videtur facultas non residendi pro prima residentia non esse danda, nisi servitium talis personæ fuerit necessarium. V. Leur., *q.* 406, qui *q.* 407, refert, quandonam deserviens Episcopo possit frui etiam distributionibus. De obligatione residendi, quam habent Episcopi et Parochi, plura videri possunt apud Pignat. *tom.* 10, *consult.* 150.

De pœnis autem Episcoporum, et aliorum Curatorum non residentium videri possunt plura apud Leur., *p.* 1, *q.* 388, *et* 389, de pœnis autem aliorum non Curatorum, *q.* 424.

Quandiu resignans, et quando resignatarius obligetur ad residentiam, dicetur *n.* 965.

876 *Quæst.* 129. — *Quid notandum sit circa obligationem assistendi in choro, et Capitulo? R.* seqq. § 1. Si præbendatus absque legitima causa [1] absit a choro ultra tempus a jure permissum, Garc. Castr., et alii multi apud Leur., *p.* 1, *q*, 399, dicunt peccare mortaliter, quia Ecclesia jubet gravissimas pœnas tali infligi, nempe privationis stipendii, suspensionis, excommunicationis : ergo signum est imponi gravem culpam : putant tamen probabiliter Silv., Cov., Bonac., si de anno absit tantum per dies tres aut quatuor, esse tantum veniale : propterea Cajet., Nav., Valent., Ang., Regin., Barb., *de potest. Episc. alleg.* 53, *n.* 151, dicunt fore tantum veniale, quamvis per longius tempus abesset : addunt Tamb., *in Dec. l.* 2, *c.* 5, § 1, *n.* 7, aliique apud Gob., *in Exp. t.* 5, *n.* 700, quamvis per totum annum abesset, dummodo resideat, et non ideo negligatur chorus, non fore mortale, quia obligatio assistendi choro est diversa, et videntur præcipue præcipi sub pœna amittendarum distributionum.

§ 2. Qui a choro abest, et tamen participat 877
distributiones, peccat, et tenetur restituere, etiam ante omnem sententiam, etiam si Episcopus, vel Capitulum, aut illi ipsi, quibus deberent accrescere, remitterent, quia talis remissio est invalida, per Tr. *sess.* 24, *c.* 12, *de Ref.* Castr., *tr.* 7, *d.* 3, *p.* 2, *n.* 1, *et p.* 6, *n.* 3, *et p.* 9, § 13; Lug., *de Just. d.* 21, *n.* 51. Si tamen portiones absentium datæ fuerint præsentibus, hi possunt dare illi, qui abfuit, quia tum non remittunt, sed donant; attamen

1 *Quæres*, an legitima causa sit Cura Parochialis, adeo ut ad participationem fructuum, et distributionum Ecclesiæ, seu Collegiatæ, seu Parochialis admitti possit, qui non intervenit Choro, sed ministerio incumbit Parochialis Ecclesiæ. *R. distinguendum esse. Vel enim Parochialis cura est inhærens Dignitati, ac perpetuo ei annexa, vel qui Dignitatem obtinet in Cathedrali, vel Collegiata Ecclesia ultro suscepit regimen Parochialis Ecclesiæ alioquin non annexæ, et utramque ex Apostolico Indulto retinet. Si primum, videtur admitti posse. Num Trid. c.* 3, *sess* 22, de Ref. *post traditam regulam de distributionibus amittendis ab iis, qui debitum servitium in choro non obierint, hæc subdit :* Quod si alicui ex prædictis Dignitatibus in Ecclesiis Cathedralibus et Collegiatis, de jure seu consuetudine jurisdictio, administratio, vel officium non competat, extra Civitatem in Diœcesi cura animarum immineat, cui is, qui dignitatem obtinet incumbere voluerit, tunc pro tempore, quo in Curata Ecclesia resederit, ac ministraverit, tanquam præsens sit, ac divinis intersit, in Ecclesiis Cathedralibus, ac Collegiatis habeatur. *Quamobrem Sacra Congregatio* 6. *Dec. an.* 1732, *in* Montis Regalis distributionem, T. 5, Resol. *p.* 394, *huic dubio :* an debeat Archipresbyter Bertolinus admitti ad participationem fructuum et distributionum Ecclesiæ Collegiatæ Cunei pro tempore, quo non intervenit Choro, sed incumbit ministerio suæ Ecclesiæ Parochialis perpetuo annexæ Archipresbyteratui ? *Respondit* affirmative, quatenus Archipresbyter eodem tempore sit actualiter occupatus Ministerio Ecclesiæ Parochialis, et amplius. *Si secundum S. Pii V Constitutione* 64, *cautum est, ne is ad participationem distributionum quotidianarum admittatur. Hunc enim casum, non vero etiam primum spectat* Piana *illa Constitutio, ut notat Garc. de Benef. p.* 3, *c.* 2, *n.* 337, *Barbosa ad Conc. Trid. l.* 1, *n.* 7. *Gallemart. ibidem n.* 8, *Gonzal. ad Reg.* 8, *Cancell. Gloss.* 6, *n.* 69, *et Emin. Lanfredinus in expositione dictæ Causæ* Montis Regalis, p. 385. *Hinc quum in* Milevitana Divinorum Officiorum *T.* 1, Thes. Resolut. *p.* 5, *quæsitum fuisset*, an Parochus, *in cujus Ecclesia institutum fuerat Collegium novem Beneficiatorum cum onere obeundi quotidie divino Officio in Choro, Fundator autem jusserat, redditus assignatos dividi inter Parochum, et alios Beneficiatos*, pro rata servitiorum, et non aliter, etiam ob quodcunque impedimentum, an inquam Parochus impeditus ratione Curæ debeat haberi pro interessente, ad effectum lucrandi distributiones, *respondit S.* C. 15, Jan. an. 1718, negative.

hoc fieri non debet ex pacto, vel in fraudem legis, Sanch., *in Consil. lib.* 2, *c.* 2, *d.* 109; Lugo, *in Resp. Mor. lib.* 5, *dist.* 18, *num.* 5. Vide etiam Leur., *q.* 421, qui *q.* 422 declarat, ad quem alias spectent portiones absentium.

878 § 3. Si obligatus ad præsentiam in choro, compareat quidem sed non canat, peccat, nisi consuetudo prævaleat, [1] quod assistens possit per Vicarium canere, quia est obligatio personalis *Assistendi choro ad psallendum divinum Officium*, et mandat Tr. ut Canonici per seipsos onera, et officia annexa præstent, ut dictum est *n.* 813, docetque cum aliis Castr., *p.* 3. Quod si obligetur ad canendum per se, et non canat, sed attendat, vel recitet submisse, Suar., Fill., Bonac., et alii cum Gob., *n.* 703, dicunt posse participare distributiones, quia religiose assistit; contradicunt Rodriq., Castr., *p.* 4, *n.* 5; Tamb. § 3, *n.* 16, tum quia non assistit prout debet; nempe chorum juvando, tum etiam quia non dicitur absolute recitare in choro, aut esse pars chori, quod tamen Trid., *sess.* 24, *c.* 12, et *S. Pius V*, requirunt ad hoc, ut possit participare distributiones; Laym. tamen, et Beja *p.* 1, *cas.* 55, putant lucrari partem, quia assistentia etiam est ad decorem chori; potest facere consuetudo, ut tantum assistens percipiat distributiones recitand Horas privatim; Azor., Med., Tol., Less., Garc., *part.* 3, *cap.* 2, *num.* 514; dummodo habeat Capellanum, et Ministrum, qui canat. Vide Leur., *q.* 418.

§ 4. Si alicui liceat per alium canere, et 879 assistat quidem, attamen nec oret, nec attendat, sed fabuletur, dormiat, aut legat profana, putant *Suar.*, *Garc.*, et alii, quod adhuc lucretur distributiones, quia est præsens, quod Tamb. § 4, *n.* 22, dicit esse probabile, sed negant alii communius cum *Barb. et Castr.* apud Gob., *n.* 702, quia distributiones assignantur tantum illis, qui assistunt assistentia humana cedente in honorem et cultum Dei, uti colligitur ex dictis.

§ 5. Etiam ille censetur absens a choro, qui 880 sub cantu legit Missam, [2] quamvis in eodem templo, nisi esset Officians sub tali Hora, aut juberetur a Superiore, Barb., *n.* 134. Quinam autem excusentur a choro, et tamen participare possint distributiones, fuse deducunt Barb., *a n.* 141; Castr., *p.* 9; Dian. *p.* 9 *et p.* 5, *t.* 2, *R.* 79; Leur., *q.* 402 *et seqq.*

§ 6. Quamvis Canones privantes Clericum 881 distributionibus, si absit a choro, de rigore non cadant in Canonessas, et earum Abbatis-

Num vero Canonici teneantur in Choro alta voce canere, atque contra hanc obligationem consuetudo prævalere possit, si quæras; scito, S. C. quod ad primum attinet, affirmative *sententiæ adhæsisse semper, negative quoad secundum spectat. Refert Fagnan. in c.* Licet de Præbend. *n.* 89, *resolutum a Sacra Congregatione fuisse die* 12 *Decembris,* 1502 *Canonicus Basilicæ Vaticanæ alta voce concinere debere etiam Psalmos, et responsoria, non obstante contraria consuetudine, etiam post Trid. servata. Sic quoque in* Vicentina 7 *Junii* 1636, *rescriptum fuit,* Canonicos in Choro alta voce non psallentes, distributiones quotidianas non lucrari, quavis consuetudine non obstante, *et in* Ulixbonensi Orient. 5 *Dec.* 1722, *proposito* 12, *dubio his verbis,* an Canonici teneantur non solum interesse Divinis Officiis, verum etiam psallere sub pœna privationis distributionum, *responsum fuit* affirmative, *ut T.* 2, Thes., Resol., *p.* 244. *Etiam in* Salernitana Edictorum 27 Sept. an. 1732, 13 *dubio,* an omnes horæ Canonicæ sint persolvendæ cum cantu a Canonicis, *uti Edictum Archiepiscopi decernebat, rescriptum fuit,* affirmative *ad formam S. Concilii, nempe Sess.* 24, *c.* 12, *circa finem* de Ref. *V. T.* 5. Resol. *p.* 274. *Vide etiam Dec. S. Rituum C.* 28 *Jan.* 1712. *V.* Canonicus.

An Canonicus assistens choro, sed non decantans Canonicas preces, peccet mortaliter et teneatur restituere fructus omissioni respondentes? — S. R. C. Resp. 22 maii 1841: « *Canonicum in causa justa alia decreta obligationi non satisfacere.* »

2 *Huc faciunt tres Sacræ Congregationis Resolutiones, in* Oriolon. 27 *Martii* 1632, *in* Ortonesi 16 Febr. 1706, *in* Saternitana 27 Sept. 1732. T. 5. Resolut. *p.* 372, *et* 374. *Quæsitum fuerat in* Oriolensi *dub.* 12, an tempore, quo divina officia celebrantur in Choro vel Anniversarium, vel cantantur Horæ, si Canonici; seu alii Præbendati Missam celebrent, habeantur pro præsentibus ad effectum lucrandi emolumenta, et distributiones ratione Horæ, et Anniversarii. *Rescriptum autem fuit,* Canonicos, seu alios Præbendatos, prædicto tempore Missas planas celebrantes, non lucrari distributiones quotidinas, nec emolumenta nisi illa Hora ad celebrandum Missas ab eo, ad quem pertinet, compulsi, aut jussi fuerint. *At in* Ortenensi *discussum fuit an substineretur Edictum quo Ordinarius prohibuerat, ne tempore divinorum Officiorum, aut Missæ Conventualis, Dignitates et Canonici a Choro discederent Missas celebraturi, sub pœna duplicis punctaturæ, atque etiam suspensionis a Divinis, ubi in contumacia perstitissent per mensem. Tum Sacra Congregatio respondit,* Edictum non sustineri, sed esse reformandum juxta modum; videlidet quod tempore Divinorum Officiorum nullus discedat a Choro ad Missam celebrandam, nisi vocatus fuerit a Sacrista, et licentiam obtinuerit a Præfecto Chori, sub pœna amissionis distributionis pro illa hora, et quatenus aliquis sit contumax, mulctetur pro prima vice pœna duplic; crescente vero pertinacia, aliis pœnis pecuniariis arbitrio Ordinarii, non tamen suspensionis. *Tandem Sacra Congregatio huic* 9. *dubio in* Salernitana, an Pœna Tarenorum trium adversus Dignitates, et Canonicos celebrantes Missas lectas tempore Missæ solemnis, substineatur, *respondit: Dentur Decreta in* Oriolen. et Orton.

sam, tamen spectato jure naturæ, cui se conformarunt Canones, et ex præsumpta voluntate fundatorum dicendum est illas non frui distributionibus si absint, sed esse dandas præsentibus, aliud est, si aliqua absit pro utilitate Ecclesiæ, uti de Clericis dictum est, et cum communi notat Barb,, *n.* 171; tunc enim frui possunt.

882 § 7. Quanta apud Religiosos professos sit obligatio frequentandi chorum, videri potest apud Tamb., § 1, *n.* 7. Docent autem *Leand et Tamb.*, apud Gob., *n.* 698, si in aliquo Monasterio non sint saltem quatuor Religiosi, non esse obligationem chori, putantque sufficere, si saltem cum novitiis sint quatuor. Quod attinet ad Canonicos, quamvis, per se loquendo, sit obligatio, ut in choro canant omnes Horas, tamen consuetudo multis locis obtinuit, ut nequidem Vesperas canant nisi festis, profestis, et Octavis, aut etiam rarius Matutinum. Quod si nequidem quatuor sint Canonici, qui possint canere, *Marchinus* excusat a cantu, attamen obligat ad dicendas alta voce Horas in choro, sed *Tamb.* dicit, si teneantur frequentare chorum, etiam teneri canere. Vide *Gob*, supra.

883 § 8. Non est licitum Canonico ordinarie abesse a Capitulo, quia si id liceret uni, liceret omnibus, quibus tamen incumbit regimen suæ Ecclesiæ, Garc., *p.* 3, *c.* 2, *a n.* 529, enumerans postea causas justæ absentiæ. Vide etiam Leur., *q.* 420.

ARTICULUS V.

Quibus modis beneficia amittantur [1].

884 » Resp. 1. Beneficia quatuor modis amittuntur, 1. Per mortem beneficiati. 2. Ex dispositione juris ; idque vel propter alterius beneficii incompossibilis consecutionem, vel per professionem Religiosam, vel per contractum Matrimonii, vel per commissionem criminis, (v. g. hæresis, schismatis, sodomiæ sæpius exercitæ) cui amissio beneficii ipso facto est annexa, ut V. apud Less., *lib.* 2, *cap.* 34, *dist.* 34. 3. Per sententiam judicis. 4. Per liberam resignationem, de qua,

» Resp. II. Resignatio est spontanea proprii beneficii dimissio facta coram legitimo Superiore id acceptante. Estque duplex, scilicet tacita, quæ fit ex juris dispositione, ut dum quis Religionem profitetur : et expressa, quæ rursus est duplex, scilicet pura quæ fit sine conditione, et pacto apposito, coram Ordinario, qui beneficium cuilibet alteri conferre potest et conditionata, seu in favorem : eaque vel est simplex in favorem, ut quando fit absque reservatione, vel est qualificata, quando scilicet fit reservatio sibi jure regressus, vel pensione, vel fructibus aliquibus, quæ ob simoniam juris humani, nonnisi in Pontificis manibus fieri potest. Et quamvis verius sit, etiam resignationem simplicem in Pontificis manus faciendam, cum alioqui periculum sit, ne Beneficiorum resignationes speciem quamdam hæreditariæ successionis acquirant, quod jura Canonica detestantur; probabile tamen est, in manus Ordinarii fieri posse, eo quod permutatio in ejus manibus fieri possit. Idque a fortiori verum est, si fiat sine modo obligatorio, quamvis addita deprecatione, ut personæ certæ conferatur. Idque observari potest ubi non est recepta Bulla *S. Pii V.* quamlibet personæ successuræ designationem prohibens, quam citat Laym., *l.* 4, *t.* 2, *c.* 17.

» Porro, ut resignatio conditionata valida sit, requiritur : 1. Ut beneficium sit resignantis, cum resignatio sit juris sui dimissio. 2. Ut fiat libere. 3. Ut fiat in manibus ejus, qui potest admittere, scilicet Pontificis, Ordinarii, Collatoris, vel Institutoris, juxta dicta. 4. Ut acceptetur a Prælato, in cujus manibus fit : quia sine acceptatione jus suum resignans non perdit. 5. Ut conferatur illi, in cujus favorem cum clausula consueta (*non aliter, non alias*) est resignatum. 6. Ut is, cui confertur, acceptet, alias enim resignans

1 Quædam de iis quæ hic in materia beneficiorum ab auctore nostro docentur in praxi, ob concordata aut alias privatas dispositiones S. Sedis huc aut illuc non vigent. Sic v. g. quoad revocationem ad natum parochorum constitutorum in eclesiis *succursalibus*, in Galliis et Belgio Gregorius XVI, 1 Maii 1845, *benigne annuit ut in regimine ecclesiarum succursalium de quibus agitur nulla immutatio fiat, donec aliter a Sancta Apostolica sede statutum fuerit.* Die 5 Octobris 1864, librum quemdam de inamovibilitate conscriptum, reprobatum invenimus Romæ, inter alia, quia auctor sibi judicis partes usurpaverit *in quæstione Sanctæ sedi reservata.* — De capitulis autem dolent omnes, ob temporum acerbitates, aliasve intrinsecas aut extrinsecas causas, ea nimis deflevisse ab eorum norma non mediocri in ipsis ingesta perturbatione. (Edit.)

non perdit beneficium, propter clausulam, *non aliter*. 7. Requiritur consensus Patroni, vel Electorum, prout Beneficium est patronatum, vel electivum. 8. Si resignans sit infirmus, ut a resignatione supervivat 20 dies : alias enim per obitum vacare censebitur. 9. Ut si resignatio fiat in Curia Romana, intra 6, menses a supplicatione oblata computandos, in loco beneficii publicetur : sin autem extra Curiam, intra mensem : alioquin si contingat resignantem mori, antequam resignatarius ceperit possessionem, Beneficium per obitum vacare censebitur Less., et Laym., *c.* 17.

» Resp. III. Permutatio Beneficiorum, quæ est quædam species conditionalis resignationis, fit, cum duo beneficiati, unum vel plura sua beneficia Pontifici non reservata, in manus Ordinarii, alteriusve Episcopali auctoritate prædíti, resignant, cum conditione, ut is postea vicissim alteri alterius beneficium conferat : Quod quandoque Episcopus instituere potest, si necessitas ita exigat ; vocatis tamen iis, quorum interest, scilicet Patrono, et Collatore inferiore. Ad hanc autem omnia requiruntur, quæ ad resignationem in favorem. V. Less., *d.* 35 *et* 36 ; Laym., *c.* 17 ; Bon., *de simon. d.* 1, *q.* 4, § 12.

« *Quæres* I. An licitæ sint permutationes coram Ordinariis, in mensibus reservatis per Concordata Germaniæ? *Resp.* Affirmative, quia per reservationem Concordatorum, non censetur Pontifex voluisse conditionem Ordinariorum Germaniæ deteriorem facere, quam Episcoporum extra Germaniam, coram quibus id simpliciter licet.

» *Quæres.* II. An licitum sit permutare beneficia compensata fructuum æqualitate.

» *Resp.* I. Non licere, si beneficium copiosius, non separatis providentibus a titulo, permutetur cum tenui. Ratio est, quia excessus ille, eo ipso, quo manet annexus titulo, est debitus titulo, ideoque pro eo nihil exigi potest, quin etiam exigatur pro titulo.

» *Resp.* II. Posse peti compensationem, ob hujusmodi permutationem, a Pontifice pro incommodo temporali, quod alter subit, spoliando se proventibus sui beneficii ; ideoque talis compensatio non est pretium beneficii, aut proventuum annexorum, sed conditio, ut se indemnem servet, sine qua conditione nollet se spoliare.

» *Resp.* III. Jura proventuum posse separari a titulis, et primo nudos titulos, deinde alio contractu jura proventuum, utpote temporalia permutari, compensato excessu opulentioris, idque auctoritate solius Papæ, Less., *l. c.* Bon. *num.* 11.

» *Quæres* III. An licite permutetur beneficium hac lege, ut expensæ litis, vel Bullarum refundantur per recipientem?

» *Resp.* Videri permutationem simoniacam, si impensæ sint causa impulsiva permutationis, sine qua actus non fuerit futurus. Idem de simili resignatione affirmarem. V. Less., *l. c.* Bon. *n.* 9.

ADDENDA.

Quæst. 130. — *Quid circa vacationem Beneficiorum sit addendum?* Resp. Seqq. § 1. Beneficium vacare potest. 1. De jure tantum, si quis habeat illius possessionem, sed nemo jus in eo, uti si Titius ob crimen, vel possessionem alterius incompatibilis sit actu beneficio privatus, cujus tamen possessioni insistat. De facto tantum, si quis habeat jus in Beneficio, sed nemo possessionem, uti si Titius habeat solam collationem. 3. De jure, et de facto, si nemo habeat in eo, aut jus, aut possessionem, uti fit beneficiato mortuo, et hæc utraque vacatio venit communiter nomine vacationis ; potestque idem beneficium vacare de jure per obitum unius, et de facto per obitum alterius, uti colligitur ex dictis ; Rosa *de Execut. lit. Apost. par.* 1, *cap.* 6, *a num.* 208. Vide etiam Leur. *p.* 3, *quæst.* 2, qui a *quæst.* 4, exponit vim termini illius, *vacare*. 885

§ 2. Duo universim sunt modi vacationis, nempe naturalis quem inducit natura ipsa per mortem beneficiati, et civilis, si beneficiatus dimittat, vel excludatur a beneficio : prior vacatio vocatur decessus : posterior, cessus; Leur. *quæst.* 3, qui *quæst.* 31, notat similes vacationes etiam aliqua ratione convenire beneficiis manualibus. Vide eumdem *quæst.* 22. De cetero speciales modi, quibus vacare possit beneficium, sunt plurimi, quorum 48 fuse enumerat Barb. *de potest. Episc. alleg.* 67, *a num.* 199. 886

§ 3. Beneficium censetur vacare in loco, in quo quis moritur; jus enim adhærebat personæ : ergo ibi desinit, ubi persona; Imol. Gonz. Lott. Si obtineatur beneficium aliud incompossibile, ibi vacat primum, ubi capitur possessio secundi; Vital. Cardin. Imol. Gonz. *ad Reg.* 8, *gl.* 15. §. 2. *num.* 10. Si beneficium perdatur propter factum negativum, v. g. quia quis inter annum non est promotus, ibi 887

vacat, ubi est persona promota in fine anni, Rebuff. Tond. Garc. *p.* 5, *cap.* 1, *num.* 78. Si perdatur ipso jure propter factum possitivum, ibi vacat, ubi delictum est commissum, Tond. Garc. *numer.* 79. Si perdatur per sententiam, ibi vacat, ubi fertur sententia privationis; Abb. Felin. Simon. Pavin. Mandos. Gonz. *n.* 18, contra *Gom. et Cardin.* Si perdatur per Matrimonium, ibi vacat, ubi Matrimonium contrahitur, etiamsi fiat per procuratorem; Vital., Gonz., *n.* 15. Si resignetur, vel permutetur, ibi vacat, ubi hoc fit, unde si fiat apud Ordinarium, vacat in partibus, si apud Papam, vacat in in Curia, Gl., Vital., Simon., Rebuff., Paris., *lib.* 1, *q.* 4, *num.* 50. Omnia vero beneficia affecta, seu reservata dicuntur vacare in Curia, uti et omnia, quorum vacatio in Curia inducitur; Simon., Garc., *n.* 73. In dubio, beneficium non residentiale præsumitur vacare illo loco, in quo beneficiatus ordinarie habitabat; residentiale, autem in loco beneficii, *cap. Ex tua de Cler. in resid.* Abb., Alciat., Mascard., Gonz., *num.* 25. V. Leur., *q.* 25.

888 § 4. Si beneficium vacet, etiam tantum jure v. g. ob crimen, conferri potest alteri, etiam ante sententiam declaratoriam criminis, et non citato criminoso possidente : quia cum ipso jure sit privatus, caret jure, et alius est ejus capax ; Azor., Gonz., Paris., Mandos., Sanch., Rebuff., Garc., Barb., Chok., Lott., Pirh. ; attamen non poterit novo proviso dari possessio, nisi vocato primo possessore; multo minus dari potest, si criminosus tantum fuisset privandus, sed prærequireretur sententia privationis, iidem Auctores cum Leur., *q.* 8. V. Rosa, *a n.* 234.

889 § 5. Vacatio non inducitur ex persona habente solummodo jus ad beneficium, uti si moriatur præsentatus, ante institutionem ; electus, ante confirmationem, quia beneficium per talem personam nunquam fuit plenum ; hinc manet sub dispositione, et modo providendi, cui competebat ex vi prioris vacationis; Vital., Paris., Gonz., Put., Lott. Idem est, si ille, cui collatum est beneficium, aut datum est mandatum provisionis in forma, *dignum*, moriatur ante acceptationem, vel exsecutionem; *Conz.*, *Lott.* Quomodo tamen censeatur inducta vacatio in ordine ad reservationem, vide Leur., *q.* 17, *et* 28.

890 § 6. Non potest dari duplex in eodem genere vacatio ejusdem beneficii, sed prima impedit sequentem, *c. Susceptum. de Rescrip. in* 6; Gonz., Lott., Leur., *q.* 18. Vacatio autem non consumitur, seu non finitur per provisionem de jure nullam, aut non acceptatam, nec per commendationem beneficii; attamen consumitur per provisionem legitimam acceptatam, etiam sine possessione ; uti per signaturam et registraturam supplicæ jam extraditæ, et acceptatæ, licet necdum expeditis litteris, dummodo fuerit rescriptum in forma *gratiosa*. Item consumitur, imo in perpetuum tollitur per unionem ad alterum beneficium factam in perpetuum; Tond., Gonz., Lott., Leur., *q.* 19, *et q.* 22, *num.* 2. Specialiter autem statuitur *Extrav. Injuncte de elect.* inter communes, ut vacatio Sedis Episcopalis, vel Abbatialis non censeatur finiri, nisi litteræ confirmationis, aut provisionis Apostolicæ sint expeditæ, et præsentatæ Capitulo; Rebuff., Gonz., Leur., *q.* 20.

§ 7. Si verba fundationis sic habeant, *quando* 891
contigerit possessorem mori, substituatur, qui has qualitates habeat, per To mori, debet intelligi quæcunque vacatio beneficii, nam tantum ponitur mors, quia per hanc communius vacant beneficia; Sanch., *de Matr. l.* 7, *d.* 8, *n.* 13; Leur., *q.* 27, *n.* 2.

Quæst. 131. — *Quia addendum sit circa va-* 892
cationem per obitum? R. Seqq. § 1. Mors talem inducit vacationem, ut licet beneficiatus resurgeret, jus ei non rediret, quia mors omnia jura solvit; Gonz., Barb., Castr., Leur., *p.* 3, *q.* 26.

§ 2. Per mortem hic intelligitur naturalis, 893
hoc enim nomine simpliciter non venit mors civilis, nisi in casibus a jure expressis; Fagn., Laym., Luca, Leur., *n.* 13. Dicitur autem naturalis, prout opponitur civili, hinc sub ea venit etiam violenta ab extrinseco illata; Bald., Lott., Leur., *n.* 4.

§ 3. Si possessor litigans moriatur, benefi- 894
cium censetur vacare per mortem, quia possessor præsumitur dominus, *Clem.* 1. *Ut lite pendente*, *L.* 2, *C. de probationibus*, Simon., Gonz., Leur., *q.* 28. E contra si quis jure, vel sententia privatus moriatur ante dimissam possessionem, non vacat morte, sed per aliam causam, ob quam privatus est; Barb., Leur., *q.* 30.

§ 4. Si resignans moriatur intra 20 dies, 895
videtur probabilius, quod beneficium vacet per obitum; Put., Rebuff., Tond., Paris., contra Luca, et alios : idem est, si moriatur ante admissam resignationem, aut si in favorem sit facta, ante acceptatam a tertio resignationem ejusque conditiones impletas; Paris., Leur., *q.* 33. An et quomodo probanda sit

mors, aut tempus mortis, videri potest Leur., *q.* 34, *et* 35. De potestate, et jure Capituli, Sede vacante, videri potest specialis tractatus apud Leur., sub titulo, de Vicario Episcopi.

896 *Quæst.* 132. — *Quid notandum sit circa incompatilibitatem, et vacationem prioris Beneficii propter aliud cum illo obtentum?* R. Seqq. § 1. Beneficia tum dicuntur incompatibilia, si ab uno simul haberi non possunt : suntque incompatibilia, vel simpliciter, si unum ipso jure excludat alterum ; vel secundum quid, si possint quidem haberi simul, sed non licite, ideoque possidens, si non dispensetur, possit per Superiorem privari; Leur., *p.* 3, *q.* 61.

897 § 2. Nisi excusent justæ causæ, vel circumstantiæ, est contra jus naturæ, et indispensabile, ut quis plura simul beneficia habeat, S. Thom., Caj., Host., Anch., Silv., Arm., Tamb., Vasq., Sanch., Th., Hurt., Less., P. Marchant., Dian., *p.* 10, *tr.* 13, *R.* 1. Leur., *q.* 62, et Theologi fere omnes. Patet, quia inordinatum est, imo et scandalosum sic minui cultum divinum per exclusionem plurium personarum, quæ pluries legerent Missas, vel Horas Canonicas, aut assisterent choro ; item Ecclesiam privari pluribus Ministris ; ab uno occupari plurium officia; alios dignos, et sæpe indignos excludi beneficiis; everti intentionem fundatorum, qui quia voluerunt esse plures in Ecclesia Ministros, plura fundarunt beneficia, etc. Idem prohibetur per Canones, maxime in odium avaritiæ, et ambitionis, *cap. Singula, dist.* 89, *c. Episcopi, dist.* 80, Trid., *sess.* 24, *c.* 17, *de Res. extrav. Execrabili, de præb.* V. Azor., *p.* 2, *l.* 6, *c.* 10, *et seqq.* item *l.* 7, *c.* 3, *q.* 1.

898 § 3. Beneficium simplex non requirens residentiam, nec sufficiens ad honestam sustentationem, est compatibile cum alio superveniente etiam sufficiente, sic enim habet Trid. supra : « Unum tantum Beneficium Ecclesiasticum singulis conferatur, et quidem si ad vitam ejus, cui confertur, honeste sustentandam non sufficiat, liceat nihilominus aliud simplex sufficiens, dummodo utrumque personalem residentiam non requirat, eidem conferre. Unde per obtentionem hujus sufficientis non vacabit insufficiens, uti ex verbis *Trid.* probabilius colligunt Fagn., Castr., Pirh., contra *Garc.* idem dicit Less. etiamsi primum sufficiens esset Cathedrale, vel parochiale, vel dignitas. Vide Leur. *q.* 64.

§ 4. Verior et communior sententia est, in- 899
quit Pirh., *l.* 3, *t.* 5, *n.* 139, quod habens beneficium insufficiens, si accipiat aliud sufficiens, teneatur primum insufficiens dimittere, tum quia alias tollit sibi stipendia plurium, et minuit cultum Dei, tum etiam quia si primum fuisset sufficiens, non posset cum illo admittere aliud insufficiens : ergo a pari hic, nam est eadem ratio, nempe quia unum sufficit ad sustentationem. Oppositum tenent *Inno, et Rebuff.* dicentes hanc sententiam consuetudine invaluisse, eamque sciri a Papa, et tolerari. Videtur consentire Castr. *t.* 13, *d.* 6, *p.* 4, *n.* 13, fundans se in citatis verbis *Trid.* cum enim dicat posse aliud simplex sufficiens conferri, dummodo utrumque residentiam non requirat, videtur satis aperte innuere, quod possit retinere utrumque, si ratione residentiæ se compatiantur. Quamvis autem *Trid.* tantum dicat aliud simplex, tamen eadem est ratio de Curato, saltem illo, quod habitualiter tantum est tale : nam hoc non requirit residentiam, et quoad compatibilitatem habet se sicuti simplex, uti recte *Barb. de off. Parochi, c.* 2, *n.* 50. Quod si secundum beneficium sit actualiter curatum, adhuc dici posset non obstare, dummodo primum non requirat residentiam, non enim obstat, quamvis unum requirat, uti ex declaratione Cardinalium habet Gallem in Trid. *supra n.* 3, et assentitur Pirh., *a n.* 135.

§ 5. Si tam primum, quam secundum seor- 900
sim sit insufficiens, potest utrumque retineri, uti colligitur ex dictis, et probat praxis tolerata post Trid. Dian., *p.* 10, *tr.* 13, *R.* 1. Etiam Decanatus cum Canonicatu in alia Ecclesia, Less. *in auct. v. Beneficium, cas.* 15. Si tamen secundum beneficium insufficiens obtineatur a Papa, debet fieri mentio prioris etiam insufficientis, alioquin obtentio est subreptitia, *cap. Si motu proprio, de præb. in* 6. Azor., Leur. *q.* 86.

§ 6. Multæ sunt declarationes Cardinalium [1], 901
docentque Abb., Navarr., Garc., Pirh., nunc non licere habere simul plura, quam duo etiam insufficientia beneficia, quia *Trident.* dicit in singulari, liceat illi aliud conferre. E contra posse plura eidem conferri usque ad sufficientiam, probabiliter docent Hojeda, Pa-

1 *Vide Tom.* 5. Resolut. *p.* 239, *et quæ nos addemus n.* 924. *Habenda etiam ob oculos est Constitutio Innocentii XIII, pro Ecclesiastica disciplina in Hispaniarum Regnò* § 27. *a Benedicto XIII, confirmata, et inlata in* Appendicem Concil. Romani *p.* 235.

ris., Quintanad., Zerol., Zech., dummodo non nimis multa, v. gr. 8, aut 9, concumulentur, et consentit Azor., ubi talis est consuetudo, fateturque Garc. Rotam ita sensisse, et talem esse stylum Curiæ testatur Hojed. æquum enim est cuivis Clerico ab Ecclesia assignari sufficientem sustentationem, Vide Leur. *quæst.* 65.

902 § 7. Si præhabitum sufficiat ad sustentationem, non videtur esse licitum admittere secundum, etiam insufficiens, animo simul retinendi, etiamsi, utrumque esset simplex, et neutrum residentiale, Gl., Abb., Hoj., Nav., Azor., Laym., Zerol., Rodriq., Zech., Garc., Paris., Castr., Pirh., Leur., *q.* 66, contra Innoc., Glos., aliam, Cardin., Ferret., Rebuff., Tusch., Led., Val., et alios apud Garc., *p.* 11, *c.* 5, *a n.* 264. Ratio colligitur ex dictis *n.* 897. Putant quidem *Hurtado*, et alii jam citati in contrarium hoc non esse jure naturæ illicitum, ideoque posse dispensari, vel per consuetudinem præscribi, sed tenendum est oppositum, nisi justa causa, vel circumstantia evacuet turpitudinem, faciatque talem combinationem non contineri sub prohibitione juris naturalis secundum dicta *n.* 897, et ita docent Abb., Hojed., Azor., Castropal., uterque Paris., Soc., Menoch., Lop., Garc., Pirh., Leur., *quæst.* 67. Omnes autem, etiam ipse Hurtad., fatetur nimiam cumulationem beneficiorum in una persona, saltem si sit ultra necessitatem sustentationis, esse jure naturæ illicitam, ac proficisci ex avaritia, ambitione, aut cupiditate lautius vivendi; censendum est autem esse nimiam cumulationem, si idem beneficiatus ex singulis beneficiis habeat proventus sufficientes ad sustentationem multarum ejusmodi personarum, qualis ipse est. V. Leur. *quæst.* 68. Et quæ dicta sunt de pluribus beneficiis, dicunt Hojeda, Vasq., Azor., Hurtad., etiam de pluribus pensionibus Clericalibus. Vide Leur. *q.* 70.

903 § 8. Etiam illa beneficia sunt incompatibilia, quæ de se singula sufficiunt ad sustentationem, licet ex uno nihil percipias, quia nempe non resides ; tunc enim per te stat, quod tibi non fructificet, Leur. *q.* 110, *n.* 2.

904 § 9. Quantum ad sustentationem decentem cuique necessarium sit, « Ex personarum qualitate, et locorum diversitate unusquisque sibi judex erit, advertens quod Deum fallere non possit, » inquit Gonz., *gl.* 15, *n.* 39. Spectantur autem hæc, si quis sit nobilis, vel illustris, si eximie litteratus, si infirmæ valetudinis, si in Ecclesiam multa merita contulerit, si sit beneficiatus in Ecclesia celebri, insigni, illustri, in oppido, vel in urbe, si haberet Vicariam, Canonicatum, vel Dignitatem, si in eo loco sit major, vel minor caritas annonæ, si similes beneficiati pro more patriæ, Capituli, vel etiam familiæ hoc, vel illo modo se gerant. Victus autem nomine veniunt omnia necessaria ad se, et familiam sustentandam, uti sunt cibus, potus, vestitus, habitatio, medicinæ, hospitalitas, eleemosynæ, ordinaria donaria, honestæ recreationes; et ad familiam censentur spectare famuli, et ancillæ. Item, si indigeant parentes, fratres, sorores, nepotes, consanguinei, filii, si quos habet : Item equi, et apparatus, uti habent similes beneficiati timorati, etc. Azor., Castr. Leur., *q.* 71, putatque Nav. apud Paris., *l.* 5, *q.* 6, *n.* 147. Baroni beneficiato competere 4 famulos, et coquum. Nec opus est hic haberi rationem bonorum patrimonialium, S. Th. Innoc., Abb., Caj., Sor., Nav., Sarm., Hurt., Paris., *n.* 154, quia hæc se per accidens habent. *Nec obstat*, quod *SS. Hier. August.* et *Prosper* relati *cap. Sicut* 4, 1, *q.* 2, quos sequuntur *Hoj. Borbut. Dec.* dicant Clericum potentem ex patrimonio vivere, teneri, quod ex beneficio provenit dare pauperibus, nam S. Thom. 2, 2, *q.* 185, *art.* 7, *ad* 3, Caj., Hurt., et alii dicunt illos loqui in casu gravis necessitatis proximi; nam *S. August.* expresse dicit *in articulo necessitatis fructus Beneficii non sunt bona nostra.* Vide Leur. *q.* 72, et quæ habet Busemb. referendus, *n.* 1355. Notandum tamen, quod ait Diana supra, « in facti contingentia (circa admissionem plurium beneficiorum) ubi materia est tam perniciosa, et lubrica, videat unusquisque, quid faciat, et viros doctos, ac timoratos consulat; nec dicat, ille vel ille facit, ergo licitum erit facere, id enim absone infertur. »

§ 10. Si fundator voluerit hoc beneficium a se 905
fundatum obtineri posse simul cum alio, vel aliis, id permittunt jura, quamvis alias jure positivo essent incompatibilia, quia potuit donare bona sua sub conditione etiam juri communi contraria, secundum dicta *num.* 808. Lott. *l.* 1, *q.* 32, *num.* 45. De cetero causæ dispensandi ad simul acquirenda, vel retinenda plura beneficia, sunt vel necessitas Clerici, si unum ei non sufficiat ad sustentationem, secundum ante dicta, vel utilitas Ecclesiæ, ob quam plura conferri possunt nobilibus, litteratis, potentibus, bene meritis, vel merituris de Ecclesia etc. Vide Dianam *supra*, et Leur. *q.* 74, et 75. Præterea Fill. Lugo,

Hurt., putant sufficientem esse causam dispensandi ad obtinenda, aut saltem ad retinenda plura beneficia, uti vult Nav. si possessor sit impensurus fructus in pios usus, sed merito contradicunt Azor. et alii cum Leur., *q.* 76, quia optimus usus est, si fructus cum titulo relinquantur alteri Clerico, ut se alat, et in similes usus impendat, quod superfluit. Si tamen quis habeat parentes, fratres, nepotes ex fratre, vel sorore indigentes, hanc esse causam dispensandi dicunt Nav., Azor., Castr., Leur., *q.* 77, contra Bejam *p.* 1, *cas.* 59. Et non ideo teneri dimittere beneficia propterea obtenta, quamvis cesset indigentia, docent Caj., Hurt., Leur., *q.* 80, dummodo fructus superfluos impendat piis causis. Addit Hurt., causam sufficientem esse, si habeat amicum indigentem, cui multum debeat. Notant autem *Præpos.*, *Felin.*, *Hurt.*, apud Leur., *q.* 78, ipsammet liberalitatem, quæ Principem decet, esse in Papa sufficientem causam dispensandi. Denique satis certum est justam causam retinendi ejusmodi duo beneficia, per se loquendo, non esse, v. g. ut in hac, vel illa electione possim favorem præstare amico, ipsemet eligi ad certam dignitatem, impedire hanc, vel illam familiam, aut factionem, ne votis prævaleat, etc.

906 § 11. In dubio, an adsint causæ, vel circumstantiæ, quæ evacuent turpitudinem cumulationis plurium beneficiorum, Papæ est id declarare, atque ita dispensare, Leur., *q.* 73, *num.* 2. Si autem dubium oriatur circa valorem dispensationis Papalis, de hoc etiam debet cognoscere Papa ipse, et non Ordinarius, *c. Ordinarii, de off. Ord. in* 6. Laym., Leur., *q.* 90. Quod si satis constet dispensationem a Papa esse factam sine nulla causa, videtur non juvare pro foro conscientiæ, quamvis alii oppositum teneant, Leur., *q.* 81 *et* 82. Si tamen Papa habenti Beneficium unum, conferat aliud motu proprio, et ex certa scientia, præsumi potest habuisse causam justam. V. Leur., *q.* 83.

907 § 12. Jam amplius non possunt Episcopi, aut Nuntii Apostolici dispensare in eo, ut quis obtineat, vel retineat simul plura beneficia incompatibilia, quia posteriores Canones, et *Trid.* aliter fieri jubent, et inferior non potest dispensare in lege Superioris, Abb., Azor., Less., Castr., Garc., Hurt., Pirh., Leur., *q.* 79, contra Silv., Rebuff., Gamb., Hoj., et alios putantes id posse propter necessitatem, vel utilitatem Ecclesiæ; ob quam putant etiam Abb., Barb., et Pirh., *l.* 3, *cap.* 5, *num.* 150, posse Episcopum dispensare, ut idem habeat unum beneficium actu, et alterum habitu curatum. Vide Castr., *t.* 3, *d.* 6, *p.* 4, *num.* 28, et dicenda *nnm.* 920.

§ 13. Quamvis aliquis petens a Papa novum beneficium narrarit se habere alia beneficia, non ideo dispensatur ad hæc cum novo retinenda, si priora sufficiebant ad sustentationem, *c. Non potest, de præb. in* 6. Navar., Mohed., Bart., Fert., Rodriq., Gonz., Castr., Leur., *q.* 84. Si autem petierit dispensationem ad plura, et reticuerit modicum beneficium, quod etiam habebat, dispensatio est nulla, quia talis expressio est de forma, *cap. Non potest*, *ibid. Covar. Laym. Pirh.* Quod verum est, etiamsi illud primum injuste possedisset, *Gl. Pirh.* Idem est, si reticuerit esse curatum, *Cleme. 1. de præb.* Item si non memi- 908
nerit pensionis datæ in titulum perpetuum, *Gonz.*, *Garc.*, *Chok.*, *Pirh.*, Item si non expresserit valorem beneficii impetrandi. Vide dicta *num.* 634, 642, 643. Debetque Papa hic dispensans derogare decreto *Trid.* saltem generaliter, Gonz., V. Leur., *q.* 87, 89, 191, 192.

§ 14. Non ideo censetur dispensare Papa, 909
quod sciat aliquem habere plura, et toleret, *Cum multa per patientiam tolerentur, quæ si in judicium deducta fuerint, exigente justitia non debeant tolerari, cap. Cum jamdudum de præb.* Leur., *quæst.* 85. Hinc ex aliis circumstantiis colligendum est, an Papa id approbet necne : quandoque enim expectat, ut ad se deferatur factum, aut non improbat positive, ne gravius malum accersat.

§ 15. *Garc.*, et alii putant, si quis habens 910
beneficium sufficiens, aut etiam insufficiens sine dispensatione, hoc ipso vacare primum, et hoc videtur colligi ex textu *Trid.* relato hic *num.* 898. [1] sed Abb., Nav., Gonz., Castr., Pirh., Leur., *q.* 91, dicunt neutrum actu vacare, valet enim collatio secundi, uti fatetur *Garc.*, et docet Castr., Lott., Luca, Leur., *q.* 92, *et* 108, ideoque videtur relinqui libertati ipsius, ut retineat, quod volet : pœna enim illa privationis ipso jure, et facto nullibi clare statuitur : si tamen neutrum admittat, *Nav.*, *Gutt.*, *Put.*, *Gonz.*, apud Leur., *q.* 91, dicunt privari posse per Ordinarium. Quod si tamen pro acquirendo primo necessarias expensas fecit ex bonis suis, cogi non potest, ut illud dimittat

1 Vide nostras additiones ad n. 93.

ante restitutas expensas, nisi appareret, quod eas fecisset pure in favorem Ecclesiæ sine animo eas repetendi, Laym., Pyrh., *l.* 3, *t.* 5, *num.* 159. Si autem fundatio, vel statutum habeat, ut obtinens tale beneficium non possit simul habere aliud, putant *Azor.*, et *Lott.*, apud Leur., *q.* 93, primum jure ipso vacare per obtentionem secundi, quia per admissionem hujus videtur se reddere incapacem illius.

911 § 16. Putat idem Garc., *p.* 11, *c.* 5, *n.* 410, ex declaratione S. Cong., si Ordinarius conferat tertium beneficium habenti jam duo insufficientia, vacare illa duo prima, si illud tertium sit per se sufficiens; si autem non sit sufficiens, debere unum ex præhabitis dimitti alioquin ambo vacatura : sed alii in hoc ultimo contradicunt, nam secundum dicta *num.* 901, probabile est posse eidem plura insufficientia conferri usque ad congruam sustentationem.

912 § 17. Si ex dispensatione habenti plura beneficia conferatur adhuc aliud incompatibile; *Azor.*, *Garc.*, *Pirh.*, docent ex *Clem. Si plures, de præbend.* eo ipso vacare omnia priora, etiamsi collatio ultimi esset invalida. V. Leur., *q.* 95.

913 § 18. Vacatio, de qua hactenus, non inducitur præcise per collationem etiam acceptatam, sed prærequirit adeptam possessionem pacificam posterioris beneficii, *cap. Licet Episcopus, de præb. in* 6, *extr. Execrabilis*, *Azor.*, *Paris.*, *Castr.*, *Corras.*, *Garc.*, nisi per provisum stet, quominus possessionem posterioris adipiscatur; Garc., Cast., Lott., Leur., *q.* 97. Quod si possessio posterioris sit pacifica, sed oriatur lis de illius titulo, vacatio prioris non inducitur, ne, si lite cadat, omni beneficio careat; *Luca*, et alii cum Leur., *q.* 98, contra *Innoc.*, *Tusc.*, et alios. Si vero qui obtento titulo unius beneficii, absque illius possessione, obtineat secundum beneficium litigiosum, et priusquam efficiatur pacificus possessor hujus secundi, accipiat pacificam possessionem prioris non ideo vacabat illud secundum litigiosum, cum id nullibi statutum sit; Nav., Less., Garc., Pirh., *q.* 99.

914 § 19. Quandonam possessio censeatur pacifica, dictum est *a num.* 526. Putant autem *Bonif.* et *Masch.*, ut Beneficium posterius censeatur pacifice possessum, et consequenter, ut prius beneficium vacet, debere effluere annum, intra quem non moveatur lis super titulo, vel possessione, quod *Tond.* dicit servari in Gallia; sed si hoc verum esset, Ordinarius collator teneretur in integrum annum expectare pro collatione beneficii vacantis per assecutionem alterius, quod est contra praxim; itaque satis est interfluere duos menses, Lap., Garc., Quintan., Castr., Lott., Leur., *q.* 100 *et* 107, *num.* 2. Et si lis non moveatur, *Garc.*, putat beneficium prius censeri vacasse initio; e contra *Rebuff.* dicit censeri primo vacasse in fine illorum duorum mensium. Videri possunt Castr., *p.* 3, § 6, *num.* 22, et Luca, *de benef. dist.* 54, *num.* 5.

§ 20. Ut inducatur vacatio prioris beneficii, 915
debet possessio posterioris etiam esse fructuosa, saltem ex majori parte fructuum, alias non censetur plene possideri, *c. Si tibi concesso, de præb. in* 6; Abb., Rebuff., Azor., Garc., Coras., Castr., Leur., *q.* 101. Censetur autem ei fructuosa, si ejus hæredibus post mortem obveniant fructus, secundum dicta *num.* 673, docentque Castr., Garc., Leur., *q.* 102; aliud autem est, si applicentur fabricæ, mensæ Episcopali, aut inter reliquos dividantur : et id impedire non possit beneficiatus : beneficium enim tuum non potest esse ipsi fructuosum; Garc., Castr., Leur., *q.* 104.

§ 21. Si solum via facti injuste, attamen 916
scienter obtineas, et pacifice possideas secundum beneficium, vacat primum in pœnam delicti; talis enim mala possessio habetur pro bona in odium capientis, *Azor.*, *Garc.*, *Castrop.*, *Lott.* Idem est, si beneficium, ad quod jus habes, per vim, aut propria auctoritate occupes, *c. Eum qui, de præb. in* 6. Pirh., Leur., *q.* 105.

§ 22. Ut indicatur vacatio præhabiti, debet 917
utrumque beneficium esse collatum in perpetuum, sive in titulum, sive in commendam : et ita beneficium manuale inducet vacationem, si conferatur in perpetuum, Abb., Garc., Pirh., Leur., *q.* 106.

§ 23. Beneficia etiam insufficientia sunt in- 918
compatibilia, si ambo requirant residentiam personalem incompatibilem, hanc autem secundum Trid. *sess.* 24, *c.* 12, *de Ref.*, requirunt Canonicatus, et portiones in Cathedralibus, et Collegiatis, nisi aliud habeat consuetudo : reliqua præsumuntur eam non requirere, *Imol.*, *Rebuff.*, *Felin.*, *Gonz.*, et sola residentia perpetua, et præcisa inducit incompatibilem, non autem residentia ad tempus, simul permittens residentiam pro altero beneficio; Pirh., Leur., *q.* 119, *num.* 2. Nec inducit residentia tantum causativa; *Nav.*, *Anch.*, *Tond.*, *Imol.*, *Bvtr.* Quænam autem residentia dicatur præcisa, et causativa, dictum est *n.* 864.

§ 24. Per obtentionem secundi residentiam incompatibilem requirentis videtur vacare ipso jure quodcunque beneficium præhabitum requirens similem residentiam, ut colligitur ex Trid. *sess.* 7, *c.* 4, docentque Azor., Gutt., Gonz., Zech., Hoj., Garc., Castr., Leur., *q.* 110, qui cum Garc., Castr., Luca *disc.* 59, *num.* 2, dicit ambo vacare ipso jure, si præsumat utrumque simul ultra duo menses retinere; imo fit inhabilis ad Ordines, et beneficia per *Extr. Execrabilis.* Vide Leur., *q.* 124 *et* 128. Putant tamen *Nav.*, *Paris.*, *Pias.*, *Pirh.*, et alii a *Trid.*, nil innovari, ideoque secundum antiquos Canones id verum esse tantum de beneficiis curatis, dignitatibus, personatibus; quoad alia autem simplicia, beneficiatum tantum cogendum esse ad dimittendum alterutrum. V. Leur., *q.* 111 *et* 123. Sufficit autem, si dimittat cum effectu, licet non cum solemnitate, sic enim nunc receptum est per consuetudinem; Zerol., Garc., Leur., *q.* 125.

§ 25. Duo curata in titulum sunt incompatibilia ratione residentiæ, *c. De multa, de præb.* 920 *Extr. Execrabilis*, Trid. *sess.* 7, *c.* 4, idem dicens, si unum detur in titulum, alterum in commendam perpetuam, de utrisque enim est par ratio; Gom., Mand., Ricc., Mond., Azor., Laym., Leur., *q.* 117. Excipe, si unum esset curatum pro foro interno, alterum tantum pro externo, uti Archidiaconatus, *Barb.*, *Lott.*, contra *Abb.* et *Pirh.*, item si unum sit actu, alterum habitu tantum, vel tantum accessorie curatum; nam habitu, non dicitur simpliciter curatum, Barbos. *de offic. Parochi, cap.* 2, *n.* 74, et quod accessorie tantum est curatum, est absolute simplex. V. Leur. *q.* 116 *et* 130, qui 127, notat cum *Pirh.* dicta de incompatibilitate beneficiorum Curatorum tenere etiam in pluribus dignitatibus et personatibus, licet curam animarum non habeant, *cap. Ad hæc, de præb. et cap. Cum singula, de præb. in* 6.

§ 26. Duo beneficia uniformia, id est, ejusdem rationis, et nominis, etiam simplicia, sunt incompatibilia sub eodem tecto, id est, in 921 eadem Ecclesia, *cap. De multa, de præb. cap. Litteras, de concess. præb. Clem. ult. de præb.* Ratio est, quia minuitur cultus Divinus per paucitatem Ministrorum. Et tenent hoc, licet residentiam non requirant, *Azor.*, *Garz.*, *Lop.* Et quamvis neutrum sufficiat ad sustentationem, uti cum communi Garc. et Leur. *q.* 291, contra *Zerol.* Item quamvis unum eorum esset annexum alteri difformi, v. g. Decanatui, *Abb.*, *Card.*, *Gom.*, *Rebuff.*, *Garc.*, dummodo sint annexa, seu unita æque principaliter, aut ad vitam obtinentis tantum, nam tum neutrum per unionem extinguitur, secundum dicta *n.* 280. Et etiamsi talis Decanatus esset in alia Ecclesia, *Nav.*, *Garc.* Vide Leur. *q.* 132. Nec in hoc dispensare potest Episcopus, aut præscribere consuetudo, Garc., Lamb., Pirh., Leur., *q.* 131. Imo ad obtentionem secundi vacat ipso jure primum, *c. Litteras, de concess. præb. Clem. ult. de præb. c.* 1. *De consuet. in* 6. Abb., Azor., Paris., Castrop., Rebuff., Lamb., Leur., *q.* 132. Docent tamen Nav., Mandos., Zerol., Zech., Gonz., Pirh., *lib.* 3, *t.* 5, *n.* 138, contra Garc. et alios, duas Capellanias in diversis altaribus esse compatibiles, si non sint ad idem ministerium, et corpus constituendum, et habeant diversa onera; tum enim videntur esse beneficia difformia, de quibus jam dicetur. V. Leur., *q.* 133.

§. 27. Si beneficia sub eodem tecto sint dif- 922 formia, uti est Decanatus, Canonicatus, docent *Inn. Mendos. Hojed.* et alii adhuc esse incompatibilia, quia Canones generatim prohibent haberi duo sub eodem tecto; admittunt tamen plerique unum ipso jure non vacare per admissionem alterius, sed tantum esse dimittendum. Neque in hoc dispensare posse Episcopum, docent plerique, quamvis aliqui dicant posse 1. V. Leur., *q.* 135. E contra illa esse incompatibilia docent Abb., Navarr., Felin., Lop., Rebuff., Paris., Gonz., Less., *in auct. v. Beneficium, cas.* 15. Consentit *Castrop.* si sint simplicia, et singula insufficientia ad sustentationem, nec plura simul habeantur quam duo, quia communis opinio, et praxis interpretatur Canones de Beneficiis uniformibus, si enim sint difformia, non ita minuitur cultus Divinus, vel officium utriusque beneficii, cui satisfacere potest unus. Vide Luca, *de benef. d.* 57, *n.* 5. Hinc docent etiam *Nav. Laym. Pirh.* Parochum posse in sua Ecclesia habere Capellaniam, quamvis in hoc contradicat *Garc.* ob declarationem S. Congr. sed *Pirh.* dicit, vel non esse authenticam, vel non esse in usu. Vide Leur. *p.* 2, *q.* 610, *n.* 1, *et p.* 3, *q.* 133, 134, 138, 141. Saltem alia duo difformia compatibilia esse, si talis sit consuetudo; docent

(1) *His favet Sacra Congregatio, quæ Ordinarii potestatem in puncto Collationis secundi Beneficii, quando primum non est sufficiens, sæpius ampliavit, etiam ad Beneficia difformia sub eodem tecto, ut in* Camerin. *dispensat.* 4 *Novemb.* 1716 *indicata* T. 2, Resol. *p.* 98.

plerique AA. utriusque sententiæ cum Leur., *q.* 136 *et* 137. Non tamen potuerunt simul haberi, aut valide conferri plura quam duo, uti habet communis contra *Nav. Bottœum, et Zerol.* Vide Leur. *q.* 139 *et* 140.

923 § 28. Beneficia sita in Capella, Claustro, Cœmeterio, aut ambitu contiguo Ecclesiæ, censentur esse sub eodem tecto, quia ista censentur esse pars Ecclesiæ, qua polluta, vel interdicta, etiam ipsa censentur talia, *cap. un. De consecr. Eccles. in* 6 *cap. Si civitas, de sent. excomm. in* 6. V. Leur. *q.* 42.

924 § 29. Quæ dicta sunt de incompatibilitate beneficiorum intelliguntur potissimum de sæcularibus [1], pleraque tamen etiam conveniunt regularibus, de quibus speciatim multa habet Leur. *a q.* 143, *usque ad* 149.

925 § 30. Beneficia omnia promoti in Episcopum vacant ipso jure, *cap. Cum in cunctis, de elect.* Trid., *sess.* 7, *cap.* 9, *sess.* 23, *cap.* 2. Quod ad pensiones extendunt Barb., Castrop., Paris., Garz., V. Leur., *q.* 149. Et idem est de promoto ad Papatum, Paris., Garz., Leur., *q.* 150. Idem de promoto ad Abbatiam, Paris., et alii cum Leur., *q.* 158. Idem tamen non de Episcopo titulari in partibus infidelium, quia hic nunquam acquirit possessionem, aut fructus, et consuetudo non est peti dispensationem, (alioqui appositio manus Papalis causaret affectionem) Paris., Pirh., Luca, *d.* 4, *n.* 9, Leur., *q.* 151, contra Rebuff., et alios. Similiter non est idem de promoto ad Cardinalatum, nam potest retineri, aut etiam conferri aliud beneficium, Abb., Laym., Pirh., Leur., *q.* 159; debet tamen esse compatibile, et conveniens dignitati Cardinalatus, uti statuit Sixtus V, quem refert Dian., *par.* 5, *tom.* 2, *Res.* 11. Vide eumdem *R.* 41.

926 § 31. Conferri potest aliud beneficium Episcopo : 1. necdum confirmato, Garz., *p.* 11, *cap.* 6, *num.* 47. 2. Confirmato, si Papa dispenset, vel si necessitas sustentationis exigat, Abb., Lamb., Rodriq., Less., Garz., *n.* 44. Et posse etiam sine dispensatione conferri aliud simplex de se compatibile, uti etiam Parocho, tenent Nav., Laym., Less., Pirh., Leur., *q.* 152, *contra* Castr. 3. Si Episcopatui renuntiarit, Nav., Garz., *num.* 45, *contra* Cardin. 4. Si sit tantum titularis, Nav., Garz., *contra* Bursat., estque etiam sine dispensatione capax pensionis. V. Leur., *p.* 2, *q.* 765. Quod si verus Episcopus admitteret dignitatem aliam v. gr. Abbatiam, non ideo vacaret Episcopatus, tum quia Episcopatus in Canonibus odiosis non venit nomine dignitatis, vel beneficii, tum etiam quia non potest deseri sine speciali li-

(1) *Duo adhuc quærenda sunt: I. An absque dispensatione Apostolica secundum Beneficium de Jurepatronatus Laicorum retineri possit, si primum sive liberæ collationis, sive de Jurepatronatus sit sufficiens; item an tertium, et quartum Beneficium de Jurepatronatus Laicorum retineri valeant sine Apostolica dispensatione, si prima duo non sint sufficientia? II. An incompatibilitas Beneficiorum sese extendat ad Legata pia, et ad Capellanias de Jurepatronatus Laicorum. Quod ad primum attinet, affirmat Massobr.* in praxi habendi concursum requisito 17, dub. 18, *ubi dicit, sic se habere universalem observantiam, et Panimol.* Dec. 31, *n.* 20, *et seqq. ubi ponderat, Beneficia de Jurepatronatus Laicorum non comprehendi sub regulis Cancellariæ, et aliis juribus, quæ loquuntur de Beneficiis. Negat Garz.* de Benef. *p.* 11, *c.* 5, *n.* 280, *et Barbos. ad c.* 17, *Conc. n.* 8, *sess.* 24, *de ref. et* in votis Decis. *l.* 3, *c.* 122, *n.* 18 et 19, et hanc sententiam sæpius secuta est Sacra Congreg. ut videre est T. 2. Thes. Resol. *p.* 99. *Duas præ ceteris hic eligo Resolutiones, in* Aquilana 14 *Augusti* 1632, *et in* Bitectensi 6. *Decembris* 1721, *igitur in* Aquilana *Sacra Congregatio respondit ad primum,* Episcopum habenti unum simplex Beneficium non sufficiens ad illius sustentationem, posse aliud simile conferre, sed non posse plura, quamvis simplicia, usque ad ejus sufficientem sustentationem eidem conferre. Ad secundum idem, quod superius de Beneficiis liberis, judicandum est de Beneficiis Jurispatronatus. *Lambert. citato T.* 2, Thes. Resolut., *p.* 99. *Rursus in eadem* Aquilana, *ut refert Lanfredinus T.* 5, Thes. Resolut., *p.* 241, *ad dubium sic propositum :* Obtinens Beneficium Ecclesiasticum sufficiens ad honeste sustentandum, fuit institutus ab Episcopo ad aliud Beneficium Jurispatronatus ad præsentationem Patroni Laici, et utrumque Beneficium retinuit, eorumque fructus percepit per duos annos absque dispensatione Apostolica. Quæritur, quodnam ex dicti Beneficiis vacaverit? *Respondit Sacra Congregatio,* utrumque ipso jure vacasse. *Porro in* Bitectensi *decernendum fuit Sacræ Congregationi.* I. An obtinens Beneficium sive liberæ collationis, sive de Jurepatronatus Laicorum ad sui sustentationem sufficiens, possit, absque dispensatione Apostolica retinere secundum de Jurepatronatus Laicorum? II. An obtinens duo Beneficia sive liberæ collationis, sive de Jurepatronatus Laicorum minime sufficientia ad congruam sustentationem, possit retinere tertium, et quartum de Jurepatronatus Laicorum, absque dispensatione Apostolica? *Ad utrumque autem* negative *respondit eadem Sacra Congregatio.*

Ad 2 quæstionem Resp. negative. Nam Concilium spectavit pluralitatem titulorum Beneficialium, uti ex ejus verbis colligitur, quando unus plurium officia occupat Clericorum, *et rursus,* neminem oportere in duabus Ecclesiis conscribi. *Pia autem Legata etiam cum onere Missarum non videntur esse Beneficia Ecclesiastica. Sed rem in terminis resolvit Sacra Congregatio in citata* Bitectensi, *nam quum tertio loco dubitatum fuisset,* an id, quod procedit in retentione Beneficiorum, procedere etiam debeat in Legatis piis, et Capellaniis de Jurepatronatus Laicorum? *respondit* negative.

centia, Abb., Rebuff., Coras., Laym., Garz., Pirh., Leur., *p.* 3, *q.* 154, *contra* Castr.

927 § 32. Vacatio beneficiorum, et pensionum Episcopi prærequirit confirmationem, possessionem, et consecrationem, aut concurrente negligentia lapsum trimestris, nisi uti nunc est stylus Curiæ, Papa exprimat vacare per confirmationem, Garc., Castr., Pirh., beneficia tamen illa promovendorum ad Episcopatum, vel Prælaturam reservantur Papæ a puncto electionis, per *Reg. Cancell. et Extrav. Ad Regimen, de præb.* V. Leur., *q.* 155 *et* 156. Quod si per dispensationem prolongetur tempus sumendæ consecrationis; Abb., Butr., Felin., Garz., Sanch., dicunt etiam prolongari tempus inchoandæ vacationis; quod admittunt *Jo*: *Andr.* et alii, si dispensatio data sit motu proprio Papæ, sed probabilius est cum Laym., et Leur., *q.* 157, Beneficia vacare elapsis tribus mensibus, quia hæc sunt ad invicem independentia, nec dispensatio in uno postulat dispensationem in altero.

928 § 33. Si Episcopus, vel Prælatus transferatur ad aliam Ecclesiam, vacat prior ipso jure, *cap. In Apibus*, 7, *q.* 1, *cap. Quanto, de transl. Episc.* Et ea vacatio inducitur eo tempore, quo in Consistorio absolvitur a priore Ecclesia, etiam ante expeditionem litterarum, et possessionem, ne sit sponsus duarum, et velut spiritualis adulter, Barb., Engel. Quod si auctoritate sua se transferat ad aliam Ecclesiam, privatur utraque saltem per sententiam; Leur., *q.* 160.

929 § 34. Si promotus, vel translatus ad aliam Ecclesiam impediatur in capienda possessione suæ novæ Ecclesiæ, potest sine nova collatione redire ad priorem, quia Papa volebat vacationem sub conditione habendæ alterius, *arg. cap. Si beneficia de præb. in* 6; Castr., Garz., Leur., *q.* 155, *n.* 3, *et* 160, *n.* 4.

930 *Quæst.* 133. — *Quid notandum sit circa vacationem per Matrimonium, ingressum Religionis, militiam, captivitatem, absentiam?* Resp. § 1. Per matrimonium de futuro, sive sponsalia non amittitur beneficium, Sanchez, Castr., Lott., Leur., *p.* 3, *q.* 44, talem tamen merito privandum esse dicit Less., sed melius contradicunt Lott., et Garz., *p.* 1, *cap.* 8, *num.* 19, quia nullibi imponitur ea pœna. E contra per Matrimonium de præsenti vacant ipso jure absque sententia, vel declaratione omnia benficia in Ecclesia latina, *cap.* 1 *et* 3, *de Cler. conjug. et cap. un. eodem tit. in* 6; Azor., Sanchez, Barb., Leur., *q.* 36, *contra* Carer., et Rodriq. Similiter cum Matrimonio penitus emoritur, nec soluto Matrimonio reviviscit jus ad beneficium, expectativa, accessus, regressus etc. Sanch., Garc., Barb., Paris., Castrop., Lott., Leur., *q.* 38. Quod tenet, etiamsi uxor non consummato Matrimonio ingrederetur Religionem, aut moreretur; Sanch., Garz., Barb., Castr., Lott., Leur., *q.* 41. Idem perditur jus ad pensiones Ecclesiasticas. Tusch., Barb., Paris., Castr. Lott, Leur., *q.* 88. Neque in his dispensare potest Episcopus, Abb., Host., Az. Castr., Lott., Leur., *q.* 42, 38. Dispensatio tamen habilitans beneficium non tollitur per Matrimonium. Sanch., Garz., Leur., *q.* 39.

§ 2. Si Matrimonium sit invalide contrac- 931
tum defectu consensus in beneficiato, vel quia caruit libertate, vel quia vi aut injusto metu est coactus, non inducitur vacatio, quia nec assumpsit, nec attentavit assumere Matrimonium; Sanch., Garz., Castr., Luca., Lott. Si tamen dolose finxit consensum, aut scienter contraxit cum impedimento dirimente, adhuc putant Sanch., Less., Laym., Castr., Pirh., aliique Theologi ipso jure non induci vacationem, quia Canones tantum loquuntur de legitimo Matrimonio et reipsa talis non contraxit statum incompossibilem, nec censeri potest voluisse dimittere beneficium; consentit Garz. si ignoranter ita contraxit, sed Cov., Gonz., Barb., Tond. et Canonistæ communiter docent jure ipso vacare, sive ignoranter, sive scienter sit contractum et Lott. dicit oppositam sententiam esse cavendam ac erroneam, quia quando lex ipsa, vel dispositio consideravit potius ipsum factum quam effectum, pœna incurritur per ipsum factum, Bart. *in l. Quid ergo, n.* 1, *ff. de his, qui notantur in fam.* Hinc in ordine ad incurrendam hanc pœnam privationis ipso jure putant non esse inspiciendam facti validitatem, sed factum ipsum, ideoque hanc vacationem causari a sola attentatione status imperfectioris et ejusdem productione ad aliquod esse de facto, licet fiat absque valore. Vide Leur. *q.* 43, 46, 47.

§ 3. Si beneficiatus pubes contrahat cum 932
impubere Matrimonium, non videtur ipso jure privari beneficio, quia talis contractus interpretatione juris est tantum sponsalitius, *cap. unic. De spons. impub. in* 6. *Nec obstat*, quod sit attentatio Matrimonii: *quia* hæc non inducit obligationem, vacatio autem non respondet attentationi nullam inducenti obligationem, Castr., Leur. *q.* 45.

§ 4. Quamvis præbenda Canonessæ sit bene- 933
ficium secundum dicta *n.* 230, tamen vacat

per Matrimonium, uti dictum est *num.* 233.

934 § 5. Beneficium non vacat per ingressum in novitiatum Religionis, *cap. Beneficium, de Regul. in* 6. Imo novitiatus manet capax novi beneficii, si ei conferatur, Lott., Leur. *q.* 54. Et hæc tenent, licet novitiatus perduceretur ultra ordinarium tempus, quia manet idem status, Sanch., Mandos., Castr., Leur. *q.* 55. Et fructus perceptibiles in absentia acquiruntur novitio, non tamen requirentes personalem præsentiam, quia hæc non est ex causis a jure expressis; Suarez, Sanch., Garz., Castr., Leur. *q.* 56. Si tamen beneficium requirat servitium, debet statui Vicarius, assignata solum congrua portione fructuum; Laym., Tann., Lohn., Leur. *q.* 57. Quod si beneficium sit curatum, debet obtineri licentia Ordinarii in scriptis, Garz. *cap.* 9, *n.* 30. Quod dictum est de novitiis, valet etiam de conversis ingredientibus Monasterium et vestem religiosam assumentibus cum solo voto simplicis obedientiæ; Lott., Leur. *q.* 53.

935 § 6. Per professionem religiosam vacant ipso jure beneficia in sæculo obtenta, *cap. Beneficium, de Reg. in* 6. Item jus ad beneficium, uti et pensiones Ecclesiasticæ; Sanch., Barb., Garz., Castrop., Luca. Valetque hoc etiam de votis Coadjutorum formatorum in Societate Jesu; Castr., Leur. *q.* 52. Idem est de conversis, qui emittunt professionem; Lott., Leur. *q.* 53. Et dicta tenent, etiamsi professio sit solum tacita, id est, quæ inferatur per conjecturas et signa exteriora, ac fieri censeatur per actum aliquem professis proprium, qualis est eligere in Capitulo, etc.; Lott., Leur. *q.* 50, si tamen professio sit nulla, non vacat, sed post declarationem nullitatis potest insistere beneficio, quia hic attentabatur status melior, unde non est ideo privandus; Lott., Leur. *q.* 51.

936 § 7. Licet per emissionem votorum simplicium in Societate JESU aliquis fiat Religiosus, tamen non ideo ipso jure vacat ejus beneficium, aut pensio, quia manet capax juris et dominii fructuum; Sanch., Barb., Castr. Decrevit tamen Greg. III. Can. 5, ut antequam simplicia emittantur, omnia beneficia dimittantur, Leur. *q.* 52.

937 § 8. Beneficia ipso jure vacant per militiam sæcularem, quia est status incompossibilis, Gl., Gig., Azor., Tond., Paris., Gonz., Lott. Unde dimissa militia non poterit quis redire ad beneficium adhuc vacans, Ricc., Barb. qui tamen putant Clericum in sacris constitutum venire tantum privandum; probabile etiam videtur, si tantum sit adscriptus militiæ et necdum secutus castra, neque exercuerit militaria, non vacare beneficio ipso jure; Gl., Azor., Rebuff., Lott., Leur. *q.* 59.

§ 9. Beneficia non vacant per captivitatem, 938
aut incarcerationem perpetuam, id enim nullus Canon statuit, Tond., Lott., Luca : *Nec obstat,* quod *cap. Si Episcopus, de suppl. neglig. Præl. in* 6, Ecclesia censeatur vacare Episcopo in captivitatem abducto, nam eodem modo censetur vacare, si fiat amens, nec ideo vere vacat, sed in tantum censetur vacare, quod jurisdictio devolvatur ad Capitulum, Laym., Luca : Quod si beneficiatus in captivitate, vel carcere moriatur, beneficium vacat per mortem, nec in materia Canonica valet dispositio civilis legis Corneliæ statuentis morientem in captivitate fingi mortuum in hora captivitatis, Leur. *q.* 60.

§ 10. Gl. et alii communiter, teste Pirh. 939
lib. 3, *t.* 5, *n.* 171, docent per solam absentiam, quamvis 10 annorum non censeri vacare beneficium, nec beneficiarium ipso facto, vel jure censeri privatum, sed esse citandum, nisi tamen propter nimis longam absentiam et alias circumstantias aliquis censeri possit beneficium pro derelicto habere, Gonz. *gl.* 15, *n.* 64.

Quæst. 134. — *Quid dicendum sit circa pri-* 940
vationem ob varia delicta? Resp. seqq. § 1. Certum est per aliqua delicta induci privationem beneficii et quamvis multi teneant hujusmodi pœnæ locum non esse nisi in delictis a jure expressis, eo quod leges pœnales non sint extendendæ, secundum dicta *lib.* 1, *n.* 616, sitque hoc probabilius cum Gonz., Garc., Leur. *par.* 3, *q.* 169, tamen aliqui cum Silv. et Rebuff. docent posse extendi ad delicta expressis similia, sed hoc intelligunt alii, si a jure exprimatur pœna ad similia extendi posse. Debet autem esse delictum, non semper atrox, attamen magnum, quia privatio beneficii censetur mors civilis, sicut privatio vitæ est mors temporalis, Luca, *de benef. d.* 75, *n.* 4, quænam autem delicta censeantur magna, remittitur Judicis arbitrio, spectatis circumstantiis et qualitatibus; Silv. *p.* 3, *q.* 3, *n.* 2.

§ 2. Sententia privationis hic est, vel hominis, si Judex eam pronuntiet; vel legis, si pœna illa ab ipsa lege infligatur; differunt autem hæ sententiæ : 1. Quod sententia legis sit certior et majorem vim habeat. 2. Quod probatio sequatur sententiam legis et antecedat sententiam hominis. 3. Quod exsecutio

sententiæ legis saltem supponentis factum, prærequirat sententiam, vel declarationem hominis, non contra. 4. Quod a sententia legis non detur appellatio, detur autem a sententia hominis. V. Leur. *q.* 162.

942 § 3. Nullum delictum inducit privationem beneficii ipso jure, nisi in jure ita sit expressum; Felin., Coras., Suar., Hoj, Henriq., Mandos., Rebuff., Garc., Lott., Pirrh. Et in dubio, si verba non sint Clara, præsumitur tantum inducenda per sententiam, Tiraq., Gamb., Gonz., Garc., Paris., Lott., Pirh., Leur. *q.* 170. Putantque Gonz. et alii per hæc verba, *eo ipso*, *hoc ipso*, significari privationem a lege ipso jure; imo et solis, *privatus existat.* V. Leur. *q.* 171.

943 § 4. Si ad exequendam pœnam privationis non exigatur factum hominis, Bald., Felin., Dec. et alii dicunt non requiri declarationem delicti, contradicunt Gl., Anch., Archid., Jo., Andr., Lott. Et fatentur omnes non requiri, si factum, ex quo concluditur delictum, sit notorium sed dicunt tum sufficere dari terminum ad excusandum factum, maxime si agatur de præjudicio irretractabilii. Vide dicta *lib.* 1, *n.* 611. Id autem hic dicitur notorium, quod non tantum est verum et manifestum, sed cujus veritas publice est nota, secundum dicta *lib.* 3, *par* 2, *n.* 1219. V. etiam Leur. *q.* 163, 164. Non sufficit autem allegari, quod delictum sit notorium, sed si negetur, debet Judici probari esse tale, Lott. et alii cum Leur. *q.* 165. Et quamvis interea temporis, dum pro declaratione delicti fit examen, beneficium sententia legis admissum censeatur vacare et quidem a momento delicti, ideoque resignari non possit, secundum dicenda, *n.* 986, nec fructificet reo, nec ejus interea morientis obitu vacare censeatur., Barb., Paris., Castr., Lott., Chok., Leur. *q.* 166, nihilominus reum posse in conscientia possessionem retinere et in hoc manutenendum esse usque ad sententiam declaratoriam facti, docent Cov., Nav., Henr., Suar., Vasq., Sot., Mol., Less., Laym., Azor., Tond., Lott., Pirh. imo et manere dominum putarunt Sot., Vasq., Mol., Bann., Gutt. et alii apud Garc. *p.* 11. *cap.* 10, *n.* 10, quamvis contradicant, Caj., Vega, Less., Valent. et alii : ac in hoc conveniunt, quod non teneatur reus seipsum spoliare, seu in seipso pœnam exequi, uti etiam notavimus *lib.* 1, *n.* 612, sed debere id fieri ministerio et auctoritate Judicis : e contra tamen Abb., Fel., Tiraq., Paris., Hoj. aliique cum Garc. *n.* 18, dicunt in conscientia teneri dimittere beneficium. V. Leur. *q.* 167. In omnium sententia, si, v. g. Parochus, cujus beneficio est conjuncta potestas absolvendi, eligendi, aut conferendi beneficia, sit ipso jure privatus beneficio ob crimen adhuc occultum et nihilominus ratione publici muneris, ac officii obsolvat pœnitentes, eligat ad beneficia, vel conferat, valent hi actus, quia vel adhuc possidet prius jus, vel saltem Ecclesia supplet, ad evitanda gravissima incommoda, ut facit jus civile, *L. Barbarius*, *ff. de Offic. præt.* Abb., Cajet., Azor., Less., Leur. *q.* 168.

§ 5. Ad privationem per sententiam procedi 94
non potest ex diffamatione, adminiculis et præsumptionibus, sed prærequiritur legitima confessio, vel concludens delicti probatio. Putat tamen Luca, *n.* 8, si sit vehemens diffamatio, ob quam delictum scandalosum apud populum habeatur pro certo, accedentibus indiciis indubitatis, posse Judicem in magnis tribunalibus dilatare arbitrium contra infamatum. Vid. Leur. *q.* 172. Quomodo autem detur appellatio, supplicatio, vel recursus a sententia Judicis; item exceptio nullitatis, et notoriæ injustitiæ, V. Leur. *q.* 172. et 178.

§ 6. Quamvis beneficiatus per sententiam 94
condemnetur de delicto, ob quod privari potest beneficio, si tamen sententia ei non imponat pœnam privationis, hanc non incurrit, sed resignare poterit, nisi privatio a lege expresse statuta sit ipso jure. Felin., Rebuff., Paris., Lamb., Zerol., Gutt., Garz., Lott., Leur. *q.* 175. Quod si per sententiam ipsi pœna privationis imponatur, beneficium illico vacat, Abb., Rebuff., Lott., Leur. *q.* 174. Excipe nisi sententia esset nulla, quia *Quod nullum est, nullum præbet impedimentum*, secundum *cap. illud de jure patr.* Paris., Leur. *q.* 178, *n.* 1. Item nisi appellet, de quo vide dicenda, *n.* 985.

§ 7. Per quæ delicta et quomodo inducatur 946
privatio beneficii, videri potest fuse apud Leur. Et speciatim an et quomodo inducatur ob non factam publicationem resignationis explicat *q.* 758 *et seqq.* Ob non servatam formam a S. Pio V præscriptam, *q.* 184. Ob non promotionem ad debitos Ordines intra annum, *q.* 185. Ob non residentiam, *q.* 186. Ob omissionem habitus Clericalis, *q.* 187. Od denegatam ostensionem tituli, vel dispensationis pro retinendis beneficiis incompossibilibus, *q.* 188. Ob non solutas Cameræ Apostolicæ annatas, *q.* 189, 190. Ob non expressum valorem beneficii, *q.* 191, 192. Ob apprehensam possessionem ante expeditionem litterarum, *q.* 193.

Ob factam alteri possessori violentiam in apprehendenda possessione, *q.* 194. Ob violationem sequestri, *q.* 195. Ob retentionem scripturarum spectantium ad Cameram Apostolicam, aut non revelationem illius, qui retinet, *q.* 196. Ob crimen falsi in litteris Apostolicis commissum, *q.* 197. Ob malam promotionem ad Ordines majores, *q.* 198. Ob alienationem rerum Ecclesiæ, vel beneficii, *q.* 199. Ob simoniam conventionalem, *q.* 200. Ob simoniam confidentialem, *q.* 201, 202, 203. Ob excommunicationem, suspensionem et insordescentiam in eis, *q.* 204, 205, 206, 207. Ob irregularitatem, *q.* 208. Ob homicidium, mutilationem, vulnerationem, percussionem, *q.* 209. Ob assassinatum, *q.* 210. Ob procurationem abortus, *q.* 211. Ob sodomiam, *q.* 212. Ob pollutionem extraordinariam et bestialitatem, *q.* 213. Ob defloralionem Monialis, *q.* 214. Ob adulterium, *q.* 215. Ob concubinatum, *q.* 216, 217. Ob perjurium, *q.* 218. Ob blasphemiam, *q.* 219. Ob sacrilegium. *q.* 220. Ob furtum, usuram, incendia et similia, *q.* 221. Ob incarcerationem beneficiati in ordine ad extorquendam resignationem, *q.* 222. Ob temeritatem, si quis sine presbyterio legat Missas et Confessiones audiat, *q.* 223. Ob simulationem supponentis se loco alterius pro beneficio obtinendo, vel pro examine, *q.* 224. Ob crimen læsæ Majestatis humanæ *q.* 225, 226, 227. Ob hæresim, *q.* 228, 229. Ob receptationem, aut favorem hæretico exhibitum, vel ob procreationem ab hæretico, *q.* 230, 231. Ob apostasiam et schisma, *q.* 232. Ob impetrationem beneficii ad preces hæretici, *q.* 233.

947 § 8. Si privandus citatus non compareat, est tanquam contumax habendus pro convicto, et confesso, adeoque ad pœnam ordinariam condemnari potest, Luca, *n.* 7. Si tamen compareat intra annum, et purget contumaciam, cessat omnis effectus sententiæ : si autem compareat, et purget post annum, quando jus in beneficio est alteri quæsitum, juvari non potest, Farin., Lott., Leur., *q.* 18.

948 § 9. Delicta, quæ non privant ipso jure, non impediunt restitutionem in integrum, Abb., Paris., et quidem juste privatus restituitur ex gratia, injuste privatus ex debito, V. Leur., *q.* 179, ubi etiam explicat, an imploratio restitutionis in integrum suspendat exsecutionem.

949 § 10. Beneficium vacans per privationem, sive juris, sive sententiæ ; ob delictum, vel aliam causam, cadit sub Regula mensium, nisi aliunde sit reservatum, Nav., Gonz., *gl.* 15, *n.* 156. Nequit autem conferri judici, nec judicis nepoti, consanguineo, affini, sollicitatori, Procuratori, domestico, familiari ob Bullam Pii IV. *Cupientes*, apud Gonz., *n.* 168, ut sic vitetur occasio fraudum, et injustitiæ.

Quæst. 135. — *Ad quem spectent fructus Beneficii post mortem beneficiati, vel pensiones post mortem pensionarii ?* Resp. § 1. Fructus beneficii a die vacationis spectant, per se loquendo ad illum, qui beneficium obtinebit, nisi defunctus habeat annum gratiæ, tunc enim spectabunt ad hæredes, uti dictum est *num.* 673. Et quoad fructus, qui restant, vel obveniunt v. g. Sede Episcopali vacante, *cap. Quia sæpe*, *De elect. in* 6, suspendit ab officio, et beneficiis illos Capitulares, qui occupant, aut dividunt inter se dimissa a defuncto Prælato, aut obvenientia tempore vacationis. Similiter *cap. Statutum*, *De elect. in Clem.* declarans *cap. Quia sæpe*, sic habet : « Statutum super bonis, a Prælatis Cathedralium, Regularium, et Collegiatarum Ecclesiarum dimissis, aut obvenientibus tempore vacationis earum, futuris successoribus, fideliter reservandis editum, locum declaramus habere in omni emolumento, quod provenit ex jurisdictione, et sigillo Curiæ Ecclesiasticæ, vel sæcularis, aut alias undecunque, quod ad Prælatos (Ecclesiis non vacantibus) pertineret, consuetudine qualibet contraria non obstante, ita tamen, quod in istis, et similibus rationabiles deducantur expensæ. » Idem declaravit S. Congreg. 5 Aprilis 1627, ut videri potest apud Fornosinum *de potest. capitul. Sede vacante*, *tract.* 1, *q.* 4, *num.* 6, intelligi hæc, per se loquendo, id est, præscindendo a privilegio, statuto, vel nova consuetudine legitime præscripta. Probabilius autem tenent Covar., Mol., uterque, Gutt., Paris., et alii, quos citat, atque sequitur Garc., *de Benef. par.* 2, *cap.* 1, *n.* 96, fructus pro rata anni dividendos esse inter defunctum, et successorem ; et consequenter ex fructibus respondentibus tempori vacationis, peti poterunt expensæ faciendæ in onera, v. g. aulæ per tempus aliquod continuandæ ; nam in dicto *cap. Statutum* additur *ita tamen, quod in istis et similibus rationabiles deducantur expensæ* : sunt autem rationabiles ejusmodi expensæ, tandiu enim censetur domui suæ præesse Prælatus. Item si Ministris, et Officialibus secundum loci consuetudinem solvantur salaria usque ad certum tempus : hinc Gloss. ad dictum *cap.* verbo *Expensis*, ait, *hoc etiam ibidem addebat Archidiaconus, ut quia salaria dantur Officiali... vel fiunt expensæ in Ministris*, etc. 950

Intellige semper, nisi obstet statutum, vel alia consuetudo.

951 § 2. Putant Tond., *qq. benef. p.* 1, *cap.* 22, *n.* 2, fructus beneficii, si exacti non sint ante obitum beneficiati, non transire ad hæredes, sed remanere in dominio Ecclesiæ : verum oppositum cum communi docet Gall., *disp.* 37, *n.* 7, quia tales fructus, quando cessit dies, habentur pro perceptis : ergo sicut fructus percepti spectant ad hæredes, ita etiam exigendi : similiter si pensionarius moriatur ante terminum solvendi, beneficiarius solvere debet hæredibus pro rata fructuum perceptibilium usque ad illud tempus, uti cum communi Garc., *p.* 2, *cap.* 1, *n.* 106; Tond., *n.* 4; Lott., *lib.* 1, *q.* 44, *n.* 16; Gall., *n.* 8, quem vide *tota d.* 37. Vide dicenda *n.* 962, *et* 1162. Item Luca, de *benef. disc.* 100, et præcipue Sperell., *dec.* 82, ubi dicit tales fructus non exactos non cedere hæredibus, sed Ecclesiæ, Fisco, vel ubi tales collectores Spoliorum constituti non sunt, cedere successori.

952 *Quæst.* 136. — *Quid in genere notandum sit circa resignationem?* Resp. Seq. § 1. Singulas particulas in definitione resignationis positas explicat Leur., *p.* 3, *quæst.* 234. Divisiones autem exponit *quæst.* 235, inter cetera recte notans cum *Nav. Barb. Lott. Pirh.* contra *Azor. Castr.* et alios, resignationem tacitam non esse quamcunque amissionem beneficii, quæ fit ex sola juris dispositione independenter a voluntate beneficiati (hæc enim non est resignatio, sed potius privatio jure ipso, v. g. ob initum Matrimonium) sed esse talem dimissionem, quæ absque verbis, vel scriptura inducitur a jure ipso per quamdam interpretationem voluntatis beneficiati sufficienter declaratæ ex facto aliquo ad renuntiandum apto, uti si quis permittens beneficium suum conferri alteri, simul det signum externum, quo consensus ille sufficienter significetur.

953 § 2. Nomine resignationis ordinarie venit pura, et non conditionata, nisi materia subjecta, vel circumstantiæ aliud postulent : hinc si quis habeat expectativam ad primum beneficium vacaturum per mortem, vel resignationem, si aliquod resignetur sub conditione, non poterit illud prætendere Gonz., et alii. Dixi ordinarie, nam quando in Regula de mensibus a reservatione Papæ excipiuntur vacantia ex resignatione, per hanc intelligitur etiam conditionata : similiter omnis dispositio loquens de resignatione, regulariter intelligitur etiam de permutatione, quamvis permutatio sit resignatio conditionata : hinc Regula de publicandis resignationibus intelligitur etiam de permutationibus; V. Leur., *quæst.* 236.

§ 3. Conditiones, quæ apponi possunt resignationi, reducuntur ad has quatuor : 1. Ut beneficium conferatur alicui designato; et hæc dicitur in favorem. 2. Ut resignatarius vicissim ipsi permittat suum beneficium; et hæc dicitur permutatio. 3. Ut sibi reserventur omnes, vel aliqui fructus; et tunc dicitur sub pensione. 4. Ut regredi, vel ingredi ad beneficium; regredi quidem, v. g. si resignatarius præmoriatur, ingredi autem, v. g. si alicui collatum sit beneficium : et hic ante captam possessionem cedat alteri, sub pacto, ut post absoluta studia propria auctoritate illud recipere possit, et tunc dicitur resignatio cum regressu, vel accessu. V. Leur., *quæst.* 235. *num.* 3. 954

Quæst. 137. — *An resignatio censeatur favorabilis, an odiosa?* Resp. Facta ob utilitatem Ecclesiæ, est favorabilis; facta in favorem tertii, est odiosa : et in genere resignatio censetur odiosa, ideoque, strictæ interpretationis, Gl., Nav., Dec., Crav., Bursat., Paris., Cast., *t.* 13, *d.* 2, *p.* 15, *num.* 5, Gar., Leur., *p.* 3, *quæst.* 237, An idem sit de permutatione, dicetur *num.* 1081. 955

Quæst. 138. — *Quid notandum sit circa vacationem Beneficii resignati?* Resp. 956

§ 1. Si resignatio sit pura, et a Superiore admissa, hoc ipso adest vacatio beneficii, quoad titulum; Leur., *p.* 3, *quæst.* 238. Item quoad possessionem naturalem et civilem; Paris., Leur., *q.* 243. Quamvis secundum dicta *num.* 685, manere possit possessio facti, seu detentio, si resignans permaneat in loco beneficii, et officio, cui si pergat incumbere animo continuandi, putant Butr., Calder. Sarn. Rebuff. Leut., *quæst.* 239, retineri etiam possessionem naturalem. V. tamen Leur., *quæst.* 264, *num.* 1.

§ 2. Si resignatio sit in favorem, et expeditæ sint litteræ, v. g., pro Titio, docent aliqui cum Lo., hoc ipso adesse vacationem, quamvis Titius ante obtentum beneficium moreretur, dummodo resignationi consenserit, quia pactum, et conditio non fuit ut Titius reipsa haberet beneficium, sed ut Papa conferret in favorem Titii, quod factum est : ergo conditio videtur impleta, et mortuo Titio vacabit beneficium per resignationem in manibus Papæ. *Conf.* nam si litteræ fuissent expeditæ in forma *gratiosa*, habuissent vim, et Titius jam obtinuerat gratiam in instanti, quo 957

gratia fuisset signata, et registrata, non obstante voluntate resignantis, uti fatentur plerique cum Reb. et Gonz., potestque de hoc videri Rosa *De Exsecut. litt. Apostol. p.* 1, *cap.* 6, *num.* 199. Ergo idem dicendum est, licet fuerint in forma *dignum*. Contradicunt cum communi Barb. *de jure Eccl. lib.* 3, *cap.* 15, *n.* 75; Rosa, *cap.* 15, *a n.* 87; Luca, *de benef. d.* 34, *n.* 5, *d.* 35, *n.* 3, *d.* 92, *num.* 4, quia mens resignantis fuit non abdicare jus, nisi illud obtineret Titius, cui resignantis menti benigne annuit Papa : ergo beneficium non vacat, nisi resignatio effectum sortiatur in resignatario ; pro quo duas claras decis. Rotæ affert Rosa, *a num.* 135 ; imo *Tond.* putat jus non perdi a resignante, nisi resignatarius jam sit adeptus possessionem. V. Leur., *quæst.* 240. Addunt Nav., Rebuff., Barb. Sarn., Paris., Tond., Leur., *quæst.* 243, possessionem continuari a resignante, ideo posse peragere omnia donec adimpleatur conditio : quod verum esse dicit Luca, etiamsi inter resignantem, et resignatarium fuerit ab initio orta lis, an capta ab hoc possessio fuerit valida. V. Leur., *q.* 241.

958 § 3. Si quis bona fide resignet propria auctoritate, aut coram non Superiore, amittit possessionem, sed non titulum, Abb. Menoch., Barb., Paris. Et ad recuperandam eam possessionem, secundum Nav., Barb., Paris. indiget auctoritate Superioris. Si conditionate resignet nulliter, idque scienter, amittit titulum, Rota, Rebuff., Paris., Garc., Luca. Si resignatarius resignationem non publicet, amittit titulum, et beneficium vacat per resignationem, Gonz., Garz., Lott. Si resignans moriatur intra 20 dies, beneficium vacat hujus morte, Lott., Luca. Si resignavit pure, et moriatur, ac pariter moriatur resignatarius per litteras in forma *dignum* nominatus, sed necdum provisus, beneficium videtur vacare per resignationem, et non per mortem hujus resignatarii, quia per litteras in forma *dignum* nominatus, sed necdum provisus, beneficium videtur vacare per resignationem, et non per mortem hujus resignatarii, quia per litteras in forma *dignum* non acquiritur jus in re; contradicit tamen Luca, *d.* 35, *num.* 31, dicens in forma *dignum* tunc tantum non habere effectum, quando constaret gratiam non posse redigi in actum, v. g., ob incapacitatem subjecti provisi, si autem constet gratiam esse justificabilem, putat dicendam esse puram, et perfectam ab initio, quia conditio, quæ de facto inest, non suspendit actum, subsequens autem justificatio secundum ipsum solum declarat, quod jam inerat, et nobis ignotum erat, atque ideo aperit viam, non ad jus jam præhabitum, sed ad exsecutionem, sicqu e pluries esse decisum affirmat; et idem iterum defendit uberius *d.* 37, *num.* 7. Vide Rosa, *a num.* 106.

§ 4. In casibus illis, quibus amittitur titulus, 959
etiam amittitur possessio ; valentque dicta similiter de permutatione, vide Leur. *quæst.* 242. An autem, et quando vacent beneficia permutata, dicetur *num.* 1082.

Quæst. 139. — *Ad quem spectent fructus beneficii resignati?* Resp. § 1. Si resignatio sit irrita, 960
et resignans non perdat titulum, fructus ad hunc spectant ; si autem amiserit, vel deposuerit titulum, caret fructibus ; Rebuff., Gonz., Paris., Leur., *par.* 3, *quæst.* 246.

§ 2. In resignatione pura fructus, per se lo- 961
quendo, spectant ad successorem, non aliter, ac si beneficium vacasset per obitum, secundum dicta *a num.* 950, docentque *Paris. et Lott.*, in resignatione autem facta in favorem secundum *Paris.* et alios, fructus usque ad diem consensus a Superiore præstiti debentur resignanti, et ab illo die incipiunt deberi resignatario : hinc universim verum est, quod in omni resignatione fructus non debeantur resignanti, nisi usque ad momentum, quo ab eo abdicatur titulus, et possessio, ac postmodum reserventur successori, etiamsi postea prius acquirat jus in Beneficio ; Barb. Vide Leur., *a num.* 4.

§ 3. In resignatione pura, fructus civiles, 962
quales sunt pensiones ex censu, locagium domus, spectant ad resignatarium, nisi resignans reservarit, aut consuetudo sit contraria, nam alioqui censetur cum titulo abdicasse omne jus a se, *Tond.*, *Lott.* Oppositum est in moriente, nam hic nihil disponit circa beneficium, et fructus, hinc fructus civiles spectant ad hæredes, secundum ratam temporis, quo defunctus beneficium habuit secundum dicta *a num.* 950, docentque *Bon.*, *Monet.*, *Tond.*, *Lott.* In resignatione in favorem, fructus civiles debentur resignanti usque ad tempus acceptationis, *Tond. Lott.* Naturales autem fructus, et mixti adhuc pendentes, secundum aliquos spectant ad resignatarium, sicuti spectarent ad successorem, et non ad hæredes, si resignans fuisset mortuus, quia Clerici in vita æquiparantur usufructuariis, qui secundum *Nav.*, *Monet.*, *Bonac.*, *Tond.*, solos fructus jam collectos, et a solo separatos faciunt suos : sed secundum *Cov.*, *Mol.*, *Garc.*, *But.*, *Paris.*,

Fill. et alios spectant partim ad resignantem, partim ad resignatarium, secundum ratam temporis, quo beneficium habuerunt : æquum enim est, ut qui habet titulum, et præstat officium, gaudeat beneficii fructu, quod magis valet de fructibus tempore resignationis a solo separatis, licet nondum exactis, vel invectis, Paris. Leur. *quæst.* 247.

963 *Quæst.* 140. — *Ad quem spectent obligationes, jura, commoda, et incommoda Beneficio resignato annexa?* Resp. § 1. Successor in beneficio etiam nulliter resignato, per se loquendo, tenetur ex fructibus, si hos percipiat, solvere pensiones, et onera realia beneficio imposita, resignans tamen tenetur illa præstare usque ad tempus resignationis, *Gib.*, *Bard.*, *Paris.* Et si hic neglexerit, putant aliqui resignatarium teneri sicuti possessor fundi tenetur ad decimas prædiales de præterito non solutas. Vid. Leur., *par* 3. *quæst.* 248.

964 § 2. Resignans post resignationem admissam, non tenetur amplius vi beneficii ad Horas, *Nav.*, *Barb.*, *Paris.*, resignatarium autem teneri statim post collationem acceptatam, etiam ante captam possessionem docet *Nav.*, quia habet jus in beneficio ; sed contradicit Paris. quia a possessione capta numerantur illi sex menses, intra quos, si non oret, privatur beneficiatus fructibus, et tenetur perceptos restituere, ut dicetur *num.* 1201. *Barb.* sentit cum *Nav.*, si resignatarius ante possessionem captam percipiat fructus, si autem non percipiat, sentit cum *Paris.* Quod si resignatario datus sit merus titulus, et omnes fructus ex licentia Papæ relinquantur in pensionem resignantis, Caj. Sandoval., Sanch., Hurt. dicunt resignatarium non teneri ad Horas, quod probabile esse fatetur Bonac. (quamvis cum aliis multis dissentiant). Idem dicunt Mandos., Sarn., Paris., si hoc ita dispositum sit jam ante ex consensu prædecessoris, non autem si fiat de consensu ipsiusmet resignatarii retinentis aliquod servitium beneficio annexum, nam tunc per psum stat, quominus fructus saltem aliquos habeat, et hoc etiam tenet Lugo, *in Resp. Moral. lib.* 5, *disp.* 6, *n.* 4, (recte addens, si negligat, non obligari ad restitutionem, cum nihil percipiat) sed Hurt., adhuc contradicit, quia Papa sic dividens fructus a beneficio videtur etiam liberasse resignatarium ab onere legendi Horas ; resignans autem, sive pensionarius erit similiter liber, et tantum tenebitur ad officium parvum B. V. secundum dicenda *n.* 1156. Vide Leur. *quæst.* 249.

§ 3. Si beneficium requirat residentiam, 965 pure resignans post resignationem a Superiore admissam non tenetur residere, etiamsi ei reservati sint omnes fructus, et stallum in choro, Gig., Sarn. Paris., Resignans in favorem tenetur, quando percipit fructus, Barb. Resignatarius tenetur statim a possessione capta, Paris., Leur., *quæst.* 250.

§ 4. Si Papa aliquam causam commiserit 966 decidendam Titio in dignitate constituto, et Titius hanc dignitatem resignet post acceptatam commissionem, *Abb.* putat hanc cessare, quia facta erat intuitu dignitatis, quæ cessavit non aliter ac Legatus ex provincia reversus absolvere non potest causam in provincia incœptam. Oppositum tenent alii communius cum *Paris.*, dummodo resignans non sit factus incapax talis commissionis, v. g. per Matrimonium, quia in talibus spectatur initium : ergo satis erat adesse dignitatem, quando dabatur commissio. Quod si Commissarius moriatur, et in commissione erat expressum solum nomen dignitatis, commissio transit ad successorem in dignitate : si erat expressum nomen proprium Commissarii, commissio extinguitur, *cap. Quoniam Abbas, de offic. deleg.* Paris., Leur., *quæst.* 251.

§ 5. Omnia commoda, et jura, quæ conve- 967 niebant resignanti ratione beneficii, transeunt in resignatarium, quia habet beneficium, in quo fundantur, et resignans censetur mortuus, Rota, Burs., Paris., Leur., *quæst.* 252. Si tamen resignans non probetur pacifice possedisse per triennium, et alius contradictor titulum suum justificasset, deberet resignatarius justificare titulum resignantis ; Rota, Calder. Lott. V. Leur., *quæst.* 253. Similiter qui jus suum fundat in resignatione, tenetur hujus existentiam, et valorem probare, Bursat. Luca, Leur., *quæst.* 254.

§ 6. Resignatarius tenetur stare locationi 968 per resignantem factæ nomine Ecclesiæ, uti etiam si contraxerit expresso nomine officii propter utilitatem Ecclesiæ : non autem tenetur stare factæ per resignantem nomine proprio ; et idem videtur esse de quocunque successore in beneficio, *Tond. Paris.* et alii. V. *quæst.* 255. Tenetur etiam resignatarius stare transactioni, vel pactis per resignantem factis, dummodo adsit confirmatio Superioris, Paris. Rebuff. Leur. *q.* 256. Item tenetur solvere debita a resignante contracta pro necessitate Ecclesiæ, *c.* 1, *De solut.* Quod *Rota*, *Abb. Mandos. Paris*, extendunt etiam ad debita contracta pro illo, qui Ecclesiam possidet, quia ipso indigente censetur indigere Ecclesia, quæ neces-

695

sitati suorum Ministrorum servit, nisi forte hæc contraxisset voluntarie. V. Leur. *quæst.* 257. Tenetur quoque resignatarius præstare alimenta resignanti in favorem suum, si forte ipsi desint, uti donatarius tenetur donatori : Videtur etiam teneri præstare resignanti pure, nam additur, *modo resignans aliunde vivere valeat.* V. Luca, *de benef. d.* 37, *n.* 15. Etiam tenetur purgare attentata ante resignationem a resignante circa beneficium commissa ; Lancell., Paris., Leur., *q.* 259. Item spolium, cum res transeat cum suo vitio, *C. Ex parte De Testibus*, Sarn., Paris, Leur., *q.* 260. Si autem resignans aliquid contra se passus est ante resignationem, debet illi stare resignatarius, nisi aliunde prætendat aliud jus ; Paris., Lot., Leur. *q.* 261. Sententia autem contra resignantem lata post resignationem non nocet resignatario, quia resignans jam censebatur mortuus ; Rota, Paris. Leur., q. 262.

969 *Quæst.* 141. — *Quomodo resignans possit mutare, aut revocare consensum, vel redire ad beneficium* ? Resp. § 1. Si quis resignet in favorem plurium, sola resignatio pro primo est valida, licet posterior esset sub priore Data, uti habet *Reg.* 40 *Cancell.* Et secundus est intrusus, nec præscribit, licet per triennium possideat, uti volunt multi, vide tamen dicta *n.* 714. Dicuntque hoc tenere, quamvis pro primo resignasset per procuratorem, aut apud Ordinarium : pro secundo autem per seipsum apud Papam, secundum dicenda *n.* 1041. Item licet primus non fuisset usus resignatione intra duos annos ; attamen secunda valeret, si prima non fuisset admissa, aut si fuisset revocata ante præstitum consensum in Camera, vel Cancellaria, aut si jus per primam non fuisset abdicatum a resignante ; Rebuff. Paris., Leur., *par.* 3, *q.* 263.

970 § 2. Resignatio necdum admissa a Superiore revocari potest, licet supplicatio pro admissione jam præsentata sit, *Nav. Bursat. Paris.* Si autem quis petierit licentiam resignandi, et hanc concesserit Superior, cogi posse ad resignandum docent plurimi cum Paris. juxta *cap. Quidam, De Renunt.* ne illudatur Superiori, et quia talis variatio est indecens ; quod verum esse fatentur Laym. et Pirh., quando Superior absolute concessit veniam, aut alicui commisit recipere talem renuntiationem, si ipsi videatur ; quando autem veniam dedit, aut commisit cum respectu ad voluntatem resignaturi v. g. si hic in conscientia putet se habere causam, recte dicunt manere locum pœnitentiæ : Addit Lott. semper supplicari posse pro aliter instituenda resignatione ; putant etiam Paris., et Pirh., post veniam renuntiandi coram Papa dari locum pœnitentiæ, Exceptis episcopatibus, et Beneficiis consistorialibus. V. Leur., *q.* 264.

§ 3. Quamvis resignatio in favorem sit apud 971
Papam admissa, signata per, *fiat ut petitur*, registrata ; imo et resignans juravit se non revocaturum, tamen datur locus pœnitentiæ, tum quia imbibit hanc tacitam conditionem, si supplicantes in eadem voluntate permaneant, tum etiam, quia describuntur tantum a Notariis, et plerumque remanent in manibus supplicantium, qui lacerare possunt : hinc res est adhuc imperfecta, quia *dum superest aliquid agendum, nihil adhuc dicitur actum* ; ideoque præstitus hic consensus dicitur causalis, et parvus ; Bursat., Paris., Lott., Chok., qui tamen addunt, si resignatarius cum consensu Papæ acceptasset, et jus suum cessisset alteri, resignantem non posse pœnitere. Si autem supplicationi signatæ per Datarium, et registratæ præstitus sit a resignante in Camera, vel in Cancellaria consensu formalis, et extensus (potest enim is præstari, vel in Camera, vel in Cancellaria ; Paris. Leur. *q.* 698. *n.* 10) tunc non datur locus pœnitentiæ, quia *Remittentibus actiones suas non est regressus dandus, L. Quæritur, § Si venditor, ff. de edil.* edicto, et *Quod semel placuit, amplius displicere non potest*, Reg. 21 Juris in 6, talisque illusio et variatio in Ecclesiasticis prohibetur, *cap. Cum autem*, de Jurepatr. *cap. Publicatio De Elect. c. Quidam*, De Renunt. V. Leur., *q.* 270. In omnibus autem Beneficiis non consistorialibus, id est, quæ in consistorio Papæ, et Cardinalium non conferuntur, necessario debet in Camera, vel Cancellaria præstari hic consensus extensus, cum juramento, quod non intervenerit fraus, dolus, vis, metus, simonia. Neque nunc urget tempus, intra quod præstetur, uti docent Lott. et Chok., contra Paris., qui putavit præstandum intra 15 dies a die submissæ per Datarium supplicæ. V. Leur., *q.* 265, 266, qui circa hunc consensum explicat *q.* 267, an revocari possit, vel prius poni post expeditionem litterarum ; item *q.* 268, quomodo retrotrahatur ad diem primo datæ supplicæ, et an probanda sit illius existentia ; item *q.* 269, in quibus casibus derogari soleat Regulæ requirenti consensum extensum.

§ 4. Si Caius resignarit in favorem Titii, pro 972
quo jam expeditæ sint litteræ in forma *gratiosa*, Caio non datur locus pœnitentiæ. V. Luca, de Benef. *d.* 38. Si autem admissa sit per Papam,

resignatio et acceptata a Titio, qui tamen necdum justificatis litteris in forma, *dignum*, moriatur, Lott., dicit Caium non posse pœnitere, aut redire ad beneficium, quia jam amiserat illius jus, secundum *cap. Ex transmissa*, De renunt. et idem dicit, si Titius non reperiretur dignus, sed vide dicta *n.* 957, et Leur., *q.* 276 et 277.

973 §5. Secundum Gemin., Bursat., Paris., Leur., *quæst.* 271, potest illum pœnitere, et ante collationem alteri factam repetere beneficium, qui inconsulto resignavit; item qui ex ira, vel indignatione; Dec., Boer., Paris. Idem tamen difficulter admittetur, nisi statim improvidam resignationem revocet. Quod si resignatio facta sit vi, metu, vel dolo, maxime revocari potest, aut certe ab initio uulla est, arg. cap. *Super hoc*, et cap. *In præsentia* De Renunt., Paris., Coras., Leurs., *quæst.* 272.

974 § 6. Si resignatio habuerit effectum, non potest rediri ad beneficium sine nova provisione, quia fuit extinctus prior titulus, unde si ille, qui resignavit, beneficium recipiat, perdit prærogativam antiquitatis, Paris. Si autem resignatio non habuerit effectum ob non impletas conditiones; Rot., Paris. Imm., aliique cum Leur., *quæst.* 275, putant non esse opus nova provisione quamvis contradicant Mascard. Silv. *et alii*. Ratio est, quia quando resignatio non habuit effectum, jus non est amissum, secundum dicta *a num.* 956. Requirunt tamen declarationem Superioris Ubert., Fel., Paris., quia quando possessio occupata est ab alio, non potest quis in illam propria auctoritate involare.

975 *Quæst.* 142. — *Quæ beneficia, ex cujus consensu, et quomodo resignari possint?* Resp. § 1. Omnia beneficia, cujuscunque sint generis, et qualitatis, nisi specialiter jure prohibeatur, resignari possunt: Hinc resignari potest Papatus: quod enim resignatio debeat fieri in manus Superioris et secundum alterius judicium, tenet tantum in illis, qui Superiorem habent, non autem in Supremo Principe; Leur., *p.* 3. *quæst.* 280. Item Patriarchatus, sed non in favorem Episcopatus resignari potest pure, et conditionate, Leur., *quæst.* 281, 282. Item resignari possunt Abbatia, Prioratus, officia Ecclesiastica, beneficia parochialia, sed ordinarie tantum post tres, vel quatuor annos. Item Vicariæ perpetuæ, portiones, etiam dimidiæ, Oratorium, Eremitorium, præstimonia data in titulum, beneficia patrimonialia conferenda designatis per fundationem, manualia, etiam in favorem, sed cum expressione manualitatis. V. Leur., *quæst.* 283 *et seqq.* De resignatione dignitatis extra Ordinem collatæ Religio, item officii Abbatissæ, vide Leur. *quæst.* 329. 330.

§ 2. Beneficia, quæ optari solent, possunt 976
resignari apud Papam; si enim resignationem admittat, reservantur, et tunc in provisione, dicit *Non obstantibus statutis, et consuetudinibus*, Paris., Tond., Lott., Leur., *quæst.* 292. Electiva etiam resignari possunt, sed si fiat in favorem, requiritur consensus eligentium, qui saltem subsequatur, nam consensus superveniens animat actum. Et hic consensus sufficienter colligitur esse, si procedant ad electionem novi; Paris., *lib.* 7, *quæst.* 23, *a n.* 32. Si consensum negent, resignatio videtur valere, sed potest annullari, cap. *Ea noscitur*, De his quæ fiunt a Præl. Senis, Paris. Et si fiat in utilitatem Ecclesiæ, sufficit consensus majoris partis, si in utilitatem hominis, requiritur consensus omnium, Gemin., Azor., Paris., Pirh., V. Leur., *quæst.* 293. Si autem electiva resignentur pure confirmante, adhuc requiri consensum elegentium docent Paris. et Leur. *quæst.* 387, *num.* 4.

§ 3. Beneficia patronata resignari possunt 977
pure, etiam sine consensu patroni apud Ordinarium (sed ab Ordinario conferri non possunt sine præsentatione patroni) Leur. *q.* 294, quamvis *quæst.* 387, *num.* 3, videatur dicere oppositum. Idem dicit Garz., si beneficium spectet ad collationem inferioris; ut tamen apud Papam resignentur in favorem, requiritur consensus patroni, Inn., Abb., Roch., Leur., *p.* 2, *quæst.* 109, quod etiam de patrono Ecclesiastico valere dicunt Lamb. Paris. Pirh. (et admittunt Ventrig. Tond.. Chok., Pirh., de permutatione coram Ordinario) negant tamen Garz. et alii communiter de resignatione coram Papa, licet hic requirat consensum patroni laici; et quando patroni sunt plures, dicendum est idem, quod *num.* 976, dictum est de consensu Electorum, Senis, Chok., satis est autem postea poni consensum patroni laici, nec ideo videtur ab initio irrita esse resignatio, aut provisio alterius; Roch., Cov., Senis, Garz., Tond., Ricch., Chok., Pirh., contra alios. Est tamen irritanda patrono contradicente intra tempus ad præsentandum datum, Ricc., Paris., Garz., Tond., Pirh. Provisio vero beneficii scienter resignati contempto patrono est ipso jure nulla; Garz., Tond., Lott., Luca, vacatque beneficium, et potest alius a patrono præsentari post rem judicatam super nullitate inducente vacationem, etiamsi resi-

gnatio sit facta in favorem coram Papa, Sarn., Garc., Luca. Si tamen facta est, quia probabiliter ignorabatur Patronatus, resignans potest etiam invito patrono redire ad beneficium, quia nec contempsit nec ingratus fuit; putat tamen Lott., prærequiri sententiam Superioris qua declaret resignationem fuisse nullam. V. Leur., *p. quæst.* 294.

978 § 4. Reservata Papæ resignari possunt apud Papam, et Ordinarium, sed apud Ordinarium, non in favorem; nec potest de illis providere nisi Papa, Azor., Paris., Castr., Pirh. Et de tali beneficio provisus per Ordinarium est intrusus, nec acquirere potest titulum, vel possessionem; Fel. Mand., Mant., Garc., Lott., Leur., *quæst.* 295. Exempta a potestate Ordinariorum apud Papam resignari possunt, Paris., Azor., Chok., Pirh., Leur., *quæst.* 397, *et* 331, illa, quorum conferendorum Indultum habet aliquis, etiam apud hunc resignari possunt, nisi aliud colligatur ex verbis. Vide Leur., *quæst.* 301. Illa, super quibus concessa est expectativa, resignari non possunt in favorem nisi coram Papa de hoc admonito, Clem. I, *de renunt.* Gamb., Paris. Et si fiat coram Ordinario vacat, ac subintrat expectans, Rota, Put., Paris., Leur., *quæst.* 296.

979 § 5. Beneficia unita, si unio necdum venerit ad effectum, resignari non possunt, Trid., *sess.* 21, *cap.* 5, *de Refor.* Et si quis resignet coram Papa sciens unionem, et non faciens de ea mentionem, beneficium vacat, et unio habet effectum, Paris., Garz., Pirh.; si autem unio sit sortita effectum, multo minus resignari possunt, quia unus titulus plerumque est extinctus, et in alterum transfusus, secundum dicta *num.* 280. Beneficia tamen carentia redditibus resignari possunt; Rota, Paris., V. Leur. *quæst.* 298.

980 § 6. Beneficia data in Commendam temporalem resignari non possunt a deserviente, quia nullum in eos jus habet, sed tantum administrationem, quæ solum potest pure dimitti: data in Commendam perpetuam resignari possunt, quia habetur jus, et titulus, qui abdicari potest, etiam in favorem: similiter qui tantum habet jus ad rem, et non in re resignare non potest; Paris., Tond., si tamen prætendat se habere jus in beneficio, potest hoc jus prætensum renuntiare, Paris. Et habens jus ad rem, v. gr. per electionem, potest hoc jus pure dimittere. V. Leur. *quæst.* 303, potest quoque beneficium etiam in favorem resignari ante expeditas bullas; ante publicationem resignationis, per quam acquisivit; ante captam possessionem, Paris., Leur., *q.* 304.

§ 7. Si alicui concessus sit regressus ad be- 981
neficium, dum vacabit per cessum, vel decessum, resignari non potest, sed si possidens cedat, vel decedat, subintrat regressus, Barb. et alii. V. Leur., *q.* 300, qui *q.* 302, plura habet circa hospitalia, præceptorias, et beneficia Melitensium.

§ 8. Beneficium litigiosum potest simpliciter 982
dimitti coram Ordinario, vel etiam Notario, quamvis non actuario modo fiat mentio de litis pendentia: nec regula de surrogandis habet locum, nisi colligitans habeat a Papa confirmationem sui juris; unde si alter tum ingrediatur possessionem vacuam, non attentat, quia desiit litigiositas, hinc etiam hic resignare poterit. Si autem lite adhuc pendente fiat resignatio coram Ordinario, valet; sed Ordinarius conferre non potest, nec alium collitigantem surrogare, quia beneficia litigiosa sunt reservata Papæ per *c.* 1 *et* 2, *Ut lite pendente, in* 6. Si resignatio fiat coram Papa absque narratione litis, invalida est; quod verum esse dicit *Paris.*, etiamsi Papa motu proprio conferret, non facta mentione litis; V. Leur. *q.* 308, et dicta *n.* 526. Si tamen resignatio sit facta ante litem incœptam circa titulum beneficii, possunt resignatario expediri litteræ, et etiam capi possessio pendente lite, *Abb.*, *Inn.*, *Azor.*, *Paris.*, V. Leur., *n.* 6.

Quæst. 143. *An resignari possit beneficium,* 983
vel titulus, super quo quis ad majorem Ordinem promotus est? R. § 1. Voluntarie resignari non potest beneficium nequidem apud Papam, super quos quis ad majorem Ordinem promotus est, nisi hæc duo narrentur, et quod eo titulo sit ordinatus, et quod aliunde habeat, quo vivat, alias resignatio est irrita; Trid. *sess.* 21, *cap.* 2, *de Ref.* Et si Ordinarius resignationem, in qua hæc non narrentur, admittat, beneficium per Const. S. Pii V vacat, ac devolvitur ad Papam, teneturque Ordinarius de propriis providere resignanti; Paris., Garz., Tond., Nicol. Quamvis autem ipse Papa admittat, est irrita, et resignans retinet jus, poteritque Ordinarius de eo beneficio disponere, si resignans decedat in mense Ordinarii, Garz., Tond. Nicol. Dixi, voluntarie, nam si resignatio, aut privatio inducatur a jure, v. g. ob assecutionem alterius incompossibilis, valida est, nec opus ista narrari, Garz. Tale tamen beneficium surrogatum pro titulo resignari non potest, nisi ista pariter narrentur, quia surrogatum hic habet naturam illius, cui surrogatur, *L. Si eum,* § *Qui injuriarum, ff.*

Si quis cautionis, Gutt., Garz., Chok. Et disposuit etiam S. Pius V, ut nec aliud beneficium, super quo non est ordinatus, resignetur, nisi aliunde habeat, unde vivat; Paris., Garz. V. Luca, *de benef. disc.* 37, *n.* 14. De permutatione dicetur, *n.* 1103.

984 § 2. Etiam dimitti non potest titulus patrimonii, super quo quis ordinatus est, *Trid.* supra : soletque requiri juramentum non resignandi, nisi aliunde provisum sit de honesta sustentatione, ac sciat, probetque Episcopus. V. Leur. *q.* 3, *q.* 305, *et seqq.* Similiter pensiones constitutæ loco beneficii, super quo quis est ordinatus, resignari non possunt, cum sint ad necessitatem sustentationis. V. Leur. *q.* 309.

985 *Quæst.* 144. — *Quinam resignare possit beneficium?* Resp. § 1. Qui prævidet se ob delictum etiam notorium esse privandum, resignare potest, etiam in favorem, etiam per procuratorem, cum reservatione pensionis, etiam pendente lite, aut post latam sententiam perpetui carceris, aut etiam privationis, si ab hac appellarit : tunc enim privatio non habebit effectum, nisi post tres conformes ; nec beneficium tale ideo fit litigiosum, nisi postquam alteri fuerit adjudicatum ; Rebuff., Gonz., Paris., Garz., *p.* 11, *cap.* 3, *a n.* 80. Nec opus est in resignatione fieri mentionem criminis, litis, aut privationis, cum id nullibi in jure caveatur ; Garz., Castr., Corrad., Pirh., contra Felin., Paris, Tond. Et tenent dicta, licet reus sciat beneficium pro casu privationis, jam impetratum esse a tertio ; Cov., Garz., Castrop., Tond., Pirh., contra Butr., Lancell., Felin., Gomes., Farin., Paris., quia nempe adhuc habet jus in beneficio, quod non prohibetur abdicare, nisi aliud exprimatur in rescripto impetrationis. Putant tamen Pirh. et alii contra Garc. talem resignationem posse postea post totam sententiam rescindi per Judicem, quod maxime teneret de rescissione pensionis. V. Leur. *p.* 3, *q.* 310, *et* 311.

986 § 2. Privatus ipso jure resignare non potest, cum jus amplius non habeat, communis cum Leur. *quæst.* 312. Et tenet hoc, etiamsi fiat ante sententiam declaratoriam, supposito ex dictis *n.* 943, quod hæc requiratur, quia talis a momento commissi criminis amisit jus, ac subsequens declarato eo retrotrahitur. Et idem est de privato per sententiam hominis, si hæc transierit in rem judicatam, quamvis necdum sit exsecutioni data ; nam etiam tum amisit omne jus ; Paris., Garc., Leur., *q.* 313, contra Rebuff. Unde si apud Papam resignarit sub pensione, non facta mensione amissi tituli, pensione frui non potest, quia Papa tantum illi vult pensionem dari, qui per resignationem abdicat titulum ; Gig., Gamb., Garc., Paris., Leur., *q.* 314.

§ 3. Quando is, cui reservata pensio, egit ad 987
privationem, vel regressum ob non solutam pensionem, resignatarius non potest resignare in favorem tertii ; alias potest, etiam non admonito primo resignante, et hic secundus resignatarius non potest a primo ob non solutas pensiones molestari. V. Leur., *p.* 315 *et* 316.

§ 4. Habens parochiam, ob quam tenetur 988
promoveri intra annum, potest eam ultima die anni resignare, quia pœna privationis non incurritur, nisi tempus ex toto labatur : non facile tamen admittetur hæc resignatio, quia stylus habet, ut si tantum brevi tempore possederit, rejiciatur cessio ; Paris., Leur., *q.* 313. Et simpliciter in simplicibus beneficiis requirentibus residentiam jam stylus Datariæ requirit, ut resignatus exprimat se possedisse per annos saltem absolute tres, ideoque debet declarari, a quo tempore obtinuerit ; Paris., Garc., Castr., *t.* 13, *d.* 6, *p.* 2, § 5, *n.* 9. Et si ponat, per annos quinque circiter, satis est, si per annos quatuor et medium, Garc. Corr. qui notat praxim illam tenere tantum resignatione apud Papam, et non apud Ordinarium. Quod si quis præsens in Curia obtineat aliquod beneficium, jurare debet se non habere animum resignandi ; intellige intra breve tempus, usus enim habet, ut resignare possit post aliquos annos ; Garc., Corr., *q.* 419.

§ 5. Impetrans beneficium per annum paci- 989
fice possessum, potest illud, si resignationem Superior admittere velit, statim resignare, nec evocato possessore causa expedita, quia ad hæc tenebitur resignatarius ; Sarn. Mandos. Paris. Leur., *q.* 318.

§ 6. Promovendi per Papam ad Ecclesia- 990
rum, aut Monasteriorum regimina non possunt intra tempus vacationis Ecclesiæ, aut Monasterii, et tempus promotionis suæ resignare sua beneficia alioquin vacatura per promotionem, illa enim Papæ reservantur per Reg. Cancell. Excipe, si quis eo tempore resignavit, ignorans se promovendum, quia tum abest fraus ; Gl., Paris., V. Leur., *q.* 321.

§ 7. Mente captus nequit resignare, nisi in 991
lucido intervallo, *cap. Quamvis sit triste*, 7, *q.* 1, *cap. Confaldus*, 17, *q.* 2. Cum autem resignatio non præsumatur, *cap. Super hoc, de Renunt.* probari debet fuisse lucidum intervallum ; *Gloss.*, *Rebuff.*, *Paris.*, contra *Sarn.*,

sed e contra etiam prius probari debet fuisse amentiam, quia in dubio præsumitur quis esse sanæ mentis; *Bald., Paris.*, maxime si fuerit brevis amentia; *Bartol., Alex., Dec. Paris.* Idem est de furore et ebrietate. V. Leur., *q.* 321.

992 § 8. Senex resignare potest, quamvis ejus resignatio difficilius admittatur; Paris., Barb., Leur., *q.* 322. Similiter Minores, qui excesserunt 14, et necdum attigerunt 25 ætatis annum, possunt sine Curatoris consensu etiam per procuratorem sine officio Judicis constitutum resignare; Az., Castr., Pirh., sed impubes, si per dispensationem habeat beneficium ante annum 14, resignare non potest sine auctoritate Tutoris, et decreto Superioris, quia pupillus sine Tutore nihil attentare potest; Bursat., Rebuff., Paris., Tond., Pirh., Leur., *q.* 324. Quomodo autem minori, vel impuberi, si resignarit, aliquando detur restitutio in integrum, explicant Castr. § 3, *n.* 13, et Leur., *q.* 325.

993 § 9. Putant Chock. et Leur., *q.* 326, admissum ad Monasterium, sed necdum ingressum novitiatum non posse resignare beneficium intuitu Religionis ingrediendæ, tum quia refertur declaratio S. Cong., eo extendens decretum Trid. *sess.* 25, *c.* 16, *de Regul.*, quo prohibentur abdicationes usque ad duos menses proximos professioni, tum etiam quia eadem hic est ratio, ne videlicet, novitii deterreantur ab egressu a novitiatu, aut si egrediantur, ne careant competentia vivendi. Novitios autem ipsos posse cum consensu Episcopi etiam sine consensu Superiorum duobus mensibus ante possessionem resignare beneficium, etiam super quo ordinati sunt, docent communius Auctores, apud Leur., *q.* 327 *et* 328, *n.* 3; quamvis resignatio non habeat effectum, quousque emittant professionem : e contra Mach., Villal., Garc., Barb., Castr. dicunt illud decretum Trid., non agere de resignationibus beneficiorum, sed tantum de abdicatione aliorum bonorum, quod probabile reputat *Pirh.*, quia loquitur de renuntiatione etiam in favorem causæ piæ, quod beneficiis non convenit, adeoque censent beneficia ab ingressuris, et ingressis resignari posse, quando et quomodo volent, dummodo serventur leges juris communis; sed Maj., Azor., Paris., Laym., Sperel., Sanch., Tond., Chok., Pirh., Leur., *n.* 1, tenent velut probabilius, quod Trid., loquatur etiam de renuntiatione beneficiorum, cum de his sit eadem ratio : talis tamen renuntiatio imbibit hanc conditionem, si professio sequatur; hinc beneficia sic resignata conferri non possunt, nisi professione secuta.

Quæst. 145. — *Quid notandum sit circa resignationem factam ab infirmo?* R. seqq. § 1. 994
Regula Cancell., de infirmis sic habet: « Item » voluit, ut si quis in infirmitate constitutus » resignaverit, sive in Romana Curia, sive » extra illam aliquod beneficium, sive simpliciter, sive ex causa permutationis, vel » alias dimiserit, aut illius Commendæ cesserit, » seu ipsius Beneficii dissolutioni consenserit, » etiam vigore supplicationis, dum esset sanus » signatæ, et postea infra 20 dies per ipsum » resignantem præstandi consensus computandos, de ipsa infirmitate decesserit, et ipsum Beneficium quamvis auctoritate confe- » ratur, collatio ejusmodi sit nulla, ipsumque » beneficium nihilominus per obitum censea- » tur vacare. »

§ 2. Causæ hujus Regulæ fuerunt: 1. Ne vel 995
Ordinarii fraudentur collatione sibi competente, vel expectantes, gratia sibi facta. 2. Ne beneficia fiant hæreditaria, aut de illis disponatur quasi per vim ultimæ voluntatis. 3. Ne ab homine per instantem mortem turbato obtrudantur quævis personæ. 4. Ne detur occasio captandi mortem resignantis; Par., Leur., *p.* 3, *q.* 333. Et quia regula illa est secundum jus commune, ad communem utilitatem, et pro servandis juribus Ordinariorum, censent eam esse favorabilem Rebuff., Paris., Leur., *q.* 334, sed contradicunt Dec., Mandos., Sarn., Gamb., et alii dicentes esse odiosam, quia est ad gravamen eorum, quos concernit, nempe infirmorum. V. dicta *l.* 1, *a. n.* 619.

§ 3. Sub hanc Regulam cadunt omnia be- 996
neficia, etiam electiva, etiam patronata; hinc licet talis beneficii tanquam per resignationem vacantis jam facta sit institutio, collatio, confirmatio, si tamen resignans ante expletos 20 dies moriatur, ista omnia sunt invalida, et providetur beneficium tanquam vacans per mortem; Rota, Rebuff., Azor., Paris., Tond., Pirh. Idem est, si infirmus, quomodocunque dimiserit, v. g. volendo uniri, vel incorporari; Mandoz., Az., Paris., Pirh. Item si beneficium sit consistoriale, et a Papa provideatur extra consistorium; Az., Paris. Item si beneficium acquisitum vigore gratiæ per solam supplicationem signatam ante expeditas litteras resignetur; Paris. E contra translatio pensionis Ecclesiasticæ non comprehenditur; Gom., Mandos., Paris., nec officia sæcularia Curiæ Romanæ; Sarn., Az., Paris., V. Leur., *q.* 335.

§ 4. Hac regula comprehenduntur Cardina- 997

les, quia ubi agitur de fraude vitanda, hi etiam comprehenduntur; Sarn., Az., Paris., Chok., Pirh., contra Barbat., Mandos., et alios. Item Patriarchæ, Episcopi, Abbates, Priores, exempti, familiares Papæ, Officiales Curiæ Romanæ: item Abbatissæ, Priorissæ, uti habent Rebuff., Paris., Chok., Pirh., contra Mandos. V. Leur., *q.* 336. Item comprehenduntur collationes omnes, quas jam relati facere Possunt; Rebuff. Par. Leur. *q.* 338. Neque tantum collationes sunt vi hujus Regulæ irritæ, sed etiam ipsæ resignationes, quas etiam Papa non admittit, nisi sub conditione vitæ per 20 dies perduraturæ; hinc per ipsas non vacat beneficium; Lott., Leur., *q.* 340.

998 § 5. Hæc Regula habet locum in resignatione: 1. Quæ fit per procuratorem, quia idem, imo majus periculum est fraudis, si per hunc fiat. 2. Quæ fit coram Ordinario (saltem extra Galliam) quia dicitur, sive in Romana Curia, sive *extra illam*, item *quavis auctoritate* conferatur; Rebuff., Paris., Azor., Wames., Tond., Chok., Engel., Pirh., contra Papon. ac Mandos., dicentes, in primis Regulas Cancellariæ non habere locum extra Curiam; deinde cum resignatio apud Ordinarium non fiat in favorem, cessare principales causas legis *n.* 995, relatas; sed primum argumentum falsum est ex dictis *l.* 1, *n.* 575. Alterum autem etiam deficit, nam saltem tres ultimæ causæ manent et una cessante non ideo cessat dispositio, § *Affinitatis, Inst. de nuptiis.* 3. Quæ fit permutationis gratia, ut exprimit Regula, etiamsi beneficia sint æqualia; Rebuff., Mandos., Graff., Paris., Azor., Chok., Tond., Pirh., contra Sarn., et Gonz. 4. Quæ fit sub pensione, vel reservatis fructibus; V. Leur., *q.* 337.

999 § 6. Paris., Azor., Castrop., Chok., Pirh., testantur in Curia esse praxim, ut Regula habeat locum etiamsi resignans, dum resignavit, non fuerit infirmus, dummodo decedat morte naturali, vel violenta intra 20 dies a præstito in resignationem consensu, uti si resignarit, et infra 20 dies ob crimen afficiatur ultimo supplicio: de cetero recte notat Engel, spectando verba Regulæ oppositum esse verum; nam dicit: *Si quis in infirmitate constitutus resignarit, et de ipsa infirmitate decesserit;* V. Leur., *q.* 341. Saltem non sufficit, si intra 20 dies moriatur civiliter, v. g. ineat matrimonium, quia statutum loquens de morte, intelligitur de naturali, prout opponitur civilis, Chok. Nec sufficit, si moriatur intra 20 dies post privationem, quia Regula loquitur de resignatione; si tamen privandus resignaret, putant Paris., Chok., Pirh., Leur., *q.* 342, Regulam habere locum; sed attendendum est ad praxim, nam verba id non sonant.

§ 7. Ponuntur 20 dies, quia Medici dicunt 1000
totidem esse periculosos in morbis acutis. Intelliguntur autem dies naturales seu 24 horarum, sic enim in jure accipitur dies, *l. More Romano, ff. l.* 2, *tit.* 12. Sarn., Rebuff., Silv., Paris., Chok., Pirh., Leur., *q.* 344. Et numerantur a die, quo resignans præstat consensum resignationis a Superiore approbatæ, licet necdum consenserit resignatarius, Rosa, Paris., Leur., *q.* 329. Putatque Paris., *lib.* 12, *q.* 5, *n.* 37, si resignatio fiat apud Papam, intelligi diem, quo ad supplicam procuratoris datur parvus consensus, de quo dictum est *n.* 971; sed Rebuff., Azor., Chok., Pirh., aliique communius cum Leur., *q.* 344, *n.* 3, dicunt intelligi consensum magnum in Camera, quia ante hunc non est resignatio perfecta, sed res adhuc integra, et locus pœnitentiæ secundum dicta *n.* 971. Si autem resignatio fiat apud Ordinarium, numeratur a die, quo Superior resignationi præstat consensum, Pirh., *de Renunt. n.* 34.

§ 8. Diem, quo præstatur consensus, includunt in numero 20 dierum; Rota, Gl., Antiquus, Paris., Castr., Pirh., Leur., *n.* 4, quia licet dies termini inchoati in odiosis non computetur esse in termino, *l. Eum qui* 41. § *plane, ff. de verb. oblig.* aliud tamen est, ubi eum includit, favorabile est illis, cui terminus statuitur, et ita *L. Gallus, ff. de liberis et posthumis*, dicitur, si quis nepotem, qui nascetur infra 10 mensem a die mortis filii, instituerit hæredem, diem illam mortis filii includi in illis 10 mensibus; quod hic magis tenet, nam cum dicatur, infra 20 dies, To infra, regulariter includit sua extrema, ut ex Civilistis probat Paris., *n.* 25. E contra diem præstiti consensus excludunt Sarn., Rebuff., Chok., et probabile agnoscit Leur., quia nullitas resignationis videtur in pœnam statui: dies autem termini, in pœnalibus, non computatur esse in termino. 1001

§ 9. Primus dies præstiti consensus, et similiter dies ultimus, quo resignans moritur, non debet censeri pro die completo, sed incipit a momento; hinc si quis resignet primo die Januarii mane hora 8, et moriatur ante horam 8 diei 21 Januarii, non supervixit 20 dies, quia licet in favorabilibus dies incœptus habeatur pro completo, si tempus definiatur per annos, L. *A qua ætate, ff. de testam.* tamen si a lege fiat computatio per dies, sumitur de 1002

momento ad momentum; Gomes., Paris., Azor., Sanch., Castrop., Pirh., Leur., *n.* 5 *et* 6.

1003 § 10. Qui vult infirmare resignationem, probare debet mortem obvenisse intra 20 dies, quia quisque debet probare id supra quo se fundat, *l.* 2, *ff. de probat.* Debetque probatio esse clara et plena; Sarn., Mandos., Paris., Chok. Si tamen resignans in favorem consanguinei, vel amici, in ejusdem domo moriatur, negato ad infirmum accessu Medicorum et aliorum, præsumetur fraus; quæ etiam ex conjecturis probatur; *L. Dolum, Cod. de dolo*; Mandos., Dec., Paris., Leur., *q.* 343.

1004 § 11. Si resignans moriatur intra 20 dies; Ros., Gomez., Garz., Chok. dicunt beneficium apud Papam sic resignatum non reservari Papæ, tum quia per hanc Regulam omnia resolvuntur, ac si nihil esset factum, nec apponitur reservatio, quæ cum sit odiosa, non est inducenda, nisi in casibus expressis; tum etiam quia principalis ratio Regulæ fuit, ne Ordinarii fraudentur jure suo conferendi, quod fieret, si ad Papam pertineret collatio. E contra reservari Papæ dicunt Sarn., Boer., Bebuff., Paris., Azor., Tond., Lott., Pirh. Rationem dant: 1. Quia tale beneficium dicitur vacare in Curia, non aliter ac si quis in Curia beneficio privetur: *sed* hæc ratio non videtur firma, nam cum resignatio in Curia tunc sit nulla, reipsa vacat per obitum mortui extra Curiam. 2. Quia Papa saltem applicavit manum, sicuti quando mandavit provideri de beneficio, inducitur affectio, et reservatio, licet provisio impediatur. Sed dici potest id ordinarie verum esse, non autem hic, et in similibus casibus, in quibus Papa quærit conservare jus Ordinariorum. 3. Quia secundum *Lott.* obitus resignantis per fictionem juris, et in odium fraudis retrotrahitur ad tempus resignationis tentatæ in Curia, et sic iste obitus censetur esse factus in Curia, sicuti lex Cornelia fingit Patrem esse mortuum eo tempore, quo captus fuit, *L. Pater instituto, ff. de Captiv. et post lim. revers. sed* dici posset gratis ea dici, cum nulla lex justificet priorem illam fictionem. Ex his concludit *Engel*, primam sententiam spectata ratione, esse probabiliorem, et testatur Chok. Leodii quotidie practicari: saltem in hoc conspirant utriusque sententiæ Auctores, si resignatio tentata sit apud Ordinarium, non affici a Papa, sed beneficium per obitum vacans manere in provisione Ordinarii, Leur., *q.* 346.

1005 § 12. Quamvis Regula dicat, ut beneficium censeatur vacare per obitum, tamen reipsa etiam sic vacat, aut saltem habet omnes effectus vacationis per obitum; Paris., Lott., contra Sarn. quia in his, quæ sunt juris, paria sunt esse tale, et haberi pro tali, et fictio a jure inducta (si talis hic sit) habetur pro veritate quoad juris dispositionem, cum idem importet fictio legis, quod Veritas; Bartol. V. Leur. *q.* 345.

§ 13. Si quis beneficium sic vacans impetret 1006
a Papa, exprimere debet mensem obitus, Lott., Leur., *q.* 347. Addunt Sarn., Paris., etiam modum, quod sic vacet per obitum intra 20 dies.

§ 14. Papa solet huic Regulæ derogare in 1007
permutationibus, et quandoque etiam in resignationibus ultra montes, sed hoc debet exprimi, nec sufficit in supplica dici, *Quocunque modo vacet,* nam intelligitur, quocunque modo de facto vacet, non autem pro futuro ante 20 dies. Quod si laborans podagra resignarit, et Papa derogavit Regulæ his verbis: *Quatenus ex illa infirmitate moriatur,* si intra 20 dies moriatur ex alia infirmitate, non censetur esse derogatum Regulæ, quia non est impleta conditio; Sarn., Paris. Gratia autem derogationis Regulæ concessa ab hoc Papa manet sub Papa successore; Rota, Paris. V. Leur., *q.* 349. Denique si quis resignarit apud Papam, et Papa moriatur ante præstitum in Camera magnum consensum, quem postea præstet resignans, attamen moriatur intra 20 dies, tenet resignatio, quia Regulæ Cancell. cessant per mortem Papæ, Leur., *q.* 384, ex Sarn. et Paris. qui putant oppositum esse dicendum, si vivente Papa datus est magnus consensus, quia Regula jam antecedenter affecisset beneficium.

Quæst. 146. — *Quibus resignari possint Be-* 1008
neficia? R. § 1. In primis non possunt resignari nisi dignis, *Cap. Cum in cunctis, de Elect.* An autem resignari debeant dignioribus, vide dicta *n.* 586. Deinde etiam nonnisi illis, qui habent qualitates a jure, statuto et fundatione requisitas, nec aliunde tenentur impedimento, uti constat ex hactenus dictis. Nec juvat, si postmodum superveniat idoneitas, nam tunc requiretur novus consensus resignantis, et nova provisio Superioris; Rota, Gl., Anch., Paris., Leur., *p.* 3, *q.* 350. V. tamen dicta *a n.* 386. Ut admittatur Romæ resignatio, debet mitti testimonium *Ordinarii* de idoneitate, et moribus, item de ætate ultra 24 annos.

§ 2. Beneficia non possunt resignari illis, 1009
quibus non possunt conferri; hinc resignari

non possunt laicis, uti constat ex dictis *a n.* 742. Si autem resignatio in favorem laici sit admissa a Papa sub hac clausula : *Quam primum Clericali charactere fuerit insignitus*, quamvis ille prius post mortem resignantis fiat Clericus, valet resignatio, quia resignans nihil ultra facere poterat, sed solus Papa et resignatarius, Paris. et alii contra Gabr. apud Leur., *q.* 354. Nec resignari possunt criminosis, vel infamibus, secundum dicta *n.* 758. Et crimina, quæ privant beneficio, multo magis reddunt incapacem acceptandi : quænam autem privent, dictum est *a n.* 940. Et specialiter secundum Auctores apud Leur., *q.* 356, resignari non potest Beneficium homicidæ, perjuro, hæretico, hæretici filio, schismatico, sortilego, sacrilego, falsario litterarum Apostolicarum, usurario publico, apostatæ, reo læsæ Majestatis, aleatori notorie infami. Et quamvis Papa sciat aliquem esse talem, admittatque resignationem in ejus favorem, per hoc non censeri dispensare docent Abb., Hojed., Rebuff., et alii cum Paris., *l.* 4, *q.* 3, *a n.* 63. Nec resignari potest excommunicato, suspenso, irregulari, secundum dicta *a n.* 774. Vide etiam Leur., *q.* 357. Nec mente capto, Paris,, *lib.* 12, *q.* 4, *n.* 1. Nec illitterato, aut ignoranti linguam loci, in quo est beneficium, si sit curatum, uti dictum est *a n.* 789. Nec illegitimo, secundum dicta *n.* 750. Nec bigamo, secundum dicta *n.* 768. Nec minori 14 annis, Leur. *q.* 362. V. dicta *n.* 795. Neque sæculare beneficium resignari potest Clerico regulari, vel contra, secundum dicta *n.* 225. Nec pater resignare potest filio, ne videatur hæreditaria successio; Laym., Leur., *q.* 368.

1010 § 3. Beneficia resignari possunt senibus, et infirmis, dummodo maneant apti satisfacere officio, *Paris.* Item majoribus 14 annis etiam sine consensu curatoris, *Buratt. Paris.* Item in favorem Capituli, Conventus habentis dignitatem Superioris. V. Leur., *q.* 362.

1011 § 4. S. Pius V, in const. *Quanta Ecclesia Dei*, sic statuit « Præcipimus, ne Episcopi, aut » alii Collatores de Beneficiis, et officiis resi- » gnandis, aut suis aut dimittentium consan- » guineis, affinibus, vel familiaribus; etiam » per fallacem circuitum multiplicatarum in » extraneos collationum audeant providere ; » quod si secus, ac etiam quidquid, aut contra » formam prædictorum fuerit a quocunque te- » mere attentatum, id totum ex nunc vires et » effectum decernimus non habere : qui vero » contra fecerint, ut in eo, in quo deliquerint » puniantur, a Beneficiorum, et officiorum » collatione, necnon electione, præsentatione, » confirmatione, et institutione, prout cuique » competierit, tandiu suspensi remaneant, » donec remissionem a Romano Pontifice me- » ruerint obtinere, et qui talia Beneficia, seu » officia receperint, eos prædictis pœnis volu- » mus subjacere. » Quod si aliquis ita contulerit ideoque sit suspensus, ac nihilominus pergat iterum simile quid attentare, incidit in excommunicationem ipso facto, vel si sit Conventus, in suspensionem a divinis, a quibus absolvi non possint nisi a Papa.

§ 5. Circa Const. illam Pianam quædam no- 1012 tanda sunt. 1. Per Episcopos non intelliguntur Cardinales, quamvis sint Episcopi, cum Const. sit odiosa, *Azor.* 2. Per familiares intelliguntur, qui actu deserviunt Episcopo, aut Collatoribus et continuam exercent commensalitatem in eorum domo, Paris., Tond., Leur., *p.* 2, *q.* 676. 3. Cum dicat, *Ne Episcopi, aut alii Collatores*, putat Luca, *de benef. d.* 65, *n.* 16, probabile esse, quod non comprehendat Canonicum turnarium, qui nomine Capituli confert, cum Capitulum non habeat consanguineos, aut affines. 4 Const. illa non habet locum in beneficiis jurispatronatus, uti declaravit Greg. XIII, apud Corr., *l.* 5, *c.* 1, *num.* 50 et S. Congr., apud Quarant. *in sum. Bullar. v. Beneficiorum resignatio*, quod quamvis Ricc., restringat ad juspatronatus laicale, tamen Quarant., Garc., Tond., Sanch., *in Consil. l.* 2, *c.* 3, *d.* 36, *n.* 24; Leur., *q.* 676, et alii loquuntur sine distinctione, et ratio est eadem de omnibus, nam. S. Pius tantum loquitur de Episcopis, et Collatoribus, aut talibus, quando nempe ex seipsis beneficia conferunt. 5. Si quis etiam ignorans contraveniat huic Const. putant aliqui cum *Corr.* supra incidere in dictas pœnas, sed non video, quomodo ignorans pœnam incurrat, uti *l.* 1, *a n.* 767, dictum est : provisio tamen manet invalida. 6. Episcopus non potest ejusmodi consanguineos, vel affines, vel familiares admittere ad concursum pro parochiali in manus suas resignata, uti dictum est *n.* 618. 7. Episcopus potest beneficium in manus suas resignatum conferre consanguineo, affini, vel familiari sui Vicarii Generalis. Item Vicarius suo consanguineo, affini, vel familiari; quod enim ipse facit, censetur facere Episcopus, unde Vicarius non potest conferre consanguineo, affini, familiari Episcopi, quia sic censeretur Episcopus conferre suo, *Corr.*, supra et alii. 8. Conferri possunt consanguineis etc., si vacent aliter, quam per resignationem,

quia S. Pius tantum loquitur de vacantibus per resignationem, Ricc. Tond. Leur. *supra.* V. eumdem *p.* 3, *q.* 270. Quoad permutationem dicemus *num.* 1103.

1013 §. 6. Hæc Const. usu recepta est in Diœcesi Coloniensi, Leodiensi, et Monasteriensi in Westphalia : debuitque ab initio esse ubique recepta, et obligare post acceptam illius notitiam, uti in fine habetur : contra illam tamen supplicavit Hispania, uti referunt Dian. *p.* 5, *t.* 14, *R.* 26, et Castr. *t.* 13, *d.* 6, *p.* 2, § 1, *n.* 7.

1014 *Quæst.* 147. — *An resignanti sit licitum interponere preces apud ordinarium collatorem, ut beneficium resignatum conferat huic vel illi?* R. Esse licitum, non tantum post resignationem, uti limitant aliqui cum Nicol., *t.* 1, *d.* 9, § 5, sed etiam ante, vel dum ea fit, dummodo absit omne, etiam tacitum, pactum, S. Anton., Suar., Regin., Felin. Rebuff., Garz., Azor., Pariz., Fill., Tond., Barb., Castr., Sanch., *in Consil. l.* 2, *c.* 3, *d.* 36, *n.* 23 contra Hostiensi. *Nec obstat* relata Const., S. Pii V, vetans omnem successoris in beneficio designationem, imo, et intentionem successoris, *nam Barb. Zoes. et Engel.* dicunt id prohiberi collatori tantum, ne appromittat alicui conferre : Nav., Pariz., Sanc., Castrop., dicunt tantum vetari designationem, vel intentionem, si expresse, vel tacite deducatur in pactum : alii dicunt esse admonitionem, tantum, ut hoc non fiat, non autem præceptum, nam tantum dicit, *Caveant* : de cetero nudæ illæ preces nullam collatori obligationem afferunt, et de se non sunt illicitæ. Et videntur valere dicta, quamvis resignans sic speret, sitque ita constitutus, ut non resignaret, si sciret huic non conferendum, quia hæc spes, ac dispositio animi, nec est de se mala, nec ullibi prohibetur; Nav., Paris., Azor., Dian., Barb., Vide Leur., *p.* 3, *q.* 369, *et* 728.

1015 *Quæst.* 148. — *Coram quibus fieri possit resignatio ?* R.

§ 1. Necessario fit in manibus Superioris, *c. Admonet de renunt.* quia beneficiatas obligaverat se Ecclesiæ, nec nisi per Superiorem solvi potest, Paris., Garz., Azor., Barb., Laym., Castr., Pirh., Leur., *p.* 2, *q.* 372. Auctoritas tamen Superioris non requiritur, ut quis dimittat jus ad rem acquisitum, et etiam acceptatum ratione electionis, postulationis, præsentationis, impetrationis litterarum etc. quia necdum erat vinculum cum Ecclesia, Auctores iidem. Potest etiam intrusus propria auctoritate dimittere beneficium, Gl., Inn., Abb., Hostiens., Paris., quod limitat Garz., si appareat, quod intrusus sit, et careat titulo. Idem dicunt multi cum Abb., Paris., Garz., Barb., si qui habeat dubium jus in beneficio litigioso quamvis neget Laym., Vide Leur., *q.* 373.

§ 2. Episcopus quantumcunque criminosus, 1016
et etiamsi sit simoniacus, non potest Episcopatum dimittere absque licentia Superioris, *c. Nisi cum pridem, de Renunt.* Uti nec ullus alius habens jus in beneficio, si ob crimen veniat tantum privandus ; *Paris. Pirh.* Et quamvis sit jure ipso privatus, adhuc tamen expectare debet sententiam declaratoriam, quando hanc prærequirit privatio, ut nempe sic tollatur titulus coloratus, et possessio ; Abb., Paris., Pirh., Leur., *q.* 374.

§ 3. Si qui obtinuerit aliud incompatibile, 1017
debet nihilominus prius beneficium dimittere cum auctoritate Superioris, alioquin revocari potest ad primum, *Extrav. Execrabilis, De præb. Abb., Hoj., Gregor., Coras., Bursat., Paris., Pirh.*, contra *Glos., Host., Gonz., Quintanad., Garz.* Et si transeatur ad beneficium alterius Diœcesis, requirunt consensum expressum; si autem ad beneficium ejusdem Diœcesis, admittunt tacitum sufficere Fagn. J. Andr. Pirh. Quod si promoveatur ad dignitatem vel beneficium curatum, impediri non debet Gl., Host., Laym., Pirh., Leur., *q.* 375, *n.* 1 *et* 2.

§ 4. Satis est, si professurus in Religione id 1018
indicet Superiori Ecclesiastico, nam jus facit ei potestatem sic dimittendi beneficium, *arg. c. licet, de Regul.* Laym., Pirh. Et universaliter verum est, si beneficium sit tantum simplex, nullum servitium, aut residentiam requirens, posse requisito et quamvis invito Superiore dimitti, quia erat principaliter ob beneficiat iutilitatem, cui resignare potest; Fagn. Pirh., Leur. *n.* 3, quem vide etiam *q.* 377. Potest etiam quis inire Matrimonium, et sic tacite resignare, etiam non petita licentia Superioris, Leur., *q.* 375, *n.* 4. Et idem, si sequatur militiam.

§ 5. Resignatio sine Superioris auctoritate 1019
facta, est nulla, potestque Superior cogere resignantem, ut in beneficio permaneat, vel cogere, ut legitime dimittat, aut ratam habere desertionem, sicque vacans beneficium conferre alteri. Quod si resciens, intra 6 menses non jubeat permanere in beneficio, censetur consentire, et resignatio sortitur effectum ; Paris., Castr., Pirh. De cetero antequam consentiat Superior resignans retinet titulum, sed amittere potest possessionem. Inn., Abb.,

Silv., Rebuff. Paris., Garz., Menoch., Laym., Barb., Pirh. Et ad hanc sine Superioris auctoritate regredi non posse docent Nav., Paris., Barb., ac consentit Pirh., si resignarit coram laico. V. Leur., *q.* 376.

1020 § 6. Per Superiorem hic intelligitur ille, qui habet potestatem ordinariam beneficiatum removendi ab hoc beneficio ; hanc autem non habent omnes collatores, nec deputati ad providendum de beneficiis vacaturis ; Nicol. *t.* 1, *d.* 9, § 10 *et* 11. Unde non est verum universaliter, quod, ad quem pertinet institutio, ad illum spectet etiam destitutio, nisi institutio ad eum pertineat jure communi et ordinario, non autem si tantum privilegio, vel consuetudine, Paris. Luca : habet tamen praxis, teste Laym. et Pirh., ut Capitulum admittat resignationes beneficiorum simplicium, quorum habet collationem independenter ab Episcopo; V. Leur., *q.* 378, 395. Quod si, v. g., dignitas acquiratur per electionem Capituli, quæ confirmari debet per Episcopum, videtur resignanda in manus Capituli, quia obtenta fuit vi electionis Capituli, et confirmatio nihil juris addebat, sed tantum majus robur : attamen vidi etiam oppositum fieri, et resignationem talem admitti ab Episcopo.

1021 § 7. Resignatio fieri non potest coram Laico, *c. Quod in dubiis, de renunt.* Etiamsi sit patronus beneficii ; Abb., Paris., Barb., Pirh. Laicus tamen v. g., Notarius, potest recipere consensum, sed non auctorizare, Nav., Paris. Posset etiam laicus ex privilegio Papæ resignationem recipere. Paris. ; Leur., *q.* 379.

1022 § 8. Nonnisi a Papa admitti potest resignatio Cardinalatus, Patriarchatus, Primatus, Archiepiscopatus, Episcopatus, beneficii exempti, dignitatum primariarum post Pontificalem in Cathedralibus, et principalium in Collegiatis, quia harum dispositionem sibi reservavit Papa per *Reg.* 3 *Cancell.* Paris. Pirh. Leur., *q.* 383. Excipe, nisi privilegium, vel consuetudo aliud habeat. Idem ad solum Papam spectat admittere resignationem Abbatiarum, et Prioratuum, quorum collatio ad ipsum spectet, Gl., Tamb., Leur., *q.* 396, quem vide ibid., quoad resignationem talium prælaturarum regularium, quarum collatio ad Papam non spectat. Quam potestatem admittendi resignationem habeant Cardinales, et Legati a latere, refert Leur., *q.* 384, 385, quam habeant Abbates, Præpositi, Decani etc. Item auditores Rotæ, Notarii Apostolici, etc. refert *q.* 393, *et seqq.*

1023 § 9. Archiepiscopus non potest admittere resignationes beneficiorum in Diœcesibus Episcoporum Suffraganeorum, Leur., *q.* 386. Possunt autem Episcopi admittere resignationes puras omnium aliorum beneficiorum, etiam reservatorum Papæ, quamvis hæc conferre non possint : item patronatorum, et electivorum, saltem accedente consensu patronorum, et Electorum, secundum dicta *a n.* 976. Vide etiam Leur., *q.* 387.

§ 10. Vicarius Episcopi non potest sine speciali mandato hanc potestatem determinate exprimente recipere resignationes ; potest tamen Episcopus id ipsi committere. V. Leur., *q.* 389, ubi etiam agit de Coadministrationibus Episcoporum, vel Vicariis Apostolicis, *et q.* 390, de Coadjutore Episcopi. Nullum autem Capitulum, regulariter loquendo, potest sede plena recipere resignationes, Abb. Inn., Parit. Pirh., quamvis etiam per privilegium, vel consuetudinem haberet potestatem instituendi et destituendi, uti putat Luca; attamen Paris., et Pirh., putant, si haberet potestatem instituendi, et destituendi, posse etiam resignationes recipere. Sede vacante potest capitulum recipere resignationes puras beneficiorum spectantium ad collationem etiam solius Episcopi, Pavin., Sbroz., Coras., Azor., Garz., Barb., Castr., partim contra Rebuff., Paris., Laym., Pirh., id admittentes tantum de beneficiis spectantibus ad simultaneam collationem Episcopi et Capituli, et de eis, quæ resignantur in pœnam; partim contra Roffiniac. et alios id absolute concedentes tantum resignatis permutationis causa : sed ratio nostra est, quia capitulum succedit Episcopo in omnibus, quæ sunt jurisdictionis ordinariæ, saltem necessariæ, nisi expresse excipiantur a jure : hæc autem potestas est jurisdictionis ordinariæ et necessariæ; debet enim resignatio facta ex justa causa recipi, nec excipitur a jure : ergo. Non videtur tamen Capitulum recipere posse resignationes permutationis causa, nisi eorum, beneficiorum, quæ conferre potest saltem cum Episcopo, quia cum permutationem comitetur collatio, si hanc non possit facere Capitulum, nec poterit illam. V. Leur., *q.* 391. 102

§ 11. Episcopi possunt in omni mense admittere resignationes, et non obstantibus concordatis conferre beneficia resignata quæ alia sunt suæ collationis, uti dictum est *num.* 511.

Quæst. 149. — *Quas causas requirat resignatio ?* R. § 1. Quamvis Engel, dicat hodie consuetudinem obtinuisse, ut sine causa graviore

resignationes admittantur, attamen debet adesse justa causa, cum beneficii natura postulet de se perpetuitatem, et illa continua dimissio pariat gravia incommoda, uti recte Pirh., *de Renunt. n.* 39; Nicol., *t.* 1; § 6 *d.* 9, Si tamen fiant in favorem apud Papam, sufficit voluntas gratificandi resignatario; Corr. Vallens., Leur., *p.* 3, *q.* 399. Et quamvis in supplica ad Papam addi soleat: *Ex certis causis animum nostrum moventibus*, tamen non est opus hoc, aut ullam causam allegare apud ipsum, sed solæ resignationes apud Ordinarium dicuntur fieri *ex causa*, debetque exprimi saltem hoc, *Ex certis causis*, Corr., Leur., *q.* 401. In dubio autem semper præsumitur resignationem esse factam ex justa causa; Butr., Paris., Tond., Corr., Leur., *q.* 400, quem vide *q.* 403, *et seqq.* de causis resignandi prælaturas.

1027 § 2. Universim censentur duæ justæ causæ resignandi, nempe utilitas Ecclesiæ, et salus propria: et speciatim uti resignatio possit ab Ordinario admitti, S. Pius V, in Constit. *Quanta Ecclesiæ*, requirit unam ex his causis: 1. Senium, quod an adsit sufficiens, remittitur prudenti arbitrio Judicis, spectata personarum qualitate, et complexione. 2. Incommoda, valetudo, ita ut non possit præstare officia. 3. Si sit corpore impeditus, quominus commode præstet officia, uti est lunaticus, leprosus, etc. 4. Si sit corpore vitiosus, cæcus, surdus, mutilatus, 5. Si sit obnoxius crimini, ob quod privari possit. 6. Si sit in censura, a qua facile absolvi non possit. 7. Si quid advenerit, ob quod impediatur, quominus deserviat officio, ut si sit dæmoniacus, bannitus, irregularis, scandalose vivens. 8. Si habeat plura beneficia, quorum unum sufficit ad sustentationem. 9. Si obtineat secundum beneficium sufficiens. 10. Si ingrediatur Religionem, Matrimonium, militiam; sed beneficium ingressi Religionem non confertur stabiliter ante professionem; ingressuri Matrimonium, aut militiam potest statim conferri. 11. Si ob capitales inimicitias non audeat residere in loco beneficii exigentis residentiam. Addit autem S. Pius V, si resignare volens sit in Sacris, velitque manere in sæculo, non admittendam resignationem, nisi habeat, unde vivat, V. Castr. *t.* 13, *d.* 6, *p.* 2, § 1, *a n.* 6, et Leur., *q.* 412, 413. Ubi autem Constit. illa usu recepta est, si resignatio ab Ordinario admittatur absque ulla ex his causis, est nulla, quia habet decretum irritans; Paris., Azor., Castr., Pir., Leur., *q.* 415; sed testatur Zyp., *in analysi h. t. n.* 1, non esse ubique usu receptam.

§ 3. Justa causa resignandi non est, ut vitetur labor, ut captetur gratia resignatarii etc. 1028
Barb., Leur., *q.* 402. Et si quis resignet beneficium tenuius eo tantum fine, ut obtineat pinguius, peccat secundum S. Thom., Navar., Hurtad., putatque hoc esse mortale Cajet. si hic finis appetentis non tendat in aliquem alium finem bonum, Vide Leur., *q.* 416. Quod si aliquis resignet hoc beneficium ea intentione et spe, ut alterum sibi a Superiore conferatur, alias non resignaturus, non est simoniacus, si non intendat obligare Superiorem; Sot., Valent., Rodriq., Farin., apud Dian. *p.* 6, *t.* 7, *R.* 42, Addit. Valent., etiam posse prædictam spem verbis, aut scripto exprimi apud Superiorem, quia quod licitum est optare, etiam licitum est, per se loquendo, verbis exprimere; Castr. *tr.* 7, *d.* 3, *p.* 4, *n.* 2.

Quæst. 150. — *Intra quod tempus Superior* 1029
admittere, aut rejicere debeat resignationem? R. Extra Curiam intra mensem, uti habet Const., Greg. XIII. *Humano vix judicio*, alioqui beneficiorum illorum provisio spectat ad Sedem Apostolicam; Paris., Barb., Chok., Leur., *p.* 3, *q.* 398.

Quæst. 151. *Intra quod tempus conferri, et* 1030
occupari debeat beneficium resignatum? R.

§ 1. Paris., Garc., Chok., putant illos, in quorum manibus resignata sunt permutata beneficia, teneri ea iterum conferre intra mensem, alioquin devolvi immediate ad Papam, propter dictam Const., Greg. XIII., sed Barb., *de jure Eccl. l. c.* 15, *n.* 113, et Nicol., *t.* 1, *d.* 11, § 11, contradicunt, dicentes tantum præcipi ut negotium admittendæ vel rejiciendæ resignationis intra mentem absolvatur: provisio autem ipsa relinquitur facienda juxta Canonicas sanctiones, nempe secundum *c. Nulla, de concess. præb.* intra 6 menses a die acceptatæ resignationis; quod inde colligitur, nam juxta Trid., *sess.* 24 *c.* 18, *de Reform.* debet de parochialibus, etiam resignatis indici concursus, et per constitutionem S. Pii V datur semestre ad illarum collationem: ergo cum S. Pius V non deroget nec mentionem faciat Constit. Gregorianæ, signum est per hanc non restringi collationem ad unicum mensem; hinc docent cum Silv., Coras., Senis, Az. *p.* 2, *l.* 7, *c.* 30, *q.* 2; Chok., *de permut. p.* 3, *c.* 17; Garc., *p.* 10, *c.* 4, *n.* 2, certum tempus statutum non esse a jure, intra quod etiam beneficia permutata conferri debeant. V. Leur., *p.* 3, *q.* 398, et dicenda *n.* 1108.

§ 2. Si quis apud Papam resignet in favo- 1031
rem alicujus, optetque ex justis causis adhuc

per aliquod tempus retinere possessionem beneficii, notant aliqui hanc esse praxim, ut curet resignationem subsignari, et registrari, tum elapsis 20 diebus expectet ad 6 menses, nec curet expediri bullas, postmodum petat prorogationem aut novum datum : evoluto hoc tempore expediantur litteræ, quæ intra Alpes detineri possunt ad 6, ultra Alpes ad 9 menses, intra quos si possessionem non capiat, obtinetur prorogatio ad alios 9 menses, postmodum ad alios duos, denique ad alios septem, nec ultra hos duos annos datur prorogatio.

1032 *Quæst.* 152. *Quid notandum sit circa resignationem per procuratorem?* R. Seqq.

§ 1. Potest resignatio fieri per procuratorem, quia qui potest aliquid per se, etiam potest per alium, nisi lege prohibeatur, *lege, Labeo. ff. de procurat.*, nulla autem lex prohibet, sic fieri, nisi quis sit præsens intra muros vel suburbia Romana; tum enim per *Reg.* 24 *Cancell.* debet per seipsum præstare magnum consensum. V. Leur., *p.* 3, *q.* 672.

1033 § 2. Bellarm., Paris., Azor., Castr., apud Leur., *q.* 673, dicunt procuratorem non posse simul, et semel constitui ad beneficium idem accipiendum et dimittendum; quia quandiu principalis non habet beneficium, voluntas et mandatum dimittendi est nullum et de subjecto non supponente; sed non video, cur mandatum dari non possit pro tempore futuro, quo habetur beneficium : hoc tamen videtur inordinarium, si velit statim dimittere beneficium, secundum dicta *a n.* 859.

1034 § 3. Laicus potest esse procurator ad resignandum, uti et ad acceptandum beneficium; quia nomine alieno agit tanquam purus Minister mandantis; Paris, Laym., Leur.. *q.* 674. Potest etiam esse Religiosus, si Superior consentiat et sit in utilitatem conventus, Zabar., Az., Castr., Leur., *q.* 675, contra Vital. et Paris. Possuntque plures constitui, vel in solidum, ita ut singuli seorsim possint consentire vel tantum in simul, quo casu sufficeret unum consentire post alterum, Paris., Az., Leur., *q.* 677. Posset etiam non tantum in permutatione unus utriusque permutantis esse procurator, uti dicetur, *n.* 1089, sed etiam in resignatione unus idemque dimittere beneficium pro resignante et illud amittere pro resignatario, Paris., Azor., Castr., Leur., *q.* 678.

1035 § 4. Pro resignatione apud Ordinarium sufficit procuratorem constitui per privatas litteras, uti et pro danda supplicatione in Curia et præstando parvo consensu; ad magnum tamen consensum præstandum exhiberi debet mandatum scriptum manu Notarii publici exprimens locum, in quo fit, voluntatem mandantis ad resignandum beneficium istius nominis et loci, obsignatum sigillo Judicis Ordinarii et communitatis recognitum a mandante subscriptum a Notario; Paris., Az., Castr., debetque procurator esse specialiter constitutus ad resignationem hujus vel horum beneficiorum, Bursat., Bellar., Rebuff., Paris. Nec potest agere procurator, nisi mandatum scriptum in manibus habeat et videat ejus clausulas; Paris., Azor. Huic autem traditi potest quocumque quia subscriptiones sufficientem fidem faciunt, Paris,, contra Rebuff. V. Leur., *q.* 679 *et seqq.* Sed quoad ista, maxime spectanda est consuetudo et praxis Curiæ.

§ 5. Jus non statuit tempus intra quod pro- 1036
curator debeat pro principali resignare : si tamen fiat in Curia, debet a parvo consensu intra sex menses præstari magnus; Paris., Az., Castr., Leur., *q.* 684.

§ 6. Constitutio procuratoris non impedit 1037
quominus principalis per seipsum resignet, unde si hic resignet in Octobri apud Ordinarium, et procurator in Novembri apud Papam, valet resignatio principalis; Castr., Leur., *q.* 686, contra Abb., Bald., Menoch., Felin., Paris., Az. An autem procuratori debeat prius intimari revocatio mandati, dicetur *n.* 1039, *l.* 1041.

§ 7. Procurator nil potest ultra fines man- 1038
dati, uti per se patet. Si habeat potestatem resignandi, in quem volet, non potest resignare in seipsum, quia tale mandatum continet tres personas, mandantem, mandatarium et tertium. Si resignet in inhabilem, inscio mandante, beneficium non vacat, qui excessit fines mandati; Paris., Leur., *q.* 689. Si constitutus ad concordandum super beneficium, resignatio est nulla, quia cum resignatio sit datio, non præsumitur, nisi exprimatur, Paris., Leur., *q.* 690. Si reperiantur duo mandata eodem plane modo et tempore facta, sed ad oppositos effectus, neutrum valet, Rota, Sylv., Paris., Leur., *q.* 688. Resignatio facta per procuratorem, postea præsumitur facta cum mandato; Simonet., Paris., Leur., *q.* 692.

§ 8. Mortuo mandante, quamvis id nesciat 1039
procurator, cessat mandatum, si res sit adhuc integra, quia cum Beneficium jam vacet per mortem, non potest vacare per resignationem Clement. *ult. de procurat.* Az., Paris., Castr., *t.* 13, *dist.* 6, *p.* 2, § 4, *n.* 9. Res autem inte-

gra non est, si præsentata, signata et datata supplica procurator adhuc vivo mandante Romæ præstiterit parvum consensum, tum enim debet etiam postea mortuo mandante præstare magnum, et valet resignatio, *Leg. Nam et Servius*, § *Si vivo Titio*, *ff. de negot. gest.* sed Paris., et Az., volunt faciendum intra annum a morte mandantis, e contra Chok., et Leur., *q.* 266, dicunt fieri posse etiam post 4 annos, etiamsi mandans ante mortem mutasset voluntatem, dummodo hoc non fuerit intimatum procuratori, Clement. 1. *de Renuntiat.* Quod si ipsemet principalis dedisset parvum consensum, et dato procuratori mandato de præstando magno consensu moreretur, cessaret mandatum, quia respectu procuratoris, qui nihil adhuc egisset, foret res integra; Paris., Az., Chok., Leur., *ibid.* Similiter si procurator non ex vi mandati, sed tantum per litteras rogatus præsentasset supplicam vivo principali, hoc mortuo non posset præstare magnum consensum, ita quoad omnia Paris., Azor., Leur., *q.* 694. E contra si procurator vi mandati porrexit supplicam sub pensione vel regressu in favorem mandantis, valebit resignatio, etiamsi post mortem mandantis præstet consensum, Paris., Azor., Leur., *ibid.* Et quod dictum est de morte mandantis, valet de furore superveniente, quia furiosus habetur pro mortuo, L. 1, § *Furiosus*, *ff. de acquir. possess.* Mascard., Paris., Leur., *q.* 695, et idem videtur esse, si mandans removeatur ab illo beneficio, quia moritur civiliter, innuit tamen Paris. Procuratorem tum non posse pergere, nequidem re incepta; Leur., *q.* 696. Mors autem mandantis non præsumitur, sed probari debet, Paris., Azor., Mascard. *de probat. conclus.* 1069.

1040 § 9. Procurator hic revocari potest, Clement. *l.* 1, *t.* 4, licet adjectum sit juramentum non revocandi, quamvis enim revocans tum sit perjurius, attamen valet revocatio, Selv., Moh., Rebuff., Paris., Tond., Leur. *q.* 697. Etiamsi id jurarit tam resignatario quam procuratori, Paris. contra Bald. potestque revocatio fieri tantum tacite, v. g. constituendo alium, quia dato posteriore procuratore procuratio prioris esset revocata. *Cap. Non injuste*, 14, *de procur.* Quod tenet, etiamsi secundus non acceptarit mandatum, Mant., Bellar., Tond. Si tamen per primum voluit resignare in favorem Titii, per secundum in favorem Caii, qui tunc fuerit mortuus, Rota et Paris. dicunt non revocari primum, quia revocatio censebatur esse sub conditione, si poterat prodesse Caio, sed Tond. putat in constitutione secundi debuisse exprimi, citra revocationem primi. V. Leur. *q.* 698, *t.* 1 *et* 2.

§ 10. Ut revocatio valeat, debet fieri ante 1041
consensum, quo perficitur resignatio : valet tamen revocatio facta post supplicam etiam signatam et datatam : etiam post præstitum in curia parvum consensum, quia principalis etiam tum pœnitere possit, uti dictum est *n.* 971. Item revocatio debet esse intimata vel procuratori vel admittendi resignationem, nisi hoc sit malitiose impeditum, aut constitutio procuratoris esset facta ex metu. Clem. *l.* 1, *t.* 4. Rebuff., Selva, Paris. Et non sufficere, quod procurator revocationem aliunde resciat, docent Gloss., Zabar., Vital., Felin., Rebuff., Paris. quamvis alii probabiliter putent sufficere certam notitiam undecunque haustam; saltem ad suspendendum mandatum satis erit mandantem per litteras significasse procuratori, ut sistat tantisper, Paris., Az. invalide tamen resignat principalis apud Ordinarium, antequam revocatio sit notificata procuratori constituto pro resignatione apud Papam. Barbat., Selv., Paris., Tond. contra Felin. putantem resignationem principalis prævalere, si sit prior tempore. Si autem illa notificatio fiat Superiori, debet Romæ fieri tam in Camera quam Cancellaria, quia in hac et illa expediri potest resignatio; si autem fiat procuratori et plures in solidum sint constituti, debet fieri singulis : denique putant Selva, Rebuff., Paris., Tond., Luca, *dis.* 38 *et* 40, *n.* 10, contra Felin. sufficere, quod revocatio intimetur etiam soli resignatario. Vide Leur. *q.* 698, *a n.* 3.

§ 11. Si eadem die, qua præstatur consen- 1042
sus, fiat revocatio mandati procuratorii, consensus censeri debet præcessisse revocationem, quia præsumitur pro validitate actus usquedum probetur tempus antecedentis revocationis; Rota., Paris., Leur. *q.* 699.

§ 12. Revocans mandatum tenetur compen- 1043
sare damna procuratori ratione mandati, vel inchoatæ resignationis causata; Bald., Rebuff., Tond., Leur. *q.* 700.

§ 13. Si resignatio plena totius beneficii sit 1044
sortita effectum et dimissa possessio, cessat officium procuratoris constituti ad causas illius beneficii, *arg.* Clement. *ult. de procurat.* beneficiatus enim est tum civiliter mortuus illi beneficio; Rota, Mand., Sarn., Paris., Leur. *q.* 245.

Quæst. 153. — *Quid dicendum sit de resigna-* 1045
tione facta ex metu, dolo, vi? R. Supponenda

sunt et hic applicanda dicta *l.* 3, *p.* 2, *a n.* 608, ubi explicuimus, quomodo consensus in contractum debeat esse liber a vi, metu, dolo : adde tamen seqq.

§ 1. Ad valorem resignationis requiritur consensus spontaneus, liber a metu, dolo, vi, *c. ad audientiam, c. Abbas, c. Ad aures,* de iis, quæ vi metusve causa fiunt, *c. Accepta, de Restit. spoliat.* et Auctores omnes cum Leur. *p.* 4, *q.* 701.

1046 § 2. Resignatio facta ex metu non valet, licet firmetur juramento, a quo tamen absolvi quis debet, antequam beneficium repetat; nec plus vult *c. Ad aures supra,* Nav., Paris., Azor., Garz., Luca, Leur. *q.* 702. Non est tamen ipso jure nulla, sed venit irritanda, Garz., Leur. *q.* 703, contra Host., Vital., Butr. et *alios.* Excipiunt Paris., Azor., Castr. si vi incarcerationis per laicum extorqueatur, tum enim est ipso jure nulla per Clement. *l.* 5, *t.* 8, *c.* 2. Hic autem per metum intelligitur gravis, cadens in constantem virum, de quo videri potest etiam Leur. *q.* 704. Et cum metus sit aliquid facti, nec præsumatur, debet per testes, vel litteras, vel alia indicia probari ab illo, qui dicit illum sibi esse factum, Bald., Mascard., Alciat., Paris., Azor., Leur. *q.* 705.

1047 § 3. Quamvis protestatio de metu, qui incutitur, dum quis resignat, non sit necessaria ad hoc, ut postea possit excipere de metu, tamen multum juvat probationem metus, Dec., Crav., Bursat., Paris., Leur. *q.* 706. Nec illi probationi obest, quod in litteris resignationis dicatur consensisse sponte et libere; ad hoc enim inferendum potuit coegisse idem metus, Paris., Leur. *q.* 708. Si tamen ille, qui ex metu resignavit, post sublatam notam causam metus taceat, aut faciat aliquid, ex quo argui possit nunc libere consentire, metus purgatur, ut in aliis etiam exemplis ostendunt Mascard., Leur *q.* 707.

1048 § 4. Resignatio facta per dolum est nulla, quia non est deterior ingressus, quam dolus; *LL. ff. De doli except.* Paris., Azor., Leur. *q.* 709. Estque ipso jure nulla, quia dolus tollit consensum et libertatem, quam metus tantum diminuit, Abb., Paris., Castr., Leur. *q.* 710. Probari autem debet dolus conjecturis et præsumptionibus, de quibus vide Mascard. *de propat. concl.* 815, quarum præcipuas recenset Leur. *q.* 711.

1049 § 5. Resignatio vi extorta est annullanda, quia vis æquiparatur metui; et illi, cui vis facta est, competit actio spolii; Butr., Paris., Azor., Leur., *q.* 712. Spoliatus autem volens restitui, tenetur probare duo : 1. Se possedisse, dum spoliaretur. 2. Tunc habuisse jus saltem coloratum; Inn., Paris., Azor., Castr. V. Leur. *q.* 715. Et ad vim reducuntur vexationes illatæ ab Episcopo; Gemin., Præpos., Azor. apud Leur. *q.* 713. Similiter resignatio facta ab aliquo, postquam beneficio spoliatus erat, censetur ex vi facta, *c. Sollicite, de Restitut. Spoliat.* quod tenent aliqui cum *Paris.* quamvis adjectum sit juramentum. V. Leur. *q.* 714. Excipe, nisi facta esset coram Judice competente, quia auctoritas Judicis de causa cognoscentis excludit suspicionem violentiæ; Abb., Bartol., Paris., Azor., Castr., Leur. *q.* 716. Si autem certo constet resignationem factam esse sine vi, rescindi non potest, quia apparente veritate libertatis cessat præsumptio violentiæ. Dixi, certo, nam si maneat dubium, manet præsumptio; Paris., Azor., Leur. *q.* 717.

1050 § 6. Si ante spolium sponte constitutus erat procurator ad resignandum, resignatio facta post spolium censetur spontanea, nec rescindi potest; Abb., Paris., Menoch., Castr., Leur., *q.* 718. Idem est si resignatio facta sit diu, v. g. anno post spolium, de quo nihil questus sit resignans; Butr., Menoch., Azor., Castr.; sed limitat Paris. nisi facta esset in favorem spoliantis, quia tunc præsumeretur durasse eadem vis; V. Leur., *q.* 719. Quod si spoliatus resignet cum pacto non agendi; aut cum juramento coram Notario attestante abesse vim, promittat se non acturum actione spolii, jam cessit juri suo in favorem spoliantis, uti etiam potest quis cedere actioni furti in favorem furis. L. *Si unus,* § *Pacta, ff. de pactis :* hoc ipso autem, quod fiat coram Notario, excluditur suspicio continuatæ violentiæ; hinc talis spoliatus non poterit repetere beneficium, Abb., Menoch., Rebuff., Paris., Azor., Vide Leur., *q.* 720. Similiter si post spolium resignaverit in favorem tertii a quo spoliatus non fuit, eique cesserit actionem spolii, repetere non potest beneficium, Paris; V. Leur., *q.* 721. Denique si sciatur spoliatum sponte resignasse post spolium, quia v. g. dimisit titulum, ac possessionem, resignatio valet, spoliator tamen manet puniendus, quia initio vim fecit, debetque compensare expensas, et damna ratione spolii facta; Bellarm. Menoch., Paris. et alii cum Leur., *q.* 722.

1051 *Quæst* 154. — *Quid notandum sit circa resignationes in favorem tertii?* R. seqq.

§ 1. Solus Papa potest admittere resignationes in favorem tertii; Rebuff., Garz., Barb., Lott., Pirh., Leur., *q.* 3, *q.* 381. Rationem dant Castr., *t.* 17, *d.* 3, *p.* 17, *n.* 3, et Haun. *de Just. T.* 6, *t.* 12, *n.* 569, quia cum Auctoribus citatis *num.* 975, putant beneficium sub conditione resignatum non vacare ante positam conditionem: nemo autem præter Papam potest conferre beneficium necdum vacans. Unde peccat, qui sic resignat apud inferiorem Papa, nam etiam prohibetur a S. Pio V, Castr., *num.* 4, peccatque etiam admittens resignationem sic factam, ut notat Suar. Et talis resignatio videtur esse etiam invalida ex vi motus S. Pii V, uti recte Sanch., *in Cons.*, *l.* 2, *c.* 3, *d.* 36, *num.* 21, ita ut nequeat Episcopus, vel alius collator rejecta illa conditione beneficium conferre, Rebuff., Suar., Less., Barb., Garz., Castrop., Pirh., Engel., Leur., *q.* 382, contra Cov., Boer., Redoan. Ratio est, quia cum actus ille non possit admitti totus, id est, cum illa conditione, sub qua tantum, et non aliter fit nihil juris, dimittitur, adeoque totus invalida est.

1052 § 2. Resignatio in favorem facta coram alio quam Papa, secundum Felin., Rebuff., Sarn., Mandos., Redoan., Gutt., Ugol., Gonz., Suar., Less., Paris., Azor., Garz., Lott., est simoniaca: quod certum videtur, si cum admittente ineatur pactum de non conferendo alteri nisi designato, quia omnis pactio in beneficialibus est prohibita ob vitandam simoniam, secundum dicta *l.* 3, *p.* 1, *num.* 57 *et* 70. E contra si absit talis pactio, et resignans tantum dicat: *Resigno beneficium, non aliter, quam ut conferatur Titio*, non est simonia, cum pactio absit, et tantum petat ita fieri possitque rejici; Sot., Cov., Valent., Vega, Steph., Zerol., Suar., Vasq., Less., Castr., Pirh., Barb., *De jure Eccl.*, *l.* 2, *c.* 15, *n.* 54. Du-Hamel *in Dec.*, *l.* 1, *c.* 8, *n.* 5. Vide Leur. *q.* 727. Quod si quis resignet cum ea tantum intentione, spe aut etiam supplicatione, ut conferatur Titio, nec est simonia, nec illicitum, secundum dicta *num.* 1014. Præterea si Episcopus ex causa velit unire meum beneficium beneficio Titii, permittere possunt, et consentire in favorem Titii, qui non accipit vi resignationis meæ, sed vi unionis; Garz., Tond., Leur., *q.* 730.

1053 § 3. Si ego resignem meum beneficium in favorem tui nepotis, et tu resignes tuum in favorem mei nepotis, quamvis videatur esse permutatio, attamen non est, sed duplex resignatio in favorem tertii, quæ vocatur *reciproca*, et non potest admitti ab Ordinario, Paris. Azor. Leur. *q.* 735, imo a Suar. Less. Castr. *num.* 11, recte dicitur simoniaca, si accedat pactum. Consequenter si ex pacto saltem tacito resignem meum beneficium Caio, ut Caius suum resignet Titio, et Titius suum mihi resignet, vocatur renuntiatio triangularis, et est simoniaca; Castr. *supra et t.* 13, *d.* 6, *par.* 3, § 1, *num.* 1. Notant tamen Suar. et Less. facile evitari simoniam, et peccatum, si nempe cum licentia Ordinarii ego permutem meum beneficium cum Caio, et Titius suum permutet mecum jam habente beneficium Caii.

§ 4. Si quis probari possit resignasse bene- 1054
ficium suum in favorem tertii apud alium quam Papam, sciens id invalidum esse in pœnam sui facti, potest eo beneficio privari, ita ut collatori fiat liberum, cui voluerit, illud conferre; Suar. Parif. Castrop. Less. *l.* 2, *c.* 35, *n.* 86.

Quæst 155.—*Quid notandum sit circa resigna-* 1055
tiones cum reservatione fructuum, vel pensionis?
R. De his videri potest Leur. *p.* 3, *q.* 417, *et seqq.* item dicenda *a n.* 1121. Adde tamen etiam seqq.

§ 1. Licitum est apud Papam resignare[1] vel pure, vel in favorem alicujus, sub conditione pensionis sibi dandæ ab eo, qui beneficium habebit, *et non aliter*, quia Papa permittit tales resignationes sibi exhiberi, ut vel admittat vel rejiciat, ut probat quotidiana praxis, potestque resignans cum resignatario antecedenter tractare de tali modo resignationis, sub clausula, *Si Sanctissimo placuerit*, Fel. Præp. Gam., Redoan, Paris. Laur. *quæst.* 435. 1056

§ 2. Simoniacum est, coram Ordinario resignare sub reservatione pensionis, vel fructuum, quia est pactum in materia beneficiaria. Abb. Cov. Suar. Valent. Bon. Castrop. Fill. Diana, Barb. Leur. *q.* 381, *n.* 2. Quod Rota, et Paris. dicunt tenere, etiamsi fieret cum clausula, *sub beneplacito Apostolico*, quia putant hanc clausulam tantum admitti in resignationibus apud Papam faciendis. Vide Leur., *q.* 529. Si tamen quis apud Ordinarium dimittat beneficium alicui dignitati, vel loco unitum, potest sibi fructus reservare, quia debebantur ipsi non obstante unione, et conditio illa de jure ineat, Rebuff., Garz., Tond., Leur., *q.* 730. V. Cast., *t.* 17, *d.* 3, *p.* 17, *n.* 13.

[1] Resignationes Beneficiorum cum reservatione pensionis, et pacto eam cassandi, nullæ sunt; imo tam Resignans, quam Resignatarius per ejusmodi Reservationem ab omni jure Beneficii decidit. Id statuit Benedictus XIV, in sequenti Constitutione,

BENEDICTUS EPISCOPUS

SERVUS SERVORUM DEI.

Ad perpetuam rei memoriam.

« In sublimi Beati Petri Cathedra Divina dispensatione licet immerentes collocati gravi dolore constringimur, quoties considerationis nostræ oculos convertimus ad præstantiorem Dominici Gregis partem, hoc est ad Ecclesiasticum cœtum, eumque conspicimus vel pravis moribus, vel indecoris actibus dehonestari; non enim ignari sumus, quanta sit inde in populis corruptionis timenda pernicies, si sal, unde cætera condiri debent, evanuerit.

« Pervenit quidem ad aures sollicitudinis nostræ non raro contingere solere, ut quidam Clerici in minoribus, vel majoribus ordinibus constituti, aut sola Ecclesiastica tonsura decorati, Beneficia, seu Officia simplicia, vel cum onere residentiæ possidentes aliis resignent, annua sibi pensione sub Apostolico beneplacito reservata, inito eodem tempore pacto cum Resignatario cassandi et abolendi dictam pensionem, repræsentata pecunia, nempe factis quibusdam anticipatis solutionibus pecuniarum ad eam summam, quæ ad abolitionem et extinctionem prædictæ pensionis, vel potius ad palliatam ipsius beneficii venditionem nefarie perficiendam, expressa inter partes conventione, stabilita fuit. Et quoniam profani isti Beneficiorum distractores non ignorant, si hujusmodi improba pacta Datariæ Apostolicæ nostræ Ministris, aut Nobis innotescerent, nunquam resignationes hujusmodi a Datario, vel Prodatario Nostro, vel a Nobis, aliisque Romanis Pontificibus pro tempore existentibus admitterentur, ut circumspectam eorumdem Datariæ Apostolicæ Offici alium et Nostram, aliorumque Pontificum vigilantiam fallerent, callida malorum hominum improbitas hanc perditionis viam et rationem excogitavit : Arcano et clandestino pacto inter Resignantem et Resignatarium ad pensionem cassam et extinguendam conventa pecuniæ quantitate, eaque quandoque etiam deposita apud publicum mercatorem, seu mensam argentariam, unitim ac simul expediri curant Bullam resignationis Beneficii et alteram pensionis reservatæ super eodem Beneficio favore Resignantis; ita tamen ut prope eodem, vel non multo post tempore, quo supplicationi pro reservatione pensionis solita data apponitur, alia supplicatio subscribatur seu signetur pro cassatione, atque extinctione ejusdem pensionis per anticipatas, seu anticipandas solutiones facienda, nulla mentione facta de præcedenti abominanda conventione et simoniacam labem redolente pacto, quo Beneficii resignatio in occultam ipsius Beneficii venditionem execrabili transformatione commutatur.

« Cum autem hujus generis pacta improba, reprobata, damnata sint et gratiæ hujusmodi cassationis, seu extinctionis pensionis tanquam subreptitiæ et dolosa calliditate obtentæ, et quæ, rei veritate, et totius negotii serie expressa, nunquam a Sede Apostolica concessæ fuissent, nullæ, irritæ, ac inanes sint et in maximum animarum eas fraudulenter impetrantium damnum ac detrimentum tendant, et præterea scandalo simplicibus et bonis abominationi et pluribus æterno exitio sint. Siquidem gratiarum hujusmodi impetratores, qui Ecclesiastica Beneficia tali infami mercatu negotiantur potius, quam resignant, non solum gravissimo peccato, quod præ oculis habere deberent, animas suas illaqueant, sed insuper palam apud omnes in populo non sine infamia Ecclesiastici ordinis exsecrantur et contemnuntur. Et si pro aliis Beneficiis obtinendis ad Datariam Apostolicam accedere ausi fuerint, tanquam Beneficiorum Venditores male audiunt, et publice redarguuntur; cum statim ipsis ac eorum competitoribus opponatur resignatio facta cum cassatione pensionis per anticipatas, seu anticipandas solutiones, hoc est, indigna Beneficii jam antea obtenti negotiatio et clandestina sub ambagibus, et fraudulentis conventionibus detestanda venditio :

« Nos igitur hoc execrabile malum, quo non leve Ecclesiastico Ordini dedecus et infamiæ nota inuritur, prout necessitas et pastorale munus postulat, coercere in futurum volentes et longe a Sanctuario Dei profanam hujusmodi abominationem removere, motu proprio, ac certa scientia et matura deliberatione nostris, deque Apostolicæ potestatis plenitudine statuimus et declaramus, omnia hujusmodi pacta et conventiones pro cassatione, seu abolitione pensionum per anticipatas, vel anticipandas solutiones contemporanee ad resignationes Beneficiorum cum reservatione pensionis per quascunque personas quavis dignitate honore, ac præeminentia insignitas

inita, tanquam a Sacris Canonibus et Apostolicis Constitutionibus improbata et simoniacam labem redolentia, nulla, cassa, ac irrita esse et omnes cassationes abolitiones et extinctiones pensionum hujusmodi, quas in posterum intra sex menses a die captæ possessionis Beneficii per Resignatarium computandos, fieri contigerit, etiam si nullum præcedens pactum intervenisse inter partes probari possit et cassatio prædicta secuta sit vigore supplicationis manu nostra, vel Romani Pontificis pro tempore signatæ, quam nullatenus tanquam per subreptionem et fraudes obtentam neque in judicio, neque extra ad ullum effectum eis suffragari volumus, irritas, nullas et inanes esse, ac omnibus viribus, ac effectu vacuas et quatenus opus sit, motu, scientia et deliberatione simili, deque Apostolicæ potestatis plenitudine tenore præsentium damnamus, revocamus, annullamus, cassamus et abolemus et insuper tam Resignantem, quam Resignatarium ab omni jure Beneficii decidisse, eosque ipso facto absque alia declaratione, vel Judicis sententia privatos, et ad alia obtinenda inhabiles esse, ac fore et a quocunque Beneficium hujusmodi tanquam de jure et de facto vacans impetrari posse; et præterea Resignantem ad restituendas pecunias pro cassatione pensionis hujusmodi indebite et simoniace perceptas, quæ arbitrio Ordinarii erunt piis locis applicandæ, vel pauperibus personis distribuendæ, sub peccato gravi teneri et Ecclesiasticis remediis, ac pœnis, si renuat, ipso jure absque alia sententia et declaratione, cogi posse, motu, scientia et potestate pari decernimus et declaramus.

» Et quoniam multa malitia hominum est in terra, ut omnis aditus fraudibus, dolis, quos perversa nonnullorum calliditas ei in exitium sui ingeniosa excogitare consuevit, quoad fieri potest, intercludatur, volumus, præcipimus et declaramus sub hac nostra voluntate, constitutione et dispositione comprehendi omnes et singulas cessiones, seu translationes in ipsum resignatarium, aut in aliam personam commodi, seu utilitatis percipiendi fructus pensionem hujusmodi, necnon alias quascunque cessiones, translationes, resignationes, extinctiones, abolitiones quovis modo, titulo, nomine, colore et auctoritate per anticipatas solutiones, seu repræsentata pecunia, factas intra dictum tempus sex mensium et etiam ultra id temporis spatium, dummodo reprobum illud et detestabile pactum præcessisse constiterit.

» Mandamus præterea et jubemus, easdem præsentes litteras perpetuo firmas, validas et efficaces existere et fore, et nullo unquam tempore sub quovis colore et prætextu etiam defectus nostræ intentionis impugnari posse : Sicque et non alias in præmissis omnibus et singulis per quoscunque Judices, Ordinarios et Delegatos, etiam causarum Palatii Apostolici Auditores, ac prædictæ S. R. E. Cardinales etiam de Latere Legatos et Sedis Apostolicæ præfatæ Nuntios, aliosque quoslibet quacunque præeminentia et potestate fungentes et functuros, sublata eis et eorum cuilibet quavis aliter judicandi et interpretandi facultate et auctoritate judicari et definiri debere ; ac irritum et inane si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus Resignantium, seu Cedentium voluntatibus, conditionibus ; protestationibus et clausulis in ipsismet resignationibus et cessionibus, seu Procuratorum constitutionibus et mandatis, ac alias etiam ad præservationem suorum jurium et significationem, quod non aliter nec alio modo resignant, seu cedunt appositis et quacunque verborum vi, formula et multiplicatione et amplitudine expressis; necnon quibusvis indultis, privilegiis et gratiis Apostolicis tam generalibus, quam particularibus quantumvis speciali mentione et nota dignis quibuscunque Archiepiscopis, Episcopis et aliis superioribus et inferioribus Ecclesiarum Prælatis etiam S. R. E. Cardinalibus, ac eorum et nostris familiaribus continuis commensalibus, necnon Litterarum Apostolicarum Scriptoribus, Abbreviatoribus, cæterisque Romanæ Curiæ Officialibus concessis et confirmatis, cæterisque contrariis quibuscunque.

» Cæterum ut facilius præsentes Litteræ omnibus innotescant et nemo prætextu illarum ignorantiæ excusari possit, jubemus, easdem ad valvas Ecclesiæ Lateranensis et Principis Apostolorum, necnon Cancellariæ Apostolicæ, Curiæque generalis in Monte Citatorio, ac in Acie Campi Floræ de Urbe, aliisque locis solitis et consuetis, ut moris est, publicari, eorumque exempla affigi : Volumusque eas sic publicatas omnes et singulos perinde afficere et obligare, ac si illis ipsis fuissent singulariter intimatæ. Exemplis quoque prædictis etiam impressis, manuque Notarii publici et sigillo Prælati Ecclesiastici, vel ejus Curiæ obsignatis eamdem prorsus fidem adhiberi, quæ ipsis præsentibus adhiberetur, si forent exhibitæ, vel ostensæ.

» Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostri decreti, constitutionis, declarationis, annullationis, infirmationis, prohibitionis, interdicti, ac voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire ; si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationis Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum.

» Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem Anno Incarnationis Dominicæ millesimo septingentesimo quadragesimo primo, quarto, Cal. Sept. Pontificatus nostri Anno Secundo.

1057 § 3. Si pensio reservata in resignatione conditionali sit nulla, etiam nulla est resignatio, quia resignans nolebat aliter abdicare jus, Tond. Similiter si resignatio sit nulla, etiam pensio causa resignationis imposita est nulla ; Paris., Corr., Leur. *q.* 507.

1058 § 4. Si inferior collator alicui contulerit beneficium pure resignatum sub reservatione pensionis, quam ipse imponere non poterat, valet collatio : sed non impositio pensionis, quia utile per inutile non vitiatur in iis, quæ separationem recipiunt, Tond. Similiter si Papa contulerit Titio beneficium et super hoc reservarit Caio pensionem, quamvis collatio facta Titio sit nulla, v. g. quia erat inhabilis, tamen valet impositio pensionis quam præstare debebit Caio, quisquis habebit beneficium, quia erant duæ gratiæ separabiles ; Gonz., Leur. *q.* 508, contra Garz.

1059 *Quæst.* 156. — *Quid dicendum de resignatione, sub conditione, ut refundantur expensæ litis, vel bullarum aut quæcunque aliæ?* R. § 1. Simoniacum est, si resignes sub conditione, seu pacto, ut tibi refundantur expensæ factæ pro beneficio obtinendo, v. g. in lite, solvendis statutis, etc. ; Paris., Suar., Azor., Less., Castropal., Pirh., Leur., *p.* 3, *q.* 738. *Si dicas,* te eas repetere, non pro beneficio, sed pro indemnitate tua, aut saltem pro commodo, quod resignatarius habet ex tuis expensis. *Contra* est : nam tam parum potes pacisci pro indemnitate, quam pro sustentatione tua habenda, maxime cum expensas feceris propter te, ut beneficium tibi utile assereres ; commodum autem quod resignatarius habet, fundatur et immediate sequitur ex beneficio a se resignato, et non ex tuis expensis, sicuti si mihi donaris agrum, commodum, quod inde habeo, est ex agro, et non ex pretio, quo tibi comparasti agrum.

1060 § 2. Resignatio in favorem, cum pacto, ut resignatarius solvat omnes expensas pro bullis, est simoniaca, sed singuli tenentur solvere pro bullis suis, et quamvis in resignatione pura resignatarius soleat totas expensas solvere, tamen non debet deduci in pactum. Putant quidem Paris., Azor., Castr., *tr.* 17, *d.* 3, *p.* 16, *n.* 5, in resignatione sub pensione posse resignatarium se obligare ad solvendas totas, ea conditione, ut in primo termino easdem sibi compenset ; sed Garc. merito dicit esse simoniacum, si de hoc antecedenter pacti sint. Vide Leur., *q.* 739. Quod si ex conventione falso exprimant majorem valorem, ut si moveant Papam ad concedendam pensionem ; Nav., Paris., Garc., Leur., *q.* 740, dicunt non esse simoniam, quia non sunt pacti circa beneficium, vel aliquid cum beneficio connexum, sed tantum circa falsam narrationem ad obtinendum consensum : per hoc tamen peccarunt, et impositio pensionis est nulla.

§ 3. Si resignes sub pacto, ut resignatarius 1061
refundat expensas factas pro beneficio, v. g. pro reparanda Ecclesia, meliorandis fundis, redemptione vexæ ab hæretico intentatæ, Azor et Pirh. dicunt non esse simoniam, quia tantum repetit, quod suum est, et veluti adhuc inest beneficio ; consentiunt Felin. et Paris. si expensas fecerit ex bonis patrimonialibus ; nam etiam successor in beneficio tenetur eas expensas refundere hæredibus defuncti : si autem fecit eas ex bonis Ecclesiasticis, quod præsumitur, nisi probetur contrarium, dicunt resignationem sub tali pacto esse simoniacam, quod dicit Gamb. quamvis fecerit ex patrimonialibus, quia illa conditio refundendi non inest jure : ergo non potest deduci in pactum. Et hæc sententia tenenda est, si eas expensas fecerit in commodum suum, ac ideo a beneficio retulerit fructus expensis suis respondentes. V. Leur. *q.* 741.

Quæst. 157. — *Quid præterea notandum sit* 1062
circa resignationem simoniacam aliasque conditionales? R. Recolenda sunt dicta *lib.* 3, *p.* 1, *a n.* 57, 69 *et* 79, ubi explicavimus, quid sit simonia, et quomodo committatur in materiis beneficialibus. His adde seqq.

§ 1. Resignatio simoniaca est nulla, *cap. cum pridem, et c. ult. de pactis.* Quod verum est, licet firmetur juramento. *Steph. Paris.* Tamen sic resignans non amittit jus in beneficio, quamvis privari possit ; Gl., Rebuff., Nav., Laym., Paris., suntque ejusmodi resignationes ipso jure nullæ ; Selv., Nav., Rebuff., Paris., Azor. Vide Leur., *p.* 3, *q.* 723, 724.

§ 2. Illa resignatio est simoniaca, quæ fit 1063
sub conditione, modo vel pacto, quod de jure

non inest, nec adjicitur auctoritate Apostolica; si tamen fiat sub reservatione beneplaciti Apostolici, excluditur simonia, cum tantum prohibeatur pactio firma, *cap. Cum universorum, de rer. permut.*; S. Anton., Felin. Varin., Paris., Tond., Lott., Luca. Estque licitum, secundum dicta, *n.* 1055, antecedenter tractare de conditionibus; attamen esset simonia ante approbationem Apostolicam mandare executioni hoc, de quo conventum est; Mohed., Tond., Leur., *q.* 726. Si autem fiat coram Ordinario sub conditione, quæ de jure, fundatione, vel statuto inest; v. g. sub pacto resistendi ad quod vi beneficii obligabitur, nulla est simonia, nec illicitum, *cap. significasti, de Elect.*, Paris., Azor., uti nec tunc est simonia, si fiat sub pacto solvendi pensionem, si beneficium pensione sit gravatum, vel legitime gravetur., Leur., *q.* 731, contra Nav. et Paris. Etiam simonia est, si ex pacto pro re temporali, aut etiam spirituali, resignes gratiam expectativam, quam habes; Abb., Azor., Laym., Leur., *q.* 752.

1064 § 3. Si conditio non insit beneficio, attamen sit debita, verbi gratia, si resignes cum pacto etiam tacito ut resignatarius tibi solvat, quod debet, est simonia, secundum dicta, *l.* 3, *p.* 1, *num.* 83, e contra si nullum pactum intercedat, quo imponatur nova obligatio, sed resignes beneficium eo fine secundario, ut reddatur potens tibi solvere, vel ut flectatur ad solvendum, non est simonia, nec illicitum; Suar., Laym., Pirh., apud Leur., q. 732.

1065 §4. Quomodo simonia confidentialis committatur in resignationibus, dictum est, *l.* 3, *p.* 1, *a n.* 63. Hic notandum, quod resignatio ita simoniace facta, quamvis sit ipso jure nulla, tamen teneat in præjudicium resignantis simoniace, qui ideo amittit jus, nec conceditur ei regressus, sed beneficium tanquam vacans a tertio impetrari potest.; Boer., Tond., Leur., contra Rebuff. attamen simonia commissa ab uno ex transigentibus, alteri vel aliis, qui non deliquerunt, nocere nequit, *cap.* 33. *Sicut, de simonia;* Tond., Leur., *q.* 754.

De pœnis simoniæ dictum est, *l.* 3, *p.* 1, *a n.* 200, quomodo autem, et cui restituendum sit pretium acceptum, dictum est, *ib., a n.* 337.

1066 *Quæst.* 158. — *An possit alicui conferri pinguius beneficium, sub conditione, ut resignet vel dimittat illud, quod habet?* Si conferatur aliud incompatibile, adjici potest conditio; ut dimittat primum, quia hæc conditio de jure inest, uti habet communis cum Card. *in 2 crisi, d.* 27, *n.* 120; si autem secundum sit compatibile cum primo; Selv., Garc., Sanch., Gibal., dicunt fore simoniam, sed oppositum tenet cum Moscoso Card., *n.* 122, 1. Quia etiam hæc conditio videtur inesse de jure, non quidem præcipiente, attamen consulente; quamvis enim beneficia sint de se compatibilia, tamen secundum dicta, *n.* 897, Canones oderunt pluralitatem beneficiorum in eodem subjecto, et Trid., *sess.* 24, *c.* 17, *de Ref.*, vult singula singulis conferri, etiam præscindendo a sufficientia sustentationis (ob quam tamen aliquid indulget) ob multa incommoda, quæ in Ecclesiam redundant, si idem habeat plura beneficia : ergo poterit dicere : confero tibi hoc beneficium, sub conditione, ut agas hoc, quod est conformius Canonibus, et hic est, ut præhabitum resignes. Et hæc ratio militat pro omni collatore. Sed loquendo de Episcopo, quod plus probabilitatis habet, *c. Quæsitum, de rer. permut.* datur illi potestas, ut quando est necessarium, sive quando postulat magna utilitas pro bono regimine Ecclesiæ transferat beneficiatos de una ad aliam Ecclesiam, quod tantum hic fiet per providentiam Episcopi, cujus est spectare commune bonum Ecclesiæ, et curare, ne plura beneficia sine causa in uno cumulentur, ideoque conrequisita voluntate beneficiati potest dicere : *Jubeo, ut acceptes hoc beneficium, et illud, quod habes, dimittas. Nec obstat*, quod Episcopus debeat expectare consensum possessoris, ideoque videatur esse confluxus duarum voluntatum, et pactio : *nam*, etiam aliæ leges expectare possunt acceptationem subditorum, et superiores sæpe legem revocant, si subditi ex causa contra legem supplicent, nec tamen ideo sunt pactiones, sed leges, vel mandata. Deinde licet in beneficialibus omnis pactio apud Ordinarium sit simoniaca, tamen excipitur translatio ab una ad aliam Ecclesiam, sive fiat per modum permutationis, in qua intervenit pactio utriusque beneficiati, sive per modum nudæ translationis beneficiati, dummodo id ortum ducat a providentia Episcopi, nam si possit transferre personas paciscentes inter se de beneficiis permutandis, etiam poterit pro bono regimine Ecclesiæ transferre personam, quodammodo paciscendo cum ea, ut primum beneficium dimittat.

1067 *Quæst.* 159. — *Quid notandum circa publicationem resignationum?* R. seqq. § 1. Per Const. 87, Greg. XIII. *Humano vix*, datam Nonis Jan. 1383, debent resignationes publicari. Nec

contra eam Const. obtendi potest, quod non fuerit publicata, aut acceptata in partibus, nam sufficit esse publicatam Romæ et reipsa usu satis recepta est ubique, Paris., Leur., *p.* 3, *q.* 759. Vide etiam dicta *l.* 1, *n.* 759. Finis autem dictæ Const. est 1. Ut tollantur fictæ resignationes. 2. Ne resignantes remaneant in beneficiis et exerceant actus invalidos jurisdictionis. 3. Ne decimæ aliaque solvantur resignantibus, quæ postea iterum petantur a resignatariis. 4. Ne ordinarii collatores deludantur; nunquam enim scirent, quis sit verus possessor, aut cujus morte vacaturum esset beneficium. 5. Ne inducatur successio hæreditaria, dum vivens vult manere in beneficio et interim disposuit, quis sit suus successor : unde quia constit. illa est ad obviandum tot fraudibus et incommodis, Paris. et Leur., *q.* 761, censent esse favorabilem.

1068 § 2. Sub hanc Constit. cadunt publicationes quorumcunque beneficiorum, etiam reservatorum et eorum, quæ jure devoluto conferuntur, etiam commendarum, etiam post resignationem unitorum alteri beneficio, vel pio loco, etiam hospitalium, saltem eorum, quæ dantur in titulum. Vide Leur., *q.* 762 *et seqq.* Similiter publicari debere cessiones litis beneficialis et jurium quorumcunque docent Paris., Azor., Chok., Leur., *q.* 768, beneficia tamen resignata, quæ Romæ in Consistorio conferuntur, non publicantur, uti nec Coadjutoria cum futura successione. V. Leur., *q.* 763, 767.

1069 § 3. Omnes resignatarii obligantur hac Constit., etiam Cardinales, quicunque Officiales Papæ, exempti, minores, cum quibus dispensatum est : etiam secundus resignatarius, quamvis primus publicarit; item illi, qui impetrant beneficia vacantia ob non factam a resignatariis publicationem. Vide Leur., *q.* 770 *et seqq.*

1070 § 4. Publicari debent resignationes etiam factæ coram Ordinariis, etiamsi beneficia apud Ordinarios resignata conferantur a Papa. Etiam factæ cum reservatione fructuum, administrationis, pensionis, regressus, etc. Etiam factæ in manibus Papæ, licet non in favorem, Paris., Azor., Castr., contra Garc., Lott., Ventrig. Quod tenet, etiamsi successor provideatur in forma *dignum* : Item etiamsi Papa moriatur intra tempus datum ad publicandum. V. Leur., *q.* 774 *et seqq.* Si tamen Papa moriatur ante expeditas litteras, est justum impedimentum excusans ad tempus, Paris., Leur., *q.* 804. Denique quamvis facta resignatio fuisset nulla, si alter beneficium eo colore obtinuerit, facienda est publicatio, Garc., Castrop., Ventrig., Leur., *quæst.* 782. Si tamen beneficium non sit resignatum, sed pure dimissum, v. g., per assecutionem incompatibilis, qui postea obtinet, non tenetur ad hanc publicationem, Garc., Barb., Ventrig., Leur., *q.* 780.

§ 5. Resignationes factæ in Curia de bene- 1071
ficiis intra montes, publicari debent intra 6 menses, factæ extra montes intra 9, factæ apud Ordinarium, si Ordinarius provideat, intra 3, si autem provideat Papa, intra 9, Az., Garz., Castrop., Leur., *q.* 785. Numerantur autem hi menses in resignationibus apud Ordinarios, a die factæ provisionis; in resignationibus apud Papam, a die Datæ in qua prima supplica a Papa signata est et a Datario recognita, Paris., Castrop., Ventrig., Leur., *quæst.* 786. Et videndum, an data habeat, Anno *ab Incarnatione*, an *a Nativitate Dominica :* curritque hoc tempus etiam Minori 14 annis ignoranti resignatum sibi esse beneficium, quia decretum irritans ligat etiam ignorantes, Paris., Az., Barb., Ventrig., nisi cum Nav., dicas illum haberi tanquam legitime impeditum. Contendit Paris., talem Minorem nequidem esse restituendum in integrum. Vide Leur., *quæst.* 787. An concedatur restitutio in integrum, vel prolongatio temporis, Vide eumdem *q.* 788.

§ 6. Hæc publicatio fieri non potest ante 1072
expeditionem Litterarum Apostolicarum; fieri autem deberet, antequam capiatur possessio, sed Ventrig., testatur id non servari in praxi, hinc Paris., dicit posse constitui procuratorem, qui post captam possessionem publicet. Vide Leur., *q.* 789, 790.

§ 7. Fieri debet die dominico vel festivo : 1073
Putat tamen Barb., valere, si fiat non festivo. Item valet, si fiat de nocte sub divinis, Ventrig. Item, si post prandium, Paris., Leur., *q.* 791. 1066

§ 8. Fieri debet in Ecclesia ex loco publico, si beneficium non sit in Cathedrali, fieri debet in Cathedrali et Ecclesia beneficii resignati, aut si in hac fieri non possit, in viciniori parochia. Si beneficium sit in Ecclesia nullius diœcesis, fit in sola Ecclesia beneficii, si beneficium sit rurale et populi conventu careat, fit in parochiali. V. Leur., *q*, 791 *et* 802. Item fieri debet coram frequente populo ad Missarum solemnia, Concionem vel alia divina conveniente, unde facta in choro coram solis Canonicis est irrita, Paris., Garz., Ventrig., *Leur.*, *q.* 793.

1075 § 9. In actu publicationis debent manibus teneri et exhiberi litteræ resignationis et provisionis in Originali, vel in copia authentica, quamvis non sit opus prælegere, Rebuff., Paris., Castrop., Sufficeret etiam loco litterarum habere Breve Apostolicum, sive authenticam scripturam emanatam a Papa, facientem de litteris mentionem, Rota, Paris. V. Leur., *q.* 794. In hac autem publicatione debet clara et intelligibili voce exprimi resignatio et facta gratia, qualitas beneficii, nomina et cognomina resignantis et resignatarii, Paris., Castrop., Leur., *q.* 795. Et exemplar omnium, quæ in publicatione dicta sunt, affigi debet, ac permanere saltem uno die ad valvas Ecclesiæ; non est autem opus exemplar illud esse authenticatum, Garz., Paris., Leur., *q.* 796. Et postmodum debet super his omnibus a Notario ad hoc rogato confici instrumentum (quod ordinarie inscribitur tergo litterarum Apostolicarum) qui testetur etiam de affixione, cum interventu duorum aliorum, qui nominentur, simul testantium de omnibus. Paris., Leur., *q.* 797.

1076 § 10. Si litteræ expeditionis fuerint sub vel obreptitiæ et revalidentur per litteras, *perinde valere*, satis est publicari primas litteras, licet subticeantur revalidatoriæ, quia *perinde valere* revalidat omnia ab initio cum omnibus inde secutis, Rota, Rebuff., Paris., apud Leur., *q.* 798.

1077 § 11. Hæc publicatio fieri potest per procuratorem, dummodo speciali mandato sit constitutus, Paris., Leur., *q.* 799. Etiam fieri potest per seipsum resignantem, Rota, Lott., apud Leur., *q.* 800.

1078 § 12. Fieri debet hæc publicatio, quamvis resignatio et provisio esset aliunde notoria, quia spectat ad formam, Paris., Lott., Ventrig., Leur., *q.* 783. Unde non sufficit aliquid publicationi æquivalens, nec postea juvabit possessio etiam per decem annos continuata, quia neglecta publicatione vacat hoc ipso beneficium, nec remanet titulus nequidem coloratus, sine quo non est possessio. Paris., Az., Castrop. Si autem resignatarius neglexerit, et novam impetret gratiam, debet hæc nova provisio publicari, Paris., Leur., *q.* 801.

1079 § 13. Impedimentum legitimum excusat a publicatione facienda, quia impedito non currit tempus, Menoch., Bald., Paris. Et propter impedimentum reciditur a forma, C. Paris., Bursat. et impeditus non dicitur negligens, Steph., Paris. Quod si autem impedimentum per adhibitam diligentiam removeri non potuerit et immediate impedierit publicationem, debet ab allegante probari per testes vel conjecturas, vel saltem per juramentum impediti : quænam autem impedimenta censeantur legitima, explicat Leur., *q.* 803 *et* 804.

1080 § 14. Pœna neglectæ intra tempus, vel non factæ secundum formam præscriptam publicationis est, ut insinuavi, paulo ante, annullatio resignationis, provisionis et ceterorum omnium. Item inhabilitas resignatarii ad illud beneficium etiam de novo obtinendum, ita ut ei non suffragetur possessio etiam decennalis, Paris., Castrop., Ventrig., Leur., *q.* 805. Nec resignans potest repetere beneficium aut agere de spolio, quia spoliavit seipsum omni jure. Paris., Lott., Luca, Leur., *q.* 806. Si tamen possessionem dimiserit, gaudet ipse aut alii reservationibus pensionum, fructuum, aliorumve jurium, Paris., Ventrig., Leur. *q.* 807, beneficia autem ipsa sunt reservata Papæ et censentur a die resignationis factæ vacare in Curia, Paris., Leur., *q.* 808. Possuntque a quovis impetrari; sed specialiter exprimendus est hic modus vacationis, ac nomen et cognomen tam resignantis quam resignatarii, Paris., Ventrig., Leur., *q.* 809. Et ab allegante debet concludenter probari neglectam esse publicationem, quia licet factum non præsumatur, tamen si de jure faciendum erat aut fieri consuescat, potest præsumi, Mascard., Felin., Paris. Quod maxime valet, si resignatarius per triennium pacifice possederit, tum enim præsumitur publicasse, Paris., Garz., Lotter., Leur., *q.* 810. Quibus autem modis allegans probare debeat neglectam esse publicationem; item quomodo in provisione impetrantis addi debeat (vocato possessore) item quomodo elidi possit intentio Actoris in hac materia; denique quandonam resignatarius teneatur probare publicationem a se factam esse, exponit Leur., *q.* 811 et seqq.

Ex hactenus dictis de resignatione sequitur, ut resignatio beneficii coram Ordinario facta, ejusque collatio et obtentio sit valida, requiri : 1. Ut resignans non sit ordinatus titulo beneficii resignandi, vel aliunde habeat, unde vivat. 2. Ut non fiat in favorem nec sub conditione. 3. Ut fiat ex causa. 4. Ut acceptetur ab habente potestatem. 5. Ut providendus sit capax; nec sit consanguineus, affinis vel familiaris resignantis aut conferentis. 6. Ut resignatio publicetur.

1081 *Quæst.* 160. — *Quid in genere dicendum sit de permutationibus beneficiorum, et an hæc per eam vacent?* Resp.

§. 1. Permutatio generaliter sumpta convenit omni contractui, quia semper datur vel permittitur vel fit unum pro alio : sumpta specifice, est contractus, in quo res, prout a pretio contradistinguitur, commutatur cum alia re. Vide Pir., *l.* 3, *t.* 19, *a n.* 1 permutatio, de qua hic agimus, est reciproca beneficiorum resignatio facta ad invicem inter permutantes. V. Leur., *p.* 3, *q.* 815. Nomine autem resignationis ordinarie non venit permutatio, uti diximus, *n.* 953, docentque Gonz., Chok., Leur., *q.* 817, contra Sarn. et Paris. Et permutationem esse rem favorabilem dicunt Mandos., Paris., Gonz., Leur. *q.* 818, quamvis, *q.* 855, fateatur eam esse veluti odiosam, qui prohibetur Capit. *Quæsitum,* de rer. permut. et Cap. *Majoribus,* de præb.

1082 § 2. Quamvis secundum dicta *n.* 957, multi teneant per resignationem conditionalem non vacare beneficium ante impletam conditionem, tamen in permutatione debere prius vacare, tenent Paris., Castrop., Lott., apud Leur., *q.* 819. Et licet Inn., Arch., Senis., Gonz., dicant admissionem utriusque resignationis esse tacitam collationem, nec requiri aliam expressam, tamen contradicunt Garz., Less., Castrop., Leur., *q.* 816, quia hic datur nova collatio ; ergo cum beneficium non vacans conferri non possit, præcedit vacatio : quod Cons. nam collatio sequi potest post permutationem ; fit enim aliquando, ut si duo permutent, Papa uni Romæ præsenti conferat beneficinm, et committat Ordinario in partibus, ut etiam diu post conferat alteri. Similiter potest Titius coram Episcopo suo permutationis causa dimittere beneficium unum et prius post aliquot menses recipere beneficium, quod Caius in alia diœcesi coram suo Episcopo in ejus favorem dimittet; Rebuff., Senis., Azor., Leur., *q.* 864.

1083 § 3. Si verum est, quod permutatione vacent beneficia, videtur consequenter dicendum, quod turnus consumatur per collationem factam ex quacunque alia vacatione, nisi aliud habeat statutum, pactum, vel consuetudo ; Gonz., Chok., Leur., *q.* 876.

1084 *Quæst.* 161. — *Qualia beneficia, et a quibus permutari possint?* R. § 1. Permutari non potest beneficium cum non beneficio; unde permutari non potest cum jurepatronatus, decimis, capella, hospitali, præstimonio; intellige, si hæc non sint erecta in titulum : nec eum Commenda beneficii, quia deserviens non habet titulum : nec cum titulo patrimonii, quia non est quid perpetuum, Auctores communiter cum Leur., *p.* 3, *q.* 821. Nec verum beneficium permutari potest cum ficto, quod vocatur *de pertica,* uti nec cum beneficio simoniace obtento. V. Leur., *q.* 822, 823, putarunt tamen viri docti, quos interrogavi, Titium ordinatum super quibusdam Missis legendis juncto his patrimonio, posse hunc suæ ordinationis titulum etiam apud Ordinarium permutare cum beneficio Caii, si titulus ille Titii auctoritate Ordinarii fiat perpetuum etiam in Caio, ita ut hic privari nequeat, quoad vivet : et ita in Coloniensi Archidiœcesi jam ab 80 annis practicatum esse testatur vir omni exceptione major.

§ 2. Az., Paris., Less., Garz., Zerol., Corr., 1085
Tond., Leur., *q.* 820, putant contra Castropal. ad permutationem prærequiri jus in re in beneficiis, ideoque jus ad beneficium non posse coram Ordinario permutari cum beneficio vel cum simili jure ab beneficium : Similiter Abb., Paris., Garz., Azor., Castropal., Leur., *q.* 752, *n.* 3, docent contra Suar., Less., Gamb. Ordinarium non habere potestatem admittendi permutationes jurium acquisitorum per electionem, præsentationem, expectativam, etc. Et hæc sunt conformia dictis, *n.* 980. Imo Chok. putat non valere permutationem factam per procuratorem eo tempore constitutum, quo principalis non habebat jus in re, licet tunc habeat; quando procurator permutat, sed vide dicta, *n.* 1033.

§ 3. Permutari possunt beneficia necdum 1086
possessa; item possessa cum non possessis; Coras., Mant., Garz., Chok., Tond. Etiam solo verbo collata a Papa; Masc., Rebuff., Chok. Etiam electiva Gemin., Chok. Etiam exempta, sed tantum coram illo, qui potest horum resignationes admittere; Chok., Pirh. Etiam consueta optari ; Az., Chok., etiam dignitas cum simplici beneficio ; Nant., Ckok., Leur., *q.* 827, *n.* 1. Etiam una prælatura cum alia, uti præpositura cum Archidiaconatu, Chok. Etiam curata cum non curatis; Azor., Chok., Ventrig. Etiam plura cum uno ; Rebuff., Nav., Az., Garc., Castrop., Chok. V. Leur., *q.* 824. Requiritur tamen, ut si Ordinarius permutationem admittat, hic possit talia duo simul concedere, Leur., *q.* 854, *n.* 4. Etiam permutari possunt pinguia cum tenuibus, dummodo fraus absit, et Ordinatus super pingui possit se decenter alere proventibus tenuioris, aut aliunde, Az., Ventrig., Leur., *q.* 827, *n.* 1. Etiam existentia in diversis diœcesibus, uti dicetur, *n.* 1095. Etiam illud, quo quis esset per sententiam privandus, non ta-

men si sit privatus, secundum dicta, *n.* 985, et Leur., *q.* 830, 831, contra alios. Etias secundum Mol., Tiraq., Garc., apud Leur., *q.* 832, prohibitus acquirere novum beneficium potest suum cum alio permutare. Item fieri posse permutationem, quamvis super utroque, vel eorum uno sit alicui tertio concessa expectativa, docet ex cap. *licet*, de rer. permut. in 6, Pirh., *l.* 3, *t.* 19, *n.* 35, sed Paris. et Leur., *q.* 825, *n.* 1, contradicunt, hinc declaravit Rota, qaam sequuntur Put., Paris., Leur., *q.* 296, posse expectantem subintrare in tale beneficium.

1087 § 4. Beneficium Papæ reservatum, et permutationis causa resignatum, amissum est a resignante, qui ad illud redire non potest; Tusch., Mant., Tond., Chok. Nec permutatio illa expediri potest coram Ordinario aut Legato a latere, quia illud conferre non possunt; Paris., Tond., Lott., Leur., *q.* 295, 825, 854. Nec beneficia unita permutari possunt, uti nec resignari, secundum dicta, *n.* 979. Item fieri non potest permutatio beneficiorum, si super eorum uno quis ordinatus sit, nisi observatis illis, quæ n. 983, dicta sunt. Nec permutari possunt, si unum sit litigiosum; Paris., Azor., Barb., Castrop., *t.* 13, *d.* 6, *p.* 3, § 2, *n.* 6. Vide tamen dicta, *n.* 982, et Leur. *q.* 825. Nec illud potest resignari in favorem aut permutari, quod quis habuit, si in obtentione alterius addita sit clausula de dimittendo illo præhabito, alioquin utrumque manebit in manibus Papæ; Garc., Chok., Leur., *q.* 828. Similiter dispensatus ad beneficium, quod habet, non potest aliud acquirere per permutationem, quia dispensatio, utpote odiosa, extendi non debet ad aliud beneficium. V. Leur., *q.* 835. Et idem est, si permutet bigamus aut alius similis dispensatus ad hoc tantum beneficium, quod habet, Leur., *q.* 840. Hinc etiam habens ex dispensatione duo alioquin imcompossibilia, non potest hæc permutare cum altero, nisi et hic similem dispensationem obtineat, quia dispensatio non transit ad aliam personam; Azor., Castrop., Pirh., *n.* 28.

1088 § 5. Quod attinet ad illos, qui permutare possunt. 1. Si accepisti beneficium animo dimittendi, potes permutare, uti posses resignare, quidquid contradicat Chok., apud Leur., *q.* 833. 2. Si senex vel infirmus permutet, est præsumptio fraudis, si autem fiat ex fraude, permutatio nulla est ex parte fraudulenti, Paris., Leur., *q.* q35. 3. Si illegitimus obtinuit beneficium in Ecclesia, in qua habet aut habuit ejus pater, potest, imo debet resignare aut permutare intra tres menses, Tridentini, *sess.* 25, *cap.* 15, *de Refor.* V. Leur., *q.* 838. 4. Si permutet excommunicatus, suspensus, irregularis, criminosus, infamis, illittratus, non habens ætatem requisitam, etc. permutatio est irrita respectu habentis talem defectum, valet tamen respectu alterius, qui novæ collationis capax est, Leur. *q.* 835 *et seqq.* Nec obstat, quod habens talem defectum, licet habilis sit ad retinendum illud, quod habet, tamen sit inhabilis ad acquirendum novum beneficium, adeoque non videatur debere amittere suum : nam quod sit inhabilis, non est culpa alterius : ergo hic non ideo impeditur, quominus acquirat beneficium ab ipso dimissum, Castr., Leur., *q.* 310, *n.* 13.

Quæst. 162. — *An permutatio fieri possit per procuratorem?* Resp. Affirmative, etiamsi procurator sit laicus : potestque unus idemque esse procurator utriusque permutantis, Bell., Gamb. Senis, Az. Chok. sed requiritur speciale mandatum hoc, Azor. Chok. Et debet mandatum infra annum executioni mandari, alias præsumetur cessasse, Chok. Constitutus autem ad permutandum coram Papa, non potest permutare coram Ordinario Chok. Et beneficium vacat in loco, ubi procurator permutat, non ubi constituitur, Rebuff., Gamb., Azor., Chok., Leur., *p.* 3, *q.* 866. Quod si principalis moriatur post resignationem a procuratore factam, hic cogi potest ad extendendum consensum et complendam permutationem, Chok. Leur., *q.* 870. Tenetque etiam permutatio post factam mandati revocationem, si hæc indebite intimata non fuit, secundum dicta *num.* 1041, sufficit autem hanc revocationem intimari, vel Procurator, vel Superiori, vel compermutanti, Paris., et alii cum Leur., *q.* 698, *num.* 12. Vide dicta *a n.* 1032. de resignatione per procuratorem, quæ hic applicari debent. 1089

Quæst. 163. — *An requiratur consensus permutantium, item Patronorum et Electorum?* R. § 1. Quamvis requiratur consensus permutantium, cum nemo invitus privandus sit jure suo, tamen si Ecclesiæ necessitas postulet, potest quis compelli ad permutandum. Vide Leur., *p.* 3, *q.* 867. Quod si partes promiserint aut jurarint permutare, non posse resilire, docent Chok., Ventrig, sed probabilius contradicunt alii cum Garc., apud Leur., *q.* 868, quia in contractibus innominatis re adhuc integra locus est pœnitentiæ; obtineri tamen debet dispensatio in juramento, et secundum Gonz. ac Butr. contra Garc. refundi debent expensæ alteri parti ideo causatæ : si autem res 1090

non sit amplius integra, sed unus beneficium suum resignarit, debet et alter compelli, Bellarm. Ubald. Az. Leur. *q.* 869, contra Gl. et Cynum.

1091 § 2. Si permutatio fiat coram Ordinario, secundum Gonz. Barb. Castr. *t.* 13, *d.* 6, *p.* 3, § 2, *n.* 4, requiritur consensus patronorum, ad eum modum, quo *n.* 977, dictum est de resignatione : Si autem patronus reclamarit, secundum Tond. Garc. Lott. Luca, permutatio est ipso jure irrita propter contemptum ipsius. E contra Steph. Zerol. Rebuff. dicunt secundum declarationem Sac. Congreg. satis esse requiri consensum, quamvis negetur, quod Garz. explicat pro casu, quo patronus sine justa causa contradiceret, vel permutatio peteretur in magnam utilitatem Ecclesiæ, in quo consentiunt Abb. Covar. Lamb. Garc. Tond. Chok. Nicol. *t.* 1, *d.* 9, § 15, eo quod tunc supplere possit Ordinarius, nec censeatur contemni patronatus. Si permutatio fiat coram Papa, adhuc dicit Lott. fore irritam reclamante patrono, nisi Papa derogaret juripatronatus, quia non aliter censetur consentire, Luca, de benef. *d.* 40, *a n.* 3, *et a n.* 9. Item *d.* 42, *n.* 5. Quod si quis scienter permutans contempserit patronum, etiamsi addat, *non aliter nec alio modo*, secundum Gratian. Rebuff. Paris. Tond. vacat beneficium, vel in pœnam, uti vult Garc. vel per privationem juris, uti vult *Francis*, et videtur consentire Luca, potestque præsentari alius post sententiam de nullitate inducente vacationem, Gemin. Garc. Sylv. Lamb. Lott. Luca; si tamen factum est ob ignoratum probabiliter patronatum, potest permutans redire ad beneficium, etiam invito patrono, quia nec contempsit nec ingratus fuit, Bellarm. Gamb. Lamb. Garc. V. Leur. *q.* 294, *a n.* 5 et dicta *n.* 977. Similiter requiritur consensus Electorum eo etiam modo, quo de resignatione dictum est *a num.* 976.

1092 *Quæst.* 164. *Quis debeat permutationes admittere seu auctorizare?* R.

§ 1. Aliquis Superior, unde si auctoritate propria fiat, est simonia, cap. *Quæsitum*, de rer. permut. Hanc tamen simoniam esse tantum juris humani dicunt Sot. Maj. Less. Castr. aliique apud Leur. *q.* 846, et rationem dedimus *l.* 3, *p.* 1, *a n.* 109, pœna autem propria auctoritate permutantium est privatio beneficii saltem per sententiam infligendam. V. dicta *l.* 3, *p.* 1, *n.* 215.

1093 § 2. Duo Episcopi, qui per dispensationem cum Episcopatibus retinuerunt beneficia, permutant hæc coram Metropolitano : Episcopus permutat cum Capitulo coram Archiepiscopo ; ut autem Episcopus permutet cum aliis sufficit, si habeat consensum sui Capituli, Sylv. Pirh. *l.* 3, *tit.* 19, *n.* 27.

1094 § 3. Auctorizare permutationem inferiorum potest Episcopus loci, in quo est beneficium, Cap., un *rer. permut. in* 6, ad ipsum enim jure communi spectat collatio, et institutio beneficiorum suæ Diœcesis; potestque etiam hanc potestatem delegare alteri, Chok., Leur., *quæst.* 852. Item auctorizare potest Legatus a latere pro sua provincia respectu beneficiorum Episcopis subjectorum : Item habentes ex consuetudine vel privilegio auctoritatem quasi Episcopalem : Item alii inferiores, si probent consuetudinem legitime præscriptam, ea enim quæ sunt solius jurisdictionis, præscribi possunt. Rebuff., Chok., Pirh., Leur, *q.* 848. Vicarius in spiritualibus non potest hoc vi officii, Garc., Azor., Castrop., Chok., et Pirh. Vide dicta *num.* 1024, et Leur., *quæst.* 849, *num.* 1. Quid possint Coadjutor, et Capitulum, colligi potest ex dictis *num.* 2024, potestque videri Leur., *quæst.* 849, *num.* 2, *et* 3, Item *quæst.* 713, 714. Visitator seu administrator Ecclesiæ vacantis a Papa constitutus potest recipere, et expedire tam permutationes quam resignationes. Chok. Leur. *q.* 850.

1095 § 4. Si beneficia sint in diversis diœcesibus, requiritur utriusque Episcopi auctoritas, non est tamen opus, ut eodem tempore concurrat, Nicol., *t.* 1, *d.* 9, § 16 et 17. possetque unus Episcopus totum negotium committere alteri, Azor., Garc., Ventrig., Tond., Chok., Leur., *quæst.*, 829.

1096 § 5. Secluso privilegio, consuetudine aut præscriptione, non possunt permutationem auctorizare Collatores etiamsi sint Præpositi, Decani, Archidiaconi, etc. Navar., Rebuff., Suar., Castrop., Chok., Pirh., Leur., *q.* 851. Oppositum tamen tenent Angel., Sylv., Sot., Diana, *p.* 10, 16, *R.* 17, quorum sententiam Suar., vocat valde verisimilem, Castropal., probabilem, Pirh., non improbabilem, quia approbatio Episcopi videtur a jure requiri in iis tantum beneficiis, quæ Episcopus ipse confert, ex quo inferunt, si collatio et institutio non spectet ad Episcopum, posse fieri permutationem sine ejus licentia, ex auctoritate illius, qui confert, aut instituit : quidquid sit de illa sententia, saltem sustineri non potest de iis Collatoribus, qui beneficia destituere, seu apud quos beneficia dimitti non possunt.

1097 § 6. Episcopus existens in Curia potest quidem admittere resignationes, sed non conferre

beneficia tum resignata, hinc nec ibi permutationes auctorizare potest : si tamen beneficia sint resignata coram eo extra Curiam, poterit ea conferre existens in Curia, adeoque est expedire permutationem, Paris., Chok., Leur., *quæst.* 853.

1098 § 7. Etiam in mensibus Papalibus admitti possunt permutationes ab Ordinariis, quia quæ vacant per resignationem reservantur per alternativam, uti excipit *Reg.*, 8, *Cancell.* Gonz., Chok., Leur. *quæst.* 854, num. 1. Vide dicta *num.* 511.

1099 § 8. Permutatio apud Ordinarium non potest fieri nisi in terduos; unde triangularis aut quadrangularis erit simoniaca, v. gr., si resignem tibi, ut tu Titio et ut Titius mihi, Azor., Less., Gonz., Leur., *quæst.* 837, Vide dicta *n.* 1053.

1100 *Quæst.* 165. — *An causæ requirantur, et quid præterea exprimi vel observari debeat in permutationibus?* Resp.

§ 1. Permutatio apud Ordinarium requirit justam causam, nam cap. *Quæsitum*, de rer. permut. et cap. *Majoribus*, de præbend. prohibetur, et est saltem irritanda per constitut. S. Pii V. ci causa non sit a permutantibus allegata, et ab Episcopo cognita, Garz., Barbos. Tond. Castrop. Leur. *part.* 3. *quæst.* 855. Non est tamen opus adesse causas illas, aut observari omnes conditiones relatas *n.* 1027, et a Sancto Pio V præscriptas pro resignationibus, nam permittit permutationes fieri juxta Canonicas sanctiones, Azor., Castrl., Leur., *q.* 414.

1101 § 2. Causæ justæ sunt, vel necessitas, vel saltem utilitas Ecclesiæ, seu major Dei cultus, sufficit etiam utilitas, aut commoditas permutantium, si hæc redundet in utilitatem Ecclesiæ, ver. gr. si ideo melius aut promptius Deo servient, alio quin non sufficit, S. Thom. Silv. Bellarm. Barb. Garz. Ventrig. Ugo. Corr. quorum aliqui dicunt esse simoniacam, si fiat pure ob utilitatem privatam permutantium; est tamen satis, si cedat in utilitatem unius Ecclesiæ, dummodo non cedat in damnum considerabile alterius, Garz. Ventrig., Pirh. *lib.* 3, *tract.* 19, *num.* 25, V. Leur., *quæst.* 859.

1102 § 3. Si permutatio fiat apud Ordinarium, non est opus exprimere alia beneficia quæ permutantes habent; si apud Papam, opus esse dicunt aliqui, alii negant, Leur., *q.* 859, Nec apud Ordinarium opus est exprimere qualitates beneficiorum nisi quis sit desuper ordinatus; opus esse apud Papam, affirmant aliqui, alii negant, Leur. *quæst.* 860. Quamvis autem mentio non fiat status Sacerdotalis ad beneficium requisiti, putat Luca de benef. *d.* 42, *num.* 11, non ideo censeri subreptionem, quando Papa potuit de hoc habere generalem scientiam vel cognitionem. Universaliter tamen verum est, quod acquirens beneficium permutatum debeat habere omnes qualitates ad illud requisitas, quæ autem onera subiri debent, dum beneficium simpliciter vacat, etiam subiri debent, quando vacat causa permutationis. V. Leur. *quæst.* 863.

§ 4. Consanguinitas permutantium non ob- 1103
stat in permutationibus, quæ fiunt apud Papam, in his necessario exprimitur, sed tantum in illis, quæ fiunt apud alium, Luca, *d.* 40, *num.* 15, et fusius *d.* 65, *num.* 5, possuntque videri dicta *a num.* 1011. Nec necessario exprimi debet inæqualitas ætatis, nam sæpe agni moriuntur ante oves, inquit Luca. Si autem omittatur mentio ejus, quod quis super eo titulo fit ordinatus, Trident. *sess.* 21, *cap.* 2, *de Reform.* irritat permutationem, uti Sacr., Congreg., declaravit apud Lucam, *d.* 41, *n.* 5, quamvis aliqui defendant valorem actus, dummodo permutans antecedenter provisus sit de alio beneficio æque sufficienti ad congruam sustentationem, ut idem refert *num.* 6.

Quæst. 166. — *Quid fieri possit si beneficia permutanda sint inæqualia, vel unus fecerit expensas pro suo beneficio?* Resp.

§ 1. Si sint inæqualia quoad dignitatem, po- 1104
testatem, jurisdictionem, est simonia, si inæqualitas compensetur per pecuniam vel aliud temporale, quia res pure spiritualis æstimaretur pretio temporali; neque hanc simoniam purgare potest auctoritas illius Superioris, cum sit juris naturalis. Si sint inæqualia quoad fructus, Caj., Navar., Gonz., Delph., Zerol., Wames., Ventrig., Chok., Less., Dian, *p.* 9, *tract.* 9, *R.* 40, putant Ordinarium posse ex officio, et motu proprio, si non antecesserit conventio partium, imponere pensionem pinguiori beneficio pro adæquanda ista inæqualitate, et consentit Sylv. *p.* 1, *v. beneficium cas.* 4, *et* 7, si pensio non excedat tertiam partem fructuum, vocatque sententiam communem, sed contradicunt alii communius, Cech., Philiarch., Ugol., Suar.. Valent., Azor. Murg., Rodriq., Garz., Castrop., Corr., Leur., *p.* 3, *quæst.* 445, *num.* 2, *quæst.* 735, *num.* 2, *quæst.* 827, *num.* 4, quia beneficia conferir debent sine diminutione. Hinc Less. *lib.* 2, *cap.* 34, *num.* 106, demum recte remittit ad consuetudinem locorum, sine qua legitime præscripta id non liceat. Putant quidem aliqui

cum eodem Less. posse prius permutari beneficia, et postea per novum contractum jura ad proventus, compensando etiam per pecunias excessum pinguiorum proventuum, pro quo citari solet cap. *Ad quæstiones* de rer. permut. ubi dicitur in permutationibus Ecclesiarum posse refusa certa pecuniæ quantitate adjici contractum, quo possessiones inæquales adæquentur, sed adhuc contradicunt Suar., Castrop., *t.* 7, *d.* 3, *p.* 16, *num.* 1. Pirh., *lib.* 3, *t.* 19, *a num.* 31, Leur., *quæst. num.* 2, dicentes cap. cit. tantum loqui de possessionibus mere temporalibus, quæ erant sub dominio temporali Ecclesiarum, non autem de præbendis, vel beneficialibus juribus ad proventus, et ratio est, quia jus ad proventus beneficiales fundatur in beneficium, nec ab hoc, nisi auctoritate Papæ, separari potest, uti habet communissima. Putat quidem etiam Azor. posse primo permutari beneficia et jura beneficialia, postea autem posse supervenire permutationem fundi feracioris cum minus ferace, dummodo non præcesserit de hoc pactum, uti refert Leur. *quæst.* 827, *n.* 3, et favere videtur Chok., apud Leuren. *quæst.* 845, *num.* 1, sed contra est, nam jura in fundis beneficialibus sunt jura beneficialia, quæ a beneficiis separari non possunt absque auctoritate Papæ : poterunt tamen libere permutari fructus præsentes et futuri, uti et vendi possunt, quia sunt mere temporales et de se omnino separabiles a beneficio ac præbenda, Suar. Pirh. *num.* Vide etiam Less. in auct. v. *beneficium cas.* 9, ubi fuse disputat, quomodo beneficium afferens actu fructus possit sub pensione permutari cum alio afferente fructus tantum in spe.

1105 § 2. Gamb. Senis, Azor., Chok., apud Leur. *quæst.* 862, dicunt licitam esse permutationem, cum pacto, ut compermutans refundat expensas in conservationem vel meliorationem beneficii factas, quia est onus beneficio incumbens; sed videri debent dicta *num.* 1061, quæ hic cum proportione applicanda sunt.

106 *Quæst.* 167. *Quænam præterea pactiones hic licitæ sint, et quomodo circa permutationes possit aliter committi simonia?* R.

§ 1. Si permutationes independenter a Superiore absolute conveniant de pensione, compensatione vel re alia beneficii extrinseca præstanda, est simonia, si tamen fiat sub conditione, si Superior approbet, et secundum dicta de resignatione 1063, non est illicitum, quia non est permutatio, nec simpliciter pactio, cum eam suspendat conditio. Imo quamvis obligarent se ad non revocandam illam pactionem conditionatam, donec sit sit præsentata Superiori, ut approbet vel reprobet, ut probabilius putant Panorm. Silv. Suar., Castrop., Diana. Pirh., Rayn., *de benef lib.* 2, *sect.* 1. *cap.* 2, *num.* 11. Leur. *p.* 3, *quæst.* 844, pactum licere et obligare, quia non est per se malum, nec prohibetur ejusmodi tractatus de permutando, sed tantum permutatio; ratihabitio autem futura, sub qua fit conventio non expectatur ut dispensatio, sed ut ordinaria quædam validatio, et impetratio auctoritatis.

§ 2. Quomodo committi possit simonia con- 1107
fidentialis in permutationibus, dictum est *lib.* 3, *p.* 1, *num.* 67, quomodo autem alia etiam simonia sæpe in his committatur, satis dictum est ibidem et hic per decursum.

Quæst. 168. — *Intra quod tempus perfici de-* 1108
beat, ac publicari permutatio? Resp.

§ 1. Non est a jure statutum certum tempus, intra quod beneficia permutata conferri debeant : Dicunt quidem recte Garz. et Leur. *quæst.* 865, 2, vi Constit., Greg., XIII. debere intra mensem admitti vel rejici permutationem, putantque etiam intra mensem debere fieri provisionem, sed vide dicta *num.* 1030, quæ tiam hic valent.

§ 2. Permutatio publicari debet eo modo, 1109
quod dictum est *a num.* 1036, de resignatione, debetque publicatio fieri ab utroque permutante, uti tenent Paris., Azor., Chok., Leur., *quæst.* 776. contra Nav., Barb., Ventrig., putantes satis esse fieri ab alterutro : si tamen ab uno eorum negligatur, id non nocet alteri, Gonzal., Paris., Tond., apud Leur. *num.* 871, *num.* 4, et debet hæc publicatio fieri intra tempus notatum de resignatione *num.* 1071.

Quæst. 169. — *Quid dicendum sit, si permu-* 1110
tatio non habeat effectum, vel si non servetur conditio apposita? Resp.

§ 1. Si permutatio non habuit effectum, uti si resignatione ab uno facta alter noluit, aut non potuit vicissim resignare, posse primum sine nova collatione redire ad suum beneficium, docent Jo : Andr., Franc., Senis., Ruffin., Duar., Paris., Less., quia resignavit sub conditione, si non suspensiva, saltem resolutiva, ut suum beneficium cum alterius beneficio commutetur, et conditione non impleta non fuit voluntas abdicandi jus, ideoque beneficium ejus non videtur vacasse : ergo poterit propria auctoritate illi insistere : Limitant Gemin., Tusch., Chok., si absque culpa eorum

impediatur effectus ; volunt tamen Abb., Rebus., Staphil.. Redoan., Azor., Barb., Zoes., Ventrig., Lott., Pir.. prærequiri, ut Superior declaret eum vel eos posse auctoritate propria redire ad beneficia. Addunt Lott. Prob. Leur. *p.* 3, *quæst.* 294, *num.* 10, etiamsi permutatione vacassent beneficia, si tamen adfuit culpa, et permutatio declaretur nulla, hoc ipso declarari nullum jus esse abdicatum, adeoque posse redire ad beneficia sine novo titulo.

1111 § 2. Docent Gonzal. Garz. et Castrop. si dimiseras tuum beneficium, et beneficium compermutantis tibi fuerat collatum, ipse autem vel moriatur, vel fiat incapax, antequam tuum ei conferatur, hoc tuum esse tertio conferendum tanquam vacans per resignationem tuam, quia permutatio erat ex parte tua perfecta. E contra si necdum dimiseras tuum, quamvis alterius beneficium sit tibi collatum, dicunt Garz. Azor. Castrop. Tond. Nicol. *t.* 1. *d.* 9, § 18, te posse hoc retinere simul cum tuo, si sint compatibilia, (si enim sint incompatibilia, habes optionem retinendi, quod voles, Garz.) quia jure accepisti possessionem alieni beneficii, et necdum amisisti possessionem tui; quod limitat Ventrig. dummodo non intercesserit fraus, uti si permutasses cum infirmo, secundum dicta *n.* 1088.

1112 § 3. Si compermutans, cui resignavit, moriatur, antequam tu resignaris, et tibi facta sit collatio beneficii, quod habuit defunctus, docet Garz. beneficium defuncti non deberi tibi, sed providendum tanquam vacans per resignationem. Si autem resignasti, et ex culpa vel defectu tuo fiat, ut permutatio non habeat in te effectum, non poteris ad beneficium tuum redire, sed erit conferendum alteri quia impleta est conditio, sub qua resignasti, nempe ut alter tibi dimitteret suum beneficium quod dimisit, tibi autem imputa, quod illud non acceperis, Castr. Si carebas vero titulo beneficii, quod mecum permutasti, et ideo tertius evincat beneficium, quod a te accepi, teneris mihi meum beneficium restituere, quia non est impleta conditio, sub qua resignaram quæ erat, ut in favorem mei dimitteres beneficium, quod cum effectu habere possem, Castr. Et idem videtur esse, si reipsa non habueris beneficium, quia, v. g. acquisiveras per simoniam, quia cum error dederit causam huic permutationi, videtur esse irrita, secundum dicta de contractibus *l.* 3, *p.* 2, *n.* 612. Ita Suar. Az. Garz. Less. Castr. Leur. *q.* 737, contra Rebuff. qui putat valere, cui favet Less. in auct. v. Simonia cas. 4, si inhabilitas per simoniam contracta, fuerit sublata, quia beneficia in manibus Episcopi sint reposita, et ab eo dentur permutantibus, sed contradicit Sanch. in Cons. *l.* 2, *cap.* 1, *dec.* 31, *n.* 11, quia cum Episcopus velit conferre causa permutationis, intendit hoc beneficium conferre loco dimissi : ergo ille, qui reipsa non habuit jus, adeoque nihil dimisit : ergo ille, qui reipsa non habuit jus, adeoque nihil dimisit, ex intentione Episcopi nihil potest accipere, sed alter poterit reverti ad suum beneficium.

1113 § 4. Si permutatio fuerit nulla propter patronum contemptum, de quo *n.* 1091, dictum est, poterunt illi in pœnam ingratitudinis præsentare alios ad ista beneficia, Dott. Chok. V. Leur. *q.* 871.

1114 § 5. Si permutans coram Papa moriatur intra 20 dies a præstito consensu, beneficium vacat per mortem, et potest alteri conferri, Rebuf. Paris. Gonz. Wames. Chok. Leur. *q.* 861. Quod tenet etiam Communis de permutante apud Ordinarium, licet Chok. dicat oppositum defendi a multis. V. dicta *a n.* 994.

1115 § 6. Si permutatio sit peracta, licet non impleatur conditio adjecta. v. g. non solvatur pensio appromissa, non ideo repeti potes beneficium, quia pœnitentiæ locus non est, si completa sint illa, quæ intrinseca sunt, Boer. Chok. apud Leur. *q.* 872. Similiter permutatio expedita per Ordinarium non potest per hunc rescindi; etiamsi postea advertatur inæqualitas fructuum, aut læsio ultra dimidium, Abb. Anchar. Dec. Ventrig. Chok. Excipe, si decepta sit Ecclesia, Calder. Cagnol. Ventrig. Item si compermutans dolum fecerit, v. g. si dixerit majorem esse valorem beneficii, Cap. *Cum universorum de rer. permut.* Item si sic deceptus fuerit Minor. Chok. Leur. *q.* 874.

ARTICULUS VI.

Quid et quotuplex sit pensio?

1116 « Resp. Pensio est jus percipiendi fructus ex alieno beneficio. Estque triplex. 1. Temporalis, quæ datur propter ministerium temporale v. g. Cantori, ædituo, patrono et defensori Ecclesiæ. 2. Spiritualis, quæ fundatur in titulo mere spirituali, ut quæ datur Concionatori, Coadjutori Episcopi, Parocho, etc. 3. Media, quæ fundatur in statu spirituali; non tamen officio spirituali : ut quæ datur Clerico pauperi, vel Parocho seni ad sustentationem,

vel quæ datur causa resignationis, et litis componendæ. Duæ posteriores dicuntur Clericales, quia Clericis ; prima laicalis, quia laicis tantum datur.

» Porro circa pensiones, Laym. *lib.* 4, *t.* 2, *cap.* 18, et Less. *lib.* 2, *cap.* 35, *dec.* 38, docent hæc. 1. Etsi eam designare proprium sit Papæ ; id tamen etiam Episcopum posse in causis specialibus, et necessariis, v. g. propter paupertatem et senium resignantis, vel litis compositionem, vel propter adæquandos fructus in permutatione beneficiorum. 2. Debere esse moderatam, ita ut beneficiato relinquatur sufficiens sustentatio : talis autem plerumque censetur tertia pars fructuum. 3. Ad pensionem non requiri consensum patroni, ut quidam volunt, quia id nullo jure statutum est : Neque ullum fit præjudicium per impositionem pensionis, cum is fructus non percipiat ex beneficio ; sed tantum habeat jus instituendi, et præstandi, quod ei non adimitur. 4. Pensionarius post Constitutionem S. Pii V, ubi ea est recepta, tenetur recitare officium B. V. nec facit fructus suos, si omittat. 5. Pensionem extingui morte pensionarii, sicut usufructus morte usufructuarii. Posset tamen Papa facere perpetuum ex plenitudine potestatis. De venditione et redemptione pensionis, v. Laym. *loc. cit.* Less. *dec.* 22. Bon. *de simon. dec.* 1, *q.* 4, § 13.

ADDENDA.

1117 *Quæst.* 170. — *An pensio Ecclesiastica, quæ alicui conceditur super beneficio alieno ob resignationem, permutationem, compositionem litis etc., sit vere beneficium aut aliquid spirituale, vel saltem possit esse titulus ordinationis* ? Resp.

§ 1. Nulla pensio est beneficium, nisi in titulum novi beneficii erigatur; uti habet communissima cum Leur., *p.* 3, *q.* 440, nam cap. *Quamvis*, de præb. in 6, contradistinguitur a beneficio, estque tantum jus temporale, quod finitur cum morte alicujus, uti usufructus, unde ratione pensionis nemo gaudet privilegio Canonis vel fori, Gonz , Barb., Leur., *q.* 442.

1118 § 2. Nav., Veg., Rodr., Vivald., Paris., Azor., Garz., Less., Laym., *lib.* 4, *t.* 2, *cap.* 18, *n.* 2. Beja, *p.* 1, *cas.* 37. Castrop. *t.* 17, *d.* 3, *p.* 13, *n.* 8. Rayn. *de benef. lib.* 2, *sess.* 1. *cap.* 2, *n.* 40, dicunt pensionem ejusmodi Ecclesiasticam esse aliquid spirituale, quia prærequirit Clericatum, adeoque est spirituali annexa ; et maxima quia nunc post Constit. S. Pii V. habet annexum onus recitandi officium B. Virginis, ideoque non aliter ac beneficium datur propter Officium spirituale. E contra Bald. Felin. Anchar. Imol. Gonz. Lott. Luca, dicunt esse quid mere profanum, et temporale, eo quod non detur ratione præstandi ministerii spiritualis, sed post dimissum illius onus concedatur tantum in vitæ subsidium, ideoque sit omnino separata a titulo spirituali ; quod autem requiratur Clericatus, est ex solo stylo Curiæ non concedentis pensionem nisi Clerico : nec adjecta obligatio orandi officium B. Virginis probat pensionem esse spiritualem, alioqui stipendium pro Missa etiam esset quid spirituale cum habeat annexam obligationem legendi Missam. V. Leur., *q.* 439.

§ 3. Posset aliquis super tali pensione promo- 1119
veri ad sacros ordines, si erigeretur in titulum uti quis potest ordinari titulo patrimonii sæcularis ; et id concedit Trident. *sess.* 21, *cap.* 2. *de reform.* si ita postulet necessitas, vel utilitas Ecclesiæ, Gonz., Azor., Barb., Ventrig., Leur., *quæst.* 441.

Quæst. 171. — *An reservatio pensionis sit* 1120
odiosa ? Resp. esse odiosam dicunt Sanch., Paris., Corr., tum quia videtur esse contra jus commune, tum etiam quia affert servitutem beneficio : E contra favorabilem esse dicunt Lott., et Leur., *p.* 3, *q.* 436, quia dum cohonestatur per causam decentis alimentationis, non contrariatur juri, et onus non tam imponitur beneficio, quam beneficiato, quia cum consentiat, sitque ei absolute melius sic habere beneficium quam non habere, per hoc non subit servitutem, sed accipit gratiam ; Bursat., Gig., Gonz., dicunt esse odiosam, antequam concedatur, sed post concessionem esse favorabilem ; Forte etiam dici posset esse favorabilem, si imponatur, petente tiam beneficiato ; odiosam autem, si imponatur, eo quasi invito. Vide dicenda *n.* 1127.

Quæst. 172. — *Quis, et ex qua causa possit* 1121
concedere alicui pensionem super alieno beneficio ? Resp.

§ 1. Papa potest ipsimet beneficio imponere : ut tamen licite imponat, requiritur justa causa, quamvis etiam sine causa possit valide imponere, uti tenent Rebuff. Azor. Sanch., Garz., Barb., Castr., Luca, Diana, *p.* 10, *t.* 14, *R.* 70. Leur., *p.* 3, *q.* 443, contra Vasq., Gomb., Tol., Leff., Rodriq.

§ 2. Possunt Episcopi, si adsit justa causa 1122
imponere pensionem personæ habenti vel habituræ beneficium ; ordinarie autem non de-

bent beneficium ipsum gravare, sed sine diminutione conferre ideoque onus illud non imponunt beneficio vel successoribus, sed pensio durat tantum ad vitam, vel ad certos annos vitæ hujus provisi ; Sot., Tol., Zech., Nav., Paris., Azor., Garz., Barb., Ventrig., Lott., Luca contra Caccialup., Gig., Cuch., Cautium., Tond., qui putant posse imponi ad vitam pensionarii, quod saltem in casu terminandæ litis dicunt plures, uti notatum est *n.* 559. V. Leur., *q.* 444.

1123 § 3. Vicarius Episcopi non potest vi officii imponere pensionem ; Sbroz., Bero., Garz., Leur., *q.* 449. Legatus de latere potest idem, quod episcopus, ; Azor. Garz. Fill. Castr. Leur. *quæst.* 450. Collatores inferiores, item Compromissarii et Judices non possunt nisi auctoritate Episcopi, Garz., Leur., *q.* 451. Monasteria et superiores regulares possunt in beneficiis sibi incorporatis per Vicarios administratis, aliis manualibus, sed hæ non sunt proprie pensiones, Lott., *q.* 452, 453.

1124 § 4. Contractus privata auctoritate factus de pensione beneficiali proprie dicta, est simoniacus, potest tamen quis ex alia causa se civiliter obligare ad dandam partem fructuum sui beneficii. V. Leur., *q.* 454.

1125 § 5. Impositio pensionis ab alio quam Papa, facta sine justa causa, est vali da ; Sarn., Corras., Garz., Leur., *q.* 445. *n.* 1. Justæ autem causæ, ob quas imponi possint, censentur terminatio litis, de qua dictum *n.* 556. Necessitas vel magna utilitas Ecclesiæ. Alimentatio necessarii Ministri in Ecclesia, sustentatio pauperum ; Suar., Azor., Fill., Bard., Diana, *p.* 9, *t.* 9. *R.* 49. Leur., *q.* 444. Et docent S. Thom., Abb., Laym., Garz., Lott., posse Episcopos cum consensu Capituli, antequam beneficium pingue conferant, super hujus fructibus imponere etiam in perpetuum pensionem pro necessitate alterius Ecclesiæ, vel necessarii Ministri : Et quamvis Garz., et Murga dicant Clericum perpetuo ægrotantem non posse resignare in manus Episcopi sub reservatione pensionis pro suis alimentis, tamen contradicit Ferret. et saltem fatentur plerique cum Abb., et Gamb. apud Leur., *q.* 446. Episcopum posse illo consentiente, substituere alium, reservata ei pensione quoad vixerit.

1126 § 6. Pensio commensurari debet causæ, alioquin quoad excessum est invalida, et reducenda ad proportionem causæ, Garz., Leur., *q.* 455. *n.* 2. Et tenetur Episcopus causam impositæ pensionis verificare, nec satis est, si dicat adesse, Grat., Barb., Luca, Leur., *n.* 1, *et*

Quæst. 173. *An ad impositionem pensionis requiratur consensus beneficiati et Patronorum ?* 1127
Resp. § 1. Ordinarie requiritur consensus beneficiati, nam nequidem Papa solet aliter imponere, Paris., Garz,, Castrop., Lott., Luca, Leur., *p.* 3, *q.* 456. Si tamen causa necessaria postulet, recte innuit Leur., *q.* 457, beneficiatum licet invitum posse compelli ad consentiendum. Quod si beneficium vacet, potest constitui defensor, qui consentiat, Azor., Castrop., Leur., *q.* 458.. Et ut in futurum valeat impositio, debet etiam ille consentire, qui habet jus regressus ad beneficium, Gig., Paris., Leur., *q.* 459. Si tamen pensio imponatur ipsi beneficio, valet consensus hujus beneficiati pro obligandis etiam successoribus, ad quos transibit beneficium cum onere pensionis, Lott., Luca., Leur., *q.* 462.

§ 2. Potest a Papa imponi etiam non requisito Patrono, sic tamen, ut si Patronus postea egeat, ipsi prius quam pensionario, præstentur alimenta, quia jus ejus est anterius, beneficio quasi intrinsecum, Azor., Castrop., Lott. Et si sit Patronus laicus, debet in constitutione pensionis illius fieri mentio, v. Leur., *q.* 464. Episcopum autem non posse imponere sine consensu Patroni, præsertim laici, docent Rebuff., Zech., Barb., Castr., Leur., *q.* 465, contra Gig., Gamb., et Less., quia videtur Patrono præjudicare, quod beneficium ita reddatur possessori minus æstimabile ; quod fatetur Garz., si pensio beneficio ipsi imponatur etiam pro successoribus. 1128

Quæst. 174.— *Quibus beneficiis imponi possit pensio ?* Resp. 1129

§ 1. A Papa imponi potest omnibus beneficiis, etiam patronatis, secundum dicta *n.* 1128. Item a Papa imponi potest Episcopatui, dummodo Episcopo ad sustentationem remaneant mille ducati, juxta valorem in regione, in qua est Episcopatus, Trid., *sess.* 24, *cap.* 13, *de Reform.* Similiter parochiæ vel beneficio curato, dummodo possessori remaneant 100 ducati, Trid., *supra.* Valet tamen pensio, si illi mille vel centum ducati poterant haberi tum, quando pensio imponebantur, licet postea fiat diminutio : quamvis hac facta peti possit, ut cum proportione etiam imminuatur pensio. V. Leur., *p.* 3, *q.* 466, *et seqq.*

§ 2. Non solebat antehac pensio imponi beneficio simplici non excedenti 24 ducatos de Camera, quid autem hi ducati faciant, dictum est *n.* 677. Nec Canonicatui et dignitati non excedenti 100 ducatos : Nec Præbendæ Theologali. Vid. Leur., q. 470, 471, nunc au- 1130

tem quandoque fit aliter, ex causis. Nec imponi potest fructibus Ecclesiæ necdum erectis in beneficium ; Corr., Leur., q. 474. Nec imponi solet distributionibus quotidianis; Garz., Castr., Lott., Leur., q. 481, imo nec toti summæ grossæ solitæ distribui inter eos, qui certis temporibus intersunt; Paris., Leur., q. 482.

1131 § 3. Imponi potest beneficiis perpetuo commendatis; Gamb., Par., Azor., Tamb., Leur., q. 472. Item alteri beneficio, quod habet Titius resignatarius, si beneficium ei a Caio resignatum pensionem ferre non possit ; Azor., Leur., q. 473. Item beneficio Simpronii, si Titius resignatarius non habeat aliud beneficium, nec hoc beneficium a Caio resignatum Titio, pensionem ferre possit ; Paris., Azor., Leur., q. 476. Item fundo unius beneficii pro alterius dote; Abb., Gig., Gonz., Lott., Leur., *q.* 475, Item fructibus beneficii, etiam incertis, Lott., Leur., *q.* 480.

1132 *Quæst.* 175. — *Quid liceat circa impositionem pensionis in permutationibus, si beneficia sint inæqualia quoad fructus*? Resp. Dictum est *a n.* 1104.

1133 *Quæst.* 176.— *Quid notandum sit circa quantitatem, et reductionem pensionis*? Resp. seqq.

§ 1. Pensio ita debet esse moderata, ut beneficiato relinquatur competentia vivendi : et olim quidem imponebatur in omnibus beneficiis tantum ad tertiam partem reddituum, nunc autem in simplicibus regulariter imponitur ad medietatem et non ultra; Paris. Corr. Lott., Tond., Leur., *p.* 3, *q.* 483. Fit tamen adhuc sæpe Romæ, ut si proventus sint 800 Imperiales, pensio imponatur ad 600, quia beneficiato manet honesta sustentatio. Quod si fiat excessus supra determinatam quantitatem, totam pensionem corruere dicunt Gig., Barbos., Lott., Ventrig., Leur., *q.* 484, contra alios putantes tenere, sed esse reducendam ad legitimam quantitatem. Similiter tenent Lott., Luca, Leur., *q.* 485, totam corruere, si falso narratus sit valor major remanens possessori beneficii ; non ideo tamen poterit pensionarius redire ad beneficium, si resignarit sciens tantam pensionem non habere locum, Garz., Leur., *q.* 486. Pensionarius autem, si non sit in possessione percipiendi, tenetur probare, quod pensio reservata non excedat debitam quantitatem, uti dicetur *n.* 1155.

1134 § 2. Si redditus omnibus annis ita diminuantur, ut possessori beneficii non remaneat congrua, debet sic diminui pensio, ut redintegretur tota congrua ab initio illi constituta. Si diminuatur per aliquos tantum annos, qui per alios compensari possint, non ideo diminuitur pensio ; Gig., Garz., Barbos., Ventrig., Lott., Leur., *q.* 487. Porro congrua constituitur tantum ex fructibus certis, uti explicat Leur., *q.* 488. Si resignatarius quereretur de nimio onere pensionis, audiri non debet, sed vel solvere totam, vel dimittere beneficium; Lott., Luca, Leur., *q.* 489. Successor tamen primi resignatarii posset ab initio petere reductionem pensionis nimis excessive ; Tond., Lott., Leur., *q.* 490. Potestque etiam Patronus beneficii petere, ut immodica pensio ad debitam quantitatem reducatur ; Gig., Azor., Leur., *q.* 491.

§ 3. Si tractu temporis diminuti sunt fructus, potest Episcopus, nisi specialiter prohibeatur, reducere pensionem ad debitam quantitatem, etiamsi pensio sit imposita a Papa : si a successore resignatarii petatur reductio pensionis constitutæ a Papa, Episcopus reducere non potest, nisi ex commissione Papæ ; Gamb., Garz. Excipe, nisi consentiret Pensionarius, cum sola ejus voluntate diminui possit pensio, nisi expresse aliter statuatur ; Gig., Corr., Lott., Leur., *q.* 492. Interea autem, dum petitur reductio pensionis hactenus solutæ, debet integre solvi ; Lott., Luca, Leur., 1135

Quæst. 177. — *Quandonam, et quibus modis imponatur pensio*? Resp. § 1. Communiter imponitur in collatione beneficii, potestque etiam fieri post illam ; Azor., sed si Episcopus imponat ; Laym., dicit fieri debere ante collationem ; Leur, *p.* 3, *q.* 494. Et quia accipientes beneficium sæpe consentiebant impositioni pensionis, quam non solverent ipsi, sed eorum successores, adjici solet decretum, ut ab initio quotannis solvatur pensio, alioquin impositio sit irrita, debetque per instrumenta Notarii, et testium probari, solutiones singulis annis a prædecessore esse factas ; Barbos., Tond., Corr., Luca, Leur., *q.* 495, *et* 569. 1136

§ 2. Scriptura non requiritur ad valorem pensionis, sed tantum ad probationem ; Gig., Gonz., Lott., Luca, Leur., *q.* 496, prohibetur tamen exactio pensionis ante expeditionem litterarum, uti dicentur *n.* 1168. 1137

§ 3. Azor., putat esse simoniam, si Episcopus alicui reservet pensionem conditione, ut eam dimittat, quando beneficium obtinuerit, quia videtur promittere beneficium sub conditione pensionis dimittendæ, sed merito contradicit Leur., *q.* 498, nam non ideo promitti, beneficium, et pensio potest constitui pro tempore, quo pensionarius indigebit. 1138

1139 § 4. Potest a Papa imponi pensio cum clausula, ut solvatur etiam ante obtentam possessionem beneficii, et quamvis nulli percipierentur fructus, quia in hoc consentire potest beneficiandus ob spem beneficii et fructuum; Gig., Paris., Azor., Fill., Leur., *q.* 499, quem vide etiam *q.* 545, *n.* 2.

1140 § 5. Si pensio uni constituatur in pluribus beneficiis, non censetur imposita singulis in solidum, sed pro rata et proportione ad beneficiorum fructus, e quibus quantitas alimentationi destinata constari debet, *cap. Constitutus, de Relig. domib.* Paris., Corr., Lott., Ventrig., Leur., *q.* 501, *et* 566.

1141 *Quæst.* 178. — *Quibus personis reservari, vel constitui possit pensio Ecclesiastica?* Resp.

§ 1. Pensio a solo Papa reservari potest personæ incertæ et nominatæ; Tond., Leur., *p.* 3, *q.* 500. Etiam solus Papa dispensare potest cum Episcopo, ut sit capax pensionis; Corr., Leur., *q.* 531. Item ut promotus ad Episcopatum retineat pensiones ante habitas; Leur., *q.* 586.

1142 § 2. Quamvis aliquis sit incapax beneficii, tamen Gonz., Lamb., Garz., Lott., dicunt posse esse capacem pensionis super beneficio: hinc docent Suar., et alii communiter inhabilitatum ad beneficia, saltem per sententiam hominis, non ideo esse inhabilitatum ad pensiones, quia pœnæ non extenduntur. Putant tamen Navar., Sanch., Zerol., Barb., Castr., Ventrig., jure ipso vel lege inhabilitatum ad beneficia, etiam esse inhabilitatum ad pensionem saltem respondentem tali beneficio, ad quod inhabilis est, uti exponit Leur., *q.* 510. Similiter dicunt Covar., Baldel., Salz., Barb., si per legem vel privilegium in aliquo regno exteri sint incapaces beneficiorum, etiam esse incapaces pensionum. V. Leur., *q.* 527. Denique fatentur Gamb., et Lott. Clericum sæcularem, qui non est capax beneficii regularis, etiam non esse capacem pensionis huic imponendæ; Leur., *q.* 528, et quamvis Regularis quandoque sit capax beneficii sæcularis curati, tamen non est capax pensionis super hoc, quia Ecclesiæ necessitas justificat primum, non secundum; Mandos., Zech., Sanch., Zerol. Garz. Barb. Castrop. Corr. Lott. Leur., *q.* 529.

1143 § 3. Quamvis laici de se capaces sint pensionis, quæ secundum dicta *n.* 1118, est quid mere temporale, tamen ex Const. *S. Pii V*, pensio nonnisi Clerico constitui potest; Castr., Lott., Leur., *q.* 511. Debetque Clericatus actu adesse, dum constituitur pensio; Gig., Lamb., Corr., Lott., Ventrig., contra Filliuc. Nec sufficit aliquem communiter reputari Clericum; Lott., Ventrig., Leur., *q.* 512, contra Corr. Non tenetur tamen gestare habitum et tonsuram, nisi pensio excedat summam 60 ducatorum de Camera; Garz., Castr., Leur., *q.* 514.

§ 4. Per eamdem Constit. *S. Pii V*, incapaces sunt pensionis Clerici conjugati; bigami, licet nunc extra Matrimonium constituti; promoti ad Clericatum sine licentia proprii Episcopi, nisi hic ante Constitutionem pensionis ratificaverit; Ricc., Corr., Leur., *q.* 515. Non obstat tamen dicta Constit. quin Episcopus possit in favorem sui nepotis reservare pensionem, quia tantum vetat illi conferri beneficium resignatum; Gratian., Paris., Tond., Leur., *p.* 2, *q.* 676. 1144

§ 5. Equites Melitenses carentes prima tonsura capaces sunt pensionis, quia quoad hoc æquiparantur tonsuratis; Gamb., Corr., Lott., Leur., *part.* 3, *q.* 517. Novitii tamen Religionum, si non sint Clerici, manent incapaces, quia censentur adhuc esse in statu, in quo erant, cum reciperentur; Lott., Leur., *q.* 516. Nec equites Melitenses videntur esse capaces pensionis beneficio sæculari impositæ; Lott., Leur., *q.* 529, *n.* 1. 1145

§ 6. Sa Sanch., Garz., Barb., Squill., Campan., Sanctar., Castrop., dicunt minorem 14 annis non esse capacem pensionis, uti per Trid., *sess.* 23, *cap.* 6, *de Reform.* non est capax beneficii. E contra Gig., et Lott., nullam ætatem prærequirunt, sed dicunt: si quis per dispensationem tonsuretur quarto anno ætatis, hoc ipso esse capacem pensionis; Zech., Ricc., Gratt., Less., probabiliter dicunt sufficere septennium, cum sufficiat ad Clericatum, nec Trident., loquatur nisi de beneficiis. Circa ordinatum, omissa tonsura, vide dicta *n.* 743. 1146

§ 7. Clericus, quamvis sit illegitimus, capax est pensionis; Rota, Gonz., Gamb., Zerol., Majol., Tond., Lott., Leur., *q.* 520, contra Zech., Nav., Sanch., Less., Garz., Castrop. Quod multo magis valet de expositiis, secundum dicta *n.* 766, docentque Garz., Tond., Leur., *q.* 521. Potestque etiam illegitimus obtinere pensionem, quam habuit ejus pater; Paris., Gonz., Barb., Lott., Ventrig., contra Mandos., non tamen super beneficio, quod habet vel habuit pater; Trid., *sess.* 25, *cap.* 15, *de Reform.* quamvis habere possit pensionem super eodem beneficio, super quo pensionem habet Pater; Grat., Tond., Leur., *q.* 522. 1147

§ 8. Si supponamus ad pensionem requiri 1148

dispensationem illegitimi, docent Mandos., Rebuff., Laym., dispensatum ad beneficia non ideo esse dispensatum ad pensiones, quia hæc sunt separabilia, et dispensatio est stricte interpretanda ; contradicunt Azor., Garz., Castrop., quia inhabilitas ad beneficia est fundamentum inhabilitatis ad pensiones, quod tunc tollitur : Fatenturque Rebuff., Corr., Tond., dispensatum ad hoc beneficium etiam esse dispensatum ad pensionem in hoc beneficio. V. Leur., *q.* 523, *et art.* 529, *n.* 2.

1149 § 9. Excommunicatus, suspensus, interdictus est incapax pensionis, ideo enim præmittitur absolutio pensionarii ab his censuris, Leur., *q.* 524. Vide tamen Dian., *par.* 11, *tract.* 5. *R.* 5. Idem censent de irregulari multi, sed contradicunt alii ob declarationem. Vide Leur., *supr.* Multo magis incapaces sunt pensionis hæretici, eorumque filii et nepotes, non tamen illi, qui tantum suspecti sunt de hæresi *q.* 526.

1150 § 10. Qui non potest recitare officium B. Virginis, est capax pensionis, si Episcopus hanc obligationem mutet in alias orationes, Fill., Leur., *q.* 532. Et universaliter loquendo qui sciens confert pensionem habenti impedimentum, tacite cum eo dispensat, si dispensare possit, quia nemo censetur velle ponere actum nullum vel malum ; Alciat., Paris., Fill. Si autem dispensare non possit nec prævideat facile dispensandum, videtur peccare graviter, quia est graviter difforme rectæ rationi velle intrudere aliquem in id, cujus scitur esse incapax ; Cov., Fill., Leur., *q.* 533.

1151 *Quæst.* 179. *Quid narrari debeat ab illo, qui vult impetrare pensionem* ? Resp. § 1. Debet narrare, si quæ alia pensio vel onus incumbat beneficio, super quo petit pensionem, alioquin impositio est nulla, et si impetrans resignarit beneficium, non ideo poterit redire ad illud ; Carz., Paris., Castrop., Tond., Lott., Luca, Leur., *p.* 3, *q.* 502, sufficit tamen pensiones prius impositas narrare generice, dicendo pensiones alias eidem beneficio esse impositas, Lott., Ventrig., Leur., *q.* 503. Etiam exprimi debet quantitas pensionis jam impositæ, ne beneficium gravetur ultra vires. Item exprimi debet quantitas reddituum beneficii pensione gravandi, ut possit congrua determinari beneficiando ; Lott., Leur., *q.* 506.

1152 § 2. Secundum Garziam, si qui impetret pensionem super beneficio a se resignato, quod retinere poterat, non tenetur narrare, quod habeat beneficium vel pensionem aliam ; si tamen impetret super beneficio non resignato a se, aut super beneficio a se resignato, quod retinere non poterat, debet narrare ; sed contradicit Castrop., admittens quidem narrandum, quod habeat aliam pensionem, non tamen quod habeat aliud beneficium. V. Leur., *q.* 505. An narrarre debeat esse litem super pensione, dicetur *n.* 1173.

Quæst. 180. *Quid sit notandum circa possessionem, et jura pensionarii* ? Resp. seqq. 1153

§ 1. Unicus actus solutionis pensionario factæ a beneficiato vel ejus procuratore ex vi mandati, vel a quocunque alio cum beneficiati scientia et consensu, tribuit quasi possessionem exigendi pensiones in posterum, etiam pendente lite superveniente ; Garz., Corr., Lott., Ventrig., Leur., *p.* 3, *q.* 571, 574. Quod etiam verum est, si solutio facta sit per campsorem, qui præsumatur habuisse mandatum, Lott., Leur., *q.* 575. Aut etiam per antecedentem beneficiatum morti proximum ; Luca, Leur., *q.* 572, solutio tamen facta ab œconomo, exactore, vel alio tantum deputato ad colligendos fructus beneficii vacantis non dat pensionario quasi possessionem contra successorem in beneficio ; Garz., et alii cum Leur., *q.* 573. Et quando solutio facta tribuit quasi possessionem, debet plene probari per pensionarium, Lott. et alii cum Leur., *q.* 576, qui pensionarius, licet postea etiam per decennium non exigat pensionem, non ideo amittit possessionem acquisitam, nisi forte ipsi petenti negata esset, et tunc diu non petens censeretur abjecisse animum possidendi. V. Leur. *q.* 577.

1154 § 2. Quamvis pensio constituta, fuerit invalida ob omissam narrationem prioris pensionis impositæ, secundum dicta *a n.* 1151, si tamen pensionarius per longum tempus perceperit fructus, putant Tond. et Leur., *q.* 509, posse esse locum regulis de pacifico possessore, de quibus actum est *a n.* 680, 689, 715. et quidem pensionarius, qui in possessione est, habet actionem in primis personalem contra beneficiatum ejusque successores, quia ad hos etiam hoc ignorantes transit beneficium cum onere ; Lott., Ventrig., Leur., *q.* 478. Deinde etiam realem seu quasi hypothecariam in fructibus super quibus constituta est pensio ; Gig., Azor., Castr., Lott., Ventrig., *q.* 579, contra Castr. et Felin., Potestque contra beneficiatum tam primum quam successores agere actione possessoria, seu de spolio, iidem Auctores cum Leur., *q.* 580. Hinc in fructibus beneficii gravati præfertur pensionarius, quibuscunque aliis creditoribus ; Gig., Garz., Tond., Luca, Leur., *q.* 581. Et habet pensionarius pro exactione pensionis paratam viam executivam,

Lott., Luca., Leur., *q.* 588. Quæ autem sit praxis urgendi solutionem pensionis, vide apud Leur., *q.* 589. *et seqq.* ubi etiam declarat, quæ pœnæ sint statutæ non solventibus pensionem. Idem pensionarius, cui non solvitur pensio, habet jus regrediendi ad beneficium, beneficiato tamen conceditur appellatio et purgatio moræ, imo et pœnitentia, qua excludatur regressus, si pensiones offerat. V. Leur., *q.* 594, ubi plura habet de regressu. Quamvis autem pensionarius regressus sit ad beneficium, adhuc videtur habere jus exigendi pensiones decursas, uti docet Barb. contra Gig., Tond., et alios aud Leur., *q.* 600. An possessio primi serviat secundo, vide dicenda *n.* 1169.

1155 *Quæst.* 181. *Quæ sint obligationes pensionarii?* Resp.

§ 1. Si non sit in possessione percipiendi, tenetur probare, quod pensio non excedat debitam quantitatem : item ostendere litteras reservationis et verificare qualitates in reservatione pensionis appositas : item probare possessionem ac jus illius, qui primo consensit pensioni. V. Leur., *part.* 3. *q.* 534. *et seqq.*

1156 § 2. Sub onere non faciendi fructus suos, sed restituendi, tenetur quotidie orare officium B. Virginis., ex Constit., *S. Pii V.* quam usu receptam esse testantur Auctores communiter cum Leur., *q.* 537, contra Valent., Cuch., Vivald., et alios : hanc obligationem esse sub mortali, docent Graffis et alii, teste Lott. *l.* 1, *q.* 45. *n.* 16. Manetque hæc obligatio etiamsi dimiserit partem pensionis, aut consenserit totam redimi, uti tenent Azor., et alii, contra alios. Excipit Bonac., *de Horis, d.* 1, *q.* 2, *p.* 4, *a n.* 8, illum. 1. Cui reservatur pensio in commodum alterius, solus enim ille tenetur, qui fruitur. 2. Cui reservatur, vel tanquam laico, vel absque prævia conditione status Clericalis. 3. Qui recitet Horas Canonicas, etiamsi ad has aliunde obligetur ; Addit Bonac. *n.* 11, eum non amplius obligari, cum auctoritate Apostolica est redempta pensio, quia S. *Pius. V.* obligat solos pensionarios, qualis hic non est, cum dimiserit jus pensionis ; aliud est, si auctoritate propria admittat tantum aliquas anticipatas solutiones.

1157 § 3. Non tenetur superfluos fructus pensionis impendere in pios usus, sed potest pro libito de eis disponere, etiam per testamentum, quia Canones aliter disponunt de solis fructibus beneficiorum, Covarr. *T.* 2, *lib.* 1, *c.* 15, *n.* 13 ; Menoch., *de arbitr. Jud. l.* 2, *cas.* 172, *n.* 8; Tusch. *T.* 6, *conclus.* 267 ; Vasq. *de eleemosyn. cap.* 4, *d. ult. n.* 22 ; Ricc. *praxi var. Res.* 117 ; Naldus, *v. pensio n.* 5 *et v. Fructus n.* 7; Gallettus, *margar. cas.* 5, *v. fructus* ; Lugo, *de red. Eccles. d.* 4, *n.* 32 ; Binsf. *Ench. p.* 4, *cap.* 13 ; Redoan. *de red. Eccl. non alien. q.* 53, *cap.* 3, *n.* 1 *et* 8 ; Azor. *p.* 2, *l.* 7, *cap.* 9, *q.* 12; Regin. *l.* 30, *t.* 3, *cap.* 7, *n.* 91 ; Gigas de pension. *q.* 52. Zerol. praxi episcop. *p.* 2. V. pensionarius, num. 2. Trull. *in Decalog. l.* 1, *c.* 5, *d.* 9 ; Vallensis, *de benef. l.* 4, *tit.* 12, *n.* 13 ; Taber. *p.* 2, *tom.* 2, *c.* 3, *q.* 10 ; Leur. *q.* 539, contra Th. Hurt. *Res. mor. l.* 2, *n.* 649 *et alios.* Videtur tamen illicitum plures pensiones, quarum singulæ ad sustentationem sufficiant, simul habere, ut colligi potest ex dictis a n. 897, tenentque Azor. et Leur., quæst. 540.

§ 4. Tenetur pro rata pensionis contribuere 1158
ad onera beneficii, nisi Papa addiderit, ut pensio sit *libera, immunis et exempta,* Azor., Barb., Lott., V. Leur., *q.* 541 *et seqq.*

Quæst. 182. — *Ad quid teneatur beneficiatus,* 1159
cujus Beneficio annexum est onus pensionis? R.

§ 1. Tenetur sub mortali hanc solvere, quia acceptavit beneficium cum hoc onere, Azor., Garz., Barb., Castrop., Leur., *p.* 3, *q.* 544. Non tamen tenetur, per se loquendo quandiu beneficium non obtinet nec percipit fructus, si per eum non stet, quia fructibus proprie imponitur pensio, Paris., Fill., Tond., Lott., Leur., *q.* 545, unde etiamsi invalide teneat beneficium, si obtineat fructus, tenetur, quia obligatio solvendi pensionem non fundatur in titulo Beneficii, sed in perceptione fructuum, Garz., Fill., Barb., Corr., Leur., *q.* 546, 549 *et seqq.* Hinc etiam qui dimisit beneficium, cui imposita erat pensio, per se loquendo non amplius tenetur ad pensionem, sed alter, qui beneficium accipit, etiamsi invalide, si modo fructus percipiat, Gamb., Mandos., Bursat., Gig., Paris., Garz., Leur., *q.* 547.

§ 2. Docent *Suar. Castropalaus* habentem 1160
beneficium pensione gravatum et graviter indigentem non teneri solvere pensionem, si foro cedat, quia id videtur concedi *cap. Oduardus de solut.*, sed contradicunt *Covar., Gomes., Gutt., Garc., Ventrig., Lott.*, maxime si obligarit se vel ad solvendum vel ad reddendum beneficium. V. Leur., *q.* 546.

§ 3. Si beneficium pensione gravatum va- 1161
cet, tenebitur, quisquis fructus percipiet, solvere pensionem, *Garc.* et alii cum Leur., *q.* 552 *et* 555. Similiter *Nav., Bonac., Barb., Gar., Castrop., Conrad., Lott., Ventrig., Tond.*, docent contra *Gutt., Tolet., Monet.* et alios, Capitulum teneri solvere pensionem imposi-

tam fructibus, qui alias beneficio vacante vel beneficiato absente jure accrescendi dividuntur inter alios. V. Leur., 553, 554.

1162 § 4. Si pensiones non sint solutæ a priori beneficiato, tenentur ejus hæredes : si hi non possint et pensionarius probet se non neglexisse suis temporibus emonere, putant plures cum Castr., Lott., Luca, Ventrig., successorem teneri ad pensiones præteritas, tum quia onus illud videtur esse impositum, non hujus vel illius anni fructibus, sed quibuscunque usque dum solvatur pensio, tum etiam quia Superior videtur ab initio ad hoc obligasse pensionarium et successores. V. Leur., *q.* 556 *et seqq.* Item *q.* 582, notatque etiam *q.* 559, cum Maresch., Gig., Tond., Lott., contra Luca, et alios *n.* 951, relatos, quamvis fructus beneficiorum non exacti a beneficiato forte non possint exigi ab hærede pensionarii exigi posse pensiones non exactas. Vide dicta *n.* 951.

1163 § 5. Si beneficiatus pensiones trium annorum sequentium anticipato solverit pensionario, qui hoc anno pensionem resignet Caio, putat Gig., beneficiatum non teneri solvere aliquid Caio pro illis tribus annis, quia pensionarius non potuit Caio dare jus, nisi quod habebat : non habebat autem ad pensionem trium annorum sequentium, quia hoc jus erat extinctum per anticipatas solutiones : Contradicunt Az., Castr., Leur., *q.* 583, quia sicuti si Titius post elocatos fructus sui beneficii ad tres annos et solutiones anticipato acceptas hoc anno moreretur, successor Titii posset a conductore petere fructus, aut etiam hunc expellere, ita videtur esse hic : manet tamen actio ipsius ad repetendas solutiones præstitas.

1164 § 6. Si pensionarius moriatur ante terminum solvendæ pensionis, beneficiatus tenetur solvere hæredibus pro rata fructuum perceptorum vivente pensionario, Ricc., Tusc., Tond. Lot., Luca, Ventrig., contra alios. Vide Leur., *q.* 560. Annus autem incipit currere a die constitutæ pensionis, Leuren., *q.* 561. Et locus, in quo solvi debet pensio, est ubi fructus percipiuntur, in quo si fiat proclamatio et pensionarius non compareat, beneficiatus non est in mora culpabili, Bart., Garz., Corr., Castr., Leur., *q.* 562.

1165 § 7. Si pensio dicatur solvenda determinate in tot ducatis aut de Camera et solvenda sit in Romana Curia, debet in hac determinata specie solvi; si extra Curiam, sufficit solvi æquivalens; si simpliciter dicatur solvenda in tot ducatis, etc., satis est dari ducatos usualis monetæ, quia in obscuris minimum sequimur, Gratian., Ventrig., Leur., *q.* 363. Si valor ducatorum mutetur, pensio solvi debet, vel in specie ducatorum, vel in moneta æquivalente ducatis pro tempore solutionis, Gig., Lott., Ventrig. V. Leuren., *q.* 564. Si pensio sit constituta alternative, vel in tot ducatis, vel in tot modiis frumenti, videtur esse in electione pensionarii, ut solvatur hoc vel illud, quia in ejus gratiam constituta est pensio, Corr., Leur., *q.* 565.

§ 8. Si pensio sit imposita uni beneficio, 1166
quo postea dismembratur tantum quoad fructus, retinens beneficium tenetur ad totam pensionem; si dismembretur etiam quoad titulum, ita ut ex uno fiant duo beneficia, putant Seraph., et Barb., apud Leur. *q.* 564, singulos beneficiatos obligari in solidum, hinc pensionarium posse a quo volet exigere totam pensionem, sed videtur rationabilius, ut uterque concurrat pro rata, ad eum modum, quo *n.* 110, diximus pro rata solvendum, si pensio sit constituta super pluribus beneficiis.

§ 9. Beneficiatus tenetur solvere procura- 1167
tori ostendenti mandatum pensionarii, et efferenti hunc adhuc vivere, quia hoc præsumitur etiam usque ad 100 annos, nisi adsint conjecturæ probabiles de morte. Tond. Vide Leur. *q.* 384.

Quæst. 183. — *Quandonam exigi possit pen-* 1168
sio? Resp. Non potest exigi vel solvi ante completam expeditionem litterarum, nisi in hoc dispensetur, alioquin ex decreto *Clementis VIII.* impositio pensionis est ipso jure irrita, uti et tunc, si cessante impedimento litteræ illæ non expediantur intra 9, menses ultra montes, et intra 6, citra montes, Az., Garz., Barb., Castr., Lott. Ventrig., Luca; vide tamen Leur. *p.* 3, *q.* 653, *n.* 2, *et* 3. Et nequidem pro foro interno licitum est prius exigere, Azor. Castrop. contra Gig. Mandos. Rebuff. Sanch. Nec juvat expeditio postea sequens, Lott. Borr. Leur. *q.* 585, Litteræ autem exhiberi debent, ut pluribus explicat Leur. *q.* 587. Et postmodum exigi possunt fructus respondentes diei constitutæ pensionis, Luca, Leur. *q.* 585, *n.* 12. An autem post mortem pensionarii exigi possint pensiones cessæ, ab eo in vita non exactæ, vide dicta *num.* 951. et 1162.

Quæst. 184.— *Quid notandum sit circa trans-* 1169
lationem pensionis? R. seqq. § 1. Possunt transferri pensiones ab una in aliam personam, uti habet communis cum Leur. *p.* 3,

q. 607, et tum ad vitam pensionarii constituitur novum jus ad pensionem, Paris., Azor., Garz., Castrop., Lott., Leur., *quæst.* 608. Et qui fuit fidejussor primi pensionarii, non ideo est secundi, Garz., Castrop., Leur., *q.* 609, contra Lott., Similiter possessio primi pensionarii non transit ad secundum, quamvis, si primus habuerit longissimam possessionem, præsumatur titulus; Garz., Lott., Leur., *q.* 610. Nec ideo potest secundus pensionarius transferre pensionem, quod id poterit primus, quia fuit privilegium personale, Paris., Lott., Corr., Leur., *q.* 611. Estque translatio hæc plerumque odiosa, ideoque non extendenda, iidem Auctores, cum Leur., *quæst.* 612.

1170 § 2. Solus Papa potest concedere pensionem cum potestate transferendi in alium, Paris., Gamb., Garz., Castrop. Lott., Leur., *quæst.* 613. Causæ autem sunt, vel affectus Papæ erga pensionarium, vel dignitas pensionarii, vel necessitas, ut pensio possit prodesse tertio, cui impenditur : vide Leuren. *quæst.* 614. Potestque talis translatio fieri etiam in articulo mortis, neque hic locum habet Reg. de infirmis intra 20, dies morientibus; fieri tamen debet ab infirmo absolute, et non sub conditione, si moriatur, Garz., Corr., Lott., Leur., *quæst.* 616, *et* 622, qui tamen putat cum Paris. et aliis posse pro translatario addi hanc conditionem, *Ex tunc cum fuerit clericus* : Estque sub pœna nullitatis servanda forma translationis præscripta in indulto, Corr., Lott., Leur., *quæst.*, 660. Et si fiat coram Judice vel executore, exhibendæ sunt litteræ, quibus concessa est facultas, aliaque plura observanda, de quibus vide Leur. *quæst.* 617, *et seqq.* An autem requiratur consensus beneficiati gravati aut Patronorum : Item an fieri debeat mentio qualitatis beneficii vel onerum illi annexorum; item pacti, quod forte inierunt de non transferendo, explicat Leur. *quæst.* 623, *et seqq.* possuntque videri dicta *num.* 1123, *et a num.* 1151. Denique quandonam cesset concessa facultas transferendi, habet Leur., *quæst.* 615.

1171 § 3. Qui potest transferre totam pensionem, potest, per se loquendo, transferre tantum partem unam et alteram retinere, Gig., Cor., Garz. Qui autem potest transferre, v. g., tantum quoad 50 ducatos, si transferat ad 60, valet, sed tantum quoad 50. Corr., Lott., V. Leur. *quæst.* 626. Potestque fieri translatio pro tempore futuro, ante quod prior pensionarius potuit pro securitate sua accipere aliquot anticipatas solutiones Gig.. Luca, Leur. *quæst.* 628. De cetero, transferens censetur voluisse statim transferre pro rata termini currentis; nisi aliud expresserit, Paris., Lott., Leur., *quæst.* 633.

§ 4. Pensionarius retento jure pensionis po- 1172
test propria auctoritate transferre totum commodum temporale pensionis, etiam cum pacto de re temporali ejus loco habenda, sic enim tantum cedit ei fructus, qui sunt vendibiles, Lott., Lott. Luca, Leur. *quæst.* 627, 629. Non potest tamen pensionem ipsam transferre pro pretio, quia Papa id prohibet : quod si fiat, et supponamus pensionem non esse aliquid spirituale, secundum dicta *n.* 1118, etiam non erit simonia, etiamsi vendat.

§ 5. Non obstat litigiositas, quominus possit 1173
transferri pensio, quia vitium litigiosi non afficit pensionem primi, quæ extinguitur, nec secundi, quæ prius constituit : imo nequidem opus est fieri mentionem litis, Lott., Leuren. *quæst.* 630, 631.

§ 6. Translatio non potest fieri nisi in talem, 1174
qui capax esset primo habendi pensionem, secundum dicta *a num.* 1141. Castrop. Corr., Leur. *quæst.* 632. Debetque translatio pensionis intra tres menses intimari illi, qui debet solvere, Gig., Cassad, Paris., Azor., Leur. *quæst.* 634. Et tum secundo pensionario aperta est eadem via executiva agendi ad solutionem pensionis, secundum dicta *num.* 1154, etiam intentando regressum ad Beneficium. Vide Leur. *quæst.* 635 *et seqq.*

De translatione pensionis reservatæ alicui, v. g., Hispano, sed solvendæ in utilitatem alicujus, v. gr., Itali, vide Leur. *q.* 661.

Quæst. 185. — *Quid præterea notandum sit circa amissionem vel extinctionem pensionis* ? Resp. seqq.

§ 1. Ob delictum privatus omnibus Benefi- 1175
ciis non ideo privatur pensionibus, quia non ideo privatur pensionibus, quia non veniunt nomine Beneficii; Gratian. Tond. Luca, Leur. *p.* 3, *q.* 638. Hæreticus tamen privatur pensionibus, quod etiam ad filios et nepotes extendunt Sanch., Lott., Ventrig., Vide Leur. *q.* 639. Sed alia crimina, uti et irregularitas, non privant pensionibus, Luca, Leur. *q.* 640. Privat tamen bannum capitale per annalem contumaciam confirmatum, quia talis est civiliter mortuus, Gamb., Lott., Luca, Leur. *quæst.* 641.

§ 2. Non gestans habitum clericalem tanto 1176
tempore, ut ab omnibus reputetur laicus, ipso facto amittit pensionem excedentem 60 duca-

tos de camera, per Constit. *Sixti V. Pastoralis*, Bar., Lott., Ventrig., Luca, Leur., *qu*, 642. Vide dicta *n*. 1143. Item amittit exercens per seipsum officium sæculare criminale, uti volunt aliqui, quamvis Luca dicat talem venire tantum privandum; Item suscipiens feudum a laico, quia reipsa suscipiat militiam, Luca, Leur. *q*. 643. Item assumens militiam sæcularem, quia si non sit in Sacris constitutus, censetur per eam recessisse a Clericatu, Paris., Ventrig., Luca. Et quidem amittit, quam primum nomen ejus relatum est in matriculam, uti volunt Riciul. Ventrig., Luca contra Rebuff. Az., Castr., Tond., Lott., qui etiam probabiliter dicunt, cum facile possit a militia recedere, esse monendum, et si non recedat, esse privandum. Vide Leur. *q*. 644. Item iniens Matrimonium, [1] etiam irritum, et non secuta copula, et quamvis sponsa postea duos menses ingrediatur Religionem, quia ipse jam abjecerat Clericatum, Lott., Ventrig. Vide Leur. *q*. 645, *et seqq*. Item profitens in Religione amittit pensionem Beneficio sæculari annexam : retinent tamen scholastici Societatis JESU, Sanch. Castrop. Leur. *q*. 648.

1177 § 3. Assumptus ad Papatum vel Cardinalatum non amittit pensionem, attamen amittit adeptus possessionem Episcopatus veri et non nude titularis : quod etiam dicunt plerique de assumpto ad Abbatiam. Vide Leur. q. 649, et *seqq*. Putat etiam Castrop., si pensionarius accipiat beneficium, super quo habuit pensionem, hoc ipso hanc extingui, sed contradicit Azor., nam si beneficio privetur, aut coactus illud dimittat, remanet eo pensio : ergo dicendum est fuisse tantum suspensam, et non extinctam. Vide Leur. *q*. 654.

1178 § 4. Si pensionarius aliunde acquirat alimentationem, cessat pensio constituta ab Episcopo, non tamen a Papa, Luca, Leur. *q*. 635. Et universaliter quamvis cesset in illo, cui concessa est pensio, certa qualitas; v. g., Decanatus, non ideo semper cessat pensio, quia talis qualitas non semper fuit causa concessionis, Luca, Leur. *qu*. 656. Nec cessat pensio, quamvis alteretur Beneficium, v. gr. si de simplici fiat Curatum, Luca, Leur. *qu*. 658. Nec cessat, si Papa, qui absolute fecit gratiam pensionis etiam pro tempore futuro prius habendæ, moriatur, antequam executioni sit mandata, tum enim adhuc debet executor eam complere : si tamen fuisset conditionalis, et Papam ante conditionem impletam moreretur, pensio non haberet locum, Luca, Leur. *quæst*. 658.

§ 5. Si pensio sit assignata Titio in utilitatem Caii, cessat moriente Caio, nisi in alium ante mortem transtulerit : Item cessat moriente Titio, nisi similiter in alium transtulerit, Paris., Azor., Garc., Castr., Lott., Ventrig., Vide Leuren., q. 661, et seqq. 1179

§ 6. cessat pensio ex parte vel ex toto, si pensionarius, qui illa gaudet, remittat gratis, non interveniente pecunia vel re temporali, ut remittere potest, si non sit desuper ordinatus, Azor., Barb., Castrop., Tond., Lott., Luca., Vide Leuren., *q*. 664, 665. Ex eo autem, quod pensionarius etiam 30 annis non exegerit, non semper præsumi potest remisisse, Luca, Leur., qu. 666. Perdet autem possessionem exigendi, si beneficiatus neget solutionem, et pensionarius ad 10 annos nihil obmoveat, Covar., Bartol., Bald., quamvis Lott., præterea requirat, ut aliquis tertius sit in possessione exigendi et accipiendi pensionem. Vide Leur., qu. 671. 1180

§ 7. Si pensio semel extincta sit, nequit reviviscere, etiamsi beneficiatus se denuo obliget ad solvendum, quia ut imponatur pensio, requiritur Superioris auctoritas, Luca, Ventrig., Leur., *q*. 670. 1181

Quæst. 186. *Quid circa redemptionem pensionis sit notandum*? Resp. Seqq. 1182

§ 1. Si pensio sit laico assignata tanquam merces laboris, v. gr. pro cantu in choro, potest propria auctoritate pecunia redimi, quia est quid mere temporale, nec ulla lex prohibet ejusmodi pensionem redimi, Sot., Suar., Azor., Garc., Less., Castrop., contra Barbos., si autem sit pensio Ecclesiastica Clerico concessa, potest pensionarius etiam propria auctoritate vendere omnes fructus ejus, etiam ad totam vitam proventuros, Caj. Azor., Bon., Barb., Leur., *p*. 3, *q* 667. *nu*. 2, consequenter posset suo modo quasi redimi pensio, si certæ pecuniæ darentur, quæ essent veluti anticipatæ solutionis vel 6, vel 7 annorum, considerata ætate et complexione pensionarii; reipsa enim tunc tantum est contractus sponsionis, secundum proportionem spei lucri et

[1] Idque etiam 17 Sept. 1722, in *Regiensi Pensionis* a Sacra Congreg. decisum fuit T. 2. *Resolut*., p. 227. Milites Lauretani fruuntur privilegio retinendi etiam in statu conjugali Pensiones Ecclesiasticas pro summa scutatorum 350, dummodo ante contractum Matrimonium Militiæ illi adscripti fuerint; secus vero, si post contractum Matrimonium, ut ex eadem *Regiensi* causa constat.

metus damni; commutando solos fructus cum certa summa pecuniæ, interim pensio ipsa, seu jus ad fructus remaneret penes pensionarium.

1183 § 2. Probabilius videtur, quod pensio ipsa secundum se non debeat sine auctoritate Papæ redimi pecuniis, licet hæ dicantur esse velut anticipatæ aliquot annorum solutiones. Nav., Gig., Paris., Azor., Garc., Bonac., Barb., Lott., Leur., *n.* 3. Ratio est, quia licet pensio forte non sit aliquid in se spirituale, secundum dicta *n.* 118. tamen usus Curiæ Romanæ habet ut non redimatur sine auctoritate Papæ. Et ad hanc redemptionem requiri litteras Apostolicas, et ante expeditas dari locum pœnitentiæ, docet Lott. E contra sufficere solam signaturam supplicæ, docent Corr. Tond. Luca, Vide Léur. *q.* 669.

1184 § 3. Redemptio pensionis propria auctoritate facta, secundum Henriq., Laym., Garc., Tond., Lott., Luca, apud Leur. *q.* 668, est absolute simoniaca; secundum Azor., habet speciem simoniæ; secundum Gig. et Lott., est saltem simoniaca, si pensio sit concessa in concessione vel resignatione beneficii, sed probabilius tenent plurimi cum Diana, *p.* 11, *t.* 5. *R.* 5; Haun. *de just. t.* 6, *tr.* 2, *n.* 564, nullo modo esse simoniacam, imo Caj., Valent., Tol., Suar., Rayn., Less., *l.* 2, *c.* 35, *n.* 124; Castrop. *t.* 17, *d.* 3, *p.* 13, *n.* 10; Pirh. *l.* 5, *t.* 3, *n.* 18, dicunt nullum esse peccatum pensionem jam antecedenter constitutam redimere, anticipate solvendo, tum quia tantum emitur immunitas ab obligatione quotannis solvendi pensionem, quæ immunitas est quid mere temporale, tum etiam quia pensio non est aliquid in se spirituale, neque illius anticipata solutio invenitur ulla lege prohibita, saltem non tanquam simoniaca, quamvis Carbo dicat esse inobedientiam, si fiat; sed credo plerosque ex adductis Auctoribus tantum velle licitum esse redimere pensionem per anticipatas solutiones, eo modo, quo dixi n. 1183. Et ita universaliter omnis pensio potest pecunia redimi, excepta illa, quæ datur in titulum Beneficii ob aliquod ministerium spirituale præstandum, aut Coadjutori Episcopi, aut Vicario Parochi senis, ita Sanch., cum Diana, *p.* 4, *t.* 4, *R.* 153. Sic etiam redimi potest, quæ conceditur seni renuntianti Beneficium Clericō pauperi in alimentum; resignanti vel permutanti pinguius Beneficium, dimittendi litem dubiam super Beneficio.

1185 § 4. Est Simonia, si tum, quando agitur de obtinenda, vel reservanda pensione, ineatur pactum redimendi illam, etiam illo modo quo n. 1183. Explicatum est, quia esset pactum circa beneficium tali modo et sub ea conditione obtinendum vel dimittendum : omne autem pactum in materia beneficiaria est simoniacum, si propria auctoritate fiat, uti sæpe dictum est. Hinc pactum redemptionis, ut licitum sit, debet sequi totam dispositionem circa beneficium et constitutionem pensionis. Suar., Laym., Less., Dian., *p.* 10, *t.* 14, *R.* 1; Castrop. *n.* 11; Rayn. *l.* 2, *s.* 1, *c.* 10, *n.* 17; Pirh. *n.* 119.

DUBIUM II.

DE HORIS CANONICIS.

ARTICULUS I.

Qui obligentur ad Horas?

« Resp. I. Clerici majorum Ordinum ,etiam 1186
suspensi, excommunicati, degradati tenentur, tum jure Ecclesiastico, tum generali consuetudine Ecclesiæ.

» Dixi, *majorum ordinum*, quia minorum, non tantum non ad Horas, sed neque ad psalmum Miserere tenentur, quem, vel simile quid, cum Episcopus primam tonsuram conferens injungit non videtur obligare, nisi ut vel tantum fiat aliquoties, vel per modum consilii : Less. *lib.* 2, *cap.* 37, *dist.* 9. *Unde resolvuntur hi casus.*

» I. Tenetur ad Horas, qui cum dispensatione Papæ duxit uxorem, nisi in hoc ipso sit dispensatus : quia dispensatio, utpote odiosa, stricte est explicanda; et ipse characterem retinet. Bon., Azor., *t.* 1, *l.* 10, *c.* 5, *q.* 5, contra alios.

» II. Clericus incipit obligari a puncto Subdiaconatus suscepti; et quidem ad Horas respondentes horæ, qua ordinatur. Bonac., *tr. de Horis q.* 1, *p.* 5, ex communi.

» Resp. II. Omnes Religiosi professi, ad chorum destinati, utriusque sexus, obligantur ad Horas, idque ex antiqua et recepta consuetudine, quam tamen quidam, ut Aragonius, putant non obligare tam stricte, ut peccent mortaliter, si bis terve omittant. Et de Monialibus dubitant Caj., Med., Armil., Diana, *p.* 2, *tr.* 2, *R.* 17, imo eas (atque ideo omnes Religiosos sacris non initiatos) non teneri sub

onere peccati, absolute, sed nimis laxe, docet P. Marchan. apud Dian. *p.* 9, *tr.* 6, *Res.* 7, contra aliorum communem et veram sententiam, quæ docet, teneri secundum suas regulas et consuetudines, Bon. *q.* 2, *p.* 2, *n.* 5, ex Azor., Less., Mald., etc. *Unde resolves*.

» I. Non tenentur ad Horas, 1. Novitii, 2. Conversi, 3. Religiosi Societatis JESU, militantes, hospitalarii et ceteri Choro non destinati. Trull., *l.* 1, *cap.* 7, *dist.* 12, § 1, *n.* 5.

» II. Is qui ex una Religione transit in aliam, in qua non est hæc consuetudo, non tenetur; quia consuetudo non obligat, ubi non est recepta, ita Suar. et Laym. Idem die de Religioso ejecto, vel qui dispensationem obtinuit perpetuo vivendi extra Monasterium; quia etsi maneat Religiosus, non tamen regularis, ita probabiliter Sotus, Sanch., Bonac., n. 4, etc., contra Suar.

» Resp. III. Beneficiati, quotquot habent jus in re et plenum dominium beneficii, si fructus percipiant, vel percepturi sint, tenentur ad Horas, Less. et Laym., *l.* 4, *t.* 2, *c.* 4, *n.* 1, ex communi ex *Conc. Lateranensi* sub *Leone X.* Ratio est, quia beneficium datur propter officium. *Unde resolves.*

» I. Non tenentur ante acceptam possessionem, nec si sine sua culpa fructus nullos percipiant, nec percepturi sint, Layman, *cap.* 5, *num.* 3, quia non habent beneficium secundum omnem effectum. Videntur tamen pro ratione fructuum teneri ad aliquoties legendum. Trull. *loc. cit.*

» II. Tenetur is, qui etsi (sive sine, sive cum sua culpa) non recipiat omnes suos fructus, recipit tamen tantam partem, quæ sufficit ad sustentationem. Bonac. *q.* 6, *p.* 3.

» III. Tenentur ii, qui primo, aut etiam secundo anno, non percipiunt fructus eo quod assignentur fabricæ, vel prædecessori mortuo, quia etiam ipsi mortui fruuntur eodem privilegio, et sic pro tota vita satisfaciunt fabricæ, Bon. *p.* 4, *n.* 22; Laym. *c.* 5; Suar. Regin. *etc.* Contraria tamen sententia non est improbabilis, et negat Les. cum *Cajet.* se talem damnaturum, eo quod vel resignare, vel mori ante possit, et sic non frui anno gratiæ. Laym. *l. cit.* Palaus, *tr.* 8, *disp.* 2, *p.* 1. § 2, *n.* 19. Trul. *d.* 13. § 3.

» IV. Tenentur et ii, qui habent beneficium tenue, octo v. gr. vel decem aureorum, quia jura omnibus indistincte obligationem Horarum imponunt, sicuti iis, qui sunt in majoribus Ordinibus, ita probabiliter Silv. Azor. Suar. Palaus, n. 9. Bon. *q.* 2, *p.* 4, *num.* 27, et comm. contra Sot. Led. Rod. et Dian. *p.* 2, *tr.* 12. *Res.* 9. Mald. qui dicunt, si habet beneficium tam tenue, ut tertiam partem mediocris sustentationis alicujus Clerici non adæquet, non teneri, v. Dian. *l. c.* Esc. *t.* 5. E. 7. *cap.*13, quorum sententiam non damno, v. Trul. *d.* 12. § 3. ubi notat eum, qui habet plura beneficia tenuia, ex quibus competentiam habeat, teneri ad horas.

» V. Non excusatur qui primis annis parum recipit, eo quod fructus expendat in substitutum, quia Horarum onus beneficio annexum est personale, cum quo sponte acceptatur. Boc. *loc. cit.* ex Azor. *tom.* 1, *lib.* 10, *cap.* 4, *q.* 4. Vasquez. Fill, *etc.*

» VI. Si filius a patre coactus ad statum Ecclesiasticum, percipiat ipse fructus, tenetur ad Horas: secus, si percipiat pater: hic vero ad restitutionem obligatur, Laym. *n.* 2, ex Less. *l.* 2, *c.* 34, *d.* 31, *n.*174.

» VII. Probabile est, eum qui non residet ex legitima licentia, vel dispensatione, ideoque fructus non recipit, non teneri ad Horas, quia obligatio hæc est propter sustentationem datam. Trull. *d.* 13. § 3, ex Sanch. *etc.*

» VIII. Non tenentur, qui habent præstimonia (quæ solent dari adolescentibus, in subsidium studiorum) eo quod non sint proprie dicta beneficia, ita *Medin. Garz. et Less.* contra *Nav. Sotum et Rodic.* Recte tamen monet Laym. nu. 6, considerandam rationem præstimoniorum; Quod si enim dentur in titulum perpetuum, et habeant annexum aliquod obsequium spirituale, quod per laicum expediri nequit, esse beneficia Ecclesiastica, proindeque obligare ad Horas: secus, si consistant in solo temporali obsequio. Similiter non tenentur pensionarii, cum pensiones non sint proprie dicta beneficia, ut *dubio præced.* videri potest: Quod limitat Escob. *t.* 5, *E.* 6, *c.* 3, ex Palao *l. c. n.* 6, si fruantur pensione ob sæcularia obsequia; secus, si titulo Clericali. Denique, neque tenetur Coadjutor, si non administrat, quia obligatio tenet proprietarium, Palaus, *n.* 7; Escob. *l. c. v.* Laym. n. 9.

« IX. Etsi habens plura beneficia satisfaciat unica recitatione Horarum, tenetur tamen tot facere commemorationes, quot sunt beneficia, seu Patroni beneficiorum; quia par est omnium ratio, Bon. Trull. »

ADDENDA.

Quæst. 187. — *Quid præterea notandum sit* 1187

circa eos, qui tenentur ad Horas? Resp. seqq. § 1. Qui ordinatur, tenetur ista die saltem ad Vesperas et Completorium, uti contra Neuss. et Leand. apud Dian. *p.* 10, *t.* 11, *R.* 16, docent communiter omnes. Tenetur autem incipere orare eam Horam, quæ in choro tum dicenda esset. Azor. Stoz. l. 1, p. 3, n. 401. Quod si ordinetur hora undecima, non tenetur eo die orare Matutinum, Landes, Primam, Tertiam, sed potest incipere a Sexta, Castrop. Gob. *in Exp. t.* 5, *n.* 561, imo probabile est cum *Bonart.* teneri tantum recitare a Vesperis, quia in choro eousque recitatæ sunt Horæ. Quod si recitaris ante susceptionem Ordinis, probabilius videtur cum Bon. Castrop. et Stoz te obligari iterum orare, quia non satisfit per solutionem factam antequam sit obligatio, nisi specialis conventio interveniat, tamen etiam probabiliter satisfactum esse dicunt Lugo, Tamb. *in Decal. lib.* 2, *c.* 5, § 5, *n.* 9; Gob. *supr.* Trull. apud Dian. *p.* 6, *t.* 6. *R.* 38, quia est veluti anticipata solutio debiti certo prævisi et in propinquo obligaturi, unde etiam censeri potest jam moraliter adesse, et fieri posse solutionem illius.

1188 § 2. Dubitans, an recte sit ordinatus, secundum Tambur. *l.* 1, *c.* 3, § 7, *V. Ordo*, non tenetur orare, quia certa libertas non orandi, quæ fuit ante susceptum Ordinem, videtur possidere contra obligationem, quæ ab Ordine deberet provenisse; ergo cum tantum sit dubia, videtur cedere certæ possessioni libertatis. Huic rationi non fidit Gobat. *t.* 8, *a num.* 203, unde videtur dicendum, si in aliis rebus habeat se pro ordinato, etiam teneri orare, maxime quia in dubio est præsumptio pro valore actus, sive Ordinis suscepti.

1189 § 3. Religiosos choristas sive choro deputatos, tam viros quam feminas non teneri sub mortali ad Horas Canonicas privatim recitandas, si absint a choro, docuerunt plures apud Mendo, d. 7, q. 2, et apud Gob. tom. 5, a num. 659, quam sententiam probabilem esse dixerunt Rodriq. Bordon. Caram. Less. *in auct. v. Horæ Canonicæ, cas.* 14, nam non teneri ratione professionis præcise, docent Caj. Arm. Med. Ledesm. et alii cum Sanch. *in Cons. l.* 7, *c.* 2, *d.* 3, *n.* 5, alioquin etiam Fratres et Sorores laicæ tenerentur, quod negat sententia communis cum Sanch. *n.* 13. An autem teneantur ratione consuetudinis, non est ideo exploratum, ut fatentur Cajet. Arm. Palac. et alii apud Sanch. *n.* 4. Nihilominus teneri ex universali consuetudine docent cum communi Sanch. *n.* 6; Tamb. *lib.* 2, *cap.* 5, § 2, *n.* 13. Busemb. *supra*, et quidem ab hora emissæ professionis, ut notat *Stoz.* ita ut Regin. opinionem contrariam vocet temerariam, Sanch. non probabilem, Diana prorsus improbandam: notant tamen etiam recte Auctores cum Sanch. et Ills. tom. 5, n. 37, attendenda esse statuta et receptam consuetudinem in quovis Ordine. An vero professus ad chorum possit transire ad statum laici et sic non obligari ad Horas, dubium est; negant Nav. Portel. et alii; sed probabilius affirmant Sanch. Tambur. num. 15. Mendo., num. 16, quia esse adscriptum choro non oritur ex professione, sed ex voluntate professi et Prælati: ergo his consentientibus potest fieri mutatio status, et consequenter obligationis illi annexæ. Eremitas autem non teneri ad Horas satis certum est cum Sanch. *num.* 11, cum nec sint Clerici nec deputati choro.

§ 4. Burgh. *cent.* 3, *cas.* 22, putat Moniales 1190
per bellum Monasterio expulsas non obligari ad Horas : 1. Quia Religiosus fugitivus aut ejectus non obligatur : ergo nec Monialis ejecta per bellum. 2. Quia multi docent nequidem in Monasterio obligari sub mortali. 3. Quia etiam docent multi nullum Religiosum non constitutum in sacris obligari, si sit extra Monasterium. Oppositum absolute tenendum est cum Suar. *de Horis, c.* 17, *n.* 9; Castrop. *tom.* 7, *d.* 2, *p.* 1, § 3, *n.* 5 et plerisque aliis, quia manent Religiosæ; Religiosi autem tenentur, uti dictum est *n.* 1189. De fugitivis et ejectis dicetur *n.* 1191. De Canonessis dictum est *n.* 232.

§ 5. *Busemb.* supra dicit Religiosos ejectos 1191
aut cum dispensatione extra Monasterium habitantes non teneri ad Horas : idem dicunt alii de Religiosis fugitivis, quia liceat maneant Religiosi, constituuntur in statu, in quo non est consuetudo recitandi : sed merito contradicunt, saltem de fugitivis, Nav., Suar., Az., Less., Laym., Fill., Castrop. *n.* 5. Quoad ejectos autem docet Sanch. *d.* 4, si per ipsos stet, quominus iterum admittantur, teneri, quia culpa nemini debet suffragari; si per ipsos non stet, fatetur cum Sot., Less., Philiarch., Sa., Sayr., Henriq. contra Nav., Rodriq., Azor., Castrop. non teneri. Addit autem cum Nav. et aliis dispensatum ad habitandum extra Monasterium teneri, non aliter ac si manens in Monasterio dispensaretur in choro, nisi simul dispensatus esset in aliquo voto Religionis, v. g. ut posset uxorem ducere, tunc enim mutaret statum.

1192 § 6. Beneficiatus non satisfacit, si non oret per se ipsum, sed per alium, uti dicetur *n.* 1228. Et quidem tenetur orare beneficiatus, quamvis animum haberet non percipiendi fructus, sed dandi pauperibus, quia obligatio recitandi est imposita absolute et antecedenter ad obligationem restituendi, quæ sequitur velut pœna tantum, uti pluribus evincit Lugo, *in resp. Moral. l.* 5, *d.* 6. An et quando resignans aut resignatarius teneatur ad Horas, dictum est *n.* 964.

1193 § 7. Si quis injuste privetur fructibus sine spe eos recuperandi, putat cum aliis Bonac. *de Horis. d.* 1, *p.* 2, *p.* 4, *n.* 25, teneri ad Horas, alii probabilius dicunt teneri, si habeat spem emolumentorum fundatam in titulo præsenti, uti innuit Lugo, *d.* 5, *n.* 12 et ideo dicunt Suar. *c.* 20, *n.* 10 et 11; Lugo, *d.* 6, *n.* 5, aliique, si beneficiarius non percipiat fructus hoc anno, adhuc teneri, ob spem percipiendi fructus annorum subsequentium, quæ spes est pretio æstimabilis et cum titulo ac possessione sufficit, ut obliget ad officium. Etiam ille tenetur orare, qui acceptat beneficium cum onere per aliquot annos solvendi resignatario omnes fructus pro pensione : similiter, qui habet beneficium, cujus fructus non percipit, quia non residet, quia per ipsum stat, quominus percipiat; Suar. *n.* 12; Lugo, *n.* 4 *et alii.* Limitant Sanch. et Busemb. supra, nisi absit cum licentia et dispensatione, v. g. in studiis, quod Gob. *in append. post. n.* 596, *cas.* 1, dicit probabile esse, sed hanc limitationem merito rejiciunt Azor. et Tamb. *c.* 5, § 1, *n.* 23, quia habet beneficium et jus ac potestatem percipiendi fructus, si velit.

1194 § 8. Canonici, qui ad dissolvenda debita, olim contracta debent *per* 4, *vel* 5 primos annos Carere fructibus, non tenentur orare secundum Gob. *n.* 585; si tamen post mortem hæredes eorum participent fructus unius anni, tenentur etiam uno anno orare, priusquam participent fructus, uti recte Castrop. § 2, *n.* 13, quamvis de hac praxi dicat se cum ratione dubitare; Gob. *n.* 576, et Laym. *l.* 4, *t.* 2, *c.* 5, *n.* 4, dicit probabile esse, quod non teneantur, præsertim ubi est talis consuetudo non orandi; sed non video, quid excuset, nam fructus respondentes tempori, quo possederunt, reipsa percipiunt et in vita possunt disponere de iis post mortem percipiendis. Quod si aliquis sit nimis juvenis, ideoque debeat fructus cedere alteri deservienti pro se tenetur orare, quia quod non percipiat, non est defectus beneficii, sed ipsius, Castrop. *n.* 10, Gob. *n.* 577.

§ 9. Si beneficium initio fuerit pingue, sed successu temporis reddatur tenue, vel casu vel malitia alterius, ita ut non afferat tertiam partem sustentationis, etiamsi per unum vel alterum tantum annum duret cum spe plenorum postea fructuum, aliqui cum Castrop. *n.* 18 et Gob. supra dicunt pro eo tempore non teneri ad Horas, sed contradicunt Suar. et alii : quia retinet jus meliores fructus proximo tempore et tempus unum compensatur per alterum; si tamen beneficium esset factum tenue sine spe meliorationis, Tamb. *n.* 26, non obligat, quia tunc nec habet fructus, nec jus utile ad illos; Suar. *c.* 21, *n.* 10, dicit indubitatum esse, quod ille, qui accipit quintam partem et reliquum relinquit deservienti, teneatur orare, quia beneficium respectu ipsius est tale, ac si nullum haberet servitium adjunctum; si autem sit tale, docet *n.* 9, non posse moraliter habere tam tenues fructus, quin obligetur ad recitandum. Quod si essent servitia annexa, quæ ipse expleret et beneficium non afferret fructus sufficientes pro tertia vel quarta parte sustentationis, censet *n.* 11, esse valde probabile et securum, quod non obliget ad recitationem. Addit Platel. *p.* 3, *n.* 826, licet tenuitas beneficii non omnino excuset ab Horis, cum beneficium sit propter officium, quod sæpe non est aliud, quam recitatio Horarum, probabiliter posse esse tam tenue, ut solum obliget ad eas aliquoties in septimana recitandas, v. g. Dominicis et Festis, uti juxta Less. *de just. l.* 2, *c.* 34, *n.* 169, si non excedat 15, aut 16 aureos : item juxta varios, si non attingat tertiam partem moderatæ sustentationis, quam si attingat, inducit obligationem quotidianæ recitationi, et ita censent Doctores communissime, quia hoc est conforme tunc sensui Ecclesiæ simpliciter præcipientis omnibus beneficiatis recitationem Horarum, tum intentioni Fundatorum rationabiliter præsumptæ, qua censetur hoc onus imposuisse possessori beneficii a se fundati, qui si non velit subire, illud dimittat, non enim deerunt, qui sub illo onere beneficium aceeptent. Ita ille. 1195

§ 10. Quandonam fructus beneficii dicantur esse ita tenues, ut non inducant obligationem recitandi, præter jam dicta refert varias sententias Moya, *tom.* 1, *tr.* 2, *d.* 2, *q.* 4. Quando autem dubitantur de tenuitate sufficiente ad excusandum, Caram. dicit non esse obligationem recitandi, quia libertas est in possessione, quæ ligari non debet per supervenientem obligationem incertam. Vasq. dicit esse obli- 1196

gationem, quia certus est se habere beneficium : ergo possidet certitudo beneficii, cui semper adjuncta est obligatio recitandi; tenuitas autem, quæ deberet excusare, est incerta; Tamb. *l.* 1, *cap.* 3, § 7, *v. Beneficiarius n.* 2, dicit utrumque esse probabile; sententia tamen Vasq. est absolute probabilior et tenenda.

1197 § 11. Qui habet Capellaniam Laicam tantum, id est, erectam sine auctoritate Episcopi et quam laici conferunt, vi illius non tenetur ad Horas, Castr. Tamb. Similiter qui invalide accepit beneficium, non tenetur ad Horas, quia non habet titulum beneficii et quamvis oret, non facit fructus suos, Tamb.

1198 § 12. Si fundatio habeat : *Volo ut proximus de sanguine præsentetur, quamvis septem annorum, dummodo Clericus, ita tamen, ut ante annum* 12, *non obligetur ad Horas,* potest Episcopus approbare, secundum dicta *n.* 808, nec talis tenebitur ad Horas ante annum 12.

1199 § 13. Pallac. Turrecr. Sot. Paris. et alii docent, si lis moveatur post titulum collatum, sed ante captam possessionem beneficii non esse obligationem recitandi; hinc si neuter litigantium possideat, neutrum obligari dicunt Suar. *c.* 16, *a n.* 7; Fill. *t.* 23, *c.* 5, *n.* 159; Bonac. *supra,* Castropal. *n.* 25; Tamb. *l.* 2, *c.* 5, § 1, *n.* 31, aliique communiter contra Nav. et Sanch. *in Cons. lib.* 2, *cap.* 2, *dist.* 76, *n.* 6, qui putant etiam sine possessione esse obligationem, quia habito titulo plene habetur beneficium, secundum dicta *n.* 450. Ratio priorum est, quia uterque non obligatur, cum uni beneficio respondeat unum tantum onus orandi : nec ratio est, cur unus teneatur præ altero. Quod si lis moveatur post possessionem beneficii, hunc, qui possidet, obligari, tenet communis cum Bonac. *supra;* consentit Castrop. *n.* 23, si beneficium administret et speret moraliter certo fructus saltem servitio respondentes sibi esse applicandos; consentiunt etiam Lugo, *d.* 5, *n.* 12; Tamb. *n.* 29, si vel fructus percipiat, vel spes eos evincendi sit moraliter certa, aut si interim percipiat emolumentum intuitu beneficii, nam spes certa moraliter æquivalet possessioni pacificæ, cum æque secuturi sint fructus et qui sentit emolumentum, etiam debet sentire onus, unde talis habet se saltem sicuti ille, qui beneficio deserviret etiam ad Commendam temporalem tantum, quem, si fructus percipiat, teneri ad Horas, docent Suar. *c.* 22, *n.* 14; Bonac. *n.* 2; Lugo, *supra,* quia subrogatur loco beneficiarii cum tota ejus obligatione. E contra, si ita possideat, ut tamen ob litem sequestrentur omnes fructus applicandi illi, qui vincet, ipse autem dubitet de successu litis, neque per eum stet, quominus feratur sententia, non teneri putant multi cum Tamb. *n.* 30, nec audet hoc reprobare Lugo, *n.* 14, quamvis nihil absolute asserat, quia nemo debet obligari ad onus certum propter mercedem incertam. *Nec obstat,* quod Parochus teneatur, v. g. ad administranda Sacramenta, quamvis ejus possessio ab initio sit dubia, *nam* hæc onera sunt magis intrinseca beneficio curato, ideoque videtur se voluisse ad hæc obligare etiam pendente lite, ut censeri possit inhærere beneficio : onus autem Horarum est extrinsece annexum ab Ecclesia et ob causam separari potest. Quod si beneficiarius, qui non recitavit Horas, postea evincat litem, fructus omnes sequestrati sunt ipsius, Lugo, *n.* 5, contra Salas, qui dicit posse quidem inde solvere expensas litis, sed reliquum debere impendi pauperibus vel piæ causæ, quia non oravit Horas; sed ratio Lugonis est, quia obligatio restituendi imposita est ut pœna ob culpam omissæ recitationis, uti ex communi probat Lugo, *n.* 6, hic autem nulla præcessit culpa, quia non peccavit omittendo pendente lite, ut dictum est, unde sicuti beneficiarius juste percipit fructus a tempore vacationis beneficii vel collationis, quo necdum ceperat, neque per culpam suam distulerat possessionem, quo tamen tempore non orabat, ita multo magis postea percipere poterit fructus beneficii, cujus possessionem habuit.

1200 § 14. Tenentur ad Horas etiam illi, per se loquendo, qui solum personatum habent (de quo *n.* 226, dictum) quia ita declaravit S. Pius V in Bulla, *Ex proximo Lateranensi, ubi sic habet : Declarantes præstimonia*, præstimoniales portiones et qualiacunque alia Beneficia, etiam nullum omnino servitium habentia obtinentes, cum prædictis pariter comprehendi, nempe cum illis, quos ante dixerat certa obligari : et nunc dubitare non licet, inquit Suar. *n.* 10. De præstimoniis videri potest Busemb. *R.* 3, *res.* 8.

ARTICULUS II.

Quanta sit hæc obligatio.

1201 « Resp. I. Est tanta, ut peccet mortaliter,

quisquis habens hoc onus, Horas, vel notabilem earum partem omittit. Ita communiter omnes contra Angelum, *v. Horæ* et Richardum, qui dicunt non esse mortale, nisi quis habeat consuetudinem omittendi. Quam sententiam Less. non audet dicere probabilem, quod sit contra torrentem Doctorum. Ratio est, quia violat præceptum in re gravi, pertinente ad virtutem religionis. *Ex dictis resolvuntur hi casus :*

» I. Non est mortale omittere unum psalmum, lectionem, vel quid simile, ut habet communis contra Navar. nec tertiam partem parvæ Horæ, contra Azor., *tom.* 1, *lib.* 10, *cap.* 7, *q.* 3 et Mald. quia non censetur pars notabilis. Talem autem dicit Palaus, *tom.* 7, *dist.* 2, *p.* 5, *n.* 1, esse in Matutino, quod est æquale uni parvæ Horæ, Sanch. *in sum. lib.* 1, *cap.* 1, *n.* 8, dicit tres lectiones cum responsoriis, in feriali officio esse materiam parvam : In parvis Horis, dicit Fern. Fill. et Laym. dimidium esse notabilem quantitatem. V. Escob. *tom.* 5, *lib.* 6, *c.* 3, *n.* 59, ubi docet unam parvam Horam non esse partem notabilem, respectu totius officii, quod per medium unius est præceptum; verum hoc merito rejicitur ab aliis.

« II. Est mortale, si omittas vel unam integram ex Horis (quarum sunt septem, Matutinum cum Laudibus, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vesperæ et Completorium) vel dimidiam etiam ex brevioribus (ut docent Fern. Regin. Fill. Suar. Laym. contra Bon. et Leff.) vel ex Matutino 9 lectiones cum responsoriis, ut Sanc. *cap.* 19, *num.* 3, aut partem æquivalentem Horæ uni minimæ, nt Suar, *de Relig. ib.* 4, *capit.* 25, et Gavantus ; vel ut alii, unum nocturnum, vide Bonac. *d.* 1, *quæst.* 5, *p.* 1; Dian. *p.* 2, *t.* 12; *R.* 29, *et* 41.

« III. Sive omissio Horarum (abstrahendo a multiplicatione actuum voluntatis) sit unum numero peccatum, ut vult Bonac. sive sint plura formaliter, ut docet Less. *lib.* 2, *cap.* 37, *num.* 53, sive unum multiplex, ut Suar. sive unum pluribus æquivalens, ut Fill. loquitur : probabile est, in Confessione explicandum, quot Horæ sint omissæ ; eo quod sit circumstantia tenens se ex parte objecti et constituens actum in ratione sua individuali, Bonac. *num.* 9. Less. Suar. Fill.

« Resp. II. Tanta est obligatio, uti inducat ei onus restitutionis fructuum, pro rata omissionis officii, qui titulo beneficii ad Horas tenetur, si elapsis 6 mensibus post adeptam possessionem (is enim, et si graviter peccet omittendo, non tamen tenetur ad restitutioem) culpabiliter officium non recitaverit. Patet ex *Conc. Lateranensi* sub *Leone X.* Sed quia dubium fuit, utrum hoc Concilium esset receptum, *S. Pius V* Bullam edidit, quæ est apud Navar. *cap.* 25, qua hoc decretum confirmat, ac declarat sic, ut qui uno die totum officium omiserit, teneatur restituere omnes fructus illi diei respondentes, v. g. qui accipit annue 355 florenos, teneatur pro uno die restituere unum florenum ; qui autem omiserit Matutinum tantum, mediam partem fructuum unius diei ; qui reliquas Horas, etiam mediam partem, qui vero unam ex illis, sextam partem : Eaque restitutio facienda est vel fabricæ vel pauperibus, Laym. *lib.* 4, *t.* 2, *cap.* 5, *num.* 1. Filliuc. Bonac. *p.* 2, etc. eontra de la Crux et Lopez apud Dian. *Resol.* 34, qui dicunt, si beneficiatus intra annum, per 8, vel 10 dies tantum omittat, non teneri ad restitutionem, eo quod sit servus liberalissimi Domini, qui multo minus quam domini temporales, ad pauca attendat. *Unde resolves* ;

« I. Clerici majorum Ordinum, qui solo titulo Ordinis et quotquot alio titulo, quam beneficii, ad Horas tenentur, non obligantur ad dictam restitutionem, quia nullos percipiunt fructus propter onus recitandi officium; Bonac. *n.* 3.

« II. Nec obligantur, ; qui ex naturali oblivione, justo impedimento, bona fide, invincibili ignorantia, aut aliter absque culpa omiserunt. Ratio est, quia in conscientia non debetur pœna, ubi non est culpa. Less, *cap.* 34, *num.* 183. Suar. Bon. num. 4.

« III. Valde probabile est, quod qui alia onera habent, quam precum v. gr. Pastores, Episcopi, et omittentes Horas, possint retinere majorem partem fructus istius diei, ratione dictorum onerum, sufficiatque dare tertiam partem, vel quartam fructuum ; eo quod tantum obligentur ad restitutionem fructuum respondentium oneri divini officii. Nav. Fill. Bon. *p.* 2. Dian. *R.* 8. citans alios multos.

« IV. Si talis Pastor habeat tenues redditus ad sustentationem, videtur ad nihil obligandus ; cum ob alia onera illi debeatnr sustentatio. Laym. *num.* 5. Imo Dian. *R.* 9, et Mald. *tr.* 10, *dist.* 3, dicunt, eum, qui habet beneficium valde tenue, v, g. cujus redditus tertiam partem mediocris sustentationis non adæquent non teneri, ob Horas aliquoties neglectas, ad restitutionem.

« V. Restitutio hæc fieri vel pauperibus amicis, vel aliis, vel ipsi etiam beneficiato, si

pauper est. Item impendi potest in fabricam domus, vel meliorandos agros beneficii, quia hæc nomine fabricæ etiam intelliguntur, apud Suar. et Bon. Denique aliquando compensari potest, offerendo suffragia pro defunctis, aliisque precibus, ut v. Bon. *p.* 4, et sic etiam per alium seu per officium aut preces ab alio ad tuam intentionem recitatas, et a te defunctis applicatas, satisfieri posse docet Quintanad. *t.* 8, *f.* 8. Nec continuo damnandus qui ordinarie recitare solitus, semel v. gr. vel bis in anno omisit etsi nihil restituat, docent Sotus Med. Fill. *t.* 23, *num.* 316, 317.

« VI. Qui pecuniam, quam ob neglectas Horas tenetur restituere sive erogare in usus pios, impendit in alios, quam vel in pauperes vel fabricam beneficii, non satisfacit (secundum jus commune, ubi Concilium Lateranense, vel Bulla *S. Pii V.* est recepta) obligationi suæ, nisi aliud ferat consuetudo, vel statutum alicubi receptum ; quia diserte præcipitur restitui pauperibus, vel fabricæ beneficii. Vide Bon. *quæst.* 2, *pag.* 2, *et* 4.

« VII. Posse aliquando beneficiatum excusari a restitutione (ob Horas neglectas) titulo pecuniæ expensæ, intellige post omissionem Horarum (etsi non isto intuitu) in pauperes, vel alios usus pios censent Dian. *p.* 3, *t.* 6. *R.* 57. Laym. *l.* 3, *t.* 1, *c.* 12, *nu.* 6, esse probabile ; tum quod quidam Auctores ita sentiant tum quod videatur esse virtualis intentio omnium dantium eleemosynas, satisfacere per illas omnibus obligationibus, quas suis peccatis contraxerunt, tum quod leges Ecclesiasticæ benigne debeant explicari. Addit Salas *de leg. d.* 15, *s.* 2, *n.* 17. Vasq. si Canonicus grossam, seu corpus sui Canonicatus, vere et absolute lucretur, priusquam omittat Officium, non teneri ad restitutionem, propter omissionem sequentem ; eo quod pœna non sit, ut fructus jam suos factos restituat, sed ut fructus non faciat suos. Sic ille apud Dian. *p.* 2, *t.* 12. *R.* 8. V. infra *a.* 4. § *in fine.*

» VIII. Ubi Bulla *S. Pii V* non est recepta, potest videri probabile, beneficiatum ad dictam restitutionem non obligari, ut habet Silv. *v. Clericus.*

ADDENDA.

1202 *Quæst.* 188. *Quid addendum sit circa materiam gravem vel levem in omissione Horarum?* *R.* seqq. § 1. Media pars parvæ Horæ, v. g., Tertiæ non est materia peccati mortalis, ut tenent multi cum Gavanto et Stoz. *l.* 1, *p.* 3, *n.* 381, contra Suar., Sanch., Regin., Dian. *p.* 1, *t.* 12, *R.* 41. Improbabilis autem videtur eorum sententia, qui dicunt unam Horam minorem, v. gr. Tertiam totam, non esse materiam peccati mortalis; Tam. *in Dec. l.* 2, *c.* 5, § 2, *n.* 11, Stoz. *n.* 380, citans decretum S. Cong. Unde recte docet Gob. *in Exp. t.* 5, *n.* 608, eum peccare mortaliter, qui etiam tantum semel in anno omittit Tertiam, et pro hac sententia affert 24 Auctores ; Dian., *p.* 6, *t.* 6, *R.* 6. Quod si omittas minus quam totam parvam Horam, non peccas mortaliter; Less., Bon., Laym., Garz., Bonart., Tamb. *n.* 10, Gob., *n.* 611. Si tamen modicam tantum partem recites unius parvæ Horæ, v. g., hæc 5 verba, *Deus in adjutorium meum intende*, censeris totam negligere, ideoque peccas mortaliter, quia ita parum pro nihilo reputatur, Tamb. Quod si ex Matutino omittas quantum est parva Hora, Ills. *t.* 5, *n.* 59, damnat te mortalis.

§ 2. Probabilius est cum Tamb. et Stoz. 1203
n. 382, eum peccaturum mortaliter, qui interruptim per totum officium omitteret, quantum est integra parva Hora, quia partes spectantes ad unum totius diei officium coalescunt in unum, et conficiunt tandem notabilem quantitatem. Plures tamen apud Gob. *n.* 609 *et* 618, contradicunt, docentes eum non peccare mortaliter qui ex singulis Horis omitteret duos psalmos et hymnum, eo quod ad mortale videatur requiri, ut in una eademque Hora omittatur pars notabilis, quæ sententia non videtur esse omnino improbabilis. V. dicenda *l.* 5, *num.* 297.

§ 3. Omittere totas Vesperas Sabbato Sancto 1204
communiter censetur mortale, non ob quantitatem, quia nempe sunt integra Hora, et continent magnum mysterium : tamen hoc esse tantum veniale, probabiliter putant Bonæsp. Marchant. Pelliz. *t.* 1, *tr. c.* 8, *n.* 93 ; Tamb., *n.* 11, et alii apud Gob. *n.* 609, quia sunt parva oratio, et quidem in die lætitiæ, quod Horæ aliæ satis magnæ præcesserunt.

§ 4. Si Matutinum et Laudes constituant 1205
unam Horam, quod docent S. Thom. Suar. Dian. *p.* 5, *t.* 14, *R.* 46 ; Gob. *n.* 557, probabile est, plus requiri ad mortale, quam medias Laudes : et hæc opinio, quod Matutinum et Laudes sint una Hora, videtur probabilior contra Nav. S. Anton. et alios, quia quamvis Laudes de se solis habeant formam unius Horæ, nempe antiphonas, psalmos, capitulum, hymnum, orationem, tamen ea non

habet Matutínum, unde videtur cum Laudibus constare unam Horam, ita tamen, ut Laudes orentur per modum integræ Horæ.

1206 § 5. Est obligatio sub veniali, ut tribus ultimis feriis Hebdomanæ sanctæ etiam in privato officio ad lamentationes Jeremiæ addantur litteræ hebraicæ, aleph, beth, etc. saltem ubi in choro canuntur, quia privata oratio quoad talia debet conformari publicæ.

1207 *Quæst.* 189. — *An obligatio recitandi Horas sit quoad beneficiatos, etiam ex justitia? R.* Affirmant Suar., Sanch., Fag. et alii : 1. Quia, fundatores videntur eo pacto obtulisse proventus beneficii, et beneficiatos ea conditione admisisse beneficia, sicuti curati cum simili pacto admittunt curam. 2. Quia *Conc. Lat. et S. Pius V* dicunt beneficiatos, si non orent, non facere fructus suos, item in juste percipere: ergo. E contra negant Az., Henriq., Dian., Garz., Salas, Homob., Castr., Ills., *t.* 5, *n.* 38, quia quamvis recitatio Horarum sit conditio, sine qua beneficiati non faciunt fructus suos; ideoque acceptos teneantur restituere, tamen sufficienter non constat recitationem illam esse debitam ex justitia. Utraque sententia est probabilis. Prior certa.

1208 *Quæst.* 190. — *Quid addendum sit circa obligationem restituendi ob neglectas Horas?* Resp. Seqq.

§ 1. Alexand. VII damnavit has duas propositiones 20 : *Restitutio a S. Pio V imposita beneficiatis non recitantibus non debetur in conscientia ante sententiam declaratoriam Judicis, eo quod sit pœna* 33. *Restitutio fructuum, ob omissionem horarum suppleri potest per quascunque eleemosynas, quas antea beneficiatus ex fructibus sui beneficii fecerit.* Ex his damnationibus constat beneficiatum, qui neglexerit Horas, teneri in conscientia ante omnem sententiam et declarationem restituere fructus tali negligentiæ respondentes, neque hanc restitutionem compensari per eleemosynas ante neglectam recitationem datas ex fructibus beneficii, ob quod tenetur ad Horas.

1209 § 2. Aliqui apud Mendo *d.* 7, *n.* 27, dicunt eum non teneri restituere, qui per alium recitavit Officium, quia ab alio solutum est, quod debebatur : ergo satisfactum est voluntati fundatorum. Hæc sententia non videtur probabilis, quia hoc ipso, quod ipsemet non orarit, peccavit mortaliter, secundum dicta *a n.* 1201, ergo incurrit pœnam impositam; Maj. Palud. Led. Burgh. *cent.* 1, *cas.* 43, et alii apud Dian. *p.* 2, *t.* 12, *Res.* 24, putant eum non teneri restituere, qui hodie omisit, si cras bis oret, tum quia sic videtur satisfieri intentioni Fundatorum, cum toties oret, quot sunt dies in anno, tum etiam quia si quis obligatus ad legendum Sacrum negligat hodie et cras suppleat, non tenetur restituere; idem autem videtur dici posse de Horis. Oppositum tamen omnino tenendum est ob rationem ante datam, quia pœna restitutionis imposita est omissioni graviter peccaminosæ, qualis est hæc; Gob. *in Exp. t.* 5, *n.* 594.

§ 3. Clericus, qui per ebrietatem causavit 1210
in se infirmitatem, ob quam nequit legere Horas, secundum Gob. *in Quint. t.* 5, *c.* 10, *n.* 30, non tenetur ad restitutionem, quia Ecclesia illos solos obligat, qui, cessante legitimo impedimento, non recitant; infirmitas autem est legitimum impedimentum, neque Doctores distinguunt an sit causata culpabiliter an inculpabiliter. Et ita etiam debentur Canonicis præsentiæ, si solent adesse, et jam absint ob morbum etiam ita culpabiliter causatum, uti docent Covar. Fill. Sanch. Gob *n.* 37. Si tamen causa esset ex intentione eximendi se a choro, vel non orandi, præsentiæ non deberentur, et omittendo Horas tenerentur restituere, quia nemini debet fraus sua patrocinari; Gob. *n.* 31. Imo si absque eo solebant abesse, etiam non debentur præsentiæ, ut idem docet *n.* 38, quia causa absentiæ est potius prava voluntas, quam morbus.

§ 4. Si quis per biennium vel ultra, Horas 1211
omiserit, putant Sanch. et alii cum Gob. *in Exp. t.* 5, *n.* 588, satis esse, si Confessarius eum obliget ad restitutionem quartæ partis fructuum, quia videtur nimis durum, et moraliter impossibile restituere totum; sed dicendum est obligari ad restituendum totum, si absque gravi incommodo possit, saltem successive per partes, quia non apparet, per quid excusetur : ad grave tamen incommodum non censetur velle eum obligare Ecclesia.

§ 5. Non tenetur ad restitutionem, qui par- 1212
vam officii partem omisit, licet fructus respondentes parti omissæ sint magni; si autem neglexerit notabilem partem, sed conflatam ex multis levibus, v. g. si omiserit in singulis horis unum psalmum, licet forte peccarit graviter uti *n.* 1203, dictum est, tamen non teneri restituere docent Castr. Dian. *p.* 5, *t.* 14, *R.* 47, Gob., *n.* 590; sed contradicunt Suar., Regin., Bass., § 5, n. 8, sicuti tenetur restituere qui per parva furta multum abstulit; similiter si ex una Hora longiore omiserit partem notabilem; Suar., Bonart., Castr., obligant ad restitutionem; sed eum excusant Bonn., Fill.,

Dian., Gob., *n.* 589, quia Canones tantum loquuntur de illis, qui non orant Horam, et tantum secundum Horam integram statuunt obligationem restituendi hoc vel illud, nihil autem dicunt de omittente partem : ergo cum sint leges odiosæ, non debent magis extendi, deinde tales leges pœnales sunt stricte interpretationis : ergo intelligi debent de actu pleno et perfecto : omittere autem minus quam unam integram Horam, non videtur esse actus plenus et perfectus : ergo. Addit Gob., *n.* 591, eum, qui tenetur restituere, posse curare inde legi Missas pro Defunctis.

1213 § 6. Dato, quod ille peccet graviter, qui Horas sine attentione interna legit, de quo dicetur *a n.* 1340, nihilominus talis non teneretur restituere, dummodo orasset, ut probabiliter tenent Sot., Tol., Malder., Azor., Bonart., Manriq., Zech., Cord., B. Med., Garz., quos referunt et sequuntur Dian. *p.* 2, *t.* 12, *R.* 1 *et* 7, Gob., *n.* 842. Vind. Gob. *p.* 2, *prop.* 7, *n.* 37, contra Bejam, *p.* 2, *casu penult.* qui multis suam sententiam propugnat redditque etiam probabilem. Ratio nostra est, quia præceptum orandi Horas, ex quo sequitur obligatio restituendi prius datum est, et omnino distinguitur a præcepto, si datur, orandi eas attente. Auctores enim, qui afferunt dari præceptum orandi attente, fatentur illud postea esse latum, et in eo plane nihil dicitur de restitutione ; ergo obligatio restituendi tantum tangit illos, qui non orant, neque lex odiosa extendenda est ad non orantes attente.

1214 § 7. Suar. putat eum, qui non oravit, teneri restituere omnes omnino fructus etiam respondentes aliis functionibus, quas præstitit; sed probabilius contradicunt Bon., Sanch., Gob., *a n.* 593; Busemb. *R.* 2, *n.* 3.

1215 § 8. Pro restitutione ob neglectas Horas, satis est post illud tempus, a quo omisisti, dare eleemosynam, etiamsi non cogites de debito, neque intendas dare in solutionem tuæ obligationis; Suar., Laym., *l.* 3, *t.* 2, *c.* 12, *n.* 9; Sanch., *in Cons., l.* 2, *c.* 3, *d.* 121; Dian., *p.* 3, *t.* 6, *R.* 57, *et p.* 7, *t.* 10, *R.* 24; Lugo, *de just.*, *d.* 4, *n.* 46; Gob. *n.* 592; Du Bois, *ad prop.* 33, ab Alex. VII damnatam. Ratio est, quia si eleemosyna detur post omissionem, ponitur opus, quod in pœnam est præceptum : ergo satisfit præcepto; intentio enim non præcipitur, secundum dicta, *l.* 1, *n.* 694. Et quamvis aliquis dicat hanc restitutionem etiam ex justitia deberi, tamen virtualis intentio dantis eleemosynam est, ut per illam satisfaciat omni suæ obligationi.

§ 9. Hanc restitutionem deberi ex justitia, 1216
negant Panorm., Jo., Andr., Butr., Silv., Rosel., Armil., Tabien., aliique cum Nav. qui dicit esse communem sententiam, quia hæc obligatio videtur tantum oriri tanquam pœna ex *Constit.*, *Conc.*, *Later. et S. Pii V.* E contra esse ex justitia docent, in primis illi, *n.* 1207 relati; qui putant orationem deberi ex justitia; deinde idem tenent Sot., Calder., Adrian., Ang., Dur., Azor., Suar., *de Horis c.* 29; Ills. *t.* 5, *n.* 38, tum quia fuit acceptio mercedis sine præstatione laboris, tum maxime quia *Conc.*, *Later.*, *et S. Pius V* dicunt eos, qui non orant, non facere fructus suos. Item injuste percipere : ergo ex justitia tenetur restituere. Et hæc sententia videtur probabilior.

ARTICULUS III.

Quæ excusent a recitatione Horarum?

Resp. Hæc seqq. I. Infirmitas gravis. v. g. 1217
dolor notabilis capitis, ita ut sine incommodo vel incremento morbi, legi non possint. Dixi *gravis*, quia levis v. g. dolor stomachi, aut pectoris, vel etiam aliquando febris tertiana aut quartana non excusat, cum tota die non affligat. Ita Navar., Fill., Laym., *l.* 4, *t.* 1, *c.* 6; Bon., *d.* 1, *q.* 6, *p.* 1. Porro taliter excusatus non tenetur, ut quidam volunt audire alium legentem, nec alium substituere, uti habet Fill. et Sa *v. Horæ*. Si tamen commode potest, et solet legere cum socio, tenetur ut habet Less. et Bon. V. Dian. *p.* 2, *t.* 12, *R.* 43.

« II. Justum impedimentum, v. g. metus proditionis inter hæreticos. Item gravis vel repentina occupatio, vel opera caritatis majoris momenti, quam Horæ, quæ sine scandalo vel gravi incommodo tuo vel alterius omitti non possint. Quo modo etsi Concionatores vel Confessarii aliquando excusari possint, idque ex benigna Ecclesiæ intentione, uti docent Silv. Suar. et Laym., etc., tenentur tamen anticipare, si possint, v. g. si mane prævideas te tota die Confessionibus occupandum, quæ differri non possint. Ita ex Suar. et Azor. *t.* 1, *l.* 10, *c.* 13, *q.* 15 et 19, Bon. *p.* 2, *n.* 1 et 2, *etc.*, communiter.

« Ex hoc capite dicunt etiam aliqui, non teneri te repetere, quod neglexisti (nec recitando, nec audiendo) dum thurificando ad

Magnificat, vel Benedictus, vel libros necessario circumferendo, vel lectionem mox cantandam prævidendo, vel alia in choro necessaria peragendo, occupatus fuisti, quia chorus totus pro eo, qui in re ad Officii celebritatem pertinente occupatur, videtur supplere, et non tantum suo, sed etiam aliorum ministrantium nomine recitare aut canere. Ita Laym., *c.* 5, *n.* 7; Henr., Silv., Azor., Sot., Molf., Nald., Arag., Regin., citati a Dian., *R.* 13. Idem de eo, qui choro organis musicis alternis versibus respondet, dicunt Nav., Sanch., Arag., et Rodriq. apud Laym., *l. c.* scilicet eum non esse obligatum, ut etiam voce proferat : sed negat Escob., *t.* 5, *E.* 6. V. Trull., *t.* 1, *l.* 1, *c.* 7, *d.* 16.

« III. Cæcitas, Bon., *t.* 1, *de recit. div. off. d.* 6, *q.* 6, *p.* 2, *n.* 4, *etc.*, communiter.

« IV. Carentia Breviarii inculpata. Quod si tamen memoriter possis dicere, vel totum officium, vel unam Horam, teneris. Si vero tantum scias psalmos, vel lectiones vel capitula, dicunt Fill., *t.* 23, *n.* 287; Navar. et Sayr. Item Escob., *E.* 6, *capit.* 3 *et* 4, probabile esse non teneri, quia psalmi, ut sic, non sunt Hora Canonica, ad quam tenetur Clericus. Idem dicunt Garz. *de Benef.*, *p.* 2, *c.* 1, *n.* 221; Mald. *in* 2, 2, *t.* 10, *c.* 2, *d.* 5, et J. Sancius *in select. d.* 15, *n.* 1, citati a Dian. eo quod lectiones et capitula sint pars (licet minor) maxime principalis, ita ut absque illis non sit officium Canonicum. Idem concedit Sanch. *l.* 1, *c.* 19, in Matutino duplicis, vel semiduplicis; V. Bon., *l. c. p.* 2, *n.* 6; Dian. *R.* 30 *et* 43. Verum hæc probare non ausim, sed potius, quod docet Bonac. *t.* 1, *d.* 1, *de offic. div. recit. q.* 6, *p.* 2, *n.* 6 *et* 7, impeditum ex aliqua dictarum causarum, si possit dicere partem notabilem, ad id teneri, alias ad nihil. Denique, si quis careret Breviario, quo uti solet, v. g. Romano, tenetur legere aliud, quod habere potest, quia per utrumvis impletur substantia præcepti; Creus., Escob., Dian., *p.* 9, *tr.* 9, *R.* 25.

« V. Dispensatio, quam sine causa, solus Papa dat valide, cum causa Episcopi : et sic Subdiaconum, qui ex dispensatione Pontificia duxit uxorem, hoc ipso liberari ab onere Horarum, contra Bon. et Azor. docent Sanch., *de Matrim.*, *l.* 7, *d.* 8, Dian., *p.* 8, *tr.* 3, *Res.* 34. »

ADDENDA.

1218 *Quæst.* 191. — *An qui non potest recitare totum Officium, teneatur ad partem, quam potest?* R. affirmative, ut colligitur ex damnatione hujus 54 : propos. facta ab *Innoc. XI Qui non potest recitare Matutinum et Laudes, potest autem reliquas Horas, ad nihil tenetur, quia major pars trahit ad se minorem.* Circa hanc propositionem sunt hæc notanda :

1219 § 1. Falsitatem hujus propositionis damnatæ recte ostendunt Carden. *in* 2 *crisi*, *d.* 33, et Ills. *t.* 5, *n.* 41, quia singulæ Horæ per se continent distinctam integram orationem, quæ potest dici separatim ab altera, deinde quia qui non potest solvere totum debitum, tenetur ad partem divisibilem, quam potest : ergo similiter hic præterea qui ordinatur hora 12, tenetur ad Vesperas et Completorium, licet non teneatur ad reliqua, uti communiter tenent omnes. Denique qui caret Breviario vel est cæcus, et scit Primam vel Completorium memoriter, tenetur ad hoc, ut etiam communiter tenent omnes, et dicetur, *n.* 1230; ergo similiter hic. Hinc qui non potest Matutinum, potest autem Laudes, tenetur ad has, etiam dato, quod Matutinum et Laudes constituant unam Horam, quia communiter censentur veluti duæ Horæ; Laudes enim libere dividuntur a Matutino, et in se seorsim habent formam unius integræ Horæ, Carden. *n.* 37, addens, *n.* 42, eum, qui in officio trium Nocturnorum non posset recitare nisi unum, teneri ad hoc unum, quia singula Nocturna sunt materia dividua etiam pro choro, et considerantur ad modum unius Horæ, præsertim cum in Paschate et Pentecoste totum Matutinum constet unico Nocturno.

1220 § 2. Qui non potest orare majorem partem unius Horæ, uti si ex Prima Dominicæ essent lacerata duo folia ; Suar. *de Horis c.* 28, *n.* 26, docet non esse obligationem illam partem exiguam recitandi. Idem dicunt Sanch. *in Dec.*, *l.* 1, *c.* 19, *n.* 8; Castr., *t.* 7, *d.* 2, *p.* 6, *n.* 7; Tamb., *in Dec.*, *l.* 2, *c.* 5, § 8, *n.* 10; Dian., *p.* 2, *tr.* 12, *res.* 43; Sporer, *in Th. sacram. de Horis, n.* 174, si pars notabilis omitti deberet, ut si in Matutino trium Nocturnorum non haberes Lectiones et responsoria, haberes autem psalmos ; addit Stoz., *t.* 1, *p.* 3, *n.* 407, si in Matutino feriali haberes psalmos sed non lectiones; item si haberes omnes psalmos omnium Horarum, non autem Hymnos, Capitula et orationes, quia sine illis non videtur esse forma et substantia talis Horæ a S. Pio V, præscripta, et hanc rationem judicat esse probabilem Carden. licet *n.* 20, ipse cum Gob., *in Exp.*, *tr.* 5, *n.* 622, aliisque merito dicat oppositum esse probabilius, cum non ostenda-

tur sufficiens fundamentum dicendi, quod Ecclesia ejusmodi Horam præcipiat per modum unius orationis indivisibilis, partes autem illæ retineant rationem notabilis orationis. Hinc Laym. et Ills supra valde probabiliter dicunt, si quis possit recitare, quantum sufficit ad materiam peccati mortalis, sive quantum est una parva Hora (secundum dicta, *n.* 1202) esse ad hoc obligationem; si autem sit minus, dicit nequidem sub veniali recitandum, quia seorsim non censetur æstimabilis ad finem a lege intentum.

1221 § 3. Si quis non habeat majorem partem Officii hujus diei, putant Ecob., Tamb., supra, *n.* 402, non teneri supponere aliud Officium, quia Ecclesia præscribit suum cuique diei Officium, nec scitur, quod obliget ad immutandum : sed dicendum est cum Gob., Spor. et aliis teneri orare, saltem ex communi, vel Officium simile, quia præceptum orandi est in possessione, et secundum dicenda, *n.* 1250, valde probabile est cum tali immutatione impleri substantiam præcepti.

1222 § 4. Hactenus dicta valent, non solum respectu beneficiati, qui forte ex justitia tenetur recitare, sed etiam respectu illorum, qui ex sola religione obligantur ad orandum, est enim pro omnibus eadem ratio. Carden. *n.* 16, contra Filgueram.

1223 *Quæst.* 192. — *Quid præterea notandum sit circa excusationem ob infirmitatem? R.* seqq. § 1. Qui ob infirmitatem non potest recitare totum, et dubitat, an possit partem, secundum Suar., Sanch., Laym., *l.* 4, *t.* 1, *c.* 6, *n.* 2 : Carden., *in* 2 *crisi*, *d.* 33, *n.* 19; Neuss., apud Gob., *t.* 5, *n.* 732 *in append.* ad nihil tenetur : quod Ills. *t.* 5, *d.* 165, dicit non improbabiliter posse sustineri, quia in ejusmodi dubiis vix attingi potest punctum obligationis, et ne scrupulis aperiatur via, consuetudo legem interpretatar, ut sic dubitans censeatur liber, et quamvis possessio videatur esse pro præcepto, tamen putant id non obstare ob adjunctum periculum gravis nocumenti, uti insinuabitur *n.* 1225, et maxime hic valet, quia simul adesset perplexitas, ex qua homo non posset se expedire, cum sit æque periculum nocendi valetudini, quod illicitum est, quam transgrediendi præceptum orandi.

1224 § 2. Sanch. *in Cons. l.* 7, *c.* 2, *d.* 45, *n.* 4; Tamb. *in Dec. l.* 2, *c.* 5, § 8, *a n.* 13; Stoz. *l.* 1, *p.* 3, *n.* 402; Gob., *n.* 471, et alii docent, si æger ex recitatione Horarum verisimiliter credat aliquam cruditatem stomachi, vel capitis gravationem, vel virium lassitudinem, vel etiam febrim tardius remissuram, excusari ab Horis, quia hujusmodi damna, quæ in corpore sano sunt levia, in ægroto sunt gravia; hinc *clericus*, 2, *dist.* 91, pro legitima causa non orandi habetur inæqualitas corporis, quæ non sonat morbum gravem; unde inquirunt iidem Auctores cum Pelliz., *t.* 1, *tr.* 5, *c.* 8, *n.* 116, licet tales infirmi bonam diei partem confabulationibus expendant, atque etiam libros recreationis causa legant; inde non sequitur teneri ad Horas, quia sermones et lectiones illæ afferunt ægro recreationem, nec morbus inde ingravescit, sed potius levatur : e contra recitatio Horarum est res seria et ex sua natura gravat caput ac molestiam affert, unde etiam postquam febris infirmum deseruit, dum adhuc vires sunt imbecilles et homo convalescit, potest ad aliquot dies differre recitationem, quia illa imbecillitas adhuc censetur infirmitas, nec verisimile est, quod Ecclesia post tot labores neget eam requiem ægro; hinc etiam fieri poterit, ut quis prius celebret Missam quam oret Horas, ut cum aliis Sanch. Tamb., Stoz., *n.* 402. Gob., *n.* 715 et alii.

1225 § 3. In. dubio, an morbus sit gravis an levis, aut an recitatio sit allatura grave nocumentum vel non, standum est judicio Medici vel Superioris, aut, in horum defectu, alterius viri prudentis; Silv., Sot., Sanch. aliique cum Pelliz., *n.* 115. Aut etiam stare potes opinione propria, inquit Gob. *n.* 474, si sis ita prudens, ut per te possis de talibus ferre judicium. Si autem nec illi nec tu possitis solvere dubium, sed illud permaneat, Suar. dicit esse obligationem recitandi, quia præceptum est in possessione, sed Bon., Castr. *t.* 7, *d.* 2, *p.* 6, *n.* 10; Neuss. Stoz., supra et alii dicunt te non obligari, quia quando periculum, an illa recitatio sit graviter nocitura, est certum, Ecclesia non obligat, cum non obliget ad exponendum se certo periculo; et hoc probabile esse dicit Tamb. *l.* 1, *c.* 9, § 7, *v. Horæ Canonicæ, num.* 2, quod confirmari potest ex dictis *n.* 1223.

1226 § 4. Si quis ob infirmitatem non possit recitare debito tempore, possit autem alio, v. g., si a prandio laboret quartana, mane autem sit liber, aut e contra, putant Canus, Henriq. Caram., aliique eum non teneri anticipare, vel postea supplere Horas respondentes illi tempori, quo ægrotat, quia obligatio anticipandi vel supplendi videtur tum tantum esse, quando impedimentum est ex nostra libertate : hanc sententiam dicunt esse probabilem Sanch. *d.* 43, *n.* 7; Less., *l.* 2, *c.* 37, *n.* 43;

Dian *p.* 4, *t.* 4, *R.* 10; Bonart., Gob., *n.* 711; Spor., *n.* 172; sed probabilitatem non video, ideoque opposita absolute tenenda est cum Castr. *n.* 16; Pelliz., Tamb., *n.* 20; Stoz., *n.* 409. Ratio est manifesta, quia quod oretur hoc vel illo tempore, est circumstantia accidentalis tantum, obligatio autem orandi totum Officium incipit a media nocte et durat per singulas partes diei naturalis usque ad alteram mediam noctem.

1227 § 5. Magna lassitudo, v. g., per longum iter, faciens ut sit impotentia moralis recitandi, comparatur infirmitati ac similiter excusat : uti notant Cotoni Neuss. Stoz. *n.* 402. Raro tamen erit tanta, ut impotentiam moralem afferat.

1228 *Quæst.* 193. — *Quid addendum sit circa excusationem ob occupationes aliasque causas*? *R.*

§ 1. Occupatio studii secundum se non excusat, nisi hic et nunc sit necessarium nec compossibile cum Horis; hinc Alexand. VII damnavit hanc 21 prop. *Habens Capellaniam collativam aut quodvis aliud beneficium Ecclesiasticum ; si studio litterarum vacet, satisfacit suæ obligationi, si Officium per alium recitet ;* falsitas autem illius propositionis inde patet, quod obligatio recitandi sit personalis, adeoque non possit committi alteri. Studium autem in hac damnatione ponitur exempli causa, et idem est de alia simili occupationes.

1229 § 2. Caram. docet eum, qui ex officio, v. g., in scribendo, in Confessionibus audiendis occupatus est per 12 horas diei naturalis non teneri illo die recitare Officium canonicum, sed oppositum est certum, cum supersint 12 horæ, Card. *in* 1 *crisi, d.* 32.

1230 § 3. Si quis careat Breviario, vel sit cæcus, sciat autem de memoria magnam partem officii, Sotus dubitat, an teneatur recitare : et non teneri dixerunt aliqui apud Sanch., *in Cons. l.* 7, *c.* 2, *dist.* 46, quia beneficium memoriæ habet se sicut privilegium, quo nemo tenetur uti ; sed oppositum recte docent Nav., Suar., Bon., Valent., Az., Sanch., Less., Castr., Card., *in* 2 *crisi d.* 33, *n.* 36; Gob., *in Exp. T.* 5, *n.* 717; Ills. *t.* 5, *n.* 41, et videtur certum, quia sola impotentia physica vel moralis excusat, qualem iste non habet : dari autem aliquando, saltem indirecte obligationem utendi suo privilegio, dictum est *l.* 1, *num.* 847.

1231 § 4. Si quis non possit orare nisi cum socio, putant Joan., Sanch., Dian., Tamb., *n.* 11 ; Stoz., *n.* 403, non teneri adhibere socium : quod tunc dicunt esse verum Less., et Garz., si non sit solitus orare cum socio : sed oppositum tenendum est cum Nav., Suar., Az., Bon., Rodriq., Valent., Regin., Sanch., Castrop., Gob., *n.* 712 ; Spor., a *n.* 175 ; Ills., supra, quia sic potest impleri præceptum, neque hoc medium est difficile vel extraordinarium, cum fiat ordinarie in choro, et etiam dicam alibi, alioquin etiam dicam eum non teneri orare, qui non posset sine conspicillo. Non teneor tamen cum magno sumptu conducere socium, id enim esset onus extraordinarium, uti recte Ills.

§ 5. Si quis damnetur ad triremes, multi 1232
cum Tamb., *in Dec. l.* 2, *c.* 5, § 1, *n.* 4, dicunt non teneri ad Horas, tum quia Ecclesia non censetur ei velle supperaddere hoc onus, tum etiam quia Breviarium non potest decenter ab eo tractari. Oppositum tenent alii multi apud Gob., *n.* 731, et Dian., *p.* 2. *t.* 12, *res.* 40, quia cum decenter possit et sæpe debeat orare Deum, non est cur absolvatur a Breviario, quandiu legere potest, nisi Ecclesia eum liberet, de quo non satis constat. Si tamen alicui intimata sit sententia mortis, excusari pro tribus diebus ante exsecutionem docent Tancredi, Tamb., § 8, *n.* 5 ; Gob., *n.* 709, quia illa mortis propinquitas parit perturbationem æquivalentem infirmitati, et utilius per alia exercitia devotionis se disponit ad mortem. An et quomodo excuset tenuitas fructuum Beneficii, dictum *n.* 1119.

Quæst. 194. — *Quid specialiter sit addendum* 1233
circa dispensationem ab Horis? Resp. Hæc pauca. Dispensatio Papæ excusat etiam beneficiatum, licet supponamus eum ex justitia teneri orare, uti habet communis cum Gob., *in Exp. t.* 5, *n.* 729. Deinde ubique jam usu receptum est, ut Episcopus etiam jam hic cum causa dispenset ad breve tempus ; Tamb., *in Dec. l.* 2, *c.* 5, § 8 *n.* 24. Quod etiam de Vicario Episcopi asserit Gob., *n.* 714 *et* 729 ; causa autem est, si dubitetur de morali impotentia orandi. Etiam Superiores Ordinum possunt dispensare cum sibi subditis ; Tamb., Gob., *n.* 730. Et specialiter potest Generalis Societatis JESU, ac alii, quibus ille committit, commutare obligationem infirmorum in aliud opus pium, seu orationem leviorem, uti refert Ills., *t.* 5 *n.* 42.

Quæst. 195. — *An et quomodo licitum sit* 1234
ponere aliquid possibile cum recitatione Horarum? R. De hoc videri potest Gob. *in Exp. t.* 5, *n.* 732. Et cum proportione hic applicanda sunt illa, quæ diximus *l.* 1, *a n.* 782 *et l.* 3, *p.* 2, *a n.* 1334.

1235 *Quæst.* 196. — *Quid agere debeat, qui dubitat, an recitarit aliquam Horam, vel an aliquid omiserit?* Resp. Præter illa, quæ habet Busemb., *n.* 1237 referendus, adde seqq.

§ 1. Si nullam habeat conjecturam, quod orarit, debet orare, quia præceptum est in possessione. E contra qui habet rationem aliquam vel conjecturam, quod dixerit hanc vel illam Horam, male facit repetendo, quia aperit viam inanibus dubiis et scrupulis, ita cum aliis Laym., Sanch., *in Cons. l.* 7, *c.* 2, *d.* 34; Ills. *t.* 5, *n.* 40, quod magis valet de scrupuloso, de quo dicetur a *n.* 1350.

1236 § 2. Causa prudens repetendi Horam aut illius partem non est, quod non meminerit se dixisse, et habeat conjecturam, quod dixerit, v. g. quia communiter nihil solet omittere aut transilire, non solet orare posteriorem Horam nisi orata priori, scit autem se posteriorem orasse, reperit signum, quod ponere solet, quando oravit Horam, scit se incepisse Horam et postea invenit se in fine etc. Ratio est, quia possessio tunc est pro ipso, certus enim est se solere Officium recitare, aut se hoc Officium recitasse, incertus, an partem omiserit, sed cum communiter non transiliat Horam nec aliquid omittat, prudenter supponit se nec jam transiliisse vel omisisse; ita Nav., Azor., Suar., Fill., Bon., *de Horis d.* 1 *q.* 6, *p.* 3, *n.* 12; Tamb., *in Dec. l.* 2, *c.* 5, § 3, *n.* 9; unde etiam Naa., Bonart., Sanch,, *supra*, Laym., *l.* 4, *t.* 1, *c.* 5, *n.* 11; Gob., *in Exp. T.* 5, *n.* 621; Ills., *supra*, Burg. *cent.* 3, *cas.* 63; Pell., *t.* 1, *tr.* 5, *c.* 8, *n.* 99, dicunt talem male facere, si repetat, ob rationem ante datam. Addunt Tamb., et Gob., circa omissionem partis, quamvis haberet rationem probabilem judicandi se omisisse talem partem, adhuc tamen non teneri repetere, nisi moraliter certo constet, quod omiserit, quia ratio illa, quod quando cœpit, communiter non omittat: prævalet omni alteri contrariæ rationi, quæ sit probabilis tantum, secundam illam regulam, quod ex communiter contingentibus sit prudens præsumptio.

ARTICULUS IV.

Quomodo recitandæ sint Horæ.

1237 « Resp. I. In recitatione Horarum sequentes circumstantiæ sunt servandæ: 1. Ut recitentur juxta præscriptum Breviarii Romani, jussu S. Pii V editi, saltem publice. Excipe Religiosos, qui habent peculiare Breviarium Ordinis, et Ecclesias, quæ 200 annis ante institutionem Breviarii per S. Pium V peculiare habuerunt: eæ enim sine consensu Episcopi illud immutare non possunt. Privatim tamen omnibus, etiam Regularibus probabile est licere, ex consuetudine, uti Romano, uti docet Less., *l.* 2, *c.* 37, *d.* 12; Rod., et Sa *v. Horæ*, Bon., *t.* 1, *de divin. off. recit. d.* 1, *q.* 3, *p.* 1, *n.* 1 *et* 2. Adde, quod, qui eo utitur, nequidem in choro obligetur ad spalmos pœnitentiales, graduales, officium defunctorum (excepto die animarum) Officium tamen B. V. in choro recitari debet, ubi est consuetudo. Ita Fill. et Bon., ex Bulla S. Pii V et Clem. VIII. Item tenetur ad Litanias diebus Rogationum, tum quia sunt pars officii eo die, tum quia peculiaris de ea re est Constitutio. Ita Bon., *l. c.* ex Fill. Etsi contrarium probabile esse dicat Dian., *p.* 2, *t.* 12, R. 42, ex Vasq., item Escob., *t.* 5, *E.* 6, qui tamen a sententia Vasquii recedit. *Vide eumdem c.* 3 *et* 5. Quod si autem ex inadvertentia vel necessitate, v. g. quia lectiones de festo nullas habes, Officium mutes, ita ut dicas de feria, quando erat dicendum de Sancto, vel contra, nullum erit peccatum, nec obligatio repetendi, licet consultum sit repetere ea, quæ ad proprium Officium pertinent: si vero studio idem mutes, aliud sentiendum videtur, cum ratio non sit eadem. Quanquam quod eo casu venialiter tantum preces, nec tenearis repetere, vel restituere quidquam, eo quod substantia præcepti sit impleta, probabile esse censeant Escob., *c.* 5, Dian., *R.* 3. Item Cajet. Silv. Binsf. Az. Valent. Less. Fill., et citati a Bon., *n.* 17, et Dian., *l. c.* contra alios multos, quos citat et sequitur Barb.; Laym. vero *l.* 4, *t.* 1, *c.* 5, *n.* 4, cum Suar. limitat, nisi per fraudem, quasi multo longius in multo brevius, v. g. paschale mutetur (licet Caram. apud Dian. *p.* 7, *tr.* 11, *R.* 6; contra communem sentiat, etiam sic præceptum impleri, et venialiter tantum peccari) aut idem pro libito toto anno dicatur: quia est gravis inordinatio, v. Trull. *t.* 1, *l.* 1, *c.* 7, *d.* 14, *n.* 11, ubi docet, eum, qui per errorem legit hodie de Sancto, qui cras v. g. colitur, posse cras legere de Sancto, qui hodie celebratur, ne is hoc anno omittatur; imo ita faciendum esse vul *Quintan. t.* 8, *sing.* 10. Verum contrarium rectius tenet Villalob. eo quod præstet semel, quam bis errare: idque multis bene confirmat Lug. *Res. Mor. l.* 5, *d.* 8. Similiter eum, qui per

errorem vel oblivionem de festo duplici vel semiduplici non recitavit die proprio, posse de eo legere primo die non impedito 9 lectionum officio, docet idem Quintan. *s.* 9, esse probabile. Verum et hoc merito rejicit Lugo, *l. c.* et ipse Quintan. contrariam sententiam agnoscit probabiliorem. Denique qui in aliquibus Horis erravit (legendo v. g. de feria, quando erat de festo, vel contrat) agnoscens errorem, non debet eum continuare, sed reliquas Horas legere juxta Officium eo die currens, ut in iis saltem conformet se toti Ecclesiæ vel communitati, cujus est pars, et observet legem, quando potest, Lugo, *l. c.* »

» II. Pronuntiatio vocalis exterior; ea enim est de substantia præcepti. Et si quidem cum socio legis (quod recte fit et est conforme primæ institutioni Ecclesiæ, ac publico orandi ritui, estque licitum, etiamsi is ad ea non obligetur, nec interius attendat; Bon., *p.* 2, § 1), ea pronuntiatio adhibenda est, ut ab eo exaudiri possis, eumque audire vicissim; Sa tamen *v. Horæ*, putat satisfieri, etsi quædam non percipias, quæ a socio dicuntur; neque ideo aliquid scrupulose repetendum esse. Si vero solus legas, ita legendas esse, ut audire te ipsum possis, docent Regin. et Suar. sed probabile est id non requiri, cum Ecclesia id non præcipiat, ut docent Az., *p.* 1, *l.* 10, *c.* 11, *q.* 4. Bonac., et Dian., *res.* 11, admittitque Fill. *tr.* 23, *n.* 137, pro scrupulosis. Si plures duobus recitent officium simul, non debet unus unum, alter alterum, tertius tertium versum recitare, sed alternatim facto duplici tantum choro, sive plures sint ex una parte, sive pauciores, quia sic habet usus et praxis Ecclesiæ. Secus est de lectionibus, quarum primus primam, secundus secundam, tertius tertiam recitat (imo alicubi consuetudo permittit, ut omnes ab uno recitentur) aliis audientibus; Bonac., *q.* 5, *p.* 2, § 1, *n.* 10, ex Suar., Azor., et Laym., *n.* 9, addens etiam satisfacere eum, qui lectiones, vel orationes, vel capitula, vel responsoria tantum audit, et non recitat. Vide Bonac., *l. c.* Trull., *d.* 16, *n.* 17.

» III. Pronuntiatio integra, sine syncopa et abbreviatione verborum et syllabarum, et absque præcipitantia; Bon., *q.* 3, *p.* 2, § 1. Ex hoc tamen defectu in publico facilius peccari potest mortaliter, ratione scandali, et severioris præcepti Ecclesiæ, quam in privato; Azor., et Fill., *n.* 208, 209; Escob., Dian., *p.* 2, *tr.* 12, *R.* 23, ubi addit : 1. Eum, qui cum tali, qui ultimas syllabas abscindit, recitat officium, satisfacere officio suo, nec teneri repetere. 2. Quando in cantu, propter nimiam celeritatem et abscissionem syllabarum, (vel alia de causa) audientes non possunt verba percipere et attendere, ordinarie tantum esse peccatum veniale, neque obligari ad iteratam recitationem Officii, nisi adsit contemptus, vel grave scandalum, seu notabilis corruptio, et deformatio verborum, in toto cantu. V. Dian., *l. c.* Silv., et Trull., *n.* 4, ubi ex Nav., Azor., Less., et Palao, *tr.* 7, *disp.* 2, *punct.* 3, *n.* 9, negant satisfacere eos, qui cum sociis recitant ita festinanter, ut nondum expletis a socio versiculis, ipsi incipiant, quia pars, quæ anticipatur, non communicatur cum socio, qui eam audire nequit. Excusant autem ex Nav., Sa, et Suar., surdum, qui alios in choro canentes non intelligit, nec sequi potest.

» IV. Pronuntiatio continuata unius Horæ : si autem interruptio notabili tempore sine causa fiat, erit tamen veniale tantum, ut ait Fern., Laym., *n.* 7, et Less., *d.* 10, quia singuli psalmi suam completam significationem habent : si justa ex causa fiat, nulla culpa erit, nec repetenda priora. Quod verum est, etiamsi animo repetendi interrupisses : consilii tamen est, si interruptio longa esset, repetere ab initio psalmi vel nocturni : imo probabile est, nocturnos singulos separatim, saltem intra trium horarum spatium dici posse, (quod certum videtur, si justa causa concurrat) quia secundum quosdam antiquitus ita fiebat, ut docent Fill., *c.* 6, et Bon., *p.* 3, *n.* 11 *et* 12; Escob., etc. Addit Quint., *s.* 3 lectiones, si tres sint sive novem, posse absque culpa gravi, sine causa, et cum hac, absque ulla culpa dividi a psalmodia ejusdem Matutini. Divisio autem Matutini a Laudibus, non dicit interruptionem Officii; unde privatim fieri potest sine causa; Dian., *p.* 5, *tr.* 14, *R.* 48, ex Fill. Sanch., etc. Item Trull., *d.* 11, *n.* 6.

» V. Ne invertatur ordo Horarum, absque justa causa; quod si tamen fiat, erit tantum veniale, quia ordo iste saltem extra chorum, non est sub præcepto, nisi secundario et tanquam circumstantia minoris momenti. Quod si autem per inadvertentiam, vel ex justa causa mutes, v. g. ut amico vel ægro, qui tecum legere cupit, satisfacias, nullum erit peccatum; vel si in choro dicantur posteriores Horæ, cum tu necdum dixeris priores, vel si inter orandum advertas te aliquid omisisse, vel priorem Horam nondum dixisse, perges enim, et supplebis in fine. Similiterque si causa vel necessitas instet Horas dicendi, potes dicere Laudes, dilatis lectionibus vel aliquo

simili, quod ad manus non est; V. Bonac., *p.* 4.

» VI. Ut, nisi justa causa excuset, dicantur tempore præfixo a jure, vel consuetudine, quæ nunc obtinuit, ut Matutinum et Laudes, absoluto Completorio in Ecclesia, hora circiter quarta, et secundum Bonac., etiam tertia dicantur : et hieme quidem, media hora ante Solis occasum dici posse, ait Fill., ex communi sententia, cum etiam privilegium quibusdam concedatur, ut hora ante occasum dicant : Quod tamen non est signum, id sine privilegio fieri non posse, quia talia sæpe dantur ad tollendos scrupulos et dubia, quæ sequuntur ex varietate opinionum. Juxta eamdem sententiam non peccabit, ait Bon., qui Primam, Tertiam, Sextam et Nonam, duabus vel tribus horis post ortum Solis dicit, tum quia est moderata et consueta postpositio ; tum quia tempus a jure præscriptum magnam latitudinem, teste consuetudine, habet; erit tamen veniale, Matutinum sine causa ad Vesperum differre, vel ante prandium, sine causa Vesperas et Completorium dicere, quia hæc est, insueta inversio. In Quadragesima autem Vesperæ legi possunt privatim post prandium, cum rubrica Breviarii feria IV Cinerum non imponat præceptum ; Nav., Sanch., Trull., *d.* 18, *n.* 6.

» Dixi, *sine causa* : quia si iter, aliave causa urgeat, secundum Caj. et alios, omnes Horæ mane dici possunt, usque ad Vesperas inclusive. Denique ad vitandum mortale sufficit dici omnes media nocte, usque ad alteram mediam noctem; præterquam quod Matutinum pridie possit anticipari. Quod intra dictum tempus quis Horas non dixerit, peccavit quidem, non tamen tenetur postmodum dicere, quia sunt onus affixum diei ; etsi supplendo possit, secundum quosdam, restitutionem subterfugere, eo quod rependat æquale; Molfes., *t.* 3, *t.* 2, item Major., Palud., Ledesma, etc. apud Henr., *l.* 13, *c.* 13; Bon., *q.* 5, *p.* 2, *n.* 5, ubi dicit, eam sententiam esse probabilem, citatque pro ea Suar., et Fill., sed male, quia hi vel loquuntur tantum de primo medio anno; vel spectato solo jure naturæ, et secluso jure positivo. Expresse autem eam sequitur Quintan., *s.* 6, vocatque veriorem contrariam : Vide Dian., *p.* 2, *tr.* 12, *R.* 24.

» VII. Ut devote, et cum attentione interna, virtuali saltem recitentur, sive ad Deum sit, sive ad sensum verborum, sive, ut ait Caj., ad verba solum. Quam postremam sufficere, recte notat Less., *l.* 2, *c.* 37, *n.* 69, *et seqq.* supposito tamen animo orandi et vacandi Deo; unde attentionem confusam, saltem ad Deum, et ad verba includit, cum alioqui attentio præcise ad sola verba, nihil ab externa attentione differre videatur. Ita communiter contra Nav., Silv., et Kon., qui nullam attentionem internam requirunt, sed tantum externam, quæ excludat omnem actionem incompossibilem cum attentione interna, licet animo voluntarie inter ea distraharis. Quæ sententia secundum Laym., *n.* 10, et Less., *n.* 3, non est improbabilis, et utilis tum scrupulosis, tum Confessariis, ne beneficiatis sine attentione Horas recitantibus, imperet restitutionem fructuum, partim ob Doctorum auctoritatem, partim, quod hoc præcepto tantum materiales quædam preces, earumque externa pronuntiatio (per quam, sicut per hymnos organo cantatos, a Deo aliquid Ecclesia potest impetrare) præcipi videantur ; devotio vero tanquam finis præcepti extrinsecus ad ejus substantiam non pertineat. Verum nostra sententia est communior, et probabilior, et probatur: sine attentione enim interna, nulla est oratio : ergo hoc ipso quod sub mortali ad orationem obligaris ; sub mortali item ad aliquam attentionem ex prædictis obligaberis. *Nec refert* quod Ecclesia non possit per se actus internos præcipere : *potest* enim eos præcipere, ut sunt necessarii ad actus externos debite præstandos, ut sint actus virtutis. Quomodo cum possit præcipere Confessionem, potest etiam contritionem. Dixi, *Cum attentione interna, virtuali saltem* : etsi enim melior sit actualis, sufficit tamen virtualis, quam Bon. et alii communiter dicunt manere ex auctuali, quandiu non revocatur expresse vel tacite per distractionem voluntariam vel actionem cum debita attentione incompossibilem. Unde licet involuntarie distraharis, virtualiter tamen attendis: 1. Si in genere intenderis Officium dicere modo consueto, vel animo laudandi Deum vel satisfaciendi tuo muneri. 2. Si cum confusa aliqua apprehensione et proposito, opus consuetum faciendi recites. V. Bon., *q.* 3, *p.* 2, *n.* 21, *et seqq. Ex dictis resolve :*

» I. Is qui dubitat ob evagationem mentis, an aliquid omiserit, si probabilem conjecturam habeat se dixisse, vel quia proposuit initio attendere, vel quia se reperit in fine, v. g. psalmi, præsumere potest se dixisse, si ex libro vel memoria ceteroqui non errare solita, dixit : proindeque melius erit, si non repetat, ad vitandas anxias consuetudines, et scrupulos, et ut totum Officium sine perturbatione

decurratur. Ita Binsfeld., *c.* 11, *d.* 13; Laym., *l.* 4, *t.* 1, *c.* 5, *n.* 11.

» II. Qui sponte distractus nullam harum attentionem habuit, graviter peccavit, teneturque secundum sententiam communem Horas repetere, nec fructus facit suos, quia non fecit opus præceptum, quod erat, ut devote oraret; Sot., Nav., Reg., Fern., Suar., Bon. et Trull., *l.* 1, *cap.* 7, *dec.* 17, *n.* 6, ubi ex Nav. addit, non excussari a mortali eum, qui recitationem Horarum ita differt, vel ita se componit, ut advertat se sommo præoccupandum, v. g. si Completorium vesperi reservet dicendum in lecto, sciens se tunc somno solere obrui. Quidam tamen Doctores paulo ante citati negant eo casu necessariam esse repetitionem, eo quod substantia operis sit impleta, absque circumstantia devotionis. Multoque magis ac probabilius iidem negant obligationem restitutionis, eo quod ad illam tantum teneantur, qui officium omiserunt, non qui distracte dixerunt; vide Bon. *l. c,* Less. *n.* 68; Laym. et Dian. *t. de Horis R.* 1 *et* 2; Escob. *t.* 5. *Ex* 6, *c.* 3, *n.* 62.

» III. Cum recitatione Officii conjungere actiones, quæ notabiliter non impediunt (v. g. induendi, abluendi) veniale si fiat sine causa alias nullum : Escob. *c.* 7. Qui vero advertenter occupat se aliqua re incompossibili cum attentione interna, v. g. scriptione, lectione etc. graviter peccat, et præcepto non satisfacit; atque ideo tenetur repetere, Nav. Suar. Trull. *n.* 7, V. infra *l.* 5, *c.* 2, *dub.* 7. [1]

ADDENDA.

1238 *Quæst.* 197.—*Qua lingua recitandæ sint Horæ?* Respond. Quoad substantiam satisfit, si recitentur hebraica, græca, vel latina, uti tenent omnes, teste Hurt. *de Resid. t.* 1, *R.* 7, *subres.* 7; quia hæ linguæ sunt doctrinales. Peccari tamen apud nos venialiter putat Castr. *t.* 7, *dec.* 2, *p.* 2, *n.* 14, et addit fore mortale, si fiat aliquoties, quia est contra Ecclesiæ latinæ consuetudinem : Hurtad. innuit tunc peccari venialiter si ob defectum intelligendæ desit perfecta expressio. Quod attinet ad linguas alias, putat Hurt. non peccare eum, qui recitat lingua vulgari, ubi Biblia vulgaria permittuntur, quia adhuc quoad substantiam est eadem oratio, nec invenitur expressa prohibitio Ecclesiæ circa hoc, qualis tamen est circa Missalia et Missas, ne lingua vulgari imprimantur.

1239 *Quæst.* 198. — *Ex quo Breviario Officium sit recitandum?* Respond. § 1. Ex proprio suæ diœcesis, aut sui Ordinis, vel si utatur Romano, ex illo, quod recognovit Urb. VIII. Putat tamen Tamb. *in Dec. l.* 2, *cap.* 5, § 2, *n.* 3; aliquem adhuc posse recitare ex antiquo S. Pii V, vel Clementis VIII, quia Urb. expresse addit in Bulla : *Nolumus tamen his litteris Breviaria, et alia prædicta, quæ impressa sunt hactenus, prohiberi, sed indemnitati omnium consulentes, tam typographis, et bibliopolis vendere, quam Ecclesiis Clericis aliisque, retinere, atque iis uti Apostolica benignitate permittimus, et indulgemus.* Unde non video, cur dubitet Gob. in *Exp. tract.* 6, *num.* 601, *in append.* dicens, quod Urbanus graviter vetet, ne hymni etiam privatim dicantur, nisi correcti, id enim non vetat, sed tantum vetat, ne in posterum edantur incorrecte, et si edantur post 25. Januarii 1631, hoc ipso prohibet. [2]

1240 § 2. Nov. Rodriq. et Bonart. *l.* 2, *cap.* 12, *n.* 2, dicunt posse aliquem, v. g. Monachum, scienter dicere Matutinum ex Romano, reliqua ex proprio Breviario, sed Gob. *n.* 598, merito contradicit, quia sic fit confusio contra formam orandi præscriptam · si tamen quis habeat duo beneficia in diversis diœcesibus, potest,

1 Ex decreto S. C. Indulg. 26 jul. 1855 approbatum a Pio IX, oratio *Sacrosanctæ flexis genibus* recitari debet ut lucrentur indulgentiæ, excepto infirmitatis casu.

2 Citra concessionem Pontificiam Utendum est Breviario Romano S. Pii V, a Clemente VIII et Urbano VIII recognito. S. Pius V anno 1568 Ecclesias occidentales ad Breviarium Romanum adstrinxit, quod præ manibus jampridem fere omnes habebant, iis exceptis quæ ducentis ab hinc annis certa utebantur Liturgia, et excepta parte quadam Medionalensis Ecclesiæ. Istæ Ecclesiæ exceptæ, de consensu episcopi et capituli Pianum Breviarium sumere poterant; vel suum retinere, retinere aut non mutare ut pluries a S. Congregatione declaratum fuit, notanter in *Cenomanensi* 10 jan. 1852, in Bisuntina 28 aug. 1856, etc. Pii V constitutiones in suo robore permanere declaravit Sancta sedes, unde Breviario Romano utuntur omnes diœceses et sic in unitate orantes oneri satisfaciunt canonicas horas legitime recitandi. Cfr Suarez et salm. de Horis; Reginald, Praxis fori l. XVIII, c. 5; Peyronet, manuel du Brev. 1, p. 57, et innumeros alios. — Notandum est per aliquot annos an quibus dans locis privata pullulasse Breviaria quod dolebat Benedictus XIV *de Serv. Dei* l. 4, p. 2, c. 13, et Indice confixum fuisse, 27 apr. 1701, opus in quo asserebatur episcopum Breviarium pro fabricare sua Diœcesi posse. — (Edit.)

ubicunque sit, uti vel Romano, vel proprio alterutrius Diœcesis, quo volet : imo secundum Neuss. potest partim ex uno, partim ex altero sumere, v. g. Lectiones proprias ; et hoc probabile esse agnoscit Gob. *n.* 599, quia per id non fit confusio.

1241 § 3. Plures cum Tamb. *n.* 33, dicunt eum peccare mortaliter, qui obstrictus, et potens recitare more Romano, vel Diœcesis suæ, recitat, etiam unico die, more alienæ diœcesis, quia S. Pius V, dicit expresse eum non satisfacere, *qui suæ Ecclesiæ orandi formam non custodit.* Negant tamen hoc Navar. Regin. aliique cum Dian. *p.* 2, *t.* 12, *Resol.* 10, quia hæc videtur esse parva mutatio, unde si quis obstrictus recitare more suæ Ecclesiæ recitet privatim uno, vel altero die, imo secundum Sa si recitet quandocunque volet more Romano, non peccat, quia conformat se Ecclesiæ omnium Matri, Tamb. supra. De Religiosis tamen plerique id negant cum Tamb. *n.* 38, contra Dianam supra, quia hi vi professionis suæ tenentur ad ritum sui Ordinis, abstrahendo ab omni diœcesi. An vero possit Religiosus, verb. gr. Carmelita, aut alius Sacerdos sæcularis recitare ex Breviario Benedictino, dissentiunt Dian. *p.* 7, *t.* 11, *Resol.* 8, et Caram. *in Theol. fund. a n.* 2505, et iterum *a n.* 2513. Item si non haberet nisi Breviarium alieni ritus, verb. gr. Carmelita Benedictinum, an teneretur ex hoc orare, fuse discutit Gob. *a n.* 603, et iterum *n.* 624, qui cum aliis negat teneri, sed probabile est teneri, quia videtur adhuc implere substantiam præcepti.

1242 § 4. Quamvis Urban. VIII, statuat nemini licere Breviarium etc., in posterum imprimere, nisi facultate in scriptis accepta a locorum Ordinariis, cujus facultatis exemplum etiam initio, vel fine vult adjici, prohibens Breviaria impressa sinè prædicta facultate, tamen Breviaria, quæ ista non habent in se impressa, non videntur ideo esse prohibita ; nam pœna prohibitionis tantum imponitur Breviariis, sine facultate Ordinarii impressis, ex hoc autem, quod omittatur testimonium, vel impressio illius facultatis, aut etiam Bullæ Urbani, non sequitur esse impressa sine facultate, imo si præferant titulum, Breviarium etc. Urbani VIII, auctoritate recognitum, et edita sint in loco Catholico, præsumendum est adfuisse facultatem, quia imprimens præsumi non potest id sub gravibus pœnis injunctum neglexisse, aut certe dicendum est Bullam Urbani in eo rigore non fuisse receptam, aut jam desiisse eum rigorem, postquam Breviaria toties ad normam primæ impressionis Romanæ sunt recusa [1].

Quæst. 199. — *Quale Officium sit recitandum?* 1243 Respond.

§ 1. Generatim loquendo recitari debet proprium, id est, ex Breviario, quo tenetur orare, et de die, qua ora, et eo ritu, qui præscribitur. Ritus duplex, et semiduplex habet utrasque Vesperas : simplex incipit a primis Vesperis in Capitulo, et clauditur cum Nona : similiter B. Virginis in Sabbato : simplex et de Sabbato habent in Matutino psalmos feriales : reliqua sunt festiva, ut in semiduplicibus ; Feria habet totum a Matutino ad Completorium inclusive : Vigilia a Matutinó clauditur cum Nona : de B. Virgine in Sabbato fit semper extra Adventum, et Quadragesiman, nisi occurrat Vigilia 4 Tempora, vel Festum 9 lectionum, aut nisi fiat de Dominica alioquin omittenda. Si Vigiliam comitetur simplex Festum, pridie Vespere totæ sunt de feria cum sola commemoratione Festi, quia cras non erit prosecutio hujus Officii, sed sola etiam commemoratio.

§ 2. Omnis Clericus, sive Regularis, sive 1244 sæcularis existens etiam pluribus annis alibi tanquam advena, potest recitare Officia, quæ recitaret in patria sua [2] verb. grat. de Reliquiis, Dedicatione, Patronis, Suar. Quintanad Gob., *in Expectat.* 5, *num* 635. Si mutet domicilium, potest compensare omissa in priore

1 Ea de re a S. R. C. datum fuit decretum generale juxta mentem « mens est, ut ordinarii locorum pro suo munere invigilent ut denuo non cudantur supradicti Liturgici libri sine attestatione a Pontificiis constitutionibus præscripta, et quoad illos qui hujusmodi attestatione destituuntur et ab anno præsertim 1788 ac deinceps cusi fuere, aliquod exemplar ex supradictis examini probatæ personæ ecclesiasticæ subjiciant. quæ illud conferat cum iis, qui in urbe juxta morem sunt impressi (exceptis tum Breviario anno 1828 typis Contedini ac missali anno 1825 prælo de Romanis cusis, in quibus nonnulla menda irrepserunt), acceptaque fideli relatione revisoris, quando illud adamussinis concordare cum prædictis inveniantur suo clero declarent ipsi ordinarii Breviaria, missalia, etc., illius impressionis perfecta esse adeo ut licite et sine ulla dubitatione uti quis valeat. *Atque ita declaravit et servari mandavit*, die 26 ap. 1834. » Die 27 febr. 1847 *in Brixien.* ad hoc decretum remissum fuit. (Edit.)

2 Imo id decet ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis 67 editionis La Croix, ex quo idem La-Croix, l. 6, p. 2, n. 2069, hoc notaverat. Verum in exemplo Meratii nihil est, unde id *decere* colligatur.

loco, quamvis præterierint in secundo; Gob., n. 649.

1245 § 3. Officia uni Ecclesiæ concessa non possunt per Episcopum extendi ad aliam Ecclesiam, ut decrevit Urban. VIII, apud Stoz., *lib.* 1, *part.* 3, *num.* 390, probabile tamen esse putant Tancredi et Tamb., *in Decal.*, *lib.* 2, *cap.* 5, §. 2, *num.* 35, posse Episcopum, vel Prælatum Regularem dare licentiam recitandi Officium privatim in alio ritu.

1246 § 4. Non licet recitare officium de Sancto, nisi sit in Breviario, S. Pii V vel a Papa, aut S. Congregat. concessum, Stoz., supra. Vide tamen dicenda *num.* 1260. Omnes vero diœcesani licite celebrant omnia Festa, quæ celebrat eorum Ecclesia Cathedralis; Gob., *num.* 659, *in app.* 5, *litt.* M. Et ejusmodi Diœcesana possunt Romano translato recitari etiam a Regularibus exemptis utentibus Romano Breviario; hi tamen non obligantur ad Festa diœcesana, nisi sunt Patronorum et universalia; Castrop., Tamb., *num.* 5, Stoz., *num.* 386. Gob. a *n.* 627.

1247 § 5. Quando permittitur fieri officium aliquod per ditiones subjectas Cæsari, per has intelliguntur etiam Urbes Imperiales, quia de iis dicit Cæsar: *Nostra et Imperii urbes.* Item omnes Provinciæ, Ditiones et loca, quæ proprie sunt feuda Imperii; est enim Cæsar illorum omnium dominus directus; Gob. *litt. R. et seqq.*

1248 § 6. De S. Ignatio recitari potest in Societate JESU sub ritu semiduplici omni septimana extra Adventum et Quadragesimam, die non impedita Festo duplici, vel semiduplici. Docuit quidem Gob., *in append.* 4, non impedire rationem Vigiliæ, nisi Natalis Christi, Epiphaniæ et Pentecostes, sed Sacra Congr. 20 Martii 1706 decrevit id non esse concessum in feriis 4 Temporum, nec in Vigiliis sive cum, sive absque jejunio, nec feria 2 Rogationum, nec in ea feria, in qua secundum Rubricas est reponendum Officium Dominicæ.

Addit tamen Gob., eum, qui non advertisset primo die libero, sequenti, etiam ubi institutum est a Superioribus, ut primo die libero fiat: congruum tamen est, ut si ea septimana sit futurus, expectetur dies etiam a festo simplici liber, ne hoc omittatur: plerique autem in Sabbato non legunt de S. Ignatio, sed de B. Virgine, quamvis etiam tum de S. Ignatio videatur posse legere, cum non excipiatur, sed cultus B. Virginis præferendus est cultui S. Ignatii. De hac concessione circa Officium S. Ignatii vide authenticum scriptum *lib.* 6, *part.* 2, *num.* 576, ubi etiam ad longum refertur, quomodo præterea recitari debeant Officia Sanctorum et Beatorum Societatis JESU.

§ 7. In Bulla beatificationis S. Stanislai 1249
Kostkæ habetur, quod in singulis Ecclesiis Societatis JESU, Missæ de Beato etiam a Sacerdotibus quibuscunque eo die ad Ecclesias confluentibus celebrari et Officium recitari valeat; V. Gobat., *t.* 3, *post num.* 696, *in app. lit. T. et V.* Judicarunt etiam viri prudentes posse Sacerdotem Sæcularem in Templo Societatis legere Missam de S. Aloysio incidente in Dominicam, quia valet regula generalis, quod aliquis possit se accommodare ritui Romano illius loci, in quo est, nec regula distinguit de Sancto, aut Beato. Non poterit tamen talis Sacerdos de eo legere Horas.

Quæst. 200. — *Quid præterea circa mutatio-* 1250
nem Officii sit addendum? R. Ante omnia notandum est decretum S. Congregationis.

« Sacra Rituum Congregatio declaravit et » decrevit non potuisse post Bullam S. Pii » V Breviario Romano, neque posse locorum Ordinarios, tam sæculares, quam Regulares. addere Kalendariis, etiam propriis, » Sanctorum officia, nisi ea duntaxat, quæ » Breviarii Romani Rubricis, vel Sacræ Rituum Congregationis, seu Sedis Apostolicæ » licentia conceduntur: neque propria auctoritate, quovis prætextu, mutare ritum, qui » habetur in Kalendario Romano, seu Rubricis Breviarii, in altiorem ritum, neque » extendere concessa Officia de loco ad locum.

» Item vetuit et prohibuit celebrari per totam civitatem, vel Diœcesim, etiam de cujuscunque Ordinarii auctoritate Festum » cum Officio, eo quod in loco adsit Ecclesia » Parochialis, vel Regularis, vel Abbatialis, » aut aliqua Reliquia; sed tantum in ipsius » Sancti Ecclesia titulari, seu ubi asservatur » corpus, aut insignis Reliquia et non alibi.

» Insignes autem Reliquias declaravit esse, » caput, brachium, crus, aut illam partem » corporis, in qua passus est Martyr, modo » sit integra et non parva et legitime ab Ordinariis approbata.

» De Sanctis Episcopis locorum, Martyribus, civibus et aliis Festis, de quibus in » Kalendario Romano, seu Rubricis Breviarii nihil habetur, uti etiam de Beatis nondum canonizatis, nihil propria auctoritate » constituatur, sed omnino consulatur Sacra » Rituum Congregatio.

» Decretum quoque nuper editum super
» electione Sanctorum in Patronos et impres-
» sum, omnino servetur.

» Et hæc omnia decrevit, statuit et manda-
» vit, innovando pœnas Constitutionis S. Pii V
» respective.

» Facta demum relatione horum Decreto-
» rum Sanctissimo D. N. Papæ Urb. VIII, ea
» laudavit et approbavit, atque ab omnibus
» ubique sub prædictis pœnis servari præce-
» pit, necnon in novis Breviariis de mandato,
» Sanctitatis suæ imprimendis, apponi jussit.
» Præterea notanda sunt seqq. »

§ 1. Certum est non satisfacere, qui pro Officio diei Palmarum recitat Officium Paschale, uti constat ex hac prop. 34 ab Alexandro VII, damnata, *In die Palmarum recitans Officium Paschale satisfacit præcepto.* In illa autem damnatione nihil directe dicitur de ulla alia mutatione ; unde manet dubium, an dies Palmarum ponatur exempli causa, ita ut comprehendat quemlibet, aut saltem similem alium diem, quod videtur probabilis ; vel an intelligatur determinate de ipso die Palmarum, in quo celebratur Passio Domini. Circa alia Officia 18 Auctores inter quos Gavant., Bonac., Tolet. et alii apud Castrop., *tract.* 7, *dist.* 2, *par.* 2, *n.* 17, docent eum, qui scienter mutat Officium hujus diei in aliud, peccare graviter et non satisfacere, quia opus hac die ab Ecclesia præscriptum sunt hi Psalmi, hæ lectiones, etc., et forma tali die determinata a S. Pio V, est præscripta veluti substantia rei præceptæ, uti argumentatur Stoz., *lib.* 1, *par.* 3, *n.* 388 *et* 397. E contra docent Auctores facile 50, viri sapientia et pietate celeberrimi, inquit Gob. *in Exp. t.* 5, *n.* 869, inter quos magis nominati communiter recensentur 34, 17, dicit se inspexisse Gob. *n.* 861, videlicet S. Anton., Silv., Cajet., Sot., Tabien., etc. Et post Bullam S. Pii V. Zerol., Sa, Graff., Azor., Less., Becan., Caram., Dian., Leand., Binsf., qui id doceant, qualecunque sit Officium, in quod mutetur. Accedunt nunc recenter Du Bois *ad propos.* 34, *damnatam* et Carden. *in* 1 *crisi*, *dist.* 33, *n.* 42, qui dicunt hanc sententiam esse probabilem, quamvis Carden. num. 76, dicat priorem esse probabiliorem. Ratio posterioris sententiæ est, quia videtur impleri substantia, cum orentur 7 Horæ, uti communiter orantur ab Ecclesia et negligitur tantum modus, seu ritus accidentalis. *Nec refert,* quod fiat ad libitum et in fraudem, *quia* adhuc non videtur esse magna mutatio quoad substantiam. Non esse autem mortale, si fiat pro libito, sed raro, v. g. bis, aut ter, docent Navar., Arag., Mirand., Rodriq., Graff., Onuff., Sanch., *in Cons. l.* 7, *cap.* 2, *dist.* 25. Nec distinguunt inter longum et breve Officium, solemne et feriale, quibus assentitur Tambur., *in Decal. lib.* 2, *cap.* 5, § 2, *n.* 21, excipiens solum paschale. Item Escob. excipiens solum paschale et pentecostale : atque hanc sententiam dicit se decies in scholis docuisse Gob. *num.* 884. Bass. tamen, Torres, Regin. dicunt tunc peccari mortaliter, si fiat in fraudem ratione notabilis quantitatis minoris, in quo etiam consentit Moya *t.* 1, *tr.* 2, *dist.* 2, *quæst.* 3. Item si fiat cum gravi inordatione, ut si quis in Natali Domini recitaret de Passione, nam modum illum, ut nempe non sit nimia difformitas Officii a die, quo recitatur, putat Carden. num. 106, præcipi ab Ecclesia et conatur evincere ex damnatione propos. citatæ, quia fundamentum damnandi videtur fuisse difformitas Officii cum tempore, non enim ideo tantum esse damnatam, quia Officium paschale est minus, probat Caram. *in Theol. Fundam. n.* 2481, sicuti qui vovisset audire Missam die Palmarum, satisfaceret audiendo Missam longe breviorem, v. g. de Dominica : et quamvis illa conformitas cum tempore sit tantum modus, tamen illum intendit Ecclesia veluti quid substantiale. His tamen non obstantibus fatentur Carden. *n.* 106 et Gob. *n.* 868, manere probabile, quod mutatio Officii in aliud minus sit tantum veniale, excepta mutatione in Paschale, vel Pentecostale, quia hæc non sunt, uti ex præcepto et consuetudine Ecclesiæ recitari debent : his enim temporibus quasi per dispensationem indulgetur Officium minus solito, Card. n. 89.

§ 2. Omnes communiter, etiam primæ sen- 1251
tentiæ Auctores docent cum Stoz. supra, si quis per errorem inculpatum orarit unum Officium pro alio, non teneri quicquam repetere : putat tamen Abelly, si quis loco officii Dominicæ recitasset de Festo, teneri compensare ex primo Nocturno Dominicæ novem psalmos, ne tam notabilis pars Officii intermittatur, sed obligationem illam negat cum aliis Carden. *n.* 73, quia quamvis minus recitarit, tamen recitavit Officium, quale communiter recitatur in Ecclesia, adeoque implevit substantiam præcepti. Si quis autem Officium semiduplex recitaret sub ritu duplici, multo minus peccaret graviter ; Gob. *n.* 607, contra Lezan. et Neuss. Ratio est, quia non repugnat graviter fini legis, cum Officium non

sit notabiliter difforme, nec sit musitatus modus recitandi in Ecclesia.

1252 ad 1255 *Quæst.* 201. — *Quænam censeantur juste causæ officii sine peccato mutandi?* Resp. Enumerantur sequentes, 1. Si habeas peculiarem devotionem erga aliquem Sanctum, aut ad peculiare festum, Onuph., Laym., *lib.* 4, *t.* 1, *cap.* 5, *n.* 3, sed id communiter non sufficit, quia optima devotio est se conformare præscripto Ecclesiæ. 2. Si existas alibi, ubi sit Officium diversum a tuo, Laym., Bonac., Gob., *in Exp. tr.* 5, *n.* 602 *et* 911, quod etiam dicit n. 605, cum Tamb. et Stoz., *l.* 1, *part.* 3, *n.* 386, quamvis non diu, sed peregrinando alibi existas, imo si destinaris cras esse alibi, putat Tamb. *in Decal. lib.* 2, *cap.* 5, §2, *n.* 25, te posse hodie dicere Vesperas et Matutinum secundum illud alterum Officium. Item, si in patria tua fuisset translatum Officium et postea esses alibi, ubi celebratum est, secundum Tambr. n. 26, quamvis posses, tamen non tenereris illud reassumere, sed posses te accommodare huic loco. Item, si heri recitasti Matutinum de feria et cras venias ad locum, ubi est Festum, secundum Lugo, et Gob. *n.* 644, poteris pergere de hoc Festo orare. 3. Si habites cum Religiosis, vel obeas exercitia apud illos, putant Gob. *a n.* 636, te posse orare de Sanctis in ea domo tunc occurrentibus. 4. Si sis Capellanus Monialium, poteris orare de Sancto, de quo agunt Moniales et de quo debebis Missam legere, ut sic Officium tuum concordet cum Missa. Imo Capellanus talis videtur æquiparari Beneficiato, qui potest recitare Officium Ecclesiæ cujuscunque in quo habet Beneficium, Quintanad. et Tambur., *num.* 32 *et* 37, Stoz. *num* 386, Gob. *a n.* 625. 5. Si velis compensare Officium omissum, Gob. *num.* 638. 6. Si multum processeris in Officio indebito, poteris continuare errorem, si velis, Quintanad., Caram., Gob., num. 642, quamvis melius sit non continuare. 7. Si sit necessitas repentina studendi, concionandi, docendi, etc., putant Navar. et Sanch. *in Cons. lib.* 7, *cap.* 2, *d.* 25, te posse præoccupare brevius Officium; imo Tambur. num. 20, absolute dicit rationem studii sufficere ad mutandum: Addit Phaw, si sis Religiosus, te posse Officia longiora anticipare diebus, quibus abundas tempore et breviora reservare in tempus occupandum Concionibus, vel audiendis Confessionibus, sed Gob. merito hoc non omnino approbat. 8. Ut adjuvet nescientem orare vel infirmum, vel defessum, Sanch. Et universaliter dicunt Tamb. *num.* 27 et Stoz. *num.* 386, si ex causa recites cum socio, te posse cum ipso recitare Officium, si habeat diversum a tuo. 9. Si facias iter longum et necessarium, nec commode possis legere ex Breviario, Silv. et Onuph. dicunt te posse orare Officium, quod memoria tenes, Tamb. absolute dicit iter esse causam justam. Quidquid sit de quibusdam ex his causis, puto gratius esse Deo et magis meritorium, ut, quantum orari potest, semper oretur Officium præscriptum. 1256

Quæst. 202. — *Quid observandum sit circa Officium Dedicationis, Patroni Titularis et Sancti, de quo habentur Reliquiæ?* R. seqq. 1257

§ 1. Præter propriæ Ecclesiæ Dedicationem cum Octava, celebrari debet Dedicatio Ecclesiæ Cathedralis in civitate quidem cum Octava, in diœcesi sub ritu primæ classis sine Octava: Putat autem Gav. [1] Regulares nonnisi ex congruentia teneri orare de Dedicatione Cathedralis, idque sine octava, e contra Neuss. et A. Tamb. apud Gob. *in Ex. t.* 3, *n.* 696, *in app.* 3, *litt. O.* dicunt teneri etiam ad Octavam, sed quoad Societatem JESU, testatur quidem Gob. non esse praxim in Germania, nisi ut faciant de Dedicatione Cathedralis sine Octava, sed Coloniæ saltem est praxis jam e multis annis, ut fiat etiam cum Octava. Quod si eodem die incidant Dedicatio propria et Cathedralis, Gav. putat agendum esse de propria cum commemoratione Cathedralis. Quod attinet ad Octavam Dedicationis Ecclesiæ Cathedralis, rescimus nunc de sequente Decreto S. Congreg. quod observandum est: « Præter propriæ Ecclesiæ Dedicationem celebrari quoque debet anniversaria Dedicatio Ecclesiæ Cathedralis sub duplici primæ Classis, in civitate quidem cum octava, in Diœcesi sine octava, ex Decreto S. Rituum Congreg. 2. Maii 1619. Ad hoc Festum tenentur Regulares in civitate tantum et sine octava, sub ritu duplici secundæ Classis ex Decreto Alexandri VII. *die* 8. *April.* 1662. »

§ 2. Ad Officium de principali Patrono loci tenentur omnes, etiam Regulares, Castr. T. Tamb., apud Gob. *t.* 5, *num.* 627, sed hi non 1258

[1] Meratius, nec immerito, Gavantum suum hic deserit; clara enim in hanc rem sunt S. Congreg. Rituum Decreta. Quare Noster Auctor sententiam mutavit.

tenentur ad octavam ejusdem; posse tamen illam habere, docet Guyetus [1] apud Gob. *n.* 619. Nec Regulares tenentur ad Festa minus principalium [2] Patronorum, Barbos. A. Tamb. apud Gob. *n.* 85, laudabile tamen est, si recitent etiam de his, Gob. *n.* 78, 79, 81, maxime si populus a servilibus abstineat, Gar. Lohn. Neque videtur Regularibus esse prohibitum plures Patronos sub ritu 1, vel 2 Classis et cum octava celebrare, Lohn. Ita censuimus antehac, sed jam rescimus de sequenti Decreto, cui parendum est : « Regu- » lares debent recitare Officium Patroni Prin- » cipalis Regni, seu Provinciæ, ac Titularis » Ecclesiæ Cathedralis sub ritu 1 Classis; ad » eorum vero octavas non modo non obli- » gantur, sed non possunt ad libitum suum » de illis officium recitare, juxta sæpius reso- » luta a S. Rituum Congreg. præcipue 27. » *Mart.* 1627, 10. *Jun.* 1656, 20. *Mart.* » 1683. »

1259 § 3. Festum titulare est Festum illius Sancti, a quo Ecclesia habet titulum, sive denominationem, estque 1 classis cum octava, Gav. in quotidianis autem suffragiis est obligatio [3] faciendi commemorationem et de Patrono, et de Titulari, si sint diversi, uti esse possunt, nam SS. Trinitas potest esse titulus Ecclesiæ, non tamen potest esse Patrona. Gav. *s.* 5, *cap.* 18; Lohn. *Nec obstat,* quod Rubrica dicat fieri debere commemorationem de Patrono *vel* Titulari, *nam* To *vel,* tantum significat fieri debere primo loco post Apostolos, vel de Patrono, vel de Titulari, prout ordo et dignitas exigit, supponit autem fieri debere de utroque, uti recte Lohn. *par.* 2, *t.* 2, § 11, *n.* 3. Et quando dicitur Patronum in commemoratione præferri debere Titulari, hoc intelligendum est, si in pari gradu sint constituti, v. g. uterque Martyr.

1260 § 4. Duplex Officium fit de Sancto, cujus habetur Reliquia approbata insignis, uti sunt caput, brachium, crus, vel pars, in qua passus est Martyr, modo sit integra et non parva, uti habet decretum Sac. Congreg. relatum *n.* 1250, censetur autem adhuc esse integra pars, licet pluribus fragmentis constet, si per unionem artificialem ita copuletur ut appareat integra, Quartus, Lohn. [4] Et circa officium propter Reliquias emanaverat aliud etiam Decretum 19. Octob. 1691, a Sacr. Congreg., sub Innoc. XII, non posse officium fieri de Sancto, cujus insignis Reliquia habetur, nisi Sanctus ille esset descriptus in Martyrologio Romano, nisi a S. Sede specialiter concedatur, quod Decretum adhuc est in vigore et sub variis pœnis ab omnibus est observandum.

§ 5. Quando dicitur, quod in sola Ecclesia, 1261
in qua est Reliquia recitari possit Officium, non est sensus, quod intra ipsam Ecclesiam recitari debeat, sed quod illis solis liceat recitare, qui sunt adscripti tali Ecclesiæ; Neuss. Gob., *t.* 3, *n.* 696, *app.* 4, *litt. H.*

Quæst. 203. — *Quid agendum sit, si duo* 1262
Sancti quorum Festa incidunt in diversa tempora sint Patroni æque principales ejusdem Ecclesiæ? R. Casus potest esse hic, si aliqua Ecclesia sit consecrata æque principaliter sub invocatione S. Andreæ et S. Jacobi, an de utroque suis temporibus dici possit Officium cum octava. Pro parte negativa est, quod Rubricæ permittant unum tantum principalem celebrari; nam Gav., *in Rubr. Breviarii s.* 3, *cap.* 12, *n.* 3, ait : *Dantur plures patroni loci, etc., e quibus unus debet esse principalis, alii minus principales.* Item *num.* 6, *Si Patroni plures, seu Titulares concedantur... Officium quidem singulorum duplex erit, sed Octava non conceditur nisi Festo principalis Patroni et principalis item Titularis Ecclesiæ.* Eadem habet Arnardus *in Thes. Sac. Rituum t.* 2, *p.* 1, *t.* 12, *a p.* 336; item Quart. apud Pasq. *de Sacris q.* 258. Sed videtur dicendum, quod licet ordinarie unus tantum sit principalis Patronus, possint tamen esse plures, Gav. enim *loc. sit.* addit : *Titulus Ecclesiæ solet esse unicus; sed tamen potest esse etiam plurium Sanctorum, ut apud nos Romæ sanctissimus Basilii et Caroli, in quo duo Festa celebrantur.* Similiter Pasq. *num.* 5, dicit posse esse plures Patrones principales : et *num.* 8, si plures sint Titulares æque principales, posse de pluribus fieri Officium cum Octava : unde *Romæ*, inquit, *in nostra Ecclesia celebratur du-*

1 Non licet amplius Guyeti sententiam sequi. S. R. C. in Decreto a 1683, disertis verbis negavit, posse Regulares Octavam Patroni principalis celebrare.

2 Intelligé ex Decreto Sacræ Congreg. non sint descripti in Kalendario Romano, vel in dictorum Religiosorum proprio.

3 Hanc tamen negant Guyetus et Meratius in addit. ad Gavantum T. 2, Sect. 5, c. 18, 8. Hic tamen monet, consuetudinem pene apud omnes obtinuisse, ut utriusque commemoratio fiat, neque esse, cur ab ea recedatur.

4 Spinæ de Corona Domini inter insignes Reliquias computantur ex Decreto S. R. C.

plex festum 1 *classis, utrumque cum octava duorum Titularium, nempe S. Andreæ Apostoli et S. Sebastiani :* non enim est ratio, cur de uno celebretur et non de altero. [1]

1263 Major difficultas est, an utroque Festo sint in Templis Societatis JESU Indulgentiæ plenariæ, nam vi Bullæ Pauli V, quæ habetur *in Supplem. Inst. pag.* 19, nostra Templa habent Indulgentias in Festo invocationis. Ratio dubitandi est quia Paulus V concedit in Festo invocationis et non in festis : deinde quia Bulla habet, *Volumus autem, quod si alias Christifidelibus dictas Ecclesias visitantibus aliquam aliam Indulgentiam perpetuam concesserimus, præsentes nullæ sint.* Sed videtur dicendum, quod utroque festo habeantur quia est eadem ratio de singulis, ideo autem dicitur *Festo*, quia ordinarie est unicum, de cætero intelligi potest, vel Festo Titularium multiplicium : ex quo etiam patet responsio ad rationem alteram, nam si sit duplex Titularis, censetur una concessio : notatque Pelliz, *T.* 2, *tr.* 8, *cap.* 5, *num.* 259, particulas illas (aliquam Indulgentiam concesserimus) non intelligi, si Indulgentiæ alterius rationis sint concessæ etiam ab eodem Pontifice.

1264 *Quæst.* 204. — *Quid observandum sit circa translationem Festorum eodem die occurrentium?* R. seqq.

§ 1. Transferuntur sola duplicia, semiduplicia quædam Dominicæ, Vigiliæ incidentes in Dominica, quæ in Sabbato anticipantur. Et si transferri, quod est minus dignum; hoc autem colligitur, vel ex diversitate classis, vel, si sint in eadem classe, ex ordine, qui est in Litaniis; tamen Sancti veteris testamenti sequuntur post Apostolos, Gavant. Et ad rem non facit, quod unus sit vir, vel Sacerdos, alter vidua, vel laicus.

1265 § 2. Dedicationi Ecclesiæ cedit Festum Patroni et Titularis, S. Th. Gav. Item Festum Sanctorum Petri et Pauli ; Gob *in Exp. t.* 3, *num.* 696, *app.* 3, ubi *lit. H.* dicitur Festum Sanctorum Apostolorum debere haberi die sequenti, commemorationem autem S. Pauli alio insequente, eo quod Ecclesia prius fieri velit de Sancto Petro; sed Gob. in hoc contradicit.

§ 3. Si eadem die occurrat Patronus prin- 1266
cipalis loci et Titularis Ecclesiæ Regularium, agitur de Patrono loci et de Titulari transfertur, [2] Gavant. Patronus universalis ceteris paribus præfertur Patrono particularis Ecclesiæ : hinc Patronus Templi cedit Festo Sanctorum Petri et Pauli pertinentium ad totam Ecclesiam, Arnaud. Si verb. gr. Confessor a particulari Ecclesia solemniter celebretur, præfertur alteri Confessori licet notato in Martyrologio; Neuss. Gob., *t.* 5, *n.* 650, *litt. H.*

§ 4. Si eadem die agatur de pluribus Sanc- 1267
tis Sociis, verb. gr., Cosma et Damiano et solus Sanctus Cosma sit Patronus, vel de eo solo habeantur Reliquiæ, Officium fit de hoc sub ritu duplici et de S. Damiano transfertur, de quo solo postea fit : oratio autem est utrique accommodanda in singulari, si de S. Damiano celebretur post totam octavam S. Cosmæ; si celebretur intra, debet ex communi sumi diversa. Similiter si Patronus esset S. Philippus, de hoc fit 1 Maii sub ritu duplici 1 classis cum octava, de S. Jacobo transfertur et sit sub ritu duplici 2 classis proxima die non impedita [3]. Gavant.

§ 5. Inter Festa de præcepto translata, et 1268
diversæ classis, illud, quod in ritu est dignius, prius celebrandum est; quando autem sunt ejusdem classis, id prius celebrandum, quod prius erat translatum : neque hic attenditur ordo, qui alias servatur in commemorationibus, sed sola classis ritus duplicis, vel semiduplicis : nec Apostolus hic præfertur Evangelistæ ; Neuss., Gob., *n.* 658, *in app. lit.* Y, et declara-

1 Meratius T. 2, ad Gav., Sect. 3, cap. 12, n. 2, eamdem sententiam sequitur, aliaque exempla duorum ejusdem Diœceseos Patronorum æque pricipalium refert ex Halden. p. 3, tit. 1.

2 Huic Gavanti doctrinæ non acquiescit Meratius Sect. 3, cap. 20, n. 9. I. Quia Festa propria, ceteris omnino paribus, ex Decreto S. R. C. 23 Junii 1736, præferenda sunt in ea Ecclesia, cujus sunt propria, aliis communibus. Festum autem Patroni, seu Titularis Ecclesiæ est Festum omnium maxime proprium : igitur ceteris in paritate Ritus est præferendum. II, Quia ad Festum Tituli Ecclesiiæ celebrandum sub ritu duplici primæ Classis et quidem cum octava tenentur Regulares; Festum autem Patrini Loci tenentur quidem Regulares. celebrare sub ritu duplici primæ Classis, sed sine octava : dignius ergo relate ad Regulares Festo Patroni Loci est Festum tituli Ecclesiæ.

3 Si tamen unus ex his Sanctis sociis sit Patronus minus principalis, non erunt separandi in officio. Id aperte statuit de Sanctis Fabiano et Sebastiano S. Cong. 22 Nov. 1698, et 16 Sept. 1730. Vide Merat. ad Gav. Sect. 3, c. 10, n. 8.

vit Sacr., Congr., 18 Sept. 1666, teste Mothier.

1269 § 6. Circa Festa ad libitum emanavit 24 Jan. 1682 : hoc decretum Cum alias S. Rituum » Congreg. decreverit Officia Sanctorum ad li- » bitum non esse transferenda, quando dies eo- » rum festivitatum sunt impediti die Dominico, » aut aliquo alio die Festorum mobilium, quæsi- » tum fuit declarari, quæ regula servanda sit, » quando occurrunt eodem die cum Officiis » Sanctorum Kalendarii proprii, vel translatis, » vel demum semel per hebdomadam, vel per » mensem recitari concessis ; et Sac. Congreg. » respondit, prædicta Officia Sanctorum ad li- » bitum, etiam duplicia occurrentia in diebus » Dominicis, octavis, et natalitiis Sanctorum » alicujus Religionis, vel diœcesis, ex vi Kalen- » darii proprii a Sede Apostolica approbati, » quamvis sub ritu semiduplici de præcepto ce- » lebrandis, non esse transferenda, sed omitti » debere : si autem occurrant eodem die, in quo » alias aliquod Festum translatum poni deberet, » tunc liberum fore declaravit Officia ad libitum » recitare, et officium translatum ulterius ad » aliam diem non impeditum transferre ; prout » etiam omisso Officio, quod semel per hebdo- » madam, aut mensem ex Apostolico indulto re- » citari concessum est, Officium ab libitum eo- » dem die occurrens recitari posse decrevit. » Et occasione festi ad libitum, cum anno 1704, Octava Epiphaniæ incideret in 13 Januar. quæ erat Domin. II post Epiph. ideoque neque hac Domin. neque sequente, quæ erat septuagesimæ, haberi possit de Domin. II, dubitatum fuit, quando de hac habere deberet. Directorium Coloniense, et Rubricista Romanus putarunt haberi posse feria 2, die 14 Jan. translato S. Hilario ; aut si hæc dies esset impedita alio speciali festo duplici, haberi posse die 15 Jan. translato S. Paulo Eremita ; nam Rubrica Breviarii de Officio illius Domin. ait : *Quando Septuagesima venerit in* 1 *Domin. post Oct. Epiph. tunc* habendum de Domin. 2. *in* 1. *Sabbato non impedito festo* 9. *lectionum* ; *alioquin* 1. *die post Octavam .·.·. festum vero semiduplex in ea occurrens transfertur in* 1. *diem similiter non impeditam.* Sabbatum autem illud videtur fuisse impeditum per festum S. Canuti, quamvis esset ad libitum. E contra directoria Romæ, Viennæ, et Leodii impressa transtulerunt in Sabbatum ante Septuagesimam omisso S. Canuto. Et certum est ita fieri potuisse, quia festum ad libitum potuit omitti : debuisse autem ita fieri, suaderi potest inde, quia festum ad libitum non videtur impedire diem, cum possit omitti sic enim qui habent privilegium orandi de Fundatore suo die per septimanam non impedita festo 9 lectionum, possunt omittere festum ad libitum, et legere de suo Fundatore : ergo talis dies non venit nomine diei *impeditæ*. Sed responderi potest festo ad libitum impediri diem, nam de Translatione dicitur, translatum haberi prima die non impedita Officio 9 lectionum, et tamen si interveniat festum ad libitum, potest de hoc haberi Officium, translato ulterius dilato, uti habet declaratio S. Cong. ergo per festum ad libitum, quod quis vult habere, sufficienter impeditur dies. Hæc opinio etiam videtur probabilis.

§ 7. Si translatum sit Festum unum ad libi- 1270
tum, et alterum de præcepto, Gav. et Arnaud. volunt prius fieri de eo, quod fuit de præcepto ; sed recte notat Gob. *n.* 630, si translatum ad libitum sit altioris classis, debere de hoc prius fieri [2], cessat tamen nunc quæstio, nisi festum ad litibum ex speciali indulto transferatur ; aut nisi incidat in festum immobile alicujus Ecclesiæ, v. g. si festum Sanctorum. Mauri et Soc. 16, Jan. alicubi celebraretur sub ritu duplici ; videtur enim tum transferri posse festum S. Canuti, quod est ad libitum, nam illam exceptio festorum *mobilium* videtur facere regulam de immobilibus, quod in hæc incidens transferri possit, exceptis iterum illis, de quibus paulo post fit mentio. [4]

[1] Idem statuit eadem S. C. 17 Julii 1706, apud Merat. T. 2, *in Indice Decret.* n. 239.

Hæc est communis regula. Verum (quod deinde Auctor notavit lib. 6, p. 1, n. 2081.) Decretum S. C. a. 1672, excipit festa Annunt. C. Virginis, et S. Josephi, quæ licet sint ejusdem secundæ classis, tamen ubi festum S. Josephi transferendum esse cum festo Annuntiationis, mandat prius reponi festum Annuntiationis ; et insuper Decretum 11 Martii 1690, mandaverat, quamvis aliud officium primæ Classis etiam reponendum esset, ut officium Annuntiationis, licet secundæ tantum sit Classis, ante illud reponatur.

[2] Sed, ut observavit Auctor I. 6, p. 2, n. 2077, Decretum S. C. Jan. 1682, plus dicit, nam non distinguit, an sit altioris ordinis, an æqualis, sed simpliciter dicit : *officia ad libitum occurrentia eo die in quo alias aliquod festum translatum poni deberet, posse celebrare, protracto ulterius ad alium diem festo translato.* Decreto ejusdem S. C. 2 Dec. 1684, cavetur, ne pro habendo festo ad libitum transferatur Officium proprium alicujus Diœcesis, vel Religionis eodem die incidens, quod non obstat jam dictis. Nam hoc Decretum agit de festo tum incidente ; prius illud de festo translato, et reponendo.

[3] *De istiusmodi quæstionibus super officiis* ad libitum *disserit egregie Meratius Sect.* 3, *cap.* 10, *n.* 11. *Interea tria hæc diligenter notabis. Primum est Decretum S. R. C.* 28 *Nov.* 1682. Circa dubium Decreti sub die

1271 § 8. Si Festum dedicationis incidat in Dominicam privilegiatam v. g. infra Octavam Epiphaniæ, transferri debet Dedicatio in Dominicam post Octavam Epiphaniæ, hoc enim censetur voluisse Episcopus ponens in tali Dominica Dedicationem, Gob,, *t.* 3, *n.* 696, *app.* 3, *litt. K. Nec obstat,* quod forte in illam sequentem Dominicam incidat aliud Festum duplex, illicita autem fit translatio in diem alioqui impeditum, *nam* hic non est translatio, proprie, et canonice loquendo, sed dici debet, quod Dedicatio ab initio fuerit pro tali anno, et concurrentia constituta, in illa Dominica : ergo transferri debet illud alterum duplex minus dignum. De Dedicatione vide multa apud Gob. supra.

1272 § 9. Si festum v. gr. S. Bibianæ in Decembri transferri debeat, nec haberi possit ante dies illos, quibus occurrunt antiphonæ privilegiatæ, haberi debet etiam uno ex his diebus, uti recte Gob., *t.* 5, *n.* 658, nam Rubrica circa antiphonas majores, O, dicit, si occurrat festum 9 lectionum usque ad Vigiliam Nativitatis, debere per has antiphonas fieri commemorationem : ergo supponit eousque agendum de tali festo.

1273 § 10. Si translatio festi fiat a tempore non paschali, ad paschali recitatur prout tempore paschale, si fiat a tempore paschali ad non paschale, recitatur, prout tempore non paschali, Gavant.

1274 *Quæst.* 205. — *Quid observandum sit circa Octavas?* Resp. Seqq.

§ 1. Infra Octavam Paschæ, et Pentecostes non fit Officium de ullo Festo. Infra Octavam Epiphaniæ fit de solo Patrono, vel Titulari, vel Dedicatione, vel translatis 1 classis, Guyet. apud Gob., *t.* 5, *n.* 659, *lit. T.* Hæc tamen omnia excluduntur a die Octava. Infra Octavam Corporis Christi [1], fit de solis duplicibus non translatis, nisi sint altioris ordinis, v. g. Joannis Bapt. infra reliquas Octavas fit de festis etiam semiduplicibus, et etiam translatis, si inciderent in Dominicam infra Octavam, et haberi possint die Lunæ : de cetero semiduplicia infra Octavam die impedito occurrentia, si non possint haberi die proxime sequenti, transferuntur post totam Octavam, et post omnes Octavas, si plures sibi succedant; duplicia autem [2], licet non possint primo, possunt haberi aliis diebus sequentibus infra Octavam. Etiam de semiduplicibus ad libitum fit infra Octavam, si infra hanc fieri posset de alio semiduplici de præcepto. De semiduplicibus ad libitum [3] non fit amplius intra Octavam propter recens Decretum, uti refertur, *l.* 6, *p.* 2, *n.* 344.

§ 2. Si Festum habens Octavam transferatur post dies 8 a die festi, non celebratur illo anno cum Octava : si ad pauciores dies transferatur, die Octava non transfertur, sed numeratur a die, quo festum incidebat, et celebrari debebat, si translatum non fuisset, et in octavo die ab illo celebratur Octava. 1275

§ 3. Semper fit commemoratio Octavarum Natalis Domini, Epiphaniæ, Corporis Christi, de quocunque festo fiat intra eas : si autem concurrant, et quasi commisceantur plures Octavæ, diebus infra Octavam fit Officium de digniori secundum classem, vel ordinem Litaniarum, cum commemoratione alterius Octavæ. Ubi SS. Trinitas [4] est titulus Ecclesiæ, celebratur cum Octava, non obstante Octava Corporis Christi; Gav. *sect.* 6, *cap.* 2, *n.* 3. Symbolum tamen S. Athanasii non dicitur diebus infra Octavam, quia tantum Dominicis assignatur; Gav., *sect.* 5, *cap.* 20, *n.* 4. Dubitatum est an v. g. Geistæ ultimis diebus infra Octavam S. Xaverii, cujus Festum propter titulum templi est 1 classis, debeat legi de Octava S. Xaverii, an vero de Octava Conceptionis B. Virginis, cujus Festum ibi tantum est 1276

24 Januarii anno 1682, emanati, in quo habetur, ut Officia Sanctorum ad libitum etiam sub ritu duplici in diebus Dominicis, et Octavis occurrentia non possint transferri, sed omitti debeant; quæsitum fuit : an illa verba in Octavis intelligi debeant de die proprio Octavæ, vel de tota Octava, et an de qualibet Octava, vel saltem de Octavis privilegiatis? S. R. C. respondit, verba illa intelligenda esse de tota Octava, et de quacunque Octava. *II. Est aliud Decretum inter relata a La Croixio* 220, *quod editum fuit* 19, *Jan.* 1693. *III. Est, Officia concessa per Hebdomadam revocari ad Classem Officiorum ad libitum; unde præter singulares Canones, qui ad ipsa spectant, idem de his dicendum, quod hactenus de Officiis ad libitum.*

1 *Aliqua Decreta ad Octavam Corporis Christi spectantia. Vide l.* 6, *p.* 2, *n.* 2055. *Sunt autem* 15, 17, 18.

2 *Vide auctorem, l.* 6, *p.* 2, *n.* 2064.

3 *Emenda ex Decreto a.* 1682, 28 *Nov. quod dedimus in adnot. ad n.* 1276, *ex hoc enim constat infra quamcunque Octavam fieri non posse Officium ad libitum.*

4 *Celebratur quidem cum Octava, non obstante Octava Corporis Christi; sed ita ut* diebus sexta et septima infra Octavam Festi SS. Trinitatis, ubi est Titularis, faciendum sit Officium de die secunda, et tertia infra Octavam Corporis Christi, cum commemoratione Sanctissimæ Trinitatis, *ex Decreto S. R. C.* 8 *Junii* 1709. *Unde contra quam plerique senserunt, colliges nobiliorem esse Octava Trinitatis Octavam Corporis Christi, de quo plura Meratius Sect.* 3, *cap.* 8, *n.* 7,

secundæ classis. R. Agendum esse de Octava S. Xaverii cum commemoratione Octavæ Conceptionis, nam licet S. Congregatio voluerit, ut dies Octavæ Festorum B. Virginis sint duplex majus, S. Xaverii autem Octava sit tantum duplex minus, tamen nihil prorsus immutavit circa dies infra Octavam, qui secundum generalem et constantem regulam apud Gav., *cap.* 8, de Octavis *n.* 6, si respondeant festo primæ classis prævalent diebus infra Octavam respondentibus festo 2 classis, et non respiciunt diem Octavam post se sequentem, sed ipsummet festum antecedens, cujus sunt continuatio.

1277 § 4. Si duobus diebus consequenter agatur de eadem Octava, Vesperæ non dicuntur a capitulo de sequenti, sed dicuntur totæ 2 Vesperæ, ac si sequeretur simplex : fit autem aliquando, ut non absolvantur Octavæ, sed abrumpantur, nempe a die 17 Dec. quando antiphonæ privilegiatæ assignantur. Item die Cinerum. Item Vigilia Pentecostes adveniente, nam de his fit commemoratio de Octava, *Gavant.* et specialiter Octava, Paschæ, et Pentecostes terminantur die Sabbati ad Nonam ob festa sequentia.

1278 § 5. Si Octava dies Corporis Christi occurrat, vel concurrat cum die Octava S. Joannis, fit tantum commemoratio Octavæ S. Joannis : alioqui ceteris paribus dignior est Octava, quæ ab universali, quam quæ a particulari Ecclesia celebratur, et speciatim dies Octava Natalis Christi est secundæ classis, Epiphaniæ est privilegiata; reliquæ omnes sunt duplices per annum; nulli tamen cedunt duplici, nisi 1 vel 2 classis, tuncque fit tantum commemoratio Octavæ, alia duplicia etiam majora transferuntur, et fit de Octava, Gob., *n*, 629. In Octava Corporis Christi fit tantum de S. Joanne Baptista, si eodem die occurrat, vel de Sanctorum Petro et Paulo, aut de alio ex solemnioribus, cum commemoratione Octavæ. Notandum, quod dies octavæ Assumptionis, Nativitatis, vel Conceptionis. B. V. per Decretum anno 1691, sint duplicia majora.

1279 § 6. Si diem Octavam sequatur duplex similis classis, dividunt Vesperas : si duplex majus, totæ Vesperæ sunt de sequenti cum commemoratione Octavæ. Excipe Octavas Epiphaniæ, Paschæ, Ascensionis, Corporis Christi, quæ habent totas 2 Vesperas cum commemoratione sequentis duplicis, etiam majoris. Si sequatur duplex 1 classis, in 2 Vesperis nihil fit de Octava die. Si 2 classis etiam translatum, fit tantum commemoratio Octavæ : dies autem Octavæ omnes (exceptis Christi, et B. Virginis) sunt ejusdem solemnitatis, hinc dividunt Vesperas, nisi aliter notetur. Octava autem Dedicationis est dignior quam Patroni : Patroni, quam Titularis (nisi sit intra hos magna distantia dignitatis) Assumptionis, quam Dedicationis.

§ 7. Si aliqua dies Octava incidat in Dominicam privilegiatam, de qua debeat fieri Officium, in primis Vesperis dicuntur psalmi Sabbati, capitulum de Dominica, cum commemoratione Octavæ; et si in Sabbato fuit festum semiduplex, de hoc sunt Vesperæ, attamen a capitulo fit de Dominica, et prima commemoratio est de priori semiduplici, quia de eo fuit Officium, secunda est de Octava, quæ nec habuit, nec habebit officium, *Gavant.* 1280

Quæst. 206. — *Quid observandum sit circa commemorationes in Horis?* Resp. Seqq. § 1. Duplex 1 classis, si occurrat eadem die cum quacunque Dominica, cum die Octava, cum die infra Octavam Natalis Domini, Epiphaniæ, Corporis Christi, habet commemorationem de his ubique : item de feria majore, et vigilia Epiphaniæ, ad Laudes : de aliis omnibus nihil fit. In primis illius Vesperis fit commemoratio de antecedente Dominica majore, de duplici inferiore 1 et 2 classis, de die Octava Nativitatis, Epiphaniæ, et Corporis Christi, de feria majore : de aliis omnibus nihil. In secundis illius Vesperis fit commemoratio de Dominica sequente quacunque, de die Octava, de duplici, de semiduplici, de feria majore : de omnibus aliis nihil. 1281

§ 2. Duplex 2 classis habet in omnibus commemorationem de iis, de quibus duplex 1 classis. Præterea in 1 Vesperis habet commemorationem de duplici quocunque, die Octava, feria majore, de aliis omnibus nihil. In Laudibus habet commemorationem de feria majore, de festo simplici, de aliis omnibus nihil. In 1 Vesperis (si non sequatur Festum aliud excludens) habet commemorationem de duplici, semiduplici; de die infra Octavam, si tamen cras de ea fiat officium, de simplici; de B. V. in Sabbato, si cras de ea fiat Officium. 1282

§ 3. Duplex majus, et minus, itemque semiduplex, habet ubique commemorationem de omnibus, etiam de simplici, et de die infra Octavam. Dominica dividit Officium cum semiduplici antecedente, sequentis autem semiduplicis fit tantum commemoratio. 1283

§ 4. Si officium fiat, v. g. de Confessore non Pontifice, et facienda sit commemoratio de 1284

aliis pluribus similibus Festis, antiphona pro secundo sumitur in 1 Vesperis ex laudibus; pro tertio, ex 2 Vesperis. In laudibus, pro secundo sumitur ex 1 Vesperis; pro tertio, ex secundis. In 2 Vesperis sumitur pro secundo ex Laudibus; pro tertio ex 1 Vesperis. Et idem est de versibus, si desint diversi; quod si adhuc non sufficiant, accipiuntur ex primo, vel seqq. Nocturnis [1].

Quæst. 207. — *Quid observandum sit circa* 1285
lectiones, et responsoria? Resp. Seqq. § 1. In duplici 1 et 2 classis, primæ tres lectiones sunt ex communi Sanctorum in 1 Nocturno : itemque in duplicibus majoribus per annum, et Festis Patronorum etiam minus principalium. Excipe semper, nisi aliter assignetur, aut ob angustiam temporis legendum sit initium libri in Scriptura occurrente, quod alias omitti deberet : nam hoc semper legendum est, etiam anticipato, si posteriores dies septimanæ erunt impediti; tamen tantum leguntur intra septimanam assignatam. Per initium libri intelligitur prima tantum Epistola S. Pauli, et primus liber Regum, hinc si initia posteriorum Epistolarum, vel librorum assignato loco legi non possint, non est opus postea legere, uti notant plerique, quamvis alii oppositum teneant, et practicent.

§ 2. Si in Festo, verb. gratia 1 classis, con- 1286
veniant Octava, quæ duplex est, et Dominica, nona lectio est de Dominica, toties enim Dominica, vel feria major habent nonam lectionem, quoties de iis fit commemoratio tantum, et tum semper legitur Evangelium Dominicæ, aut feriæ majoris in fine Missæ. Si die aliquo, etiam per Octavam quo non est Scriptura currens, hæc præscribatur, accipitur de communi Sanctorum et in die Octava, si nullæ sint propriæ lectiones, primi et tertii Nocturni erunt de Festo, secundi autem ex communi Sanctorum in Festo simplici, si Sanctus propriam lectionem non habeat, tertia est ex communi Sanctorum. In officio de B. V. in Sabbato, 1 et 2, est de Scriptura occurrente, tertia de mense, et omittitur de Sancto.

§ 3. In Festo 9 Lectionum, si omittatur *Te* 1287
Deum, aut si Sanctus propriam lectionem non habeat, 9 lectio de Sancto dici non debet. Si in aliquo Officio 9 lectionum non dicatur *Te Deum*, omittitur lectio 9. de Sancto, etiamsi propriam haberet, quia responsorium nonum non conveniret lectioni de Sancto. Infra Octavas Nativitatis, Paschæ, Pentecotes, Corporis Christi, de simplici fit tantum commemoratio sine 9 lectione, et de Octava Corporis Christi [2] est certum ob Constit. *Clem.* X. Denique 9 lectio de Sancto non est dicenda, nisi sit propria.

§ 4. Responsoria 1 Nocturni in Dominica, 1288
quæ prima vice tum ponuntur, si ob Festum duplex sint omissa, debent dici primo die, quo de feria fiet, sive in eadem, sive in sequenti etiam septimana, etiam in Dominica, si in ea non sint primo ponenda alia, alias omittuntur illo anno. Si in feriis non assigentur propria, feria 2 et 5 sumuntur ex 1 Nocturno Dominicæ; feria 3 et 6. ex 2 Nocturno feria 4; et Sabb. si in hoc fiat de feria primum erit septimum de Dominica, secundum, et tertium erit secundum, et tertium feriæ secundæ sequentis Dominicam, si propria habuerit : si autem propria non habuerit, accipi debet secundum, et tertium primi Nocturni in Dominica. Propria responsoria posita pro feriis primæ hebdomadæ mensis repetuntur ordine in feriis hebdomadarum ejusdem mensis, donec alia ponantur. In Festo trium lectionum sumuntur quo responsoria ex communi Sanctorum, feria 2 et 5 ex primo Nocturno; feria 3 et 6; ex secundo, feria 4 et Sabb. ex tertio; et quando dicitur *Te Deum*, in secundo responsorio apponitur *Gloria Patri*, cum repetitione ultimæ partis responsorii. [3]

Quæst. 208. *Quid addendum sit circa Officium* 1289
Defunctorum, Litanias omnium Sanctorum Psalmos Pœnitentiales, et Graduales ? R. seqq. § 1. Communis sententia est, quod sit obligatio gravis ad Officium Defunctorum in die Animarum, etiam pro illis, qui utuntur Breviario Romano, quia est pars Officii illius diei ; *Suarez, et alii* 24. cum Dian. *p.* 4, *t.* 4, *res.* 243, contra alios apud Pelliz. *t.* 1, *tr.* 5, *cap.* 8, *n.* 48, qui

1 *Ex tertio Nocturno Antiphona sumenda est cum versu ejusdem Nocturni, in Vesperis; in Laudibus vero prima ex primis Vesperis, secunda ex tertio Nocturno, tertia ex secundis Vesperis. Ita sanxit S. C.* 5 *Maii* 1736, *apud Merat., T.* 2, *in* Ind. Decr. 295. *Alia ad Commemorationes spectantia Decreta vide, l.* 6, *parte* 2, *in nostris adnotationibus ad n.* 2083. *V.* Commemorationes.

2 *Vide exceptionem Auctoris nostri l.* 6. *p.* 2. *n.* 2063. *et alia Decreta a nobis laudata in adnot. ad n.* 2083. *ejusdem l.* 6, *p.* 2.

3 *Præter Decretum S. R. C.* 477, *in nostris additionibus ad n.* 2055, *l.* 6, *p.* 2, *quod ad hanc Responsoriorum materiam spectat, hoc aliud addere hic lubet ab eadem S. C.* 23. *Junii* 173. *editum :* Quando Festum Sanctorum Philippi, et Jacobi cadit in Dominicam, tunc ultimum Responsorium, quia est proprium, dicatur loco penultimi, quod est de Dominica pro Benedictinis,

dicunt illam rubricam esse directivam, nec obligare saltem sub mortali, eo quod *S. Pius V* absolute liberet eos, qui utuntur Breviario Romano, quam sententiam Tamb. *in Decal.* 2, *c.* 5, § 2, *n.* 14, et Gob. *in Except. t.* 5, *n.* 814, dicunt probabilem Burgh. tamen *cent.* 3, *c.* 47, non audet dicere absolute probabilem, unde in praxi non videtur satis tuta.

1290 § 2. Quoad Litanias Festo S. Marci et diebus Rogationum, plures citat Pelliz. *n.* 47 qui dicunt non esse mortale si omittantur, et Pelliz. *n.* 48, cum Gob. *n.* 615, dicit non esse improbabile, nec videtur dissentire Burgh. *c.* 1, *cas.* 93, quia non extat præceptum, nec constat consuetudinem esse receptam velut legem. Oppositum videtur probabilius, nam consuetudinem illam esse receptam velut legem probat praxis recitantium, qui se accusant tanquam de peccato, si neglexerint.

1291 § 3. Si Festum S. Marci incidat infra Octavam Paschæ, transfertur post Octavam, sed non transferuntur Litaniæ. Si incidat in diem Paschæ, Litaniæ transferuntur in feriam 3 proximam : abstinentia autem anno 1685 ab aliquibus plane omissa est, cum Festum S. Marci incidisset in feriam 4 ; sed cum in eumdem diem incidisset anno 1696, translato Festo, et habitis eo die Litaniis abstinentia ex mandato Ordinarii observata est eodem die per diœcesim Monasteriensem. Litanias semper comitatur processio, et abstinentiam Litaniæ. Si in feriam 2 vel 3 Paschæ incideret festum S. Marci, secundum usum Romanum debent Litaniæ eo die haberi, consequenter et abstinentia, per se loquendo : Sed Parisiis pro hoc casu abstinentia, Litaniæ et processio transferuntur in feriam 2 post Dom. in Albis : alibi servatur consuetudo cujusque diœcesis. Anno 1707, in Archidiœcesi Coloniensi, cum festum incidisset in feriam 2 Paschæ, eo die habitæ sunt Litaniæ, et processio, festo translato, et eo anno plane omissa est abstinentia.

1292 § 4. Matutinum officii Defunctorum in die animarum recitari debet mane die 2 Novembris, et non pridie, uti decrevit S. Congregatio Rituum Decreto 33, 1 Septemb. 1607 [1]. Vesperæ Defunctorum pro prima die mensis possunt dici post Vesperas Dominicæ, vel Festi, ita habet Decretum S. Congreg. 87, 23, Maii 1063, editum. Quamvis Tamb. et Stoz. *n.* 417, admittant Laudes posse de more dici pridie S. Marci et Rogationum, tamen putant Litanias non posse addi, tum quia non notatur, ut conjunctim dicantur, tum maxime, quia sunt loco assistentiæ ad processionem, quæ assistentia non potest anticipari, sed ipso die S. Marci et Rogationum observari debet. Oppositum docent Gav. Arnaud. Gob. Lohn. *de Horis par.* 2, *t.* 2, § 12, *n.* 3 ; nempe posse Litanias etiam pridie addi laudibus, quia accessorium sequitur principale, quod autem sint accessorium Laudum, patet inde, quia propterea in his omittitur, *Et fidelium animæ* [2]. Ut autem satisfiat obligationi ad Litanias, non est satis interesse processioni, sed debet ille, qui obligatur, alternatim canere, vel recitare cum aliis, aut si mox fit, ut ab aliis decantentur, saltem devote, et attente audire ; Stoz. *n.* 418.

§ 5. An illi, qui non utuntur Breviario Ro- 1293
mano, sub mortali ad Officium Defunctorum et Litanias, uti et psalmos pœnitentiales et graduales suis diebus obligentur necne, spectanda est consuetudo loci ; Less. Laym. Gob., *n.* 66. Et videtur probabilius etiam quoad priora idem dici de illis, quod diximus de utentibus Breviario Romano. Circa officium B. V. etiam potest etiam Silv. *p.* 1, *vers. Horæ cas.* 2 [3].

Quæst. 209. — *Quid addendum circa vocalem* 1294
expressionem et recitationem cum socio, vel in choro ? R. Seqq. § 1. Med. putat, eum non satisfacere, qui non recitat ita alte ut a præsentibus audiri possit, sed Beja, *part.* 1, *cas.* 55, recte eum confutat ; Azor. et alii, quos adducit Busemb. *n.* 1237, relatus, putant sufficere

1 *Oppositum docet Auctor l.* 6, *p.* 2, *n.* 2066. *ex Decreto* 33 *S. R. C.* 1 *Sept.* 1607. *quod his verbis renovatum est ab eadem S. R. Cong.* 22 *Januarii* 1701. Matutinum diei Commemorationis omnium Fidelium Defunctorum non potest recitari in Choro in Die festivitatis omnium Sanctorum post Completorium, sed servandæ sunt Rubricæ. *Quod tamen ad Cathedrales spectat, servetur ejusdem Sac. Rituum Cong. Decretum* 5 *Julii* 1698. Officium Defunctorum secunda die Novembris potest etiam, præsente Episcopo, ante Completorium die Festi omnium Sanctorum recitari.

2 *Hæc ratio, quæ potissima est Gavanti, ceterorumque, nulla est, ut optime ex Guyeto nostro l.* 4, *cap.* 20, *q.* 6, *Meratius, sect.* 6, *cap.* 16, *n.* 5, *paritate Matutini Defunctorum, quod S. R. C. vetat pridie recitari ; nam æque bene dici posset Matutinum Defunctorum, pars Laudum diei, ac Litaniæ, quum æque Laudibus adjungantur per Rubricam, et æque iis adimant versum* Fidelium animæ *etc. Hinc Gobat in posteriore sui operis editione Tract.* 5, *n.* 616. *Gavanti sententiam, quam antea amplexus fuerat, rejecit, eamque tanquam probabiliorem admisit quæ negat, Litanias anticipari posse.*

3 *Et Gavantus, sect.* 9, *cap.* 1 *et ad hoc caput Meratius.*

solam verborum articulationem, licet ab ipso etiam recitante percipi nequeant. Idem putarunt plures apud Moyam, *t.* 1, *tr.* 2, *dec.* 2, *q.* 2; sed dicendum est cum Castrop. *tract.* 7, *dec.* 2, *par.* 3, *n.* 6 et aliis communiter, debere ita proferri, ut te posses audire, si nullum foret impedimentum, quia verba, quæ auditu percipi non possunt, non videntur esse verba, sed potius inchoatio verborum facta in gutture, vel intra dentes.

1295 § 2. Satisfacit, qui recitat cum socio, etiam laico, non obligato, non attento, imo non audiente; Pelliz. *t.* 1, *tr.* 5, *cap.* 8, *n.* 91; Dian. *p.* 7, *t.* 11, *res.* 6; Gob. *in Exp. t.* 5, *n.* 691. Stoz. *lib.* 1, *p.* 3, *n.* 404. Facilius tamen est satisfacere, si quis recitet solus, quam si recitet cum socio, vel in choro, nam si recitet solus, probabile est non obligari ad attentionem internam, uti dicetur *num.* 1341, si autem recitet cum alio, probabilius est cum Dian. *p.* 2, *t.* 12, *res.* 2, contra Caram. *in Th. fund. n.* 2463, teneri audire et attendere ad id, quod socius recitat, alioquin non communicat id, quod ab illo dicitur, nec partem illam facit moraliter suam, ita Tamb. *in Dec. l.* 2, *cap.* 5, § 4, *n.* 10; Gob. *sup.* Stoz. *n.* 404. Quod si attendat, quantum moraliter potest, putant Tamb. *n.* 12 et alii apud Gob. *n.* 692, satisfacere, dummodo in confuso audiat, quamvis propter culpam socii, vel chori nihil distincte percipiat et probabile esse dicit Pelliz. *n.* 39, sed Castr. *n.* 7, contradicit, quia quamvis velit, tamen reipsa non facit illam Orationem suam, cum reipsa eam non percipiat; quod contra eumdem *Tamb.* magis valet in surdastro. Attamen posse percipere fructus et distributiones admittunt Nav. Suar. Bonac., aliique cum Castr. Et notant Azor. et Gav. eum, qui recitat cum aliis satisfacere, si attente audiat verba plurium, ac si ab uno tantum dicerentur, licet non distinguat verba sigulorum.

1296 § 3. Qui recitat cum blæso ex media tantum parte proferente voces, secundum Caram. et Pelliz. *n.* 88, satisfacit, quia hic a natura et Ecclesia dispensatus est ad omittendam partem Officii: sed probabilius est illum quidem blæsum satisfacere, te autem, nonnisi sit necessitas cum illo orandi, quia ille excusatur per impotentiam aliter recitandi, tu autem non, cum possis aliter commode totum recitare.

1297 § 4. Qui partem suam submisse orat et attendat ad alteram partem chori, satisfacit præcepto dicendi Horas; Suar. Bonac. Bass. Fill. *tr.* 23, *n.* 105; Tamb. *n.* 15. An autem per hoc lucretur distributiones, dictum est *a n.* 878.

§ 5. Sufficit, si socius recitet omnes anti- 1298
phonas, capitula, responsoria, lectiones et orationes, dummodo alter tantum audiat, quia sic etiam fit choro; Regin. Fill. Bon. Arnaud. Tamb. § 3, *n.* 10; Stoz. supra. Imo etiam eum satisfacere, qui solus per se recitat omnes psalmos et ab alio audit 9 lectiones docet Pelliz. *n.* 91, sed merito contradicit Dian. *p.* 9, *tr.* 7, *res.* 38, sicut enim non satisfacit, qui continuatam mediam partem Horæ orat; et alteram mediam partem audit a socio, ita neque hic. Ratio utriusque est, quia non licet aliter uti privilegio recitandi cum socio, quam prout Ecclesia concedit et admittit consuetudo; non est autem concessio Ecclesiæ, aut consuetudo sic recitandi: hinc Gob. *n.* 691, postquam proposuisset utramque sententiam, sapienter subdit: *Ego in tantis rebus novitatem, ac singularitatem non probo.* Similiter si quis alternatim recitarit psalmos cum uno socio, non potest audire lectiones a tertio, uti fatetur Pelliz. quia sic in tertium recitarentur horæ: quod est alienum a praxi Ecclesiæ. Potest tamen quis aliqua cum socio, alia solus recitare. Pelliz. Et possunt etiam lectiones singulæ juxta numerum sociorum dividi, verbi gratia novem lectiones in novem socios; Suar. Azor. Stoz. supra.

§ 6. Probabile esse putant Tamb., *n.* 14, 1299
aliique apud Pell. *n.* 42. eum satisfacere, qui cum externa tantum devotione assistit toti horæ a Musicis decantatæ, sed tenendum est oppositum, uti etiam innuit Tamb. *num.* 17, talis audiens non orat vocaliter, nec orationem illam Musicorum facit suam, cum non alternet cum illis.

§ 7. Per organum, vel socios suppletur, si 1300
non satis percipis ea, quæ leguntur, dum thurificas, quæris psalmos, etc. unde non est opus te postea supplere, Suar., Vasq., Escob. Regin., Caram., Laym., *lib.* 4, *t.* 1, *cap.* 5, *n.* 7; Dian. *p.* 2, *t.* 12, *res.* 13; Bonart. *l.* 2, *cap.* 37; Gob., *a num.* 706; Ills. *t.* 5, *a nun.* 39; item licet psalmus integer dicatur dum tu tussis, excreas vel sanguis a naribus fluit; Sanch. Gob. supra. Etiam illum excusat Diana, qui choro canente prælegit lectionem, ne erret, quod admittunt Sanch., et Escob., si alioquin fuisset erraturus. Addunt Nav., et Bonart., posse aliquem sine obligatione aliquid repetendi inter canendum obiter salutare venientem, aut uno alterove verbo necessario alloqui alterum.

1301 § 8. Nimia celeritas causans, ut socius non possit verba satis percipere, et attendere, est ordinarie veniale tantum, neque obligat ad repetitionem, Fill., Bass., Si tamen secundus incipiat, priusquam alter versum absolverit, idque fiat in magna quantitate, non satisfit, quia quæ simul proferuntur, non constituunt orationem ab Ecclesia præscriptam, quæ essentialiter debet esse successiva, et habere unam partem post alteram; Tol., Reg., Bon., Castr., *p.* 3. *n.* 4.

1302 *Quæst.* 210. — *Quid addendum sit circa mutitam recitationem. R.* seqq. § 1. Tunc dicitur quis mutilare, quando vel immutat, vel absorbet aliquas syllabas, aut litteras, nec ita articulate exprimit, ut ab audiente intelligi possit sensus eorum, quæ legit, si autem mutilet ex inadvertentia, vel balbutie, vel inveterata consuetudine, quæ valde difficulter corrigi possit, excusatur quis a peccato; Less. *l.* 2, *c.* 37, *n.* 56; Tamb. *in Dec. lib.* 2, *cap.* 5, § 3, *n.* 6, Et quando mutatio fit tantum in ultimis syllabis, raro peccabitur, quia raro mutabitur sensus; Suar., Azor., Less., Castr., Gav., Gob., *in Exp. tr.* 5, *num.* 618.

1303 § 2. Si quis hinc inde verba, et versus mutilando, perveniat ad partem notabilem, tenetur supplere, non recitando omissa, vel mutilata, nam hoc fieri non potest, neque esset aliud, quam rudem et sensu carentem confusionem inducere sed orando aliquid æquivalens omissis, v. g. unum, duos, aut plures psalmos, Nav., Bonart. *l*, 2, *cap.* 24, *n.* 10.

1304 *Quæst.* 211. — *Quid addendum sit circa interruptionem?* Resp., Seqq., § 1. Putat Nav., venialiter peccari, si hora aliqua inchoetur, et non absolvatur, licet quis habeat voluntatem postea repetendi; sed oppositum est probabilius, quia una pars horæ potest habere sensum absolutum, quo finito non est, cur cessari non possit; si autem quis cesset cum animo repetendi, non ideo postea tenetur repetere, dummodo oret reliqua intra tempus debitum, quia reipsa posuit partem operis præceptam: ergo si addat reliquam satisfecit: sed de intentione iterum dicetur *a numero* 1322.

1305 § 2. Matutinum potest etiam sine causa dividi tota nocte Laudibus sive Matutinum, et Laudes sint duæ, sive una hora; Less., Rebell., Bonart., *lib.* 2, *cap.* 17; Stoz., *lib.* 1, *p.* 3, *n.* 410; idque etiam laudabile esse dicunt Nav., Suar., Sanch., Fill., Tamb., Pelliz. aliique multi. Si autem dividatur, debet in fine addi, *Pater noster;* non est autem opus addere orationem diei, id enim specialiter tantum in Nativitate Domini præcipitur; Sanch., Bonart., Pelliz., Stoz., Gob., *tr.* 5, *num.* 672; Lohn., *de Horis par.* 2, *t.* 1, § 11, contra Nav., Less., Bon., Gavant., Dian., *par.* 5, *t.* 14, *res.* 48, qui dicunt debere addi, sed sine commemorationibus; quod probabile est, si dicamus Matutinum, et Laudes esse duas horas, nam si Matutinum est integra hora, videtur debere habere suam orationem, nisi illi, et Laudibus siulm per modum unius orationis adjungatur oratio utrique communis. Est etiam probabilius cum Bon. Azor. Tamb. et aliis, quod initio Laudum divisarum non debeat dici *Pater* et *Ave*, quia nullibi præscribitur, imo nec dicitur, initio Completorii, quamvis sit hora distincta.

1306 § 3. Si in eadem hora, vel Psalmo fiat magna interruptio, Nav. Suar. Vasq. Bald. Gavant. et alii dicunt esse mortale, nisi repetatur totum, quia tollitur unitas, quæ spectat ad ritum et formam præscriptam; si autem interruptio sit parva, et fiat sine causa, etiam in parvis horis, notant Azor. et Less. *l.* 2, *cap.* 37, *n.* 58, fore veniale tantum. E contra Arriag. Barb. Laym. Sanch. Bon. Quintanad. Pelliz. Tan. Bass. Spor. Tamb. aliique 11, cum Diana dicunt quantamcunque interruptionem non esse mortale, idemque sentiunt Less. Beja, *p.* 1, *cas.* 51; Gob. *in Exp. t.* 5, *num.* 669; Ills. *t.* 5, *a num.* 17, quia singuli psalmi, imo et fere versus habent completam significationem, et satis uniuntur, vel per intentionem continuandi, aut si hæc absit, saltem per hoc, quod intra diem, aut tempus, quo durat obligatio, addantur, sicuti est una disputatio, una Confessio, licet una vice non absolvatur; et similiter dividi posset Rosarium pro pœnitentia, vel ex voto orandum; unde Gob. cum aliis *numer.* 671, dicit quod licite incipias Matutinum, dum Confessionem audis, quamvis scias te aliquoties interrupturum: imo si quis hodie incœpisset crastinum matutinum, putant Tamb. Gob. et Stoz. posse sine culpa mortali in qualibet ejus parte cessare, et sine causa reliqua differre in crastinum; hoc tamen non facile practicarem.

1307 § 4. Causæ justæ interrumpendi sunt, si caritas, imo et et affabilitas, seu humanitas sit alteri exhibenda; si negotium aliquod superveniat, quod incommode differretur; si velis tollere distractionem, aut notare, quod te reddit sollicitum, ne obliviscaris etc. Notat tamen Gob. *n.* 848, cavendum esse, ne quis assuescat obsequi ejusmodi importunis sollicita-

tionibus, et sic continuo interrumpat; est enim quædam irreverentia. Nullum autem videtur esse peccatum inter horas privatim aliquam oratiunculam, aut aliquod pium suspirium intermiscere; Bonart. *cap.* 24, *n.* 15; Gob. *n.*696. Si tamen pars notabilis adderetur officio, secundum Castr. esset veniale, utpote contra præscriptam forman, et si faceret cum voluntate inducendi alium ritum, recte dicit peccaturum graviter.

1308 *Quæst.* 213. — *Quid addendum sit circa inversionem ordinis ?* Rep. Seqq. § 1. Satisfit quoad substantiam, licet invertatur ordo; hinc orare, verbi gratia, Vesperas ante Primam sive causa, est veniale tantum; Castrop. *t.* 7, *d.* 2, *par.* 4, *num.* 4; Pelliz. *t.* 1, *tr.* 5, *cap.* 8, *num.* 8. Idem est, si oretur Prima, aut etiam Tertia, vel Vesperæ ante Matutinum; Castr. Bass. Tambb *in Decal. l.* 2, *cap.* 5, § 3, *n.* 12, aut si unus psalmus ante alium, iidem cum Gob. *in Exp.* t. 5, *a n.* 664.

1309 § 2. Causa sufficiens invertendi ordinem est, si quis ab amico invitetur ab recitandam Primam, vel Horas minores, cum ipse necdum recitarit Matutinum; Suar. Bon. Castrop. Bass. Peliz. *n.* 108; Stoz. l. 1, *p.* 3, *n.* 411, quod saltem verum est, si hoc negare non possit absque aliqua nota saltem inurbanitatis. Similiter si quis mane non habeat Breviarium ad manum, nec commode possit expectare potest ex Diurnali, quod habet, recitare horas diurnas, postea recitaturus Matutinum; Tamb. et Stoz. supra. Item si non habeat lectiones ab manum, potest recitare psalmos Matutini, et Laudum, imo et reliqua, dilatis Lectionibus; Castr. *num.* 5; Gob. *num.* 664. Similiter si sero veniat ad chorum hora jam incœpta, potest pergere cum aliis canere, et postea, quæ omissa sunt, supplere; Sanch. Laym. Gob. supra. Item est, si veniat una hora absoluta, cantare potest cum choro posterirem, et pootea supplere priorem, Bass.

1310 § 3. Si ordo ejusdem horæ sine causa invertatur, v. g. in Matutino prius recitentur lectiones, quam psalmi, est veniale tantum, uti habet communis cum Castrop. supra, quia unitas, quam horæ habent, præcipue est per aggregationem, quæ manet, licet fiat ejusmodi inversio.

1311 § 4. Si oblitus es recitare aliquam horam, vel partem horæ notabilem, potes eam solam postea supplere, etiam sero vespere, si tunc prius recorderis; nec opus est aliquid aliud repetere; Palud. Fill. Ang. Bass. Nav. *in man. c.* 25, *num.* 90; Vasq. *de benef. cap.* 4, *n.* 67; Sanch. *in Cons. lib.* 7, *cap.* 2, *dec.* 18; Bon. *dec.* 1, *q.* 3, *p.* 4, *n.* 7; Abell. *De Horis q.* 2, Gob. supra. Quod si pars notabilis ex culpa sit omissa, Arm. et alii dicunt debere repeti totum. Vasq. *n.* 68, dicit satis esse, si suppleatur omissum; expedit autem statim supplere, ut maneat continuo oratio. Denique si media hora advertas te omisisse aliqua, potes pergere usque ab finem, postea suppleturus defectum; Bon. *num.* 8, Pelliz. *T.* 5, *num.* 108.

Quæst. 213. — *Quid addendum sit circa tempus recitandi ?* Resp. Seqq. § 1. Accuratum tempus recitandi, communiter sic statuitur: Pro Matutino, et Laudibus a pridie vesperi usque ad horam post ortum mane Solem: Pro Prima, a tempore auroræ usque ad 11. Pro Tertia, ab ortu Solis usque feread meridiem: Pro Sexta, et Nona, etiam fere usque ad meridiem; quamvis pro Nona olim fuerit tempus circa prandium, aut etiam rost illud, uti colligitur etiam ex verbis hymni: *largire lumen* Vesperæ *vespere*. In quadragesima, exceptis tribus primis diebus et Dominicis, recitantur ante meridiem; aliis temporibus a meridie nsque ad occasum Solis. Pro Completorio tempus est a tertia post meridiem usque ad medium noctis. 1312

§ 2. Caram. *in Th. fund. a n.* 2518, et Dicast. apud Gob. *n.* 683, putant nullum esse peccatum in privata recitatione non observare tempora. sed alii cum Dian. *p.* 8; *tr.* 11, *R.* 12, probabilius contradicunt, si fiat sine causa. Est autem veniale tatum, uti habent Auctores communiter cum Diana *p.* 2, *t.* 12, *R.* 14. Si autem ex causa non serves tempora orandi, non peccas, et causa censetur concio paranda, major devotio, periculum impedimenti obventuri etc. Item causa justa differendi Horas in pomeridianum tempus est, si tempus matutinum tibi sit ad studendum aptius; Nav. Naj. Sanch. *in Cons. lib.* 7, *c.* 2, *d.* 36. Item causa justa est major commoditas in continuanda lectione, vel studio. Imo ex illis, quæ disputant; Dicast. *De Euch. disp.* 10, *n.* 160, et Gob. in Quint. *T.* 5, *cap.* 25, *a n.* 52 videri posset non peccare is, qui mane orat omnia, nam utique licitum est, et bonum mane, saltem ex, devotione orare omnia, postea autem non est obligatio repetendi, cum satisfactum sit obligationi. Deinde licite me pono in eo statu, in quo non amplius obligor lege: ergo licite oro mane, ut a prandio non amplius obliger, ita illi: sed probabilius est in hoc peccari venialiter, si fiat sine ulla causa, 1313

legimus enim viros Sanctos a Deo punitos esse, eo quod ita anticiparint. Recte tamen notat cum aliis Sanch. quando periculum est, ne non possit observari tempus, melius esse anticipare quam postponere, nam *ante horam orare providentiæ est, post horam negligentiæ, in hora obedientiæ,* inquit Hugo a S. Victore cum *Sporer hic numer.* 146.

1314 § 3. Omnibus sæcularibus et Regularibus licitum est recitare Matutinum, et laudes privatim vespere antecedente, uti cum communi Gob. *in Exp. t.* 5, *n.* 678. Quandonam autem pridie inchoari possit Matutinum privatum diei sequentis, varie loquuntur Auctores ; nam inchoari posse ab hora secunda putant Quintanadv. Molf. et Faber apud Dicnam *p.* 2, *t.* 12, *R.* 39, dicitque probabile esse Tamb. *in Decal. l.* 2, *cap.* 5, § 5, *n.* 3, *et* Gob. *n.* 679, dicit se secuturum, si ab hora tertia usque ad cœnam deberet audire Confessiones; Sanch. autem *dub.* 37, *n.* 4, *et* 6, dicit hoc non fore, nisi veniale, quia illud tempus, cum sit hora Vesperarum, videtur pertinere ad sequentem diem ; Henriq. Barbos. Bon. Gav. et alii apud Gob. dicunt inchoari posse hora tertia post prandium ; Suar. Castrop. *t.* 7, *dist.* 2. *pun.* 4, *numer.* 3, dicunt medio quartæ ; alii dicunt tribus horis ante occasum Solis, quod probabile esse dicit Tambur. supra; Sanch. *numer.* 8, dicit semper licere saltem una hora ante occasum Solis, tum enim reipsa appropinquat Vesper : ex universali consuetudine, inquit Pelliz. *tom.* 1, *tract.* 5, *cap* 8, *num.* 103, potest inchoari post Vesperas in Cathedrali habitas, et ita etiam docent S. Thomas, aliique multi apud Sanchez *n.* 3, et Castropal. supra : hinc aliqui apud Sanchez *numer.* 4, putant in quadragesima inchoari posse statim post meridiem, quia dictis ante prandium Vesperis censetur apud Ecclesiam incœptus esse dies sequens. Tuta est sententia, quæ dicit inchoari posse pro omni tempore anni, hora quarta; de cetero videtur dicendum, quod in hieme licitum sit maturius incipere quam in æstate, quia in hieme prius advenit Vesper, unde universaliter censeo tum inchoari posse Matutinum, quando Sol est propinquior ad occasum, quam ad meridiem, sive sit hiems sive æstas, et ita etiam docent Comit. Fill. Pelliz. ac vidi antehac etiam in Directorio aliquo Romæ impresso ita notatum esse. Hinc anno prodiit Romæ typis Cameræ Apostolicæ sequens tabella, ad horas horologii nostri sic accommodanda.

Qua hora pridie inchoari possit Matutinum.

20 Jan. hora 2 cum quadr. — 13 Feb. medio 3. — 1 Martii, hora 2 cum 3 quadr. — 18 Mart. hora 3. — 4 April. hora 3 cum quad. — 20 Apr. med. 4. — 10 Maii, hora 3 cum 3 quadr. — 8 Junii, hora 4. — 1 Aug. hora 3 cum 3 quadr. — 21 Aug. medio 4. — 7 Septemb. hora 3 cum quadr. — 24 Sept. hora 3. — 11 Oct. hora 2 cum 3 quadr. — 20 Octob. medio 3. — 18 Nov. hora 2 cum quadr. — 15 Decemb. hora 2.

§ 4. Si absque causa dicatur Matutinum se- 1315
quentis ante absolutum officium præsentis diei peccatur, sed venialiter tantum, quia licet ex illis non fiat unum Officium, nec videantur inter se habere ordinem, tamen voluntas Ecclesiæ est, ut prius exolvatur obligatio hujus diei quam inchoetur alterius ; Suar. *de Horat. l.* 4, *cap.* 24, *n.* 3; Sanch. *n.* 5 ; Castrop. *n.* 4; Dian. *p.* 1, *tr.* 12, *R.* 15; Gob. *n.* 666; Stoz. *n.* 385; sufficiens autem causa est, si quis rogetur ab alio, ut secum recitet Matutinum diei sequentis, quamvis necdum recitarit Vesperas præsentis ; Bon. aliique cum Pelliz. *n.* 108. Et universaliter omnis causa sufficiens ad inversionem ordinis inter Horas unius diei, etiam sufficit hic ; Gob. Non posse autem per unam talem recitationem satisfieri obligationi pro hac et sequenti die, certum est, quia *Alexand. VII* damnavit hanc 35 prop. *unico Officio potest quis satisfacere duplici præcepto, pro die præsente et crastina.*

§ 5. In quadragesima possunt Vesperæ sine 1316
ullo peccato privatim dici post prandium, quia rubrica illa solum chorum obligat ; Sanchez, Gavant. Gob. *n.* 688; Burg. *cent.* 3, *cas.* 83; Stoz. *n.* 412 ; Lohn. *p.* 4, § 10, *n.* 4. Imo congruentius est tunc ita fieri: aliud erat primitus quando vesperi prius cœnabatur ; tum enim recitabantur ante cœnam, ne nimis diu differrentur, ut ex Bellarm. notat *Tamb. in Decal. lib.* 4, *cap.* 5, § 4, *n.* 4.

Quæst. 214. — *An Matutinum orari debeat* 1317
ante celebrationem Missæ? R. De hoc dicetur *l.* 6, quando de Sacrificio.

Quæst. 215. — *Quid addendum sit circa tem-* 1318
pus, quo desinit obligatio orandi pro una die? R. Seqq.

§ 1. Obligatio orandi pro una die desinit

His citato Diana videtur assentiri Lamb. Emin. T. 2, *Edict. p.* 45.

hora 12 noctis; hinc quod ante non orasti, poteris omittere : consequenter audiri non debet *Leander*, dicens satisfieri præcepto Horarum, si quis paulo ante mediam noctem incipiat Matutinum et sine intermissione recitando finiat hora prima; hanc enim sententiam late confutant Card. *in 1 crisi, d.* 35, *a n.* 21; Gob. *in Exp. tom.* 5, *a num.* 684; est enim contra communem sensum et usum, nam pari jure possem die Jovis ante 12 noctis incipere comedere carnes, continuando cœnam usque ad 1 diei Veneris, quod nemo dicet : imo sequeretur per unicam illam recitationem satisfieri posse obligationi duorum dierum, quod tamen damnatum est, secundum dicta *n.* 1315.

1319 § 2. In orandis Horis, ut in aliis præceptis Ecclesiasticis, quæ horam requirunt, attendi debet hora, qua præcipitur, non præter propter, sed ad momentum, uti explicatum est *l.* 1, *a n.* 582. Quandonam autem censeatur esse momentum mediæ noctis et quid tenendum sit, si sint plura, aut etiam aliquo loco nullum sit horologium, videri possunt dicta hic *a n.* 485.

1320 *Quæst.* 216. — *Quid sit addendum circa locum et situm in orando?* Resp. Hæc duo :

§ 1. Non peccat, qui Horas submisse orat loco etiam sordidissimo; Suar. *de Orat. l.* 3, *c.* 7, *n.* 9; Stoz. *lib.* 1, *p.* 3, *n.* 414. Etiam dum ventrem exonerat; Angles, Trull. Caram. Sanch. *in Cons. l.* 7, *c.* 2, *d.* 44; Spor. *in Th. Sacr. De Horis n.* 148; Tamb. *in Decal. lib.* 2, *c.* 5; § 6, *n.* 2. Ratio est, quia potest ibi mente orari : ergo et voce, nec de se est irreverentia; Deus enim ubique est, ubique a seipso et Angelis laudatur, nec plus sordes quam munditiem curat. Denique oratio dirigitur ad Deum sine ullo speciali respectu ad locum. Consilii tamen est talibus locis non orare vocaliter; imo si quis temere talem locum, vel tempus deligeret, secundum Tamb. et Stoz. peccaret venialiter : quod etiam videtur velle Alvarez De vitæ relig. Inst. *c.* 5, dicens : « Licet vocalis oratio, si necessitas instet, in » quocunque loco possit fundi, quia tunc necessitas locum honestat, tamen si commode » fieri possit, locus decens eligendus est, ubi » non peragantur abjecta ministeria, nam ora- » tio vocalis, corporalis est sensuque percep- » tibilis, qua Deum exterius alloquimur et cor » nostrum quasi hostiam mactamus, unde re- » quirit locum honestum decentemque, sicut » alia sacra, corporalia. » Et ita etiam quamvis S. Th. apud Suar. supra oratione mentali nullum omnino locum excipiat, tamen addit, ad exhibenda externa orationis signa non omnia loca esse accommodata, sed oportere, vel scandali, vel publicæ ædificationis rationem habere.

§ 2. Nullus situs corporis est de præcepto, 1321
hinc sedere cum standum, vel genuflectendum est, per se loquendo, non est peccatum; quia rubrica solum consilium dat ad majorem devotionem, et reverentiam habendam; Tol. Fill. Bon. Bass. Suar. *De Orat. lib.* 4, *cap.* 27, *num.* 2; Castr. *t.* 7, *d.* 2, *pag.* 4, *num.* 7; *Reg. l.* 18. *num.* 79; Spor *num.* 149; Ills. *t.* 5, *n.* 34; Stoz. *num.* 415. Unde quando Nav. dicit peccari venialiter, si id non observetur, loquitur de oratione publica in choro in quo peccatur venialiter, potius ratione scandali, quam cæremoniæ prætermissæ, ita Suar. supra aliique multi cum Sporer.

Quæst. 217. — *Quid sit notandum circa intentionem ad Horas prærequisitam? R.* seqq. § 1. 1322
Communissime docent omnes, quod ab Ecclesia hic præcipiatur oratio, quæ sit verus Dei cultus, seu actus religionis, quia Ecclesia vult his satisfieri, non tantum voluntati fundatorum, qui intenderunt cultum Dei, sed ab omnibus obligatis ad horas, licet beneficiati non sint, vult satisfieri generali obligationi religionis, seu colendi Deum per orationem nomine totius populi Christiani fusam, ideoque expresse injungit *cap. Dolentes*, De celebr. Miss. ut divinum Officium studiose celebretur, devote; *studiose*, inquit *Glossa*, quoad officium oris; *devote*, quoad officium cordis.

§ 2. Certum etiam videtur, quod ad substan- 1323
tiam orationis, et veri cultus Dei in recitandis Horis requiratur iutentio aliqua ad Deum, nam prolatio externa verborum, si absit omnis relatio ad Deum, est res de se omnino indifferens : et ideo si ebrius recitet, non satisfacit præcepto orandi. *Nec obstat*, quod ebrius possit satisfacere, v. g. præcepto jejunii, secundum dicta lib. 1, c. 605. *Nam* disparitas est, quod præceptum jejunii sit negativum, adeoque impleri possit non agendo, præceptum autem Horarum est positivum, quod impleri debet per actionem humano modo, et libere positam.

§ 3. Intentio in genere est propositum, seu 1324
voluntas efficax finis, ut obtinendi per media : hic sumitur pro actu voluntatis efficaciter tendente in aliquod objectum habendum, vel ponendum. Dividitur in formalem, virtualem, habitualem et interpretativam, item in explicitam et implicitam, directam et indirectam. Intentio formalis est voluntas efficax, quæ nunc in

se existit, et satis percipitur ab eo, qui habet (hanc communiter vocant actualem, sed cum probabilius dicatur, quod intentio virtualis reipsa sit etiam actualis, quamvis tenuis, et imperceptibilis, pro vitanda confusione melius dicitur actualem dividi in formalem, et virtualem). Virtualis est, quæ aliquando existit, et non est revocata, sed adhuc existit saltem in virtute sua, id est, vel in se, sed omnino tenuiter, et imperceptibiter, uti probabilius docent Lugo, et alii, vel in applicatione potentiarum externarum, uti volunt Scot. Suar, Vasq. Arr. et multi alii apud Lohn. *de Sacram. in genere art.* 1, *quæst.* 4, vel in applicatione aliqua ab appetitu sensitivo causata, uti volunt Palav. et Haun. *in Th. spec. lib.* 4, *num.* 689, vel saltem in aliquo alio suo effectu. Habitualis est, quæ neque in se neque in aliquo suo effectu existit, attamen extitit, et necdum est revocata. Interpretativa est, quam homo nunquam habuit, est tamen ita comparatus animo, ut eam haberet, si de ea cogitaret. Explicita est, qua aliquid in se clare cognitum volumus; implicita, qua tendimus in aliquid solum confuse cognitum, volendo aliquid, sub quo vel in quo continetur : sic qui vult Subdiaconatum, cognoscens in confuso, quod aliqua onera gravia sint illi annexa, implicite intendit obligationem ad castitatem, et ad Horas, quamvis de illis expresse non cogitet. Directa est, qua aliquid in seipso volumus: indirecta, qua vel volumus causam, aut aliquid cum re connexum, vel non impedimus rei existentiam, quando possumus , et debemus. V. Lugo, *de Sacram. dec.* 8, *numer.* 100. Quamvis autem hæ divisiones, quandoque ab aliis aliter explicentur nam S. Th. 3, *par. q.* 64, *art.* 9 *ad* 3, intentionem habitualem confundit cum virtuali, ut fatentur Caj. Platel. *de Sacram. n.* 99, et alii : item Suar. *de Sac. dec.* 13, *sess.* 2; Lugo, *n.* 37; Spor. *de Sacr. n.* 111, indirectam confundunt cum interpretativa : Esp. *de Sacr. q.* 15 , implicitam cum virtuali; item habitualem cum interpretativa, tamen ad vitandas confusiones loquendum videtur, ut eas distinximus.

1325 § 4. Intentio requisita ad Horas debet esse saltem implicita et indirecta orandi, hinc qui legendo Breviarium tantum intenderet addiscere memoriter, aut scire historias contentas, aut alteri manifestare, quod ibi scriptum est, non satisfaceret, uti habet communissima contra Dicast. qui dicit quamcunque lectionem sufficere, dummodo cum illa non conjungatur actio repugnans externæ recitationi : sed ratio nostra est, quia lectio Horarum præcipitur velut oratio, et Dei cultus , ita quidem, ut etiam communiter dicant Auctores contra Cajet. eum non satisfacturum, qui legendo Horas expresse nollet orare, quamvis vellet exercere actum bonum, aut ideo legere, quia est lectio rei sacræ, et Deo grata : ergo requiritur intentio saltem implicita, et indirecta orandi.

§ 5. Ad satisfaciendum pro Horis non re- 1326
quiritur intentio formalis, vel explicita orandi, sed sufficit virtualis, quia tum recitatio censetur adhuc moraliter fieri ex antecedente intentione formali et sufficienter tendit in Deum precandum, vel laudandum. Addit Gob. *in Exp. tom.* 5, *num.* 738 sufficere etiam habitualem, saltem si non longo tempore antecesserit actualis; imo putat sufficere etiam interpretativam, quando habetur indicium illius licet valde tenue : sed vel admittere debet cum tali intentione habituali, aut interpretativa simul esse virtutalem, vel si hanc excludat, audiendus non est, quia certum est, quod pure habitualis, aut mere interpretativa non sufficiat ad hoc, ut recitatio sit actus humanus, qualis debet esse oratio. Et eodem sensu dici potest sufficere intentionem implicitam, seu indirectam, uti si intendam colere Deum, satisfacere officio, explere obligationem, legere ne peccem, etc., quia in his continetur, vel cum his est connexa voluntas orandi, hinc satisfacit, inquit Bonac. *de Horis dect.* 1, *quæst.* 3, *punct.* 2, § 2, *num.* 22, qui recitat cum confusa apprehensione et proposito faciendi opus consuetum. Addit cum Nav .et aliis etiam sufficere, si accedat Ecclesiam de more ibi recitaturus, aut si accipiat Breviarium et Officium recitet, ita ut si interrogaretur, quid faciat, responsurus esset se orare, quod semper præsumetur, cum accipiat Breviarium, ut homo rationalis ad aliquem finem, non autem ad alium quam ut oret : ergo accipit, ut oret et consequenter habet intentionem sufficientem.

§ 6. Non requiritur expressa intentio reci- 1327
tandi attente et studiose, quia in intentione orandi includitur intentio attendendi, maxime cum nemo intendat aliquid facere, quin attendat ad hoc, quod intendit, cum nihil sit volitum, nisi cognitum; Suar. Bon., *num.* 19, *t.* 5, *n.* 25.

§ 7. Signa intentionis orandi sunt, si quis sumpto Breviario iverit ad locum, in quo orare solet, ut qui a turbis est quietior; si saltem initio caput detexerit; si crucem formarit, etc. Item certus est de intentione suf-

ficiente, si timeat, ne hanc non habeat; si attendat ad ea, quæ recitat; si distractiones excludat, etc. Similiter si socius, cum quo recitare solet, alte diceret: *Domine labia mea aperies*, et ego non concepto alio proposito, seclusis aliis negotiis prosequar: *Et os meum annunciabit*, etc., intentionem sufficientem habeo; Nav.

1329 § 8. Si Horæ plures recitentur consequenter, non est opus ad singulas novam intentionem facere, vel primam renovare, sed hæc se extendit sufficienter ad omnes, quamvis non esset facta intentio de continuandis pluribus Horis : si enim pergam ad Horas reliquas, hoc fit ex virtute intentionis, quia orare volui priorem. Quod si fiat interruptio, etiam absque causa et postea prosequar Horam, non est opus intentionem renovare, quia hæc resumptio fit ex imperio et virtute prioris intentionis. Similiter qui vesperi recitat Matutinum et Laudes diei sequentis, quamvis tunc de die crastina nihil cogitet, satisfacit pro ea, quia orat intra tempus, quo pro die sequenti orari permittit Ecclesia, quæ non requisivit intentionem satisfaciendi, sed tantum ponendi opus debitum.

1330 § 9. Quamvis non satisfaciat voto, qui materiam voti posuit cum animo non satisfaciendi secundum dicta *lib.* 3, *par.* 1, *n.* 433. Quia nempe origo obligationis in voto est a voluntate voventis : ergo etiam perduratio illius obligationis a sola ejus voluntate esse poterit et erit, si illi satisfacere noluerit; tamen cum obligatio orandi Horas non sit a nobis, perduratio illius obligationis etiam non pendet a nobis, si positum sit hoc, quod erat præceptum, secundum dicta *lib.* 1, *num.* 693. Hinc qui orasset etiam nolens satisfacere præcepto, satisfecisset, uti in hac materia docent Suar. Vasq. Sanch. Coning. Lugo, aliique communissime cum Gob. *num.* 621. Superest hoc dubium, si quis piridie vesperi recitarit Matutinum sequentis diei, positive nolens satisfacere pro die sequenti, sed intendens cras repetere et tunc prius satisfacere, an satisfecerit, aut teneatur cras repetere Matutinum. Ratio dubii est, quia non est præceptum nec obligatio, ut pridie oretur, ideoque obligatio illa extensa ad hunc diem libere assumitur et oritur a voluntate orantis : ergo etiam ab illius voluntate pendebit, ut tollatur, vel ut permaneat, ut fit in voto. Talem videtur dicendum talem jam satisfecisse, nec teneri cras repetere, quia obligatio orandi Matutinum alterius diei non est a voluntate orantis, sed ex præcepto Ecclesiæ per benignitatem extenso ad priorem vesperam : ergo licet pendeat a nostra voluntate orare pridie, vel non orare, tamen esse vel non esse obligationem orandi intra tempus hodiernæ Vesperæ et diei crastinæ, hoc non est a nostra voluntate : ergo neque ab hac est, ut satisfiat, vel non satisfiat isti obligationi, si oratio præscripta ponatur intra istud tempus; sicuti a mea voluntate pendet mane hora 4, aut hora 10, orare Matutinum et tamen, si hora 4, orem, etiam nolens satisfacere, satisfacio : ergo similiter hic.

§ 10. An recitans in choro possit per in- 1331
tentionem sibi, vel alteri applicare illam orationem, accurate disputat Gob., *a num.* 770, ubi *num.* 789, docet eos, qui extra chorum recitant, non recitare nomine Ecclesiæ, adeoque posse applicare ad intentionem, quam volent. Videri potest etiam Sporer, *Theol. Sacr. de Horis num.* 66.

Quæst 218. — *Quid sit et quotuplex attentio* 1332
ad Horas? Resp. § 1. Attentio, in genere, est advertentia ad aliquid; unde attentio ad Horas est advertentia ad recitationem illam vocalem Horarum. Est autem duplex, externa et interna; externa consistit in hoc, quod quis, quando recitat, abstineat ab omni occupatione externa incompossibili cum attentione interna. Attentio interna est advertentia et applicatio quædam major animi ad hoc, quod recitat. Dico major, nam quandocunque aliquis recitat, necessario habet aliquam attentionem internam, uti recte Gob., *in Exp. T.* 5, *num.* 802, quia lingua non proferret, nisi appetitus imperaret, appetitus aut non imperat, nisi præcedat cognitio et advertentia aliqua ad illud, quod imperatur, cum nihil sit volitum nisi cognitum : talis tamen advertentia non sufficit ad orandum.

§ 2. Attentio interna est triplex : 1. Ad verba 1333
tantum, ut ea recte, distincte et reverenter proferantur et hæc dicitur attentio superficialis. 2. Ad sensum verborum, ut hæc percipiantur mente et affectus applicetur ad hoc, quod verba significant et dicitur attentio litteralis. 3. Ad Deum, ut quis, dum recitat, cogitet de Deo aliove Mysterio, aut saltem de re, seu gratia, quam a Deo petit et hæc dicitur attentio spiritualis.

Quæst. 219. — *An attentio externa requiratur* 1334
ad satisfaciendum pro Horis? R. § 1. Secundum omnes requiritur, nam qui vult occupationem externam incompossibilem cum attentione interna, non orat, nec Deo exhibet cul-

tum, quod tamen hic præcipitur : et ideo docet Gob., *in Exp. T.* 5, *num.* 716, eum qui propter ingentissimum mœrorem, vel turbationem mentis non posset, nequidem ad verba attendere, etiam non teneri recitare Horas, quia quamvis recitaret, non oraret, adeoque non satisfaceret.

1335 § 2. Dubium manet, a quibus occupationibus externis necessario debeat abstineri, sunt enim variæ et non omnes æqualiter per illas distrahuntur; Sot. Arriag. Lugo dicunt abstinendum esse ab illis, quæ per se et ex natura sua sunt incompossibiles cum attentione interna, quamvis respectu hujus hominis, qui habet firmiorem phantasiam, forte essent compossibiles, nam leges videntur dari pro eo et de eo, quod est per se, non autem de eo, quod est per accidens. E contra Nav. Sanch., Beja, Suar., *de Orat. lib.* 4, *cap.* 26, *num.* 21, et alii probabilius dicunt illam incompossibilitatem desumendam esse ex respectu ad orantem, adeoque satisfacturum, qui pingendo habere posset attentionem internam, quia poneret opus præceptum, nempe veram orationem, neque aliter videtur præcipi attentio externa, nisi prout necessaria est ad internam, unde e converso dicunt eum non satisfacturum, qui etiam tantum ambulando adverteret se non posse habere ullam attentionem externam, quæ præcipitur, nempe talem, quæ impediat actionem incompossibilem cum interna. Notat autem Gob., *num.* 816, quod in sententia negante peccari mortaliter ab eo, qui negligit omnem attentionem internam, videatur dicendum, vetari ab Ecclesia et consequenter solum sub veniali a Deo, actiones tantum illas, quæ ex sua natura graviter repugnant attentioni internæ; addit *num.* 841, cum Sot. et Suar., probabile esse illas distractiones prohiberi ab Ecclesia et consequenter a Deo, quæ causantur per actiones externas, quæ sua natura sunt incompossibiles cum attentione interna.

1336 § 3. Actiones incompossibiles cum attentione interna communiter censentur hæ : pingere, scribere, attente audire alios loquentes, celeriter se vestire, magna cura aliquid exterius agere, etc. Quod si actio externa non requirat magnam impensam animi, non impediet ex se attentionem debitam ; et si sit difficultas in habenda attentione interna cum tali actione externa, compensari potest per majorem curam attendendi. Quas autem actiones licite exerceo, dum recito preces non debitas, easdem licite exerceo, dum recito debitas, quia semper sunt tales, ut compatiantur attentionem internam; Sanch. Gob., *n.* 617.

§ 4. Satisfacit, qui orat non omnino properanter se vestiendo, colligendo herbas, vel uvas, tarde instruendo focum, pectendo caput, lavando se, tenendo oculos in viridarium, prospiciendo in ripam, vel fluvium; Nav. Gob., *num.* 238. Et idem est, inquit Sanch., de actionibus aliis, quæ sunt non valde festinanter. Addunt Nav. Caj. et Beja actionem cum attentione interna compossibilem esse aptare calamum ad scribendum, quod merito non admittit Gob., supra et iterum *n.* 187, qui tamen inter recitandum facit necessaria ad recitationem, non videtur peccare; Nav. Silv. Sanchez, Gob., *num.* 819; hinc quærens alia et interea recitans memoriter, secundum Gob., non peccat, nec tenetur prius notare, aut tantisper cessare. 1337

§ 5. Si ipsemet orans non exerceat ejusmodi actionem externam ordinarie, semper poterit adesse attentio externa et interna sufficiens ad orationem, quia attendere poterit ad verba, ut ea articulate et ordinate proferat unde non obstabit, quod exterius circa ipsum fiant fabulationes, cantus, tumultus, pulsentur tympana, etc., dummodo ad ista non defigat cogitationes, nec serio applicet animum. Nec tenebitur quærere locum opportuniorem, vel expectare tempus liberum ab istis, quæ perfectiorem attentionem impediunt, ut dicetur *n.* 1344. 1338

§ 6. Si exercens actionem externam non advertat per eam impediri attentionem internam, non est opus postea quidquam repetere; Regin. Sot. Navar. Tolet. Valent. Bonart. Dian., *p.* 5, *t.* 11, *R.* 30; Gob., *num.* 820; puto tamen id intelligendum esse, si actio sit de se incompossibilis cum attentione interna. Peccat autem, qui eligit locum distractionibus valde expositum, v. g. forum publicum, aut locum, ubi est frequens concursus, clamor aut strepitus profanus hominum, aut ubi habentur clamosæ disputationes; Bonac. *de Horis*, *d.* 1, *q.* 3, *p.* 5; Castrop., *tract.* 7, *d.* 2, *p.* 4, *n.* 7; Stoz., *lib.* 1, *p.* 3, *n.* 414. 1339

Quæst. 220. — *An attentio interna requiratur ad Horas?* R. Ills. *t.* 5, *num.* 26 et Vindex Gob., *p.* 2, *prop.* 7, putant non esse locum huic quæstioni, quia cum satisfieri non possit nisi actu humano orationis; oratio autem talis requirat intentionem orandi, adeoque attendendi saltem superficialiter, sive ut verba bene proferas, inferunt cum Suar., *de Orat.*, 1340

lib. 4, *cap.* 26, *num.* 5 *et* 13, certum esse, quod ad satisfaciendum requiratur aliqua attentio interna : et hoc est, quod insinuavimus *num.* 1332. Hinc volunt quæstionem sic proponi, an recitans Horas cum distractione voluntaria satisfaciat præcepto : sed cum omnes fere Auctores quæstionem discutiant in terminis, quibus eam proposui et pro eodem in ordine ad hanc quæstionem sumant, *non attendere interne et distrahi voluntarie*, utemur modo loquendi eorum. Itaque aliquam intentionem internam requiri docent S. Thom. aliique valde multi, quorum 37 enumerat Dian., *p.* 1, *tom.* 12, *Res.* 1, et Thom. Hurt., enumerat 50, teste Neuss. *de Horis dist.* 9, *num.* 15. E contra S. Anton., et alii plures quam 24, quos enumerant Diana supra et Moya *T.* 1, *tract.* 2, *dist.* 2, *quæst.* 1, *num.* 25; Mendo *d.* 7, *q.* 3; Gob., *t.* 5, *num.* 821, negant requiri, itaut utraque sententia sit in auctoritate firmata et plurimi etiam ex Auctoribus primæ sententiæ fatentur secundam esse omnino probabilem et tutam. Hic expendemus, pro qua sententia sit præcipue ratio intrinseca. Qui affirmant requiri aliquam attentionem internam, duplicem ineunt viam, aliqui ideo requirunt, quia putant essentiam orationis non posse consistere sine aliqua attentione interna : alii ideo, quia quamvis permittant essentiam orationis posse consistere sine attentione interna, tamen putant hanc esse pro Horis specialiter præceptam ab Ecclesia : utrumque fundamentum est examinandum, itaque sit.

1341 *Quæst.* 221. — *An aliqua attentio interna requiratur ad essenttiam oraionis? R.* Affirmare videtur S. Thom. *in* 4, *d.* 15, *quæst.* 4, *art.* 2, sed 2, 2, *quæst.* 83, *art.* 13, docet solam intentionem esse de essentia, non autem attentionem affirmant tamen de essentia orationis esse; Nav. Sot. Caj. Silv. Caspens. Marchant. Azor. Suar. Vasq. Less. Sanch. Laym. Arsdeck. Sporer. aliique plurimi citati a Dian. *pag.* 1, *t.* 12. *Res.* 2, *et pag.* 3, *t.* 4. *Res.* 101. Rationes sunt : 1. Quia Oratio definitur a *S. Damas.* elevatio mentis in Deum. 2. Si non requireretur ulla attentio interna, non esset ratio, cur voluntaria distractio jure divino et naturali prohiberetur. 3. Per prolationem verborum illius, qui intendit orare, sed nullam attentionem habet, offenditur Deus : ergo illa non est vera oratio, nec cultus Dei. 4. Sequeretur, quod aliquis posset ejusmodi præceptis satisfacere per solam simulationem.

E contra ad essentiam orationis nullam requiri attentionem intermam defendunt Glos. Hostiens. Bur. Turecrem. Ang. Anchar. Umbert. Armil. S. Anton. Med. Rosel. Dur. Abb. Tabien. Gers. Palud. Coton. Comit. Th. Hurt. Bardi Dicast. Stoz. Taber. Con. *de Sacram. qu.* 83, *art.* 6, *d. unic. a num.* 289; Quarti *p.* 1, *tr.* 16, Lugo, *de Euch. d.* 22; *sect.* 2 *num.* 25, Tamb. *in Dec. lib.* 4, *cap.* 2, § 1, *num.* 19, *de Sacrificio*, *lib.* 2, *cap.* 3; Gob. *in Exp. t.* 5, *n.* 281, aliique multi : hanc sententiam vocat probabiliorem Platel. *p.* 3, *num.* 810; Spor. *in Theol. Sacram. a n.* 75, fatetur probabilem; et idem fatentur Medin. Henriq. Less. Laym. A. Tamb. Bass. Caspens. Moya, Mastr. aliique apud Vindicem; Gob. *p.* 2. *prop.* 7 Rationes autem sunt: 1. Quia si aliqua attentio interna requireretur ad essentiam orationis, ergo qui involuntarie distrahitur, non satisfacit, quia non ponit orationem, quæ est substantia rei præceptæ. *Si dicas*, non tolli attentionem virtualem, sed tantum formalem, *Contra*, attentio virtualis non erit nisi intentio præmissa : ergo hæc sola sufficiet. 2. Extrema Unctio collata cum intentione faciendi, quod facit Ecclesia, est valida, licet absit attentio interna propter distractionem : ergo sine attentione interna stat essentia orationis, nam forma Extremæ Unctionis est deprecatoria. 3. Si attentio interna sit de essentia orationis, ergo qui voluntarie distrahitur, omnino non peccat, quia cessat ab oratione, cum partem essentialem illius omittat : ergo non distrahitur in, sed extra orationem. 4. Per attentionem externam, et intentionem internam veluti per adæquatam formam constituitur sufficiens recitatio Horarum in esse orationis de se, seu objective religiosæ : Quod *Cons.* nam qui cum attentione externa et interna intentione invocat dæmonem, committit actum idololatriæ, et irreligionis : ergo e contra ponit actum latriæ, et religionis, qui cum illis invocat Deum.

Ob has aliasque rationes, quas afferunt Lugo supra, et Gob. *a n.* 824, sententia, hæc spectata ratione, videtur esse probabilior : unde respondetur ad argumenta opposita. *Ad* 1, dico elevationem mentis in Deum haberi per intentionem orandi, saltem virtualiter permanentem, uti docent S. Thom. *in* 4, *dist.* 15, *quæst.* 4, *art.* 2, *quæst.* 4 *ad* 3. *Ad* 2, dico distrahi voluntarie esse peccatum, et intrinsece malum, quia est irreverentia exterius Deum alloqui, et profiteri se Deum colere, ac idem non facere interius. *Ad* 3. N. cons. nam si sit vera oratio, et actus religionis, additur ei aliquid, quod Deo displicet, ut si quis ex vana gloria oret, est vera oratio, et tamen Deo dis-

plicet. *Ad* 4 C. satisfieri, si simulatio cadat super internam pietatem, dummodo totus actus externus cum intentione interna vere ponatur, et in hoc nihil est absurdi, tam parum, quam quod satisfiat per recitationem ex vana gloria.

1342 *Quæst.* 222. — *An attentio interna in Horis sit saltem graviter præcepta ab Ecclesia? R.* Argumentum pro parte affirmante est, quia in *cap. Dolentes, de celebrat. Missar.* sic habetur : *districte præcipimus in virtute obedientiæ, ut divinum officium quantum ei Deus dederit, studiose celebrent, ac devote.* Et merito id præcipit Ecclesia, cum Christus conqueratur, Matt. 15; V. 8. *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me :* quod verum est de illis, qui nullam in orando attentionem habent. Hanc sententiam late defendit Fagn. *ad cap. Dolentes, a num.* 17, et Gob. *t.* 5, *num.* 838, dicit omnibus consideratis, esse probabiliorem. Nihilominus adhuc contrariam defendunt Con. Lugo, aliique multi apud Arsdeck *de probab. opin. q.* 3, negantes ullam ex præcepto esse obligationem ad attentionem internam, ac probabilem, et tutam in praxi dicunt etiam ex adversariis multi cum Henriq. Less. Laym. Loh. Gob. *num.* 830, 836, *et* 843. Aliqui utuntur hac ratione, quod Ecclesia præcipere non possit actus internos, sed ratio illa nulla est, uti constat ex dictis *lib.* 1, *a n.* 643. Itaque alii probant his argumentis : 1. Quia lex positiva quæ obligaret ad attentionem internam, non est satis promulgata, cum gravissimi Auctores eam dari negent, alii de ea dubitent : ergo non obligat, secundum dicta *lib.* 1, *a n.* 274. 2. Pontifices sciunt sententiam, quæ ejusmodi obligationem negat defendi, et tamen, cum facile possent, non contradicunt : ergo agnoscunt legem illam non esse certam : ergo nec obligat, sed libertas nostra est in possessione contra eam, uti etiam *lib.* 1, *a num.* 272, dictum est. Unde ad argumentum contrarium responderi potest, quod in *cap. Dolentes*, præcipiatur tantum actus exteras religionis, uti etiam in Trid. *sess.* 24, *cap.* 12, *de Reform.* nam ibi agitur contra illos, qui in choro sub officio fabulantur, uti advertit Con. hinc ipse Suar. notat evincitque Lugo, *num.* 37, ex eo capite nihil concludi contra posteriorem sententiam, adeoque est, et manet probabilis, ut optime ostendit Gob. *num.* 831 ; prior tamen est pro praxi suadenda, ac merito sequenda.

8343 *Quæst.* 223. — *Quænam pro praxi adhuc addenda sint circa attentionem internam?* Resp. Sive quis primam sententiam teneat, dicatque sub mortali requiri attentionem internam ad satisfaciendum obligationi Horarum, sive teneat secundam, et neget sub mortali requiri; tamen sequentia sunt vera.

§ 1. Semper peccat venialiter, qui voluntarie in Horis distrahitur, quia est irreverentia velle loqui cum Deo, et non applicare mentem, sed voluntarie alia volvere animo. Attamen non peccat, qui aliquid legens cogitat se illo usurum, v. g. in concione; aut ad suam, vel aliorum instructionem, quia cum hoc stat attentio requisita, neque alienum est ab oratione; Gob. *in Exp. t.* 5, *n.* 761.

§ 2. Non requiritur voluntas habendi melio- 1344
rem attentionem quam superficialem, et ad verba, ut bene proferantur, licet non descendatur ad sensum litteralem, quia prior attentio sufficit ad veram orationem, secundum omnes, ita Suar. Less. Escob. Bonart. Castr. uterque Tambur. Tyber. Regin. *l.* 18, *n.* 155; Gob. *n.* 837; Ills., *T.* 5, *a n.* 27. Unde, inquit Fill., *t.* 23, *n.* 258, voluntarie, et sine causa ponere impedimentum perfectiori attentioni non potest esse nisi veniale. Nec necessaria est attentio ad singula verba, sed moralis, et generalis, qua quis scit se orare, et curat recte proferre sacras illas sententias.

§ 3. Ubi in Horis continentur historiæ, incre- 1345
pationes, adhortationes, bona proposita, etc., sufficit ille dicere tantum materialiter, et recitative, id est, sine animo significandi. E contra hymni, Psalmi, Antiphonæ, et preces recitandæ sunt significative; sufficienter autem recitantur significative, si adsit intentio orandi, gratias agendi, laudandi Deum, et attendatur ad externam prolationem; Neuss. Gob., *q.* 765.

§ 4. Deliberate fovens alienas cogitationes, 1346
et tamen non advertens se per illas deficere a requisita attentione, secundum Caj. Sot. Suar. Sanch. Navar. Arm. Fill. Bonac. Leand. Gob. *n.* 840, et alios, non peccat mortaliter, quia talis distractio, licet sit voluntaria, prout est inhæsio in aliis rebus, tamen prout distractio ab Horis, non est voluntaria, nam posset esse cogitatio de aliis rebus, et manere sufficiens attentio ad Horas, cum possimus plura simul cogitare : sufficit autem adhibere mediocrem diligentiam ad repellendam distractionem : Caj. Nav. Bonart. et alii communiter cum Gob. *n.* 846. Et si quis ad eam advertens negligenter repellat, peccat tantum venialiter; Bonart. et alii. Recte autem monet Nav. eum, qui vult attendere, non debere se occupare in cogitando, an attendat, necne, nam sic cogi-

tando, et metuendo, ne non attendat, reipsa distrahitur, quia, ut advertit Cajet. velle attendere non est attendere, sed tantum pro objecto habere attentionem.

1347 § 5. Media attente orandi suggerit sequentia Petrus Faber *in* 1 *p. hist. Societ. JESU cap.* 3, *n.* 35. 1. Interponere preces jaculatorias. 2. Quandoque breviter renovare propositum, et intentionem bene orandi. 3. Præmeditari Christi Passionem. 4. Observare locum opportunum. 5. Sibi proponere Sanctum, de quo est officium, ejusque verba, et actiones. 6. Negotia antea deponere, sive seponere sollicitudinem crastini, et aliarum rerum. 7. Cum mente pacisci, ut hunc saltem psalmum attente dicat. 8. Cogitare Deum præsentem, aut se cum Beatis alternare in laudando Deo. 9. Dolere ab una oratione ad aliam, si minus bene cessit. Facillimum medium videtur esse pro homine intelligente si affigat intellectum ad sensum verborum, et voluntatem applicet ad effectus, qui suggeruntur per verba.

1348 *Quæst.* 224. — *An specialiter peccet, qui orat cum actuali proposito peccandi mortaliter*? Resp, Negant Navar. et Sanch. *in cons. lib.* 7, *cap.* 2, *dec.* 9 *et* 10, adduntque nihil referre, quod hoc fiat in choro, etiam in sacris vestibus; quia hæc officia non sunt actus Ordinis sacri, quamvis ab Ecclesia quodammodo approprientur personis in Ordine sacro constitutis : e contra talem peccare peccato specialis malitiæ docet Moya, *T.* 1, *tract.* 2, *dec.* 2, *q.* 1, *n.* 7, quod etiam dicere debent relati *n.* 1342, qui putant ab Ecclesia præcipi devotionem internam in Horis; et ratio hic specialis est, quia in hoc est specialis indecentia, cum circumstantia necessaria orationis sit reverentia, et submissio ad Deum; ideoque Med. putat per hoc peccari mortaliter : Corduba autem venialiter tantum, quod videtur probabilius.

1349 *Quæst.* 225. — *An sit obligatio orandi cum spe, vel fide*? Resp. Negative, nam spes tantum est necessaria ad impetrandum, uti notant Suar. *de Relig.*, *T.* 2, *lib.* 1, *cap.* 24; Fill., *tract.* 22, *n.* 255; Con. *de Spe dec.* 19, *n.* 117, plus videtur velle Becan., *de Spe cap.* 17, *q.* 7, *n.* 7; spes autem non est necessaria ad orationem, prout hæc est laus, et cultus Dei, ut nec fides : nam Deus a Beatis laudatur, et colitur, licet ab his absit omnis actualis saltem fides ac spes : potestque etiam esse oratio, prout est petitio, quamvis absit ita expressa fides, ac spes; recte enim dicit Castr., *t.* 5, *p.* 4, *n.* 3, et Escob. *in Th. mor. lib.* 48, *n.* 86, sufficere spem implicitam, et virtualem quæ semper adsit, si petatur aliquid, quia si non esset spes obtinendi, non peteretur. *Nec dicas* orationem debere esse supernaturalem, ideoque præsupponendam fidem, et spem, secundum dicta *l.* 2, *a n.* 21. Nam oratio potest esse actus plane naturalis, imo et peccaminosus, v. gr. si quis oret ex vana gloria, vel distracte; per talem autem orationem naturalem satisfieri præcepto docet expresse Suar. supra *lib.* 3, *cap.* 3, *n.* 5, addens neminem hoc negare.

Quæst. 226. — *Quænam specialiter pro scrupuloso hic sint notanda?* Resp. seqq. 1350

§ 1. Qui recitavit, non potest prudenter dubitare de habita intentione sufficiente ad satisfaciendum, secundum dicta *a n.* 1326. Statque intentio requisita cum distractione etiam voluntaria et quamvis per distractionem amissa esset, sufficienter redit per solam exclusionem distractionis, prosequendo opus incœptum : metus autem, ne intentio amissa sit non renovata, certum signum est, quod adsit. Et nisi quis certo, ac sine hæsitatione sciat, quod mutarit intentionem orandi, judicare debet se adhuc habere.

§ 2. Quando quis certo et sine ulla hæsitatione affirmare non potest se voluntarie et cum plena advertentia fuisse distractum in officio, vel notabili ejus parte, nihil tenetur repetere, quia in dubio melior est conditio possidentis : possidet autem nostra libertas, quando constat de recitatione et non constat certo de distractione voluntaria; Suar. *de Orat. lib.* 4, *cap.* 26, *n.* 20; Nav. Rodriq. Sil. Regin. Fill. Bon. Bonart. Bass., aliique communissime. Et idem est, si dubitet, an bene expresserit omnia, an non mutilarit nimis properando, an non sensum corruperit aliquid omittendo, vel mutando, quia cum sine dolo voluerit recitare, ut debuit, credere debet id factum esse, nisi certo constet de opposito : et licet forte defectum commisisset, prudenter interpretamur mentem Ecclesiæ esse, quod non obligetur repetere ea de quibus tantum dubitat, uti habent Auctores communiter cum Ills. *T.* 5, *n.* 40. Si adhuc anxius sit, præcipue propter attentionem, tuto potest se accommodare sententiæ non requirenti ullam attentionem internam, de qua *n.* 1340, dictum est; unde quamvis putet se toto tempore voluntarie fuisse distractum, adhuc nihil repetat; vel enim id verum non est, sed tantum apprehenditur, aut timetur; vel si verum est, adhuc prudenter judicat se satisfecisse secundum relatam sententiam et saltem cum tanta molestia non tenetur repetere. 1351

Quoad Sacerdotes Societatis JESU et alios cum ipsis communicantes in privilegiis, videri potest novum Compendium priv. *V. Horæ Canonicæ*, § 4 et 5.

§ 3. Inter recitandum non hæreat, nec sollicitus sit de attentione, nam hæc sollicitudo est distractio ; hinc præmissa intentione, uno tractu decurrat, nullibi hærendo et ne verbum quidem repetendo, nam si quid esset repetendum ab ipso, deberet tantum in fine repeti alioquin misere truncaret et confunderet omnia.

1353 § 4. Nulla actio, vel turbatio attentationem sufficientem impedit, quæ per se, seu ex natura sua est compossibilis cum attentione interna, secundum dicta *a n.* 1335. Unde licet distrahatur per aliquid, præsertim accedente phantasia, aut metu, ne per hoc distrahatur, si tamen actio, vel res non sit de se talis, quam probi et prudentes alii homines, quando orant, omnino cavent, non tenetur tale quid cavere, vel declinare, sed distractio tunc obtingens censebitur involuntaria.

1354 § 5. Certum fit ex summis Doctoribus inquit Bonart. *de Horis*, *lib.* 3, *cap.* 24, idemque probat. Gob. *tom.* 5, *n.* 715, expleto officio nihil esse repetendum a scrupuloso, quomodocunque illud expleverit, nisi certo et absque ulla hæsitatione sciat culpam mortalem in eo persolvendo a se esse admissam. Et hoc teneat, inquit Lohn. quamvis nesciat, sed timeat, ne non satisfecerit, ideoque nihil repetat, sive bene, sive male sibi videatur recitasse. Ratio horum omnium est, quia Ecclesia non vult eos cum tanto gravamine aliter obligare ; hinc docet etiam Gob. *n.* 704, omnes, quibus recitatio Breviarii causat graves scrupulos et anxietates, posse, imo juberi debere ad tempus omittere recitationem, donec videantur posse sine tanto incommodo recitare, quia a præcepto Ecclesiæ excusatur quis per magnum incommodum ; et quando timeri potest grave damnum, uti hic fit, possuntque pleraque hic dicta servari a quocunque, qui est timoratæ conscientiæ.

Dices : Debito certo non satisfit per solutionem incertam et dubiam. Resp. Non est hic dubia solutio, sed moraliter certa, quia est commune judicium omnium prudentium, quod Ecclesia plus non requirat ab ejusmodi hominibus : esset enim intolerabile requirere ab illis omnimodam, aut majorem certitudinem, cum ferme ad omnia hæreant et se dubitare credant.

DUBIUM III.

Quid Clerici possint circa dispensationem fructuum suorum Beneficiorum.

» Resp. I. Clerici beneficiarii, quoad eam partem bonorum Ecclesiasticorum, quæ ne- 1355
cessaria est ad congruam sustentationem et decentiam status, ita fiunt domini, ut de iis possint libere disponere. Ubi recte notat Navar. hanc congruitatem et decentiam habere latitudinem et suos gradus ; proindeque, si infimum congruæ sustentationis pretium sint floreni 300, medium 400, summum 500. Clericus autem infimo vivat, de reliquo libere posse disponere. *Ita communiter :* quia id acquisivit ut stipendium sustentationis, quasi mercedem operis præstiti.

Resp. II. Probabilius etiam est, contra Nav. *et multos Canonistas*, Beneficiarios non regulares (secus enim est de Regularibus, ut vide Lug. *dc.* 4, *s.* 1, *n.* 1), absolute esse dominos omnium suorum proventuum, ideoque etsi in profanos usus expendant, non teneri ad restitutionem. Est communior inter recentiores, apud Binsf. Malderum et Bon. *t.* 1, *d.* 4, *p.* 4, ex S. Thom. Soto, Mol., etc. Tum quia fructus faciunt suos, ut supponit Trid. *sess.* 24, *cap.* 12, *de Reform.* tum quia alioqui non possent fructuum dominium in alios transferre (extra pios usus) omnesque eorum donationes et contractus essent invalidi et ut tales a Judice declarandi et bona Ecclesiæ restituenda, quod cum nunquam sit factum præsumi non debet esse faciendum, Lugo, *n.* 1. Quo non obstante, teneri eos bona Ecclesiastica, congruæ sustentationi superflua, expendere in pios usus, tam est communis sententia ut Lugo, *n.* 10, dicat, nimis singularem esse sententiam Petri Hurt. et Dian. dicentium, eos satisfacere, si (seclusis gravibus necessitatibus), erogent in communibus necessitatibus quartam partem reddituum Ecclesiasticorum, vel certe dimidium ejus, quod congruæ sustentationi superest. V. Lug. *loc. cit.* ubi plurimus pro se citatis Auctor ostendit, Tol. Mol. et Bon., male citari pro contraria sententia : imo ipsummet Hurt. et Dian. in eo non perstitisse, atque nulla, vel auctoritate, vel ratione, vel fulciri : ac denique suam multis probat præsertim ex Trid. *sess.* 21, *cap.* 5, *de Reform.* ostenditque istam

obligationem nasci ex jure, non tantum humano, sed etiam divino naturali. Vid. etiam Bon. *p.* 2. Porro congrua sustentatio Clerici censetur, quæ necessaria est ad status et familiæ sustentationem secundum conditionem status, gradus, dignitatis, qualitatis et religionis, in qua habitat, Bon. *loc. cit.* Mol., Laym., *lib.* 4, *tract.* 2, *cap.* 3; Lugo. *Unde resolvuntur hi casus :*

» I. Congrua sustentatio non est æqualis respectu omnium, quia plus requirit Episcopus, quam Decanus, Decanus, quam Canonicus, Canonicus in Ecclesia principali, quam Parochus, debilis et tener, quam robustus et volens : et quod sufficit in uno loco, non sufficit in alio. Quapropter attendi debet ad usum aliorum timoratæ conscientiæ, in eodem gradu, etc. Nec obstat, quod beneficiarius emerserit ex humili, quominus possit statui suo convenientes sumptus facere, ut ex Mol. docet Lugo, *loc. cit.* V. Bonac. *n.* 8.

» II. Nomine congruæ sustentationis, etiam intelligitur debita hospitalitas, non tantum in pauperes peregrinos (qui maxime commendantur Clericis a Trid.) sed etiam urbanos, Lugo, *n.* 66.

» III. Debita, quæ Clericus contraxit pro sua sustentatione, vel ob piam causam, potest solvere ex redditibus Ecclesiasticis; non item, quæ contraxit ante Beneficium obtentum nisi sit pauper. *Ibid. n.* 67.

» IV. Potest Clericus ex bonis superfluis licite in studiis alere suos consanguineos, si aliunde non habent; eo quod parentes, vel nolint, vel non possint alere in studiis. *Ibid.* et Bon. *par.* 2, *n.* 13.

» V. Si habet sorores pauperes, vel filios spurios, ex fructibus Beneficii dotare licet, si aliunde non potest, quia naturali jure debet illis alimenta, in quorum locum succedit dos, Mol. Bins, etc. Cavendum tamen sub mortali, vel illas notabiliter supra statum exaltet, vel hos legitimis æquet : etsi nobilis plus possit dare, quam alius infimæ sortis. Vid. Laym. *n.* 4.

» VI. Si bona superflua expendat in usus profanos, v. g. in venationes, canes, equos, parasitos, ludiones, luxum, in amicos, cognatosque ditandos, etc. (quod intellige de quantitate notabili in genere prodigalitatis, quia longe major est, quam in genere furti) graviter peccat quidem, non tamen tenetur ad restitutionem, quia est dominus fructuum et consequenter neque is, qui accepit. Ita contra Navar. etc., communiter Doctores alii ex Trid. *sess.* 21, *cap.* 2; Azor. *t.* 2, *lib.* 7, *cap.* 8, *q.* 2; V. Laym. *n.* 4; Bon. *d.* 4, *p.* 2, *n.* 9 *et p.* 4, *n.* 1, *etc.*

» *Quæres*, 1. Quæ teneantur in pios usus expendere? Resp. Ea omnia, quæ acceperunt, sive ab Ecclesia, sive ab aliis, tanquam procuratores cultus Divini : non autem illa, quæ vel in cultum Divinum oblata non sunt, vel jam ab Ecclesia in cultum Divinum sunt expensa; Lugo, *disp.* 4. Ratio est, quia priora habent annexam obligationem religionis, posteriora non; vel si habuerunt, ea jam est extincta per expensionem in pios usus. *Unde resolvuntur :*

» I. In profanos usus expendi possunt a Clericis bona patrimonialia, eaque, quæ hæreditate, industria, donatione, aliove modo, ut laici, acquirunt, vivendo interim ex Beneficiis. Item quasi patrimonialia, hoc est, quæ acquirunt quidem ut Clerici, non tamen ut redditus Beneficii, sed ut stipendia alicujus officii Clericalis, v. g. ratione concionis, pro Missa, funere, officio defunctorum, administratione Sacramentorum, anniversarii, etc. Sanchez, Lugo, *n.* 23, *par.* 2, *n.* 19.

» II. Probabilius est in profanos usus posse expendi distributiones sive præsentias (ut vocant) quæ Beneficiariis ob præsentiam in Choro distribuuntur. Ita Silv. Lugo, *n.* 24; Bon. *n.* 7, contra Sanch., etc.

» III. Fructus, qui dantur ob Capellaniam vel Vicariam non collativam, sed ad nutum amovibilem, possunt expendi in usus profanos, quia non sunt fructus Beneficii (hoc enim confertur per collationem Canonicam) sed bona quasi patrimonialia. V. Lugo, *n.* 28.

» IV. Probabiliter etiam Pensionarius licite suam pensionem expendit in usus profanos, quia eam Papam extrahit ex redditibus Beneficii et dat alteri, qui id Beneficium non habet, Lugo *loc. cit.* contra Bon., etc. Secus est de eo, qui Beneficium habet in Commendam, quia substituitur loco Beneficiarii. *Ibid.*

» V. Partem, quam Clericus, parce vivendo, sibi servat ex congrua sustentatione, licite expendit in usus profanos, quia expensa est jam ante in usus pios, *Ibid.* et Bon. *d.* 2, *p.* 2, *n.* 14, ex Mol.

« *Quæres* 2. Quid intelligatur nomine usus pii? Resp. Quod, vel ad cultum divinum, vel misericordiam spiritualem, aut corporalem ordinatur : v. g. ad cultum templorum, necessitatem pauperum, hoc est, eorum, qui non habent necessaria, sive ad naturam, sive ad

statum servandum : item in usum Religiosorum, in Capellanias, Missas, suffragia pro defunctis, hospitalia, etc. *Unde resolvuntur sequentes Casus :*

« I. Si Clericus superflua expenderit in usus profanos, v. g. emerit sibi bona immobilia, non potest hæc retinere, quia obligationi bonis iis annexæ, non satisfecit, et adhuc potest satisfacere, cum bona empta pretio æquivaleant, Lugo, *n.* 33. V. Bonac., *n.* 20.

« II. Qui in usum profanum a Clerico bona accipit dono, ex superfluis, potest excusari a peccato, si eum non induxit ad talem donationem, neque per eam Clericus redditur impotens ad superflua expendenda in usus pios. V. Lugo, *n.* 40, quia Clericus ex patrimonialibus vel quasi patrimonialibus, potest substituere.

« III. Clerici quidem ex consuetudine multis locis recepta, licite possunt testari de redditibus Beneficiorum, non tamen nisi ad causas pias; etsi enim, ubi consuetudo invaluit, etiam in usus profanos, valide testentur, peccant tamen mortaliter. V. Less. *lib.* 2, *cap.* 19, *n.* 41 *et seqq.* Laym. *loc. cit.* Bon., *p.* 3, *n.* 2 *et* 5; Trid., *sess.* 25, *cap.* 1, *de Reform.* et sequitur ex dictis. Nisi tamen fecerint cum facultate Papæ, quæ licet superveniat testamento jam condito, facit tamen illud convalescere; Sanch. Salas, Diana, *p.* 8, *tract.* 3; *Res.* 99. V. supra *lib.* 3, *tract.* 5, *cap.* 4. »

ADDENDA.

1356 *Quæst.* 227. — *Quid hic præterea sit notandum?* Resp. Seqq. § 1. Haun. *de Justit. T.* 1, *tract.* 4, *n.* 93, docet beneficiatum, qui habet accidentales qualitates, v. gr. nobilitatis, Doctoris, et ideo indiget majori sumptu pro sustentatione, si ex patrimonio, vel aliunde habeat, non posse sibi ex Beneficio plus impendere, sed oppositum diximus *n.* 904, ubi circa hoc possunt plura videri.

1357 § 2. Clericum teneri ex fructibus Beneficii, si aliunde non habeat, dotare sororem egenam ex eodem patre natam, docent etiam Navar. et Burgh. *cent.* 3, *cas.* 16, quia mortuo patre, officium paternum descendit in filium respectu filiarum, uti cum communi docent Laym., *lib.* 3, *Tom.* 4, *cap.* 13, *n.* 5, et Castr., *T.* 32, *d.* 9, *p.* 4, § 3. Multo magis potest, et tenetur ex fructibus Beneficii alere matrem pauperem : si tamen mater velit secundo nubere, Rebel., *p.* 2, *lib.* 5, *q.* 4, *n.* 41, et alii, negant teneri ipsi constituere dotem, quia secundæ nuptiæ sunt invidiosæ primis prolibus, et veluti quædam injuria.

§ 3. Sive sit ex justitia, pro quo vide Gom. 1358
de Just. a n. 437, sive tantum ex religione obligatio expendendi fructus superfluos in causas pias [1] Doctores communiter fatentur longe majorem materiam requiri pro gravi violatione præcepti non expendendi in usus profanos, quam furto gravi, ut notat Ills., *t.* 4, *d.* 3, *n.* 150, quanta autem reipsa requiratur, determinandum est spectatis omnibus circumstantiis, ac præsertim proventuum et personæ sustentandæ; Castrop. requirit, ut sit tertia, vel quarta pars reddituum annuorum; Conc. requirit tertiam, quartam vel quintam partem, sed Haun. *n.* 91, merito vocat hanc regulam laxam, et cum Lugo docet vigesimam partem esse materiam gravem, si proventus excedant 100 Florenos.

§ 4. Clericus non potest, per se loquendo, 1359
testari de acquisitis ex Beneficio, *cap. Episcopi*, 12, *q.* 1, *cap. Cum in officiis, cap. Ad hæc, de test.* 2. Posset tamen de his relinquere moderatum aliquid ad pias causas *ibid.* Pias., *p.* 2, *cap.* 5, *art.* 4, *n.* 49. Posset etiam tam multum legare suis, quantum *de* patrimonialibus attulit Ecclesiæ, *cap. quis qualibet*, 12, *q.* 2 *et cap. Si Episcopus, ibid. q.* 5; Pias., *a n.* 50. Potestque etiam retinere rem Ecclesiæ melioratam, licet dimiserit Beneficium per privationem, donec compensarit suas expensas, *cap. fin. de pecul. Cleric.* Abb. Pias., *n.* 50. Etiam potest testari de patrimonialibus, et acquisitis aliunde quam ex Beneficio, nempe industria sua, vel personali opera, etiam per actus Ordini suo proprios; *Inn. Abb. Pias.*, *n.* 52. Ut autem testari possit de acquisitis ab Ecclesia debet in plerisque locis habere Constitutionem, sive specialem facultatem ab Episcopo, vel si sit in Capitulo debet habere a Decano et Capitulo, uti usus est quarumdam diœcesium : et hæc facultas testandi non expirat morte concedentis; Ricc. Garc. Henriq. Mol. Sanch. Gutt. Diana, *p.* 8, *t.* 3, *R.* 99, contra Socin. et Covarr. Quod autem testamentum a Clerico factum sine licentia testandi; superveniente licentia convalidetur, præter ci-

1 *De hæc quæstione consule disserentem Benedictum de XIV, de S. D., lib.* 7, *cap.* 2.

2 *Vide P. Zech. diss.* 3, *in libro* Rigor moderatus, § 342 et seqq.

tatos a Busemb., docent etiam Ricc. et Merol. *Dixi*, initio, *per se*, nam ubique attendenda est consuetudo.

1360 § 5. Quæ Clericus acquisivit ab Ecclesia, et relinquit post mortem, debent expendi in usus pios (nisi iterum contraria sit consuetudo) pro quo facit illud S. August. *hom.* 48, *inter* 50, *cap.* 2. *Hoc tollit fiscus, quod non accipit Christus*, id est, hoc post mortem beneficiati tollit Ecclesia, et causis piis applicat, quod beneficiatus in vita non erogavit pauperibus, uti erogare debuit. Ut autem donatio Ecclesiastici ante mortem facta valeat, et censeatur esse inter vivos, debet donans supervivere 20 dies, uti notat Fill. putant tamen Valer. et Diana apud Lugo, *in Resp. Moral.. lib.* 5, *dec.* 21, hanc supervenientiam non esse necessariam pro foro conscientiæ, si donatio vere, et irrevocabiliter facta sit. Curam nimiam ditandi nepotes carpit vetus distichon apud Lodulph. Carth. de Vita Christi *part.* 1, *cap.* 68.

Cum factor rerum privarit semine Clerum,
Ad Satanæ votum successit turba nepotum.

An Princeps sæcularis possit disponere ad libitum, et ad quoscunque usus de fructibus Ecclesiarum vacantium, vide Dianam, *p.* 7, *t.* 10, *R.* 1, et dicenda *a n.* 1397.

1361 *Quæst* 228. — *Quid notandum sit circa decimas, primitias, oblationes?* Resp. seqq. § 1. Per decimas intelligitur decima pars bonorum mobilium licite acquisitorum, Ecclesiæ ministris evolvenda, secundum *cap. Ex transmissa*, 23, *de Decimis, Fidelis homo de omnibus, quæ licite potest acquirere, decimas erogare tenetur* : Ortum habent ex antiquo testamento. Genes. 14 et 28 ; Exod. 22 ; Levit. 27, *n.* 28, et congruentia est 1. Quia sic recognoscitur Deus tanquam donator omnium bonorum, idque per numerum perfectum, qui omnes in se numeros continet. 2. Quia Ministris Dei debetur sustentatio. 3. Ut hi liberi sint a curis temporalibus, et aliis pauperibus benefacere possint. De injuste acquisitis non debetur decima, quia totum restituendum est domino rei. Debentur solo jure Ecclesiastico, attamen inducente obligationem justitiæ et religionis. Jus primogenium ad decimas a laico præscribi non potest, quamvis possit præscribi immunitas ab eis solvendis, secundum dicta *lib.* 3, *p.* 2, *n.* 502. Potest jus decimarum per Privilegium Papæ in perpetuum concedi laico ob merita in Ecclesiam, vel alias causas : potest etiam a Clerico elocari saltem ad triennium. Ad exigendas decimas datur actio in foro Ecclesiastico, quandoque etiam laicali non tantum personalis, uti qui negat conveniatur apud judicem, et cogatur, sed etiam realis, ut ad quemcunque pervenerint fructus indecimati, pars 10 vindicetur ; si tamen possessor annis prioribus non solverit, non est jus petendi a successore, quia hoc jus fundabatur in ipsis fructibus, non autem in fundo ipso.

§ 2. Primitiæ erant primi fructus terræ, 1362
vel pecorum , quæ offerebantur Ecclesiæ Ministris ; nunc non amplius obligant, nisi secundum consuetudinem patriæ, et indigentiam Ministrorum Ecclesiæ, inquit S. Thom. 2. 2, q. 86, *art.* 4. Similiter ad oblationes in altari sub Missa non obligantur singuli fideles, attamen per Superiores attineri debent patresfamilias ad retinendam consuetudinem obeundi altare, et aliquid offerendi. Quod autem sic offertur, cedit Parocho, uti et illa quæ offeruntur in Capellis, aut ad sacras imagines intra parochiam, nisi alicubi sit alius usus. Nam recte notat Deluca *in Miscel. Eccles. Dis.* 35, *n.* 7, si oblationes magnæ sint, administrationem sæpe esse penes Episcopum, vel alios. Videri etiam potest Pignat. *tom.* 10, *consult.* 142.

Videri possunt hæc, et plura alia ex legibus, et Auctoribus fusius deducta apud Ills. *T.* 5, *a n.* 224. Item de decimis videri potest fuse Leur. *p.* 1, *q.* 464, *et seqq.* De primitiis, *q.* 499. De oblationibus, *q.* 460, *et seqq.* Recte autem probat Deluca supra *a n.* 9, administrationem talium oblationum, vel proventuum posse esse penes laicos.

Quæst 229. — *Quid notandum sit circa alie-* 1363
nationem bonorum, vel rerum Ecclesiasticarum? Resp. seqq. § 1. *Pius II, Extravag. Ambitiosæ, De rebus Eccles. non alien.* prohibet sub gravibus pœnis alienari immobilia, et mobilia pretiosa Ecclesiæ, quæ servando servari possunt. Item prohibet omne pactum, per quod dominium rerum, et bonorum Ecclesiasticorum transfertur. Item concessionem, hypothecam, locationem ultra triennium, infeudationem, vel contractum Emphyteuticum, præterquam in casibus a jure permissis, ac de rebus, ac bonis in emphyteusim ab antiquo concedi solitis, et tunc cum Ecclesiarum evidenti utilitate etc. Demum addit res, et bona hujusmodi contra prohibitionem alienata libere reverti eo, quo ante alienationem pertinebant, hæc enim est prorsus irrita ; et si fiat, competit Ecclesiæ actio contra bona, et personam alienantis. Vide Gob. *in Exp. tract.* 3, *n.* 265, *a.* 2, *c.* 3.

Similis prohibitio quoad Religiosos emanavit jussu *Urbani VIII*, anno 1624, uti refert Delbene *de Immun. Eccles. cap.* 17, *dec.* 1, *n.* 7, ubi etiam additur tales alienationes esse ipso jure irritas. Eadem valent de bonis pii loci, si auctoritate Episcopi sit erectus, de quo vide Wadingum *de contract. dec.* 2, *dub.* 8, *sess.* 4, et Dicast. *de Justit. lib.* 2, *t.* 3, *n.* 329. Præterea declaravit Sacr. Congreg. non posse Religiosos accipere mutuo pecunias cum solutione interesse, nec fundare censum super bonis suis Delbene *d.* 1, *n.* 12; possent tamen emere fundum ad censum illi fundo impositum; Delb. *d.* 8, *n.* 7.

1364 § 2. Censetur etiam prohibita transactio, vel concordia, etiam pro terminanda lite, circa bona antecedenter possessa, si aliqua ex parte forent dimittenda : possent tamen ista fieri, si jus necdum erat possessum, sed prius acquirendum; Delbene *d.* 12. Idem est, si quid ad Ecclesiam pertinens impetatur; et esset periculum amittendi, tum enim posse vendi laico, huic relicto periculo, docent Nald. Gavant. et Delb. *d.* 23, *n.* 25. Præterea remitti potest caducitas emphyteusis, quia est tantum cessio juris acquirendi, si nempe Prælatus voluerit; Delb. *d.* 12. Videtur etiam prohiberi permutatio rerum, quia est aliqua species alienationis, *cap. Nulli, De reb. Eccles. non alien.* Bald. Redoan. Wald. § 2; Delb. *d.* 3 *et* 13; Pias. *p.* 2, *cap.* 5, *art.* 4, *num.* 12. Et prohibetur omnis ejusmodi alienatio : quamvis foret in favorem alterius Ecclesiæ, Monasterii, vel personæ Ecclesiasticæ, *cap.* 1, *eod. tit.* Delb. *n.* 12; Pias, *n.* 11, qui tamen *n.* 36, putat cum consensu Episcopi permutari posse duas Ecclesias, et consequenter etiam bona duarum Ecclesiarum, vel Monasteriorum eidem Superiori subjectarum; Wad. § 4, *n.* 4; Delb. *d.* 13 *et* 23, aliique, Bonæsp. *De Justit. d.* 21, *n.* 44, uti et fieri potest unio Ecclesiæ loco Regulari, Delb. *d.* 13, *num.* 7. Item prohibetur alienatio, quamvis velles inde emere alia bona, vel censum; Barb. Delb. *d.* 3, *n.* 11. Item, quamvis donans expresse addidisset, ut v. g. Monasterium posset propria auctoritate alienare, ut probabiliter putat Lugo *in Resp. Moral. l.* 3, *d.* 10, *num.* 2, *et d.* 12, *n.* 3, *et l.* 4, *d.* 31; quia hoc ipso, quod res acquiratur Ecclesiæ, habet conditiones boni Ecclesiæ, inter quas est inalienatio, attamen etiam probabiliter contradicunt Cov. Arm. Ricc. Quarant. Bon. Delb. *d.* 10, quia sicuti poterat donans, ita ex hujus potestate poterit donatarius de re disponere, neque res est absolute, et in perpetuum acquisita Ecclesiæ, sed tantum ad beneplacitum; quod fatetur etiam Lugo esse verum, si donator expresse voluisset, ut alienaretur, tum enim certum est nunquam absolute acquisitam fuisse Ecclesiæ. Et idem videtur esse, si res fuerit empta cum pacto retrovendendi; Borden. Redoan. et alii contra Ricc. et Menoch. apud Delb. *d.* 23, *n.* 23. Similiter videtur esse licitum repudiari aliquid etiam immobile necdum acquisitum, cum non sit alienatio; Abb. Silv. Delb. *d.* 5, qui tamen *dec.* 6, docent cum Mol. Barb. A. Tamb. *T.* 3, *dec.* 13, *q.* 2, *n.* 8, et aliis Prælatum vel Religiosum non posse repudiare hæreditatem vel legatum, tum quia ex voluntate Testatoris jam erat acquisitum Ecclesiæ, etiam ante traditionem, uti habent Jura; tum quia Ecclesia habebat jus et actionem ad illud : sed contradicunt Abb. Menoch. Gom. Sanch. Rebell. Ricc. Bon. et alii, quia ante acceptationem non acquiritur Ecclesiæ jus aut actio ulla, si res transit ad hæredes ab intestato. V. Delb. supra item Dicast. *a n.* 339; Pirh. *lib.* 3, *tit.* 13, *n.* 41. Dare commodato et ad usum brevi tempore non est prohibitum, Delb. *d.* 19; uti nec prohibitum est bona Ecclesiæ obligare in hypothecâ generali, sed tantum in speciali; Abb. Cov. Redoan, Molin. Delb. *d.* 1, *n.* 30, contra Vasq. Rodriq. Quarant. et alios. Circa alienationem jurispatronatus, sepulturæ, etc., vide Delb. *d.* 14. Circa constitutionem novi feudi vel emphyteusis, habet *d.* 15 *et* 16. Circa alienationem materialis Ecclesiæ vel Oratorii, habet *d.* 17. Cur autem Ecclesia noluerit bona Ecclesiastica esse alienabilia, insinuabitur *d.* 1386.

§ 3. Nomine bonorum Ecclesiæ hic veniunt 1365
etiam jura et actiones ad immobilia, nomina debitorum, servitutes; Wad. § 1, Pias. *n.* 8, Delbene, *dec.* 12, etiam census vitalitii; Pignat. *tom.* 5, *cons.* 12, *n.* 5. Ad res mobiles pretiosas, quæ servari possunt, pertinent vasa aurea, argentea, gemmæ, bibliotheca copiosa; Abb. Tamb. *q.* 2; Delb. *dec.* 2, *sess.* 1, greges et armenta totaliter considerata; Delb. *d.* 2, *sess.* 4. Incisio arborum et silvarum, si fiat cum deterioratione; Piasec. *n.* 9. Vide Wald. § 2 et Delb. *sess.* 5. Etiam magna pecuniæ summa donata et destinata ad emenda immobilia censetur quid mobile; Vasq. Fill. Lez. Delb. *sess.* 1, *a n.* 2, aliique apud Lugo, *lib.* 3, *dec.* 10, contra Tiraq. Wad. § 1, sed de hoc vide Delb. *sess.* 3. Etiam ad immobilia spectant annui redditus perpetui; Wad. Quoad servos origi-

narios vide Wad. *n.* 12 et Delb. *sess.* 1. Quoad pretiosas reliquias, v. g. spinam coronæ Christi, putat Delbene, *dec.* 1, *n.* 52, hic non prohiberi earum alienationem ; quia sermo videtur esse tantum de rebus pretio æstimabilibus ; sed contradicit Castrop. *t.* 12, *p.* 15, § 1, *n.* 8, cum Ricc. quia sunt supra omne pretium : ergo censeri debent mobilia plus quam prætiosa [1].

1 *Ne ipsi quidem beneficiorum fructus alienari possunt, sub prætextu cedendi commodum, seu utilitatem eorumdem percipiendorum. Exstat hac de re singularis Benedicti XIV Constitutio, quam hic reddo :*

BENEDICTUS EPISCOPUS.

SERVUS SERVORUM DEI.

Ad perpetuam rei memoriam.

« Universalis Ecclesiæ cura, quam inscrutabilis Divinæ Sapientiæ, atque bonitatis altitudo humilitati nostræ committere dignata est, inter cæteras sollicitudines exigit etiam ac postulat, ut diligenter invigilemus, ne Clerici Ecclesiasticis Beneficiis, quæ e liberali Ecclesiæ manu acceperunt, abutentes, eorum redditus non sine aliorum fidelium scandalo inconsulta prodigalitate disperdant, sed tanquam boni dispensatores ita administrent, ut et vitæ suæ necessaria provideant et pauperum inopiæ et Ecclesiarum necessitatibus succurrant.

» Relatum est ad aures nostras, quosdam Clericos Ecclesiasticis Beneficiis cum onere, vel sine onere residentiæ provisos turpibus ut plurimum ex causis impulsos, annuos eorumdem Beneficiorum redditus, quos donec viverent, percipere possent, unico actu alienare sub nomine cedendi commodum, seu utilitatem percipiendi fructus eorumdem Beneficiorum, quos alteri, quoad vixerint, vendunt, recepta pecunia ad eam summam et quantitatem, quam ipsi, habita ratione eorum ætatis et corporis valetudinis, durante vita, verimisiliter consequi potuissent. Cum autem isti improvidi Clerici instat illius prodigi filiifamilias, de quo in Evangelio scriptum est, cum substantiam suam a Patre recepisset, totam statim consumpsisse luxuriose vivendo et deinde, facta fame valida, coactum esse vivere de siliquis immundorum animalium ; pia Ecclesiæ subsidia et Ecclesiasticos proventus in suas explendas cupiditates improbo hujusmodi contractu profundant ; multa hinc et gravia mala, ut experientia ipsa compertum est, evenire solent. Nam primum non leve dedecus Ecclesiastico Ordini inuritur et grave reliquis fidelibus scandalum generatur, dum vident Ecclesiasticas pecunias, quæ sunt vota fidelium, bona pauperum, patrimonium Christi, in pravos usus insumi, vel improvida profusione dissipari, quæ ab Ecclesiasticis, tanquam probis dispensatoribus, in solamen pauperum et Ecclesiarum restaurationem impendi deberent. Præterea sæpe hujusmodi Clerici ad summam rediguntur egestatem et ut se sustentare possint, vel indecore non sine infamia Clericalis gradus mendicant, vel indignis quæstibus et negotiis operam præbent ; Ecclesiam autem et Ecclesiasticas res quodammodo aversantur, quasi fraudi mercede, vel stipendiis suis, quæ nullius culpa, sed solum vitio et flagitiis suis amiserunt. Ideo Ecclesiastica munera, vel nunquam, vel negligenter obeunt, Divinam psalmodiam, si ad eam in publicis Ecclesiis ratione suorum Beneficiorum teneantur, frequenter omittunt, vel oscitanter persolvunt, Ecclesiasticos, cœtus non frequentant, animarum salutem non curant, Divina fastidiunt, humana sectantur.

» Volentes igitur hanc improbam consuetudinem et non ferendam pravitatem, qua non mediocriter Clericalis ordinis fama minuitur et honor conculcatur, Ecclesiæ autem debito servitio, pauperes opportunis subsidiis et sacræ ædes necessariis reparationibus et ornamentis fraudantur, penitus abolere motu proprio ac certa scientia et matura deliberatione nostris, deque Apostolicæ potestatis plenitudine omnibus Clericis quacunque dignitate, præeminentia, honore et privilegio insignitis interdicimus et prohibemus, ne in in posterum audeant sub nomine alienandi utilitatem et commodum percipiendi fructus, vel alio quovis titulo, prætextu et colore vendere, ac distrahere suorum respective Beneficiorum redditus et proventus, vel ad vitam, vel in longum tempus, recepta ab Emptore per unam, vel plures solutiones pecuniarum quantitate, quam ipsi Beneficiati per ejusdem temporis, vel vitæ spatium probabiliter consequi potuissent, sub pœna excommunicationis et nullitatis actus, seu contractus et omnium inde consecutorum, aliisque pœnis inflictis, præscriptis et statutis contra alienantes bona Ecclesiæ, quas rursus hic contra eosdem Clericos sic contrahentes renovare, decernere, ac statuere intendimus et volumus. Et insuper ad uberiorem cautelam et quatenus opus sit, omnes hujusmodi contractus, quos in futurum fieri contigerit, motu, scientia, deliberatione et potestate simili dam-

namus, reprobamus, cassamus, irritamus et annullamus, eosque nullos, cassos, ac irritos decernimus, et declaramus, illosque suis auctoribus tanquam invalidos, cassos, irritos, atque inanes, viribusque et effectu ab initio vacuos neque in judicio, neque extra ad ullum effectum suffragari debere, neminemque ad eorum observantiam obligari, etiam si pluries juramento firmati et vallati sint, sed nullum inde jus cuicunque, aut actionem, vel titulum etiam coloratum possidendi, aut præscribendi per quodvis longissimum temporis spatium acquiri unquam posse pariter præcipimus et jubemus.

» Decernentes easdem præsentes litteras et in eis contenta quæcunque nullo unquam tempore impugnari et retractari posse, sed semper firmas, validas et efficaces existere et fore, suosque plenarios et integros effectus sortiri et obtinere, ac ab omnibus et singulis, ad quos spectat et pro tempore quandocunque spectabit, inviolabiliter observari. Sicque et non aliter in præmissis omnibus et singulis per quoscunque Judices Ordinarios et Delegatos, etiam Causarum Palatii Apostolici Auditores, ac prædictæ Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales etiam de Latere Legatos et Sedis Apostolicæ præfatæ Nuntios, aliosve quoslibet quacunque præeminentia et potestate fungentes et functuros, sublata eis et eorum cuilibet quavis aliter judicandi et interpretandi facultate et auctoritate, judicari et definiri debere; ac irritum et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus quibuscunque privilegiis, indultis, concessionibus et gratiis Apostolicis tam generalibus, quam particularibus quantumvis speciali mentione et nota dignis quibuscunque Archiepiscopis, Episcopis et aliis superioribus et inferioribus Ecclesiarum Prælatis etiam S. R. E. Cardinalibus, ac eorum et nostris familiaribus continuis commensalibus, necnon litterarum Apostolicarum Scriptoribus, Abbreviatoribus, cæterisque Romanæ Curiæ Officialibus concessis et confirmatis, cæterisque contrariis quibuscunque.

» Ut autem facilius præsentes Litteræ omnibus innotescant et nemo prætextu illarum ignorantiæ excusari possit, jubemus easdem ad valvas Ecclesiæ Lateranensis et Principis Apostolorum, necnon Cancellariæ Apostolicæ, Curiæque Generalis in Monte Citatorio, ac in Acie Campi Floræ de Urbe, aliisque locis solitis et consuetis, ut moris est publicari, earumque exempla affigi : Volumusque, eas sic publicatas omnes et singulos perinde afficere et obligare, ac si illis ipsis fuissent singulariter intimatæ : Exemplis quoque prædictis etiam impressis, manuque Notarii publici et Sigillo Prælati Ecclesiastici, vel ejus Curiæ obsignatis eamdem prorsus fidem adhiberi, quæ ipsis præsentibus adhiberetur, si forent exhibitæ, vel ostensæ. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc paginam nostri decreti, constitutionis, declarationis, annullationis, infirmationis, prohibitionis, interdicti, ac voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire : Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac BB. Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum.

» Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem Anno Incarnationis Dominicæ millesimo septingentesimo quadragesimo primo, quarto Calendas Septembris, Pontificatus nostri Anno secundo. »

§ 4. Alienatio rei Ecclesiasticæ licita est 1366
cum causa et servatis solemnitatibus, etiamsi donans addidisset non alienandam, quia intelligitur, sine causa et modo indebito, uti cum aliis probabiliter tenet Delbene, *dec.* 11. Causa autem est sola evidens Ecclesiæ necessitas vel utilitas, quandoque etiam respectu Papæ magna convenientia, ob quam præsumitur illum, qui dedit Ecclesiæ, non posse esse rationabiliter invitum; Delb. *d.* 28. Solemnitates sunt quinque : 1. Communis consultatio, an ita postulet necessitas, vel utilitas, 2. Consensus Capituli, vel Cleri. 3. Consensus Episcopi, vel Superioris Regularis. Putat Pias. *a n.* 14, etiam requiri consensum Patroni, si alienentur bona Ecclesiæ, vel Beneficii patronati; sed contradicunt alii cum Laym. potestque videri etiam Pirh. *a n.* 61. 4. Subscriptio consentientium, pro casibus a jure expressis. 5. Consensus Papæ, sive facultas Sacræ Congregationis [1] : Et de his omnibus vi-

1 *Nota autem, Sacram Congregationem in ea esse sententia, quod contractus alienationis Bonorum Ecclesiæ pro perfecto non habeatur, donec Apostolicum Beneplacitum non fuerit obtentum : quandiu vero ille imperfectus est, novam majorem oblationem admittendam esse, ita ut favore illius, qui intra terminum in Edictis præfinitum majorem summam obtulerit, Beneplacitum sit concedendum; nisi tamen dicta major oblatio fuerit ad æmulationem facta, aut primus oblator eamdem majorem summam ab alio postea oblatam solvere paratus sit. Constant hæc ex Resolutionibus, quæ in* Florentina Emphyteusis 5 *Martii* 1735 *citantur T.* 7; Thes. Resol. *p.* 32 *et ex ipsa* Florentina *ibidem.*

deri potest Delbene, *d.* 9. Quod si alienatio facta sit sine causa, est invalida; Delb. *d.* 20. Quod tenet, si Papa ipse rem Ecclesiasticam sine justa causa transferat ad laicum, quia non est dominus et injusta dispensatio est irrita; Navar. et alii cum Delb. *d.* 27. Si autem fiat cum causa, sed omissis solemnitatibus; Abb. Silv. Butr. Ang. Navar. Rodriq. Regin. Fill. et alii probabiliter dicunt valere pro foro conscientiæ, sed etiam probabiliter contradicunt Covar. Mol. Vasq. Ric. Menoch. Suar. Bon. et alii cum Dicast. *t.* 15, *n.* 215 et Delb. *d.* 21, quia Jura absolute irritant ob damnificationis periculum, quod semper adest, si solemnitates omittantur. Nec valet alienatio sub ratihabitione, seu salvo consensu Sedis Apotolicæ, quia hic consensus prærequiritur ad formam : possunt tamen partes antecedenter tractare de alienatione facienda, si S. Sedes consentiat; Delb. *d.* 1, *a n.* 44. Putantque Quarant. Redoan. Fachin. *in controv. Jur. lib.* 13, *cap.* 44, hunc consensum non præsumi, nequidem in præscriptione 30, vel 40 annorum, sed probabilius contradicunt Masc. Fel. Ricc. Delb. *d.* 4, *sect.* 1; Dicast. *n.* 211, quia factum præsumitur, si de jure faciendum erat. Quod si a Sacra Congregatione habeat facultatem alienandi fundum A et alienet fundum B, alienatio est invalida, quia concessio facultatis non extenditur ad casum sub verbis concessionis non comprehensum, quamvis ad illum æque facile data fuisset facultas, si fuisset petita. Quod Societatem Jesu attinet, novum, *Com. Privil.* V. *Alienatio* § 2, dicit sufficere facultatem Generalis, aut Societatis Congregatæ, per Privilegium *Gregor. XIII,* sed de hoc vide A. Tamb. supra *q.* 6. An vero eadem Societas Jesu volens dimisso reddere bona sua, quæ donarat, indigeat speciali facultate, dictum est *n.* 55.

1367 § 5. Sine speciali causa, et solemnitate alienari possunt : 1. Quæ verisimiliter ad triennium sine notabili deterioratione non perdurant, uti sunt vestes, fructus arborum, jumenta in individuo, singularia pecora, etc.; Pias. *a n.* 19, 2. Res quæcunque exigui valoris respective ad possidentem, *cap. Terulas,* 12, *q.* 2; Wald. § 3. Barbos. *de potest. Episc. allegat.* 95, *num.* 51; Ricc. in *prax. Episc. dec.* 39, *num.* 8. Docent autem Castrop. § 1, *n.* 2, et Zerol. *in prax. Episc. pars.* 1, V. *Alienatio,* ad 6, rem exigui valoris esse, si non attingat centum aureos, sive ducatos, sed alii communiter cum Delb. *d.* 2, *sect.* 1, *a n.* 12, restringunt ad 25 scuta aurea, quæ faciunt 40 scuta monetæ Romanæ. Pro Societate JESU, rescripsit ejusdem Procurator generalis 3 Januarii 1693, exiguum valorem in alienationibus regulandum esse juxta consuetudinem locorum, ubi sita sunt bona. Quod si nulla sit consuetudo, aut illa certa non sit, peti posse a Generali facultatem ad eam summam, quæ scuta 40 monetæ Romanæ non excedat. Et recte addit Delb. talem rem modicam debere esse disjunctam ab aliis, alioquin posset, v. g. totum prædium successive per partes modicas alienari. 3. Res Academiæ, Seminarii, Hospitalis, Confraternitatis, si auctoritate Episcopi erecta non sint, ut limitant Castropal. *par.* 14, *num.* 11, et Delbene, *d.* 1, *a num.* 14, quia in rigore non sunt res Ecclesiæ, Monasterii, vel loci pii, prout hic sumitur locus pius, Pias. *num.* 34; Wad. § 4, *a num.* 3; 4· Res, quarum conservationi non sufficeret census ex eis; Castr. *p.* 15, § 2, *n.* 5; Bonæsp. *n.* 47. Quod si conservatio esset tantum non utilis, sive sterilis, Quarant. Bon. et Delb. *d.* 3, *n.* 10, dicunt requiri licentiam Papæ; Wad. § 3, dicit sufficere consensum Episcopi cum capitulo. 5. Cum Principe fieri potest permutatio rei ad bonum commune utilis cum alia re æquali, Wad. 6. Si necesse sit pro debitis, ad quæ solvenda creditor urget per Judicem; Abb. Quarant. Bonæsp. *num.* 50. 7. In casu magnæ necessitatis non permittentis peti consensum Superioris; Quaran. Delb. *d.* 1, *n.* 26. Item si expectato consensu Papæ transiret occasio notoriæ utilitatis Ecclesiæ; Bald. Boss. Bonæsp. supra; Delb. *d.* 22, *n.* 2. Et tum requirunt consensum Episcopi Abb. Felin. et alii cum Card. *in* 1; *crisi, d.* 80, *n.* 46; notat tamen Delb. Regulares, qui Episcopo subjecti non sunt, non teneri ad hunc recurrere. 8. Etiam alienari possunt quæ donantur, vel legantur illis, qui retinere non possunt, verb. gr. Capuccinis. Quarant. Ricc. *dec.* 56, *n.* 1; Barbos. *n.* 59; Delbene, *d.* 7, qui recte id negat de mobilibus pretiosis, quæ ipsis licitum est retinere. 9. Si tantum fiat transmutatio unius rei in aliam absque translatione dominii in alterum, uti ex antiquo calice fiat Crux, ex arboribus cæsis ædificetur domus, quia tum non est alienatio; Abb. Navar. Ricc. Delbene, *d.* 23, *n.* 11. 10. Si fiat remuneratio beneficiorum Ecclesiæ collatorum; Barbos. Delb. *n.* 16, 11. Si aliquid sit simul, et indivisim in manu sæcularis, qui velit vendere, Bord. Delb. *d.* 22.

§ 6. Quoad locationem longi temporis, si 1368

res omni anno fructificet, prohibetur locatio ultra triennium; si fructificet alternis annis, prohibetur ultra sexennium; si ternis, ultra novennium; Cov. Azor. Vasq. Less. Barb. Ricc. Delb. *c.* 18, *d.* 4. Non prohibetur autem locatio diuturnior fructuum pertinentium ad ipsum beneficiatum, quia finitur morte naturali, vel civili elocantis, sed tantum fundi, qua teneatur stare etiam successor; Abb. Covar. Silv. Mol. Castrop. *p.* 14, *n.* 12; Delb. *c.* 17, *d.* 24 *et c.* 18, *d.* 10. Quod si quis fundum loce 12 annis, cum clausula, quod velit esse quatuor locationes, singulas pro singulis trienniis, licet Bald. et alii hoc defendant, tamen probabilius contradicunt Covar. Azor. Mol. Rebel. Vasq. Ricc. Lez. Castrop. *n.* 3; Delb. *c.* 18, *d.* 2, quia est reipsa locatio ad 12 annos; et clausula illa apponitur in fraudem legis. Et nequidem pro triennio valebit ille contractus, nisi æquivalenter sit duplex, nempe quod velint esse ad annos 12, si autem hoc non teneret, saltem ad tres; Bartol. Jas. Abb. Covar. Castr. *n.* 7; Delbene, *d.* 5, contra Tusch. Rebell. et alios. Putant tamen Mol. Rebuff. Ricc. Gutt. Lugo supra *d.* 12, *n.* 4; Fill. *t.* 44, *c.* 2, *n.* 19, et probabile dicit Delb. *d.* 2, *a n.* 7, posse clericum se eidem obligare ad renovandam cum ipso locationem secuturis trienniis, quia personalis hæc obligatio non afficit fundum, et cessat morte naturali, vel civili promittentis; nihilominus Wadin. adhuc putat hoc esse illicitum, et in fraudem legis. Potest etiamsi locatio ad triennium facta renovari cum eodem post elapsum secundum annum, quia prius triennium censetur elapsum: si autem fiat prius, præsumetur fraus, et locatio ad quinquennium; Mol. Valasq. Castr. *n.* 4; Delb. *d.* 3. Talis locatio prohibetur etiam quoad bona piorum locorum, si hæc auctoritate Episcopi sint erecta, alias non; Castr. *n.* 11; Delb. *d.* 9, Vide Dicast, *t.* 15, *d.* 6.

1369 § 7. Alienans bona Monasterii absque solemnitate, privatur omni officio; item voce activa, et passiva, fitque perpetuo inhabilis ad hæc recipienda, et est excommunicatus; Pelliz. *T.* 2, *tr.* 9, *c.* 7, *n.* 29. Attamen quoad omnia hactenus dicta debet attendi locorum consuetudo; nam communis Auctorum, sententia est cum; Delb. *c.* 17, *d.* 22, etiam Extravagantem *Pii II*, quoad pœnas in paucis locis esse receptam: et quoad obligationem ipsam attendenda est etiam cujusque diœcesis consuetudo, Gob. supra *app.* 1, *litt. Y*, dicit licitum esse in Germania alienare calices etc. Quoad eamdem Germaniam docet Wagnerech *in Exeg. illius Extrav.* eam non esse absolute receptam in multis locis, præsertim apud Principes Ecclesiasticos; Engel. *l.* 3, *t.* 13, *n.* 15, dicit non exemptos pro alienationibus recurrere ad solos Episcopos (quod etiam in Belgio fieri testatur Zypeus *in anal. juris Pontif. ad hanc Extrav. n.* 2). Episcopos autem dicit *n.* 24, alienare prædia minoris æstimationis sine recursu ad Romam. *Si dicas*, eos jurare se non alienaturos possessiones inconsulta S. Sed. Respondet Wagner. subintelligi conditionem, si et quatenus Extravagans illa est usu recepta: et de hoc juramento vide; Delb. *c.* 17, *d.* 4.

Quam pœnam incurrant, tum delegatus Papæ, tum alii, qui in detrimentum Ecclesiæ permittunt, procurant, vel suadent alienationem talem; habet Delbene, *dub.* 31 *et seqq.* Plurima de hac materie alienationis habet Pign. *tom.* 6, *consult.* 95.

DUBIUM IV.

Quis sit habitus Clericorum, quæ artes, officia, actiones iis prohibeantur?

« Resp. I. Clericos majoribus Ordinibns 1370
initiatos, vel etiam minoribus, si habeant beneficium, quoad habitum obligari ad ferendam tonsuram, et vestem Clericalem, quæ non debet esse virgata, in qua diversi coloris virgæ ducantur, nec partita, seu dissecta.

» Resp. II. Quoad artes, prohibetur macellariorum, tabernariorum, joculatorum, quorum etiam ludis, ut et hastiludiis prohibentur interesse. Item Medicorum, aut Chirurgorum, ubi opus incisione, aut adustione, nisi ut habet Navar. erga pauperes, aut propinquos, aut in necessitate.

» Resp. III. Quoad officia, prohibetur (si sint beneficiati, vel initiati Sacris) officium Judicis in causa sanguinis, Advocatorum, Patronorum, Tabellionum, seu Notariorum in placitis sæcularibus: Quod addo, quia in specialibus quibusdam casibus hæc licent v. g. advocare pro Ecclesia, pro personis conjunctis, et miserabilibus. Ratio autem est, quia Clericus non debet se immiscere negotiis sæcularibus; Sair. *l.* 12, *c.* 25, *n.* 6, (qui tamen concedit instrumenta ab eo facta valere) Bonac. *t.* 2, *in præcept. d.* 20, *q.* 3, *p.* 4; Laym. *l.* 1, *t.* 5, *p.* 5, *cap.* 8, *n.* 3 et notat consuetudine

inductum esse, ut officio Cancellarii, Consiliarii, imo etiam Judicis, fungi possint in causis civilibus.

» Resp. IV. Quoad actiones, prohibentur arma portare, nisi in itinere, tabernas intrare, venationi clamosæ vacare (quod addo, quia venatio sine strepitu recreationis causa permittitur)accipitres, vel falcones alere pro venatione, aleis, aut taxillis ludere, mercaturam, aut negotiationem lucri causa (non tamen necessitatis) exercere, cohabitare mulieri, nisi sit mater, soror, amita; aut certe talis, quacum nullum periculum, aut scandalum immineat; Less. *l.* 2, *c.* 5, *n.* 40; Caj. tamen V. *Clericus* contra Ang. et Nav. docet, horum et similium trangressionem non esse mortalem, si absit temeritas, contumacia, contemptus et scandalum. V. Laym. *l.* 5, *tr.* 9, *c.* 12 *n.* 2, *et* 3. *Nec refert*, ait, quod transgressor sit excommunicandus; *quia* hæc pœna est sententiæ ferendæ, quam nonnisi contumax post monitionem incurrit. Quod tamen universim Nav. putat esse laxius, maxime cum Canones utantur verbo, *Præcipio.* Unde ait esse mortale, si habitum, vel tonsuram non gestent; Quod restringit Bon. *disp.* 8, *de Sacram. q.* 1, *p. ult. n.* 8, si sint initiati majoribus Ordinibus, aut habeant beneficium, et tonsuram, vel habitum longo tempore, absque justa causa non gestent, tunc enim peccare mortaliter; citatque pro se; Regin. Navar. Henriq. Vasq. Nec gant tamen Sylv. et Laym. *l. c.* si non sit notabilis excessus supra loci consuetudinem. Negotiari vero esse mortale concedit idem Laym. *l.* 3, *tr.* 4, *c.* 17, et alii com. Sed de hoc vide supra *l.* 3, *tr.* 5, *cap.* 3, *d.* 8, *art.* 2.

ADDENDA.

1371 *Quæst.* 230. — *Quid præterea notandum sit circa obligationem gestandi habitum, et tonsuram?* R. Seqq.

§ 1. Nav. Vasq. Gran. Dian. Quarti, *in Rubr. Miss., p.* 3, *t.* 6, *sect.* 1, probabiliter dicunt solos Clericos beneficiatos, vel in Sacris constitutos obligari graviter ad habitum, et tonsuram, non autem initiatos solis Minoribus, nisi frui velint privilegiis Clericorum, quia de his non loquitur Trident. Per habitum autem intelliguntur vestes [1], quæ de communi usu provinciæ gestantur a Clericis. Putat quidem Rebuff. etiam presbyterum studiorum causa alibi versantem posse ferre quemcunque habitum et colorem; sed confutatur a Sanch. *in Cons. l.* 7, *d.* 40, *n.* 19.

§ 2. Sot. Sil. Arm. et alii cum Dian., *p.* 5, 1372
t. 5, *R.* 60, dicunt esse mortale absque causa per longum tempus non gestare habitum : E contra Cajet. Henriq. et Laym. dicunt esse veniale tantum, secluso contemptu, et scandalo : et omnes communiter in hoc conveniunt, quod sit tantum veniale, si negligatur ad breve tempus, datur enim hic parvitas materiæ, secundum dicta *l.* 1, *n.* 672, estque idem de tonsura. Probant tamen auctoritate, et rationibus Diana, *par.* 10, *trac.* 13, *res.* 29, et Burgh. *cent.* 2, *case* 59, esse mortale si Clericus in bacchanalibus currat per urbem larvatus. Gob. *in Exper., t.* 8, *n.* 769, ait, si propter neglectum gestationis coronæ, vel habitus vilipendatur Ordo Clericalis, peccatur mortaliter; si non sit periculum causandi vilipendium, et contemptum, non est mortale : longe autem facilius peccari potest mortaliter omittendo habitum, quam coronam, nemo enim arguet Parochum mortalis, in cujus capite per sex, vel octo hebdomadas non apparet vestigium coronæ, etsi constitutiones Synodales id mandarent.

§ 3. Si Clericus in Sacris constitutus alat 1373
longam comam, *Abb. Diaz.* et alii dicunt esse mortale, sed communius, et probabilius negant Cajet. Sair. Garz. aliique cum *Quarti*, si absit contemptus, et scandalum, quia quamvis fiat comminatio excommunicationis, communis tamen est sententia, secundum dicta, *l.* 1, *n.* 611, quod comminatio pœnæ gravis non semper innuat grave præceptum, si pœna sit ferendæ sententiæ. Denique corona, quam gestant Sacerdotes, est in signum regni, quod in Christo expectatur, rasio vero capitis significat omnium temporalium depositionem.

Quæst. 231. — *An Clerico nunquam liceat* 1374
negotiari? Resp. Hoc resolutum est *lib.* 3, *p.* 2, *a n.* 997. Adde tamen hunc casum : Titio Clerico debet communitas 1000 aureos, quos cum modo solvere non possit, dat ei facultatem emendi 1000 maldera tritici, et evehendi extra patriam, ubi poterit carius revendere, quæ facultas æstimabilis est 1000 aureis, quia tan-

[1] *Tridentinum verbis expressis non injunxit Ecclesiasticis personis usum vestis Talaris. Nihilominus Sacra Congregatio rata semper habuit Decreta Episcoporum de usu vestis Talaris. V. T.* 5, Thes. Resolut. *p.* 371, *in* Salernitana Edictorum.

tum erit lucrum. *Quæritur*, an Titius possit hac facultate uti. R. Cum Castrop. *tr.* 16, *d.* 4, *q.* 13, § 3, *n.* 5 et Lugo, *in Resp. Mor. lib.* 2, *d.* 20, non posse, quia hoc esset negotiari, ad quod Clerico facultatem dare non potest communitas : poterit tamen Titius : 1. Hanc facultatem isto pretio vendere alteri negotiaturo. 2. Ipsemet communitati dare mutuas pecunias, ut dicto modo emat, et revendat triticum, tuncque sibi mutuatam pecuniam restituat, et ex lucro solvat debitum.

1375 *Quæst.* 232. — *Quid liceat Clericis circa venationem?* R. § 1. Clericis prohibita est venatio, *c.* 1 *et* 2, *de Cleric. venat. c. Quorumdam*, *d.* 34, *c. Qui venatoribus, et seqq. dist.* 86. Trid. *sess.* 24, *c.* 12, *de Reform.* ac multo magis Religiosis juxta, *cap.* 1, § *Porro de statu Monac. in Clementina :* Intelligitur autem venatio, quæ ab ipsis cum magno clamore, et scandalo exercetur, ita ut Episcopi, si frequentes sint in ejusmodi venationibus clamosis, suspendi jubeantur a communione tribus mensibus, Presbyteri duobus, Diaconi ab omni Officio : sed prohibitiones illæ nunc ita mitigatæ sunt, ut si recreationis causa fiat, sine magno clamore, scandalo, vel contemptu, non facile peccetur mortaliter; *Navar. Mol. Turr. Lugo, Ills. tr.* 4, *dist.* 2, *n.* 246. Addunt *Suar. Sa*, Castrop., *tr.* 16, *dist.* 4, *p.* 13, § 5, etiam a veniali excusari, si venatio sit rara, et moderata, et ad reficiendas vires. Putant etiam Lugo, Dian. *par.* 3, *tr.* 6, *R.* 19; Dicast. *de just. lib.* 2, *tr.* 2, *dist.* 9, *n.* 290, quietam venationem cum retibus, laqueis, paucisque canibus non esse prohibitam Ecclesiasticis.

1376 § 2. *Dicast. n.* 300, putat venationem etiam cum apparatu, et clamosam non prohiberi Clericis, nisi fiat frequenter, et addit cum Cajet. Navarr. Silv. Bann. Mol. Turr. Dian. supra et *p.* 9, *tr.* 9, *Resp.* 40, ac iterum *part.* 10, *tr.* 13, *Resp.* 29, licet fiat frequenter, non audere se damnare mortalis, si ex recreatione fiat, et si mortale sit, cum *Rebell. et Less.* id esse ratione scandali.

1377 § 3. Possunt Clerici, et Religiosi recreationis causa interesse venationi etiam clamosæ, dummodo ab ipsis non exerceatur, quia non prohibetur aspectus; Lugo, *de Justit. disp.* 6, *n.* 51.

An judex, vel dominus sæcularis possit Clericum injuste venantem spoliare armis, avibus, canibus, videri potest Dian., *p.* 1, *t.* 2, *R.* 20 *et p*, 3, *t.* 1, *R.* 28.

1378 *Quæst.* 233. — *Quid notandum sit de ludo respectu Clericorum?* Resp. Clericis prohibetur lusus alearum, *cap. penult. de vita et honest. Cler.* aliisque locis apud Castr. *tr.* 16, *dist.* 4, *p.* 13, § 5. Nomine autem alearum intelliguntur omnes lusus fortunæ potius quam industriæ. Et prohibetur consuetudo ludendi, non autem ludendi una, aut altera vice; Salas. Mol. Rebell. Azor. Castrop. Imo consuetudinem ludendi, si non fiat ob lucrum, sed recreationis causa, excusant a mortali Sa et Valent. quamvis contrarium teneant Salas, et Castrop. supra. Putatque Salas prohibitionem horum lusuum non extendi ad Religiosos laicos, quia textus tantum habet de Clericis; sed communis opinio cum Navarr. Suar. Valent. Castrop. et aliis tenet oppositum.

Quæst. 234. — *An Clerico licitum sit interesse exsecutioni pœnæ mortis?* Resp. Licitum est cum justa causa, v. gr. si educat reum; e contra si sine justa causa adsit Sacerdos, vel Religiosus, multi innuunt esse peccatum, attamen non esse mortale docent Suar. Avila aliique cum Dicast. *de irregul. dist.* 7, *n.* 653, imo si absit scandalum, et otiosa curiositas, Ugolin. et Mol. *de just. tom.* 4, *tr.* 3, *d.* 8, *n.* 13, dicunt nequidem esse veniale, quia consuetudo nunc præscripsit contra Decretum, quod olim obligabat Monachos, et Clericos, quando clausula, et observantia eorum erat major. Quod si adesset tanquam habens jurisdictionem temporalem, v. g. Judicis, Custodis, etc., fieret irregularis, Regin., *lib.* 30, *tom.* 2, *n.* 134. Plura de ludis, et spectaculis diximus, *lib.* 3, *p.* 2, *a n.* 1086. 1379

Qui alia volet circa mores, et conversationem Sacerdotum, legat Branden. *in Collect. ad Concord. post quæst.* 12, *Not.* 10, et Tractatum Tritemii *de Sacerdotum vita.*

Quæst. 235. — *Quid sit privilegium Canonis, et Fori quod habere dicuntur Clerici?* R. Privilegium Canonis est gratia, et favor statui Clericali concessus, *Canone si quis suadente* 26, *causa* 17, *q.* 4, quo eximitur ipse, et res ei adhærentes ab omni actione injuriosa exteriore, de quo dicetur *lib.* 7, quando de percussione Clerici. Privilegium fori est favor, quo Clericus eximitur a jurisdictione, et potestate sæculari, quoad se et sua, de quo aliqua jam dicemus, et iterum postea a *n.* 1410, possuntque etiam videri dicta *lib.* 1, *n.* 679, sed præcipue videndus Delb. *de immun. Eccl. c.* 6 *et* 7, item Dicast. *d. cens. d.* 3, *dub.* 57. 1380

Quæst. 236. — *Quid de immunitate Ecclesiastica sit notandum?* Resp. Seqq. 1381

§ 1. Certum est Clericos jure divino esse exemptos a jurisdictione laica, uti docent Cle-

mens Rom. *Epist.* 1. Dionysius Areop. *Epist.* 8, *ad Demoph.* Synodus Rom. 4, *sub. Symmacho, Can.* 3, Bonif. VIII, *c. Quanquam, de censibus in* 6, Joann. VIII, *Can. Si imperator, dist.* 96, Innoc. IV, *Comment. in Decret. de majorit. et obed.* Conc. Lateran. sub Leone X, *Sess.* 9, Trid. *sess.* 25, *c.* 20, *de Ref.* sumiturque ex *Matth.* 17 *et* 24, ubi Christus dicit filios regni, quo nomine seipsum, et Apostolos, ac successores Clericos tanquam familiares suos intelligit, a subjectione Laicorum liberos esse, prout explicat *S. Hieron.* hoc loco, neque ullus vere Catholicus diffitetur. Vide dicenda *n.* 1410, et Delbene, *c.* 1, *d.* 2, *sect.* 1 *et* 6, Pignat. *tom.* 9, *cons.* 61.

1382 § 2. Clerici gaudent immunitate Ecclesiastica, uti habet *Trident.* supra, et magis constabit ex dicendis *a n.* 1386. Et Clericos non esse subditos legibus civilibus quoad vim coactivam, dictum est *lib.* 1, *num.* 674. probatque Delb. *toto c.* 9, hinc ordinarie puniri non possunt per laicos, si transgrediantur leges civiles, ut late Delb. *d.* 2 *et seqq.* et iterum *d.* 15 *et seqq.* quia secundum dicenda *n.* 1410, nullam in eos jurisdictionem habent. Possunt tamen laici Clericum in flagranti, vel in proposito perpetrandi crimen capere ad tradendum potestati Ecclesiasticæ, Delb. *d.* 7. Item possunt detinere Clericum debitorem, quia id concedit Ecclesia, Delb. *d.* 8, quem etiam vide *d.* 11 *et* 12. Posse etiam expelli regno, si inobedientes sint justis mandatis Principum, docent multi, sed plures probabilius negant cum Delb. *d.* 9 *et* 13. Addit *d.* 20 *et* 33, *s.* 5, non posse Clericorum pecora in pascuis prohibitis reperta eripi per laicos pro exsecutione pœnæ *Statuti*, quamvis quoad hoc contradicant alii. Et quamvis Clerici teneantur, uti alii, reparare vias ante domos suas, tamen non possunt a laicis ad hoc compelli, Delb. *d.* 23. Hinc tenet communis cum Lugo, *de Just. d.* 36, *n.* 123 et Delb. *c.* 15, *d.* 17, contra alios, quod Clerici non teneantur contribuere ad illa, quæ immediate, et directe cedunt in utilitatem publicam, et mediate tantum in utilitatem Clericorum, uti sunt reparationes mœnium, pontium, fontium, viarum publicarum, etc. Docent tamen Silv. Mol. Sanch. *in cons. l.* 2, *c.* 4, *d.* 55, *a n.* 6; Dian., *p.* 1, *t.* 2, *R.* 40 *et* 132; Card. *in* 1 *crisi*, *d.* 61, *n.* 128; Delb. *c.* 5, *d.* 16, teneri contribuere ad ea, quæ directe, et immediate concernunt etiam eorum utilitatem. Et de impositione ejusmodi contributionem, quandonam sit contra immunitatem Ecclesiasticam, videri potest Lugo, *in Resp. Mor. lib.* 5, *d.* 3. Item, cujus requiratur consensus, ut possit Clerico in publica necessitate indici contributio, resolvit Delb. *d.* 18 *et seqq.* Docent quidem *Cutell. Salas* et alii a laicis posse tempore penuriæ cogi Clericos, ut justo pretio vendant, v. gr. siliginem, sed tenendum est oppositum cum Delb. *c.* 9, *d.* 14, quia necessitas illa non dat jurisdictionem laicis, sed recurrere debent ad Superiores Ecclesiasticos, si tamen hi injuste noluerint, aut ad eos recurri non posset, laici possent titulo defendendi vitam pretio dato arripere sibi necessaria. Et his conformiter dixi *l.* 3, *p.* 2, *a n.* 1146, posse in gravi necessitate Resp. v. g. ob famem, etiam pias dispositiones converti in usus indigentium. De obligatione præstandi aliquid subsidii caritativi, vide dicta his *n.* 851.

§ 3. Contra immunitatem Ecclesiasticam 1383
est, si Clerici cogantur ad gabellas, ad emendam chartam signatam, et similia; Delb. *cap.* 1, *d.* 4, *s.* 2 *et seqq.* idem probans quoad Religiosos, *d.* 9 *et seqq.* An autem Clericorum bona patrimonialia etiam immunia sint, examinat Delb. *c.* 5, et inter cætera recte docet, Clericos non esse immunes quoad negotiationes, quamvis de his conveniri non possint, nisi coram Judice Ecclesiastico. An vero Clericus teneatur solvere gabellas e bonis conductis, videri potest Diana, *par.* 6, *tr.* 7, *R.* 11, sed quoad hoc aliaque semper attendendum, quid Ecclesia hic, et nunc permittat.

§ 4. Nulla potestas sæcularis potest tollere, 1384
vel minuere immunitatem Ecclesiasticam; Delb. *c.* 1, *d.* 2, *s.* 2. Imo nec a Papa tolli potest totaliter; Delb. *s.* 3. Nec per consuetudinem etiam immemorialem; Delb. *c.* 2, *n.* 15, *d.* 14, *c.* 9, *d.* 6, *s.* 5 *et* 6 et Pignat. *tom.* 1, *cons.* 99, *a n.* 22. Quamvis autem Suar. contra Regem Angliæ, *l.* 4, *c.* 26, *n.* 3 et Burgh. *cent.* 2, *cas.* 90, putent contra Pereir. apud Dian. *p.* 4, *tr.* 1, *R.* 20. Clericos etiam in Minoribus constitutos gaudere his privilegiis, si observent requisita a Trid. imo etsi non observent, ut putat Mol. *T.* 3, *t.* 2, *d.* 370, *n.* 5, tamen Less. *l.* 2, *c.* 33, *n.* 38, recte dicit nunc per consuetudinem, et Ecclesiæ consensum ad illos, si Ecclesiæ non deserviant, nec beneficiati sint, non amplius ea pertinere. Videri potest etiam Delb. *c.* 1, *d.* 1, *l.* 2 *et seqq.* Pignat. *t.* 10, *cons.* 20, fuse deducit, quanta sit obligatio Imperatorum, et Regum ad protegendam immunitatem Ecclesiasticam, et quomodo id præstiterint olim ejusmodi Principes.

Quæst. 237. — *An bona sæcularia possint fieri* 1385
Ecclesiastica sine licentia Principis sæcularis? R.

§ 1. Negant *Caram.* et pauci alii ; ut probent, *Supponunt seq.* 1. Dominium esse quadruplex, *Proprietatis*, quod habet Petrus, cujus est fundus. *Potentiale*, quod habent omnes, qui fundum illum accipere possunt per donationem, vel emptionem, quales sunt Principes, ac concives regni. *Jurisdictionale*, quod habet Princeps, in quantum præest gubernationi per leges. *Politicum* sive extraordinarium, quod habet etiam Princeps, in quantum habet jus disponendi de rebus privatis, quando ita expedit ad bonum commune. 2. Bona tunc dicuntur cadere in manum mortuam, si fiant in posterum inalienabilia, et ex illa manu redire non possint; hinc amortisatio bonorum est actio, per quam bona cadentia in manum mortuam fiunt inalienabilia. 3. De consensu Principis utentis dominio politico possunt bona fieri inalienabilia, et amortissata, quamvis privati per hoc priventur dominio potentiali. His suppositis,

Statuunt seqq. 1. Stando juri naturæ non potest fundus sæcularis fieri Ecclesiasticus; rationem dant, quia Petrus non potest dare Ecclesiæ, vel cuicunque alteri, nisi dominium proprietatis, hoc enim solum est ipsius : dominium autem potentiale, jurisdictionis, et politicum, quibus subduceretur ille fundus, si fieret Ecclesiasticus, non est Petri, sed vel privatorum, vel Principis : ergo Petrus non potest illud sine licentia Principis transferre in Ecclesiam. 2. Nec id fieri potdst stando juri Ecclesiastico, quia per Canones, et per omnem potestatem Ecclesiæ non est licitum rapere alicui sua et dare Ecclesiæ. 3. Sufficit Principis licentia olim concessa, si non sit revocata, aut moraliter esse desierit, hanc enim concesserunt *Constant. Magnus*, et aliqui alii Monarchæ, uti notat Diana, *p.* 1, *t.* 1, *R.* 14 *et p.* 4, *tr.* 1, *R.* 57, non tamen omnes alii Principes, uti habet idem Dian. *p.* 6, *t.* 13, *R.* 1 *et* 10, possuntque reliqui revocare. 4. Ad amortisationem non juvat legalis præscriptio, nam si leges sint sæculares, his non debent judicari, qui ipsis non sunt subjecti, et leges sæculares de præscriptionibus non juvant Ecclesiasticos, si autem leges sint Ecclesiasticæ, habent disponere tantum circa res Ecclesiasticas sibi subjectas, non autem circa sæculares : ergo. Ex his,

Infert Caramuel, si v. g. domus aliqua sine licentia Principis dedicetur Deo, 1. Christus fit Dominus solius proprietatis; Papa autem prodominus, sive Vicarius et administrator etiam solius proprietatis. 2. Singuli concives non ideo perdunt jus potentiale in illam domum, nec Principes jurisdictionale, vel politicum, 3. Talis domus non habet jus asyli, quia hoc esset contra jurisdictionem Principis. 4. Manet talis domus sub jure etiam politico Principis. Hæc sunt principia et fundamenta Adversariorum; sed :

§ 2. Omnino tenendum est posse bona sæ- 1386
cularia fieri Ecclesiastica sine licentia Principis; ita Dian. *p.* 6, *t.* . 3, et Card. *in* 1, *crisi*, *dist.* 61, *cap.* 2 *et seqq.* Ratio est, 1. Quia si fundamentum adversariorum sit verum : ergo similiter facit injuriam Principi, et concivibus qui sine licentia se, et sua bona transfert ad aliud regnum; item qui bovem suum mactat aut vendit extero, quia sic privat concives suos jure potentiali, et Principem jurisdictionali, ac politico : item facit injuriam, qui sine licentia Principis fit Religiosus, quia se subducit dominio jurisdictionis. *Si dicas*, hos jure Divino eximi a jurisdictione sæculari, uti et Clericos, Resp. Idem esse de bonis, si transeant ad Ecclesiam, ut habetur *c. Quanquam, de censibus in* 6 et docent cum communi Suar. *in defens. fidei l.* 4, *c.* 9; Bon. *in Decal. d.* 10, *q.* 2, *p.* 1, § 1, *n.* 2; Diana, *p.* 6, *t.* 3. *R.* 2 *et p.* 1, *tr.* 2, *R.* 1, Potuisse etiam Papam dare hanc exemptionem Clericis, independenter a Principibus sæcularibus, certum est, nam *cap. Quanquam supra*, *cap. Noverit*, *cap. Gravem*, *de sentent. excomm. cap. ult. de reb. Eccl. non alien.* sub censuris præcipiunt Principibus observantiam hujus exemptionis; hinc etiam Trident. *sess.* 25, *cap.* 20, *de Ref.* ait : *Ecclesiæ et Ecclesiasticarum personarum immunitatem Dei ordinatione, et Canonicis sanctionibus constitutam esse* : cujus ratio est, quia omnino indecens fuisset Clericos, qui Deo specialiter dicati sunt, et constituti sæcularium Judices, ac Vicarii Christi in ordine ad administranda illis Divina, eorum potestati subesse, hinc *cap. Ecclesia Sanctæ Mariæ*, *de Constit.* dicitur, ut statutum etiam in favore Ecclesiæ factum a laicis motu proprio, « Nullius firmitatis existat, » nisi ab Ecclesia fuerit approbatum, quia eis » super Ecclesiis, et personis Ecclesiasticis » nulla sit attributa facultas, quos obsequendi » manet necessitas, non auctoritas imperan- » di. » 2. Privati laici, et Principes non habent jus ad illud, quod esset in magnum detrimentum Reip. Christianæ, sed si haberent jus, ut bona Ecclesiastica manerent semper alienabilia, hoc esset in magnum detrimentum Reipub. Christianæ : ergo, *Prob. min.* Esset in magnum detrimentum Reip. Ecclesiasticæ ;

ergo et Christianæ, cujus præcipua, et nobilior pars est Ecclesiastica, utpote a qua est doctrina salutis, absolutio a peccatis, Sacramentorum administratio, Sacrificiorum oblatio, aliaque ministeria spiritualia. *Ant. prob.* nam *S. Pius V.* in motu proprio, *Etsi de singulis*, De recuperatione bonorum Ecclesiasticorum male alienatorum ait : « Nos præmissa » conniventibus oculis pertransire nequeun- » tes, utpote quæ in Divinæ Majestatis offen- » sam, ac Ecclesiarum, et Ordinis Clericalis » detrimentum tendant. » Item Trid. *sess.* 25, *cap.* 14, *de Reform.* agens de alienatione bonorum Ecclesiæ ait : *magnam Ecclesiæ perniciem afferre solet*, quia nempe, cum Clericis non conveniat, ideoque prohibeatur negotiatio, alienatis tandem bonis omnibus, destituerentur necessariis, sicque paulatim interiret Status. 3. Jus illud potentiale est inutile : ergo non datur *Prob. ant.* Quamvis omnes eo jure cederent, nihilominus possent ea bona acquirere, si id permitteret Papa, uti potest, et Ecclesiastici vellent alienare. E contra si Papa prohibeat, acquirere non possunt; ergo : 4. Jus illud privatorum, et Principum circa bona Ecclesiæ condemnat Sacros Canones de rebus Ecclesiæ non alienandis. Item decretum *Urb. VIII*, de quo Pelliz. *To.* 1, *tr.* 6, *cap.* 8, *n.* 3. Item Constit. *S. PII V*, revocantis omnes licentias alienandi. Item Conc. Trid. *sess.* 25, *cap.* 11, ergo certissime est nullum. 5. Si in illis, qui capaces sunt talia acquirere, daretur jus potentiale, ut talis res maneret alienabilis : ergo jus majoratuum, quod Reges stabilierunt in Hispania, item jura similia in aliis regnis, essent iniqua, quia essent contra jus potentiale reliquarum nationum, quæ illa acquirere non possunt, quamvis de jure naturæ sint capaces, nec subjiciantur legibus istorum regnorum, quod tamen est contra communem sensum omnium. 6. Testator, sicuti potuit nunquam velle alienare fundum, ita potest disponere, ut nunquam alienetur, sed semper maneat suæ familiæ annexus : ultimæ enim voluntates servari debent de jure naturæ, et gentium, secluso quovis jure positivo, inquit recte Mol. *de just. d.* 124, *in fine*, si autem daretur jus potentiale, non posset Testator ita disponere de illo fundo, quia singuli concives privarentur jure suo potentiali : ergo.

1387 § 3. Ad rationes *n.* 1384 allatas, R. ad 1. Dominia illa, potentiale, jurisdictionale, et politicum, sunt tantum conditionata, et tunc tantum existunt, quandiu bona manent sub potestate civili ; cum quo stat, quod ad alium statum transire possint, ac fieri exempta, uti patet in exemplis hominis ingredientis Religionem, aut se, et sua transferentis ad aliud regnum. *Ad* 2. Patet ex dictis nihil rapi alienum, cum enim desinunt circumstantiæ subjectionis, etiam desinunt ista jura Principum, et privatorum. *Ad* 3. Licentia illa non est necessaria ; et si necessaria esset, secundum principia *Caramuelis* nihil juvaret Ecclesiam, quæ non est subdita laicis, et consequenter ab eis non potest accipere licentiam, sicuti *Ad* 4. Affirmat *Caramuel*, leges civiles non posse favere Ecclesiasticis, qui legibus civilibus non subjacent : quæ tamen doctrina falsa est, uti ostendimus *l.* 1, *n.* 680.

§ 4. Illationes *Caramuelis n.* 1385 relatæ 1388
non tenent, et quidem 1, 2 et 4, falsa est, quia si domus Deo dicata, cujus Christus habet dominium proprietatis, maneat subjecta Principi laico : ergo Princeps laicus, exigente utilitate civili, potest de ea disponere, etiam invito Christo. Item manebit subjecta gabelis, ideoque Christus erit tributarius Principi laico. *Si dicas*, eadem valere, si bona maneant subjecta dispositioni Papæ. *Contra* est, Papa est tantum Vicarius Christi, et pro Christo est Dominus : ergo potestas illa Papæ non potest præjudicare Christo. 3. Etiam plane falsa est, nam talis domus Deo consecrata venit nomine Ecclesiæ, Ecclesia autem habet jus asyli, uti dicetur *a n.* 1392.

Objic. Bona transeunt ad Ecclesiam cum onere reali census, feudi, vel hypothecæ : ergo etiam cum onere gabellarum, item cum subjectione ad jus potentiale, jurisdictionale, et politicum laicorum. R. N. conseq. Ecclesia non prohibuit propria onera remanere : E contra prohibuit posteriora tanquam opposita immunitati, et reverentiæ debitæ statui Ecclesiastico.

Quæst. 238. *An statutum prohibens, ne bona* 1389
stabilia donentur, aut vendantur Ecclesiis, sit iniquum, secluso privilegio ? R.

§ 1. Negat cum quibusdam politicis *Caram.* quia tale statutum videtur esse pro conservando jure potentiali, singulorum et jurisdictionali ac politico Principum, secundum dicta *num.* 1383. Opinioni illi præluserunt *Joannes Wicleff.* et *Joannes Huss.* damnati a *Martino V in Concil. Constant.* qui inter cætera dixerunt esse contra Scripturam, quod Ecclesiastici habeant possessiones ; graviter peccare eos qui fundant claustra, eisque attribuunt immobilia, ; Papam cum suis Clericis esse hæreticum, eo quod possessiones habeat ;

Augustinum, *Benedictum*, *Bernardum* esse damnatos, eo quod possessiones admiserint, *Constantinum M.* errasse, eo quod Ecclesiam ditaverit. Idem tenuerunt Anabaptistæ Monasterii Westphaliæ, ubi facto plebiscito vetuerunt, ne Clerici, aut Religiosi ulla bona immobilia ad Ecclesias, vel Monasteria transferrent, quod tamen postea anno 1569. Status patriæ, et Episcopus *Joannes de Hoya* contrario statuto penitus abrogavit; hinc,

1390 § 2. Dicendum est, quod statutum ejusmodi sit iniquum, ita Auctores citati *l.* 1, *n.* 679, ubi plura circa hæc dicta sunt: consentiunt Card. *in crisi*, *d.* 61, *c.* 9, aliique Canonistæ, Juristæ ac Theologi innumeri apud Dianam, *p.* 1, *tr.* 2, R. 57, *et p.* 6, *tr* 3, *R.* 6, et apud Delb. *de Immun. Eccles. cap.* 8, *d.* 11. Ratio est 1. Quia Ecclesiastici sunt exempti a jurisdictione laicorum, uti dictum est *n.* 1381 ; ergo iniquum est, si per statuta laicorum, quibus non subjiciuntur, prohiheantur aliquid acquirere. Conseq. patet, quia nemo juste prohibet, nisi habeat jurisdictionem in eum, cui prohibet, uti tenent omnes cum S. Th. 1, 2, *q.* 98, *art.* 5, 2. Statutum prohibens eleemosynam, aut dispositionem ad piam causam est iniquum, tale est illud statutum : ergo *Conf.* quia tale statutum prohibet, ne possis tua donare Deo, nam relicta Ecclesiæ fiunt res Dei, uti habetur *Canc. Apost.* 39, *cap. Nulli liceat*, *cap. Prædia* 12, *quæst.* 2, *cap. Videntes* 12, *quæst.* Trid. *sess.* 25, *cap.* 20 *de Ref.* 3. Jus habeo dandi pauperi rem meam, ut, si velit, consumat, aut alio transferat, quamvis per hoc desinat jus potentiale privatorum, et jurisdictionale, ac politicum Principum in rem illam : ergo injuria fit mihi, si prohibear : imo laici jus habent vendendi, aut donandi sua hominibus hæreticis, Judæis etc., ergo multo magis Clericis, et Religiosis ; hinc merito queritur S. Ambr. *l.* 5, *Epist.* 31 : *Scribuntur testamenta templorum*, id est idolorum, *ministris*, *nullus excipitur profanus*, *nullus ultimæ conditionis*, *soli ex omnibus Clerico commune jus clauditur*. Et S. *Hieron*, Epist. ad Nepotian. *Pudet dicere*, *Sacerdotes idolorum*, *Mimi et aurigæ*, *et scortæ hæreditates capiunt*, *solis Clericis*, *et Monachis hoc tempore prohibetur*, *et prohibetur non a persecutoribus*, *sed a Principibus Christianis*. 4. Sacri Canones, quos *Trident.* supra præcipit observari, item Concilia Generalia statuunt Ecclesiam habere potestatem acquirendi bona stabilia sine licentia Principis, ut dictum est *n.* 1386 ; ergo hoc non est contra jus privatorum, aut Principum, alioquin Canones, *Trident.* aliaque Concilia docerent injuriam : ergo est iniquum, jus illud Ecclesiæ impedire. 5. Tale statutum est contra libertatem Ecclesiasticam, quia facit Clericos esse deterioris conditionis, quam laicos, quibus potestatem relinquit acquirendi immobilia, ac retinendi in perpetuum, si volent : ergo est iniquum. 6. Materia quæstionis illius, an Ecclesiæ sit licitum acquirere ; et an e contra Principes peccent impediendo Ecclesiam a tali acquisitione, est pure spiritualis : ergo spectat ad forum spirituale illam determinare : ergo cum forum spirituale, sive Canones, et Concilia determinent in favorem Ecclesiæ, hæc decisio est sufficienter certa : ergo opinio opposita est improbabilis. *Conf.* 1. Nam ad Ecclesiam spectat determinare qua reverentia colendi sint Ecclesiastici, determinat autem sic colendos, ut capaces sint ad acquirenda bona, eaque reddenda immunia ab oneribus civilibus, ut ostendit Card. *cap.* 12, 17 *et* 19, ergo. *Conf.* 2. Nam certum est esse saltem probabile, quod Ecclesia possit bona stabilia acquirere : ergo cum Pontifices præcipiant in hoc non impediri Ecclesiam ab ullo fideli subdito, Pontifices id præcipiunt secundum probabilem sententiam : ergo fideles omnes tenentur obedire, quia si Superior præcipiat sequens probabilem sententiam, subditus in dubio tenetur obedire, uti constat ex dictis *l.* 1, *a n.* 432. *V. Delbene*, supra, ubi quæstionem illam optime resolvit, et tractat plures affines *toto cap.* 8, ubi *d.* 24 *et* 25, probat statutum invalidans donationem ultra 500 aureos, aut etiam omnium bonorum in favorem Ecclesiæ, esse invalidum. Argumentum *Caramuelis* nihil evincit, nam licet jus proprietatis transferretur in Ecclesiam, posset manere jus potentiale singulorum, et jurisdictionale, ac politicum Principum : ergo ex hoc inique prohibetur translatio proprietatis ad Ecclesiam : quod *Conf.* nam Ecclesia etiam habet jus potentiale ad bona sæcularium, uti probat praxis omnium temporum : ergo iniquum est hoc jus impedire.

Dices 1. Talia statuta sunt in Lusitania, Hispania, Gallia, Italia, et quibusdam locis Germaniæ : ergo præsumi non possunt esse iniqua. R. Vel sunt nihilominus iniqua, uti colligitur inde, quia sæpe revocata sunt, aut non admissa, vel facta sunt annuente, aut certe dissimulante Sede Apostolica pro certis circumstantiis locorum , et temporum. V. Delb. *d.* 12, qui *dub.* 13, etiam reprobat statutum, ut talia bona intra certum tempus vendantur.

Dices 2. Sic nimium imminuuntur vires

Reipub. et laici tanto plus gravantur. Resp. 1, Si periculum sit illius mali, laici recurrant ad Pontificem, qui poterit ponere modum, aut etiam permittere, ut pars onerum portetur ab Ecclesiasticis. Respondeo 2. Nullum inde est periculum, nam compensat Deus, quod sibi liberaliter offertur : et ita olim tempore Davidis, et Salomonis in parvo regno Judææ alebantur ex bonis etiam immobilibus plurimi Sacerdotes, nec ideo minus florebat. Vide S. August. *hom.* 48, *inter.* 50, *cap.* 2 *et* 3. Ex dictis.

1391 *Sequitur*, Regulares non posset salva immunitate Ecclesiastica se obligare communitati sæculari ad non emenda plura bona immobilia, sicuti cedere non possunt privilegio Canonis, vel fori, nec libertati, quam habent, ut ex testamento, vel donatione acquirant immobilia, uti docent plurimi cum Lugo, *in Resp. Mor. l.* 1, *d.* 8.

1392 *Quæst* 239. — *Quid de asylo sit notandum ?* Resp. Seqq. § 1. Immunitas asyli est privilegium locis ad Dei cultum ordinatis concessum, ut nemo, ex illis violenter extrahat aliquem *cap. Inter alia, de Immun. Eccl. Constit. Greg. XIV, Cum alias*, aliisque locis apud Delb. *de Immun. Eccl. c.* 16, *d.* 1. Videtur autem immunitas asyli introducta jure tantum Canonico, et civili, attamen conformiter juri divino, et naturali ; Cov. Suar. Bon. Delb. *d.* 2, contra alios. Et quamvis Covar. et alii putent stricte interpretandum esse, quia derogat juri communi, tamen contradicunt Farinac., et alii cum Delb. *d.* 3, quia est causa pia, et favorabilis, tum Ecclesiæ, tum Reo, pro quo standum. Non posse autem aliqua consuetudine tolli jus asyli, probabiliter tenent Mascar. Bonac. Tann. et alii cum Delb. *d.* 6, contra Navar. Suar. Laym. Gav. et multos alios, tum quia Constitutio *Gregorii* habet decretum irritans; tum etiam quia Bulla Cœnæ quotannis contradicit, nec unquam fiet cum scitu, et dissimulatione Sedis Apostolicæ.

Competit autem hoc asylum omni Ecclesiæ auctoritate Episcopi stabiliter destinatæ ad Dei cultum, uti habent Canones apuld Delb. *dist.* 1 et apud Card. *in* 1 *crisi dist.* 61, *a num.* 212 *et* 217. Nec opus est, ut sit consecrata, *caq. Ecclesiæ, de Immun. Eccl.* Neque ut in ea asservetur Eucharistia ; Far. Bon. Delb. *d.* 9, *s.* 1, contra *Cov. Tusch.* Neque ut in ea actu celebratum sit; Silv. Sanch. Delb. *l. c.* cum communi contra Gl. Inn. Tusch. Estque satis, quod auctoritate Episcopi construi cœperit; Abb. Anchar. Farin. Sanch. Delb., *s.* 2. Neque obstat, quod sit polluta, Tusch. Suar. Azor. Farin. Delb., *s.* 3. Neque, quod sit interdicta, iisdem cum Delb., *s.* 4. Neque, quod sit fere destructa, quia his omnibus non obstantibus est, et manet locus sacer cultui divino dicatus. Quod si plane destructa sit, sed sine licentia Episcopi, et manserit spes reædificationis, locus pergit gaudere immunitate, Barbosa, Bon. Delbene, *sect.* 4.

Eodem privilegio gaudet : 1. Ecclesiæ tectum, scalæ, parietes, Sacristia, turres, portæ manu apprehensæ ; Tusch. Decian. Suar. Sperell. Fagund. Bon. Delb. *d.* 9, *s.* 6, referens leges. 2. Campanile, licet distet ab Ecclesia, sed non ultra 30 passus, uti bis declaravit S. Congreg. apud Delb. *l. c.* An etiam locus alius vicinus Ecclesiæ, V. Delb. *s.* 8. 3. Quæ adhærent Ecclesiæ, uti claustrum, porticus, ambitus; Abb. Navar. Tusch. Suar, Delb. *s.* 7. 4. Cœmeterium, quamvis separatum ab Ecclesia, quia præsumitur benedictum, et auctoritate Episcopi sacratum, Nav. Farin. Castrop. Delb. *sect.* 9. 5. Hospitale auctoritate Episcopi erectum ; Abb. Nav. Barbosa, Suar. Sperell. Delb. *sect.* 10. 6. Conventus, seu domus Religiosorum, et huc spectant cellæ, dormitorium, hortus, domus familiarium et animalium ; *L. Pateant, Cod. de his, qui ad Ecclesiam*, Silv. Sanch. Farin. Castr. *sect.* 11. Item villæ, sive grangiæ, quas etiam recreationis causa habent Religiosi Cistercienses, et cum illis communicantes, per privilegium *Eugenii IV*, apud Lugo, *in Resp. Mor. l.* 3, *disp.* 15. 7. Oratorium auctoritate Episcopi, non autem privata, erectum, Abb. Cov. Nav. Barb. Delbene, *sess.* 12. 8. Domus Clericorum in communi viventium auctoritate Episcopi erectæ, quia sunt loca pia, Diana, et alii cum Delb. *s.* 13. 9. Palatium Episcopi, etiam absentis, aut mortui, si non sit alteri locatum, *cap. Id constituimus* 17, *q.* 5. Etiamsi ab Ecclesia Cathedrali abesset ultra 40 passus ; Farin. Azor. Et quamvis Episcopus haberet plura palatia, Germon. Et quamvis in palatio nullum esse oratorium, quia *cap. cit*, id dicitur absolute ; Nav. Tusc. Suar. Delb. *s.* 14. Attamen non gaudent palatia Cardinalium, saltem Romæ, ob Constit. Cregorii XIII et Sixti V ; Farin. Barb. Nec palatia negatorum Principum secularium, uti satis declaravit *Innocent.* XI, docentque Navar. Sanch. Delb. *s.* 15. Imo nec jam gaudent, propter abusus, statuæ, aut palatia Regum et Principum, Delb. *s.* 17. 10. Gaudet

Tabernaculum Sanctissimæ Eucharistiæ, hinc qui confugit ad Sacerdotem ferentem illam in platea, aut qui se miscet illam comitantibus, capi non potest, sic enim habet consuetudo ; Silv. Angel. Nav. Barb. Tann. et alii multi cum Delb. *s.* 16. Excipe, si in carcere confugeret ad Sacerdotem illuc deportantem, tum enim non gaudet; Tusch. Cov. Suar. Delb. *d.* 10, *s.* 7. De immunitate Oratoriorum, tam privatorum, quam publicorum videri Pignat. *t.* 1, *c.* 93.

1393 § 2. Beneficio asyli gaudent omnes baptizati, illis exceptis, de quibus *n.* 1394. Item non baptizati, si baptismum petant : imo et probabiliter quicunque non baptizati, etiam Judæi, quia non est tam personæ, quam loci privilegium ; Hostien. Inn. S. Antonin. Tabien. Tiraq. Arm. Azor. Barb. Gav. et alii cum Delb. *d.* 10, *s.* 4; contra Covar. Farin. et alios, attamen *lib.* 1, *Cod. de his qui ad Ecclesiam*, statuitur ut Judæi debitis fatigati non recipiantur, antequam debita universa reddiderint. Gaudent etiam suspensi, et interdicti ab ingressu Ecclesiæ etiam denuntiati, uti volunt Silv. Nav. Tusch. Covar. Suar. Farinac. Bonac. Delb. *s.* 2, contra Felin. et alios. Item excommunicati, etiam denuntiati, uti volunt Silv. Nav. Ang. Arm. Delb. *s.* 3. Item exules, banniti, et condemnati ob crimen ; Clarus, Farin. Nav. Delb. *s.* 5 *et d.* 24, *s.* 17. Item fugiens e carcere, vel exilio ; Abb. Silv. Covar. Farinac. Tusch. Barbos. Layman. Delb. *d.* 10, *s.* 6, contra alios. Item fugiens e manibus satellitum, aut hos secum trahens in Ecclesiam, quia verum est, quod ad Ecclesiam confugerit ; Delb. *s.* 7. Quod tenet, etiamsi elabatur, dum educitur ad supplicium ; aut ad triremes, uti habet communior cum Delb. *s.* 8 *et* 9, contra alios. Idem tenet etiamsi jurarit se rediturum ad carcerem, Abb. Covar. Silv. Laym. Delb. *s.* 10. Gaudet etiam servus comparative ad dominum, si tamen hic juret, et præstet securitatem de ejus impunitate, debet etiam invitus reddi domino, *Alioquin a domino poterit occupari, cap. inter alia, de Immun. Eccl.* Azor. Farin. Gutt. Delb. *s.* 13. Attamen Religiosus, v. g. apostata non gaudet comparative ad Prælatum suum ; saltem si confugerit ad Ecclesiam suæ Religionis ; uti habet communis, si autem ad aliam, Rebuff. Barb. Trull. Diana dicunt contra alios gaudere ; V. Delbene, *s.* 15. Et valet immunitas etiam quoad civilia, v. gr. si debitor confugiat ad Ecclesiam, ne incarceretur ; *Abb. Silv. Covar. Navarr. Suar. Laym. Bon.* et alii cum Delb. *d.* 12, *s.* 1, *et seqq.* contra alios, quod tenent aliqui cum Delb. *s.* 4, contra alios, etiamsi debitor suspectus sit de fuga meditata : item licet sit debitor tributorum. Farin. Suarez. Azor. Laym. Bonac. Delb. *s.* 5, contra Anchar. Butr. Butell. et alios. Item licet foret fraudulentus decoctor ; Covar. Farinac. Suar. Nav. Delb. *s.* 6. Nec ulla crimina, quantumvis atrocia, privant hoc jure asyli, exceptis octo, quæ *n.* 1394, referemus, hæc enim sola excipit *Greg. XIV*, tollens et abrogans omnes alios casus, et reducens omnia alia jura ad tenorem hujus suæ Constitutionis ; Delb. *dub.* 24 *et* 33. Unde gaudet cudens falsam monetam, vel bonam tondens ; Gutt. Farin. Delbene *dec.* 24, *s.* 18, contra *Sarpum.* Item defraudans fiscum, vel Reip. peculium ; Delb. *s.* 19. Extrahens illum, qui ad Ecclesiam confugit, Delb. *s.* 20. Occidens Clericum, Religiosum. Episcopum, Delb. *s.* 21 *et* 23 ; licet Gob. *in Exp. t.* 3, *post. num.* 265, *app.* 2, *litt. A et seqq* ; putet eum non gaudere, qui præmeditatum commisit homicidium. Etiam gaudet, qui commisit crimen exceptum, si confugerit, et quæratur propter aliud crimen non exceptum ; Delb. *s.* 22.

« § 3. Octo crimina excepta complexus est 1394
his verbis Gregor. XIV[1]. Laicis ad Ecclesias lo-

1 *Benedictus* XIII, *in Constitutione* Ex quo Divina *iis, quæ immunitatis asylo non gaudent, criminibus hæc addidit.* I. Qui confugientibus vim inferunt, atque ipsos ab Ecclesia, aliove loco immuni violenter extrahunt, et abducunt. II. Interficientes proximum suum animo præmeditato, ac deliberato. III. Falsificantes Litteras Apostolicas. IV. Furtum, aut falsitatem in prædictis locis (Monte pietatis, ac publico Banco, ut aiunt) committentes, cujus ratione arca pecuniaria ita minuatur, ut pœnæ ordinariæ locus sit. V. Conflantes, adulterantes, vel tondentes quascunque monetas aureas, vel argenteas, etiam Principum exterorum, quotiescunque in loco, aut provincia, ubi crimen admittitur liberum habeant usum, et commercium ; vel ipsas monetas conflatas, adulteratas, aut detonsas scienter ita expendere, et erogare præsumentes, aut fraudis conscii, atque participes videri possint. VI. Illos demum, qui sub nomine Curiæ sese introducunt in alienas Domos, animo ibidem perpetrandi rapinas, easque reipsa committunt, cum homicidio, aut mutilatione membrorum alicujus ex domesticis earumdem ædium, vel etiam extranei, quem ibi forte reperiri contigerit, dummodo homicidium, vel membrorum mutilatio sequatur. *Sed demus Constitutionem ipsam :*

caque sacra confugientibus, si fuerint publici latrones, viarumque grassatores, qui itinera frequentata, vel publicas stratas obsident, ac viatores ex insidiis aggrediuntur, vel depopulatores agrorum, quive homicidia vel mutilationem membrorum in ipsis Ecclesiis earumque cœmeteriis committere non verentur, qui proditione proximum suum occiderunt; aut assassinii, aut hæresis, vel læsæ Majestatis rei in persona ipsius Principis immunitas Ecclesiastica non suffragetur. Et circa hæc notanda sunt seqq.

BENEDICTUS EPISCOPUS

SERVUS SERVORUM DEI

Ad perpetuam rei memoriam.

Ex quo, divina disponente clementia, ad supremum universi Christiani populi regimen assumpti fuimus, considerantes debitum, quo obstringebamur, Ecclesiarum, Sacrorumque Locorum Immunitatem sartam tectam, inviolatam, ubique custodiendi inter graviores suscepti Apostolici Ministerii curas merito recenseri: diu, multumque rationes, ac media Nobiscum expendere non omisimus, quibus ipsa immunitas in pristinum venerationis, et reverentiæ locum restitui posset, ac in omnibus Orbis Catholicis regionibus ita observaretur, quemadmodum prisca illa Majorum Nostrorum disciplina, et vetus Canonicarum Sanctionum norma præscripsit. Dum hæc sollicito animo revolveremus, in oculos primum incurrit celebris illa Constitutio a fel. rec. Gregorio Papa XIV, Prædecessore nostro edita, quæ incipit *Cum alias*, qua quidem Constitutione idem Gregorius Prædecessor pro Pastorali zelo suo hunc ipsum in scopum intendens, facultates et indulta a quibusdam Romanis Pontificibus, ac præsertim a S. Pio V, et Sixto etiam V, Prædecessoribus itidem nostris, tunc suis, concessa aliquibus Principibus, eorumque Officialibus, et Magistratibus extrahendi, ac abducendi ab Ecclesiis, aliisque locis immunibus certorum criminum reos, et delinquentes, reformavit, moderatusque fuit; simul autem delictorum frequentiæ, unde publica tranquillitas maxime perturbatur, occurrere volens, ac impedire, quantum licebat, ne aliqua graviora a pravis hominibus patrarentur sub certa impunitatis spe, quam ex confugio ad loca immunia sibi parabant, nonnulla expressit, et explicavit crimina, et casus, in quibus laicos delinquentes Ecclesiastica immunitate nequaquam gaudere voluit, et decrevit; ac insuper Judices constituit, qui in occurrentibus casibus an delictum esset necne in eadem Gregoriana Constitutione exceptum, cognoscere, et declarare deberent; certamque demum formam in extractione prædictorum delinquentium a locis immunibus observandam stabilivit, et inviolabiliter ab omnibus perpetuo observari mandavit, quemadmodum in prædicta Constitutione Anno Incarnationis Dominicæ 1591, nono Kalend. Junii promulgata ulterius continetur.

Quoniam vero post editam hujusmodi Constitutionem ob varias Doctorum eam interpretantium Sententias, et variam itidem Curiarum Ecclesiasticarum in illius exsecutione praxim multiplices contentiones super vero, rectoque ejus sensu inter Ecclesiastica, et Sæcularia Tribunalia exortæ fuerunt; quamplures Romani Pontifices, ac præsertim piæ mem. Clemens IX, Clemens X et Clemens XI, Prædecessores similiter nostri de præfatis contentionibus dilucida casuum exceptorum explicatione submovendis non semel, sicut accepimus, deliberarunt, facilioremque insuper eos probandi et declarandi methodum, ut ejusdem Gregorii Prædecessoris mens plenius exsecutioni demandaretur, Curiis Ecclesiasticis præscribere cogitabant; sed ab aliis distracti curis, ac interim morte præventi, destinata perficere nequiverunt. Hinc igitur est, quod nos omnino expedire arbitrantes, ut ejusmodi controversiis finis aliquando imponatur, eorumdemque Prædecessorum pio, atque salubri proposito inhærentes, Motu proprio, ex certa scientia, ac matura deliberatione nostri, deque Apostolicæ potestatis plenitudine, hac nostra perpetuo valitura Constitutione, in primis providam memorati Gregorii Prædecessoris Constitutionem cum omnibus, et singulis in ea contentis, atque dispositis amplissime confirmamus, approbamus, et innovamus, et quatenus opus sit, criminum in illa exceptorum reis, et delinquentibus immunitatem Ecclesiasticam suffragari nequaquam debere, iterum, ac de novo decernimus, et declaramus. Præterea non absque gravi animi nostri dolore animadvertentes ob auctam, atque in dies invalescentem perversorum hominum malitiam sæpe, ac sæpius nonnulla alia gravia crimina perpetrari, quæ non minus, quam illa in Gregoriana Constitutione, ut præfertur, excepta, publicam quietem perturbant, proinde ad delinquentium

audaciam, ac ejusmodi delictorum frequentiam, quantum fieri poterit, coercendam, pro Apostolici muneris nostro debito, ea, quæ inferius explicabuntur, statuenda censuimus.

» Cum itaque prædicta Gregoriana Constitutione cautum sit, ut publicis lationibus, viarumque grassatoribus, qui itinera frequentata vel publicas stratas obsident, aut viatores ex insidiis aggrediuntur, immunitas Ecclesiastica minime suffragetur; non levis autem inter Doctores emerserit controversia, an quis ex unico actu publicus latro et grassator dici possit, vel plures ad id actus requirantur : Non ejusmodi controversiam dirimere intendentes, unicam tantum grassationem in via publica, aut vicinali admissam sufficere ad hoc, ut quis publicus latro et grassator dici valeat, dummodo tamen grassati mors, aut membrorum mutilatio secuta fuerit, tenore præsentium definimus et declaramus.

» Insuper ab Ecclesiasticæ Immunitatis beneficio excludimus, atque repellimus et pro exclusis, atque repulsis haberi volumus, nedum eos qui homicidia, aut mutilationes membrorum in Ecclesiis, earumque Cœmeteriis committere audent, quemadmodum in Gregoriana Constitutione sancitum est : verum etiam eos, qui stantes in Ecclesia, vel Cœmeterio interficiunt stantes extra Ecclesiam, vel Cœmeterium, aut ipsis membrum mutilant : necnon eos, qui stantes extra Ecclesiam, aut Cœmeterium, occidunt stantes intra Ecclesiam vel Cœmeterium, aut iis membrum mutilant : ac eos tandem, qui confugientibus vim inferunt, atque ipsos ab Ecclesia, aliove loco immuni violenter extrahunt et abducunt. Declarantes in quatuor præmissis casibus ejusmodi reos non illius tantum Ecclesiæ, quam violarunt, sed cujuscunque etiam alterius Ecclesiæ immunitate gaudere nequaquam posse, aut debere.

» Ad hæc in crimine Assassinii non modo mandatarios, qui in ipsamet Gregoriana Constitutione aperte excipiuntur, sed etiam mandantes, qui certum præmium, aut mercedem, sive in pecunia, sive in aliis rebus tradiderint aut promiserint, quamvis promisso nullum habuerit effectum, dummodo Assassinium reipsa patratum fuerit, ab Ecclesiasticæ immunitatis beneficio excludimus, ac pro exclusis perpetuo haberi volumus et mandamus.

» Excludimus pariter, repellimus, atque privamus ejusdem immunitatis privilegio interficientes proximum suum animo præmeditato, ac deliberato. Falsificantes litteras Apostolicas, Ministros Montis Pietatis, vel alterius Publici Telonii, aut Banci pro depositis Principis : privatarumque personarum destinati, furtum, aut falsitatem in prædictis locis committentes, cujus ratione Arca pecuniaria ita minuatur, ut pœnæ ordinariæ locus sit. Constantes, adulterantes, vel tondentes quascunque monetas aureas, vel argenteas etiam Principum exterorum quotiescunque in loco, aut Provincia, ubi crimen admittitur, liberum habeant usum et commercium, vel ipsas monetas conflatas, adulteratas, aut detonsas scienter ita expendere et erogare præsumentes, ut fraudis conscii, atque participes censeri possint : Illos demum, qui sub nomine Curiæ sese introducunt in alias domos animo ibidem perpetrandi rapinas, easque reipsa committunt cum homicidio, aut mutilatione membrorum alicujus ex domesticis earumdem ædium, vel etiam extranei, quem ibi forte reperiri contigerit, dummodo homicidium, vel membrorum mutilatio sequatur.

» Ceterum cum diuturna experientia compertum fuerit Curias Ecclesiasticas in casibus qui hactenus evenerunt, difficulter probare et consequenter declarare potuisse delictum, pro quo quis ad Ecclesiam confugerat, fuisse comprehensum in numero exceptorum propter variam earumdem Curiarum praxim et varias pariter opiniones Doctorum, qui antedicti Gregorii Prædecessoris mentem quoad normam ab ipso præscriptam, recipiendi probationes et procedendi ad delarationem criminum exceptorum interpretari voluerunt : Statuimus, præcipimus et mandamus nullam in hoc de cetero haberi rationem cujuscunque interpretationis ejusdem Gregorianæ Constitutionis, quæ a quocunque Doctore prodierit, neque praxis a quibuslibet Curiis, aut Tribunalibus invectæ, imo nec quarumcunque declarationum, quæ ab hujus Almæ Urbis nostræ Tribunalibus, sive etiam a Congregatione Venerabilium Fratrum Nostrorum S. R. E. Cardinalium immunitati Ecclesiasticæ præpositorum emanaverint, quatenus præsenti nostræ Constitutioni adversentur; sed in occurrentibus casibus normam hic a Nobis præscribendam inviolabiliter ab omnibus observari volumus et sancimus.

» Quotiescunque igitur Curia Ecclesiastica a Curia Sæculari fuerit requisita, ut laicum aliquem delinquentem e loco immuni extrahi, ac illi consignari faciat, eaque super delicti excepti qualitate, ac personæ reiterate submistrata, vel acquisita sint indicia, quæ ad

capturam decernendam sufficere videantur; tunc Curia Ecclesiastica ad ejusdem delinquentis extractionem ab Ecclesia, aliisve locis immunibus, ope, ac medio suorum exsecutorum, implorato etiam quatenus opus sit brachii sæcularis auxilio et cum interventu Personæ Ecclesiasticæ ab Episcopo deputandæ, procedere teneatur, extractumque ad suos carceres asportari, ac ibi sub tuta custodia detineri curet et faciat. Ubi vero ex processu informativo desuper conficiendo constet de crimine excepto, ac insuper adversus eumdem extractum talia resultent indicia, ut crimen ab eo fuisse patratum moraliter credi possit (quæ quidem indicia juxta regulas Juris vocantur ultra torturam) eo tandem casu præfatum extractum Ministris et Officialibus Curiæ Sæcularis tradere et consignare possit, ac debeat, exacta tamen, receptaque prius ab ipsis obligatione in forma Juris valida restituendi extractum Ecclesiæ sub pœna excommunicationis latæ sententiæ nobis, ac pro tempore existenti Romano Pontifici reservatæ, quatenus idem extractus indicia contra ipsum acquisita in suis defensionibus purget, ac diluat. Quod si ea minime purgaverit et vere delinquens repertus fuerit, Curiæ Sæculari in ipsum tali casu, ut juris esse censuerit agere, atque procedere licet.

» Præterea considerantes sæpe dictum Gregorium Prædecessorem in sua Constitutione optimo quidem jure sanxisse, ut soli Episcopi, et non alii Episcopo inferiores, etiamsi locorum Ordinarii sint aut nullius Diœcesis, aut Conservatores a Sede Apostolica specialiter, vel generaliter deputati cognoscere, et declarare valeant; an delicta, pro quibus inquisiti ad loca immunia confugerunt, et eis se receperunt, sint, necne de genere, ac numero exceptorum : Nos providam ejusmodi dispositionem approbantes, et confirrmantes, eique inhærentes motu, scientia, ac potestatis plenitudine similibus tenore præsentium quibuscunque Magistratibus, Officialibus, et Ministris Sæcularibus, necnon quibusvis aliis personis cujuscunque gradus, et conditionis existant, etiamsi Imperiali, Regia, Ducali, aut alia quavis mundana dignitate, aut auctoritate præfulgeant, districte interdicimus, ac inhibemus, ne hujusmodi causis, vel conficiendo processus, vel inquisitos extrahendo a locis immunibus, vel declarando crimina ab eis admissa esse de exceptis in Gregoriana, aut in præsenti nostra Constitutione, ullo pacto sese ingerant aut immisceant. Quod si secus quidquam attentare præsumpserint, ex nunc omnia in contrarium præmissorum gerenda irrita, et inania, nulliusque roboris, vel momenti perpetuo fore, ipsosque Attentantes in Censuras, et alias pœnas a Sacris Canonibus, et Constitutionibus Apostolicis adversus eos, qui jurisdictionem Ecclesiasticam quoquo modo lædunt, ac violant, inflictas incurrere decermimus, et declaramus volentes, intendentes, ac expresse mandantes, quod omnimoda cognitio, atque judicium de criminibus in Gregoriana Constitutione exceptis, et a Nobis superius explicatis, tum etiam de aliis, quæ in præsenti nostra Constitutione adjicienda, et similiter excipienda duximus, quemadmodum, ut præfertur, adjecimus, et excepimus, ad Episcopos tantum privative, quoad omnes alios, perpetuo spectet, atque spectare debeat; et donec ipsi in occurrentibus casibus declaraverint delictum esse de exceptis, et cetero omnia a nobis superius constituta adimpleverint, inquisitos Ecclesiæ, vel alterius loci sacri, ad quem confugerunt, immunitate gaudere tuto debere, ac in ea conservandos, et manutenendos esse statuimus, præcipimus, et mandamus.

» Universos demum, et singulos Venerabiles Fratres Nostros Patriarchas, Primates, Archiepiscopos, et Episcopos, quos hujus Nostræ Constitutionis Exsecutores deputamus, in visceribus Domini Nostri Jesu Christi hortamur, et paterna charitate admonemus, ut quanti momenti sit hoc negotium, serio cogitantes, in in occurrentibus casibus qualitatem testium, et probationum pondus summo studio, ac vigilantia scrutentur, omnemque fraudem, dolum procul arceri satagant, quin etiam Sacerdotali pectore, quotiescunque opus fuerit, iis omnibus obsistant, qui ejusdem præsentis Constitutionis exsecutionem, ac observantiam quomodocunque temerario ausu impedire præsumerent. In reliquis porro casibus tam in hac nostra quam in Gregoriana Constitutione non exceptis memores quam acriter semper, et qua eximia, ac prorsus singulari animi fortitudine majores nostri pro Ecclesiastica libertate, ac immunitate pugnaverint, nihil de illa imminui permittant, neque sacris juribus labem ullam irrogari patiantur, sed ea pari sane zelo, atque constantia tueri curent ab omni tamen tumultu, ac perturbatione caventes, ne jactantiæ causa potius, quam miserationis, et justitiæ titulo Ecclesiastica privilegia asserere velle videantur.

» Decernentes easdem præsentes litteras,

et in eis contenta quæcunque semper valida, firma, et efficacia existere, ac fore, suosque integros, atque plenarios effectus ubique sortiri, et obtinere, ac ab omnibus, et singulis ad quos spectat, et pro tempore spectabit quomodolibet in futurum inviolabiliter, et inconcusse observari; sicque, et non aliter in præmissis per quoscunque Judices Ordinarios, et Delegatos, etiam causarum Palatii Apostolici Auditores, ac S. R. E. Cardinales etiam de latere Legatos, et Apostolicæ Sedis Nuntios, aliosve quoslibet quavis præminentia, et potestate fungentes, ac functuros, sublata eis, et eorum, cuilibet quavis aliter judicandi, et interpretandi facultate, ac auctoritate, judicari, et definiri debere, ac irritum, et inane si quid secus super his, a quoquam quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari.

Non obstantibus quibuscunque Cancellariæ Nostræ Apostolicæ Regulis, necnon quorumcunque Prædecessorum nostrorum litteris Apostolicis, Privilegiis, Indultis et facultatibus quibusvis personis, etiam speciali mentione dignis, et quavis quantumcunque sublimi dignitate, et auctoritate fulgentibus, et ex quibusvis etiam gravibus, ac urgentissimis causis, sub quibuscunque tenoribus, et formis, et cum quibusvis etiam derogatoriarum derogatoriis, aliisque efficacioribus, et efficacissimis, et insolitis clausulis, ac irritantibus, et aliis Decretis etiam motu, scientia, et potestatis plenitudine similibus, etiam consistorialiter, ac alias quomodolibet in contrarium præmissorum concessis, confirmatis ei immutatis. Quibus omnibus, et singulis, pro sufficienti illorum derogatione de illis, eorumque specialis, specifica, expressa, et individua, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes, mentio, seu quævis alia expressio facienda; aut aliqua alia exquisita forma ad hoc servanda foret, illorum omnium, et singulorum tenores, formas, et occasiones, ac alia etiam speciali expressione digna præsentibus pro plene, et sufficienter expressis, insertis, ac servatis respective habentes, hac vice duntaxat, illis alias in suo robore permansuris, ad præmissorum effectum specialiter, et expresse derogamus, ac derogatum esse volumus, ceterisque contrariis quibuscunque.

» Ut autem præsentes Litteræ ad omnium notitiam facilius deveniant et nemo illarum ignorantiam allegare valeat, volumus, illas, seu earum exempla, ad Valvas Ecclesiæ Lateranensis, et Basilicæ Principis Apostolorum, necnon Cancellariæ Apostolicæ, Curiæque generalis in Monte Citatorio, ac in Acie Campi Floræ de Urbe, ut moris est, affigi, et publicari; sicque publicatas, et affixas, omnes, et singulos, quos illæ concernunt, perinde arctare, et afficere, ac si unicuique eorum nominatim, et personaliter intimatæ fuissent, utque ipsarum præsentium litterarum transumptis, seu exemplis etiam impressis, manu alicujus Notarii publici subscriptis, et Sigillo alicujus Personæ in Ecclesiastica dignitate constitutæ munitis, eadem prorsus fides tam in judicio, quam extra illud, ubique adhibeatur, quæ ipsis præsentibus adhiberetur si forent exhibitæ, vel ostensæ.

» Nulli ergo omnino hominum liceat paginam hanc nostræ voluntatis, sanctionis, declarationis, confirmationis, præcepti, decreti, mandati, prohibitionis, et derogationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum.

» Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ millesimo septingentesimo vigesimo quinto, sexto Idus Junii, Pontificatus Nostri anno secundo.

» *Porro Clemens XII, in Constitutione,* In suprema *pro Urbe, ac ditione Ecclesiastica declaravit,* omnes, et singulos tam Laicos, quam Ecclesiasticos, qui in Urbe, ac ditione præfatis, ex causa, et occasione homicidii, etiam in rixa commissi cum armis, seu instrumentis suapte natura aptis ad occidendum, inquisiti, et processati, vel in contumaciam banniti, et condemnati fuerint, dummodo homicidium non fuerit casuale, vel ad propriam defensionem, immunitatis præfatæ beneficio minime etiam gaudere.

I. Ut quis dicatur publicus latro, debet saltem bis, vel ter esse latrocinatus, nam tale nomen sonat frequentiam; Abb. Barb. Delb. *dub.* 13, Nec [1] sufficit esse simplicem furem, uti habet communis cum Delb. *dub.* 14, nequidem si in Ecclesia furetur res sacras, ideo-

1 *Sed nuper audisti Benedictum XIII, definientem,* unicam tantum grassationem in via publica aut vicinali admissam sufficere ad hoc, ut quis publicus latro et grassator dici valeat, dummodo tamen grassati mors aut membrorum mutilatio secuta fuerit.

que perfringat fores Ecclesiæ, etc. quamvis tum capi, et attineri possit a Ministris Ecclesiæ; Delb. *dub.* 24, *s.* 8, *et* 15, sed requiritur, ut ex infidiis erumpens spoliet homines rebus suis, intentata morte, si id impedire velint, aut permittere renuant. Hæc omnia videri possunt fusius deducta apud Ping. *t.* 9, *cons.* 28.

II. Qui e viis publicis captivos adducit homines, dicitur saltem grassator, Maranta, Dian. Delb. *dub.* 15, contra *Nav.* si tamen ex accidenti, non ex insidiis, sed occurrentes in via spoliet, probabile est gaudere immunitate asyli; Farin. Delb. *n.* 18.

III. Sufficit esse agrorum depopulatorem occultum, sive diurnum, sive nocturnum; Farin. Delb. *dub.* 16, *et* 17. Negant tamen aliqui sufficere, quod sit publicus incendiarius; Delb. *dub.* 94, *s.* 4; Pign. *t.* 9, *cons.* 17.

IV. Mutilator est, qui non tantum debilitat, sed abscindit membrum, id est, partem, quæ habet officium distinctum ab aliis partibus, uti manus, pes, auris nasus, mamilla feminæ; Molin. Sair. Regin. talis autem in Ecclesia mutilans nequidem alterius Ecclesiæ asylo gaudet: V. Delbene, *dub.* 19, *s.* 1, [2] E contra gaudet, qui tantum vulneravit, etiam graviter; Barb. Castrop. Delb. *sess.* [3] Item qui occidit tantum se defendens cum moderamine inculpatæ tutelæ; Delb. *s.* 4, cum communi. Item qui existens in Ecclesia glande occideret transeuntem in platea, quia non occidit in sed ex Ecclesia; Ricc. Bon. Dian. Delb. *s.* 5, contra alios multos [4]: si tamen existens in platea glande occidat existentem in Ecclesia, non gaudet [5]: aliud est, si vulneratus extra Ecclesiam, postea moreretur in Ecclesia, tum enim gauderet; Nav. Covar. Suat. Laym. Delb. *s.* 7, uti et ille videtur gaudere, qui occidit tantum in Sacristia, Scalis, tecto, atrio, porticu, campanili, quia licet hæc in favorabilibus veniant nomine Ecclesiæ, non tamen in odiosis, quale est restrictio immunitatis Ecclesiasticæ; Abb. Ang. Navar. Laym. Delb. *s.* 6, contra plurimos alios. Item gaudet, qui tantum mandavit occidi in Ecclesia; Delb. *s.* 8. Item vi vel fraude extrahens, et occidens extra Ecclesiam; Delb. *s.* 9, contra Azor. et Farinac.

V. Ille proditorie occidit proximum, qui per insidias et sub specie amicitiæ occidit incautum, sive nihil sibi potentem cavere, uti ex jure communi docent Farin. Suar. Sanch. Delb. *d.* 20, *s.* 1. (Per proximum autem intelligitur quivis, etiam infidelis; Delb. *s.* 4.) Hinc proditorius est, qui alium nulla præcedente inimicitia, vel rixa, occidit veneno; Bal. Fel. Cov. Delb. *s.* 2. Item qui ita occidit inimicum, cui promiserat amicitiam; Farin. Barb. Delb. *s.* 3. Item mater, quæ occidit infantem, aut fœtum animatum, ut docet Delb. *s.* 2, cum *Farin.* contra *Bon.* et alios. E contra proditorius non est, sed gaudet immunitate qui occidit inimicum sine specie amicitiæ, etiam incautum, uti volunt Ricc. Bon. Barb. Sperel. Delbene, *s.* 5, licet contradicant Cov. Menoch. Suar. Farin. et alii [6]: item gaudet, si in duello occidat; Farin. Dian. Delb. *s.* 6, contra Barb. et alios [7]: item qui occidit per industriam, sed non per insidias, quia non est proditorius; Tusch. Ricc. Laym. Delb. *s.* 7, contra Mol. Gutt. Barb. et alios: item qui per

2 *Ita decretum vidimus etiam a Benedicto XIII.*

3 *At Benedictus XIV. in Constitutione edita idibus Martii an.* 1750, *cujus initium:* officii nostri ratio, *extendit decessorum suorum constitutiones ad gravem etiam vulnerationem, ita ut ad perdendam asyli gratiam necesse non sit, percussum jam expirasse, modo chirurgi ad inspiciendum vulnus acciti* grave vitæ periculum *adesse retuleriut, percussor e loco immuni servatis servandis extractus carceribus mancipari permittitur; hac tamen lege, ut Ecclesiæ omnino restituatur, ubi is, qui vulneratus fuerit, ultra tempus a legibus constitutum superstes vivat, et quidem sub iisdem pœnis quibus in Benedicti XIII et Clementis XII. Litteris ii subjiciuntur, qui delinquentem ex indiciis ad torturam sufficientibus sibi traditum restituere recusant, postquam is in suis defensionibus hujus modi indicia diluerit.*

4 *His tamen adsentiendum post Benedicti XIII. Constitutionem.*

5 *Ut etiam a Benedicto XIII, decretum fuit.*

6 *His favet aperte Benedictus XIII, ab immunitatis privilegio excludens* interficientes proximum suum animo præmeditato, ac deliberato.

7 *Sed ex citatis Benedicti verbis recte P. Stadler de* Duello *c.* 9, *a.* 5, *n.* 531, *colligit, duello lethali non patere asylum sacrum. Verum P. Pichler* in comp. jur. can. *l.* 3, *tit.* 49, *n.* 6, *animadvertit Bullas Pontificias novam legem ponentes non obligare in Provinciis, in quibus promulgatæ non sunt debito modo, præsertim pœnales, correctorias, qualis est hæc Benedicti XIII, imo Benedictus XIV, in citata constitutione* officii nostri ratio, *disertis verbis ait, ea quæ per Clementem juris communis et Gregorianæ ac Benedictinæ Constitutionum sanctionibus addita fuerunt,* ultra fines temporalis Dominii Apostolicæ Sedis minime extendi. *Idem tamen Benedictus XIV, eadem extendit* ad alias quoque regiones, quarum supremi Principes id postulassent, *ut ad regnum utriusque Siciliæ, ad Regionem Sardiniæ Regi subjectas, adque alia Principum id expetentium dominia, ut videre est in Constitut.* 88, alias felicis T. 1, *Bullarii hujus nostri Pontificis.*

insidias deducit aliquem ad locum, in quo occiditur ab alio, non privatur tanquam proditorius, quia non occidit, attamen privari poterit, si fuerit assassinus, uti jam dicetur. De proditore plura videri possunt apud Sperell. *decis.* 23 *Fori Eccles.* et Pign. *t.* 1, *cons.* 48, 102, 175 et *t.* 2, *cons.* 37.

VI. Assassinus hic dicitur, qui interveniente pacto, vel pretio aliquem conducit ad occidendum, vel qui pretio conductus occidit proximum incautum, uti Auctores communiter cum Delb. *dub.* 21, *s.* 1 [8]. Quod tenet, quamvis occidendus sit infidelis, quia est proximus, Farin. Bon. Delb. *s.* 2, contra Covarr. et alios: item quamvis occidendus sit inimicus conducentis dummodo, non sit simul inimicus conducti; Cov. Bon. Delb. *s.* 3. Et privatur hic conducens ad occidendum, quamvis occisio non sequatur, quia vere fuit mandans assassinium; Maschard. Delb. *s.* 5, contra alios [9] conductus tamen tum non privatur, quia non occidit; Farin. Suar. Masch. Laym. Delb. *s.* 4, contra Gutt. Barb. Bon. et alios: uti et probabile est eum non privari, qui tantum receptat, defendit, vel occultat assassinum; Dian. Nav. et alii cum Delb. *s.* 6. Probabilius tamen videtur eum privari, qui pretio conductus aliquem testimonio falso, vel injusta sententia inducit in mortem, quamvis etiam oppositum sit probabile; Delb. *s.* 7 et alii, V. Pign. *t.* 1, *cons.* 94 *et t.* 2, *cons.* 68.

VII. Hæretici, si confugerint ob crimen distinctum ab hæresi, gaudent; Silv. Suar. Farin. Azor. Trull. Bon. et alii cum Delb. *dub.* 10, *s.* 4, contra *Nav. Tann.* et alios. Attamen putant plures cum Delb. *dub.* 22, contra alios, nequidem suspectum de hæresi gaudere.

VIII. Reus læsæ Majestatis in personam Principis est, qui hunc occidit, vulnerat, percutit, hostiliter insequitur, contra eum conjurat, machinatur, revelat hostibus secretum, ut ab his capiatur et idem est de consulente ista, auxiliante, etiam effectu non secuto: tamen si tantum defendat talem delinquentem, vel non revelet, non ideo censetur personam Principis aggredi, quamvis possit esse reus læsæ Majestatis; nomine Principis autem hic intelligitur, qui supremam habet jurisdictionem et nemini est subjectus, ac ita in persona offenditur a subdito suo originis vel domicilii. Et talis Princeps Ecclesiæ censetur etiam Cardinalis: probabiliter tamen tales non censetur Principes Superiores recognoscentes, nec uxor, filius vel legatus Principis independentis; uti nec azylo privantur peccantes in statuam Principis, quia quamvis rei sint læsæ Majestatis, attamen non in personam ipsius Principis. V. Delb. *dub.* 23.

§ 4. Reus in Ecclesia existens non potest 1395
vinculis alligari, nec aliter vexari, nec ei potest negari victus, aut requies, nec inferri ullum nocumentum, nec aliquid in Ecclesia juste possessum eripi, *l. Præsenti, Cod. de his, qui ad Eccles. cap. Definivit* 17, *quæst.* 4. Cov. Tusch. Suar. Farin. Laym. Bonac. Delb. *d.* 27, 28, 29, 30. Potest tamen etiam a Judice sæculari spoliari bonis, quæ extra Ecclesiam habet, si citatus non compareat; Abb. Farin. Suar. Bon. Delb. *dub.* 31, *num.* 15. Sed nequidem per Judicem Ecclesiasticum damnari potest ad mortem, vel ullam pœnam corporalem, aut huic æquivalentem, qualis esset perpetuus carcer, triremis, servitus, exilium, gravis verberatio, verum tantum ad pœnam pecuniæ, quam si non habet, cum *cap. Inter alia, de Immun. Eccl.* dicatur, *Super hoc, quod quis fecit, est alias legitime puniendus*, putat Delb. *n.* 7, non esse improbabile, quod possit puniri aliqua pœna corporali, non multum afflictiva. Si tamen reus nolit judici sæculari tradi, quia timet, ne non stet promissione indemnitatis ab alia pœna, debet hæc infligi a Judice Ecclesiastico, nec tum poterit postea conveniri amplius a Judice sæculari; Delb. *n.* 8. Praxis autem habet, ut quamvis existens in Ecclesia, etiam a Judice sæculari damnetur, etiam ad mortem postea subeundam, quando extra asylum capi poterit, per hoc enim non præjudicatur immunitati Ecclesiasticæ, uti notant Auctores, cum Delb. *n.* 26. Præterea notant plerique non gaudere immunitate illos, qui ob correctionem morum et pœnas morte, vel mutilatione inferiores trahendi essent ad Superiorem Ecclesiasticum, uti respondit S. Cong. apud Pignat. *t.* 1, *consult.* 435, et colligitur ex *cap. Inter alia*, nam legitimam confugæ punitionem permittit, *dummodo Ecclesiasticus Judex delinquentis salvam habeat vitam et membra.*

§ 5. Peccat graviter, qui impedit reum, ne 1396
confugiat ad immunitatem, aut ex hac expellit, quia qui immunitatem dedit loco, dedit reo jus illam apprehendendi et ea gaudendi; si tamen se indecenter habeat in loco sacro,

8 *Huic de mandante, seu conducente sententiæ summam addit auctoritatem Benedicti XIII Constitutio.*

9 *Verum, ut hi, occisionem secutam postulet Benedictus XIII.*

ut culpa sua turbet quietem, vel disciplinam regularem et monitum non emendet, expelli poterit, quia est privilegium loci, *et quod ob gratiam alicujus conceditur, non est in ejus dispendium retorquendum*, *Reg.* 61 *Juris in* 6; Delb. *d.* 48. Quod si exeat non ultra 30 passus ob necessitatem naturæ, capi non potest, *c. Definivit* 17, *q.* 4. Suar. Bon. Delb. *d.* 25, *s.* 2; Pign. tamen *t.* 6, *cons.* 26, *a n.* 13, dicit consuetudinem contrariam posse alicubi prævaluisse. Et quandiu reus est invitus, nec est casus ex 8 exceptis, nequidem per Episcopum potest extradi potestati sæculari, quamvis hæc præstaret cautionem de non infligenda pœna corporis; Delb. *d.* 27; Phæb. *l.* 2, *t.* 11, *n.* 11. Si autem sit crimen exceptum, tum debet Episcopi, vel ejus Vicarii auctoritate extradi etiam non præstita cautione illa, Delb. *d.* 39. Et qualecunque fuerit crimen, requiritur talis licentia Episcopi expressa : Delb. *dub.* 40, *s.* 1, nisi forte Episcopus culpabiliter nollet extradere, tum enim posset Judex sæcularis extrahere et in solo carcere Ecclesiastico detinere, usquedum Episcopus, vel ejus Superior, de crimine etiam excepto et quamvis omnino notorio, cognovit; Ricc. Farin. Dian. Delb. *sess.* 2 *et* 3. Possetque cognitionem illam facere etiam alius Judex Ecclesiasticus ab Episcopo deputatus, non autem Prælatus Regularis, Delb. *d.* 41 et 46. Et ad eumdem Episcopum spectat cognoscere, an locus sit sacer necne, Delb. *d.* 41. Debentque contra reum concludenter probari omnia, alioquin privari non debet possessione asyli; Farin. Bon. Ricc. Barb. Sanch. Lez. et alii cum Delb. *d.* 42. Nec tenetur Judex Ecclesiasticus quoad hoc stare processui facto a Judice sæculari, Delb. *d.* 43. Debetque præterea citare Ecclesiam et reum, cum jus habeant se defendendi, Delb. *d.* 44. Quomodo autem hi, uti et testes audiri debeant; item quomodo sit instituendus processus, habet Delb, *d.* 44 et 45. Et quando delictum exceptum est in Ecclesia commissum a Clerico, solus Ecclesiasticus Judex est competens; si autem a laico, datur locus prævention*i*, nam reus sortitur forum sæculare ratione suæ personæ : Ecclesiasticum autem ratione loci sacri violati, Delb. *d.* 49. Putant quidem Abb. Silv. Arm. Nav. Rossel. Suar. Azor. Bon. Laym. Tann. Castr. *p.* 11, *p.* 7, *n.* 16; Delb. *d.* 10, *s.* 12, privilegio asyli non gaudere Clericum contra Judicem Ecclesiasticum; sed tantum contra laicum, quia jurisdictio Ecclesiastica exerceri potest in loco sacro et Jura nullibi loquuntur de Clerico confugiente, nisi respectu Judicis laici : attamen tenent Farin. Cov. Diaz. Clarus, Tusch. Zerol. Marian. Gutt. J. Andr. Barb. Lother. Fagn. et alii cum Pirhing. *l.* 3, *t.* 49, *n.* 39, quia verba sunt generalia et non excipiuntur, nisi habentes crimina, *n.* 1394 relata : rationes plures in utramque partem videri possunt apud Delb. *supra* et Ills. *t.* 5, *a n.* 260, qui etiam inclinat in priorem sententiam, sed Curia Romana dicitur an. 1695, secundum posteriorem improbasse factum cujusdam Episcopi in Germania, qui Abbatem sibi subjectum e Monasterio traxerat.

Denique si reus violata immunitate Ecclesiastica sit per vim extractus, debet ante omnia restitui Ecclesiæ; Valent. Bon. Delb. *d.* 35, *s.* 3 *et d.* 27, *n.* 10. Nec satis est, quod reo detur sponsio immunitatis, nec quod reus ipse renuntiet juri suo, quia renuntiare non potest, cum sit principaliter jus et causa Ecclesiæ; Farin. Barbos. Suar. Castr. Delb. *d.* 33. Unde si non restituatur, omnia, quæ fient, erunt irrita, ut habet Const. *Greg. XIV*, et Auctores cum Delb. *d.* 34. Et idem dicunt Farin. Lez. Delb. *d.* 25, *s.* 4, contra Abb. et Silv. et alios, quamvis extractus esset tantum per metum gravem injuste incussum, nam æquivalet violentiæ, non tamen si tantum per blanditias, fraudem vel persuasionem aliam, uti habet communis : si tamen extractus sit promissione ipsiusmet Judicis spondentis impunitatem, puniri non posset; Nav. Farin. Barb. Lez. et alii cum Delb. *s.* 5. Neque potest extrahi veste, pede, manu, si horum unum protendatur extra Ecclesiam, quia censetur toto corpore remanere in Ecclesia; Delb. *d.* 29, *a n.* 8. Quod si violenter extractus et carcere sæculari inclusus, hinc evadat, sed e fuga retrahatur, videtur perdere privilegium immunitatis, non aliter ac si e loco sacro fugiens captus esset, Farin. Delb. *d.* 31, *n.* 17. De cetero extrahens aut mandans extrahi reum cum violatione immunitatis Ecclesiasticæ, item non restituens extractum, incurrit sacrilegium, excommunicationem, infamiam, reatum pœnæ capitis et mulctam pecuniariam, uti ex juribus et Auctoribus ostendit Delb. *d.* 35. An autem incurrat tentans extrahere aut mandans extrahi, si effectus non sequatur, vide Delb. *d.* 36. Et multo magis incurrit pœnas illas Judex laicus, si ex ipsius mandato reus occiditur in Ecclesia, Delb. 37. Probabile tamen est posse etiam Ordinarium absolvere ab excommunicatione ideo incursa, quia nul- 1397

libi legitur esse reservata, quamvis enim reservetur violatio libertatis Ecclesiasticæ, quæ ad personas sacras spectat, non tamen immunitatis, quæ tantum respicit loca sacra; Barb. Bon. Ricc. et alii cum Delb. *d.* 38, qui tamen suadet oppositum in praxi, ob stylum Pœnitentiariæ Romanæ.

1398 *Quæst.* 240. — *Quid notandum sit circa jus Regaliæ; item circa potestatem et auctoritatem Romani Pontificis?* R. de his scripsit fuse et docte Cardinalis *Sfondratus* in libro, quem vocavit, *Regale Sacerdotio*, et edidit sub nomine *Eugenii Lombardi*, ex quo aliqua desumam.

§ 1. Jus Regaliæ est primitus concessum Principibus aliquibus, præcipue ad custodiendos fructus Ecclesiæ vacantis : non autem ad sibi usurpandos, sed reservabantur eligendo : aut ex ordinatione *Alexandri III*, *Bonif. VIII.* *Gregorii X.* poterant in utilitatem Ecclesiæ impendi, non autem occupari a laicis, sub pœna anathematis lata a *Bonif. VIII.* V. *cap. Generali, de Elect. in* 6. Si tamen laici Ecclesias dotarant, poterant sibi reservare pensiones in fructibus tempore vacationis; item potuerunt consuetudine vel privilegio habere jus tum percipiendi fructus.

1399 § 2. Reges Galliæ inter primos per Bullas *Innoc. III*, *Clementis IV. Gregorii X*, habuerunt jus regaliæ, quod quasi ex 4, juribus conflatum erat, nempe 1. Eligendi Episcopos. 2. Investiendi. 3. Conferendi alia etiam Beneficia. 4. Vacante Ecclesia percipiendi fructus. Et quod electionem Episcoporum attinet, hoc jus eligendi fuit varium, nam initio etiam populus admittebatur ad electionem, erat tamen potius petitio quam electio. Postea electi sunt per synodum Episcoporum, et Clericorum provincialium; sed cum synodi cum incommodo expectarentur aut differrentur diutius, omissæ sunt; uti et populus paulatim nimium copiosus ob multas causas omnino remotus est. Post hæc fuit etiam Principum consensus requisitus, et Episcopi ac Clerus dederunt Principibus potestatem constituendi Episcopos, imo etiam Imperatoribus constituendi Romanum Pontificem, jure utique delegato, ut facerent nomine, et voto Cleri, et tales a te constitutos tuerentur, sed necessitatis hæc, non moris fuerunt : inde orti abusus ab anno 355, quando *Constantius I.* Imperator Arianus, *Liberio* in exilium pulso, *Felicem II*, in Cathedra Romana collocavit, et ita pluribus sæculis, Principes sibi arrogarunt jus eligendi ipsum adeo Pontificem, confirmandi Episcopos, investiendi Ecclesiasticos, donec tandem anno 1114, in synodo Rhemensi sub Callisto II, præsentibus 426. Patribus et Ludovico Crasso Francorum Rege jus investituræ plane ademptum laicis, et Henricus Imperator est excommunicatus, sed tandem Ecclesiæ conciliatus in Concilio generali Romæ 300. Episcoporum Anno 1122, ac libertas eligendi Episcopos, et maxime Romanum Pontificem, item jus investituræ redditum Ecclesiæ. Ex inde in Germania Clero permissum est eligere suos Episcopos, hac conditione, ut electi confirmarentur a Pontifice, et ab Imperatore reciperent feuda aliaque jura sæcularia : tandem jus eligendi Pontificem anno 1274, *in Concil. Lugdunensi II*, sub *Gregorio X*, relictum est solis Cardinalibus, exclusis populo, Principibus et reliquo Clero. Nihilominus se ingerebant Principes in electiones Episcoporum, exemplo sumpto a nimia libertate Græcorum. Variæ synodi id prohibuerunt, sed per schismata et potentiam consuetudo prævaluit, unde *Zacharias* Papa Sæculo VII, ut occurreret corruptelis alioquin non emendandis, dedit *Pipino* Francorum Regi privilegium nominandi Episcopos ad omnes vacantes regni Ecclesias, et ex eo tempore Reges Galliæ eos nominabant : Anno autem 816. *Ludovicus Pius Pipinus* nepos Aquisgrani in synodo restituit Episcopis libertatem, cedens privilegio, mansit tamen etiam tunc necessitas regii assensus; et hic modus eligendi Episcopos tenuit ad annum 1122, anno tandem 1515. *Leo X.* jure eligendi a Capitulis avocato dedit *Francisco I.* integram facultatem nominandi ad Episcopatus vacantes, jus tamen confirmandi reservavit Pontifici : et hoc approbatum est in *Concil. Lateran. s.* 2. Clero Gallicano frustra provocante ad generale Concilium, cum illud pro Generali agnitum fuerit. Post modum reges prætenderunt jus investituræ, nam sicuti qui feudum a regibus accipiebat, admittebat baculum, ita Episcopi accipiebant a rege feuda, et regalia sumpto annulo et cruce, et has investituras non improbavit *Callistus II*, eo quod tantum videretur spectare feuda, non vero Episcopale officium; sed *Greg. VII*, has investituras vetuit, cujus decreto instituerunt *Victor III. Urb. II. Paschalis II*, qui ab *Henrico IV.* Imperatore in carcerem conjectus est, et coactus ei investituras permittere anno 1111, sed anno 1112. *Concil. Lateran. et Viennense* declararunt hæc irrita fuisse. Res tandem composita est, ita ut electiones Episcoporum spectarent ad Clerum investituræ regalium ad Imperatores, faciendæ non per annulum et crucem, sed per scep-

trum. De electione Episcoporum secundum Canones antiquos videri potest etiam Leur. *p.* 2, *q.* 237.

1400 § 3. Tota ratio, cur tempore Sedis vacantis liceat regibus Galliæ ad se trahere fructus Episcopatuum, est concessio *Conc. Lugd.* cum limitatione tamen, *ubi id in consuetudine si fuerat.* Concilium autem de collationibus præbendarum Sede vacante vacantium non loquitur; hinc *Bonif. VIII.* noluit de his intelligi privilegium, sed *Philippus Pulcher* Rex Galliæ, et *Joannes Parisiensis*, libro edito, responderunt etiam has niti eadem ratione Concilii, scilicet longa consuetudine, et præscriptione. Non posse autem hoc jus extendi ad omnes Galliæ Ecclesias, tenuerunt plures cum *Petro de Marca* Archiepiscopo Parisiensi, qui pro Ecclesia scripsit.

1401 § 4. In hoc dubio, an jus Regaliæ extenderetur ad omnes Ecclesias, in Parlamento sub *Henrico IV*, assertum est extendi: intercedentibus autem Episcopis, executio suspensa fuit: tandem *Ludovicus XIV*, convocato Clero, decidit, et jussit *Henrici IV*, sententiam per totum regnum executioni mandari. Reclamarunt pro immunitate Ecclesiarum Episcopi duo, Apamiensis, et Alectensis, Romamque appellarunt, sed mortuo Apamiensi, processum est ad executionem.

1401 bis. § 5. Hoc tempore cœpit res ferventius agitari: Rationes Pontificis erant: Jus regaliæ contra Canones inductum, non esse extendendum ad Ecclesias, quæ hucusque immunes fuissent, uti nec illas quas Rex sibi recenter subjecisset per victorias, quia *Conc. Lugdun.* plus non dedisset, quam consuetudo tunc induxisset. Præterea committi excessus, et a regiis non tantum invadi fructus, sed conferri omnia Beneficia, præterquam curata et præbendas Theologales. Rationes Regis fuerunt, quod tantum insisteret majorum suorum vestigiis, non potuisse per *Conc. Lugdun.* jus Regaliæ sex sæculis firmatum immutari : Regibus hæc deberi pro summis beneficiis in Ecclesiam, nec revocari posse privilegia remuneratoria, nisi restitutis rebus, ob quæ concessa erant : alia olim fuisse onera Episcoporum, ut vel ad bella sequerentur, vel sumptus conferrent etc. hæc Regem remisisse : tertiam etiam partem fructuum remanere electis, et partem aliquam impendi ad evertendas hæreses, nec posse impendi melius ab ipso Pontifice: nihil a Rege novi decisum, sed sententiam latam ab *Henrico IV* et quidem ex judicio virorum doctrina ac religione celebrium, executioni mandari; nullas Ecclesias privilegio Regaliæ fuisse olim exemptas, sed tantum intervenisse negligentiam suorum antecessorum Regem autem jurasse recuperare ac stabilire omnia jura regni, nec posse salva conscientia negligere. Duos Episcopos, maxime qui in causa Jansenii semper usque ad comminationem excommunicationis ipsi Romæ contumaces fuerint, præponi non debere omnibus aliis Galliæ Episcopis. Ad hæc, quæstionem fact tantum esse, an consuetudo illa fuerit per omnes Galliæ Ecclesias; hinc ad senatum Regium spectare resolutionem; quæstionem vero juris (quales tantum spectant ad forum Ecclesiasticum) an nempe jus Regaliæ toto possit a Rege possideri, maxime si pro hoc consuetudo, et privilegia pugnent, jam esse definitum a *Conc. Lugdun.* Replicavit Roma, hæc extra rem esse, non impugnari privilegia data, non negari collata in Ecclesiam merita, tantum impugnari, quod onus Regaliæ extendantur ad Ecclesias omnium testimonio liberas : lædi libertatem Ecclesiasticam exagitando, et relegando Episcopos, qui his se opponant et Romam implorent: esse publicos in Regiis Ministris excessus etc. ad auctoritatem Ecclesiæ spectare his omnibus poni modum. Interea variæ Pontificis querelæ emanarunt contra Episcopos Gallicanos : accessit excommunicatio Archiepiscopi Tholosani, et facultas a Papa concessa, ut sanctimoniales *S. Augustini* prope Parisios possent eligere Antistitam contra decretum Archiepiscopi Parisiensis, qui Antistitam eis præfecerat. Ex his aucta est exacerbatio Cleri pro causa Communi, et Parisiis indicta Comitia.

1402 § 6. Post multas hinc inde altercationes Clerus Gallicanus a n. 1682, edidit declarationem per 4 sequentes propositiones :

1. B. Petro ejusque successoribus Christi Vicariis ipsique Ecclesiæ rerum spiritualium, et ad æternam salutem pertinentium, non autem civilium ac temporalium a Deo traditam potestatem, dicente Domino, *Regnum meum non est de hoc mundo*; et iterum, *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo* : ac proinde stare Apostolicum illud, *Omnis anima potestatibus subliorimus subdita sit, non est enim potestas, nisi a Deo : quæ autem sunt, a Deo ordinata sunt, itaque qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.* Reges ergo et Principes in temporalibus nulli Ecclesiasticæ potestati Dei ordinatione subjici; neque auctoritate clavium Ecclesiæ directe vel indirecte deponi, aut illorum subditos eximi a fide ac obedientia

ac præstito fidelitatis sacramento solvi posse, eamque sententiam publicæ tranquillitati necessariam, nec minus Ecclesiæ quam imperio utilem, ut verbo Dei, PP. traditioni et SS. exemplis consonam omnino retinendam.

2. Sic autem inesse Apostolicæ Sedi ac Petri successoribus Christi Vicariis rerum spiritualium plenam potestatem, ut simul valeant atque immoti consistant sanctæ œcumenicæ Synodi Constantiensis a Sede Apostolica comprobata, ipsoque Romanorum Pontificum ac totius Ecclesiæ usu confirmata, atque ab Ecclesia Gallicana perpetua religione custodita decreta de auctoritate Conciliorum generalium, quæ SS. 4. et 5, continentur; nec probari a Gallicana Ecclesia, qui eorum decretorum, quasi dubiæ sint auctoritatis ac minus approbata, robur infringant, aut ad solum schismatis tempus Concilii dicta retorqueant.

3. Hinc Apostolicæ potestatis usum moderandum per Canones Spiritu Dei conditos, et totius mundi reverentia consecratos; valere etiam regulas, mores et instituta a regno, et Ecclesia Gallicana recepta, Patrumque terminos manere inconcussos, atque id pertinere ad amplitudinem Apostolicæ Sedis, ut statuta et consuetudines S. Sedis et Ecclesiarum consensione firmatæ, propriam stabilitatem obtineant.

4. In fidei quoque quæstionibus præcipuas Summi Pontificis esse partes, ejusque decreta ad omnes et singulas Ecclesias pertinere. Nec tamen irreformabile esse judicium, nisi Ecclesiæ consensus accesserit.

1403 § 7. De hac declaratione sic statuit *Ludovicus XIV.* 23 Maii 1682. I. Prohibuit in toto regno, etiam Regularibus in suis domibus, ne aliquid vel uni ex his articulis contrarium doceretur. 2. Statuit, ut omnes in posterum admittendi ad docendam Theologiam submitterent se ad docendos illos articulos. 3. Voluit, ut in singulis universitatibus unus obligaretur ad docendos singulis annis eos articulos. 4. Nomina eorum, qui obligabuntur unoquoque anno, voluit mitti ad Archiepiscopos vel Episcopos vel Procuratores Generales, idque ante inchoationem studii annui. 5. Statuit, ut in posterum nullus fieret licentiatus in Theologia vel Jure, quin prius eam doctrinam in Thesibus suis propugnasset. 6. Vult, ut Archiepiscopi, Episcopi, etc. interposita sua auctoritate faciant doceri eos articulos 7. Decanis et Syndicis facultatum Theologiæ injungit, ut curent hæc ad executionem perduci, alioquin eos responsuros, quasi de delicto suo. Denique mandat hoc suum edictum ubique publicari.

§ 8. Declarationem illam Cleri annullavit 1404
Innocent. XI, die 11 Aprilis 1682 et *Alex. VIII*, aliam edidit bullam die 4. Augusti 1690. *Inter multiplicis*, etc., in qua prorsus annullat et declarat ab initio fuisse et in perpetuum fore irrita omnia, quæ a Clero Gallicano acta sunt Parisiis an. 1682. Circa extensionem juris regaliæ, circa propositiones IV. de potestate Ecclesiæ et alia omnia, quæ quomodocunque præjudicent libertati Ecclesiæ; Vide. Vind. Gob. *p.* 1, *obs.* 3.

§ 9. Quod singulas propositiones attinet, 1405
certissimum est Papam habere directam potestatem in spiritualia : attamen fatendum est cum Sfond. *l.* 1, § 1, non habere ordinariam et directam in Principes sæculares, ut eos deponat (quidquid sit de populo et proceribus, de quibus videri potest Dian. *post. p.* 10, *t.* 1, *R.* 5 *et seqq.*) aut ut de eorum bonis temporalibus disponat, quamvis aliqui apud Moyam *t.* 1, *tr.* 6, *d.* 3, *q.* 4, *n.* 10, oppositum tenuerint, quorum sententiam *Victoria* dicit esse manifeste falsam et confictam ad adulandum Pontifici; hinc *Innocent III*, vir doctissimus *c. Pro venerabili;* Qui filii legitimi; fatetur se non habere potestatem, nempe directam in temporalibus super Regem Galliæ : estque idem de aliis Principibus. Nihilominus habet potestatem extraordinariam et indirectam, quando ita postulat necessitas tuendæ religionis, probatque id Sfond. § 2 *et seqq.* ex Scripturis, jure Canonico et Sanctis Patribus Doctoribus Ecclesiæ ac ceteris Auctoribus id communissime asserentibus. Et a § 17 ratio nes addit, solvitque objectiones; et pressius declarat, in quibus id possit Summus Pontifex. Denique § 20 notat censuras, quibus sententia opposita Cleri Gallicani a gravissimis Doctoribus est affecta.

§ 10. Idem Sfondratus, *lib.* 2, late probat 1406
Papam esse supra Concilium, idque evincit ex Scriptura et ex agnitione ipsorum Conciliorum generalium. Nec contrarium est *Conc. Constant.* quod quotiescunque Concilii supra Papam auctoritatem extollit, semper restringit ad Concilium tempore grassantis schismatis ac incerti Papæ, uti pluribus ostendit Sfond. § 2, *n.* 13 et § 16, *n.* 1, ubi *n.* 2, ostendit decretum *Conc. Basileensis* contrarium asserentis, esse reprobatum : speciatim autem § 8 probat appellationem a Papa ad Concilium esse frivolam et damnabilem. Seqq. §§ eamdem Papæ auctoritatem supra Conci-

lium demonstrant auctoritate Sanctorum Patrum aliorumque Doctorum ac invictis rationibus : Attamen § 14 recenset, in quibus casibus major sit auctoritas Concilii quam Papæ et quæ contra dicta opponuntur, solvit § 17 *et seqq.* Vide dicta *l.* 1, *n.* 202. Recte etiam probatur in Vindiciis Gob. *p.* 1, *obs.* 3, ad hoc, ut definitio vel declaratio Pontificis in materia fidei aut morum sit infallibilis, non prærequiri judicium Episcoporum aut consensum Ecclesiæ, sed hoc judicium et hunc consensum debere subordinari definitioni aut declarationi Summi Pontificis.

§ 11. Probat Sfondr. *l.* 4, Papam posse 1407
ex causa dispensare in omni lege Canonica; item Papæ ex Cathedra, quamvis extra Concilium, loquentis infallibilem esse auctoritatem quoad materias fidei et morum, probat *l.* 3, § 2 *et seqq.* quod etiam diximus *l.* 1, *a n.* 202 [1].

1 At neminem fugiunt ista Benedicti XIV verba de opere quo auctor quidam non *Declarationem* sed in ea occlusam doctrinam propugnare conabatur. « Notum tibi procul dubio ut non multis abhinc annis opus editum typis impressum, quod et si nomine auctoris careat, omnes tamen probe sciunt esse Bossuetii Episcopi Meldensis, quod ipse dum viveret, composuerat, et a jubente Gallorum Rege Ludovico XIV, sed manuscriptum in manullis Bibliothecis reliquerat. Totum opus versatur in asserendis propositionibus a clero Gallicano formatis in conventu anni 1682. Difficile profecto est aliud opus reperire quod æque adversetur doctrinæ extra Galliam ubique receptæ de Summi Pontificis ex Cathedra definientis infallibilitate, de ejus excellentia supra quodcunque concilium œcumenicum, de ejus jure indirecto, si potissimum Religionis et Ecclesiæ commodum id exigat super juribus temporalibus principum superiorum tempore felicis recordationis Clementis XII nostri immediate prædecessoris serio actum est de opere proscribendo... » (Ep. ad suprem. Hispaniæ inq. 31 juillet 1748). Et cum universæ ac constanti doctrinæ invalide, illicite indecenterque contradicebat paucorum episcoporum declaratio, omnibus horrori fuit ac scandalo declaratio illa, ut in historia late explicatur.

In qua declaratione de potestate ecclesiastica agitur tum quoad civile imperium, tum quoad se spectata.

1° Pontifices ac concilia Generalia olim plura per sæcula reges non paucos potestate suprema privarunt, *in casu peccati ac conflictus,* invocato jure divino ; *quodcunque solveris,* ut ab ipsis Pontificibus explicatur, v. g. a S. Gregorio I in ejus operum tomo III ed. Migne c. 1262 ; a S. Gregorio VII in lib. IV epistol. II et lib. VIII. ep. 21 ; et a Decreto Gratiani L. II, tit. I, c. XIII. En factum. Ad illud explicandum systemata excogitata inveniuntur vel theologica vel historica. Protestantes dixere : utraque Potestas cum distincta sit ac *independens,* Ecclesia sic agendo et *usurpationis* rea fuit et *erroris,* quia jus non suum exercuit et illud divinæ institutioni semper retulit. In declaratione vero duæ Potestates distinctæ declarantur et *independentes* ergo Ecclesia *usurpavit* et *erravit.* Quam conclusionem quidam plus minusve mitigant, sed ad minus tenent istius placiti sequaces Ecclesiam de facto saltem usurpasse et in ea per octo sæcula opinionem erroneam viguisse. Quod abhorrentes quidam alii dixerunt Ecclesiam sic fecisse vel ob contractum civilem inter principes initum et populos ; vel ob possessionem diuturnam ; vel ob leges consentientes, sed hujus modi placita historice non probantur. Leges equidem civiles excommunicationi depositionem annexam fecerunt aliquo elapso temporis tractu, sed nullibi invenitur Ecclesiæ jus datum fuisse principes deponendi. Sed semper *insufficientia* erunt, Ecclesiam scilicet ab *errore* non purgabunt cum semper et omnino jus suum juri divino tantum attribuerit. Una remanet sententia quæ sic contrahitur : Ecclesia hoc fecit et dixit se illud facere posse jure divino, ergo potuit, ergo et ab usurpationis et ab erroris labe purgatur. Hanc in scholis viguisse, a S. Thoma per *aliquot* sæcula, declarat *defensionis* auctor et in Gallia eamdem non minis viguisse usque ad XVI sæculum quam in aliis regionibus, et confessa est. Quod commune placitum fuse, inter ceteros, evolvunt Bellarminus et præsertim Suarez, illud radicitus in scripturis fundatum ostendentes in quibus docetur duas existere potestates omnimode distinctas, in propria sphæra independentes, ast civili malum jubenti non obediendum et Ecclesiam quodcunque ligamen solvere posse culpæ, voti, obedientiæ, jurisjurandi. Notata fuit a S. Sede propositio docens Ecclesiam nulla potestate temporali gaudere directa vel indirecta. Quæ eo fine sint dicta ut sanctæ Ecclesiæ in retro sæculis explicetur.

2° Quidam scriptores textus a Christo ad Petrum directos parvi facientes, ad Ecclesiam autem fere unice intenti totum majus sua parte dixerunt Romanumque Præsulem Ecclesiæ aut concilio generali Ecclesiam repræsentanti inferiorem. Quod quam falsum sit facile monstratur. Supponamus Ecclesiam mille constare membris uno Papa, quingentis episcopis, cæteris fidelibus. Arithmetice certo, mille personæ numero plus sunt quam una. Dogmatice autem, moraliter et auctoritative, dux unus plus est quam mille subjecti etiamsi isti non parva gaudeant potestate. Romanus Pontifex in Ecclesia ut pars equidem considerari debet, ast, non ut pars qualiscunque, bene vero ut pars quæ fundamentum sit, confirmator, pastor, doctor, pater, caput, rex et centrum iis ipse promissionibus gaudens quæ ad Ecclesiam a Christo directæ sunt, eis cumulatis quæ Petro soli factæ inveniuntur plenam potestatem habens regendi universalem Ecclesiam Catholicam. Episcopi igitur a Pontifice separari nequeunt (quod impossibile), quin ruat Ecclesia ; Pontifici vero uniri nequeunt quin ei subjiciantur jure divine et hoc de fide, ergo in quovis casu falsissima erit assertio Ecclesiam supra Pontificem esse. Concilia generalia de fide fecerunt Papam plenam habere potestatem Ecclesiam catholicam regendi et gubernandi, Ecclesia ergo universalis sive dispersa sive congregata potestatem super eum non habet. Implicaret in verbis Ecclesiam de cujus essentia est habere pontifi-

CAPUT III.

De statu et officio personarum sæcularium quarumdam, præsertim judicialium.

DUBIUM I.

Quæ requirantur ad legitimum judicium ?

1408 « Resp. Hæc tria : Primum est, Jurisdictio, sine qua sententia nulla est et peccatur mortaliter, ut ex D. Thom. 2, 2, *q.* 60, habet communis. Quare peccat Judex sæcularis, si personas aut causas mere Ecclesiasticas, ad se trahat : uti et Ecclesiasticus, si mere civiles : nisi forte per accidens, ob defectum justitiæ in foro sæculari, aut nisi sint causæ miserabilium personarum. Porro quæ causæ dicantur mere civiles, quæ Ecclesiasticæ et quæ mixtæ, nosse oportet Judices et Jurisperitos, potestque videri apud Laym. *l.* 4, *c.* 2; V. Cardin. de Lugo *d.* 37, *s.* 3.

» Secundum : Rectus processus, v. g. ut citetur reus et audiatur, etc. Nisi forte expediat aliquando, cum delicta sunt atrocia, in fraganti crimine deprehensos, subito plectere, vel in criminibus exceptis communem producendi modum mutare : nam Judici supremo (dummodo crimen sit publicum) aliquando licere, sine citatione, defensione et omni processu reum morti adjudicare, eo quod factum notorium et publicum sit loco accusatorum et testium, neque reo jus defendendi se in judicio relinquat, docent Nav. *c.* 25, *n.* 10; Less. Fill. Bon. *t.* 2, *d.* 10, *in præcep. q.* 2, *p.* 2, *n.* 5. Vide etiam Lugo *s.* 5; Trull. *l.* 8, *c.* 1, *d.* 13. Ubi tamen bene notandum, quod etsi talia crimina excipiantur a communi dispositione legis positivæ et juris communis, non tamen legis seu juris naturæ; ideoque graviter peccare judicem, qui in tali processu, v. g. contra sagas, quidvis licere putat. V. Spe *in caut. crimin. d.* 17, 18, 37 *et seqq.*

» Tertium. Recta intentio, ut scilicet procedatur ex intentione justitiæ. Unde si judex procedat ex odio, aliove sine malo, v. g. ob inanem gloriam, peccabit, non quidem contra justitiam, sed caritatem aliamve virtutem; mortaliter aut venialiter, prout finis illius, mortalis aut venialis erit; Bon. *t.* 2, *d.* 10, *in præcept. p.* 2, *q.* 3.

ADDENDA.

Quæst. 241. — *Quid præterea notandum sit* 1409
circa jurisdictionem Judicis? Resp. seqq.

§ 1. Quamvis nemo possit esse Judex in propria causa, tamen excipitur causa competentiæ fori, nam potest supremum tribunal cognoscere, an causa aliqua sit suæ jurisdictionis, necne, tuncque pro se vel alio pronuntiare, ut probat praxis. Et hoc maxime competit Sedi Apostolicæ, quam esse supremum tribunal docent *Concil. Florent.* et SS. PP. Vide Du-Bois *ad prop. ab Alex. VII, damnatas cap.* 2.

§ 2. Certum est a sæculari judicari non 1410
posse Clericum, secundum dicta *a n.* 1381,

cem ut primum, ante hunc ponatur. Unde appellatio a Pontifice ad Concilium qua « *hierarchicus ordo* » *confunditur* » ut ait Pius II gravissimis prohibetur pœnis a Julio II 1509 *suscepti regiminis*, a Leone X 1520, *Exurge*, etc. Unde auctores quidam ut S. Antoninus in Summa III p. tit. 33, c. 3, dicunt : « sentire quod ad concilium a Papa appellari possit » est hæreticum. » Sylvius dixit : « Nullatenus ad- » mittendum est quod concilium generale sit supra » summum Pontificem : sed pro doctrina omnino » certa eaque vel ad fidem pertinere vel certe fidei » proxima tenendum quod S. P. sit supra concilium » generale adeo ut in terris nullum cognoscat superiorem cui obedire debeat. » (Contr. l. V, q. II, a VI). Ergo non legatur canonibus et super ipsis pro rationibus sibi benevisis dispensare potest. *Prima sedes de omnibus judicat, ipsa vero a nemine judicatur.* (Decr. p. II, Causa IX, q. 3.) Quæ omnia de Pontifice vivo et certo intelligenda sunt.

3° Quod ad infallibilitatem attinet, recole supra dicta et nota, juxta conventum anni 1682, Pontificem licet habuerit *præcipuas partes* fidei, infallibilitate non gaudere, quomodo igitur episcopi *minores* partes habentes infallibilitate gaudebunt ? Unde Canus dixit : « Illud assero et fidenter quidem assero, pes- » tem eos Ecclesiæ et perniciem afferre qui negant » Romanum Pontificem, Petro in fidei doctrinæque » auctoritate succedere, aut certa adstruunt sum- » mum Ecclesiæ pastorem quicunque ille sit, errare » in fidei judicio posse. » (de Loc. l. V, c. VII.)

Et ideo palam habes cur istius placite se moderatos, jactitabas, exaggerationis alios accusantes, ipsi etenim Pontificis Primatum ita moderabantur ut neque plenus, dempta infallibilitate, neque summus esset ei præposito concilio.

(*Edit.*)

nequidem e delegatione Episcopi, *cap. significasti, de foro compet.* nisi in certis casibus, ut notatur *cap. Ut famæ*, § *Laici*, *de sentent. excommunicat. et cap. Cum non ab homine de judic.*, pluribusque probat Dript, *in spec. Archid. sect.* 1, *art.* 9, *p.* 122. Imo peccat mortaliter Judex, si in loco Sacro faciat processus, vel sententiæ sæculares, suntque talia irrita, Delbene, *de Immum. Eccles. cap*, 2. *d.* 3, *sect.* 2. Neque potest vel per jus civile vel per consuetudinem induci, ut laicus sit Judex Clerici, unde licet Papa possit in particulari casu concedere, v. g. Regi Judicium Clerici ob falsam monetam, sicque Rex nomine Papæ, per suos ferre sententiam, tamen quamvis Rex per tempus immemorabile pergat sic judicare Clericos, nunquam præscribet, quia nunquam possidebit jus judicandi, cum Clericus jure Divino eximatur et laicus sit subjectum illius juris incapax ac omni anno tali attentato expresse reclametur per Bullam Cœnæ. Vid. Leur. *p.* 3, *quæst.* 177. Et violatur immunitas Ecclesiastica etiam per impeditionem vel retardationem usus jurisdictionis vel auctoritatis Ecclesiasticæ v. g. recurrendo ad sæculares ut se interponant, etc. Delb. *cap.* 2, *d.* 10 *et* 11. Item per avocationem causarum spiritualium ad laica tribunalia ; Delb. *cap.* 3, *d.* 8, *sect.* 1 *et seqq. item cap.* 9, *d.* 6. Possunt tamen Judices Ecclesiastici et Prælati Regulares implorare auxilium a Magistratu laico ad capiendos et coercendos suos subditos ; id enim non est recurrere ad judicium sæculare, sed tantum est invocatio brachii sæcularis ad tuendam auctoritatem sui judicii Ecclesiastici vel Regularis ; Lugo. *in Resp. Moral. lib.* 3, *d.* 3, *n.* 8 ; Vide Sperell. *Fori Eccles. decis.* 1 *et* 9 ; Dicast. *de Justit. lib.* 2, *t.* 1, *d.* 4, *a n.* 122 ; Delb. *cap.* 8, *d.* 26, *cap.* 9, *d.* 34 *et* 35, *sect.* 8. *et seqq. item cap.* 10.

1411 § 3. Excommunicatio Bullæ Cœnæ lata in eos, qui Eclesiasticas personas trahunt, vel trahi faciunt ad tribunal sæculare, non cadit in Judicem, qui per juramenta subditorum ad id coactorum capit informationes super delicto alicujus Ecclesiastici, non citans eum, sed volens juvare illos, qui eum postea accusabunt coram tribunali competente ; Less. *in Auct. v. Judex cas.* 2. Si tamen Clericum vocet ad deponendum, peccat et incurrit pœnam, quia eum subjicit suo tribunali. Quandonam Judex Ecclesiasticus trahens causam laicam ad suum tribunal censeatur inferre violentiam, ideoque impediri possit a Judice sæculari, fuse discutit Carden. *in* 1 *crisi*, *d.* 15, *cap.* 15, *art.* 5 *et in* 2 *crisi*, *d.* 3, *a n.* 45, qui videri potest, uti et Delb. *toto cap.* 10. Non posse autem Reges, nequidem ut executores *Tridentini*, cogere Ecclesiasticos ad observationem *Tridentini*, sed esse constitutos exsecutores tantum respectu laicorum, probat Delb. *cap.* 9, *d.* 26.

§ 4. Esse causam misti fori et esse causam 1412
mistam non sunt idem, nam causa misti fori est, quando persona est sæcularis et pœna statuta est a jure Canonico, tumque per se loquendo, potest uterque Judex procedere et datur locus præventioni. Causa mista est, quando aliquid utroque jure prohibetur, tumque juxta communem sententiam Judex Ecclesiasticus procedere debet contra Ecclesiasticos, laicus contra laicos ; Sperell. *decis.* 9 ; Florentinus, *in Comœdo crisi n.* 823. Vide Delb. *cap.* 10, *dub.* 1.

§ 5. Laicam feminam ream concubinatus 1413
cum Clerico spectare ad judicium Ecclesiasticum putant plerique Doctores apud Menoch. *de arbitr. judic. lib.* 2, *cap.* 371, *n.* 13, quia una causa ab uno judice est judicanda : ergo ab Ecclesiastico digniore, cum ad eum pertineat de Clerico complice judicare. E contra spectare ad judicium sæculare docent Covar., Clarus et alii cum Burgh., *cent.* 3, *cas.* 86, quia delictum est moraliter duplex : ergo delictum Clerici spectat ad Ecclesiasticos, laicæ ad sæculares. *Conf.* Quia si tribus fratribus, quorum unus sit Clericus, obveniat hæreditas, solus Clericus eximitur ab onere gabellarum : ergo etiam solus Clericus peccans cum laica eximitur a judicio sæculari. Videri debet Delb. *cap.* 10, *dub.* 17. Videri potest etiam Dian. *p.* 3, *tom.* 2, *R.* 69, ubi examinat, an Judex sæcularis possit inquirere in fornicationes Regularium. Quis sit Judex in causis concernentibus Matrimonium, docetur *lib.* 6, quando de Matrimonio.

§ 6. In Diœcesi Monasteriensi comparent 1414
Ludimagistri, aliquibus in locis coram Judice sæculari, in aliis coram Ecclesiastico ; estque consuetudo suis locis observanda. Si autem hæc ignoretur, videntur spectare ad Ecclesiasticum, dum sint personæ ab Episcopo per emissum juramentum ac professionem fidei destinatæ ad erudiendam juventutem, non tantum in litteris, sed etiam in fidei principiis et insuper ordinarie habent obligationem cum aliis Clericis assistendi choro.

§ 7. Episcopum in prima instantia semper 1415
debere cognoscere de causis suorum subditorum, etiam beneficialibus optime probat Barb.

de offic. Episc. alleg. 81 *et ibid. in append.*, contra Salgado, habeturque clare in Trid. *sess.* 24, *cap.* 20, *de Refor.* et vidi in Monasteriensi Diœcesi non attendi appellationem ad Papam, imo a Nuntiatura aliquos per pœnas revocatos esse ad audiendum prius judicium, ac sententiam Ordinarii. Excipiunt tamen, si lis oriatur inter provisos a Sede Apostolica, aut etiam ab Ordinariis circa beneficia Sedi Apostolicæ reservata, quia causæ illæ etiam in prima instantia Romæ decidi possunt, ut notat Gonz., *Greg. XIII*, in Constit. *Ad Romani*, apud Nicol. *t.* 3, *d.* 3, § 25. Plura de appellatione ad Papam, vide apud Delb. *c.* 8, *d.* 47.

1416 § 8. Delegatus supremi Principis potest causam subdelegare, uti multis relatis probat Sanch., *de Matr. lib.* 3, *d.* 31, *num.* 1, 10 *et* 31. Potest autem delegans sic dicere Titio, do tibi jurisdictionem ad istam causam et quia tu non poteris subdelegare, etiam non do tibi potestatem subdelegandi aliquem, sed ego ipse immediate do illi jurisdictionem, quem tu designaveris; Sanch., Lugo, *in Resp. Moral. lib.* 4, *d.* 42. Manetque potestas, licet primus delegans sit mortuus, re ncœpta, ante designationem a secundo faciendam, Lugo, *num.* 6. Quando Romæ aliquid committitur Officiali Episcopi, per hunc intelligitur Vicarius Generalis in Spiritualibus, ut dictum est *n.* 247.

1417 § 9. Solus Diœcesanus loci, in quo est Beneficium, est Judex competens, quando agitur de materia concernente illud Beneficium, licet non requirat residentiam et quamvis Clericus aliqui habitet, quia illud Beneficium, cum sit in Episcopi illius jurisdictione, illi tantum est subjectum; Felin. Sanch., *in Cons. lib.* 7, *c.* 1, *dec.* 23, *num.* 19. An autem in possessorio Beneficii cognoscere possit laicus, v. Loth. *T.* 4, *art.* 2. Quod si litigetur occasione unius rescripti in causa principali et alterius in causa appellationis, de validitate appellationis cognoscere debet, non Judex super principali, sed deputatus super appellatione, *Cap. Dilectus* 29, *de rescriptis.* Quis in materia simoniæ sit Judex competens, v. Leur., *p.* 3, *quæst.* 757. Quis in materia juramenti relaxandi; Delb. *cap.* 8, *dec.* 28, qui *cap.* 10, *d.* 18, docet Papam judicare inter duos Supremos Principes.

1418 *Quæst.* 242. — *Quid circa crimina excepta et juris ordinem sit addendum*? Resp.

§ 1. Crimina excepta, in quibus opus non est semper servari omnem juris ordinem, sunt hæc. 1. Læsæ Majestatis. 2. Hæreseos. 3. Sagarum. 4. Proditionis. 5. Conjurationis. 6. Falsæ monetæ. 7. Latrocinii. In his tamen aliisque omnibus non potest aliter procedi, quam recta ratio et jus naturale dictet uti recte Spe *in Caut. Crim. dub.* 5.

§ 2. Judex supremus et independens potest 1419
in crimine enormi et certe notorio omittere ordinem juris, si in mora sit grave periculum Reipub. uti si Reus alioqui esset evasurus. An autem possit sententiam mortis ferre more belli et sine ullo, ne summario quidem processu, dubium est, negat Lugo; affirmat probabile esse, quod possit in urgente casu, Less., uti si solus Rex sciret adulterium vim Inferre Reginæ, quia sic fieri expediret ad Reginæ infamiam vitandam. Vid. Tambur. *l.* 6, *c.* 1, § 4.

DUBIUM II.

DE POTESTATE ET OFFICIO JUDICIS.

ARTICULUS I.

QUID REQUIRATUR IN JUDICE?

« Resp. I. Præter tria dicta superiori dubio 1420
requiritur scientia, qua sciat suo munere recte fungi. Ita communis Doct. et Bonac., *t.* 2, *dec.* 10, *in præcept. quæst.* 2, *p.* 3. Ratio est, quia quilibet tenetur scire ea, quæ pertinent ad proprium officium et sine quorum cognitione munus suum et officium exercere non potest. *Unde resolvuntur seqq. Casus :*

» I. Petens aut suscipiens officium Judicis (idem est de Medico et Chirurgo, ut *v. infra dub.* 7,) quo indignus est, ita ut probabile sit inde notabile damnum proximi secuturum, peccat mortaliter; Navar. *cap.* 25. Lugo, *d.* 37, *n.* 1.

» II. Judex carens necessaria scientia non debet absolvi, nisi facta renuntiatione officii, vel nisi firmum habeat propositum renuntiandi. Ita S. S. Thom. 2. 2. *quæst... art.* 2; Cajetan. *clavis regia lib.* 12, *cap.* 13, *num.* 2; Reg. *lib.* 25, *num.* 675; Nav., *cap.* 25; Farin., 3, *p. quæst.* 3, *art.* 16. Ratio, quia nullus potest officium, cujus munia obire non potest, retinere, præsertim cum damno vel periculo proximi.

» III. Si Judex magna imperitia male judicet, tenetur ad interesse parti læsæ et ad expensas litis; uti etiam qutiescunque notabile damnum, sive in substantia litis, sive in superfluis expensis, propter ejus culpabilem ignorantiam, partibus litigantibus; accidit, Bonac. Lugo, *ll. cc.*

» IV. Si Judex agnoscat errorem a se (etsi sine gravi culpa commissum in præjudicium litigantis, tenetur, si potest citra infamiam, impedire errorem; v. gr. monendo occulte partem læsam, ut sibi appellatione vel aliter consulat, quia id pertinet ad debitam muneris exsecutionem, Lugo, *n.* 3.

» Resp. II. Judex tenetur causas judicare et celeriter expedire, quia ex officio tenetur cuique tribuere suum; quod non facit, si sententiam sine justa causa differt. *Unde resolvuntur seqq. Casus* :

» I. Judex mortaliter peccat contra officium suum, differendo valde notabiliter causarum expeditionem, sine justa causa; Silv. *v. Judex quæst.* 12, *clavis regia cap.* 12, *n.* 8, Nav., *n.* 14, *etc.*, cum Bon., *p.* 3.

» In casu dicto, idem Judex tenetur parti læsæ damna et expensas, quæ ex iniqua dilatione secutæ sunt, restituere, quia est earum injusta causa; *Auct. ll. cc.*

» III. Si Judex in exsequenda causa et proferenda sententia negligens aut iniquus sit, non tantum parti læsæ, sed interdum etiam fisco tenetur, ut v. gr. si mulctam pecuniariam, quam ex consuetudine vel lege communi debebat imponere reo, sine causa remisit; S. Thom. 2. 2. *quæst.* 64, *art.* 4, *ad.* 3; Silv. *v. pœna. quæst.* 28; Salon, Laym. *lib.* 3, *t.* 2, *cap.* 5, *num.* 7, contra Azor.

ADDENDA.

1421 *Quæst.* 243. — *Quid circa hæc prætereà sit notandum?* Resp. seqq. § 1. Judex non habens sufficientem scientiam peccat officium petendo, admittendo, retinendo et quoties cum tali ignorantia operatur, quia tenentur omnes scire casus ordinarios in officio suo occurrentes : pro extraordinariis autem recurri potest ad libros vel ad consilium peritorum; Dicast. *de Juram. Decis.* 2, *n.* 252. V. Elix. *lib.* 7, *quæst.* 16. §. 3.

1422 § 2. Tenetur Judex, non tantum in foro Ecclesiastico, quod omnes Catholici fatentur, teste Tann. sed etiam in Civili, de dispositionibus ad pias causas factis judicare secundum Canones et non secundum leges Civiles, uti dictum est *lib.* 3, *p.* 2, *a n.* 811. Hinc Judex stare debet pro testamento ad piam causam signato tantum manu defuncti, aut condito sine institutione hæredis. Item legatis piis insertis testamento profano non habenti solemnitates juris; Tiraq. *de privil. piæ causæ, privil.* 4, 15 *et* 17; possunt videri dicta *lib.* 3, *p.* 2, *n.* 1130.

§ 3. Judex per se loquendo, si absit scandalum, non peccat, si ferat sententiam in peccato mortali, uti cum communi Suar. *de leg. lib.* 3, *cap.* 10. 1423

Quæst. 244. — *Quæ sit obligatio Principum circa Judices statuendos et justitiam manutenendam?* Resp. 1424

§ 1. Tenetur Princeps curare, ut Judices habeat doctos, prudentes, probos, misericordes, ne videlicet aliquid in officio tanti momenti agant vel imperite, vel improvide, vel maligne, vel crudeliter et si id negligant Principes, Deus his imputat illorum errores et vitia, quia ad hoc constituuntur Judices, ut loco Principum jus dicant : imo Principes per illos jus dicunt : ergo quales Judices statuunt, tales ipsimet volunt coram Deo esse in dicendis sententiis, ergo si statuant imperitos vel improbos, volunt jus dicere tanquam imperiti vel improbi. Ex his colligitur, teneri Principem adhibere in judiciis illos, quos censet aptissimos, simili modo quo *a n.* 583, diximus digniores admovendos curæ animarum, sunt enim rationes eædem.

§ 2. Vitia Judicum tanto magis noxia sunt, quanto cum majori auctoritate vel potentia sunt conjuncta, hinc merito dixit Spe *dec.* 16, *caut.* 1, non expedire, ut judiciis admoveantur magni Prælati, præsertim qui impetuosi sunt, ne auctoritate dominentur, ne sit, qui iis obniti audeat, si ab æquo deflectant. Addit *Caut.* 7 : *Quoniam plurimi existimant impunitatem Judicum non parvam esse causam, cur conscientiæ plerique laxæ sint, curabit Princeps de eorum delictis fieri certior et sicubi exerraverint, severe in eos animadvertet.* 1425

§ 3. Non excusatur Princeps, qui omni cura a se rejecta Officiales et maxime Judices sinit pro libito agere, sed tenetur ipse suam quoque diligentiam et inspectionem adjungere, Spe *dec.* 9. Ratio est : 1. Quia Princeps tenetur providere publico, nec semper est certus de peritia et probitate suorum, imo sæpe est defectus illorum : ergo tenetur sua cura supplere, quod deest, ac semper inves- 1426

tigare, ne quid deficiat. 2. Si Princeps solis informationibus alienis credat, nec per se velit audire miseros, vel attendere ad causas, hoc ipso armat suos ad audiendum quidvis pro libito, odio, invidia, avaritia, respectibus humanis : *Hoc ignorare Princeps non potest,* inquit Spe : peccat igitur, si omnem sollicitudinem et inspectionem a se excludat. Quamvis autem Spe loquatur de processu circa sagas, tamen idem valet in omni materia justitiæ. 3. Ipsimet Judices et Officiales supponunt Principem simul attendere ad manutenentiam justitiæ : ergo ad hoc tenetur Princeps : *Ant. prob.* Nam si ejusmodi homines admoneantur sui officii, dicere solent, *Princeps scit, retuli Principi, Princeps audivit, non improbavit, ipse viderit, etc.* E contra Princeps dicunt, *ad hoc habeo meos Officiales, illis commisi, non possum ipsemet omnia, ipsi viderint etc.*, quis hic circulus est? inquit Spe : Nam cum et hi et ille viderint, nemo viderit, nisi Princeps ipse curam adjiciat; et ideo etiam *lib.* 1, *n.* 456, diximus non semper satisfacere suæ conscientiæ Principes, si Consiliarios sequantur.

1427 § 4. Non est satis, si Princeps etiam sæpius, mandet, ut omnia recte fiant, nam bene dicit Spe *dec.* 20, *n.* 12, in his causis tanti momenti non satisfacere conscientiæ suæ Principem, si quid recte mandet, nisi etiam ad exsecutionem eorum advigilet : et ratio putet, quia experientia docet, quam sæpe mandata ejusmodi suspendantur aut detorqueantur.

ARTICULUS II.

QUID JUDICI SERVANDUM CIRCA INQUISITIONEM?

1428 « Tribus modis procedi potest contra criminosos : 1. Via accusationis, cum est aliquis auctor, qui spondet se objecta probaturum. 2. Via denuntiationis, cum deferens crimen non vult suscipere onus probandi. 3. Via inquisitionis, quæ triplex est : 1. Generalis, quando in genere quæritur, an leges serventur. 2. Specialis, quando de certa persona et certo crimine quæritur. 3. Mixta, quando vel sola persona vel crimen solum est speciale, ut si quæratur quis Caium occiderit.

» Resp. I. Judex sine ulla data occasione, ex solo officio suo, potest instituere inquisitionem generalem, in qua tamen ejus potestas non extendit se ad occulta elicienda, de quibus nulla est fama. Ratio prioris est, quia id necessarium est Reip. nec cuiquam fit injuria. Ac licet quorumdam scelera detegantur, id fit per accidens, præter intentionem, cui incommodo bonum commune prævalet. Ratio posterioris est, quia inde maxima sequerentur incommoda; Farin. Less., *l.* 2, *c.* 28, *d.* 13. *Unde resolves* :

» 1. In hac inquisitione, subditus etiam rogatus sub juramento, non tenetur, imo nec potest, prodere criminosum occultum; Laym. *l.* 3, *t.* 6, *c.* 2, *n.* 3; Less. *loc. cit.*

» 2. Si tamen revelet, peccat contra justitiam (nisi forte cedere non tam in pœnam, quam certam ejus, qui deliquit emendationem, vel ad grave malum ab illis avertendum) cum enim crimen, ut ponitur, probari non possit, ac proinde ex ejus revelatione non possit aliud sequi, quam infamia, nullum habet jus revelandi; Laym. ibid. et *t.* 3, *p.* 2, *c.* 4.

» 3. Si in hac inquisitione ex relatione duorum vel trium deprehendatur alicujus criminis auctor, potest per tales testes contra illum procedi, ut habet praxis communis; Laym. *t.* 3, *p.* 2, *c.* 4, *n.* 12.

» Resp. II. Quando crimen est manifestum et ignoratur auctor, licet Judici quærere in genere, quis fecerit, non tamen in particulari, v. gr. an Petrus fecerit; nisi infamia aliqua, aut indicia præcesserint. Pars prior patet, tum ex praxi Judicum, tum ex incommodis contrariis. Ratio posterioris patebit ex seqq. V. Bon. *d.* 10, *in* 8, *præcept. quæst.* 2, *p.* 5.

» Resp. III. Ut Judex faciat inquisitionem specialem, debet saltem regulariter præcedere infamia, vel quid æquipollens, quod justam det causam. Ratio est, tum quia alioqui diffamaret sine causa, tum quia Judex procedere debet ex scientia publica quam non habet, nisi per accusationem vel confessionem Rei, vel evidentiam facti, vel per infamiam, ad quam non sufficiunt duo testes, qui jurent se vidisse crimen admitti, quia adhuc est occultum, sed requiritur ut rumor sit sparsus per majorem partem communitatis, id est civitatis, viciniæ, vel Monasterii, neque a maledicis sit exortus : etsi hac in re tutum sit sequi praxim communem bonorum virorum et rerumpub. ut habent Laym., *loc. cit.* Less., *num.* 19, aliis Bon., *loc. cit. Unde resolves Casus* :

» 1. Antequam Judex procedat ad inquisi-

tionem specialem vi infamiæ, ipsa infamia prius examinari debet et probari per testes saltem duos, qui nominent personas, a quibus id publice audiverint; Navar. Rub. *de jud.* Trull. *lib.* 8, *cap.* 1, *dec.* 17.

» 2. Judex infamatum de uno crimine, v. g. adulterio, non potest interrogare de alio, de quo non est infamatus, v. g. furto; quia esset inquisitio specialis sine prævia infamia, Salon., Cajet., Trull., *dec.* 18, nisi tamen crimina sint connexa, vel unum sit circumstantia alterius, *Ibid.* et Sanch. *Cons. lib.* 6, *c.* 3, *d.* 21.

» Dixi in Resp. *Regulariter*, quia ad specialem inquisitionem non requiritur infamia prævia in casibus certis, quos V. apud Less., *cap.* 29, *dec.* 15; Bon., *t.* 2, *dec.* 10, *in præcept.*, *p.* 5; Sanch., *dec.* 19., Trull., *loc. cit.*

ADDENDA.

1429 *Quæst.* 245. — *Quid præterea circa inquisitionem sit notandum*? Resp. seqq. § 1. Judicem non posse in particulari inquirere contra aliquem sine prævіis indiciis, expresse definitur cap. *Inquisitionis*, § *Tertiæ* et cap. *Qualiter*, 24, de accus. Quod maxime locum habet, quando proceditur non tam ad malum avertendum, quod forte impendeat, sed ad puniendum delictum : tunc enim ex omnium sententia Judex non potest ex seipso incipere, sed semper debet aliquid præcedere, quod eum cogat ex officio procedere, alioquin totus processus est irritus et ipse tenetur reparare damna causata; *Clarus*, Less. in auct. V. *Moneta*, cas. 2. An autem possit Judex procedere, si quis libello famoso vel occulta scheda sit denuntiatus. V. Dicast. *de justit. lib.* 2, *t.* 1, *dec.* 7, *a n.* 43 *et cap. Inquisitionis*, supra.

1430 § 2. Si Caius habeat propositum mere internum occidendi Regem et illud manifestarit Titio speculative tantum et non in ordine ad cooperationem vel exsecutionem, propositum illud manet mere internum in ratione delicti, hinc in illud inquiri non potest, quamvis Titius deferat; potest tamen præcautio adhiberi, ne Caius possit illud exsequi; Lug. *de just. dec.* 10, *n.* 160. Est etiam iniquum, si Judex ex levibus indiciis imponat juramentum, ut quis se fateatur vel neget nocentem : sic iniquus est Archidiaconus, qui in visitatione Caio recenter uxorato ita leviter imponit sub juramento edicendum, an non cum sua ante Matrimonium habuerit copulam, non enim habet jus in hoc inquirendi sine magnis indiciis.

§ 3. Debent Principes et Judices cautissime 1431
procedere in inquisitione circa sagas, uti late probat Spe *dec.* 8, ubi *dec.* 10 *et* 11, etiam ostendit contra Binsf. et Delrio Deum sæpe permisisse accusari et involvi innocentes velut reos criminum : Idem repetit in append. post *dec.* 51. Nam etiam permittit Deus conculcari consecratas hostias ac patrari alia graviora crimina; imo dæmonem posse in saltu repræsentare innocentem dicemus *n.* 1452. Non ideo tamen abstinendum esse ab inquisitione contra sagas, probat *decis.* 12, dummodo circumspecte procedatur juxta legum et prudentis rationis præscriptum. Deinde *decis.* 13 *et seqq.* ostendit abstinendum esse ab inquisitione, si periculum sit involvendi etiam innocentes, quia Christus Matth. 13, docet ad tempus permittenda zizania, ne forte simul evellatur triticum; procedi autem potest, si malefici dignoscantur, aut dignosci possint absque periculo innocentium.

§ 4. Quando dæmon in energumeno dicit 1432
Titium a se convincendum alicujus criminis, si ad se abducatur, putat Less. in auct. v. Magia cas. 4, si Titius ante fuerit accusatus, aut fuerint alia indicia, posse mandato Judicis adduci, per hoc enim non peti a dæmone, ut Titium convincat, sed hunc sisti, ut cum adversario confrontetur, in quo nihil videtur esse mali, quia tantum intentio est videndi, quid inde secuturum sit, permittendo dæmoni, ut dicat, quod non rogatur, sed quod vel ex se, vel a Deo coactus dicit : addit Less. posse energumenum duci ad forum, si dicat se ibi ostensurum proditorem. Contra est : Nam revera videtur esse aliqua communicatio cum dæmone. 2. Videtur esse moralis cooperatio ad illam manifestationem dæmonis : quod Conf. Nam non licet petere a mago, ut furem ostendat et si magnus sponte sua se offerat ad convincendum Titium de furto, Judex non potest jubere adduci Titium; quia consentiret in actionem illicitam magi, si enim non intenderet eam poni, non adduceret Titium; unde sicut certo peccat, qui præparat mago materiam, circa quam operetur, uti si teneat speculum, in quo ostendat furem, quia censetur moraliter cooperari, uti fatetur Less. c. 5, ita Judex censeretur hic moraliter cooperari dæmoni.

§ 5. Universaliter circa inquisitiones Prin- 1433

cipum et Judicum sapienter dixit Facultas Theologica Lovaniensis in quodam casu consulta : « In vindicandis criminibus multa pos-» sunt Principes, quæ non expediunt, multa » expediunt, quæ non possunt; multa possunt » et expediunt, sed opportunius differentur; » multa, quia publicæ probationis luce des-» tituta, quamvis severissime punienda, re-» linquunt Deo, qui solus occultorum testis et » Judex est. » Specialiter statuit Paulus III, per Bullam 44, *Ad onus*, hinc § 8, iidem Judices captum pro uno crimine, super aliis, de quibus indicia aliqua non habent, nullo modo interrogare præsumant.

1434 *Quæst.* 246. *Quid circa præsumptiones et probationes sit notandum* ? Resp. De præsumptionibus scripsit fuse et docte Menochius ; de probationibus Mascardus, qui pro casibus occurrentibus videri debent. Hic nota seqq.

§ 1. Præsumptio est cognitio ex circumstantiis resultans, Cap. *Ex studiis*, de præsumpt. Tusch. v. Præsumptio conclus. 609, sive est probabilis conjectura ex certo signo proveniens, quæ alio non adducto pro veritate habetur, Eliz. *l.* 7, *q.* 16, § 1, vel secundum Gob. in Exp. *T.* 10, *n.* 90. Præsumptio est præoccupatio de eo, quod in re est, communi sensu percepta ex eo, quod id factum intelligatur ; quia in talibus circumstantiis plerumque fit ; sive est conjectura seu divinatio in rebus dubiis per rerum circumstantias frequenter evenientibus, Speculator in tit. de præsumpt. sic describit : Præsumptio est argumentum ad credendum unum factum, surgens ex probatione alteris : sicuti præsumitur coitus, si probatur personas suspectas sibi cohabitare ; cap. Quod si, 27, *q.* Alia est juris et de jure, quæ probationem in contrarium non admittit; alia juris tantum, contra quam admittitur probatio. Vide dicenda *n.* 1438.

1435 § 2. Circa præsumptionem admittuntur hæ regulæ : *Una præsumptio aliis pluribus, et fortioribns eliditur*, argum. Cap. *In nostra*, 4, de procurat. *l.* Divus 7. De in integrum restit. Tusch. *concl.* 613, Menoch. *l.* 1, *q.* 20, et 30; Mascard. *v.* 3, *concl.* 1224, *a n.* 4. Et quando duæ præsumptiones concurrunt, videlicet innocentiæ et culpæ, semper præferenda est præsumptio innocentiæ, pro qua est possessio, et quia semper favendum est potius reo ; Farinac. *q.* 83, *n.* 112, cum communi. *Semel malus semper præsumitur esse malus* ; Reg. 8. juris in 6 : *Inspicimus in obscuris, quod est veresimilius, et quod plerumque fieri consuevit*, Reg. 45, *ibid.* quia nempe ex communiter contingentibus est prudens præsumptio, *Præsumitur ignorantia, ubi scientia non probatur* ; Reg. 47, *ibi. Facti quæ sunt, non præsumuntur*, Menoch. late *l.* 6, præsumpt. 14, dicit tamen Bald. in rubr. de fide instrum. facta præsumuntur, quando sunt consueta fieri. Item factum præsumitur, quod jure faciendum erat; Mascard. Paris. Leur. *part.* 4, *quæst.* 810. *Qni juris præsumptionem fundatum, ita ut transferat in adversarium etiam possidentem, onus probandi, Covar.* Mascard. Alciat. apud Leuren. *p.* 2, *q.* 56, *num.* 5. *Ea facta, quæ dubium est, quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur, c.* 2, *de Reg. juris. Præsumitur pro valididate actus, donec de invalididate constiterit*, Menoch. præsumpt. 4. Tusch. concl. 612, 620, nam actus præsumitur factus omni meliori modo ut prosit facienti ; Bart. Menoch. Paris. Leur. *p.* 3, *q.* 810 : *Nullus censetur facere velle actum nullum vel malum* ; Paris. Alciat. Fill. *T.* 42, *c.* 3, *q.* 8 ; præsumptio cedit veritati ; Tusch. late *concl.* 612 ; Menoch. *l.* 3, *præsump.*. 29, *n.* 45. *Præsumptio etiam juris est probatio liquidissima* ; Abb. Paris. Leur. *supra. Ex præteritis præsumitur circa futura*; *Cap. Mandata, et Cap. Scribam, de præsump. V. Pirr. l.* 2, *tit.* 3.

§ 3. De probationibus valent seqq. Et in- 1436
cumbit probatio, qui dicit, non qui negat, *l. Ei.* 2, *ff. de probat. nam*, Quisque debet probare id, supra quo se fundat. Necessitas probandi incumbit ei, qui agit, *ibidem* l. *Verius*..... Actore non probante, is, qui convenitur, etiamsi nihil præstiterit, debet absolvi, *Innoc. III. Cap. unico, ut Eccles. benefic sine diminut. confer.* Probatio debet de necessitate concludere, nec dubia juvant, nec quæ fit coram Judice non competente, *Tusch. cit. P. concl.* 765 *et seqq.* Probationem contra seipsum non tenetur facere, *Tusch. conclus.* 772. Probatio per testes quandoque non admittitur, *Tusch. conclu.* 773 et specialiter si per scripturam fieri possit, *Tusch. conclus.* 772. Probatio ad unum finem facta non prodest neque nocet ad alium finem, *Tusch. conclus* 783. Et facta inter alios non præjudicat tertio, *Tusch. conclus.* 784. Plena sufficit in civilibus, aliquando plenissima requiritur in criminalibus ; levior sufficit, quando agitur de modico præjudicio, *Tusch. conclu.* 788 *et seqq.* semiplena plus est, quam indicium vel conjectura, *Tusch.* conclus. 794 ; et tum est, per quam fit aliqua fides Judici, sed non sufficiens ad sententiam. *V. Mascard. vol.* 1, *q.* 11 *et seqq.* Plures imperfectæ quandoque faciunt unam perfectam, *Tusch. concl.* 796. De diver-

sis speciebus probationum, v. *Mascard. q. 4 et seqq.*

1437 § 4. Si præsumptio sit temeraria, rejici debet, *cap. Oves*, 6, *q.* 1. Probabilis purgationes admittit. Estque certum, quod argumentum probabile non sufficiat ad damnandum reum, imo nec præsumptio vehemens, secundum *Cap. Litteras*, de *præsumpt.* Neque unicus testis cujuscunque sit auctoritatis, sed communiter et ubi esse potest, requiritur talis præsumptio, quæ faciat moralem certitudinem ; Lug. *de Justit. d.* 14, *a n.* 28, quia ad officium Judicis spectat Justitiæ administratio : ergo etiam defensio accusati, si defendi potest: ergo eo ipso, quod Judex aliquem damnet, dicit defendi non posse, et se cogi nomine Rei fateri delictum, sicque esse moraliter certum. Major autem certitudo requiritur ad damnandum criminaliter quam civiliter, ad damnandum de gravi crimine quam de levi, ad damnandum publice quam privatim ; Mol. *de Justit. t.* 5, *tract.* 4, *d.* 15, *n.* 12. Et ad moralem certitudinem sufficit legitima confessio accusati, vel si habenda est per testes, requiruntur, præter accusatorem seu præter id, quod accusationis loco est (quale est etiam fama, Fagnan. *in* 1, *part. l.* 5. *Decret. de accus. Cap. Qualiter*, *n.* 17.) duo testes jurato deponentes de eodem facto, quo sensu externo ipsimet perceperint, et qui sint omni exceptione majores ; Vid. Less. *de Justit. lib.* 2, *cap.* 30. *d.* 4 *et* 5.

1438 § 5. Ad condemnandum sufficit etiam violenta præsumptio, *Cap. Afferte et Cap. Litteris, de præsumpt.* et tenent communiter Juristæ cum Mol. *supra*, maxime in quæstione, quæ alias difficillime probatur. Præsumptio autem violenta est existimatio concepta ex indiciis de re, quæ neque in se est evidens, neque est plene probata testibus omni exceptione majoribus, neque eam reus est legitime confessus, tamen talia sunt indicia, ut faciant non tantum opinionem de re, sed etiam credulitatem, quia sui magnitudine ac perspicuitate judicem prudentem omnino movent, ut exclusa formidine credat, quod res ita sit, quamvis absolute possit aliter esse : et talia indicia habeat Salomon 3, *Reg.* 3, quando illa, quæ non erat mater, volebat infantem dividi, sed vera mater petebat integrum remanere. Dividitur autem præsumptio violenta in illam, quæ est vel juris vel solius hominis : juris dicitur, quæ in jure invenitur expressa et secundum quam jus dicitur aliquid præsumere : quod si jus nude præsumat et nihil statuat pro sententia vel pœna, dicitur præsumptio juris tantum ; si autem statuat, ut quando erit talis præsumptio feratur talis sententia aut talis statuatur pœna, dicitur præsumptio juris et de jure. Præsumptio solius hominis est, quæ non invenitur in jure expressa, ideoque debet Judex in illa pro vel contra reum rationabiliter, secundum dictamen prudentiæ statuere : pro omni autem præsumptione solius hominis recte docet Mol. *num.* 11, non posse certo definiri, quæ argumenta sufficiant ad rem evincendam aut statuendam certam pœnam, sed in Judicis arbitrio esse committendum spectatis circumstantiis et audita defensione Rei, nam præsumptio hominis non excludit probationem in contrarium, sed sola præsumptio juris et quidem quæ est de jure. Nihilominus multum juvat attendere ad exempla, quæ in jure vel a Doct. traduntur, poterit enim prudens Judex secundum eorum similitudinem se aliquo modo conformare in judicio, vel pœna statuenda.

§ 6. Violenta præsumptio de homicidio et 1439
sufficiens pro criminali condemnatione est, si quis visus sit gladio evaginato et sanguine consperso e loco, in quo relinquitur aliquis interfectus, uti tenent *Bartol. Panorm.* aliique cum Molin. *num.* 13. E contra fuisse mortem minatam ei, qui postea reperitur interfectus, non sufficit ad violentam præsumptionem, quamvis aliqui putent sufficere ad vehementem ; Mol. *ibid.* Similiter violenta præsumptio de fornicatione esset, si duo probarentur esse reperti nudus et nuda in eodem lecto, *cap. Litteris*, supra : aut si probaretur solum cum sola fuisse per noctem totam, neque alia adesset probabilis et justa causa nocturni consortii; Sperel. *Juris Eccles. dec.* 136, *num.* 24 *et* 25, ubi *num.* 19, dicit cum communi post Mascard. Menoch. et alios etiam censeri copulam præsumptive probatam, si quis in domo ubi pulchra mulier est, reperiatur occultatus. Item probatio sufficiens est, inquit Mascard. *vol.* 1, *conclus.* 59, si vir inveniatur habere soluta femoralia et mulier recuset aperive clausum ostium. Sustinent etiam aliqui apud Sperel. *num.* 19, ex solo ingressu nocturno in domum, ubi est pulchra mulier, posse procedi ad condemnationem in pœnam extraordinariam; sed dicendum est circumstantias alias esse simul considerandas : sic etiam ex eo, quod Clericus amplectatur mulierem, non probatur animus fornicarius : neque si osculetur ; Mascard. *concl.* 64, *num.* 6. Si tamen multa concurrerent, Regula juris est, *singula, quæ non possunt*, id est, non sufficiunt, *collecta juvant*. Notandum etiam est id, quod sufficeret ad violentam

præsumptionem fornicationis inter non consanguineos, non semper sufficere ad eam inter consanguineos, uti ex jure probant Menoch. *lib.* 5, *præsumpt.* 17; Mascard. *vol.* 2, *conc.* 810, *n.* 12; Mol. *n.* 14, ita ut quidam dicant non esse sufficiens ad violenter præsumendum incestum, si consanguineus et consanguinea nudi reperiantur in eodem lecto ; quo admittunt *Panorm. Felin. et Gom.* si sint ascendentes et descendentes, aut etiam proximi collaterales, uti frater et soror, inquit Molin. Limitat Menoch. si sint teneræ ætatis, quamvis et circumstantiæ semper spectari debeant, quo tempore, an in peregrinatione, an e contra domi et in latebris simul reperiantur etc. nam sæpe etiam inter consanguineos fiunt incestus, inquit Menoch. merito putans sumi posse præsumptionem violentam, si pater et filia clam reperiantur, simul, nudus cum nuda : unde recte concludit Mascard. *num.* 22, omnia hæc relinquenda esse prudenti Judicis arbitrio dicens *num.* 14, ex communi adagio, *Tutius consilium, æquior deliberatio, certius judicium est, semper melius præsumere de eis, quos nunquam in crimine novimus deprehensos.* Plura de probationibus et in specie circa adulterium, v. apud Gob. *in Quint. t.* 5, *cap.* 32, *sect.* 1 et de fornicatione *sect.* 2. Vide etiam dicta *lib.* 3, *par.* 2, *num.* 330, et dicenda hic *num.* 1445. Quæ autem forma judicii servanda sit inquisitione delicti, late explicat Fagnanus *supra ; Cap. Qualiter, toto.*

ARTICULUS III.

Quid liceat Judici circa quæstiones sive torturam?

1440 « Resp. I. Ad torquendum reum (si tamen torqueri potest) requiruntur alicujus gravis criminis ea saltem indicia, quæ faciant semiplenam probationem, id est, reddant rem plus quam probabilem ; qualia habentur v. g. testis unus omni exceptione major, rei confessio extra judicium, item probabiliter etiam assertio duorum vel trium criminis sociorum, in criminibus exceptis, præterquam veneficii (in quo, an ex sola denuntiatione complicum et quo modo procedere liceat. Vide Tann. *tom.* 3, *d.* 4, *de Justit. dub.* 2 *et* 3 ; Laym. *lib.* 3, *t.* 6, *cap.* 5,) item fama publica a viris honestis orta, ac per testes probata, cum alterius indicii adminiculo (nam fama sola non probat, sed habet se instar accusatoris) Laym. *num.* 9, ex variis. Ratio responsi est, quia tortura instituta est ad subsidium probationis, quando argumenta et indicia sunt valde efficacia, ut sic plena probatio eliciatur, nam confessio rei (si eam ratificet extra torturam, maneatque in ea usque ad sequentem diem) ex semiplena probatione facit plenam ; Less. *lib.* 2, *cap.* 20, *d.* 18 ; Delr. *lib.* 5, *sect.* 3 ; Laym. *loc. cit.*

» Dixi in responsione, *Si tamen torqueri potest* : quia quædam personæ prohibentur torqueri, nisi in criminibus exceptis, tales sunt viri in magna dignitate constituti, Officiales Principum, Urbium Gubernatores, Nobiles equestris Ordinis, Milites, Doctores, eorumque liberi ; item impuberes, senes memoria vacillantes, prægnantes et nondum confirmatæ a partu ; Delrio *sect.* 9 ; Binsf. *cap.* 6 ; Lugo *d.* 37, *sect.* 14. *Unde resolves* :

» I. Peccat Judex graviter, si non prius omnia alia media mitiora detegendæ veritatis tentet, quam ad torturam descendat.

» II. Tortura simpliciter abstinendum est, quando adest plena probatio criminis ; quia ad hanc ordinatur tortura ; Nav. Less. *loc. cit.*

» III. Insufficientia ad torturam indicia sunt, si cadaver occisi sanguinet ad præsentiam alicujus ; si sagæ non possint lacrymari. Item illicita est probatio per aquas, etc. de quibus vide Delrio *lib.* 5 ; Less. *num.* 156 ; Trull. *lib.* 3, *cap.* 1, *d.* 21.

» IV. Peccant Judices, qui in causis criminalibus aut notabilis infamiæ, reum comprehensum, antequam habeant probationem contra ipsum, juramento astringunt ad dicendam veritatem de omnibus pertinentibus ad causam, ob quam comprehensus est ; Nav. *cap.* 18, *num.* 41 *et cap.* 25, *num.* 36. Additque, idem esse si (etsi sine juramento,) minis, terroribus, tormentorum ostensione, hominem turbent et implicent ; ut sibi contradicens, circumstantiam aliquam revelet, qua convincatur et puniatur ; Vide Lugo, *d.* 40, *num.* 1.

» V. Si Judex extorserit confessionem per injuriam, verbi gratia, si torserit exemptos, si sine sufficientibus, indiciis, si dolo malo, mendaciis, ficta impunitatis promissione induxit ad fatendum, vel aliter (sive quoad substantiam quoad modam) notabiliter excesserit in tortura, confessio nulla est, nec potest ex ea procedi ; imo tenetur Judex ad compensationem damnorum, ut docet Lug. *d.* 37, *n.* 157. V. Less. *dub.* 18 ; Laym. *cap.* 5, ubi etiam dolos bonos quos Delrio suggerit Judici, plane rejicit. V. Tan. *q.* 2, *d.* 2 ; Trull. *loc. cit.*

» VI. Licet Reus confessionem injuste extortam postridie ratificet, nihilominus Judex non potest procedere ad punitionem Rei vel complicis occulti, quia cum confessio fuerit irrita, consequenter etiam ratificatio ex ea orta ex l. penult. ff. De quæst. atque ideo etiam cognitio per illud medium parta, est injuria; Navarr. Salon. Less. Sayr. Trull. *d.* 10.

» Resp. II. Gravius torqueri potest, contra quem graviora sunt indicia : non tamen ita, ut moraliter sit impossibile tormenta sustinere habita ratione personarum : Unde si hic excedatur, confessio extorta erit involuntaria et habenda pro nulla, etiamsi extra tormenta coram Judice ratificet, metu novæ torturæ ; Laym. *n.* 11.

» Resp. III. Semel tortus, si nihil est fassus, iterum torqueri non debet, nisi nova criminis indicia superveniant, quia per torturam priora elisit. Si vero crimen in tortura fassus extra eam revocet coram Judice, repeti tortura potest, tum quia indicia manent in suo vigore ; tum ob inconstantiam. Si vero tertio tortus ac confessus, tertio retractet, absolvendus est ; quia præsumendum est, vi tormentorum coactam fuisse confessionem, ideoque nullam; Less. *d.* 17. Excipiunt quidam, si indicia sint gravissima, quæ violentam præsumptionem pariant, crimen malitiose a Reo negari ; Laym. *loc. cit.* Vid. Lug., *n.* 157; Dian. *tom.* 3, *tr.* 6, *R.* 16 *et* 23 ; Trull. *loc. cit.* v. infra *dub.* 6 *et* 7. An et quando, et quomodo Judex possit interrogare reum de complicibus, V. Trull. *d.* 22.

ADDENDA.

1441 *Quæst.* 247. — *An aliquis, hoc ipso quod capiatur, statim præsumendus sit reus?* Resp. Negative ; quod maxime verum est in inquisitionibus circa sagas, uti recte ostendit Spe *d.* 19 et patet universaliter ex jure, *lib.* 17, *Cod.* De accusat. *Servari jubemus, ut quicunque in discrimen capitis accersitur, non statim reus, qui accusari potuit, existimetur, ne subjectam innocentiam feriamus.* Et ratio est manifesta, quia sæpe falsæ sunt denuntiationes ; et in dubio semper præsumendum est in partem meliorem pro innocentia, pro qua est possessio : ergo.

Quæst. 248. — *Quæ indicia requirantur, ut Judex possit specialiter inquirere, capere, torquere, condemnare ?* Resp.

1442 § 1. Indicia dicuntur, ex quibus colligi potest factum : sunt autem magna, majora vel maxima, *Magna dicuntur*, quæ reddunt factum valde credibile ; *Majora*, quæ reddunt factum fere seu quasi moraliter certum et hæc vocat vehementia; Less. *lib.* 2, *cap.* 29, *n.* 151, ita ut ad plenam certitudinem nihil deesse videatur, nisi sola confessio, ut innuit lex *n.* 1443, citanda, sive ut ait Spe *d.* 32. *Quæ ita probant, ut plane convincant, valde autem ad probationem plenam accedant, quasi luna, cum ad lucem integram ultra sui dimidium aspirat.*

Maxima, quæ undequaque convincunt et plenam faciunt probationem.

§ 2. Ad capturam, imo et ad specialem in- 1443
quisitionem contra aliquem instituendam requiruntur indicia magna, nam capi aut specialiter inquiri in aliquem tanquam reum affert gravem infamiam et magna incommoda : ergo Caritas et justitia vetant ad ista procedi, nisi ex indiciis magnis : et quidem quo persona est dignior, vel captivitas aut inquisitio futura est ignominiosior aut damnosior, eo majora requiruntur indicia, uti recte Spe supra. Ad condemnationem requiruntur indicia maxima quia quandiu plene probatum ac demonstratum non est delictum, standum est pro reo, cujus innocentia est in certa possessione. Ad torturam magna non sufficiunt, quia multis modis gravior est quam captura vel inquisitio. Nec requiruntur maxima, nam quando hæc adsunt, non est licita tortura, cum tantum sit in ordine ad habendam plenam probationem; sed sufficiunt majora : hinc l. 1, ff. de quæst. dicitur : « Ad tormenta servorum ita demum » venire oportet, cum suspectus est reus et » aliis argumentis ita probationi admovetur, » ut sola confessio servorum deesse videatur: » ita cum multis aliis Spe supra. Dicitur autem hic de servis, quia soli servi antehac torquebantur, jam vero intelligi debet de omnibus, qui ad torturam vocantur.

§ 3. Difficile et periculosum est dijudicare, 1444
sintne indicia hic et nunc magna, majora aut maxima, uti recte Tan. *de justit. tom.* 2, *d.* 4, *q.* 5. Unde prudens Judex sui solius arbitrio niti non potest ; nec satis per praxim vel exempla dirigi, cum plurimæ circumstantiæ, ad quas vix potest homo unus sufficienter reflectere, casum variare possint, unde adhibendum erit simul judicium, si non alicujus academiæ, saltem aliorum prudentium Jurisconsultorum, qui creduntur cum indifferentia deprompturi suum, alioqui se exponet periculo sæpe errandi, et graviter damnificandi proximum.

§ 4. Pro dignoscenda in specie sufficientia 1445

quorumdam indiciorum, notant sequentia Auctores : 1. Si Caius ad cubiculum Monialis clam ascenderit et cum ea pernoctarit, uterque autem neget fornicationem esse factam, multi apud Sperel. Fori Ecclesiast. decis. 136, dicunt inscipiendam esse ab obstetricibus Monialem; negant ab hoc cogi posse Monialem S. Ambros. et Sperel, dicenter procedendum esse via juris ex præsumptione, secundum dicta *a n.* 1435, Si alicui in præsentiam corporis occisi adducto nares fluant sanguine, licebit Judici specialem inquisitionem instituere circa tatem, quia probabile est id fieri vel per antipatiam, vel per singularem cooperationem Dei; imo multi putant posse subjici torturæ, sed probabilius negant cum aliis Gob. *tom* 11, *n.* 919 ; imo nec videtur esse causa sufficiens comprehendi, nisi simul adsint alia indicia. 3. Si duo accusentur ejusdem criminis, sintque causæ sufficientes ad torturam, nec sit præsumptio major pro uno quam pro altero, Gob. *n.* 1017, multis probat corpore deformiorem posse prius torqueri, eo quod, cæteris paribus, forma melior sit animæ melioris index. Vide dicta *l.* 3, *p.* 2, *n.* 1182. 4. Dicunt quidem aliqui in corpore sagarum reperiri notas seu maculas, quæ si acu pungantur, non dent sanguinem nec habeant dolorem, sintque velut caracteres, quibus dæmon signat suas, uti opillio oves : accusatam tamen inspici non debere ante semiplenam probationem docet Spe *dec.* 43, quia ante hanc non est licita : tortura honestis autem feminis, quales præsumi debent omnes, est hoc æque grave ac tortura : non esset tamen ita grave, si inspectio fieret a persona ejusdem sexus ; sed hæ adhuc cautæ sunt adhibendæ, in primis ne nimium fidatur lictoribus sæpe malevolis, et licet dicant maculas adesse, simul adhibeatur Medici oculus, an non sit forte cicatrix vel obducta caro spongiosa aut alia naturalis macula; deinde ne inquiratur in ea stigmata, dum rea torquetur, quia sæpe sanguis tum hæret ; præterea non adeo multum isti signo tribuendum est, cum facile possit subesse error, uti agnoscunt Binsf. et Delrio *lib.* 5, *sect.* 4, *indic.* 8. Circa indicia seu probationes per aquas et ferrum candens, vide dicta *l.* 3, *p.* 1, n. 37.

1446 § 5. Accusatus torqueri non debet, quamvis indicia adsint sufficientia, si in contrarium alia etiam adsint, quæ æque probant innocentiam ac ista alia culpam, nam una præsumptio tollit alteram, et in concursu bonæ, et malæ præsumptionis standum est pro bona, uti dictum est *n.* 1435.

Quæst. 249. *Quantum tribui possit denuntiationibus* ? Resp. 1447

§ 1. Quamvis denuntiatio morientis aliquod faciat indicium, secundum dicenda *n.* 1476, tamen communis sententia et praxis est, quod testimonium morientis non sufficiat ad alterum torturæ subjiciendum, nam L. *Si quis in gravi*, § 1, *ff.* ad S. C. Syllanianum dicitur, quod vulnerato non creditur, si mox decessurus dicat se a Titio percussum, nisi id aliter probari possit.

§ 2. Indicium sufficiens ad condemnationem 1448
alicujus non est præcise hoc, quod a 12, vel etiam pluribus sagis sit accusatus tanquam magus, et dicatur ab eis visus in saltu etc., uti habet communissima cum Delrio, *l.* 5, *sect.* 5 *num.* 4. Neque etiam videtur esse indicium sufficiens ad torturam, uti docet Gob. in clypeo *n.* 311, contra Binsf. Delr. Dess. in auct. v. Magia cas. 5 et alios : imo nec ad capturam, uti habet Tann. et Spe *dub.* 44, contra alios, nisi indicia alia graviora accedant. Ratio est : 1. Quia sagæ sæpissime illuduntur a dæmone, et putant se vidisse in saltu, quos non viderunt; imo sæpe ipsæmet non fuerunt in saltu, quamvis putent se fuisse, comedisse, bibisse etc. 2. Sagæ communiter flagrant odio, et sunt hostes hominum maxime innocentium, ac insuper potuerunt conjurasse pro impietate, maledicentia, et impœnitentia sua ; testimonium autem inimici non auditur, nequidem in exceptis : ergo. 3. Sagæ sunt infames de mendacitate, cum sint familiares discipulæ magistri mendaciorum : ergo nunquam illarum testimonio standum est, maxime in inquisitione circa crimina excepta et occulta. *Nec obstat*, quod plerique dicant in his testari posse infames, *nam* hoc intelligitur de infamibus, non ratione mendacitatis, sed alterius tantum criminis, quod relinquat præsumptionem veracitatis.

Objicies 1. Saltem denuntiationes, quæ fiunt a sagis ad Deum per pœnitentiam rite conversis sufficient. Resp. 1. Unde scis esse vere conversas, cum sagæ communiter sint versipelles et simulatrices ? Resp. 2. Si denuntiationes fierent post signa pœnitentiæ paulo ante mortem et extra torturam, posse forte tum aliquid dari denuntiationibus, uti recte Spe *d.* 45. Nihilominus Resp. 4. Etiam supposito, quod sint vere pœnitentes, adhuc potuerunt esse deceptæ a dæmone, et putare se vidisse eos, quos non viderunt, uti ante dictum est, notatque iterum Spe *dub.* 46.

Objicies 2. Communiter non procedi ex solis ejusmodi denuntiationibus, sed accedere indi-

cium publicæ famæ. Resp. 1. Talis fama non est communiter probata : ergo nihil juvat, secundum dicenda *n.* 1453. R. 2. Talis fama sæpe nata est ex inanibus rumoribus vel impiis causis, tum autem etiam nihil juvat, uti dicetur eodem *n.* 1453.

Objic. 3. Judex tenetur saltem generaliter interrogare de aliis maleficiis, ut sic caveantur damna Reip. ergo potest credere, si, denuntientur. R. Potest credere, accedentibus aliis indiciis, c. ex solis his denuntiationibus, n. Potest tamen ex his aliquando devenire ad inquisitionem aliorum indiciorum.

Inst. L. fin. Cod. de malef. et mathemat. statuitur, ut malefici interrogentur de sociis : similiter statuunt jura, ut interrogatis credatur in materia criminum exemptorum : ergo. R. Jura statuunt, ut interrogatis credatur in materia criminum exemptorum, distinctorum a Magia, transeat, etiam in materia magiæ, in qua fiunt tot illusiones, et mendacia, subdist. statuunt, ut credatur absolute ex vi solarum denuntiationum, aut ut credatur usque ad condemnationem, torturam vel capturam, n. accedentibus aliis indiciis, aut etiam quandoque usque ad inquisitionem ulteriorem, c.

Objic. 4. Multæ sagæ, licet sejunctæ fuerint, sæpe denuntiant eamdem personam, et referunt easdem circumstantias. R. Hoc fieri potest ex eo : 1. Quod fuerint similiter delusæ. 2. Quod ante conspirarint. 3. Quod dæmon eis mandarit aut nunc suggesserit. 4. Quod talis persona ante fuerit de eis circumstantiis diffamata. 5. Quod Judex vel lictor specialiter de talibus interroget, etc.

Instab. Ipsæmet denuntiatæ postea se fatentur sagas, aut etiam extra torturam de se referunt easdem circumstantias. Resp. Sæpe fatentur ex vi vel metu tormentorum; si tamen plura ejusmodi indicia accedant, non nego credi posse, sed non tunc credetur ad solas denuntiationes. Vide Spe, *d.* 49.

Obj. 5. Saltem Judici licitum erit sequi sententiam Auctorum contrariorum, præsertim cum talis sit praxis fori. R. Non licet sequi sententiam conjunctam cum tanto periculo injuriæ in proximum : nec praxis salvat, quæ est contra rationem naturalem. Vide Spe, *dist.* 50.

1449 § 3. In aliis criminibus, si duo Rei nominent tertium socium, sufficit ad comprehensionem et torturam, non tamen ad condemnationem, uti probat Gob. in Quint. *t.* 5, *c.* 42, *sect.* 2, ubi supradicta de sagis confirmat. Ratio est, quia in aliis criminibus non potest præsumi illud odium, nec talis deceptio.

§ 4. Judex peccat, si apprehendat aliquem a 1450
dæmone denuntiatum, verbi gratia : in energumeno, ubi recte Gob. *in Exp. t.* 11, *n.* 974. Ratio est, quia sic nimis honorat patrem mendacii, cui nulla hic fides haberi potest, cum sit maximus hostis hominum, et maxime innocentium. Putat tamen Less. *cas.* 6 Judicem posse ratione talis denuntiationis occulte capere informationem, ut majora indicia deprehendat, sed melius dicitur plane contemnendum esse, quidquid pater mendacii absque aliis indiciis dicit.

§. 5. Sapienter monet omnes Judices in per- 1451
sona Eugenii Pontificis S. Bern., *l.* 2, *de Consid. c.* 3, ne nimium creduli sint ad omnes denuntiationes : « Est vitium, *inquit*, cujus si te » immunem sentis, inter omnes, quos novi ex » his, qui Cathedras ascenderunt; sedebis, me » judice, solitarius..... facilitas credulitatis » hæc est, cujus callidissimæ vulpeculæ Ma» gnorum neminem satis comperi cavisse ver» sutias, unde eis ipsis pro nihilo iræ multæ, » inde innocentium frequens addictio, præju» dicia in absentes, etc. »

Quæst. 250. — *An ergo dæmon in congressi-* 1452
bus sagarum repræsentare possit homines innocentes? R. Posse, quidquid contradicant Binsf. et Delrio, *l.* 2, *q.* 12, *n.* 5. Nam : 1. Id probant exempla, quæ *Spe de* 47, refert. Et ita etiam referunt *Raderus in virid. SS. par.* 1, § 15 *et Rosignolius cent.* 2, *Miro* 11, quomodo dæmon S. Silvani speciem induens iverit ad cubile matronæ, et ideo S. Silv. Episcopatu sit ejectus. 2. Deo permittente, ipse satanas transfigurat se in Angelum lucis. 2. Ad Corinth. 11, vers. 14, cur non et in speciem hominis innocentis? 3. Omnes fatentur, quod dæmon se transformet aliquando in formam lupi, hirci, etc., cur non et hominis? Nec ullibi promittit Deus se non permissurum, ut assumeret formam innocentis.

Objic. 1. Id videri esse contra bonitatem Dei, ut permittat amicos suos sic affligi. R. 1. Deus permisit a Dæmone affligi Jobum, aliosque viros sanctos. Item alios maleficiis incantari, quandoque etiam possideri a dæmone : Item Martyres eo instigante morti tradi, sicque opprimi innocentiam in hac vita, ad majus meritum hominis, aut ad alios fines Deo notos. Resp. 2. Saltem poterit Deus permittere, ut homo innocens circa magiam, sed aliorum peccatorum reus ita repræsentetur, sicut permittit furem a Magis repræsentari in speculo, vel pelvi aquæ.

Objic. 2. Si hoc posset dæmon, faceret sæ-

pius. R. Neg. seq. causa potest esse : 1. Quia alias facile patefiet innocentia, nec amplius credetur fraudibus. 2. Parum commodi inde habet dæmon, cum ejusmodi innocentes bene parati, cum ingenti merito excipiant mortem.

Objic. 3. Ergo quivis poterit dicere se, verbi gratia, non occidisse alterum, sed speciem sui repræsentatam esse a dæmone, qui alterum occiderit. R. N. seq. Disparitas est, quod omnes fateantur in conventionibus sagarum contingere plurimas illusiones et transformationes; hinc merito dubitant viri prudentes de veritate ejusmodi repræsentationum : nihil simile est circa alia crimina.

1453 *Quæst.* 251. — *An possit Judex procedere ad torturam ex sola fama publica?* Resp. Quid sit fama et infamia, diximus, l. 3, p. 2, n. 1191, præterea hic num. 786, diximus, quid sit fama de homine et inter homines : Item quid sit infamia juris aut facti, et quandonam fama, aut infamia dicatur publica, quibus suppositis, sit.

§ 1. Fama seu infamia habens ortum a sola parte adversaria, non habet ullum robur, sed debet habere ortum ab aliis fide dignis, uti habet communis cum Gob. *in Exp. t.* 10, *n.* 548. Denique ut Judex possit procedere ex fama, debet hæc judicialiter probata esse saltem per duos testes legitimos, qui saltem ruditer sciant, quid sit fama, et jurati deponant se ita audivisse a majori parte hominum istius loci, et quod orta sit ex bono fundamento et causa tali ac tali, et a bonis viris, aut saltem sic, ut constet non manasse ex rixis, contumeliis, detractionibus, odiis, temerariis judiciis, responsis magorum, etc.; Clarus, Farinac. Delrio, Spe, *d.* 34, dicens se pro eadem sententia citare posse alios plures quam 50. Ratio est, quia quando probata non est, non scitur, an vera sit vel non sit fama, et quamvis forte sit, tamen communiter est plane temeraria, sed non est licitum procedere ex judicio, de quo nescitur, an detur vel non detur, et an non sit, quale esse solet, plane temerariam : ergo. *Nec juvat*, quod forte adsint talia indicia : *nam* fama non probata nihil prodest : ergo non addit istis indiciis ullum pondus : ergo si ista indicia de se non erant sufficientia, etiam ut conjuncta tali famæ non sufficient.

§ 2. Sola fama etiam probata, si non sit suffulta aliis indiciis, non est saltem ordinarie sufficiens ad torturam, ita cum multis aliis Clarus, Less. Delrio, Spe supra. Ratio est, 1. Quia fama secundum Juristas, et Theologos non probat in criminalibus, sed tantum habet se instar accusatoris, nemo autem torqueri potest, nisi accusator aliquam adferat probationem; Hinc ex sola accusatione aut fama habebit Judex tantum causam inquisitionis : ergo : Fama etiam probata est indicium valde remotnm a delicto et valde fallax, uti omnes fatentur, probatque experientia, nec potest apud Judicem causare firmum judicium, sed tantum veluti suscipionem : ergo est contra charitatem et justitiam et rectam rationem ex illa sola procedere ad gravissimum incommodum torturæ proximo inferendum. Ex his.

Sequitur, non esse audiendum Sperellum *Fori Eccles. decis.* 136, *n.* 32, ubi dicit famam publicam facere, ac si crimen esset plenissime probatum : ita Maschardus *de prob. vol.* 2, *concl.* 810, *n.* 20, ubi idem asserit de fama solius vicinæ, si sit adjuncta conjecturis, aut conjuncta cum uno teste, oppositum enim constat ex dictis cum fama sit indicium adeo debile.

Quæst. 252. — *An sola fama, vel sola indicia levia nunquam sufficiant ad torturam?* Resp. In atrocissimis criminibus occultis et difficilis probationis sufficere solam famam, docent Clarus, Farin. Menoch. Binsf. Similiter sufficere leviora indicia dixerunt Marsil. Menoch. Monticel. Mascard. sed Delrio *l.* 5, *sess.* 3; Spe *q.* 36, aliique dicunt, quantacunque crimina sint atrocia, excepta, occulta, ac difficilis probationis, nunquam sufficere vel solam famam, vel alia quævis indicia non facientia probationem quasi plenam. Rationem dant, 1. Quia lex n. 1443, relata tunc tantum permittit torturam, quando est talis probatio, *Ut sola confessio deesse videatur*; Et cum non distinguat inter crimina, nec nos distinguere debemus; sed accusatis relinquere hujus legis beneficium ac favorem. 2. Quia tortura est res damnosissima et periculosissima : ergo ad eam non licet procedere, nisi ex urgentissimis indiciis fama autem aut indicium levius est aliquid valde fallax, quod non probat, sed tantum habet se instar accusatoris, vel suspicionis apud Judicem, uti n. 1453, dictum est : ergo. *Nec obstat*, quod crimen sit atrox vel exceptum, *nam* tanto erit damnosius et periculosius accusato, si per torturam cogatur fateri : et quo atrociora sunt crimina, eo requiritur vehementiores præsumptiones et graviora indicia, uti dictum est, n. 1437, ac recte probat Spe *d.* 37. *Nec iterum obstat*, quod crimen sit difficilis probationis, *nam* si ita est occultum, 1454

ergo majoribus indiciis opus est, ut probetur : alioquin verum esset, quod ideo facilius probaretur, quia difficilius probaretur, quæ est aperta contradictio,

Objic. 1. Quo atrocius est crimen, eo damnosius est Reip. ergo facilius habetur causa contra illud agendi. R. Facilius habetur causa contra illud agendi. R. Facilius habetur causa contra illud. agendi per inquisitionem, C. per torturam vel condemnationem, N. cons.

Objic. 2. Gommune axioma juris est, in clandestinis et occultis sufficere probatioues per conjecturas, quæ alias non sufficerent. R. Axiomatis hunc esse sensum dicit Sper. *d.* 38, quod habitis conjecturis de se sufficientibus ad probationem requisitam, promptius pergere possit Judex ad torturam vel condemnationem in criminibus occultis quam non occultis, quia nempe in non occultis possent aliunde sperari et expectari majores probationes, non item in occultis, utrobique tamen supponi debent probationes secundnm se sufficientes, uti dictum est.

1455 *Quæst.* 253. — *An tortura sit aptum medium cognoscendæ veritatis*? Resp. esse medium valde fragile et periculosum demonstrat Spe *d.* 20 *et* 27, ac aperte dicitur *l.* 1, *ff. de quæst.* § 23 ; « Quæstioni fidem non semper, nec ta- » men nunquam habendam, Constitutionibus » declaratur, etenim res est fragilis et peri- » culosa, et quæ veritatem fallat, nam pleri- » que patientia sive duritia tormentorum ita » tormenta contemnunt, ut exprimi eis veri- » tus nullo modo possit, alii tanta sunt impa- » tientia, ut quidvis mentiri quam pati tor- » menta velint, ita fit, ut etiam vario modo » fateantur, et non tantum se, verum etiam » alias comminentur. » Imo § 27 additur, « Si » quis ultra de maleficio fateatur, non semper » ei fides habenda est, nonnunquam enim » aut metu, aut qua alia de causa in se confi- » tentur. » Idem eleganter dicit Sanctus Augustinus *de Civit. l.* 19, *cap.* 6 : « Quid cum in » sua causa quis torquetur, et cum quæritur, » utrum sit noscens, cruciatur, et innocens » luit pro incerto scelere certissimas pœnas, » non quia illud commisisse detegitur, sed » quia non commisisse nescitur, ac per hoc » ignorantia Judicis plerumque est calamitas » innocentis, et quod est intolerabilius, ma- » gisque plangendum, rigandumque, si fieri » possit, fontibus lacrymarum, cum propterea » Judex torqueat accusatum, ne occidat nes- » ciens innocentem fit per ignorantiæ miseriam » uti et tortum et innocentem occidat, quem » ne innocentem occideret, torserat : si enim » secundum istorum sapientiam delegerit ex » hac vita fugere, quam diutius illa sustinere » tormenta; quod non commisit, se commi- » sisse dicit, quo damnato et occiso, utrum » nocentem an innocentem Judex occideret, » adhuc nescit, quem ne innocentem nesciens » occideret, torsit, ac per hoc innocentem, ut » sciret, torsit, et dum nesciret occidit.» Hoc ipsum agnovit Ethnicus Cicero apud Spe *d.* 20 : « Dolorem fugientes multi in tormentis emen- » titi persæpe sunt, morique maluerunt falsum » fatendum, quam inficiando dolere. » Et pro Sylla ait : « Tormenta gubernat dolor modera- » tur natura cujusque tum animi tum corpo- » ris, regit quæstior, flectit libido, corrumpit » spes, infirmat metus, ut in tot rebus et an- » gustiis nihil loci relinquatur veritati [1]. V. » dicenda *n.* 1456. » Ex his.

Sequitur, per torturas sæpe everti justitiam, quia inocentes, quia sæpe sunt impatientes dolorum, coguntur se fateri nocentes, e contra nocentes, qui plerumque sunt ferociores, tolerata tortura, se probant innocentes : ex quibus patet torturam esse fragile et periculosum medium administrandæ justitiæ.

Quæst. 254. *An ergo illa, quæ quis contra se* 1456
in tortura fatetur, non debeant semper censeri vera? R. Censeri debere putant aliqui, 1. Quia credibile non est hominem in causa mortis mentiri contra se ipsum, sic enim peccaret

[1] Ex his inferri non debet tantum Patrem, hæreticos vi non puniendos esse docere qui scripsit *de Correctione Donatistarum* Migne II, c. 791; *contra epist. Parmem.* IX, 44; et *epist.* CXIII t. x, 322 : « Nos corporum persecutores vocant se animarum interfectores non vocant. » Hanc sententiam ultimo tenuit, mutata priore.] Ex his a fortiori concludi non debet Ecclesiam jus non habere devios contumacesque exteriore judicio ac salubribus pœnis coercendi atque cogendi, quod damnatum fuit tum a Benedicto XIV in Brevi *Ad Assiduas*, tum a Pio VI in Bulla *auctorem Fidei ut inducem in systema alia damnatum ut hæreticum*, tum a probatis auctoribus rejicitur, Suarez (*de Fide disp. XX, sect.* 3). Ecclesia, animas magna reverentia disponit, pœnis usa non fuit nisi ad punienda peccata gravia quæ bonum publicum castigari postulabat in aliorum exemplum aut præservationem. Semper et ubique delicta sunt quæ potestate puniuntur. Per aliquot sæcula. Ecclesia potestasque civilis consentiebant in reponenda hæresi inter crimina societatem lædentia, quis hoc ei vitio vertet? Nonne hæresis, nonne paganismus, nonne cæsarismus vi abusi sunt contra Ecclesiam ejusque sacra jura? Et quid est error nisi quod dici nefas est? et quid est malum nisi quod fieri nefas est?

mortaliter, occidens seipsum. 2. Quia alioquin vacillant omnia judicia, si ex illis, quæ in tortura dicuntur, tanquam veris, non liceat procedere. 3. Alioquin melius tolleretur usus torturæ, si confessione per eam extorta niti non liceret. Oppositum tenendum est cum Spe *d.* 28, et constat ex dictis *n.* 1455, quia nempe sunt plurimi homines, qui malint mortem quam torturam longiorem aut iteratam sustinere, ideoque affirmant, quidquid Judex inquirit; hinc R. *ad* 1, esse aliquorum sententiam, uti *n.* 1523, dicetur, quod talis homo contra se vel alium falso asserens crimen non peccet mortaliter : sed dato, quod mortaliter peccet, an nunquam homo volet mortaliter peccare ad evitanda intolerabilia tormenta, cum sæpe peccet ob brevem voluptatem, vel leve commodum temporale? Certe testatur Spe *d.* 20, fuisse nonnullos, qui crimina sibi aut aliis imposita, cum torquerentur, revocare noluerint metu novæ torturæ, etiamsi diceretur ipsis alioqui æternum damnandos, quia nempe præsens dolor videbatur illis intolerabilis. « Ego » de me fateor, *inquit Spe*, non dubitarem mox » ipso initio reum me cujuscunque maleficii » statuere, et mori potius quam tantos crucia- » tus amplecti. » *Ad* 2. Permitto ex illis, secundum se, certo procedi non posse. *Ad* 3; Spe *d.* 29, concedit ass. nisi eæ adhibeantur cautelæ, ut torquendis non censeatur imponi necessitas dicendi id, in quod Judex inquit. Recte addit Spe *Rat.* 14. « Cogentibus tor- » mentis incredibile dictu est, quanta de seip- » sis, quanta de aliis mentiantur, quidquid » tandem verum esse tortoribus placuit, id » verum est, ad omnia annuunt torturæ et cum » deinde revocare non audeant, morte omnia » obsignantur ; Socio, quod id loquor, et ad » judicium illud provoco, quod vivi mortui- » que præstolantur. » Denique in fine conversus ad Judices ait, « Quid tam sollicite malefi- » cos quærimus? Heus Judices ostendam ex- » templo, ubi sint, agite, capite Capuccinos, » Jesuitas, Religiosos omnes et torquete, fa- » tebuntur, si qui negant, repetite ter, qua- » ter, fatebuntur : si adhuc obstinati sunt, » exorcizate, detondete, utuntur maleficio, ob- » durat eos dæmon, vos procedite, tandem » dabunt manus : tunc si plures vultis, rapite » Ecclesiæ Prælatos, Canonicos, fatebuntur, » nam quid miseri illi et delicati? quomodo » subsistent? quod si adhuc plure vultis, vos » ipsos ego torsero, et me vos deinde non dif- » fitebor, quod vos fassi eritis; sic omnes » magi sumus. » Et idem est de aliis criminibus.

Objic. 1. Frustra hæc et similia oblatrari a Theologis, ad quos ista non spectant, et qui rebus istis non studuraunt. 2. Judices habere leges, et praxim esse contrariam. 3. Si ista observari debeant, Judices non posse procedere. R. *Ad* 1. Munus est etiam Theologorum latratu suo excitare Judices, si nimis arcte dormiant; neque jura a solis civilistis lecta sunt, sed a Theologis studiose conferuntur cum jure naturæ et recta ratione. *Ad* 2. Sicuti Judices urgent contra reos rigorem aliquarum legum, ita in conscientia tenentur illis permittere favorem aliarum, etiamsi per Accidens etiam nocentes admittant : praxis vero eos non excusat, si sit contraria juri naturæ et rectæ rationi. *Ad* 3. Ubi procedere non possunt, sistant, nam judicia instituta sunt, non ad plectendos tantum nocentes, sed ad propugnandos innocentes, et melius est 20 nocentes dimitti, quam unum innocentem occidi. Hæc sint semel dicta pro semper, nam objectiones illæ etiam circa seqq. sæpissime reguntur.

Quæst. 255. — *An et quando tortura repeti possit?* R. § 1. Posse aliquando repeti, constat ex *l.* 16, *ff. de q. Repeti posse quæstionem* (id est torturam) *Divi Fratres rescripserunt :* attamen illum, quia tertio torturus et fassus, post torturam semper revocavit, debere dimitti, docent, præter citatos a Busemb. Tholos. Gom. et alii plurimi cum Delrio *l.* 5, *s.* 9, et Farinac. *l.* 5, *q.* 38, *n.* 96, ubi Judices qui ultra procedunt; vocat carnifices; imo Spe *d.* 31, docet eum, qui bis tortus bis revocavit, etiam esse dimittendum, quia etiam tunc præsumi debet fuisse coactum vi tormentorum morte graviorum. 1457

§ 2. Semel tortum, si non sit confessus, non posse iterum torqueri sine novis urgentissimis indiciis, docent Clarus; Menoch. Tolos. Farin. Dynus, Alber. Villal. Sylv. Azor. Less. aliique Juristæ et Theologi communiter et habetur *l. Unius* 18, *ff. de q.* « Reus evi- » dentioribus argumentis oppressus repeti in » quæstionem potest, maxime si in tormenta » animum corpusque duraverit, id est, ut explicant Farin. n. 77. Delrio, Spe supra, aliique multi, nunquam est iteranda tortura, nisi superveniant indicia nova, et diversi generis, et prioribus evidentiora, et nisi reus sit adeo fortis, et robustus, ut animo et corpore ad priora tormenta perduraverit. Ratio est quia priora indicia iisque similia sunt per torturam purgata, et cum reus jam sit eo usque declaratus innocens, major causa requiruntur ite- 1458

rum rapiendi ad tormenta; et cum etiam sit viribus debilior, Christana charitas, æquitas et recta ratio postulat, ut subjiciatur minoribus tormentis.

Objic. 1. Bartol. Bald. aliique dicunt positum esse in arbitrio Judicis, an reus nihil fassus revocari debeat torturam. 2. Saltem tunc repeti poterit, si prima non fuerit sufficiens, an autem fuerit sufficiens, Judicis est definire. 3. Item tunc poterit repeti, si prima indicia fuerint valde urgentia, ut docent Bartol. et alii. 1. Licitum est unam vice torquere per horam : ergo etiam quatuor vicibus per quadrantem, id non erit per modam repetitionis ; sed continuationis 5. Saltem toties repeti poterit tortura quot crimina sunt, de quibus reus accusatus est. *R. Ad* 4. Judex tenetur arbitrari secundum leges et rectam rationem. *Ad* 2. Illa est sufficiens, quæ ingentem dolorem affert : quod si Judex decrevit minorem, reus per favorem legis utitur errore Judicis. *Ad* 3. Secundum leges, etiam urgentissima indicia eliduntur per torturam, uti dicetur *n.* 1475. *Ad* 4. Est repetitio et non continuatio, si corpore frigefacto et antea debilitato iterum admoveantur tormenta. *Ad* 5. De omnibus delatis debet fieri una quæstio, alioquin suspectus de 100 homicidiis posset centies torqueri; et sagæ quæ communiter plurima et diversa crimina committunt, torqueri possent, quoties vellet Judex. V. *Spe q.* 23.

1459 § 3. Valde periculosum est Titium revocare ad torturam ex hoc quasi novo indicio, quia a Caio in tortura nominatus est tanquam complex vel reus, nam Caius facile cogitur vi tormentorum loqui hoc, quod putat desiderare Judicem, et parvipendet jam infamatum nominare. Vide dicta *n.* 1453 *et* 1456.

1460 § 4. Iniquum est id sumere pro novo indicio, quod quis primam torturam animose sustinuerit, quod in ea tacuerit, etc., interpretando, ac si hoc fecerit ope dæmonis, aut reddendo se insensibilem, ideoque vellet, mutato loco, detonsis capillis, præmissa exorcizatione, etc., iterum experiri torturam. Ratio est: 1. Quia vel potuit naturaliter sustinere ea tormenta, vel non potuit, sed ut posset, juvari debuit ope dæmonis aut Dei ; si potuit, præsumendum est esse factum; si non potuit, ergo Judex imposuit tormenta humana infirmitate graviora, hoc autem est iniquissimum, nec talis tortura potest Judici tribuere ullum jus procedendi contra reum, uti recte Gomes. Gig. Burs. aliique juristæ communiter cum *Spe d.* 25. 2. Judex ita procedens poterat, antequam torqueret, habere accusatum pro reo : ergo talis tortura erat iniqua, non enim erat ad cognoscendam veritatem, sed ad reum duplici malo obruendum. Antec. prob. Judex sciebat hoc esse certissimum, vel reus fatebitur vel non fatebitur; si fatebitur, est reus; si non fatebitur, etiam est reus, saltem maleficii, quia ope dæmonis tolerabit pœnas : ergo antequam torqueret, poterat eum habere pro eo, quod est contra omnem ordinem et formam juris, ac evertit omnem finem torturæ. 3. Delicta non præsumantur, sed haberi debet quisque bonus, quandiu non probatur esse malus : ergo reus præsumi non debet usus ope dæmonis, sed suis viribus sustinuisse tormenta.

§ 5. Sequentia indicia etiam non sunt sufficientia ad repetendam torturam : 1. Quod reus in tortura videatur nil sensisse sed dormisse, quia si dolores sint intensissimi, homo sæpe privatur ratione, deficit animo, fit quasi stupidus et insensibilis. 2. Quod virgis concisus non manarit sanguine, quia fit sæpe, etiam in sectione venæ, ut sanguis obstupescat, obrigeat, aut confluat ad cor : item ut hæreat, veluti in subito terrore, *Spe d.* 36. 1461

§ 6. Hactenus dicta de non repetenda tortura, valent, qualiacunque sint crimina, de quibus quæritur, *Spe d.* 21. Leges enim prohibentes repeti torturam sine novis gravioribus indiciis non distinguunt inter crimina ; et par aut etiam major est ratio de omnibus etiam exemptis vel occultis criminibus, ut a simili colligitur ex dictis, *n.* 1454. 1462

§ 7. Causæ, ob quas accusati quandoque sæpius acerbiusque torquentur, sunt sequentes : 1. Quia Judices credunt sibi dedecori esse, quod comprehenderint aliquem, quem probare non possunt nocentem. 2. Quia etiam lictores timent dedecus, ac si imperite functi sint arte sua, si confessionem non extorserint; patet autem has causas esse iniquissimas, ut recte *Spe q.* 22. 1463

Quæst. 256. — *Quid præterea notandum sit circa torturam*? Respond. seqq. 1464

§ 1. Illæ torturæ sunt injustæ, quas sustinere est reo moraliter impossibile spectata naturæ et virium complexione : unde non possunt Judices ex confessione ita injuste extorta procedere, ut dictum est *n.* 1460, et cum communi docent Laym. et Busemb. relatus *n.* 1440. Etiam vetat Paulus III, in Bulla, *Ad onus* 44, § 6, *p.* 1, Bullarii apud Cherubinum pag. 560, reum in tortura detineri per longum tempus,

quale est unius horæ. Recte dicitur I. *De minore*, § 5, ff. De quæstionibus, *Tormenta adhibenda sunt, non quanta accusatio postulat, sed ut moderatæ rationis temperamenta desiderant.*

1465 § 2. Si aliquando ante torturam radi debeant accusato pili, eo quod adsit prudens suspicio, quod maleficium sit pilis alligatum, fieri id debet a persona ejusdem sexus, tum ob pericula peccatorum, si id alteri sexui permittatur, tum etiam in quia alias contra caritatem fit verecundo reo longe gravior molestia, *Spe d.* 31.

1466 § 3. Potest reus aliquando injuste appellare a decreto torturæ, uti ex *l.* 2, Cod. de appell. recip. probant Bartol. Bald. Marsil. Cotta, Gom. aliique communiter non Farin. *q.* 38, *n.* 10, et cum *Spe d.* 18. Corol. 12. Quod si Judex non obstante hac appellatione ad torturam processerit, et per hanc a reo confessionem extorserit, talis confessio nulla est, adeoque non sufficit ad condemnationem, ut iidem sentiunt apud Farinac., *n.* 17 *et* 22.

1467 *Quæst.* 257. — *An Judex possit in quocunque crimine interrogare de complice?* R.

§ 1. Non potest nominatim interrogare de hoc vel illo, id enim prohibet, *l.* 1, *ff. De quæst.*, § 21. « Qui quæstionem habiturus est, « non debet specialiter interrogare, an Lucius, « an Titius homicidium fecerit, sed generali« ter quis fecerit : alterum enim magis sugge« rentis quam requirentis videtur. » Et ita Divus Trajanus rescripsit : idem cautum est in Constit. pœnali Carolina *cap.* 31, § 1. Similiter iniquum est, si lictor vel alius homini torquendo dicat hunc vel illum de eodem crimine jam diffamatum esse, hoc enim etiam est suggerere, quem accusare debeat, ut tormenta declinet.

1468 § 2. Posse Judicem generaliter interrogare de complicibus, habet communis sententia cum Haun. *De justit. t.* 6, *n.* 281, et Gob. *in Exp. t.* 2. *n.* 163, *in append. lit. B.* Et ita fieri circa maleficos vult L. fin. Cod. De malef. et mathem. Idem autem est de aliis criminibus saltem valde noxiis Reipubl. Et quamvis id videatur a jure Canonico non approbari, tamen consuetudimem præscripsisse putant Haun. et Gob. supra.

ARTICULUS IV.

Quid servandum Judici circa sententiam et pœnam ?

1469 » Resp. I. Judex debet judicare secundum leges. Unde inferior Judex ordinarie non potest pœnam relaxare vel minuere, etiamsi actor consentiat, nisi aliquando ad bonum Reipub. aliud necessarium esse dictaret Epiikia, vel nisi privata tantum injuria actoris ageretur, S. Th. 2, 2, *q.* 65, *art.* 6; Regin. *lib.* 5, *num.* 643; Bonac. et Trull. *lib.* 8, *c.* 1, *d.* 12.

» Dixi, *inferior* : quia supremus ob justam causam id potest; sine causa tamen graviter peccaret secundum Cajet. *V. Judex*, quia animaret delinquentes, et concurreret ad peccatum. An autem liceat intercedere apud Judicem pro liberatione rei, *Vide.* Bon. et Trull. *lib. c.*

» Resp. II. Si in aliqua causa fuit Advocatius In eadem Judex esse et sententiam ferre non potest, *l. Eos in princ. c. De appell. et l. Prætor. de jurisd.* quia judicium ejus habetur suspectum, propter affectum ad unam partem, ut cum communi Doctorum docet Sanch. *l.* 3. *Consil. c. un. d.* 26, (additque *n.* 2, sententiam non fore validam : quod tamen alii negant, si sit Judex ordinarius) Lugo, *d.* 41, *n.* 4, V. etiam Dian. *p.* 3, *tr.* 5, *misc. R.* 56, ubi ex Corduba sentit talem Judicem in conscientia non peccare, si sine affectu secundum leges, altera parte inscia, judicet.

» Resp. III. Quem Judex privata scientia scit esse nocentem si juridice sit probatus innocens, non potest condemnare, quia judicat ut persona publica, ideoque sequi debet scientiam publicam, ac procedere secundum allegata et probata, præsertim in favorem rei. D. Th. *q.* 67; Navar. *cap.* 26; Cajet. Fill. Less. Bon. *t.* 2, *d.* 10, *in. præc. q.* 2, *p.* 2.

» Resp. IV. Quem Judex privatim scit esse innocentem, si juridice probatus sit nocens, tenetur omni modo liberare, si potest, verbi gratia, impediendo accusationem, extrahendo judicium, aperiendo carcerem (si sine majore malo potest) remittendo causam ad Superiorem. Et si sic nihil efficiat, probabiliter qui dem plurimi Doctores tenent cum S. Th. *l. c.* ob rationem paulo ante datam, quod possit condemnare; verius tamen videtur contrarium, quod cum aliis docent Less. *l.* 2, *c.* 19, *d.* 10; Sa *v. Judex* Petrus Nav. Filliuc. Bon. *num.* 2; Tolet. etc. vide Lugo *d.* 17, *sect.* 14, Quia directe occidere innocentem, est intrinsece malum; ergo quomodocunque sciatur esse innocentes, erit peccatum, Less. *loc. cit.* In causis tamen civilibus, et crimininalibus minoribus, ubi tantnm agitur de pœnis pecuniariis, potest Judez, secundum hos auctores,

simpliciter procedere secundum allegata et probata, tum quia innocens per appellationem potest restitui in integrum, tum quia respublica habet potestatem in bona suorum civium, quando bonum publicum id requirit, ut in hoc casu, ne forma pnblicorum judiciorum cum populi scandalo evertatur; V. Laym. *lib.* 3, *t.* 6, *cap.* 2, *num.* 8; Less. *d.* 10, Bonac. *num.* 4.

» *Quæres* I. Quid faciendum Judici, cum utrinque sunt sententiæ probabiles in quæstione juris, v. g. an ex testamento minus solemni debeatur hæreditas?

» Resp. I. Debet ferre sententiam, secundum opinionem de jure probabiliorem, saltem si sit Judex supremus. Neque tunc videtur tenendum, quod quidam docent, eum satisfacere conscientiæ, si causam adjudicet defendenti se probabiliter, licet altera probabilius. Ratio est, quia Judex est constitutus. ut secundum merita causæ et sententiam, quæ ei maxime videtur rationi consona, causam decidat, quia alioquin esset acceptor personarum.

» Dixi, *Si supremus si* : quia si sententia aliqua communiter sit recepta in tribunali superiore, Judex inferior videtur secundum eam posse judicare, licet minus probabilem, quia videt probabiliorem, cum honoris sui præjudicio, revocandam in superiore tribunali; Laym. *lib.* 1, *tr.* 1, *c.* 5, § 3, *n.* 16, ex Silv. Vasq. *etc.* V. tamen Lugo, *d.* 37, *sess.* 10.

» Resp. II. Si opiniones oppositæ æque probabiles videantur, non licebit uni eorum adjudicare totum pro suo arbitrio, cum uterque æquale jus habeat, sed suadebit compositionem; imo etiam imperabit, in casu nimis intricato (alias enim non licet) vel uni dimidium, et alteri alterum dimidium juris aut rei, de qua lis est, adjudicabit, memor interim axiomatis, quod *Si partium jura sint obscura, potius favendum sit reo, quam actori, ib.* Bonac. *de peccatis. d.* 2, *q.* 4, *p.* 9.

» *Quæres* II. Ad quid teneatur Judex, qui sententiam injustam tulit?

» Resp. I. Si dolo, vel (uti dixi *d.* 1, *art.* 1,) magna imperitia id fecit, litem fecit suam, id est, damnum partis læsæ in se transtulit, cui tenetur restituere; Bon. *t.* 2, *d.* 10, *de præc. q.* 2, *p.* 4, ex S. Th. etc. v. supra *d.* 10, *art.* 1.

» Resp. II. Si alioqui dignus suo munere (tametsi id petens impetraverit, aliis dignioribus neglectis) per oblivionem, ex humana fragilitate erraverit, non obligatur in conscientia ad restitutionem ex propriis, cum injuriam formalem non intulerit, neque aliquid commodi ex tali sententia acceperit, vel potius (secundum alios) cum culpam Theologicam non commiserit, debet tamen revocare sententiam, si post sine gravi incommodo; Laym *l.* 3, *t.* 6, *c.* 2, *n.* 11.

» *Quæres* III. An sententia Judicis injusta obliget in foro conscientiæ?

» Resp. Sententia injusta ex natura rei, aut ex omissione ordinis juris simpliciter necessarii, sive feratur per falso allegata et probata, sive Judicis iniquitate, nullum habet robur in foro conscientiæ, manetque parti læsæ, tametsi non appellet, jus suum, licebitque, si absque scandalo possit, recuperare bona; S. Thom. Sair. Bonac. *p.* 4; Trull. *l.* 8, *c.* 1, *d.* 7. Ratio est, quia sententia eatenus obligat in conscientia, quatenus habet rationem judicii, hoc est, ut determinatio juris et definitio justi.

» Dixi, *in foro conscientiæ*, quia in foro externo, ubi non tam veritas facti, quam probatio juridica spectatur, sententia prolata servanda est, ad evitanda scandala et incommoda. Neque elapso termino (intra quem appellare licebat) actio ei conceditur, lege sic statuente, tum in pœnam pigritiæ, tum ad bonum publicum, ut litium sit finis. Trull. *c.* 4, *d.* 7, ex Sairo, etc., *Unde resolves* :

» I. Is, cujus bona per sententiam manifeste injustam adjudicata sunt alteri potest (nisi alter juste præscripserit) per occultam compensationem ea recipere, quia recuperat jus suum. *Ibid.*

» II. Qui sciens per injustam sententiam mala fide accepit bona, tenetur ea semper restituere, nec unquam præscribere potest, quia sunt aliena; et possessor malæ fidei nunquam præscribit : imo tenetur expensas restituere et compensare damna, etiamsi pars læsa non appellaverit, cum non renuntiet ideo juri suo.

» III. Qui bona fide rem postulavit a Judice et bona fide accepit, intelligitque ante tempus præscriptionis finitum, fuisse sententiam injustam, tenetur eam, non tamen expensas, restituere : Si vero possedit rem bona fide, tempore ad præscribendum necessario, non tenetur restituere; quia legitime præscripsit. Salon. Sayr. Trull. *l. c.*

» *Quæres* IV. Quid liceat Judici circa munera?

» Resp. I. Etsi a partibus munera liberalia accipiens aliquando peccet, vel ob scanda-

lum, vel ob periculum pervertendi justitiam, acceptorum tamen dominium comparat, spectato jure naturæ.

» Resp. II. Etsi lex positiva munerum acceptionem prohibeat, accipiens tamen non tenetur ad restitutionem ante sententiam Judicis, nisi lex exprimat, quod non illicita tantum, sed etiam invalida sit acceptio. Vide Bon. *p.* 8; Laym. *tr.* 4, *c.* 4, *n.* 9 *et* 10.

» Resp. III. Si Judex injuste extorqueat munera, nolens facere quod justum est et debet, nisi ea dentur, tenetur restituere, uti etiam, si quid datum sit ad redimendam vexam, v. g., ne injuste faveat parti adversæ : ne causam nimis differat : Quanquam hoc casu interdum præsumi possit datorem remittere obligationem restituendi. Laym. *l. c.* ex Gob et rebel, etc.

ADDENDA.

1470 *Quæst.* 258. — *An reo semper debeat permitti Advocatus sive defensor?*

§ 1. Quando liquidum est de crimine excepto, rejicitur defensio et negatur Advocatus, cap. fin. *De hæreticis in* 6, *l. Quisquis*, §. *Denique*, Cod. Ad legem Juliam, *l. Per omnes*, Cod. de defens. civitatum : quando tamen non constat clare de tali crimine, admittenda est defensio et concedendus Advocatus, tum enim tantum talia crimina sunt exempta, quando de iis constat, alioqui si clare probatum non sit, jus naturale postulat permitti defensionem, si in minoribus criminibus, multo magis in majoribus, uti late probat *Spe d.* 17 et habetur *L. unius*, § 9, *ff. De quæst.* « Defensionem quocunque tempore postu- » lante rea negari non oportet, adeo ut pro- » pterea et differantur et proferantur cus- » todiæ. »

1471 § 2. Tenetur Judex aut Princeps providere, ut reo concedatur Advocatus intelligens, probus, prudens, qui credatur serio et non tantum in speciem acturus causam accusati; suntque iniquissimi, qui studiose tales procurant Advocatos, quos prævident fore negligentes aut minus sollicitos pro reis, quia sic indirecte occidunt, præcludendo arma justæ defensionis.

1472 § 3. Aditus ad carcerem non est iis præcludendus, quorum opera rei uti cupiunt ad sui defensionem, uti statuitur in Const. Carolina *c.* 88. Et ratio est, quia reus habet jus ad defensionem sui : ergo etiam ad media ordinaria dafensionis, inter quæ est consulere viros doctos, quos credit posse suggerere consilium, vel præstare auxilium : unde *Spe d.* 18; Coroll. 9 ait : « Semper judicavi ini- » quissimos esse, qui id cavent, ne doctior » quispiam, quem rei expetunt, ad eos acce- » dat, timentes, ne iis argumenta suggerat » ad removendum crimen, cum sane, si quis » innocens ostendi posit, id magnopere op- » tandum esset; *Addit*, nuper quidam Sacer- » dos, cum Judicibus tacite et secrete ex pro- » tocollo demonstrasset inique contra quas- » dam processum esse, non aliter monitioni » dedere locum, quam quod illas capite » plexerunt, hunc autem, ne ad nullas deinde » custodias, admitteretur, sanciverunt. »

Quæst. 259. — *An Judex debeat potius benigniora sequi quam rigidiora?* Resp. Affirmative et maxime in favorem rei, sic enim statuunt jura, *Reg.* 11, *Juris in* 6. « Cum sunt par- » tium jura obscura, reo favendum est po- » tius, quam actori. *Reg.* 49. *Ibid.* In pœnis » benignior est interpretatio facienda. *Reg.* 56, « *ff. De Reg. juris.* Semper in dubiis beni- » gniora præferenda sunt. *Reg.* 125. *Ib.* Fa- » vorabiliores rei potius quam actores ha- » bentur. *Reg.* 155. *Ib.* In pœnalibus causis » benignius est interpretandnm. *Reg.* 192. » *Ibid.* in re dubia benigniorem interpretatio- » nem sequi non minus justius est quam tu- » tius. *Leg.* 42. *ff. De pœnis*, Interpretatione le- » gum pœnæ molliendæ sunt potius quam as- » perandæ. *Oppositum fieri queritur.* Spe *d.* 16, » valde metuo, *inquit*, ne in magno Germaniæ » tractu vix liceat unum aliquem Judicem » seu Inquisitorem nominare, qui sic laboret » reperiri aliquem innocentem, quam nocen- » tem quiqne sic tueatur repertam innocen- » tiam, quam tueatur confessionem, quan- » tumvis periculosissimis quæstionibus extor- » tam. *Et d.* 33. Ego vero, *inquit*, sic exti- » mabam hunc esse genium Christianæ legis, » ut Judices gauderent potius cuperentque » paucissimos reperiri nocentes, quam id » agere atrocissimis expeditissimisque tor- » mentis, ut quam paucissimi innocentiam » tueri possint. » 1473

Objic. Sic agehuntur scelera per facilitatem ignoscendi. Res. 1. Idem dici poterit contra Deum, qui facile ignoscit; et quamvis sit æque justus ac clemens, nihilominus plures dat effectus clementiæ quam justitiæ : *Suavis Dominus universis; et miserationes ejus super omnia opera ejus*, Psalm. 144, versic. 9,

hinc dicit Christus Matt. 5, versic. 7. *Beati misericordes.* R. 2. Nemo negat punienda scelera, sed cum clementia, per quam ad naturam Dei proxime accedunt Principes. Ex dictis.

1474 *Sequitur*, Si quis in ebrietate etiam voluntaria homicidium improvisum commiserit, Judicem posse ei non irrogare gravem pœnam corporalem homicidio decretam, ut docent Clarus, Tholos. Vasq. Molin. *de Just. tom.* 3, *dub.* 38, potestque videri Gobat. *in Quint. tom.* 3, *cdp.* 20, *sect.* 2, ubi hanc quæstionem bene tractat. Et quod in casu ebrietatis dictum est, valet in similibus.

1475 *Quæst.* 260. — *An condemnari possit, qui nequidem in tortura est fassus crimen?* Resp. Negative, quia se de tali crimine certo constabat, antequam torqueretur, ergo male tortus est, quia tortura est ad cognescendam et non ad confirmandam veritatem : si non constabat, ergo nec jam constat : imo juxta communem cum Farinac. et Delrio *lib.* 5, *sect.* 9, omnia indicia et probationes sunt purgatæ per torturam; quia sicuti leges permittunt durum illnd medium explorandæ veritatis, ita volunt eum credi innocentem, qui nequidem per torturam adductus est ad fatendum : ergo iniquum est reos subjicere rigori legum et vicissim non permittere, ut gaudeant reciproco favore earum, Spe *d.* 39.

1476 *Quæst.* 261. — *Quid dicendum sit, si reus revocet aliquid in loco supplicii?* Resp. Etsi revocatio non statim præsumenda sit vera, est tamen ejus habenda ratio, ut recte Spe *d.* 40, Contra Binsf. et Delrio : Ratio est : 1. Quia nemo censeri debet velle cum mendacio mori, uti dicit etiam Gloss. in c. *Litteras*, de præsumpt. Si antedictis credendum est, etiam hic credi potest, maxime si adsint circumstantiæ suadentes. 3. Judices denuntiationibus morte confirmantis multum tribuunt : ergo etiam aliquid tribuere debent huic revocationi. 4. Const. crim. Carolina. *c.* 91, dicit, quamvis revocatio ipso die judicii videretur facta ad impediendum juris processum, tamen ejus habendam rationem et ineundum consilium cum jurisperitis aliis. *Si dicas,* debuisse prius loqui. Resp. Si prius locuti fuissent, repetita fuisset tortura, præ qua voluerunt mortem. Tum autem maxime credendum est reo in loco supplicii quando revocat denuntiationes aliorum ante factas; credendum est enim id facere eum urgente conscientia.

Quæst. 262.— *Quid præsumendum sit de illis, qui in carcere inveniuntur mortui? R.*

1477 § 1. Si cadaver rei non confessi nec legitime, convicti reperiatur in carcere, non ideo statim privari debet sepultura Ecclesiastica, quia talis non sufficienter probatur esse malus aut a seipso, vel dæmone occisus: ergo debet præsumi mortuus morte naturali, quia præsumendum est semper pro reo et pro innocentia. Multa sunt autem mortis naturalis argumenta, uti tortura, carcer, vincula, tristitia, etc. *Et si non morte puniantur,* inquit S. Augustinus, *de civit. lib.* 19, *cap.* 6, *in ipsis vel ex ipsis plerumque tormentis moriuntur.* Quod collum sit flexile in omnem partem, nil facit ad rem, nam hoc etiam sæpe est in aliis cadaveribus, quod si solus lictor dicat inveniri hæc aut illa signa mortis violentæ, illi credi non debet, quia potest mentiri, ne judicetur in tortura excessive vel ob alias causas, Spe *d.* 41.

§ 2. Signa, quod quis a seipso, vel a dæmone sit occisus, sunt sequentes : 1. Si inveniatur in laqueo mortuus. 2. Si caput plane in integrum sit obtortum. 3. Si in gutture reperiantur lineamenta, quæ constet pridie non adfuisse. 4. Si prima colli vertebra ita emota sit e loco suo, ut retro emineat, Spe *d.* 42.

Quæst. 263. — *An Judex, si advertat unum* 1478 *e litigantibus omittere aliquid, quo allegato evinceret, possit hoc illi suggerere? R.* Posse, imo teneri facere dicunt Dicast. *de just,* l. 2, *t.* 1, *d.* 5, *n.* 285 et nonnulli apud Dianam, qui hanc sententiam censent probabilissimam. Baldus putat non teneri quidem, attamen posse ex caritate, sed Vesq. Sanch. Castrop. *t.* 1, *d.* 2, *p.* 10, *n.* 9, Burgh. *cent.* 2; *cas.* 94, aliique communiter et probabilius dicunt peccare graviter, si faciat : quia debet se gerere tanquam persona publica in omnibus et tantum procedere ex scientia publica, vel per partes hausta, uti docet, S. Thom. 2, 2, *q.* 67, *art.* 2, deinde debet tantum judicare ex allegatis et probatis per partes ipsas; denique debet esse impartialis et indifferens ad utramque partem, nec agere unius Advocatum : ergo.

Quæst. 264. — *Quid facere debeat, qui per* 1479 *Judicem cogitur bis solvere.* Resp. Qui solvit et probare non potest, quia non petit vel amisit apocham, si condemnetur a Judice, tenetur iterum solvere et hoc quidem in conscientia, uti habet communis, quia hæc sententia Judicis est æqua, Suarez, Burg. *cent.* 2, *cas.* 5. Si tamen certus sit se antea solvisse, poterit postea uti occulta compensatione, Sot. Less. Sanch. *in Decal. l.* 3, *cap.* 17, *n.* 15.

Quæst 265. — *Quid addendum sit circa Judicis obligationem, quando pro utraque parte litigante est probabilitas?*

1480 § 1. Putarunt Med. Salas, Sair. Dicast. Dia aliique multi apud Moyam *t.* 1, *tr.* 2, *qu.* 7, *num.* 2, *et* 12, Judicem posse pro parte probabili ferre sententiam, licet contrariam judicet probabiliorem : Idem cum multis aliis tenuit Mendo *dec.* 13, *a num.* 207, in materia juris, sed opiniones illæ amiserunt probabilitatem, quia Innoc. XI damnavit hanc 2 prop. *Probabiliter Judico Judicem posse judicare juxta opinionem etiam minus probabilem.* Cur autem id non possit, rationes afferunt Eliz. *lib.* 6, *q.* 21, § 6, et Teril. *in reg. quæst.* 20, *ass.* 2; 1. Quia Judex tenetur tanquam persona publica dicere unicuique jus suum pro æquitate, hinc Exod. 23, vers. 3, dicitur Judici, *pauperis non misereberis in judicio :* ide[illegible]dicitur a S. Ambr. in Psal. 118, Isid. De summ[illegible]bono *l.* 2, item L. *rem novam,* 14, Cod. de Jud[illegible]is, ubi præscribitur, ut juvet se ex majori præ[illegible]idio diremturum litem. 2, Judex habet se ut arbiter, qui tenetur dicere, quod sentit. 3. Est tacitus contractus cum Rep. ex vi officii suscepti, ut sententiam ferat secundum æquitatem et majora motiva rationum. 4. Alias pateret semper janua acceptioni personarum, posset enim, prout vellet, favere amicis vel dantibus munera. 5. Princeps non teneretur statuere peritos Judices, quia quivis fere sufficiet ex Advocatorum relationibus aut deductionibus judicare probabilitatem esse utrinque, tumque, procedere licite, prout volet. 6. Alias melius foret constituere sortes ad terminandas lites, sors enim faveret æqualiter omnibus, nec requireret tantas expensas. Vide *lib.* 1, *num.* 360 *et* 364.

Objic. Si Judex vellet, prudenter posset assentiri parti minus probabili, secundum relata *l.* 1, *n.* 415; ergo etiam pro ea potest sententiare. R. N. conseq. obstant enim rationes jam datæ.

1481 § 2. Non tantum Judex Superior, sed etiam inferior tenetur sententiare secundum motiva, quæ judicat probabiliora, quamvis credat suam sententiam esse reformandam a Superiore, ad quem appellari poterit; Arr. *t.* 3, *d.* 24, *n.* 27, Laur. *t.* 2, *tr.* 1, *dec.* 4, *a n.* 48. Et rationes jam insinuatæ sunt, debet enim ipse satisfacere officio suo : et quamvis prævideat alium aliter judicaturum, non ideo licitum est ipsi procedere contra conscientiam suam, sed permittere debet, ut alius etiam sequatur suam. Accedit, quod pars adversa forte non appellabit : deinde forte Superior visa sententia ipsius rem melius considerabit, etin aliquo saltem favebit eidem parti : ergo. Si autem judex superior mandaret inferiori, ut sententiam feret secundum opinionem, quam inferior judicat minus probabilem, Superior autem judicat probabiliorem ; si inferiori sit certum quod sua sit probabilior, non potest obedire, quia mundatum Superioris est de re, quæ sine peccato|fieri non potest : si vero inferiori sit incertum, an sua, an Superioris opinio sit probabilior, tenetur ferre secundum opinionem Superioris, quia est præsumptio pro Superiore, et ubi non cernitur manifeste peccatum, tenetur subditus parere Superiori, sive sit in materia dubia, sive in probabili, secundum dicta *lib.* 1, *a numer.* 432. Quod si Superior judicaret suam opinionem esse minus probabilem, inferior etiam incertus, an sua sit probabilior necne, adhuc non posset obedire, quia hæc sententia etiam esset illicita, Card. *in* 2 *crisi*, *dist.* 3, *a n.* 2.

§ 3. Judex tenetur sequi probabiliora etiam 1482
in sententiis interlocutoriis circa præparatoria litis, circa examen testium, citationem, confessionem rei, concessionem termini, etc. Card. *n.* 62. contra Tap. Hoz. Laurent. *n.* 422. Ratio est; 1. Quia damnatio non distinguit inter sententiam interlocutoriam vel definitivam. 2. Quia alias posset Judex in interlocutoriis habere acceptionem personarum, agere ut privata persona. 3. Id esset graviter damnosum alteri parti, quia sententiæ interlocutoriæ communiter parant viam ad definitivam : ergo si non licet in hac, non licebit in illis sequi minus probabillia.

§ 4. Licet per Judicem fieri debeat divisio, 1483
vel per partes ipsas transactio, quando est æquale jus utrinque, uti dicetur *n.* 1492, tamen dividi non debet, nequidem pro rata, quando pro uno est jus probabilius, et pro altero probabile, sed totum debet adjudicari habenti jus probabilius, tum quia leges ita disposueruut, tum etiam quia cum res vere ad unum tantum pertineat, æquum fuit omnes in hoc consentire, ut qui haberet jus probabilius, haberet totum.

§ 5. Lambier, et Filguera post damnationem 1484
relatæ propositionis adhuc docent Judicem in criminalibus saltem debere ferre sententiam pro reo, etiam juxta opinionem minus probabilem, sed recte docet Carden. *n.* 31, distinguendum esse inter opinionem directam et reflexam, quamvis enim directa sæpe sit minus probabilis, tamen reflexa erit probabilior, verbi gratia, pone hanc opinionem esse minus probabilem : *Judex tenetur admittere appellationem in causa capitis :* nihilominus no n fert

sententiam secundum illam opinionem directam, sed secundum istam reflexam *hæc sententia, quod Judex teneatur admittere appellationem causa capitis, est in praxi tenenda*, quia nempe est reo favorabilis, secundum regulas *n.* 1473, quia in dubio sequenda sunt benigniora, semperque favendum reo : atque hoc ultimum judicium practicum, quod Judex sequitur, est certum vel saltem certo probabilius. Vide etiam Lugo *de just. dec.* 16, *num.* 100.

§ 6. Si Caius ob rationes probabiliores prætendat proprietatem rei, et Titius probare non possit possessionem legitimam, Judex stare debet pro Caio, quia cum pro neutra parte probetur possessio, judicare debet secundum probabiliorem : e contra si Titius probet possessionem, quamvis respectu proprietatis ratio secundum se probabilior sit pro Caio, debet adjudicari Titio, quia certum est titulum legitimæ possessionis prævalere, ideoque possidentem non posse spoliari ob jus probabile aut ob proprietatem probabiliorem alterius : si tamen Judex censeret proprietatem hujus esse certam, deberet pro hoc stare, quia contra proprietatem certam alteri competentem nulla valet possessio, nisi præscriptio accedat. Denique si controvertatur uterque articulus et proprietatis et possessionis, debet ferri sententia secundum probabiliorem de proprietate, quia ubi possessio non est certa, et proprietas alterius est probabilis, debent perpendi rationes utriusque articuli, et stari pro jure probabiliore, Carden. *a n.* 38.

1486 § 7. Putat Eliz. § 11, nunquam licere Judici ferre sententiam, nisi ipsemet prius mente dijudicaverit et discreverit, ad quem jus pertineat : addit non sufficere, si ferat sententiam pro illa parte, quæ apparenter est probabilior, sed requiri, ut vere justum dignoscat, consequenter ut tandiu sententiam differat, donec elucescat veritas, sed Terill. *n.* 21. eum recte confutat, id enim esset facere lites perpetuas, neque verum est nos teneri semper operari secundum veram, sed satis est operari, saltem secundum probabilius uti dictum est *l.* 1, *a n.* 298. Etiam. verum non est, quod operans debeat semper elicere judicium directum circa operabile, sed satis est, quod eliciat reflexum uti dictum est *l.* 1, *n.* 387.

1487 § 8. Sententia omnium Judicium non est constringenda, neque ad solam majorem probabilitatem intrinsecam, neque ad solam extrinsecam, sec ferri debet secundum illam opinionem quæ omnibus motivis intrinsecis et pensatis videtur esse absolute probabilior, Carden. *n.* 11. Et Grotius de jure pacis et belli in prolog. *n.* 38, merito damnat, si Judex in controversiis definiendis sequatur, *aut exempla pauca non semper probanda, aut etiam auctoritatem novorum Jurisconsultarum in responsis, quorum non pauca ad gratiam consulentium, non ad æqui bonique naturam sunt composita.* Quod si pro una parte sit minor probabilitas extrinseca, et pro ea sint meliores rationes intrinsecæ, Judex bene intelligens potest stare pro parte habente rationes intrinsecas, quia hæ merito intellectum ipsius magis convincent : e contra, si sit Judex minus intelligens, qui non satis sciat rationes intrinsecas discernere, poterit præcipue attendere ad auctoritatem extrinsecam, cum enim non satis fidere possit proprio judicio, prudenter stat majori parti alienorum, Card. *n.* 12.

§ 9. Si opinio aliqua sit usu recepta, quam- 1488
vis spectata forte ratione vel auctoritate non videatur esse probabilior, difficile tamen intelligitur, quomodo non videatur esse probabilior, uti recte Carden. a *n.* 13, nam si sit recepta praxi et moribus civium, hoc ipso est probabilior, imo quandoque certa, nam consuetudo recepta sæpe habet vim abrogandi vel inducendi legem : si autem ideo dicatur usu recepta, quod in foro externo soleat secundum illam ferri sententia, hoc ipso iterum est probabilior, et quandoque certa, nam censeri debet esse legitima interpretatio legum, ideoque Bald. in Cap. Ne innitaris, et alii innumeri cum Moya *tr.* 2, *q.* 7, *n.* 13, dicunt, quod recepta consuetudo omnium tribunalium vim habet legis, ubi deficit lex; et idem dicit Card. de opinione in aliquo tribunali recepta, docentque etiam Barb. et Luca *de Benef. dec.* 67, *n.* 7, quod per solam binam judicaturam alicujus supremi tribunalis, inducatur consuetudo ac stylus judicandi.

§ 10. Si Judex certus sit opinionem suam 1489
esse probabiliorem, non potest sententiam ferre secundum judicium aliorum etiam peritiorum aliter sentientium, quia quando certus est de majori sua probabilitate, etiam certus est de obligatione ferendi sententiam secundum illam, uti ex damnatione relatæ propositionis constat : e contra si non sit certus, quod sua opinio sit probabilior, potest auditis aliorum fundamentis judicium suum subjicere alieno, et judicare propter auctoritatem aliorum Judicum, quod opinio sua sit minus probabilis, quia ubi non cogit evidentia veri, potest quis existimare judicium plurium aliorum æque

peritorum esse melius et probabilius suo.

1490 § 11. Judex circa materiam Sacramenti debet ferre sententiam secundum opinionem tutiorem, quamvis de se sit minus probabilis; atqui certum est nos debere sequi tutiorem, quamvis directe minus probabilem, in conferendis Sacramentis; judicium enim reflexum, quod illa opinio sit tum practicanda, est omnino certum, uti dicetur *l.* 6, *p.* 1, *a n.* 104; ergo Judex accommodans se opinioni illi tutiori judicat secundum opinionem certam; Carden. *a num.* 43.

1491 § 12. Quod dictum est de Judice, valet de Principe quoad indictionem belli, vel impositionem tributorum, nempe ut partem probabiliorem sequatur, Vasq. Sanch. Mendo, Moya *tr.* 1, *q.* 7, *n.* 11. Ratio est: 1. Quia etiam sub simili pacto suscepit administrationem. 2. In his censetur esse constitutus a populo velut Judex, qui probabiliora tenetur sequi. 3. Subditi sunt in certa possessione suarum rerum, ergo ob bella vel tributa privandi non sunt ex ratione probabili Principis, si pro possessione subditorum sit probabilior; quia tamen circa hæc vix haberi potest certitudo, ne Resp. exponatur certis periculis, satis est, si Princeps amplectatur hoc, quod sibi auditis aliorum judiciis et expensis omnibus videtur probabilius, Moya *n.* 8. 4. Non est licitum ferre sententiam secundum minus probabilem, uti hactenus dictum est: ergo multo minus licitum est exsequi sententiam, bellum autem vel exactio tributorum est quædam exsecutio sententiæ: ergo. 5. Plerique admittunt saltem in quæstionibus facti procedendum esse secundum probabiliora, uti dicetur *n.* 1493, sed quæstiones circa bellum et tributa ordinarie sunt facti, v. g. an facta sit injuria, data causa sufficiens etc., an tributa ordinaria sufficiant etc. ergo. Vide dicta *l.* 3, *p.* 1, *n.* 869; item Camargo *p.* 1, *l.* 2, *contr.* 4, a *n.* 643, et Terill. *in reg. q.* 20, *a n.* 36.

1492 § 13. Si jus duorum sit æque probabile, Judicem posse adjudicare cui volet, docuerunt multi cum Diana *p.* 2. *tract.* 13, *Res.* 3, quam sententiam Carden. *in* 1 *crisi*, *d.* 64, *c.* 5, vocavit valde probabilem. Idem dixit Ills. *t.* 1, *d.* 1, *a n.* 84 quando utriusque partis rationes se probabiliter invicem vincunt; et neutris est certa victoria, nec a lege determinatur, cui sit adjudicandum. Castrop. *tr.* 1, *dec.* 1, *p.* 10, *n.* 2, dixit si partes sint certo æque probabiles, pro neutra determinate esse judicandum, sed dividendum, aut aliter transigendum: si autem tantum probabiliter sint æque probabiles, putavit *num.* 5, cum aliis multis dari locum favori, quia in jure dicitur, utile esse in arbitrariis habere Judicem gratiosum, ideoque dicuntur aliqui casus esse pro amico: sed cum hæc videantur intelligenda tantum pro casibus, in quibus non agitur de justitia commutativa, nec de præjudicio tertii, verum tantum de favore uni adjudicando, vel denegando, oppositum videtur probabilius, et absolute tenendum cum Bann. Suar. Gran. Con. Laym. Busemb. aliisque plurimis: 1. Quia alias daretur locus acceptioni personarum. 2. Pauperes plerumque caderent causa, quia voluntas in obscuris potest multum inclinare intellectum, ideoque facile fiet, ut Judex sentiat rationes esse æquales, et tum decernat pro eo, cui favet. 3. Judex non ageret tanquam persona publica sed velut privata, et cum continuo respectu ad circumstantias commodorum suorum amicorum, inimicorum, etc. 4. Posset Judex eamdem causam inter diversas partes agitatam diversimode decidere, quod esset evertere, vel confundere modum ordimarium judiciorum, in quibus pro similibus causis est similiter decidendum. Rationes plures videri possunt apud Eliz. § 10.

§ 14. Jam dicta valent, quando est major 1493
probabilitas, non tantum juris, sed maxime facti, uti communiter notant omnes, ita ut opposita sententia aliquorum apud Teril. *de Conc. q.* 23, videatur improbabilis, uti recte Ills. *n.* 82. Excipe tamen casus, in quibus leges favent uni præ alio, uti favent reo in lite circa Matrimonium, dotem, libertatem, possessionem, pupillum, perigrinum, viduam, causam piam *ex cap. fin. de Sentent. et de re Judic.* Tum autem dicitur probabilitas juris, quando motiva petuntur ex legibus, consuetudine, Doctoribus, ratione connexa cum re ipsa; facti, quando petitur ex fama, testibus, scriptura, aliisque signis.

§ 15. Certum est stante æqualitate rationum 1494
non licere acceptare munera pro sententia in favorem unius ferenda, nam Alexand. VII damnavit hanc 26 propos. *Quando litigantes habent pro se rationes æque probabiles, potest Judex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius præ alio.* Vide Mendo *diss.* 6, a *n.* 50. Si tamen uni adjudicaret, deberet alter in foro externo acquiescere, nisi appellaret, aut probare posset factum iniquum, quia præsumetur judicem tulisse sententiam secundum hoc, quod putabat esse probabilius: in conscientia tamen teneretur satisfacere

parti læsæ. De acceptione munerum dicentur plura a *n.* 1499.

1495 § 16. In lite circa beneficia Ecclesiastica, quando est æqualitas rationum, tum maxime potest Judex facere compositionem, secundum dicta a *n.* 556, aut etiam adhibere sortes, uti dictum est *num.* 558. Quod si partes nec in compositionem, nec in sortes consentire velint, et maneat rationum æqualitas, potest beneficium applicare, cui volet, quia ita habet consuetudo Ecclesiæ, cum beneficium dividi non debeat.

§ 17. Si Judex putet opinionem pro una parte esse moraliter certam, non potest suadere compositionem, quantumcunque magna appareat probabilitas pro parte altera, sed tenetur adjudicare parti habenti moralem certitudinem, quia compositio tum tantum habet locum, quando jura sunt controversa et incerta; Card. *in* 2 *crisi*, *d.* 3, *n.* 10.

An Judex possit punire operantem secundum opinionem minus probabilem, vide Card. *in* 1 *crisi*, *d.* 15, *c.* 15, *art.* 4.

1496 *Quæst* 226. — *An Judex punire possit probabiliter tantum nocentem?* Resp. Si quis sit accusatus, et non sufficienter convictus, non potest affici pœna ordinaria; Less. Sanch. Lugo *de Justit. dec.* 37, *sess.* 12. *Nec obstat*, quod Judex ex probabilibus indiciis, judicare possit eum esse reum, *nam* ad sententiam publicam et externam requiruntur plura, uti recte Lugo *d.* 14, *n.* 30; cum ex hac sequantur longe majora incommoda, et quoad hanc teneatur observare leges, quæ vetant damnari nisi plene convictum. Putant tamen Less. et Lugo *n.* 28, ad leviorem pœnam imponendam sufficere Judici probabilitatem, v. g. unum testem, sicuti ad torturam sufficit; sed in hoc est disparitas: nam tortura non infligitur per modum pœnæ, sed adhibetur ut medium indagandæ veritatis: ideoque dicunt alii illum, qui probabiliter tantum probatus est reus, nulla pœna affici posse quia de nullo crimine convictus est. Leges autem volunt, eum præsumi innocentem, qui clare non probatur nocens, cum pro ejus innocentia sit certa possessio, quam non elidit probabilitas in oppositum; et hæc sententia videtur probabilior. Filios innocentes juste puniri ob parentum crimen læsæ majestatis tum divinæ tum humanæ, late ostendit Pignat. tom. 1, cons. 54.

Quæst. 267. — *Si duo sint rei mortis, an supremus Princeps possit ad recreationem spectatorum eis imperare duellum?* Resp. Merito negant Maj. Comit. Azor. Laym. Burg. *cent.* 2, *c.* 13; quia abuteretur potestate sua ad delectationem hominum. *Nec obstat*, quod licite possit utrumque morte plectere, ad hunc utrumque videatur statuere ministrum justitiæ respectu alterius, *nam* modus ille plectendi, et administrandi justitiam est scandalosus. Posse tamen reos acceptare tale duellum, diximus *l.* 3, *p.* 1, *n.* 829.

Quæst 268. — *An Judex teneatur restituere* 1498 *pretium, quod accepit pro ferenda sententia?* Resp. Si accepit pro sententia justa tenetur restituere secundum dicta *l.* 3, *p.* 2, a *n.* 293; quia hæc erat litiganti aliunde debita: ergo pro suo pretio nihil accepit alienum. Si accepit pro sententia injusta, de jure naturali non esse restituendum docent S. Th. *in* 4, *dist.* 15, *q.* 2, *art.* 4, *q.* 2; Bannes 2, 2, *q.* 62, *art.* 5, *d.* 3; Sanch. *l.* 2, *c.* 38, *n.* 96; Sot. Nav. Covarr. Valent. Mol. Tol. Less. Lug. *d.* 37, *n.* 127, aliique plurimi cum Moya *T.* 1, *tr.* 6, *dec.* 4, *q.* 2, § 1, et Vindice Tab. *in collect. prop.* 10; quia non tenebatur ad illam sententiam injustam; hæc autem actio est utilis litiganti, et injustus Judex ratione illius subit magnum periculum, præsertim famæ, si de injustitia convincatur, subire autem pro altero tale periculum ad causandam ei utilitalem est pretio æstimabile: ergo. Nec de jure positivo restituendum esse tale pretium, docent S. Anton. Silv. Nav. et communiter Thomistæ apud Moyam, a *n.* 8; idem tenent Trull. Verric. Ang. Val. Rebell. Tol. Molin. Laym. Less. aliique cum Moya a *n.* 13, et videntur consentire plerique pro 1 parte citati, quia absolute negant obligationem restituendi. Ratio autem dari solet, quia leges non videntur reddere accipientem inhabilem; litigans autem censetur velle transferre dominium propter utilitatem sibi obvenientem. *Si dicas*, retineri non posse pretium acceptum per usuram, vel simoniam: ergo nec acceptum propter injustam sententiam: *Dant* disparitatem, quod in usura deficiat voluntas donandi, ideoque non transferatur dominium; in simonia autem vel res sit invendibilis, vel vendens reddatur inhabilis ad acquirendum dominium pretii; neutrum autem obstet in casu nostro. Vide dicenda in *qu. seqq.*

Quæst. 269. — *Quid circa acceptationem mu-* 1499 *nerum sit præterea notandum?* R. seqq.

§ 1. Lug. *de justit. dec.* 37, *n.* 129, et Haun. *T.* 5, *tract.* 8, *n.* 61; docent omni Judici de jure naturæ illicitum esse acceptare munera

in ea quantitate quæ de se apta est, et ut plurimum inducit corruptionem judicii, quia si id liceret huic, vel illi, præjudicaret bono communi, cum quisque sibi facile, et falso persuaderet se esse incorruptibilem, quod gravissime noceret publico, quidquid sit de illa ratione, saltem jure positivo in conscientia obligante prohibetur, ne dentur vel a judice acceptentur munera; Exod. 23, vers. 8: *Nec accipies munera, quæ etiam excæcant prudentes, et subvertunt verba justorum.* Idem dicitur Deuteron. 16, vers. 19, et Eccl. 20, vers. 31. Idem prohibet jus Canonicum, *c.* 10, *de vita et honest. Cleric.* Similiter jus civile *l.* 28, *de off. Præsid.* Estque prorsus irrita sententia lata ob acceptum pretium illicitum *l.* 7, *Cod. Quando prov. non est necess.* Et ideo peccant mortaliter Judices contravenientes his præceptis, Lugo *n.* 131; Dicast. *de rest. d.* 6, *n.* 75; Haun. *n.* 79. Et licet Judex sibi omnino persuadeat se non ideo corrumpendum, ac firmissime proponat non recedere a justitia, tamen tenet prohibitio : et mirum est, quid non possint occulta vi sua ejusmodi largitiones, nam saltem ex motivo gratitudinis, reddunt animum propensum danti, movent ad referendam gratiam, et voluntas in dantem propensa facit, ut intellectus magis se applicet, ac attendat ad rationes hujus partis, sicque paulatim totus animus ad hanc partem deflectit, et veluti invitus, aut non advertens trahitur ad partiale judicium; quod maxime verum est in illis Judicibus, qui non agnoscunt hoc occultum periculum perversionis. *Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones,* inquit Isaias c. 1, v. 23, quod ita explicat Innocentius III, Papa, de contemptu mundi l. 2, c. 3 : « Non ipsi præcedunt retri- » butiones, quia non judicant amore justitiæ, » sed retributiones præcedunt ipsos, quia » judicant amore pecuniæ, semper enim » sequuntur largitionem, vel promissionem, » vel spem. » Et *c.* 4, contra respicientes personam hominum ait : « Væ vobis qui corrupti prece » vel pretio non attenditis merita causarum, » sed merita personarum; non vitam, sed » munera, non justitiam, sed pecuniam, non » quod ratio dictet, sed quod voluntas affec- » tet, non quod lex sentiat, sed quod mens » cupiat, non inclinatis animum ad justitiam, » sed justitiam inclinatis ad animum; non ut » quod liceat, hoc libeat, sed ut liceat hoc, » quod libet. » Addit. *c.* 5 : « Sæpe justitiam » tantum differtis, per quod litigantibus plus » quam totum aufertis, quia major est sumptus expensæ, quam fructus sententiæ..... » pecuniam captatis, sed animam captivatis. »

§ 2. Si munera dentur, ut Judex majorem 1500
diligentiam adhibeat, quam teneatur, vel ut afficiatur magis ad celerius expediendum intra justitiæ limites negotium in favorem dantis, vel si dentur ob alium extraordinarium laborem, spectato jure naturæ possent acceptari, uti recte Lugo *n.* 124, et Dic. *n.* 71; attamen adhuc lege positiva prohibetur ob mala, et damna communiter adjuncta; Moya, *T.* 1, *tr.* 6, *d.* 4, *q.* 3, *n.* 8, et alii contra Verric. et Dianam *p.* 3, *t.* 5, *R.* 45; qui falso citat pro se Mol. et Less. non enim excusant a peccato, sed tantum ab obligatione restituendi, de qua dicitur *n.* 1502. Idem Verric. excusat, si Judex recipiat non ratione officii, et ut Judex, sed ex amicitia; et videntur consentire Sanch. Haun. Lugo. *n.* 132; dicentes licere acceptare, si non dentur, ut Judici, sed alio titulo : nihilominus hi intelligunt, spectato jure naturæ, nam jus positivum potuit etiam prohibere ob periculum fraudulentorum prætextuum, ac pervertendæ justitiæ. Etiam excusat Verric. si offerens sit persona digna, et merito conqueretur tanquam de injuria, si donum recusetur : sed id non facile erit, si quis sincere se excuset. Quod si plures sint, quorum causæ æque cito expediri debeant, ita ut in Judicis arbitrio sit, quam prius expediat, si ex pacto pro munere expediat prius hanc quam illam; Laym. *l.* 3, *t.* 4, *c.* 4, *n.* 9, merito dicit rem istam periculo non vacare, attamen spectato jure naturæ non audet damnare, quia per hoc non facit aliis injuriam in gratiam autem remuneratoris suscipit novam obligationem prius expediendi ejus causam, quæ obligatio est utilis remuneranti, et videtur pretio æstimabilis, nihilominus etiam hoc videtur esse jure positivo illicitum secundum antedicta. Quamvis fatendum sit quoad illa omnia attendi posse ad prudentium, et proborum hominum usum, qui leges illas potuit interpretare : hoc certum est, quod etiam jure naturæ sit illicitum ob munus acceptum postponere cum damno causas eorum, qui diutius expectarunt, et citius expediri deberent; Lugo *num.* 125; Haun *n.* 58.

§ 3. Notat recte Molin. *de just. T.* 1, *tr.* 2, 1501
act. 2, *d.* 88, etiam præscindendo a lege positiva prohibente, sæpe per acceptionem munerum peccari, vel ratione scandali, quia ipsimet dantes credunt Judices inflecti, alioquin

non darent, vel ratione periculi pervertendæ Justitiæ, secundum dicta *n.* 1499, vel saltem quia ex parte dantis deest voluntarium, quantum requiritur ad transferendum dominium : plerumque enim dant, quia timent, ne Judex alioquin plus faveat parti adversæ, aut moras trahat, quod maxime valet, si munera dentur lite pendente, eo quod litigantes sibi persuadeant Judices, et Officiales aliter non præstituros, quod ex justitia debent; Sanch. *in Cons. l.* 3 *d.* 2, *n.* 24; Sot. aliique communiter apud Moyam *n.* 3.

1502 § 4. Probabile est, illa, quæ a judice accipiuntur ex donationibus jure naturæ validis, sed jure positivo illicitis, non esse in foro conscientiæ obnoxia restitutioni ante sententiam condemnatoriam, ita absolute docent Mol. Less. Vasq. Vill. Fag. Lug. *n.* 134; Dic. *n.* 28; Diana apud Moyam *a n.* 5; Haun. *n.* 60, contra Med. Silv. et alios. Ratio est, quia leges accipientem non reddunt inhabilem ad acquirendum dominium, imo licet forte lex habeat, quod teneantur ante sententiam restituere, tamen Lugo *n.* 135, et Haun. supra putant non obligare ante sententiam declaratoriam delicti. Similiter quamvis Sanch. *dub.* 1, *n.* 5, dicat, Secretarios Judicum ex juramento teneri etiam ante sententiam restituere quadruplum illius, quod acceperint, hoc tamen negant Moya *n.* 14, et alii dicentes prærequiri sententiam saltem declaratoriam delicti. Certum est autem, quæ ad redimendam vexam, aut sententiam injustam, aut aliter involuntarie data sunt, restituenda esse ante omnem sententiam, quia invitis dominis sunt accepta, ideoque non est translatum dominium; et idem est, si accipientes per legem alicubi expresse reddantur inhabiles ad acquirendum dominium, ut notant omnes cum Sanchez. Et hoc fieri videtur per *c. Statutum, de Rescriptis in* 6, § *Si quid*, ubi dicitur, si Judex a Sede Apostolica delegatus aliquid recipiat, teneri restituere, non obstante remissione ejus, qui dedit. Denique notant Mol. et Dicast. *n.* 84, bene fieri, si Confessarii obligent Judices, et alios similes munera acceptantes, ut pro pœnitentia largiantur pauperibus, ut carentes commodo, in posterum caveant transgressionem legum id prohibentium.

1503 § 5. Laym. supra ait, si Judex, Tabellio, Advocatus, etc. a Rep. constituti sint absque stipendio sufficiente, quamvis ex justitia obligentur ad præstandam operam, tamen non obligari præstare gratis, sed posse mercedem exigere; hinc Lugo *n.* 125 et Haun. *n.* 58, excusant, si acceptent aliquid in supplementum salarii, et hoc sit consetudine approbatum; sed notant recte Mol. et Dic. *n.* 67, idem non facile permittendum, quia aliunde alia habent, quæ defectum supplent, et essent plures alii, qui taxato stipendio contenti id facerent : neque æquitas stipendii æstimari debet ex indigentia familiæ alendæ, sed ex opere, quod præstatur, et arbitrio prudentium; Mol. Dic. *n.* 66.

§ 6. Longe gravius adhuc prohibentur omnia 1504
munera danda in Curia Apostolica pro justitia vel gratia obtinenda, uti dictum est *l.* 3, *p.* 1, *num.* 170, potestque videri etiam Haun. *a numer.* 66.

§ 7. Leviora munuscula, in quibus corrup- 1505
tionis periculum non est, et quæ ex urbanitate offeruntur, nec nisi inurbane recusari possunt, licite acceptantur, quia cessat ratio prohibitionis; Lugo *n.* 132; Haun. *n.* 62. Hinc *c. Statutum de Rescript. in* 6, *et l.* 18, *ff. de off. Pres.* permittitur esculentum, vel poculentum, quod intra dies proximos consumi potest.

DUBIUM III.

Quod sit officium Advocati?

« Suppono secundum omnes, in Advocato 1506
quatuor requiri, scilicet scientiam convenientem, justitiam, causæ fidelitatem, et pretium justum : quod si taxatum est, non licet ultra hoc accipere : ubi non est taxatum, sufficiet justum naturale, ut apud Bon.

» Resp. I. Non potest sub gravi peccato suscipere causam, quam scit esse injustam. Ex causis autem civilibus, in utramque partrem probabilibus et dubiis, potest utramvis, etiam minus probabilem tueri, dummodo cliens de minore probabilitate moneatur; Vasq. Salas, Lugo, Dian. *p.* 2, *tr.* 13, *R.* 4; quia utraque pars habet jus proferendi suas rationes in judicio : ergo etiam Advocatus patrocinandi. Neque semper est verius, quod videtur probabilius, et forte aliud erit judicium judicis; Bonac. *de pec. d.* 2, *q.* 4, *p.* 9, *tom.* 2, *in præc. d.* 10, *q.* 3, *par.* 4, *v. supra l.* 1, *tr.* 1, *c.* 2, *dub.* 2.

» Dixi, *Civilibus* : quia in causa criminali dubia, non licet tueri partes actoris, qui in tali casu graviter peccat contra reum : ergo etiam Advocatus; Filliuc *tr.* 40, *c.* 1. Neque quando actor contra possessores agens scit se

nihil posse evincere, sed rem mansuram semper dubiam, quia tunc injuste vexatur possessor, pro quo tandem judex debebit judicare, ut V. Salas *in t.* 2, *d.* 1, *s. ult. n.* 108; V. Lugo *d.* 41, *n.* 7.

» Resp. II. In causa criminali, potest reum etiam sontem defendere, ut mortem aliamve pœnam evadat, quia reus non tenetur ad pœnam, nisi convictus : ergo potest per se, vel alium eam avertere, donec convincatur; Bon. *num.* 7.

» Resp. III. Advocatus tenetur pauperibus in extrema, vel gravi necessitate, gratis patrocinari, sine notabili tamen suo incommodo. Ratio est, lex caritatis ; Navar. Cajet. Less. Fill. Bonac. *l. c. Unde resolves :*

» I. Advocatus, qui sciens patrocinatur causæ injustæ, tenetur ad compensationem omnium damnorum inde consequentium. Unde parti contrariæ restituere debet ex peccato commissionis; quia fuit illi causa positiva damni (similiterque si causam dubiam tueatur, eamque obtineat fraude, quia intercedit injustitia, ratione partis adversæ) Clienti vero suo, tenetur restituere ex peccato omissionis, quia ex officio tenebatur monere causæ injustitiam. Quod addo, quia si clienti constabat causæ injustitia, non tenetur illi restituere; Bon. *p.* 4; Less. *l.* 2, *c.* 31, *d.* 7; Fill. Laym. Tan. *q.* 4, *dub.* 6, *n.* 127.

» II. Similiter peccare, et ad restitutionem teneri, quando defendit articulum justum causæ injustæ, ut sic adversarium vexet, impediat, differat, aut pervertat, docet Trull. *l.* 8, *c.* 5, *d.* 3, ex Caj. Sair, etc. quia censetur defendere causam injustam.

» III. Quando causa nihil fere habet probabilitatis, ita ut vix moraliter sit spes obtinendi, eo quod apud judices semper rejiciatur, regulariter non licet suscipere, tum quia facit, ut cliens sine fructu tempus, et pecuniam perdat; tum quia talis communiter non habetur probabilis ; Lugo *n.* 41. Quando autem cliens habet bonum jus in causa possessionis, non tamen in proprietate, an liceat Advocato eum defendere in causa possessoria (dum de proprietate non agitur) quidam affirmant, negant alii. V. Fagund. *in p.* 8, *c.* 47, *n.* 13, *t.* 1, *t.* 2, *d.* 81; Lugo *n.* 10.

» IV. Advocatus, antequam patrocinium causæ suscipiat, tenetur examinare ejus æquitatem, et probabilitatem, eamque clienti indicare sincere : si enim falsa promissione, vel inani spe victoriæ, sumptibus involvat, tenetur ad restitutionem ; Bon. *De pec. d.* 2, *q.* 4, *p.* 9, uti, et si qualitatem, ac statum causæ, seu periculum ejus perdendæ indicare neglexerit, et cliens eo cognito litigaturus non fuisset. Quod si dubium sit, an eo casu litem prosecuturus fuisset, neque id ulla diligentia cognosci possit, non teneri Advocatum ad damna resarcienda, docet Barb. *d.* 4, *c.* 29, quod melior sit conditio possidentis, dum damno illato non constat.

» V. Si clientis causam minus probabilem dicat esse omnino justam, tenetur de damno, si cliens cognito causæ dubio non fuisset litigaturus ; Bon. *l. c.*

» VI. Si in progressu causæ iniquitatem videat, tenetur mox monere clientem, et suadere, ut desistat, alias ad restitutionem damnorum obligabitur, quia cum stipendio sit conductus, tenetur ex justitia monere ; Tann. *l. c.* Neque potest vel ipse, vel Judex suadere compositionem cum damno partis, quia compositio non habet locum, nisi quando res est dubia. Si vero inducat ad transactionem sine damno, deceptione, vi, et metu, non tenetur ; quia nulli facit injuriam ; Valent. Azor. Less. Laym. Bon. *l. c.*

» VII. Non potest absolvi, qui paratus est quasvis causas defendendas suscipere. Sayr. *l.* 12, *c.* 23, *n.* 18.

» VIII. Non licet cum cliente convenire de pretio post inchoatam litem, sed vel ante cœptam, vel post finitam, ex *c. Infames* 3, *q.* 7, quia postquam sua instrumenta ostendit, cogetur quolibet pretio stare, ne prodatur. Nec licet pacisci de parte aliquota, verbi gratia, dimidia, tertia, vel quarta litis pro pretio, si victoria obtigerit; quia id graviter prohibetur, *L. Sumptus ff. de pactis L. Item c. de proc. c. Arcentur* 3, *q.* 7, *L. Si qui Cod. de post.* Ratio est, ne præbeatur occasio per fas et nefas, procurandi victoriam. Hoc tamen casu non obligatur ad restitutionem, si justum pretium non excedat, et dolus, ac fraus absit; V. Sylv. V. Advocatus. Nav. *c.* 15; Fill. Laym. Bonac. Sanch. 6. Consil. *c.* 7, *d.* 3, *n.* 3, *et* 7, Lugo, *l. c.*

» IX. Peccat Advocatus : 1. Si cum non sit idoneus, officium Advocati exerceat, et patrocinetur, L. Memini, *ff. De* Advoc. S. Th. 2, 2, *q.* 71. Estque peccatum ex genere suo mortale. 2. Si defendat causam injustam secundum dicta R. 1. 3. Si ob nimias dilationes, illicitas subordinationes testium, etc., notabiliter officiat parti adversæ, habenti alias justam causam, etc. V. Nav. *c.* 25 ; Fill. *t.* 40, *c.* 10. 5. Si utrique parti patrocinetur; quia

repugnat, ut utramque partem æque defendat : Sylv. Sanch. *d.* 4. In diversis tamen causis, secluso scandalo, non repugnat. 5. S in eadem causa, in qua est Judex, vel Assessor, agat Advocatum, quia duo officia contraria in eamdem causam exercere non licet, Sylv. V. Advoc. *q.* 2. 6. Si (tametsi defendat causam justam) producat scripturas, vel testes falsos, aut instrumenta : non tamen peccat, si in causa manifeste justa adversarium decipiat, dummodo nulla utatur falsitate, v. g. allegando falsa, etc. S. Thom. 2, 2, *q.* 71, *a* 3; Sylv. Sanch. *d.* 8; Trull. *l. c.* 7. Si adducat leges falsas, vel abrogatas, vel doctrinam reprobatam, vel leges bonas in falsos sensus sciens prudens detorqueat. 8. Si in gravamen alterius partis quærat dilationes ad rem non facientes, v. Fill. Trull. *l. c.* 9. Si accipiat mercedem injustam. Quando autem a lege pretium nullum taxatum est, censetur illud justum, quod habetur tale judicio prudentium attenta qualitate negotii, dignitate, scientia, peritia Advocati, et labore, quem impendit, ac demum consuetudine approbata. V. Trull. *l. c. d.* 5. 10. Si contractum usurarium vel aliter iniquum suadeat, aut probet. 11. Si leges, statuta, et consuetudines patriæ ignoret, (unde si grave damnum clienti obveniat, tenetur compensare) vel intelligere non studeat.

» X. Peccat Advocatus contra justitiam, si rationes, et fundamenta clientis, quem juste defendit, vel secreta causæ detegat adversario, ut ex aliis probat Fag. *in p.* 8, *c.* 47, *n.* 13; v. etiam Lugo *n.* 6, teneturque ad restitutionem, si eam ob causam cliens causam perdidit, victurus alias, quia fecit contra officium; nec adhibuit diligentiam ad causam obtinendam in favorem clientis; Azor. Fill. *etc. ll. cc.* Limitant tamen aliqui, nisi periculum sit, ne pars adversa grave damnum inique patiatur; quia, aiunt, quilibet potest sine suo damno grave damnum alterius prohibere; V. Less. *l.* 2, *d.* 31; Az. Reg. Fill. Laym. *l.* 1, *t.* 1, *c.* 5, *n.* 18. Verum hanc limitationem cum S. Th. alii non admittunt, nisi forte reus capite plectendus esset, et accusator injuste procederet, tunc enim, aiunt, Advocatus accusatoris debet falsitatem prodere; si tamen spes esset profuturum, accusatore prius monito, ut desistat, V. Lugo *l. c.*

» XI. Avocatus si causarum expeditiones, cum præjudicio clientum, differat, posponat, vel plures acceptet quam expedire possit, peccat, ac tenetur ad restitutionem; uti et omnium damnorum, quæ per ejus imperitiam, malitiam, vel negligentiam, cliens, aut actor incurrit; non tamen tenetur in omnibus causis adhibere eamdem diligentiam, sed majorem vel minorem, pro causæ qualitate. V. Fill. Bon. *t.* 2, *in præc.* 8, *d.* 10, *q.* 3; Less. *l.* 2, *c.* 39, *d.* 9; Laym. *l.* 1, *t.* 1, *c.* 5.

ADDENDA.

Quæst. 270. — *Quid circa Advocatum sit præterea notandum*? Resp. seqq. 1507

§ 1. Posse Advocatum patrocinari causæ minus probabili, præter citatos a Busemb. tenent Na. Az. Sanch. Less. Præpos. Laym. Castr. Mendo *d.* 17, *a n.* 219; Ills. *t.* 1, *d.* 1, *n.* 85; Leur, *t.* 2, *t.* 1, *d.* 4, *n.* 373. E contra non posse dicunt Silv. Val. Ar. *t.* 3, *d.* 24, *s.* 5, *n.* 27; Eliz. *l.* 7, *q.* 6, § 3; Burg. *cent.* 3, *cas.* 65, saltem si certus sit oppositum esse probabilius, et credat se evicturum, quia directe intenderet, ut Judex decideret hoc, quod est minus probabile, item ut suus Principalis causam obtineret cum minore jure, quæ sunt illicita. Prior sententia est communior, et videtur esse tuta, quia tantum proponit argumenta partis, et cetera relinquit Judici, qui forte prudentius ex aliis etiam motivis censebit hanc partem esse probabiliorem.

§ 2. De Advocatis dicit Eliz. *l.* 6, *q.* 21, 1508
« Quorum certe, si quod aliud in Rep.... peri-
» culis laqueisque plenum munus arbitror....
» plerique ipsorum utrivis partium adesse pa-
» rati, aliud vix agunt, quam jura confun-
» dere, et quod nemo habeat, quod suum est,
» aut sero habeat, et habet quasi emptum, ac
» post tribulationes plurimas. » *Canus l.* 10, de locis c. 9, *ait* : « Cum lites inundatione sua orbis
« Christiani fines pervaserint, miscuerint, con-
» fuderint, necesse est eos honore summo
» affici, qui jurgiorum componendorum dicun-
» tur esse periti; componant necne, ipsi vide-
» rint, hoc nos certe videmus, minus ibi esse
» licitum ubi minus est hujus generis litera-
» torum. » *Daniel Eremita* de vita aul. et civil. l. 1, c. 13, *ait* : « Nec ferenda fori illa tabes,
» et advocatorum pestis, quæ fortunas civium
» arrodit, et hoc agit, ut mali plus a medi-
» cina, quam a morbo sit. » *Plinius* l. 2, Epist. 3, *fatetur* : « Nos qui in foro litibus con-
» terimus ætatem, multum malitiæ, quamvis
» nolimus, addiscimus. » *Videri potest etiam S. August.* epist. 54, *ubi sub finem Advocatus alloquens ait:* « Redde quod accepisti, quando

« contra veritatem stetisti, iniquitati adfuisti, « Judicem fefellisti, justam causam oppressisti, de falsitate vicisti. » *Hæc de malis Advocatis dicta sunt.*

DUBIUM IV.

Quæ sit obligatio Referentis, Secretarii, Notarii, et Procuratoris ?

1508 « Resp. Tenentur ii omnes juste fideliterque exercere suum officium, sive ex debito muneris tantum, sive etiam ex juramento. Item tenentur scire ea, quæ ad suum officium spectant, debitamque diligentiam adhibere, præstando omnia necessaria, terminos justos petendo, et appellando, cum fuerit necessarium. Bon. Escob. *et commun. Unde resolvuntur sequentes Casus :*

« I. Peccant si odio vel amore, spe vel timore, abutantur officiis suis ; si secreta servanda non servent, si partibus, vel earum sollicitatoribus aliisque tradant processus, vel scripturas originales, quas non debent ; si accipiant stipendium majus justo, vel ultra pretium taxatum, si lites iniquas suadeant, etc.

« II. Referens peccat : 1. Si defectu studii, vel per incuriam male refert, vel aliquid substantiale prætermittat. 2. Si sit partialis, coneturque unius partis justitiam magis quam alterius explicare. 3. Si sententiam alterutri parti manifestet, priusquam evulgetur, unde possint gravia incommoda sequi, v. g. Judex recusari, etc. V. *Escob.*

« III. Secretarius peccat : 1. Si juramentum violet. 2. Si, arcanum prodat. 3. Si sententiam nondum publicatam manifestet. 4. Si processus, aut senten tiam non custodiat, vel partibus, sine præscripto Judicis, ostendat. 5. Si testimonia non fideliter transcribat, sive exaggerando, vel imminuendo, sive immutando, aut invertendo. *Escob.*

« IV. Tabellio, sive Notarius publicus peccat : 1. Si sine sufficienti peritia (v. g. clausulas communes, etc. ignorans) suscipiat officium. 2. Si juramentum violet. 3. Si in depositione testium aliquid addat, vel detrahat, non levis momenti. 4. Si ministro transcriptori (cum erroris periculo) examen committat. 5. Si protocolla, et acta negligenter custodiat, cum damno partium. 6. Si differat causarum expeditionem, ut pecuniam extorqueat. 7. Si testamentum scribat hominis rationis usu destituti. 8. Si testes falsos admittat. 9. Si solemnitates necessarias, ex ignorantia culpabili, vel malitia prætermittat. 10. Si Testimonium aliquod necessarium, unius rogatu, et alterius damno non exhibeat : si conficiat instrumentum usurarium, vel falsum præsertim in damnum tertii ; si faciat, ut processus, et causæ veniant ad alios Judices vel Referentes, etc. quam ordo illius tribunalis postulat, quia multum interest habere hunc, vel illum Judicem ; Escob. V. Laym. *t.* 3, *t.* 6, *c.* 2 ; Bon. *in præc. disp. ult. p. ult.* 11. Si secretum violet, v. g. aperiendo parti adversæ dicta testium ante eorum publicationem ; quod esse mortale contra justitiam, docet Trull. *d.* 8, *c.* 7, *n.* 3, ex Nav. *c.* 25, *n.* 52. 12. Si parti petenti instrumenta occultet, præsertim quæ continent legata ; Nav, *l. c. n.* 53 ; Silv. *v. Tabellio.* Trull. *l. c.* 13. Si acta occultet, vel parti petenti transumptum processus neget. 14. Peccat graviter, si amisso instrumento antiquo publico vel testamento, aliud simile confingat.

« V. Procurator peccat : 1. Si litem procuret injustam. 2. Si plures causas suscipiat, quam possit expedire. 3. Si plus mercedis accipiat, quam justum. 4. Si suadeat reo, vel parti, ut injuste veritatem neget. 5. Si sua incuria, negligentia, aliave culpa causa sit, ut lis perdatur. 6. Si nomine partis juret, sine particulari ejus informatione, cum periculo pejerandi. 7. Si culpabiliter tribunali non adsit, futuri incommodi metu, etc. Esc. Laym. *l. c.* Bon. *q.* 3, *p.* 4. 8. Si partes adducat ad concordiam iniquam. 9. Si differat causam, vel pervertat Judicem, vel petat terminos impertinentes, aut dilationes superfluas. 10. Si falsos testes inducat. V. Silv. *l.* 12, *c.* 14 ; Fill. *t.* 40, *n.* 294 ; Trull. *c.* 6, *d.* 1.

DUBIUM V.

Quid sit Officium Accusatoris ?

« Resp. Ut in accusatione servetur justitia, 1509
cavenda sunt tria : Primum est calumnia, id est, impositio falsi criminis, vel ejus, quod sufficienter probari nequit. Et hæc inducit obligationem restituendi, et subeundi, vel pœnam talionis, vel aliam arbitrio Judicis. Secundum est, prævaricatio id est, collusio cum reo, et simulata tantum accusatio ; quæ in criminalibus, si reipub. damnum sequantur, obligationem restitutionis inducit. Tertium est, tergiversatio accusationis inchoatæ, absque justa causa. Quod addo, quia cum causa, v. g. ob imperium principis, vel Judicis, quod in-

tersit Reip. talem personam non puniri, vel infamari; vel quod in accusatione defectus substantialis sit commissus, potest desistere, imo tenetur, si in progressu causæ cognoscat se errasse, si incipiat dubitare de crimine, si videat se non posse probare, Fill. *t.* 40, *n.* 705.

« *Quæres.* An et quis teneatur alterum accusare ?

« Resp. 1. Privatum raro ad id teneri, tum ex praxi timoratorum, tum quia alias tribunalia essent plena accusationibus cumperturbatione Reip.

« Dixi I. *Privatum* : quia si quis a Repub. stipendium ob hoc accipiat, v. g. fiscalis, etc. tenetur ex justitia, et consequenter ad damna, ex omissione accusationis secuta ; Fill. Bon. *in* 8 *præc. d.* 10, *q.* 3, *p.* 1.

« Dixi II. *Raro*, quia si ita exigat bonum publicum, v. g. si proditio imminens, vel grave damnum innocentis aliter averti non possit, et crimen facile probari possit, tenetur etiam privatus accusare, vel saltem denuntiare : id tamen ex caritate tantum, quæ restitutionem non importat : Fill. Bon. *l. c.*

« Resp. II. Accusare prohibentur : 1. Excommunicati, proditores, infames; idque in pœnam criminis. 2. Filii, servi, suos parentes, vel dominos, ob reverentiam. 3. Clerici, in causa sanguinis, ob indecentiam; Less. *l.* 2, *c.* 30, *d.* 6 ; Bon. num. 10; Sanch. *Consil l.* 6, *c.* 1, *d.* 30.

« Resp. III. Non teneris, imo nec debes, etiam posito Superioris præcepto, denuntiare crimen. 1. Si delinquens emendatus est, sine periculo recidendi, et parti læsæ satisfactum, nec periculum imminet aliis; nec crimen est notorium : quia sine causa proximi infamia sequeretur, *v. supra l.* 2, *t.* 3, *c.* 2. *d.* 4. 2. Si crimen nosti sub secreto naturali, tanquam consultor, Advocatus, etc. Nisi tamen is, qui secretum commisit, innocentem, vel Remp. injuste vexaret, nec vellet desistere ; Lugo *d.* 14, *n.* 142. 3. Si inde immineat grave periculum honoris, vitæ, et rerum tuarum. 4. Si etiam probare cogereris, nec posses. V. Lug. *d.* 38, *s.* 2.

ADDENDA.

1510 *Quæst.* 271. — *Quid circa accusatorem sit præterea notandum ?* Resp. seqq. § 1. Accusatio est scripta delatio rei de crimine ad vindictam publicam, ad Judicicem facta. Differt a simplici denuntiatione, quod hæc fieri possit solis verbis, et denuntians non teneatur probare crimen; Dic. *de just. l.* 2, *t.* 1, *d.* 7, *a n.* 2. De obligatione, et potestate denuntiandi diximus *l.* 2. *a n.* 215; an autem licitum sit denuntiare crimen emendatum, etiam diximus *l.* 3, *p.* 2, *num.* 1199.

§ 2. Accusatorem non posse desistere a justa 1511
accusatione incepta docent aliqui apud Sanch. *in Cons. l.* 6, *c.* 4, quia id cederet in damnum Reip. cujus est punire crimina, quæ probari possunt : contradicunt tamen Sanch. et alii, docentque etiam accepto pretio desistentem non peccare nisi aliud exigat officium ipsius, vel ratio boni publici, qui uti non obligabitur accusare, ita nec jam tenetur accusationem prosequi.

§ 3. *Gomez* negat accusatorem cogi posse, 1512
ut exprimat diem, et horam delicti, si reus id exprimi velit, quia sic facile eluderet accusationem subornando testes asserentes eum alibi tum fuisse : sed communis sententia cum Less. *l.* 2, *c.* 30, *n.* 7, dicit ad hoc cogi posse, quia alias reo intercluderetur defensio, qui aliter probare non possit se non fecisse, quam ostendendo se eo tempore nequidem in eo loco fuisse. Quod si accusatur sponte edixerit diem, et horam, et non possit probare crimen eo tempore commissnm esse, communis fere sententia est tum non posse sequi condemnationem, quia id probatum non est, quod est positum pro causa condemnationis; sed hæc sententia, uti cum aliis testatur Less. *n.* 6, non servatur in praxi, nec est consentanea juri et rationi, nam reus non punitur ob tempus delicti, sed ob delictum : ergo si hoc aliunde probatum sit, satis est, licet non probetur tempus.

§ 4. Accusator, si in probatione deficiat, tene- 1513
tur pœna talionis; C. *Calumniatur*, 2, *q.* 3. Et efficitur infamis, *Cap. Quæ autem pœna ibid.* Et privatur communione, *Capit. Si quis Episcopum, Cap. Euphemium, ibid.* Vide *S. Th.* 2, 2, *q.* 68, *art.* 4, et Fagn. 1, *l.* 5, *Decret. ad C. Falsidicus, De crimine falsi.*

An accusator teneatur permittere fraternam correptionem, vide Dic. *a n.* 6. An Judex procedere possit ex delatione facta per libellum seu schedulam occultam, vide eumdem Dic. *a n.* 43.

DUBIUM VI.

De Testibus.

« Suppono, ad legitimam, et plenam, in ju- 1514

dicio probationem, requiri duos testes eosque debere : 1. Externo sensu percepisse, id de quo testantur. 2. De eodem facto et crimine, cum iisdem circumstantiis, deponere; alioquin erunt testes tantum singulares, ut vocant, qui non faciunt plenam probationem. 3. Esse omni exceptione majores, in quibus scilicet nulla desideretur conditio, quominus testari possint, juxta versum vulgarem :

» *Conditio, sexus, ætas, discretio, fama,*

» *Et fortuna, fides, in testibus illa requires.*

» Hinc a testando rejiciuntur: 1. Servi. 2. Mulieres. 3. Minores 20 annis in criminalibus; in civilibus autem impuberes. 4. Inimici. 5. Sanguine juncti, et domestici : exceptis quibusdum casibus, apud Less. *l.* 24, *c.* 3, *n.* 38. 6. Infames. 7. Perjuri. 8. Socii criminis. 9. Personæ inopes, et viles. 10. Deliri, et semifatui : ex quibus tamen ii, qui solo jure positivo ad testandum sunt inhabiles, possunt admitti in criminibus exceptis. Quo supposito,

» *Quæritur*, I. An, et quando teneatur quis testari? II. Ad quid teneatur qui non vult testari, aut qui falsa est testatus?

» Resp. I. non tenetur quis testari, nisi vel ex caritate, cum ita necessarium est ad avertendum grande malum proximi, aut Reip. vel ex præcepto, cum Judex, seu Superior habens potestatem, ita legitime præcipit. In quo ultimo casu, si fugias, aut occultes te, antequam ad testandum citeris, non peccabis contra justitiam; ideoque nec teneberis restituere, ut contra multos docent Valent. et Less. Ratio est, quia tibi necdum est præceptum, si quod autem jus nascatur parti ex tuo testimonio, id ex præcepto oritur. Imo etsi sit communis sententia, ad restitutionem teneri eum, qui a Judice citatus fugit, vel testimonium fraude declinavit, cum sit efficax, et moralis causa, ut Judex sententiam ferat in alterius damnum, non tamen est improbabile, quod docent Mol. et Less. non teneri. Ratio est, quia citatio intimata non inducit obligationem justitiæ, sed tantum obedientiæ : proindeque non comparens contumax tantum est, et inobediens, non autem injustus. Less. *n.* 17, *et seqq.* V. Bonac. Laym. *ll. cc.*

» Resp. II. Etiam in legitime, et juridice interrogatus, non teneris testari sequentibus casibus : 1. Si scias rem ex Confessione. 2. Si accepisti sub secreto naturali, ut Consiliarius, Advocatus, Medicus, etc. modo tamen non sit necessarium ad magnum Reipub. vel proximi malum avertendum : tunc enim licet tale secretum detegere, etiamsi jurasses te nulli dicturum, quia tale juramentum non obligat, cum jure naturæ tenearis ad contrarium. Vid. Laym. *l.* 3, *t.* 6, *c.* 4, *n.* 9. 3. Si ex testimonio tibi, vel tuis immineat notabile damnum, nisi tamen damnum publicum, vel privatum alienum prævaleat, ut notat Lugo *d.* 39, *n.* 10. Unde communiter non teneris testari contra consanguineum. 4. Si a viris non sat fide dignis, accepisti : tunc enim potes te habere, ac si nihil scires. 5. Si factum intellexisti per injuriam, v. g. aperiendo litteras, cogendo alium ad revelationem; Laym, *n.* 5; Mol. *d.* 5, *n.* 5. 6. Si alter probabiliter in facto non peccaverit, vel propter ignorantiam, vel quia rem aliquam accepit in occultam compensationem debiti, ex quo tanquam de fure inquiratur. Ratio est, quia mens Judicis est inquirere de delicto. V. Azor. 3, *p. l.* 13, *c.* 27; Fill. Bon, *d.* 10, *q.* 3, *p.* 3; Laym. *l. c.*

» Resp. III. Qui sciens, falsum testatus est, per quod alteri fuit efficax causa damni, tenetur ad impeditionem, vel reparationem omnium damnorum, quæ causantur : item tenetur revocare cum pari suo damno, et periculo etiam vitæ, si reus de ea periclitetur, et putetur revocando aliquid effecturus. Ita *communiter*. Ratio est, quia in damno æquali potius habenda est ratio innocentis. V. *dub. seq.*

» Dixi I. *Sciens*, quia si ex ignorantia, inadvertentia, oblivione inculpabili, falsum est testatus, etsi teneatur impedire, si possit, non tamen ad restitutionem, etiamsi reus damnetur. Ratio est, qui neque tenetur ex re accepta, neque ex delicto.

» Dixi II. *Causa efficax*, quia si a parte rei falsum illud testimonium nihil effecisset, v. g. quia per falsa testimonia aliorum, jam tota causa damni erat data, ita ut Judex ex hoc testimonio nihil fuerit motus, ad nihil tenebitur, Less. *d.* 7 *et alii.*

» Testis peccat : 1. Si affirmet, quod ignoret. 2. Si veritatem, quam debebat celare aperiat. 3. Si se occultet, ne rogetur, casu quo tenetur testari. 4. Si judici injuste interroganti non obediat. 5. Si pretium pro dicenda veritate accipiat.

ADDENDA.

Quæst. 272. — *Quid circa testes sit addendum?* 1515
Resp. Notari possunt aliqua, quæ Gob. *in*

Quint. t. 5, *c.* 42, late prosequitur, et probat ex legibus, Auctoribus et ratione : 1. Si alia probatio desit ad eruendam veritatem, servus sive mancipium testari poterit. 2. Mulier potest esse testis, si res ex se non possit, nisi per mulieres cognosci ; imo jus civile admittit mulierem pro teste, etiam in causa criminali ; maxime autem pro testamento. 3. Qui jam factus est pubes, potest testari de eis, quæ vidit in ætate pupillari. 4. Furiosus, et amens habentes lucida intervalla possunt testari de illis, quæ in his gesta sunt : qui tamen fuit ebrius, non potest testari ; quia fuit velut amens ; imo ebriosus rejici potest secundum aliquos, quos vide apud Gob. *c.* 25, *n.* 14. 5. Infames jure, qui ob crimen declarati sunt tales, repelluntur, uti et infames facto, qui ob notitiam publici criminis apud prudentes viros amiserunt existimationem. 6. Admittitur pauper, si sit bonæ famæ, qui prudenter non timeatur habere venalem fidem. 7. Si hæreticus litiget contra hæreticum, potest hæreticus esse testis ; si contra Catholicum, potest esse testis tantum pro Catholico, non pro hæretico contra Catholicum : et ita statuitur in jure, etiam pro foro civili, licet non observetur in Germania, ubi sunt tolerati, et non censentur infames : non esset tamen dandus locus hæretico contra Catholicum Sacerdotem, vel Religiosum, præsertim, si hi accu-
1516 sentur criminaliter. 8. Idem nequit esse accusator, et testis, nisi in rebus levis momenti, aut si agatur de peccato impediendo, aut si tantum agatur de inquisitione formanda, non autem de pœna ; hinc putat *Less.* illos, qui furantur fructus ex hortis, vel ligna ex silvis, non esse puniendos ex solius custodis
1517 testimonio, si reus factum neget. 9. In causis civilis non arduis admittitur testimonium consanguinei pro consanguineo, vel affinis pro affine : admittitur etiam testimonium patris asserentis, vel negantis filium dixisse se ingredi Religionem cum animo profitendi ; item matris, saltem ad gignendam præsumptionem cum quæritur de ætate, vel cognatione filii ; item parentum, et cognatorum utriusque sexus, quando pro Matrimonio quæritur, an adsit impedimentum cognationis, vel affinitatis. 10. Probabilius est, Patrinum posse testari pro eo, quem e Baptismo levavit. 11. Frater rogatus a fratre, vel Judice testari potest in testamento fratris, non tamen pro se facto : et generatim in causis civilibus, ubi est par causa studii, et propensæ voluntatis, parentes, fratres, affines sunt idonei testes. 12. In causis non judicialibus, et præjudicantibus alteri, v. g. dum quæritur, an infans sit baptizatus, Ecclesia consecrata, et similia, sufficit ad plenam probationem testimonium unius viri, de de quo nulla suspicio sit perniciosi mendacii, alioquin vix sufficit unquam unus, uti probat Card. *in* 1 *crisi post finem*, *in addit. ad d.* 4, *a n.* 113. Vide dicta *n.* 1437.

13. Communiter adjici debet juramentum, 1518
ut valeat testimonium. Excipiuntur Papa aliæque personæ a juramento privilegiatæ, vel dispensatæ, aut si pars adversa remittat. 14. Clericus potest esse testis contra Clericum et laicum, testari tamen non debet contra hunc in causa criminali, ne, secuta inde morte, fiat irregularis : peccat etiam, si in foro sæculari testetur sine facultate Episcopi, sic enim se subjicit Judici sæculari : si tamen faciat, testatur valide. 15. Laicus nequit in causa criminali testari contra Clericum, nisi crimen sit tale, ut ex natura sua nequeat probari sufficienter per solos Clericos. 16. Religiosus potest esse testis in rebus spectantibus ad suum Monasterium ; item in testamento, quo aliquid legatur ipsius Monasterio, quamvis mediate cedat in commodum ipsius ; item in causa alterius sui confratris ; item valide testatur in testamentis sæcularium factis ad causas pure sæculares ; peccat tamen, si in his faciat sine facultate sui superioris, quia se subjicit Judici sæculari. 17. Religiosus in casu necessitatis potest esse testis, v. g. in occultissimo Matrimonio ; non potest autem, etiamsi jubeatur a superiore, testari in causa sanguinis ad condemnandum, bene tamen ad absolvendum, alioquin fit irregularis, si mors sequatur et ipse non sit prius protestatus se cogi. 18. Laicus sæcularis nequit testari contra Religiosum, nisi crimen hujus occultum aliter probari non possit, v. g. quia factum esset in silva, cubi-
1519 culo, noctu. 19. Quando negotium est tale, ut non soleat committi nisi inter domesticos, si alii deficiant, admittitur testimonium domestici ; item quando veritas potest melius per domesticos, quam alios comperiri ; item quando domesticus est persona valde honesta ; præterea testimonium domestici pro domestico contra domesticum valet, quia par causa, quæ est utrinque, tollit suspicionem affectionis : valet quoque testimonium domestici pro extraneo contra domesticum et ad illud cogi potest ; illi autem soli dicuntur domestici, qui cohabitant et aliquo modo subsunt potestati illius, a quo producuntur, ut dent testimonium. 20. Bald. et Menoch. apud Gob. *c.* 8, *n.* 61,

dicunt defendi posse testimonium illius, qui dicit se pro certo scire id, quod novit ex solis conjecturis et præsumptionibus a jure approbatis. Testis autem argumentans nihil probat, ut habet Alex. apud Gob. *in Exp. t.* 9, *n.* 4, 491, id est, testis debet testari de re ipsa sibi tota et non arguere, seu deducere ex hoc, vel illo signo, quod sit facta. Vide de illis omnibus etiam Dicast. *de Just. l.* 2, *t.* 1, *d.* 8. Denique notandum ex Mascard. *de probat. concl.* 1357, *n.* 3 et Farin. *de Testibus q.* 60, *n.* 29, testimonio illius, qui inde habent commodum, non esse ordinarie deferendum. Notat etiam Pignat. *t.* 6, *cons.* 56, depositiones testium scribendas esse idiomate, quo proferuntur.

DUBIUM VII.

De Reo.

ARTICULUS I.

An, et quando reus teneatur fateri veritatem.

1521 « Resp. I. Si non interrogatur legitime, non tenetur fateri suum crimen, sed potest Judicem eludere, vel ambiguis verbis, vel etiam negando, cum aliqua restrictione et bono sensu, ut mendacium absit. Ratio, quia tunc Judex non habet jus interrogandi, aut obligationem imponendi reo. Ita Less. et Laym. *l.* 3, *t.* 6, *c.* 5; Bon. *d.* 10, *q.* 3, *p.* 2. *Unde resolves:*

» I. Reus non tenetur fateri crimen suum: 1. Si Judex non sit legitimus. 2. Si a seipso litis processum inchoet, sine prævia accusatione, saltem virtuali. 3. Si non præcessit semiplena probatio, nec infamia, nec manifesta criminis indicia exstent. Ratio est, quia in his Judex non interrogat legitime; Azor. Less. Fill. Laym. Bon. *ll. cc.* Lugo *d.* 40, *n.* 1.

» II. Nec tenetur, si dubitet, an Judex legitime interroget, quia non tenetur parere cum gravi suo damno, nisi constet superiorem posse præcipere. Ita Less. Fill. Laym. *l. c.* Sanch. *l.* 6, *Consil. c.* 3, *d.* 31; Salas, Lugo, *etc.* contra Silv. Bon. *et alios.*

» III. Judex tenetur reo manifestare statum causæ et quæ sint indicia, quomodo probetur delictum, etc. ut reo constat, an legitime interrogetur: quia non tenebitur respondere alioquin et seipsum honore, aliisve bonis, quæ bona fide possidet, spoliare; Caj. Nav. *cap.* 25, *n.* 43; Lugo *n.* 1.

» IV. Si reum juridice quidem interroget Judex, sed non nisi ex falsa præsumptione delicti, v. g. an exierit ex tali domo stricto ense, potest reus (idem est de teste) licet sciat semiplene probatum esse, id negare, si exiit quidem, non tamen facto delicto, sed ob aliam causam: quia si Judex veritatem sciret, non posset interrogare. Ita cum S. Thom., *q.* 69, *art.* 1; Sot., Fagn., *p.* 8, *cap.* 34; Diana 3, *p. tr.* 5, *res.* 66; Lugo, *n.* 4.

» Resp. II. Etsi communior et verior sententia sit S. Th. 2, 2, *q.* 69, si reus legitime interrogetur a Judice, teneri in conscientia aperte veritatem dicere, probabile tamen est etiam, quod ex Silv. docent Sa et Less., non teneri, saltem sub mortali, in causis capitalibus et gravioribus, si spes sit evadendi et nullum grave damnum Reip. timeatur. Tann. *d.* 4, *q.* 4, *d.* 5; Lugo *n.* 15, ubi dicit, esse sententiam valde probabilem et in praxi tutam. Ratio est, quia lex humana communiter non obligat cum tanto periculo, v. g. mortis; tum quia inhumanum videtur, ut, qui convinci non potest, teneatur præbere arma contra se, quibus occidatur, aut gravem pœnam, v. g. perpetui carceris, subeat: tum quia non videtur tam heroicus actus præcipi posse. Bonac. *t.* 2, *in* 8, *præc. d.* 10, *q.* 3, *p.* 2, *n.* 17.

» Dixi I. *In capitalibus* quia aliud est de causis, in quibus, agitur de pœna Ecclesiastica, quæ est medicinalis.

» Dixi II. *Si spes sit evadendi:* quia absque ea cessat ratio celandi veritatem. *Unde resolves:*

» I. Non semper opus est (juxta dicta R. 2) ut Confessarius reum urgeat ad crimen fatendum. Lugo *n.* 20.

» II. Post sententiam latam reus non tenetur confiteri crimen, quod ante injuste negavit: quia finito judicio, finitur obligatio Rei, Laym. *l. c.* Imo probabile est, nec ante sententiam ad id teneri (etiamsi adhuc sit in potestate Judicis) donec iterum interrogetur. Lugo, *n.* 17.

» Resp. III. Si quis ad evitanda tormenta gravia, mentitus, falsum sibi crimen imposuit, per quod sit morte plectendus, non videtur mortale. Ita contra Nav. et alios docent Ang. Silv. Less. *lib.* 2, *cap.* 11, *d.* 7; Tann. *dud.* 5. Ratio est, quia non est mentitus perniciose, cum non teneatur tantis tormentis vitam conservare. V. Lugo *l. c. Unde resolves*:

» I. Talis non tenetur postea crimen revocare, quamvis antea perjurio confirmasset si prudenter metuit, ne ad tormenta revocetur; quia etsi pejeratione graviter peccarit, hoc jam transiit; et non retractando nemini facit injuriam, ideoque sufficit coram Deo pœnitere. V. Less. Tann. *l. c. et q.* 5, *d.* 4.

» II. Si ex illa falsi criminis confessione grave damnum aliis sequeretur, v. g. bonum Reip. aut fama Religionis, vel familiæ notabiliter læderetur, aut aliqui ideo in hæresim lapsuri essent, quævis potius tormenta præferenda essent. Tann. *l. c.*

» III. Si reus tormentis coactus denuntiavit alium innocentem, tenetur sub mortali, ante suam condemnationem et si tum non facit, etiam post sententiam damnationis, revocare; ad quod etiam a Confessario est obligandus. Ita ex communi Tol. *l.* 5, *c.* 6, *n.* 7; Less. *c. ult. d.* 15; Tann. *d.* 4, *q.* 5, *d.* 4, *n.* 103; ubi subjungit: 1. Si quis tamen sequatur, ipsaque praxi servari advertat eam sententiam, quæ negat per revocationem in extremo vitæ factam tolli, vel infirmari denuntiationem ante factam, ut docent Delrio *l.* 5, *s.* 5; Valent. *d.* 6, *q.* 13, *p.* 4; is consequenter existimare poterit, denuntiantem in eo mortis articulo (saltem cum suo incommodo et sub peccato mortali) obligatum non esse ad revocationem, quia esset inutilis. Ita Tann. *l. c.* licet ipse recte censeat, fundamentum istius sententiæ minus esse probabile.

» IV. Monet idem Tann. *n.* 105, cavendum esse Confessario, ne vel importune sæpius reo damnato inculcet retractationem denuntiationis inique factæ, vel tractationem factam imprudenter et cum scandalo evulget.

» *Quæres.* An reus teneatur revelare complices?

» *Resp.* 1. Si omnino occulti sint, nec aliis indiciis, aut testimoniis convinci possint, non potest nec tenetur: si tamen vi tormentorum coactus prodat, ordinarie non peccabit; Less. *l. c.* et Laym. *l.* 3, *t.* 5, *cap.* 5.

» *Resp.* 2. Si crimen sit exceptum, tenetur, etiam non rogatus; ideoque si nolit, secundum *Nav.* non erit absolvendus.

ADDENDA.

1522 *Quæst.* 273. — *Quid præterea notandum circa hanc obligationem rei?* Resp. seqq. § 1. An et quomodo reo licita sit æquivocatio, vel restrictio mentalis, videri debent dicta *l.* 3, *p.* 1, *a n.* 283.

§ 2. Busemb. *Resp.* 3, dicit non videri mortale, si quis, ut tormenta gravia evitet, sibi imponat falsum crimen, ob quod morte plectatur; et id, præter citatos ab ipso, reputant probabile Azor., Val., Laym., Lohn., Burg., *cent.* 1, *cas.* 100. Nec diffitentur Diana, Lugo, Dicast., *de just. l.* 2, *t.* 2, *d.* 12, *n.* 514; dicentes practice teneri posse; sententia tamen opposita videtur probabilior, quam tenent etiam *Cov. Mol.* et alii, ac probabiliorem fatetur *Dicast.*, nam qui mihi etiam consentienti imponeret falsum crimen, ne gravissima tormenta pateretur, si ideo occiderer, censeretur moraliter occidere et secundum dicta *l.* 3, *p.* 2, *n.* 9, faceret mihi injuriam, quia cedere non possum juri ad vitam, cujus dominus est Deus et non ego: ergo similiter ego mihi imponens tale crimen moraliter me occido. *Nec obstat,* quod ad conservandam vitam non tenear pati, v. g. abscissionem cruris, secundum dicta *l.* 3, *p.* 1, *n.* 785; sed possim præeligere mortem, *nam* in hoc casu tantum permitto mortem meam, in illo autem mihi positive infero, moraliter loquendo, uti etiam ille mihi positive infert, qui me de falso crimine accusat, ob quod occidor. Facilius defendi potest cum *Sot., Salon., P. Nav., Dicast.*, quod reus conjectus in carcerem ob crimen non capitale possit ex zelo pœnitentiæ, vel justitiæ aliud verum crimen suum occultum manifestare, ob quod afficiatur supplicio, nam alius licite posset eum de hoc accusare, si legitime probare possit: ergo etiam reus, cum ejus accusatio et confessio sit sufficiens probatio et sic censeretur tantum permittere mortem sibi ideo inferendam. 1523

§ 3. Multi dicunt reum, qui negavit crimen, 1524
ob quod juridice probatum afficitur supplicio, a Confessario obligandum, ut saltem in loco supplicii fateatur, quia alias sequitur scandalum et infamia tum accusatoris, tum Judicis; sed alii cum *Lug.* tenent oppositum, quia præsumptio pro tali sententia impedit scandalum et credetur reus negare, eo quod putet se non teneri ad fatendum: quod autem non ideo fiat injuria accusatori, dixi *l.* 3, *p.* 2, *n.* 1211.

ARTICULUS II.

Quid liceat reo circa fugam pœnæ?

Resp. Quando sententia est materialiter in- 1525

justa, lata tamen secundum allegata et probata, etsi in conscientia non obliget, non potest reus Judici positive resistere; tum ob scandalum, tum quia in tali casu Judex habet jus sententiam exsequendi et ad id tenetur. Ita communiter Less. Sanch. contra Vict. Bon. Lugo *d.* 40, *n.* 39.

» Dixi, *Positive;* quia reo, etiamsi vere reus sit, licet ante et post sententiam (quoad mortem, vel pœnam morti æquivalentem, v. g. perpetuum carcerem) fugere. Ratio est, quia quilibet tam magnum jus habet ad vitæ suæ conservationem, ut nulla potestas humana obligare possit ad eam non conservandam, si spes commoda ostendatur: nisi tamen bonum publicum aliud postulet, *l.* 2, *c.* 31, *d.* 5. *Unde resolves*:

» I. Regulariter reo licet fugere, etiamsi custos carceris grave damnum inde passurus sit (saltem nisi juraverit se mansurum) quia utitur suo jure et nulli facit injuriam; Fill. *t.* 40, *n.* 274; Azor. Less. *n.* 31, nisi tamen caritas aliud suadeat, ob damnum custodis præponderans. V. Bon. *de præcept. d.* 10, *t.* 2, *q.* 3, *p.* 2, *n.* 13; Less. *l. c.*

» II. Multo magis licet fugere, ne capiatur, vel etiam a ministro apprehendente se excutere, non tamen illi vim inferre, vulnerando, percutiendo, etc. *Ibid.* et Regin. *l.* 24, *n.* 4.

» III. Licet etiam, saltem in foro conscientiæ, custodes (præcisa vi et injuria) decipere, tradendo, v. g. cibum et potum, ut sopiantur, vel procurando ut absit; item vincula, et carceres effringere, quia cum finis est licitus, etiam media sunt licita. Et licet captivi per effractum parietem simul elabantur, non tenebuntur de damno, quia tantum est eorum causa per accidens, cum jure suo utantur. Nec refert, quod leges et magistratus quidam tales effractores graviter puniant, id enim fit, quod vel contrariam sententiam sequantur, vel ex præsumptione, quod vim intulerint custodibus, vel quod propter bonum Reip. ea pœna statuta sit, Fill. *loc. cit.* Tann. *d.* 4, *q.* 4, *dub.* 5, ex aliis multis. V. Lugo, *sect.* 4.

» IV. Illis, qui non sunt ministri justitiæ, licet non solum consilio juvare reum, ut fugiat, sed etiam suppeditatis instrumentis, v. g. funibus, lima, etc., quia finem alteri licitum illi suadere et ad eumdem media proponere licet; Less. *n.* 40; Tann. *l. c.* Silv., Turr., Vasq.

» V. Non tamen licet juvare in effractione carceris, ut habet communis, tum quia executio ipsa effractionis soli reo licita est, propter jus vitæ conservandæ: tum, ne alioqui omnis securitas carceris pereat; Less. *l. c.* Bon., *p.* 1.

» *Quæres.* An reo liceat appellare?

» *Resp.* Si sciat sententiam esse justam et juste processum esse, non licet (licet tamen supplicare) quia id esset Judici calumniam imponere. Imo injuste appellans tenetur de damno. Si vero putet sententiam iniquam esse, aut injuste processum esse; aut si diversæ sint opiniones, potest appellare. V. Tann. *l. c. n.* 100; Lugo *n.* 14; Sanch.

ADDDENDA.

Quæst. 274. — *Quid circa fugam rei et appellationem sit præterea notandum?* R. seqq. 1526
§ 1. Sanch. *in Decal.*, *l.* 6, *c.* 8, *n.* 16, negat Religiosum juste damnatum ad triremes posse fugere, quia vi professionis tenetur obedire: sed Lugo *disp.* 40, *n.* 54, tenetur contrarium velut probabile, quia hoc ipso, quod damnetur ad tam gravem pœnam videtur æquiparari sæcularibus, unde sicut his, sic illi, satis erit talem pœnam ferre, quandiu cogetur.

§ 2. Dicast. *l.* 2, *t.* 1, *d.* 6, *n.* 88, putat 1527
proximis consanguineis, nempe patri, conjugi, fratri rei licitum esse juvare eum in effringendo carcere; quia censentur una cum ipso persona. Addit *n.* 89, idem licere alteri, qui certissime timet, ne a reo prodatur et similiter incarceretur, quia liberando reum censetur liberare seipsum.

§ 3. Caj., Sot., Salon., Sanch., *in Decal.* 1528
l. 3, *cap.* 7; Dicast., *n.* 72, putant, reum, qui effregit carcerem, teneri hoc damnum compensare, quia directe illud causavit, sed probabiliter contradicunt Ban., Val., Regin. et alii, quia non tenetur ex re accepta, uti patet; neque ex injusta acceptione, cum licite id fecerit, utendo jure suo.

§ 4. Appellatio, per se loquendo, est licita, 1529
ideo enim est subordinatio tribunalium: neque audiendus est Caram., *in Th. Fundam. n.* 1418, docens non posse dubitari de æquitate sententiæ, quia licet non dubitetur de æquitate formali et bona conscientia Judicis, tamen diversa sunt hominum judicia et apud superiores valere poterunt rationes, vel omissæ, vel non recte propositæ apud inferiorem. V. Card. *in* 1 *crisi*, *d.* 6, *n.* 153. Quod si reus sciat sententiam contra se latam esse justam, ab hac appellet, Beja *p.* 1, *cas.* 65,

multis probat esse rebellem potestati a Deo constitutæ, nocivum Reip. injuriosum Judici, adeoque peccare mortaliter. Non esse autem unquam licitum appellare a Papa ad futurum Concilium, recte ostendit Pignat. *t.* 9, *consult.* 92.

1530 § 5. Si injuste accusatus et condemnatus provocet accusatorem aut Judicem ad Dei Tribunal, *Clarus* et alii Juristæ dicunt peccare, tum quia est contra caritatem et patientiam Christianam, tum quia illa provocatio est vana gloriatio innocentiæ, imo vix aberit appetitio vindictæ : et contra, per se loquendo, nullum esse in eo peccatum docent Delrio aliique multi cum Burg. *cent.* 3, *cas.* 87, quia cuilibet injuste gravato licitum est appellare ad Superiorem Judicem et sic leguntur fecisse etiam viri Sancti. Quod si immisceat se impatientia vel vana gloria vel appetitus vindictæ, id per accidens se habet; fatendum tamen est hoc esse periculosum et vix unquam probandum.

DUBIUM VIII.

Quomodo Confessario agendum cum reo?

1531 « Resp. Observanda seqq. I. Instruat eum, quod quæ secum in foro conscientiæ agit, cum Judicibus non communicentur : ideoque sive sit nocens, sive innocens, id ei nec prodesse nec obesse possit. Ratio est, quia alias multi conantur se falso probare innocentes, ut a Confessario juventur : alii contra falso se nocentes dicunt, quod timeant ne Confessarius conferat cum Judicibus, ipsique revocentur ad torturam. Unde expedit : 1. Ut non temere evulget Confessarius accepta extra Confessionem. 2. Ut ad Confessionem sacramentalem reum non admittat, nisi postquam in foro profano res sunt liquidæ : vix enim adigi poterit, ut omnia fateatur ob timorem, ne vel deferatur, vel cogatur eadem fateri Judici : ante tamen de contritione agendum est. Delrio *l.* 6, *cap.* 1, *sect.* 3; Tann. *d.* 4, *q.* 5, *d.* 4.

» II. Ne cogat importunis modis reos, ut se tales fateantur : tum quia vere quidam rei non sunt et victi illa importunitate, ne moriantur incommunicati, vel a Confessario in extremis deferantur, confitentur sacrilege : tum quia frustra est Confessio, nisi fiat ex contritione et vera ad Deum conversione : de hac ergo laboret et sequetur bona Confessio, non autem contra; Tann. *l. c.*

» III. Caveat, ne coram reo censeat modum procedendi judicialem, proindeque communiter non admittat querelas de injuria facta, cum non sit Confessarii ea judicare, sed ad pœnitentiam disponere.

» IV. Etsi quidam auctores permittant Judici uti dolis bonis ad crimen eliciendum; non tamen id licet Confessario, ne ministerium ejus infametur.

» V. Non licet (secundum Conc. Ant. *Can.* 33 *et c.* 35, *Non licet*) palam interesse tormentis, aut suggerere modum torquendi, nisi mitiorem. V. Tann. *d.* 4, *q. ult. d.* 5, *n.* 128.

» VI. Expedit habere cognita indicia et probationes deprehensas in judicio, ipsumque modum processus, ut et prudentius possit in suo foro agere et Judicem, sicubi opus, prudenter admonere.

» VII. In Confessione examinet: 1. An consortes criminis prodiderit (si secundum supra dicta tenebatur) et quidem si falso alios infamarit, inducat ad revocationem, etiam cum periculo torturæ; V. Tann. *d.* 4, *q.* 3, *d.* 4, *n.* 103, et dicta dub. super. 2. Si saga sit, quo tempore, qua occasione in magiam sit lapsa; ut si postea neget, convinci possit in eodem foro. 3. In qualitatem superstitionis, an ex animo Christianæ fidei renuntiarit, dæmonem adoraverit, falsa de Deo et æternitate senserit, rebus sacris abusa sit, hominibus nocuerit, præsertim conjunctis, ut marito, liberis, et an alios seduxerit. Item de peccatis carnalibus. Denique confessæ aperiat fraudes dæmonis, instruatque, quomodo is deinceps occurrendum, atque inter cetera suadeat fidei professionem et frequentem symboli repetitionem.

» VIII. Sæpe non expedit post supplicium Judici significare, reum in extremis denuntiationes revocasse : tum quia Judices id parvi faciunt (quam recte, v. Laym. et Tann. *l. c.*) Tum quia frangit sigillum sacramentale, si non petita licentia, innocentiam denuntiati evulget, cum eo ipso revelet peccatum denuntiantis. Quare si aliquando Judicem monere expediat, rogandus est reus, ut id extra Confessionem et coram testibus dicat, eo fine, ut Judex moneatur.

» IX. Si alicujus innocentiam ex Confessione colligeret, quod etiamsi difficile, non tamen impossibile esse, docet Tann. *d.* 4, *q.* 5, *d.* 5, *n.* 85, id Judici aperire, ac pro reo intercedere, periculosum est, tum quia post publicatam rei Confessionem, ei non credetur; tum quia si plures audiat, hoc ipso aliorum nocentiam, de illis tacendo, videtur confirmare,

cum fractione sigilli : tum quia si rei cognoscant, eum pro innocentibus intercedere, occasionem arripient, eum callide sua facinora celandi. Vide Laym. *l.* 3, *t.* 6, *c.* 5; Tann. *q.* 5, *d.* 4, *n.* 95.

» X. Etsi pro reis, etiam juste damnatis, intercedere aliquando possit, maxime apud magistratum supremum, juxta scripturam : *Prov.* 24, *Erue eos* etc. valde tamen prudenter et moderate id faciendum, quia relaxatio potest esse illicita, Judexque (non tamen Confessarius, nisi ea præviderit) fieret reus malorum omnium, quæ ex liberatione sequuntur, imo et ipsi imputabuntur, cum ex officio debuerit impedire. V. Bon. *t.* 2, *in* 8 *Præcept. d.* 10, *q.* 2 *et* 3 ; Tann. *d.* 4.

DUBIUM IX.

Quæ obligatio Medicorum, Pharmacopœorum, et Chirurgorum ?

1532 « Resp. Tenentur in primis, quando tale officium petunt, vel suscipiunt (sub gravi obligatione) sufficientem habere scientiam, sive peritiam ; Nav. *c.* 25. Deinde in curandis infirmis, servare sequentes regulas: 1. Ordinarie debent sequi opiniones Medicorum securas et tutas. Ratio est, periculum et damnum proximi; Bon. Laym. Sanch. 1. *mor. c.* 9. 2. Quando certum aliquod est pharmacum, quod nimirum certo infirmis profuturum est, tenentur illud adhibere, omisso eo, de quo dubitatur : quia alias imprudenter proximum in periculo relinqueret. 3. Si non sint certa pharmaca, debent adhibere probabiliora et tutiora, tum quia alioqui salutem proximi in discrimen adducerent ; tum quia tenentur fungi officio, quantum possunt, cum minimo proximi periculo et damno. 4. Quando nulla est spes de salute infirmi, nec adest remedium nisi dubium, de quo scilicet dubitatur, num profuturum an nociturum sit, possunt, imo debent illud adhibere. Ratio est, quia sic infirmi negotium utiliter geritur; et si mors sequatur, ipsis non imputabitur, cum alias spem vitæ non habet; Laym. *lib.* 1, *tr.* 1, *c.* 5 ; Fill. *tr.* 21, *n.* 152 ; Bon. *de pecc. d.* 2, *q.* 4, *p.* 9. *Unde resolves* :

» 1. Medicus peccat : 1. Si absque sufficienti peritia gravem morbum curare tentet. 2. Si occurente gravi et insolito morbo, speciali studio operam non impediat. 3. Si det pharmacum infirmo, quod probabilius creditur nociturum, quam profuturum. 4. Si medicamenta inexplorata, explorandi gratia adhibeat, præsertim quando de iis non est opinio probabilis et habet medicamenta probabiliter utilia. 5. Si non bene perspecta morbi natura, temere adhibeat remedia obvia, vel periculosa, præsertim cum discrimine vitæ, vel gravis læsionis. 6. Si agnito ægroti periculo opportune non adsit, aut necessariam curationem negligat, aut Medicos alios adhiberi non permittat. 7. Si aliquid suadeat Dei honori, vel præcepto contrarium, v. g. incantationem, pollutionem, superstitionem, etc. 8. Si facile et sine necessitate, a jejunio absolvat, carnium esum permittat. 9. Si ægrotantem pauperem in periculo constitutum contemnat. V. Bon. *loc. cit.* Nav. *c.* 15; Azor. 1, *par. l.* 2, *c.* 17; *Escob. l.* 2, *E.* 3, *cap.* 9.

» II. Pharmacopola peccat : 1. Si rudis et ignarus munus exerceat. 2. Si sine arte vel diligentia, medicamenta conficiat. 3. Si melle in potionibus pro saccaro utatur. 4. Si unum medicamentum pro alio (nisi tamen esset æque bonum et majoris pretii) contra Medici præscriptum cum gravis damni periculo porrigat. V. Salas *dub.* 34. 5. Si medicamenta ad non pariendum, vel ad fœtum expellendum vendat. 6. Si pharmaca vendat inutilia, etc. V. Escob. *l. c.*

» III. Peccat Chirurgus : 1. Si sine scientia et peritia sufficienti vulnera curare tentet, cum periculo erroris. 2. Si Medicum, quando gravitas vulneris exgit, non consulat. 3. Si lucri amore curationem protrahat. 4. Si mercedem justo majorem exigat. 5. Si abortus causa venam aperiat, aliudve remedium adhibeat; V. Escob. *l. c.*

ADDENDA.

Quæst. 275. — *Quid præterea circa Medicos sit notandum* ? Resp. De his videri potest Boudew. *in Ventil. Medico-Theol.* ubi fuse explicat, quid his liceat et quomodo peccare possint in suis officiis. Adde tamen hæc pauca. 1533

§ 1. S. Pius V in Bulla, *Super gregem* 3 statuit, ne Medicus tres ultra dies invisat infirmum, nisi scripto Confessarii resciat eum esse confessum, quæ Const. non est quidem in usu pro his partibus [1], attamen foret utilis, pos-

[1] Vide sis hac de re Lambertinum T. 2. *Edict. p.* 18.

suntque de illa videri Dicast. *de pœnit. d* 7, *n.* 32; Aversa *de pœn. q.* 15, *s.* 4; Dian. *p.* 3, *tr.* 4. *R.* 93; Gorm. *de pœn. p.* 2, *a n.* 20; Steph. *t.* 5, *d.* 5, *a n.* 235; Laur. *T.* 2, *t.* 1, *d.* 4, *a n.* 346. Quia tamen datur præceptum confitendi in periculo mortis, uti dicemus *l.* 6, tenentur Medici monere infirmos de hoc periculo; Lugo *de pœnit. d.* 15, *n.* 38.

1534 § 2. Medicum et Chirurgum debere sequi probabiliora et tutiora, tenent omnes, teste Sanch. Bardi et Ills. *t.* 1, *d.* 1, *n.* 79, ita ut oppositum sit improbabile. Ratio est : 1. Quia esset contra caritatem non facere alteri, quod velles tibi fieri. 2. Tacito pacto per susceptum officium ad id se obligarunt. 3. Eorum opinio probabilis non posset removere damnum infirmi, sed hoc debet facere medecina materialiter bona et tutior. Per accidens tamen poterunt uti medio minus tuto, si nempe æger non possit, aut nolit pretiosas medicinas solvere. Teneri autem Medicum gratis præscribere medicinas pauperibus, docet Silv. et alii apud Laur. *n.* 359, quia cum id possit sine suo incommodo et cum spe vitæ proximi conservandæ, vel depellendi gravis mali illius, caritas id jubet.

1535 § 3. Potest Medicus se accommodare opinioni aliorum, quos credit esse magis expertos, Ovied. Castr. Laur. *n.* 325. Regulariter tamen debet agere juxta opinionem suam, Platel. *p.* 2, *n.* 147. Quod si adhibendo medicinam, quam putat certiorem, exponeret se periculo perdendæ famæ, si æger forte non curaretur; putat Schild. *tr.* 2, *n.* 106, non teneri adhibere : tenetur autem potius fidere experientiis quam rationibus; Vasq. Leur. *n.* 345.

1536 § 4. Si mors sit alias certa et dubium sit, an medium sit profuturum an obfuturum; Val. Sanch. et alii dicunt posse dari ex spe salutis; quod si mors acceleretur, erit præter intentionem et metus accelerandæ mortis compensatur per spem vitæ prolongandæ, sicuti periculum augendi pœnas æternas per correptionem peccatoris brevi morituri compensatur per spem adducendi ad pœnitentiam. Azor. Castr. et alii contradicunt, quia exponis te periculo occidendi per aliquid de se aptum occidere; correptio fraterna tantum per accidens nocet; Laur. *n.* 343, tenet cum Val. si dubium sit utrinque positivum : si autem sit negativum, tenet cum Azor. similiter Arr. et Burgh. *cent.* 1, *cas.* 12, tenet cum Val. si medicina etiam ex levi fundamento putetur profutura : omnes autem negant licere Medico experiri in desperatis, an medicamenta sint utilia, vel noxia, quia sic subitur manifestum periculum mortis accelerandæ.

§ 5. Peccat mortaliter Medicus, qui homini 1537
libero, et sano præbet medicamenta ad Venerem notabiliter provocantia, non autem si præbeat ægro ad sanandam infirmitatem, qua laborat, tum quia in ægro non est periculum ita proximum, tum etiam quia si tentatio insurgat, est per accidens, et intenditur sola corporis sanitas; Boudew. *q.* 17, cum aliis. Similiter peccat dans medicinam expulsivam fœtus; uti dictum est *l.* 3, *p.* 1, *a n.* 823. Quomodo expellere possit semen corruptum, dictum est *ibid. n.* 926. An possit dare medicamentum præservans a lue venerea ex illicito coitu contrahenda, V. Boudew. *p.* 109.

§ 6. Medici de se nullam habent potesta- 1538
tem dispensandi in jejunio, vel in esu carnium, Fagund. *de præc.* 4, *Eccl. l.* 1, *c.* 9, *n.* 2; sed tantum possunt declarare, ut alii viri prudentes, an hic et nunc obliget præceptum ob grave damnum, vel incommodum.

DUBIUM X.

Quæ obligationes Mercatorum, Opificum, et ceterorum secularium.

« Resp. Eæ patent ex dictis de septimo 1539
præcepto : ex quibus *resolves*:

« Mercator peccat : 1. Si venenum, vel alia prohibita vendat, cum suspicione pravi usus. 2. Si paratus est quodcunque pretium, etiam injustum, ab emptore accipere. 3. Si rem carius, quam supremo pretio, vendat, ob dilatam solutionem. 4. Si mercium defectum grave occultum non aperiat, pondus, et mensuram imminuat. 5. Si in emptorum injuriam monopolium injustum instituat, merces omnes unius generis sibi comparet, immoderato quæstu pro libito vendendas. 6. Si merces ab eo, qui non novit, emat pretio minori, vel cariori vendat ignoranti. 7. Si merces veteres, et inutiles novis admisceat, et vendat eodem pretio utrasque. 8. Si justa tributa defraudet. 9. Si tempore debito, cum possit, non solvat creditoribus, cum gravi eorum damno. 10. Si mercibus solvat, quod pecunia debet, contra creditorum voluntatem. 11. Si diebus festis publice emat, vel vendat contra consuetudinem permissam. 12. Si juret falso, se tanto pretio merces comparasse. 13. Si con-

tractum ineat quemcunque, dubitans de ejus justitia. 14. Si emat res furtivas etc. Vide Escob. *t.* 2, *E.* 3, *c.* 12.

« 2. Bibliopola peccat : 1. Si vendat libros prohibitos, vel lascivos. 2. Si librum defectu laborantem vendat pro integro, etc. Vide Esc. *c.* 13.

« 3. Argentarius, sive Aurifaber peccat : 1. Si æs pro auro vel argento vendat. 2. Si auro, vel argento plus æris misceat, quam ars requirit, et emptoribus mixtionem non significet, neque minuat pretium. 3. Si ex rebus furtivis aliquid emat mala fide. 4. Si communem lapillum pro pretioso vendat, vel pretiosum pro vili emat, etc.

« 4. Sartor, Sutor et ceteri opifices peccant : 1. Si jurent se tali die opus perfecturos, quod sciunt (vel dubitant) non futurum. 2. Si plus materiæ exigant, quam ad opus sit necessarium; aut partes alicujus momenti, quæ supersunt, retineant sine voluntate domini. 3. Si diem festum sine gravi causa violent, per se, vel per snos famulos etc., V. Escob. *l. c.*

ADDENDA.

1540 *Quæst.* 276. — *Quid circa mercatores etc., sit addendum*? Resp. Videri debent dicta *l.* 2, *p.* 2, de contractibus præsertim emptionis, et venditionis, ubi multa fuse resolvimus, quæ Busemb. hic brevissime insinuat.

1541 *Quæst.* 277. — *Quid notandum sit circa obligationem Professorum, Consiliariorum, Concionatorum*? R. seqq.

§ 1. Eliz. *l.* 6, *q.* 8, dicit Professores, præsertim Theologiæ moralis, sub mortali teneri docere verum, quod agnoscunt, et studere, ut agnoscant, quod verum est, sed male supponit omnem veritatem in rebus moralibus posse a nobis inveniri, uti ostensum est *l.* 1, *a n.* 707.

1542 § 2. Idem Eliz. § 4 *et seqq.* agit contra eos Theologos, qui non solliciti edicere quid sentiant, aut examinare, quid in re sit verum, tantum dicunt, quod videatur probabile, aut probabilius; « *Sic enim*, inquit, *faciunt Theologiam esse scientiam non realem, sed pure modalem, vel secundo intentionalem, suamque omnem auctoritatem prostituunt, nemo enim unquam sciet, an rem sciant, de qua loquantur, aut an ita loquantur, uti sciunt.* » Favet illi Gerson. de Consil. Theol. *lib.* 4, *prof.* 4 : «Minus culpabili» ter, nescio si minus tolerabiliter errant, quos » ex doctrina, dum moralem quærunt certitu» dinem, nullum lumen rationis movet ad » assensum cujusvis agibilis; tantummodo » satis est, si dicere potuerint, hoc scriptum » est, hoc talis Doctor in lectura sua sensit, » hoc alius ita posuit, similes aspicientibus » verso ad Solem dorso. » Sed quamvis fatendum sit examinari debere motiva rationum utrinque, et in veritatem inquiri, sæpe est justa causa ita docendi suspendendo judicium suum : 1. Quia non semper potest resciri veritas, uti *lib. cit.* probatum est. 2. Quia difficillimum est invenire, et periculosissimum definire quænam sint peccata levia, vel gravia, ut docet S. August. *de Civit. l.* 21, *cap. ult. Similiter S. Th.* Quodl. 9, art. 15; ait : » Omnis quæstio, in qua de peccato mortali » quæritur, nisi expresse veritas habeatur, » periculose determinatur. » *Et Gabr.* in 4, *dist.* 15, *q.* 13, *art.* 2, *Corol.* 1 : « Incautum » est, et malum affirmare aliquid esse pecca» tum mortale quando non probatur sufficienti » auctoritate, vel evidenti ratione. » Idemque notant Gob. *in Exp. tr.* 1, *n.* 55, et Spor. *in Th. Sacram. par.* 1, *c.* 3, *n.* 174. 3. Quia etiam difficillimum est semper determinare, quænam inter opiniones sit probabilior, uti colligitur ex dictis *l.* 1, *a n.* 150. 4. Quia si adducantur Auctores et rationes in utramque partem, prudenti lectori suggeruntur sufficientia motiva sibi formandi conscientiam practicam, secundum dicta *l.* 1, *a n.* 268. 5. Quantum ad me, plane judico alios esse prudentiores quam me, nec credo a lectore magni faciendum judicium meum, quando attuli alios auctores omni exceptione majores, Gerson loquitur de illis, qui studiose negligunt examinare rationes, et in veritatem inquirere : quid enim senserit, patet ex his ejus verbis, *de vita Spirit. lect.* 4, *Coroll.* 11 : « Ex his » elicio pro Doctoribus Theologicis doctrinam » salubrem, ne sint faciles asserere actiones ali» quas, aut omissiones esse peccata mortalia, » præsertim sub universali... debet quilibet » nunquam oblivisci, quam incerta est scien» tia nostra, ita ut idem sæpe homo brevi » momento temporis nunc in hanc, nunc in » oppositam feratur sententiam. »

§ 3. Idem Eliz. *q.* 11, *et* 12, docet turpe 1543 esse, et illicitum Professori tenere, vel sequi doctrinam, eo quod eam doceat aliquis, si ad hoc non moveat veritas ipsa. Similiter *q.* 8, § 3, declamat contra illos, qui ideo non tenent aliquam opinionem, quia multorum est. *Contra est* : 1. Quia non semper inveniri potest veritas, uti sæpe dictum est : ergo in dubio

sequi possum prudentem Ducem. 2. Si valent argumenta Eliz. Ergo male erectæ sunt diversæ acadamiæ sectantes oppositas doctrinas tanquam antecedenter suas ; item sequentes hunc, vel illum Magistrum, v. g. S. Augustinum, S. Th, S. Bonav. Scotum. 3. Ergo nullus apud Thomistas, vel Scotistas audebit se voto, vel juramento adstringere ad doctrinam S. Thomæ, vel Scoti, nam neutri erunt sufficienter certi, quod doctrinam veram sint ubique reperturi ; et quas rationes afferent Thomistæ pro S. Th. eis similes afferent Scotistæ pro Scoto. Respondet quidem Eliz. § 5, notam veracis Doctoris esse, si Ecclesia de illo dicat : *o Doctor egregie, Ecclesiæ S. lumen, divinæ legis amator. Sed contra* est manifeste, nam Ecclesia id dicit de singulis Doctoribus Ecclesiæ, et tamen certum est multos contradictoria docere, v. g. S. August. et S. Hieronymum, item S. Thomam et S. Bonav. uti ostensum est *l.* 1, n. 719 ; ergo licebit hunc, vel illum sequi, licet certum sit alterutrum docere falsum. *Conf.* nam Ecclesia non dicit ista verba de Scoto, de S. Anton. de Cajet. de Durando, de Bachono, de Suar. aliisque piis, et doctis viris : ergo peccatum erit se obligare ad unum ex his sequendum. 4. Quod attinet ad illum, qui sequitur multos, nisi obstet certitudo in contrarium, prudenter præsumimus id esse magis vicinum vero, quod multi sapientes viri tenent, secundum dicta *l.* 1, *n.* 270.

1544 § 4. In his, quæ pertinent ad fidem, et mores, peccatum est tenere, vel docere opinionem, quam quis sufficienter advertit esse falsam, quia hoc est addere, vel demere aliquid legi Dei, quod prohibetur, Deut. 4, V. 2. Putatque Eliz. *q.* 8, § 10, docentem falsa peccare contra justitiam, quia vera docere tenetur, vel ex mercede vel saltem ex tacito pacto, sicuti contra justitiam peccaret nauta, qui sive pretio, sive gratis, me acceptasset transferendum in Italiam, et transferret in Angliam : sed vide de hoc dicta *l.* 3, *p.* 1, *a num.* 351.

1545 § 5. Si Professor in schola doceat absolute sententiam, quam judicat esse minus probabilem (si justa causa non excuset, qualis esse secundum Oviedo, ne censeatur singularis, vel a Superiore reprehendatur) Suar. dicit esse mortale, Sanch. veniale, Salas, Castrop. Rhod. Laurent. universaliter dicunt nullum esse peccatum, quia putant excusari propter obligationem nimium gravem examinandi, ubi probabilitas sit major, aut minor : tenet cum his Terill. *in Reg. q.* 2, *n.* 24 ; si judicet sententiam tantum probabilem, esse communionem, et utiliorem : attamen docere improbabilia circa fidem, et mores est mortale uti recte Sanch. Castrop. Laurent. ; quia grave est causare errorem in rebus ita necessariis. Docere improbabilia in Grammatica, aut Philosophia etiam grave esse putant Sanch. Castr. Laurent. ; quia docens ex officio tenetur recte docere, et ingenerare generales errores videtur grave ; Salas putavit esse leve, sed Rhodes dicit hoc esse improbabile, nisi privatim doceret. Vide dicta *l.* 3, *p.* 2 *a n.* 351.

1546 §6. De Consiliariis Principum satis insinuavi *l.* 1, *n.* 456 ; qualia vitia cavere debeant, et quales esse : posse autem, per se loquendo, quemvis, qui consulitur, respondere secundum opinionem probabilem alienam contra sibi probabiliorem, docet Suar. t. 2, *tr.* 3, *d.* 12, *sess.* 6, *n.* 9 ; item Sair. Vasq. Sanch. quos sequitur Diana *p.* 2, *tr.* 13, *R.* 14, et consentit Mendo *d.* 13, *n.* 202, suadeturque ex dictis *l.* 1, *n.* 377 ; dicere enim potest esse viros probos, et doctos, qui dicant hoc, vel illud fieri posse in tali casu. *Dixi*, per se loquendo, nam sæpe ex pacto vel circumstantiis tenetur aliquis pro consilio interrogatus depromere sensum suum, et non tantum alienum.

1547 §7. Navar. Andr. et alii putant Consiliarium semper exquirentem sententias faventes placito, et commodis sui Principalis, peccare mortaliter, quia exponit se periculo inducendi in errorem, sed si recta intentione procedat non ideo peccare docent Sanch. Baldel. Bres. et alii, utitur enim jure suo, imo et fungitur officio studendi licitis commodis domini sui. Quod si inquireret in Auctores faventes, volens stare sententiæ cujuscunque, quacunque ratione nitatur, male ageret, uti recte Bardi *de Consc. prob. d.* 4, *c.* 19, *n.* 4 et Burg. *c.* 3, *c.* 51.

1548 § 8. Quædam Concionatoribus proponit Eliz. *q.* 6, § 5 *et* 6. Et 1. Arguit in illis scientiæ defectum, ob quem nesciant, qui sit et quando reipsa committatur verbi gratia usura, simonia, vindicta, injustitia commutativa, et distributiva, avaritia, ambitio, fraus in contractu etc., ideoque explicare non possint populo, quid sub illis nominibus lateat, ac damnetur, et sic in eis vitii relinquant. 2. Carpit modum probandi, « probant scilicet » inquit « alibi ex alienis, alibi ex propriis, sed « sine sensu, et præter sensum : alibi parum » scripturas versant, Sanctos Patres præte- » reunt, dicta Oratorum, et maxime Genti-

» lium colunt, et mundum universum percur-
» runt, longisque descriptionibus implent,
» quid ergo Christianum inde concludant?
» alibi scripturas quidem, et Sanctorum nomi-
» nant, sed quibusdam, ut vocant, conceptí-
» bus tam longe a vero, ac verisimili diva-
» gantur, ut non Oratoris solum, sed nec
» Poetæ quidem locum teneant. » 3. Dicit eos solere in quædam invehi, v. g. in luxum vestium, denudationem pectoris etc. neque tamen explicare populo, quandonam, et qualia sint peccata, atque ideo ab ejusmodi concionibus appellatur ad Theologos, quod sacris Oratoribus est probro, ac impedit omnem dictionis fructum : Paulus Timotheo dicebat : increpa in omni patientia, et doctrina, ut potens sit exhortari in Doctrina sana. Et S. Aug. de Doctr. Christ. *l.* 4, *c.* 12, Concionatoris munus esse ait, *ut doceat, ut delectet, ut flectat : docere necessitatis est, delectare suavitatis, flectere victoriæ.* « *Olim,* » inquit Eliz. « Augustini, Chrysostomi, Ambrosii, Gregorii *erant Concionatores, sed idem Theologi* [1]. »

1 *Non omittendum hic, quid S. C. C. jussu Innocentii XI, de modo concionandi saluberrime sanxerit. Describo admonitionem hanc ex Genetto* Theol. Mor. *T*, 2, *Balleonianæ editionis* 1705, *p.* 304.

INNOCENTII XI.

Admonitio ad verbi Dei Concionatores per litteras Sacræ Congregationis Concilii ad Episcopos directas.

« A Pluribus Christiani Orbis Provinciis graves, frequentesque Romam, atque ad ipsam Sanctam Sedem adventant, seu delationes, seu querelæ adversus præsentem prædicationis usum, tanquam a primævo Apostolorum instituto prorsus aberrantem. Ac quidem cum verbum Dei, quod, Apostolo teste, omnino esse debet sanum, ac salutare, multiplici lue per plures ex ipsis Evangelii præconibus reddatur infestum ; merito Sanctissimus Dominus noster decrevit, contagionem universo gregi tam exitiosam, longeque patentem, omni Apostolicæ auctoritatis conatu prorsus extinguere.

» Nam quæ pestis esse, aut excogitari violentior ea potest, quæ cibos ipsos ad vitæ præsidium institutos, ipsasque medicinas pro morbis depellendis inventas, in mortis instrumenta et præsentissima venena convertere? Verbum profecto Dei panis est ille vitæ et intellectus, quo cibari et aqua simul salutaris, qua potari fidelium animas, ab ipsis Religionis Christianæ incunabulis, Redemptor noster edocuit. At vero si sal, quod pro Dei verbo a Sanctis accipitur, per futiles conciones evanuerit, in quo putrescentia mortalium vitia condientur? Quinimo si sal idem, quod Prædicatores aperte significat, per eloquentiam plane stultam infatuatum fuerit, revera non ultra valebit, nisi ut conculcetur et utinam jam non conculcaretur ab hominibus. Quæ enim ministerio tam sacro majestas, qui decor, quæ sanctitas, quæ utilitas inest, quando plurimi, ut Paulus clamat, verbum Dei adulterantes, aut jocis tanquam histriones, aut conversi ad fabulas uti Poetæ, auditores sibi prurientes auribus coacervant, aut inanis facundiæ lenocinio et calamistrato, ac meretricio plane stylo, prædicationem fœde corrumpunt?

» Mandat ergo Sanctitas sua zelo vere Apostolico accensa, ut omnes Primates, Archiepiscopi, Episcopi, ceterarumque Ecclesiarum Præsides, quorum præcipuum munus est verbum Dei administrare, gregemque pacere, tantis corruptelis occurrant easque Concionatoribus opportune ob oculos ponant et fugiant a facie tot pestium potius quam colubrorum. Et præsertim universi intelligant, quod per Jeremiam Deus illis indixit : « Pro-
» pheta, qui habet sermonem meum, loque-
» tur sermonem meum vere : quid palea ad
» triticum? numquid verba mea non sunt
» ignis, dicit Dominus et quasi malleus conte-
» rens petram? » Videlicet oportere, conciones non paleis refertas esse ad vanitatem, sed igne veritatis succensas.

» Porro sciant, non levem esse culpam, sed grande piaculum, gravissimaque pœna mulctandum, ubi per scurrilitatem verbum Dei velut in scenam adducant, atque auditoribus deridendum traduxerint. Præterea neque per quæstiones curiosas, ac paradoxa tam vana, ita supra captum populorum assurgant, ut vere querantur : *Parvuli petierunt panem et non erat qui frangeret eis.* Similiter neque per illecebras inanium verborum, res non minus vanas obstrudant; et per ostentationem memoriæ, atque pronuntiationis præcipitantiam, quasi præstigiis auditorum animas, auresque ludificent.

» Quamobrem Antistites per se, si tempus vacaverit, tum in Cathedralibus, tum in aliis Ecclesiis serio animadvertant et in Diœcesi Vicariis foraneis, aliisque ministris, probisque viris, a quibus ea super re relationes exigant, vigilentiam demandent. Ac si Concionatores normam hujusmodi transgressos repererint, eos a prædicationis munere ad tempus bene visum suspendant, aliave ratione, pro modo culpæ, plectere curent, subrogando interim alios, qui salutari modo populo ostendant vitia, quæ eos declinare et virtutes, quas sectari oporteat, ut pœnam æternam evadere et cœlestem gloriam consequi valeant. Eminentia igitur vestra in Diœcesi suæ curæ credita, Sanctissimi Domini nostri jussibus et proprio muneri satisfacere non gravabitur; et Eminentiæ vestræ manus humiliter deosculor. Romæ 6 Julii 1680. Humillimus et addictissimus servus.

F. Cardinalis Columna.

§ 9. Ad doctrinam accedere debet virtus et 1549
vita exemplaris : Trithemius de Vita Sacerdot. *cap.* 1, *n.* 24, ait : « Prædicantis sermo » facile contemnitur, cujus vita malis suspi- » cionibus in populo notatur. » *Et cap.* 6, *n.* 10 : « Facile prædicantis sermo contemni- » tur, si inter rusticos familiariter effundatur, » incipient te ex consuetudine familiaritatis » contemnere et quasi ex suis unum æsti- » mare. » *Addit a n.* 25 : « Accusare avari- » tiam et latro potest, emendare vero, non- » nisi qui facit, quod docet : delicatus ma- » gister est, qui pleno ventre de jejunio dis- » putat ; prius vita requirenda est, quam » Doctrina, quia plenius opere docetur, quam » sermone ; excellentissimum namque do- » cendi genus est, demonstratio exempli. »

Quæ materiæ utilissime tractentur in Concionibus dictum est *l.* 3, *p.* 1, *n.* 766.

FINIS.

THEOLOGIA MORALIS

INDEX

RERUM SUMMARIUS

TRACTATUS III.

DE TERTIO ET QUARTO PRÆCEPTO.

Cap. I. *Quid tertium præceptum : Memento, ut diem Sabbati sanctifices.* 1
Quæst. 136. — An præceptum observandi festa obliget sub mortali. ib.
Dub. I. *Quæ opera tum hoc præcepto tum ab Ecclesia prohibeantur.* ib.
Quæst. 137.— Quænam præterea opera censeantur servilia. 2
Quæst. 138. — An peccet mortaliter, qui die festo mandat sex famulis, ut singuli una hora laborent. 3
Dub. II. *Quæ causæ excusent ab observatione Festorum, ob quas opera prohibita liceant.* 4
Quæst. 139. — Quid notandum sit circa dispensationem pro labore in die festo. 5
Quæst. 140. — Quid circa consuetudinem. ib.
Quæst. 141. — Quomodo pietas excuset. ib.
Quæst. 142. — An charitas excuset laborantem pro paupere. 6
Quæst. 143. — Ad quæ præterea se extendat excusatio propter necessitatem. ib.
Quæst. 144. — Quomodo aliquis ratione temporis excusetur a mortali. ib.
Quæst. 145. — Quid notandum circa Forensia. 7
Dub. III. *Quæ opera festis diebus præcipiantur.* 8
Quæst. 146. — An satisfaciat præcepto Missæ, qui partes illius simul audit. 9
Quæst. 147. — An opinio, quæ dicit satisfieri, si successive audiantur duæ medietates, sit adhuc probabilis. 10
Quæst. 148. — Quinam obligentur ad Missam. ib.
Quæst. 149. — Quibus diebus sit audienda. 11
Quæst. 150. — Qualis Missa sit audienda. 12
Quæst. 151. — Quo tempore audiri debeat. ib.
Quæst. 152. — Quo loco audiri debeat. ib.
Quæst. 153. — Quænam requirantur, ut quis satisfaciat præcepto. 13
Quæst. 154. — Qualis intentio requiratur. ib.
Quæst. 155. — Qualis præsentia corporalis. 14
Quæst. 156. — Qualis assistentia. 15
Quæst. 157. — Qualis attentio. ib.
Quæst. 158. — Quandonam peccetur graviter vel leviter non audiendo totam Missam, sive omittendo partem. 18
Dub. IV. *An sit obligatio audiendi Missam in parochia Dominicis et festis majoribus.* 20
Dub. V. *Quæ excusent ab auditione Sacri.* 22
Quæst. 159. — Quæ sit regula generalis ad dignoscendum, sitne aliquis ab audienda Missa excusatus necne. 23
Cap. II. *De 4 præcepto. Honora patrem etc.* 25
Dub. I. *Ad quid teneantur liberi erga parentes.* ib.
Quæst. 160. — An liceat filio optare, vel gaudere de morte patris, propter commodum sibi inde proveniens. 26
Quæst. 161. — Quid addendum sit circa obligationem filii jam in statu Religioso professi, si parentes egeant. ib.
Dub. II. *Ad quid teneantur parentes erga filios.* ib.
Quæst. 162. — Quid notandum sit circa obligationem alendi vel aliter juvandi proles, aut proxime agnatos. 27
Quæst. 163. — Si dubitetur, quis e duobus sit pater, a quo proles sit alenda. 28
Dub. III. *Ad quid teneantur Tutores et Curatores, qui parentum loco sunt.* 29

Dub. IV. *Quæ obligatio dominorum et famulorum aliorumque Superiorum, et inferiorum erga se invicem.* ib.
Quæst. 164. — An Superiores Religiosi graviter peccare possint dissimulando leves defectus subditorum. 30
Dub. V. *Ad quid teneantur conjuges erga se mutuo vi hujus præcepti.* ib.
Quæst. 165. — Quid sit circa alimentationem conjugis notandum. 31
Quæst. 166. — An uxori adulteræ debeantur alimenta, pars acquisitorum, restitutio dotis, saltem per hæredes, si maritus obierit. 32
Quæst. 167. — Cui conjux teneatur primo subvenire. ib.
Quæst. 168. — Quis viro teneatur primo subvenire. 33
Quæst. 169. — Quomodo liceat marito uxorem percutere. 34
Dub. VI. *Quæ obligatio parochorum erga suos.* ib.
Quæst. 170. — Quomodo parochus teneatur residere. 35
Quæst. 171. — An parochus teneatur ad curam per seipsum. 37
Quæst. 172. — Quæ sit obligatio parochi tempore morborum et belli. 38
Quæst. 173. — An parochus teneatur aliquando Missam offerre pro Parochianis. 39
Quæst. 174. — Quæ sit obligatio parochi circa conciones. 45
Quæst. 175. — Quandonam potissimum ratione officii sui, graviter peccet parochus. 46
Dub. VII. *Quæ obligatio Præceptorum, et Discipulorum.* ib.

TRACTATUS IV.

DE 5 ET 6 PRÆCEPTO.

Cap. I. *Quid 5 præcepto probibeatur. Non occides.* 47
Dub. I. *An aliquando liceat occidere vel mutilare seipsum.* ib.
Quæst. 176. — Quanta sit obligatio servandi vel prolongandi vitam. 48
Dub. II. *An et quomodo liceat occidere malefactorem.* 51
Quæst. 177. — An marito liceat occidere uxorem in adulterio deprehensam. ib.
Quæst. 178. — An banniti, publici grassatores, vel criminosi possint ubique et ab unoquoque occidi. 52
Dub. III. *An liceat occidere iniquum aggressorem.* 53
Quæst. 179. — Quid notandum sit circa aliquas propositiones hic damnatas. 54
Quæst. 180. — Quid addendum sit circa alias propositiones hic damnatas. 56
Quæst. 181. — Quid præterea sit addendum circa occisionem aggressoris. 57
Dub. IV. *An aliquando liceat occidere innocentem.* 59
Quæst. 182. — Quid circa abortum sit dicendum. 60
Quæst. 183. — Si quis cum bestia se miscuerit, an licitum sit bestiam mactare. 61
Quæst. 184. — Si iniquus aggressor objiciat infantem quasi pro scuto, an liceat hunc occidere. ib.
Quæst. 185. — An feminæ et pueri innocentes emissi ex urbe obsessa possint ab obsidentibus repelli in urbem, in qua vitæ periculum subibunt. ib.
Dub. V. *De duello et bello.* 62
Art. I. *Quid sit et an liceat duellum.* ib.
Quæst. 186. — An sit licitum acceptare duellum. ib.
Quæst. 187. — An duellum liceat ultra casus a Busemb. notatos. ib.
Quæst. 188. — Quale sit illud duellum, quod ab Ecclesia sub pœnis prohibetur. 66
Quæst. 189. — Quæ sint pœnæ statutæ ratione duellorum, et quinam eas incurrant. ib.
Art. II. *An et quousque liceat bellum.* 70
Quæst. 190. — Quid circa jus bellandi, Officiales et milites sit præterea notandum. 71
Art. III. — *Quid in bello justo liceat.* 37
Quæst. 191. — Quid circa ista præterea sit notandum. 74
Cap. II. *De 6 et 9 præcepto. Non mœchaberis. Non concupisces.* 75
Dub. I. *An et quanta peccata sint oscula, amplexus, verba obscœna et similia extra Matrimonium.* 76
Quæst. 192. — An osculum carnale et sensibile sit peccatum mortale. 77
Quæst. 193. — Quid sit delectatio speculativa, quid practica ; et an semper sint mortale. 79
Quæst. 194. — Quid præterea sit notandum circa aspectus, oscula, tactus, turpiloquia quoad solutos. ib.
Quæst. 195. — Quid circa illos sit addendum, qui sunt aut fuerunt in Matrimonio ; item circa habentes sponsalia. 81
Quæst. 196. — An detur parvitas in materia venerea. ib.
Quæst. 197. — An sit peccatum, si voluntas in motibus venereis habeat se negative. ib.
Quæst. 198. — Quæ generaliter sint remedia contra luxuriam. ib.
Dub. II. *Quæ sint species luxuriæ consummatæ naturales.* 82
Quæst. 199. — Quid sit addendum. 83
Quæst. 200. — In quo consistat virginitas, et quando amittatur. 84
Cap. III. *Quæ sint species luxuriæ consummatæ contra naturam.* ib.
Quæst. 201. — Quodnam peccatum sit gravius, sodomia an furtum. 85
Dub. III. *An aliquando liceat procurare pollutionem.* ib.
Quæst. 202. — In quo consistat malitia pollutionis. 86
Quæst. 203. — Quid circa causas pollutionis sit addendum. ib.
Quæst. 204. — Quid circa pollutionem in somno sit addendum. 88
Quæst. 205. — An liceat efficaciter appetere pollutionem naturaliter orituram vel gaudere de ea involuntarie secuta. 89

TRACTATUS V.

DE 7 PRÆCEPTO. NON FURTUM FACIES.

Cap. I. *De furto.* 90
Dub. I. *Quid sit furtum et quale peccatum.* ib.

Quæst. 206. — Quid notandum sit circa naturam furti et rapinæ. ib.
Quæst. 207. — Quæ sint species furti. 91
Quæst. 208. — An furetur, qui rem aufert domino vidente et non contradicente, aut si putetur esse contentus. ib.
Quæst. 209. — An ille furetur, qui pro statu suo servando facit in vestitu, victu, famulitio etc. expensas, quibus solvendis sciat se esse imparem. ib.
Quæst. 210. — An ille præsumi possit esse fur, qui rem alienam accipit vel in cujus domo res aliena invenitur. ib.
Quæst. 211. — An licitum sit furari in gravi vel extrema necessitate. ib.
Quæst. 212. — An occulta compensatio sit furtum. 94
Quæst. 213. — An famulantes possint dominis suis occulte surripere aliquid ad compensandum laborem, cui putant non respondere æqualem mercedem. 98
Dub. II. *Quid sit quantitas notabilis ad mortale peccatum.* 99
Quæst. 214. — Quidnam probabilius statuatur pro materia gravis furti. 100
Dub. III. *Quam graviter peccet, qui multa minuta furta committit.* 105
Quæst. 215. — Quid hic notandum sit ad clariorem intelligentiam. ib.
Dub. IV. *Quid in genere notandum sit de furto domesticorum, amicorum.* 108
Quæst. 216. Quid præterea notandum sit circa furta domesticorum. 109
Quæst. 217. — Quænam dicantur bona conjugum dotalia, paraphernalia, antiphernalia, propria, communia : et quid circa ea possint maritus et uxor. ib.
Quæst. 218. — Quænam dicantur bona filiorum familias castrensia, quasi castrensia, adventitia, profectitia, et quid circa ea possint tales filii. 111
Quæst. 219. — Quid addendum sit circa furta filiorum. 112
Quæst. 220. — An filio in domo paterna laboranti debeatur salarium; et possit illud occulte sibi compensare, si negetur, vel si pudeat petere. ib.
Quæst. 221. — Quid circa famulos sit addendum. 113
Quæst. 222. — Quid liceat illi, cui committitur, ut emat, vendat, solvat, negotietur pro altero. ib.

LIBER III, PARS II

De Restitutione, Contractibus, et reliquis Præceptis.

TRACTATUS V

Cap. II. *De restitutione.* 117
Dub. I. *Quid sit restitutio, et qui teneantur ad eam.* ib.
Quæst. 1. Quænam injuria censeri debeat gravis. 118
Quæst. 2. — An scienti et volenti fieri possit injuria. ib.
Quæst. 3. — An omnis injusta actio fundet obligationem restitutionis. 121
Quæst. 4. — An injuria pure damnosa fundet obligationem restitutionis. ib.
Quæst. 5. — Quæ sint universim radices restitutionis. ib.
Quæst. 6. — Quid agendum sit in dubio, an debeatur restitutio. 122
Dub. II. *An qui cooperatur ad damnum alterius, teneatur ad restitutionem.* ib.
Quæst. 7. — An movens aut inducens ad damnificandum alteri, restituere teneatur. 123
Quæst. 8. — Quid circa mandantem sit addendum. ib.
Quæst. 9. — Quid circa consulentem. 124
Quæst. 10. — Quid circa consentientem et palpantem. ib.
Quæst. 11. — Quid circa illum, qui dat recursum vel participat. 125
Quæst. 12. — Quid de muto, non obstante, non manifestante. ib.
Quæst. 13. — *Vacat.* ib.
Quæst. 14. — Ad quid teneatur Caius, qui est quidem causa damni, tamen quamvis ipse non fuisset causa, idem damnum ab alio fuisset causatum. 126
Quæst. 15. — Ad quid teneatur, qui est causa damni, non totius, sed tantum majoris. ib.
Quæst. 16. — Ad quid teneatur Confessarius temere deobligans pœnitentem a restitutione. ib.
Quæst. 17. — An ille teneatur, qui dubitat, an sit efficaciter cooperatus damno. ib.
Dub. III. *An supradicti teneantur singuli restituere in solidum et quo ordine.* ib.
Quæst. 18. — Si singuli non fuerint causa sufficiens, an obligentur ad totum. 127
Quæst. 19. — Quæ regulæ servire possint pro cognoscendo ordine servando in restitutione. ib.
Dub. IV. *An teneatur restituere, qui alium impedivit a consecutione alicujus boni.* 129
Quæst. 20. — Quæ sint hic regulæ generales. ib.
Dub. V. *Cui vel quibus restituendum.* 132
Quæst. 21. — An restitutio debeatur illi, qui in damnum consentit. 133
Quæst. 22. — Quid circa res inventas vel derelictas sit addendum. ib.
Quæst. 23. — Quid prætera sit notandum circa restitutionem rei incertæ. 135
Quæst. 24. — Quid faciendum, si dominus compareat, postquam res pauperi, vel piæ causæ est applicata. 136
Quæst. 25. — Si fur rem alienam tibi donarit vel vendiderit, cui debeat restituere. ib.
Quæst 26. — An satisfaciat, qui solvit creditori creditoris. 137
Quæst. 27. — Quid notandum sit circa bona vacantia. ib.
Quæst. 28. — Quid circa thesauros, venas metallorum, et similes res occultas, si inveniantur. ib.
Quæst. 29. — Cui restitui debeant res ex incendio vel naufragio ereptæ. 139
Quæst. 30. — Cui restitui debeant res in bello captæ. ib.
Dub. VI. *De rebus, quæ debent restitui.* ib.
Art. I. *Quid debeat restitui ab inferente injuriam*

materialem tantum, sive a possessore bonæ fidei. ib.
Quæst. 31. — An res eadem in individuo restitui debeat. 140
Quæst. 32. — An debeat restitui, quod per alluvionem accessit. 144
Quæst. 33. — Quid notandum sit circa restitutionem rei alienæ, ex qua quis factus est ditior. 145
Quæst. 34. — An Caius teneatur restituere, si aliquid habeat per contractum injustum bona fide initum cum Titio. ib.
Quæst. 35. — Ad quid teneatur, qui bona fide rem furtivam emit aut vendit; aut pro re sua accepit pretium furtivum. ib.
Quæst. 36. — Quid addendum sit circa restitutionem fructuum bona fide perceptorum ex re aliena. Item circa compensationem melioramentorum et expensarum. ib.
ART. II. *Quid debeat restitui ab inferente injuriam formalem, seu malæ fidei damnificatore seu possessore.* ib.
Quæst. 37. — An obligatio restituendi nascatur ex actione injusta, sed non damnosa. 146
Quæst. 38. — Si actio damnosa non sit de se injusta, attamen sit infecta vitio interno injustitiæ, an causet obligationem restituendi. ib.
Quæst. 39. — An teneatur restituere, qui facit aliquid, quod imputabitur alteri, si hic alter ideo patiatur damnum. 148
Quæst. 40. — Ad quid teneatur, qui exponit infantem, aut ante ostium alienum collocat. 149
Quæst. 41. — An aliquando sit obligatio restituendi eleemosynas acceptas. ib.
Quæst. 42. — An dans operam rei illicitæ, quæ non est contra justitiam, et per hoc causans damnum alteri, teneatur restituere. 150
Quæst. 43. — Quam culpam supponat obligatio restituendi ex acceptione vel damnificatione injusta. ib.
Quæst. 44. — An sit obligatio reparandi damna, quæ quis in ebrietate causat. 156
Quæst. 45. — Ad quid teneatur, qui scienter intulit damnum grave, sed invincibiliter ignoravit esse tam grave. ib.
Quæst. 46. — Ad quid teneatur Caius, qui damnum intulit Titio, putans aut volens inferre Sempronio. 157
Quæst. 47. — Quid notandum sit circa restitutionem rei et fructuum. Item circa deductionem melioramentorum et expensarum. 158
Quæst. 48. — Si valor rei vel fructuum fuerit varius intra tempus, quo sunt erepta, vel consumpta, secundum quem valorem sit restituendum. 164
Quæst. 49. — Ad quid teneatur, qui succedit possessori malæ fidei. 165
Quæst. 50. — Quid dicendum sit de illo, qui partim bona partim mala fide possedit rem alienam. 166
Quæst. 51. — Qualis sit obligatio restituendi res per parva furta sublatas. 166
Quæst. 52. — An sit obligatio restituendi totam materiam gravem, quam quis abstulit. 168
Quæst. 53. — An sit obligatio compensandi damna orta ex dilatione restitutionis. 169
Quæst. 54. — Quid addendum sit circa lignantes et pascentes in fundo alieno. ib.
Quæst. 55. — Quid circa venationem, piscationem, aucupium, columbas, apes. 170
Quæst. 56. — Quid circa tributa, gabellas, vectigalia. 173
Quæst. 57. — An faciat injuriam et teneatur restituere, qui defraudat præmiferum. 176
Quæst. 58. — Ad quid teneatur fur, qui in extrema necessitate consumit rem furto sublatam. 177
Quæst. 59. — An turpe lucrum sit restituendum. ib.
Quæst. 60. — An restitui debeat pecunia a dæmone accepta. ib.
Quæst. 61. — An restitui debeat, quod est acceptum pro re aliunde debita. ib.
ART. III. *An et quid debeat restitui pro injuria illata corpori, v. g. per mutilationem et occisionem.* 178
Quæst. 62. — An impotens restituere in uno genere bonorum, teneatur in alio. 179
Quæst. 63. — Quid præterea sit notandum circa restitutionem pro injuria corpori illata. 182
ART. IV. *Quid debeat restitui pro illato stupro.* 184
Quæst. 64. — Quid præterea sit notandum circa restitutionem pro stupro, defloratione. 185
ART. V. *Quid debeat restitui pro adulterio.* 188
Quæst. 65. — Quid præterea sit notandum circa restitutionem pro adulterio. ib.
ART. VI. *Quid debeat restitui pro fama et bonis spiritualibus, inductione in peccatum, avocatione a Religione.* 191
Quæst. 66. — Quanta sit injuria, et quæ obligatio illius, qui alium inducit ad peccatum. ib.
Quæst. 67. — Quid addendum sit circa illum, qui alterum abstraxit a Religione. 192
Quæst. 68. — Quid dicendum de illo, qui alterum falsa docuit. 193
DUB. VII. *De circumstantiis restitutionis.* 194
ART. I. *Quo tempore, loco et modo fieri debeat restitutio.* ib.
Quæst. 69. — Quid præterea notandum sit circa tempus, quo fieri debeat restitutio. 195
Quæst. 70. — Quid addendum sit circa locum, quo fieri debet restitutio. 196
Quæst. 71. — Cum quantis expensis teneatur debitor ex delicto restituere. 197
ART. II. *Quo ordine restitui debeat.* 198
Quæst. 72. — An res furtiva propriis immixta prius restitui debeat. ib.
Quæst. 73. — Si res sit vendita et tradita, an venditor aliis creditoribus sit præferendus quoad rem illam adhuc exstantem. 199
Quæst. 74. — An debita certa semper præferri debeant incertis. ib.
Quæst. 75. — An unum debitum onerosum possit præferri alteri. ib.
Quæst. 76. — An debita ex delicto præferri debeant debitis ex contractu. ib.
Quæst. 77. — Quis præferri debeat, si debita sint contracta, quando erat impotentia solvendi. ib.
Quæst. 78. — Quid notandum sit circa debita hypothecata et privilegiata. 201
Quæst. 79. — An etiam inter creditores mere personales tenenda sit regula Juris: qui prior est tempore, potior est jure. 202
Quæst. 80. — An inter creditores mere personales possit aliis præferri, qui prius petit, vel qui est amicus debitoris. 203
Quæst. 81. — An pauper, hoc solo titulo, quia pauper est, præferri debeat diviti, si debita personalia sint paria. ib.

Quæst. 82. — Quid observandum sit, si nullus creditorum habeat jus prælationis. ib.
Quæst. 83. — An in conscientia sit obligatio observandi talem ordinem. ib.
ART. III. *Quæ a restitutione excusent.* 204
Quæst. 84. — Quid notandum sit circa excusationem ex eo quod damnum causatum sit sine culpa. 205
Quæst. 85. — Quid circa excusationem propter compositionem cum Papa vel Episcopo. ib.
Quæst. 86. — An Titius iniquus detentor, excusetur, si suadente vel jubente Confessario rem alienam dederit pauperibus : aut eam commendarit Confessario, ut restitueret, qui tamen hoc negligat. 206
Quæst. 87. — Quid addendum sit circa excusationem, qua damnum causaretur debitori vel creditori. 207
Quæst. 88. — Quid addendum sit circa excusationem propter impotentiam vel indigentiam debitoris. 208
Quæst. 89. — An causa excusans a restitutione etiam excuset a furto. 209
Quæst. 90. — Quid addendum sit circa cessionem fori sive bonorum. ib.
Quæst. 91. — An ingressus in Religionem excuset a restitutione. 210
Quæst. 92. — An auctoritas Judicis vel lex excuset a restitutione. 212
Quæst. 93. — An ille excusetur, qui creditori donavit aliquid, immemor debiti. 213
Quæst. 94. — An excusetur, qui solvit creditori. ib.
Quæst. 95. — An per compensationem extinguatur obligatio restituendi. ib.
Quæsi. 96. — Quid notandum circa remissionem creditoris, assignationem debiti, et transactionem. 214
Quæst. 97. — Si debitor morte plectatur, an hæredes excusentur a restitutione damni causati per delictum, ob quod plectitur. 215
Quæst. 98. — An excommunicatio creditoris vel debitoris excuset. ib.
Quæst. 99. — An mors creditoris excuset debitorem a restitutione. ib.
Quæst. 100. — An et quomodo præscriptio excuset a restitutione. ib.
Quæst. 101. — Quid dicendum sit in variis dubiis vel opinionibus circa obligationem aut excusationem ab obligatione restituendi. 231
CAP. III. *De contractibus.* 235
DUB. I. *Quid in genere sit contractus.* ib.
Quæst. 102. — Quomodo dividatur contractus. ib.
Quæst. 103. — Quid notandum circa modos, quibus fiunt contractus. Idemque circa obligationem consequentem ex illo. 237
Quæst. 104. — Quid notandum sit circa consensum ad valorem contractus requisitum. 242
Quæst. 105. — Quid dicendum sit in variis dubiis circa hactenus allata. 252
Quæst. 106. — Quid notandum sit circa stipulationes. 253
Quæst. 107. — Quinam possint contrahere. 253
Quæst. 108. — Qualis debeat esse materia, de qua contrahitur. 256
Quæst. 109. — Quinam sint effectus contractuum. 259
Quæst. 110. — Quid dicendum sit de contractibus, in quibus omittitur solemnitas aliqua requisita. 262
Quæst. 111. — Quomodo contractus firmentur 263
Quæst. 112. — Quomodo finiantur contractus. 269
DUB. II. *Quid in specie de promissione et donatione.* 270
Quæst. 113. — Quid sit promissio 272
Quæst. 114. — Quænam sit distinctio inter propositum, pactum, promissionem prout est contractus. ib.
Quæst. 115. — An propositum obliget. 273
Quæst. 116. — An pollicitatio, sive promissio ante acceptationem obliget. ib.
Quæst. 117. — An, et quam graviter obliget promissio acceptata. ib.
Quæst. 118. — Quid reipsa sit acceptatio promissionis et quandonam poni debeat. 275
Quæst. 119. — An acceptatio promissionis debeat esse externa. ib.
Quæst. 120. — An sufficiat acceptatio tacita, æquivoca, diu post secuta. ib.
Quæst. 121. Quomodo promissio absenti facta valeat vel acceptari possit. 276
Quæst. 122. — Quandonam cesset obligatio promissionis. 277
Quæst. 123. — An obliget promissio prodiga. 278
Quæst. 124. — Quænam promissiones sint jure irritæ. ib.
Quæst. 125. — Quid circa contractum donationis sit addendum. ib.
DUB. III. *Quibus casibus donatio possit revocari* 279
Quæst. 126. — Quid præterea notandum circa revocationem donationis ob ingratitudinem. ib.
Quæst. 127. — Quid præterea statuant jura circa donationes. 280
Quæst. 128. — Quid addendum sit circa donationes factas Ecclesiæ vel ad pias causas. 281
DUB. IV. *Quid sit donatio mortis causa, et an possit revocari, quomodo et quibus competat.* 282
Quæst. 129. — Quid præterea notandum sit circa donationem mortis causa. ib.
DUB. V. *Quid sit commodatum, precarium et depositum.* 283
Quæst. 130. — Quid notandum sit præterea circa commodatum. 284
Quæst. 131. — Quid circa precarium sit addendum. 285
Quæst. 132. — Quid addendum sit circa depositum. ib.
DUB. VI. *Quid sit mutuum.* 286
Quæst. 133. — Quid præterea notandum sit circa mutuum. ib.
DUB. VII. *Quid sit Usura.* 288
Quæst. 134. — Quid sit contractus usuræ, et in quo consistat ejus iniquitas. 289
Quæst. 135. — An in usura detur parvitas materiæ. 290
Quæst. 136. — An aliquando sit obligatio gratis dandi mutuum. ib.
Quæst. 137. — An aliquando liceat mutuanti accipere aliquid supra sortem. ib.
Quæst. 138. — Quid notandum sit circa titulum accipiendi aliquid ob periculum sortis. 291
Quæst. 139. — Quid circa titulum lucri cessantis. 293
Quæst. 140. — Quid circa titulum damni emergentis. 294
Quæst. 141. — An ex aliis etiam titulis licitum sit aliquid accipere vel exigere supra sortem. 295
Quæst. 142. — Quid circa Montes pietatis, Lombardos, Beursas sit addendum. 300

Quæst. 143. — An liceat ab initio accipere hoc, quod postea dandum esset pro interesse. 301
Quæst. 144. — Quænam pacta sint usuraria, si mutuo addantur. ib.
Quæst. 145. — An sit usura, si mutuem sub pacto, ut mutuatarius exsequatur aliquid aliunde debitum ex justitia. 303
Quæst. 146. — An sit usura, si quis mutuet sub pacto, ut alter statim in præsenti aliquid vicissim præstet. ib.
Quæst. 147. — An sit usura, si Caius det Titio 100 mutuos, cum pacto ut si Caius post 10 annos vixerit, Titius reddat 300, si autem non vixerit, nihil reddat. ib.
Quæst. 148. — Quomodo pœna imponi possit mutuatario. 304
Quæst. 149. — Quandonam committitur usura circa varios contractus. ib.
Quæst. 150. — An contractus Mohatra sit usurarius. ib.
Quæst. 151. — An sit licitum aliquid accipere pro obligatione mutuandi in futurum, quandocunque alter exiget mutuum. 305
Quæst. 152. — An sit usura, si mutuem Caio debitum, quod ipsi erit facilis solutionis, mihi autem esset difficilis. ib.
Quæst. 153. — Si nullus adsit titulus accipiendi aliquid supra sortem, an sit usura mutuare cum spe aliquid accipiendi. ib.
Quæst. 154. — An sit usura, si mutuans moneat mutuatarium de gratuita remuneratione. 306
Quæst. 155. — An sit usura, si per legatum sint tibi relicti 1000 et interim, dum non solvuntur, accipias aliquid pro interesse, et postea totam summam. ib.
Quæst. 156. — Quid dicendum sit, quando valor rei mutuatæ postea crescit vel decrescit. ib.
Quæst. 157. — An sit usura cedere alteri contractum usurarium. 307
Quæst. 158. — An usurarius acquirat dominium usuræ. ib.
Quæst. 159. — An usurarius acquirat dominium eorum, quæ ex re per usuram accepta postea lucratur. 308
Quæst. 160. — Quandonam restitui debeat, quod acceptum est vi mutui. ib.
Quæst. 161. — An usuræ licite permittantur vel juventur. 309
Dub. VIII. *De emptione, et venditione.* 310
Art. I. *Quid sit Emptio et Venditio.* ib.
Quæst. 162. — Quid notandum sit circa doctrinam hujus articuli. 312
Quæst. 163. — An venditio debeat esse de re, et pretio determinato. ib.
Quæst. 164. — Quid circa rerum pretia sit notandum. ib.
Quæst. 165. — Quale ergo statui possit pretium rei necdum præsentis. 314
Quæst. 166. — Quantum pretium liceat accipere pro re rara et peregrina. ib.
Quæst. 167. — Si quis sciat in agro esse thesaurum vel venam auream an licite emat agrum communi pretio. ib.
Quæst. 168. — Quandonam ob lucrum cessans vel alios titulos licitum sit pluris vendere ad creditum. 315
Quæst. 169. — Si nunc bono pretio vendantur v. g. salpæ, et Titius omnes emat, ut facta earum penuria carius vendat, an hoc monopolium sit illicitum. ib.
Quæst. 170. — Quid dicendum sit, si mercatores conspirent non vendere minoris, attamen adhuc intra limites justi pretii. 215
Quæst. 171. — Quomodo venditor teneatur vitium, vel emptor pretium mercis manifestare. 316
Quæst. 172. — Quid dicendum sit de venditione in qua intervenit fraus vel mendacium. ib.
Quæst. 173. — An mercator licite possit admiscere substantiam alienam. 317
Quæst. 174. — An licitum sit vendere in fraudem creditorum, quibus re vendita, non poteris solvere, quod debes. ib.
Quæst. 175. — An ille, qui emit rem hypothecatam, id est, ad debita obligatam, teneatur hæc debita solvere. ib.
Quæst. 176. — An liceat uti falsa moneta. ib.
Quæst. 177. — Quid addendum sit circa emptionem rei furtivæ vel pro pretio furtivo. 318
Quæst. 178. — Quis sit dominus rei venditæ. 320
Quæst. 179. — Quid addendum sit circa rem duobus venditam. 321
Quæst. 180. — An facto contractu venditor teneatur mercem tradere. ib.
Quæst. 181. — Ad quem spectent fructus vel alia affixa rei venditæ. ib.
Quæst. 182. — An vendens rem frugiferam ad creditum possit contrahere cum emptore, vel de retinendis fructibus rei venditæ, donec persolvatur pretium, vel si emptor velit fructus, de pensione solvenda. ib.
Quæst. 183. — An liceat emere ab aliquo rem frugiferam cum pacto de retrovendendo, ita ut emptor possit cogere venditorem ad rem redimendam, non computatis fructibus interea perceptis. 322
Quæst. 184. — An æquum sit, quod res absolute vendita, si pereat ante traditionem, pereat emptori. ib.
Quæst. 185. — Quid addendum circa emptionem Chirographorum crediti alieni. ib.
Quæst. 186. An Principi sit licitum vendere officia temporalia. 323
Quæst. 187. — Quænam pacta adjici soleant venditioni. 324
Quæst. 188. — Quomodo rescindi possit venditio. ib.
Quæst. 189. — Quid sit retractus, et quomodo liceat eum impedire. ib.
Art. II. *Quid sit negotiatio, et quibus illicita.* ib.
Quæst. 190. — Qualis negotiatio et quibus Clericis sit prohibita. 325
Dub. IX. *Quid sit contractus census, et an licitus.* 329
Quæst. 191. — Quid præterea notandum circa contractum census. 330
Quæst. 192. — Quænam pacta licite adjiciantur contractui census.
Dub. X. *Quid sit cambium.*
Quæst. 193. — Quid circa cambium sit præterea notandum. 335
Dub. XI. *Quid sit locatio et conductio.* 336
Quæst. 194. — Quid præterea sit notandum circa hos contractus. 337
Dub. XII. *De contractibus emphyteusis, feudi et libelli.* 340
Quæst. 195. — Quænam præterea sint hic notanda. 341
Dub. III. *Quid sit sponsio et ludus.* 344

Quæst. 196. — Quid præterea circa hos contractus sit notandum. 346
Dub. XIV. *Quid sit contractus Societatis.* 350
Quæst. 197. — Quid hic præterea sit notandum. 351
Dub. XV. *Quid sit assecuratio, et fidejussio.* 352
Quæst. 198. — Quid præterea notandum sit. 353
Dub. XVI. *Quid sit pignus et hypotheca.* ib.
Quæst. 199. — Quid circa hos contractus sit præterea notandum. 354
Cap. IV. *De tutela et testamentis.* ib.
Dub. I. *Quid sit tutela et curatela.* ib.
Dub. II. *Quid et quotuplex sit testamentum.* 356
Quæst. 200. — Quid præterea notandum sit circa testamenta. 358
Quæst. 201. — Quid sit fidei commissum et substitutio. 359
Quæst. 202. — An ille, qui originalc testamentum vel alias litteras in favorem sui facta amisit, possit privatim simile instrumentum confingere. ib.
Dub. III. *De renuntiatione hæreditatis.* 360
Quæst. 203. — Si Caius Societatatem JESU ingressurus donarit fratri suo certa bona, addito pacto non revocandi, sed sub conditione, si permaneat in Societate. an hæc dispositio teneat. 361
Dub. IV. *Qui possint et debeant esse exsecutores testamentorum.* 362
Quæst. 204. — Quid notandum sit præterea circa dispositiones ad pias causas. 364
Quæst. 205. — An in necessitate Reip. licitum sit dispositiones pias convertere in alio usus. 367
Quæst. 206. — Quid alias possit Episcopus circa commutationem ultimatum voluntatum. 368
Quæst. 207. — Si plures sint designati exsecutores. an quilibet solus possit exsequi : vel debeant omnes concurrere. ib.
Dub. V. *De iis qui testari et hæredes institui possunt.* ib.
Quæst. 208. — De quibus rebus testari possit filius. 370
Quæst. 209. — De cujus licentia testari possit Religiosus professus vel aliquis Ecclesiasticus. ib.
Quæst. 110. — Quid notandum sit circa hæreditatem et legitimam, ac speciatim circa Religiosos. ib.
Quæst. 211. — Quinam illegitimi possint esse hæredes. 371
Quæst. 212. — An obligationes testatoris transeant ad hæredem. 372
Quæst. 213. — Quid intelligatur per Falcidiam et Trebellianicam. 373
Quæst. 214. — Quid agendum sit in dubio, an fraus commissa sit circa testamentum. ib.

TRACTATUS VI.

DE PRÆCEPTO DECALOGI 8, 9 ET 10, ET DE PRÆCEPTIS ECCLESIÆ.

Cap. I. *De præcepto octavo.*
Dub. I. *Quid sit suspicio, judicium temerarium et dubitatio, et quale peccatum.* 374
Quæst. 215. — Quid præterea notandum sit circa suspicionem et judicium temerarium. 375
Quæst. 216. — Quænam sint motiva contra hæc peccata temeritatis. 377
Dub. II. *Quid sit et quam grave peccatum detractio.* 378
Quæst. 217. — Quid notandum sit circa distinctionem famæ et honoris. 380
Quæst. 218. — Quandonam peccetur graviter contra famam vel honorem. 381
Quæst. 219. — Quid præterea notandum sit circa detractionem, et injurias contra famam. 382
Quæst. 220. — An sit licitum repercutere in fama vel honore. 385
Quæst. 221. — Quid notandum sit, si hoc, quod de altero dixisti, fuit publicum. 386
Quæst. 222. — Quid notandum sit circa injurias contra honorem. 387
Quæst. 223. — Quid notandum sit circa revelationem secreti. ib.
Dub. III. *An et quomodo fama restituenda.* 389
Quæst. 224. — Quid faciendum sit pro restitutione, ratione suspicionis vel judicii temerarii. 391
Quæst. 225. — Quantum restitui debeat ratione infamationis. ib.
Quæst. 226. — Quid notandum sit circa obligationem restituendi apud mediatores. ib.
Quæst. 227. — Quid addendum sit circa illum, qui infamavit alterum plane inadvertenter et sine culpa. ib.
Quæst. 228. — An ille, qui detraxit, teneatur semper hoc revocare. 392
Quæst. 229. — Ad quid teneatur Caius, qui falso detraxit. ib.
Quæst. 230. — Ad quid teneatur Caius, qui ut impediret Titium ab officio, quo erat indignus, publice diffamavit eum, cum satis fuisset diffamare privatim. 393
Quæst. 231. — Ad quid teneatur, qui detraxit defuncto. ib.
Quæst. 232. — An excuset prudens metus incurrendi damni temporalis in bonis fortunæ. ib.
Quæst. 233. — Quid debeatur pro honore læso. ib.
Quæst. 234. — Quid agendum sit, si dubitetur, an hoc, quod dixisti, sit oblivioni datum. ib.
Quæst. 235. — An obligatio restituendi pro fama vel honore transeat ad hæredes detractoris. 394
Cap. II. *Quid de Præcepto* 9 *et* 10. ib.
Cap. III. *Quid de præceptis Ecclesiæ.* ib.
Dub. I. *Quid requiratur ad jejunium Ecclesiasticum, et quanta ejus obligatio.* ib.
Quæst. 236. — Unde et quanta sit obligatio jejunandi vel abstinendi a carnibus. 396
Quæst. 237. — An illi, cui semel fregit jejunium, possit eadem die sæpius comedere. ib.
Quæst. 238. — Quid veniat nomine carnium, et quinam teneantur præcepto ab illis abstinendi. 397
Quæst. 239. — An licitum sit, v. g. Amstelodami diebus Veneris comedere carnes. ib.
Quæst. 240. — An illi, cui in die jejunii est permissus esus carnium vel secunda refectio, hoc ipso etiam permittantur plures refectiones. ib.
Quæst. 241. — Quid sit illi faciendum, qui venit ex una in alteram Diœcesim, ubi non servatur idem stylus Calendarii. 407
Quæst. 242. — Quid notandum sit circa vigiliam S. Mathiæ et S. Joannis, item circa abstinentiam festo S. Marci. ib.

Quæst. 243. — Ad quæ jejunia teneantur Religiosi. 408
Quæst. 244. — An parens teneatur filios, vel dominus servos cogere ad jejunandum. ib.
Quæst. 245. — Quid notandum sit circa horam refectionis in jejunio. ib.
Quæst. 246. — Quomodo licitum sit interrumpere prandium die jejunii. ib.
Quæst. 247. — Quandiu liceat protrahere prandium. 409
Quæst. 248. — Quid faciendum sit illi, qui die jejunii mane vel post prandium comedit. ib.
Quæst. 249. — An satisfaciat legi, qui pridie vel in prandio ita replet ventrem, ut non sentiat difficultatem in die jejunii. 410
Quæst. 250. — Quid circa potum et res liquidas sit addendum. ib.
Quæst. 251. — Quid circa ea, quæ ad haustum sumuntur; Item circa electuaria, tabacum et fructus. 411
Quæst. 252. — Quid circa collationem vespertinam sit addendum. ib.
Quæst. 253. — Quid præterea notandum sit circa parvitatem materiæ in carnibus. 412
Quæst. 254. — An jejunium frangatur sæpius per diem comedendo pauca. 413
Dub. II. *Quæ causæ excusent a jejunio.* 414
Quæst. 255. — Quid notandum sit circa dispensationem in jejunio. 415
Quæst. 256. — An dispensatus ad carnes valetudini servientes, possit comedere omnis generis carnes. 417
Quæst. 257. — Quid addendum sit circa tempus vel ætatem, in qua obliget lex jejunii. ib.
Quæst. 258. — Quid circa pauperes sit notandum. 418
Quæst. 259. — An excusetur, qui magnam in jejunio sentit difficultatem, vel jejunans dormire non potest. ib.
Quæst. 260. — An excusetur puella vel vidua volens nubere, si jejunio reddenda esset deformis. 419
Quæst. 261. — An excusetur, qui habebat duo cauteria. ib.
Quæst. 262. — Quid addendum sit circa excusationem quorumdam ratione laboris vel officii. ib.
Quæst. 263. — Quid notandum sit circa excusationem ratione conjugii. 420.
Quæst. 264. — Quid circa itinerantes sit addendum. 421
Quæst. 265. — Quid addendum sit circa excusationem ob pietatem vel majus bonum. ib.
Quæst. 266. — An omnes Monachi excusentur a jejunio. 422
Quæst. 267. — Quomodo urbanitas excuset. ib.
Quæst. 268. — Quid faciendum sit cum illis, qui prætendunt causas non sufficienter excusantes. ib.

LIBER IV.

De præceptis particularibus certo hominum statui propriis.

Cap. I. *De statu Religioso.* 423
Dub. I. *Quæ sit natura status Religiosi.* 424
Quæst. 1. — Quid præterea sit notandum circa requisita ad substantiam status Religiosi. ib.
Quæst. 2. — Qui sint effectus professionis Religiosæ. 426
Dub. II. *Quæ requirantur ad valorem professionis Religiosæ.* ib.
Quæst. 3. — An nunquam possit emitti professio ante ætatem vel novitiatum prærequisitum. ib.
Quæst. 4. — Quid circa interruptionem novitiatus sit notandum. 427
Quæst. 5. — Si quis absoluto novitiatu dimittatur et postmodum iterum admittatur, an repetere debeat novitiatum. 428
Quæst. 6. — Quid præterea sit notandum circa valorem vel invaliditatem, et revalidationem professionis. ib.
Quæst. 7. — An Bertha possit Religionem petere et profiteri inter virgines, si virgo non sit. 431
Quæst. 8. — Quid dicendum sit de illo, qui cogit aliquem ad Religionem vel ab ea impedit; item qui cogit ad renuntiandum bonis suis, priusquam ingrediatur vel exheredat, quia ingressus est. ib.
Quæst. 9. — Quid notandum sit circa illum, qui dicit se ex metu aut reverentia fecisse professionem. 433
Quæst. 10. — An Monasterium possit novitium expleta probatione sine causa non admittere ad professionem. 442
Quæst. 11. — Si novitius egrediatur vel Religiosus dimittatur, an debeat ipse Ordini vel ordo ipsi aliquid refundere. 443
Dub. III. *Ad quid teneatur Religiosus vi suæ professionis.* 444
Quæst. 12. — Quid præterea notandum sit circa obligationem Religiosi, ut servet Regulam et tendat ad perfectionem. ib.
Quæst. 13. — Quid notandum sit circa novitiorum obligationes, et privilegia. 445
Quæst. 14. — Quid notandum sit circa clausuram Monialium. 446
Quæst. 15. — Quid notandum sit circa clausuram virorum. 451
Quæst. 16. — An Religiosis licitum sit audire vel tradere Jus Civile. 457
Dub. IV. *Ad quid Religiosus obligetur vi votorum.* ib.
Quæst. 17. — Quomodo aliquis possit ante vel post ingressum Religionis disponere de rebus suis. 459
Quæst. 18. — Quid præterea notandum sit circa votum paupertatis in Religioso. 460
Quæst. 19. — Quid specialiter notandum sit circa paupertatem in Societate JESU, et Domus illius professas. 466
Quæst. 20. — Quid circa votum castitatis in Religione sit præterea notandum. 469
Quæst. 21. — Quid circa votum Religiosæ obedientiæ sit præterea addendum. 471
Quæst. 22. — Quid notandum sit circa votum non procurandi nec acceptandi Prælaturam vel dignitatem. 472
Quæst. 23. — An possit quis absolvi a votis Religiosæ professionis. 473
Quæst. 24. — Quid notandum sit circa exemptionem quorumdam Regularium. ib.

Quæst. 25. — Quæ officia et actiones specialiter prohibeantur Religiosis. ib.
Dub. V. *Qui possint vel teneantur ingredi Religionem.* 474
Quæst. 26. — Quid præterea notandum sit circa eos, qui Religionem ingredi possunt. 475
Quæst. 27. — Quænam impediant ingressum in Societatem JESU. 476
Quæst. 28. — Quid præterea notandum sit circa eum, qui vovit ingredi Religionem. ib.
Quæst. 29. — Quid addendum sit circa illum, qui cupit transire ad Monasterium ejusdem vel diversi Ordinis. ib.
Quæst. 30. — An aliquis possit a Religione dimitti sub conditione in certis casibus reincidendi in vota. 478
Dub. VI. *Ad quid teneantur Religiosi ejecti, et fugitivi.* ib.
Quæst. 31. — Quid præterea notandum sit circa ejectos et fugitivos. 479
Quæst. 32. — Quandonam fugitivi censeantur apostatæ. 480
Quæst. 33. — Quid notandum sit circa Religiosum, qui dimittit vestem seu habitum sui Ordinis. ib.
Cap. II. *De Statu Clericorum.* 481
Dub. I. *De Beneficiis Ecclesiasticis.* ib.
Art. I. *Quid et quotuplex sit Beneficium Ecclesiasticum.* ib.
Quæst. 34. — Quæ sit distinctio inter Beneficium, Canonicatum, Præbendam. ib.
Quæst. 35. — Quid sit Præstimonium, beneficium titulare, manuale, monoculare, Commenda spiritualis. 482
Quæst. 36. — An beneficia manualia sint reipsa beneficia. ib.
Quæst. 37. — Quid præterea notandum sit circa beneficia regularia, et sæcularia. 483
Quæst. 38. — Quid addendum sit circa beneficium duplex. ib.
Quæst. 39. — Quid censendum sit in dubio, an beneficium sit simplex, an curatum ib.
Quæst. 40. — An præbendæ Canonissarum sint beneficia. 484
Quæst. 41. — Quid de Capellaniis sit notandum. 485
Quæst. 42. — Quid circa Vicarias sit notandum. 486
Quæst. 43. — Quid de Vicariatu Episcopi sit notandum. ib.
Quæst. 44. — Quid de Archidiaconatu sit notandum. 488
Quæst. 45. — Quid de Coadjutoriis sit notandum. 490
Quæst. 46. — Quid notandum sit circa erectionem, et mutationem beneficiorum. ib.
Quæst. 47. — Quid circa unionem beneficiorum. 491
Quæst. 48. — Quid circa divisionem, dismembrationem, et suppressionem beneficiorum. 493
Quæst. 49. — Quomodo per lapsum temporis mutari possit status beneficii. 494
Art. II. *Quomodo acquirantur et conferantur Beneficia.* ib.
Quæst. 50. — Quibus generatim modis acquirantur Beneficia. 495
Quæst. 51. — Quid sit et quomodo differant provisio, nominatio, præsentatio, institutio, collatio, investitura, electio, postulatio, confirmatio, admissio, possessio. ib.
Quæst. 52. — Quid circa præsentationem sit addendum. 496
Quæst. 53. — Quid præterea notandum sit circa juspatronatus et patronos. 501
Quæst. 54. — Quid addendum sit circa institutionem. 505
Quæst. 55. — Quid circa collationem. 507
Quæst. 56. — Quid circa electionem. 509
Quæst. 57. — Quid circa confirmationem electionis. 515
Quæst. 58. — Quid circa postulationem ejusque admissionem. 517
Quæst. 59. — Quid circa possessionem. 519
Quæst. 60. — An possit conferri, peti vel promitti Beneficium necdum vacans, aut saltem dari ejus expectativa. 520
Quæst. 61. — Quid Papa absolute possit et soleat facere circa Beneficia. 521
Quæst. 62. — Quid addendum sit circa jus alternative conferendi per menses. 522
Quæst. 63. — Quid notandum sit circa tempus, quo incipit mensis Papæ vel Ordinarii. 523
Quæst. 64. — Quid præterea sit addendum circa reservationem Papalem. 524
Quæst. 65. — Quid notandum sit circa Concordata præsertim Germaniæ, et reservationes in eis contentas. 526
Quæst. 66. — An Papa possit vel soleat derogare Concordatis. 533
Quæst. 67. — An præscribi possit contra Concordata Germaniæ. ib.
Quæst. 68. — Quid dicendum sit de affectione Beneficii per appositionem manuum Papæ. 535
Quæst. 69. — Quid notandum sit circa possessionem pacificam et Beneficium litigiosum. ib.
Quæst. 70. — Quid circa subrogationem. 537
Quæst. 71. — Quid circa gratiam, *Si neutri, si nulli.* 539
Quæst. 72. — Quænam pactiones vel compositiones sint licitæ ad terminandas controversias circa Beneficia. ib.
Quæst. 73. — Quænam circa provisionem Beneficiorum sit potestas Cardinalium, Legati Apostolici, Episcopi, Vicarii generalis, Capituli ejusque Vicarii, item Monasteriorum. 540
Quæst. 74. — Quid notandum sit circa devolutionem Beneficii. 541
Quæst. 75. — Quid notandum sit circa obtentionem Beneficii per preces primarias. 542
Quæst. 76. — Quid dicendum sit si idem Beneficium eadem vel diversa die pluribus conferatur vel cedatur. ib.
Quæst. 77. — An beneficia concedi debeant dignioribus. 544
Quæst. 78. — Quis hic dicatur dignior, dignus, indignus. 547
Quæst. 79. — Quid præterea notandum sit circa Parochos, Parochias, et curata Beneficia. ib.
Quæst. 80. — Quænam Beneficia conferri debeant per concursum. 549
Quæst. 81. — Quid notandum sit circa provisionem beneficii per concursum. 540
Quæst. 82. — Quid agendum sit illi, qui Beneficium vacans vult obtinere. 561
Quæst. 83. — Quid circa supplicas, rescripta, et litteras expeditionis sit præterea notandum. 563
Quæst. 84. — Quid notandum sit circa exsecutionem litterarum Apostolicarum. 564

Quæst. 85. — Quid circa falsificationem litterarum Apostolicarum. 565
Quæst. 86. — Quid agendum sit, si commissus sit error vel vitium in rescripto aut supplica. ib
Quæst. 87. — An Beneficia conferri debeant sine diminutione. ib
Quæst. 88. — Quid notandum sit circa capitulationes ante acquisitionem Beneficiorum, reservationes fructuum, annos gratiæ, etc. 566
Quæst. 89. — Quid notandum sit circa obligationem annatæ vel quindennæ; item circa valorem Beneficii. 571
Quæst. 90. — Quid intelligatur per valorem 24 ducatorum de Camera. 572
Quæst. 91. — Quid notandum sit circa possessionem annalem. ib.
Quæst. 92. — Quid notandum sit circa possessionem triennalem Beneficii vel fructuum. 573
Quæst. 93. — Quænam conditiones requirantur, ut quis juvetur privilegio Regulæ de triennali. 574
Quæst. 94. — Quid notandum sit circa varios, qui a quibusdam dicuntur inhabiles ad gaudendum privilegio Regulæ de triennali. 575
Quæst. 95. — Quis titulus dicatur coloratus. 576
Quæst. 96. — Quis ingressus hic dicatur simoniacus; et an Regulæ de triennali semper obstet simonia. ib.
Quæst. 97. — Quis dicatur intrusus, et quæ intrusio obstet Regulæ de triennali. 577
Quæst. 98. — Quid notandum sit circa possessionem decennalem. ib.
Quæst. 99. — An aliqua possessio, non tantum generet præsumptionem tituli, sed reipsa conferat titulum et jus, si forte defuit. ib.
Quæst. 100. — Quid notandum sit circa modum acquirendi Beneficium ratione Coadjutoriæ. 578
ART. III. *Quæ intentio et qualitates requirantur ad Beneficium accipiendum.* 589
Quæst. 101. — Quid dicatur esse de forma, et quid tantum conditio requisita ad provisionem Beneficialem. 590
Quæst. 102. — Quid notandum sit circa fidem Beneficiati et professionem fidei ab eo faciendam. 593
Quæst. 103. — Quid circa Clericatum et Ordines prærequisitos vel Beneficio annexos sit addendum. ib.
Quæst. 104. — Quid circa legitimos et illegitimos sit præterea addendum. 66
Quæst. 105. — An exposititii, quorum parentes ignorantur, censeri debeant legitimi, ideoque sint capaces Beneficiorum. 596
Quæst. 106. — Quid notandum sit circa conjugatum, bigamum, servum. 596
Quæst. 107. — Quid de illo sit dicendum, qui est in censura aliqua seu irregularitate. 597
Quæst. 108. — Quid circa aptitudinem corporis sit addendum. 598
Quæst. 109. — Quid addendum sit circa morum probitatem. 599
Quæst. 110. — Quænam infamia obsit Beneficiando. ib.
Quæst. 111. — Quid addendum sit circa scientiam, peritiam linguæ, gradum quandoque prærequisitum in Beneficiando. 600
Quæst. 112. — Quid addendum sit circa ætatem prærequisitam ad Beneficia. 601
Quæst. 113. — Quid notandum sit circa varias conditiones, et clausulas fundationum. 603
Quæst. 114. — An beneficiatus in Cathedrali vel Collegiata teneatur officia hebdomadaria aliasque functiones suo Beneficio annexas per seipsum præstare in Ecclesia. 604
Quæst. 115. — Quid notandum circa Beneficium requirens Sacerdotium, et quæ tum sint obligationes. ib.
Quæst. 116. — An dispensatus in ætate ad Sacerdotium hoc ipso sit capax Beneficii requirentis Sacerdotium, quamvis in supplica non sit petita dispensatio pro Beneficio. 606
Quæst. 117. — Quid dicendum sit, si fundatio præscribat Missas certo loco vel tempore, in certo altari vel certis diebus. ib.
Quæst. 118. — Quid dicendum sit, si non præscribatur expresse quoties, vel ad quam intentionem sit celebrandum. 607
Quæst. 119. — Quid facere debeat, quia ante vel post provisionem advertit in se inhabilitatem, vitium vel defectum. 608
Quæst. 120. — Quid possit fundator, hæres, patronus, Episcopus, Papa circa immutationem vel dispensationem in conditionibus fundationum. 609
Quæst. 121. — Quid alias possit Episcopus vel alius circa commutationem ultimarum voluntatum, et circa dispositiones ad pias causas. 610
Quæst. 122. — An Episcopus vel Capitulum possit Beneficio addere nova onera, vel circa Beneficium facere nova statuta aut conditiones. 611
Quæst. 123. — An possit præscribi contra vel ultra onera ac conditiones in fundationibus apposita. 612
Quæst. 124. — Quis possit reducere onera fundationum. 613
Quæst. 125. — An Episcopus possit removere altare fundatum, et transferre fundationem ad aliud altare. ib.
Quæst. 126. — Quid addendum sit circa intentionem admittentis Beneficium. 614
ART. IV. *An liceat habere plura Beneficia.* 615
Quæst. 127. — Quid addendum sit circa incompatibilitatem Beneficiorum. 616
Quæst. 128. — Quid circa residentiam sit præterea notandum. ib.
Quæst. 129. — Quid notandum sit circa obligationem assistendi in Choro et Capitulo. 627
ART. V. *Quibus modis Beneficia amittantur.* 629
Quæst. 130. — Quid circa vacationem beneficiorum sit addendum. 630
Quæst. 131. — Quid addendum sit circa vacationem per obitum. 631
Quæst. 132. — Quid notandum sit circa incompatibilitatem et vacationem prioris beneficii propter aliud cum illo obtentum. 632
Quæst. 133. — Quid notandum sit circa vacationem per Matrimonium ingressum Religionis, militiam, captivitatem, absentiam. 638
Quæst. 134. — Quid notandum sit circa privationem ob varia delicta. 639
Quæst. 135. — Ad quem spectent fructus beneficii post mortem beneficiati, vel pensiones post mortem pensionarii. 641
Quæst. 136. — Quid in genere notandum sit circa resignationem. 642
Quæst. 137. — An resignatio censeatur favorabilis, an odiosa. ib.
Quæst. 138. — Quid notandum sit circa vacationem beneficii resignati. ib.

Quæst. 139. — Ad quem spectent fructus beneficii resignati. 643
Quæst. 140. — Ad quem spectent obligationes, jura, commoda, et incommoda beneficio resignato annexa. 644
Quæst. 141. — Quomodo resignans possit mutare aut revocare consensum vel redire ad beneficium. 645
Quæst. 142. — Quæ beneficia, ex cujus consensu, et quomodo resignari possint. 646
Quæst. 143. — An resignari possit beneficium vel titulus, super quo quis ad majorem Ordinem promotus est. 647
Quæst. 144. — Quinam resignare possint beneficium. 648
Quæst. 145. — Quid notandum sit circa resignationem factam ab infirmo. 649
Quæst. 146. Quibus resignari possint beneficia. 651
Quæst. 147. — An resignanti sit licitum interponere preces apud ordinarium collatorem, ut beneficium resignatum conferat huic vel illi. 653
Quæst. 148. — Coram quibus fieri possit resignatio. ib.
Quæst. 149. Quas causas requirat resignatio. 654
Quæst. 158. — Intra quod tempus Superior admittere aut rejicere debeat resignationem. 655
Quæst. 151. — Intra quod tempus conferri et occupari debeat beneficium resignatum. ib.
Quæst. 152. — Quid notandum sit circa resignationem per procuratorem. 656
Quæst. 153. — Quid dicendum sit de resignatione facta ex metu, dolo, vi. 657
Quæst. 154. — Quid notandum sit circa resignationes in favorem tertii. 658
Quæst. 155. — Quid notandum sit circa resignationes cum reservatione fructuum vel pensionis. 659
Quæst. 156. — Quid de resignatione sub conditione ut refundantur expensæ litis vel Bullarum aut quæcunque aliæ. 662
Quæst. 157. — Quid præterea notandum sit circa resignationem simoniacam aliasque conditionales. ib.
Quæst. 158. — An possit alicui conferri pinguius beneficium sub conditione, ut resignet vel dimittat illud, quod habet. 663
Quæst. 159. — Quid notandum sit circa publicationem resignationum. ib.
Quæst. 160. — Quid in genere dicendum sit de permutatione beneficiorum. 665
Quæst. 161. — Qualia beneficia et a quibus permutari possint. 666
Quæst. 162. — An permutatio fieri possit per procuratorem. 667
Quæst. 163. — An requiratur consensus permutantium; item patronorum et electorum. ib.
Quæst. 164. — Quis debeat permutationes admittere seu auctorizare. 668
Quæst. 165. — An causæ requirantur, et quid præterea exprimi vel observari debeat in permutationibus. 669
Quæst. 166. — Quid fieri possit, si beneficia permutanda sint inæqualia, vel unus fecerit expensas pro suo beneficio. ib.
Quæst. 167. — Quænam prætcrea pactiones hic licitæ sint, et quomodo circa permutationes possit aliter committi simonia. 670
Quæst. 168. — Intra quod tempus perfici debeat ac publicari permutatio. ib.
Quæst. 169. — Quid dicendum sit, si permutatio non habeat effectum vel si non servetur conditio apposita. ib.
Art VI. *Quid et quotuplex sit pensio.* 671
Quæst. 170. — An pensio Ecclesiastica, quæ alicui conceditur super beneficio alieno ob resignationem, permutationem, compositionem litis, etc., sit vere beneficium aut aliquid spirituale, vel saltem possit esse titulus ordinationis. 672
Quæst. 171. — An reservatio pensionis sit odiosa. ib.
Quæst. 172. — Quis et ex qua causa possit concedere alicui pensionem super alieno beneficio. ib.
Quæst. 173. — An ad impositionem pensionis requiratur consensus Beneficiati et Patronorum. 673
Quæst. 174. — Quibus beneficiis imponi possit pensio. ib.
Quæst. 175. — Quid liceat circa impositionem pensionis in permutationibus, si beneficia sint inæqualia quoad fructus. 674
Quæst. 176. — Quid notandum sit circa quantitatem et reductionem pensionis. ib.
Quæst. 177. — Quandonam et quibus modis imponatur pensio. ib.
Quæst. 178. — Quibus personis reservari vel constitui possit pensio Ecclesiastica. 675
Quæst. 179. — Quid narrari debeat ab illo, qui vult impetrare pensionem. 676
Quæst. 180. — Quid sit notandum circa possessionem et jura pensionarii. ib.
Quæst. 181. — Quæ sint obligationes pensionarii. 677
Quæst. 182. — Ad quid teneatur beneficiatus, cujus beneficio annexum est onus pensionis. ib.
Quæst. 183. — Quandonam exigi possit pensio. 678
Quæst. 184. — Quid notandum sit circa translationem pensionis. ib.
Quæst. 185. — Quid præterea notandum sit circa amissionem vel extinctionem pensionis. 679
Quæst. 186. — Quid circa redemptionem pensionis sit notandum. 680
Dub. II. *De Horis Canonicis.* 681
Art. I. *Qui obligentur ad Horas.* ib.
Quæst. 187. — Quid præterea notandum sit circa eos, qui tenentur ad Horas. 683
Art. II. *Quanta sit hæc obligatio.* 625
Quæst. 188. — Quid addendum sit circa materiam gravem vel levem in omissione Horarum. 687
Quæst. 189. — An obligatio recitandi Horas sit quoad beneficiatos, etiam ex justitia. 688
Quæst. 190. — Quid addendum sit circa obligationem restituendi ob neglectas Horas. ib.
Art. III. *Quæ excusent a recitatione Horarum.* 689
Quæst. 191. — An qui non potest recitare totum Officium, teneatur ad partem, quam potest. 690
Quæst. 192. — Quid præterea notandum sit circa excusationem ob infirmitatem. 691
Quæst. 193. — Quid addendum sit circa excusationem ob occupationes, aliasque causas. 692
Quæst. 194. — Quid specialiter sit addendum circa dispensationem ab Horis. ib.

Quæst. 195. — An et quomodo licitum sit ponere aliquid incompossibile cum recitatione Horarum. ib.
Quæst. 196. — Quid agere debeat, qui dubitat, an recitarit aliquam Horam, vel aliquid omiserit. 693
Art. IV. *Quomodo recitandæ sint Horæ.* ib.
Quæst. 197. — Qua lingua recitandæ sint Horæ. 696
Quæst. 198. — Ex quo Breviario officium sit recitandum. ib.
Quæst. 199. — Quale officium sit recitandum. 697
Quæst. 200. — Quid præterea circa mutationem sit addendum. 698
Quæst. 201. — Quænam censeantur justæ causæ officii sine peccato mutandi. 700
Quæst. 202. — Quid observandum sit circa Officium Dedicationis, Patroni, Titularis et Sancti, de quo habentur reliquiæ. ib.
Quæst. 203. — Quid agendum sit, si duo Sancti quorum festa incidunt in diversa tempora, sint Patroni æque principales ejusdem Ecclesiæ. 701
Quæst. 204. — Quid observandum circa translationem festorum eodem die occurrentium. 702
Quæst. 205. — Quid observandum circa Octavas. 704
Quæst. 206. — Quid observandum sit circa commemorationem in Horis. 705
Quæst. 207. — Quid observandum sit circa Lectiones et Responsoria. 706
Quæst. 208. — Quid addendum sit circa Officium defunctorum, Litanias omnium Sanctorum Psalmos Pœnitentiales et Graduales. ib.
Quæst. 209. — Quid circa vocalem expressionem et recitationem cum socio vel in choro. 707
Quæst. 210. — Quid circa mutilatam orationem. 709
Quæst. 211. — Quid circa interruptionem. ib.
Quæst. 212. — Quid circa inversionem ordinis. 710
Quæst. 213. — Quid circa tempus recitandi. ib.
Quæst. 214. — An Matutinum orari debeat ante celebrationem Missæ. 711
Quæst. 215. — Quid addendum sit circa tempus, quo desinit obligatio orandi pro una die. ib.
Quæst. 216. — Quid circa locum et situm in orando. 712
Quæst. 217. — Quid sit notandum circa intentionem ad Horas prærequisitam. ib.
Quæst. 218. — Quid sit et quotuplex attentio ad Horas. 714
Quæst. 219. — An attentio externa requiratur ad satisfaciendum pro Horis. 714
Quæst. 220. — An aliqua attentio interna requiratur ad Horas. 715
Quæst. 221. — An aliqua attentio interna requiratur ad essentiam Orationis. 716
Quæst. 222. — An attentio interna in Horis sit saltem graviter præcepta ab Ecclesia. 717
Quæst. 223. — Quænam pro praxi adhuc addenda sint circa attentionem internam. ib.
Quæst. 224. — An specialiter peccet, qui orat cum actuali proposito peccandi mortaliter. 718
Quæst. 225. — An sit obligatio orandi cum spe vel fide. ib.
Quæst. 226. — Quænam specialiter pro scrupuloso hic sint notanda. ib.
Dub. III. *Quid Clerici possint circa dispositionem fructuum suorum Beneficiorum.* ib.
Quæst. 227. — Quid hic præterea sit notandum. 721
Quæst. 228. — Quid sit notandum circa Decimas, Primitias, Oblationes. 722
Quæst. 229. — Quid notandum sit circa alienationem bonorum vel rerum Ecclesiasticarum. ib.
Dub. IV. *Quis sit habitus Clericorum, quæ artes, officia, actiones eis prohibeantur.* 727
Quæst. 230. — Quid præterea notandum sit circa obligationem gestandi habitum et tonsuram. 728
Quæst. 231. — An Clerico unquam liceat negotiari. ib.
Quæst. 232. — Quid liceat Clericis circa venationem. 729
Quæst. 233. — Quid notandum sit de ludo respectu Clericorum. ib.
Quæst. 234. — An Clerico licitum sit interesse exsecutioni pœnæ mortis. ib.
Quæst. 235. — Quid sit privilegium Canonis et Fori, quod habere dicuntur Clerici. ib.
Quæst. 236. — Quid de immunitate Ecclesiastica sit notandum. ib.
Quæst. 237. — An bona sæcularia possint fieri Ecclesiastica sine licentia Principis sæcularis. 730
Quæst. 238. — An statutum prohibens, ne bona stabilia donentur aut vendantur Ecclesiis, sit injustum, secluso privilegio. 732
Quæst. 239. — Quid de asylo sit notandum. 734
Quæst. 240. — Quid notandum sit circa jus regaliæ, item circa potestatem et auctoritatem Romani Pontificis. 743
Cap. III. *De statu et officio personarum sæcularium quarumdam præsertim judicialium.* 747
Dub. I. *Quæ requirantur ad legitimum Judicem.* ib.
Quæst. 241. — Quid præterea notandum sit circa jurisdictionem Judicis. ib.
Quæst. 242. — Quid circa crimina excepta, et juris ordinem sit addendum. 749
Dub. I. *De potestate et officio Judicis.* ib.
Art. I. *Quid requiratur in Judice.* ib.
Quæst. 243. — Quid circa hæc sit notandum. 750
Quæst. 244. — Quæ sit obligatio Principum circa Judices statuendos et manutenendam justitiam. ib.
Art. II. *Quid a Judice servandum circa inquisitionem.* 751
Quæst. 245. — Quid præterea circa inquisitionem sit notandum. 752
Quæst. 246. — Quid circa præsumptionem et probationes sit notandum. 753
Art. III. *Quid liceat Judici circa quæstiones et torturam.* 755
Quæst. 247. — An aliquis, hoc ipso quod capiatur, præsumendus sit reus. 756
Quæst. 248. — Quæ indicia requirantur, ut Judex possit specialiter inquirere, capere, torquere, condemnare. ib.
Quæst. 249. — Quantum tribui possit denuntiationibus. 757
Quæst. 250. — An ergo dæmon in congressibus sagarum repræsentare possit homines innocentes. 758
Quæst. 251. — An Judex possit procedere ad torturam ex sola fama publica. 759

Quæst. 252. — An sola fama vel sola indicia levia unquam sufficiant ad torturam. 759
Quæst. 253. — An tortura sit aptum medium cognoscendæ veritatis. 760
Quæst. 254. — An ergo illa, quæ quis contra se in tortura fatetur, non debeant semper censeri vera. ib.
Quæst. 255. — An et quomodo tortura repeti possit. 761
Quæst. 256. — Quid præterea notandum sit circa torturam. 762
Quæst. 257. — An Judex possit in quocunque crimine interrogare de complice. 763
ART. IV. *Quid servandum Judici circa sententiam et pœnam.* ib.
Quæst. 258. — An Reo semper debeat permitti advocatus seu defensor. 765
Quæst. 259. — An Judex debeat potius benigniora sequi quam rigidiora. ib.
Quæst. 260. — An condemnari possit, qui nequidem in tortura est fassus crimen. 766
Quæst. 261. — Quid dicendum sit, si reus revocet aliquid in loco supplicii. ib.
Quæst. 262. — Quid præsumendum sit de illis, qui in carcere inveniuntur mortui. ib.
Quæst. 263. — An Judex, si advertat unum e litigantibus omittere aliquid, quo allegato evinceret, possit hoc illi suggerere. ib.
Quæst. 264. — Quid facere debeat, qui per Judicem cogitur bis solvere. ib.
Quæst. 265. — Quid addendum sit circa Judicis obligationem, quando pro utraque parte litigante est probabilitas. ib.
Quæst. 266. An Judex punire possit probabiliter tantum nocentem. 770
Quæst. 267. — Si duo sunt rei mortis, an supremus Princeps possit ad recreationem spectatorum imperare duellum. 770
Quæst. 268. — An Judex teneatur restituere pretium, quod accepit pro ferenda sententia. ib.
Quæst. 269. — Quid circa acceptationem munerum sit præterea notandum. ib.
DUB. III. *Quid sit officium Advocati.* 772
Quæst. 270. — Quid circa Advocatum sit præterea notandum. 774
DUB. IV. *Quæ sit obligatio Referentis, Secretarii, Notarii, et Procuratoris.* 774
DUB. V. *Quid sit officium accusatoris.* ib.
Quæst. 271. — Quid circa accusatorem sit præterea notandum. 776
DUB. VI. *De Testibus.* ib.
Quæst. 272. — Quid circa Testes sit addendum. 777
DUB. VII. *De Reo.* 779
ART. I *An et quando reus teneatur fateri.* ib.
Quæst. 273. — Quid præterea notandum sit circa hanc obligationem Rei. 780
ART. II. *Quid liceat Reo circa fugam pœnæ.* ib.
Quæst. 274. — Quid circa fugam Rei et appellationem præterea notandum. 781
DUB. VIII. *Quomodo Confessario agendum cum Reo.* 782
DUB IX. *Quæ obligatio Medicorum, Pharmacopœorum, et Chirurgorum.* 783
Quæst. 275. — Quid præterea circa Medicos sit notandum. ib.
DUB. X. *Quæ obligationes Mercatorum, Opificum et ceterorum sæcularium.* 784
Quæst. 276. — Quid circa Mercatores, etc., sit addendum. 785
Quæst. 277. — Quid notandum sit circa obligationem Professorum, Consiliariorum, Concionatorum. ib.

FINIS INDICIS.

239.02
L119

46113

AUTHOR LACROIX, S. J., CLAUDIUS

TITLE Theologia Moralis.
Tomus II. Editio Nova.

DATE DUE BORROWER'S NAME

STORAGE - CBPL

46113

N U. S. A.